
13
11 I
10

Conuent' Sancte Marie de scala

ANDREAE

TIRAQVELLI

REGII IN CVRIA PARISIENSI SENATORIS, EX COMMENTARIIS IN PICTONVM CONSVETVDINES, SECTIO,

DE LEGIBVS CONNVBIALIBVS, ET IVRE MARITALI,

Quinta hac, eademq; postrema editione, ab autore ipso diligentissimè recognita, & tertia amplius parte locupletata.

LVGDVNI.

APVD GVLIEL. ROVILLIVM,

Cū priuilegio Regis.

M. D. LX.

IO. N. VICTORII, IN EFFIGIEM
Andreæ Tiraquelli, Regij in Curia Parisiensi
Senatoris, Hexastichon.

Iam nihil est, venerande senex, quòd pulla sororum
Stamina, vel Stygias quòd verearis aquas.
Subtrahet hæc vultus morti pictura: perennem
Ingenio vitam tot tua scripta dabunt.
Ergo vbi fatalem Lachesis tibi neuerit horam,
Magna tamen fugiet pars Acheronta tui.

Extraict du priuilege du Roy.

Par grace & priuilege du Roy est permis à Guillaume Rouille Libraire de Lyon, d'imprimer, ou faire imprimer une foys ou plusieurs, ce present liure intitulé Andreæ Tiraquelli, Regij Consiliarij De Legibus connubialibus & Iure maritali, *nouuellement reueu corrigé & augmêté par ledict Tiraqueau: & faict defences de par ledict Seigneur, à tous autres Libraires, Imprimeurs, & personnes quelconques, de non imprimer, ne faire imprimer: uendre, ne distribuer, en ses païs, terres & seigneuries, ledict liure ainsi reueu, corrigé & augmenté, si ce n'est par le consentement dudict Rouille: & ce iusques au temps & terme de dix ans, à compter du iour & datte que sera paracheué la premiere impression, sur peine d'amende arbitraire & de confiscation des liures qu'ilz auroyent imprimez: comme plus à-plein est contenu & declaré par lesdictes lettres de priuilege, sur-ce donnees à Saint Germain en Laye, le dernier iour de Mars, mil cinq cens cinquante deux.*

Par le Roy en son conseil.
Signé, Mahieu:

Et seelé du grand seau en cire iaune à simple queüe.

Acheué d'imprimer le vingthuitiéme de Mars, 1554.

IOANNES NICOLAVS VICTORIVS LECTORI SALVTEM D.

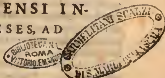

ERISSIMVM est, Candide Lector, & quouis oraculo certius, quod à Solone iam senescente vsurpatum accepimus, πολλὰ ἀεὶ διδασκόμενοι γηράσκομεν. Adeò nulla est ætas aut tam prouecta, aut tam multiplici rerum cognitione prædita, cui non multa quotidie addiscendi suppetat occasio. Id'que cùm in omni vitæ ratione perpetuum sit, nescio tamen quo pacto in optimarum disciplinarum studiis potissimùm elucescit: quippe quarum tam latus est campus, tam vastus Oceanus, vt cùm plurimum spatij in iis confeceris, multò tamen plus supersit, & antè in ipso cursu obruaris, quàm expetitum illum τῆς ἐγκυκλοπαιδείας portum contingas. Quod cùm ita sit, nemini mirum videri debet, summis quotidie ingeniis vsuuenire, vt quæ olim iuuenili quodam œstro impulsi, frigidiùs ieiuniúsve tractarunt, eadem prouectiores, confirmato iam multa lectione iudicio, locupletanda sibi putent, aut accuratiùs elimanda. Quotus enim quisque tam paratus, rationibúsque omnibus tam probè subductis, ad opus aliquod scribendum accedit, qui si idem denuò argumentum tractandum suscipiat, non multò id & absolutius præstare possit, & copiosius? tot præsertim quotidie in lucem emergentibus scriptoribus, qui superiorem seculorum incuria densissimis obruti tenebris iacuerunt. Quare cùm ea semper vel præclarissimis ingeniis data sit venia, vt quoties visum esset, scripta sua sub incudem reuocarent, eam certè strenuus Ciuilis Pontificiíque Iuris προασπιστὴς, eximiúmque Senatorij ordinis decus, Andreas Tiraquellus, suo quodam iure sibi potest vendica-

re, qui cùm tam multis tum publicis, tum priuatis negotiis distringatur, vt mirum sit, vllum ei non dicam tam multa scribendi, sed omnino liberum spiritum ducendi otium suppetere: tanta tamen animi contentione, tam indefesso studio promouendis commodis tuis incumbit, vt pro iis Diis sese Manibus deuouisse videatur: cúmque ea iam sit hominis ætas, vt veluti veteranus gladiator, quàm plurimis iam reportatis palmis, rudem iam olim debuerit meruisse: tam strenuè tamen etiamnunc in hac arena desudat, vt vel ex grege florentium ætate vix quenquam inuenias, quem illi opponas ἀνταγωνιστήν. Sed quorsum attinet hæc à me commemorari, cùm eadem vel me tacente loquantur cùm aliæ pleræque, nulli non expositæ, impigerrimi senis lucubrationes, tum verò hæc noua Legum Connubialium fœtura, suprema iam manu ita reconcinnata, tam copiosa rerum atque sententiarum supellectile locupletata, tam multis denique, támque insignibus Græcorum pariter ac Latinorum scriptorum flosculis illustrata, vt nouum potius fœtum edidisse, quàm iam olim natum interpolasse, videri posſit. Nouam itaque operis huius editionem cùm adornaret singularis solertiæ bibliopola Gulielmus Rouillius, nos quoque (quæ nostræ hîc erant partes) quantum ingenio eniti, quantum labore perficere potuimus, dedimus operam, vt opus luce dignisſimum tuas in manus quàm emendatisſimum perueniret. Vale.

IACOBVS SPIFAMVS IN SENATV PARISIENSI INQVISITIONVM PRAESES, AD LECTOREM.

IAMPRIDEM, studiose Lector, fama ipsa & facie mihi notus erat ANDREAS TIRAQVELLVS, ac miro quodam affectu, animíque propensione ad eius amorem ducebar. Hoc enim commodi inter cætera virtus affert, vt quos semel complexa est, non modò claros & illustres reddat, sed etiam absentum & ignotorum beneuolentiam eis conciliet. Quod si virtuti etiam eruditio accedat, & pulcherrimo nexu inter se copulentur, tum demum excelles quiddam & rarum existit, quod specie ipsa & pulchritudine beneuolentiam simul & admirationem parit. Vtraque laude cùm celebrem esse TIRAQVELLVM intelligerem, hanc nostram opinionem non confirmauit modo, sed (quod rarò accidere solet) auxit etiá eius præsentia, & quotidiana cum eo consuetudo. Nam cùm plus minùs biennium illius classis in Senatu Parisiensi Regis Christianissimi beneficio sim Præses, in qua Consiliarij dignitatem honoratissimè sustinet, multæ & graues controuersiæ acciderunt, quibus in promptu excutiendis expendédísque sapientiá non mediocrem, ingeniíque & doctrinæ famam vero minorem, nec satis eius virtutibus & ornamentis conuenientem deprehendi. Etenim siue censeat ipse, ac de proposita causa sententiam dicat, siue summam controuersiæ seriémque exponat, renuntiatoris parteis agens, Dij boni, quanta fide, quanta æquitate, ac diligentia hoc facit! vt integritatis, an doctrinæ laude potiùs sit commendandus, meritò dubitare possis. Siue enim vnius, siue multorum, siue priuata, siue publica causa sit, ita hercle in ea se gerit, vt nihil, nisi recti studium, & publicam vtilitatem, præ se ferre videatur. Qui licèt natura lenis & perquàm humanus sit, in iure tamen æquóque & bono retinendo, ita est seuerus & constans, vt nec spe allici, nec gratia flecti, nec autoritate frangi, nullius denique causa à recto, ne tráuersum quidem (quod aiunt) vnguem dimoueri possit. Adeò hercle, vt apud omnes abstinétiæ & iustitiæ gloria illustre sit nomen TIRAQVELLI. Huic autem virtuti, & naturæ tam excellenti, quæ sola ad parandam famam satis esse possit, raram quandam & incomparabilem in omni literarum genere eruditionem adiunxit, Cuius ipse dat nobis specimen ac testimonium locupletissimum tum sermone, tum sententia dicenda, tum lucubrationibus, & editis monumétis. Eruditionem non parum arguit sermo ac colloquium, sed multò apertiùs dictio sententiæ extemporanea: omnium verò maximè stylus & lucubratio. Sermo nostri ANDREAE cùm de omni negotio, tùm maximè de rebus ciuilibus, tersus est, elegans, & venustus: dicenda autem & explicanda sententia acutus, copiosus, grauis. Tum demum profert se ingenij lumen, fœcunditas memoriæ, cognitio antiquitatis, recondita doctrina. Hæc autem cùm magna sint & præclara, tum multò vberiùs se proferunt in libris, & editis ab eo operibus. Licèt enim multis & magnis negotiis occupatissimus sit, domo, ac familia, quæ illi ampla & numerosa

contigit,regenda,Republica Senatorio munere administranda:si quid tamen va
cui tẽporis superfit,non ludo,non conuiuiis,non voluptatibus,sed totũ id legen-
do,cõmentando,lucubrãdo impendit,præclaras animi meditationes literis com
mittens,quò non de suis tantùm ciuibus,sed etiã de alienis,de exteris, atq; etiam
posteris bene mereatur. Tantum illi iuuandi propositum,vt non solùm suis ope,
opera,cõsilio:sed etiam absens,etiam mortuus,scriptis,exemplo, & memoria sui
prodesse velit.Multa iam & præclara,tot rebus distractus,ingenij documenta in
lucem dedit,quæ immensam lectionem,memoriam antiquitatis, diligentiam in-
incredibilem declarant. Vt verò nihil reliqui faceret ad summam doctrinam,& me-
liori fide lucubrandi ac scribẽdi munus impleret,literarum Græcarum studium
adiunxit,in quo eam posuit operam iam natu grandior,tantùmq; breui tempore
profecit ac promouit,vt à teneris annis institutũ fuisse,& in eo omneis animi ner
uos intendisse,credas.Existimauit enim vir acri ingenio præditus,quærẽdos esse
fontes,ipsamq; Politices rationẽ,Philosophiæ huius nostræ ciuilis veluti funda-
mentum,à Græcis,Platone potissimũ,Xenophõte,Aristotele,& Plutarcho tra-
ditam,omnino petẽdam esse. Arteis etiam humanitatis, ac mansuetiores Musas,
cum grauibus studiis simul colere solet,quòd omnem eruditionem harũ elegan-
tia destitutam,mãcam fermè ac parũ profuturam putet. His,inquam, dotibus ad
scribendũ accessit noster T I R A Q V E L L V S. Ex magno autẽ velut aceruo
ea potissimùm tractanda suscepit,quæ & frequenter inter ciues accidere solent,
& magnum præstant vsum in Republica gubernanda : in quibus ne minus expe-
rientem arbitreris T I R A Q V E L L V M,indefessum legis vxoriæ patronum
habes,multo iam tempore editũ iustum opus in breuissimam l.si vnquam. C.de
reuo.donat.cuius medullam explicare nõ cuiuis facile fuerit. Eam tamen inuo-
lutam antea & obscuram ita eruditè interpretatus est,vt doctorum hominũ iudi
cio illam planè euoluerit,& perspicuam omnibus reddiderit. Causas enim, & fi-
nes,& consequẽtia acutè inuestigans,quicquid simile,diuersum,pugnans, cõtra-
rium,aut excogitari,aut in Iure Ciuili vel Põtificio vsquã reperiri potest,id to-
tum in eo opere,ordine pulchro digestum videbis. Ab imo enim ad summũ rem
ita tractat,vt nihil omnino accidere,nec facti species aliqua fingi possit,cuius ex-
plicatio non statim tibi occurrat. Alterum item eius opus est,in mores, & institu-
ta,seu consuetudines Pictonum,in quo non doctrinæ tãtùm,& ingenij,sed etiam
pietatis laudem consecutus est. Nunc ab eode autore,studiose Lector,tibi prodit
in lucem aliud opus,incredibili eruditione refertum, vtilitate fructuosum, varie-
tate iucundũ, ad vitam beatè traducendam penè dixerim necessarium. Huic titu
lum fecit De legibus connubialibus. Hic autem quid primùm mirari conuenit?an
solertiã hominis,& iudicij acumen,an œconomiæ rationem , an memoriæ vim,
an variam & infinitã propè lectionem? An non hæc omnia summa in hoc opere
& singulari laude prædicanda? Nõnne arduũ & immensum fuit,tot autores euol
uere:tot scriptorum genera circumuolitare,ex quorũ veluti flosculis in morem
apiculæ aliquid decerpas ac delibes, quod ad opus absoluendum conducat? Tot
scriptores excussisse veteres,nouos,Græcos,Latinos , Philosophos, Iurisconsul-
tos,Poetas,Oratores,Historicos,nõnne summa commendatione dignum? Cuius
autem memoriæ tam multa,tam varia,tam diuersis in locis posita, mente cõple-
cti potuisse? Illa verò tam dispersa & velut dissipata membra in vnum corpus cõ-
pegisse,& certa ratione ac pulchro ordine digessisse, vt omnia inter se cohæreãt
apta rerum serie,nõnne summi opus est artificis? Inter cætera autem, iudiciũ ho-
minis singulare,& prudentiam non possum non admirari,qui hoc sibi argumen-
tum ad scribendum delegit,in quo neruos ingenij intenderet, & studium, ope-
rãmque suam collocaret. Nimirum vidit homo sapientissimus, vnum esse inter
omnia,quod obseruatum, vel neglectum, tum priuatim, tum publicè, salutem,
aut perniciem summam hominibus afferre solet. Non parum refert,quibus quis-
que parentibus nascatur. Nam (vt inquit Horatius)

Fortes creantur fortibus, & bonis:
Est in iuuencis, est in equis patrum
Virtus: nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Multo autem magis interest, quibus præceptis, quibus exemplis domesticis, à primis annis instituamur. Magnas quidem vires habet natura ad honestatē vitæ vel turpitudinem, sed maiores habet educatio recta, quæ prauā naturam corrigit, & vertit in bonā. Quod pulcherrimo exēplo suis ciuibus ostendit Lycurgus, productis in medium duobus catulis. Vtranque autem curam, & gignendi, & educandi, connubium in se complectitur. Quinetiam Reipublicæ felicitas, nō minùs quàm vitæ priuatæ, ex cōnubio potissimum pendet. Etenim qui malis & obscuris prognatus maioribus, qui prauis opinionibus imbutus, qui turpibus exemplis formatus, qui domi inhonestè viuere & pręesse consueuit, cum in magistratu pręclarè se gesturum, & Rempublicam sanctè atque integrè administraturum sperabimus? Propterea cùm ad benè beatéque viuendum tantum momenti esse in connubio Philosophi illi veteres existimarent, de eo ritè ineundo colendóque permultas leges diligenter scriptas nobis reliquerunt. Hanc eādem rationem secuti conditores vrbium & legislatores, quàm plurima statuerunt, quæ ad auspicandum matrimonium, quæ ad retinendam inter coniuges charitatem, quæ denique ad educandam prolem pertinent. Inde scilicet natæ sunt leges de sponsalibus, de dotibus, de diuortiis & repudiis, de adulteriis, de ritu nuptiarum, de pactis dotalibus, de rei vxoriæ actione, de dotium repetitione, solutis matrimoniis, & huius generis non pauca. Cui ignotū est, apud Athenienses, Lacedæmonios, Romanos, præcipuam semper fuisse connubij curā? Nulla enim de parte Reipublicæ tuenda tam soliciti fuerunt Lycurgus, Solon, Censores Romani. Quemadmodum enim bene cultum coniugium bonos ciues & magistratus, ita neglectum & violatum ex florēti ac beata Republica miseram eandem reddit Rempublicam. Cùm autē sit veluti fundamentum ciuitatis, quid mirum est, a sapientibus viris tantam eius habitam fuisse rationem? Quis speret domum pulchram & integram, vitiatis aut malè iactis fundamentis? Quæ res, obsecro, dedit initium ciuitatibus? nónne connubium? Quidnā dispersos homines in agris vnum in locum congregauit? Quæ res ex feris & immanibus mites reddidit & mansuetos? nónne connubium? Quæ res fidem colere, iustitiam retinere, communis commodi causa labores periculáque subire? an alia res quàm connubium? Nihil est hercle tam genuinum & secundum naturam, quàm sexus in sexum propensio, & penitus insitum prolis desiderium, quo alter in alterius potestatem se tradit, sibi ius sui corporis adimens. Societas autem illa viri & fœminæ cùm sit omnium prima & honestissima & necessaria in Republica, quàm diligēter, quàm accuratè cautum fuit legibus, ne rescinderetur? quàm grauis pœna violati coniugij constituta fuit? Quàm religiosam verò & sacrā rem putarint Ethnici, vel hinc manifestum est, quod quos deos connubij præsides existimarent, summo cultu venerarentur, ac non nisi illis auspicibus, & veluti testibus, inirent coniugium. Habebant Iouem Gamelium fidei coniugalis vindicem; habebant Iunonem Pronubam, habebant Venerem. Pręter pacta sponsaliorum, præter iusiurandum, pręter datas dextras, osculum, stipulationem, arrham, Iunoni, Veneri, & Gratiis fiebat sacrificium: vt Iuno castum, Venus fœcundum, Gratiæ iucundum & beneuolentiæ plenum connubium redderent. Non immolabāt autem victimam cum felle, sed exectum fel post aram abiiciebant, vt contrahētes matrimonium intelligerēt, deposita morum animorúmque acerbitate & amarulētia, quæ exasperat odia potiùs, quàm medetur erratis, suauiter & iucundè viuēdum esse. Si tanto studio ac religione colēdum connubium Ethnici existimarūt, pudeat nos nostræ impietatis, qui tam parū honoris ei deferimus, imò verò negligimus atque aspernamur: cùm sciamus, à D E O Patre in Paradiso dicatum, à C H R I S T O præsentia & miraculis consecratum: cùm sciamus, inquam, à Spi-

ritu sancto sacramentū hoc suscipientibus gratiam suppeditari, & arcanum mutuæ charitatis affectum aspirari. Mirum est, me hercle, tot cōnubia, tam luctuosa, tam infelicia, tam misera inter Christianos hodie reperiri. Cuius rei causam vel præcipuā esse crediderim, quod res tam sacra nihili fere ducitur, quódque & delectus & cōuictus nulla propemodum ratio habetur. Sed quò delabor imprudēs? quid plura disputo de connubio? cùm TIRAQVELLVS noster hoc argumentu tam copiosè tam absolutè tractarit, vt quicquid apud autores vsquā inueniri, aut ingenio excogitari posit, id omne hoc eleganti opere sit cōplexus. Eorū enim, quæ vel ad ineundū, vel ad colendum, vel ad peragendum cōnubium pertinent, nihil quicquā prætermissum videbis. Vt autem rectè ineatur, monet delectu opus esse, qui positus est in tribus bonorum generibus. Inter animi bona primùm spectādam esse pietatem: in corpore, bonam valetudinem, statam formam, ætatem: in fortunis, claritatem generis virtute partam. Vt verò contractum connubium rite colatur, docet quo modo concilianda beneuolentia, deinde fouēda, postremò quomodo sarcienda, si rescindatur. Conciliari autem ac confirmari natura, similitudine morum, æquitate, mutuis obsequiis, officiis, monitis, adhortationibus, & pignoribus: contrariis rescindi. Tertium est, de peragendo coniugio partim spectans ad vxorem, vt animo tranquillo, corpore vegeto, matura ætate, tempore non alieno concipiat: partim ad prolem, vt suscepta pietate, & ingenuis artibus instituatur. Cōnubij autem doctrina vt omni ex parte absoluta esset, controuersias etiā forenses, quæ deducuntur in iudicium, (quod nostræ professionis est) non prætermisit. Hoc opus Leges connubiales inscripsit, quod iis obtemperare eum oporteat, qui bonum ciuem, & beatam vitam agere velit, sed tātò studiosiùs, quantò naturæ iura scriptis legibus sunt præstantiora. Breues sunt & perspicuæ (quod legū proprium est) vt & facilè intelligi, & memoriæ mandari possint. Aggressus est autem hoc opus, vt Reipublicæ ab hac infelicium coniugiorū peste grauiter laboranti succurreret, & contractum matrimoniū haberent, veluti Theseium filum, quod tutò sequi possint. Neque verò ex iis tantùm, quæ apud alios legerit, sed potiùs ex his quæ lōgo vsu obseruauit, & experiēdo didicit, suas leges conscripsisse existimes. Quapropter Legislatorem connubialem optimo iure vocauerim, quòd primus sancta connubiorum iura, velut leges Decemuirales, in tabulis spectāda publicauerit. Multas leges de matrimonio Lycurgus tulit, multas Solon, multas Numa Pompilius, Censores, Decemuiri: nemo tamen (absit verbo inuidia) tam exactè ab imo ad summum, quàm noster hic Legislator connubialis. Eas ipse cùm lego, videor hercle mihi naturā ipsam audire, apud homines è loco superiori sua iura promulgantem. Atque vtinam aliquando leges hæ trinundino promulgatæ cēturiatis comitiis perferantur, & in æs incidantur, vt qui in animis suis insculptas nō cernūt, eas in tabulis scriptas legant. Quanquā hæ tabulæ nostri Legislatoris, diutiùs (vt opinor) quàm Decemuirorum duraturæ sunt, si modò vlla sit Respub. quæ honesti & recti curā gerat. His autem legibus scribendis, quis, quæso, nostro TIRAQVELLO aptior reperiri poterat? qui ad rem cōnubialem natura factus, doctrina excultus, vsu denique confirmatus sit. Etenim ne sis inscius, in connubio suauissimè viuens, iam peruenit ad canos, adeò nullas rei vxoriæ molestias sentiens, vt nudiustertius vxorem duxisse videatur. Ac si quando cum optima coniuge colloquentem conspicias, dicas hercle te audire Ausonium sua carmina vxori recitantem,

Vxor viuamus, quod viximus, & teneamus
Nomina, quæ primo sumpsimus in thalamo:
Nec ferat vlla dies, vt commutemur in æuo:
Quin iuuenis tibi sim, túque puella mihi.

Quanquàm hunc amorem non tam efficit corporum voluptas, quàm pietatis in vtroque studium, morum similitudo, æqualitas, mutua obsequia, communia pignora. Tam arcta certè & syncera inter eos charitas est, vt inter coniugum laudatissima

 tissima

tißima paria meritò reponi poßint. Nec dubito, quin hic noster Decemuir connubiales leges scribens, iu conscientia vitæ suauiter actæ in matrimonio libenter acquiesceret, felix vxore, felix sobole. Soboles enim numerosa illi contigit, ingenua, probæ indolis, vtriusque parentis virtutem referens. Vxor verò castitatis & amoris erga maritum laude celebranda, adeò hercle vt nostro TIRAQVELLO feliciorem in hac re Publium Rubrium Celerem fuisse non existimem, qui monumento suo inscribi iußit, cum Caia Ennia vxore vixisse annos quadraginta tres, mẽses octo, sine querela. Quamuis autem seuerus sit hic noster Legislator, æquior est tamen, quàm nonnulli, in vxores, & sexum muliebrẽ, cuius tot flagitia maritis adscribenda putat, qui coniuges suas ad pudorẽ modestiámque non instituunt, nec præceptis & disciplina domestica, vitæque honestæ exẽplo ad cultum virtutis formant. Habes igitur, studiose Lector, Leges connubiales, quibus si libenter obtemperes, felicem in coniugio vitam exigere poteris. Habes controuersias omnes de re vxoria, quæ inde nasci possunt, & in forum deduci, diligenter explicatas. Legant ergo lucubrationem hanc ducturi vxorem, legãt matrimonio iuncti, legant & cœlibes. Nemo erit, (sat scio) qui ex huius lectione fructus vberes non reportet, & nostro connubiali Legislatori gratias ingentes non habeat, per quem intelligant se nõ parum profecisse. Anteà quidem hominem diligebam, verùm virtute eius & doctrina, tum disceptandis quotidie rebus, tum scriptis, & hoc potißimùm opere propiùs ac certiùs cognita, tanta ad amorẽ facta est accesßio, vt mihi temperare non potuerim, quin tibi & hoc opus & operis autorem, quo possem modo, commẽdarem. Quanquàm quid mea aut cuiusquã prædicatione eget opus tam eruditum, tam necessarium, votis omnium tam expetitum? autor verò adeo celebris? Gratulor propterea mihi & Curię ipsi in qua Pręsidis autoritatem gerimus, quæ tales habeat cõsiliarios de rebus magnis, & controuersis non minori æquitate, quàm sapiẽtia, conferentes nobiscũ & consultantes. Gratulor ciuibus, & Gallis hominibus, qui per huiusmodi viros ius suum summa cum integritate obtineant, & rebus ac fortunis trãquillè summóque in otio perfruantur. Maximè vero atq; adeo immortales sapiẽtißimo & potẽtißimo Regi nostro Frãcisco gratiæ sunt habẽdę, à quo tales rebus gerẽdis & reipublicę administrãdæ pręficiuntur, qui non tantùm populo prodesse, verumetiam nomen Gallicum nõ mediocriter illustrare poßint. Lutetiæ Parisiorum, pridie Calend. Septemb. 1545

ROBERTI RIBAVDELLI AD D. I. SPIFAmum Præſidem meritiſs. de D. Andr. Tiraquello, ſocero ſuo.

Qui priùs ingenium ſoceri me iura docentis
Admirabar, opes Helladis & Latij,
Nunc magis admiror magno te autore probatum,
Quòd laus laudati eſt maxima ab ore viri.

MICHAELIS HOSPITALIS, REGII in Curia Pariſienſi Senatoris.

Qui nondum planè terſus, nondúmque politus,
Olim imprudentis domini liber ænea clauſtra
Ruperat, effracto veluti qui carcere fugit
Hinnulus, & ſpatijs decurrere gaudet apertis:
Tandem opera magna, ſtudióque retractus herili
Sub clauem, triſtéſque foros, ibi tempore longo
Oppreſſus latuit. Nunc multò, quàm fuit antè,
Diuitior, plenis & iam maturior annis,
Redditur in lucem: qui tantum diſtat ab illo,
Quàm grauis & ſapiens annis iuuenilibus ætas.
Vtq́ue ſcias planè perfectum, autore libenti
Prodit, iudicium, Lector, graue cuius apud te eſt.
Multa quidem monumenta tuæ virtutis habemus
Andrea, multis venit tibi gloria rebus:
At te non alio tantùm iactaueris vllo,
Iudice me, nullo ingenium tibi ſe mage tollet,
Quàm quo vincla doces animis aptare duorum,
Et quibus ille roget verbis, quibus illa ſequatur.
Quæ ſunt coniugij ſtantis, quæ iura ſoluti,
Vno cuncta ſimul concluſa volumine iuſto.
Scripſeris haud dudum quamuis opus vtile, noſtro
De conſeruandis in nomine rebus auitis,
Quæ vel nequitia, vel dura ſorte propinqui
Mutarunt dominum, atque alieno iure tenentur:
Ipſa tibi fœcunda licet natura, nouarum
Quotidie rerum ſpecies, formáſque miniſtret,
Mox alium iungens, alio defuncta, laborem:
Ingenij ſpecimen nequeas tamen edere maius.
Sic etenim macra & ſterili verſatus es in re,
Tot dotes iſthuc, bona tot peregrina tuliſti,
Vt nihil vberius, meliúſve hæc viderit ætas.
En, dici quod ſæpe ſolet, præſtantia poſſe
Ingenia è paruis elephantos reddere muſcis.
Sic Culicem noſter, ſic Græcus luſit Homerus
Prælia ranarum nunquam pugnata duello.
Tantò eſt humanis maior mens ignea rebus.

Tantò

Quæ penetrat cœlos, & tartara tendit ad ima,
Dilatat, constringit, adauget, diminuit res.

AD LECTOREM N. CLERICI
Consil. Regij in Curia Parisiensi.

Ille idem, populum qui annos triginta potentem
Aequis iudicijs rexit, quem splendida virtus
Ad summum optauit magna cum laude Senatum,
Publica qui quondam illustrauit iura, domos nunc
Instruit hic nostras priuatis legibus. Est hoc,
Est hominis sapientis opus: nam qui, cedo, possit
Esse magistratus, dominus qui nesciat esse?

BARTHOLOMAEI FAII, REGII
in Curia Parisiensi Senatoris.

Quod iuuenis, iam cum veterano cuilibet aut par,
Aut prior, Andreas opus olim Connubiale
Struxerat, ecce senex incudi reddere pergit.
Forsitan huic aberat lectissima dictio, secli
Præteriti ipsa loquax infantia prout tulit. Atqui
Principiò amusis ringentibus insimulatum
Transfugij iacuit, repetito ab origine legum,
Verùm intermisso cultu: tantisper amico
Doctorum latuitque sinu, experrecta iuuentus
Dum patrium errorem nouit, pleno hócque theatro
Plausibile excipiens, in Palladis arce locauit.
Sed malè compactum priùs, ordine oportuit apto
Ponere, idémque modo renouare. Nihil minus: imò
Sic media extremis coniunxerat, vltima primis,
Gigneret vt minimæ mutatio vocis hiulcum.
Collocupletandum saltem id fuit: omnia necdum
Attigerat capita argumenti diuitis huius.
Quin inopinata sterilem farcire sagina
Visus agrum potius: nam sacræ paginæ vtriusque
Huc accersitu compluribus, atque Sophorum
Præceptis scitè veluti tetigisset acu rem,
Appositéque adeò nostris ciuilibus, hisque
Per Satyram quasi collectis adtexuit, vt non
Hæc aliunde, penu ac propria, prompsisse putetur.
Omnibus expletum numeris age porrò quid isti
Consilij sarcire, frequens quem muneris ergô
Cura subit, grauiórque, sinat quàm hunc otio abuti?
Scilicet ille fori quadragenarius actor,
Pube priùs scripti circum præcordia iuris.
Acriter exacta, studijs paribúsque verendam
Hanc in canitiem protracta, protinus vllo

Iuris vbi scrupo lis controuertitur, haeret?
Iudicij formaeue anfractibus vsque moratur?
Effaetus seniove, impar onerive fatiscit?
Quem non decursu iuuenum commilitij huius
Assequitur solers, neque viribus, hausta, senectus?
Nemo vel hoc meliùs canabinos, pyxidis instar
Pandorae, virus omnigeno plerunque refertos,
Voluere folliculos sciat, in mediúmque referre
Consessum causas queîs primum stétve cadátve
Arbitrium, cuius reuocatio nomine pendet:
Nemo etiam nodos aperire, aenigmata Iuris
Doctiùs, ac vbiuis occurrant, soluere: nemo
Sanctiùs, ac maiore animi candore, rogatus
Quid cum proposita statuendum sentiat in re,
Dicere: duritiem legis quoque flectere ad aequum.
Denique in officijs hoc nemo est promptior. Vt se
Ad latus alterius referentis corripit, (eius
Aetati facilè quod quisque remiserit vltro)
Membranas replicans, hinc saepius absque specillo
Has carptim recitans, res quatenus vrget, inanis
Lectio ne tempus pretiosum prodigat. Hîc si
Dissidium varij, quem pro se quisque tuetur,
Exoritur sensus, dicti citiùsne prabendae
Ancipitis speciem, rimetur acutiùs eius
An commissuras, an nexus extricet harum
Clariùs, haud planè cernas: nihil impigro eidem
Exciderit, ne musca quidem praeteruolet: auris
Tinniat ad tenuem quemuis arrecta susurrum.
Temporis articulos ita verò digerit omnes,
Vt molles aditus sibi labi perferat agré.
Aut atro infuso expiscabitur aufugientes
Sepiolas, euerriculo praecurrere doctus
Verborum: aut facti magis eruet intima, ne dum
Nequiter is succisiuas impenderit horas.
Qui pluteos omnes iuuenilibus antè cecidit.
Ictibus, his demum procliuibus, atque sciurus
In cancellato gradiens se circûmagit orbe.
Non igitur mirum, si scriptitet, hicq; senilem
Adijciat dextram, quò pristina dona prolepsis
Confirmet, nunc triceno doctissimus vsu,
Tot propè pignoribus sublatis, pacta libenter
Diuinae humanaeq; domus consortia seruans,
Quae, reor, ethnicus afflatus Rex numine, primis
Fundamenta velut fixit cum moenibus vrbi

Inde propaganda. Nam quæ subsistere dudum
Publica res valeat sine fœdere coniugiorum?
Latiùs ergo patet thema, angustis neque iuris
Finibus arctatur, pocurrere quò magis illi
Collibuit, ne quod prudens vel omitteret hilum.
Hic ferme nimius, Doctoribus ínque citandis:
Tanti pace viri liceat quod dicere. Verùm
Idem syncerus, nec refractarius autor,
Maluit id, proprio quem fraudaret honore.
Iudicio interea visus non iuris elenchos
Expressisse meros, sed queîs inductio legum
Multa paraphrasis intertextu possit iniri.
Quem semel atque iterum versu celebrauit amico,
Heroum noster qui non nisi nomine Græco
Ingreditur carmen, sed non malus inde Poëta:
Stultitia haud illum referens, sibi qui gruis olim
Optauit collum: sed qui hac prastabilis arte,
Rara animi quoque libertate Philoxenus, vna
Induxit metra quæque Dionysea litura.
Is, sed me reprimam, dealbare fidelia eadem
Ne geminos videar splendentes vndique muros.

IACOBVS VERIVSIVS TORNVTIVS, CVriæ parisiensis Consiliarius, in editum ab Andrea Tiraquello collega suo libellum, hoc carmen ludebat, 1 5 4 6.

Dum Iuno innumeris sentit connubia formis
Sacra prophanari, tum Dea conqueritur.
Concilium cogit reliquarum mœsta Dearum.
Quæ tanti esse potest, dicite, causa mali?
Exleges, aiunt, sunt vxor & ipse maritus:
Nec bene coniugij seruat vterque faces.
Huic morbo quærenda salus: tu delige, si cui
Diua viro faueas, qui tua iura ferat.
Delige, cui commissa tibi mysteria mandes,
Possit qui leges, Iuno, docere tuas.
Protinus Andreæ meminit Dea, eúmque fauoris
Argumenta sui plura tulisse refert.
Grata vxore frui, fauor est non paruus: & illam
Ex vno natos tot peperisse, fauor.
Quin, quòd facunda est vxor, quòd dedita sacris,
Quòd non indocta est, quódque pudica, fauor.

Acclamant omnes, qui scribat digniùs, esse
Neminem, & huic mandant munera tanta viro.
Assensit Dea, & Andreæ committit, vt ipse
Hæc ferat, hæc dictet nomine iura suo.
Crede igitur, liber hic ex sacro numine Diuûm
Prodijt, & sacer est, nec nisi sacra docet.
Hunc legite vxores, illum seruate mariti:
Hoc iure vxores viuite, vósque viri.

D. ANDREAE TIRAQVELLO PARIsiensi Senatori amplißs. Salmonius Macrinus.

Docte permultùm Tiraquelle miror,
Curiæ causis ita te occupatum,
Ex Senatorum numero & verendis
Patribus vnum:
Addo tam densæ sobolis parentem,
Floridæq; vxoris adhuc maritum,
Cùm tamen matres ea penè partu
Vicerit omnes:
Miror, inquam, te potuisse tantos
Et tot auctores studio helluatum
Improbo, excerptas cumulasse tot res
Ordine pulchro.
Quippe tu callens vtriusque linguæ,
Non modo augustas, tua pensa, leges,
Ac sacrosanctos Canonas, piaéq;
Dogmata vitæ:
Rhetorum at libros, veterúmque vatum,
Quicquid & scripsere recentiores,
Prorsus hausisti sitiens, & ora
Impigra mergens.
Nulla gestarum monumenta rerum
Te latent: nosti medicas & artes:
Abdita & nosti sophiæ, & Mathesis
Scripta vetusta.
Omnium, Andrea, potes vnus instar
Esse, vti quondam Antimachus Platoni
Dixit: humani ingenij & probas, quæ
Quantáque sit vis.
Pictones tali celebres alumno
Hinc tuos æquè tumeant ob ortus,
Ac suo tellus Cecropis Solone,

Sparta Lycurgo.

Idem.

Quæstio de varijs si fortè coloribus orta est,
Iudicis haud partes cæcus obire potest.
Hic de connubijs agitur, de lege marita,
Quid facere vxorem, conueniátque virum:
Edita quo pacto rectè sit alenda propago,
Et quibus institui debeat illa modis.
Quis meliùs quàm tu queat id Tiraquelle docere?
Cui proba sit coniux, pignora tótque domi:
Quíque in coniugio multos ita vixeris annos,
Læserit vt castum nulla querela torum.
Na norit quam quisque, in ea se exerceat, artem,
Vt meus insigni carmine Flaccus ait.

ANDREAE TIRAQVELLO
Claudius Coteræus.

Qui binis manibus totidem coniungit, agétne
Is, quæcunque volet, cautiùs & citiùs?
Sic binis oculis binos adiunge, videbis
Certiùs obiectum, pluráque prospicies.
Hæc tibi connubium: cum quo dum vir bone, regnas,
Vxori & natis scribere iura potes.
Non abs re id facias: nam iura adsunt, vbi lites:
Perpetuis morbis assiduus medicus.

NICOLAVS QVAELAINVS,

INQVISITIONVM IN CVRIA Parisiensi Præses, Andreæ Tiraquello, eiusdem Curiæ Consiliario doctißimo.

LEGANTISSIMVM tuum de Legibus Connubialibus & Iure maritali librum, quem supra annos abhinc 25. plus minùs edideras, Tiraquelle humanißime, cùm semel atque iterum perlegissem, diu apud me anceps cogitaui, quonam iudicio à D. Paulo dictum esset, homini cômodum esse, vxorem non attingere. Adeò magnos, & vberes fructus, matrimonium vniuerso generi humano afferre, ex illo tuo doctißimo opere didiceram. Venerátque tum mihi in mentem Metelli Numidici, cui si librum tuum videre licuisset, nunquam, mea certè sententia, iustis connubiis iniquior in hæc verba prorupisset: Si sine vxore esse possemus, Quirites, omnes ea molestia lubenter careremus: sed quoniam ita natura tradidit, vt nec cum illis satis commodè, nec sine illis vllo modo viui poßit, saluti perpetuæ potiùs, quàm breui voluptati, consulendũ est. Quis enim inspectis tuis legibus, non iudicabit beatißimũ esse & fortunatißimum, cum vxore vitam in matrimonio transigere, si secundum eas, in deligenda, instituendáque vxore, tam diligenter sibi quisque prospiciat, quàm tu ad eam rem appositißimas vtilißimásque leges omnibus præscripsisti? Cui quidem periucundo nec minùs fructuoso operi, cùm te acceßionem parare, & eam incudi adornare intelligerem, non potui pro meo erga te amore, & propenso in Remp. studio, non hoc epistolio te hortari, vt acceßionis eius editionẽ accelerares, ipsi Reip. in primis vtilem, ac etiã necessariam. Nam cùm matrimonium præcipuã esse radicem, & fontẽ primarium, vnde bona pars felicitatis humanæ scaturiat, nemo est qui ignoret, an non ex vsu Reip. fuerit, matrimonij rectè instituẽdi, & instituti bene conseruandi leges præscribere? Quorum vtrũq; tanta fide, diligentia, arte, studióq; abs te eo libro doctè & copiosè pertractatũ est, vt iam nemo supersit eorum, qui tuum in deligendis vxoribus consiliũ sunt experti, qui coniugalem vitam, cæteris omnibus viuendi generibus non anteponat: vt interim de iis taceam, quos in cœlibe vita coniugum fortunam vel admirari cogis. Perge itaq;, Tiraquelle doctißime, perge, inquam, librum tuum varia, multiplicíq;, ac recondita quadam & singulari eruditione refertum in lucem emittere, & literatos omnes, quos nouis in dies officiis magis ac magis tibi deuincis, scriptorum abs te librorum, quos supra nonum iam annum preßisti, editione demereri stude. Vale.

EIVSD

EIVSDEM AD LECTOREM.

Dulcia lector amas? sunt hic dulcissima quæque.
Vtilia an quæris? Nil legis vtilius.
Siue vtrunque voles, Tiraquellus abundat vtroque,
Quo linguam exornes, quóque colas animum.
Si vis connubij fontes, si vt Iulia cesset
Lex in adulterijs, hæc Tiraquellus habet.
Hæc lege, quæ pulchra faciant te prole parentem,
Quæq; regenda docent qua ratione domus.

ALEXANDRI GOEVROTII IN eadem Curia Consiliarij, alludentis ad patriam, oppidum, & nomen autoris.

Præcipiti currit Pictis fons patrius vnda.
Vrbs, ciuis, referunt nomina fontis aquæ.
Vrbis Apollineæ riuis fons vndique manat,
Quà circunflectit docta Diana choros.

EIVSDEM.

Sparge marite nuces, fontem duc pronuba Iuno:
Instaurant nuptis fœdera fontis aquæ.

IACOBI PELETARII CEnomani Hexastichon.

Hic tibi Naturæ leges, diuináque iura,
Atque humana vno sunt resoluta libro,
Coniugij vt discas quænam sint vincula, ritus,
Deliciæ, imperium, pax, amor, atque fides.
Est ergo interpres Naturæ hominumque Deûmq;,
Qui tibi tam doctum dat Tiraquellus opus.

MICHAEL TIRAQVELLVS FONTINIENSIS PRAEFECTVS LECTORI S.

ANDREAS Tiraquellus, parens meus, paulò pòst quàm vxorem duxisset, Commentariũ de legibus connubialibus ediderat. Id opus, etsi multis mendis, peruersionibúsque, typographi negligentia scatens, cùm sic rectissimis studijs atque artibus prædit homines amplecteretur, vt multa exemplaria paucis admodum annis, per omnes ferè terrarum oras circumlata sint (omnibus enim coactis scriptoribus, quod quisque commodissimè scripsisse videbatur, magno studio excerpserat, & ex varijs ingenijs excellentissima quæque libauerat, atque in hoc σύνταγμα coniecerat, adeò vt nullum omnino commentationis genus Bibliotheca rectiùs inscribatur) cùm mea sponte, tum amicorum hortatu, eum oraui, vt librum formis denuo exprimi pateretur. Quod etsi mihi abnuisset, (otij enim tantum sibi non esse, asserebat, vt Commentarios opisthographos quidem illos, & minutissimè scriptos relegeret) precari tamen atque obtestari non destiti. Ad extremum pietas erga fratrem (quid enim fratrem fœtum eum nõ appellem, qui mei patris mente, vt Iouis cerebro Pallas, editus, mihi plus quàm consanguineus est?) ita importunum flagitatorem reddidit, vt lucis huius aspectum ei tandem exorarim. Quod tamen antè consequi non potui, quàm me ex eius chirographo diligenter omnia descripturum reciperem, exemplúmque, quod typographus sequeretur, conficerem. Quem laborem hòc lubentiùs suscepi, quòd hac mea opera effectum iri sperarẽ, vt opus acri & certo grauissimorum hominum iudicio probatum, in publicum exiret. Tu igitur eo Lector fruere, & Andreæ Tiraquello parenti meo, cuius studium in publicis commodis promouendis nunquam quiescit, gratiam habeto. Vale Fontini. Anno 1545.

ANDR

ANDREAS TIRAQVELLVS CANDIDO LECTORI SALVTEM.

M AXIMAM IIS deberi ab omnibus gratiam, qui de Rep. literaria bene mereri ſtudēt, Candide Lector, nemo eſt adeò rerum iniquus æſtimator, qui inficiari audeat, ſi modò verum eſt, quod à Cicerone, Romanæ eloquētiæ parente, accepimus, Nullum viuendi genus ſine literis commodè inſtitui poſſe. Equidem cùm ab ineunte ætate me totum literarum ſtudio deuouiſſem, omnes animi ingeniíque neruos eò ſemper contuli, intendíque, vt quoquo modo bonarum diſciplinarum ſtudioſis, ſi non multùm, at certè quoad liceret, pro viribus prodeſſem. Quod vt conſequi poſſem, neque ſumptibus in comparandis mihi bonis autoribus, neque vigiliis in iis euoluēdis vnquam peperci: & tamen parum feliciter mihi ea res hactenus ſucceſsit. Nam cùm ante annos plus minus triginta, Tractatum de Legibus connubialibus & iure maritali, in communem ſtudioſorum vtilitatem, non ſine labore maximo edidiſſem, fuerunt qui lucubrationes meas ſibi impudenter adſcribere cupientes, quas ſciebant cum plauſu aliquo à viris doctis excipi, totū eum librū quaſi membratim diſcerptū, cum mendis, quibus librariorum incuria priores editiones ſcatebant, in ſuas commentationes transferre ac tranſſcribere non erubuerint. Qua ego rei indignitate cōmotus, omnino ab hoc ſcribendi genere mihi abſtinendum duxeram, ne quid tale in poſterum in libros meos cōmitterent. Verùm hoc meum conſilium vicit amicorum quorundam, non infimæ notæ virorum, neceſsitudo, quibus aliquādo, ea quæ mihi in memoriæ ſubſidium adnotaram communicaui, nihil tamē minùs cogitans, quàm vt me autore, in publicum prodirent. Quæ cùm illi ſtudiosè perlegiſſent, impensè probare, commendare, admirari etiam (quod citra arrogantiam dictum velim) viſi ſunt, atque vt in lucem emitterē inſtantiſſimè flagitare, adeò vt & minitarētur ſe edituros, quæ ex illis meis commentariis exſcripſerant & adſeruabant, ſi ipſe editionem diutius differrem. Sic enim mecum expoſtulabant, Quandiu quos in ſcriniis tuis theſauros habes, ceu Plautinus quidam Euclio, ſupprimes? quādiu eos publicæ ſtudioſorum vtilitati inuidebis? An ignoras, bractcata fortu-

næ bona communione decreſcere ac minui: vera bona, quò latiùs diffuderis, eò meliora reddi & illuſtriora? Quandiu tam doctos commentarios in apertum proferre ac expromere cunctaberis? Tum egomet mihi ſuccenſere cœpi, qui libros meos tanto tempore apud tales viros eſſe permiſiſſem, vt ex eis aliquid exſcribendi otium fuiſſet, quod mihi vel inuito, cætera edendi neceſſitatem adferret. Negabant enim ſe diutiùs, quod habebant preſſuros, etiamſi ipſe grauarer reliqua addere: ſed potiùs opus ἀκέφαλον emiſſuros, quàm tanto cõmodo ſtudia amãtiũ bonas diſciplinas fraudaturos. Ego contrà cauſabar occupationes, ætatem, curam rei familiaris, & alia non pauca, per quæ mihi non licebat ea quæ olim ſcripſeram, relegere, etiamſi maximè edita cuperem. Verùm illi huiuſcemodi excuſationes minimè admittentes, cùm tamẽ & iuſtæ eſſent, & veriſsimæ, quò conſtantiùs illis refragabar, hòc impenſiùs vrgebant: neque priùs ceſſarunt, quàm me de ſententia deiectum cognouerint. Eorum itaque cùm precibus, tum minis victus, dedi herbam, & paſſus ſum exire nuper Commentarios de Retractib. vtinam dextris auibus, hoc certè conſilio, vt vel ſatiati deſinerent flagitare maiora, vel ipſi certè deſiſterent ab edendi conſilio, quod præ ſe ferre videbantur. Sed nec ea editione ipſorum deſiderio ſatisfactum eſt: imò viribus nondum bene recollectis ab vniuerſo eo labore, qui in editione eorum Commentariorum mihi neceſſariò ſubeundus fuit, impetrarunt, imò verò extuderunt, ac extorſerunt eius operis recognitionem, cuius antè memini, id eſt, De legibus connubialibus: quod ita à me auctum, & multis iiſque nouis acceſsionibus (quas tibi non minus vtiles, quàm iucundas, fore confido, ſtudioſe Lector) locupletatum eſt, vt iam nouum opus meritò videri poſsit, licèt re vera ne apicem quidem editionis ſpe ab initio adiunxiſſem: ſed in eum librum, quicquid egregium & notatu dignum quotidiana lectio, vel ipſe forenſium rerum vſus ſuppeditabat, tanquam in penum aliquem, ne memoria excideret, tumultuariè, & (vt ita dicam) αὐτοσχεδίως congerebam. Habes itaque, Candide Lector, conſilij mei rationem: habes opus, argumento quidem & inſcriptione tibi notũ, cæterùm ſtylo, rerum copia, & ordine, nouum, in quo multa ab ipſa antiquitate repetita, non pauca ex Theologis, Medicis, Philoſophis, & cæteris humanitatis, vt vocant, autoribus, cùm Græcis, tum Latinis, (quos omnes non ex profeſſo, ſed obiter quandoque aliud agentes interuiſimus,) explicata comperies: vt interim infinita Iuris vtriuſque loca, à me hoc libro partim enarrata, partim integritati reſtituta, omittam: quæ ſi tibi probari ſenſero, abundè magnum laborũ meorum fructum percepiſſe fatebor, neque vnquam me huius editionis pœnitebit. Vale Lector, & fruere.

ANDR

ANDREAS TIRAQVEL-LVS STVDIOSIS.

QUOD votis omnibus patres, atque ataui nostri, optauerunt, optandumq; imprimis censuerunt, vt statim vel paulò pòst perfectum absolutumq; cernerent opus, iam tum eximiè inchoatum, instaurata post longa secula lingua Latina: id nostra demũ ætate consecutos se Dei Opt. Max. beneficio plerique omnes existimãt. Paßim enim videmus Latinè non rhetoricari solùm, sed etiam philosophari, ἀριθμεῖν, γεωμετρεῖν, θεολογεῖν: idq; sic Latinè, vt Barbaris illis sexagenariis, qui sibi in disciplinis quibusque tanquam in latifundiis prædiisq; suis regnabant non impudenter magis, quàm superciliosè, de ponte deiectis, vix fugæ locus vllus tutus sit. Plaudenda sanè rerum catastrophe. Verùm ea fatorum vis est, vt mala, cùm in imum vitiorum descenderunt, tum demum exolescere incipiant: & vice versa, bona degenerare, cùm ad summum profectus euaserunt. Mouentur scilicet omnia, nec stare diu quicquam rerum natura patitur. Sic Roma illa caput orbis, cùm ab exiguis profecta initiis eò creuisse, vt, quod Liuius ait, magnitudine sua laboraret, sic funditus diruta iacet, vt solis extet ruinis. Sic & corporis habitus, cùm ad summum bonitatis deuenerit, (quod scribit Hippocrates) id est, cùm mensuram crescẽdi impleuerit, vt interpretatur D. Hieronymus, in deterius labatur oportet, nisi continuò soluatur, vt rursus habeat, in quo poßit crescere. Id nunc agunt studiosorum ingenia, vt literæ illæ, quæ vulgato, adpositóque nomine humanæ vocantur, non solùm instaurentur, & vt cum nostris Iuris autoribus loquar, restituantur in integrum, in suúmque statum illum pristinum veluti postliminio reuertantur: verumetiam altius, si fieri poßit, fastigium attollant, nec iam nobis pœnitendus sit (id quod plerique censent) sed plaudendus potiùs earum multis seculis interitus. In Iuris legúmque scientia nitori suo restituenda, plus aliquãto negotii, quàm in reliquis videbatur, tum propter disciplinæ eius præstantiam, tum propter Barbarorum, arcem ipsius ter longißima temporis præscriptione vsque occupantium, peruicaciam. Tanta quippe fuit quondam Iuris amplitudo, tantus legum nitor, tanta Iurisconsultorum priscorum & eruditio, & eloquentia, vt si illorum industriam describere, & laudare κατ' ἀξίαν velim, non proœmiũ, sed librum integrum explendum habeam. Uno tantùm verbo eos describam, quo se maximè Demosthenes περὶ τῶν συμμοριῶν priscos Athenienses laudare dicebat. ἐγὼ γὰρ ἐκείνους μὲν ἐπαινῶν τ̃ χρόνον ὃς ἡγοῦμαι μέγιστον εἶναι, ὃ πολλῷ γεγενημένῳ, μείζω τῶν ὑπ' ἐκείνων πραχθέντων οὐδένες ἄλλοι παραδέξασθαι δεδύνηνται. Nec est, quod magis admirer quàm tot seculis neminem extitisse, qui illorum ingenium & eloquentiam, non dico superare

(id enim supra votum semper fore credo) sed assequi, æmulari, vel etiam imitari potuerit. Certant nostra ætate multi cum Liuio: non pauci Terentium effingunt: Ciceronis simiæ complures sunt: Ouidium multi è vestigio imitantur: ad Maronis venam quidam aspirant: qui hactenus Vlpianum, Paulum, Papinianum & cæteros Iurisconsultos post annos plus minùs mille ducentos reddere vel studeat, vel speret, vt diatribas omnes obieris, neminem certè reperies. Tanto enim eloquentiæ fulgore legum tenebras illustrant, vt admirationis materiã magis, quàm imitationis spem, posteris reliquisse videantur. Quid, quæso, vel Vlpiano eloquentius, vel Paulo neruosius, vel Callistrato doctius, vel Papiniano acutius, vel Scæuola pressius, vel Caio florulentius, vel Africano subtilius, vel Pomponio iucundius, vel Celso nitidius, vel Tryphonio candidius? vt cæteros non inferioris notæ taceam. Quanquam ne nostra quidem tempestate effœta sit natura, quin paria illis ingenia producat, modò solertissima perspicacissimaq́ue quæque ingenia in eam vnam Philosophiæ partem (pars enim est non infima Philosophiæ legum iurisq́ue peritia, si Tullio, Vlpiano, Iustiniano credimus) incumbant. Certè quo vno promoueri potissimũ poteramus, id nos maximè deficit. Et sunt luculentissima Iurisconsultorum illorum monnumẽta, quæ & Iustiniani primùm culpa, deinde & longa tẽporum iniuria periisse creduntur. His accedit, quòd non alij temerè vlli rerũ publicarũ gubernaculis admouẽtur, non alij rerũ habenas obtinent, non alij Regum vel Imperatorum latus cingunt, quàm qui legum iurisq́ue scientiæ opinione celebrantur. Et erat sanè hanc in vulgum spargi de Iurisconsultis opinionẽ iustissimum: nec Reges nũc, aut respublica falleret, si ij essent ipsi, quales dicũtur, ac credũtur, qualesq́ue priscos illos fuisse constat, in omni scilicet disciplina exercitatos, antiquitatis nõ ignaros, historiarũ scientes, in Philosophorũ gymnasiis expolitos, rerumq́ue vsu & experientia probatos. Tales enim esse decet, & qui ad Reipub. munia capessenda destinantur, & quibus principes stipati, augustiores se vulgò haberi volunt. Sunt tamẽ nostro quoque seculo nõ parum multi, à quibus vetustatem bellè interpolari experimur, quorumq́ue auspiciis si summa rerũ gererentur, alius esset regnorũ rerumq́ue publicarum status. Sunt Budæi, sunt Deloini, sunt Valeæ, sunt Minutij, sunt Beraldi. Longolius anno superiore magna literarũ iactura occubuit. Habet Anglia suos Tunstallos, Paceos, Moros: habet Germania Capniones, Zazios, Cantiũculas: Italia Cottas, Alciatos. Et ne singulos percenseam Iurisconsultos, quibus ætas nostra beata censetur, angulus nullus vsquam est, in quo nõ aliquis ingeniũ suum ad vetustatis normã exigat. Quo nomine seculo nostro gratulari frequenter soleo, adeò ingeniorũ feraci: cùm Tullius sanctè deierare ausus sit, singulas ætates vix binos oratores habuisse. Nunquã tamen tam bene cum rebus mortaliũ actum est, vt in vllo ordine non maior pars (quod est apud Liuiũ) vincat meliorẽ. Sunt passim rabulæ forenses, sunt quos Demosthenes aduersus Aeschinẽ, σπερμολόγους & περιτρίμματα τῆς ἀγορᾶς, Demosthenes alter Latinus Leguleios vocat, Corhorũ reliquiæ, quibus operæpretiũ est in circulis, in cõuiuijs (neque enim iã palàm audent) ex longo exilio redeũtibus literis melioribus obstrepere. Quia ergo, vt iã dixi, homines isti totius humanitatis expertes, rerũ summã plerunque suo arbitratu moderantur, in eoq́ue sunt ordine, qui (quod Leges xij. tabularũ præcipiũt) vitio vacare creditur,

cæteris

*ſpecimen eſt: adeò mordicus putria iſta iuris, vt ita dicam, ſimulacra retentant, vt
animam potiùs ex ſedibus ſuis, quàm ea ex manibus extrudi patiatur: pro iiſq; non
ſecus, atque pro aris & focis, certare tota ope conſueuerunt. Turpe enim putāt, ſibiq;
noxæ futurū, ſi ſemel vulgus eos intus & in cute dignoſcat. Tū demum enim detra
cta λωτῖς iſta magiſtratuū & dignitatum, in piſtrinum dedēdos ſe prauidēt. Ea
ſunt, quæ amores iſtos noſtros, dies noctéſq; ſolicitos habent, ne quid exeat, ne quid
excudatur, ne quid importetur, ne quid editum, excuſum, importatum legatur,
quod in Accurſium, aut Bartolū incurrat. Horū enim confirmatam, ac ſacroſan
ctam multorū ſeculorum opinione autoritatē conuelli, aut labefactari piaculare
eſſe putant: veteribus (ſic enim heri, vel nudiuſtertius natā barbariem vocitant)
ſtari malūt, nihil ex antiquo motū probāt. Hi ſunt, quibus apud Tulliū, etiam ala-
baſter plenus vnguēti puteſcere videtur, qui nihil legere ſibi imperarūt, niſi quod
D. quod C. quod ꝭ. quod extrà, in auth. quod glo. Bar. Bal. Inno. Oſti. Io. An. idē-
tidem literis pollicaribus, tanquā gēmis quibuſdā, illuſtratū, primo ſtatim conſpe
ctu viderunt. Cū his mihi, cæteriſq; literaturæ humanioris ſtudioſis, nō bellū ſolùm,
ſed præliū: nec præliū duntaxat, verùm certamen propè quotidianū eſt: exercētúr-
que vulgò maledictis etiam paruulorū. Nec vllus eſt eorum, qui animi contentio-
nem ad anguſtiores illas diſciplinas appulerunt, qui non ſibi præ oculis ſtatim, vt
in eis profeſſus fuerit, proponat de his vel triumphare, vel ſpolium aliquod referre.
Sic etenim tum demum ſe dignos arbitrantur, qui in doctorū ſenatū aſſumātur.
Indidē tot iam legum genuina interpretatio, tot titulorū iuris ſyncerus ſenſus illis
extortus è manibus, & antiquis poſſeſſoribus aſſertus. Ornātur ſtudioſorū ædes,
& bibliothecæ libris eius notæ, tanquā manubijs ſpolijſq; hoſtiū. Et inter hos no-
ſtræ atque etiā ſuperioris memoriæ iuris tū peritos, tum ſtudioſos, ad publica deco-
ra excitatos, cōſilia varia diuerſaq; animaduerto. Sunt enim, qui cùm poſſent, na-
lunt mētis ſuæ ſenſum teſtimonijs illuſtrioribus firmare. Congruū etiā magis, &
æquius cenſent, collato pede, paribuſq; armis in præliū deſcendere, & inſtar Da-
uidis illius hoſtis ignauiſſimi ceruice proprio mucrone ferire. Sūt qui nō niſi deau-
ratis, & inſignibus, planeq; Romanis armis, ſibi decertandū putāt, ſtylumq; non ad
præſentē ſcenam, ſed ad tēpora paulò mox futura accomodāt, Menandrū imita-
ti, qui, teſte Quintiliano, iuſtiora poſterorū, quàm ſuæ ætatis, iudicia conſecutus
eſt. Cū his manū Barbari conſerētes, ſe potiùs ocyuſq; victos dici audiūt, quàm ſen
tiunt. Triūphant tamen & victi, apud ſuos atque etiā ἀντιθριαμβεύουσι non minùs,
quàm qui verè debellarunt: dubiā ſcilicet eam victoriā eſſe putant, quā non intel-
ligunt, quamq; de ſe fieri, quia neſciunt, non exiſtimant. Ego certè, vt de me tan-
dem dicere incipiā, cùm iam inde ab adoleſcentia ita affectus eſſem, vt magnopere
cuperem Pictones municipes meos, gentē alioquin nec bardā, nec ſtupidā, ad augu
ſtiorem hāc Philoſophiæ partē capeſſendā illuſtrandamq; animare, Cōmentarios
inchoauerā ante annos propè ſeptē in conſuetudines eorū, non ſublimi illo grauiq;
dicēdi ſtylo, quem effingere, ſi velim, nequeā: neque ſi maximè poſſem, in hoc certè
argumenti genere vellem. Ea ſemper fuit conſilij mei ratio. Noui enim & ſcio, qui
fructus eius exiſtat apud eos, qui iuuandi potiſſimùm erant. Scio item, quàm fri-
geant iaceantq; Cōmentationes illæ, quæ prorſus nitore carent, nihilq; aliud quàm
legum*

legum capita sonant. Mediam quandã viam inivi, (medio enim tutißimè commodißimeq́ itur) sicq́ stylum contẽperaui, vt legentes nostri ea, quæ tanquã propria agnoscunt, imprudẽtes in ea incidãt, quæ nosse maximè debuerant. Ea sunt Philosophorũ placita, Oratorũ decreta, antiquitatis historiarumq́ monumenta, Poëtarum carmina, populorũ ritus, mores gẽtium, quibus D. glo. Bart. & alias huiusmodi notas inferioris notæ & doctrinæ scriptorũ, tanquã hamum esca obtexisse mihi videor, quo sensim vorato velut inuiti aut imprudẽtes ad lectionem humaniorum scriptorũ attraherẽtur: iam inde (vt ille ab vnguibus leonẽ) intelligentes, alios esse libros, quibus maximè niti asseriq́ poßit, & illustrari iuris legumq́ peritia. Eius porrò libri sectionẽ quæ de legibus cõnubialibus erat, vix prima de forma tam manu (vt Horatij verbu vtar) nedũ extremã expertam, amiculus quidã alteri, qui sibi legendã à me impetrarat, subripuit: sublatamq́, inscio me, & eo cui legendã dederam, impressori excudendam tradidit. Circunfertur interim libellus ille teriturq́ legentiũ manibus: ego quoque interim reliquũ opus meditor, & paro, cùm ecce Almanicus Buchardus Santonũ Supprafectus, amicus hospésque meus, librũ aduersus me nuncupatim edit: libellũ illum meum (argumẽtis quàm adpositis, tuũ erit, Candide Lector, iudiciũ) concidit, sugillat, cõterit. Dolui equidẽ non tã quòd ille nihil à me læsus aduersus me scripsisset, neque enim mihi magno pere ab huiusmodi timẽdum puto, quàm quòd homo amicus, cuius nomen quàm celeberrimũ clarißimumq́ esse cupio, tale sui specimẽ dederit. Ego quid hic? dißimularem? at prouinciatim nomen meũ viuo me, quod aiunt, & videnter traducitur. Tacerẽ? at cõuicijs amicorũ propè quotidianis impotentiq́ desyderio satisfaciendũ fuit. Opus totũ cõmentariorum nostrorũ semel ederẽ? at tomi & ingentes, & multis, quos vix datũ est recognoscere. Hæc mẽses aliquot voluẽti, animoq́ versanti, tandẽ mihi visum est, sectionẽ eãdẽ, multis, quæ subturpia videbãtur, derasis, sed multò pluribus adiectis, amicis efflagitãtibus, vt offam Cerbero, obtrudere. In qua & ὑπὲρ ἐμαυτοῦ ἀπολογοῦμαι, & Almarico, qui eã ipsam insectatus est, obiter respondeo, nõ eum titulo statim à limine perstringẽs, non obiecta omnia sigillatim refutãs, non cõuicia conuicijs retaliãs, non singula eius argumẽta & capita excutiens & examinãs (id enim amicitiæ nostræ veteri cõdonare mihi persuasi) sed locos tãtum illos firmãs & amplians, quos ille labefactare & conuellere conatus est. Tu lector optime, quicquid id est operis, boni consules, tomosq́ cæteros aliquot, eiusdem farinæ expectabis, quibus vniuersas Pictonum leges municipales, quas cõsuetudines vocant, enarrare, illustrare, enodareq́ studuimus. Valeto. Anno 1524.

G. ROVILLIVS LECTORI S.

NON est quòd rei nouitate offendaris, candide Lector, si hoc in opere excudendo non nihil videamur deflexisse à protritis typographorũ vestigiis, qui in Iurisprudentium Commentariis Pandectarum libros non temere aliter, quàm notæ huius D. compendio, solent annotare. Nam cùm eius consuetudinis initium à crassa tantùm superiorum ætatum inscitia profectum, nulláque iusta ratione subnixum constaret: nihil causæ visum est, cur eam Barbatiem, quantumuis inueteratam, tam pertinaciter tueremur: cùm præsertim veteres ea nota vsos non fuisse, satis constaret. Auspicatius itaque visi sumus facturi, si geminum illud Digãma Aeolicum, D litera, quæ primũ in digestorum nomine locum obtinet, grauissimis præsertim autoribus, commutaremus. Vale.

CON

CONSVETVDINVM PICTAVIAE TITVLVS DECIMVSQVINTVS.

De la puissance & administration des maryz, §. Primus.

DEs ce, que homme & femme, soyent nobles, ou roturiers, sont mariez ensemble au païs de Poictou, par la coustume d'iceluy, la femme est en pouoir de son mary, & n'est plus en pouoir de son pere, si elle l'auoit. Et ne peult valablemẽt contracter, sans le consentement exprez de son mary, durant leur mariage, ne administrer les biens communs d'entre eulx, ne les siens propres, sans l'auctorité & consentement de son dict mary.

COntinuò quàm vir & fœmina, siue nobiles, siue ignobiles, matrimonium simul inierunt in Pictauia, ex more illius gentis, vxor est in potestate mariti, nec amplius est in potestate patris: nec potest viliter contrahere sine consensu expresso ipsius mariti, nec bona eorũ communia, ac nec sua quidem propria, sine autoritate & consensu eius, administrare.

GLOSSAE PRIMAE, XVI. LEGES CONNVBIALES COMPLECTENTIS, PARS PRIMA.

1 VIDES IGITVR, Candidisime Lector, ex Pictauorum consuetudine, vxorem esse in potestate viri, non patris. Eáque ferè perpetua est & generalis in Gallia. Ex Romanorum verò legibus, vxor contrà in potestate patris est, non viri. l. 1. in fin. & l. seq. D. de libe. exhi. & l. 2. §. quòd si in patris. & l. quoties. D. solu. matri. & l. 1. §. 1. D. de libe. agno. & l. 1. §. vlti. & ibi glos. & Bar. & l. cũ qui. §. si nupta. D. de iniur. & in l. sed interim. §. idem ait. & ibi Bald. qui eum §. legit cum l. si eum seruum. §. inter virum. D. de donat. inter virum & vxo. & l. 3. & l. nec inter. & l. si vt proponis. C. eod. & l. filiæ. la 2. & l. licèt in sacris. C. de colla. & l. si vxor. & ibi gloss. Cy. Bart. Alber. Bal. & Saly. C. de condi. insert. & l. j. & ibi quoque Cy. Fab. Bald. Paul. Castren. & Corne. & iterum l. quod scitis. cur-

Vxor nõ in viri potestate est, sed patris, R. legibus.

sumque l.non fine.C.de bon.quæ lib.& l.si vt proponis.C.de nup.& l.dos à patre.& ibi glo.1.C.sol.mat.& §.1.in fi.& ibi Ang.Aret.Instit.de S.C.Tertul.& §. vlti. versi. sinautem sub potestate,in authen.de æqua doti.Et not.glo.in l.parentes,& ibi Pau. Cast.& Roma.qui eam legem legunt cum §.vlti.l.rei iudicatæ. D.solu. matri. & in l.item legato.§.vlti.& ibi Alber.D.de leg.3.& Ioan.And.post Rof.in addi.Spec.tit. qui filij sunt legit.col.3.in addit.cuius initium est,Rof.in prætoria. Signo. Homod. consi.166.quæstio disputanda,col.5.Bal.consi.137.quidam nobilis.col.1.li.1.& cõsi. 226.præmissis verbis statuti,versi.præterea nupta,li.5.& Pe.Anc.cõsil.213.pro isto patre,in prin.Card.Flo.consi.91.respondeo,paulò ante fi.Panor.in c.non est, col.1. extra de despon.& in c.cùm contingat,col.6.versi.venio ad secundam, de foro cõpet.& in c.mulieres.in 1.not.de sent.excom.& in c.literas,col.vlti.de restit.spo.& in c.ex parte,col.3.eo.titu.Anto.Prat.inter consi.Alexand.consi.133.verè crudelis,colum.1.versic.& si fortè.libr.4.& ipse Alex.consi.125.viso processu,col.3.versi.præterea posito,lib.7.Fran.Are.consi.72.præsupponitur.col.2.& Francisc.Curt.senior consi.9.Ticinensi statuto,col.antep.& consi.64.antiquissima,col.16.versi.ad tertiũ. & Corne.consi.55.pro decisione,col.antepe.in fi.lib.1.& consi.26.videtur dicendũ, col.vlt.lib.4.& consi.177.circa quod,ante fi.eo.li.4.& Soci.consi.224.præsens consultatio,col.8.versi.4.ad idem,li.2.vbi ex hoc colligit, quod remanet agnata,& sua. & In.Crotus in rep.l.frater à fratre,in 16.q.D.de condi.indeb.& dnct.vbique.Nam nec filius ipse familiâs per matrimonium liberatur patria potestate.l.inter. §. filius fa.& l.marito.§.cæterùm.& l.filiumfa.de adulte.

2 *Nisi in concubitu, et operis.* ¶Nisi tamen,quantum ad filiam,in duobus,videlicet in cõcubitu, quem carnis debitum nostri vocant,& in operis,in quibus de iure ciuili vxor est in potestate mariti,non etiam patris,vt voluit gl.in dicta l.si vxorem.& in dicto §.1.& ibi quoque Ang.Are.Instit.de S.C.Tertul.per text.in l.sicut. D.de oper.liber.& gloss.in c.quod Deo 33.q.5.& Bart.in d.l.1.§.1.D.de iniur.idem Barto.Imo.Pau.Castr.in dicta l.rei iudicatæ,iuncta l.sequen.D.solu.mat.Bal.in l.assiduis,col.2.in fi.C. qui pot. in pign. hab.& in c.1.versi.quæro verùm vxor.tit.an marit.succe.vxo.in benef. Panor. in d. c.literas.col.penul.de resti.spol.& in c.literis,in fi.de testibus.& in c.illud.col.6.vers. ad propositum,de præsumpt.& in d.c.mulieres,de sent.excom.Ioan. Ana.in c.cùm causa,col.2.versi.nota quòd contradictio,de rap.& Anto.à Prat. dicto consil. 133. vbi luculentissimè disserit,de quibus operis hoc intelligi debeat.Et Franc.Cur.senior dicto consi.9.vbi suprà.

3 *Vxor Gallorũ legibus in potestate viri.* ¶Dicit tamen Io.Fab.in d.§.1.Instit.de S.C.Tertul.quòd ex consuetudine Franciæ vxor transit in viri potestatem,quamuis etiam remaneat in patris potestate.Idem verò Fab.in §.2.col.2.versi.quid si vir.Institu.quod cum eo,dicit simpliciter, quòd in partibus Franciæ vxor est in potestate viri, nulla de patris potestate facta mentione.Et idem dicit in l.1.C.de bo.mater.& in l.non fine.C.de bo.quæ lib.

4 *De eadem re.* ¶Atqui ex nostra consuetudine,vt hic scribitur, vxor est in potestate viri duntaxat à patris scilicet potestate per matrimonium liberata. Cuius etiam consuetudinis,qualis hic est,meminit Masuer.non omnino malus autor in tit.de iniur. §. item filia vxorata;& in tit.de dot.& mat.§.itẽ de consuetudine vxor.& in tit.de præscri. §.item & pro ista parte,& in tit.de possess.§.item maritus.vbi tamen huiusmodi cõsuetudinem non ita simpliciter dicat disponere,sed tum demum,cùm maritus est sui iuris:tanquam scilicet(vt id illi addas) alium non possit habere in sua potestate,qui ipse suæ potestatis non est.l.sic eueniet.D.de adult.

5 *Longobardorum legibus vxor in potestate viri.* ¶Et est similis(vt redeamus)apud Longobardos consuetudo,vt expressim scribitur in l.1.& l.pe.& l.vlt.tit.quali.mulie.libe.alie.permiss.est.& refert glo.in l.velles.C. de reuo.donat.& ibi quoque Bald.qui dicit, quòd hoc iure vtuntur in multis locis & per statuta locorum:& idem Bald.in l.si mutata.C.de nup.& in d.c.1.& ibi etiam Card

Card.Alex.tit.an marit.ſucce.vxo.& ipſe Bal.conſi.139.cuius exordium eſt,ſtatuto communis Aſsiſij,in fi.lib.5.& Alberi.in d.l.ſi vxorem.C.de condi.inſer. & Feli. in dicto c.illud.in prin.de præſumpt.

6 ¶ Et ſanè hæc Franciæ conſuetudo,fortaſsis è curriculo, vt alia pleraque, à veteri Gallorum more defluxit,quem huiuſmodi fuiſſe Cæſar lib.6.Comment.refert,vt viri in vxores,ſicuti in liberos,vitæ neciſque haberent poteſtatē. Enimuero quēadmodum ea vetus parentum in liberos poteſtas crudelior quidem atque acerbior iure eſt coërcita Romanorum legibus,l.in ſuis.in fi.D.de lib.& poſth.& l.vlti. C.de patr.pote.& glo.vtrobiq;.& facit l.inauditum.D.ad leg.Cornel.de ſicar.& l.diuus. D.ad leg.Pomp.de parri.illúdq; ſolùm ſupereſt,vt filius in poteſtate patris ſit, citra vitæ neciſque arbitrium.C.tit.proximè allegato,per totum.Ita etiam(vt omnia fermè ad vſum clementiorē humaniorémque redacta ſunt) virorum in vxores vetus illa poteſtas in ea ipſa re imminuta eſt,vt ſcilicet nō liceat viro vxorem impunè interimere,ac ne caſtigare quidē,niſi moderatè,vt infrà dicetur. Sed quod de filiis leges ſanxerunt, id etiam in vxoribus noſtra conſuetudo ex veterum more reliquū fecit,vt eſſent in virorū poteſtate,remoto necis arbitrio.Quem locum, & alia pleraque è primis illis noſtris legibus connubialibus quiſpiam in ſua Topica fermè ad verbum tranſpoſuit,vir ſanè & legum,& artium humanarum peritiſsimus,ſed hac in re mihi parum æquus,qui nomen meum vbique ſuppreſſerit:id quod libens diſſimulaſſem:ſed veritus ſum,ne qui libellum illum noſtrum primùm anno 1513. ac iterum anno 1516.rurſum 1524.impreſſum non viderunt, exiſtiment hæc loca illi me contrà ſurripuiſſe,cuius Topica non niſi anno 1520.primùm impreſſa ſunt.Sed ad rem ipſam reuertamur.

Gallorū vetus mos in ea re.

Quæritur de quodam huius lib.plagiario.

7 ¶ Hic mos quoque apud Hebræos ex lege Moſaica fuiſſe videtur, vt matrimoniū filias à parentum poteſtate dirimeret,transferrétque eam in viros, vt facilè colligi poteſt ex eo quod ſcribitur Leui.c.21.quo vetabatur ſacerdos contaminari in mortibus ciuium ſuorum,niſi tantùm in cōſanguineis & propinquis:id eſt, ſuper patrē, matrem,filium,filiam,fratrem quoque,& ſororem virginem, quæ non eſſet nupta viro.Et c.ſeq.Si filia ſacerdotis cuilibet ex populo nupta fuerit,de his quæ ſanctificata ſunt,& de primitiis non veſcetur.Cuius rei rationem adiicit non omnino contemnendus interpres Nicolaus Lyrenſis,quoniam ſcilicet non iam eſſet in patris poteſtate,& familia. Quod & ipſum expreſsim ſignatur Nu.30.c.vbi ſi filia nondum nupta aliquid vouiſſet,tum demū ex voto obligabatur,ſi pater vel conſenſiſſet,vel tacuiſſet:nupta verò,viro aut conſentiente,aut diſsimulante.quod & ad poteſtatē viri in vxorem trahit Diuus Auguſtinus libr.quæſtionum ſuper Nume.4.ca.59.& repetitur in Decretis canonicis in c.manifeſtum,& c.voluit.33.q.5.

Hebræorū legibus vxor in viri poteſtate.

8 ¶ Quinetiam illud affirmare aſſeueranter audeo,longo antè interuallo,quàm leges Moſaicæ latæ eſſent,veluti lege naturæ idipſum inſtituente, filias poſtea quàm deſponſatæ fuerant,non permanſiſſe amplius in parentum poteſtate. Quod eo teſtimonio cōprobauerim,quòd cùm de Rebeccæ nuptiis tractaretur, illa neutiquam in conſilium admiſſa eſt:ſed veluti inſcia,non inuita tamen,verùm parentum votis obſecundans,ab illis nuptui traditur.At poſtea quàm deſponſata fuit,de profectionis die à parentibus conſulitur:veluti iam eorum poteſtatem egreſſa, quod ſcribitur Gene.24.c.& à Diuo Ambroſio annotatur in lib.de Abraham Patriarcha in c. vlti.& in c.honorantur.32.q.2.

Naturæ legibus vxor in poteſtate viri.

9 ¶ Ab eo autem,quod de lege naturæ diximus,nihil omnino abeſt,quod tradit Diuus Auguſtinus in c.caput,in fi.33.quæſt.5.Fœminas viris ſuis ſeruire communi lege naturæ.Et in lib.1.de nuptiis,& concupiſcentia,ad Valerium,c. 9. Nec dubitari, inquit, poteſt, naturali iure viros potiùs fœminis, quàm viris fœminas principari. Et in epiſtolam Pauli priorem ad Corint.c.65.Fœmina,inquit,viro ſubiecta eſt le-

De eadem re.

ge naturæ. Apud Græcos autem commendatur ille versus senarius Alexidis in ea fabula, cui titulus est, γυναικοκρατία, citante Athenæo lib.3.

γυναικὶ δ' ἄρχειν οὐ δίδωσιν ἡ φύσις.

Natura non sinit præesse fœminam.

Bruta quoque id ipsum sequi.

Et huic quoque rei testimonio sunt bruta animalia, quæ veluti idipsum dictante natura, ita viuunt, vt mares imperent fœminis. Nam Plin. lib.8. ca.3. loquens de asinis syluestribus, Mares, inquit, singulis fœminarum gregibus imperitant.

10 *Lacedæmoniorum in ea re mos. Lacenæ dictum.*

¶Sed & illud apud celebratissimos Græcorum populos Lacedæmonios obseruatum fuisse coniecto, vt filia tantisper in potestate patris esset, dum cœlibem vitam duceret: statim verò quàm matrimonio fuisset mancipata, viri subiret potestatem. Huiusce autem rei coniectandæ ansam præbuit dictũ Lacænæ à Plutarcho in Apophthegmatis Laconicis relatum: quæ cùm interrogaretur, an se vitiandam concederet, respondit, Equidem cùm puella essem, didici parêre patri, & hoc egi: mulier autem viro: Huic ergo, si iusta rogas, manifestum facias primùm.

11 *De eadem re.*

¶Quanquam illud non me latet, fuisse plerosque, qui scriptis tradiderunt, Spartanas mulieres viris suis dominari solitas: quod & ex Aristotele licet depræhendere lib.2. Politicorum cap.7. & confirmat Plutarchus in Lycurgo, referens Lacedæmonios vxores heras vocare solitos. Sed hoc, vt infrà dicemus, cõmune omnium Græcorum fuit. Subdit autem post pauca Plutarchus, quòd cùm peregrina quæpiã mulier Gorgoni Cleomenis regis filiæ, Leonidæ autem vxori diceret, μόναι τῶν ἀνδρῶν ἄρχετε ὦ λάκαιναι. id est, Solæ viris imperatis, ô Lacænæ: respondit, μόναι γὰρ τίκτομεν ἄνδρας. id est, Solæ enim viros parimus. Quod etiam recenset in Apophthegmatis Laconicis non semel. Et hoc quidem, vt reor, mouit Aristotelem, vt diceret libr.1. Rhetoricorum ad Theodecten, c.5. malas fuisse Lacedæmoniorum mulieres, ideóque eos media propè felicitatis parte priuari.

12 *Vxor legibus mariti subest.*

¶Sed quocunque se modo res hæc habeat, ab hac nostra consuetudinẽ non admodum abludit illud Euripidis in Danaë apud Stobæum, Sermone 71. & iterum 75.

γυνὴ γὰρ ἐξελθοῦσα πατρῴων δόμων,

οὐ τῶν τεκόντων ἐστίν, ἀλλὰ τοῦ λέχους,

Mulier enim egressa paternam domum,

Non amplius parentum est, sed mariti.

Et illud quoque Quintiliani, aui eius, vt plerique existimant, qui de Oratoriis institutionibus elegantissime disseruit, declamatione 259. Virgo pertinet ad patrem: tamen nupta pertinet ad maritum. Accedit quoque id, quod Plato, aliàs muliebrium virtutum admirator, viros tamen fœminis, tanquam gregi custodes, præfecit, statim circa initia lib.5. de Republica. Cui accedens discipulus ipsius Aristoteles, Politicorum lib.1. cap.8. Vir quidem, inquit, vxori præest & filiis, tanquam liberis quidẽ ambobus, sed non eodem imperij modo: sed vxori quidem ciuiliter: filios autem regit: masculus enim, quàm fœmina principalior est. Et idem lib.1. Oeconomicôn c.1. Existimare autem, ait, debet mulier verè composita, mores viri esse legem vitæ suæ impositam sibi à Deo. Cui finitimum est illud Diui Pauli ad Rom.7. rursúmq; prioris ad Corinth.7. Mulier, quanto tempore viuit vir eius, alligata est legi ipsius. Quod & repetitur in c. sicut alterius.7.q.1. & in c. additur.27.q.2. & in summa 33. q.1. atque aliis cõpluribus locis. ex quibus constat, esse in viri arbitrio, legem, quam velit, modò sit honesta, vxori imponere. Ad quod & illud pertinet Homeri libr.9. Odysseæ de Cyclopibus loquentis,

--θεμιστεύει δὲ ἕκαστος

Cyclopes.

παίδων ἠδ' ἀλόχων.--

Id est,

--Ius quisque ministrat

Progenitis ac vxoribus.--

Quem

Quem locum citat Ariſtoteles lib. Politic. 1. c. item primo: atque etiam Plato lib. 3. de Legibus. Inter multas Pittaci Mitylenæi, vnius ex ſeptẽ ſapientibus, aureas ſententias, illa non poſtremo loco habenda, γυναικὸς ἄρχε, id eſt, vxori dominare. Refert Cornelius Tacitus in li. de Moribus Germaniæ, apud Sithones fœminas dominari: In quo (vt ille ait) non modò à libertate, ſed etiã à ſeruitute degenerãt.

Sithones.

13 ¶ Quid, ꝙ apud priſcos Romanos vir de coniugis capite & fama cum propinquis iudicabat? Cuius rei teſtis eſt locupletiſsimus Cor. Tacitus lib. 13. Romanæ hiſtoriæ, cùm inquit: Põponia Græcina, inſignis fœmina, Plancio, qui ouans ſe de Britannis retulit, nupta, ac ſuperſtitionis externæ rea, mariti iudicio permiſſa: iſque priſco inſtituto, propinquis coram de capite famáque coniugis cognouit, inſontémq; pronuntiauit. Dionyſius quoque Halicarnaſſeus libr. 2. Cognati, inquit, ſimul cũ viro de his iudicabant in quibus erat corruptio. De quo etiã aliquid Liuius lib. 9. Belli Macedonici, quo in loco de Bacchanaliorũ abrogatione loquitur: & Valerius Maximus li. 9. tit. 3. quo loco loquitur de Spurio Poſthumio Albino, & c. ſeq. Suetonius in Tiberio, c. 35. Id autem ex lege Romuli erat, cuius hæc verba ſunt: ADVLTERII CONVICTAM VIR, ET COGNATI, VTI VOLENT, NECANTO. Et ad hunc quoque morem antiquũ reſpicere videtur Calliſtus in d. c. ſicut alterius. 7. q. 1. cùm dicitur, Sicut alterius vxor nec adulterari ab alio, nec iudicari, niſi à ꝓprio viro permittitur. &c. Vbi tamẽ gl. huius moris inſcia, illud trahit ad correctionẽ, de qua poſteà dicemus.

Vir iudex vxoris.

14 ¶ Adde, quòd Diuus Ignatius, Ioannis Euãgeliſtæ diſcipulus, in ea epiſtola, quam ad Antiochenſes ſcripſit, Mulieres, ait, honorificẽt viros ſuos ſicut carnem ſuam: & non audeant eos proprio nomine vocare. Hæc ille. Sed quonam igitur nomine (inquies) illos vocabunt? Id certè nos docet Sara illa ſancta mulier, de Abrahã viro loquens: Dominus, inquit, meus vetulus eſt, vt ſcribitur Gen 18. c. & repetiit Diuus Petrus in ſua prima Epiſtola Canonica, aut potius catholica, vt Latinum Græco reſpondeat, c. 3. his verbis, Sic enim aliquando & ſanctæ mulieres, ſperantes in Deo, ornabant ſe, ſubiectæ propriis viris, ſicut Sara obediebat Abrahæ, dominũ eum vocans. Hæc Petrus. Ex quo Diuus Chryſoſtomus in Epiſtolam 1. ad Corinthios, Homilia 26. Priſcæ, ait, illæ mulieres viros ſuos dominos vocabant. Quin & Berſabee Dauid maritum dominum vocat, & ſe ancillam illius, 3. Reg. c. 1. Quibus adſtipulatur & illud Virgilianum lib. 4. Aeneid.

Vxores viros dominos vocare debent.

—Connubia noſtra
Reppulit, ac dominum Aeneam in regna recepit.

Cuius loci autoritate fretus Marcellus, vir in perſcrutandis nominum proprietatibus admodum diligens, ſcribit, dominum pro marito aliquãdo accipi. In quo etiam ſignificatu poſuiſſe quibuſdam videtur Imperator Diocletianus in l. ſi liqueat, ibi, conſentiente domino. C. de inofficio. dona. quam ad id nuncupatim notat Salyc. Quanquam nihil huc, vt reor, pertinet. Nam ibi, Dominus, dicitur reſpectu rerum donatarum, quarum ſcilicet maritus erat dominus, non autem reſpectu vxoris. Sed, quod in confeſſo eſt, Dominus, pro marito ponitur in ſacris literis, Iudicum c. 19. cùm ſcribitur: At mulier, recedentibus tenebris, venit ad oſtium domus, vbi manebat dominus ſuus. Ibi enim haud dubiè de marito loquitur. Huc quoque alludit illud Ouidij, ſi ipſius eſt, in Epiſtola Acontij ad Cydippen,

Elige de vacuis, quam non ſibi vendicet alter:
Si neſcis, dominum res habet iſta ſuum.

Plutarchus autem in eo libro, cui titulum nũcupauit, In principe requiri doctrinam, ſcribit, Perſarum regem cæteros omnes pro ſeruis habere, præter vxorem: cuius tamen conueniebat maximè eſſe dominum.

15 ¶ Quæ cùm ita ſint, eas proindè prudentiſsimas fuiſſe arbitror fœminas, quarum

De eadem re ex iurisconsultis & aliis.

altera ad maritum scripsit io hæc verba: Cum petenti mihi à te, domine charissime, &c. vt à Iurisconsulto nostro relatum est, in l. ea quæ, in princ. vbi Baldus no. D. de donat. inter vir. & vxo. Altera, quæ marito hæres extiterat, ita testamento cauit apud Iureconsultum in l. Lucius. §. quæ marito. D. de leg. 2. Mæui, & Sēproni, dilectissimi filij, præcipitote omne, quicquid ex hæreditate bonísve Titij, domini mei, patris vestri, ad me peruenit. Et iterum paulò pòst: Necnō etiam, si quid post mortem Titij domini mei solui, agnoscatis. quem text. ad hoc no. Bald. ibi. & Albe. in l. aduersus. C. de cri. expi. hære. Et admodum fallor, nisi & ita quoque accipitur in l. vxorem. §. testamento. D. de lega. 3. quamuis aliò trahi possit. Nec silentio prætereunda est Lucretia, quæ apud Ouidium lib. 2. Fastorum, de marito loquens, ait:

Mittenda est domino (nunc nunc properate puellæ)
Quàmprimùm nostra facta lacerna manu.

Neque Matidia Diui Clementis mater, quæ Faustinianum maritum, dominum quoque vocat apud ipsum Clementem, lib. recognitionum 9. c. vlti. Neque Diua Natalia, quæ Diuum item Adrianum maritum, dominum quoque appellabat: si tamen in ea re satis tuta est Iacobi, quem de Voragine vocant, autoritas.

16 *De eadē re. Megistona dictum memorabile.*

¶ Nō immeritò igitur Plutarchus autor grauissimus, in eo libello, cui titulus est, De claris mulieribus, laudat Megistonā Timoleontis vxorem, quæ Aristotimo Eliensium tyranno, præcipienti captiuis mulieribus, in quarum numero & ipsa erat, nuntios cum literis ad maritos, qui Elidem obsidebant, mittere, eósque vt obsidione desisterent, rogare: alioquin se paruos natos in earum conspectu priùs, ipsas deinde omnes verberibus cæsas interfecturum minitabatur: talibus verbis respondit: Si quid in te virilis prudentiæ aut consilij resideret, non vtique mulieres iuberes, quæ facto opus essent, suis viris præscribere: sed nos ad ipsos, tāquam dominos nostros, permisisses proficisci.

17 *Vxores quæ viris dominantur, vituperātur.*

¶ Sed sicut Sara, Bersabee, Lucretia, Megistona, quæ se vltro maritis subiecerūt, eos, vt diximus, dominos vocātes, sunt ob id plurimùm laudandæ: ita sunt acerrima reprehensione dignissimæ, quæ è diuerso sibi laudi assignant, quòd maritis præsint, quòd illos non habeant dominos, sed ne pares quidem, quòd illos contēnant atque despiciant, nullā omnino eorum habentes rationem. Nam (vt idem Plutarchus in lib. cui titulum fecit γαμικὰ παραγγέλματα, id est, connubiales admonitiones, scribit) locupletes & principes, cùm honori Philosophos habent, & semetipsos ornant, & illos. At Philosophi cùm obseruant opulentos, haud quidē illos clariores, sed se ignobiliores faciunt. Hoc etiam vsu euenit mulieribus, cùm sese viris subijciunt atque obtemperant, laudem consequuntur. Cùm verò præesse volunt, magis eas dedecet, quàm eos, qui subijciuntur. Scitum est & illud Euripidis in Oedipo: Vxor, quæ sapit, viro inseruit: quæ non sapit, eum spernit.

πᾶσα γὰρ δούλη πέφυκεν ἀνδρὸς ἡ σώφρων γυνή.
ἡ δὲ μὴ σώφρων, ἀνοίᾳ τὸν ξυνόνθ' ὑπερφρονεῖ.

Et illud Philemonis apud Stobæum in Præceptis Connubialibus.

ἀγαθῆς γυναικός ἐστιν, ὦ Νικοστράτη,
μὴ κρείττον' εἶναι τἀνδρός, ἀλλ' ὑπήκοον.

Bonæ vxoris est, ô Nicostrata,
Non imperare viro, sed obedire.

Nec minùs memorabile est, quod tradunt sacræ literæ, Vasthi reginam Assueri mariti mandatum, vt ad se veniret, contempsisse, ob idque fuisse repudiatam, vt hinc discerent cunctæ vxores & maiorum & minorum, maritis suis deferre honorem. vt scribitur Hester 1. c.

18 *De eadem re.*

¶ Qui locus me submonet, vt mulieres cōmonefaciā, vt si se ab hominibus honorari cupiāt, (cupiunt autē maximè, vt alibi dicemus) maritos in primis honorent, sibi

sibíque dominari facile patiantur, nec molestè ferant. Sciant, maxima ex parte omnem suum honorem atque dignitatem ex honore dignitatéq; virorum pendêre. Vix enim vxor honorabitur, nisi & apud homines maritus in honore, pretio, existimatione fuerit. Sunt certè vxores vel honoris, vel dedecoris, & cuiuscũque cõditionis maritalis fere participes, vt quotidie videmus, & leges nostræ apertè cõprobant. l. fœminæ. D. de Senat. & l. cum te. & l. vlt. C. de nup. & l. vlt. C. de incol. lib. 10. & l. 1. & l. mulieres. C. de dignit. lib. 12. & in auth. de consul. circa mediũ, cũ multis si. Idq; ex legibus antiquis, quãdo apud Liuium lib. 10. ab vrbe condita, Virginiã Auli filiã Patritiã Volumnio plebeio nuptã, matronæ sacris Pudicitiæ Patritiæ arcuetũt, tanquã scilicet desiisset esse Patritia, quæ plebeio nupserat. Idque adeò procedit, vt filia naturalis efficiatur legitima, si legitimo viro nupserit, ex Ang. sententia in §. quod verò. in auth. quibus modis natural. effic. sui. Ideo dicit gloss. in l. 1. C. de in ius vocand. quòd vxor propter maritum honoratur.

Vxores honoris ac dedecoris maritalis participes.

19 ¶ At viri, quibus vxores dominantur (quorũ vt id transeũter attingam, magnus est numerus, vt dicit Cy. in l. 2. C. de test. Cui concinens Host. in summa, tit. de iureiur. §. quomodo censeatur. vers. sed cùm metus, tradit multas fœminas esse, quæ maritos verberant) hi igitur (vt repetam) omnibus sunt contẽptibiles, pro vilibúsque & abiectis habẽtur, vt è nostris quoque annotauit Alex. cons. 156. viso processu caussæ vertentis inter Apolloniam. col. iij. vers. secũdo respondeo, lib. v. Et Pe. à bel. perti. in l. curatorem. C. de inter. matr. miserrimos eos esse dicit, qui vxoribus obedire coguntur. Sed & ibi Cy. maritos veluti deridet, qui cùm ex Diui Hieronymi, imò Diui Pauli ad Ephesios 5. c. sententia, vxores diligere, non autem timere, ab illis verò diligi, & timeri debeant: sunt tamen adeò miseri & gallinacei (ita enim loquitur) vt non audeant inuitis sibi vxoribus extrahere sarabulas, vt ipse ait, & post eum Bald. ibi. qui hos quoque maritellos vocat. & Ang. in l. j. C. de his qui pat. vel libe. occid. Itaque Esaias maximus Prophetarum (Dauid semper excipio) veluti in maximum Iudæorum vituperiũ, de illis scribit in iij. c. Mulieres dominatæ sunt eis. Nã (vt Democrates testis est, aut Democritus) vti eum citat Stobæus Serm. 72. & Maximus Philosophus, idémque Martyr, locorũ communium cap. 39. (nisi vtrobique mendum sit) ὑπὸ γυναικὸς ἄρχεσθαι, ὕβρις ἀνδρὶ ἐσχάτη. id est, à muliere dominari, summũ est viro dedecus. Id quod etiam Philoni tribuit Antonius Monachus, Melissæ tom. 2. Sermon. 34. Quibus consonat illud Euripidis in Electra:

De eadem re. Viri qui vxoribus subsunt pro vilibus habent.

Καί τοι τόδ' αἰσχρὸν προστατεῖν γε δωμάτων
γυναῖκα, μὴ τὸν ἄνδρα. —

Quo significatur, turpe esse, vxorem domi præsidere, non virũ. Sed & hæc est (vt illud addas) summa seruitus. Quãdoquidem mulier, si primatum habeat, contraria est viro, vt attestatur Ecclesiasticus 25. c. Adde itẽ, & summa miseria. Nam, vt scribit Augustinus in lib. de Catechumenis rudibus, & reassumit Beda in 1. ad Corint. 2. cùm fœmina dominatur in virũ, peruersa & misera domus est. Scribit Iustinus lib. 32. quòd cùm Daci cum Oloro rege aduersus Bastarnas male pugnassent, ob vltionem segnitiæ, iussu regis coacti sunt ministeria vxoribus, quæ ipsis antea fieri solebant, facere. Neque id antè mutatum fuisse, quàm ignominiam bello acceptam virtute delerent. Plutarchus in præceptis connubialibus c. 5. Quæ malũt, inquit, stolidis viris imperare, quàm parêre sapientibus, similes illis sunt, quæ ducere potiùs volunt cæcos, quàm intelligentia visúque præditos sequi. Ex quibus illud confiteri necesse est, vt si huiuscemodi viri vxorum imperio parentes, cæteris sunt contemptui, & vxores quoque eorum fore contemptibiles.

20 ¶ Cõtrà verò, illas eò honoratiores futuras, quò magis viros honorauerint, vel testimonio diui Hieronymi, aut (vt Erasmus putat) Paulini Nolini ad Celãtiã, de ratione rectè viuẽdi, vbi ita scribit: Præcipuè autẽ in coniugio venerabili atq; immaculato, apostolicæ regulæ ordo teneatur. Seruetur in primis viro autoritas sua, to

Vxorum viris obedientium laus.

tàque à te discat domus, quãtum illi honoris debeat: tu dominum illum obsequio tuo, tu magnum illum tua humilitate demonstra: tantò ipsa honoratior futura, quantò illum ampliùs honoraueris. Caput enim (vt inquit Apostololus) mulieris est vir. Nec aliunde magis reliquum corpus ornatur, quàm ex capitis dignitate. Quibus etiam adstipulatur ille Mimus Senecæ, nisi sit Publij Syri, (quod multi asserunt) aut alterius,

Casta ad virum matrona parendo imperat.

Quo planè significatur, eam matronam tum demum imperare, ac veluti in sublimi loco esse, cùm viro paret.

Diuinis legibus vxor viro parere debet.

21 ¶ Quid, quòd verbum Dei O. M. mulierem alloquentis Gen. 3. Sub viri potestate eris, & ipse dominabitur tui. Et Diui Petri in 1. epistola, c. 3. Mulieres subditæ sint viris suis. Quod & vsurpauit Paulus, qui adusque tertium cœlum raptus est, ad Ephesios 5. & repetit ad Colo. 3. Cuius rei rationem adiiciens in ipso c. 5. ad Ephesios, Quoniam (inquit) vir caput mulieris est. Quod & ipsum prius dixerat 1. ad Corinth. 11 & repetitur in c. 1. extra de frig. & malef. & in c. non mœchaberis. 32. q. 5. & fermè per totum 33. q. 5. & alibi sæpe. Et ob id fœminæ, dum maritantur, velari solent, vt se nouerint semper maritis suis esse subditas. c. fœminæ. 30. q. 5. & in c. mulier. 33. q. 5. Et alibi, Quæcunque mulier sibi comam amputauerit, quã Deus ad memoriam subiectionis illi dedit, tanquam resoluens ius subiectionis, anathema sit. dicit tex. in c. quæcunque. 30. di. quem facit sing. Ro. sing 596. est nunc Florentiæ. Idque dicit menti tenendum Matth ab Afflict. in c. 1 § rursus. in fi. tit. quæ sit pri. cau. bene. amit. Super quo festiuiter simul & venustè dicit Gul. à mon. Lau. in cle. cùm ex eo, in verbo, continentes. & ibi post eum Card. in 1. oppo. de senten. excom. quòd canon vetuit, ne mulieres comam amputarent, vt mariti quicquam in eis inuenirent, vnde possent vxores trahere & ligare quod no. ad id, quod paulò mox subiiciemus. Illud tamẽ obiter dicemus, apud Arimphæos, fœminas æquè ac mares comam tondere, vt tradit Solinus c 27 Sed, vt redeamus, ea quæ suprà diximus, fortè mouerunt Bal. vt diceret in c. 1. tit. an mariti suc. vxo. vxorem esse in potestate viri de iure canonico: quod & idem dicit Alber. in l. si vxorem. C. de condi. inser. & in l. aduersus. C. de cri. exp. hæred. Porro Diuus Augustinus Homilia 43. de fœminis loquens, Nulla, ait, sit in vobis proteruitas, nulla superbia, nõ contumeliosa ceruix, non aliqua inobedientia: prorsus tanquam ancillæ seruite. Idem in D. Ioannem tract. 2. illud interpretans, Qui non ex sanguinibus, neq; ex volũtate carnis, neque ex voluntate viri; &c. Ponitur (ait) caro pro vxore, quemadmodum & spiritus aliquando pro marito. quare? quia ille regit, hæc regitur: ille imperare debet, ista seruire. Nam vbi caro imperat, & spiritus seruit, peruersa domus est. Quid peius domo, vbi fœmina habet imperium super virum? Recta autem domus, vbi vir imperat, fœmina obtemperat.

Fœmina comã amputare non debet, & quare.

Arimphæorum fœmina.

Vxor de iure canonico in viri potestate est.

Caro pro vxore.

Spiritus pro marito.

Vir potest vxorem moderatè castigare.

22 ¶ Ex hac autem viri in vxorem potestate illud proficiscitur, quòd hãc ille potest ex causa moderatè castigare, vt voluit glo. in l. & si quecunq;. §. vl. in fi. D. ad leg. Aqui. & gl. in auth. vt lice. matr. & auiæ. §. quia verò quædã mulieres, in verbo, sufficere. & glo. vlt. & doc. in c. quemadmodũ, extra de iureiur. & gl. in §. criminis, in verbo seruũ. 25. di. & in c. cum beatus. 45. di. & in c. sicut alterius, vbi & Arch. col. vl. 7. q. 1. & in c. nullus clericorũ. 17. q. 4. & in §. in hoc, in glo. vlt. & in c. placuit. 33. q. 2. & in ca. hæc imago, in verbo, & penè famulas. 33. q. 5. & Alber. Gand. in tracta. maleficiorũ, tit. de pœnis reorum, col. vlt. & Bal. in l. filius. C. de patr. pot. & in l. nec patronis. C. de ope. li. & consi. 176. Cecilia recessit à Frãcisco, in princ. lib. 1. Lucas Pen. in l. quicunq;. col. 2. & iterũ 3. C. de re mili. li. 12. Signo. Homo. con 63. Titius calce percussit. in prin. Anto. in ca. cùm cõtingat, col. 2. & ibi etiam Panor. col. 6. de foro compet. Idem Panor. in c. ex transmissa, post prin. de restit. spoli. Rom. in l. 3. §. si cùm omnes. col. 2. D. de S. C. Sylla. sing. 4. incipi. licet vxorem delinquentem. Card. Flor. consi. 9. in facto dominæ. col. 2. versi. similiter si iudex. Cepolla in l 1.

§. sed

§.sed sciendum.nu.96.D.de edil.edict.& l.Marcellus,de verb.sign.& Ang.in tract. maleficiorum,in verbo,admenauit,ante fi.& Alex.in l.miles.§.qui iudicati.D.de re iud.& in addi.ad Bart.in l.iubemus.C.de repu. Paris Pute.in tract.Syndi.in verbo, captus illicitè.ver.officiales.nu.3.Philip.Deci.in l.fœminæ.quæ est 2.col.7.ver.36. D.de regul.iur.Et è Theologis Diuus Bonauentura in 4.sent.distin.37.vbi etiam Richar.& alij.& Astessanus(istos enim & similes aliquando,& nõnunquam etiam multò inferiores aduocamus, propter eos qui nullos alios libros legerunt) Astes. igitur lib.8.suæ summæ,tit.20.arti.4.& Ange.Claua.in verbo,vxor,versi.3. Et ad hoc bonus est tex.in c.duo ista.23.q.4.

23 ¶Sed & clericus potest paulò seueriùs vxorẽ castigare,vt dicit gl.in d.§.criminis, per tex.in d.c.placuit,per quem etiam tex.asserit gl.d.c.quemadmodũ,& ibi quoq; Panor.quòd clericus potest incarcerare vxorẽ.& in id dicit ipse Panor.eum menti tenendum:& declarat,quomodo sit intelligendũ.& idem voluit Zenzel.in extrau. Io.22.incip.antiquæ concertationi,in verbo,nouerit conuenire,ad fi.Gui.à mont. Laud.& Card.Flo.in d.cle.cum ex eo.& Io.Fab.in l.1.C.de priuat.carcere.& Rom. d.sing.4.vbi facit sing.tex.& gl.in d.c.placuit.Io.Ana.in c.2.post prin.extrà de cle. percus.& Feli.in d.c.cùm contingat,in fi.de foro cõp.Ale.in d.l.iubemus.Iason in d. l.miles.§.qui iudicati.& Deci.& Aste.vbi sup.Hipp.Marsil.in l.1.§.ad quæstionem, col.2.versicu.limita.4.D.de quæstio. Quæ res veteri more legibus permissa est, quando Alexander Macedo apud Curtium lib.7.criminibus ab Hermolao obiectis respondens,à maritis vxores verberari,castigari, vti à tutoribus pupillos, ius esse tradit. *Sed clericus paulò seuerius.*

24 ¶Nec otiosum est verbum,moderatè,à nobis suprà positum. Neuter enim,neque clericus,neque laicus,potest vxorẽ atrociter verberare,vt dicunt ferè omnes,quos allegauimus.Quòd si fecerit,potest vxor agere iniuriarum contra virum,ex quorundam sententia,quos refert Io.An.in addi.Specu.in rub.de iniur.ver.est quæstio de vxore:qui tamẽ subdit,sibi probabilius videri,vt agat vxor actione in factum, vt fama mariti illæsa præseruetur,per tex.in l.2.C.rerum amo.& in l.non debet.D. de dolo.& l.si quis vxori.D.de furt.quod dictum sequitur,& dicit se nunquam alibi legisse,Alex.in l.diuortio.§.si fundũ,col.4.ver.item in quantum.D.solu.matr.& ita refert se Paduæ consuluisse:& Catelli.Cot.in memoriali incip.actio iniuriarũ, & iterum in memo.vxor atrociter verberata. Quin & si vir vxorem atrociùs verberauerit,ob ídque vxor aufugiat,& adulterium committat,non poterit eam maritus accusare,nec dotem ex vxoris adulterio lucrari ex forma statuti,vt no.cõsuluit Pet.Anc.con.408.probata.Sequitur & commendat Ang.Aret.in tract.maleficiorum,in verbo,Che m'hai adulterato.col.11.& Ioan.Lup.in repe.rubri.de dona. inter virum & vxor.§.20.col.2.ver.idem est quando maritus.Sed de hac re iam satis. An autem honestum sit viro vxorem verberare,dicemus postea. *De eadem re.* *Vxor an iniuriarum agere possit contra maritum.*

25 ¶Illud quoque ex ea potestate procedere videtur,quòd cùm mulier quicquam fecit sibi incommodum,marito verò commodum,id fecisse præsumitur metu & reuerentia maritali,ideóque sibi non præiudicat.de quo,quia id recipit quasdam declarationes,vide glos.& doct.in l.1.§.quæ onerandæ.D.quarum rer.act.non dat.& glo.in c.plerique.1.q.7.& Bart.in l.quæ dotis.D.solu.matr.& in disput.inci.mulier habens magnum patrimonium,col.2.versic.sextò probo.& Bal.in l.si sine voluntate,ad princ.C.ad Velle.& consi.293.factum sic proponitur,col.2.versic.2.opponitur,lib.3.& Panor.in c.nónne,col.penulti.de præsump.& in c.cùm contingat,in 1.not.de iureiu.Alex.consi.157.viso instrumento,col.pe.lib.2.& con.16.ponderatis narratis,col.pen.libr.3.& cons 102.super eo,de quo quæritur.col.4.versic.item potest vltra supradicta,eo.lib.3.& con.144.an mulier,col.penul.lib.5.& consi.88.viso processu,col.2.ver.& prædicta,& iterum ver.nec etiam ad hoc,lib.6.& Fran.Are. con.24.quatuor dubia,in 2.dubio,& Barb.consil.38.omnipotentem,col.vlt.lib.4. *Vxor an & quãdo aliquid fecisse videatur metu & reuerentia maritali.*

Ange.Are.in §.omnes autē,ver.quadrupli.& ibi etiā Iaſ.col.7.ver.& proximè dicta,Inſti.de acti.& per Cano.tā antiquos,quàm recentes,in c.cauſſam matrimonij, ext.de offi.deleg. Phi.Dec.cō.232.dura admodū,col.3.ver.nec obſtat id,ſi dicatur.

26 *Vxor antenetur viro lauare pedes, & alia id genus facere.*

¶Item & hinc prodit,quod dicunt Io.And.& Panor.in d.c.literas,ille col.2.in verbo,incertis,hic col.pe.ver.dicit Io.And.extrà de reſti.ſpol.quòd vxor tenetur marito lauare pedes & caput,& parare cibos,& aliàs ſemper vel Phrygio ſeruire marito,vt vtar verbis Virgilij lib.4.Aeneid.Quibus adſtipulatur illud Ennij,

Exin Tarquinium bona fœmina lauit,& vnxit.

aut,vt Seruius citat,lib.6.Aeneidos,

Tarquinij corpus bona fœmina lauit,& vnxit.

Vxor vnde dicta. Thracum vxores lauant maritos, aliáque ministeria obeunt.

Quod de vxore intelligit Donatus in Hecyra Terentij,qui hinc vxores dictas putat,quòd maritos lauabant & vngebant.Nam & apud Thraces,vxores maritos lauant,& miniſteria obeunt,vt teſtis eſt Heraclides in Politicis.Sed & coquinariam facere,& lectum parare marito tenetur,vt tradit Benedict.Capra,con.72.cùm viſo col.4.ver.circa quod dicendum eſt.Tametſi id poſtremū,ſcilicet lectū ſternere, ancillare munus ſit,vt videre licet ex illo Homeri verſu lib.Odyſſeæ 20.

ἡ μὲν λέκτρ' ἀνώγειν ὑποστορέσαι δμῳῇσιν.

Hæc quidem lectos iuſsit ſubſternere ancillas.

27 ¶Sed hæc tamen(ne id omittamus)limitat ipſe Pan.in d.c.literas,niſi mulier eſſet nobilis,cui eſſet dedecori iſta facere.argu.l.interdū.D.de ope.libe.quod & idē dicit Felin.in c.illud.col.4.de præſumpt.& Phil.Deci.conſ.202.vt præſens conſultatio. col.4.ver.nec obſtat quòd talia.& Ant.Corſ.in tract.de pot.& excel.regia.q.30.in fi.& Io.Lup.in rep.rub.de donat.inter vir.& vxo.§.31.nume.2.& iterum §.50.col. pe.ver.item præter copulam.Et è Theologis,non illis quidem doctis,Bapt.Saly.in ſua ſumma,in verbo,vxor,ver.vlti.Quod tamē clanculùm carpere videtur Barb. in add.Bal.in l.ſi vxorem,col.2.C.de cōdi.inſer.ea videlicet ratione,quòd non debet fieri deterior conditio creditoris propter nobilitatem debitoris,niſi aliter eſſet iure cautum:de qua re diximus latiùs in tract.de nobilitate,capite 20.nu.90.ſimiliter licet vxori.& 8.ſequen.

28 *Vxor viri forum & domicilium ſequitur.*

¶Illud etiam ex eodem fonte manat,quòd vxor mutat proprium, viríq; ſortitur domicilium,atque forum,non vir vxoris.l.cùm quædā,& ibi not.D.de iuriſd.om. iud.& l.exigere.D.de iud.vbi Bal.per illum tex.dicit,quòd vxor trahitur ad aliud domiciliū vi matrimonij.& l.ea quæ.& l.vlt.§.item reſcripſerunt,mulierem.& ibi Bar.D.ad municip.& l.vl.C.de incol.li.10.& l.1.C.de mulie.& in quo loco,eo.li.10. & l.mulieres.C.de dignitati.li.12.& no.Cy.& Bal.in l.2.C.de iuriſd.om.iud.vbi dicunt,quòd ita vir trahit vxorem ad ſuum domicilium,vt ea nullo pacto teneatur reſpondere in domicilio priſtino.& ipſe Bal.cou.227.ſi quæratur,poſt princ.lib.3. & con.418.ſuper primo puncto.lib.4.& con.62.punctus talis eſt,Petrus de ciuitate.in 2.dubio,lib.5.Albe.in 2.parte ſtatutorum,q.10.ſed ſi quid ſi Veronenſ.Raph. Co.con.26.ad ſtatutum.in prin.Rom.in l.ſi conuenerit.col.2.verſi.nunc examinemus.& col.ſeq.verſ.ſed dubium eſt.D.de iuriſdic.om.iud.Cor.conſi.26.videtur dicendum.col.vlti.lib.4.& Docto.vbique. Quod & iuris antiqui fuiſſe probat illud Virgilij lib.3.Aeneid.

Et patrio Andromachen iterum ceſsiſſe marito.

Nam,vt ſcribit Seruius,eum locum ediſſerens,ſecundum ius loquitur:vxor enim domicilium viri ſequitur.

29 *Vxor ciuis ciuitatis viri.*

¶Eſt item vxor eius ciuitatis ciuis,cuius & vir eſt,vt tenet gloſ.in l.ciues.& ibi Barto.Ange.in fin.& Ioan.Plat.col.2.C.de incol.lib.10.& Barto.in d.§.item reſcripſerunt.verſi.quarto vtrum vxor.Bald.conſi.139.ſtatuto communis Aſsiſij.col.2. verſicu.2.eſt conſiderandum.libro quinto,vbi pulchre dicit,quòd ea propriè dicitur eſſe ciuis eius ciuitatis, & comprehenditur ſub ſtatuto loquente de ciuibus.

ſiue

ſiue de his qui ſunt alicuius ciuitatis.Anto.con.25.viſa forma cõtractus,circa medium.& Imol.con.73.in caſu propoſito.col.vl.Ful.con.93.ad id de quo Roman.in d.l.ſi conuenerit.col.vl.ver.ſed nunquid.Paul.Ca.in d.l.cum quædam.poſt prin.Io. Plat.in d.l.1.in prin.C.de mulie.& in quo loco.li.10.Ang.Are.in §.1.co.vl.ver.quæro an vxor.Inſti.de pat.pot.& Maria.Soci.con.36.recte ac maturè.col.2.& Cor.cõ. 55.pro deciſione.col.antepe.li.1.& iterum con.81.primus conſultationis articulus. col.5.ver.ideo cùm vxor.co.li.1.& con.202.circa præſentẽ.co.2.li.item 2.& d.con. 26.col.vlti.libr.4.& conſi.41.videtur in hac conſultatione.col.vlt.d.libr.4.Hinc apud Liuium lib.1.ab vrbe condita,Romulus proclamat,vxores in ſocietate fortunarum,ciuitatíſque,& liberorum fore.

30 ¶Quinetiam eiuſdem eſt originis,vt voluit gloſ.no.in l.origine.C.de municip.& orig.libr.10.quam ſequitur Bart.qui limitat,in d.§.item reſcripſerunt.verſ.vlteriùs quæro.Sequitur quoque,& cõmendat Signo.Home.con.166.quæſtio diſputanda. col.7.verſ.præterea mulier originaria.Bald.in ſua Margarita,in verbo,mulier.vbi eam facit ſing.& in l.pen.in prin.col.1.ver.ſed quæro vlteriùs.D.de iuriſ.om.iud.& in rub.D.ſol.mat.poſt prin.vbi illam dicit valde no.& per eam dicit,quòd per matrimonium vxor vnitur marito,tanquam principaliori,mutátque forum originis, adeò vt non poſsit in ſua originali terra conueniri:& con.351.in bonis feudalibus. col.2.li.1.vbi per illam dicit,quòd mulier per matrimoniũ mutat originem,quò ad forum iudiciale.& con.411.quidã Mediolanenſis.ante fi.co.li.1.vbi eam pro notab. allegat,& con.456.Seia origine paterna.col.vlt.ver.præterea quia iſta Seia.co.libr. 1.vbi eam quoque dicit ſing.nec eſſe alibi,ad hoc,quòd origo viri dat ius nouæ originis vxori.& con.310.ad euidentiã.col.vlti.li.3.vbi per eam dicit,quòd matrimonium mutat originẽ.vbi tamẽ id declarat.& con.439.ſuper primo puncto præmittendum eſt.col.2.ver.quæritur quid iuris,lib.4.vbi dicit,quòd nuptiæ habent vim originis:nam origo viri propter ſacramenti vnionem reputatur vxoris:quia vxor iungitur viro,tanquã digniori:& eadẽ cõditio eſt vnitorũ.allegat no.in d.l.origine. & con.100.conſiderato quòd dicta domina Agnes.poſt prin.lib.5.vbi per illam gl. dicit,quòd matrimoniũ huius naturæ eſt,vt transfundat originẽ vxoris in originem viri.Id quod etiã ſubiungit probari ex virtute vnionis,in qua id quod potentius eſt,trahit ad ſe id,quod minus dignũ eſt,vt plenè legitur,& no.in c.1.extra ne ſede vacan.ſed nulla maior vnio,quàm coniugalis,per quam vir & vxor efficiũtur vna caro,& vna ſubſtantia in duabus perſonis,de iure diuino,quod cõſiſtit in veritate,& nõ in fictione:& ideo propriè vxor eſt effecta naturalis,& originaria communis ipſius mariti.Hæc Bal.qui & idem ferè ſcriptũ reliquit con.139.ſtatuto communis Aſsiſij.co.li.5.vbi ex hoc conſuluit,quòd ſtante ſtatuto Aſsiſij,vt nulla mulier ciuitatis Aſsiſij poſsit contrahere ſine præſentia viri:quãuis ſtatutũ debeat ſtricte interpretari,& in caſu vero,non ficto,per iura vulgaria:tamen iſtud ſtatutũ ita debet intelligi,vt mulier Peruſina nupta Aſsiſij,non poſsit contrahere ſine præſentia viri: tanquam ea dicatur eſſe ciuis Aſsiſij verè & propriè,& non fictè.& idem Bal.in con.226.præmiſsis verbis ſtatuti.ver.in contrarium videtur.eo.li.5.vbi dicit per illã gl.quòd per matrimoniũ mutatur ius originis.& idem Bal.in l.voluntas.in prin.C.de fideic.vbi dicit,quòd matrimoniũ eſt eius naturæ,quòd trahit mulierem ad originẽ viri.ſed in eo loco erranter allegat l.mulieres.de municip.& orig.cùm nulla ſit huiuſmodi l.in illo titu.nec dubium eſt,quin voluerit citare d.l.origine.& idem Bal.in addi.Specu.tit.de deci.§.1.in fi.& in tit.de cenſi.§.nunc dicendum.in fi. quibus locis dicit per illam gloſ.mulierem ſequi originem viri:non quòd naturalis (inquit) veritas & ſubſtãtia tollatur,ſed quoad effectũ ciuiliũ munerũ,per quædam iura quæ allegat.& idem quoque Bald.in l.2.in fi.& ibi etiam Ange.C.de iuriſ.om. iud.& Fran.ipſius filius Bald.inter con.eiuſdem,in ſubſcriptione conſi.64.punctus Paulutius.li.5.vbi dicit,quòd lex rapit vxorẽ ad originẽ viri,per not.in d.l.origine. & Pan.con.100.illud in dubiũ reuocatur.in fi.li.2.Rom.qui eam gl.dicit ſin.in d.l.ſi conuenerit.col.vlt.& Io.Pla.in d.l.origine.& latè Maria.in rub.ext.de for.cõpe.col. 4.verſ.

Vxor eiuſdem originis ut vir.

4.ver.66.& Cor.d.consi.55.col.antep.lib.1.& d.consi.202.col.2.lib.2.& d.consi.41.
libr.4.& Socin.consi.227.præsens consultatio.col.7.versi.quibus suppositis.lib.2.
& consi.81.non est dubium.in princip.lib.3.vbi illam glo.dicit sing.& Io.Camp.in
tract.statutorum excludentium fœminas à successionibus.4.lib.quid si in loco.in
princ.& Iason,in l.si pluribus.col.6.versic.4.in quantum Barto.D.de leg.1.vbi ex
hoc dicit,quòd mutatio fori, quæ fit per matrimonium, est alijs potentior: nam
licet aliàs domicilium originis mutari non posśit.l.senatores.D.de senat.mutatur
tamen per matrimonium,per glo.in d.l.origine.Tu tamen hîc vide Card.Flo.con.
91.respondeo per ordinem.in 5.dubio.

31 *Vxor de familia viri.* ¶ Est quoque vxor de familia viri,non patris.l.quicunque.C.de re milit.lib.12.vbi
& hoc nor.Bar.& l.pen.§.Iulianus.vbi hoc quoque not.Alber.D.quod fal.tut.aut.
vbi videtur probari,hoc quoque in sponsa procedere:sicut etiam annotauit Bald.
ibi.& in l.maximũ.col.vl.ver.4.quia ista filia.C.de lib.præt.& Ang.consi.283.inad-
uertentia.col.3.Maria.Soci.Senior consi.30.quãuis.col.3.& Cor.con.41.videtur in
hac.col.vl.li.4.Iason con.142.venerabilis.col.7.ver.6.facit li.2.& Philip.Deci.in l.
1.col.3.versi.illud etiam notandum.C.vnde vir & vxor.& Matth.Afflict.in c.1.§.
item si fidelis.col.6.versi.scias tamen.tit.quib.mod.feud.amit. Vnde Antistius La-
beo, Iuris ciuilis peritissimus, cuiusque cum maximo laudis præconio meminit
noster Pomponius in l.2.D.de orig.iur. Labeo(inquam)libr.4.ad edictum præto-
ris,Soror,inquit,appellata est,quòd quasi seorsum nascitur,separatúrque ab ea do-
mo,in qua nata est,& in aliam familiam transgreditur.quod & repetit Aulus Gel-
lius,aut,vt alij malunt appellare,Augellius,libr.Noctium Atticarum 10.c.13.Itaq;
eleganter iurisconsultus in l.pronuntiatio.in fi.D.de verb.sign.Mulier,ait,familiæ
suæ & caput est,& finis. vbi tamen Alberi.scribit post Oldra.nulla lege reperiri,
vxorem esse de familia viri.quod & repetit in tract.statutorũ parte vlt.quæst.110.
quid si statuto. Et id iuris quoque antiqui est.Scribit enim Liuius li.6.secundi belli
Punici,Capua,quæ ad Annibalẽ desciuerat, à Fuluio recepta,Campanis in singu-
las familias à senatu decreta facta fuisse. Aliorum enim bona publicanda,ipsos,li-
berósque eorum vendendos,extra filias,quæ nupsissent,priusquam in potestatem
populi Romani venissent: tanquam scilicet iam desiissent esse in familia patrum,
sed in familiam mariti venissent.

32 *Bœoticorum mos. Romanorum ceremonia. Hebræorum mos.* ¶ Hoc autem & fulcit,quòd apud Bœotios currus axis,quo vecta erat in domum
mariti noua nupta,comburebatur: vt id signum esset,eam illic perpetuò remansu
ram,vt retulit Plutarchus. Cui ceremoniæ confinis est & alia Romanorum,apud
quos sponsa iam obtecto flammeo capite,cùm extulisset pedem è primis ædibus,
vertebatur in gyrum,atq; ita ducebatur in domum sponsi,ne sciret viam redeundi
ad ædes parentum. Quæ & ipsa apud Hebræos illos omnium primos obtinuisse,
non obscure ostendunt ea verba Iudic.12.c. Abessan habuit 30.filios,& totidem
filias,quas emittens foràs maritis dedit,& totidem filiis suis accepit vxores,intro-
ducens in domum suam.Vt tamen interim non prætermiserim Epicteti sententiam
huc pertinentem, apud Antonium Monachum, in 2.parte Melissæ,c.9. θυγατὴρ
ἀλλότριον κτῆμα ὑπάρχει τῷ πατρί. Filia aliena possessio est patri.

33 *Vxor etiã defendẽdo se sequitur forum mariti, etiã si agatur ad dissolutionẽ matrimonij.* ¶ Et ista,quæ diximus,videlicet mulierem sequi forum, domicilium,& familiam
viri,adeo vera sunt,vt etiam si vxor litiget cum marito,se defendendo,sequitur ta
men forum mariti,vt est textus,si solerter expendatur,in c.constitutis in præsen-
tia nostra procuratore.extrà de testi.& ita solerti subtilique ingenio illum anno-
tat Bal.ibi in 1.no.quem sequitur Iason in d.l.cùm quædam puella.col.1.& ibi quo-
que Philip.Deci.col.2.D.de iurisdict.om.iudic. Et hæc quidem,etiam si agatur ad
dissolutionem matrimonij:nam haud secius vxor sequitur forum viri,per text.in
c.ex parte.vbi id no.Anto.extrà de restit.spoli. Super quo tamen vide ibi Panor.in
4.no.tenentem contrarium.

¶Hinc

Priuilegiũ cõcessum descendẽtibus an cõpetat filiabus maritatis, vide inf. nu. 35.

34 ¶Hinc autem fit, quòd no. dicit Bart. si tamen is fuit, de quo statim dicemus, in l. quoties. C. de priuil. scho. lib. 12. esse sing. notandum tex. ibi, quòd priuilegium concessum alicui, & omnibus descendentibus masculis & fœminis, ita demum competit fœminis, si nondum in matrimoniũ transierint: quia postquam virum assumũt, ad alium dicuntur se transferre, & statum suum & forum mutare. Sequuntur Angel. & Io. Plat. in d. l. quoties. Rom. & Iason in d. l. cùm quædam. & idem Ro. in l. 1. in fi. prin. D. de S C. Sylla. vbi ad hoc dicit text. in d. l. quoties. sing. seque ita de facto dixisse, & obtinuisse. & Brix. in suo repertorio, in verbo, posteri. vbi dicit illud dictum Bart. esse multum sing. & ita fuisse obtentum de facto. & Corne. consil. 230. quanquàm in hac consultatione, col. 3. & iterum col. antepen. ver. concludendum. lib. 3. & Barb. qui hoc quoque dictum dicit sing. in c. consensus. ad fin. de reb. eccles. non alien. dum simpliciter illum citat, & in addi. Bald. in l. voluntas. in princ. C. de fideicom. & iterũ in addi. Panor. in c. præsentia. col. 6. de prob. & in repe. l. cùm acutissimi. col. 65. C. de fideicõ. & Laurus à palatiis Rube. in tractatu statutorũ excludentium fœminas, chart. antepe. col. 2. vers. & adde quòd si cõcederetur. vbi id etiã dicit sing. Feli. in c. de monialibus. paulo ante finem, de sent. excõ. & Iason in l. 1. ad fin. D. de const. prin. vbi & hoc dictum dicit esse singul. & perpetuò notandum. & Georg. Nat. qui hoc etiam dicit sing. in repet. c. quamuis. char. 17. col. 1. ver. 11. quæro de pactis. lib. 6. & nouissimè Franc. Curt. iunior, consi. 5. facti contingentia. col. antepen. vbi hoc quoque dictum allegat pro sing. & Franc. Ripa libr. 2. respon. c. 3. visis instrumentis. col. vlt. & Marian. Socin. iunior, dubitans tamen, consi. 168. præsentis auscultationis. col. 12. nu. 57. lib. 2.

Bar. an fit lec. trium libr. C. & quorum.

35 ¶Sed illud te hìc scire oportet, Lector, nos, cùm suprà citauimus Barto. in d. l. quoties, de priuil. scho. non frustra eam clausulam adiecisse, si tamen is fuit. Quoniam multi addubitant, alij constanter affirmant, eos commentarios, qui nomine Barto. circunferuntur in illum 12. lib. C. & in maiorem partem lib. 11. non esse Bar. sed cuiuspiam Contis, aut, vt alij dicunt, Conetis, aut, vt item alij, Contili Perusini. Ferunt enim Angel. dixisse in l. 1. C. de peri. eo. qui pro magi. interue. lib. 11. Bart. ipsum scripsisse tantùm vsque ad illum tit. & reliquum eorum 3 lib. esse illius Conetis. Et ita nonnulli illum allegant, licet in meo Codice nihil de ea re dixerit. & inter cæteros Alex. in l. 1. col. 2. ad fi. D. qui satisd. cog. & in l. diuortio. §. interdum. col. 2. versic. non ob d. l. D. sol. mat. & in rub. D. de acquir. hæred. post princ. & in rub. D. de nou. ope. nunti. col. 8. versi. allegatur ibi. & aliquid tetigit in l. si filiofa. §. si vir, col. 3. vers. adde quòd hoc fuit. D. solut. mat. & in l. Gallus. § ille casus, col. 3. vers. addo Bald. D. de libe. & posthu. Et idem quoque dicit Iason in l. omnes populi. in lect. Ticinensi, post prin. D. de iust. & iur. & in l. si fideiussor. §. vl. col. 2. D. qui satisd. cog. & in l. quidam cùm filium. D. de verb. oblig. Sed & ipse Alex. consi. 50. visis actis, col. vlt. lib. 2. dicit omnes commentarios, qui dicuntur esse Barto. in titu. de agri. & cens. lib. 11. & alios multos tit. eiusdem lib. non esse illius, sed d. Contis Perusini. id enim satis arguere stylum vtriusq;. Et idem propemodum dicit idem Alex. consi. 125. viso processu. col. 2. lib. 6. vbi expressim loquitur de hoc dicto, quod dicitur esse Bart. in d. l. quoties. C. de priui. scho. li. 12. Quinetiã Corn. con. 214. licet in hac, lib. 1. dicit nonnullos asserere, eam lec. 3. lib. C. non esse ipsius Bar. & nihil præterea dicit.

De eadem re.

36 ¶At certè præter illam styli differentiã, sunt & alia, quæ eam op. confirmant. Nam ipse Bart. in l. legatorum, in fi. princ. D. de legat. 2. se citat ex l. 1. C. vt nullus vicari. libr. 11. & tamen in illis commentariis nihil scriptum est in eum tit. Et è diuerso is, qui eos commentarios scripsit, se quoque citat ex authentic. si quis in aliquo. C. de eden. & ex corpore, vnde ea sumitur, scilicet ex tit. vt spon. larg. in quibus nihil omnino de ea re scripsit Bar. Idem in l. 1. C. de strato. aut, vt alij legunt, stator. lib. 12. se remittit ad ea quæ scripsit in l. 1. D. si quis testa. lib. es. ius. fue. in qua etiam de ea re nihil scribit. Sunt tamen alia, quæ in contrarium coniecturam præbeant. Nam ipse Bar. in l. 1. C. de infa. li. 10. & rursus in l. 1. C. de cond. in publ. hor. eo. lib. (de quorum locorum autore ipso non dubitatur) se citat ex l. 1. C. de digni. libr. 12. Et in ea

ipsa l.1.col.antepe.vers.sed hic potest dubitari,appositissimè, & vt nostri loquuntur,pertinenter,& ad propositum,citat ex l.Labeo.D.de supel.leg.vt ex vtriusque loci collatione apertè videri potest.Præterea Bald.qui post Bart.ipsum id certiùs nouit in cap.olim ex literis,de rescri.citat eundem Barto.ex l.litibus.C.de agri.& cens.lib.11.vti etiam faciunt Imol.& Ange.in l.imperatores,col.vlt.D.de appel.& Panor.in c.2.de seq.pos.& fruct.vt non immeritò D.Claudius Seysel.in l.vt vim, col.vlt.D.de inst.& iur.cuius est bona pars eorum,quæ diximus,de ea re dubitauerit:ita tamen vt potiùs in eam opi.inclinet,vt integri illi commentarij sint Barto. Illud autem certum est,multùm interesse inter Bart.maximæ autoritatis virum,& illum Contem nullius propemodum,vti semper inter artifices longa est differentia.l.inter artifices.D.de solut.

37 ¶Sed cuiuscunque illi commentarij sint,satis constat cõtrarium illius dicti, quod nomine Bart.citatur ex d.l.quoties,tenuisse Bal.consi.139.statuto communis,ante medium.& nulla eius mentione facta:Alex.in d.l.cum quædam,col.2.versic.& faciunt ista.& etiam in d.consi.125.viso processu,col.3.vers.prædictis etiam non obstantibus,libr.7.& Maria.in quodam con.incip.reuerendus dominus de Rouerella.& Pet.Philip.Corne.sibi contrarius,cons.177.circa quod est primò videndum, col.vlt.lib.4.& Felin.sibi contrarius,in c.nouit,col.1.& ibi etiam Philip.Dec.in fi. 6.no.de iudi.& idem Feli.in c.super eo,col.1.de testi. Mouentur plerique omnes per ea,quæ no.Bart.ipse in d.l.vlt.§.idem responderunt, versicu.vlteriùs quæro.D.ad municip.cùm dicit,quòd mulier nupta non desinit esse ciuis ciuitatis suæ originis, quoad priuilegia,fauores,& commoda : modò propter id non distrahatur à viri famulatu,quemadmodum etiam tradit Bald.in d.l.cum quædam,& Paul.Castr.in d.l.voluntas.in prin.C.de fideicom.& in l.rei iudicatæ.§.soceto,cum l.seq.D.solu. mat.& con.89.posset quis dicere,lib.2.vbi eleganter limitat.& Car.Flo.consi.135. Titius ciuis.Io.Plat.in l.origine.C.de muni.& orig.li.10.& in l.mulieres.C.de dign. li.12.Pan.in c.postulasti,col.2.de for.comp.& Bened.Capra.cõ.21.cùm,de duobus, col.pen.Alex.con.56.cõsideratis verbis,col.pen.ver.& per hoc apparet,lib.1.& cõs. 20.viso processu caussæ vertentis.ad fi.lib.2.& con.101.ex inspectione,post princ. li.3.& d.cõ.125.viso processu caussæ lib.7.& Ang.Are.in §.1.col.vlt.vers.quæro an desinat.Instit.de patr.pot.& Soci.con.227.præsens consultatio,col.9.& Frã.Curt. senior con.27.magnificus vir,col.14.& Corne.cõsi.202.circa præsentẽ,col.2.li.2. & consi.241.de duobus,col.2.versi.2.pro hac parte.eo.li.2.& con.177.circa quod est primò videndum.col.vlt.lib.4.& ipse Deci.in l.2.col.1.& iterum col.3.in fin.C. vnde vir & vxor.& cons.223.in casu proposito.col.2.versic.3.non obstat.& Ioan. Campe.in tractat.dotium,in vlti.parte q.71.quid si in loco.& Franc.Curt.Iunior consi.5.facti contingentia.col.vlt.& nouissimè Ioan.Amic.con.20.statuto in 1.dubio.Nec obstat,inquiunt nonnulli ex prædictis,d.l.quoties, quia non loquitur de filia nupta:nec si loqueretur,deberet extendi,cùm sit contra ius commune.

38 ¶Illud autem minimè dubium est,quod & huc pertinere videtur,quòd priuilegiũ immunitatis concessum generi & posteris,ad eos non pertinet,qui ex fœminis nati sunt,cùm id expressim cautum sit in l.1.§.vlt.D.de iure immu. Tanquam scilicet qui ex fœmina nati sunt,non sint ex genere ac familia,vnde exiit. Quod tamẽ intellige in priuilegio,vt iam diximus.Secus in beneficio à principe concesso, quod in natos ex fœmina transit,vt tradit Imo.in l.si ita scriptum.D.de legat.1.quem sequitur Alex.in l.quia personale.D.sol.mat.& con.160.viso themate,post medium. lib.2.Alibi autem idem Imo.videlicet con.160.post exhibitum consilium,asserit. d.l.1.in fi.procedere in omni priuilegio contra ius commune.quod & idem tradit Auto.con.9.viso puncto.Sed tu de hoc vide,quæ pleniùs diximus in tractatu retractuũ,tit.1.§.1.gl.9.in verbo, *ou lignager*, nu.239.cæterùm,& seq.vbi videre poteris.

Priuilegium concessum generi & posteris,non competit eis, qui ex fœminis nati sunt.

39 ¶Ex hacquoque maritali potestate videtur manare,quòd vxor tenetur sequi maritum

ritum qui ex caussa aliò proficiscitur: eúmque etiam vagabundum, quocunque vadat, si iam à principio sciebat eum esse eiusmodi, vt scribit glos. in c. vnaquæque. 13. q. 2. & glo. in c. siquis in necessitate. 34. q. 2. & glo. in c. 1. & ibi etiam Host. & alij, extrà qui mat. accu. pos. & Guil. Cun. & Albert. in l. obseruare. §. proficisci. D. de offic. procon. Odof. in l. 1. C. de vxor. mili. & ibi quoque Cy. dum remittit ad id quod scribit in l. libertæ tuæ. C. de oper. libert. vbi hoc voluit. & Alberic. in d. l. 1. & Bal. in l. qui manumittuntur. C. eo. tit. Idem Bald. Ange. Imo. Rom. Alex. & omnes fermè in l. si cùm dotem. §. si maritus. D. solut. matr. Imo. in rub. D. eo. col. 2. vers. an autem vxor. vbi facit singu. glo. in d. c. vnaquæq;. Bart. in l. Meuia. §. vxore. D. de annu. lega. Innoc. Hosti. Anto. & Panor. vterq; Card. in c. de illis, vbi & aliquid per glos. extrà de sponsa. & in c. 1. de cōiug. lepro. vbi & Panor. no. non valere consuetudinem contrariam. Hosti. in summa, titu. de sponsa. sub rubr. de matri. §. quis sit effectus, vers. sed nunquid vxor. & tit. de coniug. lepro. vers. debet ergo. & tit. de coniug. seruo. §. & an consensus domini, versi. quid si dominus vult vendere. Rap. Co. consi. 1. post medium, vbi huic rei dicit nihil obstare prætextum sanctitatis. Panor. in c. de vxore, col. vlt. extrà de sepult. Ange. Aret. in §. 1. paulò ante fi. Instit. de S. C. Tertul. Cepolla con. ciuilium caussarū. 48. casus talis est, processum est, col. 4. vers. 3. vxor tenetur Anto. Corse. in suis sing. in verbo vagabundus. Anto. Bauer. in repet. l. cum filio, col. 3. in fin. D. de legat. 1. Ioan. Corf. & Aufre. in deci. Tolo. 86. item fuit quæsitum si mulier. Io. Lupus in repet. c. per vestras. §. 9. nu. 13. de donat. inter vir. & vxo. In qua etiam sententia sunt è Theologis, quos Summistas appellant, vt &, qui illos dnntaxat legunt, habeant, quos sequi possint. Astesla. in sua summa, libr. 8. titul. 10. art. 2. versic. vtrùm coniuges post carnis copulam. & Ange. Claua. in verbo, vxor, vers. vlt. & Barpt. Salyc. in eodem verbo, statim post prin. Quinetiam, si ignorabat vxor, qualis esset maritus, tamen si facilè atque honeste illum sequi possit, id certè facere tenetur, vt vult Bart. in d. §. vxore, & Bal. in d. l. qui manumittuntur, & pleriq; ex supradictis. Atque etiam si in contractu matrimoniali pactum sit, vt vxor non teneretur sequi maritum: tamen tenetur, si ex caussa noua aliò migret, nec tenebitur ad pœnam in eam rem statutam, vt voluerunt Anto. & Panor. in d. c. 1. ext. qui matr. accu. pos. Tradit Aelianus in lib. 5. de animalibus, Onagros magna vxorū multitudine gaudere, & quò maritus ducit fœminas, omnino eas sequi.

Vxor an teneatur sequi maritum.

40 ¶ Ex hac, in quam, potestate illud exit, quòd maritus potest in vxorem manum inijcere, & ab eo fugientem propria autoritate capere, atque detinere: vt voluit glo. in d. c. 1. de coniug. lepro. Bald. & Pau. Cast. qui hoc dicit menti tenendum, in l. 1. C. vbi quis decur. vel coar. & idem Bal. in l. 1. ante fi. C. de rapto. virg. Imo. & Alex. in l. miles. §. qui iudicati. D. de re iud. & Io. Plat. in l. generali, col. 2. C. de decur. lib. 10. & Matthæ. Afflic. in constit. Siciliæ, incip. pacis cultum, col. 4. vers. an autem pater. & Zasius con. 19. per prouidos. col. 3. vbi expressè dicit, virum habere in vxorem manus iniectionem. Quod & iuris antiqui fuisse ante tempora nostrorum Iurisconsultum, quorum tamen leges scriptas habemus, ostendit illud Hermiones Ouidianæ ad Oresten maritum:

Vir potest vxorem fugiētem propria autoritate capere.

Aut, tua cura mei si te pia tangit, Oreste,
Iniijce non timidas in tua iura manus.

Id est, in me vxorem tuam. Nisi dicas, id quoque fuisse ex legibus Græcorum, cùm vterque, vxor & maritus, fuerint Græci. Et bene facit text. in c. cùm caussa, ad fin. ext. de raptori. & dicam latiùs infrà in glo. 2. *en pouuoir de son mari.* in 1. quæst. nu. 25. incip. tum quoque quòd in eo.

41 ¶ Illud quoq;, quòd vxor tenetur marito reuerentiā, vt nostri non ineptè vocant, exhibere. l. 1. §. cùm autē. C. de rei vxo. act. & l. alia caussa. §. vlt. D. sol. mat. vbi Ro. & Fran. Aret. ex hoc inferūt, quòd cùm ex iuris dispositione generaliter eæ personæ, quibus reuerentia præstanda est, sine venia & iussu Prætoris in ius vocare non possint. l. generaliter. D. de in ius vocan. ideo non potest vxor maritum in ius vocare, non petita venia. & sequitur Phil. Dec. in l. vlt. paulò ante fi. C. eod. titu. quamuis

Vxor reuerentiā marito exhibere debet.

Vxor virū in ius non vocat sine venia.

contrarium teneat Alex.in l.generaliter,in fi.D.eo.quoq; tit.quod maximè notandum moneo. Et huc vergit, quod Plin.ad Geminium li.epist.8.ita laudat vxorem Macrini: Quam illa(inquit)reuerentiam marito suo præstitit, cùm ipsa summam mereretur.

42 ¶Hinc item fit,si credamus Iac.Beluisio in sua practica caussarum criminaliũ,tit. de lenonibus.col.9.vers.sed quæ est ratio.quòd de iure Ciuili maritus vxorem,nõ etiam vxor maritum de adulterio potest accusare,vt dicit text.esse in l.1.& ibi glo. & Cy.C.de adult. Nempe nec seruus dominum accusare potest.l.1.§.quod autem dictum est.D.de offic.præfe.vrb. Quid autem de Iure Canonico? vide quod in hac re no.in §.publico.32.q.1.& in c.apud nos,& in c.vl.32.q.5.& Pan.in c.tuæ,de procur.& in c.1.in 2.no.vt lit.non contest.& per Theologos in 4.sent.di.35.in prin.

Vxor virum adulterij accusare nõ potest.

43 ¶Nec accusare tantùm potest maritus vxorẽ adulterij,secundũ leges Romanorũ, sed & eam in adulterio depræhensam nonnunquam occidere,secũdum distinctionem l.Gracchus.C.de adult.cum si.atq; etiam secundũ leges Longobardorũ,vt cauetur eo.tit.de adulte.l.2.si quis cum vxore sua.& refert gl.in c.inter hæc.33.q.2.de quo tamen postea dicemus. Nunquam autem potest vxor virum in adulterio deprehensum interimere:nulla enim lex est,aliquid tale dicens,vt dicitur in simili in auth.de non eligen.secun.nub.§.optimum itaq;.cum concord.quas alibi dabimus. Quinimo M.Cato in oratione,quæ de dote inscribitur,apud Gellium lib.10.c.23. In adulterio,inquit,vxorẽ tuam,si depræhẽdisses,sine iudicio impunè necares. Illa te,si adulterares,digito non auderet contingere,neque ius est.Ideóque apud Plaut. in Mercatore,Syra in ea re conditionem mulierum conqueritur in hæc verba:

Vxor nunquã potest virũ in adulterio deprahẽsum occidere.

Ecastor,lege dura viuunt mulieres,
Multóque iniquiore miseræ,quàm viri.
Nam si vir scortum duxit clam vxorem suam,
Id si resciuit vxor,impunè est viro.
Vxor viro si clam domo egressa est foras,
Viro fit caussa:exigitur matrimonio.
Vtinam lex esset eadem,quæ vxori est,viro. &c.

Quæ leges à Romulo initium sumpserunt,qui,vt tradit Plutarchus in vita ipsius, fecit viro potestatem repudiandæ vxoris,si in adulterio depræhensa foret: vxori autem non fecit. Quam legem iterum sanxit Constãtinus Imperator,vt patet ex l.eiusdem,incipiente,placet.titulo de repudio,in Codice Theodosiano,vbi ius facit marito repudiandæ vxoris,si ea mœcha sit:non etiam vxori repudiandi mariti, si muliercularius sit: hoc enim verbo vtitur. Quod & à Græcis profectum videri potest,ex eo loco Euripidis in Medea, οὐδ' οἷόν τ' ἀνήνασθαι πόσιν. id est, Neque licet repudiare maritum. Sed & legibus Mosaïcis viro licebat vxorem repudiare, Deuter.24.Matth.5.& 19. Marci 10. Lucæ 16. Nullibi autem legitur,illis ipsis legibus licuisse vxori repudiare maritum.

Vxori non licet virũ repudiare ob adulterium.

44 ¶Imò verò(vt & id quoque addam)licèt maritus sit impudicus, non licet tamen vxori esse impudicam:quin,si ea adulterium cõmiserit, possit à marito,qui & ipse adulterium quoq; commisit,accusari,text.est in l.si vxor.§.iudex.iuncta glo.D.de adult.vbi Angel.dicit id menti tenendum:& ita intelligit eum tex.qui multis videretur probare contrarium,cùm maritus autor fuerit impudicitiæ vxoris per lenocinium,siue aliter,quam per suam ipsius mariti impudicitiam.

Vxori mœchi mœchari non licet.

45 ¶Quanquam & eius,quod dictum est,vxorem non posse maritũ adulterij accusare,aliæ per gl.& doct.in d.l.1.C.de adult.redduntur rationes,quàm viri in vxorem potestas. Quorũ ego rationibus,& huic,de qua loquimur,maritali potestati,aliam quoque obiter hic addam, vt hoc quasi diuerticulo legentium animos oblectem. Quoniam videlicet impudicitia sit multò detestabilior,fœdiórque atque turpior in muliere,quàm in viro,vt dicit glo.in §.si qua cum seruo.12.q.2.hanc esse rationẽ dicens,quare mulier seruo se proprio cõmiscens capitali se supplicio addicit,vt est ibi

Libido in fœmina fœdior, quàm in viro.

est ibi text.& in l.1.C.de mulie.quæ se.prop.se iunxerunt. Contrà verò masculus, qui commiscetur ancillæ suæ,nulli pœnæ obnoxius est:vt est tex.licet non alleget, in l.vlt.C.com.de manu. Id quod etiam comprobat Fabi.Quintil.lib.5.Oratoriarum institutionũ,quo loco de exemplis disserit, scribens non idem esse dominum cum ancilla coisse,quod dominam cum seruo:neq; illud quàm hoc tam turpe esse. Plato tamen lib.11.de legibus æquè punit virũ,qui ex serua propria liberos susceperit,ac fœminã,quæ etiam ex seruo proprio liberos susceperit. Cæterùm Vespasianus apud Suetonium autor senatui fuit decernendi,vt quæ se alieno seruo iunxisset,ancilla haberetur. De viro autem,qui cum aliena ancilla congrederetur,nihil dicit. Idem autem,quod illa glo.affirmat Io.Fab.in §.masculi,Insti.de nupt.Et simile quippiam dicit Spec.ti.de actore.§.1.ver.sed vtrùm masculo,& ibi.Io.And.in addi.quòd maius probrum est amicis & generi,si mulier luxuriatur,quàm si vir(nam nostri passim luxuriam pro libidine vsurpant)quod & post eum repetiit Panor.in c.pastoralis,in fin.3.col.extrà de iudi. Et,vt ait Imo.in l.ex facto.§.si quis rogatus fuerit,si fine.col.3.versic.item secundum Angelum.D.ad Trebel.magis infamatur domus ex adulterio mulieris,quàm viri.quod & retulit Fran.Aret.con.31.considerata diligenter.col.pen.Bar.autem in l.hæredibus.§.Titius.D.ad Trebell.dicit malus esse probrum fœminis,habere filios naturales,quàm masculis,secũdum mores nostros,per l.si qua illustris.C.ad Orphit.vbi est optimus text.& sequitur Alex.in d.§.si quis rogatus,col.3.vers.item fallit tertiò. Ad hoc respiciens Ecclesiasticus noster,illud prudenter monet,c.42. Super filiam luxuriosam cõfirma custodiam, ne quando faciat te in opprobrium venire inimicis.De filiis verò nihil omnino dicit. Et alibi c.7.nulla masculorum quoque facta mentione scribit;Filiæ tibi sunt? serua corpus illarum.& rursum,c.26. In filia non aduertente se, firma custodiam, &c. Quibus & germanum est illud Plautinum in Epidico,

Non nimis potest
Pudicitiam quisquam seruare suæ filiæ.

Hoc idem fermè sensit gl.in c.debitũ,extrà de biga.nõ ordi.cùm dicit quòd maior castitas exigitur in vxore,quàm in viro. Quod & ante scripserat gl.in l.palã.§.quę in adulterio.D.de ritu.nupt.his propè verbis,Maior castitas etiam secundum mores hominũ exigitur à fœminis,quàm à viris. Quod etiam voluere Guil.Cu.in l.si lectiones,& iterum in l.raptores.C.de epis.& cler.& Albe.in d.§.quæ in adulterio.& in l.1.col.2.versi.quæritur glo.& ibi etiam Saly.col.item.2.versi.quæro.cum glo.C.de rapt.virg.per l.si à furioso.C.de nupt.Collec.post Hug.in c.vestra.col.3.ver.& notabat vnum.extra de cohab.cler.& mulie.& Ioan.Ana.in c.tanta,col.2.de simo.& Alex.con.24.animaduersis his.col.10,eadẽmq; pen.vers.& præsertim vbi non eadem ratio.lib.2.& Philip.Dec.con.425.in casu proposito,col.3.& D.Ben.in repe.c. Raynutius,in verbo dotem,quam ei dederat.nu.38.& iterum in verbo,cuidam Petro tradiderunt.nu.53.de testa. Ex quo fieri dicunt glo.in d.§.quæ in adulterio.& Guil.in d.l.raptores.Albet.& Collec.vbi suprà,quòd licet mulier in adulterio depræhensa fit infamis ipso iure,vt est text.ibi:secus tamen in masculo:scilicet vt ex depræhensione nõ fit infamis. Quod etiam dicit alibi ipsa gl.videlicet in l.& si crimine.C.de adul.quam facit sing.Alex.in suis add.ad Barto.in d.§.quæ in adulterio. Huic autem sententiæ subscribit Petrarca & Poëta & Orator sui temporis facundissimus,in eo libro,cui est tit.de reme.vtri.fort.li.1.dialogo 76.cùm inquit,Haud dubiè sexus muliebris, quàm masculus, maioris est debitor castitatis. Propterea quamuis mater meretrix non possit filiam ipsam meretricem exhæredare,vt voluerunt Pet.à Bella Pertic.Bald.Fulgo.& recen.in l.in arenam,per illum text.C.de inoffi.testa.& Bald.in l.si filiam.eo.quoq; tit.& Philip.Dec.in c.cùm ecclesiasticæ, in 3.no.de except.Pater tamen,quantumuis meretricarius & libidini addictus,potest huiusmodi filiam exhæredare.quoniam mulieres magis decet esse pudicas & castas,quàm mares,sicq; cessat ratio illius l.in arenam. Super quam etiam hoc postremũ dicit Fulg.in fi.& post eum Iason,& ipse etiam Fulg.in auth.sed si post.eo.tit.& ante eum Io.Fab.ibi,ad fi.& Pet.à Bell.pert.Guil.Cu.Cyn.& Ange.in d.l.si fi-

Mulier in adulterio deprehensa est infamis,non vir.

Mater meretrix filiã meretricem non exheredat.

Pater meretricarius filiã meretricẽ exheredare potest.

liam,eo quoq; ti.& Bened.in repe.c.Raynutius,in verbo,dotem quam ei dederat. num.37.& seq.de testa.Item licet substitutio facta sub conditione,si institutus de-

Naturales filij faciūt cessare cōditionē,si institutus decedat sine liberis.

Non etiam si instituta.

cedat sine liberis,euanescat,si institutus relinquat naturales tantùm, vt per glo.& alios in c.in præsentia de probat.per tex.in d.l.ex facto.§.si quis rogatus.D.ad Trebel.vbi & hoc voluerunt Bar.Ang.& alij recen.qui concord.afferunt. Hoc tamen non procedit in filia testatoris hærede instituta,in qua conditio liberorum non intelligitur de naturalibus tantùm,secundum Barto.in d.l.hæredibus.§.1.D.ad Trebel.Angel.Imo.& Alexan.in 3.fal.in d.§.si quis rogatus.Panor.in d.c.in præsentia, col.6.vers.hæc verba quòd naturalis.& ibi quoq; Philip.Dec.col.15.versic.quintò fallit. Qui mouentur ea ratione,quòd maior castitas exigitur in muliere,quàm in viro,ideóque non videtur testator sensisse de huiusmodi filiis. Et hac quidē,vt opinor,ratione,quòd impudicitia magis est dedecori mulieribus,quàm viris, statuit

Pater debet consentire nepoti ducenti vxorem,non etiam nepti.

Iurisconsultus,in l.oratione.D.de ritu nupt.quòd nepoti vxorem ducēti,pater etiā debet consentire,nedum auus:neptis verò si nubat,aui autoritas sufficit. Vbi dicit Accur.qui ad hanc rationem respicit:Oportet enim accelerare nuptias mulieris,vt scilicet non differantur propter autoritatem patris, ne quid interim turpe admittatur:quasi diceret,nihil tale in masculo timeri.quam glo.ad hoc ponderauit,& dicit nota.Ro.in rep.l.si verò.§.de viro.in 8.fal.ff.sol.mat.& etiam Cardi.Flor.consil. 49.cùm testatoris voluntas.col.2.versi.insuper intelligendo.& nouissimè Alciatus lib.1.de verb.signifi.quem penè integrum ex d.repe.Ro.confecit,sed elegantius multò totum argumētum tractauit. Eadem quoque ratione fieri existimo,vt sicut annotauit Rom.in dicto loco,& nouissimè Gaspar Vale.Portugalensis,doctor nō contēnendus in pulchra repe.l.imperiū.col.6.ver.vltra istam doct.Barto.in fi.D.de

Magistratus non possunt filios in sua prouincia matrimonio collocare,filias possunt.

iurisf.om.iud.vt qui in prouincia aliquid administrant,quāquàm filios in ea matrimonio collocare prohibētur.l.qui in prouincia.ff.de rit.nupt.nō tamē filias.l.si quis officiū.in fi.D.eo.quod & reassumit Alci.vbi suprà.Item vt tutor vel curator,licet non posit filium suæ pupillæ,etiā adultæ in matrimonium collocare.l.si tutor.C. de inter.mat.potest tamen filiam pupillo dare iam adulto.l.curatorem.C.eo.& l.libertum.la 2.in fin.D.de rit.nup.ne videlicet,vt iam dictum est,quoquo pacto pro-

Tutor potest suam filiā pupillo dare in matrimoniū,non filium pupilla.

trahantur filiarum nuptiæ,in quibus timor est infamiæ & turpitudinis in se,genúsque suum,& amicos,magis quàm in masculis. Et hanc rationem vtrique casui assignat Cyn.in diuersis locis,priori quidem,videlicet de eo qui in prouincia administrat,in l.vnica.col.2.vers.tertium quare est.C.si rector prouin.posteriori autem de tutore & curatore,in d.l.curatorem,quam nuper citauimus. vbi & ante eum hoc idem adscripserat Pet.à Bel.pert. Hinc quoque manare dicit Hostien.in Summa,

Corrupta inter moniales nō cooptatur.

tit.de biga.non or.§.quare bigamus.versic.quintò quæritur,quòd mulier corrupta inter sanctimoniales cooptari non potest,per c.iuuenculas.20.q.1.licèt vir corruptus & sacris & religioni mancipari posit,& etiam in Episcopum consecrari.c.habuisse.23.di.& c.acutius.26.di.& c.fraternitatis.34.di.quoniam videlicet multò fit turpior impudicitia in muliere,quàm in viro:licet & alias quoque rationes in illud

Bigamus est qui vxorē corruptam ducit.

adferat:sicuti & glo.in d.c.acutius. Et hinc quoque deduci potest,quòd corruptam accipiens in vxorem,etiamsi ea nunquam antea nupserit,bigamus est.c.1.& c.maritum.33.dist.& c.curandum,& c.præcipimus.34.di. Viri autem corruptio citra matrimonium non eum bigamum facit.c.pen.de biga.& d.c.fraternitatis.34.distinct. quanquam & hoc aliò referant glo.& Inno.in c.debitum.de bigamis.& Hosti.ipse

Vxor ob adulteriū dote priuatur.

Non vir donatione ob nupt.

in d.§.quare bigamus.vers.sed quare exigitur. Sed & hinc fit,quòd licet mulier priuetur dote propter adulterium.l.consensu.C.de repud.& c.plerunque,extrà de donat.inter vir.& vxor.vbi etiam gl.Card.Floren.Anto.& alij asserunt,quòd perdit donationem propter nuptias,quam debet lucrari ex pacto vel statuto:tamen vir non perdit huiusmodi donationem,secundum Iaco.Put.in l.si dotali.ff.solut.matrim.quem refert & sequitur Guid.Pap.singul.885.versicu.licet vxor priuetur. Et hæc quoq; natura apertè docuit. Nā si quando cadauera defunctorū fluctibus euehuntur,fœminarū prona fluitāt,virorū supina,veluti natura ipsa pudoris disciplinam inter defuncta corpora discernente:vt tradunt Plin.li.7.c.17.& Solinus ca.5.

46 ¶Hac quoque ratione, quòd castitas magis decet mulieres, quàm viros, maiúsque dedecus atque infamiam inuri domui, familiæ, generi mulieris impudicitiâ, quàm viri, plerique Theologi asserunt mulieris adulterium, cæteris paribus, esse grauius, quàm viri, vt latè tradit Martinus cognomento Magister, Parisien. doctor, & is quidem pro tempore egregius, in eo lib. quem de temperantia scripsit, quo loco de luxuria disserit, in 9. quæstione, qua sciscitatur, vtrùm adulterium sit species luxuriæ ab aliis distincta in 5. conclusione. & Astessanus in Summa, lib. 8. tit. 11. arg. 3. versic. quis grauiùs peccat, quamuis alij alias quoque rationes assignāt, vt per ipsos Theologos in 4. sent. di. 35. & è nostris Imol. in L. is qui reus. col. 14. versi. sed tunc restat dubium. D. de publ. iud. & alibi à me dicitur in 9. lege connubiali, nu. 90. incip. & hac inter alias. Itaque (vt concludamus) cùm sit adulterium in vxore tam fœdum, tam detestabile, tam ignominiosum, non item in viro: habeátq; potestatem vir in vxorem, non vxor in virum (vt vtrâque à nobis dictam rationem cōiungamus) nō mirum cuiquam videri debet, si vir vxorem adulterij accusare, vel in eo deprehensam repudiare, & nonnunquam interimere potest, non etiam vxor virum. Et hanc nuncupatim rationem huic rei adsignauit Marius Solomonius in lege, Gallus, in princip. char. vlti. versicu. hæc eadem causa. D. de liber. & posthu. ne in hac re solus esse videar.

Adulteriū in fœminis grauius quàm in viris, vide infrà nu. 85.

47 ¶Sed vt ad id, vnde paululum digressi sumus, reuertamur, facit ad nostram consuetudinem, vltra prædicta, quod dicebat Plato, autore Laërtio, Principatus quinariā esse distributionem, alium legitimum, naturalem alium, alium secundum consuetudinem, quartum secundùm genus, quintum violentum. Per naturam autem (quæ est secunda species. aliæ enim nihil ad hunc locum pertinent) mares, vt ille dicit, vbique gentium, non modò inter homines, verùm inter cætera quoque animantia præsunt. Id quod & nos suprà ex aliis probauimus nume. 9. ab eo autem. Cuius rei duas esse potissimùm rationes præcipuas ex Diuo Augustino animaduertimus. Primùm decet naturaliter illum dominari & præesse, qui sit corporis viribus præstantior: contrà eum seruire, atque modis omnibus cedere, qui sit infirmior. Nam vt eleganter disserit Iosephus apud Egesippum lib. 5. excidij Hierosolymitani, ca. 17. lex naturæ eadem omnibus hominibus, volatilibus, feris, bestiis infusa, vt vnusquisque cedat potentiori: taurus leoni, ceruus vrso, leopardo caprea, aquilæ accipiter, accipitri Atumba: ipsi tauro iuuenci inferiores, arieti ouium greges, hirco caper, ne diuersi tantùm generis esse videatur aliqua distantia. Cuius etiam sententiæ meminit ipse Iosephus lib. 6. Belli Iudaici c. 12. Græcè quidem, sed in hanc sententiam: Hanc autem validissimam legem, tam feris bestiis, quàm hominibus esse præfinitam, potentioribus cedere. Pindarus poëta Thebanus existimat iustum imperiū ac secundùm naturam esse, vt potentiora imbecillioribus dominentur, sicuti recenset Plato lib. 3. & iterum 4. de legibus. Secundum quam sententiam Brennus rex Senonū, interrogatus à Romanorum legatis, quamobrem Clusium Hetruriç vrbem obsideret, Iure, inquit, naturali, is qui minùs fortis est, potentiori cedere iubetur. Nam eo etiam pecudes & bruta animalia vti depræhendimus, cùm tauros, leones, aquilas, cæteráque animantia, ideo dominari videmus, quòd aliis viribus præcellant. quod & vos Romani secuti estis, cùm Fidenates, Ardeates, Veios, Volscos non alia ratione subegistis, quàm quòd illis præstantiores viribus essetis. Autor Plutarchus in Furio Camillo. Quòd & è nostris retulit Alciat. lib. Paradoxorum 2. ca. vlti. Porrò Plato ipse libro tertio de legibus inter septem rationes imperandi, hanc quintam posuit, vt potentiores imbecillioribus imperent. Idem in Gorgia scribit, natura comparatum esse, vt præstantior plus habeat, quàm inferior, & potentior, quàm debilior.

Dominari debet, qui viribus corporis præstat.

48 ¶Hanc autem rationem considerasse videntur legumlatores, dum victū captúmque in bello victoris seruum fore voluerunt. D. & C. de capt. & postli. reuer. per totum, & latè per doct. in l. ex hoc iure. D. de iustitia & iure. Quam legem non apud

Captus in bello sit seruus capientis.

Victorum bona, sunt vincentium.

Romanos modò, sed & apud externos fuisse satis constat, vel Cyri Persarum regis testimonio, qui apud Xenophontem hæc pronũtiat, νόμος γὰρ ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις ἀΐδιός ἐστιν, ὅταν πολεμούντων πόλις ἁλῷ, τῶν ἑλόντων εἶναι καὶ τὰ σώματα τῶν ἐν τῇ πόλει, καὶ τὰ χρήματα. Id est, Lex est inter omnes homines perpetua, quando belligerantiũ vrbs capta fuerit, cuncta eorum esse qui ceperunt, & corpora eorum, qui in vrbe sunt, & pecunias. Hæc Cyrus. Cuius etiam rei meminit Aristot. lib. Polit. 4. ca. item 4. Proinde cùm Alexander deuicto Dario exutis armis balneum intrans dixisset, Eamus in Darij balneum sudorem pugnæ loturi: familiaris quidam, Minimè per Iouem, inquit, Darij, sed Alexãdri. Fortunas enim victi & esse & dici bona victoris oportere, testis Plutarchus in Alexandro. Et apud Dionysium Halicarnasseum lib. originum Romanarum 6. Romani Auruneis sua repetentibus in bello antè capta, responderunt, iustum se censere, quæcunque aliquis per virtutem hostibus adimẽs possideat, ea ipsum tanquàm propria posteris suis tradere. Et paulò pòst in oratione Titi Largij Romani, Nos, ait, pulcherrimas iustissimásque possessiones putamus, quascunque bello captas obtinemus. Et rursum lib. 8. Senatus Ro. Volscis vrbes à Romanis captas repetentibus, ita respondit: Nos præclaras ducimus possessiones, quascunque bello vincentes capimus, non primi ipsi instituentes hanc legẽ, neque eam magis hominum, quàm Deorum, putantes esse, cùm Græcos omnes Barbarósque videamus ea vtentes. Et apud Cæsarem li. 1. cõmentariorum, Ariouistus ius esse belli ait, vt qui vicissent, iis quos vicissent, quemadmodum vellent, imperarent. Et apud Tullium in 3. in Verrem act. P. Seruilius, quæ signa & ornamenta ex vrbe hostium & virtute capta, belli lege atq; imperatorio iure sustulit. Et apud Iustinum lib. 38. Mithridates id dicit esse iuris gentium, vt victores eorum qui victi sunt, bona occupent. Et huc quoque alludere videtur illud Virgilij circa princi. lib. 10. Aeneidos,

--*Tum res rapuisse licebit.*

49 *An autem id procedat de iure diuino.*

¶ Idque etiam obtinere videtur de iure diuino, & in foro, quod appellant, conscientiæ, cùm bellum iustum est, per no. in c. ius gentium. 1. distin. & in c. dicat. 23. q. 5. vbi Ambrosius ex lib. Patriarcharum scribit prædam vtique fuisse in potestate victoris Abrahæ. & è recentioribus Theologis firmat Adrianus Florentius, qui nostra memoria Põtificatum Rom. gessit, in quæst. quas fecit in li. 4. sent. in tract. de restitutione, in quæst. cuius hoc exordium est, aggredior casus speciales. de quo latè per ipsos recentiores scholasticos in ipsum quartum librum sent. dist. 15. & e nostris expressim voluit Bald. autoritate Ray. à Penna forti, in c. 1. col. 4. versi. sed nunquid id quod capitur. tit. de mili. vas. qui cõt. est. & sequitur Iason in l. 1. in 4. no. D. de acqui. pos. in vtraque lect. & etiam sentit idem Bal. in l. si quis pro redemptione. col. 2. ver. nota quòd ista spolia. C. de dona. post Inno. in c. sicut. extrà de iureiu. & expressissimè Pet. Anc. in c. peccatum. col. 16. ver. moueor primò. de reg. iur. lib. 6. Et id probat illud Nu. 31. c. ad fi. Vnusquisque enim, quod in præda rapuerat, suum erat. Et 4. Regum 13. vbi ita scribitur: Porrò Ioas filius Ioachaz tulit vrbes de manu Benadab filij Azahel, quas tulerat de manu Ioachaz patris sui iure prælij. De quo tamen vide ipsum Iason consi. 60. in quæstione quæ vertitur inter illustrem, post princ. lib. 1. & Alciat. in l. hostis. D. de verbo. signifi.

50 *Dominari debet, qui viribus animi præstat.*

¶ Secundum, vt qui plus habet rationis, ingenij, prudentiæ, consilij, dominetur: qui minus, seruiat. Nam, vt ait Solomon Prouer. 11. c. Qui stultus est, seruiet sapienti. Et 17. c. Seruus sapiens dominabitur stultis filiis. Quam eandem sententiam aliis verbis expressit sapiens ille concionator Iesus filius Syrach. Eccles. 10. Seruo sensato liberi seruient. Idq; est, quod Aristo. lib. 1. Polit. dicit, eos seruos esse in rep. qui inscitia rerúmque ignoratione tenentur: qui verò ingenio præstant, naturaliter dominos. Legerat ille apud Platonẽ præceptorem in eo. li. 3. de legibus, à nobis suprà citato, septẽ esse rationes. quæ ad dignitatem imperãdi facere videntur, quæ sunt paternitas, nobilitas, dominatio, potentia, senectus prudentia, sors: sed prudentiã omnibus

antep

anteponi, vt intelligantur quæ humanæ saluti expediant. Sed & vterque legerat illud Euripideum in Iphigenia:

ὡς ἄρχειν ἀνὴρ, πᾶς ξύνεσιν ἢν ἔχων τύχῃ. Id est, vt Erasmus vertit,

Princeps ille, quisquis præeminet prudentia.

Dionysius quoque Halicarnasseus in procemio originum Romanarum scribit, Naturæ legem omnibus esse communem, quam nullum tempus dissoluit, deterioribus semper imperare meliores. Est autem vetus prouerbium, Quicquid dominatur, vim Dei habere, cuius meminit Artemidorus Daldianus lib. de somniorum interpretatione, 2.c.37. & iterum ca.74. Astronomi quoque illud confirmant, testantes Solem ac Mercurium præ cæteris planetis propinquos assiduè in cælesti circuitu comites inuicem esse: vt videlicet, quicunque Solem syderum dominum viderint absque sapiente Mercurio in cælo nunquam incedere, plane intelligant, & in terris potentiam atque dominationem nunquam absque sapientia, vel concedi debere, vel concessam diu posse regnare. *Prouerbium. Astronomorũ sententia.*

51 ¶ Quod & ipsum hac ratione comprobo. Nam si qui præstant viribus corporis, debeant dominari, vt dictum est, multo magis qui consilio virtutibúsque animi. Quoniam in omni negotio, nedum in re militari, constat nimio plus habere momenti & ponderis rationem consiliúmque, quàm robur corporis, vt apud Homerum poëtam prudentissimum libr. 23. Iliad. Nestor & ipse prudentissimus Antilochum filium alloquens, his elegantissimis versibus ostendit, *Animi vires, corporis præpollent.*

μήτι δὲ δρυτόμος μέγ' ἀμείνων ἠὲ βίηφι
μήτι δ' αὖ τε κυβερνήτης ἐνὶ οἴνοπι πόντῳ
νῆα θοὴν ἰθύνει ἐρεχθομένην ἀνέμοισι.
μήτι δ' ἡνίοχος περιγίγνεται ἡνιόχοιο. Id est, ex Erasmi traductione:

Consilio sanè multo, quàm robore, præstat,
Hirsutam quicunque parat succidere syluam.
Consilio rursum nauclerus in æquore nigro
Dirigit vndiuagam nauim raptantibus Austris.
Consilio auriga aurigam vincitque præitque.

Et ad verbum, vt facilius lectores linguam Græcam discant:

Prudentia incisor lignorum multò melior, quàm viribus.
Prudentia autem rursus gubernator in nigro Ponto
Nauem velocem dirigit iactatam ventis.
Prudentia autem auriga superat aurigam.

Cui finitimum est illud Titinij apud Nonium Marcellum:

Sed in sapientia gubernator nauim torquet, non valentia. Id est, fortitudine, vt idem Nonius interpretatur. Idémque pollet illud Ciceronis in Catone: Non enim viribus, aut velocitatibus, aut celeritate corporum magnæ res geruntur, sed consilio, & autoritate, & sententia. Et quod idem scribit lib.1. Officiorum: Parũ sunt arma foris, nisi sit consilium domi. Quod & citat Panor. in c. ex multa. col.2. versic. nota quòd pollens consilio, extrà de voto. Neque longe hinc dissidet illud Horatij Odarum lib.3. Ode 4.

Vis consilij expers mole ruit sua:
Vim temperatam dij quoque prouehunt
In maius: idem odere vires
Omne nefas animo mouentes.
Testis mearum centimanus Gygas (alij legunt Gyges)
Sententiarum. Notus & integræ
Tentator Orion Dianæ,
Virginea domitus sagitta.

Valerius Flaccus lib.4. Argonauticõn in hanc item sententiam scribit,

Sæpe acri potior prudentia dextra.

Ex quo olim (vt tradit Phornutus in Palæstris) Mercurius cum Hercule colebatur, cùm ratione fortitudo moderanda sit. Nam qui sola vi corporis nituntur, ra- *Mercurius cum Hercule colebatur.*

tionémque negligunt, his appositè illud quispiam dixerit, Δαιμόνιε φθίσει σε τὸ σὸν μένος. id est, Miser perdet te robur tuum. Hæc autem duo postrema capita, vt erãt in prima editione, integra, suppresso meo nomine transposuit Baprole. Chasseneus in suo Catalogo gloriæ mundi, parte 11. in 8. consideratione, de qua re alibi dicam plenius.

Chassenei furtum.

52 ¶ Sed vt reuertamur, Solomon in Ecclesiaste, c. 9. in eandem sententiam, Dicebam, inquit, meliorem esse sapientiam fortitudine. Et post pauca: Melior est sapientia, quàm arma bellica. Quam sententiam citat è nostris Io. Fab. in proœmio Instit. §. r. ad probandum sapientes legúmque doctores esse præferendos militibus. Cõsonat eidem Philo, aut quisquis is fuit, qui librum edidit Sapientiæ, c. 6. Melior est sapientia, quàm vires, & vir prudens quàm fortis. Et Phocylides:

De eadem re.

Βέλτερος ἀλκήεντος ἔφυ σεσοφισμένος ἀνήρ.
Melior forti est sapiens vir.

Et Euripidis quoque illud, à Polybio lib. 1. historiarum commendatum:

Σοφὸν γὰρ ἓν βούλευμα τὰς πολλὰς χεῖρας νικᾷ.
Prudens vnum consilium multas manus vincit.

Quod & à Galeno est vsurpatum in Exhortatione ad bonas artes. & à Stobæo, ser 51. & Antonio Monacho, Melissæ lib. 1. Serm. 10. Cui simile est illud eiusdem Euripidis apud eundem Stobæum Serm. 52.

Βραχὺ δὲ σθένος ἀνδρός, ἀλλὰ ποικιλίαι πραπίδων.
Δεῖ γὰρ αὔδρα σκαιὸν ἰσχυρὸν φύσει
Ἧσσον δέδοικα τ' ἀσθενῆ τε καὶ σοφόν.

Quo significatur, exiguum esse viri robur: prævalere autem animi industriã. Semper enim virum imperitum & robustum corpore, minus timendum, quàm imbecillum & sapientem. Et illud quoque eiusdem:

Ῥώμη δέ τ' ἀμαθὴς πολλάκις τίκτει βλάβην.

Robur cum imperitia sæpe damnosum est. Quibus subscribens Agamemnon apud Homerum Iliad. 2. intrepidè asserit, facile se Troia potiturũ, si decem sibi adessent Nestori similes: tanquàm pluris faceret decem Nestorum cõsilium, quàm magnam militum manum. Eius hæc verba sunt,

Αἲ γὰρ Ζεῦ τε πάτερ, καὶ Ἀθηναίη, καὶ Ἄπολλον,
Τοιοῦτοι δέκα μοι συμφράδμονες εἶεν Ἀχαιῶν.
Τῷ κε τάχ' ἠμύσειε πόλις Πριάμοιο ἄνακτος
Χερσὶν ὑφ' ἡμετέρῃσιν ἁλοῦσά τε περθομένη τε.

De qua re Tullius in Catone maiore: Dux ille Græciæ nunquàm optat, vt Aiacis similes decẽ habeat, at vt Nestoris: quod si acciderit, non dubitat, quin breui Troia sit peritura.

53 ¶ Neque admodum hinc abludit historia poëtica, quam lepidissimè narrat Homerus ipse Odysseæ 8. quemadmodũ Vulcanus claudus, cùm suspectam haberet vxorem Venerem, quòd furtim cum Marte congrederetur, nec vires suppeterent, quibus adulterium depræhenderet, ad artes ingeniúmque confugit. Lectũ suum adamantinis, atque inuisibilibus catenulis circumuinxit: quod vbi fecisset, foràs abire se simulat. Deinde cùm in arctissimis essent complexibus Mars & Venus, vinculis illis hòc magis irretiti, quò magis se circumagerent: ecce venit repentè Vulcanus, & aduocato Sole, Deos omnes adhibet depræhensi adulterij testes: quo loco inducit Homerus vnum Deorum ita dicentem:

De eadem re.

Mars & Venus Vulcani vinculis irretiti.

--κιχάνει δὲ βραδὺς ὠκύν·
Ὡς καὶ νῦν Ἥφαιστος ἐὼν βραδὺς εἷλεν Ἄρηα
Ὠκύτατόν περ ἐόντα θεῶν οἳ Ὄλυμπον ἔχουσι
Χωλὸς ἐὼν τέχνῃσι, τὸ καὶ μοιχάγρι' ὀφέλλει. Id est, vt vertit Erasmus:

Nonnunquam assequitur tardus celerémque citúmque,
Sic vti nunc Vulcanus, vt est vestigia tardus,
Mauortem cepit, qui pernicissimus vnus
Cunctorum, quicunque tenent supera astra, Deorum.

Et quanquàm est claudus pede, rem tamen arte peregit.
Proinde etiam debet pœnas deprensus adulter.

Cui sententiæ cõfinis est & illa Menedemi Philosophi ex Satyra Omphale Achæi Poëtæ Tragici apud Laërtium,

Ἡλίσκετ᾽ ἄρα καὶ πρὸς ἀσθενοῦς ταχύς,
Καὶ πρὸς χελώνης αἰετὸς ἐν βραχεῖ χρόνῳ.

Capitur ergo & ab infirmis celer.
Aquilámque breui testudo vincit.

Illud quoque Agamemnonis Sophoclei in Aiace flagellifero:

–οὐ γὰρ οἱ πλατεῖς,
οὐδ᾽ εὐρύνωτοι φῶτες ἀσφαλέστατοι:
ἀλλ᾽ οἱ φρονοῦντες εὖ κρατοῦσι πανταχοῦ.
μέγας δὲ πλευρὰς βοῦς ὑπὸ σμικρᾶς ὅμως
μάστιγος ὀρθὸς εἰς ὁδὸν πορεύεται.

Quibus significatur, non semper grandia illa & vasta corpora esse firmissima: sed qui bene sapiunt, vbique dominari. Nam & bouem amplissimi lateris, ab exiguo tamen flagello in rectam viam deduci. *Grãdia corpora non semper esse firmissima.*

54 ¶Eodem pertinet alia & quidem vera historia, quam recenset Plutarchus in vita Sertorij, & Valerius Maxi. li. 7. c. 3. & Sextus Iulius Frontinus li. Stratagematum 1. c. 10. atq; iterum li. vlt. c. item vlt. & è nostris tetigit Io. And. in c. 1. in verbo, difficile. extrà de treug. & pac. quòd cùm Sertorius ipse, dux strenuus, suis copiis ex barbara turba conflatis, rationibus persuadere nõ posset, in re militari plus habere momenti consilium, quàm vires temerarias: postea quàm illi parum feliciter pugnassent, hoc commento vsus est. Aduocata totius exercitus concione, duos equos adduci iubet: alterum macie senióq; confectũ, alterum vegetum, cauda pilosa. Atque macilento illi iuuenem adhibet: prægrandi corpore, & admirandis viribus. Contrà vegeto pusillũ & imbecillum admonet homuncionem. Tum vtrique caudam equinam vellere iussit, præmiúmque proposuit ei, qui prior absoluisset. Pusillus, vt illi præceptum erat, singulos pilos robusti equi paulatim vellens, breui spatio totã cõpilauit caudam. Iuuenis ille iam triumphum ante victoriã canẽs, è diuerso caudam omnẽ gracilis equi simul manibus vtrisq; vi atque impetu conatur euellere. Qui cùm frustra sudaret, risui fuit circunspectantibus. Sub hęc assurgens Sertorius, cuius cõsilio iussúq; hæc acta fuerant, Videtis, inquit, cõmilitones, quantò plus possit ingenium, quàm vires. ad quã historiã respiciens Horatius lib. 2. Epistolarũ ad Augustum ait: *De eadem re.* *Sertorij historia commendabilis.*

Vtor permisso, caudæq; pilos vt equinæ
Paulatim vello, & demo vnum, demo etiam vnum,
Dum cadat elusus ratione ruentis acerui,
Qui redit ad Fastos, & virtutem æstimat annis.

55 ¶Satis ergo supérque probatum est, eos qui viribus corporis & animi præpollent, dominari, alios verò seruire naturaliter debere. Sed constat mares, quam fœminas, esse robustiores corpore, animo quoq; multò præstãtiores. Primum quidẽ manifestius est, q̃ vt probatione egeat: sed ne sine autoritate aut ratione dixisse quicquam videamur, id certè constanter affirmat Hippocrates li. 6. Epidemiõn parte 2. c. vlti. & ex eo satis probatur, quòd vir ita nominatus est, quòd maior in eo vis est, quàm in fœmina: & hinc (vt dicit Lactantius Firmianus in lib. de opificio Dei, c. 12.) virtus nomen accepit. Mulier verò (vt Varro interpretatur, & repetit ipse Lactantius, & D. Augustinus, si is est, serm. de tempore 243.) à mollitie dicta est, immutata & detracta litera. Quod & scribit Gratianus noster in §. sed illud. 32. q. 7. Nã & ab Homero lib. 8. Iliad. mulieres peculiari epitheto θηλύτεραι vocantur, tanquàm molles. *Mares fœminis corpore robustiores.* *Vir à vi, et virtute dicitur.* *Mulier à mollitie.*

Θηλύτεραι δὲ γυναῖκες ἐνὶ μεγάροισιν ἑκάστη
πῦρ μέγα καιόντων.

Et idem in hymno Veneris, virgines ἁπαλόχροας, id est, molles corpore appellat.

ἥ δέ τε παρθενικὰς ἁπαλόχροας ἐν μεγάροισιν
ἀγλαὰ ἔργ᾽ ἐδίδαξεν.

56 *De eadem re.* ¶Hanc autem mollitiem licet Gratianus ad animũ trahat, vti etiam facit glo. in c.1. de cland. despõ. Lactantius tamen ad corpus refert: illi subiungens, quod prius dixerat, plus videlicet roboris maribus esse attributum. Quod & idem dicit ipse Lactantius lib.1. Diuinarum institutionum, ca.16. & ante eum Galenus in commentariis, quos ipse edidit in suum ipsius librum de pulsibus, commen.1. asserens ob id maribus maiores pulsus esse, quàm fœminis. Et etiam Ouid. propemodum in fi. lib.9. Metamor. dum describit mutationem Iphidis fœminæ in marem, vbi hos versus inter cæteros adscripsit.

Maribus maior pulsus q̃ fœminis.

--Nec candor in ore
Permanet: & vires augentur: & acrior ipse est
Vultus: & incomptis breuior mensura capillis.
Plúsque vigoris adest, habuit quàm fœmina,
Et iterum lib.2. Fastorum,
Quid faciat: pugnet? vincetur fœmina pugnans.
Et Silius, cùm vocat fœminam imbellem, lib.2.
Parietibúsque domus imbellis fœmina feruet.

Et hinc illud Plinij, loquentis de Helleboro lib.25. c.5. Vetant dari senibus & pueris: item mollibus ac fœminei corporis animiue exilibus, aut teneris: & fœminis minùs, quàm viris. Et his omnibus antiquior Xenophon in Oeconomico, & Aristot. lib de Historia animalium 4. c. vlt. & istis quoque priores Pausanias, & Socrates, ille in Sympoſio Platonis, hic libr.5. de repu. non vno tantùm in loco. Ante omnes Moses Deut. c.28. mollitiem & teneritudinem mulieribus priuatim assignat: Tenera, inquit mulier, quæ super terram ingredi non valebat, nec pedis vestigium figere propter mollitiem & teneritudinem in vno tantùm loco.

57 *De eadem re.* ¶Sed & ipse Aristoteles lib.9. de Historia animalium ca.1. atque etiam Aelianus in lib. eiusdem tituli. & Plinius lib.11. naturalis historiæ. c.49. scribunt, mares in omni genere animalium fortiores esse atque animosiores, præterquàm in pantheris & vrsis. Auicenna verò, aut qui eum traduxit, libr. de animalibus 9. circa initia, leopardos & lupos: Albertus autem ille Magnus, maximus rerum naturalium indagator libr.8. de animalibus. cap.1. vrsos & leopardos excipit. Alibi scribit Aristoteles libr. 4. de Generatione animalium, cap.6. fœminas sua natura debiliores esse, quàm mares. Et orbicularium quæstionum libro 3. cap. 9. scribit arma ad pugnam virésque exercendas nulli fœminæ à natura tribui. Idem quoque libr. 4. de Historia animalium. c. vlt. & iterum lib.3. de partibus animalium ca. 1. rursúmque de Generatione animalium li.7. cap 10. autor est, partes, quas velut arma natura animalibus dedit, vt dentes, cornua, aculeos, calcaria, & cætera generis eiusdem: aut maribus tantùm naturam ipsam concessisse, aut certè potiores atque robustiores, quàm fœminis. Quod & ipsum affirmant Plinius li.11. ca.36. & Pausanias de Alcis loquens li.5. Galenus lib.3. de Causis pulsuum, post princip. & Albertus li. de Animalibus 12. ca. vlt. ad fi. & li.18. tracta. 2. cap. 5. vbi ex hoc dicit mulieres citiùs crescere, compleri, ac senescere, quàm viros, vti etiam è nostris dicit glo. in cap. vlti. 32. quæst. 4. Hostien. & Ioan. And. in c. literas. de desponsa. impu. Panor. in c. vbi. eo. ti. Io. An. in c. vlt. col. 2. de dona. inter vir. & vxo. & Cardi. Alex. in c. ad eius. col.1. dist.6. Nec aliud significabat lex Aegyptiorum, qua constitutum erat, vt fortissimus quisque cantharon in annulo sculptum gereret. Id enim animal esse ἄθηλυ ζῶον. id est, sine fœminis: ita legum latore innuente, mares, miniméque effœminatos esse oportere, qui strennè pro patria essent dimicaturi, vt prodit Aelianus. Herodotus autem in Melpomene scribit vnam omnium gentium esse, scilicet Issedones, quos alij Essedones vocant, quibus fœminæ peræquè fortes sunt, ac viri.

Maribus arma natura tãtùm dedit, aut potiora.

Aegyptiorum lex.
Cantharus sine fœmina.

Issedonum fœminæ fortes vt viri.

58 *De eadem re.* ¶Et vt legũ quoque autoritatẽ in eam rem afferamus, ex hoc effici potest, (quanquàm alij alio trahunt) vt si mas & fœmella eodem casu mortem obeunt, præsumatur vir, tanquàm robustior, diutiùs vixisse, & fœminę superstes fuisse, nisi cõtrarium

Fœmina ci-

rium

riũ probetur.per tex.in l.ſi quis duos.§.ſi maritus.D. de reb.dub. & in l. cùm hic ſtatus.§.ambo.D.de dona.inter vir.& vxo.& in l.ſi poſſeſſor.§.ſi codẽ.vbi & hoc not.glo.& Bal.D.de relig.& ſumpt.fune.& voluit præterea Spec.tit.de procur. §. 1 col.3.verſ.25.& Signo.con.155.in proceſſu facto,col.vlt.& Aegid. Bellamc. in c. dilecti.col.11.ver.vndecimus.de arbit.Roma.qui id aſsignat debilitati ſexus, in l. ſi cùm dotem.in fi.D.ſol.matr.& Fran.Cre.ſing.52.ſtatuto cauetur.& Fel.in c.capitulum ſanctæ crucis,col.antep.extrà de reſcript.& Hippo.Marſi.in repet. rubr. C.de proba.col.83.De quo tamen vide Sign.conſ.9.quomodo præſupponitur.& Fran.Aret.conſ.50.copiosè,per totum.& Card.Alex.in c.vlt.in prin.col.4. verſi. per ſuprà dicta,extrà de donat.inter vir.& vxor.& Guid.Pap.in tract.præſumpt. col.11.verſi.præſumitur vxorem.

tius occũbere præſumitur quàm mas.

59 ¶Sicuti & è diuerſo,cùm dubitatur,vter prior natus ſit,mas an fœmina,mas præſumitur prior exiſſe ex vtero,vt voluit glo.in l.idem erit, & ibi etiam Bal. D. de ſtatu homi.per tex.qui tamen non probat,in l.ſi fuerit.§.vlti.D. de rebus dub. & ibi quoque Pau.Ca.qui id tribuit robori.Nam & Ariſtoteles lib.6. de Natura animalium.c.4.ſcribit,columbas magna ex parte marem & fœminam vno partu edere:ſed priorem marem,poſteriorem fœminam.Quod & Plin.retulit lib. 10.c. 58.& Aelianus lib.1.de varia hiſtoria.Idémque de canibus tradit ipſe Plin. lib. 10. c.68.Quanquam de hominibus contrarium voluerit Bar. in d.l. idem erit. quam legit cum l.Arethuſa.D.de ſtatu homin.& in l.ſi extraneus. & ibi recentiores, D. de condic.ob cau.

Mas præſumitur prior natus.

60 ¶Nec huic ſententiæ deſunt ſcriptores Theologi,inter quos Alex. Hales,doctor illuſtris,ſi ad illius tempora reſpicias,& ex cuius ſchola,veluti ex equo Troiano, multi Theologi ſcholaſtici prodierunt,in 2.parte ſuæ non minùs doctæ,q̃ fœcundæ Summæ,quam appellat,q.88.membro 5.tradit congruiſſe,mulierem fieri corpore infirmiorem,virum autem fortiorem.Idque quatuor rationibus.Primũ ex parte actionis,& paſsionis.Deinde ex parte regiminis, & ſubiectionis. Præterea ex parte nutriendæ prolis.Poſtremò ex parte ſpiritualis ſignificationis. Quæ omnia membratim & articulatim proſequitur,ac longè latéque declarat.

De eadem re.

Marem robuſtiorem fieri, quàm fœminã cõgruit.

61 ¶Hinc quoq; prodiit,quod ex legibus Lõgobardorũ ſcribit gl.in c.1.§. hoc autẽ; in verbo,legibus,in fi.tit.qui feud.da.poſ.mulierẽ non poſſe leuare ſiue remittere faidam,id eſt,inimicitiam:quam ibi ſequuntur Bal.in §.& quia vidimus, col.pen. verſ.itẽ gl.iſta.Marti.Laud.Iac.Alua.& Card.Alex.& alia gl.in c.1.tit.an mut. vel imperfect.Ang.in l.filius qui patri.ad fi.& ibi Fran.Aret.col.pen.D.de vulg.& pupil.& idem Ang.in l.pro hærede.§.vlt.D.de acqui.hæred. vbi dicit ſing. priorem illã.& in l.4.§.Cato,paulò ante fi.& ibi quoq; Imo. Raph.Co. & Paul. Caſtr.qui & eam gl.dicunt ſing. Barba.& Alciatus,D.de verb.obli.& ipſe Ang.con.67.municipali.col.1.vbi & illam dicit ſing.& cõſ.289.viſo facto.col.1.vbi eam dicit ſing. & intelligit de inimicitia,quæ vindictam facti exigit.Flori.in l.per fundum.col.2. verſ.aduerte tamẽ.D.de ſerui.ruſti.prædi.& in l.ſi plures.§.hæc autem, circa medium.D.de his qui deie.vel effuderunt.vbi etiam dicit priorem illam gl. allegari pro ſing.& Io.Ana.in c.cum oporteat,col.3.verſi.nunquid autem.extra de accuſ. & con.27.viſo caſu,col.1.& Lud.Bolo.in repe.auth.habita,chart.antep.verſi.ſed quid de hermaphrodita.C.ne fil.pro patre.Ex hócq; dicũt Bal.Alua.& Car.Ale. in d.c.1.§.& quia vidimus,tit.qui feud.dar.poſ.quòd ſi ex ſtatuto pax ſit impetrãda ab hæredibus occiſi,non eam poteſt mulier concedere.De quo tu vide & Bar. & alios in d.§.Cato.& ibi inter cæteros Bal.à Bart. in repetit.colum. vltima. Bal. in l.ex hoc iure.D.de iuſti.& iur.& in l.omnes populi,eo.tit.& in l.2.C. de libert. & eo.libe.& in l.cùm inter,ad fi.C.de fideicom.liberta.Ro.qui huic contradicere videtur in d.§.Cato.& in l.1.§.potuiſſe.D.de S.C.Sylla.& in d.l.pro hærede.§.vl. & ibi etiam Alex.& Fran.Aret.de acqui.hæred.ipſos Alex.& Fran.Aret.in d.l.fi-

Mulier non poteſt leuare faidam.

lius qui patri,illum,col.pen.hunc in fi.Corne.con 55.pro decisione, col.4.libro 1. Benedict.in repetit.c.Raynutius,in verbo,duas habens vxores,numero 130. Iason.in l.cum filiofam.col.19.vers.quintò facit.D.de leg.1.Philip.Deci.in c.in præsentia,col.24.versicu.in primis attenta.& consil.537.accurate & diligenter,num. 6.& sequent.

62 *Bella virorũ propria, non fœminarum.* ¶Neque enim mulieris pugnare proprium est,vel plurimorum testimonio suprà citatorũ,& præterea Alex.consi.10.viso instrumento,col.2.versic.sed præmissis, lib.5.& Matthæi ab Afflic.deci.Neapo.320.Ioannes & Homeri, qui libr. Iliad.6. tradit telam,ac colum,& ancillarum curam,esse mulierum propria: bella autem virorum.ita enim facit Hectorem hæc ad vxorem pronuntiantem,

Ἀλλ' εἰς οἶκον ἰοῦσα τὰ σαυτῆς ἔργα κόμιζε,
ἱστόν τ', ἠλακάτην τε, καὶ ἀμφιπόλοισι κέλευε
ἔργον ἐποίχεσθαι, πόλεμος δ' ἄνδρεσσι μελήσει.

Quibus mirè concinit illud Virgilij lib.7.Aeneid.

Cura tibi,diuûm effigies,& templa tueri:
Bella viri,pacémque gerant--.

At propius ad Homerum accedit illud Ouidij.lib.12.Metamorph.

--Colúmque,
I,cape cum calathis:& stamina pollice torque:
Bella relinque viris.

Ex quo profectum est & illud Græcorũ prouerbium, *μὴ μάχαιραν αἶρε θῆλυ*,id est, ne gladium tolle mulier: in eos,qui sese immiscent rei,cui sunt minime idonei.Et senarius ille prouerbialis,

Γυνὴ στρατηγεῖ, καὶ γυνὴ στρατεύεται.

Fœmina exercitum ducit,& fœmina militat.In eum videlicet,cui negotium cõmittitur,cui penitus,est ineptus.Quòd autem ipse Homerus libr.5. Iliad. Veneri rebus bellicis interdicit,aliò pertinet: vt alibi in decimaquinta lege cõnubiali dicemus,numero 17.incip.idem è nostris.At idem Homerus facit Hectorem Aiaci hæc dicentem:

Μή τί μευ ἠΰτε παιδὸς ἀφαυροῦ πειρήτιζε,
Ἠὲ γυναικός, ἣ οὐκ οἶδε πολεμήϊα ἔργα.
Ne me,tanquam puerum debilem,tenta,
Vel mulierem,quæ nescit bellica opera.

Huc quoque pertinet,quòd Varro Martem ita dictum dicit,quòd maribus in bello præesset.Et quòd ante illum Plato in Cratylo, *ἄρην* dictum putat, *ἀπὸ τοῦ ἄρρενος*, id est,à mare,tanquam scilicet bella viris peculiariter conueniant, non fœminis.

63 *Masculum pro forti & vehementi.* ¶Ex hoc autem,quòd quæ mascula sunt,ea quoque sunt valentiora & firmiora, exiit,vt masculum pro forti,ac vehemẽti vsurparit antiquitas,vt attestatur Nonius Marcellus,in id Varronem citans,in ea Satyra,cui *ὄνος λύρας*, titulus est. In quem etiam sensum apud Persium Satyra 5.illud scribitur:

Mascula bilis.

--Mascula bilis
Intumuit,quam non extinxerit vrna cicutæ.

Et apud Horatium lib.epistolarum 1.ad Mecœnatem·& apud Ausonium,Mascula Sappho dicitur,quamuis id postremũ alij aliò trahant. Et Mascula proles, pro forti apud eundem Horatium lib.Carminum 3.Ode 6.

Mascula Sappho. *Mascula proles.*

Sed rusticorum mascula militum
Proles,&c.

Mascula meretrix. Plauti locus. Sed & sunt,qui apud Plautum in Pænulo,meretricem masculam legunt: sed metri necessitas,sensúque concinnitas exigunt,vt legatur,meretricem maiusculam, vt & Pylades admonuit:nam & meretricem postea aliam minusculã vocat. Hæc enim erat ætate minor,illa maior.

¶E di

64 ¶E diuerso verò Hippocrates libro Aphorism.5.cap.16. & iterum libro Epidemiôn 6.cap.11. σαρκῶν ἐκλύσιν, id est, carnium effœminationem posuit pro debilitate, per translationem, vt priore loco annotat Galenus ipsius interpres: quoniam fœmina est masculo debilior. Cornel. autem Celsus libro 1.c. 9. eum locum Hippocratis interpretans, si nimius, inquit, calor est, corpus effœminat. Et hinc quoque mulier, sicuti scribit idem Hippocrates Aphorism. sectione 7. capite 44. & repetit Plinius libr.7.capite 17. ἀμφιδέξιος, siue περιδέξιος, id est, ambidextera, nunquam fit, id est, quæ ambabus manibus pro dextera vtatur. Cuiusmodi Aioth fuisse testatur libr. Iudicum cap. 3. & septingentos viros, habitatores Gabaa, ita sinistra, vt dextra, præliantes, eiusdem lib. Iudic.c.20. & Hectorem Homerus libr. 7. Iliad. & Asteropæum ipse Homerus, eiusdem operis lib.21. Nempe ob naturæ muliebris imbecillitatem, vt prodit Galenus in eo loco. Nam si ambabus, inquit, manibus, ob neruorum robur ac musculorum, quidam viri vtuntur: consentaneum est, nullam mulierem vti posse, quæ satis habeat, si sola dextera modicè vtatur. Nam & Amazonas ferunt mammam dexteram exurere, vt plurimo alimento ad manum eiusdem regionis proueniente, ei maior adsit vigor, vt quæ & ipsa sit natura debilis. quod & inibi repetit Oribasius in commẽtariis Hippocrat. sed hunc Aphorismum posuit 40. libro 6. Sed eius rei aliam rationem reddit Quintus Curtius libro sexto. Scio autem Platonem libro septimo de Legib. scripsisse, mulieres ambidexteras quoque fieri. Sed is certè (vt ex verbis eius facilè colligitur) intelligit arte & exercitio: Hippocrates & Plinius, natura. Huc quoque quadrat, quod ab iis scriptum est, qui numerorum rationes scrutati sunt, parem numerum fœminam esse: imparem, marem: vt tradit Plinius libro secundo, capite quadragesimonono: quoniam scilicet, impar numerus semper fortior est ad omnia: vt abundãter disseruit Macrobius libro primo de Somnio Scipionis, & è nostris Lucas pen. in l.3. post princi. C. qui mor. se excus. libro vndecimo. Ex quo illud Virgilij,

--Numero Deus impare gaudet.

Effœminatio carnium pro debilitate.

Aioth ambidexter.

Asteropæus ambidexter.

Amazones cur mammã dexterã exurunt.

Numer. impar mas est, par fœmina.

65 ¶Nec hinc etiam abhorret, quòd licèt Aristoteles libro de Generatione animalium primo, capite vigesimo, eodémque vltimo, non semel scribat, marem à fœmina non separari in herbis, plantis, arboribus, & virgultis: quod & item adstruit lib. de Historia animalium 4. c.11. Alij tamen naturæ rerum scriptores hisce rebus, quibus maior vis est, masculi nomen ac titulum assignant: quibus minor, fœminæ: vt patet ex eo, quod scribit Dioscorides lib. quarto, capite quinto, & sequenti, vbi de polygonio siue sanguinaria aut sanguinali fœmina tractat. Tametsi Paulus Aegineta diuersum tradit in eadem herba, libro sexto. Sed hęc sententiarum diuersitas hinc manauit, quòd is, vt & nonnulli alij, teste Plinio libro vigesimoseptimo, capite duodecimo putauit, polygonon fœminam masculam esse, & è diuerso. At in vniuersum illud verum est, quod diximus, maiorem esse vim ac efficaciam in plantis, arboribus, & herbis masculis. Nam quòd in his sit sexuum differentia, ex eo patet quòd Abies sexu distinguitur, vt scilicet altera sit mas, altera fœmina, vt tradit Theophrastus libr.3. Historiæ plantarum, c.10. & Plin. libr.16.c.10. Abrotanum, siue potius Abrotonum, vt placuit Dioscoridi lib.3.capit.15. Plinio libro 21.cap. item 21. & Galeno libro 6. Simplicium.

Acer, ipsi Plin. lib.16.capite item 16. Agaricus Dioscoridi lib. 3. c. 1. & Plin. lib.25.capite 9. Anagallis, siue Corchorus, Dioscoridi libr. 2. capi.198. & Plin. libr.25.capite 13. Apium, Plinio, ex autoritate Chrysippi, ac Dionysij, libr.20. capit.11. Aristolochia, Nicandro in Theriacis, Dioscoridi lib.3.cap.4. & seq. & Plin. lib.25.capi. 8. & Apuleio, aut (vt alij vocant) Apuleo Celso, de viribus herbarum, capit.12. Aron, Plinio, libro 24.cap.16. Arundo, siue Calamus, Dioscoridi, lib.1.cap.115. & Plinio libro 16. capite 35. non semel. Asphodelus, Plinio, ex Dionysio, libro 22. capit. item 22. Butonicum, Theophrasto libro 4. Histor. plant. c.10. Calamus, vide suprà Arundo. Centum capita herba, quã

Mas & fœmina in herbis, plantis, arboribus, virgultis.

Mares plãtæ plus viriũ habent quàm fœminæ.

Amabiles quo pacto redduntur mares. Sappho cur Phaonẽ adamarit.

Eryngion Græci nominant: de qua Plinius libro 22. capite octauo, illud mirum dicit, eam habere duplicem radicem, alteram marem, alteram fœminam: & si viris mas contigerit, amabiles fieri: ob idque Sappho Mityleuæam Phaonem Lesbium adamasse: quod tamen portentosum dicit ipse Plinius. Chamæleon, eidem Plinio libro 22. capite 18. Chamæpitys, Dioscoridi libro tertio capite vltimo. Cisthos, Dioscoridi libro primo, capi. 117. & Plinio libro vigesimoquarto, cap. 10. Conyza, quæ & Cunila & Cunilago dicitur, & Pulicaris libro 20. c. 15. & lib. 21. cap. 10. Corchorus, vide suprà Anagallis. Cornus, Theophrasto lib. 3. plantarum, cap. 12 & Plinio lib. 16. cap. 25. Cupressus, aut, vt alij vocant, Cypressus, Theophrasto lib. Histori.æ plantarum 3. cap. item 3. & libro de Causis plantarum 4. cap. 5. & Plinio lib. 13. cap. 15. & iterum lib. 16. capite 33. & Didymo, apud Constantinum Cæsarem, (vt præfert titulus operis γεωπονικῶν, hoc est, agriculturæ: siue is fuit Dionysius Cassius Vticensis, vt aliis placet: siue alius quispiam: de quo in nostro Tractatu Nobilitatis, capite 31. numer. 153.) apud inquam eum autorem libro 11. capit. 16. vbi dicit cupressum marem sterilem esse. Cynosorchis, vide infrà Orchis. Cyperus interpreti Nicandri in Alexipharmacis.

Eryngium, vide Centumcapita. Faba Octauio Horatiano, aut, vt alij vocant, Theodoro Prisciano, libro 4. de Physica scientia ad Eusebium filium, quo loco de calculi luxatione differit. Ferula, Plinio libro vigesimo, capite vigesimotertio. Ficus, D. Basilio, Hexaëmeri Homilia 5. Filix Dioscoridi libro 3. capite 175 & Plinio libro 27. capite 9 & ante hos Theophrasto libr. 9. Historiæ plantarum, cap 20. Glycyside, quæ & Pæonia dicitur, Plinio libro 27. capi. 10.

Plinij error. Theodori Gazæ error.

Hedera, Plinio libro 16. capite 34. & Theophrasto libro sexto, de Histo. planr. capite secundo, in princip. vnde Plinius videtur totum eum locum accepisse, Verùm Ruellius libro de Natura stirpium 1. capit. 87. contendit mendum esse in exemplari Theophrasti, cui innixus est Plinius, atque etiam Theodorus Gaza, qui eum locum Latinum fecit. Neque enim ibi legendum κίσσον, id est hederam, sed Cisthon, de qua diximus: vicinitatémque vocabulorum Plinio imposuisse.

Ilex, Plinio libro 16. capite 6. Iuncus, eidem, libro 21. cap. 18. Larix, eidem, lib. 16. capite 10. & iterum c. 40. Laurus, eodem lib. cap. 29. Libanus, Oribasio lib. εὐποριστων 2. c. 57. Linozostis, quæ & Parthenion, & Mercurialis, Dioscoridi lib. 4. capite 179. Plinio libro 25. cap. 5. qui & illud mirum de ea dicunt (vt id obiter dicam) marem facere, vt mares gignantur: fœminam, vt fœminæ, si à purgatione, aut (vt transtulit Plinius) à conceptu bibatur, tritáque folia genitalibus admoueantur. Malua, illi autori γεωπονικῶν, ex autoritate Didymi, libro decimoquinto, capite quinto. Mandragora, Dioscoridi libro quarto, capite septuagesimo, & Plinio libro vigesimoquinto, capite decimotertio. Mercurialis, vide suprà Linozostis. Myrtus, Pausaniæ in Eliacis, vbi loquitur de simulacro quodam Veneris, facto ex myrto fœmella. Orchis, quæ & Cynosorchis, id est, canis testiculus: de qua dicitur, marem esse maiorem & proceriorem: & si maiorem edant viri, mares generari: si minorem fœminæ, fœminas: vt est videre apud Dioscoridem, libro tertio, capite 142. & Plinium libro vigesimoseptimo, capite octauo. Pæonia, vide suprà Glycyside: & præterea apud Dioscoridem, libro tertio, capite 149. & Serapionem, Simplicium capite sexagesimoprimo. Palma, Theophrasto, libro secundo Histor. planr. cap. 8. & lib. 3. de Causis plant. capi. vigesimotertio, vbi scribit, fructum perdurare in palma fœmina nunquam posse, nisi florem maris cum puluere ei insperserint, & Plinio libro decimotertio, capite 4. qui & illud memorabile tradit, palmas fœminas sine maribus non gignere: & Philostrato in Iconibus, illo capite, quo tractat de paludibus: & Iulio Polluci libro secundo, capite duodecimo, quo loco differit de nominibus oleæ, vitis, ficuum, & palmarum: vbi ex autoritate Herodoti & Xenophontis, tradit palmæ fœminæ fructus propriè Balanos dici. & Leontio & Florentino in illis Georgicis: & ex eorum autoritate Constantino illi, aut quisquis is fuit, libro decimo, capite quarto, vbi id dicunt, palmam ipsam amare, & quid

Ad idem.

Palma fœmina sine mare nihil gignit.

Balani quæ propriè dicantur.

quidem ardenter, alteram palmam: neque prius desiderium in ipsa cessare, priùs quàm ipsam mas consoletur. Videre enim est, inquiunt, arborem ipsam incuruatam, nec ferentem proprium firmamentum, neque fructum producẽtem. Atque hoc ipsum agricolam non latêre: nosse enim illum, quòd amet, quam verò amet, ignorare. Ideo multas palmas ille contingens, rursúsque ad amantem regrediẽs, eámque manu attingens, quasi osculũ mutuò ministrare videtur. Quam verò palmã desideret, affectuũ, ac (si ita dicere liceat) manuũ nutu aliquo modo significat. Ad illam enim respicit, & in illam radicibus extensis, se amanter inijcit, eámque quasi amplectitur. Medela igitur amoris est, vt agricola frequenter masculã contingat, & manus suas amanti admoueat, & maximè vt flores de capite masculæ ademptos, in caput amantis imponat. Hoc enim modo amorẽ mitigat, & palma ipsa splendida reddita, postea pulcherrimum, optimúmque fructũ feret. Et præter hos D. Basilio, Hexaemer. Homil. 5. vbi etiam tradit, palmam quæ fœmina dicitur, in marem pronam, blandioribus ramis nutare, quasi gestientem, atque amplexũ maris percupientem. Stirpium verò cultores inter ramos tunc, quasi semina quædam, maris florem lanuginémq; immittere, atq; ita illam quasi voluptatẽ inde percipere: seq; demum rursus erigere, ad formámque propriam suas comas restituere. Quod & idem propemodum scribit D. Ambrosius lib. 3. eiusdem tituli, c. 13. Est etiam, inquit (quod mireris) ipsis sexus in pomis, est discretio sexus in arboribus. Nam videas palmã, quæ dactylos generat, plerunque inclinantem ramos suos, & subiacentem, & concupiscentiæ atque amplexus speciem prætendẽtem ei arbori, quam palmam marem appellant pueri rusticorum, &c. De quo & tu videas Cælium Rhodig. lib. 20. cap. 34. Parthenion, vide suprà Linozostis.

Pastinaca, Serapioni Simplicium capite 166. Picea, Plinio, libro 16. capit. 10.

Pinus, Theophrasto lib. 3. Histor. plant. cap. 10. & iterum libr. eiusdem operis nono, c. 2. Pistacium, Damegeroni illi autori γεωπονικῶν, lib. 10. cap. 12. vbi scribit, pistacia seri circa Calend. April, marem & fœminam coniunctis naturis, mare ad Fauoniũ dorsum habente: ita enim connexas fructum vberiorem producere.

Polium, Nicandro in Alexipharmacis. Pollicaria, Theophrasto, libro Historiæ plantar. 6. cap. 2. Polygonon, Dioscoridi libr. 4. capi. 5. & sequenti, Plinio libro 27. capite 12. & Galeno libr. Simplicium 8. quibus locis Dioscorides & Galenus nuncupatim dicunt, fœminam non tam efficaces vires habere, quàm marem: vti etiam tradit Serapion Simpl. cap. 351. vbi tamen interpres erranter putat hanc esse, quæ vulgò Virga pastoris appellatur. Psyllion, Plinio lib. 27. cap. duodecimo. Pulegium, eidem libro 20. capit. 14. & Apuleio Celso de viribus herbarum, cap. 93. & Serapioni Simplicium, cap. 310. Pulicaris, vide suprà in Conyza. Rapa, Theophrasto lib. Histor. plant. capite quarto, & Plinio, libro 18. capite 13. Ruta, Pythagoræ, & ex eius autoritate Plinio libro 20. capite 13.

Serapionis locus.

Satyrion, eidem Plinio libro 26. capite 10. Scilla, illi ipsi libro vigesimo, capite nono. Sorbus, Theophrasto libro tertio Histor. plant. c. 12. Taxus, Plinio libro 16. cap. 10. Terebinthus, Theophrasto lib. 3. cap. 15. & Plinio libro 13. cap. 6. Tilia, eidem autori, eodem lib. 13. cap. 10. Tithymalus, Dioscoridi lib. 4. cap. 155. & Apuleio Celso lib. de viribus herbarum cap. 109. Verbascũ, Dioscoridi lib. 4. cap. 115. Plinio lib. 25. cap. 10. & Galeno lib. Simpl. 8. cap. de phlomo.

Verbenaca, Plinio lib. 25. cap. 9. Viscum, eidem, lib. 16. capi. 44. eodémque vlti.

Vrtica, eidem Plinio, lib 21. cap. 15.

66 ¶ Et generaliter idem Plinius libr. 13. capit. 4. arboribus, inquit, imò magis omnibus, quæ terra gignit, herbísque etiam, vtrunque sexum esse, diligentissimi naturæ tradunt. Quod & ipse innuit libro 16. capit. 33. dum dicit, hederæ esse duo genera, scilicet marem & fœminam, vt reliquarum herbarũ. & D. Basilius Hexaëmeri Homil. 5. & Diuus Ambrosius libro eiusdem, titul. tertio, & ante hos Theophrastus lib. Histo. plant. 1. cap. vlt. & iterum libro tertio, cap. 9. & sequenti, vbi dicit, arborum vniuersarum plures differentias intelligi: sed eam publicam, qua

Mas & fœmina in omnibus, quæ terra gignuntur.

Arborum fœminarum fructus melior.

mas & fœmina distinguuntur:quorum alter sterilis est,altera frugifera. Vbi autẽ ambo sunt fructiferi,fœminam ferre fructum meliorem:nisi fortè mares eas vocari libeat:esse enim nonnullos,qui ita vocent. Et ante hos omnes Aristoteles nõ obscure lib.1.de Generat.animal.cap.item 1.& lib. quoque plantarum, vbi eius sententiæ Empedoclem autorem laudat.

Arbores mares robustiores.

Thus masculum.

67 ¶Quod non aliunde fit,quàm quòd aliis insunt marium vires, aliis fœminarum, eo,quem suprà diximus,modo. Nam & Theophrastus ipse eiusdem illius operis libro 5.cap.item 5.& Plinius libr.16.cap.41.tradunt,in arboribus mares in totum esse robustiores firmioresque fœminis.quod & è recẽtioribus tradit Cælius, qui nullum antiquiorum citat libro 20.cap.34.Dioscorides autem libro 1. capite 81. scribit,inter thura principatum obtinere thus masculum. Idque tradit Plinius lib.12.cap.14.tributum religioni,ne sexus alter vsurparetur. Ex quo illud Virgilij Ecloga octaua,

Verbenásque adole pingues,& mascula thura.

Et illud Ouidij in Carmine de Medicamine faciei:

Cúmque Ammoniaco mascula thura sale.

Id autem ex his est,ex quibus theriaca conficitur,vt videre licet ex Galeno,(si is est)in lib.de Theriaca ad Pamphilianũ.& ex Paulo Aegineta lib.7.c.11. Et alias sæpe eo vtuntur Medici,vt videre licet apud Plinium(si is est)de Re medica libr. 2.cap.16.& cùm apud alios,tum apud Aemylium Macrum, aut quisquis is fuit, qui librum de herbis conscripsit,eo in loco,vbi de cinnamo agit.

68 ¶Sed,vt redeamus,non ob aliam quoque causam,nisi quòd mares sunt efficaciores,lapides quoque & gemmæ sexu distinguuntur. Quod de Magnete tradit Plinius ex autoritate Sotaci libro trigesimosexto,capite decimosexto. Et de Aëtite idem eodem libro,capite trigesimoprimo,& de Carbunculo & Sandastro,quam alij Garamantiten vocant: & de Carchedonio, & Sarda, libro trigesimoseptimo,capite septimo, & de Iaspide & Sapphiro, eodem libro trigesimoseptimo, capite nono. Et de Diphrie,eiusdẽ libro capite decimo. Et de lapide Syriaco Galen.Pharmacorum τῶν τόπους libro decimo, capite primo. vti etiam metalla: vt de Stibio tradit Plinius libro trigesimotertio, capite sexto, quanquam & id quibusdam lapis esse creditur. Sed & solum sabulosum aliud esse masculum,aliud fœmineum videri potest,ex eodem Plinio, libro trigesimoquinto, capite decimoquarto,nisi ibi mendum sit.

Marte animi viribus fœminis præstant.

Viri appellatione potior animi pars significatur.

Mulieris infirmior.

69 ¶SECVNDVM quoque,in quo diximus,mulieres esse,quàm viros,animi viribus longè inferiores,in confesso est, vel autoritate sacrarum literarum, quæ(vt annotarunt plerique docti Theologi in enarratione primi Psalmi) viri appellationem vsurpant,cùm potiorem animi partem significare volũt,quam Philosophi,rationem,Paulus spiritum appellat. Rursum mulieris vocabulo infirmiorem mentis nostræ portionem indicãt,quam nos affectum,Theologi ipsi carnem vocant. In idque referunt illud eiusdem Psalmi primi, Beatus vir, qui non abiit in consilio impiorum. Illúdque primi Regum 26.c. Nunquid vir es tu? Atque illud Iudicum c.7. Gedeon filius Ioas,vir Israël. Et Esaiæ 59.cap. dicit Deus, quia non est vir. Nec id quidẽ iniuria,cùm multis placeat mulieres ferme rationis esse expertes. Nam diuinus ille Plato dubitare videtur,vtro in genere ponat mulierem, rationalium animalium,an Brutorum. Martianus autem scribit mineruam natã esse sine matre:quoniam in fœminis prudentia non est:cuius dea est ipsa Minerua. Versus Martiani sunt huiusmodi in hymno Palladis:

Mineruam sine matre natam dicatur.

Hanc de patre ferunt sine matris fœdere natam,
Prouida consilia quòd nescit curia matrum.

Euripidis in Medea sententia est;

γυναῖκες ἐσμὲν ἐσθλ' ἀμηχανώταται,

Καὶ

Κακῶν δὲ πάντων τέκτονες σοφώταται. Id est,
Mulieres sumus ad bona consilia inertissimæ,
Malorum autem omnium artifices sapientissimæ.

Quibus adstipulatur ille Mimus Publij, aut Senecæ, aut etiam alterius:
Malo in consilio fœminæ vincunt viros.

70 ¶Imperatores Honorius & Theodosius in lege si pater, in fine. C. de sponsalibus. scriptum reliquerunt, fœminarum consilium plerunque aduersus propria commoda laborare. Aristoteles libro 1. Politico. cap. vlti. scribit, consilium mulierum esse inualidum. Quem citat, loco tamen suppresso Bald. in rubr. C. de rer. permut. versiculo, item quare donatio. vbi hoc dicit esse naturale & immutabile, & in l. 1. col. 12. versi. super quarto articulo. C. qui accus. non poss. & in c. 1. in 2. lect. col. pen. versic. vltimò quæro. extra de iud. & Philip. Decius consi. 188. in casu proposito. versi non obstat ratio. Accursius autem earum consilium dicit esse fragile, in l. 1. C. de confirm. tutor. Et alibi infirmum, videlicet in § 1. Instit. de satisd. tuto. & vtraque copulat Petrus Ancha. consi. 231. de primo, col. vlti. Et in hanc sententiã manibus pedibúsque discedit Cicero, in oratione pro Lucio Muræna, cuius verba paulò post subiiciam, Philo autem apud Antonium Monachum in 2. tomo Melissæ, Ser. 33. *Ἀσθενέστεραί πως εἰσὶν αἱ γνῶμαι τῶν γυναικῶν.* Infirmiora quodammodo sunt mulierum consilia.

Fœminarum consilium inualidum, fragile, infirmũ.

71 ¶Sed quisnam miretur mulierum consilium existimari fragile & infirmum, cùm mulieres ipsæ dicantur fragiles esse, infirmæ, imbecilles? Fragiles quidem, vt scribitur in l. si mulier. C. ad Velleianum. & in lege si pater. C. de sponsa. & in l. prima. § penult. C. de rei vxor. act. & in l. vltima. C. de donatio. ante nuptias. & in l. sicut. ibi, sexus fragilitas. C. de præscript. 30. vel 40. anno. & in l. assiduis. post princip. C. qui poti. in pigno. habean. & in l. quisquis. § ad filias. C. ad legem Iul. maie. & in § 1. ad fi. instit. qui ali. licet. & in capitulo ex parte abbatissæ, extrà de priuile. & in capitulo Adam. 24. quæstio. quinta. Ideóque Bapt. Mantuanus Ecloga quarta de mulieribus sic scribit:

Mulieres fragiles.

Quisquis es, (expertus moneo) tentare recusa.
Dum licèt, hic fragilis quot habet fastidia sexus.

Diuus Hieronymus, aut alius quispiã (quod magis puto) in regula monacharum ad Eustochium, c. 16. Debilis est nimium sexus, quem geritis, ac fragilis, ac mobilis, si suo relinquatur arbitrio. E nostris autẽ Ang. cons. 191. super puncto videtur. post prin. dicit, quòd propter hanc mulierũ fragilitatẽ, mos inoleuit apud omnes ferè Italos, vt ipsis mulieribus sit potestas cõtrahendi interdicta sine cõsensu. Mundualdi, vt Florentiæ: vel proximorum, vt alibi. Et ante eum idem fermè dixerat Bal. ipsius frater, in l. 2. in 9. quæst. C. de rescin. ven. & in c. sicut. col. vlt. de probat. & consi. 407. præsupponendum, lib. 2. de quo postea abundè dicemus.

Mulieribus cur potestas cõtrahendi interdicta.

72 ¶Quod ex veterũ Græcorũ institutis prodiit, apud quos ex lege tutores & curatores mulieribus dari solitos legimus, sine quorum arbitrio & autoritate nihil eis agere licebat, vt retulit Harpocratiõ, & videre etiã licet ex Demosthene in Oratione aduersus Neæram, ὁ νόμος κελεύει ἐάν τις ἐκπέμπῃ γυναῖκα, ἀποδιδόναι τὴν προῖκα: ἐὰν δὲ μή, ἐπ' ἐννέ' ὀβολοῖς τοκοφορεῖν, καὶ σίτου εἰς ᾠδεῖον εἶναι δικάσασθαι ὑπὲρ τῆς γυναικὸς τῷ κυρίῳ. Id est, lex iubet, si quis vxorem ablegauerit, restituere dotẽ: alioqui sesquicentesimã dotis pensitare, licere tutori, qui scilicet mulierem in potestate habet, & rei vxoriæ aut ex stipulatu agere ad dotis repetitionẽ. Et Tullio in oratione pro L. Flacco, Emptiones falsas, prædiorũ proscriptiones cũ mulierculis aperta circunscriptione fecisti. Tutor his rebus Græcorum legibus adscribendus fuit. Hæc ille. At priuatim Atheniensium legibus non passim concedebatur, sed illis præscribebatur cõmerciorum modus: neque enim illis licebat mercari vltra sex modios hordei, quòd hac infirmum animum gerere putarent, vt tradit Dion Prusiensis in libro περὶ ἀπιστίας, id est, de non temere credendo.

Græcorum legibus, mulieribus dabatur tutor, aut curator.

Mulieribus non licere sine tutore contrahere, aut aliud quippiã agere.

73 ¶Illa autem mulierum tutela ad Romanos, vt alia multa ex Græcis tráslata est. Ex quo illud Plautini Megadori in Aulularia de mulierum luxu,

Quarum animis auidis, atque insatiabilibus
Neque lex, neque tutor capere est qui possit modum.

Et quod scribit ipse Tullius in Oratione pro Cecinna non semel. Nam illud primùm in eo loco scribit: Iudica hoc factum esse, aut nunquam factum, vel cogitatum: crede huic testi: has improba tabulas. hoc non potest. Cui filius agnatus sit, eius testamẽtum non esse ruptum, iudica: quod mulier sine tutore autore promiserit, deberi. non est aditus ad huiusmodi res, &c. Et paulò pòst, Ipse nunquam auderet iudicare deberi viro dotem, quam mulier nullo autore dixisset. Et in Oratione pro L. Muræna: Mulieres omnes propter infirmitatem consilij maiores in tutorum potestate esse voluerunt. Cui concinens Boëthius libro in Topica Ciceronis 2. Mulieres, ait, antiquo iure tutela perpetua cõtinebat. Recedebant verò à tutoris potestate, quæ in manum viri conuenissent. Quod & repetit lib. 4. enarrãs illud Tullij, quod & id adstruere videtur. Non quemadmodum quod mulieri debeas, rectè ipsi mulieri sine tutore autore soluas: ita quod aut pupillo, aut pupillæ debeas, rectè possis eodem modo soluere. Et Cato ille Censorius apud Liuiũ lib. 4. Belli Macedonici: Maiores quidem nostri ne priuatam quidem rem agere fœminas sine autore voluerunt. Et iterum lib. 9. loquens de Hispala Fecennia: Post patroni mortem, quia in nullius manu erat, tutore à Tribunis & Prætore petito, cùm testamentum faceret, &c.

Mulieres infirmas esse.

74 ¶Infirmas verò esse mulieres (quod non admodum distat à superiori) testimonio sunt leges nostræ, quę ob id multa statuerũt. videlicet l. 2. §. verba. in fi. in illis verbis, infirmitas mulierum. D. ad S.C. Vellei. & l. regula. statim post prin. D. de iur. & fa. igno. & l. cuius bonis. D. de cu. fur. & l. deferre. in prin. D. de iure fisci, & l. 1. §. accusationem. ibi, propter sexus infirmitatem. D. ad S C. Turpil. & l. 1. ubi, fœmineæ infirmitatis. C. quan. mulie. tut. offi. fung. pot. & l. quisquis. nuper allegata. C. ad le. Iuliam maie. & l. nullus. C. de iu. fis. lib. ro. & l. nullus solius. C. de decur. eo. lib. & §. his consequens, versi. vnde volumus, in auth. de æqual. dot. Cui accedit illud Erûs Ouidianæ ad Leandrum:

Fortius ingenium suspicor esse viris.
Vt corpus teneris, sic mens infirma puellis.

Illud quoque Hieronymi, aut alterius nõ indocti, ad Præsidium, de cereo paschali: Sectemur saltem mulierculas: sexus nos doceat infirmior. Diuus autem Petrus Epistola 1. c. 3. mulieres vocat infirmius vasculum.

Mulieres imbecilles esse.

Mulieres cur propinquis nõ nubunt.

Matrimonia cur inuenta.

Mulierẽ interficere iniquum.

75 ¶Itẽ eas esse imbecilles, (quod & idem ferme est) comprobant & nostræ leges: vt est tex. in d. §. verba, ibi, propter sexus imbecillitatẽ, & in l. imperialis, in princ. C. de nupt. Et Valerius lib. rerum memorabilium 9. cap. 1. inquiens: Sed quid ego de mulieribus vlteriùs loquor, quas imbecillitas mentis, &c. Plutarchus quoque in Problematis, ca. 116. Cur, ait, mulieres propinquis & cognatis non nubunt? quoniam mulieres propter imbecillitatem multorum ope, & auxilio egẽtes, propinquis idcirco adiungere noluerunt, vt si quæ à viris suis iniuria afficerentur, cognati opem ferrent. Quintilianus autem auus, Declamatione 338. Imbecilla res est, inquit, fœmina. Et Decla. 368. scribit matrimonia ab ipsa rerum natura, inuenta, sicque mares fœminis iungi, vt imbecillior sexus præsidium ex mutua societate sumat. Quæ sententia videtur fuisse sumpta ab Aristotele lib. Oeconomicôn 1. c. 3. qui tamen de corpore potiùs, quàm de animo, loqui videtur. Sed & idem Aristote. li. Problematum. 29. c. 11. Cur, ait, mulierem interficere iniquius sit, quàm virum, quanquàm naturæ ratione mas fœmina præstantior est? an quia mulier imbecillior est, minúsque proinde iniuriam facere potest. Etenim enim aduersus id, quod longè infirmius est, nihil virile, imò stolidum atq; iniquissimũ est. Hæc ille: quæ tam ad animum, quàm ad corpus referri possunt. Tradit Vopiscus, Aurelianum Imperatorẽ, cùm Zenobia ad pœnã vocaretur à militibus, quòd sibi imperium vsurpasset, illam vita donasse, quòd indignum existimaret mulierem interimere.

mere. In quam sententiam Euripides in Hecuba:

εἰς ἀποκτάνειν φθόνος
γυναῖκας. Quàm inuidiosum, interficere fœminas!

Nam (vt idem scribit in Hercule furente) mulieres quodammodo sunt masculis miserabiliores.

τὸ θῆλυ γάρ πως μᾶλλον οἰκτρὸν ἀρσένων.

Cui concinit, quod e nostris tradit Bald. consi. 96. factum tale est, Carolus, lib. 2. quòd mulier miserabilior est viro.

76 ¶ Ex hac sexus muliebris imbecillitate illud quoque fit, vt mulieres sint admodum decipi faciles, vt asserūt Aristoteles & Auicēna, alter Philosophorū, alter medicorū, vt plerisque placet, & mihi quoque, Arabū certè maximus, vterque circa initia lib. 9. de animalibus, & Albertus magnus Aristotelis simia, lib. 8. de animalibus, ca. 1. & insinuat illud Ouidianum in epistola Phyllidis ad Demophoontem: *Mulieres decipi faciles.*

Fallere credentem non est operosa puellam
Gloria: simplicitas digna fauore fuit.
Sum decepta tuis & amans, & fœmina verbis:
Dij faciant laudis summa sit ista tuæ.

Et alibi in epistola Cydippes ad Acontium:

Improbè quid gaudes, aut quæ tibi gloria parta est?
Quique vir elusa virgine, laudis habes?

Veluti non magnum sit negotium, non magna gloria, & amantem, & fœminam decipere. In quo videtur fuisse imitatus illud Virgilij. 4. Aeneidos:

Egregiam verò laudem, & spolia ampla refertis
Tuque puerque tuus: magnum & memorabile nomen,
Vna dolo diuûm si fœmina victa duorum est.

Cui etiam concinit illud Ouidij lib. 1. Amorum, Eleg. 7.

Quæque tuos currus comitantum turba sequetur,
Clamet Io forti victa puella viro est:

At apud Homerum lib. 5. Iliados, Diomedes nō sine bili Veneri exprobrat, quòd mulieres impotentes, siue imbecilles deciperet, ita enim loquitur: *Ἠ οὐχ ἅλις, ὅτι γυναῖκας ἀνάλκιδας ἠπεροπεύεις.*

Chrysostomus autem (si is est) in 2. parte Homiliarum in Matthęū, Homilia 23. in princip. Sexus, ait, mulierum incautus & mollis est: incautus, quia non omnia quæ videt, aut audit, cum sapientia & ratione considerat: mollis autem, quia facile flectitur, vel de malo ad bonum, vel de bono ad malum: Idem in epistolā ad Corinthios 2. Homilia 23. dicit mulierum proprium esse decipi.

78 ¶ Cuius etiā rei tex. est apud nos in c. Adam. 33. q. 5. & in §. 1. post medium: in auth. vt immobi. ante nuptidona. in illis verbis, mulier quippe mariti seductionibus facilè decepta. &c. & in §. his consequēs versic. vnde volumus, in authen. de æqual. doti. & annotauit Lucas Penna, in l. vlt. col. 3. C. de priuil. scho. lib. 12. At Bal. in c. 2. col. 2. versi. item hoc statutum, de probat. scribit, ea statuta, quæ in contractibus mulierum requirunt consensum propinquorum, habere in se naturalem rationē, quia mulieres multis deceptionibus patent. Idem in l. 2. in 9 q. C. de rescind. vend. dicit huiusmodi statuta esse æquissima, quia mulieres facillimè seducuntur. Sed & antè, in 4 quæst. eiusdem l. dixerat, faciliùs ob id succurri mulieribus, quàm viris remedio illius l. & sequitur Imo. in c. cùm contingat, de iureiur. & Barb. consi. 55. præclare scribitur. col. vlti. lib. 2. & Philip. Deci. consi. 61. viso themate. col. vlti. Idem quoque Bal. con. 115. verba dicūt domina Antonia. circa medium lib. 1. ait, quòd non debet permitti, quem malè vti substantia sua, & maximè mulieres quę facile decipiuntur. Et Iason in l. non tantùm. col. 2. D. de re iud. dicit, quòd statutū Parmæ, disponēs, quod maritus in vltima voluntate non possit relinquere vxori sua vltra centum libras, licet sit exorbitans, imò correctorium iuris cōmunis, extēditur ad vxorem; vt etiam non possit viro relinquere: ea ratione motus, quòd maior ratio est prohibitionis in vxore, quàm in marito, vt quam maritus potest *De eadem re.*

seducere, atque inducere ad sibi relinquendum. Et ita dicit consuluisse, & sibi multos doctores subscripsisse. Et facit quod scribit Pet. Anc.d.con.231.de primo dubio.col.vlti.quod faciliùs succurritur mulieribus in annullandis rescindendisque earum contractibus, quàm viris.

Mulieres facilius restituuntur.

78 ¶Igitur cùm mulieres sint huiusmodi, habeántque consilium inualidum, fragile, infirmum, non iniuria statutum est, vt fœminæ in feudis non succedant, sicut faciunt masculi. Nẽpe propter fragilitatem consilij, quoniam vasallus inter cætera iurat præstiturum se domino cõsilium.c.1.tit.de for.fideli.& c.mulier. tit.de noua for.fidel. Mulier autem non est apta nata solidis consiliis, vt dicit expressim Bald. hanc inter alias huius rei rationem reddens, in l.quoties, quæ est vlt.col.3.versi.& dic, quòd mulier regulariter.C.de suis & legi.& Nico.Neapo.in ca.1.§.& quia.& ibi quoq; Alua.col.vlt.& Car.Ale.char.antep.n.9.fal.tit.qui feu.da.pos.Soci.cõsi. 257.visis inuestituris.col.2.& Fran.Cur.Iunior.consi.1.facti contingentia.col.4. vbi tamen erranter allegat Bal.in l.quoties.C.de fideicom. Alibi verò idem Bal. videlicet in c.significauit.col.1.extrà de rescrip.dicit, quòd ratio naturalis consentit, vt fœminæ regulariter in feudis non succedant: quia animi consilium non reperitur apud fœminam.

Fœmina cur in feudis non succedant.

79 ¶Præterea idem Bal.in l.1.col.vlt.ver.verùm autem, si statutũ loquitur de coniunctis.C.qui admit.dicit no.quòd statutũ requirens consensum vel autoritatẽ coniunctorũ, ad contractum vel alium actum conficiendum, non compræhendit fœminas: quia consiliũ propriè virorum est, non mulierum.arg. l. quidam decedens. §.Papinianus.ff.de admi.tut.quod & idem voluit ipse Bal.in l.vlt.C.de verb.sign. vbi etiam Ang.qui & hanc rationem reddunt, quòd huiusmodi statutum ponderat prudentiã consilij, per tex.in l.vl.D.de fi.instru. Et rursum idem Bal.cons.201. in prouincia Anconitana.col.vlt.vers.quoad articulũ de matre.li.1.vbi in ratione huius rei dicit, quòd mulieres non habent integrũ consilium.& idem sentit, cons. 120.super primo puncto, in 1.dubio, lib.4.vbi etiã dicit, quòd fœminæ lubricũ habẽt consiliũ, ideóque nõ videri huiusmodi statutũ de muliere sensisse.& ita etiam voluit Pe.An.in rep.c.1.extra de cõsti. Pau.Ca.in l.si doẽ.§.si patri.D.sol.mat.vbi dicit esse mẽti tenẽdũ.Ale.in l.2.§.volũtate, col.3.versi. pro hoc etiam adduco.D. sol.matr.& cons.24.animaduersis his, col.8.versi.& præsertim.li.2.Idem, si tamen is fuit, in addi.ad Bal.in l.quicunq;, col.3.versi.nota tertiò.C.de ser.fug & Barb.in repe.l.cum acutissimi.col.52.versi.tu pondera.C.de fideic.& in cle.1.in char.6.in paruis.de elect.& con.41.immortalem.col.6.vers. præterea in ista donatione, li 4. & Pe.Phili.Cor.consi.74.de duobus.col.vlt.lib.1.& consi.83. videtur in hac consultatione.in prin.li.1.& con.316.quoad primum.col.5.vers & huiusmodi statutũ: eo.lib.1.& con.94.circa primum dubium.col.1.li.2.& consi. 138.placet mihi.col.3. versi.& in materia differenti.eod.lib.2.& consil.156.de duabus. col.1.eod.lib.2.& consi.224.non sequendo ordinem col.3.versic.& propterea concludit.eodem libro 2.& consi.151.videtur in hac consultatione. col.vltim. libr.4. & consi.271.de hac consultatione.col.vlt.eod.lib.4.Franc.Cur.senior consi.9. Ticinensi statuto. col.5.versi.& pro ista communi parte.& Iason in l.si quis id quod.col. 2.versi. istã regulam limita.D.de iurisdict.omni.iudi.vbi hoc notabile dicit, & iterum in l.tres fratres, col.2.versi.octauò notandum.D.de pact.& Benedi.in repeti.c.Raynutius. in verbo, duas habens filias.nu.24.& nouissimè Phili.Deci. in l.2.col.6.vers.25.& iterum col.11.vers.fit ergo conclusio.D.de reg.iur.& in l.1.col.3. versicu. ad aliud dictum.C.vnde vir & vxor.& consilio 188.in casu proposito, versicu. non obstat ratio.& Alciat.in l.1.in verbo complectitur.D.de verbo.significa. & Steph.Bertr. consi.236.multa sunt, in fi.lib.1.

Statutum requirens consensum consultorũ non comprehendit fœminas.

80 ¶Sed & elegãter, & in pulchro casu cõsuluit Bal.consi.6.hęc est copia.lib.2.valere testamentum à fœmina conditũ præsentibus duobus propinquis masculis, prætermissa muliere, quæ illis erat propinquior, quamuis ex dispositione statuti mulier

De eadem re.

lier non posset testari sine consensu duorum propinquorum consanguineorum. Nam de masculo loquitur statutum, non de fœmina: quia lubricũ fœminæ consiliũ non debet per aliam fœminam suppleri. Hæc ibi Bal. qui etiam subdit, quòd si mulier, quæ dicitur propinquior, sit sapiens & discreta, non tamen requiritur eius consensus. allegat l. vlt. in ratione sui. D. de legi. tut. Quasi diceret Bal. nullam certè fœminam, quantuncunque pro sexus capacitate prudentem, satis tamen habere consilij, aut prudentiæ, vt ad ea vocari debeat, quæ consilio & prudentia geri debeant. Cui concinit, quod scribit Galenus in exhortatione ad bonas artes, post princ. Veteres fortunam, depinxisse mulieris specie, vt illius imprudentiam amentiámque euidentiùs exprimerent. *Fortuna cur muliebri specie depingatur.*

81 ¶Cõfine est, quod elegãter scriptũ est ab Ang. eiusdẽ Bal. fratre nõ indigno, cons. 191. cuius id exordiũ est, super pũcto videtur, quòd si testator quispiã iusserit aliquid fieri cõsilio consortium, certè sub hoc nomine non cõprehenditur fœmina, neque ea ob id vocanda est ad huiusmodi consilium. Quem in id nuncupatim allegat & sequitur Franc. Aret. in l. cum hæres. in princ. col. vlti. D. de acq. hære. licet Ang. ipse non ita clarè voluisse videatur, nisi mendum sit in meo codice.

82 ¶Consimilem vim habet, quod dicit Bal. vt ad eum redeamus, in c. ad audiẽtiam, l. 1. in fi. de rescri. quòd in officiis masculinum non concipit fœmininum. Ideóque licèt aliàs appellatione fratris veniat soror, d. l. tres fratres. D. de pac. cum si. Tamẽ si testator dixit, relinquo fratres meos executores mei testamenti, nõ intelligitur de sororibus. allegat dictam l. cuius bonis. D. de cur. fur. Et subdit rationem, quia fœmina habet cõsilium inualidum. Quam decisionem negat Iason esse alibi, in l. ex facto, in prin. col. pe. versi. circa secundam cõclusionem. D. de vulga. & pupil. & facit no. & sing. idẽ Iason in d. l. si quis id quod. col. 3. vers. quartò notabiliter limita. D. de iurisd. om. iu. & in d. l. tres fratres, quo loco nuper illum citauimus, vbi & hoc dicit sing. & Phili. Dec. in d. l. 2. col. pe. versi. octauò quid in officiis. D. de reg. iur. & Catel. Cotta. qui & id dicit sing. in memor. masculinum, in vltima editione: neque enim in prima id erat asscriptum. *Masculinũ in officiis non comprehendit fœmininum.*

83 ¶Paulò diuersius, sed tamẽ ad hanc referendum formam, quod no. voluit Bar. in l. 1. in fi. D. de legi. per tex. ibi in verbo, virorum, quòd mulieres nõ possunt esse de cõsilio: vnde in condendis legibus, vel senatusconsultis, vel constitutionibus non debent interuenire. Neq; earum vsus inducit consuetudinem. Sequuntur Alberi. & Ang. hoc assignantes mulierũ fragilitati. Ful. & Ias. ibi & Lucas Pen. in l. nominationũ, col. 3. vers. quartò quæritur. C. de decu. li. 10. & Imo. in l. 2. §. vl. D. de ver. obli. Pan. cons. 53. in prædicta causa, post prin. li. 2. & Ro sing. 42 ad hoc vt secunda cõsuetudo, vbi dicit esse tenendum menti. & Io. Plat. in l. patrimonium, ante fi. C. de mun. pat. li. 10. Ang. Are. in §. ex nõ scripto. col. vl. ver. quæro an fœmina. Insti. de iu. na. gen. & ciui. Maria. Soci. cons. 7. nunc quæsitorum. col. pe. vers. circa secundũ. & Car. Ale. in c. frustra. in fi. 8. dist. Fran. Cur. Senior in repe. l. si quis maior. col. 2 nu 8. C. de transa. & Ludo. Bolog. in repe. authen. habita. col. 2. C. ne filij pro pat. & Philip. Deci. in d. l. 2. col. 6. versicu. 18. & Catel. in d. memor. masculinum. & Cæsar Lamberti in tractatu de iure patr. in 2. arti. 7. quæstionis primæ partis, lib. 1. nu. 11. & ante hos omnes Cyn. in l. 2. colum. 11. versi. item dicunt docto. C. quæ sit long consuetu. per text. in d. l. 1. D. de legi. vbi & hoc idem dicit, licèt cæteri eum non allegent. & Ioan. Andr. qui tamen limitat, quantùm ad consuetudinem, in ca. vlt. col. 5. versicu. quod dixi secundò, vbi etiam Anto. col. 20. versicu. tertiò est videndum. & Panor. col. 7. versic. & est vnum mirabile. & Barbat. ante fin. & Roch. Curt. char. 16. versicu. 3. quæritur. vbi limitat multis modis, extrà de consuet. Nec id videtur ignorasse Lucanus qui lib. 8. In hoc (inquit) sexu non legum iura, nec arma. Nec ex recentioribus Marullus Constantinopolit. poëta egregius, cùm canit libr. 2. Epigram. ad Neæram: *Mulieres nõ interueniunt condendis legibus. Mulieres cõsuetudinẽ non introducunt.*

Moris

Moris erat sceptris teneras arcere puellas,
Et mollem curis exonerare animum:
Nec vel consilio rebúsue admittere agendis,
Sed tantum lanis esse putare satas. &c.

Quamuis contrarium teneat Barb. sibi contrarius in rub. extrà. de consue. col. 4. vers. posset tamen adduci. & in cle. 1. char. 9. versic. sed quid si lex. de elec. & Iason etiam sibi contrarius in repet. l. admonendi. col. 44. versic. item adde inquantum. D. de iureiurand.

84 ¶Huc quoque pertinet, quod à Bal. scriptū est in tractatu substitutionum, in materia pupillaris substitutionis, col. 3. vers. quæro vltra alios, quòd mater, cui permittitur adoptare, & sic habere aliquē in potestate, non potest ei pupillariter substituere: quia licet corrigatur ratio dicti, non tamen dictū corrigitur. Ratio autem, quare nō potest, ea est, quod non habet filium in potestate: & sic licet ex concessione principis habeat, non tamē debet dictum corrigi. per glos. in l. si suspecta. §. quoniam fœmina. D. de inoffi. testa. & alia iura. Præterea non est hæc sola ratio, sed & alia. nā substitutio pupillaris prouidet pupillo de hærede, quem sibi facere pupillus ipse non potest. At consiliū mulieris est debile, inconstans, fragile. l. 1. §. & cùm lex. C. de rei vxo. actio. Et sic licet cesset vna ratio, tamen habet locum alia, & ideo durat dispositio. l. si ventri. §. in bonis. D. de priuil. cred. Hactenus ille.

De eadem r. Correcta ratione legis, lex nō corrigitur.

85 ¶Sed & eòdem spectat, quod dici solet, mulieres in eodem genere delicti minus peccare, minúsque puniendas esse, quàm viros, cæteris tamen per omnia paribus: nempe ob imbecillitatē animi, mentis, & ingenij. l. sacrilegij pœnam. in prin. D. ad legem Iul. pecul. & l. si adulterium. §. stuprum. & §. fratres, & §. incestam. D. ad legem Iul. de adult. & c. sicut dignum, in princi. extrà de homici. & c. indignantur. 32. q. 6. vbi scribitur, tantò grauiùs viros puniri oportere, quāto magis ad eos pertinet, & virtute vincere, & exemplo regere fœminas. Et facit text. in l. quisquis. §. ad filias. C. ad leg. Iul. maie. ibi, mitior enim circa eas debet esse sentētia, quas pro infirmitate sexus, &c. Et quod voluit Bal. in l. quicunque, col. 3. vers. sed pone statuto. & vers. & in summa. C. de ser. fug. In quā sententiam apud Saxonem historię Danicæ lib. 6. Ericius vir quidam multæ prudentiæ contendit, muliebribus erratis sæpius ignoscendum esse, nec pœnam infligendam esse, nisi correctio culpam corrigere non potuisset. Quibus conenit, quod suprà nu. 68. diximus de Aurelia no imperatore & Zenobia. Et illud Aeneæ apud Virgilium lib. 2. Aeneidos,

Mulieres minus peccare, quàm viros, in eodem genere peccati.

- Nullum memorabile nomen,
Fœminea in pœna est. -

Plinius lib. 8. naturalis historiæ, rem satis miram scribit, Leonem, vbi sæuit, in viros plus, quàm in fœminas fremere, veluti natura eum docuerit, mulieres mitiùs, quàm viros, esse tractandas.

Leonē minùs in fœminas sæuire.

86 ¶Theologi quoq; scholastici eius sunt sententiæ, quā iam diximus, virum, omnibus per omnia paribus, grauius peccare, imbecillitati muliebri id adsignantes. Hincq; Diuus Thomas, quem omnes omnibus eius notæ facile anteponunt, 2. 2. quæst. 163. arti. vlt. autumat Adam plus peccasse, quàm Euam, considerata scilicet conditione peccantium: quoniam ille erat ista perfectior: licet aliis circunstantiis, vt ipse loquitur, minùs peccauerit. Quod & voluit Diuus Bonauentura lib. 2. Sententiarum, di. 22. arti. 1. quæst. 3. & ibi etiam Scotus, & alij: & e nostris Archi. in c. illud. 40. di. Sed & virum fornicatorem aut adulterum, grauius quoque peccare, quàm fœminam. eo quoque respectu, quòd plus rationis vir habeat, quàm fœmina: licet aliis cōsiderationibus plus peccet mulier impudica: quod & ipsi annotant in 4. Sent. distin. 36. vbi ipse Diuus Thomas in 4. quæstio. & ipse quoque Diuus Bonauen. in expo. tex. & Richar. art. 1. quæst. 4. & Rober. Hol. in Sapientiam Solomonis, lect. 46. & Anto. Flo. in 1. parte. 3. partis princ. tit. 1. §. quantùm ad primum

Adā plus peccasse quàm Euam.

Mulier impudica an plus peccet minúsue, quàm vir.

mum certum est, versi. secundò debet esse in operibus. & è nostris Archi. in c. j. col. 1. de pœn. dist. 1. per tex. in d. c. indignantur. de quo & nos alibi dicemus. Sed interim vi de quæ diximus suprà, nu. 46.

87 ¶ Et quod huius rei ea ratio sit, quam suprà adscripsimus, ex eo satis constat, quòd vir ab altero lacessitus, si in defensione modum excesserit, puniendus quidẽ ille est, sed mitiùs. Io. And. in addi. Specu. in rub. de Homic. ad fi. Bald. in l. vt vim. col. vlti. & ibi latè Iason col. 3. & latiùs Claud. Seyssel. in repe. l. vt vim. D. de iustitia & iure. cum aliis concord. ibi adductis. At si brutum animal, quod omnino rationis est expers, alterum prouocans interemerit, nulla domino interempti competit actio. l. j. §. cùm arietes. D. ad leg. Aquil. quoniam, vt tradit Fely. in c. dilecti. col. 6. versic. prouocatus delinquens, de except. Deus rationem dedit hominibus, qua affectus omnes & perturbationes possint vincere. In brutis verò nulla est, quæ possit iram coërcere ad limites moderatæ defensionis: idcóque sua illis facta non imputantur. §. ex eo autem. 15. q. 1. Ob idque Fely. ipse post alios repræhendit Specul. qui in tit. de accusatore. §. 1. quid si te vocaui. scripsit, eum non puniri, qui iniuriis ab altero lacessitus, illi vicissim conuicium dixerit. per d. §. cùm arietes. cùm secus sit, vt dicit ipse Fely. iudicandum de hominibus, ac de brutis animalibus, de quibus d. §. cùm arietes, loquitur. Igitur, vt id tandem concludamus, cùm viri plus rationis habeant, qua possint virilius vitiorum incitamentis, & (vt vocant Theologi) tentationibus, resistere: consequens est, mulieres & minùs peccare, & minùs puniri debere.

De eadem re.

Prouocatus an puniri debeat.

88 ¶ Denique non prætermittam, quod ad vtrũque pertinet, & animũ & corpus, quod scilicet à Raph. illo nostro scriptum est. Nam cùm multi magnæ autoritatis & constantissimè, & optimis rationibus asseuerarent, statuta excludentia fœminas à successionibus, ex istẽtibus masculis, esse odiosa & strictè interpretanda, tanquã naturã accusantia, per l. maximum vitium. C. de lib. præte. & l. lege 12. tabul. C. de legi. hære. ipse Rap. inibi contrà scribit, eos qui ita statuerunt, nõ esse accusatores, sed imitatores naturæ, quæ maribus tribuit maius robur, & ingeniũ, quàm mulieribus. Et eum videtur sequi Laur. à Fan. in tract. statutorum fœminas excludentium.

Statuta excludentia fœminas, an sint odiosa.

89 ¶ Sed & vtrunque horum confirmat, quòd imbecilliores viros corpore & animo, tanquam effœminatos appellatione muliebri vocare solemus. Nam apud Homerũ lib. 7. Iliados, Menelaus Græcos fugientes, veluti parum viros, sic interpellat:

Viri effœminati, mulièbri appellatione vocati.

Ὤμοι ἀπειλητῆρες Ἀχαιΐδες, οὐκ ἔτ' Ἀχαιοί. Id est,

Heu minaces Achiuæ, non amplius Achiui.

Achiuæ, non Achiui.

Et prius, videlicet libro 2. eiusdem operis, induxeat Thersiten hæc arroganter ad Achiuos pronuntiantem,

Ὦ πέπονες κάκ' ἐλέγχε' Ἀχαιΐδες οὐκ ἔτ' Ἀχαιοί.

O imbelles, mala vituperia, Achiuæ, neque amplius Achiui.

Ex quibus & Virgilius illud mutuatus est lib. 9. Aeneidos,

O verè Phrygiæ (neque enim Phryges) ite per alta Dindyma &c.

Phrygiæ, non Phryges.

Sed & priuatim legimus veteres solitos fuisse, cùm aliquem tanquam mollem & effœminarum carperent, fœmineo eum vocabulo irrisionis causa appellare: quod Aristophanes in Nebulis ostendit hoc schemate: Sostratem & Cleonymũ mordens: & paulò pòst Amyniam. Ita enim inducit Socratem, & Strephiadem colloquentes:

πῶς ἂν καλέσειας ἐντυχὼν Ἀμυνίᾳ; *Socr.*
ὅπως ἄν; ὡδί· δεῦρο δεῦρ' Ἀμυνία. *Stre.*
ὁρᾷς; γυναῖκα τὴν Ἀμυνίαν καλεῖς. *Socr.*
οὔκουν δικαίως ἥτις οὐ στρατεύεται. Id est, *Stre.*
Quomodo vocabis obuians Amyniæ? *Socr.*
Quomodo? Sic, Veni huc Amynia. *Stre.*
Vides mulierem Amyniam vocas. *Socr.*
Igitur iustè, quicunque non militat. *Stre.*

Qui locus in id expensus fuit à nostro Alciato lib.2.παρέργων,ca.48.vbi & in id quoque trahit,quod scriptum est in l.si ita scriptum.D.de lega.2. exemplo turpissimum esse,fœminino vocabulo etiam masculos contineri. Et iis conuenit illud Hieremiæ 51. Deuoratum est robur eorum,& facti sunt quasi mulieres.

90 *De eadem re.* ¶Et huc quoque spectat,quod ipse Homerus(vt ad eum redeamus) lib.8. Iliados inducit Hectorem ita insectatum fuisse Diomedem fugientem:

Νῦν δέ σ' ἀτιμήσουσι· γυναικὸς ἄρ' ἀντὶ τέτυξο.
Nunc autem te inhonorabunt:mulieris loco factus es.

Vnde & illud eiusdem Homeri lib.eiusdem operis 22.

Κτενέει δέ με γυμνὸν ἐόντα,
Αὔτως ὥς τε γυναῖκα, ἐπεί κ' ἀπὸ τεύχεα δύω.
Interficiet autem me nudum existentem,
Non secus ac fœminam,postquam arma exuerim.

Et illud quoque(ni fallor) Ennianum apud Ciceronem lib.1.Officiorum:

Animi muliebres.

Vos etenim iuuenes animos geritis muliebres,
Illáque virgo viri.-

Et illud item Turni Virgiliani lib.12.

Loricámque manu valida lacerare reuulsam
Semiuiri Phrygis.-

Semiuiri, pro effœminati.

Et antè lib. 4.

Et nunc ille Paris cum semiuiro comitatu.

Quem secutus Valerius Flaccus lib.Argonauticôn 1.

-Simul armiger ibat
Semiuir.-

Et Liuius Belli Macedonici lib.3.Errare homines,qui atrocem cædem pertinere ad illos semiuiros crederent.

91 *Fœmina viriles,viri appellatione vocantur.* *Viragines quæ dicantur.* ¶Nam & è diuerso fœminæ masculæ dicuntur,quæ robur & animum virilem habent.Hinc Sappho mascula dicta est:& mascula virtus à nescio quo dicitur,& mascula bilis,& mascula proles,vt alibi suprà etiam diximus.nu.63. Et hinc quoque fœminæ viragines dictæ,quibus scilicet est virilis animus,& fortitudo.Nam ita Virgilius lib.12.Aeneidos Iuturnam appellat,

Hoc concussa metu mentem Iuturna virago.

Vbi id Seruius annotauit.Et Palladem Ouidius li.2.& iterum li.6.Metamorph.Statius lib.4.Syluarum,& lib.11.Thebaidos.Et Dianam Seneca in Hippolyto,Bellonã, quæ & Enyo dicta est,Ausonius Epigrammate 1.de Augusto:

-Bella horrida Martis
Othrysij,Thressǽq; viraginis arma retractat.

Cassandram Seneca in Agamemnone:

Dura virago ,patiens malique.

Quanquam(vt id obiter dicam) viragines pro virosis, hoc est, virorum appetentibus vsurpet Iulius Firmicus lib.Astronomicôn 6.c.31.& lib.8.c.27.

92 *Animi viriles.* ¶Et hinc quoque animi viriles dicuntur,è diuerso animorum muliebrium,vt suprà ex Ennio diximus:& vt apud Tryphonium nostrum Iurisconsultum legitur,l.vlti. D.qui pet.tut.& Virgilium lib.3.Aeneid.

Ecquid in antiquam virtutem,animósque viriles.

Et alibi de Ascanio:

Ante annos animúmque gerens,curámque virilem

Et apud Ouid.lib.2.Fastor.

Fertur in exequias animi matrona virilis.

Et lib.13.Metam.

Arma ego fœmineis animum motura virilem
Mercibus inserui.-

Et apud Senecam in Agamemnone:

Animos viriles corde tumefacto geris.

Et apud Terent.in Phorm.

Animo virili,præsentique vt sis para.

Et Tullius ad Atticum libro 14. Acta enim illa res est animo virili,consilio puerili.Ho

li. Horatius autem io eandem sententiam Mares animos vocat in Arte poëtica:

-Post hos insignis Homerus
Tyrtæúsque mares animos in Martia bella
Versibus exacuit.-

Animi mares.

Quod & ipsum Græcorum est. Nam Orestes apud Euripidem in ea Tragœdia, cui & ipse nomen dedit, ita alloquitur Electram:

ὦ τὰς φρένας μὲν ἄρσενας κεκτημένη.

O quæ animum virilem (siue masculum malis dicere) nacta es. Sed & hinc est illud Valerij Maximi li. 4. c. 6. de Porcia Catonis filia: Muliebri spiritu virilem patris exitum imitatur.

93 ¶ Proinde cùm mulieres sint viris longè inferiores & animo, & corpore, à quorum viribus (vt iam dictum est, & cõprobatu) potestas proficiscitur, & dominatio: illud relinquitur, vt viri vxoribus imperent, præsint, dominentur, veluti domini: contrà, vxores tanquã famulę seruiant, subsint, obediant. Quas rationes (vt suprà diximus) à Diuo Augustino assumpsimus: cuius verba sunt huiusmodi in lib. quæstionum super Genesim, c. 153. Est ordo naturalis in hominibus, vt seruiant fœminæ viris: quia & illis hæc iustitia est, vt infirmior seruiat firmiori: & hæc in dominatiõibus, & seruitutibus clara iustitia est, vt qui excellunt ratione, excellãt dominatione. Quę verba, nõ tamen omnia, atq; ipsa corruptè repetũtur in decretis canon. in c. est ordo. 33. q. 5.

Rationes, cur viri imperare, vxores obedire debent.

94 ¶ Finem huic rei imponerem: sed illud silenter præterire nec volo, nec possum, quod instituto negotio satis accõmodatum eleganter scripsit Vlpianus in l. 1. D. de Senat. in hæc verba: Consulari fœminæ Consularem virum præferendũ esse nemo ambigit: sed vir Præfectorius an fœminæ Consulari præferatur, videndum est: & puto præferri, quia maior dignitas est in sexu virili. Secundum quam sententiam Euripides in Iphigenia in Aulide inducit ipsam Iphigeniam hæc proferentem,

Mares maioris dignitatis.

Εἷς γ' ἀνὴρ κρείσσων γυναικῶν μυρίων ὁρᾶν φάος.

Id est, ex Erasmi traductione:

Præstat vnicus vir, éstque lucis huius munere
Dignior, quàm multa sanè fœminarum millia.

95 ¶ Ad cuius sententiæ confirmationẽ non abs re fuerit hoc potissimùm loco quędã è penu Theologorũ depromere: qui, vt autor est princeps sententiarũ Lombardus li. 3. di. 12. quærunt nõ incuriose, An Deus humanã naturam potuisset assumere secundum muliebrem sexum. In qua re cõcludit Diuus Thomas, Richar. & alij, id indubitanter potuisse, sed decentiùs tamen atq; conuenientius Christum hominẽ in sexu virili induisse, qui dignior est, perfectiõi q;, atq; honorabilior, vt lib. 83. quæstionum Augustinus tradit, tribus potissimùm rationibus, vt inibi scitissime declarauit nobilis magistri interpres Bonau. ar. 3. q. 1. Cuius verba magis stylo Theologico, quàm oratorio cõscripta hęc sunt: Excellit sexus virilis muliebrẽ, quantũ ad dignitatem in principiãdo: quia omnes tam viri, quàm mulieres, ex vno viro fuerũt, in quo est expressa repręsentatio egressus rerũ ab illo vnico principio summo & primo. Quã rationẽ & tu cõfirma ex eo, quod dicebat Pythagoras, Marẽ in omni genere animaliũ esse naturæ & virtutis principium, sicuti etiam recenset Albertus Magnus lib. 18. de animalibus, c. 2. ad fi. Aristoteles autem lib. 4. de Generatione animalium, c. 1. tradit marem obtinere principium formæ.

Deus an potuisset humanã naturã in sexu fœmineo assumere, & an decuisset.

Virilis sexus muliebrẽ excellit in multis.

Mas principium formæ.

96 ¶ Subdit autem Bonau. Quantum ad virtutem in agendo, similiter præcellit: quia viri est agere, & mulieris est pati: vnde plus habet sexus virilis de virtute actiua: propter quod robustior est & re, & nominatione. Et hac sane ratione (vt hoc illi addã) probat Bal. in l. vlti. C. de ser. fugi. marem esse fœmina nobiliorem, quoniam sit agẽs nobilius patiente: sicuti etiam dicit ipse Bald. in l. Iulianus. § si quis in vtraque lectu. per illũ tex. D. ad exhib. vbi & ex hoc dicit, denominationem debere fieri a forma, tanquam à digniori, secundũ Oldra. ibi. & allegat etiam l. si conuenerit. D. de pig. act.

Mas agens. Fœmina patiens.

Et idem quoque Bald. in c. vlti. circa medium, extrà de vi. & hone. cler. per l. j. §. sed si filius. D. de leg. 3. & Bar. in l. 1. D. de regu. Cato. & Iason in l. 110 prin. col. v. vers. tertiò quia interrogatio. D. de verbo. oblig. qui & paulò pòst illud dictum allegat pro oot. Et fortior est causa in agente, quàm in patiente. l. 2. & vlti. C. ad Tertullia. & l. 2. §. obiicitur. D. eo. Ideo & res magis denominatur ab agente, quàm à patiente. l. 1. D. de seruitut. rusti. præd. & l. si quis binas. D. de vsufru. Et vtrunque tradit per ea iura Signo. Homo. consi. 167. hoc capite in curia Batani, col. 3. versicu. nunc perueniamus. vbi & illud quoque dicit, sexum masculum obtinere vicem agentis, per no. in l. 1. C. ad leg. Pomp. de parri. quod & tradit Aristoteles lib. 1. de generatione animalium. ca. 20. eodémque vltimo.

Agens nobilius patiente.

97 ¶ Sed ad ipsum Bonauenturam redeamus. Quantum ad autoritatem in præsidendo, etiam præcellit vir mulierem. Nam secundùm rectum (inquit) ordinē non mulier viro, sed vir præfertur mulieri, tanquam caput corpori, sicut dixit Apostolus. Quoniã ergo in verbo assumente naturam humanam, est præcipua dignitas in principiãdo, virtus in agendo, & dominiũ in præsidendo: consequens est, vt magis decuerit sexũ virilem, quàm muliebrem, assumi à verbo increato: quia illi naturæ assumptę debuerunt hæc tria communicari excellenter. Hæc Bonauentura in eo loco: vbi & alij alias quoque rationes, sexus virilis dignitatem comprobantes, adducunt.

De eadem re.

98 ¶ Sed & Alex. Hales, illius atque cæterorum Theologorũ scholasticorum magister, in 2. parte Summæ, q. 88. membro 6. eodémq; vlti. quinque rationibus ostendit, non esse tantæ dignitatis atque nobilitatis fœmineum corpus, quantæ est virile. Idē alibi in 3. parte q. 46. membro 2. arti. 4. scribit, tribus potissimùm rationibus mulieres esse viris subditas. Nicolaus quoq; Lyr. illud enarrans Apostoli prioris ad Corin. epis. 11. c. Caput autem mulieris vir. illius Apostolicæ sentētiæ quatuor reddit rationes, quæ omnia, ne sim longior, omitto, loca designasse contentus.

De eadem re.

99 ¶ Illud autem vice auctarij adiiciemus, quod rerum naturalium indagatores solertissimi tradunt, naturam, quæ parens est & altrix omnium rerum, semper ad meliora perfectioráq; niti. Ideóq; vbi vis illa, qua gignimur, manca est, & parum vegeta, ad fœminam recidit: quæ tanquam minus perfecta iure minor est mare, & inferior perfectiore, vt scilicet fœmina sit, tanquam mas læsus, & mutilatus, vt ab Aristotele scriptum est lib. de Historia animalium 8. c. 2. & lib. de Generatione animalium 2. c. 3. & rursum lib. 4. c. 1. non semel. & iterum c. 3. rursúmq; c. 6. & Problematon sectione 4. c. 27. rursúmq; eiusdem operis sectione 10. c. item 10. & Gal. lib. de vtilitate partium 14. c. 6. & li. de Semine 2. Ex quo vulgo illud ex Aristotele ipso dici solet, Fœminam esse marem occasionatum, vti citat Diuus Tho. in 1. parte, q. 99. ar. 2. & e nostris Bened. in repe. c. Raynutius. in verbo, duas habens filias, num. 124. de testa. Philo autem apud Antonium Monachum in ij. parte Melissæ, c. 33. eam sententiam sic exprimit: λέγεται ὑπὸ φυσικῶν ἀνδρῶν, οὐδὲν ἕτερον εἶναι θῆλυ, ἢ ἀτελὲς ἄῤῥεν. Id est, Dicunt Physici, mulierem nihil aliud esse, quàm imperfectum marem.

Natura marē facit, si potest: sin minus, fœminam.

Fœmina mas occasionatus.

100 ¶ Nam & legimus aliquando fœminas mutari in mares, è diuerso autem mares in fœminas rarenter, quod sciam, aut recorder: veluti natura ex deterioribus ad meliora nitatur, nō è cõuerso. Plin. li. 7. Naturalis historiæ, c. 4. Ex fœminis, inquit, mutari in mares, non est fabulosum. Inuenimus in Annalibus, Licinio Crasso, C. Cassio Longino Coss. Casini puerum factum ex virgine sub parentibus, iussúq; haruspicũ, deportatũ in insulam desertã. Licinius Mutianus prodidit, visum à se Argis Arescõtem, cui nomen Arescusæ fuisset: nupsisse etiam, mox barbã virilitatémq; prouenisse, vxorémque duxisse. Eiusdem sortis & Smyrnæ puerum à se visum. Subditq;: Ipse in Aphrica vidi mutatum in marē nuptiarũ die L. Cossitium, ciuem Tisdritanum. Quæ & ipsa ad verbum retulit Aulus Gellius, lib. noctium Atticarum 9. cap. 4. vbi dicit, hæc profectò facere, vt neque respuenda, neque ridenda sit, notissima illa de

Fœminas in mares mutari, nunquam è diuerso.

Cæni

Cænide & Cęneo cantilena, qua scilicet significabatur Cænidem fœminam in Cæneum virum fuisse conuersam, vt describit Ouidius li.12.Meta. qui & ipse lib.9.eiusdem operis scribit Iphidis mutationem in marem, vt alibi suprà diximus.

101 ¶Sed & de Cæneo idem dicit Iul. Hyginus Fabularum, c.13. vbi & illud dicit, fuisse eum Elati filium, & Magnesium quoque vocatum, vnúmque fuisse ex Argonautis. Et de eo quoque Virgil.6.Aeneid. *De eadem re.*

It comes, & iuuenis quondam, nunc fœmina, Ceneus,
Rursus & in veterem fato reuoluta figuram.

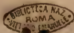
Quo in loco Seruius scribit, illum virginem fuisse, quę à Neptuno pro stupri pretio meruit sexus mutationem. Id autem ostendere Platonicum illud, animas per μετεμψύχωσιν sexum plerunque mutare. Ausonius quoque de illo loquens:
Cenea conuenit proles Saturnia Consus.
Et Lucianus in Somnio, siue Gallo, & in li. de Saltatione. Vbi etiam dicit, Myrrham quandam in Phœnice ex muliere virum factū. Sed & Liuius lib.4. Secund. Bel. Pun. tradit Q. Fabio Maximo, & M. Claudio Marcello Coss. virum ex muliere Spoleti factum. Hippocrates autem lib.6. Epidemiôn, particula 8. Aphorismo 45. scribit, Phaëthusæ cuipiam Pythei vxori corpus virile, & in vniuersum hirsutū & pilosum redditum fuisse, barbámque eam emisisse, vocémque asperam effectam fuisse: quod (vt dicit Leonhartus Fuchsius in Comment. eius loci) satis confirmat, non omnino fabulosum esse, quod dicitur de mutatione fœminæ in marem.

102 ¶Illud autem, quod de Cæneo suprà ex Virgilio dictum est, illum ex viro fœminā rursus factum, & rursus pristinæ formæ redditum, ostendit, nonnunquam etiam viros in fœminas mutari: sed ita vt postea in suum natiuum sexum reuertātur. Quod & de Tiresia veteres tradiderunt, nempe ex viro factum fuisse fœminā, sed octauo pòst anno iterum in virum rediisse, vt narrat Ouid. lib.3. Metamor. Sed & idem li.4. eiusdem operis de Scythone hæc scribit: *Viri in fœminas mutati in suū sexum tādem redeunt.*

Nec loquar, vt quondam, naturæ iure nouato,
Ambiguus fuerit, modò vir, modò fœmina, Scython.

Quasi nunc vir fuerit, nunc fœmina, & iterum vir, ita vt ambigui sexus fuerit. Ausonius autem scribit, Beneuenti puerum quempiam repentè virginem factum: nec aliquid dicit de reditu in suum natiuum sexum:
Nec satis antiquum, quòd Campano in Beneuento
Vnus ephoborum virgo repentè fuit.

103 ¶Denique illud non omiserim, quod ad sexus masculini robur & efficaciā pertinet, quòd in vniuersum propè mascula, ad medicamēta, & cætera id genus plurima, sunt fœmineis efficaciora. Quod satis patet ex multis quæ diximus suprà num. 65. & 67. & quod scribit Plinius libro 28. cap.7. Lac mulieris, quæ marem enixa est, in omni vsu esse efficacius. Eius autem, quæ fœminam enixa est, ad vitia tantùm in facie sananda præualere. Et paulò pòst: Eius, quæ marem peperit, lacte gustato, canes rabiosos minimè fieri. Imò verò non solùm lac eius, quæ marem peperit, efficacius est ad medicamenta, sed & eius, quæ marem nutrit: vt prodit Gariopontus libro primo, Remed. c.16. Sed, vt redeamus ad Plinium, is eiusdem libri 28. c.18. Masculi, inquit, fel vituli cum mellis dimidio tritum, seruari ad vuluas. Et libro trigesimo, capite septimo, Anatum mascularum sanguinem aluum sistere. Et eiusdem libri capite decimo, post principium. Fel canis nigri masculi amuletum esse ex Magorum sententia. Et Octauius Horatianus lib.4. Ad hydropem vituli masculi stercore, cum aceto acri permisto, spissc venter liniendus est: ita tamen, vt antè ipse hydropicus toto corpore dropacetur. Serapio Simplicium, capite 455. Hepar porci masculi exiccatum, & potum, confert morsibus venenosis. Nec abs re vsi sumus eo temperamento, propè, cùm nonnunquam & fœminea ad aliquid sint efficaciora: vt iam diximus ex Pli- *Mascula in medicamentis efficaciora.* *Licet aliquādo contra.*

nio de lacte mulieris,quę fœminam peperit.Idque ex eo quoque apparet quod tradit idem Plin.lib.xxvj.cap.v.Linozostin fœminam esse mare efficaciorem:& Galenus lib.iiij.Pharmacorum localium cap.vuj.eodémque vlt.Ad pilos inutiles in palpebris supernascentes, ricini à cane fœmina adempti sanguinem prodesse. Et paulò post:Fel hyænæ fœminæ mox ab euulsione illinendum. Quinetiam iubent Medici, fœminas viperas,non etiam mares, in theriaca adhibendas:vt videre licet ex Serapione Breuiarij tract.vij.cap.viij.

104 ¶Et huic quidem legi finem imponam,postquam duas sententias addiderim:alteram ex Socrate, alteram ex Iamblichi epistola de vsu coniugij, citatas à Stobæo Ser.72.Prior hæc est: τοὺς μὲν ἄνδρας, τοῖς τῆς πόλεως νόμοις δεῖ πείθεσθαι· τὰς δὲ γυναῖκας, τοῖς τῶν συνοικούντων ἀνδρῶν ἤθεσι. Viros quidem oportet ciuitatis legibus odedire, vxores virorum moribus.Altera,Συνᾷδον καὶ παρὰ τὸ ἄρχειν μὲν τὸν ἄῤῥενα ἄρχεσθαι δὲ τὴν θήλειαν,ὁμογνωμονήσουσι τὸ δὲ σχῆμα τῆς ἀρχῆς ἔσται,οὐχ οἷον τὸ δεσποτικόν,θεραπεῦον τὸ τοῦ κρείττονος συμφέρον· οὐδ᾽ οἷον τὸ τῶν τεχνῶν,μόνου τοῦ ἥττονος ἐπιμελούμενον: ἀλλ᾽ οἷον τὸ πολιτικὸν ἐκδεχόμενον ἐξ ἴσου τοῦ κοινοῦ συμφέροντος. Id est, Itaq; in hoc etiam cõuenient, vt mas imperet, obediat mulier.Erit autem imperij forma, non qualis est herilis, vbi superioris vtilitas curatur:nec qualis artium, vbi inferioris tantùm cura est:sed similis politicæ, in qua communis vtilitas promouetur. Igitur,vt tandem concludamus,hæc prima lex in matrimonio sanciatur:

Viros ciuitatis legibus, vxores virorũ moribus obedire oportet.

VIRI VXORIBVS IMPERANTO.
VXORES VIRIS OBEDIVNTO.

Prima lex connubialis.

IN SECVNDAM LEGEM CONNVBIALEM GLOSSAE PRIMAE PARS SECVNDA.

1 *Formosa vxor imperium sibi in virum vendicat.*

ET QVANQVAM res ita habet,illi tamen potestatem à natura legibúsque concessam veluti repudiare videntur,qui vxores vel formosas, vel præ se opulentas, aut nobiles sibi deligunt:vtpotè cùm huiusmodi mulieres nõ solùm in libertatem se asserunt, sed & forma,& dote imperium sibi vendicant.Nam quod ad formam pertinet (de cæteris enim dicam postea) illud certum est, quòd cùm mulieres suapte natura sint superbi, tumentisque,atque elati animi, vel teste e nostris Alberic.in l.aduersus. C.de crimine expilatæ hęreditatis. & externis scriptoribus,Liuio graui autore,qui libro ab vrbe condita vigesimoquarto,Euocatum, inquit, eum à legatis Demarata vxor filia Hieronis,inflata adhuc regiis animis, ac muliebri spiritu, admonet &c. & Seuero Cecinna, qui apud Cornelium Tacitum libro Historiæ Augustæ tertio, asserit muliebrem sexum, si licentia adsit, sæuum ambitiosúmque, atque potestatis auidum esse. Ob idque censuit, ne quem magistratum, cui potentia deuenisset, vxor in prouinciam comitaretur. De qua re & aliquid nostris legibus sancitum est in l.obseruare.§.proficisci.ff.de offi. Proconsul. Sed vt reuertamur, his conciniens Petrarca in lib.de remedijs vtriusque fortunæ,ij. dialo.xlij.scribit, Fœminæ proprium esse superbiam.

Mulieres suapte natura superba.

2 ¶Tum verò maximè earum adauget genuinam alioqui superbiam forma speciésque corporis.Nam vt tradit princeps Comicorum Menander:
Ὑπερήφανον πρᾶγμ᾽ ἐστὶν ὡραία γυνή.

Præsertim formosa.

Super

Superba res est, pulchra mulier.
Cui sententiæ addens calculum Ouidius lib. 1. Fastorum sic infit:
Fastus inest pulchris, sequitúrque superbia formam.
Et alibi lib. 2. Elegiarum:
Dat facies animos: facie violenta Corinna.
Me miserum, cur est tam bene nota sibi?
Scilicet à speculi sumuntur imagine fastus:
Nec, nisi compositam, se prius illa videt.
Et hinc ille ipse in epistola Cydippes ad Acontium, formam superbam vocat:
Hæc nobis formæ te laudatore superbæ
Contingit merces.
Sed & Aquinas ille poëta, qui mores mulierum tam probè nouit, & scripsit, quàm alius nemo inter cætera, quæ superbiores illas efficiunt, formam primo loco posuit his versibus:
Sit formosa, decens, diues, fœcunda, vetustos
Porticibus disponat auos, &c.
Propertius item, qui cum mulieribus, vt reor, quàm cum viris, frequentiùs est versatus, lib. 3. ad Cynthiam superbientem scripsit:
Falsa est ista tuæ mulier fiducia formæ,
Olim oculis nimium facta superba tuis,
Noster amor tales tribuit tibi Cynthia laudes, &c.
Et Pontanus, quem & in carmine, & in oratione paucis antiquioribus concedere semper putaui in Parthenopæo, libro primo:
Et rigidos mores forma superba facit.
Quibus concinit & illud Ezechielis cap. 28. Eleuatum est cor tuum in decore tuo. Olympias illa Alexandri mater, cùm aulicus quidam adolescens, formosam, sed superbam, & refractariam vxorem duxisset, Ille, inquit, demēs est, qui oculis vxorem acceperit. Autor Plutarchus in Præceptis connubialibus: & meminit Athenæus, qui aulicum illum Monimum Pythionis filium fuisse dicit, fœminam verò Pantycam Cypriam. Hæcq; dicit Olympiadem protulisse, ὦ πονηρὲ, τοῖς ὀφθαλμοῖς γαμεῖς, καὶ οὐ τῷ νῷ. Id est, O improbe, oculis vxorem ducis, non mente. Diuus Chrysostomus in epistolam Pauli ad Ephesios, Homilia 20. Externa, ait, corporis pulchritudo, plena est multæ superbiæ, & arrogantiæ. Et paulò pòst, hæc mala ex pulchritudine nasci tradit, fastum, arrogantiam, contemptum. Hinc autem Statius posset videri appellasse formosos vultus, superbos, quòd superbiam adferant. Ita enim scribit, lib. 1. Syluarum:
Exerce formam, & fugientibus vtere donis,
Non ideo tibi tale decus, vultúsque superbos,
Méque dedit viduos vt transmittare per annos.

Vxorē oculis accipere demētia est.

Superbi vultus formosarū.

3 ¶ Nec putet aliquis, istud tantùm obtinere in mulieribus aliàs sceleratis. Mariamne enim vxor Herodis regis, mulier alioquin sobria, casta, & quæ, vt tradit Iosephus libro Antiquitatum 16. c. 9. ad continentiam & magnitudinem animi optima erat: insolens tamen fuit formæ conscientia, vt memoriæ prodidit Egesippus li. 1. de Excidio Hierosolymitano, c. 38, vtpote quæ pulchritudine corporis, magis quàm quis existimare posset omnes mulieres anteibat, teste Iosepho, quo loco nuperrimè citatimus. In quam etiam sententiam Artemidorus Daldianus libro de Somniorum interpretatione 2. c. 20. tradit Harpen in somniis significare mulierem regiam & opulentam, & quæ ob pulchritudinem valde superbit, sibique placet, alioqui benignam, ac bonis motibus præditam.

Etiam si sint castæ.

4 ¶ Cuius [illegible] rei ratio est euidens, nam qui cæteros aliqua re excellunt, solent esse superbiores [illegible] videmus nobiles plebeiis superbiores: vt plenè diximus in tractatu Nobilitatis, c. 23. nume. 3. ex iis duobus & tribus sequentibus. Sic diuites pauperibus, vt

Excellētes aliqua in re, cæteris sunt superbiores.

scribit Aristoteles lib. Rhetor. ad Theodecten 2. cap. 16. & Cicer. ad Trebatium lib. 7. Epist. Familiarium. Sic potentes impotentibus, autore eodem Aristotele, vbi suprà, c. 17. Sic & doctiores indoctis. Scitum est enim illud D. Pauli, 1. ad Corinth. 8. Scientia inflat: charitas autem ædificat.

5 *Epilogus.* ¶ Quisquis ergo (vt hoc primum huiusce tractationis caput breuius concludamus) vxorem duxeris formosam, eandem & tu superbam, & indomitam, & refractariam perpetuò, & indesinenter experieris: vixque & non nisi cum acerrimo certamine ius tuum aduersus eam obtinere poteris, vt quæ propter formam (quam semper maiorem esse credit) putabit se Regis matrimonio fuisse dignam, nihilque te omnino præ se existimabit.

6 *Mulieres formosæ vix castæ.* ¶ Adde quòd formosa vix potest in castimonia viuere: forma etenim cum pudicitia dissidio quodam discordioso & pertinaci dissidet, & lis inter vtranq; propè perpetua est. Et, vt inquit Paris ille Ouidianus,

Lis est cum forma magna pudicitiæ.

Et lib. 3. Amorum, Eleg. 4.

Quid tibi formosa, si non, nisi casta, placebat?
Non possunt vllis ista coire modis.

Et Satyrographus Poëta, Saty. 10.

-Rara est adeò concordia formæ,
Atque pudicitiæ, sanctos licèt horrida mores
Tradiderit domus, ac veteres imitata Sabinas.

Pamphilus quoque Terentianus in Andria de Chryside loquens:

Huius (ait) formam atque ætatem vides:
Nec clam te est, quàm illi vtræque res inutiles
Et ad pudicitiam, & tutandam rem sient.

Et Propertius ad Cynthiam lib. 2.

Non quia peccaris, testor te, sed quia vulgò
Formosis leuitas semper amica fuit.

Quem secutus Pontanus in libro nuper citato:

Parce Venus, non est mea non periura puella,
Non periura quidem, si qua puella leuis.
Hoc vitium formæ.-

Et è recentioribus poëtis Michaël Verinus Florentinus:

Sit formosa alijs vxor, tibi sit bona: nescis
Quàm noceat castæ forma pudicitiæ.

Libanius ad Leontium, Gratulor (inquit Græcè, sed in hunc sensum) tibi, quòd eam vxorem duxeris, quæ licet sit forma præstantissima, tamen (quod rarò accidit) superat formæ præstantiam pudicitia. Ideóque Ouidius lib. 2. Fastorum,

Fœdera seruasset, si non formosa fuisset.

Et lib. 3. Amorum, Eleg. 14. in princip.

Non ego, ne pecces, cùm sis formosa, recuso:
Sed ne sit misero scire necesse mihi.

7 *Biantis dictũ de eadem re.* ¶ Et his prior Bias ille Prienæus, vnus è septem sapientibus, rogatus à quodam, deberétne vxorem ducere, an vitam viuere cœlibem, respondit: ἤτοι καλὴν ἄξεις ἢ αἰσχράν, καὶ εἰ καλήν, ἕξεις κοινήν, εἰ δὲ αἰσχράν, ποινήν. Id est, aut pulchram duces, aut deformem. Si pulchram, habebis communem: sin turpem, habebis pœnam. In Græcis vocibus παρονομασία, id est, agnominatio, quæ fit affinitate siue similitudine aliqua vocum, efficit dictum concinnius, ποινὴν, & κοινήν. Huius autem meminit Gellius libro quinto, cap. 11. Sunt & qui ad Bionem Borysthenitem quiq; ad Antisthenem referunt, autore Laërtio: qui item ad Aristippum, vt Antonius Monachus Melissæ tomo 2. cap. 34. qui item ad Solonem, vt Maximus Philosophus & Martyr Lo

tyr Locor.communium, c.xxxix. qui denique ad Anaxandriden. Nequaquam tamen huius est ea sententia, sed alia huic proxime accedens, à Stobæo memorata, Sermone 66. quæ huiusmodi est:

ἀλλ' ἔλαβεν αἰσχράν; οὐ βιωτόν ἐστ' ἔτι,
οὐδ' εἴσοδος τὸ παράπαν εἰς τὴν οἰκίαν.
ἀλλ' ἔλαβεν ὡραίαν τις; ὅλως γίνεται
μᾶλλόν τι τοῦ γήμαντος, ἢ τῶν γειτόνων. Id est:

Duxit aliquis turpem? non amplius iucunda est ei vita,
Neque omnino domum ingredi licet.
Formosa ducitur: non est illa
Magis mariti sui, quàm vicinorum.

Illam autem sententiam Biantis, aut cuiuscunque ea fuit (quod obiter dicere volui) ita retulit Pittacus apud ipsum Stobæum, Serm.65. ex Aristonis Cõmentariis. Nam cùm quempiam interrogasset, cur vxorem ducere nollet, qui ita, vt diximus, respondisset, Quoniam si formosam duxero, habiturus sum communem: si deformem, pœnam: οὐ μέντοι, inquit, ἀλλ' ἐὰν μὲν καλὴν γήμῃς, οὐχ ἕξεις ποινήν· ἐὰν δ' αἰσχράν, οὐχ ἕξεις κοινήν. Hoc est, Nequaquam: verum si pulchram duxeris, non habebis pœnam: sin deformem, non habebis communem.

De eadem re.

8 ¶ Nec ab his multùm discrepat illud Ezechielis 16.c. Et habẽs fiduciam in pulchritudine tua fornicata es. Illúdque Ecclesiastici c.13. in fin. Vestigium cordis boni, & faciem bonam, difficilè, & cum labore inuenies. Et quod dicit diuus Hieronymus in Malachi.2.c. Cùm ergo fœcundas vxores habeatis, & liberis gaudeatis, cur pulchritudinem vxorum quæritis, quæ meretricibus apta est, non vxoribus? Cui consentaneũ est, quod Chrysostomus in j. Homilia in Matthæum enarrans illud, Booz ex Ruth genuit Obeth, scribit, eos in coniugibus optare, quod in meretricibus solet quæri, qui pulchritudinem, & non fidem eligunt. Propterea Quintilianus libro v. Oratoriarum institutionum, tit. de argumentis, Ducitur, ait, frequenter in argumentum species libidinis. Id quod etiam videre licet ex Oratione Tullij pro M. Cælio.

De eadem re.
Adulteriũ an præsumatur ex deprehensione viri & mulieris formosæ.

9 ¶ Cui respondẽs scientiæ legalis armarium Bartol. in l.ij. in princi. ff. de furt. Si quis, inquit, depræhẽditur in domo, in qua sit pulchra mulier, hoc certe facit manifestum adulterium. De pulchra enim muliere loquitur, non simpliciter de muliere: veluti ea pulchritudinis qualitas multùm momenti habeat ad præsumendam vtrinque libidinem. Et sequitur Panor. in c. cùm non ab homine. col.v. versi. imò plus dicit, extrà de iudi. Angel. Aret. in tract. malefi. in verbo, fama publica præcedente. col. v. versicu. quæro an vnum iudicium. Quanquam hoc dictum (vt in transcursu dicam) carpit Panor. secum dissidens, in c. tertio loco. col. pe. ext. de prob. de quo & tu videas Franc. Aret. in c. præterea. col.j. de testi. vbi no. limitat, & interpretatur dictum Barto. Nec longè hinc abest, quod eleganter dicit Bald. de Barto. quem Nouellum vocant, in tract. de dotib. in vj. parte, in xvj. speciali, col.ij. in fin. quòd etsi regulariter filius non tenetur dotare matrem, l.j. §. præterea. versic. sed si munus. & ibi Nicol. Mat. & Bald. ff. de tutel. & rati. dist. & voluit Guli. Cu. & post eum Bald. in l.j. ad fin. C. de inoffi. dot. Et idem Guli. in l. si vineæ. & ibi etiam Bald. C. de præscript. long. tempo. & Baldus in l. qui liberos. in fin. ff. de ritu nupt. Alberic. in l. vxorem. §. pater naturalis. ff. de leg. iij. & Angel. in l.j. col.j. versicu. adde quòd filij. & ibi Alexander, col.v. versic. ex quo habes. ff. solut. matr. & omnes prope, ea potissimùm ratione, ne ipse filius cogatur conferre ad suam iniuriam. per id quod habetur in §. Gregoriana, in authen. de non elig. sec. nub. & bene facit tex. in l. tutor secundùm dignitatem. §. vltimo. ff. de administ. tuto. quem ad hoc pro sing. allegat Guli. in d. l.j. C. de inoffic. dot. & Bald. in princ. Digestorum, col. vlti. Et hanc decisionem reputat sing. Iason in §. fuerat. col. xxij. versi. an autem teneatur. Instit. de actio. Tamen si mater esset iuuenis, pulchra, & pauper, ideóque suspe-

Filius non tenetur dotare matrem.

Nisi ea sit iuuenis, pulchra & pauper.

cta de incontinentia, posset dici, quòd filius teneretur eam dotare, ne labatur mater in impudicitiam. Ponderat ergo Bal. Nouellus ad suspicionem libidinis hæc tria, iuuentutem, pulchritudinem, paupertatem. Et hoc quidem maxime in eam rem est expendendum, quod Guliel. Cu. in d. l. 1. de inoffi. dot. & Bal. in d. §. præterea. loquũtur de matre iuuene: addit Guliel. & paupere: quam tamen non tenetur filius dotare, ex eorum & aliorum sententia, nisi & pulchritudinis qualitas adsit, ex Bal. Nouelli iudicio: tanquam ea qualitas sit longè cæteris in eam rem efficacior. Quanta autem sit autoritas huius Bal. satis constat ex eo, quòd eum excellentissimum doct. appellat Corne. consi. 322. Ardua. col. 2. lib. 3.

Bal. nouel. excellentissimus doct.

10 ¶ Huiusce rei autem ratio, præterquam quòd natura ipsa formosis propriam quandam, atque veluti domesticam, & peculiarem libidinem ingenuisse videtur, vt quò quæque formosior est, eò sit in Venerẽ vel sua sponte procliuior. Altera est in promptu omnibus, & veluti in conspectu. Nihil est enim quod homines magis ad cupidinis amplexus prouocet, accendat, incitet, quàm forma corporis, decor oris, species, & pulchritudo. Nam pulchrum ipsum amicum est, vetere prouerbio, cuius meminit Plato in Lyside. & amor est omnium pulcherrimus, atque inter eum & deformitatẽ pugna est perpetua: & inter flores amor ipse habitat: quoniã in eo quod floribus caret, aut defloruit, siue corpus, siue animus, siue quoduis aliud sit, amor ipse non insidet, vt apud eundem Platonem in Symposio testatur Agatho. Et apud eundem quoque lib. 3. de Repub. Socrates asserit, quod maximè pulchrum est, id quoque maximè amabile. Et in Phædro idem scribit, pulchritudinem solam hanc habuisse sortem, vt maximè omnium sit amabilis. Et, vt dicam breuiter, amor, si Platoni ipsi in ipso Conuiuio, ex oratione Agathonis, atque Socratis, imò omnibus credimus, nihil aliud est, quàm desiderium pulchritudinis, ex ipsóque desiderio natus est. Et, vt Epicurei credũt, amor nixus est atomorum, sese ei, à quo simulacra pulchritudinis hausta sunt, penitus infundendi. Hinc & plerique sagittarum Cupidinis alteram ideo auratam dicunt, quòd pulchritudo sæpissimè amorẽ faciat. Nam & ipsius Platonis discipulus Aristoteles aliquando interrogatus, cur quæ pulchra sunt, amarentur, τυφλοῦ, ἔφη, ἡ ἐρώτησις. Cæci, inquit, hæc interrogatio est: vt Diogenes Laërtius in vita illius, & Stobæus Sermo. 63. retulerunt. Ex quo illud Ouidij in epistola Acontij ad Cydippen:

Forma ad libidinẽ prouocat.

Puchrũ amabile, prouerbium.

Amor quid sit

Aut esses formosa minùs, peterere modestè:
Audaces facie cogimur esse tua.
Tu facis hoc, oculique tui, quibus ignea cedunt
Sydera, qui flammæ causa fuere meæ.
Hoc faciunt flaui crines, & eburnea ceruix,
Quæque precor veniant in mea colla, manus:
Et decor, & vultus sine rusticitate pudentes,
Et Thetidis quales vix reor esse pedes.

Cui concinit & illud eiusdem Ouidij,

Sed te decor iste, quod optas,
Esse vetat, votóque tuo tua forma repugnat.

11 ¶ Proin veteres (vt Aelius ille Donatus, doctus docti Hieronymi preceptor refert) ignem & calorem quendam quasi feruorem dixerunt formã. Et hinc fornaces, forcipes, formam, & formosos, ex quibus ignis amoris exoritur. Quod & decenter insinuat Geta Terentianus in Phormione, inquiens,

Forma vnde dicta.

Ni vis boni in ipsa inesset forma, hæc formam extinguerent.

Extinguere enim propriè de igne dicitur. Cui concinens Festus Pompeius, Forma, ait, significat modo faciem cuiusque rei, modò calidam, vt cùm exta, quę dantur, deforma appellantur. Forma autem, vt Seruius tradit in 8. Aeneidos in eo loco,

Forma quid significet.

Deforma exta.

Versantq; tenaci forcipe massam.

Dicitur à foruo, quod calidum significat, vt etiam Nonius Marcellus autumat.

Quan

Quanquam Christophorus Landinus lib.j.eiusdem operis aliúde deducit. Idcirco princeps Lyricorum (de Latinis loquor) Horatius li.iiij.Carminum, Ode xiij.non ineleganter pulchritudinem facem appellat, quoniam (vt iam diximus) ad amorem accendat, sitque amoris atque libidinis voluptificum suauissimúmque incitamentum, illectamentum, irritamentum, vt vocat Valerius Maximus lib.iiij. rerum memorabilium, titulo de verecundia: quo loco de Spurina historiam refert, proposito accommodatissimam, iis quidem verbis: Spurina adolescens excellentis pulchritudinis, cùm sua mira specie complurium fœminarum illustrium sollicitaret oculos, ideóque viris earum ac parentibus se suspectum esse sentiret, oris decorem vulneribus confudit, deformitatémque sanctitatis suæ fidem, quàm formam irritamentum alienæ libidinis esse maluit. Cuius etiam rei Mamertinus ætate longè inferior, nescio etiam an eloquentia, meminit in Panegyrico ad Iulianum, cuius verba & nos subscripsimus: Nobilem Hetrutiæ adolescentem ferunt, cùm propter eximiam formæ dignitatem multarum in se fœminarũ amores excitaret, faciem suam ad obliterandam pulchritudinem, sauciasse. Cuius item historiæ meminit Diuus Ambrosius in sua ad virgines adhortatione. Aelianus autem lib.ix. Historiæ animalium, quo loco differit de serpente Thessalo, tradit etiam bestias non solùm sui generis, sed etiam alieni, modò sint formosa, amare, idque etiam exemplo probat. Denique Tertullianus statim post initium lib.de cultu fœminarum, Decorem, inquit, naturaliter inuitatorem libidinis scimus. Leucippes apud Autonium Monachum Melissæ tomo j. cap.lx. κάλλος γὰρ ὀξύτερον τιτρώσκει βέλους, καὶ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν εἰς τὴν ψυχὴν καταῤῥεῖ. Id est, Pulchritudo acutiùs, aut, si malis, velociùs vulnerat, quàm sagitta, & per oculos in animum defluit.

Pulchritudo fax dicitur.

Spurinæ historia.

Bestiæ quoque formositatem amant.

¶Sed quid tantum in externis scriptoribus immoramur, in re præsertim tam manifesta, & à nostris legum scriptoribus satis comprobata? Bazianus doctor antiquus, aut, quisquis is fuit, qui glossas edidit in c. vlt. xiij.q. vj. siue Rufinus, siue Syluester, siue Io. Hispanus, siue Io. Fauentinus, aut alius quispiam ex Decreti glossatoribus, tradit non tam grauiter peccare, qui cum formosa muliere cõgreditur, quàm qui cum deformi: cum plura sint, pulchritudo scilicet & libido, quæ cum illa persuadent commisceri, quàm cum ista. Quam glo. ad hoc citant, & sequuntur Io. An. in c. ea quæ fiunt. col.ij. de regu.iur.li.vj. in Mercu. & Collecta. in c.j. extrà de eo qui dux. in matri. quam pollu. per adul. & Alber. Gan. in trac. malef. ti. de multis quæstionibus depen. à statut. col.x. & Panor. in c. veniẽs, extrà de eo qui cogno. cõsang. vxo. suæ. & in c. cùm quidam. col.ij. & ibi etiam Feli. col.iij. vers. item nota quòd faciens actum. extrà de iureiu. & Barb. in procæ. Cle. col. pe. vbi facit illam glos. sing. & Christo. Por. in §. gallinatũ. Insti. de rer. diuis. & Car. Alex. in c. si clericus, ad fi. tit. de pac. renen. & in c. si duobus. col.iiij. vers. & ideo maius. extrà de appel. & Iason in §. ex maleficiis. col.ij. & ibi quoque Ludo. Gomesius, col.iiij. Instit. de acti. vbi ipse Iason dicit illã glo. esse ad hoc no. Et Io. Crotus in repe. c. vt animarum. col. vlt. de consti. lib.vj. Sed & hoc subobscurè sensisse videtur, si seriem & ordinẽ scripturæ solerter introspicias, glos. in c.j. in verbo, meretricis, de pœnit. di.v. quam & ad hoc quoque ponderat Panor. in d. c. cùm quidam, vbi hoc aperte & asseueranter affirmat. Et id verũ est, quicquid teneat Hieronymus Zanetinus in tract. casuum cõscientiæ, quem posuit post c.j. de aecu. char. lxviij. Nam & Diuus Chrysostomus in epistolã posteriorem Pauli ad Timotheum, Homilia iij. ex c.j. paulò ante fi. Illum (inquit) magis adulterum dixerim, qui quamlibet ex vulgo, quàm qui reginam violarit: Illic enim plurima irritamẽta sunt, putà opes, elegantia formæ, & huiusmodi cætera, quorum hîc nihil inuenias. Eâdem profectò ratione illum magis ebrium dixerim, qui quolibet vino, quàm qui optimo inebriatur. Ita & cupidum eum potissimùm censeo, qui ne minima quidem rapere omittit. Nam qui maxima diripit, minima fortasse contemnet: qui autem parua non despicit, quomodo his maiora despiciet? Fur igitur hic magis, quàm ille est. Nam qui non aspernatur argẽtum, nunquam profectò aurum aspernabitur. Cui admodum in hoc postremo cõcinit tex. in d. c. vlti. xiij.q.vj.

Formosa congredi non tam graue peccatum, quàm deformi.

Fur magis est, qui modica furatur.

Itaque

13 ¶Itaque cùm forma tam vehementer viros solicitet, alliciat, stimulet, ipsi quidem, vt voti compotes fiant, totis accinguntur viribus: preces, fraudulentias, munera, blanditias, obsequia, suadelas, omnia denique amatoria venefìcia, quibus videlicet conciliatur amor, fœminarúmque præcordia diffinduntur, & obseratæ fores pudicitiæ repanduntur, tam pertinaciter, studiosè, vigilanter adhibent, vt è cunctis formosarum millibus vnam vix reperias, cuius pudicitia non exuperetur. Nam, vt apud Diuum Hieronymum contra Iouinianum lib. 2. disserit Theophrastus in Aureolo, de hac ipsa re loquens, Aliquo modo, vel aliquando expugnatur, quod vndique incessitur: non facilè custoditur, quod plures amant, & in quo totius populi vota suspirant. Ideóque Phocylides Milesius in suis carminibus, quæ ad bene beatéque viuendi institutionem pertinent, scribit difficilem esse custoditu pulchritudinem filiarum parentibus:

Pulchritudo difficilis custoditu.

Κάλλος δυστήρητον ἔφυ παίδων τοκεῦσι.

14 ¶Sed fac tuam hanc formosam vxorem adeò pudicam, vt nullis cuiuscunque corruptelis ipsius castitas publicetur: erit tamen ipsius vel inuitæ pulchritudo tibi admodum periculosa. Abraham cùm in Aegyptum veniret, hæc vxori Saræ dixisse legitur, Genes. 12. c. Noui quòd pulchra sis mulier, & quòd cùm viderint te Aegyptij, dicturi sunt, vxor illius est, & interficient me, & te reseruabunt. Sed & idem fecit, cùm ad Abimelech Regem Palæstinorum fame pressus veniret, vt scribitur eiusdē libri cap. 26. Et priorem illum locum enarrans Ambrosius in lib. 1. de Abraham Patriarcha, c. 2. Animaduertebat, inquit, Abraham sibi coniugis pulchritudinem periculo futuram: monuit vxorem, vt sororem se diceret: quo docetur non magnopere decorem quærendum coniugis, qui viro necem plerúque gignere soleat. Non enim tam pulchritudo mulieris, quàm virtus eius, & grauitas, delectat virum. In hanc sententiam Plutarchus in lib. de Claris mulieribus, tradit Synorigem Galatam, cùm Cammam Sinati eiusdem gentis vxorem miserè deperiret, nec eam tamen vllo pacto in suum amorem pellicere posset, adeò pudicitiæ & sui mariti amans erat, Sinatum ipsum interemisse: existimantem se mortuo marito Camma faciliùs potiturū, Nec tamen ei res ea bene cessit. Nam & Cammam in vltionem mariti Synorigem veneno necauit. Sed nónne Bersabeæ pulchritudo exitio fuit Vriæ marito: vt testātur sacræ literæ, 2. Regum 11. c. Non immeritò igitur Theocritus apud Laërtium in Aristotele, formā vocabat ἐλεφάντινον ζημίαν, id est, eburneum detrimentum, quòd grata sit aspectui, sed multorum incommodorum causa.

Pulchritudo vxorum viris periculosa.

Abrahā vxoris forma in periculū mortis adduxit.

Synorigis forma viro fuit exitio.

Bersabea itē viro.

Forma eburneum detrimentum.

15 ¶Præterea mulieres formosæ, etiam si pudicæ sint, non tamen esse creduntur: id quod maximè & maritum & liberos infamat. Nam, vt scribit Diuus Chrysostomus in epistolam ad Corinthios 1. Homilia 12. Multi mulieris pulchritudinem admirantur. Et quidnam hoc? nam etsi pudica sit, vix malam effugiet suspicionem. Sed & idē Chrysostomus in 2. parte Homiliarum in Matthæum, Homilia 2. si eius sunt illæ Homiliæ, quod Erasmus negat, de forma mulierum loquens, declarat vxorum formam torquere, ac cruciare viros zelotypia. Quid (inquit) lucri decor huiusmodi parit? nihil profectò. Verùm certamina magis intendit, maiorésque calumnias atque pericula suspicionésque complures. Ea denique, quam non huiusmodi decor illustrat, suspicione carebit. Quæ verò formosa est, nisi magno studio, & nimia vtatur continentia atque honestate, opinioni protinus locum dabit, vírque ipse eiusmodi zelotypia mordetur. Quo quid dici grauius possit? neque enim tantum ex aspectu ipso voluptatis habet, quantum ex suspicione mœroris. Illa enim consuetudine solet extingui. At verò vbi lasciuię, libertatis, atque impudentiæ opinio manere cœperit, ipsius quoque animæ intima penetrat, atq; penitus insitis sordibus squalescit in dies. & cætera, quæ sequuntur.

Formosa licèt sint pudica, nō tamē creduntur.

Forma vxorū viros in zelotypiam trahit.

16 ¶Igitur cùm mulierum pulchritudinem tam fœdæ, tam turpes, tam infames sequantur comites, superbia videlicet, & libido, vt non iniuria Socrates apud Platonem, si

Epilogus.

nem lib.6.de repub.formam inter cætera,quæ animum deprauant,atque impediũt, reposuerit. Et quisquis ille est apud Antonium Monachum Melissæ tomo primo, Sermo. 60.

τὸ γὰρ πολὺ κάλλος καὶ ψόγων πολλῶν γέμει.

Eximia enim forma criminibus multis referta est.

Quod quidem nõ longè abest ab eo,quod nuper ex D. Chrysostomo adduximus. Cúmque vxoris forma maritum sæpe in vitæ discrimen adducat,ex eáq; mala vulgi fama,etiam si vxor pudica fuerit,oboriatur,zelotypiáq; virum ipsum ob id torqueat:insanus profectò existimandus est,qui vxorem formosam quidem illam, sed fastuosam,& insolentem,sed Veneream atque virosam, sibique demum periculosam,atque omnibus modis incommodam despõderit.

17 ¶ Quid,si ostenderim, vel cessantibus huiusmodi rationibus, atque etiam paribus per omnia formosarum atque deformium moribus, multò tamen melius esse viris istas,quàm illas,nancisci vxores?Quod vt demonstrem,id statim fatebor,quod voluptatis ac formæ assertores ad suas partes tuendas præcipuè adducerẽt.Id certè est, formosarum consuetudinem,cõgressum, familiaritatẽ viris esse multò iucundiorẽ, atque concinniorem,quàm deformium.Sed mox velim isti respondeant,num longè satius est,nunquam antea fuisse felicem, quàm felicitate, in qua aliquando fueris, excidisse? Et certè satius est.Nam vt à Diuo Seuerino li.2.de Consola.Philosophiæ, verissimè scriptum est,Infelicissimum genus infortunij est,fuisse felicem. quod citat Ioan.Andr.in c.ex parte.de consuetud.& ante eum gloss.in ca.sunt qui arbitrantur.ad fi.de pœnit.distin.1.vbi & in eam ferè sententiam remigrat tex.qui est huiusmodi:Nihil est,quod tam summi doloris sit,quàm si vnusquisque positus sub captiuitate peccati recordetur,vnde lapsus sit, atque ceciderit. Hanc autem sententiam Boëthius à Seneca mutuatus est,cuius hæc verba sunt:Summum genus infelicitatis misero est,fuisse aliquando felicem. Et idem in libro de trãquillitate vitæ: Leuior, ait,dolor,non habere,quàm perdere.Et post pauca: Tolerabilius est,faciliúsque,non acquirere,quàm amittere.Ideóque lætiores videbis, quos nunquàm fortuna respexit, quàm quos deseruit. Xenophon apud Diuum Maximum Locorum communium Sermo.61.& Stobæum Sermo.13. οὐ γὰρ τὸ μὴ λαβεῖν τ' ἀγαθὰ οὕτω χαλεπὸν, ὡς τὸ λαβόντα στερηθῆναι. Id est,Non enim bona nõ accipere sic graue est,quam acceptis priuari. Valerius Maximus li.1.c.8. Vtilius,inquit,aliquãtò fuit,ad illa aditũ non impetrasse, quàm iam percepta eorum dulcedine caruisse. Athenæus lib. 14. Variæ historiæ,tradit Aristotelem sapientissimè putasse, non esse simile dignitatem aliquã suscipere,& cùm acceperis,ea spoliari. Non enim graue esse,non adipisci: at cùm adeptus sis,amittere,molestum esse. Et Belisarius apud Procopium de Bello Vandalico lib.3. Quantò igitur,inquit,non possidere leuius,quàm possessis quandoque priuari:tantò nunc magis, quàm prius, nobis existimandum, &c. Et quod propiùs ad hanc tractationem accedit,Plutarchus Problematon Roma. c.49. Quid est,inquit, quòd Flamen Dialis mortua vxore sacerdotio se abdicat, sicut apud Teium scriptum est?An quòd,qui vxorem duxit,postquam ipsam amisit,eo qui nunquam duxit,multò est infelicior?Et alias quoque rationes adducit,sed nihil huc pertinent.& ante hunc Tullius in Partitionibus oratoriis,Nihil est tam miserabile,quàm ex beato miser.

Felicẽ nõ fuisse satius est, quàm felicitate excidere.

Flamẽ Dialis vxore mortua sacerdotio se abdicat.

18 ¶ Nec huic sententiæ defuerunt Poëtę.Nam Euripides in Bellerophonte apud Stobæum,Sermo.95.

ὅδ' οὐδὲν οὐδεὶς, ἀσθενὴς δὲ δυστυχῶν,
τοσῷδε νικᾷ· τοῦ γὰρ εὖ ἀπειράμενος,
οὐκ οἶδεν ἀεὶ δυστυχῶν κακῶς τ' ἔχων.
οὗτος ἄμεινον (aut, vt alij legunt, ἄρειον) μὴ πεπειρᾶσθαι καλῶν.
ἐκεῖνο γὰρ μεμνημένος οἷος ἦν ποτέ,
κἀγὼ μετ' ἀνθρώπων ὅτ' εὐτύχουν ποτέ. Id est,

Homo nihili & assiduè infelix,
In hoc cæteros vincit, quòd hactenus bonorum expers,
Nescit se semper infelicem fuisse, & malè affectum.
Ita satius est, bona nunquàm expertum fuisse.
Experti enim memores apud se cogitant: Qualis eram olim,
Cùm etiam ego inter homines aliquando feliciter agerem:

Idémque in Iphigenia in Tauris:

Τὸ γὰρ μετ' εὐτυχίας κακοῦσθαι,
Θνατοῖς βαρὺς αἰών.
Nanque post felicitatem miserè affici,
Mortalibus grauis vita.

Et in Troadibus:

Ὁ δ' εὐτυχήσας ἐς τὸ δυστυχὲς πεσὼν,
ψυχὴν ἀλᾶται τῆς πάροιθ' εὐπραξίας.
Κείνη δ' ὁμοίως, ὥσπερ οὐκ ἰδοῦσα φῶς,
τέθνηκε, κοὐδὲν οἶδε τῶν αὑτῆς κακῶν.
Qui verò felix fuit, in infelicitatem collapsus,
Animo discruciatur propter priorem felicitatem.
Illa verò similiter tanquam non viuens,
Mortua est, & nihil nouit suorum malorum.

Et in Helena:

-Ὅταν δ' ἀνὴρ
Πράξει κακῶς ὑψηλὸς, ἐς ἀηθίαν
Πίπτει κακίω τοῦ πάλαι δυσδαίμονος.
-Quando enim vir
Sublimis malè habuerit, in desuetudinem
Cadit deteriorem, eo qui antè fuit infelix.

Notum est autem illud Ouidij, lib. 5. Tristium, Eleg. 7.

Turpius eijcitur, quàm non admittitur, hospes.

Quod & à Pontifice relatum est in c. quemadmodum. de iureiuran. Quam & ipsam sententiam abundè comprobauimus in nostris Commentariis in Pictonum consuetudines, titu. 2. §. vlti. vbi videre poteris, ne hic iterum repetam.

19 ¶ Quo sic constituto, illud quoque isti fateantur oportet, non diutius hac formositatis voluptate potituros, qui formosas duxerint. Nam quæ hodie est formosa, cras eadem deformis erit. Est nimirum forma res caduca, euanida, fugax, decidua, velox, fluxa, rapida, eodem penè momento virescens, & arescens: nõ secus ac flosculi, quorum vita dialis, qui matutino tempore pulcherrimi, ante vesperam euanescunt, magna (vt scribit Plinius lib. 21. c. 1.) hominũ admonitione, quæ spectatissimè floreant, celerrime marcescere: quasi intelligeret Plinius, formam eò celerius ocyúsque elabi, quò magis conspicua est. Galenus in exhortatione ad bonas artes, eos laudat, qui iudicant formam vernis floribus esse similem: vt qui breuem voluptatem habeant: simúlque laudat Lesbiæ dictum. Nam qui formosus est, tantisper est, dum videtur. Fallax, ait ille omnium sapientissimus, Prouerbiorũ vltimo, gratia, & vana est pulchritudo. Et quisquis est, qui lib. 1. Epigrammatum hoc inscripsit,

Forma rei caduca.

Τῆς ὥρας ἀπόλαυε, παρακμάζει ταχὺ πάντα.
Ἓν θέρος ἐξ ἐρίφου τραχὺν ἔθηκε τράγον.

Id est, ad verbum:

Pulchritudine fruere: deflorescunt citò omnia:
Vna æstas ex hædo setosum, siue hirsutum facit hircum.

Et rursum in eodem libro:

Τὸ ῥόδον ἀκμάζει βαιὸν χρόνον· ἢν δὲ παρέλθῃ,
Ζητῶν εὑρήσεις οὐ ῥόδον, ἀλλὰ βάτον.

Quod & ad verbum id sonat:

Rosa viget breue tempus. Si autem præterierit,
Quærens inuenies non rosam, sed spinam.

Et Theocritus Idyllio 28. cui titulus, ἐραστής:

Καὶ τὸ ῥόδον καλόν ἐστι, καὶ ὁ χρόνος αὐτὸ μαραίνει.

Καὶ

Καὶ τὸ ἴον καλόν ἐστιν ἐν ἔαρι, καὶ ταχὺ γηρᾷ.
Λευκὸν τὸ κρίνον ἐστὶ, μαραίνεται ἁνίκα πίπτει.
Ἁ δὲ χιὼν λευκὰ, καὶ τάκεται ἁνίκα παχθῇ.
Et rosa formosa est, sed tempore marcet & aret.
Formosæ & violæ verni sub sydere solis.
Sed citò conteritur flos, & nitor ille senescit.
Candida sunt etiam per amœnas lilia valles.
Sed citò marcescunt, & quæ modò candida nix est,
Tabescit, moritúrque breui liquefacta sub æstu.

Estq; etiam in hanc sententiam Epigramma Platonis apud Laërtium:

Τῷ μήλῳ βάλλω σε· σὺ δ' εἰ μὲν ἑκοῦσα φιλεῖς με,
Δεξαμένη τῆς σῆς παρθενίης μετάδος.
Εἰ δ' ἄρ', ὃ μὴ γίνοιτο, νοεῖς, τοῦτ' αὐτὸ λαβοῦσα
Σκέψαι τὴν ὥραν, ὡς ὀλιγοχρονία. Quod sic vertit interpres Ambrosius:

Malo ego te ferio: tu me si diligis, illud
Suscipe, me imparti virginitate tua.
Hoc fieri si posse negas, hoc suscipe malum, &
Quàm pereat paruo tempore forma, vide.

20 ¶ Súntque & in id Poëtarum Latinorum sententiæ, quorum facilè princeps Virgilius, si is tamen fuit, qui carmen de Rosa scripsit:

Collige virgo rosas, dum flos nouus, & noua pubes:
Et memor esto, æuum sic properare tuum.

Et Ouid. lib. 2. de Arte amandi:

Forma bonum fragile est, quantúmque accedit ad annos,
Fit minor, & spatio carpitur illa suo.
Nec semper violæ, nec semper lilia florent.
Et riget amissa spina relicta rosa.

& cætera, quæ sequũtur. Alter Poëta Olympius Nemesianus in Bucolico Ludicro:

Non hæc semper erit: perdunt & gramina flores:
Perdit spina rosas, nec semper lilia candent.
Nec longùm tenet vua comas, nec populus vmbras.
Donum forma breue est, nec se tibi commodat annis.

Sed & Seneca Tragicus in Hippolyto:

Anceps forma bonum mortalibus,
Exigui donum breue temporis,
Vt velox celeri pede laberis! Et paulò pòst:
Vt fulgor, teneris qui radiat genis,
Momento rapitur: nullàque non dies
Formosi spolium corporis abstulit.
Res est forma fugax: quis sapiens bono
Confidat fragili? dum licet, vtere. Idem in Hercule Oetæo:
Vt alta syluas forma vernantes alit,
Quas nemore nudo primus inuestit tepor:
At cùm solutos extulit Boreas Notos,
Et sæua totas bruma decussit comas,
Deforme solis aspicis truncis nemus.
Sic nostra longum forma decurrens iter,
Deperdit aliquid semper, & fulget minùs. Rursum in Octauia:
Probitas, fidésque coniugis, mores, pudor,
Placeant marito: sola perpetuò manent.
Subiecta nulli mentis atque animi bona:
Florem decoris singuli carpunt dies.

In quam sententiam trahi potest & illud Claudiani:

Pulchris stare diu Parcarum lege negatur:
Magna repentè ruunt, summa cadunt subitò.
Et quod Statius lib. 1. Syluarum appellat formam, dona fugientia:
Exerce formam, & fugientibus vtere donis.
Et (vt etiam vtamur testimonio recentiorum Poëtarum) illud Michaëlis Verini Florentini:
Hæc, quam cernis anum, quondam formosa puella
Extitit, an nescis, quàm breue forma bonum est?

21 *De eadem re.* ¶ Nec soli sunt Poëtæ hanc formæ fugitiuæ breuitatem suis versibus executi: sed & alij scriptores celeberrimi elegàter expresserunt. Philo Iudæus, qui in nostra & Græcorũ Philosophia facilè cæteros antecellit, in eo libro, quem de prouidentia scripsit: Formositate (inquit) corporis se iactare mentis cõpos nemo poterit, quæ breui adeò extinguitur tempore, vt antequam florescat, defloruisse videatur. Quod & vsurpauit Eusebius Pam. li. de Euange. præpara. 8. c. 5. Crispus quoque Sallustius, Romana ille primus in historia, vt Martialis ait, in eo li. quem de bello Iugurthino mira elegãtia conscripsit, in eandem ferè sententiã hæc prodidit: Igitur præclara facies, magnæ diuitiæ, visq; corporis, & omnia alia huiuscemodi, breui dilabuntur. Et alibi, Dignitas formæ, aut morbo, aut ætate deflorescit. Et iterũ in Catilinario: Formæ, inquit, gloria fluxa, atq; fragilis est. Plutarchus in li. de liberis educandis: Forma præcipuũ est quoddã bonum, at caducũ, paruóq; durans tempore. Socrates autẽ apud Diogenem Laërtium in vita Aristotelis, formam appellabat ὀλιγοχρόνιον τυραννίδα, hoc est, *Forma exigui temporis tyrãnis.* exigui temporis tyrannidem: quòd scilicet eius gratia mox deflorescerct. Domitianus apud Suetoniũ, dicebat, nihil breuius esse decore. Apuleius Platonicorũ eruditissimus, &, vt cẽset Augustinus, eloquẽtissimus, in Deo Socratis, significare volens, nihil esse breuius forma, scribit: Formosus est? expecta paulisper, & nõ erit. Boëthius li. 3. de Cõsola. Philosophiæ: Formæ nitor vt rapidus, vt velox, & vernaliũ florũ velocitate fugacior! Lucianus Samosatensis in Dialogo Menippi & Mercurij, introducit ipsum Menippum mirantem, quòd Græci, qui pro Helenæ forma multos diu tolerarunt labores, non intellexerunt, se pro re vsqueadeo momentanea, quæque tam facilè emarcescit, elaborare. Eteocles apud Abbatem Maximum, Philosophum & Martyrem, Serm. 44. Locor. communium, cuidam ob formam gloriãti, οὐκ αἰσχύνῃ, ἐπὶ τῇ ὥρᾳ μέγα φρονῶν, ἣν παρακαταθήκην τοῦ μικροῦ χρόνου ἔχεις; Id est, Non pudet te superbire ob pulchram speciem, quam depositam habes ad exiguum tempus?

22 *De eadem re.* ¶ Et vt aliquid mutuemur à sacris scriptoribus, Diuus Chrysostomus in epistolam ad Ephesios Homilia 20. post nõnulla alia pulchritudinis incommoda, quæ ex eo supra adscripsimus: confestim hæc subdit, ex quibus illud non modicum quoque insurgit: Sed voluptatem habet pulchritudo vsque ad primum scilicet aut secundum mẽsem, aut si multum, vsque ad annum, deinceps verò non ita: sed per consuetudinem tabescit illius admiratio: interea tamen mala, quæ ex pulchritudine nata sunt, manent. In ea verò, quæ non adeò corpore formosa est, nihil tale metuendum: sed certè primus amor admodũ perdurat: eò quòd anima formosa est, non corpus. Alter, Diuus Gregorius Nazanzenus, in versibus Elegiacis, quos eleganter scripsit, in mulieres ornatas fucatásque:

Οὗτός σοι νόμος ἐστὶ πατρώϊος, ἐξέλε κάιτε,
  Μή ποτ' ἐπ' εὐχροίῃ θάρσος ἔχειν, θύγατερ.
Πᾶν μὲν κάλλος ἐμοὶ βαιὴ χάρις εἴαρ ὅπαστε,
  Καὶ χειμὼν κρυερὸς ὤλεσεν ἐξαπίνης.
Ἢ νοῦσος μιν ἔκαμψεν ἀώριον, ἢ χρόνος αὐτὸς
  Ἄλλοτε τακτὰ δ' ἀνδρῶν κύκλα φέρων ἐτέων.

Id est, propè ad verbum: sic enim sæpius soleo facere, vt possint Lectores nonnihil in Græcis literis veluti ex transcursu addiscere,

Hæc

Hæc tibi lex est patria, vsque ex illo
Nunquàm in bono colore fiduciam habere, ô filia.
Omnem enim pulchritudinem mihi, breuis gratia vertulit,
Et hyems frigida perdidit confestim,
Vel morbus ipsam flexit intempestiuè, aut tempus graue
Perdidit, tabefacientium orbes ferens annorum.

23 ¶ Quæ cùm ita sint, rectè Plutarchus in Præceptis connubialibus scribit, quòd quẽadmodum ignis in paleis leporinisque pilis accenditur, ocyúsque restinguitur: ita breuem amorem, nouorúmque coniugum corporis forma inflammatum, nec durare posse, nec firmum esse existimãdum est. Quasi scilicet diceret, vt forma citò abit, ita & amor, quam illa conflauit. Nam cùm propter formam ames, idem amoris & formæ finis est. Cessante enim causa, (vt passim dicunt nostrates ex Aristotelis sententia) cessat & effectus: de qua re priuatim nunc libellum cudimus. Ex quo est illud Bacchidis Terentianæ in Heautontim. *Forma amor, cũ forma abit.*

Quippe forma impulsi nostra nos amatores colunt.
Hæc vbi immutata est, illi suum animum aliò conferunt.

Illúdque Iuuenalis Sat. 6.

Cur desiderio Bibulæ Sertorius ardet?
Si verum excutias, facies, non vxor, amatur.
Tres rugæ subeant, & se cutis arida laxet,
Fiant obscuri dentes, oculique minores,
Collige sarcinulas, dicet libertus, & exi,
Iam grauis es nobis.

Quæ haud dubiè confirmant id, quod scribit Aristoteles, lib. Ethicorum 8. c. 4. Amicitiam, quæ ex forma & pulchritudine proficiscitur, desinente ipsa pulchritudine, eam quoque desinere.

24 ¶ Proinde (vt breuibus hunc locum concludamus) cùm absolutæ voluptatis, quam qui formosas sectantur, in earum consuetudine collocant, longè melius sit fuisse semper expertem, quàm ex ea, cuius magnam olim partem hauseris, decidere, & veluti in ordinem redigi: (Id quod vsui euenire his necesse est, qui formosas vxores antea habuerunt, quippe cùm easdem mox deformes habituri sint) cúmque amor ille vxorius, ob pulchritudinem conciliatus, decidente pulchritudine plerunque soluatur, in odiúmque ac tædium commutetur: & si fortuna illa diutius maneat (id quod rarissimum est) consuetudine tamen & frequentia, quæ ex ea oritur, languidior fiat: dubitationem non habet, quin præster deformem ducere vxorem, quàm formosam. *Epilogus.*

25 ¶ Adde, quòd cùm aliàs semper literarum studia impediantur nuptiis, vxoriisque interpellationibus, nec possimus libris & vxori pariter inseruire, vt apud Hieronymum in Iouinianum libro primo scribit Theophrastus: & testatus est Cicero, qui cùm ab Hircio rogaretur post repudium vxoris Terentiæ, vt sororem eius duceret, omnino facere supersedit, dicens, non posse vxori & philosophiæ operam pariter dare, vt retulit ipse Hieronymus eodem loco, & è nostris Ioannes Andreas, & Panormitanus in cap. diuersis. extra de clericis coniugatis. Tum verò maximè vxores formosæ huiusmodi literarum impedimenta nobis afferunt, vt quæ sua pulchritudine animum nostrum veluti detinent, neque sinunt aliò diuertere. Marianus Socinus Senensis, Barptholemæi pater, vtroque iure consultissimus, & optimo iure excellentissimus doctor, vocatus à Ioanne Baptista Cacia. in repetitione l. admonendi, columna quinquagesimaprima. D. de iureiurando. & clarissimus à Philippo Corneo, consilio 306. circa primum quæsitum, post principium libri tertij, interrogatus aliquando, cur minùs solito literis operam daret, *Vxoriis interpellationibus studia impediuntur.* *Maximè, cũ vxores sunt formosæ.* *Mariani Soci. dictum de vxore.*

vxorem (inquit) duxi. Rursus interpellatus, cur Socrates vxoratus non itidem Philosophiæ studia neglexisset, Xanthippe, inquit, morosa fuit, &c, vt existimo, deformis: mea vxor proba est, & forma decenti. Id quod memoriæ prodidit Antonius Panormita, in eo libello, quem elegantissimè conscripsit de facetiis Alphonsi regis, & aliorum.

26 *Vxores formosa maximā vitæ partē viris adimunt.*

¶Postremum & hoc quoque adiicito, Vxores formosas magnam partem vitæ nobis adimere: vtpote quæ sua forma, sicuti suprà diximus, ad Venerem alliciant immodicam atque superfluam: quæ vires corporis (vt interim taceam de reliquis incommodis intemperatæ libidinis, quæ à me latiùs in iis ipsis legibus connubialibus describentur) omnino atterit, deuorat, absumit, vitámque ante tempus veluti præripit, & senectutem intempestiuè accelerat, vt & latiùs postea narrabimus. Vnde Germani, vt testis est Bebelius, hanc sententiam prouerbij vice celebrant, Quatuor ante tempus hominem occidere, vxorem formosam, tristem familiam, immoderatum cibum, aërem corruptum. Quàm laudabilis autem, quantique æstimanda sit longa vita, alibi diximus in tractatione Nobilitatis, c. 31. nu. 518. præterea non inficior.

27 *Epilogus.*

¶Igitur (vt semel finiam) cùm vxoris forma supercilium secum afferat, & superbiam: cùm genitalem torum fœdet libidinibus, cùm sit eius naturæ, vt non patiatur absoluta illa voluptate frui diutiùs, sed & vertat amorem in odium, cùm literarum studia maiorem in modum impediat, cùm longæuitati (quæ admodum pretiosa res est) miris modis officiat: reliquum est, vt concludamus, admodum esse cauendum, fugiendúmque, veluti quendam scopulum, vxoris formosæ contubernium. Ideóque Anacharsis ille Scytha, nihil tamen minùs quàm Scytha, moribus & sapientia, vxorem deformem duxisse dicitur. Quod cùm ei in conuiuio à quopiam dictum fuisset, respondit, & id quoque sibi videri. Et conuersus ad puerum, Ἀλλά μοι ἔγχεον, ὦ παῖ, ποτήριον ἀκρατέστερον, ὅπως αὐτὴν καλὴν ποιήσω. Sed mihi, puer, meracius infunde poculum, vt ipsam pulchram faciam. Tanquam scilicet oculorū acies temulētia deciperetur, vt autor est Athenæus. Protagoræ autem sententia est apud Antonium Monachum, Melissæ tom. secundo, capite trigesimotertio, γυναῖκα σώφρονα ζήτει, καὶ μὴ εὔμορφον. τὸ μὲν γὰρ θησαυρὸς ἀνέκλεπτος, τὸ δὲ εὐμορφία γνώμης. Id est, vxorem temperantem quærito, non formosam. Ille enim est thesaurus, qui surripi non potest: hæc autem, animi opinio, siue persuasio.

Anacharsis vxorem deformem duxit.

28 *Contrà vxores formosas esse ducendas.*

¶SED DICET quispiam, Iacob ille vnus ex tribus Patriarchis, vir quidem omnibus virtutū numeris consummatissimus, & dignus, quem omnes sibi proponant imitandum, Rachel virginem decora facie & venusto aspectu efflictim atque ardenter adamauit: quam vt vxorem haberet, haud grauate Laban eius parenti septem annis seruiuit, vt scribitur Gene. 26. c. Ex quo facilè videri potest, eam ob id potissimùm sibi delegisse, quòd formosa esset, & venusta: vt etiam non obscurè annotauit princeps sententiarum, quem vocant, in iiij. dist. xxx. vbi & D. Bonauen. in expositione ipsius tex. & Pe. Palud. afferunt, eum ne venialiter quidem peccare, qui vxorē ducit propter pulchritudinem, modò non sit causa principalis, & præcipua ipsius matrimonij, sed secundaria, &, vt loquuntur, inductiua, vt illam potius scilicet assumat, quàm aliam. & sequitur Angel. Cla. in sua Summa, in verbo, matrimonium, vers. pe. & Anto. Flo. in 1. parte iij. partis suæ Summæ, titu. j. cap. xix. §. quarta conclusio est: & Astesanus in sua Summa lib. viij. titu. ix. art. j. in fi. & e nostris in hac fuit sententia Collect. post alios in c. ad dissoluendum, extrà de desponsa. impub. & videtur sentire glos. in summa, xxvij. q. j. & Panormit. in c. tua nos. in iij. not. de sponsa. Quin diuus Thomas in d. dist. xxxj. etiam super tex. sentit non esse mortale peccatum, etiam si libido pulchritudinis sit causa principalis, modò non sit immodica, &, vt dicit, effrænata.

Vxorē ob formā ducens an peccet.

¶Item

29 ¶Item lex est in Deuter~n.cap.21. Si videris in numero captiuorum mulierem pulchram, & adamaueris eam, voluerisque habere vxorem, introduces eam in domum tuam. E diuerso autem alia lex est in eo.lib.c.24. & repetitur in Decretis canonicis, c.non satis. 34 q.2 qua cauetur, vt si vxor non inuenerit gratiam in oculis viri, propter aliquam fœditatem, scribet libellum repudij. Quæ lex tametsi non satis fuisse probabilis plerisque videtur, vt alibi infrà dicemus, multi tamen non contemnendæ autoritatis viri (inter quos esse videtur Scotus in 4. senten. distin. 33. articulo tertio, quæstione prima) non solùm probabilem, sed & pro tempore vtilem, atque etiam necessariam fuisse contendunt: proinde à peccato eos excusasse, qui repudiabant: vt & ibi tenet Duran. in 3 q. & è nostris Panorm. in c. gaudeamus. in vlti. nota. extrà de diuor. Sed vtruncunque fuerit, certè ex Pontificum decretalibus deformitas notabilis superueniẽs post sponsalia de futuro, præbet iustam causam ab illis discedendi. c. quemadmodum. versi. quòd si post. iuncta glos. & ibi Imol. col. 2. & alij, de iureiuran. Quæ quidem res, atque etiam ea lex Deuteronomij aperte nobis indicant, deformitatem vxorum rem esse viris despectissimam: tantúmque illis displicere, quantum aliud quicquam. Et quod maximè cauendum est, ob id viros vxores aspernari, & repudiare, & aliarúmque concubitum exardescere. Ideóque Decius Ausonius & Medicus & Poëta nunquam satis laudatus, non minùs verè, quàm eleganter, scribit:

Deformis vxor cui sit, ancilla elegans,
Vxorem habere, subigere ancillam velit.

Vxorẽ deformem, an liceurit repudiare.

Deformitas superueniens, an præbeat iustã causam soluendorum spõsaliorum.

Deformitas vxorũ eas contemptui haberi facit.

30 ¶Cæterùm Solomon omnium sapientissimus, introduxit sponsum sponsam ita alloquentem, Canticorum 2. Ostende mihi faciem tuam. facies enim tua decora. Et parens eius Dauid Psalmo 44. Concupiscet rex decorem tuum. Et Ecclesiasticus cap. 36. Species mulieris exhilarat faciem viri sui, & super omnem concupiscentiam superducit desiderium. Et antè, cap. videlicet 26. Sicut Sol oriens mundo in altissimis Dei, sic & mulieris bonæ species in ornamentum domus eius. Ex quibus facilè perspici potest, & exemplo illius Patriarchæ, & autoritate legum Mosaicarum, Dauid, & Solomonis, & filij Syrach potius eligendam esse formosam vxorem, quàm deformem.

De forma quæ quæ expetẽda.

31 ¶Prætereà cur tantopere repudianda est, aut fastidienda in vxore forma, quam Patris apud Homerum illum omnium disciplinarum tanquam oceanum quendam, in 3. Iliados Rhapsodia, dicit esse deorum donum gloriosum. Ita enim Alexandrum inducit respondentem Hectori, qui illi formam exprobrarat:

Forma Deorum donum.

Μή μοι δῶρ' ἐρατὰ πρόφερε χρυσῆς Ἀφροδίτης,
ὄυδε ἀπόβλητ' ἐστὶ θεῶν ἐρικυδέα δῶρα,
ὅσσα κὲν αὐτοὶ δῶσιν, ἑκὼν δ' οὐκ ἄν τις ἕλοιτο.

Id est ad verbum,

Ne mihi dona amabilia obijcias aureæ Veneris.
Non abijcienda sunt Deorum gloriosa dona.
Quæcunque ipsi dant, voluntarius autem non aliquis acciperet?

Cuius loci autoritate veluti clypeo se defendit Apuleius, qui tanquam formosus accusabatur, Apologia prima: vbi & multos Philosophos refert fuisse formosissimos. Idem Homerus libro 6. eiusdem operis, scribit Deos tribuisse pulchritudinem Bellerophonti:

τῷ δὲ θεοὶ κάλλος τε, καὶ ἠνορέην ἐρατεινὴν
ὤπασαν.

Ex quibus Homeri locis videtur Ouidius illud fuisse mutuatus libro tertio de Arte amandi:

Forma Dei munus.

Cui sententiæ adstipulantur Theologi. Nam Chrysostomus verus ille Theologus, si alius vnus est, Homilia prima in Psal. 50. Pulchritudo, ait, non est in culpa: quia ea

Dei est.& D.Augustinus de Ciuitate Dei lib.15.c.22.scribit pulchritudinem corporis Dei donum esse.

32 ¶Sed & hanc tanti fecere omnes illi fortes, & heroës, & semidei, vt pro formosa vna muliere, bella indefatigabili ardore ac pertinacia pugnauerint. Neque est, quòd putemus, Græcos pugnasse propter vltionem, cùm iurarent se restituta Helena bellum dimissuros: aut Troianos propter retinendã dignitatem, ne scilicet timore adacti restituisse viderentur. Cuius rei testis est Quintilianus lib.8. Oratoria.institu.vbi de amplificatione differit: cuius hæc verba sint: Non putant indignũ Troiani principes Graios Troianósque propter Helenæ speciem tot mala tanto temporis spatio sustinere. Quænam igitur illa forma credenda? Non enim hoc dicit Paris, qui eã rapuit: non iuuenis aliquis, aut vnus è vulgo: sed senes, & prudentissimi, & Priamo assidentes. Verùm & ipse rex decennali bello exhaustus, amissis tot liberis, imminente summo discrimine: cui faciem illam, ex qua tot lacrymarum origo fluxisset, inuisam ac abominabilem esse oportebat, & audit hæc, & eam filiam appellãs iuxta se locat, & excusat etiam, atque sibi esse malorum causam negat. Hęc Quintilianus, qui totum locum ex illa Iliados tertia Rhapsodia Homeri deprompsit, quo in loco Troiani senes ipsi Priamo assidentes, cùm vident Helenam ascendentem, admirati eius formam, hæc inter se susurrant:

Helenæ pulchritudo admirabilis. vide in nu.33.

οὐ νέμεσις Τρῶας καὶ ἐϋκνήμιδας Ἀχαιοὺς
τοιῇ δ' ἀμφὶ γυναικὶ πολὺν χρόνον ἄλγεα πάσχειν·
αἰνῶς ἀθανάτῃσι θεῇς εἰς ὦπα ἔοικεν.

Vnde sumptum videri potest illud Propertianum, lib.2.Eleg.4.

Digna quidem facies, pro qua vel obiret Achilles,
Vel Priamus, belli causa probanda fuit.

Sed & de hoc loquens Lucianus, aut quisquis is fuit (nam de autore dubitatur) in eo dialogo, qui Charidemus inscribitur, inter opera ipsius Luciani: Europa tunc primùm contra Asiam bello concitata, cùm Troiani possent Helena reddita, sine periculo ac metu terram suam retinere, Græci autem hanc illis habendam permittentes, molestia liberari: neutri consulere sibi ipsis voluerunt, rati non aliam pulchriorem belli causam, ob quam morerentur, inuenire se posse. Iam verò & Dij, cùm certò scirent liberos suos in eodem bello perituros esse, nequaquam illos ab eo absterruerunt, sed ad id vltrò proficisci fecerunt, rati non minorem inde gloriam consecuturos eos esse, si pro Helena mortem obiissent, quàm quòd Deorum filij procreati essent.

33 ¶Quin & idem Poëta in suis sparsim scriptis Deos Deásque pulchritudine vt plurimùm ornauit. Inter quos Apollinem canit ἀκερσεκόμην, id est, intonsum, & cæsariatum, cùm scribit 20. Iliados:

Dij Deæq; à forma laudate.

Φοῖβος ἀκερσεκόμης.

Apollo.

Cuius rei (si id scire cupis) ratio traditur à Macrobio lib.1.Satur.ca.17. & Hesychio. Ex quo & à Virgilio lib.9.Aeneidos, crinitus Apollo dictus est: & ab altero Poëta veteri (quisquis is est) apud Tullium lib.2. aut aliorum computatione, quarto Academ. quæstio.

Cæsariatus. Intonsus.

Crinitus.

Intendit crinitus Apollo
Arcum auratum Lunæ innixus.

Et Comosus eidem Virgilio, in obscœno carmine, si ipsius est:

Comosus.

Phœbus comosus, Hercules lacertosus.

Et Intonsus Horatio, li.1.Carm.Ode 21.

Dianam teneræ dicite virgines:
Intonsum pueri dicite Cynthium.

Et in Epod.Ode 15.

Intonsos agitaret Apollinis aura capillos.

Atque etiam Tibullo lib.1.Eleg.4.

Solis

Solis æterna est Phœbo Bacchóque iuuenta:
Nam decet intonsus crinis vtrunque Deum.
Et iterum lib.iij.ad Phœbum:
Huc ades, intonsa Phœbe superbe coma. Et Propertio lib.iij.
Dum petit intonsi Pythia templa Dei.
Et Ouidio lib. Tristium iij. Eleg.j.
Ducor ad intonsi candida templa Dei.

34 ¶Idem Homerus (vt ad eum redeamus) appellat Iunonem λευκώλενον, tanquam dicas, albiulnam, id est, vlnas albas siue candidos lacertos habentem, lib. I. Iliados, *Iuno Albiulna.*
τῇ γὰρ ἐπὶ φρεσὶ θῆκε θεὰ λευκώλενος Ἥρη.
Et sæpe eodem lib. & iterum lib. xv.
ὣς ἔφατ᾽, οὐδ᾽ ἀπίθησε θεὰ λευκώλενος Ἥρη. Et paulò pòst:
τὸν δ᾽ ἠμείβετ᾽ ἔπειτα θεὰ λευκώλενος Ἥρη.
Et alibi quoq; eodẽ libro, & alibi item sæpe. Atque etiam Hesiodus in Theogonia:
ἣν θρέψε θεὰ λευκώλενος Ἥρη.
Qui & ipse in eodem opere hoc quoque Epitheton Proserpinæ attribuit: *Proserpina quoq; Albiulna.*
ἣ τέκε Περσεφόνην λευκώλενον.
Et illos imitatus Virgilius 8. Aeneidos, eodem pulchritudinis genere Venerem decorauit:
Dixerat, & niueis hinc atque hinc diua lacertis *Venus niueis lacertis.*
Cunctantem amplexu molli fouet.
Sed (vt redeamus ad Homerum & Iunonem) is eam lib. 15. Iliados, ὀφρύσι κυανέῃσι dicit, id est, superciliis nigris: nam id pertinere ad formam mulierum, satis ex eo constat, quod scribit Iuuenalis Saty. I. mulieres sua supercilia arte denigrare, quò formosiores videantur: *Iuno nigra superciliis. Supercilia nigra ad formã pertinent.*
Illa supercilium madida fuligine tinctum,
Obliqua producit acu—
Quin ipse Homerus eandem Iunonem βοῶπιδα appellat, id est, bubulis, siue malis dicere, bouinis oculis, cùm sæpe aliàs, tum lib. I. 4. 15. 20. Iliados, in quibus locis hunc versum appinxit: *Iuno oculis bouinis.*
τὸν δ᾽ ἠμείβετ᾽ ἔπειτα βοῶπις πότνια Ἥρη.
Et hoc quidem epitheto Tullius lib. 2. Episto. ad Att. Epist. 9. designauit Clodiam illam, Clodij Pulchri sororem, qua & ipse Clodius, vt vxore, abutebatur. Quinetiã Homerus eodem epitheto insigniuit Euryphaëssam, Solis matrem, in Hymno ipsius Solis. Hesychius autem scribit, ipsam Iunonem primùm ab Eupoli ita fuisse vocatam, quòd pulchros ac magnos oculos haberet. Quod tamen verum non est in eo, quod de Eupoli dicit, cùm ante eum longo tempore fuerit ipse Homerus. At illud verum est, huiusmodi oculos esse pulchros & amabiles, vt etiam videre licet ex Luciano de Imaginibus. Ideóq; idem Homerus alibi, videlicet in Hymno hospitum, ipsam Iunonem ἑλικώπιδα vocat, id est, oculis amabilibus. Et Aelianus lib. 12. Variæ historiæ, describens excellentem pulchritudinem Aspasiæ Phocensis, dicit, ei fuisse oculos mximos. *Ciceronis locus. Iuno cur Βοῶπις dicta.*

35 ¶Sed & idem Homerus Palladem γλαυκώπιδα, id est, glaucos siue cæsios oculos habentem, siue (vt vno verbo dicam) glaucoculam: idque locis infinitis, ex quibus is nunc occurrit ex lib. Iliados I. *Pallas cæsijs oculis.*
τὸν δ᾽ αὖτε προσέειπε θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη.
Et lib. 23. eiusdem operis:
εὔχετ᾽ Ἀθηναίῃ γλαυκώπιδι ὂν κατὰ θυμόν.
Quod & similiter facit Hesiodus statim post principium Theogoniæ: *Prouerbium.*
κούρην τ᾽ αἰγιόχοιο Διὸς γλαυκῶπιν Ἀθήνην. Et rursus in eodem opere,
ζῶσε δὲ καὶ κόσμησε θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη. Et alibi sæpe. Hincque Virgilius, (si is est) in Priapeiis:

Minerua flauo lumine est, Venus pæta.
Quem secutus Ouidius lib.2.de Arte amandi:
Si pæta est, Veneri similis: si flaua Mineruæ. Et in Eleg.
Quid si præripiat flaua Venus arma Mineruæ?
Ventilet accensas flaua Minerua faces?

Ex quo antiquum illud prouerbium apud Zenodotum & Suidam, Ἀθηνᾶς τὸν αἴλουρον, id est, Palladis felem, quòd etiam feles sint glaucis oculis. Quanquàm Physiologi (vt id obiter dicam) dicunt splendorem in oculis, & glaucum colorem in pupillis significare acumen ingenij. Hincque posset dici, eum colorem attributum Palladi Deæ ingeniosissimæ, & optimarum artium inuentrici. Diodorus autem Siculus lib.1.Bibliotheces, ideò ita dictam Palladem censet, quòd aër, quem Pallada vocant, visum animalibus præbeat, aut (vt alij vertunt) quoniã aër sit glauci aspectus. Quod etiam tradit Cornutus, aut (vt alij vocant) Phurnutus, περὶ τῆς τῶν θεῶν φύσεως, id est, de natura Deorum: & Eusebius de Præparatione Euangelica, lib.3.cap.2. Verba autem Diodori in eam rem hæc sunt: λέγουσι δὲ αὐτὴν καὶ γλαυκῶπιν, οὐχ ὥσπερ ἔνιοι τῶν Ἑλλήνων ὑπέλαβον, ἀπὸ τοῦ τοὺς ὀφθαλμοὺς γλαυκοὺς ἔχειν· τοῦτο γὰρ εὔηθες ὑπάρχει· ἀλλ' ἀπὸ τοῦ τὸν ἀέρα τὴν πρόσοψιν ἔχειν ἔγγλαυκον. Et id quoque Tullius libro 1.de Natura Deorum, arti Physicæ tribuit, nulla alia eius rei declaratione facta Pausanias autẽ lib.1.quo Attica describit, hanc Palladis appellationem ad Libycam fabulam trahit, quæ dicit, eam natam esse ex Neptuno & Tritonide palude, & glaucos ideo oculos habere, quales Neptuno sunt. Alij ita vocatam dicunt, quòd horrendo & formidoloso aspectu sit: vnde & glauci & cæsij leones & basilisci dicuntur: vt & ipse Phurnutus scribit. Nam & nonnulli dracones eadem ratione γλαυκώπιας dicunt. Ipsa autem Minerua ab huiusmodi horrendo & truculento aspectu γοργωπὶς est cognominata, vt Grammatici obseruarunt, ἀπὸ τοῦ γοργοῦ ὠπός. Ex quo est & illud Ouidij lib.2. Metamor.

Cæsius color in oculis, quid significet.

Pallas γοργωπὸς dicta.

Vertit ad hanc torui Dea bellica luminis orbes.

Alij autem sic dictam volunt ab oculis noctuarum, quas illi γλαῦκας appellant, Palladique sacras esse volunt. Vnde & Ouidius eodem illo lib.2.Metamor. noctuã Palladis auem periphrasi appellat. Alij rursum ita dictam volunt, ἀπὸ τοῦ γάλακτος, id est, à lacte, quod esse ἄσκιον cõuenit, & proinde album. Alij denique aliter, vt videre licet ex Cælio Rhodigino lib.14.c.18. Et quanquàm pleriq; huiusmodi oculos formositati attribuunt: tamen contrà deformitati Terentius in Heautontim.

Oculi glauci, an pulchri.

- Rufámne illam virginem
Cæsiam, sparso ore, adunco naso? non possum, pater.

Porrò Empedocles, & post eum Aristoteles Problematum 14.c. item 14. scripsit glaucis oculis plurimum ignem inesse. At Albertus Magnus lib. de Animalibus 1. scribit glaucos oculos significare dolosos, & audaces, ad militiam inuigilantes. Cuiusmodi autem temperamentum corporis significent, disces ex Galeno, in Commentariis in Hippocratem de morbis vulgaribus, lib.3. Et quibus affectibus sint obnoxij, apud eundem videbis libro de vsu partium x. & apud Theophilum Prospatharium li. 4. de Fabrica humani corporis, c.20.

¶Sed vt ab istis diuerticulis non iniucundis reuertamur ad Homerum. Idem Ve-
36 nerem χρυσῆν, id est, auream, sæpe appellat. Is autem versus nunc se offert ex libro postremo Iliados:

Venus aurea,

Ἀλλ' ἄρα Κασσάνδρη ἰκέλη χρυσῇ Ἀφροδίτῃ.
Vt etiam Hesiodus in Theogonia:
ὑποδμηθεῖσα διὰ χρυσῆν Ἀφροδίτην.
Et rursus in eodem opere:
Κάδμῳ δ' Ἁρμονίη θυγάτηρ χρυσῆς Ἀφροδίτης.
Et sæpe aliás. Ex quo est & illud Virgilij 10. Aeneidos:
Iuppiter hæc paucis: at non venus aurea contrà
Pauca refert. Et Ouidius lib.10. Metamor.

Sensit

Sensit, vt ipsa suis aderat Venus aurea festis.
Et in epistola Paridis ad Helenam,
Te peto, quam pepigit lecto Venus aurea nostro.
Et rursus in eadem epistola,
-- Gaudet Venus aurea furtis. Et Statius Syluarum lib.iij.in Coma Earini:
Dum petit, & molles agitat Venus aurea cygnos.

Quare autem ita dicebatur (vt & id dicam obiter) tradit Diodorus lib.ij.ca.vj.eodémque vlt. & iterum lib.v.cap.iij.& Nicolaus Themæus, qui inter multas rationes, id adscribit sumptibus ac dispendiis, quæ in re amatoria fieri assolēt, cuius præses est ipsa Venus. Alij dicunt, ita dictam à Luco Veneris aureę, quæ in Aegypto est, vt tradit Eusebius lib. præparationis euangelicæ 10.cap.2. Vel quòd apud Lesbum Venus quoque aurea coleretur: vti & apud Lycios Olympiæ nomine, testibus Proclo Lycio in Hymnis, Diuo Iustino Philosopho & Martyre in admonitorio Gentium, Diodoro Siculo, & Homeri interprete. Porrò Laërtius in Diogene scribit Phrynen nobilem illam meretricem Venerem auream Delphis obtulisse, cui Diogenes Cynicus hunc titulum inscripsit, τὸ ἀπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀκρασίας, id est, ex Græcorum incontinentia. Sed id ad hanc appellationem referri non potest, cùm Homerus & Hesiodus, qui ita eam vocarunt, fuerint multis seculis ante Phrynen. Crediderim, eos id ad pulchritudinem retulisse, quando idem Homerus Dianam in Hymno ipsius Ἄρτεμιν χρυσηλάκατον, id est, auream sagittam habentem, & Iliad.ix. χρυσόθρονον, id est, auream sedem habentem, appellat. Nam χρυσὸς non solùm aurum denotat, sed & plerunque (vt Athenæus & Hesychius tradunt) pulchrum significat: vnde & Venus χρυσῆ, & Apollo χρυσήνιος dictus est, quasi pulchras habens habenas: à pretio videlicet & pulchritudine ipsius metalli: cuius etiam metalli dæmon χρυσέων, vt dicit idem Hesychius, vocabatur. Ex Latinis autem Virgilius, aureum pro pulchro posuit, lib.j.Aeneid.

Et quare ita dicitur.

Diana aurea.

Aureū pro pulchro.

-- Aulæis iam se regina superbis
Aurea composuit sponda, mediámque locauit.

Vbi id & Seruius annotauit. Et aliàs, quod eximium & pulcherrimum est, aureum vocamus. vnde χρύσεον ὄμμα τῆς Δίκης, & Aurea verba, Horatio. Pindari Scholiastes, χρυσέα φόρμιγξ, ἀντὶ τῆς τιμίας κιθάρας, ὡς χρυσῆ Ἀφροδίτη. & seculum aureum, Hesiodo, Ouidio, & cæteris.

37 ¶Idem quoque Themin καλλιπάρῃον, ac si dixeris, pulchrigenam, id est, pulchras genas habentem, vocat, Iliad.lib.xv.
Ἡ δ' ἄλλους μὲν ἔασε, Θέμιστι δὲ καλλιπαρῄῳ
δέκτο δέπας.-- Et Auroram ῥοδοδάκτυλον, id est, roseos digitos habentem appellat. Ita enim exorditur lib.ij.& viij.& xvij. Odyssex:
ἦμος δ' ἠριγένεια φάνη ῥοδοδάκτυλος ἠώς.

Themis pulchrigena.

Aurora roseis digitis.

Quem versum etiam repetit lib.iij.eiusdem operis non semel, & lib.v.& lib.ix. etiam multis locis, & lib.j.& vltimo Iliados, & alibi sæpe. Ex quo Virgilius videtur fuisse illud mutuatus lib.vij.Aeneidos:
Aurora in roseis fulgebat lutea bigis.
Illúdque nescio cuius, quod ad Homerum propius accedit:
-- Et roseis manibus sydera dispulerat.
Sed & idem Virgilius lib.j.Aeneid. de Venere loquens:
Dixit, & auertens rosea ceruice refulsit.
Thetidem quoque Homerus vocat ἀργυρόπεζαν, id est, argenteos pedes habētem, cùm scribit lib.Iliados ix.
μήτηρ γάρ τέ μέ φησι θεὰ Θέτις ἀργυρόπεζα. Et lib.xviij.
Ἡ δ' αὖτ' Οὔλυμπόνδε θεὰ Θέτις ἀργυρόπεζα. Et lib.vltimo,
Ὣς ἔφατ', οὐδ' ἀπίθησε θεὰ Θέτις ἀργυρόπεζα.
Et alibi sæpe. Vti etiam facit Hesiodus in Theogonia:
Πηλεῖ δ' ἀμνηθεῖσα θεὰ Θέτις ἀργυρόπεζα.

Venus rosea ceruice.
Thetis argenteis pedibus.

Hinc

Hincque illud Ouidij in Epistola Acontij ad Cydippen:

Et Thetidis quales vix reor esse pedes.

Venus itē argēteis pedibus. Et hoc quoque epitheto Pindarus appellauit Venerem, Pythiorum Ode 9. Sed & Heben Homerus ipse καλλίσφυρον, id est, pulchritalam, scilicet pulchros talos habentem, tum lib. 11. Odysseæ, non multum ante finem, tum in Hymno Herculis leonini animi.

Hebe pulchritala.

-Καὶ ἔχει καλλίσφυρον Ἥβην. Similitérque Latonam in Hymno Dianæ:

Latona quoque. Ὑμνεῦσι Λητὼ καλλίσφυρον- Et Ledam in Hymno puerorum Iouis:

Et Leda. -Λήδης καλλισφύρου ἀγλαὰ τέκνα. Et Ino Leucotheam li. 5. Odysseæ:

Et Ino Leucothea. Τὸν δὲ ἴδε Κάδμου θυγάτηρ καλλίσφυρος Ἰνώ.

Quod & ex ipso Homero annotauit Aelianus lib. 12. de varia Historia, quo loco describit pulchritudinem Aspasiæ. Homerus (inquit) pulcherrimas fœminas suo quodam vocabulo καλλισφύρους appellat.

Calypso pulchris crinibus. Et Calypso ἐυπλόκαμον, id est, pulchris crinibus, quasi dixeris vno verbo pulchricomam, lib. v. Odysseæ, circa principium:

Νύμφῃ ἐυπλοκάμῳ εἰπεῖν νημερτέα βουλήν.

Et Ceres. Et similiter Cererem eodem libro:

Ὡς δ' ὁπότ' Ἰασίωνι ἐυπλόκαμος Δημήτηρ. Et lib. 14. Iliados:

Οὐδ' ὅτε Δήμητρος καλλιπλοκάμοιο ἀνάσσης.

Et Circe. Et Circen lib. 10. Odysseæ:

Et Latona. Ἔσταν δ' ἐνὶ θύρῃσι θεᾶς καλλιπλοκάμοιο. Et Latonam in Hymno Apollinis:

Λητὼ τέξεσθαι καλλιπλόκαμος τότ' ἔμελλεν. Et non multò pòst:

Et Gratiæ. -Ἐν εὔκομος τίκτε Λητώ. Et Gratias quoque statim pòst:

Αὐτὰρ ἐϋπλόκαμοι Χάριτες.

Nam ἐυπλόκαμος & καλλιπλόκαμος & εὔκομος idem significant, (vt iam diximus) quod pulchricoma. Sed & statim pòst in eodem Hymno & Latonã ipsam χρυσοπλόκαμον, id est auricomam: & alibi eandem vocat καλλιπάρῃον, id est, pulchram genis, vt suprà Themidem:

Latona auricoma.

Et pulchris genis.

Οὕνεκ' ἄρα Λητοῖ ἰσάσκετο καλλιπαρήῳ.

38 ¶Sed, vt ad præcedentia redeamus, idẽ li. 18. Amathiã vnam Nereidum similiter vocat ἐϋπλόκαμον. Et in Hymno Mercurij non semel Maïam ipsius Mercurij matrem. Et illo quoque libro 18. & iterum 20. Thetin καλλιπλόκαμον:

Amathia pulchricoma.

Et Maia.

Et Thetis.

Μητρὸς δ' ἐκ Θέτιδος καλλιπλοκάμου ἀλοσύδνης.

Musæ nigris oculis. Et in eo Hymno, quem Iouis filiis dicauit, Musas ἑλικώπιδας, hoc est, nigris, siue nigricantibus oculis vocauit, tanquam dicas nigroculas, si ita fari liceat:

Ἀμφὶ Διὸς κούρας ἑλικώπιδας ἔσπετε Μοῦσαι.

Nigri oculi ad formã pertinent. Nam & id ad speciem mulieris pertinere declarat idem Homerus, qui lib. 1. Iliados eodem epitheto insigniuit Chryseïdem, formosissimam virginem:

Venus nigris oculis. Πρίν γ' ἀπὸ πατρὶ φίλῳ δόμεναι ἑλικώπιδα κούρην.

Et Pindarus eodem epitheto Venerem Dearum pulcherrimam insigniuit, Pythiorum Ode 6. quam sic inchoauit:

Et Helena.

Et Thetis.

Et iterum Venus.

Ἀκούσατ'· ἦ γὰρ ἑλικώπιδος Ἀφροδίτας

Ἄρουραν.- Vbi & id interpretes ad pulchritudinẽ retulerunt. Et Q. Calaber Helenam & Thetidem, quæ & ipsæ formosissimæ fuerunt, similiter ἑλικώπιδας vocauit. Sed & ipsam Venerem Homerus & Hesiodus ἑλικοβλέφαρον, quod idem significat, nigris scilicet oculis, vocarunt: ille in 2. Hymno ipsius Veneris:

Χαῖρ' ἑλικοβλέφαρε γλυκυμείλιχε. Hic verò in Theogonia:

Καὶ Θέμιν αἰδοίην, ἑλικοβλέφαρόν τε Ἀφροδίτην.

Quanquam scio, nonnullos hanc Veneris appellationem ad supercilia referre. Sed quod ad nostram oculorum nigredinem, proindéque ad eorum pulchritudinẽ pertinet, eò spectat, quod scribit Euripides in Bacchis:

Οἰνωπὰς ὄσσοις χάριτας Ἀφροδίτης ἔχων.

Nigras oculis Gratias Veneris habens. Ex quo & illud Catulli in amicam Formiani:

Salue

Salue nec minimo puella naso,
Nec bello pede,nec nigris ocellis,
Nec longis digitis, nec ore sicco,
Nec sanè nimis elegante lingua,
Decoctoris amica Formiani.
Tēn' prouincia narrat esse bellam?
Tecum Lesbia nostra comparatur?
O seclum insipiens & infacetum! Illúdque Plauti in Pœnulo:
Atqui ipsa ea'st,
Specie venusta,ore paruo,atque oculis pernigris.
Et illud quoque Naumachij Poëtæ Græci,apud Stobæum Serm.72.
Μηδὲ μέλαινε τεοῖσιν ὑπὸ βλεφάροισιν ὀπωπάς.
Illud denique Perictyones Pythagoricæ,ex libro *περὶ γυναικὸς ἁρμονίας*,hoc est, de mulieris concinnitate, *οὐδὲ χρίεται πρόσωπον λευκαίνοντα ἢ ἐρυθραίνουσα τοῦτο, ἢ μελαίνουσα ὀφρύας τε, καὶ ὀφθαλμούς.* Hincque D. Cyprianus in lib.de habitu virginũ, oculos circunducto nigrore fucatos carpit, vt D. Hieronymus fuliginatos. Nec id tantùm ad fœminarum, sed & ad virorum formam pertinet (vt id in transcursu dicam) vt constat ex loco illo Horatij lib.1.Carm.Ode.32. *Etiã in viris.*
Et Lycum nigris oculis,nigróque crine decorum.
Vbi Acron, Pulchritudo,ait,puerorum sæpe nigris decoratur oculis. Item in Arte Poëtica:
Spectandum nigris oculis,nigróque capillo.
Et Lucianus Dialogo primo *τῶν νεκρικῶν*, vbi iubet Pollucem renuntiare formosis quibusdam, quod apud homines neque flaua coma, nec cærulei nigrive oculi, neque rubor faciei amplius vllus est.

39 ¶Postremò idem Homerus(vix enim relinquere eum possumus)libro 6.Odyssex, describens chorum agrestem ludentium in monte Nympharum, quæ Dianam ducem sequebantur,ita infit: *Nymphæ pulchræ.*
Πασάων δ' ὑπὲρ ἥγε κάρην ἔχει, ἠδὲ μέτωπα.
Ῥεῖα δ' ἀριγνώτη πέλεται, καλαὶ δέ τε πᾶσαι.
Omnes autem hæc capite superemınet,& fronte.
Facilè autem conspicua,pulchra autem omnes.
Qua in re subit in mentem illud ipsius Ouidij lib.Fastorum 6.ad finem:
Nec quòd laudamus formam,tu turpe putaris.
Laudamus magnas hac quoque parte Deas.

40 ¶Sed ad Homerum redeamus,qui in Agamemnone quoque,& Achille, altero regum,altero bellatorum maximo,atque etiam in Menelao,Polyxeno,Nireo,Patroclo,Deiphobo,Aenea,Vlysse,Telemacho,Thrasymede, Euryalo,Laodamante,Ganymede,Paride,membrorum formæq; dignitatem laudauit:quod non ille fecisset, nisi magnum illud bonum esse intellexisset.Quanquam Valla in eo libro,quem de Honesta voluptate scriptum reliquit,opinatur Homerum non tam laudauisse pulchritudinem in illis inuentam,quàm affinxisse,vt laudaret, docerétque illud magnũ bonum esse, & in oculis hominum collocandum. Virgilius quoque Homericæ per omnia perfectionis imitator,Apollinem formosum appellat Eclog.4. *Homerus heroas à pulchritudine laudat.* *Virgilius similiter.* *Apollo formosus.*
Lino formosus Apollo.
Et eiusdem ætatis Poëta alter,lib.2.Amor.Eleg.3.
Pauit & Admeti tauros formosus Apollo.
Sed & ipse Virgilius alterum Deũ Mercuriũ à forma quoq; laudauit,lib.4.Aeneid.
Omnia Mercurio similis,vocémque,colorémque
Et crines flauos,& membra decora iuuentæ.
Quin idem autor eodem in opere,Euryali,Iuli,Lausi, Turni, Herculis Auentini,Pallantis,ipsius Aeneæ, Virbij, Asturis speciem prosequitur honore verborum.

Nam de Euryalo lib.v.

Euryalus formosus. *Euryalus forma insignis.* - Et lib.ix.
Et iuxtà comes Euryalus, quo pulchrior alter
Non fuit Aeneadûm. - Item de Iulo, eiusdem operis lib.v.
-Formáque ante omnes pulcher Iulus. Et iterum lib.vij.
Aeneas, primique duces, & pulcher Iulus. Et lib.ix.
Iulus quoque. *--Ante omnes pulcher Iulus.* De Lauso & Turno simul, eodem lib.vij.
Et Lausus *Filius huic iuxtà Lausus, quo pulchrior alter*
Et Turnus. *Non fuit, excepto Laurentis corpore Turni.*
Et de ipso quoque Turno alibi in eodem lib.
--Ante alios pulcherrimus omnes
Turnus.- Et rursus eod.lib.
Hunc decus egregium formæ mouet.--
Pallas Euandrius. De ipso quoque Lauso & Pallante simul, lib.x.
- Hinc Pallas instat, & vrget,
Hinc contrà Lausus: nec multum discrepat ætas,
Hercules. *Egregij forma.* - De Hercule & Auentino lib.vij.
Auentinus. *--Satus Hercule pulchro Pulcher Auentinus.--* De Aenea lib.iiij.
--Hærent infixi pectore vultus. Et alibi:
-- Ipse aute alios pulcherrimus omnes
Aeneas. *Infert se socium Aeneas.* De Virbio lib.vij.
Ibat & Hippolyti proles pulcherrima bello
Virbius. *Virbius.-* De Asture lib.ix.
Astur. *- Sequitur pulcherrimus Astur.*
Item de Arcente Siculo, Arcentis filio, eodem lib.ix.
Stabat in egregijs Arcentis filius armis,
Pictus acu chlamydem, & ferrugine clarus Ibera.
In Euryalo quoque ipso de hac re sententiam tulit lib.v. eiusdem operis:
Virtus gratior in pulchro corpore. *Gratior est pulchro veniens è corpore virtus.*
Quam quidem sententiam e nostris aduocat approbátque Lucas Pen. in l.j. colũ.j.
in ij.q. in prin. C. qui ætate, vel profess. se excus. lib.x. & Alex. consi. 209. ponderatis
his col. ij. vers. dictus verò iuuenis, lib.vj. Eam tamen Seneca (vt erat Stoicorũ pe-
ne dixerim Stoicissimus) epist. ad Lucilium lxvij. reprehendit, & id quidem iniu-
Decore nil gratius. ria. Quamuis enim in corpore pulchro melior au perfectior virtus non sit, nescio
tamen quo pacto acceptior est, & gratior. Nihil, dicebat Domitianus apud Sueto-
nium, gratius decore. Et, vt dicit Iacobus ille illustris Purlillarum Comes, de
liberorum educatione, Quò quisque pulchrior est, eò magis virtus in eo refulgeat,
Iason formosus. necesse est. Ante vtrunque autem Orpheus hoc maximo præconio extollit Iaso-
nem, de quo in huuc fere sensum canit:
Clarior in cunctis diuus splendebat Iason.
Iuno etenim lætos oculis adflarat honores,
Et pulchrum dederat magnúmque & pectore fortem. Versus autem Orphei hi sunt:
Τοῖσι δ' ἄρ' ἐν πάντεσσι μετέπρεπε δῖος Ἰήσων.
Ἥρη γάρ περὶ πάμπαν ἐτίετο, καί οἱ ἔδωκε
Κάλλος τε μέγεθός τε, καὶ ἠνορέην ὑπέροπλον.
Plinius autem lib.j. epistolarum ad Iunium Mauricum scribens, cuius nepti ex fra-
tre maritum delegerat quempiam, Est, inquit, illi facies liberalis, multo sanguine,
multo rubore suffusa: est ingenua totius corporis pulchritudo, & quidem senato-
rius decor: quæ ego nequaquam arbitror negligenda. Debet autẽ hoc castitati puel
larum, quasi præmium dari.
41 ¶ Sed vt Helenam resumamus, Isocrates ille Orator clarissimus, elegantissimã de
Helena pulchritudo, vide sup. nu. 32. ipsius laudibus Orationẽ conscripsit, in qua & hoc memoriæ prodidit, Græcè qui-
dẽ, sed hoc sensu: Grauiùs pro Helena Dij immortales pugnauerũt, quàm cùm ad-
uersus gigantes prælium cõmiserunt. Nam cum gigantibus concordes, & inter se-

conium

coniuncti simul,& vnanimiter pugnas inierunt. Pro Helena verò contrarias inter se acies instruxerunt,& aduersis telis alter alterū petiuerūt.Quæ cùm ita sint,& illi meritò eo fuerunt animo,& ego eam tantis laudibus cumulare possum, & debeo. Maximā enim partem habuit pulchritudinis,quā dignissimā,pretiosissimam,augustissimam denique omniū rerū existimauerūt.Hæc Isocrates,qui postea & alia quoque in laudē pulchritudinis congessit,quæ ideo subscribere supersedi:quia & multa sunt,& quilibet qui id nosse velit, illic facillimè poterit inuenire. Eum autem locū, quem ex eo citauimus,propè iisdem verbis adscripsit Lucianus(si is est)in eo libro, cui Charidemus titulus est,quem & nos suprà retulimus.Et eum quidem ita propemodum conclusit: Quo sanè argumento quodnā aliud manifestius aut clarius esse potest, quantò etiam ipsis diis iudicibus, cæteras mortalium res omnes antecellat pulchritudo?Nam cùm pro aliarū quidem rerū nunquā vlla vllo modo inter se discordes fuerint, pro pulchritudine autē non solùm filios suos in mortē obtulerint, sed ipsi inter se dimicarint,nōnulli quoq; vulnerati fuerint:an nō omnibus adeò calculis censuerunt pulchritudinē cæteris rebus vniuersis anteponendā esse?Quæ etiā omnino deprompta sunt ex Homeri Iliade.Et in eodem quoque libro sunt & alia multa in laudem ipsius pulchritudinis edita,quæ tu,si animo sedeat, videre poteris.

42 ¶Quid,quòd Philosophi rerum iusti æstimatores,inter præcipua naturæ primigenia,in quibus plerique summū bonum reposuere,annumerant pulchritudinē corporis.Plato Philosophorū grauissimus,lib.1.de Legibus bona bifariā diuidit:alia enim diuina esse,alia humana.Horū autē primū dicit esse sanitatem : deinde pulchritudinē:tertiū vires ad cursum,& alios corporis motus:quartū diuitias. Quod & ipsum tradit lib.6.de Rep.Sed & idē li.de Legibus ij.& iterū in Gorgia:& Lucianus in eo.li. cui titulum fecit,ὑπὲρ τοῦ ἐν τῷ προσαγορεύσει πταίσματος, cantilenam hanc in conuiuiis celebrari solitam memorant, ὑγιαίνειν μὲν ἄριστον ἀνδρὶ θνατῷ: δεύτερον δὲ φυὰν καλὸν γενέσθαι: τρίτον δὲ πλουτεῖν ἀδόλως. Quibus significatur,Optimū,& potissimū esse bonam valetudinem,proximū formā, tertium diuitias. Quæ quidem cantilena ex Simonidis Poëmatis deprompta est, si verum dicit Theodoretus in lib.de Iudicio. Verùm id & alij assignant Pythagoræ.Cui(vt id obiter dixerim) quartū addit Sclerius apud Stobæum,Serm.101.ætate vigere cum amicis,ἡβᾶν μετὰ τῶν φίλων.

Forma inter naturæ primigenia bona.

43 ¶Enimuerò multi formam bonæ valetudini præferre nō dubitarunt,moti ex hoc, vt arbitratur Valla in eo.li.quem nuper citauimus,quòd secū pariter forma sanitatem habere existimetur.De quo est illud Ciceronis,lib.1.Officiorum,quo loco de tēperantia differit,Venustas & pulchritudo corporis secerni non potest à valetudine. Quem in ea re,vt aliàs sæpe,in Officiis imitatus D.Ambrosius,& ipse lib. Officiorū 1.Pulchritudo,inquit,supra salubritatē ac valetudinē videtur excellere:& tamen sine his esse non potest, neque vllo separari modo : quoniam nisi bona valetudo sit, pulchritudo esse ac venustas non potest.Idem Cicero li.4.Tusculanarum quæstionum,inter præcipua corporis bona pulchritudinem primo loco collocat, inquiens: Sunt enim in corpore præcipua,pulchritudo,vires,valetudo,firmitas, velocitas. T. Lucretius & Philosophus & Physicus & Poëta celebratissimus, testis est,formā hominū semper in honore & pretio fuisse habitā.Cuius hoc carmē est li.5.de rerū nat.

De eadem re. Forma valetudini præfertur.

Condere cœperunt tum vrbes,arcémque locare
Præsidium reges ipsi sibi,perfugiúmque,
Et pecudes & agros diuisere,atque dedêre
Pro facie cuiusque,& viribus,ingeniisque.
Nam facies multum valuit.

Ex his autem multa à nobis furto surripuit Barptolemæus Chassenæus in suo Catalogo Gloriæ mundi,parte 11.consideratione 30.

Chasse. furtū.

44 ¶Sed,vt redeamus,non mirum si principes in distribuendis rebus formosos cæteris anteponebant, cùm & prisco illo tempore ipsi principes & reges apud plerosque

Formosi reges ante alios electi.

deligebantur,qui forma cæteris præstabant.Onesicritus autor est,& post eum Strabo lib.16.Indos,qui Catheam incolunt,adeò pulchritudinem excoluisse,vt regem eligerent,qui cæterorum esset pulcherrimus. Quod & tradit Diodorus Siculus lib. 17.quo Alexandri vitam describit: vbi & illud quoque tradit,apud eam gentem, quæ Sopithæ regi parebat,in matrimoniis contrahendis,neque dotis,neque magni apparatus,sed formæ duntaxat rationem haberi,corporisque pulchritudinem præ omnibus in magna fuisse æstimatione,atque in ipsa statim infantia puerorum discrimen fecisse,vt qui membra & robur ad bonum corporis statum idonea habere viderentur,eos educarent,cæteris mortem inferrent. Idem Strabo scribit lib.17. Aethiopes Meroïtas regem constituere solitos,qui forma cæteros excelleret. Quod & recensuit Aristoteles lib.Politi.4.c.item 4.& Pomponius Mela li.3.id tamen non omnibus Aethiopibus,sed Automolis tantùm attribuens.Nicolaus autem lib. περὶ ἐθῶν apud Stobæũ Serm.42.tradit Aethiopes præcipuè suas sorores honorare: Regésque maximè relinquere successiones,non suis,sed sororum filiis. Quòd si nullus successor sit,pulcherrimum ex omnibus,bellicosissimúmque creare regem. Qua in re Indi & Aethiopes naturam imitari videntur,quæ apes etiam docuit reges sibi deligere insignis formæ dissimilésque cæteris,tum magnitudine,tum nitore,sicuti memoriç prodidit Seneca lib.de Clementia ad Neronem 1.c.9.& Plinius libro 11 c. 16.& ante eos Virgilius lib.4.Georgi.& Columella li.9.c.10.& omnes ferè,qui scripserunt de naturis animalium.Atque etiam Basilius Magnus in Hexaëmero, Homilia octaua, vbi de apibus loquens, A natura,inquit,principatum omnium obtinet,magnitudine,forma,mansuetudine cæteris omnibus antecellens. Quod & idẽ propè scribit Ambrosius libro eiusdem tituli 5.cap.21.Deum item naturæ autorem imitari videntur,qui primos illos Iudæorum Reges,Saul dico & Dauid,delegerit, qui cæteros pulchritudine anteirent:vt videre licet ex primi Regum c.10.& 16.& 17.atque ex secundi Regum cap.primo. Sed & ex nostris legum interpretibus Cepol.in suo opere de Imperat.mili.delig.charta penultima,in decima conclusione,dicit,in dubio eligendum esse pulchriorem in Imperatorem exercitus.Neque immeritò,quoniam plurimis gentibus in corporum maiestate veneratio est,magnorúmque operum non alios capaces putant,quàm quos eximia specie donare natura dignata est,vt scribit Curtius lib.6.& Virgi.d.lib.4.Georgic.tradit de duobus ducibus apum belligerantibus, ibi:

Apes omniũ formosiss. in reges deligunt.

Deus pulchros reges delegit.

Nam sæpe duobus
Regibus incessit magno discordia motu.

Horum itaque deteriorem neci tradi iubet:meliorem autem sini in vacua aula regnare.Cæterùm,vt ipse subdit:

Hic melior insignis & ore,
Et rutilis clarus squammis:ille horridus alter.

Chassenai furtum.

Et hoc quidem caput,& id quod continenter sequitur,sibi quoque impudenter asseruit Chassenæus in eodem opere,parte quinta,consideratione decimaoctaua.Et tamen fur ille plusquam manifestus,audet in alio loco eiusdem operis,videlicet in secunda parte,consideratione vigesimasecunda scribere,me multa transtulisse ex Cælio,libro Antiquarum lectionum decimotertio,capite septimo:atque etiã ex Benedicto in c.Raynutius,in verbo,cuidam Petro tradiderunt,de testamen. sed quãtum ad Cælium satis illi respondi in nostro tractatu Retractuum.tit.1.§.1.glos. 9.in verbo,*ou lignagier*,nu.74.incipien.verebar.Quantum ad alterum,nihil aliud dicam(ne tam multa in re inutili effundam)quàm quod aliorum, vel inimicorum, iudicio relinquo,qui etiam si Chassenæo fauebunt,illum calumniæ & mendacij continuò condemnabunt.

45 ¶ Verùm,vt ad institutũ & Philosophos redeamus,Plato in Lyside scribit celebratum fuisse vetus prouerbium, τὸ καλὸν φίλον εἶν, id est,quod pulchrum est,amicum esse.Nam & Theognis ante ipsum Platonem statim post initium sententiarum Elegiacarum:

ὅτι καλὸν φίλον ἐστὶ, τὸ δ' οὐ καλὸν, οὐ φίλον ἐστί.
Quoniam pulchrum amicum est: non pulchrum, non amicum est.

Pulchrũ amabile. Platonicorum & aliorum philosophorum de pulchritudine sententia.

Proclus etiam Lycius, Philosophus Platonicus (alij Proculum vocant, alij itẽ Proculæium) in illis commentariis, quos in Alcibiadem Platonis, de anima & Dæmone luculenter cõscripsit, ita pulchritudinẽ æstimauit, vt iustitię anteferret. Sed & paulò pòst multis probat, omne pulchrũ naturaliter esse bonũ: omne verò turpe, malum. Quæ adscripsisse hîc nõ intẽpestiuũ erit. Cõstat (inquit) pulchrũ esse amabile suapte natura: quãdoquidẽ & extrema pulchritudo diuinæ pulchritudinis imaginẽ ferens, est amabilis, primóque aspectu animos ad se mouet. Quod confirmatur in Phædro. Re enim vera *καλὸν*, id est pulchrum, siue dicitur *παρὰ τὸ καλεῖν*, id est, à prouocãdis animis, siue *παρὰ τὸ κηλεῖν*, id est, à permulcẽdo intuentes, certè secundũ naturã est amabile. Quapropter & amor ad pulchrũ dicitur amantẽ ducere. Quicquid aũt est amabile, est appetibile. Est enim amor appetitus aliquis alicuius, robustus ac vehemens. Et quicquid amat, appetit aliquid, quo & indiget. Omne verò appetibile est bonũ, siue reuera bonũ, siue appatens. Pleraq; enim nõ bona expetenda nobis occurrũt, quoniã appetẽtibus se offerunt, tanquã bona. Demonstratũ est autẽ à Socrate in Menône, manifestè fieri non posse, vt qui malũ quale sit nouerint, ipsum appetant. Appetibile igitur omne bonũ est: ac si quidem appetibile sit principaliter, & bonum quoq; principaliter erit. Sin autẽ appatẽs appetibile, tale etiã erit bonũ. Omnino autẽ in quolibet terminorũ hoc est apponẽdũ, scilicet aut apparẽs, aut re vera. Si enim pulchrũ est apparẽs, certè & amabile & appetibile, bonũmq; pulchro eiusmodi consors. Sin autẽ natura pulchrũ est, & amabile, bonũ quoque similiter. Atqui quidnam erit appetibile, nunquid malum? At impossibile est, vbi notum fuerit alicui, expeti. Omnia enim bonũ appetũt: ad malũ autẽ appetitio nulla fertur: sed neq; appetitus fertur ad aliquid, quod neq; sit bonũ, neq; malũ. Quod enim tale est, gratia alterius agitur, nullúsq; finis existit. Omne autẽ appetibile finis. Atque si quid ex malis appetitur, quoniã apparet bonũ, desideratur vt bonũ: & si quid nõ pulchrũ, quoniã apparet, amatur vt pulchrũ. Si igitur omne pulchrũ est amabile, omne amabile est appetibile, omne appetibile bonũ: consequenter omne pulchrum est bonum, atque vicissim omne bonum appetibile, & appetibile est amabile. Siquidem amare est vehementer appetere. Vnde in Symposio Socrates ait, Bonũ amabile esse, sicut pulchrũ. Si (inquã) omne bonum est appetibile, appetibile rursum amabile, amabile verò pulchrum: sequitur vt bonũ omne sit pulchrũ. Hęc ille. Maximus quoq; Tyrius, eiusdẽ sectę Philosophus, sermone 11. Quod, inquit, pulchrũ est, id neque exitiosum vnquã neque lubricũ, neq; flagitium aliquod efficit, neq; quẽquam ad infortuniũ ducit, aut ad calamitatẽ deducit, neq; in pœnitentiam desinit. Et paulò pòst: Pulchrum suapte natura pretiosum, vt quod etiã amabile sit, pulchrũ esse oporteat. Item inferiùs, Et si vnquã pulchrũ versatur in terra, haud alibi magis id, quàm in homine pulcherrimo intelligentissimóq; cunctorũ terrestriũ corporũ, participiq; animi ipsius pulchri affinis, cernere licet. Sed & in vniuersum Platonici omnes diffiniunt pulchritudinẽ esse gratiam quandã viuacem & spiritalẽ, Dei radio, illustrãte angelo, primùm infusam. Inde & animis hominũ, corporúmq; figuris & vocibus, quæ per rationẽ, visum, auditum animos nostros mouet atq; delectat, delectando rapit, rapiendo ardenti inflammat honore. De qua re longè latéq; differit Marsilius Platonicorũ vt postremus, ita doctrina nemini secundus, in Commentariis, quos eleganter & grauiter scripsit in Platonis Symposium, oratione 5.

De eadem re.

46 ¶Sed & Apuleius, Philosophus quoque Platonicus, in Apologia Magiæ prima, scribit animũ humanum, præsertim puerilẽ simplicẽmq;, sine carminũ auocamẽto, sine odorum delinimento soporari, & ad obliuionẽ pręsentiũ externari (ita enim loquitur) & paulisper remota corporis memoria redigi, ac redire ad naturã suam, quæ est immortalis scilicet & diuina: atq; ita veluti quodã sopore futura rerũ præsagire. Verũ in id debet eligi puer corpore decorus, atque integer: vt in eo aut diuina potestas, quasi bonis ædibus, diuersetur, aut ipse animus experrectus citò ad diuinationẽ suã redigatur, quæ ei prõptè insita, & nulla obliuione saucia & hebes, facile resumatur.

Non enim ex omni ligno, vt Pythagoras dicebat, debet Mercurius exculpi. Idem quoque Apologia secunda, ait virginem formosam, etsi sit oppidò pauper, abundè tamen esse dotatam. Afferre enim ad maritum nouam animi indolem, pulchritudinis gratiam, floris rudimentũ. Legerat, vt opinor, Apuleius Ouidium scribentem,

--Dos est sua forma puellis.

Sed, vt ad Philosophos redeamus, Aristoteles Peripateticæ familiæ conditor, Ethicorum lib. j. c. viij. non satis esse dicit ad felicitatem idoneum, qui deformis est, aut ignobilis. Antisthenes apud Laërtium dicebat bona, pulchra: mala, esse turpia.

47 ¶Et ne quis putet ad tutandã pulchritudinem nobis deesse autoritatem legũ: nonne Iustinianus noster, cùm alia pleraq; suppeterent, à quibus laudare potuisset Papinianũ illum doctrinæ legalis Thesaurum, & iuris asylum (sic enim illum vocat Aelius Spartianus in Seuero) eum tamen prætermisso omni alio laudis genere, ex pulchritudine, veluti summo laudis præconio, cõmendauit, pulcherrimũ illum vocans in proœmio ff. §. tertij, vers. nobis autẽ. Quã quidem appellationem etsi Ange. ibi reuocat, & quidẽ frigidiùs, vt opinor, ad decorẽ scientiæ, sicuti etiã facit Cyn. in l. prouidendũ. C. de postul. non temerè tamen referemus post Alb. in eodem proœmio, ad corporis pulchritudinẽ, quæ & ipsa multũ ponderis habet ad felicitatẽ com parãdã, ex iam dicta Peripateticorũ sentẽtia. Cui subscribẽs Bald. noster, omniũ rerum gnarus, dicit in superscriptione ipsius proœ. ff. in verb. Flauius, in addit. quòd decor corporis confert ad felicitatẽ in hoc mundo. Idẽ in proœ. Decret. col. 11. vers. sed pone. dicit, quòd si duo sint electi in rectores paribus suffragiis, quorum alter sit formosus, sed indoctus: alter deformis, sed doctus: hic præferendus est. Quòd certè nemo inficiaretur. Sed tamen Bal. id dicẽs, conferẽnsque doctrinam cum forma, apertè ostendit, formam ipsam multum in id facere, quod tractabat: nec obscurè insinuat, si vterque par esset doctrina, præferendum formosum deformi. Quin tanti fecit Alex. pulchritudinem, vt in consi. 209. ponderatis his, col. ij. & sequ. libro vj. consuluerit, nobilem diuitémque mulierem, deformem tamen, quæ pauperem quempiam formosum sibi matrimonio despondérit, non videri nupsisse indignè, cùm debeat mulieris nobilitas, & diuitiarum copia cum forma viri compensari, per not. in simili, per Bal. Imo. & alios in c. super eo. de ij. de test. Et è diuerso Anto. Imo. & Panor. in eodem c. loquentes in casu illius c. dicunt formam mulieris etiam pauperis compensari cum diuitiis aut nobilitate viri. Et hunc quidem versi. integrum, præter id quod in hac postrema editione adiecimus, in suum Catalogum transposuit Barptol. Chas. parte vij. consid. xlvj.

Pulchritudo à Iustiniano laudata.

Papinianus pulcherrimus.

Pulchritudo felicitatis non minima pars.

Forma cum diuitiis & nobilitate compensatur.

Chassenai furtum.

48 ¶Illi autem Aristotelis & Bald. sententiæ, quanquàm Stoici (vt sunt plerunq; aliàs seueriores, ac ferè inhumani) refragãtur: alacriter tamen assentiunt ipsæ mulieres, quæ forma & pulchritudine felicitatem metiuntur, nihilque magis cupiunt, quàm esse & videri formosas, & à forma ipsa laudari, nec alia laude magis delectantur, neque illis quicquam gratius eo laudis genere præstari potest. Horatius lib. Carminum j. Ode xvj. vt se Tyndaridi, quam carminibus læserat, conciliaret, ab eáque beneuolentiam captaret, nihil habuit ad id consequendum efficacius, quàm vt formosam eam vocaret. Sic enim suam Palinodiam exorditur:

--O matre pulchra filia pulchrior.

Idem lib. iiij. Ode xij. exprimens morem mulierum, felicem mulierem pro formosa dicit, vt inibi annotarunt Acron & Porphyrion, eadem scilicet ratione (vt addit Landinus) qua beatum diuitem dicimus. Nam mulieres in pulchritudine summum bonum reponunt. Horatium secutus Epigrammaticus Poeta, lib. vj. Glauciam decore felicem dictitat. Præceptum est Ouidij, strenuissimi militis castrorum Cupidinis, morúmque muliebrium peritissimi, lib. j. de arte amandi:

Nec faciem, nec te pigeat laudare capillos,
Et teretes digitos, exiguúmque pedem:
Delectant etiam castas praeconia formæ

Fœmina à forma laudari maximè cupiunt.

Virgi

Virginibus cura gratáque forma sue.

Ex quibus quidem versibus tertium citat Io.And.in c.1.de cler.vena. Idem quoque Ouidius in libello de Medicamine faciei:

Virginibus cordi gratáque forma sua est.

Quinetiam lib.v.Meta.introducit Arethusam sic loquentem:

Sed quamuis formæ nunquàm mihi forma petita est,
Quamuis fortis eram,formosæ nomen habebam.
Nec mea me facies nimium laudata iuuabat:
Quáque aliæ gaudere solent,ego rustica dote
Corporis erubui,criménque placere putaui.

Rursum lib.9.ipsius Meta.de Byblide loquens:

Nimiúmque cupit formosa videri.

49 ¶Hinc multa scimus de pulchritudine mulierum certamina olim proposita, sicuti in Cereris Eleusinæ festo propè Alpheum,vbi victrix Herodice Cypseli vxor primò apparuit,vt tradit Nicias in Arcadicis,& Athenæus,qui ad sua vsque tempora certamen hoc perdurasse tradit,in quo certantes mulieres Chrysophori nominatæ fuerunt.Quod & apud Eleos factitarum Theophrastus scribit,peragíque iudicium eius certaminis libatione solenni consueuisse:arma quoque victorum fuisse præmia, quæ Palladi mox dicarentur,aut(vt Leuctrico placet)Dionysio,à victore tæniis au gustiore facto, deducentibus eum ad templum amicis pompæ quadam imagine. Adiicit Myrsilus in historiis paradoxis, coronam dari myrteam consueuisse. Sed & apud Lacedæmonios certamen fuisse pulchritudinis muliebris,apertè insinuant illi versus Musæi,si is est,in carmine de Ero & Leandro: *Mulierũ de pulchritudine certamina.*

Καὶ σπάρτης ἐπέβην, λακεδαίμονος ἔδρακον ἄστυ,
Ἧχι μόθον καὶ ἄεθλον ἀκούομεν ἀγλαϊάων
Τοίην δ' οὔπω ὄπωπα νύμφην.
Sparten peragraui, La.edæmonis vidi vrbem,
Vbi laborem & certamen audiuimus pulchritudinum:
Talem autem nondum vidi puellam.

Quin apud Lesbios(vt tradit interpres Homeri)τὰ καλλιστεῖα certamen erat de formæ muliebris præstantia in templo Iunonis.Et καλλιστεῦσα dicebatur, quæ præstantissima forma prædita erat:& καλλιστεῖον præmium formosissimæ.Sed & apud Barbaros quosdam tradit Athenæus li.12.Dipnosophistarũ,ex Cercida Megapolita in Iambis, ἱερὸν τῆς καλλιπύγου Ἀφροδίτης, id est,templum Veneris pulchriclunis, id est, pulchras nates habentis,ex fœminarum de natium pulchritudine certantium fortuna fuisse ædificatum.Cuipiam rustico erant duæ filiæ venustulæ,quæ inter se de natium pulchritudine certabant:ob idq; venerunt in publicam viam, seq; adolescentulo cuipiam vrbano ostenderunt,vt diiudicaret,vtra earum esset καλλιπυγοτέρα,id est,pulchriorum natium:qui vtranque non indiligenter conspicatus maiorem natu pulchriores nates habere iudicauit:eiúsque amore captus est,ac domũ reuersus,rem totam fratri ordine enarrauit:qui cùm ad id spectaculũ & ipse venisset,minoris venustatem adamauit:atq; ob eã rem vterq; rusticas illas vxores duxerunt:qui deinde opibus affluentes,Veneris templum condidere,quæ καλλίπυγος cognominata est. *Venus Καλλίπυγος.*

50 ¶Omnium autem huiusmodi de pulchritudine contentionum decantatissima ea est,quæ inter Iunonem,Palladem,Venerem fuit,cuius Paris arbiter victoriam Veneri tribuit.Quod ægerrimè tulerunt Iuno & Pallas,non tam iratæ,quòd essent victæ à Venere, quàm quòd sua forma spreta fuisset, vt mire expressit Virgilius statim circa initium Aeneidos,cùm inquit de Iunone loquens: *Certamen de ea re cantatissimum.*

Necdum etiam causæ irarum,sæuique dolores
Exciderant animo:manet alta mente repostum
Iudicium Paridis.

Et subdit,

-Spretæque iniuria formæ.

Quasi per illud, iudicium Paridis, non satis expressisset id, quod erat Iunoni molestius, nisi subiunxisset, Spretæque iniuria formæ. Sed & Homerus lib. 24. eodémque vltimo Iliados, narrat, Iunonem ipsam, & Palladem adeò infensas Ilio & Troianis fuisse ob id, quòd Paris Venerem illis in forma prætulisset, vt etiã Hectoris & mortui, & procul ab ea iniuria remoti corpus, nequaquam, vt cæteri Dij, miserarentur. Illud autem in illo certamine animaduertendum est, Palladem Deam castissimam, & eo nomine inter cæteras celebratissimam, nõ contentam sua naturali forma, sese non indiligenter coluisse, quò formosior & videretur & iudicaretur: quod & Silius Italicus illud iudicium describens lib. 7. Punicorum, admonuit:

-Iam bellica virgo
Aegide deposita, atque assuetum casside crinem
Inuoluit, tum compta comam, pacémque serenis
Conniuens oculis ibat, &c.

Venus autem eodem in loco, quia de forma certamen erat, nihil vltrà rerum superesse dicit, veluti res omnes præ forma nihili ducant fœminæ. Ita enim facit loquentem ipsam Venerem:

-De forma atque ore, quid vltrà
Iam superest rerum? certat Venus &c.

Chassenai furtum. Et hæc quidem duo capita, vti erant in præcedenti editione transtulit Chasse. nulla nominis nostri mentione in suum illum Catalogum parte 2. consid. 23.

51 ¶Quid, quòd fœminę vel circa mortẽ anxię sunt, ne pulchritudinẽ amittãt, optántque priùs mori, quàm desint esse formosæ, queàdmodum apertè ostendit poëta Venusinus lib. Carminũ 3. Ode 27. inducens Europam moribundam hæc dicentem, *Mulieres etiã in morte anxia, ne forma illis pereat.*

-O Deorum
Si quis hæc audis, vtinam inter errem
Nuda leones,
Antequam turpis macies decentes
Occupet malas, teneræque succus
Defluat prædæ, speciosa quæro
Pascere tigres.

Mulieres eis inuident, quæ se pulchriores esse dicuntur. Et hinc quoque videri potest prodiisse, quòd fœminæ suapte natura illis inuident, quæ se formosiores esse dicuntur. Quod intelligens Ouidius li. 9. Meta. ita scribit:

Et si qua est illic formosior, inuidet illi.

Grauiter igitur & scitè pronuntiauit Musæus in illo opere nuper citato:

Καὶ γὰρ ἐπ' ἀγλαΐῃ ζηλήμονές εἰσι γυναῖκες. Id est,

Nam ob pulchritudinem inuidæ sunt fœminæ.

Ex quo item est illud Propertij li. 2. Eleg. 29. ad Iouem pro amica ægrotante,

Num sibi collatam doluit Venus? illa peræque
Præ se formosis inuidiosa dea est.

52 ¶Sed vocant me ad se iterum sacri diuiniloquijq; scriptores, qui & ipsi palàm indicarunt, quãti sit facięda formæ bonitas, quantũmq; vituperandũ sit è diuerso deformitatis vitiũ. Nã Diuus Augustinus in lib. de Ciuitate Dei 22. eodémq; vltimo c. 19 & seq. & iterũ in eo lib. qui Enchiridion inscribitur, c. 92. asserit corpora sanctorum in die iudicij sine vllo vitio, sine vlla deformitate resurrectura. Cuius sententiæ est princeps sententiarũ li. 4. dis. 44. Quo in loco illustrũ interpretũ cœtus, nõ solùm id quoq; affirmat, sed & ex eis multi volunt, damnatorũ corpora è diuerso cũ suis deformitatibus resurrectura, ad maiorẽ eorum confusionẽ. Et id satis innuit ipse Augustinus in li. nouissimè citato, c. 93. cùm rationẽ assignat, quare illud indefinitũ relinquat, dicẽs: Nõ enim nos fatigare debet incerta eorũ habitudo, vel pulchritudo, quorũ erit certa, & sempiterna dãnatio. Nã si ad hoc resurgãt, vt dãnentur, sintq; deterioris, nõ melioris cõditionis, manifestè apparet, quòd nõ dabitur eis pulchritudo, *Corpora sanctorũ sine deformitate resurrectura. Contrà dãnatorum corpora cum suis deformitatibus resurrectura.*

quam

quam non habuerunt: nec auferetur deformitas, quam habuerunt, vt rectè colligit Diuus Bonauentura in ea ipsa di. xliiij.

Christus speciosus.

53 ¶ Ad hæc Dauid omnipotentis tuba Dei, Ode xliiij. de Christo venturo loquens, Speciosus, ait, præ filiis hominum. In cuius loci enarratione Diuus Augustinus declarat, quare dicatur speciosus præ filiis hominum, non angelorum. Et iterum Ode xcij. Dominus regnauit, decorem indutus est. Et de eodem Esaias, alter Dei consiliarius, c. 63. Iste formosus in stola sua. Cui licet refragari videatur alter Esaiæ locus de eodem loquēs, c. liij. Non habebat speciē, neque pulchritudinem. Verùm id quomodo sit intelligendum, tradit Diuus Chrysostomus in Matthæum Homi. xxviij. vbi videre poteris. Vt iam minùs mirum sit, quòd Plato in epistola ad Dionys. Regem, affirmauit Deum esse pulchrorum omnium causam, quasi totius pulchritudinis fontem, principium, originem. Sed & aliàs sæpe diuinæ literæ pulchritudinis titulo atque nomine extollunt claras, & insignes pudicitia & cæteris virtutibus, fœminas. Quod videre licet in Sara, Rebecca, Rachel (vt iam diximus) Abigail, Susanna, Iudith, Hester, filiabus Iob, quas ei Deus dedit in demortuarum locum, & aliis plerisque. Sed & viros quoque eo titulo insigniuit. Nam de Ioseph scribitur Gene. 39. Ioseph erat pulchra facie, & decorus aspectu.

Deus omniū pulchrorū causa & fons.

Pulchritudo exterior, index interioris.

54 ¶ Neque immeritó. Nam pulchritudo exterioris hominis ostendit, refert, exprimit pulchritudinem hominis interioris. Et vt ait Diuus Ambrosius in lib. ij. de virginibus, Species corporis simulacrum est mentis, figuráque probitatis. Cuius sententiæ testimoniū citant è nostris Marti. Fan. in tract. de modo studendi, c. xxx. versatem & considerandum est. & Lucas Pen. in l. j. col. j. versic. secundò quæritur. C. qui ætat. vel profess. se excu. lib. x. vbi & ex autoritate Boëthij scribit, non esse satis idoneum studiis liberalibus, qui inuenustus fuerit & deformis. Quod & iterum repetiit in l. j. C. de profess. qui in vrbe Constan. lib. xij. Socrates parens Moralis Philosophiæ, in Phædro Platonis, subobscurè quidem, vt solet, innuit bonam corporis figuram bonæ mentis argumentum esse, aut certè adiumentum: illud pulchri equi, hanc equitis sub nomine depingens ac denorans. Eiusdem scholæ Plotinus scribit esse naturaliter intus, bona quæcunque sunt, extrinsecus verò pulchra. Quippe ex interioris formæ perfectione, atq; seminariæ rationis victoria, super materiam prouenit externa formositas. At quisquis is est, qui elegantissimum Constantino Panegyricum dixit, cuius initium est, Facerem sacratiss. Imper. Non frustrà (inquit) doctissimi viri dicunt, naturam ipsam magnis mētibus domicilia corporum digna metari: & ex vultu hominis ac decore membrorum colligi posse, quātus illò cælestis spiritus intrarit habitator. Hūc locū imitatus Latinus Pacatus iure inter eloquētiæ principes annumerandus, in Panegyrico ad Theodosium scripto, hanc & de hac re ex sapientum opinione protulit sententiam: Augustissima quæque species plurimum creditur trahere de cælo. Siue enim diuinus ille animus venturus in corpus, dignū priùs metatur hospitiū: siue cùm venerit, fingit habitaculū pro habitu suo: siue aliud ex alio crescit, & cùm se paria iunxerunt, vtraque maiora fiunt. Et statim pòst subdit: Virtus tua meruit imperium, sed virtuti addidit forma suffragium. Illa præstitit, vt oporteret te principem fieri: hæc vt deceret. Cui planè consonat carmen Euripidis à Porphyrio illo, qui inter Platonicos propter excellentiam Philosophus appellatur, citatum in Isagogico, id est introductorio dialectico, cap. iij.

-- Πριάμου εἶδος ἄξιον τυραννίδος. Id est ad verbum,

-- *Priami species digna imperio.*

Priami species digna imperio.

Euripidis locus.

Nam & Priamus ab ea speciē ab Homero lib. xxiiij. Iliados, in infinitis propè locis θεοειδὴς, id est, specie, forma, facie diuina appellatur. Quanquam & alij in Euripidis Phœnissis (vnde descriptā hanc sentētiā aiunt) & Porphyrio nō Πριάμου, sed πρῶτον μὲν legunt. Hanc enim illius esse integram sententiam apud Stobæum Sermo. 63.

Ἴδοιμι δ' αὐτῶν ἔκγον' ἐξ ἐκγόνων,
Πρῶτον μὲν εἶδος ἄξιος τυραννίδος. Id est,
Vtinam videre contingat mihi ipsorum nepotes nepotum,
Primùm quidem forma dignos regno.

Plinius autem in eo Panegyrico, quem Traiano dixit, Iam, inquit, proceritas corporis, iam honor capitis, & dignitas oris longè latéque principem ostentant. & Claudianus de Stilicone,

Iam tum conspicuus, iam tum venerabilis ibas:
Spondebátque ducem celsi nitor igneus oris,
Membrorúmque modus.

Et huc quoque alludit illud Ouidij lib. 2. Fastorum de Lucretia,

Et facies animo dignáque párque fuit.

Et lib. 6. eiusdem operis:

Par animo quoque forma suo respondet in illa,
Et genus, & facies, ingeniumque simul.

Ex nostris Cy. in l. 1. in 3. q. D. de iurisd. om. iudi. scribit in pulchro corpore pulchram quoque animam residere. quem refert & sequitur Alex. consi. 209. ponderatis his, col. 2. versi. dictus verò iuuenis. lib. 6. Quibus etiam adstipulatur, quòd Hebræi bonum & pulchrum eadem voce appellant, tanquam scilicet bonitas à pulchritudine non seiungatur, neque pulchritudo à bonitate. Quod interpretes declararunt in Gene. c. 6. in eodem loco, Videntes filij Dei filias hominum, quòd essent pulchræ. Et in Canticis c. 1. vbi scribitur, Meliora sunt vbera tua vino. asserunt verti debuisse, Pulchriora sunt. Quanquàm etiam ibi non Vbera vertendum erat, vt contendit Augustinus Eugubinus.

55 ¶ Contrà verò deformitas corporis declarat deformitatem animi. Rarenter enim in corpore deformi nobilis formosúsque animus insidet: vt è nostris asserit Panor. in c. quia diuersitatem. in 1. no. per illum tex. de concess. præb. Vtq; Aspasius prodidit, fieri non potest, vt qui omnino deformis est, bonus sit. Cui subscribens Rasis, vir inter Medicos maximi nominis, lib. ad Almansorem 2. c. 33. Cuius, ait, facies est deformis, vix potest habere bonos mores. Et iterum c. 54. Faciem fœdam malos mores significare asserit. Et ante illum Galenus lib. de Temperamentis 2. c. 6. scribit naturam membra componere, prout moribus animæ conuenit. Quod & ipse affirmat tum lib. 1. tum 11. de Vsu partiū. Et vt apud Planudem in vita Aesopi ille prodidit, ὄια ἡ μορφὴ, τοιάδε καὶ ἡ ψυχή. Id est, qualis forma, talis & anima. Ideóque Homerus, quemadmodum eos, quos virtute præstantes heroas facit, decentissima quoque corporis specie fingere consueuit, θεοειδεῖς (quod iam suprà diximus) id est, diuina specie, & θεῷ ἰκέλους, id est, Deo similes, eos identidem appellans. Ita Thersitæ vt mentem ignauam ac degenerem, sic & corpus ad portentum vsque à capite ad pedes deforme effinxit, vt in eo possis intelligere pessimum animum in domicilio se digno habitasse. Ita enim illum describit lib. 2. Iliados:

Deformitas corporis animi deformitatem ostendit.

Thersitæ deformitas.

-Αἴσχιστος δὲ ἀνὴρ ὑπὸ Ἴλιον ἦλθε,
φολκὸς ἔην, χωλὸς δ' ἕτερον πόδα, τὼ δέ οἱ ὤμω
κυρτὼ ἐπὶ στῆθος συνοχωκότε. αὐτὰρ ὕπερθεν,
φοξὸς ἔην κεφαλὴν. ψεδνὴ δ' ἐπενήνοθε λάχνη.

Id est, Fœdissimus omnium, qui ad Troiam nauigauerant, altero oculo strabo, altero pede claudo, curuis humeris, & in pectus contractis, vertice acuminato, rara lanugine. Ideóque Lycophron huius turpitudinem expressurus, eum graphicè πιθηκόμορφον nuncupauit, id est, similem simiæ, in cuius scilicet confabricatione iustam fuisse naturam dicere solebat Hippocrates, quòd ridiculam animam ridiculo circumuestiuisset corpore. Quod & repetit Galenus lib. 1. de Vsu partium.

Simia corpore & animo ridicula.

56 ¶ Quibus adstipulatur, quod & scribit Proclus in libro de Magia & dæmone, naturam, quæ animis confingit corpora, instrumenta eis congrua sumministrare, imaginésque animarum in corporibus indicare. Velleius autem Paterculus libro posteriore Romanæ historiæ, de Vatinio illo, cuius odium in prouerbium cessit, hoc in eam sententiam scribit: In quo deformitas cum turpitudine certabat ingenij, adeò vt animus eius dignissimo domicilio inclusus videretur. Et Cornelius Tacitus lib. 12. Iu

Vatinianum odiū, prouerbio celebratū.

12. Iulius, inquit, Pelignus ignaui animi, & derididiculo corporis iuxtà conspiciendus. Quin & Valerius Martialis lib. 12. Epigrammatũ, Zoilum quendam ex oris deformitate malum esse suspicatur:

Crine ruber, niger ore, breuis pede, lumine læsus:
Rem magnam præstas Zoile, si bonus es.

Est & Græcum Epigramma Palladæ in Claudum quempiam li. 2. Epigrammatωn:

Χωλὸν ἔχεις τ̃ νοῦν, ὡς τ̃ πόδα, καὶ γὰρ ἀληθῶς,
Εἰκόνα τῶν ἐντὸς σοῦ φύσις ἐκτὸς ἔχει.

Quod ita traducit Morus,

Clauda tibi mens est, vt pes, natura notásque
Exterior certas interioris habet.

Ante hos Aristophanes ἐν Θεσμοφοριαζούσαις:

Ταῦτ' ἄρ' ὁ Φιλοκλῆς αἰσχρὸς ὢν αἰσχρῶς ποιεῖ.
Propterea Philocles turpis existens turpiter facit.

Et Ecdorus, alter Poëta Græcus, apud Stobæum, Serm. 88.

Μορφὰς ἀτερπεῖς ὄψεσι κεκτημένος,
Παρεμφερεῖς ταύταισι τοὺς τρόπους ἔχεις.
Ἐκ τοῦ κακοῦ γὰρ ἡ φύσις τίκτει κακόν,
Ὡς δ' ἐξ ἐχίδνης πάλιν ἔχιδνα γίγνεται.
Faciem aspectu deformem possidens,
Mores etiam eiusmodi habes.
Ex malo enim natura malum producit,
Vt ex vipera rursum vipera nascitur.

Quibus concinens Cassius Iatrosophista, Problematωn medicorum c. 51. sic scribit: Διὰ τί οἱ τερατόμορφοι, καὶ ἄφρονες; ὅτι τοῖς σωματικοῖς τὰ ψυχικὰ συμπάσχει, ὥσπερ τοῖς ψυχικοῖς τὰ σωματικά. Hoc est, Cur monstrosæ formæ homines, etiam insipientes sunt? quia corporalibus consentiunt animalia, sicut animalibus corporalia.

57 ¶ Zenodotus tradit, Corytheum quẽpiam fuisse insigniter stultũ ac vecordem, sicuti etiam forma erat infelicissima ac fœdissima. Vnde natũ Adagium, Κορύθου ἀειδέστερος, id est, Corytheo deformior. Cuius etiam meminit Erasmus Adagiorum Chil. 3. centur. 2. c. 8. Plutarchus Chæronensis in Lycurgo, refert apud Lacedæmonios ex instituto ipsius Lycurgi, partus nutriendi ius patri nõ fuisse, sed in quendam locum deportabatur, quem Leschen vocabant, vbi sedentes ij, qui ex tribulibus maximi natu essent, si quidem infantem deformem animaduerterent, ad apothecas appellatas exponendum demittebant: perinde quasi eius vita, qui minùs pulcher statim ab initio, & ad bonam corporis cõpositionem natura productus esset, neque sibi vtilis, neque Reipub. foret. Cui & succinit, quod Augustinus ait, & Decreta Canonica clamant, 41 di. §. vln. Incõpositio corporis inæqualitatẽ indicat mẽtis. Antonius Panhormita (siue is fuit Aeneas Syluius, aut alter quispiam, qui ad ipsius Panhormitæ libellum de Alphonsi regis facetiis, quædã addidit) scribit Barptolemæum Caprã Mediolanen. Antistitẽ dicere solitum, idcirco se ministros forma præstantes quæsiuisse, quoniã turpes animi, turpia corpora incolerent: improbitatẽ autem in egregia forma perrarò compertã esse. Mirum est, quod tradit Porphyrius, dæmones, quorũ animi iniqui sunt, corpora habere deformia. Quibus adde, quod ex nostris scribit Bal. in l. obseruare. col. 2. C. quor. ap. nõ recip. quod sicut turpis corporis habitudo declarat quẽ procliuẽ ad scelera, ita pulchra ad virtutes. Sequitur Hipp. Marsil. in l. 1. in prin. col. pe. D. de quæst. & Io. Neuizanus inter consi. feudalia Alberti Bruni, consi. 12. patres comederunt. col. 4.

Corytheo deformior, prouerbium.

Lacedæmoniorum institutum.

58 ¶ Nec prætermiserim, quod de Philopœmene illustrium Græcorum ducum postremo & Plutarchus, & alij tradiderunt. Is forma fuit non admodum liberali: igitur cum Megaris eius aduentus expectaretur, pararetúrque conuiuium apud hospitem ingenti apparatu, illéque interim ædes omnium subisset primus, credidit hospitis vxor, tum ex forma, tum ex veste tenui, ex ministris esse quempiam, qui

ab ipso

ab ipso duce esset præmissus, illúmque ligna scindere iussit: quod cùm sedulò faceret, inter hæc superuenit hospes, qui rei indignitate commotus, quídnam hoc est, inquit, Philopœmenes? Cui ille Dorica lingua, Meæ, inquit, deformitatis pœnas pendo. Quam & ipsam historiam versibus cecinit Tzetzes Historiarum Chiliad. 6. capite 84.

Παῖς Φιλοποίμην Κραύσιδος ὤν, βασιλεὺς Ἑλλάδος,
Ἄμορφον δ' εἶχε τὴν μορφήν. παρά τινος κληθεὶς δὲ
Ἀπῆλθεν ὡς πρὸς ἄριστον πρὸ χρόνου τοῦ ἀρίστου.
Ἀπόντος δὲ τοῦ τότε μὲν τοῦτον κεκληκότος,
Ἰδοῦσα τοῦτον ἡ γυνὴ τελοῦντα τὴν ἀμόρφιν,
Οἰκέτην τε νομίσασα, σχίζειν κελεύει ξύλα.
Ὁ δ' ὢν ἐπιεικέστατος, τὸ κελευσθὲν ἐποίει.
Ὡς δ' ὁ καλέσας ἐπελθὼν, ἰδὼν τὸ πεπραγμένον,
Τί τοῦτο; ἀνεβόησεν, ὦ Φιλοποίμην λέγε,
Τί δ' ἄλλο, ἢ τιμώρημα τῆς δυσειδοῦς μορφῆς μου; Hoc est,

Filius Philopœmenes Crausidis, erat Imperator Græciæ.
Deformem autem habuit formam. Ab aliquo vocatus autem
Abijt ad conuiuium ante tempus prandij.
Absente autem eo, qui eum quidem tunc vocauerat,
Conspicata hunc illius vxor existentem deformem,
Famulúmque arbitrata, scindere iubet ligna.
Ille autem existens modestissimus, iussum faciebat.
Vt autem qui vocauerat, venit, conspicatus quod fiebat,
Quid hoc exclamauit. Philopœmenes inquit,
Quid verò aliud, quàm pœna deformis formæ meæ?

59 *De eadem re. Sacerdotes nulla deformitate sint insignes.* ¶Ex his exiit lex Mosaica, qua deformia & maculosa vetabantur offerri, vel immolari Domino. Leuit. 2. cap. & Deuterono. 15. Item alia lex, ne qui esset corpore deformis, vel vitiatus, panes Deo suo offerret, neque ad eius ministeriū accederet, vt scribitur Leui. 21. c. & repetitur in ca. hinc etenim. 49. distinct. vbi Diuus Gregorius luculenter probat, corporum vitia & maculas, habere symbolum vitiorum animi. Cuius item sententiæ fuit Diuus Hieronymus ad Fabiolam de veste sacerdotali. Præcipitur (inquit) sacerdotibus, vt nulla debilitate insignes (Erasmus legit segnes) sint, ne truncis auribus, læso oculo, simis naribus, claudo pede, cutis colore mutato: quæ omnia referuntur ad animæ vitia. Hæc ille. Sed & de iure canonico, sola corporis deformitas promoueri quenquam impedit. c. 2. & ibi gloss. in verbo, deformitatem. & Hostien. & Panormit. de cleri. ægrot. & voluit etiam Innoc. in cap. ex parte. de corp. vitia. & facit text. in c. vlti. & ibi gloss. & doct. eod. tit. Quibus planè consonat vetustus mos Romanorū, apud quos virginem Vestalem capi fas non erat, quę aliqua corporis labe insignita esset, vt ex Antistij Labeonis autoritate prodidit Gellius lib. Noctium 1. c. 12. & Fenestella de Magistratibus Rom. c. 7. Secundum quam sententiam Diuus Hieronymus parentes arguit, qui deformes filias virginitati consecrant. Ita enim scribit ad Demetriadem virginem: Solent miseri parentes, & non plenæ fidei Christiani, deformes & aliquo membro debiles filias, quia dignos generos non inueniunt, virginitati tradere. Apud Senecam libro quarto Declamationum, lex est huiusmodi: Sacerdos integer sit. Nam (vt paulò pòst subiungitur) sacerdos non integri corporis, quasi mali ominis res vitanda est. Quanquā & ibi quoque pro altera parte scribatur, legem huiusmodi integrum ad animum referre, non ad corpus. Sed & quòd ad corpus quoque respiciat, adstruit Diony. Halicar. lib. 1. Antiquitatum Romanarum, vbi laudat Romulum Romanarum legum latorem, quòd sacerdotia non vænalia, nec sorte diuidenda fecit: sed cuiusque curiæ binos creauit supra annum quinquagesimum natos, excellentes genere, simul & virtute præstantes, neque tamen inopes, aut corpore vlla ex parte trunco. Et Plinius lib. 7. capite 28. de Sergio loquens, Quæ omnia, inquit, ex oratione eius apparent habita, *Vestales item.*

cùm in Prætorio, aut, vt alij legunt, in prætura sacris arceretur à collegis, vt debilis, id est, mancus, & mutilus. Nam primùm dixerat, illum dexteram manũ perdidisse. Idem autem lib. 28. c. 12. tradit se inuenisse apud authores, his, qui lentiginem habeãt (ea est vultus deformitas) negari Magicorum sacrificiorum vsum. Cui concinens Apuleius in Apologia prima, scribit puerum Magico carmine initiandũ, oportere eligi, inter cætera decorum, vti suprà diximus. Pausanias autem lib. 9. Daphnophorum Apollinis Ismenij sacerdotis cognomen fuisse, quem & forma & genere insignem annuum legebant.

60 ¶ Quid plura? deformitatem antiqui vsqueadeò abhorrebant & detestabantur, ex pulchritudine verò tantum sibi fauoris pollicebantur, vt formoso occurrisse felix omen haberetur, deformi contrà infelix, atque inauspicatum. Hinc in deformes, fœdóque aspectu homines natum adagium: *Deformitas detestabilis. Deformi occurrere infelix omen.*

Σὲ δ' οἰωνίσαιτ' ἄν τις ἰδών. Id est, qui te conspexit, augurium capere poterit. Ad quod alludens Iuuenalis Satyra v. ait:

Tibi pocula cursor
Getulus dabit, aut nigri manus ossea Mauri,
Et cui per mediam nolis occurrere noctem.

Quem locũ tamen interpretes dissimulanter, aut nescienter transierunt. Hinc autẽ Imperator Septimius Seuerus ex Aethiopis cuiusdam occursu ingruere sibi mortẽ concepit, authore Aelio Spartiano in vita illius. Bruto quoque & Cassio in aciem prodituris, obuius Aethiops mortẽ præsignauit, vt tradit Plutarchus in vita ipsius Bruti. At Augustus Imperator, vt tradit Suetonius, pumilos atque distortos, & omnes generis eiusdem, vt ludibria naturæ, malique ominis abhorrebat. Et ex hoc fortè veteri prouerbio olim dicebatur, **Ἐριννύων ἀπορρώξ**, id est, Furiarum stirps, de eo, qui tetra esset fœdáque specie, quique (vt scribit Aristophanes) **μανικὸν βλέπων**, id est, furiosè toruéque intuetur. Nam & quod noxium est, & exitiale, id à Furiis orrum dicunt, sicuti Aiax in tragœdia, *Æthiopis occursus mortis portentum. Prouerbium.*

Ἆρ' οὐκ Ἐριννὺς τοῦτ' ἐχάλκευσε ξίφος.

61 ¶ Nec contẽnendum est, quod scribunt Athenęus li. 13. **Δειπνοσοφιστῶν**, & Pausanias li. 1. quo Attica describit, quòd cùm Phyrne, siue, vt alij vocant, Phryne meretrix Thespiensis in iudicio Atheniẽsi fuisset cuiuspiã delicti accusata ab Euthia (vt ipsi Athenæo placuit) aut ab Anaximene (vt Diodorus maluit) tandẽ ob pulchritudinẽ solã fuit absoluta, cùm tunicã à pectore diduxisset: interposito mox decreto, ne quis misericordiæ captandæ gratia epilogis vteretur. Tantum potuit fauor pulchritudinis, vt illã liberare potuerit, quod quidẽ Hyperidis oratoris clarissimi actio, quãquã admirabilis (vt scribit Quintil. li. 2. c. 16.) efficere nõ potuerat. Id quod etiam Plutarchus tradidit in vita ipsius Hyperidis. Hęc sanè ea est, de qua Propertius ita cecinit: *Phyrne ob pulchritudinem absoluta.*

Nec quæ deletas potuit componere Thebas
Phryne, tam multis facta beata viris.

Hæc autem historia satis comprobat illam Publij Syri sententiam,

Formosa species muta commendatio.

Quoniam scilicet formosis fauetur, etiã si nihil dicant. Ex quo & Aristoteles, apud Laërtium dicebat, pulchritudinem, **παντὸς ἐπιστολίου συστατικώτερον**, id est, quauis epistola esse commendabiliorem, siue malis, efficaciorem ad cõmendationem: quod & nonnulli Diogeni adscribunt. Theophrastus (vt ille subdit) **σιωπῶσαν ἀπάτην**, id est, tacitã, siue silentem fraudem, vocabat, quod sine verbis persuadeat. & Carneades **ἀδορυφόρητον βασιλείαν**, id est, regnum absque satellitio: quòd formosi sine vi impetrent quicquid volunt. Et (vt dicebat Domitianus Imperator Roma. apud Sueto.) nihil gratius est decore: quod & alibi, ni fallor, retulimus. *Pulchritudo fraus tacita. Regnũ absq; satellitio.*

62 ¶ Quibus addiderim, quæ Melancomius, quisquis is fuit, de pulchritudine scribit apud Stobæũ, Ser. 63. **Ἐγὼ ὂν πρῶτον αὐτὸν εὐδαιμονίζω τὸ κάλλος, ὃ διὰ τῶν ἀνθρωπίνων**

ἐστὶν ἀγαθὸν ἀριδηλότατον μὲν, καὶ ἥδιστον θεοῖς, ἥδιστον δὲ ἀνθρώποις, ἀλυπότατον δὲ τοῖς ἔχουσι, καὶ ἐπιγνωσθῆναι ῥᾷστον. τὰ μὲν γὰρ ἄλλα ἀγαθὰ καὶ λάθοι προσόντα, καὶ ἀνδρεία, καὶ φρόνησις, εἰ μὴ τύχοι ἔργῳ τινὸς ἀποδεικνύμενον. τὸ δὲ κάλλος οὐχ οἷόν τε λαθεῖν. ἅμα γὰρ τοῖς ἔχουσι φαίνεται. εἴποι δ' ἄν τις ὅτι, καὶ πρότερον οὕτως ὀξεῖαν αἴσθησιν ἑαυτοῦ παρέχει. ἔτι δὲ τοῖς μὲν ἀγαθοῖς οἱ πλεῖστοι φθονοῦσι, καὶ δυσμενεῖς γίνονται. τὸ δὲ κάλλος τοὺς αἰσθανομένους ἑαυτοῦ, φίλους ποιεῖται. καὶ οὐδένα ἐχθρὸν ἐᾷ γίνεσθαι. Quæ sic traduxit Conradus Gesnerus: In primis equidem ipsum felicem existimo pulchritudine, quæ inter humana bona maximè conspicua & suauissima Diis est, hominibus gratissima, possidenti minime molesta, cognosci facillima. Cætera enim bona in homine sita, vt fortitudo, prudentia latere possunt, nisi opere aliquo demonstrentur: pulchritudo autem latere nullo modo potest: statim enim in principio celerem sui sensum exhibet. Ad hæc, bonis quidem plurimi inuident, & inimici redduntur: pulchritudo autem eos qui ipsam sentiunt, amicos reddit, & neminem sibi inimicum fieri permittit. Sed & inibi Dius quispiam Pythagoricus hæc quoq; in laudem pulchritudinis prodidit: τίς ἀγὼν, ἢ βιοτᾶς ὄντως ναμερτέως εὐδαίμων ζωὰ· καὶ τίνας ποτὶ Διὰ κρίνειν εὐδαίμονας, ἢ τὼς διὰ τὰς σκανέος καλλονὰν ἔχοντας, λάφυρα φύσιος. τούτως γὰρ, ὡς ἐνὶ, μασσότερον οἱ πλεῦνες ὡς θεὼς, ἢ θεῶν ἱδρύματα, ὑπερέχοντι, καὶ θεραπεύοντι, θρησκεύοντες οὐ καλὰν θρησκείαν. καὶ ὄντως, ἐμοίγε καταπλήσσει ἔχειν τι σεμνὸν καὶ θαυμασμοῦ ἄξιον. τὼς μὲν γὰρ ἄλλως τῶν ἀνθρώπων, χάριν ἐπαιτεῦντι οἱ εὖ ἔρξαντες: τοῖς δ' εὐμόρφοις τοὐναντίον. Id est, Quænam vera est felicitas vitæ, & qui alij beati iudicandi, quàm per Iouem, qui corporis pulchritudine præditi sunt, naturæ dono? Illos enim plurimi, ceu Deos, aut Deorum statuas, maximi faciunt, & colunt, inseruientes eis, non tamen vt debeant. Et re vera mihi videtur, pulchritudo, nescio quid reuerendum & admiratione dignum continere. A cæteris enim hominibus, qui eos beneficio affecerunt, gratiam reposcunt: à formosis verò contrà.

Pulchritudinis laudes.

63 ¶Denique quod de impudicitia formosarum suprà diximus, non eò spectat, vt omnes formosas impudicas, deformes contrà pudicas semper existimemus, vt scribit Palladas apud Stobæum cap. v. quod est de temperantia:

Deformes sæpe impudicas esse, & contrà formosas pudicas.

Οὔτε τὸ δύσμορφον πάντως ἀνύποπτον ὑπάρχει,
Οὔτ' ἀκολασταίνειν πᾶσα πέφυκε καλή.
Καὶ γάρ τις διὰ τὴν ὥραν τοῖς πολλὰ διδοῦσιν
Οὐχ ἕπεται. πολλὰς δ' ἔστι γυναῖκας ἰδεῖν
Οὐχὶ καλὰς τὴν ὄψιν, ὀπυομένας ἀκορέστως,
Καὶ τοῖς χρωννυμένοις πολλὰ χαριζομένας. Id est, propè ad verbum,

Neque quod deforme est, (siue vno verbo, deformitas) *caret suspicione:*
Neque intemperans esse, quæcunque formosa est: solet.
Quædam enim eos, qui ob formam multa largiuntur,
Non sequitur: multas verò est mulieres videre,
Non pulchras aspectu, coeuntes insatiabiliter,
Et his, qui eis vtuntur, multa gratis offerentes.

Ex quibus intelligis, magnum illud incommodum accidere viris, qui deformes vxores, sed impudicas, nanciscuntur, quòd hæ cùm gratis ob deformitatem minimè solicitentur, pretium libidinis vltro viris offerunt, sua & maritorum bona in eam rem profundentes. De quibus videbis infrà in IX. lege connubiali, numer. 111. incip. de posterioribus.

64 ¶Vxor ergo formosa (vt tandem concludamus) & deligenda esse videtur, & omnibus votis expetenda. Tum ob eas, quas suprà diximus, rationes, tum & aliis potissimum duabus minimè contemnendis. Primùm quidem, vt formosa vxor formosos tibi pariat filios, qui plerunque speciem effigiémque matris referre consueuerunt, vt attestatur Germanorum ex Bebelio adagium, Ex turpi vacca, turpis generatur vitulus. Qua de re paulò pòst plura subijciemus. Propterea Iuno Virgiliana in hæc verba Aeolum alloquitur:

Formosa vxor quibus potissimùm rationibus deligẽda.

Sunt

Sunt mihi bis septem præstanti corpore Nymphæ,
Quarum quæ forma pulcherrima, Deiopeiam
Connubio iungam stabili, propriámque dicabo:
Omnes vt tecum meritis pro talibus annos
Exigat, & pulchra faciat te prole parentem.

Formosa vxor formosos parit liberos.

Quo in loco, cuius rei causa formosas magni facere debemus (nisi surdo narratur fabula) facilè perspici potest, vt scitè dixit & annotauit Franciscus Barbarus lib. de re vxoria, qui meo munere in lucem prodiit. Ex his autem, quæ diximus, liquidò apparet, nos magnopere in eam rem satagere debere, vt formosissimos quantum in nobis est, liberos gignamus. Cuius etiam rei nos monuit diuinus Plato li. vj. de Leg. ita scribens: Cogitare omnino sponsus & sponsa debent, quo pacto quàm pulcherrimos & optimos ciuitati liberos poterunt procreare.

65 ¶Secundum, vxor formosa ob id etiam ducenda est, vt spreto aliarum concubitu, cum ea quantum fas est, haud ægre oblecteris, matrimonialémq; palæstram non insuauiter exerceas. Non enim ad pœnam (cui, qui deformem duxerit, sese addicit) statutum est matrimonium, sed ad solatium, vt statim in fronte perhibēt sacræ literæ, atque etiam ad honestam inter cætera voluptatem. In qua re non mihi conuenit cum Aelio Vero Commodo Cæsare, patre illius Veri, qui cum Marco Philosopho imperauit, qui (si Spartianus verus est autor) vxori de externis voluptatibus conquerenti, dixisse fertur: Patere me per alias exercere cupiditates meas: vxor enim dignitatis nomen est, nō voluptatis. Imò verò (si verū fateri volumus) vxor voluptatis & oblectamenti nomen est, nedum dignitatis. Quod manifestario legum Mosaicarū testimonio comprobatur, Deuter. 42. Cùm acceperit homo nuper vxorem, non procedet ad bellum, nec ei quippiam necessitatis iniungetur publicè: sed vacabit absque culpa domui suæ, vt vno anno lætetur cum vxore sua. Atque etiam Solomonis Prouerb. 5. Lætare cum muliere adolescentiæ tuæ: quam sententiā citat è nostris Io. Fab. in rubr. Instit. de nup. Subdit autem Solomon post pauca: Et in amore eius delectare iugiter. Ideo Diuus Bonauentura, Pe. Paluden. & alij plerique in iiij. senten. distinct. xxxj. & latissimè Martinus, cui est cognomētum Magister, in lib. de temperantia, quo loco de castitate coniugali disserit, per totum, tradunt nullo eum modo peccare, qui vxorem voluptuose cognoscit, non tamen principaliter causa voluptatis, sed veluti in consequentiam generandæ prolis.

Altera ratio.

Vxor nō dignitatis tantùm, sed & voluptatis nomen.

Voluptas in cōcubitu vxoris non est peccatum, si nō ea sit causa principalis.

66 ¶Sed & illud affirmare audeo, vel reclamante magna Theologorum turba, illum venialiter tantùm peccare, qui voluptatem præueniens, vxorem, tanquam vxorem, explendæ voluptatis causa comprimit, in idque etiam calidis vtitur. Et ita voluit gloss. in cap. quicquid. xxxij. q. ij. per illum textum, & in c. adulterij. vbi etiam gloss. xxxij. q. vij. & gloss. in c. origo. xxxij. q. iiij. & in c. liberorum. xxxij. q. v. & in Summa xxxiij. q. iiij. & rursum in c. vir cum propria, eadem q. & causa, vbi est text. optimus, quòd ipsa licita admistio coniugis sine voluptate carnis fieri non potest. Et idem voluit Collec. in rubri. extrà de spon. & matrimo. & Roma. in rubric. D. solu. matri. col. iij. versi. tandem scias. Et è Theologis hoc etiam tenuerunt Pet. Palu. in iiij. libr. senten. distinctio. xxxij. quæst. iij. & Anto. Flor. in j. parte iij. partis principalis Summæ, tit. j. c. xx. §. sextus. & Angel. Cla. in verbo, debitum coniugale. versi. xxiij. & sentit gloss. ordina. enarrans illud 1. ad Corint. vij. hoc autem secundùm indulgentiam. cùm dicit, quòd cognoscens vxorem libidinis voluptate peccat venialiter. & Astessa. in sua Summa, lib. viij. tit. ix. arti. ij. Marti. Mag. vbi suprà. Et hanc sententiam comprobat text. apertiùs in dicto capit. quicquid. xxxij. quæst. ij. & illud Diui August. in libro de Bono coniugali: Coniugalis concubitus generandi gratia, non habet culpam: concupiscentiæ verò satiandæ, sed tamen cum coniuge, propter tori fidem, venialem habet culpam. Nā & Sara iam senex & sancta, concubitum voluptatem appellat, Genes. 18. Postquam, inquit, consenui, & dominus meus vetulus est, voluptati operam dabo? Nec abs re diximus, qui vxorem tanquam vxorem cognoscit. Nam si tanquam alienam, adul-

Venialiter tātùm peccat, qui voluptuose vxorem cognoscit.

ter est, etiam Senecæ ethnici scriptoris (si ethnicus fuit) testimonio cuius hæc verba sunt in ij. li. huius ti. quomodo in sapientem non cadit iniuria: Si quis cum vxore, tanquam cum aliena, concũbat, adulter erit, quãuis illa adultera nõ sit. Hæc ille: Si igitur de aliena nõ cogitat, quãuis voluptatis causa eã ineat, à peccato mortali est immunis.

67 *Delectabiliora quæ non licent.* ¶Reiicienda ergo & procul abigenda Commodi sententia est, qui ab vxore voluptatem seiungebat, ea tantùm ductus opinione, quòd, vt scribit Fabius Quintilianus (si is est) Decla. xiij. diliguntur immodicè sola, quæ non licent: vt in furorem charitas aliqua conualescat, opus est difficultatibus. Breuis de concessis, sed statim satietati vicinus, affectus est. Non fouet, non nutrit ardorem concupiscendi, vbi frui licet. Et quæcunque in mentibus circa permissa coalescunt, non sunt desiderij, sed voluntatis. Hactenus ille: Est & in id (vt Hieronymus ad Algasiam, q. viij. memoriæ prodidit) secularis apud Græcos sententia, Quicquid licet, minùs desideratur. Secundùm quam sententiam mulier impudica apud Solomonem Prouerb. 9 ad alliciendos animos iuuenum ad inconcessam Venerem, hæc clamat: Aquæ furtiuæ dulciores sunt, & panis absconditus suauior. Et, vt scribit Aelius Lampridius in Alexandro Seuero, Homines illicita magis poscunt, prohibitáque furore persequuntur.

68 *Libanij de his rationibus sententia.* ¶Has autem duas postremas rationes ducendæ formosæ vxoris, potiùs quàm deformis, intellexit Libanius Antiochenus Sophista, Salonicum literis admonens, vt vxorem, si fieri posset, formosam duceret. Malè enim consuli liberis, cùm deformis vxor ducitur. Rarò enim ex deformi vxore formosos nasci liberos. Acceditque ad hoc (vt ille subdit) quòd qui forma præstanti vxorem domi habet, alieno toro non insidiatur. Sed & idem ad Clematium, asserit optimum esse, bona vxore frui, non autem esse deterius habere formosam.

69 *Viri pulchras vxores habentes sæpe alias deformes amant.* ¶Quanquàm scio, quantum ad posteriorem illam rationem attinet, nõ semper eos, qui vxores formosas duxerunt, aliarum, vel deformium concubitu abstinere. Nam & Euripidis sententia est in Antiope apud Stobæum, in eo Sermone, cui titulus est, περὶ ἀφροδίτης πανδήμου, id est, de Venere vulgari:

Κόρος δὲ πάντων· καὶ γὰρ ἐκ καλλιόνων
λέκτροις ἐν αἰσχροῖς εἶδον ἐκπεπληγμένους.
Δαιτὸς δὲ πληρωθείς τις, ἄσμενος πάλιν
φαύλῃ διαίτῃ προσβαλὼν ἥσθη στόμα.

Satietatẽ esse rerum omniũ. Quibus significatur, satietatem esse rerum omnium: vnde & nonnullos esse, qui pulchriores vxores fastidientes, turpibus amoribus percelluntur: & qui epulis splendidis satiati, viliore rursus victu delectantur. Aristophanes autem in Pluto, dicit rerum omnium satietatem esse, præterquam diuitiarum:

ὥστ' οὐδὲ μεστὸς σοῦ γέγον' οὐδεὶς πώποτε.
τῶν μὲν γὰρ ἄλλων ἐστὶ πάντων πλησμονή.

Verba sunt Carionis Plutum alloquentis.

70 *Modus rerũ omnium optimus.* ¶Sed vt à diuerticulis repetatur instituta narratio, tandémque iudicium in hac re meum proferam, Phocylidis sententia est,

πάντων μέτρον ἄριστον, ὑπερβασία δ' ἀλεγεινά. Id est,

Omnium modus est optimus, excessus verò malus.

Quam sententiam repetens Horatius libro Serm. j. Satyra item j.

Est modus in rebus, sunt certi denique fines,
Quos vltra citráque nequit consistere rectum.

Citat è nostris Accursius rubri. Institu. per quas perso. nobis acquir. & Specul. titu. de aduoc. §. nunc de exordiis. vers. alia quoque plura. & Alberic. in authen. quòd ius col. vlt. C. de procur. & Bar. in l. si ita quis. §. ea lege. in fi. & ibi quoque Iason, col. vj. versi. item dum ista. D. de verb. oblig. & Bald. in c. cum sicut. paulò ante fin. de eo qui mit. in possess. vbi hoc dicit probari in d. §. ea lege. vbi etiam glo. asscripsit initium huius sententiæ. & rursus idem Bal. con. 298. quæritur vtrum vsurarius. col. iij. lib. ij. & consilio

486.statutum prouidet.col.ij.versic.sexta.co. lib.ij. & Lud. Bol.consi. 62. cor mundũ &c.viso igitur puncto.col.iiij. Quibus concinens Pindarus Olympiorũ Ode 14. Ἕπεται δ' ἐν ἑκάστῳ μέτρον· νοῆσαι δὲ, Καιρὸς ἄριστος. Itaque cùm inter pulcherrimam fœminam & deformissimã media quædam forma sit, quæ nimio pulchritudinis periculo, & summo deformitatis odio vacat, qualis à Q. Ennio in Menalippa, perelegãti vocabulo, stata, dicitur: quia nec superbior, nec iuxta Biantis sententiam, cõmunis futura sit, ob nimiã pulchritudinẽ: neque pœnitenda ob immodicã deformitatẽ: quam formam modicam & modestam Phauorinus apud Gelliũ lib.v.c.ij. non inscitè appellabat vxoriã. Ennius autẽ in ea, quam proximè diximus, Tragœdia, eas ferè fœminas ait incolumi pudicitia esse, quę stata forma forent. Idcirco huiusmodi mediocrem formã in vxore probo quidem & laudo: elegantẽ verò nimiùm, singularémq; atque excellentẽ formam, æquè ac solidã & absolutam deformitatem, refugiendam, veluti scopulum quendam, censeo. *Forma mediocris in vxore amplectenda. Stata forma.* *Forma vxoria.*

71 ¶In quam sententiam non tam pedibus, quàm stylo, vadit Euripides in Iphigenia in Aulide, cùm inquit non minus verè, quàm venustè: *De eadem re.*

Μάκαρες, οἱ μετρίας θεοῦ
Μετά τε σωφροσύνας μετέσχον
Λέκτρων Ἀφροδίτας,
Γαλανείᾳ χρησάμενοι,
Μαινομένων οἴστρων, ὅθι δὴ
Δίδυμ' Ἔρως χρυσοκόμας
Τόξ' ἐντείνεται Χαρίτων.
Τὸ μὲν, ἐπ' εὐαίωνι πότμῳ,
Τὸ δ' ἐπὶ συγχύσει βιοτᾶς.
Ἀπεννέπω νιν ἁμετέρων
Κύπρι καλλίστα θαλάμων
Εἴη δέ μοι μετρία μὲν
Χάρις, πόθοι δ' ὅσιοι,
Καὶ μετέχοιμι τᾶς Ἀφροδίτας,
Πολλὰν δ' ἀποθείμαν.

Quos versus aliis numerosioribus traducit Erasmus in hunc modum:

Felices, quibus obtigit
Sors nec summa, nec infima,
Sed sanè modica, & quibus
Castos annuit orea
Nancisci thalamos Venus,
Tranquilláque perenniter
Consuetudine perfrui:
Quorum pectora mutuis
Flagrant incita flammulis.
Postquam iam geminis trahens
Spicla torquet ab arcubus,
Tincta spicula Gratijs,
Coma splendidus aurea
Cupido Deus aliger.
Quorum hæc dulce & amabile
Aeuum prospera conferunt,
Vitæ hæc perniciem ferunt,
Ac turbam, hunc equidem meis
Formosissima deprecor,
Acriorque toris Venus.
Sit modesta mihi precor,

Formæ gratia:sint mihi
Amores liciti ac pij,
Contingant mediocria
Blandæ munera Cypridis:
Porrò ingentia deprecor.
Siquis autem velit ad verbum traducere, ita poterit facere:
Felices,qui moderatè Deæ
Et cum temperantia consortes fiunt,
Thalamorum Veneris
Tranquillitate fruentes,
Perciti œstris,quandoquidem
Duas Cupido auricomus
Sagittas intenderit Charitum,
Alteram quidem ad amabilem sortem,
Alteram ad confusionem vitæ.
Auersor hanc à nostris
O Venus pulcherrima thalamis.
Sit verò mihi moderata quidem
Gratia,amores verò casti:
Et particeps sim Veneris, (scilicet moderatæ)
Multam verò auerser.

72 ¶Ad quam sententiam,vt opinor,respicit Galenus,qui ἐν τῷ προτρεπτικῷ λόγῳ πρὸς τὰς τέχνας, id est,in Exhortatione ad bonas artes,laudat illam Euripidis sententiam, οὐ γὰρ ὠφελὲς εὖ, περαιτέρω τὸ κάλλος, ἢ μέσου λαβεῖν. Hoc est, Non expedire pulchritudinem vltra capere, quàm in medio. Ad quod etiam referri potest illud Euripidis in Medea:
ἔρωτες ὑπὲρ μὲν ἄγαν
ἐλθόντες οὐκ εὐδοξίαν,
οὐδ' ἀρετὰν παρέδωκαν
ἀνδράσιν· εἰ δ' ἅλις ἔλθοι
Κύπρις, οὐκ ἄλλα θεὸς
εὔχαρις οὕτω.
Quam nos & infrà in xv lege connubiali,ad aliud non admodum ab hac re alienum afferemus. Quibus adstipulatur,quisquis id fuit,qui hos versus edidit:nunc enim nomen non succurrit:
Cum media semper gaudebam ludere forma:
Maior enim medijs gratia semper inest.
Quos citat gloss.in capit.quærenti,in verbo,per æquitatis.de officio delega.& in capit.j.in verbo,modum.de officio custo.& Alberic.in l.j.col.ij.D.de origine iuris. Nam & Plato philosophorum Deus, libro v.de Legibus, differit honorem corporis circa medium consistere, ne nimis robustum pulchrúmve sit, néve nimis debile, aut deforme. Alterum enim audaces, inflatósque animos reddere, alterum deiectos & illiberales.

73 *De eadem re.* ¶E nostris Ioan.Fab.in rubric.Insti.de nupt.secundùm hanc sententiam monet, vt vxorem formosam despondeamus magnitudine & pulchritudine:magnitudine quidem, quia pueri vtplurimùm matrizant (vt ipse loquitur) in corpore: pulchritudine autem mediocri,non absoluta,&,vt ipse appellat,mira & nitenti: quam quæ habent,vt subdit,ventis cõcutiuntur. Ad quod detorquet illud Salom. Prouerb.11. Mulier pulchra & fatua. Quod tamen nihil ad rem ipsam facit: est enim integra ea sententia huiusmodi: Circulus aureus in naribus suis,mulier pulchra,& fatua. Id est, pulchritudo in muliere impudica,& ideo stulta, est tanquam circulus aureus in naribus suis. Nam sicut sus illum pulchrum circulum aureum,quem naribus gestat, statim

tim luto immergit, ita & mulier illam suam pulchritudinem fœdæ libidini prostituit. Huic autem quod de magnitudine scribit Faber (ne id dissimulanter omittamus) quadrat, quod ex autoritate Theophrasti Plutarchus in vita Agesilai, statim post prin. & rursum in lib. de educandis liberis, etiam paulò post prin. retulit, Ephoros olim Lacedæmonios Archidamum regem graui pecunia mulctasse, quoniam pusilli corporis vxorem accepisset, subinde dicentes, quòd regios sibi liberos, non reges edere cogitasset, aut, vt alij interpretantur, non reges, sed reginas potius, id est, fœminas, siue effœminatos. Ita enim Græcum habet, ὡς οὐ βασιλέας, ἀλλὰ βασιλίδας παρεχοῦν αὐτοῖς διανοοῖτο. Quasi scilicet à matre potissimum liberi aut magnitudinem aut exiguitatem corporis accipiant. Quod & post Galenum comprobat Albertus Magnus lib. de animalibus x. c. j. & iterum lib. xx. c. xiij. & Auicenna in xxj. tertij, & ante illos adstruit Aristoteles lib. ij. de generatione animalium, c. iiij. & lib. Problematum x. c. xij. & Hippocrates, aut, vt alij malunt, Polybius in lib. περὶ γονῆς, id est, de genitura: vbi & adfert exemplum cucumeris aut cucurbitæ, quam si quis iam deflorescentem in paruam heminam condat, cauo vasis illius similis redditur.

Archidamus rex ab Ephoris mulctatus, quòd vxorem pusilli corporis accepisset. Pueri matris staturam sequi solent.

47 ¶ Sunt tamen, qui autumant (vt & hoc in transcursu attingam) proceritatem corporis nihil pertinere ad formam muliebrem: de qua re extat lepidissimum epigramma Catulli, quem non immeritò doctissimum prisci vates appellarunt:

Proceritas corporis muliebris an ad formã pertineat.

Quintia formosa est multis: mihi candida, longa,
Recta est: hæc ego sic singula confiteor.
Totum illud formosa nego: nam nulla venustas,
Nulla in tam magno corpore mica salis.

Sed non desunt formæ muliebris idonei æstimatores, qui sententiæ Fabri in ea parte subscribant. In quibus Aristoteles li. iiij. Ethicorum, c. iij. scribit pulchritudinem in magno corpore consistere. Et lib. iij. Rhetorices, c. v. asserit fœminarum virtutem corporis esse formam, & proceritatem. Et Ouidius arbiter spectatórque formarum elegantissimus, lib. iij. Elegiarum, amicam laudat à magnitudine corporis:

Longa, decénsque fuit, longa, decénsque manet.

Et apud eundem lib. Meta. xiij. Polyphemus in laudem Galateæ, quam deperditè amabat, ait:

—Longa procerior alno.

Et paulò pòst:

—Platano conspectior alta.

Sed & Propertius libr. ij.

Fulua coma est, longæque manus, & maxima toto
Corpore.—

Vnde est & illud Ouidij lib. iij. de Arte amandi,

Si breuis es, sedeas.— Item illud,

Parua vehatur equo.—

Virgilius in obscœno carmine, si is est:

O non candidior puella Mauro,
O sed mollior omnibus cinædis,
Pygmæo breuior gruem timenti.

Ante hos autem Homerus à proceritate corporis laudat Dianam (quod iam suprà diximus) & Nausicaam lib. vj. Odysseæ, cùm scribit primùm,

Diana à proceritate laudata.

πασάων δ' ὑπὲρ ἥγε κάρη ἔχει, ἠδὲ μέτωπα.
Omnes hæc capite superemmet, & fronte.

Et statim pòst de ipsa Nausicaa:

Et Nausicaa.

Ἀρτέμιδί σε ἐγώ γε Διὸς κούρῃ μεγάλοιο
εἶδός τε, μέγεθός τε, φυήν τ' ἄγχιστα ἐΐσκω.

Id est,

Dianæ te ego Iouis filiæ magni

Speciéque, magnitudinéque, naturáque proximè assimilo.

Locum autem illum priorem secutus est Virgilius libr.j. Aeneidos, de eadem Diana loquens:

–Gradiénsque deas supereminet omnes. Et Ouidius lib.iij. Meta. de ea ipsa:

–Tamen altior illis
Ipsa dea est, colloque tenus supereminet omnes.

Et Statius libr.j. Syluarum de eadem quoque, cui statura corporis similem facit Violentillam: *Violentilla.*

–Latias metire quid vltra
Emineat matres, quantùm Latonia Nymphas
Virgo premit.–

Nam Dianam Latoniam vocat, quòd esset Latonæ filia. Sed vt redeamus ad Homerum, is quoque & à magnitudine laudat Penelopen libr.xviij. eiusdem operis non semel: & Pandari filias libr.xx. *Penelope. Pãdari filia.*

Μῆκος δ' ἔπορ' Ἄρτεμις ἁγνή.

Minerua. Et libr.xiij. rursum xvj. eiusdem operis, facit Mineruam similem *γυναικὶ καλῇ, τε μεγάλῃ τε.* id est, mulieri pulchræ, & magnæ. Et apud eundem libr.xv. mulier Phœnissa est,

Καλή τε, μεγάλη τε, καὶ ἀγλαὰ ἔργ' εἰδυῖα. Id est,

Pulchráque, magnáque, & splendida opera sciens.

75 ¶ Ex qua sententiarum diuersitate, clarè liquet, nihil esse verius, quàm Virgilianum illud, *Alijs alia res placent.*

–Trahit sua quenque voluptas.

Citatur à Barb. nostro, cons.38. sapienter scripsit Psalmista, col.iij. lib.ij. Non omnibus sanè idem est stomachus. Et vt ipse scripsit Homerus Odysseæ xiiij.

Ἄλλος γάρ τ' ἄλλοισιν ἀνὴρ ἐπιτέρπεται ἔργοις. Id est,

Nanque alijs aliæ res arridéntque, placéntque.

Et Horatius libr.ij. epistolarum,

Denique non omnes eadem mirantur, amántque.

Et Litanus seruus apud Plautum in Asinaria:

Non omnia eadem æquè omnibus, here, suauia esse scito.

Quæ etiam sententia est Pindari Olympiorum Ode viij.

Τερπνὸν δ' ἐν ἀνθρώποις ἴσον ἔσσεται οὐδέν.

Et Plinij lib.xxij. cap.xxiiij. cùm dicit, Non eadem omnibus amara esse, aut dulcia. Sed tamen sinamus (vt monet Paulus, armarium sanctarum literarum, ad Romanos 14.) in suo quenque sensu abundare: & demus (vt dicit Plinius lib.ix. epistolarum) aliorum oblectationibus veniam, vt nostris impetremus: hincque pedem maturè referamus: iam enim tempus est, vt lex nostra subtexatur. Hæc igitur erit secunda lex connubialis:

Secunda Lex Connubialis.

FORMOSISSIMAS VNDEQVAQVE VXORES NE DVCVNTO. SED ET DEFORMISSIMARVM NVPTIAS CONTEMNVNTO. MEDIOCRITER SPECIOSAS INTREPIDE DELIGVNTO.

IN TER

IN TERTIAM LEGEM CONNUBIALEM, GLOSSAE PRIMAE PARS TERTIA.

1
QVAE lex me submonuit, vt antequam ad alia transeamus, hoc illud loco sciscitemur, Possítne mulier honestè quidem & citra vituperium vti ornatu cultúque, atque aliis artibus, quò formosior, venustior, elegantior sit, & videatur. Et primùm quidem videtur non posse, autoritate sacrarum literarum. Nam diuinus poëta in huiusce rei vituperium ita scribit, Ode cxliij. Filiæ eorum compositæ, circumornatæ, vt similitudo templi. Esaias etiam de meretrice loquens, capite 57. Ornasti, inquit, te regio vnguento, & multiplicasti pigmenta tua. Et Ezechiel quoque cap. 23. Circumlinisti stibio oculos tuos, & ornata es mundo muliebri, &c. Et libr. iiij. Reg. cap. 9. de Iezabel muliere pessima: Porrò Iezabel introitu eius audito, depinxit oculos suos stibio, & ornauit caput suum, &c. Stibium enim id est, quod officinæ hodie Antimonium vocant, quo mulieres ad curam formæ & decoris præsertim oculorum vtebantur, vt tradit Galenus libr. vj. de sanitate tuenda. & Plinius libr. xxxiij. cap. vj. Hincque γυναικεῖον Dioscoridi dictum est. Sed vt redeamus, Osias item de meretrice loquens, cap. 2. Ornabatur inaure sua, & monili suo, & ibat post amatores suos. Et Ecclesiasticus cap. 9. Auerte faciem tuam à muliere compta. Ex quo etiam Genes. 38. Iudas suspicatus est Thamar ex ornatu esse meretricem.

Mulier an possit se honestè ornare.

Contra ornamenta mulierum.

Stibium quid sit.

2 ¶Sed audiamus alios, tempore quidem inferiores, non tamen eruditione & sanctimonia. Volo, (ait Diuus Paulus, prioris ad Timotheum epistolæ, capite secundo) mulieres orare in habitu ornato, aut (vt alij vertunt) in amictu modesto, siue honesto: nam & id quoque significat Græca dictio κοσμίῳ. Et subdit Apostolus, interpretans verba præcedentia, Cum verecundia & sobrietate ornantes se, & non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veste pretiosa. Alterum quoque ecclesiæ fulmen coruscum Petrus, in priore Catholica epistola, ca. 3. Mulierum, ait, non sit extrinsecus capillatura, aut circundatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus. In quo loco glos. quam ordinariam vocant, ex Cæcilio Cypriano, ex libr. de habitu virginum sic iusit: Sereo & purpura indutæ, Christum induere non possunt: auro & margaritis & monilibus adornatæ, ornamenta corporis & pectoris perdiderunt. Diuus autem Ioannes in Apocalyp. cap. 17. introducit meretricem quampiam circundatam purpura & coccino, & inauratam auro & lapide pretioso & margaritis. Vbi secundum sententiam ipsius Cypriani describitur ciuitas meretrix, compta pulchriùs & ornata, & cum ornamentis suis, ac propter ipsa potiùs peritura. Idem Cyprianus in eo ipso libro de habitu virginum, hæc ferme in eam rem scribit: Cæterùm si tu te sumptuosiùs comas, & per publicum notabiliter incedas, oculos in te iuuentutis illicias, suspiria adolescentum post te trahas, concupiscendi libidinem nutrias, peccandi fomitem succendas: vt & si ipsa non pereas, alios tamen perdas, & velut gladium te & venenum videntibus te præbeas: excusari nō potes, quasi mente casta sis & pudica: redarguit te cultus improbus, & impudicus ornatus. Et iterum: Non virgines tantùm aut viduas, sed & nuptas puto, & omnes fœminas admonēdas, quòd opus Dei & facturam eius & plasma adulterare nullo modo debeāt, adhibito flauo colore, vel nigro puluere, vel rubore, aut quolibet deniq; lineamēta natiua corrūpēte medicamine. Et postea subdit: Manus

De eadem re.

Deo inferunt, quando illud, quod ille formauit, reformare & transfigurare contendunt: nescientes quia opus Dei est, omne quod nascitur: Diaboli, quodcunque mutatur. Si quis pingendi artifex vultum alicuius & speciem & corporis qualitatem æmulo colore signasset, & signato iam, consummatóque simulacro manus alius afferret, vt iam formata, iam picta, quasi peritior reformaret, grauis prioris artificis iniuria, & iusta indignatio videretur. Tu te existimas impunè laturam tam improbæ temeritatis audaciam, Dei artificis offensam? Vt enim impudica circa homines & incesta fucis lenocinantibus non sis, corruptis violatísque quæ Dei sunt, peior adultera

Cypriani locus.

detineris. Et rursum: Non metuis, oro, quæ talis es, ne cùm resurrectionis dies 1 venerit, artifex tuus te non recognoscat? ad sua præmia & promissa venientem remoueat, & excludat? increpans vigore censoris & iudicis dicat, Opus hoc meum non est, nec hæc imago nostra est: cutem falso medicamine polluisti, crinem adultero colore mutasti: expugnata (aut potiùs expigmata) est mendacio facies: figura corrupta est: vultus alienus est. Deum videre non poteris, quando oculi tui nō sint, quos Deus fecit, sed quos Diabolus infecit: illum tu sectata es: rutilos atque depictos oculos serpentis imitata es, de inimico tuo compta, cum illo pariter arsura. Sed & inibi alia multa in hanc sententiam disserit, quæ sunt in promptu omnibus. Ex quibus Diuus Augustinus multa ad verbum transtulit in libr. 4. de doctrina Christiana, c. 21. vbi & ipse multa de hac re scribit, quæ & tu videre poteris. Sed vt redeamus ad Cyprianum, is in libro de disciplina & bono pudicitiæ, ita de hac re scribit: Semper est misera, quæ sibi non placet qualis est. Quid capillorum mutatur color? Quid oculorum extremitates suffocatur? Quid facies artibus in diuersam formam conuertitur? Quid postremò speculum consulitur? nisi, & cætera, quæ sequuntur.

De eadem re.

3 ¶ Tertullianus duos libros aduersus ornatum mulierum conscripsit: priorem, cui titulum fecit, de ornatu mulierum, alterum de cultu fœminarum: in quibus multa in eam rem congessit. Ex quibus illud ex posteriori libro excerpsimus: In dominum delinquunt, quæ cutem medicaminibus vngunt, genas rubore maculant, oculos fuligine collinunt: displicet illis nimirum plastica Dei: in ipsis redarguunt, reprehendunt artificem omnium: reprehendunt enim, cùm emendant, cùm adiciunt, vtique 2 ab aduersario artifice sumentes additamenta ista, id est, Diabolo. Gregorius Nazianzenus versus in eam quoque rem elegantissimos conscripsit, quorum initium est huiusmodi,

Μὴ κεφαλὰς πυργοῦτε νόθοις πλοκάμοισι γυναῖκες,
Θρύπτουσαι μαλακὴν αὐχένα ἐκ σκοπέλων.
Μηδὲ θεοῦ μορφὰς ἐπαλείφετε χρώμασιν αἰσχροῖς,
Ὡς προσωπεῖα, κ' οὐχὶ πρόσωπα φέρειν.

Id est ad verbum,

Ne capita turrificate adulterinis crinibus mulieres,
Mollientes mollia colla ex specula.
Neque Dei formas inungite coloribus turpibus,
Vt personas, & non facies feratis.

Quorum quidem postremus versus videtur sumptus ex Locro Poëta antiquo, apud Iulium Pollucem lib. v. c. xvj.

οὐ πρόσωπον, ἀλλὰ προσωπεῖον φέρει.
Non faciem, sed laruam gerit.

Aut ex Lucilio, cuius carmen postea adscribemus. Et in eam sententiam multa subiungit idem Nazianzenus ad cccxxxiuj. versus, ex quibus illud mihi admodum placuit,

--Τήρει δέμας, ὅσον ἐτύχθη:
μηδ' ἔθελε δοκέειν ἀνθ' ἑτέρας ἑτέρα.
--Serua corpus, quale est fabricatum,
Neque velis videri pro altera, altera.

Alter Gregorius, vnus è quatuor ecclesiæ doctoribus, in Homilia, quam in Euangelium Diui Matth. c. 11. edidit: Nemo existimet in luxu, atque studio pretiosarum

vest

vestium peccatum deesse: quia si hoc culpa non esset, nequaquam Petrus à pretiosarum vestium appetitu compesceret, dicens, Non in veste pretiosa. Pensate ergo, quæ culpa sit, hoc etiã viros appetere, quo curauit pastor ecclesiæ & fœminas prohibere. Hæc Gregorius, qui & ipse in alia Homilia in diuum Lucam c.16. enarrans illud, Homo quidam erat diues, qui induebatur purpura & bysso, hæc quoque scripta reliquit. Sunt nonnulli, qui cultum subtilium pretiosarúmque vestium non putant esse peccatum. Quod si videlicet culpa non esset, nequaquam sermo Dei tam vigilanter exprimeret, quòd diues, qui torquetur apud inferos, bysso & purpura indutus fuisset. Et paulò pòst: Quam culpam possumus meliùs etiam ex diuerso colligere: quia si abiectio vilis indumenti virtus non esset, Euangelista vigilanter non diceret, Erat indutus pilis camelorum.

4 ¶His assentitur Augustinus scribẽs ad Posidonium: quod & repetitur in c. fucare. de consecrati. dist. v. Fucare pigmentis (ita enim malo legere, quàm figmentis, quod vulgò legitur) quò rubicundior, vel verecundior appareat mulier, adulterina fallacia est: qua non dubito ipsos etiam maritos se nolle decipi, quibus solis permittendæ sunt fœminæ ornari. Ideo autem legi suprà, pigmentis: nam ex his fiunt fuci illi, quibus vtuntur. Et hinc Expigmare & Impigmatio, pro fucare, & fucatio, apud Cyprianum in d. lib. de habitu virginum: licèt vulgò ibi legatur, Expugnare, & Impugnatio, quæ verba non quadrãt sententiæ. Idem in li. de sermone Domini: Quanta, inquit, amentia est effigiem mutare, naturæ picturam quærere! Tolerabiliora propemodum in adulterio crimina sunt: ibi enim pudicitia, hic natura adulteratur. Diuus quoq; Hieronymus (nisi me fallit memoria) alicubi, locus enim nunc non occurrit, Illi, ait, oculos Christianos scandalizant potiùs, quæ purpurisso & quibusdam fucis ora oculósque depingunt, quarum facies Aegyptiacæ nimio (aut si mauis minio) candore deformes, idola mentiuntur, quas nec numerus annorum docere potest, quòd vetulæ sint, quæ capillis alienis verticem struunt, & præteritam iouentutem in rugis anilibus polluunt. Erubescat mulier Christiana, si naturam cogit in decorem, &c. Et alibi ad Furiam de viduitate seruanda: Quid faciat in facie Christianæ purpurissus & cerussa (quorum alterum ruborem genarum, labiorúmque mentitur: alterum candorem oris, & colli) ignis iuuenum, fomenta libidinum, impudicæ mentis indicia. Quomodo flere potest pro peccatis suis, quæ lacrymis cutem nudat, & sulcos ducit in faciem? Ornatus iste non Domini est: velamẽ istud Antichristi est. Qua fiducia erigit ad cœlum vultus, quos conditor non agnoscit? &c. Idem ad Demetriadem de virginitate seruanda, puellas redarguit, quæ ornant capita, crines à fronte demittunt, cutem poliunt, vtuntur pigmentis, adstrictas habent manicas, vestimenta sine ruga, soccósque crispantes, vt sub nomine virginitatis vendibiliùs pereant.

De eadem re.
Decretorũ locus emẽdatus.
Pigmenta.
Expigmare.
Impigmatio.
Hieronymi locus.

5 ¶Diuus item Ambrosius lib. j. de virginibus: Hinc illa nascuntur incentiua vitiorum, vt quæsitis coloribus ora depingant, dum viris displicere formidant, & de adulterio vultus meditantur adulterium castitatis. Quanta hæc amentia, effigiem naturæ mutare, picturam quærere: & dum verentur maritale iudicium, prodere suum! Prior enim de se pronuntiat, quæ cupit mutare quod nata est. Ita dum alijs studet placere, priùs ipsa sibi displicet. Quem iudicem, mulier, veriorem requirimus deformitatis tuæ, quàm teipsam, quæ videri times? Si pulchra es, quid absconderis? Si deformis, cur te formosam esse mentiris: nec tuæ cõscientiæ, nec alieni gratiam erroris habitura. & alia quæ mox sequuntur. Sed & posteà quoque paulò ante fi. eiusdem libri: Cernis, vt pomparum ferculis similis incedat, quæ se componit, vt placeat, omnium in se vultus & ora conuertens, eo ipso, quo studet placere, deformior. Priùs enim populo displicet, quàm placeat viro. At in vobis reiecta decoris cura plus placet: & hoc ipsum, quòd vos non ornatis, ornatus est. Certè laceræ vulneribus aures & depressæ, onera miseræ ceruicis, nõ sunt alleuamenta lenarum, sed discrim

De eadem re.

discrimina metallorum:hinc collum catena constringit, inde pedem compes includit. Nec refert auro corpus oneretur, an ferro. Si ceruix premitur, si grauatur incessus, nil pretiũ iuuat: nisi quòd vos mulieres, ne pereat vobis pœna, trepidatis. Quid interest, vtrùm aliena sententia, an vestra vos damnet? hinc vos etiam miserabiliores, quàm qui publico iure damnantur: quòd illi optant exui, vos ligari, & alia quæ sequuntur. Idem quoque libro Hexaëmer. 6. c. 8. Deles picturam, mulier, si vultum tuum materiali candore oblinias, si acquisito rubore perfundas: illa pictura vitij, non decoris est: illa pictura fraudis, non simplicitatis est: illa pictura temporalis est, aut pluuia, aut sudore tergitur: illa pictura fallit, & decipit, vt neque illi placeas, cui placere desideras, qui intelligit non tuum, sed alienum esse, quòd placeas, & tuo displiceas authori, qui videt opus suum esse deletum. Dic mihi, si supra artificem aliquem inducas, qui opus illius superioris nouis operibus obducat, nonne indignatur ille, qui opus suum adulteratum esse cognouerit? Noli tollere picturam Dei, & picturam meretricis assumere: quia scriptũ est (videlicet 1. ad Corin. 6.) Tollens ergo membra Christi, faciam membra meretricis? absit. Quòd si quis adulterat opus Dei, graue crimen admittit. Graue est enim crimen, vt putes, quòd melius te homo quàm Deus, pingat. Graue est, vt dicat de te Deus, non cognosco colores meos, nõ agnosco imaginem meam, non agnosco vultum, quem ipse formaui. Reiicio ego quod meum non est: illum quære, qui te pinxit: cum illo habeto consortium: ab illo sume gratiam, cui mercedem dedisti. Quid respondebis?

6 ¶ Sed & Diuus Chrysostomus, Homilia ad populum Antiochenum 21. Vis, inquit, ornare faciem? non margaritis, sed modestia, & honestate: sicq; vir gratiorem cernet aspectum. Ille nempe ornatus & zelotypiæ suspicionem inijcere sæpe solet, & in inimicitias, & contentiones, & pugnas. Et paulò pòst: Modestia autem ornatus omnem quidem improbam suspicionem expellit: omni autem vinculo firmiùs cõiugem conciliat. Non enim tam decorum facit formæ natura fieri aspectum, quàm eam spectantis affectus. Affectum verò nihil sic, vt modestia & honestas inducere solet. Rursúmque paulò pòst: Circa margaritarum cultum insania, est pompa Satanica. Aurum enim cepisti, non vt corpus vincias, sed vt pauperes salues & enutrias. Sed & alia multa in eadem Homilia in cultum muliebrem scripsit, quæ inibi legere promptum est. Quin & in Matthæum Homilia 8. & in Ioannem Homilia 60. ad finem. & in epistolam ad Hebræos Homilia 28. & in Genes. Homilia 36. multa quoque in eam sententiam scripsit. Sed & aliam Homiliam priuatim edidit, de mulieribus se sertis & auro ornantibus. Idem in Genesim Homilia 41: A cultu, ait, externo innumera fiunt mala. Et nondum dico animæ nocumenta, arrogantiam, quæ intrinsecus nascitur, despectum proximi, fastum spiritus, animę corruptionem, voluptatum illicitarum fomitem. Quid, quòd facilè diripitur ille cultus, & famulorum malignitate, & latronum insidiis, & sycophantarum calumniis. Et infinita mala inuenire in eo licet, & perpetuas amaritudines. Sed & idem multa scripsit cõtra mulieres se fucantes & curiosius ornantes, in Genesim Homilia 37. in Matthæum Homilia 31. & in priorem epistolam Diui Pauli ad Timotheum Homilia quinta. Arnobius libro secundo aduersus gentes: Idcirco Deus animas misit, vt diuini ponderis & grauitatis oblitæ, gemmas, lapillos, margaritas, castitatis dispendio compararent? conspiciendos quærerent corporibus fucos? innecterent his colla? laminas pertunderent aurium? imminuerent frontes limbis? fuligine oculos obumbrarẽt: nec informibus erubescerent masculorum calamistris vibrare cæsariem, cutem corporis læuigare? Quanquàm ille videatur loqui de maribus, vt verba sequentia ostendunt.

7 ¶ Aurelius Prudentius, Poëta Christianus, in Amartigenia hæc item prodit in mulieres se ornantes fucantésque:

Nec enim contenta decore
Ingenito, externam mentitur fœmina formam.

Ac

Ac velut artificis domini manus imperfectum
Os dederit, quod adhuc res exigat, aut hyacinthis
Pingere sutilibus redimitæ frontis in arce,
Colla vel ignitis syncera incingere sertis,
Auribus aut grauidis virides suspendere baccas:
Nectitur & nitidis concharum calculus albens
Crinibus, aureolisque riget coma texta catenis.
Tædet sacrilegas matrum percurrere curas,
Muneribus dotata Dei quæ plasmata fuco
Inficiunt, vt pigmentis cutis illita, perdat
Quod fuerat, falso non agnoscenda colore.
Hæc sexus malè fortis agit, &c.

Ausonius quoque quodam Epigrammate Deliam increpat, quòd molliore cultu vteretur:

Delia nos miramur, & est mirabile, quòd tam
Dißimiles estis, túque sorórque tua.
Hæc habitu casto, cùm non sit casta, videtur:
Tu præter cultum nil meretricis habes.
Cùm casti mores tibi sint, huic cultus honestus:
Te tamen & cultus damnat, & actus eam.

Postremò Clemens Alexandrinus lib. Pædagog. 2. c. 10. & 12. & iterum lib. eiusdem operis tertio, c. 2. & 3. vbi multa in hanc sententiam adducit, & inter alia dicit in d. c. 2. nimium sui ornandi studium, maius esse vitium, quàm ebrietatem. Et è recentioribus Theologis D. Bernardinus in lib. de Euangelio æterno, Sermone 47. & in lib. de Christiana religione, Sermone 44. & iterum 46. & 47. Cuius si vera est in ea re sententia, nullam ferè reperias, quæ in ea re quotidie mortaliter (vt Theologi loquuntur) non peccet.

8 ¶ Et hæc quidem de Christianis scriptoribus. Sed nec externi & Ethnici huic desunt sententiæ. Xenophon in Oeconomico, fucum muliebrem grauiter & copiosè taxauit. Nam eo in opere Ischomachus hac isagoge vxoris vitium castigat, quam viderat cerussa, stibio, cæterísque huiusmodi fucis & pigmentis vtentem, quò formosior videretur. Dic mihi, inquit, vxor, nónne hisce legibus matrimonium iniuimus, vt quod esset vtrique facultatum, inuicem communicaremus? Annuit illa. Iam, ait, si, postquam tu tuam portionem bona fide contulisses, ego pro veris gemmis fictitias, pro auro puro puto adulterinum darem, pro torquibus aureis vitrum auri bracteis oblitum, pro monilibus solidis ligna auro, argento, & incrustamentis obducta: num boni cósuleres, aut iudicares, me plus tibi contulisse, si talibus technis tibi imponerem, quàm si, quod haberem, vti est, in mediú conferrem? Quod illa excipiens, caue, inquit, ne mihi talis sis: neque enim te ex animo amare possem. Quo audito, ille sic perrexit: Atqui nos in hoc potissimùm conuenimus, vt alter alteri corporum nostrorum copiam faceremus. Quod cùm vxor annuisset, Súmne, inquit, tibi gratior aut carior futurus, si corpus hoc, vti est, nullo medicamento vitiatum communicem, an si os oculósque minio infectos tibi exosculandos præberem? At ego, inquit vxor, minium nunquam attigerim, neque fucatos oculos gratius, quàm tuos aspexerim. Et mihi, ait ille, puta mentem eandem esse: nec tam mentito (quem tu cerussa stibióque inducis) colore delectari, quàm tuo natiuo. Quo tam commodo sermone castigata mulier, abiecit omnia tectoria, formæque medicamenta. *De eadem re ex externis scriptoribus.*

9 ¶ Autor est Plutarchus in Apophthegmatis Laconicis, & in Lysandro, & in præceptis connubialibus, quòd cùm aliquando Dionysius tyrannus Siculus Lysandri filiabus vestes, muliebrémque mundum misisset, recusauit ea Lysander, inquiens, vereri se, ne huiusmodi ornamentum dehonestaret potius filias, quàm ornaret. Id *Ornamentum magis dehonestat, quàm ornat.*

quod & idem Plutarchus in ipsis Apophthegmatis assignat Archidamo Zeuxidami filio. Ante vtrunque autem Sophocles: Non hic est ornatus, ô infelix, verùm dedecus videbitur, tuæque insania mentis. Ornamentum enim est (vt inquit Crates) quod ornat: ornat autem, quod honestiorem mulierem facit: talem verò præstat non aurum, non smaragdus, non coccineus color: sed quæcunque grauitatis, moderationis, & pudoris specimen adhibent. Hæc Plutarchus. In quam etiam sententiam est senarius ille,

γυναικὶ κόσμος ὁ τρόπος, κ' οὐ χρυσία.

Id est ad verbum:

Mulieri ornamentum mores, & non aurum.

Mulieri ornamentum mores, non aurum. Refert Iustinus lib. xx. Pythagoram Samium Crotoniensem populum in luxuriã lapsum, autoritate sua ad vsum frugalitatis reuocasse: hócque inter cætera assiduitate disputationis fuisse consecutum, vt matronæ auratas vestes, cæteráque dignitatis suæ ornamenta, velut instrumenta luxuriæ, deponerent, eáque omnia delata in Iunonis ædem ipsi Deæ consecrarent: præferentes vera ornamenta matronarũ, pudicitiam, non vestes esse. *Mulierum ornamenta pudicitiam esse, nõ vestes.* Apud Lacedæmonios fœminis ornatus omnis ac mundus muliebris ereptus est. Neque enim eis licuit comam nutrire, neque aurum gestare, vt tradit Heraclides in Politia Lacedæmoniorum. *Lacenæ aurũ non gestabant.* Aristoteles censet mulierem minori cultu atque apparatu vti debere, quàm leges morésque patriæ præscribant, quippe quam considerare oportet, quòd nec vestimentorum nitor, nec excellentia formæ, nec auri magnitudo tantum valet ad mulieris laudem, quantum modestia in rebus, ac studium honestè decoréque viuendi. Aelianus lib. xij. de Varia Histor. inter magnas Aspasiæ laudes, quæ primùm Cyro nupsit, & postea Artaxerxi Persarum Regi, non vltimo loco ponit, quòd ab omni curiositate muliebri, & ornatu esset aliena. *Aspasia omnis ornatus expers.*

10 ¶ Scapha Plautina in Mustellaria:

De eadem re.

Scita es tu quidem:

Noua pictura interpolare vis opus lepidissimum.

Non istanc ætatem oportet pigmentum vllum attingere,

Neque cerussam, neque melinum, neque aliam vllam offuciam.

Et paulò pòst:

Bene olere, nil olere,

Ecastor, mulier rectè olet, vbi nihil olet.

Nam istæ veteres, quæ se vnguentis vnctitant, interpoles,

Vetulæ, edentulæ, quæ vitia corporis fuco occultant,

Vbi sese sudor cum vnguentis consociauit, ilico

Itidem olent, quasi cùm vnà multa iura confundit coquus.

Quid oleas, nescias, nisi id vnum malè olere intelligas.

Cui sententiæ respondens Tullius lib. Epistolarum ad Atticum ij. Epistola j. Quanquam tua illa horridula mihi atque incompta visa sunt, sed tamen erant ornata hoc ipso, quòd ornamenta neglexerant: & vt mulieres ideò bene olere, quia nil olebant, videbantur. Ad quod etiam respicere videtur Arbitri sententia apud Hieronymum ad Demetriadem, de virginitate seruanda: Non bene olet, qui bene semper olet. Quam & ipsam expressit Martialis lib. ij. ad Posthumum:

Posthume, non bene olet, qui bene semper olet.

Ad quod etiam alludens idem Martialis lib. vj. in Coracinum,

Rides nos Coracine nil olentes,

Malo, quàm bene olere, nil olere.

Idem in Gelliam lib. iij.

Quòd quacunque venis, Cosmum migrare putamus,

Et fluere excusso cinnama fusa vitro:

Nolo peregrinis placeas tibi Gellia nugis:

Sic puto posse meum sic bene olere canem.

Nugæ quæ. Nugas autem appellat Martialis (vt id in transcursu dicam) ornamenta muliebria: ita

ita enim peculiariter ea antiqui vocabant, vana prorsus, inutiliáque, atque futilia. Hincque Plautus in Aulularia nugiuendos vocat, qui res huiusmodi vendunt mulieribus, vt testatur Nonius Marcellus. Verba Plauti sunt hæc, *Nugiuendi.*

Nugiuendis res soluta est omnibus.

11 ¶Sed vt redeamus, quia Plautus, vbi suprà, locutus est de istis vetulis, quæ etiamnũ se ornant: in memoriam venit, quod Protagoras, cùm vidisset anum ornatam, εἰ μὲν, inquit, πρὸς ἄνδρας, ἀπλανήθης: εἰ δὲ πρὸς τάφον, ἐκοσμήθης. Si ad viros, falleris: si ad sepulchrum, satis ornata es. Autor Antonius Monachus Melissæ tomo secundo, cap. 34. At Propertius, vir alioquin mulierarius, in vniuersum ornatum fucúmque mulierum multis versibus notat, lib. 1. ad Cynthiam, Eleg. 1. *De eadem re. Anus ornata ridetur.*

Quid iuuat ornato procedere vita capillo?
Et tenues Coa veste mouere sinus?
Aut quid Orontea crines perfundere myrrha?
Téque peregrinis vendere muneribus?
Naturæque decus mercato perdere cultu?
Nec sinere in proprijs membra nitere bonis?

Et cætera quæ sequuntur. Idem quoque lib. 2. eandem Cynthiam ita veluti castigat, Elegia 19.

Nunc etiam infectos demens imitare Britannos:
Ludis & externo tincta colore caput.

Et subdit:

Vt natura dedit, sic omnis recta figura:
Turpis Romano Belgicus ore color.
Illi sub terris fiant mala multa puellæ,
Quæ mentita suas vertit inepta comas.

Quos versus nemo non interpretabitur rectè, qui legerit Cæsarem lib. Commentariorum 5. de Bello Gallico, hæc scribentẽ, Omnes se Britanni glasto inficiunt, quod cæruleum efficit colorem. Et Plinius lib. 22. c. 1. Simile plantagini glastum in Gallia vocatur, quo Britannorum coniuges nurúsque toto corpore oblitæ, quibusdam in sacris nudæ incedunt. Ex quo etiam illud Martialis in Apophoretis: *Glastum.*

Barbara depictis veni bascauda Britannis.

Increpat igitur Propertius Cynthiam, quòd Britannos imitata, glasto se inficeret, cùm turpe sit Romanæ matronæ Belgico, id est, Gallico fuco faciem colorare. Id glastum hodie Galli vulgò Gualdum, siue Guadũ, siue Pastellum appellant, Græci autem Isatidem: quod obiter dicere voluimus. *Gualdum. Isatis.*

12 ¶Sed & vt ad institutum propositum reuertamur, in illam quoque sententiam est Lucilij festiuissimum illud Epigramma, lib. 2. Epigrammatum Græcorum: *De eadem re.*

Τὴν κεφαλὴν βάπτεις, τὸ δὲ γῆρας οὔποτε βάψεις,
οὐδὲ παρειάων ῥυτίδας ἐκτανύσεις.
Μὴ τοίνυν τὸ πρόσωπον ἅπαν ψιμύθῳ κατάπλαττε
ὥστε προσωπεῖον, κ᾽ οὐχὶ πρόσωπον ἔχειν.
οὐδὲν γὰρ πλέον ἐστί. τί μαίνεαι; οὔποτε φῦκος,
Καὶ ψίμυθος τεύξει τὴν Ἑκάβην Ἑλένην.

Id est, ferè ad verbum:

Caput quidem tingis: at senium nunquam tinges:
Nec genarum rugas erugabis quandoque.
Non igitur faciem totam psimythio collinas,
Ne personam habere videare, non faciem.
Nil siquidem est amplius. Quid furis? nunquam fucus,
Et psimythus Hecubam reddiderit Helenam.

Est autem psimythus (vt illud obiter dixerim) cerussa, vt scribit Plinius lib. 34. cap. vltimo, vbi docet quemadmodum fiat, sicuti etiam facit Vitruuius libro 7. Archi- *Psimythus quid. Cerussa quomodo fiat.*

tecturæ,c.xij.& Dioscorides lib.v.c.xciiij.& è recentioribus Cardanus, qui alios non memorat,libr.de Subtilitate v. Galenus autem in Exhortatione ad bonas artes,historiam refert de Phryne,de qua alibi locuti sumus: Hæc, inquit, cùm esset in quodam conuiuio,in quo ludus hic agebatur,vt singuli per vicem imperarent quę vellent: vidisśetque mulieres adesse, anchusa, cerussa, & fuco pictas, iussit inferri aquam,móxque præcepit, vt omnes aquæ immersas manus semel admouerent ad faciem,deinde vt ilicò linteo extergerentur. Atque hoc ipsa prima omnium fecit, ac cæteris quidem omnibus fœminis facies maculis opplebatur. Diceres te videre quasdam ad terrorem factas imagines. Ipsa verò pulchrior apparebat, quàm antea. Sola enim carebat artificio formæ:sed speciem habebat natiuam,nihil opus habens malis artibus ad formæ commendationem. Hæc Galenus. Ex quibus facilè apparet, huiusmodi fucos sæpe in contumeliam & opprobrium fœminarum cedere. Quibus adstipulatur illud Ouidij lib.ij. Fastorum de Lucretia:

Phrynes historia memorabilis.

Forma placet,niueúsque color,flauíque capilli,
Quíque aderat nulla factus ab arte decor. Et paulò pòst:
Sic sedit,sic culta fuit,sic stamina neuit,
Neglectæ collo sic iacuere comæ.

Sed & Iuuenalis multa in eam ipsam rem passim conscripsit, atque etiam Lucianus in eo Dialogo, cui titulus est, Ἔρωτες: quæ,ne sim longior,prætermitto. Plinius in Panegyrico laudat vxorem Traiani,quòd esset modica cultu. Apud Liuium lib. viij. Minutia & ipsa Vestalis suspecta,primò propter mundiorem iustò cultum, deinde incestus insimulata, & tandem damnata fuit. Apud Terentium adolescentes illi ex sordibus & negligentia cultus ancillæ,colligunt argumentum pudicitiæ dominæ. & Antonius Monachus tom. ij. Melissæ, cap. xxxiij. & Maximus Philosophus & Martyr, Locor. communium c.xxxix. scribunt, vxorem Philonis interrogatam,quamobrem sola in conuentu mulierũ non gestaret ornatum aureum, respondit, ὅτι αὐτάρκης κόσμος μοι ἐστὶν ἡ τοῦ ἀνδρὸς ἀρετή. Id est, quoniam sufficiens ornamentum mihi est mariti virtus.

Mulieris ornatus eam impudicam declarat.

Mulieris ornamentum, viri virtus.

13 ¶Nec interim prætermittenda est grauis sententia Euripidis, qua pronuntiauit, mulierem,quæ absente marito extra domum ad pulchritudinem se comit,referendam esse in album improbarum. Nihil enim eam cogere foris ornatam præ se ferre faciem,nisi quid mali quærat:

Mulier foris ornata,aliquid mali quærit.

γυνὴ δ' ἀπόντος ἀνδρὸς, ἥ τις ἐκ δόμων
εἰς κάλλος ἀσκεῖ, διάγραφ' ὡς οὖσαν κακήν.
οὐδὲν γὰρ αὐτὴν δεῖ θύραισιν εὐπρεπὲς
φαίνειν πρόσωπον, ἤν τι μὴ ζητῇ κακόν.

Nec quod à Zaleuco, prudentissimo Locrorum legislatore suis legibus statutum est, ne liceret mulieri aureis ornamentis circumponi, neque contextis indumentis,artéque laboratis venustari,nisi cùm scortari atque amatorem sibi moliri studuerit. Atque ita facillimè eo pœnæ genere, vituperio scilicet probri, perniciem omnem deliciarum,atque intemperantiæ labem coërcuit, exclusitque licètiæ procacitatem, maxima impudicitiæ irritamenta. Nemo enim tam perditæ libidinis inueniri poterat, qui domestica attestatione,& proprio suæ turpitudinis testimonio, vellet se perpetuo inter ciues probro ludibrióve damnare: vt proditum est à Diodoro Siculo,libr. Biblioth. 12.

Zaleuci lex de cultu mulierum.

14 ¶Et vt de nostris quoque scriptoribus loquamur, his accedit,quod Bald. in proœmio Gregoriano,col. v. in verbo, violentos. scribit, quòd Episcopi possunt facere statuta, per quæ seruetur honestas, puta quòd mulieres sibi cerussam non imponant. Iterúmque postea subdit,quòd valet statutum Episcopi, quo fulminatur excommunicatio contra mulieres portantes vestes superuacuas,vel nimis sumptuosas,siue prouocantes ad libidinem. Id quod longè latéq; ante eũ disputauerat Ioan. Andr. in regula,ea quæ fiunt.de regul.iur.lib. vj. in Mercuri. Cuius dissertationem

Statuta de fœminarũ ornamentis.

ad

ad verbum fermè conscripsit Alber.in l.factum à iudice.D.de reg.iur.& in tract. statutorum,in 2.parte,q.198.ipse Io.in nouella,& Pet. Anc.in repe.c.canonum statuta. in 11.q.principali.versi.super hoc termino.extrà de constit.

15 ¶Denique illud ignorare nō debent mulieres,tantum abesse, vt pulchriores euadāt immodico cultu, vt contrà sua innata ac genuina pulchritudo, quodammodo hoc cultu obscuretur: vt videre omnibus licet,& testatur Lucianus in eo libello, cui titulum fecit,περὶ τοῦ οἴκου: cuius hæc verba sunt,Græca quidem illa, sed in hanc sententiam:Dico equidem mulieribus formosis non modò nihil conferre ornatum illum multū ad augendam pulchritudinem,sed contrà aduersari potius:quādoquidem illorum,qui fortè eas aspiciunt,vnusquisque auro & lapillis pretiosis obstupefactus, relictis colore,vultu,ceruice,cubito,alioqui laude & admiratione dignis, ad sardā, vel smaragdum,vel monile,vel armillas respicit.Sunt tamen qui existiment,mediocrem formam nonnihil illustrari huiuscemodi ornamentis, sed deformitatem illis augeri.Et inter hos Philostratus in Iconibus lib.2.vbi de Melete loquitur.

16 ¶CONTRA videtur,id saltem mulieribus,maximè coniugatis,si non viris,esse concessum,vel autoritate nostrorum Iurisconsultorū,qui Romanorū leges prohibentes donationem inter virum & vxorem,ita sunt interpretati, vt vir vxori dare posset impensas,quas factura est,quò se honestiùs ornaret,tex.est in l.sed si vir ex lana.§.si vir vxori munus.D.de dona.inter vir.& vxo. Possit item pecuniam vxori in vnguenta dare.ead.l.§.non videtur.& l.quod autem.§.1.eo.tit. Sed & ipse Imperator viris duntaxat vetuit,non item mulieribus,ne auratas vestes & sericas deferrent.l.1.& 2.C.de vesti.holo.& aura.lib.11. Quod & super vtroque loco annotarūt Glos.& doc.inter quos Nico.Neapo.& Ioan.Plat.dicunt arg.esse,quòd statutū prohibens portare quasdam vestes & ornamenta,comprehendit solùm viros, non autem fœminas.& dicit id sing.Plat.licèt contrà pungere videatur Iason in l. si quis id quod.col.2. versi.quartò prædicta.D.de iurisd.om.iud.Sed priorem sententiam confirmat,quod traditum est à Bene.in repe.c.Raynutius.in verbo, duas habens filias. nu.23.statutum prohibens ferri margaritas,non comprehendere mulieres:in idque citat Bar.in l.1.D.de fonte,qui tamen id non dicit, sed aliud quippiam, quod haud multò pòst dicemus.

Pro ornamentis fœminarū.

Viris tantùm, nō mulieribus, aurata & serica vestes interdicta.

17 ¶Est ergo in transcursu corrigenda dictio mendosa,quæ in d.titu. de vesti. holo. & aur.est,tam in rub.quàm in l.temperent.vbi enim passim legitur Oloberis, & Olobera,tu vel Holobryzis,& Holobryza legito.ὅλον enim Græci totum appellant, & ὄβρυζον aurum, quasi ἄβρυζον, id est syncerum, purum, delicatum, quod sæpe igne excoctum est,ita vt amplius in coctione non minuatur, vt ex Phocionis sententia scribit Hermolaus,enarrans illud Plinij, libro trigesimotertio, capite tertio, Aurique experimento ignis est,vt simili colore rubeat,quo ignis: atque id ipsum obryzum vocant. Hieronymus autem in Hieremiam,dici putat, quasi Ophirisum,quoniam ex Ophir insula aurum laudatissimum euehebatur. Et hinc nummi siue solidi obryzati dicuntur in l.tertia.C.de vete. numis. pot. libro 11. & in l. prima. C. de oblation. vot. libro duodecimo, quanquam in vtroque loco mendum est in antiquis codicibus. Et ita Holobryza sit vestis,quæ ex solo obryso fit, siue quæ tota est ex obryzo: quæ lectio Alciato placuit. Vel etiam potes legere, vt & idē dicit, & videtur legisse Bald. Holobaris, vt eas vestes intelligas,quæ ob aurum intextum graues sunt. Βαρὺ enim graue significat. Inde apud Homerum βαρέας χεῖρας. Beroaldus autem legit Holosericis,& Holoserica, vt videlicet Holoserica vestis sit, quæ tota serica est, sine alia materie, de qua Varro περὶ φθορᾶς λόγων, apud Nonium Marcellum, vbi de stola: Mulierem aliam cerneres cum stola Holoserica. & Flauius Vopiscus in Tacito Imperatore, Holosericam, ait, vestem viris omnibus interdixit. Et longo antè interuallo, imperante scilicet Tiberio, Senatusconsulto sancitum est, ne vestis serica viros fœdaret: vt scriptum reliquit Cornelius Tacitus

Locus in d.ti.C. emendatus.

Obryzum aurum.

Ophirisum aurum.

Obryzati solidi.

Holobryza vestis.

Holobaris vestis.

Βαρὺ quid.

Holoserica vestis.

Historiæ Augustæ, lib. 2. Ex quibus & Senatusconsulto, & Taciti Imperatoris sanctione de vitis tantùm loquentibus, possunt videri sumpsisse originem & aliæ sequẽtium Imperatorum leges, quæ in dicto titu. sunt positæ. De hac veste quoque loquitur Flauius Vopiscus, apud quem Aurelianus Imperator vestem holosericam ne in vestiario quidem habuit, dicens nolle se pensare auro fila. Nam libra auri tunc libra serici vænibat. Aelius quoque Lampridius referens Heliogabalum primũ Romanorum holoserica veste vsum, cùm iam subserica in vsu esset: subdit postea, vestem sericam in raritate fuisse, & honore. Idem autor scribit, Alexandrum & ipsum Imperatorem, vestes sericas raras habuisse, holosericas nunquam induisse, subsericam nunquam donauisse. De veste serica & subserica etiam fit mentio in l. vlti. §. diui. D. de public. & vecti.

18 ¶ Est autem subserica (vt illud quoque attingam) cui & alia materies intexta est, de qua fit mentio in l. vlti. §. diui. D. de public. & vectig. At vestis serica; & holoserica à peritis quibusdam bombycina vocatur. Sunt enim, vt tradit Iulius Pollux lib. Onomastici septimo, cap. decimoseptimo, bombyces illi vermiculi sericarij, qui scilicet sericum (ita dictum, quòd apud Seres nascatur, vel quia etiam Seras illos vermiculos vocant) conficiunt eo modo, quem scribit Clemens Alexandrinus libro 2. Pædagog. cap. 10. Procopius Cæsariensis Belli Persici libro 1. & Seruius enarrans illud libri 2. Georg.

Subserica vestis. *Bombycina vestis.* *Bombyces sericarij.*

Velleráque vt folijs depectant tenuia Seres.

Et Diuus Basilius in libro Hexaëmer. congressione octaua, & Diuus Ambrosius lib. eiusdem tit. 5. c. 3. & nostra tempestate Franciscus Grapaldus, vir vtique doctissimus, lib. 2. de partibus ædium, quo loco de veste differit. Et de his quoque vermibus sericariis loquitur glo. in l. plenum. in prin. in verbo, solus. D. de vsu & habi. Sunt tamen, qui alteram ab altera distinguant, sericam scilicet à bombycina: quibus accedo, fretus autoritate Vlpiani & Pauli Iurisconsultorum, qui illas disseparant. Ille quidem in l. vestis. in prin. D. de aur. & arg. leg. Hic in li. 3. Sententiarum receptarum, tit. de vsufruc. §. veste legata. Est igitur Bombycina vestis, quæ ex bombycis vermiculi capillamento depectitur: de qua Propertius lib. 2.

Nec si qua Arabio lucet bombyce puella.

Et Iuuenalis,

Hæ sunt, quæ tenui sudant in cyclade, quarum
Delicias & panniculus bombycinus vrit.

Sericum. Sericum autem est aliud lanæ genus, quod apud Seres Indos ex arboribus depectitur: de quo & Horatius in Epodo;

Inter sericos iacere pulullos amant.

Et Seneca Tragœdiographus in Hippolyto;

Remouete famulæ purpura atque auro illitas
Vestes: procul sit muricis Tyrij rubor,
Quæ fila ramis vltimi Seres legunt.

Et in Hercule Oetæo:

Nec Mæonia distinguit acu,
Quæ Phœbeis subditus Euris,
Legit Eous hæc arboribus.

Et de his quoque loquitur Ammianus Marcellinus lib. 21. & Plinius li. 6. c. 17. Seres, inquit, lanitio syluarum nobiles, perfusam aqua depectentes frondium canitiẽ: vnde geminus fœminis nostris labor, redordiendi fila, rursũmque texendi. Tam multiplici opere, tam longinquo orbe petitur, vt in publico matrona transluceat. Hæc ille. Hoc autem lanitium vnde, & quomodo conficiatur, ostẽdit Pausanias in fi. 6. libri, & Iulius Solinus in Polyhistore (ita enim liber inscribitur) c. 58. vbi & hoc tandem subiungit huic loco satis accommodatum: Hoc illud est sericum in vsum publicum damno seueritatis admissum, & quo ostendere potiùs corpora, quàm vestire, primò fœminis, nunc etiam viris persuasit luxuriæ libido.

¶ Ex

19 ¶ Ex quo apertè significat Solinus, huiusmodi vestes sericas, non adeò dedecere fœminas, sicuti & viros. Quod & satis insinuat Plinius de Bombyce loquens, li. 11 c. xxiij. in hæc verba: Nec puduit has vestes etiam viros leuitate vsurpare, propter onera æstiua: in tantum à lorica gerenda discessere mores, vt oneri sint etiam vestes. Assyria tamen bombyce adhuc fœminis cedimus. Et Valerius apud Liuium libr. iiij. Belli Macedonici, Purpura, inquit, viri vtemur? fœminis vsum purpuræ interdicemus? & cùm tibi viro liceat purpura in veste stragula vti, matremfamilias tuam purpureum amiculum habere non sines? Aurelianus Augustus calceos mulleos, & cereos, & albos, & hederaceos viris omnibus abstulit: mulieribus autem reliquit, vt tradit Vopiscus Syracusius. Quintilianus autem lib. 11. c. j. post prin. tradit monilibus ac margaritis, quæ sunt ornamenta fœminarum, viros deformari.

Ornamenta non tam fœminas dedecere quàm viros.

20 ¶ Sed & hoc ipsum nominatim sanciunt leges nostræ, permittentes fœminis ex auro & gemmis sibi ornamenta conficere, & deferre: viris autem expresẜim hoc prohibentes in l. prima, C. nulli lice. in fre. libr. 11. vbi & hoc Bar. Angel. & Io. Pla. annotarunt. Secundum quam sententiam, Alexand. Seuerus, cuius nuper meminimus (is est cuius tam frequens est in nostris legibus mentio) gemmas sibi oblatas vendidit: muliebre esse existimans, gemmas possidere, quæ neque militi dari possint, neque à viro haberi. Ideóque Bald. in l. quod non ratione. D. de legib. dicit, quòd statuta quæ quotidie fiunt contra dominas, ne margaritas deferant, & similia, sunt præter rationem, & ideo non debent extendi. Sequitur Cepolla in l. mulieris. D. de verbo. significa. & in tracta. de seruit. rustic. præd. titu. de seruit. aquæ haustus, colum. penul. Et idem voluit Maria. nulla Baldi mentione facta, in repet. c. veniens. col. xiij. versic. prætereà contra dictam decisionem de accusat. vbi dicit, huiusmodi statuta maximam sapere iniquitatem. Vnde non mirum videri debet, si hoc statutum non procedat in his, quæ deferunt margaritas factitias, & adulterinas, & nõ veras. quod voluit Bart. in l. j. per illum text. D. de fonte. & Rom. consil. 405. præsuppositis terminis. col. j. & Barba. in repe. l. cum acutissimi. col. cxxij. versi. decimò facit. C. de fideicõ. & Iason in l. Gallus. §. quid si is, in vltimo. D. de libe. & posth. in ij. lec. & Catel. Cotta, qui & hoc dicit sing. in memor. incip. statuta quòd bannitus. Porrò Valerius Maximus li. ij. ti. j. scribit sancitum fuisse à Ro. vt fœminæ purpurea veste, & aureis segmentis vti possent. Idem lib. ij. ti. j. autor est, Vini vsum olim Romanis fœminis fuisse ignotum, ne in aliquod dedecus prolaberentur: quia proximus à Libero Patre intemperantiæ gradus ad inconcessam Venerem esse consueuit. Cæterùm vt non tristis earum & horrida pudicitia, sed honesto comitatis genere temperata esset, indulgentibus maritis, & auro abundanti, & multa purpura vsæ sunt: & quò formã suam concinniorem efficerent, summa cum diligentia capillos cinere rutilarunt.

Fœminis licet ornamenta ex auro deferre, Viris nõ licet. Statuta prohibitiua fœminis deferre margaritas, sunt irrationabilia.

Ro. purpuram & aurum fœminis concesserunt.

21 ¶ In qua re Romani, vt plerunque aliàs, prudentissimi extiterunt, qui nulla alia re magis, quàm auro, argento, purpura, & cætero ornatu vxores in suam ipsorum sententiam traducere, sicque abstemias efficere potuerunt. Probè quidem mulierum cupiditates nouerũt, quarum imperfectissimus affectus semper in vestibus, semper in auro, semper in lapidibus pretiosis, & ornamentis extrinsecis gloriam ponit, vt scribit Diuus Hieronymus (si is est, quod non crediderim) in regula sanctimonialium, cap. xxviij. Sed haud dubiè Hieronymus ipse ad Gaudentium de educatione Pacatulæ infantulæ, φιλόκοσμον, inquit, id est (vt Græcæ linguæ ignaris interpreter) studiosum amánsque ornatus, genus fœmineum est: multásque insignis pudicitiæ, quamuis nulli virorum, tamen sibi scimus libẽter ornari. Idem ad Demetriadem de virginitate seruanda scribit, ad corporis ornatum cultúmque ardere ac insanire studia matronarũ. Idem, aut Iulianus (vt putat Beda) aut alius quispiam (vt mauult Erasmus) ad ipsam Demetriadẽ de virginitate: Seculi, inquit, virgines vt sponsis placeant, eósque in amorẽ sui magis incitent, mira se solicitudine formare student, & naturalem corporis pulchritudinem ornandi arte cõmendãt. Hæc est illis per dies singulos cura præcipua, decentibus fucis colorare faciem, implicare auro crinem, &

Mulierum impotentissimus affectus in ornatu.

Fœmineum genus philocosmon.

ardentes concharum lapides capitis honorem facere, suspendere ex auribus patrimonia, brachia ornare monilibus ac latera, & inclusas auro gemmas à collo in pectus demittere. Legerat (vt opinor) illud Senecæ de Beneficiis libro septimo, Video vniones non singulos singulis auribus comparatos. Iam enim exercitatæ aures oneri ferendo sunt. Iunguntur inter se, & insuper alij binis supponuntur. Non satis muliebris insania viros subiecerat, nisi bina ac terna patrimonia auribus singulis pependissent. Quin & Plautus (vt id illi addas) in Epidico scribit, mulieres esse totis fundis exornatas. Et Ouidius libro tertio de Arte amandi, illud grauiter proclamat,

Ornatus muliebris totis cēsibus & patrimonijs redemptus.

Quis pudor est, census corpore ferre suos?

In quam etiam sententiam Columella in præfatione li.12. grauiter quoque damnat vestes muliebres totis censibus redemptas.

22 ¶Sed vt ad Senecam redeamus, is ad ea, quæ ex ipso adduximus, illud subdit: Video sericas vestes, si vestes vocandæ sint, in quibus nihil est, quo defendi aut membra, aut corpus, aut denique pudor posit. Quibus sumptis mulier parum liquidò nudā se non esse iurabit. Et Diuus Ambrosius in lib. de Nabuthe Israelita, c. v. Delectantur, ait, compedibus mulieres, dummodò auro ligentur: non putant onera esse, si pretiosa sunt: non putant vincula esse, si in his thesauri coruscent: delectant & vulnera, vt aurum auribus inseratur, & margaritæ dependeant: habent & gemmæ ponderа sua: habent vestimenta frigora sua. Sudatur in gemmis, algetur in sericis: tamen pretia iuuant: & quæ natura auersatur, commendat auaritia. Smaragdos, & hyacinthum, beryllum, achaten, topazion, amethystum, iaspin, sardam summo quærunt furore, vel si dimidium patrimonij petatur. Non parcunt dispendio, dum indulgent cupiditati. Ante hos Diuus Chrysostomus in Genes. Homil. 41. Multa est mulierum mollities, & omne studium in cultu vestium, in auratis, & collaribus, & externo ornatu: animæ verò nulla est cura. Quibus respōdet & illud Cornelij Celsi, cuius hæc verba sunt ex libro 6. cap. v. Eripi fœminis cura cultus sui non potest. Sed & Valerius ipse lib. 9. titu. 1. loquens de abrogatione legis Oppiæ, qua cultus muliebris frænis quibusdam fuerat coërcitus. Si animi (inquit) muliebris apparatus intueri potuissent, quibus quotidie aliquid nouitatis sumptuosiùs adiectum est, in ipso introitu ruenti luxuriæ obstitissent. Et mox huius rei rationem reddit: Mulieres (inquit) imbecillitas mentis, & grauiorum operum negata affectatio omne studium ad curiosiorem sui cultum hortatur conuertere. Synesius Cyrenensis in oratione de laudibus Caluitij, Fœminis, inquit, semper & vbique terrarum fuit decorum studium comendi. Plinius lib. 9. c. 35. Elenchos, inquit, digitis suspendere, & binos & ternos auribus, fœminarum gloria est.

23 ¶Galenus, quo loco cosmetica cōmemorat, quæ nigricant, dealbant, rufant, aliásve venustant capillos (quæ fœminarum peculiaris cura est) ait vidisse se complusculas mulieres immodica affectati capillitij curiositate defunctas, cùm caput huiusmodi pharmacis medicamētisque lethifera frigiditate vexarent. Locus eius rei est, libro primo, de Medicamentorum compositione secundùm locos, cap. 19. quod & idem scribit Aëtius Tetrabibl. lib. 2. Sermone 2. c. 58. Ex quo satis liquet, mulieres parum suæ saluti consulere; dum cultui ornatuique corporis impensiùs student. Vt iam non mirum sit, si mulieres omnium primæ hanc tingendorum capillorum artem excogitarunt, vt tradit D. Clemens libro 6. aduersus gentes, & Eusebius Præparationis Euang. lib. 10. c. 2. Minúsque etiam mirum sit, quod traditur Eriphylen Amphiarai vxorem, monile mariti vitæ prætulisse, vt postea dicemus in 12. lege connubiali, nume. 2. Vt omittam, mulieres vsu huiusmodi medicamentorum cosmeticorum capillos sæpissimè amittere Vnde illud Ouidij lib. 1. Amor. Eleg. 14. in puellam cui ob nimiam capillorum curam comæ ipsæ deciderant:

Mulieres suæ salutis immemores, dum coluntur.

Eriphyle monile mariti vita prætulit.

Dicebam, desiste tuos medicare capillos:

Tingere quam possis, iam tibi nulla coma est. & cætera quæ sequuntur.

¶Sed

24 ¶Sed vt redeamus, Seneca de Consolatione ad Albinam, Fœminis, inquit, omnis cō mendatio ex forma petitur. Germanorum est dicterium, vice prouerbij apud eos celebratum, teste Bebelio, quatuor maximè cupere mulieres: amari à pulchris iuuenibus, pollere plurimis filiis, ornari pretiosis vestibus, & dominari in domibus. Maria autem in dicto c. veniens. quo loco suprà citauimus, dicit hac potissimum voluptate, videlicet cultus & ornatus, gaudere fœminas. Quod & ipsum confirmat diuinus ille Hieremias in sua epistola, relata à Propheta Baruch, in sexto cap. Et sicut virgini (inquit) amanti ornamenta, &c. Quod cùm ex his quæ diximus, satis probatur, tum verò maximè ex eo, quòd mulieres sua ornamenta secum sepulchro inferri iubent: adeò impotens est hic affectus, vt vel mortuæ non abstineant. Cuius rei exemplum nobis reliquit Scæuola Iurisconsultus, qui in l. vltima, §. vltimo. D. de auro & argento. retulit, mulierem suo testamento statuisse, secum in sepulchro sepeliri lineas duas ex margaritis, & viriolas ex smaragdis, quas ornatus causa compararat. Artemidorus Daldianus lib. 4. c. 5. In somniis, inquit, monilia, catenulæ, & lapides pretiosi, omnisque ornatus muliebris circuncollaris, mulieribus bonus est, &c. Nam & innuptis nuptias portendit: & liberos eis, quæ liberis carent: & his quę vtraque habent, possessionum acquisitionem & opulentiam magnam. Nam sicut ab illis ornantur mulieres, sic à viris, & diuitiis. Etenim à natura diuitias amāt mulieres, vti etiam sunt ornatus studiosæ.

De eadem re.

Mulieres mortuæ sui cultus studiosæ.

Ornamēta in somnis quid portendant.

25 ¶Huius autem vehementissimi affectus muliebris habemus exempla memorabilia. Brennus ille rex Gallorum Asiam diripiens, cùm Ephesum aduentasset, plebeiā quampiam puellam adamauit, quæ & concubitum & Ephesi proditionem pollicita est, si mundum sibi muliebrem, & manuum ornamenta traderet. Orans igitur milites, vt in virginis sinum aurum, quod gestabant, immitterent, fecit, vt sub magna vi auri viua obrueretur. Alterum non dissimile id est, Romanis bellum contra Albanos gerentibus, Tarpeia virgo nobilis, Capitolij custos, sese aditum in Tarpeium collem traditaram esse promisit, si quæ ornatus gratia ferebant monilia, mercedis loco tradidissent. Id vbi statuerunt, viuentem monilibus obruerunt. Prioris autor est Clitophon, Rerum Gallicarum lib. 1. posterioris, Aristides Milesius, in lib. Rerum Italicarum, & Dionysius Halicarnasseus, libro 2. Antiquitatum Romanarum, ex Fabio pictore, & Lucio Cincio: & vtriusque Plutarchus Chæroneus Parallelorum cap. 30. & sequent. & iterum posterioris, ipse Plutarchus in Romulo, Liuius libro omnium primo, Ouid. libro primo Amor. Eleg. 10. Quanquam Simulus Poëta antiquus, vt eum vocat Dionysius Halicarnasseus, libro 2. & Propertius lib. 4. Elegia quarta, aliter eam historiam referant: vt & nos dicemus infrà, in nona lege connubiali, nume. 113. incipien. omitto eas: ita tamen, vt & ea videas, quæ dicemus infrà in Psellio.

Mulieres patriam ornamētis postponūt.

26 ¶Nec mulieres tantùm impudicæ, sed & pudicissimæ quoque, eo affectu maximè premuntur, ita vt ob id nonnunquam in suspicionem impudicitiæ veniant. Legimus enim, Claudiam Vestalem, cùm semper habita esset impudica ob nimios corporis cultus, cùm ex libris Sibyllinis Idæa mater esset accita, & in vado Tiberini fluminis nauis, in qua veheretur, hæsisset, nec vllo modo, aut vlla vi commoueretur, Deam submissis genibus orasse, vt si se castam iudicaret, suum cingulum sequeretur: ita nauim, quæ ab omni iuuentute non valuit commoueri, ab vna illa muliere fuisse commotam. quod à Lactantio scriptum est, lib. 2. qui est de Origine erroris: & nonnihil etiam tradit Liuius lib. 9. secundi Belli Punici, & Plinius lib. 7. c. 35. & alter Plinius iunior, in lib. Virorum illustrium. Ex quo & illud est Ouidij lib. 4. Fastorum de eadem:

Mulieres in suspicionē impudicitiæ veniunt ob cultum.

Casta quidem (sed non est credita) rumor iniquus
Læserat, & falsi criminis acta rea est.
Cultus, & ornatos variè prodisse capillos,
Obfuit, ad rigidos linguáque prompta senos.

Liuius lib.ab vrbe condita,iiij.memoriæ prodidit, Posthumam & ipsam virginem Vestalem de incestu causam dixisse, criminis obnoxiam ob suspicionẽ propter cultum amœniorem,tandem absolutam:sed eam tamen Pontifex Maximus sanctè potius,quàm scitè,Deam colere iussit. Et haud multò pòst de sanctis quoque fœminis loquar,quæ se non indiligenter ornarunt:ad quod mariti admodum considerare debent,ne si vxores ornatus fortè sint studiosiores, eas ob id impudicas suspicentur. Ad quod etiam vide quæ dicam infrà nu.39.incip.& quod magis. & quæ præterea dixi ex D.Hieronymo ad Gaudentium,suprà nu.21.incip. in qua re.

27 ¶Ex hoc autem vehementissimo fœminarum affectu prodierunt tot ornamentorum,tot instrumentorum,tot repositoriorum,aliarúmque rerum ad eam rem pertinentium genera,& antiquis,& nostris temporibus à fœminis (vt reor,& verisimile est)excogitata & inuenta,quæ emere mariti coguntur ad extremã interdũ inopiã: quæ nos ex ordine Alphabeti,& Græcis & Latinis nominibus,aliqua ex parte(quis enim omnia posset?)hic subnectemus. Et primùm quidem cætera, mox repositoria,

Ornamentorũ infinita genera.

ACARIS, ἀκαρίς, annulus minimi digiti, Polluci lib.5. ὀνομαστικῷ: ita dictus ob paruitatem.

ACCVBITALE, vide infrà Cubitale.

ACONTIA, ἀκόντια, calcei muliebres. Vide infrà Plœaria. In aliis autem significationibus reperies,apud Plin.lib.lib.2.c.25.& Aëtium Serm.3.c.27.

ACROSPHYRIA, ἀκροσφύρια, genus calceamentorum muliebrium,Polluci lib.7.c.22.

ACVS,posita inter ornamenta muliebria,in l.argumento.§.ornamentorum.D.de auro & arg.leg.& Esa.c.3.ea est, qua, vt inquit Festus,aut, vt alij vocant,Sextus Pompeius,sarcinatrix vel ornatrix vtitur.Nam ea est in duplici vsu mulieribus, tum vt vestes,& huiusmodi ornamenta consarcinentur,(quæ vulgaris est significatio) tum vt capilli discernantur.Ouid.lib.1.de Arte amandi:

-Minoïda Theseus
Abstulit à nulla tempora comptus acu.

Et lib.1.Amor.Eleg.14.

Non acus abrupit,non vallum pectinis illos:
Ornatrix tuto corpore semper erat. Et paulò pòst:
Erudit admotas ipse capillus acus. Et Iuuenal.Sat.2.
Ille supercilium madida fuligine tinctum
Obliqua producit acu.-

Et Martialis lib.14.Epigram.24.

Tenuia ne madidos violent bombycina crines,
Figat acus tortas,sustineátque comas.

Ideóq; acus crinalis dicitur Apuleio,lib.8.Metamor. Et discriminalis D.Hieronymo aduersus Rufinum.Id autem videtur esse,quod etiam Calamistrum,& Discerniculum vocamus:de quibus dicemus postea suis locis. Et de his est illud eiusdem Hieronymi in illud c.3.Esaiæ,Habent acus mulieres, quibus ornatorum crinium compago retinetur,ne laxiùs fluant,& in sparsos dissipentur capillos.

AEGLE, αἴγλη, ornamentum pedum muliebrium,apud Pollucem lib.5.cap.16.ex Menandro,& Nicostrato, Poëtis Comicis:fortaßis à splendore dictũ:nam αἴγλη splendorem quoque significat.

AEGIS, αἰγίς, ornamentum pectorale,Polluci eodem loco, Ouid.autem lib. 2. de Arte amandi,Aegidem appellat gemmas,& alia huiusmodi ornamenta, quibus deformitatem tegunt mulieres:

-Gemmisque auróque teguntur
Omnia:pars minima est ipsa puella sui.
Sæpe,vbi sit quod ames,inter tam multa requiras:
Decipit hac oculos ægide diues amor.

Id autem metaphoricè.Aegis enim,vt scribit Seruius in libro 8.Aeneid.est munimentum

mentum pectoris æreum habens in medio Gorgonis caput.

ALYSIES, ἀλύσεις, inter ornamenta muliebria ponuntur Nicostrato Poetæ Comico, Clementi Alexandrino lib.ij.Pædagog. cap.xij. eodémque vlt. & ipsi Polluci libr.vij.cap.xxij.ad finem. Vbi Gualtherus traducit Catenas. Nam & ἅλυσις, catena est, & ἀλύσιον catenula, torques. Vide infrà in Græco.

AMBRACIDES, ἀμβρακίδες, genus calceamentorum muliebrium Polluci vbi suprà nuperrimé.

AMICTORIA, quæ sindones esse ait D.Hieronymus in Esaiam cap.3. De sindonibus autem dicemus suo loco. Cæterùm est amictorij apophoreton apud Martial.lib.xiiij.Disticho cxlix.

Mammosas metuo: teneræ me trade puellæ,
Vt possint niueo pectore lina frui.

Ex quo potes intelligere, qua in re vsui sit mulieribus.

AMICVLVM, genus vestimenti, à circumiectu dictũ, apud Festum Põpeium: quod & viris tribuitur, teste Q.Curtio, loquente de Dario, libr.iij.

AMPECHONION, ἀμπεχόνιον, vestimentum commune virorum & mulierum, vt tradit Pollux lib.vij.cap.xiij. vbi Gualtherus traducit, palliolum.

AMPHIDEAE, ἀμφιδέαι, ornamenta iuncturarum manuum, apud Pollucem lib.v.cap xvj. vbi etiam dicit eas pertinere & ad brachia, & ad pedes. & lib. vij.c. xxij.ad fin. vbi Gualtherus vertit, redimicula.

AMPHISPHYRA, ἀμφίσφυρα, genus calceamenti muliebris, eidem Polluci, loco postremò citato.

AMPVLLA, genus ornamenti, Græcis πομφόλυξ dictum. Vnde Ampullaceam vocat Plautus in Menæhm. mulierem ampullis exornatam.

Quando te auratam & bene vestitam habet ampullaceam.

Sic enim legit Erasmus, & non Ampulla spem, siue Ancillas penum, vt vulgò legebatur.

AMPYX, ἄμπυξ, Homero memoratus inter capitis ornamenta, vt dicit Pollux lib.v.cap.xvj. Locus autem Homeri (quem tamen non designat) est lib.ij. Iliad.

Ἄμπυκα κεκρυφαλόν τ', ἠδὲ πλεκτὴν ἀναδέσμην.

Vbi Andreas Diuus interpretatur reticulum: vti etiam vertit Rodolphus Gualtherus apud Pollucem. Alij dicunt esse catenam auream à fronte protensam, qua comæ colliguntur: quod Frontale alij dicunt.

ANABOLE, ἀναβολὴ, amictus, pallium, ἐπίβλημα, de quo dicemus inferiús. Huius meminit Athenæus lib.vij. Variæ Historiæ. Symmachus autem eum locum Esaiæ 3. vbi Latinus interpres vertit, muratoria, significãtius traduxit ἀναβολὴν, vt scribit D.Hieronymus, eum locum interpretans: qui subdit, hæc esse ornamẽta vestium muliebrium, quibus humeri & pectora proteguntur.

ANADEMA, siue Anadesma, (vtrunque enim reperitur apud bonos autores) de quo fit mentio in l.quamuis. D.de aur.& arg.leg & apud Lucretium lib.iiij.

Et bene parta patrum fiunt anademata, mitræ.

& apud Suidam, qui dicit id esse capitis ornamentum. Et dicitur vtrunque ab ἀναδέω verbo, quod corono, ligo, exorno significat. Vnde ἀνάδεσμα quoque apud Homerum libr. paulò antè allegato, pro capitis ornamento: & ἀνάδετος, pro mundo muliebri. Rodolphus Agricola apud Pollucem vertit redimiculum. Pollux autem ipse lib.v.cap.xvj. ponit, vt diuersa, ἀνάδεσμον, & ἀνάδημα. Vbi Gualtherus primum vertit coronam, alterum mitram.

ANALECTIDES, ἀναλεκτίδες, quibus ex xylino lino, vel quauis alia materia, tanquam puluillis, mulieres constipant scapulas prominentes, vt habitiores videantur. Ex quo Ouidius lib.iij. de Arte Amandi:

Conueniunt tenues scapulis analectides altis:
Angustum circa fascia pectus eat.

ANAMASCHALISTER, ἀναμασχαλιστὴρ, ornamentum pectoris vel capillorum apud Pollucem lib.v.cap.xvj: ex Philippide Comico ἐν Ἀδωνιαζούσαις.

ANAX

ANAXYRIS, ἀναξυρίς, subligaculum, feminale, proprium Persarum, vt tradit Strabo lib. 11. & 15. quod Eustathius dicit id significare, quod Romani Bracion vocant, ἐκ τοῦ ἀνασύρεσθαι, mutato σ in ξ. quod aliquando vsuuenire probant Grammatici. Idem autem Eustathius in libro Iliad. 2. non Bracion, sed Bracam scribit: quod & Suidas tradit, & Hesychius. Et nos vulgò Bracam *Braye* vocamus: qua & nostræ fœminæ nonnunquam vtuntur. Accipitur etiam Anaxyris pro calceo altiusculo, παρὰ τὸ ἀνασύρεσθαι, quòd sursum trahatur, quasi dicas ἀνασυρίς. Nam & Tertullianus ostendens id esse calceamenti quoque genus, in lib. de Pallio, Cur, inquit, non & anaxyrin calcearit? De anaxyride meminit Plutarchus in Vita Alexandri. Vide quoque infrà Antapodia, & Cybarsia. Est autem aliàs ἀναξυρὶς genus lapathi, apud Dioscoridem lib. 2.

ANCHVSA, ἄγχουσα, à Polluce lib. 7. cap. 12. inter ornamenta muliebria posita. Verùm & eodem nomine herba est, de qua Plinius lib. 22. c. 20. apud nos Orchaneta vulgò dicta, mulieribus non ignota ad genarum pallorem occulendum: ita vt magis inter fucos sit connumeranda, quàm inter ornamenta.

ANGVICVLA, Græcè ὄφις dicta, ornamentum iunctutarum manuum, apud Polluecem, lib. 5. c. 16. vide infrà Ophis.

ANNVLVS, vulgò notus.

ANTIAE, nonnullis inter ornamenta mulierum positæ. Festus Pompeius lib. 1. Antias dicit vocari muliebres capillos, in frontem demissos: ab eo quod Græci ἀντὶ dicũt, quod nos contra. Vide infrà Procomion. Apuleius libro 2. Asini aurei, hos crines Antependulos vocat: & alibi videlicet in Florid. Anteuentulos, & Propendulos.

APHRACTA, ἄφρακτα, à Polluce libro septimo, cap. 22. calcei muliebres dicti. Quanuis sciam, id & genus esse nauigij, Ciceroni lib. Episto. ad Atticum quinto, non semel.

APODESMVS, ἀπόδεσμος, ornatus muliebris Polluci lib. 7. c. 22. ad fi. vbi mittam vertit Gualtherus.

ARLINEVM, ornamentum capitis muliebris Festo Pompeio lib. 1. in quibusdam autem codicibus legitur Arfineum.

ARMILLAE, quas Priscianus Brachialia vocat, alij quoque Brachionia, aut Peribrachionia, quæ cuiusmodi sint, satis declarat Historia scripta à Liuio, lib. 1. ab vrb. condi. Additur (inquit) fabulæ, quòd vulgò Sabini aureas armillas magni ponderis, brachio læuo, gemmatósque magna specie annulos habuerint, pepigisse eam, quod in sinistris manibus haberent: eò scuta pro aureis donis congesta, & cætera.

Ex qua Historia depromptum est illud Ouidij lib. 1. Fastor.

Vtque leuis custos armillis capta Sabinis. Et lib. 1. Amor. Eleg. 10.

Non fuit armillas tanti pepigisse Sabinas:
Vt premerent sacræ Virginis arma caput.

De his est illud eiusdem Ouidij lib. 2. Fastor.

Fregerat armillas, non illa ad brachia factas.

Loquitur de armillis Omphales, quas Hercules brachiis suis aptare volens, fregit. Atque illud Gen. 24. Protulit vir inaures aureas, appendentes siclos duos, & armillas totidem. Et paulò pòst: Cùm vidisset armillas in manibus sororis suæ. Atque iterum postea: Et armillas posui in manibus eius. Et cap. 38. Annulum tuum, & armillam, & baculum, quem manu tenes. Et Exodi 35. Viri cum mulieribus præbuerunt armillas. Et Num. cap. 31. Offerimus in donariis Domini armillas. Et Reg. libro 2. cap. 1. Tuli armillam de brachio illius, scilicet Saulis. Et Ezechielis 16. Dedi armillas in manibus tuis. Et secundum septuaginta interpretes: Et circundedi armillis manus tuas. Et Esaiæ 3. vbi ponuntur inter ornamenta muliebria. Atque illud Plinij libro 28. cap. 4. Pueri, qui primus ceciderit dens, vt terram non attingat, inclusus in armillam, & assiduè in brachio habitus, muliebrium locorum dolores prohibet. Vulgò autem hæc vocamus *Brasseletz*.

Hinc Armillatus dicitur Suetonio in Caligula,c.52.Vide infrà Viriæ.

ARSINEVM, vide suprà Arlineum.

ARTIALVM, ἀρτίαλον, apud Aeoles ornamentum est muliebre, quos Dores σίτλαν vocant, vt tradit Pollux li.5.c.16. Vide infrà Sitlæ.

AVRISCALPIA, de quibus diximus in tractatu Medicinæ.

AVTAPODIA, αὐτοπόδια, calceamenti genus, idem cum iis, quas ἀναξυρίδας alio nomine appellant: vt autor est Pollux li.7.c.22. De Anaxyri autem suprà diximus. Vide infrà Sceleæ.

BARATHRVM, βάραθρον, in mundo muliebri connumeratum ab Aristophane in Thesmophor. & à Polluce li.5.c.16. & li.7.c.22.

BAVCIDES, calcei pretiosi, & crocei muliebres, Polluci li.7.c.22.

BEVTOS, βεῦτος Sapphoni, à Polluce ponitur inter vestimenta communia virorum & mulierum, li.7.c.13.

BLASTA, βλάστα, à Comicis ponuntur inter ornamenta aurium muliebrium, referente Polluce li.5.c.16. Gualterus vertit, germina.

BOTRYS, βότρυς, siue Botrydion, βοτρύδιον, genus ornamenti muliebris, apud Pollucem li.v.c.16. & li.7.c.22. quod quale sit, non recordor alicubi declaratum. Gualtherus autem vtrobique reliquit vocem Græcam.

BRACHIALE, siue Brachionion, βραχιόνιον, de quo suprà in Armillis. Id enim & à Polluce lib.5.c.16. inter ornamenta muliebria positum est. Brachialis autem argentei meminit Plinius lib.28.c.7. & Brachialis simpliciter, Trebellius Pollio in Secundo Claudio, in Epistola Valeriani: ex quo intelliges, id virorum quoque fuisse.

BVBALIA, βουβάλια, ornamenta mulierum, quæ circa manus feruntur, ex Polluce lib.5.c.16. inter ornamenta muliebria. Horum etiam meminit Nicostratus Comicus, & post eum Clemens Alexandrinus, Pædagog.li.2. vbi Gentianus Heruetus vertit, Armillas.

BVLLA, quæ licet olim propria infantum ingenuorum esset, vt tradunt Asconius, & Macrobius lib.1. Saturnaliorum c.6. & videre licet ex Plinio lib.33.cap.1. Ea tamen & mulieres vsas fuisse satis constat. Hanc in cordis figuram ante pectus annectebant, vt tradit Macrobius, vbi suprà. Ex quo est illud Propertij lib.4. Elegia prima.

Mox vbi bulla rudi demissa est aurea collo.

Dicta autem bulla est ornamentum orbiculatum & extuberãs, ad effigiem illius bullæ, id est, tumoris qui in aqua fit, & repentè euanescit. Ex quo est illud Varronis prouerbium, Homo bulla.

CALAMIDES, καλαμίδες, acus erant, quibus mulieres ad componendum capillum vtebantur: ita dictæ, quòd olim ex arundine fieri consueuerint, quam κάλαμον Græci appellant. Calamistrum Latini vocant: de quo paulò pòst dicemus.

CALAMVS, κάλαμος, præter vulgatam significationem, à quibusdam etiam accipitur pro monili. Pollux certè Calamides à Calamis separat, li.5.c.16. vbi Gualtherus prius vertit acum, alterum Calamistrum.

CALAMISTRVM hinc dictum, vt inquit Varro lib.4. de Ling.Lat. quòd eo calfacto in cinere capillus ornatur: aut (vt scribit Seruius) acus est maior, quæ calefacta, & fronti adhibita, torquet capillos. Hincque Calamistratæ comæ, Ciceroni in Oratione pro Sextio: & Calamistratus saltator, eidem in Oratione, quam habuit in Senatu post reditum: & Calamistratus cinædus, Plauto in Asinaria: & Calamistratus puer, D.Hieronymo ad Demetriadem, de virginitate seruanda, & Apuleio li.2. Metamor. Qui autem huiusce rei erãt opifices, Cinerarij dicti sunt, eidem Varroni, vbi suprà: & Catullo Epigram.56. Et Ciniflones Plauto in Aulularia, & Horatio li.1. Serm. Sat.2. Vide infrà Xenion. *Cinerarij qui. Cinifiones qui.*

i

CALANTICA, tegmen muliebre, quod capiti innectitur: vt tradit Nonius Marcellus, citans illud Tullianum in Clodium: Túne, cùm vincirentur pedes fasciis, eùm calanticam capiti accommodares? Eámq; inter ornamenta muliebria reponit Iurisconsultus in l. argumento, §. ornamentũ. D. de aur. & arg. leg. Hanc κρήδεμνον Homerus vocauit li. v. Odysseæ, cùm dicit, Inò, siue Leucotheam (eadem enim est) Vlyssi naufrago ad euadendum maris periculum id commodasse.

τῇ δὲ τόδε κρήδεμνον ὑπὸ στέρνοιο τανύσσαι.

Quod Ausonius in Periocha Homerica Calanticam vertit, in hæc verba: Ino Calanticam capiti suo ademptam natanti accommodat, cuius ille sustentatu adusque Phæacum litus euadit. In qua etiam opinione fuit Beroaldus in Apuleium lib. v. Et Andreas Diuus vittam transtulit, vti & alio loco paulò pòst: licet idem alio in loco scilicet lib. xviij. eiusdem operis, velum, transtulerit, & lib. xiiij. Iliad. reticulum: vti etiam ibidem Eobanus, & li. xxij. eiusdem operis, idem Andreas, coronam. Vide infrà in Mitra.

CALASSIS, tunicæ genus, vt tradit Sextus Pompeius lib. ij. quod Græci καλλόπιστον vocant. Alij autem (vt & ille subdit) dicunt nodũ esse tunicæ muliebris, quo connexa circa ceruicem tunica summittitur. Sipontinus Chalassim appellat: dicítq; dictam à laxitate, & à Græcis vocari χάλασιν. Pollux lib. vij. cap. xvj. καλάσιριν dicit esse genus vestis Aegyptiæ & fimbriatæ.

CALCEI, & Calceamenta, omnibus nota.

CALIENDRVM, apud Horatium lib. Serm. 1. Sat. viij.

Altum Saganæ Caliendrum.

Id autem Acron interpres dicit esse ornamentum capitis muliebris, siue suppositum crinem, quem pro naturalibus accipiunt. Prophyrion autem interpretatur, galericulũ, de quo infrà dicemus: & subdit, Varronem huius vocabuli meminisse in lib. qui inscribitur Virgula diuina.

CALLOPISTON, vide suprà in Calassi.

CALTHVLA, genus vestis muliebris, apud Plautum in Epidico:

Quid istæ, quæ quotannis nomina inueniunt noua:
Tunicam rallam, tunicam spissam, linteolum, cæsicium,
Indusiatam, patagiatam, calthulam, aut crocotulam?

Dictum autem putat Nonius Marcellus à caltha viola, quæ (vt id illi addas) est coloris lutei (vt docet Virgil. Eclog. ij.)

Mollia luteola pingit vaccinia caltha.

Varro autem (vt subdit Nonius lib. j. de vita pop. Rom.) Calthulam palliolum breue esse voluit. De caltha quoque est illud Ouidij lib. ij. de Ponto, Eleg. iiij.

Calthâque Pæstanas vincet odore rosas.

Vt inde intelligas, vestes huiusmodi, ab odore quoque, non tantùm à colore ita dictas. Sunt (ne id omittam) qui putent, Caryophyllon quod vocant, id est vulgò *oillet*, alijs, *damas*, veteribus caltham fuisse: de quo tu vide Hermolaum Barbarum Corollarij cap. clxxv. vbi agit de Bacchare.

CALYCAS, κάλυκας, Homerus in Hymno Veneris, eidem attribuit inter cætera eius ornamenta:

εἶχε δ' ἐπὶ γναμπτὰς ἕλικας κάλυκάς τε φαεινάς.

Et paulò pòst:

πόρπας τε, γναμπτάς θ' ἕλικας, κάλυκάς τε καὶ ὅρμους.

Gualtherus apud Pollucem (qui lib. v. cap. xvj. Calycas enumerat in mundo muliebri) ex Anacreonte, & Homero (loco tamen non designato) Baccas vertit.

CALYMNA, κάλυμμα, inter ornamenta muliebria enumerata Polluci: vbi tegumentum vertit Gualtherus. Aliàs autem est genus retis: ex quo potes conijcere, tegmen fuisse forma & specie retis. *Coiffe* vulgo dicitur.

CALYPTRA, καλύπτρα, muliebris capitis tegmen, flammeum sponsæ, Festo Pompeio lib. iij. Eius meminit Plato in Alcibiade posteriore, cùm dicit, in Asia esse quasdam regiones, mundo vxoris regiæ destinatas, & appellationem à mundo illo muliebri sortitas, & inter alias Calyptram, ἣν δὲ καὶ ἄλλην, ἣν αὖ καλ

ἐκλιπὲς ἐκλυστῆρα.

CAMISIA, quam subuculam esse dicit Sextus Pompeius, li.17 in verbo, Supparus: & vix eam appellationẽ alibi reperias apud antiquos. Nos vocamus *chemise.* Putatur autem à Macedonibus primùm introducta.

CANABIA, *κανάβια*, calceorum muliebrium species, Polluci lib.7.c.22.

CANTHARVS, Antiphani in Bœotia memoratus.

CAPIDVLVM, genus vestimenti, quo caput tegitur, Sexto Pompeio lib.3.

CAPILLARE, apud Martialem lib.3. Epigr.40.

Non erubescit murice aureo nobis
Diuidere mœchæ pauperis capillare.

Nonnulli accipiunt pro reticulo muliebri, quo capillos inuoluunt. Cælius Rhodig.li.18.c.10. accipi putat pro vnguento ad capillos excogitato.

CAPILLAMENTVM, vide infrà in Galero, & Galericulo.

CAPITAL, fascia, qua capillum in fronte colligunt, Varroni lib.4. de Ling.Lati. Ex quo eius loco id quoque intelligis, eo fere in sacrificiis mulieres vti solitas. quod & Sextus Pompeius tradit lib.3. Alij Capitale dicunt.

CAPITIVM, tegmen capitis, Nonio Marcello, ab eo fortè denominatum: siue vt tradit Varro li.4 de Ling.Lat. quòd pectus capiat, id est, cõprehendat: de quo idem Varro lib 4. de vita pop.Rom. Tunicas, neque capitia, neque strophia, neq; zonas. Et alibi eod.lib. Neque ad orbitam matrumfamilias instituti, quòd ex pectore & lacertis erant apertis, neque capitia habebãt. Noster autem Iurisconsultus id inter vestimenta muliebria ponit, in l. vestis. §. muliebria. D. de auro & arg. leg. De capitio item fit mentio in lib. Iob, c.30. In multitudine eorum consumitur vestimentum meum, & quasi capitio tunicæ succinxerunt me. Quo in loco interpres id videtur pro collario accipere.

CAPREOLI, vide infra Helices.

CARBASVS, quo pallium amicitur. Virgil.lib.8. Aeneid.

-Eum tenuis glauco velabat amictu
Carbasus.- Et lib.11.
-Tum croceam chlamydemque sinúsque crepantes
Carbaseos fuluo in nodum collegerat auro.

Ex quibus locis, atque etiam ex Q. Curtio de Indis loquẽte, intelligi potest, hoc quoque virile esse vestimentum. Sed & muliebre esse satis constat ex Valerio Maximo, loquente de Aemylia virgine Vestali, lib.1.c.1. Qua adorante, cùm Carbasum, quam optimam habebat, foculo imposuisset, subitò ignis emicuit.

CARDINES, vide infrà Helicteræ.

CASTVLAE, quas & Penzonium & Præcinctorium vocant, pallium est, quo puellæ nudę infra papillas præcinguntur. Ex Nonio Marcello, qui citat illud Varronis, Castulam mulier sumpserat pro succula.

CATAGOGIS, *καταγωγίς*, posita inter vestes muliebres, Polluci lib.7.c.13. vbi Fimbriam, vertit Gualtherus. Vide igitur infrà in Fimbria.

CATAPETASMA, *καταπέτασμα*, velũ, quod arcet aspectũ, quo nũc mulieres nostrates sæpe vtuntur. Ponit & hoc inter ornamẽta muliebria Pollux li.7.c.22.

CATASTICTOS, *κατάστικτος*, tunica figuris animaliũ aut floribus intexta, cuiusmodi sunt tapetia, quæ hinc Belluata dicũtur, apud Plautum in Pseudolo,

Neque Alexandrina belluata, conspicáque tapetia.

Hinceque baliam ceruam *κατάστικτον* dicimus, id est, maculosam, interstinctam, picturatam. Hanc vestem, vt propriam fœminarum ponit Pollux li.7.c.13.

CATELLAE, vide Catenæ.

CATENAE, & Catenulæ diminutiuum, siue etiam Catellæ, & ipsæ præcipuæ inter ornamenta muliebria numerantur. Horatius lib.1. Epist.18.

Nota refert meretricis acumina sæpe catellam,
Sæpe periscelidem raptam sibi flentis.-

De Catenis autem est illud Plinij lib.33.c.3. conquerentis de luxu mulierum in

vsu auri: Discurrant catenæ circa latera,& inserta margaritarū pondera è collo dominarum auro pendeant,&c. Est autem veluti torques aureus vel argenteus, aut etiam e margaritis & lapillis confectus. Vulgò *Chaine* vocamus, proprium mulierū nostrarū ornamentū: vt supra in voce Alysses,& infra in dictione Hormi.

CATHEMA, κάθεμα, ornamentum demissum ad pectus, quod & καθετὴρ dicitur Polluci lib.5.c.16.ex Antiphane:& ὅρμος, de qua postea dicemus. Pro torque autem, vt D. Hieronymus vertit locum Ezechielis c.16. iuxta Aquilę & Symmachi editionem, Septuaginta interpretes & Theodotion κάθεμα transtulerunt, nec solùm ibi, sed & Esaiæ 3. vt scribit ipse Hieronymus in Commētariis eiusdem c.16. qui subdit se putare κάθεμα ab eis dictum, monile ex variis gemmis in pectus mulierum descendens, qui & ipse ornatus pulcherrimus mulierum est.

CATHETIS, genus catenæ, quo fœminæ vtuntur apud Nicostratum Comicum,& Clementem Alexandrinum lib.2. Pædagog.c. 2.

CATOPTRON, κάτοπτρον, inter ornamenta muliebria positum Polluci li. 7. c.22.& li.10.c.28. vbi Gualtherus vertit speculum, de quo infra dicemus.

CECRYPHALVS, κεκρύφαλος, reticulum, vitta, flammeum discriminale, παρὰ τὸ κρύπτειν, apud Homerum lib.22. Iliad. eo versu, quem suprà citauimus in Ampyce. vbi Andreas Diuus Fasciam interpretatur. Rodolphus Gualtherus apud Pollucem li.5.c.16. vertit Capitale. At li.7.c.22. vertit Vittam. Xenophon autem in lib. de Venatione κεκρύφαλον vocat sinuosum illum macularum contextum, in quem se insinuant animalia vrgentibus canibus.

CENTAVRIDES, κενταυρίδες, genus ornamenti muliebris, apud Pollucem libro 5.cap.16.

CEPHALODESMVS, κεφαλόδεσμος, siue Cephalodesmiū, κεφαλοδέσμιον, idem quod frōtale: de quo postea dicemus: aut idem quod ampyx, de quo supra.

CERNVVS, calceamenti genus, Sexto Pompeio lib.3

CEROTES, κερώτης, inter ornamenta muliebria numeratur Polluci lib.7.c. 22.

CERVICAL, veluti ceruicis sustentaculum, quod nos vulgò *aureiller & coussinet*, vocamus. Nam & id vestis nomine continetur: vt tradit Iurisconsultus in l. argumento.§.ceruicalia. D. de aur.& arg. leg. Eius meminit & Plinius lib.20.cap. item 20.& lib.28.c.4. Iuuenalis Sat.6.& Martialis l.14. Epigrām.146. & quisquis is est, qui Ezechielem traduxit, c.13. vbi inquit, His qui faciunt ceruicalia sub capite vniuersæ ætatis, ad capiendas animas. Et iterum nō multò post: Disrumpam ceruicalia vestra, super quæ vos colligitis animas. Græci id vocant προσκεφάλαιον: qua voce vsus est D. Marcus c. 5. vbi interpres vertit Ceruical. Idem autē esse Ceruical & Puluinum, ex eo paret, quod dicemus infrà in Puluillo, & ex dicto capite 13. Ezechielis. De hoc autem est illud Martialis Apophoretōn lib. 14. Epigram.146.

Tinge caput nardi folio, ceruical olebit:
Perdidit vnguentum cum coma, pluma tenet.

Vide infra Perideræon.

CHALASSIS, vide supra Calassis.

CHIMASTRVM, χείμαστρον, vestis hyemalis, vt ex autoritate Homeri & Aeschyli, tradit Pollux lib.7.c.13 ad...

CHIROTHECAE, manuum tegmina, quæ & Dactylothecæ à Græcis vocantur. Nos vulgo *Gantz* appellamus.

CHIROMACTRON, χειρόμακτρον, capitis ornamentum, aut (vt alii dicunt) mantile. Vide Baifium de Re vestiaria.

CHITONARIVM, χιτωνάριον, muliebris vestis subtilis. ex Lexico.

Diana Chitone dicta. CHITONIVM. χιτώνιον, tunicula: à qua & Dianam Chitoneā dictam nōnulli volunt. Nam Callimachus in ipsius Deæ Hymno,

Πότνια πολυμέλαθρε, πολύπτολι χαῖρε χιτώνη.

Quod & adstruit Stephanus ex Menippi Byzantii sententia, Epicharmus in Sphinge,& Athenæus lib.14.

CHITONISCVS, χιτωνίσκος, diminutiuè, camisia, indusium, de quo postea dicemus. Hoc autem genus vestimenti Pollux lib. 7. c. 13. dicit commune esse virorum & mulierum.

CHLAMYDEM quoque ad fœminam pertinere ostendit Cato eo loco, quem citabimus in Encombomate, & Virgilius lib. 4. Aen. Didûs mentionem faciens: *Cidoniam picto chlamydem circundata limbo.*

CHLIDONES, χλιδῶνες, Brachialia, vt exponit Suidas, quibus maximè vtuntur Samij, autore Athenæo: & à Polluce ponuntur inter ornamenta manuum, & pedum, lib. 5. c. 16. & simpliciter inter ornamenta muliebria, lib. 7. c. 22. Et ea voce vsi sunt Septuaginta interpretes, Num. 31. cap. cuius loco interpres Latinus reddidit Periscelides: de quibus postea dicemus.

CIMBARICON, κιμβαρικόν, tunica perspicua, siue (vt Pollucis verbo vtar) διαφανής. Locus Pollucis est lib. 7. cap. 13. vbi eam dicit esse communem viris & fœminis.

CINGVLVM, vt autor est Nonius Marcellus, à cingendo dictum, quod & Incingulum plerunque dicitur. Varro in γέροντος διδασκάλῳ: Nouus maritus taciturnus, πρέμνος, is soluebat cingulum. Sextus autem Pompeius lib. 3. Cingulo, ait, noua nupta præcingebatur, quod vir in lecto soluebat: vt hinc possis intelligere, Cingulum esse zonam, quam sponsus soluebat cõcubitus gratia: vt postea dicemus nu. 31. incip. Quare autem. Pro eo verò, quod vulgaris interpres Esaiç 3. cap. dicit zonam, D. Cyprianus in lib. de habitu virginum, eum locum citans, & Castalio eundem locum vertens, Cingulum dixere. Seruius autem in nonum li. Aen. scribit Cingulum esse ornamentum hominum, vt phaleræ sunt equorũ. At Varro de Ling. Lat. lib. 1. tradit, Cinctum & Cingulum à cingendo dici, alterum viris, alterum mulieribus attributum. Cincturæ autem vocabulo pro Cingulo vsus est Suetonius in Iulio Cæsare, c. 45. Vnde manasse videtur, quod nostrates vulgò vocant *Ceincture.* *Cinctum.* *Cinctura.*

CIRCVLVS, quem vulgò vocamus *Collier*, hoc est, Collarium: à similitudine: de quo Virg. lib. 5. Aeneid.

Flexilis obtorti per collum it circulus auri.

Sed & circulos appendi auribus, constat ex Ezechiele c. 16. Dedi circulos auribus tuis. Item in naribus, vt constat ex loco Iob, c. 40. Nunquid pones circulum in naribus eius? vbi D. Hiero. ait inter cætera ornamenta mulierum solere aureos annulos in os ex fronte pendere, & imminere naribus. Sunt, qui Rotulas eo loco ex Septuaginta Interpretibus vertãt. At de circulis pro ornamẽtis fit mẽtio c. 11. Prou. Circulus aureus in naribus eius, mulier pulchra & fatua. vide infrà Circus.

CISSERIS, κίσσηρις, ponitur à Polluce lib. 7. c. 22. inter ornamenta muliebria: vbi Gualtherus vertit Pumicem.

CLAVI aurei, vel argentei, quos fœminæ nostræ solent vestibus suis assuere: de quibus in l. vestis. in princ. D. de auro & arg. leg. & ibidem l. etsi non sint, etiam in prin. & in l. argumento. §. item fibulæ. qui primus est. Et apud Varronẽ de Analogia lib. 1. cuius hæc verba sunt: Si quis tunicam in vsu ita consuat, vt altera plagula sit angustis clauis, altera latis: vtraque pars carebit analogia. Hinc Mãtilia coccoclauata, apud Aelium Lampridium in Alexandro Seuero. In alia autem significatione accipitur Clauus in l. qui clauum. D. de ædili. edict. & Plinium auunculum, lib. 20. c. item 20. & Plinium iuniorem, lib. 1. Episto. 51. & aliter quoque in l. qui naufragium. §. senatusconsultum. D. de incend. ruin. naufr. & alibi sæpe apud alios autores.

COCHLES, ornamentũ capitis, à similitudine scalarũ, vel animalis verbo deriuato: quo quidem ornamento vsam fuisse Zenobiam Reginam Palmyrenorum, autor est Trebellius Pollio.

COLLARIVM, vide in Circulo, & Peritrachelio.

COMBYMATA, à nonnullis quoque inter ornamenta muliebria ponuntur.

COMMOTRIVM, κομμώτριον, &

COMMOTRIDIVM, κομμωτρίδιον, instrumentũ muliebre apud Pollucem lib.vij.cap.xxij.& iterum lib.x.cap.xxviij. quo scilicet mulieres se comunt. Vnde κομμώτης comptor dicitur, & κομμώτρια comptrix, & κομμωτίζω, curiosius como. Gualtherus priore loco Pectinem vertit: posteriore autem Nouaculam.

CONDALIVM, de quo Plautus in Trinummo, est annuli genus Sexto Pompeio. Nam & eidem Condulus, annulus est.

CORIANVM, κορίανον, medij digiti annulus, Polluci, qui inter ornamenta muliebria Corianum adscribit, lib.v.cap.xvj.

CORONAM, quam στεφάνην vocant Græci, in mundo muliebri ponit Pollux lib.v.cap.xvj. ex illo versu,

Τῶν δ' αἱ μὲν πλεκτὰς στεφάνας ἔχον, οἱ δὲ μαχαίρας.

Horum hæ flexas coronas, hi verò enses habebant.

CORYMBVS, κόρυμβος, vide infrà in Crobyle.

CORYMNIVM, κορύμνιον, monile. ex Lexico.

COTHVRNVS, genus calceamenti subleuatum subere, aut alia re, quò grandiores mulieres appareant: vt patet ex illo Iuuenalis Sat.vj.

...Aliam credas, cedo, si breue parui

Sortita est lateris spatium, breuiórque videtur

Virgine Pygmæa...

De hoc item Virgil. Ecloga vij.

Puniceo stabis suras euincta cothurno.

Et lib.j. Aeneid.

Virginibus Tyrijs mos est gestare pharetras,

Purpureóque altè suras vincire cothurno.

CREDEMNVM, κρήδεμνον, καὶ κρέδεμνον, vtrunque enim legitur, quod (vt nonnullis placet) idem est quod calantica, & vitta, & corona, & velum, & reticulum, vt suprà diximus, in Calantica.

CREPIDAE, κρηπῖδες, & diminutiuè

CREPIDVLAE, soleæ, ex Aulo Gellio libro decimotertio, capite vicesimo. Et hinc, vt ille ait, Crepidarij, eius calceamenti sutores, apud Sempronium Asellionem, lib.rer.gest.xiiij. Nonnulli eas nominatas putant à crepitu, id est, sono, quem reddunt ambulando.

CREPITALVM, ornamentum capitis, quod scilicet capitis motu crepitum faciat, vt tradit Festus Pompeius lib.iij.

CRICVS, κρίκος, circulus, annuli species: vnde κρικῶσαι verbum, quod Latinè infibulare possumus dicere. Nam Strabo tradit quasdam Aethiopum mulieres κρικῶσαι τὸ χεῖλος χαλκῷ κρίκῳ. Et apud Herodotum in Euterpe, ἱστίων κρίκους legimus, pro velorum ansulis. Aristoteles quoque libr. vij. Politic. capite secundo, scribit καθάπερ ἐν Καρχηδόνι φασὶ τὸν ἐπὶ τῶν κρίκων κόσμον λαμβάνειν. Ex quo intelligis, pro ornamento eum posuisse. Nam & Theodorus Gaza apud Aristotelem vertit, Annulum, Plinius Circum, vnde & Circulus diminutiuum: de quo suprà diximus. Suidas autem, ἀγκύλαι, ait, sunt κρίκοι τῶν ἁλυσίων, id est, annuli catenarum. Vide ea, quæ suprà περὶ τῶν ἁλύσεων diximus.

CROBYLE, κρωβύλη, reticulum, siue retiolum, quo coma contegitur. Quin & κρώβυλος dicitur aureus, argenteúsve corymbus, ex capillis pendens: πλέγμα τριχῶν εἰς ὀξὺ λῆγον: quod in viris κρώβυλος, in mulieribus κόρυμβος, in pueris σκόρπιος dicebatur. Sunt qui dicant, id reticulum esse ab extremis crines extendens ad verticem, deinde eos deducens in acutum: qui perforata aurea cicada constringebantur, ne deorsum defluerent. Huius autem meminit Thucydides in Proœmio li.iij. Bel. Peloponnesiaci, & Clemens Alexandrinus lib.ij. Pædagog.cap.x.

CROCOTA, vt vocat M.Tullius in Oratione de Arusp. respon. & Apuleius lib.viij. Asini aurei, & diminutiuè

CRO

CROCOTVLAE, vt appellat Plautus in Epidico: aut item

CROCOTIDES, vt alij quoque vocant: aut denique

CROCOTIA, etiam diminutiuum (nam & hæc Iulius Pollux lib. 7. c. 13. ponit inter vestes muliebres) vestes delicatæ fuerunt, vt indicat vetus prouerbiũ γαλῆ κροκωτόν, id est, feli crocoton quo vtimur, cùm indignis honor exhibetur. Suidæ autem κροκωτὸς ἐς' ἔνδυμα ἐγκυκλον, id est, vestimentũ orbiculatum. Et hinc Crocotularij, aut, vt alij legunt, Crocotarij, infectores huiusmodi vestium, dicti Plauto in Aulularia. Nonius Marcellus à croco hæc dicta putat. Alibi autem, scilicet infrà nu. 59. incip. illud autem constat. dicemus Herculem κροκωτοφόρον vocatum fuisse, quòd Omphalæ seruiens habitu muliebri, crocoton gestaret.

CROCOFVSIA, posita inter ornamenta muliebria in l. argumento. §. ornamentorum. D. de auro & arg. leg. nisi illic mendum sit: de quo tu vide Catellian. Cot. in memoria. vndones, & crocohyphanta, quasi dicas, croco intexta.

CROTALIA, apud Plinium lib. 9. c. 35. vbi videbis cuiusmodi ea sint, & quare ita dicantur.

CTENIVM, κτένιον, genus pectinis, à κτενίζω, pecto: & κτενὸς, pecten, & κτένιον, pectunculus. Id & Xenion dicitur: de quo infrà dicemus. Et hinc quoq; quatuor dentes anteriores, qui in meditullio sunt, Ctenes dicuntur, quòd cibum cõcidant.

CVBITALE, ornamentum cubiti, apud Horatium lib. 2. Serm. Sat. 3. Vide infrà Parapechy. Accubitale vocatur à Trebellio Pollione in Claudio, ex Epistola Valeriani Imperatoris. Sunt, qui Culcitram vocent: de qua nunc dicemus.

CVLCITRAE, quas inter vestes posuit Iurisconsultus in l. argumento. §. culcitræ. D. de auro & arg. leg. Et diminutiuè

CVLCITRVLAE, Plauto in Mostellaria. Est autem linteum illud, quod dormientibus ad quietem supponitur, apud Cicer. lib. 3. Tuscu. Collocemus in culcitra plumea: psaltriam adducamus. Et apud Martialem lib. 5. Epigr. 63.

Nulla tegit farctos, nec inanis culcitra lectos.

Et alibi:

Blandita tumeat facilis tibi culcitra pluma.

Et Iuuenalis Saty. 5.

Tertia ne vacuo cessaret culcitra lecto,

Vnà simus, ait.

Alibi autem Iurisconsultus in l. 3. D. de supel. leg. dicit, supellectili legata, contineri culcitras.

CYBARSIA, κυβαρσία, à Polluce lib. 5. c. 16. posita inter ornamenta mulierum. Hanc nonnulli eandem esse volunt cum anaxyride, de qua suprà diximus.

CYCLAS, genus vestis fœmineæ, qua pronubæ (vt scribit Sidonius) honorabantur. Lampridius tradit, Alexandrum Imperatorem solere dicere, matronas regias contentas esse debere cyclade, quæ sex vnciis auri plus non haberet. Propertius lib. 4. Eleg. 7.

Hæc nunc aurata cyclade signat humum.

Et Iuuenal. Saty. 6.

Hæ sunt, quæ tenui sudant in cyclade.

Hinc autem Cycladatus Caligula dicitur à Suetonio. Nam & Iosephus li. 19. c. 1. carpit ipsum Caligulam, quòd cycladem & alia vestimenta muliebria indueret. Ita autem dicta est, quòd rotunda sit. Nam & hodie quasdam vestes fœmineas rotundas vocamus, quæ in orbem absolutum desinunt.

CYNASONES, acus, quibus mulieres caput scalpunt, Sext. Pompeio.

DACTYLION, δακτύλιον, annulus.

DACTYLIDION, annulus sine gemma, aut sigillo. Gualtherus apud Pollucem lib. v. c. vj. vertit Condulum.

DACTYLIOTHECA, vide suprà Chirotheca. Id tamen pro annulorum repositorio multi intelligunt, vt postea dicemus.

DENTIFRICIA, suo nomine satis cognita: de quibus & nos diximus in tractatu Nobilitatis, c.31.nu.27.in nomenclatura medicamentorum.

DERAEA, δέραια, siue etiam δέῤῥαια Aeolicè, ornamenta colli, ex Polluce, Hesychio, & Suida. Nam & δέρη, & δειρὴ collum est. Vide Peridera eon.

DESMATA, δέσματα, ligamina, quibus mulieres vtuntur in capite: de quibus apud Homerum lib.22.Iliad. de Andromache loquentem:

τῆλε δ' ἀπὸ κρατὸς χέε δέσματα σιγαλόεντα.

Vide suprà Anadema.

DEXTRALIA, inter ornamenta muliebria posita, Exodi c.35.& Numer.31.& apud Diuum Cyprianum lib. de Habitu virginum, dum citat Esaiam c.3. Quæ & ipse D. Hieronymus, aut quisquis is fuit, lib. Iudic.c.10. vocat

DEXTRACIOLA, alij autem

DEXTROCHERIA, vt D. Ambrosius, & Iul. Capitolinus de Maximino loquens, Vxoris (inquit) dextrocherio vtebatur pro annulo. Et his quidem dictionibus significatur muliebrium brachiorum, præsertim dextrorum, ornamentũ, quod ex auro aut alio metallo, in annuli lati formam gẽmis integebatur. Rabbi autẽ Salomon dicit esse עֲדִי הַצַּוָּאר, id est, aurium ornamentum: quod in eodem c.31. Nume. scribitur עֲגִיל Septuaginta autem Interpretes verterunt περιδέξιον, quod vltra vulgarem significationem ambidextri, significat etiam dextrale, aut quod circa dexteram inuoluitur: quod alibi Inaures vertit Hierony.

DIABATRHA, διαβάθρα, genus solearum Sexto Põpeio, & Polluci li.7.c.22. vbi hæc dicit communia esse viris & mulieribus. Et hinc Diabathrarij, huiusmodi solearum confectores, apud Plautum in Aulularia. Est præterea διαβάθρα scala nautica.

Diabathrarij.

DIALITHON, διάλιθον, positum inter ornamenta muliebria Polluci lib.7.ca.22. Vbi Gualtherus Gemmam vertit.

DROPA, δρόπη, posita Polluci lib.5.c.16. inter ornamenta muliebria, & iterum li.7.c.22. ad fi. vbi Rodulphus Gualtherus vertit inaures.

DIPLOIDION, inter vestes muliebres posuit Pollux lib.7.c.13.

DIPLOIS, genus vestis, quæ scilicet duplicata est: cuiusmodi sunt ἀμπεχόνη περόνητρις, de qua infrà: & ἀμπεχόνημα δίπτυχον apud Theocritum.

DIPODIA, διποδία, genus calceamenti Critiæ memoratum apud Pollucem lib.7.c.22. qui ea dicit esse, quas ἀποδοκιμίδας vocant: de quibus infrà.

DISCERNICVLVM, quo discernitur capillus, vt dicit Varro li.4. de Ling. Latina. Nonius autem Marcellus dicit discerniculum acum esse, quæ capillos mulierum ante frontem diuidit. Dictum à discernendo. Lucillius lib.30.

Emplocamo digitis discerniculúmque capillo.

DISCRIMINALE, idem est. Hac enim dictione vsus est D. Hieronymus, aut quisquis is fuit, Esa.3.cap.

DORIS, apud Herodotum li.5. vestis muliebris, quę fibula partem alioqui hiantẽ subnecteret. Ita autem vocatur, eò quòd Doricum sit inuentum, vt ille ipse ait.

EANVS, ἑανός, vestis splendida & subtilis apud Homerum lib.14.Iliad.

ἀμφὶ δ' ἄρ' ἀμβρόσιον ἑανὸν ἕσαθ', ὅν οἱ Ἀθήνη

ἔξυσ' ἀσκήσασα, τίθει δ' ἐνὶ δαίδαλα πολλά.

Et in Hymno Veneris, loquens de ornatu ipsius,

ἀμβροσίῳ ἑανῷ τό ῥά οἱ τεθυωμένον ἦεν.

Vide infrà in Peplo.

ECHINI, ἐχῖνοι, ornamenta circa carpum manus, ex Polluce lib.5.cap.16. quæ & ψέλια, περικάρπια, & βραχιόλια dicuntur: de quibus & nos suo ordine dicemus: ita vt non admodum dissimilia intelligas brachialibus & armillis: de quibus etiam suprà diximus.

ELENCHI, de quibus Plinius libro 9.cap.35. Et procerioribus sua gratia est: Elenchos appellant fastigiatã longitudine, alabastrorum figura in pleniorem orbem

orbem desinentes. Hos digitis suspendere, & binos & ternos auribus, fœminarum gloria est. Et Iuuenal. Sat. vj.

Auribus extensis magnos commisit elenchos.

De his etiam fit mentio in l. pediculis. §. vlt. D. de aur. & arg. leg.

ELLOBIVM, ἐλλόβιον. Nam & id Pollux li. v. c. xvj. ponit inter muliebria ornamenta. Sunt, qui interpretentur ornamentũ ab aure dependens, hoc est, inaures.

ELLEBORVM, ἐλλέβορον. Nam & id Pollux eodem loco, & rursus lib. ij. cap. xxij. inter fœminea ornamenta reponit. Quid autem aliàs significet, nemo ignorat, nempe veratrum.

EMBADES, siue

EMBATAE, sumptuosum calceamentũ, vtrique sexui conueniens, vt nonnulli tradunt. Pollux autẽ lib. vij. c. xxij. autor est, ita vocatos fuisse calceos vulgares, & similes esse Comicis calceis. Græce scribuntur ἐμβάδες, & ἐμβάται. Ammonius autem, Embades, inquit, Comica sunt calceamenta: Embatæ, Tragica. Idem asserit & Thomas Magister: qui & illud simpliciter dicit, ἐμβάδια calceamenta sunt. Aristophanes in Pluto:

τοῖς ἐμβαδίοις τίς χρήσεται;

Et in Vespis:

Μῶν ἀπολώλεκεν ἐμβάδας; Hoc est,

An perdidit calceamenta? Et rursum:

ἀλλὰ τούτοις γ' οὐκ ἔνι οὐδ' ὀφθαλμοῖσιν αἰδὼς

τῶν παλαιῶν ἐμβάδων. Hoc est:

Sed in his pudor ne antiquorum quidem inest calceamentum.

EMPERONATRIS, ἐμπερονάτρις, diploïs, siue vestis duplicata.

EMPERONEMA, apud Theocritum, quod & nonnulli Diploïda interpretantur. vide suprà Diploïs.

ENCOMBOMATA, vestes puellares sunt, vt scribit Nonius Marcellus ex Catone lib. de puellis ordinandis: Vt puellæ habeant potius in vestitu chlamydas, encombomata, ac parnacidas, quàm togas. Pollux autem ἐγκόμβωμα vocat albam tuniculam.

ENCLASTRIDIA, ἐγκλαστρίδια, genus ornamenti muliebris, à Comicis vsurpatum, vt tradit Pollux lib. v. cap. xvj.

ENCYCLON, ἔγκυκλον, vestis quædam muliebris circularis, apud Aelianum libr. vij. de Varia historia, & apud Pollucem libr. vij. cap. xxij. & ante hos apud Aristophanem in Thesmophor. & ab eo apud Clementem Alexandrinum libr. Pædagog. ij. cap. xij.

ENDROMIS, ἐνδρομίς, genus vestis, apud Martialem lib. iiij. Epigram. xix. & libr. xiiij. Epigram. cxxvj. & Iuuenalis Saty. vj. vbi taxat mulieres Romanas, quòd endromide purpurea vterentur:

Endromidas Tyrias & fœmineum ceroma

Quis nescit? Et Saty. iij.

Accipit endromidem, & si dixeris æstuo, sudat.

Pollux autem libr. vij. cap. xxij. dicit Endromidas genus esse calceamentorum Dianæ propriorum. Sunt qui dicant, hanc esse vestem hirsutam & villi longioris, qua in balneis & gymnasiis præcipuè veteres vti solebant: indéque sic dictam esse, quòd esset apta cursui. Nam δρόμον Græci cursum vocat. Inde Endromidatus, Sidonio Apollinari.

ENETE, ἐνέτη, παρὰ τὸ ἐνιέναι, hoc est, ab immittendo, fibula est, qua Iunonem se ornasse tradit Homerus lib. xiiij. Iliados:

χρυσείης δ' ἐνετῇσι κατὰ στῆθος περονᾶτο.

Quid autem sit fibula, postea dicemus.

ENOTION, ἐνώτιον, inauris, de qua postea dicemus. Hoc quoque in mundo muliebri posuit Pollux lib. v. cap. xvj.

ENTRICHON, ἔντριχον, coma appositititia. Vide infrà Galericus.

ENTROPHA, ἐντροφα, quasi dicas innutrita. Nam & hæc muliebribus ornamentis annumerat Pollux lib.5.c.16.

ENTROPIDES, ἐντροπίδες, genus calceamentorum, ex Lexico. Entropon autem ἔντροπον, ponit Pollux in mundo muliebri: vbi Gualtherus vertit Velum. Vide infrà.

EPERRHINION, ἐπιῤῥίνιον, vide infrà Inaures.

EPHAPTIDEM ponit Clemens Alexandrinus lib.Pædagog.2.c.10. inter vestes muliebres. Est autem (vt nonnullis placet) læna preciosior.

EPHODVS, vide infrà Epomis.

EPIBLEMA, ἐπίβλημα, vestimentum exterius, amiculum, stragulũ torale, apud Galenum, παρὰ τὸ ἐπιβάλλομαι τὸ ἐνδύομαι, autore Budæo in Commentariis linguæ Græcæ. Quanquam aliud significare videatur apud D. Matthæum c.9. Hoc autem genus vestimenti inter muliebria ponit Pollux li.7.c.13. vbi Paludamentum vertit Gualtherus.

EPICRENON, ἐπίκρηνον, vitta, strophium. Ex Lexico.

EPICROCVM, apud Varronem, genus amiculi croco tinctum, tenue & pellucidum, teste Festo Pompeio lib. 5.

EPITOGIVM, pallium, quod togæ superponitur.

EPOMIDION, ἐπωμίδιον, atque etiam

EPOMIS, ἐπωμίς, tanquam humerale dicas, quo scilicet humeri integuntur: quam vestem inter fœmineas posuit Pollux libro septimo, capite 13. Hieronymus, aut quisquis alius est, vertit Superhumerale, Exodi 28. 35. & 39. non semel: quibus locis Castalio Ephodum transtulit. Quanquàm & ille vulgatus interpres alibi simpliciter Humerale vertat, Ecclesiastici 45. vbi ipse Castalio Epomidis verbo Græco vsus est. Quibus ex locis intelligi potest, id vestimentũ genus etiam viris conuenire. Hinc autem fit illud ἐπωμίδιον parua epomis. Vide infrà Humerale.

EVMARIS, εὐμαρίς, calceamenti genus, ab induendi facilitate. Nam εὐμάρεια facilitas, εὐμαρὴς facilis dicitur. Est autem inuentum Barbaricum, e ceruina pelle confectum, commune viris & mulieribus, vt tradit Pollux lib.7.c.22.

FASCIAE crinales pedulésque, aut, si malis, pedales, siue item pendules, vt nonnulli legunt in Largumento. D. de auro & argen. lega. Ego malo legere pedules, ex antiqua lectione. Pedale enim (vt scribit Cornelius Fronto, in libr. de nominum verborúmque differentiis) est mensura pedis: quod & probatur ex Plinio libro 13. cap. 12. Pedule verò (vt scribit idem Fronto) sub pedibus præstat vtilitatem. Priscos autem vsos fuisse fasciis in pedibus, testis est idem Plinius, scribens libro 8. cap. 57. mures arrosisse Carboni Imperatori fascias, quibus in calceis vtebatur. Ex Tullij quoque verbis suprà citatis in Calantica intelliges fœminas etiam his vti solitas. Beroaldus autem in Apuleium lib. 7. non legit in dicta Largumento crinales, sed crurules: quæ lectio satis etiam conuenit, cùm legamus, crura quoque olim fasciis ligari solere: vt probatur, licet non dicat, ex Valerio Maximo lib.6. cap.2. dum scribit, de Pompeio candida fascia crus obligatum habente, Fauonium dixisse, Non refert, qua in parte corporis gestet diadema. Et ex Quintiliano libro 11. cap. tertio, vbi ait, Fascias, quibus crura vestiũtur. Quæ item lectio placet Nebrissensi in Lexico, in verbo, Pedules. Tametsi idem alio in loco, in verbo, Crinale, legit Crinales: quod & mihi admodum arridet. Nam & id proprium & peculiare mulierum est, vt fasciis crines ligent. Sunt præterea & Fasciæ pectorales, quibus solent fœminæ mammas cohibere. Ouidius libro 1. de Arte amandi:

Fascia pectorales.

-Omne papillæ
Pectus habent tumida, fascia nulla tegat.

Et Propertius lib.4. Eleg.10.

Mollis & hirsutum sepit mihi fascia pectus.

Et Mar

Et Martialis in Apophoretis:

Fascia crescentes dominæ compesce papillas,
Vt sit, quod capiat nostra tegátque manus.

Græci *στρόφιον* vocant:de quo postea dicemus. De fascia quoque pectorali inter ornamenta muliebria fit mentio Esaiæ c.3. vbi Aquila Cingulum interpretatur: Castalio tenuem interulam. & Hieremiæ c. 2. vbi ipse Castalio Lemniscos vertit. Verbo autem Hebraico dicitur פְּתִיגִיל Tullius lib.2.Epist. ad Atticum, Episto.3 loquitur de nescio quibus fasciis cretatis:quas nonnulli intelligunt pro calceis Sicyoniis:de quibus postea loquemur.

FASCIOLAE, diminutiuum à fasciis, apud Varronem libro 4. de Lingua Latina,apud Ciceronem de Arusp.responsis,& Horatium lib.2.Serm.Saty.3. Vide interpretes.

FEMINALIA, siue

FEMORALIA, quibus pudenda teguntur. His & mulieres vtuntur, vt etiam viri,vt videre est Exodi c.28.Leuit.6.& 16. Ezechielis c.44. & Ecclesiastici c.45. Castalio secundo illo loco vertit Subligacula:de quibus infrá Posteriore vtitur Suetonius in Augusto, c.82.& vide infra Periscelides.

FIBVLAE,quas Iurisconsultus in l.argumento. non multò post principium, D. de aur.& arg.leg.dicit ornamentum magis esse,quàm vestem. Plinius quoque lib. 35.c.1.videtur eas cultui mulierum assignare,cùm dicit, Fabricam etiam Deûm, fibulas & alia muliebris cultus,sicut inaures, &c. Quod & probatur ex illo Virgilij loco de Camilla loquentis lib.7.Aeneid.

-Vt fibula crinem
Auro internectat.

Idem autem Virgilius lib.1.Aeneidos:

Aurea purpuream subnectit fibula vestem.

Easdem quoque virorum fuisse, satis constat ex Epistola Bruti, relata à Plinio, eodem illo libro 35.c.3.statim post principium: & ex epistola Valeriani Imperatoris ad Zosimonem,apud Trebellium Pollionem in Vita Claudij Secundi Imperatoris:& ex Flauio Vopisco in Vita Aureliani,cùm scribit eũ cõcessisse,vt fibulas aureas gregarij milites haberent:& ex Epigrammate Martialis 80.lib.7.

Menophili penem tam grandis fibula vestit.

Item in Apophoretis, disticho 215.

Dic mihi simpliciter, Comœdis, & Citharœdis
Fibula quid præstet? Carius vt futuant.

De fibulis autem chlamydum fit mentio l.1.C.nulli licere in fræn li 11. Philostratus in Imagine Cupidinis,cum effingit cum fibulis aureis.

FIMBRIAE,vestimentorum aut aliorum ornamentorum extremitates,Cicero in Pisonem:Erant illi compti capilli,& madentes cincinnorum fimbriæ.Apud D. Matthæum c.9 & Lucæ 8.mulier tetigit fimbriam vestimẽti Christi:& alij apud D.Marcum c.6.ad fi.Ita autem vocare possumus,quæ vulgus nostrum appellat, *bords,bordures,franges,* in quibus mulieres nostræ insaniunt.

FLABELLVM,quo mulieres,aut etiam viri,per æstatem ventilationem faciũt ad refrigerandam faciẽ,aut etiam ad abigendas muscas. Ouid.li.3.Amor.Eleg.2.

Vis tamen interea tenues arcessere ventos,
Quos faciunt nostra mota flabella manu.

Et lib.1.de Arte amandi:

Profuit & tenui ventos mouisse flabello.

Martialis lib.3.Epigram.40.

Et æstuanti tenue ventilat frigus.
Supina prasino concubina flabello.

Ex Propertio autem videmus,olim id fieri solitum ex pennis pauonis:

Et modò pauonis caudæ flabella superbæ.

Vide infrà Rhipis.

FLAMM

FLAMMEVM, vestis, vel tegmen, quo matronæ caput tegunt: vt scribit Nonius Marcellus. Hoc autem amiciebantur nubentes ominis boni causa, propterea quòd eo assiduè vtebatur Flaminica, id est, Flaminis vxor, cui non licebat facere diuortium. De hoc Lucanus li.2.de Martia nubente Catoni: & Iuuenalis Saty.2.& Plin.lib.21.c.8. Et Martialis lib.11. Epigram.79.ad Victorem:

Flammea texuntur sponsæ: iam virgo parata est.

Et iterum lib.12. Epigram.42.

Præluxere faces, velarunt flammea vultus.

Et in c.fœminæ.30.q.5. vbi scribitur, fœminas, cùm maritantur, ideo flammeo velari, vt se nouerint semper maritis suis subditas esse. Sed in nostris codicibus detracta est dictio, flammeo. Vulgus autem Italicum etiamnum Fazollum vocat. *Flammearij.* Vide Erasmum Tomo 1. pag. 944. in impressione Frobeniana. Hinc autē Flammearij dicti opifices huiusmodi vestium, apud Plautum in Aulularia.

FLAMMEOLVM, diminutiuum, apud Iuuenalem Sat.10.

-Sedet illa parato

Flammeolo.-

FOCALE, apud Quintilianum lib.11.c.3. Palliolum (inquit) sicut fascias, quibus crura vestiuntur, & focalia, & ligamina aurium, sola excusare potest valetudo. Item apud Horatium lib.2. Serm. Sat.3.

Mutatus Polemon ponas insignia morbi

Fasciolas, cubitale, focalia, &c.

Quo in loco Acron putat eo nomine intelligi torques, vel coronas, quas gestabant in collo. Est & apud Martialem in Apophoretis illud de focali, Epigr.142.

Si recitaturo dedero tibi fortè libellum,

Hoc focale tuas afferat auriculas.

Seneca autem lib.4. Naturalium quæst. videtur accipere pro genere vestis, quo ad focum vtebātur. Videbis (inquit) quosdam graciles, & palliolo focalique circundatos, pallentes & ægros. Videto Cæl. Rhodig. lib.18.c. 10.

FORFICES, & Forficulæ, quibus mulieres vngues, aut aliud aliquid amputāt, & incidunt, quas nos vulgò *forsettes, & ciseaux* vocamus: quibus auratis fœminæ ad ornatum vti solent. Vide infrà Psalis.

FRONTALIA, quæ nos vulgò *frontaux* vocamus, fronti scilicet applicari solita, gemmis & margaritis cooperta: quæ nos olim magno in vsu vidimus. Et hec priscis temporibus equis & elephantis imponebantur, vt videre licet ex Liuio li. 7. Bel. Maced. & ex Plinio li.37.c.12. Hac appellatione vsus est Castalio Esaiæ 3. pro eo quod vulgata editio dicit gemmas in fronte pendentes. Vide infrà Ampyx. & infrà Paropis.

FVNDA, est circulus ex auro, aut alio metallo, quo gemmæ ita nectuntur, vt aurum non nisi margines amplectatur. Plin. li.37.c.8. Præstantiores funda clauduntur, id est patentes, nec præterquàm margines auro amplectente. Et c. seq. Funda includuntur perspicuæ: cæteris subiicitur orichalcum. Hanc nonnulli, & in his Rodulphus Gualtherus, existimant à Græcis [illegible] dici, de qua nos infrà dicemus.

GALBANVM, genus vestimenti muliebre, quod à viris gestari, non sine bile reprehendit Iuuenalis Sat.2.

Cerulea indutus scutulata, aut galbana rasa.

Martialis autem lib.3. Epigrammate 40. de Zoïlo loquens, veluti delicato, molli, & effœminato:

Iacet occupato galbanatus in lecto.

Et alibi, scilicet libro 1. Epigramma. 64. Galbanos mores dicit, pro mollibus & lasciuis.

GALBEVM, quoque scribit Festus Pompeius, esse genus ornamenti, siue fuerit illud Galbanum, siue aliud: neque enim aliter declarat. Flauius autem Vopiscus

scus in Aureliano, tradit Tetricum indutum tunica Galbina, fuisse ductum in triumphum. Cæterùm ipse Sextus Pompeius libro tertio, scribit Galbeos armillas esse, quibus triumphantes vtebantur. quod an huc pertineat, cæteri viderint.

GALERVS, & diminutiuè

GALERICVLVS, ex alienis capillis consutus, coma scilicet adulterina, quam nos *faulse perruque* vulgò dicimus. Hoc etiamnum mulieres nostræ sæpe vtuntur, vel vt mentiantur veros crines, canósque aut aliàs deformes capillos occultent, vel vt caluitium velent: vt patet ex hisce versibus Ouidij libro tertio de Arte amandi:

Fœmina procedit densissima crinibus emptis:
Próque suis alios efficit ære suos.

Et alibi lib. 1. Amorum, Eleg. 4.

O quam sæpe, comas aliquo laudante, rubebis:
Et dices, empta nunc ego merce probor.

Et Martialis lib. 12. Epigram. 23. in Læliam:

Dentibus atque comis (nec te pudet) vteris emptis.

Quanquam sunt qui Galericulum aliter intelligunt, non tamen longè ab hac nostra significatione. Priore vsus est Iuuenalis Sat. 6.

-Flauo crinem abscondente Galero.

Et Statius lib. 4. Thebaïdos:

-Arcady morem tenet ille Galeri.

Et Claudianus lib. 1. de raptu Proserpinæ:

-Cyllenius adstitit ales
Somniferam quatiens virgam, tectúsque galero.

Altero vsus est Suetonius in Othone c. 12. Galericulo capiti propter raritatem capillorum ita adaptato & annexo, vt nemo dignosceret. Estq; de eo Apophoretum Martialis lib. 14. Epigram. 50.

Ne lutet immundum nitidos ceroma capillos,
Hac poteris madida condere pelle comas.

Id etiam Capillamentum dicitur Suetonio in Caligula, c. 11. Græcis autē φενάκη, & πηλίδιον, & πιλίδιον, vt placuit Budæo in Annotationibus, in hoc citanti Demosthenem περὶ παραπρεσβείας, id est, de falsa seu ementita legatione. Cui & tu adde Aristophanem in ea fabula, cui Acharnes titulus est:

Τὸ πιλίδιον περὶ τῆς κεφαλῆς τὸ Μύσιον.

Quin & ψεύτριχον dicitur. Horatius Caliendrum vocat, vt suprà diximus.

GAVSAPA, vestes villosæ, quæ hyemali tempore gestantur: quorum meminit Plinius lib. 8. c. 48. Martialis lib. 14. non semel, & Petrius Sat. v. Et his quoque vsas fœminas, ostendit illud Ouidianum lib. 2. de Arte:

Gausapa si sumit, gausapa sumpta proba.

GEMMAE, omnibus notæ, quæ an & quomodo differant à margaritis, vide infrà in Margaritis. Aelius Lampridius scribit Alexandrum Seuerum gemmas de calceamentis & vestibus abstulisse. Et postea subdit, eundem gemmas sibi oblatas vendidisse, quòd muliebre esse existimaret, gemmas possidere, quæ neque militi dari possent, neque à viro haberi. Idem alibi refert, eundem Alexandrum dicere solere, gemmas viris vsui non esse. Vide infrà Vniones.

GERMINA, vide suprà Blasta.

GREMIALIA, vide infrà Periscelides.

GRYPHOMA, γρύφωμα, positum à Polluce inter ornamenta muliebria lib. 7. capite 22.

GYMNOPODIA, γυμνοπόδια, genus calceorum mulierbriū apud Pollucem libro 7. c. 22. vbi Gualtherus Nudipedia vertit, propterea, vt opinor, quòd γυμνὸς nudum significet, & γυμνόπους nudipedem.

HELICTERES, ἑλικτῆρες, apud Pollucem libro v. cap. xvj. in mundo muliebri numerantur: eósque circa aures esse tradit. Quo in loco Cardines vertit Gualtherus. At libr. vij. cap. xxij. vertit Inaures.

HELICES, ἕλικες, crines mulierum implexi, implicamenta capillorum, inaures, apud Homerum in Hymno Veneris, illius cultum describentem:

εἶχε δ' ἐπὶ γναμπτὰς ἕλικας, κάλυκάς τε φαεινάς.

Quam vocem Andreas Diuus vertit Capreolos: qua ratione nescio. Nam & postea in eodem Hymno non aliter vertit, quàm Helicas. Vertebras autem vertit Gualtherus apud Pollucem.

HEMIDIPLOIDION, ἡμιδιπλοΐδιον, id est, semidiploïdion, etiam adscribitur muliebribus vestimentis à Polluce lib. vij. cap. xiij. Vide Diploïdion.

HERMATA, ἕρματα, aurium ornatus apud Homerum libr. xiiij. Iliad.

ἐν δ' ἄρα ἕρματα ἧκεν ἐϋτρήτοισι λοβοῖσι,
ἕρματα δ' ὀτρυδάμαντα δύω θεράποντες ἵεσαν.

Vbi ipse Andreas Diuus Inaures quoque transtulit. Hæc quoque Iulius Pollux lib. v. cap. xvj. ponit in mundo muliebri.

HIMATION, ἱμάτιον, apud Lysiam, qui τῶν ἱματίων γυναικείων meminit: de quo tu amplissimè vide Budæum in Commentariis Linguæ Græcæ, & Bayfium de Re vestiaria. Hima quoque, εἷμα, pro amiculo posuit Homerus, 7. Odyss.

- πολλὰ δ' ἔδωκα
σῖτον καὶ μέθυ αἶθον, καὶ ἄμβροτα εἵματα ἕσσεν.

Et in Hymno Veneris, loquens de vestibus illius:

ἑσσαμένη δ' εὖ πάντα περὶ χροῒ εἵματα καλά.

Et iterum postea:

λῦσε δέ οἱ ζώνην, ἰδὲ εἵματα σιγαλόεντα
ἔκδυε -- Et rursum:
-- αὐτὰρ δὲ χροῒ ἕννυτο εἵματα καλά.

HORMOS, ὅρμος, monile, corrigia calceamentorum, vt nonnullis placet: de quo Homerus libr. viij. Odysseæ:

ὅρμον δ' Εὐρυμάχῳ πολυδαίδαλον αὐτίκ' ἔνεικε.

Et in Hymno Veneris, vbi id ornamenti genus ipsi Veneri tribuit:

ὅρμοι δ' ἀμφ' ἁπαλῇ δειρῇ περικαλλέες ἦσαν.

Hormi autem circa molle collum perpulchri erant.

Ex quo potes intelligere, id genus ornamenti esse collare: pro qua voce Andreas Diuus transtulit Catenas. Postea autem in eodem Hymno vertit Monilia: vti etiam fecit apud Aristophanem in Vespis hisce carminibus:

φιάλας, χλανίδας, στεφάνους,
ὅρμους, ἐκπώματα, πλουθύγιειαν.

Hinc autem ὁρμίσκοι, monilia: & ὁρμίσκος diminutiuū, paruum monile: cuius inter ornamenta muliebria meminit & Pollux libr. vij. cap. xxij. ad fin. vbi Gualtherus vertit Inaures. Vide tamen infrà Isthmion.

HVMERALE, ornamenti genus, quod circa humeros ponitur. Vide suprà Epomis. Scio & eo nomine significari arma, quibus humeri teguntur, Iurisconsulto nostro in l. qui commeatus. §. j. D. de re militari.

HYDROBAPHES, ὑδροβαφὴς, vestis aquatilis, siue colore aquæ, mulieribus peculiaris, quæ nunc (inquit Pollux) lib. vij. cap. ij. ψυχροβαφὴς appellatur.

HYPOCAMPIA, ὑποκάμπια, à Polluce libr. v. cap. xvij. inter ornamenta muliebria posita.

HYPODEMA, ὑπόδημα, siue

HYPODESIS, ὑπόδεσις, id est, calceus, seu calceamentum. Homerus li. xviij. Odysseæ:

εἵματά τ' ἀμφιέσαιμι, ποσίν θ' ὑποδήματα δοίην.

Id autem est veluti generale calceamentorum vocabulum apud Pollucem libr. vij. cap. xxij. ad fin.

HYPODERIS, ὑποδερὶς, &

HYPODERAEVM, ὑποδέραιον, &

HYPODAEREVM, ὑποδαίρεον, monile, torques, colli ornamentum, ex Polluce lib.5.c.16.& li.7.c.fi. Varinus interpretatur Murenulam. Vide Deræa.

INAVRES, vulgò notæ, quas & inter ornamenta muliebria ponit Iurisconsultus in l.argumento.§.ornamenta.ff.de auro & arg.leg. Et de his quoque fit mẽtio in l.pediculis.§.vlti.eo.tit. Harum quoque multus fuit vsus apud Iudæos, vt patet ex Geneseos cap.24. Exodi cap.32.& 35. Iudic.8. Iudith 10. Iob 42. Prouerb.25. Esaiæ 3. Ezechielis 16. vbi Hieronymus ita dicit vocari, quòd de auribus pendeant: & Hebræis נזם dici, quod Symmachus ibi interpretatur ἐνώτιον. & Ozeæ 2.cap.

INCINGVLVM, vide suprà Cingulum.

INDVSIVM, quasi intusium, super quo mox subucula sumitur. Nam Varro li. 1.de Ling.Lat. Intusium vocat, ita scribens, Vnum, quod foris à palàm palla: alterum quod intùs, à quo intusium. Plautus in Epidico, Indusiatum vocat substantiuè. Vbi tamen Varro Intusiatum legit. Nonius Marcellus scribit Indusium esse vestimentum, quod corpori intra plurimas vestes adhæret, quasi intusium. Inde autem Indusiarius dictus Plauto, qui huiusmodi indusia conficit: & pueri Indusiati, Apuleio li.2. Metamorp. vbi plerique legunt inclusiati: & iterum lib.8. *Indusiarius.* *Indusiatus.*

INSTITA, tenuis fasciola, quæ stolæ extremitates ambibat. Græci περιχιτώνιον appellant, quòd togæ subsuebatur. Hac honestæ matronæ vtebantur. Horat. lib. 1.Serm. Sat.2.

Sunt, qui nolint tetigisse, nisi illas,
Quarum subsuta talos tegat instita veste.

Et Ouidius lib.1.de Arte amandi:

Este procul vitta tenues, insigne pudoris,
Quæque tegis medios instita longa pedes.

Et iterum lib.2.

En iterum testor, nihil hîc, nisi lege remissum,
Luditur: in nostris instita nulla iocis.

ISTHMION, ἴσθμιον, de quo apud Homerum lib.8.Odysseæ,

ἴσθμιον ἤνεικεν θεράπων περικαλλὲς ἄγαλμα.

Quo in loco Didymus interpres dicit id idem, quod περιτραχήλιον, de quo infrà dicemus: & in hoc differre ab hormo, de quo suprà diximus, quòd isthmion collũ cingat, hormos autem ab eodem demittatur: tanquam videlicet illud sit, quod vulgò *collier* vocamus, hoc autem *chaine*. Isthmia ponit Pollux lib.5.ca.16. inter ornamenta muliebria: vbi Gualtherus vertit Monilia.

INTERVLAM, plerique omnes dicunt eam esse, quam vulgò Camisiam, hoc est tunicam carni proximam appellamus: de qua suprà diximus. Huius meminerunt Horatius, & Martialis & Apuleius libro 8.& Valerius in Epistola ad Rufinum, Valerianus Imperator in quadam Epistola apud Trebellium Pollionem in vita Claudij, & Aurelianus alter Imperator in alia Epistola apud Flauium Vopiscum, in vita Bonosi, & Martianus Capella lib.1. vbi scribit Tritoniam Psyche donasse interulam.

LAPILLI, lapides pretiosi.

LARVA & Laruula, vide infrà Prosopis.

LASIRIS, λάσειρις, inter ornamenta muliebria numeratur à Polluce libro 7.capite 22.

LEDARIVM, λῃδάριον, atque etiam

LEDVS, λῆδος, &

LEDIVM, λήδιον, tunica æstiua, vt multis placet, communis virorum & mulierum, Polluci lib.7.c.13.

LEMNISCVS, vide suprà in Fasciis ad fi.& præterea Plinium lib.21.c.3. & Festum Pompeium.

LERIA, ornamenta tunicarum aurea, Sexto Pompeio lib.10.

LIMBVS, vestis pars extrema, apud Virgil.lib.2.Aeneid.

Limbo effulgens, & Gorgone sæua.

Et lib.4.eiusdem operis:

Sidoniam picto chlamydem circundata limbo.

Quo in loco Seruius, Limbus, ait, fascia est, quæ ambit extremitatem vestium, secundum antiquum morem. Et Ouid.5.Metamorph.

Quam limbus obibat

Aureus: ornabant aurata monilia collum.

Et lib.6.eiusdem operis:

Vltima pars telæ tenui circundata limbo.

Et Statius lib.Achilleidos 1.

Et picturato cohibet vestigia limbo.

Tradit autem Trebellius Pollio, Zenobiam Palmyrenorum reginam, ad concio nes galeatam processisse cum limbo purpureo. Cæterùm Nonius Marcellus scribit Limbum esse muliebre vestimentum, quod purpuram in imo habeat. Arnobius autem cõtra Gentes li.1. videtur accepisse limbum pro fascia, qua frons imminuitur, dum scribit, Imminuerent frontes limbis. A limbo autem Limbolarij dicti sunt Plauto in Aulularia, qui limbos conficiunt, vel aptant. *Limbolarij.*

LINTEAMINA, ponuntur inter ornamenta muliebria. Esaiæ 3.c.&

LINTEOLA quoque, à Plauto in Epidico, &

LINTEVM, inter familiaria vestimenta enumeratur à Iurisconsulto in l. vestis. §. vlt. D. de auro & arg.leg.

LVNVLA, Plauto in Epidico id esse videtur, quod vulgus apud nos auream virgam appellat, quæ digito imponitur.

Lunulam atque anellum aureum in digito.

Hancque ponit D.Esaias c.3. inter ornamenta muliebria. Quo in loco D.Hieronymus interpretatur Bullulas dependentes in Lunæ similitudinem. Septuaginta Interpretes ibidem verterunt μηνίσκους.

MALACION, μαλάκιον, quod inter colli ornamenta poni Pollux li.5.c.16. & alibi simpliciter inter ornamenta muliebria, scilicet li.7.c.13. Huiúsque meminit Næuius Poëta antiquus apud Nonium Marcellum.

MAMILLARE, velum, aut fascia, qua mulieres mammas constringunt: de quo inter Apophoreta Martialis lib.14.disticho.66.

Taurino poteras pectus constringere tergo:
Nam pellis mammas non capit ista tuas.

MANOS, siue Mannos, siue Monos, μάνος, μάννος, καὶ μόνος, genus monilis Doribus maximè proprium, apud Pollucem li.5.c.16. Hinc μαννοφόρος, qui eo vtitur.

MAMIACES, μαμιάκης, idem cum superiori.

MANICAE, ornamenta vestium circa manus, vt scribit Seruius lib.2.Aenei. quibus scilicet manus teguntur. Virgi.lib.9.eiusdem operis:

Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.

Et Plinius iunior lib.3.Epist.5.quæ est ad Marcum: Cuius manus hyeme manicis muniebantur, vt ne cœli quidem asperitas vllum studiis tempus eriperet. Hinc Manicatus, apud Ciceronem in Catilinam, & Columellam, lib.11.ca.1. qui manicas gestat: qui & Manuleatus dicitur Plauto in Pseudolo, & Suetonio in Caligula cap.52. Quin & Manulearij dicuntur ab eodem Plauto in Aulularia, ipsarum confectores. Scio autem Manicarum alias præterea esse significationes, quæ huc non pertinent. *Manuleatus.* *Manulearij.*

MANTELIA, de quibus Arnobius aduersus Gentes li.2. Ex quo satis intelligis, ea esse quædam mulierum ornamenta.

MARGARITAE, videntur nonnullis differre à gemmis, de quibus suprà diximus, ob ea verba Ciceronis in 6. in Verrem actione, Neque vllam gemmam aut margaritam fuisse. Dicuntur enim gemmas diuersi coloris esse, margaritas tantùm albas: vel gemmas integras, margaritas pertusas: vt retulit Seruius, subdubius, vt videtur, enarrans illud Virgil. 1. Aeneid.

-Collóque monile

Baccatum, & duplicem gemmis auróque coronam.

Et Lactantius, aut quisquis est ille Statij interpres, in locum eiusdem Poëtæ lib. 6. Thebaïdos:

-Teretésque hic vndique gemmæ.

Verùm gemmæ, nisi fallor, sunt veluti genus omnium pretiosorum lapidum, vt videre licet apud Plinium lib. 37. per totum eum librum: margaritæ autem species sunt, quas scilicet vniones, & vulgò Perlas dicimus: vt etiam videri potest ex ipso Plinio libro 9. capite 35. Porrò margaritas inter ornamenta muliebria ponit Iurisconsultus in l. argumento. §. ornamentorum. D. de auro & argento legato.

MASCHALISTERES, μασχαλιστῆρες, ornamētum pectoris & axillarū apud Philippidem Comicum in Ἀδωνιαζούσαις, ex Polluce libro quinto capite decimosexto. Nam & μασχάλαι dicuntur sinus sub summo brachio. Latini vocant axillas & alas.

MASTVRCAE, siue Masturgæ: vtrunque enim legitur apud Arnobium libro secundo, aduersus gentes. Et inde Masturgarus Plauto. Et fortè legēdum est Mastrucæ, & Mastrucatus, vti legitur apud Ciceronem, qui eam vestem Sardorum esse dicit, in Oratione pro Scauro, (vt à nonnullis citatur: neque enim extat) & in Oratione de Prouinciis Consularibus.

MESOPERSICAE, μεσοπερσικαί, genus calceamentorum muliebrium, apud Pollucem lib. 7. c. 22.

MITRA, & diminutiuè

MITELLA, parua mitra. Nam & mitras inter vestimenta muliebria posuit Iurisconsultus in l. vestis. §. mulieribus. & in l. quæuis. D. de auro & argento lega. & liber Iudith, c. 10. vbi Castalio Fasciam vertit. Et Esaias c. 3. vbi Hieronymus dicit esse capitis ornamentum. Et Varro lib. 1. de Lingua Latina: & Lucretius li. 4. Est enim genus fasciæ, siue tæniæ, quo caput obligatur: vt videre licet ex hoc Euripidis loco;

Μίτρας ἀναδέτους ξυθμίζων πλόκαμον.

Et ex illo Herodoti, μίτρας ἀναπλέκεσθαι. quod & ex illis annotauit Cælius Rhodiginus libro sexto, capite decimo, vbi & ipse subdit, esse quosdam, qui sic finiāt, ex fascibus, horarisque concinnatas corollas dici mitras: eámque appellationē inclinari à μίτος, quod filum est: atque etiam eo nomine dici zonā, de qua postea dicemus numero 31. incipien. quare autem. Apollonius verò Rhodius libro Argonauticῶn tertio, scribit Medeam radicem quandam à se decerptam imposuisse odoratæ mitræ, quæ illi circa pectora pendebat:

Τὸν ἥ γ' ἐγκατθεῖσα θυώδεϊ κάτθετο μίτρῃ

Ἥ τε οἱ ἀμβροσίοισι περὶ στήθεσσιν ἔεργε.

Et non multò pòst tradit eandem pharmacum, quod ex ipsa radice & aliis rebus composuerat, è fascia quoque euoluisse:

Προπρὸ δ' ἀφαρ' ἄλουσε θυώδεος ἐξέλε μίτρης,

φάρμακον.-

Virgilius autem lib. 9. Aeneid. huiusmodi ornatum veluti probrosum & muliebrem in viris criminatur:

Et tunicæ manicas & habent redimicula mitræ.

Quo in loco Seruius, Pilea, inquit, sunt virorum, mitræ fœminarum, quas calanticas dicunt. Idem Virgilius lib. 4. eiusdem operis:

Et nunc ille Paris, cum semiuiro comitatu

Maeonia mentum mitra, crinémque madentem
Subnixus, &c.
Et Ouidius in Epistola Deianiræ ad Herculem:
Ausus es hirsutos mitra redimire capillos.
De calanticis autem suprà diximus. Mitellæ autem nomen vsurpauit Cicero in Oratione pro C. Rabirio Posthumo: vbi tamen nonnulli legunt Mitrella. Et Virgilius in Copa: & Apuleius lib. 7. Metamorph. vbi apertè ostendit, id esse ornamentum muliebre: iterúmque lib. 8.

MONILE, de quo Festus Pompeius lib. 11. Monile, inquit, dictum est ornamenti muliebris genus, cuiusmodi habuisse Eriphylen fabulæ ferunt. Alij autem dicunt esse ornamentum, quod de collo puellarum pendet: ita dictum, quòd virtutis admoneat. Nam primò ob aliquod egregium factum dari solebat. Virgilius libro primo Aeneid.
Collóque monile
Baccatum, & duplicem gemmis auróque coronam
Ferre iubet.
Ouidius 5. Metamorph. haud multò post prin.
Ornabant aurata monilia collum.
Et lib. 10. eiusdem operis:
Pendebant tereti gemmata monilia collo.
Et rursum:
Dat digitis gemmas, dat longa monilia collo.
Et in Epistola Deianiræ ad Herculem:
Vidit in Herculeo suspensa monilia collo.
Cicero loquens de illa Eriphylæ fabula, 6. in Verrem Act. Eriphylam (inquit) accepimus in fabulis ea fuisse cupiditate, vt cùm vidisset monile, vt opinor, ex auro & gemmis, pulchritudine eius incensa, salutem viri proderet. Seruius autem interpretans priorem illum Virgilij locum, dicit monile segmentum dici: de quo nos posteà dicemus. Hieronymus in 3. c. Esaiæ, dicit monile vno verbo omnia ornamenta muliebria significare.

MORTARIOLA, vide infrà Olisci.

MORTVALIA, apud Nonium Marcellum in Patagio, ex Næuio in Lycurgo.

MVLLEI, calcei purpurei coloris, qui primùm peculiares fuerunt Regum Albanorũ, deinde patritiorum, tandem mulierũ. Flauius Aurelianus Imperator apud Flauium Vopiscum in vita ipsius, ad finem, mulleos viris omnibus abstulit, & mulieribus reliquit: quod & nos alibi ad aliud retulimus. Dicti autem sunt à mulando, id est, suendo, vt scribit Festus Pompeius: vnde & mullum piscem dictum putant.

MVRAENVLA, inter ornamenta muliebria posita Nu. 3. Canti. 1. & Esaiæ 3: quam colli aurũ nunc vulgus appellat, vt tradit Hieronymus, quòd scilicet metallo in virgulas lentescente, quadã ordinis flexuosi catena contexitur: ex murænæ piscis imagine vocabulo conformato. Idem Hieronymus in dictum caput 3. Esaiæ scribit murænulas auri atque argenti texi virgulis. Vide Hypoderæon.

MVTATORIA, ab Esaia c. 3. inter ornamenta muliebria posita: de quibus vide ibi Hieronymum, & quæ diximus suprà in Anabola. Et fortè hæc sunt, quæ Homerus lib. 8. Odysseæ, εἵματα ἐξημοιβὰ vocat, id est, vestimenta mutatoria, permutata, alternata.
εἵματά τ' ἐξημοιβὰ λοετρά τε θερμὰ καὶ εὐναί.
Castalio autem in dicto capite 3. pro mutatoriis vertit Ricas: de quibus infrà dicemus.

MYRON, μύρον, inter ornamenta muliebria posuit Pollux lib. 7. c. 22.

NITRVM, νίτρον, muliebribus ornamentis annumeratum ab Aristophane in Thesmophor. & à Polluce lib. 7. c. 22.

NOS

NOSSIDES, νοσσίδες, è genere calceorum muliebrium, Polluci lib. vij. cap. xxij.

NOVACVLA, vide infrà Xyros, & suprà Commotridium.

NYCTIPEDECES, νυκτιπήδηκες, calceorum muliebrium species, apud Pollucem eodem loco.

NYMPHIDES, νυμφίδες, genus calceamentorum muliebrium, de quibus Cælius lib. xxviij. cap. xxvij.

OCHTHOS, ὄχθος, limbus, vestis muliebris, Polluci lib. vij. cap. xxj. Lexici concinnator ὄχθοιβον appellat. Aliud enim illi significat ὄχθος, nempe onus, cumulum, collem, locum inuium.

OCREAE, vide infrà Scelex.

ODONES, de quibus in Largumento. §. fasciæ. D. de aur. & arg. legat. vbi dicitur, quòd vsum calceamentorum præstant: nisi ibi mendum sit, & legendum potius vndonum, quod putat Catellianus Cotta, in verbo Vndones. Sed non video quo modo vndones vsum calceamentorum præbeant. Quid verò, si legamus Othones? Sed nec hi vtique conueniunt calceamentis. Vide infrà Othones.

OESPOEON, οἰσποιον, genus calceamenti muliebris, Polluci lib. v. cap. xvj. vbi Gualtherus vertit Monile.

OLFACTORIOLA, inter ornatus muliebres ponit Esaias cap. iij. quæ crediderim ea esse, quæ nostræ mulieres olfactus & odoris gratia specie pomi deferunt, auro quidem argentóve contecta ac circundata.

OLISCI, ὀλίσκοι, annumerantur mundo muliebri à Polluce lib. vij. cap. xxij. Gualtherus vertit Mortariola.

OMPHACINON, ὀμφάκινον, à Polluce memoratur pro veste fœminea libr. vij. cap. xiij. Aliàs autem significat oleum oliuarum immaturarum.

OPHIS, ὄφις, ornamentum manuum, Polluci lib. v. cap. xvj. à similitudine, vt opinor, serpentis dictum. Nam & Anguiculam vertit Gualtherus apud Pollucem lib. v. cap. xvj. Huius etiam meminit Nicostratus Poëta Comicus, & ex eo Clemens Alexandrinus lib. ij. Pædagog. cap. xij. vbi Gentianus Heruetus vertit serpentem. Quo in loco Clemens ipse hæc etiam dicit memoratu digna: quòd quemadmodum Euam serpens decepit, ita etiam alias mulieres mundus muliebris aureus, esca vtens serpentis figura, in probra impellit: nempe murænulas quasdam aureas, & serpentes ad decorem effingens. Vide suprà Angùicula, & Murænula.

OPISTHOCREPIDES, ὀπισθοκρηπίδες, genus calceamentorũ muliebriũ, ex Lexico: de quibus etiam Pollux li. vij. c. xxij. non semel. Vide suprà Dipodia.

OPISTHOSPHENDONE, ὀπισθοσφενδόνη, ornamentum quoddam muliebre apud Pollucem lib. v. cap. vj. ex Aristophane: & iterum lib. vij. cap. xxij. In priori loco Redimiculum vertit Gualtherus, in posteriori Fundam: de qua suprà diximus.

OREA, quibusdam genus quoddam ornamenti muliebris: de quo vide infrà Stromia. Quanquam sciam id aliud significare Festo Pompeio lib. xiij. ex antiquis autoribus.

ORTHOSTADIAE, ὀρθοστάδιαι, tunicæ consistentes, quæ rectæ manent, nec accinguntur, apud Aristophanem: quas Pollux lib. vij. cap. xiij. dicit communes esse viris & mulieribus.

OTHONAE, ὀθόναι, apud Homerum libr. iij. Iliad. loquentem de Helena,

Αὐτίκα δ' ἀργεννῇσι καλυψαμένη ὀθόνῃσι. Hoc est,

Confestim autem splendidis amicta othonis.

Andreas autem Diuus vertit Velis: Eobanus Hessus Amictu. In eo verò loco Didymus interpres dicit, Othonas ex lino contextas esse, alij ex lana, quibus assentitur Pollux. Ego Didymo magis crediderim, quando D. Ioannes cap. xix. scribit corpus Christi obligatum fuisse othonijs cum aromatibus. καὶ ἔδησαν αὐτὸ ὀθονίοις μετὰ τῶν ἀρωμάτων: id est, linteis, vt vertunt vulgaris editionis in-

terpres, Erasmus, & Castalio. Cæteri autem Euangelistæ, quod Othonius dixit Ioannes, Sindone dicunt, quam inter linea vestimenta posuit Pollux. Vide Cælium Rhodiginum lib. 16. c. 10. & infrà in dictione Sindon.

PALLA, à Iurisconsulto ponitur inter ornamenta muliebria, in l. vestis. §. muliebria. D. de aur. & arg. leg. Est autem, vt scribit Nonius Marcellus, honestæ mulieris vestimentum, hoc est, tunicæ pallium: quod & tradit Seruius, enarrans illud Virgilij lib. 1. Aeneid.

Ferre iubet pallam signis auróque rigentem.

Vbi præterea dicit, pallam dictam secundum Varronem à vibratione & mobilitate, quæ est circa finem huiusmodi vestium, ἀπὸ τοῦ πάλλειν. Ea autem ad vestigia vsque demittebatur. Virgilius lib. 11.

Pro longæ tegmine pallæ

Tigridis exuuiæ per dorsum à vertice pendent.

Quo in loco Seruius, Palla, inquit, propriè est muliebris vestis, deducta vsque ad vestigia. Tibullus lib. 1. Eleg. 7.

Fusa sed ad teneros lintea palla pedes.

Et lib. 4. de laude Sulpitiæ ad Martem:

Vrit seu Tyria voluit procedere palla.

Horatius lib. 1. Serm. Saty. 2.

Ad talos stola demissa, & circundata palla.

Ouidius lib. 11. Metamorph.

Ille caput flauum lauro Parnasside vinctus,

Verrit humum Tyrio saturata murice palla.

Ea quoque vsas fuisse mulieres constat ex eo Plauti loco in Menæchmis:

Hanc modò vxori intus pallam surripui, ad scortum fero.

Item ex alijs multis eiusdem fabulæ locis. Hanc nonnulli dictam putant, quòd palàm & foris esset, sicuti & virorum pallium: de quo & nos statim dicemus.

PALLVLA, diminutiuum, apud Plautum in Truculento:

Aut petit aurum, quòd conscissa pallula est.

PALLIVM, quod Iurisconsultus in d. l. vestis. §. communia. D. de aur. & arg. leg. ponit inter communia virorum & mulierum vestimenta, quæ promiscua vocat Tacitus lib. 3. Sub eo autem tunica sumebatur. Vnde factus est locus prouerbio, Tunica pallio propior, apud Plautum in Trinummo. De pallio, vt vestimento muliebri, fit mentio apud Ouid. lib. 3. Amor. Eleg. 2.

Sed nimium demissa iacent tua pallia terræ:

Collige: vel digitis, en ego tollo meis.

Et lib. 1. de Arte amandi:

Pallia si terra nimium demissa iacebunt,

Collige, & immunda sedulus effer humo.

Item Genesis 24. c. vbi Rebecca, viso Isaac, tollens citò pallium suum, operuit se. Apud Flauium Vopiscum vxor Aureliani Imperatoris ab eo petiuit, vt vnico pallio serico vteretur. Plautus in Bacchidibus, & in Milite, Malacum pallium dicit, pro molli & delicato. Est autem liber Tertulliani hoc titulo, De pallio: quo satis ostendit, id quoque virile esse vestimentum.

PALLIOLVM, diminutiuum, apud Iuuenalem Saty. 3.

Vxorem Comœdus agit vel Dorida, nullo

Cultam palliolo.

Et apud alios plerosque, præsertim apud Esaiam capite 13. vbi inter ornamenta muliebria ponitur. Quanquam Iurisconsultus noster in dicta l. vestis. §. virilia. id ponat inter virilia vestimenta: quod eò magis miror, quòd postea pallium inter communia connumeret, vt diximus. Nam & virorum fuisse satis ostendit illud, Pallium & barbam video: Philosophum non video. Id enim pro-

prium

prium Philosophorum erat. Sed & Palliolum quoque mulierum esse, innuit Iurisconsultus in l. Titia. D. de auro & argento legato. vbi mulier mulieri legat palliola. Hieronymus autem Esaiæ tertio capite, dicit à Græcis θέριστρον vocari, de quo postea. Castalio eodem loco pro palliolis, quibus est vsus vulgatus interpres, vertit Supparos: de quibus postea dicemus. Cæterùm Flauius Vopiscus in Bonoso, Tunicas palliolatas dicit. Vide suprà Ampechonium.

PARALVRGES, παραλουργὶς, vestimenti genus, vtrinque habens intextam purpuram: Iones πηχυαλὶς vocant, vt scribit Iulius Pollux libr. vij. cap. xiij.

PARAPECHY, παράπηχυ, tanquam dicas cubitale, apud Pollucem lib. vij. ca. xiij. vestis alba, cubitum (vnde illi nomen est) purpureum contextum habens. A Varrone lib. j. de Ling. Latin. inter ornamenta muliebria ponitur.

PARILIA, apud Varronem lib. iiij. de Ling. Lat. hinc dicta, vt ipse dicit, quòd facta essent duo simplicia paria.

PARNACIDES, vestes puellares, ex Catone, apud Nonium Marcellũ. Vide suprà Encombomata.

PAROPIS, παροπὶς, inter instrumenta muliebria annumeratur Polluci libr. x. capit. xxviij. Rodolphus Gualtherus Frontale vertit, de quo suprà diximus.

PAROTION, παρώτιον, ornamentum aurium, ex Lexico.

PARYPHES, πάρυφες, tanquam dicas intertextum. Aristophani in Thesmophor. & ex eo Clementi Alexandrino libro secundo, Pædagog. capite duodecimo, vbi interpres vertit Prætextam. & Polluci libro septimo, capite decimotertio. Vide Cælium Rhodiginum libro decimosexto, capite septimo, & paulò ante in dictione Paralurges.

PATAGIVM, Nonius Marcellus tradit esse auream chlamydem, quæ pretiosis vestibus immitti solet. Sextus autem Pompeius libr. xiiij. Patagium est, inquit, quod ad summam tunicam assui solet, quæ Patagiata dicitur. Et certè patagij mentio est apud Tertullianum in libro de pallio. & Apuleium libro ij. Metamorpho. Quo in loco Beroaldus dicit patagium id genus ornamenti dici, quod mulieres in summa camisiæ parte circa collum assuunt, crispissimum, &, vt inquit Apuleius, pinnatum. Patagiatæ meminit Plautus in Epidico. Hincque Patagiarij, vt dicit Pompeius, qui huiusmodi opera faciunt, apud ipsum Plautum in Aulularia. *Patagiarij.*

PECHYALES, πηχυαλὶς, vide suprà Paralurges.

PECTEN, omnibus notus: ita autem dictus (vt refert Varro libr. iiij. de Ling. Lat.) quòd per eum explicatur capillus. Hũc autem inter instrumenta muliebria ponit Pollux libro decimo, capite vicesimooctauo. De hoc est apophoretum Martialis libr. xiiij.

Quid faciet nullos hic inuentura capillos,
Multifido buxus quæ tibi dente datur?

PECTORALE, quod ante pectus ponitur. Nam & hoc legimus inter ornamenta muliebria, vt suprà diximus de fascia pectorali.

PEDILON, πέδιλον, talare calceamentum varium. Homerus libr. ij. Iliad. atque iterum iiij. eiusdem operis, loquens de cultu Iunonis:

Ποσσὶν δ᾽ ὑπὸ λιπαροῖσιν ἐδήσατο καλὰ πέδιλα.

Quam dictionem Eobanus vertit Sandalia, Andreas autem Diuus Calceamenta.

PELYNTRA, πέλυντρα, calceorum species, ex Polluce libr. vij. cap. xxij. ex autoritate Aeschyli in Phœnissis.

PENTECTENA, apud Antiphanem, Pollux libr. vij. cap. xiij. dicit tunicellas esse iuxta oram purpura ornatas, radiis quinque intexta.

PENVLA, quã Iuriscõsultus in d. l. vestis. §. cõmunia. ponit inter vestimẽta communia virorum & mulierũ: licet inter muliebria simpliciter posuisset in §. muliebria. qui continenter illum præcedit. De hac Aelius Lamprid. in vita Alex. Seueri: Penulis (inquit) vt frigoris causa senes intra vrbem vterentur, permisit: cùm id

vestimenti genus semper itinerarium aut pluuiæ fuisset. Matronas tamen intra vrbem penulis vti vetuit, in itinere permisit. Ex quibus intelligis, penulam arcendis pluuiis fuisse vsui, & eam dici, quam vulgò *manteau* vocamus: fuisséque promiscuam viris & fœminis. Scitum est autem illud Quintiliani, li.6.c.4. Cùm Galba negasset roganti penulā: Non pluit (inquit) non opus est tibi: si pluet, ipse vtar. Vide de hac plura apud Bayfium de re vestiaria.

PEPLVS, siue peplum, est palla picta fœminea, vt tradit Seruius enarrans eum locum Virgilij lib.1. Aeneid.

Crinibus Iliades passis, peplúmque ferebant.

Lactātius Placidus, aut, vt alij vocant, Luctatius, in Statij Thebaïdem li.10. haud multò post princ. scribit peplum esse vestem candidam aureis clauis pictam, sine manicis. Homerus lib.6. Iliad. refert Hecubam, consilio Heleni vatis, ex suis vestibus pretiosissimum peplum, comitante cœtu matronarum ad templum Palladis tulisse. Martianus lib.1. de Nuptiis Philologiæ, tradit Iunonis peplum esse caligosum, quod tamen si appulsu cuiusdam luminis tangatur, inter obtenebrantes nebulas, sudæ perspicuitatis gratia prænitet. Sunt autem, qui peplos, ab eanis, quos suprà memorauimus, distinguant: vt scilicet pepli sint variegati: & id quidem verum est, vt patet ex Homero lib.18. Odys.

Ἀντινόῳ μὲν ἤνεικε μέγαν περικαλλέα πέπλον

ποίκιλον.-

Eani autem nullis distinguuntur varietatibus. Quod vtique falsum est, vt patet ex Homero, loco priori suprà citato in Eano. Ideóque alij vtraque voce idem significari volunt, vt videre licet ex ipso Homero in Hymno Veneris: quo in loco describit ornatum illius, quando cum Anchise concubuit: & quem Eanum priùs vocarat loco posteriori citato in Eano, mox Peplum vocat:

πέπλον μὲν γὰρ ἕσο φαεινότερον πυρὸς αὐγῆς.

Si autem alia de peplo scire cupis, lege Pollucem lib.7. cap.13. vbi primùm id ponit inter vestimenta fœminea: deinde subdit, & viris quoque conuenire, ex Xenophontis autoritate de Armenio loquentis: nisi forte ob id dicit, quòd barbari erant, & vestitu fœmineo delectabantur. Deinde dicit peplum & eanum idem esse: licet nonnulli tradant, eanos dici vestes variegationibus carentes, variegatas autem peplos vocari. Lege etiam Cælium Rhodiginum lib.14. cap.18. Illud tantùm addam, Homerum ab hoc genere vestis mulieres interdum vocare ἑλκεσιπέπλους, τανυπέπλους, & εὐπέπλους: vt dicemus postea nume. 32. incipien. quod autem Homerus.

PERIBARIDES, περιβαρίδες, calceamenta muliebria, præcipuè famularum, ex Polluce lib.7.c.2. ex autoritate Cephissodori in Trophonio.

PERIBLEMA, περίβλημα, positum Polluci inter vestimenta communia virorum li.7.c.13. vbi Gualtherus Amiculum vertit in duobus locis. Lexicon autem interpretatur Pallium, & Sagulum, quod circumiicitur corpori.

PERIBRACHIONIA, περιβραχιόνια, à Polluce lib.5.ca.16. mundo muliebri adscripta, & à nobis suprà memorata in Armillis.

PERICARPIVM, ornamenrum circa exteriorem partem manus, id est, iuncturam ipsius, quam Græci καρπὸν vocant. Ex Polluce lib.5.c.16.

PERICHITONIVM, vide suprà in Instita.

PERIDERAEON, περιδέραιον, collarium, siue colli ornamentum, apud Pollucem lib.5 c.16. & li.7.c.22. vbi Gualtherus priore loco vertit Ceruical, posteriore Monile. Vide suprà in Ceruicali.

PERIDEXION, vide suprà in Dextralibus.

PERILEVCON, περίλευκον, Antiphani memoratum, & Polluci lib.7.c.13. declaratum. Erat enim tela ex purpura texta, aut colore alio, in fimbria album colorem intextum habens.

PERINESON, περίνησον, atque etiam

PERINESSAEON, περινησσαῖον, Antiphanii quoque memoratum, & Polluci loco

loco vltimò citato etiam declaratum, vt sit vestis fimbriata, habens fila dependentia, aut purpuram circunquaque ad oras contextam, insulæ quadam imagine: ideóque hunc habitum (vt ipse ait) Anaxilas νῆσον, id est, insulam vocat, cùm scribit, καὶ ὧδε· γυνὴ ὥσπερ θάλαττα, νῆσον ἀμφιέννυ): nisi fortè aliã vestem intelligat.

PERIPEZIA, περιπέζια, & Peripezides, περιπεζίδες, pedum ornamenta, ex Polluce lib. 5 c. 16. vbi hæc tamen distinguit.

PERISCELIDES, περισκελίδες, crurum vel brachiorum ornamenta, à περὶ circùm, & σκέλος crus, & brachium. Dictio igitur Græca est, sed à Latinis vsurpata, videlicet Horatio lib. 1. Epist. 18.

-Sæpe catellam,
Sæpe periscelidem raptam sibi flentis.

Et ab interprete Bibliorum Nu. 31. & Esaiæ 3. Porphyrio autem interpres Horatij, vbi suprà, dicit periscelidem esse ornamentum pedis circa crura. Hieronymus in Epistola ad Fabiolam, Quæ Græci (inquit) περισκελῆ vocant, nostri Feminalia dicunt, vel Braccas, vsque ad genua pertingentes. Illum autem locum Numer. 31. Septuaginta Interpretes verterunt χλιδῶνα, vt & suprà diximus in dictione Chlidones. Iulius Pollux Onomastici lib. 2. eo capite, quo tractat de planta, huius ornamẽti meminit ex Menandro, qui huiusmodi periscelidas dicit puellas gestare. Et hac quoque voce vsus est Paulus Aemylius Historiæ Francor. li. 11. pro eo quod vulgò *iarretiere* vocamus: idque ponit pro insigni ordinis Regis Anglorum. Tertullianus in lib. de cultu fœminarum, paulò ante finem, ita de his loquitur, vt planè ostendat, hæc esse crurum ornamenta. Nescio an crus à periscelide in neruum se patiatur arctari. Diuus autem Hieronymus in d. c. 3. Esaiç, videtur intelligere ea esse ornamenta pedum. Cui succinit Pollux lib. 5. c. 16. vbi Gualtherus vertit Tibialia. Cælius Rhodiginus lib. 4. c. 11. scribit periscelides dici, quæ vulgò gremialia vel transuersa dicunt.

PERISPHYRION, περισφύριον, pedis ornamentũ, aut fimbria, vt vertit Laurentius Valla, in lib. 4. Herodoti. Pollux quoque li. 5. c. 16. id inter pedis ornamenta enumerat: vbi Gualtherus vertit Talare.

PERISTETHION, περιστήθιον, pectorale ornamentum mulieris circa pectus, Polluci lib. 5. c. 16. nam στῆθος pectus est.

PERITRACHELION, περιτραχήλιον, ornamentum colli ex Polluce lib. 5. ca. 16. τράχηλος enim collum, tanquam dicas collarium. Vide suprà Isthmion.

PERIZONIA, de quibus suprà in Castulis.

PERONE, περόνη, fibula: vnde περονάω, & περονέω, fibula necto. Vnde apud Homerum legitur, χλαῖναν περονήσατο, id est, vt interpretatur Eustathius, peronis siue fibulis colligauit: & apud eundem lib. 18. Odysseæ:

-ἐν δ' ἄρ' ἔσαν περόναι δυοκαίδεκα, πᾶσαι
χρύσειαι κληῖσιν ἐϋγνάμπτοις ἀραρυῖαι,

Et libro 19.

-Αὐτάρ οἱ περόνη χρυσοῖο τέτυκτο
αὐλοῖσιν διδύμοισιν.-

Hanc ponit Pollux lib. 7. ca. 22. inter ornamenta muliebria: vbi Fibulam vertit Gualtherus. Pero autem Latinis calceamenti genus est. Qua voce vsus est Cato Originum lib. 7. & Virgilius lib. 7. Aen. *Pero quid.*

-Crudus tegit altera pero.

Vbi Seruius dicit esse rusticum calceamentum. Et Iuuenalis Sat. 14.

Nil vetitum fecisse volet, quam non pudet alto
Per glaciem perone tegi.-

Hinc deducitur adiectiuum Peronatus, quo vsus est Persius Sat. 5. Ex quibus intelligis, quòd aliud significet Perone Græcis, quàm Pero Latinis. *Peronatus.*

PERCICAE, περσικαί, subligaria Aristophani.

PEZA, πέζα, fimbria, ora, cyclas, limbus, & quicquid vestis extremitatem ambit. Ex Lexico.

PHAROS, φᾶρος, vestimentum commune viris & mulieribus, Polluci li. 7. c. 13. Gualtherus vertit Pallium, de quo suprà diximus.

PHENACE, φενάκη, idem quod Galericus, de quo suprà diximus, ἐκ τοῦ φενακίζειν, quod decipere est.

PHITTACIDES, φιττακίδες, genus calceamentorum muliebriũ, apud Pollucem lib. 7. c. 22.

PHYLACIDES, à quibus Phylacistę Plauto in Aulularia, φύλακες τῶν ἐνδύτων.

PILIDION, vide suprà in dictione Galericus.

PLAGAE, & diminutiuè

PLAGVLAE, Nonio dicuntur linteum tegmen, quod nunc torale vel lectuariã sindonem dicimus. Varro de Vita popu. Rom. Chlamydes, plagæ, vela aurea. Et rursus: Eburneis lectis, & plagis sigillatis.

PLASTRA, πλάστρα, commemorata inter ornamenta muliebria Polluci lib. 7. capite 22.

PLOEARIA, πλοιάρια, calceorum muliebrium species, quæ ἀκάτια vocat Aristophanes, apud Pollucem lib. 7. c. 22.

PLOCION, πλόκιον, ornamentum, tricha, inauris, genus monilis implexum & obliquum. Pollux lib. 5. c. 16. dicit id esse ex colli ornamentis.

POLYMITA, vestis versicoloribus liciis contexta, apud Plinium lib. 8. cap. 48. Eadem quoque voce vsus est interpres Bibliorum, Genesis 37. & alibi sæpe. Nã Græcè πολὺ multum significat, & μίτος filum seu licium. Extat Martialis Apophoretum de polymita cubicularia, lib. 14. disticho 150.

Hæc tibi Memphitis tellus dat munera: victa est
Pectine Niliaco iam Babylonis acus.

Vnde & Polymitarius, huiusce vestis textor, 2. Regum c. 21.

POMPHOLYX, vide suprà Ampulla.

PORPE, πόρπη, fibula, bulla, monile. Ex Lexico. Hanc autem inter alia Veneris ornamenta, tribuit ei Homerus in Hymno ipsius:

πόρπας τε, γναμπτάς θ' ἕλικας, κάλυκάς τε, καὶ ὅρμους.

Vbi Andreas Diuus transtulit Fibulas.

PRAECINCTORIA, vide suprà in Castulis.

PROCOMION, προκόμιον, id est, vt interpretatur Theodorus, coma appositititia, quæ quibus aliis nominibus vocetur, videbis suprà in Galericulo. Hoc autem inter ornamenta muliebria posuit Pollux lib. 7. capite 22. vbi Gualtherus vertit Antias.

PROSCEPHALAEON, vide suprà Ceruical.

PROSOPIS, προσωπίς, & Prosopeon, προσωπεῖον, apud Aristophanem in Danaïdibus, idem est quod larua & laruula, adscripta instrumentis muliebribus à Polluce lib. 10. c. 28.

PSALIS, ψαλίς, & Psalidion, ψαλίδιον, forfex, quam Pollux li. 7. c. 22. & iterum lib. 10. c. 28. ponit inter instrumenta muliebria. Vide suprà Forfices.

PSELLION, ψέλλιον, armilla, ornamentum manuum, apud Xenophontem lib. 1. ἀναβάσεως scribentem, Persas στρεπτοὺς περὶ τοῖς τραχήλοις καὶ ψέλλια ἐπὶ τῶν χειρῶν ἔχειν. Et apud Plutarchum in Cimone, recensentem spolia Persica. Traditque Athenæus hæc ex margaritis quandoque fieri solita. Vide suprà Echini. Porrò nota est historia Brenni Gallorum Regis, qui cùm depopulatus Asiã Ephesum aduentasset, plebeiam puellam adamauit, quæ ei & concubitum & Ephesi proditionem pollicita est, si mundum sibi muliebrem & psellia traderet: quod annuit Brennus, & orauit milites, vt in auarissimæ puellæ gremium, aurum quod gestabant, immitterent: quo ea obruta periit: vt scripsit Clitophon li. 1. Rerum Gallicarum, & ex eius autoritate Plutarchus in Parallelis, c. 30. Hinc autem Herodoto lib. 2. Pselliophori, id est, armillati. Psellion autem inter ornamenta carpi, hoc est, iuncturarum manuum ponit Pollux lib. 5. c. 16.

Pselliophori.

PSYCHROBAPHES, ψυχροβαφής, vide suprà Hydrobaphes.

PVLVINAR,& Puluinus,& diminutiuè Puluillus, à pluma nomen habent, vt quidam tradunt, quasi Pluminus, Pluminar,& Plumillus. Ex pluma enim mollissima conficiuntur, vt iis incumbentes molliter quiescant: neque tam capiti, quàm cubito, subiiciebantur. Ex quo illud Ezechielis Prophetæ, c.13. Væ his qui consumunt puluillos sub omni cubito manus. Et paulò infrá: Ecce ego ad puluillos vestros, quibus vos capitis animas volantes: dirumpam eos in manibus vestris. Sed & de Puluillo Apuleius lib. x. non semel De puluinari est illud Ouidij libro j. de Arte amandi.

-Fuit vtile multis

Puluinar facili composuisse manu.

His autem puluinis sericis vsos antiquos fuisse, vt & nunc constat ex Martiali lib.3. Epigram.40.

PVLVISCVLVS, quo mulieres vtuntur ad munditiem dentium. Apuleius in Apologia Magiæ:

Misi, vt petisti, munditias dentium

Nitelas oris ex Arabicis frugibus

Tenuem, candificum, nobilem puluisculum,

Complanatorem tumidulæ gingiuulæ,

Conuerritorem pridianæ reliquiæ:

Ne qua visatur tetra labes sordium,

Restrictu forte si labellis riseris.

PVMEX, vide suprà Cisseris.

PYLEONES, πυλεῶνες, apud Pollucem lib.5.c.16. Gualtherus ex Callimacho Corollam vertit.

RALLA, genus vestis, apud Plautum in Epidico:

Quid istæ, quæ quotannis nomina inueniunt noua,

Tunicam rallam, tunicam spissam?

Dicta est autem à raritate, vt scribit Nonius Marcellus.

RECINIVM, aut vt alij vocant,

RICINIVM, genus vestis quadratæ, vt scribit Sextus Pompeius lib.18. hinc dictum, vt tradit Varro lib.4. de Ling. Lat. à reiiciendo, quòd dimidiam eius partem retrorsum reiiciebant. Dicitur & Recinus, vt constat ex Seruio, qui interpretans illud lib.1. Aeneid.

Romanos rerum dominos, gentémque togatam.

Recinus, inquit, dicitur ex eo, quòd post terga reiiciatur. vbi etiam ostēdit in vsu fuisse mulieribus. Huius quoque mentionem fecit Tullius lib.2. de Legibus. Nonius quoque Marcellus citat Lucilium lib.1. Satyrarum:

Ricini aurati ricæ, atque horaria, mitræ.

Et Varronem in Prometheo lib.1.

Aliæ mitram ricinam, aut mitram Melitensem.

Martianus Capella lib.1. scribit Tritoniam Psyche donasse ricinium resolutum. A ricinio Riciniatus dicitur Arnobio aduersus gētes. Vide infrà Rica & Ricula.

REDIMICVLVM, à redimiendo dictum, apud Virgilium libro 9. Aeneid. illo carmine suprà sæpius citato,

Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.

Et apud Ciceronem 5. in Verrem Act. apud Plautum in Truculento, Ouidium libro 4. Fastorum, & lib. 10. Metamor. & in Epistola Deianiræ ad Herculem, qua illum incessit, quòd ausus esset

Hirsutos mitra redimire capillos. Vnde postea subdit:

Detrahat Antæus duro redimicula collo.

Et apud Iuuenalem Sat.2 non semel: & apud Martianum Capellam li.9. Est autem ornamentum capitis mulierum, & vittarum tæniæ pendentes à posteriori parte mitræ. Et vt tradit D. Hieronymus 2. Homilia in Cantica canticorum, in-

terpretans Origenem:Redimicula hic dicit conſtrictiones vel connexiones monilium,quæ in ceruicibus ſedere ſolent,ex quibus deducitur & deſcendit per collum reliquus omnis ornatus.

REDVNCVLVM,quod Sextus Pompeius dicit vocari catellam, quà maximè vtuntur ornatus cauſa.Et licet ita ſcribatur in omnibus codicibus,vereor tamen,ne ibi Redimiculum ſit legendum

RETICVLVM, quod à Iuriſconſulto poſitum eſt inter ornamenta muliebria in l.argumento.§.ornamentorum.D.de aur.& arg.leg.tegmen capitis muliebre, vt tradit Nonius ex Varrone.De hoc Iuuenalis Saty.2.

Reticulúmque comis auratum ingentibus implet.

Et Tullius 7.in Verrem Act.Ipſe autem coronam habebat vnam in capite, alteram in collo:reticulúmque ad nares ſibi opponebat:tenuiſsimo lino,minutis maculis,plenum roſæ.Ex quo loco intelligis,id dici faſciam laneam vel lineã, ad formam retis factã,quam faciei admouemus, ne agnoſcamur, vel vt naribus ſuaues odores admoueamus.Sed cùm ad ornatum mulierum ſpectat, id certè eſt, quod capillos continet,quod nos vulgò *coiffe* vocamus.Nam vt dicit Varro lib. 4.de Ling.Lat.dictum eſt à reti,quòd capillum contineret, & Reticulum à raritudine. De hoc reticulo videtur intellexiſſe Ouidius lib.3.de Arte amandi:

Hanc decet ornari teſtudine Cyllenæa.

Vt ſcilicet reticulum ſit curuum inſtar teſtudinis. Quare autem Cyllenæam appellet,diſces ex interpretibus.nihil enim ad hunc locum pertinet.

RETIOLVM quoque à multis dicitur in eadem ſignificatione.

RHIPIS,ῥιπὶς,flabellum:Polluci poſitum inter ornamenta muliebria.vide ſuprà Flabellum.

RICA, & diminutiuè

RICVLA, de quibus Sextus Pompeius lib.16.Ricæ,& Riculæ, vocantur parua ricinia,& palliola ad vſum capitis facta.Granius autem(vt ille ſubdit)ait eſſe muliebre cingulũ capitis,quo præcincta Flaminica redimitur : aut vt in aliis codicibus legitur,quo pro vitta Flaminica redimitur. Nonius autem Marcellus,Rica, inquit,eſt, quod hodie ſudarium dicimus:allegátque Plautum in Epidico, Serenum in Opuſcu. lib.1. & Næuium in Pedio. Ex quibus ſatis conſtat, hæc eſſe ex ornamentis muliebribus. Quid autem ſit ſudarium, dicemus poſtea. Confeſtim autem poſt ipſe Marcellus de Ricinio loquitur, & citat illud Turpilij in Veliterna,

Ducit me ſecum:poſtquam ad ædem venimus,
Veneratur Deos. Interim aſpexit virginem
Geſtantem in capite riculam indutam oſtrinam.

Ex quo intelligis,ipſum Marcellum cenſuiſſe, idem eſſe riculam & ricinium : de quo ſuprà diximus. Vide item ea quæ retulimus in dictione Mutatoria.

ROTVLA,vide ſuprà Circulus.

SAMACIA,σαμάκια,ornamenta quædam muliebria ex Polluce lib.5.c.16.

SANDALIA,σανδάλια,pedum muliebrium ornamẽta, de quibus lib. Iudith c.x.Menander,Herodotus,Cratinus in Legibus, Cephiſſodorus in Trophonio, Eupolis in Aurea ætate,& omnes ferè Comici,vt ſcribit Pollux lib.7.cap. 22.& præterea Clemens Alexandrinus li.2.Pædagog.c. 11. Sed & eadem voce vtitur è Latinis Terentius in Eunucho:

Vtinam tibi commitigari viderem ſandalio caput.

Vbi Donatus calceamentum eſſe dicit.Iulius Pollux alibi tradit, genus calceamenti fuiſſe Hetruſcis peculiare.D.Hiero.in Eſaiam c.20. dicit ſandalia caligas vocari.Vide ſuprà Pedilon.Philoſtratus in imaginibus effingit Cupidinem cum ſandaliis inauratis.

SARDIA,σάρδια,inter ornamenta muliebria recenſentur à Polluce lib.7.c.22. ad finem.

SCELEAE, σκελέαι, inter genera calceamentorum positę à Polluce li. 7. c. 22. vbi scribit, nonnullos existimare, easdem esse cum antopodiis, de quibus suprà diximus. Has autem Gualtherus Ocreas vertit.

SCIADION, σκιάδιον, vmbraculum, vmbella apud Pollucem lib. 10. c. 28. Vide infrà Vmbraculum.

SCVLPONEAE, calcei ex lana confecti, Næuio, Plauto in Casina, & Catoni de Re rust. c. 59. Hinc Sculponeatus, apud Varronem, qui sculponeis indutus est: Aspicio sculponeatam bigas sequi cornutas, vt hinc intelligas, & ad fœminas id genus calceamenti pertinere.

SCYTHICAE, σκυθικαὶ, calceamenti genus, apud Alcæum & Stephanum, autore Cælio Rhodigino libro 18. c. 24.

SEGMENTVM, colli ornamentum, quod & Monile dicitur, Seruio in libro 1. Aen. sic dictum, quòd ex segmentis fieri consueuerit, id est, bracteolis aureis, vel argenteis. Valerius Maximus lib. 5. c. 22. vbi de Coriolano loquitur: Matronis (inquit) permisit, aureis vti segmentis. De hoc etiam Iuuenalis Sat. 2.

Segmenta, & longos habitus, & flammea sumit.

Quo in loco sunt qui interpretentur Fasciolas, quæ in vestis extrema parte assutæ, iunctæq; ornamento sunt indumētis muliebribus: vel quibus noua nupta amicitur, vt tradit Probus. Alij accipiunt pro margaritis & murenulis, id est, torquibus. Ouid. 3. de Arte amandi,

Quid de veste loquar? non iam segmenta requiro.

Quem in locum Merula, & Mycillus interpretes multa de his dicunt, vt ibi videre poteris.

SELEVCIDES, σελευκίδες, calceamentū muliebre, apud Pollucem lib. 7. c. 22.

SEMICINCTIA, quæ & Ventralia dicuntur, *demiz-ceinctz* vulgò dicta, de quibus est illud Martialis Apophoretum lib. 14. disticho 153.

Det tunicam diues: ego te præcingere possum.
Essem si locuples, munus vtrunque darem. Vide paulò pòst Semizonæ.

SEMIMITRA, inter ornamenta muliebria ponitur ab Vlpiano in l. argumento. §. ornamentorum. D. de auro & arg. leg. Vide Mitra.

SICRICA, à ritu, quòd Romano ritu fœminæ facientes sacrificium, ea capita velabant, vt tradit Varro li. 4. de Ling. Lat. Quanquàm multò verisimilius est, Varronem ibi de rica loqui: locúmque librariorum incuria corruptum esse, qui duas dictiones Si rica, in vnam contraxerunt.

SICYONIA, genus calceamenti, Sexto Pompeio lib. 17. ex Lucillio:

Et pedibus læua Sicyonia demit honesta. Cui adde illud Lucretij lib. 4.
-Et pulchra in pedibus Sicyonia rident.

Et illud Ciceronis ex lib. 1. de Oratore: Si mihi calceos Sicyonios attulisses, non vterer, quamuis essent habiles & apti ad pedem, quia non essent viriles.

SINDON, posita ab Esdra c. 3. inter vestimenta muliebria, de qua Martialis li. 4. Epigram. 9.

Ridebis ventos hoc munere tectus, & imbres,
Nec sic in Tyria sindone tutus eris.

Estq; velum tenuissimum, vt plerique omnes interpretes asserunt. Consule Cælium lib. 16. c. 10. Sindonis autem fit mentio Iudic. 14. Prouerb. 31. Matthæi 27. Marci 14. & Lucæ 23. Vide suprà Amictoria, & Othones.

SISYMBRION, inter ornamenta muliebria positum, Polluci li. 5. c. 16. Verùm apud Aristophanem Sisymbria vocantur folia & flores, quibus sponsi coronantur, vt etiam inter cæteros annotauit Cælius lib. 28. c. 24.

SITLAE, σίτλαι, aurium muliebrium ornamentum apud Dores, teste Polluce libro 5. cap. 16.

SOCCI, vulgò noti, & diminutiuè

SOCCVLI, sæpe Plinio memorati: sed hunc tantùm locum citare volui ex libro 37. cap. 2. Qui super omnia muliebria socculos induebat è margaritis. Sue-

tonius autem Vitellio cap.ij. Pro maximo (inquit) munere à Messalina petiit, vt sibi pedes præberet excalciandos: detractúmq; socculum dextrum inter rogam tunicásque gestauit assiduè. Idem in Caligula, cap.lij. tradit, Caligulam sæpe in publicum processisse in socco muliebri.

SOLEA, vulgò cognita, ita dicta, vt ait Festus Pompeius, quòd solo pedis subiiciatur. Cicero de Arusp. responsis: Clodius à crocota, à mitra, à muliebribus soleis, &c. Itali Planellas vocant. Hinc Soleatus, soleis calceatus. Ciceroni in Verrē Act. vij. & in Oratione in Pisonē. Et Solearius, solearū cōfector, Plauto in Aulu.

Soleatus. Solearius.

SPATALIVM, muliebre ornamentum, inter delicias mulierū annumeratum à verbo σπαταλᾶν, quod est deliciari. Plinius li.xiij.c.xxv. eodémq; vltimo, tradit hæc spatalia à mulieribus confici è frutice plocamo. Id autē fuisse manuū ornamentū, ostendit illud Tertulliani lib.j. de cultu fœminarum: Cæterùm nescio, an manus spatalio circundari solita sit, & duritia catenæ stupescere sustineat.

SPECVLVM, muliebribus ornamentis annumeratū Exodi 28. & Esaiæ 3. dictum à speciendo, eò quòd in eo se fœminæ aspectent, vt dicit Varro libr. iiij. de Ling. Lat. Vide suprà Catoptron.

SPHENDONE, σφενδόνη, apud Polluecem lib.v.cap.xvj. vbi Gualtherus interpres Fundam vertit: éstque, vt nonnullis placet, pala annuli.

SPHRAGIS, σφραγὶς, & Sphragidium, σφραγίδιον, annulus sigillatorius, siue sigillum: nam & id inter ornamenta muliebria ponit Pollux libr.v.cap.x. & lib. vij.cap.xxij. Vbi Sigillum vertit Gualtherus.

SPINTHER, armillæ genus, quo mulieres vtebantur in brachio summo sinistro, vt scribit Sextus Pompeius lib.xvij. At Priscianus lib.v. dicit id significare aut fibulam in humeris, aut armillam. Ex Plauto autem in Menæhmis, in multis locis intelliges, id esse ex ornamentis muliebribus.

SPIRA, & diminutiuè

SPIRVLA, à Plinio lib.xix.cap.xxxv. inter ornamēta muliebria refertur, cùm ait, vidisse se Lolliam Paulinam, Caij principis matronam, smaragdis margaritísque opertam, alterno textu fulgentibus, toto capite, crinibus, spiris, auribus, collo, manibus, digitisque. De spiris quoque loquitur Xenophon Rer. Græcarum lib.iiij. cùm dicit, Ascenderant spiris induti, perinde ac æstate. quasi scilicet id sit vestimentum æstiuum. Vide Cæl. lib.xvj.cap.11. post princip.

STALAGMIVM, genus inaurium, vt tradit Sext. Pompeius lib.xvij. ex autoritate Cælij in Cratino, aut (vt alij scribunt) in Carine: Ex aure eius stalagmium domi habeo. Hac quoque dictione vsus Plautus in Menæhmis:

Amabo, mi Menæhme, inaures da mihi:

Facienda pondo duûm nummûm stalagmia.

Sunt igitur ornamenta aurium, similitudinem stillarum congelatarum repræsentantia. σταλαγμὸς enim stilla est. apud Sextum tamen in quibusdam codicibus Stalagnium legitur, in aliis Stalagninum, in aliis Stalaginum, vbique, arbitror, corruptè. Apud Plinium lib.xxxiiij.cap.xij. Stalagmias legimus fœmin. gen. pro purissimo chalcanthi genere in stiriarum formam concreto.

STOLA, quam inter vestimenta muliebria ponit Vlpianus in l.vestis. §. muliebria. D. de auro & arg. leg. & ante eum Tullius in vij. Philipp. Sumpsisti virilem togam, quam statim muliebrem stolam reddidisti. Et Varro & Iosephus lib.19. ca.1. vbi Caligulam carpit, quòd stolis muliebribus vteretur. Ea autem ad imos pedes demittebatur, vt scribit Nonius Marcellus, & probatur loco eo Tibulli, quem postea citabimus, alióque Horatij loco lib.j. Serm. Sat.ij.

Magno prognatum deposco Consule cunnum,

Velatúmque stola.- Et paulò pòst:

Ad talos toga demissa, & circundata palla.

Erátque propria honestarum matronarum. Ouidius de Arte amandi.

Ecquid ad hæc omnes rigida submouimus arte,

Quas stola contingi, sumptáque vitta vetat?

Et lib.

Et lib.3.de Ponto, Episto.3.ad Maximum:

Scripsimus hæc illis, quarum nec vitta pudicos
Attingit crines, nec stola longa pedes.

Et Tibullus lib.1. Eleg.6.

Sit modò casta doce, quamuis non vitta ligatos
Impediat crines, nec stola longa pedes.

Hinc stolatus pudor, pro honesto & matronali pudore dictus à Martiale libro 1. Epigram.92.

Quis Floralia vestit, & stolatum
Permittit meretricibus pudorem?

Maximè autem erat hæc stola locupletum, & primariarum, vt toga plebeiarum, & secundæ clasśis, vt Budæus, & alij nonnulli ex Horatio putant, dicta Saty.2. li. Serm.1. Nos autem postea de toga dicemus. Sed & stola virorum quoque erat, vt multis probat Lazarus Bayfius lib.de Re vestiaria, in prin. & vt videre licet ex Genes.cap.41. vbi Pharaon vestiuit Ioseph honoris causa stola byssina. Et certè etiam apud Græcos confunditur. Nomen autem accepit ἀπὸ τοῦ στέλλεσθαι, quòd est indui. Vide infrà in Toga.

STOMIA, σόμια, à Polluce posita inter ornamenta colli libro v.cap.16. vbi Gualtherus vertit Oreas.

STRAGVLA, & Stragulum, de quo apud Iurisconsultum in l. cùm Tunicam. D.de auro & arg.leg. & in l.quæsitum est.§.sed si fundus.D.de fund.instru. & in l. instratum.D.de verb.signifi.vbi tu vide Alciatum.

STREPTOS, στρεπτὸς, torquis apud Persas, à στρέφω, torqueo. Vnde Apud Herodotum στρεπτοφόροι, id est, torquati, siue torquem ferentes. Polluci autem lib.v.ca. 16. στρεπτοὶ ponuntur inter ornamenta muliebria. Gualtherus vertit Fibulas: de quibus suprà diximus.

STRIGILES, quibus vtebantur in balneis ad abradendas corporis sordes, sudorémque detergendum. Fiebant ex auro, & argento, & nonnunquam ex quibuscunque lapidibus. Persius Sat. 5.

I puer, & strigiles Crispini ad balnea defer.

De strigilibus quoque est Apophoretum Martialis lib.14. Disticho 51.

STROBILIA, στροβίλια, posita inter ornamenta muliebria à Polluce lib. 5.c.16. vbi Gualtherus vertit Reculas.

STROPHIVM, στρόφιον, positum est à Polluce inter ornamenta muliebria: éstque fascia breuis (vt inquit Nonius) quæ virginalium papillarum tumorem cohibet, testibus Plauto in Aulularia, Turpilio in Philopatro, Varrone in Sesquiulysse, & Tullio in Clodium. Quibus adde illud Catulli in Argonauticis,

Non tereti strophio lactantes vincta papillas.

Aut, vt alij legunt, Teretes euincta papillas. Sed & Strophia coronæ dicebantur, ab insigni, quod imprimebatur capiti sacerdotum, ἀπὸ τοῦ στρέφειν, hoc est, à vertendo. Hinc Plinius li.21.c.2.in prin. Tenuioribus vtebantur antiqui, Strophia appellantes: vnde Strophiola. Suidas verò scribit στρόφιον εἶναι στρόγγυλον ζωνάριον, id est, rotundum cingulum, καὶ στέφανον τῆς κεφαλῆς, id est, coronam capitis. Vnde Virgilius in Copa:

Et grauidum roseo necte caput strophio.

De strophijs vide è nostris Catellianum Cottam, in memoriali, incipienti vndones Cilicij. Ab hoc autem dicuntur Strophiarij Plauto in Aulularia pro confectoribus strophiorum. *Strophiarij.*

STROPHIOLVM, diminutiuum à strophio, vt iam docuimus ex Plinio.

SVBLIGACVLVM, & subligar, prius apud Ciceronem li.1. Officio. alterum apud Iuuenalem Sat.6. Martialem lib.3. Epigram.45. & Plinium lib.17 ca.14. Est autem vtrunque id, quo pudendæ partes corporis teguntur, vt tradit Nonius Marcellus. Hoc autem vtuntur & fœminæ cùm in balneas ingrediuntur. Castalio Leui.c.6. Subligacula vertit, quæ alij Fœminalia interpretantur.

SVBVCVLA, genus vestis Nonio Marcello, ex Varronis libro primo de Vita pop.Rom.cuius verba hæc sunt. Postea cùm duas tunicas habere cœperunt, instituerunt vocare Subuculam & indusium: Sed & idem Varro lib. 4. de Ling. Lati. dicit Subuculam dictam, quòd esset subtus: vt Supparũ, quod suprà esset. Acron autem explicans illud Horatij lib.1. Epist.1.

- Rides, si fortè subucula pexæ
Trita subest tunicæ.-

Subucula (inquit) propriè dicitur pannus addititius, à subiiciendo, vel à subsuendo. Diuus quoque Hieronymus ita de subucula loquitur in Iouinianum: Tunc pexa tunica, & nigra subucula vestiebaris, sordidatus & pallidus, quem in eo reprehendit Beroaldus in Apuleij Asinum aureum, libro 2. tanquam perperam intellexerit, quid pexa tunica esset, vt ibi videre poteris. Vide item infrà in dictione Supparus.

SVCCINVM, hîc non adstruxissem, nisi Plinius libro 37. ca. 2. hæc scripsisset: Proximum locum in delicijs, fœminarum tamen adhuc tantùm obtinent succina. Id autem quid sit, ex eo loco, & capite sequenti intelliges, & ex Ruellio ca. 39. lib. 1. vbi & succinum decoris causa, quadam monilium vice, à mulieribus apud nos gestari scribit, ab alijs effictum in orbiculos, seu verticilla, quibus preces suas annumerant in collo, brachijsve, aut certè in cinctu ferri. De succino quoque est illud Iuuenalis Sat. 9.

Et cui tu viridem vmbellam, cui succina mittas
Grandia.-

SVDARIVM, & diminutiuè

SVDARIOLVM, linteum, quo sudor faciei abstergitur, & nares purgantur, vt satis patet ex Suetonio in Nerone, c. 25. & clarius ca. 48. duobus in locis: item ex Quintiliano li. 6. c. 3. & ex Martiale lib. 11. Epigr. 37. Sudarij autem appellatione vtitur Castalio Esaiæ cap. 3. pro eo quòd vulgata editio habet Sindonem. Sudarioli appellatione vsus est Diuus Hieronymus ad Nepotianum de Vita clericorum. Vtrunque autem id est, quod vulgò nostrates *mouchoir* vocant. Vide suprà Ricula.

SVFFIGVLVM est, vt scribit Festus Pompeius lib. 17. vestimentum album, prætextum quadrangulum, oblongum, quod Vestales virgines sacrificantes in capite habebant: idque fibula comprehendebatur.

SVPERHVMERALE, vide suprà Epomis, & Humerale.

SVPPARVS, siue Supparum, linteum est femorale, ad talos vsque pendens, vt tradit Nonius Marcellus: ita dictum, quòd subtus appareat. Vtiturque is testimonio Plauti in Epidico, Næuij in Pedio, Afranij in Episto. Varronis in Fumendinibus Sextus autem Pompeius lib. 17. Supparus, inquit, est vestimentum puellare, lineum, quod & subucula, id est, camisia dicitur, ex Afranio, vbi suprà. Sed & hac voce vsus est Cicero, & Quintilianus, & Seneca, & Iuuenalis, & Apuleius. De subucula autem suprà diximus: vbi & nonnihil de supparo attulimus ex Varrone. Vide suprà Palliolum.

SYLLIBA, vide infrà Thysanon.

SYMMETRIA, *συμμετρία*, vestis talaris, hoc est, ad talos vsque demissa, apud Pollucem lib. 7. c. 13.

SYNTHESIS, significat genus vestis, quo ditiores ad sumptum vti solent: & interdum omnem vestem in vestiario positam, in l. Titia. §. 1. D. de auro & argento legato. Extat de synthesi Martialis Apophoretum libro decimoquarto, disticho 141.

Dum toga per quinas gaudet requiescere luces,
Hos poteris cultus sumere iure tuo.

SYRMA, cauda siue tractus vestis fœminarum. Martialis libro primo, Epigrammate 155.

Musa

Musa nec insano syrmate nostra tumet.
Item lib.xij. Epigram.xcj.
Aptasti longum tu quoque syrma tibi.
Dictum est autem Syrma παρὰ τὸ σύρεσθαι, hoc est, ab eo quòd trahatur.

TAENIAE, ταινίαι, sunt, quas vittas vocant, quibus crines ligãtur, vt ait D. Hieronymus in Esaiam ca.iij. Verùm ita de his loquitur Sextus Pompeius li. xviij. Tænias Græcam vocẽ sic interpretatur Verrius, vt dicat ornamentũ esse laneum capitis honorati. idq; ex autoritate Cæcilij in Androgyno, Ennij in Alexandro, & Accij in Neoptolemo, vt ibi videre poteris. Sunt qui dicant, tæniam esse vittarum extremitatem: vt Seruius interpretans illud Virgilij vij. Aeneid.
- Fit tortile collo.
Aurum ingens coluber, fit longæ tænia vittæ.
Donatus autem ibi simpliciter interpretatur, tæniam, id est vittam. Nam sunt qui totam vittam esse dicant, ex eodem Virgilio lib.v.
Puniceis ibant euincti tempora tænis.
Quod & sentit Hierouymus loco iam citato. De vitta autẽ dicemus infrà suo loco. Sunt item, qui tæniam dicant zonã esse. Vide Cælium Rhodig.li.xvj.c.x.in fi. Sunt & qui fasciam interpretentur. Tænion verò neutro genere, Atticè στηθοδέσμη, pectorale est, siue torques, aut monile. Consule Lexicon.

TALARE, vide suprà ποδαφύριον.

TANTHEVRISTI, ταντηυρισοὶ, quædam ornamenti genera, lapillos quosdam à se dependentes habentia: ita dicti à motu gemmarum, vt tradit Pollux libro v. capite xvj.

TARENTINA, genus ornamenti muliebris, Aeliano li. vij. de Varia Historia.

THERISTRA, quæ & Theristria, (vtrunque enim reperitur) inter ornamenta muliebria posita Esaiæ 3 c. quo in loco D. Hieronymus dicit, ea à nobis Palliola posse appellari, quibus obuoluta fuit Rebecca, & hodie quoque Arabiæ & Mesopotamiæ mulieres operiuntur: quæ Hebraicè dicuntur, רְדִידִים Græcè θέριστρα, ὴ θερίστρια dicta, ab eo quòd τῷ θέρει, hoc est, in æstate & caumate corpora protegant fœminarũ. Hæc ille. Locus autem ille de Rebecca est Genes.24. ad fin. quẽ interpres Latinus ita vertit: At illa tollẽs citò pallium suũ operuit se. Castalio autem Flammeum vertit: de quo & nos suprà diximus. Idẽ Hieronymus in li. Hebraicarum traditionum in Genesim, Theristrum, inquit, palliũ dicitur, genus etiamnum Arabici vestimenti, quo mulieres prouinciæ illius velantur. Id autem esse æstiuã vestẽ, vt chimaltron (de quo suprà diximus) hyemalem, pleriq; autumant. Differentiam autem theristri, & theristrij videtur facere Pollux libr. vij.c.xiij. vbi vtrunque ponit inter vestimenta cõmunia viris & mulieribus. Horum prius Gualtherus vertit Messoriã vestem: alterũ in sua voce Græca reliquit.

THRENA, quæ Cypriis dicuntur vestes floridæ ac variegatæ, ab animalibus eiusdem nominis, varietate distinctis ac maculosis, id est, πεποικιλμένοις, apud Thessalos, vt è recentioribus tradit Cælius Rhodiginus lib.xvj.cap.ix.

THYSANON, θύσανον, siue etiam Thyssanon, (nam vtrũque reperitur) quod & Syllibam vocari tradit Pollux li.vij.cap.xiiij. Est autem fimbria, siue ala. Huius meminit Homerus in ornamentis Iunonis lib.xiiij. Iliad.
ζώσατο δὲ ζώνην ἑκατὸν θυσάνοις ἀραρυῖαν.
Pro qua voce Eobanus Hessus Bullas vertit, Andreas autem Diuus, Fibras. Ab hac autem voce deducto epitheto, idem Homerus alicubi αἰγίδα θυσανόεσσαν appellat.

TIARA, ornamentum capitis, quo primùm vsæ sunt mulieres Persicæ, & postea Reges, & Sacerdotes. Hanc quoque inter ornamenta muliebria enumerat Pollux li.v.c.xvj. Hanc ita describit D. Hieronymus ad Fabiolam. Quartum genus vestimenti est pileolũ rotundũ, quasi sphæra media sit diuisa, & pars altera ponatur in capite. Hoc Græci, & nostri, tiaram vocant: nonnulli galerum: Non habet

acumen in summo, nec totum caput vsque ad comas tegit, sed tertiam partem à fronte inopertam relinquit: atq; ita in occipitio vitta constrictū est, vt non facilè labatur ex capite. De Tiara autem reperies apud Plautum in Persa, Virgilium 7. Aen. Ouidium 11. Metamor. Iuuenalē Sat. 6. Exodi c. 28. & 29. & Ezechielis c. 23.

TIBIALIA, quibus tibiæ velantur, eóque nomine id etiam armorum genus intelligimus, quo tibiæ muniuntur, vt apud Iurisconsultum in l. qui commeatus. §. 1. D. de re mili. & apud Suetonium in Augusto. Græci vocant κνημῖδας. Homerus 3. Iliad. loquens de Paride:

Κνημῖδας μὲν πρῶτα περὶ κνήμῃσιν ἔθηκε.

TOGA, quam & Iurisconsultus in l. vestis. §. virilia. D. de aur. & arg. leg. ponit inter virilia vestimenta, non solùm viris, verùm etiam fœminis in vsu esse solet, vt scribit Nonius Marcellus ex autoritate Afranij in Fratriis: Equidem prandere stantem nobiscum incinctam togam. Et Varronis lib. 1. de Vita pop. Romani: Præterea quòd & in lecto togas habebant. Antè enim olim fuit commune vestimentū, diurnum & nocturnum, virile & muliebre. Tandem verò obtinuit, vt mulieres adulterij conuictæ, in publicum egredi togatæ cogerentur: vt probatur ex Iuuenale Saty. 2.

Damnetur, si vis, etiam Calphurnia, talem
Non sumet damnata togam.-- Et Martialis lib. 2. Epigram. 39.
Coccina famosæ donas & ianthina mœchæ.
Vis dare, quæ meruit, munera? mitte togam.

Hinc Tibullus lib. 4. ad Sulpitiam, Togam pro scorto posuit.

Sit tibi cura togæ potior, pressúmque quasillo
Scortum, quàm Serui filia Sulpitia.

Similiter Horatius Togatam pro scorto vsurpauit lib. 1. Serm. Saty. 2.

--Quid inter-
Est, in matrona, ancilla, peccésve togata.

Quem in locum Acron, matronæ, inquit, quæ à maritis ob adulterium repudiabantur, togam accipiebant: remota stola, propter ignominiam. Toga autem meretrici apta. Ita enim prostare solebant cum togis puellæ, vt discernerentur à matronis: & ideo quæ adulterij damnatæ fuerant, hac veste vtebantur. Eadem ferè ibidem scribit Porphyrion.

TORQVES, & Torquis, res omnibus nota. Est enim circulus aureus, vel argenteus, vel alterius materiæ, flexilis, obtortus, colli & summi pectoris ornamentum: ponitúrque inter ornamenta muliebria Esaiæ 3. c. vbi Hieronymus tradit, eum pendere vsque ad pectus. & Ezechielis 16. ibi, Et dedi torquem circa collum tuū. Id autem est, quod vulgò *Chaine* vocamus. Hincque Torquatæ columbæ dictæ Propertio lib. 4. Eleg. 5.

Sed cape torquatæ, Venus ô Regina columbæ, &c.

Et torquatus palumbus Martiali lib. 13. disticho 67.

Inguina torquati tardant, hebetántque palumbi.

Torquem autem habent ex psittacis nonnulli, teste Plinio lib. x. c. 42. India (inquit) auem hanc mittit, viridem toto corpore, torque tantùm miniato in ceruice distinctam. Apuleius quoque lib. 6. columbas Veneris currum trahentes, torquatas facit. Procedunt (inquit) quatuor columbæ candidæ, hilares incessibus, pictæ colla torquibus, iugúmque gemmeum subeunt.

TRICAE, leuiora mulierum ornamenta, ita dicta, quòd vana sint & futilia.

TRICHAPTON, τρίχαπτον, inter ornamenta muliebria positum à Septuaginta interpretibus, Ezechielis 16. c. nullo tamen Græcorum vsu, aut exēplo: vt scribit D. Hieronymus in commentariis eius loci. Idq; subdit fuisse tantæ subtilitatis vestimentum, vt pilorum & capillorum tenuitatem habere credatur: vnde & ego (inquit) volens tenuitatem exprimere vestimenti, pro Trichapto, subtilius transtuli, Quod tenui stamine atque subtegmine textum erat. Castalio autem Sericum vertit.

TRICH

TRICHYPHA,apud Pherecratem Poëtam, pro puellarum indumentis intelligit Athenæus.

TRIGASTRA,τριγαστρα, inter ornamenta muliebria recensentur à Polluce libro 7.cap.22.

TRIOPIS,τριωπις,monilis species,tres veluti oculos habentis, apud Pollucem lib.5.cap.16.

TROPHIVM,ornamenti genus, quod Psychæ à Tritonia datum scribit Martianus Capella lib.1.nisi illic Strophium legendum sit,quod magis credo: de quo suprà diximus.

TVNICA,non virorum solùm,sed & mulierum vestimentum fuit,vt satis significat Iurisconsultus in l.vestis.§.muliebria.D.de auro & arg.leg.Et Ouidius libro Amorum 3. Eleg.6.

Sic etiam tunica tangitur illa sua.

Et lib.2. de Arte amandi:

Adstiterit tunicata? moues incendia, clama:
Sed timida,caueat frigora,voce roga.

Et Martialis lib.11.Epigram.100.ad Lesbiam:

De cathedris quoties surgis(iam sæpe notaui)
Prædicant miseram Lesbia te tunicæ.

Ex quibus intelligis, tunicam eam esse, quæ cuti omnino proxima est, quam camisiam vocamus: quod & videre licet cùm ex aliis multis autorum locis, tum ex illo Plauti in Trinummo, Tunica pallio propior est: de quo etiam diximus in Pallio. *Tunica pallio propior, prouerbium.*

VELVM,atque etiam
VELAMEN,& Velamentum,quo scilicet mulier caput velat, & operit, vel frigoris vel vmbræ causa. Vide infrà Vmbella.& in l.quæsitū est.§.si domus. D.de fund.instruct.& instru.leg. Vide etiam suprà Entropides.

VENTRALE,vestimentum ventrem contegens,apud Plinium lib.8.ca.48.de quo & suprà,ni fallor,dicimus in Semicinctus.

VERTEBRAE, vide suprà Helices.

VIRIAE, & diminutiuè

VIRIOLAE,de quibus in l.argumento.§.ornamenta.D.de auro & arg.lega. vbi ponuntur inter ornamēta muliebria.& l.vlti.D.co.ti.cùm dicitur, Lineas duas ex margaritis,& viriolas è smaragdis.& l.si tibi.§.1.de opt.le.vbi scribitur, Si ex quatuor viriolis duæ,quas elegissem,mihi legatæ sint,&c. De viriis autem meminit Plinius lib.33.c.3.haud multò post prin.Vt habeant in lacertis iampridem & viri, quod è Dardanis venit:itaque Dardanium vocatur. Viriæ Celticæ dicuntur: viriles Celtibericæ.Habeant fœminæ in armillis,digitísque totis,collo,auribus,spiris,&c.De vtrisq; loquens Nebrissensis in Lexico Iuris ciuilis eas dicit esse armillas,ex gemmis margaritísque auro celatis:Catellianus Cotta in memor.incip.viriolæ,dicit eo nomine significari minores annulos, quos vulgus corrupto vocabulo vergettas appellat.Bayfius in libello de re vestiaria,ait, sibi videri Iuuenalem viriolas designare,cùm scribit Saty.6.

Nil non permittit mulier sibi,turpe putat nil,
Cùm virides gemmas collo circundedit,& cùm
Auribus extensis magnos commisit elenchos.

Tanquam scilicet hæ viriolæ fierent ex gemmis viridibus: nec tamen aliquid ea in re certi distinit. D.Ambrosius in lib.1.de Abraham Patriarcha,ca.9. eodémque vlti.interpretans 24.c.Genescos, vbi cæteri interpretes vertunt Armillas, is Virias transtulit.

VITTAE, & ipsæ numerantur inter ornamenta muliebria.in l.argumento.§.ornamentorum.D.de auro & arg.leg. quibus scilicèt mulieres capillos colligant:vt satis ostendit illud Ouidij 1.Metamor.

Vitta coërcebat positos sine lege capillos. Et lib. 2.
Vitta coërcebat neglectos alba capillos.
Erántque olim propriæ honestarum matronarum, virginum,& Vestalium. Tibullus lib.1.Eleg.6.
Sit modò casta doce, quamuis non vitta ligatos
Impediat crines, nec stola longa pedes.
Virgilius lib.7.Aen.loquens de Amata Regina:
--Fit tortile collo
Aurum ingens coluber, fit longæ tænia vittæ,
Innectitque comas.
Ouidius lib.3.Fastor.de Sylvia Vestali:
Decidit ante sacros linea vitta focos.
Et lib.4 eiusdem operis:
Rite Deam Latiæ colitis matrésque nurúsque,
Et vos, quéis vitta, longáque vestis adest.
Et lib.6.eiusdem operis:
Nulláque dicetur vittas temerasse sacerdos,
Hoc duce, nec viua defodietur humo.
Et lib.3.de Ponto, Epist.3.ad Maximum:
Scripsimus hæc illis, quarum nec vitta pudicos
Attingit crines, nec stola longa pedes.
Et lib.3.Amor.Eleg.6.loquens de Ilia Vestali:
Quò cultus abiere tui? quid sola vagaris?
Vitta nec euinctas impedit alba comas?
Et lib.1.de Arte amandi, haud procul à principio:
Este procul vittæ tenues, insigne pudoris. Et rursum:
Ecquid ab hac omnes rigida summouimus arte,
Quas stola contingi, sumptáque vitta vetat?
Hinc Vittata sacerdos.Lucano lib.1 Pharsaliæ:
Vestalemque chorum ducit vittata sacerdos.
Et Iuuenali Saty.4. post princip.
--Cum quo nuper vittata iacebat
Sanguine adhuc viuo terram subitura sacerdos.
Item Ouidio lib.1.Amor.de Cassandra vate,& sacerdote:
Hic, nisi vittatis quòd erat Cassandra capillis, &c.
Hæ alio nomine Tæniæ appellantur, vt placet D.Hieronymo in Esaiam 3.cap. quemadmodum & suprà diximus in dictione Tæniæ. Vittæ fit mentio in c.fœminæ.30.q.5. Vittam erinalem memorat Martianus Capella lib.1.Sed & vittas viriles fuisse, ostendit illud Virgilij 3.Aeneid.
Rex Anius, rex idem hominum, Phœbique sacerdos,
Vittis, & sacra redimitus tempora lauro,
Occurrit.--
VMBELLA, & Vmbraculum, quo fœminæ arcent Solis ardores. De priori est testimonium apud Iuuenalem Saty.9.
Et cui tu viridem vmbellam, cui succina mittas
Grandia.-- De altero illud Ouidij 2.Fastor.
Aurea pellebant tepidos vmbracula Soles.
Et illud Martialis lib.14.Epigram.28.
Accipe, quæ nimios vincant vmbracula Soles:
Sit licet & ventus, te tua vela tegent.
VNGVENTA, id est, μύρα, ornamentis muliebribus annumerat Pollux lib.7. capite 22.
VNIONES, qui & margaritæ dicuntur, vt suprà docuimus, ponuntur & ipsi inter ornamenta muliebria in l. Seia in princip. D. de auro & argen.lega. Et de his quoque

quoque fit mentio in l. apud Celsum.§.item quæritur si vniones.D.de doli exceptione. Scribit Aelius Lampridius, Alexandrum Seuerum Imperatorem Rom. cùm quidam Legatus vniones duos vxori eius obtulisset, magni ponderis & inusitatæ mensuræ, vendi eos iussisse: & cùm pretium non inuenirent, ne exemplum malum à Regina nasceretur, si eo vteretur, quod emi non posset, in auribus Veneris eas dicauisse. Plinius xxxvij.cap.iij.tradit vniones aure circunferri, gemmas digitis.

XANION, ξάνιον, inter instrumenta muliebria positum à Polluce lib.x.cap.xxviij.vbi Gualtherus vertit Calamistrum, de quo suprà diximus.

XENION, ξένιον, auratum capitis ornamentum, ex eodem Polluce libr.v.cap.xvj.qui idem etiam ἐξένιον dici asserit, de quo suprà.

XERAMPELINAE vestes, mattonales dictæ, ab ampelino colore, qui medius est inter coccum & muricem. Has Merula scribit etiam Atrebaticas fuisse appellatas apud Iuuenalem Sat.vj.

Et xerampelinas veteres donauerit ipsi.

XYRON, ξυρὸν, inter ornamenta muliebria positum Polluci libr.vij.cap.xxij. & libr.x.cap.xxviij.Gualtherus vtrobique Nouaculam vertit.

XYSTIS, ξυςίς, talaris tunica & muliebris Cælio libr.xxj.cap.xviij.Hanc autem ponit Pollux inter vestimenta communia virorum, & mulierum libr.vij. cap.xiij.Clemens verò Alexandrinus Pædagog lib.ij.cap.x.inter vestes mulieribus proprias.Nec desunt,qui dicant esse vestem subtilem, à ξύω,quòd puluerem radat:aut vt alij malunt, ἀπὸ τοῦ ξύειν,quòd sit veluti rasum propter tenuitatem.

ZINICHION, corrigia calceamenti.

ZOMA, ζῶμα, & Zosma, ζῶσμα, cingulum, zona, quæ propriè est anuum, vt tradit Pollux lib.vij.cap.xiij.ex autoritate Menandri, & rursus libr.ij. cap.iiij. vbi de Thorace loquitur.

ZONA, & diminutiue

ZONVLA, apud Catullum in Epithalamio Iuliæ.Græcis dicuntur ζώνη, & diminutiue ζώνιον. Ammonius autem tradit ζώνην virorum esse, ζώνιον mulierum. Sed priùs illud promiscue de virorum & mulierum cingulo dicitur. Nam inter muliebria ornamenta enumeratur etiam à Iurisconsulto in l. vestis.§. muliebria. ff.de aur.& arg.leg.Cui adstipulatur Martialis libr.xiiij.disticho clvj.

Longa satis nunc sum: dulci sed pondere venter
Si tumeat, fiam tum tibi zona breuis.

Qui locus in memoriam affert historiam vetustissimam. Ferunt enim, Admetam Euristei filiam, Hippolytæ Amazonum Reginæ zonam celebratissimam admodum concupiuisse: ideóque Eurystheum Herculi id muneris imposuisse. qui cùm Theseo, Telamone, alijsque nonnullis comitatus, Themiscyram peruenisset, Amazonum vrbem, cum illis Iunonis monitu concitatis, prælio dicitur conseruisse, & Hippolytam contra se stantem interemisse, eiusque zonam abstulisse, quam postea Admetę tradidit. Sunt tamen, qui non interfectam ab Hercule Hippolytam velint, neque zonam illam eo modo fuisse raptam: sed cum sororem illius Menalippam ex insidijs Hercules excepisset, Hippolytam pro eius redemptione sponte sua cingulum Herculi tradidisse. Postea autem eius cinguli gratia Amazonas cum exercitu Athenas peruenisse, & vniuersam Atticam deuastasse. Iulius Pollux libro ij.cap.iiij.quo loco de thorace differit, scribit ζώνην Gręcis dici, quam Romani Fasciam vocant. Dicitur autem zona à Gręco verbo ζωννύω, quod est cingo. Præter hæc vide, quæ amplius dicam de zonis, numer.ab hinc iij. De Cingulo autem suprà diximus suo ordine, vbi etiam de Cinctura, quæ idem significat.

28 ¶ Suntque alia propè infinita ornamentorum & vestimentorum muliebrium genera, quorum bonam partem videbis apud Aristophanem vbique, sed potissimum *Autores, a quibus ornamen-*

torum mulie-briium nomina sint petenda.

ἢ θεσμοφοριαζούσαις, apud Pollucem Onomastici lib.5.c.16.& iterum li.7.c.13.& aliis multis sequentibus,& iterum c.22.vbi dicit tot esse vt enumerari nequeant:& li. itẽ 10.c.28.& apud Clementem Alexandrinum Pædag.lib.2.c.12.eodémq; vltimo. & nostros Iurisconsultos in tit.D.de auro & arg.leg. Volaterranum Philolog.lib. 27. & Lazarũ Bayfium in lib.de re vestiaria: Franciscum Grapaldum lib. 2. de partibus ædium, sparsim in multis locis, præsertim verò c.5. & 6. & Cælium Rhodiginum in ingenti illo opere Antiquarum lectionum, in multis locis, maximè verò lib.2.editionis vlti.c.10.& seq.& Textorem Rauisium in Officina.

Ornamentorũ repositoria.

29 ¶Vt interim omittam huiusmodi ornamentorum & vestium repositoria, Arcas & arculas, apud Iurisconsultum in l.argento.D.de leg.iij.& apud Ciceronem li.2. Officiorum, appellantem Arculas muliebres. Candylanas, apud Menandrum: aut, vt alij appellant, Candylas, hinc dictas, quòd κάνδυς sit indumentum Persicum, apud Xenophontem,& Plutarchum in Cimone. Chelos, χηλοῦς, de quibus Homerus libro 8. Iliad.

Δεῦρο γυναὶ φέρε χηλὸν ἀριπρεπέ' ἥτις ἀρίστη.

Et Paulò pòst:

Τόφρα δ' ἄρ' ἀρήτη ξείνῳ περικαλλέα φωλὸν

Ἐξέφερεν θαλάμοιο.

Cistas, Homero ταλάρους dictas lib.4.Odysseæ inter reliqua ornamenta Helenæ:

Φυλὼ δ' ἀργύρεον τάλαρον φέρε.

Cistellam vertit Andreas Diuus: de qua Terentius in Eunucho:

Cistellam Pythia domo effer cum monumentis.

Cistellulam quoque dicit Plautus in Rudente. Græci κιστίδας appellant.

Dactylothecas, siue Dactyliothecas (vtrunque enim reperitur in eadem significatione) de quibus apud Martialem lib.4. Epigram.123.& Plinium libro 37.cap.1.nõ semel.& in l.argento.D.de leg.3.& iterum in l.librorum.§.charta.versic.quod in Bibliotheca.& in l.inficiando.in prin.D.de furt.vbi ita legendum, Nec refert, in digito habeat annulum, an in Dactylotheca. Sic enim legendum ex Codice Florentino, non autem, An datus hypothecæ sit, vt vulgò legitur. Phascolos, id est, φασκώλους, apud Pollucem lib.7.c.29.

Rhiscos, ῥίσκους, Græco quidem verbo, sed quo vtitur ipse Terentius in Eunucho, Vbi Donatus dicit, esse nomen Phrygium, eoque significari cistam pelle contectam, aut (vt alij legunt) contextam.

Thecas, de quibus in d.l.librorum.vbi suprà.D.de leg.iij.

Aortas, ἀόρτας, apud Pollucem lib.7.c.19.ex Menandro in Misogyne.

Thylacos, θυλάκους, apud eundem Pollucem.

λοφεῖον, priuata speculorum theca, Polluci lib.10.c. 28.

Tholias, quarum sit operculum θολοειδής, id est, testudinatum.

Thronos, apud Homerum in Hymno Veneris. Vestiarium, de quo Plinius li. 15.c.8.licet, etiam pro ipsis vestibus aliquando accipiatur, l.annua.in princ. C.de annuis lega.& alibi sæpe.

Zygastria, ζυγάστρια, apud Xenophontem,& Pollucem li.7.c.19.

Cœlas, ibidem apud Pollucem: vbi Gualtherus vertit Lustra.

Capsulas, apud Trebellium Pollionem in vita Aureliani, vbi de capsulis Zenobiæ loquitur.

Mulieres circa zonas admodum curiosæ.

Mulieres callizonæ.

30 ¶Sed mirum est, quantũ fœminæ in primis ac præ cęteris rebus in zonis sibi placeãt, & glorientur, aut potius insaniãt. Quod ex Homero intelligere potes, qui sæpe mulieres καλλιζώνους peculiari epitheto appellat, id est, pulchras zonas habentes, siue pulchre cinctas, siue in zonis pulchras, lib.7.Iliad.

ἔνδοθι κίκλησκεν, καλλίζωνοί τε γυναῖκες.

Et lib. 24. eiusdem operis:

Ἔγνω πρόσθ' αἰδοῦν, καλλιζώνων τε γυναικῶν.

Et libr

Et lib. 23. Odysseæ:
ἀνδρῶν παιζόντων, καλλιζώνων τε γυναικῶν,
Et in Hymno Apollinis:
Ἄνδρες τ' ἠϊθέων, καλλιζῶνες τε γυναῖκες. Et rursus ibidem:
Κρισσαγόρων ἄλοχοι, καλλίζωνοί τε θύγατρες.
Vbi tamen id tribuit filiabus, non vxoribus. Ad verbum enim ita sonat hic versus,
Crissagorum vxores, pulchréque cinctæ filiæ.
Ex quo obiter illud annotabis, huiusmodi ornatus magis decere filias innuptas, *Et euzona.*
quàm iam maritatas. Idem autem Homerus alibi mulieres εὐζώνους appellat: quod &
bene cinctas significat, lib. scilicet 6. & iterum 23. eiusdem operis. Quo etiam titulo
Iphin insigniuit, eiusdem Iliad. lib. 9.

31 ¶ Quare autem eodem lib. 9. fœminas etiam βαθυζώνους, id est, profundè cinctas vo- *Et bathyzona, & quare.*
cet, ad aliud omnino respicit. Sic enim vocantur mulieres aptæ concipiendæ soboli:
vt apud Pindarum Olympiorum Ode 3.
Σὺν βαθυζώνοις διδύμοις
παισὶ Λήδας.
Zona enim antiquitus pro virginitate sumebatur. Hinc Zonam soluere, apud Ho- *Zona pro virginitate.*
ratium libro 1. Ode 30. & apud Catullum ad passerem Lesbiæ: & apud D. Augusti- *Zonam soluere, quid.*
num, ex Varrone lib. 4. de ciuitate Dei, c. 11. & cæteros. Quod & apud Græcos in ea-
dem dicitur significatione. Musæus de amore Erûs & Leandri:
ὣς ἡ μὲν τοῦτ' ἔειπεν, ὁ δ' αὐτίκα λύσατο μίτρην.
Sic quidem illa locuta est, hic verò statim soluit zonam.
Id est, virginitatem eripuit: quod ipsum confestim ostendit subiungens,
Καὶ θεσμῶν ἐπέβησαν ἀριστονόου Κυθερείας. Id est,
Et leges intuerunt beneuolæ Veneris.
Nam (vt illud obiter intelligas,) μίτρα, siue μίτρη, (qua dictione vsus est Musæus) *Mitra pro zona.*
Græcis zonam inter cætera significat. Et ἄμιτροι dicuntur innuptæ & connubij ex- *ἄμιτροι quæ dicantur.*
pertes. Sed, vt redeamus, Homerus zonam soluere in eodē sensu posuit li. 11. Odys.
Λῦσε δὲ παρθενίην ζώνην. *Zonā soluere.*
Id est, soluit virginalem zonam: id quod statim significat, cùm subdit,
Αὐτὰρ ἐπεί ῥ' ἐτέλεσσε θεὸς φιλοτήσια ἔργα.
At postquam perfecit Deus Veneris opera.
Et in Hymno Veneris describens concubitum Anchisæ cum ea,
Λῦσε δέ οἱ ζώνην.
Et Theocritus in Idylio 20. vbi describit concubitum Iouis cum Europa:
Λῦσε δέ οἱ μίτρην.
Cuius rei causam reperies apud Sextum Pompeium non semel & in Scholiis Apol-
lonij: Λύουσι τὰς ζώνας αἱ πρώτως τίκτουσαι, καὶ ἀνατιθέασιν Ἀρτέμιδι: ὅθεν καὶ λυσιζώ-
νης Ἀρτέμιδος ἱερὸν ἐν Ἀθήναις. Hoc est, Soluunt zonam primò parientes, & Dianæ eā
consecrant: vnde & Dianæ Lysizonæ templum est Athenis. Cuius item rei meminit
Hesychius. Et hinc quoque Lucina similiter est vocata. Theocritus Idylio 17.
Ἔνθα γὰρ Εἰλειθυῖαν ἐβώσατο λυσίζωνον.
Sed & Pausanias lib. 1. tradit in Zostere ad mare fuisse aras Palladis, Apollinis, Dia-
næq; ac Latonæ, quam ibi peperisse negant, sed zonam soluisse: & inde loco nomen
Zosteri inditum, quæ vox cingulum sonat. Pindarus autem Olympiorum Ode 6.
tradit Euadnem deposita zona punicea trama intertexta in opaco arborum densi-
tate loco infantem peperisse. Hæc illius verba sunt:
Ἁ δὲ φοινικόκροκον
ζώναν καταθηκαμένα,
κάλπιδά τε ἀργυρέαν
λοχμᾶς ὑπὸ κυανέας
τίκτε θεόφρονα κοῦρον.
Sed de his hactenus.

Mulieres bathycolpæ quare dictæ.

32 ¶ Quod autem Homerus (vt ad eum redeamus) xviij. Iliados vocat mulieres βαθυκόλπυς, id est, amplas vestes, siue sinuosas, vel profundorum sinuum, habentes, cùm scribit,

καί τινα Τρωϊάδων, ϗ Δαρδανίδων βαθυκόλπων. Et rursus,
ἀμφὶ δέ σε Τρωαί, ϗ Δαρδανίδες βαθύκολποι.
Atque iterum lib. vlt. eiusdem operis:
ἀλλὰ πϱὸ Τρωῶν, ϗ Τρωϊάδων βαθυκόλπων.

Mulieres amplis & sinuosis vestib. gaudēt.

Satis videmus eo verbo significari vestes amplas & sinuosas, quibus itē admodum gaudent mulieres. Nam & idem Homerus lib. vj. & vij. aterúmque libro xxij. eiusdem operis ipsas Troianas mulieres ἑλκεσιπέπλυς appellat, id est, longas vestes trahentes. Nam primo & postremo loco ita scribit:
Αἰδέομαι Τρῶας, ϗ Τρῳάδας ἑλκεσιπέπλυς.
Secundo autem loco hunc in modum,
Τρῶας ἐϋφραίνω, ϗ Τρῳάδας ἑλκεσιπέπλυς.
Quin illo eodem lib. xviij. Iliad. Thetidem non semel τανύπεπλον vocat, id est, longam vestem habentem:
Τίπτε Θέτι τανύπεπλε ἱκάνεις ἡμέτερον δῶ.
Vti etiam Helenam lib. iiij. Odysseæ:
Ἐκ δ' Ἑλένη τανύπεπλος ἐλέξατο δῖα γυναικῶν. Et lib. iij. Iliad.
Τὴν δ' Ἑλένη τανύπεπλος ἀμείβετο δῖα γυναικῶν.
Quanquàm scio Aristotelem, si is est, Mirabilium auscultationum, capit. cvj. aliam reddidisse priuatam & specialem rationem, cur Homerus Troianas mulieres βαθυκόλπυς peculiari epitheto vocauerit. Cui an sit credendum, cæteri videant, cùm Pindarus Pythiorū Ode j. eodem quoque epitheto Musas insigniuerit. Nec interim tamen in hac vestium mētione omittemus, quòd idem Homerus lib. vlt. Iliad. vocat mulieres ἐυπέπλυς, tanquam dixeris Vesti-pulchras:
Δαέρων, ἢ γαλόων, ἢ εἰνατέρων ἐυπέπλων.

Mulier nunquam sibi satis ornata.

33 ¶ Ex tot autem vestimentorum & ornamentorum aliorúmque ad eas res pertinentium generibus satis intelligis, non temere scripsisse Plautum illum muliebriū animorum, ac morum scientissimum, in Pœnulo:
Negotij sibi qui volet vim comparare, nauem, & mulierem,
Hæc duo sibi comparato: nam nullæ magis res duæ
Plus negotij habent, eas fortè si exornare occeperis:
Neque vnquam hæ duæ res satis ornantur, neque eis vlla satis
Ornandi satietas est.

Mulieres in se ornādo multum temporis impertiunt.

Vt iam mirari non debeas, si fœminæ tantum temporis in se ornando comendóque impertiant, aut veriùs perdant, ac profundant. Notum est illud Terentij in Heaut.
Nostin' mores mulierum?
Dum moliuntur, dum comuntur, annus est.
Cui concinens Propertius lib. j. ad Cynthiam:
Et potes externos manibus componere crines,
Et longa faciem quærere desidia.
Hinc Pleusides amator Plautinus in Milite, conqueritur tarditatem mulieris in se ornando, eámque ob id natam ex mora autumat. Ita enim inquit:

Mulier ex mora nata.

Mulier profectò nata est ex ipsa mora:
Nam quæuis alia, quæ mora est, equè mora
Minor ea videtur, quàm quæ propter mulierem est.
Idque natura illis inest adeo fortiter, vt etsi præ amore cupiant maximè aliquò properanter ire, id tamen non prætermittant. Virg. iiij. Aen. Didonem Aeneam deperditè amantem, inducit multum tēporis in thalamo cunctantē, vt se coleret: tametsi cuperet supra omnia Aeneam conuenire, illum vt videret & audiret. nā sic scribit:
Reginam thalamo cunctantem ad limina primi
Pœnorum expectant.

Quo

Quo loco Seruius interpres id intelligens, Atqui (ait) amatrix properare debuit. Nã (vt id illi addas) amans quicquid agit, properat omnia, ex Agorastoclis Plauini sententia in Pœnulo. Tamen pathos naturam vicit: citátque illud Terentianum suprà à nobis citatum. Estq; simile illud Stephanij mulieris Plautinæ in Sticho:

Morem vobis geram meæ deliciæ: nam ita me Venus amœna
Amet, vt ego hinc iandudum exissem vobiscum forâs,
Nisi me vobis exornarem: nam ita est ingenium muliebre,
Bene cùm lauta, tersa, ornata, ficta est, infecta est tamen.

34 ¶Ex hoc quoque imperioso ac impotenti mulierum affectu, permanat illa earum diurna nocturnáque querela apud Theophrastum, & Hieronymum in Iouinianum, Illa ornatior procedit in publicum: ego in conuentu fœminarum misella despicior. Est & Valerij Trib. pleb. sententia, nostro proposito accomodatissima, apud Liuium libro 24. Munditiæ, ornatus, & cultus, fœminarum insignia sunt: his gaudẽt & gloriantur: hunc mundum muliebrem appellauere maiores nostri. De hoc mundo muliebri loquens Vlpianus in l. argumento. §. mundus. D. de auro & argento legato. ita ait: Mundus muliebris est, quo mulier mundior fit. Et post pauca facit discrimen inter mundum muliebrem, & ornamentum. Mulier enim potest esse munda, nõ tamen ornata: vt solet contingere in his quæ se mundarint lotæ in balneo, neque se ornauerint. Contrà, est aliqua ex somno statim ornata, non tamen emundata. Sed Philippus Beroaldus vir multæ lectionis, in Commentariis Apuleianis lib. 4. Asini aurei, dicit cum multo honore Vlpiani, hoc argutius videri, quàm verius. Appellatione enim mundi muliebris, apud Oratores, Historicos, Poëtas non solùm illa, quibus mundior fit fœmina, sed ea quoque, quibus ornatior, significantur: quod & nomen indicat. Nam (vt scribit Plinius) quem is tamen non citat, lib. 2. c. 4. quem κόσμον Græci nomine ornamenti appellauerunt, eum nos à perfecta absolutáque elegantia Mundum vocamus, quòd nihil sit eo mundius, pulchrius, ornatius: citátque Beroaldus illud Liuianum in fi. lib. 2. Belli Macedonici: non aurum modò iis, sed & postremò vestem mundúmque omnem muliebrem ademit. Lucilius neutro genere appellauit his versibus, apud Gellium lib. 4. c. 1.

Iterum de hoc mulierũ affectu.
Müdus muliebris quid.
Et an differat ab ornamento.
Mundũ neutro genere.

Legauit quidam vxori mundum omne, penúmque,
Quod mundum atque penum. nam quis dijudicet istud?

Et idẽ propè scripsit ipse Beroaldus in Annotationibus in Columellã. Sed Catellianus Cotta, vir è nostris doctissimus in suis Memorialibus, in eo quidem Memoriali, cuius initium est, Vndones Cilicij, Vlpiani sententiã secutus, Dabunt (inquit) veniã nobis Philippi manes: quia licet apud Liuium & Luciliũ in dictis locis mundus capi posset pro quodam genere, non tamen per hoc statim damnãdus fuit Vlpianus, qui in hoc meliùs & exquisitiùs proprietatem verbi declarauit. Oratores enim & Poëtę laxiores sibi habenas reseruarunt. Prætereà Liuij autoritas etiam nihil obest, imò probare videtur opinionem Vlpiani, dum aurum ac vestem, quibus ornatur mulier, à mundo distinguit. Sicut neq; carmen Lucilij. Hæc fere Catellianus, qui etsi piè facit, quod legum parentem, imò verò Deum, tueatur, optiméque respondeat ad eam, quam Beroaldus ex Liuio citauit autoritatẽ: dubito tamen, ne possit etiam responderi ad illud, quod ex eodem Liuio li. 34. suprà citauimus, vbi apertè Liuius ipse sub mundo muliebri, non tantũ munditias compræhẽdit, sed & ornatum & cultum: vti etiã facit Gal. lib. de Propriorum affectuum agnitione, & remedio, qui posteaquã de margaritis, sardoniche, & aliis lapidibus, quibus mulieres ornatum corporis, & decorem sibi conciliari putant, locutus est, subdit hæc vocari κόσμον γυναικεῖον, id est, mundũ muliebrem, huiúsq; generis facit aureos vestiũ contextus, vel quorũ compositioni longo tempore studetur, vel quæ materiã ex longinquo allatã desiderant, vt quę vocantur serica. Et huic quoque opinioni suffagatur Festus Pompeius, cùm inquit, Mundus etiã dicitur ornatus muliebris. Tamen non solus fuit in hac sententia Vlpianus, cùm & Scæuola, & Paulus significationis verborũ maximi obseruatores ei quoque sententiæ subscribant, vt est tex. in l. pediculis. §. Titia. D. eo. tit. de auro &

arg.leg.& iidem Paulus,& Scæuola,& prætereà Iabolenus ille in l. Plautius,& in l. si quis ita legauerit,eod.titu.alter in l.vxori quis.D.eodem quoque titu.hic in l.hæres meus.§.vxori meæ.D.de leg.3.in quibus locis ponunt mundum & ornamenta, tanquam diuersa.Nisi dicas,in illis ipsis locis verba esse testatorum,non Iurisconsultorum.Sed Paulus ipse,haud dubiè,si is est,lib.3.Sententiarum.apertam facit inter hęc differentiam,in §.mundo muliebri.& seq.Quinetiam Romanorũ doctissimus Varro lib.4 de Ling Lat.videtur & eius esse sententiæ, vt inter mundum muliebrem & ornatum lata sit differentia:dicit enim, Mundus muliebris dictus à munditia:Ornatus,quasi ab ore natus.Hinc enim maxime sumitur,quòd eam deceat. Itaque ob id paratur speculum.Tertullianus verò in lib.de Habitu muliebri,aliter distinxit mũdum muliebrem,& ornatum:Cultum(ait dicimus,quem mundum muliebrem vocanr.Ornamentum, quem immundum muliebrem conuenit dici. Ille in auro & argento,& gemmis,& vestibus deputatur. Iste in cura capitis,& cutis, & earum partium corporis,quæ oculos corporis trahunt. Alteri ambitionis crimen intendimus, alteri prostitutionis.

35 *De eadem re. Iulia facetum responsum.* ¶ Sed iam ista relinquamus,& ad propositum redeamus. Iulia Augusti filia, faceto responso ostendit,cultum aliàs profusiorem non dedecere matronã sese viro adornantem. Ea cùm aliquando propter licentiorem vestitum offendisset oculos patris tacentis,postera die mutauit cultus sui morem, & lætum patrem affectata seueritare complexa est. At ille,qui pridie dolorem suum continuerat, gaudium continere non potuit.Et quantò hic(ait)in filia Augusti probabilior est cultus! Non defuit patrocinio suo Iulia his verbis,Hodie enim me patris oculis ornaui : heri, viri. Testis est Aurelius Macrobius lib.2.Satur.Huc spectat,quod dicit Bal.consi.30.viso testamento excelsi.circa fi.li.5. Viduas,quoniam maritis carent, quibus sint gratæ futuræ,non debete,tam bona atque nitida deferre vestimenta , quàm quæ maritos habent : quasi hoc omnino liceat maritatis. Allegat quædam iura, quæ mihi(nescio an aliis)nihil ad hoc facere videntur.Idem Bal.in l.1.col.vlti.versi.item quæritur.C.de lega.dicit,quòd si pater mãdauerit filiis, vt post mortem ipsius matrem eorum tam honorifice tractarent,quàm pater ipse faciebat,non intelligitur mandare,vt illi multùm speciosa vestimenta suppeditent,qualia pater administrare cõsueuerat Speciosa enim vestimenta præstabat maritus gratia sui,l si vt certo.§.interdum.D.cõmod. Non videtur autem mandare testator,ea præstare,quæ sui gratia ipse præstabat, vt scilicet compta incederet,allegat tex.no. in l.Scio.§.vlt.D.de annu.leg.

36 *Muliebris ornatus præfecti apud Athenienses.* ¶ Quid,quòd,vt Iulius Pollux lib.8.scribit,fuere olim Athenis γυναικονόμοι ἀρχή τις ἐπὶ τοῦ κόσμου τῶν γυναικῶν. τὰς δὲ ἀκοσμούσας ἐζημίουν, καὶ τὰς ζημίας αὐτῶν γράφοντες, ἐξετίθεσαν ἐπὶ τῆς πλατάνου τῆς ἐν Κεραμεικῷ. Id est,muliebris ornatus præfecti,qui inornatas mulctabãt,& mulctas ipsarum scribentes,ponebãt apud Platanum, quæ in Ceramico erat. Harpocration autem, ὅτι χιλίας (inquit) ἐζημιοῦντο αἱ περὶ τὰς ὁδοὺς ἀκοσμοῦσαι γυναῖκες, ὡς Ὑπερείδης ἐν τῷ β΄ κατ᾽ Ἀρισταγόρας δευτέρῳ ἄρχειν Κρώβυλος δὲ ὁ κωμικός φησι τοῦ Φιλιππίδου τὸν νόμον εἶναι τὸν περὶ τούτων κειμένον. Id est,Drachmis mille mulctabãtur mulieres in viis inornatę,vt testatur Hyperides oratione secũda aduersus Aristagorã.Crobylus autẽ Comicus dicit legẽ de his positã à Philippide fuisse.

37 *Muliebris ornatus sacris literis non improbatus.* ¶ Denique sacræ literæ testimonio sunt, non improbari ornatum muliebrem. Rebecca,vt scribitur Genes.24. à seruo Abraham accepit inaures aureas appendentes siclos duos,& armillas totidem,pondo siclorum decem , quibus se ornaret. Noëmi sancta illa mulier,dum Ruth doceret, quonam pacto sibi maritum Both nancisceretur,Lauare,inquit,& vngere,& induere cultioribus vestimẽtis , vt scribitur Ruth 3.cap.Hester non sanctitate inferior, vnguentis,pigmentis,& aromatibus vsa fuisse dicitur,cap.illius historiæ 2.Iudith quoque vnxit se myrrtuo optimo, & discriminauit crinẽ capitis sui,& alia multa ornamenta sibi induit,Iudith c.10.Sed & scribitur Exo.35.mulieres ad cultum tabernaculi armillas,inaures,annulos , & dextralia

contulisse. Ezechiel c.16. introducit Deum Optim. Maxi. mulierem his verbis alloquentem: Vnxi te oleo, & vestiui te discoloribus, & calceaui te hyacintho, & cinxi te bysso, & indui te subtilibus, & ornaui te ornamento, & dedi armillas in manibus tuis, & cætera quæ sequuntur. & Prouerb. cap. vlti. Salomon loquens de muliere forti & pudica, Stragulatam, ait, vestem fecit sibi: byssus & purpura indumentum eius. Et 1. cap. Canticorum hæc sponsus loquitur ad sponsam: Murenulas aureas faciamus tibi vermiculatas argento. Apud Esaiam ca. 3. Dominus minitatur ablaturum se filiabus Sion ornamenta calceamentorum, lunulas, torques, monilia, & alia plurima ornamentorum genera illic designata, ob id, quòd eleuatæ fuissent, & ambulassent extento collo, &c. Daniel vir æquè sanctus ac doctus, scriptum reliquit, capite 13. Susannam illam insignem castimonia fœminam, præcepisse ancillis afferri sibi oleum & smegmata, quibus scilicet faciem ablueret, & emacularet. Smegma enim id omne vocatur, quod purgat, abstergit, emaculat, à σμήχω verbo Græco deriuatum. De hoc Suidas, σμῆγμα καθαρτικὸν τὸ ἀποσμῆχον, id est, smegma, quod est purgatiuum & abstersiuum. Inde ita scribit Plinius libro 30. capite 4. Sunt qui Astypalæicas efficacissimas putant, & in eis smegma earum. Et libro trigesimoquarto, capite decimotertio: In ærariis officinis & smegma fit, iam liquato ære, atque percocto. Idem alibi libro trigesimoseptimo, capite duodecimo, smegmata faciunt mulieribus ex iis. Et libro vicesimosecundo, capite decimoquinto, eodémque vltimo, de satiuis lupinis loquens: Si verò (ait) cælesti aqua decoquantur, succus ille smegma fit, quo solent fouere gangrænas. Et frequens est apud eundem hæc dictio, accipitúrque pro vocabulo generali, quo medicamentum omne significatur, quod valet ad emaculandam faciem, & abstergenda corporum dehonestamenta. Sed vt ad rem redeamus, in hanc quoque sententiam est illud Apocalypsis 21. Ego vidi sanctam ciuitatem Hierusalem nouam de cælo à Deo paratam, sicut sponsam ornatam viro suo. *Smegma quid.*

38 ¶ Poëtæ quoque Deas suas hisce ornamētis muliebribus delectari ostendunt. Nam Homerus in Hymno Apollinis, facit Deas quasdam Iri & ipsi Deæ polliceri monile magnum nouem cubitorum aureis filis contextum, quò Lucinam accerseret, vt parienti Latone adesset: *Deas ornamētis gaudere.*

ὑποσχόμεναι μέγαν ὅρμον,
χρυσέοισιν λίνοισιν ἐερμένον ἐννεάπηχυν.

Et in Hymno Mercurij vocat Maiam ipsius Mercurij matrem καλλιπέδιλον, hoc est pulchra calceamenta habentem:

ἀμφὶ Διὸς Κρονίδην, καὶ Μαιάδα καλλιπέδιλον.

Sed & in Hymno Veneris, Venerem ipsam describit ita ornatam, cùm se Anchisæ obtulit:

πέπλον μὲν γὰρ ἕεστο φαεινότερον πυρὸς αὐγῆς.
εἶχε δ' ἐπιγναμπτὰς ἕλικας, κάλυκάς τε φαεινάς.
ὅρμοι δ' ἀμφ' ἁπαλῇ δειρῇ περικαλλέες ἦσαν
καλοὶ χρύσειοι παμποίκιλοι, ὡς δὲ σελήνη,
στήθεσιν ἀμφ' ἁπαλοῖσιν ἐλάμπετο θαῦμα ἰδέσθαι.

39 ¶ Et quod magis mireris, Iuno Dea castissima, sese Ioui marito oblatura, vt ei placeret, illúmque ad concubitum alliceret, se super solitum morem adornauit, apud Homerum lib. 14. Iliad. *Iuno se ornauit, vt marito placeret.*

Ἥδε δέ οἱ κατὰ θυμὸν ἀρίστη φαίνετο βουλή,
ἐλθεῖν ἐς Ἴδην εὖ ἐντύνασαν ἑαυτὴν
εἴ πως ἱμείραιτο παραδραθέειν φιλότητι
ᾗ χροιῇ, Et paulò pòst:
λύματα πάντα κάθηρεν, ἀλείψατο δὲ λίπ' ἐλαίῳ
ἀμβροσίῳ ἑδανῷ. τό ῥα οἱ τεθυωμένον ἦεν.

Et non multò quoque pòst,

Τῷ ῥ' ἥγε χρόα καλὸν ἀλειψαμένη ἰδὲ χαίτας
πεξαμένη, χερσὶ πλοκάμους ἔπλεξε φαεινούς.

Crines plicare, nō nouum. Quæ loca expendit Plutarchus Symposiacôn Decade 6. capite item 6. vt probaret colendæ comæ studium in fœminis non esse damnandum. Sed & ex his facilè potes intelligere non nouum esse, quòd mulieres nostræ ad cultum crines suos plicant, *Iuno casta.* cùm id Iuno fecerit. Illam autem castam peculiari virtute vocat idem Homerus eodem libro:

Μερμήριξε δ' ἔπειτα βοῶπις πότνια Ἥρη
Ὅππως ἐξαπάφοιτο Διὸς νόον αἰγιόχοιο.

Item lib. 15. eiusdem operis:

Ἡ μὲν ἄρ' ὣς εἰποῦσα πάλιν κίε πότνια Ἥρη.

Et alibi sæpe: nam id propè perpetuum epitheton illi tribuit. Quod tu notato ad ea quæ suprà diximus nu. 26. inci. nec mulieres. Et suprà quoque docuimus, illum Thetidem deam vocasse τανύπεπλον.

40 *Muliebris ornatus, an & quomodo permissus.* ¶ Ex quibus tot illustrium scriptorum sententiis, nodum huius nostræ quæstionis soluemus in hunc modum, vt scilicet nunquam liceat quibusuis mulieribus vti fucis natiua lineamenta immutantibus: id enim semper peccatum est vel mortale, vel veniale: mortale quidem, quando fit propter lasciuiam, vel Dei contemptum: aliàs veniale. Quod si fucis mulier vtatur, non vt natiua lineamenta corrumpat: sed vt occultet deformitatem, quam morbus, aut aliud quippiam aduentitium peperit, nulli id obnoxium esse crimini comprobatur, præter ea quæ dicta sunt, & autoritate Apostoli prioris Ad Corinth. epistolæ, c. 12. Quæ putamus ignobiliora membra corporis esse, his honorem abundantiorem circundamus. Et Galeni lib. 1. Pharmacorum κατὰ τόπους, cap. 2. vbi declarat, quomodo ἡ κομμωτικὴ ἐκ τῆς κοσμητικῆς, hoc est, comptoria ab exornatoria differat: de quo & nos in tractatu Nobilitatis diximus cap. 31. num. 275. vbi pharmacorum genera describo, in verbo, Cosmetica. Potest & mulier matrimonio elocata, eo se consilio modestè quidem ornare, vt viro placeat, eiúsque amorem sibi conciliet, ne ipsa despecta, ille in adulterium labatur: cœlebs autem, vt virum sibi faciliùs quærat. Neutri verò istud conceditur, si eo animo ducatur, vt externos ad libidinem incendat, ut suum amorē incōcessum alliciat, animos iuuenum sollicitet: id enim semper peccatum mortale est. Quin si sola leuitate hoc faciat, aut etiam vanitate, vt videlicet aliis conspectior appareat, nūc mortale est, nūc veniale, cōsiderata personæ, loci, & temporis qualitate. Et est hęc omniū *Ex Theologis testimonia.* ferme & Theologorū, & nostrorum sententia. Ex quibus aliquot hîc cōmemorabo, ne forte quispiam desideret. Ita voluerunt è Theologis scholasticis D. Thomas 2. 2. q 169 articu. 2. & in suis in Esaiam commentariis cap. 3. & eius præceptor Alex. Hales, in 2. parte suæ summæ, q. 151. membro 3 & iterum in quarta parte, q. 48. membro 9 & eodem vlt. Astessanus in suæ summæ li. 2. titu. 54. vers. vtrum ornatus mulierum. Ange. Cla. in sua etiam summa, in verbo, ornatus. Bapti. Salicius in sua quoq; summa, in eo ipso verbo. Anto. Flo. in 2. parte tit. 4. c. 6. per totum, præsertim verò in §. 7. & nouissime Martinus cognomine Magister, famatissimus Doctor Parisiensis in eo libro, quem scripsit de Temperantia, quo loco de virginitate disserit, in 6. q. per totum: & Dionysius Carthusianus in Enarratione Epistolarum & Euangeliorum Dominicalium, Dominica 2. Aduentus, Serm. 4. & ex prædicatoribus quos vocāt, (vt etiam inferioris notæ scriptores afferam) Bernardinus à Bustis, lib. Rosarij 2. Serm. 20. parte 3. c. 3. & multis seq.

41 *Ex Iurisconsultis.* ¶ Ex nostris quoque (ne & eos neglectìm prætermittamus) in ea sententia fuerunt Ioan. Andr. & Philip. Franc. in c. ea quæ fiunt. de regu. iur. lib. 6. vbi ipse Ioan. Andre. redundanter hanc materiam differit, & post eum ferme ad verbum, Alberic. Rosa. in l. factum à iudice. D. eo. tit. & in opere statut. 2. parte, q. 198. ipse Ioā. & in suo Dictionario, in verbo, ornatus. Petrus Anchara. in repet. cap. canonum statuta. in 11. q. principali, versicu. super hoc termino applica. qui est char. 29. in paruis. de constitutio.

Hosti.

Hosti.& Panor.in c.j.ext.ne cle.vel mo.Ioan.And.in rubri.eiusdem titu.& Anto.in suo tracta.de ornatu vtili.& in c. vlti.extrà de vita & hone.cleri.& in c.vj.col.pēn. de dona.inter virum & vxo.Ioan.Pla.in l.vellera.C.de vesti.holo.& aur.lib.xj.Bap. Seuer.in repe.l. omnes populi.in uj.quæstio. principali. versicu. successiuè quæritur. D.de iusti.& iure.& Barpto. Cepol.in l.mulieris.in princi.in xij.quæstio. D.de verborum signi.& Barba.in proœmio cle.col.penul.

42 ¶Sed tamen quibus addiderim & illam Hyperidis illius Atheniensis, vnius ex decem Oratoribus sententiam à Stobæo commemoratam in præceptis connubialibus(ea sunt in Serm.lxxij.)his verbis:τοὺς μὲν πρὸς τὸν ἄνδρα τὴν ἑαυτοῦ γυναικὶ καλλωπισμοὺς, ὅπως βούλοιτο. καὶ γίγνεσθαι, τοὺς μέν τοι περὶ τὰς ἐξόδους, οὐκέτι πρὸς τὸν ἄνδρα, ἀλλὰ πρὸς τοὺς ἑτέρους. Quibus significatur, domi coram marito licere vxori, vt libet, seornare. Ornamenta autem, quæ ea sumit domum egressura, non ad maritum,sed ad alios spectare. Quod proximè accedit ad id,quod ex Euripide diximus suprà, nume.xüj.incipi. nec interim prætermittenda. *Ornatus vxoris extra domũ ad virum non pertinet.*

43 ¶Sed illud addam,quòd impiissimus, impurissimusque ille Mahometes in suis legibus, quas inseruit in suo Alcurano, siue Alfurcano(vtroque enim nomine illud infandissimum opus vocat, illo quidem à lectione, hoc à distinctione siue redemptione)liberum reliquit maritis, qualem ornatum ferant vxores suæ. Mulieres (inquit) vobis subiectas pro modo vestro, vtcunque volueritis, ornate. Nec id quidem omnino fine ratione: quandoquidem vxores viris esse subditas satis docuimus in prima Leg.connubiali,proindeque legem,quam vir velit,modò non sit inhonesta, vxori imponere posse, vt & inibi probauimus testimonio D. Pauli,Homeri, Platonis, & Aristotelis, & aliorum:presertim verò nume.12.incipien.sed quocunque. *Ornatus mulieris viri arbitrio relinquendus.*

44 ¶Et illam quidem Mahometicam legem nonnihil adiuuat, quòd diuus Augustinus in epistola ad Ediciam, eam increpat, quòd vestes sordidas & humiles inuito marito deferret:vbi hæc inter cætera dicit: Quid enim absordius est quàm mulierem de humili veste viro superbire?cui potius expedit obtemperare,quam in nigellis vestibus repugnare. Quæ quidem repetuntur in c.quod Deo.xxxiij.quæstio.v. In quam etiam sententiam Martinus Magister,quo loco nuper citauimus,constanter illud asserit, quòd quemadmodum mulieres in hac ornatus ratione possunt errare in excessu,& exuperatione modi, finiúmque ornatus iusti,legitimi, & honesti, ita quoque in defectu ipsius, quoniam interdum(inquit)res expostulat, vt alter ex coniugibus alterum excitet, & ad honestam oblectationem prouocet. Sed, vt verum dicam,nondum vllam vidi,quæ in hac parte peccaret. *Mulieres etiam in defectu honesti ornatu peccare.*

45 ¶Hæc de mulieribus. Sed quoniam vtrique sexui leges statuere, cùm res expostulat, decreuimus, nonnihil etiam de virorum cultu disserendum est. Ex prædictis satis constat, cultus ornatúsque & formæ studium in fœminis plerunque esse honestum:at in viris horum negligentia laudatur, cura vituperatur. Demosthenes, atque Hortensius oratores clarissimi probris iactati sunt, quòd vestitu cæteróque corporis cultu nitido, venusto, nimisque accurato vterentur: quod cùm à plerisque relatum est, tum ab Aulo Gellio libr.j.cap.v. Nec dissimiliter Lycon Troadensis, Stratonis in Philosophia successor, repræhensus est, quòd cultu esset mundissimus, adeò vt vestium incredibili mollitie & nitore vteretur, vt ex autoritate Hermippi scribit Laërtius. Idémque Heraclidem Ponticum incessit, quòd mollicula veste vteretur,tumentique esset corpore, adeò vt illum Attici non iam Ponticum, sed Pompicum, vocarent. Sed & Cornelius Tacitus Mecœnatis calamistros ridet, vt Seneca in vniuersum eius cultum immodicum, in Epist.cxiij.ad Lucilium. Carpit sacrosancta synodus Episcopos & clericos, qui se fulgidis & claris vestibus ornant, vnguentisque vngunt, capite primo, vigesimaprima quæ. *De virorum cultu.* *Demosthenes ob nimium cultũ vituperatus.* *Et Hortẽsius.* *Et Lycon.* *Et Heraclides.*

ſtione quarta, vbi in eam rem non parum multa adducuntur.

46 ¶In hanc quoque ſententiam præceptum eſt Ouidij lib.j. de Arte amandi:
Sed tibi nec ferro placeat torquere capillos:
Nec tua mordaci pumice crura teras.
Iſta iube faciant, quorum Cybeleïa mater
Concinitur, Phrygijs exululata modis.
Forma neglecta viros decet. *Forma viros neglecta decet: Minoïda Theſeus*
Abſtulit, à nulla tempora comptus acu.
Hippolytum Phædra, nec erat bene comptus, amauit:
Cura Deæ ſyluis aptus Adonis erat.
Munditiæ placeant, &c.
Quanquàm paulò ſeueriùs apud Salluſtium in Iugurtha Marius pronuntiauerit, munditias mulieribus, viris laborem conuenire. Sed vt ad Ouidium redeamus, is in eodem opere lib.3. monet puellas à ſe reiicere viros molliùs ornatos:
Sed vitate viros cultum formámque profeſſos,
Quique ſuas ponunt in ſtatione comas. Et paulò pòſt:
Nec coma vos fallat liquida nitidiſſima nardo,
Nec breuis in rugas cingula preſſa ſuas.
Nec toga decipiat filo tenuiſſima, nec ſi
Annulus in digitis alter, & alter erit.
Quem Pontanus pulcherrimè imitatus ait, lib.1. de Amore coniugali:
Sed neque te capiat iuuenis, cui picta capillum
Sit coma, cui nimia quæritur arte decor.
Diui quoque Hieronymi ad Demetriadem de virginitate ſeruãda, hæc verba ſunt: Cincinnatulos pueros, & calamiſtratos, & peregrini muris olentes pelliculas, de quibus illud Arbitri eſt, Non bene olet, qui bene ſemper olet, quaſi quaſdam peſtes, & venena pudicitiæ virgo deuitet. Huic præcepto aſſentiens Phædra Ouidiana muliebriter ornatos à ſe reiicit, ita ſcribens ad Hippolytum:
Sint procul à nobis iuuenes, vt fœmina, compti,
Fine coli modico forma virilis amat. Et ſubdit:
Te tuus iſte rigor, poſitíque ſine arte capilli,
Et leuis egregio puluis in ore decet.

47 ¶Silius Italicus in Aphricano laudat comam nullis cincinnis annuliſq; diſtinctam, nec gradatim formatam, ſed ex omni parte æquabilem, qualis decet virum. Huius carmen eſt huiuſmodi lib.8. Punicorum:
Aphricanus laudatus ex negligẽtia cultus.
Martia frons, faciléſque comæ, nec ponè retróque
Cæſaries breuior.
Id quod videtur accepiſſe à Liuio, qui lib.8. Secundi belli Punici, de eodem ita loquitur: Adornabat eum promiſſa cæſaries, habitúſque corporis nõ cultus munditiis, ſed virilis verè, ac militaris. In quo vt non conueniunt in cæſarie, ita in cæteris minimè
Et Curius. diſſentiunt. Ante hos Horatius Curium illo eodem genere laudis extollit, lib. Carminum 1. Ode 12.
Hunc & incomptis Curium capillis
Vtilem bello tulit.—
Et Cato. Et idem propè eodem ſenſu intonſum Catonem vocat lib.2. Ode 15.
Præſcriptum & intonſi Catonis.
Quem ſecutus Lucanus lib.2. de ipſo Catone loquens:
Ille nec horrificam ſancto dimouit ab ore
Cæſariem.— Et paulò pòſt:
Intonſos rigidam in frontem deſcendere crines
Paſſus erat.
Alexander quoque Macedo laudatur, quòd ſine cura formæ, capillos habuerit disiectos

iectos ac confusos, vt tradit Aelianus libro octauo, Variæ Historiæ. Quanquam scio (ne illud omittam) Artemidorum Daldianum libr. de Somniorum interpretatione j. cap. xxj. scripsisse, capillos inornatos, incomptos, neglectos, in somnis luctum ac tristitiam denuntiare. Sed vt redeamus. Plinius Iunior ad Caliliam Seuerum lib. j. epistolarum, inter multas laudes Aristonis Iurisconsulti cuius sæpe fit mentio in nostris legibus, illud non prætermittit, quòd esset modicus in cultu. Sed & Cornelius Tacitus in Vita Iulij Agricolæ: Cultu (inquit) modicus, sermone facilis, vuo aut altero amicorum comitatus.

Et Aristo Iurisconsultus.

Et Agricola.

48 ¶ Diogenes Sinopæus composito cultóque adolescēti quippiam roganti, non antè se dixit responsurum, quàm apertè exploraret, vir ne esset, an mulier: veluti cultus ille fœminam præ se ferret, nec virum deceret, vt prodit Laërtius. Idem conspecto adolescentulo, cultu gestúque effœminato, Non te pudet (ait) deteriùs, quàm natura ipsam de te ipso statuere? illa enim te virum fecit, tu teipsum refugis in mulierem. Autor est idem Laërtius. Verba autem hæc eius sunt, ὀυκ χείρονα τ φύσεως περὶ σαυτοῦ βουλευόμενος. ἡ μὲν γάρ σε ἄνδρα ἐποίησε, σὺ δὲ σαυτὸν βιάζῃ γυναῖκα εἶναι. Idémque propemodum dixisse Aristotelem tradit Antonius Monachus Melissæ tomo j. cap. lx. Ἀριστοτέλης θεασάμενος μειράκιον ὡραϊζόμενον, ἔφη, ὀυκ αἰσχύνῃ, ὅτι τ φύσεως ἄνδρα σε ποιησάσης, ἑαυτὸν τεθήλυκας. Sed vt ad Diogenem redeamus, is (vt tradunt idem Laërtius, & Antonius Monachus, quo loco nuper citauimus: & præterea Stobæus capite vj.) adolescentem intuens accuratius se ornantem, Si quidem, inquit, ad viros, frustra: sin autem ad mulieres, nequiter. Sed in Græcis vocibus agnominatio, quæ illis προσονομασία dicitur, vocum quadam affinitate id dictum multò iucundius efficit, ἀτυχεῖς ἀδικεῖς, illud enim frustra significat, hoc nequiter, siue iniustè. Id tamen nonnulli Aesopo, non Diogeni tribuunt. Nobilissimus Stoicorum Zeno faceto vrbanóque dicto quempiam, qui se magno studio componebat, perstrinxit. Nam cùm ille vehiculum lentè segniterque transcenderet, Meritò (inquit Zeno) suspectum habet lutum: neque enim se illo, veluti in speculo, intueri potest. Idem cuipiam vnguentis delibuto, Quis, ait, mulierem olet? significans, effœminatorum esse, cultu huiusmodi & vnguentis vti. Autor vtriusque Laërtius. Pherecydes iuuene comato sibi obuio, oculos tunica operuit, digito ostendens ex corpore eius manifestum fieri, illum esse de pathicorum grege, vt scribit Synesius Cyrenensis in oratione de Caluitij laudibus. Qui & ipse paulò antè hæc scripserat: Qui comam curant, effœminati sunt, & meretricij omnes. Prostant enim, tantóque maiorem palmam se consequi putant, quantò magis fœminei ordinis imitatores fiant. Nec multò pòst aduocat prouerbium, Nemo comatus, qui non simul sit cinædus. Quod ipse Synesius noluit exprimere, quia vt ipse dicit, & nomine & re esset obscœnum. Mnaseas apud Athenæum arguit Androcoptium Phrygium, quòd adeò esset deliciosus, vt floridam vestem indueret, séque muliere decentiùs exornaret. Plutarchus in Apophthegmatis, tradit quēpiam capillorum tinctura superbientem à Philippo Macedonum Rege, ex ordine iudicum, in quem nuper lectus erat, semotum fuisse: neque enim sperandam integritatem ab eo in rebus gerendis, qui etiam pilis fucum prætenderet.

Diogenis dicteria in adolescētes ornatos.

Effœminatos esse cultus studiosos.

Prosonomasia.

Zenonis in adolescentes ornatos.

Pherecydis dicterium in comatū iuuenē.

Prouerbium.

49 ¶ Apud Homerum libro vndecimo Iliados, Diomedes Paridi cultum ornatúmque capitis exprobrat:

—Κέρᾳ ἀγλαὲ παρθενοπῖπα.

Phocylidis quoque in eam rem sententia est:

Μὴ μὲν ἐπ' ἄρσενι παιδὶ τρέφειν πλοκαμῖδος χαίτην.
Μὴ κορυφὴν πλέξῃς, μήθ' ἅμματα λοξὰ κορύμβων.
Ἄρσεσιν οὐκ ἐπέοικε κομᾶν, χλιδαῖς δὲ γυναιξί.

Id est:

Ne in masculo quidem filio nutri cincinni gratia capillum:

Paridi cultus exprobratus.

Phocylides in virorum ornatum.

Ne verticem plices, neque vittas tortuosas corymborum.
Masculum non decet coma, deliciæ verò mulieres.
Quin & apud Virgilium lib. 9. Remulus idem Teucris exprobrat:
Vobis picta croco, & fulgenti murice vestis,
Desidiæ cordi: iuuat indulgere choreis:
Et tunicæ manicas, & habent redimicula mitræ.
Proindéque confestim eos appellat Phrygias, fœminei sexus nomine, veluti effœminatos:
O verè Phrygiæ, neque enim Phryges.--
Quod nos alibi in 1. Leg. connubiali ad aliud retulimus. Idémque ferè eis exprobrat Iarbas lib. 4. eiusdem operis:
Et nunc ille Paris cum semiuiro comitatu,
Mæonia mentum mitra, crinémque madentem
Subnixus, rapto potitur.--

50 *Maximino nulla mulier ornatior.* ¶Iulius Capitolinus proscindit Maximinum iuniorem, quòd in vestibus tam accuratus erat, vt nulla mulier nitidior esset in mundo. Porcius Latro nobilis declamator, in illa elegantissima in Catilinam declamatione, post descriptionem hominum scelestissimorum, Hi sunt (inquit) quos in foro quotidie in oculis ciuium calamistratos, ac vestibus collucentes passim obuolitare cernimus, &c. Aelianus libro 9. Variæ *Et Demetrius Poliorcetes.* Historiæ, Demetrium Poliorceten reprehendit, quòd capillos decorè pectendo disponebat, ac rufos faciebat, faciémque inungebat, aliísque id genus delicijs summū inertiæ suæ studium impendebat. Quinetiam Plutarchus in vita eius probro ei dat, quòd vteretur non tantùm καυσίαις διμίτροις, & purpura auro intexta, sed & soleis auro litis, quódque mundi quoque imagine & astrorum chlamys ei tum texeretur: cùm Macedoniæ regno excidit: neminémque deinde Regum Macedoniæ, etsi multi posteà superbissimi fuerunt, ea vti ausum esse. Iulius autē Firmicus lib. Astronom. 8. c. 7. ostendit huic vitio nonnunquam viros astrorum vi & potentia esse obnoxios. In Tauri (inquit) sexta parte oriuntur Pleades, quibus orientibus siqui orti sunt, erunt semper nitida & polita fronte, atque accuratis vestibus compti, quorum inflexi crines torqueantur semper in ostro, necnon appositis alienis crinibus fictam & compositam pulchritudinem mentiantur, totius corporis formam vario pigmētorum genere molientes. Hi etiam demptis pilis corpus suum in fœminei corporis imaginem transferent eorúmque vestes quoque ad muliebris cultus similitudinem excolentur. Hi & molliter ambulantes, vestigia sua cum delicata moderatione suspendent.

51 *Cultum magis dedecere viros, quàm fœminas.* ¶Et quòd cultus ornatúsque viros magis, quàm fœminas, dedeceat, vel leges nostræ manifestè ostendunt, vt suprà diximus, nu. 19. incipiēte, ex quo apertè, & seq. Et suo id testimonio adiuuat Prudentius, qui posteà quàm ornatum cultúmq; muliebrem taxauit illis versibus, quos suprà citauimus, cùm de ea re loqueremur, statim & hos versus subtexuit:
Hæc sexus malè fortis agit, cui pectore in arcto
Mens fragilis facili vitiorum fluctuat æstu.
Quid, quod & ipse caput muliebris corporis, & rex,
Qui regit inualidam propria de carne resectam
Particulam, qui vas tenerum ditione gubernat,
Soluitur in luxum? Cernas mollescere cultu
Heroas vetulos, opifex quibus aspera membra
Finxerat, & rigidos durauerat ossibus artus,
Sed pudet esse viros: quærunt vanissima quæque,
Queis niteant: genuina lues, vt robora soluant
Vellere non ouium, sed Eoo ex orbe petitis

Ram

Ramorum spolijs fluitantes sumere amictus.
Gaudent & durum scutulis profundere corpus.
Additur ars, vt fila herbis saturata recoctis
Illudant varias distincto flamine formas.
Vt quæque est lanugo feræ mollissima tactu,
Pectitur. Hunc videas lasciuas præpete cursu
Venantem tunicas, auium quoque versicolorum
Indumenta nouis texentem plumea telis.
Illum pigmentis redolentibus, & peregrino
Puluere fœmineas spargentem turpiter auras.

Ouidius quoque satis ostendit, fœminas cultiores esse solere, quàm mares, in epistola Paridis ad Helenam, his versibus:

Cum videas cultus nostra de gente virorum,
Quales Dardanias credis habere nurus?

Et in Carmine de Medicamine faciei:

Nec tamen indignum, si vobis cura placendi,
Cum comptos habeant secula nostra viros.
Fœminea vestri potiuntur lege mariti:
Et vix, ad cultus nupta quod addat, habet.

Et Diuus Chrysostomus in epistolam ad Ephesios, sermone 13. scribit mulieri peculiare ac cōmodum magis esse ornari, quàm viro: quod & satis quoque ostendit Clemens Alexandrinus lib. Pedagogi. 3. c. item 3. vbi multa de cultu virorum scribit.

52 ¶ Tantisper tamen viris negligendus est cultus, dum dignitati eorum consulatur, & non desint munditiæ. Competitū est enim, cultum mediocrem splendorémq; vestiū ad dignitatem quandam, autoritatémq; comparandā, ac tuendam, non paruū momentum afferre, vel teste Pontifice in c. vt apostolicæ. de priuil. li. 6. in illis verbis, vt ex eorum maioritate, ac decore maiori ornatū, maioritas appareat dignitatis. Cui subscribens Fabius Quintilianus in Prologo lib. 8. Oratoriarum institutionum: Et cultus (inquit) concessus, atque magnificus addit hominibus (vt Græco versu testatum est) autoritatem. At muliebris & luxuriosus, non corpus exornat, sed detegit mentem. Versum autem, quem citat Fabius, òpinatur Erasmus apud Homerū esse lib. 6. Odisseæ, vbi Minerua de pulchris vestibus loquens, ita dicit: *Cultus mediocris, viros decet. Autoritas & dignitas ex cultu.*

ἐκ γάρ τοι τούτων φάτις ἀνθρώπους ἀναβαίνει. Id est,

Quippe homini ex istis surgit bona fama, decúsque.

Paulóque inferiùs in eodem libro satis indicat ipse Homerus, quantū momenti cultus vestium afferat ad conciliandam homini formam, dignitatémque, cùm Nausicaam puellam Alcinoi filiam ita de Vlysse loquentem facit:

πρόσθεν μὲν γάρ δή μοι ἀεικέλιος δέατ' εἶναι,
νῦν δὲ θεοῖσιν ἔοικε τοὶ οὐρανὸν εὐρὺν ἔχουσιν.

Id est, ex ipsius Erasmi traductione:

Antè videbatur specie fœdissimus esse,
Nunc diuis similis magnus quos pascit Olympus.

Nam cùm exutis pannis vestes nitidas induisset Vlysses, protinus alius esse visus est. Catonis dictum est in libro, qui inscriptus est, carmen de moribus, à Gellio libro 11. citatum: Vestiri in foro honestè, mos erat: domi, quod satis erat. Solomon in Ecclesiaste, ca. 9. monet, vt omni tempore vestimenta sint candida. Dominus noster præcipit Iob, vt speciosis indueretur vestibus, vt scribitur Iob 40. c. Pelagius hæreticus scripserat, gloriam vestium & ornamentorum esse Deo contrariam. Contra quem Diuus Hieronymus lib. 1. in eundem Pelagium hęc protulit: Quæ sunt, rogo, inimicitiæ contra Deum, si tunicam habuero mundiorem? si Episcopus, Presbyter, & Diaconus, & reliquus ordo Ecclesiasticus in administratione sacrificiorum candida veste processerint? Et subdit, irridens eundem Pelagium: Cauete clerici, cauete monachi, viduæ, & virgines: periclitamini, nisi sordidas vos atque pannosas vul- *Cultus sordidus vituperatur.*

gus

gus aspexerit. Taceo de hominibus seculi, quibus apertè bellum indicitur, & inimicitiæ contra Deum, si pretiosis atque nitentibus vtantur exuuiis. In quam etiam sententiam concilium est Gangrense, eum anathematizans, qui viles vestes deferens, tanquàm ex eo iustitiam habiturus, alios reprehendit, qui nitidiores deferunt, vt in Decretis canonicis proditum est, in c. si quis virorum. 30. dist.

53 ¶Sed & in eam rem multa adducit Specu. tit. de aduo: §. sequitur videre. per totum, quibus probare contendit, splendidas vestes aduocato esse decori & dignitati: cōtrà verò sordidas, dedecori ac contemptui. & Bal. in rub. extrà de vita & ho. cle. scribit, ad honestatē clericorum pertinere, non solùm honestè & parcè viuere, sed vestibus sordidis abstinere: quia vestes sordidæ inducunt pudorem. l. vestem sordidam. D. de iniur. refert Barba. in c. cùm M. col. 59. extrà de constit. quòd cùm Ioan. de Ligna. ad quasdam nuptias inuitatus iuisset, vulgarem vestē indutus, nullúsque ob id honor ei fuisset exhibitus, vtpote propter vestem nō satis cognitus, misit qui quæreret aliam vestem splendidiorem: quam cùm recepisset, in suo ipsius loco posuit, abiitque, illud præfatus, Vestem coluistis, vestem habetote. Quod & repetit Lud. Bol. in repet. authen. habita. col. 8. versi. & ideo deciditur. C. ne fil. pro pat. Refert Plutarchus in vita Agesiali, cùm is in Aegyptum à rege Aegyptiorum ascitus fuisset, propter vestis tenuitatem indigenis illū cōtemptui fuisse: maléq; de ipso sensissent, nisi postea declarassent magnificentiā & dignitatem virtute & prudentia parari oportere. Quod & ipse Plutarchus scripsit in Apophthegmatis Laconicis. Nec lōgiùs abest, quod & de Philopœmene suprà diximus in 2. leg. connubiali, nu. 58. incip. nec prætermiserim.

Ioā. Lig. ob tenuem vestem contemptus.

Agesilaus quoque.

54 ¶In qua re, æquè ac in cæteris rebus, mediocritate quadam vtendum est. Nam sicut ornatum corporis infucatum laudamus, ita & dissolutos & fractos vestibus nō recipimus, ex eodem Gangrensi concilio in c. parsimoniam. 41. dist. Et facit tex. in c. 2. in fi. extrà de custod. Eucha. cùm dicit: Nimis enim absurdum, in sacris sordes negligere, quæ dedecerent etiam in profanis. Et ibi glo. dicit arg. quòd clerici debent incedere ornati vestibus. Proinde Isocrates in Parænesi ad Demonicum monet, in vestitu honestam munditiem amandam: exquisitam verò elegantiam & luxum, vt superuacuum, aspernandum. Et simile quippiam præcipit Horatius duobus verbis mediocritatem illam designans:

De eadem re.

Simplex munditijs.--

Et alibi, scilicet lib. 2. Serm. Saty. item 2.

Mundus erit, qui non offendet sordibus: atque
In neutram partem cultus miser.

Cicero lib. 1. Officiorum, adhibendam esse munditiam non odiosam, neque exquisitam nimis, tantùm quæ fugiat agrestem, & inhumanam negligentiam. Id quod etiā monet alter eloquentiæ Latinæ Antistes Fabius lib. 11. ca. 3. quo loco de cultu Oratoris tractat: Cultus, ait, non est proprius Oratoris aliquis, sed magis in Oratore conspicitur: quare sit, vt in omnibus honestus debeat esse, splendidus, & virilis. Nam toga, & calceus, & capillus, tam nimia cura, quàm negligentia sunt repræhendenda. Et rursum libro 12. de genere dicendi loquens: Ne crassa, ait, toga sit, non serica, non intonsum caput, nō in gradus atque annulos comptum. Quam sententiam eleganter mutuatus Diuus Hieronymus, siue is fuit, siue alius (quod stylus apertè comprobat) in Regula sanctimonialium, cap. 17. Nec affectatæ (ait) sordes, nec exquisitæ deliciæ laudes pariunt. Cuius tamen loci ipsius Hieronymi titulo, autoritate subnixus Gratianus noster, monet sacerdotem, vt nec fulgidis, nec sordidis se ornet vestibus, vt scribitur 41. distinctio. in summa. Sed & alibi Hieronymus ipse (quod nemo diffitetur) ad Eustochium de virginitate seruanda: Sit vestis (inquit) nec satis munda, nec sordida. Et paulò infrà: Nec affectatæ sordes, nec exquisitæ munditiæ conueniunt Christiano. Rursúmque ad Heliodorum laudat Nepotianum, quòd nec munditiis, nec sordibus notabilis esset. Sed & ad Nepotianum ipsum de vita clericorum, Vestes, inquit, pullas æquè deuita, ac candidas. Ornatus, vt sordes, pari modo

Cultus, nec sordidus, nec exquisitus.

modo fugiendæ ſunt:quia alterum delicias,alterum gloriam redolet.Et ad Paulinũ de conſtitutione monachi:Soror tua matronarum declinet conſortia, nec nitore ſericas veſtes,& gemmas circunferentium fœminarum, ſe ſordidatam, aut doleat, aut miretur:quia alterum propoſiti pœnitentia, alterum iactantiæ ſeminarium. Et ad Marcellam de laudibus Aſellæ,ad fi.Neglecta mundities,& inculta veſtis:cultus ipſe ſine cultu.

Quibus omnino conuenit Epigramma Martialis in Pannicum lib.2.

Pectere te nolim,ſed nec turbare capillos:
Splendida ſit nolo, ſordida nolo cutis.
Nec tibi mitrarum,nec ſit tibi barba reorum.
Nolo virum nimium,Pannice,nolo parum.

55 ¶Suprà dictorum ſententias confirmat ſanctiſsimus ſcriptor atque eruditiſsimus Seneca,cùm ſcribit ad Lucilium epiſtola quinta,Illud te admoneo,ne eorum more, qui non proficere,ſed conſpici volunt,facias aliqua,quæ in habitu tuo aut genere vitæ notabilia ſint. Aſperum,incultum,& intonſum caput, & negligentiorem barbã ideuta. Et poſt pauca, Non ſplendeat toga,nec ſordeat quidem. Plutarchus apud Antonium Monachum,lib.1.Meliſſæ c.36. Μήτε λίαν πολυτελῶς, μήτε ἄγαν εὐτελῶς φορῶ τὰ περὶ τὴν ἐσθῆτα, καὶ δίαιταν, καὶ περὶ τὴν ἑτέραν διαγωγὴν τὸ σῶμα διοικεῖν. τὸ μὲν φθονεῖσθαι, ἢ γελᾶσθαι, τὸ δὲ μισεῖσθαι ἢ ἐλεεῖσθαι ποιεῖ. Quorum hæc ſententia eſt: Neque nimis ſumptuoſum, neque nimis ſordidum in veſtimẽtis,victu ac reliqua vita ſe exhibendum.Illud enim inuidioſum aut ridiculum, hoc odioſum & miſerabilem reddere. *De eadem re. Cultus nimius ſuperbiæ ſpecies.*

56 ¶Diogenes ille Cynicus,egregius humani ingenij æſtimator,cũ adoleſcentes Rhodios aliquando conſpexiſſet ſumptuoſè admodum veſtitos & delicatè, ridens, τῦφος,ait,ταῦτ' ἐστί. Id eſt,ſuperbiæ prorſum indicia hæc ſunt. Mox cùm Lacedæmonis quoque occurriſſet,quibus ſubſtrictior tunica,citráque humeros deſiſtens, nec vilior modò,ſed & ſordidior quoque, ἄλλος (inquit) οὗτος τῦφος. id eſt, altera ſuperbiæ ſpecies iſta.Quod & inter cæteros tradit Aelianus Variæ hiſt.lib.9.Cui ſubſcribens Ariſtoteles lib.Ethicorum 4.c.7.Qui parua (inquit) & manifeſta diſsimulant, ij delicati ſimul malitioſique dicuntur, & facilè ſperni poſſunt : atque idipſum arrogantia interdum videtur.Apollonius quoque apud Philoſtratum lib.6.aſſerit à veſtimentorum contemptu non abeſſe quandam ſuperbiam. Legimus illum Diuũ Bernardum & doctrina & ſanctimonia clarum,veſte quidem ſatis vili, ſed minimè ſqualenti vſum,ac etiam dicere ſolitum,Tunicam ſordibus obſoletam,teſtem deſidiæ, atque ſocordiæ eſſe : eiúſque immunditiam interdum ad hypocriſim ſpectare: vtpote qua inanis gloria,cùm videatur contemni,quæritur.Id quod etiam Socrates morum cenſor grauiſsimus,perpulchrè indicauit,cùm ei inſolentior viſus Antiſthenes,quoniam ratione inuſitata laceram atque diruptam indumenti portionem viſentibus nunquam non ingerebat,hinc captãs opinionem excelſi animi,& ea deſpicantis, quæ mortales ad ſtuporem mirantur. Ideò eum Socrates ſic increpuit : οὐ παύσῃ ἐγκαλλωπιζόμενος ἡμῖν. Non deſines(inquit) amplius te nobis,curioſiúſque ornare. Illud quoque inculcans, Aſpicio per ſciſſuram pallij tuam vanitatem. quod & Laërtius prodidit & Aelianus,quo loco nuper citauimus. Sed & Poſidonius Calamenſis in vita Diui Auguſtini,c.22.ſcribit,eidem Auguſtino veſtimẽta fuiſſe, nec nitida nimium,nec abiecta plurimùm : quia his plerunque vel iactare ſe inſolenter homines ſolent,vel abiicere. Quid,quòd Daniel vir ille ſanctiſsimus purpura & torque aureo in collo indutus eſt:vt ſcribitur Dani.5. Et regina Saba admirata eſt veſtimenta miniſtrorum Solomonis, 2.Reg.c.10.& 2.Paralipo.c. 9.vt hinc ſcias, veſtes aliáque ornamenta ſumptuoſa geſtare, per ſe non malum eſſe, vel reclamantibus Catabaptiſtis.Id tantùm in ea re conſiderandum,quo animo id fiat. *Cultus ſordidus, altera ſuperbia ſpecies.* *Et hypocriſis.* *Daniel torque aureo ornatus.* *Catabaptiſtæ.*

57 ¶Illud autem poſtremò monuerim in hac cultus ornatúſque ratione morem eu-

n

Cultus ex more regionis. iusque regionis, eorúmque quibuscum versaris, esse maximè obseruandū. Quisquis enim (vt dicit Diuus Augustinus li.3. de doctrina Christiana, & repetitur in c. j. 42. dist.) rebus prætereuntibus restrictiùs vtitur, vt metas consuetudinis bonorum, inter quos versatur, excedat, aut aliquid significat, aut flagitiosus est. Et Gratianus eadem dist. §. vlti. Quisquis (inquit) contemptis his, cum quibus viuit, lautiora sibi, vel austeriora præ cæteris indumēta quærit, intemperans sui, aut superstitiosus est. Propterea dicit glo. in dicto c. si quis virorum. 30. distinct. & in cap. 1. 31. q. 4. in vestibus & ornatu inspiciendam regionis esse consuetudinem. Quod & voluit glo. in c. pe. in verbo, deauratis, & ibi Panor. col. vlti. & Benedic. Capra doctor Perusinus, extra de vita & hone. cler. & Specul. d. titu. de aduoc. §. sequitur videre. & Bal. in rub. de consuetu. col. vlti. versi. consuetudo debet seruari. Et Diuus Thomas, 2. 2. q. 169. ar. 1. & Astessanus lib. 2. c. 54. in prin. Idcirco Diuus Hieronymus in ea, quam nuper citauimus, epistola ad Heliodorum, Nepotianum laudat, quòd in cultu prouinciæ morē sequeretur. Sophonias Propheta cap. 1. Deum ita facit loquentem, Visitabo super omnes, qui induti sunt veste peregrina. veluti id sit admodum reprehendendum, vti vestibus peregrinis, & non patriis. Quo nomine Alexander ille Magnus vituperatus fuit, quòd relicta veste Macedonica, Medica vsus sit, & alia peregrina, vt scribit Diodorus Siculus lib. 17. Bibliothecæ, & alij plurimi. Qua in re Galli nostri admodum arguendi sunt, quòd cùm primùm viderint vestem aliquam peregrinam, continuò illam induant. Porrò ex Virgilio didicimus, priscos illos Italos ante aduentum Aeneæ capillos componere ac comere solitos, vti mulieres. Ita enim scribit de Lauso, eximiæ virtutis iuuene, lib. 10. Aeneid.

Alexander Magnus vituperatus, quòd veste peregrina vteretur.

Itali prisci ante aduentū Æneæ ex more gentis capillos comebant.

Et terra subleuat ipsum
Sanguine turpantem comptos de more capillos.

In quem locum Seruius interpres, id, quod diximus, annotauit: subiunxitque, hoc etiam statuas veterum docere, & personas, quas in Tragœdiis vidit similes in vtroque sexu, quantum ad ornatum corporis pertinet.

58 ¶ Nec tamen illud interim in hac cultus ornatúsque tractatione prætermittendum ducimus, cauendum magnopere viris esse, ne cultu, veste, ornatu muliebri vtantur: nec contrà, fœminæ virili. Id quod primùm suis legibus olim prohibuit Moyses, Deuter. 22. Non induetur (ait) mulier veste virili, nec vir veste fœminea. Abominabilis enim apud Deum est, qui facit hæc. Ex quo & Gangrensi concilio, cap. 13. illud statutum est, Si qua mulier suo proposito vtile iudicās, vt virili veste vtatur, ad hoc vt in viri habitum mutetur, anathema sit. Quod & reperitur in Decretis canonicis in c. si qua mulier. 31. dist. Estq; textus apud nos in l. vestis. §. muliebria. & §. communia. D. de auro & arg. leg. viros non facilè vti posse vestimentis muliebribus, nec cōtrà mulieres vestimentis virilibus, sine repræhensione. vbi Ray. ex hoc tradit, eos, qui hæc faciunt, infames esse, & à testimonio repellendos: quod tamen non admittit Alberi. ibi, qui eos §. legit cum §. 1. eiusdem l. per l. inter vestem. eo. titu. vbi traditur, Senatorem quendam vti solitum vestibus muliebribus. Et ego quidem non possum accedere sententiæ Ray. Neque enim si repræhensibile est id facere, continuo sequitur, eum infamē esse qui facit, cùm nulla lex id dicat. Nec tamen probo rationem Alberi. nam id non minus repræhensibile est, quod Senator quispiam id facit, quod legibus aut moribus non conuenit.

Viri vestimētis muliebribus, fœmina virilibus abstinento.

¶ Illud autem constat, Herculem admodum fuisse vituperatum, quòd amore Omphales captus, eique obsequens, vestibus eiusdem aliquando sese induerit, vt scribit Lucianus in eo lib. cui titulus est, πῶς δεῖ ἱστορίαν συγγράφειν, hoc est, quomodo scribenda sit historia. & Lactantius lib. 1. qui de falsa religione inscribitur, c. 9. ad idque nonnihil alludit Propertius lib. 3. illis carminibus:

Omphale in tantum formæ processit honorem, &c.

Et Ouidius in epistola Deianiræ ad Herculem, & Statius lib. 1. Achilleïdos. Hinc & Plutarcho in lib. cui titulus est, εἰ πρεσβυτέρῳ πολιτευτέον, id est, num seni gerenda sit rēs

fit respublica, ipse Hercules Omphalæ seruiens κροκωτοφόρος dictus est, id est, crocotôn deferens, quod est genus vestis muliebris, vt alibi diximus, & tradit Nonius Marcellus. Ex quo est & illud Propertij libro iiij. Eleg. x. vbi Herculem sic loquentem inducit:

Hercules crocotophorus.

Idem ego Sidonia feci seruilia palla
Officia, & Lydo pensa diurna colo.
Mollis & hirsutum cepit mihi fascia pectus:
Et manibus duris apta puella fui.

Item illud Senecæ Tragœdiographi in Hercule furente:

Fortem vocemus, cuius ex humeris leo
Donum puellæ factus, & claua excidit,
Fulsitque pictum veste Sidonia latus?
Fortem vocemus, cuius horrentes comæ
Maduere nardo? laude qui notas manus
Ad non virilem tympani mouit sonum,
Mitra ferocem Barbara frontem premens?

Et in Hippolyto:

Natus Alcmena posuit pharetras,
Et minax vasti spolium leonis,
Passus aptari digitis smaragdos,
Et dari legem rudibus capillis.
Crura distincto religauit auro,
Luteo plantas cohibente succo.
Et manu, clauam modò qua gerebat,
Fila deduxit properante fuso.

Et in Hercule Oetæo:

Hospes Timoli Lydiam fouit nurum,
Et amore captus ad leues sedit colos,
Vdum feroci stamen intorquens manu.
Nempe illa ceruix spolia deposuit feræ,
Crinémque mitra pressit: & famulus stetit
Hirtam Sabæa marcidus myrrha comam.

De hoc quoque nonnihil tradit Lucianus in dialogo Iouis, Aesculapij, & Herculis.

60 ¶ Sardanapalum quoque carpunt Historici, quòd ab Arbacto Medorum præfecto inter scortorum greges habitu muliebri inuentus est, vt scribunt Iustinus libr. j. Paulus Orosius lib. item j. cap. xix. Sed & Publius ille Clodius ab omnibus repræhenditur, quòd inter publicas Bonæ Deæ ceremonias, ad Pompeiam Cæsaris vxorem muliebri veste penetrasset, vt videre licet apud Ciceronē in Epistolis ad Atticum, & in Oratione de Aruspicum responsis, non vno in loco; itémque in Oratione pro domo sua, & sæpius alibi. Sed & ipse Tullius lib. j. earundem Epistolarum ad Atticum, Epistol. ix. scribit Clodium ipsum in domo Cæsaris cum veste muliebri fuisse depræhensum, ac per manus seruulæ seruatum, rem (inquit) insigni infamia. Item apud Suetonium in ipso Cæsare, c. vj. Plutarchum, qui huius historiç ordinem atque seriem graphicè describit in vita eiusdem Cæsaris. Ex quo statim id intelligis, hanc vestiū trāsformationem sæpe fieri libidinis causa. Nam & Pausanias lib. viij. quo Arcadica scribit, auctor est, Leucippum Oenomai Pisæ regis filium, vt Arcades & Elei memorant, Daphnen deperditè deamasse: cuius nuptias cùm assequi nequisset, vtpote virilē sexū exosæ, is habitu muliebri, comáque, quam Alpheo fluuio deuotam nutriebat, contexta, ad eam accessit, séque Oenomai filiam esse apud eam mentitus est: cúmque generis nobilitate venandique peritia cæteris virginibus antecelleret, Daphnes beneuolentiam sibi facillime conciliauit. Mox ea, cæteræq; Nymphæ, in Ladone flumine natare concupiscentes, inuitum Leucippum exuerunt: quem cùm marem esse depræhendissent, hastilibus iaculísque confoderunt.

Sardanapalus in muliebri habitu deprahensus.

Clodius in sacris Bona Dea in habitu muliebri deprahensus.

Leucippus iaculis cōfossus.

61 ¶ Vituperantur quoque à quibusdam Massilienses, quòd luxu perditi, muliebrem in-

Massilienses olim vnguento delibuti.

Prouerbium. *Prouerbium aliud.* *Massiliensium nostrorum temperantia, seueritas, abstinentia.*

modum ornarentur, comis vnguēto delibutis, capillísque religatis. Ex quo apud Suidam ortum adagium in eos, qui cultu parum viris decoro vterentur, ἐκ Μασσαλίας ἥκεις, id est, è Massylia venisti. Et aliud eiusdem sensus apud Athenæum libro xij. πλεύσειας εἰς τὴν Μασσαλίαν, nauiges Massiliam. Quanquam his admodum aduersantur, quæ ab aliis multis magnæ autoritatis scriptoribus de Massiliensium temperantia, seueritate, abstinentia, synceritate, frugalitate, grauitate, & omnibus aliis virtutum generibus tradita sunt, nempe Tullio in Oratione pro L. Flacco, Strabone libro iiij. Valerio Maximo lib. ij. c. de Institutis antiq. non semel, Liuio lib. xxxvij. Cornelio Tacito in Vita Agricolæ, & aliis plerisque: vt crediderim Suidam & Athenæum non de nostra illa Gallica Massilia, sed de Libyca Massylia loqui, cuius meminit Virgilius lib. iiij. Aeneidos,

Massylia Libyca.

Massylique ruunt equites. — Vbi Seruius, Massyli, inquit, gens est non longè à Mauritania: & est pars Getuliæ & Numidiæ. Et rursus idem Virgilius lib. eod. iiij.

Hic mihi Massylæ gentis monstrata sacerdos.

Vbi & ipse Seruius, Massylia, ait, Mediterranea est ciuitas Beroniceæ Libyæ: vnde non longè Hesperidum horti sunt. Et lib. vj.

Tot maria intraui duce te, penitúsque repostas
Massylûm gentes. —

Quo in loco Seruius quoque Massyli (inquit) sunt Mauri, vnde speciem pro genere posuit. Nam Aeneas ad Aphricam venit, cuius partem cōstat esse Massyliam. Quam Massiliensium à Massylis differentiam vereor, ne Lazarus Bayfius, vir alioqui admirandæ eruditionis, non intellexerit, in libello de Re vestiaria, quo loco de tunica agit.

Clist. cultu indecoro. *Prouerbium.* *Cleocritus fœminam mentitus.*

62 ¶ Clisthenes item Comicorum conuiciis patuit, quòd parum vir haberetur, séque cultu indecoro in fœminam transformaret. Vnde & illa Adagia nata apud eundem Suidam ex Aristophane & aliis, Κλεισθένην ὁρῶ, Clisthenē video: & Κλεισθένους ἀκρατέστερος, Clisthene intemperantior. Eadémque infamia notatus est ab antiquis Cleocritus, quòd ad maiorem lasciuiam vestibus fœminam mentiretur, cuius etiam nonnihil meminit Suidas. Diuus Hieronymus ad Eustochium de conseruanda virginitate, in mulieres inuehitur, quæ vestibus virorum vtuntur. Aliæ (inquit) virili habitu veste mutata erubescunt se fœminas natas esse. Quintilianus libro quinto, capit. ix. inter signa illud adscribit, vestem muliebrem mollis & parum viri esse. Charondas Thuriorum Legislator, eos qui in prœliis signa ordinésque destituissent, quíve arma pro patria capere recusassent, ea pœna mulctauit, vt vestibus muliebribus induti, in medio foro sisterentur ter quotidie ante omnium ora in suggesto, quò huiusmodi hominum animos, ab ea mollitia & fœminea timiditate, sensim reuocaret in audaciam, atque vt illis mortem præstaret oppetere, quàm tantam ignominiæ calamitatem diutiùs in patria experiri: vt tradit Diodorus Siculus libro secundo Bibliothecæ.

Charōda lex.

Zenō viros & mulieres eadē veste vti volebat.

63 ¶ Zenon Citticus ille Stoïcæ sectæ princeps, cùm in sua Republica præcepisset, viros & mulieres eandem vestem induere, id nonnulli, & inter cæteros Cassius Scepticus reprehenderunt: vt tradit Diogenes Laertius in vita ipsius Zenonis. Dinocrates Messenius Romæ temulentus in habitu muliebri saltauit. Postera autem die, cùm ab Achæorum imperio Messenen ad defectionem solicitaret, peterétque à Tito Flaminio subsidium, De his (inquit Titus) viderimus: te vero miror vina tractare, saltare, & fœminam mentiri posse, cùm res huiusmodi moliri audeas: vt tradit Plutarchus in Philopœmene. Iosephus libro decimonono Antiquitatum, capite primo, C. Caligulam impudentissimum Imperatorem arguit, quòd stolas muliebres, cycladem, & alia huiusmodi vestimenta muliebria induebat, concinnabátque capillos annulis & cincinnis, aliáque faciebat, quæ ad ornatum, cultúmque muliebrem pertinent. Cúmque talis esset, audebat tamen aliis cultus muliebres exprobrare. Quibus admodum similia scribit Suetonius in eius vita, capit. lij. & Plin. libro xxxvij. capit. ij. dum tradit illum, supra omnia muliebria, socculos e margaritis in-

Caligula muliebribus vestibus vsus.

dui

duisse. Alter Imperator Commodus tantæ impudentiæ fuit (vt tradit Aelius Lampridius in vita eius) vt muliebri veste indutus, in theatro, vel amphitheatro sederet. *Et cōmodus.*

64 ¶Alibi autem suprà nume. 49. diximus apud Virgilium lib. 9. Aeneid. probro datū fuisse Phrygibus, quòd mitras atque redimicula, mulierum ornamenta deferrent, ob idque magis Phrygias, quàm Phryges, esse appellandos. Diuus Epiphanius Eleutheropolites lib. aduersus hæreses 1. sect. 16. Pharisæos admodum increpat, quòd per amicula, & alios ornatus, ac muliebria pallia, in latis crepidis, & calceamentorum ligulis incederent. Iulius Pollux lib. 7. c. 13. scribit ex authoritate Xenoph. Barbaros vestitu muliebri delectari. Lydi prouerbio illo Λυδίῳ νόμῳ, Lydio more, repræhēsi, quòd flammeis muliebribus ornarēt capita, vt à Diogeniano & Hesych. traditū est. Batalus quoque Ephesius tibicen prouerbio Βάταλος ὁ, locum fecit, in molles & effœminatos, quod is muliebribus sandaliis primus omnium in scenam prodiisset, vt retulerunt Plutarchus, & Libanius Sophista, vterque in vita Demosthenis. Ex quo & Græci βαταλίζειν dicunt, pro eo quod est, turpiter & effœminate viuere. Ab hoc autem Batalo credunt nonnulli ipsum Demosthenem Batalum cognominatū fuisse, quòd in adolescentia esset ad voluptatem propensior, & veste muliebri aliquando vsus fuisset: vt etiam scribit Suidas. Quanquàm hoc eius cognomen aliò transferunt Plutarchus & Libanius, vbi suprà, nempe ad mollitiem simpliciter. Illud autem in Galliæ historiis proditum est, Anglos Ioannam illam puellam, omnibus seculis admirandam, Rhotomagi viuam combusisse, quòd virili veste contra fas, vti dicebant, vsa fuisset. *Pharisæorū et namen mulie.* *Lydi flāmeis vsi.* *Prouerbium.* *βαταλίζειν.*

65 ¶Apollonius Tyanæus apud Philostratum lib. 4. citat sententiam Euripidis, qua dicit eum, qui formam muliebrem imitatur, turpiter ornari. Scio autem apud ipsum Euripidem in quadam tragœdia hos versus Trimetros esse,

οὐκ ἂν δυναίμην θῆλυν ἐνδῦναι στολὴν
Ἄῤῥην πεφυκὼς, καὶ γένος δ᾽ ἄῤῥενος. Id est:
Effœminata veste non possum tegi,
Cum sim vir, & virili natus stemmate.

Quos versus vsurpauit Plato, cùm iussisset Dionysius in conuiuio, vt singuli in veste purpurea saltarent, vt tradit Laërtius in vita Aristippi: vbi & id addidit, Aristippum ipsum sumptam purpuram se induisse: & cùm saltare inciperet, propriè promptéque dixisse, *Platonis & Aristippi historia memorabilis.*

Καὶ γὰρ ἐν βακχεύμασιν
ὁ νοῦς ὁ σώφρων οὐ διαφθαρήσεται.
Neque in sacris Liberi
Patris, pudica mens vnquam corrumpitur.

66 ¶Nam & legimus in veterum monumentis id, de quo tractamus, aliquando sine dedecore & repræhensione factum, cùm vel necessitas quæpiam, vel alia quædam iusta causa ingruerit, aut mos regionis permiserit. Nam primùm apud Romanos, Idibus Ianuariis permittebatur, vt tibicines muliebri habitu vrbem lustrarent, vt tradit Plutarchus, huius rei rationem reddens in Problematis Romano. capite 55. Idem quoque in Problematis Græcis, capite 171. scribit apud Coos sacerdotem Herculis muliebri veste indutum, & mitra caput ornatum, apud Antimachiam rem diuinam facere solitum: eiúsque item rei reddit rationem, quoniam Hercules ipse aliquando ad Θρᾷτταν mulierem pugnando defessus aufugisset, & muliebri veste opertus apud eam delituisset. Macrobius libro tertio Saturn. capite octauo, ex authoritate Philochori in Atthide, prodidit Lunæ, quam Venerem credebant, sacrificium facere viros cum veste muliebri, mulieres cum virili: quòd eadem & mas existimatur, & fœmina. Plutarchus in Claris mulieribus, capite quarto, tradit apud Argiuos sacra quædam celebrari, in quibus mulieres chlamydem ac virilem vestem indutæ, viri autem peplum gestantes, & muliebribus velamentis capita obuoluti *Viros vestimētis mulieriū aliquando vti licere.* *Et è diuersa.* *Luna mas & fœmina.* *Argiuorum mos.*

Hypsicratea Mithridatē habitu virili sequuta. versabantur. Cuius rei quoque rationem reddidit. Laudatur Hypsicratea Mithridatis regis vxor, aut, vt alij tradunt, pellex, quæ virilem habitum induta, tonsis capillis Mithridatem à Pompeio victum per efferatas gentes fugientem animo pariter & corpore infatigabili secuta est: vt videre licet ex Valerio Maximo, lib. 4. cap. 6. & Plutarcho in vita ipsius Pompeij. Ob hancque (vt subdit ipse Plutarchus) virilitatem & audentiam, ipse Mithridates eam masculino genere Hypsicratem appellabat. Hanc imitata Plotina quædam mulier raræ fidei, & singularis pudicitiæ, apud Apuleium lib. 7. Asini aurei, tonso quoque capillo, & in masculam faciem reformato habitu, pretiosissimis monilium, & auro monetali zonis refertis incincta, inter ipsas custodientium militum manus, & gladios nudos, cunctorum periculorum particeps, & pro mariti salute peruigilem curam sustinens, maritum in exilium secuta est. *Plotina quoq. mari. sequuta.*

67 ¶Lucianus quoque in libro περὶ τοῦ μὴ ῥᾳδίως πιστεύειν διαβολῇ: id est, de non temere credenda calumnia, tradit, apud Ptolomæum, cui Dionysio cognomen fuit, accusatum fuisse Demetrium Platonicum, quòd in Bacchanalibus solus omnium muliebribus vestibus indutus non fuisset: adúmque de eo planè erat, quòd & regium exemplum imitatus non esset, & aspernaretur Dionysiorum mollitiem, nisi accersitus ad Regē, manè palàm vino libasset, & insstita muliebri amictus, ad numeros Dithyrambicos, cymbalorúmque modos saliisset. Euclides ille Megaricus, cùm Athenienses decreto suo cauissent, vt Magarensis ciuis, si Athenas pedem intulisse præhensus esset, ea res homini capitalis esset: sub noctem, priusquam aduesperaret, tunica longa muliebri indutus, & pallio versicolore amictus, & caput & ora velatus è domo sua Megaris Athenas ad Socratem audiendum commeabat, vt vel noctis aliquo tempore cōsiliorum sermonúmque eius particeps fieret. Rursúsque sub lucem millia passuum paulò amplius viginti eadem veste illa indutus redibat. Quod cùm à multis, tum ab Aulo Gellio scriptum est lib. 6. c. 10. *Demetrius Platonicus.* *Euclides ad audiendū Socratē, habitu muliebri commeabat.*

68 ¶Tryphiodorus & Lycophron in Alexandra, & ex eorū authoritate Tzetzes Historiarum Chiliad. 5. capite decimosexto, & rursum Chiliad. 8. capite 226. tradunt, quòd cùm Thetis ex oraculis intellexisset, filium Achillem breuis vitæ futurum, si aduersus Troianos nauigaret, illum abscondit in Lycomedis regiarum puellarum conclaui, veste muliebri vestitum, ne agnosceretur. Vnde & Ouidius libro primo de Arte amandi: *Achilles vestibus muliebribus indutus.*

Turpe, nisi hoc matris precibus tribuisset Achilles,
Veste virum longa dissimulatus erat.
Quid facis, Aeacide? non sunt tua munera lanæ.
At titulos alia Palladis arte petes.
Quid tibi cum calathis? clypeo manus apta ferendo.
Pensa quid in dextra, qua cadet Hector, habes?
Reijce succinctos operoso stamine fusos:
Quassanda est ista Pelias hasta manu.

Et Statius lib. 1. Achilleidos:

Aspicit ambiguum genitrix, cogitque valentem,
Innectitque sinus: tum colla vigentia mollit,
Submittitque graues humeros, & fortia laxat
Brachia, & impexos certo domat ordine crines.
Ac sua dilecto ceruice monilia transfert,
Et picturato cohibet vestigia limbo:
Incessúmque modúmque docet, fandique pudorem.

Hinc autē illa Tiberij Imperatoris anxia curiositas, quod Achilli nomen inter virgines fuisset, vt tradit Suetonius in vita illius, capite 70. Quo in loco interpretes, alioqui doctissimi, & multifariæ lectionis, fatentur se nullibi id comperisse. Miror autem Tiberium id non didicisse ab Hygino Augusti patris sui adoptiui liberto, qui *Achilli quod nomen fuerit inter virgines.*

Fabu

Fabularum cap.xcvj.scribit ipsum Achillem, Thetidis matris calliditate, apud Lycomedem Regem, habitu fœmineo inter virgines assuetatum, mutatóque nomine Pyrrham fuisse vocatum, quòd esset capillis flauis (Græci enim πυῤῥὸν rufum dicunt) donec Vlysses ignorans quis Achilles esset, in vestibulo regio munera fœminea posuit, quibus clypeum & hastam admiscuit, & subitò tubicinem canere, armorúmque crepitum & clamorem edi imperauit. Achilles autem hostem arbitratus adesse, vestem muliebrem dilaniauit, & clypeum hastámque arripuit: quo ex facto est agnitus. Cæterùm Plinius libr.xxxv. cap.xx. scribit Athenionem Maronitten pinxisse Achillem virginis habitu occultatum, Vlysse depræhendente.

69 ¶Idem Hyginus eiusdem operis Fabularum cap. cclxxiiij.refert historiam Agnodices puellæ, quæ habitu virili se Herophilo cuidam in disciplinam tradidit, vt artem Medicam addisceret: quam quidem historiam & nos adscripsimus in nostro Tractatu Nobilitatis, c. xxxj. quo de arte Medica disseruimus nu. 342. incipiscio tamen. Nec absimiliter Lasthenia Mantinea, & Axiothea Phliasia, ornatu virili ipsius Platonis auditorium ingrediebantur, vt ab eo erudirentur, vt scriptum reliquit Dicæarchus, & post eum Laërtius in Platone. Semiramis Assyriorum regina, multis alioqui vitiis obnoxia, in hoc tamē laudatur, quòd Nino marito mortuo, cùm intelligeret populo grauissimū fore fœminę imperanti obedire, sexum & habitum mentita virilem, filij Nini personam assumpserit, quò suos falleret, tantisper dum ille, qui per teneram adhuc ætatem regere non poterat, adolesceret, ac regno idoneus foret, vt Iustinus libr.j.tradit. Quis posset vituperare vxores Minyarum? qui cùm à Lacedæmonijs Spartæ essent recepti, interiectóque tempore elati superbia regnum affectassent, Lacedæmonij eo nomine eos morte mulctandos censuerunt, comprehensósque in carcerem coniecerunt. Vxores autem ipsorum Minyarum, quæ & ciues erant, & primorum Spartanorum filiæ, ingrediendi carcerem, & cum suoquæque viro colloquendi à Lacedæmonijs, nullum in illis dolum esse suspicantibus, facultatem impetrauerunt. Quæ horum permissu ingressæ carcerem, vestibus suis, quas gerebant, viris traditis, illorum vestes sumpserunt: quo actu, viri muliebri veste amicti, veluti mulieres è carcere prodierunt, sibíque salutem quæsiuerunt: quod ab Herodoto traditum est in Melpomene, & Plutarcho in libr. de Claris mulieribus, & Polyeno lib.vij. Stratagematôn ad Antoninum & Verum Imperatores. Et id quidem minimè puniendum pronuntiauit è nostris Florianus in l.liber homo. col ij. versic. circa tertium dubium. D. ad leg. Aquil. vbi dicit, se id disputasse. & Paris Pute. in tractatu Syndicatus, in verbo, carcer. §. an si plures. column. vj.

Agnodice habitu virili medicinam didicit.
Lasthenia habitu virili Platonem audijt.
Item Axiothea.
Semiramis virum mentita.
Minyarum vxores.

70 ¶Idem autem Polyenus libr.iij. eiusdem operis scriptum reliquit, quòd Lachares Atheniensis, cùm hostes Sestum cepissent, paucos dies in fouea quadam delituit, victum tam exiguū habens, quo à morte se vindicaret. Fortè autem muliere mortuum suum efferente, in muliebri stola mulieribus lugentibus permistus, nigram habens calybram, euasit extra mœnia. Mnesilochus socer Euripidis, vir quidem bonus, apud Aristophanem ἐν θεσμοφοριαζούσαις, veste muliebri indutus, ad festa Cerealia, viris interdicta accessit, quo Euripidem ipsum aduersus mulieres defenderet. Lycij in funere vestes muliebres induebant, vt à luctu & lacrymis (quas viris non satis decoras esse existimabant) citò desinerēt: vt à Valerio Maximo scriptum est lib.ij. cap.j. & à Plutarcho in oratione consolatoria ad Apollonium. Cois mos fuit, vt cùm sponsalia inirent, muliebri veste induerentur. Aelianus lib. vij. de Varia historia, continentiam ac temperantiam vxoris Phocionis in hoc laudat, quod veste mariti vteretur. Heraclides in Politicis refert, quòd cùm Promnesus Rex Cephaleniæ, aut potius tyrannus, virgines ante connubium ad concubitum sibi deposcere soleret, Antenor muliebribus vestibus amictus, & clàm ense munitus, illum in lecto trucidauit. Quam ob rem populus summis honoribus eum ornauit, atque ducem elegit, & puellam, cuius nomine is ingressus fuerat, ad magnam glo-

Lacharis astutia.
Lycij in funere vestes muliebres induebant.
Et Coi in sponsalibus.
Phocionis vxoris tēperantia.
Promnesi tyrannis.
Antenor Tyrannicida.

Germanorum mos in habitu.

riam & dignitatem euexerunt. Cæterùm Cornelius Tacitus in lib. de moribus Germanorum, Nec alius, inquit, fœminis, quàm viris, nisi quòd fœminæ sæpius lineis amictibus velantur, eósque purpura variant, partémque vestitus superioris in manicas non extendunt, nudæ brachia & lacertos. Sed & proxima pars pectoris patet, quanquam seuera illic sint matrimonia. Origenes lib. 3. contra Celsum, Dionysium Bacchum Mænalan vocat, & muliebri habitu amictum dicit.

Eugenia. Marina. Euphrosyne. Pelagia.

Natalia in sanctos officia.

Peccatū ne sit, viros muliebribus, aut mulieres virilibus vestibus uti.

71 ¶Et vt de sacris sanctísque mulieribus loquar, Eugenia Philippi Proconsulis Alexandrini filia, & Marina, & Euphrosyne Alexādrina, virgines sanctimonia illustres, habitum virorum indutæ, in Cœnobium virorum profectæ sunt, illícque viri existimati, sanctissimè vixerūt, vt à scriptoribus ecclesiasticis proditum est: qui & ipsi tradunt, Pelagiam Antiochenam, relictis voluptatibus, & illecebris, quibus primùm deditissima erat, sumpto virili habitu, in penitissimas nemorum latebras secessisse, vbi ad mortem constantissimè perseuerauerit. Sed & Diua Natalia, Hadriani martyris vxor, cùm Maximianus mulierum ingressum ad viros prohibuisset, qui in carcere detenti, & ad supplicium iam destinati, atque deuoti erant, viriles sibi vestes desumpsit, quò vir existimata in carcere relinqueretur, administratura sanctis necessaria: vt testis est Iacobus Voragineus in Vitis sanctorum. Illud autem scio tractatum ab Alexandro Halesio, scholasticorum doctorum primario, ac magistro, in secunda parte suæ vberrimæ, & fœcundissimæ Summæ, quæstio. 151 nume. 2. an sit peccatum, viros induere vestimenta muliebria, & ediuerso mulieres virilia: quem tu illic videre poteris. Proinde vt hoc caput semel finiam, hæc quoque lex nobis præscribenda est.

Tertia Lex Connubialis.

FOEMINAE MARITIS AVT PRAESENTIBVS, AVT FVTVRIS NON CAETERIS MODESTE SE ORNANTO.

FORMOSAE'SQVE, VTCVNQVE POTERVNT, CITRA FVCVM EFFICIVNTO.

VIRI NEGLIGENTIVS, ET QVANTVM SATIS ERIT AD MVNDITIEM, ET DIGNITATEM EX MORE REGIONIS TVENDAM CVLTVI CORPORIS STVDENTO.

ATQVI VIRI VESTIMENTIS ORNAMENTI'SQVE MVLIEBRIBVS, ET CONTRA' FOEMINÆ VIRILIBVS, NISI SI QVA NECESSITAS, ALIA VE IVSTA CAVSA INGRVERIT, ABSTINENTO.

IN

IN QVARTAM LEGEM CONNVBIALEM, GLOSSAE PRIMAE PARS QVARTA.

1 ILLVD autem,antequã hinc discedamus,dissimulanter præterire nec possum,nec debeo,vt si vir quispiam,qui se matrimonio velit addicere,quicquam latentis vitij,aut deformitatis in corpore habeat,id in primis vxori,quam ducturus est,detegat,ne si iam consummato matrimonio rescifcat,(neq; enim illã,qua cum dies noctésque versaris,diu latere potest,vel reclamante Signo.con.53.Titius calce percussit.col.ij.vers.sed in dubio)te contẽnat,detestetur,abhorreat: proindéq; alios petulanter sectetur. Nisi forte putes,mulieres omnes esse similes Biliæ vxori Cnei Duillij illius,aut,vt alij vocant,Duellij(quod magis placet)à duello scilicet, vt tradit Cicero lib.de Oratore ad Brutum,Duellij,inquam,illius,qui primus Romæ ex nauali victoria triumphauit: aut etiam vxori(huius nómen nõ legitur)Hieronis Syracusani Tyranni. Nam cùm viris ipsis fuisset in quodam iurgio exprobratum,quòd illis os feteret,suis id vxoribus crimini dederunt,vt pote quæ nihil vnquam hac de re dixissent. At illæ responderunt,existimasse se,viros omnes ita olere. Testis Biliæ Hieronymus lib.j. in Iouinianum: alterius autem, Lucianus in Hermotimo:qui tamen huic Gelonem appellat,non Hieronem: & Plutarchus, qui vbique Hieronem appellat,tum in Apophthegmatis,tum in libello,quem inscripsit, Quomodo quispiam ab inimicis emolumentum capere possit. Fuerunt autem Gelo & Hiero fratres,Dinomenis filij,vterque Siciliæ tyrannus: sed Gelo natu maior fuit,cui successit Hiero,vt scribit Pausanias: quanquam & hic habuit filium,cui etiam Geloni nomen fuit,vt constat ex Liuio lib.iij.ij.Belli Punici. Hieronem autem Duellius ille Consul Romanus bello nauali vicit,autore Lucio Floro libr.j.Belli Punici.

Vir futuræ vxori corporis vitiũ detegat. Viri vitium vxorem diu latere non potest.

Bilia putabat omnibus viris os malè olere. Et Hieronis vxor.

2 ¶Sed,vt redeamus,si illæ fœminæ id ita esse putabant,vt dicebant,mirum profectò fuit castitatis testimonium,sed quod tam multis seculis bis tantùm contigisse legatur. Et sanè futurum adeò neminem insanum reor,qui nostris præsertim temporibus spem concipiat,vxorem se his similem inuenturum, eáque spe ductus, suum illi vitium non patefaciat. Prudenter quidem mihi fecisse videtur pater Sergij Galbæ Romani Imperatoris, qui(vt scribit Tranquillus)cùm esset breui corpore, ac etiam gibber,& tamen à Liuia Ocellina diuite admodum ac pulchra,vltro esset in virum appetitus, & aliquantò enixiùs: ille tum subinde instanti vitium corporis, secretò posita veste,detexit, ne quasi ignoram fallere videretur. Simile quippiam fecisse tradit Apuleius lib.ij. Floridorum, Cratem Thebanũ, nobilem Philosophum, cuius & decreta canonica meminerunt,xij.q.ij.§.Crates, vbi tamen Socrates perperàm legitur. Nam cùm Hipparchia, quæ & ipsa Philosophiæ deditissima fuit, eum maritum optaret, is interscapilium retexit, quod erat gibberosum, perámque cum baculo,& pallium humi posuit, professus puellæ, eam sibi esse supellectilem, eámque formam, quam videret. Proinde(inquit) sedulò consule, ne post pœnitudo te capiat. Enimuero Hipparchia conditionem accepit, respondens, iandudum sibi prouisum satis esse,& satis consultum, neque ditiorem maritum,neque formosiorem vspiam gentium posse inuenire. Proinde duceret, quò liberet: & ita Crati nupsit Hipparchia.

Galba vxori futuræ vitiũ corporis detexit.

Crates quoq;. Decretorum locus.

3 ¶Adde,quòd ex Iurisconsultorum sententia, qui mancipia atque etiam res inanimatas,siue mobiles,siue immobiles vendunt,certiores debent facere emptores,quid morbi vitiíve latentis cuique rei sit, l.1.§.venditor. D.de acti.empti.& l.1.circa prin.& per totum tit.D.de ædil.edi. Quam sententiam Plato lib.11.de Legi.& Philosophi comprobant,& eleganter & copiosè disseruit Philosophorum & Oratorum

Venditores rerum vitium patefacere debent.

Romanorum princeps Tullius,in iij.Officiorum libr.vbi & in eam rem, iuris quilis autoritatem in testimonium citat:& post eum Diuus Ambrosius & Philosophus & Theologus præstantissimus,libr.quoque Officiorum iij.vbi & inter cætera hæc verba conscripsit: In contractibus vitia eorum, quæ væneunt, prodi iubentur, ac nisi intimauerit venditor,quamuis in ius emptoris transierint, doli actione vacuantur. Hæc Ambrosius. Sed & hæc recentiores Theologi latè confirmarunt, Diuus Thomas,ij.ij.quæst.lxxvij.ar.ij. & iterum in quolibeto ij.art.x. Anto. Flor. in iij. parte Summæ,tit.j.cap.xvij.versic.iij.in quali.Angel.Cla.in verbo,emptio & venditio,versi.viij.

4 ¶Quæ si in cæteris vel vilium rerum venditionibus obtinent,quid,si Deo placet, in huiusmodi venditione dicendum est,quæ est maximi omnium ponderis, momenti,atque præiudicij? Seruum enim si emas,aut equum,si quoquo pacto non placeat,facillimè vel vendes,vel permutabis: aut si mercator desit, pro derelicto habebis.Maritum verò vel vxorem non est liberum aut permutare, aut aliàs quouis modo missum omnino facere, quocunque deformitatis aut animi aut corporis vitio laboret.Scitum enim illud est Christi oraculum,Quos Deus coniunxit,homo non separet.

Vxorē ob corporis vitium missam facere non licet.

5 ¶Nec quenquam moueat, quòd matrimonium venditionem appellauerim. Est enim matrimonium ex antiquo more Romanorum quædam veluti species venditionis.Nam(vt post Varronem j.libr.de Vita populi Romani commemorat Nonius Marcellus,vir antiquitatis peritissimus,sub titulo,de doctorum indagine)nubentes ex veteri lege Romana,asseis treis,ad maritum venientes, solebant ferre; atque vnum, quem in manu tenebant, tanquam emendi causa, marito dare: alium, quem in pede habebant,in foco Larium familiarium ponere: tertium in saccipero ne(alij sacciperio ex Plauto in Rudente, vt opinor, legunt. Est autem maior crumena,& amplum nummorum receptaculum) quem in compito vicinali certo tempore solebant resignare. Ex quo Virgilius legum Romanarum peritissimus primo libro Georgicon:

Matrimoniū species venditionis.
Rolex vetus in matrimonijs.
Saccipero.
Sacciperium.

Téque sibi generum Tethys emat omnibus vndis.

Quem locum enarrans Seruius Maurus,aut, vt alij vocant,Marius, & ipse admodum antiquarius: Ad antiquum (inquit)morem retulit, quo se maritus & vxor inuicem emebant, vt habetur in Iure.Idem autem alibi in enarratione illius loci Virgiliani libro quarto Aeneidos,

E

Ac dominum Aeneam in regna recepit.

Hæc ferme scribit: Est autem de Iure,quasi per coëmptionem,quæ certis solennitatibus apud priscos peragebatur in contrahendo matrimonio, & sese coëmendo inuicem vir & vxor interrogabant: vir ita, an mulier sibi materfami. esse vellet? illa respondebat,velle. Item mulier interrogabat virum, vtrum vir sibi paterfamiliàs esse vellet: ille respondebat,velle. Itaque mulier in viri matrimonium conueniebat: & vocabantur hæ nuptiæ per coëmptionem. Hæc ille. Tu autem, vbi dicitur, In matrimonium conueniebat,lege,In manum conueniebat,ex iis,quæ diximus, & quæ mox subiiciemus.Et ita quoque legitur apud Apuleium lib.viij.Meta.At dum herilis puella in Lepolemi manum venerat, &c. Et rursum: Modò ne in Thrasylli manum sacrilegam conuenias. Sicuti etiam legendum arbitror in l.vxorem.D.de ritu nupt.vbi ita legitur,Nec in matrimonium conuenire nouercam eius, qui priuignæ maritus fuit.& in l.ex ea parte.§.mulier.D.de verb.obliga. vbi sic quoque legitur,Mulier ab eo,in cuius matrimonium conueniebat,&c.vbi Accursius id non intelligens,ea verba interpretatur,id est,reconciliabatur. Donatus autem enarrans illum locum in Andria,

Matrimoniū per coëmptionem.
Conuenire in manum.
Seruij locus emendatus.
Iurisc. loci emendati.

Hanc mihi in manum dat.&c.

ita scribit, Confirmatæ sunt legitimæ nuptiæ per in manum coëmptionem.

¶Verùm

6 ¶ Verùm vt reuertamur, huius etiam rei meminit, & iisdem fermè verbis Boëthius in 2. lib. Commentariorum in Topica Ciceronis, inquiens: Tribus modis vxor habebatur, vsu, farre, coëmptione. Sed confarreatio solis Pontificibus conueniebat. Quæ autem in manum per coëmptionem conuenerant, hæ matresfamilias vocabantur. Quæ verò vsu, vel farre, minimè. Coëmptio verò certis solennitatibus peragebatur, & sese coëmendo inuicem interrogabant: vir ita, an sibi mulier materfamilias esse vellet? illa respondebat, velle. Mulier, an sibi paterfamilias vir esse vellet? Ille velle respondebat. Itaque mulier viri conueniebat in manum: & vocabantur hæ nuptiæ per coëmptionem: & erat materfamilias viro, loco filiæ. Quam solennitatem in suis institutis Vlpianus exposuit. Hæc Seuerinus. Sed illum Vlpiani locum arbitror fuisse à Iustiniano, vt pleraque alia, detractum. Cui adstipulatur Arnobius lib. aduersus gentes 4. Vxores (inquit) Dij habent, atque in coniugalia fœdera veniunt conditionibus antè quæsitis? vsu, farre, coëmptione, genialis lectuli sacramenta conducunt? Sed & ipsemet Seruius interpretans eum locum Virgilij libro 11. Aeneidos,

Vxor tribus modis habebatur, vsu, farre, coemptione.

Materfamilias, quæ dicebatur.

Seruij alius locus emēdatus.

Multæ illam frustra Tyrrhena per oppida matres
Optauere nurum.

Tradit matresfamilias eas dici, quæ in matrimonium (lege manum, vt suprà diximus) conueniebant per coëmptionem. Nam per quandam (inquit) solennitatem in familiam migrant mariti. Hunc quoque morem coëmptionis, per quam materfa. dicebatur, tetigit Cicero in Topicis, cùm scribit: Si ita Fabiæ pecunia legata est à viro, si ea vxor materfamilias esset: si ea in manum viri non cõuenerat, nihil debetur. Genus est enim vxor: eius duæ formæ, vna matrumfamilias: hæ sunt quę in manum conuenerunt. Altera earum, quæ tantummodo vxores habentur. Quem locum Boëthius interpretans ea scribit, quæ ex eo suprà diximus. Sed & idem Tul in oratione pro L. Muræna meminit huiusmodi coëmptionem, quæ in matrimonio fieri solebant, abundantiúsque in oratione pro L. Flacco. Quintilianus item primum locum Ciceronis imitatus, lib. 5. Orato. instit. titu. de argumentis, At si quis (ait) cùm legatum sit ei, quę viro materfamilias esset, neget deberi ei, quę in manum non conuenerit, specie, quoniam duæ formæ sunt matrimoniorum.

7 ¶ Et hinc sæpe materfamilias simpliciter pro vxore accipitur. Terentius in Adelphis,

Materfa. pro vxore.

Pro diuùm fidem,
Meretrix, & materfamilias erit vna in domo.

Liuius li. 4. Belli Macedonici: Et cùm tibi viro liceat purpura in veste stragula vti, matremfamilias tuam habere amiculum purpureum non sines? Et libro nono eiusdem belli: Hunc iusta matrefamilias, illum pellice ortum. Et ita quoque nonnunquam ponitur in nostris legibus, vt in l. 1. in princ. D. de concub. & in l. qui domum. D. de adulte. & in l. eum qui. C. eodem titu. & in l. ea quæ. C. de donatio. ante nupt. Et de vidua quoque dicitur, tanquam scilicet nomē post viri mortem retineat, in l. mater. D. de adulte. Quanquam scio matremfamilias aliter accipi à nostris Iurisconsul tis, & aliis, vt videre licet ex lege pronuntiatum. §. matrēfa. D. de verbo. signifi. & l. deinde. D. de lib. exhib. & ex Gellio, cùm describit differentiam matronæ, & matrisfamil. lib. 18. cap. 7.

8 ¶ Ad illum autem morem coëmptionis in matrimoniis, alludit, vt opinor, Diuus Gregorius Nazianzenus in carmine virginitatis:

Iterum de coēptio. in matrimon.

ὤνια δ᾽ ἢ δάμαρτι πόσις, καὶ τὸ γε χέρειον,
πολλάκις οὐδ᾽ ἀγαθός, καὶ ὤνιος εὐνις ἀκοίτῃ,
πολλάκι καὶ στυγερὴ, τευκτὸν κακὸν, οὐδ᾽ ἀπόπεμπτον. Id est, ad verbum,

Venalis est vxori maritus, & (quod hoc est deterius)
Sæpenumero neque bonus: & venalis vxor marito,
Sæpe & odiosa, fabricatum malum, neque reiectabile.

Et Eu

Et Euripides Medeam in sui nominis Tragœdia ita inducit loquentem:

Πάντων δ' ὅσ' ἐς' ἔμψυχα, καὶ γνώμην ἔχει
γυναῖκές ἐσμὲν ἀθλιώτατον φυτόν,
ἃς πρῶτα μὲν δεῖ χρημάτων ὑπερβολῇ
πόσιν πρίασθαι, δεσπότην δὲ σώματος
λαβεῖν.

Omnium verò, quæ sunt animata, & rationem habent,
Mulieres sumus miserrimæ plantæ:
Quas primùm quidem oportet diuitiarum excessu
Maritum emere, dominúmque corporis
Accipere.

Et Sophocles apud Stobæum, Sermone 66. inducens mulierem hæc dicentem:

Ὅταν δ' ἐς ἥβην ἐξικώμεθ' εὔφρονες,
ὠθούμεθ' ἔξω καὶ διεμπολώμεθα
θεῶν πατρῴων τῶν τε φυσάντων ἄπο,
αἱ μὲν ξένους πρὸς ἄνδρας, αἱ δὲ βαρβάρους.

Vbi verò ad pubertatem hilares peruenimus,
Pellimur foras, atque diuendimur,
Procul a Dijs patrijs, & parentibus,
Aliæ quidem peregrinis viris, aliæ barbaris.

Quibus concinit, quod scribit Diuus Chrysostomus in Matthæum Homilia 74. Quis vxorem ducturus, quomodo puella educata sit, inuestigat? Nullus omnino. sed pecunia statim & possessionum magnitudo, & supellectilium quæritur. Hæc, quasi quicquam empturus esset, vel permutationem quandam facturus, diligentiùs
συνάλλαγμα. perscrutatur. At ideo συνάλλαγμα Græce, Latine permutationem nuptias appellant. Audiui enim multos dicentes: Commutauit ille vel illa, id est, coniugio copulati sunt. Ita dona Dei vituperant, cùm quasi vendentes & ementes vxores viri ducăt, & viris nubant vxores. Hæc ille. Quæ (vt id obiter dicam) potes addere iis, quæ nostri Iurisconsulti de eo verbo Græco scripserunt in l. iuris gentium §. & ideo. D. de pactis. & in l. Labeo. §. 1. D. de verb. signifi. & quæ in illis locis scripta sunt, scilicet in priore à Francisco Duareno, & in posteriore ab Alciato: rursumque ab eodem in rubri. C. de pactis. & in l. cùm mota. C. de transact.

9 ¶ Sed & huiusmodi emptio apud alios in vsu fuit. Assyrij (vt tradit Aelianus, lib. 4
Assyrij vendunt nubiles in matrimo. de Varia historia) puellas nubiles in forum ducebant, virisque in matrimoniū vendebant. quod & scribit Nicolaus in lib. περὶ ἐθῶν, apud Stobæum, Sermone 42. vbi id eos facere prodit, vt paulò post dicemus de Thracibus. Idem obseruabant
Babylonij. Babylonij, vt autor est patens historiæ Herod. lib. 1. Thraces etiam (vt idem recenset in
Thraces. Terpsichore, statim circa initia) vxores magno ære à parĕtibus coëmebant. Quam rem paulò apertiùs describens Solinus c. 15. Nupturæ (inquit) non parentum arbitratu transeunt ad maritos: sed quæ præ cæteris specie valent, subhastari volunt, & licentia taxationis admissa non moribus nubunt, sed præmiis. Quas formæ premit dedecus, dotibus emunt, quibus coniungantur. Sed & de iisdem loquens Pomponius Mela, lib. 2. Nupturæ (inquit(virgines non à parentibus viris traduntur, sed publice aut locantur ducendę, aut væneunt: vtrum fiat, ex specie & moribus causa est.
Indi pari boûm vxores emebant. Probæ formosæque in pretio sunt: cæteras qui habeant, mercede quæruntur. Indi quoque multas vxores accipiebant pari boûm emptas, vt prodidit Gnosius Strabo lib. Geographiæ 15. Græci quoque priscis temporibus vxores sibi inuicem emebăt,
Iphidamas vxorem cĕtum bobus emit. vt ab Aristotele scriptum est lib. Politicôn 2. c. 6. Et alij item. Nam Homerus li. Iliados 11. tradit Iphidamantem Antenoris filium centum bobus datis, vxorem à socero suo accepisse iis versibus,

οἰκτρὸς ἀπὸ μνηστῆς ἀλόχου ἀστοῖσιν ἀρήγων,
κουριδίης ἧς οὔ τι χάριν ἴδε. πολλὰ δ' ἔδωκε
πρῶθ' ἑκατὸν βοῦς δῶκεν.

Quin

Quin hodie fertur Arabibus & Saracenis morem esse emēdi vxores, æs pro arrhabone tribuentibus, vt à Raphaële Volaterrano relatum est li.3.c.34. Sed & nostris legibus sæpe legimus maritum esse veluti emptorem, vt latè docuimus in materia Retractuum, tit.2.in fi.nu.69.incip.item emptor.

Arabes. Saraceni.

10 ¶ Finem huic rei faciam: sed primùm mulieres quoque moneo, illud sibi non absimili ratione obseruandum, quod de viris diximus. Scribit Strabo in eo ipso libro, quē nuper citauimus, ex autoritate Aristobuli, apud Taxilos Indiæ populos illud obseruari solitum, vt qui filias præ inopia locare non possint, in ipso ætatis flore in forum perducant cum tuba & classicis. Tum multitudine conuocata, puella primùm postica humero detegit tenus: postea verò antica. Quæ placita fuerit, & approbata, quibuscunque videtur, nubit. Plato li.6.de legibus. vt nemo in capessendis matrimoniis decipiatur, sed sublata ignorantia quisque agnoscat, cui collocet, & quam à quibus ducat, huius rei gratia ludos, chorósque puellorum & puellarum simul fieri iussit, nudatis corporibus, quatenus modestus pudor patitur, vt cum ratione in ætate conuenienti conspiciant alterutrum, atque conspiciantur. Quod & fere repetit in lib.8. Moschouitæ autem solent, cùm de vxore ducenda deliberant, omnium toto regno puellarum virginum delectum habere, ac forma, virtutéque animi præstantiores ad se perduci iubere: quas demum per idoneos homines, fidelésque matronas inspiciunt ita diligenter, vt secretiora quoque ab eis contrectari explorarique fas sit. Ex iis verò, magna atque solicita parentum expectatione, quę ad principis animum respondeat, regiis nuptiis digna pronuntiatur. Cæteræ verò, quæ de formæ pudicitiæq; & morum dignitate contenderant, sæpe eadem die in gratiam principum proceribus, atque militibus nubunt, sic vt mediocri loco natæ plerunque, dum principes regiæ stirpis clara stemmata contemnunt, ad summum regalis thori fastidium pulchritudinis auspiciis euehantur, vt retulit Paulus Iouius in libello de legatione Moschouitarum, vbi etiam tradit Turcas Othomanos idem facere solitos. Sed & legimus, olim in templum Fortunæ virilis ventitare mulieres solitas, quæ nuptui dabantur: & corpore nudato, num quo vitio, aut labe essent affectæ, explorari solere.

Nupturæ viros futuros vicium corporis ne celanto.
Taxili nupturas conspiciēd. nudant.
Platonis lex de ea re.
Moschouitarū mos in ducēdis vxoribus.
Et Turcarū.
Fortunæ virilis in tēplo fœminæ nupturæ nudabantur.

11 ¶ Sed id tamen nolim suadere mulieribus, vt se videlicet viris denudent: quoniam vt apud Herodotum lib.1. Musarum ait Gyges Dascili filius ἅμα δὲ κιθῶνι ἐκδυομένῳ συνεκδύεται καὶ τὴν αἰδῶ γυνή. Id est, Mulier exuta tunica, pariter & verecundiam exuit. Quam sententiam probat D. Hieronymus in Iouinianum li.1.& Plutarchus in lib. de auditoris officio, ad princ. tametsi eam arguit, sed aliò respiciens, idem Plutarchus in præceptis connubialibus, c.9. At hanc ipsam Gygis & Candaulis historiam referens Tzetzes Historiar. Chiliade 1.c.3 sic facit vxorem Candaulis, quam maritus Gygi nudam ostenderat, loquentem:

γυμνὴ δυοῖν αἰδοῦμαι γὰρ ὢ εἶναι θεαταῖς.

Nuda à duobus viris conspici non sustineo.

Illi autem Herodoti sententiæ adstipulatur Clemens Alexandrinus li. Pędagog.2. c.9.& iterum li.eiusdem operis 3.ca.5. Et his concinens Diuus Cyprianus in lib. de habitu virginum. Simul (inquit) cum amictu vestis, honor corporis, & pudor ponitur. Ideo nec ipse alibi in eo.lib. ius facit virginibus, ne in balneis quidem sese nudandi. Quo nomine Græci scriptores, & in his Theodoritus in lib. de virtute actiua, laudant Lysidicen, quæ præ insigni quadam pudicitia, ne tunc quidem, cùm lauaretur, subuculam exueret. Philetæram autem, cùm in labrum balneare descenderet, quantum corporis aquæ immergeretur, tantum ab inferiori parte sensim detegeret, subucula paulatim ad superiora subducta: cúmque aquis lota emergeret, eadem ratione superiora corporis amictu obtegeret. Quin & Hesiodus grauis autor, ne nocte quidem sinit intimas tunicas ponere, quatenus noctes etiam Deorum immortalium sunt. Hoc enim est carmen illius li.2. Operum & dierum:

μηδ' ἀπογυμνωθείς, μακάρων τοι νύκτες ἔασιν.

Femina ne se viris denudēt.
Mulier cū tunica verecundiam exuit.
Lysidice, nec cū lauaretur tunicā ponebat.
Mulieri ne noctu quidē tunicas ponēdas.

o

Ex nostris Bal.in l.interpositas.col.2.versi.quandoque quis vult rescindere per officium.C.de transact.scribit metum verecundiæ satis esse ad rescindẽdum contractum,licet non contineat metum mortis,vel corporis cruciatus:vt si quis (inquit) denudet mulierem,minetúrque eam se extra domum nudam deducturam.

Nuditas fœminarũ, viros in libidinẽ accendit.

12 ¶Quin & nuditas ipsa mulierum viros,si quicquam aliud, ad libidinem miris modis accendit,sicuti apertè ostendunt versus illi Propertiani lib.2.Eleg.16. qua suas voluptates narrat:

Ipse Paris nuda fertur periisse Lacæna,
Cum Menelaëo surgeret è thalamo.
Nudus & Endymion Phœbi cepisse sororem
Dicitur, & nudæ concubuisse Deæ.

Et alibi lib.4.

Cantabant surdo,nudabant pectora cæco.
Lanuuij ad portas,hei mihi,solus eram.

Lanuuij qui. Porta pro muliebri pudẽdo.

Quibus,vt annotat Cælius lib.4.c.7.postremæ editionis,significat Poëta, se inter subblandientes meretriculas ita iacuisse,vt venerea obire nunquam valuerit, quãuis illæ quidem cantillarent, quamuis ad prolectandam concubitus appetentiam, & libidinis pruritum,pectora papillásque denudarent, quamuis & ipse insĉederet, atque etiam mutonem ac testiculos (qui & ab eruditis Lanuuij quoque dicuntur) fœmineis genitalibus admoueret,quæ poëta festiue Portas appellat: nihilominus potuisse nihil,& iacuisse,perinde ac solum. Quem tamen locum Beroaldus interpres alioqui eruditissimus intelligere non potuit. In hanc autem sententiam Ambrosius lib.3.de virginibus, loquens de Herodiade: An quicquam est (inquit) tam pronum ad libidines, quàm inconditis motibus ea quæ vel natura abscondit, vel disciplina velauit,membrorum operta nudare?

De eadem re.

13 ¶Sed vt ad institutum negotium veniamus,nuditas quidem mulierum adeò libidinem irritat,vt reiectis,contemptisque naturæ iurisque legibus,nulla generis affinitatisque ratione habita,ad infandam inconcessamque vndequaq; Venerem aliquando impulerit,si verum est, quod Aelius Spartianus grauis historicus retulit: quod cum Iulia Antonini Caracallæ Imperatoris Romani nouerca,mulier forma eleganti & egregia,se maxima parte corporis corã Antonino ipso,quasi per negligentiam nudasset, éaque nuda conspecta, dixisset Antoninus libidine exæstuans, Vellem,si liceret: respondisse fertur, Si libet,licet. An nescis te Imperatorem esse, & leges dare,& non accipere? Quo audito, Antoninus ad obeundum scelus audacior factus,nouercã vxorem duxit. Cuius etiã rei nonnihil meminit Bal.nost. in ca.1. col.vlti.de constitu. Et id quidem satis ostendit verissimum esse illum Mimum Publij Syri apud Aulum Gellium lib.17.c.14.& Macrobium li.Satur.2.c.7. Cui plus licet,quam par est,plus vult,quam licet.

Antoninus Caracalla.

Vellem si liceret.

Imperator leges dat,nõ accipit.

Dauid in Bersabeam nudã exarsit.

14 ¶Sed quoniam fortasse id non mirum videbitur in viro suapte natura impatientis (vt de illo scribit Eutropius) libidinis,quid dicemus de Dauide,viro per omnia integerrimo,& de quo dixisse Deus legitur, Inueni virum secundùm cor meum? Nonne cum Bersabeam nudam sese lauantem forte fortuna conspexisset, in eam tam deperdite exarsit,vt adulterium cum ea primùm, deinde & homicidiũ in eius virum perpetrarit:vt [illegible] docent [illegible],2.Regum 11. De qua re loquens Diuus Augustinus in libro de honestate mulierum. Dauid (inquit) ille sanctissimus mille passionibus pressus,vidit mulierem nudam,& adamauit eam, & statim homicidiũ simul fecit,& adulterium. Nota est ex Plutarcho in Amatoriis narrationibus, historia Aristocleæ formosissimæ puellæ, quæ Ioui sacrificiũ factura, nuda est à Stratone visa,qui in eam,magno vtriusque malo,exarsit. Nam cùm item à Callisthene amaretur,nuptiarum die amantium manibus est discerpta. Strato autem in omnium conspectu, supra ipsam virginem ferro se iugulauit. Et in hanc sane sententiam

Aristoclea ab amatoribus discerpta.

tentiam versus est ex Poëta quopiam, ab eodem Plutarcho relatus in libro, cui titulus est, Quatenus legendi sint Poëtæ:

Balnea calda Venus sequitur, dum veste renudat.

15 ¶Quamobrem Veneri ipsi atque libidini dediti, nuditate mulierum mirè delectantur: nec illis satis nuda mulier videri potest. Notum est enim illud lasciui Poëtæ libro 11. Epigrammaton: *Libidinosi nuditate mulierum gaudent.*

At mihi nuda satis nulla puella patet.

Propertius, & ipse vates Cupidineus, meram se nuditatem expetere palàm ostendit, cùm ita Cynthiæ veluti minaretur lib. 2.

Quòd si pertendens animo vestita cubaris,
Scissa veste meas experiere manus

Et alibi de eadem loquens eo. lib. 2.

Manè erat, & volui, num sola quiesceret illa,
Visere: at in lecto Cynthia sola fuit.
Obstupui, non illa mihi formosior vnquam
Visa, neque ostrina cùm fuit in tunica.

Et Ouidius lib. 3. de Arte amandi.

Pars humeri tamen ima tui, pars summa lacerti
Nuda sit à læua conspicienda manu.

Secundum quam sententiam Plautus Poëta Comicus, idémque lasciuus, ita scribit in Mostellaria:

Pulchra mulier nuda erit, quàm purpurata, pulchrior.

Apud Danielem c. 13. senes illi amatores iusserunt Susannam nudari, vt vel sic eius decore satiarentur.

16 ¶Hinc fortè à Poëtis Amor nudus depingitur, quòd videlicet nuditate admodum delectetur, & gaudeat. Marullus Tarchoniata, qui Amorem ipsum graphicè ac luculenter descripsit: *Cupido nudus.*

Cur sine veste Deus? simplex puer odit opertum.

Ex quo & illud Propertij lib. 1.

Nudus Amor formæ non amat artificem.

Et primus omnium Moschus in descriptione Amoris fugitiui:

γυμνὸς μὲν τόγε σῶμα, νόος δέ οἱ ἐμπεπύκασται. Id est:

Nudum corpus habet: mentem fallacia velat.

Memorat autem Plinius lib. 36. c. 5. simulacrum Cupidinis nudi in Pario Coloniæ Propontidis, opus eximium Praxitelis. Sed & eundem nudum depingit Philostratus in Imaginibus. Quanquā alio ea nuditas à plerisq; refertur, vt videre licet apud Alexandrum Aphrodiseum, aut quisquis is fuit, lib. Problem. primo, c. 85.

17 ¶Hinc item ipsius mater Cupidinis Venus, scortorum præses & magistra, à statuariis & sculptoribus nuda depingitur, vt videre licet apud Lucanum in eo libro, cui titulus Ἔρωτες: & memorat etiam Theodoritus Cyrenensis lib. 3. eius diuini operis, cui titulum fecit, θεραπευτικὴ μὲν τῶν ἑλληνικῶν παθημάτων, tanquam si dicas, cura siue medela Gentilium affectionum. In qua re, vt ipse dicit, illam prostantibus in fornice meretricibus impudentiorem faciunt. Quis enim vidit vnquam meretricē in foro stantem nudo corpore sine palla & zona? Et Arnobius aduersus Gentes, Disputationū lib. 6. cùm scribit, Ad libidinem concitat Venus nuda. Et alibi in eod. lib. Venus nuda & aperta depingitur, tanquam si illam dicas publicare, & diuendere meritorij corporis formam. Idq; etiam videre licet ex Venere Cnidia Lactantij in Amoribus, & Ausonij. Inter cæteros autem Apelles pinxit Venerē nudam e mari exeuntem, quæ ob id Anadyomene, hoc est, emergens e mari dicta est: quo opere nihil absolutius fuit. Id autem sumpsere pictores à Poëtis, qui & illam sæpissime nudam faciunt. Aut (quod tradit Fulgentius lib. 2. Mythologicōn) quod nudos asseclatores suos dimittat: aut quod libidinis crimen nunquam ita sit celatum, quin *Venus nuda.* *Libidinis crimen tandem proditur.*

tandem prodatur: aut quod nudis maxime cõueniat: a[illegible] imus) nuditas ad libidinem prouocet. Hinc illud Ouidij in epistola [illegible] ad Aeneam:

-Quia mater Amorum
Nuda Cytheriacis edita fertur aquis. Et lib.1. Amor. Eleg. 14.
Illis contulerim, quas quondam nuda Dione
Pingitur humenti sustinuisse manu. Et lib.3. de Arte a[illegible]:
Nuda Venus madidas exprimit imbre comas.

Illudque Martialis lib.8. Epigram. in princ. ad librum suum.
Nuda recede Venus, non est tuus iste libellus.
Et illud quoque Apuleij Asini aurei lib.x. Qualis fuit Venus, cùm fuit virgo nudo & intecto corpore.

18 *Priapus nudus*

¶ Sed & Priapus quoque, alter libidinis Deus, & quo membri pudendi magnitudo repræsentatur, nudus à Poëtis ipsis effingitur. Tibullus lib.1. Ele.4. ad ipsum Priapũ:
Nudus & hybernæ producis tempora brumæ,
Nudus & æstiui tempora sicca Canis.
Item Virgi[illegible]s, aut quisquis is fuit, in Priapeis,
Taliacunque puer, dominus florentis agelli,
Imposuit mensæ, nudæ Priape tuæ.

19 *Nuditas membrorũ mulierum sacris literis exosa.*

¶ At vero quantùm e diuerso ipsa fœminarũ nudatio, vel quantulacunq; pudicorũ proborumq; virorũ animos exasperet, aperte docet illud Ezech.16. Vbera tua intumuerũt, & pilus tuus germinauit: nuda eras, & cõfusione plena. Et Esaię 20. Nudam & discalceatam, discoopertis natibus, ad ignominiã Aegypti. & c. 47. Nuda turpitudo tuam, & discooperi humerũ, releua crura, &c. Et Threnorum Hiere.4. Sed & Lamiæ nudauerũt mammã. Rursumq; Inebriaberis, atque nudaberis. Et Diuus ille Hieronymus, castorum sane castissimus, scribens ad Demetriadẽ de virginitate seruanda: illa, ait, tibi sit pulchra, illa amabil[illegible], illa habenda in [illegible] socias, quæ se nescit esse pulchrã, quæ negligit formæ bon[illegible], & procedens ad publicum, non pe[illegible]s, nõ colla denudat, nec pal[illegible] resoluto ce[illegible]ices aperit, sed quæ celat faciẽ, & vix vno oculo, qui viæ est necessarius patens, ingreditur. Propterea etiam [illegible]o nomine laudantur à plurimis v[illegible]es Patauinæ, quoniam [illegible] oper[illegible]a facie, prodeunt iu publicum. Nam & earundem seueritas pu[illegible] celebrantur.

Patauinæ virgines operta facie in publicũ prodeunt.

Ex quo illud Martialis lib.11
Tu quoque nequitias nostri lususque libelli
Vda puella leges, sis Patauina licet.
Illúdq; Plinij Cæcilij ad Iun[illegible] Mauricum, lib. Epistolarũ 1. Habet auiam maternam Serranam Proculam, e [illegible] municipio Patauino: nosti loci mores. Serrana tamen Patauinis quoque seueritatis exemplũ est. Laudantur & Chalcedon[illegible] mulieres, quæ si in alienos viros & magistratus pot[illegible] in [illegible] incid[illegible] fac[illegible] [illegible]tegerent. Quæ a viduis c[illegible]orta consuetud[illegible], quæ & ma[illegible]os haberet. Quod retulit Plutarchus in Pro[illegible] 2. Q[illegible] mul[illegible]m placuit A[illegible] Aret. quem §.1. c[illegible] 1. I[illegible] de[illegible]ere incedere facie sem[illegible]operta, quod te[illegible] non obseruarit mulieres.

Chalcedonia dimidiũ faciei retegentes.

20 *Persarum lex de eare. Spartanorum incedẽre mos.*

¶ P[illegible]rsarum vero legibus [illegible] egimus apud Ios[illegible] lib.11. Antiquitatum, ca. 9. [illegible] mulieres extran[illegible] as se [illegible] præberent. Apud Sp[illegible] autem diu o[illegible]ruatum legi[illegible] vt [illegible] virgo, nupta ve[illegible] o co[illegible] a in publico viserent. [illegible] on[illegible] m re[illegible] at C[illegible] Charilaus [illegible] e autem legitur) [illegible] id est, Quoniam [illegible] viro[illegible] quærere nec [illegible] ar[illegible], quos cõpararint, [illegible] Autor Plu[illegible] in Apo[illegible] eis. Corinthi[illegible]u te[illegible] v[illegible] vt [illegible] Te[illegible]us [illegible] de virginibus ve[illegible]n d[illegible]. Quo[illegible]iam [illegible]co[illegible] A[illegible] c[illegible]m, sed faciem quoque ita tota teg[illegible], vt vno oculo [illegible] con[illegible] (vt ipse loquitur) sibi lucem.

Corinthiorum quoque. Arabum itẽ.

cem Homerus lib.18.OdyssEæ,scribit Penelopen,cùm è gynæceo descenderet in cũ locum,vbi proci degebant,genas subtilibus velis texisse,ita scilicet vt cæteros aspi cere,ab illis autem aspici non posset:

ἄντα παρειάων σχομένη λιπαρὰ κρήδεμνα.

Quod & hodie fieri videmus à magnatum vxoribus, cùm in viis publicis incedunt.

Penelope tectis genis e gynaceo descendit.

21 ¶Cornelius Tacitus de Poppea,alioquin impudica, loquens, libro 13. Rarus (inquit) in publicum egressus,idque velata parte oris,ne satiaret aspectum, vel quia sic decebat.Nam apud Romanos C. Sulpitius Gallus vxorem dimisit, quòd eam capite aperto foris versatam cognouerat.Lex enim(inquit)tibi meos tantùm præfiniuit oculos,quibus formam tuam approbes,& placere desideres. His decoris instrumenta compara,his esto speciosa,horum te certiori crede notitiæ: vlterior tui conspectus superuacua irritatione accersitus in suspicione & crimine hæreat, necesse est.Autor Valerius lib.6.c.3.Diuus item Hieronymus (vt ad illum rursus redeamus)in libello de suspecto contubernio,Palliolum, inquit, interdum cadit, vt candidos nudet humeros,& quasi videri noluerit,celat festina, quod volens detexerat.Idem ad Lætam de institutione filiæ, ita de nuditate virginum loquitur, vt nec ipsæ se nudas conspicere debeant.Mihi(inquit)omnino in adulta virgine lauacra displicent,quæ seipsam debet erubescere, & nudam videre non posse. Theano vestem aliquando induens,brachium forte nudauit:& cùm quidam dixisset,ô pulchrum cubitum, At non publicum, inquit. Autor Clemens Alexandrinus libro quarto Stromaton: & ante illum Plutarchus in præceptis connubialibus, capite trigesimosecundo, vbi hinc subdit, pudicæ mulieris, ne cubitum quidem nudari oportere.

Poppea velata facie incedebat.
Romanorum mos.
In fœminas, quæ humeros detegunt.
Virgo ne se nudã conspiciat.
Theano.

22 ¶Legimus Diuum Barnabam,cùm alicubi vidisset fœminas nudas cum viris ludere,ita eam rem exhorruisse,vt illis diras imprecatus sit: vnde & secuta est cõfestim templi ruina,quæ multos oppressit.Sed & in sacris literis,Genes.24.c. ad fi. Rebecca cùm vidisset Isaac, in occursum eius per agros venientem, pallio se confestim operuit.Ioannes Damascenus in lib.Hæreseon,Adamianos commemorat ab Adamo nescio quo dictos,qui nudi tam mares,quàm fœminæ,in vnum locum conueniebant,in eóque lectionum & precum officia,& quæuis alia sacra perficiebant. Simulatam vero solitudinem,& castitatem,factásque nuptias probabant: suámque ecclesiam Paradisum esse dicebant. Idem quoque propemodum de iisdem refert Epiphanius Palæstinus Eleuteropolites,aduersus hæreses lib.2.tom 1.c.52. Diuus Ambrosius libro epistol.8.epistola 64.mirum in modum increpat Sinagrium Veronensem Episcopum,qui virginis accusatæ stupri secreta genitalia inspici iusserat, ad depræhendenda libidinis vestigia: quanquam leges Pontificiæ id nulla ratione permittunt. Cæterùm hanc mulierum nuditatem tribus potissimùm rationibus damnat Anton.Flo.in secunda parte,tit.quinto,cap 1.in quarto gradu,vbi qui volet, poterit legere.

Tẽpli ruina ex nuditate mulierum.
Rebecca occurrens Isaac, pallio se operuit.
Adamianorũ hæresis.
Genitalia muliebria nõ inspiciẽda ad cõuincendũ stuprum.

23 ¶Non abs re igitur antiquæ leges marem tantùm inspici nudum iusserunt,vt proinde cognosceretur,pubésne esset,an impubes:fœminas vero nudas ob id conspici non patiebantur,impudicum illud atque indecorum iudicantes, vt est textus in l. vltima.C.quando curatores vel tutores esse desinant. & in §. primo. Institut. quibus modis tute.fini. Cui non omnino dissimile est,quod & Plato sanxit libro de legibus vndecimo.Conuenientiam (ait) ætatis ad nuptias, & contra, iudex nudos omnino mares,nudas tantùm ad pubem vsque fœminas conspiciens, iudicet. Sed vt ad nostras leges reuertamur, sane si fœminas aliquando nudas conspici oportet,leges ipsæ & Canones à mulieribus,& ipsis honestis & probatæ fidei,inspici eas voluerunt,non à viris.l.prima,in principio,& per totam ferme legem.D. de ventre inspi.& in c.proposuisti.& cap.causam matrimonij. de probatio. & in cap. fraterni-

Fœminas non nudandas ad deprehendendã pubertatẽ.
Platonis lex de ea re.
Fœminas non nisi fœminis nudãdas, cùm necesse est.

Αὐτὴ δ' ἀπὸ νόσφι τραπέσθαι.

Id est,

Ipse autem seorsim te verte.

Ne videlicet ipse eam nudam à tergo inspiceret.

Et hinc quoque illud Virgilianum in Pharmaceutria,

Transque caput iace, ne respexeris.

Quem locum enarrans Seruius, Nolunt enim, ait, se videri numina. Vnde & illud Ioannis Secundi de Cnidia Venere, *Numina videri nolunt.*

Non e Praxiteles vidit Dea magna, nec est fas
Cernere conspicuas, & sine veste deas.

26 ¶Porrò alio spectat, quòd prisci illi Gratias nudas pingebant, vt Horat. libr. iij. Carm. Ode xix.

--Tres prohibet suprà
Rixarum metuens tangere Gratia
Nudis iuncta sororibus.

Et iterum lib. iiij. Ode vij.

Gratia cum nymphis geminisque sororibus audet
Ducere nuda choros. *Gratia nuda.*

Ex quo vetus illud adagium, αἱ χάριτες γυμναί, ne scilicet quid inter amicos fictum, fucatum, tectum, verum nuda simpliciáque sint omnia, quemadmodum Gratiæ sunt sine dolo, sine fraude, sine aliquo velamine, vt tradit Acron in locum illum priorem Horatij. Quanquàm id alio referat Fulgentius lib. v. Mytholog carum, & Cornutus, aut (vt alij vocant) Phornutus in lib. de Natura Deor. Cæterum ne illud omittam, scribit Pausanias in Bœoticis, antiquissimos illos scalptores atque pictores Gratias non nudas, sed vestibus indutas expressisse: idque probat multis antiquissimis earum statuis & picturis. Quo verò primum autore nudæ scalptę aut depictæ fuerint, fatetur se ignorare. Scio autem eum alibi, scilicet in Eliacis, tradidisse ipsas Gratias Veneri potissimum ex Dijs esse familiares: ideóque vnam illarum rosam tenere, alteram myrti ramum, quorum vtrumque Veneri sacrum est: quod fortassis artificibus ansam præbuit, vt nudas eas exprimerent. *Prouerbium.*

27 ¶Nec interim in hac tractatione nuditatis Dearum, illud omittendum ducimus, quod Artemidorus Daldianus lib. de Somniorum interpretatione ij. cap. xxxv. scriptum reliquit, ne in somnis quidem vlli conducere, Dianam, aut eius imaginem nudam conspicere. Nec quod idem eo. lib. c. xl j. tradit, Venerem in somnis vitam bonam iudicari, si infernas partes vsque ad zonam velatam habeat. Nudam autem nudam solis meretricibus bonam esse, & quæstus significatiuam: ad reliqua autem confusionem significare. Id quod dicit à se obseruatum fuisse. *Dianam nudam videre in somnis, quid significet.*

28 ¶Proinde non rectè fortassis plerisque videbitur consuluisse, vir alioquin doctissimus, autórque grauissimus Fran. Arc. cons. 142. ex facto proponitur quod illustris, in rei tio, & iterum in quarto dubio eiusdem con. cùm omnibus neruis contendit probare, Franciscum Sfortiam ducem Mediolani iure petisse, vt Dorothea filia Ludouici Marchionis Mantuæ, Galeatio ipsius Ducis filio desponsata, nuda à quibusdam Medicis a se missis conspiceretur, vt hinc detegeretur si qua puellæ esset deformitas: contra Ludouicum hoc ipsum iniuria recusasse, sed tantum filiam obrulisse viduam, cotta (sic enim appellat) quam ad eam Galeatius ipse miserat, coopertam. Cuius tamen consilium probat Philip. Decan. d. c propoluisti. in 1. 110. An tamen bene vterque senserit, aliorum sit iudicium. *Venerē item. Frāci. Arct. con. expēsum.*

29 ¶Ego verò scio, Platonem ab Eusebio lib. iij. de præpar. euang c. 12. & Theodorito lib. de legibus, qui nonus est eorum, quos de curatione gentilium affectionum ele- *Plato reprehēsus de mulierum nuditate*

gantissimè scripsit, aliisque ecclesiasticis scriptoribus fuisse repræhensum, quòd in libris de repub. atq; de legibus, iusserit mulieres non solùm iuuenes, sed etiam anus, in gymnasiis nudas cum viris luctari, adolescentulas nudas cursu & equis certare, & in solennitatibus eas quoque nudas cum nudis iuuenibus tripudiis salire, sicuti suprà diximus. Quæ omnia hausisse videtur Plato ex legibus, politicísque constitutionibus Lycurgi Lacedæmonij, qui eadem fermè instituit, vt tradit Xenophon in Lacedæmoniorū repub. & commemorauit Propertius lib. Eleg. 3. illis versibus,

Lycurgus fœminas nudas exerceri iussit.

Multa tuæ Spartæ miramur, &c.

Er Pelignus vates, quo loco describit raptam à Theseo Helenam, in Epistola Paridis ad eandem Helenam:

More tuæ gentis nitida dum nuda palæstra.
Ludis, & es nudis fœmina mista viris.

Et Plutarchus in vita ipsius Lycurgi, & in Apophthegmatis Laconicis, vbi & hoc Lycurgi institutum à quibusdam fuisse repræhensum tradit. Ab hac autem mulierum Laconicarum nuditate, & quia etiam illis pinnæ virginalis tunicæ non erant consutæ ab inferiori parte, sed aperiebantur, simúlque totum femur, cùm incederent, nudabatur, eas φαινομηρίδας appellabat Ibicus, à patētibus scilicet femoribus, vti etiam memorat Pollux libro 7. Onomastici, cap. 13. & ἀνδρομανεῖς Euripides, quòd viros ob id in libidinem furere facerent, vt & retulit Plutarchus in Lycurgi, ac Numæ Pompilij comparatione: vbi & citat Sophoclem hunc morem Laconicarum mulierum apertè describentem:

Lacenæ mulieres φαινομηρίδες dictæ, & ἀνδρομανεῖς.

Καὶ τὰν νεογρὸν ἇς ἔτ' ἄστολος χιτὼν
Θυραῖον ἀμφὶ μηρὸν, πλύσσεται Ἑρμιόναν.

Cui addere potes & illud Euripidis in Andromache,

οὐδ' ἂν εἰ βούλοιτό τις
Σώφρων γένοιτο Σπαρτιατίδων κόρη,
Αἳ ξὺν νέοισιν ἐξερημοῦσαι δόμους
Γυμνοῖσι μηροῖς, καὶ πέπλοις ἀνειμένοις
Δρόμους, παλαίστρας τ' οὐκ ἀνασχέτους ἐμοὶ
Κοινὰς ἔχουσι. κᾆτα θαυμάζειν χρεὼν
Εἰ μὴ γυναῖκας σώφρονας παιδεύετε; Id est, ad verbum:

Neque si velit quæpiam
Casta esse, queat Spartana puella:
Quæ cum iuuenibus relinquentes domos,
Nudis femoribus, & tunicis dissolutis,
Cursus Palæstrásque non tolerabiles mihi
Communes habent: & tamen admirabile videtur,
Si non castas mulieres educatis?

Huc quoque spectare videtur illud Martialis libro primo Epigram. 135.

—Aut libidinosæ
Ledæas Lacedæmonis palæstras.

30 ¶ Et in hanc sententiam Diuus Chrysostomus Homilia in Matthæum 6. multis inuehitur in mimos, aliósque huiusmodi ludos atque spectacula, quibus producūtur mulieres nudæ, veluti maxima libidinis incitamenta: eósque mille mortibus dignos pronuntiat, qui hæc faciunt. Id quod dicit, quoniam apud Romanos nudæ in scenam prodibant: quod vel ex hoc intelliges, quod scribit Valerius Maximus li. 2. c. v. Catone (inquit) ludos Florales, quos Messius Aedilis faciebat, spectante, populus, vt mimæ nudarentur, postulare erubuit: quod cùm à quibusdā cognouisset, discessit à theatro, ne præsentia sua spectaculi consuetudinem impediret. Ex quibus & illud quoque intelligis, id fuisse viris sanctis & seueris nō admodum honestum, & cæteris non impudendum, etiamsi mos regionis id permittat.

Nudæ fœminæ in scenam prodibāt apud Romanos.

31 ¶ Tiberius Imperator Ro. voluptatis libidinisque assertor impotentissimus, ob id à Suet

à Spartiano taxatur, quod nudis aliquando puellis ministrantibus cœnauerit. Sed & Heliogabalus ille quoque Ro. Imperator omnium (vt verbis Apuleij vtar) bipedum nequissimus, ab Historicis incessitur, quod fœminis nudis currum suum trahentibus, nudus & ipse in publicū sæpe prodierit, vt in eius vita Lāpridius refert. Clearchus quoque Anaxarchū carpit, quod ei nuda puella ministrabat. Timæus & Theopompus apud Athenæum tradidere, apud Tyrrhenos in conuiuiis, & epularum apparatibus virgines nudatis corporibus ministrare solitas conuiuis discumbentibus. Sed & eas pudore deposito in gymnasiis publicis & palæstris nudas exerceri solitas. Neque enim apud eos turpe ducebatur nudas fœminas vulgò conspici. Clearchus autem in iiij vitarum commentario, apud eundem Athenæum, scribit, quod cum Tarentini Carbinam Iapygum vrbem vi expugnassent, illorum filias, quæ ad templa τῶν Καρβινατῶν confugerant, iisdem in locis, sacratisque Deorum ædibus denudatas, omnium libidini obnoxias, per totū diem exposuerunt: quæ res adeo hominibus diisque ingrata fuit, vt eos omnes, qui hoc facinus patrauerant fulguribus statim ac fulminibus obrutos fuisse constet. Illud quoque ab antiquis non sine vituperio scriptum est, virgines in Peloponneso discinctas, & absque tunicis esse consueuisse, tantum pallio tectas, vt inquit fenestrato: per quod patebant nuda corpora. Ex quo Δωρίαζειν, vt prouerbium dictum aduersus eos, qui corpore parum decore nudato incederent: de quo per Erasmum Chil. v. Centu. ij. c. xlvij.

32 ¶ Nec intempestiuum erit historiam à Plutarcho in li. de claris mulieribus. ca. ij relatam, hoc in loco depingere, ex qua agnosces naturā hunc pudorem etiam insanis mulieribus ingenuisse, vt nuditatem maxime abhorreāt. Nam ignota, vt ait, causa, quam alij ad aëris intemperantiam corruptionémque quandam, alij ad terrarum pestilentem halitum referebant, Milesiæ virgines ad insaniam omnes conuersæ in vehementis mentis desiderium adeo compulsæ fuisse dicuntur, vt per omnes propè domos tota passim vrbe laqueo se suspenderent: ad id enim maxime, & non aliud fere mortis genus eas impulsit. Luctuosum igitur & turpe pendentium virginum spectaculum Mileti quotidie cernebatur: cui pesti nullum penitus afferri efficax remedium poterat. Nec enim maiorum monita, nec parentū preces, & lacrymæ quicquam proderant: indiesque id malū excrescere videbatur, vt non humanis id amplius causis, sed Deorum potius indignationi omnes cōstanter adscriberent, donec prudētis cuiuspiā viri & rerum vsu periti admonitu, Milesiorum Senatus decreuit, vt quæ laqueo posthac se conficerent, virgines omnes nudato corpore per medium forum palam efferrentur: eoque edicto promulgato cōfestim hanc labem cessauisse: adeo enim illas eo decreto publicato omnis consilij, sic turpitudinis illius phantasia perterritas fuisse, vt nulla postmodum id malum attentauerit: tantum apud ingenuos animos pudoris existimationisque vis valuit, vt quas mors ipsa, quo minus sibi manus afferrent, terribilium (vt aiunt) extremum non absterruit mors, solum huius turpitudinis inicta opinio, a proposito tam cito dimouere potuerit. Aliter autem hanc historiam refert Polyænus libro octauo Strategematōn.

33 ¶ Laudatur ab eodem Plutarcho in eo ipso li. de claris mulieribus, c. x v. Micca filia Aristodemi Eliensium tyranni, quod moribunda Megistonem rogauit, ne se post mortem turpiter nudatam iacere pateretur. Et à Iustino ad calcem lib. xiiij. Olympias mater Alexandri, quod expirans capillis & veste crura contexit, ne quid posset in corpore eius indecorū videri. Idemq de Polyxena scribit Euripides in Hecuba:

ἡ δὲ θνήσκουσ' ὅμως
πολλὴν πρόνοιαν εἶχεν εὐσχημόνως πεσεῖν
κρύπτειν θ' ἃ κρύπτειν ὄμματ' ἀρσένων χρεών.

At illa iam moriens tamen
Multum prouidit, vt honeste caderet,
Celaretque quæ celare oculos virorum oportet.

Cuius pudoris meminit Clemens Alexandrinus lib. Stromaton ij. & Plinius Iunior epistolarum iiij. ad Minutianum, vbi & eo quoque nomine laudat Corneliam Vestalium maximam, quod cum incestus iniuste damnata in subterra-

Tib. nudis puellis ministrātibus cœnabat.
Heliogab. nudus nudis fœminis currum trahētibus incedebat.
Anaxarcho ministrabant nudæ puellæ.
Tyrrheni quoque.
Tarētini fulmine icti, quòd nudas fœminas libidini expositas
Peloponnen. virgines discincta pallio fenestrato.
Prouerbium.
Milesiarum virginum insania.
Micca rogat ne mortua nuda iaceat.
Olympias moriens capillis crura texit.
Polyxena.

neum cubiculum demitteretur, hæsissétque descendenti stola, vertit se ac recollegit. Meminit item eius sententiæ Lucianus in Eucomio Demosthenis: eámq; Ouidius li.13. Metam. vbi ipsius Polixenæ immolationem describit, ita traducit:

Tunc quoque cura fuit partes velare pudendas,
Cum caderet, castique decus seruare pudoris.

Lucretia. Sed & idem lib. 2. Fastorum de Lucretia loquens:

Tunc quoque iam moriens, ne non procumbat honestè,
Respicit: hæc etiam cura cadentis erat.

34 ¶ Quid, quòd & id quoque viris laudi datum est. Vnde & Suetonius de Cæsare, Nam vt animaduertit (ait) vndique se strictis pugionibus peti, toga caput obuoluit, simul sinistra manu sinum ad ima crura deduxit, quo honestiùs caderet, etiam inferioris parte corporis velata. Quod & Valerius Maximus tradidit lib. 4. c. 5. Nã & in viris quoque nuditas habet aliquid pudoris & verecũdiæ, præsertim verò pudendorum, quæ & hinc id nomen accepisse videntur. Nam & Adam ille protoplastus, sicut & Eua omnium parens, cùm ante peccatum non erubescerent, quòd nudi essent, post peccatum cùm se agnouissent esse nudos, præ verecundia consuerũt folia ficus & fecerũt sibi perizomata, id est, succinctoria, & vt verbo Varronis vtar, suffibula, vt scribitur Gene. 3. Sic & Vlysses apud Homerum lib. Odysseæ 6. cùm nudus esset e mari elapsus, ramo frondenti sibi pudenda cooperuit, sicq; Nausicaæ Alcinoi filiæ apparuit:

Cæsar moriẽs prouidit, vt honestè caderet.
Nuditas in viris quoq; habet aliquid pudoris.
Adã & Eua erubuerunt se nudos esse.
Vlysses nudus ramo pudẽda operuit.

Ἐκ πυκινῆς δ' ὕλης πτόρθον κλάσε χειρὶ παχείῃ
φύλλων, ὡς ῥύσαιτο περὶ χροῒ μήδεα φωτός.

Ex quo Virgilius, aut quisquis est in Priapeiis, illud deprompsit,

Huius & Alcinoi mirata est filia membrum
Frondenti ramo vix potuisse tegi.

Plutarchus in Catone Censorio scribit, cum Romanorum quibusdam vitio dedisse, quòd generi vnà cum soceris balneum ingrederentur: propterea quòd membrorum nudationem inspectantibus illis sine dedecore fieri posse nõ putabat. Ante Plutarchum Cicero lib. 1. Officiorum: Nostro quidem more cum parentibus puberes filij, cum soceris quidem generi non lauantur. Subdit autem Plutarchus, Romanos, postquam à Græcis nudari didicissent, ipsos deinde Græcos, vt id cum vxoribus vsurparent, docuisse.

35 ¶ Sed vt redeamus ad sacras literas, cùm Noë imprudens inebriatus esset, iacerétque nudatus in tabernaculo, Cam cæteris fratribus, veluti subsannans, nuntiauit. At vero illi confestim pallio verenda patris operuerunt. Pater autem è vino & somno expergefactus, postquam hæc resciuit, Cam maledixit: cæteris fratribus cõtra benedixit. Herodotus lib. 1. scribit apud Lydos, cæterósque fere Barbaros magno probro esse, etiam virum conspici nudum. Socrates historicus ecclesiasticus in tripertita historia li. 1. c. 11. tradit quod cum Ammonius Aegyptius, & Theodorus eius discipulus, aliquando vellent fluuium transire, iussisse Ammonium, ne alter alterum nudum conspiceret, Theodorum abire: cumque senior se quoque ipsum erubesceret nudum intueri, repente diuina virtute translatum esse ad vlteriorem ripam.

Noë ebrij nuditas derisa.
Lydis probrũ est nudum conspici.
Ammon erubuit nudum se conspicẽ.

36 ¶ Sed & Dionysius Halicarnasseus lib. Antiquitatum Ro. 7. nõ admodum probat virorum corpora nudari in Olympiis, aliisque certaminibus. Primúmq; omnium Acanthum Lacedæmonium hunc nudandi corporis morẽ aduexisse decimaquinta Olympiade, cum anteà pudori sibi ducerent Græci omnes nuda in certaminibus apparere corpora. quod probat Homeri autoritate, qui li. 23. Iliados facit Epeum & Euryalum in funere Patrocli cinctos in certamen descendere:

Hacanth. pri. aduexit morẽ nudãdi corp. in certamimb.
Homeri tẽpore lu...atores se accingebant.

Τὼ δὲ ζωσαμένω βήτην ἐς μέσσον ἀγῶνα.

Et paulo post Aiacem & Vlyssem,

ζωσαμ

ζωσάμενοι δ' ἄρα τώγε βάτην ἐς μέσσον ἀγῶνα.

Et lib.xviij.Odysseæ,quo loco describit certamen ipsius Vlysis & Iri, hæc scribit:

ὣς ἔφαθ', οἱ δ' ἄρα πάντες ἐπῄνεον. αὐτὰρ Ὀδυσσεὺς
ζώσατο μὲν ῥάκεσιν περὶ μήδεα.

Quibus significatur Vlyssem cinxisse se pannis circum genitalia. Et libro vj. Odysseæ, Vlyssem ipsum, cùm se lauare vellet in fluuio, ancillis Nausicaæ iussisse, vt procul abessent. Erubescere enim coram illis se nudare corpus:

ἀμφίπολοι, στῆθ' οὕτω ἀπόπροθεν, ὄφρ' ἐγὼ αὐτὸς
ἅλμην ὤμοιιν ἀπολούσομαι, ἀμφὶ δ' ἐλαίῳ
χρίσομαι. ἦ γὰρ δηρὸν ἀπὸ χροός ἐστιν ἀλοιφή.
ἄντην δ' οὐκ ἂν ἐγώ γε λοέσσομαι. αἰδέομαι γὰρ
γυμνοῦσθαι κούρῃσιν ἐϋπλοκάμοισι μετελθών.

37 ¶ Sed quod de certaminibus dictum est, illum morem nudādi corpora hinc fluxisse tradit Pausanias li.v. quo Messenica describit, quòd cùm Olympiæ lata lex esset, mulieres ad illud certamen accedere non debere, pœnáque præuaricantibus constituta, vt e Typeo monte prærupto deiiceretur, quæ huiusmodi certamen ingressa deprehenderetur, ac Callipatera, nonnullis Pherenice dicta, marito mortuo pugilis habitu in id descendere ausa fuisset, Pisirrhodóque filio certaminis victoriam adepto, lætitia gestiens sepes claustraque, quibus athletæ concludebantur, transilire conaretur, nudata corporis parte, qua sexus discernitur, fœminam se esse detexit. Qua re cognita, illam quidem patri, ac fratribus, filióque Olympionicis condonarunt: at legem nouam sanxerunt, vt deinceps athletæ nudi ad id certamen accederent. Hanc tamen historiam recensens Tzetzes Histor. Chiliad.j.c.xxiij fœminam hanc Aristopatiram vocat, & filium Pisirothion: vti etiam facit Pindari interpres. Nonnulli quoque hanc nuditatem inde manasse dicunt, quòd cùm antiquis cōsuetum fuisset subligaria ferre circa pudenda in gymnasiis, Orsippo Lacedæmonio certanti soluta fibula dolorem incusserit: vnde deinde lex est constituta, vt nudarētur.

Nudandi corpora in certaminibus vnde mos fluxerit.

Callipatera pugillis habitu in certamen desc.

38 ¶ Illud autem Aeneæ quoque temporibus factitatum fuisse, vt nudarentur in certaminibus, satis probat illud Virgilij lib.iij. Aeneidos,

Exercent patrias oleo labente palæstras
Nudati socij.

Sed quis æquis oculis videre nunc ac ferre posset Lupercalia illa, quibus mares & fœminæ per templum vrbémque certatim, Lycæum nescio quod carmen canentes, nudi procedebant. Fœminæque se nudas de industria verberandas pelliculis offerebant, vt conciperent, vti videre licet ex Ouid. lib.ij. Fastorū, Plutarcho in vita Cæsaris, & Marci Antonij, & aliis plerisque. Ex quo & illud Virgilij lib.viij. Aeneidos:

Lupercalia. Nudæ fœminæ in Lupercalibus.

Hinc exultantes Salios nudósque Lupercos.

Vbi & id Seruius declarat.

Item illud Martialis libr.j. Epigram.cviij.

Nudam te statuet tuus Lupercus.

39 ¶ Verùm vt ad fœminas, à quibus initium huius nostræ legis cœpit, redeamus, finémque huic tandem loco imponamus, illud fœminas ipsas monemus, vt si qua in eis sit occulta deformitas, ei certè cui nubere velint, non re quidem, id est corporis nudatione, sed verbis adaperiant, propter eam maximè rationem, quæ à nobis dicta est, cum de viris in huius capitis initio loqueremur. Idcóque & hanc legem vtrique statuemus:

SVAM QVISQVE DEFORMITATEM FVTVRO MARITO, AVT VXORI DETEGITO. *Quarta lex Connubialis.*

NE TAMEN SE PROPTEREA, PRAESERTIM FOEMINA, NVDATO.

IN

IN QVINTAM LEGEM CONNVBIALEM, GLOSSAE PRIMAE PARS QVINTA.

1 ACTENVS de forma,& iis quæ ad formam attinent, abundanter,affatim,aut veriùs superfluenter diximus. Nunc ad id maturè accedẽdum est,quod statim post primam legem diximus:eos videlicet maritalem potestatem dote atque etiam nobilitate commutare,qui vxores opibus,genere,aut alias superiores se ducunt. Nam, vt scribit Aristoteles Ethicorum viij.cap.x. Dominantur vxores propter amplitudinem patrimonij.Cui finitimum est,quod Demenætus senex Plautinus in Asinaria dolenter pronuntiat:

Vxores viris domnãtur ob dotẽ vel nobilitatem.

Argentum accepi,dote imperium vendidi.

Et in eadem fabula Artemona,

Faxo (inquit) vt scias,
Quid pericli sit,dotatæ mulieri conuicium dicere.

Dotes adpsiles.

Et apud eundem in Aulularia Megadorus senex asserit dotes dapsiles in seruitutem viros redigere.Et alibi in eadem fabula ille idem ,cùm multas incommoditates,sumptúsque intolerabiles,qui ex magnis dotibus proueniunt,enarrasset, tãdem in hæc verba concludit:

Dotatæ mactant & malo & damno viros.

Et in Mostellaria Simo & ipse senex:

Si quis domi dotatam vxorem habet, malè.

Rursum & alius senex in ea fabula,quæ Menæhmi inscribitur:

Credo (ait)
Cum viro litigium natum esse aliquod: ita istæ solent, quæ viros
Subseruire sibi postulant ,fretæ dote feroces.

Cui concinit illud Ouidianum lib.ij.de Arte amandi,

Dos est vxoria lites.

Sed & alius senex Pleriplectomenus in Milite eiusdem Plauti:

Nam mihi virtute Deûm dicam , propter diuitias datas
Licuit vxorem dotatam genere summo ducere:
Sed nolo mihi oblatratricem in ædes introducere.

2 ¶Quibus & germanum est illud alterius cuiuspiam senis in Plotio Menãdri, apud Gellium lib.ij.capit.xxij.

De eadem re.

Ἐπ' ἀμφότερα ἣν ἐπίκληρος ἡ μέλλει καθευδήσειν.
In aurem vtramque quandoquidem dotata est , cubet.

Id est,

Et paulò infrà.

Ὄιμοι Κρεοβύλην λαβὼν ἐμὲ, καὶ δέκα τάλαντα
Γυναιον οὖσα πηχέως, ἔιτ' ἐστὶ τὸ φρύαγμα
Ἔιπως ἀνυπόστατον.
Me miserum , qui Creobulam duxi , & talenta decem,
Nanam mulierculam , cubitalem , cuius superbia
Adeò intolerabilis est.

In aurem vtramque dormire.

Dicit autem, In aurem vtranque dormier: quoniam vxor pauper, & ob id morigera,viro semper faciem aduersam,non auersam,in lecto habet.Diues autem,quæ non adeò maritum metuit, & reueretur, modò aduersam , modò auersam, prout ei libitum fuerit , faciem habet : & sic in vtranque aurem liberè dormit. Id enim significat in aurem vtranque dormire: vt videre est apud Terentium in Heautontimorumeno.

Ademptum tibi iam faxo omnem metum,
In aurem vtranque otiosè vt dormias.

¶Idem

3 ¶Idem autem Menander, vt ad eum reuertamur, apud Stobæum Serm. 67.

Ὅταν πένης ὢν, καὶ γαμεῖν τις ἑλόμενος,
τὰ μετὰ γυναικὸς ἐπιδέχηται χρήματα,
αὑτὸν δίδωσιν, οὐκ ἐκείνην λαμβάνει.

Si quis pauper nuptias instituerit,
Et allatas ab vxore pecunias acceperit,
Hic dat seipsum, non illam ducit. Sed & idem apud eundem Serm. 70.

Ὅστις γυναῖκ' ἐπίκληρον ἐπιθυμεῖ λαβεῖν
πλουτοῦσαν, ἤτοι μῆνιν ἐκτίνει θεῶν,
ἢ βούλετ' ἀτυχεῖν μακάριος καλούμενος. Id est:

Quisquis vxorem vnicam hæredem cupit adsciscere
Diuitem, is vel iratis pœnam luit Dijs,
Vel infelix esse vult, sub nomine fortunati.

Alter Poëta Græcus Antiphanes apud ipsum Stobæum in eodem loco:

Οὐκ ἔστιν οὐδὲν βαρύτερον τῶν φορτίων
ὄντως γυναικὸς προῖκα πολλὴν φερούσης.

Haud vllum est onus grauius
Reuera, quàm vxor dotem ferens copiosam.

Et Euripides in Menalippe apud eundem, eodem quoque Sermone 68.

Ὅσοι γαμοῦσι δ' ἢ γένει κρείσσους γάμους,
ἢ πολλὰ χρήματ', οὐκ ἐπίστανται γαμεῖν,
τὰ τῆς γυναικὸς γὰρ κρατοῦντ' ἐν δώμασι
δουλοῖ τὸν ἄνδρα, κοὐκέτ' ἔστ' ἐλεύθερος.

Quicunque nuptias aut genere præstantiores contrahunt,
Aut multarum opum gratia: vxorem ducere nesciunt.
Vxor enim imperans domi
Subijcit maritum, ita vt amplius non sit liber.

Et alia multa in hanc sententiam reperies apud ipsum Stobæum, illo ipso Ser. 68. ex Musonio, & alijs, vt ibi videre poteris.

4 ¶Sed vt iterum redeamus ad Latinos, huc quoq; vergit, quod non semel apud Nonium Marcellum Titinnius, aut vt alij appellant, Ticinius, Poëta antiquissimus, in Prælio ait: Verũ enim dotibus deliniti, vltro etiam vxoribus ancillantur, id est, vt idem Marcellus interpretatur, seruiunt. Ad quam item sententiam referendum est illud Epigrammatarij Poëtæ ad Priscum lib. 8. quod depromptum ex ipso Menandro nonnulli volunt,

De eadẽ re, ex Latinis autoribus.

Ancillari, quid.

Vxorem quare locupletem ducere nolim,
Quæritis? vxori nubere nolo meæ.

Nam dicit nubere virum vxori locupleti, quoniam Nubere, propriè priuatímque fœminarum est, sicut Ducere virorum, vt scribit Caper vetustissimus Grammaticus in libro de Orthographia & Latinitate verborum, & palàm insinuat illud Ouidij lib. 9. Metamorph.

Nubere fœminarũ, Ducere virorum.

Pronuba quid Iuno: quid ad hæc Hymenæe venitis,
Sacra? quibus qui ducat, abest, vbi nubimus ambæ.

Et probatur etiam apertissimè in §. j. versi. vnde quæsitum est. Insti. de nupt. & in l. 2. §. 1. D. de in ius voc. Licet etiam (vt hoc in transcursu dicam) Nubere interdum de viris dicatur, vt videre licet apud Festum ex Pomponio in Pannuceatis. Et ita quoque vsus est Cornelius Tacitus lib. 15. cùm scribit de Nerone: Ipse per licita atque illicita fœdatus, nihil flagitij reliquerat, quò corruptior ageret, nisi paucos post dies vni ex illo contaminatorum grege, cui nomen Pythagoræ fuit, in modum solennium coniugiorum denupsisset. Et Suetonius de eodem: Cui etiam, sicut ipsi Sporus, ita denupsit. Et Iuuenalis,

Nubere tamẽ interdũ de viris dicitur.

-- Quid quæris? nubit amicus.

Et è nostris quoque voluit Bal. in l. cùm testator. C. de testa. manu. Sicut è diuerso

Ducere etiã de fœminis interdum. nonnunquam de fœminis Ducere dicitur, vt in l. si ignorans. C. solu. matri. vbi & id not. Bal. Igitur Martialis (vt ad eum reuertamur) voluit intelligere, eos fungi vice & officio mulierum, potiùs quàm virorum, qui locupletes vxores accipiunt. Itaque subdit:

Inferior matrona suo sit, Prisce, marito.
Non aliter fiunt fœmina, virque pares.

5 ¶ Neque dissimile est, quod scribit Iuuenalis Satyra 6.
De eadem re. *Intolerabilius nihil est, quàm fœmina diues.*
Quod citat è nostris Lucas Pen. in l. 1. col. 1. in fi. C. de mulie. & in quo loco, lib. x. Et rursus idem Iuuenalis in eadem Satyra:
--Veniunt à dote sagittæ:
Libertas emitur.--
Et huc quoque pertinet illud Silij Basßi apud Senecam in 6. controuersia, libro 2. Omnes vxores diuites seruitutem exigunt: crede mihi, volet regnare in suis diuitiis. Et paulò inferiùs: Multi duxere sine dotibus vxorem: quidam dictas non accepere dotes: quidam autem emptis contenti fuere mancipiis, & cùm possent accipere diuitias, emere, quibus libertatem darent, maluerunt, quàm suam vendere. Et in eadem controuersia, Aelius Fuscus pater, Insolens (inquit) malum est beata vxor, cùm immensum pondus auri orba attulerit, cùm pecunia arcas nostras onerauerit, quid aliud, quàm beatè seruiemus? Alter Declamator Quintilianus auus, Declamatione 301. Tu tamen quid circunscriptione ista perdidisti? Vxorem nõ habes locupletem: nihil enim magis, quàm pecuniam desideras. At te dignum, qui duceres parem: tunc scires, quæ discordiæ, quæ contentiones, quàm frequens mentio dotis, quàm erecta ex æquo ceruix. Vtique in his tuis deliciis, in his cupiditatibus liceret amare aliquã ancillam, deperire aliquam ministrarum. Nunc habes vxorem non ambitiosam, non exacturam comitatus, sed quæ tota ex tuo vultu pendeat. Sed & Seneca ipse de remediis fortuitorum ad Gallionem: ei qui conquerebatur bonam vxorem se amisisse, Inuenies (inquit) si nihil quæris, nisi bonam, dummodo ne imagines proauósque respexeris, nec patrimonium, cui iam ipsa nobilitas cessit.

6 ¶ Huc quoque respicit Plutarchus, qui in eo libello, quem de liberis educandis scripsit, monens parentes, vt liberis suis vxores despondeant, quæ nec multo nobiliores, nec ditiores sint. Prudenter enim dici prouerbio τὴν κατὰ σαυτὸν ἔλα. Id est, æqualem tibi mulierem inquire. Nam qui se ipsis longe ampliores cupiunt vxores, non eorum maritos, verùm dotis mancipia fecisse se nesciunt. Quin Anaxandrides, & ipse Græcus autor, dicebat apud Stobæum Serm. 66.
De eadem re.
Ἢν γὰρ πένης ὢν, τὴν γυναῖκα χρήματα
λαβὼν, ἔχει δέσποιναν, οὐ γυναῖκ' ἔτι
Ἧς δοῦ δοῦλος καὶ πένης.
Nam si quis pauper pecuniosam vxorem
Duxerit, non vxorem, sed dominam habet,
Cuius est famulus & seruus.
Phocylides quoque Milesius,
Λατρεύεις δ' ἀλόχῳ λυγρῆς χάριν εἵνεκα φερνῆς.
Id est, ad verbum:
Seruis autem vxori, mala gratia dotis.
Gallicus item Poëta Ausonius in Monosyllabis:
Sæpe in coniugibus fit noxia, si nimia est, dos.
Scribit Philostratus, quod cum Antipater, qui tum Imperatori ab epistolis erat, auidius affectaret filiam Hermocrati in matrimonium tradere, non censuit is arripiendam huiusmodi felicitatem. At instante acriùs nuptiarum conciliatrice, ac potentiam memorante, Doti (inquit) magnæ non seruiam, neque soceri superbiæ. Socrates dicebat, splendida coniugia, vt aliquando illustrant, ita nonnunquàm funditus

ditus domos euertunt: vt retulit Valerius lib.7.c.2.

7 ¶Nicostratus in lib. περὶ γάμου, id est, de nuptiis in eandem sententiam hęc scribit, apud Stobæum Serm.68. ἔνιοι δ' οὐδ' ἂν γῆμαι ἔφασαν ἄλλως εἰ μὴ πλουσίαν καὶ προῖκα ἐπάγουσαν πολλήν. ἀλλὰ φαίνεταί πως καὶ τὸ λαμπρὸν τῆς δουλείας δεῖν, ἰδίᾳ μὲν τῇ γυναικὶ ὑπὸ τοῦ πλούτου διατεθρυμμένῃ, ἰδίᾳ δὲ χρήμασιν ὑποθωπεύοντα αὐτὸν εἶναι. Καίπερ συμβαίνῃ μάλιστα λαμβάνοντα ἐκεῖθεν ἀναλίσκειν. Quibus significatur, quosdam vxorem aliter non ducendam existimare, quàm diuitem, & magnam dotem afferentem. Sed hîc apparere egregiam seruitutem, si quis seipsum tum vxori opum luxuria diffluenti, tum pecuniis adulatoriè submittat: etsi maximè liceat pecunias ab ea acceptas insumere. Subiungitque, εἰ δὲ κατ' ἐμέ τις ἄν, καὶ σμικρὰν ἥδισθ' ἂν πύθοιτο. Si quis (inquit) meæ sententiæ fuerit, vel paruam dotem libenter accipiet. De eadem re.

8 ¶At diuus Ambrosius lib.1.de Abraham Patriarch.ca.2. Qui suauitatem (inquit) quærit coniugi, non superiorem censu ambiat, non monilibus ornatam, sed moribus. Offendit plerunq; virum, si se vxor nobiliorem nouerit. Hæc proxima superbiæ sunt. Sara non facultatibus ditior, non genere splendidior erat: ideò virum imparem non putabat, ideo quasi parem gratiam diligebat, ideo nō censu est retenta, non parentibus, non propinquis: sed virum proprium, quocunque pergeret, sequebatur. Diuus autem Hieronymus in epitaphio Marcellæ ad Principiam, taxat viduas, quæ sibi pauperes maritos deligunt, quibus imperent, vt nomen tantùm virorum habere videantur, qui patienter riuales sustineant, si mussitauerint, ilico proiiciendi. Et huc quoque respicit Horatius lib.3.carminum, Ode 24.

Nec dotata regit virum
Coniunx.--

Et eiusdem lib. Ode 30.

--Probámque
Pauperiem sine dote quæro.

Artemidorus Daldianus lib.de Somniorum interpretatione 2.c.31. Si quis (ait) argenteis armis pugilatum decertet, vxorem ducet mediocriter opulentam, fidelem, & domum custodientem, & viro obedientem. Si verò quis contra sequutorem pugnet, formosam quidem ducet vxorem, & opulentam, verùm fastuosam propter opes, & ob id virum contemnentem, & malorum causam futuram. Nec prætermittendus Græcus ille versiculus,

νύμφη δ' ἄπροικος οὐκ ἔχει παῤῥησίαν. Id est,

Sponsa indotata non habet libertatem, siue audaciam loquendi.

Nam (vt scribit Bal. noster in authen. res quæ. col.1. versicu. quæro, pater viuens. C. com. de leg.) vxor indotata à marito contemnitur: vt etiam diximus in nostro tractatu, Cessante causa, cessat effectus, in 22 limit. nu.9. incip. ex hac autem.

9 ¶Et Iason Iurisconsultorū nostræ ætatis facilè princeps, in l. si diuortio. col.3. versi. quærit Bar. de pulchra. D. de verb. obl. postea quàm primùm retulit sententiā Bar. ibi dicentis, valere promissionem, vel confessionem dotis non receptæ, factā constante matrimonio inter coniuges inæquales, videlicet inter virum ignobilem, aut senem, & vxorem nobilē, aut iuuenem: ea potissimùm ratione, quòd hæc donatio sit remuneratoria, quæ valet inter cōiuges. l. quod autem. §. si vir & vxor. D. de dona. inter virū & vxo. Deinde verò retulit aliorum opinionē, qui contrà tenuerunt, & ad rationem Bar. responderunt. Ipse autem ad confirmationē eius solutionis, illud & inter cætera adiicit, nō posse dici hoc casu donationem remuneratoriā: tantum enim abesse, vt vir ignobilis quicquā commodi, aut honoris ab vxore nobili recipiat, aut vir senex ab vxore iuuene, vt etiam multum incommodi, & tormenti ab ea patiatur, vtpote quæ volet sibi maritum subiici, & seruire. Licet tandem sequatur Bar. vt scilicet dicatur donatio remuneratoria, non ea cōsideratione, quòd mariti conditio melior sit, sed quòd mulieris efficiatur deterior. De eadē re, ex nostris.

Lycurgus dotes prohibuit.

10 ¶Quæ cùm ita sint, ideò Lycurgus id prudenter, vt cætera omnia, statuit, virgines sine dote nubere: ne propter opulentiam colerentur, vt tradit Plutarchus in vita illius, & in Apophthegmatis Laconicis: aut vt scribit Iustinus li.3. (quod tamē in idē recidit) vt seueriùs matrimonia sua viri coërcerent, cùm nullis dotis frænis teneren tur. Quanquam scio, Aristotelem contrariū de eo scripsisse lib.2. Politicōn, c.7. cū arguit leges Lacedæmoniorū, quarū lator Lycurgus ipse fuit, quòd dotes magnas dari permitterent: cùm melius fuisset, aut nullam, aut paruam, aut mediocrē esse cō stitutam. Aelianus autem lib.6. Variæ Histor. priori sententiæ adstipulatur, scribēs legem esse Spartanis, vt matrimonia nulla dote intercedente contraherentur. Porrò Solon, & ipse legislator, & vnus præterea ex septem Græciæ Sapientibus, ex matrimoniis cæteras dotes sustulit, tres tantùm vestes, & quædam parui empta vasa, aliud præterea nihil nuptam secum importare iubens: vt & tradit ipse Plutarchus in vita illius. Sed & Chilo, qui & ex septem Sapientibus fuit, monebat vxorem humilem, apparatu modico esse ducendam, vt scribit Laërtius, ne scilicet pro vxore dominam domū accersas: de quo & nos paulò pòst dicemus. Quibus concinens Cato ille Censorius, quem vel vnum illis septem opponere possum, (si tamen is est, quod multi existimant: ego nunquàm putaui) ita monet:

Solonis lex de ea re.

Chilonis sententia de ea re.

Catonis Censorij.

Vxorem fuge ne ducas sub nomine dotis.

Quem versum ita vertit Græcè Planudes,

Μὴ ποτε κυριδίην ἄλοχον ἄγοις διὰ φέρνην.

Vxores à maritis dominæ vocatæ.

11 ¶Itaque qui vxorem ducunt ingenti dote & matrimonio refertam, aut aliàs nobiliorē, ij iam non sunt domini, non superiores, nō mariti, non denique pares: sed potiùs famuli & inferiores, nō vxores, sed dominas habentes: quales illi fuisse videri possunt, qui (vt scriptum reliquerunt Iurisconsulti) vxores suas dominas vocabant. in l. vxorē. in prin. D. de leg.3. Peto (inquiebat Bardus ille) à te domina mea, vbi Alber. id expēdit, & in l. Titia. §. qui Marco. D. de annu. leg. vbi vir quispiam fracti (vt reor) atq; abiecti animi nō dominā solùm vxorem vocat, sed sanctissimam adiicit, vt & Alber. ibi not. & illum quoque tex. ad id expendit Bal. in l. vlt. col.2. versi. quid si testator. C. de indic. vid. Similiter in l. vlt. §. vxori. vbi hoc ponderat Nico. Neap. D. de aur. & arg. leg. & in auth. qui. mo. na. effi. legi. §. illud quoq;. vbi annotat Ang. nisi fortaßis illi gratia honoris id ipsum faciebāt, vt dicit Bar. consi.244. fuit quidam de Asisio, col. vlt. & Lucas Pen. in l. quicunque, col.4. C. de re mili. li.12. Sicut & Claudius Cæsar, qui, vt erat stupidi ingenij, non modò Messalinam vxorem dominam vocabat, sed & alios ciues Ro. dominos appellabat, autore Suetonio.

Græci vxores dominas vocant.

12 ¶Quanquam ea vxorum appellatio & à Græcis profecta videri potest, qui vxorem *δέσποιναν*, id est, dominam dicunt, vel teste Homero lib.3. Odysseæ, cùm dicit de vxore Nestoris:

Τῷ δ' ἄλοχος δέσποινα λέχος πόρσυνε καὶ εὐνήν. Id est, ad verbum,

Huic vxor domina lectum parauit, & cubile.

Et lib.7. in fi. de vxore Alcinoi:

Ἀλκίνοος δ' ἄρα λέκτο μυχῷ δόμου ὑψηλοῖο

πὰρ δὲ γυνὴ δέσποινα λέχος πόρσυνε καὶ εὐνήν.

Alcinous autem dormiuit in conclaui domus altæ:

Iuxtà autem vxor domina lectum parauit, & cubile.

Menandro quoque in Plotio, apud Gellium lib.2.c.23.

Ἤγ' ἐπίσημον ἐχέ με γυνὴ δέσποινα. Id est,

Tum me cunctis notum, vt faceret vxor hera.

Quod & ipsum tradit Epictetus Philosophus, & ipse Græcus, in eo libro, cui titulus est, Enchiridion, c.55. vbi de officio & cura viri erga vxorem differens, Mulieres, inquit, statim à decimoquarto anno dominæ vocantur. His enim viri ob concubitum blandiuntur. Subdit tamen: Monendæ igitur sunt, apud nos in honore esse nihil ob aliud, nisi vt modestæ sint, & virum reuereantur.

¶In

13 ¶ In quem etiam sensum existimat Seruius dici posse illud Virgilianum lib.6. Aen. *Et Latini quoque.*
Hi dominam Ditis thalamo deducere adorti
Quanquàm sunt, qui aliò referant. Sed ad id referendum puto illud Catulli in Epithalamio Iuliæ & Mallij:
At domum dominam voca,
Coniugis cupidam noui.
Illud quoque Papinij lib.1. Syluarum, in Epithalamio Stellæ & Violantillæ;
Tu modò fronte rosas violis, modò lilia mista
Excipis, & dominæ niueis à vultibus obstas. Et paulò pòst:
Quamuis Ausonij multùm gener ille petitus
Matribus, edomui victum dominæq; potentis.
Ferre iugum, & longos iussi sperare per annos. Rursúmque:
Dulcia cùm dominæ dexter connubia vultus
Annuit, & cætera.
Et illud Ouidij ad vxorem lib. Tristium 3. Eleg. item 3.
Nuntiet huc aliquis dominam venisse, resurgam. Et paulò pòst:
Nec dominæ lachrymis in nostra cadentibus ora
Accedent animæ tempora parua meæ.
In quibus locis Ouid. vxorem dominam vocat. Et illud eiusdem in epistola Laodamiæ ad Protesilaum:
Caussa tua est dispar: tu tantùm viuere pugna,
Inq; pios dominæ posse redire sinus. Et rursum in eadem epistola,
Ille ferens dominæ mandata recentia secum
Pugnabit cautè, respiciétque domum.
Item illud Iuuenal. Posthumium quempiam de vxore alloquentis,
Ferre potes dominam, saluis tot testibus, vllam?
Illud quoque Valerij Martialis lib.11. in Paulam, Epig. 8.
Hærebit dominæ vir comes ipse suæ.
Et lib.12. io Bassum, Epigr. 98.
Vxor cùm tibi sit puella, qualem
Votis vix petat improbus maritus,
Diues, nobilis, erudita, casta,
Rumpis, Basse, latus, sed in comatis,
Vxoris tibi dote quos parasti.
Et sic ad dominam reuersa languet
Multis mentula millibus redempta.
Sed & Diuus Adrianus vxorem Nataliam dominam vocare solitus est, sicut & illa è diuerso virum dominum, id in eius vita referente Iacobo à Voragine: nooounquam enim & hos alioqui cootemoendos autores citamus. Et è nostris Io. And. Milanciam vxorem dominam appellat, tum in c. cùm secundum. col.1. de præbē. tum in c. qui prior. col. penul. de regul. iur. lib. vj. in merc. *Diuus Adrianus vxorē dominā vocabat. Io. And. quoque.*

14 ¶ A quibus etiam illud, opinor, processit, quòd Itali, & Hispani, & magna pars Gal
lorum matronas vulgò Damas vocant. Quod tamē tractum posset videri ab ipsis *Dama.*
quoque Græcis, quibus etiam vxor dicitur δάμαρ & δάμαρς. Nam Plinius alioquin *Fœmina passim dominæ vocantur,*
grauis autor & antiquus lib.33. c.3. fœminas indiscriminatim dominas appellat, cū
inquit: Et inserta margaritarum pondera è collo dominarum auro pendentia. Et è *Plinius ita eas vocat.*
uostris Accursius in l. si ignorans. D. loca. cùm loquitur de domina more meretricio incedente. & in l. ad egregias. D. de iureiu. rursúmque in l. medicos. in verbo, de- *Accursius*
duci. & iterum in verbo, exhiberi. C. de profes. & med. lib. x. In quibus locis de do- *Glo. decreti.*
mina loquitur, id est, muliere, quæ, vt ait, inuita in iudicium deduci, vel exhiberi nō
debet, per tex. in l. j. C. de offi. ciuil. iudi. Et alia glo. sing. in c. odi. 24. quæst. 1. dicens
inibi esse arg. contra scholares, qui vadunt ad ecclesias, vt videār dominas. Sed &
Bald. consi. 380. tam profunde, col. vlti. lib. 2. Et in isto (inquit) negotio ad commu- *Baldus.*

Angelus. nem opinionem dominarum recurrendum. Et Ange. in l. vsufructuariũ venari. D. de vsufru. ita scribit: Nota pro dominabus, quibus est relictus vsusfructus alicuius fundi, in quo est pabulũ columbarũ, vt possint capere & occidere eo modo, quo dicitur de feris inclusis. D. ītē Ioannes Euāgelista, siue vt alij contendunt, Ioannes cognomine Presbyter, qui eodē ferme tēpore & ipse Christi discipulus fuit, in 2. Epistola catholica, Mulierē quandam nomine Electā, ad quam scribit, dominā non semel appellat. Et D. Hierony. aut alius (quod semper existimaui) in Regula sanctimonialiũ ad Eustochiũ, c. 16. in princ. ipsam Eustochiũ dominā vocat. Et D. Augu. Florentinā, epi. 131. Sed & statuta plerũq; ea appellatione vtũtur. Pisis est statutũ, quòd nō possint ad nuptias cōuocari, nisi duodecim dominæ, vt refert Bar. in l. inficiādo §. infans. in fi. & ibi etiā Ange. D. de furtis. & Io. Ana. in c. vlt. col. 10. versi. ex prædictis refert. extr. de collu. detc. & Frā. Are. in l. patris & filij. D. de vulg. & pupil. Et hęc omnia ex illo versi. itaq; qui vxorē ducunt. dēptis his quę in hac, & alia proximè præcedēte editione addita sunt, Chassenæus, vt sæpe aliàs, ad verbũ transcripsit in suũ Catalogũ gloriæ mundi, parte 2. cōside. 31. Posteàq; subdit, nō credere se, indistinctè esse verũ, vt omnes mulieres debeāt vocari dominæ, quicquid audacter (inquit) Tiraquellus dicit. At tu Chassenæe nimium audaculus es, qui me dicis scripsisse, quæ contrà palàm repræhendo. Nā primùm eos Bardos appello, asseróq; fuisse fracto & abiecto animo, stupidóq; ingenio, qui id fecerint. Deinde subiungo, Grecos id facere solitos, indéq; apud idoneos scriptores dominā pro vxore vsurpari. Et hinc quoq; nationes quasdā: & Plinium, & quosdā ex nostris legũ interpretibus fœminas ita vocare: id quod & tu ad verbũ, vt iam diximus, retulisti, ac desumpsisti. Vnde igitur conficis, me sensisse fœminas omnes ita vocandas? Certè si tu illud vocabulũ, Bardus, intellexisses, non hæc tam temere effutisses. Sed vt ad te, Lector, sermonem meũ conuertam, cùm ita scripsissem, Peto (inquiebat Bardus ille) à te domina, Chassenæus pro eo vocabulo, Bardus, à se non intellecto, putans mendũ esse, nomen Baldus, eius loco substituit. Idq; sæpissime facit, cùm incidit in sententiam, aut verba non intellecta, vt ex sexcentis locis illius Catalogi videri potest.

Diuus Ioannes. *Diuus Hieronymus.* *Chassenæi furtum.*

15 ❡Sed vt ad institutum reuertamur, illud inter legũ doctores satis conuenit, virum non teneri vxorem vocare dominam, præsertim si hunc appellationis titulum a viro sit consecuta, vt per Bar. in l. si iudex. D. de minori. & in l. si post mortem. §. vlti. in pen. q. D. de bo. poss. contr. tab. & in l. pen. C. de don. inter vir. & vxo. Nicol. Neap. in lect. ipsius Bar. in l. amicissimos. §. vlt. in fi. D. de excu. tu. Panorm. & Fely. in c. ex parte B. ille in fi. hic col. j. D. de foro comp. Barb. in c. vlti. de ordi. cogni. & consil. 1. col. 22. & iterum col 25. lib. 1. & in tract. de præstan. Cardi. q. 2. col. 2. versi. tertio facit. Socin. in l. omnes. D. de excep. Iason in l. cùm filiofa. col. 3. versic. hinc videmus. & ibi. Anto. Bauer. in repe. char. 8. col. 3. D. de leg. 1. & Fely. in c. super eo. le ij. in prin. extrà de testib. Bened. in repeti. c. Raynutius. in verbo, in eodem testamento relinquens, le 1. nu. 99. de testa. Philip. Dec. in l. 2. col. 2. D. de reg. iur. Anto. Corse. in tracta. de pote. & excel. regi in 30. q. Et hoc quoque caput impudenter surripuit Chasse. vbi suprà in versi. vlti.

Vir non tenetur vxorem vocare dominam. *Chassanei furtum.*

16 ❡Hæc omnia eò tendunt, ne quis cupiditate, aut ambitione allectus, potentiorem se ducat vxorem. Nam eiusmodi ferme cōnubia inauspicata & infelicia sunt. Quibus adde, quod præcipiebat Cleobulus Lyndius, vnus ex septem Sapientibus, apud Demetrium Phalereum, Diogenem Laërtium, & Stobæum, γαμεῖ ἐκ τῶν ὁμοίων, ἐὰν γὰρ ἐκ τῶν κρειττόνων γήμῃς, δεσπότας, οὐ συγγενεῖς κτήσῃ. Id est, vxorem ducito ex æqualibus. Si enim ex potentioribus ducas, dominos, & non affines habebis. Sed & Solon, vnus quoque & idem primus ex illis Sapientibus, hoc idem præcepisse fertur. Ita enim illum loquentem inducit Ausonius:

Septē sapientum sententia de vxore æquali ducenda. Cleobuli. Solonis.

Par pari iugato coniux: quod impar est, dissidet.

Chilonis. Chilon Lacedæmonius, qui & ex illis Sapientibus est, illud quoque præcipiebat apud Laertium, vxorem similem ducendam, γάμον εὐτελῆ ποιοῦ. Aliter autem refert

refert Stobæus Serm.68. γάμους εὐτελεῖς καὶ ἰσοτίμους ποιεῖν. quibus significatur, nuptias humiles, siue malis, frugales & æquales esse celebrandas. Pittacus item Mitylenæus, & ipse ex Sapientibus, ab Atarnete adolescente interrogatus, vtra sibi ducenda esset vxor duas enim se expetere, alteram quidem opibus & genere parem, alteram vtraque in re excellentem. Monuit scipione, quo nitebatur, elato, pergeret ad triuium ciuitatis, quo pueri lusus causa conueniunt: eos consuleret, quid facto opus esset, & quod illi dedissent consilij, id sequeretur. Sicque factum esse: adolescentémque illum puerorum vocibus admonitum, æqualem altera præterita sibi duxisse. Pueri autem ludentes ex ludi legibus subinde clamabant, Tu tibi sume parem. Quæ sententia hoc impensiùs placuit Pittaco, quod ipse nobiliorem se duxerat, Draconis scilicet Penthili filij sororem, quæ illi immodice superba erat. Author Laertius, qui & ipse refert, Callimachum, cùm suaderet Dioni, hoc Pittaci factum non ineleganti Epigrammate celebrasse: *Pittaci.* *Pittaci vxoris superbia.*

Ξεῖνος Ἀταρνείτης τις ἀνείρετο Πιττακὸν οὕτως,
τὸν Μιτυληναῖον, παῖδα τὸν Ὑῤῥαδίου,
Ἄττα γέρον, δοιός με καλεῖ γάμος· ἡ μία μὲν δὴ
νύμφη, καὶ πλούτῳ καὶ γενεῇ κατ' ἐμέ.
Ἡ δ' ἑτέρη προβέβηκε. τί λώϊον; εἰ δ' ἄγε σύν μοι
βούλευσον, ποτέρην εἰς ὑμέναιον ἄγω.
Εἶπεν. ὁ δὲ σκίπωνα γεροντικὸν ὅπλον ἀείρας,
ἠνίδε. κεῖνοί σοι πᾶν ἐρέουσιν ἔπος.
Οἱ δ' ἄρ' ὑπὸ πληγῇσι θοὰς βέμβικας ἔχοντες
ἔστρεφον εὐρείῃ παῖδες ἐνὶ τριόδῳ.
Κείνων ἔρχεο, φησί, μετ' ἴχνια. χὠ μὲν ἐπέστη
πλησίον, οἱ δ' ἔλεγον, τὴν κατὰ σαυτὸν ἔλα.
Ταῦτ' ἀΐων ὁ ξεῖνος ἐφείσατο μείζονος οἴκου
δράξασθαι παίδων κληδόνι συνθέμενος.
Τὴν δ' ὀλίγην, ὡς κεῖνος ἐς οἰκίον ἤγαγε νύμφην,
οὕτω καὶ σὺ Δίων τὴν κατὰ σαυτὸν ἔλα.

Quod ex Ambrosio interprete Laërtij paucis quibusdam immutatis ita vertimus:

Hospes Atarnetes rogitauit Pittacon olim
Hyrradij natum, quem Mytilena tulit.
Magne senex geminæ cupiunt mihi nubere, quarum
Et genere atque opibus conuenit vna mihi:
Altera praecellit. quid praestat, consule, dicque,
Vtra ex his potius sit capienda mihi.
Hic baculum tollens altum, senis arma, profatur:
Consilium pueri, quod petis, expedient,
Queis celer in gyrum iactatus verbere turbo
Assiduo latis vertitur in triuijs
I, sequere illorum monitus sic fatur, at ille
Accedit, referunt, tu tibi sume parem.
Quæ postquam audiuit, monitis puerilibus hærens,
A magnis hospes abstinuit thalamis:
Atque parem paruas vxorem duxit in ædes.
Sicque Dion posthac tu tibi sume parem.

Superbiam autem vxoris Pittaci (vt id quoque scias) maxime declarat, quod retulit Plutarchus in libro de tranquillitate animi: Cùm ipse aliquando conuiuas quosdam hospites suos accepisset, vxor superueniens mensam iracundè euertit. Sed vt e semita in viam reuertamur, sententia quoque est Euripidis in Rheso: *Ad superbiã vxoris Pittaci redit.* *Euripidis sententia.*

Οὐκ ἐξ ἐμαυτοῦ μειζόνων γαμεῖν θέλω.

Nolim ex potentioribus me ducere vxorem.

Verba sunt Dolonis ad Hectorem, ei vxorem ex genere Priamidarum offerentem.

Nostrorũ de eadem re sententia.

17 ¶ Ex nostris autem Barb. in d.l.si diuortio.col.pe.D.de verb.oblig.& Nicol.Perusinus consistorialis aduocatus, in tracta.succesionum ab intestato, in prima parte principali, in 6.specie filiorum, versi.secundus modus legitimandi, qui est in 43.col. & Maria.Socin.consi.35.circa prædictam.col.2.huic sententiæ addunt calculum, & in eam citant finem illius carminis Ouidiani in Epistola Deianiræ ad Herculem, autore tamen tacito:

Si qua voles aptè nubere, nube pari.

Decretorũ locus emẽdatus.

Et ante illos citauerant Bal.in authen.res quæ.col.pe.versi.vlt.no.C.cõmu.de leg. & Io.Fab.in rub.Insti.de nup.vbi & ipse monet, tria potissimum iis esse obseruãda, qui matrimonium capessunt. Quorum illud primum est, vt parem ducamus eondi tione, & ætate. Cætera prætermitto. Illum quoque versum citat Philip.Corne.con sil.3.in præsenti consultatione.col.2.eo.li.3.vbi illud quoque dicit scholas Philosophicas & monere & laudare. Et facit text.in l.si donationum. C.de nupt.& in l.si maior.in fi.C.de leg. hære.vbi Bal.alludens ad illũ versum Ouidij, Si quis (inquit) vult aptè nubere, nubat pari.& in c.nõ omnis.32.q.2.in illis verbis, Nuptiarũ autẽ fœdera inter ingenuos legitima sunt, & inter æquales: quasi diceret, è diuerso non esse legitima inter inæquales. Ita enim lego ex 70.epistola Leonis Pontificis ad Rusticum Narbonẽsem Episcopũ. Quod tractum fuisse videtur à more veterum Romanorum, apud quos Boëthius scribit in Cõmentariis Topicorum Tullij, nuptias inter impares iure contractas non fuisse. Ang.consi.396.nunc arbitramur, factum autem illius incipit, doctor insignis, col.vlti.taxat quempiam iuuenem Medicinæ doctorem, qui viduam sub nomine dotis vxorẽ duxerat contra Catonis mo nitũ. Ante hos Iac.Bel.in auth.de resti.& ea quæ parit.in prin.in vlti.quæst.scribit,

Ex sacris literis de hac re testimonia.

quòd quis parem sibi debet ducere vxorẽ. Hæc omnia confirmat, quod Deus Opt. Max.dixit, dum matrimonium institueret, faciamus ei adiutorium simile sibi. Nã quod simile dicit, non solùm ad similitudinem effigiei, sed & conditionis (vt cùm nostris loquar) referri potest.

Æqualitas cõiugum ratione probatur.

Amicitia cõiugũ maximè necessaria.

18 ¶ Quæ quidem & ista ratione comprobo. Nihil est quod matrimonio lætè, & feliciter transigendo magis conueniat, quàm viri & vxoris mutua amicitia, beneuolentia, concordia, familiaritas. Ad cuius rei comprobationẽ, quia per se satis est manifesta, solum Ecclesiastici testimonium afferrem, à quo c.25.numerãtur inter eos, qui beatitudinis partes attingunt, vir & vxor sibi bene consentientes, nisi & ob oculos versaretur illud maximi Poëtarum Homeri lib.Odyss.6.

--οὐ μὲν γὰρ τοῦγε κρεῖσσον καὶ ἄρειον,
Η ὅθ' ὁμοφρονέοντε, νοήμασιν οἶκον ἔχητον
Ἀνὴρ ἠδὲ γυνή, πόλλ' ἄλγεα δυσμενέεσσι,
Χάρματα δ' εὐμενέτῃσι. Id est, ad verbum,

Viri & vxoris concordia, maxima felicitatis pars.

Nihil enim hoc potius & melius,
Quàm cùm concordes animis domum habitant
Vir & vxor: multi dolores inimicis
Gaudia autem amicis.

Quam sententiam retulit & approbauit maximus philosophorum Aristoteles lib. 2.Oeconomicôn, c.3.& Hierocles in lib.de nuptiis apud Stobæum, Serm.65. Quibus assentiens Phocylides Milesius hæc cecinit:

Στέργε τεὴν ἄλοχον· τί γὰρ ἡδύτερον καὶ ἄρειον,
Ἢ ὅταν ἀνδρὶ γυνὴ φρονέῃ φίλα γήραος ἄχρι,
Καὶ πόσις ᾗ ἀλόχῳ, μηδ' ἐμπέσοι ἄνδιχα νεῖκος? Id est, ad verbum,

Ama tuam vxorem Quid enim melius aut iucundius,
Quàm cum viro mulier sapit chara senectam vsque,
Et maritus suæ vxori, neque cadat in medio discordia?

Et nutrix illa in Medea Euripidis:

ἥπερ μεγίστη γίγνεται σωτηρία,
Ὅταν γυνὴ πρὸς ἄνδρα μὴ διχοστατῇ.

Quàm

Quàm maxima existit salus,
Cùm vxor cum viro non dissidet.
Quibus concinit illud Apollonidę apud Stobæum cap. vj.
Φεῦ φεῦ γυναῖκες, ὡς ἐν ἀνθρώποις ἄρα
Οὐ χρυσὸς, οὐ τυραννὶς, οὐ πλούτου χλιδὴ,
Τοσαύτην ἔχει διαφόρους τὰς ἡδονάς,
Ὡς ἀνδρὸς ἐσθλοῦ, καὶ γυναικὸς εὐσεβοῦς
Γνώμη δικαία, καὶ φρονοῦσα τἀνδίκα. Id est, ex versione Conradi Gesneri.
Papæ ò mulieres, certè inter homines
Non aurum, non regnum, non diuitiarum luxus,
Voluptates tam eximias præbet,
Quàm boni mariti, & vxoris piæ
Voluntas iusta, & legitimè affecta.
Felicem ego Macrinum illum fuisse arbitror, si quis felix vnquam fuit, quem cum vxore xxxix. annis vixisse sine iurgio, sine offensa, scribit Plinius lib. epistolarum viij. ad Geminium: felicem item illum Paternum, qui in agro Nemausensi id epitaphium posuit:

D M
S. SYLVIVS PATERNVS VXORI RARISS.
EXEMPLI, CVM QVA VIXIT ANN. XXXII.
SINE VLLA ANIMI LAESVRA. E. S.
V. P.

19 ¶ Adeò autem concordiam matrimonij probant Iurisconsulti, vt iuri patriæ potestatis, quod naturale quodammodo esse videtur, anteponant, l. j. §. vlti. D. de liber. exhi. quod & Iuri diuino concinit, ita præcipienti statim post prin. Bibliorum: Relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori suæ. Nam vxori non penitus adhærere videtur, nisi & cum ea consentiat, & vxor cum marito. Chrysostomus autem in Genesim Homilia xxxvij. Quando (inquit) cõcordia, & pax & vinculum dilectionis cum muliere & viro fuerit, omnia simul affluunt bona, & nullis insidiis expositi sunt, magno, & inexpugnabili quodam muro circundati, sua iuxta Dei sententiam concordia: hoc fortiores eos reddet: hoc omnibus diuitiis, & abundantia magis locupletabit: hoc supernam gloriam iis conferet: hoc & Dei beneuolentiam iis vbertim conciliabit. Proinde (inquit) oro, ne quid illi præferendum existimemus. Sed omnia faciamus, & agamus, ita vt tranquillitas, & pax sit cohabitantibus. Tunc autem, & filij, qui nascuntur, virtutem sequentur: quos imitabuntur & servi: & vndequaque domus virtute florebit, eritque multiplex rerum prosperitas. Nec omittendum, quod somniorum interpretes dicunt, cor esse symbolum amoris, & beneuolentię coniugum: id enim significare vxorem viri, qui somnium videt, & maritum mulieris, quæ illud videt, vt tradit Artemidorus Daldianus lib. j. c. xlvj.

Cor symbolum amoris coniugum.

20 ¶ Atqui æqualitas & similitudo beneuolentiæ est conciliatrix, materque concordiæ, familiaritatis, & amicitiæ. Contrà inæqualitas, & dissimilitudo, odij dissidijque parens est: vel teste Boëthio lib. j. de musica, c. item j. Quóque maior ac verior stabiliórque similitudo fuerit, & æqualitas, hòc firmior atque arctior est amicitia atque beneuolentia: vnde videmus iuuenes inter se libenter conuenire, senes cum senibus congregari, & doctos doctorum conuentu capi, & improbos congredi cum improbis, diuitibus consuetudinem esse cum diuitibus pauperibus item cum pauperibus, atque in vniuersum similia similibus gaudere. In quam sententiam est illud Ecclesiastici xiij. Omne animal diligit simile sibi, & omnis homo similem sibi. Omnis caro ad similem sibi coniungetur, & omnis homo simili sui sociabitur. Et Theognis dicit amicitiam cohærere inter vicinos, æquales, & senes:

Aequalitas & similitudo, parens amicitiæ.
Dissimilitudo odij.
Similia similibus gaudere.

πάντες μὲν τιμῶσιν ὅμως, ἴσοι, οἵτε καθ' αὐτ͂
ἐικῶσι χώρεις, οἵτε παλαιότεροι.

Quam ſententiam ita verrit Eraſmus:

Omnes hi ſeſe venerantur, amántque viciſsim,
Vicini æquales viribus, atque ſenes,

Apollonius autem Tyanæus apud Philoſtratum lib. 6. Ego (inquit) hoc de amore cognoſco, quòd Dei Deas, & viri mulieres, & beluæ beluas, &, vt breuiter omnia complectar, ſimiles amant ſibi ſimilia.

21 *De eadem re.* ¶Apud Homerum Odyſ. libro 17. Melanthius caprarum cuſtos conſpicatus Eumæum, ſubulcum Vlyſsis, ipſum Vlyſſem ſecum adducentem, ſed habitu ſpeciéque pannoſi ac mendici, ſcomma iacit in vtrunque, quaſi duo inter ſe ſimiles bene conueniſſent:

Νῦν μὲν δὴ μάλα πάγχυ κακὸς κακὸν ἡγηλάζει
ὡς αἰεὶ τὸν ὁμοῖον ἄγει θεὸς ὡς τὸν ὁμοῖον. Id eſt,

Nunc adeò malus ecce malum comitatur, vt vſque,
Ad ſimilem Deus adducit ſimilémque parémque.

Cuius ſententiæ meminit Plato in Lyſide, vbi & hanc quoque ſubiungit, ſimile ſimili neceſſariò ſemper amicum eſſe. Et idem lib. 6. de legi. Singuli (ait) ſemper ad ſibi ſimillimũ natura ferũtur. Et rurſum lib. eiuſdem operis 8. Amicum quidem vocamus ſimile ſibi quo ad virtutem, & æquale ſibi. & paulò pòſt: Amicitia quæ à diſſimilibus proficiſcitur, dura eſt, & aſpera: & ſæpe viciſsitudinem in nobis non habet. *Prouerbium.* Apud eundem circa initia libri 1. de Repub. Cephalus, Sæpe, inquit, plerique *Prouerbium.* conuenimus fermè æquales, antiquum illud ſeruantes prouerbium, ſenes inter nos *Aliud prouerbium.* congregamur, vt item inter ſe iuuenes. In eiuſdem conuiuio, Agathon, Scitè, ait, veteri prouerbio fertur, ſimile ſimili ſemper hærere. Platonis diſcipulus Ariſtoteles libro quæſtionum Encyclycarum 10. c. 52. quærit, Cur cognata cognatis ſibíque ſimilibus gaudent, eáque cupiunt. & rurſus quæſtio ſeq. quanquam nonnulli vtranque hanc quæſtionem ſimul iungant: Cur (ait) vnumquodque iunctum ſuo cognato, maximè ſuauiſsiméque coëant. videlicet, vt ibi annotat Petr. Apo. ſi vir & mulier ſint eiuſdem naturæ, ætatis, &c. Idem Ariſto lib. 8. Ethi. c. 1. Quidam (inquit) ſimilitudinem quandam amicitiam eſſe poſuerunt, & ſimiles eſſe amicos. vnde, & *Prouerbia.* ſimilem ad ſimilem, inquiunt, & graculum ad graculum, & ſimilia. Hæc ille. Et li. 1. Ethicorum, c. 11. quo loco de iucundis agit. Quoniam quod ſecundùm naturã eſt, iucundum eſt, omniáque genere inter ſe coniuncta, ſecundum naturam coniuncta ſunt. Idcirco vt plurimum, quæ ſimilia ſunt, ac genere coniuncta, iucunda ſunt, vt *Prouerbia.* homo homini, equus equo, adoleſcens adoleſcenti. Hinc & prouerbia celebrata ſunt, quòd æqualis æqualem delectat, quódque ſemper à ſimili ſimile amatur, & quòd beluam belua cognoſcit, & quòd ſemper graculus ad graculum, & ſimilia. Quòd autem dicit vtrobique, ſimilia, ea non ſunt parum multa, vt quæ ſunt apud Theocritum Idyl. 9.

τέττιξ μὲν τέττιγι φίλος, μύρμακι δὲ μύρμαξ,
ἴρηκες δ' ἴρηξιν. Id eſt,

Formicæ formica placere, cicada cicadæ,
Accipitri ſolet accipiter.

Illa quoque apud Gregorium Nazanzenum in illis documentis, quæ præſcripſit virginibus,

πῶλοι μὲν πώλοισι φίλοι, ἔλαφοί τ' ἐλάφοισι,
Καὶ ψᾶρες ψάρεσιν. ἁγνὸς δέ τι τίμιος ἁγνός. Id eſt,

Pulli quidem pullis amici, ceruíque ceruis,
Et ſturni ſturnis puro autem pretioſus eſt purus.

Et illud apud Varronem lib. 3. de Lingua Latina, Caſcus caſcam ducit. Item illud neſcio cuius, Cretenſis cum Aegineta. Item illa apud Hieronymum, Similes habẽt labra lactucas. Et, Balbus balbum rectiùs intelligit. Et apud Diogenianũ, Conuenerunt

nerunt Attabas & Numenius. Et alia id genus. Citat autem Aristo. vbi suprà, post pauca, Empedoclem, qui quidem simile appetere simile dicebat. Idem Aristo. libr. magnorum Moralium ij. c. 11. Nam est imprimis amicitia in similibus, vt videtur, ac dici solet. Siquidem graculus (inquiunt) graculo, sempérque Deus simile agit ad simile. Dicitur quoque canis in eadem semper tegula dormitare. Interrogatus Empedocles, cúrnam semper in eadem tegula dormit canis, fertur dixisse, quoniam simile canis habet tegulæ, & proinde ob similitudinem eò tendere. Hęc Aristo. qui & ipse lib. Moralium Eudemiorum vij. Amant, ait, vulgò se mutuò, qui similibus sunt vitiis, præcipuè fures, & lupi latronum instar grassantur. Ex Platonis quoque sectatoribus Alcinous in libr. de ipsius Platonis doctrina, ca. xxxij. scribit amicitiam propriè nihil aliud esse, quàm beneuolentiam mutuam: hanc verò tunc existere, quando vterque bonum alteri æque ac sibi esse desiderat. Quam quidem æqualitatem haud aliter, quàm per similitudinem, seruari dicit. Simile enim simili, ac moderato amicum esse: intemperata verò neque inuicem, neque moderatis congruere possunt. Porphyrius quoque, & ipse Philosophus Platonicus lib. quem de responsorum Philosophia conscripsit, Decet, ait, terrestribus Diis, terrestria atque quadrupedia animalia esse sacrificanda. Simile nanque simili gaudere, refert Euseb. de Præpar. euang. lib. iiij. ca. item iiij. Sed & ex eadem schola Chalcidius in commentariis, quos in Timæum Platonis scripsit ad Osium, Pythagoricum tradit dogma esse, similia non nisi à similibus comprehendi. In quam etiam sententiam adfert versus Empedoclis, quos ita vertit:

Terram terreno comprandimus, æthera flammis.
Humorem liquido, nostro spirabile flatu,
Pacem tranquillo, litem quoque litigioso.

Plutarchus idem in eo libello, cui est titulus, Quo pacto possis adulatorem ab amico discernere, refert huiusmodi Senarios:

γέρων γέροντι γλῶτταν ἡδίστην ἔχει.
παῖς παιδὶ, καὶ γυναικὶ πρόσφορον γυνὴ,
Νοσῶν τ' ἀνὴρ νοσοῦντι, καὶ δυσπραξίᾳ.
Λυφθεὶς ἐπῳδός ἐστι τῷ πεπραγμένῳ.
Senis senilis lingua iucundissima,
Puéroque puer, mulier apta est mulieri,
Aegrotus ægro: quem tenet sors aspera,
Multis malis exercitato est accommodus.

Epicharmus quoque apud Diogenem Laërtium in Platone:

Θαυμαστὸν οὐδὲν, με ταῦθ' οὕτω λέγειν,
Καὶ ἁνδάνειν αὑτοῖσιν αὐτοὺς, καὶ δοκεῖν
Καλῶς πεφυκέναι. Καὶ γὰρ ἁ κύων κυνὶ
Κάλλιστον εἶμεν φαίνεται, καὶ βοῦς βοΐ,
Ὄνος τ' ὄνῳ κάλλιστον, ὗς δὲ τῷ ὑΐ.
Res mira non est, ista si sic proloquor,
Ipsique nobis si placemus inuicem.
Pulchrique nati si videmur: nam & cani
Pulcherrimus canis videtur, bos boui,
Asinus asello pulcher, & sus sui.

22 ¶Sed è Latinis autoribus Cicero in ea Oratione, quam citat Iurisconsultus in l. Cicero. D. de pœnis, scilicet pro Aulo Cluentio Habito, Iam, inquit, hoc fere scitis omnes, quantam vim habeat ad coniungendas amicitias studiorum ac naturæ similitudo. Et in Catone maiore, Pares autem, inquit, cum paribus (vt est in veteri prouerbio) facillimè congregantur. Quam sententiam vsurpauit ex ipsius Platonis Phædro. Et eam sanè ad suadendam æqualitatem inter coniuges, veluti in testimonium citat Bar. in d. l. si diuortio. col. pen. ff. de verb. oblig. Et idem Tullius in libr. de Amicitia, scribit nihil esse, quod rem ad se vllam tam alliciat, & attrahat, quàm

De eadem re. ex Latinis scriptoribus.

Prouerbium.

quàm ad amicitiam similitudo:nihilque appetetius esse similium sui, nec capacius, quàm naturam. Et statim post prin.11. Philippicæ: Itaque quorum summum quondam inter ipsos odium, bellúmque meministis, eosdem postea singulari inter se cōsensu, & amore deuinxit imputrisimæ naturæ, & turpisimæ vitę similitudo. Liuius libro ab vrbe condita primo, de Arunte Tarquinio, & Tullia maiore loquens: Cōtrahit(inquit) celeriter similitudo eos, vt ferè fit, malum malo aptisimum. Quintil.auus Declamatione 307. Iungit amicitias similitudo morum. Columella lib.6. Rei Rusticæ, cap.36. Similia similibus familiora natura fecit. Plinius libro quarto epistolarum ad Fundanum: Est ad connectendas amicitias, vel tenacisimum vinculum similitudo. Symmachus in cœnis Macrobianis libro septimo. Similibus similia gaudent. Is aut alius quispiam eiusdem nominis in epistolis: Semper natura gaudet æqualibus, & familiare sibi est omne, quod simile est. Et Diuus Ambrosius lib.j. Offic. Videmus, ait, maximè pares paribus delectari. Et è recentioribus Bap. Mantua. in Falconem:

Maxima cum doctis cur habet commercia Falco?
Quòd paritas homines conciliare solet.

Ex iuribus. Quibus mirè concinit text.in c.nerui. paulò post princ.13. dist. Vnusquisque, dum hominum amicitias appetit, cuiuscunque alterius, similem sibi ducētis vitam, consortio, vt plurimum se adiungit. Et textus in cap.transmissam.ibi, consimilium sibi laicorum manus associant, de electi. Ex quo no. Ioan. And. in c.fraternitatis. colum. quarta, de frig. & malefic. quod suprà diximus, similibus similia gaudere: hincque subinfert, pares cum paribus esse matrimonio collocandos: citátque, & illud Ouidianum:

Quàm malè inæquales veniunt ad aratra iuuenci,
Tam premitur magno coniuge nupta viro.

23 *De eadem re, ex medicis.* ¶ Sed & Medici, qui rerum omnium naturas solerter scrutati sunt, memoriæ prodiderunt, similia similibus conuenire, atque salubria esse, & amica: disimilia autem contrà. Hyppocrates maximus Medicorum in libro περὶ διαίτης, id est, de ratione victus, Disimilia, inquit, in locis similibus consistere non possunt, sed non agnita vagantur: quæ verò se agnoscunt, commiscentur. Siquidem concordia inter se cōueniunt. discordia pugnant: propterea hominis anima nusquam, nisi in homine, augetur, degítve. Magnorum quoque animalium similiter. Quæ autem aliàs habent, víque aliqua discordant, non. Galenus, quem medicorum principem meritò vocauit Angel.con.pen. sanctisima, & illustrisima fœmina, in lib. de Inæquali temperatura, qui vulgò inscribitur de Dyscrasia inæquali, Non homo, inquit, hominem morsu perimit, atque vipera viperam, neque aspis aspidem. Simile siquidem simili conueniens est, atque amicum: contrarium verò inimicum, atque molestum. Augentur itaque omnia atque nutriuntur consimilibus. A contrariis verò interimuntur, atque occidunt. Atque ideò sanitatis custodia fit per similia. Idem in 2. Tech. in tracta. de ventre, cap.5. scribit, ventrem, id est, stomachum bene temperatum sibi similia expetere. Id quod extendit Haly Rodoan ad alia quoque membra corporis. In eámque rem duas quæstiones conscripsit in illum ipsum lib. Iacob. Foroliuiensis videlicet 47. & sequen. Idem rursum Galenus in 3. ipsius Tech. cap. 2. aut, vt alij distingunt, commentar. 44. Calidiora (ait) corpora calidioribus indigent alimentis, frigidiora frigidioribus, ficciora ficcioribus, humidiora humidioribus. Iterúmque commentar. 46. monet similia similibus administrari, cùm seruare velimus pristinum corporis temperamentum, alij crasim dicunt. Idem quoque libro tertio de Temperamentis, Omne, ait, animal conueniente sibi alimento nutritur. Conueniens autem cuique alimentum est, quicquid asimilari corpori, quod nutritur, potest. Et libro 6. de sanitate tuenda (alij de arte sanatiua vocant: vulgò de regimine sanitatis inscribitur) Apta sunt (inquit) humidis quidem humida, & siccis sicca. Nutritio enim fit, cùm is, qui nutrit, cibus, corpori quod alit, assimilatur. Et post pauca: Fiunt qualitatibus conuenientiæ, vtique si seruare temperam

Sanitatis custodia per similia.
Similia similibus nutriuntur.

peramentum studes, humidis naturis humectante cibo maximè quadrante, siccis verò eo qui siccet. Sed & libro eiusdem operis 1. scripserat: Similia sanis conuenire, & consuetis: humida videlicet humidis, sicca siccis, & cætera id genus. Seruari enim similibus vnumquodque: alterari verò à contrarijs. Propterea ad ægrotos referendum, quod dicitur, contraria contrariorum esse remedia. Quæ enim corpora secundum naturam se habent, iis seruari custodirique suum habitum decet. Quæ morbo aliquo premuntur, his contrà alterari, & ad contrarium habitum trahi, expedit. Idq; comprobat autoritate summi in Medicina viri Hippocratis, scribentis libro Aphorismorum 1. Humidam omnem victus rationem febricitantibus esse vtilem, præcipue verò pueris, & his, qui tali victu refici sunt assueti. Videtur enim Hippocrates in his tria deinceps pari inter se iure posuisse, morbum, ætatem, consuetudinem. Atque à morbo quidem contrarij adhibendi indicationem accipit: ab ætate, & consuetudine, similium. Febri nanque, ceu morbo calido, & sicco, humida conueniunt: puellis, quibus ætas non morbosa, sed secundum naturam sit, id maximè est vtile, quod planè est simillimum. Pari modo consuetudini, vtpote quę adscititiam ac acquisititiam naturam in corporibus gignit, contraria dedisse imprimis noxium. Et rursum lib. eiusdem operis 5. scribit, male affecto corpori semper contraria, optime se habenti similia viribus esse adhibēda. Cui prorsus similē est, quod scriptum reliquit alter nostrorum Medicorum oculus Auicenna, 4. primi, cap. 1. Aegritudo suo medicatur contrario, & conseruatur sanitas suo simili. Nec longè abest, quod tradit Isaac Medicus famatissimus in lib. dięctarum vniuersalium: Temperatis complexionibus cibaria temperata dari necesse est. Et Albertus Magnus, quem multi iure Medicis annumerant, lib. de animalibus 7. c. 2. Omnis (inquit) natura desiderat simile sibi, nisi sit omnino destituta, & deducta ad inæqualitatem & dyscrasiam. Tunc enim desiderat contrarium, sicut febricitans febre calida & sicca, desiderat frigidum, & humidum: non quidem, vt illo nutriatur, sed potiùs, vt contrarij passionem facientis reducatur & reprimatur excessus. Secundum igitur desiderium est ad simile complexioni, & ad connaturaleni cibum. Propter quod etiā Empedocles dixit, omne nutriri simile simili. Hactenus Albertus. Quorum sententias confirmat Theophrastus, quem Medicinæ peritissimum fuisse sua ipsius scripta demonstrant lib. De causis plantarum 1. c. 25. Res (ait) contraria, neque alere, neque seruare apta est, sed similis.

Contraria contrarijs curantur.

Dissimilia ferè non coeunt.

24 ¶ Mirum est, quod scribit naturæ interpres Plinius lib. 16 c. 42. ne inanimata quidem vnquam cohærere, nisi similia natura: vt si quis (inquit) lapidem lignúmque coniungat. Columella lib. Rei Rusticæ 5. c. 11. Omnis, inquit, surculus omni arbori inseri potest, si non est ei, cui inseritur, cortice dissimilis. Si verò etiam similem fructum, & eodem tempore affert, sine scrupulo egregie inseritur. Et rursum eodem c. tradit, antiquos veluti pro lege sauxisse, eos tantum surculos posse coalescere, qui sunt cortice, & libro, & fructu consimiles iis arboribus, quibus inseruntur. De cuius rei veritate disserit idem, eiusdem operis lib. 8. c. item 8. de matrimonio columbarū loquens: Curandum est (inquit) si fieri possit, vt pulli, quemadmodum exclusi sunt, nunquam separentur. Nam fere, si sic maritatæ sunt, plures educant fœtus: sin aliter, certe nec alieni generis coniungantur, vt Alexandrinæ, & Campanæ. Minùs enim impares suas diligunt, & ideo nec multùm ineunt, nec sæpius fœtant. Aesopi Apologus plane ostendit dissimilia non secum conuenire, nec esse sociabilia. Nam Carbonarius (inquit ille fabulator) rogauit fullonem, vt secum in eadem domo habitaret. Sed fullo respondit, non id se posse facere. Timeo enim (inquit) ne quæ ego dealbo, tu fuligine repleas.

Lapis ligno nō cohæret.

Arbor arbori dissimili non inseritur.

Pullos, vt exclusi sunt, coniungendos.

Carbonarius, & fullo simul habitare non possunt.

De eadē re, ex nostris.

25 ¶ Sed vt de nostris quoque loquamur, Guli. Cun. in l. vlt. C. de bon. auto. iudi. poss. affert rationem, quare in casu illius l. creditor quærit alijs creditoribus habentibus similem causam, non autem habentibus dissimilem. Quoniam (inquit) similia facilius coniunguntur, adducitque illud Aristotelis lib. 2. De genera. & corrup. cap.

Creditor alijs simili causam habentib. quæris, non alijs.

In habentibus symbolũ facilis transitus.

4. In habentibus symbolum, facilior est transitus. Ad quod etiam citat l.3.§.vlti. & l.seq.& l.sed cum patrono.in prin.& ibi Alberi.D.de bon.poss.& in l.in rem. §.item quæcunque.D.de rei vend.& l.an inutilis.§.acceptum.& ibi no.D.de accepti.quod item dictum Aristotelis citat,& iisdem iuribus comprobat Signo.consi l.2.statuto ciuitatis.col.2.versi.nonò probat.& Alberi.in l.sed & si quis.§.quæsitum.col.2.& ibi quoque Bal.in addi.col.1.versi.secundò quæro.D.si quis cautio.vbi ipse Alberi. alia iura in id allegat.& idem Alber.in l.2.in princ.C.de acce.& in l.prec[illegible]us.char. pe.nu.96.C.de impub.& aliis substi & in rub.D.de bon.poss. Bald.in l.2.in fin.D.de adop.vbi hanc afferr rationẽ,cur in arrogatione maior requiritur autoritas,quàm in adoptione.Idem Bal.consi.324.quæritur vtrum papa.vers.& si habeo feudum. lib.1.& consi.229.viso testamento col.2.lib.4.& Pet.Anc.consil.422.viso puncto. ad fi.& Iason in l.qui Romæ.in prin.col.4.versi.secundò responde.D.de verb. obli.

26 *De eadem re.*

Fœmina ad fœminã plus affectionis habet.

Posteritas à fœmina nominata,fœminas comprahẽdit.

Emphyteusis fœminas non recipit.

Nisi à fœmina cõcessa fuerit.

¶ Cæterùm idem Bal in repe.l.si cùm lex.col.6.versi.item quia statuere.C de emã. lib.posteaquam illud quoque adscripsit.In habentibus symbolũ,&c.[illegible]biũxit,Similia sibi inuicem maxime congruere,dissimilia minimè,& Pe An.consi.336.pro maiori.col.4.versi.terriò quòd proles.pulchrè dicit,quòd mater plus censetur habere affectionis ad prolem fœmineam,quam ad masculam, propter sexus similitudinẽ, proptereáque verbum posteritatis à fœmina prolatum, non tantum masculos cõprehendit,sed & fœminas quoque:citátque illud Aristotelicum,& d l.an inutilis. Et id sequitur,& dicit singu.Iason in l.sed si hac.§.liberos.in 1.no.D.de [illegible] voc.vbi & ex hoc dicit,quod licet,cùm quis accipit emphyteusim pro se & filiis, non comprehendantur filiæ.vt voluit Guid.Suz.in l.veteribus.D.de pact.& in l.quicunque. C.de seruis fugit.cum multis concordan.adductis ab ipso Iaso.in l.si quis id quod, col.4.versicu.tertio decimo.D.de iurisdict.om.iudic.hoc tamen fallit, si concessio fieret à fœmina,quę verisimiliter non minus diligit fœminam,quàm masculum,ob similitudinem sexus. Cui adde alios,id idem tenentes,scilicet Socinum in l.Gallus. §.nunc de lege.col.vlti.versic.pro quo tamen adducas.D.de liber. & posthu. & in repeti.l.cum auus.col.46.versic.tertius casus.D.de libe.& posthu. & ipsum Iasonẽ consil.117.in causa & lite vertente inter reuerendissimum.col.2.versicu.secundò principaliter.lib.4.& Philip.Decium in c.in præsentia.col.4.[illegible] alius casus.de probat.vbi & ex hoc adducit aliud singulare,quod licet alias filij naturales non excludant substitutum:fallit tamen si testator substituens esset naturalis,propter similitudinem illius qualitatis.& Franciscum Curtium iuniorem in tractatu feudo.parte 3.col.2.versi.secundo singul.Franc.Rip.lib.1.Respon.c.1.nu.74. Anto.Rube.consi.22.testator.col.2.versi.quartus casus.& Hieron Grat.consi.110. rhema.col.4.versi.circa secundum.lib.1.& diximus etiam in t[illegible].Primige. quæst. 10.versi. vlti.

Filius naturalis,patru item naturalis excludit substitutum.

27 *Similitudo nominis affectionem gignit.*

¶ Quid,quòd simplex nominis similitudo gignit nobis quãdam mutuam affectionem,atque amicitiam.Id quod liquide constat ex l.cum filius.§.pater.[illegible], Sempronio nepoti meo plus tribuas in honorem mei nominis.D.de leg.2. Nam (vt ibi dicit Accursius) ille eodem nomine vocabatur, quo & testator. [illegible] Lycon Astyanax Philosophus Peripateticus, hoc in suo testamento inter cætera adscripsit. Quæ in vrbe,& Aegina habeo,Lyconi fratri præcipua do,quod is nomẽ ferat nostrum. Ex quo vides & hanc curam, & affectionem philosophos quoque tangere. Tradit autem Liuius lib.4. ab Vrbe condita, Spurium M[illegible] Tribunum plebis fauore nominis alterius Spurij M[illegible] Equitis Ro[illegible],qui quod regnũ affectauerat a Seruilio Magistro Equitum interemptus fuerat,conatum quicquam mouere. Et Suetonius Augustum Cæsarem primos hæredes instituisse Tiberium ex parte dimidia & sextante,Liuiam ex parte tertia.quos & ferre nomen suũ iussit.Cui [illegible] quod [illegible] l.hoc iure.§.vlti.D.de [illegible] mentio cuiuspiam, qui centum alteri spopo[illegible] erat,si iurasset [illegible] turum.Nam & in l.fa[illegible].§. si in danda.D.ad Trebel.non inutilis est nominis ferendi conditio. Quibus iuribus

innixus

innixus Philip.Dec.cõſ.273.in caſu propoſito,col.2. verſi.ſed tamen prædictis,reſpõdit,valere conditionẽ illam,ſi hæres tulerit nomen teſtatoris. Et plurima teſtamenta videmus,in quibus legata relinquebantur,ea lege,vt legatarij ferrent nomina,& arma teſtatorum.

28 ¶Et ſanè illud palàm eſt,vt cum Eraſmo loquamur,inter eos qui diſsimili ſunt fortuna,diſsimili vitæ inſtituto,diſsimilibus ſtudiis,aut omnino non coire amicitiam: aut ſi coierit,non cohærere,citóque dirimi,atque ob id fieri,vt idiota ſtudioſum literarum oderit,ruſticus aulicum,iuuenis ſenem,diues pauperem,profanus ſacerdotem,vel id atteſtantibus Decretis canonicis,in c.laicos.& c.laici 2.q.7.& in c. clerici s.in prin.de immu.eccle.lib.6.Quin & in eodem genere Epicureus Stoicum,Philoſophus Iuriſconſultum,Poëta Theologum,balbus eloquentem. Hinc geminorũm gratiam fratrum Amphionis,& Zethi penè diſsiluiſſe,quòd alter lyræ ſtudioſus eſſet,alter agris colendis gauderet:ac diſsiluerat,niſi Amphion abiecta lyra fratris ingenio ceſsiſſet.Ob eandem cauſam non ſatis fuit ſynceta Caſtoris, & Pollucis amicitia:neque caruit infamia tentati parricidij,cùm vterque eodem ex ouo eſſent prognati,vt iam magis gemelli eſſe non poſſent, quòd alter pugil eſſet, alter equis delectaretur. Et vt ſcribit Hora.lib.Serm.2.Satyra 1.

Diſsimilitudo ſtudiorũ & artiũ odium gignit.

Laici clericis infeſti.

Amphionis et Zethi fratrũ diſsimilitudo. Caſtoris & Pollucis.

Caſtor gaudet equis,ouo prognatus eodem
Pugnis --

Er vt idem ſcribit,

Oderunt hilarem triſtes,triſtémque iocoſi,
Sedatum celeres,celerem gnauúmque remiſsi.

Hinc quoque malè conueniſſe Remo cum Romulo, quòd alter triſtioribus ac ſeueris eſſet moribus,alter blandior.Ex quo exiit id,quod ſcribit Lucanus,

Romuli,& Remi.

Fraterno primi maduerunt ſanguine muri.

Quod citat glo,Inſtitu.de rerum diui.§.ſanctæ quoque res. Peſsimè item conueniſſe Cain cum Abel,quòd diuerſo vitæ genere caperentur. Summum ergo amorẽ ſummæ ſimilitudinis eſſe comitem:atque adeò fictum à Poëtis,quẽadmodum Narciſſus,antè ab omni abhorrens conſortio,ſimulátque ſuam ipſius imaginem in limpidiſsimo fonte conſpexiſſet,protinus amore flagrantiſsimo cœpit ardere. Quid enim noſtri ſimilius,quàm ipſa noſtra imago? Ergo cùm doctus doctum amat, ſobrius ſobrium,probus probum,nihil aliud amat vterque,quàm ſuam ipſius in altero imaginem,hoc eſt,ſeipſum.

Cain et Abel. Narciſſus ſuã imaginẽ adamauit.

29 ¶Ex his illud proficiſcitur,vt quis ſimilis illis eſſe præſumatur, quibus cum illi eſt amicitia,conſuetudo,familiaritas:vt eſt textus,in l.eum qui. C. de epiſcopis & clericis,vbi notat Baldus quòd ratione malæ ſocietatis, præſumitur aliquis malus, & in cap.inter ſolicitudines.ex trà de purgatione canonic. & cap. clericus. 81. diſtinctione,& cap.peruenit.ſecunda quæſtione ſeptima,in quibus locis notat gloſſ. præſumi contra aliquem, vel pro aliquo, ex ſocietate.& etiam cap.didici. prima quæſtio.ſeptima.Et facit tex.in l.ædiles.§.hoc autem.ibi, imitatione conſeruorum. D. de ædili.edicto.ex quo not.Baldus,quòd qui habet malam ſocietatem,acquirit malos mores.Accurſius autem ibi adducit illud cuiuſdam,Ambula cum bonis:mores enim à coniuncto formantur.& refert Bald.conſi.95.regula iuris eſt.col.1. libro 1. vbi & ad hoc citat l.ſi cohortalis. C.de cohort. libro 12. & alia quædam. Et dicit Ange.in authent.de monac.§.cogitandum.per illum text.quod ex conuerſatione probatur bonitas,vel malitia.Ideóque valet dictum teſtis deponentis aliquem eſſe bonum vel malum,quia vidit eum conuerſari cum hominibus bonæ vel malæ famæ.& hoc idem ſentit Bald.in l.data col.10.verſicul.item ratione frequentiæ, iunctis præcedentibus.C.qui accuſa non poſſunt.Sed & gloſſ.in cap.cùm oporteat.de accuſa.ſumit argu.ex eo tex.contra aliquem ex inhoneſta conuerſatione. & idem dicit gloſſ.cap.diffinimus.18.quæſtio 2.& Cardi.in clemen.1.in 3.notab.de conceſſ. præbẽ.Quibus adſtipulatur, quod elegantiſsimè ſcripſit Oratorum princeps Tul-

Tales eſſe præſumimur, quales quibus cũ conuerſamur. Mores ex conuerſatione probari.

lius lib. 2. Officiorum, Facillimè autem & in meliorem partem cognoscuntur adolescentes, qui se ad claros, & sapientes, & bene consulentes viros Reipublicæ contulerunt: quibuscum si frequentes sunt, opinionem afferunt populo, eorum fore sui similes, quos sibi ipsi delegerunt ad imitandum. P. Rutilij adolescentiam ad opinionem, & innocentiæ, & Iuris scientiæ, P. Mutij domus commendauit. Refert Suetonius de Claudio Cæsare, illum quidem ex contubernio sordidissimorum hominum, super veterem segnitiæ notam, ebrietatis, & aleæ infamiam subijsse. Plinius in epistolis lib. 4. ad Falconem, de quodam iuuene loquens, Viuit (inquit) cum Spurina, viuit cum Antonio, quorum alteri affinis, vtrique contubernalis est. Possis ex hoc facere coniecturam, quàm sit emendatus adolescens, qui à grauissimis senibus sic amatur. Est enim illud vetissimum, γινώσκων δὲ πᾶς τὸς ἀνὴρ ἕκαστος, οἷσπερ ἥδεται ξυνών. Id est, Similis est vnusquisq; his, quorũ delectatur consuetudine. Et Libanius Antiochenus ad Cleomachum, Tales, inquit, plerunque videri solemus, quales ij sunt, qui nobis amicitia consuetudineque coniunguntur. Quam item sententiam vsurpat idem Libanius ad Nesum: & Diuus Hieronymus ad Demetriadem: Semper in comitatu tuo graues fœminas habeas: mores enim & studia dominarum plerunque ex ancillarum, & comitantium moribus iudicantur. Qualis enim quæque sit, talium consortio delectatur. Ideo Bald. in dicto consi. 95. ante fin. lib. 1. & in suo tract. quæstio. non inscienter monet iudicem, vt sciscitetur, cum quibus versatus est reus criminis, vt proinde sciat, quibus is sit moribus. Quod & ante eum scripsit Albert. Gand. in tractatu malefic. in titu. de præsump. & iudicijs dubitatis. colum. 1. & iterum in titu. de quæstio. & tor. col. 3. & Mansue. in titu. de quæstio. §. item septimo. Et vide quæ dicam infrà in 16. lege connubiali, num. 10. incipiente, quisquis ergo, & multis sequentibus.

Rei quibuscũ conuersati sunt, inquirẽdum.

30 ¶ Itaque, vt hoc tandem caput cõcludam (iam enim nimium multa de hac re diximus) cùm similitudo, & æqualitas sit veluti amoris mutui fomes, contrà dissimilitudo, & inæqualitas odij, sitq; amor inter coniuges in primis optandus, maximéque si aliud quippiã, necessarius, vt nos suprà multorum testimonio docuimus, & quidẽ etiam intestatum, id est, nullis testibus suffultum satis per se perspicuum est: illud confestim necessariò consequens relinquitur, vt similes nobis, & æquales vxores & genere, & opibus, & cæteris omnino rebus, si non inferiores, assumere, diligeréque, quantum maximè fieri potest, debeamus.

Cõclusio præcedentium.

31 ¶ Quibus & tu adde, quòd leges, legúmque consulti interpretes, facilè inter pares matrimonium præsumunt, non item inter dissimiles atque inæquales. text. est in l. imperialis. §. imò. C. de nupt. per quem dicit gloss. not. in c. aliter. 30. q. 5. quòd inter impares personas non præsumitur matrimonium, nisi interueniant instrumenta dotalia, quam facit singu. Barb. in d. l. si diuortio. D. de verbo. oblig. & consil. 6. scriptum est præclare, col. 9. lib. 1. consil. 45. scribitur bellissime. col. vlt. eodem libro 1. Et facit tex. in l. viduæ. ibi, vt si pares sint genere. & iterum in l. si donationum. ibi, inter pares. C. de nup. & in l. donationes. in princip. ibi, personis comparatis. D. de donatio. & quod voluit Bal. in l. in liberæ. in lectu. antiqua, per illum tex. D. de ritu nupt. & in l. filium. in 1. lectu. ante finem. D. de his qui sunt sui iur. & in cap. ex transmissa. col. 1. de restitu. spol. & in c. illud. col. 2. versi. nota diligenter, extrà de præsumptio. Quódque in pulchro casu consuluit ipse Bal. consil. 123. causa matrimonialis. lib. 2. & in alio casu, consi. 200. in causa ista considerandum. in vltimo dubio, versi. sed quia ista interpretatio. lib. 3. & Angel. in §. 2. per illum tex. in authen. quibus modis nat. effi. leg. & in §. adhuc. in authen. vt lic. matri & auiæ. & Paulus Cast. in l. donationes. in fi. D. de donatio. & facit c. non omnis. 33. q. 2. suprà à nobis citatum. Et quod tradit Boëthius in Commentarijs Topicor. Ciceronis, Nuptias inter impares contractas, iure contractas non esse. Et idcirco apud Apuleium lib. Meta. 6. Iupiter Psychen & Cupidinem copulaturus, Iam faxo, inquit, nuptias non impares, sed legitimas & iuri ciuilis congruas.

Matrimoniũ inter pares facilè præsumitur.

¶ Prop

32 ¶ Propterea quamuis gloss.in l.pen.C.de fideiuss.dicat,quòd si deprehensi in coitu, prætendant ad excusationem facinoris,matrimonium à se antea contractum,stabitur illorum assertioni,& præsumetur matrimonium:quam glo.ad hoc no.Cy. Bal. Saly.& Ange.ibi,& Bal.in l.falsus.col.3.versi.sed quid si ipse dominus. C.de furtis. dum allegat not.in dicta l.penul.& rursum in c.vlti.col.3.versicul.idem dico. extrà de confess.vbi etiam dicit eam esse auream.& in c.1 §.iniuria.in verbo,seu furtum. col.4.versi.quæro si Titius titu.de pace iura.fir.& consil.49. si dicta Thomasia. libro quatto.& Ioan.Ana.in c.ad audientiam.colum.4.in 7.quæstio.de homicid.& Francis.Arc.consi.80.sicut decet.col.3.& Angel.Aret.in tractatu malefic.in verbo, Che me hai adulterato la mia dona.chat.penul.versi.pone quòd quidam iuuenis. & Alexan.consi.14.animaduersis his.col.5.versi.pro hoc facit.lib.2.& iterũ cons.1. viso processu inquisitionis.col.5.versi.& pro hoc quod stari debeat.lib.3.& Cepol. cautela 42.vel secundum ordinem aliorum.44.aliquando contingit.vbi illam glo. dicit not.& consi.causarum crimin.57.super querela.col.1.& iterum colum.2.vbi illam dicit singu.& Cardi.Alexan.in cap.is qui.34.distinct.& Guid. Papæ in singul. 591.versicu.si quis depræhendatur.& Matthæ. Afflict.in constitu.Siciliæ, si quis rapere.colum.4.versic.quintò quæro.& Philip.Deci.in c. causam matrimonij.col.2. in glo.1.extrà de offi.deleg. Et facit etiam singu.eam glos.Bal.l.quicunque.col. penul.versicu.vlteriùs vides.C.de ser.fugit.& in l.eam quam.col.6.versicu.item excipiuntur nati.C.de fideicom.& in c.tertio loco.post medium.de præsump.& in sua Margar.in verbo,matrimonium.& in l.vnica.col.7.versicu.quæro,fuit quæstio de facto.C.de confess.vbi & eam dicit perpetuò menti tenendam.& Lanfran.in repe. c.quoniam contra.in verbo,confessiones.col.3.versi.quæro Petrus & Berta.extrà de proba.& Barba.in addi.ad Bal.in l.1.C.de collu.deteg.& Auto. Bauer.in tracta. de viribus iuramenti,versicu.48.nam licet aliàs.& Hippol.Marsil.in l.j.nume.69. C.de raptu virgi.& in singu.22.confessio offensi.& consil.61. post redditum.col. vlti.lib.1.Illud tamen debet intelligi,modò inter cætera concurrat personarũ æqualitas,vt quia vterque nobilis,iuuenis,&c.Ita dicit singu.Barba.in dicta l.si diuortio. innixus sing.vt ipse dicit,doctrina Bal.in dicta l.1.C.de collu.deteg.secundũ quam dicit se aliàs consuluisse. Et ita sanè consuluit dicto consi.6.col.9.lib.1.& dicto consilio 45.co.lib.1.atque etiam consi.49.scripsit præclarè.col.vlti.lib.2.& consil.vlti. sapienter magnus.col.6.eod.lib.2.& consi.26.clementissimum Deum.col.1 lib.4. & idem etiam voluit Iason in dicta l.si diuortio.col.vlti.vbi etiam facit sing.illam in ea re Bal.sententiam.& Ioan.Lup.in repe.rubr.de donatio.inter virum & vxorẽ. §.32.col.2.nu.5. Tamen Bal.in dicta l.1.de collu.deteg.non id expressim dicit, ad quod allegatur,nisi mendum sit in vulgatis codicibus,in quibus non æqualitas personarũ scribitur,sed qualitas. Quanquàm sub qualitate,æqualitas potest intelligi. Et ipse Bal.in dicto §.iniuria.titu.de pace iura.fir.loco suprà allegato dicit,quod in hoc inspiciendæ sunt coniecturæ,quia ficti matrimonij prætextus non excusat. argu.d.l.donationes in concubinam.in princip.D.de donatio.quod in idem propè recidit:quem nuncupatim sequitur Cepolla cautel.39.aut,vt alij computant.41. vidimus complures casus. Nouissime autem Alcia.in l.aliud est promittere.D.de verbo.signi.scribit tum demum illis credendum esse,si eorum affirmatio sit verisimilis: quod & idem propè est.

Deprehensis in coitu, dicentibus se matrimoniũ contraxisse, creditur.

Si inter eos sit æqualitas.

33 ¶ Adde item,quòd non solùm in matrimonio,sed & in omni societate & amicitia, nobiliores atque ditiores haud insectari debemus,sed potiùs æquales. Neque enim satis firma(quod iam diximus)neque tuta pauperi cũ opulentis amicitia est. Quod apud Plautum in Aulularia mirè exprimit Euclio, qui Megadoro locupleti ipsius pauperis affinitatem deposcenti,in hæc verba respondet:

Ditiores & nobiliores in omni societate refugiendi.

Venit hoc mihi in mentem, Magadore, te hominem diuitem,
Factiosum: me item esse hominem pauperum pauperrimum.
Nunc si filiam locassim meam tibi, in mentem venit
Te bouem esse, & me esse asellum. vbi tecum coniunctus siem,

Vbi onus neque am ferre,pariter taceam ego asinus in luto,
Tu bos me haud magis respicias,natus quàm si nunquam siem.
Et te vtar iniquiore,& meus me ordo irrideat:
Neutrobi habeam stabile stabulum,si quid diuortij fuat.
Asini mordicus scindant,boues incursent cornibus.
Hoc magnum est periculum,me ab asinis ad boues transcendere:

Ouidius lib.3.de Tristibus,Elegia 4.amicum quempiam monet,vt magnorum virorum consuetudinem atque amicitiam fugiat,veluti nõ innoxiam. Idq; pluribus versibus,quos hîc subscribere paulò longius esset,sed duos tantùm annectam:
Viue sine inuidia,mollésque inglorius annos
Exige,amicitias & tibi iunge pares.

Et multis ante seculis Iesus filius Sirach,in Ecclesiastico,cap.decimotertio,idem nos monuit,scribens:Pondus super se tollit,qui honestiori se communicat. Et ditiori te ne socius fueris. Quid communicabit cacabus ad ollam? quando enim se colliserint,confringetur.Diues iniustè aget,& fremet:pauper autem læsus tacebit. Si largitus fueris,assumet te:& si non habueris,derelinquet te. Si habes, conuiuet tecum, & euacuabit te, & ipse non dolebit super te. Si necessarius illi fueris, supplantabit te, & subridens spem dabit narrans tibi omnia bona:& dicet,& quid opus est tibi?& confundet te in cibis suis,donec te exinaniat bis & ter:& in nouissimo deridebit te,posteà videns derelinquet te,& caput suum mouebit à te,&c. Ambrosius quoque lib.3.Offic.scribit:meliores esse amicitias inopum plerunq;,quàm diuitum.In quam sententiam vetus est prouerbium ἄλω ἐκ μείζονος ἀνδρὸς,id est, fuge procul a viro maiore.

Prouerbium.

34 ¶Ad hoc nimirum spectat Aesopi fabulatoris Phrygij huiusmodi apologus: Leo, asinus & vulpes societatem inierunt,vt quod venatu cepissent,id in commune partirentur. Vbi quampiam prædam nacti sunt, leo iubet, vt asinus partiatur:ille vt erat stolidus,in treis æquas portiones distribuit. Quamobrẽ mox indignatus Leo, quòd cæteris æquaretur,asinum dilaniat.Restabat vulpes:eam deintegrò partiri iubet. Illa totam ferme prædam leoni attribuit, sibi vix paucula quædam seruans. Leo,comprobata distributione, rogat, quisnam illam partiendi docuisset artem. Et Vulpes, ἡ τοῦ ὄνου(inquit)συμφορὰ, id est, asini calamitas. Ex quo Leoninam societatem appellauit Cassius Iurisconsultus in l.si non fuerint. §.Aristo. D. pro socio.cùm videlicet omne commodum ad vnum aliquem redit, reliquis ex maxima parte fraudatis:Qualis ferme solet esse societas cum præpotentibus,plebeiæ sortis hominibus.De hac autem Leonina societate loquens Accursius §.de illa. in verbo, partem.Institu. de societ.excerptam eam dicit ex Auieni fabula. At Ioannes Fab. in eodem loco Aesopo adscribit,ex eóque refert aliam fabulam,nõ multùm(quod ad rem nostram pertinet)absimilem,subnectítque versus, quos nec ego grauabor subtexere,vt qui mirè huic loco conueniunt, tametsi rudes sunt admodum, atque inelegantes:

Æsopi in eã rem apologus.

Leonina societas vnde dicta.

Ne fortem societ fragilis,vult fabula præsens:
Nam fragilis fidus nesciet esse potens.

Citátque partem ex iis,quæ suprà ex Ecclesiastico adduximus, pauculis tamen verbis immutatis.

35 ¶Quin & vicinitas quoque(quæ aliàs affinitatis vicem obtinet, teste Terentio in Heaut.) nobilium præpotentiorúmque virorum pauperibus ipsis mala est, vt qui non desinent illos exugere,donec in nihilum redegerint.Proptereàque prouerbialiter Cardamo similes dicuntur.Cuius ea vtique natura est,vt herbarum in propinquo nascentium humorem ad se vi quadam intima perliciendo cogat arescere, vt est apud Aristophanem Poëtam Comicum,in nebulis,eiúsque interpretem. Sed de hac re multa Hesiodus lib.1. Operum & dierum:multò autem plura Columella libro Rei rusticæ 1.c.3.

Vicinitas potẽtiorum fugienda.
Prouerbium.
Cardami natura.

¶Nec

35 ¶Nec tamen velim existimes, ex his quæ dicta sunt de nobilitate vxorũ, me omnino reiicere matrimonium vxorum nobilium, quoniam, vt scribit Plutarchus in libr. ὑπὲρ εὐγενείας, pro nobilitate, citatus à Stobæo Florilegij cap. lxxxvj. Ἄπιστος ἡ τῶν σοφιστῶν συκοφαντία κατὰ τῆς εὐγενείας οἱ μηδὲ τὰ ἐν μέσῳ, καὶ πᾶσι γνώριμα σκοποῦσιν. ὅτι πρὸς τὰς ὀχείας τοὺς εὐγενεῖς ἵππους καὶ κύνας ὠνοῦνται, καὶ τῶν ἀμπέλων, καὶ ἐλαιῶν, καὶ τῶν ἄλλων δένδρων. ἀνθρώπου δὲ οὐδὲν ὄφελος νομίζουσιν εὐγενείας εἰς τὰς μελλούσας διαδοχάς, ἀλλ' ἴσον πείθονται, βάρβαρον εἶναι καὶ ἑλληνικὸν σπέρμα. καὶ οὐκ οἴονται λεληθυίας τινὰς ἀρχὰς καὶ σπέρματα ἀρετῆς συγκαταβάλλεσθαι τοῖς γεννωμένοις· ὥσπερ τοῦ Τηλεμάχου τοῦ Ὀδυσσέως, ἐφ' οὗ καὶ πάνυ τοῦ ὀνόματος ὁ ποιητὴς εἴρηκεν, ἐνέστακται μένος ἠΰ· ὡς ἂν ἐν ταῖς ὀλίγαις σπερμάτων σταγόσι καὶ τῶν ἀρετῶν συγκειμένων ἀγαθῶν. Id est, ex Gesneri traductione: Absurda est Sophistarum contra nobilitatem calumnia: qui vulgaria etiam & omnibus notissima non considerant: nempe quòd generandæ sobolis gratia generosi equi & canes emantur. item vitium, olearum, & reliquarum arborum optima quæque semina. Homini autem ad futuram successionem generis nobilitatem nihil conferre putant: sed tantundem valere, siue barbaram, siue Græcam originem. Neque credunt, latentia quædam principia, & semina virtutis in generatione liberis communicari: vt Telemacho Vlyssis, de quo Homerus, clarissimo vocabulo vtens, dixit, Instillata tibi patris virtus: tanquam assereret, ad paucas seminum guttas paternæ virtutis bona constare. Locus autem ille Homeri èst lib. ij. Odysseæ, cuius integer hic est versus:

Εἰ δή τοι σοῦ πατρὸς ἐνέστακται μένος ἠΰ.

Si iam tui patris instillata est vis generosa.

Illi autem sententiæ Plutarchi succinit alia Theognidis in eo libr. cui titulus est, γνῶμαι ἐλεγειακαί, quam nos adscripsimus infrà in vij Leg. connubiali, nu. 13. & in opere de nobilitate, cap. iij. nu. vij. vbi & alia multa ad hunc locum pertinentia videbis. Non fugiendæ ergo sunt nobiles vxores, sed multò nobis nobilitate superiores. Sit igitur hæc quinta Lex connubialis. *Quinta lex cō nubialis.*

VXORES AEQVALES, AVT INFERIORES GENERE, ET OPIBVS DVCVNTO.
SVPERIORVM CONNVBIA OMNINO FVGIVNTO.
NEC TAMEN PROPTEREA VXORVM NOBILIVM MATRIMONIA DEVITANTO.

IN SEXTAM LEGEM CONNVBIALEM, GLOSSAE PRIMAE PARS SEXTA.

❧

1 NON solùm autem in genere & opibus, de quibus affatim locuti sumus, habenda est æqualitatis ratio, sed & in ætate: de qua quoniam strictim tantùm, & velut per transennam, & coniunctim diximus, operæpretium visum est, ne rem maximi ponderis quodam modo neglexisse videamur, de ea paulò latiùs, atque separatim, seorsimque ab illo capite scribere. Ioan. Fab. in Rubrica Insti. de nupt. monet eùm, qui se matrimonio mancipare voluerit, vt tria præcipuè attendat: in quibus illud est, vt parem ætate assumamus, in id referens illud Prouerbiorum 5. Lætare cum muliere adolescentiæ tuæ. Cui concinit & illud Malachiæ ij. Dominus testificatus est inter te & vxorem pubertatis tuæ, quam tu despexisti. Et paulò inferiùs: Vxorem adolescentiæ tuæ noli despicere. Atque illud Theognidis Megarensis Poëtæ vetustissimi & celeberrimi, *Aequalitas cōiugum in ætate seruanda.*

ἐν δ' ἥβῃ παρὰ μὲν ξυνομήλικι κάλλιον εὕδειν
ἱμερτῶν ἔργων ἔξερον ἱέμενον. Id est,

In adolescentia verò iuxta quidem æqualem melius est dormire,
Desyderabilium operum amorem satiantem.

2 ¶Sed vt ad huiusmodi ætatis æqualitatem commodiùs describendam perueniamus, illud imprimis obseruandum monemus, puellas nobis & virgines despondeamus, vt gratis illas moribus imbuamus. Quod & Cumæus ille Poëta Hesiodus præcepit in eo opere, cui titulum nuncupauit, Opera & dies, lib. 2. cuius carmen est,

Virgines ducenda vt gratis moribus imbuantur.

παρθενικὴν ϗ γαμεῖν ὥς κ' ἤθεα κεδνὰ διδάξῃς.

Et eius autoritate subnixus Aristoteles lib. Oeconomicôn 2. c. 4. Quam sententiã fulcit Næuius Poëta antiquus in Gymnastico, inquiens, Vtrum est melius virginẽ, an viduam vxorem ducere: Virginem, si musta est, id est, si nouella est, instar musti, vt Nonius Marcellus annotauit. Hoc nimirum est, quod intelligi voluit Plautus alter Poëta Comicus in Sticho, vbi Pinacium mulier Antiphoni sciscitanti, vtram potius duceret in vxorem, virginémne, an viduam:

Musta quid sit.

E malis multis, malum quod minimum est, id minimum est malum.

Longo autem interuallo antè Moyses suis legibus monuit, vxores virgines ducendas, vt videre licet apud Iosephum lib. Antiquitatum Iudaicarum 4. c. 8.

3 ¶Ideóque Veneti solent suas admodum puellas virgines matrimonio collocare, vt colligitur ex Cardin. Flor. consi. 49. cùm testatoris voluntas, iuncto casu præcedenti. Rectèquidem ac sapienter illi diiudicant. Puellam enim virginem tunc tenetam & mollem, ac rudem, atque informem, in quemuis habitum sequacem, & in vtranque partem flexibilem, facillimè, quocunque duxeris, trahes, ad tuámque vitæ rationem haud ægrè formabis. Natu autem grandiores, & viduas, quibus & sui iam & alieni mores pertinaciter insederunt, ægerrimè reformabis. Præsumptum est enim, vt eleganter scribit Vlpianus in l. præcipiunt. D. de edil. edict. ea mancipia, quę rudia sunt, simpliciora esse, & ad omnia ministeria aptiora, & dociliora, & ad omne ministeriũ habiliora. Trita verò & veterata difficile esse reformare, & ad suos mores formare. Quo in loco Saly. & Barptol. Cepo. appositissimè not. viduas scire sua & aliena vitia. Eam autem Iurisconsulti sententiam eleganti metaphora extulit Ouidius lib. 1. de Remedio amoris:

Veneti suas puellas admodum virgines maritant.

Iuuenes facilè & formantur et reformãtur, non etiã senes. Vidua sciunt sua & aliena vitia.

Quæ præbet latas arbor spatiantibus vmbras,
Quo posita est primum tempore, virga fuit.
Tunc poterat manibus summa tellure reuelli:
Nunc stat in immensum viribus aucta suis.

Idcirco & Virgilius lib. 3. Georg.

Iam vitulos hortare, viámque insiste domandi,
Dum faciles animi iuuenum, dum mobilis ætas.

Ex hoc idem Virg. lib. Georg. 3. optimam vocat ætatem primam ac teneram,

Optima quæque dies miseris mortalibus æui
Prima fugit.—

Quoniam scilicet, vt interpretatur Seneca, epistola ad Luciliũ 108. possumus iuuenes discere, & facilem animum & adhuc tractabilem ad meliora conuertere: quia hoc tempus est idoneum laboribus, agitandísque per studia ingeniis, & exercendis per opera corporibus.

4 ¶Sed quod ad viduas peculiariter attinet, cui vnquam fuit dubium, quin priorum maritorum mores vel corruptissimos, optimos tamen arbitrantes, ob id solùm, quòd illis sunt assuetæ, tuos omnino, etiã probatissimos, aspernentur. Hinc assiduæ querelæ, domestica conuicia, quotidianæ exprobrationes, quicquid egeris, fecerísue, quod forte fortuna displiceat, confestim priorem maritum ob oculos obiiciẽt. Et vt Libanius scribit ad Phremilium, non deerunt querelæ, se priori viro fuisse chariorem. Accur in Authen. de fideiuss. in ipso ferme rituli ingressu, in verbo, apparentem, scribit vxorem tum demum de morte boni mariti cõqueri, cùm minus

Viduas nõ esse ducendas.

bonum

bonum sortita est. Ego verò asseuĕranter affirmo, etiamsi multò melior maritus, nedum si peior contigerit, nouam semper vitæ rationem horrere, atque execrari, insuetósque mores fastidire: vt etiam apud nos innuit text. in §. vlti. xxiij. q. vj. & alibi late diximus. Propterea Aesopus ille fabulator egregius, & Philosophus maximus, dicit, famulos tunc maxime priores dominos desiderare, cùm secundorum ceperint experientiam. Idque indiscriminatim asserit nullo bonitatis prauitatísque delectu. Nam & ferè semper aliàs id videturoptimum, cui primùm assueueris. Ideóque Theodorus Tragœdiarum actor, nulli vnquam concedere voluit, vt ante se ageret: quasi magis faueant auditores illis, quos primùm audierint: vt refert Aristoteles lib. Politicôn vij. capit. xvij. vbi & hoc subiungit, idem contingere in conuersationibus hominum, & rerum. Omnia enim (inquit) prima nos magis delectāt. Cæterùm ita natura comparatum est, vt præterita semper meliora præsentibus videantur, propterea quòd nulla tanta est felicitas aut voluptas, quæ non multum habeat amaritudinis, aut fellis admistum. Quod cùm adest, vrget nos acriter: cùm abiit, non adeò magnum sui sensum relinquit: vnde fit, vt minus videamur transactis malis affecti esse, quàm afficiamur præsentibus. Porrò legibus Mosaicis Leuitici, cap. vigesimoprimo, & Ezechielis cap. quadragesimoquarto, prohibebatur, ne viduam vxorem sacerdos duceret, illa ipsa ratione, vt tradit Hieronymus ad Fabiolam, de vestitu sacerdotum, ne ea pristinarum meminerit voluptatum. Quanquam id aliò refert Isychius Hierosolymitanus, libr. sexto Commentariorum in Leuiticum, eum ipsum locum enarrans. *Sacerdos cur viduam duce re prohibebatur.*

5 ¶ Idcirco non iniuria derisus fuit Bulgarus, cùm inciperet legere l. rem non nouam. C. de iudi. propterea quòd nocte præcedente viduam vetulámque desponsasset, vt in ea ipsa l. retulit Accurs. Plutarchus autem in libro de Euthymia, id est, tranquillitate animi, taxat Euphorionem, quòd cum prædiuite vetula concumbere cuperet. Idem in Demetrio refert, quod cùm Antigonus pater ipsi Demetrio iuueni suaderet, vt vxorem duceret Phillam Antipatri filiam, & Cratero olim iunctam, cuius erat apud Macedones insignis beneuolentia, ísque eam, vt vetulam aspernaretur, insusurrauit pater illud Euripideon, *Bulgarus derisus, quod vetulam despon sasset.*

ὅπου τὸ κέρδος, παρὰ φύσιν γαμητέον.

Vbi affulserit lucrum, ibi verò præter naturam ducenda vxor.

Olim verò apud quosdam Germanos virgines tantùm nubebant, & cum spe & voto vxores semel transigebantur. Sic vnum accipiebant maritum, quomodo vnum corpus vnámque vitam, ne vlla cogitatio vltra, ne longior cupiditas, ne tanquam maritum, sed matrimonium ament. *Vxor præter naturā ducēda, si lucrum affulserit.*

6 ¶ Mirum est autem, quod scribit Ptolomæus Alexandrinus Quadripartit. libro quarto, cap. item quarto, statim post principium. Quòd si in altera duarum quartarum Luna permaneat in natiuitate viri, tunc in iuuentute matrimonium contrahet, vel post suorum annorum plenitudinem iuuenculam vxorem accipiet. Si autem in altera duarum occidentalium occiderit, tarde vxorabitur, vel sibi vetulam subarrabit. Sed & Iulius Firmicus Astronom. libro quinto, capite primo, Si in Piscibus horoscopus fuerit inuentus, & in Leone fuerit occasus, cum anu matrimonium copulabit, aut cum vidua. Et eodem libro quinto, capite tertio, Dabit Saturnus in Ariete positus viduam, aut ab alio stupratam. Et iterum, Si Saturnus ad Virginis signum accesserit, viduam sortietur vxorem. Et vide, quæ etiam dicam intrà, numero vigesimonono, nec est quod sibi. in fin. & numero trigesimoquinto, nec tamen hinc. *Astrorum vi vxores vel puellas vel anus ducimus.*

7 ¶ Sed & sicuti viduas & ætate grandiores fœminas non debemus assumere in vxores, ita & illud quoque maxime cauendum est, vt & è nostris monet Cepo. in l. præcip mus. numero 7. D. de ædilit. edict. ne seniores & prouectæ ætatis viri matrimo-

Seniores non matrimonium capessant. nium capessant, præsertim cum puellis & iunioribus, nisi velint se ludibrio, contemptui, fastidio esse vxoribus: quæ cùm nihil magis cupiant (earum tenera, atque ebullienre & feruida ætate hoc ipsum imprimis desiderante) quàm matrimoniali operi frequenter incumbere, suo se voto fraudari (repugnante e diuerso nimirum ætate virorum) impatienter ferunt. Senes enim non sunt apti palęstræ venereæ, parúmq; diligenter fundum vxorium colere possunt: cùm senectus frigida sit, & sicca, vt scripsit Aristoteles in eo lib. quem de Longitudine & breuitate vitæ composuit, & li. 5. de Generatione animalium, c. 4. & alibi sæpe. & Hippocrates Apho. lib. 1. cap. 14. Et Galen. lib. 5. de Sanitate tuenda, non semel, & de Substantia virtutũ animaliũ, li. 10. & li. itẽ 1. de Accidenti & morbo. & lib. de Temperamẽtis, & lib. cui titulus est, Corporis temperaturã sequi animi mores: vbi prætereà dicit, senectutem exanguẽ esse. Rursumq; in 2. Tech. c. 20. quem locum explanans Haly Rodoan, dicit, quòd omnis complexio conuertitur in fine ætatis ad complexionem frigidam, & siccam. Paulus Aegneta lib. 1. ca. 23. & Auicenna lib. 1. fen. 1. doct. 3. c. item 3. Iohannitius in Isagog. cap. 10. de qua re longè etiam latéque disputat Iacobus Forolniuensis in suis in eundem secundum librum Techn. Gal. quæstionibus, 41. quæstio. & è nostris hoc quoque affirmat Lucas Pen. in l. 2. colum. quoque 2. C. de Primi. lib. 12. & Domi. in proœmio lib. 6. in §. quem librum: vbi ex autoritate Physicorum, senectutem comparat Autumno, qui frigidus est, & siccus. Hincque illud Virgilij libro quinto Aeneidos:

Senectus frigida & sicca.

Senectus Autumno comparatur.

--Sed enim gelidus tardante senecta
Sanguis hebet, frigéntque effœtæ in corpore vires.

Et libro 8.

Sed mihi tarda gelu, seclisque effœta senectus
Inuidet imperium.--

Senectus ex caloris defectu. Nam Parmenides apud Stobæum Sermo. 112. dicebat γῆρας γίνεσθαι παρὰ τὴν τοῦ θερμοῦ ὑπόλειψιν. Id est, senectutem ob caloris defectum fieri. Siccitatem autem latis probat asperitas & squalor cutis. Vnde à Græcis vocantur γέροντες, vt tradit Plutarchus lib. Symposiacôn 3. c. item 3. non quasi, εἰς γῆν ῥέοντες, id est, in terram fluentes, sed quasi γεηροὶ, id est, terrestres. Et hanc quoque siccitatem planè adstruunt, qui senectutem exanguem ac sanguine exhaustam dicunt, vti diximus ex Galeno. Cui concinit Silius lib. 2.

Senectus exãguis.

--Exanguésque merendo
Stant prima inter signa senes.--

Et Lucanus libro 5.

Vos despecta senes, exhaustáque sanguine turba.

Senectus hyemi cõparatur. Frigiditatem autem senectutis euidenter adstruunt, qui & eam hyemi comparant, vt Eratosthenes & Patrocles apud Stobæum Serm. 113.

8 ¶ Porrò autem siccitas & frigiditas res sunt maximè contrariæ & voluntati & potentiæ coëundi, quam calido & humido (quemadmodum omnes rerum scriptores naturæ asserunt) constare certum est. Et vt scribunt Galenus li. 6 de Sanitate tuenda, & Paulus Aegineta li. 1. c. 35. Veneri natura calida & humida idonea est: de quo & nos latiùs postea dicemus in 9. Lege connubiali nu. 150. inc. at calor. Ideóque Iuuenalis Saty. 10. loquens de senectutis incommodis,

Siccitas & frigiditas coitui maximè aduersantur.

Senes in Venerẽ segniores.

--Coitus tam longa obliuio: vel si
Coneris, iacet exiguus cum ramice neruus:
Et quamuis tota palpetur nocte, iacebit.

Ex quo est & illud Martialis lib. 11. Epigram. 82.

Cum sene communem vexat spado Dindymus Aeglen:
Et iacet in medio sicca puella toro.
Viribus hic operi non est, hic vtilis annis,
Ergo sine effectu prurit vterque labor.
Supplex illa rogat pro se miserisque duobus:

Hunc

Hunc iuuenem facias, hunc Cytherea virum.

Ouidius autem libr.j Elegi.

Quæ bello est habilis, Veneri quoque conuenit ætas.

Turpe senex miles, turpe senilis amor. Et subdit:

Quos petiere duces annos in milite forti,

Hos petit in socio bella puella viro.

Senex in Venerem segniores.

Quam similitudinem secutus Flor.noster in l.inuiti.D.de testi.dicit,quòd quemadmodum is,qui quinquagesimum quintum annum natus est,bello non est idoneus, idéoque vacationem militiæ obtinet, vt dicit voluisse gloss.in l.ij.C.de his qui non imple.stipen.libr.x.ita nec idoneus est rei vxoriæ.Et ad hoc dicit eam glos.esse notandam.Quibus consonat illud Virgilianum lib.iij.Georg.

Frigidus in Venerem senior, frustráque laborem

Ingratum trahit: & si quando ad prælia ventum est,

Vt quondam in stipulis magnus sine viribus ignis,

Incassum furit.-.

9 ¶ Agatho in Platonis Sympofio, recenset Cupidinem deorum omnium maximè iuuenem esse,ciúsque rei argumentum affert,quòd senectutẽ fugit, eamque natura odit: iuuenibus autem se misceet, cum sit vetus prouerbium, Simile simili semper hærere. De qua re etiam loquens Tzetzes Histor.Chil.v.cap.xv.

Cupido omnium Deorum maximè iuuenis.

νέον δὲ τοῦτον γράφουσι συνάμα καὶ ὡραῖον

ὡς τῷ ἐρᾶσθαι καὶ ἐρᾶν πρεπώδης νέα φύσει.

Iuuenem autem hunc pingunt, simul & formosum

Veluti quòd amari & amare deceat iuuenilem ætatem.

Scribit idem Plato de Republica lib.j. circa initia, quòd senectute libidines restinguuntur,& in ea ætate pax est,& libertas a rebus venereis. Quem locum imitatus Cicero de Senectute ita inquit: O præclarum munus ætatis, siquidem id aufert à nobis,quod est etiam in adolescẽtia vitiosissimum! de voluptatibus enim venereis potissimum loquitur. Et e nostris Archi.in cap.tanta.lxxxvj. di.dicit, quod senectus à voluptatibus liberat,impudentissimis dominis, imponitque modum libidini. Cuius rei tex.est in c.fraternitati.xxxiiij.di. vbi ætas senilis futuræ incontinentiæ suspicionem aufert.& in cap.cum in iuuentute.de præsump.vbi scribitur,quòd labes huiusmodi libidinis, quæ nonnunquam in iuuentute contrahitur, in senectute frequentiùs expiatur. Hincque illud Basilij illius Magni, ἡ ἐν γήρᾳ σωφροσύνη, οὐ σωφροσύνη, ἀλλ᾽ ἀκολασίας ἀδυναμία .id est, Continentia in senectute,non continentia est, sed libidinis impotentia.

Senectute libidines restinguuntur.

10 ¶ Sophocles autem iam vetulus à quopiam interrogatus, possetne congredi cum muliere, Bona verba (inquit) o homo: nam liber iam sum factus,& ab inclementibus istis & furiosis dominis aufugi ætatis beneficio. Autor Plutarchus in libello περὶ φιλοπλουτίας, id est, de cupiditate diuitiarum: iterúmque in libr. εἰ πρεσβυτέρῳ πολιτευτέον, id est,num seni gerenda Respub. Huius verba Græca hæc sunt, ὁ γὰρ Σοφοκλῆς ἄσμενος ἔφη τὰ ἀφροδίσια γεγηρακὼς ἀποπεφευγέναι, καθάπερ ἄγριον καὶ λυττῶντα δεσπότην. Quod & Plato statim in princ. lib.j.de Repub.& Tullius lib.de Senect.& Valerius Maximus lib.iiij. cap.ij. Philostratus in Vita Apollonij Tyanei, Clemens Alexandrinus lib. Pædagog.ij.cap.x. & Marcellinus ad eundem propemodum tradiderunt. Quanquàm scio Athenæum & Hegesandrum tradidisse, Sophoclem ipsum iam senem Theoridem & Archippen deperiisse.

De eadem re.

11 ¶ Sed vt redeamus ad principale nostrum institutum, superioribus concinit illud Flacci Tibulli antiqui Poetæ Comici in tabula, cui Helenam nomen posuit, apud Fulgentium de Vocum antiquar. interpretatione,

Tune amare audes edentule, & capularis senex:

Illius quoque alterius Comici Plauti in Mercatore,

Tun', capite cano amas senex nequissime?

Si vn

Si vnquam vidisti pictum amatorem, hem illic est, Et paulò pòst:
Nam meo quidem animo vetulus decrepitus senex
Tantundem, quasi sit signum pictum in pariete.
Proinde apud eundem autorem in Milite Palæstrio luculenter dicit, adolescentulam mulierem esse & nuptam & viduam, quæ seni nupta est.

12 ¶ Nam licet ea verè nupta sit, tamē censetur esse vidua, cùm maritū habeat senem, ideóq; inutilē ex sententia Accursij in l.vlt. C. ad leg. Faui. de plagia. Id quod Bald. ibi trahit ad priuilegia concessa viduis, vt videlicet huiusmodi mulieribus cōpetāt, quæ habent maritos inutiles: quod multū notandū esse Iason dicit in repe. l. si is qui pro emptore. col. 53. versi. adde quod Io. de Lig. D. de vsuca. Illā autē glo. dicit valde sing. Alex. in addi. Bar. in l. elegāter. §. qui reprobos. D. de pig. act. & cōsi. 104. statutū loquens. li. 1. & Barb. cōsi. 46. scripsit præclarè. col. 1. li. 1. & in tract. de præstantia Cardinaliū, parte 1. q. 12. col. 1. vbi & hoc dicit procedere in statutis loquentibus de viduis. quod & idē dicit Fely. in c. significantibus. col. 3. de offi. & pot. iudi. deleg. Sed & illā glo. sequitur Iason in l. si dari. circa mediū. D. de verb. obl. & Franc. Pur. in l. 1. col. 7. versi. ex quo dicto. D. de iuris. om. iud. Et hoc certè confirmat text. in c. inter corporalia. extrà de transla. præla. vbi ecclesia dicitur viduata sponso, id est, Episcopo, quæ habet Episcopum inutilem: quod ibi Bald. etiam trahit ad mulierem, quæ habet maritum inutilem. Húcque spectar, quod apud Ouidium Deianira se viduā esse profitetur, quoniam nullas ex marito Hercule oblectationes referebat, cùm ferè semper longiùs abesset:

Vidua dicitur quæ maritum senē habet, aut aliàs inutilē. Priuilegia viduarū huiusmodi fœminis competunt. Statuta loquētia de viduis habent locum in istis.

Deianira se viduam dicebat.

Vir mihi semper abest, & coniuge notior hospes,
Monstráque, terribiles persequitúrque feras.
Ipsa domo vidua votis operosa pudicis
Torqueor, infesto ne vir ab hoste cadat.

Licet enim ibi vidua, ad domum referatur, tamen non ob aliud domū viduam vocat, quàm quòd ipsa vidua esset ob mariti absentiam. Et Plautus in Sthico Penelopen, quæ diutiùs marito suo caruerat, viduam quoque appellat:

Penelope vidua.

Credo ego miseram fuisse Penelopen soror suo
Ex animo, quæ tandiu vidua viro suo caruit:
Et Seneca Tragœdiographus in Agamemnone:
Decem per annos vidua respiciam virum?
Ibi enim Clytæmnestra loquitur de Agamemnone marito.

13 ¶ Sed vt ad institutum negotium redeamus, Euripidis sententia est, in Danaē, apud Stobæum c. 49.
Καὶ νῦν παραινῶ πᾶσι τοῖς νεωτέροις,
Μὴ πρὸς τὸ γῆρας τοὺς γάμους ποιουμένους
Σχολῇ τεκνοῦσθαι παῖδας, οὐ γὰρ ἡδονή,
Γυναικί τ' ἐχθρὸν χρῆμα πρεσβύτης ἀνήρ.
Et nunc iuuenes adhortor omnes,
Ne in senectute nuptias celebrantes
Vix liberos procreent. Nec enim voluptas est,
Sed res inimica mulieri senex vir.
Et post pauca:
πικρὸν νέᾳ γυναικὶ πρεσβύτης ἀνήρ.
Amarus iuueni vxori senex maritus.

Senex vir inimica rei vxori.

Homerus autem longo ante tempore satis docuerat, nihil oblectationis, nihil voluptatis esse mulieri in sene marito. Nam cùm aliquando incidisset in mulieres, quæ Ceteri sacrum faciebant in triuio, vnaque ex iis iussisset illum facessere, ille indignatus hæc in eam cecinit, vt tradit Herodotus in vita illius:
Κλῦθί μοι εὐχομένῳ κουροτρόφε, δὸς δὲ γυναῖκα
Τήνδε νέων μὲν ἀνήνασθαι φιλότητα καὶ εὐνήν.

Ἥδε

Ἤδ᾽ ἐπιτερπέσθω πολιοκροτάφοισι γέρουσιν,
ὧν ὤρη μὲν ἀπαμβλύνεται, θυμὸς δὲ μενοινᾷ.

Quæ quidem ita non infeliciter vertit Conradus Heresbachius:

Audi flaua Ceres, precor, hoc mihi perfice votum:
Hanc nunquam iuueni matronam iunge marito:
Sed tremulo sit nupta seni, cui vertice cani
Fundantur crines, gelida superante senecta:
Is cupiat tantùm, effecto nil corpore possit.

Tanquàm scilicet maius malũ non potuisset Homerus ei mulieri imprecari, quàm vt seni viro nuberet.

Roma. vxores mense Maio non ducunt.

14 ¶ Plutarchus autem problematon c. 85. quærit, cur mense Maio Romani vxores non ducant: cuius rei hanc inter cæteras rationem affert, quòd Maius à maioribus natu appellatus est. Iunius à iunioribus. Nuptiis verò accommodatior est iunior, scribente, vt subdit, Euripide in Andromache: licet is locum non adscribat.

Ἀλλ᾽ ἢ τὸ γῆρας τὴν Κύπριν χαίρειν ἐᾷ,
ἥ τ᾽ Ἀφροδίτη τοῖς γέρουσιν ἄχθεται. Id est,

Verùm senecta iubet valere Cypridem:
Et ipsa rursum infensa senibus est Venus.

Vel sic propemodum ad verbum.

Sed aut senectus Venerem valere iubet,
Aut Venus senibus molesta est.

Dionysij senis ad nuptias rogati responsum.

Proinde, vt subdit Plutarchus, abstinent nuptiis, Iunium expectantes, qui Maium deinceps protinus excipit. Cuius etiã ceremoniæ meminit Ouid. li. 5. Fastor. Sed & illius sententiæ Euripidis meminit & ipse Plutarchus in li. Nũ seni gerenda sit Respublica. Cæterùm idẽ ipse in Solone scribit, Dionysiũ Tyrannũ iam vetulum, cùm rogaretur à matre, vt quandã ex ciuibus in matrimoniũ acciperet, respõdisse, Ciuitatis quidẽ leges abrogari à tyrãno, naturæ autẽ leges cogi nullo modo posse, si præter ætatẽ vxori se iunxerit. Hãc autem absurditatem ac deformitatẽ sibi in ciuitatẽ minime inducendã videri. Nec permittendũ, vt affinitates alieno tẽpore fierẽt, quæ neq; gratiæ quippiã, nec officij, nec finem nuptiarũ essent habituræ. Verùm in senẽ, qui ducit puellã, à diligente principe, aut legum latore id optimo iure queat dici, quod in Philoctetẽ dictũ memoratur, Quàm bene igitur nubere potes miser, ac habitans in thalamo diuitis vetulę, vt perdices, ex cõcubitu te pinguem cõperiens, trãtibis ad sponsam viri indigentẽ. Ita enim legitur vulgò in nostris codicibus Latinis, & quidem corrupte, vt & Græci quoque codices quotquot hactenus vidimus, corrupti sunt: sed ita tamen, vt facile ex iis intelligas, non Dionysium ipsum à matre rogatum vxorem accipere, sed matrem ipsam virũ ducere voluisse, eiq; Dionysiũ illud dixisse, τοὺς μὲν γὰρ τῆς πόλεως νόμους λελυκέναι τυραννῶν, τοὺς δὲ γὰρ φύσεως, οὐ δυνατὸς βιάζεσθαι, γάμους συμφαινομένους παρ᾽ ἡλικίαν. Cui plane consonat, quod tradit ipse Plutarchus in Apoththegmatis, nempe Dionysium ipsum matri suæ præter ætatem nubere cupienti dixisse, Ciuilia quidem iura violari posse, naturæ autẽ minime. Athanasius (imo is est Theophylactus) enarrans illam Pauli ad Hebræos postremo c. sentẽtiam, qua protulit honorabiles nuptias in omnibus, Nuptiæ (inquit) ætate prouectioribus minùs conueniunt. Et Claudianus in Carm. de nuptiis Honorij & Mariæ, à domicilio Veneris submouet & excludit senium:

Hos inter petulans alta ceruice iuuentus
Excludit senium.

Ciceroni probro datũ, quòd senex puellam duxisset.

Non iniuria igitur probro datum est Ciceroni, quòd sexagenarius Publiam virginem vxorem duxisset: quod excusare volens Tyro libertus illius, idcirco id factũ fuisse tradidit, vt æs alienum, quo maxime obruebatur, dissoluere posset: erat enim Publia opulentissima. Cuius rei meminit Plutarchus in vita illius. Sed & Pompeius ob id repræhensus est, quod iam in ætatem vergens, duxisset Corneliam Metelli S[ci]pionis filian[m], & iuuenem, & multis amoris gratiis dotatam, filióque ipsius

magis copulandam, vt & ipse Plutarchus tradit in vita illius.

Venus & Saturnus repugnantes.

15 ¶ Hæc autem haud dubiè palàm adstruit Astronomica ratio. Venus enim præses rei vxoriæ, & Saturnus senectutis antistes, vt Astronomis placuit, omnium maxime sunt inter se inimici, sibique e diametro repugnantes, & diuersi. A quo non longe dissidet, quod prodit Proculus Platonicus Philosophus, ætatum ordinem sequi ordinem vniuersi, planetarúmque rationem. Septimam autem, & eam quidem postremam, Saturni consequi potestatem: in qua naturæ consentaneum est, à generatione sequestrari, & à corporeis abiungi, alteram & incorpoream vitam affectando. Nam decrepitos inuadens Saturnus implet naturæ suæ malis, frigiditate, pigritia, & tristitia querula. Quod & à Marsilio Ficino inter Platonicos non postremo, annotatum est: vt non immeritò cecinerit, quisquis is fuit apud Græcos,

Γέρων ἐραστὴς ἐσχάτη κακὴ τύχη.

Senex amator miserrimus.

Quo significatur, extremam sortem malorum esse senem amatorem. Cui concinens Menander apud Stobæum Ser. 113.

Οὐκ ἂν γένοιτ᾽ ἐρῶντος ἀθλιώτερον
Οὐθὲν, γέροντος πλὴν ἑτέρου γέρων ἐρῶν.
Ὃς γὰρ ἀπολαύειν βούλεθ᾽ ὧν ἀπολείπεται
Διὰ τὸν χρόνον, πῶς οὗτος οὐκ ἔστ᾽ ἄθλιος;
Nil miserius esse potest amante
Sene, nisi alius senex amans
Nam qui frui cupit rebus à quibus arcetur
Propter tempus, quomodo ille non miser est?

Et Aristophanes in Ἐκκλησιαζούσαις, id est, concionantibus, vbi inducit Blepyron senem hæc conquerentem:

Οἴμοι κακοδαίμων, ὁ γέρων ὢν ἠγόμην
Γυναῖκα. Id est,
Hei mihi infelici, qui senex existens, duxi
Vxorem.--

De eadem re.

16 ¶ Et Mimnermus, aut vt alij vocãt, Mnimermus, Smyrnæus siue Astypalæus, apud Stobæum Sermo. 61.

Κρυπτὰ δ᾽ ἴη φιλότης, καὶ μείλιχα δῶρα, καὶ εὐνὴ.
Ἄνθεα ἐν ἥβης γίνεται ἁρπαλέας
Ἀνδράσιν ἠδὲ γυναιξὶ ἐπεὶ δ᾽ ὀδυνηρὸν ἐπέλθῃ
Γῆρας ὅ, τ᾽ αἰσχρὸν ὁμῶς καὶ καλὸν ἄνδρα τιθεῖ,
Αἰεὶ μὲν φρένας ἀμφὶ κακαὶ τείρουσι μέριμναι,
Οὐδ᾽ αὐγὰς προσορῶν τέρπεται ἠελίου.
Ἀλλ᾽ ἐχθρὸς μὲν παισὶν, ἀτίμαστος δὲ γυναιξὶν
Οὕτως ἀργαλέον γῆρας ἔθηκε θεός.

Id est, ex Gesneri versione:

Amor occultus & blanda munera, & lectus,
Rapidæ carpendi sunt iuuentutis flores
Viris & mulieribus: vbi verò molesta ingruerit senectus,
Quæ pulchrum etiam virum reddit informem,
Semper tum graues animum rodunt curæ:
Nec solis aspectu delectatur senex.
Oderunt illum pueri, contemnunt mulieres:
Adeò miseram Deus senectutem fecit.

Despuere aduersus incantationes, & alia id genus.

17 ¶ Hincque illud Tibullij lib. 1. Eleg. 2. ad fi. de sene amatore loquentis,

Hunc puer hunc iuuenis turba circunterit arcta:
Despuit in molles & sibi quisque sinus

Veluti rem hanc monstrosam, & in vltimas terras asportandam censeat. Sic enim despuimus comitiales morbos, id est, contagia regerimus, & fascinationes repercutimus,

timus,& alia quæ sequuntur apud Plinium lib.28.c.4.quibus ostendit maximas vires inesse in huiusmodi in sinum exputationibus.Nam & idem Plinius lib.10.c.23. in fi.tradit ipsum comitialē morbū despui suetū. Vnde etiam Plautus in Captiuis:

TYN. Et illi isthic qui insputatur morbus,interdum venit:
Proin tu ab isthoc procul recedas.AEGIO. Vltro istum à me.ARI.Ain' verbero?
Me rabiosum, atque insectatum hastu meum memoras patrem?
Et eum morbum mihi esse,vt qui me opus sit insputarier.
AEGIO. Ne verere,multos isthic morbus homines macerat,
Quibus insputare saluti fuit,atque his profuit.

Sed & ipse Plinius li.25.c.vlt.scribit Senecionē herbā,quæ à Græcis ἠρίγερον dicitur, si quis ferro circunscriptā effodiat,tāgátq; ea dentē,& alternis ter despuat, ac reponat in eundē locum,ita vt viuat herba,dentē eum postea non doliturū.Idē li.26.c.9.Experti,inquit,affirmauere plurimū referre, si virgo imponat nuda, ieiuna ieiuno,& alternis ter despuat,& manu supina tangens dicat,Negat Apollo pestē posse crescere,quam nuda virgo restinguat:atq; ita retrorsa manu ter dicat, totiésq; despuāt ambo.Idē li.27.c.12.ad fi.tradit,circa Ariminū herbā resedā nasci, qua collectiones & inflammationes omnes discutiantur,modò quædā carmina ibi adscripta ter pronuntientur,& toties despuatur.Et li.3.c.12.scribit huiusmodi exputationes mederi furunculis.Ex quibus quoque est illud Catulli Epigram. 47. ad Licinium:

Nunc audax caue sis,precésque nostras
Oramus,caue despuas ocello.

Idem illud Persij Sat.4.

Est prope te ignotus,cubito qui tangat,& acrè
Despuat in mores.--

Claudianus quoque Panegyr.7.in eundem sensum dixit Mores despuere pro auersari & abominari.Et ex Græcis scriptoribus Theocritus:

ὡς μὴ βασκανθῶ ἢ τρὶς ἐς ἐμὸν ἔπτυσα κόλπον.
Ne quis me fascinaret,ter meum in sinum despui.

Huc item respicit illud Plauti in Asinaria:

Téque obsecro hercle,vt quæ locutus es, despuas.

Sed & morbos alios,vt curentur,despuēdos monet Marcellus Burdigalensis, videlicet glandulas.c.15.

18 ¶At dicet senex quispiā loquaculus,vt sunt fermè omnes,si Plutarcho Problematon sympoſiacorum Decade 1.c.2.& Eustathio in Cœnis Macrobianis lib.6.credimus,imo si Tullio ipsi in Catone maiore:cuius hæc verba sunt:Senectus est natura loquacior,ne ab omnibus eā vitiis videar vindicare. Atq; etiā Plauto in Mercatore,qui eos garrulos dicit.& Aristot.li.2.Rhetoricorū,c.13.vbi & huius rationem reddit.Et Isocrati in Panathen.& Homero li.2.Iliad.vbi Iris id Priamo seni exprobrat,dicet(inquam)senex maritus,Quod opere non potero perficere,verbis quidē rerúmq; & historiarum antiquarū narrationibus cōpensabo,quibus aures & animū vxoris demulcebo,à coitúsq; cogitatione auocabo.Cui illud tantùm respondebo, Non admodum placere mulieribus illud Homericum de senibus lib.3 Iliados: *Senes loquaculi.*

γήραϊ δὴ πολέμοιο πεπαυμένοι, ἀλλ' ἀγορηταὶ
ἐσθλοί.--
Iam ob senium bello desueti,at dicere tantùm
Egregij--

Illud item eiusdem lib.4.eiusdem operis de Tydei filio:

χείρω μάχῃ, ἀγορῇ δέ τ' ἀμείνω.
Inferiorem pugna,sed dicendo priorem.

Quæ & ipsa trahit Erasm.ad senes libidinosos.Aut etiā simile illud Vir.li.11.Aen.

-- Lingua melior,sed frigida bello
Dextera.--

Quoniam vt apud ipsum Homerum lib.eiusdem Iliados 16.dicit Patroclus:

ἐν γὰρ χερσὶ τέλος πολέμου, ἐπέων δ' ἐνὶ βουλῇ

Τῷ ὅτι χρὴ μῦθον ὀφέλλειν, ἀλλὰ μάχεσθαι.

Molimentum prælij in manibus est, consilij in verbis.
Et propter non loquacitate nunc opus est, sed pugnacitate.

Ex quo & illud Virgilianum lib. 10. Aeneidos,

--Sed non & Troius heros
Dicta parat contrà: iaculum nam torquet in hostem.

Quem imitatus Silius lib. 5.

At contrà non dicta Libys, sed feruidus hastam *Perlibrat.--*

Ante vtrunque Plautus in Truculento ita facit Stratophanem militem loquentẽ:

Ne expectetis, spectatores, meas pugnas dum prædicem.
Manibus duella prædicare soleo, haud in sermonibus.

Vbi facto est opus, verba nõ sufficiunt.

Et vt cum nostris loquar, vbi facto opus est, verba non sufficiunt. Ad quod allegãt tex. in c. 1. vbi etiã est bona glo. ext. de eo qui mit. in poss. & in l. qui decem. §. 1. versi. idem responsum. D. de solut. & l. seruus si hæredi. in fi. D. de statu lib. & in l. 1. §. hæc autem verba. D. quod quisq; iur. vbi no. Iason in 4. not. adducitq; concord. quas ibi videre licet. Sed vnum tex. non omiserim omnium in eam rem elegantissimũ, in l. 1. §. tulisse. D. de S.C. Syll. vbi ita scribitur: Non tamen, qui clamore vsus est, auxiliũ tulisse videtur. Quid enim, si cùm posset manu depellere à domino periculum, ille clamorem inanem elegit? Sed & illud dictum vsurpauit glo. in c. pastoralis. in glos. vlti. de offi. ordi. & in c. vt circa. in verbo, præstito. de elect. lib. 6. Pet. Anc. consi. 235. prima facie dicetur. in prin. & consi. 330. visa facti narratione. col. 2. versi. ad propositum. & consi. 331. visis diligenter actis, post prin. & Alex. in l. si mora. col. 2. D. sol. mat. & consi. 130. in causa Strazorotorũ col. 4. versi. & si diceres. in fi. & seq. vbi ad hoc multa adducit. & consi. 44. eximie Doct. col. vlti. lib. 7. & Hipp. Marsi. qui & in eam rem pleraq; affert, quæ de industria omitto, in l. qui falsa. col. 8. versi. vlti. D. de falsis, & nostri D. sæpe. Et vt solent dicere Germani, referente Bebelio, Verba non implent marsupium. Et Plautus in Epidico:

Verba non implent marsupium.

Nam quid igitur te mihi esse retulit
Beneficum orationæ, si ad rem auxilium emortuum est?

Et Terentius in Adelphis:

Neque tu verbis solues vnquam, quod mihi malè feceris.

Senectus non omnino arcet à Venere.

19 ¶ Sed & si forte fortuna contingat, vt vir senior cum vxore congrediatur: neque enim impossibile est, cùm nemo sit adeo senex, quin aliquando calere possit, vel natura, vel arte, vt dicit glo. in c. nuptiarum. in verbo, in quibusdam. 27. q. 1. & senes interdum aliquo beneficio mouentur ad coitum, vt dicit glo. in c. 2. extrà de frig. & malefi. Id quod confirmat Pauli Silentiarij Epigram. lib. 7.

Ὁ πρὶν ἀμαλθάκτοισιν ἐνὶ φρεσὶν ἁδ'ὺν ἐφ' ἥβης
 Οἰστροφόρου Παφίης θεσμὸν ἀπειπάμενος,
Γυιοβόροις βελέεσσιν ἀνέμβατος ὁ πρὶν Ἐρώτων
 Αὐχένα σοὶ κλίνω Κύπρι μεσαιπόλιος·
Δέξο με καγχαλόωσα, σοφὴν ὅτι Παλλάδα νικᾷς
 Νῦν πλέον, ἢ τὸ πάρος μήλῳ ἐφ' Ἑσπερίδων.

Qui potui iuuenis sapienter temnere leges
Quondam prædulces, ò Venus alma tuas,
Spicula carniuorûm vitare edoctus amorum,
En mea colla senex sub iuga mitto tua.
Victa iacet Pallas, magis hæc cape læta trophæa,
Aurea quam pastor cum tibi mala dedit.

Horatius autem lib. Carm. 4. Ode 1. conqueritur Venerem, quam iam diutius intermiserat, in senectute sibi rursum bellà mouere: *Intermissa Venus diu,* *Rursus bella moues, parce precor, precor,* *Non sum qualis eram, &c.*

Quin & Plinius lib. 22. capitem 22. scribit Scandicem herbam marcescentes senio iam coitus excitare. Licet igitur (vt repetam) senes aliquando moueantur ad Venerem

rem natura, vel arte: Tamen aut sunt seminis expertes: aut si quod habent, est agonon, id est, sterile, non prolificum, non genitale, siue gignitiuum, vt ita loquar, propter inutilis exerementi permistionem, quia eorum natura non satis potest concoquere. Autores Aristot. li. 1. de Generatione animaliũ, c. 18. & Galenus circa initia li. 2. de Sanitate tuenda, inquiens in hunc fermè sensum: Labor, cibus, potus, somnus, omni ætati communia. Venus verò ætate tantùm florentium est: quæ autem hanc vel præcedunt ætates, vel sequuntur, aut planè semen non effundunt, aut certè infœcundum, aut malè fœcundum emittunt. Quod & affirmat Albertus Magnus li. de Animalibus 5. tra. 2. c. 1. & li. 10. trac. 2. c. 1. Et hinc senectus effœta, id est, gignendi vi & potestate destituta, & exhausta, à Virgilio dicitur illo versu suprà citato:

Semen senum sterile.

Senectus effœta.

Sed mihi tarda gelu seclique effœta senectus.

20 ¶ Ideóque lege Papia Poppea (ita enim legendum est, nõ Pompeia) à Tiberio Cæsare edita, cautũ est, ne sexagenarij vxorẽ ducerent, tanquã ad generandũ minimè idonei. Autor Tranquillus in Claudio, & meminit Seneca in libris Moralis Philosophiæ, & Lactantius li. 1. c. 16. & Imperator noster in l. pe. C. de nup. quã & ita intelligit Raph. Fulgo. cons. 212. quædã mulier. col. 2. vers. in primo videtur, vbi ex hoc in pulchro casu consuluit. Ex quo & alibi sancitum est, ne minor sit 66. annis, qui arrogat, quoniam magis liberorum procreationi studere debet. l. si paterfa. §. vlti. D. de adop. tanquã post huiusmodi ætatem, huius rei vacationem natura ipsa dederit. Et apud Plautum in Mercatore hanc legẽ præscribunt adolescentes senibus:

Lex Papia. Poppea.

Sexagenarij vxorẽ ne ducant.

Annos natus sexaginta qui erit, si quem scribimus
Seu maritum, siue hercle adeò cœlibem scortarier,
Cum eo nos hîc lege agemus.--

21 ¶ Ergo si huiusmodi prouectioris ætatis viri vxores ducant, eásq; minimè imprægnẽt, (quod vtiq; sæpius vsu eueniet) hoc certè vxores molestissimè patientur. Nã cùm semper aliàs, nihil æquè dictet natura, quàm aliud, quale ipsum est, producere, vel Aristotelis testimonio lib. 1. Oecono. c. 1. & lib. 2. de anima, & alibi sæpe. Nititur enim summis viribus insita potestas, vt se ad effigiem quandam & imaginem immortalitatis, & diuinitatis componat: vt quoniam corruptioni obnoxium idẽ numero animal, nequit perseuerare, ortu vicario, mortalitati, qua fieri potest ratione, adminiculetur, ac velut tibicinis præfultam ab occasu vindicet. In quam sententiã Nicol. Lyr. detorquet illud 2. Reg. Ita est enim lex Adã Domine Deus. Illud quoq; Iob 30. Abstulit quasi ventus desiderium meum. Tum verò maximè in huiusmodi desiderium mulieris veluti feruntur præcipites. Est enim vt scribit Plato in Timæo, ad fi. & ex eo repetit Galenus li. 6. locorum affectorũ, c. 5. vulua matrixque in fœminis, animal auidum generandi: & quando procul à fœtu per ætatis florem, aut vltrà diutiùs detinetur, ægrè fert moram, ac multùm indignatur, passímque per corpus oberrans, meatus spiritus intercludit, respirare non sinit, extremis vexat angustiis, morbis denique omnibus premit, quousq; cupido amórq; quasi ex arboribus fœtum fructúmve producat. Idq; est, quod nostræ leges proclamant, naturã ad hoc mulieres genuisse, vt partus ederent, maximámque eis esse eius rei cupiditatem. l. ambiguitates. C. de indic. vidui. Et vt alibi scribitur, maximum ac præcipuum munus earum est, concipere, ac tueri conceptum. l. quæritur. §. 1. D. de ædil. edic. Et pudor est fœminis nuptiarũ præmia non habere. c. pudor. 37. q. 2. Hinc illa vox Rachelis virum alloquentis, Gene. 30. Da mihi liberos, alioquin moriar. Et illa quoq; Annæ admonitio apud Virgilium lib. 4. Aeneid.

Natura summus cupido similis nostri gignendi.

Vulua generandi auida.

Mulieres in hoc genita, vt partus edant.

Nec dulces natos, Veneris nec præmia noris.

Nam vt scribit Euripides in Phœnissis:

Καὶ φιλότεκνόν πως πᾶν γυναικεῖον γένος.

Quo significatur, vniuersum mulierum genus amans liberorum esse: quod non tam de liberis iam natis, quàm de desiderio pariendi liberos intelligi, declarant verba præcedentia.

Masinissa 86. annorũ filium genuit. Cato Censo. 80. Vladislaus. 90.

22 ¶Quòd si quispiam in hac parte nobis obiiciat Masinissam Numidiæ regẽ & Catonem Censoriũ, & Vladislaũ Lituanũ regẽ Poloniæ: quorũ ille post 86. annos Methymatũ (alij legũt Methimatuũ, alij Mechiũ, alij Mathumannũ, alij deniq; Mathimanũ) filium genuit: alter 88. ætatis anno, ex filia Salonis clientis sui alterũ Catonẽ, auum Vticẽsis, procreauit. Huic autem nonagenario duo filij nati sunt Vladislaus & Casimirus. De prioribus meminerũt Plin. 7. Naturalis historiæ, c. 14. & Solinus in Polyhistore, c. 4. & præterea de Masinissa Valerius Maximus, lib. 8. c. 14. & Iulius Florus epitome 50. De posteriore autem, Aeneas Pius in Europa, c. 25. Si hæc (inquam) quis nobis obiiciat, sciat hęc pro miraculo, réq; memorabili, fuisse scriptis demandata. Nãq; rarò eueniunt, vice miraculi habentur. §. quantũcunq; in authẽ. de Consul. Sicuti non absimiliter pro miraculo habetur, si mulier quinquagenaria liberos genuerit. l. si maior. C. de legi. here. Igitur non temerè dictum est ac scriptũ à Soci. consi. 65. super proposita consultatione. col. 1. & 2. li. 3. quòd licèt contingere possit, vt octogenarius aliquando generet: quia tamen id non est ex cõmuniter accidentibus, certè si octogenario cuipiã dicatur natus fuisse filius, vt ei succedat, id non præsumetur, nec ei succedet. Quod tamen non huc adscripsi, quòd ita sentiam de nato in matrimonio, nisi aliter constaret de impotentia mariti.

Rara, vice miraculi.

Octogenario natus filius an succedat.

Senibus maritatis posthumi ferè nascũtur liberi.

23 ¶Sed fac illud esse veluti ordinarium & propè quotidianũ, vt senes filios generent: at certè illud quoque hinc necessariò sequetur, vt vel eos posthumos habituri sint, cùm mors à senibus longiùs abesse non possit: vel si illis adhuc viuentibus nascantur, non satis temporis eis superesse erit, quo eos educare & instituere possint. Scitũ est enim illud Megadori senis apud Plautum in Aulul.

Post mediam ætatem qui ducit vxorem domum,
Si eam senex pregnantem fortuitò fecerit,
Quid dubitas, quin fiet paratum nomen puero posthumus.

Senectus amicitiæ inimica.

Senes intractabiles, morosi, difficiles.

Cõsuetudo Cupidinis mater. Cõsuetudo Veneris ministra.

24 ¶Adde, quòd cùm nihil sit, quod magis matrimonium deceat, quàm viri & vxoris amicitia, vt sæpe aliàs diximus, est senectus veluti amicitiæ inimica. Senes enim ob naturæ deficientis imbecillitatem, his vt plurimum carent, quibus amicitia initur, atque cõseruatur: vtpote cùm sint intractabiles, morosi, difficilesq; admodũ conuersationis, quæ ad amicitiam conciliandã plurimùm valet: sicuti Aristoteles tradit lib. 8. Ethic. c. 6. ita scribens, In seueris atq; senibus tantò minùs fit amicitia, quantò difficiliores sunt, & minùs cõgregationibus gaudent. Hæc enim ad amicitiã maximè spectare, & ipsam efficere videntur. Et profectò ex consuetudine, Veneris incẽtiua, & æstus efferuescunt, dicente Lucretio, Consuetudo concinnat amorẽ. Cui concinnens tex. apud nos in c. veniens. extrà de eo qui cogno. consanguineã vxoris suæ, ita ait: Deinde ex cõuersatione diuturna sorori puellę carnaliter se coniunxit. Propterea Apuleius li. 6. scitissimè consuetudinẽ Veneri ministrã facit. Ad quam etiam sententiã spectat illud Ciceronis in Lælio: Auxit beneuolentiã consuetudo. Porrò autẽ morosos & difficiles, querulósq; senes esse, præter Aristotelẽ fatetur Tullius, in li. de Senectute, tamen nõ tam ad ætatẽ, quàm ad mores id referens. Et id passim experimur. Ex quo Horatius libr. 1. Carminum Ode 9. canitiem morosam vocat.

Canities morosa.

Donec virenti canities abest
Morosa.—

Senes tædio, cõtemptui, odio, sunt.

Senectutis incommoda.

25 ¶Sed & alia sunt senectutis incõmoda, ob quæ senes ipsi ab vxoribus amari haud queunt, sũtq; illis tædio, contẽptui, odio: præsertim si sint adolescentulæ: quoniam, vt ait Terentius in Hecyra, Odiosa est hæc ætas adolescentulis, quem è nostris citat Lucas Pen. in l. 2. col. item 2. C. de primit. lib. 12. Hæc autem incommoda probè nouerat Iuuenalis, ea describens Saty. 10.

Sed quàm continuis, & quantis longa senectus
Plena malis! deformem & tetrum ante omnia vultum,
Dissimilemque sui, deformem pro cute pellem,

Pend

Pendentésque genas, & tales aspice rugas,
Quales vmbriferos vbi pandit Tabraca saltus, &c. Et post pauca,
Vna senum facies, cum voce trementia membra,
Et etiam leue caput, madidique infantia nasi.
Frangendus misero gingiua panis inermi.
Vsque adeò grauis vxori, natisque, sibique,
Vt captatori moueat fastidia Cosso.

Cæcilij quoque antiqui Poëtæ in Hephæstione sententia est, apud Ciceronem in lib. de Senectute, & Nonium Marcellum statim in prin. lib. de Proprietate sermon.

Tum etiam in senectute hoc deputato miserrimum,
Sentire ea ætate esse odiosum se alteri.

Quibus concinens Mnimnermus apud Stobæum cap. 61.
—ἐπεὶ δ' ὀδυνηρὸν ἐπέλθῃ γῆρας, & reliqua, quæ nos adscripsimus suprà num. 15.
Et rursus apud eundem Stobæum cap. 113.

ἀλλ' ὀλιγοχρόνιον γίνεται, ὥσπερ ὄναρ,
ἥβη τιμήεσσα, τὸ δ' ἀργαλέον καὶ ἄμορφον
γῆρας ὑπὲρ κεφαλῆς αὐτίχ' ὑπερκρέμαται.
ἐχθρὸν ὁμῶς καὶ ἄτιμον, ὅτ' ἄγνωστον τιθεῖ ἄνδρα.
Sed breue tempus durat instar somnij.
Iuuentus pretiosa: difficilis autem, deformísque
Senectus statim imminet capiti
Odiosa simul & contempta, quæ virum reddit obscurum.

Estque etiam in idem illa Menandri sententia cap. 113.
πικρὸν δὲ θρέμμα γερὼν ἐν οἰκίᾳ μόνον.
Amarulentus est alumnus senex domi manens.

26 ¶ Ex quo factum est, vt apud antiquos scriptores senium pro tædio, molestia, & odio plerunque poneretur, vt eidem Marcello placet, ad hoc referenti illud Actij in Epinausimache, Mors amici subigit, quod mihi est senium multò acerrimũ. Illud quoque Turpilij in Demiurgo, Quia enim odio & senio mihi nuptiæ. Et multa aliorum testimonia, quæ, ne prolixior sim, prudens omitto. Illud tamen Plauti addidero in Sticho, *Senium pro tædio, molestia, odio.*

Hæ res vitæ me saturant, mihi diuidiæ & senio sunt. Et in Truculento,
Malè quod mulier incepit, nisi efficere perpetuar,
Id illi morbo, id illi senio est.

Itémque illud Tullij in Oratione pro Milone: Luget Senatus: mœret Equester ordo: tota ciuitas confecta senio est. Nec desunt, qui ad hunc quoque sensum trahant illud Claudiani libr. 3. de Raptu Proserpinæ,

Ignaui senium cognomine cui.

Quibus astipulatur Homerus, qui libr. 19. Iliados, senectutem odiosam siue molestam vocat, *Senectus odiosa.*

γήραϊ τε στυγερῷ, &c.

Adde & sordidam, siue sordentem, & turpem: quòd amori admodum repugnat. Sic Statius libr. 11. *Sordida canities.*

—Veteri stat sordida tabo
Vtraque canities.— Et libr. 7.
Ecce truces oculos sordentibus obsita canis. Et Marullus.
Turpem canitiem pati. *Et turpis.*

27 ¶ Ex iisque fit, quòd licèt aliàs nõ valeat donatio inter virum & vxorem, D. & C. de dona. inter vir. & vxo. per totum: valet tamen, si donet senex maritus vxori iuueni, veluti magis compensans, remuneránsque vxoris ipsius ex sua senectute iacturam, & incommoda, quàm gratis tribuens, vt plenè no. per Doct. in l. si voluntate. C. de dot. promis. & in l. si diuortio. D. de verb. oblig. Ro. con. 445. consul- *Valet donatio facta à sene marito vxori iuueni.*

tatio præsens,col.3.& Guid.Pap.consi.112.Nobilis Guicharda in fi.& Bal. Nouellus in tract.de dote.§.10.col.4.versi.quid autem si talis.cum alius similib.à me alibi copiosè adductis.

Fœmina iuuenes senum amplexus refugiunt.
Fœmina iuuenes mortẽ maritorum senũ cupiunt.
Vxores senũ maritorũ,concubitus aliorũ expetunt.

28 ¶Quæ cùm ita sint,ideo verè cecinit Catullus,

Et senis amplexus culta puella fugit.

Et apud Apuleium lib.5.Asini aurei,Mulier quædam dolenter queritur, inque primo suæ miseriæ loco reponit,quod nacta esset seniorem maritum: At ego (inquit) misera primùm patre meo seniorem maritum sortita sum.Dein.&c.Bar.autem noster in l.Mutianæ.col.vlti.in prin.D.de condi.& demõ.scribit vxores iuuenes cupere mortem senum maritorũ solere. quod & ipsum tradit idẽ Bar.& post eum Paul. Cast.in l.pater Seuerinam.§.Socrus.co.ti.ita intelligentes glo.ibi simpliciter loquẽ rem de vxoribus.Et hinc quoque sæpiùs vxorũ adulteria proficiscuntur,tum quia cùm mariti senes sint admodũ in Venerem segnes,vxores ipsæ aliorum concubitũ haud renuunt:imò verò spontè nec rogatæ,petulanter rogant,quò suam,quantum possunt maxime,libidinem expleant. Tum quia maritos senes minimè diligant,iis, quæ iam dictæ sunt,rationibus.Ideòque Theognidis sententia est,incommodam esse vxorem iuuenem viro seni.Neq; eam gubernando regi posse,vt nauem,neque anchoris detineri,sed abruptis funibus, sæpiùs noctu alium portum petere, id est, aliorum concubitum sectari.Carmen ipsius est huiusmodi:

Ὄυδι σύμφορόν ἐστι γυνὴ νέα ἀνδρὶ γέροντι,
  οὐ γὰρ πηδαλίῳ πείθεται, ὡς ἄκατος.
Οὐδ' ἄγκυραν ἔχουσιν. ἀπορρήξασα δὲ δεσμὰ
  πολλάκις ἐκ νυκτῶν ἄλλον ἔχει λιμένα.

Quam quidem sententiam ex eo affert Clemens Alexandrinus lib. Stromaton 6. vbi & aliam in eandem rem adducit ex Aristophane:

Αἰσχρὸν νέᾳ γυναικί, πρεσβύτης ἀνήρ.
Turpis res iuueni vxori,senex vir.

Vxorũ iuuenum in senes maritos imperium.

29 ¶Ex quo etiam fonte manat impotentissimum,imperiosissimúmque illud vxorũ iuuenum in huiusmodi senes maritos imperium. Nam vt scribit Aristophanes, ἐν Θεσμοφοριαζούσαις,id tamen Euripidi attribuens,

Δέσποινα γὰρ γέροντι νυμφίῳ γυνή.

Id est,ad verbum,

Domina enim seni sponso vxor.

Quod & ex Euripide in Phœnice repetit Stobæus Serm.69.Et Quintilianus, si is est(quod nondum credimus) in ea declamatione, cui titulus est, Cæcus in limine: Genus(inquit)infimæ seruitutis esse,senem maritum. Ideo & paulò post, eandem, quæ seni nupserat, vxorem & dominam appellat.

Aurora senẽ Tithonũ adamauit.

30 ¶Nec est,quòd sibi in ea re blandiri debeant senes,Auroram adamasse Tithonum senem,dicente Propertio lib.2.ad Cynthiam:

At non Tithoni spernens Aurora senectam,
Desertum Coa passa iacere domo est. Et paulò pòst:
Cum sene non puduit talem dormire puellam,
Et canæ totiens oscula ferre comæ.

Semel, viciniũ ad penè nunquam.
Venus cur cũ Anchise senescẽte cõcubuit.

Id enim fabulosum,& ex commento fuisse à Propertio,vndecunque causam suam muniente,confictum potiùs dixerim,quàm verum:aut si verum fuit,id certè,quod semel tantum vsu euenerit, perinde esse,ac si nunquam.Nam,vt inquit Asconius, Semel viciniũ est ad penè nunquã.vtque dicit Celsus noster, Ex his quæ fortè vno aliquo casu accidere possunt,iura non constituuntur.l.ex his.D.de legi.Nam quod legitur Venus cum Anchise iam senescente coiuisse,vnde Aeneam ipsa peperit, nõ tam ex amore illius fecit,quàm quod ob oraculo accepisset,fore, vt deleto Troianorum imperio,Anchisiadæ imperarent:vt à Michaële Byzantino in Violario est

scriptu

ſcriptum. Cæterùm ſunt quædam mulieres, quæ lege & vi aſtrorum libentiùs cum ſenibus coëant, quàm cum iuuenibus, ſi credimus Iulio Firmico libro Matheſeos 7. capit. 18.

Aſtrorum vi quadā mulieres ſenibus libentiùs commiſcentur.

31 ¶ Adde & aliud maximum incommodum, etiamſi ſuperiora deſint, quòd ex huiuſmodi matrimoniis virorum ſeniorum cum puellis procedit: nempe perpetuam ipſorum virorum zelotypiam. Quam videmus omnes quotidie, & vidit Lycurgus ille ſapientiſsimus Lacedæmoniorum Legiſlator apud Xenophõtem in Laconum republica, vbi hæc de eo ſcribit: *ἔσι μέντοι συμβαίνῃ γεραιὸν νέαν ἔχειν, ὁρῶν τοὺς τηλικούτους φυλάττοντας μάλιστα τὰς γυναῖκας, τ' ἀναντία καὶ τούτου ἐνόμισε, τῷ γὰρ πρεσβύτῃ ἐποίησεν ὁποίου ἀνδρὸς καὶ σῶμα καὶ ψυχὴν ἀγασθείη, τοῦτον ἐπαγομένῳ τεκνοποιήσασθαι.* Id eſt, Et ſi quidem contigerit, vt ſenex quiſpiam vxorem iuniorem ducat, videns huius ætatis homines maximè aſſeruare vxores, huius quoque rei contrarium conſtituit. Sanxit enim, vt cuius viri corpore animóque ſenior ipſe magis caperetur, eo adducto ad vxorem, prolem ex eo ſuſciperet. Quantum autem zelotypia viros torqueat, ſi quando eis contigerit, alibi fortè dicemus.

Senum maritorum zelotypia comes perpetua.

32 ¶ Proinde, vt id caput concludamus, reiiciendum eſt modis omnibus antiquum illud Prouerbium à Diogeniano in collectaneis memoratum, *ἀεὶ γέροντι νέαν ἐπίβαλλε κόρην*. id eſt, Semper ſeni iuuenculam ſubiice: quo moneri videmur, vt ſeniores viri puellam ducant, magis quàm anum, ne ſi frigus acceſſerit frigori, languente Venere ſteriles exiſtant nuptiæ, niſi malimus huiuſmodi prouerbium ad alium vſum trahere, cum Eraſmo in tertiæ Chiliadis centuria quinta, cap. 91.

Prouerbium reiiciendum.

33 ¶ Superioribus tamen annectendum Græcum Epigramma Leonidis ex 2. lib. Epigrammatum Græcorum, quo æquè improbat matrimonium anus cum iuuene, & vetuli cum puella:

γρᾶϋν ἔγημε φιλῖνος ὅτ' ἦν νέος ἠνίκα πρέσβυς,
Δυστεκέην, γαφίν δ' ἄρσιν; ὁ δ' ἔλιπόζε.
Καὶ γὰρ ἄπαις διέμεινε τότε ἀπάρων ἐς ἄκαρπα,
Νῦν δ' ἑτέροις γήμας ἀμφοτέρων σέρεται. Id eſt, vt vertit Alciatus noſter:
Nupſit anus iuueni, vetulo tibi iuncta puella eſt.
O nimium ex omni tempore inepta Venus.
Aut alijs ducis, ſterili vel conſeris agro:
Coniuge nec frueris, nec frueris ſobole.

Anus cum iuuene improbatum matrimonium. Vt vetuli cum puella.

34 ¶ Diuus autem Chryſoſtomus in Epiſtolam Diui Pauli ad Theſſalonicenſes priorem, Homilia quinta, monet, vt iuuenes antequam ſcortari didicerint, connubiali iugo ſubiiciantur. Nam ſi ſemel ſe meretricibus addixerint, ſtatim in priſtinam relabi petulentiam. Et longè ante illum D. Ignatius, *τοῖς νεωτέροις ἐπίτρεπε γαμεῖν πρὶν διαφθαρῶσιν ἐς ἑταίρας*. quibus etiam ſignificatur, iunioribus nuptias eſſe contrahendas, antequam meretricis amoribus implicentur. Quod & ex eo repetit Antonius ille Monachus Meliſſæ libr. 1. cap. 14.

Iuuenes maritentur, antequam ſcortari didicerint.

35 ¶ Nec tamen hinc diſcedendum putauimus, priùs quàm Lectores illud admonuerimus, vt ſicuti mulieres quædam vi & potentia aſtrorum concubitum ſenum appetunt, vt diximus ſuprà num. 29. ita etiam quædam eadem vi huic fato ſunt obnoxiæ, vt vel iuuenes cum maritis ſenibus, vel anus cum iuuenibus matrimonio copulentur. Nam cùm Sol in altera quartarum duarum orientalium extiterit, ſcilicet in figura, in iuuenta viro ſeni deſponſabitur, vel in ſenectute iuuenem maritum accipiet. At ſi in altera duarum occidentalium extiterit, tardè marito coniugabitur, vel in prima iuuẽtute ſeni deſponſabitur: vt ſcribit Claudius Ptolemęus li. 4. Quadripertiti, cap. item 4. vbi & alia huiuſmodi multa tradit, quæ ibi, ſi libeat, videbis. Præter hæc, vide etiam ea, quæ dixi ſuprà num. 6. mirum eſt autem.

Aſtrorum vi mulieres maritos ſenes ſortiuntur & cõtrà.

Qua ætate matrimonium ineundum sit. Legũ & Canonum in eam rẽ præscripta ætas. Ætas seminis genitalis.

36 ¶Sed iam nunc dicendum est,qua potissimum ætate vir & mulier matrimonio se debent addicere. In qua re,sicuti inter omnes conuenit,mulierem iuniorem & ætate tenera,virum quoque non ætate defecta esse debere:ita & in annorum numero palàm dissentiunt. Leges nostræ & Cæsareæ,& Pontificiæ viro annum 14. vt sit idoneus matrimonio,assignarunt. Mulierum verò esse nubilem,& viro maturam tradiderunt,quæ 12. annos nata est. Quod tempus leges in eam rem præscripserunt, quoniam ferre semen incipit homo circiter annos bis septẽ,vt dicit Aristoteles li.5. de Natura animalium,c.14. vbi subdit,quòd vim genitalem recipit circa annos ter septem. Priùs enim dixerat,quòd semen non simul incipit excerni, & posse generare:sed vis illa prolifica postea accedit.

Puella nouem annorum peperit. Puer nouẽ annorũ nutricẽ impregnauit.

37 ¶Quanquàm legimus ante hos annos mares liberos genuisse, fœminas peperisse, Refert enim Alberic. Rosa in suo Indice,in verbo, matrimonium.l. 2. puellam nouem annorum peperisse. Diuus autem Gregorius in suo Dialogo scripsit puerum nouem annorum suam nutricem grauidam reddidisse,vt refert glo. in Summa. 20. quæstio.1.& ibi etiam Archid. atque Hosti.& Ioan.And. in cap. vlti. de eo qui cog. con. vxo. suæ. Hosti. in Summa,tit. de pœnit.§.cui confitendum,versi. cui pueri. Io. And. Panor.& alij,in c.1. de delict. puer.& idem Ioan. And. in c. puberes. col. 2. & ibi etiam Panor. de despon. impub.& Bartol. in tracta. differ. iuris Canonici,& Ciuilis. Angel. consi. 253. visis statutis. ante fin. Pet. Anch. in c. si pater. col.7. versi. in matrimoniis. de testa. lib.6. Domi. consi.24. quia difficilè. col.3. Alexã.& Iason in l. in pupillari. vterque col. vlti. D. de vulg.& pupil. ipse Alexand. in l.2. col.3. versi. sed licèt Doct. D. de vulg.& pupil.& Barb. in proœ. Cle.§. nulla. col. vlti. Iason in l. moribus. quæ est 2 col.4. illo titu. de vulgar.& pupil. Quanquam in dialogo Gregorij istud omnino non reperitur,vt etiam asserunt Cardi. Flor.& Ioan. Ana. in d.c.1. de delict. puer. Et de alio quoque annorum decem retulit Diuus Hieronymus ad vitalem, in hæc verba: Domino, inquit, teste, non mentior. Quædam muliercula cùm expositum nutriret infantem,& instillaret cibos,ac nutricis officio fungeretur, cubarétque cum ea paruulus , qui vsque ad x. iam peruenerat annum : accidit vt plus quàm pudicitia patitur,se mero ingurgitaret,accensáque libidine obscœnis motibus ad coitum duceret infantem. Prima ebrietas alterius noctis,& cæterarum deinceps fecit consuetudinem. Necdum duo menses fuerant,& ecce fœminę vterus intumuit. Sed & in eadem quoque epistola planè dilucidéque ostendit ex annorum computatione Solomonem,& Achaz reges,cùm essent 11. aut etiam x. annnorum, filios genuisse,illum scilicet Roboam,hunc Ezechiam,& ipsos reges. Cuius etiam rei meminit Ioan. And. in d.c. vlti. de eo,qui cog. cons. Quo in loco Hosti. idẽ scribit contigisse puero 10. autem 11. annorum in castro sancti Michaëlis,in diœcesi Siscarien. Legum igitur conditores id in ea re,sicuti aliàs semper, cõsiderauerunt , quod frequentiùs & in pluribus vsu euenit. Nam aliàs natura legem facere non potest,vt dicit Hieronymus in eo loco,quem citauimus.

Alter puer x. annorum idẽ fecit.

Solomon 10. aut 11. ann. genuit Roboã. Achaz eiusdem ata. Ezechiam genuit.

Fœmina cur citiùs pubescant.

38 ¶Et ideo quãuis leges præsumant esse puberes,& maturos nuptiis, marem scilicet in quatuordecim annis,fœminam in duodecim,& ex hac præsumptione legem statuant:tamen ex Pontificum Decretis contrarium probari potest , & si comperiatur,valebit matrimonium antè contractum,per c. de illis.& c. vlt. de despon. impu. Quare autem fœminæ citiùs existimentur,sintve citiùs puberes,& nuptiis idoneæ, quam masculi,Macrobius rationem nostris incognitam adfert lib.1. de Somnio Scipionis,cap.6. videlicet fœminas propter votorum festinationem maturiùs biennio legibus liberari. Ego verò id naturæ prorsus assigno , quæ mulieres citiùs admouet generationi,veluti naturæ inferioris : vt exilia poma celeriùs maturescunt , robusta seriùs,vt dicit idem Macrobius libro septimo Saturnalium; capite item septimo. Et vt scribit Theophrastus de Causis plantarum lib.4. cap.9.& iterum cap.11. Quæ infirmiora sunt,ea faciliùs celeriúsq; perficiuntur. A' quo nõ longè abhorret, quod scribit Plinius lib. 7. cap.4. & ante illum Aristoteles libro 7. de Historia ani-

malium

malium, cap. iij. fœminas celeriùs gignere, quàm mares, sicuti & celeriùs senescere. Ex quo Zeuxis pictor Agatharcho etiam pictori se de pingendi celeritate iactanti cùm ipse diutiùs immoraretur operi, ita respondit: Diu pingo, quia pingo æternitati: citò nata, citò pereunt, diu elaborata ferunt ætatem. Beta citò nascitur, luxus paulatim. Autores cùm alij plurimi, tum Plutarchus in lib. de Amicitia in multos diffusa. Et hoc quoque è nostris optime intellexit Bart. in l. ij. C. de his qui veni. æta. impet. vbi dicit, quòd mulier, cùm sit breuioris vitæ, ideo citiùs perficitur, vt contingit in omnibus animalibus. Quod & ipsum ex Aristot. est. libr. iiij. de Generatione animalium, c. vj. Sed & id quoque videmus in virgultis & arboribus, vt ipse subdit: quod & asserit Columella in libr. de arboribus, c. iij. non semel: & ante eum Theophrastus de Causis plantarum lib. j. c. ix. Et eandem pene rationem scripserunt Hosti. & Ioan. And. in c. literas de despon. impub. Bald. in l. qua ætate. D. de testa. Panor. & Cardi. Alex. in c. vbi non est, eo titu. & Philip. Frau. in rub. de testa. lib. vj. colum iij. versi. & quæritur primó.

Citò nata citò pereunt.

Mulier vt est breuioris vitæ, ita citiùs perficitur.

39 ¶ Possunt ergo ex nostris legibus, vt iam satis dictum est, matrimonium contrahere mares anno xiiij. fœminæ xij. Sed qua tamen potissimùm ætate id debeat vterque facere, leges ipsæ non decernunt. Illud tantùm scriptum reliquerunt, filiam posse se inconsulto patre matrimonio collocare, si pater eius nuptias distulerit vsque, ad vigesimumquintum annum: veluti senserint, fœminam intra tempus illud esse nuptui tradendam. tex. est in Auth. sed si post. C. de inoffic. testam. & in §. causas. versi. si pater. in Authen. vt eum de appel. cog. & glos. in c. de raptoribus. in verbo, excusata. xxxvj. quæstione j.

Filiarū nuptiæ non differenda ad 25. annum.

40 ¶ Alibi autem est text. in § generaliter. vers. nouimus enim, in Auth. de tempor. non sol. pe. sup. dot. quòd quæ omnium velocissime festinant matrimonium contrahere, non minùs tamen, quàm quindecim annos expectant: & ibi Accurs. scribit forte verum esse de consuetudine. Et alibi videlicet in §. j. in verbo, viri potentes. Instit. de nupt. dicit, quòd ille tex. consuetudinem frequentiorem hominum ponit, tanquam id plerunque homines obseruent. Et hæc sunt, quæ reperi in legibus Romanis, quæ extant. Socrates autem apud Cassiodorum lib. j. Historiæ, quam Tripartitam vocant, capite nono, scribit, apud ipsos Romanos olim legem fuisse, arcentem à priuilegiis habentium vxores, eos qui annum vigesimumquintum nacti, vxores nondum duxisset: tanquam scilicet intra illam ætatém, aut in ca ipsa viri, sicuti & de fœminis diximus, vxores debeant ducere.

Iterū de ætate contrahēdi matrimoniū.

41 ¶ Ascræus autem poëta, nunquam satis laudatus, viro trigesimum annum, mulieri decimum quintum ad matrimonium constituit. In hanc enim sententiam ita cecinit libr. 2. eius operis, quod inscribitur, Opera & dies:

ὡραῖος δὲ γυναῖκα τεὸν ποτὶ οἶκον ἄγεσθαι,
μήτε τριηκόντων ἐτέων μάλα πόλλ' ἀπολείπων.
μήτ' ἐπιθεὶς μάλα πολλά, γάμος δέ τοι ὥριος οὗτος.
ἡ δὲ γυνὴ τέτορ' ἡβώοι, πέμπτῳ δὲ γαμοῖτο. Id est,

Aetate matura vxorem domum ducito,
Neque multò maiorem natu triginta annis,
Neque multò minorem. Istæ enim tempestiuæ sunt nuptiæ.
Virgo autem pubescens anno decimoquarto; nubat decimoquinto.

Hesiodus viro 30. annum, fœminæ 15. instituit.

Cui quantum ad mulierem, subscripsisse videtur Socraticus Xenophon, qui in Oeconomico inducit Ischomachum, quem in Oeconomia imitandum proposuit, cum Socrate differentem, vxorem se quinque & decem vix annos natam duxisse. Quantum ad virum autem, huic concinit, quod ab Aëtio traditum est Tettrabib. 4. sermone 4. cap. 26. Aetatem vel iuniorem vel prouectiorem conceptionem impedire. Idcoque primùm pubescentes à Venere prohiberi debere. Ita vt vir xxx. annum, mulier decimumoctauum attingat

Xenophon Socraticus.

Aëtius Medicus.

¶ Lyc

42 ¶Lycurgus, cuius cultis legibus Lacedæmoniorum respublica floruit, neglectis, euersa est, non certam in ea re ætatem (quod apud antiquos scriptores me legisse meminerim) definiuit. Illud tamen statuit, vt nemo pro voluntate vxorem duceret, & non, nisi cùm in adultam ætatem peruentum iam esset, nuptias celebraret. Id enim plurimum fœcunditati ac robori conducturũ. Autores Zenophon in Repu. Lacedæmoniorum, & Plutarchus in Apophthegmatis, atque etiam in Vita ipsius Lycurgi: qui & in comparatione ipsius Lycurgi, & Numæ Pompilij, scribit Lycurgum virgines maturas & virorum appetentes suis legibus desponsasse, quo tum cõgressus, appetente natura, gratiæ sit beneuolentiæq; principium magis, quàm odij ac metus aduersus viros, si ante tempus violenter comprimantur. Tunc enim corporibus robur inest ad conceptus, partúsque dolores perferendos: perinde atque ob aliud nihil illæ nuberent, quàm ad sobolem procreandam. Romani autem (inquit) duodecim annos natas, & iuniores etiam, illas nuptui tradunt. Sic enim maximè & corpus & indolem puram & illibatam viro præstari posse existimant. Itaque illam quidem Lycurgi sententiam ad procreationem prolis magis sequi naturam: hanc autem Romanorum consuetudinem ad vitæ contubernium moribus formandis accommodatiorem esse.

Lycurgi de hac re lex.

43 ¶Solon alter Legislator, sed Atheniensium, ea Elegia, quam de decem hominum ætatibus conscripsit, quintum septenarium (is est trigesimusquintus annus) nuptiis assignauit, apud Philonem Hebræum lib. 2. de Mundi opificio. Eam Elegiam Lilius Gregorius Latinitate ita donauit:

Solonis de eadẽ re sententia.

Impubes & adhuc infans, cùm septa molaris
Educit primùm, septimus annus erit.
Cúmque alios septem Deus huic perfecerit annos,
Apparent pubis mollia signa nouæ.
Tertia mox vestit tenera lanugine malas,
Heu nimis ætatis flos citò præteriens.
Iam iuuenem virésque facit tibi sepsima quarta:
Virtutis profert certáque signa viri.
Coniugij ætas maturum quinta ministrat
Naturum, & quibus est posteritatis amor.
Sexta hominis mentem cunctos adducit ad vsus,
Qui queat ingenio rebus adesse suis.
Septima mente valet, valet & lingua, & simul isti
Octaua, ambæ annis quattuor atque decem.
Nona ætate etiam magè mollia dicere quibit
Virtutem ad magnam lingua etiam & sophia.
Si quisquam ad decimæ mensuram exegerit annos,
Intempestiuam non habet ille necem.

Cuius ætatum diuisionis per hunc septenarium numerum à Solone factæ, meminit etiam Censorius in lib. de Die natali: sed versus eius non adscripsit.

44 ¶Plato autem ille Philosophorum facilè princeps, ad finem li. 6. de Legibus. ita de hac re loquitur: Nuptiarum tempus sit puellæ à sextodecimo anno in vigesimum: ídque sit longissimum tempus ad hoc institutum: masculo à trigesimo ad quintum & trigesimum. Sed & idem libro 4. eiusdem operis, eam legem sanxit, vt vxorem quisque à trigesimo anno ad trigesimumquintum ducat. Si non duxerit, pecunia mulctetur & infamia. Idem autem lib. 5. de Repub. Mulier à vigesimo ætatis anno incipiens, vsque ad quadragesimum pariat: vir autem postquam acutissimum sui cursus vigorem transierit, ab anno scilicet trigesimo vsque ad quintum & quadragesimum procreet.

Et Platonis.

45 ¶Cæterùm Aristoteles, ipsius discipulus, non longè ab eo discedens, maribus circa trig

trigesimumseptimum annũ, puellis circa 8. nuptiarũ tempus præscripsit. Aristotelis verba subnectere placuit, ex quibus facile dignosci poterit ea æqualitatis ratio, quam in ætate viri & vxoris requirimus. Ea sunt Græcè scripta in hanc ferme sententiã ex lib. Politicôn 7. c. 16. Circa cõiugia prouidere debet Legislator, qua ætate & cuiusmodi existentes, sunt in matrimoniũ copulandi. Hoc autẽ instituere oportet, inspiciendo ad ipsos, & ad vitæ tẽpus, vt ætatibus in idem tempus concurrant, nec discrepet generãdi potentia. Viro autem generare adhuc valente, si mulier ipsa concipere non possit, vel muliere quidem ad concipiendũ apta, & vir ipse non possit, lites & discordiæ inter ipsos oriuntur. Ad filiorũ quoq; susceptionẽ est inspiciendum. Oportet enim, ne nimis distent ab ætate parentũ: quoniam nec ipsi senioribus gratiam referre vllam possunt, nec parentes filiis alimenta præstare. Nec etiã nimis proximi accedere debent filij. Habet enim hoc turbationem non paruam, nam minor futura est reuerentia huiusmodi filiorum erga genitores, vtpote qui quasi sint æquales: & circa gubernationẽ domus querelæ ex ista quasi paritate solent prouenire. Insuper vt vnde cœpimus eò perueniamus, vt corpora natorũ sint secundum Legislatoris voluntatem, ferè quidẽ hæc omnia proueniunt per vnam diligentiã. Nam cùm sit finis gignendi vt plurimũ viris septuagesimus annus, mulieribus autẽ quinquagesimus: ita coniugandi ab initio sunt, vt ætatibus ad hunc finem concurrant. Est autem adolescentiũ coniunctio improba ad filiorũ procreationem. In cũctis enim animantibus iuueniles partus imperfecti sunt: & fœminæ crebriùs, quàm mares, & parua corporis forma gignuntur. Quocirca necesse est, hoc idẽ in hominibus prouenire. Huius autẽ coniectura fuerit, quòd in quibuscunque ciuitatibus consuetudo est, adolescentes mares puellásq; coniugari, in eisdem inutilia & pusilla hominum corpora existunt. Prætereà in partu magis laborant puellæ, ac pereũt plures. Ex quo responsum oraculi Trœzeniis datum quidã existimant, ὡς πολλῶν διαφθειρομένων διὰ τὸ γαμίσκεσθαι τὰς νεωτέρας. veluti ea causa multis pereũtibus propter immaturitatẽ nuptiarum. Ad continentiam quoq; vtile est, nuptias fieri seriores: intẽperatiores enim esse videntur, cùm puellæ Veneri assuescunt, ac masculorũ corpora impediuntur crescere, si adhuc augente corpore rei Venereæ intẽdant. Nã eius rei quoddã est determinatum tempus, quod multò ampliùs excedit. Quapropter puellas quidem circa ætatem 18. annorum nuptui tradere congruit: masculos verò circa ætatem annorum 36. aut paulò circá. In hoc enim tempore & vigẽtibus corporibus coniungentur, ac procedente tempore simul aptè desinent procreare posse: & filiorum successio partim erit ab initio eis ætate vigentibus, si rectè procedit statim generatio: partim verò dum iam ætas vergit ad annum septuagesimum. Hæc maximus Peripateticæ sectæ conditor.

Aristotelis de eadem re sententia.

46 ¶Ex cuius autoritate æqualitatem in ætate coniugum non ita accipi volumus, vt sint eiusdem per omnia ætatis, sed vt pariter atque eodem tempore desinant posse generare: quod is ita demum fieri autumat, si mas fœminam 20. annis, aut paulò plus minúsve præcedat. Nam & iustam æqualitatem ætatis in vtroque alij quoque non recipiunt. Euripides enim in Aeolo, apud Stobæum Serm. 69. hæc in eam sententiam scribit:

Æqualitas coniugũ respectu finis cõsideranda.

Κακὸν γυναῖκα πρὸς νέαν ζεῦξαι νέον.
μακρὰ γὰρ ἰσχὺς μᾶλλον ἀῤῥένων μένει,
Θηλείας δ' ἥβη θᾶσσον ἐκλείπει δέμας. Id est,
Malum est, iuuenem vxorem adolescenti coniungere.
Diuturnior enim est marium vigor,
Fœmineum verò corpus citiùs pubertate destituitur.

47 ¶Sed quod dicit Aristoteles, quinquagesimũ annum gignendi finem esse mulieribus, 70. autem maribus, idem asserit ipse Aristoteles lib. 5. de Natura animalium, c. 14. vbi tamen subiungit id rarò contingere, vt ad eam vsque ætatem possint generare: sed magna ex parte quintum, & sexagesimum annum finem generandi mari-

Fœminæ ad 50. annũ, mares ad 70. gignunt.

bus esse, fœminis quintum & quadragesimum. Quinetiã quod de quinquagesimo anno mulierũ dictum est, hoc & probant leges nostræ, in l. si sterilis. D. de act. empt. & ven. & l. si maior. C. de legit. hære. in quo loco dicunt Fulg. & recentiores, quòd ad probandum, mulierem ea ætate peperisse, requiruntur probationes euidentiores. & refert ibi Ang. quòd Henricus Imperator, cuius vxor ea ætate cõceperat, voluit vt ea palàm pareret, quò omnẽ suspicionis occasionem tolleret, & de hoc quoque multa Soci. consi. 126. visum fuit. col. 2. lib. 3. Idq; etiam asserit Plin. lib. 7. c. 14. Dionysius Halicarnassæus lib. Antiquitatum Romanarum 4. Ad id verò, quod dicit de concubitu, & liberis parentum iuniorum, quadrat quòd scribit ipse Aristoteles eo. lib. 5. de Natura animaliũ, c. 14. Nouellorum in omnibus animaliũ generibus primam emissionem seminis aut infœcundam esse, aut si fœcunda sit, imbecilliora tamen generare. Tacitus de moribus Germanorum, Sera, inquit, Venus, eóq; inexhausta pubertas: nec virgines festinantur. Eadem iuuenta, similis proceritas, pares validæq; miscentur, ac robora parentum liberi referunt. Et ante illum Cæsar lib. 6. Belli Gallici, Germani, inquit, ante annum vigesimum fœminæ notitiam habuisse, in turpissimis habent rebus. Ex quo satis constat, apud eos non licuisse vxorem ducere intra annum vigesimum.

Germanorum mos.

48 *Ex Alberto Magno, ætas ad gignẽdum idonea.*

¶Nec erit intempestiuum, Stagiritani Philosophi rationibus adiicere, quæ Albertus ille Magnus, mirãdúsq; in Physicis rebus, de ætate ad generandũ idonea scribit, & ea quidẽ scitè, licèt minùs eleganter. In li. enim de Animalibus 5. tract. 2. c. 1. In homine (inquit) est exitus, & descensus spermatis post cõpletionem duorum septenariorum: sed sperma adhuc est modicũ, tenue, & aquosum: Conueniens autem est, & bonũ, in tertij septenarij complemẽto. Tunc enim vt frequentiùs fiat longitudinis diameter, & corpus incipit spissari secundum diametros latitudinis & profunditatis: & ideo etiam tunc sperma spissius, & glandulosius efficitur, eiúsque calor efficitur calidior, superflua in ipso exiccata humiditate: propter quod cõuenientius est ad generandum. Et in eodem capite, multis interiectis: Homo masculus, circa 30. annos habens semen perfectè maturum, potest generare ad 70. annos: & rarò in valentioribus extenditur hæc virtus vsque ad 80. Sed post hoc est labor, & dolor, & non est aliqua virtus generationis, licet coëat. Mulier autẽ concipit, & parit, vsque ad ætatem 50. annorũ: & hoc rarò accidit. In paucis enim accidit mulieribus. Inuenta est tamen mulier temporibus nostris in Germania, cuius primogenitus excessit vltimo genitum, spatio 40. annorum. Quod autem frequentius accidit in viris, est quòd generant vsq; ad 60. vel vsq; ad 65. annos. Et mulier valida consueuit esse ad partum, vsq; ad 40. vel vsq; ad 45. annos, qui sunt duo arcus minorum coniunctionum Iouis, & Saturni, vel parum plus. Idem rursus lib. 9. trac. 1. c. 2. Sperma (ait) conueniens generationi est illud, quod est sufficienter decoctum: & hoc est, quod in tertio distillat septennio, hoc est, in anno 21. à natiuitate generantis. Ante hoc enim tẽpus vt in pluribus non est sperma completè habens virtutem generãdi perfectum aliquid in genere humano: quia quamuis in minori ætate parentũ generentur fortè ex spermate eorũ: tamen id quod generatur, fit debile, & infirmum, non complens periodũ humanæ vitæ. Et post pauca: Vt in pluribus autẽ, mulieres post tria septennia, cõuenientes efficiuntur ad partũ, eò quòd corpora earũ mollia in tanto tẽpore maturantur, quod tunc est quantitas spatij cõiunctionis Iouis, & Saturni, & vnius anni solaris: quia in quantitate tẽporis coniũctionis duarum superiorum stellarum, infunditur perfectio corporibus indiuiduorũ perfectorũ: & hæc perfecta virtus infusa per vim Solis, per signorum circuitũ reducitur ad agẽdum, & adunatur virtus eius, vt sit efficacior: quoniã licèt fortè aliquis natus nõ nascatur in cõiunctione Iouis, & Saturni, & ideo annus 20. nõ terminetur ad iteratã earundem stellarũ coniũctionẽ: tamẽ in tanto tẽpore quantitatẽ rursus vnius coniũctionis perficiunt super generata, & ideo sunt perfecta. De istis tamen in Astronomicis est reddenda ratio. Sed hęc dixisse ad præsens sufficit, quòd in 21. anno perfecto, matura est ad concipiendũ mulier, & quæ antè concipit, immaturatè concipit, ante tẽpus videlicet ma-

turi feminis: viri autem indigent maiori tempore, quàm sit istud, quoniam corpora eorũ sunt calori magis resistentia, & ante tẽpus illud, quo perfectè matura sunt corpora virorum, est sperma eorũ subtile & aquosum: & tale sperma non est aptum generationi perfecti in genere humano. Sed oportet, quòd sperma sit glãdulosum, & grandinosum, quãdo tangitur, hoc est, quòd sit quasi compositum ex glandulis, & partibus grandinis mollibus: quia tunc in spissitudine eius potest cõtineri fortis, & multus spiritus, cum virtute formante perfectum, & vigorosum partum. Qui spiritus cum virtute sua, neq; est in subtili spermate: & si esset, euaporaret. Tale autem sperma grandinosum, non est in corpore viri, nisi iam sit desiccatũ calore iuuentutis, & confortatum, & inspissatum, & exiccatum iam in seipso ab humore ætatis puerilis. Hactenus ille.

49 ¶Non desunt tamen, qui dicant, éstque nostra ætate vulgi opinio, satis esse, si vir mulierem annis decem antecedat. Qua in sentẽtia fuisse videtur Abrahã ille, vnus idémque primus ex Patriarchis, quem tradunt sacræ literæ annis tantùm decem fuisse Sara vxore antiquiorem, vt apertè colligitur ex Genes. c. 17. vbi Abraham ipse ita loquitur: Putásne centenario nascetur filius, & Sara nonagenaria pariet? Quod & annotauit Origenes Adamatius in vndecima, quam scripsit in Genesim, Homilia, paulò post initium. Qua autem ætate Abraham esset, cùm Saram vxorẽ duxit, quáve ætate Sara quoque ipsa tunc esset, non legimus. At illorum filius, & nepos scilicet Isaac, & Esaũ quadragenarij vxores duxerunt, Genes. c. 25. & seq. sed qua ætate vxores eorum tunc erant, non scribitur. Nec tamen omittemus, quòd Rabbinus ille, cui nomen fuit Bag. Bag. magni apud Hebræos nominis, inter plurima documenta illud quoque adscripsit, vt decem, & octo annos natus filius vxorem duceret, ad vitandam scortationem. Cuius rei nos admonuit ornatißimus olim nostræ decuriæ præses, nunc sacratißimus Niuernorum Episcopus, quem hic honoris gratia nomino.

Aliorũ de ea re sententia.

Abrahã vxore annis 10. senior.

50 ¶Nec interim omittendum censuimus, quod ad confirmationem eorum, quæ suprà diximus de iuniorum Venere & prolificatione, scripsit Aristoxenus Pythagoricus in Florilegio Stobæi c. 99. Græcè quidem, sed in hunc sensum, ex traductione Conradi Gesneri: in vniuersum quidem cauendam esse præcocem Venerem. Nam neque in plantarum, neque in animalium genere, quæ præcocia sunt, fœcunda fieri, sed certo tempore ad fructificandi facultatem præparari, quò corpora ipsorum roborata & perfecta, semina & fructus proferre valeãt. Multas autem res esse, quas seriùs didicisse præstaret: quale & opus venereum est. Quapropter oportet pueros ita corporibus exerceri, & occupari, vt non modò Venerem non quærant, sed, si fieri posit, intra vigesimum annum prorsus ipsam ignorent. Quin & ea ætate rara Venere vtendum esse. Hoc enim & ad parentum, & ad generandæ prolis bonam habitudinem multum conducere.

Aristoxeni sententia de tẽpore coeundi.

51 ¶Ex his autem, quæ suprà diximus, facilè intelligis, omnium sententia, virum ætate vxorem præcedere debere. Quanquã Homerus testis est libro quarto Iliados, Iunonem fuisse Ioue marito natu grandiorem. Ita enim loquentem facit ipsam Iunonem,

Καί με πρεσβυτάτην τέκετο Κρόνος ἀγκυλομήτης
ἀμφότερον γενεῇ τε, & quæ sequuntur.

Cui concinens Ouidius lib. 6. Fastorum, hæc eam dicentẽm quoque inducit:

Si genus aspicitur, Saturnum prima parentem
Feci: Saturni sors ego prima fui.

Vt non sine magno ac insigni exemplo nonnulli hodie ducant vxores annis se maiores.

Iuno ætate grãdior Ioue marito.

52 ¶Ego verò (vt tandem redeam, ac caput hoc concludam) magis accedo Aristoteli:

Aristotelis autoritas.

cuius autoritas, cùm in omnibus, tum verò maximè in rerum naturalium cognitione, omnium est maxima. Ideóque Ang. noster con. pe. Sanctissima, & illustrissima domina, illum principem Philosophorum non iniuria appellat. Quin & Iurisconsultus Iulianus haud grauatè illum testem citauit, in l. si pater. D. de solut. Proinde & cæteris legibus hanc adiungemus,

Sexta Lex connubialis. VIRGINES. SASDE'MQVE PVELLAS VXORES DVCVNTO. VIDVARVM VERO', ATQVE SENIORVM, NVPTIAS FVGIVNTO. SENIORES TAMEN VIRI, VXORES IVNIORES NE DESPONDENTO. SED AEQVALITATEM EA IN RE, VT IN CAETERIS, SECTANTOR. VERVM EAM NON ANNIS, SED GIGNENDI FINE, METIVNTOR. DENIQVE MARES XXXVI. PVELLAE XVIII. ANNORVM, AVT CIRCITER, NVPTIIS ADDICVNTOR.

IN SEPTIMAM LEGEM CONNVBIALEM, GLOSSAE PRIMAE PARS SEPTIMA.

1 *Vxores bonis parentibus, & natione nō infamata eligendæ.*

SED PENE excidit, quod fortè primo loco monere debuimus, vt videlicet vxores nobis deligamus, quæ probis honestísque parentibus natæ sint, atque etiam ex patria, quæ fœminas humiles, & pudicas ferre solet. Nam quod ad parentes pertinet, eius rei nos satis monuit noster Iuris interpres, quem summum in Gallia magistratum g. ... nonnulli, sed erranter quidem, ferunt. Is est Io. Fab. qui in tub. Insti. de nup. inter cætera, quæ (sicuti alibi diximus) ei esse præcipuè attendenda monet, qui se matrimonio mancipare voluerit, illud non prætermisit, vt vxorem ducat boni, pacifici (vt ipse loquitur) & fidelis generis: quia vt plurimum videmus (quemadmodum & ipse dicit) non solùm labem sanguinis, sed & morum quoque, ad posteros deriuari.

2 *Parentū mores in liberos deriuantur.* ¶ Quæ sententia certè verissima est. Nam tametsi sua cuiq; mens est, diuino creata arbitrio, pleræque tamen sunt animi vires, quæ simul cum corpore à parentibus transfunduntur in filios. Sic enim natura comparatum est, vt cum Ficino loquamur, vt corpus, & anima proportione quadam harmonica congruant, motúsque corporis in animam, sicuti & animæ in corpus, (quod Medici adstruunt, & alibi in nostro tractatu Nobilitatis, quo in loco de Medicina differuimus, latè comprobauimus) facillimè, & vehementissimè penetrent. Ideóque quanquàm non educitur anima filij, aut à corpore parentis, aut ab anima, ex orthodoxorum sententia, vt & nos alibi latiùs diximus: tamen corpus tale, & cum tali quadam procliuitate, à tali quodam corpore parentis educitur. Sic vuas acerbas comederunt patres, & dentes filiorum obstupuerunt, vt scribitur Hiere. 30. c. Porrò procliuitatis illius corporis anima ob cognationem quandam affectúmque erga corpus proprium, particeps quodam modo redditur, præsertim secundum vim eius inferiorem, qua corpori propinquat, multúmque consentit. Deinde vis superior animæ naturaturali quodam amore, inferiori sæpe obsequitur ferme, sicut illa corpori. Obsequitur (inquā) fere similiter, sed non æquè. Motus enim, qui in anima actio est, fit in corpore passio: qui in corpore passio est, fit in animo sensus, atque compassio. Ad hæc filij ipsi parentum præceptis imbuti, ad eorum consuetudinem morésque deducuntur. Nā cùm omnia adolescentes, quæ oculis excipiunt, simiarum instar imitentur, fit sanè, vt quæcunque à parentibus maximè, quorum præsentior est, & assiduior conuersatio, fieri viderint, ad vnguem etiam facere nitantur, & sese assuefaciant: assuefactique demum (tanta est vis consuetudinis) perpetuò ita, vt primò imbuti fuerint, quasi secretiore quadam vi agente, perseuerant: vt eleganter scripsit ille educationis liberorum præceptor eximius.

3 ¶ Propterea, vt testatur versus nostris omnibus obuius,

Sæpe solet similis filius esse patri.

Quem citat glo. in l. quod si nolit. §. qui mancipia. D. de ædil. edict. & in l. quisquis. in verbo, in quibus. C. ad leg. Iul. maie. vbi & in eam rem est bonus text. in hæc verba, In filiis paterni criminis exempla metuuntur: & glo. in authē. de refe. fac. pal. ad fi. vbi est quoque bonus tex. & in c. venerabilem, super verbo, progenitores. & ibi etiam Panor. col. 4. de elect. & in c. 1. 56. dist. quæ dicit hanc vnam causam esse, quare filij presbyterorum non promouentur: & glo. in c. item si quis eum militibus. 6. q. 1. & ibi etiam tex. & in c. vlti. de conse. dist. vlti. & in c. 2. super verbo, defectu, de fil. presbyt. lib. 6. quæ & illud quoque dicit, hac inter alias ratione, spurios sacris non initiari. Et facit quod voluit glo. in l. cùm vnus. in prin. in verbo, dómum. D. de ali. & cib. leg. & Cy. in l. in bonæ fidei. in 7. quæst. C. de iureiu. & Bal. in l. 1. ad fi. C. de loca. & in l. si quos. in fi. & ibi Ang. C. de capti. & idem Bald. consi. 95. regula iuris est. col. 1. lib. 1. & Alberi. loquens in filio calumniatoris, in l. si cui. §. 1. nu. 2. D. de accusa. & Fran. Are. in l. iubemus. in fi. C. de aduo. diuer. iudi.

Filij similes parentibus.

Filij presbyterorum cur nō promouentur.

Spurij cur sacris non initientur.

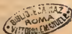
4 ¶ Hinc illud Sapientiæ 3. de impiis, & iis qui sapientiā abiciunt: Nequissimi filij eorum, quasi nequissimorum nequissimi sint etiam filij. Et huc quoque alludens Ezechiel c. 16. Radix tua, & generatio tua de terra Canaam: pater tuus Amorrhæus, & mater tua Hettæa. Loquitur enim ibi de Iudæis Hierusalem habitātibus, quibus parentes non erant eiusmodi, sed quia mores eorum imitabantur, eos dicit ab eis generatos. Et hoc Esdras sacer ille scriptor, non illepidis similitudinibus insinuat li. 4. c. 9. Qualis ager, talia & semina: & quales flores, tales & tincturæ: qualis operator, talis & creatio: & qualis agricola, talis & cultura. Vtq; alibi scribitur Matt. 7. atque Luc. 6. non potest arbor mala, bonos fructus facere, neque arbor bona, malos fructus facere. Cuius sententiæ principium citat glo. in d. §. qui mancipia. Nec minus eleganti figura Theognis: *De eadem re.*

ὄυτε γὰρ ἐκ σκίλλης ῥόδα φύεται, ὔδ' ὑάκινθος
ὀυδέ ποτ' ἐκ δούλης τέκνον ἐλευθέριον.

Non etenim è squilla rosa nascitur, aut hyacinthus,
Sed neque ab ancilla filius ingenuus.

Nec absimili forma Horatius lib. Carminum 4. Ode item 4.

Fortes creantur fortibus & bonis.
Est in iuuencis, est in equis patrum
Virtus: neque imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

5 ¶ Sed & sine figura huiusmodi sententiam, tanquam prouerbio celebrem, Euripides extulit apud Antonium Monachum, Melissę tom. 2. cap. 79. & apud Stobæum capite 88. *De eadem re. Prouerbium.*

φεῦ φεῦ, παλαιὸς αἶνος ὡς καλῶς ἔχει.
ὀυκ ἂν γένοιτο χρηςὸς ἐκ κακοῦ πατρός. Id est,

Heu heu, vt illud dictitant rectè, probum
Patre ab improbo non posse nasci filium.

Et apud eundem Stobæum c. 86.

τεκόντα παῖδα σωφρονοῦντα ἐπίσταμαι,
χρηςοῖς δ' ὁμιλοῦντ' εὐσεβεῖν ἠσκηκότα.
πῶς ὖν ἂν ἐκ τοιοῦδε σώματος κακός
γένοιτ' ἀν; ὐδεὶς τοῦτό μ' ἂν πείθοι ποτέ.

Id est, vt vertit Gesnerus:

Hunc ego puerum tanta modestia præditum noui,
Et cum bonis conuersando pietatem coluisse.
Quo pacto igitur ex tali homine malus
Nasceretur? nullus hoc mihi persuadebit vnquam.

6 ¶ Et Aristoteles lib. Politicôn 1.c.4. ex quorundam sententia ait, Sicut ex hominibus hominem, & ex bestia bestiam, sic ex bonis bonum generari. Et lib.3.c.8. Consentaneum est (inquit) ex melioribus ortos, esse meliores. Et rursum in Praeceptis Rhetorices de causis ciuilibus: Nemini est obscurũ, qui ex bonis clarisque parentibus nati sunt, eos consentaneè fieri suis maioribus non dissimiles. Et lib.3. Rhetoricorum ad Theodectẽn: Verisimile est (inquit) probum ex probis, & bene educatũ, in probum virum euasisse. Et Cicero in Oratione pro Roscio Comœdo: Nemo ex improbo patre probum filium nasci posse existimaret. Et Fabius Quintilianus lib.5. de argumentis scribit, argumenta saepe à persona, & genere esse ducẽda. Nam similes parentibus ac maioribus suis filij plerunque creduntur, & nonnunquam ad honestè turpitérque viuendum inde causae fluunt. Diogenes Cynicorum princeps, cùm ebrium in foro vidisset, illius (inquit) pater ebrius fuit. Autor Laërtius. In quã sententiam Martialis miratur, quòd filia ebriosi, biberet aquam, cùm inquit libro 6. Epig. ad Catulum:

Miror, quòd Bassi filia potat aquam.

7 ¶ Súntque & in eam rem multa antiquis celebrata prouerbia: quale illud est, Mali corui, malum ouum. Cuius meminit Gellius libro 5.c.10. Et illud Homericum, E' quercu, è saxis natus, lib. Odyss. 19.

De eadem re. Prouerbium.

οὐ γὰρ ἀπὸ δρυός ἐσσι παλαιφάτου, οὐδ᾽ ἀπὸ πέτρης. Et lib.22. Iliados,

οὐ μέν πως νῦν ἔστιν ἀπὸ δρυὸς, οὐδ᾽ ἀπὸ πέτρης.

Et Hesiodus lib.1. eius operis, cui titulum fecit, ἔργα καὶ ἡμέρας, id est, opera & dies, homines natos fingit ἐκ μελιᾶν, id est, fraxinis, vt significet duritiem, & feritatem animorum. Vnde & illud Virgilianum lib.8. Aeneidos:

Gensque virûm truncis, & duro robore nata.

Quem secutus Ouidius in Epistola Didûs ad Aeneam,

Te lapis, & montes, innatáque rupibus altis
Robora, te saeuae progenuere ferae.

Et Iuuenalis Saty.6. statim post principium:

Viuebant homines, qui duro robore nati, &c.

Et Statius Papinius lib.4. Thebaidos:

—O saxis nimirum & robore nati.

Vbi Lactantius Grãmaticus interpres scribit, ad originem conuenire animum. Et idem autor lib.1. Syluarum in Epithalamio Stellae & Violantillae:

--Duro nec enim ex adamante creati,
Sed tua turba sumus.--

Illud item Quintiliani, Generosioris arboris statim planta cum fructu, & alia id genus infinita. Illud quoque Theocriti Idyllio 18.

ἄγχι πέτρα καὶ συνεὶ, λεαινᾶς ἀνέθρεψε λαινᾶς.

λαίνε παῖ.-- Id est, ex Eobani, vt reor, traductione:

Dure puer, quem crudeles peperere leaenae, *Saxee saeue puer.--*

Sed & illud Aristophanis in ea fabula, cui ὄρνιθες, id est, aues, titulus est, statim post principium,

τὸν ποτ᾽ ὄρνις ἐγένετ᾽ ἐκ τῶν ὀρνέων. Hoc est,

Vpupam progenuit auis ex auibus.

Varro autem vni ex Menippeis hunc titulum indidit, Patris est filius, ex qua Satyra illum citat Nonius Marcellus. Tradítque Philostratus in Aristide, Sophistam quẽpiam eo veluti prouerbio notasse Alexandrum, quòd patris ambitionẽ imitaretur.

8 ¶ Ex quibus illud procedit, vt praesumatur filius esse eiusdem volũtatis, & affectus cum patre. l. si operarum iudicio. D. de ope. lib. & ita dicit per illũ tex. Bal. in l. liberti. col.1. versicu. op.3. C. eod. & ante eum voluerat Bar. in tracta. de Guelphis & Gibellinis, colum.3. versic. circa quartum, per not. in d. l. quisquis. C. ad leg. Iul. Maiest. Propterea non inscienter Albert. Gand. in tract. malefi. titu. de praesumpt. & iudiciis dubi

Filius volũtatis & affectus eiusdẽ cum patre esse praesumitur.

dubitatis.col.4.versic.præsumptio enim naturæ est, monet, vt parentum eius,qui accusatur, mores conspiciantur, vt proinde etiam sciamus, quibus sit ipse accusatus moribus. Nam qui bonos habuit parentes, bonus: qui malos, malus præsumitur,per aliquot ex iuribus suprà citatis. Et pulchrè dicit Aug.in l.fugitiui.C.de ser. fug. quòd ex eo quis præsumitur transiuisse ad hostes, quòd natus est ex progenie eo nomine infamata. & sequitur Barb. consi. 34. præclare optimus.col. 18. versic. modò sacratissimus.lib.2.& Io.Neuiz.inter con.Alber.Bru.con.12.patres comederunt. col.10. Et hos quinque postremos versi. vti erāt ante superiorem editionem, Chasseneus, fur ille manifestus,in suo Catalogo in 11.parte,conside. 25. reposuit. *Parentes rei accusati inspiciendi.* *Chassenti furtum.*

9 ¶ Nec tamen illud subticebo,fuisse nonnullos improborum sceleratorúmque patrum filios probissimos, vt è diuerso probissimorum improbissimos. Quis enim nescit illud Virgilij libr.7.Aen.

Contemptor Diuûm Mezentius.--

Et tamen is habuit filium Lausum talem,qualem paulò pòst describit,

--Dignus qui lætior esset
Imperijs, & qui pater haud Mezentius esset.

Sed tamen id adeò rarum est, vt non aliud quippiam magis. Et si scio apud Homerum libr.2. Odysseę, Mineruam illud grauiter dixisse:

παῦροι γάρ τοι παῖδες ὁμοῖοι πατρὶ πέλονται.
οἱ πλέονες κακίους, παῦροι δέ τε πατρὸς ἀρείους.

Quibus significatur, paucos virtutibus parentum respondere: plures autem illis peiores,paucos meliores esse.

10 ¶ At illud verissimum est, filias plerũque mores matrum repræsentare solere. Neque enim verisimile est, vt filia statim ab ineunte ætate turpibus matris moribus imbuta,honestatem in grandiori ætate sectetur: ad quam tantum absuit,vt mater cohortaretur,vt etiam ab ea magis,& exemplo dehortaretur, & verbo. Id quod intellexit Iuuenalis scribens Saty.6. *Filiæ matrũ mores imitantur.*

Scilicet expectas,vt tradat mater honestos,
Aut alios mores,quàm quos habet?-- Et sequitur,
--Vtile porrò
Filiolam turpi vetula producere turpem. Item Saty.14.
--Expectas vt non sit adultera,Largæ
Filia,quæ nunquàm maternos dicere mœchos
Tam citò,nec tanto poterit contexere cursu,
Vt non ter decies respiret-- Et paulò pòst subdit:
Sic natura iubet:velociùs,& citiùs nos
Corrumpunt vitiorum exempla domestica,magnis
Cùm subeant animos autoribus.--

Et Diuus Ambrosius libr.3.de virginibus,loquēs de Herodiade: Quid potuit filia de adultera matre discere, nisi damnum pudoris?Ideóque Ezechiel Propheta decantatissimus c.16. Sicut(ait)mater, ita & filia eius. Et in hanc sententiam glos. in d.c.si quis cum militibus,6.q.1.adducit versum vulgarem,

Insequitur leuiter filia matris iter.

Vnde & Virgilius in Bucolicis Ecloga.1.

Sic canibus catulos similes,sic matribus hœdos Noram.

Cuius autoritate Columella libr.3.rei rusticæ, Nihil (inquit) dubium, quin ipsa natura sobolem matri similem esse voluerit. In idque alia quædam scribit, trahitque etiam ad vineta.

11 ¶ Et huc quoque respicit,quod scribit Horatius libr.2.Carminum,Ode 4. *De eadem re.*

--Neque sic fidelem
Sic lucro auersam potuisse nasci
Matre pudenda. Quasi diceret, talis non esset, si matre impudica nata fuisset.

s 4

Et Terentius in Heauton.
Sed vereor, ne me absente hîc mulier corrupta sit.
Concurrunt multæ opiniones, quæ mihi animum exaugeant.
Locus, occasio, ætas, mater, sub imperio cuius est, mala.
Quo in loco Donatus interpres, Nam similes (ait) parentibus filij plerunque creduntur. Paris autem Ouidianus ad Helenam scribens, hæc quoque apertè sentiens, ita infit:
Vix fieri, si sint vires in semine morum,
Et Iouis & Ledæ filia, casta potes.
Ouidij locus. Nam Morum, potiùs, quàm Amorum, lectio arridet: quanquam vtrunque huic nostræ sententiæ conuenit.

12 ¶Idcóque Libanius ad Solonicum scribẽs, Vxorem, inquit, cognitam ducas, cuius parentes, & matrem præcipue bonis moribus præstantem noueris. Et Peleus Euripideus in Andromache, in eam sententiam hæc dicit:
Κἀγὼ μὲν ηὔδων τῷ γαμοῦντι, μήτε σοὶ
Κῆδος συνάψαι, μήτε δώμασιν λαβεῖν
Κακῆς γυναικὸς πῶλον. ἐκφέρουσι γὰρ
Μητρῷ' ὀνείδη. τοῦτο καὶ σκοπεῖτέ μοι
Μνηστῆρες, ἐσθλῆς θυγατέρ' ἐκ μητρὸς λαβεῖν. Id est, ad verbum,
Et ego quidem loquebar, te ambiente affinitatem, nunquam tecum
Affinitatem contrahere, neque intra domum accipere
Malæ mulieris pullum. Imitantur enim
Materna opprobria. Hoc & considerate mihi
O proci, bonæ filiam ex matre vt ducatis.
Et apud eundem Iolaus in Heraclidis:
Οὐκ ἔστι τοῦδε παισὶ κάλλιον γέρας,
Ἢ πατρὸς ἐσθλοῦ κἀγαθοῦ πεφυκέναι
Γαμεῖν δ' ἀπ' ἐσθλῶν. ὃς δὲ νικηθεὶς πόθῳ
Κακοῖς ἐκοινώνησεν, οὐκ ἐπαινέσω
Τέκνοις ὄνειδος οὕνεχ' ἡδονῆς λιπεῖν.
Non est hoc liberis pulchrior honor,
Quàm patre bono & honesto natos.
Vxores ducere à bonis. Qui verò victus desiderio
Malis communicat, non laudabo,
Liberis dedecus causa voluptatis superari.

13 ¶In quam etiam sententiam est illud Theognidis:
Κυνὰς μὲν καὶ διζήμεθα Κύρνε καὶ ἵππους
Εὐγενέας, καί τις βούλεται ἐξ ἀγαθῶν
Κτήσασθαι. γῆμαι δὲ κακὴν κακοῦ οὐ μελεδαίνει
Ἐσθλὸς ἀνήρ, ἤν οἱ χρήματα πολλὰ φέρῃ.
Οὐ δὲ γυνὴ κακοῦ ἀνδρὸς ἀναίνεται εἶναι ἄκοιτις
Πλουσίου, ἀλλ' ἀφνεὸν βούλεται ἀντ' ἀγαθοῦ.
Χρήματα γὰρ τιμῶσι, καὶ ἐκ κακοῦ ἐσθλὸς ἔγημε
Καὶ κακὸς ἐξ ἀγαθοῦ πλοῦτος ἔμιξε γένος. Id est,
Canes quidem, & asinos quærimus, ô Cyrne, & equos
Generosos: & hæc quisque vult ex bona progenie
Sibi parare: vxorem autem ducere malam ex malo genere non curat
Vir bonus, modò sibi pecunias multas adferat.
Neque mulier mali viri renuit esse vxor
Diuitis: sed locupletem præfert bono.
Pecuniæ enim coluntur, éxque malo genere bonus vxorem ducit,
Et malus bonum sibi genus adsciscit.

Quam

Quam sententiam admodum probat Xenophon in libr. de scriptis Theognidis. Iure igitur Horatius lib.4. Carminum, Ode 24. Scythas eo nomine laudat, quòd illic,

-- Dos est magna parentum Virtus. --

Adeò vt non ab re Moyses suis legibus statuisse videatur, ducendas esse vxores virgines ingenuas, ex honestis parentibus prognatas: vt retulit Iosephus libr.4. Antiquit. Iudaïcarum, cap.8. eodémque vlt. Et hæc quidem de parentibus.

14 ¶Sed & quòd ex patria mores veluti ingenitos accipimus, & ex variis cœli loci aspectibúsve diuersæ ingenerentur morum κράσεις, siue contemperationes, testis est doctissimus Medicorum Hippocrates Cous, ante fi. eius lib. qui inscribitur, De aëre, locis, & aquis: Plato in Timæo, & iterum in Menexeno, rursúsque lib. de Republica, 8. & libr.5. de Legibus, ad finem: & ipsius discipulus Aristoteles libr.7. Politicôn, c. quoque 7. & rursum Orbicularium quæstionum libr.14. cùm multis locis, tum verò maximè c.3. & c.8. & c 15. & c. 18. vbi & illius interpres Petrus Aponensis hoc late confirmat: & Polybius & Philosophus & Historicus celeberrimus lib.4. Historiarum: & Cn. Manilius Consul Roma apud Liuium lib.8. belli Macedonici, in Oratione, qua Romanos milites aduersus Gallos animat. Et quisquis is fuit, qui pro Rhodiis apud eundem Liuium, 5. Decadis libr. item 5. Orationem habuit ad Senatum: & Cicero in Oratione, quam de lege Agraria eleganter scripsit, contra Seruilium Rullum, & libr.1 de Diuinatione: iterúmque Plinius Naturalis Historiæ libr.2. c.30. & Lucanus lib.8. illis versibus, *Ex patria mores assumimus. De eadem re.*

Quicquid ad Eoos tractus &c.

Apollonius Tyanæus apud Philostratum lib.7. Plutarchus libr. Politicôn ad Traianum, statim post princ. Galenus Pergamenus, Medicorum post Hippocratem nobilissimus, in lib. de Substantia virtutum animalium, c. 9. & rursum libr.2. de Temperamentis, vulgò autem de complexionibus. Et in lib. cui tit. est, corporis temperaturã animi mores sequi. & Apuleius lib.10. Meta. & Flauius Vegetius libr.1. de re militari. Et Seruius enarrans illud Virgilij libr.6. Aeneidos,

Principio cœlum ac terras, campósque liquentes.

Et omnino fusissimè Alexander ab Alex. libr. 4. Genialium dierum, c.13. & Cælius Rhodiginus libr. Lect. antiquar. 18. ca. item 18. ex vltima editione: quorum verba, ne sim longior, prætermisi, eorum sententiam strictè retulisse contentus.

15 ¶Cuius etiam sententiæ sunt omnes scriptores Astronomici, istud astris asscribentes, & inter cæteros Claudius Ptolemæus Alexandrinus lib.2. Quadripartiti, cap. item 2. & 3. eiúsque in eum locum interpres Haly, & Albumasar introductorij libr. 3. & iterum 5. & maximus ipse syderalis scientiæ professor Firmicus Maternus ad Mauortium Lollianum lib. Astronomicôn 1. c. etiam 1. cuius verba hęc sunt: Quædam gentes ita à cœlo formatæ sunt, vt propria sint morum vnitate cõspicuæ. Scythæ immani feritatis crudelitate grassantur: Itali fiunt regali semper nobilitate præfulgidi: Galli stolidi: leues Græci: auari Syri: Afri subdoli: acuti Siculi: luxuriosi semper Asiatici, & occupati voluptatibus: Hispani elata iactantiæ animositate præposteri. Quanquàm scio, eundem autorem eiusdem libr. cap.4. eodémque vltim. hæc scripsisse: De motibus verò gentium superuacanea disputatio est. Nam & Asiaticos plurimos videmus, imò penè omnes, sobrietatis insignia præferentes, & Græcorum leuitas sæpe modestæ grauitatis pondus accipit: & effrenata Scytharum rabies quandoque humanitatis clementia mitigatur: & in finibus Galliarum populus sapientiæ temperamento prudenter conualescit: Afrorum quoque subdolas manus honestæ fidei ornamenta condecorant: & à plurimis Hispanis iactantiæ vitia deseruntur: & Syrorum auaritiam mutauit repentina profusio. Nec est inter illos acutos Siculos stultos inuenire difficile. Ab Italis quoque frequenter dominationis imperia translata sunt. *De eadem re. Mores gentiũ sæpe immutari.*

De eadem re. *Prouerbium.*

16 ¶Secundum hanc sententiã Herodotus in Calliope, & Plutarchus in Apophthegmatis scriptũ reliquerunt, quòd cùm montuosa esset Persarũ regio, & aspera, vellentq; propterea ipsi Persæ regnante Cyro campestrem ac mollem capere, id quidẽ non passus est Cyrus, inquiens, & plantarum, & hominũ mores & ingenia regionũ quoque similitudinem trahere, & φιλεῖν ἐκ τῶν μαλακῶν χώρων μαλακοὺς γίνεσθαι. hoc est, Naturale esse, vt in mollibus locis molles proueniant. Vnde profectum videri potest antiquum adagium, in Græcorum collectaneis relatum, βίοι ἀνθρώπων, καὶ φυτῶν σπέρματα, συνεξομοιοῦνται ταῖς χώραις. Id est, Mores hominum, & plantarum semina, ad regionis habitum respondent.

De eadem re. Natio serui qui venditur pronũtianda. *Patria ordinãdorum inuestiganda.* *Patria affectio & nostra eadem esse præsumitur.*

17 ¶In eam quoque sententiam pedibus vadit Vlpianus Iurisconsultus in d.l. quod si nolit. § qui mancipia. D. de ædil. edic. vbi in hæc propè verba scribit: Qui mancipia vendunt, nationem cuiusque in venditione pronuntiare debent. Plerunque enim natio serui aut prouocat, aut deterret emptorem. Idcirco interest nostra, scire nationem. Præsumptũ etenim est, quosdam seruos bonos esse, quia nationis sunt non infamatæ: quosdã malos videri: quia ea natione sunt, quæ magis infamis est. Quòd si de natione ita pronuntiatum non erit, iudicium emptori, omnibúsque ad quos ea res pertinebit, dabitur, per quod emptor redhibeat mancipium. Ex quo text. not. Cepolla ibidem, nu. 14. & longo antè tempore Accur. noster in authent. de referen. in verbo, ex patribus. quòd ratione patriæ quis præsumitur bonus, aut malus. Cõcilium Nauatense in c. quando. 24. dist. iubet ordinandorum patriam inuestigari, vt proinde sciatur, quibus ipsi sint imbuti moribus. De quo etiam tex. est in c. constitutus. extrà de purg. cano. Et alibi contra aliquem præsumitur ratione patriæ, vt est tex. in d. c. Afros. 98. dist. & ibi not. glo. & Archi. qui adducit illam Firmici sentẽtiam, à nobis suprà citatam, tacito tamen autoris nomine. & Bald. in l. data. col. 10. versi. octauo modo. ibi, item ratione patriæ. C. qui accu. non poss. qui & illum text. allegat. Et simile est, quod dicit Bar. in tract. de Guelphis & Gibellinis, col. 4. quòd de iure quis præsumitur esse eius affectionis, qualis est eius patria. Est enim præceptum iuris gentiũ, vt patriæ pareamus. l. vt vim. D. de iusti. & iur. quod dictum pro sing. reassumit Barb. consi. 34. præclarè optimus dicit. col. 18. lib. 2. & alibi quoque commendat in repe. c. Reginaldus. col. 4. & iternm 88. de testa. & consil. 10. sapienter scribitur, col. 3. lib. 2. & Fran. Cur. senior consi. 45. statuto seu consuetudine, col. 4. versi. quia quilibet. Et in hanc quoque partem quædam affert Petr. Iaco. in arbore success. col. 9. versi. item rex. & Cepol. in libello, de Imperatore militum diligendo, versi. propter nationem, & in lib. de simulatione contractuum, in 21. præsumptione, & in suo libello, de vita & modo viuendi in studio. Vnde scitè admodũ Albe. Gand. in tract. malefi. in tit. vnde aut quo loco posit fama procedere. in princip. scribit, quòd fama vel infamia potest ex loco potissimùm originis procedere, cùm quis à natura, & origine propria præsumatur esse bonus vel malus, per d. § qui mancipia. Et facit etiam quod scribit Bal. in c. vt debitus. col. 2. extrà de appella. ingenia hominum fieri deteriora, vel meliora, ex aëris dispositione. Et huc quoque spectat ille Ezechielis locus suprà citatus, quo dicitur, filiorum Hierusalem radicem, & generationem esse de terra Canaan.

Regionis vbertatem irritamentum vitiorum esse. Annibal Cãpanis delicijs fractus.

18 ¶Cuius rei alias quoque rationes, vltra vim astrorum, afferre possumus: primùm quòd quædam nationes præ cæteris multa vitiorũ irritamẽtà subministrant. Nam quid aliud Campanos luxu ac libidine affluentes reddidit, quàm terra ipsa omniũ, quæ libido luxúsque expostulat, feracissima? quæ & inuictum armis Annibalem (vt cum Valerio loquar) illecebris suis complexa, vincendum Romano militi tribuit. Illa enim vigilantissimum ducem, illa exercitum acerrimum dapibus largis, abundanti vino, vnguentorum fragrantia, Veneris vsu lasciuiore, ad somnum, & delicias euocauit, ac tum demum fracta & contusa Punica feritas. Et de illis loquens Valerius Coruinus, apud Liuium libro 7. ab vrbe condita, Campanos inquit haud dubie, nimio luxu affluentibus rebus, mollitiéque sua potiùs, quàm vi

hoſtium, victos eſſe. Et idem Liuius lib.3.2.Belli Punici,de iiſdem loquens: Prona (inquit) ſemper ciuitas in luxuriam,non ingeniorum modò vitio, ſed & affluenti copia voluptatum. In quam etiam ſententiam Diodorus Siculus de Tyrrhenis loquens, lib.vj.Bibliothecæ, cap.9.in fin. Poſtremò priori virtute abiecta, potui ſe atque ignauiæ tradentes, haud iniuria partam à ſuis maioribus gloriam in bellis amiſere. Non parum autem eos ad delicias impulit patriæ fertilitas, quæ fructifera rerum copia, ad inertiam voluptatémque traduxit. Et ſanè nihil eſt, quod magis homines molles reddat, quàm rerum copia. Hinc Arabes à Virgilio lib.j. Georg. molles appellati:

Tyrrheni vbertate soli corrupti.

Arabes molles

India mittit ebur, molles ſua thura Sabæi.

Quem ſecutus Claudianus,

Te Medus, te mollis Arabs, te Seres adorant.

En ante eum Catullus,

Siue in Hyrcanos, Arabáſque molles.

Omnium enim regionum eſt fertiliſsima Arabia. Ex quo fortaſsis & hoc nomen aſſumpſit, tanquam vitæ nocumentum. Græcè enim ἀρὴ nocumentum dicitur, & βίος vita.

Arabes dicti, tanquam vitæ nocumentum.

19 ¶Deinde ſunt ſui cuique nationi peculiares, propriíque mores. Vnaquæque enim prouincia ſuo ſenſu abundat: &, vt Quintilianus ait, hanc eius rei rationem afferens, libr.v.de argumentis, Gentibus proprij mores ſunt: nec idem in Barbaro, Romano, Græco probabile eſt. Et ciuitatum etiam leges, inſtituta, opiniones habent differentiam. Ob idque ſcribit, argumenta à natione, & patria ſumi. Vtque ſcribitur in Decretis canonicis in c. omnes, di.1. Aliæ aliis gentibus leges placent. Vnde ortum vetus illud Græcorum Adagium apud Zenodotum, νόμος καὶ χώρα. Id eſt, lex & regio: quo admonemur, inſtituta diuerſa pro locorum varietate eſſe veluti legem. Et hæc quoque omnia à verſi.9. vti etiam erant in prima editione, penè ad verbum, meo nomine tacito, Barpto. Chaſſeneus, inſignis eius rei fur, tranſtulit in ſuum Catalogum in 11. parte, conſid.24.

Peculiares cuiuſque nationis mores.

Argu. à natione.

Prouerbium.

Chaſſenei furtum inſigne.

20 ¶Sed vt ad inſtitutum redeamus, quæ diximus, facilè comprobantur ex morum antiquorum differentiis: quorum nonnullos, qui ad rem vxoriam, de qua priuatim agimus, pertinent, commemorabo, ex illuſtribus atque probatis ſcriptoribus, in his maximè, quæ concubitum reſpiciunt. Nam de aliis alibi latiùs diſſeremus, Indi vxores plures ſinguli ducunt, quæ mortuo marito apud grauiſsimos iudices contendunt, quam ex his maritus maximè dilexerit. Quæ victrix eſt, læta coniugis ſe flammis ſuperiaeit, & cum eo tanquam feliciſsima crematur: aliæ cum triſtitia, & mœrore in vita remanent. Teſtes Bardeſanes Syrus, in libr.de Fato: Oneſicritus ille Philoſophus Aeginenſis, aut vt alij volunt, Aſtypalæenſis, in Vita Alexandri: Cicero libr.5.Tuſcu.quæſtionum: Strabo libr.15.vbi & huius moris Indorum cauſam affert ex ipſo Oneſicrito: Valerius Maximus de inſtitutis antiquis: Solinus Rerum memorabilium c.65. Aelianus de Varia Hiſtoria lib.7. Nicolaus in Collectaneis de moribus gentium, & ex eo Stobæus Florilegij cap.120. aut aliorum computatione 122. & Hieronymus in Iouinianum libr.1. Seruius in 5. libr. Aeneidos, enarrans illum locum Virgilij,

Diuerſarũ nationum in re vxoria mores.

Indorum.

Incertus geniúmne loci, famulúmne parentis
Eſſe putet.

Et hanc quoque rem Propertius libr.3. ſuis carminibus celebrauit.

Felix Eois lex funeris vna maritis,
Quos Aurora ſuis rubra colorat equis.
Namque vbi mortifero iacta eſt fax vltima lecto,
Vxorum fuſis ſtat pia turba comis:
Et certamen habent leti, quæ viua ſequatur
Coniugium: pudor eſt, non licuiſſe mori.
Ardent victrices, & flammæ pectora præbent,
Imponúntque ſuis ora peruſta viris.

¶Sed

21 ¶Sed & Pomponius Mela li.2.scribit eundem morem esse Thracibus. Nam & hi
Thracum. (vt ille tradit) singuli plurimas vxores habent: quod & tradit Euripides in Andromache, Heraclides in Politicis, & Solinus li.2.c.15. vbi subdit, hos vxorum numero se iactare, & honoris loco multiplex coniugium ducere. At Herodotus statim post prin.li.5. id tantùm tribuit Thracibus, qui supra Crestoneos incolunt. Cæterũ
Catheorum. Strabo lib.15. scribit Catheorum proprium esse, vt vxores cum viris defunctis cõburantur, ob hanc causam, quòd cùm aliquando adulescentulos adamarent, à viris secedebant, vel eos veneno interimebant: vt ergo veneficia tollerẽtur, hanc legem
Siue Catharorum. esse conditam. Quod & tradit Diodorus Siculus lib.17. quo Alexandri res gestas describit, vbi hos Catharos vocat. Sed & eundem morem fuisse apud Venedos
Venedorum. Germanorum populos, vt scilicet marito mortuo vxor se in rogum cremandam præcipitaret, tradit Vunnefridus Anglus, qui postea Bonifacius vocatus, & Archiepiscopus Moguntiacus factus est, in epistola ad Edoardum principem Anglorũ. Procopius quoque lib. 2. de Bello Gothorum, eandem apud Erulos consuetudi-
Erulorum. nem fuisse tradit.

22 ¶Nec soli Indi, Thraces, & alij suprà memorati vxores plurimas singuli habent:
Iudæorum. sed & Iudæi, Aegyptij, Nasamones, Aethiopum gentes, Parthi, Cyrenaici Afticæ populi, Persæ, Syri, Pæones, Geloni, Numidæ, Mauri, siue Maurusij, Germani. De Iudæis testimonio sunt, Abraham, Iacob, Dauid, Solomon, & alij: & meminerunt Decreta canonica in c.recurrat.& in §.his ita respondetur.32.q.4.& c.gaudeamus.
Aegyptiorũ. de diuor. De Aegyptiis Diodorus lib.1. aut, vt alij computant, 2. Sacerdotes tamen excipiens, quibus vnam tantùm vxorẽ ducere licet. Quod & nostra religio approbasse nonnullis videtur apud diuum Paulum prioris ad Timotheum 3. & ad Ti-
Maurusiorũ. tum 1. De Nasamonibus Herodotus libr.4. De Parthis Bardesanes in libro de Fa-
Nasamonũ. to. & Diuus Clemens lib. Recognitionum 9.c.7. & Eusebius Cæsariensis εὐαγγελι-
Parthorum. κῆς τῆς παρασκευῆς, id est, euangelicæ præparationis lib.6.c.8. Iustinus lib.41. vbi ita
Cyrenaicorũ. de his scribit: Vxores dulcedine variæ libidinis singuli plures habent. De Cyrenai-
Persarum. cis Pomponius Mela libro 1. De Persis Ammianus Marcellinus libro 23. vbi hinc proficisci dicit, vt apud eos charitas per diuersas libidines dispersa torpescat. Et an-
Amor per diuersas libidines dispersus torpescit. te eum Herodotus libro primo, cuius hæc verba sunt: γαμέουσι δ' ἕκαστος αὐτῶν πολλὰς μὲν κουριδίας γυναῖκας, πολλῷ δ' ἔτι πλεῦνας παλλακὰς κτῶνται. id est, Ducũt autem vnusquisque ipsorum multas quidem puellas virgines, multò autem plures pellices habent. Hæc ille. Verùm is locus à Laurentio Valla Herodoti interprete, omissus est, vt & alia pleraque eiusdem libri, ad decem ferè chartas, quòd is, vt opinor, nactus sit exemplar aliquod mutilum. Sed & huius moris Persarum testis est Strabo lib.15. vbi id dicit eos facere propagandæ sobolis gratia: & Tullius in 4. in
Syrorum. Verrem actione, vbi idem de Syris quoque testatur, de Regibus solùm loquens. De
Paonum. Pæonibus Herodotus in Terpsichore: de Gelonis Flaccus libro Argonauticõn 7.
Gelonorũ. illo carmine,

Hei mihi, vel seno coniunx non vna Gelono.

Hos Scythas esse putat Lactantius Cælius, aut quisquis est ille doctissimus Statij interpres, enarrans illum locum lib.2. Thebaidos,

Bisthonas, aut refugo pallentes Sole Gelonos.

De Numidis, & Maurusiis Salustius in Iugurtha. De Germanis satis probat, quod
Numidarũ. tradit Cæsar ad finem lib.1. Commentariorum belli Gallici, Ariouistum Germa-
Germanorũ. num duas vno tempore habuisse vxores: vnam Sueuam natione, alteram Noricam, Regis Voccionis sororem. Sed tu tamen vide, quod de eis scribam inferiùs nu
Maurusiorũ. me.62. incipien. Germani. De Maurusiis habes testem Procopium libro 4. de Bello Vandalico.

23 ¶Quin & Athenienses, sicut referunt Satyrus, Hieronymus Rhodius, & Laërtius,
Atheniensiũ. cùm bellis ac lue exhaustam ciuibus ciuitatem reparare, sobolémque propagare vellent, decreuerunt, vti vrbanam quidem vxorem ducerent, liceret autem & ex

altera

altera procreare liberos. Quam legem secutus Socrates, Xantippen duxit, simul & Myrtò Aristidis neptem. Et Euripides quoq; ob eam legem duas vxores habuit, quarum matrimonij adeo pertædebat, vt mulieres omnes admodum exosus fuisse dicatur, sicuti ab Aulo Gellio relatum est lib. 15. c. 20. Sed hic vide, quæ de eo scribã numero ab hinc 2. & 3. Cecrops autem primus Athenis vnicam vxorem vni viro iunxit, cum antea mulieribus promiscue vterentur, διὸ καὶ ἔδοξε τισὶν διφυὴς ὀνομασθῆναι. Id est, ideóque visus est quibusdam διφυὴς, vt tradit Athenæus, hoc est, duplici natura, siue biformis, vt loquitur Iustinus libro 2. fuisse appellatus. De qua re etiam Tzetzes Historiar. Chiliad. 5 c. 17.

Socrates duas vxores habuit.

Et Euripides.

Cecropis lex.

Καὶ ἄλλως τοῦτον διφυῆ τὸν Κέκροπα καλοῦσιν.
Αἱ τῶν Ἑλλήνων πρότερον γυναῖκες καθ' Ἑλλάδα,
Οὐχ, ὥσπερ νῦν, ἐζεύγνυντο νομίμοις τοῖς ἀνδράσι.
Δίκην κτηνῶν δ' ἐμίγνυντο τοῖς βουλομένοις.
Ἦσαν λοιπὸν μονοφυεῖς ὄντως οἱ παῖδες τότε,
Μόνας ἐπιγινώσκοντες μητέρας, οὐ πατέρας.
Ὡς δὲ ἀπὸ τῆς Σάϊος πόλεως Αἰγυπτίας
(Σάϊς δ' ἐστὶν ἡ Ἀθηνᾶ τῇ Αἰγυπτίων γλώσσῃ)
Μετὰ τὸν κατ' Ὠγύγου κατακλυσμὸν ἐκεῖνον,
Ὁ Κέκροψ παραγέγονεν Ἀθήνας τῆς Ἑλλάδος,
Ταύτας Ἀθήνας κεκληκὼς ἐκ Σάϊος Αἰγύπτου,
Πολλοῖς ἐλυσιτέλησεν καὶ ἄλλοις τῇ Ἑλλάδι.
Νομοθετεῖ καὶ γυναιξὶ τοὺς γάμους τοὺς νομίμους,
Ἐξ ὧν παῖδες ἐγνώκασι τοὺς δύο φυτευτῆρας,
Τὸ πρὶν μόνην γινώσκοντες, ὡς ἔφην, τὴν μητέρα.
Ὅθεν ὁ Κέκροψ διφυής, νόμοις ὡς δείξας ταῦτα.

Hoc est,

Et aliter hunc duplicis naturæ Cecropem vocant.
Græcorum prius mulieres per Græciam,
Non quemadmodum nunc, coniungebantur legitimis viris:
Sed instar iumentorum miscebantur omnibus volentibus.
Erant igitur vnius naturæ tunc filij,
Solas agnoscentes matres, non patres.
Vt autem à Saï vrbe Aegyptiorum
(Saïs autem est Pallas Aegyptiorum lingua)
Post illud, quod in Ogygis tempora incidit, diluuium,
Cecrops accessit ad Athenas Græciæ:
Has Athenas cum vocasset ex Saï Aegypti,
Cum multis alijs in rebus commodauit Græciæ,
Tum lege constituit mulieribus nuptias legitimas,
Ex quibus filij cognouerunt duos parentes,
Antè solam (vt dixi) cognoscentes matrem.
Vnde Cecrops duplicis naturæ dictus, vt qui hæc legibus ostenderit.

Subdit autem Athenæus ipse (vt ad eum reuertamur) quòd cùm Socrati ipsi à Callisthene, Demetrio Phalereo, Satyro Peripatetico, & Aristoxene obiectum esset, quod duas vxores haberet, scilicet Xantippen, & Myrtò Aristidis filiam, ipse se illius Decreti autoritate tuebatur. Siculos quoque eo more vsos fuisse, testimonio est Dionysius, qui vno simul tempore Doridem Locrensem & Aristomacham Syracusanam vxores duxit.

Siculorum.

24 ¶ Sed & apud Romanos aliquando duas vxores simul ducere licuit. Nam Socrates Constantinopolitanus apud Cassiodorum in Tripartita historia libr. 8. cap. 11. tradit Imperatorem Valentinianum, cùm Iustinam post Seueram ducere vxorem vellet, legem sanxisse, vt liceret volẽtibus duas habere vxores. Id quod etiam Paulus Diaconus in Valente retulit. Sed & longo ante tempore Helius Cinna, Tribunus plebis, plerisque professus est, habuisse se scriptam paratámque legem, quam

Romanorum.

Valentiniani lex.

Cæsaris lex. Iulius Cæsar ferri iussisset, vt vxores liberorum quærendorum causa, quas, & quot ducere vellent, liceret, vt tradit Suetonius in vita illius, c. 52. Sed id posterioribus legibus fuit abrogatum. l. nemo. la 1. C. de Iudæis. & l. cum qui duas. C. de adulte. vbi in id eadem pœna, quæ & stupro, statuitur. *Pœna ducentiũ duas vxores.* Et cum tex. ad id ponderat, vt pœna sit capitis, dicitq; in id singul. Roma. consi. 31. tu scis quæ pœna. Sed quomodo id procedat, videbis apud Alex. consi. 165. visis & põderatis. in prin. li. 7. Sed id quoq; antè edicto Prætoris fuerat prohibitum. l. j. §. vlti. D. de his qui not. infa. & de hac re multa traduntur in Decretis canonicis, 26. dist. & per Collect. in rubri. de eo qui dux. in matri. quam poll. per adulter. vbi & id docet esse contra ius naturale. Et Panor. in in c. cùm haberet. in 2. no. eo. ti. & per Theologos lib. 4. sententiarum, dist. 23.

25 ¶ Nam & Euripides antiquissimus Poëta ius non facit vni viro duas vxores ducere, cùm scribat in Andromache, *Euripides duplicia connubia damnat.*

--οὐδὲ γὰρ καλὸν
Δυοῖν γυναικοῖν ἄνδρ' ἓν ἡνίας ἔχειν,
Ἀλλ' εἰς μίαν βλέποντες εὐναίαν Κύπριν
Στέργουσιν, ὅστις μὴ κακῶς οἰκεῖν θέλει.

Id est, ad verbum,

Neque enim honestum,
Duarum vxorum virum vnum gubernacula habere:
Sed ad vnam respicientes legitimam Venerem
Contenti sunt, quicunque non malè habitare volunt.

Iterúmque in eadem fabula,

οὐδέποτ' αὖ δίδυμα
λέκτρ' ἐπαινέσω βροτῶν.
οὐδ' ἀμφιμάτορας κόρους.
Ἔριν μὲν οἴκων,
Δυσμενεῖς τε λύπας, &c. Id est, ad verbum,

Nunquam duplicia connubia
Collaudauero mortalium,
Neque binas matres habentes liberos,
Rixas quidem domorum,
Tristésque offensas. Itémque inibi:

Κακόν γ' ἔλεξας. τῶν ἄνδρα δύο' ἔχειν λέχη.

Malum certè narras, vnum virum binos habere lectos,

26 ¶ Verùm idem apud Stobæum, Ser. 66. fuisse videtur in alia sententia:

Νόμοι γυναικῶν οὐ καλῶς κεῖνται πέρι.
Χρῆν γὰρ τὸν εὐτυχοῦνθ', ὅτι πλείστας ἔχειν
Γυναῖκας, εἴπερ ἡ τροφὴ δόμοις παρῆν:
Ὡς τὴν κακὴν μὲν ἐξέβαλλε δωμάτων,
Τὴν δ' οὖσαν ἐσθλὴν, ἡδέως ἐσώζετο.
Νῦν δ' εἰς μίαν βλέπουσι, κίνδυνον μέγαν
Ῥίπτοντες.--

Leges nuptiales non bene conditæ sunt:
Oportet enim hominem felicem plurimas haber
Vxores, si modò victus domi suppetat,
Vt malam expellat forás,
Bonam verò libenter sibi seruet.
Nunc autem ad vnam solum respiciunt, vehementer
Periclitantes.

Nam & ipse (quod iam diximus) duas simul vxores duxit. Quanquam Moschopulus, aut quisquis est, qui vitam ipsius Euripidis in scholiis conscripsit, vnam post alteram & seorsum duxisse tradit.

¶ Solu

27 ¶ Solus autem inter Lacedæmonios Anaxandrides rex duas vxores simul habuit, vt à Pausania proditum est in Laconicis. Cuius etiam rei meminit Herodotus in Terpsichore, qui scribit, illum fuisse compulsum ab Ephoris secundam ducere, ex qua successores relinqueret, cùm prior sterilis crederetur, quòd iam diutiùs liberos non sustulisset. Quò fit, vt magis mirer, quod scribit Clemens Alexandrinus libro Stromaton 2. Lacouum legislatorem non solùm pœnam imposuisse ei, qui vxorẽ non duxisset, sed etiam ei, qui vnam tantùm. Huius autem moris eorum, qui plures simul ducunt vxores, fit mentio in c. gaudemus. de diuor. vbi quæritur, Si quis horũ habens plures vxores, religionem Christianam assumat, an possit omnes, vt antè, tenere, an verò vnã ex omnibus eligere debeat. Sed vt redeamus, apud eosdẽ Lacedæmonios licebat contrà, vnam vxorẽ esse duobus collocatam, ita tamen vt perpetuò domi apud vnum degeret, posset autem ad alterũ diuertere, sine iniuria ac probro, testimonio Xenophontis in Repub. Lacedæmoniorũ. Quin apud eosdẽ ex Lycurgi instituto licebat seniori viro iunioris vxoris, si quem ex iunioribus honestum ac probum deligeret, probarétque, illum ad vxorem adducere, & vbi eam generoso illius semine cõpleuisset, suum quod natum esset, efficere. Licebat autem probo viro, qui fœcundam aliquam pudicámque mulierem alteri nuptam admiraretur, marito illius suadere, vt cum ea cõgrederetur, tanquam in solo fertili bonos filios saturus. Testes idem Xenophon, & Plutarchus in Lycurgo, & Theodoritus de Curatione gentilium affectionum lib. 9. cui De legibus, titulus est. *Lacedæmoniorum. Anaxãdrides cur duas vxores duxit. Iterum Lacedæmoniorum.*

28 ¶ Et simili propè modo Tapyri, Parthorũ populi, qui Hyrcanis adiacent, susceptis aliquot liberis, proprias vxores aliis viris quærendæ sobolis gratia nuptui concedunt, vt scribit Strabo lib. 11. Vbi & hoc subdit, apud Romanos Catonẽ Vticẽsem Hortensio Martiã vxorem concessisse, secundum antiquam Romanorum cõsuetudinem: quod & retulit Appianus lib. 2. Bellorum ciuilium, Plutarchus in Catone, ex Thraseæ autoritate: & cecinit Lucanus li. 2. multis versibus: & meminit Tertullianus Apologetici c. 39. & Diuus Augustinus in lib. de Fide, & operibus, & iterum in lib. de Bono coniugij, c. 18. itémque lib. 5. contra Iulianum Pelagianum. *Tapyrorum. Romanorum. Cato vxorem suam Hortensio concessit.*

29 ¶ Nec apud Lacedæmonios tantùm, vt ad id redeamus, sed & apud alios fuere singulis vxoribus plures mariti. Nam & Solon suis legibus permisit vxori, si eius vir minùs esset ad rem Venereani idoneus, mariti propinquos ad concubitum admittere, vt tradit Plutarchus in vita illius: qui & hanc legem absurdã & ridiculam videri dicit: quosdã tamen putare, eã se rectè habere ad eos, qui coire ipsi nequeunt, pecuniatum autem gratia vxores accipiunt, & contra naturam coire nituntur. Inuentes enim illi vxorem, cum qua libitum fuerit concumbere, aut missam facient, aut cum dedecore & ignominia retinebunt, cupiditatisque pecuniarũ, & contumeliæ pœnas dabunt. Illud tamen probari, vt non cum omnibus coiret vxor, sed ex mariti necessariis vnum aliquem deligeret: ne alienũ esset, quod nasceretur, & generis necessitatem attingeret. Et apud Medos vxores habere viros quàmplurimos, pulchrũ: pauciores quàm quinq; calamitosum ducere, scribũt Strab. li. 11. & Aeneas in Asiæ descriptione, c. 34. vbi tamen & illud quoque tradunt, ipsorum Medorum reges contrà vxores multas habere, pauciores quàm septem, non licere. *Solonis lex. Medorum.*

30 ¶ Quin etiã apud Britannos (hi sunt quos Anglos vulgò vocamus) plures viri vnã vxorẽ habebant, vt referunt Bardesanes in lib. de fato, & D. item Clemens in illo quoq; li. 9. Recognitionum, c. 7. & Eusebius de Præparatione Euangelica, li. 6. c. 8. Cæsar autem li. Commentariorũ belli Gallici 5. de his loquens, Vxores (ait) ducũt deni duodeniq; inter se communes, & maxime fratres cum fratribus, parentésque cum liberis: & si qui ex eis nati sunt, eorum habentur liberi, à quibus quęq; virgines ductæ sunt. Quanquã de his sunt qui aliter referãt, vt postea dicemus. Nec absimiliter in Aromatifera regione (ii sunt Arabes) vna omnibus cõsanguineis vxor est. Ingressurus ad eã, baculũ ante fores deponit. Eo viso, reliqui cõgressu abstinẽt. Illa *Britannorũ. Arabum.*

tamen noctes agit cum seniore. Cum matre coire non censetur impium: cum alterius sanguinis fœmina congredi adulterium est, quod morte plectitur. Ex Strab. lib. 16.

Charondæ lex de permutandis maritis & vxoribus.

31 ¶ Quid, quòd Charondæ illius Thuriorum Legislatoris legibus, ius erat vxori, à viro, quotiescunque libitum esset, discedere, alterique viro, cuicunque collibuisset, nubere. Eáque lex permansit, donec cuiuspiam ætate prouecti coniunx iunior, co relicto, alteri iuniori viro se coniunxit. Vnde & ille senior ita percitus postulauit, legem illam emendari, illúdque adiici, Relicto priori viro, cuicunque collibuisset: modò hic illo iunior non esset: paritérque si coniugem vir eiecisset, nullam deinde eiecta iuniorem iungere sibi licere. Idq; obtinuit, laqueiq; periculo se exemit. Neque enim licebat, legum emendationem petere, nisi collo laqueo inducto, vt si abrogationem legis confestim non obtineret, illi guttur perfringeretur. Autor Diodorus Siculus lib. 12. Bibliothecæ.

Persarum.

Assyriorum. Iterum Persarum.

32 ¶ Nec solùm apud Arabas, de quibus nuper diximus, sed & apud Persas quoq; matres, filias, sorores, in iura connubij admittere, impium non ducitur: vt scribit idem Strabo ad calcem lib. 15. Quintus Curtius lib. 7. & Lucianus in eo libello, cui titulum De sacrificiis nũcupauit: vbi idem quoq; de Assyriis tradit, atq; etiam Ctesias, & ex eius autoritate Tertullianus in Apologetico, c. 9. Eusebius li. Præparationis Euangelicæ 3. & iterũ li. 6. c. 8. Arnobius lib. 8. eodémque vlt. Disputationum aduersus gentes, & Chrysostomus in 2. parte Homiliarum in D. Matthæum, Homil. 2. si eius sunt illæ Homiliæ, quod Erasmus negat: & in Sermone Pẽtecostes, ad si quem nemo dubitat illius esse: Theodoretus lib. 3. de Medela gentilium affectionum, & iterum lib. x. Laërtius in Pyrrhone, D. Clemens lib. Recognitionum 9. Bardesanes in d. lib. de Fato, D. Augustinus lib. 3. quęstionũ in Leuiticũ c. 61. D. Hieronymus in Iouinianũ li. 2. Seruius in 6. Aen. Harmenopulus lib. 1. περὶ γάμ.: dum Ius gentium ita definit, quo scilicet gens aliqua vtitur, vtputa apud Persas matribus cõmisceri. Agathius de bello Gothorũ li. 2. qui asserit, probátque non fuisse hoc apud priscos illos Persas obseruatũ: quod minime tamẽ crediderim verũ esse, cũ Magi eorũ primi sacerdotes, & Philosophi iustũ censerẽt matri ac filiæ misceri, vt scribit Sociõ lib. 23. & ex eius autoritate Laërtius in proœmio. Hincq; est illud Catullianũ in Gellium,

Nascatur Magus ex Gelli matrísque nefando
Coniugio, & discat Persicum aruspicium.
Nam Magus ex matre, & nato gignatur oportet,
Si vera est Persarum impia religio.

Artaxerxes filias vxores duxit.

Persis non semper licuerunt huiusmodi matrimonia.

Nam & Darius ille postremus Persarum Rex, ab Alexandro deuictus, sororem suam vxorem duxit: vt tradit Iustinus lib. 11. & ante eum Artaxerxes ipse Persarũ rex, legitur Atholim, & Mestoim, aut (vt alij appellant) Mestrim filias duxisse. Quãquàm aliud sentire videntur Plutarchus in Artaxerxe, & Herodotus in Thalia, vbi refert, quòd cùm Cambyses Persarum rex cuperet sororem, quam deperibat, vxorem ducere, nec antea Persæ sororem in matrimonium accipere cõsueuissent, is accersiuit regios iudices, legum patriarum interpretes, ab hísque percũctatus est, nunqua lex esset, quę cum sorore nuptias contrahere permitteret. Illi respondérũt, Nullam se apud Persas huiusmodi legem inuenire, præter eam qua licet Regi facere, quicquid libet. Ita (inquit) neque legem abrogarũt metu Cambysis: & ne legem tuentes ipsi perirent, aliam inuenerunt adiutricem eius, qui sororem in matrimonium ducere vellet. At ipse Plutarchus in libro de Fortuna Alexãdri, scribit ipsum Alexandrum docuisse Persas matres reuereri, earúmque nuptiis abstinere. Ex quibus patet, non semper illis huiusmodi matrimonia fuisse licita, sed rem ex temporibus fuisse variatam.

Magusæi qui dicti.

33 ¶ Neque ij tantùm, qui Persidem incolunt, sed quicunque Persarum ad alia climata ex ea exiuerunt (ex quibus alij in Parthia, alij in Media, Aegypto, Phrygia, Galatia habitant) nefanda hæc matrimonia celebrant. Ob id Magusæi appellati, vt retulerunt

xerunt Bardesanes, Clemens, & Eusebius, vbi suprà citauimus. Et de Parthis quoq; testatur Lucanus lib. 4. *Parthorum.*

Parthorum dominus quoties sic sanguine mixto
Nascitur Arsacides, cui fas implere parentem.

De Medis quoque & Aethiopibus D. Hieronymus in eod. 2. lib. Aduersus Iouinianum: vbi & idē quoq; asserit de Indis, & Scotis. Sed & de ipsis Aegyptiis, Pto. Quadripart lib. 4. c. 9. Sed & idem de Hybernis, Scotis quidem vicinis, qui hodie Irlandi vulgò vocantur, tradit Strabo, lib. 4. In Naura quoque regione parentibus cum liberis stupro coire fas esse, prodidit Curtius lib. 8. non procul ab initio. Nomades itē non vnus tantùm aut alter, sed tota natio suis matribus congrediebantur, vt tradit D. Chrysostomus in 2. Pauli ad Corinthios Epistolam, Homilia 8. *Medorum. Aethiopum. Indorum. Scotorum. Hybernorum. Naurorum. Nomadum.*

34 ¶ De Aegyptiis quoque scribit Diodorus li. 1. eos, præter communem omnium morem, lege sanxisse, sororem à fratre ducendam vxorem, exemplo Isidis, quæ fratri Osiridi nupsisset, vnde natus est Harpocrates, vt tradit Plutarchus in libr. de Iside. Omnes autem qui res Aegyptiacas scripserunt, & inter hos Iustinus lib. 24. & Pausanias in Atticis, tradiderunt Ptolemæum Philadelphum, Aegypti regem, etiā Arsinoën sororem duxisse vxorē. Cui cùm ob id dixisset Sotades, εἰς τρυμαλίην οὐχ ὁσίην τὸ κέντρον ὠθεῖς. id est, in foramen minimè sanctū aculeum trudis, in vincula coniectus est, vt scribit Plutarchus in lib. περὶ παίδων ἀγωγῆς, id est, de educatione liberorum. De eo quoq; scribit Herodianus lib. Imperatorū 1. illum eò turpitudinis fuisse prolapsum, vt contra Macedonū, adeóq; Græcorum leges, etiā sororis amoribus implicaretur. Id quod dixit, quoniā is erat è Macedonia oriundus, filius Ptolemæi Lagi, vnius e successoribus Alexandri, fuitque rex Aegypti, & Macedoniæ, vt videre licet apud eundem Iustinum. Pausanias autem, vbi suprà, dicit illum id fecisse, nō more Macedonum, sed Aegyptiorū, quibus imperabat. Alius item Ptolemæus, nisi vnus ex illis fuerit, Berenicen Ptolemæi & arsinoës filiam, sororē suam, duxit vxorem: vt scribit Iulius Hyginus lib. 2. Signorum cælestium, quo loco de Leone loquitur: & Theocritus Idyllio 17. ad fi. vbi & id dicit solēne fuisse iis, qui ex Rhea prognati sunt: nam & ea fratri nupsit, vt postea dicemus. Tradit & ipse Iustinus lib. 30. alium Ptolemęum etiam Aegypti regem (is est, qui interfectis patre & matre, ex facinoris crimine ex contrario Philopatri cognomentū accepit) vxorem duxisse sororem Eurydicen, quam & postea interfecit. Sed & Valerius Maximus lib. 9. cap. 1. tradit Ptolemæum Regem, qui ob vitia Physcon cognominatus est & Soter, sororem communi fratri nuptam sibi nubere coēgisse. Nam & Arnobius illo lib. 8. Disputationum, scribit Aegyptiis cùm sororibus legitima fuisse matrimonia. *Aegyptiorū. Sotadis in Philadelphum dictum.*

35 ¶ Verùm & aliis item multis gentibus non illicita fuisse fratrum, & sororum matrimonia, sed prope solennia fuisse, ex iis satis constat, quæ mox subiiciemus. Nam primùm videmus Iouem Deorum maximum, in Iunonis sororis matrimonium conuenisse. Ex quo illud Homeri lib. 16. Iliados de Ioue: *Iupiter Iunonem sororem duxit vxorē.*

Ἥρην δὲ προσέειπε κασιγνήτην, ἄλοχόν τε.
Iunonem autem allocutus est sororem vxorémque.

Et alibi sæpe. Et illud quoque Virgilij lib. 1. Aeneidos:

Ast ego quæ diuûm incedo regina, Iouisque
Et soror, & coniunx. Et iterum lib. 10.
Iunonem intereà compellat Iupiter vltrò:
O germana mihi, atque eadem gratissima coniux.

Et illud quoque Ouidij in Epistola Paridis ad Helenam:

Præposui regnis ego te, quæ maxima quondam
Pollicita est nobis, nupta, sorórque Iouis.

Et in Epist. Phædræ ad Hippolytum:

Si mihi concedat Iuno fratrémque virúmque,
Hippolytum videor præpositura Ioui.

Et Horatius lib. Carminum 3. Ode quoque 3.

Coniuge me Iouis, & sorore.

Ex quo est & illud Ciceronis in Oratione pro domo sua ad Pontifices: Sed vide, ne tu te debeas Iouem dicere, quòd tu iure eandem sororem, & vxorem appellare possis. Hoc tamen nonnulli referũt ad cæli & aëris coniunctionẽ, vt videre licet apud Ciceronẽ ex Ennij & Euripidis autoritate lib. 2. de Natura Deorum, & apud Macrobium libr. 1. de Somnio Scipionis: & apud Seruium in illud Virgilij suprà citatũ ex lib. 1. Aeneid. & apud D. Augustinum de Ciuitate Dei lib. 4. c. x. ex Varronis, & aliorum sententia. Saturnus quoque Iouis pater sororem Rheam, quam & Opim vocant, vxorem duxit, vt scribit Lactantius lib. 1. c. 13. & ante eum Diodorus lib. 3. Bibliotheces, aut vt alij computant, 4. Quo etiam lib. tradit βασιλείαν, id est, Reginam, Cœli filiam, Atlantidum reginam prudentissimam, magnam matrem appellatam, vnum ex fratribus Hyperionem virum sumpsisse. Sed οὐρανὸς ipse (Latini Cælum vocant) Terram sororem in matrimonium duxit, vt ex Sochoniato tradidit Eusebius Præparationis Euangelicæ lib. 1. cap. 7. Oceanus Tethyn sororem vxorem duxit. Vnde & illud Ouidij lib. 9. Metamor.

Saturnus Rheam sororẽ duxit vxorẽ. Hyperion Reginam.

--Dij nempe suas habuere sorores.
Sic Saturnus Opim iunctam sibi sanguine duxit,
Oceanus Tethin, Iunonem rector Olympi.

Draco autem Corcyræus in suis de lapidũ generibus cõmentariis, & ex eius autoritate Athenæus, tradunt Ianũ illum, cuius tam celebre nomen fuit, vxorẽ duxisse Camisiam, aut (vt alij vocant) Camesen, sororẽ suam. Quod & ipsum tradit Leon Philosophus. Homerus in Hymno Solis, tradit Hyperionem vxorem duxisse Euryphaëssam, sororem suam legitimam: ex hisque natos esse Lunam & Auroram. Idem statim post initium lib. 10. Odysseæ, tradit Aeolum illum Aeoliæ Regẽ à Diis immortalibus dilectum, sex suos filios, totidémque filias, matrimonio inuicem copulasse. Ex quo est illud ipsius Ouidij lib. 9. Metamor.

Ianus Camisiam. Hyperion Euryphaëssam. Aeolus filios & filias iũxit matrimonio.

At non Aeolidæ thalamos timuere sororum.

36 ¶ Et vt de posterioribus quoque loquar, Iustinus statim in initio lib. 28. scribit Alexandrum Pyrrhi Epirotarum Regis filium, vxorem duxisse Olympiadem sororem. Idẽ quoque libr. 37. tradit, Mithridatem illum Ponti Regem duxisse vxorem Laodicen sororem. Strabo libro 14. & Diodorus Siculus eo suæ Bibliothecæ libro, quo Philippi Macedonis gesta describit, qui 16. est omnium eius librorum: & Vlpianus interpres Demosthenis tradunt, Mausolum Carum Regem iustissimum Artemisiam sororem simul, & vxorem habuisse. Idem Diodorus eodem libro scribit Idrieum ipsum quoque Carum regem, Aolam sororem vxorem duxisse. Quod & tradit Arrhianus libro Gestorum Alexandri: vbi & illud adducit, eum moriẽtem illi regnum reliquisse. Dionysius Syracusanus posterior, vxorem duxit Sophrosynam sororem, consentiente patre Dionysio superiore: vt scribit Probus Aemylius in Vita Dionis, in principio. Et Monobazus cognomento Bazeus Adiabenorum Rex, Helenam sororem: ex qua genuit Izatem, laudatissimum illum apud Iosephum, libro 20. Antiquitatum, cap. 2. Item Cleopatra illa Aegypti Regina, Ptolemæo fratri suo nupsit. Ex quo est illud Lucani lib. 8.

Alexander Pyrrhi Olympiadem. Mithridates Laodicen. Mausolus Artemisiam. Idrieus Aolã. Dionysius posterior Sophrosynam. Monobazus Helenam. Ptolemæus Cleopatram.

Degener incestæ sceptris cessura sororis.

Et libro 10.

Miscuit incestam ducibus Ptolemaida nostris.

Et iterum eodem lib.

--Nupsit soror impia fratri.

37 ¶ Quid, quòd apud Athenienses illos, Græcorum sapientissimos, fas fuit, sororem in matrimonio capere: vt etiam tradit Arnobius illo ipso libro 8. Disputationum aduersus gentes. Nam & Cimon Atheniẽsium vir summus, huiusmodi institutum secu

Atheniẽsibus anlicuerit sororem ducere.

secutus, Elpinicen sororem in vxorem duxit: sicuti retulit Aemylius Probus, tum in procemio eius libri, quem elegantissimè scripsit, de excellentibus Imperatoribus, tum in vita ipsius Cimonis. Quanquàm Plutarchus in vita eiusdem aliter referat, illum videlicet cum sorore non clam concubuisse. At crebrò sibi obiectum fuisse flagitium in sororem, veluti nefas esset cum sorore coire. Quod & in eandem sententiam memorat idem Plutarchus in libr. de Sera numinis vindicta. Et id quidem approbare videtur, quod à Valerio Maximo proditum est libr. j. titu. 8. qui est de miraculis, Nausimenis Atheniensis vxorem, cùm filij filiæque stupro interuenisset, inopinati monstri conspectu perculsam, & in præsens tempus ad indignandum, & in posterum ad loquendum obmutuisse. Illos nefariam concubitum voluntaria morte pensasse. Illud autem certum ex Terentio in Adelphis, atque etiam in Phormione, legem Athenis fuisse, vt orbæ eis nuberent, qui essent genere proximi. Cuius etiam legis mentionem fecit Diodorus Bibliothecæ libr. 12. vbi eandem legem fuisse tradit etiam apud Thurios.

Cimon sororem duxit.

Nausimenis vxor filij filia que stupro interuenit.

Atheniensium lex.

Thuriorum.

38 ¶ Ex his autem multarum gentium, & nationum moribus matrimonia cum matribus, & sororibus admittentibus, ortum est illud Ouidij libr. 10. Meta.

Qui tutati sunt incestos concubitus.

Gentes tamen esse feruntur,
In quibus & nato genitrix, & nata parenti
Iungitur, vt pietas geminato crescat amore.

Quæ quidem Ouidij ratio, imò verò Myrrhæ patrem nefariè adamãtis, quam hæc pronuntiantem facit, quò causam suam defenderet, mouit Chrysippum Solensem, vt ἐν τῷ προτρεπτικῷ diceret, congressum cum matre, filia, sorore parum prudenter vitio verti. Cuius etiam rei nonnihil meminit Epiphanius libro Hæreseon 3. c. vlti. vbi leges eius de hac re nepharias appellat: & Laërtius in Chrysippo, dicens illum in lib. de Republica, & iterum in libro, De his quæ per seipsa non sunt appetenda, permisisse congredi matribus, filiabus, & sororibus. De quo, vt opinor, intelligens Chrysostomus in libro, quem in laudem Babylæ martyris composuit, tradit Philosophorum Stoæ præfectum statuisse, fas esse commisceri matribus, & sororibus. Nam Chrysippus succeßit in scholæ regimine Cleanthi, qui Zenoni successerat, scholæ sectæq; Stoicæ autori: vt è Diogene Laërtio videri potest. Theophilus autem Antiochenus aduersus Autolycum lib. 2. tradit Stoïcos, & simul Epicurum suadere atque introducere incestos cõcubitus cum matribus & sororibus.

39 ¶ Sed nequis tamen putet Ouidium, vt ad eum reuertamur, illi sententiæ adhæsisse (id enim obiter dicere volumus) is eadem ipsa historia hæc grauiter pronũtiauit.

Qui contrà detestati.

Accipit obscœno genitor sua viscera lecto,
Virgineósque metus leuat, hortatúrque timentem.
Plena patris thalamis excedit, & impia diro
Semina fert vtero, conceptáque crimina portat.

Et libr. 7. eiusdem operis:

Dextera Cyllene est, in qua cum matre Menephron
Concubiturus erat sæuarum more ferarum.

Didicerat enim Ouidius ex Virgilij li. 6. Aeneidos, eũ acriter puniri apud inferos,

Qui thalamos natæ inuadit, vetitósque Hymenæos.

Subditque ipse Virgilius, vt ostendat id scelus, aliáque, quæ antè commemorauerat, fuisse nefandissimas,

Ausi omnes immane nefas, ausóque potiti.

Quo in loco dicit Donatus, vetitos illos Hymenæos & natura, & legibus: quod non placet Seruio, quòd apud Persas id permittebatur, vt suprà diximus.

40 ¶ Sed vtcunque fuerit de cæteris nationibus, illud certum, apud Romanos, qui cæteros omnes, & prudentia, & legum iustitia facile superarunt, huiusmodi nuptias fuisse nefarias incestásque protsus existimatas. Nam iam ab initio, scilicet superio-

Romani quos matrimonij gradus prohibuerint.

ribus illis temporibus, vt scribit Plutarchus in Problematis Roma.c.6.qui se necessitudine aliqua attigissent, nullo pacto in matrimonium coibant. Posteà verò plebiscitum factum est, vt in ducendis vxoribus ad neptes vsque descendere liceret, superior autem necessitudo prohiberetur. Tandem verò sancitum est, & posterioribus nostris legibus confirmatum, ne inter eas personas quæ parentum liberorúmve locum obtinent, nuptiæ contrahi possint, veluti inter patrem & filiam, auum, & neptem, matrem & filium, auiam & nepotem, & deinceps in infinitum.l.nuptiæ cōsistere.D.de ritu nup.& l.vlti.eo.ti.vbi dicitur, id Iure gentium esse prohibitum.& §.ergo non omnes.Institu. de nupr. Ex quo est & illud Ouidij in Epistola Paridis ad Helenam:

Inter ascendētes, & descendentes.

O Ioue digna viro, ni Ioue nata fores.

41 ¶Sed & eorundem Romanorum legibus vetitum est matrimonium inter fratrem & sororem, vt apertè ostenditur ex l.si stipuler, vt id fiat.§.itē quod leges.D.de verbo.oblig.& §.inter eas.Instit.de nup. Nam & horum concubitus morte piari solitos apud ipsos Romanos, satis constat ex memorabili historia relata à Chrysippo lib.1. Rerum Italicarum, & post eum à Plutarcho in Parallelis, c.53. Vti etiam apud Thuscos (à quibus Romani multa veluti mutuò iam statim ab vrbe condita acceperunt) ex alia non dissimili historia, commemorata à Sostraro li.2. Rerum Thuscanicarum: & ex eiusdem autoritate ab eodem Plutarcho eiusdem operis cap.52. Moscouitæ autem hæreticum putant, fratres vxores sorores ducere, vt scribit Sigismundus liber Baro, in commentarijs Rerum Moscouiticarum.

Inter fratres & sorores.

Vti apud Thuscos.

Quid apud Moscouitas.

42 ¶Quin etiam apud eosdem Romanos (vt ad eos redeamus) interdictum erat matrimonium inter fratrem & fratris sororísve filiam neptémve, & econtrario.§ fratres verò.Institu.de nup.& l.vlti.C.de incest.nupt.& l.vlti.C. si nuptiæ ex rescript. pe.vbi id appellatur infandissimum scelus. Idq; etiam de iure D.l.vlti. D. de condi. sine cau.& l.qui in prouincia.§.diuus.D.de ritu nup.& l.miles.in princ.D.de adult. & l.si adulterium.§.1.eo.ti. Quod primùm sanxisse Neruam Imperat.Ro.autor est Dion Nicæus in Vita ipsius: vbi tamen Gulielmus Blanchus, qui illum, aut certè Xiphilinum, qui illius Epitomen fecit, in Latinum sermonem conuertit, neptem, pro fratris sororísve filia vertit: vti etiam facit in Vita Claudij, agens de illius & Agrippinæ matrimonio, secutus opinor, communem vsum loquendi Gallorum. Quanquàm ante tempora Neruæ Catullus Aufilenam quandam proscindit, quòd patruo se prostituisset, ex eóque liberos sustulisset. Huius carmen est:

Inter fratres & fratrum filias, & è conuerso.

Aufilena, viro contentam viuere solo,
Nuptarum laus est laudibus eximijs,
Sed cuiuis quamuis potius succumbere fas est,
Quàm matrem fratres efficere ex patruo.

Scribúntque Suetonius in Claudio, & Cornelius Tacitus lib.12. Claudium ipsum vxorem duxisse Agrippinā Germani fratris sui filiam, in idque Senatusconsultum postulasse, quo iustæ inter patruos fratrúmque filias nuptiæ in posterum statuerentur, cùm ad id tempus matrimonia huiusmodi incesta haberentur. Nec tamen (vt dicit Tacitus) repertus est, nisi vnus, talis matrimonij cupitor, Talledius Seuerus Eques Rom. quem plerique Agrippinæ gratia impulsum ferebant. Suetonius duos dicit, vnum libertinū, alterum Primipilarem. Cuius etiā rei meminit Seneca in Ludo de morte ipsius Claudij. Ex quibus facile potes intelligere, antiquis Romanorū legibus nō licuisse vxorē ducere, fratris filiā: sed Claudiū eā legē abrogasse. At Nerua postea eā primus reuocauit. Imò ante Neruā Nero, qui Claudio proximo loco successit, accusatorē subornauit, qui Syllani cū Lepida Caij Cassij vxore ipsius amita incestū confingeret: ob idq; exiliū illi decretū fuit, vt & ipse Cornelius Tacitus scripsit lib.16. Suetonius autem tradit, Domitianum Iuliam fratris filiā, adhuc virginem

Claudius Cæsar fratris filiam duxit. S.C. in id factum.

ginem, oblatam in matrimonium sibi, cùm deuinctus Domitiæ nuptiis pertinacissimè recusasset, non multò pòst alij collocatam vltro corrupisse: tanquam matrimonium, si is amplexus fuisset, non illigitimum fuisset. Plinius autem Iunior libr. 4. Epistolarum, ad Minutianum scribit, eum fratris filiam incesto non polluisse solùm, verùm etiam occidisse: eam enim viduam abortu periisse. Ex quo est illud Iuuenalis:

Cùm tot abortiuis fœcundam Iulia vuluam
Solueret, & patruo similes effunderet offas.

Porrò Seruius Tullius Rom. Rex duas ipsius filias in matrimoniũ dedit fratribus matris earum, vt retulit Dionysius Halicarnasseus libr. Antiquitatum Rom. 4. Nec dissentiunt Liuius, & alij rerum Rom. scriptores. *Seruius filias auunculis nuptui dedit.*

43 ¶Et vt hoc obiter addam, Homerus libr. 7. Odysseæ, tradit Alcinoum sanctissimum Phæacum Regem duxisse vxorem Areten filiam Rhexenoris fratris sui. Diodorus quoque Siculus eo. libr. 16. quo Philip. Macedonici historiam describit, tradit Philippum ipsum Cleopatram filiam Alexandro Epirotarum Regi, auunculo vxorem dedisse. Iustinus quoque libr. 18. prodidit, Elisam Tyriorum Regis filiam (ea est quam Virgilius in sua Aeneide Dido appellat) Sichæo auunculo nupsisse. Et Paulus Aemylius in vita Dionis, scribit ipsum Dionem, virum omnibus virtutum numeris absolutissimum, duxisse vxorem Areten, sororis Aristomaches filiam. *Alcinous duxit fratris filiam.* *Dido auunculo nupsit.* *Dion sororis filiam vxorem duxit.*

44 ¶Sed vt redeamus ad Romanorum leges, duorum fratrum vel sororum liberi legitimè matrimonio iungi possunt. l. 3. D. de rit. nupt. & l. conditioni, quæ est 2. C. de instit. & substit. & l. celebrandis. C. de nupt. & §. duorum autem fratrum. Instit. eo. tit. Nam & apud Liuium. libr. 2. 5. Decadis, Spurius Ligustinus ait, patrem sibi vxorem fratris sui filiam dedisse. Et Cicero in oratione pro Cluentio Habito, scribit Cluentiam ritè nupsisse M. Aurio consobrino suo. Et Marcus Antoninus Philosophus, qui sanctitate vitæ omnibus Principibus antecelluit, Faustinam consobrinam suam vxorem duxit, vt testis est Iulius Capitolinus. Idque etiam apud priscos Italiæ populos obseruabatur. Nam Turnus, quem Rex Latinus, & eius vxor Amata sibi generum desponderant: & Lauinia eorum filia, consobrini erant. Venilia enim mater Turni, & Amata Lauiniæ mater, sorores erant. Ex quo Virgilius libr. 2. Aeneid. hæc facit Latinum loquentem, *Duorum fratrum vel sororum liberi legitimè copulabantur.* *Marcus Antoninus consobrinã suam vxorẽ duxit. Item & à priscis Italis obseruabatur.*

Quid consanguinei Rutuli? -

Quem in locum Seruius id annotat. Nec id quidem sine aliorum vetustiorũ exemplo: quandoquidem apud Hebræos id interdictum non erat. Nam Amram vxorem duxit patruelem suam, vt est in vulgata editione, quæ ei peperit Aaron & Mosen, vt scribitur Exodi 6. ca. Nec etiam is gradus est inter prohibitos Leuit. 18. ca. vti nec apud alias priscas gentes. Nam Deucalion vxorem duxit Pyrrham patruelem. Iapetus enim duos sustulit filios: Prometheum, qui Deucalionem, & Epimetheum, qui Pyrrham genuit. Ex quo est illud Ouidij libro primo Metamorphos. *Item ab Hebræis.*

Deucalion Pyrrham lacrymis affatur obortis:
O soror & coniux, & fœmina sola superstes,
Quam commune mihi genus, & patruelis origo,
Deinde thorus iunxit. -

Tu tamen vide, quæ de legibus Mosaïcis dicam posteanum. 49. Posterioribus autem temporibus Theodosius maior id matrimoniũ primus lege prohibuit, vt retulerunt Aurelius Victor, & Paulus Diaconus. Et iterum quoque Clotherius Rex, vt legitur in Legibus Alemannorum, tit. de illicitis nupt. Et id denique Pontificum decretis, & sanctionibus confirmatum est, & approbatum, qui ad quartum gradum hanc matrimoniorum prohibitionem protenderunt, vt patet ex cap. vlt. extrà de consan. & affi. *Quod tamen postea abrogatum est.*

45 *Ro. cur consã-guineorũ matrimonia prohibuere.*

¶ Quare autem apud Romanos inter necessitudine adeò arcta coniunctos non erat legitimum matrimonium, Plutarchus Problematon capite 108. has rationes attulit: Quoniam nuptiis necessitudines augeri volebant, & vltro citróque filias dando, & accipiendo, multos sibi propinquos adiungere. Cui rationi subscribit Aurelius Augustinus Ciuitatis diuinæ libro 15. c. 16. Nam loquens de liberis Adam, & Euæ, Cùm nulli (inquit) essent homines, nisi qui ex illis duobus nati fuissent, viri sorores suas coniuges acceperunt. Quod profectò, quantò est antiquius, compellente necessitate, tantò posteà factum est damnabilius, religione prohibente. Habita est enim ratio rectissima charitatis, vt homines, quibus esset vtilis atque honesta concordia, diuersarum necessitudinum vinculis necterentur: nec vnus in vna multas haberet necessitudines, sed singulæ spargerentur in singulos: ac sic ad socialem vitam diligentiùs colendam plurimæ plurimos obtinerent. Pater quippe, & socer duarum sunt necessitudinum nomina: vt ergo alium quisque habeat patrem, alium socerum, numerosiùs se charitas porrigit. Quæ Augustini sententia reperitur in Decretis canonicis in cap. 1. 35. quæst. 1. Et his concinit, quod scribit Isychius Hierosolymitanus, Gregorij Nazanzeni discipulus, lib. 5. Commentariorum in Leuiticum, enarrans caput illud 18. ac rationem reddens, quare prohibebatur inter coniunctos sanguine matrimonium: Vt non confundantur (inquit) generationes, nec dispereant hæreditates, neque frater, & pater idem fieret, eiusdémq; esset vxor, & mater. Vtraque enim hæc eueniebant, si eandem vxorem pater & filius habuissent, ex eáque filios procreassent: ex filia enim genitus tam patrem genitorem suũ, quàm fratrem habet: quippe qui ex ea natus est, quæ & illum peperit, & vxor eius simul atque mater fuit. Hæc autem ex nefaria cognatorum commistione, & alia his similia eueniunt. Et Diuus Chrysostomus in primam ad Corinthios epistolam, Homilia 34. rationem quoque reddens, cur Moyses nobis in eo 18. Leuiti. cap. connubio consanguineorum interdixit, Aliam (inquit) coniunctionis formam commentus est, insuper cognatorum connubio interdicto, ad alienos nos eduxit: illos vicissim ad nos pellexit, quos naturali necessitudine copulari non licet, hos nuptiis conglutinauit, integras sæpe familias vnius Nymphæ gratia conciliando, genus generi totum permiscet. Non duces sororem tuam (inquit) neque sororem patris, nec aliam eiuscemodi, ea generis necessitudine coniunctam, vt nefas sit misceri, ipsis nominibus cognatorum formas recensens. Satis causæ sit, cur illas ames, ex eodem esse te vtero prognatum: aliter tibi competent aliæ. Cur tu charitatis amplitudinem redigas in angustum? aut cur officium charitati non necessarium impendis? quò amicitiam coniuge aliunde ducta, & per hanc longissimam affinium seriem, parentes, fratres, & illorum necessarios omnes conciliare tibi potes?

46 *De eadem re.*

¶ Cæterùm Plutarchus (vt ad eum redeamus) in loco suprà citato, alias quoque huius prohibitionis rationes affert: Agnatorum (inquit) dissidia inter se verebantur, quibus naturalia iura vnà cum propinquitate tollãtur. Denique mulieres propter imbecillitatem, ope & auxilio multorum egentes, propinquis idcirco se adiũgere volebant, vt si quæ à suis viris iniuria afficeretur, cognati opem ferrent. Sed & Theologi scholastici huiusce rei rationes afferre nituntur. Nam Diuus Thomas 2. 2. q. 154. artic. 9. & post eum Anto. in 2. parte suæ Summæ, titu. 5. c. item 5. versic. item quantum ad tertium, quatuor rationes reddunt, & in his eam quam primo loco adscripsit Plutarchus. Alias item Rabbi Moyses Aegyptius lib. Perplexorum 3. c. 50. quas inibi videre poteris.

Theologorum scholasticorũ eius rei rationes.

47 *Bruta coitũ parentum detestantur.*

¶ Ego autem quantum ad parentes & liberos pertinet, rationem interdicti inter eos matrimonij naturæ acceptam refero, quæ & bruta quoque animalia, quibus præter meram ipsam naturam nulla ratio subesse potest, docuit nefandos istos & ominosos concubitus renuere, aspernari, refugere, detestari. Refert enim Aristoteles libro nono Animaliũ, cap. 47. & Aelianus libro 5. Historiæ etiam animalium.

Natura hos cõ

Cam

Camelos matres suas nunquam superuenire. Cúmque aliquando curator pullum matri opertæ admisisset, is delapso operimento matre cognita, camelarium illum morsu defixo interemit. Quod & ipsum tradit ipse Aristoteles, si is est (nam eruditi quidam addubitant) in libr. de Mirabilibus auscultationibus cap. 2. & Didymus in suis Georgicis apud illum scriptorem τῶν γεωπονικῶν libr. 16. cap. 22. vbi præterea addit, nec sorori camelum admisceri. Et Auicenna libr. 9. de Animalibus, regi Scytharum fuisse equam egregiam, ex qua mares generosi omnes nascerentur, quorum vnum, qui præstantior haberetur, matri admissum, vt ex ea procrearet, omnino recusasse: opertam dein matrem latuisse, vt imprudens superueniret. Verùm vbi à concubitu faciem matris detectam agnouit, fugam properasse, atque se ipsum actum præcipitem interemisse. Quod & recensuit Aelianus libr. 4. & Plinius libr. 8. cap. 42. Vbi & illud præterea addit, equam, eadem ex causa in Reatino agro, lacerato prius perориga, sese quoque præcipitasse. Namque & cognationum (inquit) intellectus in iis est. Quinetiam Varro libr. Rei rusticæ 2. c. 14. Cùm equus (ait) matrem vt saliret, adduci non posset, & eum capite obuoluto perориga adduxisset, & coëgisset matrem inire, cùm descendenti velum dempsisset ab oculis, ille impetum fecit in eum, ac mordicus interfecit. Idémque de Elephante scripsit Nicolaus Lyrensis, tum in Matthæum c. 19. tum in priorem Diui Pauli epistolam ad Corinthios, c. 5. Ex nostris quoque Ioannes Lupus in tract. de matrimonio & legitimatione, char. v. refert in prouincia Vandaliæ id quoque contigisse, quòd cùm equus matrem adopertā compressisset (nam haud tectam priùs recusarat) ea confestim detecta, & à filio cognita, is capite reclinato, sibi genitalia amputauit. Ex eóque & ipse Lupus naturæ assignat, quòd legibus prohibitum est matrimonium inter parentes & liberos. Et huc pertinet quod scribitur in Authent. de incest. nup. post princ. multa etiam bruta animalia huiusmodi concubitus auersari. Καὶ παύτά τε ἐπιθυμῶ ὁποῖα πολλὰ καὶ τῶν ἀλόγων ἀποσείεται ζώων.

cubitus abhominantur.

48 ¶ Nec tamen, quod de equis dictum est, id perpetuum est, quando & ipsi nonnunquam matres & filias superueniant, autore ipso Arist. libr. de Natura animalium 7. cap. 22. Et Ouid. libr. Meta. 10.

--Coëunt animalia nullo
Cætera delectu: nec habetur turpe iuuencæ,
Ferre patrem tergo: fit equo sua filia coniunx.

Ex quo etiam intelligis, id brutorum commune esse: vti etiam ostendit idem Ouidius libr. 7. eiusdem operis:

Dextera Cyllene est, in qua cum matre Menephron,
Concubiturus erat seuarum more ferarum.

Nam & Collumella libr. 7. cap. 6. capros mensium septem esse satis habiles ad procreandum, quoniam immodicus libidinis, dum adhuc vberibus alitur, matrem stupro superuenit. Varro autem apud scriptorem illum Geoponicôn, libr. 19. cap. 1. monet cauendum, ne canes ex eadem matre prognati, inuicem coëant.

Capri matres superueniunt.

49 ¶ Porrò Euripides in Andromache, hunc morem esse Barbarorum dicit, vt pater filiæ, & filius matri misceatur, & soror fratri.

τοιοῦτον πᾶν τὸ βάρβαρον γένος·
πατήρ τε θυγατρὶ, παῖς τε μητρὶ μίγνυται,
κόρη τ' ἀδελφῷ.

Barbarorum esse hos concubitus.

Et Socrates apud Xenophontem libr. 3. ἀπομνημονευμάτων, quasi rerum memorabilium dixeris, asserit, legem illam à Diis conditam, ac positam esse, μήτε γονέας παισὶ μίγνυσθαι, μήτε παῖδας γονεῦσιν, id est, neque parentes filiis misceri, neque filios parentibus. Quod cùm multis sermonibus probasset, tandem subiungit, οὐκοῦν ὅτι παιδοποιούμενοι, ὡς οὐ δεῖ παιδοποιοῦνται. Sed & exemplum Loth & filiarum relatum Genes. 19. c. & repetitum in c. inebriauerunt. 15. q. 2. satis ostendit, huiusmodi parentum & filiorum concubitum fuisse nefarium iure naturæ, nimirum

A diis eos esse prohibitos.

diutiùs

Mosis de ea re leges. diutiùs ante leges Mosaicas, quæ primæ omnium legum fuerunt. At postea ipsis Mosaicis Legibus non licebat cum proxima sanguinis sui concûbere, vt scribitur d.c.18. Leuit. quod coniugij limites & sanguinis gradus prohibitos definit. Sed & eos nuncupatim adscribit,& versibus complectitur glo.in cap.literas.in verbo, diuina lege.extrà de restit.spol. Inter quos gradus prohibitos erat amita,id est, soror patris:quanquàm ante eas leges legimus Amram patrem Mosis, vxorem duxisse Iochæbed,& sororem Kehath,qui & ipse fuit filius Leui, & pater ipsius Amram: vt videre est ex cap.26.Numer.iuncto c.6.Exodi:vbi tamen D.Hieronymus, aut quisquis is fuit, דודתו vertit patruelem,vt diximus suprà nume.43.Quam tamen dictionem Hebræi dicunt significare sororem patrui. In quibus autem gradibus possit Papa dispensare,videbis apud Paul.Pari.post alios,consi.68.dubium. lib.3.

Platonis leges de ea re. Nec tamen hic omittemus,quod Plato lib.5.de Repub.ius facit omnes sibi matrimonio iungere,præterquàm patres,filios,& filiorum filios, atque horum superiores,& inferiores. Quin ipse li.11.de legibus, iubet matrimonium copulari inter eos, qui sanguine proximi sunt.

50 ¶Sicut autem apud plerasque nationes licebat sorores ducere in matrimonium, vt suprà diximus,ita & fratrum vxores viduas. Nam & Deiphobum, vnum ex filiis Priami,legimus duxisse vxorem Helenam,viduam Paridis sui fratris. Quod inter cæteros testatur Virgilius libro 6.Aeneid. vbi hæc facit ipsius Deiphobi vmbram loquentem:

Sed me fata mea,& scelus exitiale Lacænæ,
His mersere malis:illa hæc monumenta reliquit.
Nanque vt supremam falsa inter gaudia noctem
Egerimus nosti.–

Et paulò pòst:

Tum me confectum curis, somnóque grauatum
Infelix habuit thalamus:pressitque iacentem
Dulcis & alta quies,placidæque simillima morti.
Egregia interea coniunx arma omnia tectis
Emouet, &c.

Quem in locũ seruius, Hic,inquit,Helenã duxerat,mortuo Paride,ad cuius domũ prius ire erat necesse. At apud Hebræos nuptiæ huiusmodi erant interdictæ,ex d. c.18.Leuitici,vbi ita scribitur, Vxorẽ fratris sui nullus accipiat.Nec hoc dixisse cõtentus Moyses,illud repetit, Turpitudinem vxoris fratris tui non reuelabis: quia turpitudo fratris tui est. Hincq; illa D.Ioannis acris repræhensio in Herodem,qui Herodiadem,vxorem Philippi fratris sui,matrimonio sibi coniunxerat. Nõ licet tibi habere vxorẽ fratris tui:vt scribitur Matt.14.Marci 6.& Lucæ 3. Sed hæc sane intelligenda sunt,vt non liceret ducere vxorem fratris sui viuentis:& ita loquũtur posteriores loci. Sed nec mortui quoq;,vt prior locus ostendit:nisi tamen frater ex ea vxore nullos reliquisset liberos:tunc enim non erat interdictum matrimonium fratris cũ ea vidua fratris mortui. Quinetiam erat præceptum, vt scilicet suscitaret semen fratri suo mortuo,ne deleretur nomen eius ex Israël:vt videre licet ex Deuteronomij c.25.& Matthæi 22.& Marci 12. & Lucæ 20. Hincque repræhensus est Archelaus,quod Glaphyram olim Alexandri fratris coniugem, & liberorũ ex eo susceptorum matrem,vxorem duxisset,contra Iudæorũ leges: vt scribit Iosephus lib.17.Antiquitatum,c.15.eodémque vlti.& Aegesippus lib.2.c.item 2.Nostris autem legibus id matrimonium omnino scelestum est, per l.fratris. & l.licet. & l. vlti. C.de incest.nup.An autem Papa possit in hoc casu dispensare,videbis latè per Aegidium Bellame.consi.28.in facto mihi tradito.

51 ¶Et vt ad alia transeamus,sunt & qui sequuti sententiam Zenonis in lib. de Republica,Chrysippi in libro suprà citato numero 38.Diogenis Sinopæi, Socratis, Platonis,Nicolai Antiocheni, à quo Nicolaitæ hæretici sunt vocati:de quo Eusebius
Qui vxores cõmunes habent.

lib.

lib.Historiæ Ecclesiasticæ 3.ca.23.& Augustinus in Catalogo hereseon:item Basilidæ,& Carpocratis in libro de Iustitia,de quibus Irenæus libr. 1. aduersus hæreses, c.32.& preterea Epiphanis Carpocratis quoque filij,in libro quoque de Iustitia,de quo Epiphanius Cyprius lib.contra hæreses, 1.to.2.sect. 32. & Prodici, de quo D. Clemens,lib.3.Stromaton,& Theodoritus Cyrus in Hæreticarum fabularum cõpendio,& Cabadis,aut(vt alij vocant)Canadis,Persarum Regis, qui de ea re legẽ tulit,apud Procopium lib.1 de Bello Persico,& apud Agathium libr.4.Peregrinarum historiarum:atque etiam Gnosticorum, de quibus ipse Epiphanius illo eodẽ libro,& tom.sect.26.& Theodoritus,vbi suprà:& Simoniorum, ita à Simone Mago dictorum,apud D.Augustinum in prin.d.lib.Hæreseon. Sunt (inquam) qui ex horum sententia nullas priuatim vxores habent, sed omnibus, vt communibus, vtuntur.Et in his Aethiopes Garamantici,de quibus Plinius lib.5.c.8.Garamantes matrimoniorũ exortes,passim cum fœminis degunt. Et Pomponius Mela libro 1. Nulli (ait) Garamantum certa vxor est.Ex illis,qui tam confuso parentum coitu passim incertíque nascuntur, quos pro suis colant, formæ similitudine agnoscunt. Solinus quoque c.39.aut vt alij diuidunt,43.Garamantici Aethiopes priuatim matrimonia nesciunt,sed omnibus vulgò vti Venere licet.Inde est,quòd filios matres tantùm recognoscunt:nam paterni nominis nulla reuerẽtia est. Quis enim verum patrem nouerit in hac luxuria incesti,lasciuientis? Eapropter Garamantici Aethiopes inter omnes populos degeneres habentur:nec immeritò, quia afflicta castitatis disciplina successionis notitiam ritu improbo perdiderunt. Hæc ille. Et de his (vt opinor)intelligit Aristoteles lib.2.Politicôn,c.item 2.cùm dicit, quibusdam superioris Libyæ populis mulieres esse communes,filios tamen partiri secundum similitudines.Et Claudianus de bello Gildonico:

Æthiopum Garamãticorum similitudine forma parentes agnoscuntur.

Libyum superiorum consuetudo.

--Connubia mille,
Non illis generis nexus,non pignora curæ,
Sed numero languet pietas.--

Et simile quippiam de Limyrnis,aut vt alij legunt,Liburnis, tradit Nicolaus scriptor Græcus in libro περὶ ἐθῶν, veluti dicas de moribus gentium, apud Stobæum Serm.42.Limyrnij vxores habent communes,& liberos communiter alunt,vsque ad annos quinque. Deinde sexto anno pueris omnibus congregatis, similitudines ipsorum ad viros coniectant, & vnicuique similem tradunt puerum, ceu parenti, quem ille acceptũ pro filio educat.Hæc ille,adeò similia iis,quæ Aristoteles de Libybus tradit,vt iidem esse videantur.

Limyrniorũ, siue Liburnorum.

52 ¶ Illud autem,quod de similitudine dictum est (vt id obiter dixerim) quorundam nostrorum sententiam confirmat,qui cùm dubitatur, vtrùm filius sit prioris,an posterioris mariti, quando mulier post secundum matrimonium ocyùs parit, quàm vt discerni certò possit, vtrius sit mariti:dicunt illius esse,cuius faciem formámque refert. Ita enim voluit Iac.Bellamer.in sua disputa.incip.Berta contraxit matrimonium.& Alberic.in l.septimo mense.circa medium.D.de statu homi.& in rubri. C. ad Orfic.& Bald.consi.390.tam profundè.post princip.lib.2.Raph.Fulgos.consil. 212.quædam mulier.col.3.versic.rursus manifestior:vbi & hinc sumit argumentũ adulterij:& nouissimè Alciat.in l.quæret.D.de verbo.signifi. De qua re omnes dissentiunt in l.Gallus.in princi.D.de libe.& posthu.Inter quos Iason, post alios multos à se citatos,eam op.refellit.vti etiam facit Carolus Ruinus cõsi.53.ex pluribus.colum.4.nume.9.lib.5.& Ludouicus Gozad.consil.12.in hac causa.colum.1. nume.3. & sequen.Marius autem Salomonius in dicta l.Gallus.latè,ac scienter defendit, vti apud eum videre poteris.Sed cui illud addere poteris,quod Plutarchus libro 5. de Placitis Philosophorum, ex antiquorum decretis scribit de similitudine parentum,& filiorum:quódque de ea re scribit Lucretius libro 4. de Rerum natura, illis versibus:

Filij patres vultu repræsentari solent.

Vtrius viri filius esse censeatur, qui vtriusque esse potest.

Adulterium ex similitudine deprehẽdi.

Et commiscendo cùm semen,&c.

Quibus ostendit,fœtus,qui plus materni seminis participant,fieri similes matribus:

Iulia dictum. qui paterni, patribus. Et quod Macrobius lib. Satur. 2. c. 5. tradit, Iuliam Augusti filiam suis adulteris admirantibus, quòd ea filios omnes Agrippæ marito similes ediderit, respondisse, non nisi plena naue se vectorem admisisse. Quod item scribit Martialis lib. 6. Epigrammaton, ad Nepotem:

Est tibi quæ patrij signatur imagine vultus,
Testis maternæ nata pudicitiæ.

Et in eodem libro in Cinnam:

Pater ex Marulla, Cinna, factus es septem,
Non liberorum (nanque nec tuus quisquam,
Nec est amici, filiúsve vicini)
Sed in grabatis tegetibúsque concepti.
Materna produnt capitibus suis furta,
Hic qui retorto crine Maurus incedit,
Sobolem fatetur esse se Cocisantra.
At ille sima nare, turgidis labris,
Ipsa est imago Pannici palæstritæ.
Pistoris esse tertium quis ignorat,
Quicunque lippum nouit, & videt Damam?
Quartus cinæda fronte, candido vultu
Ex concubino natus est tibi Lygdo.
Præcide, si vis, filium: nephas non est.
Hunc verò acuto capite, & auribus longis,
Quæ sic mouentur, vt solent asellorum,
Quis morionis filium neget Cyrthæ?
Duæ sorores, illa nigra, & hæc rufa
Croti choraulæ, villicique sunt Carpi.

Quibus ostendit, filios facie atque similitudine referre, repræsentaréque formam, atque faciem adulterorum, qui eos genuerunt. Et hinc Soranus Ephesius Medicus in Isagoge, c. 17. Quinto mense induit fœtus similitudinem seu patris, siue matris: aut adulterium demonstrat. Et Solinus c. 4. tradit Proconnesiam ancillam è duplici adulterio geminos edidisse, vtrunque patri similem. Quod accepit à Plinio li. 7. c. 11. vbi etiam scribit, aliam gemino partu, alterum marito similem, alterum adultero edidisse. Id quod ex Aristotele est lib. 7. de Historia animalium, c. 4. Sed & illud Phocylidis poetæ Græci,

Geminorũ alter marito, alter adultero similis.

οὐ γὰρ τίκτει παῖδας ὁμοίους μοιχικὰ λέκτρα.
Haud similes pariunt stuprata cubilia natos.

Cui concinit & illud Theocriti Idyllio 17.

ἄστοργοι δὲ γυναικὸς ἐπ' ἀλλοτρίῳ νόος αἰεί,
ῥηΐδιοι δὲ γοναί. τέκν' οὔποτ' ἐοικότα πατρί.

Id est, ad verbum,

Non amantis autem mulieris in alieno mens semper:
Faciles autem fœtus: filij autem nunquam similes patri.

Hesiodus lib. 1. Operum & dierum:

τίκτουσι δὲ γυναῖκες ἐοικότα τέκνα γονεῦσιν.
Et similem sobolem genitrices patribus edunt.

Et Euripides in Electra.

φιλεῖ γὰρ αἷμα τοὐνὸν οἷς ἂν ᾖ πατρὸς
τὰ πόλλ' ὅμοια σώματος πεφυκέναι.
Solet enim idem sanguis paterno
Pleraque similia corpori producere.

Et apud Homerum lib. 1. Odysseæ, Telemachus cognoscitur filius Vlyssis ex vultu & oculorum similitudine:

ἀλλ' ἄγε μοι τόδε εἰπὲ, καὶ ἀτρεκέως κατάλεξον,
εἰ δὴ ἐξ αὐτοῖο τόσος παῖς εἰς Ὀδυσῆος.

Αἰνῶς

αὐτῶς γὰρ κεφαλήν τε καὶ ὄμματα καλὰ ἔοικας
Κείνῳ.--
Et alibi lib. 4. eiusdem operis:
Κεῖνος γὰρ τοιοίδε πόδες, τοιαίδε τε χεῖρες,
ὀφθαλμῶν τε βολαὶ, κεφαλή τ' ἐφύπερθέ τε χαῖται.
Virgilius lib. 4. Aeneidos:
Saltem siqua mihi de te suscepta fuisset
Ante fugam soboles, si quis mihi paruulus aula
Luderet Aeneas, qui te tantùm ore referret.
Horatius lib. 4. Ode 5.
Nullis polluitur casta domus stupris.
Mos & lex maculosum edomuit nefas.
Laudantur simili prole puerperae.
Et Catullus in Epithalamio Iuliae & Mallij:
Sit suo similis patri
Mallio, & facilè inscijs
Noscitetur ab omnibus:
Et pudicitiam sua
Matris indicet ore.
Et Ouidius in Epistola Hysipyles ad Iasonem:
Felix in numero quoque sum, prolémque gemellam
Pignora Lucina bina fauente dedi.
Si quaeras, cui sint similes, cognosceris illis.
Fallere non norunt, caetera patris habent.
Papinius lib. 5. Syluarum in Epicedio filij:
--*Animáque auellitur infans*
Non de stirpe quidem, nec qui mea nomina ferret.
Oráque: non fueram genitor.

Nec omiserim illud Phintyos filiae Callicratis Pythagoricae ex li. περὶ γυναικὸς σωφροσύνας, id est, de temperantia muliebri, apud Stobaeum Ser. 72. κάλλιστος δὲ κόσμος γυναικὸς ἐλευθέρας πράτιστον ἐντάδε τὸ διὰ τῶν αὐτᾶς τέκνων ἐπιμαρτύρασθαι τὰν σωφροσύναν τὰν ποτὶ τὸν ἄνδρα, αἴκα τὸν τύπον τᾶς ὁμοιότατος ἐπιφέρωντι τῶ γεννάσαντος αὐτὼς πατρός. Quibus significatur, imprimis honestum esse matronae suam pudicitiam erga virum per faciem liberorũ suorum testari. Quod fit (inquit) si liberi referant typum similitudinis sui genitoris. Nota est autẽ illa historia cuiuspiam procõsulis (eius nomen subticetur) qui cùm vidisset quempiam Siculum, sibi & vultu, & caeteris rebus prorsus similem, mirari se ait, quapropter sibi tam similis esset, cùm pater suus in eam prouinciam nunquã accessisset. At meus (inquit ille) Romam frequenter accessit. Ioco nanque (vt scribit Valerius, eam historiam recensens, libr. 9. c. 15. in fi.) lacessitam matris suae pudicitiam, inuicem suspicione in matrem eius reiecta, audaciùs, quàm virgis & securibus subiecto conueniebat, vltus est.

53 ¶ Sed vt ad caeteros mores rei vxoriae redeamus, non Garamantes tantùm eo more viuunt, vt vxoribus communibus vtantur, sed & alij plures, videlicet Ilophagi & Ichthyophagi, quasi dicas, pisceduli, qui & ex Aethiopibus sunt, Massagetae, Troglodytae, Agathyrsi, Machlyes Poenorum populi, Auses, Mosyni, Brachmanes Persarũ sapientes, Tyrrheni, & ex Arabibus ij, qui in Oceano sunt versus meridiem, Scoti, Asoti, Galactophagi, gens Scythica, & in vniuersum alij Scythae, Hyrcani ante Alexandri tẽpora, Britanni, Persae. De Ilophagis & Ichthyophagis testis est Diodorus Siculus lib. 4. Bibliothecae, vbi dicit, eos mulieres, in quã cunq; inciderint, cognoscere prolis causa. De Massagetis, Eudoxus in prima periodo, & Laërtius in Pyrrhone. Sed ij non ita habent communes, vt caeteri. Quandoquidẽ singuli singulas ducunt, sed vtuntur vxoribus aliorum, idq; non occultè: nam qui cum aliena congreditur, pharetrã è curru suspendẽs, in propatulo coit, vt scribit Herodotus ad calcem

Redit ad mores gentium.

Ilophagorum. Ichthyophagorum. Massagetarũ.

lib.1.& Strabo lib.11. Aelianus libr. Animalium 5. quo loco de camelis loquitur. De
Troglodytarū. Troglodytis ipse Strabo li. 16. & Diodorus illo eo. li. 3 excipientes vterque tyran-
nos, qui vxores sibi peculiares, & priuatas habēt: quas qui corrūperit; oue (inquiūt)
Agathyrsorū. mulctatur. De Agathyrsis, Machlybus, & Ausibus, Herodotus li. 4. Nam de illis ita
scribit: In commune cum mulieribus coëunt, vt inter se germani sint ac domestici
omnes. Id quod ex eodem repetit D. Maximus Locorū communium, Sermi. 60. &
idem propemodem tradit Serinus apud Stobæum Serm. 42. De istis quoq; ipse He
Machlyum. rodotus vbi suprà, Machlyes & Auses (inquit) promiscuè cum mulieribus non vnà
Ausum. habitantes, sed pecudum more cōcumbunt. Vbi apud mulierem puer robustus fa-
ctus est, eius filius viri censetur, apud quem habitare sustinet: nā tertio quoq; mense
Mosynorum. viri in id cōueniunt. De Mosynis Pōponius Mela: de Bragmanis Philostratus Le-
Bragmanorū. nius, & Arrhianus historicus, idémq; (vt plerisq; placet) iurisconsultus. De Tyrrhe-
Tyrrhenorū. nis Theopompus, Theophrastus, Timæus, Heraclides in Politicis, & Athenęus. De
Arabum. Arabibus Diodorus, dicto li. 3. De Scotis Diuus Hieronymus in Iouinianum lib. 2.
Scotorum. cuius illic ea verba sunt: Scotorum natio, vxores proprias non habet; & quasi Pla-
tonis Politiam legerit, & Catonis sectetur exemplum, nulla apud eos coniunx prò-
pria est, sed vt cuique libitum fuerit, pecudum more lasciuiunt. Sed & idē ad Ocea-
num, illud quoque de ipsis Scotis, atque etiam Asotis, vt legit Erasmus, scribit: illos
Asotorum. videlicet vxoribus promiscuè & communibus vti. Vulgò tamen loco Asotorum
Attici legebatur, quod nunquam de illis legitur. De Galactophagis meminit Nico
Scytharum. laus in libro περὶ ἐθῶν, id est, de moribus, & ex eo Stobæus c. 5. De cæteris Scythis
Hyrcanorum. (nam & illi Scythæ sunt) meminit Strabo lib. 7. de Hyrcanis Plutarchus in libro de
Britānorum. Fortuna Alexandri: de Britannis, Solinus Rerum memorabilium c. 35. vbi ita de il-
lis scribit: Nulla ibi fœmina datur propria, sed per vicissitudines in quamcunque
commotus vsuariam sumit. Et paulò infrá, Vtuntur fœminis vulgò, certum matri-
Persarum. monium nulli. Licet de his sint qui aliter scribant, vt iam suprà diximus. De Persis,
Agathius de Bello Gothorum libro 4. vbi de ea re legem apud eos tulisse Cana-
dem regem tradit.

54 ¶ Sed hanc mulierum communitatem, & vt ita dixerim, promiscuitatem, prçter La
Mulierum communitas reprobata. ctantium libro tertio, cap. 21. & sequen. & Chrysostomum Homilia prima in Ioan
nem, & Epiphanium libro Hæreseon secundo, cap. 32 Ioannem quoque Damasce-
num in libro quoque Hæreseon, non multò post principium, & alterum Ioannem
Tzetzem Historiarum Chiliade 8. c. 243. Theophilum Antiochenum ad Autoly-
cum libro 2. & Arnobium libro primo aduersus gentes, & alios Christi asseclas,
refellit Cassius Sceptius, vt retulit Laërtius in Zenone, & latè & abundè Aristote-
les ipsius Platonis discipulus libro Politicon secundo, capite primo & secundo, &
Dionysius Halicarnasseus libro secundo Romanarum antiquitatum, & subobscu-
rè Lucianus in Fugitiuis. Eámque non obscurè deridet Aristophanes, in ea Comœ-
dia, cui titulus est Ἐκκλησιάζουσαι, id est, concionantes. Vt interim nostros, qui & de
ea re priuatim locuti sunt, prætermittam, videlicet Cardinal. Alexand. in c. dilectis-
simis. col. 4. versic. nota hic allegari. 12. quæstio. 1. vbi & text. de hac re loquitur, &
glos. & alij eius loci interpretes: & text. quoque in c. nuptiarum. 27. quæst. 1. iubens
filiorum procreationi operam dare, non canino more, per vsum promiscuum fœ-
minarum, &c. & ibi glo. in verbo, promiscuum, & Fortunius Gar. in §. ius naturale.
col 19. & sequen. Institu. de iustitia & iure. Quanquàm fuerunt & è Christianis scri
ptoribus, qui hanc mulierum communitatem defendere nimio Platonis amore
ausi sint, & in his Bessario Cardinalis libro 4. eius operis, quod aduersus calumnia-
torem Platonis elegantissimè scripsit: sed ita tamen, vt à nostræ religionis legibus
mea re non desciscat.

55 ¶ Prçter Massagetas autem (quod iam diximus) in propatulo atque in viis coëunt,
Nasamonū. Diogenis illius Cynici dogma secuti, Nasamones, Indi, Hyberni, Mosynes, aut, vt
alij vocant, Mosynœci: & ij, qui Caucasum habitant. De Nasamonibus autor est
Hero

Herodotus lib. 4. vbi & idem scribit penè illos factitare, quod Massagetas, scipione videlicet prius prætento. De Indis tradit idem Herodotus li. 3. vbi dicit, Indorum coitus in propatulo esse, sicut pecorum. De Hybernis Strabo lib. 4. vbi scribit eos non minùs alienis, quàm suis vxoribus in propatulo commisceri. De Mosynis Artemidorus Daldianus lib. de Somniorū interpretatione primo, c. 9. vbi & id dicit facere canes, esséque inhonestum & ignominiosum apud alios homines. Et ante eum Apollonius Rhodius li. 2. Argonauticōn, vbi id eos facere, tanquam sues, dicit. De Caucasi incolis ipse Strabo lib. 15. Quantùm autem cauere debeamus ab huiusmodi inhonestis concubitibus, dicemus affatim inferiùs in 15. lege connubiali, nu. 153. incip. nonum id erit. *Indorum.* *Hybernorum.* *Mosynorum.* *Caucasi incolarum.*

56 ¶Sed vt vlteriùs progrediamur, Nasamonibus, præter ea quæ diximus, mos est, vt cum quis primùm vxorem duxit, prima nocte sponsa singulos conuiuas obeat Veneris gratia: & vt quisque cum ea concubuerit, donum det illi, quod secum domo attulit, vt retulit Herodotus in Melpomene. Augylarum similiter fœminis solenne erat, nocte qua nubunt, omnium stupro patêre, qui cum munere aduenjunt: & tum cum plurimis concubuisse, maximum decus est, in reliquum pudicitia insignis, ex Pomponio Mela, libro primo, & Solino, capite 44. Apud Gnidanes quoque vxores ferunt pelliceas, singulæ multas, ob quod vt à quoque viro venerem passa est, fimbriam orat: vt quę plurimos habet, ita pręclarissima censetur, tanquam à pluribus viris adamata, testis Herodotus libro quarto. Stymphali itidem mulierem eam in honore habent, quæ cum pluribus viris consuetudinem habet: ex Zenodoto. Apud Heliopolitas mos erat, vt fœminæ antequam nuberent, passim sese prostituerent in Veneris templo, posteà verò abstinerent. Sed id Constantinus Imperator aboleuit, vt à Socrate Constātinopolitano traditum est apud Cassiodorum, libro Historiarum primo, capite nono. & iterum libro sexto. capite 12. Nec dissimiliter Thraces virgines non asseruabant, sed quibus libebat cum viris, concumbere sinebant: vxores autē vehementer asseruabant. autor Herodotus circa initia lib. 5. Lydorum quoque mulieres, vt prodit idem Herodotus libro quinto. ante coniugium passim substratæ amatoribus, hospitali eos plerunque benignitate confouent, ac donis afficiunt pluribus longè, quàm ipsæ accipiant. Eum tamen haberi delectum, vt in turpitudinis fœdera condignos tantùm admittant. Post coniugium verò si delinquant, nulla veniæ spes. Id quod etiam recensuit Aelianus libro 4. de varia historia. Sed & Xanthus, & ipse Lydus, qui voluminibus quatuor Lydiaca complexus est, illis fuisse morem tradit, vt alienas vxores virginésque in locum producentes, quem à re ipsa ἀγῶνα vocarunt, omnes constuprarent. Quod & Clearchus libro quarto Commentariorum, quæ de Vitis scripsit, prodidit: subdens, quòd cùm id passa fuisset Omphale, postquam imperium consecuta est, vt iniuriam acceptam vlcisceretur, nobilium Lydorum virgines in eo loco cum seruis conclusit, quo in loco vitium sibi illatum fuerat. Vnde rei acerbitatem verbis lenire studentes Lydi, γυναικῶν γλυκὺν ἀγῶνα ipsum locum appellarunt. Scribit Herodotus (vt ad eum redeamus) libro primo, Lydas ipsas virgines pudicitia prostrata, sibi dotem comparare. Sed is locus ex eorum numero est, qui à Laurentio Valla prætermissi sunt. Athenæus quoque tradit, Lydorum mulieres obuio cuique faciles se præbere. *Nasamonum uterum.* *Augylarum.* *Gnidanum.* *Stymphalorū.* *Heliopolitarū.* *Thracum.* *Lydorum.*

57 ¶Punicis autem mulieribus & is mos fuit, vt antequam nuberent, in fanum Veneris, quod Sycæ erat, sese conferrent, atque inde procedentes, quæstum dotis corporis iniuria contraherent, honesta nimirum tam inhonesto vinculo coniugia iuncturæ, vt grauiter pronuntiauit Valerius de Institutis antiquis. Sunt & qui id olim etiam apud Thuscos celebratum tradant, vt virgines dotem sibi corporis quæstu compararent, in id referentes illud Plauti in Cistellaria: *Pœnorum.*

Tu iam locare in magnam familiam,
Vnde tibi talenta magna viginti pater

Det dotis, non vt hîc eam Thusco modo
Tute tibi indignè dotem quæras corpore.

Scytharum. Mos quoque Scythis, Corsísque fuit, virgines ante nuptias nantis prostitutas in lit-
Corsorum. tus ducere. Cypriis item mos erat, virgines ante nuptias statis diebus (ita enim ma-
Cypriorum. lo legere, quàm statutis) dotalem pecuniam quæsituras, in quæstum ad littus ma-
Iustinus locus. ris mittere, pro reliqua pudicitia libamenta Veneri soluturas, Iustino teste, libro
18. Sed & de iisdem Lactantius libro primo, capite 17. vbi eius moris Venerem au-
torem fuisse scribit, ne sola præter alias mulieres impudica, & virorum appetens
videretur. Et ante hos Herodotus libro primo, qui & illud tradit, Cyprios id
ipsum ex lege obseruare solitos, quod & Babylonij, de quibus postea dicemus
Illyricorum. ex eodem Herodoto. De Illyricis quoque scribit Varro libro Rei rusticæ secun-
do, capite decimo. Virginibus nonnunquam annorum viginti, morem eorum non
denegare, ante nuptias vt succumberent, quibus vellent, & incomitatis vt vagari
Locrensium. liceret, & filios haberent, e quibus vellent. Locrenses, dum Leophronis Rhegino-
rum tyranni bello premerentur, vouerunt, si victores forent, vt die festo Veneris
Phœnicum. virgines suas prostituerent, vt tradit Iustinus lib. 21. Phœnices mulieres, cum sa-
cra Diis suis facerent, sese palàm prostituebant, huiusmodi corporum suorum
fœdo mercimonio Deam suam se placare arbitrantes. & per hæc scelera propitiam
facere, vt prodit Athanasius in libro contra gentiles. De quibus etiam Augusti-
nus de Ciuitate Dei, libro quarto, capite decimo, Phœnices (inquit) Veneri do-
num dabant de prostitutione filiarum, antequam iungerent eas viris. Cuius etiam
rei nonnihil meminit Eusebius libro quarto εὐαγγελικῆς προπαρασκευῆς. capite octa-
Heliopolitarũ. uo, idem tribuens Heliopolitis, qui & ipsi è Phœnicibus sunt, de quibus suprà lo-
cuti sumus.

58 ¶ Quid quòd apud Iudos, mulieres, alioquin virorum amantissimæ, vt quæ cum
Indorum. maritis mortuis (quòd suprà diximus) sese cremandas offerant, elephanti tamen
pretio oblato, amatoribus pudorem substernunt: nullo inde famæ dispendio, cùm
laudi facinus ducatur, quòd tanti earum forma censeatur. Virgines autem cùm esse
nubiles cœperint, nulla dote data, vel accepta, in publicum à parentibus producun-
tur. Accurrente (vt assolet) multitudine, libera illis datur optio, è iuuenum turba
viros sibi deligendi, quos virtute aliqua insigniter præstantes putauerint. Autor Ar-
rhianus de gestis Alexandri lib. 8. Et de iisdem etiam scribit Strabo lib. 15. licere eis
fornicari, nisi eas mariti castas esse cogant. Quin & hodie Indicæ virgines ante con-
nubium prostituuntur. Nuptæ vero prima nocte cum sacerdotibus iacent, cum
quibus etiam regùm absentium vxores cubitant, vt ex Cardinali Vlysiponensi
retulit Volaterranus libri Geographiæ 12. c. postremo.

59 ¶ A Syracusanis lege sancitum est, ne mulieres maiori sumptu ornarentur, priusq;
Syracusano- quàm se constupratas, & omni nequitia impudicas docerent, vt è veterum scripto-
rum. rum monumentis tradit Cælius, vir antiquarũ rerum peritissimus, lib. 3. c. 10. Apud
Thebanorum. Thebanos a sacerdotibus Ioui sacrabatur virgo genere clarissima, & specie pul-
cherrima, quæ pellicis more cum quibus libebat commiscebatur, vsq; ad naturalē
Gætulorum. corporis purgationem: mox viro dabatur, autore eo. Strabone lib. viii. Gætulorũ,
siue vt alij legunt, Gelonum, lex est, qua cautum sit, mulieres quoscunq; velint, vi-
ros conuenire posse, nec tamen ob id à maritis accusari, vel adulteras appellari, cùm
tamen passim omnibus misceantur, ac præcipuè aduenis, vt scriptum reliquit Cle-
mens lib. Recognitionum 9. c. 7. Et Bardesanes in lib. de Fato: & ex ipsius autori-
Susiorum. tate Eusebius illo libro Præparationis Euangelicæ 6. c. 8. Apud Susa vero (vrbs est
Persarum) indifferens mulieribus cum quibuscunque voluerint, vsus est, & seruis,
& hospitibus, tali licentia à maritis permissa, vt tradit Clemens, vbi suprá. Qui insu-
Balearium. las Baleares inhabitant, in epulis, quæ cum domesticis amicisque in nuptiis fiunt,
primus, secundúsque, & deinceps reliqui secundum ætatem, nuptam cognoscunt:
vltimus sponso locus ad vxorem datur, vt refert Diodorus lib. 6.

¶ Apud

60 ¶Apud Hispanos, virgines passiua Venere vtuntur, ac quibuscum libuerit, congrediuntur, & è quibus velint, sibi liberos quærunt: vt è recentioribus scribit Cælius lib.10.c.22. Medi, Armeniique vel nobilitate præstantes Anaïtidi Deæ, quam imprimis colunt, dedicant filias in fano illius vetustissimo ac sanctissimo: quæ corporis pudicitia in vulgus prostrata velut inde augustiores factæ, mox traduntur viris, nemine non coniugia id genus alacriter admittente. Illius autem Deæ statua ex solido auro conflata erat, quam Marcus Antonius compilauit. De quo etiam nonnihil Plinius libr. 33. cap. 4. Ea autem Dea Anaïtis Venus erat, ita à Persis vocata, vt ex autoritate Berosi Babylonij, & Athenoclis Symmachi, qui Assyriorum, Medorúmque res antiquissimas conscripserunt, tradit Agathius Historiarum peregrinarum libr.2. Lydi autem, apud Pausaniam in Laconicis, Mineruæ Anaïtidis fanum habent. Apud Lituanos matronæ nobiles, viris permittentibus, publicè concubinos habent, quos matrimonij adiutores vocant: viris turpe est ad legitimam coniugem pellicem adducere. Soluuntur tamen facilè matrimonia mutuo consensu, & iterum atque iterum nubunt: testis Aeneas in Europæ descriptione, c.26. Dapsolibyes congregati omnes vno die, vxores simul ducunt post Vergiliarum occasum. Nam post epulas, mulieribus seorsùm discumbentibus, extincta lucerna, viri ad ipsas ingrediuntur, & quilibet, quācunque contigerit, ducit, vt ex Nicolao in libro περὶ ἐθῶν tradidit Stobæus in Collectaneis, Sermone 42. Quibus item locis scriptum est, Ialchleuenses Libyas, cùm multi vxorem vnam ambiunt, apud curatorem eius cœnare, & singulis varia dicteria narrantibus, cuicunque mulier arriserit, illi cohabitare.

Hispanorum. Medorum. Armeniorū. Lituanorum. Dapsolibyū. Ialchleuēsiū.

61 ¶Babylonij coniuges cum hospitibus stupro coire, modò pretium flagitij detur, permittunt, teste Curtio lib.v. De his quoque Strabo lib.16. ita retulit: Babyloniorum mulieribus mos est cum hospitibus permisceri, cū turba, & cultu plurimo. Qui verò ad mulierem admittitur, posito super eius genibus argento, quantum sibi videtur, coit, longè ea à fano abducta. Id verò argentum veneri sacrum est. Sed & hoc pluribus prosequitur Herodotus lib.1. Vna (inquit) iisdem Babyloniis lex est, omnibus modis execranda. Nempe omnibus mulieribus indigenis commune est, semel in vita ad Veneris templum desidentibus, cum externis viris consuetudinem habere. Cæterùm cùm plerunque sint diuitiis tumentes, quæ sui copiam facere recusant, hæ vehiculis cameratis subuectæ pro templo consistunt, relicta interim à tergo magna famulitij turba. Pleræque etiā hunc in modum faciunt. At templum Veneris sedent nobis corollísque tempora reuinctæ, è quibus dum aliæ seorsum abeunt, aliæ regrediuntur. Nam diuerticula vndecunque sic funiculis distincta aditum præbēt externis ad mulierē illam, quā cuique libuerit deligendam. Porrò cùm semel illic cōsederint, non priùs domū regrediuntur, quàm hospitū aliquis pecuniā mulieri in sinum iniecerit, & cum eadem à fano seorsum abducta rem habuerit. At verò pecuniā illam, quantulacunque sit, non est fas reiicere, siquidē in sacrū vsum cōuertitur. Neque mulieri etiā permittitur hospitē repudiare, sed quicunque is sit, qui pecuniā obtulerit primū, hunc illa sequitur citra delectū. Postremò vbi iam cōgressa fuerit cum externo mulier, Dea expiata, domū reuertitur. Subditq;, eas, quæ forma sunt elegātiori, citiùs (vt par est) expediri: quæ verò deformes, diutiùs cogi desidere pro templo, antequā legi faciant satis, fieriq; interdū, vt vno atq; altero anno, aut etiam triēnio atq; diutiùs expectare miseras oporteat. Et hinc, vt opinor, D. Hiero. in quadā epistola, Babylonē meretricē appellat: Cū (ait) apud Babylonē versarer, essémque purpuratæ meretricis colonus, quod verbum est ex Apocalypsi D. Ioānis, c.17. Et hinc fortè idē Hieron. in Catalogo, vbi Marci meminit, scribit Romā à D. Petro in sua epistola priore, c.5. Babylonis nomine figulariter intellectā, &c. Cuius etiā rei meminit & ipse in Esaiā, c.14. & iterū c.47. & ad Aglasiam in 11.q. & Tertullianus in li. aduersus Iudæos, & iterū lib. aduersus Marcionē 3. quāuis id ipse aliò referat. & Paula & Eustochiū, quæ id ab ipso Hieronymo, vt reor, dedicerant, in ea epistola, quam ad Marcellam scripserunt, inter eiusdem Hieronymi opera.

Babyloniorū. Babylō purpurū meretrix. Roma Babylon dicta.

62 *Germanorũ. Adyrmachidarum. Canariorum. Volscorum. Serum. Iaxamatarũ. Sauromatarũ. Saracenorum. Sacarum.*

¶Germani soli propè Barbarorũ (vt testatur Tacitus) singulis vxoribus contenti sunt, præter admodũ paucos, qui nõ libidine, sed ob nobilitatẽ plurimis nuptiis ambiuntur. Vide tamen quid de illis scripserim suprà nu. 22. incip. nec soli. Adyrmachidæ, Africæ populi, virgines nupturas Regi exhibebant, qui eam deuirginabat, quæ sibi formosior videbatur: vt prodit Herodotus lib. 4. Hodie quoque Canarij populi coniuges priùs non accipiunt, quàm à principe deflorẽtur, idq; apud eos decus ducitur, autore Archãgelo Madrignano in Itinerario Portugalẽsi. Quin apud Volscos, postquã serui translata in se Republica, vrbi dominati sunt, id lege sanxerunt, nequa virgo ingenuo nuberet, cuius castitatẽ non antè ex numero ipsorũ seruorũ aliquis delibasset: vt refert Valerius lib. 9. c. 1. Apud Seres fas nõ erat cũ vxore congredi post conceptum, vt D. Clemens retulit lib. Recognitionũ 8. ca. 11. apud Iaxamatas virgines matrimonio nunquam collocabantur, nisi quæ hostẽ prius interemissent: ex Pomponio Mela. li. 1. Et idẽ de Sauromatis tradit Nicolaus in li. de Moribus gentium, & ex eius autoritate Stobæus Serm. 42. Saraceni vxores mercenarias conducunt ad tempus ex pacto, & vt sit species matrimonij, dotis nomine futura coniunx hastam & tabernaculum offert marito, post statũ diem, si id elegisset, discessura testis Ammianus Marcellinus li. 14. Apud Sacas si quis vxorem puellam ducere cuperet, pugnam cum ea suscipiebat: & illa, si superior esset, captiuum abducebat, atque imperium in eum tenebat: sin inferior, ab eo regebatur.

63 *Massiliensiũ. Tibarenorum. Corsicorum. Hispanorum. Cantabrorũ. Moschouitarum.*

¶Massiliensibus mos fuit, generum inter pocula eligere. Siquidẽ recũbentibus, qui essent ad nuptias inuitati, prodiens virgo iubebatur à patre aquã porrigere ei, quem virũ affectaret. Quo argumento Peranus classis Phœnicũ dux, repente factus ex hospite gener Seuani regis Segregiorũ, condendę Massiliæ locũ à socero accepit. Autor Iustinus lib. 43. Tibareni post vxoris partũ, ipsi perinde ac si peperissent, reuincto capite in lectulis recubant, illis curiosè vxoribus ministrantibus. Autores Nymphodorus & Xenodotus in Collectaneis, & ante eos Apollonius Rhodius li. 2. Argonauticôn. Id quod etiã Corsicam insulam habitantes obseruare, tradit Diodorus li. 6. & Hispanos, Cœlius li. x. c. 22. quod tamen alij Cantabris tanùm Hispaniæ quidem populis tribuunt. Apud Moschouitas vxores fœminæ non in eo honore sunt, vti apud cæteras gentes. Nã prope ancillarũ loco habentur. Viri insignes earum vestigia mirum in modum obseruant, & pudicitiæ diligentissimè cauent. Non enim adhibentur conuiuiis, neque sacrorum causa remotiora templa petere, aut temerè in publicum egredi permittũtur. Cæterùm vel ab externis hominibus, & exiguo quidem pretio, ad Venerem omne vulgus fœminarum facile pellicitur, adeo vt parum earum amoribus studere viri nobiles existimentur. Autor Paulus Iouius in libello de Legatione Moschouitarum.

64 *Alia alijs nationibus sunt honesta, aut turpia.*

¶Dies me deficeret, si omnium nationum mores circa rem vxoriam sigillatim describere conarer. Sed satis constat ex iis quæ diximus, alios alijs mores in re vxoria fuisse priscis temporibus. Quod autem ad nostram ætatẽ pertinet, videmus & hodie peculiares esse cuique genti mores, apertámque in omni vitæ ratione differentiam: vt quę viuendi ratio Pictonibus placet, eandẽ Santones illis vicini detestẽtur: quod laudi isti asignant, illi contrà vitio adscribunt. Et vt non minus verè, quàm eleganter, scribit Aemylius Probus, Non eadem omnibus sunt honesta, atque turpia, sed omnia maiorum institutis iudicantur. Nemóque nihil rectum putat, nisi quod patriæ moribus conuenit.

65 *Patriæ amor.*

¶Id quod etiam efficit charitas patriæ, qua plerique omnes tenemur. Est sua cuiq; patria charissima, atque gratissima. Naso ad Rufinum:

Est & amor patriæ ratione valentior omni. Et paulò pòst:

Nescio qua natale solum dulcedine cunctos
Ducit, & immemores non sinit esse sui.

Euripides in Phœnissis:

Ἡ πατρὶς, ὡς ἔοικε, φίλτατον βροτοῖς:
οὐδ' ὀνομάσαι δυναίμ' ἂν ὡς ἐστι φίλον.
Patria, vt decet, charißima mortalibus:
Neque exprimere possum, quàm chara.

Et alibi apud Stobæum cap. 37.

Πολλοῦ γὰρ χρυσοῦ καὶ πλούτου κρεῖσσον πατρὶς
σώφρονι, ναίειν, τὸ δὲ σύντροφον ἀδὺ θνητοῖς ἐν βίῳ χρῆμα.

Quibus significatur, multo auro & opibus præstare patriam ad habitandum, viro prudenti. Nam quod naturæ cognatum est, nescio quam sui dulcedinem mortalibus in vita præstet. Sæpe autem Homerus patriam terram φίλην peculiari epithero vocat, veluti dilectam, seu amicam: vt Iliad. 9.

φεύγωμεν σὺν νηυσὶ φίλην ἐς πατρίδα γαῖαν. Et rursus eod. lib.
εἰ δέ κεν οἴκαδ' ἵκωμαι φίλην ἐς πατρίδα γαῖαν.

¶ Diodorus Siculus lib. 4. cùm malignitatem quarundam regionum descripsisset, extemplò subdit: Has tamen qui incolunt oras, tanta vitæ incommoda nolunt effugere, sed vltrò eam potiùs deligũt vitam, quàm alio cogantur more viuere. Ita patriæ amor quidam ingens natura singulis innatus est. Apud Scæuolam Iurisconsultum in l. qui habebat. D. de leg. 3. Testator quispiam patriam suam dulcissimam siue suauissimam vocat, his quidẽ verbis. τῇ γλυκυτάτῃ μου πατρίδι βούλομαι ὡς τὰ μέρη αὐτῆς, & quæ sequuntur, quæ si quis scire velit, legat Alciatum li. Dispunctionum 4. c. 18. Hincque no. Accur. inibi, Suã cuique patriã esse dulcissimam. Atque etiã Maria. Soci. senior con. 35. circa prędictã. col. 3. versic. secundò magis proximè. & per illum quoque tex. dicit Ro. con. 408. in proposita quæstione, versic. quartò ad idem, quòd sua cuique patria cæteris dulcior est, & amabilior. Vbi & ad hoc alia iura citat. Itaque natura ita cõparatũ est vt patriã suam, qualiscũque est, quisque laudet, extollat, prædicet, sicuti etiã facit Vlpianus Iurisconsultus in l. 1. in princ. D. de censi. vbi suã ipsius patriam mirandum in modum commendat, mirisque laudibus effert. Quæ omnia ad verbum pręterea, quæ adiecimus in hac, & præcedenti editione, surripuit à nostra prima editione, nostro nomine suppresso, vt pleraque alia, Barptolemæus Chassenæus in suo Catalogo gloriæ mundi, in 12. parte, in 17. consideratione. Si quos igitur mores patria nostra receperit, illos ante cæteros omnes, ducti amore quodam patriæ, magni facimus, atque pertinaciter sectamur, cæteros præ nostris patui ducimus, detestamur, exhorremus. Et vt scribit Rabbi Moyses Aegyptius libr. Perplexorum 2. c. 41. Natura hominis trahitur post consuetudinem ciuitatis.

Patria dulcissima.

Patriã suam quisque laudat.

Chassenei furtum.

67 ¶ Et vt nonnihil loquar de dominatione atque potestate maritali, quod est præcipuum huius loci propositum: quid est, si Diis placet, quòd quis sperare possit vxorem obedientem sibi futuram, qui eam sibi asciuerit ex Sithoniis Thraciæ populis, aut ex Bactris, aut Susiis, aut Sauromatis? apud quos fœminæ viris dominari solent: vt de illis autor est Tacitus in libello, quem elegantissimè, vt aliàs semper, de moribus Germaniæ conscripsit: subdens, illos in ea re non modò à libertate, sed etiam à seruitute degenerare. De Bactris verò testis est Bardesanes in suo dialogo, quem de fato sciscitantibus amicis composuisse se dicit: & repetit Eusebius libr. de Præparatione Euangelica 6. cap. 8. Vbi & illud præterea dicunt, mulieres apud illos præstanti ornatu & vnguentis vti, & ab ancillis, & seruis multò magis, quàm earum maritos, cultas, singulari quadam pompa equitantes exire, auro & lapillis phaleris equorum exornatis: nec eas castè viuere, sed eas tam seruis quàm aduenis, commisceri: nec à viris accusari, cùm eis dominentur. De Susiis quoque autor est Diuus Clemens libr. Recognitionum 9. cap. 7. De Sauromatis Stobæus, Sermon. 42 ex autoritate Nicolai in lib. περὶ ἐθῶν. Vbi eos dicit vxoribus, ceu dominis, parêre. Quin & in vniuersa Asia à Semiramide institutus mos est, vt viris dominarentur vxores. Quam consuetudinem Alexandro res ibi gerente, seruatam etiamnum, certum est ex Historicorum monumentis.

Sithoniis vxores dominantur.

Bactris quoq; Et Susiis. Et Sauromatis.

Asiaticis itẽ.

68 *Contagio potē-tum in alios.* ¶Interdum quoque vsu euenit, vt quæ vitia sectati sunt, qui dignitate, autoritatéq; inter cæteros pollent, iisdem complures illorum exemplo, ac veluti contagione quadam sese confestim dedunt.

--Componitur orbis
Regis ad exemplum.--

Vt ille dicit. Idq; longè latéque vagatur, serpítque in omnes eiusdem loci homines, præsertímque adolescentes, & fœminas, vt sunt cæteris faciliores, procliuiorésque in vitia. Propterea, siue eo, siue alio modo, si quæpiam se natio vitiis contaminarit, in ea certè rarenter comperies honestam, probámque mulierem, quæ non sit peculiaribus ac propriis ipsius patriæ vitiis inquinata. Abraham ille vir & sapientia & sanctimonia celebris, maxima solicitudine tenebatur, vt filio suo Isaac, nō ex Chananæis, inter quos habitabat, vbi certè summi alicuius, ac ditissimi filiam facilè obtinuisset, sed vt de pia & sancta gente vxor duceretur: vt patet ex Gene. c. 24. Nam vt grauiter pronuntiauit Iolaus Euripideus in Heraclidis, Nullus est liberis honor pulchrior, quàm patre forti bonóq; natum, vxores ducere à probis & bonis: quod & nos alibi suprà ex eo adduximus.

Abrahā felicitus, vt de sancta gente vxor filio duceretur.

69 *Vxoris futuræ mores in primis spectandi.* ¶Hæc cùm dicimus, satis apertè monere videmur, vt probitatem morésque futuræ vxoris imprimis spectemus. In qua re non diutius immorabimur: tum quia per se satis perspicua est, ideóque nulla commendatione indiget, secundum sententiam Iurisconsulti in l. 1. D. de restit. in integ. tum etiam, quia ab omnibus, qui de re vxoria scripserunt, amplè tractata. Vnum duntaxat aut alterum testem ex nostris citabo, qui & hunc locum non prætermiserunt: quorum prior est ipse Io. Fab. in rubrica Institu. de nupt. monens, vt si possis, probes ante omnia mores eius mulieris, qua cum matrimonium velis contrahere. Alter est Antipater in lib. de Coniuctu vxoris, apud Stobæum Serm. 68. qui omnia ferme superiora capita velut in vnum concludit, Græcè quidem, sed in hanc sententiam: Vxor non temere ambienda est, sed omnino circunspectè, non diuitiarum, non turgidæ nobilitatis, non voluptatis vllius, non denique formæ gratia. Nam hæc quoque vt plurimùm fastum ac dominandi libidinem excitare solent. Primùm itaque de moribus & ingenio parentum percontabuntur, an ciuilis sit pater, nemini molestus, non ingratus, modestus, iustus, & qui rebus vanis non oblectetur: & alia huiusmodi. Deinde matrem quoque considerabimus, in cuius conuictu educata est nuptura, & moribus eius imbuta. Postea de sponsa, an illam, vti par est, instituerint, neque officio suo defuerint, & amori in ipsam nimis indulgendo, vtilitatem eius neglexerint, omni studio inquirendum est per seruos æque ac liberos, tum domesticos, tum externos: necnon per vicinos, & alios, qui ad eos ingrediuntur, vt amici, ad conuiuia, & coquos, & opifices, & mulieres nutrices, & alias.

70 *De eadem re, conclusio.* ¶Et vt ego tandem breuibus concludam, illud sanè in matrimoniis obseruandum censeo, quod in honoribus statuit Iurisconsultus in l. honor. §. de honoribus. D. de mune. & hono. Imprimis (inquit) consideranda persona, secundò origo natalium, postremò facultates. Et id quidem, ne in illud incidamus, quod grauiter ac seuerè reprehendit Iuuenalis, de alia re loquens Satyr. 3.

--De moribus vltima fiet
Quæstio.--

Cui concinens Plautus in Persa:

Quoiusmodi hic cum mala fama facilè nubitur,
Dum dos sit, nullum vitium vitio vertitur.

Igitur hanc quoque legem aliis subnectemus:

Septima Lex connub. FVTVRAE VXORIS PARENTES, PATRIAM, MORES INSPICIVNTO.

IN OCTAVAM LEGEM CONNV-BIALEM, GLOSSAE PRIMAE PARS OCTAVA.

EX IIS igitur, quæ suprà tam sparsè diffuséque scripsimus, illud strictim, breuiter, ac summatim collegimus, quò faciliùs legentes menti memoriæque demandent. Vt quisquis voluerit habere vxorem sui amantiorem, sibíque obsequentiorem, cui leges, quas velit (vt verbis Tullij vtar) imponat, præscribat, iubeat, vetet, quod videbitur, quæ nihil imperanti negabit, nihil recusare audebit: vxorem, moneo, sibi sumat æqualem, aut etiam inferiorem & genere, & opibus: atque eam quidem virginem, & tenera ætate, natam parentibus probis, & non elatis moribus, & ex natione, quæ castas, humiles & viris obedientes producere soleat: non item formosam nimium, non viduam, non vetulam, nec quam adeò longa ætate præcedat, vt vires cupidineæ vxoris ætati non respondeant.

Epilogus præcedentium.

2 ¶Neque tamen propterea spondeo, neque meam in id fidem obstringo, eam quam ita legeris, vt nihil eorum deesse videatur, futuram semper marito obedientem. Sunt enim non parum multæ, quæ tametsi sunt maritis ipsis, in omnibus longè inferiores, siue ad nobilitatem respicias, siue ad diuitias, siue ad formam: nihilque in illis excellat, quo superbire vel tantillum debeant, sintque aliàs probis moribus: conantur tamen (vt sunt mulieres suapte natura superbæ & dominationis cupidæ) imperium sibi in viros vsurpare eósque in suam ipsarum potestatem inijcere, omnem Iuris Diuini, Naturalis, & Ciuilis legem & ordinem inuertentes. Apud nos text. est in authen. de nup. § iocundum, ancillam à domino in vxorem captam, interdum adeò efferri, & superbè in maritum agere, vt vel ab eo diuertat. quem ad hoc annotat Lucas Penna in l. quemadmodum. in 201. præsumptione. C. de agri. & cen. libro vndecimo. Ad idque referri potest antiquum prouerbium Palladæ, libro primo Græcorum Epigramentum memoratum,

Μήποτε δουλεύουσα γυνὴ δέσποινα γένοιτο.

Quo significatur ancillam, aut si mauis, seruam nostram non esse in vxorem ducendam: quasi & hæ plerunque soleant esse erga maritos insolentiores.

Fœmina sua natura dominationis cupida.

Ancilla à domino desponsata, ab eo diuertit.

Prouerbium.

Ancillam nostram non esse in vxorem ducendam.

3 ¶Marcus ille Cato triumphó & Censura insignis, magis tamen etiamnum claritate literarum (vt interim verba Plinij vsurpem) vxoré habuit Actoriam Paulam, humili loco natam, violentam, mentis impotem, & quod nemo possit credere, Catoni superbam: vt Diuus Hieronymus in Iouinianum libr. j. elegantissimè retulit, ne quis putet, (vt ille subdit) si pauperem duxerit, satis se concordiæ prouidisse. Hic autem ille est Cato, qui (vt Plutarchus tum in vita illius, tum in Romanorum Apophthegmatis ad Traianum, commemorat) cùm vxorum effrænatius petulantiúsque imperium aliquando repræhenderet, (expertus enim id ipsum fuerat) Omnes (inquit) homines vxoribus dominantur, nos verò cunctis hominibus, nobis autem vxores. Verùm Themistocles Atheniensis longo antè interuallo simile quippiam dixerat, filium suum, qui in matris deliciis esset, Græcis præstare plurimùm. Athenienses enim Græcis imperare, sese Atheniensibus, vxorem sibi, vxori autem filium. Quod idem Plutarchus retulit & in ipso Catone, & in ipso item Themistocle, atque etiam in Græcorum Apophthegmatis. Idem verò in libro de Educandis liberis, statim post principium, tradit filium ipsum Themistoclis, nomine Diophantum, dicere solitum, Quicquid ipse peteret ab Atheniensibus, mox approbatum iri. Nam quæ ipse vellet, velle & matrem: & quæ mater, eadem cupere Themistoclem: quæ vero Themistocles, eadem & vniuersum populum Atheniensem.

Catonis vxor humili loco nata superbior.

Catonis dictū de vxorum imperio.

Themistoclis idem propè dictum.

Themistocles vxorius.

¶Mar

Vxoribus quidam addicti sunt fato, vel astrorum vi.

4 ¶ Mirum est autem, quod ab Aelio Spartiano traditū est in Antonino Caracalla, à doctissimis quibusque memoriæ proditum fuisse, vt qui Lunam fœmineo nomine ac sexu putauerit nuncupandam, is adductis vxoribus semper inseruiat: qui verò marem Deum esse crediderit, is dominetur vxori, neque vllas muliebres patiatur insidias. Vnde quamuis Græci vel Aegyptij eo genere, quo fœminam, etiam Lunam dicant, mysticè tamen Deum dicunt. Scribit Hermes Trimegistus, si is est, Aphorismo 61. quòd si pars coniugij viri ceciderit in signis obedientibus, mulieris autem in imperantibus, mulier quidem imperabit viro, vir autem obediet mulieri. Firmicus autem Maternus, elegantissimus astronomiæ professor, lib. 6. Matheseos, capite 10. Saturnus (inquit) si Veneri quadrata fuerit radiatione coniunctus, & Venus superior effecta, & dextrum possidens latus, Saturnum in inferiore loco constitutum quadrata radiatione inspexerit: ista coniunctio honestis ac pudicis moribus largitur vxores, sed quæ in domo omnem dominandi vendicent potestatem, maritos tamen fido & incorrupto diligentes affectu. Et inferiùs, cap. 21. Si Venus Lunam diametra radiatione respexerit, ita vt in contrariis constituti locis, longa se inuicem radiorum suorum potestate pulsauerint, infelices nuptias ex ista radiatione decernunt: sed nec aliquo poterunt sic positi felicitatis ordine subleuari. Aut enim nunquam filios habebunt, aut susceptam sobolem misera morte prosternent: sed & ipsi crebra mala, & multas vxorum suarum pati coguntur iniurias, quæ maritis suis dominari cupientes, superbo & elato spiritu in eos sæpiùs inuehuntur. Guido verò Bonatus doctrina & eruditione, quàm eloquentia, præstantior, in suo Astronomiæ libro, tractatu septimo, in quo disserit de præcipuis iudiciis astrorum, capite tertio septimæ domus, dicit: Si quæratur, vtrum vir, an mulier alteri dominabitur, inspiciendam esse domum ascendentis, & deinde septimæ, quis eorum fuerit ponderosior, vel fuerit in angulo: quia ille dominabitur, cuius significator huiusmodi fuerit: id est, si significator viri fuerit in angulo, vel ponderosior, & significator mulieris fuerit cadēs ab angulo & leuior, dominabitur vir mulieri. Si verò significator viri fuerit cadens & leuior, & iungatur significatori mulieris, dominabitur & præerit mulier viro. Si verò non fuerit aliquis eorum in angulo, nec fuerit vnus iunctus alteri: ille dominabitur, cuius significator fuerit ponderosior: & quicunque eorum fuerit petens coniunctionem alterius, vel fuerit cadens, & alter in angulo, vel in succedenti angulum: ille erit subiectus alteri, siue sit significator viri, siue mulieris: ille debilior, nisi aliquis Planetarum abscindat lumen eorum, vel prohibeat eorum coniunctionem. Hucusque Guido, qui totum hunc locum accepit, licet subticeat, ab Haly Abenragel in libro, quem & ipse de Iudiciis astrorum composuit, parte secunda, capite decimosexto. Vbi & hæc præterea scripsit: Si scieris natiuitates viri & vxoris, aspice in eis, si inueneris in duodecima domo vnius eorum Lunam natiuitatis alterius: id est, vt sit Luna in signo, in quo fuit in natiuitate vnius in duodecima domo natiuitatis alterius: iudica, quòd ille, cuius est Luna, victor erit alterius, altérque, non secus ac seruus, ei obediet. Verbi gratia, si fuerit ascendens in natiuitate mulieris Aries, duodecima eius erit Pisces. Et si fuerit in natiuitate viri Luna in Piscibus, significat quòd vir erit victor, & mulier obediet. Hæc ibi, quæ ille ipse alibi breuiùs repetit, videlicet in septima parte, capite quinquagesimoquarto. Quin & in quinta parte, capite sexto. Quando (ait) Venus fuerit Orientalis, significat, quòd mulier habebit potestatem supra virum, maximè si Iupiter aspexerit eam.

Sapiens dominabitur astris.

5 ¶ Ex quibus constat, plerosque fato quodam & astrorum lege huic malo esse obnoxios, vt subsint vxoribus, nulla nobilitatis, opum, ætatis, ac denique nullius rei habita ratione. Sed quoniam sapiens dominabitur astris, sicut à Ptolemæo scriptū est in libro suæ magnæ constructionis, quam Almagestum vocant, & è nostris affirmant Bald. in cap. 1. extrà vt lite penden. nihil inno. & consil. 458. quòd dominus Arnaldus colum. vlti. lib. 2. & Ioan. Ana. in c. 2. col. pen. post Ioan. And. ante fi. extrà de sortil. & Cepol. in tract. de Impera. mili. delig. char. antepe. Ange. Are. in §. 1. in fi. Instit.

Insti.de capi.di. A qua sententia non longè dissidet illud eiusdem Ptolemæi, aut alterius eiusdem nominis (vt alij contendunt) in octaua propositione Centiloquij: Anima sapiens ita adiuuabit opus astrorum, sicut agricola naturales terræ vires. Et alibi in eodem Centiloquio: Cœlestia corpora non imponunt necessitatem, sed inclinationem. Quod & sensit rerum omnium peritissimus Virgilius, cùm dicit libro secundo Georgicorum,

Cælestia corpora nō necessitatem imponunt, sed inclinationem.

Felix qui potuit rerum cognoscere causas,
Atque metus omnes, & inexorabile fatum,
Subiecit pedibus.— Et lib.3. Aeneidos:
Fata viam inuenient, aderítque vocatus Apollo.

Vbi ostendit, religionem dominari fato. Rursúmque libr.6. de aureo arboris ramo infernæ Iunoni consecrato loquens,

Religio fato dominatur.

--Rite repertum
Carpe manu: namque ipse volens, facilisque sequetur,
Si te fata vocant: aliter non viribus vllis
Vincere, nec duro poteris conuellere ferro.

Quibus verbis, Carpe manu, vnà quidem cum fato, actionis quoque nostræ arbitrium coniunxit. Sed id apertiùs ostendit lib.7. cùm dicit:

Fatum arbitriū non tollit.

Heu miserande puer, si qua fata aspera rumpas,
Tu Marcellus eris.--

In quo loco non obscurè dicit, posse aliqua ratione fata disrumpi, vt etiam illic scitissimè annotauit Seruius.

6 ¶Id quod etiam ex Homero deprehendere licet, qui & ipse nō omnia fato tribuit, sed & voluntati & prudentiæ liberum quendam locum relinquit. Nec tamen illud excludit, quòd Græci ἀναγκαζόμενον, nos Latinè Coactum dicere possumus: cùm scilicet quispiam agens quæ vult, in ea incidit, quæ non vult: vt cùm lib.1. Iliad. statim post prin. stragem Heroum iræ Achillis imputat:

Idem ex Homero.

πολλὰς δ' ἰφθίμους ψυχὰς ἄϊδι προΐαψεν.
ἡρώων-- Subdit tamen paulò pòst:
--Διὸς δ' ἐτελείετο βουλή. Id est:
Iouis autem perficiebatur consilium, siue decretum.

Et alibi in Odyssea, Vlysis socios sua ipsorum culpa perisse tradit. Iterúmque alibi, multa illorum, quæ fato impendent, prudentia euitari prodidit: vt cùm scribit li.5. eiusdem Odysseæ:

ἔνθά κ' ἀπὸ ῥινοὺς τε δρύφθη, σὺν τ' ὀστέ' ἀράχθη,
εἰ μὴ ἐπὶ φρεσὶ θῆκε θεὰ γλαυκῶπις Ἀθήνη·
ἀμφοτέρῃσι δὲ χερσὶν ἐπεσσύμενος λάβε πέτρης,
τῆς ἔχετο στενάχων εἷος μέγα κῦμα παρῆλθε. Hoc est:
Hic & cutis lacerata fuisset, simúlque ossa fracta fuissent:
Nisi ei in animum induxisset cæsia Minerua.
Vtraque autem manu incitatus apprehendit saxum:
Cui hærebat suspirans, donec magnus fluctus præterijt. Et paulò pòst:
ἔνθα κε δὴ δύστηνος ὑπὲρ μόρον ὤλετ' Ὀδυσσεύς,
εἰ μὴ ἐπιφροσύνην δῶκε γλαυκῶπις Ἀθήνη.
Hic verò miser præter fatum perijsset Vlysses,
Nisi sapientiam dedisset cæsia Minerua.

7 ¶Ideo iis, qui huic constellationi obuiàm ire volunt (possunt enim, si volūt, vt iam dictum, & comprobatū est) illud obseruandū esse censeo, ne à principio sibi æquari vxores patiantur. Alioquin (vt apud Liuium lib. ab vrbe condita, quarto & trigesimo, in defensione legis Oppiæ elegātissimè disserit M. Porcius Cato, de quo suprà locuti sumus) eas sibi intolerabiles futuras sciant. Exēplò enim simul ac pares esse cœperint, superiores erunt. Proinde (vt ille paulò antè monuerat) date frænos im-

Viri vxores sibi æquari nō patiantur.
Mulier animal indomitum.

Fœminæ rerũ omnium libertatem desiderant.

potenti naturæ,& indomito animali:desperate ipsas modum licentiæ facturas, nisi vos faciatis.Omnium enim rerum libertatem,imò licentiam, si vera dicere voluimus,desiderant. Quod & è Liuio citat Lucas Penn.in l.1.col.1.in fi.C.de mulier. §. in quo loco.lib.10.Cui sententiæ concinens Euripides apud Stobæum c.72.

οὐ γὰρ ποτ᾽ ἄνδρα τὸν σοφὸν γυναικὶ χρὴ
δοῦναι χαλινοὺς, οὐδ᾽ ἀφέντ᾽ ἐᾶν κρατεῖν.

Quibus significatur,nunquam oportere virum sapientem vxori frænum remittere,neque sinere vt liberè imperet.

Mariti mariti se præstent, non dominos. Nihil diuiduum in domo coniugali. Vxores maritis nec molere, nec coquinariam facere.

8 ¶Nec tamen propterea illis assentior, qui se in vxores non tam maritos agunt, quàm imperiosos dominos:cùm in maritali coniugio iucundissima vitæ societas iniri debeat,vt Xenophon in Oeconomico non inutiliter disserit,& à Columella repetitum est in Præfatione lib.12.atque ipsi copiosissimè alibi descripsimus. Nihil enim(vt subdit Columella ipse)in domo coniugali apud priscos diuiduum conspiciebatur,nihil quod aut maritus,aut fœmina proprium sui iuris esse diceret, sed in commune conspirabatur ab vtroque.Autor est Plutarchus in Problematis,c.84. ex veteri Romanorum instituto vxores maritis,nec molere,nec coquinariam facere oportere,quæ ministeria ancillaria prorsus sunt & seruilia. Rursum alibi in iisdem quæstionibus,c.28. refert apud priscos Romanos hunc morem fuisse,vt sponsam introducentes, iuberent dicere, Vbi tu Caius, ego Caia. quasi cum viro pacisceretur,vt omnia communia essent,& pariter imperarent:nec aliud in his verbis ostendi, nisi,Vti tu dominus ac domus compos,sic ego domina atque hera. Quod sumptũ videtur ex antiqua lege Romuli,quæ huiusmodi erat, MVLIER VIRO LEGITIME CONIVNCTA, FORTVNARVM ET SACRORVM SOCIA ILLI ESTO: VTQVE DOMVS ILLE DOMINVS, ITA HAEC DOMINA. Cuius legis meminit Dionysius Halicarnasseus li.2.Romanarum Antiquitatum.Sed & idem Plutarchus(vt ad eum redeamus) in Lysandro,testis est,Spartæ pœnam ex legibus malo marito esse indictam.

Romuli lex.

Virum inter & vxorẽ Aristocratia species est.

9 ¶Aristoteles libro Ethicorum octauo, capite decimo, scribit viro cũ vxore id ius intercedere,quod & in ἀριστοκρατείᾳ,id est, optimatum gubernatione est. Nam pro dignitate vir in iis rebus imperat,quæ dignæ sunt viro:quæ autem fœminam decẽt, eas illi tribuit. Quòd si vir in omnibus dominetur in ὀλιγαρχίαν, id est, paucorum potentiam fit mutatio: quoniam contra dignitatem facit, non quia sit præstantior. Idem Aristoteles libro Politicorum primo, capite primo, illud in Barbaris repræhendit, quòd apud eos fœmina & seruus eodem gradu habeantur. Et sanè Numidæ ob id male ab Historicis audiunt,quòd vxoribus perinde ac seruis vtantur.Atque etiam Thraces,qui idem faciũt, vt scribit Heraclides in Politicis.Apud Apuleium libro quinto Metamor.Sorores Psyches conqueruntur,quòd essent maritis,quasi ancillæ,deditæ.Propterea L.Valerius in ea oratione,quam apud Liuium quo loco suprà citauimus, super ipsius legis Oppiæ abrogatione habuit: Vos (inquit) in manu & tutela,non in seruitio debetis vxores habere:& malle patres aut viros,quàm dominos dici. Et post paululum: Quò plus potestis,eò moderatius imperio vti debetis.

Barbaris vxor famula loco. Numidæ vxoribus vt seruis vtuntur.

Vxores in tutela virorũ, nõ in seruitio.

Vxores nec verberandæ, nec alias male tractandæ.

10 ¶Itaque non admodum æstimo, qui vxores aut verberibus afficiendas, aut alioquin seueriùs tractandas existimãt, vbi fortassis errauerint,aut quippiam fecerint, vel dixerint,quod ipsis displiceat:quoniam vt apud Virgilium lib.2.Aeneidos Aeneas prudenter dicit:

--Nullum memorabile nomen
Fœminea in pœna est, nec habet victoria laudem.

Quæ sententia cùm communiter de mulieribus loquatur,tamen ad vxores maximè referenda est. M. Cato Censorius, quamuis (vt suprà diximus) vxorem fuit exper

expertus molestam, impotentem, atque superbam, quisquis tamen vxori manus inferret, eum non aliter, quàm qui Deorum simulacra temerasset, insectandum & detestãdum esse, passim affirmabat: vt in eius vita testis est Plutarchus. Diuus Paulus ad Colossenses capite tertio, Viri (inquit) diligite vxores vestras, & nolite esse amari ad illas. Qua autoritate innixus Robertus Holkot, eximius inter scholasticos Theologus, in 54. lectione, quam conscripsit in Sapientiam Solomonis, dicit regendam esse vxorem mansuetè, non cum tyrannica austeritate: verbis, non verberibus: amore, non timore: dulcedine, non amaritudine. Ante hunc Diuus Chrysostomus in priorem Pauli ad Corinthios epistolam, Homilia 26. Neque verberandam (ait) vxorem dico, absit: vltima nanque ignominia est, non eius qui verberatur, sed qui verberat. Sed si casu aliquo talem nacta eris maritum, noli ægrè ferre: sed repositum tibi ex his præmium intellige, & in præsenti vita laudem. Et vos viros illud admoneo, nullum sit tam magnum peccatum, quod ad verberandum vxorem vos compellat. Et quid vxorem dico? ne seruam quidem verberare, & manus in eam inijcere, viro libero est tolerandum. Quod si seruam verberare viro maximæ ignominiæ est, multò magis, contra liberam, dextram extendere. Et hoc ab Gentium legumlatoribus agnoscere possumus, qui quæ vapularit, non amplius cum marito habitare cogunt, vtpote qui indignus sit, vt cum ea amplius consuetudinem habeat. Etenim summa iniuria est, vitæ sociam, & in rebus necessariis antea tibi coniunctam, tanquàm mancipium, ignominia afficere. Ideo huiusmodi virum (si quidem vir appellandus est potiùs, quàm fera) & patricidæ, & matricidæ similem esse dixeris. Nam si patrem & matrem vxoris gratia relinquere præcipimur, non vt iniuriam ei faciamus, sed diuinam legem impleamus, & ipsis parentibus tam gratum hoc est, vt relicti gratiam habeant, & id multo studio exequantur: quonam pacto non vltimæ dementiæ est, eam contumelia afficere, propter quam parentes Deus dimittendos præcepit? Nónne hoc tantùm insania? Et paulò infrà: Sed incitat (inquit) mulier. Verùm considera mulierem debile vas esse. Tu autẽ vir propterea princeps factus es, & capitis loco datus, vt subditæ feras imbecillitatem. Velis igitur tuum illustrare principatum: quod facies, si subditæ non insultaueris: & quemadmodum Rex tantò clarior apparet, quantò prefectum suum clariorem ostendit: quem si inhonoraret, & contumelia illius dignitatis magnitudinem afficeret, non paruam gloriæ suæ partem auferret. Itidem & tu, si illam, quæ secundum post te locum obtinet, contumelia afficis, non parum tui principatus honori derogas. Hæc igitur omnia tecum reputa, & modestus sis, & cum his illius noctis recordare, qua aduocato te ad se pater, tanquam depositum quoddam, filiam tibi tradidit: & omnibus relictis, matre, domo, & seipso, omnem eius curam tuæ dextræ commisit. Et statim pòst: Non vides agricolas: quanta diligentia, quæ semel semen acceperit, terram colunt, quamuis innumera habet vitia? vt exempli causa, quãuis arida sit, quamuis malas herbas producat, quãuis humoris abundãtia loci natura offendatur, colit tamẽ. Iterúmq; haud multò pòst: Quotiescunque aliquid molesti domi contigerit, si quid vxor peccauerit, consolare, & noli mœrorem augere. Licet enim omnia proficias, nihil molestius cõtinget, quàm non habere beneuolam domi vxorem: licet quodcunque dixeris peccatum, nullũ magis dolendum, quàm cum vxore seditionem habere. Quòd si inuicem onera ferenda sunt, multò magis vxoris: & si pauper sit, noli exprobrare: & si stulta, noli ei insultare: sed esto modestior. Etenim tuum membrum est, & caro vna facti estis. Sed stulta est, ebria, iracunda. Igitur dolendum est, non irascendum, & Deo supplicandum, & ipsa admonenda, & adiuuanda consilio: & omni conatu annitendum, vt illis liberetur affectibus. Quòd si verberaueris, exasperabis morbum: asperitas enim mansuetudine, non alia asperitate dissoluitur. Præterea quam à Deo mercedem accepturus sis, considera. Nam cùm eam verberare possis, neque id Dei metu facias, sed multa eius vitia æquo animo perferas, leges veritus, quæ prohibent vxorem eiici, quocuuque vitio laborauerit, maximam mercedem accipies, & ante mercedem multa lucraberis. Eam nanque obsequentiorem reddes, & tu ob eam

manſuctior. Et alia multa, quæ in eam ſententiam inibi ſubiiciuntur, quæ tu videre poteris.

Iunonis ſacrificijs fel nō adhibebatur.

Tyrannus eſt, qui vxorē ſeueriùs tractat.

11 ¶Hoc & ethnici illi veteres Theologi ſymbolicè præcipiebant, ex quorum inſtitutis, qui Iunoni ſacrificabant, fel in ſacris non adhibebant, ſed è victima exemptum iuxta aram infodiebant. Qua re oſtendebatur, bilem prorſus, irámve, atq; odium, & amaritudinem à coniugali iucunditate eſſe ſequeſtrandā. Iuno enim Dea nuptialis erat, virique ac mulieris coniunctam vitam ſignificabat. Cuius rei autor eſt Plutarchus Chæronenſis in libro de Præceptis connubialibus, atque iterum in eo, quē de Platæenſi Dædala inſcripſit: & reaſſumpſit Euſebius lib. de Præparatione Euangelica 3. c. 1. Proin Pontifex Rom. in c. 1. extrà de his quæ vi met. ve cauſ. fiunt, quēpiam tyrannum vocat, qui vxorem ſeueriùs tractaret.

Pueri non verberibus, ſed rationibus docendi.

Serui verbis magis, quàm verberibus coërcendi.

Fœmina ex coſta viri, nō ex pede facta.

Vir maritus vxoris, non dominus.

Vxor ſocia viri dicitur.

12 ¶Plutarchus ipſe in eo lib. quē de Liberis educandis ſcripſit, monet pueros ad honeſta exercitia, non plagis, aut verberibus, ſed monitis, & rationibus adducendos: illa enim ſeruos magis decere, quàm liberos, qui durati rigeſcunt: liberalibus autem pueris maiorem commoditatem laudes afferunt, ac vituperia, quàm verbera: illæ enim ad honeſta concitant, vituperia à turpitudine cohibent. Quin M. Varro libr. Rei ruſticæ 1. c. 20. ita dicit mancipiis imperandum eſſe, vt verbis coërceantur potiùs, quàm verberibus. Quòd ſi de liberis ille, hic de ſeruis illud moneat, quid de vxore dicendum? quæ vna caro, vnum corpus, vna anima cum viro eſt, vt alibi abundè diximus, quæq; de coſta viri facta eſt, non ex pede, ne eſſe videretur ad ſeruitutem ſubiicienda, vt dicit Princeps ſententiarum Lombardus libr. 2. di. 18. & ibi D. Theologi: & Hugo à S. Victore, in lib. de Sacramento. & Alexan. Hales in 3. parte Summæ, quæſt. 88. membro 2. & 3. & D. Thomas in 1. parte Summæ, q. 92. arti. 3. & in opuſculo de decem præceptis, in ſexto præcepto. Nicol. Lyr. ſuper Gene. c. 2. Ant. Flo. in 1. parte 3. partis principalis Summæ, titu. 1. c. 1. §. quantum ad primum certum eſt. & è noſtris glo. in c. vlti. 33. q. vlt. & Hoſt. in Summa, tit. de matri. §. qualiter contrahatur, col. 7. verſi. circa hanc materiam, & Cardi. Alex. in c. gaudemus. §. quia verò. col. 1. de diuor. Quibus concinens D. Ambroſius lib. Hexaemeron 5. c. 7. Non es (inquit) dominus, ſed maritus: non ancillam ſortitus es, ſed vxorem gubernatorem: te Deus voluit eſſe ſexus inferioris, non præpotentem. Quin leges aſſerunt, virum & vxorem ſocios eſſe diuinæ atque humanæ domus. l. aduerſus. C. de crimi. expi. hęr. & Plautus in Sticho, ſcribit vxores virorum eſſe ſocias. Ita enim inducit Pinacium de viris loquentem:

—Pudicitia eſt, pater,
Eos magnificare, qui nos ſocias ſumpſerunt ſibi.

Et ſtatim circa initia Bibliorum, nempe Gen. c. 3. Adam de vxore, Mulier (ait) quā dediſti mihi ſociam, &c. Quanquam in Hebræo non ſic legitur, ſed hoc modo, Mulier, quam dediſti mecum quod ſecuti ſeptuaginta Interpretes ita verterunt, ἣν ἔδωκας μετ' ἐμοῦ.

Vxor indignè verberata virum repudiat.

Vir quomodo punitur, qui vxorem verberat.

13 ¶Imperatores Theodoſius & Valentinianus ſanxerunt, vxorem, quæ ſe probauerit à viro verberibus affectam, quæ ingenuis aliena ſunt, poſſe virum repudiare in l. conſenſu. C. de repu. per quam legem videtur ſentire gloſſ. in c. ſicut alterius. 7. q. 1. quòd licet maritus poſſit vxorem corrigere, non tamen intelligitur verberando, ſed alio modo. Quam in hoc ſequitur Alexan. conſil. 15. viſo themate ſuprà ſcripto, poſt princi. lib. 4. Et quamuis illa Theodo. & Valen. ſanctio fuerit à Iuſtiniano correcta in eo, quod permitteret vxori huiuſmodi verberibus affectæ virum repudiare: eam tamen iniuriam non reliquit impunitam. Voluit enim virum, qui eo modo vxorem verberauerit, ex alia ſua ſubſtantia, conſtante matrimonio, tantùm vxori dare, quantum tertia pars faciat ante nuptias largitatis, in authent. ſed nouo iure, eod. titu. de repud. & in corpore vnde ſumitur, ſcilicet in authent. vt lice. matr. & auiæ. §. ſi quis autem propriam. Miror autem Bart. (ſi is eſt) in l. cum ſatis, col. 2.

verſi.

versi.prætereà vxor.C.de agri.& censi.scripsisse, vxorem à viro flagellis verberatam,licitè posse ab eo diuertere,per.§.quia verò plurimas.in Authēt.vt cùm de appellatione cognoscitur. quo in loco nihil tale scriptum reperitur. Verùm illud dictum secutus est Paris à Puteo in tractatu Syndicatus,in titu. de excessibus Baronum, numero 29.

14 ¶Cæterùm nullos ferè ex his,qui probi sapientésque habiti sunt, legimus vxores suas,quantuncunque molestas,& intolerabiles,verberasse, sed potius earum vitia, aut dissimulasse,aut molliter,& blande correxisse.Scribit Iulius Capitolinus,Marcum Antoninū Philosophum Imperatorem Romæ. qui sanctitate vitæ(vt & ipse dicit) omnibus principibus antecelluit,Faustinæ vxoris adulteria dissimulasse:tantúmq; abfuisse,vt de ea eiúsq; adulteris supplicium ex lege sumeret, vt illos sibi nō ignotos, præ cæteris ad varios honores,& magistratus promoueret: & in his Tertullum,quem cum ea prandentem aliquando depræhenderat. Hic autem Marcus Antoninus ille est,quem leges nostræ Consultissimum principem vocāt,in l.hæreditas.& in l.vlti.C.de testa.manu.& alibi, Virum prouidentissimum, atque religiosissimum.l.vnum ex familia.§.vlti.D.de leg.2.Rursúmque alibi, Prouidentissimū, & Philosophiæ plenum.l.cum Syllanianum.C.de his qui.vt indig. Faustina quoq; ea est,de qua fit mentio in l.si augustæ.D.de lega.2.Tertullus itē,vt opinor, ille est, ad quem Iurisconsultus tradit ipsum Marcum Antoninum scripsisse in l.Diuus. in prin.D.de offi.præsi. & in l.apud hostes.D.de captí.& postli.reuer. Paulus item ille simplex Antonij sanctissimi discipulus sanctissimus,cùm haberet vxorē bona specie,eámque in ipso facinore adulterij deprehendisset, nihil aliud quàm tacitè subrisit,iuréque iurando affirmauit,se nunquam cum ea cōcubiturum. Ad adulterum autem,Tibi(inquit)eam habeto,& cum dicto in eremum abijt. Autor Socrates in Tripertita historia,lib.1.c.2.

Sapientes viri, vxores non verberant.

M. Antoninus Faustinæ vxoris adulteria dissimulauit.

Pauli eremitæ ad vxorem adulteram dictum.

15 ¶Sed & Socrates ille, quem Apollo omnium mortalium sapientissimū iudicauisse dicitur,vxorum conuicia,iurgia, atque molestias modestè sapientérque tulit, qui cùm à Xanthippe vxore post infinita conuicia, ex superiori loco aqua immunda profusus fuisset,nihil ampliùs egit,quàm vt capite deterso diceret,Sciebā futurum, vt ista tonitrua imber sequeretur. Quod cùm plurimi referūt, tum è nostris Diuus Hieronymus lib.1.contra Iouinianum. Et versibus complexus est Bigus neotericus quidem Poëta,sed haud scio an multis etiam veterum melior:

Socratis in vxorum vitia patientia.

– Ferendum est
Socratis exemplo,quodcunque peregerit vxor.
Xanthippen siquidem conuitia multa mouentem
Cum blandè argueret, fœdatus desuper vnda,
Nil nisi deterso,post tanta tonitrua,dixit
Vertice,se pluuiam non ignorante secutam.

Seneca autem lib.2.eius operis,cui titulus est, Quomodo in sapientem non cadit iniuria,scribit Socratē ipsum risisse,cùm ab vxore Xāthippe immūda aqua perfunderetur.De eadē refert Laërtius,quòd Alcibiadi illum increpanti,quòd modestiùs, quàm par esset,vxoris molestias pateretur,respondit: An verò tu non toleras clamore perstrepentes anseres: Illo dicente,At mihi oua pullósq; pariunt. Et mihi(ait) Xanthippe filios. Aliter autem respondisse narrat Gellius li.1.c.14. Xanthippe (inquit)Socratis Philosophi vxor morosa admodū fuisse fertur,& iurgiosa, irarúmque & molestiarum muliebrium per diem pérque noctem scatebat. Has eius intēperies in maritum Alcibiades demiratus,interrogauit Socratē,quænam ratio esset, cur mulierem tam acerbā domo non exigeret. Quoniā(inquit Socrates)cùm illam domi talem perpetior,insuesco,& exerceor,vt cæterorū quoq; foris petulantiam, & iniuriā faciliùs ferā. Subiungit autem Gel. Varronis in Satyra Menippea, quam de Officio mariti inscripsit,huiusmodi sentētiam,quæ mire huic nostro proposito conuenit: Vitium vxoris aut tollendum,aut ferendum est. Qui tollit vitium,vxo-

rem commodiorẽ præſtat:qui fert,ſeſe meliorem facit. Sed vt redeamus ad Socratem,Plutarchus in lib.de Vtilitate ab inimicis capienda,Socrates(inquit) Xāthippen vxorem iracundā,ac moleſtam domi ferebat,ceu faciliùs cum aliis conſuetudinem acturus,ſi illam perpeti conſueuiſſet.Idem in libr. de Cohibenda iracundia, Socrates(ait)cùm è palæſtra redeuntem Euthydemum caſu duxiſſet ad conuiuiū, Xāthippe cùm irata ſurrexiſſet,dixiſsetq; conuicia, tandem & mēſam ſubuertiſſet, Euthydemus autem ſurgens abire cœpiſſet:dolore affectus Socrates, At domi tuæ nuper(inquit)nonne accidit,vt gallina quædam ſubuolans,idem hoc efficeret:nos tamen non indignabamur.Chryſoſtomus autem in d. Homilia 26. Epiſtolæ prioris ad Corinthios,poſt ea quæ ſuprà ex eo citauimus,verſic.ab hinc 5. eo Socratis, quem tamen non nominat,exemplo vtitur,vt oſtendat vitia vxorum patienter tolleranda,vt gymnaſium & palæſtram quandam Philoſophiæ habeamus.

16 *Mulieres contumaces, & in vetita proniores.* ¶Adde,quòd contumax eſt muliebris natura,in eáque longè procliuior eſt,& magis nititur,quæ vetita ſunt,vel teſte Diuo Hieronymo(niſi alius ſit,quod magis puto) in regula ad Euſtochium c. 27. & Ouidio dicente,cùm de mulieribus loqueretur,lib.3.Amorum,Eleg.4.

Deſine,crede mihi,vitia irritare vetando:
Obſequio vinces aptius ipſe tuo.
Vidi ego nuper equum contra ſua fræna tenacem
Ore reluctanti fulminis ire modo:
Conſtitit,vt primum conceſſas ſenſit habenas,
Frenáque in effuſa laxa iacere iuba. Mox ſequitur:
Nitimur in vetitum ſemper, cupimúsque negata.

Quem poſtremum verſum citat è noſtris Hoſti.in c.1.extrà de matr.contract.contra interdic.eccle.& Io.Ana.in c.tua nos.extrà de homi.Ex eóque videtur ſummus Pontifex mutuatus fuiſſe principiū c.clericis.de immu.eccl.li.6.cùm dicitur,Nitun tur in vetitū.Cui conſonat tex.elegans in c.de viduis.l.2.in fi.27.q.1.ibi, Quod plenius exponere prętermimus,ne ſexus inſtabilis nō tā deterreri,quàm admoneri,videatur.Quæ ſententia deprompta quoque fuiſſe videri poteſt ex Cicerone in ea Oratione,quā pro domo ſua habuit.Huicq; rei quadrat illud Terentianū in Eunucho:

— Noui ingenium mulierum,
Nolunt,vbi velis:vbi nolis, cupiunt vltro.

Citat e noſtris Lucas Pen.in l.1.col.1.in fi.C.de mulie.& in quo loco.li.10. Et illud eiuſdem Terentij in Hecyra:

Viris eſſe aduerſas,æquè ſtudium eſt,ſimilis eſt pertinacia.

Et illud item Iouis Homerici lib.6.Iliad.de Iunone vxore loquentis:

Ἥρη δ' οὔ τι τόσον νεμεσίζομαι,οὐδὲ χολοῦμαι.
Αἰεὶ γάρ μοι ἔωθεν ἐνικλᾶν,ὅττι νοήσω.

Iunonem autem non adeò accuſo,neque iraſcor.
Semper enim mihi conſueta eſt impedire , quicquid intelligo.

Vt tamen interim non omittam illud Ouidij lib.2.de Arte amandi:

Quinetiam accendas vitia,irritéſque vetando.

Ex quibus intelligis,mulieres cùm aliàs ſemper,in vetitum niti, tum verò maximè aduerſus maritos. Huc quoque ſpectat illud Martialis libro ſecundo, ad Gallam Epigram. 25.

Das nunquam,ſemper promittis,Galla,roganti.
Si ſemper fallis,iam,rogo,Galla, nega.

Eſt enim mulierum mos,vt ſemper contraria petitis agant.

17 *Vxoribus,obſequiis reluctandum,non verberibus.* ¶Propterea non verberibus vxori reluctandum eſt,ſed(quod dicit Ouidius) obſequiis, tum iis,quas diximus rationibus, tum etiam quòd ex vxorum verberibus amor coniugalis in odium exitiale vertitur.Ex quibus proficiſcitur tam immanis, atque acerbus vxorum in viros animus,vt plerúq; mortem eorū expetant, vt not. glo.

glos. in l. pater Seuerinam. § socrus, & ibi Bart. & Pau. Ca. D. de condi. & demon. & eam quoque ponderat Bald. l. vlt. col. 1. & ibi Pau. Ca. paulò ante fin. C. de instit. & substit. & ex ea dicit Bal. quòd mariti hæreditas non semper est vxori luctuosa. & idem Bald. in authen. cui relictum, col. 2. versic. vlteriùs reuoco. C. de indic. vidui. & in c. accepimus, extrà de pactis, & in c. 1. paulo ante medium. & ibi Cardi. Alex. col. 3. tit. quali. deb. iur. vas. domi. fide. & Lucas Pen. in l. quoties. col. 3. C. de priuil. scho. libr. 12. & Roma. in l. si quis hæres. ad fin. D. de acquir. hæred. Et est glos. similis à nemine (quòd meminerim) annotata, in l. vlt. in verbo, tristitiæ suæ. C. de iure doti. vbi Bald. in priori lec. priorem illam glo. hac tacita, in id citat. Et idem quoque dicit Alex. in l. 1. col. 15. versi. contra intellectum. D. de vulg. & pupil. & Bal. Nouel. in tract. dot. in 2. parte, in fin.

18 ¶Ad hæc, vxores, vt maritos istos imperiosos vlciscantur: sunt enim vindictæ natura appetentiores. Nam vt dicit Iuuenalis Satyr. 13. *Fœmina appetens vindictæ.*

--Vindicta

Nemo magis gaudet, quàm fœmina.--

Quem citat Lucas Pen. in d. l. 1. C. de muli. & in quo loco. lib. 10. Idcirco mulier illa Apuleiana lib. 5. de Asino aureo, dicit se non esse mulierem, nisi vltionem à sorore, cui erat infensa, caperet. Nam & Diuus Chrysostomus in ea Homilia, quam in decollationem Diui Ioannis habuit, Mulier (inquit) si iniuriam patitur, insanit. Vxores (inquam) quò de maritis somant vindictam, verendum est ne alienis viris se substernant. Callidè quidem plerique rei Venereæ scriptores admonent, vt id tempus alienas vxores interpellandi captetur, quo erunt viris subiratæ. *Mulier passa iniuriam insanit.*

19 ¶Ex verberibus ergo vxorum nascuntur inimicitiæ, & adulteria, atque etiam cædes, insidiæ, maleficia veneficia in maritos patrantur. Nam cùm fœminæ sint aliàs suapte natura ad maleficium, veneficiúmque viris procliuiores, vt ex Fabio Quintiliano depræhendimus, qui libr. 5. Oratoriarum Institutionum, tit. de argumentis, elegantissime disserit, sumi etiam argumentum à sexu. Nam latrocinium (inquit) faciliùs in viro, veneficium in fœmina credam. Quod quàm vere dicat, liquidò ex eo apparet, quòd fœminæ, quàm mares, priùs aconita inuenisse dicuntur. Refert enim Diodorus lib. 5. de Antiquorum gestis, Hecaten fœminam omnium primum aconitum inuenisse, & ad venena mortifera conficienda summum studium, operámque impendisse. Quin & apud Romanos fœminæ veneficiis primùm vsæ sunt, vt testes sunt veracissimi Liuius libr. 8. & Valerius libr. 2. tit. de institutis antiquis: & nonnihil Diuus Augustinus lib. de Ciuitate Dei. 3. c. 17. Plinius autem, Naturalis historiæ libr. 25. c. 2. scribit, scientiam fœminarum in veneficiis præualere. Quid enim (vt subdit) non repleuere fabulis Colchis Medea, aliæque, imprimísque Italica Circe, Diis etiam adscripta? Sed & præter istas, apud Horatium nunquàm non videbis magas, & veneficas mulieres memoratas, Gratidiam, quam & Canidiam apellat, Saganámque, & Veiam Neapolitanas, Foliam Ariminensem, & alias: viros autem neutiquam. Quin & apud alios scriptores & alias multas reperies, Mycalen scilicet, Erichthò, Dipsadem, Eriphiam, Guthrunem, Gygen illam Parysatis matris Cyri famulam, Martinam quandam Cornelio Tacito memoratam libr. 2. Annalium, & Locustam apud eundem ad fin. propemodum, libr. 12. & alias prope infinitas. *Mulieres venefica.* *Mulieres aconita prima inuenere.* *Mulierum multa venefica.*

20 ¶Ex quo illud Euripidis in Ione: *De eadem re.*

ὅσας σφαγὰς δὴ φαρμάκων θανασίμων

γυναῖκες εὗρον, ἀνδράσιν διαφθοράς.

Quot cædes iam veneficiorum letalium

Mulieres inuenerunt, viris perniciem adferentes?

Et illud Hieronymi in Iouinianum libr. 1. c. 28. Si aliquid tuo arbitrio seruaueris, fidem sibi adhiberi non putabit, sed in odium vertetur, ac iurgia: & nisi citò

consulueris, parabit venena Sed & hoc literarum sacrarum probatur autoritate. Nam cùm lege Mosaica Exodi 22. statutum esset, ne maleficæ viuerent, fœmina tantùm est expressa. Hieronymus tamen hunc locum traducens, masculum quoque expressit, inquiens, Maleficos nō patieris viuere: quod & repetitur in §. hinc apparet. 23. q. 5. quasi non secus sint in ea re puniendi mares, ac fœminæ. Sed scriptura Hebræa fœminarum tantùm mentionem fecit, quoniam fœminę multò sint in hoc crimen, quàm masculi, propensiores: vt scienter annotauit Nicol. Lyrensis, eum Exodi locum enarrans. Sed & hoc quoque asserit Iacobus Sprenger, in eo lib. cui titulum nuncupauit, Malleus maleficarum, parte 1. q. 6. vbi & multas eius rei adducit rationes. Et hæc quidem comprobat vetus illud prouerbium de mulierum veneficiis Θετταλὴ γυνὴ, id est, Thessala mulier, Suidæ memoratum, quo scilicet vtimur in veneficas mulieres: quoniam ea gens, & præsertim fœminæ, præ cæteris hoc nomine sunt notatæ, vt ex Apuleio, & aliis scriptoribus videre licet. Seneca autem Tragœdiographus in Hercule Oetæo, Venena fœminea proprio ac peculiari epitheto vocat:

Prouerbium.

Venena fœminea.

Aditum venenis palla fœmineis dedit.

21 ¶ Et hoc quidem probabile est: Nam cùm fœminę sint natura debiles, vt latè suprà probauimus, atque etiam timidæ, vt posteà quoque ostendemus: quod non possunt, neque audent aperto Marte aggredi, id insidiis veneficiisque conficiunt pellem videlicet vulpinam induentes, ex Lysandri Apophthegmate, cum leonina deest: vt est natura debilium, atque timidorum. Et vt dicit Philo apud Antoniū Monachum, Melissæ lib. 2. cap. 86. Quibus vires desunt, tyrannicæ naturæ homines, rem astu & insidiis moliuntur, οἷς (inquit) ἰσχὺς οὐ πρόσεστι τῶν τῆς φύσεως τυραννικῶν, πανουργίαις τὰς ἐπιβουλὰς κατασκευάζουσι. Quam rationem clanculùm intellexisse videtur Fabius Quintilianus (si is est) in ea Declamatione, cuius titulus est, Cæcus in limine. Sunt & fœminis ad scelera vires, cum habent causas vitiorum. Quinimo, si interroges, faciliùs hæc pectora metus, odium, ira corrumpunt: & quoniam non habent tantum roboris, vnde vitia mentium vincant, plerunque facinus infirmitate fecerunt. Sanè tamen illis tantùm sceleribus sufficere non possunt, quæ discursum, quæ laborem exigunt. Et propterea etiam Aristoteles lib. 9. Animalium, fœminas viris esse insidiosiores scribit. Quoniā videlicet fœminæ insidiis, magis, quàm robore, inimicos appetunt. Húcque spectat illud Euripidis in Cressis, apud Stobæum capite 70.

Mulierū arma insidia.

γαμεῖτε νῦν, γαμεῖτε, κᾆτα θνήσκετε
ἢ φαρμάκοισιν ἐκ γυναικὸς, ἢ δόλοις.
Nunc ducite vxores, ducite, inquam, & mortem obite
Mulierum aut veneno, aut fraude.

Ex quo fit, vt Artemidorus Daldianus lib. ὀνειροκριτικῶν, quasi dixeris, de somniorū iudiciis, c. 12. scripserit, vulpem in somnis eadē, quæ lupos significare: verùm in hoc differre, quòd inimicos non palàm adorientes, sed clandestinè insidiantes portendit: vt plurimùm verò mulieres insidiantes significat.

22 ¶ Cùm ergo (vt repetamus) mulieres sint ad veneficia viris procliuiores, tum verò maximè adulteræ. Sunt enim adulterium, & veneficium proxima, & quasi quadam cognatione annexa: vt mulier quæ impudica est, eadem quoque sit venefica, Ideo Cicero, aut quisquis is fuit, qui libros Rhetoricorum ad Herennium scripsit, lib. 4. Ratiocinationis huiusmodi exemplum subtexuit. Maiores nostri, quam impudicam iudicarant, eam veneficij quoque damnatam existimabant. Quid ita? quia necesse est eam, quæ suum corpus addixerit turpissimæ cupiditati, timere permultos. Quos? istos, virum, parentes, cæterósque, ad quos videt sui dedecoris infamiam pertinere. Quid postea? quos tantopere timeat, eos necesse est, vt quoquo modo possit, veneficio petat. Cur? quia nulla potest honesta ratio eam retinere, quam magnitudo peccati facit timidam, intemperātia audacem, natura muliebris inconsi

Adulteriū & veneficiū proxima.

Mulier impudica, eadē & venefica.

inconsideratam. Quid veneficij damnatam? quid? putabant impudicam, quoque necessariò. Quare? quia nulla faciliùs ad id maleficium causa, quàm turpis amor, & intemperans libido, commouere potuit. Et paulò infrà: Quid in viris? idémne hoc obseruabant? minimè. &c. Seneca quoque libr. Controuersiarum 4. hanc inter cæteros coniecturam ponit, vt cùm ex duobus criminibus alterum probamus, vt id alterius fiat probatio: tanquam cùm dicimus adulteram fuisse, vt credatur etiam propter hoc venefica. Marcus item Cato dicebat, vt scribit Fabius lib. 5. tit. de exemplis, nullam adulteram non eandem esse veneficam. Cuius etiam promptissimum exemplum nobis tradit Ausonius:

Toxica zelotypo dedit vxor mœcha marito.

23 ¶Nec longè abest, quod scribit Suidas, μοιχεία, καὶ φαρμακεία, ταὐτὸν ἀμφότερα. λάθρα γὰρ γίνονται. λέγονται δὲ καὶ ἐπιβουλαί. καὶ οὔτε ἡ μοιχευομένη, οὔτε ἡ φαρμακεύουσα φιλεῖ τὸν ἄνδρα. Id est, adulterium, & veneficium idem est vtrunque, clam enim fiunt. dicuntur autem, & insidiæ: & neque adultera, neque venifica amat maritum suum. Id quod accepisse videtur, licet supprimat, ab Artemidoro Daldiano, qui libr. 4. eius operis, quod paulò antè citauimus, cap. 73. ἔδοξέ τις λέγειν αὐτῷ τὸν Πᾶνα, ἡ γυνή σοι φάρμακον δώσει διὰ τοῦ δεῖνος ὄντος γνωρίμου καὶ συνήθους. τούτου ἡ γυνὴ φάρμακον μὲν οὐκ ἔδωκεν. ἐμοιχεύθη δὲ ὑπ' αὐτοῦ ἐκείνου, δι' οὗ ἔλεγε τὸ φάρμακον δώσειν. καὶ γὰρ ἡ φαρμακεία καὶ ἡ μοιχεία λάθρα γίνονται. καὶ ἀμφότερα ἐπιβουλαὶ λέγονται, καὶ οὔτε ἡ μοιχευομένη, οὔτε ἡ φάρμακον παρέχουσα φιλοῦσι τοὺς ἄνδρας. Id est, Vidit quidam in somnis Pana sibi dicere, Vxor tibi venenum dabit, per quendam tibi notum, & familiarem. Huius vxor venenum quidem non dedit, stuprum autem passa est ab illo ipso, per quem dicebat venenum esse dandum. Etenim veneficium, & adulterium clam fiunt, & vtraque insidiæ dicuntur. Et neque adultera, neque venefica viros diligunt. *De eadem re.*

24 ¶Húcque pertinet illud Quintiliani (aut quisquis is est) Declama. 14. Veneficium, iudices, tota vita meretricis est. Est autem sententia Diui Chrysostomi in Matthæum Homilia 49. mulieres adulteras ad maritorum cædem, quibus iniuriam afferre meditantur, paratas esse, & accinctas. Menander apud Lucianum, in eo libr. cui titulum, Ἔρωτες, nuncupauit, cùm à mulierum connubiis viros auertere, ac deterrere vellet, scribit, confestim quàm quis vxorem duxerit, adulterum toro nuptiali subsidere: mox insidias, venenáque oboriri. Verba eius hæc sunt, καὶ γαμηλίῳ λέχει μοιχὸς ἐντρυφῶν, εἶτ' ἐπιβουλαὶ καὶ φαρμακεῖαι. Leges autem nostræ mulieres adulteras, & veneficas iungunt, veluti quadam affinitate coniunctas. in l. consensu §. vir quoque, ibi, nisi adulteram, vel veneficam. C. de repudi. & in §. mitiores in authen. de nupt. Quæ omnia eò tendunt, ne quis vxorem aut verberet, aut aliàs malè tractet, si vel suæ saluti, nedum honestati, consulere voluerit. Ex quibus hanc quoque legem non immeritò sancimus: *De eadem re.*

VIRI VXORES SIBI AEQVARI IAM À PRINCIPIO NE SINVNTO. *Octaua lex cōnubialis.*
SED DICTO AVDIENTES ESSE IMPRIMIS DOCENTO.
NEC TAMEN SE TYRANNOS, NEC DOMINOS, SED MARITOS PRAESTANTO.
NEC, SI SVAE SALVTI CONSVLERE, ET HONESTATEM VNDEQVAQVE SECTARI VELINT, EAS VERBERANTO, ALIÀ'SVE MALÈ TRACTANTO.

IN NONAM LEGEM CONNUBIALEM, GLOSSAE PRIMAE PARS NONA.

1 *Qui peccat legis autoritate, non peccat.*

VERUM qui huic nostræ legi volet refragari, dicet, Leges & Canones viris in vxores verbera non immoderata permittunt, vt iam suprà in prima lege abundè dictum est. Id ergo nemo potest reprehendere: nam vt solent dicere nostri recentiores Iurisconsulti, Qui peccat legis autoritate, nō peccat. Ad quod citant l. Gracchus. C. de adul. vbi quod legitime factum est, pœnam nō meretur. & c. qui peccat. 23. q. 4. Et quod licet, maleficium non est, vt dicit Bald. in l. decuriones, in fi. C. ex qui. cau. infa. irro. & Pet. Anc. in repe. c. Canonum statuta. in 14 q. prin. versi. in hac eadem materia. extrà de consti. & Io. Ana. in c. si perfodiens. col. 4. extrà de homi. & Rom. consi. 214. venerabilis domine. col. 1. & Fely. in c. quæ in ecclesiarum. col. 6. de consti. per tex. in l. is qui aggressorem, ibi, nullam calumniā metuendam. C. de sica. Idq; est, quod Seneca ait libr. 6. Declamationum. Obijci nō potest, quod lege factum est. Et iterum lib. 9. Non possum (inquit) ob id damnari, quod lege factum est. Et Cyrus sententiam magistri referens apud Xenophontem lib. 1. Id est iustum, quod ex lege est: quod verò est contra legem, id violētum. Quæ etiam est Aristotelis sententia lib. Ethicorum 5. c. 1. & iterum 2.

Quod licet, maleficiū non est.

2 *Multa permittuntur, quæ non carent vitio.*

¶Sed istis qui eo colore suum crimen depingunt, atque tuentur, respōdendum esse censeo, multa plerunque à legibus, & Canonibus permitti: quæ licèt impunè facias, non tamen carent vitio, & dedecore. Nam, vt dicit Chrysostomus in c. hac ratione. 32. q. 1. quod permittimus, nolentes præcipimus: quia malas hominū voluntates ad plenum prohibere non possumus. Et vt alibi dicit tex. in c. nerui. 13. dist. non sine vitio est, quod ignoscitur, & non præcipitur. Et facit tex. in l. & si quis. §. Diuus autem Marcus. D. de relig. & sump. fune. vbi scribitur, hæredem, qui prohibet funerari ab eo, quem testator elegit, non rectè facere: pœnam tamen in eum statutam non esse. Quem tex. dicit singu. Bal. consi. 15. ad euidentiam præmitto. ante fi. lib. 1. vbi & per eum dicit, non esse nouum, vt quędam inhoneste fiant, vltionem tamen non habeant: quia non omne illicitum punitur, sed id tantùm, quod statuit lex esse delictum. Facit etiam l. militis. C. eod. tit. de relig. & sumpt. fune. & l. 3. §. non perpetuæ. versi. Diuus. D. de sepul. viola. vbi idem propè tex. est, vt in d. §. Diuus autem. & ibi concord. in glo. & l. hæres. D. de vsufr. leg. vbi & glo. not. non omne illicitum puniri. & l. Imperator. D. de his qui no. infa. vbi glo. & Bald. idē no. & l. 1. D. de his qui vt indig. vbi Bar. dicit esse sing. not. quòd illud quod pœnam nō meretur, dicitur tamē offensa: nam licèt multa possint fieri licitè, non tamē honestè. quod & idē fermè voluit Bal. in d. l. decuriones. C. de infa. & in l. 1. col. 4. C. si à nō comp. iud. & in c. 1. col. 2. extrà de iudi. & Pet. Anc. in d. c. Canonū. quo loco nuper allegauimus. Paul. Castren. consi. 255. viso suprà scripto puncto, post prin. li. 1. & è Theologis scholasticis Diuus Thomas 1. 2. q. 96. arti. 2. & iterum 4. cap. art. 2.

3 *De eadem re.*

¶Cui consimile est, quod no. ipse Bald. in l. 1. & 2. D. ne quis eum qui in ius voc. per illum tex. in verbo, non deliquit. & in verbo simili delicto. Nam cùm text. videatur sibiipsi aduersari, ita interpretatur Bald. non deliquit iuris interpretatione, quia non punitur: tamen verè deliquit, quò ad bonos mores, & ideo dicitur simili delicto. Quod quidem inducit ad multas quæstiones. Et quod alibi scribit idem Bald. in proœ. Decre. col. 3. in verbo, pudicos. quòd licet nubens infra annum luctus, sit expers infamiæ, & alterius pœnæ iuris positiui, perdit tamen gloriam matrimonialis pudoris: vtpote cùm hic actus non sit laudabilis, nec sine rubore faciei detegentis

gentis maculam cordis. Et quod tradit Panor. in c. magnæ, in 3. no. de voto. quòd licet filia possit licite inconsulto patre matrimonium contrahere, c. sufficiat. 22. q. 2. non tamen honeste potest, & decenter, per tex. in c. 1. de despon. impub & quod item dicit idem Panor. in c. quia diuersitatem. in antepe. no. de concess. præben quòd licèt Papa possit cæteros collatores præuenire, per tex. ibi, non tamen honestum est, vt id faciat, per tex. in c. vlti. 99. di. & in c. peruenit, in fin. 11. quæ. 1. Cui ferme simile est, quod dicit Bal. in superscriptione procæ. Gregoriani, col. 3. in verbo, episcopus. quòd licet Papa possit reuocare beneficium, non tamen est honestum, & laudabile, per no. in c. quod dilecto. de consang. & affini. & in c. peruenit, de immuni. eccles. & per Hosti. in c. cùm venisset extrà de iudi.

4 ¶ Facit præterea, quod voluit glos. in c. cùm venerabilis, de consue. & in c. non sanè. de tempo. ordi. & in c. denique. 4. di. quòd licet mala consuetudo excuset à pœna, non tamen à peccato. de quo alibi abundè differuimus. & quod dicit glos. uo. in c. inter hæc. 33. q. 2. quod licet viro permittatur nonnunquam occidere vxorem in adulterio deprehensam, si tamen faciat, non excusatur à culpa, vel peccato. quam sequitur Archi. ibi. & Ioã. Fab. in d. l. Gracchus. paulò ante fi. C. de adul. Imo. & recentiores in l. quid ergo. §. 1 D. de lega. 1. & Panor. in c. veniens. le 2. extrà de sponsa. & ui repe. c. cùm esses. col. 5 de testa. vbi dicit sing. illam glos. & in c. si verò. le 2. col. pe. extrà de sen. excõ. & Roma. in l. si ab hostibus. col. 2. num. 14. D. sol. matrim. & Feli. in c. 1. col. 1. extrà de præscript. & in c. ad nostram. col. 1. fin. extrà de proba. vbi eam dicit auream. Sed & eam faciunt singu. Panorm. Ioan. Ana. col. 2. & Feli. in c. 2. extrà de homi. & ipse Feli. in c. quæ in ecclesiarum. col. 5. extrà de constit. Ro. in rep. auth. similiter. in 34. speciali piæ causæ inter vltimas voluntates. C. ad leg. Falci. & Iason in l. vt vim. col. 5. vers. redeo ad primam partẽ. D. de iust. & iur. & in l. si plagij. col. 1. D. de verb. obl. & copiosissimè simul, & elegãtissime Fortunius in lib. quẽ scripsit de vltimo fine iurium, char. 10. in 11. illatione. Et e Theologis idem voluerunt D. Thomas in 4. sent. dist. 37. q. 2 ar. 1. vbi etiam Richardus, & plerique omnes, & Astesa. libr. 8. suæ Summæ, titu. 20. ar. 4. & Robertus Holkot in commentariis, quos condidit in Sapientiam Solomonis, lectione 42. & Angel. Claua. in verbo, homicidium. versi. 6. & iterum in verbo, vxor. versic. 4. & ad hoc optimè facit tex. in dicto cap. inter hæc. & ante hos Diuus Augustinus lib. 2. de adulterinis coniugiis, cap. 14. & seq. Et ex externis scriptoribus eam legem non probat Aphthonius ille Declamator in li. Præexercitamentorũ, ad calcẽ. Et idem quoque in statuto permittente occidere bannitum, vt videlicet propterea non excusetur à peccato, qui id fecerit, vt dicunt multi ex iis, quos suprà citauimus, & prætereà Bal. in cap. 1. col. 1. de iudi. & in cap. vlti. in secun. notab. de præscrip. & Iason in d. l. si plagij. col. 1. D. de verb. obli. vbi tamen post Alex. quosdã allegat tenentes contrarium.

De eadem re.

Vir occidens vxorẽ in adulterio, non excusatur à peccato.

Bannitum occidens, nõ excusetur à peccato.

5 ¶ Quibus adde, quòd ex legibus Mosaicis, si quis duxisset vxorem, quæ sibi deformis videretur, illi permittebatur dare libellum repudij, vt suprà diximus, & scribitur Deutero. 24. id tamen non erat sine crimine, vt est multorum sententia, ea potissimum ratione, quòd alioquin illud in Iudæis Christus non repræhendisset, sicuti fecit Matthæi 5. c. & iterum 19. & Marci 10. & Lucæ 16. asserens causam permissionis Moysis fuisse, propter duritiam cordis eorum. Ita annotauit magna pars Theologorum in 4. senten. distin. 33. & Nicol. Lyr. in dicto cap. 24. Deuter. & Alexan. Hales in 3. parte Summæ, quæstio. 46. membro 2. artı. 1. & 2. & e nostris glos. in cap. cùm in lege. 23 q. 4. & Archi. in dicto cap. qui peccat. 23. q. 4. & Hosti. in cap. gaudemus. col. 3. in verbo, qui autem. extrà de diuor. & Bal. siue is fuit Ioã. Montegranario, inter ipsius Bal. consi. 428. inquisitio prædicta. col. 2. libr. 5.

De eadem re. Libellum repudij à Mose cõcessum, nõ erat sine crimine.

6 ¶ Et non absimiliter, licet ex iisdẽ legibus Mosaicis suam quisque iniuriam posset sine iudice vindicare, vel vsque ad mortẽ, si crimen exigeret, vt ex autoritate Leuitici asseruit Diuus Gregorius, enarrans Matthæi cap. 22. & in decre. catio. in d. c. cum in lege

De eadem re. Vindicta permissa, non sine peccato est.

in lege.23.q.4.& est etiam bonus tex.in c.si quis per vetus,vbi & not gloss. 22.q.2. & in c.si audieris.& ibi quoque gloss.23.q.5. Tamen peccabat, quisquis id faciebat propria autoritate,licet ex lege non puniretur,vt expresse voluit Archi.in dicto c. cùm in lege.vbi tamen glo.distinguit,an cum odio se vindicaret.an sine odio.Cum aliis collectis per glo.in c.omnis autem lex.3.dist.

7 ¶Ex quibus palàm est,non omne quod permittitur, honestum esse, & sine vitio: atque vt dicit Iurisconsultus in l.non omne.D.de regul.iur. non omne quod licet, honestum est.Proinde alibi Iurisconsultus in l.semper.eod.titu.& iterum in l.semper.D.de ritu nup.scribit semper in contractibus, non solùm quod liceat considerandum esse,sed & quod honestum sit.Vnde sumpta occasione Accurs.in d.l. semper,primùm alleg.dicit,quòd etsi liceat contrahentibus se inuicem circunscribere, item si pretio. §.vlti.D.loca.& in l.in causæ.§ idem Pomponius. D.de minor.modò deceptio non excedat dimidium iusti pretij.l.2.C.de rescind.vendi.& c. pe.extrà de emp.& vend.Idipsum tamen facere non conuenit bono viro.Quam glo.facit sing.Bal.in c.si proponente.versi.& no.quòd interdum.extrà de rescrip. & Barba.in l.4.§.Cato.col.27.de verb.obli.& consi.56.sapienter scripsit Psalmista, paulò post princip.libro 2.& consi.21.clementissimum Deum,in princip.libro 4.vbi & col.2.eam dicit literis aureis notandam.Sed & ipse alibi valde singul.dicit, vt in c. bonæ le 2.colū.6.versi.nota ibi honestius.de postula.prala.& consil.22.clementissimum Deum oro.col.4.libro item 4.& consil.67.illud afferam in medium.col. 1. eo.lib.& inter consi.Laur.Calca.consi.27.clementissimi Dei patris.col vlti. & iterum consi.seq.illud afferam in medium.col.2. Et eam glo.alibi no.ipse Bal.in auth. ad hæc.col.pen.versi.insuper quæritur.C.de vsur.& in c.quanto.col.2. versicu.item decipere,de iureiur.vbi eam vocat solennem. & consil. 332.considerato compromisso,post princ.lib.2.& iterum consi.3.casus talis est,quidam,lib.3.& Barb.consil. 9.præclare scribitur apud Psalmistam,col.antepe.in fin.lib.2.& consil.11.illud afferam in medium,col.11.eo.lib. 2.

De eadem re.

Bono viro nō licet alterū in contractu circunscribere.

8 ¶Et per eam glo.dicit not.Bal.in c.cùm causa.in fin.de testi.quòd licet iura permittant deceptionem infra dimidium iusti pretij,non tamen id licitum est in foro conscientiæ.Et ob id subinfert Bal.quò ergo vadit anima mercatoris. Sed & hoc idem voluit Innocen.in c.in ciuitate.post princip.vbi etiam Anton. in versicu. venio ad glos.& Panor.& Ioan. Ana.col.4.versic.vtrùm autem possit.& Feli.extrà de vsur. Archi.in c.hoc ius.col.4.10.q.2.& in c.si cupis.16.q.1.Cardin.& Panormi.in c.1.de emp.& vend.Anto.in c.cùm dilecti.vbi etiam Henri.col.pen.& in d.c.pen.eod.titu. Idem Anto.in c.quia plerique.col.antepe.versi.quintus casus.vbi etiam Panormit. in 9.quæst.de immuni.eccle.& Fede.Senen.consi.21.nunquid hæres Salyce.in dicta authen.ad hæc.in 21.quæst.C.de vsur.& Petr.Ferra.in forma libel. in causa venditionis,in verbo,pro pretio, col.1. & Cepol.in tracta.de simulatione contractuum, in secunda præsumptione,col.3.vbi ad hoc allegat d.gloss.pro not. & Franc.Arct. consi.92.viso legato.col.2.& Barb.in repe.c.Raynaldus.col. 173.de testa. & Iason. in l.si quis in conscribendo.col.2.in vlti.not.C.de pact.& in l.si quis cùm aliter,col. pen.D.de verb.oblig.& in §.sed iste.col.20.vers.& aduerte.Insti.de actio.& nouissimè Philip.Dec.in c.t.col.7.versic.similiter ex ista.de constitu.in t.lect.& consil.5. diuino implorato suffragio.col.2.versi.secundò non obstat. & nouissime Iacobus Omphalius de Vsurpat.leg.lib.2.c.9.

De eadem re. In foro cōscientia non licet etiā intra dimidium decipere.

9 ¶Quod & è Theologis comprobant Diuus Thomas 2.2.q.77.artic. 1. Scotus in 4.senten.dis.15.q.2.artic.2.conclus.3.& è recentioribus Gabriel Biel. in eadem dis. 15.q.10.arti.2.conclus.2.vbi alleg.Ioan.de lig.& Ioā.Calde.idem tenentes, vti verè hoc tenent,in c.nauiganti.extrà de vsur.licet non alleget locum Anton. Flor. in 2. parte princip.suæ Summæ,titu.1.c.16. versic.quantùm ad tertium principale.col.3. & iterum col.5.vbi reprehendit Durandum,qui in sua Summa tenuit contrarium: quod

quod nulli mirum videri debet:nam ob id tantùm animum ad scribendum appulit Durandus,vt cęteris contradiceret,præsertim Diuo Thomæ. Idem quoque tenuit D.Bernardinus in lib.de Euangelio æterno,Sermone 35.char.vlti. versic.circa hoc autem notandum est.& iterum Serm.35.arti.1.c.2.& nouissimè Adrianus Florentius in suis in 4.senten.quæstionibus,vbi de restitutione differit, in q. cuius initium est,consequenter quæro,vtrùm indistinctè teneatur. in solutione ipsius quæstionis. Et omnium latissimè Conradus, in vbere tract.de Contractibus, tum in summario 57.quæstionis, tum in ea ipsa q. 57. quibus locis hanc rem eruditè, & copiosè disputat,asseritque,& hoc procedere,quantuncunque modica sit læsio.

Qui contrarium tenent.

10 ¶Quanquam & è nostris contrarium simpliciter tenuit Io.Crotus in repe.cap.vt animarum.in prin.de consti.lib.6.hac ratione,quòd ius Canonicum,cuius est principalis intentio,vt consulat saluti animarum, vt ibi est text. approbat huiusmodi contractum,in quo interuenit deceptio infra dimidiam iusti pretij,d.c.cùm dilecti. & c.pe.de emp.& vendi.Ergo contrahentes sunt tuti in foro conscientiæ: aliàs sequeretur,quod quis deciperetur legis clypeo quod fieri non debet.l.1.in fi.C.de his qui ve.æta.impe.& c.de viduis,27.q.2.Et ita etiam videtur voluisse Bal.sibi cõtrarius in d.c.si proponente.de rescrip.cùm dicit,quòd ex quo lex permittit contrahẽti, quòd faciat sua facta, vt ipse loquitur,quam melius potest, hoc debuit aduersa pars cogitare:& si non cogitauit,sibi imputet. Alioquin omnia mercimonia mundi destruerentur,& omnes mercatores irent ad inferos.Et licèt gloss.in d.l.semper. dicat,quòd nunquã decipere contingit bono viro,tamen propterea non putat ipse Bal.quòd alicui detur remedium fori etiam conscientialis. Et ita quoque tenuit Petrus Anch.in c.peccatum.in 4.conclu.principali.de reg.iur.lib.6.vbi hanc rem per 4.conclusiones differit.& Barb.in c.1.de emp.& vend.& Fran.Arc.in d.c.cùm causam.de resti.& rursum in l.si quis cùm aliter.col.pe.D.de verb.obli.Quem & tu latissimè omnium rem hanc tractantem videas in d.c.cùm causa.de testi. & Soci.consil.49.viso instrumento.col.2.versi.his tamen non obst.libr.4.Et Philip. Deci.sibi contrarium in d.l.semper.in fi.D.de reg.iur.Sed ita,vt non omittas glo.in d.c.si cupis.in verbo,non multum.16.q.1.quæ dicit, in contractibus decipere non esse peccatum,per c.innocens.22.q.4.

Ecclesia non debet rem pluris quàm valeat, vendere.

11 ¶Sed tamen ad prioris op.confirmationem,quæ communior est,& verior, adde & tu gloss.not.in.§.hoc ius.10.q.2.quæ dicit, quòd licet lex dicat, quòd contrahentes possunt se inuicem decipere,ecclesia tamen non debet vẽdere rem pluris,quàm valeat.quam glo.sequitur Archi.ibid.& eam commẽdat,& dicit sing.Rom.sing.758. Tu scis,quòd res ecclesiæ.& Barb.in repet.d.c.Raynaldus.col.113.extrà de testa. & in l.2.§.vlti.col.9.D.de verb.oblig.& d.consi.77.col.1.lib.4.& inter consil.Calca. d.consi.28.illud afferam in medium.col.2.& Iason in l.quoties.col.5.versi.secundò principaliter. C.de rei vendi. & sequitur è Theologis Diuus Bernardinus in d.sermone 35.quo loco suprà citauimus, & Conradus locis etiam suprà allega. & è nostris Cepol.vbi suprà,& ante eum Hostien.Imol.& Panor.in c.1.in princ. extra de empt.& vend.Bal.in authen.hoc ius porrectum.col.4.versic. vlteriùs quæritur.C. de sacrosanct.eccle.& in d.l.in causæ.§.idem Pomponius.D.de minor.Angel.in §. hoc etiam.col.4.versi.sed tunc quæro.in authẽ.de ali.& emphyt.& Panor.in c.per tuas.col.2.extrà de dona.in quibus locis ipse Panorm.eam glo.dicit not.& rursum idem Panor.in d.c.quia plerique.in 9.q.de immuni.eccle.vbi & eam dicit not. & in d.c.cùm causa.de testib.& in d.c.in ciuitate.col.2.de vsur.& alibi sæpe.& Fran.Arc. qui & illam dicit not.in d.l.si quis cùm aliter.col.8.versicu.adde etiam.D.de verbo. obliga.& Bertha.in tract.de Gabellis.in 2. parte princip. in 8.q.in fin. vbi & illam glo.dicit singu.Et idem quoq; voluit Anto.in cap.continebatur. col.1.extrà de his quæ fiunt à præla.& in d.c. in ciuitate. de vsur. vbi & idem putat de personis ecclesiasticis,& etiam de laicis,quò ad forum animæ.quod & voluit ipse Anto. & etiam Imo.in d.c.cùm causa.

12 ¶ Facit & ad prædicta, id quod dicit Bal. in l. cum ipse. in prin. C. de contrah. empt, quòd ad bonam fidem pertinet, vt sit iustum pretiū. Nam & Suidas autor est Hermetem Philosophum Aegyptium, qui sub Adriano Imperatore floruit, ea iustitia fuisse, vt si à se quippiam empturo, minus iusto pretio peteretur, ipse nihilominus iustum promittebat. Quin & Cicero lib. 3. Offi. consimile quiddam fecisse Q. Scæuolam Publij filiū scribit. Cùm enim postulasset, vt sibi fundus, cuius emptor erat, semel indicaretur, idque vēditor ita fecisset, dixit se pluris æstimare, quàm emerat, & addidit centum milia. Subiungit autem Tul. Nemo est, qui viri boni hoc fuisse neget. Quæ postrema verba ideò hic adscripsimus, quia admodum conueniunt cum glo. in d. l. semper. Sed & idem fecisse quoque Diuum Augustinum in emptione cuiusdam libri, refert Diuus Thomas loco suprà allegato, versi. abhinc 3. & è nostris Barb. d. consi. 28. inter consil. Calça.

De eadem re. Hermes Philosophus Aegyptius. Q. Scæuola. Augustinus.

13 ¶ Illud tamen, quod diximus, videlicet non esse licitum in foro conscientiæ contrahentibus etiam infra mediam partem iusti pretij sese decipere, intelligit Calde. in repe. d. c. nauiganti. col. 4. versi. tertiò oppo. contra duos vlti. casus. de vsur. quando ipsa deceptio proficiscitur ex dolo contrahentis, quia scilicet dolus dedit causam contractui, siue deceptioni, vel etiam incidit in ipsum contractum, aut deceptionē: quòd si deceptio spontè, &, vt dicit, rè ipsa veniat, sine dolo contrahentis: secus est. Sequitur, & dicit no. Panor. ibi. col. 5. & etiam in d. c. in ciuitate. col. 2. & in d. c. cùm causa. col. vlti. & ibi etiam Fely. in fi. extrà de testi. & in c. 1. post princi. extrà ne clerici. vel mo. & Saly. in d. authen. ad hæc. & Corne. in repet. l. si pascenda pecora. col. 1. C. de pact. & Philip. Deci. in d. c. 1. col. 8. versi. sed tamen aduertendum. de consti. Et multùm ad hoc facit gloss. in d. l. item si pretio. §. vltimo. Nec ab hac distinctione multùm abest alia Imo. distinctio c. 1. de empt. & vendi. vtrum scilicet emptor sciat verum pretium, & spontè emat: an verò ignoret, vt primo casu nullum sit animæ periculum, secundo secus. Sed super hac re latissimè omniū distinguit Anto. Burg. in c. cùm dilecti. extrà de emp. & vend. quem tu omnino vide.

Quid si deceptio non sit ex proposito.

14 ¶ Sed vt tandem ad præcipuū ac principale nostrum propositum reuertamur, idq; ipsum concludamus, licèt iura permittant viris vxores verberare, non proinde sequitur, id honestum esse, & minimè vitiosum, per ea quæ dicta sunt. Ex quibus satis responsum est ad id, quod in nostram legem obiectum fuit. Sed & responderi potest illud Augustini, Qui peccat legis autoritate, &c. intelligi de lege diuina, non autem humana, vt colligitur ex verbis subsequentibus, & etiā annotauit Adria. Flor. in eo ipso opere, quod nuper citauimus, in materia restitutionis.

Conclusio.

15 ¶ Sed confestim insurgit iterum Euripidis imitator quispiam μισογυνὴς, id est, mulierum osor, illud quoque in nostram legem petulanter obijciens: Cùm omnes homines natura admodum procliues in vitia finxerit (vt affatim alibi scripsimus) tum præsertim mulieres, quæ in mala omnia feruntur præcipites, adeò vt vllam vix bonam reperias. Accur. noster in l. ex his. D. de legi. ex eo quod inibi scribit Iurisconsultus, legem fieri non debere ex his, quæ rarò accidunt, facetè admodū subinfert. non esse propterea legem de bonis mulieribus faciendam, quoniam raræ sunt. Alibi idem Accur. in l. 2. C. de his qui ve. ætà. impe. dicit fœminas ob id celeriùs veniā ætatis, quàm mares impetrare, quoniam mala herba citò crescit. Id quod etiam dicit ibi Odof. qui subdit, in nulla muliere esse animi probitatem, nisi sanctificetur. & Hosti. in c. literas. extrà de despō impub. vbi dicit hanc rationem Plac. esse. & Collect. in c. puberes. eo tit. & Panor. in c. vbi non est, eo quoque tit. & Bald. in l. qua æta te. D. de testa.

Mulieres malæ.

16 ¶ In quam sententiam non parum multæ sunt Heroïcorum, Comicorum, Epicorum, Citharisticorum, siue Lyricorum (iidem enim sunt, teste Iulio Polluce, qui lib. 4. ca. 9. λυρῳδὸς, & κιθαρῳδὸς, & κιθαρισὴς idem significare dicit: & verba inde deduci

deduci λυρίζειν, κιθαρίζειν, & βαρβιτίζειν) Auleticorum, Dithyrambicorum, Asmaticorum, siue (vt alij vocant) Asmatographorum, Elegiographorum, Iambicorum, Hymnographorum, Anathematicorum, aliorúmque Epigrammatographorum, Sillographorum, Mimographorum, Epithalamiographorum, Monodorum, Melicorum, Choriambicorum, Satyricorúmque atq; Tragicorum, & cæterorum Poëtarum, aliorum quoque scriptorum sententiæ, ex quibus aliquot substituemus. Homerus lib. 11. Odyssea, facit Agamemnonem hæc pronuntiantem:

ὡς οὐκ αἰνότερον καὶ κύντερον ἄλλο γυναικός. Id est:

Nihil fœmina grauius, nihil peius.

Cuius etiam sententiæ meminit Dion in libello περὶ ἀπιστίας, id est, de incredulitate. Menandri Trimeter est, apud Græcos vice prouerbij celebratus:

Θησαυρός ἐστι τῶν κακῶν κακὴ γυνή. Id est:

Thesaurus est malorum mala mulier. Alter quoque,

Θάλασσα, καὶ πῦρ, καὶ γυνὴ κακὰ τρία.

Ignis, & mare, & fœmina, sunt mala tria.

Quam sententiam disticho expressit Ioannes Secundus:

Quæ mala sint hominum rebus tria maxima, scire
Quæris? habe paucis: fœmina, flamma, fretum.

Idem quoque Menander (vt ad eum reuertamur)

Ὅπου γυναῖκές εἰσι, πάντ' ἐκεῖ κακά.

Vbicunque mulieres sunt, ibidem mala sunt omnia.

Sed est & ille eiusdem Trimeter,

Γυναικὸς ἐσθλῆς ἐπιτυχεῖν οὐ ῥᾴδιον. Id est:

Mulierem bonam consequi non facilé.

Cui affinis est illa Diphili sententia apud Stobæum Sermo. 66.

Γυναῖκα ἀγαθὴν ἐπιτυχεῖν οὐ ῥᾴδιον.

In vxorem incidere bonam, non facile.

Euripides quoque in Iphigenia in Aulide scribit, raró virum vxorem bonam nancisci: malam veró, non raró. Verba ipsius hæc sunt,

Σπάνιον ἡ θήρευμ' ἀνδρὶ, τοιαύτην λαβεῖν
Δάμαρτα, φλαύραν δ' οὐ σπανίως γυναῖκ' ἔχειν.

Cæterùm ipse Menander, vt ad eum iterum redeamus, apud Stobæum Serm. 70. tradit mulierem necessarió malam esse.

Ἀνάγκη γὰρ γυναῖκ' εἶναι κακόν.

Sed & idem apud Lucianum in eo lib. cui ἔρωτες nomen indidit, scribit, non immerentem Prometheum pendêre fixum Caucasi de rupibus, quòd mulieres effinxerit γένος μιαρὸν, id est, genus scelestum, nocens, impurum, ac veluti dignum, quod ab omnibus solum relinquatur. Hinc enim dictum μιαρὸν, nonnulli dictitant.

17 ¶ Ex Latinis verò Poëtis Lucillius:

Heu facul est homini inuentu bona fœmina nusquam.

Vbi, Facul, vt annotant Grammatici, pro facilè antiquè ponitur. Cui & proximum est illud Pacuuij: *Facul.*

Haud facul fœmina inuentu bona.

Quod & L. Afranius iisdem verbis vsurpauit in Ixione, si verũ dicit Nonius Marcellus. Plautus autem in Aulularia inducit Eunomiã de mulieribus ita loquentem:

Optima nulla potest eligi, alia alia peior.

Quod & de Sardis (vt illud obiter dicam) scribit Tullius lib. 7. Epistolarum Familiarium ad Fabium Gallum in Epistola incip. Amores, alium scilicet alio nequiorem. Idem Plautus in Milite:

Quid peius muliere?

Rursúmque in eadem fabula:

Nam bona vxor, si ea quidem deducta est vsquam gentium,
Vbi ea possit inueniri?

Et in Curculione:
Antiquom Poëtam audiui scripsisse in Tragœdia,
Mulieres duas peiores esse, quàm vnam.
Quin & apud eundem in Mercatore, Lysimachus dicit nullam mulierem bonam esse. Et in Truculento Phronesium mulier ita loquitur:
Nimio minus perhibemur
Malo, quàm sumus, ingenio.
Laches quoque ille senex Terentianus in Hecyra:
In eodem omnes mihi videntur ludo doctæ ad malitiam.
Seneca Tragœdiographus in Hippolyto:
Dux malorum fœmina, & scelerum artifex.

18 ¶ Cui succinit Græcus Menandri Senarius, vt rursus Græcos autores repetamus:
Γυνὴ γυναικὸς παντ' οὐδὲν διαφέρει. Id est:
A fœmina nihil fœmina vnquam discrepat.
Eiusdem, vt opinor, est ille versiculus:
Οὐδὲν γυναικὸς χεῖρον, οὐδὲ τῆς καλῆς. Id est:
Muliere nihil est peius, atque etiam bona.
Nam vt scribit Plutarchus in libro de Tranquillitate animi, Mulier quantumuis proba, mulier tamen est. Philemonis Poëtæ Comici sententia est apud Stobæum Sermone 66.
Ἀθάνατόν ἐστι κακὸν ἀναγκαῖον γυνή. Id est:
Immortale est malum necessarium vxor.
Cui simile est illud Menandri apud eundem Stobæum Sermone sequenti:
Τὸ γαμεῖν, ἐάν τις τὴν ἀλήθειαν σκοπῇ,
Κακὸν μέν ἐστιν, ἀλλ' ἀναγκαῖον κακόν.
Vxorem ducere, si quis veritatem consideret,
Malum quidem est, sed necessarium malum.
Quare autem dicatur malum necessarium, dicemus posteà, nu. 218. incip. quæ cùm ita sint. Medea item in Tragœdia sui nominis:
Ἀλλ' ἐσμὲν, οἷόν ἐσμεν, οὐκ ἐρῶ κακὸν
Γυναῖκες, οὔκουν χρὴ σ' ὁμοιοῦσθαι κακοῖς.
Sed sumus, vt sumus, non dicam malum
Mulieres: non oportet te similem fieri malis. Item in ea ipsa fabula:
Ἐπίστασαι δὲ πρὸς δὲ καὶ πεφύκαμεν
Γυναῖκες ἐς μὲν ἐσθλ' ἀμηχανώταται,
Κακῶν δὲ πάντων τέκτονες σοφώταται.
Seu verò præterea, nos sumus
Mulieres ad bona consilia ineptissimæ.
Malorum verò omnium artifices sapientissimæ: Et in Hecuba sub finem:
Εἴ τις γυναῖκας τῶν πρὶν εἴρηκε κακῶς
Ἢ νῦν λέγων ἐστί τις, ἢ μέλλει λέγειν.
Ἅπαντα ταῦτα συντεμὼν ἐγὼ φράσω.
Γένος γὰρ οὔτε πόντος, οὔτε γῆ τρέφει
Τοιόνδ', ὁ δ' αἰεὶ ξυντυχὼν ἐπίσταται.
Id est, vt vertit Erasmus:
De fœminis si dixit antehac quis malè,
Hodiéve dicit, siue pòst dicturus est,
Cuncta hæc ego compendio dicam semel.
Neque terra simile, nec fretum gignit genus,
Atque illud ipsa discit experientia
Semper, cui cum illis negotium incidit.
Idem facit Andromachen in fabula sui nominis ita loquentem:
Εἰ δ' ὦ γυναῖκες ἐσμὲν ἀτηρὸν κακὸν

Ἄνδρας γυναιξὶν ἐξομοιοῦσθαι φύσιν.
Neque, etsi nos mulieres sumus insuperabile malum,
Viros mulieribus assimilari natura.

Hæc ille, vt non immeritò Euripides μισόγυνος, id est, osor mulierum fuerit vocatus à Gellio lib. 10. cap. 25. vt alibi diximus: atque etiam à Suida. Tametsi contrà Athenæus (id enim obiter dicere volumus) eum φιλογύνη vocarit, id est, mulierosum, siue mulierum amatorem. Porrò (vt id quoque in transcursu dicam) cùm Sophocli quispiam dixisset, Euripidem mulierum esse osorem, tradunt illi respondisse Sophoclem: In Tragœdiis quidem odit: quoniam in lecto vxores nostræ non tales sunt mulieres: quasi diceret, Euripidem in fabulis videri odisse mulieres, sed in lecto minimè. Idque ab Hieronymo in Historicis Commentariis proditum est. Nonnulli autem tradunt, ipsum Euripidem à mulieribus fuisse discerptum: cuius tamen contrarium alij affirmant.

19 ¶Nec tamen propterea omnino reliquimus ipsum Euripidem, cuius sunt & alia quoque in mulieres maledicta. Is nanque apud Planudem in vita Aesopi, & iterum in lib. 1. Epig. Græcorum, inter omnia mala principatum tribuit mulieri: *Iterum de malitia mulierũ.*

Πολλαὶ μὲν ὀργαὶ κυμάτων θαλασσίων,
Πολλαὶ δ' ποταμῶν, καὶ πυρὸς θερμοῦ πνοαί.
Δεινὴ δ' πενία, δεινὰ δ' ἄλλα μυρία:
Πλὴν οὐδὲν οὕτω δεινόν, ὡς γυνὴ κακή. Id est,
Furore multo sæuit iratum mare,
Pronique fluuij & ignis acris impetus:
Inopia acerba, acerba alia quàm plurima:
Sed nil ita acerbum & noxium, vt mulier mala.

Et eandem sententiam paucis immutatis ex Euripide quoque citat Stobæus Sermo. 71. Sed & apud eundem Euripidem in Hippolyto Coronato, est hæc mulierum detestatio:

Ὦ Ζεῦ, τί δὴ κίβδηλον ἀνθρώποις κακὸν
Γυναῖκας ἐς φῶς ἡλίου κατῴκισας; Id est,
O Iuppiter, cur obsecro fucatum hominibus malum,
Mulieres, sub iubar Solis deduxisti?

20 ¶Sed & Valerius quispiam in quadam epistola ad Rufinum, quæ inter Diui Hieronymi epistolas comperitur: Optima (inquit) fœmina, rarior est Phœnice: malarum fœminarum tam copiosa sunt examina, vt nullus sit expers malignitatis earum. Lacon quidam apud Plutarchum, mulierem omnem malam lepide significauit. Nam cùm vxorem duxisset pusillam, dicebat è malis quod minimum esset, eligendum. Verba ipsius sunt, τὸ κακὸν ἐκλογὴν ποιησάμενος, τὸ ἐλάχιστον ἐξελεξάμην. Sed id Antonius Monachus, Sermo. lib. 2. cap. 34. Democrito tribuit. Cui & simile est, quod apud Plautum in Sticho mulier Antiphonti quærenti, vtram potiùs duceret in vxorem, virginémne, an viduam, respondit in hæc verba: *De eadem re.*

Quanta mea sapientia est,
E malis multis, malum quod minimum est, id minimum malum est.
Qui potest mulieres vitare, vitet, vt quotidie
Pridie caueat, ne faciat, quod pigeat postridie.

Ouidius autem Meta. lib. 10.

Viderat offensus vitijs, quæ plurima menti
Fœmineæ natura dedit.--

21 ¶Superiorum sententias confirmat, & ille Græcorum versiculus, *De eadem re.*

Θηρῶν ἁπάντων ἀγριωτέρα κακὴ γυνή. Id est,
Feris omnibus immitior mulier mala.

Et ille quoque,
Ἰὸς πέφυκεν ἀσπίδος κακὴ γυνή.
Id est, ad verbum:
Venenum naturaliter est aspidis mala mulier.
Nam & Diogenes ille Cynicus conspicatus duas fœminas clam inter se conferentes sermonem, protulit illum versiculum è Comœdia quapiā antiqua depromptū:
Ἀσπὶς παρ᾽ ἐχίδνης φάρμακον δανείζεται.
Sumit venenum à vipera aspis mutuò.
Cuius rei testis est Antonius Monachus Melissæ lib. 2. c. 34. & Maximus Philosophus & Martyr, Locorum communium cap. 29. At Gregorius Nazanzenus in Sententiis Distichis, anteponit mulierum malitiam & venenum, aspidibus & draconibus.
Δεινὸν δράκοντες, καὶ κακοῦργον ἀσπίδες,
Διπλῆ γυναικὸς δεινότης ἐν θηρσίν. Id est:
Mala res est dracones, malefica res & aspides:
Duplex mulieris malitia inter feras.
Quam sententiam, & ipse deprōpsisse videtur ex Thesauro Ecclesiastici, qui c. 25. anteponit malitiam mulieris, colubri, & draconis. Imò breuis (inquit) omnis malitia super malitiam mulieris, id est, Leuis est quælibet alia malitia, præ malitia mulieris. Sed & inibi multa alia de mulierum sceleribus comperies, quæ veluti omnibus exposita, prætermitto.

22 ¶Solomon autem Ecclesiastæ 7. virum vnum de mille bonum reperisse se dicit, mulierem autem nullam. Quo etiam in loco Diuus Hieronymus scribit, fœminā esse omnium malorum caput. Sed & ille doctissimus Rabbi Dauid Kimhi in radice אנש & aliis locis ibi relatis, tradit fœminas apud Hebræos ab נשה dici, quòd fragiles sint, & ad omnia vitia procliues. Id quod nos didicimus à doctissimo, humanissimóque, atque omnibus numeris consummatissimo viro, Diuo Iacobo Spifamio, olim nostræ Decuriæ Præside dignissimo, cùm sententiam diceret in graui quapiam controuersia. Cæterùm Diuus Hieronymus eodem in loco scribit, mulierem in sacris literis iuxta intelligentiam spiritualem, aut omne generaliter peccatum, & iniquitatem nominari, quæ sub specie mulieris sedet, apud Zachariam 5. c. super plumbi talentum. Aut (inquit) diabolum τροπικῶς mulierem accipi oportet propter effœminatas vires, & idololatriam.

23 ¶Sed & (vt ad Græcos redeamus) Philoxenus Poëta Lyricus interrogatus, διὰ τί Σοφοκλῆς χρηστὰς εἰσάγει τὰς γυναῖκας, αὐτὸς δὲ φαύλας, id est, cur Sophocles introduceret mulieres bonas, & frugi, ipse autem malas ac peruersas: respondit, ὅτι Σοφοκλῆς μὲν οἵας δεῖ εἶναι τὰς γυναῖκας λέγει, ἐγὼ δὲ οἷαι εἰσίν. Id est, Sophocles quidem mulieres carmine dicit, quales eas esse decet: ego autem quales vere sunt, vt autor est Antonius ille Monachus, & Maximus Philosophus, locis paulo ante citatis. Susarion ille Megarensis priscæ Comœdiæ inuentor, cùm prauæ mulieri coniunctus esset, ea abeunte in pompam Dionysiorum, theatrum ingressus hæc carmina iambica cecinit:
Ἀκούετε λεώς. Σουσαρίων λέγει τάδε:
Κακὸν γυναῖκες, ἀλλ᾽ ὅμως ὦ δημόται,
Οὐκ ἔστιν οἰκεῖν οἰκίαν ἄνευ κακοῦ.
Καὶ γὰρ τὸ γῆμαι καὶ τὸ μὴ γῆμαι, κακόν.
Audite populus, Susarion hæc dicit:
Malum sunt mulieres. Veruntamen ô populares,
Non est habitare domum sine malo.
Nam & vxorem ducere, & non ducere, malum est.
Quæ & ipsa relata sunt à Stobæo Sermo. 77.

Arist

Aristophanes in Cerealibus scribit, nihil mulieribus esse peius ad omnia, præterquàm ipsas mulieres:

ἀλλ' οὐ γάρ ἐστιν τῶν ἀναισχύντων φύσει γυναικῶν
οὐδὲν κάκιον εἰς ἅπαντα, πλὴν ἄρ' αἱ γυναῖκες.

Aristippus mulierem quandam paruam, sed formosam conspicatus, *μικρὸν μὲν* (inquit) *καλὸν, μέγα δὲ κακόν.* id est, Paruum quidem pulchrum, sed magnum malum. Testis Antonius Monachus libr. nuper citato, Serm. 33 Protagoras interrogatus, cur inimico filiam nuptui dedisset, respondit, *οὐκ εἶχον γὰρ αὐτῷ δοῦναι χεῖρον.* id est, nihil illi dare poteram deterius. Autor idem Antonius eiusdem libr. cap. 34. Nec tandem volui prætermittere non inelegans Epigramma hominis Latini, & nostræ tempestatis, quo planè demonstrat, mulieres semper malas esse:

Vxor, amice, tibi est semper mala: cùm malè tractas,
Fit peior: sed fit pessima, quando bene.
Sed bona, si moriatur, erit: melior tamen, id te
Si faciat viuo: at optima, si properè.

Vides ergo, quàm malè audiat apud antiquos scriptores mulierum genus. Quæ quidem, & hodiernis temporibus, (vt Erasmi verbis vtar) strenuè dant operam, ne scriptores ipsi vaniloqui fuisse videantur. Ex quibus multa transcripsit, nescio quis Carolus Degrassalius Carcassonensis libr. 1. Regalium Franciæ, chart. 245.

Furtū ex hoc libro.

24 ¶Et quia forsitan non erit satis quibusdam hæc dixisse in genere, nisi & ipsa speciatim comprobemus, propter ea, quæ in similibus habentur in l. si quis in principio testamenti, in verbo specialiter. D. de leg. 3. & l. 1. §. defensionem. & ibi Bart. C. de administ. tuto. & in l. 1. C. de prædi. curi. libr. 10. in illis verbis, omnes causas sigillatim, quibus strangulatur, exponat. & in §. si vero expresśim, & ibi Angel. in authent. de hæred. & Falci. & in cle. constitutionem. de elect. & gloss. in c. inquisitionis. de hæret. & in clem. 1. in verbo, specialiter, de iudi. & Bart. in consil. 65. Petrus Nicole. vbi dicit, non sufficere allegare in genere, fraudem, aut simulationem in contractu interuenisse, nisi species fraudis, aut simulationis allegetur, & probetur. Quem sequitur Paul. Cas. in l. iuris gentium. §. pactorum D. de pact. & idem voluit Bald. in l. ab Anastasio. colum. vltim. C. mand. Et quod voluit Bart. in l. 1. D. de vulgar. & pupil. & Bal. in rubric. C. ad leg. Falci. & quod dicimus non sufficere, opponere contra testes, nisi opponatur specialiter, vt est text. in c. præsentium. § testes. de testi. libr. 6. & ita voluit Bart. in l. 1. in fi. C. de testi. & ibi etiam Bal. in 2. quæsti. vbi & omnes ferme sequuntur. & idem Bald. in l. si quis testibus. ad fin. C. eod. titul. & Rom. consi. 209. in casu propositæ consultationis. colum. 1. & Philipp. Deci. in c. denique. in 2. notat. in fin. de excep. cum multis similibus late collectis per Iaso. in l. Titiæ textores. in princ. de legat. 1.

Crimē, fraus, dolus specialiter sunt opponenda.

25 ¶Ideò vt omnibus satisfaciam, ad species vitiorum descendamus. Scriptores Ecclesiastici tradunt septem esse mala capitalia, & veluti præcipua, quibus & vniuersa vitiorum congeries subiicitur. Quæ sacræ literę in Veteri testamento Septem gentes, in Nouo Septem dæmonia vt Gregorius, & quidam alij existimant, aliis tamen, reclamantibus, vocāt, vt de primo scribitur Deutero. 7. c. in principio. De secundo Marci c. 18. & Lucæ 8. in quibus locis hoc ipsum annotarunt interpretes, septem autem nequitias vocauit Solomon, nisi fallor, prouerb. 26 Et de his, nisi etiam fallor, intelligit Amos Propheta cap. 2. Super tribus sceleribus, & super quatuor non conuertam illum. Ea enim forma dicit, Tria & quatuor, qua Virgilius dicit, O térque quatérque beati. quod de numero septenario intelligitur: vt videre licet ex Macrobio de Somnio Scipionis, libr. 1. cap. 6. Ea autem sunt Superbia, Auaritia, Luxuria (ita vocant libidinem veneream, tametsi aliud proprie significat) Ira, Gula. Inuidia, Acedia (sic enim vocanda est, non vt vulgò dicitur, accidia) est enim Græcum verbum, *ἀκηδία*, quo desidia, pigritia, incuria significa-

Septem mala capitalia.
Septem gētes.
Septem dæmonia.
Septem nequitia.
Acedia, non accedia, pro desidia.

tur. Quibus si mulieres abundè esse refertas ostendero, putabo me omnibus satis fecisse, vel mulierum amatoribus.

Fœminas superbas. Prouerbium. Prouerbium. Aeschylus reprehēsus, quòd bis idem dixisset.

26 ¶DE SVPERBIA, quæ primum locum obtinet, multis suprà probauimus, in secunda lege connubiali, nume. 1. quæ iterum hìc repetenda non ducimus, ne planè fiat, quod Græci ex Pindaro, & Aristophane in Ranis, vice prouerbij celebrent, ὁ Διὸς Κόρινθος, id est, Iouis Corinthus, in eos qui eadem sæpius repetunt. Quando etiam ex alio Græcorum prouerbio apud Suidam, δὶς κράμβη θάνατος, id est, bis crambe mors. Ideo legimus Euripidem apud Aristophanem Comicorum facetissimum, Aeschylum insectari, quòd bis idem dixerit, videlicet ἥκω, & κατέρχομαι, vt etiam meminit Fauorinus apud Gellium libro 13. cap. 18. Battum quoque inertiorem Poëtam iudicatum, quod dum simulacra, & statuas versibus, & hymnis celebraret, eandem sæpius cantilenam reciueret, indéque huiusmodi iterationis vitium, Battologiam, nuncupatum: & verbum βαττολογεῖν, id est, multa, & ea quidem inania, loquor, eadémque sæpius repeto: quod quidem verbum adeò fuit vulgò vsurpatum, vt Diuus Matthæus eo sit vsus, cap. 6. vbi Christus ita loquitur, προσευχόμενοι δὲ μὴ βαττολογήσητε, ὥσπερ οἱ ἐθνικοί. Orantes autem, ne Battologizetis, sicuti ethnici. Et huc alludens Ouidius, lib. 2. Meta. Battum quempiam eadem facit iterantem,

Battologia. Βαττολογεῖν.

--Sub illis
Montibus, inquit, erant, & erant sub montibus illis.

Cuius βαττολογισμὸν ridiculè imitatus Mercurius,

--Et me mihi perfide prodis,
Me mihi prodis, ait.--

Ouidius vitio repetitionis laborans.

Quin, & ipsum Ouidium eodem vitio laborasse contendit, probátq; Scaurus apud Senecam Controuersiarum libro quinto, in 28. controuer. Quo etiam loco scribit Seneca ipse, Montanum Votrenum declamatorem egregium hoc vitium habuisse, vt sententias suas repetendo corrumperet, dum non esset contentus vnam rem semel bene dicere. Quanquàm scio in his nostris commentationibus nonnulla bis à me fuisse conscripta, quod non tam ex obliuione, quàm ex animi sententia factitaui, scilicet, vt satisfacerem veteri prouerbio, Iterum ac tertiò, quod pulchrum est. quod Plato sæpiùs, vt alibi diximus, vsurpauit, eo volens ostendere, quæ pulchra, quæq; egregia sunt, bis & ter & sæpiùs repeti posse, & oportere. Quando, (vt idem scribit lib. 6. de legibus,) non nocet bis dicere, quod bene dicitur. Et vt cecinit Horatius, Quæ per se pulchra sunt, ea vel decies repetita placebunt. Diuus autem Paulus ad Philip. 3. veluti se excusans, quòd eandem rem iterum scriberet: Eadem (inquit) vobis scribere me quidem nō piget, vobis autem tutum. Et Vlpianus in l. 1. §. sed sciendum, versi. vitiúmque. D. de ædil. edict. putat ædiles tollendæ dubitationis gratia, bis περὶ τοῦ αὐτοῦ idem dixisse, ne qua scilicet dubitatio superesset. Id quod obiter eo hìc consilio dicere volui, vt me ab eiusdem rei repetitione, si quando obtigerit, legentibus excusarem.

Repetitionis excusatio. Prouerbium.

Ingratitudo teterrimū vitiū. Hypocrisis quoque.

27 ¶Adde quòd inter superbiæ species, siue, vt alij malunt appellare, filias, siue etiam gradus, nullæ sint tetriores, quàm ingratitudo, & hypocrisis. Nam quod ad primam pertinet, Menandri est sententia ab Ausonio traducta,

Ingrato homine terra peius nihil creat.

Vt non immeritò apud Persas ingrati seuerissimè plectātur, vt prodit Xenophon in Pædia Cyri, lib. 1. De secunda illud est Hieronymi ad Celantiam. Multò illa deformior est superbia, quæ sub quibusdam humilitatis signis latet. Nescio enim quo modo turpiora sunt vitia, cùm virtutum specie celantur. Cui concinens Tullius libro Officiorum 1. Totius (inquit) iniustitiæ nulla capitalior, quàm eorum, qui cùm maxime fallunt, id agunt, vt boni viri esse videantur. His tamen vitiis adeò fœdis, ac turpibus, fœmina sexus natura admodum obnoxia est.

28 ¶Ingratudinem enim mulierum apertè ostendit longiusculum illud adagium à Diogeniano in prouerbiorum collectaneis commemoratum, *μὴ ποιεῖν εὖ γέροντας, μηδὲ γυναῖκα, μηδὲ παῖδα, μηδὲ κύνα ξένου, μηδὲ λάλον κωπηλάτην.* Id est, ne quid beneficij colloces, neque in senes, neque in mulierem, neque in puerum, neque in canem cuiuspiam, neque in garrulum remigem. scilicet quòd perire omnino videatur, quod in istos insumitur. Quod & hinc satis probatur, quòd mulieres maxime impudentes sunt, vt ostendemus infrà nume. 178. incip. denique vt redeamus. Ingratitudinis autem potissimùm impudentia comes est, Xenophonti libr. 2, Pædiæ Cyri, *ἐπειδὴ δοκεῖ μάλιστα τῇ ἀχαριστίᾳ ἀναισχυντία.*

Fœmina ingrata. Prouerbium.

29 ¶Mulieres quoque natura esse hypocritas, fucatas, suorúmque vitiorum ac malorum dissimulatrices, contráque virtutum simulatrices fradulentissimas, palàm etiam comprobat Mimus ille non Senecæ quidem, vt vulgus existimat, sed Publij Syri, vt docti viri arbitrantur:

Apertè cùm est mala mulier, tum demum est bona.

Cui suffragatur illud Plauti in Trinummo de muliere loquentis:

– Nota res mala optuma'st.

Ex quo & illud Ouidij libr. 1. de Arte amandi:

Vir malè dissimulat, tectiùs illa cupit.

Hincque Aristophanes in Cerealibus ex Euripide, mulieres vocat *μυχοτρόπους*, id est, tectorum siue abditorum morum. Húcque spectat illud ipsius Euripidis in Hippolyto coronato:

Μισῶ γυναῖκας ἐκ πασῶν δὲ σε πλέον,
ἥτις πονηρὰ τάς ἔργ' ἔχουσα, εὖ λέγεις.
Odi mulieres, te verò præcipuè,
Quæ cùm malè egeris, blandè loqueris.

Quasi scilicet, aliud loquantur, aliud faciant: & quod malè egerint, verbis adumbrare, ac veluti obuelare, atque obnubilare conentur. Quibus concinit, quod idem Euripides (vt suprà diximus) vocat mulieres *κίβδηλον κακόν*, id est, fucatum malum. Et quod Socrates dicit apud Antonium Monachum Melissę libr. 2. cap. 34. *ὅταν ποθεῖν σε καὶ στέργειν λέγει γυνὴ, φοβοῦ πλέον αὐτὴν ἢ ὅταν λέγῃ κακά.* Cùm te appetere atque amare se dicit mulier, ab ea magis tibi metuendum est, quàm cùm maledicit. Et adstipulatur item tex. in l. 2. C. de donat. inter vir. & vxo. vocans mulierum fictas adulationes.

Fœmina hypocrita.

30 ¶Et quoniam superstitio etiam proximè accedit ad hypocrisim: (vnde & Socrates apud Stobæum Serm. 20. eam dicit morigeram esse superbiæ, tanquam parenti, *ἡ δεισιδαιμονία, καθάπερ πατρὶ, τῷ τύφῳ πείθεται*) videmus quoque mulieres, insigniter esse superstitiosas. Ideóque Plutarchus in libro de Euthymia, id est, tranquillitate animi, inter muliebris animi ægritudines præcipuas superstitionem reponit. Strabo quoque Geographiæ libr. 1. huc respiciens, Non turbæ (ait) fœminarum Philosophiæ rationes induci possunt, nec ad religionem sanctitatémque, ac fidem facilè inuitari, verùm numinum timore opus est. Id autem non sine fabularum ac miraculorum figmentis agitur. Præsertim verò anus huic superstitioni sunt deditæ. quod vel ex hoc apparet quòd Cicero pro domo sua anilem superstitionem vocat. Et hinc quoque magicis artibus sunt ipsæ mulieres deditæ. nam & has familiares fœminarum artes appellat Apuleius libro 9. Asini aurei.

Superstitio comes hypocrisis. Mulieres superstitiosa. Artibus magicis dedita.

31 ¶Ex quo fonte videmus fœminas promptiores esse, & procliuiores ad recipiendas nouas damnatásque religiones, quæ & ipsæ superstitionum sunt veluti germanæ sorores. Vixque reperias hæresim quampiam aut introductam, aut protectam, sine fœminarum ope, & opera, De qua re satis erit proferre Diui Hieronymi testi-

Fœmina ad nouas religiones prompta.

Hieronymi locus. monium ad Ctesiphontem contra Pelagianos:Simon(inquit)Magus hæresim condidit Helenæ meretricis(quam tamen Diuus Augustinus Selenen vocat, in Catalog. Hæreseon in princ.)adiutus auxilio. Nicolaus Antiochenus omnium immunditiarum repertor,aut(vt fortè legendum est)reparator, choros duxit fœmineos. Marcion Romam præmisit mulierem, quæ decipiendos sibi animos præpararet. Apelles Philomenam suarum comitem habuit doctrinarũ. Montanus immundi spiritus prædicator,multas ecclesias per Priscam,& Maximillam nobiles,& opulẽtas fœminas primùm auro corrupit,deinde hæresi polluit. Arrhius, vt orbem deciperet, sororem principis antè decepit. Donatus per Africam vt infelices quosque fœtentibus pollueret aquis,Lucillæ opibus adiutus est. In Hispania Agape Elpidiũ, mulier virum,cæcum cæca duxit in foueam,successorémque sui priscillianum habuit, Zoroastris Magi studiosissimum,& ex Mago episcopum,cui iuncta Galla nõ gente,sed nomine,germanam huc illúcque currentem,alterius,& vicinæ hæreseos reliquit hæredem. Hæc ille. Isychius autem ille Gregorij Nazanzeni discipulus li. 5. Commentariorum in Leuiticum,scribit in sacris literis,quæcunque cultui idolorũ impenduntur,figuram mulieris insinuasse. Húcq; refert,quod scribitur Leuitici 15. de muliere,quæ patitur fluxum sanguinis,& quod idem traditur Matthæi 5. de ea muliere,quæ & ipsa fluxum sanguinis diutissimè passa fuit, & in medicos omnem suam substantiam impendit. Quibus & illud addere potes,superbiam matrem omnium hæreticorum dici à D. Augustino in eo lib. quem edidit contra epistolam Manichæi,quam vocant Fundamentum,c.6. vt minùs mirum videri debeat,si mulieres natura superbæ facile labantur in hæreses.

Superbia, hæreticorum mater.

32 ¶Sed vt redeamus ad simulationem,dissimulationémque,germanas hypocrisis sorores,cùm hæ species sint proditionis,& insidiarũ:sunt & mulieres in hæc facinora propensissimæ. De insidiis satis suprà diximus ad finem præcedentis legis cõnubialis. Proditrices autem eas peculiari epitheto προδότιδας vocat Aristophanes ἐν θεσμοφοριαζούσαις,in ea sententia,quam citabimus infrà,cùm de mulierum bibacitate,& temulentia loquemur,scilicet num.201. incip. quòd autem sint.

Fœminæ simulatrices. Proditrices.

33 ¶Sunt & inter superbiæ species,Loquacitas,Curiositas,Ambitio,Inanis gloria, Iactantia,Pertinacia,Contentio,Libertatis amor,Impatientia,quibus etiamnum mulieres addictas,mancipatásque nemo non videt,qui vel horulam cum illis versatus fuerit,vt iam testimonium non exigat. Sed si quis fortè desyderet de loquacitate,dicemus posteà abundantissimè in 12. Lege connubiali,nu. 9. incip. quamuis ergo, & multis sequen.

Fœminæ loquaces.

34 ¶Ex quo & curiositatem mulierum satis probatam putabit, qui intelliget huiusmodi vitia,videlicet loquacitatem, & curiositatem inter se quoque germanas esse, ac velnti quadam cognatione coniunctas,si credimus Horatio canenti,

Fœminæ curiosæ.

Percunctatorem fugito: nam garrulus idem est.

Curiositas quid sit.

Nam & Plutarchus in libro,cui titulus est,de vitanda curiositate, Est (inquit) curiositas paralysis,ac tabes,renudatióque rerum non efferendarum. Itaque id fieri, vt multa cognoscendi studium,comitetur garrulitatis vitium. Et Paulus 1. ad Timotheum 5. has in mulieribus iungit, cùm dicit verbosæ, ac curiosæ, loquentes quæ non oportet. Quem locum enarrans Chrysostomus,asserit curiositatem impudentiæ singularis potissimum esse argumentum. Posteà autem in luxuria ostendemus mulieres esse admodum,ac præ maribus impudentes. Ex quo etiam illud consentaneum est,eas esse non modicum curiosas. Cui etiam adstipulatur, quod ipse Plutarchus in eodem libro de curiositate scribit, Adulterium esse curiositatem alienæ voluptatis.

35 ¶Porrò huius muliebris curiositatis exemplum memorabile nobis reliquit Dyna Iacob

Iacob ac Lyæ filia, Geneſ.c.34.Sed multò memorabilius, atque pernicioſius, Eua illa prima parens, quam curioſitas ipſa, vt multis placet, eò duxit, vt præceptum Dei.O.M.tranſgrederetur, Gen.3.c. Et vt de ethnicis hiſtoriis aliquid etiam depromamus, Io Inachi Argiuorum regis filia, cùm nimia curioſitate iuiſſet cum aliis multis fœminis ſpeculatum naues Phœnicum mercimoniis onuſtas, quinto quàm appuliſſent die, ipſa Io rapta ab illis fuit, & in Aegyptum delata. De quo Herodotus ſtatim circa initia libr.1. Muſarum. Ad hanc quoque mulierum curioſitatem alludit illud Theocriti in Syracuſiis: *Eua quoque.* *Io item.*

Πάντα γυναῖκες ἴσαντι, καὶ ὡς Ζεὺς ἀγάγεθ' Ἥραν. Id eſt ad verbum:

Omnia mulieres norunt, & quomodo Iupiter duxit Iunonem.

Ita autem vertit Eraſmus:

Nouit fœmineum genus omnia, nouit & illud,
Iunonem quo pacto duxit Iuppiter olim.

Nam hæc & ſimilia dici ſolebant in curioſos, omnia inueſtigare ſolitos. Plautus in Trinummo:

Sciant id, quod in aurem Rex dixerit reginæ: ſciunt, quòd
Iuno fabulata ſit cum Ioue. &c.

36 ¶Adeò autem ambitioſæ ſunt, & dominationis, imperiíque cupidæ, vt nec propriis quidem liberis parcant, modò imperent. Cùm Polydectes Lycurgi frater natu grandior, Spartanorum Rex deceſsiſſet, relicta vxore prægnante, Lycurgus illius frater, qui id ignorabat, regnare cœpit: ſed poſteaquam reſciuit, regnum declarauit eſſe pueri, ſi mas foret. At mulier clanculùm Lycurgum acceſſit, verbáque de puero perdendo, quò illi Spartæ imperanti nuberet, facit: id tamen non admiſit Lycurgus, ſed cautè ac prudenter prouidit, ne id fieret. Autor Plutarchus in Lycurgo. Vt iam quis non miretur, ſi Seuerus Cecinna apud Tacitum lib.3. pronuntiauit, ambitioſum eſſe, atque poteſtatis auidum genus mulierum: quod & nos alibi retulimus. Liuius lib.4. ſecundi belli Punici tradit, quòd cùm Hiero Syracuſanus inſpectis moribus Hierony. ſui nepotis, & ſucceſſoris in regno, voluiſſet liberas Syracuſas relinquere, ne ſub dominatu puerili per ludibrium bonis artibus partum formatúmque regnum interiret: huic conſilio ſumma ope obſtitere filiæ, nomen regium penes puerum futurum ratæ, regimen rerum omnium penes ſe, viróſque ſuos Andromodorum, & Zoilum. Plutarchus autem, illo lib. de Tranquillitate animi, ſcribit ambitionem plerunque Gynæceum mulierum irrepere. *Fœmina ambitioſa. Lycurgus.*

37 ¶Et idem quoque de inani gloria dicit ipſe Plutarchus in eodem loco. Sed & de ea priuatim loquens Diuus Chryſoſtomus, Vane (ait) glorioſum omne genus hominum eſt, vt ita dicam, maximè autem muliebre. Ibi enim loquitur de vana, & inani gloria, vt ex præcedentibus intelligi facilè poteſt. Sed & idem alibi, videlicet in Epiſtolam Pauli ad Epheſios, Homilia 13. Habent (inquit) mulieres in ſe quoddam vanæ gloriæ ſtudium. *Fœmina vana gloria ſtudioſa.*

38 ¶Iactantiam autem mulierum quis ignorat? cùm & iam à multis ſeculis ceſſerit in prouerbium, *σαυτὴν ἐπαινεῖς, ὥσπερ Ἀστυδάμας, γύναι.* id eſt, Teipſam laudas, perinde ac Aſtydamas, mulier. Eſt enim mulieribus peculiare ac genuinum, ſeſe impendiò atque inceſſanter laudare, iactaréque: ex quo id adagium ortum ſcribit Euſtathius interpres Homeri, cuius etiam meminit Zenodotus in Prouerbiorum collectaneis. Quanquam ſunt qui id aliò referant. *Fœmina iactabunda. Prouerbium.*

39 ¶Nec minùs nota eſt mulierum pertinacia, iis potiſsimum qui vxores experti ſunt, quibus ſunt eius rei domeſtica quotidianáque propè exempla: vt non iam opus ſit Pogij hiſtoriam recenſere, de muliere, quæ cum virum aliquando pediculoſum vocaſſet, nec quibuſcunque verberibus, vt eam contumeliam retractaret adduci potuiſſet, quoniam quò magis cædebatur, eò vocaliùs pertinaciúſque pe- *Fœmina pertinacia.*

diculosum vocaret:vir tandem verberando lassus vxorem in puteum demisit, immersurum suffocaturúmque se illam minitans,nisi huiusmodi verbis abstineret.At illa instantiùs perstabat ,etiam ad mentum vsque immersa. Cuius rei indignitate motus vir,in puteum illam adusque verticem coniecit. Verùm illa cùm loqui non posset,aqua præpediente,manibus supra caput sublatis,vngulisque vtriusque pollicis inuicem coniunctis,tanquam pediculos interimeret,quod verbis non poterat, signo gestúque pediculos marito obiiciebat.Tanta est mulierum pertinacia,vt mori malint,quàm ex sententia decedere.Vt non admodum mirandum sit, si Iustinus lib.20.contumaces fœminarum animos esse scripsit.Quò etiam spectat illud Euripidis in Oedipo,apud Stobæum Serm.71.

Contumaces animi mulierum.

Ἄλλων δὲ πάντων δυσμαχώτατον γυνή.

Aliarum porrò rerum omnium inexpugnabilißima est mulier.

Cui consentiens Aristophanes in Lysistrata:

Οὐδ'ἐν ἔστι θηρίον γυναικὸς ἀμαχώτερον.

Nulla est fera muliere inexpugnabilior.

Id quod ad robur pertinere non potest:quandoquidem mulieri non tantum robur inest,vt viro:sed ad pretinaciam illam mulierum verè inexpugnabilem.

40 ❡De contentione autem mulierum,habemus Homeri testimonium,qui in contentionis cuiuspiam maximæ propriam imaginem ac similitudinem mulieres protulit in medium lib.20.Iliados:

Fœmina contentiosa.

Ἀλλὰ τίν ἔριδας καὶ νείκεα νῶιν ἀνάγκη
Νεικεῖν ἀλλήλοισιν ἐναντίον, ὥστε γυναῖκας,
Αἵ τε χολωσάμεναι ἔριδος πέρι θυμοβόροιο
Νεικεῦσ' ἀλλήλῃσι μέσην ἐς ἀγυιὰν ἰοῦσαι
Πόλλ' ἐτεά τε, καὶ οὐκί. χόλος δέ τε καὶ τὰ κελεύει. Id est, ad verbum:

Sed cur lites ac contentiones nobis necessitas
Contendere nobis contrà,sicuti mulieres,
Quæ iratæ ira valde animi voratrice
Contendunt inuicem,mediam in viam euntes.
Multa veráque,& non.Ira autem & hæc dicere iubet.

Nec absimiliter Quintus Cincinnatus apud Liuium lib.3.Sedemus(inquit)desides domi mulierum ritu altercantes inter nos.Sed & huc referri potest illud Terent.in Eunucho,à nobis alio in loco citatum,

Noui ingenium mulierum,
Nolunt,vbi velis:vbi non velis,cupiunt vltrò.

41 ❡Porrò nulla penè alia re magis gaudent mulieres , quàm libertate , & vt grauiter pronuntiauit Porcius ille Cato Censorius apud Liuium lib.34.Omnium rerum libertatem,imò licentiam(si vera dicere volumus)desiderāt. Quod & è nostris vsurpauit Lucas Pen.in l.1.col.1.in fi.C.de mulie.& in quo loco.libro 10. Sed & Diuus Chrysostomus in 3.lib.de Sacerdotio , asserit viduas tum paupertatis, tum ætatis, tum sexus nomine immodicam sibi libertatem vsurpare.

Fœmina libertatis cupida.

42 ❡Impatientissimas quoque omnium rerum esse fœminas vel suapte natura, docet Seruius Honoratus,qui interpretans illud Virgilij,lib.9.Aeneidos,

Fœmina impatientissima.

Euolat infelix,& fœmineo vlulatu
Scissa comam muros amens,atque agmina cursu
Prima petit.–

Exponit illud fœmineo,id est,impatienti,in id quoque referens illud eiusdem Virgilij lib.11.Aeneidos,

Fœmineo prædæ,& spoliorum ardebat amore.

43 ❡Quod ad Auaritiam verò,quæ in secundum locum adsciscitur, pertinet, nemo vnquam

vnquam non exploratissimum habuit, huic malo mulieres esse, veluti sexus vitio, deditissimas. Mulierum genus, ait Cicero libro 1 de Inuentione, auarum. Accursius autem auarissimum dicit, quasi non satis esset dicere auarum, idque non semel, sed sæpius, videlicet in l. Nesennius. in verbo, ex contrario. D. de nego. gestis. & in l. sed si ego. in glo. vlti. D. ad S.C. Vellei. & in glo. vlti. C. eo. ti. & in l. quæ dotis. in glo. 1. in prin. & ibi Bar. in 1. oppo. D. sol. matr. & in l. 2. in verbo, ætatis. C. de his qui ven. æta. impe. & in l. si à sponso. C. de dona. ante nup. vbi Cyn. solus omnium reclamat. Bald. verò cum glo. sentiens, dicit vice miraculi haberi, cum mulier donat. Et ipsum Accursium secutus Bar. consi. 124. punctus quæstionis talis est, Domina P. & cõsi. 127. quidam fratres, ante fin. & in disputa. incip. mulier habens amplum matrimonium. col. 2. versi. quintò probo. & Bal. aut, quod magis puto, alius inter consi. illius consil. 366. ad euidentiam. col. 2. li. 2. & ipse Bal. consi. 263. factum sic proponitur, Domina Bartholina. col. vl. li. 3. Pe. Anc. in c. indemnitatibus. in prin. in 4. not. de elect. lib. 6. & consi. 339. pro maiori intelligentia. col. 3. versi. tertio, quia simile est, & consi. 434. ex narratis. col. 2. Ro. in l. vlti. col. 10. versi. nec obstat l. Titia. C. de pact. & consi. 102. super eo quod primò quæritur, ad fi. Pau. Ca. consi. 385. siue dicamus, colum. 2. lib. 1. & consi. 377. ad primum videtur dicendum, col. vlt. lib. 2. & Fulg. consi. 79. quidam nomine Britinus. col. vlt. & inter consi. Fran. Cur. senioris, consi. 34. tenor consuetudinis. li. 4. Alex. consi. 42. super præmissa. col. 1. li. 1. Corne. consi. 282. circa primum. col. 4. in litera o. li. 1. & consi. 139. ad euidentiam. col. pe. li. 4. Bened. Cap. consi. 81. punctus domina Blesia. col. vlti. Soci. consi. 214. in causa Onofrij. col. vlti. li. 2. & consi. 75. difficultatem. col. 3. li. 3. & consi. 28. in causa vertente. col. 7. versic. secunda præsumptione, lib. 4. vbi & hoc dicit, monstrosum esse, mulierem velle donare. & Card. Alex. in §. fœmina. tit. per quos fiat inuest. & Doctores vbique.

Fœmina auaritia deditissima.

Mulierē donare, vice miraculi est.

44 ¶ Quibus succinit tex. in d. l. sed si ego. in fi. & in d. l. si à sponso. vbi scribitur, rarò accidere, vt mulier donet. & in l. si stipulata. D. de dona. inter vir. & vxor. vbi item traditur, contra sexus naturam esse, vt mulier largiatur. & in §. quoniam. & ibi gloss. in verbo, maximè. in auth. de nup. Et quod ab Anto. proditũ est cõsi. 45. domina Orabilis. col. 1. liberalitatem repugnare naturæ mulierũ, eásque præsumi seductas atque circumuentas, si quicquam largiantur. quod & sequitur Soci. consi. 10. in facto præsupponitur. col. 4. versi. confirmatur. lib. 3. Et Fran. Purpu. in l. cùm quid. col. 18. versic. secundò limitetis. D. si cer. pe. Licet (ait) multæ sint coniecturæ donationis, illic à Bart. & alijs descriptæ, tamen non procedunt in muliere, quæ suapte natura auara est, nec facilè donat. quæ præsumptio tollit alias coniecturas, per l. diuus. D. de in int. resti. & idẽ ante eum voluit Barb. consi. 16. clementissimi. col. vlt. lib. 1. & Steph. Bertran. consi. 141. Christi, &c. viso casu in 1. dubio. li. 1. Et hac fortassis ratione sancitũ est nostris legibus, satius esse magistratus Romanos in suas prouincias proficisci sine vxoribus. l. obseruare. §. proficisci. D. de offi. procons. ne videlicet vxores ipsæ sua immodica rapacitate, & auaritia prouinciales dispolient. Cuius tamen rei originem si quis scire desideret, legat Cornelium Tacitum lib. 3.

De eadem re.

Cur Romani magistratus in suas prouincias sine vxoribus proficisci iubentur.

45 ¶ Nec hinc abhorret, quod apud Platonem lib. 5 de Republica monet Socrates, ne victores mortuos spolient, præter arma. Nam cogitationis (inquit) auaræ, muliebris, ac vilis esse videtur, cadauer expoliare. Ex quo & illud Virgilij suprà à nobis relatum lib. 11. Aeneidos,

De eadem re.

Fœmineo prædæ, & spoliorum ardebat amore.

Aristoteles quoque Stagiritanus, qui arcana naturæ reserauit, exq; eius promptuariis rerum causas deprompsit, scribit, auaritiam in senibus, sexúque fœmineo peculiariter, & domesticè debacchari, & inualescere, eiúsque rei rationem reddit. Sed & Seneca lib. 2. Declamationum, Muliebrium (ait) vitiorum fundamentũ auaritia est. Diuus quoque Basilius in diuites auaros, sermone 2. Nullus (inquit) concupiscentiæ muliebri satis thesaurus, non si fluminibus fluxerit. Alter Diuus Augustinus de Sermone Domini in monte, tradit, fœminas viris pecuniarum esse auidiores.

46 ¶Donatus doctissimus Terentij interpres, illud ipsius Terentij in Eunucho, Accede ad ignem hunc, ad auaritiam mulierum, præsertim meretricum, refert, quæ auidæ sunt, & auaræ, vt ignis alimentorum. Et quanquam scio, ignem non inepte ad auaritiam referri posse, cùm & is veluti peculiari epitheto Auarus dicatur à Propertio, lib. 2. Elegia 29.

De eadem re.

Et quæcunque erat in numero Romana puella
Occidit: has omnes ignis auarus habet.

Et Auidus, Ouidio lib. 2. Metamorpho.

Saucius hirsutis auidum de crinibus ignem
Excutit -

Iterúmque in epistola Phædræ ad Hippolytum:

Adsit, & vt nostras auido fouet igne medullas,
Figat sic animos in mea vota tuos.

Tamen non mihi persuadere possum, Terentium ad auaritiam respexisse, sed ad libidinem, cùm mox verbis illis, Accede ad ignem hunc, ea subiciat, Iã calesces plus satis. Sed vt redeamus, Artemidorus Daldianus de Somniorum interpretatione, lib. 4. c. 5. tradit fœminas, vti ornatus, ita & diuitiarum esse admodũ studiosas: vt & nos alibi diximus. Nec in ea re desunt recentiorum scriptorum testimonia. Mantuanus enim Ecloga 4. mores mulierum graphicè describens ita habet:

Improba, auara, rapax. -

Faustus quoque Forolidiensis in lib. Elegiarum,

Fœmina si nescis, solos petit improba nummos,
Fœmina per cunctum surgit auara nefas.

47 ¶Hinc fit, vt inter cæteras auaritiæ filias Diuus Gregorius, & qui eum sequuntur recentiores Theologi, fraudem, fallaciam, perfidiam, periuriũ reponunt. addit Isidorus & mendacium. Ideo mulieres, quas huiusmodi filiarum parenti auaritiæ obnoxias esse iam liquet, ipsas quoque filias, ne à matre desciuisse videantur, miro cõplectũtur amore, ac ne latum quidem vnguem ab eis discedunt. Nam, vt de primis priùs loquamur, Quis nescit fœminas dolos, decipulas, fraudes, fallacias suo veluti iure sibi vendicare? Quas ideò Apuleius lib. 9. Metamor. appellat familiares fœminarum artes. Refert Iosephus in lib. Antiquitatum 5. c. 17. cùm Sãsonis vxor Philisthæis reserasset ænigma illud de Leone & apũ mellificatione, quod illis Sãson proposuerat interpretandum, exclamasse Samsonem, Nihil est dolosius fœmina. Propertius lib. 2. ad amicam, ita in hanc sententiam scribit:

Mulieres fraudulẽta, fallaces, dolosa.

Sed vobis facile est verba, & componere fraudes,
Hoc vnum didicit fœmina semper opus.

Et Ouidius lib. 2. de Remedio amoris:

At tu nec voces (quid enim fallacius illis?)
Crede, nec æternos pondus habere Deos.

Plautus in Milite, inter mores mulierum perfidiam reponit, & fraudulentiam. Seneca quoque in Agamemnone:

Tecum ipsa nunc euolue fœmineos dolos.

Et in Octauia:

Mulier, dedit natura cui pronum malo
Animum, ad nocendum pectus instruit dolis.

Et in Hippolyto:

Instruitur omnis fraude fœminea dolus.

Quam sententiam citat è nostris Barb. in repe. l. cùm acutissimi. col. 52. versi. tu pondera. C. de fideicom. & consi. 54. illud afferam in medium, col. 9. versi. venio nunc ad vxorem. lib. 1. & iterum consi. 8. illud afferam in medium, col. 5. lib. 4. & inter consi. Fran. Cur. senioris, consi. 67. sapienter optimus. col. 4.

48 ¶Alter Poëta, sed Græcus, Euripides in Danaë, apud Stobæum Serm. 71.

De eadem re.

ἓν γάρ τις αὐτὸς, ὡς γυναιξὶ μὲν τέχνας
Μέλλουσι λόγχῃ δ' ἄνδρας εὐστοχώτεροι.

Εἰ γάρ

Εἰ γὰρ δόλοισιν ἦν τὸ νικητήριον,
Ἡμᾶς ἂν ἀνδρῶν εἴχομεν τυραννίδα.
Sic enim dici solet, mulieribus artes
Curæ esse, viros autem iaculandi peritiores.
Nam si dolis victoriam nancisci liceret,
Nos sanè viris imperaremus.
Et in Andromache:
Πολλὰς ἂν εὕροις μηχανάς, γυνὴ γὰρ εἶ.
Multas inuenire queas fraudes, mulier enim es.
Idem in Hippolyto ita facit loquentem mulierem quampiam:
Ἦ τἄρ' ἂν ὀψέ γ' ἄνδρες ἐξεύροιεν ἄν,
Εἰ μὴ γυναῖκες μηχανὰς εὑρήσομεν.
Profectò vtique viri serò inuenirent,
Nisi mulieres fraudes inueniremus.
Et in Iphigenia in Tauris:
Δειναὶ γὰρ αἱ γυναῖκες εὑρίσκειν τέχνας.
Ingeniosæ enim mulieres ad inueniendum fraudes.
Alter Poëta Græcus Aristophanes, in Comœdia, cui titulus est, ἐκκλησιάζουσαι, id est, Concionantes, de ipsis fœminis loquens:
Αὗται γὰρ εἰσιν ἐξαπατᾶν εἰθισμέναι.
Ipsæ enim sunt decipere consuetæ.

49 ¶Aeschines Socraticus, Poëta Satyricus, Ionicas omnes fœminas vocabat ἀλώπεκας, id est, vulpinas, siue fraudulentas, vt vulpes. Codrus & Orator, & Poëta Latinus inter recentiores festiuissimus, hoc nobis epigramma reliquit:
Sydera non tot habet cœlum, nec flumina pisces,
Quot scelerata gerit fœmina mente dolos.
Et alter eiusdem temporis Poëta, Faustus in distichis:
Cuncta sub astrigero regnantia crimina cœlo
Nutrit in æternos fœmina nata dolos.
Ex rerum autem naturæ scriptoribus, Auicenna in ipso statim ingressu libri noni de Animalibus, c.1. & ex eius autoritate Albertus Magnus, libr. eiusdem titu.8.c.1. rescripserunt fœminas esse fraudulentas, fraudisque capaces magis, quàm masculos. Solomon autem Prouerb.5. Ne intenderis (ait) fallaciæ mulieris.

50 ¶Propterea non absre scribit Hesiodus in eo opere, cui est titulus, Opera & dies: *Mulieribus non fidendũ.*
Ὃς δὲ γυναικὶ πέποιθε, πέποιθ' ὅγε φιλήταισι. Id est,
Qui mulieri confidit, confidit & is deceptoribus.
Ideo & Euripides in Supplicibus:
-Πιστεύειν δὲ χρὴ
Γυναικὶ μηδέν', ὅστις εὖ φρονεῖ βροτῶν.
-Credere autem debet
Mulieri nunquam, quisquis bene sapit mortalium.
Alibi enim ipse Hesiodus scribit, Frondibus hærere, qui confidit mulieri. Tibullus quoque Elegiacorum Poëtarum facile princeps:
At crudele genus, nec fidum fœmina nomen. Hinc Græcus est Menandri versiculus:
Ἐν γὰρ γυναιξὶ πίστιν οὐκ ἔστ' ἰδεῖν. Id est,
In fœminis fidem videre non est. Et alter eiusdem,
Ἔργον γυναικὸς ἐκ λόγου πίστιν λαβεῖν.
Difficile, mulieris ex sermone fidem accipere. Sed & ille:
Γυναικὶ μὴ πίστευε τὸν σὸν αὐτοῦ βίον.
Mulieri ne crede tui ipsius vitam. Cui accedit illud Ecclesiastici 33.
Mulieri ne des potestatem super te in vita tua. Alius quoque ipsius Menandri:
Ὡς ἔστ' ἄπιστον ἡ γυναικεία φύσις. Id est:

Quàm est infida muliebris natura! Ille autem apud Diogenianum:

γυναικὶ μὴ πίστευε, μηδ᾽ ἂν ἀποθάνῃ.

Ne fidem habeas nec emorienti fœminæ.

Et Pylades apud Euripidem in Oreste:

Σίγα νυῦ, ὡς γυναιξὶ πιστεύω βραχύ. Id est, ad verbum:

Tace modò, nam mulieribus fido parum.

Et idem autor in Iphigenia in Tauris:

ὁρᾶτ᾽, ἄπιστον ὡς γυναικεῖον γένος.

Videte, vt perfidum muliebre genus.

Prouerbium. Iosephus item libro Antiquitatum 17. c. vlt. refert, Alexandrum Herodis filium iam defunctum Glaphyræ vxori suæ in somnis apparuisse, illique huiusmodi prouerbiũ obiecisse, Fidem mulieribus non habendam. Sed & apud Saxonem cognomento Grammaticũ libro septimo historiæ Danicæ, Signe fœmina dubitat, an vllus sit apud fœminam fidei locus. Ait enim:

Nullum puto votum futurum certius,

Si quid fœminea vox fidei gerit.

51 *Dolus, an in mulieribus p̃sumatur, & quomodo.* ¶ Itaq; nescio, an verum dixerit Accursius in l. vbi. D. de eden. quòd dolus non præsumitur, ac ne lata quidem culpa in muliere. quã glo. tamen sequuntur omnes Docto. ibi. & Bal. in l. vl. in prin. in 3. q. C. de iure delib. & in l. precibus. col. 5. versi. quid ergo si petiit. C. de impub. & aliis subst. vbi per eam dicit, quòd in muliere non præsumitur dolus, sed potiùs bona fides: quia naturalis ratio, & sexus imbecillitas hanc opinionem, siue coniecturam inducit. & idem Bal. in l. quicunque. col. 4. versic. & in summa. C. de ser. fugi. vbi per eam dicit, quòd si statutum punit dolum præsumptum, mitiùs agitur cum fœmina. Dicit tamen, quòd si statutum punit abusionem, punitur sicut masculus: quia in fœmina semper est abusio maior. Et rursus idem Bald. in l. omnia. §. item solent. D. de offic. præfecti vrb. in 1 lect. & in c. cùm contingat. in 9. membro, extrà de iureiur. & Franc. Are. in l. quòd vxor. circa medium. D. de acquiren. poss. Philip. Decius consil. 203. vt vera resolutio. col. 2. Cui concinit & quod dicit idem Bald. in rub. C. de rerum permu. simplicitatem præsumi in muliere: & in l. cùm allegas. col. 2. versi. sed hîc dubitatur. C. de vsur. quòd in mulieribus non præsumitur fraudis consilium, per gloss. ibi. quæ illud dicit de ignorantibus ius. Ex quo potes intelligere, hoc tantùm procedere, cùm quæritur, an quicquam sit factum in fraudem legum. Nam cùm mulier leges ignoret, non potest videri fecisse in fraudem earum, nisi alia suadeant. In cæteris verò crediderim plus fraudis, dolíve inesse mulieribus, quàm masculis, vt ex iis constat, quæ diximus. Et huic nostræ sententiæ succinit Statius, qui dolos fœmineos peculiari epitheto appellat lib. 1. Achilleidos:

Quò rapis ingentem magni Chironis alumnum

Fœmineis, Nereï, dolis?

52 *Mulieres mendaces.* ¶ Nec minùs perspicuum est, quod de mendacio, & periurio diximus. Aristoteles testis est, & eius simia Auicenna. vterque lib. 9. Animalium, cap. 1. & Albertus libro 8. de Animalibus, c. item 1. mulieres suapte natura esse mẽdaces, multò magis, quàm viros. Et hoc quoque e nostris affirmat Barb. in d. consi. 54. colum. 11. versi. capio nunc non mulierem lib. 1. dicitque ex hoc, quòd id quod dicimus, standum esse dicto boni viri, vt voluit glo. in l. Titio fundus. D. de condi. & demonst. & alia quæ allegat, intelligendum est, certè in viris, non etiã in fœminis. Quibus etiam concinit, quod scribit Ouidius lib. Eleg. 2 inuitans amicam, vt ad rura sua veniat:

Verba puellarum foliјs leuiora caducis,

Irritáqua, vt visum est, ventus & aura ferunt.

Ideo Euripides in Hippolyto:

Θνητοῖσι ἤχαιρε ἐς τὸ λῷστον φρονεῖν

γυναικὶ πείθου μηδὲ τ᾽ ἀληθῆ κλύων.

Id est, ex versione Conradi Gesneri:

Consi

Consilium tibi, Theseu, optimum do,
Mulieri ne credas, quamuis vera audiens. Et Menander:
ἐν πᾶσιν οὐδ' ἀληθὲς οὐδὲ ἓν λέγει γυνή.
Non admodum solet quicquam veri dicere mulier.

53 ¶ Quam rem quoque comprobat Aegyptiaca fabula. Mulier quæpiam cum filio iuxta Nili ripam ambulabat: ei crocodilus filium abstulit, redditurum se dicēs, si verum mulier diceret (sunt enim fermè mulieres vanidicæ, & mendaciloquę) tum illa negauit fore, vt verum diceret, atque ob id æquum aiebat reddi, cùm vera dixisset. Authores Lucianus in Dialogo, cui titulum fecit, Vitarum venditiones, & Doxapater Aphthonij Græcus enarrator. Idq; nonnihil attigit Quintil. li. 1. c. 15. cùm de crocodilite loquitur. Antonius Codrus Vrseus, quem nuper citauimus, in eo sermone, quem de mēdaci hominū vita lepidissime, vt cætera conscripsit, vt mulieres etiā rusticas mendaces esse comprobaret, historiam narrat sane tam ridiculam, vt vel Heraclitum ridere compellat. Eam si quis scire cupiat, locum habet iam notum. *De eadem re.*

54 ¶ De periurio autem satis constat ex eo, quod Sceledrus Plautinus, cum Philocomasium mulier, quod iurauerat, facere recusasset (ait) Muliebri fecisti fide. Et apud eundem Amphitryo: *Mulieres iusiurandi contemptrices.*
Mulier es, audacter iuras. Et quod scribit Propertius lib. 2.
Hoc perdit miseras, hoc perdidit ante puellas:
Quicquid iurarunt, ventus & vnda rapit.
In hanc sententiam Græcorum est Senarius,
Τὸν γὰρ γυναικὸς ὅρκον εἰς οἶνον γράφω, Id est:
Mulieris iusiurandum in vino scribo.
Quem ita quoque extulit Xenarchus in Pentathlo apud Athenæum libro 10.
ὅρκον δ' ἐγὼ γυναικὸς εἰς οἶνον γράφω.
Antiqui enim res prorsus irritas, futiles, euanidas in vino & aqua scriptas, scribendásve dicebant. quod planè insinuat ille Senarius:
Ἀνδρῶν δὲ φαύλων ὅρκον εἰς ὕδωρ γράφε. Id est:
Hominum improborum inscribe iuramentum aquæ. Et illud Catulli,
Mulier cupido quod dicit amanti,
In vento & rapida scribere oportet aqua.
Huius autem moris, natura insiti fœminis, planè conscia lena Ouidiana ita puellam monet, libro primo Amorum, Eleg. 8.
Nec si quem fallas, tu periurare timeto. Idem Naso lib. 3. eiusdem operis:
Scilicet æterni falsum iurare puellis
Dij quoque concedunt.—
Est & apud Græcos prouerbialis versus, quo significatur, nihil esse stultius mulierum iuramento: *Prouerbium.*
Γυναικὸς ὀμνυούσης, γελᾷ οὐρανός. Id est:
Muliere iurante, ridet cælum.

55 ¶ Nec id muliebre vitium latuit Imperatorem nostrum, in authent. de nupt. §. quæ verò nūc sequitur. vbi dicit, quod in mulieribus omnino periurium sit promptum. Ideóque illic Iuliam Miscellam Legem abrogat, quæ à mulieribus quoddam iuramentum in eo casu exigebat. Sed & in eandem rem est tex. in auth. vt iune prohibit. mat. §. quia verò multam. vbi, quoniam compertum habebat Imperator, mulieres penè toties peierare, quoties iureiurando quicquam asserunt, aut pollicentur, ideò, vt periurij tollatur occasio, aliam quandam veterem constitutionem abrogat, quæ & à mulieribus quoque iusiurandum exigebat. Idq; optimo iure: quia cum est verisimilis præsumptio, aliquem peieraturum, nunquam est ei deferendum iuramētum etiam oneris, vt est tex. no. in c. clericos. extra de cohab. cleri. secundùm Panor. in c. quæstioni. & ibi etiam Philip. Franc. in fi. extrà de appel. *Mulieribus iusiurandū nō esse exigendū.*

Mulieres in plerisque casibus nō sunt testes idoneæ.

Vt in testamēto.

56 ¶Itaque cùm mulieres sint eiusmodi, nulláque res magis repugnet fidei, quàm mēdacium, dolus, periurium, & cætera id genus: ideo nostri Iurisconsulti (siue iura Cæsarea respicias, siue Pontificia) non satis confisi de mulierum fide, minùs eis credi voluerunt, quàm maribus. Nam quamuis istis semper credatur, & quidem plenè, nisi aliud sit quippiam, quod eorum fidem aut minuat, aut etiam tollat: fœminis tamen plerunq; omnino non creditur, ob id duntaxat, quòd sunt fœminæ. Id quod videre licet ex eo primùm, quòd in testamento non admittuntur in testes. l. qui testamento. §. mulier. D. de testa. & Insti. eo. tit. §. testes, vbi Accursius dicit huiusce rei rationem depromi ex l. vl. C. de fideicom. Nempe propter suspicionem falsitatis, quasi minus sit fidei in fœmina, quàm in viro; vt etiā annotat ex ea glos. Card. Alex. in c. 1. §. & quia. col. 11. versi. & pro hoc facit. tit. de his, qui feud. dare poss. Et vt scribit Antiphon apud Stobæum Sermo. 25.

Ὁ ἀξιῶν τὸν ὅρκον ὑπὸ πονηροῦ, μαίνεται.
Τοὐναντίον γὰρ νῦν ποιοῦσιν οἱ θεοί.
Ἐὰν ἐπιορκήσῃ τις, αὐτὸς ἐνθέως
ὁ δοὺς τὸν ὅρκον, εὐθέως ἐμβρόντητος.
Οἶμαι δικαίως ὅτι πεπίστευκε κακῶς.
Qui exigit iusiurandum à scelerato, insanit.
E diuerso enim nunc faciunt Dij:
Nam si peierauit quis, ipse confestim
Qui exegit iusiurandum, fit attonitus.
Nimirum iustè, quoniam credidit peruerso.

Etiam de iure canonico.

At nō in legatis quidem ad pias causas,

57 ¶Idq; etiam obtinet de Iure Canonico, vt latè per Alex. cons. 70. viso cōsilio, col. 5. versi. venio ad illud. lib. 2. & iterum consil. 84. viso themate. col. 2. eo. lib. 2. & quos mox subiiciemus. Nam sunt plurimi, qui dicunt id procedere etiam in legatis ad pias causas, & in his Specul. tit. de testa. §. 1. versi. itē quòd est mulier. iuncto versic. seq. & Collec. in c. cum esses. de testa. Fed. Senen. consil. 217. factum est tale, quidam nomine P. in fi. & Ro. qui vnum hunc citat, in repe. authent. similiter. in 16. speciali vltimarum voluntatum. C. ad leg. falci. per tex. in c. relatum. ibi, testibus legitimis. extrà de testa. & aliis quibusdam rationibus. Benedic. Cap. consi. 75. punctus, Iacobus. col. 7. versi. ad idem. li. 3. Barb. in d. c. relatum. & consi. 58. clementissimi. col. antepen. lib. 1. & consi. 38. difficile est. col. 8. lib. 3. & Soci. qui tamen dubitat, consi. 92. in causa domini Antonij. col. 2. versi. quinimo disputatur, lib. 3. Quam opinio. confirmat, quod tradit Bal. consi. 264. ad euidentiam. in fi. libr. 5. quòd licèt in testamentis sufficiant duo testes, debēt tamen esse omni exceptione maiores, ac ne leui quidem macula aspersi. At mulieres non esse huiusmodi, tenent nonnulli, quos videbis infrà numero 73. incip. non temere.

Qui contrarium tenent.

58 ¶Sunt tamen & alij, qui contrarium tenuerunt, scilicet mulieres esse testes idoneas in hisce testamentis ad pias causas, & ij quidem maiore numero, ne autoritate dicam, videlicet. Bal. in l. j. ante fi. in lec. & iterū in repe. col. 14. versic. ostenso de principalibus personis. C. de sacro. eccl. & consi. 196. licet regulariter. lib. 5. & consi. 230. testamentum. eo. lib. 5. vbi tamen dicit, id esse dubium. Angelus consi. 233. in causa prædicta, col. 1. Petr. Anchar. in dicto c. cùm esses. in iij. not. & ibi etiam Panor. col. 1. & iterum vl. de testa. idē Panor. in d. c. relatum. col. 1. extrà cod. tit. Pet. Belluga in Speculo principum. rub. 17. versi. videamus. col. penul. vbi tamē nutat. Paul. Castr. consi. 327. dubiū facit. lib. 1. & cons. 456. visis & examinatis. eo. li. 1. Alex. cōsi. 177. viso themate. col. 2. versi. & licèt dominus. li. 2. & cōsi. 105. viso ac diligenter. col. 4. versi. secundò respondeo. lib. 4. & cōsi. 102 super primo. col. 2. vers. circa secundum. lib. 7. Corne. consi. 261. in hac cōsultatione. col. 1. lib. 1. & cōsi. 168. in præsenti, col. 3. li. 3. & cōsi. 215. videtur prima facie. col. 3. vers. nec obstat, si dicatur. eo. li. 2. & Soc. si is est, sibi contrarius, in tract. fallentiarū, reg. 330. in 36. priuilegio. Lanfran. Oria. in repe. c. quoniā contra falsam. in verbo, testes. versi. & primò quæritur. ibi, inter liberos, & ibi quoque Fely. & Philip. Deci. extrà, de probati. Calca. cōsi. 13. pro patre

negat

negatiua.col.3.versi.vndecimò quia mulier. Iason in l.hac consultissima.in princip. col.vlti.C.de testa.Fely.in c.quoniam.quod est 3.col.3.versicu.quid autem in testamento.& ibi etiam Philippus Dec.col.2.versic.retenta communi.de testib. & idem Philip.Dec.in d.l.fœminæ.char.4.in paruis,versi.similiter.D.de reg.iur.

59 ¶Illud autem inter omnes conuenit, mulieres ipsas esse testes idoneas in testamentis inter liberos,vt placuisse video glo.in §.& quod sæpe.in auth.de trien.& semiss. & in l.vlti.C.famil.ercis.& in authen.quod sine.& ibi Bal.qui eius rei rationem reddit.C.de testamen.& Bar.& alij in d.l.hac cõsultissima.§.ex imperfecto.C.de testa. Imo in d.l.qui testamento.§.mulier.D.eo.tit.& in d.c.cùm esses.col.6. versicu. extra glo.quæric.extrà eo.tit.Fran.Arc.& Fely.qui alios concordantes affert in d.c.quoniam,quod est 3.extrà de testibus,vt ibi videre poteris, ne frustrà tempus teram in re non controuersa. *Mulieres testes idoneæ in testamẽtis inter liberos.*

60 ¶Sed nec in codicillis,nedum in testamentis, mulier est testis idonea, si credere volumus Philip.Dec.id ipsum audenter atque intrepidè tenenti,contra omnes vbique scribentes in d.l.fœminæ.char.4.versi.decimoquartò.D.de reg.iur.atque iterũ in d. c.quoniam.col.2.versi.tertiò restringitur.de testibus.aduersantibus(quod iam diximus)omnibus scribentibus,vt videre licet ex gloss.& omnibus in d.l.qui testamento.§.mulier.D.de testa.& in d.l.vlti.C.de codicil.& Bal.consil.8.licet mulieres.lib.5. *Qui contrarium tenent.*

61 ¶Neque in criminalibus,de Iure Canonico,per c.forus.& ibi expressè gloss.& Panor.de verb.sig.& in c.mulierem.33.q.6.vbi est glo.no. quòd testimonium mulieris, & infamis in criminalibus cõparantur.& glo.in c.ex eo.15.q.3.& glo.& docto.in d.c. quoniam.de testi.glo.in c.tam literis.in verbo,fœmina.eo.tit.Host.in summa, de testi.§ quis testis esse possit.Specu.tit.de procur.§.1.versi.7.in criminali testificatione. Alber.in d.l.qui testamẽto.§.mulier.col.1.D.de testa.Flor.in l.ex eo.D.de testi.Ioã. Pla.& Ange.Aret.in §.testes autem.Insti.de testa.Alex.consi.64.viso themate. post prin.li.1.quod errore impressorũ iterum repetitur in cõsi.176.li.2.& idem Alex.cõs. 24.animaduersis his.col.1.versi.4.quia nõ videtur.li.2.& alijs locis, de quibus cum paulò infrà citabimus. Et hoc quidẽ semper indubitatũ fuit.& nemo aduersatus est, ante Phil.Dec.qui in d.l.fœminæ.col.5.vers.16.& in d.c.quoniã.col.vl.de testi.sentit contrariũ,videlicet quòd etiã de Iure Cano. mulier sit in causis criminalibus testis idonea. Quibus aũt rationibus ad id æstimandũ trahatur,illic omnibus videre licet. *An in criminalibus,de iure Cano.*

62 ¶Sed neque etiam de Iure Ciuili,secundũ aliquorum opi.admittitur in causa capitali propter magnitudinẽ præiudicij,vt dicebat Iaco.Are.in l.qui testamento.§.mulier.D.de testa.quem refert Io.And.in addi.Spe.tit.de test.§.1.versi. itẽ quòd mulier. & Alber.Gand.qui illum sequitur in tract.Malefi.tit.de furibus.col.4.versicu.pone quæstionem de facto.& Oldra.consi.145.quęritur si testes.& Io.Fab.in d.§.testes.de testa.& Alex.consi.11.circa primũ dubium.col.pe.versi.respondi suprà.li.1.& consil. 99.in causa inquisitionis.col.penul.versi.secundus testis.eo.li.1.& Cepol.consi.causarum criminalium 32.quidam rustici.col.3.& Hippo.Marsi.in rep.d.l.vlt.C.de proba.char.8.& consi.18.protector.col.8.versi.vnũ tamen dico.& consi.22.gratia domini.col.4.& consi.59.diuino præsidio.col.2.versi.ex istis ergo.eo.lib.1.& consi.101.illumina quæso.col.1.& consi.130.conditor orbis.col.6.versic. item etiam vltra præmissa. Cui tamen opi.tota Legistarum cohors reclamat in d.§.mulier. atque etiam Cano.vt videre licet ex Panor.Fran.Arc.& Fely.in d.c.quoniam.de testibus. *Quid de iure ciuili.*

63 ¶Quare autem aliud sit in testamentis,& aliud in causis criminalibus, si quis scire desiderat, videat Aegid.Bellam.in c.dilecti.colum.8.versic.tertiò quæritur.extrà de arbit.Sed ita tamen, vt illud vnum nõ omittam, quod fortè nõ sine magna ratione scribit Matth.Affict.in cap.1.colum.vlti.nume.36.titu.qui testes sint necess. quòd licet mulier non possit esse testis in causa criminali: tamen honestæ matronę & bonæ

famæ testimonium in huiusmodi causa præferetur testimonio masculi malæ famæ. Idq; dicit voluisse Bar.in l.in multis.D.de statu homi.vbi tamen nihil tale comperi. Fely.& Philip.Dec.in d.c.quoniam.de testib.

64 *An in causis matrimonialibus,*

¶Ex eo autem quòd mulier haud dubiè in foro Ecclesiastico repellitur à testimonio in causis criminalibus,posset videri, eam quoque repelli debere in causis matrimonialibus,quæ criminalibus æquiparantur,vt not.in c.mulieri.extrà de iureiuran. Et voluit Alex.consi.143.quoniam abundè.circa mediũ,lib.2.& Maria.Soci.senior. consi.17.suprà dicta.sæpe in eod.consi.& Philip.Deci.consi.133.viso processu.colũ. 2.versi.ita etiam dicendum.Nam & hæ causæ matrimoniales graues & arduæ sunt, vt no.Specu.titu.de rescrip.præsen.§.ratione formæ.colum.10.versi.nunc igitur ad instructionem.& Bald.consi.122.qui vnus testis.lib.2.& Panor.post alios in c.si pro debilitate.in vlti.not.& ibi Philip.Deci.qui concord.adfert,extrà de offic.delega.& idem Decius consi.133.viso processu.col.1.in fi.& consi.163.in causa matrimoniali. col.5.versi.octauò opponitur.& consil.310.visis.colũ.1. Ideóque non est locus delationi iuramenti ad supplementum probationis,vt voluerunt glo.Hostien.Ioannes And.Imo & Panor.in d.c.mulieri.de iureiuran.Bal.in l.in bonæ fidei.col.2.versicu. item in causis criminalibus.C.de iureiur.Anto.in cap.vlti.extrà eo.titu. Paulus Castren.& Alexand.in l.3.in princip.D.eodem quoque titu.idem Alexan.d.consi.143. quoniam abundè.col.2.versi.secundò non est.lib.2.vbi ex hoc infert,easdem probationes in huiusmodi causa matrimoniali requiri,quas & in causa criminali. Verùm, ne hæsites,tex.est in contrarium apertissimus,scilicet testimoniũ muliebre in hisce causis matrimonialibus admitti,in cap.super eo.vbi id not.Hostien.in verbo, testimonium,& Panor.in 3.not.de testib.& voluit etiam Henri.Boh.in c.quoniam. col. 1.eo.ti.Philip.Deci.d.consi.163.col.penul.versi.decimosextò obstare videtur.& cõsil.342.in causa partus.col.1.& Maria.Soci.iunior,consi.29.circa prædictam.col. 2. versi.secundò opponitur, lib. 2. vbi eam dicit esse communem opinionem , & eam quotidie seruari.& consi.31.themate prædicto.col.5.versic.his tamen non obstantibus.eo.lib.2.Et vide quæ dicam infrà nume.74.inci.ex quo & illud.

65 *An in causis feudalibus,*

¶Neque item in causa feudali mulier est testis idonea.Textus est in c.1.in fin. & ibi Iaco.Bel.And.Iser.Bal.Alua.Marti.Laud.& Cardi.Alexand.& Matthę.Afflict.col. 1.nume.1.titu.qui testes sunt necess.ad probat.inue.& voluit etiam Roma.in repeti. l.admouendi.col.41.quæ est in penul.char.versic.& ex hoc infero.D.de iureiur.vbi illum facit singu.& Ioan.Bap.Caccia.in repe.c.1.in 2.concordantia,vt ipse appellat, Iuris Ciuilis & feudalis,titu.de feu.cogni.& Iason in d.l.hac consultissima. in prinć. col.2.C.de testa.& in l.si quis agere.ad fi.C.de codicil.Bene.qui illum tex. dicit sing. in repe.c.Raynutius.in verbo,duas habens filias,nu.30.& Philip.Dec.in d.l.fœminę. col.6.versi.17.& in dicto c.quoniam.col.vlti.versi.tertiò limitatur.de testib.& Hippol.Marsil.sing.611.adduxi tibi.& Matthe.Afflict.in c.1.col.2.versi.quæ tamen regula.titu.de content.inter dominum & vasallum de inue.feud.

66 *An ad probãdum tenorem instrumenti. Testes probantes tenorẽ instrumenti,debẽt esse periti.*

¶Sed nec admittitur fœmina ad probandum tenorem instrumenti deperditi,ex sententia Barto.in l.j.D.si cert.peta.Cui tamen non accedit Francis.Ripa ibi,col.14.numero 82.Modò(inquit)ea sit perita,per text.in l.ex eo.D.de testib.atque ex his,quę scribunt Iason in d.l.j.D.de legibus.& Decius in dicta l.fœminæ. Illud autem receptum est,nec viros quidem probare tenorem instrumenti,nisi si periti sint,& literati,per tex.in cap.cùm olim.de r.& ibi Anto.colum.1.& Panormita.in glo. vltima, de priuileg.Cyn.in authent.si quis in aliquo.quam legit cum l.procurator.in 4.quæst. & ibi Barto.colum.2. Alberic.colum.4.& Angel.colum. vltima.C.de edendo.cum aliis concordantiis à me latè congestis in nostris Retractibus,titulo secundo. §.primo.glos.7.in verbo,*ferent preferex*.numero quinto,nec tamen omiserim. & sequenti.Ideò si qua mulier adeò docta esset & perita in hisce rebus,vt certò posset testari de tenore,& solẽnitate instrumenti:nihil video quod eã impediret, nisi vt ei minor fides

fides adhibeatur, vt statim dicemus.

67 ¶ Neque etiam admittitur fœmina in scriptura priuata, vt no. dicit Bald. in l. scripturas. colum. secunda. versicu. nota optimum. per text. ibi, in verbo, virorum. C. qui potio. in pigno. habeantur. quod dictum pro singu. commendat, & sequitur Francisc. Crem. notabili 144. quanquàm mulier. & Soci. si is est, in tracta. fal. regu. 429. testis mulier. in princip. & simpliciter allegat Iason in l. si quis id quod. colum. quarta. versicu. decimò limito. D. de iurisdict. omnium iudi. & Francisc. Curtius Senior, qui id dicit singu. in repetitio. l. si quis maior. colum. 2. numero 9. C. de transactio. & Philip. Decius in cap. quoniam contra. colum. 5. in 8. nota. extrà de probatio. vbi & per hoc dicit not. quòd in casu illius c. non essent mulieres idoneæ. & Felyn. in c. ira, quorundam. col. 1. extrà de Iudæis. & latè tradit idem Felyn. in d. c. quoniam. versic. fallit tertiò. de testib. vbi tamen dicit, posse super hoc dubitari, quia nulla est huius rei ratio specialis, nisi quòd à communiter accidentibus solent potiùs interuenire masculi quàm fœminæ. & alibi clanculùm reprobat idem Fely. in c. licet. vniuersis. post princ. eod. tit. de testi. & in c. scripta. col. 1. versi. secunda declaratio. extrà de fid. instru. & etiam Iason in d. l. hac consultissima. in prin. col. 2. ad fi. C. de testa. & in d. l. si quis agere. in fi. C. de codicil. & in repe. d. l. admonendi. col. 44. versi. item adde in quantum. D. de iureiu. & in l. 1. col. 3. versicu. secundò fallit. D. de legib. & Bernard. Land. in addi. Bart. con. 10. viso statuto. in fi. & Barb. in cle. 1. char. 9. in paruis. versi. sed quid si lex. de elec. & Philipp. Deci. in cap. 2. colum. 20. versic. tertiò. quòd sit officium, de iudi. dum primùm allegat Bald. vbi suprà, & posteà respondet. Et palàm reprobat Alexand. in addi. ad Bart. in d. l. scripturas. in princip. & in l. 1. D. de verbo. signi. & Franc. Purpu. in l. 1. col. 13. versic. tertiò declaretis. D. si cert. pet. Tamen Castellanus, vir doctus simul & disertus, in memor. incip. mulier regulariter potest esse testis. dicit, subdubius tamen, huius dicti Baldi hanc esse rationem, quòd cùm in his scripturis priuatis desint aliæ solennitates, quæ in publicis solent facere fidem, ideo, in hoc casu lex magis confidit de masculis, quàm de fœminis, iuxta tex. in d. c. forus. Sed & hoc dictum Baldi palàm atque apertè comprobat Decius in d. l. fœminæ. colum. 5. versic. 15. & iterum colum. 12. versi. & idem si dicatur de viris. D. de regul. iur. & in d. c. scripta. col. 2. versicu. & notandum est. de fid. instru. vbi dicit hanc partem communiter approbari. & in d. c. quoniam, colum. 2. versic. secunda conclusio, de testib. & Hippo. Marsil. d. singul. 611. Sed hic omnino vide quæ dicam statim. numero ab hinc 2.

An in scriptura priuata.

68 ¶ Ego & alium casum possum addere, à nemine tamen, quantùm memoria suggerit, annotatum ex §. his quoque etiam, in authent. vt liceat matri & auiæ. ibi, contestationes ei ex scripto tres destinauerit, habentes testimonia trium virorum fide dignorum. Et ne quis causetur hunc locum malè fuisse traductum. Verba Constitutionis Græcæ hæc sunt, ἰχούσας μαρτυρίας ἀνδρῶν ἀξιοπίστων. nam dictio, ἀνήρ, cuius genitiuus pluralis ἀνδρῶν est, quo ea Constitutio vtitur, ad sexum refertur, & marem significat, vt intelligas ea appellatione fœminam non contineri. Idque etiam fit, vt credo, si verum est, propter maximum in eo casu præiudicium, cùm de morte alterius agatur. Nam sensus illius Constitutionis is est, Quòd si quis suspicetur aliquem velle castitati vxoris suæ illudere, & tres illi denuntiationes ex scripto destinauerit, habentes testimonia virorum fide dignorum, ipsúmque posteà deprehendat cum vxore in suis ædibus, vel ipsius vxoris, vel adulteri, vel in popinis, vel in suburbanis habere commercium, potest illum propriis manibus interimere, nullum inde periculum formidaturus. In quo illud animaduertendum est, in nostris vulgatis translationibus nuncupatim mentionem fieri trium virorum fide dignorum, quamuis Græca Constitutio simpliciter dicat, virorum fide dignorum, tanquam duo in id sufficerent. Quisquis autem fuit, qui authenti. illas in nostro Codice ex illis Constitutionibus

An in denunciationibus, quæ fiũt suspecto de adulterio vxoris.

assuit, scripsit trium testium fide dignorum, nulla virorum mentione facta, in auth. si quis ei. C. de adult. quod hic obiter admonere Lectores voluimus.

69 *De veritate duorum praecedentium casuum.* ¶Sed hic parumper attende, Lector: nam videtur in his postremis duobus casibus non satis probari foeminam esse reiiciendam, ex illis tex. loquentibus nuncupatim de virorum testimonio, per tex. in d. c. licet vniuersis, extrà de testibus, quo caueatur, ne in qualibet causa minus quàm duorum vel trium virorum testimonium admittatur, iuxta illud Dominicum, In ore duorum vel trium stat omne verbum. Vides enim ibi ad probandum id, quod priùs dixerat de testimonio duorum vel triũ virorum, adductam illam Christi autoritatem, In ore, &c quae & de foeminis quoque intelligitur. Quod sentiens Bald. ibi. Et licet (inquit) dicat, quòd debent esse viri, vir tamen concipit mulierem: licet videatur vocabulum praecisae significationis. l. qui testamento. §. mulier. D. de testament. & l. tres fratres. D. de pactis, & l. Lucius. §. quaesitum. D. de leg. 3. id quod post eum repetit Fely. in eo. c. licet vniuersis. & Philip. Deci. in d. c. quoniam. col. vlt. versi. non obstat.

70 *Mulieri testi minus creditur quàm viro.* ¶Illud autem minimè dubium est, in quibus casibus admittitur mulier ad testimonium, minùs tamen fidei ei adhiberi, quàm viro: huiúsque testimonium illius dicto praeponderare, vt optimè probat tex. si solerter inspiciatur, in l. in quaestionibus. D. ad leg. Iul. maie. & expressè voluit Specul. tit. de teste. §. postquam. versi. porrò. & Iac. But. in l. in bonae fidei. C. de iureiur. Bald. & Saly. in l. vlt. per illum text. D. de fid. instr. idem Bald. consil. 455. quis meliùs, in duobus locis. libr. 4. Alberic. & Fulgosius in l. 1. D. de Senat. & Panor. in d. c. forus. per illum text. de verb. signifi. & cõsi. 52. quidam in aegritudine. col. 2. versic. item. quòd foemina. lib. 1. Rom. in rubr. de arbit. col. 8. versi. item praeferuntur duo testes masculi. Alexan. consi. 236. perspectis attestationibus. col. 1. libr. 6. Barb. consi. 64. illud in medium. col. 10. versi. & si quispiam opponat. lib. 3. Fran. Arc. Fely. & Philip. Deci. in d. c. quoniam omnes. ad fin. de testi. Fely. in c. in nostra. col. penul. eo. titu. Lanfran. in repe. d. c. quoniam contra falsam, in materia testium, versi. & primò quaeritur, nunquid mulier de probati. Fran. Curti. Senior in tractatu testium, conclusi. 18. Philip. Deci. in d. l. foeminae. char. 5. in 16. casu. versic. & generaliter in omnibus. & iterum col. 7. versi. 16. D. de verb. signi. Hippo. Marsil. d. sing. 6: t adduxi tibi. & consi. 2. altissimum. col. 2. versic. pro quibus. lib. 1. & consi. 65. in nomine matris. col. 6. numero 45. eo. lib. 1. & Anto. Corse. in suis sing. in verbo, testis, sing. incipien. duo testes. Ioan. Lupus in repe. c. per vestras. §. 43. circa medium. de dona. inter virum & vxo. & Pet. Geral. à Petra, sing. 11. his casibus. & Oldendor. libro secundo Variarum lectionum Iuris, tit. de testib. & Mar. Mant. consi. 69. quoniam in processu. col. 2. numero 7.

71 ¶Sed id tamen intellige (neque enim id praetermittendum ducimus) duobus modis: primo quidem, caeteris per omnia paribus, per ea quae diximus suprà nume. 63. incipien. quare autem aliud. & quae dicam nume. seq. Secundò, vt procedat, nisi mulieres ad fauorem & innocentiam rei sine causa accusati, testimonium dicerent, viri contrà pro accusatione. Tunc enim magis standum esset mulierũ testimoniis, quàm virorum: vt nuncupatim voluerunt Belen. & Sebast. Sapia. vterque in addit. Panor. in d. c. forus. de verbo. signific. & Hippoly. Marsil. in l. vnius facinoris. §. in ea causa. col. 2. versi. & facit quod voluit. D. de quaestio. & omnes per gloss. illam sing. in cap. clerici. 81. dist. in. cum aliis multis similibus, adductis ab ipso Hippol.

72 *Viro potius quàm foeminae deferendũ esse iusiurandum in supplementum.* ¶Ex illis autem, quae suprà diximus, illud fit, vt si à iudice deferendum sit iusiurandum alteri partium, ex l. in bonae fidei. C. de iureiur. & l. admonendi. D. eo. titu. caeteris paribus potiùs deferendum sit masculo, quàm foeminae, vt nuncupatim & consultò scripserunt Fran. Curt. senior, & Ioan. Baptista Caccialup. scriptores laudatissimi, vterque in repe. d. l. admonendi. ille quidem non semel, videlicet primùm col. 3. iterùmque char. pe. versi. sexta conclusio. hic autem col. antepe. versi. quidam dicunt, idque

idq; dicunt voluisse Iaco.But.in d.l.in bonæ fidei. Nec abs re dictum est, cæteris paribus, quia si mulieri magis comperta esset rei controuersæ veritas, illi potiùs esset deferendum, per glos.in cap. vidua, de regula. & expresim voluit ipse Curtius vbi suprà, & nonnihil facit, quod diximus suprà numero 63.

73 ¶ Non temerè igitur ex pluribus concludit Barptole. Cepolla, consi. causarum criminalium 32. cuius id caput est, quidam rustici. col. 2. versi. primò fuerunt examinatæ, quòd in quibusdam casibus mulier ad testimonium admittitur, non tamen est testis omni exceptione maior. Et sequitur Philip. Decius in d.l. fœminæ. vbi suprà, versic. & casu quo. vbi & in id citat Alex. in duobus consi. qui tamen id nō dicit, sed alia quædam à nobis suprà adducta. Sequitur item Hippol. Marsil. consi. 5. in causa Ioannis. col. 5. versi. venio modò. li. 1. & Aymo Cranet. consi. 99. Ioannes filius. col. 2. nu. 5. sed & id nuncupatim voluit Alex. alio loco, ab illis non citato. consi. 70. viso consilio. col. 5. versi. bene facit alia. li. 2. Vide tamen quæ dicam in 2. seq. versi. *Mulier an sit testis omni exceptione maior.*

74 ¶ Ex quo & illud confestim consequens videtur, non esse in casu d.l. in bonæ fidei, & d.l. admonendi. deferendum iusiurandum ex testimonio vnius mulieris. Neque enim id fieri debet, nisi testis sit omni exceptione maior, vt not. ab omnibus propè in illis ipsis: & præterea à Bal. in rub. titu. de contro. inue. post princ. Quanquam huius, quod diximus de muliere, contrarium tenet Panor. in c. ex insinuatione. colum. 2. versi. & quòd dictum vnius testis. de procura. quem sequitur Bapt. Caccia. qui id sing. dicit in repe. d. admonendi. col. 62. versi. hic inferri potest quæstio, & ibi quoque Fran. Ripa, nullam illorum mentionem faciens, nume. 176. hoc argu. quòd duæ mulieres plenè probant matrimonium. c. super eo. de testib. Ergo sequitur vnam facere semiplenam probationem, quam non faceret, nisi esset integra testis, maximè in causa matrimoniali, in qua testes debēt esse omni exceptione maiores, vt est tex. expressus c. 1. extrà de consan. & affin. vbi id notat Anto. in 8. not. & Panor. in tertio not. & Alexand. dicto consi. 143. quoniam abundè. col. 2. versi. propterea etiam. lib. 2. Barb. consi. 45. scribitur. col. 1. lib. 1. & consi. 54 illud adferam. col. 3. versi. tertiò præmitto. eod. lib. 1. Carol. Ruin. consi. 150. gratissimum. col. 5. nume. 11. & seq. libro 5. Et Philip. Deci. consi. 163. in causa matrimoniali. col. 5. versi. octauo opponitur. Ex quo apertè conficitur mulierem esse omni exceptione maiorē, cùm in huiusinodi causis sit testis idonea, vt diximus suprà nume. 64. incip. ex eo autem. Quod & ex eo quoque probatur, quòd ea quoque admittitur testis in codicillis, secundùm communem omnium, præter Deci. vt suprà diximus, sententiam. At in codicillis testes debent esse omni exceptione maiores, vt tradit Ange. consil. 128. in facto proponitur, per d.l. vlti. C. de codicillis. & sequitur ipse Decius consil. 342. in causa partus. col. 1. versi. posttemò considerandum est. Sed hæc ratio ex eo pendet, an mulier sit testis idonea in codicillis. *Mulieris vnius testimonio an deferatur iusiurandum in supplementum.*

75 ¶ Priori tamen opi. quæ dicit mulierem nō esse omni exceptione maiorem, adstipulatur quod à Ludo. Gozad. responsum est consi. 74. vt ordinariè. col. 2. nume. 6. post Alexan. vt ipse citat, consi. 24. col. 3. lib. 4. statutum disponens testes domesticos esse idoneos in rebus domesticis, ita intelligi debere, vt etiam mulieres domesticæ admittantur, vt id statutum aliquid addat ad ius commune, quod idem disposuit. l. consensu. C. de repud. Vides igitur eorum esse eam sententiam, vt si tale statutum non esset, mulieres quoque non essent testes idoneæ in rebus domesticis, quasi aliàs imminutum sit earum testimonium. Sed illud Alexand. consi. à Ludo Gozad. citatum, reperire non potui. *De eadem re.*

76 ¶ Ex legibus autem Platonis, mulieri ferre testimonium non licebat, nisi cùm 40. annos excesserat, vt scriptum est eiusdem libro de Legibus 11. At ex legibus Mosaicis, quas maxima ex parte secutus est ipse Plato, mulierum testimonium nequaquam recipiebatur, propter leuitatem & procacitatē, siue mauis audaciā, siue etiam *Legibus Platonis an fœmina testimoniū dicerent. An Mosaicis.*

temeri

temeritatem generis earum, vt refert Iosephus lib. Antiquitatum 4.c.6. aut ex aliorum sectione, 8. aut etiam 11. Huius enim in eam rem hæc verba sunt, γυναικῶν δὲ μὴ ἔστω μαρτυρία διὰ κουφότητα καὶ θράσος τοῦ γένους αὐτῶν. Quanquam (ne hoc tacitus omittam) id non reperitur in libris Mosis, quos habemus.

77 *An Ro. antiquis.* ¶Sed nec ex vetustis Romanorũ legibus ius erat fœminis ferendi testimonij, quod satis ex eo patet, quod scribit Aulus Gellius lib.6.c.7. lege Horatia, Caiæ Tarratiæ virgini Vestali id ius dicendi testimonij tributum, testabilisque vna omnium fœminarum vt esset, datum. Cui nonnihil consonat ea lex antiqua, vt opinor, à Constantino Hermanopulo relata, lib.1.cap.6. eius operis, cui πρόχειρον νόμων titulum fecit, id est, Promptuarium legum: Καὶ αἱ γυναῖκες, καὶ οἱ ἀνῆβοι, ἀπείργονται μαρτυρεῖν. αἱ δὲ γυναῖκες μαρτυροῦσιν, ἔνθα ἡ τῶν ἀνδρῶν βίος ἀπείργεται. Id est, mulieres & pupilli arcentur à testimonio. Mulieres tamen testimonium possunt dicere, vbi virorum conuersatio prohibetur. Rursumque eiusdem libri cap. 3. γυνὴ ἐν διαθήκῃ οὐ μαρτυρεῖ, ἐν ἄλλοις δὲ μαρτυρίαν νέμει, ἐν οἷς ἄνδρες οὐ προσκαλοῦνται. Id est, mulier in testamento testis esse non potest: in alijs autem potest, in quibus viri non vocantur, siue adhibentur. De qua re ipse Hermanopulus in primis Scholijs loci posterioris sic infit, de mulieribus ipsis loquens: οὔτε δὲ μαρτυρήσουσιν, οὔτε ἐπιτροπεύσουσιν. Id est, Neque verò testimonium dicent, neque tutelam administrabunt. Quod paulò pòst declarans subdit: Σὺ δὲ γίνωσκε, ὅτι δεῖν ὅτε καὶ μαρτυροῦσι γυναῖκες. πότε δὲ ἄκουσον. ἐὰν γὰρ βαλανείῳ λουομένων γυναικῶν, τύχῃ τις γυνή, καὶ ἴδῃ ὑβριζομένην γυναῖκα τινὰ παρ' ἑτέρας, τότε δύναται μαρτυρεῖν διὰ τὸ μὴ δύνασθαι ἄνδρα τότε ἐκεῖ παρατυχεῖν, καὶ ἰδεῖν τὰ γινόμενα. Tu autem dispice, aliquando mulieri ius esse dicendi testimonij, vt si quando mulieres lauant in balneo, vnam viderint ab altera affici iniuria, tum testimoniũ ferent, quòd viris non liceat per id tempus illic adesse, & quæ fiunt, conspicere. Hæc ibi.

78 *Mulieres furaces.* ¶Sed vt ad alia transeamus, quæ ad auaritiam muliebrem pertinent, quis nescit, furtum auaritiæ comes esse? At furta tam propria mulierum sunt, & peculiaria, vt Hesiodus lib.1. eius operis, cui titulus est, ἔργα καὶ ἡμέραι, tradiderit Mercurium illum Deum furum, furtorúmque Præsidem, iussu Iouis, Pandoræ (sub qua intelligi voluit naturam muliebrem) furaces mores imposuisse.

ἐν δὲ θέμεν κύνεόν τε νόον, καὶ ἐπίκλοπον ἦθος
Ἑρμείην ἤνωγε.

Nam & alio loco eiusdem libri, paulò ante finem, illud scribit,

ὃς δὲ γυναικὶ πέποιθε, πέποιθ' ὅγε φιλήτῃσι. Id est,

Qui autem mulieri confidit, confidit is quidem furibus.

Quanquam & ea vox φιλήτῃσι, pro deceptoribus quoque potest accipi, vt alibi etiam diximus.

79 *Mulierum libido.* ¶HACTENVS DE AVARITIA, & comitibus dictum est: nunc tertia se offert LVXVRIA (ita appellant Theologi libidinẽ Veneream, quod suprà diximus) cui non minus (& nescio an non etiam magis) se mulieres dedunt, quàm auaritiæ. Propertius morum muliebrium conscius, libro secundo ita canit:

Tu prius & fluctus poteris siccare marinos,
Altáque mortali deligere astra manu:
Quàm facere, vt nostræ nolint peccare puellæ:
Is mos Saturno regna tenente fuit,
Et cùm Deucalionis aquæ fluxere per orbem,
Et post antiquas Deucalionis aquas.
Dic mihi, quis potuit lectum seruare pudicum?
Quæ Dea cum solo viuere sola Deo? Et lib. 3.
Hîc genus infidum nuptarum, hîc nulla puella est:
Nec fida Euadne, nec pia Penelope. Et in eodem libro,
Obijcitur toties à te mihi nostra libido:

Crede

Crede mihi, vobis imperat ista magis.
Vos vbi contempti rupistis fræna pudoris,
Nescitis captæ mentis habere modum.
Flamma per incensas citiùs sedetur aristas,
Fluminàque ad fontes sint reditura caput,
Et placidum Syrtes portum & bona littora nautis
Præbeat hospitio sæua Malea suo:
Quàm possit vestros quisquam deprehendere cursus,
Et rapidæ stimulos frangere nequitiæ.

Cui rei multa mox multis versibus exempla adducit. Ouid. quoque alter animorum morúmque muliebrium consiliarius, lib. 1. Elegiar.

--Casta est, quam nemo rogauit.

Quam sententiá citat è nostris Host. in c. veniens. le 2. ext. de eo qui cogno. cósan. vxo. suæ. & Panor. in c. 2. col. vlti. extrà de biga. Sed & idẽ Ouid. li. 1. de Arte amãdi,

Prima tuæ menti veniat fiducia, cunctas
Posse capi: capies, tu modò tende plagas.
Verè priùs volucres taceant, æstate cicadæ,
Mænalius lepori det sua terga canis:
Fœmina quàm iuueni blandè tentata repugnet.
Hæc quoque, quam poteris credere nolle, volet.

Et paulò pòst:

Mollibus in pratis admugit fœmina tauro:
Fœmina cornipedi semper adhinnit equo.
Parcior in nobis, nec tam furiosa libido est:
Legitimum finem flamma virilis habet.

Cuius itẽ rei plurima etiá exẽpla Propertiũ secutus, adfert: post quę & illud subdit:

Omnia fœmineæ sunt ista libidine nota:
Acrior est nostra, plúsque furoris habet.

Et mox ita concludit:

Ergo age, ne dubita cunctas superare puellas:
Vix erit è multis, quæ neget vna tibi.

Apud eundem, Helena ad Paridem fatetur impudicum esse genus fœminarum, inquiens,

--Matronáque rara pudica est.

In qua etiam sententia fuit Iunius Iuuenalis Saty. 6.

--Auratam Iunoni cæde iuuencam,
Si tibi contigerit capitis matrona pudici.
Paucæ adeò Cereris vittas contingere dignæ.

Neque enim id fieri licebat, nisi a pudicis, teste Ouid. lib. 4. Fastorum:

Et si thura aberunt, vnctas accendite tedas.
Parua bonæ Cereri, sint modò casta, placent.

Valerius quoque Martialis lib. 4. ad Sophronium:

Quæro diu totam Sophroni Rufe per vrbem,
Si qua puella neget, nulla puella negat.
Tanquam fas non sit, tanquam sit turpe negare,
Tanquam non liceat, nulla puella negat.
Casta igitur nulla est? castæ sunt mille: quid ergo
Casta facit? non dat, non tamen illa negat.

Quod epigrãma cùm legisset Fabulla, Poëtæ infensa, illi coitum negauit: vnde ille aliud scripsit Epigram.

Epigramma nostrum cùm Fabulla legisset,
Negare nullam quo queror puellarum, &c.

80 ¶ Idem lib. 10. huiusmodi Epitaphium matronæ cuipiam inscripsit: *De eadem re.*

Contigit & thalami mihi gloria rara: fuitque
Vna pudicitiæ mentula nota meæ.

Pheron vnam tantum mulierem viro cognitā inuenit.

Esseni quare vxores non ducant.

Hippocrates de mulierum impudicitia.

In quam sententiam refert Diodorus li.2.& ante illum Herodotus li.item 2.quòd cùm Pheron Sesostris filius,rex Aegyptiorum oculis captus fuisset,ideóq; ad Deorum auxilium confugiens,peractis multis variisque sacris,ei responsum fuisset, vt placato Deo,qui in Heliopoli coleretur,faciem mulieris inspiceret,quæ nullū, nisi proprium virum,nouisset:ab vxore propria incipiens,multas expertus est, nullam tamen reperit incorruptam,præter hortulani cuiusdam, quam restituto visu vxorem cepit:reliquas omnes viuas combusit.Iosephus lib.Belli Iudaici 2.c.7. scribit Esenos,Esseos alij vocant,alij Essenos,Iudæorum Philosophos vxores non ducere:non quia matrimonia cōtemnant,sed quoniam cauendum esse putant fœminarum intemperantiam,nullam earum vni viro fidem seruare credentes. Quanquā & ipse aliam eius rei rationem reddit lib.Antiq.Iudaicarum 18.c.2.Hippocrates in quadam ad Dionysium epistola,scribit fœminam semper egere alterius,sese in continentia & pudicitia continentis.Suapte nanq; natura libidines venereas insitas habere,quas nisi quis in dies comprimat,tanquam arbores,in materiæ multæ effusionem exuberant.Cæterùm Aeschines Socraticus: Poëta Satyricus,omnes fœminas Ionicas μοιχάδας,id est,adulteras,appellare ausus est.

De eadem re. Fœmina vnde dicta.

Femur sedes libidinis.

81 ¶Fœminas plerique dictas à femore,aut semine existimant,quoniam in Venerem sint magis pronæ,cuius sedes in femoribus ponitur. Hinc illud Iuuenalis Saty.6.

Callidus & cristæ digitos impressit aliptes,
Ac summum dominæ femur exclamare coëgit.

Est enim vuluæ cum femoribus,coxis & inguinibus quædam cognatio, scribente Celso lib. Medicinæ 5.c.26.Cùm vulua percussa est,dolor inguinibus, coxis & femoribus est. Ante eum autem Hippocrates lib.6.Epidimiωn,parte 1.Aphor.1.satis ostendit,connexum quēdam habere vterum cum coxa,cùm scribit,vteri mala ob idipsum in coxendicem finiri. Et Galenus quoque li.6.de Locis affect.c.5.tradit dolorem vteri quibusdam mulieribus in coxam transire,ac crus ipsum, quod e regione est,per incessum claudicare. Est autem coxa,quæ Græcis ἰσχίον dicitur,hoc est, id os,quod continet sinus,in quos femorum capita inseruntur,vt scribit ipse Galenus lib.de ossibus,c.20.vt hinc quoque planiùs intelligas illam,quam diximus, cognationem femorum,coxarum,& inguinum.

82 ¶Sed & in sacris literis Femur pro opere nuptiarum poni, asserit & probat Diuus Hieronymus in explanatione Psalmi 44. quam ad Principiam virginem scripsit. Isychius autem,qui & eodem ferè tempore floruit,lib.1.in Leuiticum,tradit per Femora in sacris literis deriuationem, siue descensionem seminis significari. Hincque illud Genes.49. Non deerit sceptrum de Iuda, nec dux de femoribus eius. Et Exod.1.Erant igitur omnes animæ corū,qui egressi erant de femore Iacob,septuagintaquinq;. Quæ ita à Septuaginta Interpretibus traducta sunt: ἦσαν πᾶσαι αἱ ψυχαὶ ἐξ Ἰακὼβ πέντε καὶ ἑβδομήκοντα. Erant autem omnes animæ,quæ ex Iacob natæ sunt, septuaginta quinque. Castallio autem ita vertit: Fuitque omnium,Iacobi sanguine procreatorum,numerus capitum septuagintaquinque. Ex quo Diodorus in Gene.c.24.enarrans illud, Pone manum tuam super femur, scribit quosdam tradidisse,scripturam Syram & Hæbream non habere,Super femur,sed super ipsum genitale membrum,eo quòd per ipsum fiat procreatio. Itemq; illud Iudic.8. Habuitq; septuaginta filios,qui egressi sunt de femore eius. Ideóque & per feminalia,quibus præcipiuntur verenda sacerdotum operiri, Leui.16. castitatem significari tradit idē Isychius lib.5.in Leuiticum,cum locum enarrans. Ex quo Apuleius Interfemineū non ineleganti vocabulo vocat muliebre genitale.

83 ¶At huic etymologiæ fœminarum à femine,siue femore(ne id subticeamus)reclamat,quòd Fœmina,cum diphthongo scribitur, ideóque prima eius producitur: at Femora, & femina, sine diphthongo debent scribi, cùm vtriusque prima corripiatur: vt de Femore probat ille versus Iuuenalis loco suprà citato. Et illo quoque

Virg

Virgilij lib. 10. Aeneidos:

--Magnique femur perstrinxit Achatae.

Et rursus eodem libro:

- Attollit in aegrum

Se femur, & quanquam, &c.

Item illud Catulli in Rufum:

Noli admirari, quare tibi foemina nulla,

Rufe, velit tenerum supposuisse femur.

Item illud Tibulli lib. 1. Eleg. 8.

Sed corpus tetigisse nocet, sed longa dedisse

Oscula, sed femori conseruisse femur.

Itémque illud Ouidij lib. 3. Amor.

Nec femori impositum sustinuisse femur.

Et rursum lib. 10. Metamor.

Et conata femur moerenti plangere dextra.

De femine autem est illud Virgilij lib. 10. Aeneid.

Eripit à femine, & trepidanti feruidus instat.

Ita enim legunt ibi Seruius, Sosipater, & Pierius, qui ita dicit legi in codice Mediceo, & antiquis alijs exemplaribus. Quanquàm sunt, qui ibi legant Femore. Item illud Lucretij lib. 4.

-Ideo fastigia (aut, vt alij legunt, vestigia) *posse*

Surarum ac feminum pedibus fundata plicari.

Illud autem inter femora & femina interesse constat, vt id in transcursu dicã, quòd femora exteriorem, siue posteriorem coxarum partem significant, femina interiorem, siue anteriorem, si Vallae credimus, lib. Elegantiar. 4. c. 57. Quod & probare videtur illud Tibulli (quisquis is fuit) à Iulio Romano, Sosipatro, & Pierio Valeriano in Virgilium, loco paulo antè adducto citatum, *Femora & femina quid sint.*

Implicuitque femur femini.—

Nam in coucubitu exterior pars femoris viri interiori mulieris implicatur, & iungitur. Vtrunque autem confundit Ouidius lib. 1. Amor. Eleg. 4.

Nec femori committe femur.— Et alibi:

- Et femori conseruisse femur.

Et lib. etiam Amor. 3. Eleg. 7.

Lasciuum femori supposuitque femur.

84 ¶ De mulierum quoque impudicitia (vt ad principale nostrum institutũ redeamus) vetus est prouerbium memoratum a Plutarcho in Praeceptis cõnubialibus, & Apostolio Byzantio in Adagiorum collectaneis, à muliere quadam, quae à Philippo inuita trahebatur, primum vt dicitur prolatum, λύχνου ἀρθέντος γυνὴ πᾶσα ἡ αὐτή. Id est, Lucerna sublata, mulier omnis eadem, quo significatur omnes mulieres indiscriminatim esse impudicas, modò detur facultas peccandi suae arbitris. Et hac fortasis ratione amor à plerisque foemineus appellatur, quoniam videlicet foeminis sit veluti peculiaris, illúmque magis sectentur foeminae, quàm viri: tametsi ad aliud quoque referri potest. Ouidius lib. Eleg. 3. *De eadem re. Prouerbium. Amor foemineus.*

Captáque foemineus viscera torret amor.

Et Silius Italicus lib. 15.

Foemineo socium violauit foedus amore.

85 ¶ Quid, quòd inter omnia animantia sola mulier & equa post conceptum Venerẽ appetunt, & patiuntur, vt scribit Aristoteles, lib. de Historia animaliũ 7. c. 4. & iterum de Generatione animalium 4. c. 5. Et de equa etiam tradit Aelianus lib. Animaliũ 4. vbi dicit, inde mulieres libidinosas equas vocari solere, ab iis qui grauius illis vitium facere student. Vnde & ipsum equire ab hoc vno animali trahitur, dici solitum in libidinosas mulieres, quod & deprõmptum est ex Aristotele, lib. de Histo. *De eadem re. Foemina & equa sola animantium post conceptum venerẽ appetũt. Equa dicitur*

Fœmina libidinosa. Equare. animalium 6.c.8. Addit Plin. & fuê li.10.c.63. nonnulli etiam lyncem & leporem. Et ideo idem Plin. lib.7.c.11. Præter mulierem (inquit) pauca animalia coitum nouêre grauida. De quo & aliquid memorat Plutarchus in libello, quo docet bruta animalia ratione vti. Et Lactantius in lib. de Vero cultu, ca.23. vbi & huius rei duas rationes reddit, has scilicet, primùm ne fœminis repugnātibus libido cogeret viros aliud appetere, eóque facto castitatis gloriā non tenerent. Ad quam rationem adde, quæ dicam inferiùs in 15. Leg. connub. nu.163. incip. illud etiam affirmare. Deinde (vt ad Lactantium reuertamur) quòd mulier virtutem pudicitiæ non caperet, si peccare non posset. Nam quis mutum animal pudicum esse dixerit, quòd suscepto fœtu mari repugnat? Et paulò pòst: Nulla laus est non facere, quod non possis facere. Ideo autem pudicitia in homine laudatur, quia non naturalis est, sed voluntaria.

86 ¶Sed & è nostris, idē quod suprà diximus, ex Aristotele, & aliis, voluit Fortu. Garcia in l.1.§.ius naturale.col.7. vers. quare autē mulier. D. de iusti. & iu. & probat etiā tex. Hiero. in c. origo. 32.q.4. Cuius hæc verba sunt: Qui dicunt se causa Reipubl. & generis humani vxoribus coniungi, & filios procreare, imitētur saltem pecudes, & postquam venter vxoris intumuerit, nō perdant filios nec amatores se vxoribus præbeant, sed maritos. Et iterū in c. nō solùm 32.q.7. Pecora cùm conceperunt, vltrà nō indulgent maribus copiā sui. Ex quo illud, quòd Populia miranti, quid esset, quapropter mulieres semper marē desiderarēt, aliæ autē bestiæ nunquā nisi cū prægnantes fieri vellent: respondit, Bestiæ enim sunt. Autore Macrobio Satur. lib.2.c.5.

Populia dictū facetum.

87 ¶Et de hac quoque re loquens Nemesius Philosophus de Nat. hom.c.24. In vnoquoq; (inquit) genere animalis tum fœmina marem admittit, cùm ad fœtum faciēdum idonea est. Ideo quæ fœtificare semper possunt, coitum semper admittūt. Mulieres verò, sicuti in cæteris habent liberum arbitrium, ita & in coitu, posteaquàm conceperint. Nam rationis expertia, non à se, sed naturæ regula gubernātur, & modum & opportunitatem præscriptam atque definitam suscipiunt. Hæc ille.

88 ¶Porrò vna omnium propè fœminarum Zenobia Palmyrenorum regina (vt Iulio Capitolino placuit) speciosissima, eius castitatis fuisse dicitur, vt ne virum quidem suum admitteret, nisi tentatis conceptionibus: nam cùm semel concubuisset, expectatis menstruis continebat se, si prægnans esset: sin minùs, potestatem quæren dis liberis dabat. Testis Trebellius Pollio. Tradit Aristoteles lib. Historiæ animalium 5.c.14. ad finem: umq; lib.9.c.46. elephantos tantùm valere sensu, & reliqua ingenij sagacitate, vt quam grauidam coitu reddiderint, eandem rursus non tangant.

Zenobia laus.

Elephātus grauidam nō tangit.

89 ¶Hanc etiam mulierum libidinem norūt scriptores ecclesiastici, inter quos Diuus Chrysostomus, Propria (inquit) passio mulieris est luxuria. Quem etiam locum ex eodem citat Henric. Boh. in c. quemadmodum. col.2. de iureiur. & alibi quoque Chrysostomus, videlicet in secunda parte Homiliarum in Matthæum, Homilia 40. in enarratione illius loci eiusdem Diui Matthæi cap.21. Amen dico vobis, quia publicani & meretrices præcedent vos in regno. Hæc fermè scribit, Ex persona omnium mulierum peccantium meretrices ponuntur: quoniam quamuis sint multa peccata in mulieribus, tamen in illis præcipuè fornicatio abundat. Cuius rei rationem post pauca tradit, quia videlicet hoc vitium facile ex otio nascitur. Nam qui solicitudinibus animum habet occupatum, nō facilè fornicationi operā dat. Nam definitio amoris hæc est, animi cura vacantis passio. Aliam verò rationem adducit famigerabilis nostra tempestate Prædicator (ita enim vulgò concionatorem vocant) Bonifacius à Cæua, in eo libro, quem de vitiis edidit, ita scribens: Ardentius est in fœminis, quàm in viris desiderium. Perficitur enim quodammodo fœmina maris coniunctione: vir autem ex se absque additamento fœminæ est perfectus, eò quòd nihil habeat vniuerso in corpore, quod repleri appetat, sicuti fœmina, quæ partem vacuam cupit adimpleri, abhorrente natura vacuum

De eadem re. Mulieris propria passio luxuria. Libido propria & peculiaris fœminarum. Eius rei rationes.

cuum. Hinc est, quòd faciliùs se prostituunt fœminæ, quàm decidant viri. Hæc ille.

90 ¶ Et hac inter alias ratione multi Theologorum fuerunt in ea opinione, vt dicerent fornicationem esse semper in muliere leuiorem, quàm in viros: & adulterium quoque in viro esse grauius. hoc videlicet respectu (vt ita loquar) quoniam mulieres suapte natura in libidinem sint procliuiores. Quamuis aliis considerationibus sit leuius, vt scribit Astesanus in octauo libro suæ Summæ, titu. 11. articu. 3. versicu. quis grauiùs peccat. & sentit Diuus Thomas in libello de decem præceptis, in sexto præcepto: vbi & de hac re loquens, hanc sententiam (Chrysostomum, vt reor, imitatus) extulit: Propria passio mulieris est concupiscentia. De qua re affatim disseritur per Theologos, libro quarto sententiarum 31. & à me alibi latiùs scribitur. Ex quo illud posset videri factum, quòd quamuis vir adulter morte puniatur, l. quamuis adulterij. C. de adulter. non tamen mulier adultera, sed tantùm verberibus cæsa in monasterium detruditur, authentic. hodie, eo titu. & dicemus posteà latiùs. *De eadem re Luxuria in fœminine an in viro sit grauior. Adultera non tam punitur quàm adulter.*

91 ¶ Sed & nostri interpretes hanc indomitam mulierum intemperantiam non ignorant. Specul. enim titul. de actore, versicu. sed vtrum masculo. & post eum Panor. in c. pastoralis colum. 2. extrà de iudic. afferunt stimulum carnis magis ardere in fœminis, quàm in viris. Quamobrem licet mulieri luxuriosæ sit dandus curator, l. & mulieri. D. de cur furio. non tamen viro luxurioso, de quo latè per Fely. in dicto c. pastoralis. colum. 3. & Barb. in l. is cui bonis. colum. 2. & 3. D. de verborum obligatio. & Io. Lup. Hispan. in repetitio. c. per vestras. §. 21. colum. penul. versi. adde etiam quòd istę leges. extrà de dona. inter virum & vxo. & Ferdin. Loaz. in repeti. titu. de iusti. & iure. col. 7. & ante eos Salycet. in l. 1. col. 1. versi. quæritur glo. quid de luxurioso. C. de curat. furio. Quanquàm ille textus in d. l. & mulieri. forte de hac nostra luxuria non intelligitur. *Viro luxurioso non datur curator vt fœminæ.*

92 ¶ Quin & Ioan. Fab. & post eum Ioan. Plat. in §. masculi. Institu. de nupt. afferunt mulierem citiùs faciliùsque labi in Venerem, quam masculum. Cui cõsonat, quod dicit Baldus in rubric. extrà de cohabita. clerico. & mulie. quòd mulier appetit virum, sicut materia formam, & magnes ferrum. Cuius dicti primam partem plerique omnes erranter citant ex Aristotele, libro primo Physicorum, ad finem decepti, vt opinor, antiqua huius libri translatione. Neq; enim eo loco id intellexit Philosophus, ad quod eum aduocant: verùm eius sententia est eiusmodi, si rectè traducatur: Materia appetit rerum formas, vt fœmina esse virum: turpe, honestum. Alberic. autem in l. sed si ego. D. ad S.C. Velleian. affirmat, præsumi mulieres esse luxuriosas, per l. vlti. circa medium. C. de repud. & §. optimum. in authenti. de non elig. secun. nubent. *De eadem re. Mulier appetit virũ vt materia formam.*

93 ¶ Cæterùm ex Medicis Cælius Aurelianus scriptor antiquus, vt qui Plinium & Galenum præcesserit, libro Chronion 4. cap. 9. quo de mollibus, siue subactis, aut effœminatis differit, quos Græci μαλακοὺς vocant, tradit fœminas validiùs Venerem poscere, causámque eius rei tradit: Omnia (inquit) vexantia, validos effectus dabunt, firmitate opposita subiacentium materiarum: quæ cùm in senibus deficit, passio quoque minuitur, vt fortitudo. Sola autem suprà dicta, quæ subactos seu molles efficit viros, senescente corpore grauiùs inualescit, & infanda magis libidine mouet, non quidem sine ratione. In aliis enim ætatibus adhuc valido corpore, & naturalia ventris officia celebrante, gemina luxuriæ libido diuiditur, animo nũc faciendo, nunc patiendo iactato. In iis vero qui senectute defecti, virili Veneris officio caruerint, omnis animi libido in contrariam ducitur appetentiam, & propterea fœmina validiùs Venerem poscit. Hinc denique coniciunt plurimi, etiam pueros hac passione iactari, qui similiter senibus virili indigent officio, quod in ipsis nondum emerlit & illos deserit. Hæc ille. *De eadem re ex medicis.*

94 *De eadem re.* *Mulieres in coitu insatiabiles.* *Messalina portentosa libido.*

¶Omnium autem maximè hoc mulierum vitium adstruunt tres summæ autoritatis scriptores, Solomon, Iesus filius Syrach, & Aristoteles. Ille enim Prouerb.c.30. inter insaturabilia, os vuluæ annumerat. Alter in suo Oeconomico, ca.36. Omnem (inquit) masculum excipiet mulier. Hic libro Problematon encyclicon 4.cap.27. scribit mulieres esse insatiabiles. Cuius rei infinita sunt propè exempla, & tot penè dixerim, quot sunt fœminæ. Sed quod omnium est memorabilissimum, Messalina Claudij Cæsaris vxor, Lyciscæ prostitutæ mulieris nomen atque titulum mentita, sæpe lupanar sub noctem adiit, suam portentosam libidinem ad satietatem expletura: & quod omnium fœdissime fecit, cum famosissimis meretricij quæstus scortis coitu certauit, ex re fœdissima palmam sibi quærens: quam cùm pluries reportasset, tamen semel ex prouocatione nobilissimam è prostitutis ancillam die ac nocte quinto ac vicesimo cõcubitu egregiè superauit, vt testis est locupletissimus Plinius lib.10.c.63. & Sext. Aurelius in Claudio Cæsare. De eadem re est illud Satyrographi celebratum præconium, Saty.6.

Intrauit calidum veteri centone lupanar,
Et cellam vacuam, atque suam: tunc nuda papillis
Constitit auratis, titulum mentita Lyciscæ,
Ostenditque tuum, generose Britannice, ventrem.
Excepit blanda intrantes, atque æra poposcit,
Mox lenone suas iam dimittente puellas
Tristis abit: sed, quod potuit, tamen vltima cellam
Clausit, adhuc ardens rigidæ tentigine vuluæ:
Et lassata viris, nondum satiata recessit.

95 *De eadem re.* *Penelope impudica.* *Pan Penelopes filius ex procorum concubitu.*

¶Quid si & eæ, quæ ab ethnicis scriptoribus præ cæteris mulieribus castæ fuisse dicuntur, atque in exemplum miræ raræque pudicitiæ vbique proferuntur, non satis pudicæ fuerunt: vt id magis ad gratiam mulierum, quàm ad rei ipsius veritatem dictum scriptúmque fuisse videatur. Nónne omnium maximè penelope, ac Lucretia castitatis nomine vulgò passímque ad cœlum vsque laudibus euehuntur? Duris tamen Samius in libro de Agathocle, & Lysander Historicus scribũt, Penelopen per Vlysis absentiam procis omnibus sui corporis copiam fecisse, quorum promiscuo cõcubitu Pan natus sit, cui & inde mansit nomẽ. Nam πᾶν Græcis totũ, siue omne dicitur. Idémque propemodum scribit Lycophron Poëta Græcus in Alexãdro, vbi eam appellabat βασσάραν κασωρεύουσαν, id est (vt interpretatur Isaacius Tzetzes, Ioãnis illius Grãmatici frater doctissimus, Lycophronis ipsius interpres) πορνεύουσαν, quasi dicas scortantem. Versus Lycophronis hi sunt:

ὄψεται δὲ πᾶν
μέλαθρον ὀρθὸν ἐκ βάθρων ἀνάστατον
μύκλοις γυναικόκλωψιν. ἡ δὲ βασσάρα
Σεμνῶς κασωρεύουσα κοιλανεῖ δόμους
θοίναισιν ὄλβον ἐκχέουσα τλήμονος.

Addit autẽ Lycophron, Vlyssem, cùm id post suum reditũ resciuisset, statim abiisse in insulam Gortynam, ibiq; obiisse. Interpres autẽ ipsius, ex autoritate Theopompi scribit, Vlyssem offensum domestica turpitudine, rediisse ad Circen, & à Telemacho filio fuisse necatum. A quibus non admodũ dissidet, quod tradit Pausanias lib. 8. quo Arcadica describit, Græce quidẽ, sed in hunc sensum: Aiunt Vlyssem a Troia reuersum, ob procos admissos, cum Penelope diuortium fecisse, ipsámq; statim se Lacedæmona recepisse, deinde Mantineam migrasse, ibiq; vitam finiisse. Húcq; respexisse videtur Diuus Gregorius Nazanzenus, dum scribit in prima Oratione aduersum Iulianum Imperatorem, Pana ex omnibus procis vnum Deum nomen fortitum ex iniuria, vt dignum erat. Probus autem (siue is est Coruutus Grammaticus, vt nonnullis placet) enarrans illud Virgilianum Ecloga 3. Pan Deus Arcadiæ, scribit ipsum Pana fuisse filium Mercurij & Penelopes. Et ante illum Tullius libro tertio de Natura Deorum, & Iulius Hyginus Fabularũ c.224. & ante hos omnes

Her

Herodotus lib. secundo, vt hinc quoque intelligas, Penelopen non vni Vlysi copiam sui præbuisse. Sed quod multò fœdius est ferunt ipsum Mercurium in hircum mutatum, adamatum fuisse à Penelope, cui & Pana perperit, qui inde hircipes fuit, id est, hircinis pedibus: vti apud Lucianum videre licet in Deor. Dialogis, & nonnihil apud Dionem Prusensem. Húcque trahi posset, quod in antiquis codicibus scribitur, in l. antiqui. D. si pars hæred. pet. non leues autores tradidisse, quinquies quaternos enixam Penelopen, si vera est lectio, quam probat Accursius, qui eam Penelopen fuisse dicit, Sed eo in loco legendum esse existimo (vt viri quidam docti emandarunt) non quidem Penelopen, sed Peloponnesiam, siue in Peloponneso, ex Plinio libr. 7. cap. 3. Cæterùm Acron in 2. Horatij epistolam, illud interpretans, Sponsi Penelopes, tradit Penelopen ipsam Vlysis vxorem meretricem fuisse, quæ amatores suos sua pulchritudine luxuriosos reddebat. Ad idque alludens Plinius libr. 35. cap. 9. Fecit (inquit) Penelopen, in qua amores pinxisse videtur. Quanquàm sunt, qui ibi Mores, pro Amores, substituerunt: fortè putantes, id castitati Penelopes minimè conuenire. Sed & Virgilius, siue is fuit Ouidius, vt nonnulli putant, siue alius in Obscœno carmine hæc de Penelope scribit, iis quæ dicta sunt de ea, admodum conuenientia: *Iurisconsulti locus.*

Quæ sic casta manes, vt iam conuiuia visas,
Vtque fututorum sit tua plena domus.
E quibus vt scires, quicunque valentior esset,
Hæc es ad arrectos verba locuta procos:
Nemo meo meliùs neruum tendebat Vlysse,
Siue illi laterum, seu fuit artis opus,
Qui quoniam perijt, modò vos intendite, qualem
Esse virum sciero, vir sit vt ille meus.

Hæc ille de ea, cui tanta paratur scena pudicitiæ, vt scribit Claudianus in laude Serenæ. Quæ autor ille Priapeiorum ex Homero libr. Odysseæ 21. vt alia pleraque, miro artificio in rem suam detorsit. Et hùc quoque allusisse videtur Ouidius lib. primo Amorum Eleg. 8.

Penelope vires iuuenum tentabat in arcu,
Qui latus argueret.

Nam quod de lateribus vterque loquitur, ad concubitum pertinet, quo latera ipsa maximè exercentur, vt latiùs dicemus infrà in 15. lege connubiali, num. 42. incipi. eadem quoque ratione. Sed eodem respexisse videri potest idem Ouid. libr. 1. de Arte amandi:

Penelopen ipsam, perstes modò, tempore vinces.

Et Aulus Sabinus, eiusdem temporis Poëta, in epistola responsoria Vlysis ad Penelopen, qua Vlysses non obscure ostendit, se de Penelopes pudicitia diffidere:

Certè ego, cum Antinoum, Polybúmque, Medontáque legi,
Heu toto sanguis corpore nullus erat.
Tot iuuenes inter tot vina liquentia semper,
Hei mihi quid credam? pignore casta manes.
Cur ne placent vlli, si sint in fletibus, ora?
Deperit & lacrymis non decor iste tibi?

Et Hor. lib. 2. Serm. Sat. 5. introducens Tiresiam Vlyssem sic inter se colloquentes:

--TI. Scortator erit: caue te roget vltrò.
Penelopen facilis potiori trade. V L Y. Putásne,
Perduci poterit, tam frugi, támque pudica,
Quam nequiere proci rectò deducere cursu?
TI R. Venit enim magnum donandi parca iuuentus.
Nec tantùm Veneris, quantùm studiosa culinæ.
Sic tibi Penelope frugi est: quæ si semel vno
De sene gustarit, tecum partita lucellum,
Vt canis, à corio nunquam absterrebitur vncto.

Hoc quoque argumento doceri poteſt,eam non ſatis pudicam fuiſſe,quòd munera à procis acceperit,vel teſte ipſo Homero libro 18.Odyſſeæ. Doleo autem nobis excidiſſe librum illum,quem Laërtius tradit Antiſthenem Athenienſem de Penelope,& alterum de Vlyſſe & Penelope ſcripſiſſe,in quibus non dubito huiuſce rei veritatem fuiſſe detectam.Cæterùm Iulius Hyginus Fabularum c.127.tradit Penelopen,Vlyſſe interfecto à Telegono,vt ſuprà diximus,ipſimet Telegono,& priuigno,& viri interfectori nupſiſſe:vnde natus eſt Italus,qui de nomine ſuo Italiam denominauit.

96 *Lucretia non ſatis caſta.*

¶Sed nec Lucretiam ipſam,alterum illud caſtitatis exemplum,prorſus ab impudicitia vindicat Diuus Auguſtinus li.de Ciuitate Dei,1.c.19.tanquàm ſcilicet iuueni, quamuis violenter irruenti, etiam ſua libidine illecta conſenſerit: ídque in ſe puniens,ita doluerit,vt morte putaret expiãdum. Quem tamen locum perperam intellexit Panor.noſter,poſt glo.neſcio quam,conſil.4.facti contingentia.libr.1.Ouidius verò de hac ipſa re loquens,lib.Faſtorum 2.illud ſcripſit:

Succubuit famæ victa puella metu.

Tanquam ſcilicet Lucretia ipſa famam & opinionem vulgi, pudicitiæ antepoſuerit. Quod ex Liuio quoque ad fi.1.libri, videre licet. Nam & Ouidius paulò pòſt illud addit ex eodem:

Eloquar infelix dedecus ipſa meum.

Veluti ſcilicet non omnino expers eſſet cuiuſpiam culpæ. Nam ſi non omnino caſta eſt,quæ metu caſtitatem ſeruat,dicente Tibullo lib.1.Eleg.6.

Nec ſæuo ſis caſta metu, ſed mente fideli.

Multò minùs,quæ ipſo metu caſtitatem labefactat. Plinius autem, ſiue is fuit Suetonius,ſiue Cornelius Tacitus,in illo libro de Viris illuſtribus,ita de ea re loquitur, de Tarquinio ſcilicet Collatino loquens,In cubiculum Lucretiæ irrumpit,pudicitiam expugnat.Sed nec Valerio Martiali ſatis caſta fuiſſe viſa eſt ipſa Lucretia,hęc de ea ſcribenti lib.11.ad Lectores:

Erubuit,poſuitque meum Lucretia librum:
Sed coram Bruto:Brute recede,leget.

Quaſi ſcilicet nō caſtitatem coleret ipſius caſtitatis amore,ſed potiùs timore ac reuerentia Bruti.Nam nec ab adulterij nota eam vindicat glo.in §.Lucretiam.in verbo,adulteras,& ſeq.32.& 45.

97 *Cyrene figurarum in concubitu inuẽtrix. Elephãtis modos & figuras concubituum ſcripſit.*

¶Quid ergo referam Cyrenen illam?(cui,vt refert Suidas)factum cognomentum eſt δωδεκαμηχάνη, tanquam dicas machinamentorum duodecim: quoniam in Venereo vſu duodecim excogitaſſet figuras,quò inſcenſori iucundius redderetur libidinis proluuium,vt ſcriptis prodidit ipſius Ariſtophanis interpres,atque etiam Suidas.Quid Elephantidem?quæ & ipſa verſibus deſcripſit modos,figuras,ſpecies formas,id eſt, vt vno verbo Græco hæc omnia complectar,ſchemata concubituum: nam eius libri titulus eſt περὶ τῶν σχημάτων συνουσιαστικῶν, quorum meminit Virgilius,ſi is eſt,in Obſcœno carmine ad Lalagen:

Obſcœnas rigido Deo tabellas
Ducens ex Elephantidos libellis.

Et Martialis lib.12. in Sabellum:

Facundos mihi de libidinoſis
Legiſti nimium,Sabelle,verſus:
Quales nec Didymi ſciunt puellæ,
Nec molles Elephantidos libelli.
Sunt illic Veneris nouæ figuræ, &c.

Tiberius. Philænis. Aſtyanaſſa.

Quin & Suetonius tradit Tiberium cubicula plurifariàm diſpoſita tabellis ac ſigillis laſciuiſsimarum picturarum & figurarum adornauiſſe, libriſque Elephantidis inſtruxiſſe. Idem quoque Philænis & Aſtyanaſſa ex Helenæ famulis, & hæc omnium prima, vt tradit Suidas, feciſſe dicuntur. Quanquàm ſunt qui vtranque

conf

confundunt. Porrò Athenæus libr. 8. tradit Aeschrionem dixisse, cum librum, qui Philænidis esse dicitur, compositum fuisse à Polycrate, aut vt alij vocant, Philocrate Sophista, titulo ipsius Philænidis, vt eam honestæ vitæ mulierem calumniaretur. Additque Epitaphium eiusdem Philænidis, quo idem confirmat. Et rursus ex Chrysippo hos Philænidis libros, & Archestrati Gastronomiam, vulgò edisci testatur. Sed quicquid id sit, de iis videri potest intellexisse Ouidius, cum scribit libr. Tristium 1.

Et quæ concubitus non tacuere suos.

Et libr. eiusdem operis 2.

Sic quæ concubitus varios variásque figuras,
Exprimit, est aliquo parua tabella loco.

Quibus postremis verbis videtur ad id respexisse, quod suprà ex Suetonio diximus de Tiberio: Quanquàm Ouidius in illo loco non de illis libris loqui quibusdam videatur. Sed eò, ni fallor, respicit idem Ouidius, cùm scribit libr. 1. de Arte amandi:

Vtque velis, Venerem iungunt per mille figuras.
Inuenit plures nulla tabella modos.

98 ¶ Quid etiam Quartillam illam? quæ apud Petronium Arbitrum ita loquitur: Iunonem meam iratam habeam, si me vnquam meminerim virginem fuisse. nam infans cum paribus inquinata sum, & subinde prodeuntibus annis maioribus me pueris applicui, donec ad hanc ætatem perueni. Quid præterea duas Iulias, matrem & filiam? hanc Augusto genitam, alteram Marco Agrippa, ex illa priori, ambas tam notæ impudicitiæ, vt nihil æquè parentum felicitati obfuisse credatur. De quibus scribit Suetonius, ipsum Augustum, eas omnibus probris contaminatas relegasse: vetuisséque si quid his accidisset, suo sepulcro inferri, ad omnémque earum mentionem ingemiscens, illud Hectoris Homerici ad Paridem libr. 3. Iliados proclamare solebat:

Quartilla nūquam se virginem fuisse meminit.

Iulia dua libidinosissima.

αἴθ' ὄφελες τ' ἄγονός τ' ἔμεναι ἄγαμός τ' ἀπολέσθαι.

Quo significabat cupere se sine prole, & cœlibem mortuum fuisse. Quid duas Faustinas, matrem item & filiam? hanc Antonini Pij, alteram Marci Antonini vxorem, pari & ipsas infamia notatas, ex Iulio Capitolino & aliis.

Faustina itē dua.

99 ¶ Quid denique, duas Ioannas Neapolitanorum Reginas, quarum posterior patrum memoria tam effrænatæ libidinis erat, vt cùm sciebat, aut videbat viros benè nasatos, necesse erat, vt eos haberet in complexibus. Experta enim fuerat, id verum esse, quòd vulgò dici solet, nasi magnitudine mutonis quoque quantitatem concipi. Ex quo versus, non admodum elegans quidem ille, sed quem tamen Codrus id referens, adscribit: Ad formam nasi, & quæ sequuntur. Cui subscribit & illud Philelphi nonæ Decados Hecatosticha tertia, ad Iurisconsultum illum celebratissimum Catonem Saccum:

Ioanna dua quoque.

Nasati bellè mutoniati.

Nam mensura Cato pendentis plurima nasi
Creditur ingentem vulgò promittere caudam.

Et huc quoque respicit illud Martialis libr. 2. illo disticho,

Mentula tam magna est, tantus tibi Papile nasus,
Vt possis, quoties arrigis olfacere.

Et propterea olim nasati (vt ex Lampridio in Heliogabalo, aut vt nõnulli legunt, Aliogabalo depræhendimus) dicebantur viriliores ac bellè mutoniati. Scribit enim illum emissarios habuisse, qui ei hoc bene nasatos perquirerent, eósque ad aulam perducerent, vt eorum conditionibus frueretur. Nam, vt paulò antè dixerat, is per cuncta caua corporis libidinem recipiebat. Ex quo etiam, eo in loco (vt illud obiter dicam) Fasatos, legi posset, quæ lectio placet Alciato nostro, in id Virgilij, aut quisquis is fuit, in Priapeis,

Lampridij locus.

Grandia Dulichij vasa tulisse viri.

100 *Quæ patres suos fœdè amarunt. Myrrha.* ¶Nec tamen prætermittendas censuimus, quæ infandissimo amore patres, filios, fratres, priuignos, generos prosequutæ sunt. Et vt ordine rem exequar, & à patribus incipiam, Myrrha, aut (vt alij vocant) Smyrna, Cinyram, aut (vt alij appellant) Cinaram patrem turpiter amauit, vt scripsit Ouid. lib. 10. Metamorpho. & lib. 1. de Arte amandi:

Myrrha patrem, sed non, vt filia debet, amauit.

Theodorus in lib. Metamor. & ex eius autoritate Plutarchus in Parallelis, ca. 44. & Stobæus Serm. 62. & Hyginus Fabularum c. 128. vbi tradit illam patrem suum inebriasse, & sic cum eo concubuisse: vt possit videri imitata filias Loth, quæ idem fecerunt, vt scribitur Gene. 19. c. & in Decretis Canonicis in c. inebriarũt. 15. q. 1. Pelopea Thyesten, Harpalyce Clymenũ, Hippodamia Oenomaum, Procris Erichtheum, vnde natus est Aglaurus: Nyctimene Epopeum, aut (vt alij appellant) Nycteum, Regem Lesbiorum, filię patres fœdè amarunt, & cum eis concubuerunt: vt horum testis est ipse Hyginus Fabularum c. 253. Et præterea de ipsa Myrrha, Pelopea, & Nyctimene meminit Ouidius in Ibin his versibus:

Filia Loth. *Pelopea. Harpalyce. Hippodamia. Procris. Nyctimene.*

Filia si fuerit sit quod Pelopea Thyestæ,
Myrrha suo patri, Nyctimeneque suo.

Valeria Tusculanaria. Et de eadem Nyctimene traditum est ab eodem Ouid. libr. Metamor. 2. quod Diis tantùm flagitium auersantibus, in noctuam fuerit conuersa. Valeriam item Tusculanariam, tradit Plutarchus in Parallelis c. 45. ex autoritate Aristidis Milesij lib. Rerum Italic. 3. tradit Valerio patri, quem deperibat, fraude ancillæ concubuisse: quod vbi pater resciuit, sibi mortem consciuit.

101 *Quæ filios adamarint. Semiramis. Parisatis.* ¶Quæ item filios adamarint, fuerunt plurimæ. Semiramis illa Assyriorum Regina, alioqui multis nominibus commendabilis, filij Nini concubitum impudentissimè expetiuit, & postulauit: ob ídque ab eo, rei indignitate moto, interempta est: vt scribit Iustinus lib. 1. & Diuus Augustinus de Ciuitate Dei, lib. 18. c. 2. & Agathius de Bello Gothorum li. 2. Vbi & idem contigisse tradit Parisatidi erga Darium suũ & Artaxerxis filium. Paulus autem Orosius lib. Histor. 1. c. 4. in fin. id aliter retulit, nempe illam incestum cum filio perpetrasse, & vt priuatam ignominiam publico scelere obtegeret, præcepisse, vt inter parentes & filios, & filias, nulla naturæ reuerentia, de coniugiis appetendis, quod cuique libitum esset, licitũ fieret. *Nereis.* Nereis quoque cum Magnete, suo & Gelonis filio, rem habere voluit: quòd cùm ab eo impetrare non posset, cantharidum veneno eum sustulit: vt vetustissimus interpres scripsit, & post eum Zarettus, in id trahens illud Ouidij in Ibin,

Vtque nepos dicti nostro modò carmine Regis,
Cantharidum succos dante parente bibas.

Agrippina. Sed & Agrippinam quoque plerúque ad incestum comptam paratámque filio suo Neroni se obtulisse, prodidit Cornelius Tacitus circa initium libri 1. Histor. Augustæ. *Cratea.* Crateam quoque filium suum Periandrum, ex Septem Græciæ Sapientibus vnum deperisse, scripsit Aristippus, libro primo de Antiquis delitiis: & post eum Laërtius in vita eiusdem Periandri. *Ammiani mater.* Ammiani quoque mater apud Martialem lib. 2. Epigram. 4.

O quàm blandus es Ammiane matri!
Quàm blanda est tibi mater Ammiane!
& cætera, quæ sequuntur.

102 *Quæ fratres adamarint. Byblis.* ¶Quæ fratres item adamarunt, plurimæ extiterunt. Byblis Caunum fratrem misere deperiit, vt graphicè descripsit Ouidius lib. 9. Metamorpho. & meminit, veluti transeunter, lib. 1. de Arte amandi:

Byblida quid referam? vetito quæ fratris amore
Arsit.--

Prouerbium. Hyginus item Fabularum cap. 243. Stephanus in libro de Vrbibus, vbi de Cauno Cariæ vrbe loquitur: & præter hos Hesychius, & Suidas. Vnde & Καύνιος ἔρως, id est,

id est, Caunius amor, prouerbio celebratus, pro infami & improbo amore, apud Aristotelem lib. 2. Rhetor. ad Theodecten, & Stephanum vbi suprà, Diogenianum in Collectaneis, & Eustathium in Commentarijs in Dionysium. Canulia Papyrium Romanum fratrem suum: vt ex Chrysippo libr. 1. Rer. Italicarum tradit Plutarchus in Parallelis cap. 53. Canace Machareum fratrem: vt videre licet ex epistola ipsius Canaces ad ipsum Machareum, apud Ouidium: atque ex illo carmine eiusdem Ouidij libr. 3. Trist. ad Augustum: *Canulia.* *Canace.*

Nobilis est Canace fratris amore sui.

Cydonis item soror (nomen eius non reperi) fratrem ipsum Cydonem, ex Statio libr. 9. Thebaidos: *Cydonis soror.*

Et malè dilectum miseræ Cydona sorori.

103 ¶ Quæ item priuignos deperierunt, non paucæ fuerunt. Arsinoë Lysimachi vxor Agathoclem priuignum de stupro appellauit, vt ex aliorum autoritate tradit Pausanias libr. 1. qui de Atticis est. Demeneta Gnemonem Aristippi viri sui filium impudicè adamauit, apud Heliodorum libr. 1. Histor. Aethiop. Phædræ amores insani in Hippolytum priuignum, ab omnibus celebrantur, & inter cæteros ab Hygino libr. Fabularum c. 47. Ouidio libr. 1. de Arte amandi, Seruio in libr. 6. Aeneid. in enarratione illius loci, *Quæ priuignos suos adamauerint.* *Arsinoë.* *Demeneta.* *Phædra.*

His Phædram, Procrínque locis, mœstámque Eriphylen

Extátque epistola ipsius Phædræ ad Hippolytū, apud ipsum Ouidium, qua excusare nititur hunc nefandissimum amorem. Estque etiam Tragœdia Euripidis Hippolyti nomine ea de re conscripta. Estque ille ipsius Ouidij versus li. 2. Trist.

Nam quid in Hippolyto est, sæua nisi flamma nouercæ?

Gidica similiter Comminium priuignum deperditè adamauit, ab eóque reiecta, sibi spiritum intercepit, vt ex Dositheo lib. 3. Rer. Italicarum tradit Plutarchus in Parallelis cap. 65. Philonome Cyrni vxor, quæ & Tenuem priuignum de stupro solicitauit, vt tradit Pausanias in Phocicis, qui est libr. 10. Et ea, quæ Timasionem priuignum, qui sibi commisceri denegarat, apud patrem accusauit, quòd amatoribus magis, quàm mulieribus, gauderet: vt scribit Philostratus in Vita Apollonij libr. 6. Alia quoque, quæ apud Apuleium libr. 10. Asini aurei, priuignum item suum adamauit, eúmque quòd sibi concubitum denegasset, veneno appetiuit, & tandem incestus & parricidij accusauit. *Gidica.* *Philonome.* *Timasionis nouerca.* *Alia.*

104 ¶ Quæ generos suos adamarint, non paucæ quoque fuerunt. Nam Suetonius in Tiberio, cap. 35. tradit ipsum Tiberium cuidam Equiti Rom. iurisiurandi gratiam fecisse, vt vxorem in stupro generi compertam dimitteret, quam se nunquàm repudiaturum antè iurauerat. Et Ammianus Marcellinus circa initia libr. 14. prodidit mulierem nescio quam (neque enim eam nominat) Clematium Alexandrinum generum suum, cui commisceri cupiebat, eius amore non impetrato, mortem illi machinatam fuisse. Iustinus ad fin. libr. 26. scribit Arsinoën (siue illa fuit, de qua locuti sumus in præcedenti versic. siue alia) consuetudinem habuisse cum Demetrio genero suo. *Quæ generos adamauerint.*

105 ¶ Vt interim eas prætermittam, quæ & in fratres maritorum suorū turpiter exarserunt. Nam Hypermnestra Locrensis, cùm fratris viri sui concubitum appeteret, clàm nocturno tempore voti compos est effecta. Manè verò pudore affecta, vt scelus suum dissimularet, ancillam necauit, quasi eam in concubitu deprehendisset. Ex quo est illud Ouidij in Ibin:

Quæque sui Venerem iunxit cum fratre mariti,
Locris, in ancillæ dissimulata necem.

106 ¶ At sunt (inquiet quispiam) excusandæ mulieres, quando vi atque potentia astrorum his obscœnissimis & infandissimus concubitibus patrum, filiorum, fratrum,

priuignorum,generorum:& aliorum huiuscemodi sunt obnoxiæ: vt videre licet ex Iulio Firmico lib.Astronomi.3.c.7.in duodecimo loco.& libr.4.c.1.in applicat. Lunæ ad Venerem.& li.6.c.26.in coniunctione Iouis & Veneris.& iterum c.31.nó semel.Sed qui hæc ita excusabunt,poterunt & alia scelera similiter excusare:quod quàm ridiculum sit,nemo non videt.Præsertim cùm astra necessitatem non imponant,vt satis diximus suprà in 7.Lege connubiali,num.5.ex quibus constat. & seq. Imò veriùs nec habeant quicquam roboris,vt & nos diximus in Tract. Nobilitatis,c.11.nu.3.& dicemus alibi latiús.

107 ¶Illud autem præterire non possumus,mulieres adeò esse prærabida præferináque libidine,ac efferato prurito,adeóque natura in coitum præcipites,& tam prurigine concitatas,&(vt ille dicit in Priapeiis)sine fine prurientes,vt sint quæ & masculam libidinem exerceant,id est,quæ,vt viri,cum fœminis concumbant:quod & de Megilla quadam Lesbia tradit Lucianus in Dialogis meretriciis,Dialo.5.in quo colloquuntur Clonarium & Leæna:& de Bassa Martialis lib.1.Epigram.58.

Mulieres quæ deque brutorũ animaliũ amores fetiata. Quæ masculã libidinẽ exercuerunt. Megilla. Bassa.

Quòd nunquàm maribus iunctam te,Bassa,videbam,
Quódque tibi mœchum fabula nulla dabat:
Omne & officium circa te semper obibat
Turba tui sexus, non adeunte viro:
Esse videbaris,fateor,Lucretia nobis:
At tu,prò facinus,Bassa,fututor eras.
Inter se geminos audes committere cunnos.
Mentitúrque virum prodigiosa Venus.
Commenta es dignum Thebano ænigmate monstrum,
Hic,vbi vir non est,vt sit adulterium.

Philænis. Et Philænis,non ea quidem de qua loquuti sumus suprà nu. 97.sed alia multò posterior apud eundem Martialem lib.7.Epig.66.

Pædicat pueros tribas Philænis,
Et tentigine sævior mariti
Vndenas vorat in die puellas.

Ex quo,atque etiam ex titulo superioris Epigrammatis,qui talis est,Ad Bassam tribadem,vides huiuscemodi fœminas tribades dici. Quod & apertiùs ostendit idem ille autor,eo.lib.7.in eam ipsam Philænin,Epigram.69.

Tribades quæ dictæ.

Ipsarum tribadum tribas Philæni,
Rectè,quam futuis,vocas amicam.

Et de hac quoque Philæni tribade,& aliis eiuscemodi fœminis loquitur Lucianus in libro cui titulus est,ἔρωτες. Fertúrque etiam Sapphò ancillas habuisse, Amythonen,Telesippam,Megaram,Atthin,& Cydnò,quibus ad libidinem abutebatur.Eas enim subagitare solebat, & vicissim ab eis pati. In ídque referunt illud ipsius Saphûs in sua Epistola ad Phaonem apud Ouidium:

Sappho tribas.

Vilis Amythone,vilis mihi candida Cydno:
Non oculis grata est Atthis,vt antè,meis.

108 ¶Sunt & quæ cum beluis, & iumentis concumbere desideranter velint,& cupiant. Veteres perhibent, Pasiphaën Minoïs Regis vxorem, tauro se supposuisse,& Minotaurum genuisse,Veneris(vt cum Virgilio li.6.Aeneid.loquar) monumenta nefandæ.Vnde est & illud eiusdem Virgilij Ecloga.6.

Pasiphaë.

Et fortunatam,si nunquam armenta fuissent,
Pasiphaën,niuei solatur amore iuuenci.
Ah virgo infelix, quæ te dementia cepit?
Prœtides implerunt falsis mugitibus agros:
At non tam turpes pecudum tamen vlla secuta
Concubitus.

Et illud Propertij lib. 2.ad Cynthiam:

Vxorem

Vxorem quondam magni Minois, vt aiunt,
Corrupit torus candida forma bouis.
Et libro tertio:
Testis Creta, fassus quæ passa iuuenci
Induit abiegna cornua falsa bouis.
Idem quoque relatum est ab Ouidio lib.1.de Arte amandi, illis versibus:
Fortè sub vmbrosis nemorosa vallibus Ida
Candidus, armenti gloria, taurus erat.
& qui sequuntur. Et rursus in Epist. Phædræ ad Hippolytum:
Pasiphaë mater decepto subdita tauro, &c.
Quamuis sint(ne id omittam) qui dicunt Iouem Pasiphaës amore captum, tauri formam sumpsisse, vt tradit Porphyrius libro 3.de abstinentia carnium. Lucianus autem in lib.de Astrologia, id quoque aliò trahit. Semiramis, de qua suprà locuti sumus, equum vsque ad coitum adamauit, vt autor est certissimus, qui posteris prodendũ putauit, Iuba, studiorum claritudine, quàm regno memorabilior, & ex eius autoritate Plinius lib.8.c.42.& præterea Hyginus Fabular.ca. 243. in fine. Sed & puella quædam in Hetruria, sub Pio Tertio, canem impudicè adamauit: ex eóque facta grauida, semicanem peperit, hoc est, manibus, pedibus, & auriculis caninis, cætera hominis, vt scribit Volaterranus in Philologia, lib.32.c.5.ad finẽ. Quin multò antè tempore Glauca citharistria fertur canem quoque adamasse, vt retulit Aelianus lib.10. Variæ hist. Plinius autem lib.7.c.3.tradit Alcippen elephantum peperisse. Et idem de Glaucippe tradit Tatianus in Oratione contra gentes, nisi eadẽ fuerit: vt hinc intelligas, eas cum elephanto concubuisse. Cæterùm in Aegypto insula est Mendes vocata, in qua mulieres passim cum hircis coëunt, ficuti tradit Herodotus lib.2.& Strabo lib.17.ex autoritate Pindari. *Semiramis.* *Puella ex cane peperit.* *Alia.* *Mulier elephantum peperit.* *Mulieres cũ hircis coëũtes.*

109 ¶Nimirum ob hanc infandam insanámque libidinem mulierum, scribitur in Leuitico, c.18. Mulier non succumbet iumento, nec miscebitur ei. Et infrà ca.20. Mulier quæ succubuerit iumento, simul interficietur cum eo. Cuius rei etiam fit mentio in Decretis Canonicis, in c.mulier. 15.q.1. Ex quo facilè colligi potest, illis quoque sanctis temporibus fuisse fœminas obscœna illa impudicitia pollutas, ferinúque coitus præ nimia libidinis vredine appetẽtes. Vt verum videri possit, matronam summatem sitientet appetiuisse concubitum cum Luciano Syro in asinum deformato sicuti ipse ad finem sui Asini festiuiter describit, póstque eum Apuleius, qui hoc totum ad se ipsum transtulit lib.10.Meta. Hinc illud Satyrici non abs re scriptum videtur in monstrificam fœminarum Venerem: *De eadem re.*
--Mora nulla per ipsam,
Quò minus imposito clunem submittat asello.

110 ¶Quid igitur opus est, post has tantas, tam fœdas, tam spurcas, infandas libidines, memorare fœminas, quæ ea impudicitia, ea impudentia sunt, vt potiùs viros petãt, quàm ab eis petantur: quæq; mercedem libidinis potiùs offerant, tradántque viris, quàm ab eis accipiant? Priorum extat memorabile exemplum apud Sallustium, de Sempronia illa literis & Græcis & Latinis docta, forma & genere satis fortunata. Hæc tamen, vt ille ait, pecuniæ, an famæ, minùs parceret, haud facilè discerneres: libidine sic accensa, vt sæpiùs peteret viros, quàm peteretur. Est & aliud exemplum recentius Thermionillæ apud Iouianum Pontanum lib.2. Tumulorum, *Mulieres quædam viros petunt potiùs, quàm petantur.* *Sempronia.*
Hanc multi petiêre, & multos ipsa petiuit,
Ausa dare & cunctis, ausa rogare prior.
Et sane huiusmodi essent cæteræ mulieres, nisi rusticitas vetaret, aut si inter mares conueniret, ne ipsi fœminas peterẽt, si credimus Ouidio, cui probè animi muliebres erant cogniti, vt alibi diximus. Is enim lib.1.Eleg.
Aut si rusticitas non vetet, ipsa rogat.
Et lib.1.de Arte amandi:

Conueniat maribus, ne quam nos antè rogemus,
Fœmina iam partes victa rogantis aget.

111 ¶De posterioribus illa est querimonia Ezechielis, cap. 16. Omnibus meretricibus dantur mercedes, tu autem dedisti cunctis amatoribus tuis: & dona donabas eis, vt intrarent ad te vndique ad fornicandum tecum, & alibi sæpe in eo. cap. Et Oseæ 4. Ephraim munera dederunt amatoribus suis. Harúmque sunt alia multa exempla apud Martialem. nam lib. 1. in Chloën,

Qua viris libidinis mercedem offerunt.

Donasti tenero, Chloë, Luperco
Hispanas, Tyriásque, coccinásque,
Indos sardonychas, Scythas smaragdos,
Et lotam tepido togam Galæso;
Et centum dominos nouæ monetæ:
Et quicquid petit, vsque & vsque donas.
Væ glabraria, væ tibi, miscella,
Nudam te statuet tuus Lupercus. Et lib. 2. in Gallam:
Cùm placeat Phileros, tota tibi dote redemptus,
Tres pateris natos, Galla, perire fame, &c. Et lib. 9. in eandem:
Promittis sexcenta tamen, sed mentula surda est:
Et sit lusca licèt, te tamen illa videt. Et lib. 11. de Lesbia:
Lesbia se iurat gratis nunquam esse fututam.
Verum est, cùm futui vult, numerare solet.

Idque potissimùm faciunt deformes & anus, vel testimonio Aristophanis in Thesmophor.

Ἡ δ᾽ ἀξία ἐς δίδωσιν μοιχῷ γραῦς γυνή.

112 ¶Sed istis facilè parcere debemus, videntes alias multas, suis precibus & muneribus non contentas, vim quoque adhibuisse in eos, quos miserè amabant, cùm nullis precibus aut muneribus cócubitũ ab illis impetrare potuissent. Et inter alias plurimas vxorem Phutifaris Aegyptij: Phædram, de qua suprà locuti sumus: Anthiam, siue Athẽiam, siue etiam Sthenobœam, Iobatis filiã, & Prœtin Argiuorũ Regis vxorẽ: Gidicam, de qua etiã suprà locuti sumus: Aurorã, de qua Pausanias li. 3. & aliam, de qua Aug. noster in l. 1. C. de rapto. virg. De quibus & nos quoque locuti sumus in tractatu Retractuum tit. 1. §. 20. glo. 1. nu. 5. incip. secundum quam sententiam.

113 ¶Omitto eas, quæ vt suæ libidini indulgerent, nec liberis, nec parentibus, nec patriæ pepercerunt, rebus sacratissimis. Nam insidiis Eurydices illius, vxoris Amyntæ Regis Macedoniæ, aui Alexãdri Magni, Alexander & Perdiccas eiusdẽ filij ob ipsum appetitũ occubuerunt. Quam rem describens Iustinus lib. 7. ita in eam exclamat: Indignum prorsus, libidinis causa liberos à matre vita priuatos. Scitum autem est, in eandem sententiam illud Martialis libro 2. Epigr. in Gallam: cuius initium iam à nobis suprà est relatum:

Quæ nec liberis, nec parentibus, nec patriæ pepercerunt.
Eurydice.

Cùm placeat Phileros tota tibi dote redemptus,
Tres pateris natos, Galla, perire fame.
Præstatur cano tantùm reuerentia cunno,
Quem nec casta potest iam decuisse Venus?
Perpetuam Dij te faciant Philerotis amicam,
O mater, qua nec Pontia deterior.

Nam & Pontiæ Iuuenalis mentionem facit Sat. 6. quæ duos suos filios veneno sustulit, vt adultero nuberet:

—Sed clamat Pontia, feci,
Confiteor, puerisque meis aconita paraui,
Quæ deprensa patent: facinus tamen ipsa peregi.
Túne duos vna, sæuissima vipera, cœna?

Tunc duos? &c.

114 ¶Callirrhoë filia Lyci Regis Lyciæ capta amore Diomedis Troia redeuntis, patrē prodidit, vt Iubas rerum Africarum li.3.tradidit,& ex eius autoritate Plutarchus in Parallelis,c.46. *Callirrhoë.* Similitérque Bysaltia filia Regis Massylorum, Calpurnium Crassum iuuenem adamatum, patris à se proditi victorem fecit, vt Hesianax lib.3. Rerum Libycarum scripsit, eiúsque autoritate Plutarchus in eo opere suprà citato, c. 47. *Bysaltia.* Scylla Nisi Megarensium regis filia, Minois amore capta, crines patris purpureos & fatales abscidit, atque ita & patrem & patriam perdidit. *Scylla.* Hinc etiam Nisus à Minoë victus & interemptus est, vt tradit Pausanias li.1.quo Attica describit, & alij plurimi. Ex quo illud Propertij lib.3.

Tuque ô Minoa venundata Scylla figura,
Tondens purpurea regna paterna coma.
Hanc igitur dotem virgo desponderat hosti.
Nise tuas portas fraude reclusit amor.

Et Ouidius de Arte amandi lib.1.

Filia purpureos Niso furata capillos, &c.

& lib.2. Tristium, ad Augustum:

Impia nec tragicos tetigisset Scylla cothurnos,
Ni patrium crinem desecuisset amor.

Et fusiùs libro octauo, Metamorphos.in principio, vbi integram rei eius historiam recenset. Sed & Simus Poëta tradit Tarpeiam Gallis Capitolium prodidisse, cùm illorum Regis amore capta esset. Quod & ex eo retulit Plutarchus in Romulo, vbi & illius carmen de ea re adscribit. Et Seruius enarrans illud Virgilij libri 8. Aeneidos:

Hinc ad Tarpeiam sedem & Capitolia ducit,
Aurea nunc, olim syluestribus horrida dumis.

Licèt eam historiam aliter habere tradat, vt inibi videre poteris, & nos alibi quoque retulimus, scilicet suprà in 3.leg.connub.nume.25.incip.huius autem.& 27.in Psellio.sed & Propertius quoque aliter lib.4.in Fabula Tarpeiæ.

115 ¶Nec mirum videri debet, si se mulieres libidinum. Venereis fœditatibus, magis quàm mares, adobruant: cùm, vt scribit Auicenna libro 9.de Animalibus,& iterum, in 21.tertij cap.2.& Haly Abbas in 6.Theoricæ, extensiuè duplicata est in fœmina concubitus voluptas: *Fœminis maior voluptas in concubitu, quàm viris.* quia præter feminis motum, & orificij vuluæ (vt translatis verbis vtamur) in sugendo quoque nascitur oblectatio, vulua ipsa diuersimodè mota. Quod & Galenus insinuat libro 4.de Morbis & symptomatis, & vt vulgò dicitur, de Accidenti, & morbo, cùm scribit, partes genitales proprio quodam, & eximio sensu voluptatis affici, in idque validissima esse præditas facultate, expultrice quidem genitalis seminis in masculis tantùm, in fœminis verò & hac ipsa in testiculis, & seminariis vasis, & præterea attractrice per totum vterum. Tiresias, qui vtrũque sexum expertus erat, arbiter electus à Ioue ac Iunone de voluptatis in concubitu quantitate contendentibus, tres voluptatis vncias in viro, nouem in fœmina pronuntiauit: vt scribit Fulgentius lib.2.Mythologicarũ. Et eam rem graphicè descripsit Ouidius lib.3.Metamorph.& nonnihil etiam eius rei meminit Lucianus, in Dialogo Menippi, & Tiresiæ, & in alio, cui titulus est, [illegible], vbi tradit Tiresiam iudicasse mulieris delectationem toto gradu virilem præcedere. *Tiresiæ iudicium.* Meminit item Iulius Hyginus Fab.cap.75. Inter Iouem (inquit) & Iunonem fuit iocosa altercatio, vter maiorem ex re venerea voluptatem caperet, masculus, an fœmina. De qua re iudicem Tiresiam sumpserunt, qui vtrunque erat expertus. Is cùm secundum Iouem iudicasset, Iuno irata manu auersa eum excæcauit. At Iouis (ita enim loquitur) ob id fecit, vt septem ætates viueret, vatésque præter cæteros mortales esset. Hæc ille. Cui concinens Ouidius in Ibin:

Qualis erat, postquam est iudex de lite iocosa
Sumptus, Apollineæ clarus in arte senex.

Ex quibus & Iuuenalis Sat.6. illud constanter affirmauit:

Vir nollet fieri. nam quantula nostra voluptas?

Et id quoque, quòd diximus, è Medicis, præter eos, quos citauimus in princip. huius versic. asserit Petrus Aponensis in Conciliatore, differ. 34. & in Comment. Problematon Aristotelis lib. 4. c. 15.

116 *Qui contrà tenuerunt.* ¶ Quanquàm Hippocrates, aut, vt placet Galeno, Polybus in libro περὶ γονῆς, id est, de genitura, contrà asserit, virum scilicet in coitu maiore voluptate affici. Semē enim viro concussu vehementiore, quàm fœminæ, ab humore repentè secerni, ob eámque causam virum impensiùs delectari. At Gorræus Parisiens Medicus impense doctus, qui eum librum eleganter, & fideliter in Latinum traduxit in annotationibus eiusdem, Tametsi (inquit) maribus semen calidius, acrius, copiosiúsque inest, motúque ipsi maiore, quàm fœminæ, in coitu concutiuntur, plúsque multò caloris, & spiritus obtinent, quamobrem ex his maior esse maris quàm fœminæ voluptas videri posit: tamen in fœmina alia priuatim considerare oportet, quæ inter præcipuas, & potissimas voluptatis venereæ causas esse possunt. Siquidē eius vterus magno virilis seminis desiderio tenetur, ipsúmque mirum in modum appetit, & attrahendo, sugendo, concipiendóque impensissimè delectatur. Est enim ea in re vterus ventriculo similis. Sicut enim iste suauibus cibis, potibúsque gaudet, eósque auidissimè amplectitur, ita ille semen amat, habétque gratissimum.

117 *Virgines maximè in Venerem pronæ, dū dulcius esse putant, quod nesciunt.* ¶ Maximè autem virgines feruntur pronæ esse in Venerem, vtpote quæ magis expetant eam voluptatem experiri, cuius hactenus fuerunt expertes, vt scribit Diuus Thomas in 4. senten. & Anto. Flo. in 2. parte Summæ, titul. 5. prout retulit è nostris Matthæ. Afflic. in constitutione Siciliæ, cuius initium est, si quis rapere. col. 2. versi. sed quæro quæ est ratio. Et ante hos Hieronymus in libello, de Vitando suspecto contubernio, Libido (inquit) in virginibus maiorem famem patitur, dum dulcius esse putant, quod nesciunt. Quem loco non designato citat, & sequitur glo. in c. viduas. le 1. in verbo, vsæ sunt, 27. q. 1. vbi & tex. hoc clanculum innuit. Et in eam sententiam Hieron. ipse ad Gaudentium, de Pacatulę infantulę educatione, scribit eos faciliùs libidine carere, qui aliquando experti sunt corporis voluptatem, quàm eos qui à pueritia libidinem nesciunt. Ab aliis enim nota calcari, ab aliis ignota appeti. Illos vitare pœnitēdæ suauitatis insidias: hos carnis illecebras, dulci titillatione corporis blandientes, dum mella putant, venena noxia reperire. Et huc pertinere potest, quod scribit Matthæus Afflict. in c. 1. §. item si fidelis. col. 2. versi. scias tamen. tit. quib. mod. feu. amit. magis peccare viduam stuprando, quàm virginem, veluti minus solicitetur vidua, quàm virgo: ideóque magis peccat, iuxta ea quæ diximus suprà in Leg. Connub. 2. nu. 28. inci. sed quid tantùm, licet ipse Matthæus aliis rationibus moueatur.

118 *Alij è diuerso corruptas memores pristinæ voluptatis.* ¶ Verùm idem Hieronymus ipse, non semel contrarium nō obscurè scripsit. Nam ad Gerontiam de Monogamia, Certe, inquit, multò laboriosius est, eo non frui, quod habeas, quàm desiderare quod amiseris: vnde & virginitas in eo facilior est, quod carnis incentiua non norit, & viduitas in eo solicitior (aut, vt alij legunt, felicior) quòd præteritas animo recolit voluptates. Et iterum libro primo contra Iouinianum, loquens etiam de viduis: Quantóq; est maior difficultas expertæ quondam voluptatis illecebris abstinere, tantò maius est præmium. Rursúmque ad Celantiam de institutione matrisfamiliàs, loquens de vidua quadam pudica, Magni, inquit, hoc animi signum, & perfectæ virtutis indicium est, renuntiare expertæ voluptati, fugere notas carnis illecebras, & calentis adhuc ætatis flammas, fidei amore restinguere. Et ante Hieronymum Tertullianus libro primo, eorum, quos ad vxorem scripsit: Quanti (inquit) est vidua ipsa, cuius assertor Dominus

nus disputauit: Non tantùm virginibus datum opinor, licet in illis integritas solida, & tota sanctitas de proximo visura sit faciem Dei. Tamen vidua habet aliquid operosius, quia facilè est non appetere, quod nescias, & auersari, quod desideraueris nunquam. Gloriosior continentia, quæ ius suum sentit, quæ quid viderit, nouit. Poterit virgo felicior haberi, at vidua laboriosior alla, quòd bonum semper babuit: ista, quòd bonum sibi inuenit. In illa gratia, in ista virtus coronatur. Et huius quoq; sententiæ fuisse videtur Diuus Ambrosius statim in initio libri de viduis, scribens viduas, cùm viro castum cubile custodiunt, documento virginibus esse integritatē Deo esse seruandā. Et propemodum (inquit) non inferioris virtutis est, ab eo abstinere coniugio, quod aliquando delectauerit, quàm coniugij oblectamenta nescire. Et Timotheus Episcopus li.1. eorū, quos ad Ecclesiam catholicā scripsit, loquēs de cōiugibus continentiā professis: Quomodo (inquit) ad se pertinentia aliis addicāt, qui seipsos sibi denegant? Tam noua enim virtute præditi, concessásque, & quod maius est, expertas corporum voluptates admirabilis continentiæ autoritate calcantes, &c. Et è nostris glo. in c. 2. in verbo, faciliùs, de pœni. dist. 3. cùm dicit, esse facilius seruare virginitatem, quàm post corruptionem, carnis seruare continentiam. Et hoc quoque multis probat & confirmat Io. Gerson non omnino malus autor, in lib. de Cœlibatu virginum, c. 3. Et hanc item partem fulcit Aristoteles lib. 7. de Historia animaliū, c. 1. Voluptatis (ait) qua olim gestirent, memores, desiderio mouentur præteritæ contrectationis. Et Andr. Alcia. in l. malum. §. viduam. in fi. D. de ver. signi. Nam difficilius (inquit) his est quæ illicium Veneris expertæ sunt. Et huc quoque respicit illud Virgi. lib. 3. Georg.

Atque vbi concubitus primos iam nota voluptas
Sollicitat.

119 ¶ Sed vtruncũq; sit, illud certè minimè dubium est, puellas recenter stupratas, coitus esse appetentiores, quia nōdum per ætatem in iis est multū humoris spermatici. Ideóque nihil, aut certè minimū, ex eo emittunt in concubitu. Hinc fit, vt quantò magis coëunt, tantò quoq; magis appetant: nempe quia per Venerē his humor attrahitur, sed non emittitur. Cùm autē attrahitur, calor simul, & ventositas generatur: quæ res maximè coitum stimulāt. Item cùm earum meatus sint adhuc angusti, is humor quātuluscunq; in eis est, non facilè labitur. Ideóq; titillatione illa venerea admodum oblectantur, quò possint huiusmodi humorem expellere, vt sciēter disseruit Petrus Aponensis maximus sua tempestate Philosophus, in commentariis in Aristotelis problemata lib. 4. c. 26. monens propterea parentes, vt filias eo tempore diligenter custodiant: & alias quoq; eius rei adfert rationes, quas illic videre omnibus promptum est. At ipse Aristoteles lib. 7. de Historia animalium, c. 1. suadet etiā puellas tum maximè custodiendas esse, cùm menses habere incipiunt: tunc enim præcipuè ad vsum rei venereæ incitari. Sed & illud ibi subiungit, eas quæ admodū puellæ concūbunt, libidinosiores per totam ætatē euadere: meatus enim laxari redd ique eo corpus lubricum. Quod & ipsum tradit Galenus ad fi. lib. 6. de Locis affectis. Et idem propè dixerat idem Aristoteles li. Politicōn 7. c. 16. dum scribit, ad cōtinentiam vtile esse, nuptias fieri seriores: intemperātiores enim esse videntur, cùm puellæ Veneri assuescunt: quod & nos alibi retulimus. Huic autem, quod de custodia huiusmodi puellarū illi scribunt, cōcinit illud Eccles. 42. c. Filia patris abscondita est vigilia, & solicitudo eius aufert somnum, ne fortè in adolescentia sua adultera efficiatur. Et paulò pòst: Super filiam luxuriosam cōfirma custodiam, ne quando faciat te in opprobriū venire inimicis. Ex quo est & illud Alciati nostri Emble.

Puellas recenter stupratas coitus appetentiores.

Puellæ tum custodiēda, cùm menses incipiunt.

Libidinosiores euadere, quæ puellæ cōcumbunt.

Vera hæc effigies innuptæ est Palladis: eius
Hic draco, qui dominæ constitit ante pedes.
Cur diuæ comes hoc animal: custodia rerum
Huic data, sic lucos templáque sacra colit.
Innuptas opus est cura asseruare puellas
Peruigili, laqueos vndique tendit amor.

120 ¶At potissimùm mulieres grauidæ,cuiuscunque ætatis sint,concubitum appetunt magis,& magis quidem,quàm quæ ventrem non ferunt. Tunc enim cõceptum semen neruos mouet,& inde confricationis ardor innascitur, vt Alberto Magno in libro de Animalibus,& aliis plerisque placere video. Sed his apertè repugnat Aristoteles maximus rerum naturæ professor,libro Problematon 10.c.47.quo in loco, Quæ, inquit, grauidæ esse cœperunt, minùs auidæ Veneris euadunt, menstruæ purgationes nullæ præterea veniunt. Vbi & ipse Aponensis illi subscribit, dicitque id potissimum obuenire,si mulier marem vtero gerat. Idem quoque tradit Aëtius Tetrabibl.4.Sermone 4.cap.8.Cæterùm Matthæus à Gradibus Medicus & Philosophus non pœnitendus,con.rei medicæ 80.cuius caput est,Clarissime Doctor,refert quandam nobilem mulierem,cùm prægnans non erat,in furias magna coëundi cupiditate rapi solitam:postquam verò cõcepisset,ab ea passione liberari. Húcque accedit,quod scribit Plutarchus in libro de tuenda bona valetudine,mulieres grauidas veneficiis vti,quibus abortum faciant,fœtúmque perdant, vt rursum impleantur,ampliúsque voluptuentur.Ego verò,vt hos in concordiam reducam, puto vtrasque & prægnantes, & vacuas, huius rei esse auidissimas, vt vix dignosci queat,vtræ auidiores sint.

Fœminas grauidas concubitum maximè appetere. An tamen illud verum sit.

121 ¶Constat autem mulieres steriles,præ cæteris esse libidinosissimas: quia cùm non satis expurgentur, plurimo illas spermate abundare necesse est. Hoc enim, vti in maribus non excretum,vehemens coëundi desiderium excitat, ita in fœminis idipsum efficere natum est. Nec id quidem abs re fieri.Menstruas enim fluxiones excrementorum spermatis cuiusdam esse egressionem,cùm aliud nihil,quàm non bene coctum semen, sint hæ menstruæ superfluitates. Ideò quæ multipara animalia sunt,cum crebro fœtu excernant id superfluum, atque eo modo abundè copioséq; expurgentur,continentiora non immerito existimâtur.Quod à Nicolao Leonico Thomæo,rerum naturalium doctissimo interprete, quæstionum quoque naturalium c.60.proditum est.Sed quod accepisse videtur ex Aristotele,lib.4. de generatione animalium,c.5. licet subticeat.

Fœminas steriles maximè libidinosas esse.

122 ¶Sed quod ad ordinem siue statum pertinet,satis constat,vxores eorum, qui militiã ac bella sequuntur,maximè impudicas esse.quod & nostris legibus proditũ est, l.si quondam. & l. quamuis. C.de adulter. Nam & legimus,Clytæmnestram Agamemnonis vxorem,Metellam Syllæ,Pompeiam Tertiam Cæsaris, Mutiam Pompeij,Clodiam & Seruiliam Luculli,alteram Clodiam Metelli, Apuleiam, ni fallor, Lepidi,summorum bellatorum,aliorum se libidinis fœdè polluisse.Agamemnonis vxori testimonium omnes perhibent,súntque in eam rem multæ Tragœdiæ & Latinæ & Græcæ.Syllæ, Cæsaris, Pompeij, Luculli.Diuus Hieronymus in Iouinianũ libro 1.cap.39. & præterea Syllæ & Pompeij Plutarchus in Vita eorum, itémque ipsius Cæsaris Asconius Pedianus,& ante hos Cicero libro primo Epistol.9.Rursúmque ipsius Pompeij Suetonius in Vita Cæsaris, cap. 50. & Asconius Pedianus in Argumento orationis Ciceronis pro M.Scauro.Et Luculli ipse Cicero libro primo,Epistò.15.& Plutarchus in Vita illius.Tum item ipsius Pompeij ipse Pedianus, & Suetonius in Vita Cæsaris,& nonnihil Tullius,vbi suprà. Q. Metelli ipse Tullius in oratione pro Cælio,in qua illam Clodiam,P.Clodij sororem miris impudicitiæ contumeliis aspersit.Ea autem eiusdem Metelli vxor fuit,vt patet ex eodem Tullio Epistò.Famil.lib.5.Epistò.2.& Quadrantaria dicta fuit ex historia, quæ illam maximè impudicam fuisse ostendit:quam eleganter narrauit Plutarchus in Vita Ciceronis. Et denique Lepidi Plutarchus in Vita Pompeij: vbi & illud scribit, quòd postquã ipse Lepidus Italiam subegit, & Sardiniam occupauit, morbo interiit, mœstior quod in literulam quandam inciderit, ex qua adulteram vxorem cognouit.

123 ¶Siue id facit longa maritorum, tantisper dum in bellis peregrè occupantur, absen

absentia: siue etiam ipsorum virorum in alienas mulieres, per vxorum absentiam impudicitia. Nam de primo illud est Propertij:

Quantum oculis, animo tam procul ibit amor.

Ex quo Ouidius libr. 2. de Arte amandi illud monet.

Sit mora tuta breuis, lentescunt tempore curæ,
Vanescitque absens, & nouus intrat amor,

Quod contestum exemplo probat:

Dum Menelaus abest, Helene, ne sola iaceret,
Hospitis est tepido nocte recepta sinu.

Aristoteles enim libr. 8. Ethicorum ad Nicomachum, c. 5. tradit obliuionem amicitiæ ex diuturniore absentia induci. Nam ita propemodum scribit: Quod si diuturna fuerit absentia, videtur & amicitiæ obliuionem adferre: vnde dictum est illud, Multas amicitias silentium diremit. *Amicitias absentia solui, aut minui. Prouerbium.*

124 ¶ Quod autem ad secundum pertinet, idem Aristoteles libr. Politicorum 2. cap. 7. tradit eos, qui primi fabulati sunt, non irrationabiliter Venerem Marti coniunxisse. Nam omnes huiusmodi homines proni sunt ad mulierum, vel etiam marium concubitus. Eius enim hæc verba sunt: ἔοικε γὰρ ὁ μυθολογήσας πρῶτος οὐκ ἀλόγως συζεῦξαι τὸν Ἄρη πρὸς τὴν Ἀφροδίτην. ἢ γὰρ πρὸς τὴν τῶν ἀρρένων ὁμιλίαν, ἢ πρὸς τὴν τῶν γυναικῶν φαίνονται κατακώχιμοι οἱ τοιοῦτοι. Hincque est etiam illud Arnobij libr. 3. aduersus gentes: Etiámne militaris Venus castrensibus flagitus præsidet? Eorum igitur vxores ob id infensæ (quod de ipsa Clystæmnestra Agamemnonis dicemus posteà in 13. Lege connubiali, num. 35. incip. caueant) aliorum quoque virorum concubitus sectantur. Nihil enim est omnium rerum, quod eas magis impudicas faciat, quàm ipsorum maritorum impudicitia, vt & inibi, & num. seq. ostendemus. *Militis Veneri.*

125 ¶ Verùm (quod apud omnes in rem iudicatam transiit) omnes fœminas cuiuscunque ætatis, siue virgines sint, siue mulieres, siue vtero gerant, siue non gerant, æstate potissimùm, Veneris auidiores esse constat, viros contrà hyeme, sicuti ab Hesiodo libr. 2 eius operis, cui est titulus, ἔργα καὶ ἡμέραι, scriptum est illis versibus: *Fœminas æstate, viros hyeme coitus appetentiores.*

--θέρεος καματώδεος ὥρῃ
μαχλόταται δὲ γυναῖκες, ἀφαυρότατοι δέ τοι ἄνδρες
εἰσίν, ἐπεὶ κεφαλὴν, καὶ γούνατα Σείριος ἄζει.

-- Flagranti temporis æstu
Fœmineo Venus est vsu magis effera sexu,
Mitior illa viris, & sæpe accita relanguet.

Quod & repetit Aristoteles libr. Problematon 4. cap. 26. & iterum c. 29. rursúmque libr. de Histor. animalium 5. c. 8. Et Plinius libr. 10. c. 63. Huiúsque rei rationem reddit Aristoteles illo priore loco, quoniam naturæ calidæ præ nimio calore æstiui temporis æstuant, collabuntúrque: frigidæ verò refouentur, & vigent. Est autem vir calidus, & siccus, mulier frigida humidáque: ergo virorum tunc vires infirmantur, mulierum verò corroborantur: & vigent per compensationem qualitatis contrariæ. Posteriori quoque loco idem ferme scribit, quia videlicet viris calidior natura est, & siccior: mulieribus contrà frigidior, & humidior. Ideóque illis humor, & calor satis cupiditatem Veneris hyberno tempore accendere queunt, quibus ex rebus semen oriri certum est. Mulieribus autem, & calor minor, & humor concretus propter caloris inopiam tunc est. At per æstatem, mulieribus ipsis calor modicus, viris largior, quàm satis est. Nimius autem vires frangit atque dissoluit. Quod hinc videre licet, quòd pueri per æstatem tenuiores redduntur, nimirum quia ignis igni additur. Sed & eandem rationem affert Io. Grammaticus in enarratione illius loci Hesiodi, nisi quòd eam dilucidiùs adscribit, Græce quidem, sed in hunc sensum: Nam mulieres æstate, cùm sint humecta natura, & multò frigidiores, quàm viri, Solis vi & æstus ad temperiem rediguntur, eliquato scilicet ac digesto, quod ex humectatione profluebat. Viris au-

tem innata siccitas æstate plurimùm augescit. At hyeme contraria omnia fiunt. Nã viri humectatione ad temperiem rediguntur, mulieribus in diuersam affectionem abeuntibus.

126 *Fœminas, florente scolymo, Veneris auidissimas, viros contrà.*

¶At illud certè mirum est, modò verum sit, quod Plinius lib. 22. c. item 22. ex Hesiodi, & Alcæi, & veterum Poëtarum testimonio scribit, florente scolymo herba (alij Limonium appellant, éstque species cardui) mulieres libidinis auidissimas esse, viros autem contrà in coitum pigerrimos, veluti prouidentia naturæ hoc adiumẽto tunc valentissimo, vt ille tradit. Ego verò naturã accusare, nec ausim nec velim: sed fortè consultiùs prouidisset, si & æquales ignis stimulos, viresque in Venerem vtriq; sexui eodem tẽpore tribuisset, vt alter alterius ope cõmodius subleuaretur.

127 *Feles fœmina salaces.* *Murs fœmina libidinosissima.*

¶Cæterùm vt hoc caput de mulierũ libidine finiam, illud possum dicere de omnibus fœminis, quod Aristoteles lib. 5. de Natura animalium c. 2. de felibus tradit, scilicet fœminas eius generis natura libidinosas esse, & salaces: marésque ad coitum ipsas frequenter allicere, inuitare, cogere: punire etiam, nisi lubenter pareant. Quod item de muribus nonnulli tradunt, & in his Aelianus in Historia Animalium, murem fœminam ait maiore Veneris rabie flagrare, ideóque Epicratẽ Ambracioten, mediæ Comœdiæ Poëtam, in Poëmate, quod Chorus inscribitur, ita cecinisse:

Postremò subijt detestabilis lena,
Deierans per Dianam esse vitulam,
Esse virginem; esse pullam nondum domitam.
At illa murina erat.

Et vacca. Qua hyperbole salacissimam fuisse significat. Idem Aelianus tradit Aegyptios vaccam ideo venerari, quòd affinitatem cum Venere habere existimetur. Nam id animal tanto impetu in Venerem incitatur, vt cùm maris vocem audit, ad coitum vehementissime inflammetur.

128 *Mulieres præcipites.*

¶Satis ergo probatum est, mulieres esse admodum luxuriosas. Ex quo & illud proficiscitur, quòd cùm præcipitatio, incõstãtia, amor sui, & desperatio sint ex numero filiarum luxuriæ, sicuti à Gregorio quoq;, & Neotericis Theologis scriptũ est, idcirco & mulieres his maximè vitiis vltrò sunt quodammodo obligatæ. Eas enim esse maiorem in modum præcipites, testimonio est Seneca in Hippolyto inquiens:

Quid sinat inausum fœmina præceps furor?

Et apertiùs Valerius ad Rufinum inter epistolas Diui Hieronymi: Insani capitis, & præcipitis est fœmina, indeliberata semper voluntate, præcipuum arbitratur, quod vult, & quod non expedit.

129 *Mulieres inconstantes, variæ, leues.*

¶Item inconstãtes, varias, leues, vagas, mobiles, instabiles, mutabiles esse mulieres (quod non admodũ distat à præcedenti) probat illud Virgilianum li. 4. Aeneidos:

--Varium & mutabile semper
Fœmina: quod vsurpauit Summus Pontifex in c. forus. ad fi. extrà de verb. sig. vbi gl. versus quosdã vulgares in eã ipsam adducit sententiã. Et ad id optimè facit tex. in l. filia in orbitate. C. de inoffi. testa. ibi, nec ex momentariis voluntatibus matris, & ibi Doct. qui eum tex. ad id not. sicuti & Io. Fab. in l. vlti. C. de iur. & fac. igno. Ea autem lex loquitur de matre quapiam, quę filiam nuptui tradiderat genero à se delecto, móxque eius matrimonij nulla iusta causa pœnituerat, solicitabátque filiam de faciendo diuortio, ita vt filia ex momẽtariis voluntatibus matris cogeretur esse nupta simul & vidua. Cuius rei simile exemplum habes apud Terentium in Hecyra, vbi Laches alloquitur Sostratam vxorem:

Tuos esse illi mores, morbum magis, quàm vllam aliam rem arbitror:
Et meritò adeò: nam vestrarum nulla est, quin gnatum velit
Ducere vxorem: & quæ vobis placita est, conditio datur.
Vbi duxere impulsu vestro, vestro impulsu easdem exigunt.

Ex quib

Ex quibus etiam intelligis, id perpetuum esse omnibus mulieribus. Sed & huc spectat alius text. in c. de viduis. le 2. 27. q. 1. in illis verbis, sexus fragilis atque instabilis.

130 ¶Propterea Elegorum facilè princeps Tibullus lib. 3. sic scribit, cùm de muliere loqueretur, *De eadem re.*

Sed flecti poterit, mens est mutabilis illis.

Et Terentius in Phormione, Mulieres, inquit, sunt fermè, vt pueri, leui sententia. T. Liuius quoque scribit, animum mulierum esse paruis rebus mobilem: cuius hæc verba sunt ex libr. ab Vrbe condita 6. Cæterùm is risus stimulos paruis mobili rebus animo muliebri subdidit. Et alibi, videlicet lib. 4. Belli Macedonici: Virorum (inquit) hoc animos vulnerare posset, quid muliercularum censetis? quas etiam parua mouent. Propertius item libr. 1. ad Gallum:

Non est illa vagis similis collata puellis. Et libr. 2. ad Mecœnatem:

Si memini, solet illa leues culpare puellas.

Et alibi animos fœminarum anteponit mobilitati Syrtium ventis agitatarum, & leuitati foliorum:

Non sic incerto mutantur flamine Syrtes,
Nec folia hyberno tam tremefacta Noto:
Quàm citò fœminea non constat fœdus in ira:
Siue ea causa grauis, siue ea causa leuis.

Sed & Horatius libr. Car. 1. Ode 5. mulierum instabilitatem, auram vocauit.

—Nescius auræ Fallacis, & cætera.

Nec defuit huic sententiæ Ouidius, qui libr. 2. de Arte amandi, Parua (ait) leues capiunt animos, scilicet mulierum, de quibus loquitur. Et alibi libr. 2. Elegiarum:

Verba puellarum folijs leuiora caducis,
Irritáque, vt visum est, ventus & aura ferunt.

Et Iulius Titus Calphurnius Siculus in Bucolico carmine Ecluga 3.

Mobilior ventis ô fœmina.

Modestiùs verò Solomon, qui non mobiliorem ventis fœminam dicit, sed eam illis omnino similem facit, scribens Prouerbi. 27. Qui tenet eã, quasi qui ventũ teneat. Seneca grauissimus autor, ad Gallionẽ de Remedijs fortuitorũ: Nihil (inquit) tam mobile, quàm fœminarũ voluntas, nihil tam vagũ. Apuleius quoq; li. 1. Meta. scribit leuitatẽ esse genuinã mulieribus. De qua re quoque Aesopus festiuissimus Apologorum scriptor, apud Planudem κοῦφον (inquit) τὸ τῶν γυναικῶν ἐστὶ φῦλον, id est, Leue fœminarum est genus. Quin & Diuus Hieronymus, si is est (vt scriptures ecclesiasticos non prætermittamus) in epistola ad Demetriadẽ: Quantò magis in fœminis, quarum mutabilis fluctuánsque sententia, si suo arbitrio relinquatur, citò ad deteriora delabitur. Hinc exut vetus illud apud Festum prouerbium, Nec mulieri, nec gremio credi oportere: quòd & illa incerti, & leuis animi est: & plerunque in gremio posita, cùm in obliuionem venerunt, exurgentibus procidunt. *Prouerbium.*

131 ¶Sed vis interim audire exemplum memorabile leuitatis, simúlque impudicitiæ muliebris: Id certè nobis suppeditabit Petronius Arbiter: Matrona (inquit) Ephesi tam notę erat pudicitię, vt vicinarum quoque gentium fœminas ad spectaculum sui euocaret. Hæc cùm virum extulisset, non contenta vulgari more funus sparsis prosequi crinibus, aut nudatum pectus in conspectu frequentiæ plangere, in conditorium etiam prosecuta est defunctum, positúmque in hypogęo, Græco more, corpus custodire, ac flere totis noctibus diebúsque cœpit. Sic afflictátem se, ac mortem inedia persequentem, non parentes potuerunt abducere, non propinqui: magistratus vltimò repulsi abierunt: comploratáque singularis exempli fœmina ab omni quintum iam diem se alimẽto subtrahebat. Assidebat ægrę ancilla, lachrymas commendabat lugenti, & positum in monumento lumen reuocabat. Vna igitur in tota ciuitate fabula erat, solum videlicet affluxisse verum pudicitiæ amorísque exemplum, vt omnes omnis ordinis confitebantur: cùm interim Imperator prouinciæ *Muliebris leuitatis exẽplum memorabile.*

latrones iussit crucibus affigi, secundum illam casulam, in qua recens cadauer matrona deflebat. Proxima ergo nocte, cùm miles, qui crucem seruabat, ne quis ad sepulturam corpus detraheret, notasset ibi & lumen inter monumenta clariùs fulgens, & gemitum lugentis audisset, vitio gentis humanæ concupiuit scire, quis aut quid faceret. Descendit igitur in cōditorium, visáque pulcherrima muliere, primò quasi quodam mōstro, infernisque imaginibus turbatus, substitit: deinde vt corpus iacentis conspexit, & lacrymas considerauit, faciémque vnguibus sectam ratus scilicet id quod erat, desiderium extincti non posse fœminam pati, attulit in monumētum cœnulam suam: cœpit hortari lugentem, ne perseueraret in dolore superuacuo, ac nihil profuturo gemitu pectus diduceret. Omnium eundem esse exitum, sed & idem domicilium, & cætera, quibus exulceratæ mentes ad sanitatem reuocantur. At illa ignota consolatione percussa, lacerauit vehementiùs pectus, ruptósque crines super pectus iacentis imposuit. Non recessit tamen miles, sed eâdem exhortatione tentauit dare mulierculæ cibum: donec ancilla vini certè ab eo odore corrupta, primùm porrexit ad humanitatem inuitantis victam manum, deinde refecta potione & cibo, expugnare cœpit dominæ pertinaciam. Et quid proderit (inquit) hoc tibi, si soluta inediâ fueris? si te viuam sepelieris? si antequam fatâ poscant, indemnatum spiritum effuderis? id cineres, aut manes sepultos credis sentire? Vis tu reuiuiscere? vis tu discusso muliebri errore, quàm diu licuerit, lucis commodis frui? ipsum te iacentis corpus commouere debet, vt viuas. Nemo inuitus audit, cùm cogitur, aut cibum sumere, aut viuere. Itaque mulier, aliquot dierum abstinentia sicca, passa est frangi pertinaciam suam, nec minùs auidè se repleuit cibo, quàm ancilla quæ prior victa est. Cæterùm scitis, quòd plerunque soleat tentare humanam mentem satietas: quibus blanditiis impetrauit miles, vt matrona vellet viuere, iisdem etiam pudicitiam eius est aggressus. Nec deformis aut infacundus iuuenis castæ videbatur, conciliante gratiam ancilla, ac subinde dicente:

--Placitóne etiam pugnabis amori?

Nec venit in mentem, quorum consederis aruis?

Quid diutiùs moror? ne hanc quidem partem corporis mulier continuit, victórque miles vtrunque persuasit. Iacuerunt ergo vna, non tantùm illa nocte, qua nuptias fecerunt, sed postero etiam ac tertio die, præclusis videlicet conditorij foribus, vt si quis ex agnatis cognatisque ad monumentum venisset, putasset expirasse super corpus viri pudicissimam vxorem. Cæterùm delectatus miles & forma & secreto, quicquid boni per facultates poterat, coëmebat, & prima statim nocte in monumentum ferebat. Itaque cruciati vnius parentes, vt viderunt laxatam custodiam, detraxêre nocte pendentem, supremoque mandauerunt officio. At miles circumscriptus, dum residet, vt postero die vidit vnam siue cadauere crucem, veritus supplicium, mulieri, quod accidisset exponit: nec se expectaturum iudicis sententiam, sed gladio ius dicturum ignauiæ suæ. Commonet ergo, vt illa perituro, locum & fatale conditorium familiari ac viro faceret. Mulier non minus misericors, quàm pudica, Nec istud Dij (inquit) sinant, vt eodem tempore duorum mihi charissimorum hominum duo funera spectem: malo mortuum impendere, quàm viuum occidere. Secundum hanc orationem iubet ex arca corpus mariti sui tolli, & illi cruci, quæ vacabat, affigi. Vsus est miles ingenio prudentissimæ fœminæ, postero que die populus miratus est, qua ratione mortuus isset ad crucem. Hactenus Petronius.

132 *Iterum de fœminarum mobilitate. Mulier à feudo repellitur.*

§ Quin (vt ad nostros redeamus) Accursius in l. 1. C. de confirmat. tut. dicit mutabile esse mulierum consilium. Bal. autem in l. vlti. col. 3. versic. & dic quòd mulier. C. de suis & legi. inter cæteras causas, propter quas mulier repellitur à successione feudi, ponit & lubricitatem voti. quia (inquit) ter mutatur in hora. & sequitur Iac. à San. Georgio in tract. feudorum, colum. 6. versi. item quæro, Marchio. Et hanc quoque rationem adfert Nicol. Neap. & post eum Iac. Aluar. in §. & quia. colum. vlti. tit. de his

his qui feud.dat.pos.Nam Vasallus(inquiunt)debet esse constans, per cap.1.tit.de no.for.fid.Id quod mulier præstare non potest. Glos.quoque in c. indemnitatibus. §.si autem nulla.in verbo,diuertant,de elect.lib.6.rationem reddens, cur moniales eligentes publicato scrutinio, si diuerterint ad actus extraneos, nō iam possunt ad illam accedere,quæ maiorem partem conuentus numero habet, vt ibi cauetur, licèt secus sit in electione Papæ. Quoniam maior(inquit)cōstantia est in viro, quàm in muliere, quod postremum etiam affirmat Alberic. in l.in multis. D. de stat. hominum. *ob inconstantiam.*

133 ¶In quam etiam sententiam Philipp.Deci. consil.163. in causa matrimoniali, col. pen.versi.19.non obstat, pulchrè dicit.quòd licèt aliquis non præsumatur repentè voluntatem mutare, l.non ad ea. D. de condi. & demon.& in c. maiores. extra de baptis.ideóque suspectus est testis, qui deponit de subita voluntatis mutatione: quoniam in testibus respicitur,quod verisimile est.c.quia verisimile. vbi Panor.de præsumpt.cùm si istud tamen cessaret, si deponeret de repentina voluntatis mulieris mutatione, per tex.in d.c. forus. quod no. quia forte alibi non legisti. Quanquàm Carolus Ruinus in eadem facti specie consultus, & respondens consi.Decij, vt planum est ex vtroque,licet eum non nominet,consi.151.gratissimū.col.3.versi. tertiò fuit dictum.lib.5.ex diametro tenet contrarium. Nam licet (inquit) mulier sit viro mutabilior,non tamen sequitur, quin in ea habeant locum leges dicentes, non præsumi mutationem repentinam voluntatis. Ego verò id arbitrio boni viri relinquo, inspecta qualitate negotij,personarum, & alijs verisimilitudinibus. *Voluntas non præsumitur repentè mutata. Nisi in fœmina.*

134 ¶Dy.quoque in tract.de quæstionibus,versic.quo ordine sit habenda,scribit, quòd cùm ij primùm sint quæstioni subijciendi,à quibus veritas faciliùs eruitur, l.1.iuncta l.vnius. in princ.D.de quæstio. ideo priùs sunt fœminæ, quàm mares, torquendæ, vt quæ celeriùs fatebuntur,cùm habeant cor momentaneum,& instabile.Allegat d.l.filia.C.de inof. testa. & idem eadem ratione scribit Guido Suza. in tract.de quæstio.col.4.versi.quo ordine.& ibi Ludo.Bolog. in addi.& Albert. Gan.in tract. de malef.in rubrica de quæstio.& tormentis.col.2.versic.nunc videndum est.Ang. etiam in tract.malefi.in verbo, fama publica, colum.34. versic.nunc videamus de tortura,in paruis, & Paris de Pute.in tract.de Syndicatu, in verbo, fortuna, §.viso de indicijs.circa medium.& Philip. Deci.in l. fœminæ. columna 6. versic. 23. D.de regul.iur.Fran.Brunus in tractu de indicijs & tormentis, char. 12. col.3. & Hippo. Marsil.in l.1.in princ.col.pen.D.de quæstio. *Fœminæ priùs torquendæ, quam mares.*

135 ¶Quorum tamen sententia fortassis quibusdam poterit videri non vera, ob iam sæpiùs perspectam compertámque mulierum in tormentis constantiam. Commendatur enim historicorum monumentis Leæna meretrix,quæ vsque ad mortē cruciata à tyrannis,non prodidit consilia Harmodij,& Aristogitonis de tyrannicidio. Quamobrem Athenienses eam honorare volentes,ne tamē scortū celebrasse viderentur, animal eius nominis fecere : atque vt intelligeretur causa honoris,in opere linguam addi ab Iphicrate artifice vetuerunt.Refert Plinius libr.7.c.23.& libr.34. cap 8. & meminit Pausanias libr. 1. in quo res Atticas tractat : & Athenæus & Polyenus Strategematon libr. 8. Et de hac re haud dubie intelligit Tertullianus in Apologetico,c.49.eodémque vltiscribens : Attica meretrix,carnifice iam fatigato,postremò linguam suam comestam in faciem tyranni sæuientis expuit,vt expueret & vocem, ne coniuratores confiteri posset, si etiam victa voluisset. Et in libello ad martyres : Cessit (inquit) carnifici meretrix Atheniensis , quæ conscia coniurationis, cùm propterea torqueretur à tyranno, & non prodidit coniuratos, & nouissimè linguam suam comestam in faciem tyranni expuit. Ex quibus plane intelligitur, non ob eam causam,quam Plinius asserit, linguam Leænæ additam non fuisse, quod videlicet, vt ipse autumat, non prodidisset consilium coniurationis, tanquam linguam non habuisset : sed quia ipsa sibi linguam amputauit. Et ne dubites *Mulierū in tormentis cōstantia. Leæna meretricis constantia. Plinius lapsus.*

bites hanc eandem fuisse, de qua Tertullianus loquitur, audi Chronographũ Eusebium ita dicentem, Harmodius, & Aristogiton Hipparchum tyrannum interfecerunt. Leæna meretrix amica eorum, cùm tormentis cogeretur, vt socios proderet, linguam suam amputauit. De hac quoque Lactantius loquitur lib. 1. cap. 20. his verbis: Leæna cùm tyrannum occidisset, quia nefas erat simulacrum constitui meretricis in templo, animalis effigiem posuerunt cuius nomen gerebat. Sed & virgo quædam Pythagoræa idem fecisse legitur. Nam cùm à tyranno cogeretur secretum prodere, ne quid in se ad extorquendam confessionem, vel tormentis liceret, morsu linguam abscidisse fertur, atque in tyranni faciem despuisse: vt qui interrogandi finem non faciebat, nõ haberet quam interrogaret: vt retulit Diuus Ambrosius libro de virginibus primo. Epicharis quoque libertina in coniuratione aduersus Neronem nominata, nullis cruciatibus, nullisque tormentis peruinci potuit, vt coniuratos proderet: tantáque fuit fœminæ constantia, vt illam, non verbera, non ignes, non ira eò acriùs torquentium, ne à fœmina spernerentur, peruicerit, quin obiecta denegaret: priúsque spiritum expressit, quàm vocem ad detegendam coniurationem. At (quod dolendum est) quotquot viri eius coniurationis conscij, sunt tormentis adiudicati, confestim, vel non expectatis tormentis, coniurationem detexerunt, multósque, & consanguineos, & amicos prodiderunt: inter quos & Lucanus Poëta clarissimus hoc ipsum factitauit. Autor Cornelius Tacitus libro Historiæ Augustæ 18. & è nostris meminit Bernard. Land. in additio. ad Albert. Gand. & Angel. vbi suprà. & nonnihil quoque retulit Polyenus in eod. lib. 8. Strategematon. Idem Tacitus lib. 18. prodit, quòd cùm Othonis milites in municipium Albintemelium grassarentur, & mulier quædam Ligustica filium abdidisset, crederéntque milites simul pecuniam occultari, ob idque per cruciatus eam interrogarent, vbi filium occuleret, vterum ostendens, latêre respondit: nec vllis deinde torторibus, nisi malis legere terroribus, aut morte constantiam vocis egregiæ mutauit. Quintilia quoque fœmina ob pulchritudinem amabilis, amicáque multarum, iussu Caij Caligulæ torta cruciatáque, vt vi tormentorum coacta confiteretur conscios coniurationis eius, quæ dicebatur in ipsum Caligulam parata fuisse, cùm ad tormenta duceretur, vnius ex consciis pedem calce premens, significauit eos confidere debere, & nihil de tormentis eius penitus timere: & quod significauerat, euentu comprobauit: vt quæ tormentis tam deformata, vt etiam ab amatoribus sine voluptate conspiceretur, nihil omnino manifestauit. Ideóque eam Caius liberatam absolutámque dimisit, pecuniarúmque dono munerauit: vt testis est Iosephus lib. Antiquitatum 19. c. 1. Nescio verò, an de hac, an verò de altera loquatur Suetonius, cum scribit, Caligulam mulieri libertinæ octoginta (alij octingena legunt) donasse, quòd excruciata grauissimis tormentis de scelere patroni reticuisset. Quam potiùs alteram crediderim, quoniam Suetonius id in principio imperij Caligulæ refert contigisse: illud verò in fine accidisse scribit Iosephus. Diuus Hieronymus ad Innocentium, de muliere septies icta, refert, iuuenem quendam imparem tormentis, mentitum fuisse adulterium se commisisse, & ita morte mulctatum: mulierum verò constanter tormenta grauissima tulisse, & ea quoque ita omnino vicisse, vt nihil confessa fuerit. Et totum hoc caput, exceptis iis, quæ in hac postrema & præcedenti editione adiecimus, sibi impudenter vsurpauit Chassenęus in suo Catalogo, parte 2. consid. 27.

Virginis cuiusdam Pythagoræa. *Epicharis constantior in tormentis, quàm viri.* *Ligustica mulier.* *Taciti locus.* *Quintilia constantia.* *Chassenei furtum.*

136 ¶Sed profectò hæc exempla constantiæ fœminarum in tormentis, non tanti sunt apud me, vt propterea discedam ab opinione tam clarorum doctorúmque virorum. Nemo enim vnquam mihi persuadebit, tantam esse mulierum in tormentis constantiam, atque patientiam, quàm virorum: vtpote cùm eas natura finxit præcipites, imbecilles, infirmas, debiles, varias, & mutabiles, vt latè comprobatum est. Item linguaces, largiloquas, & arcanorum, vel citra tormenta, minime tenaces, vt postea quoque differemus. Fuisse tamen nonnullas, quæ supra sexus naturam, vt & in aliis interdum, in hoc quoque constantes sese præstitere, quæ à scripto-

Responsio ad ea quæ dicta sunt in præcedenti versi.

tibus

ribus ob id celebratæ sunt. Sed hæc est:

Rara auis in terris, nigróque simillima cygno.

Nisi quis dicat, mulieres hæc tormenta, vt & vulnera, faciliùs pati: nec tam ex illis lædi, quàm viros, per l. nihil interest. & ibi glo. D. de adulteriis. & dicemus pleniùs in hac eadem lege, nu. 2 2 5. incip. sed video. Vel etiam dicat, mulieres ex sexus natura faciles ad loquendum detegendúmque sponte, quæ non licet loqui, aut prodere. At si vim adhibeas, ab inuitisque extorquere nitaris, frustra quidem coneris: eas enim contrà omnibus neruis, & viribus contendere, ne quod cupias, detegant. Nam ea est mulierum natura, vt velint, cùm nolis: & nolint, cùm velis, teste Terentio, nitantúrque semper in vetitum: vt alibi pleniùs dicemus.

137 ¶ Et ex hac quidem mulierum inconstantia, & leuitate, illud fit, vt & eæ quoque sint nimiùm credulæ, vt etiam dicit Alberi. in l. filia in orbitate. C. de inoffi. testa. per tex. in l. nimia. C. de act. & obl. vbi ita scribitur ad fœminam quampiā: Nimia credulitate circumuenta es, quia &c. Et huc alludit illud Propertij ad Cynthiam lib. 2.

Tu nimium credula sola iaces. Et paulò inferiùs:

At nimium faciles aurem præbere puellæ.

Et apertiùs Faustus, non omnino contemnendus Poëta, in Liuia:

Scilicet ista fuit veterum natura virorum,

Fallere fœmineum, credula corda, genus.

Et Cornelius Tacitus lib. 14. de Agrippina loquens, Acciperet (ait) Agrippinam facili fœminarum credulitate ad gaudia venientem. & Caius pro Lucilla, apud Stobæum, Serm. 71. Δύστηνον γὰρ ὄνῃ ἐς πίστιν, ᾗ μάλιστ' ὅταν τὸ ἀτυχῶν πάθῃ. quibus significatur, mulierem ad credendum facilem esse, præsertim in calamitatibus. Ex quo fit, quod scripsimus in prima Lege Connubiali, fœminas facile decipi. Nam vt scribit Fulgentius, Credulitas deceptionum mater est.

Mulieres credulæ.

Credulitas deceptionis mater.

138 ¶ Sed in his certè diutiùs immoramur, quàm opus sit. Omnibus enim sunt manifesta. Ideo ad cæteras, quas diximus, luxuriæ filias (amorem sui dico, & desperationē) pergamus. Mulieres igitur esse sui amātiores, testis est Philo grauis autor, qui apud Eusebium Cæsariensem lib. Euangelicæ præparationis 8. c. 4. & Antonium Monachum Aegyptium, Melissæ parte 2. Serm. 34. Mulier (ait) seipsam amat. Et ante hūc Plautus in Pœnulo scribit, ex multis mulierum vitiis hoc esse maximum, quòd sibi nimis placent.

Mulieres sui amantiores.

Et nimiùm sibi placent.

139 ¶ Et cùm zelotypia hinc prodeat, quòd nosmetipsos nimiùm amamus, nimiúmque nobis placemus (id vitium Græcis φιλαυτία dicitur) consequens illud est, vt mulieres maximè zelotypia vexentur. Nam & Philo ipse in eo loco, quem nuper citauimus, ad illud, quod ex eo diximus, Mulier nimium seipsam amat, cōtinuò & id subiungit: Et zelotypia maximè mordetur. Et Plutarchus in lib. de tranquillitate animi, inter mulierum proprias & peculiares animi perturbationes, zelotypiam reponit. In quam sententiam est & Græcus ille versiculus:

ζῆλος γυναικὸς πάντα πυρπολεῖ δόμον. Id est,

Incendit omnem fœminæ zelus domum.

Galenus autem, si is est, in Definitionibus medicis, scribit zelotypiam in prægnantibus maximè debacchari.

Mulieres zelotypæ.

Maximè prægnantes.

140 ¶ DESPERANTES quoque & ipsas mulieres magis esse, quàm viros, tradūt Aristoteles Stagiritanus, & Albertus Magnus, ambo fidelissimi naturæ consiliarij, ille quidem in fronte propemodum libri noni de Historia animalium, hic quoque statim in ingressu libri octaui de Animalibus, quem magna ex parte ex illo nono libro Aristotelis deprompsit.

Mulieres desperantes.

141 ¶ QVOD SI REFRACTARIVS, & pertinax quispiam nobis arguté

Cōtra ea, quæ dicta sunt de

impudicitia mulierum. occurrat:& dicat:Odio sanè mulierum plus quàm potes, eas criminaris. Quomodo enim mulieres & auaræ esse possunt(vt iam suprà dixisti)& luxuriosæ, vt nunc quoque contendis?Est enim luxuriæ,præsertim muliebris, prodigalitas comes perpetua:vt quæ luxuriosa est,eadem quoq; sit necessariò prodiga:vsqueadeò etiã,vt non admittatur probatio in contrarium,vt voluit Fely.in c. pastoralis.col.3.de iudic.per tex.in l.& mulieri.D.de cura.fur.quæ super hoc statuit præsumptionem. & ibi etiam not.glo.& Doct.Quæ autem prodiga est,eadẽ auara esse non potest:Malum enim,vt Aristoteli placuit,se ipsum corrumpit:quod si integrum vndequaque sit,intolerabile est. *Luxuria comes perpetua prodigalitas.* Nec vnquam in eodem prodigalitas & auaritia,aut audacia & timiditas cõueniunt:eodémque modo,nec alia vlla vitiorum extrema, cum penitus opposita sint,inuicem connectuntur. *Contraria se non patiũtur. Luxuria & auaritia contraria.* Et vt nostri dicunt post Dialecticos, contraria sese inuicem non patiuntur in eodem subiecto:ad positionémq; vnius, sequitur remotio alterius.Ad quod allegant l.sed & si.§.item si plures.& ibi glos.& doct.D. de instito.& l.Pomponius.§.sed & si is,in fin.D.de procurat.& l.haec verba,ille aut ille.D.de verbo.signi.& l.si inter me & te.D.de excep.rei iudi.& l.si ancillam.D.pro suo.& l.non codicillum.C.de testa.& l.1.C.de furt.& §.neque autem in authen.de manda.princ.& no.Cy.in proœmio D.col.3.versi.nono fit,& Doct.vbique. Vnde & illud est Horatij,

Stulti dum vitant vitia,in contraria currunt.

Ex quo perspicuum est,vt tandem concludam, quòd si mulieres sunt auaræ, non item luxuriosæ possunt esse:nec è contrario.Nam & Sallustius in Catilinario, luxuriam,& auaritiam tanquam sibi oppositas posuit cùm scribit: Incitabant præterea corrupti ciuitatis mores,quos pessima,ac diuersa inter se mala,luxuria, atque auaritia vexabant.

142 *Mulieres viris frigidiores.* ¶ Præterea non rectè sentiunt,qui mulieres luxuriosas præ maribus opinantur.Primùm sanè,quia sunt viris frigidiores,vt scribit Hippocrates περὶ διαίτης, id est, de Diæta,libro 1.affirmans,mares omnium generum esse calidiores,fœminas frigidiores:& Aristoteles libro 4.de Generatione animalium,c.6.& in libr. de breuitate & longitudine vitæ,& libro Orbicularium quæstionũ 4.c.25.& iterum c.28.& rursus lib.10.c.8.& alibi sæpe:& eius discipulus Theophrastus de Causis plantarum lib. 1. c.27.Galenus cùm multis locis,tum in li.3.de Causis pulsuum,statim post prin.vbi probat non solùm mares esse fœminis simpliciter calidiores, sed multo calidiores: hincque fieri,vt viri fœminis pulsum habeant & maiorẽ,& vehementiorem. *Viris est pulsus vehementior, quàm fœminis.* Et in Commentarijs Aphorismorum Hippocratis li.5.c.42.& 62.& iterũ c.69.vbi hinc dicit rigores citiùs fieri mulieribus. *Mulieribus citiùs fieri rigores.* Et libr.de Vsu partium 7.& iterum 14. & aliàs sæpe,quod iam diximus,& late Symmachus in Cœnis Macrobianis lib.7.c.item 7. & Auicenna li.1.Fen 1.doctrina 3.c.item 3.& Canticorum parte 1. commento 36. Albertus lib.25 de Animalibus,tractatu 2.c.6.& Philaretus in libro pulsuum,illud quoque scribens,ob id virorum pulsum esse velociorẽ,quàm fœminarum. *Viris pulsus velocior.* & Ioannitius in Isagogis,c.16.Isaac,Diætarum Vniuersalium c.14.& rursus in particularibus.Arnaldus a Villa noua,in li.de Regimine sanitatis,ca.3.& redundanter Petrus Aponensis,cui cognomentũ ex re Conciliatori factũ,differẽtia 28.& nostris Pet. à bel.perti.& Io.Fab.in §.masculi.Insti.de nup.vbi dicit frigidiorem virum totius orbis,esse calidiorem calidissima muliere. *Vir omniũ frigidissimus calidior calidissima omnium fœminarum.* Host.& Io.And.in c.literas extrà,de despon.impub.& Collect.in c.puberes.eo.ti.Cardi.Alex.in c.ad eius.col.1.dist.6.

143 *Mulierũ inferna crassiora, virorũ superna.* ¶ Hinc fit (vt arbitrantur rerum naturalium indagatores solertissimi) vt inferna mulierum magna ex parte sint crassiora,in viris autẽ superna.Id enim & Aristoteles perspexit lib.de Generatiõ.animalium 4.c.1.ad fi.Nã frigidiore muliebri naturà alimenti,vnde augescit corpus,minima portio sursum agitur,quod efficere calor potest:residens vero in imo,id corpulentiùs efficit, & auctius.In maribus autem contrarium euenit.Siquidem caloris copia delata sursum, nutrimenti magna pars ibi effectum ostendit ampliorem. Quod & expendit Rabbi Solomon & illius autoritate

tate Nico.Lyr.in 2.caput Gene.& Ludoui.Cælius Rodig.lib.4.Lect.antiq.c.12.

144 ¶Sed & hinc quoque fit, vt mulieres celeriùs quàm viri, canescant, vt quæ propter frigiditatem cogunt complures superfluitates, vt tradit Alexander ille Aphrodiseus, quem pleriq; ob multifariam eruditionem Polyhistorem vocant, libr. Problematon 1.c.4. Quanquàm alij alterius esse eum librum malunt: sed cuiuscunque sit: est certè liber doctissimus, & dignissimus, qui à doctissimis viris legatur.

Mulieres citius canescũt.

145 ¶Ex hac item caloris fœminei inopia & illud fit, vt muliebre corpus, sicuti & virile, pilis nõ obsideatur. Nam mulieres, vtpote frigidæ, densa habent corporis spiramẽta: frigus enim compescit, & adstringit, vt scitissimè tradit ille ipse Aphrodiseus eodem lib.1.c.5: & ante eum Hippocrates in lib. περὶ φύσιος παιδὸς, id est, de natura pueri. Item calor est, qui pilos creat, ideo & Eunuchis desunt, quòd eorum natura frigidior est. Sed & in corpore humano illæ potissimùm partes exteriores pilis vestiuntur, quibus maior innata est caliditas. Læue quoque est mulierum corpus, veluti innato constipatum algore, quando algorem comitatur densitas, læuitas densitatem, vt à Macrobio scienter scriptum est li.7. Saturnalium, c. item 7. vbi & hanc mulierum frigiditatem alijs quoque rationibus, & argumentis adstruit.

Muliebre corpus non ita vt virile pilis obsidetur.

146 ¶Ex eo quoque proficiscitur, vt mares corpore maiori ex toto penè sint, quàm fœminæ: quoniam videlicet mares sint fœminis calidiores: quæ res vim agendi obtinet, vt scribit Aristoteles lib. problematon 10.c. item 10. & Theophilus Protospatharius, de Fabrica humani corporis lib.5.c.25. Quod an verum sit in alijs animalibus, quàm in hominibus, & in quibus, videbis apud eundem Aristotelem lib. de Historia animalium 4.c.11. eóque vlti. & li.seq.c.5. & lib. de Genera. animalium 1.c.16. Illud constat in omnibus insectis mares esse fœminis minores, vt scribit Plinius lib. 11. Natu. histor. c.29. in fi. Sed & in arboribus (ne illud omittamus) omnis mas breuior, contortior atque difficilior operi: fœmina procerior, facilior, mollior, vt prodidit Theophrastus lib. de Historia Plantarum 7.c.10.

Mares corpore maiores, quàm fœminæ.

147 ¶Hinc item illud manat, quod voluerunt Anaxagoras, & Parmenides, vt retulit Plutarchus lib.5. de Placitis Philosophorum, Fœtus mares in dextris, fœminas verò in sinistris magis fieri, quod & adstruit Aristoteles 4. de Generatione animaliũ, cap.1. & lib.7. Histor. animalium, cap.3. & Varro lib. de Re rustic. 2. cap.13. & Columella lib.6. cap.24. & Plinius lib.7. cap.4. Serapio Breuiarij tract.5. cap.34. Rabbi Moyses, Aphorismorum parte 16. Theophilus Protospatharius eodem illo 5. libro, cap.29. & ante hos Hippocrates, aut vt nonnullis placet, Thessalus illius filius, libro Epidemiorum secundo, & quod minimè dubium est, idem Hippocrates libro Aphorismo.5.c.48. Quo loco Galenus interpres rationem addit, quoniã propter temperaturam, quæ statim ab initio calidior existit, fœtus masculus generatur. Calidior verò temperatura fœtibus aduenit propter locum, qui est dextera vteri pars, quę quidem calidior existit, propter hepatis vicinitatem. Quod etiam scribit idem Galenus dicto libro 14. de vsu partium, & libro 2. de Semine: vbi tamen dicit, aliquando aliter fieri, sed rarenter. & in Commentarijs Hippocratis dicto lib.2. Epidemion, & in Aphorismos ipsius Hippocratis libro 5. cap.38. Ex quo & ipse Hippocrates lib.6. Epidemion particulæ 2. ca.30. tradit eos fœtus, qui in dextris sunt, ideo nigros esse, & biliosiores, illorúmque venas extrà magis apparere. Id quod ex caliditate fit. Nemo enim nescit, nigredinem à calore, vti albedinem à frigiditate procreari. Bilem quoque caliditatem ostendere, vt pituitam frigiditatem, testis est Galenus libro 2. de Temperamentis. Sed & venarum inflationem & latitudinem, caloris esse indicium, testis est idem Galenus eodem libro. Addit autem Hippocrates paulò pòst, videlicet cap.32. eodémque vltimo, propterea marem esse robustiorem atque sanguinolentiorem, quia locus ille animalium, in quo concipitur, calidior est. Sed & mares ex dextris virorum testiculis, fœminas ex sinistris pro-

Mares in dextris, fœminas in sinistris fieri.

Mares ex dextris testiculis, fœminas ex sinistris.

fluere, differit Democritus, & illius autoritate Columella, libro Rei rusticæ 6. cap. 28. qui ideo monet, vt cùm progenerari pullum marem velimus, sinistrum testiculum admissarij lineo funiculo, aliòve quolibet, obligemus: cùm fœminam, dextrū. Idémque asserit Galenus in Definitionibus medicis. Sed de vtroque vide sententiam Aristotelis libro quarto, de Generatione animalium, cap. 1. Porrò Africanus, apud autorem Geoponicon lib. 17. cap. 6. & Didymus apud eundem lib. 18. cap. 3. & Galenus, quo loco nuper citauimus, referunt ex aliorum sententia, mares aut fœminas gigni, vel propter caliditatem, aut frigiditatem. Calidius enim semen marem progignere: frigidius autem fœminam: quod & adstruit fœminarum præ maribus frigiditatem.

Mas ex semine calidiore, fœmina ex frigidiore.

148 ¶ Hinc denique & illud est, quòd mulieres viris sunt vt plurimùm pinguiores, ob maiorem videlicet frigiditatem, cuius id proprium est, vt impinguet: vti ediuerso caliditatis, vt emaciet: vti inter cæteros multos voluit ipse Galenus, qui nihil rerum naturalium ignorauit, libro secundo, de Temperamentis; & libro secundo, de Simplic. medicament. faculta. cap. 20. Súntque & alia multa, quæ hanc mulierum frigiditatem, marium contrà caliditatem adstruunt, quæ Lectoribus vbique obuia sunt.

Mulieres viris pinguiores.

149 ¶ Igitur cùm viri sint mulieribus calidiores, ob id certè apud Hebræos, qui in nominum apta impositione facilè omnes superarunt, vir אִישׁ, id est, iss vocatur: quod quidem vocabulum ab אֵשׁ, id est, esse, quod ignem significat, deducitur: vt natura virilis, ignea, & calida vno verbo exprimatur. Nec eo quidē nomine fœmina apud eos appellatur, tanquam non sit adeò calida, sed אִשָּׁה dicitur, quoniam à viro sumpta, sicuti commemorauit Eusebius in illo diuino opere, quod de Præparatione Euangelica composuit, lib. 11. c. 4.

Viri ab igne dicti apud Hebraeos.

150 ¶ At calor est, qui libidinosos maximè efficit, hoc præsertim argumento, quòd chorici, vti sunt cæteris calidiores, ita etiam coitus appetentiores, vt autumāt omnes rerum naturæ scriptores, & experientia propè quotidiana cōprobatur. Et hac quidem ratione Vulcanus à poëtis rerum naturalium peritissimis fingitur maritus Veneris, quòd videlicet venereum officium non nisi calore constat: súntque frigidi in Venerem segniores, vt annotat Diuus Augustinus in li. 20. aduersus Faustum Manichæum, c. 9. atque etiam Maurus, in id referens illud Virgilij de Vulcano loquētis, lib. 8. Aeneidos,

Calor libidinosos efficit. Vulcanus cur Veneris maritus.

Accepit solitam flammam, notúsque medullas
Intrauit calor, & labefacta per ossa cucurrit.

Vbi & ipse Seruius illud eiusdem Virgilij lib. 3. γεωργικῶν citat,

Frigidus in Venerem senior.

Et his consentiens Phornutus, in lib. de Nat. deor. scribit, Vulcano Venerem iunctā fuisse dici, ad significandum, magnam caloris vim adesse in ipso coitus impetu. Et huc quoque spectat illud Terentij in Eunucho, Sine Cerere, & Libero friget Venus. Nam vt ibi annotat Donatus interpres, omnis eiusmodi voluptas in calore sanguinis constituta est, qui his rebus alitur. & diximus etiam suprà in 6. Lege Connubiali num. 5. potrò autem.

151 ¶ Et hinc libido ignis dicitur, & flamma. Et Cupido libidinis Deus feruidus, flagrans, vt abundè dicemus postea, decimaquinta Lege Connubiali, nume. 58. incipien. quadrat huic rei. Et hanc quoque rationem adiuuat, quòd calida omnia Venerem prouocant, stimulant, & semen excitant. Contrà verò frigida coërcent, atque inhibent, vt videre licet apud omnes Medicos, & rerum naturalium scriptores, & è nostris intellexit gloss. in cap. quicquid. 32. quæstione 2. Ex quo perspicuum est, fœminas, quò sunt viris frigidiores, eò quoque, in Venerem minus esse procliues.

De eadem re.

¶ Item

152 ¶Item mulieres ipsæ viris sunt verecundiores, vel testimonio viri omnium eruditissimi Diui Hieronymi, cuius hæc verba sunt ex epistola ad virgines Deo dicatas, cuius hoc caput est, Quanquam in cœlestibus: Nam si iuxta Apostoli doctrinam seruum Dei litigare non decet, quanto magis ancillam Dei non expedit? cuius quò verecundior est sexus, eo animus debet esse modestior. Et Thomas Aquinas lib. de Regimine principum 4. c. 6. scribit, quòd natura fœminis multa fræna imposuit, inter quæ verecundiam annumerat. Cuius etiam sententiæ est Aegidius Roman. in lib. eiusdē tit. 2. parte prima, & eius autoritate Lucas Pen. in l. 1. col. 1. C. de mulie. & in quo loco, lib. 10. Quibus concinit tex. in l. optimam. C. de contr. & commit. stip. qui naturalem pudorem assignat mulieribus. Et l. in coniunctione, in illis verbis, & si puella cultu verecundiæ, &c. C. de nup. vbi no. Bal. quòd naturale est mulieri, propter verecundiam tacere. Et ea quidem l. loquitur de puella, quæ præ verecundia de nuptiis suis interrogata subricet. Quam & puellarum naturam mirè expressit Homerus lib. Odysseæ 6. loquens de Nausicaa Alcinoi Phæacum regis filia:

Mulieres viris verecundiores.

Vide tamen infrà nu. 178.

Verecundia puellarū, cùm tractatur de nuptijs earū.

--αἴδετο γὰρ θαλερὸν γάμον ἐξονομῆναι. Id est,

Verecundata est nouas nuptias nominare.

Et Euripides in Iphigenia in Aulide, loquens de puellis:

Πᾶσι τοῦτ᾽ ἐμπέφυκεν αἰδεῖσθαι φίλους
Καινοὺς ὁρῶσι, καὶ γάμους μεμνημένοις.
Omnibus hoc insitum est, vt pudore capiantur, amicos
Nouos videntes, & nuptiarum recordantes.

153 ¶Quos secutus Virgilius, paulò post principium li. 12. Aeneidos, Latinum, & Amatam vxorem cum Turno colloquentes facit de coniugio ipsius cum Lauinia eorum filia: at Lauiniam ipsam interim loquentem non facit, sed tantùm dat ei lacrymas, & pudorem:

Accepit vocem lacrymis Lauinia matris
Flagrantes perfusa genas, cui plurimus ignem
Subiecit rubor, & cætera.

Quo in loco Christophorus Landinus interpres, id non inscitè annotauit. Augustinus autem de Verbis domini, sermone 46. Vxorem (inquit) refrænat infirmitatis sexus ipsa verecundia. In quam etiam sententiam est tex. in c. honorantur, ibi, non est virginalis pudoris, quærere maritum. 32. q. 2. vbi citatur ipsius Euripidis in Andromache sententia, huic rei admodum concinens, de Hermione, quę ab Oreste ad nuptias petebatur:

Νυμφευμάτων μὲν τῶν ἐμῶν πατὴρ ἐμὸς
Μέριμναν ἕξει, κοὐκ ἐμὸν κρίνειν τάδε.
Sponsalium quidem meorum pater meus
Curam subibit: meum non est hæc disquirere.

Sed Græci illi versus detracti sunt à Gratiano, aut librariis. Fuit autem inter picturas Echionis noua nupta verecundia notabilis, apud Plinium lib. 35. c. 10.

Decretorum locus.

154 ¶Pudor autem & verecundia comes est semper, & custos pudicitiæ: quorum primum affirmat Diuus Ambrosius li. 1. Officiorum: secundum Accursius l. ita nobis. in prin. C. de adul. Ideóque Ouidius in Epistola Sapphûs ad Phaonem:

Non veniunt in idem pudor, atque amor.-- Et lib. 1. Meta.

Quid faciat? credule, suos addicere amores,
Non dare suspectum: pudor est, qui suadeat illud,
Hinc dissuadet amor. -

Et libro primo Elegiarum, de Triumpho Cupidinis loquens:

Mens bona ducetur manibus post terga retortis,
Et pudor, & castris quicquid Amoris obest.

Hinc mulier, quæ in corpus peccat, dicitur suo pudori nō parcere, vt est tex. in l. palā. in prin. D. de rit. nup. Cui succinit illud Virg. de Didone loquentis, lib. 4. Aeneid.

Verecūdia pudicitiæ comes, & custos.

Pudori non parcere.

Pudorem soluere. *Spémque dedit menti dubiæ, soluítque pudorem.*
Ex quo loco facilè intelligis, quid sit soluere pudorem, nempe claustra pudicitię effringere, disrumpere, soluere. In qua etiam significatione ponitur à D. Ambrosio in lib. de Patriarchis: & in c. nemo. 32. q. 4. in illis verbis, coniugij iura temerantur, & vxoris pudor soluitur. Et illud quoque eiusdem Virgilij, illo eodem lib.
--Te propter eundem Extinctus pudor.--
Et Parmeno Terentianus in Hecyra, amorem, & pudorem, veluti aduersos, & pugnantes facit, cùm dicit:
Fecit animi vt incertus foret, pudorine, an amori, obsequeretur magis.
Et Dauus eiusdem in Andria, veluti ironicè:
Mirum verò, impudenter mulier si facit meretrix.
Pudor castus. Ex quo & Ouidius pudorem castum vocat, lib. 1. de Arte amandi:
Ille locus casti damna pudoris habet.

155 ¶Hinc quoque illud Hieremiæ 3. cap. frons mulieris meretricis facta est tibi: noluisti erubescere. Quasi sit potissimum impudicitiæ signum inuerecundia. Palàm est enim, non erubescere, indicium esse manifestarium impudicitiæ, sicut è diuerso erubescere, pudoris & verecundiæ, vel testimonio Aristotelis lib. Ethicorum 4. c. vlti.
Pudor purpureus. Hinc purpureus pudor, Ouidio dictus in Elegiis:
Nudáque simplicitas, purpureúsque pudor. Et lib. 4. Tristium.
Purpureus molli fiat in ore pudor.
Rubor verecundus. Et è diuerso Rubor verecundus, eidem, in epistola Phædræ ad Hippolytum:
Flaua verecundus temperat ora rubor.
Heliogabali oratio ad meretrices. Et vt vtrunq; tādē cōplectar, Heliogabalus ille Imperator omniū impudicissimus in ea oratione quā ferūt habuisse ad meretrices, de his loquens, Sed cùm multa sint, inquit, quæ meretriciā frugalitatē impedire queāt, & laudi ac nomini vestro officere, duo tamē velut capita, & fundamēta malorū omniū à vobis diligētissimè fugiēda esse censeo: & omni ratione prouidendū, vt frigiditatē ex cordibus, & pudorem ex mentibus vestris penitus extirpetis. Hæc enim duo, cùm ipsi, cuius ductu auspicióq; militatis, maximè omniū inimica sunt, tum per seipsa valde inepta, &c. Ex nostris autē Ab. Ant. & Io. An. in c. ex parte, de consuet. pudorem pro castitate, & impudentiam pro libidine poni asserunt. Ex quibus illud rectè concluditur, mulieres, quò sunt viris frigidiores atque verecundiores, eò quoque esse pudiciores.

156 ¶Sed quod huic muliebris honoris propugnatori respōdeamus, est in promptu. Et primū ad id, quod de auaritia, & luxuria, siue prodigalitate differuit, quas hic coire nō posse putat. Illud in primis fateor, quòd hęc vitia, si cōtraria sint, quod tamē non prorsus recipio, propter id quod Tullius scribit in oratione pro Roscio Amerino: Et luxuria existat auaritia necesse est. & in 4. in Verrē Act. vbi luxuriā & auaritiā in eod. Verre notat. & li. primo veteris Rhetoricæ, Genus est omnium nimirū libidinum cupiditas. Cui concinens Apostolus, 1. ad Timotheum vlti. c. omnium malorum radicem cupiditatem esse dicit. Diogenes verò Sinopæus, cupiditatē ipsam esse arcem omnium malorum asserebat, vt a Laertio scriptum est. Et Marcus Cato apud Gellium libro 11. c. 11. Auaritiam omnia vitia habere existimat. Et Aristoteles lib. Politicôn 2. ca. 7. tradit omnia peccata voluntaria ab auaritia, & ambitione procedere. Quæ quidem sententiæ facilè indicant, auaritiam, & libidinem, cæteráque in vniuersum vitia coire in eodem homine posse.

Responsio ad superiora.
Luxuria & auaritia an sibi aduersentur.
Auaritia omnium malorū arx & radix.

157 ¶Verùm si cōcedamus, inquam, huiusmodi vitia esse prorsus cōtraria, nec ideo inuicē congregari posse in eodē, vt sic loquar, subiecto: id vtq; obtinebit, si ad eūdem scopū respicias. Quòd si illa diuerso fine metiaris, possunt certè in eodē animo insidere, & adesse, per id quod voluit Pan. in c. cùm in tua, in duobus locis, extrà de dec. quòd vna eadēq; res potest ex diuersis rationibus, & vt vulgo dicimus, respectibus, diuerso cōtrarioq; iure censeri, licet alias secus, vt ibi est tex. & in l. 1. D. de rerū permut.

Diuersa & cōtraria diuersis respectibus coëunt.

mut.cum concord.alibi à me traditis,scilicet in Tract. Nobilitatis,cap.28.num.12 incip.illi mox respondebo,cum 4.seq.& quæ dicam infrà nu.162.& aliàs sępe.Ideóque mulieres, licèt aliàs semper sint auaræ, sunt tamen in turpibus desiderijs sumptuosissimæ,in cultu corporis profusissimæ:dum pigmenta vestesque,& mundum muliebrem coëmunt: dum nulli rei parcunt, vt adultero placeant, possintque suis voluptatibus inseruire. Imò plerunque prurítu libidinis stimulatæ, tota patrimonia in delicias congerunt. Et tunc

Meretrices sunt & prodigæ, & auaræ.

Prodiga non sentit pereuntem fœmina censum,

vt inquit Iuuenalis Saty.7. Ideóque Lucius Apuleius Madaurensis lib. 9. Meta. vtrunque vitium in eadem complectens, In rapinis(ait)turpibus auara, in sumptibus fœdis profusa. Et ante hunc Sallustius de Catilina loquens, Alieni, inquit, appetens,sui profusus.

158 ¶Quemadmodum etiam non absimiliter dicimus,quòd licèt aliàs fœminæ sint viris meticulosiores,minúsque quàm illi audētes, vt tradit Plato lib.7.de Legibus,& eius contemporaneus Xenophon in Oeconomico, Aristoteles libr. eiusdem tituli 1.c.3.& libr. 9.de Natura animalium, c.1. Columella in Præfatione libri vltimi de Re rustica, Velleius Paterculus,qui libr.posteriore Romanæ historiæ scribit,Cleopatram expertem muliebris metus morsu aspidis spiritū reddidisse. Et Iustinus libr. 1.de Sardanapalo loquens,Quo ille(inquit)audito,non vt vir regnum defensurus, sed vt metu mortis mulieres solent,primò latebras circunspicit.& li.2.de Xerxe & Artemisia loquens, In viro(inquit)muliebrem timorem, in muliere virilem audaciam cerneres. Et Liuius,qui primo libro ab Vrbe condita,vocat Muliebrem pauorem. Auicenna lib.9.de Animalibus,c.1.Rasis ad Almansorem,trac.2.c.56.Albertus Magnus li.8.de Animalibus,tract.1.c.item 1.& iterum c.3. Et apud nos text.est in l. quisquis.& ibi gl.& doct.C.ad leg.Iul.Maie.& voluit Io.And.in addi.Specul. tit. de procu.§.1.vers.septimus in bonorum condemnati.& Bal.in l.quicunque,col 3.versi. sed pone,statuto cauetur,quòd filij bannitorum.C. de ser.fug. Vbi ex hoc pulchrè dicit, quòd si statuto cautum sit expellendos bannitorū filios,non propterea sunt expellendę filiæ,quibus non est tanta audacia,sicut masculis:ideo cessante ratione, masculinum hoc casu non cōcipit fœmininum. Pauor.in c.ex literis. de despon.impub.& Franc.Curt.senior cōsi. 9.incip. Ticinensi statuto,col.5.vers.secundo me mouet. Et Philip.Deci.in l.fœminæ.char.16.versic.tertiò etiam dici potest.D. de regul. iuris. Et è Theologis Diuus Thomas in libr. de Regimine principum 4.c. vlt. id quod etiam videre licet in brutis. Nam scribit Plinius lib.8.c.8. Elephantum fœminas esse multò pauidiores maribus. Et in vniuersum consentiunt omnes scriptores, mares esse fœminis animosiores, præterquam in pantheris, & vrsis, vt suprà diximus,in l.lege Connubiali.

Fœmina viris timidiores.

Pauor muliebris.

Etiam in brutis.

159 ¶Et his alludens Virgilius libr.2.Aeneid.

--Pueri & pauidæ longo ordine matres
Stant circum.--

Nam illic vides,Matres, pro fœminis in vniuersum accipi, & sexum ipsum fœmineum significare. Vt etiam in eo loco libr.6.eiusdem operis:

Fœmina pauida.

Tum pauidæ tectis matres ingentibus errant.

Et libr.8.eiusdem quoque operis:

Stant pauidæ in muris matres.--

Et alibi scilicet libr. 7. Trepidas matres, eodem significatu appellat: sicuti etiam Ouidius in Epist.Penelopes ad Vlyssem, puellas quoque Trepidas vocat:

Trepida.

Mirantur iustique senes, trepidæque puellæ.

Et libr.1.de Remedio amoris, Timidas quoque eas vocat:

Fac coëant furtim iuuenes,timidæque puellæ.

Et lib.1.Amorum,Eleg.7.

Nonne satis fuerat, timidæ inclamasse puellæ?

Et iterum lib. 2. Elegia 6.

Quid referam timidæ pro te pia vota puellæ?

Rursúmque lib. 3. Eleg. 13.

Quà ventura Dea est, iuuenes, timidæque puellæ,
Præpuerant latas veste tacente vias.

Sed his postremis locis non tantùm sexus, sed & ætas expeditur. Sed quod ad sexũ tantùm pertinet, est illud Varronis Consulis apud Silium Italicum lib. 9.

Ille ardens animo, ferte hæc, ait, omina Paulo.
Nanque illum, cui fœmineo stant corde timores,
Mouerit ista manus.--

Seneca autem Tragœdiographus in Octauia, rationem reddens, cur sexum hunc timidiorem natura finxerit, postquam hoc de iis scripsit, quod alibi retulimus,

Mulier, dedit natura cui pronum malo
Animum, ad nocendum pectus instruit dolis. Mox subdit:
Sed vim negauit, vt ne inexpugnabilis
Esset, sed ægras frangeret vires timor.

160 ¶ Propterea dicit glo. in c. cùm locũ. extrà de sponsa. & matrimo. quòd minor metus excusat fœminam, quàm masculum. quam sequuntur Anto. & Panor. qui eam multùm notandam dicit: & Card. Alex. ibi. & eam facit sing. idem Panor. in c. cùm delictis. col. 3. in gl. pe. extrà quod met. cau. & Ro. sing. 228. tu scis quòd contractus. & Fran. Are. consi. 24. quatuor dubia. col. 2. & Soci. cõsil. 263. capio primùm. col. 4. versic. ad prædicta etiam, lib. 2. Et eam quoque sequitur Host. in c. veniens. ante fin. extrà de sponsa. & in Summa tit. de matri. §. qualiter. versi. si verò. & Calder. cõsi. 1. versi. 3. quod maior metus, tit. quod metus cau. & Panor. in c. consultationi. in 3. no. extrà de sponsa. vbi eam facit notabilem. & ibi etiam Cardi. Alex. in vlti. no. & idẽ Panor. in c. causam matrimonij. in 2. no. extrà de offi. deleg. vbi & monet esse menti tenendam. & ibi post eum Philip. Deci. in 2. quoque no. qui & eam dicit no. & idem Panor. consi. 4. quædam muliér, post medium, lib. 1. vbi & eam dicit no. Nicol. Mil. in suo repert. in verbo, metus minor. & Barb. consi. 30. bene etenim cuncta, col. 1. li. 3. vbi etiam solemnem vocat. & consi. 41. immortalem, col. 5. vers. & si mihi dicatur, lib. 4. Iason in l. interpositas. col. 1. C. de transact. & Steph. Bert. consi. 64. explorato, col. 2. nu. 10. lib. 1. & consi. 336. quemadmodum nu. 13. eo. lib. 1. & Philip. Deci. qui eã quoque pro not. allegat. in c. vlti. post prin. extrà de appel. & in c. quia quæsitum. in 2. not. versi. & notandum est, extrà de offi. deleg. & l. in omnibus causis. col. 1. D. de reg. iur. & Carolus Rui. consi. 98. visa renuntiatione, col. antepe. nu. 24 li. 1. & consil. 170. de tribus, col. 5. nu. 16. eo. lib. 1. vbi eam quoque glo. dicit esse sing. & consil. 60. de re quidem, col. 6. nu. 18. li. 3. vbi eam dicit notabilem. & Alber. Brunus, consi. 712. super difficultate, col. 2.

De eadem re. Mulieres minor metus excusat.

161 ¶ Licèt ergo semper aliàs (vt repetamus) minus audeant fœminæ, quàm mares: tamen in turpibus, obscœnisque, atque venereis actibus sunt audaciusculæ, vt tradũt Cy. Alberi. & Saly. in d. l. quisquis. & è recentioribus Matthæ. Afflict. in constitutione Siciliæ incip. si quis rapere. col. 2. Quod & adstruit Iuuenalis, quem Cyn. ipse & Alberi. citant, inquiens Saty. 6.

Mulieres in obscœnis & venereis audaciuscula.

Fortem animum præstant rebus, quas turpiter audent. Et rursum:
-- Nihil est audacius illis
Deprensis: iram atque animos à crimine sumunt.

Quod etiam citat Luc. Pen. in d. l. 1. col. 1. C. de mulieri. & in quo loco, lib. 10. Et huc respicit Plautus in Milite, mulierum mores mirè exprimens:

Os habet, linguam, perfidiam, malitiam, atque audaciam,
Confidentiam, &c. Et alibi in eadem Fabula:
Quid ego nunc faciam? custodem me illi miles tradidit:
Nunc si indicium facio, interij: si taceo, sic tamen

Hoc

Hoc palàm fuerit. quid peius muliere, atque audacius? Rursum quoque inibi:
Neque eques, neque pedes præfectus quisquam tanta audacia est,
Qui æquè faciat confidenter, quàm mulieres faciunt.
Huc quoque referri potest illud Senecæ à nobis suprà citatum,
Quid sinit mansum fœminæ præceps furor?
Loquitur enim de furore Venereo, atque Cupidineo.

162 ¶ Porrò audaciam meretricum, & impudicarum mulierum esse propriam ac peculiarem, non obscurè ostendit illud Terentij in Eunucho, *Audacia meretricum propria.*
Audaciam meretricum.
Quod in id expendit Donatus in Andriam eiusdem, enarrans eum locum,
Audireque eorum est operæpretium audaciam.
Et ad hæc quoque vide, quæ de his dicam ex Aristophane infrà, num. 174. quæ rationes. & ex Chrysostomo etiam infrà num. 180. & quæ dixi supra de impudentia huiusmodi meretricum, num. 154. hinc quoque illud. nam audacia & impudentia sunt quodam modo inuicem coniunctæ ac connexæ.

163 ¶ Et aliàs sæpe legimus, diuersa contrariáque vitia in iisdem hominibus insedisse, diuersis respectibus. Nam Porcius Latro de Catilina loquẽs, ad finem Declamationis suæ, Vigent (ait) in illa clade res diuersissimæ pariter, continentia, & libido. Nihil illo persæpe affixius ad tollenda bonorum consortia, nihil solertius ad illis insidiandum: nihil illius munificentia insignius, nihil auidius rapacitate: nihil acutius consilio, nihil temeritate contemptibilius. Et alibi in eadem Declamatione, de eodem loquens: Summum pecuniæ desiderium, summam simul prodigalitatem. quæ sunt duo illa vitia de quibus priuatim loquimur. Et his concinens Tullius in Oratione pro M. Cælio, de illo ipso Catilina loquens: Quis in rapacitate auarior? Quis in largitione effusior? Nam & antè dixerat: Neque ego vnquam fuisse tale monstrum in terris vllum puto, tam ex contrariis diuersisque inter se repugnantibus naturæ studiis cupiditatibúsque conflatum. Sallustius autem in vniuersum de Romanis loquens: Incitabant, ait, præterea corrupti ciuitatis mores, quos pessima ac diuersa inter se mala, luxuria atque auaritia, vexabant. *Contraria vitia diuersis respectibus cohærentia.*

164 ¶ Illud verò, quod dictum est de fridigitate mulierum, & caliditate virorũ, non difficulter dilui potest: non enim necessariò ex eo infertur, viros esse libidinosiores, quòd sint libidinis appetentiores: quoniã non sunt beluis per omnia similes, vt suos passim sequantur appetitus. Est nimirũ in eis ratio, illis beluinis affectibus facile superior. Fœminæ vero (quod suprà diximus) brutis propiùs accedunt, vt pote rationis fermè expertes: ideoq; suis appetitibus, quantuncunque leuibus, plerunque obediunt, indulgent, obsequuntur. Est (inquit Eleazarus) apud Aristeam mulierũ genus suorũ affectuũ sequax, atque in lapsum procliue, propter imprudentiã, & eius naturam imbecillem. Et vt ait Aegidius, quò loquo suprà citauimus, Mulieres sunt plurimùm intemperatæ, & passionũ insecutrices: ita enim loquitur. Cuius sententiam affert, in eámque pedibus vadit Lucas Pen. quo etiam loco nuper adnotauimus. *Mulieres suorum affectuũ sequaces.*

165 ¶ Sed illud responderi potest, quod dicebat Empedocles rerum naturæ indagator solertissimus, quòd licet mulieres sint viris frigidiores, sunt tamen petulantiores, id est, libidinis appetentiores, propter motum humidi, quod in ipsis est, quo facilè ad omnem formantur petulantiæ causam. Id quod etiam secutus videtur ille, quem sæpe citauimus, Albertus non minùs nomine, quàm doctrina Magnus, libr. 12. de Animalibus, c. 3. Quam sententiam adiuuat, quod omnium consensu ex humecta natura (qualis in fœminis est magis, quàm in maribus, vel teste Hippocrate libr. 1. de Victus ratione, & libr. de Natura pueri, & Plutarcho libr. Symposiacõ 3. c. quoque 3. & Macrobio libr. 7. Saturnalium) consurgit coëundi auiditas. Vnde & Græci ὑγροὺς, id est, humidos pro lasciuis nonnunquam intelligunt, quod probat illud Epigramma apud Delphos positum: *Mulieres libidinis appetẽtiores ob motũ humidi.* *Mulieres viris humectiores.* *Coëũdi auiditas ex humecta natura cõsurgit.* *ὑγρὸς, id est, humidus, pro lasciuo.*

Ὑγρᾶς καὶ τρυφερᾶς Βασιλεὺς Ἆγις μ' ἀνέθηκεν. Id est,

Lasciuæ & delicatæ rex Agis me dedicauit.

Nam Agidis Lacedæmoniorum regis Timæam vxorẽ vitiasse ferebatur Alcibiades, vt à Plutarcho scriptum est in ipso Alcibiade, & in Lysandro, & in Agesilao, & in libro de Euthymia, id est, tranquillitate & securitate animi, vbi & huius epigrammatis meminit.

166 ¶ Et hinc quoque occasio data Venerem confingendi ex mari cõceptam, vt interpres Hesiodi scribit. Vnde & Seneca Tragœdiographus in Hippolyto:

Venus cur ex mari concepta dicatur.

Diua non miti generata Ponto,
Quam vocat matrem geminus Cupido.

Et Ausonius in descriptione illius ex Lucretio:

Orta salo, suscepta solo, patre edita Cælo,
Æneadûm genitrix, hîc habito alma Venus.

Et Ouidius in Epistola Paridis ad Helenam, de eadem Venere loquens.

In mare nil mirum, ius habet orta mari.

Et in Epistola Didûs ad Aeneam:

--Quia mater amorum
Nuda Cytheriacis edita fertur aquis.

Et in Epistola Erûs ad Leandrum:

Quod timeas non est: auso Venus ipsa fauebit:
Sternet & æquoreas æquore nata vias.

Et in Epistola Sapphûs ad Phaonem:

Solue ratem, Venus orta mari mare præstet eunti.

Et lib. 4. Metamorph. ipsam Venerem ita loquentem facit:

--Aliqua & mihi gratia Ponto est,
Si tamen in medio quondam concreta profundo
Spuma fui, Graiûmque manet mihi nomen ab illa.

Et ante eum Virgilius libro quinto Aeneidos hæc faciens Neptunum loquentem ad Venerem:

Fas omne est Cytherea meis te fidere regnis,
Vnde genus ducis.-

Et his prior Musæus in Leandro:

Ἀγνώσσεις, ὅτι Κύπρις ἀπόσπορός ἐστι θαλάσσης,
Καὶ κρατέει πόντοιο;—

Ignoras, quòd Venus nata est ex mari,
Et dominatur Ponto?

167 ¶ Ex quo Horatius marinam quoque eam vocat, lib. 3. Carminum, Ode 26.

Venus marina.

Læuum marinæ qui Veneris latus
Custodit.-- Et lib. 4. Ode 11.
Qui dies mensem Veneris marinæ
Findit Aprilem.

Quod epitheton ab Euripide accepit, qui in Hippolyto ita facit Phædrã loquentẽ:

Αἳ πῶς ποτ' ὦ δέσποινα ποντία Κύπρι.

168 ¶ Nam & hinc Græci Venerem ipsam Ἀφροδίτην appellant, quam sic dictam διὰ τὴν ἐξ ἀφροῦ γένεσιν tradit his versibus Hesiodus in Theogonia,

Venus Aphrodite cur dicta.

--Τὴν δ' Ἀφροδίτην
Ἀφρογενέα τε θεὰν, καὶ εὐστέφανον Κυθέρειαν,
Κικλήσκουσι θεοί τε, καὶ ἀνέρες, οὕνεκ' ἐν ἀφρῷ
Θρέφθη.—

Cuius etiam sententiæ fuit Plato in Cratylo, Ouidius vbi suprà proximo loco, Macrobius lib. 1. Satur. & Seruius in illum locum Virgilij suprà citatum, & Acron in il

in illum priorem locum Horatij.quoniam scilicet ex maris spuma, quàm ἀφρὸν vocant, sit edita. Nam & ipse Virgilius libr.6.vndam maris spumosam vocat:

Inter saxa virum spumosa immerserat vnda.

Ex quo est & illud eiusdem libr.2.eiusdem quoque operis:

Fit sonitus spumante salo. - Et libr.3.

Obiectæ salsa spumant aspergine cautes. Et rursum:

Tendunt vela Noti: fugimus spumantibus vndis. Et libr.8.

Vnà omnes ruere, ac totum spumare reductis

Conuulsum remis rostris stridentibus æquor. Et libr.9.

–Secant spumantem pectore pontum. Et libr.10.

–Spumant vada marmore verso. Et paulò pòst:

Spumantésque rates aruis inferre Latinis.

Illud quoque Tragœdiographi Senecæ in Octauia:

–Talis emersam freto

Spumante Peleus coniugem accepit Thetin.

Vnde est & illud Ouidij libr.4.Fastorum,loquentis de Aprili mense Veneri dicato:

Sed Veneris mensem Graio sermone notatum

Auguror: à spumis est Dea dicta maris.

169 ¶Quamuis Cornutus, siue Phornutum appellare mauis, in libr. περὶ τῆς τῶν θεῶν φύσεως, id est, de Natura deorum: & ante eum Aristoteles libr. de Generatione animalium 2.c.item.2.ad fin.huiusce rei rationem esse dicat, quòd spermatis natura sit ἀφρώδης, id est, spumosa: quod & ex eo repetit Galenus lib.de Semine 1.vbi tamē id probare non videtur. Sed ei concinere videtur Hippocrates, aut, vt ipse Galenus maluit, Polybus, libr. περὶ γονῆς, id est, de genitura, statim post princ. cùm scribit, genituram ἀφρίζειν, id est, spumare. At Diogenes Apolloniates, qui & ipse à spuma Venerem ita vocatam credidit, non spumam maris intellexit, sed semen, ex quo animantes gignuntur: quod id sit spuma sanguinis, vt scribit Clemens Alexandrinus libr.1.παιδαγωγοῦ, cap.6. Nam & Pythagoras apud Plutarchum libr.5.cap.3.de Placitis Philosophorum, scribit, σπέρμα εἶναι ἀφρὸν τοῦ χρησίμου αἵματος, id est, semen optimi sanguinis esse spumam. Porro Eusebius præparationis Euangelicæ libr.3.cap.item 3.Nata(inquit) Venus e mari perhibetur, quod elementum calidum & humidum est, & motu crebro spumas eicit: quæ res est spermatis symbolum.

Spermatis natura spumosa.

Sperma spuma sanguinis.

170 ¶Euripides autem, loquente Hecuba, Venerem ita vocari dicit, quod ἀφροσύνης ἀρχὴ θεᾶς, id est, insipientiæ, siue mauis amentiæ, princeps Dea sit

Venus insipiētia princeps.

Τὰ μῶρα γὰρ πάντ' ἐστὶν Ἀφροδίτη βροτοῖς.

Καὶ τοὔνομ' ὀρθῶς ἀφροσύνης ἄρχει θεᾶς.

Nam & ἀφραίνειν desipere est. Id quod etiam tradit Heraclides Ponticus in Allegoriis Homericis, non semel: & ex ipso Euripide repetit Aristoteles libr.2.Rhetoricorum ad Theodecten, cap.23.

171 ¶Physici verò, & Seruius, vbi suprà citauimus, id ideo dicunt fuisse fictum, vt Venus e mari nata, & Aphrodite diceretur, quoniam is humor, quem coitus elicit, sit salsus, vti & de sudoribus & vrinis tradit Aristoteles in Problematis lib.2.cap.3.& iterum libr.4.cap.13. rursúmque libr.32.cap.4. Et de sudoribus Galenus libr.10. Simpl.medicam.cap.15.quo de sudore tractat. Ex quo est & illud Virgilij li.2.Aen:

Sperma salsū
Et sudores.
Et vrinæ.

–Salsúsque per artus

It sudor.

Et de lachrymis etiam ipse Aristoteles eiusdem illius operis libr.5.cap.35.& Lucretius libr.2.de Rer.nat.

Et lacrymis salsis humectant ora, genásque

Et ante hos Homerus libr.2.Iliad.

ἐς ἀφρὸν στενάχιζεν δὲ μελάφρονος, αὐτὰρ ὕπερ

πλῆξ

πλῆξεν. ἔδ' ἰδ' νῶϊν. θαλερὸν δέ οἱ ἔκπεσε δάκρυ.
Et iterum lib.12.Odysseæ,statim post principium:
θάπτομεν ἀχνύμενοι, θαλερὸν κατὰ δάκρυ χέοντες.

Aliæ huius appellationis causa. *Venus Saligena.* *Sal genituram, & libidinem prouocat.*

172 ¶Súntque & aliæ appellationis huius causæ, vt aliis placuit. Didimus enim ita putat eam dictam, ἀπὸ τὸ ἁβρὸν τῆς βιότης, id est,à vitæ mollitie. β enim litera cognata esse videtur literæ φ. Nam quidam Philippum vocāt Βίλιππον,sicuti Phrygas Brygas. Fulgentius Placiades lib.2.Mythologicarum,ita eam dicit vocari, quòd sicut spuma,ita & libido,momentaliter(vt ipse loquitur)surgat,& in nihilum veniat.Sūt & qui à Poëtis ideo fictum putent,Venerem è mari esse natam,& ἁλιγενῆ, id est, Saligenam fuisse cognominatam, quòd sal ad genituram & fœcunditatem nō parum conducere putatur.Quod & Plutarchus tradit Problematon Symposiacorum Decade 5.cap. 10. vbi & ob eam causam dicit Aegyptios sacerdotes à salis vsu abstinere, vt castitatem inoffensam seruent. Denique aliam huius appellationis Veneris causam alij tradunt, vt videbis infrà in 15.Lege Connubiali,nume.23.incipien. ex his forté.

De eadem re.

173 ¶Ex his fortè describitur in Apocalypsi,c.17.magna meretrix, sedens super aquas multas,vt scilicet illius intelligeretur æstuans libido.Nam non calido tantùm concubitus constat,sed & humido simul,vt ex his patet,quæ diximus suprà num.164. atque etiam autor est Aristoteles,lib.Problematon 4.cap.5.& lib.5.c.31.vbi scribit, omnino incontinentes esse,qui natura calida,& humida constant: semen enim tale natura esse:& lib.10.cap.26.Nam vt ibi dicit,calor excernit, humor excernitur. & alibi plenius dicemus.Porrò Dantes Florentinus in trac.inferni,c.19. cuius initium est, Diuina, tradit in fœmina magis inualescere ardorē libidinis, quàm in masculo. & ex eo repetit,& sequitur è nostris Alberic.in l.quæritur.circa medium.D. de statu hominum.

Fœminas in Venerem faciliùs labi, quia otiosæ sunt. *Otium parens libidinis.*

174 ¶Et huius quoque rei alia potest esse ratio, vt scilicet, quamuis masculi sint fœminis calidiores,vt eo respectu,vt ita loquar,sint proniores in libidinem: tamen quia mulierum vita est sedentaria,& omnibus modis otiosa,vt dicemus infrà in hac eadem lege,nu.215.incip.desidiosas verò.ideo & hæ in Venerem ocyùs faciliúsque labuntur,nempe cuius otium parens est. Ezechiel.c.16. Ecce hæc fuit iniquitas Sodomæ sororis tuæ,superbia,saturitas panis,& abundantia,& otium ipsius, & filiarum eius.Ouidius lib.1 de Remedio amoris:

Otia si tollas,periere Cupidinis arcus,
Contemptæque iacent,& sine luce faces.
Quàm Platanus riuo gaudet,quàm populus vnda,
Et quàm limosa canna palustris humo:
Tam Venus otia amat. &c.

Et rursum in eodem libro:

Quæritur,Aegisthus quare sit factus adulter:
In promptu causa est,desidiosus erat.

Amor otiosorū occupatio. *Amor otiosus dictus.*

Quos posteriores versus citat glos.in c.nunquam.in verbo,omnis otiosus, de consecra.dist.5.hinc occasione sumpta, quod text.ibi dicit,quòd in desiderijs est omnis otiosus. Et instar ipsius Aegisthi. Dauid cùm misisset Ioab suum principem militiæ,omnémque exercitum Israël cum eo debellatum filios Ammon, mansissétque otiosus in Hierusalem,lapsus est in concupiscentiam Bersabee, cúmque ea adulterium perpetrauit,cùm antea nunquam aliquid tale commisisset, vt scribitur 2.Regum 11.cap.Nam Diogenes ille Sinopæus,apud alterum Diogenem Laërtium, dicebat amorem, vacantium, id est, otiosorū esse occupationem.Et Menedemus Terentianus in Heauton. filio suo amorem ex nimio otio natum esse exprobrat. Et hinc Canachus Sicyonius statuarius Venerem effinxit sedentem, vt tradit Pausanias lib.2.qui de Corinthiacis est,non ob aliam,vt opinor, causam, nisi quod vita

illa

illa ſedentaria,& nimium otium,velut alat luxum atque libidinem. Vt non abs re Menandro apud Stobæum Serm.62. ἔρως, id eſt, Amor, ἀργὸς dictus ſit, id eſt, otioſus. Nam &(vt ibi ſcribitur) Theophraſtus interrogatus,quid eſſet amor, reſpondit, πάθος ψυχῆς σχολαζούσης, id eſt, affectus animæ otioſæ.

Amor affectus animæ otioſæ.

175 ¶ Quas rationes cùm non animaduerterent Parmenides, Hippocrates, ſecum in ea re pugnans, ſi is eſt, Raſis, Accurſius, & Io. Plat. viderent tamen mulieres rei venereæ magis obnoxias, plúſque ſanguinis habere, quàm viros: illas quidem iſtis calidiores, contra omnium ferme ſententiam eſſe voluerunt: vt de Parmenide ſcribit Ariſtoteles, lib.2. de Partibus animalium, c.2. & ſcriptum reliquit ipſe Hippocrates lib.1. de Morbis muliebribus: & Raſis ad Almanſorem, tract.2.c.56. Accurſius & Io. Plat. in d.§.maſculi. Inſti. de nupt. & alij, quorum meminit Plutarchus lib. Sympoſiacôn 3.c.4. vbi & huius ſententiæ multa argumenta congerit, quę ſuppreſſo ipſius nomine, repetit Macrobius lib. Satur.7.c.quoque 7. Quibus concinens Ariſtophanes in Cerealibus, mulieres calidiſsimas appellat,

ὦ θερμόταται γυναῖκες.

Qui fœminas eſſe calidiores viris dixerũt.

Niſi malis id ad audaciam referre. Nam θερμὸν, præter vulgatam calidi ſignificationem, audacem quoque ſignificat: vt cùm dicimus, θερμὸν ἔργον, hoc eſt, calidum facinus, pro audaci. In qua etiam ſignificatione Plautus in Moſtellaria, Calidum mẽdaciũ appellauit, pro audaci vel impudenti. Quanquã nonnulli ibi legunt, Callidũ. Suprà autem oſtendimus, mulieres meretrices eſſe audaciſsimas ſimul & impudentiſsimas: & diximus quoque verſic. abhinc tertio, & ſeq.

176 ¶ Niſi, vt redeamus potiùs apud Raſim (de cæteris enim nihil eſt quod dubitemus) callidiores ſcribendũ ſit, non calidiores: quod magis puto. Sunt enim verè omnium iudicio (vt id in tranſcurſu dicam) mulieres viris callidiores, verſutiores, vafriores, ſagaciores, teſtimonio ipſius Accurſij in l.omnes. C. de his, qui ven. ætat. impe. & in l. ſi à ſponſo, in glo. vlt. in fin. C. de donatio. ante nupt. Petrus à Bella pertica, in dicto §. maſculi. Inſtitu. de nup. vbi aſſerit viros eſſe calidiores, fœminas autem callidiores, vt hinc diſcrimen facilè agnoſcas. Hoſtienſ. & Ioan. Andre. in dicto cap. literas. extrà de deſponſ. impuber. Hoſtienſ. in Summa, eodem tit. §. primo, circa medium. Collect. in dicto c. puberes. eodem quoque titu. Panormita. in c. vbi non eſt. eodem item titu. & Ioan Fab. in l. vlti. C. de iuris & facti ignor. & ſatis in id facit textus in l. ſi ſine. C. ad Senatuſconſultum Velleianum, & ex externis quoque ſcriptoribus voluit Plato, libro 6. de legibus. & Ariſtoteles lib.9. animalium, c.1. & Lucianus, qui in Prometheo, ſiue Caucaſo, inducit Mercurium hæc de Prometheo querentẽ, quòd homines effinxerit animantum genus callidiſsimum, καὶ μάλιστά γε τὰς γυναῖκας, & quidem maximè omnium mulieres. Et Auſonius, qui priuatim ac peculiariter fœminam callidam vocat:

De eadem re. Mulieres viris callidiores.

Callida ſed mediæ Veneris mihi vindicet artem
Fœmina.--

Apud Ariſtophanem Lyſiſtrata fœmina, quæ illi fabulæ nomen dedit, ſtatim circa initium illius, hæc dicit:

Καὶ πόλλ' ὑπὲρ ἡμῶν τῶν γυναικῶν ἄχθομαι,
ὁτὴ παρὰ μὲν ἀνδράσιν νενομίσμεθα
Εἶναι πανοῦργαι.--

Id eſt, ad verbum:

Et multùm pro nobis mulieribus diſcrucior,
Quòd apud quidem viros cenſemur
Eſſe panurgæ.--

Id eſt, vafræ, verſutę, callidæ. Id enim ea vox Græca ſignificat. Cui Calonice, altera mulier, illud mox reſpondet:

Καὶ γάρ ἐσμεν νὴ Δία.
Etenim ſumus per Iouem.

177 *Contrà viri callidiores.* ❡Quanquam Diuus Cyrillus Theologus & sanctißimus,& doctißimus,in Euangelium Diui Ioannis,lib.2.c.87.interpretans illud,Dixit ei Iesus,Vade,& voca virum tuum:Probè(ait)atq; veraciter dici potest,fœmineam esse fœminarum omniũ mentem.Mollis enim ac tardus est earum intellectus. Docilior autem virorum natura est,atque callidior.Et hac de causa,vt arbitror,virum vocare suum mulier iubetur.Ita & quasi rudis mulier increpatur. Et huic opinioni adstipulantur nostræ leges,quæ non tam grauiter mulieres puniunt,quàm viros,illisq; faciliùs parcunt, condonántque scelera,tanquam scilicet simplicitate magis ducantur,quàm calliditate:vti & Baldo placuit in rub.C.de rerũ permut.versi.item quare donatio,& alijs multis à me congestis suprà in eadem l.num.51.itaque nescio.& in tractatu Retractuum,tit.2.in præfatione,nu.35.idque satis.

178 *Mulieres viris impudentiores.* ❡Denique(vt redeamus)non verum est,quod hic noster aduersarius obiecit de verecundia mulierum.Sunt enim fœminæ viris multò inuerecundiores,atque impudentiores, id attestantibus peritißimis rerum naturæ scriptoribus, Aristotele scilicet,ad cuius autoritatem veluti ad anchoram,aut asylum,in hisce rebus confugiũt eruditi,quo loco nuper citauimus,& Galeno libr.11.de vtilitate partium,& Auicenna,qui recentiorum quorundam opinione,nemini Physicorum medicorúmque cedit,circa initia lib.9 de Animalibus:Rasi quoque,eo quem suprà sæpiùs citauimus, tractatu 2.c.56.Alberto item Magno lib.Animalium 8.ca.1. Quorum sententiam confirmat.Iurisconsultus in l.1.§.sexum.in verbo,inuerecunde postulans. D.de postul.Quo in loco interpretes afferunt historiam muliebris impudentiæ, quam nullus vnquam vir attentasse legitur.Sed & hanc mulierum impudentiam fatetur mulier quæpiam apud Alexidem:

Οὐκ ἔστ' ἀναισχυντότερον θηρίον.
Γυναικός, ἀπ' ἐμαυτοῦ ἐγὼ τεκμαίρομαι.
Non est impudentius vllum animal
Muliere:ex me ipsa ego coniecturam facio.

Quæ etiam sententia fuit Aristophanis in Lysistrata:

Οὐδὲν γὰρ οὐδὲ θρέμμ' ἀναιδέστερον, ὡς γυναῖκες.
Nullum enim ita pecus (siue malis iumentum) *impudens est,vt mulieres.*

Sed & idem in Cerealibus scribit,impudentes esse natura mulieres:

Ἀλλ' οὐ γὰρ ἔστι τῶν ἀναισχύντων φύσει γυναικῶν,
Οὐδὲν κάκιον ὡς ἅπαντα...

179 *De eadem re.* ❡Quibus sanè in ea re potiùs ego crediderim,non dicam, quàm Hieronymo, nec enim opus est:cùm illam epistolam,quam suprà citauimus,eius nõ esse, testimonio est & stylus, & Romana editio,in qua erat adscriptum, Dicitur, sed non est Beati Hieronymi:& asserit Erasmus vir in hisce rebus emũctißimæ naris. Illis igitur (vt repetam)magis ego crediderim,quàm Thomæ & Aegidio ,quibus etiã refragatur experientia.Quanquam,ne in re tam aperta videantur errasse tanti viri, possumus dicere eos,cùm scripserunt,mulierem esse verecundiorem,non tam intellexisse, vt re ipsa sit verecundior,quàm vt esse debeat.Quemadmodum etiã intelligitur tex. in l.1.§.consequens.D.de suspect.tuto.in illis verbis, non sexus verecundiam egredientis,& in l.maritus.C.de procur.& in l.2.C.de his qui ve.æta.impe. cùm dicitur propter pudorem & verecundiam mulierum.& in §.consequens.Instit.de suspect. tut.ibi,non sexus verecundiam egredientis.& in c. indemnitatibus. §. sed cùm eas. de electio.lib.6.& in c.1.in prin.de stat.reg.eo.lib.6.& in c.nec illud.30.q.5.

180 *De eadem re. Mulieres in primis decet verecundia.* ❡Siquidem verecundia quàm maximè decet,ornatque mulieres. Quod vt probẽ, satis esset vnius testimonium,qui mihi semper fuit instar omnium. Is est Virgilius quem eruditi omnes tanti semper æstimarunt,quanti alium neminem. Nam cùm Didonem,ante Aeneæ aduentum,veluti omnibus fœmineis virtutibus claram depinxisset,tum verò verecundia adornauit,hoc versu:

Tum

Tum breuiter dido vultum demissa locuta est.

Cui quidem & alios testes,& eos quidem integerrimos adiunxerim,ne tritum illud obijciatur,Vox vnius, vox nullius. Nam Iesus Syrach filius Ecclesiastici 7. Noli discedere à muliere sensata,& bona,quam sortitus es in timore Domini.Gratia autem verecundiæ illius super aurum.Et iterum c.26. Gratia super gratiam, mulier sancta & pudorata. Et Diuus Paulus 1.ad Timotheum,c.2.iubet mulierem cum verecundia ornari.Homerus autem semper & vbique,cùm mulieres aut etiam Deas ipsas vult laudare,eo præconio maximè celebrat,quòd verecundas eas appellat:vt lib.3. Odysseæ:

Θυγατέρες τε, νυοί τε, καὶ αἰδοίη παράκοιτις. Et lib.4.eiusdem operis:
Σῖτον δ' αἰδοίη ταμίη παρέθηκε φέρουσα.

Qui versus & lib.17.eiusdem operis non semel inculcantur.Itémque lib.10.

--Νύκτας δ' αὖτε παρ' αἰδοίης ἀλόχοισι. Et lib.18.
Ἔρχεσθε πρὸς δώμαθ' ἵν' αἰδοίη βασίλεια. Et lib.6.bis térque:
Ὦ γυναὶ αἰδοίη Λαερτιάδεω Ὀδυσῆος. Et lib.6.Iliados:
--Ἔνθα δὲ γαμβροὶ
Κοιμῶντο Πριάμοιο παρ' αἰδοίης ἀλόχοισιν. Et lib.21.
--Οὐ δὲ μεθ' ἡμέων
Πειρᾷ, ὅπως κε Τρῶες ὑπερφίαλοι ἀπόλωνται.
Πρόχνυ κακῶς σὺν παισὶ καὶ αἰδοίης ἀλόχοισιν.

Et rursus in eodem lib.de Iunone loquens:

Ἀλλὰ χολωσαμένη Διὸς αἰδοίη παράκοιτις. Et in Hymno Apollinis:
Ἀνδράσι σὺν παίδεσσι καὶ αἰδοίης ἀλόχοισι, Et in Hymno Veneris:
Οὐδὲ μὲν αἰδοίῃ κούρῃ ἅδεν ἔργ' Ἀφροδίτης
Ἑστίῃ.-- Et paulò post:
Αἰδοίην ἄλοχον ποιήσατο κεδν' εἰδυῖαν. Et in secundo Hymno Vestæ:
Ἵλαος ὢν ἐπάρηγε σὺν αἰδοίῃ φίλῃ τε
Ἑστίῃ.— Et in 2.Mercurij Hymno,de Maia eius matre:
Ἄτλαντος θυγάτηρ, Διὸς ἐν φιλότητι μιγεῖσα,
Αἰδοίη.—

Et Ouidius in Ibin,Dianam,quam castissimam fuisse perhibent,& in quam Homerus ipse in Hymno quopiam negat Cupidini ius vllum fuisse,verecundam quoque vocat:

Quique verecundæ speculantem membra Dianæ,&c.

Nam & Demades apud Stobæum Ser.72.dicere solebat, τὴν αἰδῶ τοῦ κάλλους ἀκρόπολιν εἶναι.Id est,Pudorem in muliere pulchritudinis arcem esse.

181 ¶Sed & d.l.in coniunctione.C.de nup.& aliæ loquentes de pudore, & verecundia muliebri,non asserunt mulieres viris esse verecundiores,sed tantùm probant illas esse interdum verecundas:quod nec ego inficior, præsertim virgines puellas adolescentes,quæ nondum frontem perfricuerunt:de quibus nuncupatim loquitur d. l.in coniunctione.Est enim illarum(vt verum fatear)propè peculiaris pudor:sicuti & apud Lucianum Samosatensem in Deorum iudicio,testis est Iupiter, dicens Palladi,proprium esse virginibus erubescere,Ideóq; Tullius in Oratione pro P.Quinto,Plinius Iunior lib.epistolarum 5.ad Marcellinum, Apuleius lib. Asini aurei 1. & Hieronymus ad Eustoch. de acceptis ab ea munusculis, elegāti epitheto verecundiam virginalem vocant. Et Diuus Ambrosius in c.honorantur.32. q. 2. pudorem quoque virginalem appellat. Et Tibullus non dissimiliter pudorem virgineum vocat,lib. Eleg. 4.

Pudorē in muliere pulchritudinis arcem esse. *De eadem re.* *Puellarum peculiaris pudor.* *Virginalis verecundia.*

Virgineus teneras stat pudor ante genas.

Vti & Statius lib.12.

Olim hic virginei custos,monitórque pudoris.

Et Valerius Flaccus lib. Argonauticōn quinto:

Audit virginei custos grandæua pudoris.

Virginalis siue virgineus pudor.

Virgineus rubor. Et Apollonius Rhodius lib.3. Argonauticωn, αἰδοῖ παρθενίῃ. Virgilius autem libro 1. Georgicôn, virgineum ruborem dicit:

At si virgineum suffuderit ore ruborem, &c.

Hincque Homero lib.2. Iliados Astyoche παρθένος αἰδοίη dicitur, id est, virgo verecunda: vti & Diana, de qua nuper locuti sumus, in 2. eiusdem Hymno: & Pallas

Puella verecunda. in 2. quoque ipsius hymno. Et Ouidius lib.1. Elegiarum, puellam verecundam peculiari quoque epitheto vocat:

Forma verecundæ nocuit mihi visa puellæ.

Virginitatis dos verecũdia. Veluti id epitheton maximè virginibus & puellis conueniat. Nã (vt scribit Ambrosius) de institutione virginis, c.1. Virginitatis dos quædã est verecũdia, quæ cômendatur silentio. Chrysostomus autẽ ad populum Antiochenũ, Homilia 30. pronun-

Mulieres impudentes. tiat meretrices impudentes esse, virgines verò verecũdas, huiúsq; rationem reddit.

182 *De eadem re.* ¶ Porrò id quod de meretricibus dicit, apertè probãt quæ latiùs suprà diximus nu. 153. incip. pudor autẽ & seq. Et inter cætera illud Hiere. 3. Frons mulieris meretricis facta est tibi, noluisti erubescere. Et illud præterea Oseæ 2. vbi introducit meretricẽ hæc dicentem, Vadam post amatores meos. Id quod D. Hieronymus ibi trahit ad impudentiã meretricũ, quæ, vt ille dicit, gloriãtur in suo scelere. Nec interim assentior Bal. notanti ex d.l. in cõiunctione. naturale esse mulieri propter verecundiã tacere, si intelligat fœminas esse huiusmodi naturæ, vt sint taciturnæ ex verecundia, cùm sint mulieres & inuerecundę, vt iam diximus, & admodũ loquaces, quod posteà dicemus. Ideo Albert. in l. generalis. D. de adop. aliud not. ex d.l. in coniunctione. videlicet mulieres ex verecundia loqui non debere: quod & nos facile recipimus.

183 *De eadem re. Mulieres canibus comparata.* ¶ Sed & hanc mulierum impudentiam adstruit, quod infrà dicemus, cùm de inuidia fœminarum differemus, mulieres canibus à multis comparatas, quia eo animali nihil est impudentius: vt quod in propatulo & vbiq; coëat, vt & nos alibi dicemus, scilicet infrà l.15. nu.157. incip. Plutarchus. Nam & hinc (vt opinor) impudens & inuerecundus Græcis κύων vocatur κυνικὸς, & κυνώπης. Et κυνάμυιαν pro magno conuicio Mars bile percitus Mineruam nihil tale merentem vocat, lib.2. Iliados. Et

Impudẽtes canes vocantur. apud Latinos quoque canis appellatione impudentibus conuicium fieri solet, vt scribit Donatus in Eunuchum Terentij, interpretans illud, Ain' verò canis. Nam & 2. Reg. c.16. Abisai, qui tam impudenter Dauidi maledicebat, canem appellauit. Quare maledicit (inquit) canis hic domino meo Regi? Et apud Homerum quoq; lib.17. Odysseæ Vlysses a Melanthio κύων, id est, canis vocatur: vti & lib.18. & seq. Melanthius ab Vlysse. Et li.22. Vlysses hoc quoque titulo procos cõfixit. Et apertissime id ad impudentiam refert idem Homerus libro 1. Iliad. Nam cùm primùm Achilles Agamemnonem impudentem vocasset,

ὤ μοι ἀναιδείην ἐπιειμένε. --

Paulò post eundem vocat virum canino aspectu:

τιμὴν ἀρνύμενοι Μενελάῳ, σοί τε κυνῶπα.

Et apertiùs quoque lib.9. Iliad.

Αἰεὶ ἀναιδείην ἐπιειμένος, οὐδ' ἂν ἔμοιγε

Τετλαίη κύνεός περ ἐὼν, εἰς ὦπα ἰδέσθαι.

Semper impudentiam indutus, neque mihi

Tolerabit, caninus quamuis existens, vultum aspicere.

Et apud eundem lib. Odysseæ 4. Helena sese κυνώπιδα, id est, impudentem vt canem vocat, quod Paridem secuta fuisset:

ὡς ὅδ' Ὀδυσσῆος μεγαλήτορος υἷι ἔοικε

Τηλεμάχῳ, τὸν λεῖπε νέον γεγαῶτ' ἐνὶ οἴκῳ

Κεῖνος ἀνὴρ, ὅτ' ἐμεῖο κυνώπιδος εἵνεκ' Ἀχαιοὶ

Ἤλθεθ' ὑπὸ Τροίην, πόλεμον θρασὺν ὁρμαίνοντες.

Et hanc Homeri appellationem ad impudentiam refert ex dictis locis quædam citans Pollux Onomast. lib.5. c.11. Et alia quoque multa de canum impudentia, videbis

bis apud Conradum Gesnerum Hist.animal.lib.1.vbi de cane agit,in litera H.Nã & Esaias scriptor sanctissimus,c.56.canes impudentissimos appellat. Et Oppianus quoque de venatione libr.5.canum impudentiam notauit.Moses autem Genes.23. meretricem & canem copulauit.Non offeres(inquit)mercedem meretricis, neque pretium canis in domo Dei tui.De qua re loquens Diuus Hieronymus in Esaiam, c.66.Pulchrè(ait)canis & meretrix copulantur,quia vtrunque animal pronum est ad libidinem.

184 ¶HACTENVS, quæ de impudicitia mulierum dicenda videbãtur. Nunc res ipsa monet,vt deinceps ad iram,cui quartus locus assignatur,transeamus. Et sanè mulieres sunt iracundæ,ad iram procliues,iræ impatientes. Iracundia enim præcipites feruntur in ferrum,in necem tam suam,quàm suorum. Iuuenalis in calce Satyræ 6. de mulieribus loquens: *Mulieres iracundæ.*

—Quoties facit ira nocentem
Hunc sexum,& rabie iecur incendente feruntur
Præcipites,vt saxa iugis abrupta,quibus mons
Subtrahitur,cliuóque latus pendente recedit.

Propertius lib.3.ad Cynthiam:

—Nescit vestra ruens ira referre pedem.

Seneca li.1.de Clemẽtia,muliebre dicit,in ira furere.Cui simile est,quod dicit Chrysostomus in Homilia de decollatione Diui Ioannis:Mulier si iniuriam patitur,insanit.Idem autem Seneca lib.1.de Ira,scribit iram esse vitium muliebre.In quo secutus fuisse videtur Platonẽ,qui lib.5.de Legibus,iracundiam muliebrem vocat.tanquam videlicet sit proprium peculiaréque mulierum vitium. Terentius autem in Hecyra docet fœminas leuissima quaque occasione in iram prorumpere, cùm dicit,Fortasse vnum aliquod verbum inter eas iram hanc cõciuerit. Sed & ipse Chrysostomus in epistolam ad Ephesios,Homilia 13. tradit mulieres plerunq; iracũdas esse.Et Rasis vbi suprà,dicit mulieres celeriùs irasci,quàm mares. Et Rabbi Moyses Aegyptius,in lib.Perplexorũ 3.c.49.idem dicit:idq; tribuit debilitati sensus muliebris.Idémq; propemodum tradit Plutarchus in lib. περὶ ἀοργησίας,id est,de cohibenda ira.Sicuti(ait)tumor accidit ex magna plaga in carne, ita in mollissimis animis,si quis se præbeat dolori,hoc ipso quòd maior est imbecillitas, maiorem elicit iracundiam:hácque de causa mulieres iracundiores sunt viris,ægroti sanis,senes iuuenibus,infelices felicibus.Abdicatus item ille Medicus,apud Lucianum in Dialogo,cui & ipse titulum fecit,asserit faciliùs fœminas,quàm viros, in insaniam prolabi,difficiliúsq; huius morbi curationẽ recipere,ea potissimùm ratione, quòd multũ habeant iracundiæ,ac leuitatis,faciléque commoueantur,sintque illis vires corporis exiguæ.Ecclesiasticus c.25.scribit non esse iram super iram mulieris. Quod & è nostris vsurpauit Bald.in l.si apud.C.de reuoc.donat.in id trahens text.ibi. Et huc quoque respicit, quod Chilo ille Lacedæmonius apud Laërtium dicebat, Minari alteri,esse muliebre.Nam id ex ira procedit. *Iracundia vitiũ muliebre.*

185 ¶Nemo autem exactiùs hoc mulierũ vitium expressit, quàm Palladas, aut vt alij malunt Telemachus,qui lib.2.Epigrammaton, scribit mulierem esse iram ipsam. Huius in eam rem hoc distichon est: *De eadem re. Mulier ira ipsa est.*

πᾶσα γυνὴ χόλος ἐστίν, ἔχει δ' ἀγαθὰς δύο ὥρας,
τὴν μίαν ἐν θαλάμῳ, τὴν μίαν ἐν θανάτῳ.

Et huc alludit illud Virgilianum lib.7.Aeneidos:

Quam super aduentu Teucrûm,Turnique hymenæis
Fœmineæ ardentem curæque iræque coquebant.

Nam,Fœmineæ,non otiosè dixit,quoniam (vt etiam annotat inibi interpres) fœmineus sexus propter imbecillitatem impatientior est iræ. Hinc paulò pòst, vt rabiem vehementiorem ostendat,canes fœmineo genere ponit,cùm dicit,

Hunc procul errantem rabidæ venantis Iuli
Commouêre canes.—

Quo etiam in loco interpres ipse dicit, ob id Virgilium dixisse, Rabidæ canes, quia fœminæ faciliùs in furorem concitantur. Et Virgilium secutus Columella. lib. 6. c. 13. Eodem, inquit, remedio curatur rabiosæ canis, vel lupi morsus. Et Apuleius li. 9. Asini aurei, Annuntiat (inquit) canem rabidam paulò ante per posticū impetu miro sese direxisse, ardentique prorsus furore venaticos canes inuasisse. Quo tamen in loco interpres, alioqui oculatissimus, id minimè vidit. Aesopus autem apud Planudem dicit magnam rem esse placare fœminam, μέγα λ χρῆμα πραῦναι γυναῖκα. Quorsum igitur Ecclesiasticus c. 10. hæc scribit? Non est creata hominibus superbia, neque iracundia nationi mulierum, &c.

186 *Mulieres prægnātes præcæteris iracūdæ.* ¶ Tum verò maximè (ne id omittam) mulieres in hoc iracundiæ vitiū procliuiores sunt, cùm ferunt vterum, præsertim ex fœmellis, vt magna autoritate affirmat Petrus ille Aponensis & Philosophus & Medicus celeberrimus, in Commentariis, quos doctiùs quidem, quàm elegantiùs edidit in Proble. Aristotelis, lib. 10. c. 35. vbi & huius rei rationem reddit, quam qui volet in eo loco videre poterit: neque enim constitui omnia omnium scriptorum loca huc transferre, ne in immensum hic liber abeat.

187 *Et anus. Prouerbium.* ¶ Et quod verissimum est, id vitium anus præ cæteris vexat, præcipitésq; agit, vel testimonio veteris illius prouerbij, quod ex Menandro refertur:

πολὺ χεῖρον ἐστὶν ἐρεθίζειν γραῦν, ἢ κύνα.

Plus est periculi, anum lacessere, quàm canem.

Quod ipsum enarrans Erasmus Chiliadis 4. Centur. 8. c. 28. Hebræorum (inquit) sententiæ negāt vllam iram atrociorem esse ira muliebri. Irritabile enim & vindex mulierum genus, partim ob rationis inopiam, partim ob animi humilitatem. Nam veræ magnitudinis est, quasdam iniurias negligere, nec quosuis homines dignari ira sua. Quod Lucanus (vt id addas) satis adstruit:

—Non est dignus Cæsaris ira.

Est autem (vt ad Erasmum redeamus) formidabile animal mulier, cùm ad sexus vitium accedit senectus. Canis irritatus tantùm oblatrat, interdum & mordet. At aniculæ præter linguæ venenum, interdum instructæ sunt malis artibus, veneficiis, & incantamentis. Itaq; nonnulli ingenti suo malo experti sunt esse verissimum, quod dixit Menander. Hæc ille.

188 *Ira libido vindictæ.* ¶ Et quoniam CLAMOR, RIXA, CONTVMELIA, sunt iræ filiæ, siue comites, vt est recentium Theologorum, & D. Gregorij sententia, & de rixa probatur Prouer. 29. Vir iracundus prouocat rixas. Sed & CRVDELITAS quoque, etiam si Theologi prætermittant, hinc prodisse videtur, atq; etiam VINDICTA, cùm ita sit quædam libido vindictæ, vt ex Platonis autoritate scribit Plutarchus in lib. de Virtute morum. Proinde sunt mulieres clamosæ, & rixosæ, & cōtumeliosæ, & crudeles, & vindictæ appetentissimæ. *Mulieres clamosæ.* Clamosas esse videmus quotidie, viditque Plato, qui li. 6. de Legibus, scribit eam esse naturam mulierum, vt orationem rectè dicentis sine ingenti clamore audire non possint. Et apud Plautum in Pœnulo, cùm Pœnus dixisset Agorathocli:

Tace, atque parce muliebri supellectili:

Interrogasśétque Agorathocles, quæ ea esset supellex: Respondit Pœnus:

Clarus clamor sine modo — Et alius Comicus Terentius in Prologo Hecyræ:

Comitum conuentus, strepitus, clamor mulierum.

Fœmineus clamor. Hincque Ouid. lib. 12. Metam. Fœmineum clamorem, proprio epitheto vocat:

Fœmineo clamore sonat domus. — Et Silius Italicus lib. 15.

Fœmineo clamore Dracen extrema rogantem, &c.

Et ante hos Virgilius lib. 11. Aeneidos:

Fœmineum clamorem ad cœli sydera tollunt.

Quod & huc trahit Seruius in eum locum.

¶ Vale

189 ¶ Valerius autem Flaccus libro quarto Argonauticôn, peculiari quoque epitheto, fœmineos vlulatus appellat, veluti fœminarum proprios. Similiter Silius Italicus libro decimotertio, *Fœminei vlulatus.*

Fœmineum tenues vlulatum fundere in auras.

Quod & ante eos fecerat Virgilius lib. 4. Aeneid.

Lamentis gemitúque, & fœmineo vlulatu
Tecta fremunt.

Quo loco Seruius id dicit esse proprium fœminarum. Et libr. 9. eiusdem operis:

Euolat infelix & fœmineo vlulatu.

Ex quo & idem libr. 2. eiusdem operis:

— Penitúsque cauæ lamoribus ædes
Fœmineis vlulant. —

Et libr. 7. eiusdem quoque operis:

Ast aliæ tremulis vlulatibus æthera complent.

Et Ouidius libr. 4. Fastorum:

Vt clamata silet, montes vlulatibus implent.

Et in Epistola Oenones ad Paridem:

Impleuique sacram querulis vlulatibus Idam.

Et in Epistola Didus ad Aeneam:

Audieram voces, Nymphas vlulasse putaui.

Et in Epistola Hermiones ad Orestem:

Mox vbi me thalamis vlulantem, & acerba gementem
Condidit. —

Et libr. 4. Metamorph.

Sicut erant, viso nudæ sua pectora nymphæ
Percussere viro, subitisque vlulatibus omne
Impleuére nemus. —

Et Plinius Iunior libr. 6 Epistolarum, ad Tacitum: Audires (inquit) vlulatus fœminarum, infantium quiritatus. Et ipse Tacitus Historiæ Augustæ, libr. 20. Vt vlulatus fœminarum, & vagitus infantium. Et ante hos Homerus libr. 6. Iliados:

Αἱ δ' ὀλολυγῇ πᾶσαι Ἀθήνῃ χεῖρας ἀνέσχον.
Hæ autem vlulatu omnes Mineruæ manus eleuauerunt.

Et in Hymno Apollinis:

— θεαὶ δ' ὀλόλυξαν ἅπασαι.
Deæ autem vlularunt omnes.

Et rursus in eodem Hymno:

— Αἱ δ' ὀλόλυξαν
Κρισσαίων ἄλοχοι —
— Vlularunt autem
Crissæorum mulieres.

190 ¶ At libr. 15. Tacitus muliebrem eiulatum appellat: quòd non longè ab illo differt. Hincque est illud Virgilij 2. Aene. à nobis nuper ex parte citatum: *Muliebris eiulatus.*

At domus interior gemitu miseroque tumultu
Miscetur, penitúsque cauæ plangoribus ædes
Fœmineis vlulant: ferit aurea sydera clamor.

Fœminei plangores.

Claudianus quoq; de victoria Stiliconis cõtra Alaricũ, Querelas muliebres vocat: *Mulieres querulæ.*

— Durate parumper,
Inquit, & excussis muliebribus ore querelis,
Fatorum toleremus onus. —

Aiax apud Philostratum in Heroïcis, muliebre esse dicit clamare. Iuuenalis autem, de veluti tinnientibus mulierum clamoribus loquens, Saty. 6. *Iterum de clamore mulierum.*

Tot pariter pelues, tot tintinnabula credas
Pulsari. —

Et notatis Accursius in l. assiduis. in princ. C. qui potio. in pig. hab. scribit mulieres semper clamare: & allegat text. optimum in l. 1. §. sexum. D. de postul. Et huc alludens Hebræus ille παροιμιογράφος. cap. 9. Mulier (ait) stulta & clamosa, plenáque illecebris & nihil omnino sciens, sedet in foribus suis.

191 ¶Sunt item rixosæ, litigiosæ, iurgiosæ, vt asserit Albertus Magnus in lib. iam suprà *Mulieres rixosæ, & litigiosæ.* sæpius citato. Quod vel satis ex illo Homeri testimonio comprobatur suprà citato, cùm de Contentione, specie superbiæ dissereremus. Cui subscribens Menander Poëta Græcus:

Χειμὼν κατ᾽ οἴκους ἐστὶν ἀνδράσιν γυνή.
Tempestas in domibus est viris mulier.

Et Ouidius de Arte amandi, lib. 2.

—Dos est (inquit) vxoria lites.

Iuuenalis quoque Saty. 6.

Nulla ferè causa est, in qua non fœmina litem
Mouerit —

Et post Pauca:

Semper habet lites, alternáque iurgia lectus,
In quo nupta iacet: minimùm dormitur in illo.

Et alibi eadem Satyr. ad hoc alludens:

Pusio, qui noctu non litigat.—

Diuus Hieronymus in Iouinianũ lib. 1. citat illud ex Vario Gemino, nobili Declamatore: Qui nõ litigat, cœlebs est. Quibus conuenit illud Xysti Pythagorici in Enchiridio: Nubere, & filios procreare possum: scias vtrunq;. Sin autem tanquam prælium sciens, tamẽ pugnare vis, & vxorẽ duc, & filios procrea. Is autẽ est, quem citat Hieronymus ex eodẽ lib. in c. origo. 32. q. 4. Huc quoque accedit illud Solomonis Prouerb. 21. Melius est sedere in angulo domatis, quàm cum muliere litigiosa, & in domo communi. Quod & repetitur iisdem ferè verbis in c. 25. Sequitur autem paulò post, in d. c. 21. Melius est habitare in terra deserta, quàm cũ muliere rixosa, & iracunda. Et c. 19. Tecta iugiter perstillantia, litigiosa mulier. Cui consimile est, quod *Prouerbium Salomonis.* eiusdem operis c. 27. scribitur Tecta perstilantia, in die furoris, aut (vt alij melius, meo quidem iudicio legunt) frigoris, & litigiosa mulier comparantur.

192 ¶Quibus concinit vetus illa monumenti inscriptio, quæ Romæ in via Tiburtina *De eadem re.* hodie conspicitur, tribus his quadratis catalectis:

Heus viator, miraculum, hîc vir & vxor non litigant.
Qui sumus non dico. At ipsa dicam Hic Bebius ebrius
Ebriam me nuncupat. Hei vxor, etiam mortua litigas?

Refert Iouinianus Pontanus in lib. quem de obedientia scripsit, & Raphaël Volaterranus in Philologia, & è nostris Catellianus, paulò ante finẽ suorum Memorabilium, & Andreas Alciatus, lib. Παρέργων 2. ca. 13. Nec minùs est lepidum Ausonij Epigramma, quod dicunt, perperam, meo iudicio, ex Græco traductum, huic loco accommodatissimum, de Grammatici cuiusdam infausto matrimonio:

Arma virúmque docens, atque arma virúmque peritus,
Non duxi vxorem, sed magis arma, domum.
Nanque dies totos, totásque ex ordine noctes
Litibus oppugnat méque, meumque larem.
Atque vt perpetuis dotata à Marte duellis,
Arma in me tollit, nec datur vlla quies.
Iámque repugnanti dedam me, vt denique victum
Iurget ob hoc solum, iurgia quòd fugiam.

Aut vt alij legunt:

—Vt denique vitem
Iurgia ob hoc solum.

Aliúdque Palladæ de Grammatico quoque festiuum Epigramma:

Μῆνιν τ᾽ οὐλομένην γαμετὴν ὁ τάλας γεγάμηκα,
Καὶ παρὰ τῆς τέχνης μήνιδος ἀρξάμενος.
Ὤ μοι ἐγὼ πολύμηνις ἔχων διχόλωσον ἀνάγκην,
Τέχνης γραμματικῆς, καὶ γαμετῆς μαχίμης.

Id est, ex Othomari Luscinij versione:

Grammatico ducta est vxor mihi pestifer ira:
Artis & infelix ira mihi auspicium.
Heu miser, en gemina fatis modò comprimor ira,
Artis Grammatices, fœmineáque domi.

Aliud item eiusdem & de alio Grammatico:

ὢν

Οὐ δύναμαι γαμεῖν, καὶ γραμματικὴν ἀνέχεσθαι,
  γραμματικὴν ἄπορον, καὶ γαμετὴν μαχίμην.
Ἀμφοτέρων τὰ πάθη. θάνατος καὶ μοῖρα τέτυκται,
  τὴν οὖν γραμματικὴν καὶ μόλις ἐξέφυγον.
Οὐ δύναμαι δ' ἄλοχον τ' Ἀνδρομάχης ἀναχωρεῖν,
  Εἴργει χάρτης γὰρ, καὶ νόμος Αὐσόνιος. Id eſt, ferè ad verbum:
Non poſſum vxorem, & Grammaticen ſuſtinere,
  Grammaticam indigam, & vxorem pugnacem.
Ex vtriſque paſsiones, mors, & infortunium parantur.
  Ipſam Grammaticen vix datur euadere.
Non poſſum autem ab vxore Andromache diuertere.
  Prohibet enim charta, & lex Auſonia.

Et huc quoque ſpectat, quod ſuprà, in Superbia, de cõtentione mulierũ ſcripſimus.

193 ¶ Quod cùm aliàs ſemper ac in omnibus omnium nationũ mulieribus verum ſit, præſertim verò in noſtris Gallicis, ſi verũ dicit Ammianus Marcellinus lib. Rerum geſtarum 15. quo loco mores Gallorum deſcribit, vbi aſſerit, Gallos ipſos auidos iurgiorum & ſublatiùs inſoleſcentes. ſubditque hęc verba: Nec enim eorum quempiam, adhibita vxore, multò fortior & grauior peregrinorum ferre poterit globus. Quorum verborum obſcurorum quidem, vt ſunt cętera eiuſdem autoris, hic propemodum ſenſus eſt: Si Gallo viro rixanti acceſſerit vxor, eos quidem rixando ſuperaturos multò plures ac fortiores alterius nationis homines. *Mulieres Gallicæ maximè iurgioſæ.*

194 ¶ Fœminas quoque eſſe contumelioſas, iniuriiſque abunde refertas, nemo it inficias propter autoritatem Chryſoſtomi, qui in Acta Apoſtolica c. 5. ſcribit, muliebre eſſe contumelia afficere: & Platonis qui libr. 11. de Legibus muliebres haberi dicit, qui ſibi inuicem verbis turpibus maledicunt. Cui ſubſcribens eius diſcipulus Ariſtoteles, in eo loco, quem ſuprà toties citauimus, ſcilicet libr. 9. Hiſtor. animal. in princip. eas ſcribit viris eſſe maledicentiores, atque mordaciores: fœmineæ enim naturæ proprium eſſe τὸ φιλολοίδορον, καὶ μεμψίμοιρον, id eſt, conuiciendi cupiditatem, & querulam naturam. Id quod etiam quotidie experiuntur, quibus eſt cum mulieribus certamen linguarum. Aeſopus, teſte Planude, aſſerebat mulierem minima quaque recula offenſam conuiciari: γυνὴ (inquit) ἐπ' ἐλαχίστῳ ἀλγύνασα, λοιδορεῖται. Ex noſtris Ioan. Andr. & Domi. in c. indemnitatibus. §. vt autem. de elec. libr. 6. tradunt ob id inter cæteras cauſas illic ſtatui, ne in electionibus monialium fiat collatio zeli ad zelum, & meriti ad meritum, vt fit in electionibus virorum: quoniam ſi ita fieret, infinita ſibi conuicia inuicem ingererent. Inſigne autem exemplum muliebris maledicentiæ fuit Iambe, à qua ἰαμβίζειν, priſci dixerunt pro conuiciari & maledicere, vt ſcribunt Suidas, & Heſychius, & Hephæſtion. Atqui Euripides in Phœniſsis ſcribit mulierum genus eſſe φιλόψογον, tanquam dicas obtrectatorium, obiurgatorium, cauillatorium, vituperatorium, ſi ita loqui nobis permittitur, illic enim dicit: *Mulieres cõtumelioſæ & iniuriarum abundantes.* *Iambe. ἰαμβίζειν.*
φιλόψογον γὰρ χρῆμα θηλάων γένος.
Et hinc fortaſſe ortum eſt, quòd mulieres canibus quandoque legimus comparatas: vt diximus ſuprà numer. 182. ſed & hanc. Nam & maledicos canes appellare ſolemus, propter perpetuum illum & naturalem latratum canum. Hinc Horatius in Epod. Caſsium Seuerum, quòd eſſet Poeta maledicus, ignauum canem appellat, vt & ibidem tradidit Acron.

195 ¶ Crudeles autem fœminas eſſe, ſcribit Alberi. in l. filia in orbitate. C. de inoff. teſta. niſi mendum ſit, in quibuſdam codicibus Alberi. vt ſuprà alibi docuimus. Sed id ſatis probat Græcus ille Menandri verſiculus: *Mulieres crudeles.*
Ἴσον λεαίνης, καὶ γυναικὸς ὠμότης.
Aequalis leænæ, & mulieris crudelitas.

Et ille, quem in alio loco adduximus:

Θηρῶν ἁπάντων ἀγριωτέρα γυνή.

Ferarum omnium immitior fœmina.

Cui succinens Tibullus ita cecinit:

Ah crudele genus, nec fidum fœmina nomen.

Propterea & Virgilius 4. Aeneidos, inducit Didonem hæc crudelissimè dicentem:

Non potui abreptum diuellere corpus, & undis
Spargere, non socios, non ipsum absumere ferro
Ascanium: patriisque epulandum ponere mensis?

Et Horatius Europam lib. 3. Carminum, Ode 27.

Si quis infamem mihi nunc iuuencum
Dedat iratæ, lacerare ferro, &
Frangere enitar modò multum amati
Cornua tauri.

Et Terentius Pythiam, in Eunucho:

--Qui nunc si detur mihi,
Vt ego unguibus facilè illi in oculos inuolem venefico!

Et Thaidem in eadem fabula: *--Sine, vt*

Veniat: atqui si illam digito attigerit uno, oculi illico
Effodientur.--

At Seuerus Cecinna apud Tacitum libr. 3. affirmat muliebrem sexum, si licentia adsit, sæuum esse. quod nos alibi retulimus.

196 *Præsertim nouercæ in priuignos crudeles.* ¶ Præ cæteris autem nouercæ sunt in priuignos crudeles, diræ, immanes, sæuæ, immites, truces, funestæ, terribiles, & magis quidem, quàm vitrici, vt non abs re huiusmodi epitheta illis sint peculiariter attributa. Cestius Pius apud Senecam libro 4. Controuersiarum, Sed adhuc (inquit) crudelis & pertinax nouerca, post omnia deuicta nihilominus sæuit. Ouid. in Epist. Medeæ ad Iasonem,

Sæuiet in partus dira nouerca meos.

Et Claudianus de Raptu Proserpinæ, lib. 3.

Diræ. *In diræ subitò mores transisse nouercæ.*

Et Virgilius lib. 2. Georgicôn,

Sæuæ. *Pocula si quando sæuæ infecere nouercæ.*

Et Ouidius lib. 2. Tristium:

Nam quid in Hippolyto est, nisi sæuæ flamma nouercæ?

Et Seneca Tragœdiographus in Octauia:

Tulimus sæuæ iussa nouercæ
Hostilem animum vultúsque truces.

Rursúmque:

Sæua cui lachrymas dedit
Etiam nouerca.--

Iterúmque in Hippolyto:

Vincit sæuas cura nouercas.

Et Statius lib. 2. Syluarum, in Epicedio in Glauciam Melioris:

--Cui sibila serpens
Poneret, & sæuæ vellent seruire nouercæ.

Et Valerius Flaccus lib. Argonauticôn 1.

--Heu sæuæ nequicquam erepta nouercæ.

Et iterum lib. 5.

--Heu sæuæ formido nota nouercæ.

Nam & è nostris gloss. in c. pastoralis super verbo, principia, de re iudic. Solent (ait) nouercæ in priuignos sæuire. Sed, vt ad alia epitheta transeamus, Ouid. libr. 1. Meta.

Terribiles. *Lurida terribiles miscent aconita nouercæ*

Menander,

Δεινότερον οὐδὲν ἄλλο μητρυιᾶς κακόν.
Terribilius non aliud nouerca malum.

Euripides in Alceſtide:

ἐχθρὰ γὰρ ἐπιοῦσα μητρυιὰ τέκνοις
τοῖς πρόσθ' ἐχίδνης οὐδὲν ἠπιωτέρα.
Hostis enim consequens nouerca liberis

Prius

Prius genitis, vipera nihilo mitior.
Et Seneca in Hippolyto:
Audite Athenæ, túque funesta pater *Funesta.*
Peior nouerca.—
Quis autem nescit, Arsinoën Lysimachi Macedoniæ Regis vxorem, Agathoclem vitricum in regni successionem destinatum, veneno necasse? id attestante Iustino circa princip. libr. 17. Sed nos de hac nouercarum crudelitate, & sæuitia abundantiùs dicemus in aliis nostris commentariis Consuetudinum Picta. tit. 28. Vt interim tamen non prætermittam text. in l. 1. C. in quib. caus. cess. long. temp. præscript. & in l. non est. quæ est quarta. D. de inoff. testam. Et quod scribit Hyginus fabularum c. 19. Phineum Agenoris filium, filios, quos ex Cleopatra susceperat, nouercæ crimine excæcasse.

197 ¶Quanquàm aduersus hæc facere videtur, quod scribunt Aristoteles & Auicēna, vterque libr. 9. Animalium, c. 1. mulieres viris esse misericordiores, ac magis pias: quod & placuit nostro Io. Fabr. in l. vlti. post princip. C. de iuris & fact. igno. Hincque illud Hypermnestræ Ouidianæ ad Linum: *Fœmina viris misericordiores.*
Fœmina sum, & virgo, natura mitis, & annis.
Quasi dicat fœmina viris suapte natura esse mitiores, & iuniores senioribus. Et huc quoque alludit illud Plautinum in Rudente:
Misericordior nulla est me fœminarum.
Quinetiam Diuus Cyrillus, Muliebre, ait, genus quodammodo lachrymarum amans est, & animo ad misericordiam facili præditum. Græcè sic legitur: φιλόδακρύ πως ἀεὶ τὸ θῆλυ γένος, καὶ τὸν νοῦν εἰς ἔλεον εὐολισθότερον ἔχον. Id quod & ex eo repetit Antonius Monachus libr. Melissæ 2. Serm. 33.

198 ¶Sed nec id quod de nouercis dictum est, perpetuò verum est (id enim obiter dicere voluimus) quando legamus & nouercas quasdam priuignos filiorum loco dilexisse. Ex quibus prima occurrit Theano Antenoris vxor, quæ Pedæum priuignum non aliter educauit, quàm si vnus ex illius liberis fuisset: vt scribit Homerus libr. Iliad. 5. Deinde Eribœa, Martis nouerca, cuius precibus Mercurius furtim ipsum Martem priuignum, à vinculis, quibus eum Otus & Ephialtes filij Aloei alligarant, liberauit: vt scribit idem Homerus eod. libr. Iliad. 5. Et longo pòst tempore nouerca Cornelij Syllæ, cum perinde ac filium diligebat: ab eáque, cùm è vita excederet, proximis omnibus neglectis, hæres relictus est: vt est testis Plutarchus in Vita illius. Et haud multò post Octauia illa Augusti soror, & M. Antonij vxor, quanquàm resciuisset Antonium maritum miserrimè Cleopatram deperire: tamen ipsius domum neque deseruit, neque filiorum eius curam remisit: sed eos diligenter excoluit, nec solùm communes, sed etiam priuignos, ex Fuluia priore vxore susceptos. Atque etiam post mortem Antonij filium eiusdem ex eadem Fuluia genitum, ita magnum apud Augustum fratrem fecit, vt post Agrippam, & Liuiæ filios primas obtineret: vt & idem Plutarchus in Vita ipsius Antonij memoriæ prodidit. *Nouerca interdum priuignos, vt filios diligunt.*

199 ¶Et vt aliquid ex nostris afferamus, Vlpianus in l. si mulier. D. de castren. pecu. scribit ea castrensi peculio annumerari, quæ miles ex ea pecunia comparat, quam illi nouerca ad idipsum reliquerit. quod nunquam dixisset, nisi aut scilicet aliquando factum, aut aliquando futurum existimasset. Et id quidem factum fuisse testatur Scæuola, apud quem in l. filio. §. Seia. D. de adi. leg. nouerca legauit priuigno suo auri pondo quinque. Nam &, quod plus est, in l. etsi fine. C. ad Senatusconsultum Trebellianum, mulier quæpiam priuignum suum hæredem instituit. Et in l. mulierem. C. de adopti. alia mulier impetrauit à principe, vt sibi liceret priuignum adoptare. Ex nostris Interpretibus Benedict. Capr. consilio 132. punctus quidam Ser Patrenianus, tradit fœminam quampiam priuignum suum, non secus *De eadem re.*
ac fil

ac filium,dilexiſſe:ex hócque in pulchro caſu conſuluit,vt ibi videre licet.

200 *Fœmina vindictæ appetens.* ❡Poſtremò mulieres eſſe appetentiores vindictæ,apertiſsimè probat illud Iuuenalis Satyra 13.

--Vindicta

Nemo magis gaudet,quàm fœmina.--

Quam ſententiam citat approbátque è noſtris Luc.Pen.in l.1.C.de muli. & in quo loco,lib.10. Ex quo mulier quæpiam Apuleiana libr.5.de Aſino aureo,indignanter illud pronuntiat,ſe non mulierem eſſe,niſi vltionem caperet à ſorore, cui ea infenſa erat.quod & nos alibi,ni fallor,adſcripſimus. Et huc quoque pertinet, quod ſcribit Horus Apollo,in lib.cui titulus eſt ἱερογλυφικά, veluti dicas,ſacræ Ægyptiorum notę,apud ipſos Aegyptios maſculi animantis cornu depictum opus ſignificare: fœminæ autem, vltionem. Et hæc quidem de ira & eius comitibus.

201 *Fœmina gulæ intemperantioris.* ❡Quòd autem ſint gulæ intẽperantioris fœminæ(vt iam ad quintum vitiũ trãſeamus)ex hoc vno facile poſſumus intelligere,quòd antiquus ille dæmon Euam viro prætermiſſo, inter cætera hoc teli genere impetiuit, & facilè ſuperauit. Sciebat enim ſexum muliebrem in hoc vitium eſſe propenſiorem,celeriúſq; & minore negotio obtemperaturam ſibi fœminam,quàm virum. Itaque Mantuanus in ea Ecloga 4.in qua mulieres infinitis propè epithetis cõfixit,eas inter alia bibaces,voraces,

Vinoſa. ganeæ ſtudioſas,palatũ doctas, vocat. At multis antè ſeculis Ariſtophanes ἐν Θεσμοφοριαζούσαις (ſi tamen is eſt:nam ſunt qui dubitant)de fœminis hæc ex Euripide, & alis ſuperioribus Poëtis adſcripſit:

τὰς οἰνοπότιδας, τὰς προδότιδας, τὰς λάλας,
τὰς οὐδὲν ὑγιὲς, τὰς μέγ' ἀνδράσιν κακόν.
Vini bibaces,proditrices,garrulas,
Nihilque ſanum,magnum viris malum.

Et alibi in eadem fabula,de illis quoque loquens,

ὦ ποτίσται
καὶ πάντως ὑμεῖς μηχανώμεναι πιεῖν.
ὦ μέγα καπήλοις ἀγαθόν, ἡμῖν δ' αὖ κακόν.
--O bibaciſsimæ,
Et omni arte machinantes bibere.
O magnum cauponibus bonum,nobis autem contrà malum.

202 ❡Xenarchus in Pentathlo,ad indicandam mulierum vini appetentiam,inducit fœminam non inuenuſte ita filiæ loquentem: ἐμοὶ γένοιτο σοῦ ζώσης, τέκνον, ἐλεύθερον, πίνοντα οἶνον ἀποθανεῖν. Sit mihi te viuente,ô filia, liberum,vt bibens vinum interea. Sed & inibi addit, ὅρκον δ' ἐγὼ γυναικὸς εἰς οἶνον γράφω. Quaſi innuere velit, rum maximum eſſe mulierum iuſiurandum, cùm per vinum iurant. Alexis autem,de Græcis mulieribus ſic ſcribit:

Γυναιξὶν ἀρκεῖ πάντ', ἐὰν οἶνος παρῇ.
Mulieribus omnia ſuppetunt,ſi vinum adſit.

Quæ & ipſe recenſuit Athenæus,

203 *De eadem re.* ❡Sed audi etiam huius rei teſtimoniũ ex noſtris Comicis. Apud Plautum in Curculione,mulier quæpiam profuſi vini odorem ſentiens,hæc verba profert, quibus aperte oſtendit omnem ſe felicitatem in vino collocare:

Flos veteris vini meis naribus obiectus eſt,
Eius amor cupidam huc me per tenebras prolicit
Vbi vbi eſt,prope me eſt:euax habeo:ſalue anime mi,
Liberi lepos,vt veteris vetuſti cupida ſum!
Nam omnium odor vnguentorum, præ tuo nautea eſt:
Tu ſtacte,tu cinnamum,tu roſa,tu crocum,& caſia es,

Tu pe

Tu petalium:nam vbi tu profusus, ibi ego me
Peruelim sepultam.—

Hactenus Plautus. Sed quis audiuit virum hæc aut similia pronuntiantẽ siue apud Comicum, siue apud alium scriptorem? Vt non sine causa D. Paulus 1. ad Timotheum 22. mulieres sobrias esse præceperit. Et ad Titum c.2. ne anus multo vino seruiant. Quem locum interpretans Diuus Chrysostomus, Idem (ait) mulierum & senectutis vitium est: nam quod ætate frigescant, magno potationis inseruiunt studio. Quocirca eas hinc maximè admonet, vt omnibus ex partibus ebrietatis vitium amputent, eas ab hoc morbo remotissimas esse cupiens, atque irrisionem, quę hinc exurgit, effugere: sciens scilicet, eas huic vitio esse addictissimas.

104 ¶Iuuenalis autem Sat.6. de muliebri vini bibacitate ita scribit,
—Tanquam alta in dolia longus
Deciderit serpens, bibit & vomit.—
Nam & Plinius lib.10.c.72.& iterum lib.22.c.23. tradit serpẽtes præcipuè vinum appetere. Tanquàm scilicet illud inuideãt serpentes mulieribus, earum hostes perpetui, à Deo O.M. Gen.cap.3. destinati, nẽ scilicet in ea re ab illis vincantur. Nam & in simili tradit ipse Plin. libro 14.cap.22.M. Ciceronem Tullij Oratoris filium, binos vini congios haurire solitum, nimirum cupientem hanc gloriam auferre interfectori patris sui, M. Antonio, viro omnium vinosissimo. Nisi potiùs dicas, non id tam ex similitudine esse, quàm ex identitate, si ita fari liceat: quoniam eadem dictio, scilicet Eua, sine aspiratione apud Hebræos mulierem significat, cum aspiratione serpentem: vt scribit Diuus Epiphanius libro 3. contra hæreses. Cæterùm Ecclesiasticus cap.25. comparat mulierem colubro: Non est (inquit) caput nequius super caput colubri: & non est ira super iram mulieris. Quod & nos alibi ad aliud retulimus. Legimus autem mulieres aliquando serpentes peperisse, apud Plinium lib. 7.c.3. Faciúntque & alia aliorum scriptorum loca suprà citata nu.21. incip. superiorum sententias. *Serpentes vini appetẽtes.* *Eua Hebræis mulierẽ significat, Heua serpentem.*

105 ¶Et hinc, vt opinor, quòd videlicet mulieres sint huic bibacitatis vitio ex more, & sexus natura admodum obnoxiæ, Accursius noster leuem existimauit quotidianã ebrietatem in muliere, in l.1.§.taceat. in verbo, mores. C. de rei vxo. actio. & iterum in l. vlt. in glo. item vlt. C. de repud. Nec is quidẽ solus, quoniam Græcis omnium peccatorum minimum id esse videbatur, vt testis est Dionysius Halicarnasseus, lib. 2. Nam si tollas hunc excusationis prætextum, nihil video, quod sit magis abhorrendum, detestandúmque in fœmina. Nam & Diuus Chrysostomus, tum in Matthæum, Homilia 16. tum earum, quę sunt ad populum Antiochenũ de rebus diuersis, Homilia 71. grauiter pronuntiauit, nihil esse turpius ebriosa muliere. Et in Acta Apostolorum, Homilia 28. Nihil (ait) fœdius muliere ebria: obscuratur ei visus, turbatur serenitas & puritas oculorum, quasi nube quadam radiis solaribus succedente. Opus illiberale & seruile, & omni ignobilitate plenum. Quàm insuauis est mulier vinum spirans, quod olet & corruptum est. Et paulò pòst: Da formosam puellam, turbulẽtam, loquacem, conuiciatricem, ebriam, & sumptuosam, nónne quauis re fœda ac turpi deformior est? Et Hieronymus, aut quisquis est, in Regula sanctimonialium ad Eustochium, c.36. asserit sacrilegium esse ebrietatem in fœmina. Et Ouidius lib.3. de Arte amandi: *Ebrietas in fœmina an sit leue peccatũ.*
Turpe iacens mulier multo madefacta Lyæo.
Et scribitur Ecclesiasti. c.26. Mulier ebriosa, ira magna, & contumelia, & turpitudo eius non tegetur. Quem locum Clemens Alexandrinus Pædagog. li.2. catem 2. affert, vt ostendat ebrietatem in muliere admodum esse turpem.

106 ¶Ex hoc bibacitatis vitio fortè prodit, vt olim apud multos populos vsus vini esset interdictus fœminis, vt quas viderent illius quidem vsu esse intemperantiores: ideóque satius esse, vt omnino abstinerent, sicuti obseruatum fuisse comperi- *Vini vsus apud multos fœminis interdictus.*

Romanos. mus apud Romanos, cæteróſque vniuerſim Latinos, Mileſios, Maſſilienſes: Vt de Romanis tradit Halicarnaſſeus, libro ſecundo, Polybius libro ſexto, M. Cato in Oratione de dote, Tullius libro tertio de Natura Deorum, & libro tertio, de Republica, vt citatur à Nonio Marcello, in verbo, Temetum, Valerius Maximus de Inſtitut. antiquis, Plinius lib. 14. cap. 13. in principio: vbi de hac re multa: Inuenimus (inquit) inter exempla, Egnatij Mecennij vxorem, quòd vinum bibiſſet è dolio, interfectam fuſte à marito, eúmq; cædis a Romulo abſolutum. Fabius Pictor in Annalibus ſuis ſcripſit, matronam, quòd loculos, in quibus erant claues vinariæ cellæ, reſignaſſet, à ſuis inedia mori coactam. Cato ideo propinquos fœminis oſculum dare voluit, vt ſcirent, an temetum olerent. Hoc tum nomen vino erat: vnde temulentia appellata. Cneus Domitius pronuntiauit mulierem plus vini bibiſſe, quàm valetudinis cauſa, viro inſciente, & dote mulctauit. Hæc Plinius. De quibus etiam Plutarchus in Problematis Romanorum, cap. 6. Arnobius libro ſecundo aduerſus gentes, Tertullianus in Apologetico, cap. 6. Diuus Ambroſius in Epiſtolam Pauli *Latinos.* ad Coloſſenſes, capite tertio, & Aulus Gellius libro decimo, capite vigeſimotertio, vbi & in Latio id obſeruatum fuiſſe tradit. Et Alcimus Siculus in Italica hiſtoria, apud Athenæum, qui & huius rei cauſam adſcripſit. Quibus aſſentitur Sextus Clodius, in libro ſexto de Diis, quem Græce ſcripſit. Nam illic prodit, Fatuam à Fauno marito rege Latij virgis myrteis vſque ad mortem fuiſſe cæſam, quia cõtra morem clàm vini ollam, aut (vt alij interpretantur) ſeriam (eſt enim id vas vinarium) meri plenam ebiberat, vt etiam retulit ipſe Arnobius, libro quinto aduerſus gentes. Vbi dicit, hanc dictam fuiſſe bonam Deam. Et eius diſcipulus Lactantius libro primo, capite vigeſimoſecundo, Blondus autem lib. Triumphantis Romę quinto, ſcribit ſe inſtrumentum dotale legiſſe, ante annos plus minus 300. confectum, quo patri puellæ ſpõſus promittebat, quoties illa peperiſſet, vinum illi octo primis diebus, quantum deceret, bibendum dare: & pariter de conſilio Medici, quàm diu ægrotâſſet. Inſuper omni feſto ſolenni die, potu illam vnico oblectaret. Ex quo vides Romanos id diutiſsimè obſeruaſſe. Eiúſque rei lex poſita fuit ab ipſo Romulo in hæc verba: SI VINVM BIBERIT DOMI, VTI ADVLTERAM PVNIVNTO. Quibus verbis oſtenditur, mulierem vinoſam, & adulteram, eiuſdem criminis reas eſſe, veluti alterum ex altero prodeat. Et hæc quidem de Romanis, & aliis Latinis.

107 *Mileſios. Maſſilienſes. Et alios plurimos.* ¶De Mileſiis autem, atque etiam de Maſſilienſibus, (de quibus & nos ſuprà locuti ſumus) autor eſt Theophraſtus, qui & id tempeſtate ſua Mileti obſeruatum fuiſſe tradit. & Cælius è recentioribus, vir antiquitatis peritiſsimus, libro Antiquarum lectionum 15. cap. 6, qui tamen vt alias ſemper, tacet nomen autoris, à quo id habuit. Quin id prope perpetuum eſt apud omnes gentes, vt mulieres, aut omnino vini expertes ſint, aut eo aquatiſsimo vti velint vt ſcribit Xenophon ſtatim circa initia Reipublicæ Lacedæmoniorum.

208 *Vinum Veneris incitamentum.* ¶Quanquam & hoc fuiſſe iuſtitutum videri poteſt, propter naturalẽ illam, de qua ſupra diximus, mulierum libidinẽ: ne videlicet mulieres ipſæ vinũ bibentes, libidinẽ libidini adderẽt. Quandoquidẽ (vt à Valerio huiuſmodi inſtitutum recẽſente ſcriptum eſt) proximus eſt locus à Libero Baccho ad inconceſſam Venerem. Idcóque Diuus Paulus ad Ephesios capite quinto, Nolite (inquit) inebriari vino, in quo eſt luxuria. Quod & citat noſter Accurſius in l. quæ adulterium. in verbo, intemperantiæ, C. de adulte. in id referens eum textum. Et Salomon Prouerb. vigeſimo: Luxurioſa res eſt vinum. De qua re affatim in Decretis canonicis, diſtinctione vigeſimaquinta. & in cap. a crapula. de vita & honeſtate clericorum, Ariſtoteles autem libro Problematon 30. cap. primo, ſcribit vinum cupiditatem Veneris imprimis accendere poſſe. Ideóque non inepte Venerem Baccho iunctam plerosque exiſtimare. Orpheus autem in Hymno ipſius Veneris, eam vocat Bacchi ſociam, & dapibus gaudentem.

—Σεμνὴ Βάκχοιο πάρεδρε
Τερπωλῆς θαλίαισι.—

Ex quo est & illud Terentij in Eunucho:

—Sine Cerere & Baccho friget Venus.

Nam & Priapum fabulantur antiqui, Dionysij, qui & ipse Bacchus est, ac Veneris filium fuisse, quòd qui vino indulgent, sint ad Venerem proniores, vt tradit Diodorus Siculus, lib. 5. Bibliotheces. Cui accedens Pausanias libr. 9. quo Bœotica describit, autor est, Lampsacenos dicere, Priapum ipsum Dionysij ac Veneris esse filium: quod & Stephanus, & Apollonij interpretes in libro primo Argonauticôn tradiderunt. Eustathius autem tradit Priapum & Silenos Bacchi comites ideò dici, quòd ebrij salaces sunt. At Silius lib. 5. Punicorum, scribit ebrietatem Veneris esse comitem. Nam Venerem alloquens:

Priapus Bacchi & Veneris filius.

Priapus Bacchi comes.

Ebrietas (ait) tibi fida comes.—

Et vt scribit Ouidius lib. 1. de Arte amandi:

Vina parant animos, faciúntque caloribus aptos:
Cura fugit, multo diluitúrque mero.

At paulò post:

Et Venus in vinis, ignis in igne fuit.

Atque iterum lib. 2. de Remedio amoris:

Vina parant animos Veneri.—

Et lib. 1. de Arte amandi:

Ecce suum vatem Liber vocat: hic quoque amantes
Adiuuat, & flammæ, qua caret ipse, fauet

Et rursum lib. 3.

Cum Veneris puero non malè, Bacche, facis.

Et Euripides in Bacchis:

Οἴνου δ' μηκέτ' ὄντος, οὐκ ἔστιν Κύπρις.
Vino autem sublato, non est Venus.

Athenæus libro 10. Dipnosophistωn, scribit Aristophanem vocasse vinum Ἀφροδίτης γάλα, id est, lac Veneris, quod ipsius vsus sit Veneris incitamentũ. Apuleius libro 2. Asini aurei tradit, Liberum esse hortatorem & Armigerum Veneris. Horatius autem libro tertio Carminum, Ode decimaoctaua, craterem vini, sodalem Veneris appellat. Denique Diuus Chrysostomus, aut quisquis est, enarrans illud Matthęi primo capite, Cùm esset desponsata mater eius Maria, &c. Omnis (inquit) mulier, quæ vinolenta & comessatrix est, eadem quoque meretrix est. Et hæc quidem verissima sunt: licet Euripides secum pugnans, in Pentheo, apud Stobæum capite tertio, & iterum capite septuagesimoprimo, scribat, non esse Bacchum, qui ad intemperantiam adigat mulieres circa Venerem, sed in ipsa natura temperantiæ vim semper inesse:

Fœmina vinolenta, eadem meretrix.

οὐχ ὁ Διόνυσος μὴ σωφρονεῖν ἀναγκάσει
γυναῖκας εἰς τὴν Κύπριν. ἀλλ' ἐν τῇ φύσει
τὸ σωφρονεῖν ἔνεστιν εἰς τὰ πάντ' ἀεί.

100 ¶Hoc autem vinolentiæ & voracitatis muliebris vitium, maximum Medicorum Hippocratem mendacem fieri coëgit. Is enim libro sexto Aphorismorum, capite vigesimonono, scribit mulieres nunquam podagra laborare, nisi menstrua deficiant: & ratione quidem optima, quoniam, vt mihi, & in Aphorismo præcedenti tradit Galenus, nisi humores admodum superabundauerint, ex sola partium imbecillitate podagra fieri non potest. Ideo vacuationis ratione mulieres podagræ sunt immunes. Et id quidem tempore Hippocratis verum fuit. Sed postea tamen mulieres sua ingluuie, voracitate, bibacitate, victus intemperantia, huiusmodi naturæ beneficium perdiderunt, cùm multas videamus podagræ obnoxias, antequam menstrua deficiant, vtpote humorum exuperantia, quos id vitium producit. Quod & scitissimè annotauit Seneca ad Lucilium, Epistola 95. cuius hæc

Iterũ de mulierum vinolentia.

Mulieres tẽpore Hippocratis podagra non laborabant.

At sua ingluuie naturæ beneficium perdiderunt.

verba sunt: Maximus ille Medicorum, & huiusmodi scientiæ conditor, fœminis, nec capillum defluere dicit, nec pedes laborare. Atqui etiam capillis destituuntur, & pedibus ægrę sunt. Non mutata fœminarum natura, sed victa est. Et paulò infrà: Non minùs potant, & oleo, & mero viros prouocant, atque inuitis ingesta visceribus per os reddunt, & vinum omne vomitu remittunt. Et paucis interiectis: Quid ergo mirandum est, maximum Medicorum ac naturæ peritissimum in mendacio prehendi, cùm tot fœminæ podagricæ, caluæq; sint, quæ beneficium sexus suis vitiis perdiderunt. Quam etiam sententiam approbat Petrus Aponensis, & Philosophus, & Medicus celeberrimus in Conciliatore, differenta 9. & iterum in Commentariis Problematum Aristotelis li. 10. c. 37. Exemplum autem voracitatis muliebris celeberrimum nobis reliquit Charybdis fœmina voracissima, quæ cùm rapuisset ac vorasset boues Herculis, à Ioue fulmine tacta, & in mare præcipitata dicitur: vbi naturam pristinam seruans, vorat, sorbétque vniuersa. Hinc enim causam fabulæ traxerunt Poëtæ.

Charybdis vorax causam dedit fabulæ.

210 ¶ Quòd si quispiam obiiciat, non rectè mulieres veluti peculiariter & domesticè bibaces appellatas, quoniam viros crebrò, fœminas raró inebriari conspicimus, vt etiam autor est Aristoteles in lib. quem de ebrietate cōposuit, & quisquis is fuit, qui libros illos Geoponicōn edidit, lib. eiusdem operis 7. c. 34. sciat is, id non propterea vsu euenire solitum, quòd magis sobriæ, minúsque vini hauriant fœminæ, sed quoniam sint humectissimo corpore: id quod docet læuitas cutis, & splēdor, & assiduæ purgationes superfluo exonerantes corpus humore. Cùm ergo potum vinum in tam largum ceciderit humorem, vim suam perdit, & fit dilutius: nec facilè cerebri sedem ferit, fortitudine eius extincta. Sed hæc ratio iuuat sententiæ veritatē, quòd muliebre corpus crebris purgationibus est depuratum, pluribus præsertim foraminibus, vt pateat in meatus, & vias præbeat humori in egestionis exitum cōfluenti. Per hæc foramina vapor vini celeriter euanescit. Præterea nimio frigore, quod in earum est corpore, frigescit haustum vinum, & ita debilitatur, vt vis eius, quæ elanguit, nullum calorem possit, de quo nascitur ebrietas, excitare. Quarum rationum autor est reconditissimæ scientiæ Plutarchus libr. Symposiacōn 3. ca. item 3. & post eum Aurelius Theodosius lib. Satur. 7. c. 6. qui tamen Plutarchi non meminit, licet totum illum locum ex eo sumpserit. Nec illud denique prætermittemus, Hesiodū lib. 2. ἔργων καὶ ἡμερῶν, vituperare mulierem δειπνολόχην, id est, comessatricem, & quæ passim conuiuia frequentat.

Fœmina rarò inebriantur. Et quare.

Mulier δειπνολόχη vt vituperatur.

211 ¶ Cæterùm quisquis mulierem vinosam habebit, humorem illum tenuem, qui de sarmentis post cæsuram defluit, colligito, & ignoranti inter pocula exhibeto: & vini desiderium in ea cessabit & extinguetur: vt & ille autor Geoponicōn tradit lib. illo 7. c. 32. autoritate Democriti. Plinius autem lib. 30. c. 5. Ebriosis, inquit, oua noctuæ per triduum data in vino, eius tædium adducere. Quod & ipsum, aliter tamē, tradit Philostratus ex Iarcha Bragmanarum principe, in Vita Apollonij, li. 3. ad fi. vt ibi quoque quisque videre poterit. Idem Plinius li. 32. c. 10. scribit mullū in vino necatū, vel piscem rubellionem, vel anguillas duas, itémq; vuam marinam in vino putrefactam, is qui inde biberit, tædium vini afferre. Albertus Magnus libr. 22. de Animalibus, testis est, eos vinum abhorrere, qui stercus leonis in vino potarint. At iam illud est, quod à plurimis proditum est, eos qui ex aqua fontis Clitorij Arcadię biberint, abstemios fieri. Nā huius rei testes sunt Vitruuius li. 8. c. 4. Ouidius lib. 15. Metam. illis versibus, Hinc quòd, vt indigenæ memorant, &c. & rursus eod. lib. illis versibus, Clitorio quicunq; sitim &c. Plinius ipse lib. 31. c. 2. & Vibius Sequester. Sed & Eudoxus apud Stephanum scribit, in Azania Arcadiæ fontem esse, cuius aquam gustantibus adeò vini tædium veniat, vt eius quidem odorem non ferant. Porrò Anacharsis Scytha interrogatus, quo pacto quis abstemius, siue inuinius fieret. Si ebriosorum (inquit) motus sibi ob oculos ponat. Id quod ei simile est, quod de iratorum vultu considerando iracundis suadet Cicero.

¶ SED

212 ¶SED ET INVIDAS (quod & sextum vitium) eas appellat Mantuanus in eadem illa Ecloga, secutus Aristotelem & Auicennam, & Albertũ, qui in locis iam suprà toties citatis, scribunt mulieres inuidas magis esse quàm viros: & adstruit Plinius Cæcilius in Panegyrico ac Traianum, cuius hęc verba sunt: Nihil est tam pronum ad simultates, quàm æmulatio, in fœminis præsertim. Ea porrò maximè nascitur ex coniunctione, alitur æqualitate, exardescit inuidia, cuius finis est odium. Et hoc quoque confirmat Græcus ille versiculus à nobis alibi in aliam rem citatus: *Mulieres inuidæ.*

ζῆλος γυναικὸς πάντα πυρπολεῖ δόμον. Id est, ad verbum:

Liuor fœminæ omnem incendit domum.

At Menander apud Lucianum in lib. cui titulus est, Ἔρωτες, tradit inuidiam rem omnium molestissimã, perpetuam esse mulierum comitẽ: hæc enim sunt illius verba,

χαλεπώτατος φθόνος, μεθ' οὗ ζῇ πάντα τὸν βίον γυνή.

Sed & Euripides in Andromache ita scribit:

Ἐπίφθονόν τι χρῆμα θηλείας ἔφυ,

Καὶ συγγάμοισι δυσμενὲς μάλιστ' ἀεί. Id est,

Muliebris mens inuidiosa res est,

Et maximè infensa maritis semper. *De eadem re.*

213 ¶Et hinc fortassis Simonides, quem & ipsum suprà citauimus, dicit vxorem esse canem ornatam. Est enim canis animal inuidũ, qui etsi ipse nõ vescitur hordeo, aut fœno, tamen non sinit equum famelicum, qui posset edere, id facere. Vnde apud Lucianum in eo lib. quem aduersus indoctum scripsit, & iterũ in Timone μισάνθρωπος, id est, osore hominum, rursúmque in eo Dialogo, cui titulus, Virtus dea, adagium est, Canis in præsepi, in eos qui nec ipsi fruuntur re quapiam, nec alios vti sinunt. Natum, vt opinor, ex eiusmodi apologo Aesopico: Canis præsepe fœni plenum inscendit: venit bos vt comedat: prohibet canis: cui ille, Dij te cum tua isthac inuidentia perdant, inquit, qui nec fœno vesceris, nec eo me vesci sinis. Idcóque lex Fusia, quæ quodammodo inuida erat, vt dicit tex. in §.1. Instit. de leg. Fusi. cani. tol. ob id, vt plerique autumant, Canina dicebatur, vt & ibi annotauit Accursius, qui loco hordei, & fœni de palea loquitur, quam nec sibi potest habere canis, nec aliis permittit accipere. Sed & huic canum inuidentia perspici potest, quòd canariam herbam ab his inuentam, qua fastidiũ deducunt, in nostro conspectu mandunt, sed ita, vt nunquam intelligatur quæ sit: quódque percussi à serpẽte, alia herba mederi sibi dicuntur: sed illam homine inspectante non decerpunt, vt prodidit Plinius lib. 25. c. 8. qui hinc dicit malignitatem huius animalis esse notatam. *Canis animal inuidum.* *Prouerbium.* *Aesopi apologus.*

214 ¶Et huc quoque referri potest illud Homeri lib. λ. Odysseæ, alibi à nobis citatum,

ὣς οὐκ αἰνότερον καὶ κύντερον ἄλλο γυναικός.

Id est, ad verbum,

Vt non grauius siue peius & caninius aliud muliere!

Nam & illud propter Clytæmnestrã dicit, quam paulò antè κυνῶπιν vocauerat, id est, caninos oculos habentem, siue caniue intuentem. Hesiodus autẽ lib. 1. eius operis, cui titulus est, opera & dies, describens Pandoram, quam representare vult naturam fœmineam, scribit Mercurium iussu Iouis illi caninam mentem imposuisse: *Pandora mente canina.*

ἐν δὲ θέμεν κύνεόν τε νόον, καὶ ἐπίκλοπον ἦθος

Ἑρμείαν ἄνωγε.—

Licet sint, qui ad impudentiam hæc referãt, vt etiam suprà diximus. Sed & huc referri potest, quod suprà de Zelotypia diximus, cum de libidine locuti sumus. Nam plerique Zelotypiam inuidentiæ partem esse contendunt.

215 ¶DESIDIOSAS verò (vt de vltimo vitio differamus) segnésq;, atque pigras esse fœminas, asserunt Aristoteles, Auicenna, Albertus, adiiciens naturalem rationẽ, & Mantuanus, vbi supra. Et idem Aristoteles libro de Generatione animalium 4. c. 6. vbi scribit mulieres vitam quãdam otiosam, & sellulariam degere. Quod & li- *Mulieres desidiosæ.*

Prouerbium. gnificat vetus Græcorum prouerbium γυναικὸς πυγή, id est, mulieris nates, quod in desidiosos,& ignauos,vt scribit Suidas,dicebatur. Ignauum enim,vt cũ Erasmo loquamur,est animal mulier,& quò minus mentis habet, hoc inhonestis voluptatibus est addictius. Amat otium,& quemadmodum inquit Hesiodus, virorum laboribus quæsita sibi insumit. Alexander Aphrodiseus,& Philosophus, & Medicus præstantissimus: si tamen is Alex. est, Problematon lib. 1. c. 4. Cur mulieres: inquit, celeriter canescunt? Quoniam natura frigidæ, etiam ab otio complures cogũt superfluitates, menstruis præsertim deficientibus. Sed & idem libro 2. cap. 1c 3. Cur, inquit, mulierum menstrua colliguntur? Quoniam per vitam, quam otiosiorem degunt, amplius materia superuacua redundat. Plutarchus in lib. de Euthymia, id est, tranquillitate animi, non multò post princ. scribit mulieres domi plerunque excubare sessitantes solere, sellularus in officiis occupatas. Adamantius statim in vestibulo suorum in Numeros Commẽtariorũ, posteaquàm non omnes diuinis numeris dignos esse tradidit, cùm ex præcepto Dei neq; mulieres, neq; pueri ad numerum deducantur, illud tamen spiritualiter interpretãs, ait, Donec autem inest alicui nostrũ

Mulier typus segnitiei, & ignauiæ. vel puerilis,& lubricus sensus, vel fœminea & resoluta segnities, haberi apud Deũ in sancto,& consecrato numero non meremur. Ex quibus constat mulierem symbolum esse,& typum segnitiei,& ignauiæ.

216 *De eadem re.* ¶Hinc apud Persas insignis est admodum contumelia, audire, se esse muliere ignauiorem, vt retulit Herodotus libro nono Musarum. Quibus concinens Hippocrates in libro περὶ παρθενίων, id est, de natura, siue morbis virginum, scribit muliebrem naturam esse ignauiorem: ob idque plures fœminas, quàm viros, incidere in terrores illos imaginosos, qui tam vehementer territant homines, vt delipiant, sibique spectare laruas quasdam infensas, dæmonásque videntur, quo multæ se suspendunt. Quamuis id nonnulli interpretes, & fortè melius ad animum mulierum deiectum atque imminutum referant. Idémque libro primo περὶ διαίτης, id est, de ratione victus, scribit mulieres desidioso vitæ genere vti, ob idque esse humidiores. Et rursum eodem libro scribit eas sectari vitam vmbratilem. Idem in libro de Glãdulis, tradit pectora,& mammas, reliquúmque corpus, fœminis rariora, frigidiora, molliora, minúsque valida esse, quàm viris, propter desidiam. Hinc quoque Galenus lib. 2. Temperamentorum, aut vt vulgò dicunt, Complexionum, non semel, scribit mulieres viris pinguiores, quia sunt vitæ magis desidiosæ.

217 *Fœminæ tardæ & cunctatrices.* ¶Et cùm tarditas cunctatióque sit comes acediæ, hinc fœminas admodum tardas & cunctatrices esse videmus,& testatur Pleusides Plautinus in Milite.

Mulier profectò nata est ex ipsa mora.
Nam quæuis alia, quæ mora est, æquè mora
Minor ea videtur, quàm quæ propter mulierem est.

Et alia plurima, quæ nos in eandem sententiam scripsimus in 3. Lege Connubiali, nu. 13. cuius initium est, ex tot autem, vbi videre poteris. Et per hoc satis abunde, aut potiùs superfluenter probauimus euidentissimis rationibus, exemplis,& autoritatibus, mulieres omni vitiorum generi esse addictissimas.

218 *Fœminarum mala plurima à multis in vnum congesta.* ¶QVAE CVM ita sint, ideò viri sanctitate,& doctrina insignes, fœminas multis probris, & conuitiis insectati sunt. Tertullianus in libr. de habitu muliebri, post prin. de muliere loquens: Tu es, ait, Diaboli ianua, tu es arboris illius resignatrix, tu es diuinæ legis desertrix, tu es, quæ ei persuasisti, quem Diabolus aggredi nõ valuit. Origenes in ea Homi. quam in Euang eliũ Cananææ conscripsit: Mulier (inquit) caput peccati, arma Diaboli, expulsio Paradisi, delicti mater, corruptio legis. Item in 2. tractatu suorũ Commentariorum in Iob, dum enarrat illud, Plurimo autem tẽpore interposito, dixit ad eum vxor eius,&c. Et iterum in ingressu statim tertij tractatus, non inuenuste quidem, multa mulierum vitia describit, sicuti etiam facit

Diuus Cyprianus in libr. de Singularitate fœminarū. Diuus quoque Chrysostomus in Matthæum, c. 19. Homilia 32. in enarratione illius loci, Non expedit nubere. Quid, ait, aliud est mulier, quam amicitiæ inimica, ineffugabilis pœna, necessarium malum, naturalis tentatio, desiderabilis calamitas, domesticum periculum, delectabile detrimentum, aut vt alij legunt, detestabile, mali natura, boni colore depicta? Quod & idem propemodum repetit ex varijs in ipsum Matthæum locis, Homilia 26. eadémque vlti. Secundus item Philosophus interrogatus quid esset mulier, respondit, Ἀνδρὸς ναυάγιον, οἴκȣ ζάλη, ἀμεριμνίας ἐμπόδιον, βίȣ ἅλωσις, καθημερινὴ ζημία, αὐθαίρετος μάχη, πολυτελὴς πόλεμος, συνεστιώμενον θηρίον, συγκαθημένη μέριμνα, συμπλεκομένη λέαινα, κεκοσμημένη σκύλλα, ζῶον πονηρὸν, ἀναγκαῖον κακόν. Id est, Viri naufragium, domus tempestas, quietis impedimentum, vitæ captiuitas, quotidianum damnum, voluntaria pugna, sumptuosum bellum, conuiua fera, sollicitudo considens, leæna complectens, exornata scylla, animal malitiosum, necessarium malum. Quæ & ipsa ex eo repetit Maximus Philosophus & Martyr, Locor. commun. cap. 39. Sunt tamen, qui id ad Simonidem referant. *Necessarium malū cur mulier dicatur.* *Prouerbium.*

219 ¶ Quod autem & Chrysostomus, & Secundus fœminam dicunt esse malum necessarium, vti etiam Philemon Poëta Comicus, & Menander, vt diximus suprà ead. l. numer. 16. & 18. (ne id prætermittam) ex veteri Græcorum prouerbio est, ἀναγκαῖον κακόν, quod de his dicitur, quæ & ipsa verè mala sunt, sed quæ tamen reiicere non possis. Nam quod ad vxores pertinet, scitum est illud Metelli Numidici in Oratione, quam Censor dixit ad populum de ducendis vxoribus: Si sine vxore possemus, Quirites, esse, omnes ea molestia careremus. Sed quoniam ita natura tradidit, vt nec cum illis satis commodè, nec sine illis viui possit: saluti perpetuæ potiùs, quàm breui voluptati, consulendum. Hæc ille. Quibus & simile est, quod de vxoribus quoque tradit Aristophanes in Lysistrata,

Κἄς ἐκεῖνο τȣ̃π ὀρθῶς κοὐ κακῶς εἰρημένον,
Οὔτε σὺν πανολέθροισιν, ουτ᾽ ἄνευ πανολέθρων. Id est,
Istud haud malè, imò rectè, proditum est prouerbium: *Prouerbium.*
Nec simul cum pestibus, nec rursum absque pestibus.

Quibus item concinunt, & hi versus ab eodem Suida citati:

Κακὸν γυναῖκες, ἀλλ᾽ ὅμως ὦ δημόται,
Οὐκ ἔστιν εὑρεῖν οἰκίαν ἄνευ κακȣ̃.
Malum quidem vxores, attamen, ciues, sine hoc
Nulli licet parare familiam malo.

Alexander autem Seuerus Imperator Romanus, vt scribit Aelius Lampridius, malum necessarium vocabat, rationales, id est, procuratores suos, vt idem autor paulò antè declarauerat, & aperte quoque ostendit l. 2. C. de modo multa. tanquam scilicet id muneris malum esset, & odiosum, sed tamen necessarium.

220 ¶ Vt autem redeamus, idem Chrysostomus in ea Homilia, quam in Decollationem Ioannis edidit, sexcenta maledicta in mulieres aggregauit. Diuus item Epiphanius illius contemporaneus, sermonem habuit ad populum, omnium fœminarum vituperatione plenum, vt tradit Socrates in Historia tripartita libr. 10. ca. 63. Idem contra Collyridianos, libr. aduersus hæreses 3. tom. 2. hæresi 79. multa quoque mulierum vitia describit. Diuus item Hieronymus in quadam ad Ctesiphontem epistola contra Pelagianos, ita de mulieribus loquitur, vt omnes ferè contra nostram religionem hæreses, aut à mulieribus ortas, aut saltem alitas videri velit: vt alibi quoque diximus. Et quisquis est, qui titulo ipsius Hieronymi scripsit ad Oceanum, de Vita clericorum: Ianua (inquit) Diaboli via iniquitatis, scorpionis percussio, nociuúmque genus est fœmina. Lucianus, aut quisquis is fuit, in Palinuro: Quantas (inquit) secum vxores in maritos fraudes gerunt! quot simulationes! quot proditiones! quantam hypocrisim! quot aliorum obscœnos

amores! quot pollutiones! quot suppositos partus! quot mentitas nutritiones! quot alieni seminis susceptas messes!

221 ¶ Multa item in mulieres scripsit Diuus Antiochus Pandectes, Homilia 17. & seq. Ioannes Haresbariensis non omnino malus autor, lib. 8. de Nugis curialium, ca. 11. Sed & Anto. Flor. in prima parte tertiæ partis principalis suæ Summæ, titu. 1. ca. 25. per literarum ordinem mulierum vitia describit. Et Petrarca in eo libro, quem de Remediis prosperæ fortunæ scribit, in Dialogo, qui illis respondet, qui gratam esse sibi vxorem gloriantur, & rursus in lib. de Vita solitaria, & eius autoritate discipulus eiusdem Bocatius lib. de Genealogia Deorum 4. ca. 44. Aluarus Pelagius lib. 2. de Planctu ecclesiæ, arti. 45. vbi tria & centum muliebria vitia commemorat. Robertus Holkot in Sapientiam Solomonis, lectione 108. & Bernardinus, quē de Bustis vocant, lib. Rosarij 2. Sermone 28. in tertia parte, in princ. & Iac. Sprenger in lib. cui est titulus, Malleus maleficarum, parte 1. q. 6. plurima item fœminarū mala prodiderunt: & nouissimè Cælius Antiquar. Lect. li. 14. ca. tem 14. posterioris editionis, & Bonifacius sodalis Franciscanus in viaticis discursionibus, quo loco de falsitatibus hominum disserit.

222 ¶ Sed & è nostris quoque infinita propè in vnum veluti corpus congessit Alberic. in suo fertili Dictionario, in dictione, Mulier, & in l. filia in orbitate. C. de inoffi. test. vbi post congesta multa mulierum vitia, subdit & alia esse multa, quæ numerare esset difficile. & rursum in l. 4. C. de sponsalib. & in l. sed si ego. D. ad S. C. Velleia. & Cepolla in l. quærirur. nu. 6. & 7. D. de ædili. edict. Quæ loca maxima ex parte ex nobis congessit Carolus Degrassalius Carcassonensis in lib. 1. Regalium Franciæ, chart. 245. Et certe nescio quo fato hic, & nonnulli non absimiles scriptores, librū hunc nostrum tam impudenter compilarunt. Illud autem indignum est, quod huc afferatur, Seuerianos, Archonticósque hæresiarchas adeò mulieres exhorruisse, vt eas opus Satanæ esse dicerent, vt tradit Diuus ipse Epiphanius Eleuteropolites, lib. Hæreseon 1. to. 3. sect. 45.

Fur quispiam huius operis.

Fœminas opus Satanæ ab Hæresiarchis dictas.

223 ¶ Dies iam me deficiet, si quæcunque in eam rem à sanctis viris, aliísque, vbiq; scripta sunt, coner exprimere. Ideo finem facio. Illud autem concludo: Quum fœminę suapte natura sint tam sceleratæ, & vitiis deditæ, vt totæ ex illis compactæ videri possint, atque conglutinatæ: omniáque prorsus flagitia in earum animum, vt in quandam cœnosam fæculentámque, ac teterrimam sentinam confluxisse videantur: vt (inquam) immensa aliqua vorago, aut gurges vitiorum turpitudinúmque omnium fœmina dici queat, (vt tandem vsurpem verba Tullij in 5. in Verrē Actione) vtq; ex his vitia omnia, aut ipsæ ex vitiis ortæ videantur (vt etiam vtar illa Lycurgi formula, apud P. Rutilium Lupum ex Gorgia libro priore de figuris sententiarum, in ea figura quæ μιείωσις dicitur) quem tandem modum, aut finem perpetrandis tot tantisque facinoribus facient, si in illis veluti impunè relinquantur? Quæ, inquam, spes iam superest, eas emendatiores futuras? Quod item superest pharmacum? si quo solo morbus depelli potest, id absit: id est correctio, cuius accessione, & præsentia aufertur peccandi autoritas: discessione autem, & absentia affertur, vt omnibus perspicuum est & late probatur 23. q. 4. & etiam 5. ferme per totum.

Epilogus omnium muliebriū. Correctione peccata emendantur.

224 ¶ Propterea cùm Plato in Gorgia, & Augustinus in Ciuitatis Dei lib. 19. cap. 16. puniendis peccatis duas causas esse scripserint, Taurus Philosophus in principio Cōmentariorum, quos in eum librum Platonis composuit, & Seneca libro 1. de Clementia, & alij plerique tres assignauerint: omnes tamen hanc primo loco posuerūt, vt scilicet is, qui deliquit, attentior fiat, & correctior. vt elegáter quoque disserit Gellius libro Noctium Atticarum 6. cap. 14. Quam etiam rationem sentit Paulus Iurisconsultus, cùm scribit in l. si Pœna. D. de pœnis. Pœna constituitur in emendationem,

Puniendorum peccatorū tres causæ.

nem, &c. Et facit optimè c. de his 33.q.2. cùm dicitur, Vt hac saltem districtione correcti, ipsi in se sua errata castigent. Et quod scribitur in c.qui ca.38.di. Qui stultus fuit in culpa, sapiens fit in pœna. Cui omnino simile est vetus prouerbium Platonis in Symposio, Stulti post malum acceptum, erratum cognoscunt. Sumptum fortasse ab illa Hesiodi sententia in libr. qui inscribitur Opera & dies:

Prouerbium.

—Δίκη δ' ὑπὲρ ὕβριος ἴσχει
Ἐς τέλος ἐξελθοῦσα. παθὼν δέ τε νήπιος ἔγνω. Id est, vt traduxit Erasmus,
—Tandem sua pœna nocentem
Consequitur, passúque sapit tum denique stultus.

Noster autem Bal.consi.176.incip. Cæcilia recessit à Francisco, libr.1.scribit, quòd vir sapiens potest, imò verò debet, vt dicit, dictim malos vxoris mores corrigere, ne transeant in consuetudinem delinquendi. Vix enim tollitur vitium, quod consuetudine radicatur. Vnde scribitur apud Ouidium,

Principijs obsta: serò medicina paratur,
Cùm mala per longas inualuére moras.

Et paulò antè dixerat Bald id quidem raro corrigi, quod venit in consuetudinem: ad quod allegat l.non omnes.§.a barbaris.D.de re mili.

Vxoris mali mores corrigendi.
Consuetudine cõfirmata peccata, incorrigibilia.

225 ¶Sed video quid sibi velit iste γυναικοκρατούμενος, id est, vxoris imperio addictus, & vt Latini vocãt, vxorius. Veretur fortè, ne dum verberat vxorem, illam interimat. Sunt enim mulieres, vt putat, tã imbecillo, & debili corpore, vt vel leui ictu intereant. Quod & indulgẽtiores parẽtes in filiis timẽt. Ex quo Solomõ Prou. c.23 Noli subtrahere à puero disciplinã: si enim eum virga percusseris, nõ morietur. At nescit is fœminas multò grauiores ictus, quàm viros, citra vitæ periculũ sustinere, teste Iureconsulto, Accursióq; nostro, hoc ipsum annotante in l.nihil interest.D.de adul. & Signo.con.63. Titius calce percussit, col.2. vers.itẽ intẽtio mariti: & Ludo. Bolo.in addi.ad Guid.Suza.in trac.de tormẽtis, col.3 & Hipp.Marsi in rep.rub.C.de proba. col.83.vers.sed ego incidenter, vbi illã gl.dicit no. & mẽti tenendã. & in l.à vobis, in materia incertitudinis, circa fi.D.de annu lega.& in l.1.in princ.col.vl. D. de quæsti. vbi & illam gl.dicit notabilẽ. Nõ ergo mariti timẽto: verùm intrepide percutiũto, verberãto, pulsanto, feriũto, manuũ, pugnorũ, baculorum, funium, fustium ictibus: & tot immania earum flagitia depellunto. Nam & D. Chrysostomus ex variis in D.Matthæum locis, Homilia 26.eadémq; vl.docet tribus modis vxorem malè moratam castigare. Primùm docendo secundùm Deum. Si autem timorẽ Dei non sentit, improperando, vel vt homines erubescat. Si nec pudorem sentit frequẽter confusa, faciat quod præcipit Solomon, Duram baculo percute. Ergo primùm admone quia multùm proficit doctrina iustitiæ. Deinde confunde, quia frequenter pudor frænum est vitiorum. Tertium iustum est, vt castigetur, quasi ancilla quæ erubescere nescit, vt libera. Hæc ille. Superiùs autem in prima Lege cõnubiali, numero 22. ex hac autem, multorum autoritate docuimus, licere nobis vxores verberare.

Fœmina grauiores ictus, quam viri sustinent.
Conclusio oserus fœminarũ de iis verberandis.
Vxor tribus modis castigãda.

226 ¶HACTENVS hic noster mulierum osor, qui totam suam orationem coloribus vitiorum muliebriũ depinxit. Quem & suo ipsius (quemadmodũ dicitur) gladio primùm, ac deinde nostro conficiã. Primùm enim, si pœna ob id fuit introducta, vt qui deliquerunt, correctiores fiãt, & emẽdatiores, quemadmodũ noster hic aduersarius asserit: ex hoc effici necesse est: si modò cessante causa cesset effectus, sicuti proculdubio cessat, quòd si nulla spes est emendari eum posse, qui deliquit, nulla certè pœna imponenda est, quantum ad eam causam pertinet: vt etiam tradit Gellius in eo ipso loco, quem citauit aduersarius, & approbant Decreta Canonica in c.prodest.ad fi.23.q.5. vbi ecclesia abstinet à censuris, quando videt se nullatenus proficere. & c allegant. 26.q.7. vbi non imponitur pœnitentia ei, qui futurus est deterior. Et ideò dicunt Ioan. And. Domi. & Philipp. Franc. in c.1.de sent.excom. libr.6. quòd si excommunicatus ex diuturno tempore efficitur deterior, debet iudex excommunicationem ex officio relaxare. Et idem voluit Pau. Liaz. in com-

Autoris responsio.
Pœna non irroganda, si desit spes emendationis.
Excommuni-

catio relaxanda, si excommunicatus fit deterior.

mento c. vlti. col. 4. de postul. præla. & Imo. in cle. 1. circa princip. de pœni. & remis. Anto. & Panor. in c. ab excommunicato. ille col. 13. versi. nunquid autem possit: hic colum. penult. sed nota vltimò. & ibi quoque alij, de rescript. & idem Panor. in c. ad reprimendam. col. 2. extrà de Offic. ordi. & in c. nouit. col. 13. versic. Archi. qui hanc quæstionem, extrà de iudi. vbi idem de monitione siue correctione fraterna: vt & nos statim dicemus & in c. clericos. col. vlt. de cohabi. cleric. & mulie. & in c. quoniã frequenter. §. vlti. col. 31. versi. item facit, vt lite non conte. & in c. significasti. in fin. de eo qui duxit in matr. & in c. sacro. in 4. no. de sent. excom. & Ioan. Ana. in c. 1. col. 16. de maledi. & è Theologis, Diuus Thomas, quem multi ex Doctoribus suprà dictis nuncupatim citant, in 4. senten. dist. 18. in vlti. q. arti. vlt. in respons. 2. artic. primi dubij. Proinde Ioan. An. in c. Romana. § sed nec, de senten. excommunic. libro 6. & idem Ioan. And. & Petr. Anc. in c. constitutionem. in fi. eodem tit. & lib. & vtrobiq; Domi. & ante eos Host. in c. 1. in verbo, cognoueris, & ibi quoque Anto. col. penul. & Imo. in fi. de offi. deleg. monent prælatos, vt diligenter animaduertant, ne ferant sententiam excommunicationis, vbi eam futuram præuident inutilem, & contemptibilem. Et bene facit, quod scribit Archi. in c. si peccauerit. col. 3. 1. q. 1. quòd licèt prima correctio fraterna, sit præcepti, tamen fallit, vbi timor est, ne monitus fiat deterior, quia tunc meritorie, vt ipse loquitur, omittitur. Et in eam rem multa collegit Feli. in c. scribam. in prin. extra de præsum. & Iason in l. quod iussit. col. 10. versi. vltra Bar. D. de re iudi.

227 ❡Sed iam suprà latè probauimus fœminas non modò non emendatiores, si verberentur, sed & multò deteriores futuras: vnde ortum est illud, vel pueris decantatissimum, & vice prouerbij celebratum, licèt inelegans, & rude,

Mulier verberata fit deterior.

Ille lauat laterem, qui castigat mulierem.

Quod è nostris adnotat Card. Flor. post Lau. in cle. ex eo, in 1. oppo. de sentẽ. excõ. Propterea & Bernardus, siue is fuit Diuus ille Clareuallensis abbas, siue alius eiusdem nominis, vt alij existimant, monet maritum, ne si vxoris adulterium resciuerit, eam corrigat, ne deterior efficiatur. Refert, & sequitur è nostris Feli. in c. 2. col. 3. in 5. fal. extrà de calum. Ex quo & illud Ouidij libr. 2. de Arte amandi, loquentis de adulterio Martis, & Veneris:

Hoc tibi profecit, Vulcane, quod ante tegebant,
Liberius faciunt, & pudor omnis abest.

Quasi videlicet satius sit vxoris adulterium dissimulare, sicuti Antoninum Philosophum fecisse suprà diximus, quàm eam non dicam verberare tantùm, sed & reprehendere, cùm hinc deterior efficiatur: & ita argumentum aduersarij, tanquam puluis in eum ipsum refunditur, qui excitauit.

228 ❡Præterea non omnino assentior huic muliebris honoris oppugnatori, dum hunc sexum vsqueadeo depressit, tótque ac tantis vitiis onerauit, vt mulier non homo esse videatur. Quin si huius causæ defensionem susceperim, illud ausim profiteri, facturum me, vt palinodiam canens laudem vel inuitus, quod ille priùs vituperauit. Idq; fecerim euidentissimis rationibus, ex imis naturæ visceribus depromptis, non autem testimonio & autoritate virorum vsus, sicuti ille virorũ autoritate magis, quàm ratione, omnibus neruis cõtendit fœminas vituperare, & , quod indignius est, paucarum crimina in omnes transferre: quod olim Euripides mulierum alioqui osor, in Menalippe conquestus est apud Stobæum Sermo. 67.

Paucarũ mulierũ crimina in omnes trãsferre indignũ.

Ἀλγεινὸν δὲ θῆλυ μισηθὲν γένος.
Αἱ γὰρ σφαλεῖσαι ταῖσιν οὐκ ἐσφαλμέναις
Αἶσχος γυναιξὶ, καὶ κεκοίνωνται ψόγον
Ταῖς οὐ κακαῖσιν αἱ κακαί —
Miserrimum est muliebre genus semel inuisum:
Nam quæ peccarunt, etiam immeritis
Dedecori sunt mulieribus & communicant vituperium

Mala

Malæ non malis — At idem in Ione Creüsam facit hæc loquentem:
τὰ γὰρ γυναικῶν δυσχερῆ πρὸς ἄρσενας,
Κἀν ταῖς κακαῖσιν αἱ γαθαὶ μεμιγμέναι
Μισούμεθ' οὕτω δυστυχεῖς πεφύκαμεν.
Conditio enim mulierum difficilis est erga maritos.
Et inter malas nos bonæ mistæ
Odio habemur: adeò miseræ sumus.
Sed & apud Terentium in Hecyra Sostrata hæc loquitur:
Aedepol næ nos mulieres sumus inquè omnes inuisæ viris,
Propter paucas, quæ omnes faciunt dignæ vt videantur malo.
Et apud eundem Thais in Eunucho:
Me miseram, forsitan hic mihi paruam habet fidem,
Atque ex aliarum ingenio nunc me iudicet.
Et apud Senecam Tragœdiographum in Hippolyto, cùm ipse Hippolytus hæc dixisset,
Sileantur aliæ: sola coniux Aegeî
Medea reddit fœminas dirum genus.
Mox subdit nutrix Phædræ:
Cur omnium fit culpa paucarum scelus?
Ex quibus & illud est Ouidij libr. 3. de Arte amandi, haud multo post prin.
Parcite paucarum diffundere crimen in omnes.
Spectetur meritis quæque puella suis.

219 ¶Sed quia res, de qua agimus, non exigit, vereórque ne mihi viri succenseant, idque asscribant vitio, si fecerim, tanquam meo patrocinio mulierum gratiam & amorem aucupari contendam, idcirco nunc ego tacere malo. Quanquàm non defuerunt, qui de laudibus fœminarum affatim scripserunt, in quibus Plutarchus autor excellentissimus, qui librum huic rei nũcupatum dedicauit cui titulus est γυναικῶν ἀρεταί, id est, mulierum virtutes: & longo ante tempore Hesiodus, qui librum eiusdem argumenti scripsit, in quo mulieres Heroides, vt Dion Chrysostomus ex Alexandri sententia, & Lucianus tradunt. Alter quoque Chrysostomus in illa ipsa Homilia Decollationis Diui Ioannis, & Diuus Hieronymus in enarratione Psalmi 44. ad Principiam: & iterum in Prœmio in Sophoniam, & in libr. 1. in Iouinianum, multa in earum laudem congesserunt. Multa item Gregorius Giraldus, aut quisquis is fuit, qui ad illius Syntagma de Musis, parergon siue corollarium addidit. Plura verò Hispanus quispiam non indoctus, qui vulgari Hispanorum lingua in eam rem librum conscripsit, titulúmque illi nuncupauit, Honor dominarum, quem posteà Gallus quidem in nostram linguam traduxit: sed omnium plurima Christina quædam Pisana mulier egregie docta, quæ & de ea re librum iustæ magnitudinis elegantissime composuit, quo ea omnibus aduersariorum rationibus, & argumentis scitissime respondit, atque omnia crimina, quæ passim mulieribus assignantur, & rationibus, & exemplis optimè diluit. & Cælius libr. Lectionum Antiquarum 13. cap. 33. posterioris editionis, & libr. 14. cap. 1. eiusdem editionis, & Albertus Eyb in eo lib. quem Margaritam Poëticam inscripsit, 2. parte, trac. 2. oratione 17 quam peculiariter de ea re conscripsit: & Gulfridus Chancerus Anglus duobus libris, quorum vnius titulus est, Laudes bonarum mulierum, alterius, Fœminarum encomion. Et ex recentioribus Prædicatoribus, quos vocant, vt & Prædicatores habeant à quibus hoc accipere possint, si forte nullos alios libros legerint, Robertus Carazolus, in eo sermonum libr. quem de laudibus sanctorum conscripsit, sermone 7. c. 1. & Bernardinus, quem de Bustis vocant, in 2. parte sui Rosarij, sermone 28. in 3 parte. Et Ioannes Griesch (vt infimæ notæ viros appellem) in suo quadragesimali, sermone 37. Et nouissime Ioannes Textor, qui & librum de Claris mulieribus edidit, omnium copiosissimum. Quorum dicta, ne sim longior, huc asscribere supersedi, cùm etiam siue illis responsum esse puto

Qui de laudibus mulierum scripserunt.

Autor pollicetur librũ peculiarẽ de lau-

huic

dibus mulierum. huic nostro aduersario. Et certe aliquando, nisi quid aliud intercipiat, proprium peculiarémque librum de Laudibus mulierum conscribam.

230 *Mulieres exemplo potiùs quàm verberibus corrigendæ.* ¶Denique vt ad institutum redeam, illud tantùm admonui, ne verberentur vxores, non etiam ne omnino corrigantur: sunt enim præter verbera, alia quoque correctionis genera, vt not. 45. dist. fermè per totum, quibus possunt vitia, si qua sunt in mulieribus, emẽdari: & certe multò satiùs quàm verberibus, si tamen comparatione vti liceat, cùm verberibus, quod iam diximus, id fieri nõ debeat. Quando & Pacati ad Theodosium verissima sit sententia, Imperatam correctionem exasperare, blandissimè autem iuberi exemplo. Vxores ergo, vt tandem concludamus, nõ verberibus, sed potiùs exemplis corrigamus: & à vitiis, si qua sint, ad virtutum studia prouocemus, secundum tex. in §. necesse est. 47. distin. & facit c. indignantur. in fin. 32. q. 6. pudicéque viuentes vxoribus bonos mores colendi autores simus, iuxta Iurisconsulti sententiam in l. si vxor. §. iudex. D. de adul. Virorum enim dicta factáq; sunt vxoribus veluti speculum, ad cuius intuitum suos ipsæ mores formant, atque componunt. Nam cùm semper aliâs exempla sint magni momenti ad corrigenda, vel deprauanda hominum ingenia, vt alibi abundè disseruimus: tum ea maximè, quæ à domesticis proficiscuntur, vt probat text. in l. 1. C. de emend. prop. & illud Satyrographi Poëtæ. Saty. 14.

—Velociùs & citiùs nos
Corrumpunt vitiorum exempla domestica, magnis
Cùm subeant animos autoribus.—

231 *Vir vxori dux lasciuiæ.* ¶Hinc persæpe vxori dux, atque exemplum lasciuiæ vir fuit, vt ait Petrarcha, de Remediis aduersæ fortunæ, Dialog. 21 Nam, vt vir ille in omni genere doctinæ cõsummatissimus Plutarchus in Præceptis connubialibus inquit, c. 17. Ἀνὴρ φιλοσώματος καλλωπιστρίαν γυναῖκα ποιεῖ: φιλήδονος ἑταιρικὴν καὶ ἀκόλαστον: φιλάγαθος, καὶ φιλόκαλος σώφρονα καὶ κοσμίαν. Vir corporis studiosus vxorem reddit lasciuiori cultui deditam: voluptuosus amatoriam, & libidinosam: boni honestíque amator, *Vir ab vxore exigere nõ debet, quod ipse non præstat.* modestam & honestam. Et rursum fere in vmbilico eiusdem operis: Ne putes (ait) à superfluis profusisque sumptibus vxorem temperaturam, si te hæc minimè contemnentem conspiciat: quin potiùs auratis poculis, pictisque cubiculis, mularum & equorum phaleris gaudentem videat. Non enim fieri potest, vt a mulieribus luxus remoueatur, quo viri circunfluunt. Propterea & Diuus Augustinus in cap. si dictum. 32. quæst. 6. nos monet, vt quales volumus vxores nostras inuenire, tales & ipsæ nos inueniant: & si intactam quærimus, intacti simus: si puram, puri. Nõ enim illa posset, quod nos non possumus. Et idem alibi in libro de decem chordis: Si caput (inquit) est vir, meliùs debet viuere, & præcedere in omnibus factis suis vxorem, vt illa imitetur virum. Quod & repetitur, vltimis verbis prætermissis, in cap. nõ mœchaberis, in fin. eisdem quæstio. & causa. Quibus succinit, & Seneca scribens ad Lucillum, epistola 94. Improbus est qui ab vxore pudicitiam exigit, ipse alienarum corruptor vxorum. Sed & Lactantius de Vero cultu, cap. 23. Exemplo, inquit continentiæ docenda vxor, vt se caste gerat: iniquum est enim, vt id exigas, quod ipse præstare non possis. Quæ iniquitas id efficit profectò vt essent adulteria, fœminis ægrè ferentibus prẽstare se fidem, non exhibentibus mutuam charitatem. Denique nulla est tam perditi pudoris adultera, quæ non hanc causam vitiis suis prætendat, iniuriam se peccando non facere, sed referre. Quod & optime Quintilianus expressit, Homo, inquit, nec alieni matrimonij abstinens, neque sui custos, quæ inter se natura connexa sunt. Nam neque maritus circa corrumpendas aliorum coniuges occupatus, potest vacare domesticæ sanctitati. Et vxor cùm in tale incidit matrimonium, exemplo ipso incitata, aut imitari se putat, aut vindicari. De quo & nos quoque dicemus infra in 13. lege connubiali, numero 35. incip. caueant igitur, & sequen.

¶Cùm

232 ¶Cùm ergo plerunque mariti vxoribus præbeant exemplum,& occasionẽ libidinis,ex hoc ortum videri potest,quod Guil.de monte Laud.in cle.cum ex eo, & ibi post eum Cardi.Flor.in 1.oppo.de sen.excom.asserit, quòd in quibusdam partibus viri ex adulterio vxorum puniuntur,veluti ipsius criminis autores. In Catalonia enim,& aliis multis partibus,vir per vxorem cucuruitatus(ita enim illum vocant, cuius vxor est impudica)licet inuitus & ignorans hoc ipsum passus fuerit,soluit tamen 40.solidos domino vxoris. Et Parisiis ducitur vir per totã vrbẽ asino insidens, facie versa ad caudam, vxore asinũ trahente, & præcone ante eos proclamante, Qui sic faciet,sic accipiet. Hæc illi:quæ & post eos quoq; recenset Bened.in c.Raynaldus.in verbo,cuidam Petro tradiderunt,nu.62. de testa. Et illorum forte temporibus istud obseruabatur.Sed quod de Parisiis dicunt,iampridem in desuetudinẽ abiit.Ambrosius autem in priorem Epistolam Pauli ad Corinthios,c.65.tradit fœminas inuerecundiores,esse viris opprobrium : in mulierum enim insolentia viros notari:tanquam diceret,vxores imitari vitia virorum:ideóque ex vitiis vxorum, virorum quoque vitia depræhendi.

Viri ex vxorum adulterio in quibusdam partibus puniuntur.

233 ¶Item corrigendæ sunt vxores,non inquam verberibus(quod sæpe dictum est,dicendum est tamen sæpiùs) sed blanditiis,mollibúsq; verbis , atq; maritali sermone, vt vtar verbis Iurisconsulti in l.vlti.D.si quis aliq.testa.prohi.Nam vt dicit Bernardus Syluester,quem plerique Diuum Bernardum autumant, in ea Epistola , quam de re familiari ad Raymundum quendam conscripsit,Malam vxorem potiùs risu, quàm baculo,castigabis. Et Plutarchus in illis,quæ sæpius citauimus,Præceptis cõnubialibus,statim post principium, Veteres,inquit,Mercurium iuxta Venerem collocabant:quòd voluptas nuptialis ratione,aptóque sermone maximè indigere videatur. Et alibi in eodem opere,c.34.Præesse maritum vxori par est, non vt dominum pecoribus,sed vt animam corpori,cõspiratione quadam naturali per beneuolentiam cum ipso coniunctam. Quemadmodum igitur procurare corpus cõuenit, non ipsius seruiendo voluptatibus, atque cupiditatibus : ita vxori præesse demulcendo,gratificandóque oportet. Quibus nimirum adstipulatur,quod dicit Grégorius Nazanzenus,in Admonitorio,quod Heroico carmine conscripsit:

οὐδὲ λεοντοκόμος θηρὸς μένος ἄγριον ἀλκῇ
ἄθμασι βρυχαλέοισι χολούμενον, ἀλλὰ δαμάζει
χερσὶ καταψύχων, καὶ αἱμυλίοισι λόγοισιν. Id est,

Neque leonis altor, feræ vim domuit robore,
Anhelitibus rugientibus iratam, sed domat
Manibus demulcens, & blandis sermonibus.

Quanquàm non me latet, Cleobulum Lyndium vnum quidem ex septem illis sapientibus,illud inter cætera ipsius præcepta monuisse , vt cum vxore nihil blanditiis agamus: vtq; præsentibus extraneis,eam nunquam obiurgemus:illud enim vecordiæ esse,alterum vesaniæ,sicuti à Demetrio Phalerco , & Diogene Laërtio , & Ioanne Stobæo, relatum est. Cui , quantùm ad secundum pertinet,satis conuenit cum Solone,cuius ea est apud Ausonium sententia:

Clam coarguas propinquum, sed palàm laudaueris.

Cui omnino similis est ille Mimus,siue Senecæ,siue alterius:

Secretò admone amicos, palàm lauda.

Vt interim prætermittã quid de ea re monuerit Christus D.O.M. quídve Paulus.

Mulieres itẽ blanditijs corrigẽda, & risu potiùs, quàm baculo.

Mercurius, cur iuxta Venerem collocetur.

Maritus vxori præest, non vt pecoribus, sed vt anima corpori.

Vxor nunquã præsentibus extraneis obiurganda.

Amici clàm monendi, palàm laudãdi.

234 ¶Verùm quantùm ad id,quod de blanditiis monuit Cleobulus, illud obseruãdum censeo, quod apud Philostratum libro 7. Apollonius Tyanæus ex Pharaëtis sententia dicit,leones,quos mansuescere volunt homines, verberibus non cædendos. Nam recrudescere illos verberibus:nec rursus blanditiis nimiùm leniendos , quasi sic nimiùm superbi euaderent. Itaque blanditias minis permixtas faciliùs ad mores illos optatos posse deducere. Quæ etsi de leonibus , & feris animalibus dicta sunt,non incommodè tamen ad fœminas referemus,quas(vt supra diximus) Cato

Leones nec verberibus cædẽdos, nec blãditijs leniendos.

Cenforius animalia indomita appellat. Id autem eft, quod, etfi aliis verbis, eodem tamen fenfu eleganter differit Diuus Gregorius, lib. Moralium 20. parte 4. c. 11. & tranfumptiuè in Decretis Canonicis in c. difciplina. 45. dift. Mifcendam effe lenitatem cum feueritate, faciendúmque quoddam ex vtroque temperamẽtum: vt neq; multa afperitate exulcerentur, quos corripimus: neq; nimia benignitate foluantur. Quod nimirum illa arca tabernaculi fignificat, in qua cum tabulis virga fimul, & manna eft. Id, inquam, eft quod apud Liuium lib. 8. ab vrbe condita fenfit, fecitque Papyrius, fcilicet feueritatem iungendam comitati. Porrò Homerus ille parens omnis virtutis (fic enim libet eum fępiùs poft Iuftinianum appellare) id nos apertiùs, & in fpecie de qua loquimur, docuit. Nam apud eum li. 1. Iliados, Iupiter Iunonem vxorem leniter primùm monuit, ne ex fe tentaret refcire, quę veluti vltra crepidas (vt interim ad verus prouerbium alludam) vxorias effent. Deinde verò cum ea nihilò feciùs paulò contumaciùs præftaret, minas adiecit: nempe iratas fe in eam manus iniecturum, nifi continuò obmutefceret. Verfus Homeri hi funt:

Lenitas cum feueritate mifcenda.

Arca tabernaculi.

Ἀλλ' ἀκέουσα κάθησο, ἐμῷ δ' ἐπιπείθεο μύθῳ,
Μή νύ τοι οὐ χραίσμωσιν ὅσοι θεοί εἰσ' ἐν Ὀλύμπῳ.
Ἆσσον ἰόνθ', ὅτε κέν τοι ἀάπτους χεῖρας ἐφείω.

Blanditias igitur non omnes viris amplectendas cenfeo: fed tantùm feueras (vt fic appellem) & cum maieftate quadam coniunctas: non etiã molliculas, humiles, demiffas, quibus viri erga vxorem autoritas, imperiúmq; emolliatur, minuatúrve: fed & ita vt blanditiis precibúsque minas regaliter addat, vt interim vfurpẽ verba Ouidij, li. 2. Metamorphofeos. Idcirco hanc quoque legem præcedenti fubiiciemus:

Blanditiis mina regaliter addenda.

Nona lex cõnubialis.

SVIS VIRI EXEMPLIS, ATQVE BLANDITIIS CVM SEVERITATE CONIVNCTIS, VXORES CORRIGVNTO.

SED ET MINAS INTERDVM, SI RES EXEGERIT, ADMISCENTO.

VERVM NON PALAM, AVT PRAESENTIBVS EXTRANEIS, EAS OBIVRGANTO.

IN DECIMAM LEGEM CONNVBIALEM, GLOSSAE PRIMAE PARS DECIMA.

1 *Vir rebus forẽfibus præfit, vxor domefticis.*

ILLVD AVTEM hoc loco non prætermittendum, quòd licèt vir fit caput mulieris, illique præfit, & dominetur, vxori tamen debemus vltro relinquere domus principatum, ita videlicet, vt maritus foris, fub dio, in agro, in foro, in Repub. omnia fuo arbitrio conficiat, diuitiáſque comparet, quæ tectis recondantur: vxor verò domi rebus domefticis conferuandis, & præparandis præfit, & tectis illatas diuitias cuftodiat, vt tradit Antiphon Rhamnufius, qui ab orationis dulcedine Neftor dictus eft, atq; etiam Xenophon in Oeconomico. Ariftoteles quoque lib. 2. Politicôu, c. 3. & iterũ lib. 3. c. item 3. & Oeconomic. li. 1. c. 3. Et Columella in Præfatione libri duodecimi Rei rufticæ. Ipfius autem Xenophontis locum Græcè quidem fcriptum, fed in noftrum fermonem conuerfum fubiiciemus, ne fraudem legentes iudicio maximi autoris: Mihi (ait) profectò Dij videntur omnia quidem fapientifsime feciffe, fed hoc præfertim coniugium, quod mas & fœmina vocatur: primùm quidem, ne animantium genera deficerent: deinde vt haberemus à quibus noftra fenectus aleretur. Cúmque mortalium vita, non vt cæterorum animalium, fub dio, fed fub tecto ducatur: oportet fub dio procurare, quorum adminiculo futurorum hominum vfui fub tecto confulatur. Huiufmodi funt noualia, arbores, femenes, pafcua. Ex his neceffaria victui proueniunt, quibus in domum illatis, cuftodem adhibere opus eft, qui maximè is fuerit, quem fub tecto res agere decet. Tecto indigent, infan

infantium nutritio,fructuum segetes,vestiúmque è lana contextus. Quoniam verò vtraque hæc,& extra & intra domum diligentiam expetunt:mihi videtur Deus naturam mulieris ad curam intus suscipiendam in lucem protulisse, mollioréque corpore,vt intra parietes officium obiret.At viri corpus animúmq; frigora , æstus, itinera,militiam facilè tolerare constituisse.Quapropter illi foris res agendas delegasse.Rursus illas ob infantium curam maiore erga liberos charitate,tum ad custodienda quæ à viris parta essent,metu vehementiore,qui rebus asseruandis vtilis foret, præditas esse voluit. Viro insuper,cui tueri extranea facta incumbit,ac oppugnanti resistere,maiorem addidit audaciam.Memoriam verò ac diligentiam parē, atque in medio posuit,qua pro suo vterq; officio tum dando,tum accipiendo,vsurus esset.Et post pauca: Deus item vxorem pulchriorem cōdidit , vt formam cum pudicitia se domi continendo tueretur. Virum torosiorem , vt extrà magis ageret, edidit.Si quis autem huius ordines aduersus ierit,aut viri partes vxor,seu vir vxoris peregerit,vltorem se sentiet habiturum Deum.

2 ¶ Quibus & accedit,quod scribit Demosthenes aduersus Neærā , aut quisquis est, qui eam Orationem scripsit:nam id dubitatur: τὰς μὲν γὰρ ἑταίρας ἡδονῆς ἕνεκ' ἔχομεν. τὰς δὲ παλλακὰς τῆς καθ' ἡμέραν θεραπείας τοῦ σώματος, τὰς δὲ γυναῖκας, τοῦ παιδοποιεῖσθαι γνησίως, καὶ τῶν ἔνδον φύλακα πιστὴν ἔχειν. Id est, Meretrices enim voluptatis causa habemus : concubinas autem famulitij causa , & curæ quotidianæ corporis: vxores verò,vt legitimos filios tollamus,& habeamus rei domesticæ fidam custodem. Quam tamen orationem aliqui Democratis esse censent. Plato in Memnone,dicit esse vxoriam virtutem,domum rectè gubernare,dum custodit domestica, viróque obedit.Quod & idē senserunt è nostris Io.And.& Panor.in c.literas.extrà de resti.spo.scribentes vxoris esse proprium custodire res mariti. In qua etiam fuit sententia Gabriel Biel, præstantissimus inter scholasticos Theologus in 4. sententiarū dist.15.q.3.arti.item 3.dubio 2.Neque aliud sibi vult, quod Aristoteles li.Oeconomic.2.c.1.Probam,ait,mulierē omnibus quæ sunt intus,dominari oportet. Et si quid intus accidat,ipsi notum sit soli.Et rursum inferiùs: Viro quidē indecens videtur ea scire,quæ intra ædes fiunt:in cæteris verò omnibus parēre mulier viro cōtendat. Atque iterum, Turpe est viro quicquam eorum quæ domi sunt,facere.

De eadem re.

Mulieris rerum domesticarum custodes.

Vir ignoret quæ intra ædes fiunt.

3 ¶ Cuius item sententiæ assertor est,sed primus omnium,Homerus ille,qui introducit Hectorem , vxorem ita alloquentem in 6. Iliados Rhapsodia, vti nos & alibi citauimus:

De eadem re.

Ἀλλ' εἰς οἶκον ἰοῦσα, τὰ σαυτῆς ἔργα κόμιζε.
ἱστόν τ' ἠλακάτην τε καὶ ἀμφιπόλοισι κέλευε
Ἔργον ἐποίχεσθαι, πόλεμος δ' ἄνδρεσσι μελήσει. Id est,ad verbum:
Sed domum iens,tuijpsius opera cura,
Telámque,colúmque, & ancillis iube
Opus adire:bellum autem viris curæ erit.

Quos eosdem versus repetiit cùm in primo Odysseæ,tum in 21.eiusdē operis, nisi quòd in vlt.versu pro πόλεμος,id est,bellum,scribitur μῦθος, id est,sermo, oratio: vtrobique eos pronuntiantem Telemachum faciens,monentem Penelopen matrē sui officij Clytæmnestra apud Euripidem,ita Agamemnonem maritum alloquitur:
Ἐλθὼν δὲ τἄξω πρᾶσσε, τἀν δόμοις δ' ἐγώ.
Id est,sicuti transfert Erasmus:
Quin tu, foris quæ sunt, agas negotia:
Curas ego tractabo domesticas.

Naumachius quoq; Poëta Christianus,ita mulierem monet apud Stobæum c. 71.
Λεῖπε δὲ οἱ τὰ θύραζε, τὰ καὶ δύναται πονέεσθαι.
Σοὶ δ' οἰκωφελίη μελέτω, μέλαθρόν τε φυλάσσειν.
Externa negotia,quæ conficere potest,ipsi relinquas.
Tibi verò cura rei familiaris sit,& custodia domus.

Porrò apud Plutarchum in Romulo Romanorum vxores profitentur administrationem domus sibi à viris permissam.

De eadem re.

4 ¶Ex sanctis quoque scriptoribus Clemens Alexandrinus lib. 3. Pædagogi. cap. 11. grauiter pronuntiauit, rem pulcherrimam esse mulierem domus custodem. Et eius discipulus Origenes Adamantius in Commentariis, quos propè diuinitus in Epistolam Pauli ad Ro. conscripsit, illud vltimi capitis enarrans, Saluta Mariam, quæ multùm laborauit in nobis, inter officia mulierum illud reposuit, domum bene regere. Huius autem sub hoc propemodũ intellectu verba sunt: Docet & in hoc debere etiam fœminas laborare pro ecclesiis Dei. Nam & laborant, cùm docent adolescentes sobrias esse, diligere viros, filios enutrire, pudicas esse & castas, domũ bene regentes, benignas, subditas viris suis, hospitio recipere, sanctorũ pedes lauare, & cætera omnia, quæ de officiis mulierum scripta referuntur in omni genere castitatis. Legerat Origenes Raguelem virum illum sanctum, eiúsq; vxorem, dum à se Saram filiam ad Thobiam maritum dimitterent, inter cætera præcepta, quæ illi dederunt, hoc illam admonuisse, regeret familiam, ac domũ mariti gubernaret, vt scribitur Thobiæ 10. c. tanquam domus gubernatio ad mulierẽ peculiariter spectaret. Id quod etiam insinua D. Paulus ad Titum c. 2. monens fœminas, vt domus curam habeant. Secundum quam sententiam, Lacæna quædam captiua facta, cùm interrogaretur, quid facere sciret, domum, inquit, benè gubernare: vt est autor Plutarchus ad finem Apophthegmatum Laconicorum: veluti id officium precipuè deceat mulieres. Sed & Chrysostomus in sermone, Quòd regulares fœminæ viris cohabitẽt, Ciuilibus, ait, negotiis à viro susceptis, mulier sortita est domesticã administrationem, & curã. Idem in Epistolam Pauli ad Corinth. Homilia 13. Deus viro vniuersa non commisit, nec mulieri: sed pulchrè officia digessit, huic domũ, illi forum tradens: & huic nutrire (agricolatur enim) huic amicire (tela enim & colus mulieris est) & texendi sapientiam commisit.

De eadem re.
Calaci, qui Portugalẽses, & Lusitani.
Lex Ægyptiorum.
Ægyptiorum viri domestica negotia, fœminæ extranea exercent.

5 ¶Apud Calæcos Hispaniæ populos fœminæ res domesticas administrant, vt testis est Trogus, & deinde Iustinus lib. 44. eodémq; vltimo. Hi autem sunt (si quis id fortè desideret) quos olim Lusitanos vocabaut, autore Strabone li. 3. quos item Portugalenses vocamus. Quamuis sint, qui Lusitanos, & Calæcos diuersos faciãt, Sed vt ad rem redeamus, similiter apud Germanos vxor domus officia exequitur, vt scribit Tacitus. Et in hanc sententiam lex apud Aegyptios ab Iside lata dicitur, autore Diodoro lib. 1. vt viri pollicerentur se omnia, intra penetralia vxorum arbitrio relicturos. Quanquàm ab Herodoto scriptũ est in Euterpe (quod an legi Isidis repugnet, alij videant) Aegyptios, quemadmodum & cælo, & flumine diuersa sunt ab aliis natura: ita pletaq; omnia à cæteris omnibus diuersa constituisse instituta, & iura. Apud eos enim fœminæ negotiantur, cauponantúrque, & institoris operis vacant. Viri autem domi se continent texentes, aliáque munera muliebria tractantes. Onera item capitibus gestant, fœminæ humeris: viri sedentes mingunt, fœminæ stantes. Quòd & de iisdem tradit Mela lib. 1. in hæc verba: Forum ac negotia fœminæ, viri pensa ac domos curant: onera illæ humeris, hi capitibus accipiunt. Ex Herodoti autem sententia apud solos Aegyptios illud obseruatum videri posset. Legimus tamen & apud Gelos, siue mauis Gelonos, eum quoque morem fuisse, vt agri à fœminis colerentur, domus ædificarentur, cæteráque virilia officia exercerentur: à viris autem muliebria: quo nomine malè audierunt ab historicis scriptoribus. Et hoc inter cæteros retulit Clemens li. Recognitionũ 9. Sed & apud Gorgones solæ mulieres publica munera obeunt: viri autem rei domesticæ curam gerunt, tum obtemperantes fœminis, tum militiæ principatúsq; ac omnis Reipub. expertes, vt scribit Diodorus lib. Bibliotheces 4. Quinetiam apud Seras viri crines implicãt, domi desident vnguentis delibuti, & prorsus effœminati. Mulieres contrà, capillum capitis tondent, virili cingulo se cingunt, & in agro omnia opera perficiunt: quod ab Epiphanio Cyprio admodum vituperatur, lib. Hæreseon 3. c. 6.

Gelonorum quoque.
Gorgonum item.
Serum.

¶Cæt

6 ¶Cæterùm apud Græcos,& mox a; ud Romanos,tádémq; apud Gallos,cæterósq; omnes ferè populos lege naturæ viuentes,domesticus labor matronalis fuit,& domestica negotia mulieri tradita sunt. Quemadmodũ enim à natura, comparata est viri opera ad exercitationem forensem,ita & muliebris ad domesticam diligentiã. Ex quo profectum videri potest,quod scribit Bar.in l.Titia cùm testamento.§.vlt. col.2.versi.quæro quid si dixerit testator.iuncto versi.seq.D.de leg.2.quòd vxores nostras,dominas domus vocare solemus,propter præeminentiam,quam illis domi relinquimus.quod & idem dicit ipse Bar.consi.56.Bar.fecit testamentum,in 2. dubio,& Ang.consi.144.ad primum dico,factum autem incip.reuocatur in dubium, post prin.Lapus alleg.110.in ciuitate Florentiæ,col.16.in paruis.& Pe. Anc.consil. 237.qui in primo quæsito,col.2.& Roma.consi.118.quò ad primum,post prin.Ad quam sententiã illud reuocant,quod suprà diximus de viris,qui suas ipsorum vxores dominas appellant.

Vxores dominas domus vocantur.

7 ¶Ex quo fieri dicũnt,vt si testator quispiam habens liberos, vxorem suam dominam suorum bonorum relinquat, nõ propterea videtur illi relinquere dominium, sed alimenta tantùm,cum ea præeminentia in domo,quam & ante mortem testatoris habuerat.De quo etiam per ipsum Bar.Bal.& alios in auth.hoc locum.C.si sec. nup.muli.& Bar.consi.9.super eo quod quæritur,vbi eadem fermè dicit : & consil. 170.Petrus Maioli.& inter consi.Bal.in consi.120.Nicolaus,& ibi Bald.in subscriptione,lib.3.& per Bal.Imo.Pau.Ca.d alios Doct.& præcipuè Paul.Pic.in repet.in 1.quæst.in d.l.Titia cum testamento.§.vlti.& Specu.tit.qui fi.sint legi.versi. quid si quis ita.& ibi Io.And.& Bald.in additio.& eundem Bal.in vlti.col.2. versic.quid si testator.C.de indi.vidui. vbi & illud dicit, quòd illa verba, Relinquo vxorem meã dominam,exponuntur iuxta vulgare Italicum,id est,donna,quasi caput regiminis in domo,sicut erat viuente marito.Et hoc(inquit paulò pòst)colligitur ex cõmuni vsu loquendi,quia vxores nostras,dominas appellamus:& in c.vlti.col.4.versi.cõsuetudo interpretatur,extrà de consuetu.& consi.291.dominus Bar.lib.3.& consil. 50.viso testamento.in fi.lib.5.Ang.consi. 97. Viuianus de monte,col.vlti.versic.restat igitur videre.& consi.109.in dicto testamento.col.1.versi.restat igitur nunc videre,& consi.301.factum tale legitur.in versi.quartum dubium,& Rom.consi.153. hæc domina Francisca.& consi.516.in casu propositæ consultationis.& Pau.Cast. consi.160.considerandum est,col.vlti. versi.sed dubium est,li.1.& consi.413.ad primum quæsitum,lib.2.& Raph.Co.consi.38.maritus quatuor filiis,col.1. & Bened. Cap.consi.4.cùm de duobus,col.1.& consi.72. cùm viso,& cõsiderato.in 3.dubio, col.pe.& consi.154.cùm prout in facto,& consi.158.subscripsi me.Phili.Cor. consi. 5.in hac consultatione.in princ.li.1.& consi.257. circa primum consultationis articulum,col.2.eo.li.1.& consi.3.super dicto themate.col.pe. versi.quantum autem ad relictum,lib.2.& consi.112.quanquàm videntur,col.2.& 3.eo.li.& consi. 186.circa hanc consultationem,col.1.eo.quoque li.2.& consi.173.etiam circa primum,col.3. in prin.lib.3.& consi.180.multitudo quæsitorum,col.10. in 13.q.lib.4.& consi.308. quòd dicta domina,col.3.in litera F.eodem libro 4.Alexander post Bartol.in l. etsi contra tabulas.col.penult.versic.& ista inducit.D.de vulga.& pupil.substitutio. & consil.56.perlectis verbis,ferè per totum,lib.3.& consil. 29.viso themate,& dubitatione,etiam prope per totum,lib.4.& consil.214.ponderatis verbis, colum.vlti. versi.non obstat,si contra,lib.6.& Angel.Aretinus in tracta.de testamen.in gloss.in versi.item reliquit dominam. Et Franciscus Curtius senior,consil. 11. statuto Parmensi.colum.2.versic.tertiò facit.& consil.14.nobilis testator,per totum.& consil. sequent.sæpe consului, etiam per totum. & Socinus consilio 210.satis anceps fui, etiam per totum, libro secundo, & consil. 279. visa donatione, in secundo dubio, eodem libro secundo,& consi.1.Franciscus,colum.2.in secunda quoque quæst.lib. 4.Ioan.Corser.& Ansr.in decis.Tholos.quæst. 462. item fuit quæsitum quid operentur.Iaso.in l.cùm hi.§.si in singulos annos.post medium.de transact.Philip.Decius,consi.278.non leuis,col.2.versicu.vnde postremò.& consi.454.iuridicas, in 1.

Vxor relicta domina,alimẽta tantum habet,cũ præeminentia domus.

dubio.& consi.476.conclusionem, propè per totum.& Maria.Soci.iunior, consilio 99.proposita quæstio.col.2.nu.12.lib.1.

Polygnoti pictura.
Ocni funiculũ torquere.

8 ¶Vxorum igitur (vt tandem hoc concludam) peculiare genuinúmq; officium est, domestica negotia curare: & quas maritus sub dio, & magnis sæpe laboribus cõparauit domíq; locauit diuitias, sedula ac fideli cura custodire. Alioquin continuò dispetire, quod multò tempore, & negotio vir ipse quæsiuit, palàm ostẽdit Polygnoti, aut vt Plinio placuit.li.35.c.11. Socratis pictura, in qua Ocnus funiculum contexit, adstante asella, quæ quod contextum fuerit, assiduè abrodat. Hunc Ocnum, vt scribit Pausanias lib.10 quo de Phocicis tractat, hominem dicunt fuisse industrium, ac laboriosum, sed vxorem habuisse negligẽtem rerum domesticarum, sumptuosam, ac prodigam: & quæ quicquid is suo labore coëgisset, prorsus absumeret. Hincque ab Ionibus dici solitum, si quem conspexissent in re quapiam elaborantem, quæ nihil afferret emolumenti, Hic homo funiculum Ocni contorquet. Sed & de huiusmodi Ocno ita scribit Propertius lib.4. Elegiar.in Epistola Arethusæ ad Lycotam:

Dignior obliquum funem qui torqueat Ocno,
Aeternúmque tuam pascat aselle famem.

Hanc Ocni effigiẽ Andreas Alciatus in suis Emblematis posuit cum his versibus:

Impiger haud cessat funem contexere sparto,
Humidáque artifici iungere fila manu.
Sed quantùm multis vix torquet strenuus horis,
Protinus ignaui ventris asella vorat.
Fœmina iners animal facili congesta marito
Lucra rapit, mundum prodigit inque suum.

Plutarchus autem in lib. περὶ τῆς εὐθυμίας, id est, de tranquillitate animi, tradit eam effigiem fuisse depictam in æde Platonis.

Ancilla domestica negotia deputanda, si vxor desit.

9 ¶Cæterùm illud prætermittendum non duximus, Homerum illum ingeniorum fontem, ita enim eum vocat Plinius lib.17.c.5. adeò mulieribus domestica negotia, rerúmque domesticarum curam, atque custodiam deputasse, vt etiam prouinciam hanc ancillis demandauerit, si vxor desit. Nam lib. Odysseæ 15. circa initia inducit Mineruam ita Telemachum alloquentem:

ἀλλὰ σύ γ' ἐλθὼν αὐτὸς ἐπιτρέψειας ἕκαστα.
Δμωάων, ἥτις τοι ἀρίστη φαίνεται εἶναι,
Εἰσόκε τοι φήνωσι θεοὶ κυδρὴν παράκοιτιν.

Vt scilicet domum cùm is peruenisset, omnia ancillæ, quę ei optima videretur, committeret, quoad Dij ei pudicam vxorem dedissent.

Fœmina optima, de cuius nomine sermo non habetur.

10 ¶Ideo cùm fœminæ domi tantùm rebus domesticis præsint, non improbanda videtur Thucydidis sententia, qui optimam esse fœminam censet, de cuius laude, aut vituperatione quam minimus apud exteros forisque sermo habeatur: existimans probæ mulieris nomen, itidem atque corpus, domesticis parietibus contineri oportere. Quanquàm huic sententiæ refragatur Plutarchus in ipso statim ingressu illius libri, quem scripsit de Claris mulieribus, dicens sibi probabiliùs dixisse videri Leontinum Gorgiam, qui putat mulieris non formam solùm, sed & egregium nomen, atque famam debere apud quamplurimos esse vulgatam. Sed Thucydidis sententiæ accedit, quòd Dominus noster, Exodi cap.3. & iterum cap.11. monet viros Hebræos, vt ab amicis, mulieres autem, à vicinis & hospitibus iisdémque mulieribus post[illegible]nt vasa aurea, & argentea: quasi videlicet mulieres à vicinis & hospitibus, iisdé[illegible]que mulieribus duntaxat sint cognoscendæ, nullique illis amici, præter vicinos, sint comparandi: nec earum fama longiùs, quàm ad eos deferri debeat. Quod & ibi subobscurè annotauit Nicolaus Lyr. & palàm affirmauit Gregorius Nazanzenus in Documentis virginibus conscriptis, & rursum in Monitorio, inquiens:

Mulieres tantùm à vicinis cognoscenda.

Αὐτῶ

Αἰνῶ θηλυτεράων τὰς ἄρσενες οὐδ' ἴσασι.
Laudo ex fœminis, quas mares minimè norunt.

11 ¶Idcóque Arigeus Lacedæmonius quibusdam laudantibus non suas, sed quasdam ex vxoribus alienis: Per deos(inquit)de vxoribus aliorum nihil temerè dicendum est: ipsas enim prorsus ignorari decet, quales sint, præterquam ab iis, quibuscum viuunt: vt tradit Plutarchus in Apophthegmatis Laconicis. Sed & Euboïdas, vir quidam Lacedæmonius quosdam audiens vxorem alienam laudantes, non approbabat, quòd diceret, nullum omnino verbum de muliebri ingenio ab externis esse faciendum: vt testis est idem Plutarchus: tanquam scilicet fœminam ab aliis agnosci, quàm à maritis, & parentibus, gradum aliquem faceret ad impudicitiam: aut parum pudica videretur, de qua viri vel cum laude loquerentur: sed ea demum summa matronalis pudicitiæ laus haberetur, si mulier adeò domi conclusa viueret, vt nullus esset, qui de ea vel bene loqui posset. Nam & qui laudat alienam vxorem, videtur habere cognitam, cuius ipse laudes prædicat: quod quidem detrahit pudori fœmineo. Parthi, vt scribit Iustinus libro 41. fœminis non conuiuia tantùm, verùm etiam conspectum virorum interdicunt. Quod & nostra tempestate Itali maxima ex parte obseruant. Augustus Cæsar filiam, & neptes extraneorum cœtu adeò prohibuit, vt Lucio Tucinio claro iuueni scripserit, parum modestè fecisse eum, quòd filiam suam Beias salutatum venisset. Autor Tranquillus.

Arigeus.
Euboidas.
Parthi fœminis conspectum interdicunt. Itali quoque. Augustus filias & neptes cœtu extraneorum prohibuit.

12 ¶Sed vtcunque sit de fama & nomine(nec enim hoc loco meam interpono sententiam)de corpore tamen inter omnes conuenit: vt domi contineri, non etiam foris euagari debeat. Vnde diuinus ille poëta, Ode 127. Vxor, inquit, tua in lateribus domus tuæ. Et Diuus Paulus 1. ad Timotheũ 5. non facit ius mulieribus, præsertim viduis, circumeundi domos. Et Nazanzenus in illis ipsis documentis virginum:

Fœminas domi se continere debere, non foris euagari.

Μηδὲ δόμοις ξείνοισι παρίζεο, μηδὲ τραπέζαις.
Neque domibus externis assideas, neque mensis.

Et alibi in eo carmine, quod Elegis versibus contra mulieres ornatas Græcè composuit, in eam quoque sententiam:

Ὁ τρόπος ἐστὶ γυναιξὶ, τὸ τίμιον, οἴκαδε μίμνειν
Πλεῖστα, καὶ θείοις προσλαλέειν λογίοις,
Ἱστὸς τ' ἠλακάτη τε, τὸ γὰρ γέρας ἐστὶ γυναικῶν,
Δμωαῖς ἔργα νέμειν δμῶας ἀλευομένας.
Χείλεσι δεσμὰ φέρειν, καὶ ὄμμασιν, ἠδὲ παρειαῖς,
Μηδὲ πόδα προθύρων πολλάκις ἐκτὸς ἔχειν. Id est ad verbum:

Mos est mulieribus(res pretiosa) domi manere
Plurimùm, & diuinis alloqui sermonibus,
Teláque fusoque(hoc enim munus est mulierum)
Ancillis opera distribuere, seruos vitare,
Labijs vincula ferre, & oculis atque genis:
Neque pedem extra vestibula sæpe habere.

Et rursus in suo illo Monitorio mulierem alloquens:

Μὴ πολὺ ἐκ προθύρων τείνειν πόδα, μηδ' ἐπὶ τέρψιν
Πάνδημον καὶ ἄκοσμον ὁμήγυριν, ἢ γὰρ ἔρευθος
Αἱρεῖ καὶ δαΐφροσι, τὰ δ' ὄμματα ὄμμασι μίσγει
Αἰδὼς δ' οἰχομένη, πάντων γενέτειρα κακίστων. Id est,

Non multùm extra vestibula mitte pedem, neque ad delectationem
Popularem, & immodestam turbam: hæc enim pudorem
Aufert & prudentibus, oculos verò oculis miscet.
Pudor enim abiens, omnium genitor malorum est. Et post pauca:

Οἶκός σοι πόλις ἐστὶ, καὶ ἄλσεα, μὴ δ' ὁράασθαι
Ἄλλοις, ἢ ποσὶ σώφροσιν, οὐδ' ἱεροῖς. Id est,

Domus tibi vrbs est, & nemora, non videaris

Ab aliis, quàm affinibus temperantibus, atque sacerdote.

13 ¶Alius Poëta, sed ethnicus, Menander apud Stobæum in Præceptis nuptialibus:
Τοὺς τῆς γαμετῆς ὅρους ὑπερβαίνεις γύναι
Τὴν αὐλήν. πέρας γὰρ αὔλιος θύρα
Ἐλευθέρᾳ γυναικὶ νενόμισ' οἰκίας.
Τὸ δ' ἐπιδιώκειν, ὥς τε τὴν ὁδὸν τρέχειν
Ἔτι λοιδορουμένην, κυνός ἐστ' ἔργον, Ῥόδη.
Id est, ex traductione Conradi Gesneri:
Excedis, ô mulier, limites vxoris
Per atrium. Nam vestibuli fores, vltra
Domum esse ab ingenua matrona existimantur.
Vlterius autem persequi, & in viam currere,
Canis est opus, idque conuitiis affecti, ó Rhode.
Sed & idem in eodem loco:
Ἔνδον μένειν τὴν γυναῖκ' εἶναι χρεὼν
Ἐσθλήν, θύραζε δ' ἀξίαν τοῦ μηδενός.
Intus manere mulierem oportet
Bonam: egredientes autem forâs, nullius pretii sunt.
Ante hos Homerus in Hymno Veneris, tradit Palladem docuisse pulchra opera in domibus.
Ἡ δέ τε παρθενικὰς ἁπαλόχροας ἐν μεγάροισιν
Ἀγλαὰ ἔργ' ἐδίδαξεν.—
Et Achilles Euripideus in Iphigenia in Aulide, de fœmina loquens:
Maneat(inquit)*domi: pudicam enim decet pudor.*
Ita enim scribit:
Μενέτω κατ' οἴκους, σεμνὰ γὰρ σεμνύνεται.
Et Macaria apud eundem in Heraclidis, posteaquam illud dixit:
Γυναικὶ γὰρ σιγή τε, καὶ τὸ σωφρονεῖν
Κάλλιστον.— (quod nos alibi ad aliud citauimus) continuò illud subiungit:
—Εἴσω δ' ἥσυχον μένειν δόμων.
Mulieri enim silentium est modestia
Pulcherrimum: intus verò tacitam manere domi.
Et est Senarius Græcus in eam sententiam:
Γυναικὸς ἐσθλῆς δεῖ σώζειν οἰκίαν.
Aedes suas seruasse, vxoris est bona.

14 ¶Galenus lib. 11. de Vsu partium, scribit fœmininum genus non postulasse pilos in facie sibi aduersus frigora auxiliaturos, quòd sub tecto maximã vitæ partem exigere debeat. Et Chrysostomus in Epistolam Pauli ad Timotheũ, Homilia 10. monet matres, vt curent solicitè, vt filiæ domi sint iugiter. Et in 60. in Ioannẽ Homilia scribit mulieris esse, domi philosophari, aut vt alii vertunt, domi tanquã in quodã philosophiæ gymnasio sedere. Et li. de Sacerdotio 3. Virginem (inquit) oportet vndecunque tanquã muro circunseptam esse, ac toto anno perrarò domo egredi: idq; demùm cùm inexcusabiles ac necessariæ causæ vrgebunt. Et paulò antè: Virginem non conuenit, neq; frequentes, neq; superuacuas inambulationes agere. Ac rursus: Neq; ei licet frequenter in forũ descendere: neq; si quãdo eò descenderit, occurrentiũ oculis cõspicua esse cogitur. Diuus quoq; Ambrosius in Lucã li. 2. Discite (ait) virgines non circũcursare per alienas ædes, nõ demorari in plateis, nõ aliquos in publico miscere sermones. Quam sententiã citat è nostris Matthæus Afflic. in Cõstitutione Siciliæ inci. mulieres. Idẽ Ambrosius li. 2. de Virginibus, loquẽs de virgine Maria: Prodire (inquit) domo nescia, nisi cùm ad ecclesiã conueniret. & hoc ipsum cum parẽtibus aut propinquis. Sed & idẽ li. epist. 8. epistola 64. expendit ex sacris literis, Mariam ipsam fuisse domi repertã, cùm ad eam Gabriel venit. Et hoc quoq; idem

De eadem re. Fœminæ in facie pilos non desiderant. Mulieris est domi philosophari.

annot

annotat in alio loco, quem postea citabimus, cùm de gynæceo loquemur. Quin & ipse quoque, in libr. de Arca Noe, c. 13. scribit, diem ad virum referri, noctem ad mulierem. Quoniam ille (inquit) actu publico fit clarior, ista obscurior, tanquam domesticis clausa parietibus. Diuus item Hieronymus ad Eustochium, de Custodia virginitatis, eam monet, ne domum exeat, in idque torquet illud Canticorũ, Hortus conclusus soror mea sponsa, hortus conclusus.

Deus ad virũ, nox ad fœminam refertur.

15 ¶ Ad quod etiam referendum est, quod sacræ literæ perhibent Esau à patre, Iacob verò à matre dilectum: per hanc dilectionis amborum, ac fratrum differentiã, vnius videlicet à patre, alterius à matre, actiuam ac contemplatiuam vitam insinuari. Nam etsi vir muliere præstantior est, vt latè suprà diximus, & comprobauimus, actiua tamen vita per viri, contemplatiua verò per mulieris proprietatem quodam modo intelligitur. Est quippe viri officium extera quædam negotiatio, similis practico & actiuo intellectui, qualis fuit ipsius Esau, qui, vt eadem scriptura recenset, venator erat, & agricola, id est, vt interpretatur glossa, quam interlinearem vocant, exercens exteras actiones. Mulieris autem proprium est adinstar memoriæ, vt intus immota sedeat, sicut Iacob, qui fuit vir simplex, habitans in tabernaculis, & ob id Israël, id est videns Deum dictus: qualis certe contemplatiui hominis mens, atque intellectus est, vt etiam annotauit Eusebius lib. Præparationis Euangelicæ 11. cap. 4. Dilectio igitur Esau à patre, vitam actiuam: dilectio verò Iacob à matre, cõtemplatiuam refert, quod & scitissimè quidem, & elegantissimè, vt cætera omnia scribit Carolus Bouillus in quæstionibus Theologicis, libr. 6: Sed & Diuus Thomas Aquinas in opusculo de Sacramento altaris, cap. 7. posteaquàm traxit ad figuram sacramenti altaris, illud quod scribitur Genesis 27. c. de benedictione Iacob, in qua decepti sunt sensus Isaac, putantis sentire Esau, dum sentit similitudinem eius, qui velatus erat Iacob, hæc ferme subdit: Sciendum quòd in illa figura Dominici corporis quatuor erant personæ, Isaac, & Rebecca, & Iacob, & Esau: quasi masculus, & fœmina significent duas naturas in nobis, scilicet corpus, & animam: masculus qui magis solet esse manifestus, & exterioribus plus intẽdit, significat hominem exteriorem, id est, corpus cum suis sensibus: fœmina quæ domi residet, & familiam regit, hominem interiorem, id est, animam, quæ salutis suæ, & aliorum gerit curam, & cætera quæ sequuntur.

De eadem re. Esau cur à patre, Iacob à matre dilectus

Vir actiuã vitã, mulier contemplatiuã representat.

16 ¶ Et vt istud rursum autoritate externorum, ethnicorúmque hominum comprobemus. Non aliud exprimere voluit Phidias illustris ille pictor, qui Eliensibus Venerem, testudinem calcantem pinxit: eo symbolo, veluti tacita ambage, indicans mulierum esse munus, οἰκουρίαν, καὶ σιωπὴν, id est, ædium custodiam, & silentium. Autor Plutarchus in Præceptis connubialibus, c. 33. & in libr. de Iside & Osiride, & meminit Stobæus, Serm. 72. & Pausanias libr. 6. Et id quoque attigisse videtur Tibullus lib. 3. Elegia item 3. illo versu,

De eadem re. Venus testudinem calcans.

Tibulli locus animaduersus.

Et faueas concha Cypria vecta tua.

Id quod tamen prætermisit interpres. Et Papinius lib. Syluarum 1. in Epithalamio Stellæ & Violentillæ:

Statij locus animaduersus.

Hæc & cæruleis mecum consurgere digna
Fluctibus, & nostra potuit considere concha.

Quo in loco Domitius id aliò transfert. Et iterum libr. 3. eiusdem operis in Coma Earini:

Ite, dabit cursus mitis Cytherea secundos,
Placabitque Notos, fors & de pube timenda
Transferet, inque sua ducet super æquora concha.

Et hinc Martialis libr. 2. in Gallum vocat conchas Cytheriacas, id est, Venereas:

Martialis locus animaduersus.

Lenior ô conchis Galle Cytheriacis.

Vbi & hoc silentio prætereierunt interpretes, aliàs oculatissimi. Sed & Propertius concham Erycinam appellat:

Et venit è rubro concha Erycina mari.

Plauti locus animaduersus.

Plinij locus.

Et ante hos omnes Plautus in Rudente, de ipsa Venere loquutus:
Te ex concha natam esse autumant.
Vbi & quatuor interpretes huius rei non meminerunt. Et aliquid à Plinio, veluti transeunter, lib. 9. c. 25. traditur, qui tamen locus mendosus est. De ea autem Phidię pictura Alciatus noster in Emblematis hoc quoque reposuit:

Alma Venus, quaenam haec facies? quid denotat illa
Testudo, molli quam pede Diua premit?
Me sic effinxit Phidias, sexúmque referri
Foemineum nostra iussit ab effigie.
Quódque manere domi, & tacitas decet esse puellas,
Supposuit pedibus talia signa meis.

Quanquàm scio, Placiadem aliam eius rei rationem afferre lib. Mythologiarum 2. ex autoritate Iubae in physiolog. nempe quòd testudo toto corpore simul aperto in coïtu misceatur.

De eadem re.
Aegyptiae mulieres calceamentis non vtuntur.
Parthi cũ concubinis, non cũ vxoribus conuiuia ineunt.
Maribus 9. die, foeminis octo nomina imponebãtur.

17 ¶Sed & Plutarchus ipse (vt ad eum reuertamur) paulò antè scripserat Aegyptiis mulieribus non vti calciamentis, patrium morem fuisse, vt se domi continerent. Subditque mox, Ac pleraeque foeminae, si auratos calceos, & armillas, & femoralia adimas, purpurámque, & margaritas, domi manerent. Macrobius lib. Saturn. 7. ca. 1. tradit, Parthos solere cum concubinis, non cum coniugibus inire conuiuia, tanquã has & in vulgus prodire & lasciuire quoq; , illas non nisi domi abditas tueri deceat tectum pudorem. Cui concinit & Iustinus, quo loco suprà citauimus, num. 11. ne id repetamus. Sed vt iterum Plutarchum resumamus, is sanè Problematon Rom. cap. 100. testis est, Romanos maribus nono die, foeminis octauo nomina imponere consueuisse. Cuius rei cùm multas causas subiiciat, hanc quoque inter alias esse dicit, quòd in numeris nouenarius primus est tetragonus ab impari & perfecto ternario. Octonarius autem primus cubus à binario numero, quem parẽ esse constat. Oportet autem quadrangulum esse & imparem & perfectum: Vxorem autem, sicut cubum, stabilem, & domum seruantem, & immobilem. Haec ibi. Seneca autem in laudem suae materterae, scribit eã per 16. annos, quibus maritus ipsius Aegyptum obtinuit, nunquam in publico fuisse conspectam, neminem prouincialium in domum suam admisisse. Itaque loquax (inquit) & ingeniosa in contumelias Praefectorum prouincia, in qua etiam vitauerunt quidam culpam, non effugerunt infamiam, velu ti vnicum sanctitatis exemplum suspexit.

18 ¶Theognidis quoque sententia est in eam rem,
Ἐχθαίρω δὲ γυναῖκα περίδρομον, ἄνδρα τε μάργον. Id est,
Odi verò mulierem circumcursantem, & virum ignauum.
Et Epicharmi apud Stobaeum, Sermone 67.
Εἰ δὲ καὶ φιλέορτόν τε καὶ λάλον, καὶ δαψιλῆ,
Οὐ γυναῖχ᾽ ἕξεις, ἀλλ᾽ ἀτυχίαν κοσμουμένην.
Quibus significatur, quòd si vxorem duxeris frequenter domo exeuntem, loquacem, & sumptuosam: non vxorem te habiturum, sed instructum per vitam infortunium. Et Sceledrus Plautinus in Milite:
—Te alloquor (ait) vitii probrique plena,
Quae circum vicinos vages.—

Virum in foeminã mutari in somnis quid significet.
Minerua in somnis visa.

Artemidorus autem Daldianus lib. de Interpretatione somniorum 1. ca. 52. Si quis (inquit) se in mulierem transmutari somniet, diuiti malum est, & maxime Rempu. administranti. Nam vt plurimùm mulieres sunt domus custodes, & intra tectum seruantes, ideóque id somnium, omni magistratu eum exuit, qui id videt. Et libr. 2. cap. 35. Minerua, ait, in somnis visa, bona est vxorem ducere volentibus: pudicam enim, & domus custodientem, vxorem futuram esse praesagit. Pausanias lib. 5. tradit Olympiae olim latam legem fuisse, ne mulieres ad Olympica certamina, spectandi

ctandi gratia accederent. Hanc autem pœnam, præuaricantibus eam, constitutam fuisse, vt è Typeo monte prærupto præcipitarentur. Et huc alludens Papinius lib. 1. Thebaidos, ita cecinit:

—Exclusæque expectant præmia matres.

Quo in loco Lactantius Firmianus, siue alius (quod magis credo) interpres quidem doctissimus, hoc quoque ipsum annotauit. Sed & eius moris meminerunt Menander Rhetor, & Valerius Maximus lib. 8. c. 16. eodémque vlt. in fin. & nos alibi mentionem quoque huius rei fecimus, videlicet in leg. 4. connub. numer. 37. incip. sed quod de certaminibus.

19 ¶ Et sanè illud certum est, Romanas quondam mulieres velut patrio instituto sese domi continere solitas. Quod vel hinc facilè coniectari est, quòd C. Sulpitius Gallus vxorem dimiserit, quoniam eam capite aperto foris versatam cognouerat. Et Q. Antistius idcirco repudiasse vxorem dicitur, quòd illam in publico, cum quadam libertina vulgari loquentem viderat. Publius quoque Sempronius Sophus, coniugem repudij nota affecit, quoniam se ignorante ludos spectasset. Quorum testis est Valerius lib. 6. Rerum memorabilium, c. 3. Et præterea Sulpitij ac Sempronij, Plutarchus in problematis, c. 13. Sed & hoc apertè ostendit Cornelius Tacitus & Historicus, & Orator clarissimus, in eo libro, quem de Claris Oratoribus scriptum reliquit, cùm de priscis Romanis loquens, Iampridem, ait, suus cuique filius ex casta parente natus, non in cella emptæ nutricis, sed gremio ac sinu matris educabatur: cuius præcipua laus erat tueri domum, & inseruire liberis. Hæc Tacitus.

Mulieres Ro. domi se continere solita.
Mulieres repudiata quòd foris versarentur.

20 ¶ Ex quibus & illud factum videri potest, quod apud Tullium libr. 3. de Oratore, L. Crassus Orator ita dicit: Equidem cùm audio socrum meam Læliam (faciliùs enim mulieres incorruptam antiquitatem conseruant, quòd multorum sermonis expertes ea tenent semper, quæ prima didicerunt) sed eam sic audio, vt Plautum mihi & Næuium videar audire. A quo non admodum distat, quod scribit Plinius Iunior libr. Epist. 1. ad Euritium, de epistolis vxoris Pompeij Saturnini, Legit (inquit) mihi nuper epistolas, quas vxoris esse dicebat, Plautum vel Terentium metro solutum legi credidi. Hanc autem mulierum Romanarum consuetudinem Constantinum Augustum vnà cum colonia ex vrbe Roma Constantinopolim transtulisse putat Philelphus, in ea epistola, quam eleganter scripsit ad Laurentium Medicem, de differentia sermonis Latini, & Literalis: Quoniam nobiles illæ Constantinopolitanæ mulieres, vt ille ipse refert, pro vetere quodam more semper se domi continerent, neque interdiu vnquàm egrederentur.

De eadem re.
Mulieres incorruptam sermonis antiquitatem retinēt.

21 ¶ Quanquàm dici potest, Cōstantinopolitanos non à Romanis hunc morem mutuasse: sed à suis maioribus, illis videlicet veteribus Græcis (sita enim est in Græcia Constantinopolis, olim Byzantium dicta) veluti iure hæreditario per manus accepisse. Apud illos enim negat Cicero, in tertia in Verrem actione, moris fuisse, vt in conuiuio virorum mulieres accumberent. Et, vt tradit Aemylius Probus in procemio sui operis, apud eosdem fœmina neque in conuiuium adhibebatur, nisi propinquorum: neque sedebat, nisi in interiore parte ædium, quæ γυναικωνῖτις appellabatur: quò nemo accedebat, nisi propinqua cognatione coniunctus. Est igitur Gynæconitis (vt obiter illud dixerim) atque etiam Gynæcium, siue Gynæceum, locus ædium secretior, in quo solæ mulieres habitabant: dictus & ab ipsis mulieribus, quas Græci γυναῖκας appellant. Vnde Panthœdas Spartanus, cùm in Asia obiret legationem, ostentantibus quibusdam murum valde munitum, latum ac sublimem, fertur dixisse, Νὴ τοὺς θεοὺς, ὦ ξένοι, καλὴ γυναικωνῖτις. Id est, Per deos, ô hospites, pulchra Gynæconitis, id est, domus mulierum. Autor Plutarchus in Apophthegmatis Laconicis. Qui & ipse idem propè dixisse Agidem Archidami filium refert, item Agesilaum illum magnum Lacedæmoniorum regem. De Gynæceo

De eadem re.
Græcorū mulieres in cōuiuiis virorum nō accumbunt.
Gynæcium.
Panthœde dictum de muro munitissimo.

naeceo autem Plautus in Mostellaria:

Dare vult vxorem filio, quantum potest:
Ad eam rem facere volt nouum Gynaeceum.

Sed & Terentius in Phormione:

Vbi in Gynaeceum ire occipio, &c.

22 ¶De huiusmodi autem Gynaeceis, atque Gynaeciariis fit mentio in l. vnusquisque, in prin. C. ad leg. Iul. repe. & in Rubri. & iterum in l. 2. 3. 5. & l. si quis ex corpore. C. de mulie. & Gynae. lib. 11. & l. 1. tit. seq. de vesti. holo. & in l. vlti. C. de mili. vest. lib. 12. In quibus locis Gynaecium etiam capitur pro loco secretiore, in quo opera textoria, & ista muliebria conficiuntur: & Gynaeciarij pro iis, qui ea muliebria opera conficiunt. Sed & Gynaeconitidis mentionem fecit Procopius in Bello Vandalico, li. 3. vbi satis declarat locum esse secretiorem. Vitruuius autem li. Architecturae 6. c. 10. describit Gynaeconitidem, atque etiam Andronitidē, quae est ea domus pars, in qua viri sine interpellationibus mulierum versantur. Vnde & ea faceta responsio Diogenis Cynici apud Laërtium, qui cùm ex Lacedaemone Athenas reuerteretur, interrogatus, vnde & quò veniret, ἐκ τῆς ἀνδρωνίτιδος (inquit) εἰς τὴν γυναικωνῖτιν. Id est, ex domo, siue habitatione virorum, in domum mulierum. Aut vt per μετωνυμίαν Ambrosius vertit, à viris ad foeminas.

Iterum de Gynaeciis.

Gynaeciarij.

Andronitis.

23 ¶Hic autem obiter corrige mendum, quod obrepsit in Diuū Ambrosium, in loco huic rei de qua tractamus, accommodatissimo. Is est in Adhortatione ad virgines: Nullus, ait, sit tunc sine matre progressus, quae sit anxia custos pudoris. Ipsa quoque ad ecclesiam progressio rarior sit adolescentulis. Cōsidera, quanta fuerit Maria, & tamen nusquam alibi, nisi in cubiculo reperitur, cùm quaeritur. illa te doceat, quid sequaris. Angelum vidit, & pauebat in corde, peregrinabatur in aspectu: vnde dicit ad eam Angelus, Ne timeas Maria. Decet solitudo verecundiam, & gymnasium pudoris secretum est. Expunge verbum illud, gymnasium, & repone, Gynaecium: neque enim aliter sententia constat. Sed imperitus quispiam non intelligens quid esset Gynaecium, corrupit textum Ambrosij. Illud autem sciendum est. Latinos id vocare Conclaue, quod Graecis Gynaecium dicitur. Terentius in Eunucho:

Ambrosij locus emēdatus.

Conclaue.

Virgo in conclaui sedet

Nam & antè illud dixerat:

In interiore parte vt maneam solus cum sola.

Vt hinc facilè intelligas, ipsum Gynaecium, quod in interiore parte domus erat, cō claue quoque dici. Sed & idem in Heautontimorumeno:

Est mihi vltimis conclaue in aedibus quoddam in interioribus tectis.

Quibus in locis Donatus, & Calphurnius interpretes, ille in priore loco, ille in posteriore, Est, inquiunt, conclaue locus in interioribus tectis separatior, aut vt alij legunt, superior, quod magis placet.

Donati locus.

24 ¶Id quod conuenit multis Homericis locis, quibus ostenditur Gynaecia fuisse in loco domus editissimo, & accessu difficillimo. Nā lib. Odysseae primo de Penelope:

Gynaecia in loco domus editissimo apud Graecos.

ἐς δ' ὑπερῷ' ἀναβᾶσα σὺν ἀμφιπόλοισι γυναιξὶ
Κλαῖεν.—

Id est, ad verbum:

In tabulatum (aut si mauis, in superiorē partem domus) *ascendens cum ancillis foeminis*
Flebat.—

Quod & ad verbum propè bis repetitur in libro 4. eiusdem operis, vbi & ipse Poëta de Penelope quoque loquitur. Sed & rursum paulò post:

ἡ δ' ὑπερωΐῳ αὖθι περίφρων Πηνελόπεια
Κεῖτ' ἄσιτος.—

Haec autem in loco edito illic prudens Penelope
Iacebat abstinens. Et libro 15.

—ἀλλ'

--ἀλλ' ἀπὸ τῶν ὑπερῴων ἱστὸν ὕφαινε.
Sed ab his in loco edito telam texit. Et lib.16.
ἣ μὲν ἄρ' εἰσαναβᾶσ' ὑπερώϊα σιγαλόεντα
Κλαῖεν.
Hæc autem ascendens in superiora splendida
Flebat.-- Et lib.seq.& iterum lib.19.
Ἤτοι ἐγὼν ὑπερώϊον εἰσαναβᾶσα
Λέξομαι εἰς εὐνήν.-- Id est,
Certè ego in superiora ascendens
Dormiam in lectum.--

Verba sunt eiusdem Penelopes. Et lib.quoque 18.eandem fecit descendentem ex superioribus, posteáque in eadem ascendentem. Nam primùm:
βῆ δὲ καταβαίνειν ὑπερώϊα σιγαλόεντα. Et paulò pòst:
Ἡ μὲν ἔπειτ' ἀνέβαιν' ὑπερώϊα δῖα γυναικῶν. Et lib.19.
Ὣς εἰποῦσ', ἀνέβαιν' ὑπερώϊα σιγαλόεντα,
Οὐκ οἴη, ἅμα τῇ γε καὶ ἀμφίπολοι κίον ἄλλαι.
Ἐς δ' ὑπερῷ' ἀναβᾶσα σὺν ἀμφιπόλοισι γυναιξίν. Id est, ad verbum:
Sic dicens, ascendit superiora splendida
Non sola, cum ea & famulæ ibant aliæ.
In autem superiora ascendens cum ancillis mulieribus.

Quem postremum versum repetit lib.quoq; 23.Et lib.Iliados 2.in Catalogo:
παρθένος αἰδοίη ὑπερώϊον εἰσαναβᾶσα.
Virgo verecunda, superiora ascendens.

Et lib.22.de Andromache loquens:
ἀλλ' ἥγ' ἱστὸν ὕφαινε μυχῷ δόμου ὑψηλοῖο.
Sed telam texebat in conclaui domus altæ.

Idq; obseruatum fuisse video apud Hebræos, ex c.3. Thobiæ, de Sara filia Raguelis: Ad hanc vocem perrexit in superius cubiculum domus suæ. Et Iudith 8. Et in superioribus domus suæ fecit sibi secretum cubiculum, in quo cum puellis suis clausa morabatur. *Et apud Hebræos.*

25 ¶Sed vt ad rem redeamus, quod dictũ est de Lacedæmonis, ex eo quoq; probatur, quòd à Græcis autoribus traditum est, Dioscuros, quos Castores Latini vocant, ad Phormionem quendam Lacedæmonium hospitum effigie accessisse, qui se ex Cyrenaïca regione venire dicerent: eúmque orasse, vt in conclaui quodam, ædium parte remota & abdita, sibi locum quò diuerterent, dare vellet: Nam eam domus partem sibi gratam fuisse, etiam dum inter homines degerent, affirmabãt. Quibus Phormio se quidem libenter reliquam domum illis concessurum esse respõdit: conclaue autem illud nequaquam illis exhibere posse, in quo filia virgo, quam vnicam summo asseruabat studio, habitaret. Sub hęc discessisse Dioscuros: verùm postridie eius diei virginem illam, & omnem ipsius cultum, atq; vniuersum famulitium euanuisse: in medio autem conclaui Dioscurorum imagines repertas fuisse. Quibus etiam concinit quod scribit Antigonus autor Græcus apud Euripidem: Virgines in ædium secessu versari solitas in Parthenone, qui locus ab earum statione sic dictus est: nec inde matris aut custodis iniussu pedem virgini efferre licebat.. In quem sensum Ianus Parthasius interpres doctissimus, refert illud Claudiani de Proserpina loquentis: *De eadem re. Dioscuri.* *Parthenon.*

Florebat tranquilla domus, nec limina virgo
Linquere, nec virides audebat visere saltus,
Præceptis obstricta tuis, telæ labor illi.

26 ¶Et huc quoq; pertinet, quòd apud Gręcos Bona Dea θεὸς γυναικεία dicebatur, quã Varro Fauni Aboriginum regis filiam tradidit, adeò pudicam, vt extra γυναικωνῖτιν nunquam sit egressa: i.e. nóque illam dum vixit, præter virum suum, mas viderit, *Bona Dea nũquàm extra Gynaeconitin egressa.*

nec nomen eius audierit, nec marem ipsa vnquam eam viderit, præter ipsum maritum: ob idque illi in operto sacrificabant, vt etiam refert Lactantius, lib. 1. ca. 22. & nonnihil meminit Macrobius in Satur. vbi & hinc produxisse dicit, quòd non liceat viris, eius templum intrare. Ex quo & illud Tibulli lib. 1. Eleg. 6.

Maritis non licet templum Bonæ Deæ intrare.

Sacra Bonæ maribus non adeunda Deæ, Et Ouidij lib. 5. Fastorum,

Templa patres illic oculos exosa viriles,

Leuiter accliui constituere loco.

Et lib. 3. de Arte amandi:

Cùm fugat à templis oculos Bona Diua virorum.

Item illud Propertij lib. 4. de Hercule:

Fœmineæ loca clausa Deæ, fontèsque perennes

Impunè, & nullis sacra retecta viris.

Vnde & Seneca 16. Epistolarum libro ad Lucilium, scribit, viros omnès à conspectu religionis Bonæ Deæ sic arceri, vt picturæ quoq; masculorum animalium contegantur. Ex quo & illud Iuuenalis Saty. 2.

—Vbi velari pictura iubetur,

Quæcunque alterius sexus imitata figuram est.

De qua re etiam & Tullius in Oratione de Aruspicum responsis:

27 ¶ His autem, quæ de Romanis diximus, adstipulatur elegantissimum cuiusdam Claudiæ Epitaphium, Romæ inter cætera vetera monumenta repertum, in regione Transtiberina, in capite pontis Diui Barptolemæi, in quo quidem inter alia pleraque, quæ ad laudem ipsius Claudiæ dicuntur, illud adiectum est, quòd domum seruauerit, veluti cætera parui momenti & ponderis essent, nisi & hoc fuisset. Epitaphium ipsum antiquitatis ergò hîc adscripsimus:

De eadem re. Epitaphiũ antiquum memorabile.

Hospes, quod deico paululum est, adsta, & pellege.

Heic est sepulchrum haud pulchrum pulchraï fœminaï:

Nomen parentes nominarunt Claudiam.

Suum maritum corde dilexit suo.

Gnatos duos creauit: horum alterum

In terra linquit, alium sub terra locat.

Sermone lepido, tum autem incessu commodo.

Domum seruauit, lanam fecit, dixi, abei.

28 ¶ Sed & huc vergit illud Propertij lib. 2. Elegiarum, Elegia 6.

Felix Admeti coniunx, & lectus Vlyssis,

Et quæcunque viri fœmina limen amat.

Ibi enim limen pro domo accipitur, vt alibi apud eundem, ad Gallum:

Limen pro domo.

Ah mea contemptus quoties ad limina curres!

Et in eo loco, quem ex Claudiano nuper adduximus. Et alibi sæpe apud bonos autores: Liuius statim in princ. lib. 4. Belli Macedonici: Matronæ nulla nec autoritate, nec verecundia, nec imperio virorum contineri limine poterant. Ouid. libro 4. Fastorum:

Limen vt intrauit, luctus videt omnia plena.

Et Plinius iunior ad Quadratum lib. 9. Epistolarum: Rogo vt veniat, quia me recens adhuc luctus limine continet. Et Vlpia. noster in l. illicitas. §. illicita. D. de offi. præsid. ibi, limine vnico. vbi tamen Accursius non intelligens, quid illic limen esset, legit lumine pro lucerna vel oculo.

Iurisconsulti locus ab interprete perperã acceptus.

29 ¶ Cæterùm, vt à semita in viam redeamus, Cato ille Censorius omnium bonarum artium magister, in eo libro, quem de Re rustica & doctissime & elegantissime, si ad illud seculum respicjamus, conscripsit, inter cætera multa villicæ officia, quæ tanquam leges quasdam ei præscripsit, capite eius operis 143. Vicinis (ait) alijsque mulieribus quàm minimùm vtatur, néve ad eas domum eat, néve ad sese recipiat: ad cœ

De eadem re, Villicæ officia.

ad cœnā nē quò eat, neq; ambulatrix fiet. Tantùm abest, vt illis ius faciat viros alienos conueniendi, vt etiam consuetudinem aliarum fœminarū eis interdicat. Quod & ante illum Euripides fecerat in Andromache, de omnibus tamen mulieribus nedum de villicis loquens:

ἀλλ' οὔποτ' οὔποτ' (οὐ γὰρ εἰσάπαξ ἐρῶ)
χρὴ τούς γε νοῦν ἔχοντας οἷς ἔστιν γυνὴ,
πρὸς τὴν ἐν οἴκοις ἄλοχον ἐσφοιτᾶν ἐᾶν
γυναῖκας: αὗται γὰρ διδάσκαλοι κακῶν.
Sed nunquam, nunquam (neque enim semel dicam)
Oportet prudentes, quibus est vxor,
Ad vxorem in domibus accedere sinere
Mulieres: ipsæ enim præceptores sunt malorum.

30 ¶ Neque in eam rem deest nobis legum testimonium, videlicet l. 1. C. de offi. diuer. iudic. in illis verbis, quæ intra domum considerato sexu femet cōtineat. & in Auth. vt liceat matri & auiæ. §. quia verò plurimas. vbi inter paucas causas repudiandi vxorem hæc vna est, quando vxor nolente viro, extra domum manserit. Quod & cauetur in Nouellis, eo. tit. §. anteriores quidem constitutiones, versi. item si nolente marito, & in Auth. de nupt. §. mitiores, vbi etiam addit, si inuito marito in circensibus, & spectaculis, theatrisque adfuerit. Idque est, quod Plautus, quem suprà post principium alicubi citauimus, longo antè tempore dixerat: *De eadem re. Legum testimonia.*

Vxor viro si clam domo egressa est foras,
Viro fit causa, exigitur matrimonio.

Cui legi fortè initium dederunt, & originem, Sulpitius, Antistius, & Sempronius, quorum nuper meminimus.

31 ¶ Igitur non temerè scribit Specul. ti. qui filij sint legi. §. 1. versi. quid si viro absente, quòd vir potest cogere vxorem, vt se domi cōtineat, per tex. in l. 2. D. de lib. exhib. qui tamen mihi videtur nihil ad hoc facere. sed eius sententiam comprobat tex. suprà allegatus: & quòd l. 3. C. de condi. inser. vxorem focariam appellat, nulla alia ratione, vt opinor, quàm quòd ea priuatim focum viri seruare debeat. Et facit non minimùm l. 2. C. de his qui ve. æta. impe. vbi ait, fœminas cœtui publico sese demonstrare non debere. Quod & repetitur in c. indemnitatibus. §. porrò. versic. sed cùm eas, de elect. lib. 6. Ex quo est illud Senecæ in Agamemnone, *Focaria vxor dicta.*

Quo more cœtus publicos virgo petis?

Et est ferè simile, quod scribitur in c. mulieres, quod est 2. in prin. de iudi. lib. 6. Mulieres vagari non conuenit, nec virorum cœtibus immisceri. in cuius loci commentariis nouissimè editis à D. Ludouico Gomes, plurima ex his quæ in hoc capite scripseramus in priore nostra editione, illic transcripta sunt. Illud autem, quod adscriptum est in illo c. 2. sumptum est, vt etiam dixeramus, & repetit ibi Gomes ex l. maritus. C. de procur. cuius verba sunt: Nec fœminæ persequendæ litis obtentu conuenit, virorum cœtibus immisceri. Quod sumptum videtur ex l. maritus. C. de procu. cùm scribitur, ne fœminæ persequendæ litis obtentu, in contumeliam matronalis pudoris irreuerenter irruant, nec conuentibus virorum, vel iudiciis interesse cogantur. Vnde Tullius in Oratione pro M. Cælio, taxat Clodiam, quæ mēte nescio qua effrænata atque præcipiti in forum deferri, iudiciúmque voluisset. *Furtum ex hoc libro.*

32 ¶ Vt non abs re nostris legibus prohibitum sit fœminis postulare, ne contra pudicitiam sexui congruentem alienis causis se immisceant, vt scribitur in l. 1. §. sexum. D. de postul. vbi & illud subiungitur, originem huius introductam esse à Calphurnia improbissima fœmina: sed nisi me coniectura fallit, legendum est, C. Afrania, ex Valerio libro 8. cap. 3. Hæc enim (vt is ibi scribit) inusitatis fori latratibus assiduè tribunalia exercendo, ad muliebris calumniæ notissimum exemplum euasit: adeò vt pro crimine improbis fœminarum moribus, C. Afraniæ nomen obiiceretur. *Locus Iurisconsulti correctus.*

Nam,vt opinor,ex C.Afrania quispiam Calphurniam fecit.Hincq;(vt redeamus) est illud Iuuenalis Saty.6.

Sed cantet potiùs,quàm totam peruolet vrbem
Audax,& cœtus possit quàm ferre virorum.

Quam sententiam quoque exprimit Helena Euripidea in Oreste,cùm dicit:

Εἰς ὄχλον ἕρπειν παρθένοισιν οὐ καλόν.

In turbam progredi virgines,haud honestum.

Et facit etiam tex.in l.optimam.C.de contrah.& commit.stipul. vbi naturalis pudor non permittit mulieres sese omnibus passim manifestare.& text.notabilis in c. mulier.23.dist.in hæc verba:Mulier quamuis docta & sancta,viros in conuentu docere non præsumat.Quod quidem est ex Concilio Carthaginensi 4.c.110. In quibus potissimùm notandum illud verbum(sancta) ad id videlicet, vt ne sanctimonia quidem vllum huic sententiæ afferat præiudicium,quin obseruanda sit.

33 ¶Facit item c.mulieres.& c.de monialibus.& c.quamuis. extrà de sent. excom. vbi si mulieres inciderint in Canonē,si quis suadente,possunt ab Episcopo absolui:nec opus est vt adeant Summum Pontificem,sicuti viri:quoniam,vt dicunt Host. Ioã. And.Panor.& cæteri in d.c.mulieres.periculosum est mulieres peregrè proficisci,& se virorum cœtibus immiscere. Et ex hoc statutum est,ne mulieres vel ferendi testimonij,vel alterius rei causa cogantur personaliter, vt loquimur, in iudicium venire,d.c.mulieres.de iudic. Propterea etiam ad illas,cùm inrare debent, domum mitti oportet:vt voluit glo.in l.ad egregias.& ibi Doct.D.de iureiur. Quod tamen recens institutum videri potest,ex eo quod scribit Cornelius Tacitus,lib.2.Historiarum:Vrgulaniæ potentia adeò nimia ciuitati erat, vt testis in causa quadam, quæ apud Senatum tractabatur,venire dedignaretur:missus est Prætor, qui domi interrogaret:cùm Virgines Vestales in foro,& iudicio audiri,quoties testimonium dicerent,vetus mos fuerit.Cicero autem in 3.in Verrem Act.Cur sodalis(ait) vxorem, sodalis socrum domum denique totam sodalis mortui,contra te testimonium dicere cogis?Cur pudentissimas lectissimásque fœminas in tantum virorum conuentū insolitas inuitásque prodire cogis? Atqui in corpore legum à Theodosio Imperatore congestarum,nisi commentitius sit libri titulus,lex est in tit.de offic.iudic.om. qua cautum est,ne vidua pro vllius rei debito,ad aliam prouinciam ire cogatur.

Mulieribus nō opus est adire pontificē ad absolutionem.

Mulieres ferēdi testimonij causa non tenētur in iudiciū venire.

Vestales in iudicium veniebant ferēdi testimonij causa.

34 ¶Sed vt redeamus,à superioribus non longè abest,quod verè dicit Ang. in l.si qua illustris.C.ad S.C.Orph.quòd ea meretrix præsumitur, quæ alienas domos, nunc hãc,nunc aliã intrare cōsueuit. Cuius dictū confirmat,quod Solomon de impudica muliere ait Prou.5. Vagi sunt gressus eius. Et iterū ca.7. Garrula (inquit) & vaga, quietis impatiens,nec valens in domo consistere pedibus suis:nunc foris,nūc in plateis. Et quod Epigrãmaticus Poëta de Leuina scribit,quæ cùm antea castissima esset,domo tamē nō contēta,sed nūc Lucrinū,nūc Auernū profecta,nūc Baias,meretrix facta est:relictóq; viro adolescētē secuta est. Valerij carmē huiusmodi est,lib.1.

Meretrix esse præsumitur quæ huc & illuc vagatur.

Mulier casta vagando meretrix facta est.

Casta,nec antiquis cedens Leuina Sabinis,
Et quamuis tetrico tristior ipsa viro,
Dum modò Lucrino,modò se permittit Auerno,
Et dum Baianis sæpe fouetur aquis:
Incidit in flammas,iuuenémque secuta,relicto
Coniuge,Penelope venit,abit Helena.

35 ¶Ex hoc fit,vt plerunq; malè audiant,velut parū pudicæ,mulieres peregrinæ, quæ videlicet domum relinquentes & patriam, peregrè proficiscūtur:vsqueadeò vt meretrices,Peregrinæ à poëtis vocentur. Terentius in Andria: Pamphilum pro vxore habere hanc peregrinam? vbi & hoc annotat Donatus. Et alibi in eadem fabula, Adeón' est demens ex peregrina?in quo etiam loco interpretatur Donatus, ex meretrice,subdens: Mulieres enim peregrinę,inhonestę,& meretrices habebãtur, Et in Eunuch

Peregrinæ malè audiunt de pudicitia.

Eunucho Parmeno, cùm Thaïs dixisset matrē suam Samiā fuisse, & habitasse Rhodi, tacere se posse respondit, quoniam videlicet verisimile esset, posse meretricem nasci ex peregrina & ipsa meretrice. Dixerat enim prius Parmeno, tacituū se, quæ vera à Thaïde dicerētur. Vbi itē Aelius ipse cū locū in hūc sensum detorquet. Qui & ipse enatrans illud eiusdem Terentij in Phormione, An vt ne quid ciuis turpe in se admitteret, Idoneū (inquit) testimoniū est bonorum esse natalium, ciuē dixisse, Nam apud veteres peregrinę mulieres in meretricum numero habebantur: citátq; duo posteriora loca. Quibus concinēs Horat. li. 3. Carminū, Ode itē 3. *Peregrina pro meretricibus.*

- Ilion Ilion
Fatalis, incestúsque iudex,
Et mulier peregrina vertit In puluerem. -- Vbi & hoc Landinus annotauit.

36 ¶ Hinc & apud Euripidem Medea, in ea Tragœdia, cui ipsa nomen dedit, sese Corinthiis fœminis excusat, quòd abesset à patria, vt suspicionem impudicitiæ veluti à se amoliretur:

Κορίνθιαι γυναῖκες, ἐξῆλθον δόμων,
Μή μοί τι μέμψησθ', οἶδα γὰρ πολλοὺς βροτῶν
Σεμνοὺς γεγῶτας, τοὺς μὲν ὀμμάτων ἄπο,
Τοὺς δ' ἐν θυραίοις. οἱ δ' ἀφ' ἡσύχου ποδὸς
Δύσκλειαν ἐκτήσαντο καὶ ῥαθυμίαν. Id est, propè ad verbum:

Corinthiæ fœminæ, egressa sum domos,
Ne mihi quippiam criminis vertatis. noui enim multos mortalium
Honestos, sanctos illos quidem procul ab oculis,
Hos verò in externis. alijs verò ab otioso pede
Infamiam sibi contraxerunt, & ignauiam.

Quem locum imitatus fuisse videtur Ennius in eiusdem tituli Tragœdia: ex quo putat Politianus Tullium in Epistola ad Trebatium libr. 7. Epistolarum Familiarium hoc deprompsisse: Hoc tibi tam ignoscemus nos amici, quàm ignouerunt Medeæ, quæ Corinthum arcem altam habebant matronæ, opulentæ, optimates, quibus illa manibus gypsatissimis, persuasit, ne sibi vitio illæ verterēt, quòd abesset à patria.

Nam multi suam rem bene gessere, & publicam, patria procul.
Multi qui domi ætatem agerent, propterea sunt improbati.

Hæc Cicero. Iuuenalis autem Satyra 6. eas fœminas vituperat quæ nouerunt,

-- Quid toto fiat in orbe,
Quid Seres, quid Thraces agant, &c.

37 ¶ Mulieres igitur moneo, ne alienas domos circumeant, ne foris temere euagentur, néve peregre proficiscantur: sed domi maneant, domestica negotia administrent: & in his domum, eiúsque supellectilem curent, ac hortum eiusdem non indiligenter colant: cuius non est modicus ad rem familiarem prouentus. Nam & hanc curam matribusfamilias demandauit antiquitas, vt locupletissimus testis est Plinius lib. 19. Natu. Histo. c. 4. vbi de hortis loquens sic ait: Hinc primùm agricolæ æstimabantur prisci, & sic statim faciebant iudicium, nequam esse matremfamilias (etenim hæc cura fœminæ dicebatur, aut, vt ego lego, dicabatur) vbi indiligens esset hortus.

38 ¶ Sed & præterea mulieres domi colum, lanam, linū, telā, fusum. vt Hector Homer. & Grego. Nazan. quibus locis suprà citauimus, præcipiūt, exerceant: quæ matronis pudicis conueniunt, eásq;, si quid aliud, quàm maxime decent. Solomon in Prou. c. 31. eodémq; vlt. de muliere forti, & pudica loquens, Quæsiuit, inquit, lanā & linū, & operata est cōsilio manuū suarū. Et haud multò pòst, Manū suam misit ad fortia, & digiti eius apprehēderūt fusum. Et iterum: Stragulatā vestē fecit sibi. Laudatur Anna vxor Thobiæ, quòd ibat quotidie ad opus textoriū, Thob. 2. c. Hieronymus instituens virginem Demetriadem, Habeto, ait, lanam semper in manibus, vel stami- *Mulieres lanam, linum, telam, fusum, domi exercēt.*

nis pollice fila deducito, vel ad torquenda subtegmina in alueolis fusi verrantur. Et alibi ad Lætam de institutione filiæ: Discat & Lanam facere, tenere colum, ponere in gremio calathum, rotare fusum: stamina pollice ducere. Ex veteri Romanorum more Talasij nomen in nuptiis crebrò iactabatur: vt videlicet hac nuptiali voce prouocarentur nouæ nuptæ, exhortarentúrque ad opus & lanificium, quod Græci ταλασίαν dicunt, vt Varro, & Iuba, & Plutarchus tum in Romulo, tum in Quæstionibus, c. 29. & Festus Pompeius tradiderunt. Sed & sponsæ (quod scribit Varro ipse, & Plutarchus postremò à me citato loco, & Plinius lib. 8. c. 48.) colum secum inferebant, & fusum, virorúmque ianuam lana coronabant, ac cingebant: hac quoque ceremonia nuptiali indicantes, lanificium à nuptiis in domo maritali exercendum esse. Item apud eosdem Romanos in pelle lanata noua nupta considere solebat, quod restaretur lanificij officium se præstaturam viro, vt refert ipse Pompeius. Quin ipsi Romani apud Caiæ Cæciliæ statuam æream, in templo M. Anci sitam, colum, lanam, & fusum confixerunt pudicitiæ & industriæ eius certa monumenta. Autores M. Varro, & Plinius vbi suprà, & Plutarchus in Problemat. d. c. 29. Ea est autem, vt scribit idem Pompeius, quæ antè quàm Romam venisset, Tanaquil vocabatur, vxor Tarquinij Prisci Romanorum regis, quæ tantæ probitatis fuit: vt id Caiæ nomen boni ominis causa frequentarent nubentes, quam summam asseuerant fuisse lanificam. Cuius etiam rei meminit Caius Titus Probus in Epitome 10. lib. Valerij Maximi, si non titulus eius libri fallax sit: vbi & illud prætereà dicit, ideo institutum fuisse, vt noua nupta ante ianuam mariti interrogata quænam vocaretur, Caiam esse se diceret.

Talasij nomen in nuptijs iactatum. *Sponsa virorũ ianuã lana coronabant.* *Noua nupta in pelle lanata considebat.* *Caia Cecilia statua.* *Tanaquil.*

39 ¶ Non multo pòst tempore Lucretiam nocte sera lanæ deditam, inter lucubrantes ancillas, in medio ædium sedentem Collatinus maritus, iuuenésque Tarquinij inueniunt: quod pro signo probitatis accipi voluit Liuius paulò ante finem lib. 1. ab vrbe condita: & Plinius, aut quisquis is est, in lib. de Viris illust. quo loco de Tarquinio Collatino loquitur. Sed & eandem historiam recensens Naso libro Fastorum secundo, ait:

Lucretia inuẽta nocte sera lana dedita.

Inde cito passu petitur Lucretia: cuius
Ante torum calathi lanáque mollis erat.
Lumen ad exiguum famulæ data pensa trahebant, &c.

Huius etiam Tanaquilis, de qua nuper locuti sumus & Lucretiæ & aliarum exemplo, monet vxorem Pontanus, lib. 1. de Amore coniugali, vt filias in ea re instruat:

Tum colere antiquas artes, maternáque iussa,
Atque agili discant carpere pensa manu.
In digitis acus, ante pedes intexta quasilli
Vimináque, & fuso stamina torta leui.
Hoc Tanaquil opus, hos mores Lucretia monstrat,
Phylacidæ hos coniunx, Telemachíque parens.

Nam & aliàs laudantur priscæ illæ Romanæ, quòd lanificio exercerentur. Iuuenalis Satyra 6.

Præstabat castas humilis fortuna Latinas
Quondam, nec vitijs contingi parua sinebant.
Tecta labor, somníque breues, & vellere Thusco
Vexatæ duræque manus.

Et ante illum Ouidius in Libello de Medicamine faciei:

Cum matrona premens altum rubicunda sedile,
Assiduum duro pollice nebat opus.

40 ¶ Theano Pythagorica Brotini Crotoniatæ (vt Plotino placuit) aut ipsius Pythagoræ (vt Theocritus maluit) vxor, interrogata quam potissimè vxorem commendaret, respondit illud Homericum lib. 1. Iliad. Id est,

ἱστὸν ἐποιχομένην, καὶ ἐμὸν λέχος ἀντιόωσαν.

Theano quam potissimũm vxorem commendauit.

Telam

Telam texentem, & meum (id est, viri: nam Agamemnon est qui loquitur) lectum instruentē. Id quod scribit Athenæus Naucratita, & Stobæus Ser 72. Apud eũdem Homerum, lib. 4. tum Odysseæ, tum Iliados, Helena lanificium exercet. Et lib. 5. eiusdem Odysseæ Mercurius Calypso nympham Atlantis filiam texentem reperit:

Helena lanificium exercet.

Calypso nympha texens reperta.

ἱστὸν ἐποιχομένη χρυσείῃ κερκίδ' ὕφαινεν.

Et lib. 6. Areten Alcinoi regis vxorem, in foco sedentem cum ancillis & pensa purpurea torquentem inuenit Nausicaa ipsius filia:

Arete vxor Alcinoi regis.

Ἡ μὲν ἐπ' ἐσχάρῃ ἧστο σὺν ἀμφιπόλοισι γυναιξίν.
ἠλάκατα στρωφῶσ' ἁλιπόρφυρα.

Eadem Arete lib. seq. videt Vlyssem indutum pallium atque tunicam, quæ ipsa cum ancillis suis confecerat, quibus Vlysses donatus fuerat à Nausicaa filia.

Ἔγνω γὰρ φᾶρός τε χιτῶνά τε εἵματ' ἰδοῦσα,
Καλά, τά ῥ' αὐτὴ τεῦξε σὺν ἀμφιπόλοισι γυναιξίν.

Et lib. eiusdem operis 10. Vlysses Circen comperit ἱστὸν ἐποιχομένην μέγαν. Ex quo est & illud Virgilij de eadem, lib. 7. Aeneidos, statim in initio:

Circe texens inuenta.

Arguto tenues percurrens pectine telas.

Et apud eundem Homerum, lib. 15. ipsius Odysseæ, Helena, de qua nuper ex eodē locuti sumus, vestes in arcis habebat quas, κάμεν αὐτή. id est, cōfecerat, & fabricarat ipsa. Et paulò pòst, eadem peplum obtulit Telemacho, μνῆμ' Ἑλένης χειρῶν. id est, memoriam Helenes manuum. Et in eodem libr. idem scribit Penelopen non frequenter procis in domo apparêre, sed in ædium ὑπερώϊῳ, id est, conclaui telam texere. Sed & eadem lib. 17. eius operis inducitur λεπτ' ἠλάκατα στρωφῶσα. id est tenues lanas vertens: & lib. 18. telam magnam interdiu texeris, quam noctu retexebat, vt procos falleret. Ex quo illud Ouidij in Epistola ipsius Penelopes ad Vlyssem:

Helena iterū.

Penelope.

Nec mihi quærenti spatiosam fallere noctem,
Lassaret viduas pendula tela manus. Et deinde:
Forsitan & narras, quàm sit tibi rustica coniunx,
Quæ tantùm lanas non sinit esse rudes.

Hîncque illud Iuuenalis Saty. 2.

--Vos tenui prægnantem stamine fusum
Penelope meliùs, meliùs torquetis Arachne.

Súntque qui Penelopen à lanificio nomen traxisse putent. Nam πηνίον fusus est, quo subtegmen inuoluitur. Sed vt ad Homerum redeamus, idem lib. 5. rursúmque 8. Iliados, scribit Mineruam super pauimentum Iouis deposuisse peplum, quo velata erat, quódque suis ipsa manibus fecerat:

Penelope à lanificio dicta.

Minerua.

Πέπλον μὲν κατέχευεν ἑανὸν πατρὸς ἐπ' οὔδει,
Ποικίλον, ὅν ῥ' αὐτὴ ποιήσατο, καὶ κάμε χερσίν.

Et lib. 14. scribit eandem Mineruam Iunoni vestem elaborasse. Et libro 6. facit Hectorem Andromachæ vxori hæc dicentem:

Andromache.

Καί κεν ἐν Ἄργει ἐοῦσα πρὸς ἄλλης ἱστὸν ὑφαίνοις
Et in Argo existens ante alias telam texes.

Eadem quoque Andromache libro 22. eiusdem Iliados, telam orditur, dum lamenta eiulatúsque è turri ob mortem mariti audit:

Ἀλλ' ἥγ' ἱστὸν ὕφαινε μυχῷ δόμου ὑψηλοῖο.

41 ¶ Quin eadem apud Virgilium, qui per omnia Homeri vestigia incedit, libro tertio Aeneidos donat Ascanio Phrygiam chlamydem,

Iterū de Andromache.

Rursum de mulierum lanificio.

--Manuum monumenta suarum.

Sed & apud eundem Virgilium, libr. 8. eiusdem operis, proba castáque fœmina,

Cui tolerare colo vitam, tenuique Minerua
Impositum cinerem, & sopitos suscitat ignes,
Noctem addens operi, famulásque ad lumina longo
Exercet penso, castum vt seruare cubile
Coniugis, & possit paruos educere natos.

Quæ & ipsa imitatio est Homeri, cuius paulò ante calcẽ, lib. 12. Iliados versus sunt, ἀλλ' οὐδ' ὡς ἐδύναντο φόβον, & quæ seq. Idem Virgil. li. 9. inducit Euryali matrem hæc loquentem:

Veste tegens, tibi quàm noctes festina, diésque
Vrgebam, & tela curas solabar inanes.

Et lib. 10. de matre Lausi,

Transilit & parmam mucro, leuia arma minacis
Et tunicam, molli mater quam neuerat auro.

Et lib. 1. Georgicôn:

Interea longum cantu solata laborem,
Arguto coniunx percurrit pectine telas.

Quem postremum & ipse repetit lib. 7. Aeneidos, vt suprà diximus. Et rursum eo lib. 1. Georgic.

Nec nocturna quidem carpentes pensa puellæ
Nesciuere Hiemem.— Et lib. 5. Aeneidos,
Olli serua datur, operum haud ignara Mineruæ,
Cressa genus Pholoë.

Quibus ostendit quanti faciat lanificium in muliere. Et Seneca in Hercule Oetęo, de Deïanira vxore Herculis:

Cape hos amictus, nostra quos neuit manus.

42 *Amestris vxor Xerxis lanificio dedita.*

¶ Herodotus autem in Calliope, tradit Xerxem regem regum, ab Amestri vxore donatũ amiculo, quod ipsa texuerat. Curtius quoque lib. 5. memoriæ prodidit, Alexandrum vestes Macedonicas ad se ex Macedonia missas, cum his qui eas confecerant, tradi Sisigambi matri Darij iussisse, eámque admoneri præcepisse, vt si cordi quoque vestes essent, eis neptes assuefacerent. Ad quam vocẽ cùm lachrymæ obortæ prodidissent animum aspernantis id munus (quippe cùm non aliam contumeliã magis Persarum fœminæ accipiant, quàm admouere lanæ manus) Alexander ea re cognita, ad eam peruenit, & Mater, inquit, hanc vestem, qua indutus sum, sororum non solùm donum, sed etiam opus vides: nostri decepere me mores. Caue obsecro, ne in contumeliam accipias ignorantiam meam. Apud Terentium in Andria, Simonis senis ad Sosiam libertum hæc verba sunt:

Primùm hæc pudicè vitam, parcè ac duriter
Agebat, lana ac tela victum quæritans.

Rursúmque in Heautontimorumeno:

Quo studio vitam suam te absente exegerit,
Vbi de improuiso est interuentum mulieri,
(Nam ea res dedit tum existimandi copiam
Quotidianæ vitæ consuetudinem,
Quæ cuiusque ingenium vt sit, declarat maximè.)
Texentem telam studiosè ipsam offendimus.

Ero Ouidiana ad Leandrum hanc artem peculiari epitheto fœmineam vocat, illíque se operam dare, veluti propriæ, testatur:

Tortáque versato ducentes stamina fuso,
Fœminea tardas fallimus arte moras.

Græcus est versiculus, ἱστοὶ γυναικῶν ἔργα κ' οὐκ ἐκκλησίαι. Id est, ad verbum,

Tela fœminarum officia.

Telæ fœminarum officia, & non conciones, siue mauis, cœtus aut concilia.

43 *Principes fœminæ lanificij exercitio laudantur.*

¶ Ex quibus facilè perspici potest apud alios quoque, nedum apud Romanos, lanificium matronis, & ipsis principibus, & illustriori loco natis, decorum fuisse, & honestum. Vnde etiam Valerius Flaccus, lib. Argonauticôn 1. de Leda matre Castoris & Pollucis loquens:

Leda mater Castoris &

Illis Tænario pariter tremit ignea fuco
Purpura: quod gemina mater spectabile tela

Duxit

Duxit opus: bis Taygeton, syluásque comantes Pollucis.
Struxerat: Eurotam molli bis fuderat auro.

Virgilius quoq; de Didone, quæ Aeneæ vestem donauerat, libro Aeneidos quarto, Dido.
--Tyrióque ardebat murice læna
Demißa ex humeris, diues quæ munera Dido
Fecerat, & tenui lanas discreuerat auro. Et rursum lib. 11.
Tum geminas vestes, ostróque auróque rigentes,
Extulit Aeneas, quas illi læta laborum
Ipsa suis manibus quondam Sidonia Dido
Fecerat, & tenui telas discreuerat auro.

Sed & apud Ouidium lib. 11. Metamorphos. Sol reperit Leucothoën filiam Orchani Persarum regis inter duodecim famulas, Leucothoë.
Leuia versato ducentem stamina fuso.

Et Seneca Tragœdiographus in Hippolyto, inducit Phædriam Thesei Atheniensium regis vxorem, hæc de se dicentem:
--Palladis telæ vacant
Et inter ipsas pensa labuntur manus.

Et Claudianus in eo Epigrammate, quod de equo Honorij imperatoris edidit, loquens de Serena regina, vxore Stiliconis: Serena regina
Et medium te zona liget variata colorum
Floribus, & castæ manibus sudata Serenæ.

44 ¶ Tranquillus memorat, Augustum Cæsarem ita filiam & neptes instituisse, vt lanificio se assuefacerent. Idémque fecisse Carolum illum Magnum, scribit Eginhartus illius Cancellarius, in vita ipsius. Alibi item testatur ipse Plutarchus, Augustũ ipsum non temerè alia veste, quàm domestica, vsum esse, ab vxore & sorore & filia & neptibus confecta. Plutarchus testimonio Bibuli, asseuerat Brutum ad bellum exiturum, Porciam vxorem interpellantem, ad colum & telam remisisse, vsum versibus, quos Homerus Hectori Andromachen alloquenti assignat: quos ipsi suprà adscripsimus. Claudianus Alexandrinus in eo opere, quod de Raptu Proserpinæ scriptum reliquit, ita de Proserpina scribit, libro 1. Vxor, filia, neptes Augusti, Caroli magni filia. Proserpina.
Ipsa domum mulcens tenero Proserpina cantu,
Irrita texebat reditura munera matri.

Et alibi in Epigram. de Thetide matre Achillis:
Ipsa manu chlamydes ostro texebat, & auro. Thetis.

Silius Italicus, lib. 7. post principium, inducit matronas Romanas in hæc verba Iunonem precantes:
Huc ades, ô regina Deûm, gens casta precamur:
En ferimus digno quæcunque est nomine turba
Ausonidum, pulchrúmque & acu subtegmine fuluo,
Quod nostræ neuére manus, venerabile donum.

Accursius in l. si paterno. in verbo, magistris. C. de nego. gest. scribit proprium esse mulierum suere, vel texere. Alibi quoque in l. cùm quæritur. §. lana. in verbo, in lana, D. de lega. 3. dicit mulieres lanam & linum appetere, natura ad id eas prouocante, quod maximè deceat. Sed vereor, ne hæc nauseosa & molesta sint legentibus. Ideóque remis in portum, quod ad hanc rem attinet, festinanter accurro; hancque legem cæteris adiicio: Mulierum proprium suere & texere.

VIRI FORENSIA ET EXTRANEA CVRANTO. Decima Lex connubialis.
VXORES DOMESTICA ADMINISTRANTO, DOMI'QVE SE OB ID CONTINENTO.
ET HORTOS, ATQVE LANIFICIVM NON INPIGRE EXCOLVNTO.
NEC PEREGRE PASSIM, AC TEMERE PROFICISCVNTOR.

IN VNDECIMAM LEGEM CONNVBIALEM, GLOSSAE PRIMAE PARS VNDECIMA.

1 *Ab vxoribus sumendum cõsilium. Ninus vxoris consilio vsus. Et Numa. Et Cyrus. Et Augustus. Et Iustinianus quoque.*

ENIMVERO in his etiam,quæ ad curam virorum spectant, sumendum esse & ab vxoribus cõsilium, Ninus ille, Assyriorũ Rex primus,(de cuius laudibus multa scribit Herodotus lib.1.& Diodorus lib.3.) Numa Pompilius,secundus ille Romanorum Rex, Cyrus Darij Persarũ Regis & Parasatidis filius, Augustus & Iustinianus Imperatores suo nos exemplo docuerunt. De illo enim tradit Diodorus d lib.3.nihil eum sine Semiramidis vxoris consilio agere solitum. De Numa est illud Ouidij lib.3.Fastorum,

Illa Numæ coniux,consiliúmque fuit.

Cyrus autem Aspasiam vxorem de rebus incumbentibus in consilium adhibuit,& quoties eius sententiam secutus est, nunquàm pœnituit: vt tradit Aelianus de Varia historia lib.12.Augustus autem,vt à Seneca traditum est, in primo libro, quem ad Neronẽ de Clementia scripsit,capite nono,vt à nonnullis diuiditur, Liuiæ vxoris consilio vsus est,vel in magnis rebus:atque eius opera innatam quandam seueritatem exutus,clementiam induit.Id quod etiam à Dione Nicæo in ipso Augusto graphicè descriptum est: vbi etiam inserta est eiusdem Liuiæ in eam rem Oratio elegantissima.

2 ¶Iustinianus quoque in arduis etiam negotiis, & ad summam rerum pertinentibus,vxorem consilij participem faciebat, vt ille ipse ingenuè professus est, in Authen.vt iudi.sine quoquo suffra.in princ.versicu.neque sufficiemus. Quem locum enarrans Accursius in verbo,reuerendissimam, annotat sumendum esse ab vxore consilium:& illum tex.ad hoc etiam ponderauit Hostien.in Summa tit. de matrimo.§.1.col.2.versi.sed & in eo habet.Oldra.consi.95.ex forma istius,col. penult.& ipsius discipulus Ioan.And.in c.qui prior.col.penul.de regul.iuris.lib.6.in Merc.Albericus in l.aduersus.C.de Crimi.expil.hæred.Fulgo.& Iason in l.1.D.de legib.& Franc.Curt.senior in repe.l.si quis maior.col.3.num.10.C.de transac.& Paris Pute. in tract.Syndic.in rub.de offic.Syndic.§.dicitur autem.nume.5. vbi dicit eum text. sing.ad limitationem eorum quæ dicit Bart.in l.1.D.de legi. Sed est & alius textus in l.bene à Zenone.sub finem,C.de quad.præscrip.vbi Iustinianus ipse loquens de sua ipsius vxore,qui enim (ait) suis consiliis suísque laboribus pro toto orbe terrarum die noctúque laborant,quare non habeant dignam sua prærogatiua fortunã? Quem tex.ad hoc annotat Barb.in rubr.de consuetu.col.5.versi.tu limita hoc. & in clem.1.char.6.in paruis,de elect.

3 *Nemo tã malus, quin aliquid boni faciat.*

¶Cui & ego sententiæ ea potissimùm ratione assentior, quòd etsi, vt suprà diximus,inualidum sit plerunque mulieris consilium,fragiléque & infirmum,sintq; mulieres ipsæ fragiles,imbecilles, infirmæ,& fermè rationis (vt est multorum sententia) & ingenij expertes:tamen quemadmodum nemo est adeò malus atque improbus,quin interdum boni quippiam faciat:vt est textus expressus in c.quid ergo turbamur.de pœnitentia, distinct.tertia.& testis est Martialis, libro septimo Epigram. ad Seuerum:

Quo possit fieri modo, Seuere,
Vt vir pessimus omnium Charinus,
Vnam rem bene fecerit, requiris.
Dicam,sed citò. Quid Nerone peius?
Quid thermis melius Neronianis?

Et vt

Et vt ait Plinius in Panegyrico ad Traianum, laudabilia multa etiam mali faciũt. Sic etiam nemo tam infirmi consilij, tam obtusi abiectique & hebetati ingenij, tam infimæ sortis & notæ, quin interdum dicat quippiam ad rem vehementer accommodatum, & neutiquam aspernandum, etiam summis viris. Nemo, inquam (vt vtar verbis Gellij, libr. 2. cap. 6. & Macrobij libr. Saturnalium 6. capite septimo) quisquam tam efferis, aut vt alij legunt, effœtis moribus, quin faciat, aut dicat nonnunquam aliquid, quod laudari queat. In quam sententiam citant Græcum versiculum, quem dicunt vice prouerbij fuisse olim celebratum:

Nemo tam stultus, quin aliquid laudandum dicat.

Prouerbium.

πολλάκι καὶ κηπωρὸς ἀνὴρ μάλα καίριον εἶπεν. Id est,

Sæpe etiam est holitor valde opportuna locutus.

Quem & è nostris citat Rochus Curtius in c. vlti. col. 18. versic. sextò nota, extrà de consuet. In quo tamen Erasmus Roterodamus subesse mendum censuit, atque pro dictione, κηπωρὸς, id est, holitor, aliam scilicet μωρὸς, id est, stultus, reponendam. Se enim alicubi ita legisse versum hunc ex Aeschyli Tragœdia, cui titulus Phryges, citatum:

πολλάκι τοι καὶ μωρὸς ἀνὴρ μάλα καίριον εἶπεν. Id est,

Sæpe etiam stultus fuit opportuna locutus.

Sed vtcunque rei veritas se habeat, vtrunque huic nostro proposito mirè congruit. Neque longè hinc dissidet illud Cæcilianum apud Ciceronem, libro tertio Tusculanarum quæstionum, Sæpe est etiam sub pallio sordido sapientia. Estque finitimum illud Plautinum in ea fabula, quæ inscribitur, Captiui:

Vt summa sæpe ingenia in occulto latent.

Illud quoque Senecæ, Epistola ad Lucilium 67. Potest ingenium fortissimum ac beatissimum sub qualibet cute latere. Idque probat exemplo cuiusdam Clarani.

4 ¶ Sed propiùs accedit tex. elegans in l. 1. §. sed neque. C. de vete. iure enucl. ibi, cùm possit vnius forsitan & deterioris sententia, & multos & maiores in aliqua parte superare. quem text. dicit aureum Fran. Cur. Senior consi. quinquagesimoseptimo, super eo quod ab ordine, columna quarta. Et ante eum dixerat illum text. aureis literis scribendum Barb consi. 1. col. decima nona, libr. 3. & facit sing. Panor. in c. 1. col. vltim. extrà de constit. & ipse Barb. in l. si dari stipuler. col. 11. D. de verbo. oblig. & consil. 15. Deum inuocent, col. 7. libr. 3. & consil. 40. à Ioue principium, col. 5. eo. libr. 5. & consi. 63. illud referam in medium, col. 5. libr. item 3. & in repet. rubricæ. C. qui admit. ad bon. poss. col. 8. & in clem. ne Romani. col. 2. de elect. & alibi dicit esse valde notabilem, Panor. in c. capellanus. col. 2. extrà de feriis. & ponderat idem Panor. consil. 1. in fin. libr. 1. vbi etiam dicit not. & iterum consi. 85. in præsenti quæstione, statim in princ. libr. 1. & alibi sæpe, & Rom. in repet. l. si verò. §. de viro. in 53. fal. D. solut. matr. & Barb. consi. 9. præclarè scribitur, col. vltim. libr. 2. & consil. 34. præclare optimus Psalmista, col. 13. eo. libr. 2. Et ex Theologis scholasticis, Conradus in tract. de contractibus, q. 4. in prima conclusione. Quam sententiam apertè comprobat illud Dei Optimi Maximi, Matthæi vndecimo, & iterum Lucæ 10. Abscondisti hæc à sapientibus & prudentibus, & reuelasti paruulis. Sed vt hæc quoque Medicorum autoritate confirmemus, Petrus Aponensis in additione ad librum Mesue, c. de indigestione stomachi, vidisse se testatur graues magnásque ægritudines, quibus sanandis multi periti frustra elaborauerant, tandem nullo negotio curatas fuisse ab imperitis quibusdam, atque etiam à mulieribus, idque Deo tribuit, à quo mouet Medicos non recedere, sine cuius influentia deficit omnis ars, omnisque motus naturæ.

Minimi interdum sententiam optimã dicunt.

5 ¶ Non temerè igitur dicit glos. in c. ad nostram, extrà de consuet. non esse inconueniens ab insipientibus consilium petere, quia interdum reuelatur minori, quod maior nescit. l. potiores. C. de offic. rect. prouin. & c. esto subiectus, ante fin. 95. di. & c. si habes. 24. q. 3. Quam glo. ad hoc notant ibi omnes scribentes, referúntq; ferme omnes post Ioan. Andr. historiam huic sententiæ optimè conuenientem, de fatuo

Insipientium quoque consiliũ petẽdum.

quod

Fatui Parisiẽsis prudens iudicium. quodam Parisiensi, qui miro modo composuit controuersiam egeni cuiusdam, & tabernarij. Nam cùm tabernarius pecuniam peteret ab egeno, quoniam panem veluti suauiùs comederat ad culinæ suæ fumum & nidorem, iudicauit fatuus tabernario soluendum ex sono denarij. Quam quidem quæstionem non potuisset Cato, aut Gratianus, vt dicunt Ioan.And.& Panor.iustiùs decidere. Hanc quoque historiam post illos recenset Barba.in l.1.colum.7.versicul.pone quòd furiosus. D. de verbo.obliga.& consi.58.clementissimi, col.2.lib.1.& consil.59.illud in medium afferam, colum.4.lib.2.& Iason consi.178.in causa matrimoniali, col. 2.versi. confirmatur per illud, lib.2.& Rochus Cur.in c.vlti.loco suprà citato, extrà de consue. Subiungit autem Panorm.in d.c.ad nostram.audiuisse se à suo ipsius præceptore(is Cardi.Flor.fuit)cùm illum locum legeret, Bartolum sæpiùs in quibus causis ab eo petebatur consilium, cum mercatoribus conferre solitum. Et per no.in dicto c.esto subiectus.monet Specu.in titu.de aduoc.§.nunc tractemus.versicu.facto autem intellecto, ante fi.vt etiam minus peritos consulamus, cum quibus conferre aliquando profuit. Nam & Q. Scæuola ille Augur, homo iuris peritissimus, cùm de iure prædiatorio consuleretur, suos consultores nonnunquam ad Furium & Casellium prædiatores reiiciebat, vt tradit Tullius in oratione pro Cornelio Balbo, vbi & ipse subdit, se de aqua sua Tusculana, M. Tugionem potiùs, quàm C. Aquilium, consulere solitum.

Barto.sepe cũ mercatoribus consilia sua cõmunicauit.

Scæuola de re prædiatoria cõsultus, ad prædiatores reijciebat.

6 ¶Cuius item sententiæ extat exemplum memorabile apud Aulum Gellium, libro 18.cap.3. ex Aeschine, in oratione, qua Timarchum accusauit: vbi cùm populus Lacedæmonius de summa Reipub.quidnam esset vtile & honestum, deliberaret: & vir quispiam improbatissimus, & turpitudine pristinæ vitæ diffamatissimus, consilium dedisset probatissimum: turpi autore mutato, consilium tamen secutus est. Quam rem etiam retulit Plutarchus, tùm in Apophthegmatis Laconicis, tùm quoq; in libro de Ciuili institutione, vbi hunc diffamatissimum Demosthenem dicit fuisse vocatum.

Improbatissimi viri probatissima sententia.

7 ¶Quin & Tuditanus ciuis Romanus, notæ vir insaniæ, vtpote qui populo nummos de rostris sparserit, vt tradit Tullius Philip.3. togámque velut tragicam vestem in foro trahens, cùm maximo omnium risu conspectus fuerit, multáque alia furoris testimonia dederit: fecit tamen testamentum legibus tam consentaneum, vt à Centumuiris comprobatum sit. Tametsi T.Longus ei sanguine proximus illud subuertere conatus est: quoniam ex Romanorum legibus furioso & insano testari non liceret. Magis enim(vt scribit Valerius) Centumuiri, quod scriptum esset in tabulis, quàm quis eas scripsisset, considerandum existimauerunt. Quod & post Valerium narrant è nostris Ioan.Andr.in c.vlti.in fi.de success.ab intesta.& Bald.in cap.1.colum.2.in verbo, sed iusta, titu.per quos fiat inuestit.Roma.Alexand. Corne.& Iason.in l.furiosum.C.qui testamen.facere poss.Barba.in dicta l.1.colum.7. D.de verbo.obligatio.& in l.is cui bonis.colum.2.eodem titu.& consi.58.colum.2. libro primo. Corneus consilio sexagesimonono, visis nonnullis actis, columna antepenultima, versicu.& quod ex qualitate, libro primo, & iterum consilio 73. visis & diligenter inspectis, colum.1.versicu.insuper dicit, eodem libro 1.& consi.216. in causa vertenti, colum.vlti.libro 3.Angelus Aretin.in §.præterea testium. Institu. quibus non est permiss.facere testa.& Soci.consi.98.aliàs consulu.col.4.libro 3.& Philip.Dec.in l.in negotijs.in prin.D.de reg.iur.& Iason consi.178.col.2.versi. tertiò, quòd magis.lib.2.

Tuditanus nota insania fecit testamentũ legibus consentaneum.

8 ¶Et vt specialiter de fœminis quoque loquar, quæ huic nostræ dissertationi causam præbuerunt, non desunt etiam fœminarum exempla, quarum consiliis & monitionibus vsi mariti, meliùs res suas administrarunt, melioresque effecti sunt, atque prudentiores. Imprimis Abraham ille, pater multarum gentium, quo cum tanta fuit Deo familiaritas, cùm durè excepisset consilium Saræ vxoris, monen

Abrahã iussus sequi vxoris sẽtẽtiam.

monẽtis,vt Agar ancillam & filium eius eiiceret,statim audiuit à Domino,Omnia quæ tibi dixit Sara,audi vocem eius.Gene.21.cap.

9 ¶Sesostris Aegyptiorum rex,qui cæteros omnes gloria & rerum magnitudine excessit,vxoris consilio vsus,se vxorémq; suã & liberos maxima ex parte grauissimo inopinatissimóq; periculo exemit.Nam cùm illũ frater, à quo nihil tale metuebat, inuitatum excepisset,domúmq; sicca exteriùs materia circunstipasset:re intellecta, extemplò cum vxore deliberauit(nam & vxorem secum duxerat) eáq; suadente, vt duos ex sex liberis,super ardentem pyram extendens pontem faceret,super quẽ ipsi transeuntes euaderent:ita fecit, & duobus modò filiis ita incensis, cæteri cum patre matréque fuêre seruati.Testis Herodotus in Euterpe,& meminit etiam historiæ Diodorus lib.2. nihil tamen de vxoris consilio locutus.

Sesostris vxoris consilio vsus.

10 ¶Plutarchus in eo libello,cui titulum fecit γυναικῶν ἀρεταί, id est,mulierum virtutes,narrat historiam luculentam de vxore Pythei,vt ipse appellat, siue Pythij, vt Plin.lib.33.ca.10.vocat,qui Xerxis temporibus claruit.Ea viro omnium id temporis ditissimo,auro semper inhianti,& auri fodinas iugiter exercẽti,cùm ex peregrinatione domum esset reuersus,& cœnam parari postulasset,auream mensam apponi iussit,in qua omnia erant ex auro fabrefacta obsonia:ac primo quidem aspectu gauisus est Pytheus,mira arte singula elaborata cõspiciens.Inde aspectu iam abundè satiatus,præcepit cibum afferri. Verùm mulier cuncta quæ postulasset, ex auro concinnata afferri iussit.Cúmque ille iracundia percitus(fames nanque & bilis nasum conciunt) esurire se vociferaretur, neque se aurum id temporis exposcere:sapienter,inquit vxor,Tu nullius rei,præter hanc vnam,habẽdæ,facultatem præbes. Omnis enim virorum cura,omnísque ars,tuo iussu in auro fodiendo occupata est: vt nemo iam agros colat,nemo fruges ferat,nemo arbores plantet.Qua vxoria castigatione permotus Pytheus negotium haudquaquam penitus omittẽs, quintam duntaxat ciuium partem in opere continuit:reliquos tum agriculturæ,tùm cæteris artibus operam dare præcepit.

Pythei historia luculenta. Pythei vxoris prudentia admirabilis.

11 ¶Aurelius Victor,quo loco Iuliani Imperatoris vitam describit,Fœminarum (inquit)præcepta sæpe maritos iuuant.Nanq;(vt cæteras omittam) Põpeia Plotina, incredibile dictu,quantùm auxerit gloriam Traiani:cuius procuratores,cùm prouincias calumniis agitarent,adeò vt vnus ex his diceretur,locupletissimum quenq; ita conuenire,Quæ habes?vnde habes?tertium, pone quod habes. Illa coniugem corripuit,atque increpans,quòd laudis suæ esset incuriosus,talẽ reddidit, vt postea exactiones improbas detestans,fiscum lienem vocaret,quòd eo crescente artus reliqui tabescunt.Ex quo & illud Eutropij de eodem libro octauo Gestorum Rom. Nihil iniustum ad augendum fiscum agens.Ex eo autem,quod dictum est, Vnde habes?forte exiit decretum Seueri Imperatoris,nullo modo exigẽdum quempiam probare,vnde habeat circa delationes fiscales,sed delatorẽ probare debere ea, quæ intendit,l.extat.D.de iure fisci.nam vt etiam scribit Iuuenalis,

Vnde habeas quærit nemo.

Fœminarum præcepta maritos iuuare.

Pompeia Plotina Traianũ maritum prudenter corripuit.

Fiscus lien.

Vnde habes, reijciendum.

12 ¶Ataulphus Gotthorum rex in animo habuit Romã à se receptam funditus euertere,diuersóq; vrbem loco statuere,Gotthiámq; pro Roma nominare, ac Cæsarũ Augustorúmq; memoria prorsus abolita,Ataulphi appellationem in posteros trãsmittere.Verùm Placidæ,aut,vt alij vocant,Placidiæ coniugis suasu,adeò est mutatus,vt breui non hostis,sed amicus vrbis,non euersor, sed instaurator sit vocatus. Cuius rei inter alios multos etiam meminerunt Paul.Diac.de Gestis Roma.lib.13. & Paulus Orosius,lib.Historiarum ad D.Augustinum 7.c.29.eodémque vlt.

Ataulphus Gotthorũ rex. Placida illius vxoris prudẽs monitio.

13 ¶Theodoritus quoque apud Cassiodorum in Tripertita historia,lib.9.c.31.autor est,ad Theodosij Imperatoris sanctitatem multùm contulisse vxorem,quæ virum

Theodosij vxoris sancta ad virũ monitio.

Fatui Parisiẽsis prudentius dicium.

quodam Parisiensi, qui miro modo composuit controuersiam egeni cuiusdam, & tabernarij. Nam cùm tabernarius pecuniam peteret ab egeno, quoniam panem veluti suauiùs comederat ad culinæ suæ fumum & nidorem, iudicauit fatuus tabernario soluendum ex sono denarij. Quam quidem quæstionem non potuisset Cato, aut Gratianus, vt dicunt Ioan. And. & Panor. iustiùs decidere. Hanc quoque historiam post illos recenset Barba. in l. 1. colum. 7. versicul. pone quòd furiosus. D. de verbo. obliga. & consi. 58. clementissimi, col. 2. lib. 1. & consil. 59. illud in medium afferam, colum. 4. lib. 2. & Iason consi. 178. in causa matrimoniali, col. 2. versi. confirmatur per illud, lib. 2. & Rochus Cur. in c. vlti. loco suprà citato, extrà de consue. Subiungit autem Panorm. in d. c. ad nostram. audiuisse se à suo ipsius præceptore (is Cardi. Flor. fuit) cùm illum locum legeret, Bartolum sæpiùs in quibus causis ab eo petebatur consilium, cum mercatoribus conferre solitum. Et per no. in dicto c. esto subiectus. monet Specu. in titu. de aduoc. §. nunc tractemus. versicu. facto autem intellecto, ante fi. vt etiam minus peritos consulamus, cum quibus conferre aliquando profuit. Nam & Q. Scæuola ille Augur, homo iuris peritissimus, cùm de iure prædiatorio consuleretur, suos consultores nonnunquam ad Furium & Casellium prædiatores reijciebat, vt tradit Tullius in oratione pro Cornelio Balbo, vbi & ipse subdit, se de aqua sua Tusculana, M. Tugionem potiùs, quàm C. Aquilium, consulere solitum.

Barto. sæpe cũ mercatoribus consilia sua cõmunicauit.

Scæuola de re prædiatoria cõsultus, ad prædiatores reijciebat.

6 ¶ Cuius item sententiæ extat exemplum memorabile apud Aulum Gellium, libro 18. cap. 3. ex Aeschine, in oratione, qua Timarchum accusauit: vbi cùm populus Lacedæmonius de summa Reipub. quidnam esset vtile & honestum, deliberaret: & vir quispiam improbatissimus, & turpitudine pristinæ vitæ diffamatissimus, consilium dedisset probatissimum: turpi autore mutato, consilium tamen secutus est. Quam rem etiam retulit Plutarchus, tùm in Apophthegmatis Laconicis, tùm quoq; in libro de Ciuili institutione, vbi hunc diffamatissimum Demosthenem dicit fuisse vocatum.

Improbatissimi viri probatissima sententia.

7 ¶ Quin & Tuditanus ciuis Romanus, notæ vir insaniæ, vtpote qui populo nummos de rostris sparserit, vt tradit Tullius Philip. 3. togámque velut tragicam vestem in foro trahens, cùm maximo omnium risu conspectus fuerit, multáque alia furoris testimonia dederit: fecit tamen testamentum legibus tam consentaneum, vt à Centumuiris comprobatum sit. Tametsi T. Longus ei sanguine proximus illud subuertere conatus est: quoniam ex Romanorum legibus furioso & insano testari non liceret. Magis enim (vt scribit Valerius) Centumuiri, quod scriptum esset in tabulis, quàm quis eas scripsisset, considerandum existimauerunt. Quod & post Valerium narrant è nostris Ioan. Andr. in c. vlti. in fi. de success. ab intesta. & Bald. in cap. 1. colum. 2. in verbo, sed iusta, titu. per quos fiat inuestit. Roma. Alexand. Corne. & Iason, in l. furiosum. C. qui testamen. facere poss. Barba. in dicta l. 1. colum. 7. D. de verbo. obligatio. & in l. is cui bonis. colum. 2. eodem titu. & consi. 58. colum. 2. libro primo. Corneus consilio sexagesimonono, visis nonnullis actis, columna antepenultima, versicu. & quod ex qualitate, libro primo, & iterum consilio 73. visis & diligenter inspectis, colum. 1. versicu. insuper dicit, eodem libro 1. & consi. 216. in causa vertenti, colum. vlti. libro 3. Angelus Aretin. in §. præterea testium. Institu. quibus non est permiss. facere testa. & Soci. consi. 98. aliàs consului, col. 4. libro 3. & Philip. Dec. in l. in negotiis. in prin. D. de reg. iur. & Iason consi. 178. col. 2. versi. tertiò, quòd magis. lib. 2.

Tuditanus nota insania fecit testamentũ legibus consentaneum.

8 ¶ Et vt specialiter de fœminis quoque loquar, quæ huic nostræ dissertationi causam præbuerunt, non desunt etiam fœminarum exempla, quarum consilijs & monitionibus vsi mariti, meliùs res suas administrarunt, melioresque effecti sunt, atque prudentiores. Imprimis Abrahám ille, pater multarum gentium, quo cum tanta fuit Deo familiaritas, cùm duriùs excepisset consilium Saræ vxoris, monen

Abrahã iussus sequi vxoris sẽtẽtiam.

monêtis,vt Agar ancillam & filium eius eiiceret,statim audiuit à Domino,Omnia quæ tibi dixit Sara,audi vocem eius.Gene.21.cap.

9 ¶Sesostris Aegyptiorum rex,qui cæteros omnes gloria & rerum magnitudine excessit,vxoris consilio vsus,se vxorémq; suã & liberos maxima ex parte grauissimo inopinatissimóq; periculo exemit.Nam cùm illũ frater, à quo nihil tale metuebat, inuitatum excepisset,domúmq; sicca exterius materia circunstipasset:re intellecta, extemplò cum vxore deliberauit(nam & vxorem secum duxerat) eáq; suadente, vt duos ex sex liberis,super ardentem pyram extendens pontem faceret,super quẽ ipsi transeuntes euaderent:ita fecit, & duobus modò filiis ita incensis, cæteri cum patre matréque fuêre seruati.Testis Herodotus in Euterpe,& meminit etiam historiæ Diodorus lib.2. nihil tamen de vxoris consilio locutus. *Sesostris vxoris consilio vsus.*

10 ¶Plutarchus in eo libello,cui titulum fecit γυναικῶν ἀρεταί, id est,mulierum virtutes,narrat historiam luculentam de vxore Pythei,vt ipse appellat, siue Pythij, vt Plin.lib.33.ca.10.vocat,qui Xerxis temporibus claruit.Ea viro omnium id tempo ris ditissimo,auro semper inhianti,& auri fodinas iugiter exercẽti;cùm ex peregrinatione domum esset reuersus,& cœnam parari postulasset,auream mensam apponi iussit,in qua omnia erant ex auro fabrefacta obsonia:ac primo quidem aspectu gauisus est Pytheus,mira arte singula elaborata cõspiciens.Inde aspectu iam abundè satiatus,præcepit cibum afferri. Verùm mulier cuncta quæ postulasset, ex auro concinnata afferri iussit.Cúmque ille iracundia percitus(fames nanque & bilis nasum conciunt) esurire se vociferaretur, neque se aurum id temporis exposcere:sapienter,inquit vxor,Tu nullius rei,præter hanc vnam,habẽdæ,facultatem præbes. Omnis enim virorum cura,omnisque ars,tuo iussu in auro fodiendo occupata est: vt nemo iam agros colat,nemo fruges ferat,nemo arbores plantet.Qua vxoria castigatione permotus Pytheus negotium haudquaquam penitus omittẽs, quintam duntaxat ciuium partem in opere continuit:reliquos tum agriculturæ,tùm cæteris artibus operam dare præcepit. *Pythei historia luculenta. Pythei vxoris prudentia admirabilis.*

11 ¶Aurelius Victor,quo loco Iuliani Imperatoris vitam describit,Fœminarum (inquit)præcepta sæpe maritos iuuant.Namq; (vt cæteras omittam) Pōpeia Plotina, incredibile dictu,quantùm auxerit gloriam Traiani:cuius procuratores, cùm prouincias calumniis agitarent,adeò vt vnus ex his diceretur,locupletissimum quenq; ita conuenire,Quæ habes?vnde habes?tertium, pone quod habes. Illa coniugem corripuit,atque increpans,quòd laudis suæ esset incuriosus,talẽ reddidit, vt postea exactiones improbas detestans,fiscum lienem vocaret,quòd eo crescente artus reliqui tabescunt.Ex quo & illud Eutropij de eodem libro octauo Gestorum Rom. Nihil iniustum ad augendum fiscum agens.Ex eo autem,quod dictum est, Vnde habes?forte exiit decretum Seueri Imperatoris,nullo modo exigẽdum quempiam probare,vnde habeat circa delationes fiscales,sed delatorẽ probare debere ea, quæ intendit,l.extat.D.de iure fisci.nam vt etiam scribit Iuuenalis,
Vnde habeas quærit nemo,- *Fœminarum præcepta maritos iuuare. Pompeia Plotina Traianũ maritum prudenter corripuit. Fiscus lien. Vnde habes, reijciendum.*

12 ¶Ataulphus Gotthorum rex in animo habuit Romã à se receptam funditus euer tere,diuersóq; vrbem loco statuere,Gotthiámq; pro Roma nominare, ac Cæsarũ Augustorúmq; memoria prorsus abolita,Ataulphi appellationem in posteros trãsmittere.Verùm Placidæ,aut,vt alij vocant,Placidiæ coniugis suasu,adeò est mutatus,vt breui non hostis,sed amicus vrbis,non euersor, sed instaurator sit vocatus. Cuius rei inter alios multos etiam meminerunt Paul.Diac.de Gestis Roma.lib.13. & Paulus Orosius,lib. Historiarum ad D.Augustinum 7.c.29.eodémque vlt. *Ataulphus Gotthorũ rex. Placida illius vxoris prudẽs monitio.*

13 ¶Theodoritus quoque apud Cassiodorum in Tripertita historia,lib.9.c.31.autor est,ad Theodosij Imperatoris sanctitatem multùm contulisse vxorem,quæ virum *Theodosij vxoris sancta ad virũ monitio.*

sæpiùs diuinarum legum admouebat,eiq; frequenter dicebat : Oportet te semper, marite,cogitare quid dudum fuisti,quid modò sis:hæc si semper cogitaueris,ingratus benefactori non eris,sed imperium quod suscepisti,legaliter gubernabis, & harum rerum placabis autorem.

14 *Regneri vxoris prudēs consilium.* ¶Saxo cognomine Grammaticus, elegantior quidem historicus : quàm ætas illius pateretur in Historiæ Danicæ lib. 9. tradit Regnerum Danorum regem sexagesimumsecundum, Vnithferici filij mortem adeò molestè tulisse, vt obstinato ad moriendum luctu corpus lectulo per summam animi ægritudinem affixerit. Quem vxor virilem supergressa fiduciam,imbecillitatis increpatum , virili adhortatione firmauit,reuocatúmq; à mœrore animum,arma impensiùs tractare perdocuit, affirmans fortissimū patrē cruentos filij cineres iustiùs armis,quàm lachrymis expiaturū.Ad cuius monitum Regnerus discusso mœstitiæ habitu,depositisq; doloris insignibus,iacentē reuocauit audaciā,breuiq; hostem,qui filium interemerat,comprēhendit. Adeò,inquit Saxo,interdum ab inualidis fortia roborantur ingenia.

15 *Theodelinda vtrunque maritum ad religionem conuertit.* ¶Ad hæc Theodelinda Longobardorum regina,ad quam Diuus Gregorius dialogum de moribus edidit,sua opera & pia suasione,Eutharin priorem maritum multò mitiorem fecisse scribitur,& ad veram pietatem amplexandam longè promtiorē. Sed & Agilalphum maritum posteriorem,præferocem alioquin virū,dexterè monendo,veritatisque lucem oculis admouendo,eò traxit,vt omnibus suæ gentis autor fuerit,à malorum dæmonum cultu,detestandáque hæresi sese vindicandi.

16 *Brunechildis.* ¶Quo etiam tempore Brunechildis pari studio Childebertum Frācorum regem ipsius virum eò quoque impulit, vt Tassilonem Bauariæ Regem ea lege constitueret,vt à Sclauorum gente bello infestanda non priùs desisteret,quàm ad Christi fidem amplectendam subegisset.

17 *Glaphyra viri errores repressit.* ¶Sed longis antè temporibus,apud Aegesippum, li. 1. Herodes de Alexandro filio Glaphyráque eius vxore dicit,quòd non mediocri ex parte vxor viri sui reprimeret errores:quæ si ab eo diuelleretur,nullum remedium viro futurū , quin præceps in omne rueret nefas. Vt interim omittam,plerosq; viros ab vxoribus ad fidem & religionem Christianam fuisse conuersos, vt à Domitia Flauum Clementē è propinquis Domitiani Imperatoris:à Clothilde Clodoueum Francorum regem:à Iugulde Hermogillum Gotthorum regem. Vtq; etiam prætermittam & alias,quæ viros ad veritatis humanitatísque viam,vtilia suadentes reduxerunt:cuiusmodi fuit vxor Maximiani,de qua Ammianus Marcellinus,lib. 13.

Maximiani vxor eū ad humanitatem reduxit.

18 *Tullia prudentia marito Dolabella profuit.* ¶Quid plura?Cœlius ad Ciceronem scribens lib.Epist.8.Epist.3.in princ.de Dolabellæ & Tulliæ filiæ suæ nuptiis loquens, Gratulor, inquit , tibi affinitate viri , me dius fidius optimi.Nam ego hoc de illo existimo.Cætera porrò , quibus adhuc ille sibi parum vtilis fuit,& ætate iam sunt decursa, & consuetudine & autoritate tua, & pudore filiæ,si qua restabunt,confido celeriter sublatum iri. Cui respōdens Tullius,lib.2.Episto.15.cuius initium est,non potuit accuratiùs agi, sic ait:Dolabellam à te gaudeo primùm laudari,deinde etiam amari. Nam ea quæ speras Tulliæ meæ prudentia temperari posse,scio cui epistolæ meæ respondeant.

19 ¶Ex quibus facilè colligi potest,vxorum prudentiam multum adiicere roboris,& momenti , ad maritorum virtutes , corúmque vitiis maiorem in modum mederi. Idcirco Paulus,vas electionis,tuba Euangelij,& sanctarum scripturarum armariū, prioris ad Corinthios,septimo capite,Sanctificatus est(ait) vir infidelis per mulierem fidelem.Quod reperitur 28.quæst.1.in summa,& in §.ex his omnibus,verficu. item Apostolus.& in c. iam nunc illud. Cui planè consonat textus in l. eum qui in; fi.C.de epis.& cler.vbi vxores interdum viros meliores efficiunt.Ibique not.Bal.

Vir sanctificatus per mulierem.

quod

quòd bona mulier facit bonum virum. Proinde & Chrysostomus in Ioannem, Homilia 60. Nihil, ait, potentius muliere bona ad instruendum & informandum virum, quodcunque voluerit: neque tam leuiter amicos, neque magistros, neque principes patietur, vt coniugem admonentem, atque consulentem. Habet enim voluptatem quandam admonitio vxoria, cùm plurimùm amet, cui consulit. Multos possum afferre viros asperos & immites, per vxorem mites redditos & mãsuetos: ipsa enim mensa, lecto, filiorum communicatione, dicendis, tacendis, ingressu, auditu, exitu, & aliis pluribus cum marito communicans, & vt corpus capiti, coniuncta, si prudens erit & diligens, omnes vincet. Hæc ille. Quibus concinit Euripides apud Stobæum, Sermone 65.

Bona mulier facit bonum virum.

οἰκοφθόρον γὰρ ἄνδρα κωλύει γυνὴ
ἐσθλὴ παραζυχθεῖσα, καὶ σώζει δόμους.
Domiperdam enim virum prohibet vxor
Bona, ei coniuncta, & seruat domum.

20 ¶Quæ cùm ita sint, rectè Lacedæmonij illi, qui Græcorum prudentissimi, & in omni vitæ officio consultissimi, ab omnibus semper habiti sunt, non minus publica, quàm priuata consilia cum mulieribus communicabant, vt apud Plutarchum legimus, tum in comparatione Numæ & Lycurgi, tum in vita Agidis. Et vt scribit Aristoteles, lib. Politicôn 2.c.7. Multa in Lacedæmoniorum principatu à mulieribus administrabantur.

Lacedæmonij priuata & publica consilia vxoribus communicabant.

21 ¶Apud priscos quoque Athenienses, non minùs famigerabilem Græcorum gentem, mulieres publicis consultationibus interesse, suffragiáque ferre solitas, testis est Varro, quo loco describit contentionem Mineruæ & Neptuni inter se certantium, vter eorum Athenis imponendi nominis autor esset: & repetit Aurelius Augustinus, lib. de Ciuitate Dei 18.c.9. Et de eo quoque certamine (vt id obiter dicam) nonnihil attingit Plinius lib.16.c.48. eodémque vlti.

Athenienses mulieres publicis consultationibus intererant.

22 ¶Germani item inesse sanctum aliquid & prouidum fœminis putant: nec aut consilia earum aspernantur, aut responsa negligunt: vt à Cornelio Tacito eleganter scriptum est in lib. de Moribus Germaniæ. Vbi subdit, vidisse se sub Vespasiano, Velledam Bructeram diu apud plerosque numinis loco habitam. Cuius etiam meminit lib.20. Historiæ Augustæ. Et ex hoc idem Tacitus ad finem libri vigesimiprimi, recenset Batauos, qui Romanorũ partes sequi malebant, proclamasse honestiùs principes Romanorum, quàm Germanorum fœminas, tolerari. Et (ne quis putet id ex mollitie animi, aut corporis Germanorum proficisci) hi sunt qui Carbonem, Cassium Scaurum, Aurelium Seruilium, Cepiones, M. Manlium, fusis simul quinque Consularibus exercitibus Populi Romani, attriuerunt.

Germani fœminarum consilia non negligunt.

23 ¶Quin & apud Gallos (ne gentem nostram per incuriam prætereamus) olim consuetudo fuit, vt quoties de bello esset eis, aut pace consultandum, mulieres quoque eiusmodi consultationibus adhiberentur. Præterea siqua aduersus socios incideret controuersia, eam ex mulierum sententia componere consueuerant. Itaque inter conditiones, quas cum Annibale pepigerunt, hoc etiam scriptum, atque iisdem ferè verbis fuit: Si quis Gallorum, iniuria se à Carthaginiẽsium aliquo affectum quereretur, eius rei Carthaginiẽsium magistratus, aut Imperatores, qui in Hispania fuerint, iudices sunto. Sin Carthaginiensium aliquis, ab vllo Gallorum iniusti quippiã passus fuerit, Gallorum mulieres de ea re iudicium faciunto. Ita refert Plutarchus in eo libro, quem de virtutibus mulierum posteris scriptum reliquit, c.6. Nonnihil etiam meminit Polyenus lib.7. Strategematon, in fine.

Gallicæ mulieres cõsultationibus belli & pacis adhibebantur.

24 ¶Quid quòd Socrates Deus Philosophorum, sæpe in libris de Republica Platonis, maximè autem lib.5. & idem ipse Plato sapientiæ antistes, in suis Legibus, non

Mulieres non arcẽda ab ad-

ministranda Rep. omnino arcet mulierum genus ab administranda Republ. siqua modò reperiatur idonea. Quin præcepit, non magistratus tantùm, sed omnia priuata & publica tum pacis, tum belli studia, mulieribus cum viris communia fieri. Quanquàm in ea re illum Lactantius repræhendit libro Diuinarum Institutionum 3.c.22.

25 *Mulieres iudiciū habēt & discretionē & prudentiam.* ¶Adde, quòd mulieres nonnihil interdum iudicij habent & discretionis, vt satis insinuat tex. in l.cùm prætor. D.de iudi. & in §.tria.4.q.7. Atq; etiam sapientiæ & prudentię, vt probat illud Solomonis, aliqui muliebrium vitiorum censoris acerrimi, Prouer.14. Sapiens mulier ædificauit domū suam. Et Prouer.19. Domus & diuitiæ dantur à parentibus: à Domino autem propriè vxor prudens. Quod vltimum adnotat è nostris Io. Faber. in rubrica, Insti. de nuptiis. & Luc. Penn. in l.2. col. pen. C. quando & qui. quar. pars, li.10. Alibi quoq; videlicet 2. Regum.14. fit mentio cuiusdam Thecuitæ, sapientis mulieris. Et facit tex. loquens de mulieribus, in ca. viduas: ibi, maturioris sapientiæ, & consilij existunt. 27.q.1. & in c. si aliquid. 22.q.4. vbi prudentis quoque fœminæ fit mentio.

26 *Mulieres salubre dare consilium.* ¶Ex quibus perspicuum videri potest, fœminas non omnino expertes esse sapientiæ, consilij, prudentiæ. Propterea possunt salubre nōnunquam dare consilium, vel testimonio Iurisconsulti, in l. quidam decedens. §. Papinianus. D. de administr. tuto. Ideóque non inscité dicit Petrus Philip. Corne. consi. 316. cuius est initium, quo ad primum consultationis articulum, col.7. versi. & constat quòd illud statutum, lib.3. quòd non semper spernitur mulieris consilium. Nam &(vt hoc illi addas) sententia est Thesei apud Euripidem in Supplicibus:

Ὡς πολλὰ γ' ἔστ' ἰδεῖν παρὰ θηλειῶν σοφά.

Quoniam multa sunt etiam à fœminis dicta sapienter.

Tametsi apud eundem, in Helena de hoc dubitarit ipsa Helena Menelaū alloquēs:

Ἄκουσον, ἤν τι καὶ γυνὴ λέξῃ σοφόν.

Audi, siquid & mulier dicere queat sapiens.

27 *Io. An. multa ab vxore didicit. Ioan. Calderi. quoque.* ¶Nec prætereundū visum est, quod dicit Io. An. in c. cùm secundū Apostolum, col 1. de præb. ab vxore Milancia se didicisse, quòd si nomina, vt pleraq; alia, in foro vēditarentur, pulchra quidē parentibus esse magno pretio emēda, vt filiis imponerēt. Eandémq; vt doctā, se aliquando consuluisse asserit in c. qui prior. col. pe. de reg. iur. lib.6. in Merc. Et quòd refert Io. Cald. in c. vlti. de renun. & post eum Aegid. Bellamer. in c. quidam. col.3. versi. tertiò quæro, eo. tit. & Panor. in c. cùm inter vniuersas. in fi. de elect. ipsum Cald. consuluisse suām vxōrem, an conuiuator teneatur hora prandij mittere ad conuiuas, vt veniant: quæ satis æquè respondit, ad fœminas & extraneos esse mittendum, qui se facile nōn ingerunt: non etiam ad alios, nisi essent graues personæ, de quo etiam per Collect. in c. à crapula. extrā de vita & hone. cler. & Bal. in proœ. Grego. col.5. versi. quartò quidām scholaris.

28 *Mulier non prohibetur in camerā consulere.* ¶Et aliud recentis viri, & quidem doctissimi, recens dictum, Philip. Decium intelligo, qui dicit in l. fœminæ. col.2. versi tertiò postulare. D. de regu. iur. quòd licèt mulier prohibeatur postulare, vt ibi cauetur, & in l.1. §. sexū. D. de postul. potest tamē in camera consulere, per id quòd in simili de Doctore dicunt Bal. & Angel. in d. l. r. §. postulare, per illum tex. de postul. Existimauit ergo Decius, fœminas non esse alienas à consilio, & eruditione. Et hæc quidem omnia ab initio huius legis, vt erant in præcedenti editione, ad verbum transposuit Chasseneus in suo Catalogo Gloriæ mundi, parte 2. consideratione 10. vt alia pleraq;, quæ de laudibus mulierum congessi: quanquam me eo in loco nominat, sed ita vt nescias an omnia mea sint, vt sæpe aliàs facit. Et si id planè assereret: quid tamen rationis est, vt totas paginas, imò & plane librum hunc integrum in suum traducat, nisi vt libros de libris faciat?

Chassenei furtum clandestinum.

Socrates à mulieribus edoctus.

29 *Diotima.* ¶Sed vt institutum nostrum sequamur, Socrates in Platonis Symposio, multa se à Diotima muliere didicisse asserit. Cuius quoq; meminit ipse Plato in Symposio, &

Lucianus in Eunucho,& in Imaginibus.Sed & is Aspasiam Milesiam Axiochi filiã perdiu frequentauit,non indignum Philosopho ducens,& à mulieribus doceri, sicuti & à Theodorito Cyrenensi scriptum est circa initia lib.1.de Curatione Gentilium affectionum:& meminit ipse Plato in Menexemo:vbi & illud præterea dicit, eandem Aspasiam fuisse magistram Periclis illius maximi & Oratoris & Imperatoris.Meminit item illius Plutarchus in Pericle,Lucianus in locis suprà citatis,& Clemens Alexandrinus lib.4.Stromaton. Meminit præterea Aspasiæ Aristophanes in ea fabula,quæ inscribitur ἀχαρνῆς, ipse Lucianus in lib. de Saltatione, & in Amoribus,Athenæus, Herodicus Cratetius, Harpocration, ex Lysiæ Oratione, quæ in Aeschinem Socraticum est edita,& Suidas. *Aspasia Periclis magistra.*

30 ¶Nec has tantùm nuncupatim adduximus, quòd eas solas eruditas fuisse nouerimus.Quis enim eas omnes sigillatim recensere posset,quæ viros ipsos doctrina,vel vicerunt,vel æquarunt?Quis finis,modúsve huic rei futurus sit, si proferantur veluti per ordinem Alphabeti:

ACCA, à Macrobio lib.3.Saturnaliorum c.18.citata ex lib.de Supplicatione.

ACCVRSII, nobilis illius legum interpretis, filia, cuius nomen ignoramus,quam Albericus in l.qui filium.in fi.D.vbi pupil.edu.debe.tradit leges publicè docuisse Bononiæ.

AEDESIA, Alexandrina,Syriaci Philosophi propinqua.

AEGLE, Aesculapij filia, de qua satis diximus in nostro Tractatu Nobilitatis, quo loco de Medicina tractauimus,videlicet c.31.nu.316.vbi videre poteris.

AFRANIA, Licinij Bructionis vxor,Valerio Maximo lib.8.c.3.memorata.

AFRICANA, de qua diximus in illo Tractatu Medicinæ,nu.336.

AGACLE, inter Poëtrias adscripta à Gregorio Gyraldo in Histor. Poëtarum.

AGALLIS, Corcyræa,illustris apud Athenæum arte Grammatica.

AGAMEDA, de qua in dicto Tractatu Medicinæ,nu.324.

AGANICE, Hegoteris Thessali filia, Astronomiæ peritissima,apud Plutarchũ in Præceptis connubialibus,c.49.

ALCONORA, Anglorum Regina,Ioannis Regis mater,quæ Epistolas eruditas scripsit ad Cœlestinum Papam tertium,& ad ipsum Ioannem filium, circa annum 196.vt tradit Balæus Sudouolca, in Scriptoribus Britanniæ.

ALEXANDRA, Priami filia,vide infrà in Cassandra Priami filia.

ALEXANDRA Scala,quam miris laudibus extollit Politianus, multis Græcis Epigrammatis,quibus & ipsa Græcè respondit.

ALPAIDES, virgo sacra,cuius libri etiamnum extant.

AMALASVNTA, Regina,Athalarici mater, quàm Cassiodorus tradit Græcis literis egregiè imbutam fuisse.

AMALTHEA, Politiano inter vates celebrata in Nutrit.Hanc multi inter Sibyllas reponunt.De hac Tibullus lib.2.Eleg.6.

Quicquid Amalthea,quicquid Marsepia dixit.

AMESIA, cuius meminit Valerius Maximus lib.8.c.3.

AMPHICLEA, Aristonis filia,& vxor filij Iamblichi, Plotini discipula, cuius meminit Porphyrius in vita ipsius Plotini.

ANASTASIA, Chrysogoni Martyris discipula, vxor Publij Romani, de quo illa in Epistolis ad ipsum Chrysogonum præceptorem conqueritur, quòd suas facultates absumeret.

ANAGORA, aut,vt alij appellant,Apagora Milesia, Sapphûs prioris discipula, Suidæ memorata.

ANAXANDRA, Nealcis filia,artis pictoriæ peritissima, ex Didymo in Symposiacis,& Clemente Alexandrino lib 4.Stromaton.

ANGELA Nugarola, Veronensis,Antonij Nugarolæ filia,quæ nonnullas Eclogas miro artificio scripsit.

ANGVITIA illa Medeæ soror, de qua in d. Tractatu Medicinæ, c. 314.

ANNA Astreuue, Angla, cuius est liber Examinationum priorum, & alter de vltimo suo conflictu, à Ioanne Balæo postea Scholiis illustrati.

ANTIOCHIS, de qua & nos diximus in d. Tractatu, nu. 325.

ANYTA, Epidaurea, cuius & hodie extant Poëmata in aues quasdam & Themistoclem mirificè scripta: extántque etiam 17. Epigrammata in libris Epigram. Græcorum. Eiusdem meminit & Tatianus lib. aduersus gentes.

APAGORA, vide suprà Anagora,

ARETAPHILA, Cyrenæa, Pedimi primū, deinde Nicostrati Cyrenarū tyrāni vxor, cùm magnis virtutibus, & rerū gestarum gloria, tū ciuili facundia atq; eloquentia admodum dotata: à Plutarcho in Claris mulieribus c. 19. celebrata.

ARETE, & ipsa Cyrenaïca, filia ac discipula Aristippi senioris, mater ac magistra Aristippi iunioris, cui ob id cognomentum fuit μητροδίδακτος, id est, à matre edoctus, vt scribit Strabo lib. Geographiæ postremo, & Laërtius in Aristippo, & Clemens Alexandrinus lib. 4. Stromaton.

ARGENTARIA Polla, Lucani primùm, deinde Statij vxor, quæ maritorum studia non mediocriter iuuisse dicitur. De ea est illud Sidonij Apollinaris:

Quid quòd duplicibus iugata tedis
Argentaria Polla dat Poëtas.

Huius etiam meminit ipse Statius tum lib. 2. Syluar. tum in Epistola ad meliorē, tum in Genethliaco Lucani, & Martialis alicubi, ni fallor, & Fulgosius lib. 8. Rerum memorabilium, c. 3.

ARGINETE, quæ scripsit res gestas Dionysij, apud Clementem Alexandrinum lib. 4. Stromaton.

ARRHIA, cuius meminit Galenus in lib. de Theriaca.

ARTEMISIA, Cariæ regina, de qua diximus in d. Tractatu Medicinæ, nume. 309. quamuis sint.

ARTEMISIA altera, Diodori, cui cognomen Saturnus fuit, filia, Dialectica, apud Philonem Dialecticum in Menexeno commemorata, & ab eo apud Clementem Alexandrinum lib. 4. Stromaton.

ASPASIA Milesia: de qua diximus nu. præcedenti.

ASPASIA, altera, vt puto, de qua in dicto nostro Tractatu Medicinæ, nu. 322. Aspasiam quoque.

ASTYANASSA, quæ à multis Elephantis dicta est (nisi duę fuerint: sed posterior, id est Elephantis, vt scribit Suidas, alteram secuta est) quæ libros cōscripsit περὶ τῶν σχημάτων συνουσιαστικῶν: à Virgilio quoq; (si is est) in Priapeiis cōmemorata, & à Martiale li. 12. vt suprà diximus in 9. lege connub. nu. 97. inci. quid ergo referam. & præterea à Suida, & Tatiano Assyrio in lib. aduersus gentes.

ATOSSA, quæ Persis imperauit, epistolarum conscriptionem docuit: vt ex Hellanico trādit idem Tatianus in ea Oratione, quam eleganter πρὸς Ἕλληνας scripsit, statim post initium. & Clemens Alexandrinus li. Stromaton 1. Ea autē fuit Cyri filia, & Darij vxor, vt scribit Herodotus, nisi hæc altera fuerit.

ATHYRTIA, filia Sesostris Aegyptiorum Regis, diuinationis peritissima, & quæ futuram patri monarchiam prædixit, apud Diodorum Siculum lib. 2.

AVGE, Tegeatis, ex Tegea scilicet Meliorum, Poëtria, Stephano memorata.

AVRELIANI Imperatoris mater, cuius nomen ignoratur, diuinationis perita fuit, vt tradit Callicrates Tyrius, & ex eius autoritate Flauius Vopiscus in vita ipsius Aureliani.

AVRINIA, vates, apud Cornelium Tacitum de Moribus Germanorum.

AVTONOE Grynea, Phœbas, apud Silium Italicum lib. 3. Punicorum.

AXIOTHEA, Phliasia, Platonis discipula, vt à Dicæarcho, Plutarcho, & Athenæo scriptū est, & prętetea ab Apuleio in li. de Dogmate Platonis, vbi scribit, multos auditorū Platonis vtriusq; sexus in Philosophia floruisse, & inter cæteras hanc nostram Axiotheam: de qua & nos aliquid diximus in 3. lege connub. nu. 69. incip. idem Hyginus.

BACIS

BACIS, cuius meminit Ioannes Tzetzes Histor.chiliad.9.cap.288.
BAPTISTA, Alexandri Sphortiæ,& Constantiæ vxoris eius filia.
BAPTISTA altera, prima Galeatij Malatestæ Pisaurensis principis filia, & Guidonis Montefeltrensis Vrbinatium Comitis vxor, libros de humana fragilitate, & de vera religione conscripsit, & cum doctissimis viris magna sui admiratione disputauit.
BARSINE, aut vt alij vocant, Barsene, aut vt Iustinus libr.11. appellat, Marsine, Alexandri Magni vxor, & ab eo ob eruditionem ducta, vt tradit Plutarchus in vita ipsius Alexandri. Huius est Hymnus in Neptunum.
BEGOE, Nympha, quæ artem Fulguritarum apud Thuscos scripsit: vt retulit Seruius in libr.6.Aeneid.enarrans eum locum,
Hic ego nanque tuas sortes &c.
BLAESILLA, Hieronymo sæpiùs eruditionis nomine commendata.
BOEO, Delphorum indigena, quæ Oracula & Hymnos apud eos composuit, vt scribit Pausanias libr.10. vbi quædam eius carmina retulit.
BOTRYS, de qua vide infrà in Salpe altera.
BRELA Croa, cuius meminimus in d.nostro Tractatu artis Medicinæ, nu.338.
BRIGIDA, quæ & Brigitta, dicta est, Laginensis, natione Scota, cuius libri Reuelationum etiamnunc extant. Ea Diuorum numero adscripta est.
BRVCTERA, vates, Cornelio Tacito in Moribus Germanorum memorata.
BVNDIVICA, bellatrix Britannica, quæ ad vrbium & prouinciarum principes pro excutiendo Romanorum iugo scripsit plurimas doctissimas epistolas, circa annum Domini 70.

CAECILIA, aut (vt alij vocant) Cæcila Mantuana, Marchionis Mantuæ filia, literarum peritissima.
CAIA Afrania, vide suprà Afrania.
CALPHVRNIA, vxor Plinij Iunioris, ad quam est Epistola eiusdem Plinij lib.6.Epist.7. Nec desunt, qui illam studiorum mariti ministram fuisse testantur.
CAMBRA formosa, Belinij Britannorum Regis filia, quæ librum legum Sicambricarum composuit circa annum 373. ante Christum natum.
CARMENTA, siue Carmentis, vide infrà Nicostrata.
CASSANDRA, Priami filia, quæ & Alexandra dicta est, de qua extat nobile Lycophronis poëma: quam & inter Augures posuit Iulius Hyginus Fabularum cap.122. & de ea Cicero libr.1. & 2. de Diuinatione, non semel, vt de vaticinatrice loquitur: & Virgilius libr.2. Aeneid.
Tunc etiam fatis aperit Cassandra futuris
Ora. Et rursus libr.3. eiusdem operis:
Sola mihi tales casus Cassandra canebat. Et libr.5.
Nam mihi Cassandræ per somnum vatis imago
Ardentes dare visa faces.
Et Propertius libr.3. & alij.
CASSANDRA altera, cognomento Fidelis, Veneta, Politiano non vulgariter laudata.
CATHARINA Alexandrina inter diuos relata, cuius illustris doctrina & eruditio in disputatione, quam habuit aduersus Doctores ethnicos, apparuit.
CATHARINA altera, Senensis, & ea quoque Diuis adscripta, cuius extant plurimæ epistolæ ad Gregorium vndecimum, doctæ quidem & religiosæ, & non indocti in Theologia Commentarij.
CATHARINA item alia, Anglorum Regina, Henrici scilicet Octaui vxor, cuius est liber Meditationum in Psalmos, & alter de Lamentatione peccatoris.
CATTHA, vatricinatrix apud Suetonium in Vitellio, cap.14.
CELAENO, Harpyiarum vna, inter vates ponitur à Virgilio.3.Aeneid.
Vna in præcelsa consedit rupe Celæno,

Infelix vates.

CESENNIA, Gætulici vxor.

CHRICLEA, à Maximo Abbate Aphorismorum c.3.citata.

CHARIXENA, Crinnatis,Poëtria,Aristophani Comico,& Eustathio li. 2. Iliad.celebrata. Quam tamen Suidas fatuam & meretricem esse scribit.

CHRISTINA Pisana, quæ de laudibus fœminarum iustum & elegans volumen scripsit:de qua nos etiam alibi diximus.

CIRCE illa celebratissima,de cuius arte & doctrina multa diximus in nostro Tractatu de Nobilitate.c.31.nu.313.

CLAVDIA, Statij Papinij vxor,quæ mariti studia iuuisse creditur.

CLAVDIA Rufina, vtraque lingua erudita. Martiali celebrata li. 11. Epigram. 54.scripsit autem Epigrammata,& Elegiam in mariti obitum.

CLAVDIA illa, cuius, vt doctæ, meminit Plutarchus ad finem præceptorum connubialium,eámque antiquam appellat:vt hinc intelligas eam non fuisse ex præcedentibus duabus,quæ non multò antè præcesserunt Plutarchum.

CLEOBVLINA Lyndia,ex Rhodo,Cleobuli vnius ex septem Sapientibus filia,alio nomine Eumetis dicta,de patris autem nomine Cleobule & Cleobulina appellata. Huius opera multa celebrantur, vt scribunt Suidas & Athenæus. Eiúsque etiam meminit Cratinus in eiusdem nominis poëmate:& ex eius autoritate Laërtius in Cleobulo & D.Hieronymus ad fi.li.1.aduersus Iouinianum:& Plutarchus etiam ad fin. Præceptorum connubialium,itémque in conuiuio septem Sapientum.

CLEOPATRA, de qua diximus in dicto Tractatu Nobilitatis ca.31.nu.316. & sequent.

CLITAGORA Lacedæmonia, aut, vt alij dicunt, Atheniensis, cuius Aristophanes meminit.

CLITO, Poëtria,memorata Tatiano in lib.aduersus gentes.

CONGYLA Cleophonia,Suidæ memorata.

CONSTANTIA, Alexãdri Sphortiæ vxor,de qua iam diximus in Baptista.

CORINNA Thebana,aut,vt alij contendunt, Tanagræa,aut, vt alij putant, Teïa,Achelodori & Procratiæ filia, Myrtûs,de qua postea dicemus, discipula, quæ Pindarum illum nomen Lyricorum principem quinquies superasse dicitur, ob ídque picta fuisse in Tanagræorũ gymnasio,vincta caput tænia victoriæ causa,vt à Pausania proditum est in Bœoticis. Superasse autẽ Pindarum putat linguæ proprietate,quoniam non lingua Dorica vsa est, vt Pindarus, sed Aeolica, & quod inter mulieres tunc forma fuit præstantissima, si qua ex statua facienda est coniectura. De qua re etiam Aelianus de Varia Histor. lib. 13.& Plutarchus in libro cui titulus est, Vtrum bello, an sapientia Athenienses præstiterint. & in libro de Musica:& eius quædam Poëmata citat Athenæus. Vide in sequen. versicu.

CORINNA altera, Thespia, Pausaniæ quoque celebrata, quam alij Corithiam credere malunt. De altera istarum Propertius lib. 2.

Et sua cum antiquæ committis scripta Corinnæ.

Et Statius lib. 5. Syluarum:

Sophoronáque implicitum,tenuísque arcana Corinnæ.

Et de alterutra meminerunt Hephæstion in Enchiridio, Eustathius & Suidas.

CORINNA denique tertia,quæ Ouidij tempore floruit,de qua est illud Martialis lib.5.Epigram.10.ad Regulum:

Norat Nasonem sola Corinna suum.

Nisi tamen Ouidius amicam eo nomine falsò nuncuparit,quod Sidonius & alij multi opinantur.

CORNELIA, Gracchorum mater,quam & filiorum eloquentiæ multum contulisse, scribit Fabius libro 1. capite item 1. & Diuus Hieronymus ad Lætam de institutione filiæ. Eiúsque epistolas dicit Tullius in Bruto, se legisse, in quibus

bus apparebat filios, non tam in gremio, quàm in sermone matris educatos.

CORNELIA altera, Metelli Scipionis filia, & Pompeij vxor, Philosophiæ & aliarum bonarum literarum peritissima, cuius meminit Plutarchus in ipso Pompeio.

CORNELIA item alia, Veronensis quidem illa, sed multò inferior tempore.

CORNIFICIA, Cornificij Poëtæ soror, cuius insignia poëmata fuisse suo tempore, scribit Hieronymus.

CORONA Perusina.

CRACO Bohema, filia Libyssæ, rerum futurarum perita, apud Volaterranum in Geographia.

CYBELE, de qua in dicto nostro Tractu Medicinæ, numero 319.

DAME, aut, vt alij vocant, DAMO, Pythagoræ filia, cui pater ipse suos ipsius Commentarios legauit, vt retulit Lysis in Epistola ad Hipparchum, & ex eo Laertius in Pythagora.

DAMISELLA Triuultia Mediolanensis, filia Ioannis viri senatorij, & Angelæ literarum nō expertis, de qua multa videbis apud Textorē in Officina.

DAMOCHARIS, cuius adhuc extant aliquot Epigrammata.

DAMOPHILA, Pamphili vxor, Sapphus filia, quam Philostratus libr. 1. De vita Apollonij dicit æquales sibi virgines congregasse, & poëmata composuisse partim amatoria, partim Dianæ laudes continentia.

DAPHNE, Tiresiæ filia, quæ plurima scripsit varij generis responsa: ex ciúsque versibus ferunt Homerum multa ad sui poëmatis ornarum transtulisse, vt tradit Diodorus Siculus libro 5. Bibliothecces: meminitque eiusdem Pausanias libro primo.

DEBBORA, siue Debora, aut, vt etiam nonnulli vocant, Delbora, sacris literis celebrata, libr. Iudic. 4. & 5.

DEIPHOBE, Glauci filia, de qua Politianus in Nutrit.

DEMO, celebrata Politiano in Nutrit. & ante eum Pausaniæ libr. 10. qui de rebus Phocensium est. Vide Damo.

DEMOCHARIS, vide Damocharis.

DIANA, de qua diximus in tractatu Medicinæ, qui est nostræ Nobilitatis c. 31. numer. 308.

DIOTIMA, Socratis magistra, de qua diximus in præcedenti versic.

ECYRRHINA, quam Isaacus Lycophronis interpres inter Lyricos Poëtas ponit: nisi fortè in illius Græco codice perperam pro Corinna Ecyrrhina legatur, vt scribit Lilius Gregorius Gyraldus in Historia Poetarum libro primo, iterúmque libr. 9. Nam & Hephæstion Corinnam duplici r, enunciare videtur.

EIANICA, aut vt alij vocant, Euneca, aut item, vt alij, Eunoëa Salaminia, Suidæ memorata.

ELIZABETHA, Scomangiæ Abbas, cuius libros & nunc quoque habemus, scilicet Orationes ad sorores sui conuentus, & Opus de viis, quibus itur ad Deum.

ELEPHANTIS, de qua suprà in Astyanassa, & præterea in nostro Tractatu artis Medicinæ, num. 333.

ELPIS, à quibusdam Helpe dicta, vxor Boëtij.

ERINNA Teia, aut, vt alij malunt, Lesbia, aut etiam Telia, aut etiam Rhodia, quæ licet ætate nouem tantùm & decem annorum mortua fuerit: tamen tantùm valuit carmine, vt Homericam maiestatem consecuta fuisse dicatur. Huius carmina citat Plinius libro 34. capite octauo, & Stobæus capite septimo. Eámque Hexametrorum ænigmatum vatem appellat Laertius in Cleobulo. De ea quoque Propertius libr. 2. Eleg. 3.

Carminaque Erinnes non putat æqua suis.

Huius etiam meminit Eusebius Chronographus, qui eam dicit fuisse temporibus Alexandri Magni: & Tatianus in lib. aduersus gentes: & Suidas, & Leonides, qui Græco Epigrammate eam νέαν ᾠδὸν, id est, iuniorem vatem appellat, quòd adeò iuuenis decessisset. Huius, aut alterius eiusdem nominis, extat Epigramma lib. 4. Epigram. Græcorum, sectione 5. & alterum lib. seq. Estque in eius statuam Epigramma Christodori, & aliud Myrûs, lib. 6. eiusdem operis c. 1.

EROPHILA, Troiana, Marmensi filia, vna ex duabus Sibyllis, apud Martianum Capellam lib. 2.

EVDOCHIA, Theodosij iunioris filia, quæ heroïco carmine multa poëmata scripsit, vt tradit Socrates Historiæ tripartitæ lib. 1 c. c. 17. Huiúsque esse dicuntur Homerocentones, qui circunferuntur. Ad eam ex Aegypto scripsit Orion Thebanus Collectanea sententiarum, siue Florilegium. Huiúsque etiam meminit Nicephorus Historicus. Alij eam Eudociam vocant, alij item Eudoxiam. Tzetzes autem eam (nisi hæc altera sit) Historiarum Chiliade 10. ca. 306. vocat Magni Leonis omniscíam filiam.

EVGENIA, Philippi Romani filia, omnibus liberalibus artibus erudita.

EVMETIS Lyndia, vide suprà Cleobulina.

EVMONIA, Nazarij Rhetoris filia, patri eloquentia similis.

EVNEEA, vide suprà Eianica.

EVNOEA, vide etiam ibid.

EVRYDICE Hieropolitana, de qua Plutarchus ad finem libri de pueris educandis.

EVRYDICE altera, ab eodem quoque celebrata, ad fi. Præcep. connub.

EVSTOCHIVM, quam miris modis vbique extollit Hieronymus. Estque eius, & Paulæ matris ipsius elegans & docta epistola ad Marcellum, quæ est inter eiusdem Hieronymi epistolas.

FABIOLA quoque eidem Hieronymo multis nominibus, præcipuè verò sanctitatis & doctrinæ, celebrata.

GEMINAE duæ, mater & filia, Plotini discipulæ, memoratæ Porphyrio in vita ipsius Plotini.

GENEBRIA Veronensis Brunori Gambaræ Brixiani vxor, quæ doctas epistolas scripsit.

GILBERTA Anglica, quam nonnulli existimant eam fuisse, quæ sexum mentita virilem, adeò in literis, præsertim diuinis, profecit, tantámque opinionem de se omnibus præbuit, vt Leone quarto Pôtifice mortuo, digna visa sit, quæ omnibus posthabitis in eius locum sufficeretur, Ioannis Octaui, vt scribunt Platina & Boccatius, aut Ioânis Septimi, vt mauult Sabellicus, nomine assumpto. Quod nisi à bonis autoribus, & illius quidem temporis traditum fuisset, vix credibile foret. Nonnulli autem tradunt, hanc fuisse ex Moguntia, non ex Anglia. Hæc librum de Necromantia scripsisse dicitur.

GORGON, Leonidæ vxor, cuius, vt doctæ, meminit Plutarchus haud multò ante finem Præceptorum connubialium. Huius inter doctas meminit D. Hieronymus ad fi. lib. 1. in Iouinianum: vbi tamen eam Gorguntem vocat. Quo in loco Erasmus in suis Scholijs de ea nihil adhuc compertum se legisse dicit.

HEDIBIA, ad quam scribit Hieronymus: ex cuius epistolis satis intelliges, eam non indoctam fuisse.

HEDYLE, mater Hedylogi Poëtæ Samij, aut vt alij dicunt Atheniensis, quæ librum scripsit, cui est Titulus Scylla, in quo Glaucum inducit Scyllæ amore captum, in illius antrum descendisse: vt ex Græcis quibusdam Grammaticis tradit Athenæus, & meminit etiam Pausanias lib. 9. quo de Bœoticis scribit.

HELE

HELENAM illam Menelai vxorem, augurandi peritam fuisse, palàm indicat Homerus lib. 15. Iliad.

HELENA Flauia Augusta, Cœlij Britannorum Regis filia, cuius est liber de Prouidentia, alter de Immortalitate animæ, alius de Rectè viuendi norma: alius item, cui titulum fecit, Monita pietatis. Súntque eius Carmina Græca & Epistola. Obiit Romæ anno Domini 337.

HELPE, vide suprà Elpis.

HEPIONE, de qua diximus in d. Tractatu Nobilitatis, cap. 31. numer. 320.

HESTIAEA, Alexandrina, quæ in Iliadem Homeri scripsit, apud Strabonem libr. 13. ex Demetrio.

HILDA Herenica Agla, quæ scripsit aduersus Agilbertum Parisiensem vi Saxonum Episcopum libr. 1. & Meditationes pias. Vixit anno Domini 684.

HILDEGARDIS virgo Moguntinensis, cuius libros plurimos habemus, & ad quam, vt doctam, sæpe scripsit D. Bernardus: & nos quoque de ea diximus in d. nostro Tractatu Medicinæ, numer. 339. Sed præter libros illic memoratos scripsit in Regulam quintam Benedicti, libr. 1. Triginta quæstionum lib. 1. Vitam S. Disibodi, libro 1. Homilias 58. in Euangelia libro 1. De Sacramento altaris, libr. 1. Scinias libr. 1. Vitas maritorum libr. 3. Diuinorum operum libr. 1. Ad Colonienses libr. 1. Ad Treuirenses libr. 1. Exhortationum secularium libr. 1. Ad sorores suas libr. 1. Ad Monachos Griseos libr. 1. Carminum diuersorum libr. 1.

HILDEGARDIS altera de Pingua, cuius sunt Physicorum libr. 4. de elementorum, fluminum aliquot Germaniæ, metallorum, leguminum, fructuum, herbarum, arborum, arbustorum, piscium, volatilium, & animantium terræ, naturis, & operationibus.

HIPPARCHIA, quam Crates Philosophus Thebanus vxorē duxit, de qua multa Laërtius, & Clemens Alexandrinus libr. 4. Stromaton, vbi scribit, propter eam celebrata fuisse in Pœcile Cynogamia: & nos aliquid diximus statim post principium legis 4. connubialis.

HIPPIAS, Lycurgi Lacedæmoniorum Legislatoris hospita, de qua Plutarchus in vita ipsius Lycurgi.

HIPPO, Centauri Chironis filia, quæ Aeolum docuit naturæ contemplationem, apud Clementem Alexandrinum libr. 1. Stromaton. Et de ea est illud Euripidis:

ἣ πρῶτα μὲν τὰ θεῖα προυμαντεύσατο
χρησμοῖσιν, ἢ δι' ἀστέρων ἐπαντολάς.
Diuina quæ primum quidem præsagijt
Oraculis, atque per ortus siderum.

HOMELOEA, vates, Eunexi filia, cuius meminit Aristophanes Thebaïcorum 2. & Suidas.

HORTENSIA illa, digna patre Hortensio filia, cuius eloquentia à Valerio Maximo libro 8. cap. 3. & Fabio Quintiliano libr. 1. cap. item 1. & Appiano libro Bellorum ciuilium 4. celebratur.

HYDRA, fœmina doctissima fuisse perhibetur, aduersus quam Hercules certare non valuit, vt cui propter sapientiam, vt Plato refert, pro vno capite sermone amputato, multa repullulabant.

HYGIA, siue Hgyiæa, siue etiam Hygæa Aesculapij filia, de qua multa diximus in Tractatu Nobilitatis cap. 31. num. 316.

HYPATHIA, aut, vt alij vocant, Hyptachia, Alexandrina, Isidori Philosophi vxor, cuius sunt Commentaria Astronomica.

HYPTACHIA altera (nisi tamen eadem fuerit) & ipsa Alexandrina, Theonis Philosophi & Geometræ filia: quæ super omnes Philosophos eminens, Plotino in Schola Platonica successit: vt tradit Socrates in Histo. tripartita libr. 11. ca. 12. Scripsit in Astronomiam, & professa est Alexandriæ varia disciplinarū genera, magno & frequenti auditorio, imperāte Arcadio, vt tradit Suidas.

IAMBE, Echûs & Panos filia, eadémque ancilla Metameæ vxoris Hippothoontis, quæ prima versus Iambicos excogitauit, quibus Cererem mœrentem ob raptam Proserpinam filiam exhilarauit. Vnde nomen inditum huiusmodi versibus quidam voluerunt: vt est videre apud Scholiasten Græcum Nicandri in Alexipharmacis. Quanquàm sunt qui aliunde hos versus dictos esse putent, de quo vide Gyraldum in Poëtica Historia lib. 1.

IASO, filia Aesculapij, de qua & nos diximus in Tractatu Nobilitatis, cap. 31. numero 16.

IOANNA Papa, vide suprà Gilberta Anglica.

IRENE Cratini filia, artis pictoriæ doctissima, ex Didymo in Symposiacis, & Clemente Alexandrino lib. 4. Stromaton.

ISABELLA Malatesta.

ISIS, AEgypti regina, de qua diximus in Tractatu Nobilitatis, c. 31. nu. 311.

ISOTA Nouarella Veronensis, cuius Epistolæ sunt ad Nicolaum Quintum, & Pium Secundum, Romanos Pontifices, & ad Guarinum Veronensem, & alios doctos viros: & Dialogus quo disputat, vter grauiùs peccarit, Adam, an Eua.

ISTRINA, Scytharum regina, Aporithis Regis vxor, quæ Sylem filium Græcis literis instituit. De hac Herodotus in Melpomene.

LABYSSA, vide Libyssa.

LAELIA, C. Gracchi filia, Tullio in Bruto de Claris Oratoribus celebrata.

LAELIA altera, Lælij filia, quæ vt scribit Quintilianus lib. 1. c. 1. reddidisse in loquendo paternam eloquentiam elegantiorem dicitur.

LAIS, Plinio citata, lib. 28. c. 7. & lib. 32. c. 6. & alibi sæpe. De qua etiam nonnihil diximus in Tractatu Nobilitatis, c. 31. nu. 329.

LASTINEA, Mantinea, Arcadica, Platonis discipula, memorata Dicæarcho, Plutarcho, Athenæo, & Apuleio in lib. de Dogmate Platonis, de qua etiam diximus in 3 leg. connubiali, nu. 69. incipiente, Idem Hyginus.

LATONA, de qua in nostro Tract. Nobilitatis, c. 31. nu. 310.

LAVINIA, Selonij Regis Deliorum filia fatidica, apud Dionysium Halicarnasseum lib. 1.

LAVRA, Nicolai Throni vxor, soror Genebriæ Veronensis, de qua suprà locuti sumus.

LAVRA altera, Brixiana, quæ elegantes epistolas scripsit ad Hieronymum Sauonarolam Ferrariensem.

LEARCHIS Poëtria, Tatiano memorata in lib. aduersus gentes.

LEONTIVM, amica Epicuri, quæ in Theophrastum scripsit, vt tradit Tullius lib. 1. de Natura Deorum. Ex quo prouerbium natum, Suspendio arborem eligendam, scribit Plinius in Procemio Naturalis Historiæ. Eius quoque meminit Athenæus dicitque eam, ne tum quidem quæstum desiuisse meritorium, cùm cœpit philosophari.

LEOPARDA, cuius meminimus in nostro Tractatu Nobilitatis, cap. 31. numero 332.

LIBYSSA Bohema, Croci Regis Bohemiæ filia fatidica, apud Volaterranum in Geographia. Hanc nonnulli Labyssam vocant.

LICINIAE duæ, neptes Læliæ, de qua suprà, Tullio in illo libro de Claris Oratoribus memorat.

MANTO, Tiresiæ filia, Rachij insulæ Clari Regis vxor, quam Iulius Hyginus Fabularum c. 128. inter Augures annumerauit: Huiúsque meminit Virgilius lib. 10. eam Fatidicam appellans: & Ouidius lib. 6. Metamorphos. Venturi præsciam: & Seneca Tragœdiographus in Agamemnone, illam quoque Futurorum præsciam: & Statius lib. 10. Prouidam responsis.

MARC

MARCELLA, D. Hieronymo sæpe memorata, & commendata multis epistolis ad eam conscriptis, & operibus illi dicatis.

MARGARITA, Ioannis Ferusini Iurisperiti vxor, Mediolanensis, Græcè & Latinæ eruditissima.

MARGARITA altera, cuius meminimus in nostro Tractatu Medicinæ, numero 340.

MARGARITA alia, Francisci nuper Francorum Regis soror, & Nauarræ Regis vxor, omnibus bonis literis instructissima, præsertim verò sacris, in quibus superiores omnes fœminas facilè superauit: vt apertè ostendunt eius opera, tam sancta, tam pia, tam denique docta, vt vix credas à muliere facta.

MARIA, quæ cum fratre suo Moyse prima omnium carmē hexametrum, quod heroïcum dicitur, modulata fuisse fertur.

MARSEPIA, à Politiano inter doctas & vates fœminas posita in Nutrit. Et de hac est illud Tibulli lib. 2.

Quicquid Amalthea, quicquid Marsepia dixit.

MARSINE, vide supra Barsine.

MARTHA Syra fatidica, apud Plutarchum in Mario.

MARTIA, Hortensij vxor, quæ & mariti studia iuuisse dicitur.

MARTIA Proba, Britannorum Regina, omnibus propemodum artibus liberalibus doctissima, quę condidit & scripsit leges patrias, quas Martianas vocarunt, eásque Alphredus in Saxonicam linguam transtulit. Vixit ante Christum natum, ann. 348.

MEDEA, de qua in nostro Tractatu Medicinæ, nu. 312.

MEGALOSTRATA, quam Poëtriam fuisse, planè ostendit Archytas Harmoniacus, & Chamæleon, quàm Alcman & ipse Poëta Lyricus, impatiēter adamauit, vt videre licet ex ipsius versibus ab Athenæo memoratis.

MENEXENE, Diodori, cui cognomen Saturnus fuit, filia, Dialectica, vt tradit Philo & ipse Dialecticus in Menexeno, & ab eo Clemens Alexandrinus lib. 4. Stromaton.

MNESARCHIS, Ephesia Poëtria, Tatiano memorata in libro aduersus gentes.

MOERO, quæ hymnum eloquentissimum in Neptunum edidit.

MOSCHINA Attica, Iamborum Poëtria, mater Hedyles, de qua suprà diximus.

MVSCÆ duæ, id est Græcè μῦαι (id enim earum nomen fuit) vtraque Poëtria Lyrica; quarum vna Thespiaca fuit, cuius meminit Lucianus in Musca: altera Spartiatis, quæ hymnos in Apollinem & Dianam conscripsit.

MVSAE nouem, quas Diodorus Siculus libro primo, iterúmque quinto Bibliothecæ, puellas fuisse prodidit, quæ modulandi artem cæteràsque disciplinas probè callerent, eásque Apollinem docuissent. Hæ sunt, Clio, ita dicta propter gloriam, quæ ex Poëtarum eruditione percipitur. κλείω enim laudo significat, & celebro. Euterpe, propter voluptatem, quæ ab audientibus ex honesti eruditione percipitur, ab εὖ, id est, bene, & τέρπω, delecto. Thalia, quòd in longū tempus Poëtarum laus parta virescat. θάλλω enim floreo, & viresco est: quamuis Proclus aliunde deducat. Melpomene, à melodia, qua audientes demulcentur: à μέλπομαι, quod modulor & cano significat, & μέλος cantus: vnde & μελῳδία, dulcis, siue melleus cantus, & μελῳδέω dulce cano. Terpsichore, eò quòd audientes oblectet, propter bona, quæ ex doctrina proueniunt, ἐκ τοῦ τέρπειν τοὺς χόρους, id est, à delectandis choris: aut, vt scribit Phornutus, διὰ τὸ τέρπεσθαι, καὶ χαίρειν αὐτῇ τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ βίου, id est, quòd maxima vitæ pars ea delectetur, & gaudeat. Eratò, quòd docti homines ab omnibus amentur. ἔρως enim amor est, & ἐρῶ amo. vnde illud Ouidij statim post principium libri primi, de Arte amandi:

Nunc Erato: nam tu nomen amoris habes.

Polymnia, aut, vt alij malunt, Polyhymnia, quoniã cantus suauitate Poëtas reddit gloria immortales: πολὺ enim multum significat, & ὑμνέω, cano, laudo: & propriè ad Deos refertur: vnde & ὕμνος, laus Deorum. Vrania, quòd viros eruditos ad cœlum tollat, οὐρανὸς enim cœlum dicitur, quasi ὁρανὸς, vt dicit Diuus Ambrosius in Hexaemero, ab ὁράω, video, quòd sit visui peruium, & minimè densum. Gloria enim (vt redeamus) ac sapientia, eleuat animos ad cœlestium contemplationem. Calliope, quòd cantus suauitate cæteras antecedens, magni ab auditoribus æstimetur: veluti dicas, pulchræ vocis: κάλλος enim pulchritudo dicitur, & ἀπὸ ὀπὸς vox. Cæterùm Herodotus suis nouem libris totidem Musarum nomina imposuit. Est & Epigramma, quod dicitur Virgilij, quo & singularum officia describit. Est & in id Epigramma Græcum, in Anthologio, quod Latinum reddidit Lilius Gregorius Gyraldus, libro de Dijs Gentium septimo, vbi & alia multa videbis de Musis, atque etiam in eo opere, quod priuatim Musarum syntagma vocauit.

MVTIAE duæ filiæ Læliæ illius C. Gracchi filiæ, de qua suprà, Tullio in Bruto de Claris Oratoribus celebratæ.

MYCALE, Centaura, quæ Thessalas mulieres amoris remedium docuit, autore Seneca.

MYIA, Theanûs filia, Philosopha Pythagorea, memorata Clementi Alexandrino lib. 4. Stromaton.

MYRINA, cuius adhuc sunt quædam Epigrammata, in Anthologio Planudis.

MYRO Byzantia, à Politiano in Nutrici inter Poëtrias connumerata. Huius adhuc est tetrastichon libro tertio Anthologij Planudis, sectione sexta, & hexastichon libro sexto. Eámque Antipater Thessalus lib. 1. eiusdem operis inter nouẽ Lyricos reponit. Eiúsque cum honore meminit Athenæus li. 2. vbi eam dicit scripsisse Mnemosynem, nisi hæc altera sit. Tradítque Tatianus in libro aduersus gentes, statuam ipsius fuisse factam à Cephissodoto, egregio eius artis opifice. Ea carmine Elegiaco scripsit, vt tradit Pausanias libro 9. qui est de Bœoticis. Hancque nonnulli tradunt fuisse matrem Homeri Byzãtini: & ob Hymnum Neptuni ab ea editum fuisse in magna gloria. De ea quoque meminit Christodorus libro 5. Florilegij.

MYRTIS Anthedonia, aliis Myrtò dicta Poëtria Lyrica, Pindari (vt scribit Suidas) magistra, & (vt nonnulli dicunt) mater. Eámq; ex Lyricis cantibus citat Plutarchus Problematon Græcorum c. 153. Huiúsq; item meminit Tatianus libro sæpiùs citato, & Antipater lib. 1. illius Florilegij.

NICARETE, meretrix Megarensis, Stilponis Philosophi discipula, apud Athenæum.

NICAVLA, Aethiopissa, Saba quoque vocata, Regina Austri, de qua & tertio libro Regum, cap. 10. & lib. 2. Paralipomenon, & Diui Matthæi capite duodecimo, & Diui Lucæ, capite vndecimo, fit mentio: & apud Pausaniam libro decimo, quo res Phocensium describit: vbi illam dicit fuisse Berosi & Erymanthes filiam.

NICOSTRATA Arcadica, Euandri mater, quæ & Carmenta, siue Carmẽtis appellata est, ab effuso per vaticinia carmine, vt scribit Martianus Capella lib. 2. aut (quod idem est) quòd carmine responsa ederet, vt tradit Plutarchus in Vita Romuli. De hac Virgilius lib. 8. Aeneidos:

--Matrísque egere tremenda
Carmentis Nymphæ monita.--

Et Liuius lib. 1. ab vrbe condita, & Dionysius Halicarnasseus lib. 1. Eámque doctam vocat Ouidius lib. 1. Fastor.

Iámque ratem doctæ monitu Carmentis ad amnem

Egerat.--

Egerat. Et ante hos Hesiodus in Theogonia: vbi eam vocat αἰδῶ, id est, pudibundam. Et eam esse eandem cum Themide (de qua postea dicemus) contendit Plutarchus Problematum Romanorum c.56.

NOSSIS Lyrica, inter Poëtrias quoque reposita à Politiano in Nutrit. huiúsque sunt quædam Epigrammata in florilegio.

NYSIS, memorata Lilio Gyraldo inter Poëtrias.

OCYROE, Chironis & Carietæ filia, de qua multa diximus in Tract. Nobilitatis, cap.31.nu.315. ex quibus intelliges, eam fuisse artis Medicæ & Medicinæ peritam.

OENONE, Nympha, de qua etiam diximus in d. Tract.c.31.nu. 317.

OLDA, siue Holda, vates sacris literis celebrata, 4. Reg.22.c.& 2. Paral.c.34.

OLYMPIAS Thebana, de qua diximus in illo Tractatu Nobilitatis. Huius, aut alterius eiusdem nominis, versus citantur à Stobæo Serm. 9. Citatur & epistola à Polluce li.4.c.9.& libellus de condemnatorum auferendis muneribus, li. 10.capite 1.

OLYMPIA Morata, Peregrini Morati Mantuani filia, & Grutheri vxor, Græcis & Latinis literis apprimè erudita, vt scribit Gregorius Gyraldus li.2. de Poëtis nostri temporis.

PALLAS, De qua diximus in d. Tractatu Medicinæ nu.321.

PAMPHILA, Laërtio in Socrate, & Periandro, & Theophrasto, & alibi sæpe, ex libris Commentariorum, & Aulo Gellio cùm alibi sæpe, tum lib.15. non semel citata. Eam Epidauriam, & Soteridæ filiam fuisse tradit Suidas, qui eius libros recenset.

PANACEA, Aesculapij filia, de qua etiam diximus in nostro illo Tractatu Nobilitatis, c.31.nu. 316.

PANTACLEA, Diodori Saturni filia, Dialectica, Philoni Dialectico in Menexeno, & Clementi Alexandrino lib.4. Stromaton.

PARTHENIVM, quæcunque ea fuit, memorata Martiali lib.7. Epigram.68.

Non tua Parthenium nimium se præferat illi,
Quamuis Pierio sit bene nota choro.

Alibi autem idem Martialis, libro scilicet 5. Epigram. 6. meminit Parthenij viri Musarum studiosi:

Musæ, Parthenium rogate vestrum.

Nisi fortè ibi vestram legendum sit. At lib. 11. Epigram. 1. de mare haud dubiè locutus est:

Numquid Parthenium videre tentas?
Vadas, & redeas inreuolutus.
Libros non legit ille, sed libellos.

Et lib.12. Epigram.11.

Parthenio dic Musa tuo, nostróque salutem.

PAVLA, mater Eustochij, de qua suprà diximus, sæpe Diuo Hieronymo memorata.

PAVLINA, vide infrà Pompeia.

PERICTYONE Pythagorica, quam Stobæus ca.1. citat ex libro de Sapientia, & cap.83. ex libro περὶ γυναικὸς ἁρμονίας, id est, de mulieris concinnitate siue compositione.

PERILLA, Ouidij tertia, postremáque vxor, vt Crinitus putat, aut, vt alij malunt, filia, aut, vt Constantius Fanêsis putat, priuigna ex vxore tertia admodum docta, atque Poëtria in primis excellens, vt facile ostendit Elegia ipsius Ouidij 7. li. 3. Tristium, quam ad illam scripsit.

PHAENNIS, Epirotis, filia Regis Chaonum, Tzetzæ Historiarum Chiliade 9. cap. 288. & Politiano in Nutrit. inter vates commemorata, & ante hos

Pausaniæ lib.10.quo describit Phocensia.

PHANOTHEA, Icari vxor, quam ferunt inuenisse heroicum hexametrum, vt tradit Clemens Alexandrinus lib.4.Stromaton.

PHEMONOE, aut(vt alij appellant(Phemenoe, Nefsi (vt dicit Isaacius) filia, Apollinis Promantis, quam primam heroïcum carmen cecinisse, hymnúmque Delphis composuisse, tradit Pausanias dicto libr.10. Huius, tanquam peritæ interpretamẽtorum somniorum, meminit Synesius Platonicus, in libr.de Somniis. Sed & illius esse illud γνῶθι σεαυτὸν, id est, Nosce teipsum, tradit Antisthenes in Successionibus, idq; sibi Chilonem vsurpasse, vt scribit Laertius in Thalete. Hancque citat Plinius, scribitque Apollinis dictam filiam lib. Naturalis historię 10.c.2. Strabo autem lib.Geographiæ 9.tradit eam fuisse primã diuinantem Pythiam. Huius quoq; meminerunt Eusebius Chronographus, qui eam quinque & viginti annis ante Linum & Orpheum Acrisio oracula cecinisse scribit: & Tatianus contra gentes. De hac & Lucan.lib.5.

Phemonoen errore vagam, curísque vacantem
Corripuit, cogitque fores irrumpere templi. Et iterum:
--Sic plena laborat
Phemonoe Phœbo.--

Et Statius lib.2.Syluarum, in Surrentino Poll.

--Referétque arcana pudicos
Phemonoe fontes.--

Huius præterea meminerunt & Suidas, & Porphyrion in Artem Poëticam Horatij, enarrans illud,

--Et dictæ per carmina sortes.

Et Donatianus in Poëtica.

PHILAENIS, lasciuissimorum carminum Poëtria, vt diximus suprà in 9. leg. connub.nu.97.quid ergo referam. Ea autem Xenophonti libr. 2. Apomnemoneumaton, Luciano in Pseudologia, & iterum in Amoribus, Athenæo item, & Suidæ commemorata fuit.

PHINTYS, Callicratis filia, dogmatum Pythagoræ studiosa, quam ex lib. περὶ γυναικὸς σωφροσύνης, id est, de temperantia mulieris, citat Stobæus c.72.

PHYGO, à Sachoniato Berytio celebrata apud Eusebium Præparationis Euãgelicæ libro 1. cap. 7. vbi dicit, eám fuisse Ponti filiam, hymnorúmque inuentricem. Sunt tamen, qui eo in loco non, Phygo, legendum putent, sed Sido: de qua & nos infrà dicemus. Phygonem autem posuit inter vates Politianus in Nutrit.

PLOTIANA illa, quæcunque fuerit, cuius mentio fit in l. Plotiana. D. de iure dot. ex qua potes intelligere, eam non fuisse iuris ciuilis imperitam: ideóque nec Celsum grauissimum in Iure autorem eam responsione dignatum fuisse.

POLLA, vide suprà in Argentaria.

POLYDAMIA, de qua in dicto Tractatu Nobilitatis capite trigesimoprimo, numero 318.

POLYXO, vates, apud Valerium Flaccum lib.1.Argonauticõn:

Tunc etiam vates Phœbo dilecta Polyxo.

POMPEIA Paulina, Senecæ vxor, quæ non mediocrem opem viri studijs attulisse fertur.

POMPEII Saturnini vxor, quæcunque ea fuerit, de cuius doctis epistolis Plautum aut Terentium repræsentantibus, loquitur Plinius Secundus li.Epistol.1.ad Euricium, Epist.16.cuius initium est, amabam.

PRAXILLA Sicyonia, cuius Polemon apud Zenodotum, aut (vt alij vocant) Zenobium in Collectaneis meminit, quo loco enarrat illud Adagium ἠλιθιώτερος πραξίλλης Ἀδώνιδος, Stolidior Praxillæ Adonide. Pausanias in Laconicis, Tatianus in libro aduersus gentes, Eusebius Chronographus, Hephæstion, qui ab illa metrum Praxillum deductum fuisse dicit. Antipater

Thes

Thessalonicensis, qui eam primam inter nouem Lyricos ponit, Epigrãmate in eam rem composito libro primo Epigrammaton Græcorum, & præter hos Hesychius & Suidas meminerũt. Sed & cuius etiamnum extat carmen ad Calaim puerum de amoris mutatione.

PROBA Falconia, Adelphi Romani, viri Proconsularis vxor, cuius Centones, opus sanè mirandum, è Virgilio habemus. Súntque qui idem ex Homero eam fecisse existiment, cùm tamen Eudochia id fecerit, vt suprà in Eudochia diximus. Hos autem Diuus Hieronymus ad Paulinam se legisse affirmat.

PTOLEMAIS Cyrenensis.

PVDENTILLA, Apuleij vxor.

RHOSVITA, aut, vt alij vocant, Rhosoïta, monialis è Saxonia, cuius plurimos libros etiamnunc habemus, carmine & prosa oratione conscriptos.

RVFINA, vide suprà Claudia Rufina.

RVSTICIANA, Symmachi vxor, quæ non modicum viri studiis præbuit adiumentum.

RVTH, sacrarum literarum commendatione nobilis, libr. ipsius nominis titulo nuncupatim insignito.

SABA, vide suprà in Nicaula.

SABINA Atestina, Atrei Clementis vxor, quæ Martiali, veluti docta, commemoratur.

SABINA altera, eadémque posterior, tot Epigrammatis Ausonio laudata.

SALPE, Medica, à nobis memorata in Tractatu Nobilitatis capite trigesimo primo, nume. 329.

SALPE, altera (nisi eadem sit, quod minimè reor) Lesbia, quę παίγνια monumentis tradidit, teste Nymphodoro Syracusano, apud Athenæum, & Alcimo, qui & hanc Botryn cognominatam fuisse dicit, inuentricem τῶν παιγνίων.

SAPPHO, Lesbia, ex Eresso oppido, cuius discipulæ fuerunt Apagora, Congyla, & Eunoëa, de quibus sigillatim suprà diximus.

SAPPHO altera, & ea quidem Lesbia, sed ex Mitylene oppido, cuius cum maxima laude meminit Herodotus, & Aristoteles lib. 2. Rhetoricorum ad Theodectem, & Strabo libro 13. Geographiæ, vbi ei similem aliam, ne in minima quidem Poëtices parte, fuisse negat: & Eustathius in Commẽtariis in Dionysium, item Hepbæstion, Terentianus, Atilius, Statius lib. 5. Syluarum, Plinius, Plutarchus in Musica, & in vita Demetrij, Diomedes, Demetrius Phaleræus, Hermogenes, & Didymus Chalcenterus. Estque in laudem illius Epigramma Platonis, lib. 1. Florilegij.

Ἐννέα τὰς μούσας φασίν τινες, ὡς ὀλιγώρως:
ἠνὶ δὲ καὶ Σαπφὼ Λεσβόθεν ἡ δεκάτη.
Musas esse nouem referunt: sed prorsus aberrant.
Lesbia nam Sappho Pieris est decima.

Item aliud Antipatri Sidonij,

Dulcia Mnemosyne demirans carmina Sapphûs,
Quæsiuit, decima Pieris vnde foret.

Et illud Ausonij;

Lesbia Pierijs Sapphò soror addita Musis.
Εἰμ' αὐτὴ λυρικῶν Ἀονίδων δεκάτη.

Hanc autem, aut aliam eiusdem nominis pulchram vocat Plato in Phædro. Eique tale elogium dedit Galenus in libro cui titulus est, Quòd animi mores corporis temperaturam sequuntur, quòd cùm Poëtriam simpliciter dicimus, Sapphò intelligamus, vt cùm Poëtam, Homerum. Suidas scribit Sapphò Lesbiam

edidisse libros Lyricos nouem, Epigrammata præterea, Nænias, Monodias, Elegias, Iambos, & Epithalamium Aeolica lingua. Hancque primam pectida instrumentum musicum inuenisse, tradit Menæchmus Sicyonius, apud Athenęum. Ab ea quoque carmen Sapphicum nomen accepisse, dicunt Hephæstion, Terentianus, Attilius, & Diomedes. Extátque etiamnunc eius Distichon libro Florilegij Epigrammatum Græcorum tertio, sectione quarta, & Tetrastichon eiusdem libri, sectione duodecima. Aelianus autem Variæ Historiæ libro duodecimo, scribit Sapphò Poëtriam filiam Scamandronymi, in doctis & sapientibus annumerasse Platonem Aristonis filium. Aliam autem in Lesbo fuisse meretricem, non Poëtriam. Cæterùm Pausanias libro nono, tradit Sapphò Lesbiam multa de Cupidine cecinisse. Constat autem Poëtriam ipsam Phaonem ardẽtissimè deperiisse: quod vel ex epistola Sapphûs ad Phaonem constat apud Ouidium: & ex Plinio, qui huius amoris causam reddit libro vigesimo, capite octauo: quamuis ibi non declaret, quænam Sapphò ea fuerit. Denique quare Horatius lib. Epistol. 1. Sapphò masculam vocet (quod & alibi ex eo annotauimus) disces ex Porphyrione, eius interprete, & Lilio Gregorio Gyraldo Historiarum Poët. Dialogo 9.

SEMPRONIA, apud Sallustium in Catilina, Græcis atque Latinis literis docta quidem, sed parum casta.

SENTIA, Elea, de qua diximus in nostro Tractatu artis Medicæ, nu. 335.

SERA, filia Azer, Prophetissa, apud Diuum Hieronymum, in primo libro Paralipomenon.

SIBYLLAE, à multis descriptæ, & nominatæ: ex quibus nonnulli duas tantùm fuisse scribunt, vt Martianus Capella libro secundo: Alij tres tantùm, vt Solinus: Alij quatuor, vt Aelianus in Varia Historia. Alij decem, vt Varro in libro Rerum diuinarum, quos ad C. Cæsarem Pótificem Maximũ scripsit, & Lactantius libro primo, capite sexto, & Diuus Hieronymus in Iouinianum libro primo, & ferè cæteri, quos aliter sigillatim recensendos non duximus, ad illos lectorem remittere contenti, & præterea ad Diuum Augustinum de Ciuitate Dei libro decimooctauo, capite vigesimotertio, & ad illius eodem in loco interpretem Ludouicum Viuem, item ad Hyginum Fabularum c. 128. ad Pausaniam libro 10 qui de rebus Phocicis est: & postremò ad Lilium Gregorium Gyraldum Histor. Poët. Dialogo 2. & Mantuanum, Poëtam nostri temporis nón contemnendum in D. Maria.

SIDO, Ponti filia, cuius ab ore sonora & suauissima vox profluebat, quæq; prima hymnos carminibus composuisse dicitur, vt ex autoritate Philonis, Byblij Sachoniati interpretis, tradit Eusebius libr. Præparationis Euangelicæ 1. cap. 7. Vide suprà Phygo.

SOSIPATRA, Lyda, vxor Aedesij Sophistæ, multis disciplinis cumulatissima, & futurorum præsaga, ideóque credita à numinibus quibusdam fuisse educata, vt tradit Eunapius.

SOTIRA, de qua diximus in Tractatu Medicinæ, qui est Nobilitatis nostræ c. 31. nume. 329.

STESICHORI, Poëtæ Lyrici filiæ, quarum nomina mihi ignota sunt, quæ in modulandis numeris, & carminibus pangendis suo patre non indignæ existimatæ sunt, nullique, præterquam patri ipsi, cedere dicebantur. Ad has extat epistola Phalaridis, qua eas consolatur de morte patris.

SVLPITIA Romana, Martiali celebrata lib. 10. Epigram. 35. Ea virum habuit Calenum, cum quo annos 15. suauissimè vixit, vt constat ex eodem, Epigram. 38 eiusdem lib. & amborum meminit Sidonius Apollinaris:

Non quòd Sulpitiæ iocos Thaliæ,
Scripsit blandiloquos suo Caleno.

Extat etiamnum cármen ipsius elegantissimum, quo queritur de statu Reipublicæ, & temporibus Domitiani, quod positum est inter opera Ausonij.

SVSANNA, virgo, Rufini Alexandriæ Præfecti soror.

SYMMACHIA, Hipponensis filia, vna ex Sibylis, quæ Erythris progenita, etiam Cumis est vaticinata, apud Martianum Capellam libro secundo de Nuptiis Philologiæ.

TALARCHIS Argiua, inter Poëtrias relata à Tatiano in libro contra gentes.

TANAQVIL, illa Romanorum Regina, cælestium prodigiorum perita, vt satis constat ex Liuio libr. 1. ab vrb. cond. & Claudiano in laude Serenæ vxoris Stilicomis, & Dionysio Halicarnasseo, qui libr. 3. Originum Rom. eam tradit fuisse sapientem, & quæ in diuinatione nulli Hetruscorum cederet.

TARGELIA, aut vt alij malunt, Tsargelia, à Politiano in Nutrit. inter Poëtrias relata. Sed & eius, tanquam Philosophæ, meminit Plutarchus in Pericle, & Lucianus in Eunucho, siue Pamphilo. Hippias Sophista, & ex eius autoritate Athenæus, tradunt eam fortissimam & sapientissimam fuisse, virísque quatuordecim nupsisse.

TERBA, Croci Regis Bohemiæ filia, & Libyssæ, de qua suprà locuti sumus soror, auguriorum sortiúmque peritissima, apud Aeneam Syluium de Bello Bohemico.

TERENTIA, primùm Tulij vxor, deinde Sallustij, & postremò Messalæ Coruini, est quasi per quosdam gradus eloquentiæ deuoluta, vt refert Diuus Hieronymus libr. 1. in Iouinianum. Hæc vixit annos 117. vt retulit Plinius libr. 7. cap. 48. Vbi tamen alij legunt 103. Eam doctam fuisse ferunt.

THARGELIA, vide suprà Targelia.

THEANO Metapontina, Brontini Crotoniatę filia, Pythagoræ vxor, vt Theodorito Cyrenensi, & Luciano in Imaginibus, & Laertio in Pythagora, & Polluci libr. 10. c. 3. in fi. placuit: aut verò ipsius Brontini vxor, & Pythagoræ discipula, quod Plotinus maluit. Ea scripsit Commentarios Philosophicos de Virtute, Poëmata & Apophthegmata Pythagoræ, vt tradit ipse Laertius. Et defuncto ipso Pythagora, scholas vnà cum Telãge & Nesarcho filiis regendas suscepit, vt prodit ipse Theodoritus. Hanc Didymus in libr. de Philosophia Pythagorica tradit, primam ex mulieribus esse philosopharam, & scripsisse Poemata: quod & ex eo recenset Clemens Alexandrinus libr. 1. Stromaton. Eámque citat Pollux, vbi suprà, ex Epistola ad Timaretam.

THEANO altera, Locrensis, & ipsa Poëtria, quæ Hymnos & Cantica Lyrica, & μέλη scripsisse fertur.

THEANO item alia, Thuria, Lycophronis filia, Pythagorica. Nam & has diuersas facit Suidas, quamuis alij vnam eandémque esse existiment. Laertius nihil certi affert. Extat autem etiamnunc alterius ex his epistola de liberorum educatione ad Eubulam, & altera ad Nicostratam Zelotypam consolatoria: & alia quoque admonitoria ad Callisto, quomodo multis præesse debeat: quarum bonam partem videbis apud Stobeum, Porrò aliam memorat Homerus Mineruæ sacerdotem.

THELESILLA Argiua, Pausaniæ in Corinthiacis, atque etiam in Argolicis, Suidæ, Hephæstioni, Luciano in Amoribus, Antipatro Thessalonicensi libr. 1. Florilegij Græcorum Epigrammaton, Clementi Alexandrino libr. 4. Stromaton, & ipsi quoque Athenæo celebrata, & præter hos Plutarchó in Claris mulieribus, vbi dicit quòd supra cæteras fœminas in Poetica facultate excelluit, cùm domi illustris esset: & alia multa ibi de ea scribit, vt videre poteris.

THEMIDES duæ, prior quidem, quam Orpheus in Hymnis tradit post hominum memoriam, primam mortalibus oraculum demonstrasse, atque ex oraculo Delphico vaticinari solitam, ex eáque Apollinem didicisse vaticinationem. A quo non longè abest, quod scribit Diodorus libro 6. Bibliothecés,

VRV

eam tradidisse artem diuinandi,sacráque ac Deorum cultus inuenisse, eáq; quæ ad bene viuendum & pacem pertinent,ostendisse. Altera Euandri mater, Carmentis dicta,de qua & nos quædam diximus in Nicostrata. Quibus addes, Plutarchum in Politicis dixisse, hanc consultissimam fuisse,quæq; actionem agere, cœtúsque dimittere nosset. Eius etiam meminit Pausanias lib.10.

THEMIS, fortè altera vna ex Titanidibus,quam nonnulli dicunt inuenisse Heroicum hexametrum,vt scribit Clemens Alexandrinus lib.1.Stromaton.

THEMISTA, memorata Lactantio lib.3.c.25. & Clementi Alexandrino li.4. Stromaton: vbi hanc dicit fuisse filiam Zoïli: & Diuo Hieronymo in Prologo in Sophoniam, & Diogeni Laërtio in Epicuro: vbi hanc dicit fuisse vxorem Leontei Lampsaceni Philosophi.

THEMISTOCLEA,aut(vt alij appellant) Theoclea, Pythagoræ soror, & magistra,vt tradit ipse Laërtius: qui & ipse ex autoritate Hieronymi & Aristoxeni scribit dogmata,quæ Pythagoras Delphis adscripsit,ab ea accepisse.

THEOCLEA,vide in præcedenti versiculo.

THEOGNIS, filia Diodori,cui agnomentum fuit Saturnus, Dialecticæ perita,ex Philone Dialectico in Menexeno,& ex eo Clementi Alexandrino lib. 4. Stromaton.

THEONOE, Protei Aegyptiorum Regis filia, quæ (vt scribit Euripides statim in initio tragœdiæ,cui Helenæ titulus est) diuina omnia,& præsentia, & futura callebat.

—τὰ θεῖα γὰρ
τά τ' ὄντα, καὶ μέλλοντα πάντα ἠπίστατο.

THEOPHILA, Canio Poëtæ Gaditano adamata,& Martiali celebrata, li.7. Epigram.68.

THEOSEBIA, cuius etiamnum extat Tetrastichon lib.3.Anthologij,id est, Florilegij Planudis,Sect.15.

TIMARIS, Regina quæcunque ea fuit, cuius carmen non inelegans de Gemma,quæ Paneros dicitur,Veneri dicata adscripsit Metrodorus,apud Plinium libro 37.c.10.

TIMOCLEA Thebana, Theagenis soror, cuius, vt doctæ meminit Plutarchus ad finem Præcep.connubial.& Diuus Hieronymus ad finem libri primi in Iouinianum.

TRIVVLTIA Mediolanensis,vide suprà in Damisella.

TROTA, quam alij Trotulam vocant, cuius etiamnum extant libri de curandis ægritudinibus mulierum ante,in,& post partum,impressi Argentinæ:de qua etiam diximus in Tractatu Medicinæ,nu.337.

TROTVLA, vide in præcedenti versic.

VARI, aut,vt alij vocant,Varij vxor,(nomen illius aliter non dicitur)quam vt doctissimam, adamasse Virgilium ferunt,illique Tragœdiam à se compositam dono dedisse:illam verò,tāquam à se scriptam,viro obtulisse, & virum pro sua edidisse: Quam rem nonnulli tradunt Virgilium allegoricè intellexisse 3.Eclog.illo carmine,

Quem mea carminibus meruisset fistula caprum.

Caper enim Tragœdiæ præmium est.Sed id Seruius eo in loco non admittit.

VELLEDA, siue Veleda, vaticinatrix, Cornelio Tacito in libro de Moribus Germanorum memorata,& Papinio libro primo Syluarum, pro Rutilio Gallico:

Captiuæque preces Veledæ.

VERONICE Gambara,Corrigiensis princeps,& Poëtria admodum laudata Gregorio Gyraldo de Poëtis nostri temporis lib. 2.

VICTORIA Columna,& ipsa quoque Piscariæ princeps,& Poëtria, ipsi Gyraldo eodem loco memorat a.

VRSVLA Cynosura, Britanna, Dionæthi Cornubiensium principis filia, quæ scripsit de Arcanis visionibus libr. I. & alterum, cui, Documenta Fidei, titulus est, & epistolas plurimas.

XENOCLEA, vates Delphica, apud Pausaniam libro decimo, qui de rebus Phocensium est.

ZENOBIA, Palmyrenorum Regina, de qua sæpiùs locuti sumus in hoc opere. Ea fuit Græci & Aegyptij sermonis peritissima, & Latini non ignara, scripsitque Epitomen in Orientalem Alexandrinámque Historiam: atque Herennianum & Timolaum filios literis erudijt. Elegantissimas orationes ad suos milites sæpissimè habuit. Hæc ex Trebellio, aut vt alij vocant, Treuellio Pollione in vita illius. Flauius autem Vopiscus in vita Aureliani, hanc vsam fuisse Longino Philosopho ad Græcas literas tradit.

Et aliæ propè infinitæ, quarum nomina incognita sunt. Neque enim fœminæ à liberalibus artibus alienæ sunt, vt videre est ex l. qui filium. in princip. D. vbi pupillus educ. deb. quod & videre licet ex diuinis literis, Exodi 35. quæ mulierum doctarum, aliter non nominatarum, meminerunt. Agathius, qui post Procopium scripsit de Bello Gotthorum & Persarum, libr. 2. memorat Alemannicas quasdam vates. Nam & Paulus prioris ad Corinthios Epistolæ, capit. 11. ostendit mulieres quoque prophetandi munus interdum consequi. Omnis (inquit) mulier orans, aut prophetans, & cætera. Quo in loco Athanasius, aut (vt quidam malunt) Theophylactus, dicit hoc donum habuisse Philippi filias. Arrhianus scribit, apud Telmessum vaticinia mulierum olim fuisse præstantissima. Sed & idem tradit, Dardanum ex Samo profectum, Teucrorum filias vxores duxisse Νεσῶ & Βατέαν, & ex priore natam illi filiam fatidicam, nomine Sibyllam, ex qua in vaticinatrices omnes sit nomen propagatum ob τῆς θεοφορίας quandam cognationem. Dryadas quoque fuisse & Medicinæ, & diuinationis peritas, videre licet ex Trebellio Pollione, tum in Aureliano, tum in Numeriano. Vt interim omittam mulieres, quæ arte pictoria excellentes fuerunt, Timareten Myconis filiam & discipulam, & Calypso, & Alcisthenen, & Aristareten Nearchi filiam, Lalam Cyzicenam perpetuam virginem, & Olympiadem Autobuli magistram, omnes Plinio memoratas libr. 35. cap. 11. Igitur & hanc quoque Legem Connubialem ita concludemus:

IN HIS ETIAM, QVAE AD VIRORVM CVRAM PERTINENT, AB VXORIBVS IPSI CONSILIVM SVMVNTO.

Vndecima lex connubialis.

IN DVODECIMAM LEGEM CONNVBIALEM, GLOSSAE PRIMAE PARS DVODECIMA.

1 *Viri vxoribus omnia reuelant.*

SED QVID opus est hanc legem maritis præscribere,qui & ipsi sua sponte quicquid facturi,dicturi ve sunt , quicquid sciunt , cogitant,quicquid deniq; somniant,vxoribus enarrãt, & produnt:nihil illas celatũ volunt,nihil illis incõsultis moliri aggredi ve audẽt, aut nolunt,si ausint? Qui quidem maritorum mos ansam præbuit Accursio,vt sing.diceret in l.aut qui aliter.§.sed & Seruius.D.quod vi aut clam.vxorem præsumi scire,quicquid vir sciat.quem sequitur Alberic.ibi.& in l.aduersus.C. de cri.expi.hæred.reclamante tamen Andr.Iser.in c.1.col.7.versic.superfluò ergo, tit.de nat.suc.feud.per tex.in l.si legibus.ibi probatum fuerit.C.de episc.aud.Et post eum Georg.Nat.in repe.c.quãuis.col.34.versi.decimotertiò quæro.de pactis,lib.6. & idem dicit ea glo.non citata,Pet.Anca.consi.92.tria in fauorem,col.1. Ex epistola autem Tullij ad Sextilium Lentulum Proconsulẽ lib.5.Epistolarum Familiariũ, epistola 6.facilè intelliges , Lentulum ipsum virum grauissimum,sua ipsius intima consilia Corneliæ vxori communicasse. Tametsi Iupiter,cùm probè sciret,expertúsq; esset fœminarum mores , Iunonem vxorem ita alloquitur apud Homerum, omnium doctrinarum seminarium,prima Iliados Rhapsodia,

Vxor scire præsumitur,quicquid vir scit.

Lentulus intima cõsilia vxori communicabat.

Iupiter Iunoni non omnia sua cõsilia prodit.

Mulieribus non amplius fidendum.

Ἥρη, μὴ δὴ πάντας ἐμοὺς ἐπιέλπεο μύθους
Εἰδήσειν. χαλεποί τοι ἔσοντ' ἀλόχῳ περ ἐούσῃ.
Ἀλλ' ὃν μέν κ' ἐπιεικὲς ἀκουέμεν, οὔτις ἔπειτα
Οὔτε θεῶν πρότερος τόν γ' εἴσεται, οὔτ' ἀνθρώπων. Id est,

Noli,Iuno, putare scituram te omnes sermones meos. Id enim difficile tibi erit, quamuis vxor mea sis.Sed quę decebit te audire,ea certè nemo Deorum,aut hominum prior te sciet. Et apud eundem lib.11. Odysseæ,monet Agamemnonis vmbra Vlyssem,ne se vnquam vxori crederet,neu omnia sua consilia ei aperiret. Ita enim loquitur:

Vlysses vxori se nouissimè patefecit.

Τῷ νῦν μήποτε καὶ σὺ γυναικί περ ἤπιος εἶν,
Μηδ' οἱ μῦθον ἅπαντα πιφαυσκέμεν,ὅν κ' εὖ εἰδῇς.

Sed & paulò pòst monet,ne palàm in patriam descendat,quoniam non ampliùs fidendum erat mulieribus, ἐπεὶ οὐκ ἔτι πιστὰ γυναιξίν. Quod Agamemnonis consiliũ Vlysses,vt erat omnium homo callidissimus , etiam executus est : vxori enim suæ, quamuis eam existimaret esse pudicam,fidámque,& viri amantissimam,sese nouissimè patefecit,aliísque priùs,quàm illi,sua consilia prodidit.

2 ¶Sed sicut Vlysses cautè prudentérque id effecit : ita Sanson hominum ille fortissimus,imprudentissimè quidem Dalilę,quam vice vxoris adamauit,crinem fatalem, in quo robur omne continebat,detexit. Ideóque confestim suæ temeritatis pœnas pependit:quippe qui ferè dicto citiùs in manus hostium,ob id ipsum duntaxat peruenit,vt dolenter scribitur Iudicum 16.capite. Nec minùs temerè , atque infeliciter Amphiaraüs Eriphylæ vxori latebras,quas petiturus erat , ne cum Argiuis contra Thebanos iret,manifestauit. Illa enim,si Statio credimus,aliísque veteribus scriptoribus,aureo monili ab Hermione Cadmi vxore,aut, vt Iulius Hyginus Fabular.c. 73.tradit , ab Adrasto fratre suo accepto corrupta , Amphiaraum prodidit : qui in publicum protractus,& inuitus(quia præsentiret quod futurum erat)in eam expeditionem profectus occubuit. Hanc scribit Homerus lib. Odysseæ .1. aurum prætulisse viro:

Sanson imprudẽter Daliłæ suum robur detexit.

Amphiaraüs vxori temere latebras suas detexit.

--Στυγερήν τ' Ἐριφύλην,
Ἣ χρυσὸν φίλου ἀνδρὸς ἐδέξατο τιμήεντα.

Quod

Quod & idem ſcripſit Sophocles in Electra:

οἶδα γὰρ ἄνακτ' ἀμφιάρεων
χρυσοδέτοις
ἕρκεσι κρυφθέντα
γυναικῶν ἀπάταις.

Id quod etiam ſcribit Diodorus libr. 5. Lucianus in Cynico, & Propertius libr. 2. Elegia 17.

Aſpice quid donis Eriphyle inuénit auaris.

Et huc reſpiciens Ouidius libr. 1. Amor. Eleg. 10.

Ex quibus exierat, traiecit corpora ferro
Filius: & pœnæ cauſa monile fuit.

Et in Elegia de Nuce:

Præda malo Polydore fuit tibi: præda nefandæ
Coniugis Aonium miſit in arma virum.

Et Horatius Flaccus libr. 3. Carm.

--Concidit Auguris
Argiui domus, ob lucrum
Demerſa excidio.--

Et Statius libr. 4. Thebaid.

--Sed perfida coniux
Dona viro mutare velit.--

Et Arnobius libro 8. Diſputationum aduerſus Gentes & Clemens Alexandrinus libr. 2. Pædagogi, c. 10. Et Hieronymus in libr. 1. contra Iouinianum, & Tzetzes Hiſtor. Chiliade 3. cap. 77. Húcque reſpiciens Homerus ipſe lib. 15. Odyſſeæ ſcribit Amphiaraûm Ioui & Apollini admodum dilectum, non conſenuiſſe, ſed muliebrium donorum cauſa periiſſe:

ἀλλ' ὄλετ' ἐν θήβησι γυναίων εἵνεκα δώρων.

Cuius etiam rei meminit Plato libr. 9. de Repub. vbi dicit, Eriphylen contra mariti ſui vitam monile accepiſſe. Tullius in 6. in Verrem actione, & libr. 1. de Inuentione, ita ſcribit: Mulierum genus auarum eſt. Nam Eriphyle auro viri vitam vendidit. & Seruius in libr. 6. Aeneid. enarrans illud Virgilij, *Eriphyle monile mariti vitæ prætulit.*

--Mœſtámque Eriphylen
Crudelis nati monſtrantem vulnera cernit.

Et nonnihil Pauſanias in Bœoticis. Hincque Statius eod. illo libr. 4. Thebaidos, eam Nefandam vocat:

--Si quando nefanda
Huc aderit coniunx.--

Et Impiam libr. 12.

--Vatis mox impia coniunx,
Heu vacuos poſitura rogos.--

3 ¶Propterea Micheas ille diuiniloquus, c. 7. eodémque vltimo, prudenter quidem, vt cætera omnia, illud monuit, vt cuſtodiamus oris clauſtra ab iis, quæ dormiunt in noſtro ſinu, id eſt, ab vxoribus, vt recte exponit Nicolaus à Lyra, & quiſquis is fuit, qui Ioannem Chryſoſtomum traduxit, in ea Homilia, quam de Ioannis decollatione ſcriptam reliquit: in qua hunc Micheæ locum in Latinum ſermonem ita vertit: A coniuge tua cuſtodi te, ne manifeſtes ei cor tuum. Nam & mos Hebræorum eſt, vt de vxoribus loquentes, hanc plerunque adiectionem faciant, Quę dormiunt, ſiue ſunt, ſiue cubant in ſinu tuo vt patet Deuteronomij 13. ubi, Siue vxor, quæ eſt in ſinu tuo. & iterum cap. 28. Et vxori, quæ cubat in ſinu tuo. Nec longè abeſt illud Plauti in Trinummo: *Vxoribus non manifeſtanda conſilia.*

Vxorem quoque ipſam, hanc rem vt celes, face.
Nam pol tacere nunquam quicquam eſt quod queat.

Et hinc etiam eſt illud Cleobuli, Cum vxore ne contende, néve ei nimium confide

¶Itaq

4 *Vxoribus quæ consilia sunt communicanda, quæ minimè.*

¶Itaque illud in hac re obseruandum esse censeo, vt in his duntaxat negotiis, quæ si in publicum effectantur, nullum sunt periculum, aut incommodum illatura, consiliũ ab vxoribus sumamus, sequamúrque in ea re & Ninum, & Numam, & Cyrum, Reges, & Augustum, & Iustinianum Imperatores: ea lege tamen, vt earũ consiliis non semper adhæreamus: sed tum demum, si conducere videbuntur. Quod apud Homerum lib. Iliados 24. eodémque vltimo, Priamus ille senex, & prudens, etiam prudenter factitauit, qui tametsi ab Hecuba vxore sententiam rogauerit, an ad Achillem redempturus Hectorem proficisceretur, non tamen eius consilium secutus est. Nam & consilium mulieris non semper esse sequendum, exemplo suo nos docuit Adam ille parens hominum, Genes. c. 3. quo in loco Diuus Chrysostomus multa in eam rem scripsit, quæ ibi videre poteris.

5 *De eadem re. Mulieres maximè decet silentium & taciturnitas.*

¶Cætera verò (vt redeamus) quæ prodita prolatáque, damnum sunt, aut discrimen allatura, apud vxorem, quantumuis taciturnam, non temerè deponamus. Nam etsi taciturnitas, silentium, breuiloquentia in mulieribus præcipuè cõmendatur, loquacitas verò vituperatur, vel testimonio Philonis (si tamen is est) laudantis in Ecclesiastic. c. 26. mulierem sensatã, & tacitam: cui subscribens Apostolus prioris ad Corinthios epistolæ c. 14. non ius facit mulieribus, vt vel in Ecclesia loquantur: sed domi, si quid ignorant, viros suos interrogent. Et alibi, prioris ad Timotheũ 2. c. Mulier, ait, in silentio discat cum omni subiectione. Et subdit: Docere autem mulieri nõ permitto, neque dominari in virum, sed esse in silentio.

6 *De eadem re, ex Græcis.*

¶Quod & approbans Aristoteles li. 1. Politicorũ c. 8. eodémque vltimo, sententiam hanc aduocat ex Poëta, quem nõ nominat: Mulierem ornat taciturnitas. Is autem Poëta Menander est, vt plerique autumant. Sed quamuis hanc eandem sententiam protulerit Menander, ex eo tamen non accepit Aristoteles, qui illum tempore præcessit. Verùm is fuit Sophocles Atheniensis Tragicus, qui & hanc sententiam expressit in Aiace flagellifero:

γυναιξὶ κόσμον ἡ σιγὴ φέρει. Id est, ad verbum:
Mulieribus ornatum silentium affert.

Aut si velis versu reddere,
Decus addit vsque fœminis silentium. Siue etiam,
Mulieris est primum decus silentium.

Quam sententiam Seruius in fine lib. 1. Aeneidos citat ex ipso Sophocle. Cui & similis ea est Democratis, Κόσμος ὀλιγομυθίη γυναικί, id est, Ornamentum breuiloquentia mulieri. Et illa Euripidis in Heraclidis,

γυναικὶ γὰρ σιγή τε καὶ τὸ σωφρονεῖν
κάλλιστον — Id est,
Fœminæ enim silentiúmque & modestia
Pulcherrimum. --

Eiusdem in Acrisio, apud Stobæum lib. 72.

Ἄλλως τε καὶ κόρῃ τε, κ᾽ Ἀργεία γένος,
αἷς κόσμος ἡ σιγή τε, καὶ τὰ παῦρ᾽ ἔπη.
Præsertim cùm virgo sis, & Argiua genere,
Quibus ornamentum est silentium, & pauca verba.

7 *De eadem re, ex Latinis.*

¶Et huc facit, quod Pinacium, mulier pudica apud Plautum in Sticho, Antiphoni patri quærenti, quales esse mulieres oporteat, respondit,
--Vt per vrbem cùm ambulant,
Omnibus os obturent.-- Id est, occludant, ne verbum vllum loquantur. Apud eundem quoque in Rudente, Trachalio inquit, *Tacita bona est mulier semper, quàm loquens.* Virgilius item omnium disciplinarum peritus, vt dicit Macrobius libro 1. Saturnalium, in laudem Didonis ita de ea scribit, lib. 1. Aeneid.
Tum breuiter Dido vultum demissa locuta est.

Et Pon

Et Pontanus lib.1.de Amore coniugali, ita vxorem monet,

Pauca loqui studeas.

Vt non abs re Poetæ Iunoni, veluti honestarum ac pudicarum mulierũ præsidi, atque antistiti silentiũ & taciturnitatem, vt propriam ac peculiarem huiuscemodi fœminarum, tribuisse videantur. Virgilius lib.10. Aeneidos:

--Quid me alta silentia cogis

Rumpere, & obductum verbis vulgare dolorem?

Et Statius Papinianus lib.10. Thebaidos:

Iunonem tacitam furibunda silentia torquent.

Veluti nõ nisi necessitate cogẽte loquatur. Quod & Seruius Virgilij, & Lactantius Placidus Statij interpretes, in illis locis annotarũt. Nam &, quod huc spectat, Iuno Argiua fuisse dicitur Homero lib. Iliados 4.

ἥρη τ᾽ ἀργείη. & Straboni illius Homerici loci autoritate li.9. Geographiæ, & Palæphato ... Nuper autem didicimus ex Euripide, Argiuas maximè silentiũ coluisse. Sed & eadem Iuno inter cæteras eius appellationes & potestates Matrona dicitur apud Seruium enarrantem eum Virgilij locum lib. 8. Aeneidos,

Quam Pius Aeneas, tibi enim tibi maxima Iuno

Mactat sacra ferens.--

Vt non sine causa illam matronarum præsidem & antistitem suprà vocarim.

8 ¶ Cæterùm è nostris Alberi. in l. generalis. D. de adop. scribit mulieres decere taciturnitatẽ. Id quod etiam natura ipsa rerum omnium parens apertissimè docuit, qua duce masculæ solùm cicadæ canũt, mutũ verò est fœminarum genus, vt Aristoteli placuit, li. de Natura animalium 5. ca.30. & Plinio lib.11. c.26. Sed & in aliis quibusdã generibus cãtus maribus tantùm datus est, vt gallinaceis, & conturnicibus, vt idem Aristoteles tradit lib. 4. eiusdem operis, ca. 9. Quin & Luscinia item fœmellę cantu priuantur, cùm incubant, & pullos educant, vt idem in eo ipso loco tradit, magno fœminarum documẽto, silentium illas, si quid aliud, admodum ornare: vt etiam monuit è recẽtioribus vir multiiugæ eruditionis Cœlius lib. Lectionum Antiquarum 17. c. 6. postremæ editionis. Et ego nõ semel expertus sum è psittacis fœminas nunquã, aut rarẽter voces humanas reddere, atque sermocinari. Quamuis Plinius lib.10. ca.42. scripserit psittacos nullo sexus discrimine facto, super omnia id efficere. Et hoc quidem caput integrum, vt erat in prima editione, nomine nostro tacito, penè ad verbum surripuit plus quàm famosus fur Chassenеus in suo Catalogo gloriæ mundi, parte 2. consideratione 33.

Natura silentium mulieres docet.
Cicadæ mares tãtum canũt.
Et aliæ quoq; aues.
Chassenei furtum.

9 ¶ Quãuis ergo (vt repetamus) mulieres silẽtio maximè, & breuiloquẽtia cohonestãtur, sunt tamẽ (quod dolẽdũ est) loquaculę, argutulę, verbosę, dicaculæ, linguaces, garrulæ, locutulæ, largiloquæ, lingulacæ, vt interim vsurpem Plautina vocabula, & arcanorũ minime tenaces. Nã, vt ait Eunomia ipsa Plautina in Aulular.

Multum loquaces meritò omnes habemur:

Nec mutam profectò repertam

Hodie dicunt mulierem vllo in seculo.

In quam sententiam, Germanorum est prouerbium ex Bebelio, Tres mulieres nundinas faciunt, ex loquacitate mulierum ortum, quarum garrulitas nundinis comparatur, vbi maximus est mercantium strepitus, sonitúsque. Iuuenalis Saty. 6. Mulierum odiosam loquacitatem, his versibus taxauit:

Illa tamen grauior, quæ cùm discumbere cœpit,

Laudat Virgilium, periture ignoscit Elisæ:

Committit vates, & comparat inde Maronem,

Atque alia parte in trutina suspendit Homerum.

Cedunt Grammatici: vincuntur Rhetores: omnis

Turba iacet: nec causidicus nec præco loquetur,

Altera nec mulier: verborum tanta cadit vis:

Mulieres loquaculæ.
Prouerbium.

Tot pariter pelues, & tintinnabula dicas
Pulsari iam nemo tubas atque æra fatiget,
Vna laboranti poterit succurrere Lunæ.

10 ¶ Et Diuus Chrysostomus, super priorem epistolam Pauli ad Timotheum, ca. 2. *De eadẽ re.* Homilia 5. Docere (ait) mulieri non permittitur in ecclesia. Est quippe ferme loquax muliebris sexus: ideo omni ex parte fluentẽ restringit ac comprimit. Diuus quoq; Hieronymus (imò alius, si stylo credimus) in Regula sanctimonialium ad Eustochium, c. 9. Verùm, inquit, si quæpiam iuxta fœminarum morem, quę nihil retinere norunt absconditũ, imò antè garrulando manifestant, quàm sciant, aliquid de his extra cœnobij limites prodiderit, subeat grauissimam pœnam, vt doctrinã tacendi doceatur in pœna. Sed & idem in Commentariis in Epistolã Pauli ad Titum 1. ca. 2. asserit mulierculạrum genus esse garrulum. Quin ipse Diuus Paulus, quem in id citat Hieronymus ad Timotheum primæ epistolæ cap. 5. dicit fœminas verbosas esse. Augustinus autem de Ciuitate Dei lib. 4. cap. 19. muliebrẽ loquacitatem, veluti proprio ac peculiari epitheto appellauit.

11 ¶ Theocritus autem Idyllio 15. muliebrem garrulitatem turturibus comparat, cum ita infit,

Παύσασθ' ὦ δύστανοι ἀνάνυτα κωτίλλοισαι
Τρυγόνες ἐκκναισεῦντι πλατειάσδοισαι ἅπαντα. Id est,
Desinite ô miseræ, garritibus omnia vanis
Turturibus mos est implere loquacibus olim.

Turturũ garrulitas. Prouerbium. Nam & turturum loquacitas in prouerbium abiit, cuius meminit Zenodotus ex Plotio Menandri, & Aelianus lib. 12. Sed & Euripides in Phœnissis, hanc mulierum loquacitatem aperte describit,

Σμικρὰς δ' ἀφορμὰς ἢν λάβωσι τῶν λόγων,
Πλέιους ἐπεισφέρουσιν. ἡδονὴ δέ τις
Γυναιξὶ, μηδὲν ὑγιὲς ἀλλήλας λέγειν. Id est ad verbum,
Paruas enim occasiones si nactæ fuerint sermonum,
Plures superingerunt. voluptas quædam est
Mulieribus, nihil sani sibi inuicem obloqui.

Et Antiphanes mediæ Comœdiæ Poëta, apud Stobæum Ser. 72.

Τί φῄς λαθεῖν ζητῶν τι, πρὸς γυναῖκα
Ἐρεῖς τὸ πρᾶγμα; καὶ τί τοῦτο διαφέρει,
Ἢ πᾶσι τοῖς κήρυξι ἐν ἀγορᾷ φράσαι;
Quid ais: cùm latere velis aliquod negotium, mulieri
Ipsum aperies? At quid interest, siue mulieri,
Siue omnibus in foro præconibus narrare?

12 ¶ Porcius Latro, nobilis Declamator, apud Senecã, in 13. controuersia, scribit mu- *De eadẽ re.* liebrem garrulitatem id solùm tacere posse, quod nescit. Quin & eiusdẽ nominis fœmina, Porcia, videlicet Catonis Vticẽsis filia, apud Plutarchũ in Bruto, ingenue confessa est, dum ipsum Brutum maritum alloqueretur, muliebrem naturã fragilem esse ad arcana seruanda. Ideóque Aristoteles, lib. Politicôn 5. ca. 11. inter multa, quibus conseruatur diutius tyrannis, hoc quoque ponit, vt sit facultas mulieribus per domos euagandi, quò reuelent secreta virorum.

13 ¶ Ex nostris verò Bal. in l. vl. col. 3. vers. & dic quòd mulier regulariter à feudo re- *Mulier quare à feudis repellitur.* pellitur. C. de suis & legi. cũ multas rationes adduxisset, quare mulier à feudis repellitur, hanc postremo adiecit, quoniam mulier nescit retinere arcana, quod est omnino discrepans à natura feudi: cũ vasallus inter cætera & hoc iurare debeat, arcanum, quod ei manifestauerit dominus, nulli se proditurum, vt scribitur in c. 1. tit. de no. for. fideli: & sequitur Martin. Lau. in c. j. §. & quia vidimus. col 4 & ibi quoque Card. Alexan. col. 3. & iterum 11. rursúmque 17. in 9. fal. tit. qui feud. dare poss. & Iac. à S. Georg. in tract. feud. in verbo, Marchio in Italia, versicu. itẽ quarto

March

Marchio.& iterum in verbo,[illegible]tiae,col.2.in 7.fal.Iason consi. 87.consultus, col.2.li 1.& iterum in themate,consi.89.magnificus,col.3.co.lib.1.& cons. 68.viso themate,col.pe.li.3. Bene.in repe.c.Raynutius,in verbo,duas habens filias,nu.31.

14 ¶Sed & nostrates quoq; ipsi alibi,videlicet Io.And.& Domi.in c.indemnitatibus. §.vt autē.de ele.lib.6.multa veluti de industria congerunt de garrulitate mulierum,asserúntque constanter in eod.loco,ob eam ipsam muliebrem garrulitatem fuisse statutum, vt in electione monialiū non fiat collatio meriti ad meritum, & zeli ad zelum,sicut fit in electionibus virorū,quia si ita fieret,mulieres præ nimia garrulitate, procul dubio omnia secreta reuelarent. Et aliquid quoque de ea rescribit Benedictus in reper.d. c.Raynutius,vbi nuperrimè citauimus, num.30.

In electiõibus monialiū quare nō fiat collatio meritorū.

15 ¶Proinde alter ille Cato(Censorium intelligo) vt in eius vita commemorat idē Plutarchus,dicebat se in tribus rebus per omnes vitæ suæ partes pœnitentiā egisse.Inter quæ primū illud erat,si mulieri quicquā arcanum aliquando credidisset, vt & e nostris quoque retulit Iason in l.1.col.2.D.si quis cautio.Prudenter ergo, atque salubriter Aesopus ille egregius fabulator, monuit arcana mulieri nullatenus esse credēda.Ita enim apud Planudem monet Eunum; τῇ γυναικὶ μηδέποτε πιστεύσῃς ἀπόῤῥητον.In quem sensum trahi potest & illud Pompeii adagium, cuius suprà in alio loco meminimus,Nec mulieri,nec gremio quicquā credi oportere. Hisque concinunt multa,quæ de mulierū perfidia dicta sunt suprà, quo loco de auaritia ipsarum disseritur.Illud tamē dixerim cum Erasmo,hoc esse veluti perpetuū,vt vbicunque minus est cordis & roboris,ibi plus sit linguæ.Auibus natura garritum,& vocum alienarum imitationem dedit,tauris & leonibus nō item. Et in pueris,senibus,& mulieribus, quoniam est imbecillior animi, & corporis vigor(vt suprà latè de mulieribus probauimus)lingua est intemperantior.

Cato Cēso.triū maximè se pœnituisse dicebat.

Ibi plus linguæ vbi minus cordis.

16 ¶Quæ cùm semper aliàs vera sint,tum verò maximè,cùm fœminæ sunt impudicæ,séque alienis viris prostituunt.Nihil enim est tam arcanùm, quod mulier non prodat,detegátque in cōplexu amatoris cubans.Ob idq; ipsum Augustus Imperator Romæ adulteria exercuit,nō tam libidine ductus,quàm vt faciliùs consilia aduersariorū suorum per cuiusque mulieres exquireret, vt scriptum reperimus apud Suetoniū Tranquillum.Hinc mulier illa Commani regis Segoregiorū cognata,paratas in Massilienses à Cōmano insidias adolescēti Massiliensi in complexu ipsius aperuit,si verus est autor Iustinus li.43.Cæterùm Plautus in Cistellaria id vnum meretricibus peculiariter tribuit,dum Lenam ita loquentem facit:

Id mihi,magnæ quod parti est vitium mulierum,
Quæ nunc quæstum facimus,quæ vbi saburratæ sumus,
Largiloquæ extemplò sumus,plus loquimur,quàm sat est.

Hinc & illud Virgilij in illo Epigrammate de Venere,& Vino:

Multos cæcus amor cogit secreta fateri.

Illud quoq; Solomonis Prouerbiorum 7.Et ecce occurrit illi mulier ornatu meretricio,præparata ad decipiendos animos,garrula,&c.

Mulier in cōplexu omnia reuelat.

Augustus imperator cur adulteria exercuit.

Meretrices præ cæteris loquaciores.

17 ¶Sed & anus præcipuè garrulas esse,satis ostendit Diuus Hieronymus,qui in elegantissimo illo & doctissimo Bibliorum Prologo, cap.6.anum garrulam,veluti proprio ac peculiari epitheto appellat. Illúdque Apuleij lib.6.Asini aurei,Hactenus adhuc anicula garriente suscepit mulier. Et prouerbium quoque illud, γραῶν ὕθλος,anicularum nugacitas, apud Platonem in Theætheto. Quanquàm sunt,qui id ad deliramentum & desipientiam referant, nam vtrunque significat dictio Græca.Nec longè abest,quod aniles fabulas vocat Diuus Paulus ad Timotheum ca.4.At quod diximus de garrulitate anicularum,id certè non tantùm sexus,sed & ætatis quoque vitium est,vt docuimus suprà in 6°leg.connub.num.17. incipiat dicer senex.

18 ¶Quid plura? si mulier quæpiam tantæ sit ta[illegible]tatis, & modestiæ, vt nunquam sponte sua cuiquam arcana pandat, tamen si dormientis ipsius mammæ sinistræ cor bubonis admoueris, confestim omnia secreta pronuntiabit, ex Magorum sententia, quam Plinius retulit, non approbans tamen, lib. Historiæ Naturalis 29. cap. 4. Quinetiam tradit Democritus, Si quis extrahat ranæ viuenti linguam, nulla alia corporis parte adhærente, ipsaque rana in aqua dimissa, imponatur supra cordis palpitationem mulieri dormienti, eam quæcunque interrogaueris, vera responsuram. Sicuti recensuit etiam idem Plinius, lib. 32. cap. 5. Propterea legi proximæ, & hanc subtexemus.

Mulieres vel inuitæ nunquam secreta produnt.

Duodecima l. ex connubialis.

EA SOLVM, QVAE DETECTA NVLLVM SVNT DISPENDIVM ALLATVRA, VXORIBVS COMMVNICANTO. EARVMQVE CONSILIVM, SI CONDVCERE VIDEBITVR, SEQVVNTOR: CAETERA NVNQVAM DETEGVNTO.

IN DECIMAMTERTIAM LEGEM CONNVBIALEM, GLOSSAE PRIMAE PARS DECIMATERTIA.

Mariti ne alienarū mulierum amoribus implicentur

1

HOC AVTEM in loco operæpretium esse duxi, monendos viros, vt si matrimonium cum vxoribus concorditer, lætè, fœliciter trāsigere velint, nihilque infensi animi ab illis pati: illud imprimis præceptum femoris Thobiæ filium admonentis obseruent, Præter vxorem tuam ne patiaris crimen scire. Id quod Ethnici quoque scriptores præceperunt, quorum qui autoritate facile cæteros antecellit, Aristoteles li. 7. Politicôn, ca. 16. Concubitus (inquit) omnis, præterquàm vxoris, penitùs sit interdictus. Quin & si huiusmodi præceptum à Philosophis non haberemus, natura satis esset documento, quæ & animalia bruta eam ipsam rem docuit. Elephantes enim nulla nouerunt adulteria, vt retulit Plinius lib. 8. c. 5. & Solinus c. 38. Quin & ipsi hominum adulteria detestantur, & morte puniunt, vt videre licet ex Aeliano li. 1. Historiæ animalium, quem de elephante conscripsit: itémque lib. 15. vbi de Ciconia loquitur, quibus locis scribit id animal intelligere, cùm vxor sui altoris adulterium cum altero viro committit: & aliquando vtrúque, scilicet adulterum, & adulteram interemisse, aliquando item id marito detexisse.

Bruta quædā adulteria nesciunt. Elephantes.

2 ¶Similiter columbæ fidem coniugij non violāt, neutriq; nota adulteria, vt à Plinio scriptū est, lib. 10. c. 34. & Aeliano lib. 15. Animaliū. Propterea Propertius li. 2.

Exemplo iunctæ tibi sunt in amore columbæ,
Masculus & totum fœmina coniugium.

Ante hos Aristoteles lib. 9. de Historia animalium, ca. 7. tradit colūbas coniugiū iam inde à primo ortu initum nunquam deserere, nisi cœlibes, & viduas. Et hac fortè ratione Assyrij columbam, vt Deum, colunt, vt scribit Lucianus in Ioue Tragœdo, iterúmque in lib. de Syria Dea. Ex quo est & illud Tibulli,

Columba vice numinis culta.

Alba Palæstino sancta columba Syro.

Syri enim & Asyrij iidem sunt populi, sicuti Syria & Assyria eadem regio. Syros enim Græci, quos Barbari Assyrios, aut veriùs Attyrios, vocant, vt tradit Dion. Et huc quoque spectat illud Ouid. lib. 2. Metamor.

-- Vt æquaret totas sine labe columbas.

Iuuencus autem Poëta Christianus, proprio ac peculiari epitheto columbas puras appellat:

Simplicitate tamen puras superate columbas.

3 ¶Sed & palūbæ & turtures castitatis nomine admodum laudantur. Porphyrius enim lib. 3. de Abstinētia esus carnium, Quis enim, inquit, palumbarum castitatē non

Palumba.

non mittetur, quæ si fortè ab adultero compressæ fuerunt, eũ si depræhenderint, confodiunt, ac necant. Et alia quædam de aliarum castitate tradit Aelianus lib. 5. Animaliũ, quæ tu ibi videre poteris. Quo fit, vt mirum sit, quod scriptum est ab Artemidoro Daldiano lib. 2. de Somniorum interpretat. ca. 20. Palumbes & columbas in somniis significare mulieres scortatrices. Sed & quod de columbis suprà diximus, turturi tribuit Aelianus. Et multò antè tempore Aristoteles d. lib. 9. c. 7. scribit turturem, & palumbem mare vno esse contentã. Ex quo passim turturis pudicitia cõmendatur: ad quam Diuus Hieronymus lib. 1. contra Iouinianum retulit illud Canticorum 2. Vox turturis audita est in terra nostra. Hincque, vt opinor, præcipitur Leuitici 12. à muliere post partum offerri pro peccato pullum columbæ, vel turturis, veluti piaculum amissæ virginitatis. Cuius etiam fit mentio Lucæ 2. cap. Et hinc Ouidius, aut quisquis is fuit in Carmine de Philomela, turturem peculiari epitheto castum appellat: *Turtures.*

Et castus turtur, atque columba gemunt.

4 ¶ Et huc quoque referri potest illud Virgilij lib. 4. Aeneidos:

Non licuit thalami expertem sine crimine vitam
Degere more feræ.

Quo in loco Seruius tradit ex autoritate Plinij, Lynces post amissos cõiuges, aliis non coniungi: quod tamen apud Pliniũ nõ reperi, quamuis diligenter conquisierim vt necesse sit, vel Seruium memoria lapsum, vel Plinium nostrum admodũ esse corruptum. At mirum est, quod refert Polemon li. quinto Cõmentariorum, quæ ad Antigonũ regem scripsit, & ex eius autoritate Athenæus, autem Porphyrionẽ habere sensum adulterij, ac significare id patrifamiliâs, in cuius domo alitur, non voce quidẽ, aut aliter omnino, quàm suspendio. Et hinc Thalamonem quoque vocatum, tanquam thalami, & pudicitiæ custodem. Et huc quoq; nonnihil spectat, quod aliorum autoritate scribit Tzetzes Histor. Chiliade 9. cap. 356. *Lynces.* *Porphyriones.*

ὁ πορφυρίων ὄρνεον ἄγαν ὑπάρχει σώφρον
ὡς εἰ μόνην ὄψοιτο πόρνην, εὐθέως θνήσκειν.
Ἀριστοτέλης, σὺν αὐτῷ Αἰλιανὸς, καὶ ἄλλοι
τὰ περὶ πορφυρίωνος γράφουσιν ὀρνέου,
Porphyrion auis valde est temperans,
Adeò vt si solam videat meretricem, statim moriatur.
Aristoteles, cum eo Aelianus, & alij
Hæc de porphyrione scribunt aue.

5 ¶ Ipse autem Aelianus lib. 11. tradit Aetnæũ piscem, posteaquã cum pari suo, tanquam cum vxore, coniunctus, eam sortitus est, aliam non attingere: Plinius lib. 8. cap. 16. tradit leonem, si pardi coitum in leæna adultera senserit, tota vi consurgere in pœnam, ac leænam ipsam, culpam hanc aquis abluere, aut metu supplicij fugientem procul adulterum comitari. Idem Plinius libro decimo, capite tertio, tradit Haliæetum (is est ex aquilarum genere) tantum implumes etiamnum pullos suos percutientem, subinde cogere aduersos intueri Solis radios, & si conniuentem humectantémque animaduerterit, præcipitare è nido, veluti adulterinum: illum autem, cuius acies firma contrà steterit, educare. Et simile quiddam prodit Tzetzes operis nuper citati Chiliade quarta; capite 135. de cerastis, quod genus est serpentis: *Aetnæus.* *Leones.*

Ἐκ τῶν Λιβύων Λίβυς γὰρ, οἵπερ καλοῦνται Ψύλλοι
ἄγαν τοῦ ὑπόπτως ἔχουσι περὶ τὴν πανουργίαν.
ἐν κιβωτίῳ κλείουσι κεράστας, καὶ τὸ βρέφος.
ἂν ὑπὸ σπερμάτων καθαρῶν, αὐτὸ ἄπαφον τηρεῖται
ἂν δὲ μοιχίδιον τῆς εὐνῆς, καὶ λέχους ἀκολάστου,
κόλασιν βασανίστριαν οἶδεν, ὀδόντας τούτων:

Ex Libybus Libyes, qui vocantur Psylli,
Cum suspicionem habent circa filiorum procreationem,
In arcula claudunt cerastas, atque infantem.
Si igitur ex seminibus est purus, intactus seruatur.
Si verò adulteri lecti, atque concubitus libidinosi,
Vltionem examinatricem experitur, dentes ipsorum.

Plutar. autem in Dialogo, qui inscribitur, Quòd bruta animalia ratione vtātur, *Cornices.* tradit cornices marito mortuo nouē hominum ætatibus, viduas perseuerare. De quibus etiam Aelianus libro tertio, de Animalibus scribit, altera extincta compa*Ciconia.* rem viduā degere: veterésque in nuptiis post Hymenæum cornicē inuocare solitos. Scribit & Guliel. Parisiensis, suo tempore ciconiā quandam adulterio coniunctam per olfactum masculi cognitam, cōgregata ab ipso masculo multitudine ciconiarum, ac detecto ipso crimine fœmellæ, ipsam à tota illa multitudine, tanquam omnium iudicio conuictam, deplumatam, ac laceratam fuisse.

6 *Adulterij pœna.* *Ex lege Mosaica.* *Ante cā legē.* ¶ Ex generibus autem pœnarum, aduersus adulteros, atque adulteras statutarū, facile dignosci poterit, quam graue scelus id fuerit existimatū, iuxta c. nō afferamus. in fi. 24. quæst. 1. Et vt ab antiquioribus incipiam, ex lege Mosaica vterque, & adulter & adultera morti adiudicabantur, vt scribitur Leui. 20. & Deuterono. 22. & Danielis 13. Genus autem mortis erat lapidatio, vt declaratur d. c. 22. Deut. & Ezechielis 16. & diui Ioan. 8. cap. & in Decretis canonicis, §. hinc apparet. 23. q. 5. & ca. hæc imago. 33. q. 5. Quanquam & ante legem Mosaicam, veluti more gentis, comburebantur adulteri, vt licet colligere ex Genesis ca. 38. Similiter & apud *Palæstinorū legibus.* Palæstinos illorum vicinos, adulteriū morte puniebatur, vt licet videre ex 26. c. *Arabum.* Genes. Atque etiam apud Arabes, & in Aromatifera regione. Autor vtriusque *Aromatiferæ regionis.* Strabo lib. 16. & prioris quoque Bardesanes in li. de Fato, & eius autoritate Euse*Tenedij regis.* bius de Præparatione Euangelica lib. 6. c. 8. quibus locis traduntur, & suspicionem eius rei puniri, Tenedius quidam Rex legem tulit in adulteros, vt vtriusque corpus securi concideretur, eiúsque legis exemplum in filium edidit, proinde in numismate iussit insculpi, altera in parte securim, altera duos vultus ex eadem ceruice prominentes. Cuius rei meminit Heraclides in libro de Politiis, qui eū Re*Longobardorum.* gem Tennem vocat, & Stephanus de vrbibus. Hos secuti Longobardi adulteriū morte suis legibus puniunt, vt videre licet in titu. de adult. in Lom. Apud Lydos, *Lydorum.* si mulieres post coniugium deliquissent, nulla spes veniæ erat, vt tradit Herodotus: qui etsi aliud non dicat, potes tamen ex illius verbis intelligere, mortis pœnā apud eos fuisse inflictam. Placentini quoque ex statuto non adulterium modò, *Placentinorū.* *Nixus quid sit.* sed & nixum quoque adulterij capite plectunt, teste Bald. consi. 356. statuto Placentiæ, lib. 1. vbi interpretatur, quid nixus sit.

7 *Aegyptiorū.* *Adulterorum castratio.* ¶ Apud Aegyptios in adulterio deprahēsus, virgis cędebatur ad mille plagas, mulier naso mutilabatur. Quo dedecore vultus incōtinentiā maculatus, ea mulctaretur parte, qua maximè facies exornatur. Testis Diodorus Siculus libro Bibliothecæ primo, vbi & illud quoque scribit, ei qui mulierem liberam violasset, virilia apud eosdem amputari, quoniam vno crimine tria non parua scelera complexus esset, iniuriam, corruptelam, & liberorum confusionem. Ad hanc pœnam allusisse videtur Terentiana Pythias in Eunucho, cùm dicit:

Nunc minatur porrò sese id, quod mœchis solet,
Quod ego nunquam vidi fieri, neque velim.

Et Martialis lib. 2. Epigram. 60.

Vxorem armati futuis, puer Hyle, Tribuni,
Supplicium tantùm dum puerile times.
Væ, tibi, dum ludis, castrabere. Iam mihi dices,
Non licet hoc. quid? tu quod facis, Hyle, licet?

Aegy

Aegyptiorum legem, quantùm ad fœminas attinet, imitata est & Siciliæ consti- *Siculorum.*
tutio, quæ incipit, legum asperitate, qua mulier adultera nasi truncatione punitur. Quantùm autem ad viros, eam legem secuti sunt apud Romanos Bibienus & Pub. Cernius, quorum ille Carbonem Actienum, hic Pontium, in adulterio depræhensos castrasse scribuntur à Valerio Maximo, lib. 6. c. 1. Ex quo & illud Horatij libr. primo Sermonum, Saty. 2.

--Quin etiam illud
Accidit, vt quidam testes caudámque salacem
Demeteret ferro iure omnes. Galba negabat.

Hic enim Galba (vt tradunt Acron & Porphyrion illius interpretes) erat Iurisconsultus, qui & ipse adulter erat: ideóque negabat id iure factum fuisse, cùm primùm adulterij pœna pecuniaria fuisset.

8 ¶ Parthi, vt scribit Iustinus lib. 41. nulla delicta adulterio grauiùs vindicabāt: pœ- *Parthorum.*
nam tamē, qua in ea re vtebātur, nō indicat ipse Iustinus. Zaleucus, aut, alij cor- *Zaleuci.*
ruptè scribūt, Seleucus, Locrensiū legislator, legē tulit vt adulteris vterque oculus eruererur. Cúmque eius filius fuisset in adulterio depræhēsus, & tota ciuitas in honorē patris necessitatē pœnę remitteret, aliquādiu repugnauit: ad vltimum victus precibus populi, suo prius, deinde filij oculo eruto, debitū supplicij modū legi reddidit, admirabili æquitatis temperamēto sese inter misericordē patrem, & iustum legislatorem partitus: vt eleganter scriptum est à Valerio, quo loco de iustitia differit, & ab Aeliano lib. 13. Variæ Historiæ. Quanquàm id aliter refert Heraclides in descriptione rerū publicarū, nō de adulterio, sed de furto loquēs. Lepræi populi depræhensos in adulterio per triduū vinctos circa ciuitatem du- *Lepræorum.*
cebant, mox toto vitæ tempore contemptibiles & infames habebant. Adulteræ verò diebus vndecim in foro stare discinctæ cogebantur, tunica perlucida circumuestitæ, deinde infames dimittebantur, vt tradit Heraclides in illo ipso libr.

9 ¶ Apud Athenienses adulteræ ingressu publicorum templorum interdicebatur. *Atheniensiū.*
Quòd si ingressa fuisset, in eam obuio cuique licebat, quicquid libitum erat, præter mortem inferre: mortem autem ob id non licebat, quò diutiùs in ignominia viueret, vt scribit Demosthenes (si is est: sunt enim qui addubitent) in Oratione aduersus Neæram. Adulterum autem in concubitu vxoris deprehensum, licebat marito impunè occidere, vt videri potest ex defensione, quam elegātissimè cōscripsit Lysias ille ex decē Oratoribus, de nece Eratosthenis adulteri, & huius rei Pausanias in Bœoticis citat Draconis legem, & scribit, vnde id originem habuit. Et id quoque palàm asserit Plutarchus in via Solonis, qui subdit & eum qui liberæ mulieri vim attulisset, decem drachmis esse obnoxiū ex legibus Solonis: sin persuasione in sentētiam suam traxisset, viginti drachmarum teneri, præterquam eas, quæ publicè quæstum facerent. Sed & Polybius Megalopolitanus lib. Historiarū 2. cum insontē pronuntiat, qui adulterū interfecerit. Hæc enim sunt verba illius, καὶ τοῖς προφανῶς ὁ μὲν τὴν ἐλπίδα ὁ μοιχὸν ἀποκτείνας, ἀθῷος ἦν. Quod ex legibus Græcorū, vt qui Græcus erat, accepisse videtur. Quanquàm eam legē improbat Aphthonius Declamator, in li. Præexercitamētorū, quo loco de legis accusatione differit: quod & suprà alibi diximus. Ante ea, vt opinor, tempora Hippomenes Athenarum Princeps, cùm filiam ex Atalanta Limonem in adulterio deprehendisset, eam ob scelus cum equo iunxit, qui cùm clausus alimentis careret, dentes in puellam iniecit: adulterum verò per regionē Atticam ab equis tractum fuisse, & discerptum, autore Suida. Ex quo est & illud Ouidij in Ibin.

Vtque nouum passa est genus Hippomeneïa pœnæ,
Tractus & Actæa fertur adulter humo.

Et rursum:

Soláque Limone pœnam ne senserit illam,
Et tua dente fero viscera carpat equus.

Et hanc quoque Historiam describit Heraclides in Politicis, statim in princip.

Laciadarũ, siue Placiadarum. *Prouerbium.*

10 ¶Apud Laciadas, siue Plaeiadas, Atticæ regionis populos, qui in adulterio deprę hendebantur, ignominiosas pœnas dabant, impactis in pudendam corporis partem rhaphanis, qui apud illos miræ magnitudinis esse dicebãtur. Quod si raphani defuissent, scileo vtebantur, id est ligonis ligno. Autor Suidas, qui illos Laciadas vocat & ante eum Plutarchus, si is est, in adagiorum collectaneis, qui Placiadas appellat, vocabulo, ni fallor, corrupto: dicitque hinc natum illud adagium, πλακίαν τι καὶ σιλέον. Huc autem, ni fallor, respicit Aristophanes in ea Comœdia, cui titulus est, νεφέλαι, id est, nebulæ, in qua δίκαιος λόγος ita loquitur:

τί δ' ἢν ῥαφανιδωθῇ γε πειθόμενός σοι, τέφρᾳ τε τιλθῇ
ἕξει τινὰ γνώμην λέγειν, τὸ μὴ εὐρύπρωκτος εἶναι;

Cui ita respondet ἄδικος λόγος:

ἢν δὲ εὐρύπρωκτος ᾖ, τί πείσεται κακόν;

Catulli locus declaratus.

Et Catullus ad Aurelium scribens aduersus mœchos:

Ah tum te miserum, malique fati,
Quem attractis pedibus patente porta
Percurrent rhaphanique, mugilésque.

Armeniorũ.

Et id quoque in Armenia fuisse obseruatum, videtur voluisse Lucianus in vita Peregrini Philosophi.

Germanorũ. *Cortynẽsiũ siue Gortynensium.* *Cumæorum.* *Pisidarum.*

11 ¶Apud Germanos, vt Tacitus retulit, adulterorũ pœna præsens, & maritis permissa erat. Accisis crinibus nudatã coram propinquis expellit domo maritus, ac per omnem vicum verbere agit. Publicatæ enim pudicitiæ nulla est venia. Et hic mos hodie quoque in quibusdã locis obseruatur, vt adulteris capilli, atque etiam vestes, antè, & retrò in ignominiam incidantur, vt tradit glo. in c. de benedicto, in verbo, caluatos. 32. q. 1. quæ & tradit tex. ibi ad hũc morẽ respicere. Cortynenses, aut vt alij vocant, Gortynenses, vt tradit Aelianus lib. 12. Variæ Historię, adulteros molli lana coronabant, ita molliorẽ illis naturam exprobrantes: atque ita per ciuitatem, ad magistratus traducebant. In reliquũ autem vitæ tempus habebantur ignominiosi, indigníque, qui vllum dignitatis gradum in administratione Reip. consequerentur. Cumæi si qua in adulterio mulier depręhensa fuisset, hanc in forum deductam, & saxo impositam, spectandam omnibus proponebant: inde super asino collocatã, & ita per totam ciuitatem circũductam, in eundem locum restitui oportebat. Ex illo infamia notatam ὀνοβάτιν appellant, quòd asinum equitasset: lapidémque illum, tanquam impurum ac detestabilem vitabant. Ex Plutarcho in Problematis, c. 115. Sunt & qui saxum ipsum ὄνον, id est, asinum appellatũ credunt. Sic enim Xenophon primo ὀναλέτος lapidem molarẽ vocat. Quod & è nostris tradit Alciatus libri παρέργων 2. ca 47. & Catellianus Cotta in Memor. inci. consuetudo, col. 2. vers. nihilominus alibi. Apud Pisidias, adulterij conuictus per vrbem vnà cum muliere circunducitur super asino ad aliquot dies, vt tradit Nicolaus, in libro de Moribus gentium, teste Stobæo, Sermone 42.

Platonis. *Diogenis. Didymi.* *Lycurgi.*

12 ¶Plato legislator & Philosophus summę prudẽtiæ, & autoritatis, vel reste Callistrato, in l. 2. D. de nundi. Ne aliã (ait li. 8. de Legibus) quàm suã, quisquã vxorẽ attingat, nec genitale semẽ irreligiosè demãdet pellicibus: quisquis cõtrà fecerit, nisi viros simul, & mulieres omnes lateat, infamis lege omnibúsq; ciuitatis honoribus priuatus sit. Qua autẽ pœna cẽseret Diogenes Cynicus id scelus puniendum esse, ex eo constat, quòd cum audisset Didymonem quempiam mœchum fuisse compræhensũm, Dignus est, inquit, ex ipso nomine suspendi. Atqui Græcè Didymi testiculi vocãtur. Ab his igitur, vnde nomen is habebat, & quibus peccauerat, censebat eum esse suspendendũ. Lycurgus autem Lacedæmonius nullam pœnam suis legibus in adulterum statuens, multò tetrius fœdiúsque id scelus esse ostẽdit, quàm si pœnam aliquã quantũuis grauem sanxisset: sicut & Solon de parricidio

 censuit

censuit. Nam is interrogatus, cur nullū supplicium statuisset in eum, qui parētem necasset, respondit, id se neminem facturū putasse, vt tradit Tullius in Oratione pro Sexto Roscio. Idémque scribit Plutarchus de Romulo, illū videlicet nullā aduersus parricidiū pœnam induxisse, quòd illud impossibile esse duceret. Non dissimili (vt reor) consilio Lycurgus (vt ad eū redeamus) nullam in adulteros pœnam præscripsit, quoniam Spartæ nullum futurum adulterum putabat quemadmodum Geratam Spartiaten, hospiti huius rei causam roganti respondisse tradit Plutarchus, tum in vita Lycurgi, tum in Apoththegmatis Laconicis. Existimabant Solon, & Romulus parricidium, & Lycurgus adulterium detestabilius abominabiliúsque, quàm vt alterutrius perpetrandi cuiquam libido incesseret. *Geratas.*

13 ¶ Salæthus Crotoniēsis princeps legē tulit, vt mœchi viui cremarētur, nihil maius hoc crimine existimās. At cū ipse fratris vxorē polluisset, depræhēsus orationem tam luculentā habuit, vt ciues remittere pœnā vellent, ac exilio tātùm eum damnare. Verùm ille magnitudinē culpæ intelligēs, in ignē sponte insiluit. quod à Luciano refertur in Apologia pro iis qui mercede cōducti seruiūt. Legibus autē Mahometis, aliàs impurissimi Legislatoris, in adulterio depræhēsi centū ictibus flagellantur, vt scribitur in Theologia ipsius. At Gothorum legibus licebat adulterū occidere, etiāsi legati munere fungeretur, vt videre licet apud Procopiū lib. 1. de Bello Gothorū. Totilas autē Rex eius populi, armigerū quempiam, qui virginem stuprarat, morte mulctauit, vt idem refert lib. 3. eiusdem operis. *Salethi Crotoniensis principis lex in adulteros.* *Mahometis lex in eosdem.* *Gothorū lex.* *Totilæ pœna in stuprum.*

14 ¶ Numa Pompilius (vt de Romanis tandem dicamus) legem mulieribus, alienis viris succumbentibus in hęc verba cōstituit, à Festo Pompeio, & Au. Gellio libr. 4. c. 3. relata: Pellex ædem Iunonis ne tangito: si tangit, Iunoni crinibus demissis, agnum fœminam cædito. Ex qua lege mos ille, de quo suprà diximus, abscindendorum crinium adulteris, videri potest manasse. Cæterùm ante legem Iuliam, fœminæ adulterij conuictæ vltra ducentesimum lapidem relegabantur, adulteri verò longiùs: id quod facilè est deprehendere ex Cornelio Tacito, qui libr. secundo Historiæ Augustæ scribit Apuleiam Variliam fuisse magestatis, & adulterij accusatam. Et de adulterio, inquit, satis caueri, lege Iulia visum: sed Tiberius Cæsar adulterij grauiorem pœnam deprecatus, vt exemplo maiorum adultera à propinquis suis vltra ducentesimum lapidem remoueretur, suasit: adultero Italia atque Africa interdictum est. Sed & aliquando legimus apud Liuium libr. 10 ab Vrbe condita, Q. Fabium Gurgitem aliquot matronas stupri damnatas pecunia mulctasse, ex qua Veneris ędem faciendam curauit. Idem non multò post initium lib. 5. Secundi Belli Punici, scribit L. Iulium Appulum, & M. Fundanium ædiles, aliquot matronas apud populum probri accusasse, & quasdam ex eis damnatas in exilium egisse. Aliquando autem ex lege licuit maritis vxores in adulterio deprehensas sine iudicio impunè necare, vt ex oratione Catonis de dote videre licet. Cuius verba in eam rem ad[illegible]ipsit Gellius lib. 10. c. 23. *Romanorū. Numæ Pompilij lex in adulteros.* *Apuleia.*

15 ¶ Posterioribus tamē legibus huiusmodi ius occidendi, marito ademptum fuit, & patribus concessum, vt scribitur in l. patri. & duabus seq. D. de adulter. vbi huius rei ratio redditur. Nam plerumque pietas paterni nominis consilium pro liberis capit. Cæterùm mariti & calor, & impetus facilè feruientis, fuit refrænandus. Marito tamen permissum, adulterum suæ vxoris occidere, sed nō quēlibet. l. marito. eod. tit. Verùm si occiderit vxorem in adulterio deprehensam, & adulterum, quem non licebat occidere, mitiùs sanè punitur, vt de vxore est tex. in l. si adulterium. §. imperatores. eod. tit. & in l. 1. §. vlti. D. ad leg. Cor. de sica. & in l. 3. §. si maritus. iuncta glos. D. de S C. Syllania. De adultero quoque est text. in l. Gracchus. C. de adult. & in c. si verò, le 1. de sentent. excom. Ex quibus intelligi potest text. in c. inter hæc. 33 q. 2. qui dicit secundum mundanam legem permitti marito occidere adulteram, ad antiquiores leges respicere, quibus id permissum erat. *Marito an permittatur vxorē adulteram necare.*

16 ¶Augustus autem Cæsar Legem Iuliã tulit, qua pœnæ in adulteros constituuntur, vt meminit Vlpianus in l. 1. D. ad legem Iul. de adult. Suetonius in ipso Augusto, c. 34. & Plutarchus in Apophtheg. Græcè quidem, sed hoc sensu: Cùm de adulteris legem tulisset, qua sanxerat, quo pacto rei iudicandi ac puniendi forẽt: deinde ira lapsus, adolescẽtem, qui de Iulia ipsius filia esset insimulatus, percuteret manibus, ille proclamauit, νόμον ἤνεγκας ὦ Καῖσαρ, id est, legem tulisti, ô Cæsar. Quo verbo tanta pœnitentia, ac tristitia affectus est Augustus, vt illo die cœnare recusauerit. Ob hanc autem legem Horatius lib. 4. Carminum, Ode 5. Augustum celebrat:

Lex Iulia de adulterijs.

Nullis polluitur casta domus stupris.
Mox & lex maculosum edomuit nefas.
Laudentur simili prole puerperæ,
Culpam pœna premit comes.

De hac quoque lege Iuuenalis Saty. 2.

—Vbi nunc lex Iulia? dormis?

Hanc autem legem postea vsu abolitam reuocasse videtur Domitianus Imperator alioquin pessimus, ex eo quod de eo scribit Martialis lib. 6.

Lusus erat sacræ connubia fallere tedæ,
Lusus & immeritos execuisse mares.
Vtraque tu prohibes Cæsar, populisque futuris
Succurris, nasci quos sine fraude iubes.
Nec spado iam, nec mœchus erit te præside quisquam:
At priùs (ô mores) & spado mœchus erat.

Et alibi in eodem libro:

Censor maxime principũmque princeps,
Cùm tot iam tibi debeat triumphos,
Tot nascentia templa, tot renata,
Tot spectacula, tot Deos, tot vrbes,
Plus debet tibi Roma, quòd pudica est.

Sed & eodem quoque libro:

Iulia lex populis ex quo, Faustine, renata est,
Atque intrare domos iussa pudicitia.
Aut minùs & cætera.

Iuuenalis quoque Saty. 2. de eodem, vt opinor, loquens, vel reclamante Georgio Valla:

Qualis erat nuper tragico pollutus adulter
Concubitu, qui tunc leges reuocarat amaras,
Omnibus, atque ipsis Veneri Martique timendas.

17 ¶Cuiusmodi autem ea pœna fuerit statuta in adulteros ea lege Iulia, paulò pòst dicemus. Cæterùm Iulius Cæsar libertum gratissimum ob adulteratam equitis Romani vxorem, quãuis nullo querente, capitali pœna affecit, vt scribit Suetonius in vita illius, c. 48. Opilius autem Macrinus & ipse Romanus Imperator, adulterij reos, semper viuos simul incẽdit iunctis corporibus. Sed & cùm aliquando quidã milites ancillæ hospitis pudorem violasse crederẽtur, idque Macrinus per frumentarium quendam didicisset, adduci eos iussit, interrogauitque vtrùm id factum esset: quod cùm constitisset, duos boues miræ magnitudinis viuos subitò aperiri iussit, atque his singulos milites inseri, capitibus, vt secum colloqui possent, exertis, vt Iulius Capitolinus scriptũ reliquit. Aurelianus quoque Imperator, militem qui adulteriũ cum hospitis vxore commiserat, ita puniuit, vt duarũ arborum capita inflecteret, quas ad pedes militis deligarat, easdémque subitò, dimitteret, vt scissus ille vtrinque penderet. Idem ancillam suam, quæ adulteriũ cum seruo suo fecerat, capite puniuit: quæ à Vopisco Syracusio prodita sunt.

Adulteri viui iunctis corporibus.
Opilius Macrinus.
Aurelianus.

18 ¶Et aliquãtò pòst Constantinus legem sanciuit, sacrilegos nuptiarum gladio puniri

puniri. Ea enim sunt verba Lipsius asscripta in l. quamuis adulterij. in fi. C. ad leg. Iul. de adult. Et ex nostris notat Bal. ibi. adulterum esse decapitandum. Et ad id quoque eã citat ipse Alberi. in l. trãsigere. col. 1. Et ibi quoq; Romanus, col. 2 vers. item nota quòd in crimine. C. de transact. & ipse Bald. in l. si quidem in fin. C. de contrah. & cõmit. stip. & in l. data. col. 4. vers. qui adulteriũ. C. qui accusare nõ poss. & consi. 246. visis actis, lib. 4 Saly. in l. si serui vestri. col. vlt. C. de noxi. Roman. in l. si seruus eius. ad fi. ff. de acqui. hæred. & Bonifa. Vitel. in tract. malefi. tit. de adulterio, col. 2. Alex. consi. 13. attentis, col. 1. lib. 7. Et Franc. Curtius senior, consi. 37. in nomine domini, amen, considerato themate, col. 4. versicu. pro hoc facit in simili. & ante hos glos. in l. quid ait. §. ignominiæ. in verbo, infamis. ff. de his qui not. infa. Quanquam in Codice Theodosiano, in quo ea lex adscribitur, nõ inscripta sunt ea verba, ideo arbitror à Triboniano, & cæteris fuisse addita. Satis autem constat, tempore Diui Hieronymi, qui Constantino imperante natus est, adulterium morte puniri solitum, vt patet ex ipsius epistola ad Innocentium de muliere septies icta. *Cõstantinus*

19 ¶ Verùm ante eam l. Constantini, posset videri nulla lege Roma. pœnam mortis fuisse in adulteros statutam, vt conijcere licet ex l. Clodius. ff. de his qui. vt indig. vbi & glo. id asserit. & ex l. qui cum vno. §. adulterij. & ibi quoque glo. ff. de re milit. vbi statutũ est, adulterij damnatos non esse inter milites recipiendos. & in l. 2. §. miles. & ibi etiam glo & Alberic. D. de his qui not. infa. vbi miles, qui lege Iulia de adulterijs dãnatus fuerit, ita infamis est, vt etiam ipsa sententia cum sacramento ignominiæ causa soluat. Secundũ quam sententiam Traianus Centurionem adulterij conuictum exautorauit, & relegauit, teste Plinio iuniore lib. 6. epistolarum ad Cornelianum. Et ex l. palàm. §. quæ in adulterio. ff. de ri. nupt. vbi deprædensa in adulterio, etiam nondum damnata, infamis est æque, ac si damnata fuisset. Sed & in eam rem tex. est omnium apertissimus in l. si quis vidua. D. de quæstio. vbi si quis alij nuptam, etiam cognatam, & cum qua nuptias contrahere non potest, corruperit, in insulam deportandus est: quia duplex crimen, & incestum, & adulterium committit. Cuius tex. autoritate Flo. à sancto Petro, in l. j. C. de hæ re. instit. scribit, quòd de iure D. pœna deportationis statuebatur in adulterum. Quod & asserit Alcia. lib. Paradoxorum 5. c. 8. Imò verò per eam l. Roma. in d. l. si seruus eius. ad fi. D. de acquir. hæred. dicit probari, quòd nec deportationis pœna ei fuisset inflicta, nisi & incestus coniunctus ei fuisset. arg. l. vim passam. §. proscriptione. ff. de adult. vbi maior proscriptio requiritur, quando duplex illud crimen simul est iunctum. Verùm Accursius in d. l. si quis viduam parum sibi cõsentiens, sentit, & eo iure, sicuti & iure C. pœnam capitis obtinere: sed fortè (inquit) ob dignitatem, & nobilitatem delinquentis mitiùs illic punitur. & ibi Bar. planè intelligit Accursij vacillationem, nec tamen quicquam subleuat. At ipse Bart. in l. inter liberas. in princ. ff. de adult. illud tantùm dicit, pœnam capitis esse de iure Digestorum, per tex. in d. l. si quis viduam. & idem quoque voluit ipse Accursius vltra loca superiùs citata, in l. scio. ff. de testibus. & Io. Faber, in §. item lex Iulia. Instit. de publ. iud. & Bal. in sua Marga. in verbo, adulterium, vers. 2. vbi dicit, quòd adulterij pœna de iure antiquo non erat capitis. In quam sententiam scribit Cornelius Tacitus ad calcem libri 2. Historiarum, imperante Tiberio, grauibus Senatus decretis libidinem fœminarum fuisse coërcitam: profértque exemplum Vestiliæ vxoris Titidij Labeonis, quæ adulterij cõuicta, in insulam Seriphon abdita fuit. Ex quo planè apparet, eam tum fuisse grauissimam pœnam in adulteras. *Adulteriũ an pœna mortis de iure D. puniatur.* *Traianus.*

20 ¶ Cõtrà autem videtur, & ante eam l. quamuis pœnam capitis fuisse statutam in adulteros, ex d. l. transigere. C. de transact. Cuius hæc verba sunt, Transigere de crimine capitali, excepto adulterio, prohibitum non est. In alijs autem publicis criminibus, quæ sanguinis pœnam non ingerunt, transigere non licet. Vides igitur adulterium esse crimen capitale. Et ne quis calumnietur, ex eo quòd pœna capitis *De eadem re.*

pitis intelligitur etiam alio modo, quàm mortis & sanguinis, per l. 2. §. capitalia. D. de publ. iud. & §. 1. Instit. eod. tit. subdit in oratione aduersatiua, quæ priorem interpretatur: In aliis autem, quæ sanguinis pœnam non ingerunt, ex quibus intelligis facile, in id crimen esse constitutam pœnam capitalem, & eam quidẽ, sanguinis. Ideò Saly. ibi dicit, quòd nusquam alibi meliùs probatur pœnam adulterij de iure C. mortem esse. Ea autẽ l. est Diocletiani, & Maximiani, qui præcesserunt Constãtinum. Sed & videtur longè ante iura C. & ex Lege Iulia, pœnam capitis in adulteros statutã fuisse, per tex. apertissimum in d. §. item lex Iulia insti. de publi. iudi. vbi hęc verba adscribuntur, Lex Iulia de adulteriis coërcendis, temeratores aliarũ nuptiarum gladio punit. quem text. Ioan. Fab. intelligit de iure C. & quidem male, cùm nuncupatim loquatur de Lege Iulia, quæ fuit lata longè ante tempora C. imò & omnium Iurisconsultorum, quorum in D. leges habemus. Et ideo eum §. intelligit nominatim de pœna Legis Iuliæ. Host. in Summa de adul. §. quæ pœna. col. j. versicu. pœna autem. Et hanc partem fulcit, quod scribitur in l. 1. D. de extraord. cri. solicitatores alienarum nuptiarum, itémque matrimoniorum interpellatores, etsi effectu sceleris potiri non possunt, propter voluntatem perniciosæ libidinis, extra ordinem puniri. Quid autem restat, si effectu potiantur, quàm vt gladio feriantur? Nec modicum vrget, quod tradit Suetonius, Augustũ, qui eam legem Iuliam tulit, vt suprà diximus, mori coëgisse Proculum vnum ex acceptissimis libertis, compertum adulterare matronas. Et quod suprà diximus, Iuuenalem scribere, legem hanc amaram omnibus, atque ipsis Veneri Martíque timendam: quæ non nisi summo supplicio conuenire possunt. Et quod Virgilius legum Romanarum peritissimus scribit lib. 6. Aeneidos,

Quíque ob adulterium cæsi. -

Nam & perspicuum videtur, fœminas quoque ex Lege Iulia ob adulterium pœnam capitalem subisse, ex l. castitatis. C. de adul. quam ita intelligit glos. in c. tuæ. de procu. Ea autem lex est Alexandri Seueri, vt hinc facilè appareat ipsius tẽpore eam l. fuisse obseruatam. Postea vero tempore Theodosij Imperatoris, mulier quæ in adulterio fuisset depræhẽsa, in angusto prostibulo includebatur, mittebãtúrque, qui cum ea palæstram veneream exercerent, atque interim tintinabula percutiebant, vt eius sono res ea omnibus innotesceret. Quod tamen ipsum correxit Theodosius, aliísque pœnis adulteras puniri statuit, vt autor est Socrates Constantinopolitanus apud Cassiodorum in Tripertita Historia, lib. 9. cap. 24. Diuus autem Augustinus lib. de Ciuitate Dei 3. ca. 5. scribit, antiquos Romanos fœminas adulteras morte non puniuisse.

Legis Iuliæ in adulteros pœna an mortis esset.

Alexander Seuerus. Theodosius.

21 *De eadem re.* ¶Ex quibus cõstat, rẽ hanc esse admodũ dubiã, vt non mirũ sit, si Accursius, qui optimè omnium legum capita tenuit, in ea re vacillarit, nec Bar. in d. l. si viduam. quicquã asseuerãter tradiderit, sicuti nec Cy. in d. l. quamuis. nec Bald. consi. 329. super eo quod à me quæritis, lib. 5. nec Ioan. Ana. in c. significasti. col. pe. de adult. quibus locis hanc legum, & glos. discordiam optime perceperunt, nec sedauerunt tamen. At Saly. in d. l. quamuis. col. pen. versi. extra glo. post multa hinc inde adducta, tandem in hoc residet, vt per d. l. quamuis. imponatur pœna gladij materialis. Sed Raphaël Fulg. post Pet. ibi, dicit ex ea lege Iulia pœnam fuisse gladij, sed aliquando ex qualitate personæ fuisse restrictam ad deportationem. Alter Raphaël, Comẽsis, cons. 154. visis in inquisitione, asserit pœnam capitis primùm tempore C. fuisse in adulteros statutam, per d. l. transigere. Ante vero, deportationem tantùm fuisse illatam, per multa ex iuribus, quæ suprà aduocauimus. At quod scriptũ est in d. §. item lex Iulia, intelligendũ de lege Iulia suppleta per duas illas cõstitutiones C. Nã si nouo statuto mutetur pœna antiqua, tunc dicitur quis accusari ex lege antiqua, non ex noua, ex sententia Bart. qui & in hoc casu loquitur, in l. 1. col. pen. versic. vlteriùs quæro. D. de pub. iud. Nec al surdum est, inquit Comen. ita exponere, ne iura iuribus contradicant. Sed Bar. non id dicit, ad quod illum allegat Raph. nec opus est etiam ita hic dicere, vt patet ex iis quæ diximus.

¶illud

22 ¶Illud minimè dubium est, postremis Authen. cõstitutionibus pœnam mortis mulieribus adulteris fuisse remissam, alia substituta, vt videlicet verberibus cæsæ in monasterium mittantur. Authen. sed hodie. C. de adul. & in corpore vnde sumitur. Id quod, quantùm ad monasterium, cõplexa sunt Decreta Papalia in c. gaudemus. de conuer. coniug. Adeò mores deciderunt, & in deterius lapsi sunt. Nam nihil rerũ omnium impudicas mulieres magis à libidine deterruisset, quàm pœna, quam maximè mulieres verentur, abhorrent, detestantur, vel teste Euripide in Troadibus, cuius hi versus sunt loquente Menelao:

Adulterarũ pœna remissa.

ἐλθοῦσα δ' Ἄργος, ὥσπερ ἀξία, κακῶς
κακὴ θανεῖται, καὶ γυναιξὶ σωφρονεῖν
πάσαισι θήσει. ῥᾴδιον μὲν οὐ τόδε.
ὅμως δ' ὁ τῆσδ' ὄλεθρος εἰς φόβον βαλεῖ
τὸ μωρὸν αὐτῶν, κἂν ἔτ' ὦσ' ἐχθίονες.

Vbi verò venerit Argos, vt digna est, malè
Mala morietur, & mulieribus, vt castæ sint,
Omnibus exemplum erit. Facilè quidem hoc non fit:
Sed tamen huius cædes in metum inijciet
Fatuitatem illarum, etsi fuerint pessimæ.

23 ¶Sed & posterioribus temporibus pœna quoq; adulterorũ, hominum statutis minuta est. Perusij statutum est, pro adulterio imponẽs pœnam ducentarũ librarũ, vel trecentarũ, si mulierem quis cognitam domi per horam detinuerit, vt refert Corn. consi. 114. licet primo aspectu, col. 1. versicu. pœna autem. Similiter & Bononiæ, qui adulterium commisit, 200. libris mulctatur, referente Barb. cons. 63. licèt in mediũ, in prin. li. 4. statuto Florẽtino pœna mille adulteris statuitur, vt prodit idem Barb. consi. 87. illud referam, col. 5. li. 3. post Cy. & Bal. in l. etsi post tres. D. si quis cautio. Ex statuto Treuisij, bona mulieris adulteræ tantùm confiscantur, autore Pe. An. in repe. c. t. in 12. q. prin. vers. ego vidi similem quæstionẽ, de constit. At statutò ciuitatis Nouariæ, si quis per vim adulteriũ cõmiserit, condemnatur in lib. 100. imperiales: si autẽ sine vi, in li. 50. imper. Verùm mulier, si viro placuerit, cõburitur: quòd si vir voluerit, dotẽ tantùm amittet: testis Signo. cons. 58. statuto ciuitatis Nouariç, in prin. Baldus autem consi. 222. Antonius commisit, mentionem facit cuiuspiam statuti punientis adulterium centum lib. nec locum statuti declarat. & dicit quòd cõmuniter ex statutis, adulterium punitur pœna pecuniaria. Ideò Ange. in l. vulgaris. in princ. D. de fur. asserit in multis ciuitatibus pœnam pecuniariam statutam esse in adulteros. Et Io. Ana. in c. vlti. col. 7. versic. quærit etiam do. extrà de collu. dete. dicit id ita obseruari communiter ex statutis Italiæ. Idem autem Angel. in l. mater. §. mulier. D. de adul. scribit, quòd per formam statutorum Italiæ, adulter nullo modo punitur, si mulier nupta more meretricio viuat, etiam sciente adultero eam esse nuptam. quod & repetit in l. si vxor. §. sed & in ea. co. tit.

Perusinorũ pœna in adulteros.
Bononiẽsium.
Florentinorũ.
Treuisanorũ.
Nouariensiũ.
Et in vniuersum Italorũ.

24 ¶In regno autẽ Franciæ (quod magis dolendum est) adulteri ex consuetudine non puniuntur, vt dicit Io. Fab. in l. consuetudinis. col. vlti. C. quæ sit long. consuetu. Et idem alibi dicit, in §. ex non scripto. col. pe. versi. sed quęritur an consuetudo, Instit. de iure natur. quòd nunquam fuit auditum in regno Franciæ, quòd adulter puniretur pœna iuris. Idem in d. §. item lex Iulia. Instit. de public. iudic. dicit, quòd hodie de facto adulterium reputatur industria, ob idque deplorat nostrorum temporum calamitatem: Non est, inquit, sanitas à vertice vsque ad plantam cedri, lilium conformatur hyssopo. Quid enim nobiles scribunt in hospitiorũ parietibus iuxta armorum insignia, quod id non sapiat? Hactenus ille. Dicit tamen Guido Pap. Deci. Delph. 206. cuius hoc caput est, In hac ciuitate, post princip. quòd ex statutis Gratianopolis in crimine adulterij statuitur pœna centum solidorum: & D. Guliel. Bened. in repe. c. Raynutius. in verbo, cuidam Petro tradiderunt, numero 63. quòd ex statutis vrbis Cadurci, adulter pœna 60. solidorum tantùm punitur: aut nudus, so-

Francorum.
Gratianopolitanorum.
Cadurcorum.

la scilicet camisia coopertus, per vrbem sine verberibus ducitur. Ego autem scio, in nostro senatu Parisiensi, non omnino abire impunitos adulteros, sed pro quali-
Boiariorum. tate delicti & personarum virgis cædi, aut aliter puniri. Ex legibus Boiariorum à Theoderico rege Francorum editis, titu. de vxoribus & adulter. si quis cum vxore alterius concubuerit, componat maritum eius cum suo Vueregildo, id est, 140.
Riboariorum. solidis. Ex legibus autem Riboariorum ab ipso Theoderico latis, si quis vxorem alienam tulerit viuo marito, 200. solidis mulctatur. Vt non immeritò conqueratur Alciatus in l. probrum. D. de verbo. signi. fures hodie strangulari, adulteros pe-
Pontificum. cunia mulctari, vt sit maior pecuniæ, quàm morum, ratio. Pontificum autem sanctionibus, Clerici ob adulterium deponuntur, in monasteriúmq; toto vitæ suæ tẽpore detruduntur, Laici excõmunicantur, c. si quis clericus. & c. Romanus. 81. dist. & c. intelleximus. de adulte. & no. Host. in summa, tit. de adul. §. quæ pœna sit impo
Conciliorum. nenda, in prin. At ex concilio Ancyrano, c. 20. si quis adulterium commiserit, non nisi septem annis in pœnitentia completis, ad pristinos gradus recipitur. & concinit 77. c. capitulum Græcarum synodorum à Martino Braccarẽsi Episcopo colle-
Troglodytarũ. ctorum. Nec deniq; omiserim, quòd olim apud Troglodytas, si quis vxorem regis vitiasset, certo numero ouium mulctabatur, vt tradit Diodorus, lib. 3.

25 ¶ Cæterùm Paul. Castr. consil. 277. cuius exordium est, in causa incarceratorum,
Vilissimus, qui non per se: sed per iudicẽ adulterium vindicat. col. 3. versi. item quod fecerunt, lib. 2. dicit vulgò eum reputari vilissimum, & deridiculum, & infamem virum, qui non se propriis manibus de adultero vxoris vindicarit, & in id adit iudicem. Quod sing. reputauit Marianus Soci. Iunior consi. 34. incip. in causa nobilis, col. 2. nu. 9. li. 2. Sed an tamen id verum sit in foro quod conscientiæ appellant, disces ex glo. in cap. inter hæc. 33. q. 2. & aliis multis, quas tibi adduxi suprà in octaua lege connub. nu. 4. incip. facit præterea. Sed & an valeat statutum siue consuetudo, vt adulter morte non puniatur, vide Aymo. Cranet consilio 137. magister Robertus.

26 ¶ Ex his autem quæ suprà diximus, satis liquet, esse admodum graue hoc scelus: id
Adulterium graue scelus. quod & attestantur Decreta Canonica, in c. t. 81. di. & in c. quid in omnibus. 32. q. 7. vbi ad verbũ ita scribitur: Quid in omnibus peccatis adulterio grauius? Quæ fuit sententia D. Petri, vt retulit D. Clemens in epistola ad Iacobum fratrem Domini. In qua etiam paulò pòst, idem Petrus grauiter pronuntiat, Venenum adulterij esse cunctis malis perniciosius. Et hanc quoque huius sceleris grauitatem annotauerũt omnes Doct. in c. at si clerici. §. de adulteriis. ext. de iudi. Inter quos Bal. col. pe. Adulterium (inquit) reuera est crimen infestum laicis & bonis viris, & turbat honorem matrimonij, & etiam famam liberorũ, qua consistit decus gentiũ, vt no. in Auth. de nup. in prin. Ang. autem in §. 2. in Auth. de mona. not. ex text. ibi, pessimum vitium esse vxorem alterius adulterare. Et Bal. consi. 246. visis actis. li. 4. & Bar. in rub. D.
Adulterium peius periurio. de adul. vbi dicit, id crimen, præter læsæ maiestatis, esse maximum. Thales Milesius censebat adulteriũ esse peius periurio. Percontanti enim adultero, an iuraret non commisisse se adulterium, Non est, (inquit) periurium adulterio deterius. ὀ χεῖρον μοιχέας ἐπιορκία. Hinc & eiusmodi crimen, iniquitas maxima vocatur, Iob 31. cap. Et Sibylla Erythræa, quam præter cæteras præcipuam & nobilem fuisse commemorant inter facinora, quibus maximè Deus irascitur, atque irritatur, adulterium reponit, vt constat ex his versibus, quos ex ea retulit Lactantius, in lib. quem de Ira Dei elegantissimè conscripsit, c. 22. Et in hanc sententiam est & illud Euphronis, apud Stobæum c. 6.

Οὐκ ἔστι μοιχοῦ μᾶζον οὐδὲ ἓν κακόν.

Non est adultero maius vllum malum.

In coniugato autem est id crimen grauissimũ, c. vt clericorum. & ibi no. Bal. & alij, extrà de vi. & ho. cleri. Porrò facile intelligi potest, quantũ id crimen adulterij esse Christus censuerit, qui cùm in Euangelio suo retinendas omnino vxores iussisset, nec vllam permisisset diuortij causam, cõtra Mosis legem, vnicum adulteriũ excepit.

pit. Ferenda est igitur vxor temulenta, iracunda, gulosa, vaga, iurgatrix, deformis: solam licet adulteram repudiare. Aspera quidem & reliqua sunt vitia, sed toleranda, at fidem toro violasse, intolerabile est. Cæterùm Chrysostomus in Euãgelium Diui Ioannis Homilia 62. docet adulterium grauius esse idololatria.

27 ¶ Igitur (vt redeamus) alienarũ fœminarũ adulterio nõ se turpiter viri cõtaminent: quin faciãt vt id possint dicere, quod apud Iureconsultũ in l. Titiæ. D. de aur. & ar. leg. testator quispiã profitetur se fecisse, videlicet se semper cũ vxore sine mẽdacio vixisse. Quod tum demũ assequẽtur, si fidei, quã iam statim in ingressu matrimonij vxoribus promiserint, nõ deerunt. Alioquin sciant futurũ sibi infelix infaustũmq;, atq; infortunatũ matrimoniũ, vxoribúsq; se molestissimis vsuros, & infestissimis. Nã si viri vxorũ adulteria tã egrè ferãt, vt ea molestiùs patiatur, quàm neces ipsarũ: (maritus enim vt scribit Hierony. in Amos, c. 7. ante fi. libentiùs audit vxorẽ interfici, quàm pollui) si (inquã) id modestiùs patiatur, quàm sese proprio corpore vulnerari, vt dicit Fab. in §. sciendũ. Insti. de dona. imò quàm neces filiorũ, vt clanculũ & subobscurè innuit text. in l. codicillis. §. matre. D. de leg. 2. quẽ ita intelligũt Ray. Ia. Are. Bal. Alb. & alij Doc. ibi. Bal. in l. Athletas. §. calũniator. D. de his qui no. infa. & in l. vl. col. pe. ver. venio ad secũdã. & ibi quoq; Alex. co. vl. dũ allegat tex. no. in d. §. matre. D. de feri. & ipse Bal. in c. ex parte nostra. & ibi etiã Barb. col. pe. de cõsuet. & idẽ Bal. cõs. 176. Cæcilia recessit à Frãcisco, col. 2. li. 1. & cõs. 277. in causa Gulielmi de Corradis, li. 5. Alber. Ro. & Pau. Ca. in l. vl. §. 1. D. de publica. vbi & ipsi Ro. & Pau. hoc intelligũt, nisi vilitas personę spernentis adulteriũ vxoris, aliud induceret, per tex. ibi. & Luc. Pen. in l. 1. col. 22. vers. 24. quęritur. C. publ. læti. li. 12. Roma. in l. trãsigere, col. 2. vers. itẽ nota q in crimine. C. de adul. & Alex. consi. 24. animaduersis iis quæ tã per testes, col. 10. vers. cùm stuprũ. li. 2. Et Corn. conf. 44. deueniendo, col. 3. versi. circa secũdũ, lib. 4. & Barb. in d. c. at si clerici. §. de adulteriis. col. 2. & ibi quoq; Phil. Dec. col. 2. de iud. & idẽ Barb. in c. 1. col. 5. & iterũ in c. accedẽs, col. 2. ext. vt li. non cõte. & cõsi. vl. sapiẽter, col. 8. versi. modò in casu lib. 2. & Baptist. Cacia. in repe. l. si qua illustris. col. 13. C. ad S. C. Orphi. Ias. in l. trãsigere, col. 2. in 2. no. de trãs. Card. Alex. in c. 2. col. 2. ver. no. ibi, ne fortè deteriùs, ext. de spons. Catel. Cot. in memor. statuta q bãnitus. col. 2. vers. præterea in muliere. Io. Lup. qui illũ tex. dicit sin. in rep. rub. de dona. inter vir. & vxo. §. 78. col. 2. Fran. Ripa. in l. vl. in 2. q. C. de reuo. dona. Ferd. Loaz. in repe. l. filiusfa. §. diui. nu. 293. D. de leg. 1. Bauer. in §. est autẽ. Insti. de hær. insti. Ludo. Gomes in §. fuerat. char. pe. col. vl. Insti. de acti. Bene. in rep. c. Raynutius. in verbo, cuidã Petro tradiderũt, nu. 109. extr. de testa. Cæsar Lãber. in tract. de iure patro. in 19. ar. 9. q. princ. 1. partis lib. 2. Si (inquã) viri id tã molestè ferãt, quo tandẽ animo fœminæ accipiãt virorũ adulteria, quas natura finxit præcipites, vt suprà dictũ est. Nihil profectò vxores, præsertim castas, æquè exasperat, quàm virorũ cõgressus, cum externis impudicisq; mulieribus, hoc ipsum attestante Imperatore, in l. consensu, post prin. vbi Bal. & Ang. id annotant. C. de repud. & in §. mitiores. in auth. de nup. quem & ad hoc expendit Ang. vbi suprà. & in l. si vxor. §. iudex. D. de adul. & Iason in l. ex ea parte. §. mulier. in 1. not. D. de verbo. oblig.

Redit ad principium huius legis.

Viri molestiùs ferunt vxoris mortẽ, quàm adult.

Et vulnera proprij corporis.

Et neces filiorum.

Mulieres in primis exasperat virorum adulterium.

28 ¶ Impatientes sanè sunt huiusce rei præ cæteris omnibus rebus mulieres: & quiduis aliud in marito, quàm pellicẽ, æquioribus oculis aspiciunt. Verùm ex pellicatu excandescunt, irascũtur, ac vindictã parant, furoréq; væsanienti instinctæ, atrocia diráq; facinora conficiũt, nec aliis, nec viris ipsis, nec filiis, nec sibi deniq;, suóq; pudori parcẽtes. Scribit Pausanias li. 3. quo Laconica tractat, quòd cũ Helena post mortem Menelai à Megapẽthe & Nicostrato filiis Orestis fugata, in Rhodũ peruenisset, cã Polyxo, quæ Polyxena aliis dicta est, vxor Tlepolemi, ad quam iure veteris amicitiæ diuerterat, arbori iussit suspendi, ob viri zelotypiam. & hinc est (ait Pausanias) Rhodiis Helenes Δενδρίτιδος, id est arboreæ, sacellum. Thessalicæ quædam mulieres Laidẽ formosam meretriculã in tẽplo Veneris ligneis testudinibus ob zelotypiam trucidarunt, quòd à Pausania Thessalo amaretur, cuius rei causa pestis Thes-

Mulieres ex virorũ adulterijs in insaniã vertuntur.

Helena arbori suspensa ob zelot.

Laïs ob zelotypiã trucidata.

Veneris impiæ templum. Laodice pellicem & eius filium & se quoque interemit. Ancilla à domina ob zelotypiam interempta.

ſaliã tantiſper vexauit, donec templum ἀσεβίας Ἀφροδίτης, id eſt, impiæ Veneris cõdiderunt, quòd mulieres impiam in phano Veneris cædem commiſiſſent: vt retulit Timæus, atque etiam interpres Ariſtophanis. Laodicæ vxor Antiochi regis Syriæ (is eſt, cui Deus cognomentum fuit) Berenicen Ptolemæi ſororem, quam maritus deperibat, illiúſq; ex Antiocho filium, primùm interimi iuſsit, deinde & ſe veneno necauit: vt teſtis eſt locupletiſsimus Hieronymus in Danie. c. 11. & tãgit Appianus in lib. qui Syrius inſcribitur. Quamuis non deſint, qui aliter referant. Tradunt & Decreta canonica in c. ſi qua fœmina. 50. diſt. mulierem quandam furore zeli accenſam, tam atrociter ancillam ſuam verberaſſe, vt aliquantò pòſt cruciabiliter animã emiſerit. Eſt autem illic mendum (vt id obiter dixerim) cùm ſcribitur in codicibus qui circunferuntur, inter certũ diem, vbi ſcribendum eſt, intra tertium diem; vt videre licet ex concilio Eliberino, à quo illud c. depromptum eſt, c. 5. & ita etiã eum tex. intelligunt Ro. & Barb. in l. in illa ſtipulatione. D. de verbo. oblig.

Decretorum locus emend.

29 ¶ Legimus & apud Tullium lib. 2. Officiorum, & Valerium Maximum lib. 9. c. 14. Alexandrum Pheræum à Thebe vxore interfectum propter pellicatus ſuſpicionem: quanquàm Plutarchus in Pelopida, & Diodorus Siculus, lib. 16. quo Philippi Macedonis geſta deſcribit, id aliter referunt. De illo autem eſt illud Ouidij in Ibin:

Alexander Pheræus ab vxore necatus ob zelotypiam.

Inque tuo thalamo iuguleris more Pheræi,
Qui datus eſt leto coniugis enſe ſuæ.

Nec diſsimili ratione tradit Iuſtinus, lib. 26. Demetrium Antigoni regis filium iuſſu Arſinoës vxoris interemptum, quòd cum Berenice ſocru ſtupri conſuetudinem haberet. Alter Demetrius cognomento Nicator à Cleopatra vxore occiſus eſt, ob zelum Rhodogunę Phraatis Regis ſororis, vt tradit Appianus in illo ipſo libro, qui Syrius inſcribitur. Clytęmneſtra, cùm didiciſſet Agamemnonem maritum deperire Briſeidem, & ſe adulterio cum Aegiſtho polluit, & maritum ipſum morte mulctauit, vt poſtea dicemus. Sunt & qui exiſtimẽt Antoninum Verum, Imperatorem Romanum, e Lucilla vxore veneno ſublatum ob venereum cum Fabia commercium, ſicuti à Capitolino ſcriptum eſt.

Demetrius quoque. Demetrius alter. Agamemnõ. Antonius Verus.

30 ¶ Apuleius quoq; autor eſt, lib. 8. Meta. vxorem cuiuſpiam villici dolore pellicatus inſtigatam, cunctas mariti rationes, & quicquid horreo conditum tenebatur, admoto igne combuſsiſſe. Seu tali damno tori ſui contumeliam vindicaſſe non cõtenta, iam circa viſcera ſua ſæuiens, laqueum ſibi innectit, infantulúmque, quem de eodẽ marito iandudum ſuſceperat, eodem funiculo nectit, ſéque in prealtiſsimum puteum, appendicem paruulum trahens præcipitat. Idem lib. 10. eiuſdem operis, tradit & aliam mulierem ſuſpicatam maritum ſororis concubitu vti, puellam primùm acerbiſsima crudeliſsimaq; morte interemiſſe, deinde maritum & filiam, quam & ex eo ſuſceperat, veneno necaſſe. Scribit Palæphatus, & eius autoritate Euſebius Chronographus, Sphinga vxorem Cadmi, propter zelum Hermiones, à viro receſsiſſe, ac contra eum bellum inuiſſe. Quod & ab Euripide deſcriptum eſt in Andromache, recenſente illius querelam, malarum ſcilicet fœminarum congreſſu ſe perditam, quod illis obtrectatricibus aures fidémque adhibuiſſet:

Mulier ob zelotypiam cuncta mariti bona cõbuſsit, & ſe ſuúmque filium interemit. Altera maritũ, & pellicẽ, & propriã filiã interemit. Sphinx à viro ob zelotypiam receſsit, & bellum cõtra eum mouit.

Κακῶν γυναικῶν εἴσοδοί μ' ἀπώλεσαν,
Αἵ μοι λέγουσαι τούσδ' ἐχαύνωσαν λόγους.

31 ¶ Dirce autem cùm ſuſpicaretur Lycum maritum Thebarum Regem eſſe captum amore Antiopes Nyctei, aut, vt Homerus lib. 11. Odyſſ. & Apollonius Rhodius li. 1. Argonauticôn tradunt, Aſopi filiæ, puellam in montem raptam tauri ceruicibus alligauit, tedaſque ardentes à cornibus ſuſpẽdit, vt bos furioſior Antiopen per abrupta & ſcòpulos tractam diſcerperet. Et hinc natum adagiũ, Ἀντιόπης θρῆνος, Antiopes luctus. Quanquam Propertius lib. 3. ita hiſtoriam deſcribit, vt nõ Antiopen bouis cornibus voluerit alligatam, ſed Dircen ipſam à Zetho & Amphione, ipſius Antiopes ex Ioue filiis, matri ſubuenientibus. Ita enim ſcribit,

Dirce ob ſuſpicionẽ pellicatus Antiopen interemit. Prouerbium.

Teſtis

Testis erit Dirce tam vero crimine sæuæ
Nycteos Antiopen succubuisse Lyco. & cætera,quæ sequuntur.
Et cum eo conuenit Iulio Hygino Fabular.cap.6. Et id quoque trãsenter tetigit Plautus in Pseudolo,& Pausanias in Bœoticis. Ino quoque suspicata virum rem habere cum Antiphera serua,proprium filium,quò se vlcisceretur, deperisse dicitur,referente Plutarcho Problematon cap.15. Scribit & Apollonius Rhodius eodillo lib.1. Argonauticõn,Lemnias mulieres zelotypia incensas, quòd mariti captiuas quasdam mulieres adamarent, maritos suos omnes dormientes, & præterea vniuersum genus masculinum obtruncasse. Ex quo est illud quoq; Ouidij in Ibin: *Ino ob eãdem causam filium deperiit. Lemnia mulieres ob zelotypiam mares omnes necarunt.*
Quósque ferè morti Lemnia turba dedit.
De quo etiam Statius lib.5. Thebaidos,haud multò post princip.

32 ¶Hæc eadem affectio Medeam impulit,vt filios proprios ex pellicatus incentiuo crudelissimè interimeret:vnde exiit illud Virgilianum in Pharmaceutria: *Medea proprios filios eadem de causa interemit.*
Sæuus amor docuit natorum sanguine matrem
Commaculare manus.--
Illud quoque Ouidianum.lib.1.de Arte amandi:
Et nece natorum sanguinolenta parens. Et alibi,eodem quoque lib.
Nec dolor armasset contra sua viscera matrem,
Quæ socij damno sanguinis vlta virum est. Et lib. Amorum 2. Eleg.14.
Vtraque sæua parens,sed tristibus vtraque causis,
Iactura socij sanguinis vlta virum est.
Hic quoque dolor Prognen armauit aduersus propria viscera: vt quæ propter stupratam à Tereo marito Philomelam,suis manibus Ityn communem filium interemit,Tereóque epulandum præbuit: vt graphicè describit Ouidius,lib.6.Metam. Eadem de causa Althæa, Ariadne, Heristilla crudelem filiorum cædem perpetrarunt,vt videre licet passim apud Poëtas. *Progne quoque. Althæa, Ariadne. Heristilla.*

33 ¶Propterea Euripides Atheniensis,tantæ autoritatis Poëta,vt singula eius verba singulas sententias existimaret esse Cicero,in ea fabula,cui titulus Medea inscribitur,hanc quoque sententiam reliquit:
--γυνὴ γὰρ τ'ἄλλα μὲν φόβε πλέα,
Κακὴ δ' ἐς ἀλκὴν,καὶ σίδηρον ἀσορᾶν.
ὅταν δ' ἐς εὐνὴν ἠδικημένη κυρῇ,
οὐκ ἔστιν ἄλλη φρὴν μιαιφονωτέρα.
Mulier enim aliàs quidem timoris plena,
Timida autem in pugnam & ferrum inspicere,
Cùm autem in lectum iniuria affecta fuerit domina,
Non est alia mens truculentior.
Quem secutus Seneca & ipse Tragicus, in eiusdem nominis Comœdia, non minùs verè,quàm venustè scripsit:
Nulla vis flammæ,tumidique venti
Tanta,nec teli metuenda torti,
Quanta cum coniunx viduata tedis
Ardet, & odit.
Et rursus in Hercule Oetæo ita facit Deianiram loquentem:
O quàm cruentus fœminas stimulat dolor,
Cùm patuit vna pellici & nuptæ domus!
Scylla & Charybdis Sicula contorquens freta
Minùs timenda est:nulla non melior fera est. Nec multò pòst:
Non ibo inulta.gesseris cælum licet,
Totúsque pacem debeat mundus tibi.
Est aliquid hydra peius,iratæ dolor *Nuptæ.--*
Et Ouidius lib.2.de Arte amandi:

Sed neque fuluus aper media tam sæuus in ira est,
Fulmineo rabidos dum rotat ore canes:
Nec Lea, cùm catulis lactentibus vbera præbet,
Nec breuis ignaro vipera læsa pede:
Fœmina quàm socij deprensa pellice lecti:
Ardet, & in vultu pignora mentis habet.
In ferrum flammásque ruit, positóque decore
Fertur, vt Aonij cornibus icta Dei.
Coniugis admissum violatáque iura mariti
Barbara per natos Phasias vlta suos.
Altera dira parens hæc est, quam cernis hirundo,
Aspice, signatum sanguine pectus habet.
Hoc bene compositos & firmos rumpit amores.
Crimina sunt cautis ista timenda viris.

34 ¶Huc quoque quadrare potest Græcus ille versiculus suprà alibi adductus:
ζῆλος γυναικὸς πάντα πυρπολεῖ δόμον.
Incendit omnem fœminæ zelus domum.
Et quod scribitur Eccle. 26. Dolor cordis & luctus, mulier zelotypa: in muliere zelotypa, flagellum linguæ omnibus communicans. Sed nos fortè inferiùs in 16. eádemq; vlt. leg. connub. latiùs differemus (nisi nos quotidianæ nostræ occupationes impediant) de zelotipia viri & vxoris, & quantùm ab ea alienos eos esse oporteat. Sed illud interim hic dicemus, non solùm vxores viros ob zelotypiam interimere, sed & interdum quoque è diuerso viros vxores. Nam Iustina nobilissima puella Romana, puellas ætatis suæ forma supergressa, cùm iuueni locupleti quidem, sed stolido & propè furioso nuptui esset à parentibus tradita, ex sua sola pulchritudine in suspicionem marito venit, qui candidissimæ vxoris ceruicem conspicatus, inclinantis se ad exuendum calceum, furore ex zelotypia accenus, teneram puellam nouámque coniugem iugulauit. Cuius est illud Epitaphium:

Viri quoque vxores interimunt.

Immitis ferro secuit mea colla maritus,
Dum propero niuei soluere vincla pedis,
Durus & ante torum, quo nuper nupta coïui,
Quo cecidit nostræ virginitatis honos.
Nec culpa meruisse necem, bona numina testor:
Sed taceo fati sorte perempta mei.
Discite ab exemplo Iustinæ, discite patres,
Ne nubat fatuo filia vestra viro.

Vt iam non mirum sit fœminas zelotypiæ præ viris impotentissimas in huiusmodi virorum necem coniurare, cùm mulier ipsa zelotypum maximè sit animal, vt alibi diximus autoritate Plutarchi in lib. de Tranquillitate animi.

35 ¶Et sanè paucas admodum fœminas reperies, quantumlibet modestas, & viris indulgentes, quæ æquo animo pellicem ferãt: imò verè nescio, an & alias præter Tertiam Aemyliam prioris Africani, Stratonicam Deiotari regis, Saram Abrahæ, & Rachel Iacob vxorẽ. Illa enim cùm sciret viro suo ancillulam ex suis gratam esse, dissimulauit: ac post mortem Scipionis (ne quis putet id, dum viueret, fecisse) manumissam ancillam in matrimonium liberto suo cũ liberali dote dedit, vt scriptum reliquit Valer. lib. 6. c. 6. Stratonice autẽ cùm se liberis, qui in regni successionẽ vocarentur, carere videret, marito persuasit, vt ex quacunque posset, genitos sibi supponeret: quod cùm is negligeret, ex ancillarum numero virginem forma præstantem nomine Electram, Deiotaro conciliauit, ex eáque genitos tanquam proprios educauit: vt à Plutarcho proditum est in lib. de claris mulieribus. Non absimiliter Sara vxor Abraham, Agar ancillam suam Aegyptiam marito offerens, Ingredere (inquit) ad ancillam meam, si fortè saltem ex illa suscipiam filios, vt scribitur Genesis 16. Rachel quoq; cùm se sterilem animaduerteret, Balam ancillam suam marito compri

Aemylia pellicem viri Scipionis liberaliter dotauit.

Stratonica viro ancillã formosam, ex qua liberos susciperet, cõciliauit.

Sara Abraha viro itidem fecit.

comprimendam dedit, Vt pariat, inquiens, super genua mea, & habeam ex illa filios, vt scribitur Genes.30. Quanquàm & Homerus libr.4. Iliados tradit Theanò Antenoris vxorem Megen nothum viri filium, æquè ac suos ipsius filios, in gratiam mariti dilexisse.

36 ¶ Caueant igitur omnino, qui in ordine sunt maritorum, ne externarum sectentur côcubitum, tum ob eas, quas iam diximus, rationes, ne videlicet Deum Optimum Maximum grauiter offendant: néve amor vxorius vertatur in odium capitale, & internecinum, quod iam diximus: Sed & etiam, ne vxores impudicas faciant & adulteras. Vicariam enim suæ voluptuariæ palæstræ venereæ, suiq; mellitissimi pabuli, ferre fœmina nec potest, nec vult: & si eo se frustratam vel tantillum sentiat, aliunde sibi de compensatione prouidet: tum ne quid sibi de iusto & legitimo concubitu depereat, sed acceptã ex viri adulterio iacturã sarciat: tum itẽ vt se vlciscatur, & par pari referat. Quã rem animaduertens Naso li.1 de Arte amandi, sic infit: *Virorũ adulterium vxores impudicas facit.*

Tum quoque tentanda est, cùm pellice læsa dolebit:
Tunc facies opera ne sit inulta tua.

Cuius rei exemplum affert lib. eiusdem operis 2. Agamemnonis & Clytæmnestrę:

Dum fuit Atrides vna contentus, & illa
Casta fuit: vitio est improba facta viri. Et paulò pòst:
Et malè peccantem Tyndaris vlta virum est:

Nam Homerus libr.1. Iliados scribit ipsum Agamemnonem præposuisse Chryseidem Clytæmnestræ:

Καὶ γάρ ῥα Κλυταιμνήστρης προβέβουλα
Κουριδίης ἀλόχου.

Ideóque & hanc adulterij sui excusationem prætendit Clytæmnestra apud Euripidem in Electra, de Agamemnone loquens:

Ἀλλ' ἦλθ' ἔχων μοι μαινάδ' ἔνθεον κόρην,
Λέκτροις τ' ἐπεισέφρηκε: καὶ νύμφα δύο
Ἐν τοῖς αὐτοῖσι δώμασι κατείχομεν.
Μωρὸν μὲν οὖν γυναῖκες. οὐκ ἄλλως λέγω.
Ὅταν δ' ὑπέντος τοῦδ' ἁμαρτάνῃ πόσις.
Τἄνδον παρώσας λέκτρα, μιμεῖσθαι θέλει
Γυνὴ τὸν ἄνδρα, χ' ἄτερον κτᾶσθαι φίλον.

Id est, propè ad verbum:

Sed venit habens mihi insanam fanaticam virginem,
Lectóque intulit: & sponsæ binæ
In iisdem domibus detinebamur.
Stultæ quidem sumus mulieres. non nego.
Cùm autem insito hoc animus peccat maritus
Fastidiens connubia, imitari vult
Mulier virum, & alium parare amasium.

Ex quo est & illa eiusdem Clytæmnestræ in virum expostulatio, apud alium Poëtam Tragœdiographum, sed Latinum, Senecam dico in Agamemnone:

Sic auspicatus bella non meliùs gerit
Amore captæ captus. Et paulò pòst:
Ablatam Achillis diligit Briseida. Et iterum:
Et post trophæa Troica, ac versum Ilium,
Captæ maritus remeat, & Priami gener.

Nam vt id postremum intelligas, ipse Agamemnon post Troiæ excidium Cassandram Priami filiam adamauit, vt tangit Ouidius libr.2. Trist. illo versu,

Téque Mycenæo Phœbas amata duci.

eámque secum domum duxit: ob quod eandem interfecit Clytæmnestra, vt videre licet apud Homerum libr.11. Odysseæ. Ex quibus est & illud Horatij libr. Carm.3. Ode 10.

O quamuis nec te munera, nec preces,
Nec tinctus viola pallor amantum,
Nec vir Pieria pellice saucius
Curuat, supplicibus tuis
Parcas, &c.

37 *De eadem re.* ¶ Itaque Aristoteles lib.1. Oecon.c.4. Primùm, inquit, leges sint viro ad vxorē, vt iniuria cesset: sic nec ipse iniuriam patietur. Est autem (vt ille paucis interiectis scribit) viri iniuria, externarum mulierum congressio. Et vt scribit Seneca ad Lucil. epistola 95. Grauissimum est in vxorem iniuriæ genus, habere pellicem. Ideo Aristoteles ipse lib.2. Oecono.c. item 2. Prudentem, ait, ignorare non decet, qui parentibus, quíve vxori & filiis honores conueniant: vt tribuens vnicuiq; quæ sua sunt, iustus & sanctus habeatur. Pergrauiter enim vnusquisque fert honore suo priuari: nec si aliena quis permulta tribuat, contentus erit, si sua sibi auferantur. Nihil verò magis suum est vxori, nec magis illi à viro præstandum, quàm sancta & intemerata societas. Et antè dixerat, Maximus honor est sobriæ mulieri, si cernat virum suum obseruantem sibi castitatem, nec de vlla muliere magis cogitantem, sed præcæteris omnibus hanc & suam & fidelem sibi existimantem. Tantò enim magis studebit mulier se talem præstare, quantò magis se cognouerit fideliter atque iustè à viro diligi.

38 *De eadem re.* ¶ Hincque Vlpianus Iurisconsultus in l. si vxor. §. iudex. D. de adult. eleganter, vt aliâs semper, præcipit in crimine adulterij inquirendum, an maritus pudicè viuens, mulieri quoq; bonos mores colendi autor fuerit. Periniquum enim (inquit) esse videtur, vt pudicitiam vir ab vxore exigat, quam ipse non exhibeat. Quæ verba assumpta sunt ex l. quapiā Antonini Imperatoris, quam citauit D. Augustinus in li. 2. de Adult. coniug. Et eadem propè in eadem sententia adscripsit Lactantius lib.6. qui est de Vero cultu: Exēplo (inquit) continentiæ docenda vxor, vt se castè gerat. Iniquum est enim, vt id exigas, quod ipse præstare non possis. Et paulò pòst scribit, vxorem eius, qui circa corrumpendas alienas vxores occupatur, exēplo incitatam aut imitari se putare, aut vindicare. Idque est, quod ipse Augustinus similiter in c. si dicturi. 32 q 6. monebat, vt quales volumus vxores nostras inuenire, & ipsæ nos inueniant: & si intactam quærimus, intacti simus: vt alibi suprà diximus, videlicet in 9. leg. connubiali, num. 229. incip. denique & duob. seq. vbi & alia multa in eam sententiā adduximus, quę illic videre promptum est. Sed & huc alludēs Iob ille vir rectus, & timēs Deū, c.31. Si deceptū est (ait) cor meū super muliere. & si ad ostium amici mei insidiatus sum, scortū alterius sit vxor mea, & super illā incuruētur alij.

39 *De eadem re.* ¶ Sed & Aesopus apud Planudem ita Ennium filium monet, Ἀεὶ τῇ γυναικί σου χρηστῶς ὁμίλει, ὅπως ἑτέρου ἀνδρὸς πεῖραν μὴ ζητήσῃ λαβεῖν. Id est, Semper vxori tuæ adhærete, ne alterius viri periculum velit facere. Et huc quoque pertinet illud Oseæ quarto: Non visitabo super sponsas vestras, cùm fuerint fornicatæ, quoniam ipsi cum meretricibus conuersabantur. Tanquam scilicet qi odammodo excusentur mulieres adulteræ ob virorū suorum adulteria. Quibus accedit, quòd (si credimus Astronomiæ professoribus) sæpe is horoscopus, qui mœchos viros facit, vxores quoque mœchas nancisci facit. Nam vt scribit Iulius Firmicus Astronom. lib.8. c.27. decima pars Capricorni si fuerit inuenta Marte præsente, mœchos facit, qui & vxores adulterio corruptas sortientur. Et alibi sæpe talia cōplura apud eūdem, & alios huius artis scriptores, videbis. Verùm (quod sæpe diximus) id necessitatem non facit.

40 *Viri vxores honorēt, si ab his honorari volunt.* ¶ Igitur si ab vxoribus mariti honorari quasi mariti cupiant, ipsas quoq; tanquam vxores honorent: nam & honorare vxores viri debent, vt Diui Pauli testimonio tradit D. Hieronymus in Michæā, c.7. & assentitur D. Petrus Epistola 1. cap.3. dum scribit, Viri similiter cohabitantes secundum scientiam quasi infirmiori vasculo mulie

mulìebri impertientes honorem,&cætera. Quanquàm scio D.Hieronymum eum honorem ita interpretari,non vt flectantur eis genua, & gemmis auróque onerentur, vt vt prior locus eis cedatur,sed intelligere abstinentiam à coitu. Sic enim honorem haberi vasculo muliebri, si non inquinetur libidine. Idque indicare, quod statim sequitur, vt non impediantur orationes vestræ. Sed & illud scio, hunc honorem ita intellectum minimè vxoribus gratum fore. At iis quæ suprà diximus (vt ad ea redeamus) adstipulatur Diuus Ambrosius, qui in Epistola 82. Vir (inquit) vxorem tanquam gubernator dirigat, tanquam consortem vitæ honoret, partiocipet vt cohæredi gratiæ. Hæc ille. & è nostris quoque voluit Bal. in l. vnum ex familia. §. vltim. per illum tex. D. de leg. 2. Imò verò & venerari quoque vxorem vir debet, si credimus Cy. in l. si à sponso. C. de donat. ante nupt.

41 ¶ Mariti igitur si ab vxoribus honorari tanquam mariti velint, ipsas etiam tanquam vxores honorent: id est, castos, intemeratósque se præbeant, necesse est. Nam vt in re simili dicit Diuus Hieronymus ad Nepotianum de Vita clericorum, & repetitur in c. esto subiectus. 95. di. Episcopi honorent clericos, quasi clericos, vt ipsis Episcopis à clericis, quasi Episcopis, honor deferatur. Subiungitque: Scitum est illud Oratoris Domitij, Cur ego (inquit) te habeam vt principem, cùm tu me non habeas vt senatorem? Cui & omnino simile est (& nescio an idem sit, quod Hieronymus fortè memoria lapsus, nominibus erranter mutatis scripserit) illud Lucij Crassi senatoris ad L. Philippum Consulem, Non es mihi Philippe Consul, quia nec tibi Senator sum. Quod à Valerio Maximo traditum est libro 6. c. 2. & Fab. libr. 8. Oratoriarum Institutionum, titul. de ornatu, ad fin. & iterum lib. 11. tit. 1. & ante eos scriptum reliquerat M. Tullius, statim circa initia lib. 3. de Oratore. Et ad hoc alludit illud eiusdem Philippica 2. Non tractabo vt Consulem, ne ille quidem me vt Consularem. Quibus & simile est illud Platonis ad Dionysium Syracusanum: Si nostra tibi placent, nos quoque maximè honorare debes. Nunc autem tanquam ab initio tu ducas, ego sequar: honoratus enim à te, & te honorabo: non honoratus autem conquiescam.

Vir vxorẽ venerari debet.

Episcopi clericos vt clericos honorare debent.

Non es mihi cõsul, quia tibi Senator non sum.

42 ¶ Ad quod optimè facit textus in c. cùm beatus. 45. di. ibi, ne dum incautè subdita membra percutiunt, ipsa quoque debitam sibi subditorum reuerentiam subtrahant. Ex quo not. gloss. quod ex quo Prælatus non seruat reuerentiam subdito, nec subditus tenetur ei seruare. & etiam text. in c. significasti. in fin. de elect. & in c. ad decorem. de instit. & quod no. glo. in d. c. esto. per text. ibi, frustra petere debitum, qui quod debet, nõ impendit. Ad quod & alia multa iura allegat, quæ tu ipse videas. & idem dicit glo. in c. si dicturi, & in c. significasti. nuper allegatis. Et adde text. in c. si non. D. de iureiur. per quem no. glos. & Doct. ibi, quòd si non facio, quod debeo, si tamen tu non facis, quod debes, non obtines. Et per illum etiam dicit Bald. in c. 1. in verbo, vel non, tit. quali. domi. prop. feud. pri. quòd qui non facit, quod debet, non recipit quod oportet. Quod & idem dicit ipse Bal. in l. post legatum. D. de his qui vt indig. Et vt voluerunt Inno. Io. An. Card. & Panor. in c. tuam. de pœnit. quòd cùm aliquis tenetur aliquid dare, aut facere, vt aliquid consequatur, nõ potest illud petere, nisi prius totum dederit, aut fecerit. Allegat Panor. text. in l. Mæuius. & in l. cui fundus. D. de condi. & demon. Facit etiam tex. in authent. dos data. C. de dona. ante nupt. vbi not. Bald. quòd qui differt facere, quod debet, nõ potest petere, quod ei debetur. Et in l. in testamẽto ita erat scriptum. D. de cond. & demon. quam ad hoc propositum facit sing. Bald. in d. c. 1. tit. quali. do. propr. feud. pri. Et tex. in l. quæro. §. inter. & ibi Bart. D. loca. per quem dicit Bald. in c. 1. §. vltim. in fin. titu. de for. fideli. quòd qui fidem non præstat, eam sperare non debet. Sed & idem in c. 1. §. porrò. col. 2. tit. quæ fuit pri. cau. bene. amit. dicit per tex. ibi, & in d. §. inter. quòd qui non obseruat fidem conuentionis, priuandus est eius emolumento. Et alius tex. in c. peruenit. le 2. & ibi Panorm. de iureiur. vbi patet id procedere, etiamsi quis eum iureiurando promiserit. & in c. frustra. de reg. iur. lib. 6. & ibi allegat. per glo. & Doc.

De eadem re.

Frustra petit debitum, qui quod debet nõ impendit.

Qui non facit quod debet, nõ recipit quod oportet.

Qui fidem nõ præstat, eam sper. re nõ debet.

& per Panor.consi.61.videtur primò quòd dictus Perusinus.col.2.lib.item 2.& Roma.consi.2 04.pro discutienda veritate,col.2.versi.2.idem probatur.& consi.517. incip.in casu propositæ quæstionis,col.1.& multa quæ latè cumulat Barb.consi.36. sapienter scripsit propheta,colum.12.versicu.præterea pödero aliud,& iterum colum.15.vers.capio vltimo loco,lib.2.& latius consi.74.omnia quæ facitis,col.11.& sequentibus fermè vsque ad finem consi.lib.3.& latissimè Corne.consi.343.in causa vertente,col.2.versi.his tamen non obstantibus,cum multis seq.li.1.& Philip.Dec. consi.380.conclusio,& Iason consi.41.omissis,col.1.lib.1.Anto.Corse.in repe.cap. grandi.Char.7.col.4.versic.nota ibi fidelitatem, extrà de suppl.negl.præla. Nec in hoc loco prætermittendum,quòd Plato,vt refert Plutarchus in præcep.nup. senes hortabatur, vt iuuenes venerarentur, vt & illi erga ipsos verecundiam conseruarent. Vbi enim in iuuenes pudorem senes abiiciunt,nulla in eos verecundia iuuenibus residet. Et hæc quoque duo capita integra transplantauit Chasseneus in suum librum Gloriæ mundi, parte 1.in 21. consideratione, sed ita tamen, vt videri velit magnam partem esse ipsius.

Senes honoris iuuenes, si ab iis honorari velint.

Chassenei furtum clanculanum.

43 *Vlysses vxoris amorem prætulit immortalitati.*

¶ Qui ergo ab vxoribus amari volunt(quæ maxima est in matrimonio, & præcipua voluptas) eas quoque ipsi vicissim ament, imitantes Vlyssem, qui rogantibus Calypso & Circe,vt secum maneret,ac immortalitatem nulli senio obnoxiam pollicentibus, tanti tamen Penelopes vxoris amorem fecit,vt maluerit ad eam cum maximo quidem periculo,mortalis manens,reuerti: vt graphicè scribit Homerus lib.5.iterúmque 7.& 23.Odysseæ,& alibi sæpe: & eum secutus Sabinus in Epistola Vlysis ad Penelopen:

Quæque mihi Circe,quæ sit mihi causa Calypso,
Iamdudum ignoto sollicitare metu.
Vtraque se nobis mortalia demere fila
Spondebat, Stygias vtraque posse vias.
Te tamen hac etiam spreta mercede petiui,
Passurus terra tot mala,tótque mari.

Et Tzetzes Historiar.Chiliade 6.c.77.

Τὸν Ὀδυσσέα Ὅμηρός φησιν ἐν Ὀδυσσείᾳ
Τῆς Καλυψοῦς ἀθάνατον ὑπισχνουμένης τοῦτον,
Εἰς συνδιάγειν μετ' αὐτῆς καὶ συμβιοῦν θελήσει.
Μηδ' ὅλως βεβουλῆσθαι μὲν, ἀλλὰ θανεῖν θελῆσαι
Ἰδόντα μόνον κἂν καπνὸν τῆς ἑαυτοῦ πατρίδος.

Vlyssem dicit Homerus in Odyssea,
Calypso immortalem cùm polliceretur illum facere,
Si vnà degere cum ipsa atque conuiuere vellet:
Nullo pacto voluisse quidem,sed mori maluisse
Videntem solum etiam fumum suæ patriæ.

Pro quibus(vt Aristoteles hanc quoque rem memorans, tradit lib.Oeconom.2.c. 3.) meritò ab vxore eadem reportabat.

44 *Si vis amari, ama.*

¶ Nam,vt apud Senecam Ethnicorum scriptorum(si tamen Ethnicus fuit) sanctissimum,ad Lucili.9.epist.Hecaton luculenter ait, Ego tibi monstrabo amatorium sine medicamento,sine herba,sine vllius veneficæ carmine:Si vis amari,ama. Quē secutus Epigrammatarius Poëta,ita ait lib.6.ad Marcum:

Vt præstem Pyladen,aliquis mihi præstet Orestem.
Hoc non fit verbis,Marce,vt ameris ama.

Quæ vltima verba vsurpauit Ausonius in Epigrammate ad virum eiusdem nominis.In quam sententiam Quintilianus(si is est)in gladiatore, Amantem,ait, odisse non potui.Quem citat Luc.Pen.in l.1.col.2.C.de castren.pecul.libro 12. Et Cæcilius in Panegyrico,scribit nihil interfuisse inter priuatum,& principem Traianum, nisi quòd princeps à pluribus amabatur, quia & plures amaret. Et iterum: Potest

fortasse princeps odio esse nonnullis, etiam si ipse non oderit: amari, nisi amet, non potest. Dion quoque Prusensis inter saluberrima illa sanctissimáque documenta, quæ Regibus præscripsit, in libris quos de regno edidit, hoc primùm & in fronte statim apposuit, vt Deos colant, atque venerentur: deinde homines curent, & ament, si & ipsi redamari cupiunt. Nam verisimile non est, nec natura patitur, diligentem non diligi. Quin & Gregorius Nazanzenus in heroicis versibus, quos scripsit Nicocli ad filium, ita habet: *Dion.*

-φύσις φιλεῖν τοὺς οὐ φιλοῦντας εἴργει.

Natura amare non amantes prohibuit.

Et Libanius ad Clemantium scribit, Fas esse amantem redamari. quod prouerbio vetere dicit celebratum. Et Diuus Ambrosius libr. 2. Officior. ad Innocentium, inquit: Charitas communis plurimùm proficit, si quis vicem amantibus reddat, nec minùs redamare se probet, quàm ipse amatur. Quid enim (vt paulò pòst subnectit) tam insitum naturæ, quàm vt diligentem diligas? quid tam inolitum atque impressum affectibus humanis, quàm vt eum amare inducas in animum, à quo te amari velis? Et Diuus alter Augustinus: Nulla est maior ad amorem inuitatio, quàm præuenire amando. Et Glos. quam Ordinariam vocant, enarrans illud Matthæi 7. Omnia ergo, quæcunque vultis vt faciant vobis homines, &c. Amare, ait, amantem, naturæ non est absonum. Tullius in 1. ad M. Brutum epistola, Clodius, ait, Tribunus pleb. designatus valde me diligit, vel (vt ἐμφατικώτερον dicam) valde me amat: quod cùm ita mihi persuasum sit, nō dubito (bene enim me nosti) quin illum quoque iudices à me amari. Nihil enim mihi minus hominis videtur, quàm non respondere in amore iis, à quibus prouocere. Ante hos omnes Ascræus Poëta, paulò ante finem lib. 1. Operum & dierum, Persen fratrē monet, vt amantē se redamet. *Prouerbium.*

Τὸν φιλέοντα φιλεῖν.

Et Moschus Siculus in Bucolicis apud Stobæum, Serm. 61.

Στέργετε τοὺς φιλέοντας, ἵν' ἢν φιλέητε φιλῆσθε. Id est,

Dilige amantes, vt si ametis, redamemini.

Et Bion in Bucolicis apud eundem in eodem loco:

Ἀλλ' ἐράω· καλὸν δὲ τ' ἐρασσαμένῳ συνερᾶσθαι.

Sed amo: decet enim amantem simul ab alijs amari.

Ex quo & Cupidini cognomen Anteros, veluti amorem reciprocans, apud Ciceronem libr. 3. de Natura deorum, Pausaniam in Atticis, Suidam, & Porphyrium. *Cupido Anteros.*

45 ¶ Cuius rei rationem si ab Amore ipso sciscitabimur, forsitan respondebit, vt à Marsilio Ficino in suis commentariis in Conuiuium Platonis de amore, cap. 8. & rursum lib. 1. Epist. eleganter simul & ingeniose scriptum est, Se vsqueadeò liberum pretiosúmque esse, vt neque velit, neque valeat alio vllo emi vendive pretio, quàm seipso. Quod intelligens Plinius in eo ipso Panegyrico, quem nuper citauimus, Habes, ait, amicos, quia amicus ipse es. Neque vt alia subiectis, ita amori imperatur, neque est vllus affectus tam erectus, & liber: nullóque subiici iugo patiens, & dominationis impatiens, nec qui magis vices exigat. *Amantes cur redamamus.* *Amor nō alio pretio, quàm seipso emitur.*

46 ¶ Si verò virum quempiam reuera amantem interrogemus de huius rei ratione, ita respondebit, vt arbitror, Quisquis vehementer amat, seipse sibi aufert quodam modo, dedítque amato. Hinc Plato definit amorem esse ardorem animi in proprio corpore mortui, in alio viuentis. Quem secutus Cato ille senior, de quo suprà tam multa diximus, asserebat, vt Plutarc. scribit, animum eius qui amoribus tenetur, in alieno corpore viuere. Sed & Pythagoricorum sententia est, amici animum esse in amico. Quod in se perspiciens Alcésimarchus amator in Plauti Cistellaria, dicebat: *De eadem re.* *An amans in alieno corpore viuat.*

Vbi sum, ibi non sum. vbi non sum, ibi est animus.

Cui concinit, quod apud eundem poëtam in Asinaria dicit Clereta lena Argyrippo filiam suam efflictim depereunti,

Fixus hîc nos apud est animus tuus clauo Cupidinis.

Et

Et Catullus,non ille quidem Valerius Catullus Veronensis, cuius Epigrammata, & alia Poëmata habemus,sed alter anterior,Q. scilicet Catullus Orator & Epigrammatarius vetustissimus,in eo Epigrammate,quod scripsit ad Theotimũ puerum apud Aul.Gellium lib.19.c.9.

Aufugit mi animus:credo,vt solet ad Theotimum
Deuenit:sic est,perfugium illud habet.
Quid,si non interdixem,ne illum fugitiuum
Mitteret ad se intrò,sed magis eyceret?
Ibimus quæsitum:verùm ne ipsi teneamur,
Formido.quid agám?da Venus consilium.

Huc quoque respicit illud Pauli ad Roma.12. Nolite conformari huic seculo, sed reformamini in nouitate sensus, &c. In cuius loci enarratione Nicolaus à Lyra sic infit: Est sciendum,quòd amor transformat amantem in amatum. Vnde dicit Augustinus,si terram amas,terra es:si aurum diligis,aurum es,& si Deum diligis,Deus es. Proinde vt concludamus,cùm amans sit veluti ipsius amati,hic, modò sit sanæ mentis,illum tanquam rem suam curat, diligit,amat. Sua enim cuique charissima esse solent. Et vt Socrates ait apud Platonem lib.3.de Repub.Curat quisque maximè id,quod maximè diligit. Scit enim amatus, vt par pari referatur,hominem deberi pro homine,pro voluntate scilicet voluntatem.

Id sumus, quod amamus.

47 *De eadem re. Amãs amati faciem animo suo insculpit.*

¶Et huc quoque, quod à Marsilio scriptum est, accedit,quòd qui amat, figuram, imaginem,& faciem eius,quem amat,suo imprimit atque insculpit animo. Fit itaq; amantis animus,tanquàm speculum quoddam,in quo amati relucet imago. Idcirco cùm in amante se amatus cognoscat,amare illum compellitur,summóque desiderio,& vt dicitur,velis remisque illi omnino deditus inhærere,in quo quasi se habitare intelligit:quemadmodum infantes suas imagines in speculis deosculantur.

48 *De eadem re. Similitudo amoris causa.*

¶Quòd si à natura quæramus huiusce rei veritatem,sic nos fortè docebit.Similitudo,amoris quidem tum parens est,tum altrix,vt à me suprà pluribus probatũ est. Similitudo autem natura quædam est in pluribus eadem. Nam si hic illi similis est, ille quoque huic est,necessariò similis. Ergo eadem similitudo quæ hunc, vt illum amet compellit,illum quoque ad hunc amandum adducit. Similis enim aut in geminis fidibus,aut duabus citharis temperatio efficit,quemadmodum nos quotidie experimur,vt quoties altera pulsatur,toties moueatur & altera.

49 *De eadem re, ex Astrologis.*

¶Aliam quoque causam mutui huius affectus afferunt Ptolemæus in Cẽtiloquio, c.32.& seq.Omar.lib.3.de Naturalibus,c.16.& Almansor in Aphorismis,capite vigesimoprimo,& alij astrologi,qui mutuam inter illos beneuolentiam esse arbitrantur,in quorum genesi,luminum,id est, Solis & Lunæ commutatio fuerit:videlicet, si me nascente Sol in Ariete,Luna in Sagittario:te nascente Sol in Sagittario, Luna in Ariete fuerit:aut quibus signum,idẽ vel saltem simile,idémque planeta similísve ascẽderit:aut benigni planetæ similiter angulum orientis aspexerint:aut Venus in eadem natiuitatis domo,eodémque gradu fuerit constituta.Addunt Platonici,quorum vitam dæmon idem,aut certè similis ducat.

50 *De eadem re, è Physicis.*

¶Physici verò,moralésque,complexionis(vt vulgò dicunt: temperamenti rectiùs dicemus)nutritionis,eruditionis,familiaritatis,siue consuetudinis, consilij,studiorum similitudinem,similis affectus,& amicitiæ causam esse volunt. Quorum sententiam vltra ea quæ suprà abundè disseruimus in quinta lege connubiali,comprobant & nostræ leges,in l.latæ.§.amicitiæ.in fi.D.de verb.signifi.& in l.pen.in princ. D.de castren.pecul.& in l.cùm allegas.C.eod.lib.12. Et Plutarchus in libro, cui titulus est,Quo pacto possis adulatorem ab amico discernere.

51 ¶Sed & istis addendum est,quod idem Ficinus libro 12. Epistolarum ad Iulianum

scribit in hæc ferè verba: Apollinem & Cupidinem sagittarios antiqui fingebant, hunc quidem flammas, illum verò lumina iaculantem. Quemadmodum igitur Apollo lumen simul in geminos iaculatur, vt quo ego te lumine viso, eodē & ipse me reuisas: ita Cupido flammas, vt qua iam ardet vnus, eâdē mox ardeat alter. Omnino verò Amorē esse Deum & Plato probat, & omnis testatur antiquitas, & Theologi nostri, Sanctum quidem Spiritum amorem primum Seraphicis, id est, amatoriis angelis anteponuut, & Seraphicos angelos veris amoribus vbique præficiunt. Amatorium ergo numen mutuæ charitatis & vnionis amicum, vbi aliquem accendit, amore statim ardentes ex hoc amore, velut speculo, radios in amatum occulta quadam & mirifica virtute reflectit, vt absens, vel inscius ille mirabiliter accensus, vicissim amet amātem. Iustum nanque numen non patitur amantē superno videlicet instinctu concitum non redamari. Hæc ille. Quod igitur numen, quæ cōstellatio, aut alia ex præcedentibus ratio, vt te amem impellit, eadem quoque vt me vicissim ames, stimulat. Itaque paucos admodum reperies, qui si ament, non etiam amentur. Sit ergo hæc decimatertia lex connubialis: *De eadem re.*

QVICVNQVE AB VXORIBVS AMARI CVPIVNT, EAS QVOQVE IPSI VICISSIM AMANTO.
OMNINO'QVE EXTERNARVM CONGRESSV ABSTINENTO. *Decimatertia Lex Connubialis.*

IN DECIMAMQVARTAM LEGEM
CONNVBIALEM, GLOSSAE PRIMAE
PARS DECIMAQVARTA.

1 SED QVONIAM nuper amatorij poculi, veneficíque carminis ex Hecatone mentionem fecimus, non putaui prætereundum, plerosque in ea esse opinione, vt existiment amorem carminibus, poculis, aliisque id genus conciliari posse: neq; quempiam tam cōtinentem, támque ab amore auersum esse, quin huiusmodi artibus magicis amare compellatur: quod & ipsum affirmare videtur Anneus Lucanus libro sexto Pharsaliæ, scribens: *Amor an carminibus & poculis conciliari possit.*

Carmine Thessalidum dura in præcordia fluxit,
Non fatis adductus amor, flammisque seueri
Illicitis arsere ignes. Nec noxia tantùm
Pocula proficiunt, aut cùm turgentia succo
Frontis amaturæ subducunt pignora fœtæ

Hæc ille, qui postremis versibus, id amoris veneficium intelligit, quod Plinius lib. 8. c. 42. & Columella lib. 6. c. 27. Hippomanes appellatum esse dicunt. Est autem caruncula quædam, quæ in pulli equini fronte nascitur: hanc in puluerem versam veneficæ miscent poculis, iisque propinant, quos volunt in amorem inicere. Cuius etiam rei meminit Aristoteles libro de Natura animalium sexto, c. 18. & iterum 22. & Virgil. lib. 4. Aeneidos: *Hippomanes, vide in numero 6.*

Quæritur & nascentis equi de fronte reuulsus,
Et matri præreptus amor.--

Et Tibullus lib. 2. Eleg. 4.

Et quod, vbi indomitis gregibus Venus afflat amores,
Hippomanes cupidæ stillat ab inguine equæ.

Et Propertius lib. 4. in lenam quampiam:

Consuluit striges nostro de sanguine, & in me
Hippomanes fœtæ semina legit equæ.

Et Ouidius lib. 1. Elegiarum, Elegia 8. aduersus aliam lenam:

Scit bene, quid gramen, quid torto concita rhombo
Licia, quid valeat virus amantis equæ.

2 *Alia pleraque amatoria.* *Stergethrum quid.* ¶ Idem verò Plinius lib.20.c.5.refert Orpheum dixisse amatorium inesse Staphylino,quoniam Venerem stimulari hoc cibo certum est. Et lib.24.c.17. Anacampserotis herbæ contactu redire amores,scribit,vel cum odio depositos. Et libr. 25. ca. postremo: Aïzoon maius(id est,quod Latini Semperuiuũ magnum vocant)amatoriis conuenire. Ideóq; & stergethrum appellatũ videlicet, ἀπὸ τοῦ στέργειν, quod amare significat. Quo etiam nomine scribit Dioscorides lib.4.c.93. vmbilicum Veneris fuisse appellatum:qua herba inquit,vtuntur & ad amatoria. Sed vt redeamus ad Plinium,is lib.28.c.2.scribit Theocritum apud Græcos,Catullũ quoq;,& Virgiliũ apud nos,amatoriũ de incantamentis carmen edidisse. Idem rursus eo lib.c.8.restis est,pilos rostri hyænę,admotos mulierum labris,amatoriũ esse. Et paulò pòst: Eiusdem(inquit)cauerna sinistro lacerto religata, si quis mulierẽ respiciat, amatorium esse tam præsens,vt illico sequatur. Orpheus& Archelaus scribũt sagittas corpore eductas,si terrã non attigerint,subiectas cubantibus,amatorium esse,vt refert Plinius ipse eo.lib.28.c.4. Idem quoq; lib.27.ca.8. tradit Catanances herbæ Thessalæ vsum esse ad amatoria:quod & ante eũ scripserat Dioscorides,cuius non meminit, li.4.c.125. Sed & idem Plinius li.22.c.8.tradit herbam, quam centũ capita vocant, duplicem habere radicẽ,alteram masculam,alterã fœminam,dúmq; ea auellitur, si mascula viro contigerit,eũ à fœmina vel inuita adamari. Ob hoc Phaonem à Sappho dilectũ,quod nos alibi in 1.leg.connub.ad aliud retulimus. Idẽ lib.13.c.vlt.prodit arborem chariotoblepharon appellatam esse efficacem in amatoriis: ex quo & hoc illi nomen inditum fuisse videtur. Et li.8.c.22. Caudæ,inquit,lupi creditur vulgo inesse amatoriũ virus exiguo in villo. Et li.25.c.9.prodit Magos circa verbenacam herbã insanire:hac enim perunctos impetrare, quæ velint,febres abigere, amicitias conciliare. Hincq; fortasis nonnulli herbã hanc philtrodotem appellant,autore Dioscoride li.4.c.57. Idem Plinius lib.27.c.12.scribit & phyteuma ad amatoria conuenire. Quod & scripserat aliorũ autoritate Dioscorides li.4.c.131. Cyclamini item radicem cõtusam, & in pastillos diuisam,ad amatoria assumi,tradit Dioscor.lib.2.c.81. Dorycnij quoque semen in amatoria experi,idem Diosco.lib.4.c.69. aut ex aliorum supputatione 78.& Mandragoram quoque,idem in c.seq.qui & ob id Circæam vocatam tradit, quòd Circe in suis amatoriis veneficiis radice ipsius vsa fuisset,de quo etiam Theophrastus li.9.ca.10.haud multò post prin. Et Leontopodium corpori alligatum,idem valere tradit idem Dioscorides lib.4.c.122. Et radicem tuberis terræ ad amores prodesse,tradit ipse Theophrastus, quo loco nuper citauimus Pausanias autem scribit, Pompilum piscem sacrum ab antiqnis cognominatum,ad amoris etiam philtra efficacem existimatum,quòd cœlesti sanguine simul cum Venere genitus sit. Sacrum autem vocatum,ostendit Pancratis Poëtæ Arcadici versus,ab Athenæo citatus.

3 *De eadem re.* ¶ Virgilius quoque,quem Macrobius lib.1.de Somnio Scipionis, nullius expertem disciplinæ fuisse scribit,huic sententiæ videtur suffragari, vt videlicet inuitus quis & renitens ad amorem magicis artibus trahatur,cùm inquit lib.4.Aeneidos:

Hæc se carminibus promittit soluere mentes,
Quas velit:ast alijs duras immittere curas.

Et Horatius inter Lyricos sublimi vertice vates:
Canidia (inquit)cogit veneficiis Varrum,vt se amet:
Aurelius item Propertius lib.1.

At vos deductæ quibus est fallacia Lunæ,
Et labor in magicis sacra piare focis,
En agedum dominæ mentem conuertite nostræ,
Et facite illa meo palleat ore magis.

Et alibi in eodem libro,dicit se timere,ne quis Cynthiam artibus magicis inuitam &reluctantem amare cogat:

Néue quis inuitam cogeret esse suam.

Iuuenalis etiam Saty. 6.

Hic

Hic magicos affert cantus, hic Thessala vendit
Philtra, quibus valeant mentem vexare mariti.

Et huc quoque pertinet illud Euripidis in Hippolyto:

εἰσὶν δ' ἐπῳδαὶ, καὶ λόγοι θελκτήριοι.

Sunt enim incantationes & sermones amatorij.

4 ¶Apud Samosatenum Lucianũ in eo Dialogo, qui Philopseudes inscribitur, Cleodemus Philosophus Peripateticus refert Chrysidem quandam mulierem, vi magica in amorem fuisse versam. Apud Apuleium quoque lib. Asini aurei 2. & 3. Pamphile artis magicæ scientissima, vbi scitulæ ac speciosæ formæ iuuenem conspexerat, illum incantamentorum violentia ad se rapiebat, amorisque profundi pedicis æternis alligabat. Idem Apuleius in Apologia 1. adfert versus Læuij, multa amatoria annumerantes, qui huiusmodi sunt: *De eadem re.*

Philtra omnia vndique eruunt.
Antiphates illud quæritur,
Trochiscili, vngues, tenia,
Radiculæ, herbæ, surculi,
Aureæ illices, bichordilæ,
Hinnientum dulcedines.

Sed & Poëtarum monumentis traditum est, quòd cùm Iynx Echûs, aut, vt quidam malunt, Pythûs filia suis pharmacis Iouem ad Inûs amorem accenderet, in auẽ sui nominis mutata est, qua veneficæ vtũtur, vt tradit Theocritus in Pharmaceutria:

ἴυγξ ἕλκε τὺ τῆνον ἐμὸν ποτὶ δῶμα τὸν ἄνδρα.

Hincque Pindarus Nemeæorum Ode 4.

ἴυγγι δ' ἕλκομαι ἦτορ, νυμηνίαν θιγέμεν.

Trahor (inquit) veluti Iynge quadam in corde meo, vt Numeniã appræhendã. Arnaldus Villanouanus in li. de regi. sanitatis, parte 1. c. 12. scribit lapidem Magnetem delatum, conciliare augereq; concordiam inter virum & vxorem. Quod & repetit in libello, in quo adscribit remedia contra maleficia: vbi & alia quædam insinuat. *Magnes viri & vxoris concordiam conciliat.*

5 ¶Cuius quoque sententiæ, artem videlicet magicam conciliare amorem, fuerunt multi nostræ religionis viri, & ipsi quidem eruditissimi. Constantinus Imperator, qui primus Imperatorum fidem successoribus hæreditariam reliquit, hoc sensisse videtur, in l. ab eo edita, C. de malefi. l. eorum. in illis verbis, aut pudicos amicos magicis artibus ad libidinem deflexisse deteguntur. Et Accursius in Authē. quo. opor. epi. & cleri. §. hoc autem. in verbo, propter quædã. & Alberic. in rub. de hæret. col. 3. & Matthæ. Afflic. in constitutione Sicilię, incip. mala noxia. & in alia constitutione, cuius est initium, poculum amatorium. & in alia quoq; incip. pocula amatoria, vbi & hanc sententiam exemplo comprobat. & Hippo. Marsil. in l. eiusdem. §. adiectio. D. de sica. vbi est & tex. loquens de amatorio veneno, sicuti & de Amatorio poculo, in l. si quis aliquid. §. qui abortionis. D. de pœnis. *De eadem re, ex nostris.*

6 ¶Et hoc pluribus rationibus, & exemplis confirmat Iacobus Sprenger, vir huiusce rei peritissimus, in eo libro, quem Malleum maleficarum appellant, in prima parte, q. 7. Carolus Bouillus, vir certè multis nominibus commendabilis, in quadam epistola, quam scribit ad Germanum Ganaium, refert Tritemium Abbatem sibi legendum præbuisse librum à se factitatum, quem Steganographiam appellabat, in eóq; se affirmat reperisse complures locos, in quibus multimodi mulierum raptus edoceantur, quo item modo in virorum amorem alliciantur, inducantúrve puellę. Quanquàm Tritemius ipse in Præfatione librorum Polygraphiæ, ad Maximilianum Cæsarem, nihil huiusmodi rerum, in libris Steganographiæ scripsisse tradit, Bouillum ob id impium & mendacem appellans, qui ea sibi in ea epistola imputarit. Cæterùm D. Hieronymus, cui D. Augustini (si is est) tale perhibetur testimoniũ, vt nemo sciuerit, quod ille ignorauit, in vita D. Hilarionis, huiusmodi rei exem- *Ad alia redit.*

plum retulit. Cùm iuuenis quispiam virginem Deo dicatam tactu, iocis, nutibus, muneribus, & cæteris huius generis, quæ solent moriturae virginis esse principia, in amorem sui pellicere non potuisset, tandem ad magicam artem conuersus, quam Memphi didicerat, eò amoris puellam traduxit, vt abiecto amictu capitis rotaret illa crinem, strideret dentibus, inclamaret nomen adolescentis, vsqueadeò, vt magnitudo amoris in furorem verteretur.

7 ¶ Non desunt tamen, qui huic opinioni refragantur, inter quos est Ouidius, qui in libro de Medicamine faciei hæc scribit:

Contra ea quæ dicta sunt. Magicas artes ad amorem conciliandum prodesse.

Sic potius nos tanget amor, quàm fortibus herbis,
Quas maga terribili subsecat arte manus.
Nec vos graminibus, nec mixto credite succo:
Nec tentate nocens virus amantis equæ.
Nec mediæ Marsis finduntur cantibus angues:
Nec redit in fontes vnda supina suos.

Hippomanes de quo suprà.

Sed & idem lib. 2. de Arte amandi, negat & eam carunculam, de qua locuti sumus, aut quamuis artem magicam conferre ad amorem conciliandum, cùm inquit:
Fallitur, Aemonias si quis decurrit ad artes,
Dátque, quod à teneri fronte reuellit equi.
Non facient, vt viuat amor, Medeides herbæ,
Mistáque cum magicis Morsa venena sonis.
Quod posteà exemplis Medeæ & Circes comprobat, cùm subiungit:
Phasias Aesoniden, Circe tenuisset Vlyssem,
Si modò seruari carmine posset amor.
Nec data profuerint pallentia philtra puellis:
Philtra nocent animis, vimque furoris habent.
Idcirco monet fugiendum hoc genus artis magicæ, cùm subdit:
Sit procul omne nefas: vt ameris, amabilis esto.
Quod etiam probat idem Poëta, lib. 1. de Remedio amoris, illis versibus,
Viderit, Aemoniæ si quis mala pabula terræ,
Et magicas artes posse iuuare putat.
Propertius quoque lib. 2. Eleg. prima, huius sententiæ est, cùm inquit:
Seu mihi sint tangenda nouercæ pocula Phædræ,
Pocula priuigno non nocitura suo.
Nam loquitur de poculis amatoriis, quibus Phædra Hippolytum priuignum tentauit in amorem pellicere: sed nihil id in eam rem profuit. Sed & quod de Hippomane dictum est, asserit Aristoteles, lib. 8. de Natura animalium, c. 24. figmenta esse muliercularum, & professorum carminis incantatorij. Virgi. quoq; ad finem Pharmaceutriæ, satis ostendit carmina magica nihil ad eam rem valere, cùm scribit,
--His ego Daphnim
Aggrediar: nihil ille Deos, nil carmina curat.
Vbi & id annotat Seruius. Sed & D. Epiphanius Palæstinus Eleutheropolites, libro aduersus hæreses 1. tomo 2. in 30. sect. tradit vanissimas esse huiusmodi amatorias incantationes, quibus scilicet fœminarum castitas impetitur, vbi nomen Christi, & signaculum crucis contrà opponitur. Quod confirmat historia non contemnenda, vt ibi videre poteris. Quin & illa Siciliæ constitutio, cuius initium est, pocula amatoria, friuolum reputat, & fabulosum, posse huiusmodi pocula ad amorem inducere.

8 ¶ Quo in loco in mentem venit historiæ celebris, & ad hunc ipsum locum pertinentis, cuius meminit Plutarchus in Præceptis connubialibus, c. 24. Amabat Philippus Macedonum Rex puellam quampiam è plebe, facileque vtriusque fortuna longè dissimilis, obsequentem eã Regi fecerat. Quod cùm rescisset Olympias eius vxor, id admodũ egre tulit: præsertim quòd ferebatur ea puella amatoriis philtris sibi

Forma, venustas, & alia id genus, philtra sunt.

ſibi Philippum conciliaſſe. Ideóque irata iuſsit clàm domo extractam ad ſe puellam duci, eo quidem animo, vt carcere aliquo clauſam, aut in longinquas regiones trans mare relegatam male haberet. Productámque ante ſe, cùm ſpecioſam, venuſtam, ingenioſam, elegantem, & omnibus modis ac numeris amabilem vidiſſet, χαιρέτωσαν, εἶπεν ἡ Ὀλυμπιάς, αἱ διαβολαί· σὺ γὰρ ἐν σαυτῇ φάρμακα ἔχεις. Valeant, inquit Olympias, calumniæ. Tu enim in te ipſa veneficiorum vim habes, nec iam puellæ amplius, aut marito ſuo irata fuit. In quam ſententiam eſt & illud Menandri apud Stobæum Florilegij c. 65.

Ἔστ' ἀληθὲς φίλτρον εὐγνώμων τρόπος,
τούτῳ κατακρατεῖν ἀνδρὸς εἴωθε γυνή.
Ineſt verum philtrum, benigni mores,
Quo vincere virum ſolet mulier.

Et certè hæc ſunt vera amoris veneficia.

9 ¶ Quod autem ſuperius ſcribit Naſo,

Philtra nocent animis, vimque furoris habent. ex eo comprobatur quod ſcribit Euſebius Cæſarienſis, Lucretium Poëtam amatorio poculo in tantum furorem verſum, vt ſe tandem propria manu interemerit. Sunt qui putent vxorem illius huiuſmodi poculum adminiſtraſſe: & eam Lucillam vocatam, vtentes teſtimonio Hieronymi in Rufinum, cuius verba hæc ſunt: Liuia virum ſuum interfecit, quem nimis odit: Lucilla ſuum, quem nimis amauit: illa ſponte miſcuit aconitum: Lucilla decepta, furorem propinauit pro amoris poculo. De illo autem eſt & illud Politiani in Nutrit.

Amatoria in furorē vertūt. Lucretius amatorio in furorem verſus.

Nec qui Philtra bibit, nimióque inſanus amore,
Mox ferro occubuit, ſic mentem amiſerat omnem.

Quódque memoriæ prodiderunt Cornelius Nepos, & Plutarchus, Lucium Lucullum illum Imperatorem clariſsimum amatorio item poculo à Callisthene propinato, primùm aduerſa mentis valetudine captum, deinde interemptum. Cuius itē rei meminit Plin. li. 25. c. 3. ad fi. Et quod tradunt Ioſephus lib. Antiquitatum vndeuigeſimo, & Suetonius Tranquillus, Caium Caligulam à Cæſonia vxore potionatum, amatorio quidem medicamento, ſed quod in furorem verterit. Quam rem etiam commemorans Satyricus Poëta, huiuſmodi poculum confectum fuiſſe dicit ex ea pulli caruncula, de qua meminimus, cùm inquit,

Lucullus amatorio interemptus. Caligula amatorio in furorem verſus.

--Si non
Et furere incipias, vt auunculus ille Neronis,
Cui totam tremuli frontem Cæſonia pulli
Infudit.--

Et idem alibi hanc quoque rem confirmans, cùm de alia re ſcriberet, vt ſuprà diximus:

Philtra, quibus valeat mentem vexare mariti.

Sed & e noſtris Hippo. Marſil. in d. l. eiuſdem. §. adiectio. D. de ſica. ſcribit homines ſæpe mortem ex huiuſmodi amatoriis oppetere, cuius rei exemplum quoque habemus ex Ariſtotele, qui lib. 2. Magnorum Moralium, ſcribit mulierem quandam viro cuipiam poculum amatorium porrexiſſe, ex quo is ſubinde decidit mortuus.

10 ¶ Itaq; (vt hoc caput tandem finiamus) cùm ex iis rebus & furor & mors plerunq; contingat, cùm & omnes Chriſtiani, & Ethnici ſcriptores improbent, & quantum ad amorem pertinet, vanas & nihili eſſe ducant, vt ex Ouidio docuimus: cùm item leges noſtræ ſeueriſsime vindicandas ſanciant, vt habetur in d. l. eorum. & in d. l. ſi quis aliquid. §. qui abortionis. D. de pœnis: cùm Decreta quoque canonica omnes artis magicæ præſtigias, veluti execrabiles, arguant, & deteſtentur, atque anathemate feriant, 26. q. 5. per totum. Adde & nos quoque vxores, quæ huiuſmodi philtris & veneficiis in viros vtuntur abominari, ac faſtidire, vt & aſſerit Plutarchus in eo libello, quem de tuenda bona valetudine ſcripſit: vt non diſsimili ratione conſe-

Concluſio. Magicæ artis præſtigia, execrabiles, & puniendæ.

quens fit, vxores contra viros, qui hisce rebus vtuntur, detestari. Et sicut idem Plutarchus scribit in admonitionibus connubialibus, quemadmodum piscatio, quæ fit medicamentis, citò quidem & facilè piscem capit: sed eū labefactat, & mensæ minimè idoneum reddit: sic qui amatoriis artibus carminibúsq; cōiuges voluptatis causa subigere conantur, cùm attonitis dementibúsq; & labefactis ætatem agunt. Neq; enim Circen (vt subdit) ab ea potionati quicquam iuuerunt: nec ipsa vlla in re illis abutebatur: cùm suum, asinorúmq; formam accepissent: Vlyssem verò mente præditum, & prudenter cum ipsa versatū incredibili amore dilexit. Hæc ille. Ideo explodamus, atque valere sinamus huiusmodi magicas vanitates: quas (vt alibi diximus) familiares fœminarum artes appellat Apuleius, lib. 9. amorémq; vxorum nostro in eas ipsas amore, in alias verò castimonia, quod iā abundè admonuimus, atq; aliis honestis rationibus cōparare studeamus. Ideo & hāc legē cæteris subiiciemus:

Decimaquarta Lex connubialis.

CARMINIBVS, POCVLIS, ALII'SQVE ID GENVS PHILTRIS MAGICIS, QVIBVS CREDITVR AMOR CONCILIARI, VIR ET VXOR PENITVS ABSTINENTO.

SED MVTVO INTER SE AFFECTV, ALII'SQVE HONESTIS RATIONIBVS, AMOREM PROVOCANTO, CONSERVANTO, AVGENTO.

IN DECIMAMQVINTAM LEGEM CONNVBIALEM, GLOSSAE PRIMAE PARS DECIMAQVINTA.

1 *Amatoriū efficacissimū vxorem frequēter cōprimere.*

NTER CAETERAS autem rationes, quibus vxor maximè ad amorem maritalem inuitatur, sunt qui existiment, nihil omnium rerū efficacius, nihilque in id plus habere roboris, quàm si fundum vxoriū diligenter, impigrè, frequenter colas. Id enim faciens, tametsi fueris horridus, deformis, squalidus, ab vxore tamen nō vulgariter amaberis, quin & illa te colet, perinde ac Deū in terris alterum, & obseruabit. Alioquin si hoc videlicet desit, odio te & despectui habebit, quantūcunque eam amaueris, castúmq; atque aliarum coitum abhorrentem præstiteris. Apud Plautum in Truculento, cùm Stratophanes miles miraretur, Phronesium mulierem rusticum quendam ardenter deperire, mox eam audit, vt admirari desineret, hæc dicentem,

Quanquàm hic squalidus est, quanquàm hic horridus, scitus bellum init.

Contrà apud Apuleium li. 5. de Asino aureo, fœmina quædam virum exitiali odio prosequitur, quia rarenter palæstram veneream exerceret, suámque in ea re fortunam dolenter ac miserè deplorat. Ego verò (inquit) maritū rarissimè venerem meā recolentem sustineo. Vt rarissimum sit, ac miraculo proximum quod de Beronice illa legimus apud Iosephum Iudaicarum Antiquitatum li. 20. c. 9. eam Polemonē Lyciæ regem maritum suum repudiasse ob immodicum ipsius coitum: quódque in sacris literis legitur Iudic. 19. mulierem quampiam ex nimio virorum concubitu obiisse. Quod item scribit Iacobus Ciio Episcopus Ilerdensis, in ea. fraternitaris. de frigid. & malefic. fuisse suo tempore quempiam Catalanum, adeò potentem ad rem veneream: vt qualibet die cum vxore trigesies concumberet. Quæ de ea re conquesta est apud Regem Arragoniæ, qui maritum accersiuit, cúmque an id verum esset interrogauit: qui id ipsum confessus est. Ideo ei prohibitum est sub pœna capitis, ne plus quàm sexies qualibet die vxorem cognosceret, ne ea in discrimen mortis incurreret. Quod & ipsum retulit Hieronymus Paulus Barchinius in Practica Cancellariæ Apostolicæ.

Beronice virum repudiauit, ob immodicum ipsius coitum.

2 ¶ At illis equidem credo, vel sine testibus. Quis enim non credat mulieres eam rem sitienter appetere, nullâque re magis ad amandum allici. Scióque esse multa, quæ

quæ forte isti nosse desiderant, quibus si vtantur, cum vxoribus certè & viriliùs, & frequentiùs congredientur, vel testimonio glo.in c.quicquid.32.q.2.& Inno.in c.fraternitatis.col.2.super verbo, commisceetur, extrà de frig.& malef.& Bal.in c. à crapula, extrà de vit.& hone.cler. Horum quàm plurima passim prodidit Plinius in suo omnium vberrimo opere de Naturali Historia, maximè verò lib.26 ca.10. vbi & illud inter cætera scribit, Theophrastum autorem alioquin grauem, tradidisse, septuageno coitu durare libidinē contactu cuiusdā herbæ. Locus autē Theophrasti, in quo hoc ipsum scribit, si quis forte scire cupit, est in li.de Historia plātarum 9.c.20. vbi hanc herbam Indum quēdam attulisse tradit, & hoc quoq; repetit Athenæus. Et de ea re loquens Hieronymus Cardanus, reconditæ vir eruditionis, libr.8.de Subtilitate, dicit nolle se affirmare, an id verum sit, nécne: postea verò nititur rationem reddere, qua id fieri possit. *Venerem concitantia.* *Herba cuiuspiam cōtactu septuagenum coitum fieri.*

3 ¶ Multa item ipse Plinius ad eam rem commemorauit lib.26.cap.10 & lib.28.cap. 8.in multis locis, & iterum cap.10.ad fin.& lib.31.cap.5.& Galenus libro de Simplicibus 5.distinctione sexta, cap.2.& Paulus Aegineta lib.1.capit.35.& seq.& iterum lib.3.cap.58. Aëtius Antiochenus Tetrabibli primo, sermone secundo, cap.237.& iterū Tetrabibli tertio, sermone tertio, capite trigesimoquinto, & Oribasius Compendij capite sexto, & Alexander Trallianus libro 9.capit.item 5. Marcellus Burdelagensis in lib.de Medicamentis, ca.33 in diuersis locis. Haly Abbas lib.practicæ 8.cap.5.& Auicenna 23.tractatu 1.cap.17.18.19.20.21.& 22.& Rasis ad Almansorem, tractatu 5.cap.62.& libro Diuisionum cap.79.& in Antidotario ipsius libri Diuisionum, c.43.& rursum in lib.2.Aphorismorum, paulò ante fi. vbi ad eam rem mirabilem (vt ipse dicit) medicinam tradit.& lib. Continentis 11.cap.5. Constantinus Africanus, in lib.cui titulum fecit, de Coitu.& alter Constantinus Cassianus in suo Viatico lib.6.c.1. Arnaldus à Villa noua lib.Breuiarij 2.c.25.& in lib.de sterilitate, tract.2.c.3.& iterum c.7.& copiosissimè in libello, cui de coitu titulus est.& Barptolemæus Montagna.in suis consiliis (cò enim vsque processit Medicorum mos, vt consilia, sicuti & nostri legum interpretes ediderint) consil.15.incip.labilis humanæ naturæ compago, parte 3.c.6.& iterum cōsi.202.cuius initium est, rationabiliter contemplanti, per totum.& copiosissimè omnium Michael Sauonarola tract.6.c.20.titulo de spermate, & eius dispositionibus, post princ.& iterum titulo de diminutione coitus, & Antonius Guarnerius, quem vulgò Guayneriū vocant, in lib.de Aegritudinibus matricis, cap.25 Et Manardus lib.11.Epistol.Medicinalium, cap.2. Sed ita vt non prætercam, quod à Plinio relatum est lib.21.capi.quoqi 21.in fine, Ramo abrotoni, si subiiciatur puluillo, Venerem stimulari, efficacissimámque eam herbam esse contra omnia veneficia, quibus coitus inhibetur. Sed & omnes ferè Medici propria de ea re capita suis operibus inseruerunt.

4 ¶ Sed & Poëtæ in eam quoque rem multa passim scripserunt, sed aliqua in vnum veluti corpus congessit Ouidius lib.2.de Arte amandi, illis decem versibus:

Sunt qui præcipiant herbas satureia nocentes,

& quæ sequuntur. Et Valerius Martialis in eo carmine,

Sed nihil erucæ faciunt, bulbíque salaces,
Improba nec prosunt iam satureia tibi.

Et cætera quæ sequuntur.

5 ¶ Cæterum hac in re non prætermittendum ducimus vnum illud, quod admodum mihi mirandum visum est, nonnullos esse eius naturæ, vt ad coitum plagis & verberibus feruentiores reddantur. Cuius tamen rei fides sit penes Cælium Rhodiginum, qui libro 11. Lectionum antiquarum, capite 15. postremæ editionis hæc scripsit: Non multis abhinc annis vixisse quendam, in venereis non gallinaceæ salacitatis, verùm ingenij stupendi maximè, qui quò pluribus plagis affe-

ctus fuisset, eò impetuosiùs, ardentiúsque in concubitum præceps ferebatur. Fuit omnino mira res: nescires, vtrum affectaret auidiùs verbera, an coitum, nisi quòd illorum mensu libidinis voluptas constabat. Proinde extentis precibus distagellari se exposcebat, pridie, quàm id pateretur, flagello aceti asperitate obdurato. Quòd si conuerberator lentiùs agere foret visus, veluti extimulante rabie, conuiciis eum incessebat: nec factum sibi satis arbitrabatur, nisi inter cædendum sanguis sese ostendisset. Quinetiam Otho Brunfelsius in Onomastico Medicinæ, in verbo, Coitus, tradit apud Monachum Bauariæ quendam adhuc superstitem viuere, qui cum vxore sua rem habere non potest, nisi acriter antea cæsus.

6 ¶ Verùm cùm medium ferè semper aliàs sit tenendum, vt vbique conclamant leges nostræ, in ea re secutæ Peripateticorum sententiam, qui mediocritatem auream (sic enim eam vocat Horatius libro Carminum 2. Ode 10.) in omnibus ferè rebus optimam existimant, vt scribit Tullius libro quarto Tusculanarũ quæstionum: tum verò in hac coitus ratione seruandum esse tradit Aristoteles lib. 4. de Generat. animalium, cap. 2. & magis quidem arbitror in ea re, quàm fortasse aliis in rebus. Nihil enim magis vires corporis atque animi debilitat, subneruat, frangit, labefactat, quàm superflua immoderatáque libido. Nam quod ad corpus pertinet, compertum est, atque experientia propè quotidiana comprobatum, animalia quæque eò esse breuioris vitæ, citiúsque senescere, quò plus crebriúsque coëunt. Et hoc quoque asserit summus in omni scientia vir Aristoteles libr. 7. de Historia animalium, cap. 1. & in lib. quem de Breuitate, & longitudine vitæ composuit. Columella lib. 7. cap. 6. de hirco loquens, Est autem (inquit) mensium septem satis habilis ad procreandum, quoniam immodicus libidinis, dum adhuc vberibus alitur, matrem stupro superuenit: & ideo celeriter, & ante sex annos consenescit, quòd immatura Veneris cupidine primis pueritiæ temporibus exhaustus est. Sed & id in vniuersum asserunt, Rasis ad Almansorem libr. 4. capit. 17. & Auerrois in Canticis, commento 156. & Haly Rodoan nobilis Galeni interpres in 3. Technes, commento 36. & Albertus Magnus libr. 15. de Animalibus, tractatu 2 cap. 6. & iterum autoritate Auicennæ, & Constantini lib. 22. c. 4. & Arnaldus Villanouanus in Speculo. & Valescus à Tarento in sua Practica, quam Philonium vulgò nuncupant, libr. 6. c. 3. in 7. articulo. Quod & Cicero adstruit, in lib. de Senectute dicens, Libidinosa intemperánsque adolescentia, effœtum corpus tradit senectuti. Et huc quoque vergit Græcus ille Menandri senarius:

Medium tenendum. *Mediocritas aurea.* *Mediocritas omnibus in rebus optima.* *Coitus vires corporis labefactat.* *Coitus vitam abbreuiat.* *Coitus senectutem accelerat.*

Βίυ σπανίς φύκεν ἀνδράσι γυνή. Id est,

Vitæ raritas naturaliter est viris mulier.

Quasi videlicet virorum vita ex fœminarum congressu minuatur. Nam id malo ad vitæ raritatem, quàm ad victus penuriam, (quod plerique faciunt) referre, cùm verba magis conueniant, & sit aptior sententia.

7 ¶ Est & Hesiodi sententia in Theogonia, minimè ducendam vxorem ei, qui senescere cupit. Nam & idem lib. 2. Operum & dierum, scribit vxorem absque titione virum quantumlibet fortem vrere, crudæque tradere senectuti:

De eadem re.

--ἥτ' ἄνδρα καὶ ἴφθιμόν περ ἐόντα
εὕει ἄτερ δαλοῖο, καὶ ὠμῷ γήραϊ δῶκεν.

Nam quod dicit, sine titione, siue torre, potes intelligere, occulta, siue tacita quadam vi, & non intellecta: vt non absimiliter Iuuenali dicitur Satyra 9.

Senectus non intellecta.

--Obrepit non intellecta senectus.

Et Ausonio ad Gallam iam senescentem:

--Obrepsit non intellecta senectus.

Nam & Ouidius eodem sensu libro 6. Fastorum illud scribit:

Tempora labuntur, tacitisque senescimus annis.

Et libro 2. de Arte amandi:

Iam

Iam veniet tacito curua senecta pede. Et Columella:
-Ta itonam tempora gressu
Diffugiunt.--
Eamque sententiam Hesiodi (vt ad eum reuertamur) ex eo repetit Plutarchus in libro de Cupiditate diuitiarum. Illique concinit illud Cornelij Galli de Lycoride (si is est) sunt enim plurimi qui id negant, quibus facilè crediderim:
Iámque alios iuuenes, alió sque requirit amores:
Me vocant imbellem, decrepitúmque senem.
Nec meminisse volet transactæ dulcia vitæ,
Nec quòd me potius reddidit illa senem.
Illúdque Ouidij libr.1. Fastorum,
Te quoque inextinctæ Silene libidinis vrunt:
Nequitia est, quæ te non sinit esse senem.
Nequitiam enim antiquiores pro libidine propriè dicebant. Propertius libro 2. *Nequitia pro libidine.*
Quòd si tam facilis spiraret Cynthia nobis,
Non ego nequitiæ dicerer esse caput.
Et Ouidius lib.2. Amorum, Elegia prima:
Ille ego nequitiæ Naso poëta meæ. *Redit ad institutum.*
Sed & hanc nostram principalem sententiam respicit illud Theocriti in Aita:
-Οἱ δὲ ποθεῦντες ἐν ἤματι γηράσκουσι.
Id est ex traductione Erasmi:
Verùm quos amor angit, in vna luce senescunt.

8 ¶ Sed & Diuus Chrysostomus in ea Homilia, cui titulus est, Quòd nemo læditur nisi à seipso, Qui (inquit) in libidine vitam ducunt, resoluta quidem corpora, & omnia cera molliora circunferunt, atque agmine quodam infirmitatum repleta: quibúsque ad cumulum malorum podagræ tremor, & immatura senectus succedit: & est eis vita semper cum medicis, & medicamentis. Antoninus quoque Florentinus Archiepiscopus, doctrina, quàm dignitate, clarior, in secunda parte Summæ, titul.5. capit.1. versic.3. consumit, arbitratur hanc vnam esse ex rationibus, quare homines prisci seculi erant viuaciores, diuturnioresque, & longæuiores, atque etiam robustiores, quàm viri sequentis ætatis: quoniam videlicet illi non tam rei venereæ indulgebant, quàm isti, tardiúsque matrimonia capessebant. Propterea Solomon quamuis vnius solum, & quinquaginta annorum esset, cum è vita decessit: tamen eum senem, vel longè ante mortem, vocitant sacræ literæ. 3. Regum, c.11. post prin. vt pote cui senectutem frequens coitus cum tot vxoribus, & concubinis ante tempus accelerauerat. *De eadem re.* *Solomon ætatis 50. anno senex dictus ob immodicam venerem.*

9 ¶ Et hæc quidem communia sunt omnibus animantibus. Hinc enim fit, vt Aristoteles tradit in eodem libro de Breuitate vitæ, vt mulus longæuior sit, quàm equus, & asinus, ex quibus procreatus est, quia nullus est ei Veneris vsus. Passeres quoque breuiusculæ sunt vitæ, quoniam salaces sunt, & in libidinem proni. Et hinc quoque autumant plerique, palumbes diutiùs viuere, quàm columbas, illas scilicet ad tricesimum & quadragesimum annum, has ad octauum, vt scribit Aristoteles libro 6. de Natura animalium, cap.4. & Plinius libro 10. cap.35. nempe quòd illæ istis sunt multò salaciores. Id quod non obscure sentit ipse Plinius, c. sequent. dum veluti addens ad id, quod de vita columbarum scripserat, in c. præcedenti, ita scribit: Contrà passeri minimum vitæ, cui salacitas par. Cuius rei ratio est, vt tradit Albertus libro de Animalibus 9. tractatu 1. cap.2. quoniam subtile, & calidum humidum exit per coitum: remanétque viscosum, frigidum, humectans, & non augens. Illud autem caussa est canitiei, & senectutis. Quod & sentit Aristoteles in loco nouissime allegato, cùm dicit calidum, & humidum esse caussas longæ vitæ. Quanquàm & alia quoque ratio reddi potest. Est enim genitale semen, superfluitas quartæ digestionis, vt paulò post dicemus. *Mulus longæuior quàm equus.* *Passeres vita breuis.* *Palũbes diutius viuere quàm columbas.*

Nam calidum concoquens plus sæpe digerit, quàm sit necessarium ad corporis nutrimentum. Et illud quidem superfluum fit semen: quo prorsus egesto, id tandem emittitur humidum, quod alimento fuerat à natura destinatum: vnde exiccatio consequitur, & tandem mors.

10 *Homo plus cæteris animalibus ex coitu languescit. Semen an ex omni parte corporis.*

¶ Homo autem omnium maximè animalium ex frequenti coitu dissoluitur, languescit, exhauritur, vt est testis Aristoteles in Orbicularibus quæstionibus, sectione 4. c. 6. ea videlicet ratione, quoniam semen proportione corporis plurimum emittit, vt & ipse scribit lib. 3. de Generatione animalium, c. vltim. & de Natura animalium lib. 7. c. 2. Et idem in eadem ipsa sectione 4. c. 21. Cur (ait) qui concumbũt, magna ex parte resolui atque languere solent? An quod semen omni ex parte corporis secretio est? &c. An tamen id verum sit, vt semen ex omni parte corporis secernatur, latè differit ipse Aristoteles lib. de Generatione animalium 1. c. 17. & seq. & Hippocrates, siue, vt placet Galeno, Polybus in lib. περὶ γονῆς, id est, de genitura, in princ. vbi affert huius rei argumentum esse, quòd cùm re venerea vsi sumus, tam parua re dimissa adeò delassamur, vt dici nequeat. Sed & illud de secretione spermatis ex toto corpore, latè confirmat Censorinus, qui multas antiquorum in eam rem sententiam adfert, in lib. de Die natali, & Auicenna 20. tertij tract. 1. c. 3. de causis spermatis & ibi Gentilis Fulgineus, & Albertus Magnus lib. 15. de Animalibus, tract. 2. c. 1. 2. & 3. & Petrus Apo. in conciliatore dif. 34. Et ante hos Sphærus Bosphoranus apud Laërtium in Zenone Cittieo,

11 *Spermatis minimum emissum maximã debilitatem facit.*

¶ Sed vt redeamus ad negotium propositum, ipse Aristoteles de Generatione animalium libr. 1. c. 28. tradit manifestam dissolutionem, & imbecillitatem consequi, vbi vel minimum spermatis secesserit, quasi corpus eo fine priuetur, qui demum ab alimento afferatur. Et paulò pòst: Plurimis, & magna ex parte ita accidit, vt Venere exoluantur debilitentúrque. Auicenna autem lib. 3. de Animalibus, c. vlt. asserit hominem ex coitu vsqueadeò debilitari ac discolorari, vt si quadragies tantùm sanguinis emitteret, non tantùm pallesceret, atque tabesceret.

12 *Semẽ ex optimo sanguine. Sperma, spuma probissimi sanguinis.*

¶ Hoc ideò plerique fieri autumant (vt hanc rationem prioribus adiiciam) quoniam sperma ex sanguine optimè decocto digestóq; quarta ac nouissima digestione gignitur, vt voluit idem Auicenna d. c. 3. de Causis spermatis, & Albertus, d. lib. 15. tract. 2. c. 5. & 6. & alibi sæpe: & Pythagoras apud Plutarchum, de Placitis philosophorum, lib. 5. Sperma (ait) probissimi sanguinis esse spumam, alimenti reti imentum, vt sanguinem quoque, & medullam. Et Aristoteles lib. 1. de Generat. animal. cap. 18. & seq. tradit ipsum semen esse excrementum vltimi alimenti sanguinei.

13 *Sperma sanguis.*

¶ Quin Soranus Ephesius in Isagoge, c. 16. scribit semen virile sanguinem esse: in idque Galenus lib. 2. de Semine, scribit semen nihil aliud esse, quàm sanguinem à venis, quæ ipsum continent, exquisitè confectum. Quod & ipsum propemodum voluerunt Erasistratus & Herophilus, apud Octauium Horatianum libr. 4. Rer. medicarum. Hincque Iuuenalis Satyra 1. sperma sanguinem vocat:

Partes quisque suas ad mensuram inguinis hæres,
Accipiat, sanè mercedem sanguinis.

Húcque referri potest illud Oseæ 4. Adulterium inundauit, & sanguis sanguinem tetigit. Nam & alibi sæpe in sacris literis sanguis pro libidine accipitur. Psalm. 51. Libera me de sanguinibus Deus, Deus salutis meæ. & Ioan. c. 1. Qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex volũtate viri, sed ex Deo nati sunt.

14 *De eadem re.*

¶ Hincque etiam nati ex nobis & nostris, dicuntur noster sanguis, vel teste Virgilio lib. 6. Aeneid.

Proijce tela manu sanguis meus.

Et Horatio in Arte Poëtica:

Vos ô Pompilius sanguis.-- Et Persio Sat.1.
Vos ô patritius sanguis.--

Et hinc quoque fratres eodem patre geniti dicuntur Consanguinei, tum nostris legibus, vt probatur ex l.1.§.consanguineos.D.de suis,& legit.cum sim.tum aliis scriptoribus,vt probauimus in nostro Tractatu Retractuum,titu.1.§.1.glos.9.in verbo, *ou lignagier*, numer.4.incip.his igitur. Ex quo etiam Sophocles huiusmodi fratres sæpe vocat ὁμαίμους, veluti eiusdem sanguinis, αἷμα enim sanguis est.

15 ¶In sanguine autem magnâ est vitalitatis portio, emissúsque spiritum trahit secum,quemadmodum scribit Plinius lib.11.c.37.Ideo Galenus libr.de sanguisugis, c.postremo, scribit, non salubre esse venam sæpius incidere. Nam cum sanguine simul discedit & vitalis spiritus. Quod & intelligens Virgilius ille nullius rei ignarus,libr.1.Aeneid.

Sanguis maxima vitalitatis portio.

--Tuáque animam hanc effundere dextra.

Quo in loco Seruius interpres, Secundum, inquit,eos, qui animam sanguinem dicunt esse. Et rursus libr.2.Aeneidos de Polite animam efflante:

Concidit, ac multo vitam cum sanguine fudit.

Quo in loco Seruius interpres,Ex opinione (inquit) eorum, qui sanguinem vitæ sedem volunt. In idque referri potest illud eiusdem Virgilij libr.10.Aeneid.de Pallante:

Sanguis vitæ sedes.

Vna eadémque via sanguísque animúsque sequuntur.

Quo etiam in loco interpretes dicunt,illic animum pro anima positum. Et clarius illud eiusdem libro 10.

Vndantique animam diffundit in arma cruore.

Vbi & ipse Seruius idem dicit,quod suprà ex eo diximus, sanguinem esse sedem animæ,citátque proximum illum versum. Cicero in Oratione pro Sext.Roscio, vtrúque copulat,scilicet sanguinem & vitam:Sanguinem & vitam ne petat.Nam & Diuus Augustinus tradit in lib.Quæstionum Veteris,& Noui testamenti,& repetunt Decreta canonica in c.Moyses.32.q.2.animam in sanguine habitare.Quod & antè dixerat Diuus Epiphanius lib.Hæresεῶn 1.to.1.secta.9.& iterum lib.2.to.1. secta.56.in id priore illo loco referens illud Gene.4. Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. Sed id clariùs declarat, quod scribitur Leuitici 17.c.non vno in loco,animam omnis carnis in sanguine esse.

16 ¶Proinde in sacris quoque literis sanguis pro anima plerunque ponitur, tametsi anima ipsa non est, vt Deuteron.12.c.& alibi sæpe. Quod & annotat Diuus ipse Augustinus lib.3.Quæstionum in Leuiticum,c.57.Ex quo Diuus Hieronymus(si eius sit vulgata editio)Genesis cap.9.id quod in Hebræo sermone legitur, אך־בשר בנפשו דמו לא תאכלו. Id est, excepto,quòd carnem in anima sua,in sanguine suo,non comedetis. ita vertit,excepto quòd carnem cum sanguine nõ comedetis. Quod idem est cum eo quod suprà diximus ex litera Hebraica.Est enim idem anima & sanguis in ea lingua. Omisit autem ille interpres alterum, ratus, quod & verum est,(vt etiam annotauit Augustinus Eugubinus)vtroque nomine tam animæ,quàm sanguinis, idem significari. Ex quo & Auen Esdra, eum locum interpretans,Hebraicè quidem,sed in hanc sententiam scribit:Carnem cum anima sua ne comedatis. Horatius lib.Carmi.1.Ode 24.

Sanguis pro anima.

Non vanæ redeat sanguis imagini.

Vbi Acron interpres id quoque expendit, adducens & illud Virgilianum libr.9. Aeneidos:

Sanguis anima ex quorundam op.

Purpuream vomit ille animam.--

Quo etiam in loco Seruius interpres,Secundum eos (ait) qui dicunt animam esse sanguinem. Nam & Lactàtius lib.de Opificio Dei,c.17.& Nemesius Philosophus in li.de Natura hominis,scribunt, ex Philosophis nonnullos sanguinem animam dixisse. Hi autem sunt Diogenes,& Critias, vt tradit Gregorius Nicenus,lib.de anima,

anima,cap.1.Empedocles autem dicebat animę principatum esse in sanguinis concretione,vt tradit Plutarchus in Placitis Philosophorum. Ar Cleantes Chrysippus,& Zenon,ex sanguine esse dicebant,substantiam autem eius esse spiritum, vt prodit Galenus lib.2.de Hippocratis & Platonis placitis.

18 *Exangues mortui.* ¶Hincque exangues mortuos vocamus,hoc est,sine sanguine,vti & exanimes,id est sine anima. Virgilius libr.2.Aeneidos:

-Corpúsque exangue sepulcro
Reddidit Hectoreum.-- Et libr.9.
Nec minor in castris luctus,Rhamnete reperto
Exangui.-- Et libr.11.
Labitur exanguis.--

Nam vt scribit Lactantius, aut(vt alij vocant)Luctatius, Statij interpres,in libr. 6.Thebaidos:Sanguis propria videtur esse animæ possessio:vnde exangues mortuos dicimus. Ideo, vt redeam,Iuuenalis huic quod suprà num.13.ex eo diximus, subiungit: *--Et sic*
Palleat, vt nudis pressit qui calcibus anguem.

Nam vt immodice concumbentes palleant,& attenuentur,vtique necesse est,propter exhaustum sanguinem:qui & vitam nobis,vt iam dictum est,& colorem suppeditat,vt palàm est omnibus,& scribit Aristoteles libro Ambiguitatum orbicularium vlti.c.9. Nam & homines pallidos fieri ex coitu tradit item Aëtius,1.Tetrabili,Sermone 3.c.8.

19 *Coitus alias euacuationes superat.* ¶Quæ cùm ita sint,ideò Auicenna d.tract.1.iam suprà sæpius citato,c.11.& iterum in Canticis,scribit,nullam euacuationem huic esse similem. Cui subscribens Haly Abbas in 5.Theoricæ,c.36. Non est(ait) sperma,quemadmodum aliæ superfluitates,quibus omnino natura non indiget:qualia sunt emunctiones,spura,sudor,vrina, & similia: sed ex meliori fit, quæ in corpore est, substantia, ac laudabiliori. Quod sumpsit ex Galeno,qui lib.3.de Spermate,c.1.scribit vtile superfluitatis esse sperma. Et subdit Haly paulò pòst:Generatur sperma ex claro puróque sanguine, quo principalia,& prima membra vescuntur. Et iterum post pauca concludens: Cùm igitur coitus mensuram excesserit,licèt non tanta eo quantitas, vt phlebotomia,vel aliter,euacuetur:vehemens tamen accidit inde virtutis dissolutio.

20 *De eadem re. Concũbẽdum ei, qui infirmior esse vult.* ¶Nec hoc visum prætereundum, quod in hanc sententiam Pythagoras dicebat, omni tempore venerea esse grauia,& ad sanitatem minimè idonea. Et aliquando interrogatus,quando esset concumbendum, Tunc (ait) cùm teipso infirmior esse vis,atque debilior. Autor vtriusque Laërtius. Idem admonere solebat, μὴ συνεχὲ τὸν ἄνθρωπον τῷ ἀνθρώπῳ: μὴ δ᾽ ἂν συνεχῶς ἀφροδισιάζειν αὐτιστάμενος. Id est, ex Gesneri traductione apud Stobæum cap.17. Ne sæpe homo ab homine:hoc ænigmare frequenti veneriorum vsu interdicẽs. Cliniam quoque sectæ Pythagoricæ Philosophum dicere solitum accepimus, tum adeundam esse mulierem concubitus causa, vbi nocumentis exponere te destinaris. Cornelius item Celsus, omnium Medicorum Latinorum elegantissimus, statim in initio libri primi: Concubitus (inquit) frequens, corpus soluit. Paulus Aegineta libr.1.c.37. scribit frequentem concubitum, corpus reddere ἀραιότερον, ψυχρότερον, ξηρότερον, καὶ ἀσθενέστερον, id est,rarius,frigidius,aridius,& imbecillius: quod & ante scripserat Oribasius Sardianus lib.Euporiston 1.c.22.& ante vtrunque Galenus lib.de Sanitate tuenda 3. Hippocrates autem lib.2. περὶ διαίτης, tradit Venerem emaciare, humectare,calefacere: primum scilicet propter euacuationem: alterum propter humidum liquefactum,quod in corpore remãsit:tertium,propter laborem & frigidi excretionem.Aëtius Tetrabib.3.c.8.scribit omne hominis robur vsu coitus reddi debilius.

21 ¶Epicurus voluptatis alioquin assertor, & Democritus Abderites, damnarunt Vener

Venerem, vt in qua homo alius, vt hic dicebat, exiliret ab homine quod concinit ei, quod diximus ex Pythagora. De Epicuro testis est Galenus lib. 3. eius Commẽtarij, qui inscribitur ἰατρικὴ τέχνη, c. 35. inquiens, Venereorum verò secũdùm Epicurum nullus est vsus salubris. Quod & ex eodẽ tradit Sabinus, & ipsemet Galenus in Cõmentariis in lib. 3. Morborum vulgarium Hippocratis, quo loco de Pythione differitur. Et id fortasse opinabatur ipse Epicurus, quoniã & ipse putabat sperma esse animæ, & corporis ablationẽ violentam, vt prodit Plutarchus libro vltimo de Naturalibus Philosophorũ decretis, ca. 3. De Democrito autem autor est Plinius lib. 28 c. 6. vbi & hoc subiungit: Est hercule raritas Veneris vtilior. Scribit Plutarchus in Symposiacis, Zopyrum Gordiensem medicũ tradidisse in hac concubitus ratione vtendũ festiua Thaletis elusione, quem cùm mater importunius ad nuptias solicitaret, ita eam elusisse ferunt, οὔπω καιρὸς ὦ μῆτερ, id est, nõdum opportunũ, siue tempestiuum est, ô mater. Simili modo, & ad venerea (inquit) affici debemus, vt cubituri illud succinamus, Necdum accommodum est: itidem & à somno excitati, οὐκ ἔτι καιρὸς, id est, iam effugit occasio, admonẽs ita Zopyrus, nunquã esse coitum accommodum. Illud autẽ Thaletis scriptũ est à Stobæo, ca. 66. & Diogene Laertio in vita illius. Qui & in Diogene Cynico (vt illud obiter dicam) simile quippiam dixisse eum tradit. Rogatus enim ille à quopiam, quo tempore ducenda sit vxor: Iuuenibus (inquit) nondum, senibus verò nunquàm.

De eadẽ re.

Sperma anima & corporis violẽta ablatio.

Cõcubitus nũquam tempestiuus.

22 ¶ Sed vt redeamus ad Plutarchũ, is in eo libello, quem περὶ ὑγιεινῶν, quasi dicas, de tuenda bona valetudine, scripsit, commendat illud nescio cuius, τροφῆς ἀκορίη, καὶ πόνων ἀκονίη, καὶ σπέρματος σωτηρίη ὑγιεινότατα ἐστιν. Id est, Vesci citra saturitatem, impigrum esse ad laborem, vitale semen cõseruare, res esse saluberrimas. Nã (vt subdit) coitus immodicus, propterea quòd maximè vim eã extrahit, qua cibus concoquitur, plurimũ superfluitatis, & redundantiæ gignit. Et in alio loco eiusdem libri: Si Venus in corpore malè, & præter naturam affecto misceatur, his etiã qui nondũ certum vitiũ, aut corruptionem acceperũt, phlegma, bilẽmq; mouet, exagitat, magisq; ac magis excitat. Idem rursum in lib. cui titulus est, An brutis insit ratio: Citra Veneris (inquit) cupiditates quis se bene habere potest. Ideo licet naturales sint, non tamẽ necessariæ. Porphyrius quoque lib. 1. de Abstinẽtia ab esu carniũ, negat omnino venerea ad sanitatẽ cõferre. Rabbi Moyses in lib. de Regimine vitæ, ex autoritate Auẽzoar: Quicunque (ait) cupit sanitatis continuationẽ, non assumat coitum in mente sua, nec recordetur ipsius, quantùm poterit.

De eadẽ re. Coitus incommoda.

23 ¶ Ex his fortè Epicuri, Democriti, & assectarũ placitis, Auerrois & Philosophus, & Medicus non contẽnendus Collig. 6. c. 7. scribit plurimos sapiẽtum prohibuisse vsum coitus in conseruatione sanitatis: quoniam propter minimum quenque errorem euacuationis ipsius, maximum fit nocumentum. Et in eodẽ c. Coitus (inquit) desiccat corpora, virtutes debilitat, & corpus euacuat. Rasis quoq; in li. suprà citato ad Almansorem 4. c. 17. Coitus multus, & frequens, corporis vires destruit, corpúsque corrumpit, & debilitat. Cui Consentaneum est illud Lucretij & Physici & vatis egregij, lib. 5. de Rerum natura:

Et Venus imminuit vires.

Illud quoque Maronis lib. 3. Georg. quem omnium disciplinarum peritum vocat Macrobius lib. 1. Saturnalium:

Sed non vlla magis vires industria firmat,
Quàm Venerem, & cæci stimulos auertere amoris. Et alibi:
Vt Venus eneruat vires: sic copia vini,
Et tentat gressus, debilitátque pedes.

Quibus concinens Cælius Aurelianus li. Chronion 5. c. postremo, Venereus (inquit) vsus effœminat membra, atque fortitudinem tollit. Et antè, scilicet lib. 3. c. 5. dixerat Venerem esse neruositatis vexabilem, quippe cùm fortitudinem corporis tollat. Et Seruius in lib. 5. Aen. interpretans locum illum eiusdem libri,

De eadem re. Coitus vsus in conseruatione sanitatis prohibetur.

Venus Aphrodite cur dicta.

Fas omne est, Cytherea, meis te fidere regnis,
Vnde genus ducis.-- scribit Venerem Ἀφροδίτην dictam à maris spuma, quæ ἀφρὸς dicitur, ex qua ea nata est: quòd scilicet omnes vires vsu venereo debilitãtur, qui sine corporis damno non geritur. Ergo (inquit) de damno orta est Venus. Quanquàm sunt, qui aliò hanc Veneris appellationem referunt, vt diximus in 9. lege connub. nu. 167. incip. nam & hinc. Et Columella de canibus loquens lib. 7. cap. 12. negat huiuscemodi animalibus ante annum permittendam Venerem, vt quæ carpit & corpus, & vires, animósque degenerat.

24 ¶Idem è nostris comprobat Lucas Pen. in l. sicut. col. 1. C. de eroga. mili. anno. li. 12. dum dicit, castra à castrando dicta, quoniam milites castè debent viuere. Luxuria enim eneruat vires. Ideo Quintilianus (vt ille subdit) in Milite Mariano: Meretrices ab exercitu summouentur: intrare castra fœminis non licet. Cui consentiens Seruius lib. 5. Aeneidos tradit castra dicta quasi casta, vel quòd illic castraretur libido. nam nunquàm iis intererat mulier. Ex quo etiam est illud Propertij lib. 4. in Epistola Arethusæ ad Lycotam:

De eadē re. Castra vnde dicta. Mulieribus castra intrare non licere.

Romanis vtinam patuissent castra puellis,
Essem militiæ sarcina fida tuæ.

Puerorum cōcubitus vnde apud Italos ortus.

Et hinc quoque Athenæus & Suidas Veneris masculæ inuectum in Italos retulerunt: qui belli tēpore per leges in castris fœminas habere prohibebantur: tanquã scilicet pueris eo tempore abuti licuerit. Quod tamen non admittit Gregorius Gyraldus, Historiæ Poēt. Dialogo 1. Polyenus autem libr. 8. Stratagematon ad Antoninum, & Verum Imperatores, scribit Scipionem omnes meretrices è castris eiecisse, iussisséque eas in vrbem conuiuiis deditam recedere.

25 ¶Cæterùm Cardi. Alex. in c. si gens. 56. dist. no. ex eo. text. vacantes libidini esse aliis in bello deteriores. & Ang. in l. miles ita hæredem. §. mulier. D. de mili. testa. no. etiam ex eo tex. qui prohibet militem relinquere mulieri, in qua sinistra suspicio cadere potest: quòd maior castitas in militibus requiritur, quàm in paganis, vt sint fortiores, & audaciores. Et in idem est text. in l. 2. C. de donati. inter vir. & vxo. qui prohibet milites donare suæ focariæ. Nam milites meos (inquit Imperator in eo loco) à focariis suis fictis adulationibus spoliari nolo. Et huc quoque respicere potuit Homerus apud quem lib. 5. Iliados Iuppiter Veneri rebus bellicis interdicit, tanquam his maximè aduersanti: quòd Veneri dediti non sint bello idonei. Huius carmen est huiusmodi:

Milites cæteris castiores esse debere. Venus rebus bellicis interdicta.

οὔ τοι τέκνον ἐμὸν δέδοται πολεμήϊα ἔργα:
ἀλλὰ σύγ' ἱμερόεντα μετέρχεο ἔργα γάμοιο.

Quod & ex eo expendit Plutarchus in lib. περὶ τῆς εὐθυμίας, id est, de tranquillitate animi. Nam quòd apud Lacedæmonios Venus armata coleretur, aliò spectabat, vt videre licet apud ipsum Plutarchum in Apophthegmatis Laconicis, tū in Charillo, tum alibi, & in lib. de Fortuna Romanor. & Lactantius lib. 1. cap. 20.

26 ¶Sed (vt redeamus) D. Augustinus lib. 20. aduersus Faustū Manichæū, tradit Poētas scribere Venerem non quidem Martis esse vxorem, sed adulteram: quia ea belligerantibus incōgrua est. Plato autem in suis Legibus lib. 8. scribit Iccum Tarentinum, Astylum, Chrysonem, Diopōpum, & alios athletas, tametsi robore, & bona habitudine corporis promiores in libidinem essent, tamē victoriæ cupiditate, quam consequi ex Olympicis, aliisq; certaminibus cupiebant, nullam vnquam in toto exercitationis suæ tempore Venerē cognouisse. Quod & omnes athletas facere solitos tradit Galenus lib. 6. de Locis affectis, haud multò ante fi. Et de Icco testimoniū quoq; perhibuit Aelianus lib. 11. Var. Histor. statim post prin. Ex quo Simplicius in Commentariis, quos edidit in Enchiridion Epicteti, cap. 43. Athletæ (inquit) à Venere abstinent amore oleaginæ coronæ, quæ in Olympiis dabatur. Et Clemens Alexandrinus li. 2. Pædagog. c. 10. Robur (inquit) corrumpit coïtus:

Athletas venere abstinere.

tus: quod in animãtibus rationis expertibus, & in iis, qui in exercitatione versan tur corporum clare apparet: quorum hi quidem qui abstinent, superãt aduersarios. Et lib. Stromaton 3. Aiunt (inquit) Athletas non paucos abstinere à Venere, propter exercitationem corporis continentes: quemadmodum Crotoniaten Astylon, & Chrysonem, & Himeræum. Vide tamen quæ dicam ex Plinio infrà nu. 75. incip. rarus. Dositheus autem lib. 3. Rerum Lydicarum, & ex eius autoritate Plutarchus in Parallelis, c. 56. tradunt, quòd cùm Sardiani, qui cum Smyrnæis bel ligerabant, legatos misissent, se non ante ab obsidione discessuros, quàm vxores ad coitum cõcessissent: ancilla quædam honesta facie ad herum Philarchum accurrens, Mittite (inquit) ancillas ornatu liberali, quod cùm factum esset, Sardiani earum coitu defatigati, ac viribus exhausti, continuò capti sunt. Et idem ipse Plutarchus c. seq. ex autoritate Aristidis Milesij lib. 1. Rerum Italicarum scribit hoc idem contigisse Atepomaro Gallorum Regulo, qui Romanos obsederat. De qua re etiam nonnihil apud Macrobium libr. 1. Saturnal. c. 11. Ex quibus planè intelligis, nihil magis obesse rebus bellicis, quàm Venerem. De qua re & tu quædam videbis apud Io. Lup. in repet. rubri. de donationibus inter vir. & vxor. §. 37. col. 3. versi. hæc tamen limita. Veruntamen videmus (quod maximè dolendum est) viros Martios, & militiæ deditos mulierum consuetudine magis, quàm cæteros, gaudere. Hincque poëtas non temerè nec præter rationem Martem cũ Venere coniunxisse, vt alibi ex Aristotele diximus suprà in 9. leg. connub. num. 123. quod autem ad secundum.

27 ¶Sed vt alia incommoda Veneris prosequamur, Galenus lib. 1. de Spermate, scribit animales particulas: non solùm seminaria humiditate destitui ex superfluo coitu, sed etiam virali spiritu, qui ex arteriis euacuatur cum spermatica humiditate. Quocirca non mirandum, si imbecilliores efficiantur multùm coëuntes, vtpote re purissima ab vniuerso corpore exeũte, & accedente insuper delectatione, quæ per se potest vitale robur exoluere. Ex quo factum, vt quidam immoderate delectati, mortui sint. Hæc ferè Galenus. Et profectò plerique, aut quia nimiùm delectati sunt in opere venereo (vt ille dicit) siue etiam, quia immoderatè coierunt, in ipso concubitu occubuisse leguntur. Nam vt refert Plinius libr. 7 c. 53. Cornelius Balbus Prætorius, & Q. Heterius Eques Romanus, in Venere obiẽre. Cuius etiam rei meminit Valerius lib. 9. cap. 12. Tradit etiam Petr. Damianus quendam principem Tarentinum, dum cum meretrice congrederetur, animam emisisse. Iouianus quoque Pontanus in libro de obedientia, scribit se compertũ habere, Beltrandum quendam, cognomento Ferrerium, in Venere expirasse. Obseruatum quoque est in Græcorum monumentis, idem Pindaro illi nouem Lyricorum (vt Fabio placuit) principi accidisse: licet aliter sentiat Valerius Maximus lib. 9. cap 12. Et id quoque contigisse Speusippo Platonico, prodit Tertul lianus in Apologetico. Est & Epitaphium Menelai cuiusdam, in media Venere mortui, ab Ioanne Secundo editum:

De eadẽ re.

Multi in ipso coitu mortui.

Pindarus in coitu occubuit. Speusippus Platonicus.

Inter opus medium lasciua morte solutus,
Hic situs est, & init iam Menelaus humum:
Qui blandæ Veneri vitæ sacrauerat annos,
Haud aliter vitam ponere iussus erat.

28 ¶Idque nonnullis accidit astrorum vi & potentia, si credimus Iulio Firmico, lib. Astronomi. octauo, cap. 6. Si Pleiades (inquit) hoc est, sexta pars Tauri in occasu fuerit inuenta, & beneuolæ stellæ simul cum maleuolis hunc eundem locum æquata radiatione respexerint, mors illis amœna proueniet. Nec mireris, quòd hic huiusmodi mortem amœnam vocet, cùm sint nonnulli adeò hac voluptate dementati, vt in ea mori maximè cupiant. Propertius enim huc respiciens, sic scribit lib. 2 Eleg. 1.

Astrorum vi nõnulli in ipso concubitu moriuntur. Ea mors nonnullis amœna.

--Laus in amore mori.

Et Ouidius lib. 2. Amorum, Eleg. 10.

Felix, quem Veneris certamina mutua perdunt.
Dij faciant, leti causa sit ista mei.
Et paulò pòst:
At mihi contingat Veneris languescere motu,
Cum moriar, medium soluar & inter opus.
Atque aliquis nostro lacrymans in funere dicat,
Conueniens vitæ mors fuit ista tuæ.

Venus mortis, vt natalium, præses. *Venus Libitina.* *Libitina dea exequiarum.* *Libitinarij.* *Venus Parcarum vetustissima.* *Venus homicida.*

29 ¶Ob id autem, quòd nonnunquam mors in ipso concubitu, aut etiam ob eius frequentiorem vsum euenit, fortasse veteres Venerem non solùm natalium, sed & mortis quoque præsidem coluerunt. Siquidem in æde Libitinæ, quæ ad sepulturam pertinent, vendere consueuerunt, Libitinam nihil aliud existimantes esse, quàm Venerem, sicuti & Plutarchus prodidit in Numa Pompilio: hoc fortè argumento admonentes, eandem, quæ causa vitæ est, mortis quoque causam esse plurimis. Est enim Libitina, exequiarum dea. Vnde Libitinarij dicuntur, qui exequias funeráque curant, de quibus in l. cuicunque. §. idem ait. D. de institoria actione, vbi Accursius rectè id verbum interpretatur, quod raren ter in eiusmodi rebus facit: verùm ex text. id potest planè colligi. Quanquàm eum morem alij aliò referunt. Verùm eò haud dubiè spectat Epigramma olim inscriptum Athenis in Gymnasio Adriani, ad Venerem cœlestem, quo ipsam Parcarum esse vetustissimam indicatur, vt tradit Pausanias libro primo, qui est de rebus Atticis. De Venere quoque Libitina, meminit Varro libro secundo Linguæ Latinæ: qui tamen aliò eam appellationem trahit. Sed & ad id referri potest illud Veneris epitheton ἀνδροφόνος, id est, homicida, quoniam scilicet nimius concubitus homines interimat. Nam & Plutarchus in ἐρωτικῷ memorat templum ἀνδροφόνου Ἀφροδίτης, aliò tamen id trahens.

Astarte Venus dicta.

30 ¶Et huc item respicit quod Plautus in Mercatore, Deam Astarten (quæ & ipsa Venus est, vt tradit Suidas) & Theophylactus in Oseam, & ante eos Tullius libro tertio, de Natura Deorum, vitam hominum deorúmque, & eandem mortem & interitum vocat. Huius verba hæc sunt:

Diua Astarte hominum Deorúmque vis, vita, salus. Rursus eadem quæ est Pernicies, mors, interitus.

Eusebij locus.

De huiusmodi Astarte dea, vt id obiter dicam, fit mentio in sacris literis, libro tertio Regum, capite decimotertio, vbi scribitur Solomonem coluisse Astarten, Deam Sidoniorum. Et apud Iosephum libro sexto Antiquitatum Iudaicarum, capite decimoquinto, eodémque vltimo, & Lucianum in libro de Syria Dea, statim post principium: & apud Eusebium libro primo Euangelicæ præparationis, capite septimo, vbi Ascarte corruptè legitur. Et Arnobium libro Disputationum aduersus gentes octauo, vbi hanc Syros colere scribit, & Artemidorum Daldianum de Somniorum interpretatione, & Epiphanium aduersus gentes, vbi de Sabellio loquitur: item Aelianum, qui & eam Syriam vocat: & Tatianum Assyrium, in Oratione πρὸς Ἕλληνας: vbi dicit Inthobalum Tyriorum Regem fuisse sacerdotem Astartes. Quod & ipsum tradit Theophilus Antiochenus libro tertio Institutionum ad Autolycum. Et huc quoq; referri potest, quòd ab Aegyptiis Venus Nephthe vocatur, quam & finem, siue mortem nuncupant, apud Plutarchum in lib. de Iside & Osiride.

De eadē re.

31 ¶Auicenna quoque alter Medicorum recentiorum oculus, lib. 1. Canticorum, c. 170. Multus (ait) coitus debilitat corpus, facitq; ipsum hæreditare varias species nocumentorum, & dolorum. Et in illo c. 11. ex quo illum suprà citauimus, multa ipsius coitus nocumēta describit, quæ illinc omnibus licet sumere. Ioānitius etiā

in Isa

in Isagogis: Coitus siccat corpus, & minuit naturalem virtutẽ, ideoq; infrigidat. Et Arnaldus Villanouanus in Speculo, multa itẽ coitus intẽperati nocumẽta enumerat: multa Pe. Apo. differẽt. 124. cuius est initiũ, ꝗ coitus nõ cõpetat: & Michaël Sauonarola tract. 2. ca. 1. in materia quartæ rei non naturalis, quæ sunt in prõptu omnibus. Et Cõstantinus Africanus in libro, quem priuatim inscripsit de Coitu.

32 ¶ Inter cætera autẽ membra, præcipuè nocet coitus, stomacho, parti illi corporis pretiosissimæ, quã medici recentiores cocũ humani corporis vocant, Macrobius patremfa. ipsius corporis, appellat li. Saturnaliorũ 7. c. 4. Et ideò eo malè affecto, omnia cætera afficiãtur, & tabescãt necesse est, vel testimonio illius apologi Aesopici, de cæteris mẽbris, quæ aduersus ventrẽ, id est, stomachũ (nã & hũc ventrem, & ventriculũ appellãt) cõiurarãt: quo quidem vsus Menenius Agrippa, plebẽ Patriciis cõciliauit, apud Liuiũ li. 2. ab Vrbe condita, & Plutarchũ in Martio Coriolano. Nocet (inquã) primùm coitus stomacho magis, quàm aliud quicquã, vt dicit Galen. in li. 3. Epidemion Hippocratis, Cõmẽtario 1. quo loco de Pythione quodam disserit, & Aëtius ex Philagrio Tetrabib. 3. Sermo. item 3. cap. 34. vbi & eos qui stomacho laborant, iubet abstinere à spectaculis, & lectionibus, quæ venereæ rei vsum in memoriam reuocare possiunt, & Auicenna in lib. 3. Fen. 13 tract. 1. cap. 36. eodẽmque vlt. & tract. 1. cap. 11. & in 13. eiusdem 3. cap. vlti. primi tractatus.

Venus nocet stomacho.

Aesopi apologus.

33 ¶ Nocet etiã cerebro, vt scribit Galenus in Cõmentariis li. 3. Epidemiõn Hippocratis ad fi. & Arnaldus, qui etiã loquitur de mẽbris illi vicinis, in Speculo introductionũ medicinaliũ, c. 83. & in li. de Regimine sanitatis, parte 2. c. 6. & Albertus li. 22. Animaliũ, c. 4. Ex quo fortè coniecit Alcmæõ, aut vt alij appellãt, Alcman, apud Plutarchũ li. 5. de Placitis philosophorũ, c. 3. & Galenus in li. de Philosophi historia, semen esse cerebri partem: & Pythagoras apud Laërtiũ, semen esse cerebri stillã, quæ in se calidum continet vaporẽ: & Plato atq; Diocles, semen à cerebro excerni, apud Galenũ in Definitionibus medicis: & D. Augustinus li. de Vera religione, c. 40. dũ scribit, semen per genitales vias ab ipso vertice defluere in infima voluptate. Quod & ante eos asseruit Hippocrates in li. de aëre, & aqua & regionibus, parte vi. c. 4. adiiciens aliud huiusce rei signũ, quia videlicet ij, quibus venę post aures incidũtur, deinceps nõ spermatizãt: & si in coitu aliquid tale emittũt, id nõ est genitale, & prolificum. Quod & ipsum affirmat D. Gregorius Nyssenus in li. de viribus animæ, c. 17. & Nemesius Philosophus de Natura hominis, c 24. & Cõstantinus Africanus in lib. de Coitu, post princ. & Albertus, quo loco nuper citauimus, & Auicen. in 20. 3. trac. 1. c. 3. & Arnal. Breuiarij lib. 2. c. 251. & in prin. libelli, quem de Coitu nuncupatim inscripsit. Quanq̃ ipse Hip. aut (vt Gale. mauult) Polybus, quod suprà diximus, in lib. περὶ γονῆς, id est, de genitura, tradit sperma ex omni parte corporis profluere, sed maiori ex parte, ex capite per aures in spinæ medullam. Hincq; illud proficisci, quod diximus, eos quidem qui secundum aures secantur, dum coëunt, paululum aliquid emittere, sed infœcundũ.

Venus nocet cerebro.

Semẽ pars cerebri.
Stilla cerebri.
Ex cerebro excernitur.

Venæ, si post aures incidantur, semen nõ ampliùs est genitale.

34 ¶ Et hinc quoq; spadones calui effici nequeũt, sicuti ipse Hipp. tradit li. 6. Aphor. & iterũ li. περὶ φύσιος παιδίου, id est, de natura pueri: & cõfirmat Aristoteles lib. 3. de Historia animaliũ, c. 11. & li. Problematũ. 10. c. 56. & Plinius lib. 11. c. 37. Spadones (inquit) calui effici nequeunt. Pueri quoq;, vt tradit ipse Aristoteles priore illo loco, caluitium nesciunt, ꝗ videlicet multũ cerebri obtinent: quam rem eis cõtingere hinc manifestissimũ est, quia rem venereã nõ agunt: quãdo & in nullo ante vsum Veneris huiusmodi capillorũ defluuium eueniat, vt in illo quoq; loco scribit Plinius. Quod & ante eũ dixerat Aristoteles li. de Generatione animaliũ 5. c. 3. vbi & illud addit, à venereo coitu caluitiũ euenire, scilicet iis, q̃ sua natura sint eò propẽsiores. Et ex hoc fortè Venus calua à Romanis celebrata est, vt tradunt Lactãtius li. 1. c. 20. & Iulius Capitolinus in Vita Maximinorũ, ad finẽ, Vegetius Renatus li. 4. de Re militari, & D. Augustinus episto. 44. ꝗ scilicet caluitiem effi-

Spadones calui non fiunt.

Venus calua.

ciat: quãuis sciã, id ab omnibus aliò referri. Scio autẽ Apuleium lib. 2. Asini aurei scribere, Venerem, licet omni Gratiarum choro stipatã, & toto Cupidinũ populo comitatam, & balthico suo cinctam, cinnama flagrantem, & Balsama rorantẽ, si calua processerit, ne Vulcano quidem suo placere posse. Sed vt redeamus, ob ea quæ supra diximus, Medici eos, qui huiusmodi capillorũ fluxu laborant, Venerẽ vitare iubẽt cane peiùs, & angue, vt videre licet apud Alexandrũ Trallia. li. 1. c. 2.

Venus nocet capillorũ fluxui.

35 *Cerebri modicum habent salaces.* *Boues execti cornua maiora habent.*

¶ Et sicuti multũ cerebri obtinẽt, qui non coëunt, vt diximus, ita è diuerso minimũ ij certe habent, qui intemperanter libidinem exercent, vt cõfirmat Galenus, tradens, cuidã salacissimo ab obitu capite dissecto, eius partis diminutionẽ manifestã apparuisse. Ex quo & ipse quoq; colligit, quod supra ex aliis diximus, spermatis partem maximam ex cerebro secerni. Nã & eadem ratione boues execti, cornua gerere maiora visuntur, vt etiã tradit Columella libr. rei rusticæ 6. c. 20. & ante illũ Aristoteles eodẽ libr. Problematôn 10. c. 56. vbi & hac eadem ratione asserit, id fieri, quod de spadonibus suprà diximus. Nam hi (inquit) rem venereã non agunt. Semen enim labi per spinam è cerebro videtur. Verùm idem Aristoteles lib. de Natura animaliũ 9. c. vlt. tradit ceruos, si cùm per ætatem nondũ cornua gerunt, castrentur, non edere cornua, quod aduersari superioribus videtur.

Ceruicastrati non edũt cornua.

36 *Spina medulla à cerebro.* *Coitus spina nocet.*

¶ Et quoniã à cerebro spinæ medulla descendit, eandémq; ei esse naturã quã cerebro pleriq; autumant, vt scribit Plin. lib. 11. c. 37. cõsequens quoq; est, vt si coitus obsit cerebro, eã quã suprà diximus ratione, eãdẽ quoq; spinæ noceat necesse est. Nam & Hipp. in lib. de passionibus interioribus, tradit medullam spinæ maximè siccescere, cùm venulæ medullã petẽtes sepiũtur, atq; obturantur, & cerebri meatus corporis malignitate id patitur: sed præ cũctis nimio coitu arescere. Hæc ille. Et sane sunt multi in ea sententia, vt sperma e cerebro (quod iam diximus) per spinam ipsam in mẽbra genitalia defluat. Id enim scribit Aristoteles, vbi nuper citauimus, lib. Problemat. 10. c. 56. & Plato, vt prodit Plutarchus in li. de Placitis Philosophorum 5. c. 3. dicebat semen esse vertebralis, siue spinalis medullæ defluuiũ.

37 *Nerui à cerebro.*

¶ Et quia etiam nerui aut à cerebro in omnia animaliũ mẽbra continenter proueniũt, aut per mediã ipsius spinæ medullam (quæ & ipsa ex cerebro vt diximus, profluit) in alia ipsa mẽbra transmittitur, vt videre licet ex Gal. de Decretis Hip. & Platonis, li. 1. 2. & 7. non semel, iterúmq; 8. post prin. & in lib. de Neruorũ dissectione, in prin. & lib. 1. itémq; 7. de Vsu partiũ, & li. de Semine 1. c. 5. rursúmq; 8. & lib. 1. de Motu musculorũ, post prin. & lib. Aphorisachr;. 4. c. 17. & iterum lib. 7. c. 3. Dicítque idem in eo. li. 7. de Hippo. & Platonis decretis, neruos eandem cum cerebro habere substantiam, nisi quòd compactiore materia constituti sunt, ne facilè à quolibet patiantur: ideóque eos assiduo cerebri auxilio indigere. Eadem igitur ratione, qua cerebrum Venere maximè læditur, eãdem & nerui ipsi, vt testis est idem Gale. in Commentarus Aphoris. Hippo. lib. 3. ad fi. Oribasius lib. 1. Eupo riston, c. 22. in prin. & iterum lib. Curationum, c. 144. Aëtius 1. Tetrabib. Sermon. 3. c. 8. Auicenna 3. 3. tract. 1. c. 5. & in 20. eiusdem 3. tract. 11. Rasis vbi suprà, & libr. Continentis 11. c. 4. Valescus Tarentinus in sua Practica, eiu titulum Philonium nuncupant, lib. 6. cap. 2. in declaratione. & ante eos Cornelius Celsus lib. 1. Medicinæ, c. 9. iterúmque lib. 3. cap. 27. eodémque vltimo.

Nerui eiusdẽ substãtia cum cerebro. *Coitus neruis nocet.*

38 *Coitus nocet oculis.*

¶ Sed & quia oculi cerebro sunt proximi, ab iisque venam ad cerebrũ ipsum pertingere peritissimi autores tradiderunt, vt etiam retulit Plinius lib. 11. c. 37. atque ab ipso cerebro multa spiritalis substantia ad oculorum sedes deuehitur, vt scribit Galenus lib. de Hippoc. & Plato. decretis 7. & Aëtius Tetrab. 2. Ser. 3. c. 1. ideò & oculis quoque multum obest coitus, sicuti scriptũ reliquit idem Aristoteles li. de Generatione animalium 2. c. 5. & lib. Problematon 4. c. 2. & 3. vbi & Pet. Apo. & iterum capit. 32. eodémque vlti. quibus locis & alias huius rei rationes reddit.

Atque

Atque etiam Galenus lib.4.περὶ τόπων,ca.8.in princ.vbi dicit ex Archigene,in fluxionibus circa oculos in principio conuenire cibi & potus parcitatem,& maximè omnium rei venereæ abstinentiam.Et Aëtius Tetrabib.2.Ser.3.ca.48.& Auicenna in d 3.3.tract.1.cap.5.& in 20. eiusdem. 3.tract. 1.cap.11. & Halis in loco nuper allegato,& Arnaldus in Speculo,vbi supra,& e recentioribus Cælius,'qui etia rationem redit,lib.Antiquarum lectionum lib.14.cap.19.& Manardus Epistolarũ medicinalium lib.6.Epist.4.

39 ¶ Ex quo fortè Poëtæ,qui omnium rerum naturas sub fabularũ inuolucro aptissimè compræhenderunt,Cupidinem libidinis Deum, ducémque cæcum finxerunt ab effectu: quoniam videlicet immodica libido oculis admodum obsit. Id quod graphicè,& luculenter descripsit Marullus Constātinopolitanus in Cupidinis descriptione,lib.1.Epigrammatôn: *De eadem re. Cupido cæcus.*

Quæ sors eripuit lucem?immoderata libido.

Quò etiam spectat historia,quam refert Diuus Ambrosius Commētariorum in Lucam lib.4.c.17.enarrans illud Lucæ 4. Socrus autem Simonis tenebatur magnis febribus:Theotimus(inquit)cùm graui oculorum morbo laboraret,Medici coitu interdixerunt:verum is vxoris amantissimus, ac libidinis impatiens, non potuit sibi tēperare,quin vxorem amplecteretur.Isque cùm esset in ipso æstu feruentis libidinis,& consuetudinis apparatu, venissétque in mentem interdictum Medicorum.χαῖρε,(ait)φίλον φῶς:id est,Vale amicum lumen:nimirum intelligens, sese voluptatem eā perbreuem,oculorum dispendio emisse.Aëtius 1.Quaternionis,Sermo.3.c.8.scribit eos non exactè videre,qui vsum Veneris sectantur. Adeò autē concubitus est contrarius oculorum caligini, albugini, pruritui, cæcitati, & cæteris morbis,vt quædā medicamenta,quæ his potissimùm morbis prosunt,non nisi ex virginibus,nec nisi a castis & puris sumpta prosint,vt videre licet ex Marcello Burdigalensi.Medicam.c.8.vbi describit collyrium,quod inter cætera confici debet ex lotio pueri virginis,eòque vtendum esse casto & puro.Præcipue autem nocet Venus defluxionibus in oculos decumbētibus,teste Galeno ex autoritate Archigenis in lib.de Facile parabilibus,& lib.Pharmacorum περὶ τόπους 4.c.8. in princip.Et hinc quoque,vt opinor,palpebras defluere, abundantibus Venere, tradit Plinius lib.11.cap.37. *Theotimi historia.* *Vale carũ lumen.*

40 ¶ Ex his quoq;,quę diximus de cerebro & spina,cōstat & coitũ renibus, eorúmque vitiis obesse.Quod & Aristoteles dicit li.4.Problematon,c.2.& Galenus li.6. Morborum vulgarium Hippocratis,Cōment.6.& Aëtius 1. Quaternionis,Ser.3. c.8.& iterum Quater.3.Ser.3.c.2.Rufi autoritate:rursúmque eiusdem Ser.3.c.30. Archigenis autoritate.& Auicenna d.c.11.Hippocrates autē lib.de Morbis intraneis, scribit vnum ex quatuor renum morbis, maximè fieri ex nimio coitu: & omnes vbique consentiunt.Idque satis sine testibus ex eo comprobatur,quod renes Varro ita dictos ait,ἀπὸ τοῦ ῥεῖν,quod est fluere,quia riui ab his obscœni illius humoris oriantur:sicuti etiam refert Lactantius lib.de Opificio Dei,c 14.Quanquàm nonnulli ex Philosophis hoc ipsum carpunt.Sed adstipulatur, quod tradit Hippocrates,siue is sit Polybus,in lib περὶ γονῆς, Semen cùm in medullam spinæ peruēnit,renes cōfestim petere,ex ipsísque per medios testes in pudēda penetrare.& Aristoteles illo codē c.2.vbi scribit,seminis trāsitum per ea loca fieri, eáque procul dubio extenuare.Ex quo est illud Regum 8.Filius tuus,qui egredietur de renibus tuis.Et hinc Tertullianus in li.de Resurrectione carnis,vocat renes conscios seminũ.Et Isychius in Leuiticum lib.1.Renes(inquit)coitalium seminũ sunt ministeria.Et alibi eodem lib.in renibus dicit coitalis operationis esse semina.Et Nemesius Philosophus li.de Natur.hominis,c.27.Renes(inquit)sanguinis purgamina,& ad coitũ causa fiũt appetitus.Nam venæ,quæ in geminos delabũtur,per renes transmeant,& illinc acorem quendā exhauriunt appetitum irritantem, eo modo,quo sub cute genitus acor pruritum facit:& quò geminorũ pulpa cute est *Coitus obest renibus.* *Renes vnde dicti.*

mollior,eò magis iidem ab acore lancinati,furiosam ad egerendũ semen irritant cupidinẽ.Hæc ille.Democritus autem in Physiologumenis, & Fulgẽtius Mythologiarum li.3.quo loco de Peleo & Thetide loquitur,scribit ex Ethnicorũ sententia,singulas partes in homine singulos Deos obtinere,& inter cæteros Venerem renes & inguina. Et hinc quoque Theologi interpretantur, ideo Exod.12. fuisse præceptum,eos,qui agnum paschalem comederẽt,renes accingere,vt hinc libidinis refrænatio intelligeretur.Nam & Diuus Augustinus,in Psalmo 7.enarrans illud,Scrutans corda & renes Deus,scribit delectationes nomine renum intelligi.Et Diuus Hieronymus in Commentariis Naum Prophetæ, c. 2.enarrans illud eiusdem c.Et defectio in cunctis renibus,scribit omnia opera,quæ ad coitũ, siue commistionem pertinent,renum appellatione monstrari:quod & idem propemodum dicit in Ezechielem cap.16.Hincque Renibus vti,pro libidini indulgere,Ausonius ad Gallam posuit:

Renibus vti.

Vtere rene tuo.--

At è diuerso huc respiciens Psalmographus ca.25. Vre renes meos,& cor meum. Ex quo loco deprompta est quotidiana illa oratio ecclesiastica, Vre igne Sancti Spiritus renes nostros,& cor nostrum,domine, vt tibi casto corpore seruiamus, & mundo corde placeamus.

41 *Coitus obest lumbis. Lumbi pro libidine.*

❡Et hinc item lumbis non minimùm obest Venus, vt tradunt ipsi Aëtius,& Arnaldus,vbi suprà.Sunt enim lumbi,ea pars corporis quæ complectitur inferiores vertebras spinę,qua libido in sacris literis designatur,quia sunt circa renes.Vnde illud Gene.35.Reges de lumbis tuis egredientur.Et Psal.131.De fructu lumbi tui ponam super thronum tuum.Ita enim eum locum traducit Diuus Hieronymus in illud cap.2.Naum,enarrans illud eiusdem c.in princ.Contemplare viam,tene lumbum. Et illud quoque Diui Pauli ad Hebræos 7. Et ipsi exierunt de lumbis Abrahæ.Et iterum eo.c.In lumbis patris erat.Proinde cùm volunt prohibere libidinem,iubent accingi,vel succingi,vel præcingi lumbos: vt Iob 38. & iterum 40.Ecclesiastæ 31.eodemq; vlt.Esaiæ 32.Hieremiæ cap.1.& Prouerb.cap.vlt.vbi de muliere forti & pudica,Accingit fortitudine lumbos suos. Et Lucæ 12. & ad Ephesios 6.c.& 1.Petri 1.& alibi sæpe.Ex quo & illud Psalm.37.Quoniam lumbi mei impleti sunt illusionibus.Et illud quoque Matthæi 3.de Ioanne Baptista,Habebat zonam pelliceam circa lumbos suos.Nam & huc eum locũ trahit Hieronymus,vbi suprà.Qui & postea in eodem c.dicit in lumbis coitũ significari. Diuus autem Gregorius, Lumbos,ait,præcingimus,cùm carnis luxuriam & continentiam coarctamus.Cęterùm sunt,qui lumbos à lubidine,hoc est,libidine dictos putẽt.Nam veteres lubet,& libet,lubidinem,& libidinem, promiscuè dixerunt.Vide tamen circa id,quod diximus in principio huius versiculi,& quæ ex Plinio dicemus infrà num.75.incip.rarus.post princip.

Lũbos accingere.

42 *Coitus nocet lateribus. Lateri parcere.*

❡Eadem quoq; ratione lateribus nocet plurimùm, nempe in quibus renes sunt. Vnde apud Poëtas,Parcere lateri,est abstinere a coitu. Iuuenalis Saty.6.

--Nec queritur,quòd
Et lateri parcas.--

Et Ouidius præcipiens Venerem exerceri lib.2.de Arte amandi,

Sed lateri nec parce tuo.--

Et alibi,scilicet Amorum li.3.Elegia 10.

Vidi ego cùm foribus lassus prodiret amator,
Inualidum referens,emeritùmque latus.

Et Catullus eleganti,sed obscœno epitheto,latera per concubitum exhausta appellat exfututa,ad Flauium:

Cur non tam latera exfututa pandas?

Latus rũpere.

Et Martiali li.11.ad vxorem,Episto.105.

Et iuuat admissa rumpere luce latus. Et lib.12.ad Bassum,Epist.98.

Rum

Rumpis basse latus.-

Sed & Virgilius in obscœno carmine, si is est:

I si ceruitis effututus vt sim:

Latus deficit -. Rursúsque:

Neque mutare possu, vsque dum mihi

Venus iocosa molle ruperit latus.

Apud Suetonium, Valerius Catullus consulari familia iuuenis, stupratum à se Caium Caligulam, ac latera sibi contubernio eius defessa, vociferatus est.

Coitus nocet dentibus.

43 ¶ Nocet item admodum dētium doloribus, si verum dicit Cælius Aurelianus li. Chroniō 2.c.4.& Aëtius 1.Tetrab.Sermo.3.c.8.Tametsi vulgus aliter existimat, nempe coitum huic malo prodesse. Illud scio, in ipso actu libidinis vix sentiri hûc dolorem, quanquàm acerrimum, acerbissimum, asperrimum, & qui maximis tormentis annumerari potest, vt dicit Cornelius Celsus lib.6.c 9. Adeò hic præsens sensus libidinis cæteros quoscunque vel acutissimos obtundit, & hebetat. Verùm opere patrato, aperte senties, eum dolorem non modò non sedatum, sed multò, quàm antè, rabidiorem esse. Et vt sequamur, in vniuersum Venus nocet capiti, vt tradit Oribasius libro Euporiston 1.c.22.in princip. nempe in quo cerebri (cui, vt diximus, maxime noxia est Venus) sedes est. Nocet & cordi, & hepati, ex Arnaldo, vbi suprà. Et ventri, ex Aristot. lib. Problematon 4.c.17.& pulmoni ex Oribasio, vbi nuper citauimus. Item pectori, coxendicibus, vesicæ, pedibus & gurgulionibus, ex Aëtio, vbi item nuper citauimus: & quātum ad pectus attinet, ex eodem Oribasio vbi suprá.

Capiti. Cordi. Hepati. Ventri. Pulmoni.

Venere omnia membra dissolui. Venus λυσιμελὴς.

44 ¶ Longior essem, si omnia mēbra, quæ ex coitu, præsertim immoderato maximè languent, recensere sigillatim velim, præsertim cùm in vniuersum omnia mēbra dissoluat, labefactet, corrumpat. Ex quo plurimis, & Venus & Amor veluti proprio ac peculiari epitheto λυσιμελὴς dicitur, id est, membra soluens. De Venere est illud epigramma incerti autoris lib 2.epigrammaton Græcorum:

Λυσιμελοῦς Βάκχου καὶ λυσιμελοῦς Ἀφροδίτης,
γεννᾶται θυγάτηρ λυσιμελὴς Ποδάγρα.

Cuius sensus est, Bacchi & Veneris, vtriusque λυσιμελοῦς, id est, membra soluentis, filiam esse podagram, & ipsam λυσιμελῆ. De amore quoque est illud Hesiodi in Theogonia, non multò ante fin.

Τῶν καὶ ἀπὸ βλεφάρων ἔρος εἴβετο δερκομενάων
λυσιμελής--

Id autem nil aliud est, quàm si dicas, Venere & Cupidine membra, (quod iam diximus) dissolui, ac veluti dissipari. Sic enim est apud Virgilium lib.1.Aeneid.

Extemplò Aeneæ soluuntur frigore membra.

Et rursum lib.12.eiusdem operis:

Illi membra nouus soluit formidine torpor. Sic quoque eodem lib.

-Illi soluuntur frigore membra.

Mēbra solui quid sit.

Sic item apud Ouidium lib.11.Meta soluta membra languere dicūtur. Sed magis propriè idē Ouidius li.9.eiusdem operis, de feminis per somnū effusione loquēs,

-Vt iacuit totis resoluta medullis.

Euripides autem in Supplicibus, hoc quoque epitheton morti tribuit, θανάτῳ λυσιμελεῖ: vt proinde intelligas, & mortem, & Venerem eandem vim habere ad resoluendam totius corporis compagem, quod admodum facit ad ea, quæ suprà diximus nu.27.28 & 29 Et hinc quoque facilè intelligis, quod suprà ex Celso diximus, frequentem concubitum corpus soluere.

Coitus quibus morbis noceat. Omnibus iuncturarū morbis.

45 ¶ Illud autē non est tacendū, multa morborū genera hinc quoq; exoriri, & orta augeri, exacerbari, irritari. Podagrā enim atq; Chiragrā, omnésq; iūcturarū ægritudines gignit, atq; producit, productásque non mediocriter exasperat, & ostendit, vt testatur Cornelius Celsus li.1.cap.9.& iterū li.4.c.24.eodémq; postremo.

Vbi etiam scribit, quosdam, cùm toto anno à vino multo, & Venere sibi tẽperassent, in perpetuum hoc malum euasisse. Galenus lib.6. Morborum vulgarium Hippocratis, Commenta. item 6. & in lib.6. Aphorismorum eiusdem Hippocratis, c.28. atque iterum cap.30. in id referens, quod ibi scribit ipse Hippocrates, eunuchos atque pueros, ante coitum non pati podagram. Et Cælius Aurelianus lib.5. Chronion, c.2. Et Plinius Valerianus li. de Re medica.3.c.14. vbi vetat ante omnia, ne podagricus mulierem contingat: & Aëtius, Quaternionis 3. Sermo.4. c.7. & iterum c.20. vbi asserit Venerem podagricos extremè lædere, præsertim si assiduè, aut intempestiuè ea quis vtatur. Nam voluptas per se neruosorũ corporum robur ac firmitatem dissoluit: multò autem magis, si cùm vehementi motu perficiatur: & ob id membra affecta longè imbecilliora fiunt, & prõptè & expeditè confluentia retrimenta suscipiunt. Et Paulus Aegineta lib.3.c.78. & iterum li.7.c.11. Et Octauius Horatianus, Rerũ medicarum lib.2.c.21. eodémque vlti. & Rasis in lib. Diuisionum, c.2. & ad Almansorem lib.9.ca.90. Et Auicenna 22. tertij, tract.2.c.24. Tangítque ante hos omnes Aristoteles lib. Quæstionem 10.c.37. & ibi expresiùs Pet. Apo. ipsius interpres, & Arnaldus, vbi suprà. Et è sacris autoribus, Diuus Chrysostomus in ea Homilia, cui titulus est, Quòd nemo læditur, nisi à seipso. Et apertè declarat illud Epigramma, nu. præcedenti adscriptum, quo dictum est, podagram esse filiam Veneris. In quo tamen animaduertendum est, quod ab Oribasio in lib. Curationum, c.144. scriptum est, In podagricis natiuitatibus mediocriter conuenire libidinis vsum: in antiquo autem tempore, paucos omnino à podagra tactos, abstinentes ab ea, fuisse curatos. De quo videas & Serapionem lib.4.c.30. & Hieronymum Cardanum lib.1. Contradicentium medicorum, Tract.4.c.4. Et quod huc quoque pertinet, eadem Ischiadicos, & Phocalicos (qui morbi sunt iuncturarum) efficit, vt tradit Aurelianus lib. Chronion 5.c. 1. in princ. & Aëtius Quaternionis 3. Sermo.4.c.1. Vide tamen de Ischiadicis, quæ dicam infrà nu.74. incip. confert & Venus.

Ischiadicis. Phocalicis.

46 ¶Item Hecticam, vt asseuerat Rasis lib.4. ad Almansorem, c.17. & Auicenna, vbi suprà. Atque Epilepsiam (Latini Comitialem morbum, vt suprà diximus, vocant.) vt tradit Cornelius Celsus lib.3.c.23. Galenus in d. lib.6. Morborũ popularium Hippocratis, vbi suprà. Pau. Aegineta lib.3.c.13. Alexander Trallianus lib. 1.c.21 non semel: Ioannes Mesue in eo lib. qui Grabadin, Id est, Antidotarium, inscribitur, c. de epilepsia: & Auicenna eod. ca.11. sæpius suprà citato, & iterum, 1.4. tract.5.cap.8. & Rasis lib.1. Continentis, cap.5. Quanquàm Celsus, quo loco nuper citauimus, tradit sæpe in pueris initium Veneris eum morbum tollere. Et Colicam, ex Aureliano lib. Chronion 4.c.7. in fi. & Auicenna d.cap.11. Et Febres adurentes: vt & ipse Auicenna ibi tradit. Etiãsi febres sint ex phlegmate, vt eiusdem autoritate scribit Pe. Apo. in Commentariis Problematon Aristotelis, parte 4.ca.50. Scabiem quoque, præcipiente Auicenna in 7. quæst. tracta.5.ca.7. scabiosos omnino coitum dimittere. Eum enim mouere materiam ad exteriora, & excitare vaporem calidum putridum, venientem ac superficiem cutis, illícque putrescere.

Hectica. Epilepsia. Colica. Febribus. Scabiei.

47 ¶Ad hæc, pestem, quam Epidimiam vocant, Cornelius Celsus lib.1.c. vlt. Rasis in lib. de Pestilentia c.4. Auicenna 1.4. tract.4.c.1. Io. Iacob. in suo opusculo de Epidemia, Valescus Tarentinus in eiusdem tit. libello, cap.8. Et Tussim, Celsus, vbi suprà proximè, & Lucianus in Saturnalibus, & Virgilius Medicinæ peritissimus, in Priapeis, aut quisquis is fuit,

Pesti. Tussi.

Latus deficit, & periculosam
Cum tussi miser expuit saliuam.

Phthisi. Præterea Phthisin, siue Tabem, siue etiã phthoẽn: nam idẽ morbus iis nominibus significatur. Nã quã Tabem Latini dicũt, hãc propriè Græci & præsertim Athenienses φθόην nominant. Hippocrates autem φθίσιν vocat, vt scribit Galenus in

Comm

Commentariis Aphorismorum ipsius lib.7.cap.16.Sunt tamen, qui φλέγμ & φλέγμ inter se differre cēsent, vt videbis apud Leonhartum Fuschsium, c.33.sui Cōpendij. Hunc igitur morbum, Venus admodum offendit, & irritat, vt tradit ipse Hippocrates lib. περὶ νόσων, id est, de morbis 2. non semel, Celsus lib.3.cap.2 2.in fi. Lucianus in Saturnalibus. Præterea Hydropem, quem nos morbum inter cutem vocamus, ex eodem Celso, eod.lib.3.cap.21.in fin. vbi & illud addit, si quis ex eo morbo diu conualuerit, tamen alienum ei esse Veneris vsum: & ex Luciano in illo libro Saturnal. Distillationem, quoque & Grauedinem, eodem Cornelio lib. 4.cap.2. Apoplexiam atque Paralysim, vt idem prodit lib.3.ca.postremo, dum admonet in his morbis tutissima Venere vtendum esse: vti etiam facit Cælius Aurelianus lib.1.Chronion, cap.6. *Hydropi.* *Distillationi.* *Grauedini.* *Apoplexiæ.* *Paralysi.*

48 ¶ Et Lepram, testimonio Auicennæ in 4.3.& iterum in 7.c.4.& Petr.Apo.differen.186.& rursum in cōmentariis Problematon Aristotelis, quo loco nuper citauimus. Quod & nō obscurè probat tex.apud nos in c.ex parte M.extrà, de corpo. viti.loquens de quopiam, qui sibi virilia amputauit, quòd lepræ esset obnoxius. Ex quo & Panorm.noster no.lepram procedere ex libidine. Nam & Archigenes scriptum reliquit, vix vllum quempiam castratum elephātiasi laborare. Quod & tradit Aëtius Tetrab.4.Sermo.1.c.122. vbi & hinc quoque dicit nouisse se quosdam audaciores, qui sibiipsis testes ferro resecarunt: castratis enim non in peius, malum hoc procedere. Et rursus c 125. tradit coitum huic morbo esse infestissimum, atque etiam Paulus Aegineta lib.4 ca 1. Sed illud hic te scire volo, Lector amantissime, Auicennam & cæteros Arabes, atque etiam Latinos, qui post eum scripsere, ante Leonicenum, Lepram vocasse hanc, quam etiam vulgus Lepram vocat, & quā Græci & Latini antiquiores Elephantiasim dixerūt, morbum quidem insanabilem, cùm Lepra ipsa multis modis sanari possit, vt videre est apud ipsum Aëtium, illo eodem Sermo.cap.134.& apud Dioscoridem & Plinium passim scribentes multas herbas Lepræ mederi, & Paul.Aeginetam li. 4. c.2. Quanquàm Sebastianus Montuus, vir certè doctissimus lib. Dialexeon Medicinaliū 2. Dialexi 3 multis ostendit apud Hebræos, Græcos, ac veteres Latinos, Lepræ appellatione elephātiasim significari. Sed illius rationes alacriter refellit Leonhartus Fuschsius Paradoxon lib.2.cap.16. De quo & nos diximus in tractatione medicinæ, nu 439 sed tamen. & nume.442. quòd si quis. Et in vniuersum Atram bilem exacerbat Venus, vt scribit Galenus in lib.6. Morborum vulgarium. Hippocrat. Commentar.quoque 6.& Rasis lib.1. Continentis, cap.2. Nam & Elephātiasim ex atra bile esse omnes consentiunt. *Lepra vulgò dicta.* *Lepra vulgò dicitur, quæ Elephantiasis est.* *Atrabili.*

49 ¶ Alopeciā quoque, id est, depilationem siue capillorum defluuium, quod iam suprà diximus. Vesicæ passiones ex Aëtio, Archigenis autoritate, Tetrabib 3 c 30. & Cælio Aureliano lib.5. Chronion, iam sæpiùs citato, cap.4 vbi rationem reddit, quoniam Venus trahit secum totius corporis vexationem. & Alexandro Tralliano lib.1.cap.2. Sanguinis sputationem ex Paul.Aeginet.lib.3.cap.31.in fi. Et sanguinis in vniuersum fluxum siue fluorem, eodem Paulo lib item 3.c.78.& Aureliano lib. Chronion 2.cap.11 & iterum 13.& Alexandro Tralliano, qui eo morbo laborantes Hæmoptoicos vocat lib.7.c.1.ad fi.& ante hos Cornelio Celso lib.4.c.item 4. Præterea Gonorrhœam Paulo Aeginetæ lib.3.c.57. Et ex eo satis patet, quare Galenus, & eius autoritate Aëtius Tetrabib.3.Serm.3.c.34. iubeat eos, qui eo morbo laborant, omnem de rebus venereis cogitationem excludere: vti etiam facit Alexander Trallianus lib.8.cap.9. Et Satyriasin quoque ipsi Aureliano lib.3. Morbor.acutor.cap.18.& Paulo Aeginetæ d.lib.3.cap.53. Tametsi is morbus sæpe oritur ex abstinentia rei venereæ præter consuetudinem, vt tradit Galenus alicubi, & Aëtius Tetrabib.3.Serm. 3. cap. 32. Et Priapismum, Paulo Aeginetæ, vbi suprà proximè. Quanquam sint, qui vtrunque morbum confundant, vt videri potest apud Aëtium, vbi suprà & Octauium Horatianum, siue (vt alij *Alopecia.* *Vesicæ passioni bus.* *Sanguinis sputationi.* *Sanguinis fluxui.* *Gonorrhœa.* *Satyriasi.* *Priapismo.* *Omnibus propè morbis.*

alij putant) Theodorum Priscianum Rer. Medicarum lib. 2. c. 11. Obest & quoque vulneribus, vt tradit ipse Horatianus ad Euporiston lib. 1. c. 19.

Et vulneribus.

50 ¶ Aliáque infinita morborum genera producit, vt passim apud Medicos legimus: vix enim omnia recensere possemus. Ideóque Aristoteles, aut quisquis is fuit, qui eum librum arcanorum ad Alexandrum scripsit, illud prodidit. Coitum esse destructorem virtutum, legis transgressorem, morborúmque sæuissimorum generatiuum, sic enim loquitur, qui eum librum traduxit, aut etiam vti est, composuit. Adeò autem coitus morbis periculosus est, vt etiam iis, quibus conuenire videtur, non satis tutus sit. Quandoquidem Cælius Aurelianus in illo Chronion lib. 1. c. 5. scribit incertum sibi esse in eo morbo, quem Eroticon dicunt, id est, furorem, qui ex vesano, vehementi atque immodico amore fit, vtrúmne prohibendus sit vsus Veneris, an admittendus. Nam prohibitus (ait) indignari cogit ægrotantes, cùm desiderata producuntur. Permissus autem vexat, & cum corpore curato animæ quoque substantia turbatur. Licet Ouidius lib. de Remedio amoris 2. post princ. consulat, eos qui ita quampiam mulierem, ardenter amant, aliarum mulierum concubitum amplecti. Huius carmen est,

An ei conueniat qui amoris morbo laborat.

Gaudia ne dominæ, pleno si corpore sumas,
Te capiant, ineas quamlibet antè, velim.
Quamlibet inuenias, in qua tua prima voluptas
Desinat. & cætera quæ sequuntur. Et iterum paulò pòst:
Hortor & vt pariter binas habeatis amicas.

Et huic sententiæ assentitur Oribasius Sardianus lib. Euporiston 1. c. 22. cum scribit Erotem minuere meretrices.

51 ¶ Adde postremò, concubitum ipsum præsertim nimium, & immoderatum, non tantùm sensum visus, de quo satis supra diximus, cùm de oculis tractauimus, sed & alios omnino sensus hebetare, & obtundere. Nam, vt ex Rufo scribit Aëtius 1. Tetrab. Sermo. 3. ca. 8. Qui concubitui sæpius indulgent, neque exactè vident, neque, vt oportet audiũt, neque alios sensus integros possident. Chrysostomus autem in ea Homilia, cui titulus est, Quod nemo læditur nisi a seipso, scribit iis, qui in libidine vitam agunt, sensus omnes esse tardos, graues, obtusos, & quodammodo iam sepultos.

Coitus omnes sensus hebetat.

52 ¶ Sed nec interim tamen omiserim, inanimata quoque veluti lactucas, caules, plãtas, arbores citò aut nimium seminis producẽtes, cito quoque deficere, mori, arescere: vt quisque, qui id nosse volet, & videre & experimento comprobare poterit: & sua autoritate confirmat Aristoteles cùm in cæteris rebus magnus, tum in his maximus, li. 3. de Generatione animalium, c. 1. & Theoph. in Historia plantarum, lib. 4. ca. 13. & expressiùs atque diffusiùs lib. de Causis plantarum 2. cap. 15. & Plinius lib. 6. ca. 24. & iterum cap. 27. & 29. Et de vitibus priuatim tradit Iunius Columella, lib. Rei rusticæ 4. c. 3.

Arbores plantas citò aut nimium seminis producẽtes, cito deficiunt.

53 ¶ Hactenus satis, & fortè nimiùm diximus, quantùm corpori noceat immodicus exuperánsq; coitus: deinceps & nos de animo quoque differemus, cuius incommoda tantò maiora grauioráq; putanda sunt, quanto animus ipse corpori præstare dignoscitur. Et vt à nostris incipiam, Gula monte Laudan clem. 1. de magi. studiosos studiose monet, vt præ cæteris rebus à Venere caueant: quoniam per eã ratio & intellectus, qui tanquàm partes superiores mentis, ascensum appetunt, sensualitate, quæ inferior pars est, ad inferiora quoque trahuntur, atque confunduntur. Adducitque, quod de caule diximus, cuius spica per quam emittit semen, si luxuriari permittitur, citò arescit. Quod & itidẽ dicit vsu euenire in hominibus, vt si riuulum, id est, ingenium permittant defluere, virtus supernæ rationis, & intellectus impeditur. Quin & frequenter (vt dicit) ex Venere morbus oritur, & corp

Coitus quãtũ animo noceat.

& corporis infirmitas. Gulielmum autem referunt, & sequuntur Card. Florenti. & Goffre. Caietanus in d. cle. 1. vbi & ipse Card. addit, habuisse se auditorem, qui ob id notoriè, vt ipse loquitur, mortuus est. Sequitur quoque, Io. Bap. S. Seuerinas, in eo tractatu, quem edidit, de Modo studendi & vita doctorum, statim post princ. qui & ad hoc saluberrimum praeceptum, multa addidit.

54 ¶ Hippocrates maximus Medicorum, cuius id proprium est, teste Macrobio lib. 1. de somnio Scipionis, vt tam fallere, quàm falli nesciat, de coitu venereo ita existimabat, partem esse morbi illius teterrimi, quē ἐπιληψίαν Graeci, Latini comitialem appellant, vt nuper diximus. Huius enim verba, vt retulit ipse Macrobius in fi. lib. 2. Satur. & ante eum Gellius lib. 19. cap. 2. sunt huiusmodi: τὴν συνουσίαν ἦν μικρὰν ἐπιληψίαν. id est, Coitum esse paruam, siue mauis, breuē epilepsiam. Quamuis eam sententiam non Hippocrati, sed Democrito, attribuant Sabinus, Stobaeus cap. 6. & Galenus in suis Commentariis in 3. lib. Epidem. Hippocratis, Commentario 1 quo loco de Pythione quodam disserunt. Stobaeus verò illo eod. cap. 6. idem Eriximacho quoque attribuit. Et eam quidem sententiam Faustus hoc disticho conclusit, non admodum feliciter: *Coitus pars comitialis morbi.*

Turpis & est morbi species horrenda caduci,
Cum iacet exanimus, post sua furta Venus.

Quod non alia causa ab Hippocrate, siue malis Democrito, aut etiam Eriximacho, dictum videri potest, quàm vt ostenderet, Venere quidem, sicuti & morbo comitiali, mentem, quae sacra est, percuti, laedíque non mediocriter. Nam & Medici ipsi hunc morbum ἱερὰν νόσον appellant, id est, sacrum morbum, quòd animi rationalem partem, quae longè sanctissima est, violet, sicuti annotauit Apuleius Apologia prima. Quanquàm id aliò trahit Aristoteles libro Problematôn 13 ca. 1. Ab ea autem Hippocratis, siue Democriti, siue Eriximachi, aut eorum omnium sentētia, non admodum distat, quòd scribit Galenus de Vtilitate partium lib. 14 ca. 10. Coitum esse spasmum quēdam: quod licet (inquit) discere ex magnis epilepsiis. & ex ea passione, quae Gonorrhoea dicitur, in quibus sperma, sicuti & ex coitu, secernitur. At Caelius Aurelianus lib. 1. cap. 4. Concubitus (ait) siue coitus ab aliquibus parua epilepsia nuncupata est. Siquidem similem faciat membrorum motum diuerso cōtractu, anhelatione, & sudore attestante, & oculorum conuersione, cum rubore vultus: ac deinde post effectum, displicere sibimet faciat corpus, cum pallore, & quadam debilitate, & moestitudine. *Comitialis morbus sacer dictus.* *Coitus est quidam spasmus.*

55 ¶ Quibus succinere videtur, quod scribit Aristoteles lib. Problematon 3. ca. 9. post coitum venereum, animo plerosq; omnes succumbere. Et illud Oseae Prophetae 4. cap. Fornicatio, & vinum, & ebrietas auferunt cor. Quem locum enarrans D. Hieronymus, Sicut (ait) vinum, & ebrietas mentem faciunt impotentem, ita fornicatio & voluptas peruertit sensum: animúmque debilitat, & tandem de homine rationali brutum animal efficit. Idē Hieronymus vtrunq; incommodum corporis & animi coniungens in c. legimus. de conse. dist. 5. Puellae (inquit) corpus frangunt, & animum. Quin Virgilius in illis versibus, quos graphicè & luculenter, de vino & Venere conscripsit, ita haec duo viribus paria efficit, vt etiam vtrunque demētare homines, eorúmque mentē furiare dicat. Huic quoque sententiae adhaerit Diuus Gregorius lib. 31. Moralium, cum caecitatem mentis ex Venere exoriri dicit: & D. Augustinus lib. 1. Soliloquiorum, ca. 10. Nihil (ait) esse sentio, quod magis ex arce deiiciat animum virilem, quàm blandimenta foeminea, corporúmque ille contactus. *A coitu animo succumbimus.*

56 ¶ Ex posterioribus verò D. Thomas 2. 2. q. 15. art. 3 scribit intentionē hominis per Venerem maximè applicari ad corporalia. Ideóque debilitatur operatio hominis circa intelligibilia. Perfectio enim intellectualis operationis in homine, consistit in quadam abstractione à sensibilibū phantasmatibus. Propterea, quātò intellectus hominis magis fuerit liber ab huiusmodi phantasmatibus, tantò meliùs considerare *De eadem re.*

intelligibilia poterit,& ordinare omnia sensibilia:sicut & Anaxagoras dicit,oportere animum intellectúmq; nulla re esse mistum,vt imperet:Delectatio autē applicat intentionem ad ea,in quibus quis delectatur. Vnde Aristoteles libr.10. Ethicorum,dicit,quòd vnusquisque ea,in quibus delectatur,optimè operatur, contraria verò nequaquam. Igitur(vt ille subdit)non abs re dicit Gregorius,ex luxuria mentis proficisci cæcitatem, quæ ferme omnino spiritualium bonorum cognitionem excludit:sicut è contrario,castitas & abstinentia maximè disponunt hominem ad perfectionem intellectualis operationis. Vnde dicitur Daniel.1. Pueris his, scilicet abstinentibus & continentibus,dedit Deus scientiam,& disciplinam in omni libro & sapientia. Hæc ferè Thomas,qui & statim pòst in fine articuli,dicit,quòd vitia carnalia,quò magis sunt remota à mente,eò magis eius intentionem ad remotiora distrahunt:vnde magis impediunt mentis contemplationem.

57 *De eadem re.* ¶Idem quoque in eod.lib.quæstione 153.arti.5.pòstque eum Anto.Flor.in 2.parte suæ Summæ,tit.5.cap.9.post prin.& è nostris Alber in suo Lexico,in verbo,luxuria in cogitatione,dicunt, quòd cùm inferiores potentiæ vehementer afficiuntur ad sua obiecta,superiores etiam vires impediuntur, deordinantúrque (vt ipsi loquuntur)in suis actibus. Per Venerem autem maximè appetitus inferior, scilicet concupiscibilis vehementer intendit suo obiecto,scilicet delectabili propter vehementiam passionis,& delectationis.Ideo consequens est,vt per Venerem maximè superiores vires deordinentur,scilicet ratio,& voluntas. Subdúntque esse quatuor rationis actus,in agendis,videlicet,Simplicem intelligentiam, quæ appræhēdit aliquē finem, vt bonum: Consilium de his quæ sunt agenda,propter finem: Iudicium de agendis:& postremò Præceptum rationis de agendis. Quæ omnia probat multum impediri per libidinem.

58 *De eadem re. Ignis pro libidine vel amore.* ¶Quadrat huic rei illud Psalmographi Poëtæ,Ode 57. Supercidit ignis,& nō viderunt Solem. In cuius loci enarratione D.Augu.intelligit de igne venereo.In eo enim sensu aliàs sæpe ponitur in sacris literis,vt est illud Deute.32.Ignis exarsit ab ira mea,& ardebit vsq; ad inferos.Et illud Iob.31.Ignis vsq; ad perditionem deuorans & omnia eradicans genimina. Et apertiùs apud Ecclesiasticum ca.9. Propter speciem mulieris perierunt,& ex hoc concupiscentia,quasi ignis,exardescit. Poëtę quoque in hoc significatu ignem plerunque vsurparunt. Virgilius lib.1.Aeneidos:

Occultum inspires ignem. Rursúmque statim in ingressu 4.lib.Aeneidos:

--Et cæco carpitur igni. Et alibi in Bucolico ludicro:

At mihi sese offert vltro meus ignis Amyntas.

Et Horatius lib.1.Carminum,Ode 27.

Quæ te cunque domat Venus,
Non erubescendis adurit
Ignibus.--

Vbi & hoc annotat Acron interpres.Et Ouidius in Epistola Paridis ad Helenam:

--Quis enim celauerit ignem,
Lumine qui semper proditur ipse suo?

Quem locum ad eam rem annotauit Rodolphus Agricola,lib.de Inuentione Dialectica 1.quo loco de nomine rei disserit. Et idem Ouidius li.Tristium 4.Elegia 9:

Cùm tamen hoc essem,minimóque accenderer igne,
Nomine sub nostro fabula nulla fuit. Et ante hos Lucretius lib.1.

Ignis Alexandri Phrygio sub pectore gliscens.

Et Valerius Aedituus ad puerum Philerota:

At certè hunc ignem Veneris,nisi sit Venus ipsa,
Nulla est quæ possit vi alia opprimere.

Et Terentius in Eunucho: Accede ad ignem hunc. Cui simile est illud Porcij Licinij,apud Gellium lib. Noctium Atticarum 19.cap.9.

Quæritis ignem:ite huc. Quæritis? ignis homo est.

Quod

Quod & de honesto castóque ac coniugali amore dicitur. Nam Valerius Maximus lib.4.cap.6.quod de amore coniugali est, Tuos quoque castissimos ignes Porcia, M. Catonis filia, cuncta secula debita admiratione prosequentur. Nam & Horatius quoque, quo loco nuper citauimus, flammam etiam amorem appellat: Amor flāma.

Digne puer meliore flamma. Et Ouidius lib.1.Meta.

Sic Deus in flammas abije.-- Et Martialis lib.1.

Incidit in flammas.--

Hinc ipse amor Feruidus plerisque dicitur, Horatio lib.1.Carmi.Ode 30. Amor feruidus.

Feruidus tecum puer & solutis

Gratiæ zonis. Et Flagrans Virgilio lib.1.Aeneidos: Amor flagrans.

Flagrantisque Dei vultus.--

Nam & amantes flagrare dicuntur. Iuuenalis alicubi:

Qui nunquam visæ flagrabat amore puellæ.

59 ¶Hincque etiam amor libidóque vrere dicuntur. Virgilius lib.3.Georgicôn: Amor vrit.

--Vritque videndo Fœmina.--

Et Horatius lib.1.Carminum, Ode 19.

Vrit me Glyceræ nitor.

Et Catullus de honesto coniugum amore loquens, in Epithalamio Iuliæ, & Mallij:

Ille non minùs, ac tu

Pectore vritur intimo. Et Ouidius lib.1.Fastor.

Te quoque inextinctæ, Silene, libidinis vrunt. Et lib.3.eiusdem operis:

Armiger armigeræ correptus amore Mineruæ

Vror.--

In quam etiam sententiam est illud D.Pauli 1.ad Corinthios cap.7.Melius est nubere, quàm vri. Et torrere quoque dicitur amor, quod idē est. Hor.li.3.Car.Ode 19. Et torret.

Me lentus Glyceræ torret amor meæ.

60 ¶Propterea & è diuerso amantes ardere dicuntur. Virgilius lib.4.Aeneidos: Ardent amātes.

Ardet amans Dido.--

Quem secutus Ouidius, de eadem re loquens, lib.3.Fastor.

Arserat Aeneæ Dido miserabilis igne.

Terentius in Eunucho, Amore (inquit) ardeo. Catullus de Acme & Septimio:

Vt multò mihi maior, acriórque

Ignis mollibus ardet in medullis. Tibullus lib.2.Eleg.4.

Vror, Io remoue sæua puella faces.

Ex quo & ardere pro vehementer amare vsurpatur Virgilio in Eclog.2. Ardere pro vehementer amare.

Formosum pastor Corydon ardebat Alexim. Et Horatio lib.Carminum 3.Ode 9.

Donec non aliam magis

Arsisti.-- Vbi & Acron interpres hoc expendit. Hinc Cupido ille Deus libidinis, facem dicitur habere, qua hominum animos inflammat. Nam apud Ouidium lib.1.Metamor.Phœbus ita Cupidinem alloquitur: Cupido facem habet.

Tu face nescio quos esto contentus amores

Irritare tua.--

Varro ille vndequaque doctissimus, in quadam Satyra, faces amoris ardefactas vocauit, quasi ardore prægnantes. Et huc adde, quæ suprà diximus in 9.leg.cōnu.quo loco tractauimus de luxuria mulierū: vbi docuimus, Venerē igne, & calore cōfici.

61 ¶Sed vt ad rem redeamus, Aristoteles lib.7.cap.9.Ethicorum, prodit voluptates esse impedimento prudētiæ: atque quò magis hisce quispiam gaudet, eò quoq; magis impediri prudentiam, vt in venerea fit voluptate. Nemo enim, dum est in illa, mente quicquam percipere potest. Súntque, qui huc referunt illud Senecæ in Præfatione libri 7.Declamationū: Nihil est tam mortiferum ingeniis, quàm luxuria. Quanquàm de venerea luxuria non mihi loqui videtur. Huc quoque respicit id, Rursum quātum cōtinuabsit animo.

Venus unde dicitur. quod plerique existimant,an tamen rectè,alij viderint,Venerem à Latinis appellatam à Ve,priuatiua & derogatiua particula,& νοῦς,id est,mens,vt etiam interpretatur Plato libro de Legi.vltimo,quod videlicet lascinia,quæ per Venerem significatur,mentem infringat,& supplantet robur ingenij. Oribasius autem lib.Euporiston 1.cap.22.Animositatem(inquit) minuunt vtique meretrices.

62 *De eadem re.* *Minerua cur virgo.* ¶Quare non iniuria antiqui Vates & Philosophi,Mineruam prudentiæ,& literarum Deam,atque Musas disciplinarum præsides inuentricésque,virgines esse voluerunt.Nam & Camœnæ,teste Pompeio,Musæ dictę sunt,quòd sint castæ mentis præsides:per hoc insinuantes,castos esse debere,& à Venere alienos,literarum animique cultores.Proinde cùm apud Platonem Venus Musis minitaretur,nisi sacra Venerea colerent,se contra illas filium suum Cupidinem armaturam:responderunt *Musæ item cur virgines.* Musæ,Marti,ô Venus,Marti talia minitare. Tuus enim inter nos Cupido nō volat. Platonis in eam rem Epigramma adscribit Laërtius in vita illius. Stobæus Serm.61.id dicit esse Musicij:

Ἀ Κύπρις Μούσαισι κοράσια τὰν Ἀφροδίταν.
τιμᾶτ', ἢ τὸν ἔρων ὔμμιν ἐφοπλίσομαι.
Χ' αἱ Μοῦσαι ποτὶ Κύπριν, Ἄρει τὰ σωμύλα ταῦτα.
ἡμῖν δ' οὐ πέταται τοῦτο τὸ παιδάριον.

Est autem apud Lucianum Dialogus Veneris & Cupidinis,in quo Venus Cupidinem interrogat,quidnam causæ sit,quòd Mineruam & Musas suis iaculis non teriret.Quibus malo credere,quàm Myrtilo & Arnobio lib.4 aduersus gentes,dicentibus, *Musas quidā fuisse meretriculas volunt.* Musas fuisse Macarei filias,Megaleonis ancillulas:& ita de his loquuntur,vt eas videri velint fuisse meretriculas. Et vt id non facilè admitterem,sic nec omnino reciperem,eas virgines fuisse,quando Cliûs fuisse dicuntur filij Ialemus & Hymenæus: Euterpes,aut(vt alij dicunt)Terpsichores,Rhesus: Thaliæ Palæphatus: Vraniæ Linus: Melpomenes,siue(vt aliis placuit) ipsius Terpsichores,Sirenes & *Musarum liberi.* Melius:Eratûs Thamyris Polyhymnię Triptolemus:Calliopes Orpheus:vt videre est apud Tzetzem in Commentariis in Hesiodum.Id enim tibi obiter dicere voluimus.At huic,quod de Pallade diximus,adstipulatur,quòd ea apud Apollonium *Pallas expers ictuum Cupidinis.* lib.3.Argonauticôn profitetur,se expertem esse ictuum Cupidinis. Ita enim Iunonem alloquitur:

Ἥρη παῖδα μὲν με πατὴρ τέκε τοῖο βελέων.

Cupido cæcus. Nec absimili ratione Poëtæ ipsum Cupidinem cæcum finxerunt:quoniam videlicet cæcos efficiat atque hallucinantes,libidini deditos.Quanquam & id ad oculos corporeos referri potest,vt suprà alibi diximus,nume.39.ex quo forte.

63 *De eadem re.* ¶Quid plura?nullum sensum natura longiùs,quàm tactum,ab intelligentia segregauit.Cùm itaque quinque sint hominis sensus,quos Græci αἰσθήσεις vocant,per quos voluptas animo aut corpori quæri videtur,tactus,gustus,odoratus,visus,auditus:ex his omnibus voluptas,quæ immodicè capitur,ea turpis atque improba existimatur. Sed enim quæ nimia ex gustu atque tactu est,illa voluptas (sicuti sapientes viri censuerunt) omnium rerum fœdissima est,eósque maximè,qui duabus istis beluinis voluptatibus sese dediderunt,grauissimi vitij vocabulis Græci appellant ἀκολάστους, vel ἀκρατεῖς. Nos eos libidinosos,& intemperantes,vel incontinentes dicimus. *ἀκόλαστοι qui dicantur. ἀκρατεῖς item. Coitus nos brutis similes facit.* Istæ autem voluptates gustus atque tactus,id est,libidines in cibos atque Venerem prodigæ,solæ sunt hominibus communes cum beltiis. Et idcirco is pecudum feratúmque animalium numero habetur,quisquis est his ferinis voluptatibus occupatus, vt etiam annotauit Aristoteles libr. Quæstionum 28.capite 2.& latiùs capit.7.& iterum Moralium Nicomachicorum 3.capite 10.& retulit Gellius libro Atticarum Lucubrationum 19.capite 2.& Aurelius Theodosius,qui totum hunc locum Aulo surripuit,ad fin.libri secundi Saturnalium:vbi & hæc verba post Gellium subdit: Quis igitur habens aliquid humani pudoris,voluptatibus istis duabus coëundi atque comedendi,quæ homini

homini cum sue & asino communes sunt,gratuletur? Nam & hac potissimùm ratione Aristoteles ipse(si tamen Aristoteles est)monet Alexandrum,vt coitu abstineat,quoniam ludus sit porcorum aliorúmque brutorum animalium. Quæ enim tibi(inquit)gloria erit, si cum porcis communicaris? Ipse autem Alexander, cùm Deus a multis diceretur,duabus potissimum rebus sese mortalem esse depræhẽdere dicebat,somno,& coitu,veluti hæc duo præcipuè ab illa diuinitate essent aliena, vti tradit Plutarchus in li.de Discrimine adulatoris & amici,& Symposiacôn Problematon Decade 8.cap.1.& in vita ipsius Alexandri. *Alexãder ex coitu se nõ esse Deum cognouit.*

64 ¶ At Aristotelis præceptor Plato,Homerus Philosophorum à Panætio plerunque vocatus,in lib.9.de Republ.Libidines rei venereæ & gulæ iniquas esse dicit immanésque & efferas: eósque qui illis inuoluuntur, pecudibus comparat. In Phædro quoque hominem Veneri deditum pecudi similem dicit:& flagitiosum & impudẽtem,& voluptatis nõ naturalis auidum vocat.Idem verò vitam cœlibem castámque semper vixit:propter quod vsque adeò timuit peruersam temporum suorum opinionem,vt sacrificasse naturę perhibeatur:quasi peccatum expiare vellet,quòd liberos non procreasset:vt retulit Diuus Augustinus in libr. de Vera religione. In quo & illud quoque prodidit,Platonem ipsum discipulos edocere solitum,vt à venereis voluptatibus abstinerent:persuasissimúmque haberent,veritatem non corporis oculis aut sensu aliquo, sed sola mentis puritate videri: ad quam percipiendam nihil magis impedimento esse,quàm vitam libidinibus deditam. Sed & apud eundem Platonem circa initia libri primi de Republica, Sophocles ille Atheniensis (quem Tullius libro primo de Diuinatione,appellat diuinum poëtam)coitum ipsum agrestem furiosúmque dominum vocat. Quod & commemorauit Tullius ipse in libro de Senectute,& Valerius libro quarto,capite tertio. De quo & nos diximus suprà in 6.leg.connub.nume.10.incipi.Sophocles. Cæterùm Simplicius in Commentariis Enchiridij Epicteti,capite 43.quo de re venerea agit,Omnis (inquit)corporalis voluptatis continentia rationalem animum corroborat.Denique Marsilius Ficinus naturæ rerum peritissimus, in eo libro, quem scitè non minùs, quàm venustè,de Triplici vita composuit, coitum inter præcipuos studiosorum hostes annumerauit. *De eadem re.*

65 ¶ Horum autem efficacissima ratio depromitur ex iis,quæ scribit Hippocrates,diuini vir ingenij,ad calcem propè libri 1. περὶ νόσων, id est,de morbis, Sanguinem qui in homine est,plurimam prudentiæ partem conferre,quinimò & totã,ex multorum sententia. Ideóq; mentis vacillationẽ siue phrenitin hinc prodire,quòd bilis mota venas sanguinémq; irritat,eúmq; agitat.Suprà autem satis docuimus,sperma ex sanguine probissimo gigni,eiúsq; medullã esse:ideóq; & sanguinẽ à multis vocitari.Ex quo fit consequens,vt quo frequẽtius quis coit,eò magis prudentiæ officit. *Ratio præcedentium.*

66 ¶ Et cùm inter animi partes, siue malis,vires,potissima sit Memoria,necessarium illud maximè, vitæ bonum,vt dicit Plinius libro secundo,capite 24. Nihil certè est,quod huic parti magis officiat,quàm immodicus concubitus,vt non abs re Aëtius Tetrabibli,id est,quaternionis 2.Sermone item 2.capite 23.quod de memoria amissa est,præcipiat,vt Veneris vsus sit rarissimus:neque enim eum ad totam sanitatem conducere,neque ad animæ ratiocinationem,imò & tristitiam inducere, & lancinationem illam in coitu contingentẽ,conuulsioni quodammodo esse cognatam:& perfrigerationem,quæ succedit,cõgelare quodammodo ac stupefacere intelligentiam. Nam & idem eiusdem sermonis cap.8.tradiderat homines ex concubitu fieri obliuiosos. Miror autem,quid in mentẽ venerit Philippo Probo,qui hæc Veneris incommoda à me primùm collecta ex optimis quibusque autoribus in nostra illa prima editione anni 1524. propè ad verbum transtulit in suas ad Ioã.Mo. addi.in rubr.de vita & honest.cleric.lib.6.hinc tantùm occasione sumpta,quod ea rub.vtitur eo verbo,vita,quam nimio cõcubitu abbreuiari dicit:& ad id proban- *Coitus memoriæ nocet.* *Furtum huius libri.*

dum confestim duas paginas his, quæ diximus, implet, cum mendis librariorum.

Coitus frequẽs facit semẽ infæcundum.

67 ¶ Verùm, vt redeamus, his adde, si diuis placet, aliud incommodum, & quidem non contemnendum intemperati immodicique concubitus: quòd sicuti loquendi intemperantia orationem inanẽ reddit ac stolidam, ita illorum semen, qui se ad coitum intemperantes præstant, infœcundum plerunque & sine fructu est, vt scribit Plutarchus in vita Lycurgi, & attestantur Philosophiæ Medicinæque scriptores, & comprobat ratio omnibus cognita, quoniam immodicus Veneris vsus semen exhauriat, vt scribit Galenus in 1. lib. de semine, aut certè si quod reliquum sit, id nõ satis coctum sit, nec ideo generationi idoneũ. Et hac fortasis ratione aliqui duobus ante mensibus arietes à coitu reuocant. Id enim præcipit Didymus apud autorem Geoponicôn libro 18. capite tertio. Qui & ipse eiusdem operis libro 17. cap. 5. tauros à communibus pascuis cum vaccis arcet duobus quoque ante admissuram mensibus. Quod & Varro se facere solitum testatur lib. 2. Rei rust. ca. 5. Quamuis Palladius Rei rusticæ lib. 8. cap. 4. aliam reddit rationem, quæ & huc quoque pertinet, vt scilicet facem libidinis augeat dilatio voluptatis.

Fœminæ frequẽter coeũtes, eò citiò sterilescunt.
Et rarò concipiunt.

68 ¶ Id quod etiam in fœminis obtinet, quæ quò frequentius coëunt, eò velociùs sterilescunt. Quod & de asinis affert Aristo. li. 6. de Historia animaliũ, c. 23. Plutarchus autem lib. 5. de Placitis Philosophorum, c. 9. Cur (inquit) mulier frequentiùs libidini indulgens non concipit? An quòd (vt Diocles Medicus tradit) semen non emittat: an quod minùs, quàm conueniat: an quòd tale, in quo vis prolifica non sit: aut quòd plus caloris, frigoris, humiditatis, siccitatisve, quàm par sit, habeat: aut deniq; quòd resolutus vterus semen non cõtineat. Is autem liber inter opera Galeni quoque reperitur hoc titulo, De Philosophorum historia, quem nomine Galeni, in Latinam linguam traduxit Iulius Martianus Rota, cùm multò antè tempore transtulisset Budæus noster nomine & titulo Plutarchi. Fuerunt autẽ vterque & Plutarchus & Galenus eodẽ penè tempore, sed Plutarchus paulò antiquior. Nam eũ Galenus ipse citat ex Homericis meditationibus, in li. 3. de Hippocratis & Platonis decretis. Est autem is liber dignus vtriusque titulo, vt qui doctissimus est: cúmque putat Leonhartus Fuschius in Annotationibus Galeni de Sanitate tuenda, quempiã ex Plutarcho & aliis contexuisse. Nec conceptũ tantùm impedit frequens coitus, sed & ipsum iam factũ corrũpit, vt postea dicemus, nu. 141. inci. quintũ ne vxorem.

Coeuntes frequẽter minùs in coitu delectantur.
Rara maximè delectant.

69 ¶ Nec hoc incommodum prætereundum censuimus, quod qui frequenter coëunt, minùs coitu delectantur: quóque coitus rarior est vsus, eò quoque suauior est, & magis voluptuarius, ex sententia Aristotelis, qui eius rei rationem reddit, libro de Generatione animalium primo, capite 18. & Auicennæ libro nono de Animalibus, capite sexto, vbi tamen dicit aliud esse in fœminis, quæ in menstruis sunt: & Petr. Apo. in Commentariis Aristotelis, Quæstionum encyclicarum 4. ca. 15. iterumque in eo docto opere, cui Conciliator titulus est, differentia 34. Idque est, quod Democritus dicit apud Stobæum, Sermone 15. τῶν ἀδέων τὰ σπανιώτατα γινόμενα, μάλιστα τέρπει. Id est, Delectabilium quæ rarissima fiunt, maxime delectant. Rursúmque, ἤν τις ὑπερβάλλοι τὸ μέτριον, τὰ ἐπιτερπέστατα ἀτερπέστατα ἂν γίγνοιτο, Id est, Si quis modum excesserit, iucundissima quæque iniucundissima fient. Priorem autem sententiam etiam adscripsit Antonius Monachus ex incerto quopiam autore, 1. tomo Melissæ, cap. 37. Alij id Epicteti esse dicunt. Cui concinit illud Diui Hieronymi ad Euagrium: Omne, quod rarum est, plus appetitur. Quod & repetitur in cap. legimus. 93. dist. Et idem Hieronymus in Vigilantium: Ardentius appetitur, quicquid est rarius. Et facit etiam textus in §. quantacunque. in fine. & ibid. glos. in verbo, miraculum, in Authentic. de Consul. & in c. si officia. in fine. 59. dist. & in c. in sancta. 2. quæst. 7. & in c. quamuis. in princ. de pœnis, distin. 3. Et illud Martialis lib. 4. ad Pudentem:

Rara iuuant: venit primis sic gloria pomis:

Hyber

Hybernæ pretium sic meruére rosæ.

Illudque alterius Poetæ nostri temporis, quem multis antiquis non inferiorem merito dixerimus. Is est Ioannes Secundus Hagiensis:

Est modus & dulci: nimis immoderata voluptas
Tædia finitimo limite semper habet.
Cerne nouas tabulas, rident florente colore,
Picta velut primo vere coruscat humus.
Cerne diu tamen has, hebetatáque lumina flectas:
Et ibi conspectus nausea mollis erit.
Súbque tuos oculos aliquid reuocare libebit,
Prisca quod inculta secla tulere manu.

Et Iuuenalis Saty. 11. in fi.

--Voluptates commendat rarior vsus.

Et id quidem omnes quotidie in concubitu experiuntur. Tametsi Hippocra. aliud voluisse videtur in maribus, lib. περὶ φύσιος παιδίου, id est, de natura pueri. Nam si vir (inquit) crebrò coëat, venæ hinc laxiores redditæ, Venerem magis incitaut. *Aliud Veneris incommodum.* Quod si verum est, & id quoque inter Veneris incommoda ponendum est. Nam quo crebriùs coëas, eò huius rei appetentior eris.

70 ¶Sed & illud denique incommodum adscribemus, hunc immodicũ & frequentem *Venus vocis suauitati nocet.* coitum, vocis suauitati, si quid aliud, obesse plurimúm. Hincque scribit Aristoteles lib. Historiæ animaliũ 7. c. 1. cantores à coitu abstinere solitos, vt ita diutiùs vox sine mutatione seruetur suauis, & canora: quæ in virilem sonum transit in his, qui rẽ veneream agere incipiunt. Fortunatianus scribit ἀναφώνησιν, id est, exclamationẽ, claram vocem efficere: firmam autem & suauem cibi, potus, & ventris obseruantiã, & Veneris cõtinentiã. Democritus (vt refert Plinius li. 20. c. 4.) Venerẽ rhaphano similem esse putat: & ob id fortaßis (vt subdit ipse Plinius) voci nocere aliqui tradiderunt. Quod & ipsum autoritate Florẽtini tradit autor Geoponicôn 12. c. 22. Ex quo intelligis, ea quæ libidinẽ incitant, vocem quoq; lædere: vti è diuerso quæ Venerem inhibent, vocẽ iuuant. Nam Plinius li. 26. c. 10. autor est, radicem nymphææ inhibere Venerem, & effluentiam genituræ: ob ídque corpus alere, vocémque,

71 ¶Et huc (nisi fallor) alludit Martialis lib. 7. Epigram. 81.

Menophili penem tam grandis fibula vestit,
Vt sit comœdis omnibus vna satis.
Hinc ego credideram (nam sæpe lauamur in vno)
Sollicitum voci parcere, Flacce, suæ.
Dum ludit media, populo spectante, palæstra,
Delapsa est misero fibula, verpus erat.

Et Horatius in Arte Poetica:

Abstinuit Venere & vino, qui Pythia cantat
Tibicen. - Vbi & id annotauit Ianus Parrhasius, vnus ex eius interpretibus, si is est. Galenus autem libr. 6. de Locis affectis, ad fin. scribit cantores & athletas per omnem vitæ partem à Venere abstinere solitos. Vide tamen ea, quæ nõ multò pòst dicam nu. 75. incip. tarus.

72 ¶Ex his autem maximis incommoditatibus, quibus ex Venere affligitur & corpus *Venus damnosa.* & animus, satis potes intelligere, non abs re Horatium Damnosam Venerem appellasse, lib. 1. Epistol. 19.

Quem damnosa Venus, quem præceps alea nudat
Gloria. - Et alibi Libidinem damnosam, eiusdem operis lib. 2. Epist. 1. *Et libido.*
--Per quæ.
Crescere res posset, nimium damnosa libido.

Nam & Ouidius li. 1. de Põto, eleg. 11. eadémq; vl. ad Flaccum, voluptatem Veneris *Et voluptas Veneris.*

damnosam quoque vocat, quòd ea scilicet vires adimat & animi & corporis:

Nec vires adimit Veneris damnosa voluptas.

Non solet in mœstos illa venire toros.

73 ¶NEQVE tamen maritos propterea à coitu moderato, sed tantùm immodico & intemperato deterrere volumus: tum quia matrimonium suadet, vt interdum procreationi liberorum & honestæ voluptati (quod iam satis dictum est in secunda lege connubiali, numero 65. incip. secundum, vxor, & seq.) operam demus: tum quia coitus tempestiuus & non exuperans, vel reclamante Epicuro, saluberrimus est, nec pauca affert commoda hominibus. Venus siquidem prodest morbis, qui cõtrahuntur à pituita, si verum dicit Hippocrates lib. 6. Epidemion, & Aphorismorũ lib. 5. c. 23. & Aristoteles lib. Problem. 1. c. 51. & iterum lib. 4. c. 17. vbi & huius rationem reddit, quam tu, si lubet, videre poteris, & Auicenna in 20. 4. tract. c. 10. & longè latèque Pet. Aponen. diff. 186. Ideóque Epilepsiæ, quæ ex pituita est, vt latè probat Hippocrates in libro, quem de eo morbo nuncupatim edidit. Venerem Asclepiades & alij plerique imperabant, vt tradit Cælius Aurelianus li. Chronion 1. c. 4. Quo in loco ipsius in ea re sententiam reperies. Nam sunt, qui huic opinioni aduersantur, vt supra diximus.

Venus morbis pituitosis prodest.

Epilepsia.

74 ¶Confert & Venus melãcholicis per viam adustionis, vt testis est ipse Aristoteles lib. Quęstionum 4. c. 31. & ibi Aponensis ipsius interpres, & Auicenna, d. c. 10. vbi & alia multa coitus iuuamenta adducit. Et id quod de melãcholicis diximus, intellexit Home. vt ostendimus in nostro tract. Nobilitatis, quo loco de Medicina Homeri disseruimus, nu. 184. incip. sciuit autem concubitum. Idem autem Aristoteles eo. lib. c. 30. Cur (inquit) quibus calida natura est, si modò robusti plenique sunt, nisi concumbãt, iis sæpe bilis prosilit, & aluus amara succedit, & pituita salsa conficitur, & color corporis immutatur? Cuius rei rationem ibi videre poteris. Confert etiã oculorum acumini. Nam qui re venerea minimè vtuntur, in acumine oculorum offenduntur, vt tradit Aristoteles d. lib. Quæstionum 4. c. 3. De quo tamen vide, quæ dixi suprà nu. 39. incip. ex quo fortè. Prodest etiã morbo regio, siue arquaro, vt placuit Tito illi Asclepiadis sectatori, & Themisoni apud Cælium Aurelianum: quid tamen neget lib. Chronion 3. c. 5. Et Ischiadicis, qui non ex vsu venereo facti sunt, vt idem scribit lib. 5. c. 1. Et interdum podagricis, propter consuetudinem vitiosam, seminę plurimùm irritãte, cùm videlicet & multi & noxij humoris fuerit: cuiusmodi generatur in naturis propriè multiseminiis appellatis. Quod addè ad ea, quæ diximus suprà, nu. 45. incip. illud autem. Cæterùm Hippocrates, vt ad eum redeamus, in libro περὶ παρθενίων, id est, de natura, siue morbis virginum, ad calcem, monet virgines, quæ furore & insania vexantur, quãprimum cum viris commisceri, si sanitatem consequi velint. Idem Hippocrates lib. 5. περὶ ἐπιδημιῶν, tradit Timochareti cuipiam per hiemem multam distillationem per nares defluxisse: at cùm Venere vsus fuisset, cuncta siccata fuisse, atque tertia die omnino conualuisse: quod & ipsum lib. 7. repetit.

Et melancholicis.

Et qui calida natura sunt.

Oculorũ acumini.

Morbo regio.

Et quibusdã Ischiadicis.

Et interdum podagricis.

Virginibus furiosis.

Narium distillationibus.

75 ¶Rarus coitus, vt scribit Cornelius Celsus, corpus excitat: & vt memoriæ prodidit Plinius libro Naturalis Historiæ 28. cap. 6. athletæ torpentes Venere restituuntur. Venere vox reuocatur, cum e candida declinat in fuscam. Medetur & lumborum dolori, oculorum hebetationi, mente captis, ac melancholicis. Idem lib. 28. c. 4. tradit à serpente & scorpione percussos coitu leuari, verùm fœminas ea Venere lædi. Et vt scriptum reliquit clarissimus Medicinæ conditor Galenus libr. 6. de Locis affectis, siue vt vulgo loquuntur, de interioribus, cap. 5. Sunt nonnulli, qui nisi assiduè coëant, capitis grauitate molestantur, cibos fastidiunt, ac febribus obnoxij fiunt: atque vt deterior est ipsis appetentia, ita & concoctio minor. Hos Plato arboribus immodice fructiferis comparat. Equidem noui quosdam, quibus huiusmodi erat natura, qui præ pudore à libidinis vsu abstinentes torpidi pigríque facti sunt:

Quibus aliis prodest Venus.

ſunt:nonnulli etiam melancholicorum exemplo, præter modum mœſti ac timidi, cibi etiam tum cupiditate,tum concoctione vitiata. Quidam vxoris mortem lugens,& à concubitu,quo anteà creberrimè vſus fuerat, abſtinens, cibi cupiditatem amiſit, atque ne exiguum quidem cibum cōcoquere potuit vbi verò ſeipſum cogendo plus cibi ingerebat, protinus ad vomitum excitabatur: mœſtus etiam apparebat, non ſolùm ob has cauſas, ſed etiam (vt melancholici ſolent) citra manifeſtam occaſionem. Hæc ergo conſideranti mihi apud me ipſum viſum eſt longè maiorem ex retento ſemine, quàm menſtruis, corpori noxam euenire poſſe: præſertim in his, qui ſuapte natura vitioſis abundant humoribus, & pleni ſunt, atque in otio educati: quíque cùm antea nihil ad libidinem reliqui feciſſent, affatim continere cœperunt. Equidem perpendi in his naturalem excernendi ipſum cupiditatem, huius rei cauſam eſſe: Cùm enim & tale & tantum fuerit, neminem non ad ſui excretionem vi quadam ſtimulat. Ita Diogenem Cynicum narrant alioquin omnium mortalium (quod ad continentiam pertinet) conſtantiſsimum, libidini tamen indulſiſſe, non à copulata illi voluptate, veluti bono aliquo illectum: ſed vt noxam, quæ à retento ſemine prouenire ſolet, euitaret. Eum meretrix adire pollicita, cùm diutiùs ceſſaret, ipſe manu pudendis admota, ſemen proiecit, ac venientem deinde mulierculam remiſit, inquiens, Manus Hymenæum celebrando te præuênit. Quam Diogenis hiſtoriam etiam tangit Agathius Scholaſticus libro ſeptimo Epigrammatum Græcorum, eo Epigrammate, cuius initium eſt,

Semen retentum maiorem noxam affert, quàm menſtrua.

Diogenis obſcœna hiſtoria.

ποίην τὶς πρὸς ἔρωτας ἴοι τρίβον, &c.

Vbi eam meretricem Laïdem fuiſſe dicit. Sed vt ad Galenū reuertamur, ſubdit quę ſequuntur. At planè conſtat, modeſtos viros non ob voluptatem, ſed vt ab impedimento præſeruentur, libidini indulgere, perinde ac ſi nulla eſſet ei voluptas coniugata. Sic etiam reliqua animalia ad coitum excitari arbitror, non quòd exiſtiment voluptatem boni cuiuſpiā ſpeciem præ ſe ferre, ſed vt ſemē quod ob retentionem ipſis moleſtum eſt, excernant, haud ſecus quàm eiiciendi ſtercoris, excernendæque vrinæ deſiderio ſuapte natura moueri conſueuerunt. Subdit & exemplum de muliere quadā, quæ ex longo iam tempore vidua, cùm præter cætera mala neruorum quoque moleſtiis vexabatur, ac dicente obſtetrice vterum eſſe retractum, remediis ad huiuſmodi affectus conſuetis vti decreuit: quibus adhibitis partim ob ipſorum calorem, partim etiā quòd inter curandum manibus tractarentur partes muliebres, oborta titillatione, cum labore & voluptate, veluti per coitum vſuuenire ſolet, excreuit craſſum plurimúmque ſemen: atque ita à moleſtia ſua liberata eſt mulier. Proinde manifeſta coniectura aſſecutus ſum, vitiato ſemini maiorem quàm menſtruis, eſſe vim, ad noxam vniuerſo corpori inferendam. Itaque licet hæc quidem aliquando profluant è viduis: ſuppreſſum nihilominus ſemen moleſtiam noxámque ipſis inferre poteſt.

76 ¶ Paulus quoque Aegineta, qui vniuerſam Medicinam à Galeno ipſo, & Oribaſio per innumeros ferè libros traditā, in ſeptem libros compendioſe redegit, in illorum 1. c. 35. At ne Venus quidē (ait) vtilitate caret, vtpote quæ plenitudinem vacuat, corpus auctum, leue, virile reddit. Et quod ad animum pertinet, rationis vim impeditā ſoluit, ingentes iras remittit. Idcirco melancholico aptiſsimum remedium, ſi quicquam aliud. Reducit autem ad modeſtiam, vel alio quouis modo inſaniētes: atq; morbis quos pituita conflauit, magnopere conducit: faſtidientibus cibi appetentiā reſtituit: nonnullos à crebris quoq; ſomnus liberat. Et poſt pauca: vt labor (inquit) ſic & concubitus, ſi modus ſeruetur, vtilis eſt. Nā & ad opus excitat, & facilitatem quandam ei, qui ſic conſueuerit, præbet. Et c. 98. ſcribit coitum moderatum non rarò ſomnum conciliare. Oribaſius libro primo Euporiſton c. 22. de Venere loquens: Mutat (inquit) cognitio ad māſuetudinem, vt etiam melancholiā amantis & maniā componat & eroticon. Rurſus, eiúſq; autoritate Aëtius Tetrabibli 1. Sermone 3. c. 8. Reſtat vt vtilitates Veneris recenſeamus: neque enim penitus inutiles, &

De eadem re.

omnibus nociuæ res venereæ existunt,si & vsum, & tempus & modum, & sanam vtentis constitutionem inspicere velis. Vtilitates ex coitu hæ sunt, repletionem euacuare,& leuius reddere vniuersum corpus,idémque ad augmentum promouere & virilius efficere. Duris habitudinibus ex longioribus interuallis vsus eius cõmodat:Mollit enim organa,& meatus dilatat,& pituitam expurgat, & impeditam rationis vim explicat, & maximas iras remittit. Quapropter & atra bile percitis subtristibúsque & hominum consortia fugientibus,velut magna quædam medela, commodissimus existit. Sed & iuxta alium modum furiosos ad saniorem mentem reducit:& quosdam comitiali morbo prehensos sanat,& capitis grauitatem ac dolorem ad integritatem permutat. Et paulò pòst: Multi quoque ex morbis alimentum non sentientes,ex vsu ipsius refecti sunt:alij bene spirantes ex egrè spirantibus euaserunt:alij cibos auersantes appetentiam edendi assecuti sunt:quidam à frequẽtibus seminis per somnum effusionibus liberati sunt. Hæc ille.quæ Paulus Aegineta propè ad verbum,vt vides,in suum librum trãstulit. Fuit enim Aëtius illo prior, cúmque citat lib.4.in princ.quanquàm sunt,qui alium eum esse putant, quem citat Paulus,esséque mendum in verbo Aëtius,nam Aretæus esse scribendum ex Græco codice Aldi,vbi scribitur. Καππαδόκην Ἀρεταῖον. Nec Aëtius Cappadox fuit, vti illum appellat Paulus,sed Abydenus. Constantinus in Viatico,libro 1.capite vigesimo,ex eodem Rufo: Coitus (inquit) iis confert, quibus nigra cholera & melancholia dominantur.

Aëtius prior Paulo Ægineta.
Pauli Æginetæ locus.

77 *De eadem re.*

¶Rasis ad Almansorem lib.4.cap.17.Coitus corpus repletum alleuiat, & animam hilarem & lætam efficit,eiúsque auget leuitatem:iram quoque sedat, ac cogitationem remouet:caput alleuiat,atque sensus. Denique,si quis multo vsus fuerit coitu, repletionis malum euacuando euadet. Haly Abbas in 5. Theoricæ cap.36. Si huius superfluitas(de spermate loquitur)suis aucta in vasis, coitu non purgatur, nec poterit eam expellere natura,in inguinibus fit,& illis simul,extensio,omníque in corpore grauitas: sæpéque suis sperma calefit in vasis, fitque febris:quoniam membra hæc quidem post illa calefiunt, donec cordi calor ille continuetur: nonnunquam eius vapores ascendunt ad cerebrum,vbi & pessimos generant morbos. Et statim inferiùs:Dimissio coitus hebetudinem sensuum & intellectus parit, & capiti accidit grauitas,& visui tenebræ, & frangitur corpus,& appetitus imminuitur ciborũ, & nonnunquam complexio declinat à statu suo:aliquoties etiam patitur maniam ex vaporibus spermatis ad cerebrum ascendentibus: sæpe quoque fit corpori frigus,& nonnunquam tremor præcordiorum,pectoris attractio, sæpe etiam scotomia & vertigo,Item si vsus fueris (inquit) coitu vt oportet, cogitationes cedunt, ira mitigatur & mania,melancholicæ prodest passioni:prodest etiam phlegmaticis morbis,somniorúmque medetur multitudini, & appetitum confortat. Oribasius autem ipse in Compendio Medicinę,6.c.ex ipso Rufo multa tradit commoda Veneris,multáque incommoda,in hæc verba: Venerei actus iuuamina sunt ista,vt qui multum repleti sunt humoribus,euacuentur,& leuiores præstentur corpore,& augmententur,vt viriles appareant in corpore. Si verò frequens fit,intellectum animi dissoluit. Nam iracundos temperat,& mites facit,propter quod melancholicis magis,quàm aliis,sanitas vtilissima est,& expediens Veneris commixtio. Compunguntur autem ex his ad integrum sensum, etsi ex alio modo insaniunt. Et his, qui ex phlegmate ægrotant,optima est Venus,& his qui crassi sunt corpore,si non repleti cibo misceantur. Hi autem per somnum frequentius euacuati liberantur. Et alia quæ sequuntur, prope similia iis, quæ ex Aëtio descripsimus. Nam & vterque vt diximus,sumpsit ex Rufo.

78 *De eadem re.*

¶Auicenna in prima tertij,tractatu 5.capite octauo. Quandoque (ait) accidit huiusmodi,vt in vasis seminalibus aggregetur sperma plurimum,& corrumpatur, & infrigidetur & conuertatur ad qualitatem venenosam:& accidit ei,sicut epilepsia. Et in vigesima tertij, tractatu primo capite 10. sic ait: Coitus alleuiat corpus, & ipsum

ipſum præparat ad augmentum. Et aliquantò pòſt: Et quandoque ſequitur ipſum coitum expulſio cogitationis dominantis,& acquiſitio audaciæ, & edomatio iræ ſuperfluæ. Et iterum poſt pauca: Plurimorum,quorum complexio requirit coitum,cùm ipſum dimittunt,infrigidatur corpus,& cadit appetitus cibi, ita vt etiam non recipiant. Et rurſum non multò pòſt: Quandoque accidit viro ex dimiſsione coitus, & abundantia ſpermatis, & frigore, & conuerſione ipſius ad ventoſitatem (& forſitan vult dicere venenoſitatem) vt mittat ſperma ad cor & cerebrum, vapo rem malum, vētoſum (vel quod magis credo, venenoſum) ſicut accidit mulieribus ex coarctatione matricis. Sed & in 21. tertij c.2. Retentio ſpermatis eſt mala valde. Et in Canticis lib.1.c.153. Coitus commendatur iuuenibus, quatenus per eum à nocumentis perniciosis liberentur. Quem locum enarrans Auerrois, Si coitu (inquit) vſi non fuerint, contingent eis morbi magni,& illaudabiles. Item Auerrois ipſe lib. 6. Collig. Coitus moderato vſu conueniens exiſtit. Quod non concedimus, niſi quia ſperma eſt vna ſuperfluitas præparata à natura, vt expellatur, ſicut & aliæ ſuperfluitates, excepto quòd in ſe bona eſt.

79 ¶ Haly Rodoan in 3. Techn. commento 35. Si ſuperfluitas in corpore aggregata, ex ſpermate non egreditur per coitū, coarctatur in corpore, & ex ea generantur ægritudines malæ. Nam coarctatione ſeminis, generātur ex eo vapores mali, qui aſcendunt ad cor, & cerebrum, & ſtomachum: & corrumpunt ſanitatem illorum membrorum, & generant ægritudinem. Et fortaſsis ex eo eſt aliquid ſimile veneno viperino: ſicut accidit ei, qui aſſueuit coitui, & dimittit eum longo tempore, ex debilitate appetitus cibi, & pigritia à motibus, & generatione humoris melancholici: & fortaſſe corrumpitur, & excitatur ex eo, quod eſt ſimili virtute veneni, ſicut illud quod accidit viduis ex ſuffocatione matricis, & multis viris, qui ex eo moriuntur ſubitò. Albertus Magnus li. de Animalibus 15. tractatu 2.c 5. Aliquando (inquit) propter nimiam retentionem ſpermatis in infirmis corporibus accidit congregari multas malas ſuperfluitates, quibus plurimùm impeditur corpus. Et poſt pauca ſubdit, quòd hinc quandoque mors accidit. Et Arnaldus Villanouanus in Speculo: Si coitus (inquit) fuerit remiſſus, vel ex toto etiam fuerit prætermiſſus, coarctato ſpermate in vaſis generationis propter pollutiones, euenit grauedo, triſtitia: perturbatio intellectus aduenit corpori propter vapores corruptos, ad cor & cerebrum venientes. & interdum vaſorum apoſtemata. *De eadem re.*

80 ¶ Ex recentioribus quoque Petrus Aponenſis naturæ rerum & Medicinæ conſultiſsimus, in Ariſtot. lib.3. Quæſtionum orbicularium, c.1. Per coitum (inquit) cùm neceſſarium fuerit, homo alleuiatur, & alacris efficitur anima, malum expellendo conſilium. Idem multa in eandem ſententiam ſcribit in lib. earūdem Quæſtionum 4.c.29. ſed multò plura in ſuo nobili opere, quod Conciliatorem vocauit, vbi veterum præcepta Medicorum ſimul connectit, atque conciliat, differentia 124.& iterū diff.186. Multa quoque Michaël Sauonarola tracta.2.c.t. in quarta re non naturali: & Valeſcus Tarētinus in ſuo Philonio li.6.c.3. in 9. Articulo, & Conſtantinus Africanus in lib. de Coitu: & ex aliorum autoritate Antonius Gazius in ſuo libr. quem Coronam floridam nominat, c.33. & poſtremò Symphorianus in ſua Roſa florida, quam ſatis impudenter ab ipſo Gazio magna ex parte furatus eſt, vir alioquin non indoctus, c.8. ipſius operis. *De eadem re.*

81 ¶ Horum ſentētias fulcit vetus illud Veneris ἀμβολογήρας cognomine ſimulacrum, Spartanis ex oraculo erectū, vt teſtatur Pauſanias libro tertio. Eſt enim ἀμβολογήρας, tanquam ſenectam differens. Quaſi venus non importuna, minimèque intempeſtiua ſenectutem arceat. Sed illud non prætermittendum duximus non conuenire Aſtrologis cùm Medicis aſſerentibus coitum prodeſſe melancholicis. Aſtrologi enim Venerem & Saturnum inimicos inuicem eſſe dicunt. Nam ſi quem Saturnina paſsione occupatum leuare velimus per venereos actus, fruſtra (inquiunt) atque *Venus ἀμβολογήρας.* *Venus an melancholicis proſit.*

atque etiam cum iactura conemur: vtpote cùm sint remedia longè distantia. Ideóque optimum temperamentum esse per quædam Phœbi Iouisque, qui inter Saturnum & Venerem sunt medij, remedia, homines ad medium reuocare, vt scitissimè à Marsilio Ficino annotatum est, lib. de Vita longa, c.16.

Mercurius iuxta Venerē collocatus.
Modus & tēpus exercēda Veneris.

82 ¶MVLTA SVNT ergo (vt redeamus) Veneris modicæ rariorísque commoda, multa item frequentioris immoderatæque incommoda: vt non abs re veteres (quod Plutarchus tradit in Præceptis connubialibus, & alibi nos retulimus) Mercurium rationis præsidem, iuxta Venerem collocarint: tanquam voluptas venerea ratione maxime indigeat, quæ ad modestiam, siue modum nos ducat, vt nec minus, nec plus quàm oporteat, illam exerceamus. Nam vt scribit Euripides in Medea, de ea re loquens,

Ἔρωτες ὑπὲρ μὲν ἄγαν
ἐλθόντες, οὐκ εὐδοξίαν,
ἀνδράσιν. εἰ δ' ἅλις ἔλθοι
Κύπρις, οὐκ ἄλλα θεὸς
εὔχαρις οὕτω.

Et paulò pòst:

Στέργα δέ με σωφροσύνα
Δώρημα κάλλιστον θεῶν.

Id est, ad verbum, quantum fieri potest:

Amores supra quidem nimium
Venientes, non laudem
Neque vires tradiderunt
Viris Si autem, quod satis est, venerit
Venus, non alia Dea
Gratiosa vsqueadeò.
Placet enim mihi modestia,
Donum pulcherrimum Deorum.

Quam sententiam & nos attulimus suprà in 2. l. connub. nu. 72. incip. ad quam sententiam, ad aliam rem huic proximam. Cui concinit & alia eiusdē sententia, quam tu videbis infrà nu. 91. ex illis autem.

Aeas cū vxore ter tantum per totam vitam cōcubuit.
Solonis de concubitu lex.

83 ¶Cuius rei non satis fortasse plerisque videbitur maritos admonuisse, nisi & illud declarauerimus, quis rarus, temperatúsque atque moderatus coitus dicatur, quisve frequens, atque immodicus. Apud Sosomenum libro 9. Historiæ, quam tripertitam appellant, cap. vlti. Aeas philosophus ex Palæstinæ Gaza, cùm pulcherrimam vxorem duxisset, ter cum ea tantùm concubuisse, totidémque filios genuisse fertur. Quem si viri imitandum sibi proponerent, nescio an fœminæ quantumlibet pudicæ, sibi satis esse ducerent, Et profectò satius esset omnino eius voluptatis expertes eas manere, quàm eam ipsam delibare, & veluti primoribus labris tantùm attingere. Solon qui & sapiens vnus fuit ex septem, & νομοθέτης, id est, legum conditor, solus ex septem, legibus sanxit, vt Plutarchus in eius vita tradit, vt ter singulis quibusque mensibus omnino vir vxori congrederetur: tanquam is peccare videatur, vel in exuperantia, vel in defectu, qui frequentiùs rariúsve coierit. Sed certè verum est, quod scribit Cornelius, quo loco nuper citauimus, frequentem coitum non tam numero esse æstimandum, quàm natura, ratione ætatis, & corporis. Adde si placet, & temporis, propter ea quæ aliquanto pòst dicentur. Subdit autem Celsus: Scire licet, eum non inutilem esse, quem corporis neque languor, neque dolor sequitur. Idem interdiu peior est, noctu tutior: ita tamen, si neque illum cibus, neque hunc cum vigilia labor statim sequitur. Et alibi, videlicet c. 1. libri primi, Venerem scribit hyeme non æquè perniciosam esse, vere tutissimam, æstate verò & autumno minime vtilem: tolerabiliorem tamen per autumnum: æstate in totum, si fieri potest, abstinendum.

¶Hipp

84 ¶Hippocrates Deus Medicorũ scribens libro de Popularibus morbis, siue Epidemiôn sexto, πόνοι, σιτία, ποτά, ὕπνοι, ἀφροδίσια, πάντα μετρία, id est, Labores, cibi, potus, somni, venerea, omnia mediocria: modum ipsum singulorũ definiuit, addito ad finem dictionis epitheto, mediocria. Et tempus æque signauit ipso sermonis ordine. Quippe sanitatis tutelam à labore auspicandam esse, quem excipere debent cibus, potio, deinde somnus, mox Venus: in his videlicet (vt scribit Galenus hunc locum Hippocratis enarrans circa initia libri 2. de Sanitate tuẽda) quibus Venere vtendum est. Nam reliqua certè omnia cuiusque ætatis sunt communia: Venus ætate tantùm florentium est. Idem Hippocrates libr. 3. περὶ διαίτης, id est, de Ratione victus, præcipit vt Venere rariùs veris tempore vtamur, æstate nullo pacto. Cui concinens Pythagoras dicebat venerea hyeme, non æstate faciẽda, autumno ac vere leuiùs, testis Laërtius. At ipse Hippocrates eodem illo opere, lib. 1 monet eos, in quibus potestas aquæ plurimum ab igne separatur, vt Venere rariore vtantur. Cui subscribens ipse Galenus libro sexto eiusdem operis de Sanitate tuenda. Venus (inquit) siccis temperamẽtis est inimicissima. Et post pauca: De Veneris vsu dictum suprà est, eam omnibus, qui sicco temperamento sunt, inimicam esse. Nunc verò etiam ex hoc numero potissimùm aduersa est iis, qui supra siccitatem frigidi quoque sunt. Nam innoxia Venus his tantùm est, qui calidi humidique sunt, tum verò, qui genitura naturaliter abundant. Sed & haud multò pòst: Quibus inculpata corporis constitutio est, non debent ij (veluti siccis suprà præceptum est) à Venere omnino abstinere. De eadē re

85 ¶Porrò idem Galenus li. 3. eiúsdem operis, docet abundè, quæ post Venerem exercitatio cõueniat, vt ibi videre poteris. Idem quoque lib. 3. Artis paruæ (is est, cui titulum fecit ἰατρικὴ τέχνη) hæc scribit κατὰ δὲ τὸ ἀληθὲς, ἐκ διαλειμμάτων τηλικούτων, &c. Hoc est, Re vera (inquit) sanus est coitus ex tanto temporis interuallo, vt corpus ex ipsius vsu neque sentiat exolutionem, ac leuius perspiratiúsque reddatur. Porrò concumbendi tempus, quando corpus diligenter medium fuerit omnium exteriorum intemperierum, neque nimium repletũ, neque ieiunũ, neque nimiũ refrigeratum, neque nimium calefactum neque siccatum, aut humefactũ immoderate. Quòd si interdum peccare contigerit, exiguum fit peccatum: sed præstat vt repletum, calefactum, ac humefactum potius, quàm ieiunum, aut refrigeratũ, exiccatúmve corpus, vtatur concubitu. Idem in eo ipso opere, quo loco differit de temperatura testiculorum, Temperamẽtum (inquit) calidum & siccum petulcum est, & ad libidinem pronum: statim verò satiatur: & si vim inferas, offenditur. Si autẽ caliditas humiditati coniungatur, plus seminis abundant: non tamen plus cæteris appetunt: sed minori detrimento præter modum venereis indulgẽt. Quòd si ambo simul excreuerint, caliditas scilicet & humiditas, non sine detrimento venereis abstinent. Idem enarrans illud Hippocratis à nobis supra citatũ ex lib. 6. Epidemion, Venerem morbis à pituita ortis remedio esse: Nõ cũctis (inquit) ex pituita laborantibus, sed quibus vires firmæ sunt, Veneris vsus prodest. Imbecilli enim ab ipsa ad extremam debilitatem redacti, magnopere læduntur. At qui viribus excellunt, non dissoluuntur, sed contrà iuuantur, Veneris vsu pituitæ copiam desiccante. Concubitũ enim constat, vt vigiliam, exiccare, quoniã scilicet humores abunde digerant. Quin etiam coitus robustorum corpus calefacit: infirmorum autem continuo quidem calefacit, sed posteà vehementer refrigerat. Idem in eodem libro tradit. Omne corpus Venere exiccatur, nõ tamẽ alui semper excrementa, sed eorum, quorũ vires labefactatæ, & membra à quibus alimentum conficitur, & in ventre contenta distribuuntur, refrigerata fuerunt.

86 ¶Oribasius lib. Euporiston 1 c 22. Qui autẽ (inquit) vtũtur Venere, cauere oportet nimiam repletionem cibi, & magis vini, & inanitatem post vomitum, & post ventris purgationem factam, & quibus voluntarie solutus est venter. Caueãt autem & indigestionem post laborẽ factam: & si qua accedit ægritudo, aut certè su-

specta est, vt accedat. Nam & in autumno, Veneri commisceri nō oportet, nec in alijs temporibus, in quibus pestilentia dominatur. Tempus autem vtilissimū conceptioni est post cibum ante somnum. Per somnum enim mox componitur corpus, id est, ciborum operatio in sanguinem. Hoc etiam tempus & ad generandū est vtile, propterea quòd mulier mox addormiscens, continet semen.

87 *De eadē re.* ¶ Aëtius Tetrabibli 1. Sermone 3. c. 8. Naturæ (ait) ad Venerē appositæ sunt calidiores, & humidiores, eiúsque vsum, plus quàm aliæ, ferre possunt, minime autem siccæ & frigidæ. Est & vigentium natura ad eam accommoda, fœmē verò nequaquam. Ex temporibus ver aptum est, ineptus autumnus & æstas: sed neque hyems cōmoda est propter frigiditatem. Est sanè diæta quoque calidior & humidior ad coitum idonea: contra siccans & frigefaciens inutilis. Humidæ enim diætæ etiam impotenti ad coëundum commodant. Oportet igitur humidum & calidū esse victum cui accedere debet labor moderatus, & cibus boni succi. Vinum itaq; sit colore fuluum substantia tenue, panes puri furnacei recētes, carnes hœdorū, agnorū, & porcorum. Ex volucribus, galinæ, attagenæ, perdices, anseres, anates: ex piscibus, polypi, & molli carne præditi: olerum, horminū, irio, eruca, rapum bis coctum, & flaccidū factum hæc enim medicamenti loco exhibentur: leguminū, fabæ, cicer, ochri, phaseli, pisa, dolichi. Nam & flatu corpus implent, & luculenter alūt Magnopere etiam optimam vuam laudo, quòd ad hanc victus rationem attinet: humectat enim, & sanguine ac spiritu corpus implet. Cæterùm qui Venere vti volet, recentes repletiones vitabit, cruditates item, ac ebrietates, similitérque famem. Malum est enim repleto corpore coire. Item à gymnasiis & balneis vitandæ lassitudines, & prægressi vomitus, & alui profluuia recentia nam inueterata aliquando per Venerem resiccantur. Cōmodissimum coëundi tempus est à cibo non nimium ingesto: nam & ad robur conducit, & frigiditates euenire solitæ minùs fiunt. Et si quidem à prandio quis ad Venerē incitetur, quiescere oportet, donec cibus desideat. Si verò à cœna, necesse est paululùm dormire. Porro vehemētes impetus ac cupiditates ad Venerem nō probo, sed eis resistere suadeo, præsertim si cui morbus sit, qui ex Venere facilè offensionem perceptet. Hæc ille ex Ruso. Sed & cap. eiusdem Sermonis 93. Calidum & siccum temperamentum concitatum quidē est ad Venerē, verùm citissime satiatur: & si cogatur, læditur. Si verò humiditas ad caliditatem accedat, hi plus seminis habent, non tamen magis alijs appetunt. sed multæ Veneri minore detrimento sufficiunt. Si verò humiditas & caliditas multum fuerint simul auctæ, ex Veneris abstinentia magis læduntur.

88 *De eadem re.* ¶ Paulus quoque Aegineta lib. 1. c. 35. in eandem propè sententiam: Concubitum nō admittunt victus refrigerans, arefaciénsque, ætas senectutis, tempus autumni. Et aliquanto pōst: Igitur qui in Venerem cōgressurus est, obseruare debet, ne tū vel satietas, vel cruditas, vel fatigatio, vel vomitus infestet. Itē neq; purgatio, neque repentinus alui fluor: quamuis nonnūquā diuturno fluori eo quod arefacit, sit medicamentū. Vehementem verò concupiscentiam tantum abest vt laudem, vt ei magis renitendū censeā, maxime quibus ex morbo prouenire putatur. Cōmodissimum itaque fuerit post exercitationes, & balnea, atque cibum modicū, coire. Sic enim & robustiores erunt vires, & frigoris vitabimus nocumentū. Hora vero ad concubitum aptior est post cibum, vt diximus, & ante somnū: quippe subsequens somnus laborē remittit. Adde quòd hoc tēpus ad sobolem procreandam aptissimum, cùm ob alias causas, tum quòd fœmina dormiens genitură meliùs retinet. Quem locū prope ad verbum sumpsit ex Oribasio, vbi suprà citauimus. Sed in hoc aduersari vterque videtur Gale. in lib 2 de Sanitate tuēda, quem supra citauimus nu. 84. dum ibi vult Venerem sequi somnum. hi autē præcedere. Sed tradit Andernacus illum locū Pauli interpretans, intelligēdum esse illud, secundū cibum, non statim, sed cōcoctione obita. Nihil enim referre, si somnus aliquis breuior præcesserit, sequatur autē prolixior, ex quo vires recolligătur. Sed

(vt rede

(vt redeamus) idem Paulus illius li. 1 c. 71. scribit Venerem aridioribus simul vniuersis officere, præsertim si cum siccitate frigiditatem copulant. Eandémq; solis calidis, & humidis innocuam esse. Et Soranus in Isagoge, c. 5. Hyeme (inquit) Veneri non pareas. Et paulò pòst: Aestate cum Venere coitum non facere ex toto oportet. Et iterum mox: In autumno à Venere & frigida abstinere oportet.

89 ¶ His fermè similia scribit Auicenna (vt ad Arabes veniamus) in 20. tertij, tractatu 1. c. 22 inquiens, Oportet, ne coitus fiat super repletionem: prohibet enim digestionem, & facit cadere in ægritudines, quas efficit motus super repletionem, & debilitat. Et oportet quantùm possibile est, ne coëat aliquis, cùm adest vacuitas. Iterum: Hoc enim est nocibilius, & onerosius naturæ, & magis pernecās calorem innatum, & magis attrahens liquefactionem, & hecticam, & arefactionem. Imò oportet vt fiat, cùm cibus descendit à stomacho, & completur digestio prima, & secunda, & mediatur dispositio in digestione tertia, & hoc diuersificatur in hominibus: non ergo est audiendus sermo eius, qui dicit, oportet, vt fiat illud post complementum digestionis tertiæ ex omni modo. Illa enim hora, est hora vacuitatis, cùm corpus incipit esse in sparsione, & in omnibus membris sunt reliquiæ cibi in via digestionis. Nam & post pauca: Oportet ne coitus fiat nisi à desiderio sano, quod non excitat aspectus, aut intuitus, aut pruritus, aut ardor, sed commouet ipsum multitudo spermatis. Et oportet, vt vitetur coitus post facultatem nauseatiuam, & post euacuationes fortes ex vomitu, & fluxu ventris, & colica passione, & diaria facta subitò, & post motus corporeos, & animales, & post motum vrinæ, & stercoris, & phlebotomiam. *De eadē re.*

90 ¶ Rasis item libr. 4. c. 17. A coitu etiam corpora habentes sicca, vt ab inimico interficiente, sibi cauere debent. Conualescentes quoq; & debiles atq; macri, necnō quorū ilia & ima ventris debilia sunt & macra, & quorū nerui sunt debiles, coitū omnino vitare debent. Et paucis interiectis: Coitu itidem nemo vti debet, dū est famelicus, neq; cùm multo cibo ac vino est repletus, neq; cùm balneo egreditur, neque postquam vomuerit, neq; post vētris solutionem, neq; post phlebotomiā, vel laborem. Hæc Rasis. Cui concinēs Rabbi Moyses autoritate Auenzoaris in lib. de Regimine vitæ ad Soldanū, c. 4. Sunt nonnulli (inquit) quibus multùm nocet coitus, quibus item parū. At eius nocumentū in iuuenibus, qui sunt humidi, modicū est. Offendit autem senes, & conualescētes ab ægritudine, & omnes, quibus natura sicca est. Vidimus enim aliquando conualescētē, eodem die, quo coierat, mortuum fuisse. Alium item, cui syncope accidit, & recidiuauit in febrem, & post paucos dies expirauit. Igitur vt in vniuersum dicam, coitus mortiferus est ægris, & cōualescentibus, & siccis temperatura. Nec quisquā eum exercere debet ante cibi digestionem, nec cum fame, nec cum siti, nec in ebrietate. nec post coitū ire in balneum, nec ante sanguinis minutionem, nec post eam intra vnū diem. Et Haly Abbas lib. Theoricæ 5. c. 31. Tempus, ait, æstiuum, grauisque æstus, inæqualis aëris autumnus, hæc duo tempora coitus frequentationi minimè opportuna sunt. Sed & alij tam antiqui quàm recentiores Medicinæ scriptores multa de ea re ipsa disseruerunt. omniū verò copiosissimè Conciliator, differentia 124. suprà non semel aduocata. Michael Sauonarola, quo loco etiam suprà citauimus. *De eadem re.*

91 ¶ Ex illis autem antiquioribus, Diocles Carystius in Epistola, quā ad Antigonū Regem de sanitate tuenda scripsit, apud Paulum Aeginetam li. 1. c. vlt. Veneri indulgere monet hyemali solstitio, & in æquinoctio verno. At in Vergiliarū exortu eā parcissimè exercendam. In solstitio autem æstiuo, & æquinoctio autūnali perniciosam eam esse Strato autem Lampsacenus librū priuatum & peculiarē de cōcubitu scripsit, vt tradit Diogenes Laërtius, in quo (vt opinor) hunc locum nō prætermisit, dolemúsq; hunc nobis fuisse temporum iniuria ereptū. Minùs enim nobis negotij & laboris in his colligendis & describendis fuisset. Sed vt tādem in

eo finiamus,in quo hac in tractatione incepimus,si aliis in rebus mediocritas obseruanda est,tùm maxime in concubitu.Quod Euripides optime, vt cætera, intelligens,hæc ad Venerem locutus, εἴης μοι, μετρίως δέ πως εἴης, μήδ' ἐκλείποις. id est, Adsis quidem mihi,sed moderata,nec mihi desis.Quam & ipsam sententiam citat & approbat Plutarchus,in libro de Sanitate tuenda.

92 ¶Sed quid proderit ista maritis præscripsisse,cùm illis plerunq; nõ sit liberũ, neq; tempus opportunũ in eam rem,neque cætera obseruare?Sunt enim pleræque mulieres,nescio & an nõ omnes,præ coitus insatiabili quadã appetentia tam improbæ,tam importunæ,tam acerbæ exactrices,vt per illas nõ liceat maritis modum vllũ tenere.Quid faciant igitur:nõ possunt sine magno sanitatis & animi & corporis discrimine illis satisfacere,etiamsi Proculi illius Cæsaris,& Catalani nescio cuius,& Herculis robur ad coitum obtineant:quorum ille in sua quadã epistola testatus est,se cẽtũm virgines Sarmaticas bello captas,quindecim dierum spatio vitiasse,atq; ex his decem nocte vna,vt scribit Flauius Vopiscus. Alter quotidie trigesies vxorem cognoscebat,vt diximus supra in prin.huius l.nu.1. Postremus (quod magis mirãdum est) vna nocte cum quinquaginta virginibus Thespij Erithæi Atheniensis filiabus concubuisse,omnésque grauidas maribus reddidisse,& duas scilicet natu maximam,& minimam,geminis fertur:præter vnam,quã intactam reliquit,& per totam vitam virginitatem seruare,sibique sacra esse voluit: quod tradit Pausanias lib.ix.quo Bœotica describit.& Theodoritus Cyrenensis, de curatione Græcarũ affectionum.Diodorus autem Siculus lib.Bibliotheces 5. tradit Herculem omnes cõpressisse,ex hisque tot mares,numero quinquaginta, suscepisse,cõmuni nomine Thespiadas dictos.De quo etiam nonnulli meminerunt Tatianus in elegantissima illa oratione,quam fecit πρὸς Ἕλληνας,Clemẽs Alexandrinus in oratione adhortatoria ad gentes,& Arnobius lib.4 Disputa.aduersus gentes:vbi tamen Thespius pro Thespio errore librariorum scribitur. Nec admodum dissimilis error est apud Athenæum lib.3. vbi Thestij filias nominat. Ex hoc autem est illud nutricis Deianiræ apud Senecam in Hercule Oetæo:

Proculi Cæsaris robur ad cõcubitum.

Hercules vna nocte 50. virgines impregnauit.

Arnobij locus.
Athenæi locus.

Referam quid aliam? meae Thespiades vocant?

Illúdque ipsius Deianiræ ad eundem Herculem,apud Ouidium:

Nec tibi crimen erunt Teuthrantia turba sorores,
Quarum de populo nulla relicta tibi est.

Ille enim Teuthrantiam turbam vocat eas sorores Thespij filias,quòd Thespius ipse filius fuit Teuthrantis,vt scribit Stephanus & Eustathius Homeri interpretes lib.Iliados secundo,in Catalogo.Aeschylus autem in Agamemnone Tragœdia,Thespiam vrbem Teuthrantis vocauit.Ouidius lib.2.Tristium, Eleg.1. non multò post principium,Teuthrantia regna memorat:

Forsitan,vt quondam Teuthrantia regna tenenti,
Sic mihi res eadem vulnus opémque feret.

Idémque Caicum fluuium eius regionis Teuthranteũ appellat libr.2.Metamor. Porro autem(vt redeamus)sunt qui tradunt,Herculem illas virgines septem diebus compressisse:quod mihi verisimilius est.Sed vt ad id,quod dixeramus, reuertamur,nullus adeo potens est ad concubitum, etiamsi is sit aut Proculus ille,aut etiam ille Catalanus,aut Hercules,quin aliquãdo destituatur viribus cupidineis, etiã maxima in cupiditate.ita vt nulla arte id opus exercere possit.Quod sibi aliquando cõtigisse queritur Ouid.lib.iij.Amor.Eleg.7.Nisi igitur,vt id caput finiã, viri vxorũ ardori perpetuo satisfaciant,quod tamẽ semper difficillimũ est, vel si se rũpãt,vt est in veteri prouerbio,ab ipsis multas molestias patiatur necesse est. 2
Sed & timẽdũ quoq; est,ne aliorũ cõgressum insectẽtur:adeo sunt φίλανδροι, atq; μοιχεύτριαι:ita enim Plato in Symposio vocat has mulieres virosas,& impudicas.

Venerees nonnunquã facultate coëundi destitui.

93 ¶Quisquis ergo huiusmodi vxorẽ adeò coitus appetentẽ,& virosam nactus fuerit(neq; enim omnes tales sunt)illud moneo,vt e boue syluestri nigro sanguine

Venerẽ à fœminis arcẽtia.

ticini lumbi perungãtur ipsi vxori, vt illi tædiũ Veneris fiat, iuxta Osthanis Medici sententiã, à Plinio relatam lib. 28. c. 19. aut vt alij secãt, 10. Vbi & ipse Plinius subdit ex eiusdem Osthanis sententia, amoris quoq; tædium fieri pota hirci vrina, admisto propter fastidium nardo. Idem rursus eodem li. c. 8. ad fi. sed in diuersis locis, autor est, Scinci decoctum cum melle sumptũ, atque etiam Hippopotami pellẽ è sinistra parte frontis in inguina adalligatã, Venerem inhibere. Aspersu quoque cineris, qui ex lyncum corio & vnguibus exustis fit, fœminarum libidines inhiberi. Idẽ lib. 30. c. 5. in diuersis locis scribit galli pugnatoris testiculos, anserino adipe illitos, adalligatósque pelle arietina, sed & cuiuscunque galli gallinacei testiculos, si cũ sanguine gallinacei lecto subiiciantur, Venerem cohibere: & qui in vrinã canis suam ingesserit, ad Venerem fieri pigriorem. Quin & eodẽ c. stellionis cinerem, in linamento inuolutum, in dextra manu Venerem inhibere, in sinistra stimulare. Idem autem ante, scilicet lib. 27. c. 8. scripserat, in Thessalia duriorem cynosorchis radicem ad inhibendos coitus valere, molliorem verò, ad stimulandos. Idem illo li. 30. c. 6. scribit puluerem, in quo se mula volutauerit, corpori inspersum, mitigare ardorem amoris. Idẽ lib. 32. c. 5. tradit Magos dicere, ꝙ arundine transfixa ranæ natura per os, si surculus in menstruis defigatur à marito, adulterorum tædium fieri. Quæ si vera essent, vt ille ipse dicit, veluti id deridens, multò vtiliores vitæ existimarentur ranæ, q̃ leges. Idem quoque eo lib 31 c. 4. Squammæ testudinum è summa parte derasæ, & in potu datæ, Venerem cohibent. Dioscorid. lib. Medicinalis materiæ 2 c. 82. tradit scincum decoctum cũ lente & melle, aut semine lactucæ eum aqua potum, Veneris cupiditates inhibere.

94 ¶ Galenus lib. 6. de Simpliciũ medicamentorũ facultatibus, tradit viticis semen, florésq;, ac folia, cohibere stimulos & impetus Veneris. Nec tãtũ eam potẽmq; ad castitatem conferre, sed etiã substratam. Quod & ipsum tradit Aëtius Tetra. 1. Ser. 4. & iterum Tetrab. 3. Sermo. item 3 c. 34 & Paul. Aegineta li. 7. c. 3. & Serapio simpl. c. 309. Addit autem Galenus, ob eam causam Athenis in Thesmophoriis, id est, Cerealibus, siue sacris Cereris, mulieres totum sibi fruticem substernere solere. Hincque illi nomen inditum agni, id est, casti. Quod & ipsum ante eos, tradunt Dioscorides lib. 1. c. 26. & Plin. lib 24 c 9 & Aelianus. Ea autem, quæ Latinis vitex dicitur, Græcis (quod iam diximus) ἄγνος, ab insita illa vi appellatur. Vulgus autem nostrum Græcæ nomenclaturæ Latina adiecta interpretatione, Agnum castum appellat. De ea autem est illud Tydeï, templa Palladi pollicentis, apud Statium Thebaïdos lib. 2. ad fin. *De eadem re. Veneris vis in eam rem.*

Centum ibi virgineis votæ Calydonides aris
Actæas tibi rite faces, & ab arbore casta
Nectent purpureas niueo discrimine vittas.

95 ¶ Idem Galenus (vt ad eum redeamus) in lib. de Medicinis facilè parabilibus, scribit rutam esui potuíque datam, Veneris appetentiam extinguere. quod & prodit Oribasius Compendij medicinæ c. 6. Ad quod etiam vide, quæ dicam infra num. 24. incip. sed & legimus. Porphyrius, citante Stobæo Ser. 98. tradit, Salicis fructũ cum vino propinatum, libidinis impetum marcore afficere. Sed ante eũ Plinius lib. 24. c. 9. scribit folia salicis contrita & pota, intemperantiam libidinis coërcere, atque in totum eius vsum auferre sæpius sumpta. Quin & eodem loco prodit, si cinis myricæ arbusculæ bouis castrari vrinę immisceatur vel in potu, vel in cibo, Venerem finiri. Idem lib. 26. cap 10. tradit nymphæam Heracleam Venerem in totum adimere. Et radicem quoque eius genitalibus illitam inhibere Venerẽ. Florentinus apud autorem Geoponicôn lib. 12. cap. 13. tradit lactucam coitum auertere: ex eoque Pythagoricos ipsam Eunuchiõ appellare mulieres verò ἀστυλίδα, quòd scilicet ineptos faciat πρὸς τὰ ἀφροδίσια, id est, ad venerea. Quod & Athenæus scribit. Sed tu interim vide, quæ de salice ex Homero, & aliis in Tractatu Medicinæ tradidimus, nu. 197. incip. sed & naturam. *Ruta vis. Salicis.*

96 ¶Idem quoque autor Geoponicôn, cod. lib. 12. c. 24. prodit mentham rebus venereis ineptam esse, & incommodam: quod & tradit Marcellus Medicamen. c. 33. vbi ponit menthā inter herbas Veneri contrarias. Quibus adstipulatur antiquus ille prouerbialis versus, ab Aristotele relatus, Problematon sect. 20. cap. 2.

De eadē re. Mētha vis. Prouerbium.

Μίνθην ἐν πολέμῳ μήτ' ἔσθιε, μήτε φύτευε.

Mentham in bello neque edito, neque serito.

Cuius rei rationem reddit ipse Aristoteles, quòd ea herba membra refrigeret, eo argumento, quòd semen genitale corrumpat. Frigus autem fortitudini & audaciæ, quæ bello necessaria sunt, maximè aduersari. Et ei adstipulatur, quod scribit Galenus lib. 6. Simplicium Medicamentorum, c. 184. quòd conceptum vetare dicatur. Sed his non obscurè aduersatur Dioscorides lib. 3. cap. 37. aut aliorum cōputatione 39. scribens eam herbam calefaciendi vim habere, atque Venerem stimulare. Cui consentiens Paulus Aegineta lib. 7. tradit, eam in tertio ordine esse calidam, & eius rei causa Venerem quoque incitare. Aemilius autem Macer, aut quisquis is est, cùm primùm scripsisset,

Vim calidam siccámque gradu fert mentha secundo:

Postea tamen subdit:

Matrici succus si subditur illius, ante
Quàm fiat coitus, mulier non concipit inde.

At Hermolaus Barbarus hanc veluti controuersiam componens, Corollarij capit. 363. Fieri potest (inquit) vt per se calefaciat, & per accidens refrigeret: quod in aliis quoque plerisque conspicitur. Porro (vt id obiter dicam) ego aliquando a viro rei medicæ peritissimo audiui, se expertum sæpe fuisse, vt qua die quis eā herbam manducarit, si vulneretur, tantum inde fieri sanguinis profluuium, vt vix vlla arte sisti possit. Quod si verum sit, facile crediderim, eā esse illius prouerbij rationem.

97 ¶Aristoteles tradit in Phasi flumine arbusculam nasci, cuius ramus excerptus à viro, & in vxoris thalamū immissus, efficit ne vxor alium virum appetat. Marcellus in lib. de Medicamentis c. 33. Mulierem (inquit) quam tu habueris, vt nunquàm alius inire possit, hoc facies: Lacertæ viridis viuæ sinistra manu caudā curtabis, eámque viuam dimittes: caudamque donec immoriatur, eadē palma clausam tenebis, & mulierem verendáque eius, dū cum ea coïs, tanges. Albertus Magnus libr. de Animalibus 22 testis est, quod si quis testiculum dextrum lupi oleo mistum, mulieris vuluæ cum lana imponat, remouet ab ea coëundi desiderium, etiamsi fornicaria fuerit. Idem paulo ante dixerat (quod an sit verum, viderint alij) quòd si virga lupi in nomine alicuius siue viri, siue mulieris ligetur, non poterit coire, donec nodus fuerit solutus. Sed & alia multa, aliorum autoritate tradit Nicolaus Nicolus in eo tractatu, quem priuatim scripsit de coitu, quē posuit post Sermonem 6. cap. 7. quibus si vsus fueris in concubitu vxoris, ea nunquam concubitum alterius desiderabit, vt ille dicit.

De eadem re.

98 ¶Mirum est quod veterū monumentis scriptum reperitur, fuisse in Achaïa ciuitatem Aegiram nomine, ac fontem quoque, & in propinquo fluuium Selennum ab adolescente dictum, qui Aegiræ nymphæ illaqueatus amore, ac desiderio extabescens, sit à Venere in eum deformatus. Vnde Selenni aquam id laudis adeptā ferunt, vt ea ablutos amore liberet & viros, & fœminas. Quod si verum est (inquit Pausanias, qui id refert in Achaicis) ἀμεινότερον χρημάτων πολλῶν δὴν ἀνθρώποις τὸ ὕδωρ τοῦ Σελέμνου. Id est, Multis pecuniis pretiosior est hominibus aqua Selenni. Sed quod id credibilius facit, est alius fons Salmacis nomine in Caria, qui e diuerso eos, qui ex eo biberint, venereo morbo implicare traditur, vt videre licet ex Pompeio Festo. De qua re tamen vide quæ scripsit Ouidius li. 4. & 15. Metamor. & Strabonem lib. 14. & Vitruuium lib. 2. cap. 8.

Selenni aqua amore liberans.

¶Nec

99 ¶Nec interim prætermittẽdũ quòd cùm aliquãdo incredibilis ardor libidinis fœminas Romanas inuasisset, adeo vt ferè omnes sine vllo pudore in Venerẽ ruerẽt, Senatus inspectis libris Sibyllinis, per Quindecimuiros censuit vt Veneris Verticordiæ simulacrum consecraretur, vt fœminarum corda a libidine ad pudicitiam verterentur: quod posteaquàm factum est, omnium sedatus est ardor. Cuius rei meminit Valerius lib. 8 c. vlt. Et Ouidius 4. Fast. his versib. *Venus Verticordia.*

Roma pudicitia proauorum tempore lapsa est,
Cumæam veteres consuluistis anum:
Templa iubet fieri Veneri, quibus ordine factis,
Inde Venus verso nomine corda tenet.

De quo etiam nonnihil per Lactantium Cælium Grammaticum interpretẽ Statij in lib. 5. Thebaïd. super eum locum,

--Et Idalias procul ablegasse volucres
Fertur.-- Vbi & in id refert illud Virgilij lib. 4. Aeneid.
Quæ mihi reddat eum, vel eo me soluat amantem.

Veluti Venus non tantùm amores initiat, verũetiam eosdem auferat. Hanc autẽ Venerem Verticordiam eam dici putat Lilius Gyraldus, Syntagmate 14. Historię Deor. quam Pausanias lib. 1. ἐπιστροφίαν vocat. Id enim tibi obiter dicere volui.

100 ¶Memoratur & saltus Leucadius, qui ad sedandos amoris æstus valere credebatur. Huius meminit Strabo. lib. 10. vbi ex Menandro (cuius versus adducit) tradit Sappho Cupidinis œstro percitam, sese in eum locum præcipitem dedisse. Versus Menandri hi sunt:

τὸν ὑπέρκομπον θηρῶσα Φάων.
οἰστρῶν τι πόθῳ ῥῖψαι πέτρας ἀπὸ τηλεφανοῦς:
ἀλλὰ κατ' εὐχὴν σὴν δέσποτ' ἄναξ.

Subdit tamen Strabo, antiquiores scriptores credidisse, non Sapphò, sed Cephalum, primum omnium hic saltasse, captum amore Ptaolæ aut (vt alij vocant) Pterelæ Deïonei filiæ. Verùm Ouidius in Epistola ipsius Sapphûs ad Phaonem, tradit Deucalionem primum id fecisse, amore Pyrrhæ percitum, illis versibus:

Hinc se Deucalion Pyrrhæ succensus amore, & cætera quæ sequuntur.

Sed Charon Lampsacenus in Historiis, & ex eo Plutarchus in lib. cui titulus est, γυναικῶν ἀρεταί, id est, mulierum virtutes, scribunt Pholum Phocensem, ex Codri progenie, a petra Leucadia se primum omnium pręcipitare ausum: & ex eo saltu nonnullos occubuisse, & inter cæteros Sappho, quod (vt plurimi arbitrati sunt) viriles, non muliebres saltus, ingredi ausa fuisset: vti etiam Calyco, vt tradit ipse Strabo, vbi suprà. De qua etiam nonnihil Aristoxenus Musicus.

101 ¶Nec posteriores Medici hanc partẽ prætermiserunt, sed multa passim ad inhibendã Venerẽ conscripserunt: Marcellus d. c. 33. di. li. Medicamentorũ, Aëtius Tetrabib. 3. Ser. item 3. c. 34. Alexãder Trallianus li. 9. c. item 9. Paul. Aegineta li. 1. c. 38. Haly. Abbas li. Practicæ. 8. c. 6. Auicenna 2. tertij, tract. 5. c. 25 cũ multis sequẽtibus. Rasis li. Continentis 11. c 4. Trotula in lib. de Passionibus mulierum, cap. 36. Arnaldus à Villanoua li. Breuiarij 2 c. 26. Guarnerius in li. de Aegritudinibus matricis, cap. 11. & omnes ad vnum, quotquot differuerunt de curatione satyriasis & priapismi, & gonorrhϾ, id est, vt ipso nomine ostenditur, genituræ fluxus, siue profluuij (ita enim is morbus vocatur, non, vt vulgò dicitur, Gomorrhœa:) ex quibus illinc, quæ voles, assumere poteris: nam si singula minutatim percensere vellem, dies me deficeret. Sed id præcipuè vtendum est (ne id prætermittã, quod nosse imprimis necessarium est) cùm floret scolymus, id est, carduus: tunc enim fœminas libidinis auidissimas esse, viros contrà in coitum pigerrimos, tradunt: vt & nos diximus suprà in 9. lege connub. numero 125. at illud certè. *De eadem re.*

102 ¶Sunt & alia, quæ, si modicè coieris, sunt non modicùm opitulatura. Sed inter *Venerii immo-*

dica opitulantia. cætera scandicis peculiaris laus est, quòd fatigato Venere corpori succurrit, vt tradit Plin. li. 22. c. item 22. Idémque lib. 20. ca. 5. tradit Heraclidem dedisse aduersus Venerem subinde offensantem siser erraticum. Aëtius quoque Tetrab. 3. Ser. 3. c. 35. iubet his qui frequenter, & suprà quam conuenit, coëunt, vrinam capræ bibendam Hippocrates in lib. de Regimine morborum, dicit lac ei bibendum, ac laborem, balneum, & ebrietatem vitanda. Quod & ex eo repetit Rasis lib. 1. Continētis, ca. 4. in fi. At illud non omiserim, eos qui capite dolent ex immodica Venere, non esse medicamento purgandos, ex Hippocratis sententia lib. 4. περὶ διαίτης ὀξέων, id est, de ratione victus morborum acutorum, sed eos potiùs monet Paulus Aegineta lib. 1. c. 37. vestimentis calidis opertos conquiescere, somnóque indulgere, donec corporis contentio subsidat, & illi ab imbecillitate sese recollegerint. Et in vniuersum his prodesse tradit, quæ densant, calefaciunt, humefaciant & cōfirmant. Aëtius quoque Tetrabibl. 1. Sermo. 4. ca. 40. adhibenda censet constringentia, spissantiáque, & corroborantia cutem. De quorum numero est & moderatum exercitium, & feruentius calidæ aquæ solium, quies item, ac multus somnus. Edulia verò sint multitudine pauciora, qualitate autem humidiora, & moderatè calida: quò & concoctio bona fiat, & siccitas ex lassitudine corrigatur. Sed & alia multa in eam rem tradit Auicenna lib. 3. Fen. 20. cap. 36. & Manardus lib. Epistolar. medicinal. 11. Episto. 2.

103 ¶SED QVOD ad hanc coitus tractationē pertinet, receptui canam, modò vltra ea, quæ iam diximus, pertinentia ad valetudinem, nonnulla alia priùs coniuges admonuerimus. Illud autem primum erit, non tempestiuiùs eos voluptati venereæ operam daturos, quàm cùm aliquid iurgij, aut discordiæ inter eos intercesserit. Nihil enim omnino rerum est, quod eos ocyùs faciliúsque, aut gratiùs ad amicitiam reuocet. Quod apertè insinuat Homerus, apud quem lib. 14. Ilia. Iuno de Oceano & Tethy eius vxore loquens, illorum iurgia se soluturam, atque in coitum reducturam profitetur. Illius hæc verba sunt:

Venus discordia coniugum sedatrix.

Τοὺς εἶμ' ὀψομένη καὶ σφ' ἄκριτα νείκεα λύσω,
Ἤδη γὰρ δηρὸν χρόνον ἀλλήλων ἀπέχονται
Εὐνῆς καὶ φιλότητος, ἐπεὶ χόλος ἔμπεσε θυμῷ
Εἰ κείνω γ' ἐπέεσσι παραιπεπιθοῦσα φίλον κῆρ.
Εἰς εὐνὴν ἀνέσαιμι ὁμωθῆναι φιλότητι.

Cuius loci autoritate Plutarchus in eo lib. cui titulum fecit, *γαμικὰ παραγγέλματα*, id est, Præcepta connubialia, cap. 40. Dum ira (inquit) dissidióque vir & vxor vexantur, tum maximè Venerem optimum huiusmodi malorum remedium accersere oportet. Hæc ille. Ad quod etiam referri potest illud Andromaches Euripideæ in Troadibus:

Καίτοι λέγουσιν ὡς μί' εὐφρόνη χαλᾷ
Τὸ δυσμενὲς γυναικὸς εἰς ἀνδρὸς λέχος.
Atqui dicunt, quòd vna nox remittit
Odium vxoris in maritum.

Et illud quoque Ouidij lib. 2. de Arte amandi:

Blanda truces animos fertur mollisse voluptas:
Constiterunt vno fœmina virque toro.

Et clariùs paulò ante eod. lib.

Oscula da flenti, Veneris da gaudia flenti:
Pax erit: hoc vno soluitur ira modo.
Cùm bene sæuierit, cùm certa videbitur hostis,
Tunc pete concubitus fœdera, mitis erit.

Et rursus lib. 4. Fastor.

Prima feros habitus homini detraxit: ab illa
Venerunt cultus, mundáque cura sibi.

¶Et

104 ¶ Et ego quidem id efficacius in eam rem fore existimo, quàm fuerit olim Romę sacellum illud Deæ Viriplacæ, in Palatio situm, vt tradit Victor, in quod cum vir & vxor discordes conuenissent, inuicem locuti quæ voluissent, contentione animorum deposita, concordes reuertebantur, vt à Valerio Maximo relatum est in Institutis antiquis. De hacque Dea sunt qui putent Ouidiũ intellexisse, cum scribit lib. 3. de Arte amandi: *Dea Viriplaca.*

Has Venus è templis multo radiantibus auro
Læta videt lites, Appiadésque Deæ.

Et lib. 2. de Remedio amoris:

Turpe, vir & mulier iuncti modò protinus hostes.
Non istas lites Appias ipsa probat.

De quo tamen vide Cælium Rhodiginum lib. Lect. antiq. 12. postremæ editionis.

105 ¶ Quanquàm, vt redeam, illud mihi verisimilius est, virum & vxorem in eo sacello cõgredi inuicem solitos, & hinc pacata omni ira reuerti. Neque id absurdum omnino videri debet, cum teste Herodoto in Euterpe (non dicendum, Hieronymo ad Eusto. vt fecit Chassenæus, qui totũ hũc locum in suum Catalogum transplantauit, & cùm in mea priore editione scriptũ esset cõcisè, Hero. in Euter. is nõ intelligens nomẽ autoris, nec libri, ita vt dixi, adscripsit) Herodotus igitur, tradit cæteros mortales, præter Aegyptios & Græcos, in templis coire solitos, putantes hominẽ esse, vt cæteras animantes. Etenim videre licet & pecudes omnes, & volucrum greges in Deorum templis atque in phanis coire: quod si non esset Dijs gratũ, non facturas fuisse allegant. Quod si in cæteris templis non satis honestum videri potest, nec etiã probat Herodotus, in hoc tamen, quod Deæ Viriplacæ dedicabatur, non adeò vituperandum fuit. Nam & apud Corinthios (vt Athenæus tradit antiquorũ scriptorũ autoritate) meretrices in templo Veneris prostabãt, illúdque in solennibus precibus addere solebant, vt Dij meretricum numerum augerent. Vnde & ἱεροπορνιάζειν veteribus vulgato ioco dicebantur, qui scortationibus indulgerent, apud Stephanum de Vrbibus, autoritate Aristophanis. *Venerẽ in templis an exercere liceat.* ἱεροπορνιάζειν.

106 ¶ Religio autem nostra (quæ sola religio vera & sancta est) admodum detestatur huiusmodi concubitus, qui in templis D.O.M. Diuisque dicatis exercentur, adeò vt ea polluta cuiuscũq; seminis effusione arbitretur: vt videre licet ex c. ecclesiis. 68. di. quod repetitur in c. ecclesiis. de conse. di. 1. & c. 1. in princ. de consecra. eccle. vel altar. lib. 6. c. 15. qui de sentent. excom. eod. lib. 6. Ideóque nec teneri, nec debere virum ab vxore in templo de coitu appellatum, ei morem gerere, ex sententia glo. in c. quoniã. in verbo, opportuno, di. 31. & in d. c. ecclesiis. in verbo, semine, di. 68. & in c. apostolis. 33. q. 4. vel reclamãte Hugo. Gadulpho, & aliis nescio quibus, relatis ab eadẽ glo. in prædictis locis, atque etiam in d. c. ecclesiis. de conse. di. 1. vbi id sequi videtur. & Alberi. in rubri. C. de sacro. eccle. qui videtur nutare: vti etiam facit Hostiensis in c. vlt. de consecrat. eccles. vel altar. & Ioan. Andr. in d. c. 1. eod. tit. lib. 6. Adeò vt non abs re Arnobius lib. 8. eodémque vlti. Disputationum aduersus gentes, hæc conquestus sit: Vbi autem magis à sacerdotibus, quam inter aras & delubra conducuntur stupra, tractantur lenocinia, adulteria meditantur? frequentiùs denique in æditũorum cellulis, quàm in ipsis lupanaribus, flagrans libido defungitur. *De eadem re.*

107 ¶ Sed & quod ad externos pertinet, præter id, quod ex Herodoto diximus, satis constat, id admodum fuisse & ab illis quoque vituperatum. Vnde illud Iuuenalis Saty. 9 in immodicam mulierum libidinem, *De eadẽ re.*

Nuper enim (vt repeto) phanum Isidis, & Ganymedem.
Pacis, & aduectæ secreta palatia Matris,
Et Cererem, (nam quo non prostat fœmina templo?)
Notior Aufidio Mæchus celebrare solebas.

Et illud Ouidij lib.1.de Arte amandi,de tẽplis Veneris & Isidis quæ Romæ erãt:

Nec te prætereat Veneri ploratus Adonis,
Cultáque Iudæo septima sacra viro.
Nec fuge Niliacæ Memphitica sacra iuuencæ:
Multas illa facit,quod fuit ipsa Ioui.

Paulina religionis specie in templo stuprata. Nam & Iosephus lib. Antiquitatum 18.c.4.aut vt alij diuidunt,7.& Hegesippus lib.2.Historiarum Iudaïcarum,c.4.tradunt Paulinam Romanam matronam,Saturnini vxorem,in templo ipsius Isidis, à iuuene quopiam equestris ordinis,nomine Decio Mundo, qui illam deperibat, miro commento constupratam fuisse, fraude sacerdotum Isidis,qui pecunia corrupti,sub specie Anubidis, amatorem Paulinæ complexibus copulauerunt. Quod vbi Tiberius Imperator resciuit,sacerdotes ipsos cum liberta Mundi,quæ mali autor fuerat, in cruces adegit, templum Isidis euertit,statuam ipsius in Tiberim iactari iussit.Mundum autem exilio damnauit,dignum eum maiore pœna non iudicans, quod amoris vehementia,formæque superatus gratia,deliquisset.

108 *Hippomenes & Atalanta, versi in leões, quòd in tẽplo Cybeles cõcubuissent.* ¶ Sed & traditum est veterum monumentis, quòd cùm Hippomenes Megareus, amoris impatiens,cũ Atalanta vxore in templo Cybeles rem habuisset,& vetito temerasset sacraria probro,vt interim vtar verbis Ouidij, hãc rem graphycè describentis,haud multò ante fin.lib.10.Metam.ira Deæ versi sunt, maritus in leonem,vxor in leænam.Ex quo est & illud eiusdem Ouidij in Ibin:

Inque pecus magnæ subitò vertare parentis,
Victor vt est celeri,victáque versa pede.

Vir à canibus discerptus, quòd mulierẽ in templo vitiasset. Atalanta enim cursu victa est ab Hippomene, ob quod eius matrimonium meruit.Ideo autem vocat leones pecus magnæ parentis, id est, Cybeles, quòd eius Deæ currum à leonibus trahi fingunt Poëtæ.Plutarchus quoque in Problematis Rom.cap.3. tradit quendam cùm in templo Dianæ, quæ in angiportu erat,mulierem vitiasset,à canibus discerptum fuisse, ob idque postea id templum viros ingredi nefas fuisse.

109 *Hominum immolatio ob cõcubitũ in templo Dianæ.* ¶ Cælius item Rhodiginus lib. Lect.antiqua. 13.c. 34.postremæ editionis,scribit, ipsi Dianæ Triclariæ templum fuisse in Achaïa,cuius festum & παννυχίς, id est, peruigilium quotannis celebrabatur, cum immolatione hominum ex numinis indignatione,ob id quòd in eo delubro Menalippus & Comete, turpiter amore victi coiissent.Id quod ipse Cælius accepit,licet subticeat,(quod illi solenne est) à Pausania lib.7.qui de Achaïcis est,& Iuliano Aurelio in lib. de cognominibus Deorum.Ouidius lib.4.Metamorpho.tradit, quòd cùm Neptunus Medusam in Mineruæ templo vitiasset,ob id auertit se Minerua,& vultum ægide texit.

Hanc pelagi rector templo vitiasse Mineruæ
Dicitur auersa est,& castos ægide vultus
Nata Iouis texit.—

Idem autem Ouidius li.Amor.1. Eleg.7.post alios tradit,Cassandram in templo Palladis ab Aiace Oïleï filio vitiatam fuisse:

Procubuit templo casta Minerua tuo.

Mahometis lex. Ob quod infandum scelus ipse Aiax domum rediens,à Pallade fulmine ictus,naufragio periit.Illud quoque non prætermiserim, Mahometem alioqui infandissimum legislatorem, in suo Alchorano hanc legem tulisse: In templis nullus sit cum fœminis coitus.

110 *Templa Veneris causa frequentari. Eadémque sæpe pollui.* ¶ Scio tamen plerunque templa religionis specie à viris & mulieribus adiri, frequentaríq; solere:ea tantùm gratia,vt libidinis causa sese conspiciant, atq; si opportunitas adsit,alloquantur, déque loco ac tempore coëundi conueniant. Imò verò,(quod longè fœdius est)si detur facultas,illic contempta omni religione simul concumbant. Ex quo illud Propertij lib.2.Eleg.20.

Illic te nulli poterunt corrumpere ludi,
Fanáque peccatis plurima causa tuis.

Et illud quoque Ouidij lib. 2. Trist. Eleg. 1. eadémque vnica,

Quis locus est templis augustior? hæc quoque vitet,
In culpam siqua est ingeniosa suam.

Et illud Iouiniani Pontani, lib. 1. de Amore coniugali:

Templa pudicitiam maculant, ni ritè peractis
Rebus abis, templi noxia sæpe mora est.

Item illud Ioannis Secundi in duos amantes se mutuò in æde sacra basiantes:

State cum pulchris iuuenes puellis,
Iungite, & dextras: neque templa nec vos
Ara diuellat veneranda diuûm.
Quin maturatæ temerentur aræ
Aureo pro basiolo puellæ
Lædit, & magno hic pudor est pudori.

Cæterùm Acron & Porphyrion Horatij interpretes, Sermonium eiusdem lib. 1. tradunt Catiam quampiam adeò vilem fuisse, vt in æde Veneris Theatri Pompeiani adulterium obducto velo admiserit. Ex nostris glo. in c. odi. 24. q. 1. inuehitur aduersus scholasticos, qui vadunt ad templa videndarum fœminarum causa: quam annotauit Barb. in procœmio cle. in verbo, salutem, col. 4.

111 ¶SECVNDVM, quod ad superiora proximè accedit, illud erit, vt recordentur coniuges, Mosen iussisse per triduũ vxoribus abstinere, qui ad montem Sinai accessuri, Deúmque loquentem audituri erant, Exo. 19. Et Abimelech sacerdotẽ, Dauidi, & cæteris qui cum eo erant, esurientibus, non priùs panes sanctificatos dedisse quàm professi essent, à mulieribus ab heri & nudiustertius se continuisse, vt scribitur 1. Reg. 21. & repetitur in § item si panes. 33 q 4. qua quidem in quæsti. multa in hanc sententiam reperies: ea enim ob id priuatim facta est. Et inter cætera in c. Christiano, citatur illud prioris ad Corinth. 7. Nolite fraudare inuicem, nisi fortè ex cõsensu ad tempus, vt vacetis orationi. & iterum reuertimini ad idipsum. Cuius loci autoritate subnixus Syricius Pontifex Roman. scribens ad Episcopos Africæ: Quod dignum & honestum esse putat, suadet, vt sacerdotes cum vxoribus suis non coëant. Cui & illud addes ex Ecclesiaste c 3. Tempus amplexandi, & tempus longe fieri ab amplexibus. Cui simile est illud Timonis, citante Athenæo lib. 7.

Venere abstinendum religionis causa.

Ὥρη ἐρᾶν, ὥρη δὲ γαμεῖν, ὥρη δὲ πεπαῦσθαι.

Tempus amandi, tempus habendæ vxoris, tempus ab his desistendi. At ex iis, quæ scripta sunt in d. 33. q. 4 id summatim colliges, exactũ de Venere, teneri quibusvis diebus, vel Deo sacris, id debitum exigenti reddere: honestius autem esse non exigere: exigentem tamen causa liberorum procreãdorum, aut vitandæ incontinentiæ, minimè peccare: causa autem saturandæ libidinis, peccare mortaliter, vt nonnullis placet: venialiter, vt aliis. Ita enim concludit glos. quam cæteri sequuntur in summa eius causæ.

112 ¶Ex illis autem sacrorum Bibliorum locis, vt opinor, Hieronymus in Apologia pro libris aduersus Iouinianũ, ad Pammachiũ scribit, veteri lege nõ licuisse sacerdotibus hostias offerre, dum operi coniugali seruiebant. Sed quibus addes, huc pertinere, quod præcipitur Exod 12. renes accinctos debere eos habere, qui agnũ illum paschalem comederent. Quid enim est accingere renes, nisi libidine abstinere, quæ renibus perficitur? vt nos alibi diximus suprà huiusce legis nume. 40. incip. ex his quoque. Et præcipitur quoque eiusdem lib. Exod. cap. 28. & iterum Leuit 16. c. sacerdotes sanctuarium ingressuros, feminalibus lineis verẽda tegere. Id enim ad castitatem pertinet, vt scribit Isychius Hierosolymitanus, cum locum Leuitici enarrans lib. 5. Commen. in Leui. Et quod scribitur 2. Reg. 6. & iterum 1.

De eadem re.

Paralip

Καδδύναμιν δ' ἔρδειν ἱερ' ἀθανάτοισι θεοῖσιν
Ἁγνῶς καὶ καθαρῶς.

Idem libro 2.eiusdem operis monet eundem, ne ab vxoris congressu Vestæ sacris intersit.

Μὴ δ' αἰδοῖα πεπαλαγμένος ἔνδοθεν οἴκου
Ἑστίῃ ἐμπελαδὸν παραφαινέμεν, ἀλλ' ἀλέασθαι.

Quinetiam legimus, viros & vxores secubuisse, cùm manè Baccho essent sacrificaturi, quoniã id per castas manus fieri solebat. Orpheum enim Orgia, id est, sacrificia Bacchi instituisse, atq; à menstruosis solùm mulieribus celebrari, à quarum commistione viri abhorrent, vt scilicet castè fierent. Ex quo est illud Ouidij lib.2. Fastor. *Bacchi sacra castis manibus fiebant.*

Sic epulis functi, sic dant sua corpora somno,
Et positis iuxtà secubuere toris.
Causa repertori vitis quia sacra parabant,
Quæ facerent purè, cùm foret orta dies.

115 ¶Illud quoque ex antiquorum monumentis didicimus, mulieres, dum Isidis sacra fierent, per nouem dies à viris abstinere solitas. Ex quo illud Propertij li.2. Eleg.33. *De eadem re.*

Tristia iam redeunt iterum solennia nobis:
Cynthia iam noctes est operata nouem.
Atque vtinam Nilo pereat, quæ sacra repentè
Misit matronis Inachis Ausonijs.
Quæ Dea tam cupidos toties diuisit amantes,
Quæcunque illa fuit, semper amara fuit.

Et illud quoque Ouidij lib.1. Amor. Eleg.8.

Sæpe nega noctem: capitis modò finge dolorem:
Et modò, quæ causas præbeat, Isis erit.

Atque etiam ipsius Propertij lib.4. Eleg.5.

Denique vbi amplexu Venerem promiseris empto,
Fac simules puros Isidis esse dies.

Eodem pertinet & illud Iuuenalis Saty.6.

Ille petit veniam, quoties non abstinet vxor
Concubitu, sacris, obseruandísque diebus:
Magnáque debetur violato pœna caduceo.

Nam tum violari caduceum creditur, cùm vetito tempore coniuges coëunt. Sunt tamen, qui dicant, in eo vlt.carm. Iuuenalis non legendum, caduceo, sed Cadurco. Aliàs enim carmen claudicaret, cùm prima caducei longa sit, vt patet ex compositio illius Caducifer, apud Ouidium lib.4. Fastor.

Tartara iussus adit sumptis caducifer alis.

Sunt & qui in illo 2.carm. Propertij, non nouem, legunt, sed decem, quia is dierum numerus castimonius id genus aliàs fuerit præscriptus. Nam Liuius lib. Belli Macedonici 9. loquens de matre filium initiatura Bacchanalibus, ita scribit, Decem dierum castimonia opus esse, decimo die cœnatum, deinde purè lautum in sacrarium deducturam. Idem quoque paulò pòst docet eum, qui initiari volebat, per aliquot noctes secubuisse solitum à fœminæ complexu, religionis causa. Sed & paucis interiectis, Hispalæ concubitu carere eum decem noctes non posse. *Caduceũ violare quid.*

116 ¶Ouidius lib. Amorum 3. Eleg.10. tradit in sacris Cerealibus secubitus vsurpari solitos, vt scilicet fœminæ solæ in vacuo toro per aliquot noctes secubarent: *De eadem re.*

Annua venerunt Cerealis tempora sacri:
Secubat in vacuo sola puella toro:
Flaua Ceres tenues spicis redimita capillos,
Cur inhibes sacris commoda nostra tuis? Et paulò pòst,
Hanc quisquam lachrymis letari credat amantum?
Et bene tormentis secubitúque coli? Idémque postea:

Q

Qui tibi secubitus tristes, Dea flaua, fuissent,
Hos cogor sacris nunc ego ferre tuis.
Et lib. 10. Metamor.
Festa die Cereris celebrabant annua matres
Illa, quibus niuea velatæ corpore veste
Primitias frugum dant spicea serta suarum,
Pérque nouem noctes Venerem, tactúsque viriles
In vetitis numerant.
Ex quo est & illud eiusdem lib. 4. Fastor.
Parca bonæ Cereri, sint modò casta, placent.
Et ob eam causam matronæ Athenienses in sacris Cereris castitatem custodientes, foliis viticis cubitus sibi sternebant, vt diximus suprà num. 94. incipi. Galenus. Sed & in sacris Bonæ Deæ à rebus venereis abstinebant mulieres, nec solùm viros excludebant, sed cùm solenne sacrificium facerent, quicquid masculum erat, domo exigebant, vt tradit Plutarchus in Probl. Rom. c. 19. de quo & nos aliquid diximus in nona lege connub. incip. & huc quoque.

117 ¶ Suprà dictis concinit, quod scribit Tibullus lib. 2. Elegia prima:
De eadem re.
Vos quoque abesse procul iubeo, discedite ab aris,
Cui tulit hesterna gaudia nocte Venus.
Casta placent superis: pura cum veste venite,
Et manibus puris sumite fontis aquam.
Húcque respicit illud Virgilij, aut cuiusuis alterius, in Priap.
Huc, huc quisquis es, in Dei salacis
Diuerti graue ne puta sacellum.
Et si nocte fuit puella tecum,
Hac re, quod metuas adire, non est,
Istinc cælitibus datur seueris.
Et illud eiusdem Virgilij lib. 3. Aeneid.
Hunc socij morem sacrorum, hunc ipse teneto:
Hac casti maneant in religione nepotes.
Et lib. 7. eiusdem operis.
Præterea castis adolet dum altaria tedis.
Et quod Pythagoras (vt tradit Laërtius) semper casto corpore honores Diis adhibendos dicebat.

118 ¶ Hæc pudicitię in rebus sacris obseruatio in causa, ni fallor, fuit vt tandẽ post multorum seculorum contentiones, statutũ fuerit, ne liceret sacerdotes vxores habere, vt videre licet ex c. diaconus. & c. presbyteris. 27. di. & dis. seq. per totũ. & 31. dis. etiã per totum. Porrò Epiphanius contra Hæreses lib. 3. c. 78. illud ex diuinis literis obseruauit, Mosen postquam prophetauit, non amplius vxori suę coniunctum fuisse. Sed & Eusebius Cæsariensis, si is est, lib. Euangelicæ demonstrationis 1. ca. 9. tradit ipsum Mosen, atque eius fratrem Aaron, antequam ipsis Deus apparuerit, filios genuisse: postquam autem diuina oracula acceperint, non ampliùs genitos ab illis filios inuenias. At Hebræi scriptores enarrantes c. 12. Numeror. tradunt ipsum Mosen se à Zephora vxore separasse, vt fidelius in domo Domini ministraret. Cæterùm Episcopum castum esse oportere, satis constat ex Diuo Paulo, in epistola ad Titum c. 1. Oportet (inquit) Episcopum sine crimine esse, sicut Dei dispensatorem, non proteruum, non iracundum, non vinolentum, non percussorem, non turpis lucri cupidum, sed hospitalem, benignum, castum, & cætera quę sequuntur, quanquã Latinus interpres, cuius interpretatione vtimur, προσφρονα, id est, castum, prudentem trãstulit, verbi ambiguitate deceptus, vt annotat Diuus Hieronymus in enarratione eius loci: & iterum in Iouinianum li. 1. Et castum, quoq; legit Isychius Hierosolymitanus lib. 2. Comment. in Leuiticum.

Sacerdotes castos & cœlibes esse oportere.

Episcopus castus sit.

Bibliorum locus.

¶ Quinetiam

119 ¶ Quin etiam vel apud Ethnicos pudicitiam in sacerdotibus præ cæteris fuisse semper commendatissimam, vel ex illo Virgilij loco liquet lib. Aeneidos 6. *De eadem re.*

Quique sacerdotes casti, dum vita manebat.

Illudque Ouidij lib. 2. Fastor. paulo post principium:

Nomen idem ramo, qui cæsus ab arbore pura
Casta sacerdotum tempora fronde tegit.

Ex quo Iuncus ἐκ τοῦ περὶ γήρως, apud Stobæum c. 112. Minùs (ait) edens, aut bibens vir senex, & abstinens Venere tanquam sacerdos quidam, nullius rei gratia dolens, aut indigus vitam agit. Verba eius Græca hæc sunt: καὶ γὰρ ἧττον ἐσθίων, ἢ πίνων, ὁ πρεσβύτης, ἀφροδισίων τ' ἀπεχόμενος, ὥσπερ τις ἱεροφάντης, ἀλύπως διάκειται, καὶ ἀνενδεῶς.

120 ¶ Nam & apud Romanos Vestæ sacerdotes, quas & ipsas Vestales vocabant, perpetuam virginitatem seruabant, vt tradit Plinius, aut quisquis is est, qui illum librũ de viris illustribus edidit, in Proca Rege Albanorum, & Polyenus li. 8. Stratagematon ad Antoninum & Verum Imperatores, vbi de Amulio loquitur. Ex quo idem Ouidius lib. 4. Fastorum, de his loquens: *Vestales perpetuam virginitatem seruabant.*

Quæque colunt sanctos virginitate focos.

Et iterum li. 6. eiusdem operis:

Cur sit virginibus, quæris, Dea culta ministris?
Inueniam causas hac quoque parte suas.
Ex Ope Iunonem memorant, Cererémque creatas
Semine Saturni: tertia Vesta fuit.
Vtraque nupserunt, ambæ peperisse feruntur.
De tribus impatiens restitit vna viri.
Quid mirum, virgo si virgine læta ministra,
Admittit castas in sua sacra manus.

Quam quidem virginitatem si concubitu polluissent, viuæ sub terra defodiebantur, ex legibus Numæ illius Pompilij, vt videre licet ex lib. 2. Dionysij Halicarnassei, lib. 2. Roma. antiq. & Plutarchi in vita illius, & iterum in vita Fabij Maximi, & ex plurimis Liuij locis. Et hinc illud ipsius Ouidij lib. quoque 6. Fastorum:

Nullâque dicetur vittas temerare sacerdos
Hoc duce, nec viua defodietur humo.

Et illud quoque Iuuenalis Saty. 4. non multò post principium:

—Cum quo nuper vittata iacebat
Sanguine adhuc viuo terram subitura sacerdos.

Quare autem eo genere mortis magis, quàm alio, plectebãtur, disces ex Plut. Proble. Rom c. 96. Nec tantùm Vestæ, sed & Cereris sacerdotes fœminæ, viuentibus etiam viris suis, atque consentientibus, amica separatione viduabantur, vt scribit Tertullianus in lib. de Monogamia, haud multò ante fi. Vbi & idem dicit de sacerdotibus Iunonis Achaicæ, & Dianæ Scythicæ, & Apollinis Pythij. Imò verò & Veneris Deæ illius impudicissimæ sacerdotes, & ipsæ quidem mulieres erant nuptiarum expertes, vel testimonio Musæi Poëtæ antiquissimi, cuius hoc carmen est de Ero: *Cereris sacerdotes etiã proprijs viris abstinebant. Iunonis Achaica sacerdotes Veneris expertes. Et Diana Scythica. Et Apollinis Pythij. Veneris sacerdotes nuptiarũ expertes.*

Κύπριδος ἦν ἱέρεια, γάμων δ' ἀδίδακτος ἐοῦσα.

Cui concinit, quod tradit Pausanias lib. 2, qui est de Corinthiacis, apud Sicyonios Veneris templum fuisse, in quo solæ ingrediebantur duæ mulieres, quarum altera Deæ antistes erat, altera virgo, quæ & annuo fungitur sacerdotio.

121 ¶ Quid quòd legimus, sacerdotes Matris Deûm, testa sibi virilia amputasse, atque illos, qui maxima sacra obibant, vt in casta religione manerent, & procul à contagio mulierum agerent, herbis quibusdam solitos curari, & virilitatem amittere. Nonnullos quoque garo ex pisciculis, qui squammam non haberent, in sacris visos fuisse, quòd incendia libidinum reprimere ferantur, & irritos conatus venereos fa- *Sacerdotes Matris Deûm.*

cere. Quanquàm Agesilaus putabat, Deos non minus religiosis operibus, quàm sacrificiis castis delectari. Legimus item Hierophantas Atheniensium, postquam in sacerdotium cooptati erant, sese cicutæ potione castrauisse, & viros esse desiisse, vt caste sanctéque sacra facerent.

Hierophanta Atheniensiū.

122 ¶ Plutarchus Symposiacôn Decade 5. cap. 10. & in libro de Iside & Osiride scribit Aegyptios sacerdotes, castitatem inoffensam seruare, ideóque illos à salis vsu abstinere, vt qui caloris vi libidinem concitet, vt & videre licet ex eodem Plutarcho Causar. natu. c. 3. & nos quoque alibi diximus. Et de eorum quoq; castimonia multa Porphyrius lib. 4. de Abstinentia ab esu carnium, quæ videre poteris. Quinetiam in eodem libro expendit ex Euripide, sacerdotes Iouis Idæi in Creta, castam vitam duxisse. Nam ita introducit chorum hæc Minoï dicentem, Græce quidem, sed in hanc sententiam:

Ægyptiorum sacerdotes inoffensa castitas. Sal libidinem concitat. Sacerdotes quoque Iouis Idæi.

Idæi ab illo ex quo sacerdos sum Iouis,
Traduco castam vitam.--

Ouidius autem lib. 1. Fastorum, Iouis sacerdotem castum vocat.

Idibus in magni castus Iouis æde sacerdos
Semimaris flammis viscera libat ouis.

123 ¶ Quin & ipse Plutarchus (vt ad eum redeamus) Problematon Romanor. cap. 111. prodidit Romanos sacerdotes capra ideo abstinere voluisse, vt non modò non attingere, sed ne nominare quidem liceret. quòd id animal, tanquam libidinosum, abhorrerent. Et fortè etiam Flamini Diali Romæ vsus fabæ erat interdictus, quòd ad libidinem exciret. Qua etiam de causa Pythagoras eius esu hominibus interdicebat, vt dicit idem Plutarchus eiusdem operis c. 95. Quanquàm & ipsemet alibi, & alij alio id trahant, vt videre est apud Plinium lib. 18. cap. 12. Sed quod huic nostræ sententiæ adstipulatur, Festus Pompeius tradit Flamini Diali Romæ nefas fuisse hederam tangere, ac ne nominare quidem fas fuisse. Quo ænigmate antiquitas declarabat, quanta puritas, quanta castitas sacerdotem deceret. Hederam enim herbam esse lasciuam, & quæ amplexu suo omnia vinciat. Ex quo illud Horat. lib. Epod. Ode 15.

Romani sacerdotes capra abstinebant. Et fabis.

Hedera.

Arctiùs, atque hedera procera astringitur ilex,
Lentis adhærens brachijs.

Rursúsque Carminum lib. 1. Ode 36.

Nec Damalis nouo
Diuellitur adultero,
Lasciuis hederis ambitiosior.

Et illud quoque Catulli in Epithalamio Iuliæ & Mallij:

Ac domum dominam voca
Coniugis cupidam noui,
Mentem amore reuinciens,
Vt tenax hedera hac & hac
Arborem implicat errans.

Notum est autem illud Gallieni Imperatoris Epithalamium, apud Trebellium Pollionem:

Ite, ait, ó pueri, pariter sudate medullis
Omnibus inter vos. non murmura vestra columbæ,
Brachia non hederæ, non vincant oscula conchæ.

Et huc quoq; pertinet, quod scribit ipse Plutarchus in lib. de Auditoris officio: Ad quid enim (inquit, Græcè quidem, sed in hunc sensum) non impellit amor? nimirum sua sponte, non aliter atque hedera, inuenit, quo se alliget.

124

¶ Sed & legimus apud Græcos autores, sacris initiatos seruandæ castitatis gratia rutam assiduè inter edulia solere assumere, quod ea Veneris appetentiam extinguat,

Sacerdotes rutam in eduliis vtebantur.

guat, vt multorum autoritate diximus suprà numero 95. incipien. idem Galenus. Nam & ea herba sperma extinguit, vel in cibo, vel in potu sumpta, vt tradiderunt Dioscorides libro 3. capite 50. & Plinius libr. 20. capite 13. Quo etiam argumento Græce πήγανον dici, quibusdam placuit, ἀπὸ τοῦ πηγνύειν τὴν γονήν. De quo etiam Plutarchus libro tertio Symposiacôn, φασὶ δὲ, καὶ τὸ πήγανον ἐκ τῆς δυνάμεως ὠνομάσθαι. πήγνυσι γὰρ διὰ ξηρότητα, καὶ θερμότητα, τὸ σπέρμα. Id est, Ferunt præterea peganon, id est rutam, à potentia sic appellatam. Congelat enim ob caliditatem suam & siccitatem hominis sperma. Ex his autem est illud Ouidij ad fin. lib. 2. de Remedio amoris,

Vtilius sumas acuentes lumina rutas.
Et quicquid Veneri corpora nostra negat.

125 ¶Mirum est autem, & in primis adnotandum, quod tradit Columella libro Rei rusticæ nono, cap. 14. (quod hîc obiter dicere voluimus, quia & nonnihil ad hunc locum pertinet) illud scilicet maximè custodiendum esse curatori, qui apes nutrit, cùm alueos tractare debebit, vti pridie castus sit ab rebus venereis. Id quod mirè conuenit cum eo, quod scribit Plutarchus in lib. de Causis naturalibus, cap. 36. Cur (inquit) apes citiùs eos pungunt, qui dudum stuprum fecerunt? An quòd id animal est munditiæ perquam studiosum? Præterea olfactus sensu valet plurimùm? Cùm itaque impuri congressus propter impudicitiam, & immoderatam libidinem soleant esse immundiores, & citiùs ab apibus depræhenduntur, & odium vehementius aduersus illos concipiunt. Vnde apud Theocritum iocosè Venus ad Anchisen à pastore ablegatur, vt apum aculeis propter admissum adulterium pungatur: *Apes non nisi à castis tractandas.*

--Te confer ad Idam,
Confer ad Anchisen, vbi quercus atque cypirum
Crescit, apum strepit atque domus mellislua bombis.

Et Pindarus: Paruula fauorum fabricatrix, quæ Rhœcum pupugisti aculeo, domans illius perfidiam. Quibus concinens Florentinus Agriculturæ scriptor, apud autorem Geoponicon libr. 15. de apibus loquens, γυναιξὶ δὲ ἐπέρχονται, μάλιστα ταῖς ἀφροδισιαζούσαις. Id est, Mulieres adoriuntur, præsertim quæ rei Venereæ operam dederunt.

126 ¶Idem Columella (vt ad eum redeamus) lib. 12. cap. 4. scribit, Magonem Carthaginiẽsem, Amilcarem, Paxanum, Mnaseam, M. Ambiuium, & Caium Matium, præcepisse eos, qui penoribus præficiuntur, oportere abstinentissimos esse rebus venereis: quibus si fuerit operatus, vel vir vel fœmina, debere eos flumine aut perenni aqua, priusquam penora contingant, ablui: quod & ipsum mirum est. Nec tamen minùs mirum est, quod tradit Apuleius Platonicus (nescio num is sit, qui Apuleius Celsus dictus est Scribonio ipsius discipulo, cap. 171. & alibi sæpè) in libro de viribus herbarum, de ostriagine, siue parietaria scribens, Hanc (inquit) herbam si volueris euellere, mundus & ante solis ortum leges. Et quod Florentinus illo Geoponicôn libro nono, tradit, in Anazarbo Ciliciæ, pueros castos oleam colere, ac propterea apud eos oleam fertilissimam ac fructuosissimam esse. Paulò verò antè dixerat, oleam, cùm pura sit, puros etiam velle suos collectores esse, & iurare debere quòd à sola vxore veniant, & non ab alieno cubili. Sic enim & in sequenti tempore plurimum fructum eam exhibere. Quibus subscribens Palladius libro Rei rusticæ primo, c. 6. Græci (inquit) iubent oliuam, cùm plantatur & legitur, à mundis pueris atque virginibus operandam, credo, recordati, huic arbori præsidem esse castitatem. Et forte id perpetuum est in omnibus herbis, vt & puris, castisque manibus coli, tractari, & in vsum verti velint. Ad quod fortè respexit Ouidius, cùm scribit lib. 1. Amor. Eleg. 12. *Penorum præfectos castos esse debere. Herbas & arbores à castis tractandas.*

Illum etiam, qui vos ex arbore vertit in vsum.

Comitem cam, puras non habuisse manus.

127 ¶Sed & videmus, res medicamentis destinatas castitate maximè gaudere, magisq; prodesse, si à castis tractentur. Quod & ex eo videre licet, quod scribit Plinius libr. 12. capite decimoquarto, Arabes, qui thuris (huius enim in medicina maximus vsus) arbores incidunt, aut metunt nullo fœminarum congressu pollui. Idem libro vigesimoprimo, capite septimo, præcipit iridem illam, vnguentis & medicinæ nascentem, ante omnia castos legere. Et libro vigesimosexto, c.6. de Verbasco loquēs, Experti (inquit) affirmauere, plurimùm referre, si virgo imponat, &c. Marcellus c. 26. tradit rorem à foliis prima luce à puero virgine excutiendum esse, ad curanda vesicæ vitia.

128 *Menstruatæ mulieris coitu abstinendum.* ¶TERTIVM ILLVD, Mosen suis legibus interdixisse concubitu mulieris menstruatæ, Leuit.15.& 18.& 20. vbi & huic rei pœna mortis irrogatur: & nonnihil meminit Ezechiel, c.18. statim post princip. & iterum c.22. & Iosephus lib. Antiquitatum 5.c.11. aut, vt alij diuidunt, 14. Cuius prohibitionis tam frequentis causam declarat Augustinus lib.3. Quæstionum super Genesim. Ex hoc autem Diuus Clemens, in ea epistola, quam ad Iulium & Iulianum, aliósque discipulos scripsit: Obseruet (inquit) vnusquisque ne menstruatæ mulieri misceatur: hoc enim & execrabile dicit lex Domini. Quod si lex de his non admonuisset, nos vt canthari, libenter volutaremur in stercore. Et hanc legem, vt alias plurimas, Mahometes in suum Alcoranum transtulit: Menstruosas (ait) nemo tangat, nisi mundatæ sint. Ex Decreto autem D. Buchardi, libro decimonono, cuius titu. est, de Pœnitentia ca. 5. Iunxisti (inquit) te vxori tuæ menstruo tempore? si fecisti, decem dies in pane & aqua pœniteas.

129 *De eadem re.* ¶Et de hac re quoque nonnihil habetur in nostris Decretis Canoni. cap. ad eius 5. distinctio. quo in loco gloss. Archid. & alij rationem quoque reddunt, quoniam ex huiusmodi concubitu prodeunt liberi epileptici, & leprosi (elephantiaci voluerunt dicere) & aliàs morbosi. Quod & tradit Diuus Hieronymus in Commentar. dicti capitis decimioctaui Ezechielis, & iterum in libro primo Lamentationum Hieremiæ, cap. item primo, & Augustinus (si is est) in sermone tertiæ dominicæ 22. vbi & addit, hos liberos futuros dæmoniacos: & Diuus Thomas in quarto sententiarum, distinctio.32. articu.2. & è nostris Albericus in l. quæ bis. D. de ædil. edict. Id quod etiam, quantum ad leprosos ac alios morbosos, adstruunt Medici, aliique rerum naturalium scriptores.

130 *De eadem re.* ¶Qui locus in mentē reducit, quod & à Diuo Clemente scriptum est libro nono Recognitionum, illud interdum accidere, vt si qui incontinenter egerint, eis generetur intemperata & vitiosa progenies. Dum enim in totum libidini indulgetur, obseruatióq; nulla coëundi est, illorum sine dubio Dæmonum, quibus hæc perurgentibus fiunt, vitia & fragilitates suscipit importuna generatio. Et ideo pro huiusmodi vitiis natorum, obnoxij erunt parentes, qui legem seruare concubitus noluerunt. Et licet sint & aliæ causæ secretiores, quibus his malis obnoxiæ efficiuntur animæ: tamen oportet vnumquenque agnoscere legem Dei, vt ex ea generādi obseruantiam sumat, & immunditiæ causas declinet, vt possit mundum esse, quod gignitur. Neq; enim fas est, vt in plantandis quidem virgultis, vel in seminandis frugibus, opportunum tempus quæratur, terra purgetur, atque omnia quæ conueniūt, præparentur, ne forte semen iactum lædatur & pereat: & in homine solo, qui est super omnia, serendi obseruatio nulla habeatur, nulla cautela. Hæc ibi.

131 *De eadem re.* ¶Sed vt redeamus, illud certè scio, mulieres, quæ in hoc fluxu sunt, rarò concipere, vel teste Aristotele libro de Generatione animalium 1.c.19. At idem lib. de Historia

storia animalium 7.cap 2 tradit nonnullas mulieres,dum profluunt menses,concipere solere,postea autem nō posse,vt quibus vulua statim a purgatione comprimitur.Porro Plinius lib.28.c.7.tradit huiusmodi fœminarum coitus in silente Luna maribus exitiales esse,atque pestiferos.

132 ¶ Et aliàs multum fœditatis ac maleficii huiusmodi menstrua obtinere,videri potest ex Columella lib.Rei rusticæ 11.c.3 eodémque vlr.& Plinio lib.7.ca.15.vbi & inter cætera illud dicit,nihil facile reperiri mulierum huiusmodi profluuio magis monstrificum: quod multis documentis comprobat:& rursus lib.19.cap.10.& lib. 28.c.7.& Solino in Polyhistore,cap.4 & Aeliano lib.Historiæ animal.8.quo loco de campe vermiculo loquitur.& autor ille Geoponicôn lib 12.cap.77.autoritate Democriti,& iterum lib.12 cap.2: autoritate Florentini,& Auicenna,cap.2.Fen. 21 canonis 3.quę huc sigillatim referre non duxi,loca designasse contentus,si quis forte nosse cupiat. *Menstruorū fœditates & malisicia.*

133 ¶ Illud tamen dixerim, quòd ex legibus Zabiorum, mulier cui menses fluerent, præcipiebatur sola domi manere,cremabantúrque loca in quibus pedem suum posuerat. Nec is tantùm pollutus erat,qui cum ea loquebatur: sed & si ventus ex ea super mundum quempiam transisset,is quoq; polluebatur.vt recenset Rabbi Moses Aegyptius in eo opere,quod Dubitantium inscribitur,lib.3.c 48. Sed his multò maiora comperies ex legibus Mosis,illo c.15.Leuitic. Et alibi quoque ex multis locis Bibliorum intelliges,huiuscemodi mēstrua esse admodum abominalia, ac detestabilia. Hester c.14.Et detestor illud,quasi pannū menstruatæ. Et Esaiæ 30.Dispergens ea,sicut immunditiam menstruatæ,& iterum cap.64. Et facti sumus, vt immundi,omnes nos,& quasi pannus menstruatæ.Et Hieremiæ 2.c.Omnes qui quærunt eam,non deficient:in menstruis eius inuenient eam. Et Threnorum eiusdem cap 1 Facta est Hierusalem quasi polluta mēstruis inter eos.Et Baruch 6.ex Epist. eiusdem Hieremiæ:De sacrificiis eorum fœtæ & menstruatæ contingunt. Et Ezechielis 22.Immunditiam menstruatæ humiliauerunt in te. Et rursus cap 36.Iuxta immunditiam menstruatæ facta est via eorum coram me.Et Zachariæ 13. In ablutionem peccatoris,& menstruatæ,

134 ¶ Illud autem denique non omittemus,quod apud nōnullos scriptum reperimus, quòd cùm Orpheus Bacchi sacra comperisset, prohibuissétque,ne mulieres, cùm menstrua illis fluerent,eis adessent, Thressas mulieres id ad earum ignominiam intentum existimantes,illum vnguibus interfecerūt,& in Hebrum fluuium deiecerunt:quanquam alij aliam ob causam à fœminis interemptum tradunt,vt videre licet apud Pausaniam lib.9.quo Bœotica describit,& Phanoclem apud Stobæum Florilegij cap.62.

135 ¶ Nec tamen interim prætermittam, ne mulieres nobis succenseant,huiusmodi menses non in paucis maiorem in modum prodesse Nam Democritus(vt ab antiquioribus incipiam)in eo libro,qui inscribitur περὶ ἀντιπαθῶν,& post eum Columella c.3.lib.11.affirmant bestiolas illas maleficas,& quæ multùm hortis officiunt, quæ à Latinis erucæ,vel bruci,à Græcis κάμπαι vocantur, enecari, si mulier quæ in menstruis est,solutis crinibus,& nudo pede vnanquanque aream ter circumeat. De quo & idem Columella lib.10.illis versibus: *Mēstruorum multa commoditates,& medicamina.*

At si nulla valet medicina repellere pestem,
Dardaniæ veniant artes:nudatáque plantas
Fœmina,quæ iustis tum demum operata iuuentæ
Legibus,obscœno manat pudibunda cruore,
Sed resolut sinus,resoluto mœsta capillo,
Ter circum areolas,& sepem ducitur horti.

Quæ cùm lustrauit gradiens (mirabile visu)
Non aliter, quàm decussa pluit arbore nimbus,
Vel teretis mali, vel tectæ cortice glandis,
Voluitur ad terram distorto corpore campe.

Et à Plinio quoq; repetitum li.17.c.28.eodémq; vl.& li.28.c.7.vbi & idem valere aduersus vermiculos,scarabæos,ac noxia alia dicit:& à Palladio lib.1.cap.35.& ab autore Geoponicôn lib.12 c.8.Sed illud minimè prætermittendum ducimus,quod de Orobanche herba,(quæ & Leo,& Osproteon dicitur,quæq; admodum noxia est,vt quæ alias,circunligando se,enecat,vt tradit Plinius li.18.c.17.)scribit Democritus,non dissimile illi,quod de erucis ex eodē suprà diximus,nēpe herbā hanc è regione discedere,si mulier,quæ in mēstruis est,nuda citra omnē penitus amictum, solutis crinibus,gallum in manibus habēs,regionem circūeat. Quod & ex eodem repetit ille idem autor Geoponicôn li.2.ca.40.Quem tamen locum Ianus Cornarius,vir vtique huiusmodi rerum naturalium peritissimus,ita in Latinum conuertit, vt vix scias, quid velit dicere: Virgo (inquit) nubilis,sanguinem nuptiarum habens,nuda,& cætera,vt suprà. Neque enim intelligo quid illa verba significent. At ea planiùs transtulit Ruellius libr.2.de Nat.stirp.capit.30.vbi tamen illius autoris nullam mentionem facit.

136 *De eadem re.* ¶Sed & alia multa commoda huius rei,refert Plinius eodem c.7.lib.28.Nempe ea podagras illini:strumas,& parotidas, panos,sacros ignes ,furunculos, epiphoras. tractatu earum mulierum quæ in fluxu sunt,leniri. Lais & Salpe canū rabiosorum morsus,& tertianas,quartanásque febres,menstruo in lana arietis nigri, argenteo brachiali incluso.Diotimus Thebanus,vestis omnino ita infectę portiuncula acu, *Plinij locus.* vel pelliceo,aut,vt alij legunt,vel licio brachiali inserta. Sotira obstetrix tertianis quartanísque efficacissimum dixit,plantas ægri subterlini: multóque efficacius ab ipsa muliere,etiam ignorāti.Sic & comitiales excitari. Icetidas medicus quartanas coitu finiri , incipientibus duntaxat menstruis, spopondit. Inter omnes verò conuenit, si aqua, potúsque formidetur à morsu canis,supposita tantùm calici lacinia tali,statim metum eum discuti,videlicet præualente sympathia illa Græcorū,cùm rabiem canum eius sanguinis gustatu incipere dixerimus. Cinere eo iumentorum omnium vlcera sanari certū est,addita caminorum farina,& cera. Maculas autem è veste eas non nisi eiusdem vrina ablui. Cinerem per se rosaceo mistum,fœminarum præcipuè,capitis sedare dolores illitum fronti. Et post pauca:Id quoque conuenit,quo nihil equidem libentiùs crediderim,tactis omnino menstruo postibus,irritas fieri Magorum artes. Quin illo ca.15.lib.7.Bituminum(inquit)sequax alioquin,& lenta natura in lacu Iudææ,qui vocatur Asphaltites, certo tempore anni supernatans, nequit sibi auelli ad omnem contactum adhærens,præterquàm filo, quod tale virus infecerit. Quod & repetiit d.c.7.li.28.& Solinus d.c.4.vbi & illud dicit,salutare eum cruorem habere,quòd auertit sydus Helenæ,perniciosum nauigantibus.Sed super illo,quod dictum est de illo lacu Iudææ,vide Cornelium Tacitum lib.21.vbi videtur aduersari Plinio , & Solino. Eorum tamen sententiam fulcit Iosephus lib.Belli Iudaici 5.cap.item 5. Sed & ipse Plinius eodem cap.7.lib.28. tradit ea re abigi grandines turbinésque,& cœli violentiam.Marcellus quoque ille Burdigalensis Medicus,lib.Medicamentorum cap.32.scribit inguina dolentia vel tumentia si menstruis muliebribus contingantur,statim sanari. Et capit.35. Pannum(inquit)muliebrem, id est, vt ille ipse exponit, menstrualem, oleo madefactum excoque , & ceram illi oleo sufficientem adde, vt cerotum facias,quo arthriticum vel paralyticum vtiliter perunges. Octauius Horatianus lib. Experimentorum 4.post princip.tradit autoritate Democriti , menstrua mulierum prodesse quartanis : quod & nos suprà ex alijs diximus. Sed & idem eodem libro scribit. Epilepticis conuenire coitum menstruatarum mulierum. Rasis lib.de Proprietatibus membrorum , siue de Animalibus, capite 56.eóque vltim. Menstruum(ait) mulieris virginis , mistum cum spermate viri , impositum oculo , eius albuginem

sanat

sanat. Pannus menstruatæ suspensus in carina nauis, pellit ab ea parte vertiginem venti. Pannus menstruatæ combustus, & totidem seminis, aqua calida temperatum,& impositum patiēti dolorem ex partu,super os vuluæ,eum dolorem aufert.

137 ¶ Iosephus lib.7. Belli Iudaici,cap.25.tradit iuxta Macheruntem Iudææ oppidum nasci radicem Baaras nomine,quæ est colore flammeo, noctibúsque splendorem emittere, sed eam accedentibus captu difficilem admodum esse. captantis nanque frustrari manum,& refugere: neque priùs consistere,quàm muliebri lotio,aut menstruis conspersa fuerit. Huius vis ea est,vt eos liberet,qui à spiritibus immundis vexantur,quos dæmonia vocant. Antiqui autem hæc menstrua tanti æstimarunt,vt iis Menam Deam Iouis priuignam præsidere existimarent,vt tradit Diuus Augustinus libr.de Ciuitate Dei 4.cap.11. Et iterum libr. eiusdem operis 7.cap.11. Quin ipsa inter alia sua cognomina Fluonia vocata est,quòd fluoribus menstruis præesset,proindéque ei mulieres sacra faciebant. De quo Festus Pompeius,& alij. Cæterùm Andreas Vesalius lib.5.de Humani corporis fabrica,cap 15.non probat, quæ Plinius, Albertus,& alij tradiderunt de huius menstrui sanguinis prauitate, & graueolentia, vir quidem multis nominibus commendabilis, sed qui Galeno viro per omnia admirabili,parum æquus fuit. *De eadem re.* *Menā Deā mēstruis præesse.* *Iuno Fluonia.*

138 ¶ Horrendum autem est,quod scribit Epiphanius ille sanctus Episcopus Cyprius, lib.contra hæreses 1.tomo 2.secta 26.fœminas Gnosticorum, cùm in fluxu sunt, sanguinem mēstruum collectum in commune bibere,dicētes vnum aliquid,quod nec ausim proferre,nec velim,adeò mihi detestandum execrandúmque visum est, cùm Diuus Paulus ad Colossenses 5.illud scripserit, Quæ in occulto fiunt ab ipsis, turpe est etiam dicere. Quamuis idem Epiphanius id dicere non erubuit, quod ipsi, vt dicit, facere non erubescunt,vt omnibus modis horrorem incutiat,huiusmodi facinora audientibus.

139 ¶ QVARTVM, QVOD in hac concubitus ratione obseruandum quoque monemus,Ne scilicet viri cum vxoribus infantes lactantibus, quantum maximè fieri potest citra pudicitiæ periculum, congrediantur. Nam & hoc prohibetur in c.ad eius verò concubitum.in princip.5.di. Nihil enim omnium rerum est, quod magis infantibus ipsis lactentibus obsit, vt tradit Domi.ibi,in 1.not.& è Medicis Oribasius lib.Euporiston 1.cap.1.in fin.& Paulus Aegineta,qui ex eo sumpsisse videtur,vt alia multa,lib.1.cap.2. Et Alexander Trallianus,lib.1.capi 15. Et ante hos Galenus li.1.de Sanitate tuenda: A Venere(inquit)omnino abstinendum esse,quæcunque lac præbebit, moneo. Nam & menses viri consuetudine prouocantur, & lac odoris gratiam in deterius mutat. Quinetiam aliquæ in vtero concipiunt,quo alienius à puello adhuc lactente nihil est. Ita enim quicquid sanguinis est, in fœtum absumitur. Quippe is cùm proprium in se vitæ principium contineat,& huius moderamine agitur,& assiduè conueniens sibi alimentum trahit, vtero ipsi, veluti radici, adhærens,nec vsquam ab eo nocte diéve discedens. Interim verò non minor modò,verumetiam deterior rationabiliter redditur ipsius grauidæ sanguis, quò fit,vt lac ipsum tum peius, tum verò exiguum, in mamillis colligatur. Quare si,quæ infantem lactat, vterum gerit, ego magnopere suaserim inueniendam nutricem. Hæc ibi. Et Plinius libro vigesimooctauo,capite nono,ad principium, Concipere nutrices exitiosum est. Hi sunt enim infantes, qui colostrati appellantur, densato lacte in casei speciem. Est autem colostra, prima à partu spongiosa densitas lactis. *Venere abstinendū fœminis pueros lactantibus.*

140 ¶ Quibus & tu addes,non tantùm infanti lactenti, sed & fœtui, qui in vtero est, frequenter letale esse,vt experiētia propè quotidiana didicimus,& traditum est ab omnibus propemodum,qui de ea re scripserunt,& inter hos Aëtio Quaternionis 1.Sermon.4.capi.6.vbi & ob eam rem iubet nutrices his maximè rebus abstinere,

quæ Venerem stimulant. Sed & Ioannes Serapio lib.Simplicium ca.290.autoritate Constantini in libr.de Agricultura, interdicit nutricibus apio, ob id quod incitat libidinem. Id quod etiam monet Rasis lib.Continentis 11.cap.5.autoritate cuiusdam Filabæ.

141 *Vxor quæ recens concepit, non ineunda.* ¶QVINTVM, NE vxorem, quæ recens concepit, attingas: nam si id feceris, periculum est, ne conceptum ipsum corrumpas, vt est Hippocratis sententia in lib. περὶ ἐπικυήσιος, id est, superfœtatione, & e recentioribus Matthæi à Gradibus, Medici quidem celeberrimi, consi.71.quia accidens, col.1.& consi seq.ad conseruandam. Et huc respicit illud Diui Hieronymi in c.origo.32.q.4.postquam venter vxoris intumuerit, non perdant filios. Nam, vt ibi dicit glo.perit partus ex frequenti concussione. Et hinc quoque videmus publicas has meretrices rarenter concipere: aut si conceperint, fœtum seruare: vt quæ passim, indiscriminatim, sine delectu, nullo ordine, nullo non tempore, & concubitu super concubitum, omnibus pateant. Nec tamen adeò sum religiosus, vt concubitu vxoris prægnantis omnino interdicam, modò modus, & temperantia adhibeatur. Quis enim probet Serum legem, qua non licebat cum vxore congredi post conceptum: Quis Zenobiam imirandam iusserit, quæ marito post concubitum, eam repetendi potestatem non faciebat, nisi priùs tentatis conceptibus, vt à nobis scriptum est suprà, scilicet de Seribus in 7.lege connubiali, num.62 incip.Germani. Et de Zenobia in 9. leg.num.86.incip.sed & e nostris. Et certe nemo, vt opinor.

142 ¶Quanquàm etiam scio, Isaacium Commenum Imperatorem Constantinopolitanum, tanta fuisse continentia, vt nec vxorem cognoscere vellet post prolem semel ex ea susceptam, cùm tamen id ad morbi remedium Medici imprimis consulerent, vt coitu frequentiore vteretur, vt scribit Baptista Egnatius. Scio quoque concilio Elibertano cautum esse, vt coniugales, id est, coniuges (vti nos iam diximus) concubitu abstineant, quàm diu vxor grauida fuerit, id est, (vt illic subditur) à quo die filius in vtero motum fecerit, vsque ad partum, vt scribitur in Decretis D.Buchardi, lib.19.cap.155. Sed & ante eod.libr.1.cap.5. Concubuisti [illegible] cum vxore tua, postquam infans motum in vtero fecerit? Si fecisti, 20 dies in pane & aqua pœniteas. Et confestim post Concubuisti cum vxore post manifestatiam conceptionem, 10.dies in pane & aqua pœniteas.

143 ¶Sed & Origenes de hac re loquens, in 5.in Genesim Homilia, hæc ferè scribit de Loth, & filiabus eius: Singulis (ait, Græce quidem, sed in hunc sensum) ingressæ noctibus, singulæ concipiunt ab ignorante conceptum: vltrà non repetunt, nec requirunt. Vbi hic libidinis culpa? vbi incesti crimen arguitur? Quomodo dabitur vitio, quod non iteratur in facto? Vereor proloqui, quod sentio: vereor, inquam, ne castior fuerit harum incestus, quàm pudicitia multarum. Discutiant se, & requirant fœminæ coniugatæ, si ob hoc solum adeunt viros, vt suscipiant liberos: si post conceptum desistant. Istæ enim, quæ argui videtur incesti, postquam semel conceperunt, vltrà non accedunt ad concubitum viri. Nonnullæ verò mulieres (neque enim vniuersas pariter notamus) sed sunt quædam, quæ, sicut animalia, nullo delectu indesinenter libidini seruiunt: quas ego nec mutis pecoribus comparauerim. Pecora enim & ipsa sciunt, cùm conceperint, vltra non præbere maribus copiam sui. Notat tales & scriptura diuina, cum dicit Nolite fieri sicut equus, & mulus, quibus non est intellectus. Et iterum: Equi admissarij facti sunt. Sed vos ô populus Dei, qui Christum amatis in corruptione, intelligite Apostoli sermonem, qui ait: Siue manducatis, siue bibitis, siue quid aliud facitis, omnia in gloriam Dei facite. Quod enim post manducare & bibere dicit, siue aliud quid facitis, inuerecunda coniugij opera, verecundo sermone [illegible], ostendens etiam ea ad gloriam Dei fieri, si solius posteritatis contemplatione fiant. Hæc ille.

¶Ante

144 ¶Ante illum autem Clemens Alexandrinus, illius præceptor, lib. Stromaton 3. Græcè item, sed in hanc sententiam scripsit: Nullum ex veteribus ex scriptura ostenderis, qui cum prægnante rem habuerit, sed postquam gestauit vterũ, & postquam editum fœtum à lacte depulit, rursum à viro cognitam vxorem. Iam hunc scopum atque institutum inuenias seruantem patrem Mosis, cùm triennium post Aaron editum intermisisset, genuisse Mosen. Et rursus Leuitica tribus seruãs hanc naturæ legem à Deo traditam, alijs numero minor ingressa est in terram promissam. Non enim facilè multiplicatur genus hominum, cùm viri quidem seminant, qui legitimum ineunt matrimonium. Expectant enim non solùm vteri gestationem, verùm etiam à lacte depulsionem. De qua re quoque idem disserit Pædagog. libr. 2. cap. 10.

145 ¶Iosephus autem lib. Belli Iudaici 2. ca. 1. tradit inter Philosophos Iudæorum, ex iis, qui Esseni, siue Essei vocabãtur, cùm vxores accipiebant, (neq; enim id omnes faciebant, vt alibi diximus in l. 9. num. 80. incip. idem libr. 10.) nemo tamen eorum cum prægnante concumbebat, ostendentes se nuptias, non voluptatis, sed liberorum quærendorum causa contrahere. Alibi autem diximus, scilicet in d. leg. nona, num. 85. incip. quid quod inter, & seq. bruta animantia, præter vnum aut alterum, post conceptum minimè pati concubitum.

146 §SEXTVM, VT ne temulenti cum vxoribus concumbamus, quod admonuit Hippocrates in d. lib. de superfœtatione, & Aristoxenus Pythagoricus apud Stobæum capit. 99. & Plutarchus in libr. de Educandis liberis, non ita multò post princ. Quoniam, vt subdit ipse Aristoxenus, ex praua, turbulenta, & inconcinna mistione, non modò non egregia & concinna soboles, sed ne à principio quidem vllo pacto bona fieret. Addit Plutarchus, vbi suprà, quia liberi hinc procreati, vini solent esse plus æquo auidi. Ex quo Diogenes ille Cynicus, vt idem refert, cùm adolescentem quempiam ex temulentia desipere cerneret, Adolescentule (inquit) ebrius te seminauit pater. Húcque referri potest illud Martialis ad Catullum lib. 6. *Venere in ebriis abstinendum.* *Ebriorũ liberi ebriosi.*

Non miror, quòd potat aquam tua Bassa, Catulle,

Miror, quòd Bassi filia potat aquam.

Quod & uos, aliud agentes, alibi retulimus.

147 ¶Plato autem lib. 2. de Legibus, ad fin. non ius facit viro aut mulieri nocte liberis operam daturis vinum bibendi. Quod & ex eo repetit, & approbat Galenus in eo lib. cui titulus est, Corporis temperaturam animi motus sequi. Sed & idem Plato eiusdem operis lib. 6. de hac re hæc scribit, Græcè quidem, sed in hanc sententiam: Maximè verò connubio iuncti sponsus & sponsa tunc mentis cõpotes esse debent, quando non paruam ineũt vitæ mutationem, præsertim vt ex quàm maximè moderatis semper generatio fiat: fermè enim incertum est, quæ nox aut dies cum Deo ipsam peragat. Quare vt solidus, stabilis, & quietus conceptus fiat, non oportet ebrietate diffusis dare operam liberis. Qui autem vino refectus est, tam animæ, quàm corporis rabie concitatus, quouis & trahit, & trahitur. Idcirco ebrius, tanquam mente captus, ad ferendum est inutilis. Verisimile est enim fœtus inæquales, instabiles obliquos tam membris, quàm moribus, procreari. Quamobrem per totam quidem vitam, sed maximè quàm diu generationi vacat, abstinebit quisque, cauebitque ne faciat, vel quæ suapte natura, & spontè morbos adsciscunt, vel quæ ad petulantiam iniuriámque declinant. Hæc enim in animos, & corpora nascentium necessariò translata, illic imprimuntur, peiorésque inde nascuntur. Sed præcipuè die illo ac nocte à talibus abstinendum. Principium nanque, & numen hominibus insitum, si conuenienti sibi, à singulis munere ipsius vtentibus, honore afficiatur, omnia seruat. *Platonis de ea re sententia.*

148 ¶Cæterùm illud scio (vt id obiter dixerim) semen genitale ebriosorum, magna ex part *Ebriorum se-*

μὴ δ' ἀπὸ δυσφήμοιο τάφου ἀπονοστήσαντα
Σπερμαίνειν γενεὴν, ἀλλ' ἀθανάτων ἀπὸ δαιτός.
Non ferito tristi rediens de funere mæstus
Progeniem, lauta sed cœna Persa Deorum.

Tanquam ſcilicet genitura non ſolùm prauitatem,& virtutem, ſed & triſtitiam, & gaudium,& his ſimilia referat,ac ſuſcipiat. Ideóque hilares, lætos, ac gaudio perfuſos Heſiodum mittere ad filiorum procreationem. Quod & ex eo expêtit Plutarchus,vir in omni genere doctrinæ excellentiſsimus,in libro De ſera numinis vindicta.

153 ¶OCTAVVM ILLVD conſequenter admonuerim maritos, ne in ipſo actu concubitus animum aliò impensè intendant, occupatúmve aliis cuiuſlibet ſenſus negotiis habeant.Sic enim fit,vt ſemen hac vehementi acrique cogitatione,ſiue occupatione abſtractum ab animo, nil niſi quod animale eſt, terreſtréq; ac corporeum gignat.mentis,animi,& ingenij prorſus expers,vacuum, & inane. Non quod anima ex traduce ſit,vt Hippocrates in lib. περὶ διαίτης ,Apollinaris,& Tertullianus,& Stoici apud Laërtium in Zenone Cittico,& bona pars Orientalium exiſtimabant.Nam his orthodoxi omnes aduerſantur, nempe Gregorius Nyſſenus lib.Philoſophiæ 2.cui titulus eſt,de anima, c.6. Diuus Hieronymus ad Pammachium,aduerſus errores Ioannis Hieroſolymitani,& in 2 aduerſus Rufinum Apologia,& in epiſtola 27.earũ quæ Diui Auguſtini ſunt, & ipſe Auguſtinus epiſtola ſeq.iterúmque in epiſtola 7.quæ ad Marcellinum eſt,rurſúsque epiſtola 157.quæ eſt ad Optatum,& è noſtris gloſ & Archid.in c.quod verò.32.quæſtio.2 Sed negari non poteſt animum ex animo aliquid accipere, ad poſteróſque deriuare,vt e noſtris tradit Io.Faber.in Rub.Inſti.de nupt.de quo & nos latiùs diximus in 7.leg connub.poſt princip.

Veneris tempore animus ne ſit aliis rebus intentus.

Anima non ex traduce.

Animus ex animo aliquid capit.

154 ¶Præſertim ſi animus in ipſo generãdi actu nimiùm ſit vehementi quapiam cogitatione aut affectione occupatus:quod plerunque accidit viris prudentiſsimis, qui & ob id ſepe filios ſtolidos,ſtupidos, & brutorũ quàm ſimillimos gignunt, & è diuerſo Quod & Alexãdro Aphrodiſeo placuit(ſi is eſt,quod Theodorus Gaza negat)viro certè apprime docto,& quem Theodorus ipſe dignũ putauit, quẽ in linguam Latinam verteret.Is enim lib.1.Problematon,c.26. aut ex computatione aliorum,qui ex primo tria faciunt,29.Cur(ait)plerique ſtulti liberos prudẽtiſsimos procreauerũt?Quòd homines ſtultiores in coitu,ei voluptati magnopere ſuccũbentes,séque totos dedentes,animum habent corpori omnino demerſum,adſtrictúmque rei tantùm venereæ.Ex quo fit, vt eorum ſemẽ quàplurimæ virtutis tũ rationalis,tum naturalis particeps,prudentiores eos,qui hinc naſcuntur,efficiat.At homines prudentes,& præſertim docti,ſemper aliquid vel honeſti vel vtilis animo complectũtur,vt ne in ipſo quidem venereo actu, omnino à rerum ſtudio deſiſtant.Itaq; animo remiſsiori profluens ſemen,expers lõge facultatis illius animalis,incumbit.Hincque etiam(vt ſubiungit)deduci ratio poteſt, cur homines ſtulti,& indocti filios robuſtos maximè procreant : prudentes & docti, imbecillos.Porrò Ariſtoteles lib.Problematon 10.c.12 non obſcure ſentit,animũ concumbentis multum præſtare ad liberorum ſimilitudinem, vel diſsimilitudinem.quod & nonnulli è noſtris adſtruunt in l.Gallus.in prin.ff.de lib.& poſthu.

De eadẽ re.

155 ¶NONVM ID ERIT,vt meminerint eius præcepti,quod inter cætera cõiugibus præſtituit Plutarchus in Præceptis connubialibus:Oportet(ait)congreſſus oblectationéſque cum vxore ſecreto fieri.Nam & Lycurgus (vt idẽ in vita illius ſcribit)ſuis legibus ſtatuit,vt ad ſponſam ſponſus quadam cum religione clã pergeret.& verecũdus & timidus,ne quis ex intimis ſe intueretur. Simul enim & ſpõſa moliebatur agebátque,quò tempeſtiuè & clàm inuicem cõuenirẽt. Et hoc non parum temporis gerebant,ita vt etiam aliquibus filij naſcerentur, priuſquã

Venere clam vtendum.

interdiu suas vxores aspicerent. Huiusmodi autem congressio (vt subdit Plutarchus in eodem illo loco) non tēperantiæ modò atque pudicitiæ exercitatio quædam erat, verùm & verecundis corporibus, & perpetuo quodam amore nouos recentésque ad concubitum ducebat: neque satietate eos capi, neque inuerecundis congressibus à mutuo affectu refrigescere: quin potius reliquias semper aliquas, & fomentum cupidinis, & gratiæ inuicem relinquere sinebat.

156 ¶ Hoc Lycurgi quoque institutū è nostris memorat, & probat Card. Alex. in rub. ext. de spon. & matri. col. 4. versi. & hæc ratio consonat. & ante Xenophon in Laconum Republica, vbi ita scribit, ἐπεὶ γήμαι γυνὴ πρὸς ἄνδρα ἔλθοι, ὁ δ' ὁρῶν τοὺς ἄλλους τὸν πρῶτον τοῦ χρόνου ἀμέτρως ταῖς γυναιξὶ συνόντας, καὶ τούτου τἀναντία ἔγνω· ἔθηκε γὰρ αἰδεῖσθαι μὲν εἰσιόντα ὀφθῆναι, αἰδεῖσθαι δὲ ἐξιόντα: οὕτω δὲ συνόντων, ποθεινοτέρως μὲν ἀνάγκη σφῶν αὐτῶν ἔχειν, ἐρρωμενέστερα δὲ γίγνεσθαι, εἴ τι βλαστάνοιεν, (alij dicunt, βλάπτοιεν) οὕτω μᾶλλον, ἢ εἰ διάκοροι ἀλλήλων εἶεν. Id est, Cùm verò mulier ad virum venit, intuens ille alios primo tempore immoderatiùs vxoribus commisceri, sanxit, & huiusce rei contraria. Constituit nanque & ingredientem ad vxorem virum, & exeuntem, ne ab aliis videretur, pudore affici. Sic enim coëuntes, necesse est, tū suauiùs auidiúsque sese appetere, tum prolem, si quam generant, validiorem hoc modo reddi, potiùs quàm si ad satietatem vsque coniungantur.

157 ¶ Sed vt redeamus ad Plutarchū, is in eodē opere, c. 12. & in vita Catonis Censorij, illū refert è senatu Maniliū virum clarissimū mouisse, quod vxorē præsente filia deosculatus fuisset: tanquā turpe esset, præsentibus aliis se inuicem suauiari. Nā & Clemēs Alexādrinus Pædagogi lib. 3. c. 10. in prin. ius non facit maritis vxores suas corā famulis osculari. At multò turpius est, censoriáque nota dignius, in populo inuicē cōmisceri. Augustinus aūt de Ciuitate Dei li. 14. c. 18. Deuitat publicū etiā permissa atque impunita libido conspectū: & verecundia naturali habent prouisum lupanaria ipsa secretū. Et paulò infrà: Quid cōcubitus cōiugalis, qui secundū matrimonialiū præscripta tabularū, procreandorum fit causa liberorū? Nónne & ipse quanquā sit licitus, & honestus, remotum ab arbitris cubile conquirit? Nónne omnes famulos, atque ipsos etiam paranymphos, & quoscunque ingredi quęlibet necessitudo permiserat, antè mittit foras, quàm vel blādiri coniunx coniugi incipiat? Et rursum: Quis enim nescit, vt filij procreentur, quid inter se coniuges agāt? quādoquidē vt id agatur, tāta celebritate ducūtur vxores: & tamē cùm agitur, vnde filij nascātur, nec ipsi filij, si qui inde iā nati sunt, testes fieri permittūtur.

Manilius senatu motus, quod vxorem filia præsente osculatus fuit.

158 ¶ Apud Homerū li. Iliados 14. Iuno, cùm ei cōcubitū offerret Iupiter in Idæ mōtis cacumine, tametsi eius rei esset in primis auida, vt quæ se ex cōposito ornauerat, quò illū in id alliceret: in eo tamē loco recusauit, quoniā nimiū pateret cęteris Diis, qui eos cōcūbentes possent videre: quod (vt ibi dicitur νεμεσσητὸν esset, id est, vituperabile, siue quod illis vitio verti posset. Verba Iunonis in eā rem, hæc sunt:

De eadem re.

εἰ νῦν ἐν φιλότητι λιλαίεαι εὐνηθῆναι
Ἴδης ἐν κορυφῇσι, τὰ δὲ προπέφανται ἅπαντα
πῶς κ' ἔοι, εἴ τις νῶϊ θεῶν αἰειγενετάων
εὕδοντ' ἀθρήσειε, θεοῖσι δὲ πᾶσι μετελθὼν
πεφράδοι, οὐκ ἂν ἔγωγε τεὸν πρὸς δῶμα νεοίμην
ἐξ εὐνῆς ἀνστᾶσα, νεμεσσητὸν δέ κεν εἴη.

Epicurus autem ille Neoclis filius, admodum vituperatur, quòd non erubesceret publicè cum petulantibus mulieribus coire, vt retulit Epiphanius ille Cyprius Episcopus, lib. 3. aduersus hæreses, to. 2. hæresi 80. eadémque vl.

159 ¶ Plutarchus (vt & ad eum rursum reuertamur) in Problematis Ro. cap. 65. tradit apud Romanos maritū sponsæ primùm, non in luce, sed in tenebris, iungi solitū. Cuius rei plurimas rationes, & hanc omniū postremā posuit: hanc scilicet fuisse quandam

quandam accusationem illicitæ Veneris, quòd legitimis, & iustis nuptiis pudor quidã & verecundia adhibebatur. Idem in eodem opere, c. 111. scribit canem in Atheniensium arcẽ admitti fas nõ esse, nec Delũ insulam attingere, eam ob causam (vt nõnulli dicunt) quod in propatulo & paßim coëat. Qua in re (inquit) aliorum animaliũ dißimilis est. Nã boues, equi, sues non in propatulo ineunt. Cui adde, quãtum ad canem pertinet, quod à Diuo Augustino scriptum est in c. nuptiarum 27. q. 1. filiorũ procreationi operã dandã, non canino more, sed honesto ordine coniugali. Et quod Diogenes ille Cynicus ita dictus est, quòd more canum paßim, publicè, & nonnunquam in foro Venerem perageret. In quo non modicùm ab omnibus vituperatur: quod videre licet apud alterum Diogenem Laërtium, in vita illius, & Diuum Chrysostomum Homilia in Matthæum 34. & in priorem ad Corinthios Homilia 35. & Diuum Augustinum de ciuitate Dei, lib. 14. cap. 20. Et ex hoc quoq; posset videri obscœnos canes à Virgilio nũcupatos lib. Geor. 1. quanquam & aliò referri potest. Et immundos Horatio lib. 1. Epistolarũ, ad Lollium: Et impudentißimos à sanctißimo scriptore Esaia, cap. 56. quod alibi diximus. Húcque respicere videtur illud Ecclesiastici, Quæ communicatio sancto homini cum cane? Quò fit, vt non immeritò ab Acropoli, in qua erat statua Pallados ὑγίας à Pericle posita, arcebantur canes ob coëundi impudentem animalis naturam, vt tradit Pausanias lib. 1. Et nos quoque alibi de canum impudentia diximus, videlicet suprà in 9. leg. num. 183. incip. sed & hanc.

Canis in Atheniensiũ arcem nõ admittebatur.
Canis in propatulo coit.
Diogenes Cynicus quare dictus.
Canes obscœni.
Et impudẽtißimi.

160 ¶ Quod autẽ de cæteris animantibus tradit Plutarchus, ex eo confirmatur, quòd qui de natura animalium scripserunt, illud idem tradiderunt de camelis, & elephantis, vt scilicet secessuum solitudines petant, dum coire libet. Nam id de vtrisque prodidit Aristoteles de Historia animalium lib. 5. c. 2. De elephantis quoque Plinius lib. 8. cap. 5. & Aelianus lib. Historiæ animalium 1. Et de camelis item ipse Plinius lib. 16. c. 63. & idem Aelianus lib. Historiæ quoque animalium 5. Quin & ipse lib. 13. tradit ranas, animal alioquin fœdißimũ, interdiu horrere venereo cõplexu se implicare, noctémque, vt Veneri dent operam, expectare. Ex quo illud quoque est, quod scribit Diuus Clemens in fi. eius epistolæ, quam scripsit ad Iuliũ & Iulianũ. Sed & illa species castimoniæ obseruanda est, vt ne paßim cũ fœminis coëat quis: quæ obseruãtia cùm etiã in nonnullis pecudibus inueniatur, pudoris est, si nõ ab hominibus rationabilibus, & Deũ colentibus obseruetur. Minimè itaque in vniuersum verum est, quod scribit Ouidius de Arte amandi lib. 2.

In medio paßímque coït pecus.--

Nec quod Herodotus lib. 3. tradit, Indorum coitus in propatulo esse, sicut pecorum: quod & nos alibi ex eodem tradidimus, cùm eos adscripsimus, qui & ipsi more gentis palàm coëunt, vt videre poteris in 7. lege connubiali, nume. 54. inci. præter Massagetas.

Animalia quædam secessum in coitu petunt.
Cameli.
Elephantes.
Rana.

161 ¶ Nec, quod ad id caput pertinet, omittam Valerium Martialem acriter atque asperè obiurgare Lesbiam, quòd adulteros admitteret, nec clausis, nec custoditis liminibus, omni pudore reiecto. Carmen illius est huiusmodi, lib. Epigram. 1. Epigram. 91.

Incustoditis & apertis Lesbia semper
Liminibus peccas: nec tua furta tegis.
Et plus spectator quàm te delectat adulter:
Nec sunt grata tibi gaudia, si qua latent.
At meretrix abigit testem velóque seráque,
Raráque Summœni fornice rima patet.
A Chione saltem, vel Laïde disce pudorem.
Abscondunt spurcas hæc monimenta lupas.
Nunquid dura tibi nimiùm censura videtur?
Deprendi veto te, Lesbia, non futui.

Meretrices suos concubitus tegi nolũt.

Nostrates id dicunt vulgò,& vice Prouerbij, *Besongner à porte ouuerte.* Cicero in Oratione pro M.Cælio: Huc(ait) vnius mulieris (de Clodia propudiosissima fœmina loquitur) libidinem esse prolapsam, vt ea non modò solitudinem & tenebras, atque hæc flagitiorum integumenta non quærat, sed in turpissimis rebus frequentissima celebritate,& clarissima luce lætetur.

162 ¶ Nec ab his longè absunt, quæ suos concubitus palàm profitentur: in quas est illud Ouidij lib.Amor.3.Eleg.13.

De eadem re.

Non ego,ne pecces,cùm sis formosa,requiro:
Sed ne sit misero scire necesse mihi.
Nec te nostra iubet fieri censura pudicam:
Sed tamen,vt tentes dißimulare,rogat.
Non peccat,quæcunque potest peccasse negare:
Soláque famosam culpa professa facit.
Quis furor est,quæ nocte latent,in luce fateri?
Et quæ clàm facias,facta referre palàm?
Ignoto meretrix corpus iunctura Quiriti,
Opposita populum summouet antè sera.
Tu tua prostitues famæ peccata sinistræ?
Commißi perages indiciúmque tui?

Et reliqua,quæ sequuntur. Alibi autem docuimus,meretrices esse admodum impudentes,scilicet in 9.leg.connub.num.153. incip. pudor autem. & seq. & iterum num.180.incip.sed & dicta lex.in fi. & seq.

163 ¶ Et huc quoque spectat cognomentum illud, quod inter alia plurima Veneri datum est, vt scilicet Melanis, & Melænis diceretur, ob eam causam, vt scribit Pausanias lib.8.qui de Arcadicis est, quòd hominibus non omnino diurni & patentes concubitus,vt belluis,sed nocturni,& abditi magis conueniant. Huius autem Veneris Melanidis templum fuit apud Corinthum, vt tradit idem Pausanias lib.2. qui de Corinthiacis est: & item apud Thespios, vt idem prodit lib.9. qui est de Bœoticis. Græci autem μέλαν nigrum vocant. Et eadem ratione eadem ipsa Venus Scotia dicitur, cuius templum apud Aegyptios fuit, teste Hesychio, à tenebris scilicet,quoniam Venus in tenebris & absconditio sit peragenda.

Venus Melanis,& Melænis.

Venus Scotia.

164 ¶ Scio autem,viros in opere Venereo lucem, aut in nocte lucernam desiderare, tanquam scilicet plenior maiórque sit voluptas, quàm luce,aut lucerna ardente, oculis quoque vsurpant & excipiunt: quamuis fœminæ maxima ex parte, quantum possunt,occultare satagunt. Hinc illud Propertij lib.2.

Viri in opere Venereo lucē desiderant.

Quàm multa apposita narramus verba lucerna! Et paulò pòst:
Non iuuat in cæco Venerem corrumpere motu.
Si nescis,oculi sunt in amore duces.

Et illud Martialis lib.Epig.10.Epigrammate 38.ad Calenum:

O quæ prælia,quas vtrinque pugnas
Felix lectulus,& lucerna vidit.

Et lib.11.Epigram.ad vxorem Epigram.105.

Tu tenebris gaudes:me ludere teste lucerna,
Et iuuat admissā rumpere luce latus.

Quem posteriorē versum ad aliud suprà citauimus. Et in Apophoretis, Dist.39.

Dulcis conscia lectuli lucerna,
Quicquid vis,facias licet,tacebo.

Nam & Apuleius lib.5.dicit lucernam ab amatore quopiam esse prius inuentam, vt diutiùs cupitis etiam nocte potiretur. Et huc quoque pertinent, quæ alibi suprà diximus,nuditatem mulierum mirè gratam esse lasciuis atque libidinosis,scilicet leg.4.num.15.quamobrem Veneri.

¶DECI

165 ¶ DECIMVM ILLVD fuerit, Vt licèt maritis ius sit vxores inuitas & reluctantes comprimere, ex sententia Cy. Alb. Bal. Io. Fab. & Saly. in l. j. C. de raptu virg. cum aliis multis concor. a me adductis, infrà in glo. ij. in verbo, *en pouuoir de son mary*, nu. 23. incip. tum quoque quod in eo, tamen eos admonitos velim, ne id omnino faciant, si modò id citra periculum suæ pudicitiæ fieri possit. Vetus est adagium ab interprete Theocriti relatum, τὸν θέλοντα βοῦν ἔλαυνε, id est, volentem bouem agito: quod videtur sumptum ex illa Theognidis sententia,

Μὴ μ᾽ἀέκοντα κέντρων ὑφ᾽ ἅμαξαν ἔλαυνε. Id est,

Ne me inuitum vi pungens sub plaustrum adige.

Et vt scribit Plautus in Sticho, Stultitia est, venatū ducere inuitos canes. Quam sententiam inibi protulit Panegyris, patrem alloquens, qui eam inuitā nuptui dare volebat: subiungitque & hanc sententiā, Hostis est vxor, inuita quæ ad virum nuptum datur. Quanquàm scio eas sentētias aliò pertinere, verùm & huc quoq; referri posse. Nam si (vt tradit Artemidorus Daldianus, lib. de Somniorum interpretatione 1. c. 80.) vxori suæ in somnis misceri volenti & appetenti, nec repugnanti, omnibus ex æquo bonum sit, significétq; id somnium vtilitatem: si verò vxor repugnet, aut se nō exhibeat, contraria significet: quid futurū credis, si non in somnis eandem, resistentem forte ob caussam minimè irrationabilem, licèt tibi incognitam, ineas? Et ego aliquando audiui à quodam familiari meo, cùm semel vxorem renitentem, præterque morem à coitu refugientem compressisset, non eam posteà sibi tam morigeram, atque obsequentem expertum fuisse.

Viri vxores inuitas ne cō- primant.

Prouerbium.

166 ¶ Illud autem affirmare ausim, eandem mox pœnitentiam huiusmodi recusationis, præsertim si ea iniusta fuerit, acturam, téq; spontè, & alacriter ad pugnā prouocaturam, atque sic eam congressionē multo suauiorem experieris. Caueat tamen vxor, ne temerè virum concubitū offerentem repellat. Periculum enim est, vt alienum coïtum sequatur. Quod & aliquando monuit Catullus in Epithalamio Iuliæ & Mallij:

Nupta tu quoque, quæ tuus
Vir petet, caue ne neges,
Ne petitum aliunde eat.

Super quo vide & tu, quæ scripsi suprà, in 9. leg. cōnub. nu. 85. inc. quid quod inter.

Vxor liberè virum ad coitū recipiat.

167 ¶ Sed & aliud quoque hac in re periculum est, ne ob id amorem viri in odium conuertat. Cui enim ignotum est, quod scribitur 2. Regum 13. Ammon Dauid filium, Thamar sororem deperditissime primùm adamasse: posteaquam verò eam inuitam, & reluctantem compressit, odio maximo habuisse, ita vt confestim eam domo exegerit? Ideo Plutarchus in Præceptis connubialibus admonet vxorem, vt neque deuitet mariti concubitum, neque ipsa prior exigat. Vt enim hoc meretricis est, sic & illud fastuosæ, nec virum amantis.

168 ¶ Sed cui adde, quòd si vxor id exigat, aut verbo, aut etiam nutu (quod non adeò impudens esse existimo) spontè, & alacriter, si vires suppetant, eius desiderio satisfaciat, ne & ipsa à viro spreta, aliunde etiam petitum eat, vti & de viro ex Catullo suprà diximus. Nam & in hoc vir, & vxor pares iudicantur. Quis enim nescit illud diui Pauli 1. ad Corinth. 7. Vxori vir debitum reddat: similiter autem, & vxor viro. Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir. Similiter autem & vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. Nolite fraudare inuicem. Quæ & ipsi repetuntur in c. nosse. 30. quæst. prima. & in §. his ita respondetur. 32. quæstione 2. Et alibi scribitur in cap. apud nos. 32. quæstione 5. Quod non licet fœminis, æquè non licet viris, & eadem seruitus pari conditione censetur. Tradit Laërtius autoritate Hieronymi, Pythagoram descendisse ad inferos, vidisséque eos cruciari, qui suis vxoribus congredi nollent: eiúsque rei gratia à Crotoniatis honoratum.

Vir itē lubens vxori id appetenti misceatur.

Viros apud inferos cruciari, qui vxorū concubitum refugiunt.

Mulier inuita cognita vix concipit.

169 ¶Cæterum (vt redeam) mulier, quæ inuita & renitens cõprimitur, vix concipit, vt tradit Aëtius Quaternionis 4. sermo. item 4. c. 26. Vix, autem non abs re dixi, quia interdum concipit. Legimus enim nonnullas vi compressas concepisse. Nam & Sostratus lib 2. Rerum Tuscanicarum, & eius autoritate Plutarchus in Parallelis, c. 52. tradunt Macareum filium Aeoli regis Tuscorum, sororem vi compressisse, ex eóque illam impraegnasse. Et apud Terentium in Hecyra, Philumena à Pamphilo in tenebris vi compressa, concepit, & peperit filium. Nam de ea re hæc verba sunt in eadem fabula:

Homo se fatetur vi in via virginem nescio quam compreßisse.

Hincque Bal. in l. si qua illustris. post princ. C. ad S.C. Orphi. quærit, an filius, qui natus est è muliere illustri per vim stuprata succedat. Nam & Aristoteles lib. 1. de Generatione animalium, cap. 15. tradit fœminas sæpe concipere, sine ea, quæ per coitum fit, voluptate.

170 ¶NESCIO AVTEM, an & illud denique dicere debeã, quod ad concubitũ pertinere videtur, esse nonnulla, quibus si vtantur concubituri, pulchros & bonos liberos gigni plerique autumant: quibus tamen vix crediderim. Dicã tamen, vt intelligas, quò insaniæ antiquorum superstitio processerit. Hermesias à Democrito illo Magorum vanißimo vocatur, non herba, sed compositio ad gignendos huiusmodi liberos bonos & pulchros vtilis, e nucleis pineæ nucis, tritis cũ melle, myrrha, croco, vino palmeo, postea admisto theombrotio & lacte. quã bibere generaturos iubet, & à conceptu puerperas partũ nutrientes. Ita fieri excellẽtes animo & forma, atque bonos. Quod post eum retulit Plin. lib. 24. cap. 17. Et rursum, hanc quoque rem memorans, & tamen deridens, lib. 26. c. 4. Nã quæ (inquit) apud Democritum inuenitur compositio medicamenti, quo boni, pulchrique, & fortunati gignantur liberi, cur nunquàm Persarum Regi tales dedit? Mirum esset profectò, huc vsque prouectam credulitatem antiquorum, & cætera, quæ sequuntur. Qui igitur huiusmodi liberos gignere voluerit, ad Dei opẽ precibus cõfugiat: & ad vxorem sobrius & temperans accedat. Et cũ his hanc legem cæteris subiicio:

Decimaquinta Lex connubialis.

CONCVBITVM NEQVE NIMIS PERTIMESCENTO, NEQVE ITEM NIMIS CONCVPISCVNTO.

FREQVENTEM ET IMMODICVM PRORSVS FVGIVNTO.

RARVM ATQVE TEMPERATVM INTREPIDÈ EXERCENTO.

FREQVENTEM AVTEM, AVT RARVM, NON TAM NVMERO, QVÀM NATVRA, RATIONE AETATIS, CORPORIS, TEMPERATVRAE, TEMPORIS, AESTIMANTO.

TVM VERÒ MAXIMÈ, CVM DISSIDIVM ALIQVOD IN MATRIMONIO INTERCESSERIT, EXERCENTO.

LOCORVM, TEMPORVMQVE D.O.M. SACRORVM, RATIONEM HABENTO.

MENSTRVATAM OMNINO, NVTRICEM, ET QVAE RECENS CONCEPIT, QVANTVM MAXIMÈ FIERI POTEST, CITRA PERICVLVM PVDICITIAE, NE ATTINGVNTO.

NE EBRII, MOESTIVE, AVT ALIIS PERTVRBATIONIBVS AFFECTI: NE DENIQVE ALIIS REBVS INTENTI AD LIBERORVM PROCREATIONEM ACCEDVNTO.

SECRETÒ AVTEM VXORES INEVNTO.

NE INVITIS VXORIBVS VIRI CONGREDIVNTOR:

NEC TAMEN VXORES VIRIS, COITVM OFFERENTIBVS RENITVNTOR:

VIRI DENIQVE VXORIBVS, AVT NVTV, AVT ALIAS PETENTIBVS, PRO VIRIBVS SATISFACIVNTO.

IN

IN DECIMAMSEXTAM LEGEM CONNVBIALEM, GLOSSAE PRIMAE PARS DECIMASEXTA.

1 RESTAT nunc, vt aliquid dicamus de zelotypia, déque ea legem quandam sanciamus, quod ea res maxime ad matrimonium pertineat, ita vt Moses suis legibus ad rem vxoriam pertinentibus, eam non prætermiserit, quæ de zelotypia est, vt patet ex Numerorum capite 5. Nemo autem est, qui non intelligat, quid zelotypia sit, vt quæ à Tullio ita sit definita, lib. 4. Tusculan. quæstio. ægritudo ex eo, quod alter quoque potiatur eo, quod ipse concupiuerit. Quæ quidem definitio latissimè patet, vt quę de omnibus rebus amatis intelligatur. Quanquàm propriè & peculiariter de formę æmulatione intelligi debeat ex ipsius verbi etymologia. Nam ζῆλος æmulatio est, τύπος forma. Igitur qui ita amat formam mulieris, vt solicitus sit, ne quis ea fruatur, zelotypus est. Iuuenalis Satyra 5. *Zelotypia quid sit.*

Nam Virro, vt multi, gemmas ad pocula transfert
A digitis, quas in vaginæ fronte solebat
Ponere zelotypo iuuenis prælatus Iarbæ.

Chrysippus autem apud Laërtium in Zenone Cittico, ita distinguit zelum à zelotypia, vt zelus, id est, æmulatio, sit dolor ex eo, quod alius eo potitur, quod quisque cupit: zelotypia, dolor ex eo quod adsit alteri, quod ipse quisque habeat. *Zelus quid à zelotypia differat.*

2 ¶Homo autem imprimis est animal zelotypum, vel Homero teste, haud multò ante fin. lib. 7. Odyssea: *Homo animal zelotypum.*

Δύσζηλοι γάρ τ' εἰμὲν ἐπὶ χθονὶ φῦλ' ἀνθρώπων.
Valde zelotypi enim sumus in terra genus hominum.

Præsertim vero mulieres huic vitio sunt admodum obnoxiæ, si credimus Philoni, & Plutarcho, quos tibi in hoc citauimus suprà in 9. lege connubiali. num. 139. inci. & cùm zelotypia. Vbi & illud diximus ex Galeno, eam ægritudinem in mulieribus prægnantibus debacchari. *Præsertim fœminæ.*

3 ¶Súntque, qui in id vitium astrorum vi & potentia sunt propensi. Nam Firmicus Maternus lib. 5. Astronomicôn ad Lollianum, In finibus (inquit) Veneris si inuentus fuerit horoscopus, & nocturna fuerit genitura, & Mars in ipsis partibus fuerit inuentus, potentissimæ & nobilissimæ mulieris nuptias dabit, vt per ipsam illi magnificarum diuitiarū affluentia conferatur: sed iis ex nimio zelo solicitudinis dolore cruciabitur. Et Paulo post: Si autē Luna in ipsis partibus fuerit inuenta, & nocturna fuerit genitura, reddit zelotypos, sed bonitate mētis ornatos, & qui omnia cum moderamine compleāt. Et lib. 8. c. 30. Secunda pars Piscium si in horoscopo fuerit inuenta, homines facit stridentis animi suspiciosos, atque zelotypos. *Astrorum vi zelotypia dedita.*

4 ¶Sed adeò feruntur mulieres ipsæ in id vitium præcipites, vt plerunque sæuiāt in maritos, liberos, atque adeo in seipsas, vt late docuimus suprà in 13. lege connubiali, nu. 28. inci. impatientes, & sequen vsque ad 33. Sed quibus addes, hanc mulierum zelotypiam ipsismet nihil tale cogitantibus, plerunque necem afferre, vt hinc discant, etiam si nihil aliud esset, id vitij deuitare. Ferunt enim Cyanippum Thessalum, cùm vxorem duxisset Leuconoam, propter venādi studium in syluis plerunque degere solitum. Noua autem nupta suspicans ipsum cum alia muliere cōuersari secuta est ipsius vestigia, & occultata sub quodam fruticeto euentum expectabat. Ramis vero motis repente canes indagatores accurrerunt, ipsámque morsibus instar beluæ dilaniarunt. Cyanippus autem, id tam insperatum intuens, seipsum quoque trucidauit. Cuius rei testes sunt Parthenius Chius antiquus Poëta Græcus, Sostratus lib. 4. de venatione, & eorum autoritate Plutarchus Paralle- *Mulierū zelotypia ipsis sæpe exitiosa. Cyanippus vxorem zelotypam incautam necauit.*

Et Aemylius. Et Cephalus Procris.

lorum ca.42.& Stobæus Collectanæorum c.62.similémque historiam refert Plutarchus,vbi supra,c.43.ex Chionymo lib.2.Rerum Sybariticarum, de Aemylio quoque Sybarita,& eius vxore.Quinetiam ex Ouidio lib. 7. Metamorphoseos, & lib.quoque 3.de arte amandi,didicimus,Procrin suspicantem Cephalum maritum cum Aura nympha congredi solitum,clam cum in syluas secutam, ab inscio marito,putante feram esse,interfectam fuisse. Quod & retulit Seruius, enarrans eum locum Virgilij lib.6.Aeneid.

Hic Phædram,Procrinque locis,mœstámque Eriphylen.

5 *Vxores ex zelotypia virorũ immerẽtes necata.*

¶Quin & viri nonnunquam hoc zelotypiæ furore perciti, leguntur immerentes suas vxores intercemisse.Ex quibus vnũ ex multis huc attulisse satis nobis visum est.Iustina nobilissima puella Romana,puellas ætatis suæ forma longè supergressa,cùm iuueni cuipiam nuptui esset à parentibus tradita,ob solam eius pulchritudinem in suspicionem marito venit,qui candidissimæ vxoris ceruicem conspicatus inclinantis se ad exuendum calceum,furore ex zelotypia accensus, teneram puellã,nouámq; coniugem,iugulauit.Cuius etiamnum extat illud epitaphium:

Immitis ferro secuit mihi colla maritus.
Dum propero niuei soluere vincla pedis.
Durus,& ante torum,quo nuper nupta coiui,
Quo cecidit nostræ virginitatis honos.
Nec culpa meruisse necem,bona numina testor,
Sed iaceo fati sorte perempta mei.
Discite ab exemplo Iustinæ,discite patres,
Ne nubat fatuo filia vestra viro.

6 *Zelotypia nullam ex animi perturbationibus vehementiorem. Zelotypia animum & corpus labefactat.*

¶Hanc igitur tam furiosam ægritudinem imprimis fugiendã esse & viris, & mulieribus censeo:quia certè nulla ex animi perturbationibus vehementior est, vt quæ mentem si quid aliud perturbet,& veluti eripiat,& in furorem adigat, & in neces mutuas,& aliorum,armet,& impellat.Quod Salomon prospiciens,Prouerbiorum 6.c.Zelus(ait)& furor non parcet in die vindictæ, nec acquiescet cuiusquam precibus,nec recipiet pro redemptione bona plurima.Ex quibus etiã verbis intelligis furorem & zelum, veluti quadam cognatione esse coniunctos,vti etiam apud Ecclesiasticum c.40.Sed & præterea ea affectio corpus ipsum corrũpit,labefactat,conuellit & ad senectutem accelerat,teste eodem autore,c.30.Zelus(inquit)minuit dies,& ante tempus senectutem adducit.

7 *Romani aduentus sui nũtius præmittebant.*

¶Et his fortasse rationibus apud priscos illos Romanos,cùm ij ex agro,siue peregre domum redirent,qui vxores domi reliquerant,aduentus sui nuntios præmittebant,vt tradit Plutarchus problematum Romanorum c. 9.Ad quem morem alludens Plautus in Amphitryone introducit Sosiam hæc loquentem:

Méque porta præmisit domum,vt hæc nuntiem vxori suæ.

Vt scilicet mariti ex eo ostendant,se zelotypos non esse.Nam qui eo morbo vexantur,vxores in facinore depræhendere omnibus modis student:ideóque nullo præmisso nuntio,insperati domum ingrediuntur. Atque etiam vt omnem huius teterrimi affectus occasionem effugiant,nolentes scilicet,si quid fortè vxores turpe admitteant,id rescire.Quanquam Plutarchus,vbi supra,alias eius rei rationes afferat.

8 *Hippocratis sententia de asseruanda vxore.*

¶Quid ergo faciẽt,quibus cõtingunt mulieres suspectæ libidinis? illásne affectuã bũt,aut alijs asseruãdas dabunt,siue custodes adhibebunt,si quando eos peregre proficisci necesse est?Et certe Hippocrates, ad Abderitas iturus, Democriti curãdi gratia,Dionysio,epistola ad eum missa,quæ & nunc extat inter opera ipsi Hippocratis,scribit vxorem interim,dum peregrinaretur,apud parentes mansuram:precatur tamen illum,vt eius mores obseruet,quo pudicè degat, nec ob viri

absẽti

al sentiā alios viros cogitet. Mulieres enim semper opus habere moderatore. Habere enim a natura lasciuiā innatam, quæ nisi quotidie amputetur, instar arborum, in materiæ multæ effusionem exuberare. Ego verò, inquit, amicum parentibus diligentiorem puto custodiendæ vxori. Neque enim, velut illis, inest etiam huic beneuolentiæ affectio, per quam sæpe vmbra admonitioni obtenditur. In omnibus enim rebus prudentius est, quod alienum est ab affectione, vt quod minime à beneuolentia infringatur.

9 ¶ Verùm id frustra faciūt, qui ita vxores asseruari faciunt, tum quia impossibile est illas, nisi velint, ita custodiri, quin peccent, illudántque & fallant maritos, & custodes, strophis ac dolis muliebribus: tum quia natura comparatum est vt in ea magis nitantur, quæ vetita sunt, vt satis diximus suprà in 8. lege connubiali, num. 16. inci. adde quod contumax. tum denique, quòd id adulteros magis inuitat, prouocat, ac veluti impellit ad expugnādam mulierum custoditarum pudicitiam, in idq; omnes artes ac machinas adhibent, vt postea quoque dicemus. Non immeritò igitur Aureolus Theophrastus apud Diuum Hieronymum in Iouinianum, dicebat vxorem impudicam seruari non posse, pudicam non debere. Subditque ipse Hieronymus: Illa verè pudica dicenda est, cui licet peccare, si velit. *Vxores an asseruandæ.*

10 ¶ Et hinc quoque illud Ouidij lib. Episto. 3. Elegia 4. *De eadem re.*

Dure vir, imposito teneræ custode puellæ,
Nil agis: ingenio quæque tuenda suo est:
Si qua metu dempto casta est, ea denique casta est:
Quæ quia non liceat, non facit, illa facit.
Vt iam seruaris bene corpus, adultera mens est:
Nec custodiri, ni velit, vlla potest.
Nec mentem seruare potes, licèt omnia claudas:
Omnibus exclusis intus adulter erit.
Cui peccare licet, peccat minus: ipsa potestas
Semina nequitiæ languidiora facit. Et subdit:
Desine, crede mihi, vitia irritare vetando.

Et cætera, quæ nos adduximus suprà in 8. lege connubiali nu 16. incip. adde quòd contumax, vbi & alia in eam sententiam retulimus. Sed & paulò pòst subiungit idem Ouidius:

Centum fronte oculos, centum ceruice gerebat
Argus: & hos omnes sæpe fefellit amor.
In thalamo Danaë saxo ferróque perenni,
Quæ fuerat virgo credita, mater erat.
Penelope mansit, quamuis custode careret,
Inter tam multos intemerata procos.
Quicquid seruatur, cupimus magis: ipsaque furem
Cura vocat: pauci, quod sinit alter, amant.
Nec facie placet illa sua, sed amore mariti:
Nescio quid, quod te ceperit, esse putant.
Non proba fit, quam vir seruat, sed adultera cara est:
Ipse timor pretium corpore maius habet.
Indignere licèt, placet inconcessa voluptas:
Sola placet, timeo dicere si qua potest.

Et cætera quæ sequuntur.

11 ¶ Cui adstipulatur Propertius lib. 2. Elegia 6. *De eadem re.*

Quos igitur tibi custodes, quæ limina ponam,
Quæ nunquam supra pes inimicus eat?
Nam nihil inuitæ tristis custodia prodest:

Ita vt lateat Argi multoculas pupillas.
Vnde præter malum augens quoque ludibrium:
Vterque simul & vxor inutiliter pereunt.

13 ¶Nec tamē interim omittendam ducimus historiam huic loco accommodatissimam, quæ satis ostendit frustra vxores seruari, de Phano quopiam, cui cum vxor esset parum spectatæ pudicitiæ, eámque haberet adulterij admodum suspectam, atrij fores sic occlusit, vt nō nisi cum stridore ac sonitu possent aperiri, vt adulter admissus custodes non falleret. Verùm cùm illa per tegulas, minime scilicet apertis foribus, adulterum admitteret, vicini id rescientes per iocum dicebant, ἡ φανοῦ θύρα, Phani ostium. Verùm Eustathius lib. vlt. Odysseæ aliò refert huic non absimile prouerbium φανοῦ θύρα. *De eadem re. Phani historia.* *Prouerbium.*

14 ¶QVISQVIS ergo vxorem pudicam continere volueris, multa tibi moneo facienda, tanquam aliud agas, id est, ne videaris id agere metu & diffidēdia impudicitiæ vxoris, propter eas, quas iam diximus, rationes. Primum illud erit, vt eam ita viuere assuefacias, vt à consuetudine, congressu, & familiaritate mulierum impudicarum eam prohibeas. Nam hæ nō solùm suo exemplo nocent, sed & plerúq; alias mulieres ad impudicitiam suis sermonibus alliciunt, ac sibi similes omnes mulieres efficere student: vt verum sit, quod Hermione, alio tamen respiciens dicit, apud Euripidem in Andromache: *Mulieres à congressu aliarum impudicarum abstineant.*

Κακῶν γυναικῶν εἴσοδοι μ' ἀπώλεσαν,
ἅι μοι λέγουσαι τούσδ' ἐχαύνωσαν λόγους.
Malarum fœminarum introitus me perdiderunt
Quæ mihi loquentes, hos blandè persuaserunt sermones.

Quod & retulit Diuus Hieronymus lib. 1. in Iouinianum, & Plutarchus, aliò quoque detorquens, in Præceptis connubialibus, ca. 41. Addit autem Hermione non multo post:

Ἀλλ' οὔποτ', οὔποτ' (οὐ γὰρ εἰσάπαξ ἐρῶ)
Χρὴ τούς γε νοῦν ἔχοντας, οἷς ἔστι γυνή,
Πρὸς τὴν ἐν οἴκοις ἄλοχον ἐσφοιτᾶν ἐᾶν
Γυναῖκας· αὗται γὰρ διδάσκαλοι κακῶν.
Ἡ μὲν τι κερδαίνουσα συμφθείρει λέχος:
Ἡ δ' ἀμπλακοῦσα συννοσεῖν αὑτῇ θέλει.
Πολλαὶ δὲ μαργότητι· κἀντεῦθεν δόμοι
Νοσοῦσιν ἀνδρῶν. πρὸς τάδ' εὖ φυλάσσετε
Κλείθροισι, καὶ μοχλοῖσι δωμάτων πύλας.
Ὑγιὲς γὰρ οὐδὲν αἱ θύραθεν εἴσοδοι
Δρῶσιν γυναικῶν, ἀλλὰ πολλὰ καὶ κακά.
Sed nunquàm, nunquàm, (non enim semel dicam)
Oportet sapientes, quibus est vxor,
Ad vxorem in domibus accedere sinere
Mulieres ipsæ enim præceptores sunt malorum.
Illa quidem aliquid lucrifaciens, corrumpit matrimonium:
Alia peccans, vt peccet cum ea, cupit,
Multæ autem ex stultitia. Hincque domus
Virorum malè habent Aduersus hæc igitur bene munite
Seris & pessulis ædium fores.
Sani enim nihil introitus externi
Mulierum efficiunt, sed multa & mala.

Ex quibus & nos aliquid ad aliud attulimus suprà in 10. l. cōnu. nu. 29. inci. cęterū.

15 ¶Cæterùm nemo nescit, quantum virium ad corrumpendos mores habeat sceleratorum & improborum consuetudo, & familiaritas, vt proborum, ad corrigendos, *Cōsuetudo ...*

familiaritas multã vim habent ad depravandos mores, & contrà. Contagio morum.

dos, vel testimonio nostrorum Iurisconsultorum, I.ædiles.la 1.§.Pedius.ibi, imitatione seruorum factus est aleator forte, vel vinarius, vel erro. D. de ædili.edic.vbi Accursius citat illud, quod Catonis esse dicitur, Cum bonis ambula. At illius tex. autoritate glo in §.cogitandum. in authen.de monach.vbi & ad id est etiam bonus tex.dicit mores à consuẽto formari. Et vt scribitur in c.sed illud.45.di.ex vno peccatore polluitur populus, sicut ex oue morbida vniuersus grex inficitur. Et in c.sæpe.28.q.1.sæpe malorum consortia bonos corrumpunt. Et facit l.Iulianus.§. quod autem diximus.D.de actio.empt.& l.si plures.§.assidua.D. de administrat. tutor.& c.vlt.de sta.monachor.& quæ nos latiùs in eam sententiam scripsimus supra, in 5.l.connubiali, nu.19 incip.ex his illud.

16 *De eadẽ re, ex diuinis scriptoribus.*

¶Sed tu præterea audi in eam rem diuinorum scriptorum sententias. Nam scribitur psalmo 17.& iterum 2.Regum, 22. Cum sancto sanctus eris, & cum viro innocẽte innocens eris, & cum electo electus eris, & cum peruerso peruertêris. Et Prouerbio.13. Qui cum sapientibus graditur, sapiens erit, amicus stultorum, similis efficietur. Et cap.21. Paruulus si sectetur sapientem, sumet sapientiam. Et cap.22. Noli esse amicus homini iracundo, neque ambula cum viro furioso, ne fortè discas semitas eius. Et Ecclesiastici c.13. Qui tetigerit picem, inquinabitur ab ea: & qui communicauerit superbo, induet superbiam. Et ca.19. Qui se iungit fornicariis, nequam erit. Propterea D. Paulus 1.ad Corinthios 5. Si quis (inquit) inter vos est fornicator, aut auarus, aut idolis seruiens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax, cum huiusmodi cibum non sumite.

17 *Ex aliorũ scriptorum autoritate.*

¶Nec desunt aliorum quoque scriptorũ in eam rem sententiæ. Quærit enim Aristoteles, (si is est sunt enim qui addubitant) Problematon parte 19.c.10. Cur qui iusto temperantíque ac bono viro se iunxerit, melior in his bonis animi euadit. Qui verò cum sano moram traxerit, nihilo sanior, neque qui cum robustiori aut pulchriori versatur, quicquam in huiusmodi habitus proficit? Quoniam (inquit) bona corporis animo imitari non possumus. Quanquàm quod ad sanitatem pertinet, (vt id obiter dicam) scio nonnullos in ea fuisse opinione, quòd etiam sanorum congressu & familiaritate sanitatem, vt morbosorum morbos contrahamus.

18 *Mosaica lex cur à quarundam animaliũ esu prohibuit.*

¶Eleazarus ille doctissimus Iudæorũ Pontifex, ab Aristea, altero ex legatis Ptolemæi Regis interrogatus, quamobrem, si à Deo vniuersa creata sunt, nonnulla impura vocet scriptura, à quibus abstinendũ esse iubeat, multas causas reddidit, quarum hæ sunt præcipuæ, quæ ad hunc locum pertinent: Videte (inquit) quantam vim habet cõsuetudo. Malos enim homines, si cum improbis: probos, si cum probis conuersantur, facilè facit. Itaque Deus præcepit à nonnullis immundis animalibus, quæ omnia sunt rapacia, feráque, & carnibus aliorum vescuntur, abstinendum, vt hoc quoque symbolo hominum rapacium malorúmque consuetudine deterreret. Nam si animalia huiusmodi tangenda non sunt propter immunditiem, quales erunt homines, qui prauitate morum illis se similes reddunt? Itẽ quia cæteri fere homines, præter Iudæos, Deorum multitudinem colentes & omnibus cibis, nullo animantium delectu, passim vescuntur. Ne igitur illorum conuersatione atq; consuetudine corrupti, ad impietatem eorum deferamur, cibi purificatione legali nos à cæteris separauit. Et hæc quidẽ ipse Aristeas in longiora verba retulit, in eo libro, quem de ea legatione fecit, & ex eo Eusebius Cæsariensis, lib.de Præparat.euange.8.cap.3. Et similia propè scribit Clemens Alexandrinus Pædagogi lib.2.c.10.& Lactantius priuatim loquens de prohibitione esus carnis suillæ, lib.4. Diuinarum institutionum, c.17.

19 *De eadem re.*

¶Philo, quem & idem Eusebius eod.illo lib.c.4.refert, de Esseis loquens: In ciuitatibus (inquit non habitant, existimantes, vt contagionem aëris corporibus, sic conuersationem animo nocere. Sed & idem Philo in libro, quem de prouidentia scripsit

ſcripſit:Non facilè(inquit)poteſt euadere,qui degit in regione peſtifera:ac veluti cùm magna vis pluuiæ deſcendit,niſi ſub tecto ſis,neceſſe eſt,etiamſi ſapiẽs ſis, imbrem perferre,cúmque frigidiſsimus Boreas perflat, frigore premi, & æſtatis ardore calefieri:eodẽ modo,ſi cũ iniuſtis vitam agis, neceſſe eſt multa inde mala perpeti.Ipſe quoque Euſebius lib.6.illius operis,c.5.Illi(ait)quibuſcum viuimus, voluntatem plerunque noſtram rationibus,aut quouis alio modo, ad ſuam conuertunt.Et alias meliorem,alias peiorem efficiunt.Solet enim conuerſatio praua nocere,ſicut è contrario bona prodeſſe. Bonos quippe mores mala conuerſatio corrumpit,veluti etiam praui mores proba conuerſatione corriguntur.

20 ¶Plutarchus in libro,de Liberis educandis,hanc affert veterem ſententiã ἂν χωλῷ παροικήσῃς ὑποσκάζειν μαθήσῃς.Si iuxta claudum habitaueris, diſces & tu ſubclaudicare. *De eadem re Prouerbium.* Quam & ipſam Pindari interpres ex Ariſtarcho ita extulit:

χωλῷ παροικῶν κἂν ἑνὶ, σκάζειν μάθοις.

Id eſt,ex Eraſmi verſione:

Claudo vel vni ſi propinquus fueris,
Diſces & ipſe claudicare protinus.

Alibi idem Plutarchus in illo eodẽ libro,Generaliter(inquit) liberos noſtros flagitioſorum hominum conſortio ſegregare decebit:eorum enim malignitatẽ reportant.Quod & Pythagoras obſcuris quibuſdã præcepit ſermonibus, quos hoc in loco poſitos explanabo,quoniam ad conquirendam virtutem non minimum *Pythagora ſymbolum.* videntur afferre momentum:quale eſt illud, μὴ γεύεσθαι τῶν μελανούρων.Ne guſtes ex his,quibus nigra cauda eſt,hoc eſt,cum omnibus conſuetudinem non eſſe habendam,quos morum deprauatio ipſa denigrat. Idem quoque Plutarchus in libro de ratione dignoſcendi verum amicum ab adulatore, tradit tantam habere vim aſsiduam conſuetudinem,vt imprudentes etiam imitemur eorum vitia, quibuſcum viuimus.Sic enim ferunt Platonis familiares expreſsiſſe contractos illius humeros:& Ariſtotelis amicos eiuſdem balbutiem imitatos fuiſſe: rurſúſque Alexandri Regis familiares eius ceruicem inflexam,& in dicendo vocis aſperitatem repræſentaſſe.. *Platonis familiares eius contractos humeros imitabantur. Et Ariſtotelis balbutiem. Et Alexãdri ceruicem inflexam.*

21 ¶Seneca lib.3.de ira:Sumuntur à conuerſantibus mores,& vt quædam in contactos corpore,vitia tranſiliunt,ita animus mala ſua proximis tradit. *De eadem re.* Ebrioſus conuictores in amorem vini traxit.Impudicorum cœtus fortem etiam virũ emolliit, Auaritia in proximos virus ſuum trãſtulit.Eadem è diuerſo ratio virtutũ eſt, vt omne quod ſecum habẽt,mitigent,nec tam valetudini profuit vtilis regio, & ſalubrius cælum,quàm animis parum firmis in turba meliorum verſari. Quæ res quantum poſsit,intelliges,ſi videris feras quoque conuictu noſtro manſueſcere, nullíque immani beſtiæ vim ſuam permanere,ſi hominis cõtubernium diu paſſa eſt.Idem in lib.de Trãquillitate vitæ,monet,vt amicos vacuos(quãtum fieri poteſt)à cupiditatibus eligamus.Serpunt enim vitia,& in proximũ quenque tranſiliunt,& contactu nocent. Itaque vt quod in peſtilentia curandum eſt, ne corruptis iam corporibus,& morbo flagrantibus aſsideamus, quia pericula trahemus, afflatúque ipſo in proximo laborabimus:ita in amicorum legẽdis ingeniis dabimus operam,vt quàm minimè inquinatos aſſumamus.Idem autor ad Lucillium: Nulla res magis animos inducit(niſi malis legere,induit)honeſtos, & in prauum declinabiles erigit ad rectum. quàm bonorum virorum conuerſatio. Paulatim enim deſcendit in pectora, & vim præceptorum obtinet, frequenter aſpici, frequenter audiri.Sed & alia multa in eam ſententiam videbis apud eundem,eiuſdẽ operis Epiſtol.7.& apud Clementem Alexandrinum lib.Pædagog.3.c.4.ex quo decerpere poteris,quæ tibi vſui videbis.

22 ¶Ante hos Plato lib.2.de Legibus,eleganter admodum oſtendit,quomodo tacitè & nihil tale cogitantes nos fallat contagium improborum hominum. πότερον *De eadẽ re, ex Platone.*

εἰκὸς, ἢ καὶ ἀναγκαῖον τοῦτ' εἶναι, ὥσπερ ὅταν τις πονηροῖς ἤθεσι συνὼν κακῶν ἀνθρώπων, μὴ μισῇ, χαίρῃ δ' ἀποδεχόμενος, ψέγῃ δὲ ὡς ἐν παιδιᾶς μοίρᾳ ὀνειρώτερον ἂν τὴν αὐτῶν μοχθηρίαν, τότε ὁμοιοῦσθαι δήπου ἀνάγκη τὸν χαίροντα ὁποτέροις ἂν χαίρῃ. id est, Vtrum proabile; an potius necessarium hoc ipsum esse, sicuti cum quis cum prauis improborum hominum moribus conuersatur, nec eorum mores odit, sed potiùs delectatur, & indulget: & tamen veluti per iocum repræhendit, quasi per somnium in seipso percipiens eorum malitiam. tunc profectò necesse est, vt similis euadat illis, quibus gaudet, etiamsi laudare vereatur.

23 *De eadē re: ex poëtis Græcis.*

¶Súntque in eam sententiam Poëtarum carmina. Menandri enim versus est:

Σόφοις ὁμιλῶν καὶ αὐτὸς ἐκβήσῃ σοφός.

Cum sapientibus conuersans & ipse euades sapiens. Item ille:

Κακοῖς ὁμιλῶν καὶ αὐτὸς ἐκβήσῃ κακός.

Cum malis conuersans & ipse euades malus.

Sophocles in Tragœdia, quæ Aiax Locrensis inscribitur:

Σοφοὶ τύραννοι τῶν σοφῶν ξυνουσίᾳ,

Sapientes tyranni sapientum congressu.

Ex illo enim eum versum citant Zenodotus in Prouerbiis, & Aulus Gellius libro 13. Noctium Atticarum, cap 18. vbi miratur Platonem in Theæteto ex Euripide citasse, cùm Sophocles vetustior fuerit Euripide. Verum Platonis locus, vbi eum versum citat, non est in Theæteto, sed in octauo lib. de Republ. ad finem, & in Theage.

24 *Et ex Latinis.*

¶Ex Latinis Poëtis huc respicit Iuuenalis Saty. 2.

--Dedit hanc contagio labem,
Et dabit in plures: sicut grex totus in agris
Vnius scabie cadit, & porrigine porci,
Vuáque conspecta liuorem ducit ab vua.

Quæ vltima sententia alludit ad illud vetus Suidæ adagium, βότρυς πρὸς βότρυν πεπαίνεται, Botrus iuxta botrum maturescit. Translatum ab vuis, quæ mutuo oppositu maturitatem aut liuorem, inter sese vicissim & dant, & accipiunt: quod & recensuit Erasmus Chiliad. 3. centu. 2. prouerb. 49. Et huc quoque spectat Ouidius lib. 2. de Remedio amoris:

Si quis amas, nec vis, facito contagia vites:
Hæc etenim pecori sæpe nocere solent.
Dum spectant læsos oculi, læduntur & ipsi:
Multáque corporibus transitione nocent.

Et in Epistola Canaces ad Macareum:

Scilicet est aliquid cum sæuis viuere ventis.

25 *Mulieres impudicæ impudicas alias esse cupiunt.*

¶Nec prætermittam id, quod suprà diximus, mulieres impudicas id maximè cupere, vt cæteræ omnes sint sui similes. Id certè adstruit Philto senex Plautinus in Trinummo, vbi filium Lysitelem ita monet:

--Per pietatem nolo ego cum improbis,
Gnate mi, neque in via, neque in foro, vllum sermonem exequi.
Noui ego hoc seculum moribus quibus sit: malus bonum malum
Esse volt, vt sui sit similis.

Proindéque alter alterum, qui cum est familiaritas & consuetudo, solicitat, vt & idipsum faciant, quod ipsi facere solent. Quod & affirmat noster Iuriscõsultus in dicta lege Iulianus. §. quod autem diximus. ibi, alios secum solicitauit, vt fugerẽt. D. de actio. empti.

26 *Physica horũ ratio.*

¶Porrò eorum, quæ diximus, est physica ratio, quam scripsit Marsilius Ficinus libro de Triplici vita tertio, c. 23. Memento (inquit) familiaritatem eorum inire,

quibus

quibus gratiæ cælestes affluāt:quod ex bonis animi, fortunæ, corporis perpēdes. Sicut enim odor ex moscho,sic ex bono boni nonnihil exhalat in proximum, ac sæpe perseuerat infusum.Mirificus autem foret cœtus trium felicium, vel duorū inter se mirabiliter redundantiū. Memento denique effrænatos, & impudentes, & malignos,ac infelices procul fugere.Hi nanque malorū pleni dæmonum, vel radiorum,malefici sunt, & tanquam leprosi pestilentésque non solùm tactu nocent,sed propinquitate etiā & aspectu.Sanè propinquitas ipsa corporum animatorum putatur esse contactus propter efficacem vaporum exhalationem,foris à calore,spiritu,affectu manantem.Maximè autem pestilens erit, flagitiosorum familiaritas,atque crudelium,si verum fuerit,post vegetalem vitam mense Iouis, id est,secūdo,nobis infusam deinceps mense Martis,id est, tertio, sensualem animam infundi,perturbationibus mancipatam.Sic enim,qui perturbatione feruntur,Martis pleni,Martiali contagione propinquos inficiunt. Contraria verò ratione consuetudo frequens,continuúmque commercium cum felicibus,excellentibúsque,vt diximus,prodesse mirificè consueuit.Apollonium Tyaneum ferūt, Ephesi depræhendisse senem,sub cuius figura lateret dæmon,qui sola præsentia totam ciuitatem peste contaminabat.Quantùm verò multis præsentia sola profecerit,Xenophon & Plato testantur.

27 ¶SECVNDVM,primo proximum, vt viti etiam vxores à virorum impudicorum,& matronalis pudicitiæ insidiatorum congressu, & consuetudine prohibeant.Nam præterquam quòd hi,cùm tales sint,nihil intentatum relinquunt, omnibúsque artibus student,& satagunt castitatem domus euertere,vt suis voluptatibus potiantur,sola ipsa consuetudo,nescio quo pacto,amorem & libidinem conciliat,& vt scribit Lucretius:

Mulieres à cōgressu virorum impudicorū caueant

Consuetudo concinnat amorem

Vnde Cicero in Lælio:Auxit consuetudo beneuolentiam.Id quod mouit Apuleium,vt scitißimè libro sexto Asini aurei, Consuetudinem Veneris famulā faceret,in hæc verba:Iámque fores eius dominæ proximāti occurrit vna de famulatione Veneris,nomine Consuetudo.Hincque etiam Selenium Plautina,in Cistellaria dicit,Alcesimarchum in amicitiam suam insinuasse se blanditiis, muneribus,donis,consuetudine.Et huc quoque alludit text.in c.veniens.de eo qui cognouit consangui.vxor.suæ, in illis verbis,deinde ex conuersatione diutina sorori puellæ se coniunxit.

28 ¶Nec est,quòd ea in re amico fidere debeas,quoniam vt voluptati nostræ indulgeamus,nullam plerunque habemus amicitiæ,fidei,& honestatis rationē. Quod conqueritur Ouidius lib.1.de Arte amandi:

Amicis nō fidendum in ea re.

Conquerar an moneam,mixtum fas esse nefásque,
Nomen amicitiæ,nomen inane fides,
Hei mihi non tutum est,quod ames.laudare sodali:
Cum tibi laudanti credidit,ille subit.

Deindéq; perpaucos amicos in ea re extitisse,sed nullos hodie tales reperiri ampliùs posse affirmat:

At non Actorides lectum temerauit Achillis:
Quantum ad Pirithoum Phædra pudica fuit.
Hermionem Pylades,vt Pallada Phœbus amauit,
Quódque tibi geminus Tyndari Castor,erat.
Si quis idem sperat,laturas poma myricas
Speret & è medio flumine mella petat.
Nil nisi turpe iuuat:curæ est sua cuique voluptas.
Hæc quoque ab alterius grata dolore venit.
Heu facinus,non est hostis metuendus amanti:
Quos credis fidos,effuge,tutus eris.

Cognatum fratrémque caue, fidúmque sodalem:
Praebebit veros haec tibi turba metus.

Ex quo & illud eiusdem lib. 1. de Arte amandi:

Sint etiam tua vota, viro placuisse puellae,
Vtilior votis factus amicus erit.

Et paulò post:

Tuta frequénsque via est, per amici fallere nomen.
Tuta frequénsque licèt sit via, crimen habet.

Et in eam sententiam est illud Propertij libro secũdo ad Lynceam Poëtam, Eleg. postrema:

Cur quisquam faciem dominae iam credat amico?
Sic erepta mihi penè puella fuit.
Expertus dico, nemo est in amore fidelis:
Formosam rarò non sibi quisque petit.
Polluit ille Deus cognatos, soluit amicos:
Et bene concordes tristia ad arma vocat.
Hospes in hospitium Menelao venit adulter:
Colchis & ignotum nonne secuta virum est?

Et Mnesilochus amator Plautinus in Bacchide:

Satin', vt quem fidelem habeas, aut cui credas, nescias?

Quis autem nescit illud Hieremiae capit. 29. Et moechati sunt in vxores amicorum suorum.

29 *Mulieres lasciuis sermonibus abstineant.*

¶TERTIVM, vt ab inhonestis, lasciuis, obscoenis confabulationibus vxorẽ arceas, quae ad libidinem prouocant. Scitus est enim ille Menãdri Senarius, à Diuo Paulo 1 ad Corinthios, cap. 15. vsurpatus:

φθείρουσιν ἤθη χρῆσθ' ὁμιλίαι κακαί.
Corrumpunt mores bonos colloquia mala.

Cuius sententiae meminit Tertullianus libro primo ad vxorem, paulò ante fin. inquiens, Conuictum, atque commercia Deo digna sectare, memor illius versiculi sanctificati,

Bonos corrumpunt mores congressus mali.

Cui non absimile est illud Naumachij, alterius Poëtae, apud Arsenium:

Κεδνὰ κακοὶ φθείρουσι γυναικῶν ἤθεα μῦθοι.
Verba bonos vitiant mulierum turpia mores.

30 *De eadem re.*

¶Quos secuti alij duo Poëtae nostri seculi, scilicet Iouius Põtanus lib. 1. de Amore coniugali ad vxorem, de liberis educandis:

Corrumpunt mala dicta animum, moréque verendos,
In veros sensus saepe abiere ioci.
Lasciuos igitur sensus, lasciuáque verba
Pignoribus nostris vite cauenda vide.

Alter, Baptista Mantuanus contra impudicè scribentes:

Verba mouent animos, oris lasciuia pectus
Pulsat, & in venas semina mortis agit.

31 *Obscoenitas verborum è ciuitate pellẽda. Libidinis fomentum sermo lasciuus.*

¶Aristoteles autem libro Politicôn septimo, capi. 17. Omnino (inquit) obscoenitas verborum, si quicquam aliud, per legislatorem exterminanda est de ciuitate. Ex turpiter enim loquendi licẽtia sequitur & turpe facere. Epictetus alter Philosophus, apud Antonium Monachum Melissae, id est apiculae, toto primo, capite decimoquarto, ὑπέκκαυμα ἐπιθυμίας λόγος ἐρωτικός. Id est, Fomentum libidinis, sermo amatorius, siue lasciuus est. Quam & ipsam sentẽtiam ex Chariclea repetit Abbas Maximus, Aphorismorum sermone 3. in fi. Diuus Hieronymus ad Demetriadem, in ea epistola cuius initium est, inter omnes: Nunquam (ait) verbum inhone

inhonestum audias, aut si audieris, irascaris. Perditę mentis homines vno frequẽter leuique sermone tentant claustra pudicitiæ. In hanc quoque sententiam Clemens Alexandrinus lib. 2. Pædagog. cap. 10. Impudicorum (inquit) verborum, & turpium figurarum, meretriciorúmque osculorum, & huiusmodi lasciuiatũ nomina ne sunt quidem memoria tenenda, beatum sequentibus Apostolum, qui apertè dicit, scilicet ad Ephesios cap. 5. Fornicatio autem, & omnis obscœnitas ne nominetur quidem apud vos, sicut decet sanctos.

32 ¶ Igitur non iniuria Hiero ille post Gelonem Syracusanorum Tyrannus, Epicharmum Poëtam Comicum mulcta affecit, quòd vxore eius præsente lasciuiæ quippiam protulisset, vt testis est Plutarchus in Apophthegmatis Imperatorum. Nam & ante Romuli legibus (vt idem tradit in vita illius) qui corã fœminis obscœni quippiam dixisset, non secus ac homicida puniebatur. Nostris autem legibus, qui turpibus verbis coram fœminis vtitur, licet aliàs earum pudicitiam non tentet, id est, licet non id faciat causa tentandæ pudicitiæ, iniuriarum tenetur. l. item apud Labeonem. §. qui turpibus. iunctis præcedentibus. D. de iniuriis.

Epicharmus mulctatus ob lasciuum verbum.

Romuli lex in eos, qui lasciuè corã fœminis loquerentur.

33 ¶ QVARTVM, vt à picturis quoque impudicis, & obscœnis caueant, quæ & ipsæ non minùs impudicitiam incitant, vt videre licet ex Eunucho Terentij, vbi Chęrea adolescens suspectans tabulam in qua depingebatur Iouis & Danaës cõcubitus in libidinem exarsit.

Mulieres ab obscœnis picturis caueãt.

Virgo in conclaui sedet.
Suspectans tabulam quandam pictam, vbi inerat pictura hæc, Iouem
Quo pacto Danaë misisse aiunt quondam in gremium imbrem aureum.
Egomet quoque id spectare cœpi: & quia consimilem luserat
Iam olim ille ludum, impendiò magis animus gaudebat mihi,
Deum sese in hominem conuertisse, atque per alienas tegulas
Venisse clanculum per impluuium fucum factum mulieri.
At quem Deum qui templa cæli summa sonitu concutit.
Ego homun io hoc non facerem? ego illud verò ita feci lubens.

Quo in loco Donatus, Philosophicè (inquit) nunc Terentius demonstrauit, quã cladem moribus hominũ & ciuitatibus afferant figmenta poëtarum, cùm exempla scelerum afferant peccaturis. Et eum quoque Terẽtij locum ad eam rem expendit D. Augustinus de Ciuitate Dei lib. 2. cap. 7.

34 ¶ Quid quòd Propertius libro secundo, Elegia quarta, impudicitiæ veluti originem tribuit picturis obscœnis, quibus spectantes ad libidinem incenduntur: ita enim inquit:

De eadem re.

Quæ manus obscœnas depinxit prima tabellas,
Et posuit castà turpia visa domo.
Ille puellarum ingenuos corrupit ocellos:
Nequitiæque suæ noluit esse rudes.

Tradit autem Suetonius, Tyberium cubicula plurifariàm adornasse tabellis lasciuissimarum picturarum, vt aspectu deficientes libidines excitaret. Ideo Aristoteles libro Politicôn 7. capite 17. prohibet aspicere aut picturas, aut actus deformes, monétque, vt sit cura magistratibus, nullam neque picturam neque statuam esse talium rerum imitatricem. Nisi (vt subdit ironicè) apud Deos tales, quibus etiam lasciuiam lex tribuit.

Pictura lasciua languentes libidines excitant.

35 ¶ QVINTVM, vt & à ludis, scenis, & spectaculis publicis, præsertim verò impudicis, prohibeantur, tum propter eorum lasciuiam, quæ & ad libidinem incitat: tum quia illuc multi iuuenes cupidinei, & spectatores otiosi conueniunt, qui nil aliud quàm tendunt retia, & insidias pudicitiæ matronarum & puellarum, vt docet Ouid. lib. 1. de Arte amandi:

Mulieres à ludis publicis arceantur. Præsertim impudicis.

Sed tu præcipuè curuis venare theatris:
Hæc loca sunt voto fertiliora tuo. Et post pauca:
Spectatum veniunt, veniunt spectentur vt ipsæ:
Ille locus casti damna pudoris habet.
Et rursum non multò pòst:
Nec te nobilium fugiat certamen equorum:
Multa capax populi commoda circus habet.
Et lib.2. Tristium ad Augustum:
Ludi quoque semina præbent
Nequitiæ.-- Et paulò pòst:
Tollatur circus: nam tuta licentia non est:
Hic sedet ignoto iuncta puella viro.
Et lib.2. de Remedio amoris:
At tanti tibi sit non indulgere theatris,
Dum bene de vacuo pectore cedat amor.
Eneruant animos citharæ cantúsque, lyræque,
Et vox, & numeris brachia mota suis:
Illic assiduè ficti cantantur amantes:
Quid caueas actor, quid iuuet, arte docet.

36 *De eadẽ re.* ¶ Quibus & adstipulatur Propertius lib.2. Elegiar.
Illic te multi poterunt corrumpere ludi.
Et Iuuenalis Saty.6.
Chironomon Ledam, molli saltante Batyllo,
Tuccia vesicæ non imperat: Appula gannit,
Sicut in amplexu.--
Et Pontanus in illo libro de liberis educandis:
Penelope nunquàm, nunquàm Lucretia vidit,
Histrio dum molli scenica voce canit.

37 *Mulieres olympicis certaminibus olim arcebantur.* ¶ Et ob hæc, ni fallor, Græcorum legibus prohibitum fuit, ne Olympicis certaminibus mulieres spectandi gratia sese insererent, vt tradit Statij ille doctus interpres, huc referens illud ipsius Statij lib.1. Thebaïdos.
-- Exclusæque expectant præmia matres.
Ex quo & illud Menandri Rhetoris: In quibusdam Panegyricis (inquit) conuenientibus non ferè visuntur mulieres. Et ad id nonnihil spectat, quod suprà diximus in quarta lege connubiali, numero 37. incipien. sed quod de certaminibus. Plutarchus in Problematis Romanorum, capite decimotertio, scribit Sempronium vxorem repudiasse, quòd ea ludos funebres spectasset. Quod & idem retulit Valerius Maximus lib.6. cap.3. Nostris autem Iustiniani Imp. legibus, licet viro vxorem repudiare, ἐὰν ἱππικοῖς, ἢ θεατρικοῖς, ἢ κυνηγίαις παραγίνηται ἀπὸ τῶν θεωροῦσα, ἀγνοοῦντος, ἢ καὶ κωλύοντος τοῦ ἀνδρός. Id est, Si ad circenses, aut theatrales ludos, aut arenarias venationes spectatum prodeat, ignorante, aut etiam prohibente viro: vt scribitur in §. quia verò plurimas. in authenti. vt liceat matri, & auiæ. quod & repetitum est in l. consensu. §. vir quoque. C. de repud.

38 *De eadem re.* ¶ Sed audi, Benigne Lector, quid de his ludis, præsertim Floralibus, scribant Seneca, & Lactantius, ille ad Lucillium Epistola 7. Nihil (inquiens) tam damnosum bonis moribus, quàm in aliquo spectaculo desidere. Tunc enim per voluptatem faciliùs vitia surrepũt. Quid me existimas dicere? Auarior redeo, ambitiosior, luxuriosior, & cætera quæ sequuntur. Hic autem libr.1. cap.20. Celebrantur illi ludi cum omni lasciuia, conuenientes memoriæ meretricis. Nam præter verborum lasciuiã, quibus obscœnitas omnis effunditur, exuuntur etiã vestibus populo flagitante meretrices, quæ tũc mimorũ fungũtur officio: & in cõspectu populi vsq; ad sati

adsatietatẽ impudicorũ hominũ cum pudendis motibus detinentur. Et rursum, li.6.c.20.Nã & Comicæ fabulæ de stupris virginũ loquũtur,aut amatoribus meretriciũ:& quò magis sunt eloquẽtes,qui flagitia illa finxerunt,eò magis sententiarũ elegãtia persuadẽt,& faciliùs inhærẽt animis audientiũ versus numerosi & ornati.Item tragicæ historiæ subiiciũt oculis parricidia,& incesta Regum malorũ, & cothurnata scelera demonstrant. Histrionum quoque impudicißimi motus quid aliud,nisi libidines,docent,& instigant?quorum eneruata corpora & in muliebrem incessum,habitúmque mollita, impudicas fœminas inhonestis gestibus mentiuntur? Quid de mimis loquar corruptelarum præferentibus disciplinam? qui docent adulteria,dum fingunt,& simulatis erudiunt vera? Quid iuuenes,aut virgines faciant,cùm & fieri sine pudore,& spectari libenter ab omnibus cernãt? Admonentur vtique,quid facere posint,& inflammantur libidine, quæ aspectu maximè concitatur:ac se quisque pro sexu in illis imaginibus præfigurat: probántque illa dum rident,& adhærẽtibus vitiis corruptiores ad cubicula reuertũtur:nec pueri modò,quos præmaturis vitiis imbui non oportet, sed etiam senes, quos peccare iam non decet,in tabem vitiorum delabuntur.Et paulò pòst: Vitanda ergo spectacula omnia,non solùm quòd vitiorum pectoribus insident,quæ sedata & pacifica esse debent,sed ne cuius nos voluptatis consuetudo deliniat, & à Deo atque à bonis operibus auertat.Sed & audi,quæ Cecilius ille Cyprianus in eam sententiam scripsit,lib.2.Epistol.ad Donatum,eiusdem lib.2.Episto.2.Conuerte(ait)hinc vultus ad diuersi spectaculi non minus pœnitenda contagia. In theatris quoque conspicies,quod tibi & dolori sit & pudori.Cothurnus est Tragicus,prisca facinora carmine recensere:de parricidis & incestis horror antiquus, expressa ad imaginem veritatis actione,replicatur:ne seculis transeuntibus exolescat,quod aliquando commissum est.Admonetur omnis ætas auditu fieri posse, quod aliquando factũ est.Nunquàm æui senio delicta moriuntur, nunquàm crimen temporibus obruitur:nunquàm scelus obliuione sepelitur. Exempla fiunt, quæ iam esse facinora destiterunt.Tunc delectat in mimis turpitudinum magisterio,vel quid domi gesserit recognoscere,vel quid gerere posit,audire.Adulteriũ discitur,dum videtur:& lenocinante ad vitia publicæ autoritatis malo,quę pudica fortasse matrona ad spectaculũ accesserit,de spectaculo reuertitur impudica. Ad hæc deinde morum quanta labes! quæ probrorum foměta! quæ alimenta vitiorum histrionicis gestibus inquinari!videre contra fœdus iúsque nascendi patientiam incestæ turpitudinis elaboratã! Euirantur mares:omnis honor & vigor sexus eneruati corporis dedecore emollitur:plúsque illic placet, quisquis virum in fœminam magis fregerit.In laudem crescit ex crimine,& eò peritior,quò turpior iudicatur.Spectantur hic,proh nefas,& libenter. Quid non potest suadere, qui talis est?Mouet sensus,mulcet affectus,expugnat boni pectoris conscientiam fortiorem.Nec deest probri blandientis autoritas,vt auditu molliore hominibus pernicies obrepat.Exprimunt impudicam Venerem,adulterum Martem,Iouem illum suum,non magis regno,quàm vitiis principem,in terrenos amores cũ ipsis suis fulminibus ardentem,& alia plurima,quæ sequuntur.

39 ¶Scienter itaque ac prudenter(vt hoc caput semel finiam)Aëtius Tetrabi.3.Ser. item 3.ca.34.monet eos,qui stomacho laborant,abstinere à spectaculis & lectionibus,quæ venereæ rei vsum in memoriam reuocare solẽt:vt & nos ad aliud memorauimus in 15.leg.connubiali,nu.32.incip.inter cætera, ne videlicet ad Venerem prouocentur,quæ illis,siquid aliud,obest. *Stomacho laborantes à spectaculis & lectionibus venereis abstineant.*

40 ¶SEXTVM,quod & ex ipsius Aëtij eo in loco sententia ostenditur,vt scilicet abstineant mulieres à lectionibus librorum impudicorum.Hæc enim supra modum libidinem accendunt,& irritant.Quod & ex Mantuano illo videre est,in illis carminibus,quibus impudicè scribentes arguit: *Mulieres à lectionibus impudicis caueant.*

Si proba vita tibi,lasciuáque pagina,multos

Efficit incestos, in Venerémque trahit.

Ante illum autem Ouidius lib 2. de Arte amandi,

Eloquar inuitus teneros ne tange Poëtas:
Summoueo dotes impius ipse meas.
Callimachum fugito non est inimicus amori:
Et cum Callimacho tu quoque Coe noces.
Me certè Sappho meliorem fecit amica,
Nec rigidos mores Teïa musa dedit.
Carmina quis potuit tutò legisse Tibulli?
Vel tua, cuius opus Cynthia sola fuit?
Quis potuit lecto durus discedere Galli?
Et mea nescio quid carmina tale sonant.

Lacedæmonij libris Archilochi Poëtæ la scius interdixerunt.

Poëta adulteria deorũ describentes reijciendi.

41 ¶Prudenter igitur Lacedæmonij, quorum respublica optimè instituta est, Archilochi Poëtæ omnium petulantissimi (ita enim appellat Oenomaüs apud Eusebium) libros e ciuitate sua exportari iusserunt, quod eorum parum verecundam ac pudicam lectionem arbitrarentur. Noluisse enim, ea liberorum suorum animos imbui, ne plus moribus noceret, quam ingenijs prodesset, vt scribit Valerius libro sexto, capite tertio, quod est de Seueritate. Et ea causa plurimi censuerunt, Poëtarum libros, qui adulteria Deorum impudenter describunt, reijciendos esse, & inter cæteros D. Basilius in libro de legendis libris Gentilium.

Mulieribus nocturni cœtus vitandi.

42 ¶SEPTIMVM, ne vxores secretos ac nocturnos illos cœtus & conuentus adeant. Hi enim admodum suspecti sunt, vel exemplo Pompeiæ vxoris Cæsaris, & Clodij, qui in sacris Bonæ Deæ sese inuicem stupro polluerunt: vt nos alibi diximus. Nam & Euripides in Bacchis, loquens de Orgijs Bacchi, introducit Pentheum & Dionysium ita colloquentes:

Pen. τὰ δ' ἱερὰ νύκτωρ ἢ μεθ' ἡμέραν τελεῖς;
Dio. νύκτωρ τὰ πολλὰ· σεμνότητ' ἔχει σκότος.
Pen. τοῦτ' ἐς γυναῖκας δόλιόν ἐστι καὶ σαθρόν.

Id est, ad verbum, quantum sermonis ratio permittit:

Pen. *Hæc verò sacra noctu, an interdiu celebras?*
Dio. *Noctu plerunque, reuerentiam habent tenebræ.*
Pen. *Istud erga mulieres dolosum est, & vitiosum.*

Romuli lex de ea re.
Lex xij. Tabularum.

43 ¶Romulus inter suas leges & hanc quoque sanxit, vt ne essent nocturnæ in templo vigiliæ virorum cum mulieribus, vt scribit Dionysius Halicarnasseus libro secundo Origi. Romanarum. Ex quo etiam postea Legibus duodecim Tabularum ita cautum fuisse scribit Cicero lib. secundo, de Legib. NOCTVRNA SACRIFICIA NE SVNTO. Quo in loco multa adfert ipse Tullius, quibus ostẽdit huiusmodi sacrificia suspectissima esse, vt ibi videre poteris. Inter cætera autem tradit, Aristophanem facetissimum Poëtam veteris Comœdiæ, nouos Deos, & in his colendis nocturnas peruigilationes, sic vexasse, vt apud eum Sabazius, & quidam alij Dij de peregrinis iudicati, è ciuitate eijciantur. Sabazius autem ille Deus (vt id obiter dicam) Bacchus erat, vt videre licet ex Amphitheo in secundo Heracleæ, Strabone libro decimo, Diodoro Siculo libro quarto, aut vt alij computant, 5. Eustathio, Hesychio, & alijs multis. Tradit item Cicero, vbi suprà, Diagondam Thebanum in media Græcia, omnia hæc nocturna sacrificia, lege perpetua sustulisse. Atque etiam inibi loquitur de Bacchanalibus, quæ apud Romanos noctu celebrabantur, in quibus (vt graphicè describit Titus Liuius lib. 9. Belli Macedonici) viri per noctem fœminis, & teneræ ætati turpiter miscebantur. Qua re comperta, fuere Senatusconsulto sublata: & in multos animaduersum fuit. Vnde illud Iuuenalis Saty. 2.

Sabazius Bacchus dictus.

Diagõdalex. Bacchanalia sublata.

Qui Curios simulant, & Bacchanalia viuunt.

Has

Has leges secutus Constantinus Imperator, hanc quoque legem tulit: Abolcantur sacrificia nocturna, Magnentio autore permissa: & nepharia deinceps licētia repellatur. Quæ lex est in Theodosiano Codice, lib. 16. tit. 8. qui est de paganis sacrificiis, & templis. *Cōstātini lex.*

44 ¶ Eupolis Atheniensis, priscæ Comœdiæ scriptor, in ea fabula, cui Baptas nomen fecit, nocturna Atheniensium sacra, quæ Cotyttia vocabantur, damnauit. Demonax illustris Philosophus, Adriani Imperatoris tempore nunquam sibi permisit, vt ad sacrificia Eleusina accederet. Cuius rei nomine à populo admodum exagitatus, atque accusatus, tanquam patriæ religionis contemptor, oratione in eam rem habita, id excusauit, dicens ea sacra meritò sibi videri suspecta, quòd clàm fierent. Ea autem palàm fieri debere, vt si bona essent, alios ad amplectandam colendámque religionem: si mala, ad vitandam inducerent. Cuius rei testis est Lucianus in vita ipsius Demonactis. Apud Plautum autem in Aulularia Lyconides filiam Euclionis in vigiliis Cereris vitiauit. *Atheniensiū sacra nocturna damnata. Demonactis in eam rē sententia.*

45 ¶ OCTAVVM, vt sobriè, quantùm maximè fieri potest, mulieres viuere distant: Vini enim & cibi satietas sunt vera libidinis irritamenta. De vino satis diximus suprà in nona lege connubiali, numero 208. incipi. quanquàm & hoc. Quantùm ad cibum pertinet, scribitur in §. primo, quadragesimaquarta distinctione, ventris ingluuies ad luxuriam facile prouocat. Vnde ait Hieronymus, Venter & genitalia sibimetipsis vicina sunt, vt ex vicinitate membrorum cōfœderatio intelligatur vitiorum. Et Ezechielis capite decimosexto, Ecce hæc fuit iniquitas Sodomæ sororis tuæ, superbia, saturitas panis, & cętera. Ibi enim loquitur de libidine venerea, *Mulieres sobrias esse debere. Ventris ingluuies ad libidinem prouocat.*

46 ¶ Vnde & apud Apuleium libro quinto Asini aurei, Venus dicit sobrietatem esse suam inimicam. Petámne (inquit) auxilium ab inimica mea sobrietate? Diuus Hieronymus ad Furiam, de virginitate seruanda, Adolescentia (inquit) feruente cibis corpore, de castitate secura est? Neque verò hæc dicens condemno cibos, quos Deus creauit ad vtendum cum gratiarum actione: sed iuuenibus, & puellis incentiua assero voluptatum. Non Aetnæi ignes, non Vulcania tellus, non Vesuuius, & Olympus tantis ardoribus æstuant, vt iuueniles medullæ vino plenæ & dapibus inflammatæ. *Sobrietas Veneris inimica.*

47 ¶ Crates Thebanus apud Laërtium in vita ipsius, dicebat amorem sedari fame: sin minùs, tempore: eis verò si vti non vales, laqueo. Quam sententiam incertus quispiam autor in hoc epigramma non illepidè conclusit: *Amorē sedat fames.*

Ἔρωτα παύει λιμός: εἰ δὲ μὴ, χρόνος.
Ἐὰν μὴ δὲ ταῦτα τὴν φλόγα σβέσῃ,
Θεραπεία, σοὶ τὸ λοιπὸν ἔστω βρόχος.

Fames amorem sedat: id si minùs,
Tempus medetur: si nec ista extinguere
Flammam queant, tum restat vt funem pares.

48 ¶ Notum est autem illud Terentij in Eunucho, sine Cerere & Baccho friget Venus. Quam sententiam declarans Diuus Hieronymus alicubi: Distento (inquit) ventre, distenduntur ea, quæ ventri adhærent, per id significans (vt dicit Erasmus) libidinem esse gastrimargiæ comitem. In Græcorum autem collectaneis ita hæc sententia legitur: *Sine Cerere & Baccho friget Venus. Libido gastrimargiæ comes.*

Νεκρὸν Ἀφροδίτη Διονύσου δίχα, καὶ Δήμητρος.
Mortua res Venus sine Baccho & Cerere.

Quam & Cynicus apud Athenæum libro 6. Dipnosophistarum, refert his verbis.

ἐν τῇ κενῇ γὰρ γαστρὶ τῶν καλῶν ἔρως
οὐκ ἔστι. πεινῶσιν γὰρ ἡ Κύπρις πικρά.

Id est, ex ipsius Erasmi versione:

Nam ventri inani non inest formarum amor.
Amara his Venus est, dira quos premit fames.

49 *De eadem re.* ¶Móxque subiungit idem Athenæus carmen Euripidis, quod mutuatus sit ab Achæo Satyrico:

ἐν πλησμονοῦντι Κύπρις, ἐν πεινῶντι δ' οὔ.
Saturo Venus adest: famelico nunquam adest.

Sed & idem Athenæus lib. 1. eiusdem operis distichon affert eiusdem sententiæ:

ἐν πλησμονῇ γὰρ Κύπρις, ἐν γὰρ τοῖς κενοῖς
πράττουσιν οὐκ ἔνεστιν Ἀφροδίτη βροτοῖς.
Saturis Venus est: cæterùm infelicibus
Miserisque nulla adest Venus mortalibus.

50 *Mulieres caueant à cibis Venerem prouocantibus.* ¶Præsertim verò cauere debẽt mulieres ab esu rerum & ciborum Venerem prouocãtium, cuiusmodi multa descripta sunt ab Ouidio, Martiali, Plinio, Galeno, & fusissime Michaële Sauonarola, & aliis multis, quos tibi speciatim citauimus supra in 15. leg. connub. nu. 2. incip. At illis equidem credo, & duob. seq. vbi videre poteris, ne hic iterum repetamus.

51 *Mulieres ab otio caueant.* ¶NONVM, vt otium, si quid aliud, mulieres deuitẽt, perpetuum pudicitiæ aduersarium: vt late docuimus supra in 9. lege connubiali, nume. 174. incip. & huius quoque rei. Nam cum otium & quies omnibus vitiis ac sceleribus viam veluti sternant, ac fenestram aperiant, vel testimonio illius vulgati autoris, quisquis is fuerit, siue Cato, siue alius:

Nam diuturna quies vitijs alimenta ministrat.

tum verò libidini Venereæ, quæ cùm inuenit ingenium atque animum aliis occupationibus vacuum & desidem, statim sese infert & titillat, & voluptatibus cõtinuò immergit: vt nõ immeritò cecinerit Sophocles, nihil boni parere otiũ inane.

Τίκτει γὰρ οὐδὲν ἐσθλὸν εἰκαία σχολή.

52 *Mulieres ne vagentur.* ¶DECIMVM, ne mulieres passim huc atque illuc vagentur. Vix enim aliud est, quod magis obstet pudicititiæ mulierum, vt iam satis docuimus suprà in 9. lege connubiali ferè per totam eam legem, præsertim nu. 34. inci. sed vt redeamus, & seq. vbi videre poteris, ne hic iterum repetamus. Et ibi quoq; intelliges, id meretricum proprium esse & peculiare.

53 *Mulieribus amãtibus prodest loci mutatio.* ¶VNDECIMVM, vt si fortè tibi suboleat, vxorem in cuiuspiam amorem propendêre, eam specie alterius honestæ occasionis, ne id sentiat, alio transferas: compertum est enim mutatione loci & absentia amati, ardoris æstus aut tolli, aut certè minui: vt etiam affirmat Cicero lib. 4. Tusculanarum quæstionum, & diximus etiam supra in 9 lege connubiali, nume. 123. incip. siue id facit. Vnde etiam Propertius lib. 3. ad Cynthiam, Eleg. 21.

Magnum iter ad doctas proficisci cogor Athenas,
Vt me longa graui soluat amore via.
Crescit enim assiduè spectando cura puellæ,
Ipse alimenta sibi maxima præbet amor.

Et paulo post:

Vnum erit auxilium mutatis Cynthia terris:
Quantum oculis, animo tam procul ibit amor.

54 ¶Scribitur in c. valet. 81. distinctio. valet interdum cõuersis pro salute animæ suæ

mutat

mutatio loci. Plerunque enim dum mutatur locus, mutatur mentis affectus. Congruum est ergo, inde etiam corporaliter auelli, vbi quis illecebris deseruiuit. Nã locus vbi quis prauè vixerit, in aspectu mentis apponit, quod sæpe quisque ibi cogitauit, vel gessit. Hæc ibi, quæ eadem ferè sunt, quæ Ouidius cecinit li.2. de Remedio Amoris:

Ad idem.

Et loca sæpe nocent: fugito loca conscia vestri
Concubitus: causas illa doloris habent.
Hic fuit; hic cubuit, thalamo dormiuimus illo:
Hic mihi lasciua gaudia nocte dedit.

55 ¶Sed & illud scio (neque enim id prætermittẽdum duximus) quòd locorum mutatio ad corporis etiã, nedum animi morbos confert. Est enim, vt scribit Plinius ille togatorum doctissimus (quod alij Varroni tribuerunt) lib. 28. c. 4. longis morbis locorum mutatio vtilissima. Quod & è recentioribus Medicis tradidit Michaël Sauonarola, in eo libro, quem de ægritudinibus edidit, tracta. 1. c. 3.

Locorum mutatio etiã morbis prodest.

56 ¶Verùm quod ad animum pertinet (vt eò redeamus) statim est illud Horatij li. 1. Epistol. ad Bullatum:

Ea tamẽ inutilis nonnunquam est.

Cœlum, non animum, mutant, qui trans mare currunt.

Ex quo & illud à Seneca scriptore sanctissimo scriptũ est: Animum debes mutare, non cœlum. Nam & Socrates cuipiam iuueni conquerenti, nihil sibi peregrinationes profuisse, respondisse fertur, Noli admirari, te ipsum circumfers, te ipsum geris. Id est, Nihil mirum id est, cùm tua tecum vitia circumferas. Legitur autem in c. fratrem. 86. distinctio. Dic illi, vt cum loco & mentem mutet.

57 ¶DVODECIMVM, ne sola sit fœmina cum viris, sed semper comitata ancillis, aut aliis honestis mulieribus; exẽplo Penelopes (quam plerique omnes fuisse ferunt castissimã, & si nonnulli reclamarunt) quæ cùm cogeretur vrgente quapiam necessitate in cœtum procorum descendere, ea enim in ὑπερῴῳ id est, editissimo domus loco habitabat, (vt videre licet ex iis, quæ scripsimus suprà in 10. l. connub. nu. 24. incip. id quod cõuenit) nunquàm sola, sed semper aliis mulieribus eam comitantibus incedebat, vel Homero teste, lib. 18. Odysseæ:

Mulieres ne sola sint cum viris.

Ἀλλά μοι Αὐτονόην τε καὶ Ἱπποδάμειαν ἄνωχθι
Ἐλθέμεν ὄφρα κέ μοι παρστήετον ἐν μεγάροισι
Οἴη δ' οὐ κεῖσ' εἶμι μετ' ἀνέρας, αἰδέομαι γάρ.

Et haud multò post:

Ὣς φαμένη κατέβαιν' ὑπερώϊα σιγαλόεντα
Οὐκ οἴη, ἅμα τῇ γε καὶ ἀμφίπολοι δύ' ἕποντο.
Ἡ δ' ὅτε δὴ μνηστῆρας ἀφίκετο δῖα γυναικῶν, &c.

Et iterum lib. 19. ad fin.

Ὣς εἰποῦσ' ἀνέβαιν' ὑπερώϊα σιγαλόεντα,
Οὐκ οἴη, ἅμα τῇ γε καὶ ἀμφίπολοι κίον ἄλλαι.

58 ¶TERTIVMDECIMVM, quod ad maritos ipsos priuatim & peculiariter pertinet, vt sese castos erga externas mulieres exhibeant, si vxores ipsas castas esse velint. De qua re quia affatim diximus suprà in 13. lege cõnubiali, nu. 35. incip. caueant igitur, & tribus num. seq. hîc repetendum id non duximus, locum, in quo tractauimus, designasse contenti.

Virorũ castitas vxores castas facit.

59 ¶HAEC OMNIA si pro virili præstiteris, & tamen vxorem impudicam nactus fueris, tametsi id inter maledictiones, & Diras facinorosorum hominm ponitur, vel testimonio sacrorum Bibliorum, Deuterono. 28. tamen reiecta omni zelotypia, patienter ferre memento (vt interim vsurpem verba vulgaris illius autoris) nec te aliter excruties, cogitans nihil id ad tuam culpam pertinere, multósque

Vxorũ impudicarũ infortunium patiẽter ferendum.

Virorum magnorum vxores impudicæ.

que & maximos & laudatissimos viros in id infortunij genus decidisse. Nam & suprà in 9. lege connubiali, num. 122. incip. sed quod ad ordinem, ostendimus Agamemnonem illum ποιμένα λαῶν, id est pastorem populorum, sæpe ab Homero vocatum, Syllam, Cæsarem, Pompeium, Lucullum, Q. Metellum, Lepidum (dij boni, quos viros) vxores impudicas habuisse, atque Antoninum Philosophum Imperatorem sanctissimum, qui & ipse vxoris adulteria probè illi cognita prudenter dissimulauit. Et D. Paulum Eremitã, qui nihil aliud, quàm risit, cùm vxorem in adulterio comperisset, vt etiam diximus in 8. lege connubiali, num. 14. incip. cæterùm multos.

60 *Agidis Lacedæmoniorũ regis vxor impudica.*

¶Sed & alios prętereà multos, & propè infinitos huius notæ tibi recensere possemus: sed id non admodum necessarium mihi visum fuit. Sed vnum tamen silẽtio non prætererim, Agidem illum celebratissimum Lacedæmoniorum Regẽ, cuius vxor Timæa adeo impudica fuisse dicitur, & impudens, vt & coram ancillis filium, quem ex Alcibiade pepererat, nomine adulteri appellaret, vt testis est Iustinus lib. 5 & Plutarchus tum in vita ipsius Alcibiadis, tum in libro de Tranquillitate animi: vbi & id scripsit Agidi non obstitisse, quo minus vir clarissimus & maximus haberetur.

61 *Vxorum ornatus nimius viros Zelotypos facit.*

¶Ex iis autem, quæ diximus, satis mulieres docẽtur, quid facere debeant, vt viri erga ipsas zelotypia non vexentur, si scilicet vitam suam ita instituant, vt sigillatim descripsimus. Quibus illud addiderimus, ne nimiùm sint circa cultum vestiũ, & ornamentorum curiosæ. Nam vt scribit D. Chrysostomus ad populum Antiochenum Homilia 21. Vis ornare faciem, non margaritis, sed modestia & honestate: sicque vir gratiorem cernet aspectum. Ille nempe ornatus & zelotypiæ suspicionem inijcere sæpe solet, & cætera, quæ & nos ex eo retulimus supra, l. 3. connubiali, nu. 6. nam vt in eadem l. diximus. num. 26. incip. nec mulieres, huiusmodi mulieres ornatus ac cultus studiosiores creduntur, licet tamen plerunque falsò, esse impudicæ.

62 *Vxoribus Zelotypis quid agendum.*

¶Sed quod ad mulierum zelotypiam priuatim pertinet, iam satis docuimus eam maxime perniciosam esse. Quid verò illis agendum est, vt maritos ab alienarum mulierum amore auertant, discant ex Theanùs (si ea sit) Epistola consolatoria ad Nicostratam zelotypam, quam integram, vti Latina facta est à Ioanne Brechæo, huc transcripsisse non grauabor.

Theanùs epistola.

THEANO NICOSTRATAE SALVTEM.

Intellexi viri tui insaniam, quòd scilicet amasiam habet: illius verò tu zelotypia capta es. Cognoui sane non paucos eo morbo laborãtes, quippe qui id genus mulierculis irretiti, ac (vt videre licet) occupati, mente omnino careant. Tu verò è contrario exanimaris, noctésque atq; dies mœroribus exigis, ac nescio quid in eum moliris. Meliora quæso, ô Nicostrata. Vxoris etenim virtus, mariti non est obseruatio, sed opportuna atque apta quædam simulatio. Quod equidem fiet si idipsum ignorare se dissimulauerit. Quod reliquum est, voluptatis ergô, sui tantùm copiam facit amasia: vxor autem vtilitatis gratia. Atqui vtile est, mala non permiscere malis, nec amentiam amẽtia prouocare. Adde etiam quædam delicta esse, quæ irritãtur acriùs, si criminentur arguantúrque: ea tamen silentio dissimulata desinũt ac cessant protinus, non secus atque ignis, qui non excitatus extinguitur. Quòd si illum deprehendas, qui ignorare te vehemẽter desiderat, iam tu latebram, qua vitium delitescebat, aperies: tum deinde palàm peccabit. Nunquid autem existimas, viri tui amicitiam non in probitate esse? id verò est ipsa societatis gratia. Tu itaque persuasum habeas, quãdoque futurum, vt maritus ille tuus, illa tandem abstineat, tibíque adsit, vnà tecum vitam traducturus, & legitimo te amore prosecuturus, illam verò odio. Eius nanque velox & præceps est occasio, vt pote quæ interim fastidium sati etatẽmque secum habeat. Citò quidem adest, abẽst

abéstque perinde. Viro nanque minimè malo breuissima erit ad pellicē occasio. Quid enim, quæso, magis insanum est illa cupidine, quæ rei nephariæ illicitæque incumbit? Qua ratione persentiet aliquando, se & rem suam exigere, & honestū prodere. Neminem enim videas, quem sanæ mentis credideris, qui sponte propriis studeat incommodis. Quò fiet, vt tuorum erga se meritorum pietate permotus, reique familiaris ac domesticæ detrimentum vbi perpenderit, seipsum tandē erga te restituat & resipiscat. Ac tum demum suas ipsius in te contumelias, quibus grauiter criminandum se iudicabit, ægrè ferens, statim ille in pœnitentiam adducetur. Tu verò, ô Nicostrata, dū à meretricibus alienam te præbes, cura, vt modestia apud virum, studio erga rem familiarem, beneuolentia in necessarios, pietate erga liberos excellas. Quapropter ô Nicostrata, zelotypia aduersus illum nulla ratione contendes. Illas enim, in quibus virtus inest, longè pulchrius fuerit æmulari. In reuocanda autem viri tui gratia imprimis opportunam te præstes oportet. Nam morum quoque integritas aduersarium quemuis in beneuolentiam adducit: soliúsque probitatis meritum est honos. His demum rebus vxor tum mariti potestatem nanciscetur, eúmque veluti in manu nullo negotio habebit: tum verò plus honoris consequi poterit, quàm si succensum illa sibi colat. Tua igitur victus patientia, idémque non mediocri verecundia suffusus, gratiam tuam confestim inire, amicitiámque reconciliare percupiet, tecúmque beneuolentia maiore & studio contendet. Nam erga te quàm iniquè antea se gesserit, sibi conscius, tum verò apud se cogitans, quanta vitæ constantia interim egeris, facto tandem eius rei periculo, quanto amore illum complecteris, planè intelliget. Et quemadmodum ab aduersa valetudine dignoscimus iucundam grassantis morbi liberationem, sic & amantium iræ familiarem quandam amoris recōciliationem propiùs admittunt. Tu itaque aduersus illam passionem affectúmque consilio vtere. Etenim si aliquando malè habere cōtingat, ille quoque, animo vt doleas, inuitabit. Præterea si in his, quæ ad ornatus dignitatem pertinent, oberret, tu etiam idē in muliebri ornamento pecces. Quòd si rei familiari aliquod detrimentum adferat, idem quoque facias oportet. Sic ad ipsius mores tuos quoque si cōposueris, dum illum castigas & cohibes, ipsam te castigare etiam videbere. Quòd si ab illo relicto discesseris, scias oportet, de altero te viro periculum esse facturam. Qui si in eodem versetur malo, alium rursus experieris. Atqui iuuenculæ tori expertes, nisi ægrè, esse non possunt: neque satis gratus est illis cœlibatus. Tu sola alioqui, viri exors, perindéq; vt innupta permanebis. At verò si rei familiaris fueris negligentior, tu & virum perdes, & vitæ tuæ doloris mœstitiæque plena communem molestiam adferes. At de pellice vindictam sumes. Illa dum se bene cautam tuebitur, ipsam te decipiet. Egregiam verò laudem referas, cū viro quotidie iurgiis agere, & rixari. Quid plura? vt rixis & cōuitiis cohiberi nequit petulantia, sic discordia supra modum crescit irritatúrque. Quid deinceps? Anne fraudis aliquid illi moliri cogitas? Caue ô Nicostrata. Tragœdia etenim dramatum instructa artificio, vbi iura omnia diuina humanáque Medea violat, vincendam esse zelotypiam edocuit. Quin potiùs, vt oculorum morbum manibus quidem tractari non licet, ita ab eo zelotypiæ affectu vltionem longè summoueas oportet. Hūc nanque morbum commodiùs extinxeris, dum perferes.

63 ¶Denique in hac tractatione zelotypiæ illud in mentem venit, quod minimè prætermittendum mihi visum est, Nicolaum illum ex septem, quos Apostoli Diaconos ordinauerunt, cùm de zelotypia suæ vxoris pulcherrimæ culparetur, velut purgandi sui causa permisisse, vt ea qui vellet vteretur. Quod eius factum in sectam turpissimam versum est, qua placet indifferens & promiscuus fœminarum vsus. Cuius rei testes sunt Clemens Alexandrinus libro tertio stromatôn, Eusebius libro tertio Historiæ ecclesiasticæ, capite vigesimotertio, Theodoritus Cyrenēsis Hæreticarum fabularum libro tertio, & Diuus Augustinus in

Nicolaus hæresiarcha zelotypus.

Catalogos Hæresεon, & nos quoque alibi diximus. Et cum his postremam hanc legem sancimus:

Decimasexta Lex cōnubialis.

CONIVGES ZELOTYPIAM, TANQVAM PESTEM OMNIVM TETERRIMAM, PERNICIOSISSIMAM, EXITIOSISSIMAM FVGIVNTO.

NEC VIRI VXORES CVSTODIA ASSERVANTO.

EASDEM AVTEM AB IMPVDICARVM MVLIERVM, ATQVE ETIAM LIBIDINOSORVM VIRORVM CONGRESSV PROHIBENTO.

A' LASCIVIS SERMONIBVS, OBSCOENIS PICTVRIS, LVDIS PVBLICIS, PRAESERTIM IMPVDICIS, OBSCOENIS ITEM LECTIONIBVS NOCTVRNIS CONVENTIBVS ARCENTO.

SOBRIAS EAS ESSE DOCENTO.

OTIVM AB ILLIS PROPELLVNTO.

PEREGRINATIONES TOLLVNTO.

LOCA SVSPECTA MVTANTO.

SOLAS CVM VIRIS NON PERMITTVNTO.

CASTOS SE EXHIBENTO.

HAEC OMNIA SI PRAESTITERIS, ET TAMEN VXOR IMPVDICA FVERIT, PATIENTER FERRE MEMENTO.

VXORES VIROS AB EXTERNARVM MVLIERVM AMORE ET CONCVBITV, MODESTIA, OBSEQVIO, PVDICITIA, ET DISSIMVLATIONE REVOCANTO.

GLOSSA SECVNDA, IN EAM PARTICVLAM TEXTVS,

En pouuoir de son mary.

1 *Sponsa an sit in potestate sponsi, vt vxor viri.* *Sponsa an veniat appellatione vxoris.*

SED MATVRE his relictis, ad nostram consuetudinem propiùs accedamus, quæ dicit vxorem esse in potestate mariti. Quæro, an id etiam intelligatur in sponsa, vt videlicet nondum consummato matrimonio sit in potestate sponsi. Et certè primùm videri potest id in sponsa procedere: quoniam appellatione vxoris venit sponsa, quemadmodum & sponsus mariti: iuráque in vno loquentia, habent locum & in altero. l. si sponsa. D. de iure dot. & l. lex Iulia. D. de fund. dota. & l. item apud. §. sponsum. D. de iniu. & l. si vxor. §. diuus. & §. si minor. D. de adulter. & l. non sine. C. de bon. quæ libe. & l. assiduis. §. 1. C. qui potio. in pigno. habean. & l. 2. §. si sponsa. C. de priui. cred. Et quod disponitur de nuptiis, habet locum, & in sponsalibus, vt est text. in l. tutor. § 1. & l. oratio. D. de sponsali. per quos ita dicit Panor. consil. 65. cuius factum ita incipit, Casus, quidam Raynerius, in 4. dubio. libr. 2. Et facit text. in l. in sponsalibus. §. 1. D. eod. vbi in sponsalibus eorum consensus exigitur, quorum in nuptiis desideratur, & in l. cui fuerit. D. de conditio. & demonstratio. & quod voluit glos. in l. ea quæ. la 2. D. ad municip. & l. eum qui duas. C. de adulte. & in §. patitur. in verbo, per vxorem, Institu. de iniuriis. & in §. iidem rescripserunt. in verbo, maritum. Institu. de excusa. tut. Ex qua not. Angel. Aret. ibi, quod statutum in

Statutū in vxore, habet locum in spōsa, & contra,

vxore, habet locum in sponsa, & contrà. & in c. 2. in verbo, electo. de transla. prælа. & in c. discretionem. de eo qui cogno. consan. vxo. suæ. & in c. canonica. in glos. 3. de senten. excommu. & iterum in c. si verò. in verbo, vxore. eodem titu. & Bartol. in l. cùm pater. vbi est bonus text. ff. de parricid. & in l. nihil interest. per illum text. D. rer. amo. & Bald. in l. Deo nobis. colum. 2. versi. sed iuxta hoc pone. per illū text. C. de episc. & cleri. & in l. vlti. C. de dot. promiss. & in l. 1. in 2. quæstio. C. vnde vir, & vxor. & in l. 1. col. 5. versicu. quintò quæro. C. vnde vi, vbi dicit, quòd sicut maritus potest defendere vxorem, ita sponsus sponsam: quia vtriusque est idem judicium, per quædam ex iuribus suprà allegatis, & quod latè consuluit Panor. consi. 79. Christi, ciúsque matris, versi. videtur primò, lib. 2. Hincque etiam generi,

generi,& nurus appellatione sponsus quoque,& sponsa continentur. Sicuti & soceri,& socrus sponsorum parentes. l.Labeo.§.& generi.ff.de gradi.affi. Et vt scribitur in l.Seruius.eod.titu.Soceri,& socrus,& generi, & nurus appellatio etiam ex sponsalibus acquiritur.

2 ¶Facit præterea & hæc ratio,quod de proximo futurum est, id vtique pro iam facto habetur,tex.est in l.pe.& ibi Bar.& alij.D.de milit.testa.vbi pro cincto habetur,qui proximè cingendus est, sicut etiam ibi no.glo.Et ideo Bal.ita summat illum tex.propinqua potentia actui habetur pro actu.id quod etiam ex eo tex.dicit idem Bald.in l.si impuberi,in fi.princ.ff.de tuto.& cura. dat. ab his.sed & ipse Bal in ea ipsa l.pen.ex ea not.quòd qui proximè debet consecrari, habetur pro consecrato.Sed & idem in l.1.col.pe.versi.quid si filius.D.solu.matrimo. dicit per illum text.quòd Licentiatus in fauorabilibus habetur pro Doctore: quia qui est in potentia propinqua actui,videtur esse in actu:quod & ipsum voluit idem Bal. in l.qui indignus.D.de Senato.& Socin.consi.70.vtrùm primò licentiatus, col.2. versi.quintò principaliter,lib.4.vbi & ex hoc dicit,priorem Licētiatum esse præferendum posteriori,qui postea doctor factus est,quod & idem voluit Ang.Aret. in §.quædam actiones.col.10.versi.quæro de quæstione contingenti,Instit. de actio.per tex.in l.1.C.de Consuli.lib.12.& Ioan.Lupus in repe.Rubricæ de donat. inter vir.& vxor.§.38.propè per totum illum.§.De eo tamen quod diximus, Licentiatum haberi pro Doctore,vide Rom.qui contrarium tenet, consil.333. quo ad primum articulum,in 2.dubio.& Alex.in addit.Bar.in l.vlt.ff.de obseq.patro. præstan.Sed & de illo tex.in d.l.pen.quantum ad id de quo tractamus pertinet,vide Vigilium Phrysium in §.sed & si quis.in gl.1.Institu. de milita.testamen.qui aliter videtur eum intelligere.

Pro facto habetur, quod proximè futurum est.

Propinqua potētia actui pro actu habetur.

Licētiatus pro Doctore an habeatur.

3 ¶Tamen per illum ipsum tex.in d l.penul.ipse Bal.consi.21.processus.lib.5. dicit, quòd pro cancellato habendus est,qui de proximo est cancellandus. Et in simili Bart.in l.emptor.§.1.in fin.& ibi quoque Bal.& Ang.ff.de pact.quòd qui verbaliter,vt ipse dicit,tantùm est liberatus à banno,non dicitur ampliùs bannitus, licèt nondum actualis cancellatio sit secuta.& idem voluit Ang.& Imo.in l.1.D. de his quæ in testamen.delen.& latè consuluit idem Ang.consi.288.viso themate, in 2. dubio.Er simile quippiam voluerunt Bal.& Pau.Cast.in l.si non sortem. §.adeò. D.de conditio.indebi.quòd qui statim rebanniendus est,id est, à banno reuocandus,pro iam rebannito habetur.Quod & idem voluit ipse Bal.in l.1.§.serui.& ibi etiam Ang.D.de SC.Syllañ.vbi dicunt per tex.inibi, quem dicit Bal. ad hoc meliorem,quàm quemuis alium, quòd huiusmodi rebanniendus non potest offendi.Quod & propemodum voluit ipse Bal.in l.fideicōmissa. §. si quis illicitè. D. de leg.3.& in l.si creditoris.& ibi quoq; Pau.Cast.C.de fideicommis.& idē Paul. Castren.in l.mulier.§.non est dubitandum,per illum textum, ibi quoque Alexā. D.ad Trebel.& Cepol.qui hoc multùm commendat,consil. causarum criminalium 6.veritas primi dubij,col.3.versi.item pro hoc facit. quod iterum repetitur ferè ad verbum,consi.39.incip.Baptista.Fran.Aret.in l.qui à latronibus.§. si quis in capitali.col.7.versi.& idem est dicendum.D. de testa. Super quo tamen vide Bald.post Iac.Bel.& Ia.Bu.consi.140.hæc quæstio fuit,lib.4.& eundem Bal.Imo. & Alex.in l.huiusmodi.§.si ita.D.de lega.1.ipsum Bal.in l.Labeo. §.sed etiam,ad fin.D.de pactis.& Feli.in c.eam te.col.16.versi.erat iste,extrà de rescri. & Philip. Deci.consi.327.viso casu,col.1.

Pro cācellato est statim cancellandus.

Bannitus non est, qui verbo tantum à banno est liberatus.

Bannitus an censeri debeat qui statim reuocandus est.

4 ¶Est & ad idem text.quem Bal.in dicta l.pen.allegauit,in l.qui se dicit.D.de iud. vbi pro liberto habetur,qui statim à seruitute liberandus est.& in l.Fulcinius. D. qui.ad liber.pro.non licet.quam Bar.ita summat:paria sunt,aliquid in esse cōsistere,vel in eo statu,qui de proximo rem producit in esse,& in l.nō tantùm. in prin. D.de excu.tut.cui Alberi.hanc epitomen adscripsit, Aliquid esse factum, vel de

De eisdem rebus.

proximo faciendum, paria sunt, & in l. item legato. D. de legat. 3. vbi pro dato habetur, quod dari paratum est. & in l. si quis cùm sciret. D. de vsucap. pro empt. vbi perditum censetur, quod statim perdendum est. & in l. qui pene. §. diuus. D. de manu. Ex quo not. Bened. Plumbi. quòd licèt detentus ex causa capitali non sit fideiussoribus relaxandus, vt not. Bartol. in l. 1. de custo. reor. Tamen si constat de innocentia. & sit conclusum in causa, ita quòd proximè sit absoluendus, debet relaxari. quod dictum pro singul. citat Iason in l. naturaliter. §. nihil commune, colum. 29. versi. ego vltra scribentes. D. de acquirenda possessione. Sed & hoc quoque voluit Iac. Bu. & post eum Baldus, in l. sed & si is. D. de in ius vocand. per tex. quem Bald. dicit singul. in l. nullus. ibi, donec reperierit. C. de exhib. re. & tetigit idem Baldus in l. 2. C. de custo. re. & sequitur Franc. Aret. in l. 3. §. si seruus. col. 2. D. acquiren. possess. Quibus adstipulatur, quod scribit Bartol. in l. si pecuniam. §. sed etsi acceperit, in fin. & ibi Angel. qui eum §. legit cum §. si seruum etiam, in fi. D. de condit. caus. data. non tam diligenter custodiendum esse, qui proximè absoluendus est.

Pro condẽnato an habeatur qui statim est condemnãdus.

5 ¶ Sed & per text. in d. §. diuus. dicit Paul. Elea. in cle. pastoralis. de re iudic. quòd pro cõdemnato est, qui statim condemnandus est. ad quod etiam est text. in dicta l. qui pene. §. 1. D. de manum. & alius no. in l. quamuis indubitati. C. de adulter. per quem decidit nota. Bal. ibi, & in l. si pro ca. in 6. quæstio. C. manda. quòd quemadmodum agit fideiussor condemnatus contra reum principalem, vt eum eximat, & liberet. l. Lucius. in fin. D. eod. ita & qui de proximo condemnãdus est. ad quod etiam allegat tex. in Authent. vt cùm de appel. cog. in princ. sequitur Alexan. in d. l. 3. §. si seruus quem. colum. vlti. D. de acquiren. possess. Et Iason in l. admonendi. in lectu. 2. col. 12. versi. confirmatur ex eo, qui est in nume. 54. & ibi quoque Francis. Purp. colum. 6. versi. quintò infertur. D. de iureiur. Idem Iason in authen. si qua mulier. columna 7. versiculo ad idem facit, quod vult, C. de sacrosanct. eccles. & in l. diuortio. §. interdum. columna vlti. D. soluto matrimonio. & in l. naturaliter. §. nihil commune. col. 23. versic. ad idem bene facit. Et ob id dicit etiam Paul. Castren. in dicto. §. si seruus, quòd proximè banniendus, ita pro bannito habetur, vt impunè offendi posit, ex forma statuti permittentis offendere bannitos. quod tamen latè reprobant Alex. & Fran. Aret. ibi, quibus accedo fretus autoritate, præter eos, Bal. in d. l. fideicommissa. §. si quis. D. de leg. 3. licet eum sequi videatur Iason consil. 133. in casu ad me transmisso, col. vlt. lib. 1. Sed vtcunque sit de ea re, superiora non modicùm fulcit, quod pulchrè dicit ipse Bald. in dicta l. nullus. fermè ad fin. C. de exhi. re. quòd quando quis est plenè conuictus & confessus, nõ solùm in carcere detinendus est, sed & in compedibus, veluti ad pœnam proximam destinatus, & deuotus. Pro quo text. est comparans iudicatum & conuictum, in l. 3. §. lege Iulia. D. de testib.

Sentẽtiã iam latam esse, & esse conclusum in causa, paria sunt.

6 ¶ Et aliàs semper paria sunt, iam latam esse sententiam, & futurum vt proximè feratur, quia conclusum est in causa, vt voluit Cyn. in l. alia. C. de his qui. vt indign. Ioan. And. in c. 2. de in integrum restitut. libro sexto, Bar. in l. si mater. §. eandem. in fi. D. de exceptio. rei iudic. per textum, & glo. in l. si rem. §. vlti. D. de euict. Idem Bart. & Bal. in dicta l. quamuis indubitati. in fin. C. de adulter. & idem Bal. in l. error. in 2. & 4. quæst. C. de iur. & fact. ignoran. & in l. incerti. col. 6. versicul. septimò quæritur. C. de interdict. & in l. 1. col. 2. versi. sed hic dubitatur. C. ne ex delict. defunct. & Panor. in c. pastoralis. de except. Roma. in repeti. d. l. admonendi. colum. 4. versi. est addendum. & ibi Paul. Castren. col. 5. vers. ex his Bar. colligit. & Iason col. 9. versi. sum in secunda solutione. D. de iureiur. Idem Roma. in l. si Titius. D. de verbor. obligat. Alex. in l. si mulier. D. solu. matrim. Felin. in c. cùm dilectus. in princ. extr. de fide instru. & Philip. Deci. in l. edita. col. 6. versi. & licèt Bartol. C. de eden. & Steph. Bertran. consi. 368 cùm iam & diu, nume. 2. lib. 2. Iason consi. 82. visis & diligenter, col. vlt. lib. 1.

7 ¶ Ad idem etiam tex.no.in l.vestimentum.D.de auro & argento legato,quem dicit singul.& vnicum Barb.in tractatu de præstantia Cardinalium, in 5. quæstio.1. partis,col.3.versic.& si dicatur ad hoc,quòd ea quæ sunt in fieri (vt ipse loquitur more Græcorum)censentur esse in facto:& illum tex. dicit item valde singul. idē Barb.consil.57.præclarè scribitur,col.5.versi.item facit,quòd d.priuilegium. lib. 1.& iterum consi.14.clementissimi,col.2.libro item 2.& in ele.causam.char.13. in paruis versi.sed dubium esset,de elect. Et alibi dicit, literis aureis scribendū ipse Barb.consi.81.præclarè,& luculenter,col.2.lib.4.Verba autem illius l.quia vulgò in antiquioribus codicibus sunt corruptissima,libuit hic inserere emendata: Vestimentum id est,quod detextum est,etsi defectum non est. Id est, si sit consummatum,quod in tela est,nondum tamen pertextum vel detextum, vestimentum appellatur.Super qua l.Nicol.Neapol.referens Iac.Are.dicit eam esse notandam ad statutum loquens de vestimento, vt habeat locum in eo,quod in tela est. Ex quo dicto & illud notandum est,eam legem procedere in materia stricta.Statutū enim est strictè interpretandum,& propriè,iuribus vulgatis. Et ita ad hoc notauit illud dictum Barb.consi.21.præclarè dicit dominica veritas,col.2.lib.2. *De eadem re.* *Præcedentia procedūt, etiā in materia stricta.*

8 ¶ Facit etiam tex.in l.& si non sint.§.infecti.D.eo.titu.de auro & argento legato. Per quem dicit Bar.in l.quo minus,in 5.quæstio.in princ. D.de flumin. quòd cœptum habetur pro completo.Quod & idem dicit ex eod.tex.ipse Bar.in l.cætera. §.sed si separauit.D.de legat.1.Sed & in eam quoque rem tex.est in l.1.§ sed in eo quem.D.de Senatusconsulto Syllaniano.Ex quo not.Bart.in princip.quòd illud, quod fieri debet de proximo,habetur perinde,ac si factum esset, & in l. si fundū. §.vlt.D.de fundo.dota.vbi præscriptio infra proximos dies perficienda,pro completa habetur.& in l.non tantùm.in prin.D.de excusat.tutor. vbi pupillus proximus pubertati,pro pubere habetur,quantum ad id,vt non præstet excusationem suo tutori:veluti tutela eius habeatur pro finita,quæ statim finitur.Et per illum etiam text.dicit Bartol.in l.si quis.§.vlti.D.quod met.caus.paria esse,aliquid esse proximè futurum,& iam esse productum in esse. *De eisdem rebus.* *Præscriptio statim complē da, pro completa habetur.*

9 ¶ Et etiam tex.in c.ecclesiæ.de immunit.eccles.per quem not.Panor.ibi in 3.not. & iterum columna secunda,quòd basilica nondum consecrata, proximè tamen consecranda,gaudet priuilegiis ecclesiarum,ac si iam esset consecrata, & in c.vlt. extr.de Iudæ.vbi baptizatus,& mox baptizandus,eodem vtuntur priuilegio. Ex quo not.ibi Panor.& Felin.quòd idem priuilegium debetur rei factæ, & rei quæ est in fieri & in c.Pisanis.extr.de restit.spolia.ex quo no.Panor.ibi col.3.versi. nota singulariter.& etiam consi.85.in præsenti quæstione,columna secunda, versic. igitur hanc spem,libro primo,quòd potentia de facili reducibilis ad actum,habetur pro actu.& text.in c.religioso. de sentent. excommun. libro sexto, quòd qui religionem ingreditur,licèt nondum sit religiosus,donec tacitè aut expressè fuerit professus,si quis tamen in eum violentas manus iniecerit,excommunicationē non euadit,perinde ac si religiosum percussisset, nimirum qui proximè religiosus est futurus,& ad id iam destinatus.De quo vide,quæ nos ampliùs diximus in nostro tractatu Retractuum,titu.1.§.1.in glos.8.in verbo,*Le parent*,num.30.sed & hac ratione. *De eadem re.*

10 ¶ Et quod dicit glo.no.cum qua transeunt omnes,in l.1.in princ.in glos.2. ad medium,versi.sed quid si non est in conspectu.D.de acqui.poss. quæ voluit nihil interesse,an res sit in conspectu,an verò proxima,vt statim conspici possit.Cui adstipulatur,quod dicit Bal.in d.l.nō tantùm.in prin.D.de excusa.tut.id quod propè est,nihil distare videri.Quod sumptum est ab Aristotele,lib.2.Physicorum,& tex.in l.præsens.D.de procur.vbi præsens habetur,& qui in hortis est,& qui in foro,& qui in vrbe,& qui in continentibus ædificiis. Et quod Homerus scribit Odyssææ 1.de Vlysse,qui terræ natalis fumum videre surgentem mirè cupiebat: *De eadem re.*

ἡμέλθ· τ̓ καπνὸν ἀποθρώσκοντα νοῆσαι
ἧς γαίης.--

Ex quo illud Ouidij lib. 1. de Ponto, Eleg. 4. ad Rufinum:

Non dubia est Ithaci prudentia: sed tamen optat
Fumum de patriis posse videre focis.

Prouerbium. Ex hócque, Fumus patriæ, in prouerbiũ abiit, de re admodum optata. Nam Philostratus in Ariadne, ὁ θησεὺς ἤ ἐρᾷ μὲν, ἀλλὰ τοῦ τῶν Ἀθηνῶν καπνοῦ. Id est, Theseus verò amat quidem, sed Athenarum fumum. Lucianus in Encomio patriæ, καὶ ὁ τῆς πατρίδος αὐτοῦ καπνὸς λαμπρότερος ὀφθεὶς τὸ παρ' ἄλλοις πυρός. Id est, Ac patriæ fumus luculentior homini videtur, quàm ignis alibi. Igitur qui fumum patriæ in conspectu habet, is iam patriam ipsam attigisse videtur.

11 *De eadẽ re. Fructus statim colligendi pro collectis habentur.*

¶ Quódque dicit Bald. in dicta l. diuortio. §. interdum. per glos. ibi. D. soluto matrimonio, quòd fructus proximè colligendi habentur pro collectis, & sequitur Iason ibi, columna vltima, hoc tamen limitans, & in dicta l. admonendi. column. vndecima, versi. decimò facit, quòd fructus in 1. lect. & in dicta l. cætera. §. sed si separauit. columna tertia, versi. quartò inquantum. D. de legat. 1. & Ioan. Lup. in dicta repet. rub. de donatio. inter virum & vxorem. §. 38. columna prima. Cui consimile est, quod à Paul. Cast. responsum est, consi. 132. videtur dicendum quòd dictum frumentum, columna secunda, versic. breuiter ego puto, lib. 1. si testator mandat distribui pro anima omnia bona sua mobilia, in id legatum venire fructus pendẽtes proximè colligendos: tanquam ij pro collectis, atque ita pro mobilibus habeãtur, ar. dictæ l. pen. D. de mili. testam. iam toties allegatæ, & l. fundi. in fi. D. de actio. empt. vbi destinatio (inquit) ad vsum in quo fiat, habetur pro facto: & eius, quod voluit (vt ipse dicit) Bar. in l. vltima. D. de requi. reis, quòd in fructibus pendentibus, æquè ac in separatis, cadit sequestratio, vt qui statim sperantur separari. Et illud dictum Pau. Castren. sequitur Philip. Deci. consil. 472. testator legauit, col. 1. Et idem quoque voluit Iason, in l. si fideiussor. §. si satisdatum. col. 1. versi. secũdò not. D. qui satisd. cog. vbi erranter citat l. 1. §. vlti. & ibi Bart. D. de requi. reis, cùm vellet, ni fallor, allegare dictam l. vlt. eod. tit. nec enim d. §. vlti. nec Bart. ibi quicquam dicunt, quod huc spectet. Dicta autem l. vlt. nonnihil facit, vt diximus, & declarauimus in nostro tractatu Retractuum, tit. 1. in glo. 7. in verbo, *ou autres choses*, nu. 44. at si per se.

12 *De eadem re. Vestiũ appellatione venit pannus apud sartorẽ sectus ad conficiẽdã vestem. Immatriculatus cẽsetur, statim immatriculandus. Magistratus statim ineundus, pro inito habetur.*

¶ Dicit quoque idem Bar. in l. ex facto. §. rerum. D. de hære. instit. quòd si testator legauit vxori vestes, quas in domo habebat, venit in huiusmodi legatum pannus apud sartorẽ insectus, vt ex eo vestes conficeret, tametsi nondum sint factæ, nondùmque domum delatæ. Quod dictum commendat, & sequitur Francis. Cremẽ. singu. 63. testator legauit. Sed & Angelus in l. ex eodem D. de mili. test. dicit, quòd statutũ puniens offendentem scholarem immatriculatum, habet locum in offendente scholarem statim immatriculandum, quem scilicet iussit Rector immatriculari, licèt nondum sit immatriculatus: quia de proximo immatriculandus, habetur pro immatriculato. Id quod dicit voluisse Iaco. Butr. in l. si quis id quod. §. cùm proponitur. vbi & hoc sequitur Alex. in principio eius l. columna prima, D. de iurisdictio. omnium iudicum. & sequitur etiam Iason in dicta l. admonendi. columna decima, versiculo ad idem text. sub numero 55. & in dicto § interdum. & Feli. in dicto c. cam te. vbi suprà, de rescr. & Io. Lupus vbi etiam suprà. Ad idem facit, quod not. Angel. in l. item veniunt. §. præter hæc per tex. ibi & glos. in verbo, consules. D. de petitio. hæredit. quòd qui destinatus est ad magistratum, vt illum proximè ineat, iam & iniuisse videtur, ipsiúsque nomine appellatur. Ex quo dicit manasse cõsuetudinem in partibus Tusciæ, quòd gubernatores ciuitatum in fine eorum magistratus, cùm res graues occurrunt, faciunt conuocari ad consiliũ electos eorum successores, quamuis nondum sint de collegio, vt communi examine & tractatu habito, deliberẽt quid faciẽdũ sit: nec propterea impugnari potest illa

deliberatio,tanquam incapaces interuenerint,per illum text.& glo.quod dictum commendat Cacia.in repe.d.l.admonendi.col.21.versi.in eadem ibi antin.tione. D.de iureiu.vbi & ad hoc multa adducit.& tex.in cle.ne Romani,de elec.

13 ¶ Et quod dicit Saly.huic nostrę quæstioni multò propiùs accedens,in l.cùm te.in fi.C.de dona.ante nup.quod mulier pro coniuncta & carnaliter copulata à viro habetur,quæ de proximo est copulanda. Quod dictum sequitur Alexand. consi. 129.super primo,col.3.versi.istis sic præmissis,lib.7.& pro sing.refert Felin. in c. tertio loco,col.4.versi.& retenta, de præsumpt. & Hippo. Marsil.in l.1.col.2.D. de sica.& sing.106.qui de proximo.Idq; quod not. voluerunt Anto. Domi.Imo. & Felin.in d.c.eam te.ille col.3.versi.no.quòd mandatum,& iterum col.pen. Domini.in 12.not.& rursum ad fin.Imo.col.6.versic. & idem dicit,& Felin.quo loco suprà citauimus, extrà de rescript. quòd quemadmodum vicarius,siue vices gerens,non potest adimplere mandatum,subrogato principali qui mandauerat,ita & eo subrogari cœpto,tametsi nō est perfectè promotus,propter spem proximæ promotionis.

De eadem re. Mulier copulata censetur, quæ statim est copulanda.

14 ¶ Quorum sententias adstruit Domi.in c.penderet,in fi.50.di.quòd is qui dicit in supplicatione,quòd scribebat in registro Papæ, non dicitur mentitus, licèt nondū cœpisset scribere,ex quo erat ad id deputatus,& de proximo debebat incipere.Et idem fermè in alio casu dicit ipse Domi.in c.cùm in illis.§.1.in prin.per tex. in verbo,scribimus,de præb.lib.6.de Papa,qui concesserat gratiam cuipiam, dicēdo,Tibi qui scribis,& cætera,& ille nondum scripserat, quia scribendi occasio nondum occurrerat,sed erat in id deputatus ab eo,qui eius rei potestatem habebat.& sequitur Maria.in repet.c.de multa.col.52.extrà de præbend.& Iason in d. auth.si qua mulier.vbi & hoc commendat,& Felin.in d.c.eam te.vbi suprà,& Io. Lupus,vbi suprà.

De eadē re.

15 ¶ Nec hinc admodum dissidet,quod Nico.Lyr.enarrans illud Matthæi 1.c.Iosias autem Hieconiam, & fratres eius in transmigratione Babylonis,ita eum locum exponit,Non quòd tunc esset trāsmigratio,sed quia proximè imminebat. Et alibi,Ioannis 3.c.in illis verbis, Qui non credit,iam iudicatus est, id est (vt ille ipse exponit)habet in se manifestam causam condemnationis:sicut ille dicitur mortuus,qui iam habet in se manifestā causam proximæ mortis: quasi diceret, nihil referre,an aliquid iam euenerit,siue factum fuerit,an verò proximè sit futurum. Cui & simile est omnino,quod Bal.in d.c.1.in princ.tit.qui.mod.feud.amit.no.ex illo text.qui ad hoc est optimus, quòd mortuus, & ad mortem vulneratus,æquiparantur.Quod & idem voluit ipse Bald.in l.1.C.de nundi.& in l.bello.in fi.D.de execu.tut.& in l.damni.la 1.§.Sabini.per text.ibi. D.de dam.infe.De quo etiam est tex.in l.huic scripturæ.D.ad legem Aquil.quem ad hoc ponderat Pet. An.consil. 430.fuisset expediens.& alius tex.in l.ita vulneratus.eo.tit. quem Bar.no.& hinc occasione sumpta quærit,an possit statim homicidij accusari, qui alium letaliter vulnerauit.& etiam text.in l.in hac. D.de condi.trit.per quem dicit Bald.in l.dos data.C.de dona.ante nupt.quòd qui est in articulo mortis,mortuo æquiparatur. & bene etiam facit,quod dicit glo.in l.qui Stichum.D.de confes. & in §.1.in verbo,morientibus,Instit.de lege Fus.ca.tol.

De eadem re.

Mortuus an censeatur,qui est letaliter vulneratus.vide infra 30.

16 ¶ Hanc quoque rationem,nō minimùm adiuuat & hæc ratio: Id scilicet,quod euenire potest,potius inspici,quàm quod præsens est,si ad illud ipsum præsens status tendit.l.si idem.§.vlt.& ibi Pau.Ca.D.de iurisd.omni.iudi.& l.qui bona §.qui inter.D.de dam.infec.& l.si quis domum.D.loca.& l.adeò. §.illud.D.de acqui.rer. do.cum si.Sed sponsa proximè est vxor futura,quod ad primā rationem attinet: ob idque duntaxat desponsata,vt vxor fiat,quod postremæ rationis est. Ex quo & illud consequens fit,vt ea pro vxore sit habenda.

An inspiciatur quod euenire potest.

17 ¶ Et hanc partem in specie,& in terminis nostræ consuetudinis, videlicet quòd stante statuto vel consuetudine,vt vxor sit in potestate viri,sponsa quoque dicatur esse in sponsi potestate,nuncupatim tenet Masuer. vir apud nostros non contemnendæ autoritatis,in tit.de dote & matri.§.item de consuetudine. In quo tamen illud dicit interesse inter vxorem,& sponsam,quòd hæc mortuo sponso iterum reuertitur in paternam,ex qua exierat,potestatem:illa minimè,mortuo marito.De quo tamen postea dicemus in glo.seq.nu.1.& 5.seq.

Qui dicüt spõsam esse in potestate sponsi.

18 ¶ CONTRA TAMEN videtur spõsam non esse in potestate sponsi,ex statuto vel cõsuetudine disponête vxorem esse in potestate viri. Aliud enim matrimonium est,aliud sponsalia:neque constitutio loquens in matrimonio habet locum in sponsalibus.l.in eo iure.§.hoc caput.D.de rit.nupt.cum si.Propterea contrahens sponsalia,non cadit in pœnam appositam contrahenti matrimonium,vt voluit glo.not.in clem.1.in verbo,contrahere,de consang.& affin.quam sequitur & dicit sing.Panor.in ca.1.col.pen.de postul.præla.& Iason.in l.cùm quidam.col. 3.versi.4.ad idem.D.de liber.& posth.vbi pro eo dicit esse tex.in l.solet. D.de his qui.not.infa.vbi pœna infamiæ,quam subit fœmina nubens infra annum luctus, non habet locum in contrahente sponsalia. Et idem Iason in l. 2.col.pen.in fin.D. de iurisdi.omni.iud.vbi illam dicit no.& in l.vlt.in fi.D.de in ius voc. vbi & illam quoque dicit not.& in l.si stipuler vt id fiat.in 4.not.D.de verbo.obliga.& in rep. l.quo minus.col.2.versi.nono.D.de flumi.vbi eam dicit sing.& Philip. Deci.in c. quantò.in 3.not.de iud.& in c.cum in cunctis.§.vlt.in 3.not.de elect.& consi.256. in causa inquisitionis,col.pe.versi.& primò quia verba Clau. Aquen.in repe. l. vt vim.col.18.D.de insti.& iure.& Hippo.Marsil.in l.is qui cum telo.nu.39.C.de sic. Et idem,quod illa glo.licèt illius non meminerit,voluit Bal.in l.pen. §.docere.in vlt.q.D.ne quis eum.cùm dicit,quòd statutum Florentiæ,disponens,quòd nullus Guelphus possit contrahere matrimoniũ cum aliqua ex Comitibus Albertinis sub certa pœna,non habet locum in contrahente sponsalia. Et Pe.Anc. in c.1.col. vlt.de sponsa.li.6.& con.21.pro solutione dubiorum,col.pen. versi.tertiò ponderandum.Nam & quamuis vxor vidua infra annum luctus non possit contrahere matrimonium,alioquin punitur.l.2.C.de secun.nupt.tamen potest impunè sponsalia contrahere.l.si quis tutor.§.quamuis.D.de rit.nup.& l.solet. §. qui vnum.D. de his qui no.infa.Et si clericus in minoribus contrahat matrimonium,perdit beneficium:non etiam,si sola sponsalia contrahat.c.1.& ibi Io.And.Panor.& alij,de cleri.coniu.Panor.consi.62.in controuersia,in 4.dubio.in fi.lib.2.cum si.

Aliud sponsalia,aliud matrimonium.
Sponsalia contrahens an incidat in pœnã contrahentis matrimoniũ.
Beneficiũ non perdit cõtrahens spõsalia.

19 ¶ Aliud item maritus est,aliud spõsus.l.1.§.& primùm.D.pro dote.Aliud quoque vxor,aliud spõsa.l.sancimus.C.de nupt.nec venit altera appellatione alterius. c, tertio loco.extrà de præsump.Et in sponsa non est matrimonium.l.quòd Seruius. D.de cõdi.ob caus.Nam & sponsus,est maritus futurus,& sponsa vxor futura.l.1. cum seq.D.de sponsa.At quod est futurum,nõdum est.l.& quæ nondum. D.de pigno.Ideóque consuluit Signo.Homod.consi.144. in quæstione quæ vertitur inter dominum,quòd statutum disponens, quòd maritus succedat vxori , non habet locum in sponso & sponsa.Sed & Bal.in l.vlti.col.3.versic. sequitur videre.C. vnde legi.dicit,quòd bonorum possessio,vnde vir & vxor , non habet locum in sponso & sponsa,allegat d.l.sancimus.& l.pe.§.Iulianus.D.quod fal.tut.per quam idem quoq; voluit ipse Bal.in l.1.in 2.quæst. C. vnde vir & vxor,vbi etiam Saly. Rapha.Rom.Paul.Castr.Alex.Corne.& alij recenti.& idem Bald.consi. 90.maritus illius puellæ,in fi.lib.2.& Anto.Rosel.in tracta.successionum ab intestato,col. 88.& alibi dicit idem Bal.post Pe.Cy.& Gul.Cu.in l.non fine.in princi.C.de bo. quæ libe.quòd stãte statuto vel cõsuetudine,quòd maritus superstes lucretur certam partem dotis, sponsus de præsenti,nihil ex dote lucrabitur mortua sponsa. Quod & idem voluit Bal.ipse in l.si donaturus.§.si quis indebitam. in lec.anti.D. de condi.ob cau.& in l.vxores.D.de his qui no.infa.& in l.Deo nobis. col.1.versi. modò

Aliud spõsus, aliud maritus.
Sponsus non succedit sponsa, vt vir vxori.
Vnde vir & vxor , non habet locum in sponso & sponsa.
Sponsus non lucratur dotẽ, vt vir ex statuto.

modò iuxta hoc quæro.C.de epi.& cleri.& consi.184.si qua inquit mulier, li.3.& consi 199.in causa ista considerandum est,eod.lib.3.& consil.477.factum dignoscitur esse tale,lib.4.Pet.Anch.in repe.c.1.in 14.quæ.principali,quæ est 47.chart. versi.quæro de quæstione quæ mihi occurrit de facto,extra de cõstit. Vbi & hoc generaliter dicit,quod statutum loquens de nupta,non intelligitur de desponsata tantùm.Et ibi dicit,se cum Anto.cõsuluisse,quòd stante statuto, vt filia nupta siue maritata non veniat ad successionem,nõ tamen excludetur spons. Ad quod etiam allegat Bal.in d.l.nõ sine.Sed & idem(vt redeamus) tenet Pan. in d.c.tertio loco.col.4.& seq.extra de præsump.vbi ita dicit se consuluisse,sicuti verè consuluit,consi.1.facti cõtingentia,lib.1.& consi.79.videtur primò,lib. 2. & consi.107 quatuor sunt,in fi.eod.lib.2. & Idem Panorm. in ca. si inter desponsa.& in c.2.de spon.duo.& in c.ex publico.ext.de conuer.coniug.vbi etiam est bonus tex.& Rapha.Co.consi.30.statuto cauetur,in effectu quod maritus,col pe.vbi loquitur de statuto permittente marito relinquere vxori pro eius arbitrio,& volũtate:& Saly.in quodam suo consi.cuius princ.est,Iacobus promisit Stephano. & in l.cùm in te.col.2.C.de dona.ante nupt.vbi longe latéque, & subtiliter eam rem tractat & disserit,& inter alia mouetur,quòd verba statuti debẽt sumi in proprio & potiori significato:l.1.§.quæ in perpetuum.D.si ager vectigal.vel emphyt. & c.si quem. de sentent.excommu.

20 ¶Et ex illis plurimi loquuntur etiam in sponsis de præsenti. Nam & huiusmodi matrimonium etiam de præsenti sine concubitu,non dicitur matrimonium, quo ad plenum significatum:vt est glo.quam tamen non allegat,in d.ca.ex publico,& bonus tex.in c.debitũ.de biga. Et dicit Theologos tenere,quod in beata virgine desponsata Ioseph,fuit perfectum matrimonium, quo ad sanctificationem, sed non quantum ad significationem. Cuius rei locus est, si quis fortè scire cupiat, in 4.Sententiarum,di.30.de quo tamen in Decretis Canonicis di.27.q.2.§.ecce impossibilitas.versi.item si coniuges,& d.§.iuxta hanc. versi. sed obiicitur, & c.genuit.&c.priusquam.cum duobus seq.

Matrimonium sine cõcubitu.

21 ¶In hanc quoq; partem multa adducunt Ang.Aret.in §.fuerat,in pe.char. versi. quæro de quæstione quotidiana,Insti.de acti.Barb.consi.2. clementissimum,col. 7.lib.4.Pet.Philip.Corne.consil.248.in præsenti consultatione,lib.2.Feli. & alij recentiores in d.c.tertio loco,ext.de præsumpt.Idem Feli.in rub.ext.de sponsa.& Hippo.Marsi.sing.106.qui de proximo,Geor.Nat.in repe.c.quamuis.col.28.vers. quintò quæro,de pact.lib.6.Philip.Deci.consi.540.quæritur in effectu,per totum: quos tu ipse videas.Non tamen prætermittendus est tex.in d.l.in eo iure. in prin. iuncto ver.hoc caput. D. de rit.nupt. vbi,licèt liberta vxor patroni non possit eo inuito alij nubere,potest tamen sponsa. Ex qua re duo probantur ad hanc sententiam multùm accommodata: primùm; quòd sponsa non venit appellatione vxoris:secundum,quòd sponsus non tantum potestatis habet in sponsam,quantùm vir in vxorem. Et prædicta proculdubio procedunt in sponsa de futuro, in qua nullum ius contrahitur.Ideóque etiam in fauorabilibus, statutum in vxore non trahitur ad sponsam de futuro,si verum dicit Bald.in d.l.solet.§.quæ virum. D.de his qui no.infa.

De eadem re.

22 ¶Quin specialiter,& in terminis nostræ consuetudinis Io.Fab.in d.l.non sine.C. de bo.quæ libe.tenet expressè,quòd sponsa non sit in potestate sponsi per text.in l.4.D.de condi.& demon.& in l.ea quæ.D.ad municip. Quæ sententia (vt meum tandem iudicium interponam)mihi probabilior esse videtur:tum per ea,quæ dicta sunt,& quæ Doct.in prædictis locis allegant:tum etiam quia ista consuetudo est contra ius commune,vt dictum est supra in prin. Ergo est strictè interpretanda, & intelligenda, vt minùs lædat ius commune, quàm fieri potest.l.2.C.de noxa.& c.cùm dilectus.de consuet.cum concord.alibi per me traditis. Neque debet

De eadem re.

Statutum non extẽdendũ ex similiratione.

extendi etiã, ex simili ratione, vt est glo. à paucis annotata, in c. in fidei. de hæret. lib. 6. At ne ex maiori quidem, vt voluit glo. reputata sing. licèt sit omnibus nota, in auth. quas actiones, & ibi latè Doct. C. de sacro. eccle. Debétque omnino intelligi in casu vero, & non trahi ad fictum, vt voluit Io. And. in c. vlti. de consuet. lib. 6. & Bar. in l. omnes populi. & ibi recentiores. D. de iust. & iure. & in l. hæres quandoque. D. de acqui. hære. & Franc. Aret. consi. 164. diligenter & maturè, col. 3. cum si. Sed quòd sponsa pro vxore habeatur, id ex fictione est, & non verè, per iura suprà alleg. & dicemus versi. ab hinc 3.

At nec ex maiori.

23 ¶ Tum quoque, quòd in eo maximè, in quod de iure cõmuni vxor est in potestate viri, videlicet in coitu, sicuti diximus suprà in prin. non est sponsa in potestate sponsi. Neq; enim tenetur sponsa sponsi pati concubitum. sponsúsque morte punitur, qui sponsam reluctantem rapit. l. 1. C. de rapto. virgi. Ex quo not. Bal. ibi in 7. no. quòd sponsus in sponsam non habet manus iniectionem: cùm tamen secus sit in viro, qui vxorem inuitam potest comprimere, vt voluerũt Guil. Cu. & Bal. in l. raptores. in fi. C. de epi. & cleri. Et Cy. Alberi. Bal. Io. Fab. & Saly. in d. l. 1. de rapto. virgi. Bal. in l. 1. in addi. D. de rei vendi. vbi & hoc intelligit etiam in nondum cognita, & idem Bal. in l. 1. in 2. lect. D. de rei vendi. & in c. iurauit. col. 2. ad fi. vers. item no. hîc, ext. de proba. vbi & hoc mirabiliter limitat procedere, cùm vxor est traducta in domum viri: & secus, si adhuc sit in domo patris: imò, vt subdit, etiam si sit in itinere. ar. l. cùm in te. C. de donat. ante nup. Imo. Alexand. Iason, & Franc. Ripa. in l. miles. §. qui iudicati. D. de re iud. inibi repræhendẽtes, imò veriùs interpretantes Bart. qui videtur velle contrarium. Panor. in c. discretionem. in 2. nota. per tex. ibi, ext. de eo qui cog. cõsan. vxo. suæ. Io. Plat. in l. generali. col. 2. C. de decuri. lib. 10. & in §. 1. & in §. si autem per vim. Insti. de pub. iudi. & Corne. consi. 80. placet mihi, post medium, versi. constat enim, lib. 2. & Cepo. consi. causarum criminalium 57. super querela, col. 1. versi. & maximè: & Io. Lup. in repet. rubricæ de donat. inter vir. & vxor. §. 58. in prin. Et benefacit text. in c. cùm causa. ad fin. ext. de rapto. & quod ibi no. Io. Ana. col. 2. versi. nota aliam rationem.

Sponsa sponsi cõcubitum pati nõ tenetur. Sponsus morte punitur qui sponsam inuitam cõprimit.

24 ¶ Sed nec sponsa mutat domicilium, sicut vxor, quæ vt suprà diximus, sequitur viri domicilium, vt est tex. in d. l. ea quæ. la 2. & ibi glo. & Alberi. D. ad municip. & ibi no. Bar. in l. vlt. §. item rescripserunt mulierem. post princip. D. ad municip. & ipse Alberi. in l. filij. in prin. D. eo. tit. Roma. in l. si conuenerit. col. 2. versi. quid de sponsa. D. de iudiciis. Ang. Aret. in §. 1. col. vlt. versi. quid de sponsa. Insti. de patri. pote. Et ideo sing. decidit Bald. in auth. omnes peregrini. col. 1. vers. nota quod quando princeps, C. Commun. de succes. quod si statutum disponeret de lucris inter spõsum & sponsam, si alter eorum moreretur, nondum celebrato matrimonio, non inspiceretur domicilium sponsi. Quod dictum pro sing. allegat Feli. in c. 1. col. antepe. versi. limita primò, extr. de sponsa. & Iason in l. 1. col. 6. versi. limita communem conclusionẽ. C. de sum. Trini. & fi. catho. in lect. Paduana, quæ prior est, & in lec. Ticinensi, col. 14. versi. pone cùm statutum dicit. & sequitur etiam Philip. Deci. consi. 283. cuius superscriptio incipit, de statuto, de lucro dotis, col. 5. versi. sed his & similibus. Nec etiam sponsa, sicuti vxor, vt suprà diximus, tenetur sequi sponsum, vt not. glos. Hosti. & Panorm. in c. de illis. extrà de sponsa. per text. ibi & in l. 2. C. de repud.

Sponsa domicilium nõ mutat, vt vxor.

Spõsi domiciliũ non inspicitur vt viri.

Sponsa sponsum sequi non tenetur.

25 ¶ NEQVE HVIC, quo primo loco dictum est, appellatione viri & vxoris contineri sponsum & sponsam, longioribus nunc verbis respondendum esse duxi. Nam præterquam quòd breuiter dici potest, illud procedere in fauorem sponsæ, vt not. in d. l. non fine. non item in præiudicium ipsius, vt est text. in l. solet. §. vlti. D. de his noran. infam. vbi propter hoc not. glos. odia restringi debere. & ita hunc nodum soluit Bal. d. consi. 184. lib. 3. & Alberi. in 2. parte statutorum. quæst. 109. sed retento. & Pet. Anc. in repe. d. ca. 1. de consti. quo loco suprà citauimus. Et illud

Responde ad contraria.

illud quoque, quòd appellatione vxoris non continetur propriè sponsa, sed ex quadã interpretatione, vt probat tex. in l. oratio. ibi, vt suppleatur quod orationi deest. & ibi Bal. D. de sponsa. Ideóque non habet locum in consuetudinibus & statutis, quæ propriè intelligenda sunt. l. 3. §. hæc autem verba. D. de neg. gest. Certè aliter satis superque responsum est ex his, quæ suprà dicta sunt, & quæ abundè scribit Salice. in d. l. cùm in te. C. de dona. ante nupt. & Felin. in quibus locis nuper illum citauimus.

26 ¶ Huic autem quod diximus, pro confecto habendum, quod proximè futurũ est, cingendum scilicet pro cincto, dandum pro dato, & alia id genus: Respondeo, id quidem procedere, cùm quod futurum speratur, certum est, & euidens, ac infallibile: vt no. dicit Feli. in d. c. eam te. col. 17. versi. alia est dummodo, extrà de rescri. dicens ita sentire Bal. in d. l. si pro ea. C. mand. & Panorm. in d. c. ecclesiæ. extrà de immunit. eccle. & apertè voluit Angel. quem non citat, in l. mulier. §. 1. D. ad S C. Treb. vbi dicit ex eo tex. paria esse, aliquid esse in proximo infallibili, vel esse in re. & ibi quoque Pau. Ca. loqurns de bannito, qui sperat infallibiliter cãcellari de banno. & post eum Cepol. consi. causarum criminalium 6. veritas, col. 4. versicu. item pro hoc. Quod repetitur consi. 39. Et in eadem propè sententia fuerunt domini à Rota deci. 231. supposito, col. 2. versi. quintum motiuum. *Spes infallibilis pro re certa.*

27 ¶ At nihil ferè tam certum sperari, neque quicquam tam vicinum, quod non repentinus aliquis casus querat inuertere. Adeóque non esse tutum vẽturis fidere, vt vix etiam illa sint certa, quæ manibus veluti tenemus. Idcirco Iurisconsultorum sententia est, bestiam vsqueadeò letaliter vulneratam, vt proximè capi possit, nondum tamen esse vulnerantis, nisi & eam ceperit. Multa enim (inquiunt) accidere solent, vt eam non capias: vt scribitur in l. naturalem. §. 1. D. de acqui. rer. do. & in §. illud quæsitum est. Insti. eo. Cuius rei ar. dicit no. Bart. post Guil. in l. sciendum. in pen. q. D. qui satisd. cog. quòd bona patris non releuãt filium à satisdatione, quia multa accidere possunt, ne successio patris ad filium perueniat. & sequuntur recentiores ibi. & Alexand. in l. in suis, col. 3. versi. pro hoc facit. D. de lib. & posthumis. *Spes incertissima res.* *Filius ob bona patris non releuatur à satisdatione.*

28 ¶ Et bene facit ille tex. ad id quod voluit no. Bal. in c. bonæ. le 2. circa mediũ ext. de elect. quòd iudex non potest inquirere de morte ante mortem, licèt vulnus sit mortiferum: veluti non sit pro mortuo habẽdus, qui mortiferè vulnrratus est. De quo & tu vide Alberi. in 2. parte statutorum. q. 53. item quæro si aliquis. Cui simile est, quod dicit idem Bal. in c. 1. §. iniuria. col. pe. versi. quæro nunquid possit quis, tit. de pact. iur. fir. quod non potest de homicidio puniri, qui letaliter vulnerauit, donec vulneratus ipse sit mortuus. De quo etiã per Bar. & recen. in l. damni. §. Sabini. D. de dam. infe. & per ipsum Bal. in c. 1. in princ. & ibi etiã Alua. & Car. Alex. tit. qui, mo. feu. amit. & eundem Bal. in l. 1. ante fi. C. de nund. & Flor. in l. ait lex. D. ad leg. Aqui. & Franc. Aret. in l. ex ea parte. §. insulam. col. vlt. D. de verbo. obliga. & Feli. in c. significasti. le 2. col. 2. de homi. Est quoque simile, quód Alberic. post Dy. scribit in 2. parte statutorum. q. 37. item si quis aliquem, quòd si ex forma statuti, pro vulnere imposita sit pœna pecuniaria, & aliquis alium mortiferè vulnerauit, potest se defendere per procuratorem, licet mors sequi speretur, per multa iura, quæ illic allegat. *Mortuus nõ censetur letaliter vulneratus.*

29 ¶ Nec enim omnis, qui mortiferè vulneratus est, moritur. l. huic scripturæ. §. 1. & l. ait lex. D. ad leg. Aquil. & l. in ratione. §. si seruus. D. ad leg. Falci. & text. omnium optimus in l. 1. §. vlti. D. de S C. Sylla. Sicut nec omnis, cui letalis est morbus, moritur, vt videre licet apud Galenum in lib. 6. Aphorismorum Hippocratis, cap. 18. Et vt scribit Tullius ad Atticum, lib. 9. Epi. 12. Ægroto dum anima est, spes est. Quod sumptum videri potest ex Theocriti Idyllio 4. *Mortiferè vulneratus nõ semper moritur.* *Ægroto dum anima est, spes est.*

Θαρσεῖν χρὴ, φίλε Βάττε, τάχ' αὔριον ἔσσετ' ἄμεινον,
ἐλπίδες ἐν ζωοῖσι, ἀνέλπιστοι δὲ θανόντες. Id eſt ad verbum:
Confidere oportet, amice Batte: forſan cras erit melius.
Spes in viuis, deſperati autem mortui.

Spes ſemper viuis.

Philelphus autem in quadam oratione ita vertit carmine, non infeliciter:
Fidere, Batte, decet: melius cras forſan habebis.
Sperandum eſt viuis: non eſt ſpes vlla ſepultis.
Eobanus autem in hunc modum:
Omnibus in rebus viuis ſperare relictum eſt:
Lumine nam vitæ functis ſpes nulla medetur.
Aut etiam depromptum eſt ex illa Hecubæ ad Andromachen ſententia, apud Euripidem in Tragœdia, cui Troiades nomen eſt:
οὐ ταὐτὸν ὦ παῖ, τῷ βλέπειν τὸ κατθανεῖν.
τὸ μὲν γὰρ οὐδέν: τῷ δ' ἔνεισιν ἐλπίδες.
Non idem, ô filia, viuere, & mori:
Hoc enim nihil eſt, vitæ verò inſunt ſpes.
Et huc haud dubiè alludit Virgilius, ſi is eſt, in Obſcœno carmine, cùm inquit ad finem eius operis:
Dum viuis, ſperare decet--
Et Alciatus noſter in ſuis Emblematis, in ſimulacrum Spei:
Quid manibus mortis tela refracta geris?
Quod viuos ſperare decet, præcido ſepultis.
Et illud quoque Clitiphonis Terentiani in Heauton.
Liceat modò viuere, eſt ſpes.
Et faciũt, quæ ſcripſit Io. And. in c. fine culpa. col. 3. verſi. quintò multum hoc adiuuat, de reg iur lib. 6. dum hanc inter alias rationes reddit, quare matrimonium contrahi poteſt in extremis. Id quod certè eſt contra id, quod ſuprà numero 15. diximus ex Nicol. Lyr. & Bald.

30 *Aedium nõ eſt, cauſa earũ paratum. Deſtinatio pro re perfecta non habetur.*

¶ Alibi quoque dicit Iuriſcõſultus, non videri ædium eſſe, quod domus cauſa paratum eſt, ſi nondum perfectum eſt, quamuis ſit in ædificio poſitum: ita dicit tex. in l. fundum. §. item inſulæ. D. de actio. empt. per quem dicit Bald. in l. ſed Diui fratres. D. de rerum diui. non haberi, neque dici perfectum, quod diſpoſitum eſt ad proximè perficiendum Sed & alibi habemus text. in l. ſi nondum. C. de fur. quòd res deſtinata ad templi dedicationem, non propterea templi eſt. ex quo not. Bal. quòd aliquid non recipit denominationẽ ab eo quod erit, ſed ab eo quod iam eſt. Ideo (inquit) licèt teſtator mandet in domibus ſuis tẽplum conſtrui, nondum tamen templum eſt. Item ſi ciuitas interficit electum, nõ tamen, dicitur interfeciſſe Epiſcopum. Porrò Bald. conſi. 195. laudare. col. 2. verſi. ſed quicquid, lib. 2. dicit, quòd ſicut poſthumus ante natiuitatem non rumpit teſtamẽtum, licèt ſit in potẽtia naſcendi, Ita damnum, quod eſt in potentia nocendi, antequam noceat, non rumpit pacem. Nam potentia, antequam deducatur in actum, æquiparatur conditioni: vnde interim non naſcitur obligatio l. 1. in fi. D. de condi. & demonſt. & l. interdum. D. de verbo. oblig. & l. Arethuſa. D. de ſta. homi. Sic non abſimiliter, licèt ſponſalia non ob aliud fiant, quàm vt matrimonium perficiatur: dicuntur enim ſponſalia ſpes matrimonij. l. ſi vxor. D. de adult. licèt item ſpõſa ad id ſit deſtinata deuotáque, vt vxor ſtatim fiat, nondũ tamen vxor eſt: multa enim accidere poſſunt, ne etiam vxor fiat. Nempe matrimonium cum alio interim contractum, mors aut ſponſi aut ſponſæ, ingreſſus religionis, impedimentum recenter cõpertum, & alia propè infinita.

31 *Prouerbium, Inter os & offam.*

¶ In quam rem vetus eſt à Catone relatũ prouerbium, in oratione de Aedilibus vitio creatis, Inter os & offam multa interuenire poſſe: quod adnotat è noſtris Io. And. in c. commiſſum. extrà de deci. & Card. Alexan. in c. commiſſum. ext. de ſpõſa. &

fa & Iason in d.l.sciendum.in princ.col.pe.versic.tertiò quærit Bar. ad confirmationem decisionis ipsius Bar.ibi,cuius nuper meminimus. Verba autē ipsius Catonis non grauabor adscribere:sunt enim huic loco maximè accōmodata: Nunc (inquit,ita aiunt,in segetibus,& in herbis bona frumenta esse:nolite ibi nimiam spem ponere. Sæpe audiui,inter os & offam multa interuenire posse. Verùm inter offam atque herbam,ibi vero longum interuallum. Refert Gellius libr. 13.c.17. vbi & in eandem sententiam affert aliud adagium,sed Græcū,quod est Palladæ, ex lib.1.Epigrammaton: *Prouerbium.*

Πολλὰ μεταξὺ πέλει κύλικος καὶ χείλεος ἄκρου. Id est:

Multa cadunt inter calicem supremáque labra.

Quod & ad Homerum refert Stobæus Ser. 109. Et eius quoque meminit Heraclides in Politiis,& Lycophron in Iambis. Cuius si quis originem scire velit,legat Erasmum Chiliadis 1.centur.5.prouerb.1. Et simile est illud prouerbium apud Festum Pompeium, Inter manum & mentum. *Prouerbium.*

32 ¶ Quibus quidem monemur,ne spem in rebus quantumuis proximis ac vicinis reponamus. Est enim spes omnium rerum fallacissima, minimáque pars earum rerum,quas speramus,ex sententia succedit. Lepidissimum est Græcum illud distichon incerti autoris,lib.1.Epigrammaton: *Spes rerum omnium fallacissima.*

Ἐλπίδα καὶ Νέμεσιν ξυνοὺς παρὰ βωμὸν ἔτευξα,
Τὴν μὲν ἵν' ἐλπίζῃς, τὴν δ' ἵνα μηδὲν ἔχῃς. Id est,

Spem volucrem & Nemesin nostras prope cernitis aras:
Hæc sperare diu,nil ea habere iubet.

A quo non admodum distat illud Tibulli,lib.2.

Spes facilem Nemesin spondet mihi:sed negat illa.

Ampelisca mulier Plautina in Rudente,

At ego etiam,qui sperauerint,spem decepisse multos scio.

Altera mulier Scapha apud eundem in Mostellaria:

Insperata accidunt magis sæpe,quàm quæ speres.

Cicero post initium lib.de Oratore 3. O fallacem hominum spem, fragilémque fortunam,& inanes nostras contentiones,quæ in medio spatio sæpe franguntur, & corruunt,aut ante in ipso cursu obruuntur, quàm portum conspicere potuerunt. Helena quoque Ouidiana ad Paridem:

Fallitur augurio spes bona sæpe suo.

Et ab eodem Poëta libro 1.de Arte amandi,Spes Dea fallax dicitur. Et à Seneca Tragœdiographo, Improba vocatur,cùm dicit in Thyeste,

Credula est spes improba.

Hesiodus autem lib.2.Operum & dierum,ἐλπίδα,id est spem κενὴν vocat,id est, inanem,vanam,futilem. Dionys.item li.7. Antiquitatum Romanarum: Spes (ait) omnes decipit. Hinc illa Heracliæ exclamatio apud Liuiū,li.34. Quantū spes hominē fallit. Illa quoq; Cilini militis Romani,apud Siliū Italicū, circa initia lib.7.

Spes heu fallaces.--

Item illa Annij Milonis apud Tullium in Oratione pro eodem: O spes fallaces, ò cogitationes inanes meæ.

33 ¶ Lucianus in Sympolio,cui titulus est,Lapithæ, scribit illud in fine Tragœdiarum frequens fuisse,

Πολλαὶ μορφαὶ τῶν δαιμονίων·
Πολλὰ δ' ἀέλπτως κραίνουσι θεοί·
Καὶ τὰ δοκηθέντ' οὐκ ἐτελέσθη.
Τῶν δ' ἀδοκήτων πόρον εὗρε θεός.

Et certe Euripides his versibus claudit Medeam, Alcestim, Andromachen, Bacchas,& Helenam,quos ita vertit Erasmus:

Sunt fortunæ varij casus,

Plurima quæ haud speraueris vnquam,
Et conficiunt numina Diuûm.
Rursum quæ certò speraris,
Et frustrato non contingunt.
Tu verò ad verbum ita potes vertere:
Multæ formæ dæmoniorum.
Multa enim insperatò perficiunt Dij:
Et sperata, non perfecta sunt:
Insperatorum verò exitum inuenit Deus.
Quam etiam sententiam Dion Nicæus, in Antonino Caracalla, dicit ipsum Antoninum, pauló ante, quam interemptus fuit, sibi ipsi Dioni dixisse, verissimam esse. Idq; inter mortis eiusdem præsagia reponit. Illi autem primo capiti eius sententiæ concinit & illa Aristophanis in Lysistrata:
ἦ πόλλ᾽ ἄελπτ᾽ ἔνεστιν ἐν τῷ μακρῷ βίῳ.

34 ¶ Aristoteles (vt tradit Diogenes Laërtius) aliquando interrogatus τί ἐστιν ἐλπίς, id est, quid est spes, ἐγρηγοροῦντος (ait) ἐνύπνιον, id est, vigilantis somnium: quod alij ad Platonem referunt. Stobæus autem Ser. 109. ad Pindarum. Ad hoc autem allusisse videtur Virgilius, Eclog 8.

De eadem re. Spes vigilātis somnium.

-- An qui amant ipsi sibi somnia fingunt?
Vnde & illud depromptum est ab Alciato, in illo Spei simulacro:
Qui comites: bonus Euentus: præcépsque Cupido.
Qui præeunt? vigilum somnia vana vocant.
At ipsius Pindari sentētia est, Olympiorū Ode 12. qua significatur, hominū spes multa sursum, cōtráq; multa deorsum volutare, mēdacia vana secātes. Nemínē in terra viuētiū certū de futuris signū nobis reperisse. Futurorū enim iudicia cæca esse: ac pleraq; hominibus præter sentētiā voluptati cōtraria euenire. Alios verò, postquā in tristes procellas incurrerunt, ingēti bono malum repentè permutare.
Αἵγε μὲν ἀνδρῶν
Πόλλ᾽ ἄνω, τὰ δ᾽ αὖ κάτω
ψεύδη μεταμώνια τέμνοι-
σαι, κυλίνδοντ᾽ ἐλπίδες.
Σύμβολον δ᾽ οὔπω τις ἐπιχθονίων
Πιστὸν ἀμφὶ πράξιος ἐσ-
σομένας, εὗρεν θεόθεν,
Τῶν δὲ μελλόντων τετύφλωνται φράδαι.
Πολλὰ δ᾽ ἀνθρώποις παρὰ γνώμαν ἔπεσεν,
Ἔμπαλιν μὲν τέρψιος, οἱ δ᾽ ἀνιαραῖς
Ἀντικύρσαντες ζάλαις
Ἐσθλὸν βαθὺ πήματος ἐν μι-
κρῷ πεδάμειψαν χρόνῳ.
In hanc sententiam est Dialogus Dardani in Spem lepidissimus:
Tu quæ sustentas tereti vestigia ligno,
Es'ne Dea: an nostro sanguine creta? Dea.
Vnde sata? Ex cæca rerum caligine. Et ecquæ
Admouit nutrix vbera? Credulitas.
Et quinam à tergo plaudunt tibi? Gaudia. Dic quis
Pallidulo semper te præit ore? Timor.
Suspicis intento cur cælum lumine? Tandem
Hinc dabitur votis meta suprema meis.
Fare age, quæ vultus deturpet causa serenos?
Excrucior quoties irrita vota cadunt.
Cur baculo innixa es? Dum pascit opinio mentem
Cæca meam, irrepsit curua senecta mihi.

Cur titubas pedibus? Rerum est spes lubrica. Sæpe
Quod puto complecti, labitur è manibus.

Quin è nostris Bal. in l. eleganti tractatu schismatis, quem posuit in rub. C. si quis aliquem testa. prohi. col. 13. versi. præterea sicut qui habet, in hanc scribit sententiam: Spes sæpe sapientissimos fallit, ita vt patiantur lethargum, illusarum mentium morbum. Quæ sunt verba Boëthij lib. 1. de Consolatione Philosophiæ. Ad quod allegat Bal. l. 3. §. si quis statuliber. versi. quãquam cõstet. D. de cond. ob cau.

Spes sæpe sapientissimos fallit.

35 ¶ Quod cùm ita sit, ideo ex Iurisconsultorũ legibus, non dicitur pati damnũ, qui perdit spem lucri futuri. l. Proculus. D. de dam. infec. per quã ita dicit Alex. in l. 3. §. in fideiussorem. & l. seq. D. qui satis. cog. sed & ante eũ Bal. consi. 182. locata fuit quædã possessio, col. 2. lib. 1. dicit, quòd qui perdit lucrum nõdum factũ, sed quod est tantum in fieri (vt ipse loquitur) nõ dicitur pati damnum, licet esset apparatũ ad lucrũ. De quo dicit esse tex. expressum, & no. in l. si pecuniã. in prin. D. de cõdi. ob cau. Propterea cùm multa (ait) accidere possunt, quæ impediũt fructus prouenire ad maturitatẽ & effectũ, puta niues, grandines, incursus hostiũ, & similia. l. fistulas. §. frumenta. D. de cõtrah. empt. propter quod de futuris fructibus certũ nõ potest iudicari. l. si ea lege. C. de vsur. & facit l. si iactũ retis. D. de actio. emp. & vẽd. & plenissimè no. per Bar. in l. cotẽ. §. qui maximos. col. 4. versi. quartò quæro. D. de publ. Ideo frumentũ in herbis nõ pluris æstimatur, q̃ in herbis valeat, considerata qualitate præsenti, nõ autẽ futura, quæ nondũ apparet. ar. l. in lege. D. de cõtrah. emp. Hęc ferme Bal. qui & idem de frumento, quod in herba est, voluit etiã, cons. 132. & quod dictus, col. vl. lib. 3. & cõs. 292. quia ex facto, col. 3. lib. 5. & in rub. C. de vsur. col. vlt. versi. tertiò quæro, cum alijs concord. à me congestis supra rit. omnium nostrarum consuetudinum 6. §. 2. in gl. 2. A qua quidem sententia nõ lõgè abest, quod ex Catonis oratione suprà adnotauimus, nu. 31. incip. in quã rem.

De eadem re. Damnum nõ patitur, qui spem perdit lucri.

36 ¶ Et in eam sententiã remigrat, quod scribit Bar. in l. si post emancipationem §. t. per illũ tex. D. de lib. leg. quod non habetur ratio spei, nisi habeat ius de præsenti. Ideóq; si in cõtractu apponũtur huiusmodi verba, Remittit omne ius, qđ habet, & habere sperat in tali re: tũc videtur remittere omne ius, quod habet de præsẽti, vel sperat habere in futurũ, ex causa subsistẽte de præsẽti, aliàs nõ. Sicut etiã dicimus de statulibero, qui si habet spẽ in libertate ex iure fundato de præsenti, quia hæreditas est adita, dicitur statuliber, & nõ aliàs. l. 2. D. de statulib. & idẽ ferme dicit idem Bar. in l. quod Seruius. ante fi. per illũ text. & ibi etiã Pau. Ca. & Alex. D. de cond. ob cau. & idem Bar. in l. qui cũ tutoribus. in prin. & ibi etiã Ang. Pau. Ca. & recẽtiores, & iterũ in §. vl. illius. l. D. de trãsac. & in l. qui Romæ. §. duo fratres. in 1. oppo. iterúmq; in 6. q. vbi etiã Ang. & Fran. Are. col. antep. Alex. & alij recentiores, de verb. obl. & idem Bar. in l. si vxor. §. diuus. & ibi Ang. D. de adult. & Bal. in l. spẽ. C. de dona. & in l. pactum. col. 3. & in 6. q. C. de colla. & in c. sanè. col. vlt. in fi. de renũti. & consi. 38. super primo pũcto, in 6. ratione, lib. 2. & in l. vlt. col. 1. versi. & hoc facit ad quæstionem. & ibi etiã Frã. Are. in 2. no. C. de pac. & in d. l. spem. C. de donat. Pet. Anc. in c. 2. in 1. no. & ibi quoq; Ant. in 3. no. & iterũ col. vlt. versi. infertur secundo, & Pan. col. vl. versi. faciunt autẽ prædicta, ext. de renun. & Petr. An. in cle. literas, & ibi etiã Barb. col. 2. de rescr. & idem Pe. cons. 204. visis ponderatis, col. 3. versi. sextò & vltimo. & cons. 291. super pluribus, versic. nec obstat stipulatio. & Fran. Aret. cõs. 6. viso instrumento diuisionis, col. 3. versi. ego autem põdero, & cons. seq. procedendũ est breuiter, col. 2. & cons. 72. viso legato facto, col. pe. versi. præterea licet. & Alex. cõs. pe. perspectis, col. 3. in fi. lib. 5. Corn. cons. 11. & in præsenti, col. 15. versi. quia respõdetur, lib. 3. & cons. 80. placet mihi, col. 2. versi. ergo nec dicta, lib. 4. Geor. Nat. in repe. c. quãuis, col. 4. vers. imò fortiùs, de pactis, lib. 6. & Soci. cõsi. 50. viso instrumento, col. vl. lib. 1. & consi. 147. visa facti contingentia, col. 3. in prin. Alcia. in l. conditionales. in verbo, iniquũ, post prin. C. de pactis. & Steph. Bertr. cons. omnium 1. col. 23. nu. 128. lib. 1. & consi. 342. nu. 9. lib. 2. &

Spei quãdo ratio habẽda sit. Remissio iuris sperati quid comprahendat.

consi.226.Christi,&c.viso casu,nu.6.eo.lib.2.& Hippo.Marsil.consi.76.largiro, col.vlt.lib.1 Matth.Afflic.Deci.Neapo.350.fuit dubitatum,col.2. D. Benedic.in repe.c.Raynutius,in verbo,si absque liberis,leg.2.nu.112.de testa.

Rei nomē latè patet.
Rei appellatione spes non continetur.
Furtū huius libri.

37 ¶Superiora quoque illud haud debiliter fulcit,quod licèt nomen rei multùm generale sit,vt scribitur in l.1.§ rei.D.si cert.pet.vtpote quod latius pateat,quam verbum pecuniæ.l.rei appellatio.D.de verb.signi.quamuis appellatione pecuniæ omnes res significari,scriptum sit in l.vl.C.de consti.pecu. Tamen spes non cōprehenditur appellatione rei,vt voluit Ro.in l.is potest.col.1.D.de acqui.hæred. per l.spem.iuncta l.constante.C.de dona.& facit(inquit)l.nec emptio.D.de contrah. empt.Miror autem hic Philippum Probum,qui mihi vere Probus à multis dictus est,hæc prope omnia,quæ in his postremis versi.diximus,& prope ad verbum,vt in præcedenti editione scripseramus,exceptis his quæ nunc addidimus,transtulisse in suas Addi.ad Io.Mo.in c.si postquam.de præb.lib.6. quæ uos libenter subticuissemus,nomini illius parcentes,ni veriti fuissemus,ne quis nos contrà hæc ab eo surripuisse existimaret,ignarus forte præcedentis illius nostræ editionis,quæ facta fuit anno 1524.quod & nos de alio alibi diximus.

Spes vēdi,& aliàs in contractum deduci potest.
Spes facit locum l.2.C. de rescin. vendi.

38 ¶Quanquàm ne illud omittamus,quod ad spei mentionem pertinet,videmus quod spes & vendi,& aliàs in contractum deduci potest.l.nec emptio.D.de contr.emp. & d.l.spem.C.de donat.& ibi concord.in gl.& per Azo.in summa.C. de contrah. empt.col.2.versi.item spem. Et id quidem vsqueadeo,vt in spe vendita habeat locum remedium.l.2.C.de rescin.vendi.habita videlicet ratione pretij,quod communiter datum fuisset pro ea spe,vt no.voluerunt Pe.An.Imo.in fi.& Ant.Burg. col.7 in 8.extensione,in c.cùm causa,ext.de empt.& vend.quod dicit ipse Burg. not.pro l.si iactum retis.D.de actio.emptio.Quanquàm scio Sannionem Terentianum illud dixisse in Adelphis:

--*Ego spem pretio non emo.*

Sed vt redeamus,propter solam spē quis mittitur in possesionem bonorū absentis.l.si filiosa.D.qui.ex cau.in pos.eat.& ibi no.Ang.& Zazius.Sed & propter eādem,& quidem solā,datur in integrū restitutio.l.3.§.si quid minori.D.de minori.

Spe nemo priuari potest sine eius consensu.

39 ¶Nec potest aliquis priuari eo iure quod in spe tātùm habet, sine ipsius cōsensu. l.in diem.§.non autem.D.de aqua pluuia arcen. quam ad hoc allegat & dicit no. Bal.consi.431.ad euidentiā præmittendum est,col.2.lib.2. cum aliis concor. à me adductis in tracta.Retractuum,tit.2.§.1.in verbo,*Seront preferez*,quæ est gl.7.nu. 20.incip.neque id quidem.Idque intantum verum est,vt ius mihi spe tātùm per te quæsitū ex iuris dispositione,non possit per te mihi auferri,per tex.in l.si constāte,in verbo,exceptis.C.de dona.ante nupt.quem Bal.ibi ponderat, & adducit concor.& Fran.Are.d.consi.7.procedendum est,col.2.& iterum consi.74. diligēter & maturè ponderatis his,col.5.versic.pro ista conclusione,vbi [illegible] tex.dicit ad hoc solennem & Alex.in ea re tamē distinguens,in l.q[illegible] Romæ.§.Flauius.col. 8.D.de verbo.oblig.cum aliis quoque concord.à me congestis in gl.Retractuum à me nuper citata,nu.22.incip.atque vt vtrunque.Licet tamen in contrarium videatur esse tex.in l.3.& quod ibi no.Bar.D.de ser.expor.& in l.1.& ibi Bald. C. si man.ita fue.aliquos tex.ad hoc ponderat Imo.in c.potuit.in vlt.chart.de locat.

Spei ratione agi potest.
Spes caueri facit.

40 ¶Et quod magis mirandū est,licèt regulariter quis [illegible]ō possit experiri sine actione,l.quoties.§.si temporali.D.de admi.tut.cū si.si tamen speratur actio in cōtestatione litis,potest quis agere ratione ill[illegible]us solius spei,tametsi actionem non haber in principio,tex.est in l.Tit[illegible]us.D.de verb.oblig.quē ad hoc ibi no.Bar.& alij, inter quos Imo.fac[illegible]t sing.[illegible] in a[illegible]ione legis Aquiliæ ven[illegible] damnum spei coliger[illegible]is corpori l.pro[illegible]nde.§ 1.& l.inde Neratius.& l.in lege Aquilia.D.ad leg.Aquil.& voluit per ea iura Bal d.consi.182.col.1.li.1.Et propter solā [illegible]pem cauetur,sicuti propter

pter rem, vt est tex. in l. si vsusfructus mihi. D. vsufruct. quemad. cauc. quē ad hoc pondera: Lucas Pen. in l. 1. col. 3. versi. 8. C. de priuil. eorum, qui in sac. pal. mili.

41 ¶ Et facit optimè tex. in c. quamuis. de rescri. lib. 6. ex quo probatur, quòd restitutio facta à principe, intelligitur sine præiudicio iuris alteri spe rātùm quæsiti. Loquitur enim ille tex de eo, qui habebat literas expectatiuas ad beneficia vacatura. quæ sine dubio, priusquam beneficium vacet, non conferunt, nisi ius conditionale, quod non potest dici quæsitum, nisi spe, vt voluit Bar. in d. l. is potest. posset enim expectans præmori, & sic expiraret gratia, & ideo dicitur ius quæsitū spe, vt tradit Io. An. in c. ignorantia. de reg. iur. lib. 6. in Merc. Et facit etiam, quod no. voluit Iac. Bu. in sua disputatione: quam refert & sequitur Pet. Anc. in c. 1. in 13. q. principali, de consti. quòd sicut noua cōstitutio siue lex non trahitur ad ius quæsitum de præterito re ipsa: ita nec ad ius conditionale, quod, vt iam diximus, non potest dici quæsitum, nisi spe. Adde & quod no. consuluit Domi. consi. 107. super primo dubio, ad fi. ꝙ ius alterius, quod in spe est tantùm, debet exprimi in impetratione beneficij, per not. in c. in nostra. de rescrip. in c. literis. eo. tit. Et quod dicit Bal. in l. cùm & filiusfa. C. qui bo. ced. pos. post Pla. & gl. ibi, quòd nihil habēs, potest cedere bonis, ratione spei. non quòd videatur cedere bonis futuris, per no. in l. vl. C. quæ res pig ob. pos. sed ne postea conueniatur, nisi inquātum facere potest. Et quod tradit idem Bal. consi 319. casus talis est, quædam indulgentia, col. 2. lib. 1 ꝙ iis quæ non sunt, sed spes est ea fore, potest concedi priuilegium, per l. si seruitus. § futuro. D. de seruit. vrb. præd. licèt aliàs secus, vt probat aliis iuribus.

Spei non præiudicatur per restitutionem principis.
Lex noua non trahitur ad ius quæsitum spe.

42 ¶ Et quia fortassis quispiam diceret, ista intelligi secūdum dictum Bar. in illis locis nuper allegatis, quia videlicet spes in his casibus erat ex causa de præsenti. Certè casus est, in quo habetur ratio spei, quę nō habet ius de præsenti, in l. 3 § si quid minori. D. de mino. vt etiā annotat Bar in d. l. post emancipationem § 1 in fi. D. de libe. lega. Et alibi dicit idem Bar. in l. Gallus. §. videndum. D. de liber. & posthu ꝙ spes pro veritate habetur. Quod tantùm distat à veritate, quántum eum ea e diuerso illud conuenit, solam spem facere vsurarium & simoniacum: vt de primo est tex. in c 1. in verbo, expectes, & ibi gl. 14. q 3. & voluit Io. Fab. in l. si ea lege. C. de vsur. Secundum autem voluerunt gl. vlt. & Doc. in c. tua nos. ext. eo. tit. Sed & aliàs spei habendam rationem, tradit tex. in l. statuliber. D. de quæst. & in l. statuliberi à cæteris. in princ. D. de statulib. Sed de his hactenus.

Spei ratio qua ius non habet de præsenti.
Spes pro veritate.
Spes vsurariū facit & simoniacum.

43 ¶ Cæterùm autem an & quando aliâs actus destinatus habeatur pro completo, vide Bar. Alex. & alios recentiores in l. cætera. §. sed & si parauerit. D. de leg 1. Alb. in 2. parte statutorum. q. 205. incip. item quæro duas pulchras quæstiones. Bal. & alios in l. si nondum C. de fur. Alex. in l. à Diuo Pio §. sic quoq;. col. 3. versi. tertiò no D. de re iudi. Barb consi 57. præclare scribitur. col. 5. lib. 1. & consi 81. præclarè & luculenter, lib. 4. & consi. vlt. col. 3. & seq. eo. lib. 4. & Felin. in c. cùm adeo. col. 2. versi. de destinato ad clerum, & col. seq. extr. de rescript. & nouissimè Catellianū in Memoriali, cuius principium est, vestibus legatis, quæ in domo sunt.

Destinatio an pro re facta habeatur.

44 ¶ Verùm verò, & quando inspicitur, quod euenire potest, vide abundè per gloss. Bar. & alios recentiores in l. inter stipulantem §. sacram. D. de verb. oblig. & Doc. in l. si diem. §. vl. D. de iurisd. om. iudi & Cy. in l. vl. §. sin autem. C. commu. de leg. Bal. in eadem l. vlt. §. sed quia. & in l. eadem. col. 4. C. loca. Ioan. Fab. & alios in d. §. illud quæsitum est. Insti. de rer. diuisi.

Inspiciturne quid euenire potest.

45 ¶ ITEM QVAERO SECVNDO, Quidam Pictauiēsis duxit vxorē alterius prouincię, quæ iure cōmuni vtitur, vt scilicet vxor nō sit in potestate viri, vel è diuerso: an cōsiderāda erit viri patria, an verò vxoris. Et sanè nemo vnquā, vt puto, dubitabit, quin viri statutū sit sequēdum, per text. in l. exigere. & ibi

Statutū viri non vxoris sequendum.

Bar.Bal.Alb.Ang.Pau. & alij.D.de iudi.& quod voluerũt Bar.Saly. & omnes in l.cũctos populos.C.de Sum.Trinit.& fid.cathol.Bal.in auth.omnes peregrini.C. commun.de succes.& in c.1.§.vlt.tit de inue.de re ali.fac. vbi ita dicit communiter teneri.& in rub.de consuet.col.2.versi.de cõsuetudine dotis.Archi. & Domi. in c.illud.12.dist.& omnes ferè,in c.vlti.de foro côpet.& in c.1.de sponsa.& Petr. An.consi.212.pro ista patre,post prin.& Imol.consi.73.in casu proposito,col.vl. Raph.Co.consi.26.cùm statutum.& consi.72.visis pactis. & consi. 109. domina Ioanna.Alex.consi.129.super primo,lib.7. vbi & ita dicit communiter teneri.& Philip.Deci.consi.402.in causa illustrissimi, in prin.Maria.Soci.iunior, cons.14. in præsenti consultatione,col.1.lib.1.& alibi sæpe Doct.

46 ¶ Quod tamen intellige,& limita singulariter,quando vir duxit vxorem ad suã ipsius domum,vt fieri solet,Homeri testimonio lib.6.Odyss.

Nisi uxor virum ad suam domũ trahat.

ὅς κέν ἐέδνοισι βρίσας,οἶκον δ᾽ ἀγάγηται.

vt patet ex l.eùm in te.C.de donationibus ante nuptias,cùm simil. & voluit Bal. in c.iurauit.columna secunda,in fine,extrà de probationibus. Secus,si vxor virum ad suam duceret,vt nonnunquam fit.l.si ignorans.C.soluto matrimonio.ita enim eam intelligit Franc.Rip.in rubric.D.eo.titul.col.antep.numer.69. quamuis eam aliter intelligo,vt alibi etiam suprà dixi.Esset enim hoc casu vxoris patria consideranda,non viri,vt bellissimè voluit Bald.in l.vltima,columna 1. C. si non à compe.iudi.dicens ita debere intelligi no.per Ioan.And.in nouella. & Inn. in dicto c.1.de sponsa. Quod dictum pro solenni allegat Feli.in eo ipso cap.1. col. pen.versic.tertio limita.& pro singulari Francisc.Cremen.nota.66.incip.statuto Florentino.& Iason in dicta l.cunctos populos.columna 6.versicu.secundò limita,in prioribus scriptis:& rursum in posterioribus, col.14.pari versicu. & Bened. in repet.c.Raynutius,in verbo,& vxorem nomine Adelasiam,numer.785.de testa.& sequitur Barb.in rubr.de consuet.col.15.versi.posset etiam & secundò. vbi & ad hoc allegat tex.in dicta l.exigere dotem.ibi,in cuius domicilijũ & ipsa mulier per conditionem mariti erat reditura:vt scilicet à contrario sensu, si maritus est iturus ad domicilium vxoris,contrà dicendum sit.Et tamen nõnihil nutat. Et idem Barb.consi.4.probè inquit Psalmista,columna prima,libro secũdo,& Hippolyt.Marsil.sing.267.dubia probatio,paulò ante finem,& in repetit.l.vltim.nume.66.D.de iurisdictio.omnium iudi.& sequitur Iason in l.cum quædam puella. in 1.no.& in 1.ampliatione.D.de iurisdictio.omnium iudic.& Francisc. Purpuratus in dicta l.cunctos populos.columna 19.versi ex secundo præmisso.& late Philip.Deci.qui optimam huius rei rationem reddit,consil.283. cuius superscriptio incipit,de statuto de lucro dotis,columna quinta, versiculo, sed his, & similibus. Et facit,quod voluit Ioan.Plat.in l.mulieres,columna secunda,versic.item quid si vir.C.de dignit.lib.12.

47 ¶ Quæ sententia ex eo fulciri potest,quòd ad superbiã dominationémque vxoris in virũ multùm videtur habere ponderis,& momenti habitatio viri in domo vxoris:vt aperte insinuat diuus Hieronymus in Iouinianum lib.1. exponẽs illud Prouerbiorũ 21.& iterum 25.Melius est habitare in angulo tecti,quam cũ vxore litigiosa in domo communi.Inquit enim,Si domus communis mariti & vxoris erigit vxorem in superbiam,& contumeliam viro facit,quãto magis, si in domo eius vir manserit?incipit enim nõ vxor,sed domina esse:& viro,si offenderit, ingrandum est. Secundùm quam sententiam legimus nonnunquam vxores à suis ipsarum domibus viros expellere:vt traditur ab Ang.in l.Marcellus.in princ per illum text.D.rer.amot.vbi subdit,sic Reginam Ioannam incarcerari fecisse virũ, quia regnum erat ipsius Reginæ.Et facit tex.in l.si in patria.C.de incol libro 10. & in l.domicilium.D.ad municip.vbi si vir transferat domicilium ad patriam vxoris,illic debet subire onera eius loci.& ita etiam voluit Fran.Rip.lib.2.respon si supremus,numero 5.

Vxor superbior, cum vir in eius domo habitat.

¶ Qua-

48 ¶ Quanquàm Bal. sibi cõtrarius dicit in d.l.cùm quædam. post princ. D. de iurisd. om. iu. quòd vxor sortitur forum viri, etiam si virum traduceret ad suam domũ. Pro quo facit, quod voluit gl. in l. ea quæ despõsata. D. ad municip. vxorem nondum traductam ad domum viri, mutare domicilium proprium, & viri domicilium nancisci. Tanquam traductio vxoris non sit causa mutationis domicilij, sed solum matrimonium, vt etiam ex ea annotauit Alex. in d.l.cùm quædam. vbi cã glo. facit no. Et hanc quoque posteriorem partem tenet Cacialup. post Ber. Car. Spoletanum in rep. d.l. cunctos populos. col. 6. versi. quartus casus. *De eadẽ re.*

49 ¶ Sed tenendo priorem sententiam Bal. quæ est communior, intelligit procedere Feli. in d.c.t. quando cõstat, quòd maritus intendit ibi perpetuò habitare, aliàs secus, per no. per Doct. in l. lex Cornelia. §.1. D. de iniur. & idem voluit Philip. Deci. in d.l.cùm quædam. col. 2. versi. in gl. 1. Ad quod arque etiam ad prædictam Bal. limitationẽ bene facit tex. in d.l. si in patria. C. de incol. lib. 10. & quæ in simili scribũtur in l. fundi. §. Labeo. D. de act. empr. & in l. cætera. §. itẽ hoc prohibetur. ibi, vt si qua ibi fuerint perpetuò, & quæ ibi notantur à Iac. Arc. Bal. & Alex. & Iaso. in §. hoc senatusconsultum. D. de legat. 1. & quæ nos quoque diximus in nostro Tractatu Primigeniorum, in 48. qu. est. nu. 6. incip. quæ autem ita sunt.

50 ¶ Aliàs autẽ quando vir & vxor sunt diuersorum locorum, vtrius statuta vel cõsuetudines inter eos seruari debeãt, vide omnino per Doct. in d.l.1. C. de sum. Tri. & fi. catho. & in d.l. exigere. D. de iudi. & in d.c. vlt. ext. de fo. compe. & in d.c.1. extrà de spons. vbi Feli. inter cæteros per multas col. prosequitur. Archi. & Domi. in d.c. illud. 12 di. Alex. consi. 101. ex inspectione dictorum statutorum, fermè per totum, li. 3. Barb. d. consi. 4. per totum, li. 2. & nouissimè Phili. Dec. consi. 19. cuius superscriptio incipit, in lucro dotis, in 1.q. vbi inter alia fretus pulchris rationibus, & autoritate Raph. Co. d. consi. 26. & d. consi. 72 notabiliter & subtili, vt semper aliàs, ingenuè reprobat dictum Bal. in d.c.1. §. fi. tit. de inue. de ali. re. fac. limitantis id, quod dictum est, inspiciendum esse statutum loci viri, non vxoris, vt non procedat, quando error interuenit: quia scilicet verisimiliter mulier ignoraret statutum mariti, qui forte forensis erat, & iuris communis fiducia simpliciter contraxit matrimonium. Quod tamẽ dictum Bal. simpliciter sequitur Alex. d. consi. 101. & Feli. in d.c.1. col. pen. versi. sextò limita, de sponsa. & Iason in d.l.1. col. 6. versi. 5. singu. C. de Sum. Trini. vbi hoc dicit sing. & bene signandum in lect. Paduana, & iterum in lect. Ticinensi, col 15. versi. quartò limita. vbi & hoc facit sing. & Hippo. Marsil in repet. d.l. vlti. num. 68. D. de iurisd. omn. iudi. Subdit tamen Decius quòd forte dictum Bald. haberet locum, & posset saluari, quando probaretur, quòd ipsa mulier ignorabat maritum, cum quo contraxit, esse forensem. quod & tradit d. consi. 283. vbi suprá. *De eadem re, generaliter.* *Quid si vxor ignoret statutum viri.* *Quid si ignorabat maritũ esse extraneũ.*

51 ¶ Sed id nõ firmat Marianus Socinus iunior in d. con. 14. col. 2. vers. sed defendendo li. 1. vbi simpliciter sequitur id, quod suprà vers. præcedẽti dicit ipse Decius ex Raph. Co. Imò verò subdit ipse Marianus, ne ipsum quidem Bal. id firmare, cùm nouissimo loco referat, quosdã simpliciter, & indifferenter tenere, attendi statuta ciuitatis viri, non cõsiderata ignorãtia: quasi videatur Bal. huic vltimæ opinioni per eũ simpliciter relatæ adhærere, ex sentẽtia gl. in l. cum quidam. §. Sabinus. D. ad S C. Trebel. Et illud quoque dictum Bal. repræhendit ante hos Barb. in d. rub. de consuet. col. 15 versi. limita etiam. Nam aliàs (inquit) euerteretur communis omnium doctrina, quæ dicit inspiciendum domicilium viri: quia semper mulier præsumeretur ignorare statuta, & cõsuetudines domicilij ipsius viri, per id quod not. glos. in c. cognoscentes. de constit. *De eadem re.*

52 ¶ Quid autẽ, si agatur de re immobili, vel fortè respectu doarij (quod vulgo vocamus: alij vocãt dotaliriũ) vel etiã alterius cuiuspiã rei: vtrũ seruãdũ sit statutũ loci, in quo res ipsa immobilis sita est, an domicilij viri? vide de hoc Barpt. Cep. in rep. *Quid si agatur de re immobili.*

d.l.1.in 9.char.verſ.ſecundus caſus C.de ſacroſan eccl.& Barb. in d.rub.de cõſuc. col.15.verſi.limita tamen,niſi dos.& expreſsius Car. Ruin.conſi.58.cuius exordium eſt,viſis & diligenter conſideratis,col.5 nu.12.lib.3.

Statutum puniens iniuriã factum magiſtratui, an habeat locum in vxore magiſtratus.

53 ❡ET QVONIAM dictũ eſt,vxorem ſequi forum atq; conditionẽ mariti,in quæſtione,& quidẽ tertiò,verſatur , verũ etiã & priuilegiũ,ita ſcilicet,vt gaudeat priuilegio mariti. Verbi gratia,Statutũ punit dicentẽ vel inferentem iniuria viris certæ ſortis,vt puta magiſtratibus quibuſdã.verũ id ſtatutum habeat locum in dicente vel inferẽte iniuria vxoribus huiuſmodi magiſtratuũ. Et ſanè videtur locũ habere. Qualitas enim magiſtratus,propter quã priuilegiũ cõceditur, & augetur pœna cõtra delinquentẽ,eſt honorabilis,& ſonãs in dignitatẽ.Sed vt dictũ eſt,vir vxori dignitatẽ cõmunicat,atq; etiã priuilegio ratione dignitatis cõceſſum. Primũ de dignitate ſatis ſuprà fuit probatũ in prima lege connub.nu.18 qui locus,& fuſiùs oſtẽdimus in noſtro trac.Nobilitatis.Secundu de priuilegio ratione dignitatis cõceſſo,probatur ex tex.claro in l.2.& ibi per Albe.col.vit.nu.8.& Bal.C.de epi.& cle.vbi patet quod priuilegiũ conceſſum clericis,cõpetit etiã vxoribus clericorũ.& in l.vlt.& ibi Cy.C.de iniur.& l.medicos.& iterum l.vlt.C.de profeſ.& Med.li.10.& l.eos qui.& ibi Lucas Pen.& Io.Pla.C.de fabri.li.11.& l.2.C.de comi. conſiſto.li.12.& l.in ſacris noſtris.& iterũ in l.ſacris ſcriniis,tum in prin. tum alibi ſæpe in verſi.hoc ſi prolata.C.de proxi.ſacr.ſcrini.eo.lib.& in l.vlt.etiam non ſemel.C.de prin agen.in reb.eo.li.12.& in l.vl.etiã non ſemel. C.de priui.ſcho.eo.li.

Priuilegiũ clericorũ an competat vxoribus eorum.

Quid de priuilegio fori.

54 ❡Et hoc quidẽ in priuilegio fori tenuit expreſsè glo.in c.eos qui.32.di & in c.3.11. q 1.& ſequitur Imo.in c.2.& ibi etiam Pan.col.2.& ſeq.de for.comp. item Imo.& Domi in c.1.§.vlt.col.pe.verſ.quid de vxore.de cler.cõiug.li.6.& diſcipulus Imo. Pe.Belluga in Speculo principum,tit.de propoſitione grauaminum. §. vidẽdum. col.2.& ita quoque voluit Specu.tit.de cleri.coniug. §.1 col 2. Quod & procedit non ſolùm quo ad forum , quod eſt mariti de iure communi , ſed etiam quod ex ſpeciali priuilegio competit, ratione artis,vel alterius priuilegii perſonalis,vt eſt tex.in eam rem admodum notandus in d.l.eos qui.C.de fabri.lib 11 quem tex.dicit ad hoc ſing.Maria.Socin.in rub.extrà de fo.compe.col.5.verſi.6 .in fi.& iterũ conſi.12.quoniam in præſentiarum,col.antep. verſic. & non ſolum clericus.& eſt ſimilis tex.in l.ne ad diuerſa.C.de Silenti.lib 12.

Quid ſi competat ex ſpeciali iure.

Quid ſi priuilegium competat ex diſpoſitione pœnali.

55 ❡Et bene etiã facit tex.in l.1.C.de in ius voc.vbi diſpoſitio etiam pœnalis,concedens priuilegiũ marito,ad vxorem quoque porrigitur.ſicuti & Bal.Saly.Alex & alij recentiores ibi no.quibus Phil.Deci.in 2 no.addit,rationẽ æquitatis hoc ſuggerere,per l.non tantum.D.de re iud.in fi.vbi & Raph.Co ex hoc infert , quòd ſi marito cõcedatur priuilegiũ,vt gabellam non ſoluat,certè & vxor ex huiuſmodi priuilegio non tenebitur ſoluere. Quãuis Ale.& Iaſ. ibi non ei aſſentiãtur. Quinetiã Bal.cõſi 4?9 cõceſſus fuit ſaluus conductus.li 1.dicit generaliter, quod vxor gaudet priuilegio mariti,per tex.in d.l 2.C.de epi.& cler.& l.1.& 2.vbi & hoc no. Odof.C.de vxo mili.Et per hoc reſpõdit ipſe Bal.vbi ſup.quod ſi alicui fuerit cõceſſus ſaluus cõductus,vt poſſet venire ad certũ locũ,poterit quoq; vxor illuc venire,licet in ea conceſsione nulla fuerit vxoris facta mẽtio quod conſ.iterũ repetitũ eſt in li.5.conſ.414.& ſequitur Iaſon in l.ſi ſtipulatus fuero.ante mediu. D. de ver obli.& in d.l non tantum,col 1.in fi.D.de re iudi.vbi hoc egregiu reputat Et in ſimili dicit Alb.in 1.parte ſtatutorũ,q.114 ſed pone quod conceſſa.quod immunitas a ſtatuto cõceſſa viro,vxori illius competit,per multa , quæ ille in eam rem adducit.Et idem etiam voluit Alcia.in l.1.in verbo,vxori. C.de in ius vocand.Et faciunt no.per I.ap.Pet.An.Philip.Franc.in c.ne aliqui.de priuil.lib.6.

De iiſdem rebus.

56 ❡Adiuuãtq;,quod voluit Io.Pla.in l mulieres.C.de dig li 12.quòd ſicuti vir propter priuilegiu dignitati conceſſum,non poteſt torqueri,nec aliàs ſeueritei debet

contra

cõtra eũ procedi, per l.feu[illegible] ā.co.tit.ita nec etiã cõtra vxorẽ ipsius. Quod & voluit Alci. vbi supra. Et quod tradit Mat. Affli. in cõstit. Siciliæ, huius initij prosequẽtes, col. 5. versi secundo quæro, quod illa consti. qua cautũ est, ne cõtra Comites, Barones & milites recipiantur testes ignobiles, cum agitur de causa capitis, aut status, aut maioris partis bonorũ, habet etiã locũ in vxoribus huiusmodi personarum.

57 ¶ Deinde iniuria illata vxori, videtur illata viro, & ei pro illa competit actio suo nomine. l. 5. § ne autem per semetipsum. & l. cum qui. §. & si nupta. & §. si iniuria. & ibi Bar. D. de iniur. Ideoque not. dicit Luc. Pen. in l. 1. in 20. q. C. pub. læti. lib. 12. quòd qui pacem fecit cum altero, promisitque eum non offendere, videtur pacẽ violasse, si vxorem offenderit, idque multis rationibus comprobat. Et facit, quod in simili no. Bal. in auth. habita. C. ne filius pro patre, quod sicut per illam authen. inferens iniuriam scholari, punitur pœna quadrupli, ita inferens iniuriam sorori, vel fratri, vel matri eunti ad visitãdum eum. Quod magis & fortiori ratione videtur procedere in vxore, per dictas rationes. *De iisdem rebus.*

58 ¶ CONTRARIVM tamen, cùm ex facto incidisset species talis consuluit Fran. Arc. consi. 130. consultis.ime domine Collateralis, in causa istius inquisiti, & sequũtur Thomas Doctus, Lance. & Phi. Deci. & An. Alci. in d. l. 1. C. de in ius voc. & idem Deci. in l. more. col. 2. in 6. not. D. de iurisdi. om. iud. & cons. 501. in ciuitate Alexandriæ, col. 2. vers. secundo præmittendum. Mouetur Arc. his rationib. Sicut vxor participat dignitatem viri, ita & liberi, patris, vt est tex. in l. Senatoris filius. D. de Senato. Quinimo priuilegiũ concessum patri ratione dignitatis, trahitur ad filios, vt est casus in l. moris. §. istæ fere. iuxta fi. D. de pœnis. & in l. D. Marco. C. de quæst. Et bene facit tex. & glo. in l. 1. C. qua æta. li. 10. Et tamen Bald. pulchre decidit in l. 1. col. 1. in fi. C. si rector prouin. per illũ tex. quòd si ex forma statuti, offendens Potestatem puniri debet aliqua magna pœna, certe offendens filium Potestatis non punietur ea pœna, quanquàm, vt dictum est, participet dignitatem patris filius, quod dictum Bal. reputat sing. Aret. vbi suprà, de qua re etiam late per eundem Aret. in l. maritum. in fi. D. solut. matr. *Contra suprà dicta.*

59 ¶ Præterea dignitas, quæ vxori cõmunicatur ex persona viri, nõ est dignitas principalis, sed competens in consequentiam, secundum Bar. in l. si Augustæ, quam legit simul cum l. quòd principi. D. de lega. 2. quin longè minor est dignitate, quæ viro competit. vt est text. in l. 1. D. de Senato. Statuta autem & maxime pœnalia & exorbitantia, debent stricte & proprie intelligi in casu non ficto. l. quod vero. D. de legi. & l. constitutionibus. D. ad munici. & plene per Bart. in l. omnes populi. D. de iust. & iure. Cum ergo statutum imponit pœnam offendenti magistratum, non potest habere locum in vxore, quæ per consequentiam improprie & ficte censetur esse in ea dignitate. l. 3. § hæc verba. D. de nego. gest. *De eadem re.*

60 ¶ Ad hæc, in materia pœnali, appellatione dignitatis, venit dignitas, prout est principaliter in aliquo, non prout est in consequentiam & participatiue. text. est, quẽ ad hoc dicit sing. Aret. vbi suprà, in d. l. moris. §. potest. D. de pœnis. vbi prohibitus postulare apud Præsidem, nõ prohibetur postulare apud Legatũ Præsidis. Et tamen clarũ est, quod Legato communicatur dignitas Præsidis in consequentiam, & eum repræsentat vt clare dicit Bar. in d. l. quod principi. D. de leg. 2. dũ allegat l. 1. & 2. D. de offi. Præsi. quæ in Legato Præsidis loquitur: & vicarius repræsentat Potestatem, & facit idem tribunal cum ea, vt est tex. in c. 2. de consuet. lib. 6. & plen. per Bar. in l. 1. D. quis & à quo appel. *Dignitatis appellatio.*

61 ¶ Denique hoc decid[illegible]tur per id, quod no. voluerũt Io. An. Imo. & Do. in c. 1. de cle. con ug. li. 6. & Imo. in d. c. 2. ext. de fo. compet. quod dispositio c. si quis suadente. 17. q. 4. quæ vult percutiẽtem clericũ esse excommunicatum ipso iure, non habet locum in percutiẽte vxorem clerici, etiamsi sit legitima, prout potest cõtingere. *Vxor clerici an gaudeat priuilegio c. si quis suadente.*

in clerico in minoribus constituto. Et ad hoc adducit Domi. rationem, decisioni huius nostræ quæstionis bene conuenientem. Quia cùm istud priuilegium sit cõcessum toti ordini ecclesiastico, non debet extẽdi ad personã non ecclesiasticam, in materia pœnali, licet vxor sequatur forum clerici, & sit exempta à iudice seculari, secundum quosdam, vt suprà diximus. Non est enim eadem ratio in materia exorbitanti & pœnali offendere vxorem positi in dignitate, & offendere in dignitate positum, & ideo non debet fieri extensio l. Iulia. §. hoc caput. D. de rit. nu. & c. quod Dei, de stat. mon. & c. canonica. de sent. excom. Et hanc istorum sententiam sequitur Iacobus à Canibus in tract. de iniuriis & damno dato, in 2. parte in 13 q. vbi ex hoc dicit, quòd vxores clericorum non gaudẽt eo priuilegio, vt sint immunes à repræsaliis.

62 *Franc. Aret. laudes.* ¶ Et ita residet Fran. Are. vir equidem à nemine non laudatus. Iason enim in l. admonendi. col. 20. versi. adde quod istud, qui est sub num. 98. D. de iureiur. in 1. lect. illũ vocat Iurisconsultorum suæ ætatis facilè principem. & Geor. Natha in repet. cle. sæpe, in prin. col. 78. versi. quinta fuit opinio, de verborum signi. celebratissimum iuris verticem. & iterum in §. quæ omnia. col. 13. versic. clarissimus, clarissimum Iurisconsultorum suæ ætatis splendorem. & Corne. consi. 90. scrupulosa videtur, col. 5. versi. ad euitandas itaque, lib. 3. cum appellat clarissimum doctorẽ, & Ludo. Bolo. in repet. §. Cato. in l. 4. col. 10. D. de verb. oblig. illustrem principem legum: nec eum fermè citat sine titulo honoris, modò illustrem, modò celebrem doctorem vocans. quæ hìc obiter dicere volui, vt quisque noscat, quanta sit huius viri autoritas.

63 *Vxorẽ offendẽs, an teneatur ad pœnam promissam pro viri offensa. vide numero 65.* ¶ His tamen Are. rationibus hoc quoque adiicito, quod pulchrè voluit Io. An. in c. frustra, de regu. iur. lib. 6. in Mercu. quòd si promitto te non offendere sub certa pœna, & postea vxorem tuam offendo: licèt possis agere iniuriarum ex iure communi, nõ tamẽ potes agere ex ea promissione siue stipulatione: vt qui te fictè videar offendisse, non verè. l. eum qui. §. vlt. D. de iniur. Quem ita refert & sequitur ipse Aret. in l. 2. §. 1. col. pen. D. solut. matri. vbi hoc quoque dicit voluisse Bart. in d. l. 2. §. Cato. in vlt. char. D. de verbo. oblig. vbi tamen de hac re nihil omnino loquitur: sed aliud non omnino dissimile ibi adscribit in col. pe. versi. certe istud nõ est: quòd si promiserim aliquem non offendere, & illius defuncti hæredem offenderim, non poterit agi ex ea promissione. Sed ipse Fran. Are. ibi, col. antepe. idem quoque dictũ Io. An. pro eleganti refert & sequitur. & rursus idem Fran. in l. si stipulatus fuero. col. 1. eo quoque tit. id sing. dicit. Adde & tu denique tex. in c. ne aliqui, de priui. lib. 6. ex quo Domi. ibi, in 4. no. tradit priuilegium datum Regi, non competere reginæ, nec filus, nisi id exprimatur. & sequitur Philip. Deci. in l. quoties idem. ad fin. [illegible] de regul. iur. Et quod etiam scribit Bald. in l. spadonem. §. iam autem. D. de excus. tut. priuilegium concessum marito, nõ videri concessum vxori, per eum text.

64 *Responsiones ad contraria.* ¶ NON OBSTANT autẽ illi decisioni Fran. Aret. quæ suprà adducta sunt pro parte contraria: neque enim id omittendum est, quò omnibus satisfaciam. Quod enim ad primum pertinet, licèt vxor interdum gaudeat priuilegio mariti, hoc tamen nunquàm procedit in dispositione pœnali, vt ex multis supra probatũ est, atque etiam per regulam positam in c. in pœnis. & in c. odia. de regu. iur. lib. 6. & in l. cùm quidam. D. de libe. & posth. cum infinitis similibus.

65 *De eadem re.* ¶ Quod ad secundum pertinet, clara est etiam respõsio. Nam iniuria illata vxori, nõ est, neque dicitur illata in personã mariti, sed ad eum pertinet per quandam consequentiam, vt est tex. expressus in d. l. eum qui. §. vlt. D. de iniu. Statutum autem hic loquitur de inferen. e iniuriam magistratui. quod intelligendum est, quãdo verè & non ficte, siue in consequentiam, id est, per mediam alterius personam offend

offenditur.l.aut qui aliter.§.vlt.& ibi Bart. D.quod vi aut clam.& l.hæc verba.D. de adult.& plene per eundem Bar.in l.si vnus.§.seruus meus. D.de iniur.

66 ¶At illud dictum Bal.in d.autheut.habita,dici potest,quòd non loquitur in materia statuti, in quo debet fieri strictior interpretatio,quàm in dispositione iuris communis.Vel quod illud ideo est, quia si consanguinei scholaris impedirentur accedere ad ipsum,multa ipsi scholari incommoda afferrentur:vnde quia eadem videtur esse causa & ratio,quę in scholari,forte locum habebit pœna ipsius auth. Hic vero solum quæritur,vtrum habeat locum pœna statuti in offendente vxorē, ob id tantum,quod mulieri communicatur dignitas viri : non etiam ob id, quod ex iniuria illata vxori accedat viro in persona vel patrimonio ipsius aliquod incommodum.Pro qua distinctione facit optime text.in l.sed & si paterfa. §.non solum.D.ad S C.Macedo.vbi exceptio senatusconsulti,quæ est odiosa,& regulariter non egreditur personam,competit fideiussori,quando fideiussor esset habiturus regressum contra filium,non aliàs. *De eadem re.*

67 ¶Verùm antequàm aliò trāseamus,illud studiosos monere voluimus, quòd contrarium eius,quod tenuit Io.An in d.c.frustra,sensisse videntur Bar.Pau.Cast.& Alex in l.si ita stipulatus.§.Chrysogonus ad fi.D.de verb.obli.dum approbantes dictum Dy.ibi afferentis non cadere in pœnam promissam,si Titium offenderet, qui fratrem Titij offendit.quia certæ sunt(inquiunt Bar.Pau.Alex.)personæ, per quas iniuriam patimur:inter quas non est frater.l.1 §.vlt.cum l.seq. D.de iniu.vbi nuncupatim tex.loquitur de vxore & filio.Igitur non obscure videntur voluisse aliud in vxore,& filio,quàm in fratre.Et ex hac Bar.doctrina scribit Bal. qui eā reputat nota.in c.similiter.col 2 tit.quib. mod. feu.amit.quod illa dicitur propriè offensa.ex qua alicui competit actio iniuriarum proprio nomine:quod dicit mēti tenendum.Sed & expresse Franc. Aret. sibi contrarius in d.§.Chrysogonus,in fiu.tenet illum incidere in pœnam stipulationis, qui eius vxorem offendit, quem promiserat non offendere.Quod & aperte tenuit Aud.Alcia.vir admirabilis doctrinæ & ingenij in d.l.4 § Cato.char.vlt.in 7.q.Bar.D.de verb obli. vbi nuncupatim repræhendit:quod supra diximus ex Io.An.vti etiā facit in d.l.1.in verbo, vxori.C.de in ius voc.Nam offendēs(inquit)vxorem,dicitur etiam vere maritū offendere:qui & ob id potest proprio nomine agere iniuriarum,per §.patitur,Inst.de iniur.& iuribus,supra alle. Ex quo illud continuo sequitur,quòd ego offendor,si ea offendatur:committitúrque stipulatio , quæ mihi facta est , ne offendar, ex sententia Bar.in d.§.Chrysogonus.& Bal.in d.c.similiter.Nam si id in stipulatione obtineat,quæ est stricti iuris,strictéque & in dubio pro promissore interpretanda.l.quicquid.D.de verb.oblig.cum si.idem quoque,& in statuto,quod recipit interpretationem a iure communi,per no.in l.vlt §.in computatione. C. de iure delib.Ideò cogita.Nam si id verum est,corruit & Fran.Areti. sententia. Dicit tamen Alcia.in illis locis,quod ea Io.An.sententia posset obtinere in promissione de non offendendo in persona. Id quod meo iudicio minime dubiū est,& id quoque asserit ipse Io.An.in d.c.frustra.& Franc.Areti.qui sing.reputat in d.§.Chrysogonus. Quanquam & huic aduersari videtur text.in l.iniuriarum, quæ est 2.C. de iniur.vbi maritus in vxoris iniuria propriam iniuriam pati intelligitur. Nam verbum intelligitur,proprietatem rei declarat,vt multis placere video. quamuis Bar.in l.si is qui pro emptore,col.octaua, vers.sed illa opin.D.de vsucap.dicat id verbum denotare fictionem.Super quo tamen vide text. in l. si tibi homo. §.cùm seruus.D.de lega 1.cum dicitur, ex die aditæ hæreditatis eius intelligitur,iuncta glo.ibi,in verb.aditæ.& quod post eam voluerunt Bart.& Bald.ibi,& quæ dicam infrà in glo.5.in verbo,*expres*,num.174.incip.sexto modo. *De eadem re.* *Intelligitur verbum,an sit veritatis , an fictionis.*

GLOSS

Et n'est plus en pouuoir de son pere.

1 *Vxor per matrimonium à patria potestate liberata, an in eam recidat viro mortuo.*

IGITVR ex hac nostra consuetudine fœmina per matrimonium liberatur a patris potestate, inciditq; in mariti potestatem. Sed quæritur, verum marito mortuo recidat sub potestatem patris? Et ego quidem aliàs in ea fui sententia, vt non reuerteretur, ea ratione motus, quod qui semel liberatus est a patria potestate, is postea in potestatem reuerti nō potest, nisi adoptione. l. qui liberatus. & l. si pater filium. & ibi glo. D. de ado. Et inuiti filij non rediguntur in patriam potestatem. l. inuiti. D. de his qui sui vel alie. iur. sunt. Et propterea dicit glo. in authen. constitutio quæ de dignit. §. 1. versi. generaliter, in verbo, præstet, quod Patricij, aliique, qui per dignitatem liberātur a patria potestate, in eam non reuertuntur dignitate finita. Quam sequitur Alberic in auth. sed episcopalis. C. de epis. & cleri. & Io. Plat. in l. vlt. C. de consul. lib. 12. Et facit tex. in l. in insulam. C. de sen. pas. vbi in insulam deportato filio, sicq; vinculo paternæ potestatis exempto, si postea reditus in patrium solum, præcedénsque dignitas restituta sit, potestas tamen patria repetita non videtur. Quin & apud nos est generalis regula, rem mutatam in pristinum statum redire non posse. l. homo liber. & ibi gloss. quæ hoc not. D. de stat. homin. & l. inter stipulantem. § sacram. in fin. in illis verbis, sed si vsque ad arcam. D. de verbo obli. & l. qui res. §. arcam. D. de solut. vbi quod semel est sublatum, restitui quidem non potest, & ibi multæ concord. in glo. & in c. quæris. de conse. d. 4.

2 *De eadem re.*

¶ Et ita in hac specie nostra, vt scilicet vxor non recidat in patriam potestatem, expressim tenuit Masue. in ti. de dot. & ma. §. item de cōsuetudine. ea ratione motus, quod seruus, qui quòd condemnatus est in metallum, liberatur a potestate domini, si à principe gratiam pœnæ obtinuit, non reuertitur in domini potestatem, per d. l. in insulam. & l. frustra. C. de sen. pas. & l. aut damnum. §. vlti. D. de pœnis. Et hanc quoq; opinionem nouissime secutus est Boerius Præses laudatissimus, Deci. Burdegal. 197. & pro decisione: qui liber nuper post mortem illius editus est: méque citat ex hoc loco, dicitq; hanc opi. vbique seruari. Estque eius rei expressa consuetudo apud Borbonios. c. 166. & Marchios, c. 2 98. Et facit, quod tradit Spec. in tit. de sta. mona. §. 1. vers. 13. per d. §. 1. vers. generaliter, quod ingressus monasterium, & qui ob id perdidit patriam filiorum potestatem, si postea redeat ad seculum Pontificis indulgentia, non recuperat patriam illam potestatem. Id quod tamen declarat, vt ibi videre poteris.

3 *De eadem re.*

¶ Posteà verò cum legissem Commentarios, quos in consuetudines Burgundiæ edidit vir vtque doctissimus Barptol. Chasse. (ita enim illum vocabamus in prio re nostra editione) comperi hanc quoque quęstionem adscripsisse in titulo, *Des droictz appartenans à gens mariez.* §. 1. in verbo. *En puissance de son mary*, ad fin. vbi contrarium tenuerat duabus rationibus. Prima per tex. quem allegat, in d. §. generaliter. in Authen, Consti. quæ de digni. vbi dicit caueri, filium qui propter dignitatem exierat patris potestate, in eandem recidere, ea dignita finita. Deinde per tex. in authen. sed quamuis. C. de rei vxo. actio. vbi dicit caueri, patrem teneri filiam viduam iterum nubentem dotare: ponderátque ad hoc singulariter, vt dicit tex. ibi, in verbo, potestatis iure, quasi dicat tex. vt vult, quod mortuo viro, pater reassumit, aut saltem retinet potestatem.

4 *De eadem re.*

¶ Sed certè hæc minime obstāt primæ sententię. Primum enim omnino falsum est: quia tex. in d. §. generaliter, non id dicit, ad quod cum allegat Chassen. quin nihil omnino de ea re loquitur, sed glo. tātùm suprà alleg. quæ id voluit, ad quod suprà illam

illum citauimus. Secundum quoq; nihil affert præiudicij, neque tex. ibi dicit, simpliciter patrem teneri iterũ dotare filiã, &c. sed tantùm, quòd pater dotem ad se reuersam iure potestatis, vel aliàs, nõ potest minuere, filia ipsa denuo nubẽte. Et si id diceret, ad quod allegauit Chasse. nihil prorsus facit ad quæst. At nec illud obstat, quòd ponderauit tã sing. illa verba, iure potestatis. Nã d. auth. loquitur secũdũ ius commune, ex quo filia nupta remanet in patris potestate, vt diximus suprà in princ. huius operis: hic verò filia iam liberata est. Allegat prætereà Chassen. decisionẽ Barto. de Bel. in addit. ad Panor. in c. cùm omnis. de testa. quòd si clericus fecit testamentum cum duobus testibus, & postea cõtraxit matrimoniũ, ob idq; omnia perdidit priuilegia clericorũ, præter duo, de quibus in c. 1. de cleri. coniu. lib. 6. Certè si huiusmodi clericus mortua vxore viuat clericaliter, & moritur, testamentum illius, quod primùm vt clericus fecerat, non valet, per tex. in l. quod dicitur. §. miles testamẽtũ. D. de testa. milit. Sed tantùm abest, vt hæc decisio si vera est, cõfirmet opinionẽ Chassen. vt magis illam funditus euertat, ostendátque quod semel periit, iterum non reuiuiscere, nec in priorem statum reuerti. Nec tamen fuit solus Chassen. in ea op. cũ & eandem tenuerit Neapodanus in quadã consuetudine regni Neapoli. incipi. sed & mulier: sed eum reprehendit Matthæ. Afflic. priorem sententiam secutus, in constit. Siciliæ, incip. prosequentes, col. 5. in 2. q. versi. pridie fui interrogatus.

5 ¶Sed hic satis mirari nequeo, quòd ex hac reprehẽsiõe & altera seq. eò Chasseneus iracundiæ, ne furoris aut insaniæ dicã, processerit, vt inimicitias mihi capitales denuntiarit, noménq; meum vbiq; proscriderit: tanquam scilicet is ipse esset, cui nefas sit contradicere. Quanquàm nonnulli, qui hominem aliquando hac de re cõuenerũt, illud mihi renũtiarint, eũ nõ tam offensum reprehensione, quàm quòd immodestè & insolenter (vt putat) primam illius rationem omnino falsam esse dixerim. Tanquàm illũ scilicet de crimine falsi appellarẽ: quibus illud continuò respondi, id nõ adeò esse insolens, aut immodestũ, vt arbitratur, quando & Iurisconsulti omniũ scriptorum repræhensores modestißimi, & minimè insolẽtes, his verbis sæpißimè, cùm res exigit, sibi inuicem aduersantur: vt in l. definitio. D. de pecul. & l. si rẽ. D. de euict. & l. si debitor, de iur. doti. & l. filium. D. de acqui. hære. & aliis sexcentis locis. *Chasseneï ira minimè iusta.*

6 ¶Illi autem sententiæ Chasseneï (ne id omittam) adstipulatur vetus lex Romuli Romanorum Regis, qua filius à patre vẽditus, & ita extra ipsius potestatẽ positus, si liber fieret, in potestatẽ patris iterũ redibat: idq; si secundò fieret, manumissúsque esset, seruus tamẽ erat patris, vt priùs: post tertiã autẽ auctionẽ, nõ amplius redibat in potestatẽ patris: Testis Dionysius Halicarnasseus lib. 2. Antiq. Romanarum. Et altera Mosis, Leuiti. 22. Si filia (inquit) sacerdotis cuilibet ex populo nupta fuerit, de his quæ sanctificata sunt & de primitiis non vescetur. Vidua autem, vel repudiata, & ad domum patris reuersa, sicut puella cõsueuerat, aletur huiusmodi cibis. Ex qua vides, filiam soluto matrimonio in ea lege, in ius & familiã patris redire. Nam & illud principium ad potestatem patris refert Lyra. vt alibi diximus. *Pro Chasseneï opinione. Romuli lex. Mosis lex.*

7 ¶ILLVD ITEM secundo loco adscribemus: quoniam suprà in 1. leg. connub. in multis locis, dictum est, filiam quæ matrimonio collocatur, non iam esse in familia patris, sed mariti, & illius forũ & domiciliũ sequi. Quid ergo, si testator prohibuerit quicquam alienari extra familiã, an poterit alienari in fœminam nuptam? Certè videtur non posse, cùm non sit ampliùs in familia. Cõtrà tamen decidit Bal. in l. voluntas. per illum text. C. de fideicom. & sequitur Paul. Ca. Phili. Corne. & recentiores, ibi adiicientes & hanc rationem, ex qua contrarium dissoluitur: quòd filia nupta est in mariti familia, non patris, in his duntaxat, quæ ad obsequia marito præstanda pertinent: in aliis autem secus: vt notatur per Bar. in l. vlt. §. idem respondit. D. ad municip. cum concord. suprà à me adductis in 1. leg. connub. nume. 37. sed cuiuscunque. Et hanc etiam decisionem sequitur Socin. inter consi. Franc. Curt. senioris, con. 40. cuius initium est, cùm in præsentiarum, col. 2. ver. 3. & hoc non tangunt. & ipse Curt. consi. 64. incip. antiquißima, col. 16. versi. ad tertium. *Alienari prohibita extra familiã, an in fœminam nuptã possint alienari.*

Ne peult.

Verbū potest, non est necessitatis.
Nisi illi iūgatur dictio negatiua.
Non potest priuat potētiam.
Et resistit actui.
Et reddit actū nullum ipso iure.

1 ICET VERBVM potest, non sit necessitatis, l.sæpe.& ibi glo. & l.seq.D.de offi.Præsi.& l.noo quidquid.D.de iudi.& l.1.C.quom. & quan.iud.& no.in cle.2.ad fi.de iudi.cùm si. Tamen si illi iungatur dictio negatiua, præcisam necessitatem inducit, negátq; potentiam, vt voluit gl.notabilis,& omnibus nota in c.1.in verbo, nō potest, de regul.iuris, lib.6. Sequitur Bar.in l.vlt.col.2.versi.sed quæro quid si iudex.D.de feri.vbi etiam dicit, quòd priuat potentiam.& ibi Fulgo.Ro.Pau.Ca.Alex.& Iason post eum.& idem Bar.in l.Gallus.in prin.col.2.versi.extra glo.& ibi Bal.& alij.D.de libe.& posth.& in l.de his.col.1.versi.hoc præmisso,& iterum versi.prætereà ista lex.D.de transac.vbi dicit, quòd per hæc verba resistitur actui: ideóq; quod contra factum est, ipso iure oō valet. Et io repe.§.duobus.l.Mæuius.col.pe.D.de legat.2.& consi 97.in quæstione prædicta, col.2.Bal.in l.1.D.de iniust.resta.& in l.vlt.col.vlt. C.de fideicom.& in l.1.col.antepe.versi.& confirmantur prædicta.C.qui admit.vbi per hoc dicit, quòd actus aliter geri non potest.& in c.sciscitatus.col.2.vers.sol.con cedo, ext.de rescrip.& in c.cùm contingat.col.1.ad fi.de iureiur. Collec.in c.at si clerici.col.2.de iudi.Panor.in c.si quis contra.col.5.nu.15.ext.de for.compet.vbi dicit illam glossam sing.& in c.1.in vl.no.extra de cau.pos.& proprie.vbi per hoc dicit, quòd si Papa vel Imperator ferat sententiā contra ooo citatū, non valebit propter text.ibi, his verbis vtentem, nec nos contra partem ioauditam aliquid possumus definire.& idem Panormi.in cap.1.in 2.notabi.extr.de fide instru.vbi etiam dicit per text.ibi, in verbis, ad exemplaria nihil facere possumus,& glos.suprà allegata, quam dicit oot.quòd Papa vel Imperator non potest dare fidem scripturæ non authenticæ.& idem quoque Panormitan.in c.quanto.& ibi quoque Felin.vterque in princip.extra de præsumptio.vbi tamen hoc not.limitant.& Alexan.in l.quia poterat.columna quarta, versicu.limita tamen.D.ad Senatusconsul. Tertullian.vbi dicit, hæc verba, non potest, denotare præcisam oecessitatem, ita vt actus aliter geri non possit.& consi.77.visis dubitationibus, colum.1.libr.3.Barb.consil.9.præclarè scribitur, colum.6.versicu.item facit, libr.1.& coosi.43.eiusdem initij, col.11.versic. & ad hoc faciunt, eod.libr.1.& cons.38.præclarè scripsit, colum.1.libr.2.& consi.52. scripsit luculenter, colum.5.versi.& sic pondero, eod.lib.2.& in tracta.de præstant. Cardi.in 2.parte.q.3.colum.7.vbi dicit, quòd importat solennitatem.& Phil.Corne.cons.216.multùm diffuse, colum.2.versic.quia oegatio, libr.1.vbi per hoc dicit, quòd negatio præposita verbo, potest, reddit nullum actum factum in cōtrarium. Soci.consi.283.eleganter, colum.2.in princi.libr.2.vbi prætereà dicit ex his induci formam, cuius transgressio reddit actum inutilem, per l.cùm hi.§.si Prætor.D.de transact.Iason.in l.1.in princip.in primo oot.D.de verbo.oblig.Hippo.Marsi.consi.39.munda cor meum, colum.4.versi.cùm ergo fuerit, libr.1.& cons.39.domine labia, col.6.versi.prætereà magis specialiter eo.li.1.& consi.43.spiritus sanctus, col.3. eo.lib.1.& cons.50.gratia domini, colum.2.eo.lib.1.& cons.57.spiritus.colum.2.eo. libr.1.& cons.65.in oomine matris, col.2.eo.lib.1.& cons.76.largire, col.3.eod.libr. 1. Nec id quidem mirum, quia vbi deest potentia, ibi actus est irritus, vt dicit Bal. loquens in casu similis statuti, disponentis, quòd adultus non possit legare extraneis, sine consensu proximorum, in l.vltim.colum.vltim.versic.extrà quæro.C.de fideicommis.per dictam gloss.in dicto cap.1.de regul.iuris.lib.6. Et dicit alibi idem Baldus, videlicet in cap.1.§.vltim.columna quinta, versicul.coosiderandum est, ti. de pac.iur.fir.quòd vbi lex remouet poteotiam à contractu, ibi contractus est ipso iure nullus.

Importat solēnitatem.

Inducit formam.

Contractus ab vxore factus si

2 ¶ Ex quo illud assumitur in casu nostræ consuetudinis, quòd contractus factus ab vxore sine consensu viri, est nullus ipso iure, nec opus est, vt aliter annulletur: sicuti etiam voluit in statuto disponente per similia verba, quòd quis non possit dooare

Soci

Soci.consi.93.circa primum,col.pe.lib.1.cùm dicit,quòd per hæc verba,non posit, censetur statutum resistere actui ab initio,redditúrque actus nullus,adeò quòd nô oritur neque ciuilis,neque naturalis obligatio,per doctrinam Bar.in l.cùm lex.col. 2.versi.his præmissis,& col.seq.versi.sed iuxta prædicta.D.de fideiuss.vbi loquitur in statuto disponente,quòd mulier non posit contrahere sine consensu consangui neorum:ad quod etiam multa iura Soci.post Bart.allegat. Et idem Soci.consil.112. libr.1.repetito in lib.2.consi.172.multùm abunde,colum.6.versi.quarta difficultas est,consuluit expresim in casu nostræ consuetudinis,videlicet quòd stante statuto,quòd mulier non posit contrahere sine consensu viri vel mundualdi,resistit huiusmodi statutû obligationi:& consequenter inducit hoc pro solennitate,qua non obseruata redditur actus nullus:vt decidit Bald.in d.l.1.in fi.C.qui admit.& traditur in l.1.& 2.D.de liber.& posth.& in l.cum hi.§.si Prætor.D.de transac.Et idem quoque Soci.consi.230.viso testimonio,colum.2.versi.& quantuncunque,lib.2.& Laur.Calca.consi.13.pro parte negatiua,colum.1. *ne autoritate viri,nullus.*

3 ¶Et sanè Bald.in dicta l.1.colum.antepenult.versicul.extrà quæritur,C.qui admit. nostrum casum decidit,dum scribit,quòd consensus,ex statuto disponente,quòd mulier non posit adire hæreditatem sine consensu duorum proximorum,est de forma.Nec aliter(vt subdit paulò pòst)actus geri potest l.certa.C.de iure fisci,libr. 10.cum aliis iuribus per eum allegatis. Quem refert & sequitur Francisc.Aretin. consi.22.diligenter & maturè consideratis,colum.vltim.versic.venio nunc ad secundum.& iterum consi.73.cuius est simile initium,colum.4.versicu.his ergo præmissis.& Soci.dicto consi.112.& Iason in l vniuersa,colum.penultim.versicu.adde quòd ex ea infertur. C.de precib.Impe.offe.vbi dicunt expresè,quòd talis contractus est nullus.& Barb.consi.12.scribitur apud Prophetam,colum.3.vers.& si quispiam opponat, libr.1.vbi etiam dicit,hoc casu actum esse nullum ipso iure, veluti carentem forma, quæ quidem dat esse rei, vt dicunt Philosophi.& est text.secundum eum,in l.si is qui.§.quædam.D.ad leg.Falci.& in c.cùm dilecta,extrà de rescri. Cui adde text.ad hoc ab omnibus pasim allegatum, in l.Iulianus.§.si quis tem. D.ad exhibend. Et quod per tex.in dicto §.quædam.dicit Baldus,in capit.vltimo, colum.4.versi.quæro vtrum sit differentia.extrà de consuet.quòd forma dat perfectionem esse. Et ibi quoque dicit, quòd forma cuilibet rei nomen imponit.l.iuris gentium.in princ.D.de pact. *De eadem re.*

4 ¶Et in hanc partem,videlicet quòd talis contractus sit nullus ipso iure,tenet ipse Bald.in l.si quis mihi bona.§.si coram.in fi.& ibi quoque Rom.qui eam l.legit.cum §.quid si mandauit.& Alexan.D.de acquiren.hæred.& idem Bald.in l.duobus.D. de vulgar.& pupillar.substit.& in Rubr.C.de rescin.vend.versi.quandoque requiruntur quædam solennitates,in quibus locis dicit,quòd si ex consuetudine vel lege municipali requiritur consensus propinquorum in contractu mulieris,vel minoris,certè contractus est nullus,si desit consensus propinquorum:secus(inquit in vltimo loco)si aliquid requireretur post côtractum ui suo esse fundatum(ita enim loquitur)quia tunc côtractus non est nullus:sed non deberet executioni demandari,per not.in d.l.vniuersa.C.de precib.Impe.offe.& hoc dictum sequitur Iason in ea ipsa l.vniuersa.col.3.versi.pro confirmatione.& idem voluit Flor.in l.1.colû.3.D.si mens.fal.mod.dix.& Franc.Aret.in c.2.in 6.no.de testib.& Soci.d.consi.112. *De eadem re.*

5 ¶Et bene facit,quod dicit Ange.consi.170.reuocatur,quòd si in contractu mulieris desit consensus proximorum requisitus à statuto,is certè est nullus : licet statutum expresè non annullet,licet item pœnam imponat contrahentibus.Facit quoque,quod scribit Petr.Ferra.in titulo,forma libelli in actio.rea.col 6.in paruis,versicu.venio ad primum,in illis verbis,si statuto cauetur,quòd si statutum disponat, quòd mulier,vel filiusfam.non posit contrahere,si contrahat,erit contractus inutilis,quia contra legem celebratus.l.non dubium.C.de legibus. Est enim(ait)tantæ *Quid,si id statutum pœnâ imponat.*

potestatis statutum in sua ciuitate,quanta est ipsa lex communis in suo vniuerso, per not.in l.omnes populi.D.de iustit.& iure.& in l.1.C.de sum.trin. Et certe quòd actus factus contra legem,sit ipso iure nullus,tenet Imol.in l.1.col.4.& ibi Francis. Aret.col.4.D.de testa.cum si.

6 *De eadem re.* ¶Ex quibus patet rectène,an perperàm,dixerit Barptol.Chassen.qui in Commentarius in consuetudines Burgundiæ tenuit,in hoc casu contractum non esse nullum ipso iure,motus,quòd statutum nostrum(vt ipse dicit)nô loquitur prohibitiuè,sed solùm non permissiue:& ideò actus(inquit)non est nullus,nisi expressè dicatur,per no.per Salyc.in l.vltima,per text.ibi iuncta l.præcedenti.C.de sen.ex breui recit.& Iason in l.1.C.de Summ.Trinit.Id quod etiam tenuit ipse Chasse.consi.39. pro decisione,in 3.dubio.Cui responderi potest,Salycet.in dicta l.vltima.illud quidem voluisse,quòd cùm lex prohibitiuè loquitur,actus est nullus,qui contra illam conficitur,etiam si lex non adiiciat pœnam nullitatis,per l.non dubium supra allegat.& ibi not.per Doctor.Quòd si lex non loquatur prohibitiuè,sed tantùm non permissiuè,actus quidem contra illam gestus non est propterea nullus. Ideo (inquit)quia dicta l.penultim.C.de senten.ex breui recit.non vsa fuerat verbis prohibitiuis,sed tantùm verbis non permissiuis,propterea addita est dicta l.vlti.quæ vltrà adiecit actus annullationem. Quod dictum pro singulari limitatione ad d.l.nô dubium.refert & sequitur Alexan.consi.24.inspecto processu,columm.2.libr.4.& Iason in eadem l.non dubium.colum.4.versi.limita istam regulam.& in d.l.1.in secunda lect.col.18.versi.ad istud ergo respondeo.C.de Summ.Trini.Sed(nisi admodum fallor)multùm fallitur Chassen.tum quia ea doctrina Salycet.passim reprobatur,vt videre licet apud Alex.in l.1.D.de liber.& posthu.tum quoniam consuetudo,de qua loquitur Chassen.& nostra illi similis,loquens vtraque per huiusmodi verbû,non potest,vtitur verbo prohibitiuo,vt voluit expressim Bar.in l.de his. circa medium D.de transac.& præterea ipse Iason,vbi suprà,cùm dicit,quòd huiusmodi verba,minùs valet,& similia,sunt prohibitiua.& rursum idem Iason in l. sed & si quis.§.quoniam.col.6.versi.secundò dicit.D.si quis cautio.quod & ex suprà dictis iam satis liquet.

7 *De eadem re.* ¶Illud tamen non prætermittendum,quòd Panor.cuius nô meminit Chas.quamuis eius sententiæ admodum suffragaretur,in c.ad apostolicam.col.3.versic.& per hoc posset,extrà,de regular.scribit,quòd si statuto prohibeatur mulier cötrahere sine consensu duorum agnatorum:valet tamen contractus aliter factus,cùm statutum specificè non annullet actum. Quem refert & sequitur Angel.Cla.in verbo, lex,versi.17.Quod tamen nô esse verùm apertissimè constat ex his quæ diximus. *Chassenei ars contra autorem.* Ideóque & ipse Chassenęus in postrema editione prædictorum Commentariorum,quam longe post hoc nostrum opus ipse fecit,errorem agnoscês,palinodiam cecinit,sed tacitus & cum quodam artificio,vt videretur fuisse in hac mea sententia in illis prioribus Commentariis,nullam interim mei mentionem faciens,quòd malignè à me repræhensus videretur:quod & nos alibi ostendimus.

8 *Nô potest,& non possit,an differant.* ¶Sed nec illud quoque prætereundum est,quod scribit Bart.in d.l.cùm lex.col.pe. versi.sed iuxta prædicta,multùm interesse,an statutum loquatur per verba futuri temporis.Verbi gratia,si dicat,non possit,quo casu dicit procedere,quod suprà diximus,nullam oriri obligationem,ne naturalem quidem,quia ita loquendo lex resistit obligationi,& aufert potestatem in futurum. An vero loquatur per verbum præsentis temporis,videlicet si dicat,non potest,& sic (inquit) declarat,quòd ius nou assistit illi obligationi,non autem prohibet in futurum,nec aliquam facultatem aufert,& ideo non impeditur obligatio naturalis,per text.in l.stipulatio ista. §.alteri.& ibi glo.idem Bart.& alij.D.de verb.oblig.Et sequitur Socin.in d.l.1.col.2. D.de libe.& posth.& Iason in l.frater à fratre,col.14.versic.tertia difficultas.D.de condict.indeb.in 1.lect.

¶Sed

9 ¶Sed hæc distinctio Bart.est omnino contra id quod suprà diximus in princ negatiuam iunctam verbo,potest,importare necessitatem,& priuationem potentiæ,ex doctrina gloss.ordin.& ipsiusmet Bartol.& omnium.Et expressè dicit ipse Bartol. in l.de his.D.de transactio.quòd verbum,non possunt,resistit actui: ob idque nullam obligationem nec ciuilem nec naturalem producit,quod contra factum est. Ideóque Iason sibi contrarius,in dicta l.Gallus,in princip.columna quinta,primæ lectu.versi.huic difficultati,& in 2.lectu.col.quarta,versic.contra istam regulam, de liber.& posthum.hanc Bartol.distinctionem nuncupatim reprobat,de quo ibi illum vide.Et rursum idem Iason in l.pacta.column.vltim.C.de pactis.dicit,quòd hæc Bartol.distinctio nimiùm subtilis est.Sed & idem in dicta l.stipulatio ista.§. alteri,column.6.versic.contra istam doctrinam,sub numero 17.D.de verbo.obli. dicit,quòd Bartol.in hoc multùm recedit ab excellentia sua.At Lancelotus Gali.in d.l.1.§.si quis ita,col.4.versi.octauo nota.D.eo.tit.posteaquàm allegauit quædam iura contra illam doctrinam Bart.distinguit,vt ibi videre poteris. Sed & ante hos Bal.in d.l non dubium.col.vlt.versi.secundò quæro.C.de legi.videtur huic Barto. distinctioni non assentire. *De eadem re.*

10 ¶Si quis autem pleniùs scire velit de natura huius verbi potest:siue affirmatiuè,siue negatiuè prolati,an videlicet necessitatem importet,nécne,legat tex.in l.nepos Proculo.& ibi Barto.& omnino Alciat.D.de verbor.signifi.gloss.Bart.& alios in l.3.C.de pigno.Bartol.& alios.in dicta l.1.D.de iniust.testam.& in l.qui Romæ.§. duo fratres.in 6.quæstio.D.de verbor.obligat.& in l.quod Seruius.& ibi quoque alios.D.de condi.causa dat.& in d.l.Gallus.in princip.& ibi etiam Bald.Imol.Fran. Aret.& recentiores,& inter hos Fortu.Gar.& eundem Bart.in l.statuliberos.quæ est 3.§.si quis fir.acceperit.D.de statulib.Bald.in l.2.colum.2.in 9.& iterum tt.oppo.C.quibus res iudi.non noc.& in l.eam quam.colum.penulti.versi.& ex hoc infertur.C.de fideicom.& in c.sciscitatus,colum.2.extra,de rescript.& consi.334.creditor.post medium,lib.1.& consi.343.examinanda,colum.1.versic.sed notandum est,eod.lib.1.& consi.65.factum tale est,quidam condidit,circa medium,libr.2.& con.381.quæstio subtilis est,col.1.lib.3.Pau.Leaz.in commento,vt appellant,c.potuit,in princ.ext.de locat.Ang.Raph.Alex.Iaf.Phili.Deci.& alios recētiores,in l.1. D.de iurisdi.omn.iudi.Salyc.inter consi.Pe.Anc.consi.45.in quæstione,col.1.Imol. consi.146.in causa Nannis,colum.1.Raph.Co.consi.145.venerabilis vir,column. 2 versi.hoc præmisso.Rom.in dicta l.stipulatio ista.§.alteri.col.3 D.de verb.oblig. Corne.consi.175.licèt,column.2.lib.3.Fran.Patrit.in tractat.de officio & pote.capit.sede vacan.in 4.parte præludij,colum.1.Ludo.Bolo.consi.28.statuimus,quòd si per viam,lib.1. *De eadem re.*

11 ¶De cæteris verò hoc verbum tangentibus,vide glo.Bart.& Bal.in l.si ita quis.D. de legat.2.Io.An.in c.felicis.de pœnis,lib.6.in nouella.Bart.in l.suus quoque.§.sed si filio.D.de hæredi.instit.& in l.si ita esset.non vno in loco.D.de auro & argen.lega.& in l si quis seruum.§.si inter duos.in fin.D.de legat.2.Bald.in l.1.§.huius studij.col.2.versi.item si statutum.D.de iustit.& iure.& in l.genero.col.2.ver.item facit.D.de his qui not.infa.& in l.cum in secundo.in 5.oppo.D.de iniust.testa.& Panor.con.67.in causa,quæ vertitur,col.2.lib.2.Barb.con.22.Deum inuocent,col.6. versic.secundò hoc colligitur,lib.3.& nouissimè And.Alciat.virum nunquàm satis laudatum,lib.3.Paradoxorum,c.4.vbi elegantissimè ostendit contra omnium sententiam,negatiuam huic verbo antepositam non excludere omnem potestatem.& in dicta l.1 in princip.post Soci.& Iason.ibi.D.de verbor.obligatio.Sed non omiserim verbum,Nequeo,quod est eiusdem significationis,cuius Non possum, eam quoque vim habere,vt tollat omnem potentiam siue potestatem,& iuris & facti,vt tradit Ioan.Andr.in c.cùm plures,& ibi etiam Domi.colum.2.ver.vlti.colum.2.versi.in §.porrò.de offi.deleg.lib.6.& idem Domi.in c.qui generaliter,versi. vlt.col.2.de procura.eo.lib.6. *De natura verbi,potest, inuniuersum.* *Nequeo.*

12 *An mulier quae contrahit sine autoritate viri, obligetur naturaliter.*

¶EX HIS AVTEM, quae dicta sunt, liquidò constat, quòd mulier hoc casu contrahens sine consensu mariti, ne naturaliter quidem obligatur, vt etiam voluit Bart. loquens in simili statuto disponente, ne possit mulier contrahere sine cōsensu consanguineorum, in d. l. cùm lex col. 3. versi. sed iuxta praedicta. D. de fideiuss. Nam, vt ibi dicit, disponere, quòd non possit contrahere, nihil aliud est, quàm auferre facultatem contrahendi. Sed quando aufertur facultas contrahendi, impeditur naturalis obligatio l. iubemus. C. de sacros. eccl. iuncta l. non dubium. C. de legi. loquitur tamen in terminis futuri temporis, videlicet quando statutum dicit, non possit. & idem Bart. in l. 1. col. pe. in fi. versic. & ideò dico quòd si ex forma. D. de noua. & in l. si non sortem. in prin. versi. vnde dicebā. & ibi omnino Alex. D. de condi. indeb. & in l. de his. D. de transac. vbi loquitur de verbo praesentis temporis, nō potest. & Ang. cons. 160. pro decisione, col. 2. ver. contrarium dico. Pau. Ca. cons. 124. in causa quae vertitur, col. 1. lib. 1. & Fran. Aret. d. consi. 22. col. vlt. versi. venio nunc: & Soci. d. consi. 93. col. pe. Laur. Calc. d. consi. 13. col. 1. & Guido. Papae cons. 238. spectabiles domini. Et facit, quod dicit Bal. in l. cùm quis. col. 4. versi. 10. & vlt. C. de iuris, & fac. igno. quòd si statutum dat certam formam restandi mulieribus, vel minoribus, omissa illa forma, non oritur obligatio naturalis.

13 *De eadē re.*

¶Quanquàm contrarium tenet Ang. consi. 353. praemitto pro decisione, post prin. loquens de statuto disponente, quòd non valeat contractus factus à muliere, sine consensu duorum consanguineorum. Et idem videtur voluisse Bald. in l. ad exactionem. ante finem. C. de dot. promis. vbi dicit, quòd praesentia consanguineorum, ex statuto requisita, tum demum est de substantia, nullāmque parit obligationem, cùm statutum expressè annullat vtranque obligationem: quasi sentiat aliud esse, si non expressè annullaret. Verùm hoc dictum Baldi posset procedere, vbi statutum non vteretur huiusmodi verbis, non possit, aut similibus, quae tollunt omnimodam potentiam, vt suprà satis diximus.

14 *An tali cōtractui possit accedere fideiussor.*

¶HINC DICI POTEST, quòd huiusmodi cōtractui, facto per mulierē sine consensu mariti, non potest accedere fideiussor: cùm mulier ipsa ne naturaliter quidem obligetur, per tex. in l. fideiussor obligari. §. fideiussor. D. de fideiu. Contrariū tamen in statuto disponente, quòd filiusfa. non possit obligari per contractum, tradit Albet. post Iac. Are. in prima parte statutorū, q. 182. demum quaero, vbi dicit, quòd nullum habebit hoc casu regressum ipse fideiussor. & Alex. in addit. Bart. in l. Marcellus. in prin. eo. tit. Sed vtruncūq; sit, illud certe videtur esse sine dubio, quòd si fideiussor suscepit in se periculum, & affirmauit non fieri contra statutum, valebit & obligabitur, vt in simili voluit Bald. in l. si verò. §. hoc amplius. D. mand.

15 *An is contractus valeat in foro conscientiae.*

¶HINC QVOQVE solui potest huiusmodi quaestio, An talis contractus factus inscio, aut renitente marito, teneat in foro conscientiae. Nam forum conscientiae maxima ex parte respicit obligationem naturalem, vt quod debitum est naturaliter, licet non ciuiliter, obliget in foro conscientiae: quod autem nec ciuiliter nec naturaliter debetur, id quoque in foro conscientiae non debeatur, vt latissimè patet ex no. per Doc. in c. nouit. de iudi. & Inno Ioan. And. Anto. Panor. & alios in c. quia plerique. extra de immunit. eccle. & Bart. in l. si poenae causa. in princ. D. de condi. indeb. & in extrauag. ad reprimendū, in verbo, denuntiatio, col. 2. & per Bal. in authen. ad haec, col. 2. in fi. versi. quaero quid de eo, & col. seq. vers. sed ponamus, & colum. 5. versi. procedo vlteriùs. C. de vsur. & in l. si post diuisionem. paulo ante finem. & ibi Fulgo. & recentiores. C. de iur. & fac. igno. & idem Bal. l. cum quis. col. 4. versi. decimo & vltimo probatur. C. eo. tit. & in l. ad quod pauperibus. in 9. q. C. de epis. & cleric. & Angel. in l. quidam. C. de ser. nec. haere. insti. & Floria. in l. cum de in rem verso. colum. 2. D. de vsur. & Corne. cons. 298. ante omnia. colum. vltim. lib. 1. & cons. 137. placet mihi, colum. 2. vers. facit pro hoc dicto, lib. 2. & consi. 251. In hac consultatione, col. 2. lib. 3.

¶Sed

16 ¶Sed aduertendum, quòd hæc quæstio habet duo capita: Primum, an mulier, quæ contraxit sine consensu mariti, obligetur in foro conscientiæ ad obseruationem ipsius contractus. Secundum, an is qui cum muliere taliter contraxit, & ex huiusmodi contractu rem fortè illi à muliere venditam detinet, sit tutus in foro conscientiæ. Quantum ad primum, videtur mulierem non teneri in foro conscientiæ, per ea quæ iam diximus in duobus præcedentibus versic. quoniam videlicet nulla hic sit obligatio, neque naturalis, neque ciuilis. Et in simili dicimus, quòd mulier tuta exceptione Velleiana non obligatur in foro conscientiæ, secundum Bart. in d. extrauagan. ad reprimendum, in verbo, denuntiationem. col. 2. versi. quid de muliere. & Panor. in dicto c. quia plerique. col. 10. versi. ex quo infero, quòd mulier, extrà de immuni. ecclesia. *De eadem re.*

17 ¶Contrarium tamen tenet Iason loquens in muliere contrahente sine consensu duorum proximorum, qui requirebatur ex statuto, in authen. præterea, col. 9. vers. item aduerte. C. vnde vir. Pro quo optimè facit, quod voluit Panor. in c. porrectũ, paulò ante fi. de regula. quòd professio religionis facta, non seruata forma, quæ traditur à regula, tamen ligat quo ad Deum in foro conscientiæ. & sequitur ipse Iason in l. etsi inutiliter. col. 2. vers. ad idem & tertiò. C. de fideicom. & in l. nemo potest. in 1. lect. col. 14. vers. facit quod not. & iterum in 2. lec. col. 16. vers. 4. ad idem D. de leg. 1. & in l. si non sortem. in prin. in 4. no. D. de condi. indeb. Sed & in hanc partem bene faciunt, quæ dicam paulò pòst in secundo capite huius dubij, nu. 23. & seq. vbi tamen videbis, quid super hoc dicam.

18 ¶Sed antequam hoc secundum caput aggrediamur, illud quærẽdum duximus, an mulier ipsa peccet, quæ sine consensu mariti contrahit. In qua quæstione Bar. videtur fuisse eius sententiæ, vt peccet mortaliter, in d. l. cùm lex. col. 2. versi. pro hoc facit D. de fideiuss. & in l. si quis pro eo. col. 3. versi. aduerte tamen. eo. ti. & in d. l. 1. col. vlti. D. de noua. & in authen. sacramenta puberum. col. 2. vers. ego dico. C. si aduer. vend. in quibus locis scribit, quòd si quis lege, statuto, aut consuetudine prohibitus sit alienare, si alienet, peccat mortaliter, veluti faciens contra præceptum legis factę ab habẽte autoritatem: quoniam scriptum est, Qui non obedierit principi, morte moriatur. c. 2. extrà de maio. & obed. Et alibi (inquit) dicit Paulus. Omnis anima subdita sit principi. Et alibi quoque scribitur: Qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. vt est tex. licet non alleget, in c. qui resistit. 11. q. 3. Et idem in effectu voluit ipse Bar. in authen. decernit ius. C. de arbi. Et sequitur Ang. d. cons. 16 . & Pet. An. in repe. c. 1. in fi. 11. q. principalis, vers. prædictis applico, extrà de consti. & Pau. dicto cons. 400. viso puncto, lib. 2. & Alex. cons. 29 clarissime Doctor. col. 5. vers. plus dico. quòd etiam lib. 7. & Feli. in c. nam concupiscentiam. in prin. extrà de consti. vbi adducit multos concord. *An peccet uxor contrahẽs sine consensu mariti.*

19 ¶Verùm Paul. Cast. in l. legis virtus. in fin. D. de legibus, dicit quòd si lex, vel statutum, præcepit minori, vel mulieri, ne contrahat sine certa solennitate, si contrà faciat, non peccat mortaliter: est enim, inquit, huiusmodi statutum potiùs consilij, quàm præcepti, cùm ipsius minoris, aut mulieris tantùm vtilitatem concernit: ideo non ligat. vt not. glo. in c. 1. de consti. Et idem voluit ipse Pau. in d. l. si quis pro eo. & in l. is cui bonis. col. 1. D. de verbo. oblig. & in d. authent. sacramenta puberum. col. vlti. vbi dicit & hoc Raph. voluisse. Et hoc quidem sequitur Iason ibi, col. 12. versi. & per hoc clarè colligitur. & idem quoque Paul. consi. 190. cum tempore, col. 2. lib. 1. & late Philip. Corne. cons. 36. videtur prima facie, col. 3. & 4. li. 1. vbi ad hoc multa adducit. & consi. 35. semper mihi fuit, col. 4. versi. item contra dictum, li. 3. vbi citat plerosque Doct. qui etiam contrariũ tenuerunt. & Alex. qui & alios citat, consi. 53. visis, & cõsideratis, col. pe. vers. non obstat tertiũ, li. 3. Et Phil. Dec. in d. c. nã concupiscentiam. in 1. lect. nõ quidem ratione ipsius Pau. quam reprahẽdit, sed alijs rationibus, & argumentis ductus: de quibus late ibi videbis. Ideo in hac re cogitabis. *De eadem re.*

An peccet mortaliter qui rem tenet ex huiusmodi contractu.

20 ¶NVNC verò ad secundum venio, quũ quæsitum est, An sit tutus in foro conscientiæ, qui ex contractu inito cum muliere sine consensu viri, rem detinet. Et quidem videtur primùm, quòd non sit tutus, quoniam statuta sunt seruanda in foro conscientiæ, secundum gloss. in c. quæ in ecclesiarum. in princ. & ibi quoque Bal. in prin. dicens eam glos. non esse alibi, extrà de consti. sed est & alia gloss. in ca. 2. in verbo, sententus, eo. tit. lib. 6. vbi est & bonus text. cùm dicit, vt animarum periculis, &c. & Ioan. Andr. in cap. 2. de verbo. signific. lib. 6. & Bald. in cap. in omni negotio. colum. 1. extrà de testib. cum concord. à Felin. relatis in c. 1 col. 14. versicu. extra prædictos tres casus, extrà de constitu. & à nobis in tracta. Retractuũ. in præfatione, nume. 73. incip. verùm Corne. Et in hanc partem facit, quod nuper diximus, in versi. ab hinc 2. & quod dicit Inno. in d. c. quia plerique, colum. 2. extrà de immuni. eccle. quòd si aliquis ex contractu, qui non tenet ipso iure, habet aliquid: vt si in alienatione minoris absit autoritas tutoris, vel decretum Præsidis, tenetur in foro conscientiæ restituere. Ad hoc enim, vt restituere non cogatur, oportet adesse bonam fidem, & iustum titulum, qui hic non est, cùm talis titulus pro non titulo habeatur.

De eadem re. Electus tutus in foro conscientiæ, non obseruata forma electionis.

21 ¶Contrà videtur, quòd sit tutus in foro conscientiæ, qui cum muliere bona fide contraxerit, omni videlicet fraude remota, per id quod not. voluit ipse Inno. in ca. quòd sicut, circa medium, extrà de elect. quòd in foro conscientiæ valet electio, in qua interuênit purus consensus eligentium, quamuis non fuerit obseruata forma à Canonibus tradita: & tutus est electus in foro conscientiæ, quia illa forma est introducta propter scandala, & euitandas deceptiones. Vnde ex quo ista cessarunt, satis est. Quod dictum sequitur, & dicit sing. Panor. in dicto c. quia plerique. in fin. 9. quæst. & etiam in ca. 1. ante fi. extrà de in integr. restitu. vbi præterea dicit semper menti tenendum, extenditque ad omnem actum, in quo est prætermissa solennitas iuris positiui, vt in foro animæ non teneatur quis de hoc sibi facere conscientiam, ex quo non interuenit ibi aliqua deceptio, & affuit consensus habẽtium actum explicare. Et ob id tenet, quòd quamuis in alienatione rei ecclesiasticæ non fuerit seruata forma iuris positiui: tamen si fuerit facta in casu licito, & interuenerit consensus illorum, qui consentire debent, tutus est in foro conscientiæ, qui huiusmodi alienatione rem detinet. Ideóque ipse Panor. in dictis locis repræhendit illud dictum Inno. in dicto c. quia plerique. in præcedenti vers. citatum: quod & repræhenderat Anto. & ipse Panor. in eo ipso c. quia plerique. Et hoc quoque dictum Inno. in dicto c. quod sicut, sequuntur Per. Anc. in c. beneficium. col. 34. versic. septimo principaliter quæro, de regul. iur. lib. 6. & in c. possessor. colum. 9. versi. sed cõtra hoc fortiter facit, eod. titu. & lib. Feli. & Philippus Decius in c. 1. ille col. 11. vers. fallit, seu potiùs declaratur: hic, col. 8. versi. ex ista conclusione, in 1. lect. extrà de constitut. & Iason in d. l. si non fortem. in prin. in 4. not. D. de condi. indeb. & l. etsi inutiliter. col. 2. vers. facit quartò. C. de fideicõ. vbi hoc commendat. & in l. post diuisionem. col. 2. vers. 2. & fortiùs. C. de iuris & facti igno. & in rubr. D. de acquir. hære. col. 3. vers. confirmatur, quia quantum, & in l. nemo. in 1. lect. nu. 78. D. de leg. 1. & in §. sed iste. col. pe. vers. item in materia. Insti. de actio. & conti. 67. de isto secundo, col. 4. versicu. testatur circa prædicta, li. 3. Aduerte tamen, quòd plerique erranter allegant Inno. in c. quia propter, de elect. vice d. c. quòd sicut.

Hæres institutus in testamento non solenni, an sit tutus in foro conscientiæ.

22 ¶Simile est, quod dicit Bald. in l. 1. colum. 2. versic. interdum est nuncupatiuum. C. de testam. quòd hæres licitè, & sine læsione conscientiæ, tenet bona ex testamento carente solennitatibus iuris positiui, habente tamen purum testatoris consensum, modò nulla sit fraus. Quod & idem voluit Pet. Anch. in dicto c. possessor. in 8. col. in 1. quæst. de reg. iur. lib. 6. & Imo. in d. l. nemo potest. & ibi Alex. col. 6. versic. item inquantum. & Iason colum. 16. versi. subiiciunt, & colum. sequen. versi. non obstant ergo, in posteriore lect. in priore autem, colum. 12. versicu. circa hæc dicta. & Ioan. Mont. Fer. in reper. char. 8. colum. vltim. versicu. nunc verò prosequor. D. de lega.

primo,

primo.& Pau.Cast.in l.ad testamentum.§.conditionem.colum.2.vers.extra istos casus.D.de testa. Et Corne.qui idem dicit de legato relicto in testamento minùs solenni, cons.119.circa primum,col.9.vers.nam relictum.& seq.lib.2.& late Feli.loco nuper alleg.& Iason in d.l.post diuisionem.in fi.2.col.vbi allegat Panor.egregiè, vt ipse dicit voluisse in repeti.c.relatum.le.1 col.6.extrà de testa.quod stante statuto, quòd contractus mulierum non valeant sine consensu propinquorum, certè contractus factus cum muliere non obseruata dicta forma, valet in foro conscientiæ, modò sit sine fraude.Et ita illum quoque allegat Iason ipse in d.l.& ši.nuniliter. colum.2.vers.adde etiam.C.de fideicom.& Felin.in d.c.1.col.1.de constitu.& ipsum Felin.duntaxat,nulla Panor.mentione facta,ad hoc citat,& sequitur Iason in d.§.sed iste,quem supra adduximus.Et hoc verissimum esse puto, vt videlicet non peccet,qui rem aliquam detinet ex huiusmodi contractu facto à muliere sine consensu viri,modò absit fraus omnis atque fictio.

23 ¶Sed etiam è diuerso (vt redeamus ad prius illud caput huius quæstionis) non videtur peccare mulier,quæ huic contractui stare non vult, propter omissam huiusmodi solennitatem:cùm id faciat legis,siue statuti,aut cõsuetudinis autoritate, per c.qui peccat.23.quæst.4. Et ideo in simili hæres ab intestato licitè, & sine læsione conscientiæ potest consequi,& retinere hæreditatem illius, qui in testamento non solenni alium hæredem instituerat, atque legata in eo testamento facta reliquerat: vt voluit Ioan.Calde.in sua disputa.inci.Bononiensi statuto cauetur.& Bal.in d.l.si post diuisionem.paulò ante fin.& in l.cum quis.colum.4.vers.decimò.& vltimò probatur.C.de iuris & facti ignoran.& cons.285.si quis iure ciuili,lib.3.& Anto.in dicto ca.quia plerique.& in c.nouit.colum.9.vers.ex hoc patet, quid de hærede,de iudi.Petr.Anch.in dicto c.possessor.colum.8.vers.& primò quæro de quæstione,de regul.iur.lib.6.Alexan.& Iason in dicta l.nemo potest.D.de lega.1. Idem Alexand. cons.210.statutis,colum.3.vers.& subdit,lib.2.Barba.in repet.c. Raynaldus,colum. 45.vers.decimò facit,de testamẽ.& Iason cons.67.de isto secundo,colum. penulti. vers.vltra ista,lib.3. Licet contrarium teneat Bald.sibi contrarius cons.308.ita scriptura,lib.3.quod repetitur cons.266.lib.4.& Flor.in l.cùm de in rem verso. col. 2. D.de vsuris.

An peccet vxor, quæ huic contractui nõ vult stare.

24 ¶Sed pro priori sententia facit,quod in simili tradit ipse Bal.in authen.ingressi.colum.6.vers.dubitat tamen.C.de sacrosanc.eccle.illud scilicet non peccare hæredes ab intestato,qui retinent hæreditatem relictam fratribus minoribus. Nam cùm in foro iudiciali sit illis interdictum hæreditates relinquere,consequens est, vt & in foro pœnitentiali obtinere debeat,vt dicit tenere Diuum Thomam. Et id quoque generale est,vt etiam in foro conscientiæ attendi debeant leges & statuta,vt diximus suprà nu.20.nunc verò ad secundum.

De eadem re.

25 ¶Nec obstant,quæ diximus in præcedentibus vers.quia ea procedunt,quantùm ad retinendum:vt videlicet non peccet,qui retinet rem sibi cessam in contractu etiam minus solenni, vti nec is peccat,qui retinet hæreditatem, in qua fuit hæres institutus testamento etiam non solenni,vt suprà diximus:cùm vterque habeat voluntatem & purum consensum,ille mulieris,hic testatoris. Hinc nec electus,qui habet consensum eligentium,vti etiam diximus. Sed nec è diuerso peccat mulier aut hæres,qui rem ipsam detinent,non obstante eo cõtractu,& testamento,autoritate scilicet legis vel consuetudinis innixi,vt pulchrè declarat Alex.in d.l. nemo potest. & clarius Iason ibi in posteriori lectu.vt suprà citauimus,& ipse Iason d.cons.67.col. vlti.lib.3. vbi & alios citat.

De eadem re.

26 ¶EX HIS QVOQVE, quę diximus, ex contractu facto à muliere sine cõsensu mariti,nullam oriri obligationem,alia quoque solui potest quæstio, Verùm

An huiusmodi contractus cõ

firmetur iuramento. *Cõtractus prohibitus fieri, sine cõsensu proximorũ an firmetur iuram.* *An cõtractus in quo requiritur insinuatio.*

huiusmodi contractus iuramento firmetur. Nam si nulla oritur obligatio, quomodo poterit iuramentum confirmationem inducere? cùm nihil reperiar confirmabile. Et certè non poterit, vt expresśim consuluit in statuto disponente, ne quis posśit contrahere sine consensu propinquorum, Ange. consi. 160. cuius est initium. pro decisione. col. 2. versi. contrarium dico. Et in simili consuluit Ro. consi. 12. incip. viso testamento proposito, col. 2. Quòd si ex forma statuti requiritur insinuatio in contractibus minorum, & non interponatur, nulla hinc oritur obligatio, nec naturalis quidem, per text. quem dicit singu. in l. sancimus. in illis verbis, pro non scripto vel intellecto. C. de donatio. Ideóque non potest hoc casu iuramentum confirmare contractum minorum sine insinuatione factum, cùm nihil, vt diximus, reperiat confirmabile.

27 *De eadem re.* ¶ Et simile quippiam voluit Bar. in l. si quis pro eo. in 3. membro. ad fin. & rursum in 5. etiam ante fin. D. de fideiuss. quòd si statutum est, vt minor, vel mulier non posśit aliquem contractum facere sine quapiam solennitate, tunc non confirmabitur cõtractus iuramento, propter peccatum mortale, quod ex tali iuramento contrahitur. Quod dicit esse menti tenendum, propter multa regionum statuta. Et idem voluit ipse Bart. loquens in statuto exigente consensum propinquorum in contractibus mulierum, & minorum, in l. 2. in fin. C. ne fideiuss. dot. dent. & consi. 88. in quæstione inter Franciscum, col. 2. & Bal. in l. 2. in 9. quæstio. C. de rescin. vend. & in rub. D. de iureiur. col. 2. versi. & ideo si dicit statutum. & in c. cùm contingat. col. 3. versi. si autem diceret statutum. extrà de iureiuran. & consi. 450. in pupillo. lib. 2. & consi. 178. ad euidentiam, lib. 3. & consi. 94. viso statuto, libr. 5. Angel. consil. 160. domina Catharina, col. 2. versicu. contrarium dico. Petr. Ancha. in repet. c. 1. ad fin. 11. quæst. extrà de constit. & consi. 180. visa diligenter narratione, col. 2. versic. item liberatio. Paul. Cast. consi. 465. viso compromisso. col. vlti. libr. 1. Per. Ferra. in tit. forma libel. super peti. resti. in integ. in verbo. tunc iurauit, col. 4. versi. dixi secundò. Barb. consi. 16. illud in medium lib. 2. Corne. loquens de statuto, quòd subditus non posśit contrahere cum extraneo, sine certa solennitate, consi. 77. quanquàm videatur, col. 2. versi. prætereà iuramentum, lib. 1. nam huiusmodi (inquit) statutum reddit quem inhabilem, & tollit potentiam: quo casu iuramentum non dat robur actui, secundum Angel. in d. authen. sacramenta puberum. & nouisśimè Ludo. Gozad. consi. 16. in hac causa. col. 2. nu. 13.

28 *De eadem re.* ¶ Non desunt tamen, qui contrarium tenuerunt, vt Io. And. in addit. Specu. titu. de sent. prola. §. vt autem. versi. hoc autẽ. Bal. sibi contrarius, consi. 408. super eo quod quæritur, lib. 4. Io. Lig. Anto. Imo. qui hanc dicit esse communem opin. & Panor. in d. c. cùm contingat. extrà de iureiur. & ipse Panor. in c. ad apostolicam. in 1. notabili, de regular. Imo. consi. 67. in casu præmisso. Fulgo. consi. 219. visis binis procesśibus. col. pen. versi. rursum posito, & versi. secunda quoque ratione. vbi ita dicit fuisse disputando publicè eo anno determinatum in studio Senensi. Paul. Cast. sibi item cõtrarius consi. 190. cum tempore, col. 2. versic. item & tertiò. li. 1. Alex. consi. 16. clarisśime Doctor. col. 6. versi. quinimo. lib. 7. & Soci. consil. 77. in præsenti consultatione. col. pen. lib. 1. & consi. 147. visa facti contingentia. col. 4. versic. secundò respondetur, eo. lib. 1. & consi. 233. præsentis consultationis, col. 2. & consi. 279. visa donatione. colum. 1. versic. quibus præsuppositis. eod. lib. 2. & latè Corne. consi. 35. videtur prima facie, ferè per totum, libr. 1. & consi. 127. licèt in hac consultatione, col. 1. versi. licet statutum, eo. lib. 1. & consi. 35. semper mihi fuit visa, col. vlti. lib. 3. & consil. 224. licèt claram, lib. 3. & Franc. Arc. consi. 54. in causa magistri, in primo dubio. latè Feli. in c. si quis. col. 2. versi. in quantum dicit, extrà de maio. & obed. & alij plurimi, quos longum esset sigillatim referre.

29 *De eadem re.* ¶ Ideóque, & quia res hæc latiùs patet, quàm vt breuibus posśim illam concludere: satis erit, si legentes veluti manibus duxerim ad ea loca, in quibus eam rem abunde tra

dè tractatam comperient. Legant igitur vltra loca superiùs alleg. Bal. Paul. Cast. & alios post Bar. in d. l. si quis pro eo. & ibi omnino Catonem Saccum in repet. in 20. char. D. de fideiuss. Bar. Bald. Ange. Saly. & latè recentiores, in authent. sacramenta puberum. C. si aduer. vendi. Bar. Bald. Ang. & recentiores in l. is cui bonis. D. de verborum oblig. Fede. Senen. consi. 172. in nomine Domini, amen. factum tale est. Bal. in l. non dubium. in 17. oppo. C. de legib. & latissimè in repe. l. 2. char. 11. versicu. sub quinta quæst. D. de iureiur. vbi eam rem per. 5. aut 6. col. tractat. & consil. 487. considerandum est, lib. 3. Ang. d. consi. 160. domina Catharina. in 3. membro. Pet. Anc. in repet. c. 1. in 11. q. versi. quid dices, extrà de consti. Panor. consi. 71. in hac causa, li. 1. & latissimè omnium in sua disputatione, cuius est prin. stante statuto, per totum. Cano. præsertim Anto. in d. c. cùm cōtingat. & ibi quoque Imol. in 3. membro prin. de iureiur. Domi. consi. 51. super præmisso. per totum. Rom. consi. 437. in casu proposito, per totum. Io. Bap. Seuer. latè in repe. l. omnes populi. char. 18. in paruis vers. tertiò infert Bar. cum multis seq. D. de iusti. & iure. Alex. abundè. consi. 125. visis & consideratis, lib. 1. & consi. 39. viso statuto. lib. 4. & iterum consi. 102. cùm statutum. eo. lib. 4. Fran. Are. consil. 2. intellecta diligenter, & consil. 22. diligenter & maturè, col. vlti. versi. hoc præmisso. & Philip. Corne. latè, consi. 70. quęstio est pulchra. in 2. dubio. lib. 2. & consi. 167. in hac consultatione. col. 2. & 3. eod. lib. 2. vbi loquitur in statuto requirente consensum consanguineorum in contractu mulierum. & consil. 188. de duobus, col. 6. versi. restat modò ad secundam, cum multis seq. vsque ad fin. consi. eodem quoque lib. 2. & consi. 121. videtur prima facie dicendum, li. 4. & consi. 252. quòd contractus, per totum, eo. lib. 4. Soci. consi. 77. in præsenti, in 2. dubio, lib. 1. & Bal. à Bart. inter consi. illius consi. seq. incip. in eandem sententiam, in 2. quoque dubio, eo. lib. 1. Fran. Cur. senior in repe. autheu. sacramenta puberum, nu. 36. & seq. & iterum 55. C. si aduer. vendi. & Iason post alios in l. qui iurato. col. penulti. & vlti. D. qui satisda. cog. & Hippo. Marsil. in l. penul. col. 12. vers. quæro vltimò, per 4. col. D. de quæstionibus. *in vniuersum.*

GLOSSA QVINTA, IN TEXT.

Contracter.

1 HAEC ERGO NOSTRA consuetudo de contractu loquitur, nulla distractus mētione facta. Ideo videtur non procedere in distractu, ea potissimum ratione, quòd distractus non venit appellatione cōtractus, vt no. Bal. in l. vlt. C. si tut. vel cur. interue. per tex. ibi, in princ. vbi contractus, & distractus separatim nominantur. Nam & propriè cōtractus dicitur, cùm est vltro citróque obligatorius. l. Labeo. §. contractū. D. de verbo. signi. Idq; maximè procedit in hoc statuto, quod est contra ius cōmune, vt dicemus infrà in glo. 8. in verb. *de son mary.* nu. 5. incip. at ius nostrum. Idcóq; propriè, strictéq;, & in casu expresso sine extensione intelligi debet, vt minùs lædat ius cōmune, quàm fieri potest. l. 2. C. de noxali. & c. cùm dilectus. extrà de consue. cū concor. à me alibi adductis. Et hoc sanè in simili casu tenuit Bal. in l. siue apud acta. col. 1. versi. vlteriùs nota, quòd contractus. C. de transact. vbi dicit, quòd statuta disponentia non valere contractus mulierum sine insinuatione, non habent locum in simplici liberatione. & sequitur Alex. ibi, & in l. more. col. 2. D. de acqui. hære. & Iason cons. 53 in quæstione, circa fi. lib. 1.

An hæc consuetudo habeat locum in distractu.

Distractus an veniat appellatione contractus.

2 ¶ Et hoc quidem confirmat, quod voluerunt Bart. Bald. & recentiores in l. ab emptione. D. de pact. quòd statutum, quòd de quolibet contractu soluatur gabella, nō habet locum in distractu. quod & idem voluit Bal. in l. 1. col. 2. versic. quid est ergo, & ibi Saly. & Paul. Cast. col. vlti. C. quando lice. ab empt. disce. & Bald. in l. si donationis. in fin. C. quod met. causa. & in l. tres fratres. in 3. notab. D. de pact. vbi loquitur de refutatione, quam negat compræhendi sub huiusmodi statuto. Idem Bald. post Cy. in l. 3. §. contrarium. in fin. D. de contrah. iudic. tute. & Ange. consi. 94. pro

De eadem re. Statutū vt de contractu soluatur gabella, non habet locū in distractu.

parte

parte affirmatiua col.5. versi. videndum igitur restat. Idem Ange.& Imol.in l.si ho minem. D.de vsuca. Alexan.in l.Pomponius.§.præterea.col.2.& ibi etiam Franc. Aret.qui eum §.legit cum §.cùm quis.in 3.notabili.& iterum in fi.D.de acquir.pos. & rursum ipse Areti.in ea ipsa l.§.in dote.post prin.& idem Alexan.in d.l.siue apud acta.col.2. C.de transact.& Bar.in l.si ita stipulatio.col.1.D.de verb.oblig.Fel.in c. querelam.col.1.versi.item ex hoc not.extra de simo.Fran. Curtius senior in auth. sacramenta puberum.char.pe.nu.42.& seq.C.si aduer.vendi..

3 *De eadem re.* ¶Húcque spectat,quod pulchrè consuluit Paul.Castr.consi.74.in causa mota per dominam Dorotheam,col.vlti.versi.videndum est,libr.2.quòd statutum vicinos, aut consanguineos admittens ad retractum contractus,non habet locum in distractu. De quo diximus in nostro tracta. Retractuum,tit.1.§.1.in glo.2.in verbo,*a vendu*, nu 38.& aliis locis ibi citatis.Sed & generale est,vt statutum loquens de contractu,non habeat locum in renuntiatione,siue in refutatione,Bal.in l.1.ad fi. C.si aduer.dona.& Saly.in l.1.in 5.oppo.C.de pact.& Panor.consi.108.hoc exordio, illud in effectu de iure quæritur.lib.2.vbi consuluit, quod statutum disponens minorem non posse sine decreto iudicis contrahere, non habet locum in pace facta per minorem, cùm propriè non sit contractus, sed potiùs quædam remissio iniuriæ per multa iura illic allegata.

4 *De eadem re.* ¶Sed quid diutiùs in huiusmodi similibus,& generalibus immoramur?cùm Ange. & Alexan.receptissimæ autoritatis viri in l.si vnus.§.pactus ne peteret. D.de pact. hunc nostrum casum nominatim speciatimque definierint, limitãtes dictum Bar. ibi,volentis in 6.col.versi.ex hoc apparet, quòd stante statuto, quòd mulier non potest se obligare sine consensu duorum consanguineorum, non poterit mulier liberare,siue facere pactum de non petendo. Quod & ibi sequuntur Bal.ipse, Ange. Paul.Cast.Fulgo.Alex.& alij.& idem voluit ipse Bar.& alij post eum,in l.Mæuia. §.1.D.solu.matri.& Fulgo.consi.39.ad id de quo quæritur,col.vlti. Roma.consil. 280.repetito in consi.394.præsupposito quòd viua voce,post prin.& Franc. Aret. consi.54.in causa magistri,versi.vnde dicit.& Iason d.consi.53.in quæstione verten te,col.vlti.lib.1.& Alciat.in l.Labeo.in verbo,obligationem.D.de verbor.signi. Vt videlicet huiusmodi dictum Bar.& sequacium procedat, cùm statutum loquitur per verbum obligare, quo & ipse vtitur. Nam faciens huiusmodi pactum de non petendo,obligatur naturaliter non petere,per no.per ipsum Bar.& alios in l.vbi pactum.C.de transact.cum si.Secus(inquit) si vteretur verbo, contrahere, puta quia disponeret quòd mulier non possit contrahere sine consensu propinquorum, tunc enim posset facere pactum de non petendo,quia cùm istud pactum sit stricti iuris, & exorbitans ex iure communi, debet strictè intelligi. Quod & idem voluit ipse Alexan.in l.more.col.1.D.de acqui.hære.

5 *De eadem re, contra suprà dicta.* ¶Contrà tamen verius videtur,vt stante huiusmodi statuto non possit mulier renuntiare,aut liberare,aut distrahere,vt voluerunt Bald. in d.l. si vnus. §.pactus ne peteret.col.4.vers.sed quid si statutũ,& ibi.Marti.Laud.& Iason D.de pactis,Idem Bal.in eadem l.§.quod in specie.col.vlti.& in rubr.C.de pact.& in l.pactum.in 21.q. & ibi etiam Rom.col.vlti.C.de collatio.& idem Rom.in l.de tutela,in 2.notab. C. de in integ.resti.mino.& in l.mutum.§ 1.D.de acqui.hære.& d.consi. 280. repetito consil.194.col.1.Fulgo.in l.contra.§.si filius.D.de pact.Bald. à Barro. quem Bald. Nouellum vocant, Aduocatus consistorialis, Doc,egregius,in reper.rubricæ D.de verbo.oblig.col.pen.Barb.in l.2.in prin.col.9.versi.item dico quòd doctrina.D.co. titu.& in cle.auditor.in fi.de rescrip.& consi.16.illud in medium affectam.col.4.li.3. Franc.Areti.in l.5.in princi.col.4.versicu.in quæstione.D.de verbor.obliga.quæ ex qua cont.& Soci.consi.230.viso testamento,col.3.vers.postremò non omitto.Ias. in d.l.siue apud acta.col.2.vers.ego teneo.C.de trãsac.& in l.Barbarius.col.3.vers. tertio facit.D.de offi.Præt.& in Authen.sacramenta puberum.col.17.versicu.confirmo

firmo per illum C. si aduer. vendi. & in l. Pomponius. § præterea quæritur. D. de acqui. poss. in 2. lec. & in d. l. more. col. 6. versi. confirmatur per illud. D. de acquir. hære. & in l. si ego. col. t. in fi. D. si cert. peta dum allegar multos ex suprà dictis, vt probet statutum loquens de contractu, habere locũ & in distractu: & in §. omniũ. col. 7 nu. 39. Insti. de actio. vbi hoc reputat notabi. & Ioan. Lup. in repet. rubri. de dona. inter vir. & vxor. §. 68 col. 3. versi. hoc etiam videtur, & iterũ versi. & istud teneo. Alciat. in d. l. Labeo, in verbo, actum. D. de verb. sign. & in lib. 2. eiusdem tituli, char. 11 & Fran. Ripa. in rubr. D. de acqui. poss. col. 2. nu. 10. & Arnol. Ferro. in consuetud. Burdig. tit. 1. §. 3.

6 ¶ Et hanc certè partem mirũ in modum fulcit, quòd nonnunquàm leges nostræ contractũ pro distractu accipiunt, vt in l. omni. & ibi no. C. de omni ag. deser. lib. 11. Nam &, vt dicit gl. not. in lib. 1. in prin. in glo. magna, in fi. D. de actio. & obliga. omne pactum dicitur contractus. Quã gl. sequitur Bal. & post eum Iac. à S. Geor. in d. rubrica, C. de pac. vbi dicit per illam, quod omne pactũ est contractus, etiamsi ad distractũ tendat, & idem Bal. in l. contractus. col. 2 C. de fid. instr. & in d. §. pactus ne peteret, & in l. iuris gentium. in princ. col. 2. D. de pactis. & in c. quinta vallis. col. 2. versi. sed videtur, quod ex nudo pacto, extr. de iureiu. & cons 102. omnis potestas, in fi. lib. 3. Barb. faciens illam gl. sing. & Bart. vbi suprà, & Iason omnibus fere locis supra citatis, & præterea in l. si vnus. §. pactus ne peteret. colum. 7. versi. moueor primò. D. de pactis. vbi eam glo. dicit singul. & in d. l. iurisgentium. §. sed cùm nulla colum. 4. versi. secundo principaliter. Quo fit, vt minùs mirum videri debeat, quod scribit Fran. Aret. in l. si quis cùm aliter. col. 6. versi. item & iuramentum. D. de verb. oblig. quod dispositio, quantuncunque exorbitans, atque etiam correctoria, loquens in contractu, habet locum & in distractu, per d. l. de tutela. C. de in integr. restit. & in l. si maior. C. de dolo. *De eadem re.*

7 ¶ Propterea dicit alia glo. quam & ipse Franc. Aret. vbi suprà, citat, in d. l. 3. §. contrarium. D. contra iudi. tutel. quod dicta auth. sacramenta puberum, quæ ipsa est exorbitans à iure communi, quamuis loquatur de contractibus solùm, habet tamen locum in liberarionibus, renuntiationibus, & distractibus, quam glo. sequuntur Dy. Barto. Bald. & alij ibi. & illam quoque dicit vnicam in iure Bal in rubric. extra de iureiur. & ibi Anto. Corse. in 18. priuilegio iuramẽti. Et hoc idem voluerunt Bar. colum. vltim. Bald. Angel. Salycet. & omnes præter Cy. in dicta authent. sacramenta puberum. & ibi quoque Franc. Curti. Senior in repet. char. penul nu. 42. & seq. vbi ad hoc dicit singul. gl. in dicto §. contrarium. & ibi quoque Corne. etiam in repetit. col. 8. num. 25. Ipse Bal. & Iac. à S. Geor. qui & eam glo. dicit sing. in d. rub. C. de pactis & idem Bal. in l. pactum quod dotali. in 21. quæstio. C. de collati & in dicto § item sacramenta. colum. 3. versicu. quæro nunquid ista auth. tit. de pac. iura. fir. & consil. 408. super eo quod quæritur, lib. 4. vbi & ad hoc allegat not. in d. l 3. Angel. & imol. qui & illam glo. in dicto §. contrarium. dicit singul. in l. Pomponius. §. si quis precatiò. in fi. per illum tex. & ibi quoque Vincen. Hercul. colum. penult. D. de acquir. poss. & idem Angel. consil 50. testator quidam, circa medium. Anto. in c. vlt. char. antepe. in 1. fall. extra de consuet. Rom. consi. 190. clarum est, circa medium. Barb. in l. sciendum. col. 80. D. de verbor. obligat. Alexan. in dicta l. Pomponius. §. præterea. colum. 2. versi. item ex isto. D. de acqui. pos. vbi & illam gl. dicit singul. & hanc esse communem op. & in l. minimè. C. de legib. & consi. 185. viso titulo, colum antepenulti. versi. bene facit, lib. 2. & consi. 53. visis & consideratis, post prin. lib. 3. & cons. 51. videretur pro decisione, col. 2. versi. ad idẽ facit, lib 5. & Franc. Aretin. in c. in præsentia, per illum tex. & ibi quoque Philip. Deci in vltim. no. extra de probatio. Fran. Cur. Senior. & Lancelo. Deci. inter cõsil. ipsius Cur consi. 44. contingentia, colum. 5. Pet. Ferra. in tit. forma libel. super peti restit. in integr in verbo, tunc mirauit, colum. 2. versi. item procedit d regula. Firmia. in tract. gabel. in 5. parte prin. quæst. 5. versi. & adde Philip. Deci. con. 639. *De eadem re.*

visa consultatione,col.1.Carol.Ruin.consi.137.viso instrumento,col.2.versi.sed præmissis,lib.4.Sed est & alia glo.hoc idem volens,in d.§.item sacramenta puberum.in verbo,super contractibus,col.2.versi.itē quæro an l.ista,& ibi Iac. Aluar. qui hanc quoque dicit esse communem op.& Cardi.Alex.qui idem dicit,titu.de pac.tenen.& idem nouissime voluit And.Alcia.lib.2.de verbor.signi.in materia extensionis constitutionum correctoriarum,licet contrarium visus sit voluisse Cy.in d.authen.sacramenta puberum,in 14.quæstio.

8 *De eadem re. Distractus forū sequimur, vt contractus.* ¶Et aliàs quoque distractus eiusdem naturæ est,vt contractus,vt quod in cōtractu habet locum,obtineat & in distractu,sicuti dicit Bar.in l.& ideo.D. de condi. fur.Sicuti enim per cōtractū quis sortitur forū in loco,quo cōtrahit,vt est text.in l.hæres absens.§.si quis tutelā.& §.proinde.D.de iudi.& in c.Romana.§.contrahentes.de for.comp.lib.6.Ita quoque per distractum.l.exigere dotem.& ibi Bar. & alij.D.de iudi.& l.qui loco.& ibi item Bar.post Guil.Cu,D.de condi.indebi.& hoc quoque voluerunt Ang.Alex.Iason,& Hercu.in d.l.Pomponius.§.præterea. D.de acqui.poss.& Lapus alleg.10.incip.disputat hinc:quem refert Anto.in c.postulasti.de for.compe.dicens ibi esse casum.& Alex.in addi.Bar in d.§.si quis tutelam.vbi dicit de hoc esse casum vnicū in iure,in l.in contractibus.§.in omni.& ibi Bar.C.de non nume.pec.& Iord.in repe.d.§.contrahētes.col.2.vers.sed quid de distractu.vbi respondet ad quædā contraria.Et sicut,cùm de cōtractu agitur, actor sequitur forū rei:ita & cùm de distractu.l.2.& ibi Bar.C.vbi & apud quem.

9 *De eadem re* ¶Et quemadmodum contractus præbet iustum titulum,iustámque ad vsucapiēdum causam,ita etiā distractus,& liberatio,per d.§.si is qui precariò.& ibi Ange. Imo.& recentiores:& d.l.Pomponius.§.præterea.& ibid.Iason.D.de acq.poss.& l.si hominem.D.de vsucap.& l.si duo.D.de diuer.& temporum præscri.Bal.in l. 1.C.de vsucap.transfer.Et sicut dolus dans causam cōtractui bonæ fidei,illū reddit nullum ipso iure,ex cōmuni op.per l.eleganter.in prin.D.de dolo:ita & si dederit causam distractui bonæ fidei,vt probatur in d.l.de tutela.C.de in int.restit. min.& no.doc.in l.sub prætextu.C.de transac.Barto.& Pau.Ca.in l.pe.C.de dol. mal.Bar.in l.actione.col.1.vers.opponitur cōtra hoc,C.de transac.& in d.l.elegāter.in prin.col.4.vers.eodem modo possemus dicere.D.de dol.mal.& in l.& ideo. in prin.versi.quid ergo dicemus.D.de condi.fur.& Bal.in l.aduersus.post prin.C. de excep.& in l.1.post prin.& ibi Saly.col.2.versi.quæro ab extra.C.quan.lice ab empti.disce.& idem Bal.in c.audita.col.2.versi.sed contrà videtur,extrà de resti. spoli.Fran.Are.in l.si seruū.in prin.col.2.vers.potes dicere.D.de verb.obli.Iason in l.si ego.col.2.versi.secundò aduerte.D.si cer.pe.Nam & vbi contractus est bonæ fidei,similiter & distractus,siue dissolutio illius,& è diuerso.l.ab emptione.& ibi Bar.Bal.Salyc.Ang.& alij.D.de pactis.& d.l.1.C.quan.lic.ab empt.disce.& ibi etiam Bal.& Pau.Ca.Quanquàm ei quod diximus,dolum dātem causam distractui,eum ipso iure nullū efficere,contradicit.Io.à Monte Sperel.& Soci.in l.cùm posteaquam.C.de pactis.At Iason & Philip.Deci.ita id intelligere videntur,vt si pactum liberatorium interpositum sit super actione iudicati,quæ stricti iuris est, id certè & stricti iuris sit,ideóq; dolus ei dans causam,non annullet ipso iure.Sentiunt ergo,quòd si interponatur super contractu bonæ fidei,secus sit.

10 *De eadē re.* ¶Et sicuti in cōtractibus sub conditione factis inspicitur tempus contractus,ita vt conditio retrò trahatur.l.si filiusfa.in prin.& ibi Doc.D.de verb.oblig.& l.potior.& l.qui balneum.D.qui poti.in pig.hab.ita etiam in distractibus,secundū gl. in l.si sub cōditione.D.de soluti.Ang.Imo.Raph.Co.Pet.Besur.& Ias.in d.l.si filiusfa.Et qui habet autoritatem legitimā in contractu,eandem quoq; habet in distractu.l.vl.& ibi Bal.in epitome.C.pro socio.Et vt regulariter ex contractu nō trāsfertur dominiū sine traditione.l.traditionibus.C.de pactis,cùm si.sic nec ex distractu,ex sentētia Bar.in d.l.& ideo.post prin.D.de condi.furt.& Alex.in l.1. col.3.

col.3.versi.pro decisione ista.D.sol.mat.& Phil.Deci.in d.l.traditionibus. col. pe. versi.2.conclusio.Et si quo casu non requiratur traditio ad trãsferendum dominium in contractu,vt in ecclesia,& ciuitate,per l.vlt.C.de sacros.eccles. sic nec in distractu.Iason in d.l.ab emptione.col.pe.versi.in vltima parte.D.de pactis. & Catel.Cotta,qui id dicit singul.in memor.incipient.venditio facta ciuitati:licet cõtrarium teneat Bal.in l.si tibi.§.de pignore.col.vlt.D.de pactis.quem sequitur Iason sibi contrarius in d.l.vlt.in 4.no.versi.pulchrum.C.de sacros. eccle. vbi illud dictum Bal.sing.dicit.

11 ¶Et solẽnitas quę requiritur in cõtractu,eadẽ & in distractu requiritur.l.si ad resoluendã.C.de prædi.mino.vbi lex prohibẽs minorẽ cõtrahere super re immobili,sine autoritate,& decreto iudicis,habet locũ & in distractu.quẽ tex.ad hoc expẽdit,& dicit no.Bal.in l.Præses,col.2.versi.idẽ apparet.C.de transac.& in l.1.post prin.C.si aduer.transac.& consi.220.proponitur quod A,libr.1.vbi ex hoc dicit, ꝙ si contractus requirit scripturã,ita & distractus.& consil.415. illa solennitas, in prin.lib.2.quod repetitur consi.481.lib.4.& Ro.d.consi.280.vbi & per illum tex.dicit parem rationẽ habere locum in contractibus,atque in distractibus. Ideóq; dicit Bar.in auth.econtra si filij.in 2.no.per illum tex.C.de repud.quòd cuius consensus requiritur in contrahendo,eiusdem quoque requiritur in distrahendo. *De eadem re.*

12 ¶Sed per illum tex.dicit Alex.in l.cẽtesimis.§.vl.in fi.D.de verb.obli. quòd eadẽ requiruntur in reuocatione actus,quæ in cõfectione ipsius.Quod & voluit ante illũ,illo tamen tex.nõ citato,Bar.in l.quod iussit.col.pe.versi.quæro an partibus. D.de re iud.& in l.actor.col.pe.D.rem rat.hab.& Bal.in l.si ita.§.regula.D.de lib. & posth.& in l.si vt proponis.C.de nup.& in l.omnium.ad fi.versi.item no.quòd licèt princeps.C.de test.& in l.vl.col.vlt.C.de fideicõ.& in c.1.in verbo,nos Ro. tit. de pace Constan.& in c.cum consuetudinis.post prin.post tex.ibi,extrà de consue.Cardi.Flor.& Imo.in c.relatum. de testa.Ro.consi.65.viso themate,col.2.vbi & ad hoc prætereà allegat l.hæredes palam.§.si quis post.D.de test. & l.si puellæ. D.de sponsa.& l.nuptiæ.D.de rit.nupti.Alex.consi.134.super præmisso dubio, in fi.lib.7.& Feli.in c.edoceri.col.5.versi.non obstat prædictis,de rescript. & ante omnes gl.in l.tria prædia.& ibi.Pau.Ca.D.de seruit.rusti.prædi. *De eadem re.*

13 ¶Ex quo id cõsequens est,vt quot testes requiruntur ad probationem testamẽti, tot quoq; requirantur ad probationẽ reuocationis illius,vt satis probare videtur tex.in d.l.hæredes palàm.§.1.& ibi no.D.de test.& ad hoc vulgò citatur gl.quę tamẽ loquitur de probatione erroris testamẽti,in l.cum proponebatur.D.de leg. 2. Et idẽ in cæteris,vt eo modo,quo debẽt probari,eodẽ reuocatio eorum probari debeat.Bal.in l.testiũ.in 5.no.per eũ tex.C.de testib.Et illud quoq; hinc prodit,ꝙ sicut Prælatus non potest contrahere sine consensu capituli,ita nec distrahere.c. querelã.extrà de simo.vbi id ex eo no.Ioã.Ana. Et quod tẽpus requiritur ad inducendum consuetudinẽ,idem quoq; ad eam abolendam,vt tradit Ant. in c.accedentibus.col.2.versi.quæro quanto tempore,de priui.& Pan.in c.pro illorum.de præben.& Alex.cõs.5.si vera sunt.col.4.versi.sicut ergo dicta,lib.5. Et quę solennitas requiritur in condendo statuto,eadem & in reuocando.Bar.in l.omnes populi.char.3.versi.iuxta prædicta quæro,an in reuocando.D.de iusti.& iur.& Frã. Arc.consi.75.diligẽter & maturè,col.4.versi.pro ista cõclusione.Et eodem modo debet probari solutio debiti,quo debitũ ipsum probari debet:vt pulchrè respondit Pe.Anc.consi.350.in quæst.prædicta.Et sequitur Philip.Deci.in l.nihil. D. de reg.iur.Et sicut cùm Episcopus solenniter excommunicat,debent eum 12.sacerdotes circunstare,c.debent.11.q.3.Ita & cùm absoluit.c.cùm aliquis,ead.q.& cau. *De eadem re.*

14 ¶Nã & è diuerso ea tantùm in reuocatione actus requiruntur,quæ in confectione illius.Quod ex eo videmus, ꝙ vti donatio potest fieri nudo pacto, l. si quis *De eadẽ re. Donatio fieri de pacto.*

argentum.C.de donat.sic & nudo pacto resolui potest, secundum gl. Bar. & alios in d.l.ab emptione.D.de pactis. Et sicut pignus solo cõsensu contrahitur, sine traditione.l.1.D.de pig.act.ita quoque resoluitur.l.pe.C.de pign. & gl. in d.l. si tibi. §.de pignore.D.de pactis. Et sicut quis simplici verbo excõmunicatur, c 1.extrà de eo qui fur.ordi.rece.ita quoq; absoluitur.gl.in d.c.cum aliquis.11.q.3.& in c.cõperimus.24.q.3.Et si grauamẽ est verbale, sufficit reuocatio verbalis: si reale, & realis requiritur.gl.in c.si à iudice, in verbo, cũ effectu, in fi.& ibi Archi.& Io.An. de appel.lib.6.Et ea peccata, quæ sola volũtate cõtrahuntur, sola quoq; volũtate dimittũtur, vt dicebat Bar.antiquus Doc.ar.d.l.ab emptione, vti eũ refert gl.in c. si cui, in verbo, volũtas, de pœnit.di.1.quæ declarat, quomodo id sit intelligendũ.

15 *De eadem re.* ¶ Et si iudex parte non vocata, & nõ legitimo tempore & veluti quodã impetu facilis fuit ad concedendam tenutam, quam vocant, siue bonorum possessionẽ, aut ad deiiciẽdũ aliquẽ sua possessione de facto, & nullo iuris ordine seruato: ita facilis esse debet ad id reuocãdũ de facto, & sine partis citatione. Textus est intimis memoriæ thesauris recõdendus, in l.1.§.hoc edictũ.D.si mulier ven.nomi.& gl.etiam no.& omnibus nota, in l.minor.in prin.in verbo, secus.D. de euict. Inn. in c.querelam.col.3.vers.alij dicunt.& ibi Bal.col.vlt.extrà de ele.Oldra.consi.12. quæstio prima, ad fi.1.dubij.Bal.in l.si pacto quo pœnã.col.1.in 5.not.& ibi quoq; Saly.Pau.Ca.Alex.& Iason.C.de pactis.Idem Bal.in l.si deserta.in fi. C. si propt. publi.pẽsi.& in l.2.col.7.vers.quartò quæro, si iudex. C. de seruit.& aqua.& in l. vl.col.2.vers.secũdo casu.C.de edic.D1.Ad.tol.& in rep.l.tale pactũ.§.qui prouocauit.in 10.quæstione.D.de pac.& in l.de pupillo.§.vl.& ibi quoq; Imo. D.de no. ope.nunti.& ipse Bal.in l.2.D.de serui.& in l.vlt.& ibi quoq; Salyc.C.eo. vbi ipse Bal.dicit eam gl.sing.& idem in l.prima, ad fin.C.prohi.sequestra.pec.& in l.post sententiam.in fi.& ibi etiam Saly.versi.quartò quæro.C.de senten.vbi & Bal.ipse dicit eã glo.sing.& in l.prima.circa mediũ, C.de excep.rei iudi.& in rub.C.de suc cess.edic.col.2.& in l.ab executore.C.quo.appel.non recip.& in c.secũdo, ad fi.de rescrip.& in c.ab excõmunicato, col.2.eod.tit.& in c.inter quatuor.in fi. extrà de maio.& obed.vbi dicit eũ tex.ad hoc esse sing.& in addi.Specu.tit.de pri.& secũ. decret.§.iam de effectu.vers.sed quid si iudex.& consi.149.proponitur, ꝙ quædã tutela, in fi.lib.3.& consi.366.quanquàm super prædicto, col.pe.eo.lib.3. & consi. 318.ista captura, col.1.lib.4.Io.Fab.in l.2.C.si per vim, vel alio modo.vbi hoc trahit ad dominos temporales, qui saisiunt(vt ipse loquitur) parte non vocata. Ang. Imol.& Alex.in l.de vnoquoq;.D.de re iudi.Ant.Panor.& Philip.Deci.in c. cùm cessante.ille, col.2.alij.col.vl.ext.de appel.Pe.An.cõs.6.viso themate, col.pe.vers. contrariũ, & rursus ante fi.& cons.20.viso prædicto, etiam in fi.& consil.188.visis consiliis, col.2.vbi & ex hoc dicit, quòd sententia à iudice laico lata in clericũ, ab eodem reuocari potest.Imol.& Alex.in l.1.§.nũtiatio.D.de ope.no.nũt.Ro.sing. 769.possessio etiam iniusta.& cõsil.158.circa articulum, col.1.& latiùs cons. 220. circa princ.col.etiam 1.in duobus locis: vbi & ad hoc dicit esse text. multùm not. in l.in fraudẽ.§.sicut.D.de mili.testa.& Raph.Co.consi.146.Simon Helias, Maria.Soci.consi.32.ex his quæ superiùs, in fin.Alex.in l.quod iussit.colum.10.versi. prædicta tamen intelligas, & rursum versi.quærit etiam Bartol.D. de re iudic. & latè consi.5.in causa & lite, col.pen.versi.item si probatum est, lib.2.& Barb.consil.51.scripsit sapienter fons, col.22.vers.tertiò accedit, lib.1.& Fel.latè in c.qualiter & quando, le 1.col.8.vers.tertiò limita, extrà de accu.vbi etiã facit sing.tex.in d.§.& hoc edictum.& hoc postea not.limitat.

16 *De eadẽ re.* ¶ Ad idq; facit, quod scribit gl.in c.primates.2.q.1.quòd depositus de facto, etiam de facto restituitur.quam in id expendit Bal.in c.accedens, le 1.in fin.extrà, vt lit. non conte.Et alia gl.in c.excommunicatos.11.q.3.quòd si iudex motu proprio, & nullo petẽte, quempiam excõmunicare potest, & eodem quoque modo eum absoluere.Et quod item voluit Spe.in d.tit.de pri.& secun.decreto, quo loco suprà citau

citauimus.& Io.And.in addi.ipſius Spec.tit.de ſenten.& quæ ipſam ſequuntur.§.ſpecies.verſ.eſt quoque & tertia ſpecies,in additio.quæ incipit, habeo de præcepto.Bar.in d.l.1.§.nunciatio.col.3.verſ.quæro an ille.D.de ope.no.nunti.Bal.in l.1.C.quan.licc.ab emp.diſce.& in c.1.§.vlt.tit.per quos fiat inue.dum quærit, qualiter fiat diſueſtitura.& in c.1.in 1.lec.col.pe.verſ.ſecundò quæro,de iudici.vbi allegat l.ſi quis vxori.§.ſi fugitiuum.D.de furtis.

17 ¶Et his item fit,vt quæ teſtibus nulla interueniẽte ſcriptura probari poſſunt, ita quoq; eorũ diſſolutio,reuocatio,renũtiatio. Nam vt collatio ſic probari poteſt, ita & illius renunciatio.Bal.in c.2.in fi.per eũ tex.de reſti.ſpoli.Phil.Dec.in d.l.cũ poſteaquam.in fi.C.de pac.Et ſicut teſtamentũ ad pias cauſas duos tantùm teſtes requirit.c.cũ eſſes.& c.relatum.le 1.extrà de teſta.ſic & ipſius reuocatio.Pau.Ca.conſ.327.dubiũ facit,lib.1.Alex.in l.hac conſultiſſima.§.ſi quis autẽ.col.vlt.C.de teſta.& conſ.146.viſo themate,col.vlt.lib.2.& cõſ.105.viſo & diligẽter cõſiderato,col.2.verſ.quintò adduco,lib.4.Et ſi aliàs ex forma ſtatuti legatũ poteſt probari duobus teſtibus,ita illius ademptio.Bal.in l.vl.C.de fideicõ.& conſ.28 ſuper eo quod quæritur,lib.3.Cardi.Flor.Pet.Anc.& Imo.in d.c.relatũ.de teſta.Alexã.Iaſ.& Fran.Rip.in rub.D.de acqui.poſſ.Ipſe Alex.in l.quemadmodũ.poſt princ.eo.tit.& in l.inter ſtipulantem.§.ſacrã.col.1.verſ.ex hoc infertur.& ibi Iaſon col.8.verſ.tu confirma,quia circa.D.de verb.oblig.idem Iaſon in l.ſi ex toto,in prin.in 1.no.D.de lega.1.& conſ.141.circa primum,poſt prin.libr.4.& Philip. Deci. in d.l.poſteaquàm.in fi.C.de pact.& in c.cognoſcentes.in 3.no.extra de conſt. *De eadem re.*

18 ¶Et id quidem perpetuũ eſt,& generale in omnibus,vt diſſolutio,ſiue reſolutio, aut reuocatio cuiuſlibet actus vel rei,eaſdem vires,naturã, qualitatem ſortiãtur, iiſdẽ regulis ſubiiciãtur,quibus ipſius actus vel rei confectio, ſiue productio, aut generatio.Quod & dicebat Anaxagoras apud Ariſt.li.1.de Generatio. & corr.c.1.inquiens generationem,& interitũ eſſe eiuſdem naturę.Nam & videmus,quòd ſicut miſsio in poſſeſsionẽ eſt miſti imperij.l.iubere.D.de iuriſd.om iudi.& no in l.1.in verbo,delegandũ.D.de dam.infec.ſic quoq; illius reuocatio.l. 4. §. ſi fortè.& ibi gl.in verbo,ex cauſa,D.eo.tit.& Pau.Ca.& recentiores in d.l.iubere.nã & miſsio,& reuocatio illius,à pari procedunt,vt dicit Bal.in l.iudex,per illum tex. *De eadem re.* *Anaxagoras.*

19 ¶His omnibus ſuffragatur tex.in l.prout quiſq;.D.de ſolu.cuius hæc verba ſunt, Prout quiſq; contractus eſt,ita & ſolui debet,veluti cùm re contraximus.re ſolui debet,& cætera,quæ ſequuntur.& l.ferè quibuſcunq;.D.de reg.iur.vbi ita ſcribitur,Ferè quibuſcunque modis obligamur,iiſdem in contrarium actis liberamur: cũ quibus modis acquirimus,iiſdem in contrarium actis amittimus. Et in l. nihil tam naturale.eo.tit.Nihil,inquit,tam naturale eſt,quàm eodem genere quodque diſſoluere,quo colligatũ eſt.Et in c.1.extrà eo.tit.vbi dicitur,omnis res per quaſcũque cauſas naſcitur,per eaſdem diſſoluitur.Quod ſumptum eſt ex c.omnis res.27.q.2.Quæ fuit ipſius Ariſtotelis ſentẽtia,in eo.lib.1.de Generatione,& corruptione,quę citat è noſtris Barb.conſi.47.præclarè,col.6.verſi.capio modò,lib.2. *De eadem re.*

20 ¶Nã & qui de rerum principiis diſſeruerunt,illud conſtanter affirmauerunt, res omnes in ea reſolui,quæ principia eorum fuerunt. Qui ſcilicet terram rerum omnium principium dixerunt,in terram quoque omnia reſolui voluerunt,vt Heſiodus,& Pherecydes.Qui aquam,in aquam,vt Thales Mileſius. Qui vtraſque, terram ſcilicet & aquam,in eaſdem reuerti putauerunt, vt Xenophanes.Qui aërem ſimpliciter,in aërem quoque ſimpliciter,vt Anaximenes Euriſtatæ filius,& ipſe Mileſius, & Diogenes Apolloniates, ipſius Anaximenis diſcipulus. Qui ipſum aërem infinitum.& quæ circum eum ſunt,denſitatem & raritatem: in eadem quoque mutari aſſeruerunt, vt Archelaus Apollodori, aut, vt alij malunt, Miltonis filius Athenienſis. Qui ignem in ignem, vt Heraclitus Epheſius, &

Hippasus Metapontinus. Qui naturæ infinitatem, in eandem, vt Anaximander Milesius Thaletis sodalis. Qui vnum, in vnum, vt Musæus. Qui particulas inter se similes, quas similares vocare possumus, in easdem, vt Anaxagoras Clazomenius. Qui cælum, & terram, in eadem, vt Strato. Qui aërem, & ætherem, in eosdem, vt Zenon. Qui quatuor elementa, in eadem, vt Empedocles. Et sic quoque de cæteris, vt videre licet apud Plutarchum de placitis Philosophorum, libro primo, capite tertio, Iustinum Philosophum & Martyrē, in Admonitorio gentium, Clementem Alexandrinum in Oratione ad gentes, Eusebium Præparationis Euangelicæ libro primo, capite quinto, & iterum libro decimoquarto, cap. 5. Vitruuium lib. 2. cap. item 2. Epiphanium contra hæreses, Tertullianum libro 1. aduersus Marcionem, & alios plurimos.

21 ¶Ex quibus est & illud hemistichium, ab Hesychio quasi prouerbium iactatum:

-- ὕδωρ, καὶ γαῖα γένοισθε.

-- Aqua & terra reddamini.

Quod sumptum est ab Homero lib. Iliad. 7.

Ἀλλ' ὑμεῖς μὲν πάντες ὕδωρ καὶ γαῖα γένοισθε.

Sed vos quidem omnes aqua & terra fiatis.

Quo ex loco Heraclides Ponticus in Allegoriis Homeri, & Plutarchus in vita ipsius Homeri, eorum deproptam esse sententiam scribunt, qui terram & aquā in rerum principiis posuerunt. Et Alexander quoque Aphrodiseus, si is est, libro primo Problematon, capite 77. reddens causam Physicam, cur Homerus sic locutus sit, ex terra (inquit) & aqua gignūtur omnia, & in hæc eadem resoluuntur. Quod & ipsum ex eodem Homero expendit Galenus, siue is fuit Plutarchus, siue Herodotus Medicus, in illo libro cui titulus est, Introductio, siue Medicus. Sed & hinc est illud Xenophanis, à Theodorito Cyri vrbis præfecto celebratū:

Ἐκ γῆς γὰρ τάδε πάντα, καὶ εἰς γῆν πάντα τελευτᾷ.

Ex terra cuncta, atque in terram cuncta recumbunt.

Nam & alibi Homerus ipse, scilicet libro 24. Iliad. vocat corpus hominis *κωφὴν γῆν*, id est, insensibilem terram.

22 ¶Et eò quoque pertinet, quod ex Epicharmo citat ipse Plutarchus in Oratione consolatoria ad Apollonium, *Συνεκρίθη, καὶ διεκρίθη, καὶ ἀπῆλθεν, ὅθεν ἦλθε, πάλιν, γᾶ μὲν εἰς γᾶν, πνεῦμα δὲ ἄνω. τί τῶνδε χαλεπόν; οὐδὲ ἕν.* Id est, Concreta sunt, & discreta sunt: & rursus abie[illegible] vnde venerant, terra quidem in terram, spiritus vero sursum. Cui o[illegible]e est illud Euripidis, ab ipso Heraclide Pontico relatum:

Χωρεῖ δ' ὀπίσω, τὰ μὲν ἐκ γαίας [illegible]τα, εἰς γαῖαν,

τὰ δ' ἀπ' αἰθερίου βλαστόντα γονῆς, εἰς αἰθέρα.

Retrorsum eunt, tellure [illegible] in tellurem:

Ex æthereo se[illegible]nta, fiunt æther.

Et illud i[illegible]em Euripidis in Supplicibus:

Ἐάσατ' ἤδη γῇ καλυφθῆναι νεκρούς,

ὅθεν δ' ἕκαστον εἰς τὸ σῶμ' ἀφίκετο,

ἐνταῦθ' ἀπῆλθε, πνεῦμα μὲν πρὸς αἰθέρα,

τὸ σῶμα δ' εἰς γῆν.

Sinite iam terra occultari cadauera.

Nam vnde vnaquæque pars ad corpus venit,

Illuc rediit, spiritus quidem in æthera,

Corpus verò in terram. --

Nec ab his dissentit, quod Tullius lib. 3. Tuscul. quæstion. citat ex ipso Euripide,

Reddenda terra terræ. --

¶Quib

23 ¶ Quibus concinit quod statim post princip. sacrorum Bibliorum, nempe Genes. 3 c. legitur, In sudore vultus tui vesceris pane, donec reuertaris in terram, de qua sumptus es: quia puluis es, & in puluerem reuerteris. Et hoc potissimùm argumēto Lucretius probare nititur, ex nihilo nihil posse vel diuinitus fieri. Quia si ex nihilo aliquid fieret, id quoque in nihil dissolueretur: sed nulla res ad nihilum reducitur, imo res omnes in aliquid dissoluuntur: ex quo consequens illud fit, vt omnis res ex aliquo fiat. Eius in id versus sunt lib. 2.

Dissoluat natura, neque ad nihilum interimat res:
Nam si quid mortale è cunctis partibus esset,
Ex oculis res quæque repentè erepta periret.

Et cætera quæ sequuntur. Et hæc quidē fuit sententia omnium Ethnicorum Philosophorū, vt videre licet ex Aristotele, libro Physicorum 1. Hi enim meram naturæ vim considerabant. At sacrosancti Theologi aliter sentiunt, nempe Deum omnia creare posse ex nihilo. Et huius rei certissimum testimonium habemus ex ipso Genes. princip.

24 ¶ Et hæc quidem (vt redeamus) etiam ad nostros affectus pertinent. Natura enim comparatum est, vt qui faciles & prompti sunt assumendis quibuslibet affectionibus, sint & deponendis. Et qui contra sunt tardi recipiendis, sint & retinendis. Adolescentes, vt scribit Aristoteles, & quotidie videmus, citò fiunt amici, atque etiam citò desistunt. Id quod etiam videre licet in mulieribus & omnibus quoq;, qui facilè amicitiam induunt: nam & facilè eandem exuunt. E diuerso verò videmus, tardos ad recipiendas amicitias, tardos quoque esse ad deponendas. quod & de Augusto tradunt Suetonius, Aurelius Victor, & Eutropius. Ex quo est illud Propertij ad Cynthiam lib. 2. *De eadem re. Affectus eodē modo deponūtur, vt assumuntur.*

Hoc mihi perpetuò ius est, quòd solus amator,
Nec citò desisto, nec temerè incipio.

Videmus item eos, qui ad iram capessandam sunt faciles, eam quoque facillimè deponere, & è contrario. Horatius de se loquens lib. 2. Epistolarum, ad librum suum sic dicit:

Irasci celerem, tamen vt placabilis esset.

Theodosius Imperator (vt refert Paulus Diaconus) irascebatur rebus indignis, sed subitò flectebatur, & modica dilatione emolliebatur. Contrà Caro Vticensis (vt retulit Plutarchus in vita illius) ad iram non facilè labebatur, sed cùm in eam semel deuenerat, implacabilis erat. In addiscendo quoque tardus erat. sed quæ semel didicerat, memoriter retinebat. Quod in cæteris quoque, vt ille subdit, natura fit, vt qui celeri sint ingenio, non multùm memoria valeant: qui verò cum labore percipiunt, hi sunt perceptorum tenaciores.

25 ¶ Horū omnium in promptu causa est: Nam corpus hominis quatuor qualitatibus cōpositum est, his scilicet, calido, sicco, humido, frigido: quæ & ipsa sunt ex quatuor elementis, igne, aëre, aqua, terra. Qui plus ignis habent & calidi, hoc est, cholerici, ij sunt ad quemuis affectū facilioris motus, vt ignis quoque cæteris elementis est mobilior. Ideóque quemadmodum velociter aliquem affectum suscipiunt, ita & velociter quoque relinquunt. Contrà qui terræ plus habent, vt sunt qui atra bile, quæ frigida est & sicca, vexantur, ij hauddubiè sunt cæteris tardiores, atque lentiores, difficilioríque multo impressionis. Terra enim cæteris elementis immobilior est, & durior. At si quippiam semel suo animo impresserint, id quoque lente, tarde, & non nisi multo labore, & negotio deletur. *Ratio eius quod dictum est.*

26 ¶ Igitur, vt tandē ad nostram speciem redeamus, distractus eiusdem naturæ est, vt contractus: ideóque statuta & disposita in hoc, in illo quoque locum habēt. Quod & maximè debet procedere in hoc casu nostro, qui multum est fauorabilis, & cu *De eadē re.*

ius nulla ratio reddi potest,quàm fragilitas sexus,& imbecillitas, vt dicit Bald.in l.2 per illum tex.C.de adop.& in l.2.in 9.quæst.C.de rescin.ven.cum aliis concor. adductis infrà in glo seq.in fi.Ideóque ab ea potest sumi argumentum ex identitate rationis,per.eque acsi expressa esset,per tex.not.omnibus tamen notum,in l. milites agrum D.de re mil.& gl.Bal.& Pau Ca.in l.quamuis. C.de fideicom.cum concor.a me quoque adductis,in nostro tractatu, cui titulus est, Cessante causa, cessat & effectus,in 21.limitatione,nu.7.inci.intelligẽdum est tertio,& 2.seq. Maximéque cùm fit ex stricta significatione ad latam,ex identitate rationis,glos.no. in §.1.in verbo,ad curationem,& ibi Ang.in Auth. vt hi qui obli.per hi.& glos.in cle.1.in verbo,eligatur,& ibi Pau.Eliaz.Anto.Lap.& Imo.de elec cum multis cõcord.à me collectis in eadem rep.l.si vnquam.in verbo, donatione largitus.num. 178.incip.similitérq; renuntiatio.Negari autem non potest ex supra dictis, quin saltem ex lata,& impropria,si non ex vera & propria significatione,appellatione contractus comprehendatur distractus,& quin eadem sit omnino ratio imbecillitatis,& fragilitatis in distractu,quæ in contractu:ideóque idem esse statuẽdum. Neque sic facientes dicemur extendere consuetudinem hanc,sed potiùs interpretari,& declarare, vt latè etiam diximus in eadem repeti.in verbo, libertis, nu.45. incip.quorum sententia.

27 ¶Et hæc quidem satis sunt pro solutione eorum,quæ adducta sunt pro contraria parte. Quanquàm & hoc quoque dici potest, quod licet aliàs statuta sunt strictè & propriè intelligenda, hoc tamen non procedit, vbi verisimiliter statuentes,si fuissent interrogati,de casu improprio, idem statuissent quod de proprio. Nam tunc idem iudicandum de improprio omisso à statuto, quod de proprio, ex doctrina glo.quam omnes dicunt sing in l.tale pactum.§.vlt. D.de pactis,omnésque in id vbique expendunt,& extollunt, vt latè diximus in repet. d. l.si vnquam. in præfatione,nu.56.incip.inter tam multa. Quis autem non intelligat eos,qui hanc nostram consuetudinem,imò vero statutum hoc nostrum(ita enim malim appellare,quàm consuetudinem,cùm expresso consensu populi sancitum sit)constituerunt,idem intellexisse,idémque voluisse statuere de huiusmodi renũtiationibus, liberationibus,& id genus distractibus,ac de cõtractibus,cùm eadem per omnia sit ratio?Certè nemo. Quando & aliàs videmus(id quod multo fortius est) solennitatem in vno contractu requisitam,trahi ad alium & diuersum contractum, in quo est eadem ratio.l.cùm hi.§.si vni.D.de transac. quam ad hoc dicit not.Franc. Are.qui & alia quædam similia ponit in c qualiter & quando.§.debet.col. 6.vers. nec obstat quòd in accusation[illegible] extr[illegible] de accusa.

Responsio ad contraria.

28 ¶Illud prætereà dici potest [illegible] tex.in d.l.vlti.C.si tutor vel curat non interuen.pro contraria parte prim[illegible] loco adductum,non id velle,ad quod illum Bald. notauit: neq; enim tex.ibi loquitur de distractu,prout distractus est contractus dissolutio. Quin dictio [illegible] [illegible]entibus,ibi posita,accipitur pro vendentibus:sicuti etiam intelligit gl[illegible] & ita communiter, vt sic loquar,distrahere in iure nostro pro vendere po[illegible] Quòd si illic accipiatur, vt Bald. intelligit, & nos hic intelligimus, certè [illegible] multùm faciet ad hanc partem:cùm ibi ponantur huiusmodi verba, distrahentibus vel aliàs cõtrahentibus,tãquã distractus species sit contractus. Dictio enim,aliàs,& similes,sunt implicatiuæ(vt nostri loquuntur) similitudinis: vt voluit gl in l.si fugitiui,& ibi doc.C.de seruis fugitiuis. & in l.quidã relegatus. in verbo,amicis.D.de rebus dubiis.& in ca sedes.de rescriptis,cùm similibus. Et hoc plane expressit Diuus Hieronymus in Apologetico aduersus Rufinum,inquiens: Miror te hominem prudentissimum non intellexisse artem expositionis meæ. Quando enim dico,ita tamen vt non iuxta aliam hæresim, omnes in vna ætate positi sint,id est,omnes in Angelos reformentur.ostendo, & ea de quibus disputo,esse hæretica,& ab alia hæresi discrepare.

Alia respõsio.

Distrahere, pro vendere.

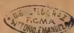
Aliàs, particula natura.

¶Nec

29 ¶Nec mirum, si in statuto disponente, quòd ex quolibet contractu soluatur gabella, non comprehendatur distractus, cum illud statutum sit odiosum & strictè interpretandum, vt dicit Bal. in l. contractus. col. 1. versicu. quid enim si statutum. Panor. consi. 83. disponente statuto, paulo post medium, lib. 2. vbi id dicit not. in l. vectigalis. D. de vectig. & in c. super quibusdam de verbor. significat. Alexander in rubri. D. solu. matrimo. col. 6. versicu. & ideo statutum, D. solu. matrimo. vbi & alia ad hoc allegat. & Carolus Ruinus consi. 112. circa primum dubium, col. pen. nume. 14 lib. 5. Et bene facit, quod tradit Bartol. in l. si pupillus in fin. princip. D. ad leg. Falcid. in dubio inspici, quod tollit, aut minuit gabellam. Istud autem fauorabile est, vt alibi dicemus, & declarat not. Bald. à Bartol. in d. rubri. de verbo. obligatio. Præterea hic alia est ratio, quare ex distractu non debet solui gabella, quia iam videlicet soluta est pro contractu. Ideo non debet iterum solui, si contractus ipse resoluatur: vt etiam plene diximus in nostris Consuetudinibus Pictonum tit. 2. §. 1. in glos. 2. Nec tamen perpetuum est, quòd de distractu vel liberatione non soluatur gabella. quando multi teneant contrarium, cùm contractus ab initio valuit, & consummatus est rei traditione, & postea ex interuallo fit distractus re tradita: vt per Guliel. Cu. Ange. & Paul. Cast. in d. l. ab emptione. D. de pact. & Bal. in l. 3 § contrarium. in fin. D. de cont. act. tutel. Ang. consi. 94. cum lis & quæstio. col. penult. versicu. videndum igitur restat, cum concord. adduct. per Firmi. in tracta. Gabel. in 5. parte princip. quæsti. 5. & in 3. parte 8. partis quoque princip. in 14. quæsti.

Ad statutum de soluenda gabella. Huiusmodi statutum est odiosum.

Gabella cur ex distractu nō sit soluēda.

30 ¶Et idem quoque dici potest de aliis locis, in quibus comperies appellatione contractus non venire distractum: vt ea intelligas procedere in odiosis, & in quibus non eadem est ratio vtriusque. Ex quo plane constat, non esse verum, quod dicit Bald. in d. l. siue apud acta. C. de transactio. de statuto requirente insinuationem, in contractibus mulierum. Et illum etiam carpit nominatim Iason ibi, & Bald. à Bartolinis in d. rubric. de verbor. obligat. Et hic vide, quæ dicemus postea in quæstione proxime sequenti, & rursus in 11. quæstione, in qua tractabimus de quasi contractibus.

De eadem re.

31 ¶ILLVD IGITVR pro constanti, & perpetuo apud nos est, vt stante huiusmodi consuetudine, vel statuto non possit mulier renunciare siue repudiare, aut aliàs distrahere. Sed hoc primum intellige, vt procedat in renunciatione, siue repudiatione rerum iam quæsitarum. Secus in rebus quærendis, quas poterit repudiare sine consensu mariti, ex sententia Pauli Castren. qui consi. 171. in casu præsenti visis omnibus, libro secundo, eleganter consuluit, quod mulier donationem sibi absenti factam, & nondum acceptatam potest repudiare, non obseruata solennitate statuti disponentis, quod in alienationibus mulierum intersint consanguinei: quia tale statutum debet intelligi, vbi est ius quæsitum, quod non hic est, per textum, glossam, & not. in l. si ego. D. de negot. gest. & in c. si tibi absenti. in verbo. vt tuum, de præbend. lib. 6. Nec obstat, inquit, text. in l. magis puto. § fundum. D. de reb. eo. quia loquitur in legato, in quo ius ignoranti quæritur, licet non irreuocabiliter. l. cùm pater. §. surdo. D. de leg. 2. quod dictum simpliciter refert, ita vt sequi videatur Corne. consil. 11. in præsenti consultatione, col. 1. lib. 3 & Socin. consil. 53. viso instrumento, col. 6. versicu. vnde consului, libro 4. & Felin. in c. quæ in ecclesiarum. colum. 19. versicu. similiter consuluit, extra de constit. & Iason, ita quidem vt nescias an sequatur, nec ne, in l. vlti. col. 8. versicu. successiue quæruntur. D. de constit. princ sed alibi aperte sequitur idem Iason, in l. non solum. § morte. col. 14. versic. tertiò aduerte. D. de ope. no. nunti. & in l. legatum. in fi. D. de leg. 1. vbi hoc reputat no. & consi. 236. viso titulo, col. pen. versicu. pro eadem parte, lib. 2. & Io. Lup. in reper. rubri. de donat. inter vir. & vxo. §. 47. colum. 2 versi. ex prædictis infertur, & iterum §. 68. colum. 3. versi. & istud tenet. Sed & idem consuluit Bal. in quodam consil. incip. quidam habuit vxorem dom.

Quid in repudiatione rerū nondū quæsitarum.

Quid in donatione nondum acceptata.

Ioannam. prout illum refert, & sequitur Feli. in c. prælatorum, col. pen. de accusa. sed quod inter eius consi. reperire non potui. Idem quoque respondit Imo. cuius Corne. Soci. Feli. non meminerunt, consi. 74. in casu præmisso. & sequitur Philip. Deci. consi. 624. copiose, col. vlt. Et in hanc sententiam faciunt multa, quæ latè collegi in nostris Consuetudinibus Pictonum, tit. 2. in §. vlt. in glo. 4. vbi multis probaui, posse plerosque ius quærendum repudiare, qui ius quæsitum non possunt: cum his etiam, quæ dixi in repet. l. si vnquam. in verbo, donatione largitus, nume. 180. incip. sed hoc tamen, & multis seq. C. de reuoc. donat.

32 *De eadem re.* ¶Sed tamen aduerte, quia Bal. vti illum Feli. retulit, & Pau. Ca. & Imo. in d. cons. loquuntur in statuto prohibente nominatim alienationem bonorum mulierum: quo casu clarum est id obtinere, quod dictum est: tum quia repudiatio donationis nondum acquisitæ, non est alienatio, vt probat Pau. Cast. tum quia verba statuti loquentia de bonis mulierum, adaptari non possunt, nisi iis quæ sunt in dominio ipsius mulieris. Nam genitiuus casus significat dominium l. seruum Titij. D. man. & l. si hæredis seruus. D. de lega. 1. cùm si. & not. per Bart. super rubr. D. de ope. no. nunti. col. 1. sed donata ante acceptationem, non sunt in dominio donatarij, per no. in d. l. si ego. & d. c. si tibi absenti. Sed ego dubitarem, an id procederet stante nostra consuetudine, ex qua vxor non habet administrationem suorum bonorũ, sed maritus, in cuius est potestate: ideóque æquiparatur pupillo, aut minori curatorem habenti, qui etiam non habet legitimam bonorum administrationem. l. si curatorem habens. C. de in integ. rest. Et propterea non solùm actus continentes alienationem facere non potest, sed nec alios quoque præiudiciales. l. iusiurandũ & ad pecunias. D. de iureiur. ideóque nec repudiare donationem potest vt dicit ipsemet Pau. Ca. d. consi. 171. versi. item ideo dixi.

Genitiuus casus quid significat.

33 *Quid si mulier patri renunciat.* ¶SECVNDO intellige, vt procedat, nisi mulier patri renuntiaret: nam tunc non esset necessarius mariti consensus, per id quod not. voluit Bal. in l. pactum. in 21. q. C. de collat. quòd si statutum prohibeat mulieres contrahere sine consensu duorum propinquorum, certè non requiritur huiusmodi consensus, si filia patri renuntiat. Nam propter naturalem patris affectum, ipsi plurimùm videtur concessum. ar. l. Aurelius. §. Titius testamento. D. de libera. lega. & l. quidam cùm filiũ. D. de hæred. instit. & l. si furioso puberi. D. de curat. furio. & l. nec in ea. §. vlt. D. de adult. Quod dictum Bal. sequuntur alij plerique, quos tibi congessimus in repeti. l. si vnquam. in præfatione, nu. 26. ex hoc quoque affectu. C. de reuo. donat. ne hîc iterum repetam. Sed quibus addes Phili. Deci consi. 89. viso puncto, col. vlti. dum simpliciter allegat Bald. vbi suprà. & iterum consi. 505. copiosè, col. 2. & Carol. Cotta memor. statutum requirens, in vlti. editione & Paul. Parisien. consi. 106. circa principale, col. pen. num. 50. lib. 1.

34 *De eadem re. Responsiones ad horum rationes.* ¶Fuerunt tamen plurimi, & ex illismet, qui Bal. sequuti sunt, qui tamen alibi contrariũ ex diametro tenuerunt, videlicet Rom. in d. l. pactum. & ibi quoq; Corne. in fi. & Barb. in addi. Bal. ibi. & alij multi, quos & nos quoque collegimus in d. repe. l. si vnquam. vbi suprà, nu. 27. fuerunt tamen & ex illis. Quibus præterea addes Barb. in cle. Romani, col. 10. versi. nota ibi reuerentiam, de iureiur. Et illi quidem subnixi magnis multisque rationibus. Quarum prima depromitur ex ratione l. data. C. de dona. vbi tex. ipse extendit l. requirentem insinuationem in donationibus excedentibus fines legitimos, vt procedat etiam in donationibus factis parentibus à liberis. Si quidem clandestinis (inquit) ac domesticis fraudibus facilè quiduis pro negotij opportunitate confingi potest. Sed huic rationi responderi potest, vt dicit Deci. in d. l. pactum. quòd in d. l. data. agitur de fraude in præiudiciũ alterius. Hic vero de præiudicio tantum filiæ: in qua re lex confidit de patre.

35 ¶Secunda horum ratio ea est, quia ratio d. statuti est, quoniam mulieres facilè seducun

ducuntur minis, atque blanditiis: & propterea æquissimum est huiusmodi statutum, vt dicit Bald. in l. 2. ad fin. C. de collat. Sed nonnunquam filiæ à parentibus decipiuntur. l. si superstite. C. de dolo malo. & faciliùs ab eis possunt decipi, quàm ab alijs. Ideo ibi magis necessaria est prouisio statuti, quàm aliàs. nã vbi maius est periculum, ibi cautiùs est agẽdum. l. 3. §. diuæ causæ. D. de Carbo. edic. & c. vbi. de elec. lib. 6. Sed & hinc dici potest, quòd verum est, posse patrem faciliùs decipere filiam si velit, sed velle non præsumitur, per iura à Bald. alleg. *De eadem re*

36 ¶Tertia, quia præsumitur metus reuerẽtialis in liberis erga parentes, sicuti & in vxore in maritum. per not. per glos. Bart. & alios in l. 1. §. quæ onerandæ. D. quar. rer. actio non dat. Ex quo Bal. ipse in l. interpositas. col. 2. vers. adde quod id. C. de transac. dicit, quòd si filia renunciat patri, non valet renunciatio, tanquam facta per metum præsumptum ob reuerentiã patris. Quinetiam præsumitur metus reuerẽtialis in fratribus atque sororibus iunioribus erga fratrem seniorem, vt not. consuluit Fran. Arc. cons. 24. quatuor dubia. in fi. & Clau. Sciffel. in reper. l. vt vim. col. 15. versic. & illud quod dicitur, in paruis. D. de iure nat. gent. & ciuil. Carolus Ruinus consi. 98. visa renunciatione, col. antepen. num. 24. lib. 1. & consi. 70. de tribus, col. 5. nu. 16. co. lib. 1. vbi ita dicit fuisse consultum à Ioan. Bapt. Cacia. & idem Ruinus consi. 60. de re quidem, col. 6. nu. 18. lib. 3. vbi & ita quoque dicit fuisse cõsultum à Socino, & Doctorib. Senen. & Perusinis. *De eadem re.* *Metus reuerẽtialis an & quantũ sit cõsiderandus.*

37 ¶Et huiusmodi quidem reuerentialis metus filiorum est tanti momenti (& hoc pro distincta ratione afferunt) vt etiam non tollatur ex præsentia amicorum & consanguineorum, vt fit aliàs, per tex. & doc. in d. l. transactionem. C. de transact. quia hic metus reuerẽtialis cæteris omnibus præponderat, per l. veluti. D. de iusti. & iur. Ita expressè voluit Saly. in d. l. transactionem, quem tamen Alex. ibi impugnat leuibus (vt dicit Iason in d. l. pactum) rationibus, licet ipsemet Iason in d. l. transactionem, post Alex. hoc quoque Saly. dictum impugnet, adeò sibi parum in hac re constat. At hoc Saly. dictum singulare dicit, & sequitur Catel. Cotta in memoriali incip. contractus mulierum, in princip.

38 ¶Adde & huic quoq; rationi, hunc reuerẽtialem metum tantum habere virium, & ponderis, vt semper impediat cõsensum aliàs præsumptum, ex præsentia & taciturnitate, siue patientia, vt magna autoritate affirmat Bart. cui primas omnes vno consensu concedunt. in l. quæ dotis. col. vlt. versi. & istud quod fallit. D. solu. matri. & Bal. in l. si fine. C. ad Vellei. & in l. 1. C. de bon. mater. & Anto. in c. nonne. extra de præsumpt. De quo tamen vide Panor. ibi. & Alex. in d. l. quæ dotis, col. 9. versi. item inquantum Bart.

39 ¶Sed his dici potest, quòd huiusmodi reuerentia non facit retractari contractũ, nisi aliud probetur, per d. l. interposita. C. de transact. & in c. causam matrimonij. de offi. deleg. & c. cùm contingat. de iureiu. & c. quamuis. & ibi Philip. Franc. in 3. not. & Geor. Na. in 2. nota. de pactis, lib. 6. & voluit Bar. in d. l. 1. §. quæ onerandæ. D. quar. rer. acti. non dat. & in l. ad inuidiam. C. quod met. caus. Bal. consi. 62. super primo, in princip. lib. 1. quod repetitur consi. 316. lib. 4. & rursus idem Bald. consi. 144. statuto ciuitatis, ante fin. ibi, & prædicta sunt vera, iunctis præcedentibus, lib. 1. cum si.

40 ¶Quarta ratio, quia lex magis confidit de tutore, quàm de patre: vt pater ex eo, quòd pupillus obligatur efficaciter cum autoritate tutoris, nõ etiam cum autoritate patris: vt est text. de vtroque in §. pupillus. Instit. de inuti. stipu. Nemo autem dixerit illud dictum Bal. procedere, si pupillus renunciaret tutori: ergo nec in patre dicendum est. Sed responderi potest, quòd id quod dicitur in d. §. non ideò est, quòd lex magis cõfidat de tutore, quàm de patre: sed quia patria potestas non est *De eadem re.*

ad hoc

Pater non tenetur red. here rationē administrationis.

ad hoc destinata,per tex.in l.vlt.§.pupillus. D.de verbo.oblig.Et quòd lex magis confidat de patre,quam de tutore,satis ex eo constat,quod tutor tenetur reddere rationem administratæ tutelæ,non etiam pater suæ administrationis, per l.cum oportet.§.cùm autem.C.de bon.quæ liber.Et quod licet tutor non possit alienare bona immobilia minoris,sine decreto iudicis.C.de prædi.mino.per totum.potest tamen pater legitimus administrator, vt voluit Azo in Summa,C.de bonis quæ libe.circa medium,versi.habet autem. Quem sequitur Bal.qui hoc dicit sin. in l præses.& ibi etiam Fulgo.Pau.Cast.qui etiam dicit sing.& menti tenendum, & Alex.C.de transac.cum concor.ibi congestis,per ipsum Alex.& Iaso. & Phili. Deci.consi.209.in casu proposito,col. 1.& dixi plenissimè in d.reper.l.si vnquam in præfa.nu.29.quorum omnium consensus.C.de reuo.donat.

41 *De eadem re.* ¶Sed & est aliud in hac parte considerandum,quod confirmat Bald.sententiam, non ea quidem ratione affectionis naturalis,cui omnes innituntur, sed alia quam nondum quispiam in hoc loco considerauit.Cōstat enim filiā per matrimonium non liberari a patris potestate,de iure communi, vt late diximus supra hoc §.in prin.glo 1.Constat item donationem inter patrem & filiumfa. de iure nō valere, morte tamen confirmari,si non fuerit reuocata.l.donationes C.de don.inter vir. & vxo.cum si.At huiusmodi consuetudo siue statutum,ne sit superfluum,contra l.1.§.vlt.cum glo.D.ad munici.cum concor.quas alibi superfluenter adferam, debet intelligi de contractibus,aliàs de iure validis : alioquin esset hoc statutum superuacaneū:quia quod nullum est,amplius annullari (vt verbis nostrorum vtar) non potest.l.nam etsi sub conditione.D.de iniust.rup.& irrit.testa.

42 *De eadem re.* ¶Et si dicatur,quòd hoc saltem operabitur statutum in hoc casu,vt impediat cōfirmationem per mortem,nisi interueniat consensus & autoritas mariti huic cōfestim responderi potest,quod ista confirmatio sortitur effectum vltimæ voluntatis,per ea quæ not.in auth.ex testamento.C.de colla.in illa quæst.quam faciunt ibi Doc.an donatio facta per patrem filio, veniat conferenda fratribus:& decidūt,quòd si erat nulla à principio,sed est morte confirmata,vt fit in simplici donatione,quæ fit à patre filio in sua potestate constituto, non confertur, quia habet vim prælegati.Sed istud statutum loquitur in contractibus nec procedit in vltimis volūtatibus,vt dicemus infra eod.in 5.qu esti. & per hanc rationem consuluit Paul.Castr.consi.82.in ista donatione,lib.2 quòd statutum requirens consensum propinquorum in contractibus mulierum,non habet locum in donatione, quam facit vxor marito:vt quæ sit alias nulla & inutilis,morte tamen confirmatur.Sed hæc ratio solùm procederet in filia,quæ est in potestate patris. Tu autem cogita. Et hoc de prima quæstione.

43 *Secūda quæstio.* ¶ET QVONIAM renuntiatio atque liberatio,siue remissio,de quibus iam satis loquuti sumus,vim donationis obtinent, per l.1.D.de transac. & l.Modestinus.& ibi Docto.D.de donat.& l.si quis delegauerit.D.de nouat.& latè per Alex. consi.21.viso instrumento,col.pen & vlti.lib. 1.& per Socin.consi.91.visa & diligenter ponderata,col.3.versi.ex quibus,lib.1.& Phili.Dec.in d.l.si quis obligatione.D.de reg.iur.cum aliis multis concor.à me late congestis in reper.l.si vnquam. in verbo,donatione largitus,nu.173.incipi tamen ego contrarium.Ideo & de donatione secundo loco dicendum est, an videlicet mulier prohibita per nostrā consuetudinem contrahere sine consensu mariti,possit donare. Et sane videtur, quòd possit.Nam vt dicit glos.in l contractus.in prin.C.de fi.instru per text.in l. Labeo.§.contractum.D.de verbo.signi.contractus,prout refertur ad donationē, impropriè ponitur. Ex quo nor. Bald. ibi, col. 2.versicu.quid enim si statutum, quod si statutum dicit, quod de quolibet contractu soluatur gabella, nōn debet solui ex donatione. Nam verba statutorum debent propriè accipi, & intelligi: quia fiunt statuta ad instar stipulationis per interrogationem & responsionem.

Vtrū vxor donare possit sine consensu mariti.

l.1.D.

l.1. D. de legib.& ideo sunt stricti iuris, quia verba se habent determinato modo.l. quicquid adstringendæ.D.de verb.oblig.Item scriptura est de esse statuti, quæ non suscipit plus, vel minus, vt est tex.in dicta l.contractus.& arg.l.item quæritur. §.qui impleto.in fi.D.loca.& l.si verò.§.de viro.D.solu.mar.& l. 1.§.si is qui nauem. & ibi glo.D.de exerci. *Scriptura est de esse statuti*

44 ¶Hæc ferè Bal.in d.l.contractus.vbi & idem voluit Saly.& rursus idem Bal.in l.vl. col.vlt.versi.in aliis.C.de litigio.& Ang.consi. 54.pro parte negatiua, col.5.in fine, versi videndum igitur restat.Raph.Co.in l.quod seruus.D.de stipul.ser. Alex.in l.si donationis.C.de his quæ vi metúsve cauf.fi.& consi.76.visis dubitationibus,col.3. versi.præterea imò talis,lib.5.Firmia. in tracta.Gabel.in 3. parte 8. partis princip. in 12.q.Barb consi.13.clementissimi,col.5.vers.& si fortè quispiam,lib.1.Laur. Calca. consi.1.viso consilio,col.14.versi.ideo dicit Bal. & iterum consi. 74.quòd dictis filiabus,col.8.versi.ad hoc facit,sub num.41.& Anto.Cana.in tracta.insinuationum, quæst.53. *De eadem re.*

45 ¶Sed & quòd aliàs appellatione contractus in statutis nõ veniat donatio, nõ obscurè sensisse videtur Imo.in l.5.in princ.D.de verbo.obliga.& voluit expresse Raph. Co.consi.173.Galuanus,col.3.vers.& dato etiam.vbi allegat Bar.in d.l.Labeo.§.cõtractum.vbi ipse Bar.dicit,illum tex.esse notandũ pro statutis.Et facit etiam,quod scribit Bal.consi.139.factum tale est.D.A.post mortem,ante fi.lib.2.vbi loquitur in statuto requirente consensum patris,vel coniunctorum in contractibus minorum. Facit quoque text. in l. interdictum.D. de precar. cùm dicitur, Magis ad donationem & beneficij causam,quàm ad negotij contracti,spectat precarij conditio. *De eadem re.*

46 ¶Præterea ratio huius statuti,aut consuetudinis,est fragilitas mulierum, secũdum Bar.& alios in l.transactionem.C.de transact.cum concord.à me alibi adductis:quę quidem ratio non videtur procedere in donatione, vt probatur in l. sed si ego. D. ad Velleia.vbi Senatuscon. Velleia.introductum ob fragilitatem mulierum nõ habet locum in donatione,quoniam mulier non facilè donet, id est, quoniam mulier non sit fragilis,facilisque ad donationes,vt est ad cæteras res. Proinde quod ob fragilitatem mulierum statutum est,non procedit in donationibus. Ideóque per d. l. sed si ego.consuluit Fran.Are consi.54.iam sæpiùs allegato,col.1.versi.secunda ratio fundatur,quòd mulier prohibita per statutum obligari sine consensu mariti,nõ videtur prohibita donare,si donatio incipiat à traditione.quia vt dicitur in d.l. sed si ego.Senatus obligatæ mulieri succurrere voluit, non donanti: quia mulier faciliùs se obligat,quàm donet. Et idem in effectu voluit ante eum Bal.consi.456.quæritur an filiafa.lib.2. *De eadem re.*

47 ¶Quin specialiter & expressim in statuto disponente, quòd filia non possit contrahere sine consensu patris & duorum cõsanguineorum,(quod quidem proximè accedit ad casum nostræ consuetudinis, posse filiam donare non obseruata huius statuti solennitate)respondit ex facto interrogatus Corne.vir vtique magna autoritate & iudicio,consi.224.cuius est exordium,licet clara.m.col. 2.versicu.& potest etiam addi,iuncto ver.tamen his non obstantibus,li.3. Vt iam id minùs dubium videri debeat,post tot tantorúmque Doct.sententias & rationes. *De eadem re.*

48 ¶Contrà tamen videtur,non posse mulierẽ donare sine consensu mariti. Nam donatio est contractus,vt est tex.in d.l.si donationis.C.quod met.causa.vbi glo.dicit illic innui,donationem vocari contractum.& ibi Alberi.& omnes propè Doct.Ad idem tex.in l.bene à Zenone.post prin.C.de quadr.præscr.& in d.l.contractus.vbi tex.in hæc verba,contractus venditionum,donationum,& in l.pe.C.de dona.inter vir.& vxo.vbi de donationibus loquens,contractus eas appellat,paulò ante fin. Et in l. 2.ibi,donationibus,vel emptionibus,vel quibuslibet aliis contractibus.C.de li- *Contra suprà dicta.*

rigio.& rursus in l.vlt.post prin.ibi,ad donationes,seu ad alios cõtractus,iterúmque vers.tali videlicet pœna,ibi,non solùm in alijs contractibus,verùm etiam in donationibus.C.eo.ti.ex quo etiã Bal.no.quòd donatio est cõtractus.Et in l.vlti.in prin. C.de prædi.decur.li.10.ibi,donationes,vel per mutationes,vel quoslibet alios contractus.& in l.vlt.vers.vl.cùm dicit,neq; donationes,neq; alium contractum. C. de pactis.Ex quo Philip.Dec.id quoq; no.in 9.no.Nam dictio,alius,denotat similitudinem,vt no in l.2.C.de seruis fugi.& in c.sedes.ext.de rescrip.Et tex. denique in c. præterea,ibi,donationis titulo,alijsq; contractibus,& iterum ibi, contractus quoq; huiusmodi,iuncta glo.& ibi etiam Doct.extrà de iure patronatus.

Alius.

49 ¶Adde tamen illum tex.in l.si quis emptionis,in prin.C.de præscr.30.vel 40 anno. vbi no.glo.Bal.Ang.& Saly.donationem esse contractum,ideóq; eam compræhendi sub Auth.sacramenta puberũ.C.si aduer.vendi.loquente de contractibus.Quod & voluerunt glo.Bar.Bal.Ang.Raph.& Pau.Ca.in ea ipsa authen.& glo. in authẽ. vnde illa sumitur.& Doct.in d.l.si donationis.quod met.cau.Bal.cons.331.quædam puella col.r.lib.3.Imo.consi.123.in causa quæ vertitur.col.2.ad fi.Corne.cons.11.in præsenti,col.2.li.3.Alex.in l.Pomponius.§.præterea,col.2.vers.ad arg.D.de acquir. poss.& consi.53.visis,post prin.lib.3.& consi.50.videretur,col.2.lib.5.Franc.Are.in c.in præsentia,per illũ tex.& ibi Feli.col.4.vers.in tex.ibi,iuramento.& Philip.Dec. in vlti.no.extrà de proba.Pet.Ferra.in forma libel.super peti.relicti.in integ. in verb. tunc iurauit,col.2.versi.item procedit d.regula.Soci.cons.278.visa donatione,col. 1.lib. 2.& Philip.Dec.cons.639.visa consultatione,in prin.

De eadem re. Authẽ.sacramẽta puberũ, an procedat in donatione.

50 ¶Súntque alij Doct.qui in hac sententia fuerunt,vt in statutis,& alijs,appellatione contractus veniat donatio.& in his Albert.in d.l.Labeo,statim post prin.D.de verbo.signi.Bal.consi.108.domina Ioanna,in 5.dubio,lib.3.Pau.Cast.in d.l.si donationis.per eum tex.C.quod met.cau.& consi.164.in præsenti causa,col.7.versic.item non obstat quòd gratia,lib.2.Soci.consi.130.visa contingentia,col.1.versi.6.& vlt. lib.1.quod repetitur consi.235.lib.2.Fab.à monte S.Sabini,in tract.de emp.& vend. in 4.parte prin.col.20.versi.circa decimumquintum:vbi ex hoc dicit,quòd prohibito contractu,prohibetur donatio.Anto. Canar.in d.tract.insinuationum.vbi suprà,dum dicit,quòd sub statuto disponente omnes contractus minorum debere insinuari,compræhenditur & donatio.

De eadem re.

51 ¶Nec omittendum,quod scribit Bal.consi.139.factum tale est,col.vlt.lib.2.vbi loquens in casu statuti punientis contrahentes,facientes simulatam cessionem,Considerandum est(inquit)quòd statutum loquitur de pœna contrahentium:sed nomine contractus propriè non intelligitur donatio, licet largo vocabulo contineatur, tamen fortè in statutis pœnalibus non continetur.allegat d.l.Labeo.§.cõtractum. D.de verb.sig.& d.l.vlt.C.de prædi.decur.lib.10.& no.in d.auth.sacramenta puberum.Subiungit tamen, quòd ista ratio posset ex communi vsu loquendi impugnari.Ex quibus videri potest,Bal.illic sensisse donationem compræhendi sub statuto loquente de contractu,nisi sit pœnale.

De eadem re. An in statutis pœnalibus.

52 ¶Quin & in statutis odiosis loquentibus de contractibus.Nam in his compræhẽdi donationes satis ex eo constat,quòd pleriq; fuerunt in ea sentẽtia,vt si ex statuto debeatur gabella ex cõtractu,debeatur & ex donatione. Ita enim satis apertè voluit Bar.in l.1.post prin.& ibi quoq; Ro.& Soci.D.si ex noxa.cau.aga. & idem Bar. in l.quod seruus.paulo ante fi.D.de stipu.ser.Bald.in d.l.si donationis. per eum tex. C.quod met.cau.& in d.l.vlt.etiam per eum tex.C.de litig.Corne.consi.78.quanquam,col.vl.vers.et ex quo,lib.1.licet in hoc contrarium voluerit,vt supra in prin. huius quæstionis diximus.Bal.sibi contrarius in d.l.contractus.col. 2.C.de fide instru.ob id quòd,vt ipse dicit,huiusmodi statuta sunt contra ius gentium: quem sequitur ipse Corne.sibi contrarius,consi.41.videtur,col.vlt.co. lib.1.

An in odiosis.

¶Sed

53 ¶Sed vt propiùs accedamus ad casum nostrum,sunt multi non contemnendæ autoritatis,qui si ex statuto requiratur quæpiam solennitas in contractibus,dicunt & in donationibus necessariò esse adhibendam. Hi sunt inter alios Bal.in l.1. versicu. propterea dico.C.si aduer.dona. Alter Bal.quem Nouellum vocant,in rep. rub.D. de verb.oblig.col.antepe.vers.vlteriùs pro complemento:vbi ita dicit, se cõsuluisse Florentiæ,respondétq; acutè & luculenter iis, quæ suprà adduximus in contrariũ: quibus etiam responderi potest ex his quæ latè diximus in præcedenti quæst. Eius quoque sententiæ fuit Corne.d.consi.41.col.2.vers.tamen secus.vbi additur,li.1.& iterum consi.126.licèt in hac,paulò ante fin.eo.lib.1.vbi loquitur de statuto prohibente mulieres contrahere sine consensu propinquorum. Barb.consi.41.Dcum inuocent,col.7.versi.& si aliter diceremus.lib.3. Anto.Cana.in tract.insinuationum, in 2.parte q.53.loquens in statuto requirente insinuationem in contractibus minorum. Soci.in l.2.col.3.versi.ex quibus etiam deciditur.& ibi quoque Fran.Rip. col. 5.vers.non recedas.D.de lega.1. Alcia.in l.Labeo,la 2.in glos.1.D.de verb.signi.vbi etiam loquitur in statuto vetante mulieres contrahere sine consensu propinquorum. Nam cùm (inquit) hoc statutum factum sit,vt mulieris imbecillitati succurratur,tunc ei maximè succurrendum est, cùm donare cupit. & Arnol. Ferro.in consuetud.Burg.titu.1.§.2. *De eadem re.*

54 ¶Sed hoc singulariter limita,nisi ipsa mulier ei donaret, à quo priùs illud ipsum ex donatione acceperat:tunc enim non requiritur consensus consanguineorum, quẽ statutum requirit in contractibus mulierum:quasi huiusmodi donatio plus habeat fauoris & priuilegij, quàm si facta esset alteri, quàm donatori, vel de aliis bonis, quàm donatis,arg.l.si verò non remunerandi §.idem Papinianus.in fi. D.manda.& quod not.in l.si fundum per fideicommissum.in princi.D.de leg.1. Ita enim sing.voluit Pau.Ca.subdubius tamen,nolénsque id asseueranter affirmare,cõs.171. in casu præsenti,col.1.lib.2. Et illum quidem nuncupatim reprobat Iason in l.cùm filiofa. col.antepe.D.de leg.1.per tex.no.in l.2.C.si aduer.dona. vbi minor non potest sine decreto consentire patri alienanti rem immobilem ipsius filij minoris, quam antè à patre ipso dono habuerit. Pro quo etiam facit tex.in l.litis.§.vlt.D.de nego.gest. & in l.si ad resoluendam.C.de præd.mino. *Quid si vxor ei donet, à quo priùs acceperat.*

55 ¶Sed op.Pau.confirmat,quod pulchrè scriptum est ab Andr.Pisa.in l. si tibi pecuniam.D.si cer.pet.quòd si mihi dones eam rem,quam tibi ante donaueram, huiusmodi posterior donatio non reuocabitur ob ingratitudinem, sicuti cæteræ simplices donationes,per tex.in d.§.idem Papinianus.& l.sed & si lege.§.consuluit. D.de peti.hæred.& hoc nuncupatim sequitur Iason in d.l.si tibi pecuniam.in fin.tametsi Guli.Cu.Alberi.& Bal.ibi teneant contrarium. Et quòd licèt aliàs, qui perdit lucrũ iam quæsitum & radicatum,vt nostri dicunt non ineptè, dicatur pati damnum, & pœnam,l.2.§.meritò. D.ne quid in loco publi.& l.non amplius.§. vlti.& ibi gloss.& omnes.D.de lega.1.cum multis à me alibi adductis:hoc tamen non obtinet, cùm id lucrum ad eum reuertitur,à quo prius processerat. Tunc enim, qui id lucrũ ita perdit,non dicitur pati damnum,aut pœnã:vt voluit glo.in l.si ita stipulatio facta fuerit.& ibi Bar.& alij,præsertim Iason in fi.qui id admodum commendat.D.de verb. oblig. Quæ & nos alibi adduximus, videlicet in repe.l.si vnquàm.in verb.donatione largitus.nu.156.intelligo tertiò,& 2.seq. *De eadem re. Donatio rei donatæ an reuocetur per ingratitudinem. Lucrum quæsitum perdẽs, an & quando damnum pati dicatur.*

56 ¶Sed quibus illud addes:quod à Plinio Iuniore iuris legúmque peritissimo, vt ex eius epistolis videri potest,scriptum est libro eius operis octauo ad Rufinum, epistolá,cuius initium est,falsum est,in hæc verba: Adducit etiam, non fuisse ei liberũ alio testamento mori:neque enim reliquisse opes filiæ,sed reddidisse,quibus auctus per filiam fuerat. Et quod etiam dicimus,quòd licèt obligatio antidotalis non impediat repetitionem indebiti soluti.l.si non sortem.§.libertus.& ibi Barto.colum.2. D.de condictio.indeb.gloss.in l.ex hoc iure.ad fin.D.de iustitia & iure. id tamen in *De eadem re. Antidora obligatio an & quando impediat repetitionem indebiti.*

telligitur,cùm aliud soluitur:secus si illud idem,quod prius datum fuerat,& ex quo nata erat obligatio,per tex.no.in l.si testamento.§.1.vers.propterea quòd creditor. & ibi Dy.& Bar.qui id declarat,& dicit eum tex.sing,D.de fideiusso.Ange.in dicta Lex hoc iure.ad fi.& Iason in l.si procuratori falso.col.3.versi aduerte tamen.D.de condi.cau.dat.Tu tamen cogita,quid dicendum in casu nostræ consuetudinis:neq; enim video quid responderi possit ad dictam l.4,C.si aduersus dona.& alias suprà allegatas.

57 ¶AT ILLVD TERTIO quærimus,an hoc quoq; procedat in donatione tacita vel præsumpta,sicut in vera & expressa,vt videlicet nõ valeat ex huiusmodi consuetudine sine consensu mariti. Et primũ videtur non procedere in huiusmodi donatione,etiamsi hæc nostra consuetudo nominatim donationẽ prohiberet:quoniam talis consuetudo esset,vt hæc quoque est,exorbitans à iure communi,quòd permittit mulieribus,insciis atque etiam inuitis maritis donare.l.velles.C.de reuocand.dona.ideóque restringenda.l.ius singulare.& l.quod verò contra.D.de legib. & c.quæ à iure communi.de regu.iur.lib.6.proindéque intelligenda in vera & propria donatiõe,non etiam in præsumpta,siue ficta,aut aliàs impropria,per dicta iura,& l.3.§.hæc verba.D.de nego.gest.cum si.

Tertia quæstio, An id statutũ procedat in donatione tacita & præsumpta.

58 ¶Proptereàque cùm l.si quis argentum.C.de dona.sit noua,& exorbitans,nempe quæ contra iuris regulam disponit ex nudo pacto oriri actionem: certè ea non habet locum in donatione tacita & præsumpta,ex sententia Rayn.Forli.Bald.Angel. Pau.Ca.Alex.& Ias.in l.iurisgentium.§.sed cùm nulla.D.de pactis.Bar.post Guliel. Cu.in ead.l.§.quinimo.col.vlt.& ibi etiam Alex.col.pe.& abundè Iason,col.8.vers. tertiò videndum est,cum aliis multis cõcot.à me latè collectis in repe.l.si vnquàm. in verbo,donatione largitus,nu.152.incip sicut etiam videmus. Sed quibus addere poteris Fran.Are.in l.licèt.in fi.C.de pactis,& in l.si creditori.co.ti. vbi id dicit sing. Alex.consi.129.super primo dubio,in fin.lib.7.Corne.consil.23.viso puncto,col.3. vers.& per hanc rationem,lib.1.& consi.329.ostenso,col.vlt.co.li.1.& consil.155.de pluribus,col.5.in litera O,lib.3.& cons.129.visis verbis,col.2.co.lib.3.& consi.238. viso puncto,col.2.co.li.3.

De eadem re. L.si quis argẽtum.an procedat in donatione tacita.

59 ¶Vt nec l.vlt.C.de sacrosanc.eccl.transferens dominium ex donatione,aut alio titulo,sine traditione,contra l.traditionibus.C. de pactis. habet locum in donatione tacita,vel præsumpta,si credimus Specu.titu.de loca.§.nunc aliqua. vers.52.& Bal. in addi.illius vers.seq.& iterum ipsi Bal.etiam in addi.ipsius Specul.in tit.de confes. vers.confessio facta in iudicio.Bar.in l.si aliquam rem.col.3.vers.habui in hac ciuitate.D.de acqui.pos.Ant.in c.ex parte,col.7.de confes.vti eos allegat, præter Bald. in posteriori loco,& sequitur Iason in d.l.vlt.in 3.no.C.de sacrosan.eccl. Nec similiter statutum,quod disponit donationem inter virum & vxorem,non confirmari morte,contra l.1.& l.donationes.la 1.C.de donat.inter vir.& vxo.procedere in donatione presumpta & tacita,si verum dicit Soci.consi.122.circa primum.col.5.vers. nec obstat statutum,lib.3.per no.in d.§.quinimò.& in d.l.si aliquam rem. & dicit de hoc esse casum,in l.seruum filij.in fi.D.de leg.1.vt eum tex.intelligit Bar.in l.1.co.ti. Quibus adde,quod dicit Bal.in l.ait Prætor.§.vlt.per eum tex.D.de neg.gest.quòd licet donatio expressa non possit fieri absenti,sine nuntio,vel epistola.l.absenti.& ibi no.D.de dona.cum si.tacita tamen & præsumpta potest. Ex quo intelligis non bene concludi ab vna ad alteram.

L.vlt.C.de sacrosan.eccl.an procedat in huiusmodi dona.

Donatio tacita absenti fieri potest.

60 ¶Contrarium tamen in casu non admodum huic absimili,videlicet in statuto prohibente donationem sine consensu iudicis,consuluit Corne.cons.185.tria principaliter,colum.4.vers.his tamen non obstantibus,lib.2.motus his quidem rationibus. Primùm non potest reddi ratio, quare debeat magis valere donatio tacita & præsumpta,quàm vera,& expressa:& vbi eadem est ratio,ibi solet esse eadem iuris dispo-

De eadem re, contra suprà dicta.

posit

positio.l.à Titio.D de verb.oblig.& l.illud.D.ad l.Aquil.& l.3.§.1. D.de iniust.test. ibi,nec ratio diuersitatis reddi potest, cum si. Igitur sicut hæc consuetudo obtinet in donatione vera & expressa,ita & in tacita & præsumpta obtinere debet.Item nō solent plus operari tacita,quàm expressa:sed interdum idem operantur,per no.in l. cùm quid.D.si cer.pe.& in l.3.D.de leg.1.cum simi. Et plerunque quoque plus operantur expressa.d.l.nonnunquam.D.de condi.& demonstr.& l.expressa. D.de reg. iur.& latè probabimus infrà in glo.seq.Ideò non debet esse efficacior donatio tacita,& præsumpta,quàm expressa.Præterea nō debet plus operari præsumptio,quàm veritas,quemadmodum nec fictio,vt not.in l.si is qui pro emptore.D.de vsucap.& in l.filio qnem pater.D.de iniust.testa. Ad hæc,qui non potest expresse contrahere, nec tacitè quoque potest:vt est tex.in l.qui ad certum.D.loca. Deniq; si posset mulier præsumptam donationem facere,non obstante huiusmodi statuto aut consuetudine prohibente donationem,esset parata via ad fraudandum eludendúmque dictum statutum:fraudibus autem est obuiandum.l.in fundo.D.de rei vendi.& l.1.§. exceptiones.D.quarum rerum actio non dat.& l.vlti.§.vlt.C.de vsur.rei iudi.& c. quantò.extrà de diuort. Hæc fortè Corne.

61 ¶Faciúntque in hanc partem pleraque alia à me collecta in d.repe.l.si vnquam. C. de reuo.dona.in verbo,donatione largitus,in 7.quæst.qua latè disputaui,an ea l.loquens simpliciter in donatione, habeat locum in donatione præsumpta, & tacita, quæ nos de industria prætermittimus,ne rem iam actā,quod dicitur,agamus,quando & crambe bis posita mors est,vt alio prouerbio dicitur. Sed quibus tamen addes,in eo quod ibi dixi ad finem illius quæstionis, statutum ex quo maritus lucratur certam partem dotis,habere etiam locum in dote præsumpta,Alexan.ad ipsum quoque volentem,consi.122.viso processu,columna prima,libro 7.& Iason consil. 50.pro nobilibus,colum 2.libro 1.Tu tamen illum vide in §.fuerat.nume.127. Institu.de actio. *De eadem re.*

62 ¶Nec obstat id quod dictum est,statuta exorbitantia,esse strictè,& in casu vero & proprio intelligenda:quia illud verum est, nisi in casu improprio sit eadem ratio. Nam iura exorbitantia à paritate rationis solent extendi. Barto.quem alij sequuntur,in l.si constante.in prin. D.soluto matri.cum omnibus concordan. collectis ab Ias.in Authen.quas actiones.C.de sacrosan.eccle.præsertim ad eum casum,qui potest compræhendi sub lata & impropria significatione.l.filium.D. ad Senatusćōsul. Macedonian.& l.iusta.D.de verbo.signific.cum multis à me collectis in d.repet.l.si vnquàm.in d.glos.donatione largitus,nu.178.similitérque renuntiatio, & alibi suprà diximus. Ratio autem huius statuti est,vt sæpiùs diximus, vt consulatur mulierum fragilitati,aut etiam ne mulier marito inconsulto illum priuet iure suo, quod habet in bonis ipsius.De quo dicemus posteà in glo.seq.nu. 37. incip. restat igitur, & seq. Quæ quidem pariter habent locum in donatione præsumpta & tacita, vt in vera & expressa. *Responsio ad contraria.*

63 ¶Neque item obstat d.l.3.§.hæc verba.D.de nego.gest.cum simil. quia loquitur in casu ficto,non autem in casu præsumpto. Et longè inter vtrunque interest. Fictio enim est cōtraria veritati,vt patet ex diffinitione illius,quam ponit Bart.in d.l.si is, qui pro emptore D.de vsuca. Ideóque nō recipit probationem in cōtrarium, etiam per confessionem partis,secundum not.per glo.& Doct.in l.si duo.D.de acqui.hæred.& in l.conficiuntur.in prin.D.de iure codic.& in l.vlti.D.quod met.causa. & in l.siue possidetis.C.de probat. Præsumptio autem non aduersatur veritati, imò illi, quantùm potest,innititur,& semper cedit,vbi se vndecunque exhibet:vt est tex.in d.l.vlti.D.quod met.cau.& not.in auth.sed iam necesse.C.de donat.ante nup. Aliis autem in contrarium adductis satis nos fecimus,si non fallimur,in d.repetit.l.si vnquàm.in verbo,donatione largitus, in d. 7.q. vbi qui volet, videre poterit: ideò finem huic quæstioni facimus. *De eadem re.*

64 ¶SED QVARTO quærendum ducimus, an & hoc quoq; procedat in donatione causa mortis. Et sanè si nostra consuetudo, quæ verbo contrahendi vtitur, vsa fuisset verbo obligandi, ita scilicet, vt vxor non posset se obligare sine consensu mariti, haud dubiè non posset mulier donare causa mortis, vt cõsuluit Soci. cõs. 112. lib. 1. repetito consi. 172. li. 2. multùm abundè, col. 6. versi. 4. difficultas. Nam ex huiusmodi donatione oritur obligatio: quod hinc satis constat, quòd olim debebat in ea interuenire stipulatio. l. mortis causa donatio. & l. Senatus. §. vlti. D. de donat. cau. mor. & no. Cy. in l. 1. & vlti. C. eo. Hodie verò secundum communem opi. sufficit nudum pactũ, sicut in donatione inter viuos, vt dicemus postea. Et ideo oritur obligatio, quæ inducitur ex consensu partium. l. Stichum. §. naturalis. D. de sol. & l. cùm amplius. §. is natura. D. de reg. iur. Et ita nominatim loquens in donatione causa mortis, voluit Pan. consi. 40 factum in effectu sic proponitur. col. 2. lib. 2.

Quarta quæstio, an id statutũ procedat in donatione causa mortis.

65 ¶Verùm quia nostra consuetudo vtitur verbo cõtrahendi, videtur ex hoc non esse prohibitũ mulierẽ donare causa mortis, idq; multis rationibus. Primùm enim donatio causa mortis nõ est propriè donatio l. 1. D. de donat. & d. l. Senatus. §. sed mortis. D. de dona. cau. mor. Ideóq; permissa simpliciter donatione, nõ intelligitur permissa donatio causa mortis. l. filiusfa. vers. sed enim. vbi Ang. id not. D. de dona. Ex quo Bar. ibi, post Iac. Are. negat huiusmodi donationẽ cõpræhendi in statuto loquente de donatione. Quod & ipsum voluit idem Bar. in d. l. 1. in fi. eo. ti. & Bal. in auth. eò decursum. ad fi. C. de don. ante nup. cùm dicit statutum loquens de insinuatione donationum, intelligi de donationibus simplicibus, nõ aliis. Quod & idem consuluit, nulla Baldi mentione facta, Corne. consi. 107. videtur in hac, propè per totum. li. 4. vbi expresśim dicit, tale statutum non compræhendere donationem causa mortis. & Iason & Philip. Dec. in l. si tibi pecuniam. vterque in 2. no. D. si cert. peta.

Et quid, si nostra consuetudo vsa fuisset verbo obligandi. Redit ad principalem quæstionem.

66 ¶Alibi autẽ ipse Bal. scilicet in c. quia V. ad fi. ext. de iudi. dicit prohibita donatione inter viuos à ciue in extraneum, non prohiberi huiusmodi donationem causa mortis: quod dicit bene notandum, quia sæpe ex facto contingit. Quod dictum negat Iason se alibi legisse, licet dubitet in l. 2. col. pe. vers. nono. D. de leg. 2. & in l. non dubium. circa prin. C. de testa. & Catel. Cotta, qui & id dicit sing. in memo. incip. donatione inter viuos. Et idem quoque Bal. conf. 168. ista constitutio, libr. 4. dicit, quòd generalis constitutio Ro. ecclesiæ dans formã circa donationes, contractus, & alienationes rerum minorum, non compræhendit donationẽ causa mortis. Quod & idem consuluerat Io. Milutius apud eundem Bal. in præcedenti consi.

De eadem re.

67 ¶Et si hæc procedunt in statutis, vel aliis dispositionibus nominatim loquentibus de donatione, vt scilicet non comprẹhẽdatur donatio causa mortis: multò magis in dispositionibus loquentibus de contractibus sine mentione donationis, cùm vt dictum est in præcedenti quæst. donatio non sit propriè contractus: & donatio causa mortis, non sit etiam propriè donatio. Ideo si hic intelligeremus eam donationem causa mortis, concurrerent duæ improprietates: scilicet quòd sub contractu intelligeretur donatio, & ea quidem causa mortis. quod longè magis debemus refugere, quàm vnicam improprietatem, per ea quæ in simili no. glo. & Doc. in l. 1. C. de dotis promiss. & in l. cùm post diuortiũ. §. gener. D. de iure dot. Bar. plenè in l. si is qui pro emptore. col. pen. D. de vsucap. & ibi latissimè recentiores.

De eadem re. Duæ improprietates refugiendæ.

68 ¶Præterea donatio causa mortis magis videtur accedere vltimæ voluntati, quàm contractui. Regulariter enim vltimæ voluntati æquiparatur. l. illud. D. de do. causa mort. Idque procedit, siue respiciamus modum ineundi. l. quæ sub conditione. §. in mortis. D. de cõdit. instit. & l. vlti. C. de donat. causa mort. iuncta l. vlti. C. de codicil. Siue etiam respiciamus personam donantis. l. 1. §. 1 D. de tut. & rat. distra. Siue denique personam donatarij. l. in omnibus. & l. Senatus. in princip. D. de donatio. causa mortis. At licèt quò ad modum ineundi respectu præsentiæ donatarij æquipararetur contra

Donatio causa mortis an et in quibus accedat vltimæ voluntati. vide in nu. 69.

contractui.l.inter mortis.D.cod.& propterea simpliciter dixerit Bald.in d.l.2.D. de legat.1.quòd comparatur contractui quò ad modum ineundi. Tamen videtur, quòd in cæteris etiam quo ad modum ineundi compararetur vltimæ voluntati, vt diximus. Et id quoque satis patet ex eo,quòd non possunt concipi sub impossibili conditione.l.impossibili.D.de verbor.oblig.tamen donatio causa mortis ita concipi potest, sicuti & vltimæ voluntas.l.4.D.de condit.& demon.& l.1.D.de condit. insti.& voluit Petr.An.in d.l.impossibilis.Sed mulier etiam stante huiusmodi statuto potest facere vltimam voluntatem,vt posteà dicemus: ergo & donationem causa mortis.Nam & qui testari potest,& donare causa mortis potest.l.Marcellus. in prin.D.de dona.inter vir.& vxo.sicut e diuerso qui testari non potest,nec donare quoque causa mortis potest.l.1.in prin.D.de tutel.& rati.distra.

69 ¶Ad hæc,si concedamus donationem causa mortis non magis accedere vltimæ voluntati, quàm contractui: at saltem negari non potest,quin vtrique accedat,& sic mixta sit ex vtroque. Sed mixta ex simplicibus contrariam aut diuersam naturam habentibus, videntur cõstituere tertiam ac separatam speciem,vt probat tex. in l.si statulibera.§.vlti.D.de statulib.& in l.munerum.quæ est vlti.§.mista.D.de muneri.& hono.& in l.1.in prin.D.de vent.insp.& l.1.§.æstatem.D.de aqua quoti. & æsti.& l.Titiæ textores.in 3.casu.D.de lega.1.& l.vlti.post prin.& ibi Fran.Aret. in 1.not.C.de inoffi.testa.& in c.1.& ibi Domi.in 1.not.de postul.prela.lib.6.Signo. consil.48.quæritur si petij,col.2.versi.quartò quæro.& consi.95.quæstio talis est, in portu,col.5.versic.præterea ad idem. Et id patet in materia stipulationum, vbi occurrit ista mistura,ea certè constituit nouam speciem,& quæ stipulationes communes appellari facit.l.stipulationum aliæ.D.de verbor.obliga. Et nuncupatim, quòd donatio causa mortis sit tertia species,distincta à contractibus,& vltimis voluntatibus, dicit Bald.in l.vltim.C.de donat.caus.mortis & in sua marg.in verbo, donatio,col.3.versic.donatio causa mortis non est:vbi ad hoc dicit esse text.singu. in d.l.vlti.de donati.causa mortis.

Mixta tertiam speciem faciunt.

70 ¶Et hæc maximè procedunt in statutis,in quibus sub simplicibus mistum nõ continetur,vt probatur in l.quid ergo.§.1.versi.ex sententia.D.de his qui not.infa.iuncta l.1.§.si is qui.D.de exerci.& voluit Bar.post Iac.But.in l.certi.condictio.§.quoniam.D.si cert.pet.& Bald.in l.omnes populi.col.7.versi.item si statutum dicat.D. de iusti.& iur.vbi tenet, statutum disponens in contractu mulierum requiri consensum propinquorum, non habere locum in mista persona, videlicet in hermaphrodita,per tex.in l.hoc legatum.D.de leg.3.& idem Bal.in §.omnium.post prin. Insti.de actio.& consi.237.quidam magnificus,paulò ante fin.lib.3.vbi dicit,quòd statuta siue consuetudines feudorum,deferentes feudum ad descendentes masculos, non includunt hermaphroditum,per d.l.hoc legatum, & alia quæ allegat.& Ange.consi.256.quia consultatio,col.2.Corneus consi.137.viso instrumento,col. 3.num.10.lib.1.& recentiores in l.2.in prin.D.de verbo.oblig.

Mixta sub simplicibus nõ continentur in statutis.

71 ¶Sed & hæc potissimùm obtinent in exorbitantibus, & odiosis: cuiusmodi est hæc nostra consuetudo ex multorum op.vt diximus,& dicemus posteà.In quibus nunquam mistum continetur sub simplicibus.l.vim passam.§.præscriptione.& l. mariti.§.hoc quinquennium.D.de adul.& l.si ita scriptum, in princi.& ibi Angel. & alij.D.de liber.& posthu.& d.l.hoc legatum.D.de legat.3.Ioan.An.in addi.Specul.in rubr.qui filij sunt legi.Bart.Angel.& alij plerique in d.l.2.in princi.D.de verbor.oblig.idem Bart.in d.l.Titiæ textores.D.de legat.1.Baldus in d.l.certi condictio.§.quoniam.circa fin.versi secundò quæro.D.si cert.pet.Anto.in proœ.Decre. Pet.Anchar.in repet.c.1.in 4.princi.quæsti.versi.inter consilia,de constit.& consil. 37.contra Ioannem,col.2.Rom.consil.259.in casu proposito.& consi.294.hæc confessio, ad fin.Ioan.Ana.consil.63.præsupposito.Alex.consil.82.viso processu, col.antepen.versic.præterea dictu,lib.3.& consi.76.visis dubitationibus,col.3.libr.

Mixtum nũquam sub simplicibus continetur in odiosis.

5.& consi.140.circa primum,eodem lib.5.Corne.consi.63.licèt ex pluribus,col.3. versicu.& sub simplicibus, lib.2. Socin.consil.81.non est dubium.colum.3. versicu.tertium, lib.3.& consil.28.fuit quidam,col.6.versi.nono,lib.4.& Ludo.Bol consi.31.inter S.& B.col.6.versic.ex quo ergo.Felin.in c.vlti.col.2.vers.tertia conclusio,de simonia. Et hæc est communis opi.licèt nonnulli tenuerint contrarium, vt videre licet apud Vesputium inter cons.Corne.consi.66.dominus,col.penult.& vltim.& quosdam recentiores in d.l.2.de verbor.obligat. Alij item multis & non contemnendis modis id limitant & declarãt,vt plenissimè videbis apud Soci.conf. 116.in præsenti,col.2.vers.sed vt omnibus,lib 4.

72 *Adultus habens curatorẽ, liberè potest donare causa mortis. vide infrà 77.* *Adultus liberè testari potest inuito curatore, & de rebus immobilibus.*

¶Denique adultus habens curatorem, non potest sine illius autoritate contrahere.l.si curatorem.C.de in integr.restitut.mino.cum sim. Et tamen non prohibetur liberè donare causa mortis, vel sine ea autoritate. Bald.& Alexand.ibi.idem Bald. in l.1.in principio.D.de tutel.& rationib.distrahend.& subobscurè consil.108.domina Ioanna, in vltim.dubio, libro tertio. Ioan.Ana.in c.quia ex omnibus,col. 15.in quarta quæstione, de vsuris. Iason in dicta l.2.colum.3.versicu.licèt omnes. D.de legat.2. Alciat.in dicta l.2.in principio, numer.11.de verbor.obligationib. & libro tertio de verborum significar.in quinto principali axiomate.& Antonius Rub.consil.vigesimoseptimo, difficultas casus, in fin. Nam & idem quoque liberè testari potest, sine curatoris autoritate, imò & eo inuito, & reluctante, idque etiam in rebus immobilibus,vt multorum textuum,& Doctorum autoritate probauimus in repetition.l.si vnquam.in verbo, donatione largitus, in decimatertia quæstione, versicu.ratio autem & sequent. Quibus tamen addes Alberic.in l. cùm pater.§.curatoris.D.de legatis secundo. Bart.in l.Aurelio.§.Caius.in princip. D.de liber.legat. Baldum in l.prima, tam in lect.column.quarta,versicul.deinde quæro quid de prodigo, quàm in repetit.col.8.versicu.duodecimò quæro.C.de sacrosanc.eccles.& in l.secunda.C.quando decret. opus non est. vbi ex hoc dicit, quòd adultus in testamentis habet iura maioris, potéstque permittere alienationem immobilium pro executione testamenti sine decreto.& in capite primo,columna prima.titul.per quos fiat inuestit.& consil.83.an prohibita, ad finem libr.2. & consil.trigesimoseptimo, decreto,colum.2.versicu.item alia ratione,libro 3 & dicto consil.108.domina Ioanna,colum.tertia, versicu.sextò est videndum,libro tertio,& cons.310.ad euidentiam,in princip.eodem libro tertio.Barb.consi.23.clementissimum,columna tertia,libro quarto.vbi in id facit singul.textum in d.§. Caius Iason in d.l.2.colum.3.D.de legat.1.& in l.quæ de legato.col.vlti.D.eod.tit. & Philip.Decium in c.in præsentia.col.11.in 14.not.de proba.

73 *De eadem re.*

¶Ex quo & illud sequitur, quod diximus, eundem quoque posse donare causa mortis. Nam cui illud licet, & hoc quoque licere leges permittunt,vt suprà diximus. Nam & vtriusque eadem est ratio, quantùm ad adultum pertinet, qui ob id testari potest sine curatoris autoritate, quia nulla hinc læsio oriri potest,cùm

Minor nõ restituitur aduer. in testamentum.

possit quandocunque libuerit,reuocare,vt dicunt Angelus,Imo. Raphael,Corne. & Alexander in l.prima.§.fuit quæsitum.D.ad Senatusconsultum Trebellianum. Ideóque vt illi quoque dicunt, ei non competit in integrum restitutio aduersus id testamentum. Quod & repetit Philipp.Decius consi.279.placet mihi,colum. 1.& 2.& ante eos voluit etiam Barto.in l.verbo contraxerunt.D.de verborum significat. Quæ quidem ratio in donatione causa mortis, eò magis obtinet,quòd ea faciliùs liberiúsque reuocatur, quàm testamentum. Nempe quæ ex sola pœnitentia reuocatur.l.non omnis. in princip.D.si cert.petat. & l.mortis causa donatio etiam.& l.qui mortis.D.de donationib.causa mortis.& dicta l.senatus.§. mortis causa.cod.titul. & l.Seia.D.de dot.præl. Testamentum autem non sola voluntate aut pœnitentia reuocatur, sed in id requiritur aliud testamentum, & ipsum quidem æquè solenne, ac primum.§.ex eo solo, Instit.ex quibus caus.testa.infirm.& Fed.Senen.si is est, inter consilius,consil.165.refertur in dubium.

Barr.

Bartolus in l.de iure.D.de legatis tertio.& Docto.vbique. Igitur similiter mulier, quæ sine autoritate viri contrahere non potest,non tamen per hoc prohibetur donare causa mortis,vti nec testari.

74 ¶ Et hac ratione motus Iason in dicta l.2.colum.2.versic.prædicta communis conclusio D.de legat.2.tenet etiam mulierem per statutum prohibitam contrahere, sine consensu propinquorum aut viri, non prohiberi donare causa mortis. Quod & ipsum voluit Roman.omnium primus,ibi,& post eum Socin.colum.1.in quarta conclusione.& Andr.Alciat.neque enim vnquam dubitaui,quin ea lec.sit ipsius, vt plenius alibi diximus.& idem Socinus consilio 121.visa contingentia,columna secunda versicu.facit quia iura, libro primo, & consil.150.dominus labia, & cætera.& nos introducere, &c.columna decimatertia, versicu. secundo principaliter, libro primo.& Auton.Rub.dicto.consilio vigesimoseptimo, in fine.& Alcia. d.libro tertio,de verbor.significatio.in 3.axiomate.vbi & id dicit voluisse Rom.& Socin.locum tamen non designat. Addit autem Iason in d.l.2.totum mundum,vt ipso loquitur,tenere contrarium.

Statutum prohibens contrahere,an prohibeat donare causa mortis.

75 ¶ Contrarium enim, vt scilicet prohibita contrahere, non possit donare causa mortis, cùm ex facto contigisset, consuluit Petrus Ancharanus, consilio 384. dubium in ista quæstione facit mistura,ea ratione motus,quia donatio causa mortis plus sumit ex natura contractus, quàm vltimæ voluntatis, vt notat glossa, & Bartolus in l.secunda, in princip.D.de dot.prælegar.. Quod & voluerunt,vt hoc illi addas, Dynus & Bartolus in l.tam is, qui.§. primo.D. de donationib.causa mortis. Idem Dynus & Cyn.in l.senium.C.qui testament.face.poss.& Baldus,qui illam glossam reputat singular.in l.cùm hi.D.de transact.& in l.Labeo.in princ.D. de pactis.& consil.248.an cæcus,libro quinto. Bart.Bald.& recentiores in l.secunda.D.de legat.1.Ideóque vt dicit glossa Bar.& alij in dicta l.secunda.D.de dot.prælegat.non magis valet donatio causa mortis durante matrimonio, quàm simplex donatio, vt est text.in l.mortis.in princip.D.de donatio.inter virum & vxorem, de quo tamen alibi dicemus plenius: quanquàm valeat legatum, vt est textus in dicta l.2. Et videmus, quod licèt vltima voluntas non possit pendêre ex alieno arbitrio,l.illa institutio.& l.captatorias.D.de hæredibus instituendis. potest tamen donatio causa mortis, vt patet in filiofamiliâs,qui potest donare causâ mortis,modò consensus patris accedat,licèt testari non possit, ne patre quidem consentiente,vt est textus in d.l.tam is qui.§.primo. Magis ergo accedit donatio causa mortis contractui, quàm vltimæ voluntati. At natura misti, vt subiungit Petrus Ancharanus, est accedere ad naturam eius, cui magis accedit,l.quæritur.D.de statu hominum.& l.legatis seruis.§.si vnus.D.de legat.3.per quos textus voluerunt Angelus,& post eum cæteri recentiores in dicta l.2.in princip.de verborum obligat. quòd dispositio facta de aliquo simplici, compræhendit mistum, quod magis adhæret illi simplici,de quo est facta prouisio.

Contra suprà dicta.

Donatio causa mortis,contractui, an vltima voluntati magis accedat.

Mistum accedit ad eius naturã,cui magis accedit.

75 ¶ Cui adde,quòd in quacunque materia,siue fauorabili, siue odiosa,sub simplicibus mistum continetur, non quidem ex verbis,sed ex mente dispositionis,vbicũque est eadem vel maior ratio. Casus est notabilissimus in l.interdum.§.quod ait. D.de his qui notantur infa.iuncta l.1.in fin.eo.tit.secundum Fran.Arct.in dicta l.si ita scriptum.in princ.D.de liber.& posth.qui & ad hoc dicit facere textum in l.patre furioso.in fin.D.de his qui sui vel alieni iuris sunt.& in l.sed & si per Prætorem.§ ait Prætor.D.ex quib.caus.maior.& in l.si quis in puteum.§.illud.D.quod vi aut clam.& in l.vltim.§.hac actione.D.nautæ,caup.stab. Cui potes addere & text.in l.si ita facta sit. Vbi & hæc notat Ia.Arc.Baldus & Imo.D.de iniust.testament.quem & ad hoc expendit, dicitque notandum Alexander consi.161.viso statuto ciuitatis, colum.4.versi quinimo plus videtur,libr.7. At eadem omnino est ratio in donatione causa mortis, quæ & in alia, vt patet ex his quæ diximus

Mistũ semper continetur in simplicibus,si eadẽ est ratio.

suprà, in prima quæstione. Item hæc solennitas consensus viri vel consanguineorum, requisita à statuto, est similis solennitati, de qua in d.l.tam is.§.primo. Nam in vtraque hoc accidit, quod voluntas donationis pendet à consensu & arbitrio alterius. Sicut ergo ibi donatio, quo ad huiusmodi solennitatem, accedit ad contractum, & non ad vltimam voluntatem, ita & hic similiter.

77 *Donare causa mortis nõ prohibetur, qui testari prohibetur.*

¶Postremò (vt id quoque addas Petro Ancharano) donatio causa mortis adeò quidem magis accedit donationi inter viuos, quàm vltimæ voluntati, vt si è diuerso prohibeatur quis statuto testari sine præsentia propinquorum, poterit tamen sine illa solennitate donare causa mortis, vt & donare inter viuos, vt no. consuluit Bald. consi.298. quæritur vtrum vsurarius, libro secundo. Vbi etiam dicit, dispositionem c.quanquàm.de vsuris libr.6. prohibentem vsurarios testari sine solennitatibus illic declaratis, non procedere in donatione causa mortis, per multa, quæ illic allegat. Id quod etiam tenuit ipse Bald. in l.executorem.col.3.vers.modò vidi. C.de exec.rei iudic. vbi hoc latè disputat. & eius frater Angel. in sua disputatione incipiente, Astensis miles, col.8. versi.sed de quarto dubitatur. de quo etiam tu vide Imo. in d.l.tam is.D.de donation.causa mortis. Antonium in disputatione incipiente, Bononiensis quidam vsurarius, Petrum Ancharanum in disputatione, incipiente, vsurarius manifestus, Laurentium Rodulphum in tractatu vsur.quæst. 125. Sed & inter consi.ipsius Baldi, Aluisius Perusinus ipsius discipulus, consi.248. an cæcus possit, libr.5. latè probat donationem causa mortis magis accedere contractui, quàm vltimæ volutati, siue ipsius ordinationem respicias, siue eiusdem confirmationem, siue item efficaciam & effectum.

78 ¶Illam autem Pet.Ancha. sententiam, vt ad eam redeamus, nuncupatim sequuntur Alexander, Franc. Areti. & Barb. in dicta l.2.D.de verborum obligation. ille quidem ante finem. alter columna quarta, ver.& inter multas, hic columna nona, versi.item dico. & idem Alexander in d.l.2.col.vlti. & ibi Socin.col.3.versi.ex quibus etiam.D.de legat.1.& ipse Socin.consil.112.& multum abundè, col.6.versicu. quarta difficultas, libr.1. quod repetitur consilio 172.libr.2.& Benedictus in repetitione c.Raynutius, in verbo, testamentum, le 4.numero 35.de testamentis.& Iason sibi contrarius, in §.omnium.qui est secundus, col.5.versi.sed circa ista, ibi, nec istis obstat, Institut.de actionibus, vbi ex hoc limitat Bal.Deci.in d.l.omnes populi.dum loquitur de hermaphrodita, vt procedat cùm æquè valeret in vtroque sexu: quòd si in sexu muliebri præualeret, comprænhenderetur in d.statuto requirente certam solennitatem in contractibus mulierum.

79 ¶Sed & idem, quod ipse Petrus Ancharanus, illo tamen non commemorato, consuluit Panorm. cuius etiam illi, quos suprà citauimus, non meminerunt, in dicto consi.40.suprà in principio huius quæstionis, allegato, in primo dubio, libr. secundo, & Philipp.Corne. nullam quoque superiorum mentionem faciens, consil.41. cuius exordium est, videtur in hac consultatione.per totum illud consilium, lib.1. vbi hanc rem luculenter in vtranque partem disputat, iterúmque consil.126.licet in hac consultatione, col.5.versic.item esset probabile, eo.libr.primo. Et hanc dicit esse communem opinionem Iason in d.l.2.D.de leg.1.

80 *Donatio causa mortis censetur prohibita, donati. simpliciter prohibita.*

¶Et hoc mirum in modum confirmat, quod post Iac.Ar. tradidit Bald. in cap.1.in princip.col.4.versic.quæro si vasallo, tit.de prohib feud.al.per feud. quòd si statutum prohibeat mulieres donare, ita intelligitur, vt nec ex quidem donare causa mortis possint. Idque generale esse dicit, vbi nomen donationis prohibitiuè ponitur, vt etiam censeatur prohibita donatio causa mortis. Nam à quo remouetur genus, & quælibet eius species remota esse censetur, per dictã l.filiusfamiliàs.§.pari autem ratione.D.de donat. Quod dicit esse notandum, & sequitur Cardi.Alex. ibi col.1.& Franc.Areti.in l.qui in potestate.post princip.D.de testa.& Maria.Soci. consi.

consi.19. pro decisione,col.5.versi.sed aduertendum,in 1.libro consi.Barpto.Socicius filij,& Barb.d.consi. 23.clementissimum,col.1.libro quarto,vbi id dicit sing. & Firmian.qui id quoque sing.dicit,in tractatu gabellarum,in tertia parte octauæ partis princip.in duodecima quæstione.& Franc.Ripa.in dicta l.2.col.4.nume.10. in fin.D.de legat.1.

81 ¶Pro quo optimè facit,licèt non allegent,quòd l.si quis argentum.C.de donat.loquens simpliciter de donationibus,licet sit exorbitans, vt suprà diximus in præcedenti quæstio.habet tamen locum in donatione causa mortis,ex sententia gloss. quæ passim sing.ab omnibus dicitur,in l.cum pater.§.Mæuio,in verbo, donabat, & iterum in verbo,reuocaretur.& ibi Bart.Bald.& alij.D.de leg.2.cum aliis multis concord.& glo.& Doct.à me abundè & prope superfluenter collectis in d.repe. l.si vnquàm.in verbo, donatione largitus, in 13.quæsti.versi.confirmatur item ex eo: neque enim hic illos repetendos ducimus. Sed illis tamen addes Bald.in l.dedi. la 2.quæ est vltim.in lect.antiqua,ante fin.D.de condi.ob caus.& in repet.l.2.col. 7.versi.tertio modo.D.de iureiur.& in l.si donationis.C.de contra.empti.& consil. 272.in causa egregiæ,col.2.versi.quintò probatur,lib.5.Saly.in l.1.§.sinautem aliquid sub conditione, in fin.C.de caduc.tollend.& in l.licèt inter priuatos.& ibi quoque Franc.Areti.C.de pactis.Ioan.Fab.in d.l.si quis argentum.Petr.Anchara. consi.76.per modum,col.2.versi.sed ad hoc dubium.Fulgo.consi.217.viso exemplo,columna vltima.Imo.in dicta l.2.& ibi Iaso.col.2.D.de legat.primo.& Angel. Areti.in §.primo.in 2.locis,Instit.de donat.& in §.in personam.col.4.versicu.& prædicta procedunt.& ibi Iaso.col.10.versi.an autē,Instit.de acti.Pet.Come.consi. 41.videtur in hac,col.2.libr.1.Ferra.in tit.for.libel.quo agit.pro donat.in gloss.1. col.3.versic.ampliùs quæritur.Barb.qui hoc latè disputat,in rubri.extrà de donat. col.2.versic.secundò considero.Philipp.Decius in l.semper qui prohibet.col.1.D. de regul.iur.& Steph.Bertrand.consi.156.ex themate,nume.11.& 12.libr.4.& Viglius Phrysius in §.sed cum paulatim.in verbo,vno contextu,Instit.de testa.ordi. Et hæc haud dubiè est communis op.vt etiam testatur Iason in d.l.2.D.de lega.1. licèt Signo.& alij nonnulli tenuerunt contrarium,vt in d.repet.l.si vnquàm.loco suprà allegato,in fin.diximus.

L.si quis argētum habet locum in donatione causa mortis.

82 ¶Faciunt quoque in hanc partem omnia ferè,quæ suprà adduximus in præcedentibus quæstionibus, iunctis his quæ voluerunt Imo.& Alexander in addi.Bart.in d.l.1.in fin.D.de donat.& iterum in l.filiusfamiliâs.eod.tit.quòd statutum loquens de donatione, procedit & in donatione impropria, vbi est eadem ratio. Nam & videmus,quod quemadmodum pupillus contrahere nō potest sine autoritate tutoris propter imbecillitatem intellectus, ita nec donare potest causa mortis, per text.qui ad hoc reputatur sing.in d.l.1.in princip.D.de tutel.& ratio.dis.& facit l.districtis.vbi & hoc notat Alexander in primo notabili.C.qui testa.fac.pos. Ergo non absimili ratione mulier, quæ statuto prohibetur contrahere ob consilij infirmitatem,vt iam satis suprà diximus,& dicemus posteà latiùs, censeri debet prohibita etiam donare causa mortis. Quanquàm hæc postrema ratio non admodum solida est,cum posset dici maiorem esse imbecillitatem in pupillo, quàm in muliere. Ille enim testari non potest.l.qua ætate.D.de testa.illa autem potest,etiam prohibita contrahere,vt dicemus in 7.questi.

Donatio impropria continetur sub dona.si eadem est ratio.

83 ¶Ex his autem quæ diximus facilè respondere potest omnibus,quæ pro priori parte adducta sunt:nisi quod postremò loco dictum est,numero 72.de adulto habente curatorem: qui licèt contrahere non possit sine autoritate curatoris, potest tamen donare causa mortis, sicuti & testari inscio & inconsulto curatore. Cui difficillimum est respondere,nisi neges illud verum esse.nam id dubitanter, & per verbum,forte,scriptum est à Bald.in d.l.si curatorem habēs.C.de in integr.resti.mino. & contrarium tenuit ipsemet Baldus in capite prim.§.item sacramenta puberum. columna

Adultus an possit donare causa mortis.

columna penul.versic.quæro nunquid in vltima voluntate,tit.de pac.iur.fir.quem sequitur Alex.sibi etiam contrarius in d.l.2.in fin.& ibi quoque Franc Ripa.vbi su prà citauimus.D.de leg.primo.& Franc.Areti.in d.l.si curatorem habens.& Franc. Cre.sing.117.hæres minoris,vbi hoc dicit menti esse tenendum.

84 ¶Sed & aliud est,quod multùm obstat illi posteriori sententiæ,videlicet text in l. vltim.C.de donatione caus.mort.vbi expressè declaratur,donationem causa mortis,in his quæ concernunt solennitatem extrinsecam,habere naturam contractus, non vltim.voluntatis. Ex quo(vt ibi dicitur) in ea non requiritur solennitas insinuationis,quæ in aliis donationibus exigitur:nec sufficiunt duo testes,vt in cæteris,sed quinque desiderantur. Et ad hoc illum text.expendit,& dicit sing Roma. in d.l.2.in princip.col.2.versi.primò ad illam.D.de verbor.obliga.vbi postea quam retulit illud Petr.Anchar.consi.numero tamen non designato,dicit se in illius sententiam abiturum fuisse,nisi ille text.impediret.

85 ¶Hæc autem,quæ diximus,maximè procedunt,si donatio causa mortis fuerit facta præsenti & stipulanti. Tunc enim censetur esse contractus:ita vt statutum loquens in contractu habeat locum in ea, vt tradit Petrus Ancharanus dicto consil. 384. Nam & talis donatio non requirit aditionem hæreditatis,quæ in legatis exigitur: vt notat Bald.in l.& si mortis in princip.C.ad leg.Falcid.Nec pro tali donatione competit hypothecaria,quæ datur pro legatis,vt concludit Alexand.in d.l. secunda,col.3.D.de legat.1. Ex quibus apertè intelligi potest, quod de huiusmodi donationibus idem iudicatur,quod de contractu:vt etiam concludit Imo.in l.vt hæredibus.versic.item attende.D.de legat.2.& Philip.Deci.consi.197.in casu proposito,colum.2.

Donatio causa mortis facta stipulanti, contractus est.

86 ¶SED QVAERO QVINTO, Si teneamus eam partem, quæ requirit consensum viri in donatione causa mortis,vtrùm si vxor donauerit causa mortis marito consentiente, requiratur mors vtriusque & viri & vxoris,vt huiusmodi donatio confirmetur,an verò vxoris sufficiat. Videtur vtriusque mortem exigi, ar.l.cùm hic status.§.oratio non solùm.& §.in hac.& quod ibi dicit glossa,& l.si eum qui.§.ex quibus.rursúmque l.mortis suæ causa.D.de donatione inter virum & vxorem,& l.donatio.& ibi glos.& l.si vt proponis.C.eod.vbi donatio facta inter virum & vxorem ex consensu patris donantis,in cuius erat potestate,non confirmatur,nisi morte vtriusque,& donantis,& patris ipsius.

An hæc donatio requirat mortē vtriusque,vt confirmetur.

87 ¶Dic tamen contrarium in hoc casu,videlicet sufficere mortem mulieris: quemadmodum & cum filiusfamiliâs donat causa mortis consentiente patre, sufficit mors filij ad confirmationem eius donationis, vt voluit glos.in l.nec fratris.& ibi Cyn.& Bald.C.de donat.causa mortis.gloss.in l.qui pretio.in fin.D.eod.titu.& ibi Bar.Imo.& Paul.Cast.ex quibus Bartol.hoc dicit bene facere textum in l.si alienam.§ Marcellus.D.eod.Respondétque ad iura in priore parte allegata,quòd loquuntur de donatione inter virum & vxorem,quæ ab initio est inualida. Hæc autem donatio causa mortis,valet iam ab initio:vt notatur per glos.& Doct.in l.vlti. § Lucius.D.de dona.& idem voluerunt Raphael & Corn.in l.lenium.C.qui testa. facere possunt.& Guido Pap.deci.Delph.223.item in causa,vers.sed potest.

De eadem re.

88 ¶Et hanc partem confirmat, quod in non longè dissimili casu scribit Barto.in l.si per epistolam.& ibi Imo.Roman.Paul.Castr.Franc.Areti.& omnes pene, qui de ea re loquuti sunt,præter Raph.D.de acquir.hæred.quod si pupillus constituerit procuratorem cum autoritate tutoris,non finitur mandatum per mortem ipsius tutoris,sed tantum per mortem pupilli:quoniam, vt inquiunt, actus principaliter accepit substantiam ex persona pupilli:vnde ipse mandasse videtur,nō tutor.Nam vt idem Bart.alibi dicit,scilicet in l.& quia.quam legit cum l.more maiorum.in

De eadem re.

prima

prima opp.D.de iurisdicti. omnium iudic.confirmans, siue præstans autoritatem actui,non dicitur actum ipsum facere,sed cum imperfectũ perficere. Et vt dicit Bal.in l.si vt proponis.C.de seru.pign.dat.manum.qui consentit,non facit,sed nõ impedit.l.si pater.§.vlt.D.de manumiss.vindi.Aliud enim agere,aliud agenti cõsentire.l.aliud.D.de reg.iur.de quo & nos late dicemus in 12.quæst. huius glossæ, & aliquid quæsti.sequen.

89 ¶Sed & hoc tamen intellige in casu nostræ consuetudinis, cùm vxor donauit rẽ suã:secus autem,si donaret rem viri ex cõsensu ipsius:tunc enim ad confirmationem huiusmodi donationis nõ sufficeret mors vxoris,sed & viri quoque exigeretur,si nondum res ipsa fuerit tradita,vt voluit Cy.in d.l.nec patris.C. de dona. causa mortis,vbi eius rei rationem reddit ex l.Papinianus.D. de dona. inter virũ & vxorem.Et vide etiam super hoc,quæ dicemus in seq.quæsti. *Quid si vxor donat rẽ mariti.*

90 ¶ILLVD ITEM SEXTO quæri potest,quia huiusmodi donatio causa mortis,vt suprà diximus,sola pœnitẽtia reuocari potest,verùm hoc casu,cùm scilicet vxor donauit causa mortis ex cõsensu mariti,requiratur vtriusq; pœnitẽtia, an alterius tantùm sufficiat.Dic breuiter ex sentẽtia multorum ex his,quos in secundo sequenti versi.citabimus,quòd si vxor donat rem suã,ea poterit sola reuocare,vt etiã non obscurè probat,licèt illi non allegent,text. loquens de donatione inter virum & vxorem,in l.donatio.C.de donatio.inter virum & vxorem, vt quæ sola donare videatur,non etiã maritus, qui consentit, vt diximus in præcedenti quæstione,& vt scribitur in l.aliud.D.de reg.iur.aliud est agere, aliud agẽti consentire.& dicemus infrà latissime in d.12.quæst.Et in hac quoq; opinione videtur fuisse Guido Pap.loquens in donatione causa mortis facta à filiofa.consentiente patre,Deci.Delph.223 item in causa,paulo ante fi.Quibus concinit, quod eleganter consuluit Bal.consi.209.licet cõsulentes.lib.4.quod si sit statutũ, prohibens mulierẽ testari sine consensu vel consilio consanguineorum,idq; ita fecerit,poterit sola sine eorum consensu vel consilio id testamentum reuocare. *An ad reuocandam hanc donationẽ vtriusque pœnitentia requiratur.*

91 ¶Solus autẽ maritus reuocare nõ potest:vt de filiofamiliâs,qui causa mortis donauit rem suam,voluit Bart.in l.2.§.1.in quarta quæstione.D.de donati.& Raph. & Corne.in l.seruum.C.qui test. fac.poss.Et etiam in filiofamiliâs,qui fecit testamentũ ad pias causas ex voluntate patris,vt scilicet pater solus reuocare nõ possit,nec quò ad institutionem hæredis,nec quò ad legata,tenuit Bald.in repetit.l.1. col.5.versic.sed iuxta hoc quæritur incidenter,filius.C.de sacro.eccle.& Alexander consi.246.placet admodum,lib.6.vbi & ex hoc consuluit in alio pulchro casu.& Philip.Franc.in rubr.de testa.lib.6.char.7.versi.decimò quæritur. Et quod item à Bar.differitur in l.neque.C.de procur.& in l.actor.D.rem rat.hab.an procurator constitutus à pupillo cum autoritate tutoris,vel à capitulo, cum autoritate prælati,possit à solo tutore,aut Prælato reuocari.Et concludit,quòd si tutor aut prælatus potuisset solus procuratorem constituere, poterit solus reuocare: aliàs non potest.& sequuntur Alexander,Fran.Are.& alij recentiores, qui adferunt concord.in d.l.si per epistolam.D.de acqui.hære. *De eadem re.*

92 ¶At si vxor donauit rem mariti,ex cõsensu ipsius mariti,quia tunc maritus donasse videtur,per l.in ædibus.§.quod filiusfa.D.de donat.& l.si quis hac lege. §.si filius.D.quis & à quibus:certe potest idem maritus solus reuocare. Ita voluerunt Dy.Cy.& Salyc.loquentes in illo casu filiifa. qui ex consensu patris donauit rem patris,in d.l.nec fratris.C.de dona.inter vir.& vxo.Ioan.Andr.in addit. Spec. tit. de instr.edi.§.porrò.circa prin.in addi.incip.incidit quæstio.Bart.in d.l.2.§. 1. vbi suprà.D.de dona.Bal.& Fulg.in dicta l.seruum.C.qui testa.fac poss.Petr.An.consi. 76.per modum consilij, in 1.dubio.Soci.consil.114.viso testamento dominæ,col. 2.& iterum vlt.lib.1. *De eadem re.*

93 *An hæc consuetudo habeat locum in testamentis.*

¶SEPTIMO EX his quæ dicta sunt in 4.q.& seq.satis superq; vel cæcis apparet,hanc consuetudinem non procedere in vltimis volũtatibus,vt scilicet per huiusmodi consuetudinem,quæ prohibet contrahere vxorem sine cõsensu mariti,non ea censeatur prohibita testari sine illius consensu. Nam omnes tenentes prohibitum cõtrahere,prohiberi & donare causa mortis,hac potissimùm ratione innituntur,q̃ donatio causa mortis magis accedit contractui,quàm vltimę voluntati:tanquam aliud esset,si vltimæ voluntati magis accederet.Quin Panor.d. consi.40.col.2.vers.item quando donatio,lib.2.expressim dicit, quod si donatio causa mortis fieret in testamẽto aut codicillis,tunc saperet omnino naturam vltimæ voluntatis,ideóque essemus extra verba statuti prohibentis contrahere, pro quo tex.est,licèt non alleget,in l.verba cõtraxerunt.D. de verb.signi.vbi ita scribitur.verba contraxerunt,non pertinent ad ius testandi.Per quem tex.dicit glo. in l.testamentum,in verbo,contractus.C.de testa quòd testamentum non est cõtractus.Ex quo dicit Bal.ibi,in fi.no.quòd statuta loquentia de contractibus,nõ habent locum in testamentis.Quem sequuntur Rapha.& Corne.ibi. & Alex. in addit.& Bar.in d.l.verba contraxerunt.& Philip.Deci.in l.vlti.col.3.vers.secũdò not.C.de edic.Diui Adria.tol.Et alibi Bald.consil.349. statuto Placentiæ,libr.1. consuluit per illum tex.quòd statutum prohibens contrahere, non comprȩhendit vltimam voluntatem.ad quod etiam allegat tex.in l.pater filium.in princi.D. de lega.3.Et idem voluit ipse Bal.consi.253.casus talis est,quidam de ciuitate, colum.2.versi.solutio verba statuti,lib.3.per dictam l.verba.de verb.signi. & Imol. in l.si ita quis.§.ea lege,colum.pen.D.de verb.obli.& Alexan.consil.90.super eo quod quæritur,col.2.lib.4.Calca.consi.74.quòd dictis filiabus,col 6.nume.19.& sequẽ.& Iason loquens de statuto prohibente mulierem contrahere sine consensu consanguineorum,vt nihilo minùs possit testari sine consensu illorum, in l. 2. col.4.versi.secundò pro opinione mea.D.de leg.1.Et hinc subdit Bal.in fin. illius prioris consi.quòd prohibitus acquirere per contractum, vel alio modo, poterit tamen acquirere per viam institutionis hæredis,per multa quæ ibidẽ ab eo sunt allegata. Quibus adde & tex.in l.milites.in prin.iuncto §.vltimo.D. de re mili. & in l.Decurio.D.de Decur.

94 *Statuta an possint prohibere testari sine consensu alterius.*

¶Imò verò sunt,qui negant,posse statutũ expressè interdicere, ne possit mulier testari sine consensu viri aut consanguineorum.Nam ita voluit Pau. Ca. qui ita dicit se consuluisse,in l.ex facto.in princip.colum.2.per rationem illius tex. & ibi quoque Fran.Aret.col.4.in 8.no.& Alex.col.2.D.de vulgar.& pupil.sub.& idem Alex.consil.55.consideratis dicti statuti verbis, in fin.libr.1.& consil. 155. visis & accurate consideratis,col.2.versi.ad idem,& seq.lib.2.& latè Iason in l.stipulatio hoc modo concepta.in 1.no.D.de verborum obliga.& in l.non idcirco. C.de codicillis.vbi hoc dicit sing.& consi.127.pro parte negatiua, col.5.versic. moueor in primis,lib.1.& Io.Lup.in repe.rub.extrà de donat.inter vir.& vxorẽ.§.81.le 1. sunt enim duo eius numeri,col.pen.versi.vel saltem deberet.

95 *De eadẽ re.*

¶Mouentur hi primò per tex.in d.l.ex facto.ibi,cæterùm iniquũ incipit fieri beneficiũ principis,si adhuc id valere dicamus:auferret enim testamenti factionem homini sanæ mentis. Ex quibus verbis no.plerique omnes,non valere statutum, tanquam iniquum,quod homini sanæ mentis liberam aufert testamenti factionem.Secundò,non valet pactum,tanquã contra bonos mores, quod aufert liberam testandi facultatem.d.l.stipulatio hoc modo concepta.ergo nec statutũ:quia quod per pactum fieri non potest,eò quòd sit contra bonos mores,nec etiam per statutũ,vt voluit Bart.in l.omnes populi.in 3.q.3.conclusionis principalis. D. de iusti.& iure.& Doct.in c.vltimo,de cõsuetudine,lib.6.Debet enim statutum esse sanctum.c.erit autẽ lex.4.distin. Tertiò, quia lex ciuilis & canonica improbant, quòd vltima volũtas pendeat ab alieno arbitrio l. captatorias. & l.illa institutio. D.de hære.insti. Et ideò etiam filiusfam.cum consensu patris testari non potest,

nete

ne testamentum filij peudeat à consensu patris.l.qui in potestate.& ibi not.D. de testa.& dicemus late alibi.Sed si istud statutum valeret, penderet testamentum vxoris à mera voluntate mariti:ergo non valet.

96 ¶Quibus & tu adde hanc rationem,illam superiorem confirmantem.nam quòd testator disponat de rebus suis ex voluntate propria,est de substantia dispositionis,vt patet ex definitione testamenti,quæ scribitur in l.1.D.de test qu e quidem definitio ostendit qualitatē rei,l.prima § dolum.D.de dolo.Sed consuetudo cōtra substantiam dispositionis censetur irrationabilis,& non valet, vt notat glos. in c.2 & ibi bonus textus,de consuetudine,lib.6.Hosti.& Io.An.in c.Romana §. 1.de appel.lib.6.Qua ratione Franc.Aret.in l.2.col.2.in 2.not.& ibi etiam Iason in 2.quoq; not.vbi & aliam rationem adducit.D.de vulg.& pupil.tenent non valere statutum,vel consuetudinem,vt valeat dispositio captatoria.licet contrariū voluerunt Angelus,Imo.& Alexander ibi.& idem Angelus,& Imol in d.l.captatorias.D.de hæredibus instituendis.& Alex.in l.captatorias.C.de test.mili.& Carol.Ruin.consi.21.de validitate,nu.5.lib.2. *De eadem re.*

97 ¶Contrarium tamen,videlicet quòd valeat huiusmodi consuetudo vel statutū, ne vxor posit testari sine consensu viri,præsupponere videtur Bar. in dicta l nō ideirco.C.de codici.& in l si cùm dotē.§.codē autē tēpore.& ibi quoq; alij.D.sol. matri.& consil.10.in nomine &c.viso statuto,in prin.& Bal.in rub.C.de cōtrah. empt.in 24 q.& in d l.omnes populi.col.7.versic item si statutū dicat.D.de iusti. & iur.Vbi tamen dicit huiusmodi statutum esse iniquum,idem Bal.& Saly in l 1. C.vnde vir & vxor.dum quærunt,an stante huiusmodi statuto, posit vir vxori sibi aliquid in testamento relinquenti consensum accommodare,& alij, quos in eam rem citabimus infra,in gl.8.in 3.quæst.& ipse Bal.in l.ex duobus.§. vlt. paulò ante fi.D.de vulg.& pupil.& consi.208. licèt consulentes.iuncta casus positione,lib.3.& consi.139.statuto communis Asisij,lib.5.dum consulit,quòd stāte statuto Asisij,quòd mulier non posit testari sine præsentia viri,non valebit testamentum,omissa ea solennitate.& Corne.consi.241.de duobus quæritur,col.2.libr.2.& Berta.in tract.Gabel.in 6.parte prin.in 5.q. *Contra suprà dicta.*

98 ¶Et id expressè voluit Ange.loquens in statuto requirente consensum duorum consanguineorum,in §.pronuntiatum.in Authen.vt fac.no. consl it. motus, quia potestas testandi introducta est de Iure ciuili,vt no.Dy.in c.indultum.de regulis iuris.libr.6.quod quidem ius tolli potest,& mutari per leges & consuetudinem l. de quibus.D.de legib.Nec obstat inquit,quòd vltima voluntas non potest cōferri in voluntatem alterius:quia hoc verum est,per testatorem. Nam per legem id fieri potest:vt apparet in donatione causa mortis,quæ est species vltimæ volūtatis.l.vltim.C.de donati.causa mortis.& tamen potest pendêre ex alieno arbitrio. l.filiusfa.& l.tam is.D.de donat.causa mortis. Et ita dicit se consuluisse, sicuti verè consuluit,consi.88 præmitto primo,quod solennitas & iterū consil.126. testamenti factio.Sed & hoc quoque idem cōsuluit Bened.Cap.consi.21.cùm de duobus,col.2.versi.sed his non obstat.& col.3.versic.quod & primò.& ita etiam expressè tenuit Soci.in l.pactum quod dotali.ad fi.C.de pactis.Nam potest (inquit) lex facere,quòd voluntas testatoris ab alio dependeat,per l. captatorias.§. Senatus prohibuit.D.de hæred.instit. *De eadem re.*

99 ¶Et idem quoque tenuit Iason,sibi contrarius,in dicta l.ex facto.col.2. in 3.not. & iterum colum.4.versic.facit ista lex. & ibi quoque Claud.Seysf col. quoque 2. D.de vulg & pupil subst.& Philip.Decius.consil.612.conclusionem, post princip.& Matthæ.Afflict.in Deci.Neap.260.nunquid mulier. Et his potisimùm rationibus innititur Iason in dicta l.ex facto. Nam quando statutum aufert liberā testandi facultatem homini sanæ mentis,verè iniquum est,iuxta dictā l.ex facto. *De eadem re.*

At in nostro casu statutũ nõ aufert homini sanæ & integræ mentis,c[illegible] disponit de muliere,quæ propter fragilitatẽ sexus facile decipitur.quæ q[illegible] huic statuto occasionem dedit secundum no.per Docto.[illegible] tr[illegible]ac[illegible]ion.in C.de transact.cum concordan.alibi à me adductis infra in glos.6.in v[illegible]o,*consentement*, num.37.restat igitur. Et licet Doct. ibi loquantur de contractibus m[illegible]m,eadem tamen ratio statuendi fuit in vltima voluntate.De quo tamẽ vide quæ scripsi in mea rep.l.si vnquàm.in verbo,donatione largitus,num.253.ratio autem. & quod dicam in sequen.versi.Item(vt redeam ad Iaso.)istud statutum non simpliciter aufert mulieri liberam testãdi facultatem:neque enim simpl[illegible] disponit, ne mulier posset testari:id enim esset iniquum,per tex.in dicta l.ex facto. sed propter huiusmodi fragilitatem requirit maiorem solennitatem,vt facere possit: vt in statuto disponente,ꝙ in testamento interueniant decem testes,volu[illegible] Bar in l. cũctos.in 3.q.principali.C.de Summa Trinitate.Et hoc maximè debet procedere in hoc casu,in quo est maius periculum,ideo & maior cautela est adhibenda. Quòd si quis occurrat,dicatque tolli omnino liberam testãdi facultatem mulieri,si maritus vel consanguineus nolit consentire,cùm sine consensu illius ex huiusmodi statuto non possit testari:illi confestim respondebitur, ꝙ si maritus non habeat iustam causam contradicendi,iudex illum poterit cogere, vt consentiat: aut etiam concedere mulieri facultatem testandi,sine cons[illegible] per Bar. & alios in dicta l.si cùm dotem.§.eo autem tempore.D.solu.mat.[illegible] cõcordan.à me infrà adductis in dicta glos. 8.in 15.q.De[illegible] habet motiuum rationis,valet,& est æquum & rationabile vt dici[illegible] be.præter.& alibi sæpe.Sed hoc statutum est huiusmodi [illegible] Alias multas rationes afferunt Seyss.& Afflic.quas tu ipse vi[illegible] poteris. Sed [illegible] non prætermittam,Platonis legibus libr.2.non [illegible]re vxori cuiuscunque ætatis sit,testari sine autoritate mariti.Súntque [illegible]d quædam expressæ consuetudines, videlicet Niuernensis,tit.*des droictz appartenans à gens mariez*.c.1.& Burgundiensis,titul.*des fiefs*.cap.9.

Vxori non licere testari sine autori.viri Platonis legibus.

100 ¶Nec tamen hinc priùs discedã,quàm adm[illegible]erimus legentes, illud quod diximus,prohibitum contrahere,non e[illegible]se proh[illegible]tum testari,procedere,quado quis prohibetur à contractu:ꝙ si [illegible]ione prohibeatur,res multis distinctionibus indiget,vt sciamus,an,& [illegible] d[illegible] vid[illegible]tur prohibitus à testamẽto, atque testamentaria alienatione.S[illegible] quo vide Alb.Bar.Bal.Ang.Raph.Co.Fran.Aret. & alios recentiores [illegible] quis.§.ea lege.D.de verb.oblig. Bald.& Salyc.in l.ea lege.illum,col.4.[illegible]do quæro:hunc,col.7.versi.quæro secũdo.cum multis seq.col.C[illegible].ob causam.& inter cætera dicit Bal.ibi,vnum quod huic loco maxi[illegible]enit, quòd si alienatio est prohibita,ob alienantis imbecillitatem,no[illegible]oc prohibetur testamenti factio,& institutio. Nam minor, inquit, pro[illegible] alienare,potest tamen testari.l.ab Aurelio.§.vlt.D.de lib.leg. quod & ide[illegible]uit Saly.ibi,col.pe.versi.quæro quidam do[illegible]uit, & a[illegible] m[illegible]ti, quos tibi [illegible] in nostris Retractibus.tit.1.§.26.gl.1.nume.3. sed quod d[illegible]mus, & seq. & [illegible]em,quos addidimus supra eadem glo.nu.72.deni[illegible]ue adul[illegible]us.

Alienare prohibitus an testamento alienare possit.

101 ¶Intellige secundò,vt licèt mulier,quæ prohibetur contrahere pos[illegible]it testari tamen nõ poterit in ipso testamento contrahere.Nam,vt id intelligas, s[illegible]re debes, contractus inter viuos posse fieri in testamentis,gl.Bar.Bal.An[illegible]o.Paul.Ca. Frã.Arc.& ali[illegible],in l.heredes palam §.vl.D.de test.Dy.in c.quod [illegible]d si.de reg. iur.lib.6.Oldra.consi.114.factum est tale quædã m[illegible]lier,co[illegible]t. v[illegible] d[illegible] probari ex duabus legibus simul iunctis,scilicet l.1 §.si assignare. & l.assignare.D. de assign.libert.Ioan.Andr.in c.quanquam.de vsur.lib.6.Bart.in l.vnum ex familia §. si de Falcidia.D.de leg.2.& in l.cùm quis dec[illegible].§.codic[illegible]is.D.de lega.3. Bald. in l.sancimus.in fi.C de testa.& in l.[illegible].quæ est 3.D.de lega.3.& in l.[illegible]ti[illegible].§. 1.in fin.D.de pactis. & consi.14.An[illegible],c[illegible] lib.2.& consi.24.præs[illegible]posi-

Cõtractus inter viuos fiunt in vltima voluntate.

to sta

to statuto,lib.5.Ioan.Fab.in §.1.Instit.de lega.Lap.allegat. 91.imprimis videndū, col 2.Albe.Bal.Ang.Pau.Ca.Alex.& Ias.in l.cum antiquitas.C.de test. idem Alber.in l.hac consultissima,in fi.prin.C.eod.tit.vbi loquitur de venditione, & in rub.C.de donat.vbi loquitur de donatione inter viuos.Ant.consi.21. viso pūcto, in prin.Imo.in l.vt hæredibus,versi.tē attende.D.de leg.2.Card.Flo.cōsi.125. respondeo ad primum,in prin.Pan.consil. 95.quædam domina,col.1.lib.2 Ro.qui hanc dicit communē op.consi.171.pro decisione,col.vlt.Pau.Ca consi.330.super primo quæsito,post princ.lib.1 & consi.379 primo videndum est verum,eod.lib. 1.& consi.381.primò videndum est qualis,col.1.eod.lib.1.vbi etiam dicit,eum cōtractum valere,etiamsi testamentum non valeret.

102 ¶Et is quidē contractus ita factus in testamento,aut etiam confessio debiti inibi facta,retinet naturā confessionis,aut contractus inter viuos,nec sortitur vim testamenti,nec potest reuocari vt testamentū,vt dicunt Dy.in d.c.quod semel.in fi. Oldra.d.consi.114.Cy.in l.1.in vlt.q.C.de sacr.eccle.Albe.in l. si quis in principio testamenti.in fi.D.de leg.3.Bar.in d.§.codicillis.Bal.in l.vl.D.de reb.eorū.vbi dicit per eum tex.irrito testamento non irritari contractū in eo factum. & in dicta l.sancimus,ad fi.C.de testa.vbi tamen nutat.& in l.ex testamento.C.de fideicō.& in l.si auia.in prin.C.de iure delib.Ro.d.consi.171.in vlt.dubio.Barb.cōsi.23.clementissimum,col.2 lib.4.Guido Pap.consi.231.in causa appellationis, in fin. per tex.in d.l.vlt.D.de reb.eorum.Steph.Bertran consi.58.sufficienter, col.1. iunctis seq.lib.2.Potéstque is contractus,vel confessio,duobus testibus probari, vt cæteri & contractus & confessiones,licèt testamentum ipsum septem testes requirat. Imol. Alex.& Iason in l nemo potest.D.de lega.1.Philip.Deci consi.292.viso testamento col 2.versi.verùm suprà dictis.Alcia.in l.verba contraxerunt. de verb. signi.Nec valet donatio ita facta,excedens quingentos aureos,sine insinuatione, vt nec cæteræ donationes.Pau.Ca.d.consi 330.

An talis contractus possit reuocari. Vide num.seq.

An probari duobus testibus.

103 ¶Quanquàm in eo,quod diximus,cōtractus & confessiones factas in testamento esse irreuocabiles,multi tenēt contrariū,quos ingēti aceruo cōgestos videbis ab Ias.consi.122.in præsenti caussa,col.pe.vers.non obstat aliud fundamentū.lib. 4. Sed quibus addes Caro.Ruin cōsi.129.donatio,col.vlt.vers.nec obstat ratio, li.1. Alber.Bru.cōsi.43 circa casum,col.3 versi.prætereà licèt.Quam sententiam nōnihil confirmat,quod à Valerio Maximo relatum est lib.8.c.2.Caius(inquit) Visellius Varro graui morbo correptus trecēta millia numūm ab Octacilia, cū qua commercium libidinis habuerat,expēsa fieri sibi passus est:eo cōsilio,vt si decessisset,ab hæredibus eam summam peteret,quā legati genus esse voluit, libidinosam liberalitatem debiti nomine colorando.Euasit deinde ea tēpestate,aduersus vota Octaciliæ:quæ offensa,quòd spem prædæ suæ morte nō maturasset,ex amica obsequenti subitò distracta fœneratricem agere cœpit,numos petēdo,quos vt fronte inuerecunda,ita inani stipulatione captauerat.De qua re Caius Aquilius vir magnæ autoritatis,& scientia Iuris Ciuilis excellens, iudex aditus, adhibitis in consilium principibus ciuitatis,prudentia,& religione sua,mulierem repulit.

Decadem re.

Caii Aquilii sanctissimum iudicium.

104 ¶OCTAVO QVAERO,an per huiusmodi consuetudinem prohibentē mulierem contrahere sine consensu mariti,prohibeatur & ipsa fideiubere. Neq; enim hæc quæstio inutilis est:nā quamuis aliàs regulariter mulier non possit pro alio intercedere.D.& C.ad S C.Velleian.per totum sunt tamen quidam casus,in quibus potest,annotati per gl & Doc.in l.vlt.C.eod tit.In qua re possem & multa adducere in vtranque partem,vt in præcedētibus.Sed ne repetitionibus vtamur, dic quòd non poterit,rationibus per me suprà adductis in 1 q.huius glos. Quibus hoc peculiare addiderim,quòd Bal in Auth.sacramenta puberum,col.pe.versic. vlteriùs quæritur.C.si aduer. vendi. dicit illam Auth. loquentem de contractu, compræhendere fideiussionē,licèt,vt diximus,sit exorbitans.Et id quidem,quia

An vxor possit fideiubere.

fauorabilis,tum quia eadem ratio militat in fideiusſione, quæ in aliis contractibus:quæ quidem rationes,& in hoc quoque casu procedunt.

105 *Gabella an debeatur ex fideiussione.* ¶Quin plus dicit & sing.Bald.in l.1.col.pen.versi.extrà quæro.D.si certum peta. quòd statuto,vt de omni contractu soluatur gabella,certè debet solui ex fideiussione.nam licèt fideiussio non sit propriè contractus, tamen ratio statuti ponderanda est,maximè vbi verbum,potest habere strictam & largam significationē: quia ratio est mēs & medulla statuti:& essentialiter(vt ipse loquitur)idē est mens statuti;quod ipsum statutum.l.nominis & rei.§.verbum ex legibus.D.de verbor. signi.& no.in l.cùm tale.§.pe.D.de condi.& demō.Cùm ergo ratio sit generalis, ergo & ipsum statutum.arg.l.in fraudem.§.vlt.D. de mili.test. Hæc Bal.quod tamen Fran.Ripa ibi,col.10.nume.59 non admittit,licèt sit in ea op, vt alias statuta loquentia de contractibus habeant locum in fideiussione,vbi est eadem ratio. Ad id autem,quod dicit Bal.de mente statuti,adde quæ latè diximus in repet.l.si vnquàm.in verbo,libertis,nu.45.quorum sententia.& seq.

106 *Fideiussio est contractus.* ¶Quid,quòd idem Bal.consi.428.si fideiussor vnius,libr.2.& iterum consi.100. Petrus fideiussit,lib.4.tradit,quòd si sit statutum,vt ex cōtractu vnius ex sociis, quilibet eorum teneatur in solidum,si quis sociorum fideiusserit, alij in solidum teneantur ex huiusmodi statuto. Nam vt dicit primo loco, fideiussio contractus est largo modo,vt not.Doct.in l.1.D.si certum petatur. Secundo autem loco dicit simpliciter,quòd fideiussio contractus est.Nam contractus dicitur omnis cōuentio:vt no.in l 1.D.de actio.& oblig.Item si non esset contractus, fideiussor nō obligaretur:quia obligatio nō nisi ex quatuor proficiscitur,contractu,vel quasi, delicto,vel quasi.§.sequens.Insti.de oblig. Nihil autem horum hic cōuenire potest,nisi contractus.Denique fideiussor obligatur ex stipulatione,quę quidem est contractus stricti iuris.l.5.§.satisfaceeptio.D.de verbor.obligat.& l. blanditus. C. de fideiussor.& l.1 §.conuentionis.D.de pactis.Hæc ille:quamuis in casu, de quo in posteriori consi.loquitur,respondeat socios non teneri, ob alias quasdam speciales rationes.

107 *Alienare prohibitus non potest fideiubere pro alienāte.* ¶Sed & adde,quòd qui non potest rem alienare,non potest etiam in cōtractu fideiubere pro alienante:vt voluit glos.in l.exceptiones,vbi Bald.id no.C.de euictio.quam dicit nota.Iason in l.si ita quis.§.ea lege.columna vltima.D.de verbo. obligation. Adde(inquam)hanc rationem, quod si mulier posset fideiubere sine consensu mariti,facilè fieret fraus huic consuetudini:vt quæ non posset cōtrahere,contrahentem subijceret,pro eóque intercederet. Ideóque in simili gl. in Authen.si qua mulier.C.ad Senatuscon. Vellcian.dicit ob id prohibitum esse vxorem intercedere pro marito,quia est prohibita inter eos donatio:tanquā scilicet de facili fieret fraus prohibitioni donationis,per viam fideiussionis,vt ibi dicunt Docto. Quæ ratio hanc sententiam admodum iuuat: licèt de veritate illius ibi disputetur:& eam optime expendit Soci. consil.23.circa prædictum,in fin.libr.4. Et vide,quæ in simili de hac fraude pleniùs dicemus infrà in 10. quæstione. Et in hanc sententiam,vt scilicet in casu huius nostri statuti vel consuetudinis,non possit vxor fideiubere sine cōsensu mariti,est expressa lex Hispaniæ foro legum lib. 3.titu.vltim.l.14.vti etiam refert Ioan.Lup.in repe.rub.de don.inter vir.& vxor. §.33.in princip.

108 *An vxor possit pignerare.* ¶NONO QVAERO, an possit mulier pignerare. Quod videtur per text. in l.in quorū.D.de pig.vbi qui prohibitus est emere,nō ꝓpterea cēsetur esse prohibitus in pignus accipere.& ex eo dicit gl.ibi,ꝙ officialis,qui prohibetur cōtrahere cū subditis durāte officio,nō prohibetur pignus accipere.Sed & Bar.ibi dicit,id generale,cùm res nō prohibentur alienari,sed tantùm persona contrahere: trahitq; ad statuta prohibētia extraneos emere,vt per id nō prohibeātur pignus accip

accipere. Et propterea etiam dicit Bal.in l.vl.col.2.versi.secundò quæritur,& ibi etiam Salyce.C.de reb.alien.non alie.quod per pactum de non acquirendo, non prohibetur pignus accipi,quia nō est propriè acquisitio.l.si cùm venditor.in prin. D.de euic nisi non esset spes luitionis.l.qui habebat.& ibi Dy. & Cy.D.de lega.3. cum aliis multis concord.in hoc vlt.dicto,a me collatis in tracta. Retractuum,in præfatione t.tit nu.36.& vt glo.relinquamus.Igitur si prohibitus emere,nō prohibetur pignus accipere:consequens est,vt prohibitus vendere,non prohibeatur pignus dare,arg.illo à correlatiuis,siue reciprocis.l.vlt & ibi Bar.Ange.& alij.C. de iudi.vidu.cum multis cōcor.a me cumulatis in d.tract.Retractuum,in tit.t. §.1. gl.9.nu.169.verùm ego,& seq.Præterea habemus in l.si pupillorum.§.si Prætor, D.de reb.cor.quòd si Prætor tutoribus permiserit vendere, non poterunt illi pignerare,nec è diuerso,tanquam scilicet vnius permissio non extendatur ad alterum:ergo nec vnius quoque prohibitio,arg.illo à contrariis,quod in iure validissimum est. Et alium tex.expressiorem in l.codicillis.§.instituto. D. de lega.2. vbi prohibitus simpliciter vendere,non censetur prohibitus pignerare,quem ad hoc expendit Barbat.in rub.de reb.eccle.non alien.col.15.versi sextodecimo non habet locum,ibi,ego de hoc adduco.Et ideo Barptol.Chass. super simili consuetudine,in Commen.consuetu.Burgundiæ tit.*des droitz & appart.à gens mariez*.§.1. in verbo, *contraulx entre vifz*, tenuerat in prima sua editione,mulierem posse liberè,id est, sine consensu mariti pignus dare,& accipere.

109 ¶Sed ego contrarium etiam in prima mea editione tenueram, vt & nūc quoque teneo,ob id potissimùm,quòd vt suprà sæpiùs diximus,& pleniùs infra dicemus, statutum hoc est fauorabile.Et in fauorabilibus prohibita alienatione,& pignus quoque prohibitum debet censeri per tex.& glo.in d.l.vlt.de reb. alie. non alien. vbi & hoc tenet expressim Bal.& idem Bal.in l.manumissiones.D.de iusti.& iur. & in l.voluntas.C.de fideicom & consi.218.præsupposito statuto,in t dubio, li.1. cum concor.adductis per Feli.in c.vlt.col.antep.extrà de accus. & Iason in l.vlti. col.25.versi.& quid econtra,cum multis seq.C.de iure emphyt.Et bene facit tex. in l.1 §.eam rem. D. quæ res pig.oblig.pos. cuius hæc verba sunt:eam rem cùm quis emere non potest,iure pignori accipere non potest. Præterea, quoniam pignus,& fideiussio,in qua(vt diximus & probauimus)hæc consuetudo procedit, æquo iure procedunt.l.fideiussor.§.vltim.vbi hoc not.Angel. D.de constit.pecu. *De eadem re.*

110 ¶Deinde,quia pignus accedit obligationi,& contractui, ratione cuius constitutum est:ideò quemadmodum prohibita est obligatio & contractus, ita & pignus eius accessorium,videri debet prohibitum.l.non dubium.C.de legibus,cum sim. Nam & hinc videmus, quòd si contractus principalis non valet, nec accessoria quoque illius,glo.in l.si patronus §patronum.D.si quid in frau. patro & diximus latissimè in nostro tract.de iure Constitut.in 3.parte,in 7.limitat.prope per totā eam limitationem.Item quia ratio huius consuetudinis, quam vnicam esse iam diximus,militat in pignore,vt in contractibus:ideóque & hæc consuetudo debet procedere in pignoribus,per id,quod late probauimus suprà in 1.q. Et ad hoc bene facit,quod ab Iasone latè scriptum est,in l.principalibus.col.3 vers. vltra alios. D.si cert pet.vbi in eo dubio,de quo suprà aliquid diximus,an officialis,qui prohibetur acquirere,prohibeatur & pignus accipere,post multa hinc inde allegata, tandem in hoc manet,vt non possit pignus accipere eius contractus,quem & ipse durante officio fecit,cùm sit eadem vtriusque ratio.De quo & tu vide Augu. Beroi.in c.nulli.col.10.versi quæro vlterius.de reb.eccle.non alienan. *De eadem re.*

111 ¶Denique,quia verisimile est statuentes,si interrogati fuissent, idem de pignoribus fuisse statuturos, quod de contractibus: ideo idem censeri debet, ac si id expressim statutum fuisset,per not.in l.tale pactum.§.vlt.D.de pactis.cum multis si.à me adductis,in reper.l.si vnquam.in princip.nume. 56. incip.inter tam multa. *De eadē re.*

C.de reuoc.donati. Et ita quoque tenuit Chaſſeneus vbi ſuprà,nu.19 in fi.in aliis poſt meam editionibus.& ſimiliter Arnol.Ferro.conſiliarius Burdig. in commentariis conſuetudinum eius loci,titu.1.§.2. Quem librum(vt id obiter dicam) & lego & cito,ſiquãdo locus ſe offert:quod & anteà ſemper fecimus,quàm potuimus honorificentiſsimè, aliquot locis tamen à Ferrono diſſentientes, ſed mitiſsimè pro noſtra modeſtia,neque tam ſeuere fortaſse, quam oportuit, aut res ipſa expoſtulauit. Interim autem cùm hanc noſtram poſtremam editionem ad prelum adornaremus,allatus eſt nobis libellulus cuiuſdam Claudij Digni nomine inſcriptus, cui titulus eſt, Collatio locorum, quibus Ferronus & Tiraquellus diſſentiunt:quem quidem cùm raptim deuoraſſemus, perſuaſimus ſtatim nobis bona fide,ab audaculo quopiam homine emiſſum,eo ſtudio, vt hinc ſuo nomini alioqui ignoto & obſcuro, aliquid lucis & gloriæ adiiceret: indignus tamen, qui de nobis & loqueretur & ſententiam ferret, multo indignior ex digno poſteà factus. Ego verò cùm in ea opinione me obfirmaſſem, nihili faciens, & iam propè oblitus nugas leuiſsimi hominis:ecce audio à fide digniſsimis eum librũ à Ferrono cõtextum,& falſo aut certe mutuato nomine editum, ea ſola occaſione,quòd ab eo diſſenſiſſem,quòd ille in animum induxiſſet,meam illam contradictionem eius exiſtimationi detrahere, aut certè ei velut tenebras offundere poſſe. Vix credidi fieri potuiſſe, Ferronum, quem ex auditu & candidum & probum ſciebamus,in eam verſutiam aut veriùs πανουργίαν potuiſſe incidere, cum de his prima quaque occaſione,aut librorum eius(ſi quos parturit)editione queri commodiùs & apertiùs potuiſſet. Sed & id tandem mihi ſanctioribus teſtimoniis confirmatum eſt,& multò magis fidem fecit phraſis libelli;quæ Ferronum plane redolet,vt diligens Lector facilè depræhendere poterit. Quã rem infenſe(vt par erat) præſertim ab amico viro & graui,tulimus. Et certe nunquam in animo habuerã, de Ferrono aut malè aut frigide ſentire,& loqui,quod etiam illæ noſtræ citationes,& frequens libri eius commendatio,demonſtrant:ex quibus etiam (niſi blandiuntur non poſtremæ eruditionis viri eius collegæ, quod certè faciunt) plus dignitatis & ornamenti,quàm ex ipſo opere, Ferrono acceſsit. Quod arroganter dictum nolim. Id enim ego neque mihi tribuo, neque omnino agnoſco. Sed audies præterea Lector,in hac re aliquid,quod tibi videbitur indigniſsimum. Nam cùm dubitaret Ferronus, ne is liber ad nos perferretur, atque in manus noſtras perueniret,vt pote qui nondum è Burdigala (vbi excuſſus fuit, non Lemonicis, vt audio)huc fuiſſet allatus,ſcilicet tam vendibilis liber,curauit ille,imò mandauit,vt mihi offerretur:quod factum eſt,forte redeunti e Senatu,ſic occupato, & aliis negotiis diſtricto,vt neque hominem alioqui incognitum, qui mihi librum obtulit,tunc videre,neque quo nomine offerretur,reſcire potuerim. Sic enim velociter ſe homo è meo conſpectu ſurripuit(quod non fere ſolent,qui aucupandæ gratiæ aut commendationis ſtudio aliquid offerũt)cùm librum in manibus accepiſſem,vt facile coniecerim,id ex compoſito factum à Ferrono,vt me perbelli illius libri commonefaceret. Sed fui in iſtis lõgior, quàm par fuit,pergo ad cætera, plura nominatim de omnibus dicturus,cùm dabitur.

112 *An poſsit vxor confiteri.* ¶DECIMO QVAERO, an poterit mulier ſine conſenſu mariti cõfiteri, & an valeat eius confeſsio. Bar.in l.apud Iulianum. §.ſi pupillus.D.ex quib.cauſ. in poſ.eat.tenet,quod ſic.quoniam per hoc propriè non contrahit, & in eadem opinione ſubobſcurè fuit Ang.in l.1.C.de præſcript.30.an.cum dicit quod ſi mulier ſine mundualdo,aut conſenſu propinquorum,vendat,non ſeruata forma ſtatuti,licet contractus ſit nullus:tamen cõfeſsio de receptione pretij facta in inſtrumento,probat receptionem:quod dicit eſſe bene notandum,vt illum refert,licèt in meo codice nõ reperi,& ſequi videtur Alex.in l.ſi ita ſtipulatus.§.Chryſogonus.col.8.verſi.item inquantum.D.de verb.oblig.& Iaſon,qui & hoc reputat no. in l.certi condictio.§.ſi nummos.col.6.verſic adde quòd pro confirmatione.D.ſi cert.pet.vbi tamen de hoc dubitanter loquitur.

113 ¶Sed & ego quoque super hoc multùm dubitarē, tum propter rationes, quas adduximus in 1.q. quæ & in confessione procedunt, sicuti & in distractu, de quo ibi loquimur: tum quoque, quoniam etiam hæc consuetudo procedit in quasi cōtractu, vt dicemus paulo post. Tum item, quoniam per confessiones, quas quotidie facere mulieres, fieret facile fraus huic nostræ consuetudini, per quam, vt diximus donare nō possunt: ideo nec confiteri, nisi saltem de causa confessionis constaret, per no. in l. qui testamētum D. de proba. & l. cùm quis decedens. §. Titia honestissima. D. de leg. 3. & per Bar. in l. si forte. D. de castren. pecu. cum concor. quas tibi late congessimus in rep. d. l. si vnquam. in verbo, donatione largitus, num. 87. incipi. tertia declaratio, cum multis seq. vbi confessio eius qui donare non potest, videtur facta in fraudem, nec probat, etiam si iurata fuerit. De eadem re.

114 ¶Nam & confessio vim donationis obtinet l. Campanus. D. de oper. libert. & l. quidam in iuro. D. de donat. & l. voluit. D. de interrog. act. & l. si quis delegauerit. D. de nouat & voluit Bal. qui & alia allegat, in l. confessionibus. col. 2. versi. si autem confitetur. D. de interrogat. act. Quanquam scio plurimos in ea esse sententia, vt confessio non exigat insinuationem, vt alia donatio: quos, si libet, videre poteris in nostra repetit. l. si vnquam. in verbo, donatione largitus, in 23. quæstio. & præter illos Bal. in d. l. quidam. D. de donat. & Petr. Ferrar. in titu, forma libelli. quo agitur pro donati. in verbo, solenniter, col. 3. versi. rursum quæritur. Sed illud vix reciperem, propter ea quæ diximus. Confessionem vim donationis habere. An ea insinuatione indigeat.

115 ¶Nam & in hoc nostro casu, si aliter diceremus, de facili eluderetur hæc nostra consuetudo: cùm tamen ita debeat interpretari, ne sit ludibrio. l. vlt. §. vbi autem pueriles. C. de bonis. quæ liber. & l. vlti. § vlti. C. de vsur. rei iudic. & c. commissa. de electio. lib. 6. Quo genere argumenti vtitur Bald. consi. 254 in quæstione prædicta, versic. præterea cauendum, libr. 4. Quod etiam procedit in constitutione pœnali, vt scilicet extendatur, ne alias sit illusoria, & inutilis, ex sententia glos. in c. quanquàm. in verbo, aliter facta, quæ est vlti. gloss. de vsur. libr. 6. quæ dicit eam constitutionem reprobantem testamenta vsurariorum aliter facta, quàm ibi statuitur, trahi ad codicillos: licèt ea sit pœnalis, & codicilli propriè non veniant appellatione testamentorum. l. si idem. C. de codicil. Quoniam (inquit) aliter esset facile eam constitutionem eludere. Et ibi eam sequuntur Guliel. Gar. Io. Mona. Archi. Ioan. And. & Domi. & illam quoque ad hoc expendit Iason in l. 1. in princ. colum. 3. versi. secundo quia in isto. D. de verbo. obligat. & Philip. Deci. qui etiam dicit not. in l. non videtur. §. in pœnalibus, colum. 2. versi. [illegible] regula fallit. D. de regu. iur. & consi. 196. in casu proposito, col. 1. vbi etiam ex hoc dicit, quòd in materia odiosa sit lata interpretatio, ne fiat fraus legi, aut statuto, & Anton. Burg. qui illam dicit singul in c. ad nostram. col. 3. versicu. secunda ratio, extra de empr. & vendit. Sed est ei similis tu clem. 1. in verbo, sepelire, de sepultu. trahens cum text punientem sepelientes corpora fœneratorum, ad eos qui funebri pompæ intersunt: ne ea, vt dicit, constitutio sit ludibrio. Et facit text. not. in l. 1. §. pecuniam. D. de calumni. quem ad id pro not. citat. Anton. in sua disputat. incipien. Bononiensis, Socin. in l. Gallus. §. videndum. columna 2. in fin. D. de liberis & posthumis. & alius text. in c. si ciuitas. de sentent. excommun. libro 6. quem ad hoc not. Panormit. in c vlti. ad fin. de præbend. & Ludo. Gozad. consi. 5. an in quæstione, col. 2. numero 6 ad fin. De eadē re.

116 ¶Hincque omnes vbiq; tenēt, quod prohibitus alienare, vel se obligare, non potest alienationem, aut obligationem confiteri, siue confitendo ei alienationi, vel obligationi causam præbere. Bal. in c. vlt. col. 2. vers. in cōtrarium, extra de cofess. per l cum hi § sed cùm lis. D. de transac. idem Bal. cons. 4 96. tenore literarū, col. vl. li. 1. per l. cùm quis decedens. § codicillis. D. de lega. 3. Et quia cōfessio (vt subdit) tendit ad eundem finem. vnde sicut filiusfa. non potest se obligare in mutuo, Confiteri non potest qui obligari nō potest.

ita nec confiteri. Et idem(inquit)de cæteris personis.& Ioan.Fab.in l.clarum. col. vlt.C.de autorit.præstan.& Card.Flo.loquens de prælato,consi. 71.seriatim col. pen.vers.dico tamen.Et id quidem admodum rationabile est,ne(vt dicit Bald.in d.c.vlt.)quod vna via prohibetur,alia via,quæ ad eundem finem tendit, permittatur.Nam & eâdem ratione fieri videmus,vt creditores possint reuocare cofessionem debitorum, æque ac alienationem.l.nam postea quam, §. sed & si quis.D. de iureiu.& l.si cui.C.de non num.pecu.& voluit Bal.in l.qua ætate.col.pen.vers. quid de creditoribus.D.de interro.acti.vbi & idem dicit de quocunque, qui potest adesse,ne colludatur, vt dicit no.in l.si suspecta.D.de inoffi.testa.

117 *Confessio appellatione contractus continetur.*

¶Sed quid plura?cùm appellatione contractus,de quo loquitur nostra consuetudo,possit & confessio comprehendi,vt satis probatur ex tex.in c.2.in princip.de reb.eccles.non alie.quem in id not. Domi.& Phili Franc.vterque in princi.qui & id trahunt ad statuta,quæ disponunt,quod de quolibet contractu soluatur gabella:vt videantur includere confessionem: quod eo magis mirum est quod huiusmodi statuta sunt admodum odiosa,vt iam sæpius diximus,& ideo quantùm maximè fieri potest,restringenda.At consuetudo nostra è contrario multùm fauorabilis est,vt & sæpius quoque diximus,& dicemus posteà latiùs.

118 *Respondet ad contraria.*

¶Quòd autem Bart.& alij suprà in priori parte huius quæstionis,dicunt mulierem prohibitam contrahere sine consensu proximorum, posse tamen sine corū consensu confiteri,non mihi placet,propter rationes suprà adductas: vti nec placuit Fran.Purpu.in d.l.certi condictio.§.nummos.col.11.versi.limitetis cōclusionem.D.si certum peta.Quanquam etsi illud verum esset,tamē non posset habere locum in casu nostræ consuetudinis,quæ vxori adimit suorum bonorum administrationem,eámque omnino marito tribuit: & ita tribuit, vt suos faciat fructus eorum bonorum,possitque liberè de illis,quod libuerit,facere,vti de mobilibus. Ideóque confessio vxoris magis esset in præiudicium mariti,quàm ipsius vxoris. Propterea sumus extra casum ipsius Bart.& assectarum. Et ita quoque in nostro casu,vt scilicet vxor non possit confiteri sine autoritate mariti, renuit Ferro.in Commentarius Consuetudinum Burdigal.tit.1.§.2.

119 *An vxor poterit adire hæreditatem.*

¶VNDECIMO quæro,an mulier poterit adire hæreditatem, aut aliàs quasi contrahere.Nam qui adit hæreditatem, quasi contrahit. l. apud Iulianum.D.ex quib.caus.in pos eat.Et certè Bart.ibi dicit, quod stante statuto, vt mulier non possit contrahere sine consensu consanguineorum,poterit sine illis hæreditatem adire:cùm non sit proprie contrahere,& statuta debeāt accipi in propria significatione.Quod & idem voluit Bald. in l.1.in princip. D. de contra. iudi.tut.& in l. murum.& ibi quoque Angel. Imo. Rapha.Co.Alexand.& Franc.Areti.D.de acquir.hæred.idem Ange.Imo.Raph.Co.Christo.Castel.& Alex. in l.more.co.tit. ipse Angel consi.317 statutum, quod mulier.Panor.in c.qua fronte col 1.de appe. vbi id dicit notandum.& in c.cum ecclesia,col.2.versic.ex quo not.de immu. eccles.& consi 71.quinque dubia,col.2.versi.sed his non ob.lib.1. Fulg.consi. 98.visis petitionibus,col.2.vers.& cū eis Mathesa. not. 168.nota quod hæc differentia. Angel.Aret.in § neque.col.2.Instit.de autori.tut.& in § omnium.col.4.versic.& sic etiam facit.& ibi etiam Ludo.Gomes,col.8.vers.sed maior est. Instit.de actio. Alexand.in l.si quis mihi bona.§.vlti. D.de acquir.hæred.& consi 76.visis dubitationibus,col.3.versi.præterea.imo talis contractus.lib.5.& consi. 207.ponderatis,col.2.lib.6.Philip.Corne.consi.337.dictos actores,col.3.versic.videndum est. Laur.Calca.cons.omnium 1.viso consilio,col.14.versi. facit etiam ad hoc. & iterum consi.74.quod dictis filiabus, col. 10.versi. & ita est in casu nostro. Iason.qui hanc dicit esse communem opi.in l.possideri.in princi.col.2.versi.tertiò ad idem. D.de acquir.poss.Anto. Nicol.in concord.contrarietatum.in art.concor.3.Franc. Ripa.in rubrica de caus. possess.& propri. t. colum. 7. versicu. secundo infertur.

& Alc

& Alciatus in dicta l. Labeo. in verbo, actum. D. de verborum significat.

120 ¶ Et generaliter, quòd statuta loquentia in contractibus, non habeant locum in quasi contractibus, tenet Albert. post Dy. in 1. parte statutorum, quæsti. 100 incip. item quæro an statuta. vbi specialiter loquitur de tutela, & generaliter de quasi contractibus. & Ang. consi. 302. visis & diligenter inspectis, col. 1. & Alex. consi. 8. visis subtilissimis disputationibus, in fi lib. 3 vbi dicit, quòd statutum loquens de debito ex contractu, non procedit in debito ex quasi contractu. Quod & voluit Philip. Corne. consi. 2 o, licet in præsenti, col. 1. & iterum col. vlti. lib. 1. dum dicit, quòd statutum inducens præscriptionem debiti ex cõtractu, non procedit in debito ex quasi contractu & Franc. Aret. in l si tibi pecuniam. in 4 not D. si cer. per. vbi per hoc dicit, quòd statutum de soluenda gabella ex quolibet contractu, non habet locum in quasi contractu. quod & idem dicit Firmia. in trac. gabellarum, in 3 q 8 quæsti. princ. De eadem re.

121 ¶ Et pro hac quidem parte facit, quòd etiam de iure communi, loquẽtes leges de contractu non procedunt in quasi contractu. Quod planè constat ex tex. in l. 2. §. omnes D. de iudi. iuncta l. de co. co. tit. nam in primo loco legati domum reuocãt, nisi contraxerint, vbi conueniuntur: in secundo verò non prohibentur reuocare, licèt hæreditatem adierint. Et est tex. qui nostro casui propiùs accedit, in l. 1 §. tu tores. vers. & si iure. D. de falsis. vbi si interdicitur a lege contractus, non propterea prohibetur hæreditatis aditio. Nam appellatione contractus non venit quasi contractus, nisi largissimè, vt dicit glo. in c. vlt. in verbo, seu contractus, & ibi Pan. extrà de foro compet. Et si hoc procedit in legibus, quæ si loquantur de contractu, non procedunt in quasi contractu: multo magis id obtinet in statutis, quæ strictè & propriè sunt intelligenda. l. 1. §. is qui nauem. D. de exercito. cum simili. De eadem re.

122 ¶ Ad hæc, quasi contractus, dicitur esse quædam mista species: vt colligitur ex gl. in d. §. omnium. Instit. de actio. & tenent recentiores, in l. 2. D. de verbo obli. & in l. 2 D de legat 1. per ea, quæ not in l. 1. D. de actio & oblig. Sed in statutis, sub simplicibus mista non compræhenduntur, ex sententia Bar. in l certi condictio. D. si cert pet. & Bal. in l omnes populi. col. 7. versi. item si statutum dicit. D. de iusti. & iure cum aliis multis concor a me adductus supra in hac eadem glo in 4. quæst. nu. 70 & hæc maximè. Vnde consequens est, vt quasi contractus, veluti species mista, non compræhendatur sub hoc nostro statuto, seu consuetudine, loquente de contractibus. De eadem re.

123 ¶ Nam & videmus in re non absimili, quòd quasi possessio, cuiusmodi est in iuribus siue rebus incorporalibus, cùm non sit propriè possessio, sed veluti res quæpiam distincta & separata, non compræhenditur in statuto loquẽte simpliciter de possessione. Hoc enim magna autoritate affirmat Anto. in repe. c. vlt col. 2. versi. venio ad primum, extrà de cau. pos & propri. & Alex. in l. possideri, in princi. in 1. not. D. de acqui. poss & ibi quoque Iason illi recentiorum coryphæus, col. 2 & 3. hac ratione motus, quam iam diximus, quòd statuta debent propriè intelligi. & Carol. Ruinus in rub. eiusdem tit. col. vlti. De eadem re. Quasi possess. non est possess. vide infrà nu me. 121.

124 ¶ Præterea si statutũ hoc intelligimus, vt mulier sine consensu viri non teneatur ex quasi contractu: id futurum est, vt si indebitum receperit: ex quo & quasi contractus oritur. §. item is cui. Instit. de obli. quæ ex quasi contrac nas. aut si quispiã mulieris negotia administrauerit, & in eã rem pecunias impenderit, vnde mulier fuerit facta locupletior: ex quo etiam oritur obligatio ex quasi contractu, eo. tit. §. igitur cùm quis, non tamen tenebitur mulier reddere: quod absurdissimum est, & propterea omnino reiiciendum. l obseruare. §. vl. D. de offi. Proc. & l nã absurdum. de bon. libe. & c. quemadmodum. extrà de iureiu. cum si. Ex quo etiam Bal. De eadem re. Absurda fugienda.

in l. 1.

in l.1.in princip.C.de contra.iudi.tutel.tradit,quod stante statuto,vt filiusfa non obligetur sine autoritate patris,si tamen quis gessit negotia filiifa.sine autoritate patris illius,potest agere negotiorum gestorum . quia illa autoritas (inquit) non desideratur in quasi contractibus,per illum tex.quod dicit bene no.

125 *Contra supra dicta.* ¶Contrarium tamen,videlicet quòd mulier ex statuto prohibita cõtrahere sine consensu proximorum,non possit hæreditatem adire,aut alias quasi contrahere sine ea solennitate statuti,tenet Bar.in d.l more.D.de acq.hæred & expressiùs in d.l.mutuum,eo.tit.& ibi Pau.Cast.col.2.qui dicit hanc opi.vidisse se seruari de facto.& ibi quoque Ro.qui adducit rationem,quam supra adduximus de vnica ratione huius statuti.& idem Ro.cons.12.viso facto proposito,ad fi.& cons.280.repetito cons.394.præsupposito quod viua voce,col.1 vers accedit quod no.vbi & eã quoq; rationem adducit.Raph.Co.in suo eleganti consi.176. statuto Papiẽsi. alter Rapha.Fulgos.consi.75.ex facto proponitur,col.2.iunctis seq vsque ad fin. Steph.Fede.vir maximi optimiq; iudicij,in lib.de legum interpretatione,char.3. vers.vnde inferunt Doc.Alex.in addi.Bar.in d.l.apud Iulianum. §. si pupillus.D. qui.ex cau.in pos.eatur.Ange.Aret.in §.hæres quoque. col.1 Initit.de oblig.quæ ex qua.contrac.nasc.vbi addunt alias , & quidem optimas rationes. Barb.in c.2. col 16.sub nu.82.de consue.dum allegat Bart.in d.l.more. & rursum in d.c vlt. de fo.compe.& in cle.auditor,ante fi.de rescri.Bal.quem Nouellũ appellat,in repet. rub.D.de verb.obli.col.pen.vbi id dicit verissimum.Laur.Calca.ubi contrarius, cõsi.18.pro parte hospitalis.col.4.versi.vndecimo hoc probatur,& iterum consi. 25.Titius nobilis,ad fin.Anto.Rosel.in superscriptione illius consi. etiam paulò ante fin.Iason latè in l.Barbarius.col.3. D.de offic.Præto.& in l.si vnus §.pactus ne peteret.col.9.versi.sexto facit.D.de pactis.& in l.siue apud acta col 2.versicu. secundo moueor.C.de transact.vbi dicit quod pluries hanc opi.defendit. & in d. l.more.col.3 versi.nota ex isto textu.D.de acquir.hæred.vbi dicit hanc opi semper sibi visam fuisse veriorem in puncto iuris,licet alia sit communior,sitque durum ab ea recedere in iudicando & consulendo.& in d.§ omnium.col.7.versi.& per hoc infert.Instit.de acti.& Ioan.Campe.in tracta.dotium, in 5.parte,quæsti. 107.& Ioan.Lup.in repet.rub.de donat.inter vir.& vxo.§.68.col.3 versi.& hinc est,quòd stante statuto.& Ferro.in commentariis Consuet.Burdig titu.1.§.2.Ex quibus vides hanc op.esse communiorem,quicquid dixerit Iason in d.l.possideri.D.de acquirenda possess. vtrique etiam ipsos Bart.vtrosque Rapha.Alexan. Ange.Aret.Laur.Calca.& Iaso.ipsum, & omnes quidem non vno in loco sibi in ea re contrarios fuisse.

126 *Quasi cõtrac. vocatur contractus.* ¶Et in hanc partem adduci possunt multi , text.qui quasi contractum appellant simpliciter contractum,vt l.interdum §.vlt.D.de iudi. & l.sed & cùm aliquis. D. de neg.gest.qui loquuntur de gestione negotiorum,quæ haudaubie quasi cõtractus est.& l.vlt.D.in quib.caus.pig vel hypo.taci.contr.& l.ex contractibus. D.de actio. & oblig. quæ loquuntur de tutela , quæ & ipsa quasi contractus est. & d.l. apud Iulianum.§.vlti.cum sequenti.& l. eandem rem. D.de duob. reis, quæ loquuntur de aditione hæreditatis,in qua Doc.suprà pro vtraque parte citati,maxima ex parte loquuntur.

127 *De eadem re.* ¶Et videmus quoque illam glo.in c.vlt.de foro compet.quæ dicit, vt suprà diximus,& Pau post eam,quasi contractum , largissime contractum dici : trahere tamen constitutionem illius c.loquentem de foro ratione contractus,ad quasi contractum.Et Bart.in Authent.sacramenta puberum, C.si aduersus venditionem. trahere eandem auth.(quæ aliàs est,vt etiam supra diximus,iuris communis correctoria)loquẽtem de contractu,ad quasi contractum , scilicet ad iudicium . . . m aliis,quos tibi adsctam infra hac eadem glo.nu.208 incip sed & videmus. Fe . . t. Anc.in c.Romana.§.contrahentes,de for.compet. dicentem eum text.qui . . .

lo . . it

loquitur in contractu, habere locum & in quasi contractu. In quo ei conuenit cum glo. & Panor. in d. c. vl. de for. compe. Et id regulare esse in omnibus casibus tradit Franc. Are. in l. impossibilis. col. 1. D. de verbo. oblig.

128 ¶Quòd si quispiam dicat, id verum esse, vt videlicet appellatione cõtractus veniat quasi contractus, sed tamen largè & impropriè, vt omnes fatentur, & ego quoq; recipio: tamen id satis mihi est, vt statutum nostrum intelligatur de quasi contractu, per rationem suprà à me adductam in prima quæstione: quam & in hanc rem adducit Ro. in d. l. mutum. & in d. consi. 280. & in omnibus ferè locis suprà citatis: quoniam videlicet vnica ratio huius statuti adduci potest, scilicet vt cõsulatur fragilitati mulierum: ideò pro expressa habetur, potéstq; ea trahi saltem ad casum, qui impropriè & largè cõtinetur sub casu expresso, vt latè deduximus in d. 1. q. Cui quidẽ rationi nititur Alex. in d. l. mutum respondere, & probare non eandem esse rationem in aditione hæreditatis, quæ in contractu: sed illius conatus alacriter refellit, hàncque postremam op. luculenter confirmat & defendit Iason, quem omnino videbis (neque enim huc omnia transferre volumus) in d. l. Barbarius. *Respondet ad contraria.*

129 ¶Fateor tamen, quòd aliàs vbi non esset eadem ratio in contractu, & in quasi contractu, certè dispositio loquens in vno, non procederet in altero: & ob id certè dispositio d. l. 2. §. omnes. D. de iudi. loquens in contractu, non procedit in aditione hæreditatis, vt est tex. in d. l. de eo. D. de iudi. quia, vt ibi dicit Bar. post antiquiores, diuersa est in vtroque ratio. Quòd si eadẽ esset ratio, secus esset, vt liquidò patet ex tex. in d. l. interdum. §. vl. D. eo. vbi dispositio d. §. omnes. procedit in negotiorũ gestione, quæ & quasi cõtractus est: quoniã eadem est ratio in ea, vt in cęteris contractibus, vt dicunt Doc. in d. l. de eo. Et similiter in d. l. 1. §. tutores. versic. sed & si iure. D. de falsis. prohibitus contrahere, non prohibetur hæreditatem adire: quoniam in illo casu diuersa est vtriusq; ratio: vt ostendit Raph. Co. d. consi. 176. in fi. & ita non obstant prima contraria. *De eadem re.*

130 ¶Quod autem suprà dictum est ex multorum sententia, statutum loquens de possessione, non procedere in quasi possessione: sunt & plurimi, nec leuioris quidem autoritatis, qui contrarium tenent, & in his glo. quam omnes sequuntur in l. si quis in tantam. in verbo, rerum, C. vnde vi. trahens illam constitutionem pœnalem, loquentem de possessione, ad quasi possessionem iurium. & Bald. in c. licèt causam. in fi. de probat. vbi dicit, quòd statutum loquens de turbante possessionem, trahitur ad turbantem quasi possessionem, per text. quem dicit not. in l. nam & posteà. §. itẽ si iurauero. D. de iureiur. quo in loco Iason col. vl. in 5. no. id dicit multùm not. cùm id statutum sit pœnale. & Fran. Are. in rub. D. de acqui. poss. col. vlt. ver. illud autem, & consi. 30. viso themate, col. antepen. *De eadem re.*

131 ¶Súntque, qui has contrarias op. ita concordant. Nam si in quasi possessione obtinet eadem ratio, quæ in possessione, tunc statutum loquẽs de possessione, habet locum & in quasi possessione, aliàs secus. Ita enim voluit Soci. vir acerrimi iudicij, in d. l. possideri. in prin. D. de acqui. poss. & idem propè Fran. Ripa. in rub. extrà de cau. poss. & propr. col. 7. vbi suprà citauimus, & Alciat. in lib. 2. de verbo. signi. chart. 9. quo loco tractat de limitatoria dispositione. Hic autem constat eandem esse rationem in vtroque, & contractu, & quasi contractu: nempe, vt succurratur mulierum imbecillitati, vt diximus: ergo idem ius statuendum est. *De eadem re.*

132 ¶Ad absurdum verò nouissimè inductum, illud respondendum est, huiusmodi statutum esse intelligendum in quasi contractu, in quo propositum mulieris principaliter, aut saltem consequenter ad obligationẽ tendit: vbi verò mulier nec principaliter, nec etiam consequenter se intendit obligare, sed sola naturali ratione obligatur, tunc ne cum alterius iactura locupletetur, hoc casu cessat statutum. Nã iu- *De eadem re.*

Pupillus, & caeteri qui obligari non possunt, obligantur, quatenus locupletiores facti sunt.

ris est regula, vt qui obligari non potest, tenetur tamē, siue is sit pupillus, siue alius, quatenus locupletior factus est. l. naturaliter. §. vlt. cum l. seq. D. de condi. indebit. & l. 3. §. pupillus, & l. si pupilli. in princi. D. de nego. gest. & l. eatenus. D. de instit. actio. & l. 1. §. an in pupillum. D. depo. & l. furiosus. D. de actio. & obligat. & l. pupillus. in princ. & iterum §. 1. D. de auto. tuto. & l. 3. in princip. D. commo. & l. si pupilli. D. de solut. & l. quamuis. §. vlt. D. ad Senatusconf. Velleian. & l. vlt. C. de vsuca. pro empt. Quod & in ecclesia quoque voluit glo. & Bar. in authen. qui res. C. de sacrosc. eccle. Bald. in l. iubemus. §. sanè. in princ. C. eo. tit. & in l. si prædium. in princi. C. de prædi. minor. Panor. in c. si quis presbyterorum, in fi. de reb. ecclesi. non alie. Alexand. consi. 4. viso processu, col. 1. lib. 3. Et ita soluit Raph. Co. in d. consi. 176. in fin. vbi per hoc limitat hanc nostram conclusionem, quod imprimis notandum esse legentes moneo. Et hoc videtur intellexisse Bal. in d. l. 1. in princ. D. de cont. iudi. tutel. per text. ibi. & Raph. in d. l. more. D. de acqui. hære. & ibi Alexan. tam in lect. quàm in addit. Bar. & rursum idem Alexan. in d. l. mutum. in fi. D. eo. tit. & in addi. Bart. in d. l. apud Iulianum. §. vlt. D. qui. ex cau. in poss. eat. in vers. item si fieret locupletior, & Rom. consi. 453. visa principali constitutione,

133 *Vxor an possit assumere tutelam.*

¶ Et per hoc quidem dici potest, quòd si aliquo statuto aut consuetudine mulier posset gerere tutelam filiorum, post contractas à se secundas nuptias, certè nō posset eam assumere sine consensu mariti. Vt etiam expressim voluit in statuto requirente consensum propinquorum, in contractibus mulierum, Bal. ipse Nouellus in d. rub. de verbo. oblig. col. pe. & ibi quoque Lancel. Gal. col. 29. vers. item per hoc videtur. quòd proximè accedit ad casum nostræ princip. quæstionis.

134 *An mulier prohibita obligari, possit adire hæreditatē.*

¶ Illud postremò non prætermiserim, quod consuluit Signo. Homod. in casu magis dubio, in consi. 164. statuto ciuitatis, quòd mulier prohibita se obligare sine cōsensu mariti, potest tamen hæreditatem adire, in qua sunt creditores, quibus ex aditione obligatur, iuxta d. l. more. & l. pupillum. & l. necessarius. D. de acquir. hære. & l. non enim. D. ad Senatusconf. Trebel. Quibus autem rationibus moueatur, frustra huc adscriberemus: tum quia illic omnibus videre promptum est, tum quia huc parum pertinent, vbi non de obligatione, sed contractu loquimur: tum postremò, quia ab omnibus ferme ea sententia non admittitur, vt plenè not. ab omnibus in d. l. more. & in d. l. mutum. & Raph. Co. d. consi. 176. Angel. Aretin. in §. hæres quoq; in princ. Instit. de obligat. quæ ex qua. contract. nasc. & in dicto §. omnium. & ibi Iaso. Instit. de actio. Alex. consi. 234. puto, colum. 1. versic. hoc ergo, lib. 6. & Soci. cōsi. 112. multùm abundè, col. 6. in 4. dubio, lib. 1. quod repetitur consi. 172. libr. 2. & Mathes. d. no. 168. & Io. Ruger. Mota. in repet. l. hæres absens. §. si quis tutelam. numero 12. D. de iudici.

135 *De eadem re.*

¶ Sed illud tantùm dixerim, omnes ipsius Sign. rationes in id recurrere, vt ostendat obligationē, quæ ex aditione contrahitur, non esse actum principalem, sed tantùm consecutiuum, vt nostri loquuntur, quia scilicet venit in consequentiam ipsius aditionis: proindéque non esse considerandum, per l. 1. D. de auto. tutor. cum aliis multis ab eo adductis. Et in eadem sententia, ob eandem rationem, fuit in eodē quoque casu. Barb. qui nullam illius mentionem facit, consi. 5. bene etenim. col. 5. ver. ad aliud dubium, lib. 3. & ante illum Ang. cuius etiam Barb. non meminit, vti nec ipse Ang. Signo. d. consil. 317. suprà citato, & in d. l. mutum. vbi dicit ita se obtinuisse in ea causa, in qua cōsuluerat. Quæ ratio, si quid habet virium, posset dici & hic quoque obtinere, quasi aditio sit actus principalis, ex quo oritur quasi contractus, sicut & obligatio. Quid autem si hæreditas est opulenta, nullisq; legatis, aut debitis onerata, an tunc ad aditionem illius requiritur cōsensus mariti, aut alterius qui ex statuto interuenire debet: videbis ex his, quæ dicam infrà in glo. 8. in verbo, *De son mary*, in 8. quæstio. præsertim, numero 59. inci. nec dissimile est. & iterum numero 77. incip. nec longe abest, & seq.

¶ DVO

136 ¶DVODECIMO QVAERO, quid si mulier nõ contrahat, sed cõtrahẽti consentiat, an id possit facere, non consentiente marito. Et nos quidem multa de hac re diximus in nostra repetit. l. si vnquam. in verbo donatione largitus, in 22. q. qua illud differo, an ea lex habeat locum in consentiente alienationi rei suæ: quæ nunc necesse est magna ex parte repetere, quoniam multa addituri sumus, quæ cõmodè cæteris detractis dici non possent. Videtur igitur vxor non prohiberi cõsentire contrahenti de re sua, licèt ipsa contrahere non possit. Aliud enim est facere, aliud facienti consentire. l. si pater. §. vlt. D. de manu. vindic. & l. si minor. la 1. eo. tit. Ex qua no. glo. quòd potest quis alij consentire, in eo quod quis per se facere non poterat. & ita illum tex. summat, vt cum nostris loquar, Bened. Plumb. qui non potest manumittere, potest manumittenti cõsentire. & l. aliud. D. de reg. iur. & l. vl. C. de pact. & l. iubemus. §. œconomus. C. de sacro. eccle. & l. quidã decedens. §. Papinianus. D. de admi. tut. vti eum tex. citat Pet. Anc. consi. 204. visis & ponderatis, col. 1. *An possit vxor alteri cõsentire contra henti.* *Aliud facere aliud facienti consentire.*

137 ¶Et hinc Doc. multa desumunt, ex quibus nonnulla huc adferemus, hanc partem adiuuantia. Et primo quidem loco, quæ ad casum nostrum propiùs accedũt. Nam Signo. Homod. consi. 145. in quæstione vertente, col. 2. respondit mulierem quæ ex statuto non potest vendere, nisi adhibita quadam solennitate, posse tamen liberè vendenti consentire, valereq; huiusmodi venditionem, & dominium ex ea transferri, per d. l. si pater. §. vl. Et idem propemodum dicit Bal. in rub. C. de pactis, in fin. scilicet quòd statuto disponente, ne mulier contrahat, sine præsentia propinquorum, non videtur simplex consensus prohibitus, per d. §. vlti. & eum sequitur Pau. Pic. ibi. & Laur. Calca. consi. omnium 1. viso consilio. col. 14. & cons. 74. quòd dictis filiabus, col. 9. in prin. & Philip. Deci. consi. 475. in causa quæ Mantuæ, col. 2. versic. sed ad hoc respondeo. Sed & idem Deci. alio præcedenti consi. videlicet 124. placet mihi, vers. quintò statutum generaliter, tradit statutum prohibens vẽdere, non habere locum in consentiente alienationi. *De eadem re.*

138 ¶Hincq; glo. in d. l. aliud. dicit quòd licèt venditor teneatur de euictione, etiamsi dictum non fuerit. l. non dubitatur. C. de euicti. non tamen qui consentit simpliciter venditioni, nisi id promiserit. Quod & voluit Inno. in c. si quis. col. 2. versi. item no. ext. de reb. eccl. non ali. Bal. in l. quidam ex parte. D. de euictio. & in sua marg. in verbo, electio, vers. tertiò. & Pet. Anc. consi. 76. per modum, in 4. dubio. & non obscurè probat tex. in l. exceptione. C. de euicti. & in l. inter stipulantem. in prin. D. de verbor. obliga. vti eum citat Iason in l. quoties ab omnibus. in 2. no. C. de fideicom. Sed & alia glo. & post eam Bar. & Bal. qui eam dicit notandam, in l. cùm pater. §. libertis. D. de lega. 2. dicunt, quòd in casu illius §. si quis non alienauit, sed alienanti consensit, admittitur ad reuocationem eorum, qui posteà alienarunt, quia non venit contra voluntatem defuncti, sed suo fauori renuntiauit: licèt secus esset, si ipse alienasset. allegátq; Bal. d. l. si pater. §. vl. *Consentiẽs simpliciter non tenetur de euictione.*

139 ¶Cy. quoq; post Iac. Ra. in l. si prædium. in prin. C. de iur. doti. tradit, quòd licèt maritus non possit fundum dotalem alienare, potest tamen vxori alienanti consentire, per d. §. vl. Sed tu tamẽ, quia id nõ est sine dubio, vide Bal. & Saly. ibi. & Bar. in l. si æstimatis. D. sol. mat. & Ias. consi. 44. ad dubia, col. 3. vers. tertiò pro eod. lib. 1. Sed & And. Iser. in c. 1. in prin. tit. de prohi. feud. ali. per Fed. scribit Legatum, aut, vt nostri appellant, Locum tenentem principis, ab ipso principe prohibitum alienatione, nõ prohiberi consensu alienationis, per d. §. vlt. & sequitur eum Marti. Laud. ibi. col. 3. vers. sed quid si dedit. & Card. Alex. co. 5. ver. qui est eodẽ initio. & Iacob. à S. Geor. in tract. feud. in verbo, vicariúsq; perpetuus, col. 2. vers. sed pone Dux vel Rex. *Vir an possit vxori dotem alienanti consentire.*

140 ¶At Bal. in l. vl. paulò ante fi. C. de suis & legit. dicit quòd cõsensus præstitus alienationi, non dicitur alienatio, siue alienatiua dispositio, sed quædam confirmatio, si quid cõfirmabile inuenit, per d. l. si pater. in fi. & d. l. aliud. Et idẽ Bal. in l. 2. col. ante- *De iisdem rebus.*

pe.verſ.19.quarto.C.de reſcin.vend.dicit, quòd non propriè dicitur venditor, qui conſenſit venditioni: nec ei competit remediū illius l.2.per d.§.vlt.& ſequitur Ant. Burg.in c.pe.verſ.decimononò dico,ext.de emp.& vend.vbi dicit no.tex in d.§.vl. & Philip.Deci.d.conſi.475.vbi ſuprà citauimus.Et dicit idē Bal.in l.cùm alienam. col.2.verſ.ſed pone,teſtator.C.de lega.quòd ſi leganti rem meam conſenſi,nō poſſum conueniri actione ex teſtamento,vt præſtem:quia,qui ita conſentit alteri,non contrahit,ſed potiùs dicitur pati,per d.l.ſi pater.D.de manu.vind.

141 *De iiſdem rebus.* ¶Eiuſdem Bal.frater Ang.in l.1.ad fi.C.com.de legat.tradit,quòd licèt dominium rei legatæ ipſo iure tranſeat in legatarium ſine alia traditione,vt in ea l.dicitur,hoc tamen procedit,cùm teſtator legat rem ſuam:ſecus ſi alienam, etiam conſentiente domino.Neq; enim qui conſentit,legare videtur,per d.l.aliud.& hoc ſequitur Iaſon in l.1.col.ante pe.verſ.tertiò requiritur.D.de lega.1.vbi id dicit ſing.& in l.ſi fundum per fideicommiſſum.col.vlt.verſ.aduerte etiam.D.eo.tit.vbi dicit not.Quod & procedit,vt id addas ad Angel.etiam ſi legauerit rem hæredis de ipſius conſenſu,vt tradit Bald.in d.l.1.colū.5.verſ.quarto teſtator legauit.C.com.de legat.& in l. hæredum.C.de fideicom.Iaſon in l.1.D.de legat.1.& in l.huiuſmodi.§.qui ſeruum. colum.2.verſi.tertius caſus,eo.tit.& in l.ſi hæredes.col.2.verſic.amplia iſtam regulam,eod.quoque tit.

142 *De iiſdem rebus.* ¶Húc q; pertinent alia multa à noſtris Doctoribus alibi paſsim ſcripta:vt videre licet apud Petr.Aneh.conſi.271.de titulis criminum,col.2.verſ.tertiò dictum ſtatutum.& Fran.Arec.in l.Gallus.§.videndū.col.vlt.de libe.& poſthu.Vt interim omittam alios text.probantes,quod ſuprà diximus, actum attribui facienti, non conſentienti,videlicet c.paſtoralis.& ibi Collec.col.1.verſ.& iſta decretalis,extr.de donat.& in c.1.in princ.ne ſed.vac.lib.6.& c.ſi annum.de iudi.eod.lib.6.& no.in c.cùm eccleſia Vulterana,extrà de elect.quæ loca in id citat idem Collect.in d.c.paſtoralis.Vt tamen interim non relinquamus vnum aliquid non contemnendum, quòd ſi quis alienauit,aut pignori dedit rem alienam,quæ poſteà ad eum peruenit,confirmatur emptio aut pignoris datio, ita vt is contradicere non poſsit.l.rem alienam. D.de pigno.actio.& l.ſi quis alienam.D.de actio.empti.cum ſi.vtrobiq; adductis à gloſ.At ſecus eſt,ſi quis ſimpliciter conſenſit emptioni aut pignori:neq; enim tunc ſibi præiudicat in iure poſteà quæſito.vt no.reſpondit Paul.Caſt.conſi.375.ne ſub æquiuoco,col.vl.verſi.quò ad materna,lib.2.per tex.in l.1.§.quod ait Prætor, volūtate.D.quor.lega.& no.in l.1.C.de pactis.

143 *Contra ſuprà dicta.* ¶Contrarium tamen mihi verius videtur,vt ſcilicet mulier non poſsit alteri rem ipſius mulieris vendenti conſentire:vti nec,qui donare non poteſt,donanti conſentire poteſt.l.3.§.non tantùm.D.de donat.inter vir.& vxo.& l.creditor.& ibi Bal.C. eo.tit.& l.cùm quis.& ibi glo.D.de reg.iur.& l.filium.D.ad S C.Maced.ex qua not. Bal.quòd inhabilis ad contrahendum,eſt inhabilis ad conſentiendum alteri.& l.2. C.ſi aduer.donat.vbi Fran.Are.no.nihil intereſſe,alienes,an alienanti conſentias. Et ibi Bal.ſibi contrarius tenet,quòd mulier vel minor à ſtatuto prohibitus vendere ſine conſenſu proximorum,nec vendēti conſentire poteſt. Et ſequitur Saly.ibi, & Fran.Arec.in d.l.vlt.col.1.& ſeq.& ibi quoq; Philip.Deci.col.4.verſ.in glo.in verbo,accommodauerit,C.de pactis.Et Firmia.in tract.de epiſcopo,in 4.parte,libr.4. col.35.verſi.ſed nunquid prohibitus:& Barb.in c.decernimus.colum.2.ver.& plus etiam dico,de iudici.& in c.ſi quis presbyterorum.per eum tex.iuncto c.præcedenti,de reb.eccle.non alie.& in c.peruenit.circa fin.de emp.& vendi.& conſi.51.ſcribit ſapientiæ fons,col.15.verſi.& facit quod voluit,lib.1.& conſil.41.Deum inuocent, col.antepen.verſi.ſecundò oſtendo,lib.3.Soci.in l.Gallus.§.videndum.colum.2.in fin.D.de lib.& poſth.vbi loquitur de alio ſimili ſtatuto.& conſi.230.viſo teſtamēto,colum.3.verſic.poſtremò non omitto,libr.2.vbi plus dicit,hunc ſic prohibitum alienare,nec alienationi iuris futuri poſſe conſentire.Philip.Deci.in d.l.aliud.de regul.iu

gul.iur.Fabia à monte S.Sa.in tract.emptio.& vendi.in 25.q.3.quæsti.princ.Alciat. in d.rub.C.de pactis.Arnol.Ferro.loquens in casu nostræ consuetudinis,in Commenta.Consuetud.Burdig.tit.1.§.2.

144 ¶Ob idq; Bal.in d.l.2.C.si aduer.donati.& alij plerique ex illis suprà citatis nuncupatim repræhẽdunt Iac.But.qui in ea ipsa l.2.contrarium tenuerat,ea ratione motus,quòd licet ius commune prohibens venditionem possit trahi ad similes casus, per l.non possunt.D.de legib.non tamen ius municipale,quod aduersatur iuri communi.Sed interim non videt,facilè fieri fraudem statuto,si id concedamus,vt dicit Bald.in d.l.2.Non videt(inquam)prohibitionem statuti(vt dicit Barb.vbi suprà) non fieri propter ipsam venditionem,quæ in facto tantùm consistit,sed propter iuris effectum,qui inde oritur,nempe ob alienationem,quæ ex ea procedit. Quæ quidem ratio habet locum,& in consentiente alienationi rei suæ.Non videt denique,in statutis(quod & ipse Barb.dicit) mentem statuti potiùs esse inspiciendam,quàm verba.l.cùm mulier.D.solut.matri.& l.scire oportet.§.aliud.vers.sed & si maximè.D.de excusat.& c.cum voluntate.extra de sentent.excommuni.quæ mens potiùs dicitur interpretatiua,quàm extensiua:vt not.in l.Cæsar.D.de publica.De qua postrema Barb.ratione multa diximus in repe.d.l.si vnquam.in verbo, libertis,numero 54.incip.& quoniam. *De eadem re.*

145 ¶Sed quantùm ad primam illius rationem pertinet,quæ multùm huc facit,qua scilicet dicit iuris effectum,id est,alienationem ipsam considerari,quæ ex consensu robur accepit:illud addes,hunc esse huiusmodi consensus effectum,vt qui alij consentit,iura sua perdit,atque si ipse actum ipsum,cui cõsentit,faceret l.cùm quædam. C.de admi.tut.Cui & satis conuenit tex.in l.nihil.§.proponitur.& ibi Albert.D.de lega.1.& in c.1.§.præterea.& ibi glo.in verbo,regressum,tit.quib.mod.feu.amit.& ibi quoq; Bal.qui in id alia iura citat,& inter alia l.sicut.§.venditionis.D.quib.mo. pig.vel hypo.sol.quam dicit in ea re esse sing.vt qui cõsentit alium de re sua testari, sibi præiudicet.quàm & ad id quoq; dicit sing.ipse Bal.in l.vẽditioni.post princ.C. de vsucap.pro empt.& in l.quoties ab omnibus.col.2.versi.quæro,quid si quis consenserit.C.de fideicom.& in l.si tibi.§.de pignore.col.2.versic.quid si testetur.D.de pactis.& in c.1.§.donare.col.3.versi.sed hoc dictum,titu.quali.olim feud.ali.pot.& consi.89.dominus Thomas,col.2.versi.ad euidentiã,lib.1.& Iason in l.cùm proponas.la 1.col.2.versi.nota etiam diligenter.C.de pactis.& consi.13.casus talis est,spectabilis,col.1.lib.1.& consi.57.in caussa mota,col.3.vers.quartò,eo.lib.1.& cõsil.89. aggredior nunc sextum,eo.lib.1.qui omnes,vt iam diximus,cum text.dicunt sing. *De eadem re.* *Cõsentiens in re sua perdit.*

146 ¶Et eum quidem,præter eos,in id quoque expendit Bar.in l.cùm quis decedens.in princ.D.de lega.3.& ipse Bal.in l.vl.col.pe.versic.quintus casus.C.vnde legi.& in l.1.col.4.versi.sed hic quæro,nunquid.C.de sacro.eccle.& in l.cùm alienam.colum. 2.versi.sed pone,testator:vt ibi quoque Saly.col.2.versi.primum dubium,& Iason colum.2.versi.quartò vltra.C.de lega.& idem Bald.in l.senium.colum.1.C.qui testa.face.poss.Iason in l.si quando.§.& generaliter.col.2.versic.quartò & vltimò.C. de inoff.testa.& Stephan.Bertran.consi.329.ponitur,numero 4.libr.1.& consi.173. quia difficultas,col.6.numero 15.lib.4.Et est similis text.licèt ille sing.ab omnibus prope dicatur,in dicto c.1.in princ.titu.de prohib.feud.ali.per Feder.vbi & Baldus ipse colum.penul.in id quoque annotat.Et idem quoque voluit,licèt eos tex.non alleget,Ro.in l.quæ dotis.colum.9.versi.secundò adde membrum.D.solu.matr.de quo & tu multa videbis per Ias.post alios multos antiquiores,in d.l.si fundum per fideicommissum.col.pe.& vl.D.de lega.1. *De eadem re.*

147 ¶Súntq; alia infinita propè loca,probantia,quod diximus,eũ sibi præiudicare,qui consentit actui,nec posse illum reuocare,aut aliter impugnare,non magis quàm si ipse eundẽ fecisset:vt videre licet ex l.non videtur.D.si quid in frau.pat.& d.l.cùm *De eadem re.*

pater.§.libertis.D.de lega.2.Ex quo Bar.no.à pari procedere,actum celebrare,& ei consentire.& l.codicillis.§.1.D.eo.tit.& l.apud Celsum.§.quæsitum est,si eum fundi.D.de dol.excep.& dict.l.si fundum per fideicommissum.& d.l.quidam ex parte. D.de euicti.& l.fideiussor impetrauit.§.pater.D.de pignor.& l.si debitor.§.1.& l.si consensit.in prin.& l.Titius.§.1.& l.Lucius.& l.Paulus.D.quib.mod.pig.vel hypo. sol.& l.si seruus communis.D.de donatio.inter virum & vxorem.& l.mater.C.de rei vendi.& l.si probaueris.& l.cùm te.& ibi Bald.Salyc.& alij,& iterum l.vlt.& ibi quoque iidem Bald.& Salyc.C.de remis.pign.& l.si debitor.C.de distract.pigno.& l.si consentiente.C.de donatio ante nupt.& dicta l.quoties ab omnibus.C.de fideicom.& ibi concord.in glo.& dicto c.pastoralis.de donat.& c.Titius filius.& ibi gl. Bald.& alij,tit.si de feud.defunct.cont.sit inter dom.& agn.& cap.1.in princi.& ibi glo.in verbo,consentientibus,tit.de ali.feud.pat.& c.prætereà.& ibi Bald.& alij.tit. quib.mo.feu.amit.

148 *De eadem re.* ¶Et quod voluerunt glo.Iac.Ra.Cy.& cæteri in l.2.C.si quid in frau.pat.Iac.Bel. in c.1.§.vl.ad fi.& ibi Iac.Alua.in 30.conclu.& Cardin.Alexand.colum.5.versic.& sciendum.tit.quæ fuit pri.cau.bene.amit.Iac.Aret.Cy.& Bal.in l.dotalem fundum. D.solut.matri.Bal.consi.16.facti euidentia,in fin.libr.1.& consi.102.punctus super quo,lib.2.& consi.319.matrimonium,in 8.eodémq; vl.dubio,lib.4.Raph.Co.consil.33.quidam ponamus B.& alter Raph.Fulgo.consi.213.domina,col.vlt.Ro.cõsi. 87.circa id,de quo quæritur,col.1.& consi.457.circa propositum,col.2.versic.tertiò non est dubium.Pau.Ca.consi.84.quæstio ista vertitur,lib.2.& consil.190.visa, col.2.vers.restat,eo.lib.2.& consi.319.visis & examinatis,colum.vltim.eod.libr.2. Alexand.consi.184.viso themate dicti Syluestri,post princ.libr.2.& cons.150.viso themate & his,in fin.lib.7.Franc.Aret.cons.3.consultatio præmissa.Corne.cons.3. in præsenti,col.1.& iterum pe.lib.3.cons.41.videtur in hoc,col.pe.eo.lib.3.& cons. 144.licèt in hac,col.2.versicu.his tamen non ob.eo.libr.3.& Soci.cons.44.viso testamento,col.1.& iterum pe,lib.quarto.Iason in l.filiusfam.§.diui.col.10.vers.octauò limita.D.de lega.1.in secunda lec.Philip.Deci.cons.389.visa longa serie,colũ.4. & cons.543.in casu proposito,col.1.& Matthæ.Afflic.Deci.Neap.112.inter dominam,ad fin.Albert.Bru.consi.80.circa primum,colum.5.versi.& quia considerata, & Doct.pasim & vbique.

149 *Consentiẽs donationi rei suæ, donare videtur.* ¶Nam & videmus,quòd qui consentit alij donanti,rẽ ipsam donare videtur.l.si liqueat.& ibi quoq; Bal.in 2.no.C.de inof.dona.& voluit etiã Bar.per alia multa iura,in d.l.quæ dotis,col.3.vers.tertiò pone.& ibi omnes post eũ.D.sol.mat.& in d.l.si fundum.& ibi quoq; Raph.Co.& cæteri,de lega.1.Pau.Ca.cons.319.visis & examinatis,col.vl.lib.2.per l.in ædibus.§.quòd filiusfa.D.de dona.vbi est tex.optimus,& Matth.Afflic.in tract.proto.col.18.ver.decimò no.& alij vbique. Ex eóq; Bal.in d. l.si liqueat.dicit insinuationem huiusmodi donationis factæ,consentiente domino,fieri debere,tanquam factam ab ipso consentiente,non à donante. Quod & sequitur Fran.Are.cons.127.eximie,col.3.vers.secundò hoc pater.& Albe.Bru.in repertorio statutorum,in verbo,insinuatio,col.2.vers.statutũ dicit,quòd insinuatio.

150 *Consentiẽs alienationi rei suæ, alienare videtur. An autẽ propriè.* ¶Et semper aliàs,qui alienanti consentit,& ipse alienare censetur,vt dicit Bal.in d. c.1.§.illud.vers.quæro ergo.tit.de prohib.feud.ali.per Fede.Albe.in l.iubemus,in fi. C.ad S.C.Velleia.per tex.in l.si sic.D.sol.mat.& d.l.in ædibus.§.quòd si filiusfa.D. de donat.& Ang.in lec.Flor.Fulg.Corne.& Iason,in d.l.quoties ab omnibus.C.de fideicom.Et ita quidem,vt ipse id facere propriè censeatur,atq; si ipse fecisset,cùm consentiens est dominus rei,ex sententia Bal.in l.si vt proponis.C.de ser.pign.dat. manu.per l.si fundus.§.si nesciente.D.de pig.Secus si nõ esset dominus,vt ipse subiungit,per d.l.si pater.§.1.D.de manu.vindic. Quam quidem differentiam, non obscurè intellexit,ante eũ Bar.in d.l.vlt.col.1.C.de pactis.cùm dicit,quòd qui actũ per se facere non potest,nec facienti consentire potest,cùm habet plenum ius in re

aliàs:

aliàs secus, per illa eadem iura suprà citata. Et hoc quoq; voluit ipse Bart. consi. 70. reuerendissime, vbi id dicit esse infallibile.

151 ¶ Et ita possunt dilui, quæ adducta sunt pro parte contraria, vt scilicet procedant, quando consentiens non est dominus rei, cuius alienationi cōsensum præstitit. Aut etiam dici potest, eadem procedere, cùm est diuersa ratio facientis & consentientis. Quòd si eadem sit, eodem quoque iure procedunt, ita vt qui facere prohibetur, facienti quoque consentire prohibeatur: vt expresse voluerunt Bar. & Bal. in d. l. vlt. C. de pactis. idem Bal. qui & id trahit ad statuta, in l. filiusfa. in prin. col. 1. D. de procura. Saly. in d. l. 2. C. si aduer. dona. Per. Anch. consi. 2. 4. visis & ponderatis, col. penul. versi. non ob. secunda ratio. Soci. in d. l. Gallus. §. videndum. col. 2. versi. circa primam. D. de lib. & posthu. & Philip. Dec. in d. l. aliud. D. de regu. iur. & d. consi. 543. & Docto. vbique. *Respondet ad contraria.*

152 ¶ Sed & illud quoque dici potest, quod diximus pro hac posteriori parte, vt scilicet, qui prohibetur alienare, prohibeatur & consentire, haud dubie id procedere, cùm quis prohibetur ratione inhabilitatis, aut etiam imbecillitatis consilij & intellectus, vt minor, & mulier: vt tenet Bart. post glo. in d. l. si fundus. §. 1. D. de pigno. Bened. Plum. in d. l. si minor, cap. 1. col 1. D. de manu. vindic. Bal. consi. 331. quædam puella. col. 1. versi. tertiò præmitto, lib. 3. Albert. in d. l. filium. D. ad S. C. Macedo. Fran. Aret. consi. 67. diligenter & maturè. col. 3. versi. nec obstat prædictis. *De eadem re.*

153 ¶ At hìc in specie proposita nostræ consuetudinis omnia hęc concurrunt: nam ipsa mulier quæ consentit, est domina rei, cuius alienationi consensum præstat: estque eadem ratio vtriusque: idem parque præiudicium, quantum ad iuris, & dominij amissionem: vtpote cùm ea consentiendo, æque amittat dominiū, & quoduis aliud ius, quod in ea re habet, ac alienando, vt supra late probauimus. Et hic quidem est iuris effectus, quem vt dicit Barba. dicto consi. 41. considerasse videtur hæc nostra consuetudo, interdicens mulieri rerum suarum alienatione sine consensu mariti, idque ob eiusdem imbecillitatem, ex multorum sententia, vt sæpe diximus, & dicemus posteà latiùs. Ex quo illud consequens est, vt nec cōsentire possit alienationi, non magis quidem, quàm alienare. Quanquàm sunt & aliæ solutiones, quæ dari possunt ad contraria ex not. per Bart. & Fran. Aret. in d. l. vlt. C. de pactis. Barto. in dicta l. si fundus. §. 1. de pigno. & d. consi. 70. post prin. & Benedict. Plum. in dicta l. si minor. la 1. D. de manu. vindic. & Bal. in d. l. si vt proponis. C. de ser. pig. da. manu. & in l. 2. col. 2. versic. secundo considerandum. C. qui accus. poss. & d. consi. 133. lib. 1. & Philip. Dec. d. consi. 124. col. 3. versic. quintò statutum, & ex his quæ dicam infrà in glo. 8. in quinta quæst. *De eadem re.*

154 ¶ DECIMOTERTIO QVAERO, an mulier poterit ex delicto se obligare, sine consensu mariti, id est, an, si deliquerit, delictum pro nullo censebitur, tanquam factum sine consensu mariti, vt ex eo puniri non debeat ipsa mulier, saltem quantùm ad bona ipsius vxoris. Hæc certe quæstio, nullo pacto dubia est in terminis nostræ consuetudinis, quæ de contractu loquitur. Nam aliud omnino est contractus, aliud delictum. Sed si nostra consuetudo loqueretur de obligatione, vt quia prohiberet, ne mulier obligaretur sine consensu mariti, posset satis appositè in quæstionem deduci, an si delinqueret, obligaretur. Nam ex delicto oritur obligatio. Hinc titu. Instit. de obliga. quæ ex delict. nasc. Sed tamen adhuc talis consuetudo intelligeretur in obligationibus ex contractu, vel quasi, non etiam ex delicto, vel quasi, ne delicta manerent impunita. Ita voluit Rapha. in l. more. & ibi Alexan. tam in lectu. colum. 5. quàm in addi. Barto. D. de acquiren. hæred. & idem Alexand. etiam in additio. Bart. in dicta l. apud Iulianum. §. vlti. D. quib. ex cau. in pos. eat. Ma rhes. qui id dicit perpetuò menti retinendum, not. 148 nota quod est differentia. in fi. & Iason in d. l. si vnus. §. pactus ne peteret. colum. 9. versic. sextò limita, & in dicto §. *An vxor possit se ex delicto obligare sine consensu viri. Statuta de obligation. nō intelliguntur de his quæ sunt ex delicto.*

omnium.colum,8.versicu.addo,quòd ad hoc.Institu.de actiõ.

155 *Minor & prodigus an obligentur ex delicto.* ¶Adducunt omnes,quod in simili videmus,prohibitiones legis vetantis minorem & prodigum se obligare,non trahi ad obligationem ex delicto,vel quasi, quin ipsi puniantur,si deliquerint,vt voluit glo.in l.si quis in tantam.in 3.quæst.& ibi Barto. col.3.versi quæro an dominus,& omnes ferè doctores.C.vnde vi.idem Bart.in l.is cui bonis.col.vlti.versi.quæro nunquid prodigus delinquendo.& ibi quoque Paul. Cast.ad fi. Alex.col.4.versic.quærit etiam Iason col.8.versi. secundò quærit. D.de verb.oblig.idem Bart.in l.1.ad fi.& ibi Bal.col.2.vers.vltimò quæro. D.de curato. furio.& Ang.in l.Fulcinius.§.adeò.in fi.D.ex quibus cau.in pos.eat.Pau.Cast.cons. 183.in causa quæ vertitur.col.vlti.versi.nec obstat statutum,li.1.Alex.consi.24.op portune.col.2.lib.1.quod repetitur consi.89.lib.3.Philip.Dec.in l furiosi.col 2.vers. & suprà dicta.D.de regu.iur.& Stepha.Bertran.consi.248.donatio,nu.8.versi. etiã vt ibi dicit,lib.1.& bene facit tex.citatus ab Alex.in d.l.apud Iulianum. & Iason in dicto §.omnium.qui illum dicit ad hoc optimum,vt certè est,in l.sed & si ex parte. §.quanquàm.D.quod cum eo.

156 *Prohibita alie.in fauorem alterius,delinquens ei non praeiudicat.* ¶Illud autem certum est,quod cùm alienatio prohibita est fauore alterius,tunc etiam quispiam delinquendo non alienat in præiudicium illius.l.si finita.§.si de vectigalibus.& ibi Bar.col.vlti.D.de dam.infect.& l.Statius.§.vlti.D.de iure fisci.& in l.quæcunque.D.de bo.dam.& idẽ Bar.in d.l.si quis in tantam.vbi suprà.C.vnde vi. vbi dicit se ita consuluisse.& Bal.cons.215.proponitur,in fi.lib.2.Fran.Areti.consil. 14.viso & diligenter,col.4.versi.sicut enim vasallus. Et id quidem optimis rationibus. Primùm,quia nemo iure suo priuatur sine suo facto, aut culpa. l. id quod nostrum.D.de reg.iur.& c.quæ in ecclesiarum.de constitu.cum si.Deinde, quia pœna suos autores tenet,nec ad alios progreditur.l.sancimus.C.de pœnis.& ibi concord. in glo.Negari autem non potest, quin mulier contrahere non posit sine consensu mariti,partim fauore mariti,si non omnino:quia scilicet maritus constante matrimonio,facit fructus suos bonorum patrimonialium vxoris, potéstque de eisdem, atque etiam de conquæstibus communibus, & mobilibus ad libitum disponere. Quanquàm etiam negari non posit,id partim introductum fuisse, vt imbecillitati mulierum succurreretur,de quo dicemus latiùs infrà in glo.seq.nu.37.testat igitur, & seq.vsque ad fi.eius glo.Et facit ad id,quod suprà dictum est, id quod scribitur in l.res vxoris.C.de dona.inter vir.& vxo.virum delinquendo non prçiudicare vxori,in rebus ei primùm ab eo donatis,quamuis contrahendo potuisset.

157 *An vxoris bona delinquentis inscio marito publicẽtur.* ¶Et hinc potest dubitari,an mulier sine consensu viri committens delictum, quod pœnam confiscationis bonorum irrogat,confiscationi locum faciat. Nam præter ea quæ dicta sunt,qui alienare non potest,nec confiscare quoque potest. arg.illo de reous ad personas, quod est validum.l.miles ita hæredem.in prin.D.de testa.milit. cum simil.Bona enim,quæ alienari non possunt,nec eadem confiscari possunt.Bar. in d.l.si finita §.si de vectigalibus,col.2.versi.quærit glos.an idem, & ibi latiùs Alex. qui alios citat,col.9.vers.& iuxta prædicta.D.de dam.infect.& probatur in l.Imperator.in princi.D.de fideicom.lib.vbi Bar.eam ad hoc expendit.& plenè ipse Alex. consi.23.opportune consideratis.col.2.vers.sed præmisis non obstantibus,lib. 1.& Carol.Rum.consi.24.quia copiosè,col.4.nu.10.li.1. Ego autem puto confiscationi locum esse,per ea quæ diximus de minore,& prodigo;sed forte eam non auferre ius marito,quod in ipsis bonis habet constante matrimonio,per ea quæ diximus in præcedenti versi.

158 *Alienationis permissio non trahitur ad delictum.* ¶Nec illud interim omittam,quòd si cui facta sit potestas alienandi, intelligitur vt alienatio fiat contrahendo, non delinquendo,vt not.voluit Baldus in cap.1.§.feudum.qui est peu.in 1.oppo.titu.si de feudo fuerit controuer.inter domi. & agna.per eum textum,in quo feudum ita datum fuerat,vt ipse & hæredes,& quibus dederit, habea

habeant, ex quo liberè poterat illud in quencunque alienare: tamen iisdem culpis id amittitur, quibus & aliud feudum: quoniam vt dicit Baldus, delictum non est propriè alienatio siue datio. Et illum sequitur Matthæus Afflict. ibi. col. vlti. versic. nonò & vltimò. Id quod facit ad multas consuetudines Franciæ, quæ ius faciũt maritis alienandi conquæstus, & mobilia communia inter virum & vxo. Nam si maritus delictum commiserit, ob quod bona sua publicet, non putarem vxoris partẽ publicari. Nam & ex suprà dictis constat, aliud esse simpliciter alienare, aliud delinquere, ex quo alienatio sequatur.

159 ¶ Et quod hanc opinionem confirmat, illud videmus, quòd si vir vxori quippiam donauerit, licet huiusmodi donatio non valeat, nec priùs vires accipiat, quàm maritus prior mortuus sit, nulla illius reuocatione facta: tamen si ipse maritus ex delicto bona sua confiscet, ea quæ vxori antè donauerat, manent vxori incolumia: vt est textus expressus in l. sed si mors. D. de dona. inter vir. & vxo. quem dicit singul. Bal. in l. executorem. colum. 8. versi. quæro quidam timens. C. de execu. rei iudic. & Roma. in l. post contractum. col. 3. versicu. quòd hoc fallit. D. de donatio. tamen est alius similis in l. res vxoris. C. eo. ti. Idémque dicit ipse Bal. in d. l. executorem. de donatione filiofamiliàs facta à patre: nam & aliàs videmus has donationes æquiparari. l. pen. C. eo. titu.

160 ¶ DECIMOQVARTO QVAERO, an stante huiusmodi consuetudine possit mulier sine autoritate viri transferre possessionem rei suæ: Quod minimè videtur, ex eo quod in simili dicitur, in l. is cui bonis. D. de verb. obli. quòd quẽadmodum prodigus, cui bonis interdictum est, alienare non potest, ita nec tradere. Ex quo no. Ang. quòd prohibitus contrahere, vel se obligare, non potest rem suam tradendo, possessionem transferre. Quod dicit esse notandum propter minores & mulieres, quæ prohibentur contrahere, aut obligari ex forma statuti. Et eum sequitur Alex. in l. 1. §. si vir vxori. col. vlti. D. de acqui. poss. *An possit trãsferre possessionẽ suã.*

161 ¶ Sed Imo. Pau. Cast. Rom. Alexand. Franc. Aretin. & plerique omnes in d. l. is cui bonis. atque etiam Franc. Areti. in d. §. si vir vxori. col. 2. & Carol. Ruin. consi. 137. viso instrumento, col. vlti. lib. 1. illud dictum Ange. repræhendunt, moti, quòd ex contractu prohibito & inutili potest transferri possessio, per dictum §. si vir vxori. Et quia pupillus potest perdere naturalem possessionem, quæ est facti, sicut & alius quiuis. l. possessionem pupillus. & ibi Bart. D. eod. licèt non ciuilem. l. pupillus. D. de acquir. rer. domi. Et probatur in dicta l. possessionem. à contrario sensu, quòd licèt pupillus non possit alienare rem immobilem cum autoritate tutoris, sine decreto iudicis, per totum titu. C. de prædi. mino. potest tamen cum sola autoritate tutoris, sine decreto transferre possessionem. Quod & voluit glo. in l. 2. §. si à pupillo. & ibi Imol. qui eam reputat valde not. D. de vsucap. pro empt. Nam non alienat, qui possessionem tantùm amittit. l. item si res. §. sunt & alia. D. de alie. iudi. mut. cau. fact. & l. non alienat. D. de reg. iur. *De eadem re.*

162 ¶ Et ideo dicit etiam Baldus in l. 2. ad fin. D. de iurisdict. om. iudi. quòd si ex forma statuti res prohibetur alienari in forensem, non prohibetur tamen ipsius possessio transferri, per dictum §. si vir vxori. In quo quidem §. illum refert, & sequitur Iason colum. 3. versic. item adde, in 2. lectu. Et idem tenent ante illos Archid. in c. 2. vt lit. penden. lib. 6. & Ioan. And. in c. vlti. in verbo, præsumitur, de restitu. spol. eodem libr. 6. Et hoc vsqueadeò procedit, vt etiamsi statutum procederet vlteriùs, dicerétque, quòd traditio non valeret, non propterea impediretur possessionis translatio, per textum not. in l. 3. §. sciendum. le 2. D. de donatio. inter virum & vxorem. iuncto dicto §. si vir vxori. Quod dicit Francis. Areti. in dicta l. is cui bonis. semper tenendum menti, ad statutum, quod prohibet fieri traditionem, dicitque, quòd si fiat, non valeat. *De eadem re.*

163 *De eadem re.* ¶ Nec obstat, inquiunt, quos suprà citauimus, d.l.is cui bonis, quia vt dicit Pau. Castren. ipse Aret. & Iason, loquitur de prodigo, cui nō solùm interdicitur contractus, vel obligatio, sed & bonorum administratio, per l.1. in prin. D. de cura. furio. Quod longè plus est, quàm prohibitio obligationis, vel contractus: quia qui prohibetur administrare bona sua, nil potest de ipsis attingere. Et vt dicit text. in l. Iulianus. D. de cura. furio. nihil potest ad alium transferre. Et lex resistit illius actibus, ita vt nec ex iis oriatur naturalis obligatio. l.1. D. de nouatio. Aut vt alij dicunt post Dy. verbum, Tradere. quo d.l. is cui bonis. vtitur, intelligitur de translatione dominij.

164 *De eadem re.* ¶ Ego autem sequutus opi. Pau. & sequacium, in hoc casu nostro, puto mulierem non posse transferre possessionem, cùm & illi expressè interdicatur bonorum administratio, sine consensu mariti, vt hîc etiam dicitur. Quin licèt consuetudo id expressè non diceret, tamen satis videtur prohibere & tollere administrationem bonorum, cùm interdicit contractibus sine consensu, & autoritate mariti: vt expressè voluit in contractu disponente, quòd mulier non posit contrahere sine præsentia propinquorum, Bal. in c.1. col. 2. titu. de consue. recti feud. Et facit, quod consuluit Corne. consi. 128. viso copiosissimo, col. 2. versi. & ad veritatem, lib. 1. quòd prohibitus à statuto alienare rem immobilem, non potest transferre etiam possessionem eius rei, quam solam habet in ea re. Et facit etiam l. non solùm, in prin. D. de alie. iudi. mut. cau. fac. & l. si mulier. §. qui possessionem. D. quòd met. caus. & quod voluit Inno. in c. Episcopi, de rebus eccle. non alie. cum simil. adductis per Feli in rub. extrà de rescriptis.

165 *Quid si rem prius vendiderat cum authoritate viri. Consensus trahitur ad consequentia.* ¶ Sed hoc intellige, nisi daret possessionem rei priùs à se venditæ, cum cōsensu viri: quia in ista traditione non requiritur ampliùs viri consensus, per id quod in simili dicitur, quod si pater consenserit filio agenti, aut defendenti in iudicio, non est necesse in executione sententiæ nouum præstari consensum. Ita voluit glo. not. in l.3. §. sed vtrum. in verbo, inuito patre, per illum tex. D. de mino. quam ibi sequitur, & dicit no. Bal. qui per eam dicit, quòd si pater consenserit filio contrahenti in instrumento guarētigiato, quod habet executionem paratam, poterit huiusmodi instrumentum mitti executioni pro filio, aut contra ipsum, sine alio cōsensu patris. & sequitur etiam Bal. in c. pastoralis. §. quia verò. col. pe. versi. & no. quòd in ista executione, de offi. deleg. & Barb. qui & illud dictum Bal. sequitur, consi. 86. illud referam in medium, col. 3. versi. cùm ergo isti. lib. 3. vbi & illam glo. dicit no. & Alex. cons. 61. viso processu. col. 2. versi. allegatur etiam contra, lib. 5. & Carol. Ruin. consi. 63. videndum est, ad fi. lib. 5.

166 *De eadem re.* ¶ Est & omnino similis glo. in l. vlti. §. necessitate. in gloss. magna, post medium. C. de bon. quæ lib. etiam per tex. in d. §. sed vtrùm. & ibi illam sequitur Bal. col. penul. versi. quæro si pater consensit, Ange. Raph. qui hoc pulcherrimum dictum reputat Corneus qui singulare, & ferme omnes. Et vtranq; glo. allegat, & sequitur ipse Bald. in l. inuitus. Paulò ante fi. C. de procur. & Ang. consi. 180. præmitto ad euidentiam, col. vlti. vbi per illas eleganter consuluit, quòd si pater consensit matrimonio filiæ, non est ampliùs eius consensus requirendus, cùm vxor ducitur ad domū mariti. & sequitur Alexan. in addi. Bar. in d. §. sed vtrùm. Sed & illas glos. sequitur Soci. consi. 80. præsens consultatio, col. 4. versi. sed ad hoc respondetur, libr. 4. vbi & pro hoc dicit esse casum in l. si pupillorum. §. si pupillus. D. de rebus eorum, vbi si pupillus cum decreto iudicis rem aliquam pignori dederit, poterit eam postea creditor alienare sine decreto.

167 *De eadem re. Decretū trahitur ad con-* ¶ Ex quo dicit Bal. ibi, quòd decretum interpositum super vno contractu, trahitur ad consequentia illius. Sicuti etiam ex eodem dicit Ro. in l. si constante. in princ. in addi. ad 4. quæst. 3. quæst. princip. Bart. D. soluto matrimo. Sed & idem Bald. vbi supra, hoc trahit ad ecclesiam, vt si cum decreto Episcopi obligauerit prædium creditori

ditori,poterit ipse creditor posteà id alienare, non obseruata solennitate Authent. hoc ius porrectum.C.de sacrosanc.eccl.vbi etiam hoc voluit Bar.in col.vlti.versi. quarto,pone quædam ecclesia.Et idē de minore dicit idē Bart.in l.Papinianus.§.sed nec impuberis.D.de inoffi.test.& Alexan.consi.189.viso statuto,col.3.nu.14.& seq. lib.7.Philip.Dec.in l.mandata.in 3.no.D.de offi.eius cui mand.est iurisd.vbi hoc limitat.A quo non longè abest,quod scribit ipse Bald.in d.l.vlti.§.sin autem iu secunda.in fin.C.de bonis quæ liber.quòd si pater consensit in officio tutoris filij,non est necessarius alius cōsensus pro exercitio illius.& allegat glo.quam dicit sing.in l.Lucius Titius Caium.in glo.2.D.de admi.tut.quam dicit sing.& sequitur Matth. Afflic.in constit.Sicil.incip.constitutionem,col.12.versi.decimò quęro.& ex hoc dicit, quòd si in promissione vendendi feudum interuēnit consensus principis,nō necesse est posteà,vt interueniat in venditione. *sequentia contractus.*

168 ¶Sed & ad hoc optimè facit præter illos, quòd licèt tutor non possit autoritatem præstare pupillo ad suum commodum, nec aliàs res pupilli ad suum commodum tractare,per tex.in l.1.D.de auto.tut.& in l.si in emptione.§.vlti. D.de contrahend. empt.cum si.tamen si is,qui nunc tutor,aliàs à patre pupilli emit fundum,potest tutor ipse,ipsam venditionem exequendo,fundum sibiipsi tradere,per tex.no.in l.si fistulas.§.fundum.D.de contrahen.emp.quem ita intelligit Bar.in l.2.ad fi.& ibi etiā Imol.& Raph.Co.D.de stipu.ser.Bal.in l.singularia.& ibi etiā Saly.Rom.& Alexā. col.3.versi.præterea etiam.D.si cer.pe.Bal.in l.bonorum.col.vlt.C.qui admit.& in l.cùm ipse.in fi.C.de contrahen.emp.& consi.289.quæstio ista,col.1.lib.3.Ang.Are. in §.actionum.in 17.quæst.in materia tutelarum,Insti.de actio.de quo etiam multa per Bart.Imo.Raph.Co.Ro.Alexan.& Iason.in l.1.§.fuit quæsitum.D.ad Trebel. & aliquid dicemus postea. *De eadem re. Tutor qui à patre pupilli emit, potest sibi tradere.*

169 ¶Et nonnihil etiam facit tex.in l.tutor rerum.D.de administr.tut.quem dicit Bart. sing.& not.ad hoc,quòd tutor se autore,potest veluti in consequentiam,& vt ita loquar,sequelam vēditionis rei minoris alteri factæ sibi rem ipsam retinere,si emptor pretium non soluit, & tutor de suo in vtilitatem pupilli conuertit. Quem etiā tex. ad hoc ponderat,& reputat sing.Rom.in d.l.singularia.col.5.versi.quibus adde.D.si cer.pet.Iason in l.1.§.item acquirimus.col.2.D.de acqui.pos.in vtraque lectu. Facit & quod tradit Bal.in l.iubemus.C.de eman.lib.quòd si pater consenserit filio impetranti rescriptum,non ampliùs requiritur ipsius consensus in processu causæ.& sequitur Alexand.consi.59.viso processu,col.2.versi.vnde dicit.lib.2. Et facit etiam tex.in l.si ita scripsero.D.de condi.& demon.& in l.quem hæredi.D.de reb.dub. vbi dispositio sequens,sumit robur à præcedenti,quæ dirigitur in ipsam.Et faciunt quę dicam infrà eodem,in 8.glos.in 23.quæst. *De eadem re.*

170 ¶Secundò intellige,vt procedat in translatione rei suæ. Neque enim eam transferre posset sine autoritate mariti: secus si nudam possessionem in re quapiam haberet.potest enim eam liberè tradere sine aliqua solennitate statim,exemplo minoris, qui & sine decreto idipsum facere potest,non se aliter obligando,si credimus Bald. idipsum affirmanti in Authenti.sacramenta.col.2. versicu. reuoco in dubium. C. si aduersus vendi.per l.magis puto.§.1.D.de rebus eorum. Qui tamen tex.hoc non dicit, sed potiùs videtur velle contrarium. Eius enim hæc verba sunt: Si pupillus alienum fundum bona fide emptum possideat, dicendum puto. nec hunc alienare tutores posse.& subdit Accur.ibi,sine decreto,cùm sit pupillus quasi dominus: habet enim publicianam.l.1.D.de publicia.Quin & in glo.sequen.ad fi.dicit, quòd si etiam sine titulo rem alienam bona fide possideat, non poterit ea res alienari sine decreto. Cæterùm Iacob.Aret.quem sequitur Batto.& ipse Bald.ibi.tradunt aliud esse,si pupillus nudam possessionem habeat: tum quia de possessione nihil dicitur in oratione, tum quia sine tutore pupillus eam transferre non potest.l.possessionē. D.de acquirend.possess. Ergo cum tutore potest. Ex quibus & ego in hoc nostro *An autē uxor possit tradere nudam possess.*

casu

casu concludo, quòd non potest mulier etiam nudam possessionem sine autoritate mariti tradere.

171 *An uxor possit officiũ proc. suscipere, & exercere sine consensu viri. Casus, in quibus mulier potest esse procuratrix.*

¶ DECIMOQVINTO QVAERO, An poterit mulier officium procurationis suscipere & exercere. Quæ quidem quæstio plerisque statim videbitur ridicula, quia fœmina non possit esse procuratrix. l. neque fœmina. D. de procur. & l. 2. D. de regu. iur. Sed hoc certè intellexit Bar. in d. l. 2 procedere in iudicio, secus extra iudicium, & ad negotia: & idem voluit Alberi. & alij, in l. alienam. C. de procur. & ipse Alberic. in l. si procuratorem. §. 1. D. manda. Bald. in l 1. §. secundo loco. D. de postulationib. Panormi. & Deci. in c. cùm dilecta. de confir. vti. vel inuti. Et est etiã bonus tex. in l. idémque. §. si cui mandauero. D. manda. & facit tex. in l 1. §. parui autem refert. D. de exerci. & in l. sed & si quis. §. parui autem refert. D. de instito. Quin etiam potest esse procuratrix in iudicio voluntariæ iurisdictionis, per tex. in l. 1 §. illud quoque. vbi & hoc not. Bald. C. com. de manu. quamuis ille text. (ne hoc silentio prætermittam) loquatur in casu speciali, vt no. glo. ibi, per l. nec mulierem. D. de manu. vind. Sed & in iudicio quoque in causa ad salutem animarum pertinente, vt in repetitione vsurarum, decimarum, & aliorum id genus, vt voluit Archi. in c. scriptum. 6. q. 3. per c. duæ sunt. 19. q. 2. vbi scribitur non esse disputandum de apicibus iuris, cùm tractatur de salute animarum. Illud autem, nõ posse quempiam esse procuratorem vel arbitrum, est & ex iuris apicibus. l. si fideiussor. §. quædam. & ibi glo. D. manda. Et hoc dictum Archid. sequitur, & dicit sing. & Canonistis incognitum. Rom. singu. 687. tu audiuisti. Sequitur etiam Anto. ab Alexan. in d. l. alienam. C. de procurat. & Philip. Deci. in d. c. cùm dilecta. de confir. vti. vel inuti. & in d. l. 2. D. de regul. iur. In quibus locis & alios casus ponit, in quibus mulier potest esse procuratrix, & alios quoque Specul. in titu. de procur. §. 1. colum. 1. versi. item in casibus, & multis sequen.

172 *Decisio quæstionis.*

¶ Verùm, vt ad quæstionem propositam redeamus, Ang. post Iac. Areti. loquens in illo primo casu in l. quamuis. in princ. D. de acquir. poss. eleganter decidit per illum tex. quòd licèt mulier ex forma statuti non possit obligari sine consensu mariti: potest tamen officium procuratoris extra iudicium suscipere, & tenebunt gesta per eam. & hoc modo dicit se obtinuisse Florentiæ, vbi est huiusmodi statutum. & sequuntur Roma. Alexan. & Fran. Aret. ibi & pro singu. citat Philip. Deci. in d. c. cùm dilecta. col. pe. versi. & hoc procedit, extrà de confir. vti. & in d. l. 2. col. 4 de reg. iur. et consi. 263. conclusio, col. 1. et Catel. Cotta: qui et id dicit sing. et memoria dignũ, memo. incip. mulier regulariter, in fin. Sed idem voluit ipse Ange. in l. mutum. vti et Alex. in fi. D. de acqui. hære. Fran. Are. et Iason in l. more. eo. tit.

173 *De eadem re.*

¶ Simile est, quod voluit idem Iac. Are. in l. moris. D. de pœnis. quòd si ex forma statuti bannitus agere non possit, poterit tamen procuratorio nomine alterius agere: et valebit quod per eum eo nomine factum fuerit. Quod dictum sequitur, et dicit ita se de facto obtinuisse Alberi. in vlti. parte statutorum q. 63. cuius est initium, itẽ quæro si bannitus, vbi ad hoc multa allegat, quæ ibi in promptu sunt omnibus, si quis nosse desiderat.

174 *De eadem re. Filiusfamilias potest esse in iudicio alieno nomine.*

¶ At similius est, quòd licèt filiusfa. nõ possit esse in iudicio sine consensu patris. l. vl. §. necessitate. C. de bonis quæ liber. admittitur tamen procuratorio nomine: vt est tex. in c. nõ iniustè, et ibi glo. Hosti. Bal. et alij, extrà de procura. et tex. in l. filiusfa. §. ipse quoque. et ibi Guli. Cu. Bar. et Bal. D. eo. et omnium optimus in c. qui generaliter. §. 1. eo. ti. lib. 6. et voluerunt glo. et Bar. in l. si longiùs. §. si filius. D. de iudi. et glo. in c. vlti. in verbo, regulariter, in prin. de iudi. lib. 6. Specu. tit. de actore. versic. sed an egeat, et ibi Io. And. in addi. Bar. et alij in d. §. necessitate.

175 ¶ Sed et propiùs quoque accedit, quod voluerunt Rom. Alexan. Socin. et Iason in l. quæ

l.quæsitum.per illum tex.D.de in ius vocan.quòd si statutum disponat, quòd nó possit mulier, vel minor contrahere sine consensu propinquorum, tale statutum non procedit, quando contrahunt nomine alieno. Quod etiam voluit Fulg.consi. 75.ex facto proponitur, col.2.versi.consequens est.& item col.3.versic.deinde & si ad filiam.Pau.Ca.in l.cuicunque.§.si ab alio.in fi.D.de instito.& Alex.in addit. Bar.in l.apud Iulianum.§.vlt.D.ex quib.cau.in poss. eat. & Iason in l. si vnus ex argentariis §.pactus ne peteret.col.9.versi.secundò intellige.D. de pactis. & in l. exigendi.col.pe.C.de procur.& in d.l.more.col.vlt.D.de acqui.hære.Ioan.Bapt. Cacia.in repet.l.cunctos populos, char.16.col.4.versic.hic inseramus. C.de Sum. Trinit.& Carol.Ruin.consi.53.de duobus, col.5.nu.16.lib.2.& Hiero.Grais.cósi. 46.casus satis clarus, in fin.lib.1.

Prohibitio cótrahendi, intelligitur nomine proprio.

176 ¶Ex quibus planè videri posset plerisq; decidi posse illud dubium, An stante illo statuto, quod prohibet mulieres cótrahere sine cósensu vel autoritate Mundualdi, vel propinquorum, possit mulier tutrix suorum filiorú contrahere eo nomine, sine ea statuti solennitate. Quòd posse videtur ex suprà dictis. Verùm cótrarium tenuit Raph.Có.qui & ita dicit, se aliquando, cùm ex facto contigisset, respondisse.& post eum Iac.à Puteo, in d.l.apud Iulianum.§.1.Quos núcupatim sequitur Alciat.si is est, in tract.præsumptionum, regul.prima, præsump.52.nu.6.

Mulier prohibita contrahere, an vt tutrix possit cótrahere.

177 ¶Facit etiam ad superiora, quod voluit Accurs.in l.lis nulla.D. de iudic. limitans illum tex.quo cauetur non posse quempiam agere contra eum, quē habet in potestate: vt videlicet procedat, cùm ageret suo ipsius nomine: non etiam, si alieno, videlicet tanquam procurator alterius, aut aliàs, per d.l.quæsitum. & illam gl. sequitur Alex.in addi.Bar.in d.l.apud Iulianum.§.vlti.D. ex quib.cau. in poss. ear. & Iason in d.l quæsitum.D.de in ius vocan.

Pater potest agere contra filiúfamilias alieno nomine.

178 ¶Nec longè abest, quòd, licèt laicus non possit tractare negotia ecclesiastica, vel spiritualia.per c.decernimus.de iudi.cum si.hoc tamé intelligitur, quádo proprio nomine id faceret: secus si alieno, per tex.expressum in c.1.de proc.lib.6. Et ideò potest laicus nomine clerici absentis acceptare beneficiú, vt no.Io.And.Pan.post alios in c.accedés.de præb.& Cald.consi.1.eod.tit.de præb.& Paul. Elea.in cle.1. eod.quoq; tit.& ibi quoq; Cardi.in 3.q.de renú.Potest & nomine clerici permutare, & resignare beneficium.secundú Collec.in d.c.decernimus. quem refert & sequitur Rota, deci.104.nota quòd vbi aliquis, in antiq. & deci. 418. nota vtrùm permutatio, etiam in antiq.& de hoc est gl.ordi.in d.cle.1.in verbo; procuratoré, & ibi Pau.Elea.& Cardi.in 3.q.de renúti.Potest & ex mandato Abbatis recipere monachum ad professionem, vt voluit Io.Ligna.in c. ad apostolicam, de regula. Potest & constitui procurator clerici ad eligendú certam personam: vt expresśe voluit Deci.in repe.d.c.decernimus.col.6.versi.subsequēter Abbas hic dicit.arg. c.si Episcopus nullis.de præben.lib.6.& c.is cui.de offi deleg.eo. lib. Secus si constitueretur procurator ad eligendum simpliciter, & ita relicto illi arbitrio, quem vellet, eligendi, quia id fieri non posset: vt per Io.An.in c.quod alicui, col. vlti. de reg.iur.lib.6.cùm concord.per Decium adductis in d.c.decernimus.

Laicus alieno nomine tractat nego. eccles. & spiritualia.

179 ¶Postremò licèt pupillus nó possit obligari, sine tutoris autoritate, d.l. quamuis. D.de acqui.poss.& l.more.D.acqui.hęre.cum si tamen si alienum negotium eius mandato gesserit, qui mádare potuit, valebit quod ab eo gestum est alieno nomine, nec restituetur.l.cú mandato.D.de minor.quam ita allegat Fulgo.dicto consi. 75.loco suprà allegato.Sed aduerte, q̃ ea l.simpliciter loquitur de minore, nec de pupillo quicquam dicit, nec fortè intelligi potest, vt qui non potest esse procurator ad negotia: nam ea res exigit ætaté 17.annorú, per tex.in l.si collactaneus. D. de manu.& in §.eadé lege.Instit.qui & quib.ex caus.manu.non poss. & in d.c. qui generaliter.§.vlt.de procu.li.6.de qua re tamen vide latè per Bart.Bal.& alios in

Pupillus an restituatur cótraid, quod alterius mádato gessit.

l.exigendi.C.de procur.Bal.in l.minor autem.D.eo.Quicquid sit,rext.habemus, quod pupillus nomine alterius,videlicet tanquam institor,potest contrahere, & obligare dominum,in l.sed & si quis,versi.pupillus.D.de instito.quem ipse Fulg. allegat.

180 *Limitatio praecedentiū.* ¶Hæc limita primùm procedere,vt videlicet minor & mulier non obstāte prohibitione legis vel statuti possint nomine alterius contrahere,& obligari, quantùm ad hoc,vt valeat,quod fecerunt in præiudicium domini,cui imputandū est omnino,quòd talem elegit,per d.l.cum mandato.& ibi concord. non etiam quātùm ad id,vt ipse minor,aut mulier priuatim obligetur,nisi interueniat solennitas requisita à lege,vel statuto,vt expresśim dicit Pau. Ca. in d.l. cuicunque.§. si ab alio.D.de instito.& Socin.in d.l.quæsitum.D.de in ius vocan.Super quo vide Corne.consi.16.in præsenti consulatione,lib.4.

181 *Altera.* ¶Limita secundò,vt non procedat in mandato legis,quod exercere nō potest is, qui propria negotia non potest administrare,per tex.in l.vlt.C.de legi.tut.& in l. nō solùm.§.si libertus.D.de excus.tut.quibus iuribus cauetur. quòd sicut minor non potest administrare propria bona,ita nec potest esse tutor legitimus. Et ita nominatim limitat Fran.Aret.in d.l.quamuis.in princ.D.de acqui.poss.

182 *Tertia.* ¶Limita tertiò,vt non procedat etiam in mandato hominis,quod respicit publicam vtilitatem,vt etiam speciatim limitat Fran.Areti.vbi suprà, per id quod voluit Io.And.in regula,quod alicui.de reg.iur.libr.6. in Mercur. quòd non potest constitui procurator ad eligendum Prælatum is,cui per indiscretionem ætatis, vel ex alia inhabilitate,quæ nō potest remitti per eligentes,esset inhabilis ad eligendum nomine proprio.quod reputat sing.ipse Are.

183 *An vxor libere possit constituere procura. ad contrahen.* ¶DECIMOSEXTO quæro,quid è diuerso?An mulier posśit sine consensu mariti constituere procuratorem ad cōtrahendum?Bal.in l.1.col.7.versi.dicet aliquis.C.qui admitti.dicit, quòd si mulier secundum consuetudinem loci, non posśit adire hæreditatem sine autoritate coniunctorum,ea tamen poterit ad hoc procuratorem constituere.& ita dicit voluisse Bar.in l.gerit.in pen. q. D. de acq. hære.vbi tamē nihil de hoc dicit,nec puto simpliciter esse verum:per id quod in simili dicitur,quòd sicuti minor non potest regulariter stare in iudicio sine autoritate tutoris,aut curatoris,l.2.& 3.C.qui legi.perso.ita nec etiam procuratorem ad iudicia cōstituere,per l.neque tutores.& l.non eò minùs,& ibi Fran.Are.C.de procur.quod quidem non alia ratione fit,quàm quòd is per se sine ea solennitate agere aut defendere nō potest,vt diximus.Quod hinc liquidò patet,quòd in casibus,in quibus minor sine tutore,aut curatore habet legitimā personā, potest & ipse solus in id constituere procuratorem.per l.3.in princ.& ibi glos.Bart.& Angel.D.rem rat.hab.& l.si vnus.§.idem ait.D.de iniur.& l.etiā.§.absens.& ibi Bar. D.de manu.vindict.& in c.ex parte.& ibi Doct.de resti.spoli.& Spec. tit. de actore §.1.versi.licet filiusfam.Bar.Bald.& alios in d.l.neque tutores.& Barto.in l.diuus.quam legit cum l.2.§.curatores.qui est vlti.D.qui peta.tut.& in l.nullus. §. is qui.D.de procur.& in l.si ex legati causa.D.de verb.oblig.& in l.mutus. §. is qui. D.de procur.& Bal.in c.vlt.de iura.cal.& Ange.consi.143.tria videntur, in princ. & Soci consi.239.præsentis cōsultationis difficultas,col.4.versi.probatur ratione,lib.2 quod consi.repetitur con.131.lib.4.& Ias.consi.48.in casu consultationis, col.2 versi.tertiò idem confirmatur,lib.1.Et idem dicemus de filiofa.vt posśit sine autoritate patris procuratorem constituere:quibus & ipse casibus spreta patris autoritate potest agere per tex.in l.filiusfam.in prin.D.de procur.

Minor qui per se potest agere, in id potest procuratorem constituere.

Et filiusfami.

184 *Qui per se fa-* ¶Et propterea consuluit Soci.d.consi.239.lib.2.repetito,vt suprà diximus,col.2. versi.sed difficultas oritur:atq; iterū consi.254.visa & considerata,col.1.eo.libr.2. quòd

quòd si statutum exigat aliquam solennitatem in factis minorum, si minor ad ea conficienda procuratorem constituat, debet interponere solennitatẽ statuti: alias non valet. Et idem ante eũ voluit Fran. Are. in l. mutum. col. vlt. D. de acqui. hær. & sentit Barb. consi. 39. bene etenim cuncta geruntur, in 3. dubio, in princip. lib. 3. Et idem quoque voluit in statuto requirente consensum propinquorũ, siue mũdualdi, Cæsar Lambert. in Tract. de Iure patronatus, in 9. arti. 4. quæstionis principal. 1 partis, lib. 2.

cere non potest, nec procur. in id cõstituere potest sine solẽnitate.

185 ¶ Quibus adde, quod & in re non admodum dissimili ex facto respondit Feder. Senen. consi. 100. Abbas subiectus monasterio maiori, quòd Abbas nõ potest cõstituere œconomum, siue procuratorem ad alienationem cuiuspiam rei ecclesiasticæ, nisi in id interuenerint eæ solennitates, quæ requiruntur ad eiusdem rei alienationem. Id quod nuncupatim refert & sequitur Lauren. Rodol. in rep. c. sine exceptione, in 56. quæstio 12. q. 2. & ipse Soci. consil. 52. viso instrumento Syndicatus, in 1. dubio, libro quarto. Et faciunt etiam scripta per Bald. consi. 417. primum dubium, per totum, libro secundo. *De eadem re.*

186 ¶ Nec id certè mirũ est, quia prohibito aliquo, prohibetur & id, per quod ad illud peruenitur, per tex. no. in l. oratio. D. de spõsa. & in §. quia tamen. Insti. vi bonorũ rapt. & in c. nam concupiscentiam, ext. de constit. Igitur prohibita alienatione, id quidem prohibetur ex quo alienatio sequi potest. l. codicillis. §. mater. & ibi Bar. D. de lega. 2. & l. si ad resoluendam. & ibi Bar. & Saly. C. de prædi. minor. cum si. à me adductis in tracta. Retractuum, tit. 1. §. 1. in glo. 2. nu. 50. & hac eâdem, & iterũ in glo. 14. nu. item 14. ex quo. & tit. 2. in fin. num. 30. & hæc quidem. Ex quo etiam illud fit, vt cùm in alienatione requiritur aliqua solennitas, eadẽ quoque requiritur in actu, ex quo alienatio sequi potest, iuxta no. per Bal. in l. Præses. C. de transf. & in l. 2. C. si aduer. transacti. & per Pan. & alios in c. cum tempore. de arbit. Item quia qua facilitate induceretur mulier ad contrahendum, eâdem quoque induceretur ad constituẽdum procuratorem. Ideò æquè nihil valere debet. l. doli mali. vers. diuersum. D. de noua. Et vide quid dicam in seq. q. *Rationes præcedentium.*

187 ¶ DECIMOSEPTIMO successiuè quæro, an si mulier cõtrahat per procuratorem, requiratur consensus mariti. Bar. in l. apud Iulianũ. §. vl. in fi. D. quib. ex cau. in poss. eat. dicit primùm videri quòd sic, per §. præcedẽtem. vbi cũ pupillo videtur contractũ, si cum tutore illius contrahatur. Posteà dicit in contrarium facere, quòd non propriè contrahit: & subdit, & cogitabis. In quo ita se dubium ostendit, vt tamẽ in eam partem magis inclinare videatur, quæ posterior est, iuxta tex. in l. si idem. §. vlt. & ibi Bal. Ang. & recent. qui afferunt concord. D. de iurisd. omnium iud. Et hanc etiam posteriorem partem aperte tenuit Ang. Are. in §. hæres quoque. col. 2. versi. quærit Bar. Instit. de oblig. quæ ex quasi contract. Et hoc confirmat tex. in l. licèt. §. 1. D. de peculio. vbi si seruus impuberis contraxerit, dominus impubis obligatur de peculio. Non enim cum ipsis impuberibus contrahitur, vt tutoris autoritas requiratur. *An si vxor contrahat per procuratorẽ, requiratur cõsensus viri.*

188 ¶ Angel. autem in d. l. apud Iulianum. §. vlt. posteaquam retulit Barto. dicit, quòd cõtractus initus à procuratore mulieris, est nullus: quia mulier constituẽdo procuratorém, vere cõtraxit: vnde mandatum est nullum, quia continetur sub prohibitione statuti. Et si aliud diceretur, esset aperta via fraudandi legẽ. Sed cõtractus initus à tutore, vel curatore mulieris valet, quia nõ includitur sub verbis statuti: quoniã pupilla vel adulta tunc non contrahit, licèt contrahere videatur, per d. §. præced. ibi, quasi cũ eo contractum sit. Verba enim statuti sunt propriè accipienda, non impropriè. l. 1. §. is qui nauẽ. D. de exerci. & l. 3. §. hæc verba. D. de neg. gest. & l. eum qui vectigal. D. de verbor. significa. Et quia etiam vbi tutor contrahit, vel curator, cessat ratio statuti, quæ fuit, vt consuleretur fragilitati sexus. Cui *De eadem re.*

satis prouisum est per interuentum tutoris, vel curatoris, qui tenetur ad rationẽ administrationis. Vnde cessante ratione legis, cessat eius dispositio. l. quod dictũ. D. de pact. hæc Angel.

189 *Si uxor consti tuit procura. consentiẽte viro, an is contrahens adhibere debeat cõ sen. ipsius viri.* ¶ Post quem, Raph. Co. dicit, quòd si mulier constituerit procuratorem cũ solennitate statuti, quod quidem necessariũ est, non opus est posteà in contractu celebrato à procuratore, ipsam solennitatem adhibere, illis duabus Ang. rationibus: quia tũc mulier propriè non contrahit: & cessat ratio statuti, scilicet fragilitas sexus. Et idem consuluit Soci. consi. 254. visa & considerata, colum. 1. lib. 1. vbi & ad primum caput addit rationem, quod qui non potest per se actum gerere, non potest per alium eius nomine gerentem, secundum Bar. in l. Aristo. in fin. D. quæ res pig. oblig. poss. Sed idem consi. 112. lib. 1. repetito in lib. 2. consi. 172. multùm abũdè, col. vlt. dicit in d. secundo casu non satis esse, constitutum fuisse procuratorem cum consensu consanguineorum, sed eandem solennitatem esse adhibendam in contractu celebrando per ipsum procuratorem. & ita consuluisse Maria. Soci. patrem ipsius, & alios plures celeberrimos Doct. Id quod etiam tenuit Ioan. Bapt. Cacia. in repe. l. cunctos populos. in 15. charta, col. 4. versic. & prædictis accedunt. C. de Summa Trinit. & in repe. Auth. sacramenta puberum. C. si aduer. vendi. vbi & hoc dicit consuluisse plures illustres Docto. & Hippoly. Marsil. sing. 255. surrogatus, vbi & hoc reputat sing.

190 *Resolutio præcedentium. Primũ cũ con sensus nec in mãdato interuenit, nec in contractu.* ¶ Ex quibus patet, hanc rem esse satis ambiguam: tamẽ vt eam faciliùs intelligas, in tria membra totã hanc tractationem diuidemus. Primùm, quando mulier contrahit sine solennitate statuti, per procuratorem constitutũ, etiam sine solennitate statuti: & tunc haud dubiè nõ valet, per ea quæ diximus in præcedẽti quæstione. Quibus adde, quòd in quolibet mãdato subintelligitur, quòd solennitates iuris & statutorũ seruari debent, arg. l. missi opinatores. C. de exac. tribut. libr. 10. & quod voluit Bar. in l. 1. C. si propter pub. pen. & expressè tradit Socin. dicto consi. 239. præsentis, col. 3. libr. 2. Propterea nisi procurator eas seruauerit, nihil egit. Et quòd subrogatus tenetur seruare eandem solennitatem, quam seruare tenebatur ille, cui fuit subrogatus, vt tradit Bal. in l. vlt. C. si mancip. ita fuer. alien. vbi dicit, quòd Episcopus, qui in locum executoris per negligẽtiam illius fuit subrogatus, iuxta l. nulli. C. de Episco. & cleri. tenetur bona distribuere, secundùm consilium Gardiani: quemadmodũ executor, cui hoc testator mandauerat. Sequitur Alex. in addi. Bart. in l. 1. §. hæc actio. D. si quis test. lib. esse iuss. fuer. & Barb. in c. cùm dilecta, col. 18. sub nu. 112. & ibi Feli. col. 16. vers. amplia. 7. de rescrip. & idem Feli. in c. cùm accessissent, col. 8. versi. & ex hoc dicto, de consti. Et simile est, quod etiam voluit Ioan. And. in regula, contra eum, in Mercuri. quòd Episcopus, cui deuoluta est electio competẽs certis monachis, & ita in eorum locum subrogatus, tenetur, sicut illi tenebantur, eligere vnum ex gremio illorum. Pro quo facit bonus tex. quem tamen ille non allegat, in cle. 1. de supplen. negligen. præla.

191 ¶ Nam & semper aliàs, nedum in illis casibus, subrogatus eadem omnino habet onera, & incommoda, eadẽmque commoda, atque is, in cuius locum subrogatus est: vt patet ex l. decernimus. & ibi ex Bart. & aliis, C. de aquæduct. libro vndecimo, & l. 1. in fi. C. de Colleg. eodem libro vndecimo, & l. vnicuique. C. de prox. sacro. scrin. libro duodecimo, & l. 2. & ibi not. ab And. Barul. C. de Comit. rei milit. eodem libro. & voluit Stephanus Bertr. qui ex hoc in pulchro casu consuluit, vt per eum videre licet, consi. 73. legatus sanctißimi, col. 2. num. 3. lib. 4. Quibus etiã adde, quæ & nos scripsimus in Tractatu, *Le mort saisit le vif*, parte 2. declar. 9. num. 18. incip. præterea substitutus.

192 *De eadẽ re.* ¶ Et si aliter diceretur, in hoc casu nostro, facilè fieret fraus statuto, cui omnibus modis obuiandum est, iuxta l. in fundo. D. de rei vendi. Et vt id fiat, debet iste casus in

sus intelligi in statuto, arg. l. pupillus. §. 1. D. de autor. tuto. & l. frans. D. de legi. cū si. Etiāsi pœnale esset, aut exorbitās, vt diximus, & multis probauimus supra nu. 115. incip. nam & in hoc, & seq. Ex quo non obstat, quod dictum est, mulierem cōtrahentem per procuratorem, non propriè, sed fictè contrahere, & statuta debere intelligi propriè. Et quòd prætereà dici posset constitutionem exorbitantem, loquentem de contractu, non habere locum in contractu ficto, per tex. nor. in l. si quis in legatione. vbi id no. Bald. D. de iud. quia id debet intelligi, nisi aliàs facilè fraus fieret statuto, vt diximus.

193 ¶ Quanquàm & his obiectionibus aliis quoque multismo dis responderi posset Primo quidē, quòd illud non semper verum est, vt qui facit per alium, fictè & impropriè facere dicatur, vt videre licet ex Bart. latè in l. sed si vnus. § seruus. D. de iniur. & in l. 3. §. si procurator. & ibi quoque Ang. Pau. Ca. & Alex. D. quod quisq; iuris. Bar. in l. si is qui pro emptore. in materia fictionis trāslatiuè de vna persona in aliam, & ibi quoque Imo. in vlt. char. Rom. & Iason chart. antepen. versi. circa fictionem. & multis sequent. D. de vsucap. & Bal. in c. causam quæ. col. 1. vers. item qui facit, & sequen. de elect. & in c. qualiter. in fi. & in c. sequen. ad fi. eo. tit. & cōsil. 30. præsupposito statuto, col. 1. libr. 1. & consil. 384. statuto ciuitatis, col. 1. libr. 5. & Petr. Anch. consi. 171. col. 2. versi. 3. dictum statutum Philip. Deci. in l. is damnum dat. D. de reg. iur. Et ex tex. optimo in l. certe. §. 1. D. de prec. & l. vlt. D. si men. fal. mod. dixe. & c. mulieres. §. vlt. extrà de senten. vbi ita scribitur, cùm is committat verè, cuius mandato delictum committitur. quem ad hoc expendit Domi. consil. 129. circa istud dubium, col. 1. in fin. *Qui per aliū facit, an propriè facere dicatur, vide in gloss. seq. n. 27.*

194 ¶ Secundò si etiā concedamus, non verè & propriè id ab eo fieri, cuius mandato factum est, vt satis apertè innuit alius tex. in l. aut qui aliter. §. & cùm interdictum. D. quod vi aut clam. tamen cùm in hac nostra specie non valeat (vt iam satis diximus) constitutio procuratoris, siue mandatū à muliere datum sine consensu mariti, quod quidem mandatum est fundamentum contractus à procuratore initi: consequens est, nec ipsum contractum factum vi illius mandati non valere, ar. c. cùm Paulus. 1. q. 1. cum si. nam & destructo antecedenti, destruitur & consequens. l. si homo mortuus, & ibi Bal. D. de verb. oblig. & no. glo. in l. eum qui. in princ. D. de public. in rem actio. *De eadē re.* *Consequēs sequitur antecedens.*

195 ¶ Denique si hic actus fictus est (vt nonnulli contendunt) tamen subrogatur loco veri: quia procurator verè contrahens repræsentat personam mulieris, cuius nomine contrahit. l. ita autem. §. gessisse. D. de administra. tuto. & l. qui per alium. D. de regulis iuris. Vnde sicut dispositio facta à statuto de persona vera trahitur ad fictam, quæ veram personam repræsentat. l. postulante. in principio, & ibi Bar. D. ad Trebellian. & in l. 2. D. de legat. præstan. & benè facit l. libertum §. Senatus. D. de ritu nuptiar. Ita dispositio facta de vero contractu, trahitur ad fictum, qui subrogatur loco veri: & eò quidem faciliùs, quò faciliùs fit extēsio de casu ad casum, quàm de persona ad personam, vt voluit Raphael Co. in l. commodissimè. D. de liberis & posthumis. Francis. Areti. & Iason in l. Gallus §. & quid si tantùm. vterque col 5. D. de liberis & posthumis. & Iason in l. cùm res. D. de legatis 1. cum aliis multis concordantiis, à me traditis in repetit. l. si vnquàm, in verbo, libertis, num. 27. incipien. si igitur. Propterea Bartol. in l. 3. §. liberis, qui in est. D. de legatis præstandis, dicit, quòd statutum prohibens sub pœna contrahi cum bannito, habet locum in contrahente per procuratorem. Et ita expresſim in nostro casu voluerunt Angelus & Raphael Co. in dicta l. apud Iulianum. §. vlti. & Francis. Areti. in dicta l. mutum. colum. vlt. D. de acquiren. hæredi. Socin. quoque, & Iason in l. 1. §. item acquirimus, ille columna tertia, versi. sed aduerte quia iste: hic col: 2. & 3. D. de acqui. poss. in vlt. lect. *De eadem re.*

196 *Quid si procul sit specialiter constitutus viro consentiente.* ¶Secundum membrum est, quando mulier cōtrahit per procuratorem, cum solennitate statuti cōstitutum, & quidem specialiter ad certū & specialem contractum faciendum: & tunc non amplius necesse est adhibere eam solennitatē, cùm cōtractus ipse ab eo procuratore conficitur: vt in specie cōsuluit Fed. Senen. cōsi. 110. Abbas subiectus. & latiùs Laurē. Rod. in rep. c. fine exceptione. in 10. quæstio. & iterū in 19. quæst. 12. q. 2. & Raph. Co. in d. l. apud Iulianum. §. vlt. & Alex. consi. 189. viso statuto, col. 4. versi. est verū, lib. 7. Soci. in l. si quis nec causam. in princip. col. 2. versi. extra materiam. D. si cer. pet. & d consi. 254. & Iason in d. §. itē acquirimus. & Ioan. Camp. in tract. de dote, parte 5. q. 108. Et ad hoc faciunt, quæ collegimus suprà nu. 165. incip. sed hoc intellige, & seq. ad probandum, quòd in executione contractus facti cum solennitate statuti, non amplius requiritur eadem solennitas. Et vide multa ad hoc quoque facientia, infrà in glo. 8. in q. 23.

197 *Quid si generaliter.* ¶Tertium membrum est, quādo mulier contrahit per procuratorem cum ea solennitate constitutū, non quidem specialiter, sed generaliter tantùm: & hic casus est magis dubius. Et primò quidē videtur, quòd sufficiat procuratorem fuisse generaliter cōstitutum cum solennitate statuti, vt possit posteà contrahere sine huiusmodi solennitate, per tex. in d. l. 1. §. item acquirimus. vbi cōsensus generaliter adhibitus, in concessione peculij, censetur etiam adhiberi in acquisitione possessionis, posteà per seruum facienda ex causa peculiari, & consequenter in actibus peculiaribus, qui fiunt posteà. Et propterea in simili dicimus, ꝙ licèt lex requirat consensum patris, quando filiusfam. agit in iudicio l. vlti. § necessitate. C. de bon. quæ liber. tamen sufficit à principio generalis consensus patris præstitus pro omnibus causis futuris: vt voluit Cy. in d. § necessitate. in 3. q. & ibi Bal. & alij. Et idem in consensu, quem debet pater præstare filio donāti causa mortis, dicit Bar. in l. tam is. §. 1. in pe. quæst. D. de dona. cau. mor. Et idem quoque in consensu, quē consanguinei debent interponere in contractu mulieris, dicit And. Alciat. in lib. 2. de verb. oblig. chart. 10. Et si aliter diceremus, solennitas interposita in ipsa cōstitutione procuratoris generalis, nihil operaretur.

198 *De eadem re.* ¶Cōtrà videtur non sufficere consensum mariti fuisse adhibitum in constitutione generali procuratoris, nisi adhibeatur, cùm procurator posteà contrahit. Primò, quia nō sufficit hoc casu cōsensus generalis, sed debet esse specialis, & ad certum, specialem, & expressum casum, vt latè posteà dicemus infrà in 7. glo. Secundò, quia maritus debet in specie intelligere actum, cui debet præstare consensum, vt latè etiam dicemus infrà, in gl. 8. in 22. q. Et hanc partem expressè tenent Fede. Senen. dicto consi. 100. Lauren. Rod. in repet. d. c. fine exceptione: & Iason, qui ad hoc alia pleraque allegat, in d. §. item acquirimus. in vtraque lect. vbi & respōdet illi tex. ꝙ loquitur in acquisitione possessionis, & sic in actu vtili, in quo non requiritur huiusmodi solennitas: sicut & latè dicemus infrà in eadem 8. glos. in 8. q. Itē loquitur in persona habili, quæ sola sibi potest in omnibus præiudicare. ideò non mirum, si ab initio sufficiat consensus generalis. Hic autem loquimur in persona inhabili, quæ non potest liberè disponere: vt & in simili dicit Bart. in l. 1. §. si vir vxori. D. de acqui. pos. respondēdo ad d. l. iubemus nulli. in tit. C. de sacr. eccl. Et ita etiam (inquit) responderi potest ad aliud fundamentum ex doctrina Cy. & aliorum in d. § necessitate. Sed & hanc quoque partem nouissimè secutus est Alciat. in l. transactionem. C. de transact.

199 *De eadem re.* ¶Et hoc quidem nota, extēde ex eo, quod multis rationibus suffultus voluit Socin. in d. §. itē acquirimus col. 4. versi. octaua, & vltima cōclusio. referens Maria. patrē consuluisse (& id quidē est, de quo etiā loquitur, licèt non adeò clarè, in d. cōs. 112.) in quæstione facti, in qua videlicet minor cōstituit procuratorē cū solēnitate statuti, ad renouādū societates finitas per patrē, ꝙ nihilominùs tenetur huiusmodi procurator adhibere solennitatem, dum renouat: aliàs quod agit, nō valet: dicitq

diciteque huic consilio subscripsisse plures Doc. Et secundū hanc sententiam intelligi debet Pau. Pari. consi. 98. circa præsentem, nu. 46. lib. 1. vbi. & alios allegat. In qua re animaduertendum est, quod is procurator erat constitutus ad certos actus renouandos, licet non in specie ad certum actum, & hoc simpliciter refert & ponderat Iason in d. §. item acquirimus. col. 3. in 2. lectu. Quæ res euidenter ostendit, non satis esse procuratorem fuisse constitutum cum solennitate statuti ad aliquos actus, sine speciali declaratione actuum.

200 ¶DECIMOOCTAVO quæro, an possit vxor ludere iniussu viri. De ludo autē permisso loquor: nam alium ne consensus quidē mariti licitum vxori potest facere. Atqui suapte natura licitus est, vxori tamē interdicitur, si fiat ob pecuniā: & si ludat & perdat, potest maritus repetere, ad quē bonorū vxoris administratio pertinet, ex nostra cōsuetudine, quēadmodū & de cęteris, qui non habent bonorum suorū administrationē, voluerunt Cano. c. clerici. de vi. & hone. cleri. cū alis concor. adductis per Par. Pute. in trac. de ludo, char. 7. versi. an perditum in ludo. *An vxor possit ludere iniussu viri.*

201 ¶Quibus adde, quod scribit Bal. in rub. C. de cōdi. ob turp. cau. per l. seruus. C. de cōdi. inde. quòd qui in ludo sciēter lucratur pecuniam seruo, aut alterius qui nō sit sui iuris, furtū cōmittit, furtiq; tenetur. Et sequitur Iason in d. l. seruus. Quódque tradit ipse Bal. in l. 1. ad fi. C. si quid in frau. pat. quòd si pater ludēdo (ludis quidem illicitis) omnia bona sua dissipauerit, filij post eius mortē poterūt reuocare vsque ad legitimā & sequitur Ang. Aret. in tract. malefi. in verbo, Metidore de mali dati, col. 3. vers. quęro an vincēs. Barb. cōsi. 65. illud, col. 1. li. 3. & Pau. Pic. qui id dicit fin. in l. post cōtractū. col. 1. D. de dona. Iason in l. si arrogator. col. 9 versi. secūdò principaliter. D. de ado. & in §. itē si quis, le 1. nu. 28. Insti. de acti. & Fabi. Gioch. in rep. Auth. nouissima, in 23. quæst. prin. col. 2. vers. sed nunquid perditū. C. de inof. test. Franc. Rip. in c. sæpè, col. 16. versi. nonò dubitatur, de resti. spol. Hinc itaque potes intelligere, minùs licere etiam his qui liberam bonorum suorum administrationem habent, ludere, quàm vendere. neque enim vendita reuocantur per filios, nec ad legitimam quidem, si fraus absuit, vt patet ex toto tit. C. de inoffi. donatio.

202 ¶DECIMONONO quæro, an mulier poterit compromittere sine cōsensu mariti? Et non posse ex eo satis probatur, quòd compromissum est quidā contractus trāsactitius: in idque fit, vt alter alteri obligetur ad ea, quæ ab arbitris iudicata fuerūt: vt no. in § 1. in Authen. vt diffe. iudic. & tradit Bar. in l. si societatē. §. arbitrorū. D. pro socio. Bal. in l. 1. in 2. oppo. C. si aduersus transac. Cano. in c. quinta vallis. de iureiu. Ex quo Pau. Ca. cons. 465. viso compromisso, col. 1. li. 1. respondit, filium à statuto prohibitum contrahere sine consensu patris, non posse sine eius consensu cōpromittere: nec si fecerit, teneri stare arbitri sententiæ. Et quod propiùs accedit ad nostrum casum, videlicet in statuto prohibēte mulierem contrahere sine consensu propinquorum, voluit Lanfran. in tract. de arbit. in 5. quæst. 5. partis prin. qui & ad hoc alios allegat, vt ibi videre poteris. *An compromittere.*

203 ¶Illud autem procul dubio verum est, alienari prohibitum, nec compromittere quoque posse, vt satis probatur in cap. peruenit. iuncta gloss. & Panorm. colum. 2. versi. & ex hac gloss. de arbitr. & in c. cum tempore. & ibi Hostiens. & Ioan. Andr. in verbo, licentia, Pet. Ancha. Imol. & Anto. col. vlt. & Pan. col. 2. eod. tit. & voluit etiam Hosti. in Summa eiusdem tit. §. de qua re. versi. nunquid vasallus. Bar. cons. 159. visa quadam constitutione, col. 3. versi. præterea ista est regula. Bald. loquens in tutore & curatore, in d. l. 1. C. si aduers. transact. Ang. similiter de his loquens in l. Imperatores. D. de pact. Paulus Castrensis, Alexander, & alij recentiores, qui & de illis ipsis loquuntur in l. Iurisgentium. §. vltimo. D. eod. titulo. Lapus alleg. 102. non potest clericus. Cardin. Florent. consilio 95. ad primum, col. vlti. versi. ad aliud. Rom. consi. 175. dictum vltimum, colum. 2. versic. secundò principaliter, & *De eadem re.*

consi.369.circa primum,col.4.versi.tria autem.Alex.consi.22.opportunè,col.1. vers quod autem compromisso,li.2.Caro.Rui.consi.11.viso compromisso,col.1. nu.2.& 3.lib.4.& consi.129.quod est eiusdem initij,col 1.in fi.lib.5.& Philip.Dec. consi.,9.iuridicam.col.1.vers.tertio nullitas,& consi.44.cuius superscriptio incipit,statutum,col.2.versic.prædictis,& consil. 445.in casu ad me transmisso,col.5. versi.& ideo ille,& consi.475 in causa quæ Mantuæ,ad fin.& consil.479.in controuersia,col.1.& consi.502.ex duobus,col.1.& Maria.Socin.iunior,consil.77.licet in præsenti,col.17.nu.76.lib.1.

204 *Vasallus non potest de feudo cõpromittere.* ¶Ex quo Hosti.& alij suprà allegati in d. ca. cum tempore.de arbit.tenent,quòd cùm vasallus non possit feudum alienare, nisi consentiente domino, nec possit quoque sine illius consensu de eo compromittere. Quod & similiter voluit And. Iser.in c.1.§.si autem inter,col.2.vers.hodie putamus,tit de leg.Cor.Bald. consi. 121.à capite inchoantes,col.4.versic.secundo alia principali ratione,lib.3.Marti. Laud.in tractatu de Principibus,conclu.261.dux vel comes. Alexander consil 1. ponderatis his,col.pen.versi.nec ad hoc obstat,lib.5.Iason in l.vlti. col.34.versic. nonò quæro.C.de iur.emphyt.Decius d.consil.445.vbi supra, Maria. Socin. iunior,d.consi.77.num.77.lib.1.Et id quidem verissimum est,licet dubitet Franc. Curt.iunior in Tractatu feudor.char.42. versicu. octauo principaliter quæro,& quamuis contrarium teneat Specu.tit.de arbit.§.restat.versic sed nunquid vasallus.Bald.in l.vlti.§.vlti.ad fin. C. com. de legat. Roman. in l. iusiurandum, quod ex conuentione.§.1.D.de iureiurando,& l.1.§.& post operis.in fin. D. de ope no. nuntiat.& alij nonnulli,quos retulit Iacobus Aluar. in d.ca.1.§.si inter duos, titu. de leg.Corn.

205 *An vxor possit transigere.* ¶VIGESIMO' quæro,(& hæc quidē quæstio est admodum affinis præcedēti)an vxor poterit transigere sine consensu vel autoritate mariti,existēte hac nostra cõsuetudine.Et certe non posse satis videtur ex his quæ diximus in præcedenti quæstione.Nam & in simili videmus,quòd minor,qui non potest rem immobilem sine decreto alienare, aut de illa aliter contrahere, nec de illa quoque transigere potest.l.non solum.C.de prædi.minor.glo.Bal.Salyc.& Angel.in d.l.r. C.si aduer.transac.Transactio enim species est alienationis,l.1.versi at si trāsegerit.D.si quid in frau.patron.Bal.in d.l.1.statim post principium.C.si aduer. transacti.Et contractus dicitur.Bart.in l.siue apud acta,col 4 versi.his præm...s.C.de transact.& probat text.in l.si donationis.in fi.& ibi Bald.C.quod metus cau. cum aliis multis concord.tex.& Doct.à me adductis in tractatu Retractuum,tit.1.§.14. glo.1.nu.65.& quicquid suprà.

206 *An litigare.* ¶VIGESIMOPRIMO' quæro,an vxor poterit litigare,aut rem in iudicio deducere sine marito?Et posse videtur:quia consuetudo nostra,in his verbis,quæ commentamur,vtitur verbo,contrahendi. At in iudiciis non contrahimus, sed quasi contrahimus.l.3 §.idem scribit.D.de peculi.quæ dictio impropriet atem significat ex propria vi ipsius.l.2.& ibi Bart.D.de inoff.testa. & l.diuortio §.si fundum.in princi.D.solu.matrim.cum sim.Statuta autem proprie intelligenda sunt, vt iam toties diximus.Ideóque multi sunt in ea opi.vt statutum id nostrum ... locũ non habeat in quasi contractibus,nec impediunt, quo minùs vxor sit in iudicio:vt Bar.in l.apud Iulianum.D.ex quib.cau.in poss.eat.& in l.Labeo. §.contractum.de verbor.signific. cum aliis multis concord.à me latè congestis supra Lac eadem glo.in 11.quæsti.in princip.

207 *De eadem re.* ¶Ego verò in ea sum sententia,vt vxor non possit actiones exercere,sine consensu & autoritate mariti.Nam cùm ea alienare prohibeatur sine huiusmodi consensu,actiones quoque exercere prohibetur.l.ait Prætor.§ 1.D.de iure delib. cuius hæc verba sunt: Quid sit, diminui vetabo, videamus. His autem verbis Prætor non tantum

tantùm alienationem impedit, verumetiã actiones exerceri non patitur. Est enim absurdum, ei, cui alienatio interdicitur, permitti actiones exercere. Ex quo not. Bar. quod qui nõ potest alienare, nec actiones quoque exercere potest: vti etiam And. Iser. in c. si vasallus de feudo. tit. si de feu. fuer. cont. inter do. & ag. & Baldus consi. 250. viso isto processu, post princip. lib. 4. & Pau. Cast. consi. 119. videtur dicendum, in 2. dubio, lib. 2. Philip. Deci. qui & alia ad id citat, consil. 445. in casu, col. 5. num. 24. & multis seq. & Doc. alibi sæpe.

208 ¶Sed & videmus, quòd aliàs valet argumentum à contractibus ad iudicia, cum vtrorumque eadem est ratio. Nam hinc Authent. sacramenta puberũ. C. si aduer. vend. quæ loquitur in contractibus, habet locum in iudiciis glos. quæ tamen nonnihil nutat in d. Authen. in verbo, contractibus, in fin. & ibi assˇeuerantiùs Iacob. Ra. Bart. Ang. Saly. & cæteri propè omnes Spec. tit. de actore. §. 1. versi. sed quid si iurauit. Matt. Laud. in l. 1. & ibi Iason col. 2. vers. secũdò limita. D. si quis in ius vocatus. & omnes penè, vt diximus. Pauci enim tenent contrarium, vt Iac. Bald. & post eum Cyn. in d. Authen. sacramenta. & Angc. sibi contrarius in d. l. 1. D. si quis in ius vocat. *Authẽ. sacramẽta, habet locũ in iudiciis.*

209 ¶Possemúsque hîc alios propè infinitos casus adducere, in quibus iudicia & contractus æquiparãtur. Sed nos suprà in 11. quæstione multis docuimus, leges & statuta loquẽtia de contractibus, trahi ad quasi contractus, cuiusmodi iudicia sunt. Et Pictones nostri in eam rẽ, de qua tractamus, habent consuetudines expressas, quibus scilicet vxores prohibentur litigare in iudicio sine consensu virorum, nisi in certis casibus, vt patet ex tribus §. hunc nostrum sequentibus, qui sunt 194. 195. & 196. Cuiusmodi sunt & aliæ plurimæ consuetudines, vt Parisiensis, cap. 106. Trecensis, cap. 80. Caluimontensis, cap. 66. Carnutensis, cap. 63. Santonensis, cap. 74. Borboniensis, cap. 169. Blesensis, cap. 3. Rochellensis, cap. 23. Niuernensis, tit. *des droitz appartenans à gens mariez*, cap. 1. Claromontensis, cap. 183. Bituricensis, tit. 1. cap. 11. Burgundiensis tit. *des fiefs*, cap. 9. Burdigalensis cap. 3. Et ita, vt scilicet vxor non posit interesse iudiciis sine consensu mariti, voluit Ioan. Lup. in repe. rub. de donat. inter vir. & vxo. §. 68. col. 3. versi. & ex istis. vbi tamen postea distinguit. Licet indistinctè contrarium tenuerit Nicol. Euerald. in Locis logal. col. 2. Quid autem si litigauerit, & obtinuerit, an valebit iudicium, vide in glo. 8. nume. 61. 68. 69. 70. 71. 72. *Cõsuetudines.*

210 ¶Sed in hac re posset quæri, quid si consuetudo quæpiam simpliciter dicat, quòd vxor nõ posit in iudicio litigare, sine consensu vel autoritate mariti, nec expressè dicat, quòd nõ posit contrahere, nec quòd vxor sit in potestate mariti: vti est in Consuetudine Syluanectensi, cap. 270. & Burdigalensi ca. 3. verùm tunc vxor poterit contrahere sine consensu mariti, vt ita trahamus consuetudinem loquentem de iudicio, & sic de quasi contractu, ad contractum. Quod videtur. Nam sicut valet argumentum de contractu ad quasi contractum, vt diximus, ita è diuerso de quasi contractu ad contractum: vt patet ex l. de qua re. §. cùm absentẽ. D. de iudiciis. & l. Paulus. D. de senten. sine appel. rescind. vt per eos textus, voluit Bald. consi. 200. verba Cyn. in lectura, col. 2. versi. item arguendo, lib. 2. *Sed an vxor simpliciter prohibita litigare, censeatur prohibita contrahere.* *Argumentũ de quasi contractu ad contractum.*

211 ¶Verùm id non sine dubio est. Neque enim tanta ratio est, vt quasi contractus trahat ad se contractum, id est, res impropria propriam, quanta, vt contractus quasi contractum, id est, res propria impropriam: cùm nõ tantum virium habeat improprietas, & imago, quantùm proprietas & veritas. arg. l. filio quem pater. D. de liber. & posthum. & l. liber homo. D. de stipul. ser. & l. & electio. §. si is qui. D. de noxal. cum simi. *De eadem re.*

212 ¶Et præsertim in hoc casu, vbi maior est ratio, vt mulieres non intersint iudiciis *Non eadẽ est.*

Se in hoc casu iudiciorū rationem, & cōtractuum. sine maritus, quàm vt non contrahant sine illis. Ipsa enim natura & pudor, ac verecundia sexus, fœminis non permittit fora ac iudicia frequentare, nec ferendi quoq; testimonij causa. c. mulieres. de iudici. lib. 6. ne scilicet vagentur, & cœtibus virorum immisceātur, vt ibi scribitur. Quod depromptum est ex l. maritus. C. de procura. vbi ita scribitur: Maritus citra mandatum vxoris intercedendi liberam habeat facultatem, ne fœminæ persequendæ litis obtētu, in contumeliam matronalis pudoris irreuerenter irruant, nec cōuentibus virorum, vel iudicus interesse cogantur. De qua re & nos multa diximus suprà in 10. leg. connubiali. nu. 3 t. inci-

Platonis lex. piente, igitur non temere, & 2. sequ. Sed quibus addes, Platonis legibus lib. 2. non licuisse vxori, cuiuscunque ætatis esset, iudicio interesse sine autoritate mariti: cū tamen idem ipse alibi sæpe ius faciat mulieribus cætera omnia, vt viris faciendi.

213 *De eadem re.* ¶ Ideo cùm sit specialis quædam ratio interdictionis iudiciorum, quæ non obtinet in cōtractibus, cùmq; iure cōmuni non interdicantur mulieres contractibus, vel insciis maritis. l. velles. C. de dona. & alibi latè diximus. Cùm item interdictus iudiciis sine alicuius consensu, non interdicatur contractibus, vt patet in filiofa. qui non potest esse in iudicio sine autoritate patris. l. si longius. §. 1. D. de iudic. & l. cùm non solùm. C. de bonis quæ liber. potest tamen libere contrahere, præterquā in mutuo, vt patet ex tit. D. & C. ad S C. Maced. Id tamen (ne erres) non perpetuū est, nec generaliter concludit.

214 *Ratio diuersa facit cessare argumentum à contractibus ad iudicia, & ediuerso.* ¶ Sed illud indubitatum est, quòd cùm non est eadem ratio contractuum, & iudiciorum, siue quasi contractuum, vnum ad alterum non est trahendum, præsertim cùm quærimus, an quasi cōtractus ad contractum trahi debeat, vt patet ex glo. in c. decet. in verbo, processus, & ibi Doct. de immu. eccles. lib. 6. Nam etsi nonnulli eorum innituntur ea ratione, quod ea constitutio sit pœnalis: multi tamen hanc quoque rationem afferunt, quòd iudicia prohiberi in tēplis prohibentur ob illorum strepitum quæ in contractibus locum non habent. Propterea ea constitutio prohibens exerceri iudicia, non procedit in contractibus.

215 *Et cætera argumenta.* ¶ Et generale est, vt cùm valet argumentum de vno ad alterum, intelligatur, cùm vtriusque eadem est ratio: vt videre licet in argu. de toto ad partem, in l. sed si lege. §. adeò. & ibi glo. in verbo, dimidiam. D. de petit. hæred. & l. cùm de indebito. vers. sed hoc ita. & ibi Saly. in 4. not. D. de probat. cum simi. à me collectis in Tractatu Retractuum, tit. 1. §. 1. glo. 7. in verbo, *ou autres choses*, numc. 46. incip. tum postremò. Et in argu. ab æquiparatis, glo. 1. in c. præsenti. & ibi Domi col. 2. versic. nota bene istam glo. de senten. excommunic. lib. 6. cum aliis quoque concor. à me adductis in eod. Tractatu Retractuum, tit. t. §. 15. glos. 1. nu. 12. incip. verùm huius contrarium. Et argumentum à correlatiuis. l. curatorem. C. de interdic. mat. & l. vlti. cum glo. vlti. C. de rescind. vend. Bart. Bald. Ange. in l. vlti. C. de indic. viduit. cum concord. ibi aggregatis ab Iasone, & à me in d. Trac. Retractuum, tit. 1 §. 9 in glos. 1. nu. 4. incip. sed hæc postrema. Et argumentum à contractibus ad delicta, & econuerso. Salv. post Cyn. l. 1. C. vbi de poss. agat. Et argumen. de milite armatæ militiæ, ad militem militiæ cœlestis. Doct. in l. 1. C. de iur. & fact. ignor. Panor. in c. t. de cler. ægro. Alexand. in l. miles. D. de re iudic. Et argumentum ab alimentis ad piam causam. Roma. in repet. Authen. similiter in 6. speciali piæ causæ circa iudicia. Et cætera omnia: nam si ea sigillatim persequi vellem, dies me potiùs deficeret.

216 *An vxor possit diuidere rē communem.* ¶ VIGESIMOSECVNDO quæro, an vxor poterit, sine consensu mariti res suas communes cum sociis diuidere. Et breuiter dicas, eam non posse. Nam prohibitus vendere aut permutare, cēsetur prohibitus diuidere. Vnde minor nō potest sine decreto diuidere eas res, quas sine decreto non potest vēdere, aut permutare. l. non solùm. C. de præd. minor. & l. 1. & ibi Bal. col. 2. versic. deinde opponitur,

nitur.C.si aduers.transact.Diuisio enim vicem emptionis,aut permutationis obtinet:vt de primo est tex.in l 1.& ibi Doc.C.com.vtriusque iudici.De secundo,in l.cùm pater.§.hæreditatem post mortem.& ibi Bart. & Bald.D.de legat.2.& late diximus in nostro tractatu Retractuum,tit.1.§.32:glo.1. num.88.incip.quid verò in hac specie.Dubium autem non est,quin contrahat,qui vendit & permutat:ergo & qui diuidit.

317 ¶VIGESIMOTERTIO quæro,an & vxor posit cõmodare inscio, siue non consentiente marito.In qua re diutiùs hîc immorandum esse,operæpretium non ducimus,quando habemus tex. id nõ obscurè definientem in l.si constituto. §.si vxor.& ibi Doct.solu.matr.& Flor.in l.pen.D.ad leg. Aquil. ex quibus facilè intelliges,quid hîc dicendum sit in casu nostræ consuetudinis. *An commodare.*

318 ¶VIGESIMOQVARTO quæro,an & vxor posit,inscio marito, eleemosynam largiri:Glo.in c.quod Deo,in verbo,hunc,& ibi Archi. 32. q.5.dicunt, quòd de rebus dotalibus non potest,quoniam earum dominium penes maritum est.l.doce.C.de rei vendicat.Ac ne de rebus quidem paraphernalibus, vt dicit ea glo.Nam cui vxor corpus commisit,honestum est,vt res quoque cõmittat. l.hac lege.C.de pact.conuent.& c.vlt.de donat.inter vir.& vxo.Et sequitur Albericus in rub.D.rer.amo.Hostiẽsis autem in summa de pœnit.& remis. §. quibus & qualiter.versi.quid de facientibus eleemosynam,ibi,quid de vxore, hâc remlatiùs tractat:quem tu omnino vide,atque Ioan.And.& Pan.in c.siquis. de furtis. Barr. in l.1.in vlt.quæsti.D.rer.amot.& Bald.generaliter loquentem de prohibito alienaré,in l.si sponsus.§.concessa,le 2.D.de dona.inter vir.& vxo.Floria.in l.pen.D. ad leg.Aquiliam.Card.Florentinum in Cle.2.versi.sed tales,in 6.quæst. de vit.& honesta.cleric.Panor.in disput.incip.Sempronins clericus.col.5. versi:item vxor de bonis.Barb.in c.quod quibusdam.col.2.de fideius.& in c.cæterùm. col. vlti.de deci.Ioan.Lup.in repet.rub.de donat.inter vir.& vxo. §. 48.col.2.versic.ex istis etiam infertur.Et è Theologis Diuum Thomam 2.2.quæst.32. ar.8. & in 4.Sentent.di.15.art.1.4.7.per totum:& in opusculo 83.c.17.& Anto.Florent. in 3.parte suæ Summæ,tit.1.cap. 24.versicu.17.Ita vt non prætermiserim quod de muliere forti scribitur Prouerb.31.eodémque vlt.cap.Manum suam aperuit inopi, & palmas suas extendit ad pauperem.

319 ¶Si autem vis scire de monacho,an scilicet inuito aut inscio Abbate,posit id facere(nam & hoc proximè accedit ad nostram quæstionem)vide glo.in c.non dicatis,in verbo,possidere:& ibid.Archi.col.2.versi.ita nec obstat.12.quæ.1.& gl.in Cle.2.§.sed & tales.in verbo.conuertendum:& ibid. Zenzel.Matth. Card.Flo.in 3 & iterum in 4.& 5.quæst.& 1 mo.col.vlt.illius Cle.in duobus locis,de vit.& honest.cler.Hosti.in Summa,de pœni.& remis.d.§.quibus & qualiter. versi. quid de facientibus,post princi.ibi,sed nunquid monachus. Guli. Laud. in Cle.ad nostrã, de censib.Alberi.in Authent.ingressi,col.vlti.C.de sacrosanc.eccles.Henri. Boh. in c.ad aures,per totum id c.& ibi Aegid.Bellame.col.2.versic. quærit & tractat, de tempo.ordi.Cardin.Flor.in Cle.etsi principalis,in 19.quæst. de rescript. & D. Thomam,vbi suprà,in 1.loco. *Quid de monacho.*

320 ¶VIGESIMOQVINTO quæro,verũ vxor,quæ contrahere non potest sine marito ex nostra cõsuetudine,saltem posit promittere id ipsum facere. Cuius quidẽ quæstionis decisio ex his pendet,quæ longe latéque tractauimus in nostro Tractatu Retractuum,titu.2.in fi.in 5.quæsti.præsertim verò num. 30. incip. & hæc quidem & num.45.incip.nunc ad Bal.veniamus.& nume.52.incip.dies me deficeret.Quibus addes,hanc nostram quæstionem in specie fuisse decisam, à Carol.Rui.consi.145.circa primum,col.2.versi.sed his non obstat,lib.1.vbi loquitur de statuto Florentino,quod interdicit mulieribus rerum suarum alienationem *An promittere facere contractum.*

sine

fine consensu mariti: diciteque & promissionem alienandi censeri esse interdictũ, cùm per eam ad ipsam perueniatur, per l.oratio. D.de spons. Ad quam rationem adde, quæ & nos diximus supra num. 136. nec id certe. Et idem quoque in eadem specie respondit Philip. Deci.consi.502.ex duobus,col.1.

221 *An præsentare ad beneficium.* ¶VIGESIMOSEXTO quæro, an mulier patrona ecclesiæ possit præsentare, vel ad id faciendum procuratorem constituere sine consensu mariti, stante hac nostra consuetudine. Et hanc certe quæstionem posuit Cæsar Lãbert. in Tractа.de Iure patro.in 9 art.4.quæstio.princ. 1. partis li. 2. Et postquàm in principio conclusit, prohibitum contrahere, non posse constituere procuratorem ad id faciendum: de quo & nos diximus supra in 16.quæsti. tamẽ postea decidit, eam posse per se sine marito præsentare, aut ad id faciendum procuratorem constituere, per ea, quæ, vt dicit, late dicunt moderni, & maximè Felin. in c.ecclesia S.Mariæ, col.28.versi.quartus casus.& seq. versi.bene facit, quod not.de constit.

222 *Patronus impubes præsentare potest.* ¶Nam & aliàs videmus in fortiori, vt videtur, casu, patronum impuberem posse præsentare sine autoritate tutoris. & puberem sine autoritate curatoris, vt voluit Barpt.Brixi.in sua disputat.Domi.incip.tutor cuiusdam, per multa, quæ illic allegat. Et Paul.Eleaz.in sua 4.disputat.incip.patronus ecclesiæ, col 2. Archi.in c.decernimus.in princ.16.q.7.Ioan.And.in c.ex eo, in verbo, suffragium, col.2. & ibi quoque Domi.col.quoque 2.de elect.& alij plurimi, quos tibi late cumulauimus, ad aliud tamen propositum, infra in glo.vlt.nu.6.vbi videre poteris.

223 *Quid si uxor verè non contrahat, sed à lege fingatur contrahere.* ¶POSTREMO illud quæremus, Quid, si vxor verè non contrahat, sed fingatur à lege contraxisse? Verbigratia, mulier primo marito dotem constituit, & illo mortuo alteri nubit, nulla dote constituta: tamen fingit lex, eandem dotem, quæ primo constituta fuerat, huic quoque constitui, per l.dotem.& l.Diuus.D.de iure dot.& l.cùm maritus.§.Titius.D.de pact.dotal.& l.pen. §.vxor. D.solut.matri.Cyn.in Authent.sed quamuis.in 3.quæsti. C.de rei vxor.act. Bart.in disputat. incip.mulier, in princ.soluti.cum sim. Aut fac esse statutum, vt mulier nupta, quæ nullam certam dotem constituit, censeatur omnia bona sua in dotem dedisse. cuiusmodi sunt quædam statuta Italiæ. Vtrùm igitur mulier, quæ à statuto prohibita est contrahere, vel alienare sine consensu propinquorum, aut alterius, censebitur dotem præcedentis matrimonij ex lege, vel omnia bona sua ex illo statuto in dotem constituisse.

224 *De eadem re.* ¶Quæ quidem species adaptari non potest huic nostræ consuetudini, requirenti consensum mariti, vtpote cùm hæc mulier secundò nubens, tunc cum nubit, nondum maritum habeat, cuius cõsensus adhiberi possit, sed tantùm ad aliorum consensum pertinet. tamẽ si sit casus, in quo id euenire possit, respectu consensus mariti (quem nos lectoribus cogitandum relinquimus) id non erit omnino inutile, imò vero semper vtile erit in illis statutis Italiæ nostro similib. Igitur Carolus Rui.de hac re interrogatus, consi.61.ex themate, col.4. versi. tertio principaliter, lib.3.respondit valere istam tacitam ex lege vel statuto constitutionem, non obstante statuto prohibente mulierem cõtrahere nempe quod intelligi debet, cùm mulier verè contrahit, nõ cùm fictè, per l.3. §.hæc verba, & ibi nota.D.de negot. gest.& l.vlt.C.de his, qui veniam ætatis impet.& latè per Imo.& recentiores in l. 1.§.lex Falcidia D.ad leg.Falci.& in l.Gallus.§ quid si is.D.de libe.& posthu. Cui adde, quod suprà diximus, nu.192.incip.etsi aliter.

225 *De eadem re.* ¶Et licèt (inquit Carolus Rui.) contra id facere videatur, quod scribit Pau.Cast. in l.si mulier.D.solu.matr.quòd si ex statuto mulier quæ nupsit, censeatur omnia bona sua dedisse in dotem, si quæpiam mulier primo dotata nubat, dote aliter nõ constituta id statutum intelligitur, nulla dote constituta, tacitè vel expressè, verè

vel

vel fictè. Et sic vult Paul. quòd statutum loquens de dote constituta, intelligatur etiam de hac tacita & ficta constitutione. Tamen (vt Ruin. dicit) in illo Pauli casu non derogatur iuri communi, intelligendo casum fictum, vt hic fieret, si hoc pacto statutum huiusmodi intelligeremus.

116 ¶Ego verò (vt dicam quod sentio) non admodum moueor illa Caroli Ruin. ratione, qua nititur probare statutum huiusmodi intelligendum de contractu vero & proprio, cùm suprà in prima quæst. huius gloss. & alijs multis aperte ostenderimus, id nostrum statutum procedere etiam in contractu improprio, ficto, & præsumpto, cùm eadem est ratio. Tamen cùm hic contractus, de quo loquitur Ruin. sit ex consequentia, & veluti quadam necessitate legis, vel statuti idem omnino censeo cum Ruin. per multa, quæ dicemus in glo. 8. nu. 23. quæstio. præsertim verò nu. 197. incip. nec hinc longiùs. *De eadem re.*

GLOSSA SEXTA, IN VERBO,

Consentement.

1 SI HOC solùm verbo, consensus, vsa fuisset nostra cõsuetudo, nec adiecisset verbum, autoritatis, cùm dicit, *& autorité*: fortassis dici potuisset, maritum huiusmodi consensum potuisse non solùm in ipso actu, sed & antè & pòst adhibere. Hoc enim dicunt nostri legum interpretes inter simplicem consensum, & autoritatem interesse, quòd consensus semper, scilicet ante, & post actum, nedum in ipso actu præstari potest: autoritas autem solùm in ipso actu, aut confestim pòst accommodari debet. Vt de primo est textus in l. vlt. D. ad S.C. Macedo. & in l. 1. §. prodest. in secundo respons. D. quorum lega. & in ca. cùm nos. de his quæ fiunt à præla. & in c. cura. ibi, aut Episcopi posteà habuerit consensum. & iterum in ca. suggestum. & vtrobique Panor. in vlti. not. de iur. patr. & voluerunt omnes præter Raph. Co. in l. si quis mihi bona. §. iussum. D. de acquir. hær. & Ang. consi. 67. spurius naturalis, col. 2. & plerique ex his, quos seq. versi. citabimus. *Consensus semper præstari potest.*

2 ¶De secundo est etiam textus in l. obligari. §. tutor. D. de autor. tuto. & in §. tutor. Instit. eo. tit. & sentit gloss. ordi. in c. edoceri. & ibi Collec. & Bald. col. 3. versic. dico, quòd ea. & Panor. in 6. quæst. & Feli. col. 9. vers. sequi potest consensus, & alij, extrà de rescrip. Inno. Bal. qui de hac re adducit tres rationes, Anto. & alij, in ca. cùm consuetudinis. extrà de consue. Inno. Io. And. & Domi. in c. 1. de reb. eccle. non alien. li. 6. Archi. in c. quidam. col. 2. versi. & nota quòd differentia est, 18. quæst. 2. Cy. Bar. Bal. Paul. Cast. & alij in l. cùm non solùm. quæ est vlt. §. necessitate. C. de bon. quæ liber. Bar. in d. l. obligari. §. tutor. D. de autori. tuto. & in l. tam is qui. §. 1. ante fi. D. de donatio. causa mort. & in dicta l. si quis mihi bona. §. iussum. vbi & alij Doctores. D. de acquiren. hæred. & in l. si autem. D. de aqua pluuia arcen. Bal. in dicta l. vlt. §. finautẽ. C. de bonis quæ lib. & in l. cùm ipse. col. 2. versi. extrà quæritur. C. de contrah. empr. & in l. 1. col. 2. versi. tertiò opponitur. C. si ser. exter. & in l. quid ergo. in secunda lectu. in princip. D. de his qui no. infam. et in l. 1. columna antepenultima, versic. extrà quæritur. C. qui admit. et in l. si vxorem. aute fi. C. de cond. inser. in l. 2. C. de ser. reip. ma. et in c. quia propter. col. 2. versi. et not. quòd ad capitulum, extrà de electio. et in c. quæ in ecclesiarum, colum. 2. versicu. in assensu. extrà de constitu. et in ca. 1. extrà de pactis. et in c. 1. colum. 1. titu. de alie. feu. pater. et consi. 475. quidam I. abbas, col. 2. libro primo. Angel. in l. 1. §. quæsitum fuit. et ibi Alexander, columna 4. et iterum colum. 5. D. ad Trebellia. Petrus Anch. consi. 337. de efficacia, colum. 1. Cardi. Flor. in Cle. in princip. de supplen. negli. prælat. et in Cle. 1. §. verùm. ad finem. et ibi Imol. colum. 4. versi. sed quærit hic, de hæret. et consi. 62. in ecclesia, colum. 2. versic. in eo *Autoritas tantùm in ipso actu.*

autem.Collegium Paduanum inter consi.eiusdem Cardi.qui illud dictauit,consil. 29.iudex.colum.pen.versi.sic diximus,quod item ponitur inter consi.Pet.Ancha. consi.208.& Anto.Imo.& Panor.in d.c.cùm nos.de his quæ fiunt à prælat.Anton. consi.32.pro examinatione,colum.3.versi.in contrarium videtur. Panor.in sua dispu.incip.Augerio,colum.3.versi.tertiò probatur,& iterum col.7.versic.ex quibus verbis clarè innuitur,& multis seq.& iterum col.12.versi.tertiò probatur.& colum. seq.versi.circa hoc distinguebant,& alibi sæpe in ea disputa.Iaco.Aluar.in c.1.colū. antepen.versi.quæro an consensus.tit.de prohib.feud.alie.per Fed.Pau.Cast.consi. 406.satisfaciendo.in 6.dubio.lib.1.& consi.253.super primo dubio,lib.2.Ro.consi. 356.circa primum,in 2.dubio.Alex.consi.116.quoad præsens.col. 2.versic. & differentia,lib.1.Barba.consi.61.à Ioue principium,lib.3.& consil.60. præclarè scriptum est,col.4.versi.quinimo plus dico,li.4.& Firmia.in tract.de Episcopo,in quarta parte,lib.4.in 35.q.Calc.consi.56.in causa dominæ,col.2.versi.tertiò pro ista sentētia. & nouissimè Philip.Dec.in c.cùm accessissent.col.7.versi.vlti.in.hoc primò,de cōstit.& consi.172.in causa venerabilis,post princi.& iterum col.vlti. Et in multis ex dictis locis inuenies,quid etiam in consilio,præsentia,decreto, conscientia, mandato,iussu,licentia,vt nostri appellant.

3 *Consensus formæ & solennitatis in ipso actu interponi debet.*

¶Sed hoc non semper perpetuum est,quin fallit,quando consensus requiritur pro solennitate,aut forma actus:tunc enim postea interuenire non potest, sed debet in actu ipso adhiberi,per tex.in c.auditis.iuncto c.quia propter, de elect. & voluerunt Inno.& apertiùs Anto.Imol.& alij in d.c.cùm consuetudinis.de consue.Cy.& Bal. in d.l.vlti.C.ad Maced.Io.An.in d.c.1.de reb.eccle.non alie.Bald.d.l.1.qui admit. & in d.l.quæcunque.& in d.l.vlti.§.necessitate.C.de bo.quæ lib.& in repe.l.1.colum.5. versi.iuxta hoc quæro incidenter.C.de sacrosanct.eccles.et in d.l.1.in 3.oppos.C. si ser.exte.et in c.2.tit.de feud.sine culp.non amit.Ang.in l.Titius.in fi.prin.D. quibus modis pign.vel hypo.sol.Anto.Imol.et Panor.in dicto c.cùm nos.de his quæ fiunt à Præla.Imol.Paul.Cast.Alex.Franc.Aret.in d.l.si quis mihi bona.§.iussum. D. de acqui.hære.Ro.consi.54.visis circa id,col.1.versi.et primò,per gloss.vlti.in c.quàm sit.de elect.lib.6.Alexan.dicto consi,116.lib.1.Socin.consi.87. in præsenti consultatione,col. 2.versi.præterea differentia magna est,lib.1.Et facit quod voluit gloss.in l.2.C.de iure fisci,lib.10.et in l.licèt.D.de iudi.et Inno.in c.prudentiam.de offic. deleg.et Specu.in tit.de sen.§.sequitur.versi.quid si sunt duo, et versi.seq.et Bar.in l.si vni.in fi. D.de re iudi.

4 *Indiuiduū est, quod solennitatis est. Forma indiuidua.*

¶Et est ratio,quia,vt pulchrè dicit Bald.in dicto c.1.colum.1.tit.de alie.feud. pater. indiuiduum est, quicquid ad solennitatem exigitur,id est,ab actu diuidi, et separari non potest: vt est textus,licèt non alleget,in l.cùm autoritas.C.de testamentis,et in l.hæredes palàm.in fi.D.eo.Et actus formalis est indiuiduus,quia forma est indiuidua.l.furiosum.vbi Bart.et alij.not. C. qui testamen.facere poss.cum aliis multis concordan.à me collectis in Tractatu Retractuum,tit.1.§.1.glo.2 1.in verbo,*en telle quantité*,nu.12.incipien.sed et ea res.Et vt præterea dicunt Cardi.et Imo.in Cle.cau sam.§.penul.de elect.quæ sunt de forma,vel substantia,debent esse cōtemporanea, et simul explicari.l.cùm hi.§.si Prætor.D.de translatio. Et propterea cùm actus ex defectu solennitatis corruit, non potest posteà confirmari ex interuentu ipsius solennitatis,vt no.Io.And.in c.2 de vsur.lib.6.et Barto.in l.filio præterito.D.de iniusto testamen.et in l.1.§.sed si filius.D.de leg.3. Et hoc quidem verum est, quicquid conatus fuerit latè contrarium probare Maria.consil.15.visis prædictis publicis instrumentis,col.14.et seq.Sed videbis tamen posteà,quomodo id sit intelligendum, nume.ab hinc 5.et duobus seq.

5 *Consensus quādo ad solennita.*

¶Est autem omnium fermè sententia, tum demum consensum non videri ad solennitatem requisitum,quando actus priuatim tangit commodum vel incommodum eius,qui debet consentire,nec propter aliud consensus illius requiritur. Ideóque

quæ post actum potest interponi, secundum Bar. in d. §. sed si filius. per textum in di cta l. filio præterito. & l. si impubes. in fi. D. de Carb. edi. Et idem quoque voluerunt Imo. & Domi. in dicto c. cùm consuetudinis. Paul. Cast. in l. si cùm dotem. §. eo autem tempore, col. 2. D. sol. mat. & Ro. d. consi. 54. & Felin. in d. c. edoceri. loco suprà citato, de rescript. *tē requiratur, & quando nō, vide nu. 7.*

6 ¶ Nec refert, quantùm ad hoc, an dispositio vtatur verbo, consensus, an verò autoritatis: quia sicuti consensus pro autoritate plerunq; accipitur, secūdum subiectam materiam, vt apparet ex his quæ nunc diximus, & ex nota. per Panor. in c. quoties. de pactis. ita & autoritas etiam pro simplici consensu, qui potest interuenire post actum, secundum subiectam materiam sæpius accipitur, per textum in d. cap. cura. de iure patro. quem textum ad hoc ponderat Antonius in d. c. cùm consuetudinis, col. vlti. & Fran. Are. in d. §. iussum. col. antepe. Sic etenim videmus, quòd verbum, iussus, quod est eius naturæ, vt procedere debeat, per not. latè in dicto §. iussum. tamen propter subiectam materiam impropriatur, & capitur pro simplici consensu, qui sequi potest: vt in c. si quis miles. & ibi Bald. qui hoc not. titu. de feud. sine culpa non amit. *Consensus & autoritas appellatio ex subiecta materia intelligitur.*

7 ¶ At si requiratur consensus eius, cuius priuatim nihil interest actum geri, videtur requiri ad integrandam (vt nostri loquuntur) & legitimādam personam illius, qui actum ipsum facit: & propterea videtur esse de forma & solennitate, & habet vim autoritatis, nec potest post actum interponi: vt voluerunt vltra dictos Doctores, Bar. in l. si quis mihi bona. §. iussum. & ibi omnes recentiores. D. de acquir. hære. per l. quid ergo. in princip. D. de his qui notant. infa. & Bald. in dicta l. prima. C. qui admit. & in dicta l. si vxorem, columna secunda, versicu. ex quibus videtur concludi. C. de condit. insert. Antonius in dicto capite, cùm consuetudinis, de consuetudine. Paul. Castrens. in dicto §. eo autem tempore. & in l. liberorum. §. notatur. D. de his qui not. infa. Panor. in dicta sua disputatione, incipiente, Augerio, non semel. & consil. 40. factum in effectu sic proponitur, in 2. dubio, lib. 2. & Alexā. in dicta l. 1. §. fuit quæsitum. col. 4. & iterum 6. D. ad Trebel. & Franc. Are. in l. 2. §. voluntatem. col. 1. D. solu. matrimo. *Cōsensus eius, cuius priuatim non interest, solennitatis est.*

8 ¶ Ex quo pleriq; inferunt ad casum fermè similem nostræ consuetudini, quòd si statutum requirat consensum duorum consanguineorum, in contractibus mulierum, vel minorum, cùm talis consensus videatur exigi ad integrandam personam, vt ibi volunt, debet interponi in ipso contractu, nec satis esset, quod postea interueniret. Ita voluit Baldus in dicta l. 1. colum. antepen. C. qui admit. & in rubri. C. de rescind. vend. post medium. Antonius & Imol. in dicto c. cùm consuetudinis. Imol. in dicto c. cùm vos, de his quæ fiunt à Præla. Cardi. in c. vlti. de maio. & obe. Ro. in dicta l. si quis mihi bona. §. iussum. & ibi etiam Alexander col. 3. D. de acqui. hære. & ipse Ro. in dicto consi. 54. Panor. in dicta disputatione, Augerio, col. 8. Pau. Cast. in dicta l. liberorum. §. notatur. D. de his qui not. infam. & in dicta l. si cùm dotem. §. eo autem tempore. col. 2. versi. secundò not. & ibi Alexander, colum. 1. D. soluto matri. Idem Paul. etiam loquens in statuto, huic nostræ consuetudini simili, in dicta l. vltima. §. necessitate, colum. penul. C. de bonis quæ lib. Barb. in c. causam matrimonij, in vlti. char. extrà de offi. deleg. & in c. cùm in iure, col. 27. eodem titu. & in repe. rubr. de fide instru. in decimatertia char. Alexander in dicta l. 1. §. fuit quæsitum. colum. 5. D. ad Trebel. & consi. 18 9. viso statuto, col. 3. libr. 7. Calca qui id dicit not. consi. 56. in causa dominæ, colum. 2. versi. tertiò pro ista. Franc. Curt. senior, in repe. Authen. sacramenta puberum, col. 2. C. si aduer. vendi. vbi ad hoc multa citat. Io. Campens. in tracta. dotium, in quarta parte, Iason in l. vniuersa. colum. 3. in fin. et iterum colum. seq. adde quòd ex ea. C. de precibus Imper. offer. et in l. 1. §. qui præsens. columna secunda, versic. hinc est, quòd si ex forma. D. de verbor. obliga. Hippoly. Marsil. in sua Practica causarum criminalium. §. diligenter. numero 185. Sed hoc, vt videmus, ex *Consensus propinquorū requisitus in contractu, debet in ipso contractu interponi.*

eo dependet, an huiusmodi consensus requiratur ad legitimationem personæ, néc- ne. De quo dicemus posteà ante finem huius glossæ. Et hæc erunt vice primæ fal. ad ea quæ in principio huius glossæ diximus, consensum interponi posse & ante, & post actum: autoritatem, non nisi in ipso actu.

9 *Autoritas habens vim confirmationis, post actum interponi potest.*

¶ Fallit secundò quando autoritas, siue consensus autoritatis interponitur vice cuiusdam confirmationis siue approbationis, quia tunc potest sequi actum, sicuti & confirmatio, vt dicit Bald. in d. l. t. C. qui admit. quod & idem voluit in effectu idem Bald. in d. l. 2. C. de ser. reipubli. ma. cùm dicit, quòd quando autoritas requiritur ad executionem, id est, approbationem, potest interponi ex interuallo, per l. vlt. C. arbit. tut. & sequitur Ro. consi. 5. idem in præfata. & rursum idem Bal. in l. quæcunque. C. de bo. quæ libe. Et propterea scribunt Dy. Cy. Bal. Imo. Ro. Alexan. Fran. Aret. & omnes, solo Ang. reclamante, in d. l. si quis mihi bona. §. iussum. D. de acquir. hæred. quòd stante statuto, quòd syndicus nō possit creari sine autoritate Potestatis, potest sequi hæc autoritas, quia est vice confirmationis. Sequitur Feli. in d. c. edoceri.

10 *Autoritas post actum interposita, præsentibus partibus, facit cū valere vt ex præsenti.* *Donatio ex interuallo insinuata, valet à tempore insinuationis, nō donationis.*

¶ Imò plus dicit Bald. d. consi. 475. quidam I. abbas, col. 2. versi. quæro igitur, si celebrato, lib. 1. quòd si celebrato contractu super re ecclesiæ, sine autoritate Episcopi, quæ interuenire debuit in ipso contractu, ambæ partes posteà coram Episcopo petant contractum confirmari, & Episcopus causa cognita confirmet, valebit huiusmodi confirmatio, per l. 1 §. solent. D. quan. appel. sit. & l. si quis. C. de Decur. libr. 10. & d. c. cura. de iure patron. Nam tunc partes videntur denuò contrahere in præsentia Episcopi. Quia cùm aliquid substantiale adiicitur contractui, videtur contractus denuò renouari. l. pacta conuenta. §. Paulus. D. de contrahen. emp. & l. iurisgentium. §. adeò. D. de pactis. Sicuti in simili dicimus, de donatione, quæ vltra summam legitimam non valet, nisi insinuata fuerit coram iudice præsente, & autoritatem interponente, vt not. Guli. Cun. in l. illud. C. de sacrosanct. eccles. Et tamen si præcedat donatio, & vtraq; pars eam præsentat iudici, ea reconualescit, vt ex nunc, quia retro factum trahitur ad præsens. l. obseruare. §. vlti. D. de offic. Procon. & hoc tenet Bartolus in l. Modestinus. D. de donatio. Secus si vna pars tantùm peteret cōfirmationem, altera absente: quia quòd nulliter factum est, non conualescit. Hæc ille. Qui & idem propemodum voluit consi. 221. primò quæritur, in tertio dubio, libro primo, & in capite primo, columna secunda, versicu. verùm decretum, extrà de confirma. vti. vel inuti. & Ludoui. Bolo. consi. 59. Titius, col. 4. versi. & si diceretur. vbi respondet rationibus Imo. contrarium tenentis in d. cap. cùm vos, extrà de his quæ fiunt à Præla.

11 *De eadem re.*

¶ Sed hæc velim intelligas, vt etiam satis diximus ex Bald. vbi suprà, vt scilicet huiusmodi autoritas posteà interposita actum validet: non quidem vt retro trahatur ad tempus ipsius actus, sed vt valeat ex hoc tantùm tempore autoritatis præstitæ. Quod & nuncupatim voluit idem Bal. in d. c. edoceri, col. 4. versi. videtur quòd si durat. & in d. c. 1. vbi suprà, de confirma. vti. vel inuti. & vtrobique per dictam l. obseruare. §. vlti. D. de offi. Procon. & Saly. in l. vlti. col. quoque vlti. versic. sed qui non simul. C. ad S. C. Maced. vbi id intelligit, modò is qui priorē actum fecit, in consensu permaneat tēpore autoritatis: aliàs nullo modo valeret. & Anto. in dicto c. cùm consuetudinis, col. 2. versi. aduerte tamen, extrà de consuetudine. Lucas Pen. in l. 2. col. 1. versi. sciendum est etiam. C. de iure fisci. lib. 10. vbi & alia quædam allegat. Panor. in d. c. cura. de iure patro. Franc. Aret. consi. 127. eximie domine, col. 2. Philip. Deci. in l. semper qui non prohibet. col. 3. versi. quartò regula. D. de regu. iur. & consi. 367. viso puncto, col. 2. versi. quia respondetur. & ante hos omnes Inno. in c. t. circa medium, de eo qui dux. in mat. quam pol. per adulter. Et hæc erunt vice tertiæ fal. eius quod dictum est, autoritatem non nisi in ipso actu interponi posse: vt scilicet is actus valeat, non à tempore ipsius, sed à tempore autoritatis interpositæ: ita vt tanquam nouus actus valeat.

¶ Fallit

12 ¶Fallit igitur quartò, vbi actus est vtilis ei, cui debet autoritas accommodari: quia tunc potest præstari post actum, vt dicit Panor. in d.c. edoceri. quē sequuntur Barb. & Fel. ibi. & Soc. d. consi. 15. col. 14. versi. & pro prędicta sententia. De qua re omnino nihil dubitandum est, quia etiam sine autoritate valet contractus hoc casu, vt dicam posteà latißimè, in glo. 8. in verbo, *de sonmary*, in 8. quæst. Et vide etiam quæ dixi suprà nu. 5. incip. est autem omnium.

Autoritas post actum interponi potest, si ei vtilis sit, cui præstari debet.

13 ¶Fallit quintò de æquitate Canonica, quæ non cōsiderat rigorem Iuris Ciuilis, exigentis huiusmodi autoritatem in ipso actu, per c. dilecti. de iudic. Et ita expreßè voluit Soci. d. consi. 15. colum. 14. vers. vel potest secundò responderi. Sed an hoc sit verum, videant cæteri, quia mihi hoc videtur esse contra mentem omnium tex. Iuris Cano. suprà allegatorum: & id solus Soci. quod nunc meminerim, tenuit.

Autoritas de æquitate Can. sequi potest.

14 ¶Fallit sextò, vbi aliquis tanquam procurator eius, cui autoritas præstari debet, actum ipsum fecerit: quia tunc licèt in ipso actu confecto ab eo, qui se dicit procuratorem, non interuenerit autoritas, potest tamen is de cuius negotio actum est, posteà ratificare cum autoritate, quæ ab initio interuenire debuit. Verbi gratia in casu nostræ consuetudinis, aliquis nomine procuratorio mulieris contraxit cum alio, nec in hoc contractu interuēnit autoritas viri, posteà tamen mulier ipsa cum autoritate viri illum contractum ratificat: satis est, ex eóque comprobatur contractus factus à procuratore. Ita notabiliter consuluit in simili fermè casu Domi. non is quidem, cui Gemi. cognomentum est, sed alius inter consi. Bal. conf. 499. circa primum dubium videtur dicendum, in 2. dubio, lib. 2. multa ad hoc allegans. quæ quisque videre potest. Cui in seq. consi. subscripsit ipse Bal. Et idem quoque expreßè voluit Bar. in l. si procurator. col. 2. versi. quæritur, & ista est pulchra quæstio. D. de cō di. inde. ad hoc quoque allegans l. 3. §. 1. D. rem rat. hab. quod dicit tenendum menti. Et sequitur Alex. in l. de pupillo. in prin. quam legit cum §. vlti. l. præcedentis. D. de noui ope. nunt. ad hoc etiam allegans tex. in l. si pupillus. in prin. D. de noua.

Autoritas interposita in ratificatione actus gesti à procu. sine autoritate, facit eum valere.

15 ¶Fallit septimò, vbi is, qui sine autoritate actum fecit, in quo requirebatur autoritas, illū postea iterum facit, aut ratificat, cū autoritate requisita: certè ex hoc confirmatur primus actus, vt ad cuius tempus retrò trahitur secundus actus cum autoritate factus. Ita voluit Bart. in d. l. de pupillo. in prin. & post eum Ang. & Imol. D. de noui oper. nun. arg. §. si quis ipsi Prætori. qui est in eadem l. Quod dictum licèt Ro. ibi repræhendat, motus quia autoritas debet interuenire in actu, nec retrò trahitur, per tex. in d. l. obligari. §. tutor. D. de auto. tuto. cum concord. suprà adductis: tamen Alex. & Ias. sequuti partes Bar. huic statim occurrunt, dicūtq; verum esse, autoritatem per se non trahi retrò, sed cum secundo actu retrò trahi, vt videlicet per illū primus actus effectum habeat, per d. §. si quis ipsi Prætori. Sed & respondet Ias. alteri rationi Hierony. Tort. qui conatur tueri sententiam Ro. vt ibi videbis per eum. Ego verò multum de hac re dubito, per ea quæ suprà diximus numero 10. & seq. Nam quod hi dicunt, hic autoritatem non retrò trahi ad priorem actum, sed ipsum priorem ad secundum trahi: nihil video, præterquam verborum differentiam: nam quantùm ad rei effectum, nihil hæc inter se differunt. Verùm arbitror hunc secundum actum factum cum autoritate necessaria valere, vt actum quidem per se, nulla scilicet prioris ratione habita, qui omnino nullus erat, nec impediebat, quin de integro res ipsa legitimè conficeretur.

Quid si interponatur in ratifi. facta ab eo ipso qui actum fecit.

16 ¶SED QVID SECVNDO, pone quòd huiusmodi cōsensus sine autoritate posit præstari, post contractum factum ab vxore, vxor autem, quæ sine cōsensu mariti contraxit, postea reuocat, antequā maritus cōnsenserit: an poterit nihilominus ipse maritus cōsentire, ad hoc, vt valeat huiusmodi cōtractus? Dic quòd non, per id quod in simili dicit Bar. in l. tam is. §. 1. in fin. & ibi post eum Imol. D. de dona. causa mor. quòd ad hoc, vt donatio, quam fecit filius sine consensu patris, ac-

An vxor quæ sine viri cōsensu contraxit, poßit reuocare, vt postea vir consentire non poßit.

cipiat robur ex sequenti consensu patris, debet filius perseuerare in eadē voluntate, per no. per eundem in l. in mortis. D. eo. ti. & sequitur Pau. Cast. consi. 438. quantùm ad primum quæsitum, in 1. dubio, lib. 2. & Angel. Are. in §. 1. col. 2. Instit. quibus non est permiss. facere testa.

17 *De eadem re.* ¶ Nisi diceres, quòd Bar. vbi suprà, loquitur in donatione causa mortis, quæ aliàs semper potest reuocari vsque ad mortem: quod non procedit in contractibus, per l. sicut. D. de act. & obli. Nihilominus tamen ego idem sentio, etiam in cōtractibus, quia cùm in hoc casu fiant contra hoc nostrum statutum, vel cōsuetudinem, potest ipsa mulier nondum consensu viri interposito, liberè ab eo recedere, per l. iubemus. §. sanè, & l. 1. & ibi Doctores. C. de sacrosan. eccle. & l. quemadmodum. C. de agri. & censi. lib. 11. cum concord. alibi à me adductis. Et ita expressè in statuto disponente, quòd filius non possit se obligare sine consensu vel licentia patris, tenuit Salyc. in l. vlti. col. etiam vlti. C. ad Macedo. vbi tamen nihil allegat.

18 *An vir post mortē vxoris possit consentire cōtractui illius.* ¶ QVID AVTEM ET TERTIO, retenta eâdem opinione, si vxor quæ sine consensu mariti contraxit, decedat antequā maritus consenserit, nunquid potest post mortem illius maritus consentire ad hoc, vt valeat? Dic quòd non, vt in simili consuluit Pau. Castr. in d. consi. 438. in 1. dubio, lib. 2. hac ratione motus, quia vxoris voluntas est iam extincta l. 4. D. loca. ergo in ea non potest dici perseuerasse. Et quia actus sine consensu, qui interuenire debuit, nō fuit à principio validus, sed poterat validari ex futuro cōsensu, & ita erat interim in pendenti. Siue ergo sequuto cōsensu actus ipse primus confirmetur, vt ex tunc, & sic actus trahatur ad cōsensum: siue vt ex tunc, & sic actus trahatur ad primū actum, vtrunq; fit per quandam fictionē, quæ dicitur translatiua: quia vnum tēpus transfertur, siue trahitur ad aliud, iuxta plene no. per Bar. in l. si is qui pro emptore. D. de vsuc. In qua fictione requiritur habilitas extremorum, id est, quod omnia sint in eodē statu, ita quòd actus possit de nouo, & tunc fieri, cùm consensus interuenit, secundū Bar. ibidem, & probatur in l. qui balneū. §. Titia prædium. D. qui pot. in pig. hab. Ideò requiritur, quòd is qui fecit primum actum, viuat eo tempore, quo actus ex secuto consensu approbatur: quia tunc posset actus de nouo fieri: non etiam cùm is, qui fecit, mortuus est.

19 *De eadem re.* ¶ Adde, quod ad hanc nostrā consuetudinem priuatim pertinet, quòd mortua vxore, maritus quondā illius desiuit esse maritus illius, cùm matrimoniū morte alterius dissoluatur, vel testimonio Diui Pauli, 1. ad Corinth. 7. & legum nostrarū, in §. deinceps. in Auth. de nup. cum si. Et ita quidē dissoluatur, vt etiam si resurgat, qui mortuus est, non recuperet coniugem, vt voluit glo. in c. licitè. 32. q. 5. Guli. Bar. Bald. & alij in l. iam ad ea, D. de legi. cum concor. ibi adductis per Alex. At hæc nostra consuetudo exigit consensum mariti, & per consensum sequentem non cōfirmatur primus actus, nisi consensus sequens eo tempore adhibeatur, quo actus primus posset explicari. l. bonorum. & ibi Bar. D. rem rat. hab. & voluit Bal. in Auth. hodie. col. 2. versi. quæro nūquid aliud. C. de appel. & Alex. cōs. 78. viso & diligēter pōderato col. 5. versi. tertio respōdeo, li. 5. vbi ad hoc facit illū tex. sing. & iterū cōs. 81. reuocatur in dubiū. col. 2. eo. li. 5. & Fran. Are. consi. 122. in causa quæ vertitur, col. 1. & Doc. sæpe.

Mortuus resurgens, vxorem non recuperat.

20 *An hic viri cōsensus possit præstari per procuratore.* ¶ SED QVAERO QVARTO, an consensus mariti possit præstari per procuratorem, nuntium, vel epistolam. Et fortè multis videbitur super hoc nequaquam dubitandum, quin fieri possit. Nam regulam habemus, vt quod possum per me expedire, possum & per procuratorem. l. 1. §. vlti. D. de procur. & l. licèt. C. eo. & est glo. no. quā ibi no. Bar. & Ang. & alij in l. 3. in prin. D. rem ra. hab. quæ dicit, quòd illum actum, quem potest minor per se expedire, potest & per procuratorem, cum concor. suprà adductis in glo. præcedenti. nu. 183. decimosextò. Et dicit etiam Spec. in tit. de procu. §. 1. col. vlti. versi. item generaliter, quòd omnia possumus expedire per procuratorem, quæ non reperiuntur prohibita.

21 ¶ Verùm hoc non adeò expeditum, quin sit dubitandi materia. Igitur vt hanc rem omnibus obuiam præbeamus, breuiter dicendum est, quòd simplex consensus, qui videlicet non adhibetur pro solennitate, aut etiam autoritas, quæ sumitur pro simplici consensu, prout suprà in prima q. declarauimus, potest interponi per procuratorem, nuntium, vel epistolam. At autoritas propriè sumpta, aut etiam consensus, qui habet vim autoritatis, vt qui interponitur ad solennitatem & integrandam personam, debet adhiberi personaliter, vt ita dixerim, nec satis est interuenire procuratorem, nuntium, vel epistolam. *Consensus simplex potest præstari per procuratorem.*

22 ¶ Quantùm ad primum, videlicet simplicem consensum, ita voluit Bar. in l. 3. ante fin. D. de contrahen. empt. & omnes in hoc vbique conueniunt ad hoc allegantes, quod in simili dicitur de iussu, qui potest interponi per nuntium vel epistolam, per text. in l. si quis mihi bona. §. iussum. & ibi Bart. & alij. D. de acquir. hæredi. & quod scribitur in l. honores. §. vlti. D. de Decuri. quem ad hoc ponderant Angel. & Alex. post Iacob. Bel. in l. si cùm dotem. §. si patri. D. solut. matrim. Ille tamen text. loquitur de dissensu sine contradictione. sed text. est omnium optimus in l. 2. D. de pact. & in Clem. 1. §. verùm. vbi & hoc not. Cardin. Flor. de hæreti. Sed & quòd aliàs contrahi possit per nuntium vel epistolam. text. habemus in d. l. 1. in fin. D. de cõtrahen. empt. & in l. consensum. D. de action. & oblig. vbi & illud optimè probatur, simplicem consensum posse per nuntium vel epistolam interponi. *Iussus quoque.*

23 ¶ De autoritate quoque text. est in l. obligari. §. tutor. D. de autor. tut. & in §. tutor. Instit. eo. tit. & voluerunt gl. Pau. Ca. Ale. Fran. Are. ac fermè omnes in d. §. iussum. Ex quibus ipse Are. dicit etiam esse tex. no. in l. minorum. secũdum vnam lec quam Bal. ibi dicit sing. C. de præd. minor. vbi tutor non potest petere per procuratorem, vt interponatur decretum. Cuius rei (vt dicit Aret.) nulla alia est ratio, quàm quia petendo interponi decretum à iudice, ipse autoritatem præstat venditioni. Et illum etiam text. in id dicit sing. idem Are. in l. singulos. ante fin. D. de testa. & illum quoque ad hoc ponderat Ang. in l. post mortem. §. 1. de adop. & Rom. in l. 2. D. de offic. eius, cui mand. est iurisd. & ita eo text. non citato voluit Specul. post antiquiores in tit. de actore. §. 1. versi. sed nunquid poterit. & rursum in tit. de procur. §. 1. versic. quid ergo si constituerint. *Autoritas propriè sumpta, minimè.*

24 ¶ Ratio autem, quare autoritas debeat per se accommodari, est, quia debet interponi in ipso contractu, vt diximus suprà in 1. quæst. At qui autoritatem præstat per procuratorem, nuntium, vel epistolam, non videtur interponere in ipso contractu, sed antè. Nisi diceres, post Paul. Castr. in d. §. iussum. col. 2. quòd confertur in tempus ipsius actus. Sed vt dicit Aretin. ibi, ante fin. hoc esset fingere de tempore ad tempus, quod non est in potestate hominis. l. si fortè. D. de castren. pecul. & not. Bart. in l. si is qui pro emptore. D. de vsucap. Tamen si quis mitteret nuntium vel procuratorem ad consentiendum, cùm actus fieret, vel epistolam præsentandam tempore actus: tunc quia ille qui agit per procuratorem, nuntium, vel epistolam, per se agere videtur. l. qui autem §. vlti. D. de constit. pecun. hoc forte posset tolerari, vt dicit Are. vbi suprà. *Ratio eius rei.*

25 ¶ Sed & quòd consensus, qui præstatur per solennitatem, non possit adhiberi per procuratorem, nuntium, vel epistolam, tenet Paul. Castr. & Aretin. in d. §. iussum. Mouetur Paul. ea ratione, quam suprà diximus de autoritate. Allegat Aret. text. quem dicit not. in l. post mortem. §. vlt. ibi, nec per alium huiusmodi solennitatem peragere potest. D. de adopt. Sed & tu potes addere text. in l. sicut tribus. & ibi gloss. 1. D. de arbit. vbi non sufficit, quòd vnus iudicum, siue arbitrorum, consentiat aliis iudicantibus in absentia, & per procuratorem. & text. in l. 2. in princ. C. de his qui veni. ætat. impet. vbi quando aliquis debet quicquam facere ad solennitatem actus, debet ipse per se facere, non per procuratorem. quem ita ponderat *Consensus solennitatis per procuratorem præstari non potest.*

Angel.in l.3.D.rem rat.hab.Et hoc etiam voluerunt Inno.Hosti.Ioan.And.Anto. & Panor.in c.cùm desideres,extra de sentent.excom.

26 ¶Cuius ratio est,quia vbicunque aliquid debet fieri ad solennitatem actus,id fieri non potest per simile, per text.in d.l.singulos, quem ad hoc not.Franc.Areti.ibi, col.2.versi.secundò not.D.de resta. Et quod pro forma requiritur,non potest impleri per æquipollens,per not.per Bal.Ang.Imo.& recent.in l.1.D.de liber.& posth. cum concord.ibi adductis per Alexan.& Iason.& per Feli.in c.cum dilecta.col.17. versi.amplia vndecimò.de rescript.vbi videre poteris.In casu autem statuti requirentis consensum proximorum,non posse huiusmodi cōsensum præstari per procuratorem,tenuit Alex.in l.vlti.& ibi quoque Iason,vterque ad fin.C.de procura. & idem Alexan.consi.189.viso statuto,col.1.lib.7.

Ratio. Solēnitas per æquipollēs non impletur. Nec forma.

27 ¶Et hoc quidem maximè procedit,quando ex statuto requiritur consensus alterius,sicuti in casu nostro.Nam debet huiusmodi cousensus,à statuto requisitus verè præstari,& propriè,non fictè,per l.3.§.hæc verba.D.de neg.gest.cum infinitis si. Ille autem,qui per procuratorem consentit,non id propriè veréque facere dicitur, sed fictè,& impropriè,vt voluit Dy.in c.qui per alium.de reg.iur.lib.6.& Bar.in l.si is qui pro emptore.in §.q.principali,versi.venio ad secundum.& ibi Imo.char.vlti. D.de vsucap.Idem Bar.in l.sed si minus.§.seruus.col.2.D.de iniur.Bald.in l.1.col.2. versi.in mandante etiam.C.de seruis fug.& in l.non ideò minùs.col.5.in 6.quæst.de accus.cum concord.adductis per Alex.consi.65.visa quadam constitutione,col.2. lib.4.Et est bonus tex.in l.1.§.deiecisse.D.de vi.& vi arma.& in l.item si obstetrix. in prin.D.ad leg.Aquil.& in l.si pater.& ibi glo.in verbo,ipse fecisse.D.quæ in frau. credi.& in l.ita autem.§.gessisse.D.de admi.tut. Nam illi tex.vtuntur verbo,videtur,vt videlicet,qui per alium facit,per se fecisse videtur,quod quidem verbum fictionem importat.l.3.§.ex contrario.& ibi Doct.D.de acqui.pos.& not.Bart.in d.l. si is qui pro emptore.D.de vsucap.cum aliis sim.

Qui per procuratorem facit nō propriè facere videtur.

Videtur verbum fictionē importat.

28 ¶Ex quibus videtur reddi dubia illorum decisio,qui tenent,patrem posse consentire filio agenti,per procuratorem,in casu l.vlt.§.necessitate.C.de bonis quæ libe. vt ibi voluit Pet.distinguens inter maiorem filium,& minorem.Ia.Aret.Cy.in 3.q. etiam distinguens Bar.in vlt.q.C.de bon.quæ libe.Specul.in tit.de actore.§.2.ver. sed nunquid poterit per epistolam.Bar.in d.l.honores.§.vlti.D.de decur.per illum tex.& in l.filiusfa.in fin.D.eod.tit.& in l.1.C.eo.quoque tit.lib.10.& in d.§.iussum. in fi.& ibi etiam Alex.col.1.Bal.distinguens,vt suprà,in Auth.causa quæ,col.vl.C. de Episc.& cleri.Alex.in d.l.si cùm dotem.§.si patri.col.2.D.sol.mat. Quin huiusmodi decisionem expressè reprobant Pau.Ca.in d.l.si cùm dotem.§.eo autem tempore.col.pe.& Fran.Are.in d.§.iussum.col.vlt.moti,quia hic consensus requiritur ad integrandam siue legitimandam personam filij,vt dicit glo.in d.§.necessitate.in illa quæstione,an filiusfa.possit procuratorio nomine agere in iudicio,sine consensu patris.De quo tamen tibi per Bart.Paul.Cast.latè,& alios,quos videre poteris quia ex hoc pendet veritas huius decisionis.

Pater an possit per procur. consentire filio agenti.

29 ¶Sed si tenueris opi.Paul.& Aret.eam limita procedere, nisi pater esset relegatus, aut cui aliàs in ciuitate esse non liceret, quia tunc posset consensum adhibere per procuratorem,nuntium,vel epistolam,vt voluit gl.quam ponderāt Dy.Ang.Pau. Castr.Alexand.in d.l.si cùm dotem.§.si patri. Et facit,quod statim dicam.Et hoc idem dicendum est in autoritate, cùm autoritas & consensus,qui ad solennitatem interponitur, à pari procedant,vt iam sæpiùs suprà diximus. Et hoc quidem erit pro limitatione generali omnium casuum,in quibus consensus vel autoritas non potest interponi per nuntium, vel epistolam. Et ex hoc quoque intelligere potes virum relegatum,deportatum,bannitum posse haud dubiè consentire vxori per procuratorem,etiamsi aliàs non posset. Ad quod & tu vide,quæ dicam in 8.glo.in 4.quæsti.præsertim,versi.ex quibus.

Quid si vir esset relegatus, vel bannitus.

¶Secun

30 ¶ Secundò limita, vt etiamsi consensus non possit ita præstari in contractibus, possit tamen in quasi contractibus, vt in hæreditatis aditione. Ita enim voluit in hac ipsa aditione hæreditatis glo.ordi.in l.si per epistolam.in 2.solut.D.de acquir.hæred.vbi Franc.Areti col.1.dicit illam valde sing sed periculosum esse, eam tenere, quoniam id non reperiatur iure cautum. Super quo vide quæ in simili latè disputauimus suprà, in glo.5.in verbo, *contracter*, in 11.quæsti. *Quid in hereditatis aditione.*

31 ¶ Præsentia autem si requiratur, personalis, siue corporalis, est necessaria, secundum glo.in Cle.dudum, versic.ac deinde, in verbo, præsentari, de sepult.quæ addit rationem, quia præsens dicitur, qui præbetur sensibus corporis, arg.l.1.in princi.D. de verbor.oblig.quam glos.sequuntur Lap.Paul.Eleaz.Card.Flor.qui illam dicit sing.& Panor.ibi & idem quoque Panor.qui illam dicit not.in c.cùm parati.col.1. in fin.& ibi quoque Philipp.Deci.extrà de appellatio.vbi Panor.& Deci.dicunt, hoc esse notandum pro statutis, & aliis dispositionibus requirentibus præsentiam alicuius, ad certum actum. Et ad hanc sententiam refert Panor.text.ibi, quem alij in contrarium trahere conabantur.& idem Panor.in c.ea noscitur.in 2.not.extrà de his quæ fiunt à Prælat.& in c.vlt.col.5.versi.glo.secunda quærit, de dilat.& Feli. in c.cùm omnes.col.10.vers.sed aduerte, quia istud dictum, extrà de consti.& idem voluit Franc.Arer.in d.§.iussum.col.antepe.versi.ex prædictis potest inferri. Idem prætereà voluit Bald.in l.1.col.antepen.C.qui admit.vbi dicit, quòd si statutum requirat præsentiam, debet interuenire præsentia corporalis:& propterea ratihabitio sequens non satisfaceret statuto: quia licet repræsentaret consensum, non tamen præsentiam corporalem. Et iterum in fin.omnino d.l.1.dicit, quòd si statutum requirat præsentiam aliquorum consanguineorum in contractu mulieris, non possunt constituere procuratorem: quia statutum requirit præsentiam veram, non fictam.& Ange.in l.Titius.D.quib.mod.pig.vel hyp.sol.& Felin.in d.c.cùm omnes. col.2.versi.quinta declaratio, extrà de constit. Et Catel.Cot.qui hoc dicit singul. in memor.statuta quòd bannitus. *Quid, si præsentia requiratur.* *Præsens quis dicatur.*

32 ¶ Sed hoc primùm limitandum est procedere, vbi præsentia alicuius personæ singularis requiritur: secùs si requiratur præsentia Capituli, quia poterit nihilominus Capitulum aliquos cõstituere, qui nomine Capituli actum expediãt, vt post Arch. in c.Episcopus.15.q.7.voluit Panor.in c.nõ potest.in 3.col.vers.ex quo potes infer re, de re iudi.& Phili.Deci.in d.c.cùm parati.col.2.vers.secundò prædicta cõclusio, de appel. Ex quo & tu intelligis, id procedere in omni vniuersitate, & collegio. *Quid in præsentia Capituli, vel alterius collegij.*

33 ¶ Limita secundo, vt procedat, quando requiritur præsentia cum adiectione huius dictionis, personæ, videlicet si dicatur præsentia personæ. Secus si simpliciter requiratur præsentia alicuius: quia tunc huiusmodi præsentia potest exhiberi per literas, vt voluit expresse Archi.in c.2.per illum text.75.di.vt illum allegat Franc. Aret.in d.§.iussum. Sed non videtur intellexisse distinctionem illius. Et certe ea distinctio, mihi satis frigida videtur, nec quod de mentione personæ dicit, probatur per iura, quæ in eam partem allegat. Tex.autem in d.c.2.per quẽ videtur probari, præsentiã posse exhiberi per literas, vt etiam ex eo no.glo.ibi, debet intelligi, secundum quartam limitationem, quam infrà subtexemus. *Quid si non præsentia personæ, sed cuiuspiam requiratur.*

34 ¶ Limita tertiò, vt procedat, nisi iustum impedimentum esset, quia tunc poterit actus expediri per procuratorem eius, cuius requiritur præsentia, vt dicit Ang.in l. Pomponius.in princip.de procurat.quem sequitur Fran.Are.in c.licèt ex quadam. in 8.not.in fin.de testib.& Philip.Deci.in d.c.cum parati.col.2.versicu.sed tamen ista conclusio, dicens hoc sibi verius videri. Et bene facit, quod suprà diximus, de relegato, numero 29.& quod in simili dicimus, quòd licet id, quod pro forma requiritur, non possit adimpleri per æquipollens, vt suprà diximus: fallit tamen, cùm aliqua necessitas impediret illud præcise, & in forma adimpleri: quia tunc per *Quid si sit iustum impedimentum.*

æquipollens posset fieri, vt colligitur ex not. per Bald. in l. 1. C. vt quæ desunt aduo. arg. l. 1. cum ibi not. per glo. C. qui & aduer. quos. quod & multis iuribus, & rationibus probat Rom. consi. 433. incip. quò ad primum. & Alexan. in d. l. 1. col. vlti. vers. vnum etiam non omitto. & ibi Iason col. 3. vers. secundò contra communem. D. de liber. & posthum. quos omnino vide. & Feli. in c. cum dilecta. col. 17. in 11. ampliat. versicu. & vnum considera. & iterum col. 21. vers. limita septimò, de rescript. licèt Bal. sentiat contrarium in l. 1. in fin. C. qui admit.

Quid si requiratur in materia, quæ non exigit præsentiam corporis.

35 ¶ Limita quartò, vt procedat, quando fieret mentio præsentiæ in materia, quæ suapte natura non exigit præsentiam corporalem: tunc enim poterit exerceri per procuratorem, per text. in c. pen. ibi, modò se conspectui præsentarent, iunctis illis verbis, quorum procuratoribus, &c. extrà de iura. cal. per quem tex. dicit Panor. in d. c. cùm parati. quòd secũdum subiectam materiam, præsentia impropriè sumitur, non pro præsentia corporali. Id quod generale & perpetuum est in omnibus, vt verba ex subiecta materia improprientur, vt latè diximus in repet. l. si vnquàm. in verbo, reuertatur, numero 37. & aliàs etiam, & alibi sæpe. C. de reuoc. donat. Et ita vides, Lector amantissime, in idem recidere, quod dicimus de consensu, & præsentia, vt videlicet possit adhiberi per procuratorem, nuntium, vel epistolam, si materia in eam rem sit subiecta. Aduerte tamen quod Fran. Areti. in d. §. iussum. quo loco nuper citauimus, videtur huic rei contradicere, cùm dicit, præsentiam non posse suppleri per literas, non solùm si requiratur ad solennitatem, sed etiam si ad partis obligationem, vt dicit sing. voluisse Bart. in l. 3. §. si pupillus. D. de tutel. & in hoc differre à consensu: ideo cogita.

Præsentia requisita an consensum requirat.

36 ¶ Illud autẽ non omittemus in hac mentione præsentiæ, quòd si simpliciter lex vel statutum requirat præsentiam alicuius, satis est illum præsentem fuisse, etiamsi non consentiat, vel etiamsi dissentiat. l. sicuti. D. de arbitr. Et si nolit interesse, sufficit vnica interpellatio. c. vltim. eod. tit. lib. 6. Hæc quidem Bald. in c. ex parte Episcopi. col. 1. ver. item si statutum, extrà de rescrip. Sed quantùm ad prius dictum pertinet, vide quæ latiùs dicemus in glo. seq. numero 32. limita quartò, & 2. seq.

An consensus & autoritas hic requisita, sit solemnitatis.

37 ¶ RESTAT IGITVR, vt sciamus, vtrùm consensus, & autoritas mariti, quæ hìc debet interuenire ex nostra consuetudine, sit pro solennitate, & ad integrandam (vt nostri loquũtur) personam vxoris, an verò pro commodo vel incommodo ipsius mariti: vt proinde etiam sciamus, an possit adhiberi per procuratorem, nuntium, vel literas, nécne. Quod & ad alias multas quæstiones huius tractationis pertinet. Et certè sunt plerique omnes in ea sententia, vt in huiusmodi statutis requirentibus consensum propinquorum, aut mariti in contractibus mulierum, requiratur huiusmodi consensus illorum, in fauorem mulierum, & ad integrandam personam, id est, supplendam illarum imbecillitatem atq; fragilitatem. Ita voluerunt Bart. Bald. Pau. Cast. in l. transactionem. C. de transact. Barto. in l. qui exceptionem. & ibi recentiores. D. de condi. indeb. Bald. in l. pactum quod dotali. in 12. q. C. de colla. & in l. 2. circa medium. C. de adopt. & in Authen. sacramenta puberum. C. si aduers. vendi. & in l. 2. in 9. q. C. de rescind. vendit. & in d. §. iussum. & ibi Alex. & Areti. & idem Bald. Raph. Co. Imo. & Alexan. in d. l. 1. §. fuit quæsitum. D. ad Trebel. idem Bald. in c. cùm contingat. col. 2. versicu. sed nunquid ciuitas, extrà de iureiur. & consi. 407. præsupponendum est, col. 2. lib. 2. & consi. 60. quædam soror. lib. 5. & consil. 394. statuto communis Papiæ, lib. 5. Bened. Plumb. in l. 2. D. de manu. vindic. Angel. in l. apud Iulianum. §. vltim. in fin. & ibi Raph. Co. D. quib. ex cau. in poss. eat. & idem Ang. consi. 170. reuocatur in dubium, col. 2. versi. in proposito & consi. 191. super puncto, col. 1. & consi. 217. statutum quod mulier, & consil. 333. statuto Tudertino. Pet. An. in repet. c. 1. in 12. q. princ. versi. hìc cadit quæstio disputata, de constit. Fulgo. in l. si vnus. §. pactus ne peteret. D. de pact. Anton. in c. 2. ne sed. vac. Panor. consi. 40. factum in effectu sic proponitur, col. 2. lib. 2. & cons. 65.

Christi

Christi Iesu,col.vlti.versi.præterea ratio,cod.lib.2.Paul.Cast.in d.l.vlti.§.necessitate.col.pen.C.de bon.quæ liber.& consi.91.in casu Domini Antonij,col.antepen. versic.ex quo autem sumus,lib.3.Corne.consi.254.videtur in hac consultatione, col.2.versi.tertiò respondetur,& iterum col.4.versic.præterea consensus,libr.1.& consi.11.in præsenti consultatione,col.vlti.lib.3.Franc.Aret.consi.2.intellecta diligenter,col.pen.& Iason in l.2.§.voluntatem.col.2.D.solut.matrim.Philipp.Deci. consi.502.ex duobus,col.2.& consi.seq.col.2.versi.secundò respondetur,vsque ad finem: vbi dicit,quòd etsi non solùm propter fragilitatem mulieris consensus viri requiratur, sed etiam propter interesse ipsius viri: negari tamen non potest,quin fragilitas sit principalis causa. Quibus côcinunt,quæ longè latéque congessimus, suprà in prima lege connubiali,numero 71.sed quisnam miretur,& seq.& quæ dicemus infrà glo.8.numero 1.& duobus seq.

38 ¶Sed Bald.in l.1.post princip.& ibi post eum Salyc.C.vnde vir,& vxor,in ea fuerunt sententia, vt statutum requirens consensum viri,in contractu mulieris,sit introductum in fauorem ipsius viri,ar.l.cùm pater.§.libertis.D.de legat.2.& sequitur Barb.in c.possessiones.col.vltim.de reb.eccle.non alie.& Ioan.Lup.in repe.rub. de donati.inter vir.& vxor.§.68.col.1. *De eadem re.*

39 ¶Et hanc opinionem non modicùm fulciunt nonnullæ consuetudines Franciæ, quæ reponunt vxores in potestate maritorum, illisque denegant ius contrahendi, aut in iudicio litigandi, sine consensu maritorum: id tamen nuncupatim intelligunt, nisi facta fuerit bonorum separatio: tunc enim eis licere liberè contrahere, vel litigare sine côsensu vel autoritate mariti. Huiusmodi enim inter cæteras sunt Parisiensis,cap.105.& 106.Blesensis,capit.3.titu. *de communauté d'entre homme, & femme mariez*, cap.6.& Claromontensis,capit.183.quibus planè ostenditur, cum consensum vel autoritatem exigi ob id,quòd maritorum interérat ratione bonorum,quorum administrationem habebant,ita vt fructus bonorum vxoris suos facerent,posséntque,vt libebat,disponere de bonis mobilibus,& conquæstibus communibus, inscia, atque etiam renitente vxore, vt illis ipsis consuetudinibus cautum erat. Et idem in statuto requirente consensum propinquorum,voluit Angel. sibi contrarius,consi.191.hoc capite,super puncto,col.3.versic.& quia hoc non requiritur.Et sentit Panor.in c.cùm in veteri.in glo.1.de elec.& Alex.consi.25.cuius hoc caput est,præclarè subtiliter,col.3.versi.confirmari potest,lib.3.

40 ¶Et ego certè credo,nostram consuetudinem potiùs côsiderasse viri commodum, quàm vxoris fragilitatem, vtpote quæ huiusmodi consensum mariti requirat in vxore maritata: nullum autem requirit in non maritata,quamuis par esset vtriusque ratio, si fragilitatem considerasset: neque enim prudentior est soluta, quàm maritata. Ideò videtur solùm habuisse rationem mariti,cui alibi deferr commodum fructuum omnium bonorum vxoris,constante matrimonio: propterea non mirum, si sine consensu mariti,super illis contrahere non posset.Et propterea passim vtimur, vt possit vir hanc autoritatem,vel consensum interponere per procuratorem. Et id quoque posse fieri in statuto requirente consensum consanguineorum in contractu mulieris,consuluit Bald.consil.54.cuius hoc caput est,statuto terræ Nursiæ,lib.4.quem refert,loco tamen consi.non designato,& sequitur Bapt. Seueri.qui hoc dicit esse menti tenendum,in repet.l.omnes populi.char.61.in paruis,versicu.27.quæritur.D.de iusti.& iur. *De eadem re.*

41 ¶Quamuis,vt hoc concludam, possit etiam dici, vtrunque nostram consuetudinem considerasse,& mariti commodum,& vxoris imbecillitatem. Nam & idem in simili statuto requirente præsentiam filiorum in testamentis mulierum , voluit Ange.vtranque causam copulans, scilicet fauorem filiorum,& mulieris fragilitatem

tem, consi.88.præmitto primò, versicu.secundò præmitto. Et ideò de hoc iudicandum est peræquè ac si fragilitas tantùm in caussa esset, vt pulchrè voluit Soci. consi.23.circa prædictam,col.4.versic.aliquando & tertiò consideratur.lib.4. Sed cùm nostra consuetudo, vt diximus,non loquatur vniuersaliter de fœminis,sed de maritatis tantùm,non etiam de cæteris, vt dictum est,visa est principaliter respexisse ad viri interesse.

GLOSSA SEPTIMA, IN VERBO, Exprez.

1 *Autoritas expressè præstari debet.*

QVANQVAM glo.aliquando fuit in ea opi.vt autoritas tacitè præstari posset, videlicet in l.quod dicimus.§.1.D.de aut.tut.& in l. vbi non voce.D.de reg.iur.& videtur esse bonus text.in l.1.§.vl.D. de aut.tut.per quem probatur à contrario sensu,quòd præsentia tutoris,& eius quidem intelligentis, induceit autoritatem, & ita per illum tex.voluit Iaco.Areti.ibi. Tamen contrarium voluit alibi glo.requirens autoritatem verbis exprimi,in l.3.& ibi Bart.& alij.D.de aut.tut. Et ipse Barto.in d.l. 1.§.vlti.eod.quoque titu.& in d.l.quod dicimus.§.1.& in l.gerit.ante fin.& ibi Imo. Rom.& Fran.Aret.qui hanc dicit esse communem opi.D.de acqui.hæred.Dyn.in d.l.vbi non voce.de regul.iur.& in c.qui tacet,ad fin.eod.tit.lib.6.Guil.Cu.& Bald. in vtraque lec.in l.si pater filium.D.de adopt.Signo.consi.190.Simonolus,col.2. versi.venio ad secundum.Bald.in l.si fine.col.1.versi.secundò quæro.C.ad Vellei.& in l.vlti.§.necessitate.col.pen.versi.quæro an sufficiat.C.de bon.quæ libe.& in l.obseruare.§.post hæc.in fin.D.de offic.Proco.& in l.instar.C.de iur.fisc.lib.10.& in c.cùm consuetudinis.col.1.versi.quandoque requiritur,extrà de consuet.& in rub. de rescrip.col.2.versi.an Episcopus mutus.& in c.cùm in vestri.col.1.ver.pone statutum,de elec.& in c.vlti.col.2.de confess.& in addi.Specu.tit.de reo.ad fin.Cardi. Flor.in c.vlti.de maio.& obed.Panorm.in c.dilecti.col.4.versic.nunquid sufficiat, extrà de arbit.Rom.in l.2.§.voluntate.D.solut.matrim.& consil.413.quo ad primum,in 6.dubio.& Barb.in l.sciendum.col.27.D.de verbo.obligat.& in c.possessiones.de reb.eccles.non alie.in repe.rub.C.qui admit.char.13.col.4.& consi.7.col.1. lib.item 1.& iterum consi.12.scribitur apud Prophetam,col.9.versic.& est ponderandum,eo.lib.1.& consi.10.illud referam,col 7.versic.fuit ergo opus,lib.4.& alibi sæpe.& Iason in l.quæ dotis.col.vlti.versi.vltra Bart.sextus casus est.D.solu.matr.

2 *De eadem re.*

¶ Et ad hoc plerique omnes allegant tex.in l.1.§.mutus.D.de tutel.vbi mutus dari tutor non potest, quia(vt ibi dicitur)autoritatem præstare non potest. Ex quo satis perspicuum est,autoritatem non nisi verbis posse accommodari:aliàs enim mutus quoque idipsum facere potuisset nutu,& signis,per l.mutum.D.de acqui.hære. & in d.l.vbi non voce.D.de reg.iuris. Et ad hoc illum text.in d.§.mutus.dicit elegantem Barb.in d.consi.12.lib.1.& solennem,d.consi.10.lib.4.& meliorem de iure, idem Barb.d.consi.20.lib.2.& in cæteris ferè locis,sing. Et hoc videtur intellexisse Tullius in prima Oratione in Catilinam:Quid expectas autoritatem loquentium, quorum voluntatem tacitorum perspicis? Quibus verbis vides autoritatem in verbis esse,voluntatem & in mente tantùm.

3 *Autoritas cùm requiritur,an & autoritatis verbo expressim vtendum sit.*

¶ Et adeò expressè autoritas interponi debet,vt quando ea requiritur,non sufficit simpliciter consentire,sed sicut sonat verbum,debet autoritas præstari.Ita voluit Inno.in d.c.cùm consuetudinis.& ibi post eum Bald.col.1.& Anto.& idem Bald.in d.l.vlti §.necessitate,col.5.versic.considera elegantia verba.C.de bon.quæ liber.& in l.quæcunque.ad fin.eod.titu.& Archi.in c.in venditionibus,col.2.in verbo, autoritatem rei,17.q.4.& iterum in c.quidam,col.2.in verbo, destinatus,18.quæsti. 2.& Angel.in l.si quis mihi bona.§.iussum.& ibi quoque Imo.circa princi.qui hoc

reputat

reputat notabile.D.de acq.hęr.Et Barb.in c.2.de pac.Fel.in c.cùm dilecta. col.10. versi.& hinc est,de rescr.Et Iaf.qui hoc commendat,in l.1.col.4.versi.quarto no. facit.D.de vulg.& pupil.Et iterũ conf.97.statutũ Bononiense,col.pe.versi. quartò facit,li.4.Hip.Marii.conf.9.adiuuante,col.itē 9.versi.nec obstat si dicatur,li.1.

4 ¶ Veruntamen idem Imo.postea & Pau.Ca.Alex.& Fran.Are.in d.§.iussum.tenent contrariũ,per textum in d.l.3.cum glossa.D.de autor.tutor.vbi est optimus tex.aperte probas satis esse,si tutor verbo probãdi vtatur siue mentione autoritatis.Et quia etiam(vt illi subdunt)verba,condemno,& absoluo,quæ sunt de solennitate sententiæ,l.præses.& l.cùm iudex.C.de sentē.possunt proferri per alia verba æquipollētia.l.in summa.D.de re iudi.& l.si quid tamen §.si arbiter.D.de arbit.& l.si Prætor.in principio,vbi bonus est textus,de iudi.Et hanc etiam partem expresse tenet Signo.d.consi.190.vbi sup.Pan.in d.c.2.extr.de pact.per c.in venditionibus.17.q.4.& c.placuit.12.q.2.& Ang.Are.in § actionum,col.20.versi. decimoseptimò nō valeret,insti.de actioni.Iason sibi cõtrarius,in d.l.si quis mihi bona.§.iussum,versi.adde vltra scribentes.D.de acqui.hære.vbi etiam est bonus tex.in versi.sed quid si mandauit,loquens in iussu,qui vim habet autoritatis. Et Corse.in suis sing.in verbo,minor si ex dispositione statuti. Et bene facit, quod in simili voluit Bar.in l.legitimos,in prin.D.de legi.tut.& in l.Prætor.in prin.D. de nou.ope.nunti.Et quod etiam non obscure sentit Io.And.in d.c.qui tacet.de reg.iur.lib.6.in Mercur.quod vbi requiritur licentia,quam vocant,sufficit eã interponi per viam consensus.id quod etiam expresse voluit Domi.in c.quorundam.§.circa.in princ.ibi quoque Philip.Franc.de ele.lib.6.

De eadem re.

Iussus.

Licentia.

5 ¶ Similiter autem consensus,qui ad solennitatem actus adhibetur, videlicet qui non tangit priuatim illũ,qui debet consentire,sed qui tantùm adhibetur ad integrandam alterius actũ conficientis personam(hic enim, vt sæpe diximus, vicem autoritatis obtinet)debet etiã expressè præstari,vt not.Dy.in d.c.qui tacet.in fi. de reg.iur.lib.6.& Bar.in d.l.quæ dotis.col.vlt.ibi,in quarto casu.D.sol.matri.& expressiùs Bal.in d.l.fine.col.1.in 2.q.C.ad Senatuscon.Velleian.& Panor.in d.c. dilecti,col.3.versi.nunquid autem sufficiat,de arbitr.& consi.40.factum in effectu sic proponitur,lib.2.allegans inter cætera no.in c.quia propter.de elect.iunct.not.in c.quod sicut.& in c.ecclesia,eod.tit.& idē voluit Fran.Aret.in d.§.iussum. col.pe.& in l.2.§.voluntatem,col.1.D.sol.matr.Ad quod etiã bene facit text.quē nullus illorum in illis locis allegat,in c.cùm ab vno,iuncta glo.in verbo,mandantibus,& ibi Domi.in 2.notabili,de re iudi.lib.6 vbi nō habetur præsentia,& taciturnitas pro consensu,qui debet interuenire ad solennitatem actus. Quem text. dicit ad hoc sing.ipse Fran.Are.in l.singulos,col.vlt.D.de testa.Et idem præterea voluit Calca.consi.56.in causa dominæ,col.3.versi.non obst.si dicatur.

Consensus solennitatis an expressè interponi debeat.

6 ¶ Sunt tamen etiam,qui putant(ne illud quoque omittam)consensum semper ex natura ipsius verbi eam vim habere,vt expressus esse debeat,in hóc qi vno differat à voluntate,vt nuncupatim no.Fran.Aret.in d.§.voluntatem.col.2.versic.& aduerte,per illum tex.& ibi etiam Iason,col.2.versi.3.& subtiliter:vbi tamen dicit,hanc verborum differentiam esse periculosam.Et hoc quoque postremo voluit Philip.Deci.consi.38.propter primum dubium,col.3.versi.præterea & secũdò.Sed ego vix huic sententiæ accederem.

Quid in simplici cõsensu.

7 ¶ Illud autem minimè dubiũ est, Quòd si lex,vel statutum exigat cõsensum expressum nũcupatim,tũc tacitus non sufficit:etsi huiusmodi consensus non sit ad solennitatem,sed tãtùm respiciat eius,qui consentire debet,commodum aut incommodum:vt in casu c.statutum.§.in nullo.de rescrip.lib.6.voluerunt gloss.Io. And.Archi.& alij,ibi.& Ro.deci.380.si iudex delegatus,in nouis:vbi & hoc dicitur generale in omnibus casibus. Quãuis aliud videri potuisset, cùm plus sit ta-

Quid si expressus consensus requiratur.

cto consentire, quàm verbo, vt dicitur in d.dec.if.Rot. sed sufficit ita scriptũesse, vt necessariò obseruari debeat.l.prospexit.D.qui & à quib.

8 *Licentia expressa esse debet.* ¶ Porrò vbi licẽtia requiritur, ea ex natura vocabuli expressa requiritur, vt voluit gl.in Cle.1.in verbo, obtenta, de testa.& Archi.& post eũ Io.An.in c.si Abbatem.in prin.& ibi quoque Domi.etiã in prin.& Philip.Fran.qui hoc dicit sing.de elec.lib.6.& Bal.in l.obseruare.§.proficisci.D.de offic.Procon.& Lapus alleg.86. in causa & quæstione, col.6.in paruis.Ro.qui & hoc reputat sing.in d.l.2.§. volũtatem.& ibi quoque Alex.col.2.versi.iuxta prædicta.D.sol.matr.Fran.Are.qui & hoc dicit notabile, & solenne, in d.§.iussum.col.antepe. Philip. Franc. in c. quàm sit.§.electus.post princ.de elect.lib.6.Barb.d.consi.12.col.11.lib.1.& in addi. Bald. in l.exceptione.C.de euictio.Philip.Deci.d.consil.38. vbi suprà allegauimus. & Lancelot.Gal.in l.1.col.antepe.versi.sextò requiruntur.D.de verb.oblig.& Corse.in suis sing.in verbo, licentia.

9 *Consensus patris in donat. causa mortis filijsfa. debet esse expressus.* ¶ Ex eo autem, quod de consensu diximus, manare potest, quòd cùm filiusfa.non possit donare causa mortis, nisi consentiente patre.l.tã is.§.1.D. de donatio. caus. mor.& ita videtur requiri talis consensus ad solennitatem, cùm exigatur, non in facto proprio, sed alterius, secundùm not.per Anto.in c.cùm consuetudinis.extra de consuet.& sæpiùs suprà diximus. Ideò talis cõsensus patris expressè est interponendus, per tex.in l.filiusfa.§.pari autem ratione, versi.sed enim meminisse, in verbo, specialiter.D.de dona.per quem ita tenet gl.in l.qui in potestate.& ibi latè Fran.Are.D.de testa.& Specul.titulo de instr.edi.§.compendiosè.vers. quòd si filius, & ibi Io.An.qui ad hoc allegat Alb.Gal.& ibi item Bal.Idem quoque tenent Dy.Cy.& latè Bal.reprobans Guil.Cu.contrariũ tenẽtem, in l.senium. C. qui testa.face.pos.Bar.& Ro.in d.l.tam is.§.1.D.de dona.caus.mort.Bald.in l.Labeo. D. de pac.Ang.in d.l.vlt.§.filius autem.C.de bon.quę lib.vbi dicit ita fuisse decisum Perusij.& Pan.d.consi.40.in 2.dubio.Soci.latè consi.112.li.1.repetito consil. 172. lib.2.cuius initium est, multum abundè, in 3.dubio, vbi dicit, quòd nullus contradicit, & Ang.Are.in §.1.col.2.Instit.qui.non est permiss.facere testa.

10 *An & cõsensus quem præstat pater filiofam.agẽti.* ¶ Ex hoc etiã fit, vt cùm consensus, quem debet præstare pater filio agenti in iudicio, sit de solennitate, & ad integrandam personam filij, secundum gl.in d.l. vlt. §.necessitate.C.de bon.quæ libe.& Bald.consi.492.incip.in causa vertente, colũ. 2.versi.propterea secũdùm dicta, lib.3.de quo tamen per alios in d.§. necessitate. Ideò talis cõsensus debet expressè interponi, nec satis esset, quòd pater esset præsens, & non contradiceret, vt notat glo.in l.si cùm dotem.§.1.in princ.D. sol. mat. Io.And.in c.vlt.ad fi.de iudi.lib.6.Bar.in l.non solùm.in princ.col.2.versi. sed cõtra hoc facit.D.solu.mat.& Pau.Cast.in l.2.§.voluntatem col.pe.versi.item nota quòd licèt, & ibi Iason col.2.versi.ego addo.D.eo.tit.

11 *Consensus domini in alienatione feudi, an debeat esse expressus.* ¶ Sed & ex hoc quoque fit, vt cùm consensus, quem debet accõmodare dominus vasallo alienanti feudum, sit de solennitate, vt dicit Ro.sing. 715. de solennitate. Ideo etiam talis cõsensus debet esse expressus, nec sufficit præsentia & taciturnitas domini, quod ipse Rom.dicit voluisse glo.sing.in c.1.in verbo, permissionem, tit.de prohibi.feud.alien.per Lotha.vbi & id tenent And.Iser.& Bal. vterque tamen subobscurè, & clariùs Bertran.Capri.etiam ibi, & iterum in c.1. & ibi quoq; Cardi.Alex.post prin.& Io.Ray.in §.habito.col.25.in paruis, versic.quæro, dicitur hic prohiberi, tit.de prohib.feud.ali.per Fed.Feli.in d.c.ratione, col.4. versic. & per istam regulam, de præscri.& Iac.à Sancto Geor.in tract.feud.in verbo, & cum pacto de non alienando, col.6.versic. sed hic cadit. Pro quibus facit, quòd etiã hic consensus debet adhiberi in ipso actu alienationis, nec potest sequi ex interuallo, si credimus And.Iser.in d.c.1.in prin.& ibi Iac.Alua.col.7.versi.quæro an consensus, & Marti.Laud.col.pe.versi.vtrùm autem cõsensus, tit.de prohib.feud. alie.

alie.per Fed.& Philip.Deci.consi.144.quoniam ex sancto,& Franc.Curt. iunior. in tract.feud.char.17.4.partis,versi.secundò cadit necessaria dubitatio.

12 ¶Sed aduerte,quia hic consensus domini non videtur exigi ad solennitatem,sed quia interest domini rem non alienari,nisi consentiat.Nec etiam dicit d.gl.id, ad quod eam allegat Ro.imò potiùs contrarium,videlicet dominum præsentem, & non contradicentē videri consentire alienationi,per multa iura ibi allegata:modò(inquit)intelligat,quid agatur:aliàs enim eum videri errare,per l.2.D.de iudi. & ita illam gl.intelligunt,& sequuntur And.Iser.Iac.Bel.Bal.Aluar.Marti.Laud. & Card.Alex.ibi,& alij plurimi,quos tibi congessi in nostro tractatu Retractuū, tit.1.glo.9.in verbo,*ou lignagier*,nu.115.& simile quippiam. *De eadem re.*

13 ¶Item cùm inter cæteras solennitates, quæ in alienatione rerum ecclesiasticarū requirūtur,sit & consensus capituli,per c.sine exceptione.12.q.2.certè is consensus in perpetua alienatione expressus esse debet,nec sufficit tacitus, vt voluit gl. in c.2.& ibi Inno.Hosti.& Pan.qui semper not.dicit,& alij,extr.de his quæ fiunt à Prælat.& gl.in c.1.in verbo,perpetuis,& ibi Domi.de reb.eccles.non ali.lib.6.& Archid.in d.c.sine exceptione,ante fin. *Cōsensus pral. in alie.rei.eccle. expressus esse debet.*

14 ¶Ex eo deniq; fit,vt cùm consensus mariti,aut consanguineorū requisitus ex statuto,in contractibus mulierū,sit de solennitate ex multorū sententia (vt iam suprà sæpiùs diximus)is etiā sit expresſè interponendus, nec satis sit, maritum esse præsentem,& nō contradicentem.Sicuti in specie voluit Bal.in l.si fine,in 2.q. C. ad Velleian.& in d.l.2.§.voluntatem.D.sol.matri.licèt non ea ratione, quod talis consensus sit de solennitate,sed quia cùm præsens,& non contradicens habetur pro consentiente,id ex quadam fictione est,& improprietate,per illū tex. in verbo,videri consentire:nam hoc verbū,videtur,denotat fictionem, & improprietatē.l.1.§.deiecisse.D.de vi.ar.& l.3.§.ex contrario,in fi.D.de acq.poss.& no. Bar. in l.si is qui pro emptore.col.4.D.de vsucap. Præterea tacendo non dicitur propriè velle.c.is qui tacet.de regul.iur.lib.6. Ergo statutum huiusmodi consensum requirens,non habet locum in tacente,quia intelligi debet in casu vero,nō ficto. l.vlti.C.de his qui veni.ætā.impet.& l.3.§.hæc verba.cum glos.in verbo,hæredis. D.de neg.gest.& c.in nostra.de iureiur.cum si. *Consensus viri hic requisitus,expressus esse debet.*

15 ¶Quā Bal.decisionem sequuntur Ang.Imo.Raph.Co.Pau.Ro.Alex.Fran. Are. & Ias.in d.§.voluntatem,inter quos Are.addit illam rationē,quia talis consensus est de solennitate,& obtinet vim autoritatis. Et Pau. latè d. consil.4. in 2. dubio, lib.2.& Alex.consi.114.visa scripturarū,col.3.versi.tamen verius videtur,libro 5. & cōsi.218.ponderatis narratis,col.1.lib.6.Et Soci.consi.80.præsens consultatio, col.4.versi.sed posset iterum instari,lib.4.Ias.in l.quæ dotis,col. vlt.versi.quartus casus est.D.sol.mat.& Feli.in d.c.nōnne.col.2.versi.per istam regulam inferri potest,extr.de præsump.Alcia.in l.transactionem,ante fi.C.de transac. tametsi Frā. Ripa.in d.§.voluntatem,subobscurè dicat contrarium. Et ita licèt hæc nostra consuetudo non expresſisset hoc verbum,*exprez*,fuisset tamen intellectum, si tamen hic consensus(de quo in præsentiarum sermo habetur)ad solennitatem requiratur,de quo alibi latisſimè diximus,scilicet in glo.præcedenti,nu.37.restat igitur, & seq.vsque ad fin.eius gloss. *De eadē re.*

16 ¶SVNT TAMEN ISTA multis modis declaranda, atq; limitanda. Primùm,vt videlicet cōsensus,qui pro solennitate adhibēdus est,posſit tacitè, videlicet nutu,& signis adhiberi,cùm is cuius consensus requiritur, loqui non potest. Ita voluit expresſè Frā.Are.in d.l.si quis mihi bona.§.iussum.col.pe.D.de acqui. hære.ad hoc allegans tex.in l.si pater naturalis.D.de adopt.vbi etiam dicit Ang. per illum tex.quòd si pater non posſit expresſè consentire filio agēti, quia loqui *Quid, si is cuius consensus requiritur, mutus est.*

cc 2

non possit, satis est vt nutu & signis cōsentiat, quia tunc lex fingit verba, per tex. quem dicit notabilē, in l. cùm ostendimus. §. vlt. D. de fideiuss. tuto. qui tamen non loquitur de eo, qui loqui non potest. Et idē dicit Ang. de autoritate tutoris, vt videlicet satis sit, si loqui non possit, vt autoritatē nutu & signis interponat. Quod tamen videtur esse directè contra tex. in d. l. 1. §. mutus. D. de tutel. vbi dicitur, ꝙ mutus non potest præstare autoritatem, & ideo tutor esse non potest.

17 *Verba in matrimonio necessaria.* *Mutus matrimoniū contrahit nutu & signis.*

¶ Facitq; ad id, quod in simili dicimus, ꝙ licèt verba sint ad matrimonium contrahendum necessaria, vt dicit gl. in l. cùm notissimi. in prin. C. de præscri. 30. vel 40. an. & in c. tuæ. de sponsa. illud tamen intelligitur in his, qui loqui possunt. Mutus autē signis & nutu potest cōtrahere, vt & in d. c. tuæ. dicitur, & in c. cùm apud. eo. tit. & vtrobiq; glo. & Doct. & no. etiam glo. in c. sit rector. in verbo, opera. in fi. 43. dist. & Hosti. in Summa, de sponsal. §. qualiter cōtrahatur. & Zenzel. in extrauag. Ioan. 22. cuius caput est, execrabilis, versi. statuimus, in verbo, verbaliter, vbi & hoc generale dicit in omnibus Lapus alleg. 57. visis, perlectis, ac diligēter examinatis, col. 3. & iterum alleg. 110. in ciuitate Florentiæ, col. 16. in paruis. Bald. in l. 1. in fin. D. de sponsali. & in c. 1. §. vlt. tit. de success. feud. & è Theologis Diuus Thomas, in 4. sentētia, distin. 26. q. 2. artic. 4. Id quod multum facit ad hanc limitationem, quia certa est verborum forma matrimonio contrahendo statuta, per text. in c. si inter. eo. item tit. de sponsal. & in c. licèt. extrà, de sponsa duo. Sed tu tamen vide latiùs Lapum ipsum d. alleg. 57. ferme per totum.

18 *Mutus iuramentum præstat nutu.*

¶ Similiter licèt iuramētū verba requirat, per tex. in §. sed neq;. in Auth. de mād. prin. & in c. pe. & ibi Ant. Imo. & Pan. ext. de iureiur. & notat gl. in l. & per iusiurādū, in prin. in vers. verius est, ibi Bar. D. de accep. Guil. Cu. Bal. & Saly. in l. qui iurasse. in principio. D. de iureiurā. hoc tamen intelligitur in his, qui loqui possunt, vt dicit Alex. in l. 1. in princ. col. 3. versi. & an mutus possit. D. de verb. obli. & proptereà mutus iurare potest nutu, aut signis, aut scriptura, vt voluit Bal. in rub. D. de iureiur. & Anto. in d. cùm apud, de sponsa. & Pau. Castr. in d. l. qui iurasse.

19 *Mutus testificari potest nutu & scripto.*

¶ Nec absimiliter mutus testificari potest, dummodo sciat scribere, vt no. glos. in c. testes. 3. quæstio. 9. & Specul. in titulo de testib. §. nunc tractandum, versic. quid de muto. & Doct. in c. testibus, extrà de testib. cùm tamen testis iurare debeat. l. iusiurandi. C. de testib. & c. fraternitatis. extrà eod. tit. Ex quibus facilè potest videri, malè dixisse gl. not. in l. item quia mutus. D. de pactis. quòd illud dicitur expressum, non tantùm quando verbis exprimitur, sed etiam, quando euidentibus signis. quam glo. ad hoc no. Bald. ibi, nisi eam intelligas secundum ea quæ diximus, in iis scilicet, qui loqui non possunt. Sed vide quid & de ea glos. dicam infrà nu. 16 o. quintum genus expressi.

20 *Autoritas in actibus tacitis an tacitè præstari possit.*

¶ Secundò limita, vt videlicet autoritas, & cōsensus solennitatis debeant expresse adhiberi in actibus expressis, secus in actibus tacitis, qui videlicet fiūt per actū facti: quo casu sufficit tacita etiā tutoris autoritas sine verbis, arg. l. fistulas. § fundum. D. de contrahen. empt. & ita expressè voluit Bal. loquens de autoritate præstita ad continuandam societatem, quæ tacitè per actus scilicet sociales contrahitur, in l. si patruus. col. pen. C. cōmu. vtriusque iudi. & in l. mādatum. col. 2. in 3. oppo. C. manda. & sequitur Pau. Castr. consi. 366. omnipotētis Dei, lib. 2. & Barb. in l. 1. in princ. col. 13. & iterum in l. sciendum. col. 28. D. de verb. obliga. vbi dicit, hanc distinctionem esse mirabilem. & consi. 31. sapienter scribitur, col. 3. vers. & si dicas, tutor, lib. 1. & d. consi. 20. illud afferam in medium. col. 16. versic. & adduco quod voluit. lib. 2. & consi. 60. illud in medium afferam, col. 6. in 3. dubio, libr. 3. & consi. 1. col. item 6. versi. & si quispiam dixerit, lib. 4. & Iason in l. 1. col. 2. versi. primò limita. C. qui testam. facc. poss. & Lancel. Gal. in l. 1. in prin. col. antepe. versicu. sextò requiruntur. D. de verb. oblig.

¶ Et

21 ¶ Et idem quoque voluit ipse Bal. quem superiores Doct. non allegant, in l. 2. col. vlti. C. de iure fisci. lib. 10. vbi etiã loquitur de autoritate tutoris, & in l. potuit. in vlti. quæst. C. de iure delib. cùm dicit, quòd si pupillus maior infante, vnà cũ tutore possessionem hæreditariam est ingressus, videtur per hoc hæreditas legitimè, & cum autoritate tutoris appręhẽsa, licèt tutor nihil sit loquutus, quia hic actus aditionis siue appræhensionis est tacitus, & circa actus tacitos tacitè loquimur rebus ipsis, & factis, ar. l. de quibus. §. nam cùm ipse. D. de legibus. & l. item quia. D. de pactis. & dicta l. si pater naturalis. D. de adoptio. & l. cùm ostendimus §. vlti. D. de autoritate tuto. Quam decisionem sequitur Roma. ibi. & Soci. consi. 153. pulchra & subtilis, col. 1. lib. 2. & est 1. eius vol. & Barb. consi. 3. bene etenim cũcta geruntur, col. 4. versi. præterea istam quæstio. lib. 3. *De eadẽ re.*

22 ¶ Verùm Franc. Are. in l. gerit, col. vlt. D. de acqui. hęre. dicit hanc differentiã Bal. iure non probari. Nam d. l. fistulas. §. fundum. non loquitur in actu per pupillum faciendo, in quo requiratur autoritas, sed de executione prioris contractus facti cum patre pupilli, quam tutor ipse exequi potest, etiam ad commodum suum, sicuti illam põderat Bal. ipse in l. cùm ipse. in fi. C. de contrah. emp. & in l. bonorũ. col. vlt. C. qui admit. & suprà alibi diximus, videlicet in glo. 3. in 14. q. nu. 68. sed & ad hoc. Ideo tibi ampliùs cogitandum esse censeo. *De eadem re.*

23 ¶ Limita tertiò, vt ita procedat, quòd videlicet sola præsentia & patientia nõ habeatur pro autoritate, licentia, aut consensu, qui debet adhiberi ad legitimãdam personã: sed si præter præsentiam ante actum, vel etiam in ipso actu quicquam di ctum factúmve fuerit ab eo, qui debet interponere autoritatem vel consensum, quod illum denotet velle consentire, aut autoritatem præstare, licèt exprefsè nõ dicat, quòd consentit, vel autoritatem præstat: satis tamen est, vt autoritas, vel consensus præstitus videatur. Quantùm ad primum pertinet, tex. est notabilis in c. dilecti. extrà de arbit. vbi consilium priùs datum ab eo, cuius in actu autoritas requirebatur, deinde illius præsentia in ipso actu pro autoritate habetur. & ita ibi not. Panor. col. 3. versic. Episcopus ergo, dicit illum text. esse ad hoc bene notãdũ. & Roma. qui etiam illum tex. commendat, in d. l. quæ dotis. D. solu. matri. & Corse. qui illum tex. dicit sing. & vnicum in suis sing. in verbo, minor si ex dispositione statuti, ante fin. *Quid si vltra præsentiã ante actum, vel in ipso, quicquã actũ dictumue sit, quod autoritati adsti puletur. Cõsilium pro autoritate.*

24 ¶ Secundum autem probatur per id, quod voluit Bar. in l. cùm pater. §. libertis. in penul quæstio. D. de legat. 2. si pater & filius simul agant, videtur pater præstare cõsensum filio, per tex. ibi, & in l. Titius. in principio. D. quibus modis pignus vel hypotheca soluitur. Sequitur Imol. in dicto. §. libertis. & Bald. in l. vlt. col. 2. versi. quæro, dicit statutum. & ibi quoque Saly. col. 2. versi. quæro quid si statutũ. C. ad Senatusc. Maced. vbi per hoc dicit, quòd stante statuto, quòd filiusfa. non posſit se obligare sine patris licentia, vel consensu, si pater & filiusfa. se simul in eodem instrumento obligent, satisfactũ est statuto. Ad quod etiam dicit facere tex. in l. is qui hæres. §. vlti. D. de acqui. hære. vbi & hoc idem voluerunt ipse Bald. qui id dicit notandum, & Ang. Imo. Rom. Alex. & Franc. Aret. qui hoc dicit sing. & tamẽ limitat. Et idem Bal. in l. filius. in fin. D. de his qui sunt sui vel alie. iur. & in dicta l. Titius. in princ. vbi etiã loquitur in statuto huic nostro simili, ne vxor donet, aut contrahat sine consensu mariti. & ibi etiam Angelus. D. quibus modis pignus vel hypothe. solui. & idem Bal. in l. quoties ab omnibus. colum. 1. & ibi quoque Ange. in lect. Flor. Fulgo. & Iason in fin. C. de fideicommis. vbi dicit ipse Bald. paria esse plures vendere, & inuicem consentire. Et rursum idem Bald. in additio. Spec. tit. de reo, in fine. Ang. Imol. & recenti. in l. si cùm dotem. §. transgrediamur. D. solut. matrimo. Imol. & Alex. in l 1. §. quæsitum. D. ad Trebell. Raph. Co. consi. 40. quidam filio studẽti, col. vlt. & Pau. Ca. consi. 52. super primo dubio, licèt fuerint diuersæ opiniones, in fi. lib. 2. & Pan. in c. cùm dilectus. in 1. nota. & ibi Barb. col. 2. de *Pater agẽs cũ filio, et consen sum præstare videtur. Idẽ si se simul obligent. Similiter vir contrahens cũ vxore.*

Idem de licētia. consuet. vbi etiam dicit Panor. quòd quis alium eligendo, videtur illi dare licentiam acceptandi. & rursum idem Pan. in c. cùm in veteri. col. 3. versic. nota tamen primum dictum, extra de elect. & in c. sicut nostris. in fi. de iureiu. Alex. in l. si cōstante. §. si vxor. post prin. D. sol. mat. & consi. 2 9. præclare subtiliter, col. 3. versic. confirmari potest, lib. 3. & consi. 8. viso themate, col. 2. in princ. lib. 5. Fran. Arc. loquens de licentia, consi. 160. longa est ista consultatio, col. 10. in 8. dubio. Barb. in c. edoceri. char. 5. de rescr. Corneus consi. 45. duo principaliter veniunt, col. 4. versi. præterea quādo pater, lib. 1. vbi loquitur de consensu patris requisito ex statuto in contractu filij. & consi. 254. videtur in hac consultatione, col. 1. eo. lib. 1. & consi. 51. licèt in hac consultatione, col. 2. lib. 2. & Soci. consi. 200. quoniam ex forma statuti, col. 2. in fi. cùm princ. seq. lib. 2. & consi. 80. præsens consultatio, col. 3. versi. capio primam, lib. 4. vbi & hoc trahit ad statutum requirens consensum viri in cōtractu vxoris. & rursum consi. 125. quoniam ex forma instrumenti, col. 3. versicu. quod autem in casu nostro, lib. 4. Ang. Aret. in §. ius autem. Institu. de patr. pot. & in §. 1. instit. qui dari tut. poss. & in §. pupillus. col. 3. vers. vnde sing. tene menti, Insti. de inuti. stipul. vbi hoc dicit sing. Barb. consil. 5. bene etenim cuncta geruntur, col. 4. versi. & si dicatur, lib. 3. & Feli. in c. cùm nūtius. in fi. de testib. & in c. cùm Bertoldus, col. 4. versi. limita secundò, de re iudi. Philip. Deci. consi. 418. visa & iterū lecta. col. 2. versi. postremò considerandū. & Fabia. in tracta. de emptio. & vendit. in 39. quæst. 3. quæst. princ. Stepha. Bertr. consi. 329. ponitur in facto, col. 3. nume. 6. & 7. lib. 1. & consi. 18. viso consultationis themate, numero 5. libro secūdo. Hippo. Marsi. consi. 9. adiuua me, col. antepenul. versi. sed posito. lib. 1. & sing. 447. faciens contractum.

25 *Quid si fideiubeat.* ¶ Nec ab iis dissentit, quod scribit Bal. in l. exceptione. C. de euict. quòd cùm quis fideiubendo censeatur consentire contractui, cuius se fideiussorem cōstituit, per text. ibi, & in l. Pomponius. §. 1. D. in qui. caus. pig. vel hypo. taci. contr. & l. venditionem. C. de vsucap. pro empt. cum aliis concor. à me collectis in tracta. Retract. tit. 1. §. 1. in gl. 9. in verbo, *ou lignagier*, nu. 268. incip. postremò, si statutum est, quòd filius non possit se obligare sine consensu, certè si pater pro filio fideiubeat, satis consensisse videtur. Subdit tamen hæc verba, cogitabis, quia non determino nūc. Hoc tamen pro indubitato firmat idem Bal. in sua Marga. in verbo, statutū, vers. pe. & eum ex priori loco refert. & sequitur Alex. in d. l. is qui hæres. §. vlt. col. 1. D. de acquir. hære. & Soci. d. consi. 80. lib. 4. Et Hippo. Marsil. d. consi. 9. vbi suprà. Et vide, quæ dicam infrà, num. 29. adstipulatur.

26 *Episcopus vēdēs fundū ad ædificandū in eo tēplum, autoritatē in id præstare videtur.* ¶ Huc quoque spectat, quod in non longè dissimili casu scriptum reliquisse dicitur Cardi. Flor. is est Zabar. in c. olim, le 1. extr. de restit. spoli. quòd si Episcopus vendit aliquem fundum, vt in eo ædificetur templū, eo ipso videtur præstare autoritatem id templum ædificandi, licèt aliter aut specialiter non dicat se in id autoritatem præstare. Et id nuncupatim ex eo refert, & sequitur Barba. in d. c. dilectus. ext. de consuet. & iterum in addi. Bal. in d. l. exceptione. in fi. C. de euicti. Tametsi illud non inueni in meo codice Zaba.

27 *Episcopus emēs à clerico, ei licentiā dare videtur.* ¶ Quibus concinit, quod pulchrè voluit Ioan. And. in c. qui tacet. col. 2. versi. secundum principale, & in fi. dum decidit quæstionem, quam illic tractat, de reg. iu. in Mercur. quòd stante statuto, quod clerici non possint alienare res immobiles ecclesiæ sine licentia Episcopi, si clerici vendāt ipsi Episcopo, ex hoc videtur illis data licentia, & satisfactum est statuto, & ad hoc allegat plurima, & inter cætera, d. l. Titius. D. qui. mod. pig. vel hypo. sol. quā decisionem idem Io. And. repetit in c. nónne. & ibi etiam Imol. & Pan. colum. pen. Barb. & Felin. col. 3. versic. & per hanc fallentiam, extrà de præsumptio. Alber. in l. qui tacet. columna tertia, versi. idem Ioan. format. D. de reg. iur. Bald. in l. voluntas. in princ. C. de fideicom. Petr. Anchar. in repet. c. primi, in 12. q. princip. versic. hic subiungi potest, de constitut.

Et

Et Panor. in d. capite, cùm dilectus. in primo not. de consuetu. & in d. c. cùm in veteri. col. tertia, vbi supra, de elect. & consil. 11. tria sunt, in primo dubio, in secundo. & Felin in d. ca. cum nuntius. in fin. de testib. & in d. ca. cooceri. de rescript. De quo tamen dubitat Iason in l. prima §. fuit quæsitum. col. prima, versi. vlt. aduerte. D. ad Treb. propter ea, quæ dicemus postea infra in glos. pen. in 13. quæst. vbi tractamus, an quis ad suum ipsius commodum autoritatem alteri præstare possit.

28 ¶Simile propemodum est, quod voluit idem Ioan. Andr. & alij post eum in c. per vestras. de iure patron quod licet non valeat institutio facta patrono inconsulto, per c. decernimus. 15. quæstione 7. idque etiam, si instituens eum putabat non esse patronum d. c. cùm Bertoldus, & ibi Panor. de re iudic: tamen si Episcopus contulerit ipsi patrono, satis videtur ipse patronus consensum accommodasse, & valet collatio. Et facit quod scribit Cardi. Florent. in c. vlti. in prima quæstio, de iure patro. quòd qui patitur se præsentari, intelligitur consentire præsentationi, per cle. 1. §. secus. de concess. præben. *Patronus sciente videtur consentire institu. de se facta.*

29 ¶Adstipulatur etiam, quod voluit Bal. quem sequuntur plerique ex recentioribus, quos supra citauimus, in d. l. vlti §. necessitate. col. pen. versicu. quæro an sufficit præsentia. C. de bonis quæ lib. cum dicit, quod in casu d. l. non sufficit præsentia patris, quia per hoc non intelligitur consentire, per l. filius. §. inuitus. D. de procurat. Nisi apparerent indicia consensus, vt quia pater ducat aduocatum, vel instruat, ar. d. l. secundæ §. voluntate. D. solu. matrimo & l. vbi non voce. D. de regul. iur. & d. l. si pater naturalis. D. de adoptio. & l. mutus. D. de procurat. & l. seruo inuito §. si pupillo. D. ad Trebellia. Licet (vt subdit) aliud sit in autoritate tutoris qui debet loqui, quando interponit autoritatem. Et idem in dicto casu, si pater satisdet iudicio filii, vel fideiubeat pro filio, quia id agens censetur consentire filio agenti, & sufficit, vt voluit Specula. in titu. de actore. §. 1. versic. sed quid si præsente. per d. l. exceptione. C. de euictio. & idem dicit Bald. in addit. eiusdem in titulo de reo. § 1. versicu. quæro ad perfectionem Super quo etiam vide, quæ diximus suprà, numero 25 nec ab his. Et prius illud dictum Bald. sequitur Pau. Castr. consil. 276. quia probabiliter, col. secunda, versic. præterea cùm maritus, libro primo: vbi & hoc trahit ad statutum requirens consensum viri præstari agenti vxori: vt scilicet satis consentire videatur, cùm causam solicitat. Quod vtique notandum est, quia stante hoc nostro statuto, vxor sine consensu viri litigare nõ potest, vt diximus suprà in glos. 3. in verbo, *contracter*, in 21. quæstio. & nos habemus consuetudinem expressam, vt ibi quoque diximus. *Pater solicitans pro filio litigãte, illi consensum præstare videtur. Et qui pro eo satisdat.*

30 ¶Nec illud prætermiserim, quod generaliter voluit Panorm. in c. cùm virum. in 3. no. de regulari. quod quãdo vltra præsentiam, & taciturnitatem alicuius interuenerit aliquis actus positiuus, tunc tacens habetur pro consentiente. & idem pene voluit idem Panor. in c. non iniustè, col. pen. de procur. & Iason, qui ad hoc multa allegat, in l. quæ dotis. col. antepen. versic. 17. D. solu. matr. Quinetiam plus voluit Fran. Aret. in l. Gallus. in prin. col. 3. versi. ex quibus iuribus. D. de lib. & posth. quòd actus, qui debet interuenire pro forma, sicut autoritas, vel iussus, satis sufficienter videtur interuenire, si tacite resultet ex verbis illius, qui debet iubere, aut autoritatem præstare: non etiã ex sola iuris præsumptione, puta ex præsentia, & patientia tutoris, vel ex actibus non habentibus verba, per tex. in d. l. is qui hæres. §. vlt. iunctis no. in l. 3. D. de autor. tut. & hoc reputat singu. Lancelo. Gal. in d. l. 1. in prin. col. antepe. versi. item ex alia. D. de verb. obli. Ex quo potes intelligere, sensisse Are necessaria esse quædam verba, licet non expressa, cũ actibus consensum, aut autoritatem quandam denotantibus: nec satis esse actus ipsos sine verbis. *Quid si alius actus positiuus interuenerit cum præsentia. Quid si consensus tacitè resultat ex verbis. Quid si nulla sint verba.*

31 ¶Postremò nec illud omittendum, quod dicit idem Areti. in d. l. is qui hæres, §. 1. col. prima, quòd id quod diximus, satisfactum esse statuto requirenti licentiam, *Declaratio præcedentium.*

vel cõsensum patris in contractu filij,si pater,& filius simul contrahant, est intelligendum,quando statutum requirit simpliciter licentiam, vel consensum.Sed si requirat licentiam,vel consensum expressum, requiri verba, hanc licentiam,vel cõsensum exprimentia:vt videtur determinare Bal.post longam disputationem, in addi.Spec.in tit.de actore,versi.sed quid si statutum,ad fi.additionis,vbi etiam in fi.dicit,quòd si tutor simul contraheret cum pupillo,non sufficeret ad probandum actum: quia in autoritate requiruntur verba, per notata in dicta l.3.D.de autoritate tutorum.id quod Aretin.dicit valde notandum. Sed aduerte, quia ille §.sed quid si statutum,in quo Aretin.allegat Baldum, non est in titu. de actore, sed in sequenti,de reo:& est postremus illius tituli. Et illud idem de tutore dicit Bald.in d.l.vlti.§.necessitate.C.de bonis quæ liber.vt dicemus versicu.sequenti. ex his vides,Lector candidissime,rem hanc esse valde tenebrosam,& Cimmerijs (vt dicitur)tenebris atriorem. Sunt enim ista, quæ ex alijs, maxime nostris scriptoribus,huc transcripsimus,adeò secum pugnantia,vt ferme nescias, qua tibi sit via incedendum. Verùm vt omnem prorsus scrupulum amoueas,omnémque dubitandi materiam subducas,illud consulo,vt si cum muliere quapiam contrahere velis,facias adhiberi autoritatem,& consensum mariti verbis expressis: ita enim fiet res minimè obscura.

32 *Præsentia si requiratur, an & cõsensus, vel consilium requiratur.*

¶Limita quartò, procedere quæ diximus,in autoritate, consensu solennitatis,& licẽtia,de quibus semper loquuti sumus.At si statutum prohibeat aliquid fieri sine præsentia alicuius,satis est illum esse præsentem:quamuis nec consentiat, nec consulat id fieri,nec etiam ab eo petatur consilium, vt voluit Bald. in c.ex parte Episcopi,col.1.ext.de rescript.& Franc.Areti. qui illius non meminit in d.l.si quis mihi bona.§.si coram.in 1.not.D.de acquir. hæred. per id quod voluit Barto.in l. Modestinus.col.1. D. de donatio.quòd cùm in insinuatione sola iudicis præsentia sufficiat,per l.omnium.C.de testa.satis est,quòd donatio fiat coram iudice, absque eo, quòd iudex aliquid faciat,aut interponat decretum. Et sequitur Bald.in l.illud.col.secunda,in 1.quæsti.C.de sacro.eccles.vbi & ad hoc allegat text.quem dicit ad hoc apertum,& meliorem de iure,in l.vlti.C.de prædi.curi.lib.10.& idem Bald.& ante illum Bart.in d.l.omnium.vterque ad fin. & ibi etiam Alexan. col.1. C.de testa. Bald. in l.sancimus.ad fin.C.de diuers.rescript. Quod si quis dixerit, quare igitur,& ad quid requiritur præsentia consanguineorũ,nisi vel consentire, vel cõsuli debeãt?Certè dicit Are.multum poterit operari:quia non est verisimile,si videant contrahentem decipi dolo,vel re ipsa,quòd id patiantur,quin spontè illum moneant:nec ita facilè incutietur metus,per no.in l.Polla.D.de his quib. vt indig.& in l.transactionem.D.de transac.

33 *De eadem re.*

¶Sunt tamen,qui putant,consilium ab eo esse necessariò petendum,cuius præsentia in aliquo requiritur:sicuti voluit glo.in d.§.si coram.super verbo, rectè, relata ad vtrunque exemplum positum in tex.vt etiam est de mente ipsius Bald. qui tamen illam non allegat,in l.nam ita Diuus.D.de adoptio.& Panorm. in c.nõ potest.ad fin.de re iudic.vbi dicit,quòd iura disponentia, quòd Episcopus debet definire causas in præsentia clericorum,importat,quòd Episcopus debet requirere eorum consilium.

34 *De eadem re.*

¶Nec desunt,qui etiã sentiant,hoc casu illos quoque consentire debere, tanquã sint & ipsi iudices,vt glo.in c.summa.15 quæst.7.& glo.in ca. Episcopus nullius.& ibi etiam Arch.ea.quæst.& causa.Et hoc quoque sentire videtur Bal.sibi contrarius,in l.cùm hi.in prin.D.de transac.dum dicit,quòd quia in insinuatione donationis requiritur præsentia iudicis, ideò non intelligitur donatio insinuata, nisi iudex eam admittat. Sed tu de hoc postremo Bald. dicto, vide Anton. Cana. in tract.de insinuatione.

¶Limit

35 ¶Limita quintò, etiam non procedere, quando ſtatutum loquitur de ſcientia, ſiue cõſcientia. quia videlicet prohibet ne fiat contractus ſine cõſcientia alicuius: quo caſu certe non modò præſentia ſtatuto ſatisfacit, ſed & ſimplex, nudáque contractus ſcientia, etiamſi ille non conſentit. Ita voluit Angel. in §. emphyteuſis. le 2. in Authen. de ali. & emphy. per tex. ibi facientem diſcrimen inter conſenſum, & con ſcientiã. Sequitur Roma. qui & ſing. illum text. dicit, ſingu. 793. ſtatutum dicit, & Alex. in d. l. 2. §. voluntatem. D. ſolu. mar. repræhendens eũdem Ang. qui alibi tenuit contrarium, videlicet in §. non aliter. in Authen. quo. opo. epiſcop. & cleri. & etiam in d. l. ſi quis mihi bona. §. iuſſum. D. de acqui. hæred. Et illam quoque priorem partem tenet ipſe Bal. in l. nemo. ante ſi. C. de ſent. & in d. l. omniũ, ad ſi. verſi. item not. quod dicitur, & ibi Corne. & Iaſon, vterque poſt princip. C. de teſta. & Franc. Aret. in d. §. iuſſum. col. antepen. Felin. in c. nónne. colum. 2. de præſumpt. & Phili. Deci. in l. 1. col. vlti. C. de bon. poſſeſ. ſecun. tab. & Franc. Ripa. in d. §. voluntatem. col. 1. id intelligens, modò cum præſentia adſit & intelligentia, per not. à Bart. in l. diem proferre. §. coram. D. de arbit. cum ſi. Sed & illam priorem partem ſequuntur ij etiam, quos nunc citabo.

Scientia, vel conſcientia an conſenſum requirat.

36 ¶Fallit enim illud Ang. dictum, quando conſcientia requiritur alicuius ſuperioris conſtituti in dignitate, videlicet Epiſcopi: quia tunc conſenſus illius requiritur ſecundum Archi. in c. quidam. per illum tex. 18. q. 2. quem ſequitur Bal. in d. l. vlt. §. neceſsitate. C. de bonis quæ liber. & fuit de mente ipſius Bal. in rubri. C. de exerci. col. 3. verſi. quid ſi verba dictant. & idem tenet ipſe Ang. & Ro. in d. §. iuſſum. & hoc dicit Alexand. vbi ſupra, in d. §. voluntatem. eſſe menti tenendum. Et ita etiam videtur intellexiſſe Ang. in d. § non aliter. cùm loquatur de conſcientia Epiſcopi: & propterea non eſt ſibi contrarius, vt dicit Alexand. Socin. autem in d. §. voluntatem. colum. 1. & ibi poſt eum Franc. Ripa. col. 2. in princip. dicunt hoc, quod [redacted] de Epiſcopo, [redacted] tex. in d. §. emphyteuſis. cùm dicitur, cum licentia, & conſenſu: ibi enim conſenſus, & ſcientia Epiſcopi non requiritur pro autoritate: ſed requiritur ſcientia Epiſcopi, tanquam vnius ex contrahentibus. c. 1. de reb. eccle. non alie.

Et quid ſi ſcientia, vel cõſcientia ſuperioris requiratur.

37 ¶Limita ſextò procedere, vt videlicet autoritas, aut conſenſus ſolennitatis debeant expreſsè interponi in actibus extraiudicialibus, videlicet contractibus, & ſimilibus. At in iudicialibus ſufficit eius præſentia, qui debet cõſentire, vel autoritatem præſtare, ſi non contradicat, per l. minorem. C. ſi tut. vel curat. Nam & in iudiciis videtur loqui, qui tacet. l. 1. C. de erro. aduoc. & dicta l. cum oſtendimus. §. vlti. D. de fideiuſſ. Et ita expreſsè voluerunt Guli. Bald. & Angel. etiam in autoritate tutoris, in d. l. ſi pater naturalis. D. de adopt. Quibus adde tex. in cap. 2. de accuſ. lib. 6. vbi probatur, quòd in iudicialibus ſemper taciturnitas habetur pro conſenſu. Quod tamẽ intelligit Ang. vbi ſupra, procedere in iudicialibus actibus iuriſdictionis contentioſæ: nam in his, quæ ſunt iuriſdictionis voluntariæ, idem eſſe, quod in actibus extraiudicialibus.

Quid in actibus iudicialibus.

Præſentia & taciturnitas in actis iudicijs pro cõſenſu habetur.

38 ¶Limita ſeptimò, quod dictũ eſt, autoritatem aut conſenſum ſolennitatis tacitè præſtari nõ poſſe, vt id procedat in eo, qui ſit inferior principe: nam princeps ipſe id poteſt facere, peræquè ac expreſsè, vt magna autoritate expreſsim voluit Inn. in c. cùm P. tabellio. & ibi poſt eum Bald. col. vlt. verſi. quæro, dictum eſt, extrà de fide inſtru. per tex. in l. 1. §. omnia. C. de vete. iu. enucle.

Princeps autoritatem tacitè præſtat.

39 ¶Limita octauò, vt procedat, niſi poſt cõtractum factũ interuenerit eius, qui ex forma ſtatuti cõſentire, aut autoritatem præſtare debuit, diuturna (ſcilicet decem annorũ) ſcientia & patientia: quia ea vicem expreſsi conſenſus, & autoritatis obtinebit: aut certè faciet præſumi expreſſum cõſenſum, & autoritatẽ interueniſſe: quod in idem recidit. Ita voluerunt in ſtatuto, quòd minor, aut mulier non poſsit

Quid ſi vir patitur eũ, qui ab vxore emit, diutius poſſidere.

contrahere sine consensu propinquorum, Bal. Ang. Imo. Franc. Aret. & Iason in l. qui in aliena. in princ. per illum tex. D. de acqui. haere. Ang. & Imo. in l. sciendum. D. de verb. obli. Corne. consi. 337. dictos actores, col. 4. versi. & ex hoc capite, lib. 1. Alex. in d. §. voluntatem. vbi hanc dicit esse communiorem opi. & Felin. in cap. Albericus. col. vlti. extrà de testib. & in d. c. nónne, col. 2. versic. per istam regulam, de praesumpt. & Iason latè consil. 89. aggredior itaque primum, col. vlti. versicu. secundò & fortiùs, lib. 1.

40 ¶ Et idē in simili statuto disponēte, quòd filius nō possit cōtrahere, sine expresso consensu patris, voluit Bal. in l. si filiusfa. per illum tex. in fi. C. de peti. haere. sequitur Alex. consi. 69. circa primum de quo quaeritur, col. 3. versi. sed praemissis, lib. 1. & Fran. Aret. consi. 36. casus talis est, praesupponitur, post princ. vbi & per hoc dicit, quòd si Cardinalis non possit testari sine consensu Papae, praesumitur huiusmodi consensus interuenisse ex temporis diuturnitate, per no. per Anton. in c. ea noscitur, extrà de his quae fiunt à prael. & in c. peruenit. de empt. & vend. Sequitur quoque illud Bal. dictum Barb. in l. 1. col. 12. & iterum in d. l. sciendum. col. 26. D. de verbor. oblig. & in repe. rubr. de fid. instru. char. pen. col. 1. & in repet. rubri. C. qui admit. col. 3. & consi. 33. scribit Psalmista, col. 2. lib. 2. & consi. 1. ad reuerēdissimum. col. 5. versi. & pro praesentis, lib. 4.

Pater praesumitur consensisse filio cōtrahenti, ex diuturnitate temporis.

41 ¶ Et simile quippiam consuluit no. Alex. consi. 113. viso & diligenter considerato, col. pen. versi. quartò comprobatur, lib. 4. quòd ex patientia decennali, post alienationē rei emphyteuticae, praesumitur dominus consensum praestitisse, per tex. in d. l. qui in aliena. & in d. l. filiusfa. Quod dictum sequitur Iason in l. si certis annis col 3. in princ. C. de pac. & in l. 1. col. 6. versi. 5. limita in fi. C. qui admit. vbi hoc dicit nota. & cons. 175. super castro, col. 2. versi. ad idem facit, li. 2. & Phil. Deci. cons. 222. viso puncto, col. 4. versi. quatto.

Et dominus in alienatione emphyteusi.

42 ¶ Tamen quod diximus consensum ex statuto requisitū, in contractu minoris & mulieris praesumi interuenisse ex scientia, & patientia decennali, non omnino est expeditum. nam contrarium tenuit Bal. sibi contrarius, in l. 2. versic. item si statutum. C. de legi. haere. & consi. 22. praesupposito statuto, lib. 4. & Saly. in d. l. si filiusfa. de peti. haere. & Ro. in d. l. sciendum. de verb. obli. Raph. Co. & Alex. sibi quoque contrarius in d. l. qui in aliena. in princ. de acq. haered. & idē Alex. consi. 17. viso instrumento locationis, col. 2. vers. quia respondeo quantùm ad propositum, li. 4. & latè consi. 218. ponderatis narratis, col. 1. & 2. & seq. lib. 6. & Iason sibi quoque cōtrarius, in d. l. si certis annis. col. 3. versi. nonò facit.

Contra suprà dicta.

43 ¶ Nec obstāt (inquiunt) d. l. si filiusfa. & d. l. qui in aliena. quibus maximè innituntur aduersarij: tum quia loquitur in patre, & filio, qui iuris fictione reputatur vna eadémque persona. l. vlt. C. de impub. & aliis subst. cum sim. Ideò inter eos faciliùs praesumitur consensus interuenisse. Tum quia ibi agebatur de commodo patris, propter vsumfructū: propterea facilè praesumitur consensus illius. Secus, vbi nullum esset illius commodū, qui consentire debuit. Sed & aliis multis modis respondet Alex. d. consi. 218. lib. 6. vt ibi videre poteris. Et huc facit, quod cōsuluit Ange. consi. 318. dictus punctus est dubius, col. 1.

De eadem re.

44 ¶ Quicquid dicant isti, prima op. videtur esse verior, & etiā est communior, vt dicit Alex. & illā multis similibus fulciam infrà, ti. de praescriptio. §. 1. vbi videre poteris. Vnum tamen est, quod in terminis nostrae cōsuetudinis requirentis expressum cōsensum, me ancipitem reddit: quia propter huiusmodi qualitatem expressionis, videtur non sufficere lōgum tempus, vt huiusmodi expressum consensum praesumamus, quemadmodū sufficeret in tacito, per no. per Ant. Imo. Pan. in d. c. ea nos

De eadem re.

ea noscitur,col.vlt.extrà de his quæ fiunt à Prælat. Et Alex.consi.9.viso themate,col.pen.versi.non obstat si diceretur,lib.3.

45 ¶Nisi diceres,eos Doc.qui tenēt priorē partem,etiam id intelligere,cùm expressus consensus requiritur,vtpote qui loquantur in casu,in quo requiritur consensus expressus,licet statutum nō exprimat,cùm talis consensus(vt multis placuit,) sit ad integrandam(vt nostri loquuntur)personam,ideóque habet vim autoritatis,vt late dictum est suprà,in ea.glo.in prin.& in glo præcedenti,ad fi. Et hoc tenet expressè Alex.sibi contrarius,in l.2.§.voluntatem.in princ.versic.hoc tamen limita D.solu matri.cum dicit quod scientia, & patientia diuturna idem operantur,quod expressus consensus.& expressiùs Carolus Ruin.consi.111. quamuis,col. 2.nu 6 lib.4.Phili.Deci.consi.409.viso consilio, col. 1.vbi & suprà adductis rationibus hoc confirmat:nec id negare asserit Pan.in d.ca.ea noscitur.quia non loquitur in casu diuturnitatis temporis, dicitque de hoc esse dubitandum. Et huc quoque pertinet,quod scribit Bart.in l.gerit.ad fin.D.de acquir.hæred.Nam cùm primum dixisset,autoritatem verbis expressis esse interponendam, per not.in l. 3.D.de autorit.tutor.& alibi diximus:tandem subdit, eum præsumi, si tutor vel pupillus diu tenuerit rem hæreditariam.

De eadem re.

46 ¶Sed & aliud quoque est,quod contra priorem sententiam dici potest.Nam cùm statutum requirat expressum consensum, videtur esse intelligēdum de consensu expresso vero tantùm,non etiam de ficto,& præsumpto,qualis is est,qui ex diuturnitate temporis proficiscitur,vt probat tex.in d.l qui in aliena , dū vtitur verbo credendū,quod fictionem significat.l.conficiuntur.in princi.iuncta glo.in verbo,quoniam creditur,D.de iuro codici.& l.retro creditur.D.de captiuis,& postliminio reuers. qui ideo non sufficit,vbi verus requiritur , vt in simili voluerunt Bal.Imo Raph.Co.Pau.Cast.& Ro.in d.l.2.§.voluntatem. D.sol.matr.& Panor. in d.c.ea noscitur.in fi.de his quæ fiunt à Præla.& Ro. in l.sciendum. & ibi etiam Fran.Aret.col.10.versi.tangit etiam.D.de verb.oblig. Nam verba statuti debent verè & propriè intelligi,non fictè,siue præsumptiuè.l.3.§.hæc verba.cum ibi not. D.de nego gest.cum si.Ideò cogita,quid huic obiectioni respondeas.

De eadem re. Statutum de expresso ōsēn. intelligitur de vero.

47 ¶Nam quòd hîc autoritas,siue cōsensus,pro forma siue solennitate requiratur,si verum sit,nihil nos mouere debet,quin & præsumpta sufficiat, per id quod in simili tenet Fran.Aret.consi.51.videtur dicendum prima facie, col.1. scilicet,quòd vbi pro forma requiritur determinata probatio certi tēporis,sufficit tamen præsumpta probatio.per tex.fin.vt dicit,in c.proposuit.& ibi Inno.& Anto.extrà de cleri.excom.min. Et sequitur Iason in l.non hoc.col.4.vers confirmo per hoc.C. vnde legi.& Fran.Ripa in c.cùm ecclesia Sutrina.col.8.versi.tertiò ampliari potest,extrà de causa pos.& propri.

Præsumpta probatio temporis sufficit. vbi etiam in formā requiritur certa & determinata.

48 ¶Sed & illud quoque dici potest,quòd vbi casus fictus siue præsumptus à lege æquiparatur vero & proprio casui,tunc dispositio loquēs in casu vero, trahitur ad casum fictum vel præsumptum,vt voluit glo.not.in c.susceptum.de rescrip.lib.6. & Domi.in c.vlt.in princ.col.pen.versi.si verò est contra ius,de consuet. li. 6.Igitur cùm hic cōsensus à lege præsumatur ex patientia & diuturnitate temporis,& idē operetur ex ipsius legis dispositione , ac si expressè interuenisset, vt diximus: consequens est,vt pro expresso habendus sit.

49 ¶NVNC RESTAT,vt ad alia pergamus.Hęc nostra cōsuetudo requirit expressū cōsensum,is enim est potentior,quàm tacitus,vt patet ex multis,quę suprà diximus,& pręterea ex l.si ex pluribus.D.de suis & legi.& l.pe.D.de inin.test. Ex quibus probatur,volūtatem expressam magis esse priuilegiatā, præferriq; tacitę, præsumptæque voluntati, vt ex illis not.Soci.cons.51.visa facti narratione.col.7. versi.

Expressus consensus potentior,quàm tacitus.

versi.non obstat ratio,lib.4. Et ex l.2.§.vlt.D.de bon.pos.secun.tab. Ex qua, & d. l.si ex pluribus.dicit Fran.Are.in l.si ita quis.§.ea lege.col.4.vers.dicit etiā notandum hic.D.de verb.oblig.expressam testatoris voluntatem esse fortiorem,quam tacitam.Et l.assiduis.C.qui poti.in pig.hab.& l.3.C.si pen.appela. mors inter.& l. vlt.C.de pact.conuen.& l.maritus.C.de procur.Ex quibus Bal. in l.si arrogator. col.4. D.de adopt.scribit potentius esse expressum , quam tacitum. Quod & in consensu voluit in vniuersum Ioan.An.in c.scienti.de regu.iur.lib.6.in Mercu.& Pan.in c.si diligenti.col.13.versi.quæro cum glo.de fo.compet.& in c.dilecti.col.1. eo.tit.& in c.ex orc.col.2.de his quæ fi.à maio.par.cap.& in c.cleri.col.pen.versic. tertio not.de iudic.

50 *Tacitū nō extēditur, vt expressum.*

¶ Quod & ex eo satis patet,quod voluit gl.no.in Cle.sæpe,in verbo, partibus. ad fi.de verbo.sign.quæ dicit,tacitum consensum nunquam extendi vltra actum, in quo interuenit:expressum autem extendi. Quam glos.sequitur Pan. ibi, & in c.si quis contra clericum.col.13.vers.sed circa prædicta,de fo.compe.& in c.quoniam contra falsam.col.vlt.de proba.& in c.præsentium,col.4. versi.sed est dubium,de testib.Pau.Ca.in l.si conuenerit.ante fi.D.de iurisd.om.iudic.vbi illam dicit singu. & cons.33.visa appellatione,col.3.versi.interdum vero infertur,lib.1.Rom.consi. 133.in proposito casu,vbi & illam glos.dicit singu. & Iason in l quæ dotis.in fi.D. solu mat.vbi eam gl.dicit solennem & auream.Feli.in c.cum accessissent. col.14. versi.secūdò limita,extrà de cōstit.Philip. Deci.in l.1.in 4.no.in 2.locis.C.qui admit.& rub.extrà de consti.col.1.in fi.vbi eam dicit not.& in c.clerici.col.pen. vers. tertio nota,extrà de iudi.& in c.cùm super.col.2.versi. notandum tamen est, extrà de offi.deleg.& in c.dilecti.le 1.col.1.in 3. not. extrà de appel. quibus locis dicit no.& consi.416.in testamento,col.4.versi.tertiò dato quod esset verum.

51 *Tacita iudicis repulsio nō extēditur, vt expressa.*

¶ Allegat autem ea glo.in d.Clem. sæpe. quod voluit Spec. tit.de appe.parte 2.§. restat. versi.& no.secundum.& iterū tit.de citatione.§.1.versi.quid si reus.quibus locis dicit,quòd tacita iudicis repulsio,vel declaratio,quæ fit per iudicem,procedendo ad vlteriora,secundum c.ex parte M.de appel.& not.per Bar.in l.à procedēte.C.de dilat.non censetur facta,nisi respectu illius petitionis, quæ tunc fuit facta,non alterius,quæ posteà fieret.Expressa autem declaratio censetur generalis esse , & præiudicat omnibus etiam futuris & sequentibus. Quod belle declarat Pau.Cast.d.consi.334.

52 *Professio expressa, fortior tacita.*

¶ Facit etiam,quod voluerūt Inno.Anto.Imo.& Pan.in c.1.quod met.caus. quòd fortior est,difficiliúsque retractatur professio facta per verba expressa , quam tacita,per delationem,& assumptionem habitus.quod & sequitur Soci. consi.270. consideratis,col.3.lib.2.Et huius est ratio,quam & ipsi afferunt.Nam verbalis(vt cum nostris loquar)& expressa professio,patēter,certo,aperte,professionem demōstrat,quia verba naturaliter mentis conceptum exprimunt.l.Labeo. D. de supel.leg.& c.is autē.22.quæst.secunda.At receptio & delatio habitus non necessario infert certā mentem professionis,licet in dubio iura ex hoc præsumāt professionem.præsumptio autem facilè tollitur , nempe per aliam præsumptionem. l. Diuus.D.de in integ.resti.& c.ex trāsmissa. extra qui filii sunt legi.Igitur fortius est,quod fit per veram probationem.Quibus & tu adde , quod in simili diximus in rep.l.si vnquàm.in verbo , donatione largitus numero 132. nec solùm eadem.

53 *Expressa conditio impedit transmissionē, non tacita.*

¶ Ad hæc,expressa conditio in vltimis voluntatibus,impedit translationem,siue transmissionem.l.1.§.sin autem aliquid sub conditione. C.de cadu.tol. Non autē tacita.l.cōditiones extrinsecus.D.de condi.& demou.& voluit glo.in l.item quia. in verbo,malè petitur.D.de pact.Etiāsi huiusmodi tacita conditio sit à lege subrogata in locū conditionis expressæ appositæ a testatore. l. quæ sub conditione. §. vlt.& ibi glo.& Bar.D.de condi.instit.quem text.ad hoc multùm commendat Fran.

Franc.Arc.in l.3.D.de lega.1.Sed hîc vide Ias.in l.nemo potest,scilicet in priori lect. col.pen.num.91.& in posteriore in vl.col.num.124.D.de leg.1.

54 ¶Prӕterea quando res expresśè legatur,dominium ipso iure trãsit in legatarium. l.à Titio,in fi.D.de furt.& l.si tibi homo.§.cùm seruus.D.de lega.1. Non sic autem, quando tacite legatur.l.emptor.§.ancillã,cum gl.& ibi quoq; Bar.D.de rei vendi. & l.seruum filij.§.vlt.& ibi etiam Bar.Raph.Co.Fran.Arc.& Ias.de leg.1. Et voluit quoq; ipse Bar.in l.1.col.vl.D.eo.tit.& in l.vxore.§.agri plagam.D.de leg.3.& Frã. Arc.in l.ex duobus.la 1.col.1.D.de duob.reis.& in l.ex duobus.la 2.col.eod.titu.& in l.si rem.col.5.versi.vnde quantum.D.de acq.pos.vbi dicit sing.esse text.in d.l.seruum filij.§.vlt.& Soci.consi.41.in prӕsenti,col.7.versic.confirmatur,libr.4.& Ias. in l.si fundum sub conditione.§.qui fundum.col.2.versi.2.not.D.de lega.1.

Expressum legatum ipso iure trãsit in legatarium, non tacitum.

55 ¶Et e diuerso expressa ademptio legati,ipsum adimit ipso iure.l.si ita sit adscriptũ. D.de lega.1.non etiam tacita ademptio,vt magna autoritate adfirmat gloss.ibi,in verbo,ipso iure,in fi.per tex.in l.3.§.vl.& l.ex parte.D.de adi.lega.Et idem quidem magna ratione,vt hoc addam.Nam si legatum expressum ipso iure transit,& tacitum non item,vt diximus:consequens est,vt expressa legati adẽptio ipso iure adimat,non item tacita,argumento illo à contrariis in nostro iure validissimo,l.1.ver sicu.huius rei.D.de offic.eius,cui man.est iurisd.

Expressa adẽptio legati,ipso iure adimit,nõ tacita.

56 ¶Et vt redeamus ad principale nostrum institutum,confine est superioribus,quòd pactum nudum expressum ipso iure pignus tollit.l.maior.& ibi glos.& Doct.C.de pigno.non autem tacitum,vt non obscurè probat l.si tibi.§.de pignore.& ibi glos. magna,Bar.Bal.col.2.Ang.Pau.Ca.Alex.Ias.& alij.D.de pact.& l.2.ibi,exceptione eam submouebis,C.de remis.pigno.

Pactũ nudũ expressum,pignus ipso iure tollit,non tacitum.

57 ¶Sed & hoc ex eo optimè probatur,quòd expressa hominis vel testatoris prohibitio alienandi,reddit alienationem ipso iure nullã:& prӕterea alienantem tanquam indignum repellit à reuocatione rei alienatӕ:vtrunq; tamen cessat in tacita.gl.no. in l.cùm pater.§.libertis.in gl.1.& ibi Bar.& alij.D.de leg.2.iunctis no.in l.seruo legato.in prin.D.de leg.1.& voluit Bar.in l.filiusfa.§.diui.col.2.& ibi etiam alij,& inter cӕteros Ias.in 1.lec.col.9.versi.sed tu potes.& iterum in 2.lec.col.10.versic.amplia primò,& iterum col.14.versi.ista sunt quӕ reperio.& Ferd.Loaz.in rep col.56. ver.item aduertẽdũ est.D.de leg.1.& Alex.in l.Marcellus.§.res quӕ.col.2.ver.quartò limitat.D.ad S.C.Trebell.& cons.23.prima cõsideratione,col.pe.vers.nõ obstãt allegata,lib.1.& Ias.in d.l.seruum filij.§.si idem seruus.col.vlt.D.de legat.1.& in d.l. cùm quid.col.1.in 2.lec.D.si cer.pet.& in Auth.res quӕ,col.5.versi.5.not.C.com.de lega.& consi.23.octo dubia,in fin.lib.3.Caro.Ruin.consi.76.viso,col.1.lib.2.

Expressa prohibitio alienãdi,reddit alienationem ipso iure nullã,& repellit alienãtem,nõ tacita.

58 ¶Et vt intelligas aliam huiusmodi prohibitionum differentiam,& maiorem vim esse alio quoq; modo in expressa,quàm in tacita, illud non ignoras,tacitam hanc alienandi prohibitionem non afficere ignorantes,quando huius rei habes text.expressum in d.l.vl.§.vlt.D.de leg.2.quẽ ad hoc dicit sing,Ias in d.l.filiusfa.§.Diui.in 2.lec.in priore loco sup.à nobis designato. Verùm expressa afficit,vt dicit Pau.Ca. subdubius tamen,& loquẽs per verbũ fortè,in d.§.vl.Sed hoc constanter adfirmat idẽ Pau.consi.257.in causa quӕ vertitur Saonӕ,col.6.versi.sed & alia respõsio.li.1.

Tacita alienationis prohibitio non afficit ignorantẽ:expressa afficit.

59 ¶Eodem spectat,quod dicimus,sentẽtiam,quӕ continet expressum errorem iuris, esse nullam ipso iure,iuribus vulgatis:non quę tacitum.l.ex diuerso.§.si in iudicio, & ibi glo.Imo.& Alex.D.sol.mat.cum si.Idque etiam,si is tacitus proficiscatur ex eo,quod expressum est,id est,vt meliùs intelligas,intellectualiter,& ex mente verborum,secundum Innocent.in c.P.& Gante fi.glo.magnӕ,de offic.de leg.quem ibi omnes sequuntur,& prӕsertim Pauor.col.2.versi.& nullum.vbi id dicit esse no.&

Tacitus error iuris nõ reddit sententiam nullam.
Etiã si ex expresso veniat.

Ioan.And.in c.pe.ad fi.eo.tit.Bald.qui id dicit valde no.in c.quò ad translationem, col.vl.de offi.deleg.Anto.& Imo.in c.1.& ibi Panor.qui id commendat,col.1.versi. item vt sententia,de re iudi.Idem Anto.in c.sicut.ad fi.eo.titu.& in c.1.& ibi etiam Imo.col.1.de rescrip.& in c.ab excommunicato.& ibi quoq; Panor.col.3.eo.ti.vbi ipse Anto.dicit sing.& perpetuò menti tenendum. Idem Antonius in c.ad aures.& ibi idem Imo.eo.tit.& in c.cùm contingat.col.1.eo.tit.& in c.2.de testib.cog.& cõs. 2.visis literis legitimationis,col.2.Panor.in Procemio Decret.num.15.& in c.cum speciali in princ.col.2.de appel.Domi.in c.solet.quod est 2.in prin.per illum rex.de sen.excom.lib.6.& in c.venerabilibus.§.vl.etiam per eum rex.eo.tit.& lib.Alex.in l.cum prolatis.col.3.versi.ex prædictis.& ibi Ias.eol.quoq; 3.versi.in eadem gl.ibi, & idem.D.de re iudic.Ipse Alex.qui id dicit sing.in l.qui Romæ.§.duo fratres.col. 28.versi.nec ob.quòd tacita.& ibi latè Ias.col.21.versi.secundò principaliter.D.de verb.obl.& cõsi.79.perspectis verbis,ad fi.lib.2.idem Ias.in l.licèt Imperator.D.de leg.1.dum allegat tex.& Domi.in d.c.2.de sent.excom.& Iac.à S.Georg.in l.1.col. 2.nu.12.C.de erro.cal.quicquid dixerit Panor.in c.ex parte.in 2.no.per illum text. de cap.mona.vbi tamen tandem videtur se remisisse ad Inno.in d.c.P.& G.

60 *Expressa substitutio excludit tacitam.*

¶ Ex his fit,vt expressa substitutio plus vitium in multis habeat,quàm tacita. Primùm enim expressa excludit tacitam,vt expressum facit cessare tacitum.l.cùm ex filio.§.1.& ibi Bart.& alij,& l.qui plures liberos.§.itaque.& l.ex facto.§.idem quæro.D.de vulgar.& pupill.Et voluit Barto.in l.1.D.eod.tit.& Bald.in l.testamento. in secunda oppo.C.de impub.& ali.substit.& in l.cùm proponas.colum.3.verticul. confirmatur.C.de hære.instit.Et Rapha.Comen.consi.118.testator instituit,col.2. & Doct.vbique.

61 *Expressa substitutio pupill. excludit matrẽ,non tacita.*

¶ Secundùm,expressa substitutio pupillaris excludit matrem à successione filij,tacita minime.De primo est tex.in l.Papinianus.§.sed nec impuberis.D.de inoff.test. & in c.si pater.de testa.lib.6.De secundo est etiam tex.secundum communem intellectum,in l.precibus.C.de vulga.& pupil.& in l.vl.C.de instit.& subst.& not.glos. Bart.& alij in l.Lucius.D.de vulg.& pupil.subst.Bar.in l.Centurio.col.1.versic.ista glo.præsupponit.& ibi quoque Bald.qui distinguit,col.vl.eo.tit.idem Bald.in l.Titius.D.de hære.instit,

62 *Expres.substi. vulg.tollit suitatem,& impedit trãsmissionem,non tacita.*

¶ Tertiùm,expressa substitutio vulgaris,tollit suitatem quam vocant,atq; ita impedit transmissionem,non autem tacita contenta sub expressa pupillari. Primum probatur ex tex.in l.si filius hæres.& ibi Bart.& alij.D.de libe.& posthu. Et voluit præterea idem Bar.in l.filius qui patri.D.de vulg.& pupil.sub.cum si.Secundum ex l.si filius qui se paterna.& l.Iulianus.D.de acqui.hære.& no.etiam Bar.in l.Gallus. §.& quid si tantùm.D.de libe.& posthu.Bal.in d.l.cùm proponas.col.3.versi.tertia est transmissio.C.de hære.instit.

63 *Substitu.præfertur coniuncto venienti iure accrescẽdi.*

¶ Quartùm,cùm substitutus veniat ex expressa dispositione testatoris,cõiunctus autem ex tacita tantùm.l.si Titio.§.Iulianus.D.de legat.3. Ideo substitutus præfertur coniuncto volenti venire per ius accrescendi.l.2.§.duo.D.de bono.poss.secun. tab.& l.vnica.§ pro secundo.C.de caduc.tol.Ex quo Bal.in l.quidam elogio.col.2. vers.tertiò præmitto.C.de iure delib.dicit potentiorem esse substitutionem,quàm ius accrescendi:quod nil aliud est,quàm si dicas,potentiorem esse expressam voluntatem,siue dispositionem testatoris,quàm tacitam.

64 *Seruitus expressè legata, ipso iure constituitur,nõ si tacitè.*

¶ Et vt substitutiones relinquamus,si seruitus in testamẽto expressè legata fuerit, ea ipso iure constituta censetur.l.1.D.de seruit.legat.& l.si partem.§.1.D.quemad. seruit.amit.Aliud autem,si tacitè legata fuerit.l.seruum filij.§.si statulibertum.qui est vl.& ibi Iac.Are.& Bar.D.de lega.1.& l.emptor.§.ancillam.coniuncta gl.& ibi quoque idem Bar.D.de rei vendi.Et voluit item ipse Bar.in l.1.col.vl.& ibi etiam

Paul.

Paul.Cast.D.de lega.1.& idem Bar.in l.binas.D.de seruit.vrb.prædi. Tu tamen super hoc vide Imol.Raph.Co.Alexan.& Fran.Aret.in d.l.1.D.de lega.1.Raph.Co. Franc.Are.& Iason in d.§.si statuliberum.

65 ¶ His concinit, quòd expressum in vno capite statuti, aut alterius dispositionis, censetur repetitum in alio.l.quemadmodum.§.vlt.& ibi glo.D.ad legem Aquil.gl. in §.item lapilli.in verbo, inuentoris,Instit.de rer.diui.Barto.in l.4.§.eritque hæc differentia.D.vi bono.rap. Quod autem tacitè in vno intelligitur,non videtur in alio repetitum:vt voluit Bald.in l.1.in prin.per glos.ibi,in verbo, si quis.D.quod quisque iur.in lect.antiqua,quem sequitur Alex.ibi.& Philip.Deci.consi.353.in casu proposito.& consi.416.in testamento,col.3.

Expressum in vno capite,in alio repetitū censetur.

66 ¶ Eodem spectat,quòd licèt clausula derogatoria expressa præcedens,tollat voluntatem sequentem,etiam expressam.l.si quis in principio testamenti.de lega.3.nō id tamen facit clausula tacita præcedens,quæ scilicet resultat ex mente,nō ex verbis testatoris.l.vlt.in prin.& ibi Bar.D.de leg.2.Bald.qui cum tex.dicit not.in l.humanum.col.2.versi.secundo casu.C.de legib.Fran.Are.in l.1.col.7.ver.circa primum. D.de testa.vbi illum dicit sing.& in l.3.col.2.versi.vnde infert,eod.tit.vbi etiam dicit no.& Soci.qui no.quoque dicit,consil.198.primo aspectu,col.3.versi.& licèt in casu,& Iaso.in l.seruum filij.§.si idem seruus.col.vlt.D.de legat.1.& in l.filio quem pater.D.de libe.& posthu.quibus locis dicit sing.& in l.cùm quid.col.2.versi.quartò,in 1.lect.D.si certum petat.vbi dicit not. Ex quo vides,quod iam suprà sæpiùs diximus,potentiorem esse voluntatem expressam,quàm tacitam.

Non autē tacitè intellectū. Clausula derogator.expressa præcedens.tollit volūtatem sequētem expressam. Non tamen tacita.

67 ¶ Mentio autem d.l.seruum filij.§.si idem seruus.vnum aliud in memoriam reuocat,quod ad hanc tractationem pertinet,nempe quod dicit glo.ibi in verbo,vænierit,in 1.oppo.scilicet,quòd voluntaria alienatio inutilis rei legatæ adimit legatum tantum,per l.3.§.vlt.D.de fide instru.non etiam expressum,per text.in d.§.si idem seruus.& eam nuncupatim sequitur Angel.& Pau.Castr.ibi,quanquàm Imo.Alex. & Fran.Aret.ibi reclamant.Sed priorem tutatur Iason in eodem loco.

Alienatio voluntaria inutilis adimit legatacitum,nō expressum.

68 ¶ Sed ad id, quod antè diximus de clausula derogatoria.proximè accedit, quod traditum est ab Imo.in c.dilectus.le 2.(sunt enim tria eius initij capita in illo titu.) col.4.versi.in ea glos.ibi,prohibuit.& ibi quoque Panor.licet non ita expresse,col. vlt.extrà de præben.quòd licèt actus factus contra prohibitionem expressam principis non valeat,c.proposuit,de conces.præben.cum sim.adductis à glo.in d.c.dilectus: secus tamen in tacita,quæ scilicet venit per quandam sequentiam,per text.in eo ipso c.dilectus.& adducit ex Imo.quæ in similibus no.in d.l.seruum filij.§.vlt.D. de lega.1.& id quoque sequitur Soci.d.consi.198.vbi suprà,lib.2.

Principis prohibitio expressa,actum irritat,nō tacita.

69 ¶ Huc quoque pertinet,quòd in multis casibus requiritur expressus consensus,nec sufficit tacitus,quasi scilicet plus ponderis & momenti sit in expresso,quam in tacito:vt in casu c.statutum.§.in nullo.& ibi glo.in verbo,expressus.& alij,de rescri. lib.6.Et in alio casu Hosti.in c.nuper.& ibi Panor.col.1.versi.glos.prima est facilis, extra de testib.Nam & videmus,quòd in alienationibus temporalibus rei ecclesiasticæ sufficit tacitus consensus capituli.c.2.de his quæ fiunt à Prælat. In perpetuis, expressus requiritur,glo.Innoc.Hosti.& Panor.ibi.& gloss.in c.1.in verbo, perpetuis,de non alie.reb.eccles.lib.6.Et cùm clericus transit ad aliam ecclesiam eiusdem diœcesis,sufficit tacitus consensus Episcopi:si alterius,requiritur expressus, gloss. in c.placuit.7.q.1.& in c.1.21.q.& Anton.post Vincent.& Tancre.in c.admonet de renuntiat.

Expressus consensus in multis casibus requiritur.

70 ¶ Et quod scribit Oldr.consi.130.omissa,col.1.quòd procurator,qui habet potestatem reuocandi institutū ab eo,potest expresse reuocare,nō tacite:quē refert & Ie-

Procurator nō potest tacite re

vocare substitutum. quitur Nellus in tract. bannitorũ, in 2. parte præteriti temporis, q. 9. de quo nõnihil per Domi. in c. si quem. §. secus. de procu. lib. 6. Et quod tradit Bald. in c. 1. §. iudices. in fi. tit. de pac. iura. fir. quòd expresè renuntiãs appellationi, videtur fateri, se malã causam habere, per l. 3. C. de fid. instr. secus si tacitè, per l. properandum. C. de iudic.

71 *Expressus consensus tacito potentior.* ¶ Et generale est, ac propè perpetuum, vt potentior sit expressus consensus, quàm tacitus: vt videre licet ex Ioan. And. in c. scienti. de regu. iur. lib. 6. in Mercur. Panor. in c. clerici. col. pen. versic. tertiò not. de iudic. & in c. si diligenti. col. 10. versic. quæro cum glos. pen. extrà de for. compet. & in c. dilecti. col. 3. no. in fi. eo. tit. & in c. ex ore. col. 2. de his quæ fiunt à maio. par. cap. & Doct. vbique. Nam is consensus, ea voluntas propriè dicitur, quæ expressa est, vt dicit Bal. in d. l. 2. §. voluntatem. & ibi quoque Alexand. & alij. D. sol. mat. & Philip. Deci. consi. 308. in casu ad nos transmisso, *Conditio, si voluerit.* col. pen. Et ideò conditio, si consenserit, si voluerit, expressam voluntatem requirit. Bart. in l. si ita legatum. §. si ille volet. D. de leg. 1.

72 *Coniecturæ sæpe nos fallunt.* ¶ Et sanè voluntas, siue consensus expressus est clarior, apertior, manifestior, vt qui verbis cõcipitur. Tacitus est quodammodo occultus, tectus, præsumptus tantùm, vt probat l. qui ad certum. D. locat. Et plerunque fallax, vt qui à mente & coniecturis proficiscitur, in quibus sæpisimè decipimur, vt dicit Bald. aliud tamen agens, in l. precibus. col. 7. versi. dixi ergo de duabus. C. de impuber. & aliis substi. & Fran. Cur. consi. 64. antiquisima, col. 2. versi. quia in vltimis voluntatibus. & Iaso. in l. licet Imperator. col 3. in 4. not. in fin. sub num. 18. D. de lega. 1. Et alibi dicit ipse Bal. videlicet in l. 1. col. 7. versi. modò sequitur alia. C. de confes. de mente hominis nullum est directum testimonium, per not. in l. iurisgentium. §. pactorum. D. de pactis. cum aliis multis à me collectis in repe. l. si vnquàm. in verbo, libertis, nu. 22. incipi. vnum tantùm, & præced. C. de reuo. donati.

73 *Tacitũ cum legis adminiculo, quãdoq; fortius est expresso.* ¶ Ex quibus planisimè constat, illud verisimum esse, quod iam sæpiùs diximus, consensum expressum plus habere mométi, virium, & ponderis, quàm tacitum. Id quod omnino & sine exceptione obtinet, vbi consideratur consensus simpliciter sine adminiculo, siue fomento. At si cum eo occurrat legis aliquod adminiculum, tunc certè consensus tacitus quandoq; est potentior expresso, vt pulchrè & scienter declarat Panor. in d. c. dilecti. col. 1. in 3. no. extr. de for. compet.

74 ¶ Et id quidẽ patet in renuntiatione expressa hæreditatis paternæ, quæ intra triennium reuocari potest. l. vlt. C. de repu. hæred. & l. si quis suus. D. de iur. delib. non autem ea, quæ tacitè inducitur à lege per lapsum temporis. l. 3. vbi id expresè no. Bar. Bald. Pau. Castren. & recentiores. C. de iur. & fact. igno. & not. etiam iidem Barto. Bal. & Pau. in d. l. si quis suus. D. de iur. delib. & Bar. in l. seruus. §. vlt. D. de bono. pos. & Bal. in l. 1. in 27. oppo. & ibi latè Alex. & Philip. Deci. in 4. not. C. qui admit. Pau. Castr. & Alexan. in d. l. vl. C. de repud. hære. & his prior Accu. in l. 2. in 3. solut. & ibi quoque recentiores. C. de iur. & fact. igno.

75 *Expressa filij renũtiatio hæreditatis patris nõ nocet: tacita nocet.* ¶ Similiter expressa filiifam. renuntiatio hæreditatis sibi delatæ, nõ præiudicat patri, quin posit ex sua persona adire. l. vlti. in prin. & iterum in §. pen. C. de bon. quæ libe. Verùm illi nocet tacita repudiatio, lapsu temporis à lege inducta per l. vlti. D. quis ord. in bon. poss. seruet. & l. 1. & ibi Bar. ad fi. D. de acquir. hære. & l. is qui hæres. §. neq; filius. & ibi etiam Bart. & alij, eo. tit. & d. l. seruus. §. vl. D. de bo. poss. & d. l. 1. & ibi glo. Bar. in fin. Bal. in 27. oppo. & recentiores. C. qui admit. Ex quibus ipse Bal. *Renuntiatio expressa est personalis: tacita realis.* dicit generaliter, quòd renuntiatio expressa excludit personam à iure sine præiudicio tertij: sed præscriptio, & negligentia, excludit ius ab omnibus personis, & sic est in rem. Bar. Ro. Alex. & Iason in l. is qui. §. neque filius. D. de acqui. hære. Iason in l. si constante. col. 2. versi. hinc videmus, & iterum col. 27. vers. tertiò in quantum. D. sol. matr. Et propterea dicit idem Bald. in l. Claudius. quæ est antepen. D. de acquir.

hære.& in l.eam qu am,col.4.ver.ex prædictis collige.C.de fideicom post Iac.Are. in l.facta.§.si quis bonorum.D.ad S C.Trebel.quòd fortiùs excludit tempus propter legis autoritatem,quàm expressa renuntiatio,vbi agitur de præiudicio tertij. l.natura.§.vlt.D.ad S C. Trebel.sed nulla l.est eius initij in eo.tit. *Tēpus fortius excludit, quā expressa renūtiatio.*

76 ¶At Bal.in l.Centurio.col.2.& ibi expressiùs Imo.co.4.versi.nec obstat,si dicatur. D.de vulga.& pupil.dicunt id quod dici solet,Expressum plus operari,quàm tacitum,nō procedere,quando agitur de excludendo aliquo ab hæreditate. Verùm id non tantùm non procedit in exclusione hæreditatis. Nam & videmus,quòd prælatus non potest expresè renuntiare iuribus ecclesiæ,quia id esset donare,quod prohibitum est,c.2.de donatio.Et tamen tacita repudiatione ex lapsu temporis,à iure introducti,illi præiudicat.c.de quarta.& c.veniens.extrà de præscr.de quo per Feli. in c.cùm accessissent,col.pen.versi.tertia conclusio,extrà de constit. *Prælatus taci tè præiudicat ecclesiæ.*

77 ¶Id quod etiam in aliis multis videmus.Nam Præses ciuitatis ei nō potest expresse præiudicare.l.Præses.C.de trāsac.Potest tamen tacitè ex lapsu temporis.l.aduersus.cum glo.C.de vsur. Et in causa criminali,vel in causa status,non potest renuntiari expresse appellationi,vt no.in l.pactum inter.& l.ius publicum.D.de pact.& l.2.& 3.D.de liber.cau.Sed tacitè potest patiēdo labi tēpus appellandi,vt dicit Bal. in l.vlt.col.1.versi.oppo.quòd non possit.C.de temp.appe.Nam tacitum(inquit)pactum cursu temporis roboratum,plus operatur,quàm expressum,per d.l.facta.§.si quis bonorum.D.ad Trebel. Et hoc(vt ille subdit) propter autoritatem præscriptionis,quam à lege assumit.Et idem de procuratore,vt non possit expresè renūtiare appellationi in præiudicium domini,possit tamen tacitè per lapsum temporis.Ang.& Imo.in l.ab executore.§.si procurator.qui est vl.D.de appel. *Et Præses ciuitatis.* *Et procurator domino.*

78 ¶Et aliàs sæpe plus præiudicamus aliis omittendo:quàm renuntiando. Nam vt dicit idem Bal.& ante eum Inno.in c.cùm olim Abbas.vterque ad fi.extrà de offi.de. leg.potest procurator omittendo præiudicare domino:& sic (vt subdit Bald.)plus potest omissio,quàm renuntiatio:& pro simili allegat d.§.si quis bonorum. Et curator,qui non potest renuntiare exceptioni peremptoriæ,nocet tamen adolescenti non opponendo.Bald.& recentiores in l.pactum curatoris.C.de pactis.cum infinitis aliis similibus,quæ si huc congerere vellem,tempus me citiùs deficeret. *Procurator omittēdo nocet domino.* *Et curator minori.*

79 ¶Nec frustra dixi suprà,quandoq; hoc casu esse potentiorem consensum tacitum, quàm expressum:neq; enim hoc semper procedit.Nam filius exclusus de Iure Prætorio per lapsum anni, vel de Iure Ciuili per lapsum 30.annorum,intelligitur solùm excludi à primo capite,non à sequentibus.l.1.§.sed videndum.D.de success. edic.glo.in d.l.3.ad fi.C.de iur.& fac.ignor.vbi Iason illam reputat singu.cum aliis multis à me collectis in Tractatu Retractuum,titul.2.§.item 2.glo.1.numero 19. hinc sit & duodecimò,& sequent. Tamen si expresè repudiauerit simpliciter,excluditur ab omnibus capitibus,vt voluit glo.in d.§.sed videndum.in verbo,succedat,quam ad hoc dicit singu.Pau.Cast.in l.1.colum.3.versic.sed quærit ibi glos.C. qui admit.vbi ex hoc no.quòd plus operatur expressa renuntiatio,quàm tacita ex lapsu anni ex lege inducta. Sed illam quoque dicit singu.& not.idem Pau.& Iason in d.l.3.C.de iur.& fac.igno.& rursum not.idem Iason in d.l.cùm quid.in 2.lec.col. 2.versi.& econtra.D.si cert.petat. Sed tu circa hoc omnino vide Philip.Deci.in d. l.1.C.qui admit.in 4.not. *Filius tēpore exclusus à primo capite,non exclusus est à cæteris.*

80 ¶Item secundò illud procedit,vt scilicet in dubio sit potentior expressus consensus,quàm tacitus:secus autem,si lex vlteriùs procedat disponendo cōtrarium:verbi gratia in iuramento calumniæ,quod expresè remitti non potest.l.2.§.sed quia. C.de iura.calumn.tacitè tamen potest secundum glo.& Docto.ibi.& est text.in c. 1.§.item 1.eo.tit.lib.6.& in aliis quoque adductis per glos.in d.§.sed quia.& glos.in *Iuramentū calūniæ expresè remitti non potest:tacitè potest.*

l.longè.D.de diuer.& tempo.præscrip.& iterum in l.sed si inter.D.de seruit.rustic. prędio.& glo.in c.inolita.i.q.11.& in c.si fortè in verbo,eundeotem,ad fi.de elec.lib. 6.& Doctor.in c.cùm tempore,de arbitr.quæ in huoc modum intelligit Deci.in d. c.dilecti.de for.compe.

81 *Expressũ quid sit,quidve tacitum.* *Expressũ verbu.* *Tacitum mẽte & ex factu.* ¶SED ET ILLVD consequens est,vt declaremus, quid expressum dicatur, quídve tacitum. In quam rem multa possumus decerpere ex his,quæ suprà diximus. Sed nunc latiùs paulo id tractandum ducimus. Suot qui vno tantùm discrimioe voum ab altero distinguant,vt videlicet Expressum dicatur id,quod verbis exprimitur: Tacitum,quod magis intellectu cõcipitur,quàm verbis:siue quod ex factis insurgit,non ex verbis. Ita videtur voluisse glos.in Cle.sæpe.in verbo,partibus,ante fi.de verborum significat.& Bal.in l.vl.col.2.versi.ad primum dico.C.de insti.& substit.Et id quidem satis probat tex.io l.si seruus.D.de asig.liber.cùm dicitur,siue expressum est,siue certe iotellexit,& cæte.& expresśiùs in l.ratum.D.de solut.ibi,quod magis intellectu percipi,quàm locutiooe exprimi posśit.

82 *Expressum quod per scripturam apparet.* *Tacitũ quod per rationem intellectu colligitur.* ¶Baldus autem in c.vlt.col.4.versic.quæro nunquid consuetudo,extr.de consuetu.hoc voum tradit,expressum etiam dici , quod per scripturam apparet:quod & idem quoque dicit in l.sed si quis.§ quæsitum,colum.4.venio ad quæstionem D.si quis cautio.cùm scribit,Expressum dici,quod voce profertur,vel quod per scripturam apparet ad oculum. Quod autem(inquit)per rationem iotellectus solùm colligitur,dicitur Tacitum.l.iam hoc iure.D.de vulg.& pupil.substi.& l.non rectè.C. de fideiussl.& l.1.D.de his quæ in testa.delent. Cui coocinit,quod scribit Ioan.Fab. in §.qua ratione.col.1.Insti.de pupil.substit.id dici Expressum,quod ex certa significatione & vi verborum depræhenditur prolatum: Tacitum autem,quod vis verbi ex sua recta significatione non importat,sed ex cooiectutata mente & voluntate verbis patentibus depræhenditur.quod noo longe abest ab eo,quod diximus in præcedenti versic.

83 *Tacitũ aliter.* *Tacitum alijs modis.* ¶At ipse Bald.vt ad eum redeamus,in l.si is qui.colum.2.versic.sed quæro quid vocas.C.si pend.appellat.scribit id Tacitum dici,quod sine verborum prolatione habetur pro expresso,siue quod lex supplet.Idem consi.52.casus talis est,statuto,libr. 1.quod repetitur consi.384.lib.5.tradit,id omne quod ex ioterpretatiooe venit,esse tacitum,non expressum: vt diximus(ioquit)in vulgari & tacita pupillari substitutione,d.l.iam hoc iure.D.de vulgari substit.Id autem Expressum esse , quod veoit ex significatione vocis.Rursus idem in tractatu de pactis,col.16.versi.illud est not. dicit id pactum esse Expressum,quod habet cõsensum expressum: Tacitum,quod habet cõsensum præsumptum:nec interesse,verùm sit expressum verbis,an facto. Nam pactum,quod nutu contrahitur,expressum est,non tacitum,ar.l.certum.D.si cert.pet.& not.in l.item quia.D.de pact.quo in loco glos.in verbo,& mutus,& ibi Bald.in 2.lec.col.2.dicit id expressum esse,quod fit outu,& alis signis euidentibus, per l.si stipuler §.vlt.D.de verbo.oblig. De quo nos dicemus pleniùs infrà,numero 160.incip.quintum genus expresśi.

84 *Expressum et Tacitum alijs aliter intelliguntur.* ¶Porrò Ange.consi.17.pro decisiooe quæsiti,col.vlti.ita hoc videtur intelligere, vt id dicat esse expresśe dici,quod tacite inest ex natura verbi hoc importatis,per d.l.Prætor.§.interdictum hoc,& ibi glos.in verbo,expressum.D.de ope.nou.nunti. Hincq; dici io substitutione breuiloqua,quatuor substitutiones contineri:duas scilicet vulgares,& duas pupillares,& eas quidem expressas , licet non verbis specificis,vt voluit glos.io l.Lucius.io verbo,noo ad matrem.& quod ibi dicit Bar.col.3. versi.quæro vtrùm hæc substitutio.D.de vulg.& pupi.coniunctã glo.io l.precibus. C.de impub.& ali.sub.Et facit(inquit)tex.in l.1.§.vlt.D.de verb.obli. Et ante eum Bar.in l.si fideiussor.§.meminisse.circa medium.D.de leg.1.vbi dicit,quòd id quod natura verborũ importat,nõ dicitur tacitè legatũ,sed expresśe. Quod & idẽ scribit in l.

in L. vxorem. §. agri plagam. post medium, D. de legat. 3. & Iason in l. 1. col. 16. versi. confirmo per doctrinam. D. de legat. 1. & Carol. Ruin. consi. 64. super primo, col. 3. nume. 10. lib. 1. & consi. 76. viso. col. 4. nu. 14. lib. 2. & consi. 132. visis, col. 2. nume. 4. eodem lib. 2.

85 ¶ A quibus non longè abest, quod scriptum est à Philip. Deci. consil. 68. pro resolutione, col. 4. vers. postremò, scilicet id expressum dici, quod ex verbis ipsis infertur, & colligitur, licèt id verba aperte non exprimant. Nam & id (inquit) dicitur esse in scriptis, quod ex scriptis infertur, & colligitur. l. 1. §. sin autem. & quod ibi not. Bart. D. de hæred. instit. & quod scribit Ang. in l. quoties. in prin. per illum tex. D. eo. titu. Hæc Decius. *De eadem re.*

86 ¶ Hanc autem rem latiùs atque distinctiùs tractat Bart. in l. 1. col. 3. versic. videamus ergo de prima. & ibi per eum recentiores. D. de vulg. & pupil. substi. scilicet expressum dici tribus modis. Primò, quod in genere dicitur. l. vlti. in fin. & quod ibi not. secundum vnam opi. C. quod cum eo. Secundò, quod specialiter exprimitur. l. 1. §. inter filium. D. ad leg. Corne. de falsis. & d. l. vlti. secundum aliam opin. Tertiò, quod singulariter, & proprio nomine exprimitur. l. quod in rerum. §. vltimo. & ibi parua glo. D. de lega. 1. Et idem fermè tradit idem Barto. in l. si quis in principio. colum. 4. versicu. quæro, quid si testator. D. de legat. 3. & in l. 1. in fin. D. si quis in ius voc. non ter. Bald. in repetitio. c. si pater. in materia vulgaris substit. de testa. lib. 6. & in tracta. de substitu. col. 2. Pet. Anchar. in c. duobus, quod est penul. col. 3. in 3. quæstio. de rescrip. lib. 6. Paul. Castren. consi. 278. passus iste, col. 1. & iterum 2. libr. 1. & consi. 441. pro declaratione, col. 4. versi. cùm igitur. eod. lib. 1. Franc. Cur. Senior consi. 49. memoriæ, col. 15. versicu. ad secundum: vbi & alia multa ad primum illud genus allegat, & iterum consi. seq. col. 50. versi. ad quartum fundamentum. Barb. in repet. cap. Raynaldus. char. 32. versicu. sed iudicio meo, extrà de testa. & consi. 25. scribitur sapientiæ, col. 9. versi. præterea ad prædicta, lib. 1. & consi. 89. clementissimi, col. 6. & 7. lib. 4. & Guid. Pap. consi. 66. viso themate. col. 13. versi. item expressum dicitur. Bened. in repet. c. Raynutius, in verbo, si absque liberis moreretur, nu. 14. & multis seq. de testament. *Expressum tribus modis dicitur. Expressum generaliter. Expressum specialiter. Expressum singulariter.*

87 ¶ Quantùm ad primum pertinet, quo dictum est, id expressum dici, quod in genere dicitur, adde, quod idem dicit ipse Bar. & Bald. in d. l. Prætor. D. de noui ope. nuntia. & idem Bart. in l. Centurio. col. 1. D. de vulga. & pupil. Signo. consi. 176. quæstio proponitur, col. 3. versi. præterea licèt: vbi ad hæc allegat l. sed an vltro. in princi. D. de nego. gest. & l. negotium. & quod ibi no. C. eo. vbi etiam est bona gloss. Et idem quoque voluerunt Bald. Imo. & Franc. Aretin. in l. illud. D. de acquir. hæred. Bald. consi. 319. quidam Nicolaus, col. 2. lib. 5. Pet. Ancha. consi. 293. visa diligenter gratia, col. 1. Pau. Castr. consi. 91. præsupposito, col. 3. versic. aut si hoc absurdum, libro 2. Alexan. consi. 76. videtur in præsenti, col. 4. versi. & si dicatur, lib. 5. & consi. 20. perspectis verbis, col. 2. versi. confirmantur prædicta, lib. 6. Franc. Aret. in l. qui liberis. §. hæc verba. D. de vulg. & pupil. vbi id dicit probari ex l. Lucius. eo. tit. Et idem Aret. in d. l. si fideiussor. §. meminisse. col. 2. versi. super secundo articulo. D. de lega. 1. Barb. in c. ad aures, col. 4. sub nu. 18. de rescrip. Petr. Besu. & Iason in l. Stichum, qui meus erit. D. de leg. 1. ipse Iason in l. 1. col. 16. versi. confirmo per doctrinam. D. eod. tit. Philip. Dec. consi. 389. visa longa serie, col. vlti. & Carol. Ruin. consi. 159. quamuis loquendo, col. 4. num. 9. libr. 3. & Paul. Paris. consi. 97. vt præsentis consultationis, col. 14. nu. 106. lib. 1. *Iterum de primo genere.*

88 ¶ Et hoc quidem confirmatur vltra suprà dicta, per text. in l. qui vsumfructum. D. de verbo. obliga. in illis verbis, specialiter expresserit, quibus satis ostenditur, etiam generaliter aliquid exprimi: frustra enim alias ea dictio, specialiter, adduceretur. Et est similis text. in 2. §. 3. D. de doli mali exceptio. & in l. in fundo. D. de supel. lega. *De eadem re.*

& in l.si is qui.§.vlti.in fi.D.de reb.dub.& in l.quærebatur.D.de milit.testam.& in l. sed si hoc.in prin.D.de condi.& demon.& in l.ballista.in fi. D.ad Senatuscõsultum Trebel.& in l.vlti.§.Camelelasia.D.de muner.& hono.& in l.1.§. quòd si ab initio. D.de exercit.act.& in l.diem.§.si quis.D.de arbit.& in l.circa.C.de loca.& in l.cùm multæ.§.si igitur dote.C.de dona.ante nup.& in l.neque.C.de iure dot.& in l. vlti. §.omnem.C.de admini.tuto.& in l.si quis argentum.in prin.ibi generaliter, vel specialiter expressum.C.de donat.& in l.2.C.in quibus cauf. pign. vel hypo. taci. contra.& in l.illud. C.de colla.& in c.2.in fi.extra de deposi.

89 ¶Et hac quoqȝ ratione, quòd tantum operatur dispositio generalis, quo ad omnia compræhensa sub genere, quantum specialis ad compræhensa sub specie.l.si duo.in fin.& ibi Bar.D.de admi.tuto.& l.si chorus.D.de leg.3.& l.omnes.vbi et ad hoc no. Bal.& Ang.C.de præscrip.30.vel 40.ann.glo.in l.si quis mihi bona.§.iussum.vers. sed vtrùm.D.de acqui.hære.et post eam Bar.in l.sed et si quis.§.quæsitum.post prin. D.si quis caut.Alex.Fran.Aret.et Soci.in d.l.1.D.de vulg.et pupil.subst.Franc.Cur. Senior,d.consi.49.col.15.vers.in proposito.Philipp.Deci.consi.259.visis his,col.2. cum aliis multis concord.à me latiùs collectis in repe.l.si vnquàm.in præfatione.nume.118.incip.et hæc quidem.C.de reuo.dona.

Generalis dispositio tãtum operatur quo ad comprehensa sub genere, quãtum specialis sub specie.

90 ¶Ex quo illud fit, quod ex facto respondit Socin.cons.3.in causa domini,col.3.vet sicu.tertiò quòd dicta,lib.3.quòd licèt potestas legitimandi non trahatur ad feuda, ex sententia Signo consi.218.quidam dictus Ioannellus, cum concord.à me traditis in tracta. Retractuum,lib.1.§.1.gloss.3.in verbo,*ou autres biens*, numero 6.nec in generali.et in Tract. *Le mort saisist le vif*, in quarta parte declar.5.num.8.præterea, vt inquit,et seq.tamen si ex generalitate verborum colligi possit, Principem voluisse hanc facultatem ad feuda quoque trahi,id satis est. Et quod etiam voluit Francis. Curt.Senior,in dicto consi.49.col.15.versi.ad secundam. & latius cons.seq.col.50. versi.ad quartum fundamentum,& multis seq.quod cùm,vt frater possit succedere,requiratur id in inuestitura noui feudi expressè dici,per c.1.tit.de success.feud. & c.1.§.cùm verò Conradus,tit.qui feud.dar.poss.certè satis erit,vt ex verbis generalibus id colligi possit. Et vtrunque sequitur Franc.Ripa.in dicta l.1.nu.52.& seq.D. de vulga.& pupil.

Potestas legitimandi,an et quomodo ad feuda trahatur.

Frater an & quando in feudo succedat.

91 ¶Et hæc quidem procedunt etiam in materia,in qua fit stricta interpretatio,vt nõ obscurè patet ex dicta l. vlti. C.quod cum eo.quæ quidem loquitur de contractu, qui haud dubiè strictè interpretatur,vt ex ea ipsa l.Iason expendit,in dicta l.1.col. 5.versi.item adde.D.de vulgar.& pupil.Et id confirmat, quòd generalis dispositio in odiosis,& pœnalibus,quæ strictè interpretanda sunt, generaliter intelligitur, vt voluit Ange.in l.vlti.colum.vlti.versicu.tertiò quæritur.D.de constitutio.Princip. cum concordan.à me adductis in repe.l.si vnquàm.in præfatio.numero 119.& hæc quoque. & iterum in nostro Tractatu Retractuum,titu.1.§.1.gloss.14.in verbo, *ou equipollent à vente*, numero 102. sed & hæc. Quamuis contrarium eius, quod primùm diximus ex Iaso.teneat Franc.Ripa.in d.c.ad aures.col.6.vers.tertiò adducitur,extra de rescrip.per tex.cum glo.in c.inquisitores.de hæreti.libr.6. Sed priorem opi.adiuuant multa à nobis congesta in d.repet.l.si vnquam.in princ.vbi suprà citauimus.Quomodo autem ille text.& glo.in dicto c.inquisitores,intelligantur,dicemus in seq. versi.

Expressum generale etiam in materia stricta.

Generalis dispositio in odios.& pœnal. generaliter intelligenda.

92 ¶Nam illud primum genus expressi,multis modis limitatur.Primò,vt non procedat, quando respectu & fauore certæ personæ debet fieri mentio expressa. neque enim tunc sufficerent verba quantumque generalia: verbi gratia, si diceretur, Contra quascunque personas cuiuscunque qualitatis, aut conditionis existantes:sed requiritur specialis expressio personæ, vt voluit gloss.nota.in dicto c.inquisitores, in verbo,expressè,per illum text.& ibi etiam Domin. qui id dicit bene notandum, de hæ

Limitatio primi generalis expressi, dum respectu certa persona debet

de hæreti.lib.6.Anto.& Imo.in Clem.constitutionem,per illum tex.de elect.Rom. in repe.Authen.similiter,in fi.C.ad leg.Falcid.Alex.qui illam glo.dicit ad hoc multùm singu.consi.122.viso puncto,col.3.versicu.secundò adducitur,lib.4.Barba.qui ad hoc alia citat,consi.24.illud adferam,col.3.vers.facit etiã,quia vbicunque.lib.1. Iason in d.l.1.col.3.versi.limita istam regulam.& ibi Fran.Ripa.col.8.num.56.D.de vulg.& pupil.vbi & ipse Iason illam dicit sing.& idem Iason in l.1.col.5.versi.quintò adde.D.si quis in ius voc.non ier.vbi & illam glo.dicit valde singu.& in d.l.Prætor,in prin.col.2.& seq.D.de ope.noui nuntia.vbi illam quoque dicit solennem, & sing.& consi.97.in præsenti testamento,col.3.versic.item vbi requiritur,lib.4. vbi etiam dicit not.& Bened.in dicto ca.Raynutius.in verbo,si absque liberis moreretur,lib.2.nu.15.de testamen.

fieri expressa mentio.

93 ¶Et id quidem non modicum fulcit,quòd aliàs diximus, dispositionem generalẽ non includere personas & causas priuilegiatas, & fauorabiles. l. Decurionibus. & ibi glo.Bar.& Ioan.Plat.C.de silen.lib.12.Bald.in l.1.ante medium.C.de no. Codi. confir.cũ multis concor.collectis ab Alex.aut quod magis credo,Barb.inter consi. ipsius Alexan.consi.123.scripsit ecclesiasticus,col.5.versi.faciat quod voluit,& seq. lib.4.& Fely.in c.1.col.8.versi.secunda dispositio,extrà de præscript.& Fran. Ripa. in dicta l.1.col.8.nume.56.& sequen.D.de vulga.& pupilla.& à me in tracta.Retractuum,tit.1.§.1.d.gloss.14.nume.104.& id quidem.& Carol.Ruin.consi 126.præmissa.col.4.nume.8. lib.1.

Disposi.generalis includit personas, & causas priuilegiatas.

94 ¶Secundò limita,vt procedat, quando lex noua induceret nouam formam in aliquo actu celebrando,& vellet de ea expressam mentionẽ fieri:tunc enim non sufficit expresio per verba generalia,vt voluit Fran.Aret.in d.l 1.col.6. versi. secundò videtur,& ibi quoque Socin.col.8.versi.secundò limita,de vulga.& pupil.ad id allegantes Bar.in d.l.Prætor.in prin. D.de noui operis nuntia.vbi voluit, quòd si tutor iuret vtilia facere,& inutilia prætermittere,ista verba non sufficerent,neque satisfacerent formæ,per quam tutor tenetur promittere expressam defensionem pupilli, per l.vlti.§.defensionem.versi.omnem autem dubitationem.C.de admini.tuto.vbi et Barr.illum text.multùm commendat,et dicit nouum, et singu. et ibi etiam Cyn. Ange.et Saly.et ipse quoque Bart.in l.legitimos.ante fin.princ.et ibi quoque Raph. Co.in princip.D.de legit.tuto.quibus postremis locis dicit Barto. se vidisse multas tutelas ob id cassari.et Bald.in additio.Specul.titu.de tuto.colum.vlti.versicu.tutor tenetur.Ange.in §.vlti.in Authen.vt hi qui oblig.Rapha.Co.Pau.Castren. et Roma.in dicta l.Prętor.in princip.de operis noui nuntia.Mathes.notab.108.incip.nota tex.sing.vbi ad hoc dicit tex.in d.§.defensionem,singu.et Alexand.cons.119. ponderatis his,col.2.vers.et ideò dicit,lib.1.et Barba.cons.19.scripsit Propheta, colum. vlti.lib.1.et consi.25.scribitur sapientiæ.col.pe.eo.lib.1. vbi illum quoque text.dicit singu.cons.47.præclarè scribit,col.pen.eo.lib.2.vbi et illum dicit sing.et consi. 64. illud in medium referam,col.1.libr.3. & consi.91.illud referam,col. 4.vers.circa tertiam,lib.3.Ang.Areti.in §.actionum.columna 19.vers.octauò quæro, quid incumbat,instit.de actio.Maria.Socin.cons.24.visis,col.7.versicu.nec obst.quod Imo.Et Iason in l.1.colum.5.vers.quintò not.facit.D.de liberis & posthu.& dicto cons. 97. col.penul.vers.quintò facit,lib.4.Et huius rei rationem reddunt Franc.Aret. & Socin.vbi suprà,quia si verba generalia sufficerent in hoc casu, ius nouum nihil adderet in effectu ad id,quod erat dispositum de iure veteri:quoniam de natura administrationis tutelæ est, vt tutor non relinquat pupillum indefensum. l. tutoris officium. D. de admini.tuto.

Limitatio 2. quando lex noua inducit nouam formam, cuius expressam mentionẽ requirit.

Tutor debet promittere expressam defensionem. vide nu.seq.

95 ¶Super hoc tamen aduertendum est,quòd Bald.in d.l.legitimos.& in d.§. omnem dubitationem.& præterea in c.ex parte M.col.pen.versicu.adhuc restat in intellectu.& seq.extrà de appel.negat necessarium,vt nuncupatim apponãtur verba posita in d.versicu.omnino,sed sufficiant æquipollentia,quibus in effectu promittatur

De eadem re.

ſpecialis defenſio:quia iura magis cõſiderant effectum,quàm formam verbi.l.quoniam indignum.C.de teſta.& formulæ verborum ſunt ſublatæ.l.1.& 2.C.de formul.& ſequitur Alex.ſibi contrarius in d.l.prætor,& Feli.in c.translato,col.3.verſ. ſecundus caſus ſit.de conſti.& Franc.Cur.ſenior d.conſi.94.col.15.nu.60.dum ibi allegat Bal.in dictis locis.& conſi.ſeq.col.1.& in tractatu de arbit.in 19.quæſt.in fin. vbi id dicit ſemper tenuiſſe.

96 *Limitatio 3, cùm requiritur expreſſum verbis.* ¶Sed & illud aduerte,quod Bart.in d.l.Prætor.in princi.dicit quòd in d.§.defenſionem.nõ ſufficit generalitas,quia textus nominatim requirit expreſſum verbis, cùm dicit,ſolennibus verbis.Quod dictum ad hoc ponderat Alex.dicto conſi.129.col. 2.verſi.ſecundò limita.D.de vulg.& pupil.per hoc limitans, quod dictum eſt, illud dici expreſſum,quod compræhenditur verbis generalibus,vt non procedat,quando lex requirit expreſſum verbis. Tandem tamen ſubiungit hæc verba, Quod an ſit verum,non dico nunc,quaſi de hoc dubitare videatur.Idem tamen in d.l. Prætor.in prin.col.2.verſi.iſta regula,hoc aſſeueranter affirmat,ad hoc allegans Anto. & Domi.in c.translato,de conſti.vbi tenent,quod ſtante ſtatuto,quòd poſitioni reſpondeatur verbis expreſsis: certè ſi in reſponſione ponatur aliquod verbum, per quod aliud in conſequentiam ſequatur,non videtur expreſsè verbis,ſed intellectualiter reſponſum.Quod & ſequitur Feli.ibi.& illud quoque de expreſſo verbis voluit Bened.in d.c.Raynutius.in verbo,ſi abſque liberis,lib.2.nu.15.verſi.ſecundò limitabitis,de teſta.

97 *De eadem re.* ¶Et ita hoc erit vice tertiæ limitationis, vt videlicet non procedat illud primum genus expreſsi,cùm requiritur,vt aliquid verbis exprimatur, ſiue vt quid fiat verbis expreſsis.tunc enim non ſufficeret,vt verbis generalibus id fieret. Sed huic ſententię non accedit Fran.Rip.in d.l.1.col. 9.verſ.tertiò limitatur.D.de vulg.& pupil. Quia ita(inquit) dicitur verbis expreſſum, quod exprimitur verbis generalibus, ſicuti verbis ſpecialibus,per tex.in §.prætereà,Inſtit.de inutil.ſtipu.& l.doli clauſula D.de verbo.obli.Nec ob.vt ſubdit d.§.defenſionẽ.quo innitũtur alij:quia ibi tex. vnum aliquid requirit prætereà, vt ſcilicet ſpecialiter exprimatur: quo caſu haud dubiè non ſufficit generalis expreſsio,vt & nos quoque dicemus numero 150.illud tandem dixerim.

98 *Limitatio 4. cùm aliquid expreſſum pro forma requiritur.* ¶Limita igitur quartò,vt non procedat,vbi lex in aliquo actu pro forma requirit aliquid expreſſum,quia hoc non ſufficit adimplere verbis generalibus,quamuis videantur æquipollere.Ita nominatim voluit Iaſon in d.l.Prætor.in prin.col.4.verſi. ex qua diligenter,ex not.ibi,per Bart.Confirmátque per illud quod vult gloſ.in c. vt circa,de elect.lib.6.& in Clem.1.in verbo, tacta, de hæret.quæ voluit non ſatiſfieri ſtatuto exigenti iuramentum,tactis ſcripturis, ſi præſtatur iuramentum præſentibus ſcripturis,non tamen tactis.Et hac quoque ratione, quòd verba ſpecialia magis mouent,& plus operantur,quàm generalia.l.item apud Labeonem.§.& hoc edictum.D.de iniur.quia non egent aliqua declaratione,ſicuti generalia.l. emptor. §.Lucius.D.de pact.& l.cùm Aquiliana.D.de tranſact.

99 *De eadem re.* ¶Cui adde quod voluit Feli.poſt alios antiquiores,quos allegat in d.c.ad aures.colum.2.verſi.nihilo minus ſequenda eſt,de reſcript.quòd ſi lex requirat expreſsionẽ pro forma,non ſufficit expreſsio,ſub quodam verborum inuolucro.l.ſed & ſi quis. §.quæſitum.D.ſi quis cautio.et c.qui ad agendum.et c.vlti.de procur.lib.6.Et quod item voluerunt Imo.Alex.an.et Fran.Areti.in l.qui Romę.§.duo fratres.D.de verbo.obliga.quod vbi pro forma requiritur ſpecifica ſcientia, non ſufficit eam haberi in genere.De quo tamen vide Iaſon.ibi,colum.28.verſi.defendendo Bart.Et quod etiam tradiderunt Bal.et Ang.in l.1.D.de libe.et poſthum.quòd licèt aliàs ſufficiat exprimere nomen proprium alicuius, ſine expreſsione cognominis, aut alterius demonſtrationis: fallit tamen, cùm id requiritur pro forma: tunc enim non ſufficeret

ceret exprimere nomen proprium, quantuncúnque singulare, cuiusmodi fuit nomen cuiuspiam Gallopresi, qui fuit Bidellus Azo. Et idem voluerũt ipse Ang. Roma. Alexan. qui alios citat, & recentiores in l. hac consultissima. C. qui testa. fac. pos. ipse Ang. & Imo. in l. quoties. §. si quis tamen. D. de hære. instit. Petr. An. in repet. c. 1. in 6. q. prin. versi. quæro etiam si ita tuto cauetur, de consti. Maria. Soci consi. 24. visis ac diligenter. col. 7. versi. nec obstat quod Imo. Et Hippo. Marsi. consil. 29. solamen omnium, col. 2. versi. & faciunt, lib. 1. Et hæc faciunt ad eam insinuationem nominis & cognominis, quæ debet fieri in nominationibus beneficiorum ex cōcord. summi Pontificis & Regis. Et vide, quę dicam inferiùs numer. 141. incip. & ex hoc, & nu. 158. incip. intellige secundò, & 2. seq. & nu. 178. incip. sed id tamen, & nu. 188. incip. & ideo cum formam, & seq.

100 ¶ Limita quintò, vt non procedat, quando lex noua correctoria iuris antiqui requirit aliquid expressè fieri: quia tunc non sufficiunt verba generalia, sed debet nominatim fieri, & specialiter, vt voluit Angel. in §. si verò expressim. per illum text. in Authen. de trien. & semis. nam cùm lex noua (inquit) permittat testatori, expressè prohibere Falcidiam, in l. si vt allegas. C. ad leg. Falci. quæ quidem corrigit ius antiquum, in l. quod de bonis. §. 1. & §. vlt. D. ad leg. Falcid. Ideò debet illud exprimi à testatore specialiter, & nominatim: nec sufficit generaliter id fieri, iubendo integrã aut totam hæreditatem restitui, aut aliis verbis similibus, per text. in d. §. si verò expressim. Et idem quoque voluit ipse Ang. in §. illud quoque. per eum text. in Auth. de trien. & semis. & in auth. sed cùm testator. post prin. C. ad leg. Falc. *Limitatio 5. quando lex noua correctoria requirit expressum. Falcidia an cẽseatur prohibita verbis generalibus.*

101 ¶ Sed & idem tenuit Rom. nulla Ang. mentione facta, in repet. d. Autheut. similiter, col. vlti. C. ad leg. Falci. ad id quoque allegans text. in l. si quis. in princip. versicu. sed hoc ita demũ. D. de leg. 3. & tex. vt ipse dicit, meliorem totius iuris, in l. vlt. C. de indic. vidui. Et rursus idem Rom. consi. 75. nescio qua ex re, vbi & multa alia allegat. iterúmque consi. 79. totum fundamentum. Alexand. d. consi. 122. col. 3. versic. quia respondeo, lib. 4. Barb. consi. 19. scripsit Propheta, col. vlt. lib. 1. & consi. 24. illud afferam, col. 2. & 3. eo lib. 1. & consi. 25. scribitur, col. pen. eo lib. 1. & consi. 37. illud adducam, col. 8. eo li. 1. & inter consi. Alexan. consi. 123. scripsit Ecclesiasticus, col. 1. lib. 4. Maria. Socin. inter consi. Barptol. eius filij, consi. 14. sequendo ordinem, col. vlti. li. 1. & ipse filius in d. l. 1. col. 8. versi. hanc tamen regulam. D. de vulga. & pupil. & consi. 209. quoniam præsens consultatio, col. 2. li. item 2. & ante hos omnes Oldra. (cuius nullam illi mentionem fecerunt) consi. 248. pręsupposita consuetudine, in 4 dubio. & Bar. in l. Centurio. col. 7. versi. quid dicemus dubito, & ibi quoque ipse Ange. & Imol. D. de vulga. & pupil. *De eadem re.*

102 ¶ Verùm sunt alij, qui tenent contrarium & inter cæteros Paul. Castr. sibi contrarius latè in consi. 27. in causa quæ vertitur, per totum lib. 2. vbi dicit satis esse, si verbis generalibus id concipiatur, vt si legauit omnia bona, siue pleno iure, vel integrè, aut sine diminutione, per multa quæ ibi allegat. Et Alexand. sibi contrarius, Franc. Areti. & Iason etiam sibi contrarius in d. l. 1. D. de vulga. & pupil. neque enim iura (inquiunt) allegata ab Ang. dicunt id nominatim, aut specificè debere fieri, sed tantum expressè: quod etiam intelligitur verbis generalibus, vt diximus. Et idẽ Alex. consi. 5. circa primum, col. vlti. lib. 3. vbi & alios multos antiquiores allegat, quos de industria prætermittimus. Et Francis. Aret. consi. 12. in causa Nicolai, col. 2. per tex. quem dicit not. in §. si quando. in fi. in Auth. vt sponsa larg. Franc. Cur. Senior. dicto consi. 49. col. 15. nu. 59. & multis sequen. & iterum consi. seq. col. 10. in responsione ad quartum arg. & Bened. in repe. d. c. Raynutius. in verbo, si absque liberis, le 2. numero 15. versi. tertiò limitabitis, de testamen. *Contra suprà dicta.*

103 ¶ Et in hac quoque opi. fuit Socin. sibi item contrarius. consi. 127. quoniam in præsenti consultatione, col. antepenulti. versi. sed hìc insurgit, libr. 3. vbi ex hoc dicit in casu *De eadem re. Collatio an cẽ-*

featur prohibitio verbis generalibus. casu Authen.ex testamento.C.de collatio.exigentis expressam collationis prohibitionem,satis esse,id ex verbis generalibus,& mente donantis colligi, licèt non sit aliàs specialis,aut singularis expressio,quamuis ea Authent. sit iuris antiqui correctoria.Id quod etiam astruit text.in l.ex parte.§.intestato,& quod ibi dicit glos.D.famil.herciscun. Et quod voluerunt Fulgo.& Roma.in l.si emancipati.& ibi Alexander ad fin.C.de collatio.Et facit bonus text.in l.decem iuncta glo.vlti.D.de fideicommiss.libe. Et illam glo.ponderauit,& dicit singu.Barb.in repe.c.Raynaldus.col.144.versic.quoad intellectum,de testa. Ex quibus radicitus euelli videtur illa Ang.sententia.

104 *De eadem re contra Ange. sententiam.* ¶At Iason sibi ex diametro contrarius,tum in d.l.prætor.col.2.versic. 4. & vlti. D. de noui ope.nun.tum in l. Marcellus.col.12.versi.licèt istam ampliationem.& vers. tu aduerte.D.ad S.C.Trebel.eam Ange.sententiam & sequitur,& tuetur,non iis iuribus,quibus Ang.ipse innititur,sed hac ratione, quòd in correctoriis non est procedendum per coniecturas,aut tacitos intellectus,vt dicit illa glos.not.in c. cupientes §.quòd si per 20.de elect.lib.6.Sed hæc ratio mihi admodum debilis & frigida esse videtur:quia quod fit verbis generalibus,id expressum dicitur,non tacitum,vt iam dictum est suprà sæpius.Ideo cogita,& vide etiam,quæ dicam infrà num.172. quarto modo.

105 *Limita 6. in eo quod venit in consequentiam.* ¶Limita sextò,vt non procedat in eo,quod venit in consequentiam,etiam necessariam ad actum expressum:quia illud non dicitur expressum,sed tacitum,cùm nudis verbis comprehendi non possit.tex.habes,& exemplum,in l.sicut certi.C.de testamili.vbi si miles sciens se habere filium, instituat extraneum hæredem, intelligitur exhæredare filium,sed tacitè. Et illum tex.nouiter ad hoc ponderat, & dicit perpetuò menti tenendum,& notandum Fran.Aret.ibi,& Iason etiam ibi,col. 3.vers.notandum etiam ex hoc tex.& in d.l.1.col.5.versi.quartò vltra scribentes, de vulg.& pupil.& in d.l.Prætor.col.2.versic.septimò.& Bened.in d.c.Raynutius, in verbis,si absque liberis.lib.2.nu.15.versi.quartò,de testam.

106 *De eadem re.* ¶Et in id quoque facit,quod suprà adduximus in tertia limitatione,nu. 96.inci.sed & illud,ex Anto.& Domi.in d.c.translato.de constit.& quod dicam infrà in septimo genere expressi.Et quod dicit glo.in c.1.in verbo,prohibetur.1.dist. nunquàm, inquit,inuenimus expressè prohibitum in l.nisi per quandam consequentiam. Ex qua no.Domi.ibi,col.5.non id dici expressum,quod ex quadam verborum consequentia proficiscitur. Et ideo(inquit) vbicunque requiritur expressa mentio,non sufficit mentio descendens ex consequentia verborum,vtpotè surda,& tacita.nam & illum vidi à nonnullis allegari,licet non sit in meo Codice.

107 *De eadem re contra suprà dicta.* ¶Sed aduerte,quia contra hanc limitationem faciunt multa,quæ dicam infrà, in 8. genere expressi. Et etiam contrarium tenuit Franc.Rip.in dicta l.1.col.8.nume. 61. D.de vulga.& pupil.substit.per l.si quis locuples.D.de manumiss.testam.ex qua no. Barto.id quod colligitur ex argumento à contrario sensu, procedere ex expressa verborum significatione.Nec obstat(inquiunt) d.l.sicut certi. quia(vt dicunt nonnulli)exhæredatio,de qua loquitur illa l.non veniebat ex consequentia verborum, sed ex interpretatione legis.Sed,vt subdit Ripa,ea solutio illi nō placet,quia vnius inclusio,censetur expressa exclusio alterius.l.ex eo.D.de testibus.cum similib. Ideò aliter respondet,quòd ibi exhæredatio dicitur tacita verbis singularibus, & sic respectu formæ,quia nominatim fieri debuit.l.1.D.de lib.& posthum.Non autem dicitur tacita,quod expressè non colligatur.Subiungitque posse dici, quòd vbi consequentia est infallibilis,hæc posterior opin.posset procedere:secus si consequentia posset esse non vera,vti declarat Felin.in c.nostra.in 2.correl.de rescri.Et idem propemodum voluit Fran.Curt.Iunior.consi.159.sacratissimæ,col.vlti.versi.sed quia negari lib. 2.

¶Limita

108 ¶ Limita septimò, vt nō procedat, quādo verba essent generalia in genere (vt ita loquar) generalissimo, aut (vt alij vocāt) summo: sed opus est, vt saltem sint in genere subalterno, id est, vt descendant ad quandam speciē: nec tamē necesse est, vt ad indiuiduum veniant: verbi gratia, quis nō tenetur de casibus fortuitis, nisi eis expresè renūtiauerit. l. sed & si quis. §. quæsitum. D. si quis cautio. & l. opus quod aduersione. D. loca. Certè si quis suscipiat in se omne periculum, non videtur renuntiasse omnibus casibus fortuitis: sed opus est, vt saltem in genere suscipiat casus fortuitos: quod satis erit, etiamsi non dicat incendij, naufragij, & cæterorum, per tex. in l. si quis fundum, in princ. D. loc. & voluit gl. & Doct. in d. §. quæsitum. vbi latè per recentiores, qui adducunt concord. & per Alex. multas etiam cōcor. afferentem in l. Titius. in prin. D. de libe. & posthu. *Limitatio 7. in genere summo.* *Casibus fortuitis non renūtiat, qui suscipit omne periculum.*

109 ¶ Similiter sunt multi casus, in quibus requiritur speciale mandatū, qui numerātur per gl. in l. Pomponius. in prin. de proc. & in c. qui ad agendum. eo. tit. lib. 6. inter quos est restitutio in integrum. Propterea si quis constituat procuratorem in omnibus casibus, in quibus requiritur speciale, & expressum mandatum, nō satis est ad hoc vt possit petere restitutionem in integrū, aut aliud quicquām facere, quod requirit speciale mandatū per tex. in d. c. qui ad agendum. sed si constituerit ad petendū in integrum restitutionem, cùm opus fuerit, satis est, etiamsi nō dicat in tali causa: vt per Bar. & alios, in d. l. Titius, & in d. l. filiusfa. D. de dona. & Bald. Ang. & Sali. qui hāc dicit esse communē op. in l. 1. C. etiam per proc. cau. in integ. resti. agi. post Bal. d. §. quæsitū. col. 4. vers. & ex hoc infert. & in l. illud. §. 1. D. de minori. vbi ita dicit cōmuniter teneri. Pet. Anc. in c. procurator. de elec. li. 6. vbi hoc limitat certis modis, cum multis concord. adductis per Alex. in d. l. Titius. & cons. 189. viso statuto. col. 2. versi. quartò probatur, libr. 7. quibus adde & Philip. Deci. consi. 20. in causa istorum fratrum, col. penul. versi. secundò respondetur. *Mādata specialia in genere demādare, non satis est.*

110 ¶ Et multa alia exēpla videre poteris per Bar. in d. l. si quis in principio testamenti. col. 4. versi. quæro quid si testator. D. de leg. 3. & in l. vlt. in fi. C. si contra ius, vel vtil. pub. vbi dicit, satis esse si dicatur, non obstante quacunque lege cōtraria: nec esse necesse, vt dicatur, tali lege. & in l. 1. in fi. D. si quis in ius voc. nō ier. vbi dicit, quòd in illo casu, in quo requiritur specialis renuntiatio, similiter nō satis est renuntiare omni exceptioni, siue priuilegio, sed sufficit renunciare omni priuilegio fori, licèt non descendat ad aliam speciem, siue indiuiduum priuilegij fori, cum multis concord. ibi per Iason. adductis, quem ibi vide. & in d. l. sed si quis. §. quæsitum. D. si quis cautio. *Generalis legū derogatio.* *Generalis renuntiatio exceptionum.*

111 ¶ Sed hoc fallit, vbi versaretur graue aliquod & magnum præiudicium. nam tūc nulla generalitas, quantūcunq; expressa, satis esset, nisi re ipsa esset omnino specialiter & nominatim expressa, vt voluit Bar. in d. l. filiusfa. col. pe. & vl. D. de don. adferens duos casus, videlicet in aditione hæreditatis, per tex. in l. si quis mihi bona. §. iussum. versi. sed verum. & ibi Doct. D. de acqui. hære. & Alex. & Iason. in d. l. Titius ponderantes grauitatem præiudicij. Similiter in matrimonio nō sufficeret mandatum ad contrahendum matrimoniū: sed requiritur, vt nominatim exprimatur, cum tali, propter grauitatem præiudicij, per l. generali. D. de rit. nupt. & c. vlt. & ibi gl. & Doct. de proc. lib. 6. & not. Bar. in d. l. filiusfam. in 3. q. de dona. Saly. in l. 1. de sponsa. Alex. cōsi. 146. in causa & lite vertente, circa prin. lib. 5. Alex. & Iason in d. l. Titius. Et hic erit generalis fallentia, ad hoc primum genus expressi, vt videlicet expressum non dicatur, quod in genere dictū est, vbi vertitur ingens periculum. Id quod erit vice 8. limitationis. *Vbi versatur graue periculū, ibi ad indiuiduū descendendum.* *Limitatio 8.*

112 ¶ Fallit & secundò, vbi requiritur mādatū speciale, principaliter in fauorem aduersarij, q; dubitat, ne dominus postea reuersus dicat, se de hoc non intellexisse, & sic aduersarius ipse dānificetur: quia tunc requiritur, vt exprimatur specialiter in *Limitatio 9. vbi agitur de fauore aduersarij.*

indiuiduo, vt voluit Bar. in d. l. filiusfa §. vlt. per tex. in l. qui ita. D. ad Treb. & in c. procurator. de elec. lib. 6. & in Cle. non potest, de procu. ideo enim ibi exigitur ita expressum mandatū, ne dominus postea dicat, se non intellexisse, vt euitet pœnas, c. 1. de elect. lib. 6. Et id quoq; erit 9. limitatio ad primū illud genus expressi.

113 *An sufficiat virū præstare generalem cōsensum omnibus contractibus.* ¶ Ex quibus hoc potes colligere, an sufficiat maritū generalem consensum præbuisse vxori, vt ipsa possit quoscunq; contractus facere. Super quo & tu præterea vide, quid in similibus casibus voluerunt gl. & Bar. in l. si longiùs. § t. D. de iudic. Iac. Are. Cy. in 3. q. Ray. Bal. col. pe. versi. quæro vtrum sufficiat, & Fulg. in l. vlt. §. necessitate. C. de bo. quæ lib. Specul. & Io. And. in tit. de actore § 1. versi. sed quid si pater filio. Bar. & Ang. in l. si quis mihi bona. § sed vtrū. quem legunt cùm §. iussum. & ibi quoque Raph. Co. Ro. Pau. Cast. Alex. qui adfert concor. & Fran. Are. D. de acqui. hære. Bar. in l. tam is. § 1 col. 2. vers. quæro an requiratur. D. de donar. caus. mor. And. Iser. in c. imperialē, tit. de prohibi. feud. alie. per Fede. vbi loquitur de generali consensu domini in alienatione feudi. Bal in rep. l. 1. C. de sacros. eccl. cùm loquitur de testa. filiifa. ad pias causas, & consi. 285. casus coram R. D. Episcopo, col. 2. versi. sed ad hoc responderur, lib. 2. Alex. consil. 59. viso processu, col. 2. versi. vnde dicit, lib. 2. & d. consi. 189 col. 2. vers. quinto probatur, lib. 7. & Soc cōsil. 112 lib. 1. repetito lib. 2. consi. 172 multùm, col 4. versi. succedit nunc tertia, & seq & Philip. Fran in rubr. testa. lib. 6. char. 7. versi. 11. quæritur & Carol. Ruin. cōsil. 7. prima facie, col 5. nu. 14. lib. 2. Est autem expressa consuetudo Rochellensiū, c. 23 sufficere generalem consensum.

114 *Limitatio 10. in rescriptis ad beneficia.* ¶ Limita decimò, vt non procedat in rescriptis ad beneficia, in quibus vel expressa, vel specialis mentio requiritur. Nā verba generalia non sufficerent: verbi gratia, in casu Clemen. 2. de offic. ordin. vbi in collatione beneficij facta à Legato sedis Apostolicæ, requirirur specialis mentio beneficij, quod impetrās obtinet, nec sufficeret generalis, de qua in c. non potest. de concess. præbend. libro 6. videlicet quòd aliud beneficium obtinet: vt voluit gl. in dicta Clement. 2. & ibi Cardinal. in 13. quæstione. Ioan. And. in c. in nostra, ad finem, & ibi Antonius colum. 5. versi. secundò principaliter. Calder. & Imol. in fi. & Panor. in vltimo no. extrà de rescr. Domi. in d. c. non potest: Panor. in c. aures, in prin. per illum tex. & ibi Feli. qui adducit concord. col. 2. de rescrip.

115 *De eadem re.* ¶ Et etiam in casu Clemen. 2. de præbēd. vbi per lireras super prouisione clericorum ad beneficia, non includuntur hospitalia, nisi expressa de illis fieret mentio. Et ibi dicit glossa vlti. quòd non sufficerent verba generalia, vt quòd de quibuscunque beneficiis, dignitatibus, personatibus, officiis, & cætera, & ibi Cardinal. in 7. nota. dicit ibi esse casum, vbi non idem operatur genus, quod species: dicit tamen post Gen. quod satis erit, fieri mentionem de hospitalibus in genere. quod in idem recidit cum septima limitatione. sed & quòd in casu dictæ Clement. 2. requiratur specialis mentio hospitalium, tenet Barb. consi. 64. illud in medium referam, col. 1. lib. 1.

116 *De eadem re.* ¶ Et ad hanc limitationem referri potest, quod voluit Domi. in c. humanum genus. columna quinta, & ibi post eum Feli. columna secunda, distinctio. 1. quod vbi in rescriptis beneficialibus, ex iuris dispositione requiritur expressa mētio alicuius qualitatis, non sufficit, si fiat mentio per quandam consequentiam. Et huius rationem reddit Iason in dicta l. Prætor. columna secunda, versicul. 3. fallit. D. de oper. noui nuntia quia huiusmodi rescripta ad beneficia, propter nimiam ambitionem clericorum sunt odiosa. Et per hoc dicit, hoc quoque procedere semper in materia odiosa, ad hoc referens, quod suprà diximus in quinta limitatione. iuncta l. cùm quidam. D. de liber. & posthum. Ad quod etiam facit, quod voluit Panormita. in c. in Lateranensi. columna vltima, extrà de præbend. Et id erit pro

11. limi

11 limitatione huiusmodi expressi generalis, vt scilicet non procedat in odiosis. *Limitatio 11. in odiosis.*

117 ¶ Limita duodecimò, vt non procedat, cùm aliàs cõstitutio requirit expressionẽ per verba geminata: verbi gratia, si dicat, exprimit omnia, & singula: tũc enim nõ sufficeret expressio in genere, ita expresse voluit gl. in c. circa. in verbo, omnia & singula. & ibi quoque Ioan. Mo. Ioan. Andr. & expressiùs Philip. Fran. de elec. lib. 6. & Fran. Rip. in l. 1. col. 10. versi. ex hoc infertur. D. de vulga. & pupil. & ead. glo. approbatur per tex. in Cle. constitutionem. versi. cæterum. vbi & hoc nor. glo. in verbo, circunstantiis, eod. tit. Et bene facit quod dicam infr. eo. nu. 147. limita tamen non procedere, & iterum nu. 150. illud tandem, rursumq; num. 198 intelliges secundo. & quæ latissime scribam in nostro opere, cui titulus est, nihil frustra. *Limitatio 12. cùm expressio per verba geminata requiritur.*

118 ¶ Limita decimotertiò, vt procedat, quando requiritur expressum simpliciter: at si certitudo requiratur respectu speciei, non sufficeret huiusmodi certitudinẽ fieri per verba generalia, sed requiritur vt fiat per verba denotãtia speciem: ita nũcuparim voluit Domi. qui hoc dicit bene notandum, & post eum Philip. Fran. in c. si Episcopus, ante fi. per glo. ibi, in verbo, certas, de præben. lib. 6. *Limitatio 13. quãdo certitudo requiritur respectu speciei.*

119 ¶ Quin generale est vt cùm aliquid debet fieri specialiter, nõ sufficiat verbis generalibus fieri, vt voluit gl. in l. 1. in verbo, specialiter. & ibi, Bart. Bal. Saly. Fulgo. & recentiores. D. si quis in ius vocat. & gl. in Clemen. 1 in verbo, specialiter. & ibi Cardi. Flor. in 7. no. de iudi. Ioan. And. in c. 1. de except. libr. 6. Bar. in l. legitimos. ad fi. prin. D. de leg. tut. Anto. & Imo. in Clem. constitutionem. col. 2. de elec. Iason in l. 1. col. 1. versi. quartò adde gl. D. si quis in ius vocat. Bertrand. consi. 28. ad maiorem, colum. 2 num. 7. lib. 1. & Franc. Ripa. in l. 1. col. 9 versi. ista limitatio, & iterũ versi. ex his infertur. D. de vulg. & pupil. Et faciunt no. per Gul. Cu. Bal. & Salyc. in l. si quando. §. & generaliter. C. de inoffic. testa. Barto. in l. si duo. D. de admi. rut. Alberi. Bal. & Angel. in l. de his. D. de transact. & plenissimè Bal. in l. 4. §. quæsitum. D. si quis cautio. Fran. Are. in l. quod in rerum. §. si nauem. D. de leg. 1. Barb. qui in id multa allegat, consi. 19. scripsit Propheta, columna septima, versicu. facit etiam ad prædicta, lib. 1. & consi. 37. illud adducã, col. 8. versi. & si dicatur quòd in casibus, eo. lib. 1. & consi. 15. præclare scribitur, col. 7. nu. 12. lib. 2. Franc. Ripa. in d. l. 1. col. 6. numero 68. D. de vulg. & pupil & lib. 2. respons c. 19. Titio, col. 1. Et quæ diximus suprà ex Bar. & aliis, tribus modis expressum dici, primum generaliter, alterum specialiter, tertium singulariter. Si ergo expressum specialiter requiritur, non sufficit generaliter: aliàs enim frustra huiusmodi expressa distingueremus. Vide tamen, quid dicam posteà nu. 148. & per hæc Lector, habes, & seq. Et id quidem erit vice decimæquartæ limitationis. *Limitatio 14. cùm aliquid debet fieri specialiter.*

120 ¶ Limita decimoquintò, vt non procedat quod dictũ est, id expressum dici, quod in genere dicitur, vbi lex vel statutũ requireret nominatim expressum, vt in casu l. lecta. versi. pactum autem. D. de rebus creditis. Tunc enim non sufficerẽt verba generalia, vt expressim respondit Barb. consi. 48. illud afferam, columna quarta, versi. ego pondero, libro primo. Et videre licet ex eo quod voluit Paul. Eleaz. in suo Tractatu Appellationũ, in 12. quæstio. quòd cùm in appellatione à grauamine debeat exprimi causa grauaminis, c. 1. de appell. lib. 6. idque nominatim, Cle. appellanti. eod. tit. Certè non sufficit id exprimere per verba generalia. Quod & idem tradit Bal. in l. eos. § finautem in iudicio. columna prima. C. de appella. & in l. vltima col. 1. versi. item not. vald. tex. C. de his qui propt. met. iudic non appel. & Soci. consi. 45. visa appellatione, colum. 4. versic. 4 & vlti. Super quo tamen vide quæ dicam infrà nu. 162. septimum item, & seq. & nu. 190. atqi etiam, & seq. & Panor. in dicto c. in Lateranensi, in vlt. q. ext. de præbẽ. vbi super hoc casu distinguit. & Bar. in l. filiusfa. col. vlt. D. de donatio. vbi expressè dicit fieri nominatim, quod fit verbis generalibus, per l. Titius. in princ. D. de libe. & posthum. *Limitatio 15. cùm aliquid nominatim fieri debet.* *Causam grauaminis verbis specialibus exprimendã.*

121 ¶ Limita decimosextò, non procedere in iuramento, quod in genere præstitisse non sufficit, vt interuenisse dicatur, sed nuncupatim & verbis specificis exprimi debet, per c. pen. extrà de iureiu. quem text. ad hoc not. Doct. è quibus Pan. ibi dicit no. singul. autem dicit Ant. in c. ab excommunicato, col. 5. versi. ille error ergo actorum, de rescrip. Ex eóque dicunt Ab. antiq. Ioan. And. Anto. Imol. & Pan. super eodem c. quòd prouinciales, qui aliquid falsum domino affirmāt per iuramētū, quod antea fecerunt, non incurrunt periuriū. Et dicit præterea Antonius in d. c. ab excommunicato, vbi suprà, quòd si per iuramentum aliàs à me præstitum promitto dare centum, nō ex hoc obligor ad iuramentū, & periurium. Et sequitur Soci. consi. 99. serenissimus Rex, col. 2. versi. tamen clausula, lib. 3. vbi ex hoc consuluit, quòd si inter aliquos factū sit compromissum iuratum, deinde & inter eosdem fuerit huiusmodi cōpromissum prorogatum cum omnibus suis clausulis, non tamen censetur iuramentū interuenisse. sed opus est vt expresse & specificè interponatur: adeò vt nō sufficiat generalis consensus, siue expressio, ac nec per relationem ad aliud certū, quod not. ad id dicemus infrà in 11. genere expressi, præsertim nu. 189. nam cùm iuramentum.

Limitatio 16. in iuramento. Iuramentum debet præstari verbis specificis.

Nec sufficit dicere, per iuramentum aliàs præstitū.

Nec cum omnibus suis clausulis.

122 ¶ Ex his autem dicit Pan. in dicto. c. penul. quòd si partes consenserunt, quòd instrumētum possit extendi ad sensum & consilium sapientis, aut vt notario videbitur, non tamen poterit adiici iuramentū, cùm requirat specificam expressionē. & sequitur Soci. in l. Gallus. §. idem credendum. columna 2. D. de liber. & posthu. & Philip. Dec. in l. semper in stipulationibus. columna vltima. D. de regu. iur. Sed tu his adde tex. optimum in l. qui per salutem. D. de iureiurando, vbi licet qui per salutem suam iurat, videatur iurare per Deum, cum respectu numinis ita iurat, tamen non videtur satisfecisse delationi iuramenti, nisi ita fuerit specialiter delatum. Et ita non sufficit in genere per Deum iurare, sed in specie id debet fieri, vt per Deum iurasse dicatur.

Iuramentum adiici non potest ex clausula, quòd contractus extendi possit, &c.

123 ¶ Limita decimoseptimò, vt licèt huiusmodi expressum generaliter, sit verè expressum verbis generalibus: est tamen tacitum verbis specialibus, vt nuncupatim voluit Petrus Besutius, non modicæ autoritatis Doctor, in l. Stichum qui meus erit. & ibi post eum Iason, columna vlt. versi. mihi plus placet illud. D. de legat. 1. Et hoc quidem satis conuenit cum eo, quod suprà diximus, nu. 119. incip. quin generale. Et vide etiam, quod in simili dicemus infrà, nu. 173. quinto item modo. & nu. 195. verùm Franc.

Limitatio 17. vt id generaliter expressū dicatur, tacitum verbis special.

124 ¶ Limita decimooctauò, vt procedat in illis ipsis terminis (vt ita cū nostris loquamur) de quibus tractamus, videlicet vt pro expresso habeatur, quod generaliter dictū est. Verùm in hoc plus habet emergiæ, & ponderis, quod speciale est, vt scilicet magis timeatur, magísq; animos subeat, quod in specie dicitur, quàm quod in genere, per textum in c. quanquàm. 23. dist. in. vbi gl. multa in hanc sententiam colligit, quæ tu videre poteris, ne sim longior in re, quæ paulò longiùs à proposito distat. Sed tu tamen adde tex. in c. si aduersus. extrà de hæreti. & in Cle. 1. ad finem, de excess. Prælat. & gl. in c. 1. tit. qua. iura. deb. vas. Et Iac. Alua. & Card. Alex. in c. 1. vtrunque in quarto not. tit. de noua fideli. for. & tex. in l. apud Labeonem. §. hoc edictum. D. de iniur. vbi quæ notabiliter fiunt, nisi specialiter notentur, videntur quasi neglecta, & ibi multæ concord. in glo.

Limitatio 18. vt plus roboris habeat, quod specialiter est expressum, q̄ quod generaliter.

125 ¶ Adde (inquā) quod alibi dicitur in generali sermone, nō includi quod verisimile est, loquentem non cōprehendisse. l. obligatione. D. de pigno. cum insi. si. Et id quod vulgò dicimus, speciē derogare generi. l. alimēta. §. basilicæ. & l. Stichus nutricis. D. de alimē. & ciba. lega. & l. in toto iure. D. de reg. iu. vbi ita scribitur, in toto iure generi per speciē derogatur: & illud potissimùm habetur, quod ad speciē directū est. & in c. generi. eo. ti. lib. 6. & ibi concord. Non autem è diuerso derogat genus

De eadem re.

genus speciei.c.dudū.circa mediū,de præb.li.6.Et quòd magis impedit quod speciale est,quàm quod generale.l.1.cum gl.in verbo, pignori,& ibi Bal. C.de nece. ser.hæred.instit. Ex quo multa valent specialiter facta, quæ non generaliter.l.2. C.de ser.pign.dat manumis.quem ita summat Baldus.Quod specialiter declaratur,validiùs operatur,quàm quod in genere prædicatur.& in l.sequen.vbi seruus generaliter pignori obligatus,manumitti potest:secus, si specialiter. & aliis prope infinitis iuribus.

116 ¶Limita decimononò,vt non ita procedat,quin nouum id sit, & dicatur, quod cùm antea verbis tantum generalibus esset compræhensum, nunc verò singulatim,& specificè est expressum,vt expresśim tradidit Bal.in c.1.post prin.tit.de noua for.fideli.in id allegans gl.in l.1.D.de legat.1. Quamuis tamen aliàs declaratio nihil addere,nihilque noui inducere dicatur.l. asse toto. D. de hæred. instit. & l. hæredes palàm.§.1.D.de testam.& ibi concord. *Limitatio 19. nouū sit, quod specialiter fi.*

117 ¶Limita vicesimò,& vltimò,vt non procedat,quando requiritur quæpiā expressio ad eum finem,siue effectū faciendi(vt nostri loquuntur) aliquem incidere in pœnam:tunc enim nō sufficeret expresśio in genere,per glossam,in Cle.1.in verbo,nominatim,de vi & hone.cleri.quam sic intelligit & declarat Pan.in c.in Lateranensi.ad fi.extrà de concess.præbend.Et ita voluit Fran.Ripa.in l.1.colum. 9. versic.vltimò limitatur.D.de vulg.& pupill.Sed tu aduerte,quòd ea glos. & Pan. loquuntur de eo,quod debet fieri nominatim:quod aliud videtur esse, quàm expresśim,vt constat ex his quæ diximus suprà,nu. 120. incip. limita decimoquintò.Et ad hanc limita.facere videntur,quæ diximus supra,nu. 91 incip.& hęc quidem procedunt.Et vide quæ dicam infrà,nu.138.& quod similiter. *Limitatio 20. cum quis incideret in pœnam.*

118 ¶SED ET ILLVD sciēdum est in hoc genere expresśi, quòd si verba generalia non posśint verificari,nisi in vna specie,censetur dispositio esse specialis, & specialiter exprimere id,quod disponit,& ita transit in secundū genus expresśi,per tex.in l.2.& ibi Doc.D.de lib.& posth.quem tex.ad hoc dicit not. Ias.cons. 55.in causa & lite,col pen.vers.tertiò,lib.1.& l. si domino,& ibi Bart.& alij. D. de leg.1.& l patronus.§.1.D.de leg.3.& l.si ribi.§.1.& ibi Bar. & rursum l. si hæres. & l.si optio.D.de opti.leg.& l.fundus qui locatus.in fi D.de fun.instru.& §.nominatim.Instit.de exhæred.libe.& c.ex parte.le 1 & ibi glo.vlt.Pan.& Felin.in fin. qui eum tex.dicit singul.de offic.delegat.Bal. qui ex hoc in pulchro casu respondit, consil.46.quidam Ioannellus,lib.1.& Panor.in c.Pastoralis.§.quoniā.col.2.versi. nota quòd in materia,de rescript.& Doct.vbique. *Dispositio generalis,quæ nō nisi in vna specie verificari potest, censetur specialis.*

119 ¶Et facit,quod voluit glossa,quam simpliciter sequuntur Io.An.& alij,in c.constitutionem,in verbo,nominatim,de sent.excom.lib.6.quòd monitio dicitur nominatim facta,ad hoc vt posśit excommunicari,qui participat cū excōmunicato,si dicatur,moneo filium Petri,cùm ipse Petrus vnicum filiū haberet,per tex.in d.l. 2 Et illam glos reputat sing.Fran.Are.in l.1.col.2.D.de lib.& posth.ad hoc quòd in actibus,qui etiam ipso iure irritantur,nisi quicquam nominatim fiat, vt est in illo casu,satis sit exprimi per alias demonstrationes idem significantes. *De eadem re.*

120 ¶Et quod voluit Bar.in d.l.2.per illum tex.de lib.& posthum.quòd si vnicum testamentum præcesśisset,in quo testator apposuit clausulam derogatoriam ad sequentia testamenta,videlicet quòd non valeat aliud testamentum postea factū, nisi certa verba in eo apponantur:posteà fecit secūdum testamentū,in quo generaliter reuocat omne testamentū præcedens:per istud secundum testamentū cēsetur primū reuocatum,tanquam fuerit facta mentio expressa,& specialis pręcedentis testamenti,& clausulæ derogatoriæ in eo appositę,cùm sit vnicum,de quo illa generalis reuocatio apposita in secundo posśit intelligi.& idē tenet ipse Bar. *Testamētum derogatorium præcedentium, cum vnū tantum præcederet,pro speciali derogatione habetur.*

in l.si quis in principio testamenti.col.4.versic.sed quæro si esset ponere casum. & ibi etiam An.versi.tertiò quæro.D.de legat.3.& idem Barto.consil.21.vt dicit & asserit,ad fin.Bal.in l.humanum.columna vltima.C.de legat.& Ang.consilio 365.quædam domina Vanna,columna vltima.Rom.consi.385.in casu præmisso, quo quæritur.Ioan.Ana.consi.56.in nomine,&c.his quæ in facto.& ibi Ludo.Bolonien.in addit.& Alex.consi.134.præuiso themate,colum.4.vers.& nedum specialiter & sequent.lib.1.Benedict.Capra.consi.30.punctus fuit, quædam domina Constantia,colum.3.& consi.sequent.punctus,quædam domina Magdalena, columna penultima.& Barb.in c.cùm esses,colum.24.versi.dicit etiam ibi, de testa. Guido Pap.consi.65.viso themate,col.10. versi.item dicta dubia.Soci.consi.2.in causa testamentaria,col.3.versi.postremò,lib.3.& Iason,qui id reputat sing. cõsi. 56.circa primum scilicet priuilegium,columna penul.versi.& ad hoc confirmandum,libro primo.

131 *De eadem re.* ¶Contrarium tamen tenuerunt Ang.sibi contrarius,Imol.Raph.Co.Pau. Cast. Alexand.sibi contrarius,& Franc.Aretin.in dicta l.2.Bal.sibi item contrarius in Auth.hoc inter liberos,paulò post principium.C.de testam.Rapha.Co.in dicta l. si quis in principio testamenti.Pau.Castr.consi. 284.in facto præsenti. columna tertia,versic.secundò ad idem op.libro primo.& Alex.consi.25.viso testamento, columna secunda,& tertia,libro tertio,vbi dicit hanc esse communem opinionẽ, quam semper sequutus est legendo & consulendo,& iterum consi.septimo, videretur prima fronte,columna vltima,libro quarto, quod errore impressorum repetitum est,consilio quadragesimoquarto,eiusdem libri quarti. & idem consilio 156.viso testamento,col.1.versi.nec obstar,si diceretur,libro septimo, & consilio centesimosexagesimosecundo, visis narratis,columna tertia,versi.nõ obstat prędictis,eod.lib.7.& consilio centesimoseptuagesimosecundo,visis testamẽtis, columna prima,eod.lib.7.quibus etiam locis hanc dicit esse communem opinionẽ Socin.in l.cùm filiofam.§.vlt.col.penul.versic.tertiò infertur.D.de legat.1.Ludo. Bolog.in addit.Io.Ana.consi.56.& si diligenter & accurate.in l.sancimus. colum. 3.versi.vltra Bald.adde quintam,C.de test.Steph.Bertr.consi.61.quamuis donatio,nu.3.lib.3.Antonius Rub.consi.23.præsupponitur in facto,col.4.versi. & supposito.Sed eorum rationibus & argumentis alacriter,erudite & subtiliter respondit idem Iason sibi etiam contrarius,nempe sequuntus Bar.in d.l.2.quem videre poteris,ne si omnia retulerim,sim longior.

132 *Accusatio de crimine facto in palatio sine alia declarat. confinium, valet.* ¶Facit item,quod voluit idem Bart.in ea ipsa l.2.& post eum Alexan.ibi,quòd si aliquis accusat alium de maleficio commisso in palatio Potestatis Bononiæ, & non apposuit confinia,iuxta l.libellorum.D. de accusatio. & l.forma. in princip. D.de censib.procedit tamen talis accusatio,cùm sit vnicum & notum Potestatis palatium.Et idem voluit ipse Bart.in d.l.demonstratio falsa,in septima quæstione,de conditio.& demonstratio.& in dicta l.libellorum.in principio,col.2. versi. circa hoc quæro,& in l.cùm seruo.per illum textum de contrah.emptio.Iac.Are. Cy.& Imol.in l.cùm pater.§.vltimo.per illum textum.D.de leg.2.Bal.& Ro.in l. certum.D.si cert.pet.

133 *De eadem re, cõtra suprà dicta.* ¶At contrarium tenet Ang.in l.hac consultissima.C.qui testa.fac.poss. vbi refert ita fuisse determinatum Bononiæ,in persona Gandini,tempore sui syndicatus, sicuti ipse Gandin.refert in suo tractatu maleficiorum.dicitque Ang.hãc op. seruare consuetudinem.Iason autem in d.l.2.dicit,quòd licèt dictum Bart. sit verũ, quoad confinia ipsius palatij,per d.l.2.ex alio tamen capite nõ procederet illa accusatio,nisi in ea apponeretur,in quo loco palatij crimẽ fuerit cõmissũ.quia cùm delictum non sit vniformiter punibile,in quocũq; loco palatij fuerit perpetratũ, q̃a grauiùs punitur cõmissum in aula superiori,q̃ in inferiori. Ideò locus loci debet poni,vt declarat ipse Bar.in d.l.libellorũ.in prin.col.2.ad fi.& in l. de pupillo.

§.qui

§.qui nuntiat. & ibi recentiores.D.de ope.no.nun.Sed huic respondeti posset,nõ ex hoc vitiari accusationem,cùm semper puniatur delictum cõmissum in palatij quocunque loco:sed nisi probatum fuerit de aula superiori,mitiùs punietur,tanquam scilicet in aula inferiori deliquerit.

134 ¶ Facit prætereà quod tradit ipse Bar.in l.qui Romæ.§.duo fratres,in 6.q.ad fi.de ver.obli. Quòd si fratres tempore diuisionis sibi mutuo remittũt omne ius,quod habẽt aut habere sperãt in rebus alteri relictis,si non erat alia causa sperandi,nisi solum ius fideicommissi,per talia verba videtur nominatim & specialiter remissum illud ius,per tex.in d.l.2.de lib.& posth. Et idem in similibus casibus consuluerunt Pau.Ca.consi.193.super isto puncto occurrunt,ad fi.lib.2.& Socin.consi.150.dominus labia,& cęt.& nos introducere,col.6.versi pondero etiam secundò.lib.1.& Phili.Deci.consi.386.hoc capite,in ciuitate Placentiæ,col.vlt. Ex quibus intelligere poteris renuntiationem, siue remissionem generalem haberi pro expressa ac specifica,si de vno tantùm possit intelligi.

Renuntiatio vel remissio generalis quæ de vno tãtum potest intelligi, pro specifica habetur.

135 ¶ Sed & huc spectat,quod voluit quoque idem Bar.in l.1.§.inter filium. D.ad leg. Cornel.de fals.quòd generalis subscriptio facta in testamẽto, habet vim specialis, subscriptionis,ad hoc vt faciat subscribẽtem cadere in pœnam falsi, perinde ac si specialiter subscripsisset,quando testamentum ipsum vnum solum casum continet,per d.l.2.D.de libe.& posth.quod tibi maximè annotandum est,vt intelligas, id quoque procedere in pœnalibus , quod ex aliis quoque postea cognoscemus. Et vide, quæ diximus suprà,nu.127.incip.limita vicesimò,& quæ dicemus num. ab hinc 2. [illegible]

Generalis subscriptio testamẽ.habet vim specialis,cùm test.vnicum casum cõtinet.

136 ¶ Quódque voluerunt Bald.& Ange. in l.t.D.de sta.hom. Quòd licèt in generali legato,vel donatione facta hoc modo,dono,vel lego quicquid habeo in tali domo,non videantur venire res venales illic existentes,nisi expressim dictum est.l. generalis.§.vxori.D.de vsuf.leg. Tamen si nihil aliud in domo reperiatur,præter res ipsas venales,perinde est,ac si specialiter fuissent legatæ, ar.l.fundus qui locatus.D.de fun.instr.& l.pediculis.§.item.D.de aur.& argent.leg.& sequitur Ferdi. Loaz.in l.filiusfa.§.diui.in repet.col.26.versi.hinc dicit,sub nume. 143.D.de lega. 1.vbi alia & quædam similia aggregat.

Generale legatũ comprahendit res venales, si nulla alia sunt.

137 ¶ Et id quoque notanter voluit ipse Bal.in l.eam quam.col.8.versi.demũ quæro. C.de fideicommis.quòd si Princeps concessit in feudum cuipiam pro se & hæredibus suis,procreatis & procreandis,cùm non nisi vnum filium naturalem haberet procreatum,vti Princeps sciebat,peræque id habetur,ac si Princeps ipse concessisset feudum pro eo & filio naturali,cùm illa verba,procreatis & procreãdis, non nisi in hoc filio verificari possent:quamuis aliàs filij naturales non succedant in feudum,nisi dictum fuerit.c.naturalis titu.si de feud.fuer.contro.inter domin. & agnat. & de hoc dicit esse casum singul. in l. hæredibus.§. vltim.D.ad Senatusconsultum Trebel.

Cõcessio feudi pro filijs procreatis, comprehendit filiũ naturalẽ qui solus erat.

138 ¶ Et quod similiter consuluit idem Bald.consi.13.magnifico,lib.5. Quòd procurator censetur habere mandatum speciale ad actum,ex quo dominus potest incidere in pœnam,si is actus generaliter expressus in mandato , sit vnicus , quamuis specialiter non fuerit declaratus,per d.l.2. D.de libe. & posthum. Licèt procurator non possit facere dominum cadere in pœnam,nisi expressum sit mãdatum.l. si pater. D. quæ in fraud. credit. & not. per Guliel.Cu.& alios in l.sed & si quis.§. quæsitum.D.de quæstio. Hæc Bal.vbi suprà,qui & idem repetit consi.181.factum, super quo petitur consilium,co.lib.5. Et vide quod dixi suprà numero 127.incip. limita vicesimò,& numero ab hinc 2.

Procurator quando facit cadere dominum in pœnam.

139 *Clausula derogatoria censetur specialis, cùm vna tantũ gratia praecedit.*

¶Et quod no.cõsuluit Ang.cons.274.cuius hoc caput est, Bonifacius Episcopus, quòd si Papa facit gratiam electo in episcopum, retinẽdorum beneficiorum, quæ antè obtinebat, cum clausula derogatoria: posteà autem eadẽ beneficia alteri conferat, declarando gratiam illam, siue (vt vocamus) dispensationem ita à se concessam, vt ad tempus consecrationis eiusdem electi tantum is ea beneficia possit retinere, satis illi gratiæ per hoc videtur derogatum, licèt in hac posteriori prouisione, non omnino exprimantur verba prioris, sed tantùm illius in genere fiat mentio, cùm vna tantùm gratia præcesserit, & propterea ad aliam referri nõ possit hæc posterior.

140 *De mentione notarij.*

¶Et Pau.Cast.in l.errore.ad fi.C.de testa.vbi dicit se consuluisse in ciuitate Florentiæ, vbi statutum disponit, quòd qui agit nomine alieno, debet statim, & in primo actu causæ producere mandatum, & facere mentionem notarij, qui de illo fuit rogatus, aliàs non valet processus: quidam autem produxerat instrumentum mandati, dixerátque de illo fuisse rogatum notarium de Alexandrinis, omisso proprio nomine, vnde dicebatur nõ valere processum. Cõtrarium determinauit Paul.ex eo, quòd in domo Alexandrinorum Florentiæ vnicus erat notarius, qui propterea videtur expresse, & in specie nominatus. Sequitur Franc.Curt.Senior consi.50.memoriæ, col.21.nu.126.& iterum col.5.nu.333.

141 *Praecedentia an procedant, cùm expressio requiritur pro forma.*

¶Et ex hoc potes hanc nostram regulam ampliare, vt procedat etiam, quãdo aliquid expresse requiritur pro forma, vt etiam põderat ipse Curt.d. col.21. Et quidẽ bene: nam illa verba, aliàs non valeat processus, denotant hoc requiri pro forma, vt no. Bar.in l.de his.circa medium.D.de transact.& alibi latè diximus. Sed & hoc quoque voluit Iason, qui nullam Curt.mentionem facit, in l.Gallus. §.quidã rectè.col.2.versi.nota ex isto tex.in 2.lect.D.de lib.& posth.vbi & ad hoc allegat text.in d.l.2.D.eo.tit.Sed hoc non admittit Lancel. Politus, in Tract.Substitutionum, in materia vulgaris substitutionis, in 2.q. hac ratione motus, quòd quæ pro forma requiruntur, uon sufficit impleri per æquipollens. Vide quæ dixi suprà, nu. 98.limita igitur quartò, & quæ dicam infrà num.158.incip.intellige secundò, & 2. seq.& nu.188.& ideo cum forma, & seq.

142 *Pater quando dicatur specialiter cõsentire donationi causa mortis.*

¶Huc etiam spectat, quod Alex.in l.senium.col.pen.versic.& circa hìc notata.C. qui testa.fac.pos.dicit post multos antiquiores à se relatos, quòd si filiusfa qui non potest testari etiam cum consensu patris, potest tamen donare causa mortis, si id patet specialiter consentiat, per l.filiusfa.D.de donat. Si, inquam, filiusfa.facit testamentum de consensu patris, adiecta clausula, quòd si non valeat iure testamenti, valeat iure codicillorum, aut iure cuiuslibet alterius vltimæ voluntatis: cùm vltra testamentum & codicillos nulla sit alia species vltimæ voluntatis, quàm donatio causa mortis, perinde est, ac si singulariter ac nominatim, de ipsa donatione causa mortis fuisset facta mentio, per d.l.2.de vulg.& pupi. Et ita videtur satisfactum esse dictæ l.filiusfa.requirenti specialem mẽtionem. Et idem voluit Corne. in d.l.senium.col.2.vers.in ea.in fi.& Signo.quem neuter eorum allegat, cons.30. factum tale est, quidam nomine Arnoldus.

143 *Substitu. cõprahensa sub breuiloqua substit.dicitur specialiter facta, si non nisi in vna verificatur.*

¶Nec hinc lõgè distat, quod scribit Fran.Are.in l.1.col.6.vers.secundò videtur limitanda, & ibi post eũ Soci.& Iason, qui hoc reputat sing col.5.versi. adde ad doctrinam. & etiam Fran.Rip.col.10.versi.quam limita primùm.D.de vulg.& pupi. substit.quòd licèt substitutiones cõpræhensæ sub breuiloqua, seu reciproca substitutione, dicantur expresse compræhensæ in genere, & tacitè in specie, vt declarat Bar.in d.l.1.col.2.tamẽ si huiusmodi substitutio non verificatur, nisi in vnica tantùm, vt in casu l.2.C.de imp.& ali.sub.& l.iam hoc iure.§.1.D.de vulg.& pupi. hoc casu dicetur specialiter facta, & non in genere. Quod & sequitur & dicit sing. Ferdin.Loaz.in repet.d.§.Diui.quo loco nuper citauimus.

¶Et

144 ¶Et quod item de facto respondit Marianus Socinus Iunior, consil. 136. habita animaduersione, col. 4. nume. 18. & seq. lib. 1. quòd generalis renunciatio, quæ non potest verificari, nisi respectu legitimæ, habet vim specialis renunciationis ipsius legitimæ: licet aliàs huiusmodi generalis renunciatio nihil operetur, quin debeatur legitima, per l. si quando. §. & generaliter. C. de inoffic. testam. Idque innixus autoritate d. l. 2. & ibi notat. à Doctor. D. de liber. & posthum. Ad quod etiam facit, quod diximus, de alia renunciatione generali, suprà numero 134. incip. facit præterea. *Renuntiatio generalis comprehendit legitimam, cùm tantùm ratione illius potest operari.*

145 ¶Adde & tu superioribus, quòd cùm vna tantùm ratio, vel causa legis, aut alterius dispositionis reddi potest, ea habetur pro expressa, & æquè ex ea sumitur argumentum à similitudine illius, vel ab illa cessante, ac si verè fuisset expressa. vt voluit gloss. not. in l. quamuis: & ibi Baldus, Paul. Castrens. Raphaël Fulgos. Philippus Corneus, & alij recentiores, C. de fideicommiss. & gloss. in Clem. 1. in verbo, eligatur. & ibi Paulus Eleaz. & alij, de electio. cum aliis multis concord. adductis à recentioribus in dicta l. quamuis. & à me latiùs in nostro Tractatu, cui titul. est, Cessante causa cessat effectus. in 21. limitatio. numero eiusdem septimo, incip. intelligendum est tertiò, cum tribus sequen. Adde inquam, alia multa similia, sparsim à nostris tractata, vt per Iasonem d. consil. 56. vbi suprà, lib. 1. & consil. 75. magnificus, col. vlt. versi. 4. lib. 1. *Ratio vnica tacita, pro expressa habetur.*

146 ¶Ex eo autem, quod diximus suprà numero 141. satis patet ex quorundam sententia (aliis tamen reclamantibus) hanc nostram regulam ampliari etiam, cùm aliquid expressè requiritur pro forma. Tu verò nunc aliter & secundo modo amplia, vt procedat, etiamsi dispositio loquens generaliter, & quæ in vna tantũ specie verificatur, vtatur verbis pluralis numeri, quia nihilo minùs censebitur esse specialis. tex. habes & exemplum in d. l. Titius. in princip. secundum vnam lec. D. de liberis & posthum. vbi si testator, qui vnum tãtùm habet filium, dicat, Exhæredo filios meos, talis exhæredatio censetur esse specialis, quò ad illum vnicũ filium: & ita illum tex. intelligunt Salyc. Imo. Franc. Areti. qui hoc dicit no. & Alex. ibi. & Pau. Cast. in d. l. 2. in fi. & ibi etiam Iason, col. 2. versi. istum tex. sic corroboratum. D. de libe. & posthum. *Ampliationes præcedentium.* *Quid si dispositio vtatur verbis pluralis numeri.*

147 ¶Limita tamen non procedere, quando lex vel statutum requireret aliquid esse certum & expressum. Quia quod fit in genere, non dicitur certum & expressum, etiamsi genus non possit verificari, nisi in vna specie. Ita voluit Domin. in cap. ne captandæ. columna prima. & ibi quoque Philippus Francus, per textum ibi, de concessione præbend. libro sexto, quod dicit nota. Domin. pro priuilegiis, quæ requirunt certam & expressam mẽtionem quod & pro sing. & valde not. allegat Iason, in dicta l secunda, columna secunda, versiculo limita singular. istum textum. dicitque neminem Legistarum huius rei meminisse, nec ibi, nec alibi. Confirmátque ea ratione, quia verba illa geminata certum & expressum, debent aliquid operari, per l. Ballista. D. ad Trebellianum, cum similibus: debéntque semper ampliate effectum, secundum Bald. in l. fructus. C. de action. emptio. & in cap. cam te. columna secunda, de rescriptis. Et idem præterea voluit ante Domi. glossa in cap. si Episcopus, in verbo, certis, vbi & hoc notat ipse Domin. & Philippus Francus de præbendis, & Franciscus Ripa, in l. prima, columna nona, versiculo, septimò limita. D. de vulg & pupillari. Et vide, quæ dixi suprà, numero 117. incip. limita duodecimò. Et quid dicam statim versi. ab hinc tertio. illud tandem, & iterum numero 191. intelliges secundò. *Limita, quãdo dispositio requirit certum simul & expressum.*

148 ¶ET PER HAEC, Lector, habes satis illustratũ primũ illud genus expressi, à Bar. tractatum in d. l. 1. D. de vulg. & pup. videlicet quod in genere dictum est. *Expressi secũdũ genus quod fit in specie.*

SECVNDVM AVTEM, quod scilicet in specie fit, nō adeò lōgis ambagibus indiget, tum quia nō pauca de eo cum primo genere diximus, tum etiā quod nihil inter se differūt specialiter & expresĩim, si vera est gloſ sententia, quæ sæpiùs Specialiter, exponit pro Expresse, vt in l.1.in prin.D.de of.eius cui mād.est iurisd. & in l.sed an vltro.in prin.D.de neg gest.& in l.negotiū.& in l.vlt.C.eo.ti. & in l.3.§ 1.D.pro socio.& in l.1.C.qui pro sua iurisd.Pet. Cy. & Ray.in l.1.D.si quis in ius voca.non ier.Arch.in c.2.de reb.eccle.non alie.li.6.Ang.in § soluto.per illum tex.in Authen.de nupt.Raph Co.cons 188.spectabilis miles, post medium.Barb. consi.19 scripsit Propheta, col.vlti.lib.1.& consil. 22. eiusdem initij, col.antepen. versi.præterea est ponderadum, eo.li.1.Et est optimus tex.in l.si expressum.D.de appe.vbi id quod ante Expresĩim dictū est, mox Specialiter dicitur. Et alibi probatur idem esse Specialiter, & nominatim, quod idem est atque Expresĩim l.in fundo, de suppel.leg.

Specialiter, et expressim, eadem sunt.

149 ¶ Quanquàm ne id omittam, aliquando specialiter dictum aliquid dicitur, licèt non sit expressum, si credimus Oldra.idipsum affirmanti, consi.17 9.quæstio proponitur, col.3.versi.item est specialiter dictum, per l.nominatim.D.de manu.testa. & l.asse.D.de hæred.instit.& l.2.D.de libe.& posthum. Quæ iura, quantum ad id faciant, cæteri diiudicent. Sed hic tandem vide, quæ diximus suprà, numero 119. incip.quin generale. Ex quibus & aliis multis suprà dictis facile intelligis, non omnino idem esse specialiter & expresĩim, vt etiam not.Domin. in c.2.in vlti.not. per eum tex.de præb.li 6. Alioquin enim frustra poneremus differentiam expresĩi in genere, & expresĩi in specie.

De eadem re.

150 ¶ Illud tandem dixerim, in hoc secundo genere expresĩi, quòd vbi aliquid debet fieri specialiter, non sufficit fieri verbis generalibus, vt satis diximus sup.d. numero 119. Et cùm aliquid requiritur fieri specialiter & expresĩim, vti requiritur (verbi gratia) in d.c.2 ibi, specialis & expressā, de præbend.lib.6.tunc non satis esset id specialiter fieri, sed singulariter exprimi necesse esset, propter verborū geminationem, vt nuncupatim voluit Barb.consi.25.scribitur sapientiæ, columna antepenultima.versi.& si dicatur quod idem, lib.1.& Franc.Rip.in d.l.1.col 9 versi septimò limita.D.de vulga.& pupi. Et facit ad hoc, quod suprà diximus nume.117. inci.limita duodecimo.& dicemus infrà, nu.191.intelliges secundò, & abundè in nostro tractatu, cui titulus, nihil frustra.

Specialiter & expressim cū quid fieri debet, singulariter exprimi debet.

151 ¶ PORRO' TERTIVM genus expresĩi, à Bar.& sequentibus positi, adeò sese exhibet obuium, atque expositum omnibus, vt nulla omnino interpretatione, aut declaratione indigeat. Quis enim vnquam dubitauit ea expressa censeri, & esse, quæ singulariter ac proprio peculiarique nomine, atque sine vlla verborū ambage, aut inuolucro dicuntur, & mansa (vt aiunt nutrices) infantibus pueris, in os inferuntur? vt interim vtar verbo Tulliano, lib. de Oratore 2. Ideo super eo diutius immorari nec volo, nec opus est.

3. Expressi genus.

152 ¶ QVARTVM AVTEM genus expresĩi, dici potest, cùm iuramentum in aliquo actu interponitur. Nam & iuramētum habet vim expresĩi, ita vt vbi requiritur quicquā speciale, nec sufficit generale, si interueniat generale cum iuramēto, sufficit, ac si esset speciale, secundum Bal. qui dicit id esse menti tenendum in l.1.in 2.q.& ibi Saly.col.vlt.C.commo.per l.cùm pater § filius matrē.D.de lega 2. Angel.in l.senium.C.qui testa.fac.poss Ro.in l.1 §.si quis ita.col.6.versi.secundò allegatur & ibi Alexand.col.3.versi.secundò in quantum Bart.D.de verb. oblig. Fran.Arc.consi 33 consultatio, col.pen.versi.2.& Fran.Curt.senior, consi.1.circa primum, col.2.versi.ex quo enim iurauit, & col.seq versicu & in primis moueor. & consi 44 super contingentia facti, col.5.versi.& bene facit, sub num.17.Socin. consi.147.visa facti contingentia, ad fin.lib.1.Iason in l.si conuenerit.col.3.versi. vlti.

4. Expressi genus. Iuramentum vim habet expresĩi.

vltimò facit.D.de iurisd.om.iud.& in l.certū est.col.1.D.si cer.pet.& in l.sub prætextu.la 2.col.2.versi.adde quod idē.C.de transac.vbi hoc dicit sing. Phili.Deci. consi.345.visis his,circa medium.& consi.404.viso eleganti, col. 2.& consi.432. cùm sit quod Almaticus,col.vlt.Maria.Soci.iunior cōsi.136.habita diligenti animaduersione,col.vlt.nu.26.lib.1.& Doct.quos statim in versi.ab hinc 2.& seq.allegabimus,inter quos Barb.vbiq; dicit eius rei esse textum, in ca.ex rescripto.de iurciu.vbi mulier,quæ fideiussit, obligatur propter iuramentum, licet expressè non renuntiauerit beneficio Velleiani, quamuis requiratur in eam expressa renuntiatio,per l.vlt.§.pe.D.ad Velleia.

Mulier fideiubēs cū iuramento,obligatur.

153 ¶ Ex quo fit,vt iuramētum in secundo testamento appositum,habeat vim specialis clausulæ derogatoriæ ad testamentum præcedens, vt dicit not.idem Bald.in l. sancimus.col.vlt.versic.quærunt hìc Docto.& ibi Fulgo.Pau.qui hoc dicit singu. Alexan.& recentiores.C. de test.& sequitur etiam Guido Pap.qui ita dicit fuisse decisum,quæsti.128.& pro ista parte.& Iason,qui id quoque reputat singu.in l.si mihi & tibi.§.in legatis.col.2.ad fi.& seq.D.de leg.1.in prima.lec. & Deci.d.consi. 345.& ante hos Ioan.And.in c.quod semel.ad fi.de reg.iur.li.6.& Bar. in l.si quis in principio testamenti.in prin.ad fi.D.de leg.3.quos ad id allegat Pau. Ca.consi. 284.in facto præsenti ponam,col.1.lib.1.

Iuramentum in 2.testa.appositū, habet vim clausula derogatoria.

154 ¶ Quod tamen intellige,vt iuramentū habeat vim expressi,nisi cùm quod generale est,nō valet ex præsumptione defectus consensus: quo casu non valet, etiā si iuramentū interueniat,& ita non habet vim expressi,vt declarant Bal. & Saly.in d.l.1.C.commo.Aret.& Alexand.vbi suprà Ratio est,quia iuramentum non supplet consensum,per l.vlt.C.de non num.pecu.& voluit Bart.in l.si quis pro eo.in princi.col.vlt.in octauo membro.D.de fideiuss.& Bald.consi. 349.super eo quod quæritur.in fi.lib.3.& Imo.in c.per tuas.de arbit.& in c.1.de iudi.& Franc.Aretin. qui hoc dicit sing.consi.24.quatuor dubia,col.2.versi.nec obstat iuramentum.& d.consi.33 Et propterea Cy.in d.l.1.C.commo.dicit,non valere renuntiationem generalem iuratam in non cogitatis.Bald.autem consi. 250. considerandum est, ante fin.lib.5.dicit quòd annullato consensu, iuramentum non habet fundamentum de iure naturali.per l.iurisgentium.§.& generaliter. D.de pactis, & l.si quis inquilinos.q.vlt.D.de lega.1.& l.quemadmodum.C.de agri.& cens.lib.11.

Iuramentū nō habet vim expressi, vbi est præsumptio defectus consensus.

155 ¶ Et secundùm hoc debet intelligi,quod voluit Bart. loquens in eodem casu,in l. sed & si quis.§.quæsitum.in fi.& ibi quoq; Bal.Alberi.Ang.Fulg. & recētiores. D. si quis cautio.dum dicunt,iuramentum ad eos tantùm casus referri,ad quos refertur renuntiatio,in qua interponitur.& Ioan.And.Anto.Pet.An. Cardi.Floren.& Imo.in c.1.extrà de commo.Bal.in c.1.col.2.tit.de cont.feud.ap. par.ter. Imo.in c. cùm contingat.in 28.char.de iureiu.& Alex.consi.3.viso instrumento.col.3.vers. fortiùs voluit,lib.1.& item consi.28.visis accuratè,col.vlt.versi.non ob.quòd interuenerit iuramentum,lib.1.quod & repetitum est consi.31.lib.2.vbi hoc optimè declarat.& cons.61.etsi puto.ad fi.lib.3.Soci.consi.70.instrumentum identitatis, col.vlt.lib.3.& consi.103.in casu conuentionis,col.2.versi.nec præmissis ob.co.li. 3.Philip.Deci.consi.374.in casu proposito,in fi.

Iuramētū ad id tantum refertur,quod cōprehēditur in renūciatione.

156 ¶ Ideóque etiam Ro.cons.517.in casu propositæ consultationis, circa celeberrimorum Doct.consilia,col.pen.vers.sed certè respōdeo,dicit quòd text.in d.l.cùm pater.§.filius patrem.non procedit in actu,in quo est defectus consensus: & idem dicit Fran.Aret.in l.qui superstitis.col.5. D.de acqui.hære. & in d.l.1.§.si quis ita. col.5.versi.adde dictis.D.de verb.oblig.Barb.cons.55.præclarè scribitur,col.pen. li.2.& Iason in d.l.si mihi & tibi.§.in legatis.col.3.vers.cōtra istam limitationem, in t.lect.D.de lega.primo.vbi circa hoc distinguit. & in d.l.sed & si quis.§ quæsitum.ad fin.D.si quis cautio.& in l.eam quam.colum.8.versicu.limita tamen.C.de fideico

De eadē re.

fideicommis. & in l. sancimus. colum. 2. versic. secundò confirma. C. de testament.

157 *Declaratio praeceditium.* ¶In quo quidem postremo loco, paulò pòst, idipsum declarat ipse Iason, vt scilicet quando non adest consensus iurantis nec in specie, nec in genere, tunc nihil omnino operetur iuramētum, quantum ad consensum, per d. l. vlt. C. de non nume. pecu. & alia similia iura. At si adest consensus, saltem in genere, tunc iuramentum operetur expresionē, arg. l. qui iure militari. D. de testa. mili. Et id quoque ipsum voluit Imo. tum in d. c. cùm contingat. de iureiur. tum in d. cap. 1. de commo. & alij item, quos Iason ipse, vt suprà, allegat. Quibus adde Bened. in repe. ca. Raynutius. in verbo, duas habens filias, nu. 299. ext. de testam.

158 *Iuramentum nō sufficit, vbi expressiā pro forma requiritur.* ¶Intellige secundò procedere, nisi expressum aliquid pro forma requiratur: tūc enim iuramentū non haberet vim expressi, vt voluit Barb. d. consil. 55. col. pen. li. 2. & post eum Steph. Bertran. consi. 28. ad maiorem, col. 3. lib. qui primus inscribitur, licèt postremò impressus sit, per id quod voluit Nicol. Neap. post Cy. Richar. Mal. Iac. Bu. & Ray. Forl. in l. legitimos. D. de legi. tut. Nā cùm glo. ibi quatuor annumerasset, quæ debet facere tutor, antequam administret, & inter cætera quòd iuret vtilia se facturū, & inutilia prætermissurum, per text. in §. vlti. in Authent. vt hi qui obliga. addunt & isti, & cum his etiam Bar. quintum necessarium, vt videlicet expressè promittat defensionem se pro pupillo suscepturum, per tex. in l. vlt. §. omnem. C. de admini. tuto. Quasi non satis sit, iurasse in genere, nisi & illud speciatim interueniat, quod veluti pro forma ille §. omnem, exigit. De quo tamē Bar. dicto vide quod scripsimus suprà numero 94. incip. secundo limita, & 2. seq.

159 *Iuramentum non operatur specialem renuntiationem legitime.* ¶Ex hócque putat Barb. consi. 55. lib. 2. quòd in casu l. si quando. §. & generaliter. C. de inoff. testa. in quo videlicet requiritur specialis, & expressa renuntiatio legitimę, non sufficit iuramentum, cùm pro forma huiusmodi renuntiatio exigatur. Id quod etiam in eo casu voluit Ro. cuius Barb. non meminit, in d. l. qui superstitis. in 3. limit. D. de acqui. hæred. & Franc. Aret. in d. l. 1. §. si quis ita. col. 5. de verbo. obli. & ante hos Bald. in rubrica. D. de iureiur. col. pen. versic. sed ius Canonicum. Licèt tamē in hoc postremo casu contrarium consuluerit idem Barb. sibi contrarius, consi. 25. scribitur sapienter, col. 8. versic. & adduco, quod singu. sub num. 21. lib. 1. post Ro. sibi contrarium, in d. l. 1. §. si quis ita. & ibi quoq; post eum ipse Barb. col. 13. & Iason in l. si quis maior. C. de transac. De quo & nos diximus in repet. l. si vnquam. in præfat. nume. 144. sed quoniam, & iterum numero 160. sicuti & eius. C. de reuoca. dona. Ad illud autem, quod de forma dictum est, vide suprà, nume. 98. limita igitur quartò, & seq. & iterum nu. 141. & ex hoc, & quæ dicam infrà nu. seq. & iterum nu. 188. & ideo cùm formam, & seq.

160 *Quintum expresii genus, quod fit nutu & signis euidentibus.* ¶QVINTVM GENVS expressi, quod fit nutu, aut aliis signis euidentibus, vt voluit gloss. notabilis in l. item quia. in princip. in verbo, & mutus. D. de pact. per text. in l. si stipuler. §. vlti. D. de verbor. oblig. & ad hoc expendit eam gl. Bald. ibi, & in tractatu de pactis, colum. 16. versicu. illud est not. & Socin. consil. 112 multùm abundè, col. 5. versicu. aliquando & secundò, lib. 1. repetito consi. 172. lib. 2. vbi illam glos. dicit not. & Franc. Curt. senior consil. 50. memoriæ recolendæ, col. 48. in si. 8. respon. ad 3 argu. vbi & illam dicit no. & Iason in l. licèt imperator. colum. 2. versic. sextò adde. D. de legat. 1. Sed id non procederet, vbi expresio esset de forma, quia tunc non satis esset, vt fieret per signa etiam indubitabilia, vt non obscurè voluit Ange. in l. quoties. §. si quis nomen. D. de hæred. instit. neque enim forma impleri potest per æquipollens, vt not. ab omnibus in l. 1. D. de lib. & posth. cum si. Et id confirmatur ex iis, quæ diximus suprà d. nume. 98. & in versic. præcedenti, & aliis locis ibi designatis. Sed super eo quod dictum est de nutu & signis, vide suprà numero 17. sacitque, & numero 19. nec absimiliter. & numero 83. at ipse.

161 ¶ SEXTUM & illud expressum addere potes, quod ex natura exceptionis præsupponitur, regulam esse expressam, Auth. ex testamẽto, & ibi Alex. col. 1. C. de collatio. & Fran. Ripa. in d. l. 1. col. 8. nu. 55. D. de vulg. & pupil. Ex quo fit, vt ille subdit, quod à Ro. traditum est consi. 271. vis tota, & Philip. Dec. consi. 197. in causa inquisitionis, col. 2. versi. tertiò ad prædictam, quòd exceptis quibusdam regalibus, cætera concessa intelliguntur, quamuis ipsa regalia nũquam intelligantur concessa, nisi expressè de iis caueatur. c. 1. tit. de capit. qui curi. vendi.

Sextũ expressi genus, quod ex natura excep. præsupponitur.

162 ¶ SEPTIMUM item genus expressi hoc adiicies, quod videlicet ex mente, & coniecturis necessariò colligitur, tex. est in d. l. Prætor. iam toties suprà allegata, in prin. versi. interdictũ est hoc, iuncta glo. in verbo, expressum. D. de no. ope. nun. vbi id no. Bar. Bal. Ang. Imo. Ro. Alex. Ias. & omnes, inter quos Ange & post eum Ro. & Alex. dicit hoc esse vtile ad appellantẽ ab interlocutoria, vt si in appellatione allegat causam grauaminis mẽtaliter quidẽ, siue virtualiter (ita nostri loquũtur) necessariò compræhensam ex verbis, dicitur illam causam sigillatim expressisse: & sic satisfactum erit Cle. appellanti, de appel. requirẽti causam grauaminis nominatim exprimi. id quod etiam reperir Alex. consi. 126. repetitus, col. vlt. lib. 6. & Soci. d. cõsi. 112. col. 5. versi. aliquando, & tertiò, lib. 1. & Feli. in c. translato. extrà de constit.

Septimũ expressi genus, quod ex mente & coniectu ris necessariò colligitur.

Causa grauaminis satis ex mente expressa.

163 ¶ Sed tamen de hoc priuatim vide per Inno. & alios, in c. pen. extrà de ope. no. nun. & Doct. in c. 1. de appel. li. 6. Bal. in l. minoribus. C. de his qui. vt indig. & in l. termina to. col. vlt. in prin. C. de fruct. & lit. expen. & in l. eos. §. siue autem. col. 1. C. de appel. Ang. in l. 1. D. de lib. & posthu. & in l. vbi autem. §. qui illud. D. de verbo. oblig. Anto. in c. vt debitus. col. 3. & ibi Philip. Fran. in 17. col. vers. 17. quæritur, extrà de appel. & Card. in d. Cle. appellanti, in 3. q. Alex. consi. 80. viso & opportunè animaduerso, col. 5. vers. vnde dicimus, li. 1. & Soci. consi. 127. quoniã in præsenti. col. antepe. li. 3. & Philip. Dec. consi. 389. visa longa serie, col. vlti. & quod suprà diximus, nu. 120. incip. limita decimoquintò, & quod dicemus infrà nu. 190. atque etiam in casu, & seq.

De eadem re.

164 ¶ Adde & ad hoc quintum genus expressi, quod idem voluit Roma. consi. 271. vis tota præsentis dubitationis, ante fin. per d. l. Prætor. iuncta glos. & hoc subdit, quòd sicuti euidens dicitur, id quod ex coniecturis declaratur, d. l. licèt Imperator. D. de leg. 1. & l. si quis locuples. D. de manu. testa. & no. in l. si verò. §. qui pro rei. D. qui satisda. cog. ita & expressum dicere possumus, quod ex multiplicatis coniecturis colligitur. Id quod etiam voluit, & multis confirmat Barb. in reper. ca. Raynaldus. col. 144. versi. item quoad intellectum, de testa. & consi. 25. scribitur, col. penult. lib. 1. & consi. 89. clementissimum. col. 4. lib. 4. & Guid. Pap. sing. 699. versi. illud videtur. & ante hos Bald. si is est. consi. 3. factum tale est, quidam nomine Paulutius, libr. 5. Expressum (inquit) dicitur non tantùm, quod verbis expressis, sed & quod ex coniecturis depræhenditur, per d. l. licet Imperator. Sed & de hoc est optimus tex. in l. triticum. D. de verbo. oblig.

De iisdem rebus.

165 ¶ Imò plus sentit ipse Bar. in l. 1. D. vi bo. rap. id nominatim censeri factum, quod ex præsumptionibus colligitur. Quod & ipsum approbat, & multis concord. & similibus comptobat Barb. consi. 89. Clementissimi Dei, col. 3. & duabus seq. lib. 4. quæ tu videre poteris: neque enim hîc repetere volumus, quæ alibi collecta videmus. Verùm id mihi admodum dubium esse videtur, propter ea quæ statim dicam, vers. abhinc 2. & seq. neque enim quicquam differre videtur, an dicas nominatim, euidenter, patenter, aut expressim. Sed non interim prætermittam, quod à Signo. Homod. traditum est illi Bar. sententiæ admodum affine, consi. 176. quomodo proponitur, col. 3. versi. item est specialiter, id scilicet specialiter censeri dictum, cùm de mente apparet per coniecturas, per l. si quis mihi bona. §. iussum. cum §. seq. D. de acqui. hæred. & l. cùm proponebatur. D. de lega. 2. sed & id quoque verum esse non videtur, vt dicemus infrà nu. 173, incip. quinto item modo.

De iisdem rebus.

Nominatim factũ, quod ex præsumptionibus colligitur.

Specialiter factum, quod ex mẽte apparet.

166 ¶Scio quoque multa adduci posse aduersus huiusmodi septimum genus expressi, vt scilicet expressum nō sit, quod ex coniecturis aut mente colligitur, quę tu videre poteris apud Feli. in c. translato, col. 1. & 2. de consti. & in c. humanum, col. 2. versic. illud dicitur esse à lege prohibitum. & versi. ad primum, & col. seq. versi. ad illud etiam, & versi. in quantum etiam dicebat, 1. dist. & Iason in d. l. Prætor. col. 2. quos vi debis, ne si omnia repetam, improbus videri possim, qui iam ab aliis congesta laterè, iterum frustra colligam, præsertim quia bona pars eorum diluetur ex iis quę ex declarationibus, quas tibi continenter adscribemus.

Contra suprà dicta.

167 ¶NAM HOC quidem septimum genus expressi multis modis intelliges. Primo, vbi licèt euidens probatio ea sit, quæ fit ex coniecturis, vt diximus suprà versi. ab hinc 3. incip. adde & ad hoc. & latiùs in repe. l. si vnquam. in verbo, donatione largitus, nu. 158. ad hæc si verum. & seq. C. de reuo. dona. Licèt (inquam) probatio coniecturalis, dicatur manifesta probatio, ex sententia Barr. in l. si quis ex argentariis. §. vlti. D. de edendo. illud tamen non dicitur euidenter expressum, quod ex coniecturis tantùm elicitur, ex verbis testatoris. nam hoc probat tex. not. in l. qui plures. in illis verbis, nisi euidens, & cætera, prout declaratur in glo. vlti. D. de vulg. & pup. & ibi Franc. Are. qui id dicit menti tenendum, col. 2. versi. vltimò not. & Iason post eum in fi. & idem dicit ipse Aret. in l. quidam testamento. in 3. not. in d. l. licèt Imperator. col. 3. versi. secundò no. limita.

Euidenter expressum nō est, quod ex coniecturis est.

168 ¶Idémq; dicas, vt scilicèt non dicatur patenter expressum, quod ita expressum est: verbi gratia, in casu c. 2. post prin. ibi, errorem fuisse in sententia patēter expressum, de sent. excō. lib. 6. & iterum in c. venerabilibus. §. vlti. in iisdem verbis, eo. tit. in quibus locis Domi. no. quòd ad hoc, vt sententia dicatur nulla, ob expressum iuris errorem, non satis est, errorem percipi ex mente, & intellectu, vel coniecturis, sed requiritur, vt oculo corporali ex verbis depræhendatur. Id quod etiam affirmarunt Inno. Host. & Panor. in c. P. & G. de offic. deleg. Ioan. An. in c. pen. in fi. eo. ti. Bal. in c. quod translationem, de offic. deleg. cum aliis multis concod. à me collectis suprà in ea. glo. nu. 59. incip. eodem spectat. De quo tamen vide Panor. in c. ex parte. in 2. no. extrà de capel. mo. & quæ dicam infrà, nu. 184. quibus adde.

Nec patenter.

169 ¶Secundo modo intellige, vt licèt id, quod ita ex mente & coniecturis, atque ex natura contractus, & tacita conuentione, & aliis id genus percipitur, dicatur expressum, non tamen verbis expressum dicatur, sed lege, vt scribit Franc. Areti. in l. eùm quid. D. si cer. pet. per l. 3. in prin. & ibi Bar. D. de legi. tut. & d. l. Prætor. D. de ope. noui nunt. Ex quo illud fit, vt licèt Ang. in l. illud. D. de acqui. hære. tradiderit præsumptam renuntiationem legitimæ hæreditatis, scilicet ex causa intestati, quæ oritur ex renuntiatione expressa testamentariæ hæreditatis, de qua is text. loquitur, dici etiam expressam, cùm ea colligatur ex mente illius expressæ renuntiationis. Et Bal. & Imol. ibi contrà omnino dixerunt, scilicet, quòd cùm ista renuntiatio ex testamento non compræhendatur sub significatione verborum illius renuntiationis ab intestato, impossibile sit eā dici expressam: nam expressum (inquiunt) dicitur, quod fit verbis generalibus, vel specialibus, per not. per Bar. in d. l. 1. D. de vulga. & pupil. Tamen Franc. Aret. in ea ipsa l. illud. col. 2. dicit posse ad id responderi, quia ex quo ex natura rei expressæ in dispositione statim apparet de mente disponentis super eo, quod non est expressum in verbis, satis dicitur expressè factum, per d. l. Prætor. cum glos. vnde illud (inquit) quod est ex mente legis, licèt non sit ex verbis legis, dicitur tamen expressum in lege, per d. l. 3. in prin. & ibi Bar. D. de legi. tut.

Nec verbis, sed lege.

170 ¶Igitur defendendo Ang. post Are. dici potest, quòd cùm ita planè constet de mente renuntiantis propter naturam actus expressi, etiam dispositio hominis dicatur expressa, non quidem expressa verbis, quod satis sensisse videtur glos. in d. l. Prætor. cùm dicit expressum tacitè, quasi dicat id tacitum esse, quia verbis non compræhendi

De eadem re.

henditur,sed expressum tamen,quia patet manifestè de mente legis, ex verbis in ea positis. Vnde(vt ipse Are.subdit)Bal.sing.dicit in l.obseruare.§.proficisci.col.2. D. de offic.Procon.quòd licèt aliàs arg. à contrario sensu dicatur esse ex tacita mente legis, ideóq; non habeat locum in statutis correctoriis, vel exorbitātibus:hoc certè verum est,nisi natura actus expressi, ex dispositione sit exclusa: sicut est rescriptum,quod apponitur in statuto limitationis causa:tunc enim dicetur expressum in statuto.Alibi tamen(vt idem subiungit)ipse Bald.scilicet in l.1.col.pen.C.si rect. pronin.scribit tantùm abesse.vt dicatur expressum antecedens,expresso consequēti,vt nec dicatur expressum ex mente legis,sed tantùm ex extensione,per l. oratio. in verbo,suppleatur.D.de sponsa.sed illud(inquit ipse Aret.)potest obtinere in antecedenti,siue præambulo,sine quo sequens actus esse potest:sicut matrimoniū potest esse nullis præcedentibus sponsalibus.Sed quādo actus sequens non potest esse sine antecedēti,vt in illa renuntiatione,de qua agitur in d. l.illud. tūc verius esse videtur,vt id fit ex manifesta mente legis,ideóque dici posset expressum. Subdit tamen,quòd fortè posset dici,in dispositione hominis veriorem esse Bal.& Imol.op. quia quod non continetur in verbis,sed elicitur de mente disponētis ex verbis expressis in testamento,dicitur contineri in dispositione per subauditionem.l.1.in fin. D.de hæred.instit.Subauditio autem videtur dicere tacitum intellectum, secūdum glo.in c.cupientes.§.quòd si per 20.de elect.lib.6. Tandem dicit articulū hunc esse dubium,sed ex mente Bar.in l.2.D.de vulg.& pup.istam posteriorem partem esse veriorem,dum dicit,quòd ea est tacita pupillaris, quæ elicitur ex verbis testamēti, & matrem excludit.Sed tu vltra Franc.Are.potes ad hoc respondere,ex eo quod suprà dictum est,ex glo.in d.l.Prætor. quòd videlicet id dicitur tacitum aliquo respectu,quia scilicet non compræhenditur in verbis,sed est tamen expressum eo respectu,quòd ex versibis ipsius de mente apparet.

171 ¶Tertio modo intelliges,vt scilicet expressum dicatur,quod ex mente & coniectu ris depræhenditur,cùm videlicet id colligitur ex eo,quod expressum reperitur , vt satis apparet ex his,quæ iam suprà diximus , & facilè colligitur ex his quæ scribit Bal.in l.1.col.vlt.versi.sed responde.C.de his qui ante aper.tab.quem refert,& sequi tur Philip.Dec.consi.269.iuridicas esse arbitror,post priu.& iterum cons.397.viso puncto,col.1.Et id quidem verissimum esse arbitror.Alioqui enim nihil omnino video,quid interesset inter tacitum , & expressum , nisi aliquid sit expressum,ex quo aliud colligimus.Et vide quæ dicam infrà nu.177.à quibus. *Expressum ex mente & coniecturis dicitur, cùm ex coniicitur, quod ex pressum est.*

172 ¶Quarto modo intellige non procedere,vbi in casu quodam singulari,siue vt vocamus,speciali,requireretur alicuius rei expressio:verbi gratia , Falcidia atque etiā Trebellianica regulariter detrahitur.verùm ab ea regula hic specialis casus excipitur,cùm testator expressim detrahi prohibuit,per Auth.cùm testator.C.ad leg.Fal. Igitur si testator omnia sua bona,vel integram rem quampiam reliquerit:ex mente testatoris censetur prohibita Falcidia,vt no.in c.Raynaldus,in fi.de testamē.tamen per hoc nō censetur expressim prohibita.Ideò in eo casu debetur, per l.nam quod. §.vlti.cum duabus l.seq.D.ad Trebel.Aliàs enim occurreret duplex specialitas, videlicet quòd Falcidia non detraheretur , contra regulas iuris : & quòd expressum censeretur,quod ex mēte tantum colligitur. Ita nominatim & in hac specie voluit Maria.Soci.Senior consi.14.cuius hoc caput est,sequendo ordinem,col.vlt. Quanquàm nondum excidit memoria,dixisse me ex aliorum sententia suprà nu.100.incip.limita quintò,& 4.seq.alia ratione in hoc casu , de quo loquimur , non censeri per huiusmodi verba generalia expressim prohibitum:quamuis & alij contrarium tenuerunt,vt ibi videre poteris:nolui tamen subticere, quod à Maria. dictum reperimus,huic loco accommodatissimum. *Quid si in casu speciali requiritur expressio.*

173 ¶Quinto item modo intellige,vt quod ex mente,& cōiecturis collectis ex verbis dispositionis(sicuti iam declarauimus)deprçhenditur, dicatur expressum non qui- *Expressum generaliter di...*

tur, nõ specialiter, quod ex mẽte & coniectu. colligitur.

dem specialiter, sed generaliter tantùm, per id quod voluit Bart. in d. l. Lucius. col. 3. versi. secundò quæro, verùm hæc substitutio. D. de vulga. & pupil. limitando quod suprà diximus, substitutiones contentas in breuiloqua, censeri expressas, sed generaliter, non specialiter. Quod & idem voluit ipse Bar. in l. 1. in prin. in 2. q. prin. eo. tit. & in l. precibus. C. de impub. & aliis substi. Bal. & Ang. in d. l. iam hoc iure. D. de vulga. & pupil. Ang. & Saly. in l. in testamento. C. de testa. mili. idem Ang. consi. 151. quidam Nicolaus. Et vide quid dicam in simili infrà nu. 195. verùm Fran. & quæ diximus suprà nu. 123. limita decimoseptimò.

174 ¶ Sexto modo intellige, vt id quod ex mente & coniecturis est, dicatur expressum, non quidem propriè, sed impropriè, vt probat tex. in l. triticum. D. de verbor. oblig. ibi, id habebitur pro expresso. & in d. l. cùm quid. D. si cer. pet. in illis verbis, pro cauto habendum est: & rursum ibi, agi intelligitur. nam & verba, habetur, & intelligitur, improprietatem denotant, vt de primo voluit Bar. in l. mercis. D. de verb. signi. & alibi sæpe, & de secundo est text. in l. 1. in princip. C. de rei vxo. actio. & in l. quoniam. & ibi Bald. in 6. not. D. de his qui notan. infam. & in l. hæres quandoque. D. de acqui. hære. quem ad hoc allegat Rom. consi. 405. præsuppositis, colum. 2. & Panor. consi. 20. casus in effectu, col. 1. lib. 2. vbi & ad hoc allegat c. ex studiis. iuncta glo. de præsumptio. & Carolus Ruinus in rub. D. soluto matri. num. 16. & sequen. Et hoc nuncupatim annotauit Philip. Deci. in d. l. cùm quid. colum. 1. in tertio nota. vbi per hoc dicit, quòd huiusmodi expressum non compræhenderetur in statuto loquente de expresso.

Expressum ex mente & coniecturis, dicitur expressum impropriè.

175 ¶ Septimò intellige, vt licet arg. quod sumitur à contrario sensu, sit ex coniectura quadam, vt probat tex. in l. apud antiquos. ibi, quam interpretationem prisca quidem iura per coniecturam introducebant, C. de furt. id tamen non dicitur expressum, etiam generaliter, vt probat text. in c. cùm Apostolica. ibi, per quod indirectè datur intelligi, de his quæ fiunt à Præla. & ibi notat Panor. col. 2. versi. nota ibi indirectè. & Bal. in l. 2. post prin. versi. item nota hic. C. de condi. inser. per glo. ibi, in verbo, edicti. & Carolus Ruinus, consi. 44. quia super, col. 3. nu. 4. lib. 3. Ex quo satis intelligis, non leues coniecturas esse debere, vt ex illis expressum esse dicamus, cùm ad id argu. à contrario sensu non sufficiat, cùm tamen id in iure sit fortissimum, l. 1. §. huius rei. D. de offic. eius cui man. est iurisdict.

176 ¶ OCTAVVM GENVS expressi, quod proximè accedit ad præcedens, est quod tacitè inest ex natura verbi illud importantis, vt tradit Angel. in l. Prætor. per tex. & glo. ibi, vbi etiam Alex. & Iason. D. de operis noui nuntia. idem Ang. consil. 17. Comes Brandusius, col. pe. & iterum consi. 331. pro consultatione, colum. vlt. Fran. Cur. senior, qui id commendat, dicto consi. 50. memoriæ, col. 48. in fi. 8. respon. ad 3. argu. Hincque dicit Ang. vtrobique, in substitutione reciproca omnes substitutionum species in ea contentas, esse expressas, licèt non verbis specificis, per l. Lucius. iuncta glo. & ibi Bar. D. de vulg. & pupil.

Octauum expressi genus, quod tacitè inest ex natura verb..

177 ¶ A quibus non longè abest, quod ex Barto. & eius sequacibus diximus suprà num. 84. incip. porto. & quod ex facto respondit Petrus Anchara. consi. 393. visa diligenter gratia, columna prima, id expressum dici, quod tacitè ex natura dispositionis compræhenditur, quódque includitur sub natura verbi expressi ex iuris communis interpretatione declaratiua, vel extensiua, per multa iura quæ illic allegat. Idcóque nepotes videri expressè contentos in dispositione loquente de filiis, in re ad nepotes transmissibili. & sequitur Iason in dicta l. Prætor. columna prima, & Franciscus Curtius iunior, consil. 159. sacratissimæ, columna secunda, versicu. sed dato, lib. 2. quódque tradiderunt Anton. & Panormit. in c. cùm olim, per textum, ibi. in verbis, patebat expressè, de censibus, quòd instrumẽtum dicitur expressè probare, non id solùm, quod directè, sed & quod indirectè ex eo colligitur. Quod & sequitur

Expressum cẽsetur, id tacitũ quod ex expresso sequitur.

tur Curtius,vbi suprà. Et id quidem genus expresſi iiſdem propè modis intelliges, vt illud præcedens.

178 ¶Sed tamen interim potes ampliare, vbi etiam expreſsio requiritur pro forma, vt patet ex iis quæ tradit Franciſ.Aret.in l.Gallus.in princi.colum.3.verſi.ſecundò eſt conſiderandum, D.de lib.& poſthu. quòd exhæredatio etiam tacita, quæ reſultat ex verbis expreſsis in teſtamento,ſatisfacit formæ per tex.in l.Papinianus.§.memi niſſe.D.de inofficio.teſtamen. Et idem(inquit) in tacita inſtitutione, quæ ex verbis reſultat.& allegat etiam l.is qui hæres §.vlti.cum ibi notatis per Baldum,D.de acquirend.hæredit.& not.per gloſſ.& Barto.in l.2.D.de autorita.tuto. vbi probatur, iuſſum & autoritatem,quæ pro forma requiritur,ſufficere, ſi reſultat ex verbis expreſsis.Et eum ſequitur Carol.Ruin.conſi.56.quamuis teſtator.colum.4.nume.10. lib.2.vbi ex hoc pulchrè conſuluit in caſu l.ſi quando.§.& generaliter.C.de inoffi. teſtamen.& idem Ruin.conſi.122.de duobus,columna vltima:nume.11.eodem libro ſecundo.Sed tu tamen hic vide,quæ dixi ſuprà,nume. 98.incipien.limita igitur quartò,& ſequen.& iterum num.141.& ex hoc potes.& num.158.incip.intellige ſecundò procedere,& duobus ſequen.& dicam infrà num.188.incip. & ideo cùm formam,& ſequent.

179 ¶NONVM genus expreſsi,quod & non longè diſtat à præcedenti, cùm ſcilicet ex expreſſo ſequitur tacitum.Id enim expreſſum quoque cenſetur,vt à Bal.proditum eſt in l.vlti col.3.in 10 oppo.C.de hæredi.inſtituen.per l.ſi ita.§.qui filio.D.de bono.poſſeſsio.ſecund.tabul.& quod idem Baldus dicit in l.1.columna vltima, C. de his qui ante apert.tabul.quòd omiſſum, quod ſequitur expreſſum, habetur pro expreſſo,per l.iam hoc iure.D.de vulgari & pupillari ſubſtitutione.& ſequitur Cardinal.Alexand.in c.per venerabilem.§.quod autem.columna octaua, in nono modò,extrà qui filij ſunt legitimi, vbi & ad hoc refert,quod dicitur, ſubſtitutiones côtentas ſub breuiloqua,ex natura ipſius cênſeri expreſſas,& ideo eas matrem excludere,ſecundùm gloſſam in dicta l.Lucius.& ibi Doctores. Et quod idem reſpondit idem Baldus conſilio 209.caſus talis eſt, Titius, circa medium, libro primo, nihil intereſſe inter expreſſum & tacitum, quod includitur ex natura expreſsi, per dictam l.cùm quid.D.ſi certum peta.& l.non rectè.C.de fideiuſſor.& l.hæc verba. D. de lega.1.Aliud in tacito,quod non includitur ex natura expreſsi,id enim facit cenſeri literas ſubreptitias,per c.cùm in illis.§.in illis verò.& §.ſequen.de præben.lib.6. Hæc ille.

Nonum expreſsi genus.

180 ¶DECIMVM GENVS expreſsi, quod nec multùm differt à præcedentibus,quod ſcilicet ex præcedentibus & ſequentibus verbis ſcripturæ apparet errore ſcribentis fuiſſe omiſſum,id enim peræquè habendum eſt,ac ſi fuiſſet expreſſum in ſcriptura,per l.1.& quod ibi notat Bart.D.de hæred.inſtit.& l.cùm pater.§.cùm imperfecta.D.de leg.2.& quod not.Bart.in l.Gallus.§.idem credendum.D.de liber. & poſthu.Et ita per hæc voluit Pau.Caſt.conſ.6.hoc capite,pro euidentia eius quod quæritur,in duobus locis,lib.1.

Decimũ expreſsi genus, quod ex verbis apparet fuiſſe omiſſum.

181 ¶VNDECIMVM GENVS id quoque dicere poſſumus in quacunque diſpoſitione,quòd diſponentes veriſimiliter expreſsiſſent,ſi de eo cogitaſſent,aut interrogati fuiſſent.Id enim pro expreſſo habendum eſt, vt nuncupatim voluit Alexander conſi.46.ponderatis verbis antè dicti capituli,colum.1.libr. 2. quod repetitur conſi.29.lib.6.innixus autoritate l.Titius.§.1.& ibi not.per Docto.D.de libe.& poſthu.& glo.in l.tale pactum.§.vlti.D.de pact. De qua re, quia iam latiſsimè diximus in repe.l.ſi vnquàm.in prin.verſi.56.inter tam multa,C.de reuo.dona. idcò legentes illuc relegamus.

Vndecimũ expreſsi genus, quòd diſponentes interrogati veriſimiliter ſtatuiſſent.

182 ¶DVODECIMVM GENVS expreſsi,cùm quid refertur ad aliud quip-

De eadem re.

expressi genus quod per relationē ad aliud. piam aliàs expressum:id enim & expressum quoque dicitur.l.ait Prætor.§.1.ibi,accipiendum sic est,quasi quantitatem nominauerint.& ibi Bar.& recētiores & maximè Franc.Ripa.qui id trahit ad multas quæstiones.D.de re iudic.& l.in summa.in prin.eo.ti.& l.institutio talis.D.de condi.instit.& l.si ita scripsero.& ibi Bart. Bald. & alij.D.de condi.& demonst.& l.asse toto.& ibi Imol.D. de hæred.instituen. & l.si filio.§.pater.D.de ali.& ciba.lega.& l.si prior.D.solu.matri.ex quo no.Bald. & Angel.quòd talis,& tanta est obligatio in termino referente,qualis & quanta in termino ad quem fit relatio.& l.certum.D.si cer.peta.& l.vbi autem.§.illud.versi.sed qui vnum,& ibi Bar.& recentiores,D.de verb.oblig.& l.qui sic stipulatur.& ibi Ias.col.2.versi.ex hoc tex.eo.ti.& l.hæc venditio.§.huiusmodi.D.de contrahend.empt.& vendit.& l.quem hæredi.& ibi Bart.& Soci.D.de reb.dub.& l.si defensor.§.qui interrogatur.versi.nisi fortè.D.de interro.actio.Ex quo no.Bal.quòd ea,quæ sunt in termino,ad quem fit relatio,intelliguntur specificata in termino referente.& l.pen. C.de senten.quæ sine certa quantitate.& c.inter dilectos.de fide instru.& c.cùm venerabilis.versi.quia verò,de exceptio.& c.veniens.de præscrip.& c.cùm venerabilis.in fi.de religio.domi.& c.præterea.& ibi Domi.in 3.no.23.distin.& ca.si quis homicidium.50.distin.

De relatione multa.

183 *De eadem re. Relatū in referente cum suis qualitatibus.* ¶Et id plerunque assumunt nostri Docto.inter quos Barto.citatur à nonnullis sepisimè dixisse,Relatum esse in referente cum suis qualitatibus,scilicet in l.1.D. de recepta.& in l.1.§.1.D.si fami.fur.fecis.dic.& in l.si quis seruum.§.vlti.versi.sed quæro quid si testator.D.de lega.2.& in l.sanctio legum.post princi.D.de pœnis.tametsi Barto.in illis locis non ita mihi dixisse videatur.Bal.consi.99.quidam Ioannellus, lib.1.Domini à Rota loquentes de inuentario,quod se refert ad aliud , decisio. vlti. verùm inuentarium.in antiquis,quæ reperitur inter decisio.Bernar.Bisque.titu.de procurat.decisio.14.quæ est eiusdem initij.Anto.consi.2.repetito consi. 49. visis literis legitimationis.Panormita.consi.28.omissis allegationibus,versicu.4.libr.1.& consil.4.in quæstione quæ vertitur,in 1.dubio.libr.2.Domin.consil.47.supplicatur Papæ.colum.2.versic.item quando,& versic.quid plura, & iterum colum.vltim.& consi.82.circa thema.colum.3.& consi.120.quia in facto,col.2.versic.ad idem facit Alexan.in l.hac consultissima,col.3.versi.mihi satis sustentabilis. C.de testamen.& consi.75.in causa & lite,col.2.versi.secundò respondeo,lib.7.Soci.consil.788.visa bulla Pauli,col.3.versi.ex quibus videtur inferri,lib.2.& consi.227.præsens consultatio,col.12.versic.sed pro certo,eod.libr.2.& consi.251.quoniam in præsenti,col.3. versi.relatio autem,eo.lib.2.& Feli.in c.1.col.3.dist.1.Deci.consi.532.pro vera,col.1. Hieron.Gratus consi.105.casus hic,nu.3.lib.2.cum aliis multis concord.adductis à Iaso.in d.l.ait Prætor,col.1.D.de re iudic.

184 *Error per relationem ad aliud facit sententiā nullam.* ¶Quibus adde,quod dicit Bar.in l.1.& ibi quoque Iac.à S.Georg.C.de erro. calcu. quòd quemadmodum nulla est sententia,in qua error est expressus,l. 2. C.quando appella.non est necessa.ita & sententia,quæ fertur per relationem ad acta , vel quæ nulla sunt,vel in quibus est error expressus:quia tunc etiam videtur esse error expressus in ipsa sententia,per quædam iura,ex iis quæ suprà citauimus. Et idem voluerunt Inno.Anto.col.6.versi.quintus casus.Imol.& Panor.in c.cùm Bertoldus.de re iudic.Inno.Anto.Imol.& Panor.in c.quoniam contra falsam.de proba.Imo.in l. Diuus.char.vlti.D.de re iudi.& in l.qui Romæ.§.duo fratres.D.de verborum obliga.& in l.ex diuerso.§.vlti.& ibi Alex.col.penul.D.solu.mat.Panor. in c.inter cæteras.de re iudi.Domi.consi.48.pro examinatione,colum.5.versi. quia approbat pro iusto.Alexan.consi.123.discussis.col.4.versi.tamen quoad propositum,lib. 1.vbi dicit,quòd est vera & communior sententia.Fran.Aret.consil.75.diligenter & maturè,colum.2.vbi dicit hanc esse communem modernorum opi.Barb.consi. 44.scribitur,col.penul.versi.& est alius,lib.1.Guid.Pap.in l.Præses.D.de re iudi.Socin.qui hanc quoque dicit communem opi.consi.99.serenissimus Rex, col. 8.versic.septimò dicitur,lib.3.

¶Tu

185 ¶ Tu tamen in hoc, quia nonnulli huic op. (quod iam subodorari ex præcedētibus potes) refragantur, aut saltem eam limitāt, vide Bal. & Pau. Ca. in d. l. 1. & ibi quoq; Phili. Deci. col. 3. vers. secunda Bar. conclusio. C. de erro. calcu. Anto. consi. 27. visis præsentibus, col. 1. Alex. & latè Iason. in d. l. Præses. D. de re iudi. Et Fran. Aret. in l. si is ad quem. col. pe. vers. sed quæritur super isto. D. de acqui. hære. & in d. c. quoniam contra falsam. & cons. 157. visis diligenter. Steph. Bertran. cons. 281. duo inducunt, lib. 1. & quæ diximus suprà nu. 59 incip. eôdem spectat quod diximus, & iterum numero 168. incip. idémque dicas, & quæ dicam infrà numero 152. illud autem.

186 ¶ Et hęc quidem omnia amplia, vt procedant etiam in pœnalibus, per id, quod no. voluit Bal. consi. 13. magnifico, lib. 5. repetito consi. 181. factum super quo, eo. lib. 5. idem esse, concedere mādatum speciale, vel aliud quod refertur ad rem specialem, & certam, ad hoc vt concedens cadat in pœnam. Nam & in simili (vt id illi addas) videmus quòd prærogatio termini, quæ censetur esse idem terminus (vt alibi latè diximus) intelligitur facta cum omnibus qualitatibus, etiam quò ad pœnam, vt dicit Bar. in l. 1. §. & post operis. col. 2. vers. quandoque continet. & ibi quoque Alex. col. 3. vers. & inquantum. & Iason col. 1. in fi. D. de ope. no nunti. Bal. in l. acceptam, in 7. quæst. C. de vsur. & in l. 1. in 10. quæst. C. de his qui pe. nomi. Pau. Cas. in l. lecta. per tex. ibi, in versi. dicebam. & ibi clariùs Alexan. in 5. no. D. si cert. pet. idem Paul. in l. insulam. §. 1. per eum tex. D. locat. & in l. cùm in plures. §. lege. D. eo. titu. & in l. cùm stipulatus sim mihi à Proculo. etiam per illum tex. D. de verb. oblig. cum aliis simi. & concord. tex. & Doct. adductis ab Iaso. in d. §. & post operis.

Mandatū re latum ad aliquid speciale, censetur esse speciale. Omnia hec procedūt etiā in pœnalibus.

187 ¶ At hoc genus expressionis intelliges primò procedere, vt dicatur ficta & impropria expressio, non vera & propria, per l. Titia. §. vlti. in verbo, perinde est, vbi not. Franc. Aret. in 1. no. D. de verbo. oblig. nam ea dictio, perinde, fictionem denotat. l. sed & si lege. §. perinde. D. de peti. hære. & l. qui à patre. & ibi Barto. D. de confir. tut. glo. & Bart. in l. sacrilegij. §. 1. D. ad leg. Iuliā pec. Bar. in d. l. 1. in princip. D. de recept. & in l. si is qui pro emptore. col. 5. in 3. oppo. 1. partis. & ibi Iason non semel. D. de vsucap. Rom. & Alex. in l. si quis vi. in princ. per illum tex. & glo. D. de acqui. pos. & est communis opi. quamuis contrarium teneat Bald. in d. l. sed & si lege. §. perinde. Et in idem quoque est alius tex. in d. l. ait Prætor. §. 1. D. de re iudi. cùm dicitur, quasi quantitatem nominauerint. Nam ea dictio quasi, ex propria, & genuina natura fictionem quoque significat, & improprietatem. l. item ait Prætor §. item. & ibi glo. D. ex quib. cau. maio. & l. in factum. & ibi etiam glo. de cond. & demon. cum sim. Et ita quoque illum posteriorem text. scilicet in d. l. ait Prætor. § 1. expendit Franc. Aret. in d. l. si quis ad quem. col. pe. D. de acqui. hære. Iason & Franc. Ripa. in eo ipso §. 1. & idem Iason in d. l. vbi autem. §. illud. col. 1. D. de verb. oblig. & Steph. Bertran. d. consi. 281. duo inducunt, numero 4. lib. primo.

An hec expressio per relationem sit propria an impropria.

188 ¶ Et ideò cùm forma impleri debeat verè & propriè, & non per actum fictum, & improprium etiam æquipollentem, glos. in Cle. 1. in verbo, quinetiam, de concess. præben. Bal. Ang. Imo. & alij recentiores in l. 1. D. de libe. & posthum. cum concor. adductis per Alex. ibi & Felin. in c. cùm dilecta. col. 17. versi. amplia vndecimò, ext. de rescrip. Certè etiam, vbi expressio rei cuiuspiam est de forma, non sufficit eam fieri per relationem ad aliud, vti voluit Fran. Aret. in d. l. si is ad quem. col. vlti. D. de acqui. hære. & in d. l. 1. col. 1. D. de libe. & posthu. Et Maria. Soci. consi. 24. viso. co. 7. versi. ad quod accedit, vbi id dicit sing. & Iason in l. Gallus. §. idem credendum. col. 4. versi. confirmo, nam cum &c. D. de libe. & posthum. & in l. hac consultissima. §. per nuncupationem. col. 1. versi. secundò contra. C. de testa. & in d. l. ait Prætor. §. 1. col. 2. versic. suprà scriptum. D. de re iudic. & Fran. [illegible] l. 1. col. 9. numero 64. D. de vulga. & pupil. substi. & Bertrand. d. consi. 181. col. 2. [illegible] primo, & patet ex iis quæ mox dicemus. Et Hieronym. Gratus consi. 28. euidentia, col. 1. versic. nec obstat, si dicatur, lib. 1.

Forma nō impletur per æquipollens. Ideo nec per relationem.

189 ¶ Nam cùm iuramentum in forma specifica impleri debeat, vt ex eo patet, quòd si quis soluere iurauerit, non satisfacit compensando, per text. in c. ad nostram. & ibi glo. Inn. Hosti. Ioan. An. Collec. Anto. Imo. & Feli. qui hanc dicit esse communem opin. cum aliis multis concord. à me traditis in Tractatu Retractuum, tit. 1. §. 3. glo. 3. in verbo, *à payer*, numero 6. aduerte tamen: nam compensatio est ficta & impropria solutio. l. Iulianus. D. de conditio. & demonstrat. & ibi quoque Franc. Aret. col. ptima. Ideóque etiam iuramentum ipsum non potest interponi per relationem ad aliud, vt bene probat textus in c. pen. & ibi Antonius, Imo. & Panormi. de iureiur. vbi Panor. ipse hanc rationem tradit nuncupatim, quia forma iuramenti explicitè est de substantia. & Iason in l. scire debemus. col. 3. versic. confirmo vltra eum. D. de verborum obliga. vbi illum text. dicit sing. & in l. ex ea parte. col. vlti. versi. similiter non posset, eo. tit. & in d. §. per nuncupationem. col. 1. Et vide quæ dicam infrà, numero 199. intelliges tertiò.

Iuramentũ in forma specifica impleri debet.

Ideo nec per relationẽ interponitur.

190 ¶ Atque etiam in casu d. Clem. appellanti. de appel. in quo pro forma requiritur expressio grauaminum, non sufficit ea exprimere per relationem ad acta, aut aliud quippiam, vt expressim voluit Angelus in l. 1. & ibi quoque Franc. Aretin. colum. 1. & Alexand. colum. vltim. D. de liber. & posthum. & idem Angelus, vti citatur, licèt non sit in meo codice, in d. l. vbi autem. § illud. & ibi Alexand. qui alios citat, colum. 1. D. de verborum obligationib. Antonius in c. vt debitus. col. 2. versicu. nunquid autem, extrà de appellati. ipse Alexand. in l. Prætor. in princip. D. de oper. noui. nunti. Thomas Falsto. in deci. Rotæ, causa 22. dubi. 43. die Lunæ. Felin. in c. cùm dilecta. columna 18. in secunda limitatione, extrà de rescript. vbi per hoc generaliter dicit, quòd vbi data est certa forma, non sufficit eam adimplere per relationem ad aliud. Iason in d. §. idem credendum. vbi suprà, & in d. §. per nuncupationem. col. 1. versicu. confirmatur. & in d. l. ait Prætor. § primo, col. 2. vbi suprà D. de re iudi.

Expressio grauaminum an fiat per relationem.

191 ¶ Contrarium tamen in casu d. Clem. appellanti, voluit Alexand. post alios à se citatos, consilio 80. viso, & opportunè, col. quarta, versicul. vnde dicemus, lib. primo. & hoc præsertim nonnullis placet, si fiat specialis relatio ad certam partem actorum. Nam id voluit Bald. in l. minoribus. colum. 1. versicu. sed in appellatione. C. de his quibus vt indign. ar. l. ne causas. C. de appellatio. Angel. Aretin. qui id valde commendat in §. si minus. columna 19. versicu. aduertas tamen ad vnum. Instit. de acti. dum allegat Baldum, vbi suprà Philipp. Franc. in c. consuluit. le 2. de appellatio. Pro quibus faciunt quæ mox dicemus ex Carolo Ruino, numero abhinc tertio. Sed his tamen non assentitur Philippus Decius in d. c. consuluit, columna secunda, & in d. l. prima, columna tertia. versicu. secunda conclusio. C. de erro. calcu. & in l. certum. columna prima. D. si cert. petat. tum quia in d. Clem. grauamina debent nominatim exprimi, & ita non sola, & simplex expressio requiritur. & licèt relatio specialiter sit facta ad quædam acta, tamen nominatim non est facta. Et ideò licèt causa grauaminis sit notoria, ea tamen exprimi debet, vt not. Cardi. Flor. ibi in 5. quæsti. & Panor. in c. accedens, le 1. extrà vt lit. non contesta.

De eadem re.

192 ¶ Illud autem minimè dubium est, quòd relatio necessaria æquè vitiat sententiam, ac si in ea esset expressa: verbi gratia, sententia necessariò refertur ad libellum. l. cum fundus. D. commu. diui. Item sententia appellationis, conformatoria prioris, necessariò quoque refertur ad eam priorem. Igitur si prior sententia continebat iuris errorem, & hæc quoque eundem continere dicitur. Barto. in d. l. 1. & ibi quoque Phili. Deci. col. 4. v[illegible] tertia conclusio. C. de erro. calcu. Angel. in l. 1. §. item si calculi. D. quæ senten. sine appella. rescin. cum alis concordan. adductis ab Alex. consi. 79. perspectis, col. 1. versi. bene fateor, libr. 2. & consil. 111. viso themate, col. 1. versi. facit quod no. lib. primo.

Relatio necessaria æquè vitiat, ac si esset expressa.

¶ Porrò

193 ¶ Porrò in alio casu, Bal. Ang. & Imo. in d. l. asse toto. D. de hære. instit. scribunt satis esse, si exprimatur nomen hæredis per relationem ad aliud, quamuis expressio requiratur pro forma. l. iubemus. C. de test. & l. hæredes palam. in prin. D. eo. tit. Et idē voluerūt Bal. in l. captatorias. in quinta quæst. C. de testa. mi. & Nicol. Neap. in l. his verbis. in princ. D. de leg. 3. Saly. in l. vlt. C. de fideicom. Imo. in l. illa institutio. D. de hære. insti. & in c. cùm tibi. extrà de test. Pau. Cas. in d. l. hæredes palàm, in prin. & in l. hac cōsultissima. §. per nuncupationem. C. de testa. & in d. l. vbi autem. §. illud, ver. sed qui vnum, & ibi etiam Alex. D. de verbo. obli. & ipse Alex. consi. 176. viso processu, col. 2. lib. 5. Sunt tamen, qui id negant procedere in hæredis institutione, sed tantùm in legatis, vt videre poteris apud Fran. Areti. in d. l. hæredes palam. in prin. & Iason. in d. §. per nuncupationem, col. 1. C. de testam. & in d. l. ait Prætor. § 1. col. 1. D. de re iudic.

Hæredis nomē an satis sit exprimi per relationem.

194 ¶ Ex quibus apertissimè vides, id admodum controuersum esse, an hæc expressio relatiua sit propria, nec ne vt formæ satisfaciat, aut minimè. Quam controuersiam cupiens componere Carol. Ruin. vir certè & doctrina & iudicio celebris, in repe. d. l. Gallus. §. & quid si tantùm. D. de libe. & posth. dicit triplicem esse hanc expressionem relatiuam. Vnam generalem, videlicet quæ refertur ad generale quippiam: & ista non satisfacit formæ, cùm sit generalis & impropria: & ita procedunt quæ primo loco dicta sunt. Cui in hoc adde, quæ suprà diximus nu. 98. limita igitur quartò & seq. Alteram relationem (vt ad Rui. redeamus) esse speciale: Tertiā singularē, quę videlicet referuntur ad aliquid speciale, aut singulare. & vtraq; istarum dicitur vera, & propria expressio, per l. 2. & l. Titius. in prin. & ibi Bar. D. de libe. & posth. & l. turpia. §. vl. D. de lega. & l. pe. D. de duo. reis. & voluit Ang. in l. pluribus, in prin. per illum tex. D. de ver. obli. qui & hoc trahit ad statutum, quòd scriptura facta manu propria, habeat executionem paratam, vt procedat & in scriptura aliena manu facta, subscripta tamen manu debitoris. Nam cùm subscriptio se referat ad scripturā pręcedentem, non secus habendum est, ac si totum propria manu scripsisset. Quod & idem voluit ipse Ang. & post eum Imo. Alex. & Fran. Aret. in l. si ita stipulatus. §. Chrysog. D. de verb. obl. & Fran. Are. in l. si per epistolam. in prin. D. de acqui. hære. quod hunc locum admodum confirmat: quoniā in statutis, verba propriè, & verè, non ficte, debent intelligi. l. 3. §. hæc verba. D. de neg. gest. cum si. Facit & quod not. Frā. Are. in l. 1. in prin. circa secundam quæst. Bar. D. de vul. & pupi. sub. quòd substitutio reciproca dicitur expressa specialiter: tamen vulgarem tantùm continet, per d. l. 2. D. de liber. & posthum. Aliàs dicitur etiam expressa generaliter, vt per Bart. ibi. & hæc ferè Ruinus, quibusdam à me adiectis.

Expressio relatiua genera lis impropria.

Specialis, & singularis propria.

Statutum dās executionem scripturæ factæ manu propria, habet locum in scriptura subscripta.

Subst. reciproca expressa dicitur specialiter.

195 ¶ Verùm Fran. Are. cui ego malo accedere, in d. l. pluribus. in prin. D. de verb. oblig. ita breuiùs hanc controuersiam componit, vt scilicet expressa per relationem, dicantur propriè expressa generaliter: impropriè verò & ficte, specialiter. Multis enim modis, vt subdit, dicitur expressum, scilicet generaliter, specialiter, singulariter, vt & late suprà documus ex Bar. & aliis, numer. 86. incip. hanc autem, & seq. Et ad hoc optime facit, licet Are. non dicat, quod dicit Ange. in l. 1 §. inter filium. D. ad leg. Cor. de fals. prout illum retulit & sequutus est Alex. in addi. Bart. in d. l. Prætor. in princ. D. de ope. no. nunti. quòd dicitur specificè expressum, quod fit per relationem ad aliud. Et vide quod diximus suprà in simili numero 123. incip. limita decimoseptimò, & numero 173. incip. quinto item modo.

Alia opinio.

196 ¶ At Bal. (quem illi non memorant) consi. 212. ea quæ veniunt, lib. quinto, simpliciter dicit, quòd illud quod intelligitur per relationem ad aliud, dicitur vere & propriè intelligi, per l. Theopompus. D. de dot. præleg. ex eóq; infert, quòd fideiussor verè & propriè promittit eandē summam, quam reus principalis promisit, licèt non specificè promittat in instrumento fideiussionis, sed relatiue ad instrumentum rei principalis. Nam natura (inquit) relationis est natura veritatis, ex coniectione

Alia item.

scripturarum patentis: & omne quod ex natura dicitur, propriè dicitur. l. legaui. D. de libe. legat. & l. qui sic stipulatur quod te mihi. D. de verbo. obligat. Item quicquid continetur in termino ad quem fit relatio, continetur in termino referente, saltem implicitè. Qui verò explicat, nihil noui facit, sed detegit. l. adeò. §. cùm quis. D. de acquir. rer. domin. Et verè & propriè dicitur, etiam illud quod implicitè & generaliter dicitur. Hæc Bald. qui subdit de hoc non esse dubitandum: & id quoque in statutis procedere. Et hoc pro sing. & egregio refert Iason in d. l. vbi autē. §. illud. col. 1. D. de verbo. oblig. & Catel. Cotta, in memor. incip. relationis natura. & refert etiam ipse Iason, qui tamen non probat in d. l. ait Prætor. §. 1. co. 2. ver. secundò principaliter. D. de re iudi.

197 *De eadem re.* ¶ Cæterùm Fran. Ripa arbitrum se veluti honorarium præstans, in d. l. ait Prætor. § 1. statim post princ. tradit aliud esse cùm quæritur, an contenta in relato, dicantur propriè inesse in referente: & proculdubio (inquit) insunt propriè, vt dicit Bald. & benè probatur in d. l. asse toto. D. de hære. instit. aliud esse si quæritur, an contenta in relato, dicantur nominata à referente: & tunc dicendum est, quòd referens, ea propriè non nominauit relationis tempore: & ita procedat ille tex. vtens nota improprietatis. Ex quibus nihil aliud voluit dicere, quàm quod interest inter nominatum, & expressum, sitque plus in nominato, quàm in expresso. De quo cæteris iudicandum relinquo. Sed ita tamen, vt videas, quæ diximus suprà nume. 120. incip. limita decimoquintò, & iterum numero 165. incip. imò plus, & quæ dicam infrà numero abhinc 3. in fin.

198 *Expresio relatiua non sufficit, cū quid certum & expressum requiritur.* ¶ Intelliges secundò, id genus expresionis relatiuæ, vt procedat, nisi aliquid requireretur esse simul certum, & simul expressum, tunc enim non satis esset id fieri per relationem ad aliud, vt voluit glo. in c. si episcopus in verbo, certas, de præben. lib. sexto, quam sequuntur Io. And. Domi. & Philip. Fran. ibi & Iason, qui eam dicit notabilem in l. certum. in princip. & ibi quoque Philip. Decius circa medium. D. si cert. pet. Et facit, quod suprà diximus numero 117. incip. limita duodecimo. & iterum numero 147. incip. limita tamen non procedere. & rursum numero 150. incip. illud tandem. & in nostro tractatu, cui titulum nuncupauimus, nihil frustra.

199 *Expresio relatiua non sufficit in his quæ verba requirunt.* ¶ Intelliges tertiò, vt procedat in his, quæ solo consensu fiunt, secus in his, quæ verba requirunt. Nam tunc non sufficeret relatio ad aliud, vt interposita fuisse viderentur: verbi gratia, stipulatio verba requirit. l. 1. D. de verb. obligat. igitur si aliquis promittat alteri eo modo, quo antè aliquid aliud promiserat, certè in hac vltima promisione non censetur stipulatio interposita, sicuti in prima, in qua verè fuerat interposita: quemadmodum etiam nec iuramentum, quod verba requirit, de quo nos suprà diximus num. 121. incip. limita 16. & iterum numero 189. incip. nam cùm iuramentum. Ita voluerunt omnes ferè Doct. in d. c. pen. de iureiu. & Soci. d. consi. 99 serenisimus Rex. columna secunda, libro tertio, vbi dicit expresè his casibus, & similibus, non sufficere expresionem per relationem ad aliud. Et facit quod scribit Bart. in l. item quæritur. §. qui impleto, columna. vlti. versicu. quæro, dicitur hîc. D. loca. & Bal. in addi. Specul. tit. de instru. edi. §. instrumentum ergo. versi. quid si à contrahentibus. vbi tenet contrarium eius, quod Panor. in d. c. pe. de iureiur. dicit, de stipulatione, quæ extenditur à notario.

200 *Expresio relatiua non sufficit, cùm quid patenter fieri debet. Idem cùm euidenter.* ¶ Intelliges quartò, vt hæc expresio relatiua non satis sit, quando quid patenter exprimi debet: vt in casu c. per tuas. extrà de sent. excom. & in c. 2. eo. tit. lib. sexto. Ita enim nuncupatim voluit Franc. Aret. l. si is ad quem. D. de acqui. hære. per priorem illum rext. & iu c. quoniam contra falsam. de probati. & Stepha. Bertran. consi. 281. duo iudicant, col. 2. nume. 5. lib. primo. Et faciunt quæ diximus suprà numero 168. incip. idémque dicas, & numero præcedenti, ex quo intelliges, idem esse, si quid euidenter exprimi debet: & idem, si quid nominatim exprimi debet. Neque enim

tunc

tunc sufficit exprimi per relationem,vt videre licet ex Phili.Deci.in d.c.consuluit. le 2.col.2.versic.sed tamen non videtur,de appel.super quo etiam vide,quæ dixi suprà num.197.incip.cæterùm,& in alijs locis ibi citatis. *Et cum nominatim.*

201 ¶Intelliges quintò,vt licet huiusmodi expresio relatiua dicatur specialis,non tamen sit singularis,vt voluit Caro.Rui.consi.165.cuius initium est,circa casum,col. 4.num.8.lib.2.vbi id dicit voluisse Bar.in d.l.Titius.in prin.D.de libe.& posthu.& in d.l.turpia.§.vlt.D.de leg.1.& in l.pe.D.de duob.reis.& in l.siquis in principio testamenti.D.de lega.3.& in l.1.in princ.D.de vulg.& pupil.subst.Et ex hoc latè tractat ipse Rui.in.& quando quis per relationem ad institutionem dicatur nominatim substitutus,vt ibi videre poteris.

202 ¶DECIMVMTERTIVM genus expresi est,si in aliqua dispositione fuerit apposita ea clausula,vt habeatur pro expresso,ac si specialiter & nominatim esset expressum,aut similis:tunc enim satisfactum est constitutioni requirēti aliquid expressum,per tex.in l.omnes.quem ad hæc expendunt & dicunt meliorem totius iuris Bald.& Ang.C.de præscrip.30.vel 40.anno.& voluit etiam Oldra.conf.117. bonæ memoriæ Bonifacius.& Fed.Senen.consi.47.habita super casu,vbi dicit ita communiter teneri.Albe.in l.1.ad fin.C.quan.Impe.inter pupi.& vidu.vbi dicit ita fuisse se patrono Romæ iudicatum.Collec.in c.cùm dilecta.col.1.ver.quid si Papa, & seq.& ibi etiam Bal.col.vlt.extrà.de rescrip.idem Bal.& Ang.in l.Diui.§.licèt.D. de iure codi.& ipse Bal.in tit.de pac.Constan.in verbo,libellariæ.& consil.119.quidam vxoratus,in si.libr.quinto.D.à Rota.deci.214.si causa committatur in eo statu,in nouis.Ang.Pau.Cast.& Recen.in l.si mihi.§.in legatis.D.de lega.primo.idem Ang.in l.tertia.§.hæc verba.D.de neg.gest.Vbi tamen id limitat,non procedere in statutis.& in l.sed & si quis.§.quæsitum,in fin.D.si quis cautio.& consi.274.non est dubium,columna pe.Pau.Eleaz.& Imo.in Cle.1.ad fi.de sepult.Anto.& Domi. in c.quæ in ecclesiarum,de constit.Idem Anto.in c.1.de rescript.& in c.cùm instantia,& ibi Panor.col.2.de censib.idem Anto.cons.secundo iterum repetito cōsi.49. visis literis legitimationis,vbi id dicit esse de stilo curiæ.Pet.Anch.in c.cùm in præsentia,de deci.Imo.in l.licitatio.§.earum.D.de publica.& in Cle.1.de sepult.Domi. consi.15.reuerende pater.col.2.& consi.65.discutiam,col.sexta,versi.quid plura.& consi.120.quia in facto,columna secunda,versi.præterea & hic.Pau.Ca.cons.284. in facto præsenti.col.1.& iterum 3.versi.tertiò adhuc opponitur,lib.primo.Io.Ana. consi.56.his quæ in facto,vbi & hanc dicit esse communem opui.Alexan.consi.30. quoniam omne datum,col.3.versi.& ita etiam colligitur.& consi.217.nec arguendi,col.sexta,versi.octauò fortificantur,lib.secundo.& consi.155.videtur in consultatione,columna pen.vers.plus dicit,lib.sexto.Bened.Capra.consi.30.punctus,fuit quædam domina,col.tertia,& consil.seq.col.pen. Socin.consi.169.circa primum, columna antepe.versi.respondeo aliter,lib.secundo.& consi.266.in causa quæ vertitur.columna vlti.eo.lib.2.& consi.172.non prosequendo,col.pen.versic.secundò quòd illis,eo.lib.secundo,& consi.63.viso testamento,col.tertia & seq.lib.3.& con. 115.fundata,col.prima,eo.lib.tertio.& consi.127.quoniam in præsenti,col.vlti.eo. lib.tertio.& consi.120.circa primum,col.quinta,versi.confirmo hoc,libro quarto. Guid.Pap.consi.65.viso themate,col.10.versi.item quòd rectè.Fran.Cur.senior.d. consi.50.col.67.in fin.respon.ad sextum arg.Felin.in c.in nostra.col.9.in 9.corollario,de rescrip.& in c.1.col.3.& seq.di.1.& Carol.Rui.in consi.31.quia dubium,col. 4.vers.præterea & secundò,lib.1.& consi.228.circa casum,col.3.nu.7.eo.lib.1. *13. Expresi genus ex clausula, haberi pro expresso.* *An autem in statutis.*

203 ¶Sed contra hæc videtur esse text.in c.qui ad agendum,de procura.libr.6.& quod voluerunt Bar.Ang.Fulgo.& recentiores in d.l.sed & si quis.§.quæsitum.D.si quis cautio.Cy.in d.l.r.C.quan.Impe.inter pupil.Archi.in Summa,25.q.2.col.vlt.Fede. Senen.sibi contrarius,consi.233.casus talis est,monasterijs.Bald.sibi etiam contrarius,in c.super literis.col.3.versi.quid si Papa,de rescript.Lauren.Rudolph.in quo dam *De eadem re.*

dam consi. quod retulit, & sequutus est Pau. Cast. sibi etiam contrarius, consi. tertio, quoniam adiectione, col. 3. lib. 1. & ipse Pau. consi. 278 passus iste, cod. lib. 1. Calderi. consi. 11. habet ordo, tit. de priui. Cardi. Flor. in d. cle. 1. in 3. oppo. de sepult. & consi. 51. in præmisso. & consi. 136. præmitto, col. sexta. Pet. Anch. in d. c. cùm instantia de censib. vbi dicit ita se consuluisse. Rom. consi. 327. istæ sunt rationes, col. tertia, vers. secundò respondeo. & consi. 436. quod indultum, col. 2. versi. quintò principalis ratio. & consi. 498. in casu quo quæritur, colum. vlt. vers. tertia ratio. Barb. consi. 27. scripsit Propheta, col. vlt. lib. 2. Felin. in c. accedentes. col. 4. de præscripti. vbi hanc dicit esse communem op. & in c. nonnulli. in prin. col. 9. vers. amplia secundò, de rescript. Iason consil. 121. viso themate, lib. 4. qui & ipse dicit hanc esse opin. communem. Philip. Deci. in l. certum. col. 2. D. si cert. peta. & consi. 165. viso tenore, vbi hanc quoque dicit esse cõmunem op. & cons. 373. viso cõsilio, in fi. vbi & idem dicit. & consi. 392. quæritur an filia, col. vlti. vbi & hanc dicit esse opi. communem.

204 *De eadem re.* ¶ Verùm hanc discordiam ita sedare poteris, ex sententia Ang. & Fulg. in d. §. quæsitum. ad fin. & Ange. in d. l. diui. §. licet. D. de iure codi. & consi. 249. Philippus, col. vlt. & antè eos Bal. in d. c. cùm dilecta, de rescript. quòd d. l. omnes, procedat quando talis clausula apponitur in lege, aut etiam in rescripto principis, qui est lex animata in terris. §. vlt. in Auth. de Consul. & glos. in l. & quia. D. de iurisdictio. om. iudi. Ideóque potest fingere expressum, quod expressum non est, per c. illa, de elec. & c. r. de transac. At d. c. qui ad agendum, procedit, sicuti etiam loquitur, quando talis clausula apponitur à priuato, vt tunc nihil importet in casibus, in quibus requiritur specialis expressio. Et ita quoque nominatim voluit Alexand. & Iason in d. §. quæsitum. & idem Iason in d. l. Prætor. col. tertia, ver. quid autem de clausula. D. de ope. no. nun. & in l. 1. ad fi. D. si quis in ius voc. & ita (inquit) cõcordatum est. d. c. qui ad agendum, cum d. l. omnes. C. de præscrip. 30. an. Alios tamen huius controuersiæ componendæ modos attulit Philip. Deci. post alios in d. l. certum. col. 2. D. si cer. pe. & cons. 142. cuius subscriptio incipit, an & quando alienatio, col. vlt. Io. Salua. qui hanc rem latiùs omnibus disputauit, in tract. de benefic. in 14. quæst. tertiæ partis princi. vbi quilibet videre poterit. & Fran. Ripa. in d. l. 1. col. 10. vers. secundò limitatur, & multis seq. D. de vulg. & pupil. Sed & tu omnino vide Soci. con. tertio, in causa domini Guid. col. 3. & 4. lib. tertio, & Feli. qui & hanc rem latissimè tractat, in d. c. nonnulli. col. 7. versi. fallit secundò. cum 3. seq. col. de rescript.

205 *Expressum cùm requiritur, an satis sit in foro cõscientiæ, id mente concipere.* ¶ ILLVD quoque in quæstionem cadit, an vbi expressum aliquid requiritur, satis sit in foro conscientiæ, illud mente solùm concipere: verbi gratia, possunt clerici conqueri de suis malefactoribus, coram iudice temporali, etiam de criminibus, ex quibus debet pœna sanguinis irrogari, modò expressè protestentur, quòd ad vindictam, siue pœnam sanguinis non intendunt. c. prælatis, de homici. li. 6. Quid igitur, si clericus eam protestationem expressè non fecerit, sed eam animo retinuit, nunquid in foro conscientiæ excusabitur ab irregularitate? Ioan. Calderi. ibi dicit no. quod nou, per illum text. & quod ibi dicit glo. & Archi. & sequitur, dicitque singu. Philipp. Franc. ibi. Nec obstat (inquiunt) c. tua. de sponsa. quia ibi non requirebatur expressio. Ego tamen non possum huic sententiæ assentiri, vtpote cùm Deus solùm cor respiciat, cuius est spectator scrutatórque egregius, & minimè fallitur, nec verba desiderat, cum dixerit, Non omnis qui dixerit, Domine, Domine, &c.

GLOSSA OCTAVA, IBI,

De son mary.

1 NON NOVA res est hæc, sed ab vsque priscis illis tēporibus repetita. Nam vt apud Liuium lib. 4. Belli Macedonici testis est M. Cato Censorius, Maiores quidem nostri, ne priuatam quidē rem agere fœminas sine autore voluerunt, eásq; in potestate esse parētum, fratrum, virorū. Cui adstipulatur, quod scribit Diuus Augustinus ad Ediciam: Nihil de tua veste, nihil de tuo auro, vel argēto, vel quacunque pecunia, aut de rebus illis terrenis tuis sine arbitrio eius facere debuisti. Quod repetitur in c. quod Deo. 33. q. quinta. Et idem rursus paulò pòst, in ea ipsa epistola: Mulierem (inquit) coniugatam non licet dicere, facio quod volo de meo, cùm & ipsa non sit sua, sed capitis sui, hoc est, viri sui. Et rursus Homilia 49. Aurum tuum vēdidit maritus pro necessitate sua: ferto fœmina, ferto ancilla: noli litigare, noli contradicere. Ex quo est & illud Phidippi Terentiani in Hecyra: Vxor quid faciat in manu non est, mea. Quem locū enarrans Donatus, Vxor (ait) mea quid faciat, nō est in manu, deest, eius, vt sit, in manu eius non est, sed in potestate mea positū est. Sed & Theodosius & Valētinianus Imperatores in l. hac lege. C. de pactis cōuen. Bonū est (inquiunt) mulierem, quæ seipsam marito cōmittit, res etiam eiusdem pati arbitrio gubernari. Pro qua etiam ratione vide tex. in l. 2. §. vlt. & quod ibi notat Bal. D. de adopt. & quod voluit gl. in c. quod Deo, in verbo, hunc, 33. q. 5. Et istud quidem ius ad Romanos ab Atheniensibus translatum fuisse, probat Budæus in Cōmentariis linguæ Græcæ. De quo & nos alia diximus suprà in prima lege connubiali, nu. 72. incip. quod ex veterum.

Fœminis nō licere quicquā agere sine autoritate virorum.

2 ¶ Hincque prodierunt verba illa solennia, quibus antiqui in repudiis vtebantur, Tuas res tibi habeto, Tuas res tibi agito. Quorū mentio fit in l. 2. D. de diuor. Horum enim alterum (vt clarissimè patet) dotem reddi, alterum munus tutoris, siue administratoris in rebus vxoris abdicari significat. Et ex hac diuortij formula est illud Alcmenæ Plautinæ matrisfamiliâs in Amphitryone:

De eadem re. Repudij verba solennia.

Valeas, tibi habeas res tuas, reddas meas.

Et illud in Trinummo, Lysitelis adolescentis amorem eiicere meditantis:

A pagesis amor: tuas res tibi habe, amor mihi amicus ne fuas vnquam.

Et Cupidinis Apuleiani ad Psychen, li. 5. Asini aurei: Confestim toro meo diuerte, tibíque res tuas habeto. Et Martialis lib. 10. Epigram. 41.

Mense nouo Iani veterem Proculeia maritum
Deseris, atque iubes res sibi habere suas.

Et illud quoque Ciceronis, Philip. 2. Mimam illam suam, suas res sibi habere iussit. Quod paulò pòst declarat, Cum Mima fecit diuortium. Et illud item Quintiliani aui, Declamat. 263. Tunc repudiatam credis vxorem, cùm res suas sibi habere iussa est. Et huc quoque alludit illud Ouidianum, libro secundo de Remedio amoris:

Munera quæ dederas, habeat sine lite iubeto.

vt etiam ibi obseruauit Mycillus interpres.

3 ¶ Denique Homerus ille apertè declarat, non esse quicquam mulieribus, insciis maritis, & sine eorum autoritate conādum, cùm Iunonem inducit Iouem ita alloquentem, lib. 14. Iliados:

Reddit ad principium.

Νῦν δὲ σεῦ εἵνεκα δεῦρο κατ' οὐλύμπου τόδ' ἱκάνω,
Μήπως μοι μετέπειτα, χολώσεαι αἴκε σιωπῇ
Οἴχωμαι πρὸς δῶμα βαθυῤῥόου ὠκεανοῖο.

Nā cùm primùm à Ioue interrogata quò pergeret, respōdisset, se velle ad terra-

rum fines conferre, visuram Oceanum, & Tethyn, vt eos ex discordia in gratiam reduceret, subiūxit quod suprà adscripsimus: quo significatur, se priùs ad Iouem ipsius gratia ab Olympo venisse, ne is postea succenseret, si tacite (id est, nō impetrata ab eo venia) ad Oceanum se contulisset. Quod & ex Homero ingeniose, vt cætera omnia, annotauit Plutarchus in vita ipsius. Et Platonis legibus (libr. 11. de Legibus) mulieri maritatæ, cuiuscunque ætatis esset, non licebat testari, nec iudicio interesse ad agendum, sine autoritate mariti: quod & nos alibi diximus.

De eadem re, statuta. Florentiæ. Papiæ. Mediolani. Cortonæ. Assisij. In terra Castri. Spoleti. In Marchia.

4 ¶ Est autem huius nostræ consuetudinis simile statutum Florentiæ, vt dicit Bal. in l. velles. ante fi. C. de reuo. dona. & Ange. in l. quamuis. in prin. D. de acqui. poss. & consi. 191. super puncto, col. 1. & Philip. Deci. consi. 502. ex duobus. in princi. & consi. seq. etiam in prin. & Carol. Ruin. consi. 145. circa primum, col. 2. versicu. nec hinc. lib. 1. Atque Papiæ, vt refert ipse Bal. consi. 488. sequens quæstio, in prin. libr. primo. & consi. 394. statuto cōmunis Papiæ, libr. 5. & Raph. Co. consil. 176. statuto. Papiensi, in prin. Simile quoque est Mediolani, vt retulit Signo. Homod. cōsil. 164. statuto ciuitatis Mediolani, in prin. Et Cortonæ, sicuti memorat Fran. Aret. consi. 54. in càsu magistri Blasij, in princ. & Corne. consi. 147. quia causa est, col. 1. libro secundo. Atque Assisij, vt clare patet ex casu, qui ponitur ante consil. Bald. 208. licèt consulentes, libro quarto, & consi. eiusdem 139. statuto communi Assisij, lib. quinto. Et in terra Castri, teste Bened. Cap. cōsi. 144. pro præfati dubij declaratione, in prin. Et Spoleti statutum est, ne mulier possit contrahere sine præsentia viri, vt refert ipse Bal. consi. 23. præsupposito statuto, libr. quinto. Et similiter in Marchia, id attestante Ang. consi. 88. item statuimus, in princip. iunctis iis, quæ dicit col. 2. versi. pro eo etiam.

Quid de Iure Ciuili.

5 ¶ At Ius nostrum Ciuile aliud cōstituit, vt videlicet liceat mulieri inscio inuitóque marito contrahere, suáque ipsius bona alienare: vt est tex. expressus, in dicta l. velles. & ibi Doct. & voluit Bald. consi. 130. verus maritus, libro 4. vbi & similis statuti meminit, & Angelus consi. 353. præmitto pro decisione, in princip. & præsupponit Petr. Ancha. consi. 364. dubium in ista quæstione, & omnes, quos antè citauimus. Et bene facit etiam tex. in l. si vxor tua. C. de pigno. Quin & non solùm mulier ipsa, sed & curator potest ipsius bona, absente, atque etiam renitēte marito alienare, in casu permisso curatori, per tex. in l. siue generalis, in fine. D. de iure doti. Ideóque hæc consuetudo prohibens ne mulier possit alienare, aut contrahere sine consensu mariti, est strictè, veluti correctoria iuris communis, interpretanda, vt in specie consuluit Imol. consi. 74. in casu præmisso. & ante eū idem voluit Bal. (quem tamen non allegat) in l. omnes populi. D. de iustit. & iure, prout illum nuncupatim refert, & sequitur Corne. consi. 241. de duobus quæritur, in fi. 1. dubij, libro secundo. De quo tamen vide, quæ dixi suprà in gl. 5. & quæ dicam infra, in eadem glos. in 25. quæstione.

Hæc cōsuetudo strictè interpretanda.

Si maritus abest, an eius consensus requiritur.

6 ¶ SED HIC de multis quærendū ducimus, vltra ea, quæ sunt in præcedentibus gl. expedita. Primò, vtrùm si maritus absit à patria, poterit vxor contrahere sine eius consensu. Bal. loquens in casu nostræ consuetudinis, dicto consi. 488. lib. primo, & dicto consi. 394. libr. 5. dicit, quòd si abest, & quidem in longinquis partibus, & nescitur vbinam terrarum degit, potest vxor sine consensu illius contrahere, per multa quæ allegat. At si esset in loco quopiam propinquo, debet eius præsentia expectari, per c. sciendum. quod est 1. in fi. titu. de consuet. rec. feud. vbi & ipse Bal. id quoque tractat, sed non omnino idem dicit.

De eadem re. Idem in cōsensu propinquorum.

7 ¶ Et hæc decisio multis potest comprobari. Primò per id, quod voluit idem Bal. in l. transactionem. in fi. & ibi quoq; Alcia. C. de transact. vbi in casu statuti requirentis consensum propinquorum, in contractibus mulierum, & minorum, dicit, quòd si ipsi consanguinei sint absentes in remotis partibus, poterūt sine eis con-

trahe

trahere,ar.l multa,in princ.D.de condit.& demon.& idem voluit ipſe Bal.in l. in coniunctione.verſi.aduerte tamen.C.de nupti.& Pe.Anc.in repe.c.1.in 14.quæſt. prin.verſi.tranſeo ad ſtatuta,quæ quandoq; prohibēt,qui eſt in charta 61. in paruis,& verſi.ſeq.extrà de conſt.& Pau.Ca.diſtinguens etiā. an diu conſanguineus ſit abfuturus,in l.cùm antiquitas.in tertio no.C.de teſta.& in l.ſi cùm dotem.§.ſi pater,poſt prin.D.ſolu.matr.& Ro.in repe.l.ſi verò.§.de viro.in 28.fal.verſicu. 8. D.ſol.matr.& in l.ſi quis mihi bona.§.vlt.& ibi Alexan.D.de acqui.hære.& idem Rom.conſi.36.viſa diſceptatione & Ang.Aret.in §.conſequens.in fi.Inſti.de ſuſpect.tut.Fran.Are.loquens etiam de marito,qui nō ſperatur proximè rediturus, in l.cùm heres.in prin.D.de acqui.hære.& Corne.conſi.241.de duobus, colum.3. verſi.& huiuſmodi ſtatuta,lib.2.& conſ.151.videtur in hac conſultatione, colum. vlti.verſi.tamen quòd valeat,lib.4.& Hippo.Marſil.in l.1.§.præterea.col.antepe. D.de quæſtionib.

8 ¶Secundò item,per id quod & ex facto interrogatus reſpondit idem Bal. conſil. 201.in prouincia Anconitana,col.2.verſi.in contrarium videtur,lib.1.quòd ſtāte ſtatuto,vt minori octodecim annis non liceret rem immobilē alienare ſine conſenſu duorum proximorū cōſanguineorum,ſi ij,qui ſunt proximiores, abſunt à prouincia, poterit huiuſmodi minor alienare, ſine conſenſu illorum, adhibitis aliis,qui poſt eos proximiores ſunt,per multa quæ illic allegat. *De eadem re.*

9 ¶Tertiò,per tex.qui in id ſolet ſæpiùs allegari,in l.ſi longiùs.§.vlt.D.de iudi. vbi propter abſentiā patris,qui aliàs debet conſentire filio agenti,l.vlt.§. neceſsitate. C.de bonis quæ liber.etiāſi ſummariè,& de plano procedi debet,Bal.in l.nequicquā.§.de plano.col.vlt.verſi.ſed nūquid vbi poteſt.D. de offic. Proconſ. & Alex. conſi.59.viſo proceſſu,colum.1.verſi.nam in primis.lib.2.poteſt filius ſine cōſenſu illius agere,vt dicitur in d.§.vlti.& concordat l.filiusfam.§.non ſolùm.& §.hoc amplius.& iterum §.ſed & filiafam.D.de procur.& in l.ſed ſi vnius.§. ait Prætor. & §.filio.D.de iniuri.& not.in l.cùm filiusfam.D.ſi cert. pet. & voluerunt Bart.& Bal.in d.§.neceſsitate.Bar.Ang.& Raph.in d.l.ſi longiùs.Bart.in l.1. C. de Decurio.lib.10.per l.honores. D.eo.Bald.conſi.285.caſus,coram R.D.Epiſcopo,col.2. verſi.ſed ad hoc reſpondetur,lib.2.Pau.Caſt.conſi.276.quia probabiliter,col. 2. lib.1.vbi idem dicit in ſtatuto requirente conſenſum viri in vxore agente.Quod intelligendum eſt ſecundùm ea quæ diximus verſi.ab hinc ſecundo, videlicet ſi pater longè abſit,nec ſtatim ſit reuenturus, ita enim declarat text. in d.l.ſed ſi vnius.§.quod autem ait,D.de iniuri. *Pater debet conſentire filio agenti,etiā in cauſa ſummaria.* *Si præſens ſit.*

10 ¶Quartò,huc pertinet tex.in auth.vt cleri.apud propri.Epi.conue. in princ. vbi Abbate abſente poteſt monachus adeſſe in iudicio,& actiones intentare, præſertim cùm eſt periculum in mora,de quo & per Cano.in c.cùm dilecta. de reſcript. *Monachus Abbate abſente agit.*

11 ¶Quintò ſocius aliâs prohibitus ſocio nuntiare nouum opus, per text. in l. & in prouinciali.§.1.D.de oper.nou.nunt.poteſt tamen,ſi deſit copia iudicis,vt voluit Bar.in l.3.§.ſi ego ſuperficiarius.per tex.ibi.D.eo.& ſequitur ibi Paul.Caſtren.& Iaſon,qui hoc reputat ſing.col.pen.verſi.& moueor.& iterum idem Iaſon in l.de pupillo.in princ.col.pen.eod.tit. *Socius ſocio nouum opus nūtiat, iudice abſ.*

12 ¶Sextò,licèt filiusfamil.nō poſsit de Iure Ciuili matrimonium contrahere ſine conſenſu patris.l.2.D.de rit.nupt.cū ſim.poteſt tamen ſi pater abſit, & ignoretur vbinā terrarū ſit.l.ſi ita pater.& l.ſeq.D.eo.tit.quod intellige, prout ibi ſcribitur. *Fil.ſine cōſen. patris abſentis matrimo. contrahit.*

13 ¶Septimò,tex.notabilis in c.1.§.vlt.ne ſed.vacā.lib.6. vbi ſi collatio beneficij ad aliquē pertineat,conſulto tamen priùs Epiſcopo,ſi Epiſcopus beneficio vacante agat in remotis,ita quòd ipſius pręſentia breui non poteſt haberi,poteſt eo incō- *Collatio Epiſco. inconſulto fieri poteſt, eo abſente.*

fulto beneficium conferri. Et ibi glos. quærit, quid si consensus requiratur: quam vide, & Ioan. And. Petr. Anc. & Domi. ibi.

14 *Idem de elec. quæ fieri debet requisito consen. principis.* ¶Octauò, quod voluit Ang. in l. adoptio. col. 2. D. de adopt. quòd si ex cõsuetudine, vel ex priuilegio debeat ad electionem Prælati requiri cõsensus Regis, si Rex absens sit in remotis partibus, potest eo inconsulto procedi ad electionem. & idẽ voluit, Angelo tamen non citato, Ro. sing 696. ex longæua, per d. c. 1. §. vl. ne sed. vacan. lib. 6. sed vide quid de hoc diximus suprà, titu. 9. Consuetudinum Pictauicatum, §. 4. in glo. 2.

15 *Filiafa. potest dotem exigere sine consen. patris absẽtis.* ¶Nonò, licèt non possit filiafam. dotem exigere sine consensu patris, per Auth. quod locum. C. de colla. potest tamen si pater est absens, vt voluerunt Pe. Cy. Bal. Ro. Corne. & Philip. Deci. & alij ibi. & Bart. in l. si constante. in prin. in 3. quæstio. 2. quæstio. principalis. D. sol. matr. de quo etiam text. est ad literam, quem tamen solus Alex. allegat, in d. l. filiusfam. versi. sed puto si fortè, D. de procur.

16 *Cõsilium absentis non requiritur.* ¶Decimò, quod voluit Bar. in l. 1. §. si plures. col. 4. versi. quæro secundò, quid si ille. D. de exercit. quòd si ille, cuius consilium debet requiri ad aliquem actum, sit absens, & fortè mora est periculum allatura: potest ille huiusmodi actus expediri, sine eius consilio, per d. l. si longiùs. D. de iudi. & alia similia, quæ allegat.

17 *Pares absentes an sunt citandi.* ¶Vndecimò, quod pulchrè voluit Alua. & post eum Cardi. Alex. in c. 1. col. vlti. titulo, quid sit inuestitu. limitantes id quod dicit Bal. ibi, citandos esse Pares absentes, in casu illius tex. vt videlicet procedat, nisi essent absentes in loco multùm remoto, & longinquo adeò quòd non possint actui adesse sine magna difficultate, arg. l. Prætor, §. vlt. & quod ibi not. per Doct. D. de vaca. muner.

18 *Episc. absente, an liceat sine eius cõsen. alienare res ecclesiæ.* ¶Duodecimò, quod sing. consuluit Barb. consi. 61. à Ioue principium, col. 5. versi. præterea posito, non tamen concesso, lib. 3. quod licet in alienatione rerũ ecclesię requiratur consensus Episcopi, c. Abbatibus, & alis multis. 12. q. 2. cum similibus: si tamen Episcopus sit in remotis partibus, potest sine consensu illius in casu alias permisso fieri alienatio, per multa similia, quæ ibi allegat.

19 *Declaratio precedentiũ.* ¶Ex his autem quæ diximus, præsertim nu. 6. 7. in 3. locis. 9. ad fin. 12. 13. 17. 18. satis cõstat, tum demum absente marito vxorem posse contrahere sine illius cõsensu, si hæc interueniant, vt scilicet ipse maritus absit, & id quidem in longinquis & remotis partibus, & diutiùs sit absfuturus, aut ignoratur vbinam terrarum degat, & fortè imminet necessitas contrahendi. Neque enim quælibet absentia, nisi sit huiusmodi, quam diximus, satis esset vt mulier licitè posset contrahere, vt clarissimè patet ex his quæ in dictis locis dicta sunt. Nec enim abesse videtur, qui prope est, aut statim rediturus est, vt constat ex multis quæ nos scripsimus in repetit. l. si vnquam in verbo, susceperit liberos, nu. 176. quibus adde. Alias enim facile fieret fraus huic consuetudini, si pro qualibet absentia liceret mulieri arripere occasionem contrahendi sine consensu viri.

20 ¶Sed & tũc cùm vir abest in remotis partibus, nec speratur proximè rediturus, si quis tutò rem suam agere velit, consulo, vt loco mariti absentis adhiberi faciat autoritatem iudicis, sicuti etiam in statuto requirente cõnsensum cõsanguineorum, dicit Baldus, in dicta l. transactionem. in fine, & ibi post eum Paul. Castrens. & Alciat. ar. l. bonorum. C. qui admit. ad bono. possess. & § si verò absunt. in Auth. de hæred. & Falcid. & sequitur Petr. Anchar. in repetitio. c. 1. in 14. q. quo loco suprà citauimus, de constitut. & Roma. dicto consil. 36. visa disceptatione, & Paul. Castren. consi 119. videtur dicendum super primo, in 2. dubio, libr. 2. & Alcia. in lib. 1. de verb. signi. char. 11.

¶Et

21 ¶ Et hoc confirmatur per id,quod in simili dicimus, quòd cùm Abbas, aut alius quiuis Prælatus,non possit rem ecclesiasticam alienare sine consensu conuentus, siue capituli,per totum,extra de his quæ fiunt à Prælat.sine consens.capi. certe si aliquis Prælatus conuentũ non habeat:aut capitulum,debet adhibere Prælati superioris consensum:vt est tex.ad literam in Clemen.1.de reb.eccles.nõ alien. Ex quo videtur non bene dixisse glo.in c.potuit.in glos.magna,post medium, extrà de loca.quæ concedit potestatem soli rectori,non habenti capitulu, quantam habet Prælatus cum capitulo,quò ad alienationem rerum ecclesiæ. Quam tamen sequuntur Anto.Imol.& Pan.in c.edoceri,extrà de rescript.sed ibi videas omnino Feli.col.9.versi.etiam in aliis.

Abbas nõ habẽs cap. debet adhibere auto.superioris.

22 ¶ Et quod voluit gl.notab.in c.si qua de rebus.12.quæstio.2.quòd cùm in alienatione rerum ecclesiasticarum debeat accedere consensus Episcopi, vt supra diximus,si Episcopus abest,& imminet necessitas,requirẽda est autoritas superioris,ar.d.l.bonorum.C.qui admit.quam glossam sequitur,& commendat Rom. d. cons.36.in repe.d.l.si verò.§.de viro.in 28.limit.versi.decimo.D.sol.mat.& Barb. consi.61.à Ioue principium,col.2.lib.3.& est similis gl.quam illi non allegant, in d.c.1.in verbo,sede vacante,post princ.extrà,ne sede vacante,& ibi Doct.

Episc.absente adhiberi debet autor.superioris.

23 ¶ Facit item,quod voluit Antistes ille nostrorum interpretum Bar.& alij post eũ in l.si cùm dotem §.eo autem tempore.D.sol.matr.quod iudex supplet, quando is qui debet consentire,sine iusta causa cõtradicit:de quo posteà late dicemus infrà,in 15.quæstio.huius glo.vbi omnino videas.

Iudex supplet cõtradictionẽ eius,qui debet consentire.

24 ¶ Et quod etiam dicit Rom.in l.si quis mihi bona.§.pater filio.D.de acqui.hęred. quòd in statuto requirente consensum propinquorum,si non sunt consanguinei, aut sunt inhabiles,tutius est,iudicis interponere autoritatem. & late Corne. cõs. 243.circa primum,col.3.versi.dicit autẽ,lib.4.vbi & ad hoc allegat text.in l. profectitia.D.de iure dot.& in l.si infanti.in fi.C.de iure delibe.de qua re etiam latè dicemus infra in 7.quæstio.

Cõsanguineorũ inhabilium, aut non existẽtiũ consensum supplet iudex.

25 ¶ Nota tamen,quòd nullus illorum,quos suprà citauimus,necessariò dicit exigi autoritatem iudicis loco absentis mariti,vel consanguinei:quin sentiunt contrarium,dum consulunt(vt diximus)veluti ad tollendum omnem scrupulum, vt id fiat.Et bene facit,quod infra dicemus in 3.q.vbi de furioso scisc[i]tabimur,& quod item dicemus in d.7.q.de vxore,quæ non habet maritum,quia qui abest,perinde est,ac si non esset,per tex.in l.1.§.& quidem.D.quod cuiusq; vniuers.& ita statutũ debet intelligi,ar.l.4.§.toties.D.de dam.infect.& ita expressè voluit Paul. Castr. in d.l.si cùm decem.§.si potest.post princ.D.sol.matr.

Sed an necesse sit interponi.

26 ¶ Quanquam videretur necessariò exigi autoritatẽ iudicis,loco mariti absentis, sicuti in simili dicimus,ꝙ iudex interponit autoritatem loco tutoris, vel curatoris.l.bonorum.C.qui admit.& l.si infanti.in fi.C.de iure delibe.Ex quo etiam dicit glo.in dicto c.si qua de rebus.12.quæstio.2.quòd iudex supplet defectum Pręlati ecclesiæ,quam sequitur Ang.in d.l.bonorum.& Roma.qui eam solennem dicit,in l.1.col.penult.versic.vlterius circa materiam.C.vnde vir & vxor. vbi & ex hoc dicit in casu statuti requirentis consensum propinquorũ in contractibus minorum,iudicem debere autoritatẽ interponere, nullis existentibus propinquis. Et ad hoc quoque allegat glo.vlti.in l.si furiosi.C.de nupt.& in l.profectitia. circa princ.D.de iure dot.& in Clem.1.de reb.eccles.non alien.

Iudex interponit autoritatẽ loco tutoris.

27 ¶ Sed & idem in casu eiusdem statuti,dicit Paul.Castrens.cons.124.in causa quæ vertitur in 2.dubio,libro primo,per no.in l.si curatorem.C.de in integr.restit & alia iura,quæ allegat.Id quod etiam voluit cons.119.videtur dicẽdum super pri-

De ijsdẽ rebus.

mo, in 2. dubio, lib. 2. Idem autem in dicta l. 1. circa medium. C. vnde vir & vxor, dicit, quod iudex loco consanguineorum alios bonos viros subrogabit: & vtrobique id dicit voluisse Bal. in d. l. transactionē. qui tamen nihil aliud voluit, quàm quod suprà ex eo diximus. Sed & posteriori loco adducit Bal. in l. cum sententiam. ad fi. C. de sent. vbi dicit, quod si ex statuto debeant sententiis criminalibus adesse duo priores: si absint, vel nolint interesse, debent eorū loco subrogari duo alii viri publica autoritate fungentes, ar. l. hac consultissima. §. at cum humana. C. qui test. fac. poss. & d. §. si vero absint, in Auth. de hære. & Falcid. Sed & quod in hoc casu necessario requiratur iudicis autoritas, videtur voluisse Roman. in d. l. 1. C. vnde vir & vxor. & Cepol. cautel. 237. vt vxor possit, & ante hos non obscure Bald. in c. 1. col. vlt. tit. de consuet. rec. feud.

28 *De iisdē rebus.* ¶Sed tamen attende, quia id quod primo loco adduximus, iudicem supplere absentiam tutorū, nihil hic videtur obesse, quoniam tutoris & curatoris constitutio ad iudicem pertinet. Ideò illorum defectum & absentiam iudex facilius potest supplere, quàm mariti, vt in simili casu voluit Alexander, consi. 206. ponderatis verbis testamēti, in fi. lib. 6. & probatur per id, quod habetur in l. 1. §. idem Pomponius. cum ibi no. per Doct. D. quod fal. tut. & per no. per Cy. in l. licet. C. de procur. & ibi Bart. col. vlt. dum allegat d. §. idem Pomponius. Sed vide in hac q. quid dicam infrà in 3. q. num. 32. & iterum in 4. q. in fi.

29 *Si dubium sit, an vir fuerit præsens an absens, quid præsumendū sit.* ¶SED HIC secundò quæro, quid si vxor reperitur cōtraxisse sine autoritate mariti, dubiumque est an maritus tempore contractus fuerit absens, nec ne dicitur eo, qui cū muliere contraxit, eum absentē fuisse, vt proinde valeat cōtractus, cōtrariū dicēte marito: an in dubio præsumetur absentia, vel præsentia ipsius? Spec. in tit. de actore. §. 1. ver. sed quid si iste est alienigena, tenet in casu l. vlt. § necessitate. C. de bon. quæ lib. vbi filius non potest agere sine consensu patris, quod si dubitatur vtrùm pater fuerit in ciuitate præsens, quando filius egit sine consensu illius, an absens, in dubio præsumi fuisse absentem, vt iudicium valeat. Et idem ex autoritate Marti. Fan. tacito nomine Spec. voluit Alber. in vlt. parte statutorum, q. 84. sed quid si minor, paulò ante fi. per tex. in l. optimam. C. de contra. & cōmit. stipul. & ar. l. si ideo. C. de his qui vt indig. & Alexan. qui nuncupatim citat Specu. consil. 80. visis, col. vlt. lib. 5. vbi id trahit ad statutum requirens consensum duorum propinquorum in contractu minorum, & cons. 92. viso & opportune, in fin. eo. lib. 5. & Feli. in c. quoniam. in prin. col. vlt. ext. vt lit. penden.

30 *De eadem re.* ¶Sed tu tamen dic contrarium per id quod dicit Bar. in l. is potest. D. de acq. hæred. quòd in dubio quis præsumitur esse præsens in loco, vbi habitat, vel habet, domicilium, nisi probetur absentia. c. cum in tua. extrà. qui mat. accu. pos. quod dictū sequitur Imo. ibi, & Alex. sibi cōtrarius, col. 5. vers. ponderāda sunt, qui ad hoc allegat bonū tex. vt ipse dicit in l. cum quidam. la grande, in fi. D. de lega. 2. & ibi quoque Franc. Are. col. 8. versi. quarto adde. vbi & rationem adducit ex argumēto à communiter accidentibus, quod valet de iure. l. certi condictio §. quoniā. D. si cert. pet. Contingit enim communiter, quod qui habet domicilium in loco, frequētius ibi habitat, & est præsens, quàm alibi. Et idem Franc. Aret. consi. 102. in causa & quæstione, col. 6. nu. 7. in prin. Sed & idem quoque voluit Alex. ipse reputans notab. consi. 130. ponderatis his quæ in superiore, col. 2. lib. 6. & Soci. consi. 121. visa contingentia facti, in princ. vbi & de hoc dicit esse bonum tex. in d. l. cum quidam. & Corne. consi. 50. in causa vertente, col. vlt. lib. 2. & cōsi. 151. videtur in hac consultatione, col. 2. versi. præterea ciuis, & iterum col. vlt. versi. tamen quod valeat, lib. 4. vbi loquens in statuto disponente, quod adultus non possit contrahere sine consensu duorum propinquorum, dicit, quod propinquus ciuis loci contractus præsumitur fuisse in loco, dum contractus celebraretur, nisi cōtrarium probetur, per id quod dicit Bar. in d. l. is potest, quod dicit not.

¶Bald

31 ¶ Baldus autem in d.l. vlt. §.necessitate in fi postquã adduxit Spec.in d.tit.de actore subdit, ego dico quod ibi debet fieri estimatio, aliàs imputet sibi actor: tanquam scilicet nec in præsentia, nec absentia præsumatur, sed semper incũbat actori onus probandi. Id quod facile crediderim, si non constet de domicilio, aut habitatione eius qui debuit cõsensum adhibere, per id quod voluerunt Iac. But. in d.l. vlt. C. de lon. temp. præscri. Bal. & Ang. in l. præscriptione. C. qui non ob. lon. temp. præscri. quod qui allegat præscriptionem longi temporis 10. annorũ, debet probare præsentiam eius, contra quẽ præscripsit, alias non obtineret, nisi probaret possessionẽ 20. annorũ. Tamẽ vt dicit Corne. d. consi. 5 satis est quòd probet illum esse eiusdem ciuitatis, vt præsentia illius hic præsumatur, ex sententia Bal. & Ang. in l. emptor. C. de long. temp. præscri. An autẽ & quãdo aliàs præsentia aut absentia præsumatur, vide per Bal. & Ang. in l. 1. & iterum in l. optimam. C. de contrah. & commit. stipula. Pau. Cast. in l. illud. versi. vltimo allegatur. C. de sacro. eccle. & in l. Titia §. idem respondit, le 2. ad fi. D. de verbo. oblig. & omnino Feli. in ca. tenor. col. 2. versi. ad illud de inuestitura, extra. de re iudi. & quos ibi allegat. & Franc. Balb. in tract. præscrip. in 4. parte princip. in 3. quæstio. *De eadem re.*

32 ¶ TERTIO QVAERO, Quid si maritus sit furiosus, an vxor poterit cõtrahere libere? In qua quæstione nõ adeò necessariũ videtur longiùs immorari, cùm idẽ videatur dicendũ, quod in prima quæstione, cùm furiosus sit loco absentis. l. 2. § furiosus. D. de iure codic. cum cõcor. alibi à me adductis. Quia tamẽ & nostri legum interpretes, nuncupatim hanc rem tractauerunt, pauca ex illis dicenda putauimus. Bal. in l. si furiosi. post prin. C. de nup. dicit per illum tex. quod stante statuto, quod filius non possit contrahere sine cõsensu patris, si pater est furiosus, est adhibenda autoritas iudicis, quæ consensum patris suppleat. Et illum nuncupatim sequitur Rom. in l. cum hæres. col. 2. versi. & inducitur. D. de acqu. hære. Idem quoque Bal. in l. filiusfa. D. de solut. dicit per tex. ibi, quòd stãte statuto, ne mulier contrahat sine consensu consanguinei proximioris, si is proximior sit furiosus, requiritur consensus curatoris illius. *Quid si vir sit furiosus.*

33 ¶ Sed idem Bal. in l. cùm hæres. D. de acq. hære. dicit per illum text. quòd tũc filius poterit contrahere libere. & ibi Ang. Imo. & Fran. Are. etiam loquentes in statuto requirente consensum mariti, vt facit hæc nostra consuetudo: aut propinquorũ, idq; per illum tex. qui ad hoc est optimus. Et Rom. sibi contrarius, in l. si quis mihi bona. §. pater filio. D. de acq. hære. & Alex. in l. 2. §. voluntatem. col. 2. versic. vnde infertur, & ibi etiã Fran. Ripa. col. 2. versi. illum tex. D. solu. ma. vbi respondet ad d. l. si furiosi. & Caro Rui. consi. 145. circa primum. col. 2. versic. & alia ratione, lib. 1. Et bene facit, quod cùm de Iure Ciuili requiratur consensus patris in matrimonio, per l. 2. D. de ritu nup. non tamẽ requiritur, si pater sit furiosus, per l. si nepos. eo. tit. & l. tam demẽtis. C. de Episc. audi. & d. l. si furiosi. & Insti. de nup. in prin. *De eadem re.*

34 ¶ Et similiter filiusfa. iniuriam passos, patre furioso, ipse per se poterit iniuriarum agere. l. sed si vnius. §. filiosa. D. de iniur. quæ reddit illã, quã diximus, rationẽ, quia hic pater eius loco absentis est. Et ex aliis quoq; videmus filiumfa. habentẽ patrẽ furiosum, perinde haberi, ac si ipse paterfa. esset. Ideoq; posse eũ hæreditatem, in qua institutus est, adire sine patris iussu. d. l. cum hæres. D. de acq. hære. vbi Bar. dicit illũ tex. esse sing. & ex hoc colligit Bal. ibi arg. q filius, cui pater est furiosus, potest accipere mutuo pecunias, nec habet locũ S C. Macedo. Sed id reprehendunt Raph. Co. & Frã. Are. ibi multis rationibus, quas apud eos videre poteris. At tu in hac nostra quæstione vide, quæ dicam in seq. quæst. in fi. & quæ diximus in prima quæstione. Ex quibus intelliges, an loco huius mariti furiosi autoritas iudicis interponi, aut alij subrogari debeãt, de quo & aliquid diximus, versi. 1. huius quæsti. *De eadem re. Filius patris furiosi, potest per se iniur. agere. Et hæreditatem adire. An & mutuò accipere.*

35 ¶ QVARTO, QVID si maritus sit bannitus, certè idem dicẽdum est, quod *Quid si mari*

tio sit bannitus. & in absente diximus. Is enim verè abest. Et propterea potest filius sine cōsensu patris bāniti dotē exigere, vt est tex. in d. l. si cū dotē. §. si patri. & rursum in l. in insulā. in prin. D. sol. mat. per quos tex. dicit Alb. in vlt. parte Trac. Statutorū, q. 84. sed quid si minor, col. vlt. q̃ filiusfa. potest esse in iudicio sine cōsensu patris banniti. Et est etiā bonus tex. in l. vl. C. de sen. pas. vbi valet, quod facit filius patre deportato, sine consensu illius, qui aliàs requireretur, nec retractatur patre postea reuocato.

36 *De eadem re.* ¶ Et in simili cōsuluit Bal. con. 201. in prouincia Anconitana, li. 1. quòd si ex statuto minor nō potest cōtrahere sine præsentia, aut consensu duorū ex proximioribus, nō requiritur præsentia aut cōsensus bāniti proximioris, quia qui non potest interesse intra territoriū ius dicentis, citari non debet, per gl. ordi. in l. hæc autē. §. 1. & l. 2. D. ex qui. cau. in pos. ea. & probatur, vt dicit expresse in l. obseruare. C. de decuri. lib. 10. & facit l. si longiùs. §. vlt. D. de iudi. & Auth. quod locum. C. de colla. & no. in l. vlt. §. necessitate. C. de bo. quæ lib. Item iudex supplet locum absentis. l. si infanti. §. vlti. C. de iure delibe. Nam illius absentia Dei præsentia suppletur. l. properandum. §. sin autem. C. de iudi. & l. bonorum. C. qui admit. ad bon. pos. & l. ram dementis. C. de Epi. audi. & l. profectitia. in principio, D. de iure doti.

37 *De eade re.* ¶ Hæc Bal. qui & ipse in non dissimili casu scribit cōsi. 399. statuto ciuitatis Assisij, lib. 3. quod si statuto caueatur, quòd nulla mulier possit condere testamentum sine præsentia filij, si quē habeat, & mulier habeat filium bannitum, potest absente illo testamentum condere. Nam perinde est, quo ad hoc, ac si non esset in rerū natura. l. 1. in fi. D. de bo. pos. contra tab. & l. si necem. §. si deportatus. D. de bon. libert. & l. Gallus. §. & quid si tantum. D. de libe. & posth. & facit etiam ad prædicta tex. in l. sed Iulianus. §. sed & si filiusfa. D. ad Maced.

38 *De eadem re.* ¶ Ex quibus videtur, malè alibi consuluisse eundem Bal. videlicet cōsi. 54. statuto terræ Nursiæ, lib. 5. quòd si statuto caueatur, vt nullus cōtrahat matrimoniū cum muliere non habente patrē, vel matrem, sine consensu fratris: & mulier habet fratrem bannitū, eius consensus requiritur, quem poterit p̄stare per literas, nuntiū, vel procuratorē, per multa quæ illic allegat, vt probet bānitū retinere ea, quę sunt naturalia, videlicet affectionē, quam considerasse videtur statutum. In quo Bald. (pace tāti viri dixerim) non mediocriter aberrauit, vt qui dixerit contra tot iura, non requirentia cōsensum absentium, nulla affectionis naturalis habita ratione.

39 *Consensus domini banniti requiritur in alienatione feudi.* ¶ Sed cōtra suprà dicta facere videtur, quod voluit gl. no. in c. 1. in glo. 1. ti. hîc finit tex. q̃ vasallus in alienatione feudi, tenetur requirere cōsensum domini banniti. Quā gl. sequūtur An. Iser. Ia. Bal. Alua. Mart. Laud. & Car. Alex. ibi & Frā. Cur. Iunior in tractatu feudo. 4. parte prin. char. totius operis 45. versi. vigesimoseptimò quæro. nā & apud bannitū stat autoritas & facultas cōsentiēdi. l. ex facto. §. ex facto. D. ad S.C. Treb. Et potest adhibere cōsensum suū per procuratorē. l. Papinianus. D. de minor. quos tex. ad hoc expendit, & allegat Bal. d. consi. 201. col. 1. lib. 1.

40 *De eadem re.* ¶ Verùm quod de domino bānito dictū est, nihil hîc obesse videtur, quia hîc domini consensus in re sua, quā & vasallo ea lege cōcessisse videtur, interponendus est, nec propter bannū dominus sua iura amittit, vt etiā dicit ipse Bald. in d. c. 1. & est bonus tex. in §. quin verò. in Auth. vt nulli iudi. hîc verò loquimur de cōsensu superioris in re non sua, nec propter suum præiudiciū requisito. Ex quo videtur, quòd cùm ex nostra consuetudine, maritus debeat consentire, nō solùm propter fragilitatē mulieris, sed & quia ipsius interest, quippe qui suos faciat fructus rerū omnium vxoris, vt suprà latè diximus in glo. 6. num. 37. restat igitur, & seq. vsque ad fin. non possit vxor mariti banniti, aut absentis, aut furiosi liberè de suis rebus disponere, in præiudicium mariti, qui ius in illis habet. Ideò cogita. Sed quod dictum est, hunc cōsensum posse præstari per procuratorem, an id sit verum, latè

tracta

tractauimus suprà in d.glos.6.in 4.q. quæ est in nu. .& multis seq. Quod autem diximus ex eodem Bal.iudicem supplere locum absentis, vide etiam, quæ diximus suprà, in hac eadem glo.in 1.q.

41 ¶QVINTO QVAERO, Quid si maritus est minor? Bald.in l.in coniunctione.in fi.C.de nupt.dicit, quòd stante statuto, quòd non possit contrahere mulier sine consensu duorū consanguineorum, & mulier non habeat cōsanguineos maiores, sed tātùm minores, prudentes tamen, & capaces consilij: poterit contrahere cum consensu illorum, & erit satisfactum statuto, cùm non distinguat circa ætatem, ar.l.si pater.in fi.D.de manu.vindic.& sequitur Per.An.in repet.c.1.in 14.q.princ.vers.postremò circa hoc quærit, qui est in char.61.in paruis, extrà de constitutio.& Alciat.in l.transactionem.C.de transac. *Quid si maritus sit minor.*

42 ¶Et facit, quod alibi voluit idem Bald.in l.si vt proponis.C.de ser.pig.dat.manu. quòd in casu illius l.qua cauetur seruum pignori specialiter obligatum, posse manumitti consentiente creditore, potest ipse creditor, etiā minor 20.annis consentire, & valebit manumissio ea ratione, quod qui consentit, non facit, sed tantùm non impedit, per d.l.si pater, §.vlti. vbi est text.formalis. Multùm enim refert, an consentiens sit dominus: & tunc consentiens propriè facit.l.si fundus.§.si nesciente.D.de pignoo.an non sit dominus: & tūc non facit, sed non impedit, id est, vt ipse Bal.dicit, quandam obstantiam tollit. *De eadem re.*

43 ¶Verùm Bened.Plumb.in l.2.co.1.D.de manu.vindic.hanc rem paulò latiùs tractat.Nam hinc occasione sumpta, quòd per illū tex.potest minor an. 20. libertati serui, cuius fructuarius est, consentire, licèt tamen ipse manumittere non posset, quærit in casu statuti requirentis consensum consanguineorum propinquorū in contractu mulieris, an possit proximior consanguineus minor consentire. Et primùm dicit videri, quòd sic, per illum tex.& alia, quæ ipse allegat. Et ita dicit consuluisse Fran.Pis.& alium quendam Doct. Postea dicit in contrarium videri, quia ideò consensus propinquorum requiritur, vt illorum consilium suppleat contrahentis defectum. Item quia paria sunt, non esse, & inhabilem esse. l. quoties.D.qui satisd.cog.& propterea huiusmodi statutum debet intelligi de habilibus, & idoneis ad supplendum suo ipsorum consilio contrahentis defectum: vt etiam in simili voluit Bart.in l.si tertius.ad fin.D.de aqua pluui.arc. Tandem distinguit Bened.Plum. Nam aut statutum requirit consilium: & tunc non includitur minor, quia debet tale statutum restringi ad idoneos.l.vt gradatim.§.& si lege.D.de mu.& hono.& no.in l.1.C.de sacro.eccles.& proinde ad habentes consilium & animo & ætate, per l.vlti.ad fin D.qui pet.tut.& ideò minor carens consilio, non includitur.l.1.D.de mino.& l.si minor.D.de ser.expor.& l.vlt.D.de manu.vindic. Aut statutum requirit consensum: & tunc quoque distinguēdum est. Nam aut ex tenore statuti apparet requiri cōsensum, propter defectum iurium contrahentis, in præiudicium consentientis: puta in statuto, quòd consors non potest alienare partem suam sine consensu consortis, aliàs possit eam reuocare: & tunc persona minoris includitur, per text.vt ipse dicit no. in ea. constitutus, extrà de in integ.restit. Aut propter defectum personæ contrahentis, requiritur consensus alterius ad eam habilitandam: vt in casu per eum proposito, videlicet in statuto requirente consensum propinquorum: & tunc non includitur minor: quia statutum de consensu minoris non videtur cogitasse: quia debet intelligi de pleno cōsensu, non defectiuo, vt ipse loquitur.l.cùm filio.D.de lega.3 & l.quanquàm. D. de rit.nupt.non potest autem minor supplere defectum alterius.l.vlt.C.de legi.tut. Nam qui in se deficit, non potest alienum supplere defectum.l.filium habeo.D.ad Macedo. Alioquin si cæcus cæcum ducat, ambo in foueam cadunt.c.quæ ipsis.38.di. Et de hoc videtur casus expressus in l.spurij.§.1.D.de Decur. iuncta l. pupillus. §. decuriones.D.de verb.obliga. Hæc fermè Bened.Plumb. *De eadem re.*

44 ¶Sed Pau.Cast.in d.l.si cùm dotem.§.si patri,col.1.D.solu.matr.ita de hoc loquitur,vt velle videatur non requiri cõsensum minoris:posséque mulierem,si nullos habeat cõsanguineos maiores,liberè & sine solennitate statuti contrahere. & ad hoc allegat Bal.in l.1.col.vlt.C.qui admit.vbi hoc nõ dicit,sed illud,videlicet primùm videri huiusmodi statutum etiam intelligi de pupillo consanguineo : quia suffragio tutorum poterit interesse.l.diē proferre.§.coram.D.de arbit. Postea dicit contrarium videri,quòd debeant cõsanguinei esse legitimæ ætatis, arg.d.l.vlt. C.de legi.tut.vel quòd saltem sint adulti. Nam cùm eorum præsentia requiritur, redacti sint instar testium:ergo impuberes repelluntur propter lubricum consilium.l.3 §.lege Iulia.D.de testib.

De eadem re.

45 ¶Et hoc videtur sequi Ro.in l.si quis mihi bona.§.pater filio.D.de acq.hære.cùm dicit huiusmodi statutum requirens consensum consanguineorũ,intelligi, si sint consanguinei habiles.per no.per Bald.in d.l.1.in fi.C.qui admit. & post Ro.ipsum Corne.consi.241.de duobus quæritur, col.3. versic.& huiusmodi statuta,lib.2.& consi.42.circa quæsitum,col.2.versi.sed si non habuisset,lib.4.& Io.Bapt.in repe. l.omnes populi.char.60.in paruis,versi.29.D.de iustit.& iure. Et idem sane videtur voluisse Ange.consi.333.statuto Tudertino , vt videlicet si consanguineus sit minor 14.annis,non posit huiusmodi consensum præstare.

De eadem re.

46 ¶Sed & Bal.ipse in l.de pupillo.in princ.quem sequitur Iason ibi,col. 1. D.de ope. no.nunti.dicit & hoc casu pupillum consanguineum non posse interuenire cum autoritate tutoris,tum per illum textum,tum etiam quià autoritas prçstaretur ad id,quod non est in patrimonio,& administratione personç,nec bonorum pupilli, videlicet ad cõsensum alteri præstandum:ergo nihil autoritas facere potest,per l. vlt.D.de cura furi.& l.seruus furiosi.D.de manu.& no.Bar.in d.l.de pupillo.quod Bal.ibi reputat bene notandum. Et sequitur etiam Fran.Are.in l.cùm hæres.col.1. D.de acqu.hære. Et idem videtur voluisse Ang.in l.1.§.& quidem. D.quod cuiusque vniuer.dum dicit per illum text.quòd in casu huius statuti. si mulier non habeat consanguineum,nisi vnum pupillum, poterit liberè contrahere , eo non requisito,aut consentiente.

De eadem re.

47 ¶At idē Bal.in d.l.in cõiunctione.in fi.omnino.C.de nup.sentit & hoc casu posse pupillũ consentire cũ tutoris autoritate.Nam loquens de huiusmodi statuto,post ea,quæ suprà in princi.huius quæsti.ex eo retulimus, Quid(inquit)si consanguinei sunt pupilli videtur quòd eorum cõsensus non valeat sine autoritate tutoris, quia nec dicuntur præsentes,per d.l.diem proferre.§.sed coram. & arg.l.1.in fi.C. de fal.mo.Hæc ille,quem sequitur etiam Petr. Anca.in reper.d.c 1.de constit.quo loco suprà in prin.citauimus,vbi & ad hoc alleg.no.in simili,in c.ex eod. de elect. lib.6.Verùm Franc.Aret.in l.quamuis,in princ.D.de acq.pos.ita Bal.vbi suprà,allegat,tanquam si dixisset simpliciter,consanguineos pupillos non compræhendi in statuto requirente consensum consanguineorum in contractibus mulierum.

De eadem re.

48 ¶Adde his,quæ ex aliis diximus , & id quoque posse dici , quòd autoritas mariti aut requiritur ad integrandam (vt loquimur) personam vxoris : aut ob id, quod in eo vertitur commodum,vel incommodum mariti administratoris bonorum vxoris,& quorum fructus facit suos,ex consuetudine propè generali Franciæ,de quo nos disputauimus suprà in glo.6.in verbo , *consentement*,in vlt.quæst.Si igitur primum,quomodo poterit autoritatē alteri præstare,qui ipse autoritate indigeti d.l.vlt.C.de legi.tutel.& facit l.filium.D.ad S C.Maced.vbi filij consensus in mutuo facto nepoti,non tollit S C.cùm & ipse in ea causa sit , vt mutuam pecuniam inuito patre accipere non posit,& ibi concor.in glo.Si secundum, certum etiam est,maritum minorem non posse sine decreto in rebus immobilibus contrahere, per totum tit.C.de prædi.mi.& D.de reb.eor. Ex quibus,iunctis iis, quæ diximus

De eadem re.

in præced.quæst.& quæ item dicemus in seq.quæst.facilè poteris colligere quid in hac quæst.sit dicendum.

49 ¶SEXTO QVAERO, Quid è diuerso si mulier sit minor 25. annorum, nunquid venditio, quam facit de re immobili, cum cõsensu mariti maioris 25. annis sine decreto iudicis valeat? Breuiter dic, quòd non. Neque enim solennitatem statuti interuenisse, nisi & ea, quæ à iure cõmuni statuta est, intercedat, à quo quidem iure communi debet statutum suppleri, ar.l.4.§.si quis condemnatus. versic. sed si quidem. D.de re iud. nam hoc statutum non est conditum ad tollendam iuris communis solennitatem, sed ad ipsam augendam, cùm aliquid præter illud requirat. Ideò nõn debet operari contrarium effectum. l.cùm tale. §.falsam. D.de condi.& demon. Et ita in simili casu, videlicet in statuto requirente consensum duorum propinquorum in contractibus minorum, consuluit Pau. Ca. consi.106. incipiendo a secundo, col.1.lib.2.

Si vxor sit minor, an sufficiet autoritas viri maioris.

50 ¶SEPTIMO QVAERO, Si statutum dicat simpliciter, quòd mulier non posit contrahere sine cõsensu mariti, nulla distinctione facta, an sit maritata, necne, quid dicendum de muliere non maritata? Nam si de nupta, siue maritata nuncupatim loquitur, (vt facit nostra consuetudo) haud dubie non obtinebit in non nupta, vt expressè voluit Ange.consi.318.dictus punctus est dubius, in prin. Igitur cùm de muliere simpliciter loquitur, videtur quòd nullo modo posit cõtrahere, vt quæ non habet maritum, qui consentiat: nec statutum distinguit, sed generaliter loquitur: ergo generaliter est intelligendum, per l.in fraudem.§.vlti. D.de mili.testa.& l.1.§.generaliter. D.de lega.præstan.& ibi concor.in glos. Et hanc sentẽtiam fulcit, quòd olim legibus & Græcorum & Romanorum mulieres omnes sub tutela erant, vel parentum, vel fratrum, vel virorum, vel aliorum, vt patet ex his quæ diximus suprà in prima lege connubiali, nume. 72. incip. quod ex veterum, & iterum in princi.huius glossæ.

An mulier cœlebs posit liberè contrahere.

51 ¶Tu tamen dic contrarium. Nam cùm maritum non habeat, nec proindè posit seruari statutum, seruari debet ius commune, sicut in statuto requirente consiliũ proximorum, in contractibus mulierum vel minorum, vt scilicet si non habeant proximos, posint liberè contrahere, vt voluerunt Bald. Ang. Raph.& Alex.in l. turpia §.si Titię.D.de leg.1. Bal.in l.1.post prin.& ibi Saly.Ro.col.pe.versi.vlteriùs circa. Corne.& alij recentiores.C.vnde vir & vxor. Idem Bal.in l.cùm hæres, per illum tex.D.de acq.hære.Raph.Co.in l.4.§.toties.per illum tex.D.de dam. infec. Ro.in d.l.si quis mihi bona.§.pater filio.D.de acq.hære.& consi.36.visa disceptatione. Paul.Castr.consi. 124.in causa quæ vertitur in 2.dubio, lib.1.vbi plus dicit, quòd qui impugnat contractum factum à minore sine consensu duorum consanguineorum, qui ex statuto requirebatur, non solùm debet probare illũ fuisse minorem, sed & tempore contractus habuisse consanguineos: & Corne. consi. 241. de duobus, col.3.versi.& huiusmodi statuto, lib.2.& consi.131.in hac consultatione, col.2.versi.solùm autem vertitur, lib.4.& d.consi.242 col.2.eo.lib.4.Barb.cõsi.20.bene etenim, col 4.versi.præterea est etiam, lib.3.& consi.61.à Ioue, col.antepen.eo.lib 3 & consi.72.magnanimus, col.2.lib.4.& in tract.de præstan. Car.in 1.q.1.partis, col.7.versi.statuto cauetur, sub.nu.3.& in Cle.vlt.versi.penultimo, in glo.in verbo, statuimus, de rescrip. Alex.consi.206.ponderatis verbis testamenti, col.vlt.lib.6. Alciat.in l.transactionem.C.de transac.

De eadem re.

52 ¶Et proptereà etiam subdit ipse Bal.in d.l.1.C.vnde vir & vxor, ad ea quæ suprà ex eo diximus, quòd si vnus solùm minoris consanguineus est, satis est illius consensus, licèt statutum plurium requirat. Quod & sequuntur Pau. Ca. Alex. & recentiores ibi.& idem Pau.Cast.in l.si cùm dotem.§.si patri.D.solut.matri. & in l. si tertius.§.1.D.de aqua plu.ar.& Feli. in c.proposuisti.in 3.limitatione 2.conclusionis

De eadem re.

sionis,extrà de proba.& in c.quoties.in 3.no.de testi.Iason in l.Stichum qui meus erit.col.vlt.versi.tertiò adde.D.de lega.1.

53 *De eadem re.*

¶ Et simile voluit idem Bal.in d.l.in coniunctione.C.de nup.quòd si statutum requirat consensum matris,& duorum propinquorum,matre mortua sufficit consensus duorum propinquorum.Debet enim intelligi statutum requirens consensum matris,si mater viuat.Et si statutum requirat consensum duorum consanguineorum ex parte patris,si quos habeat , alioquin ex parte matris, & sit vnus tantùm ex parte patris,& vnus etiam tãtùm ex parte matris,sufficit illorum consensum adhibere.Et vtrunque sequitur Petr.Ancharanus in repet.d.c.1.in 14.quæsti. versi.circa hoc in simili quærit,& versi.seq.de constit.Et prius etiam sequitur Io. Bapt.in repet.l.omnes populi.char.60.in paruis.versi.vicesimooctauò.D.de iust. & iure.Et posterius etiam voluit Bar.consi.10.viso statuto communis,& ibi Ber. Land.in addi.& idem Bar.in d.l.Stichum qui meus erit.col.vlti.versi.secundò facit.D.de lega.1.Quem sequuntur Bal.ipse Ang.Fran.Aret.Alex.Iason, & omnes ibi.& Pan.in d.c.quoties.in 4.notat.& ibi Fran.Are.etiam 4.not.& Feli.in 3.not. de testib.& Alex.consi.109.super prima consultatione,col.3.lib.7.

54 *De eadem re.*

¶ Priori autem,quod de matre mortua dicit Bal.simile est,quod post Vber. Bob. scribit Alberi.Rosa.in 2.parte statutorum,q.119.quid si statuto,quòd stante statuto,quòd filij non ludant sine licentia patris,poterunt patre mortuo ludere,allegat l.4.D.loca.& in c.si gratiose.de rescri.lib.6.& vtrobique notata.

55 *De eadem re. Pupillus carens tutore & iudice an possit nũtiare nouum opus. Et an hæreditatem adire.*

¶ Accedit & suprà dictis,quod voluit glo.notab.in l.de pupillo.in princ.in verbo, rata habebitur.D.de ope.no.nunt.quod pupillus carens tutore & iudice,potest solus nuntiare nouum opus,ar.l.bonorum.C.qui admit.Ex qua gl.dicit Ro.ibi ampliari d.l.bonorum.& l.si infanti.in fi.C.de iure delib.quibus cauetur posse pupillum non habentem tutorem cum iudice,sine autoritate tutoris agnoscere bonorum possessionem,& adire hæreditatem : vt videlicet si pupillus careat tutore & etiam iudice,possit solus sine tutore & iudice id facere:& ad hoc dicit illam glossam esse sing.& a se solo ponderatam.Verùm Bar.& omnes ibi illam glos.repræhendunt,& inter cæteros Alex.& Iason illud etiam Ro.dictum repræhendunt.& rursum idem Alex.in d.l.bonorum.col.2.in versi.3.limi. Faciunt & ad hanc quæstionem,quæ diximus suprà,in præced.quæst.Nam si hoc casu potest mulier contrahere non obseruata solennitate statuti:si maritus sit absens,furiosus,& bannitus,multò magis quando non habet maritum.

56 *Quid si vxor fecerit cõtractum vtilem sine consensu viri. Ecclesi.vel minoris alienatio sibi vtilis, an valeat sine solennitate.*

¶ OCTAVO QVAERO, Si vxor sine consensu mariti fecerit cõtractum sibi vtilem,& commodum,an valeat huiusmodi contractus, nec ne? Primùm videtur non valere,per id,quod in simili voluerunt Iac.Bu.Alberi.Bart.Ang.Fulg. Pau.Ca.Iason,& penè omnes in l.cùm hi.§.eam trãsactionem.D.de transac.quòd si ecclesia,vel minor fecerit alienationem sibi vtilem,non seruata iuris solennitate,non valebit huiusmodi alienatio.Quod & voluit Bal.in c.1.extrà, eo.tit. & in l.pupillorum.in fi.princi.D.de reb.cor.& in l.vlt.§.necessitate.col. 5. versi.& ideò dicit.C.de bon.quæ lib.& consi.475.quidam I.abbas,col.2.lib.1.& Soci. id tamen dicens procedere in contractu rerum immobilium,consi.80.præsens consultatio, col.2.versi.ad hanc obiectionem,lib.4.& Alciat.lib.1.de verbo.signific.char.4.& Fran.Ripa.in l.is cui bonis.col.11.nu.47.D.de verb.oblig. [illegible]

57 *De eadẽ re.*

¶ Pro quibus apertè faciunt 3.aut 4.tex.quos tamen ibi non allegant, videlicet in c.sine.12.q.2.& in c.tua nuper.extrà de his,quæ fiunt à prę la.in illis verbis vtrobique positis,nisi fortè aliquid faciat,vt meliora prospiciat, & totius cleri tractatu atque consensu,&c.Ex quibus verbis clarè colligitur,non satis esse alienationem esse vtilem ecclesiæ,nisi & solennitas interueniat.Et ita illum tex.in d.c.tua.ponderat

derat Pan.ibi & Barb.in d.l.is cui bonis.col.7.in prin.D.de verb.oblig.& consi.41. immortalem,col.2.lib.4. Et præterea tex.in c.1.ibi,præsertim cùm euidens,& c.de reb.ecclesi.non alie.vbi decernitur non valere quandam alienationem rei ecclesiæ factam sine solennitate,præsertim cùm euidens necessitas,vel vtilitas non subesset. Ex quo clarè intelligitur,etiam non valere,si adsit vtilitas,quia dictio,præsertim, est implicatiua.l.si sine.§.vlt.in text.& glo.D.rem rat.habe. Et ita etiam illum tex. ponderat Fran.Are.in l.mutum.D.de acqui.hær. Et tex.in Cle.1.eo.tit.de reb.eccle. non alie.vbi expressè dicitur,quòd ad hoc,vt res ecclesiastica possit alienari,debet hoc necessitas,aut vtilitas ecclesiæ exposcere,& nihilominus assensus conuentus, aut si non sit conuentus,Prælati accedere,& ibi glo.in verbo,nihilominus.

58 ¶Et ita quoq; huius sententiæ fuit glo.in summa,12.q.2.Io.Regius inter consi.Fed. Senen.consi.142.domino Io.Pan.& alij in c.2.de in integ.restit.idem Pan.in c.cùm causa.col.vlt.de re iudi.& in c.nulli.col.2.versi.& concludo,extrà de reb.eccle.non alie.& Barb.consi.12.difficilè,col.penul.versi.præterea est etiam,lib.3.vbi & alios multos citat,vt ibi videbis.De quo etiam per recentiores,in c.quæ in ecclesiarum, de constit.Domi.& alios,in c.2.de reb.eccle.non alie.lib.6.Fab.à Monte S.Sabin.in tracta.empti.& vend.in 5.quæsti.princ.col.penul.versic.& quod requiritur.& Feli. in c.causam.le 1.col.pen.de iudi.& Philip.Deci.consil.142.cuius superscriptio incipit,an & quando,col.2.versi.est ergo videndum,& consil.282.viso puncto,colũ.3. versic.nam secundum communem,vbi & alios adfert. *De eadem re.*

59 ¶Nec dissimile est,quòd pupillus sine autoritate tutoris non potest adire hæreditatem,etiam locupletem,& sibi magno commodo futuram,vt voluerunt Cy.Bal. & Saly.in l.quod fauore.C.de legib.Bal.in l.potuit.& ibi Ias.col.penult.& alij.C.de iure delib.Bald.Ang.Saly.& Roma.in l.mutum.D.de acqui.hære.& Doc.in §.neq;. Insti.de autor.tutor.vbi etiam est bonus tex.vti quoq; est in l.obligari.§.pupillus. D.eo.tit.Imò verò nec opulentam adire potest,vt tenuit Iason,in l.si quis mihi bona.§.si seruus.col.2.D.de acq.hære.& in l.more.col.3.versic.quintò not.D.eo.tit.& in l.pupillus,in prin.per tex.ibi,eodem quoque tit.& in d.l.potuit. Quid autem intersit inter hæreditatem locupletem,& opulentam declarant glos.Bald.Ang.Imol. Raph.Co.Pau.Castr.& alij in d.§.si seruus.& Ang.consi.317.statutum quod mulier,circa medium,vbi eam glos.dicit sing.Super quo vide,quæ dicemus infrà,num. 77.nec longè abest,& seq. *Pupillus an solus possit adire hæreditatẽ locupletẽ, aut etiam opulentam.*

60 ¶Quibus etiam accedit tex.in c.monachi.16.q.1.vbi prohibetur,ne monachus sit forensis cuiuspiam negotij susceptor,vel executor,nisi id monasterij exposcat vtilitas,Abbate sibi nihilo minùs imperante. Ex quibus verbis satis constat,non satis esse illic versari vtilitatem monasterij,nisi Abbas consentiat.Ideò & ex eo not.glo. ibi,in verbo,vtilitas,quòd licet aliquid sit bonum & vtile,non est tamen agẽdum, nisi eo modo,quo fieri debet,& adfert concord.quæ illic omnibus sunt obuiæ. Et in glossa sequẽte dicit,quòd si monachus in iussu Prælati egerit pro ecclesia,& obtinuerit,non valet,quod actum est:quam glo.pro notabili citat,& sequitur Franci. Are.in c.causam quæ,col.4.de iudic. *De eisdem rebus. Bonũ & vtile fieri non debet,nisi eo modo,quo debet.*

61 ¶Quin in statuto,quòd mulier non possit agere,petere,requirere etiã,nisi de consilio duorũ propinquorũ,dicit Bal.consi.417.primũ dubiũ est,in fi.li.2 quòd mulier si egerit sine consilio propinquorũ,& obtinuit,non valet quod gestũ est,quia videtur deficere forma,quæ dat esse rei:& quia inhabilis,& nullus æquiparantur.l.1.§. pen.D.quod cuiusq; vniu.Et ad hoc quoq; dicit facere tex.in l.cùm hi.§.si Prætor. D.de transac.cum si.Id tamen nõ omnino asserit Bal.sed veluti in medio relinquit. *De eisdem rebus.*

62 ¶Nec id quidem abs re:nam contrarium videtur ex tex.in d.l.cùm hi.§.eam transactionem.D.de transac.vbi licèt non possit alimentarius transigere super alimen- *De eisdem rebus.*

Cōtra superiora. tis sine autoritate Prætoris: valet tamen transactio, ex qua facta est eius conditio melior sine autoritate ipsius Prætoris. Ex quo not. glo. ibi, quòd si ecclesia, vel minor alienat in causam non concessam, tenet alienatio, si id fecerit vtiliter, & ex re sua. Quam glo. licet plerique omnes ibi reprehendant, vt suprà diximus, non tamen sola fuit in ea opinione. Quandoquidem idem voluit Iac. Aret. in l. magis puto §. si æs. D. de reb. eor. Dy. in d. l. si fundus sterilis. prout eum refert & sequitur. Bald. ibi. D. de rebus dubi. Idem Bald. in d. §. eam transactionem. in vtraq; lect. & in l. contra iuris. in princ. per illum tex. D. de pactis, & in l. ita constante. D. de iure doti. & in l. quæcunque. post prin. C. de bonis, quæ libe. Alber. in Auth. hoc ius, col. vlt. C. de sacros. eccle. Io. Fab. in §. & ne huius. Instit. de eo cui liber. cauf. Cardin. Flor. in Cle. 1. in princ. de reb. eccle. non alien. Cepolla in l. vlt. col. 13. versi. extrà glos. quæro. C. de vsucap. pro empto. & consi. causarum ciuilium 14. casus talis est, quidam dominus, col. 2. versi. secundò etiam probatur. Barb. sibi contrarius (vt aliàs sæpe) in rubr. de reb. eccles. non alien. col. 4. versic. tertiò limita. & consi. 35. sapienter, col. penul. versi. modò in proposito, lib. 2. & consi. 5. bene etenim, col. 5. versic. secundò facit, quia in ista, lib. 3. & consi. 39. cui simile est initium, col. 8. versi. præterea tollitur, eod. lib. 3. & consi. 61 à Ioue principium, col. 3. eod. quoq; libr. 3. & consi. 86. illud referam, col. 4. versi. præterea facit, eo. lib. 3. & consi. 91. cuius idem est caput, col. 4. versic. circa tertiam dubitationem, eod. libro tertio, Iason sibi contrarius, consilio 219. egregius vir, col. 3. versi. nec ob. illud, lib. 2. vbi dicit illam glos. not. Philip. Decius sibi quoq; contrarius, in d. c. quæ in ecclesiarum. col. 3. versi. addatis tamen, extrà de consti. & consi. 124. placet mihi, col. 2. versi. quartò etiam dici potest. Marianus Socin. iunior, consi. 28. quia difficultas, col. pen. versi. secundò facit, sub nu. 10. lib. 2.

63 *De eadem re.* ❡ Et optimè probatur hæc sententia per textum, in d. §. eam transactionem, cui soli omnium Angel. & Paul. Castren. nixi sunt respondere, sed Angel. adeò malè, vt & Fulgos. qui est eiusdem factionis, dixerit, quòd loquitur inter dentes. Paul. autem nihil aliud pro responsione tradidit, quàm quòd illud ideò obtinet in eo casu, quia text. ibi vlteriùs procedit, hoc exprimendo. Quæ quidem responsio, satis leuis est, quia is text. non vlteriùs procedit, per viam extensionis, sed vt videre licet, per viam declarationis, a cessante ratione. Propterea Iason, qui etiam illorum partes sequutus est, reliquit cogitandum de solutione, quam ipse reperire non potuit, nec etiam commode reperire possem, quia text. est apertus, nisi dicas eum procedere in forma, siue solennitate, priuato tantùm fauore introducta: secus si publica, vt in alienationibus rerum ecclesiæ, & minorum, quæ sententia fuit Alciat. libro primo, de verbor. signific. & ante eum Ioan. Fab. in dicto §. & ne huius. Instit. de eo cui liber. caus.

64 *De iisdem rebus.* *Solēnitas facit presumi actū vtilem cōtrahenti.* ❡ Et quòd id procedat etiam generaliter, comprobatur non leui ratione, quam adducit Decius, vbi suprà, quia solennitas requisita in alienationibus rerum ecclesiæ, & minoris, eorum fauore requiritur: & vbi adhibetur, præsumitur, quòd sit in vtilitatem eorum, vt not. dicit Baldus, in c. 1. colum. 2. versicul. quæritur, Iacobus, tit. qui feud. dat. pos. & in c. sicut. in fin. de re iudic. & Alexand. consi. 79. circa primum, de quo quæritur, col. 5. versi. fortificatur, quia ibi interuenit, libr. 1. & ipse Decius, consi. 532. pro vera resolutione, col. 2. versic. & in dubio. Si ergo constat de vtilitate ecclesiæ, sumus in casu claro, nec est opus coniecturis. l. continuus. §. cùm ita. D. de verb. obli. Et ideò in foro conscientiæ, vbi veritas attenditur, valet contractus, licèt solennitas non interuenerit, vt not. Panor. in c. 1. in glo. vlt. extrà de in integr. restit. cum concord. à me adductis suprà eo. §. in glos. 4. in verbo, *ne peut*, nume. 21. incip. contrà videtur, & multis seq.

65 *Minor potest contrahere ad* ❡ Et quicquid sit in ecclesia, certè in minore perspicuum est, quòd potest contrahere ad suum commodum & vtilitatem, per tex. in l. neque. C. de contrah. & commit. stipul. & voluit Bal. allegans not. in d. §. eā transactionem. consi. 72. super quo petitur,

rur,lib.4.& Roma.consi.infrà allegandis,num.76. nam & huc spectat Panor.cõsi. 22.quanquàm,col.2.versi.non ob vltimum,lib.1.& Alexander,consi.59.viso processu,col.2.versic.secundò potest responderi,libr.2.& Barb.omnibus fermè locis, etiam infrà sequent.numero citandis.quòd procedit non solùm in adulto,sed & in pupillo,per tex.in d.l.contra iuris.in princ.D.de pact.& in l.1.C.de auto.præstan.& in §.1.Instit.de auto.tuto. *Suum commodum.* *Quid de pupillo.*

66 ¶ Et id quidem vsqueadeò,vt pupillus etiam se obligare possit,si ipsi commodum sit,& vtile,per tex.in l.si pupilli.in princip.D.de nego.gest.& in l.pupillus.§.1.D.de autorit.tuto.& in l.1.D.de vsucap.pro emptor.vt iam mirari desinamus glossam, in l.2.D.de accepti.hoc postremum voluisse,quam Ange.& Imol.ibi annotant,& omnes vbiq; allegant,extollunt,commendant,imò & pleriq; singularem faciunt, præsertim Barb.in l.2.columna 12.D.de verborum obligation.& in Procem.Cle. colum.3.in 2.lect.& consi.34.præclarè optimus,colum.13.versi.nec obstat,cùm dicitur,libro 2.& dicto consi.35.colum.penul.eo.lib.2.& consi.5.bene etenim cuncta geruntur.col.5.lib.3.& consi.39.col.8.eo.li.3.& d.consi.86.col.4.eo.lib.3.& d.consi. 91.col.4.eo.quoq; lib.3.& consi.41.immortalem,col.2.libr.4. Quin in multis locis non solùm sing.dicit,sed valde sing. Qua in re subit recordatio Catonis Sacci,viri inter Iuris interpretes celeberrimi,qui in Præfatione cuiusdam sui opusculi scribit eum,qui dicit glo.aliquam,aut textum sing.exuperare debere memoriam Mithridatis,aut Themistoclis,sicuti etiam refert Ias.in §.actionum.col.11.Instit.de actio. *Pupillus obligare se potest ad suum commodum.*

67 ¶ Sed vt reuertamur ad institutum,id quidem generale est & perpetuum in omnibus,quibus interdicta est bonorum suorum administratio,vt possint liberè,& sine solennitate suam conditionem meliorem efficere per tex.in l.is cui bonis.& ibi latè Rom.Barb.& Iason.D.de verbo.obligat.& in l.cui bonis.D.de nouatio.& quod voluit Bal.in repet.l.1.col.9.in 12.q.C.de sacrosf.eccles. *Et quibus est interdicta bonorũ admini.*

68 ¶ Et quoniam etiam in iudiciis contrahimus,l.3.§.idem scribit.D. de pecul.proptereà similiter quamuis aliàs illegitimum,irritúmq; sit iudicium à minore assumptum sine tutoris aut curatoris autoritate:tamen si cesserit ad commodum ipsius minoris,valet per textum in l.non eo minùs,& ibi omnes Doctores.C.de procur. Collec.& Aegid.Bellamer.in c.accedens,de procurat.& Archidiaconus in c.si annum.de iudici.libr.6.Nec id solùm in minore adulto,sed etiam pupillo,vt voluit glossa in l.neque tutores.C.eo.tit.quam ponderant Bald.qui eam dicit notandam, Saly.& nouissimè Ias.in d.l.non eo minùs.& Ang.Aret.in l.furioso.D.de re iudic.& in §.neq;.col.pen.Instit.de autor.tutor.In quibus locis etiam dicit ipse Ange.quòd habet locum in infante,quicquid dixerit Raphaël in d.l.furioso.De quo tamen dubito propter ea quæ dicam infrà,numero 83.eiusdem notæ. Nec solùm quoq; procedit,quando minor ipse litigauit per procuratorem,quem constituit sine tutoris aut curatoris autoritate,in quo casu loquitur d.l.non eo minus.sed etiam si ipsemet sine tutoris aut curatoris autoritate litigauit,vt voluit gloss.in l.1.C.qui legi. person.quam ponderat,& sequitur Panormit.in c.causam quæ vertitur,ad finem, extrà de iudic.vt & Alex.consi.59.viso processu,colum.2.versi.secundò potest respondere,lib.2. *Minor potest obtinere sententiã sine autoritate tutoris.* *Et pupillus.* *Et infans.*

69 ¶ Quibus germanum est,quòd licèt tutor,antequam satisdederit rem pupilli saluam fore,nõ possit administrare,nec gerere tutelam,neq; in iudicio,neq; extra iudicium.l.neq;.D.de reb.eor.& in l.in dubium.& l.vltima.C.de tutor.vel curato.qui nond.satisd.tamen si iudicio expertus,sententiam pro pupillo reportatit, valet quod ab eo gestum est,vt voluit glossa in l.tutor.in verbo,non potuit,& in glossa sequente.C.in qui.cau.in integr.restit.non est necess.quam sequuntur,& commendant Bart.Bal.& alij ibi.& Panor.in d.c.causam.col.penult.versi.vltimò quæro,extrà de iudi.vbi illam glo.dicit not. *Tutor qui nõdum satisdedit.potest obtinere sententiã pro minore.*

Ecclesi. si litigauerit & obtinuerit, sine autor. prælati, valet sententia.

70 ¶Et simile est, quòd licèt conuentus, vel collegium ecclesiasticum (nam & ecclesia & minor à pari iudicantur. c. 1. de in integ. restit.) non posit etiam litigare sine autoritate Prælati, per textum expressum in dicto c. causam, de iudic. si tamen commodum, & vtilitatem ex lite reportet, quia sententia pro eo lata est, valet, vt per d. l. non eo minùs, voluerunt post antiquiores Ioan. And. Collec. Imo. Card. Flor. Pan. qui hoc multis iuribus & rationibus comprobat. Feli. & nouissimè Philip. Deci. in d. c. causam. de iudic. Lap. & Domi. in c. 1. post principium, de pact. libro 6. Imol. in l. quæsitum, in gloss. 1. D. de re iudi. & Iason in d. l. non eo minùs, quicquid dixerint Ant. Franc. Aret. & Barb. in d. c. causam. quorum rationes abundè refellunt Panor. & Dec. ad quos studiosos relego.

Sententia lata pro fisco, absente aduocato fisci, valet.

71 ¶Sed & finitimum est, quòd licèt causa fiscalis debeat agitari præsente aduocato fisci, aliàs sententia lata, videlicet absente aduocato fisci, nulla est per textum, in l. non intelligitur. §. diuus. & l. si fiscus. D. de iure fisci: tamen si res bene successerit, & ad vtilitatem fisci, quia sententia fuit lata pro eo, valet, non obstante absentia aduocati: vt voluit glos. in d. §. diuus. ar. d. l. non eo minùs. & Ioan. An. in c. 1. & ibi Panor. col. 3. extrà vt lit. non contest.

Filius si agit vtiliter sine autori. patris, valet.

72 ¶Quibus & hoc accedit, quod latè consuluit Barb. d. consi. 86. illud referam. col. 4. versic. prætereà faciat, libr. 3. quòd licèt filius non possit agere in iudicio sine consensu patris, per not. plenè, in l. vlt. §. necessitate. C. de bo. quæ liber. si tamen egit, & quidem vtiliter, valet per multa similia, quæ illic adducit. Et idem quoque respondet Alexand. consi. 59. viso processu, columna 2. versicu. secundò potest responderi, libro 2.

Dos vtiliter alienari potest.

73 ¶Confirmantur suprà dicta per textum, not. in l. vltima. D. de iure dotium, vbi licèt aliàs non possit vxor etiam consentiente marito dotem alienare, nec contrà maritus consentiente vxore: potest tamen, vbi res cedit ad vtilitatem mulieris, & illum textum, generaliter intelligunt gloss. & Barto. ibi. Et eum quidem reputat singu. Baldus in l. si æstimatis. D. solut. matri. Et idem quoque voluit Baldus Nouellus, in Tractatu dotium, in 7. parte princi. priuile. 1. in 2. & 3. fallent. retentionis lib. 1. D. solut. matrim. Maria. Socin. iunior consi. 28. quia difficultas, columa. penul. versi. & hoc fundamentum. sub num. 9. libr. 2. vbi & ad hoc allegat l. ita constante. D. de iure dotium. & l. mutus. §. manente. eo. tit. & l. quamuis. D. solut. matr.

Pater potest bona aduentitia filij pro eius vtilitate alienare.

74 ¶Huc etiam vergit, quod pulchrè voluit glossa, in dicta l. quæcunq;. in principio, in parua glossa, in verbo, interdicto. C. de bon. quæ liber. quòd licèt pater non possit alienare aduentitia delata filio, vt ibi cauetur: potest tamen pro filij vtilitate. Sequitur Baldus, ibi, qui illam dicit mirabilem, & perpetuò menti tenendam. & Franc. Aretin. in l. mutum. ad finem. D. de acquir. hæred. vbi illam dicit notabilem. & Barb. in l. is cui bonis. columna 6. D. de verborum obligation. vbi & illam dicit singu. & ibi etiam Iason, colum. 2. qui dicit notabilem, & bene notandam: & idem Barb. in dicto procemio Clemen. vbi dicit solennem, & dicto consilio 35. columna penu. libro 2. vbi illam quoq; dicit singu. & dicto consilio 5. columua 6. libro 3. & dicto consilio 39. columna 8. eodem libro 3. quibus locis illam dicit valde notabilem. & d. cons. 86. colum. 4. eodem libro 3. & Iason in l. Barbarius, columna quarta, versi. limita tamen conclusionem. D. de offic. Præto. in d. l. non eò minùs. vbi illam dicit nota. & in d. l. contra. D. de pact. vbi & illam dicit nota. & in l. is cui bonis. colum. 1. D. de verbo. obligat. vbi etiam id dicit nota. & d. consi. 229. col. 3. lib. 2. vbi id item dicit not. Similiter & Pinel. & alios accumulat in l. 1. in 3. par. [illegible] n. 30. C. [illegible] mat. [illegible]

Mulier statuto prohibita

75 ¶His quoque adstipulatur, quod pulchrè consuluit Paul. Castr. consil. 119. videtur dicendum, in secundo dubio, libro 2. Quòd si statutum disponat, ne possit mulier alienare sine consensu duorum proximorum: & ideò non possit etiam in iudicio

rem

rem deducere, per textum in l.ait Prætor. §. quid sit autem. D. de iure delib. vbi absurdum est ei, cui alienatio interdicitur, permitti actiones exerceri. & plenè diximus suprà glossa 5. in verbo, *contraster*, in 21. quæstio. Tamen si egerit vxor sine huiusmodi solennitate statuti, & sentẽtiam ad suum commodum reportauerit, valet sententia per textum in d.l. non eò minus. Qui quidem casus ad nostrum proximè accedit, vt & proximis seq. versi.

agere, si agit & obtineat, valet sentẽtia.

76 ¶ Nam & hoc spectat, quod voluit Bald. in d.l. neq. per illum text. C. de contrah. & commit. stipu. quòd statutum, ne possit minor, aut mulier contrahere sine consensu duorum proximorũ, intelligitur de contractibus damnosis, non de vtilibus, & fauorabilibus: quod dicit esse menti tenendũ. & idem etiam voluit idem Bal. in l. 1. in prin. D. de cont. iudi. tut. & Ang. qui & loquitur in statuto requirente consensum Mundualdi, in dicta l. 2. & ibi post eum Imo. D. de accept. quod dicit ipse Angel. etiam esse menti tenendum, & se ita consuluisse Florentiæ. & Pau. Cast. consi. 160. ad primum quæsitum, columna prima, versic. nec etiam in casu nostro, libro primo: & Roma. consi. 316. circa propositam consultationem. & iterum consi. 453. visa principali constitutione. & in l. si quis mihi bona. §. vltimo. & ibi Alexander. D. de acquir. hæred. Idem Rom. in l. mutuum. & ibi etiam Alexan. columna vltima. D. eod. & idem Alexander in addit. Bart. in l. cùm lex. in fine. D. de fideiuss. Cepolla d. consi. causarum ciuilium 14. casus talis est, quædam domina, columna secunda, versic. tamen hoc non obstante. & in d.l. vlti. vbi suprà. C. de vsucap. pro emptor. Barb. in omnibus fermè locis suprà allegatis. & prætereà in l. 1. columna nona. D. de verborum obligation. & in c. edoceri, extrà de rescrip. & consi. 58. sapienter, in fine libr. 2. & Corne. consi. 254. videtur in hac consultatione, columna 2. versicu. tertiò respondetur, libro primo. Soci. consi. 160. in præsenti consultatione, columna antepenultima, versi. item & tertiò respondetur, lib. 2. & cons. 80. præsens consultatio, col. 2. versi. sed ad ista respondet, libro quarto, Felin. in c. dilectus. le 2. columna vltima, versi. similiter, extrà de rescrip. & in d.c. causam. le 1. columna tertia, de iudic. & in c. tuis quæstionibus. col. 1. de testib. Iason in d.l. Barbarius. colum. 4. de offic. Prætor. & in dicta l. is cui bonis, columna prima, & ibi Franc[is.] Ripa. colum. 11. nume. 45. de verborum obligation. vbi Iason ipse reputat not. & i[de]m Iason in l. si vnus ex argentariis. §. pactus ne peteret. col. 9. versi. 5. dictum statutum intelligitur. D. de pact. & in d.l. contra iuris. D. eo. tit. & in d.l. non eò minùs. C. de procur. & in l. more. columna sexta, versi. tenendo istam partem. D. de acqui. hære. & in l. qui iurasse. col. 1. D. de iureiur. & d. consi. 229. columna. 3. libro secundo, & in §. omnium. columna 8. versi. aduerte tamen, Insti. de actio. vbi id dicit nor. Philip. Deci. consi. 331. pro resolutione, col. 3. versi. secundò principaliter. & Francis. Ripa. in l. furioso. post principium. D. de re iudi.

Idem, si prohibitus sit cõtrahere, & contrahat ad suã vtilitatem.

77 ¶ Nec longè abest, quod contra id, quod suprà diximus, num. 59. incipiente, nec dissimile est, non posse pupillum solum, & sine tutore adire opulentam hæreditatem, tenuerunt, videlicet quòd adire possit, Dy. in c. quod ad gratiam, de reg. iur. libro 6. Ang. Pau. Cast. & Alex. in d.l. si quis mihi bona. §. si seruus. D. de acqui. hære. Raph. Co. in l. pupillus si fari. in princip. D. eod. tit. & in l. more. per glos. ibi, eo quoque tit. Pau. Cast. in d.l. potuit. C. de iure delib. vbi & Iason, qui aliam partem tenet, hanc tamen fatetur procedere in pupillo proximo pubertati, & qui intelligit quod ipse facit, ar. d.l. pupillus si fari. vbi & hoc expressè tenuit Bar. & idem Pau. in l. mutuum. post medium. D. de acqui. hære. Cepo. d. consi. causarum ciuilium 14. col. 2. versicu. tertiò hoc idem. Sed tu hic vide Soci. consi. 8. post redditum. col. 1. versicu. secundò principaliter, libr. 4. vbi similiter dicit interesse, inter hæreditatem locupletem, & opulentam, quæ sine vexatione adfert opes: vt illam nõ possit pupillus sine tutore adire, hanc possit. Vide item Philip. Decium, qui alios citat, d. consi. 331. vbi suprà. Illud autem certum est pupillum acquirere posse sine tutoris autoritate. §. 1. Instit. de auto. tuto. & §. pupillus, Instit. de inutil. stipul.

Pupillus an possit adire hære. opulentam.

78 ¶ Cui adfine est, quod consuluit ipse Ange.consi.317.statutum quòd mulier, quod est vltimum veterum consf.quòd stante dicto statuto, quòd mulier non possit contrahere, vel se obligare sine consensu propinquorũ: poterit tamẽ non obseruata tali solennitate, adire hæreditatẽ opulentã, nullis debitis obnoxiam. & ita dicit se scripsisse in l.more. D.de acq.hær. vbi tamẽ nihil dicit, sed hoc vtiq; tradit in d.l.mutũ. eo.tit. vbi illum sequuntur Imo.Raph.Co.& Pau.Ca. qui ita se dicit cõsuluisse Florẽtiæ, Ro.Alex.& Fran.Are. qui tamẽ dubitãt: & Raph.Co.in d.l.more. & ita certè consuluit ipse Pau.Ca.consi.91.in causa appellationis, col.3. versic.secundò dicitur non fuisse facta, lib.1. Et idem quoq; tenuit Barb.in multis, ex locis suprà allegatis: & Ias.in d.l.si cui bonis. & in d.l.contra iuris. D.de pact. & in d.§.omnium. Instit.de actio. & d.consi.229.col.3.li.2. & quæ diximus suprà nu.67.inc.sed vt reuertamur.

Mulier prohibita contrahere, an possit adire hared. opulentam.

79 ¶ Et idem quoq; de filiofam.prohibito contrahere, vel se obligare, sine cõsensu patris, vt possit tamen adire hæreditatẽ opulentam sine patre, respondit ex facto Rapha.Fulgo.consi.75.cuius caput est, ex facto proponitur, col.vlti. & Alexand.(qui Fulgo.non meminit) consi.234.hoc initio, puto circa dubium, col.vlt.libr.6. per ea quæ suprà diximus ex aliis. Nec obstat (vt subdit post Ang.d.cõs.317.) quòd filiusfamilias possit de facto vexari: id enim non est considerabile, per id quod in simili dicitur in l.eo tempore. in principio. D.de peculi.

Quid de filiofamilias.

80 ¶ Adde & quod voluit glos.not.in l.nulli. C.de transact. quòd licèt procurator Cæsaris non possit vendere, vel transigere inconsulto Principe, per textum ibi, & in l.1.§.si rem. D.de offic.procur.Cæsar. potest tamen, si ex hoc efficiat conditionem Cæsaris meliorem. Quam glossam sequuntur, & commendant omnes Doctor. ibi, illámque trahunt ad administratores rerum alienarum, videlicet Prælatum, tutorem, curatorem, & cæteros, vt videlicet sine consensu alterius, aut alia solennitate id facere possint: sicuti etiam illam ad hoc ponderat Petrus Ancharanus, & Panor. qui illam dicit not. & Barb.in c.contingit. extrà de transact. & idem Panor.consi.62. illud de iure quæritur, versi.item procurator, lib.1.

Procurator Cæsaris potest eo inconsulto facere contractũ ei vtilem.

81 ¶ Nec in procuratore tantum Cæsaris, & aliis administratoribus locum obtinet, sed in alio quocunque, qui licèt transigere sine speciali mandato nõ possit, per textum in l.transactionis. C.de transaction. tamen si transactio facta à procuratore speciale mandatum non habente, sit vtilis domino, valet, vt voluit Pet.Anch.in c.qui ad agendum de procur.lib.6. quem sequitur Franc.Curt.in addit.ad Alexandrum, in d.l.transactionis.in princ.magnæ addi.

Et procurator sine speciali mandato.

82 ¶ Quibus non absimile est, quod scribit Antonius in c.cùm olim.le 2.col.antepen versi.idem dicit de priuilegiis, quòd licet non possit monachus contrahere sine licentia (vt nostri loquuntur) Abbatis, si tamen id fecerit, & quidem vtiliter, valet, licet non interuenerit licentia Abbatis. Et idem in rectore ecclesiæ voluit Ioan.An. Lap.& Dominic.in c.1.de pac.lib.6. vt videlicet quamuis non possit transigere, aut pacisci de rebus ecclesiæ sine autoritate ordinarij. c.statuimus. extrà de transact. si tamen id fecerit ad commodum ecclesiæ, valet, per textum, in d.c. & in d.l.non eo minùs. C de procu. Et vtrunque sequitur Feli.in d.c.causam quæ, le 1.col.3. extr.de iudi. vbi & alia multa similia adfert, quæ videre poteris.

Et monac.sine licẽtia Abbatis.
Et rect.ecclesiæ sine autor. ordinarij.

83 ¶ Eiusdem notæ est, quod sing.Barb.voluit in l.1.col.6. D.de verborum obligatio. quòd licet ebrius contrahere non possit per text.in c.vnusquisque. & ibi glo.22.q.4. si tamen reperitur contractus ipsi vtilis, & commodus, tenet. per d.glo. D.de accept. & alia quædam similia. Sed non ego confestim huic sententiæ subscriberem. Nam cùm ebrius nullius omnino mentis sit, vt à furioso nihil differat. c.venter.35. di. videtur nec sibi posse acquirere, ar. eorum quæ de furioso & infante, qui nullum adhuc intellectum capit, scribuntur in l.1.§.1. D.de acqui.poss. & in d.l.1.de verbor. oblig.

Ebrius an possit contrahere ad suam vtilitatem.

oblig.& in §.furiosus,Instit.de inuti.stipul.cum si.Nisi diceres Barba. intelligere de eo, qui non adeò ebrius est.vt non omnino non intelligat quid agit, sed est veluti medius inter ebrium & non ebrium:sed hoc casu mero iure valeret contractus ab eo factus,etiam in sui præiudicium,per no.in l.dolum.C.de dol.Ideo cogita.

Prodigus ad suum commodum cōtrahit.

84 ¶His concinit, quod scribitur in l. is cui bonis. D. de verborum obligation. quòd prodigus tametsi alienare,aut obligari non potest,potest tamen sibi stipulando acquirere.imò verò sentiunt Doctores ibi in summario, posse etiam obligari ad suũ commodum,dum dicunt prodigum posse conditionem suam facere meliorem. & prætereà Paul.Castr.dicit prodigum fingi carere iudicio,tunc tantùm quando dissipat.& ita voluit expressim Francis.Ripa.ibi col.11.nume.46.quamuis textus eo in loco simpliciter & indistinctè dicat promittendo non obligari, ideóque nec fideiussorem pro eo interuenire posse,sicut nec pro furioso. Mox autem subdit ipse Ripa an ex contractu obligatorio facto à prodigo ad suum commodum,sequatur alienatio bonorum ipsius. Tu ibi eum vide,& quæ diximus suprà nu.69.princip.sed vt reuertamur.

Quaestionis prædecisio.

85 ¶Sed quid in huiusmodi similibus tantùm laboramus?Quando Baldus noster,qui omnium copiam longe superauit, in casu nostri huius statuti, prohibentis scilicet mulierem contrahere sine autoritate vel consensu mariti,nõ obscurè sentiat,posse tamen eam sine ea solennitate contrahere ad suum ipsius commodum, & vtilitatem.Ita enim,si solerter inspicias,voluit consi.488.sequens quæstio,post prin.lib.1. motus ea ratione,quam secundo loco adscribemus,versi.seq.

Rationes præcedentium.

86 ¶Nam horum omnium duæ sunt potissimæ rationes.Prior,quia inducta ad vnum effectum,non debent eius oppositum operari.l.3.§.si emancipatus D.de bono.poss. contra tab.& l.3.D.de adi.leg.& l.legata inutiliter.D.de lega.1.& l.si à milite.§.1.D. de testamen.mili.& l.si Rufinus.C.eod.& l.3.§ Diui Seuerus.D.de Carbo.edic. vbi est optimus textus,in illis verbis, non debet aduersus pupillos obseruari,quod pro illis excogitatum est.Secunda, quæ ad primam proximè accedit. Nam solennitates introductæ in fauorem mulierum, minorum, ecclesiarum, & aliorum, de quibus supra loquuti sumus, non debent illis damnum adferre.l.quod fauore.C.de legibus. & l.nulla. D.eodem. & optimus textus in l. plures apochis. in fine.C.de fide instrumentorum.

87 ¶Propterеáque sunt,qui id generale & perpetuum dicunt, vt cùm actus quispiam prohibetur fieri sine solennitate,vel aliàs fauore cuiuspiam nisi actus fiat:& intersit potius eius,ob cuius fauorẽ prohibetur,vt fiat,valebit. Ea enim est sententia Imolę in l.cùm lex.ad fi.D.de fideiuss.declarando tex.& glo.in Cle.1.de iure patro. quem sequitur Maria.Socin.iunior d.consi.28.quia difficultas,col.vlti.nu.11 lib.2.& ante hos Ioan.Faber in d.§ & ne eius.Institu.de eo cui liber.cau.vbi dicit, aliud esse,si id introductum esset in fauorem publicum.

Limitatio præcedentium.

88 ¶At hæc omnia intellige procedere,vbi is cum quo actus fit,aut consẽtit,aut simpliciter patitur fieri:vt quia contrahit cum muliere,qui est casus noster:aut quia litigat,nec tamen quicquam obiicit,quo etiam casu non valet iudicium, vt dicemus infrà,eo.tit.§ seq.in glossa prima. Quod si pars aduersa opponat, non posse mulierem litigare sine consensu viri,certe huiusmodi oppositio facit, vt non prosit mulieri sententia lata,ea oppositione neglecta,quin ab ea appellari possit, per id quod pulchre voluit Bal.in c.1.col.3.versic.capio primam gloss.extra de præscriptio.vbi ita intelligit dictam l.non eò minus,suprà citatam.Sequitur & commendat Io.Lup. nuncupatim loquens in casu statuti prohibentis vxorem interesse iudicio sine consensu mariti,in repet.rubricæ,de donatio.inter virum & vxo.§ 68.colum.1. versic. ex istis infertur.

An in dubio præsumatur utiliter an inutiliter factum.

89 ¶Intellige secundò procedere, cùm euidenter constat, huiusmodi contractum factum sine solennitate huius statuti, esse illi commodum & vtilem. Nam in dubio, deficiente solennitate, præsumeretur non vtiliter factus, vt nuncupatim voluit Bal. in l. quæcunque. versic. scias tamen. C. de bon. quæ liberis. & Philip. Deci. consi. 532. pro vera resolutione, col. 2. vers. si. & in dubio, & nõ obscurè sentiunt ij omnes, quos suprà citauimus. Sicuti è contrario, cùm solennitas legitima interuenit, præsumitur contractus factus ad vtilitatem minoris, ecclesiæ, & similium, in quorum contractibus debet quædam solẽnitas interuenire, vt satis diximus & probauimus suprà numero 64. incip. & quòd id procedat. Ex quibus planè cõstat, ad quos pertinet onus probandi, contractum, qui petitur rescindi, fuisse commodum, vel incommodum contrahenti. Nam si interueniat solennitas, præsumitur vtilitas: ideò minor, & ecclesia debent probare contrarium. At si non interuenerit solennitas, ij qui cum illis contraxerunt, debent ediuerso probare vtilitatem.

An mulier, quæ emit, possit dare facultatem redimendi sine autoritate mariti.

90 ¶NONO QVAERO, sequendo casum proximæ quæstionis, Mulier quæ vtiliter sibi contraxit, emendo fundum quempiam sine consensu mariti, an in contractu ipso, aut etiam pòst, possit dare facultatem venditori redimendi eum fundũ, restituendo pretium venditionis intra quodpiam tempus, vel etiam simpliciter. Et nos quidem hanc quæstionem in postrema editione huius operis tractaueramus: sed multò latiùs eandem posteà tractauimus in nostro tractatu Retractuum. tit. 2. in fi. in princi. finis eiusdem, & multis seq. versi. vsque ad numerum 16. inclusiuè. Ex quibus poteris intelligere, licere vxori in ipso contractu, non posteà ex interuallo, eam facultatem concedere sine consensu mariti. Sed & duobus numeris seq. videbis, an possit posteà ex interuallo prorogare tempus datum in ipso contractu. Ideò ea hic repetenda non ducimus.

Vxor post mortem viri potest ratificare contractũ à se factum sine consensu illius. Sed an poterit cogere aduersarium, vt cũ obseruet.

91 ¶DECIMO QVAERO (& hæc quæstio multũ conuenit cũ octaua) Vxor viuente marito contraxit sine illius consensu & autoritate: mortuo marito ipsa tũ sui iuris effecta, & propterea non ligata huic nostræ consuetudini, vt late dixi suprà in 7. q. vult illum contractum omnino seruare: at is, qui cum ea contraxit, non vult seruare, dicitque nullũ fuisse ex defectu consensus, qui in eo adhiberi debuit. Quid iuris? Et sanè nemini dubium est, quod licet à principio contra non tenuit: tamen vxor cùm sui iuris effecta est, nec ampliùs requiritur viri autoritas, potest ad suum præiudicium habere ratum, id est, ad hoc, vt is, qui cum ea priùs cõtraxit, illam post ratificationem cogat obseruare, per not. in tit. C. si maior factus. per totum, & in l. si pupillus. in princ. D. de noua. cum si. Sed hîc aliud quærimus, An videlicet possit ea cogere eum, qui cum ea contraxit, obseruare contractum. Et videtur quòd sic, per id quod in simili dicitur in l. cùm interdictæ. C. arbi. tut. vbi minor potest approbare contractum venditionis, aliàs nullum, & factum sine solennitate requisita: & ita cogere emptorem, vt pretium restituat. Et propterea ex ea no. Bal. quòd contractũ nullum ob fauorem alicuius, potest ille approbare. & allegat opti. tex. pro concord. in l. Iulianus. §. si quis colludente. & §. seq. D. de actio. empt. vbi & illud idem de minore & pupillo dicitur. Et illud prærereà, quòd si quis à meo procuratore colludente emerit, licet stare nõ teneat huic venditioni: si tamen velim, possum cogere emptorem, vt stet. Et illum tex. dicit sing. Bal. in l. dolum. in fi. C. de peri. & commo. rei vend. & no. Pe. Auch. in c. quàm sit. col. 1. de elect. lib. 6. Et ita quod de minore diximus, expressè voluerunt Fulgo. & Alexand. in l. cùm hi. §. eam transactionem. D. de transact. Alexan. in addi. Bar. in l. cùm lex. in vlti. addi. D. de fideiusso. & Marhesa. in norab. 156. nota quòd si minor: vbi tamen iura superiora non allegat, sed alia quædam, in ar. & Soci. consi. 80. præsens consultatio. lib. 4.

Episcopus potest stare con-

92 ¶Et idem quoq; in ecclesia, vt videlicet si alienauerit sine consensu Episcopi, possit tamen Episcopus, si velit postea, cogere eum, qui cum ecclesia contraxit, vt obseruet contractum adhibendo legitimas solẽnitates, per tex. no. in l. si qua de rebus. 12.

quæstio

quæstione secunda:quem ita intelligit glo.post Hugo.in c.1.in verbo,sede vacante, paulò ante fi.extrà,ne sede vacan.& ibi sequuntur Host.Ant.& Panor.ante finem, qui dicit illum textum esse ad id menti tenendum,& illam glo.esse no.Atque etiam Inno.Hostien.Io.And.Cardi. Flor.Panor.qui & id dicit notandum, & cōmuniter omnes in c.1.de his quæ fiunt à Præla.sine consensu cap.Anto.in c.si quis presbyterorum,colum.1.in fi.de rebus ecclesi.non alienan.& consi.22.visis punctis.colum.1. ad fi.Raphael Fulg.& Iason in d.§.eam transactionem Mathes.in d.not.156.Alex. in dicta l.cùm lex.vbi suprà.D.de fideiusso.Guid.Pap.deci.Delphi,159.duodecima conclusio,post princip.Philip.Deci.in c.quæ in ecclesiarum,col.3.versi. addatis tamen,quod si alienatio,de constit.& Carol.Ruin.consi.11.viso compromisso,col.3. nume.6.lib.4. — *tractus facti ab ecclesia sine autoritate illius.*

93 ¶His confine est,quòd licèt contractus bonæ fidei,initus dolo aduersarij,sit ipso iure nullus:est tamen in arbitrio eius,qui dolum passus est,approbare contractum,& cogere aduersarium,vt eum obseruet.Ita voluit gloss.in l.& eleganter.in princip.in verbo,nullam,& iterum in verbo,ipso,versi.item ad quid,& ibi Bart.Bald.col.3.in priore lect.D.de dol.mal.& glo.in l.iurisgentium.§.Prætor ait.in verbo, dolo malo,& ibi etiam Bald.Ange.Alexand.& Iason.D.de pactis.& glo.in l.à Diuo Pio.D. de ritu nup.& in l.in causæ.la 2.in princ.& ibi quoque Bald.in tertia lect. D.de minori.& glo.in l.transactionem,& ibi Iason.C.de transact.Fede.Senen.consil.89.puto Bal.in l.quod fauore.col.2.per eum tex.C.de legib.& in l.1.colum.2.C. plus val. quod agit.& in dicta l.dolum.C.de peric.& commo. rei vendi. & in l.si res.§.si mulier.per eum tex.D.de iure dot.Anto.dicto consil.22.Panor.in c.cùm dilecti, col.2. versi.item cape aliam,extrà de empt.& vendi.Pau.Cast.consi.295.si dicta pignora. col.1.lib.2.vbi & ex hoc consuluit in alio pulchro casu Iason in dicto §. eam transactionem.Feli.in c.dilectus.le 2.col.5.vers.tertiò facit.extrà de rescriptis.& in c. tuis quæstionibus.col.1.de testib.Carol.Ruin.consi.198.viso & perlecto,consi.6.nu. 12. lib.1.D.Igneus in l.contractus.colum.34.versic.nunc restat articulus, & multis seq. D.de regu.iur.Ludouicus Gomez,in §.actionum.colum.10.versic.ad text. Institu. de actionibus. — *Contract. dolo initus valet, si passus velit.*

94 ¶Huiúsque rei argumento & exemplo,quod de dolo diximus,Bald.in d.l.1. col.2. versi.sed hic quæro,& ibi quoque Sali.col.2.versi.quæro,vnus ex contrahentibus. C.plus val.quod agit.dicunt,quòd si ex duobus cōtrahentibus,alter tantùm simulabat,is qui non simulabat,sed verè contrahebat,potest cogere simulantem , velit, nolit,stare contractui,nisi aliàs lex ei resisteret. Nam & id generale est, vbicunque contractus annulletur fauore alicuius,si is velit,stabitur contractui, nec cōtra eum poterit ea nullitas allegari,vt per quædam ex superioribus voluit Bart.consil.159. visa quadam constitutione,col.3.& faciunt not.per eundem in d. §.si quis à colludente.& in l.si quis.C.de Decurio.lib.10. — *Simulās cogitur stare contractui simulato, si non simulans velit.*

95 ¶Hinc clausula decreti irritans,tum demum nullitatem operatur,si is, ad cuius cōmodum posita est,velit,non aliàs,vt no.Ioan.Mo.Ioan.And.Domi.in c. statutum, quod est 3.& ibi quoque Philipp.Franc.colum. vltim. qui id declarat post Lapum ibi,de præbend.lib.6.Imo.in cap.statutum.§.cùm verò & ibi etiam Domin. colum. 5.versi.not.tamen ex gloss.de rescript.libro 6.Benedict.in repetit. c. Raynutius , in verbo,in eodem testamento relinquens,le 1.nume.91.vbi & in aliis præcedentibus huc refert,quod in simili dicitur emphyteutam alienantem, vel non soluentem, nō cadere emphyteusi,nisi dominus velit,& alia quædam similia.Sed nos multò plura eius monetæ collegimus in repeti.l.si vnquam.in verbo,reuertatur,numero 10.fuerunt tamen,& seq.vsque ad numerum 16.inclusiué.Sed tu tamen, quantum ad decretum priuatim spectat,vide Feli.in c.cùm dilecta.col.14.versi.sed quicquid dicatur,extrà de rescript.& quæ scripsimus in d.l.si vnquàm.vbi suprà.numer.331.illud autem omnino. — *Decretum nō irritat, nisi velit is,cuius fauore positum est.* — *Emphyteuta nō soluens, vel alienās, cadit, si dominus velit.*

96 *Contrauemẽs contractui, cogitur stare contractus, si alter velit.*

¶Eiusdem farinæ est, quod pulchrè consuluit Petrus Ancharanus, consi. 141. super prædicto dubio, quòd si in contractu fuerit conuentum, quòd si vnus contrahentium contrauenerit, contractus ipse erit nullus, & postea vnus contrauenerit, poterit nihilóminus alter, si velit, stare contractui, & cogere aduersarium, vt adimpleat: & idem dicit consuluisse Dyn. in consi. incip. in quæstione quæ vertitur. Et sequitur Feli. in d. c. dilectus. le 2. & in dicto c. tuis quæstionibus. in quibus locis & alia quædam similia allegat, quæ videre poteris, ne si omnia referre tentauerim, omnia cogat relinquere.

97 *Casus nostræ quæstioni similis.*

¶Quid plura? cùm Paul. Castr. cons. 91. in causa appellationis, col. 3. vers. secundò dicitur non fuisse facta, lib. 1. consuluit in simili ferme statuto, videlicet, quòd mulier non possit se obligare sine præsentia proximorum consanguineorum: si mulier tamen se obligauerit sine huiusmodi solennitate, ea potest statutum allegare contra alios, vt obligationem impugnet: at alij contra eam, in cuius fauorem factum est, minimè possunt, per not. per glo. in l. his consequenter. D. fami. hercifcun. & alia, quæ ibi allegat. & idem prope voluit ipse Paul. consil. 119. videtur dicendum super primo, in 2. dubio, lib. 2.

98 *Duplex declaratio præcedentium.*

¶Sed hæc omnia velim intelligas, ne fallaris Lector, vt scilicet is in cuius fauorem cõtractus est nullus, possit si velit ei stare, & cogere etiam aduersarium eum sequi, nisi tamen lex resisteret ipsi contractui, vt quæ prohiberet fieri. Tunc enim nec is quidem, cuius fauore interdicitur, posset eum approbare. Cuius rei textũ habes & exemplum in d. l. à Diuo Pio. iuncta glo. D. de ritu nup. quam glos. ad id expendit, & dicit singu. Bal. in d. l. 1. vbi suprà citauimus. C. plus vale. quod agi. & in l. non dubium. col. 7. in 9. oppo. C. de legib. & in l. ea quę. C. de don ante nup. & Panor. in d. c. cùm dilecti. vbi suprà, de emp. & vend. & Alex. in d. l. iurisgentium. §. Prætor ait. D. de pactis. vbi idem dicit, cùm talis contractus continet causam impossibilem, per tex. in d. l. ea quæ. vbi & ipse Bal. id not.

99 *An soluto matrimonio teneatur mulier, quæ cõtraxit sine cõsensu viri, stare contractui.*

¶VNDECIMO QVAERO, Quid è diuerso, an saltẽ soluto matrimonio teneatur, & possit cogi mulier, aut eius hæredes obseruare contractum ab ea factũ constante matrimonio, sine consensu mariti? In antiquo libro nostrarum consuetudiuum id erat expressè cautum, videlicet vt teneret huiusmodi contractus soluto matrimonio, in præiudicium vxoris, & hæredũ ipsius, & ita obseruabamus: sed id fuit resectum, ideò relictum dispositioni iuris communis. Videtur autem primum tenere contractum, & ita mulierem soluto matrimonio, ad ipsum obseruandum teneri. Quia quando aliquid fit à non domino, aut aliàs inhabili, si is posteà efficiatur dominus, aut aliàs habilis, dispositio sortitur effectum. l. rem alicuam. D. de pignor. actio. & l. qui balneum. §. Titia. D. qui pot. in pign hab. & l. si quis alienam. D. de act. emp. & l. 1. in prin. & l. 2. D. de except. rei iudic. & l. si à Titio. D. de rei vend. & l. apud Celsum. §. si à Titio. D. de dol. mal. excep. & l. filiam fratribus. D. ad S.C. Trebel. & l. quod in rerum. §. 1. D. de leg. 1. Prætereà cùm quid venit ad eum casum, à quo incipere potuit, illud reconualescit. l. si rem. D. de verb. obli. & l. minorem. D. de rit. nup. & l. interueuit. D. de leg. præst. & l. cognatis. D. de reb. dub. & l. 1 §. 1. & §. si quis. D. de leg. 3. licẽ quis non potest venire contra factum suũ, ex eo quod de iure non teneat. l. post mortem. D. de adop. & l. per fundum. D. de serui. rusti. præd. & l. vendicantem. D. de euic. quę loquitur in venditione. Nec tunc habet locum argumentum de tanquam (vt nostri appellant) quando contra factum suum quis venit. l. siue possessio. C. de euic. & quod no. in l. eos, in prin. C. de appel. Et facit tex. in l. si non sortem. §. si filius. & ibi no. D. de condi. indeb.

100 *Dotis alien. facta constã. ma*

¶Propterea in simili dicimus, quòd licèt vxor non possit, constante matrimonio dotem alienare, quatenus viro præiudicat. l. si prædium. C. de iure dor. & l. constante. C. de dona. cum simil. quoniam videlicet maritus constante matrimonio est dominus

minus dotis, vt ibi dicitur, & in l.doce.C.de rei vendi.cum simi.valet tamen ea alienatio soluto matrimonio, in præiudicium ipsius mulieris, vt voluit glos.singu.in d. l.constante.quam sequuntur Ioan.Fab.& Bal.ibi, & Ia.Ra.Cy.Bal.& Raph.Co.in d.l.si prædium.& Specu.in titu.de emp.& vend.§.tertio loco. versi.sed nunquid.& voluit etiam Bal.consi.422.res dotalis, in prin.libr.2.& consi.53. quædam domina Rusabella.ad finem, versieu.modò sequitur videre, libro quinto, vide tamen infrà, numero 104.

tri.tenet eo soluto.

101 ❡Et facit etiam, quod in simili scribitur in l.& hæredi.§.filiafa.D.de pactis, vbi licèt filiafa.sola & sine patre, non possit remittere marito restitutionem dotis profectitiæ, quin possit pater cum ipsa dotem repetere, postquam tamen sui iuris fuerit facta filia, nocebit illi huiusmodi liberatio. De quo etiam est text.& quidem expressior in l.2.§.quòd si patris, versi.item si voluntate.D.solu.mat.Id quod dicit Nicol. Neapol.ad id facere, vt si filius patre viuente liberauerit debitores patris, huiusmodi liberatio sibi præiudicabit hæredi ipsius effecto. Quod & idem voluit Alberi.in rubr.D.de pecul.lega.col.2.& item in l.dominus.§.vlti.post Dy.ibi, eo.titu.& in l.filiusfa.etiam post Dyn.ibi.D.de solutio.

Filia sola potest remittere restit.dotis ad sui præiudicium.

102 ❡Et idem, si filius vendiderit rē patris, viuente ipso patre, vt ei hæredi patris postea defuncti noceat, tenet glo.in l.nec nos.in verbo, transigi, & ibi quoque Alberi.Bal. Ang.& Salye.C.de postli.reuer.Guid.Suz.& post eum idem Alberi.in l.cùm vir.D. de vsuca.& in l.filius paciscendo.C.de pactis.vbi dicit hanc opi.communiter approbari.& in l.1.§.quod ait prætor.le 2.D.quorum lega. Cui sententiæ maximum arg. præbet tex.in l.sed Iulianus.§.sed etsi filiusfa.D.ad S.C.Macedo.vbi si filiusfa.rem patris, viuente ipso patre pignori dederit, & is posteà patri hæres fuerit, & pignus persequatur, doli exceptione summouebitur.

Filij liberatio debitorem patris ei nocet postea hæredi effecto.
Filij item venditio rerum patris.
Et pigneratio.

103 ❡Et hæc admodum confirmat tex.ab omnibus propè suprà dictis allegatus in d.l. cùm vir.D.de vsucap. vbi licèt vir constante matrimonio non possit dotem alienare, si tamē alienauerit, & soluto matrimonio dos ipsius lucro cesserit, tenebit alienatio, & est similis tex.in l.pe.D.de fund.dota.Et id quoque etiam voluit glo.in d.l. constante.C.de donatio.& Alberic.in l.1.C.de feud.dota.Ex illóque text.in dicta l. cùm vir.dicit Bart.ibi, col.pen.versi.sed pone statutum, quòd stante statuto, vt debitor bannitus pro debito, non possit cōtrahere, nisi id debitum soluerit, si quis ita bannitus contraxerit, posteáque illud debitum soluerit: confirmatur contractus ab eo bannito factus ante solutionem, nempe remoto obstaculo impediente.quod refert & sequitur Panormita.qui ad alia quoque trahit, in c.cùm ex officij.col.penul. versic.ad hoc adduco, extrà de præscrip.Et alius quoque text.in l.si dubitetur.§.filiusfamil.D.de fideiusso.vbi licèt filiusfamil.qui pro patre fideiussit, non teneatur tantisper, dum est in potestate patris: tamen cùm primùm iuris sui postea effectus est, tenebitur.

Dotis alienatio à viro facta, ei nocet, si eam lucretur.

104 ❡Contrarium quoque videtur, vt scilicet mulier soluto matrimonio nō teneatur stare huic contractui facto constante matrimonio, sine consensu, & autoritate mariti.Nam fauore mulieris statutum est ne possit contrahere sine huiusmodi consensu, & autoritate, vt suprà dictum est alibi. Ergo potest ipsa hoc casu venire contra factum proprium, per l.si is.C.de pręd.min.& Auth.qui res.& ibi no.C.de sacrosan. eccle.& in l.cùm lex.& ibi no.D.de fideiuss. Ideò quando fauore decepti cōtractus est nullus, potest ipse deceptus contrauenire, vt no.in d.l.elegāter.in prin.D.de dol. & l.si res.§.1.D.de iure dot.& not.in l.cùm ab eo.D.de contrah.emp.

Contra suprà dicta.

105 ❡Nec videtur obstare, quòd hodie mulier ista est sui iuris, quia initium contractus debet attēdi.l.si filius.D.de verb.obli.& l.1.§.si seruus.D.depo.& l.Pomponius.§.2. D.de nego.gest.& l.si procurator.in prin.D.mand.Et licèt sit nunc sui iuris, tamen

Initium contractus inspiciendum.

nisi

nisi de nouo consentiat,quod primùm inutiliter fuit gestum, non confirmatur.l.si verò non remunerandi.§.si filio.& quod ibi no.D.mand.& l.si filiusfam.D.de testa. vbi si filiusfa.aut pupillus,aut seruus testamentum fecerit,non potest ex eo peti bo norum possessio,licet filiusfa.sui iuris aut pupillus pubes,aut seruus liber factus decesserit,& similis tex.in l.1.§.exigit Prætor.& §.seq.& l.pen.§.testamento.D.de bo norum possess.secund.tab.

106 *Iterū de vxore, quæ dotem alienauit.* ¶Ideò quantum ad primum illum casum pertinet,videlicet de alienatione dotis facta per vxorem,sunt qui tenent contrarium,videlicet non valere eam alienationē, etiam soluto matrimonio,scilicet glos.sibi cōtraria in §.1.in verbo,interdicta. & ibi Auge.Are.qui dicit hanc esse communem opi.Instit.quibus alie.licet.& alia glos.in l.1.§.& cùm lex.& ibi Cyn.C.de rei vxo.actio.Specul.sibi etiam contrarius in eod. titu.scilicet de emptio.& vendi.eodémque §.tertio loco.versi.quid ergo si vir,ad fi. ibi consueuit autem notari,& ibi Io.And.in addi.& Sali.in d.l.si prædium.in 3.q.in fi.C.de iure dot.Alberic.dum hanc opinionem ponit posteriorem in dicta.l.t.C.de fun.dota.per l.quemadmodum.C.de agri.& censi.lib.11.Imol.in d. l. cùm vir.D.de vsucap.& in c.cùm contingat.col.11.versi.circa primum,& expressiùs col.14.versi. nunc restat videre,extrà de iureiur.& Io.Lup.in rep.rubr.de don.inter vir.& vxo. §.17.col.2.versi.quæ quidem alienatio.De cuius rei veritate latè comperies per Vital.de Camb.in tractatu clausularum.char.96.col.3.& aliquid per Stephanum Bertrand.consi.95.honesta.col.1.lib. 1.

107 *Iterum de filio, qui liberauit debitores patris.* ¶Sed & in illo casu de filio,qui viuente patre liberauit debitores ipsius patris, contrarium quoque eius,quod suprà diximus,tenuerunt Paul. Castr.Alexand. Franc. Areti.& Iason in d.l.2.§ quòd si patris.versi.item si voluntate.D.solut.matri.moti, quia in illa actione de dote,de qua loquitur d.l.& hæredi.§.filiafa.D.de pactis.& similes,filia habebat ius de præsenti,quod potuit remittere in sui præiudicium. At filius viuo patre nullum ius habet contra debitores paternos, sed sperat habere ius per successionem: vnde non valuit à principio,ideo nec ex pòst facto videtur posse reconualescere.De quo etiam videtur esse tex.expressus in l.& seruum hæredem. versicu.idem probat.D.de pactis,& ibi Paul.Cast.Sed & tu de hoc vide Dyn.Bart. & Alexan.in additio.ipsius,in l.cùm dominus.§.filius.D.de pecul.lega. Dy.& Bart. in l.filiusfamil.la 1.D.de solut.Specu titu.de pact.§.instrumentum.versic. vlti. Lap. Petrus Anch.& Domi.in c.quamuis.col.3.versic.quid si filius. & ibi Georg. Nat.in repe.col.18.versi.quid autem si filius.D.de pact.lib.6.Bal.Paul.Cast.Alex.& Iason. in l.iurisgentium.§.si ante.D.de pact.Fulgo.& Pau.Ca.in l.vlti.C.eo.ti.Paul. Cast. Iason.& Philip.Dec.in l.filius paciscendo.C.eo.ti.Hercula.& Tho.Parp.in d.l. 2.§. quòd si patris.versi.item si voluntate.D.solu.matri.Philip.Dec. in l. quod in initio. col 1.versi.similiter liberatio.D.de regu.iur.& Io.Montefer.in repe.l.frater à fratre. in 22 q.D.de condi.indeb.

108 *Resolutio principalis quæstionis.* ¶Sed quicquid sit in illis speciebus,statim ac prima facie videri posset in nostro casu, mulierem soluto matrimonio,non teneri stare contractui,quem fecit constante matrimonio, non obseruata solennitate nostræ consuetudinis, cùm ab initio non tenuerit ex defectu solennitatis,non magis quàm maior contractui,quem fecit dū esset minor sine autoritate sui curatoris,nisi ratum de nouo habuerit. Nam & in simili dicit Bald.in repe.l.1.col.7.versic.sexto incidenter quæro.C.de sacrosan.eccle. quòd si filiusfam.fecerit testamentum ad pias causas,sine consensu patris, qui tamē requiritur,per c.licet.& ibi Docto.de sepul.lib.6.si pater moriatur, non propterea conualescit testamentum,nisi denuò testamentum confecerit,per tex.in l. 1.§.si filius.D.de leg.3.& l.1.D.de reg.Cato.Quinetiam Signo.consi.136.filiusfam.no.con suluit,quòd si filiusfa.rem aduentitij peculij inscio patre vendiderit, patre mortuo poterit ipse filius rem ipsam ab emptore reuocare.& ad hoc multa allegat, ex quibus suprà multa adscripsi.

¶Est

109 ¶Est tamen in hoc casu nostro in primis videndum, an huiusmodi consensus mariti hic requiratur ad solennitatem, & in fauorem mulieris, nempe propter sexus fragilitatem, an verò propter mariti præiudicium, de quo suprà late diximus in glos. 6. nume. 37. restat igitur. & seq. vsque ad finem eius glos. Nam si illud respicit, planum est etiam soluto matrimonio non tenere contractum, ea, quam diximus, ratione: si hoc contrà tenebit. Et ita scilicet tenere, iudicatum est, vt audio, in Senatu Parisiensi 27. die Martij, anno 1520. ante Pascha, inter Ioannē Cochot, dit, de Bidan, & Carolum Guesdon. & iterum die 7. Septembris, anni seq. inter easdem partes. Sunt autem quædam consuetudines expressæ in contrarium, vt scilicet non valeat huiusmodi contractus soluto matrimonio, scilicet Borboniorum cap. 171. & Biturigum, titu. 1. cap. 17.

De eadem re.

110 ¶DVODECIMO QVAERO, quid si mulier velit donare filiis suis, an requiratur consensus mariti, requisitus ex hac nostra consuetudine? Bal. consil. 407. præsupponendū est quòd in terris, lib. 2. mirabiliter simul & singulariter consuluit, statutum, quod requirit consensum proximorum in contractibus mulierum, non habere locum, cùm mulier donat liberis. Mouetur, quia hæc donatio collata in liberos pietatis ratione, non intelligitur esse prohibita. l. 1. C. de impo. lucra. descript. lib. 10. & l. voluntas. C. de fideicom. Et quia etiam huiusmodi statutum emanauit propter fragilitatem mulierum, quæ ratio non potest hoc casu procedere, cùm mulier non id ex fragilitate facere videatur, sed potius ex pietate, per l. liber captus. C. de capti. & postli. reuer. Quæ quidem decisio eadem ratione procedit in casu nostræ consuetudinis, si ea fuit inducta ob fragilitatem mulierum, de quo alibi diximus.

An hac cõsuetudo habeat locum in donat. facta ab vxore liberis.

111 ¶DECIMOTERTIO QVAERO, Certum est in iure, quòd vir & vxor possunt inuicem contrahere: vt de mutuo est tex. in l. pen. in prin. & in l. vlti. D. de in rem verso. & in l. Aurelius. §. vlti. D. de lib. lega. De venditione in l. si vir. D. de præscrip. verb. & in l. cùm in fundo. §. vxor. D. de iure dot. & l. si sponsus. §. circa venditionem. D. de dona. inter vir. & vxo. & l. quod autem. §. si vxor à marito. eod. titu. & rursum in l. sed si vir ex lana. §. si duo. & §. si vir. eo. quoque titu. & l. si non verum. & ibi glo. & doct. eo. titu. & l. si Gaudentius. C. de contra. lien. empt. & vendi. De societate, in l. ex diuerso. §. 1. & ibi Bal. Imol. & recent. qui cum §. legunt cum §. socero. l. præcedentis, quæ est l. rei iudicatæ. D. solu. matri. & l. alimenta. §. qui societatem. D. de ali. & cib. lega. & l. cum hic status. §. si inter virum. D. de dona. inter vir. & vxo. & voluit Bal. in l. si vxor tua. col. 2. versi. denuo quæro. C. de condi. insert. De permutatione, in l. si prædia. in prin. & ibi Bal. de dona. inter vir. & vxo. De deposito, in l. vlti. versi. idem quærit. D. vt lega. nomi. caueat. & Bal. in d. l. si vxor tua. col. 3. versi. extrà quæritur. De pignore, in d. §. si vxor à marito.

Vir & vxor possunt inuicē mutuo dare.
Emere & vendere.
Societatē contrahere.
Permutare.
Deponere.
Pignerare.

112 ¶Idq; ad omnes contractus præterquam ad donationem, vbique trahunt Doct. vt Bal. in d. l. si prædia. & consi. 29. casus, vir donauit, col. vlt. versic. secunda conclusio. lib. 1. & consi. 66. inter virum & vxorem, eod. lib. 1. Fulgo. in l. si mater. C. de contrah. empt. latè Alexan. consi. 86. super dictis duobus quæsitis, in prin. lib. 5. vbi Caro. Molend. in additio. alios citat, quos videbis, & præter eos Georg. Nat. in repe. cap. quamuis, colum. 11. versicu. secundò not. de pactis lib. 6. Fab. à Monte S. Sab. in tractatu de empt. & vend. in 2. q. 3. q. princip. & Philip. Dec. consi. 58. cuius superscriptio incipit, si maritus.

113 ¶Quid ergo, si vxor donet viro, in casu permisso, aut ei vendat, aut cum eo permutet, aut aliàs contrahat: poteritne maritus authoritatem, aut consensum, qui ex nostra consuetudine, in contractibus vxoris requiritur, ad suum commodum & vtilitatem interponere? Et videtur primùm, quòd non posit, per tex. in l. 1. in princip. D. de autho. tut. & in l. 1. §. fuit quæsitum. D. ad Sc. Trebel. quibus iuribus cauetur, non posse quempiam authoritatem accommodare ei actui, ex quo sibi principaliter ali-

An vir possit authoritatem præstare vxori secum contrahenti.

quid quæritur:idque etiam si fiat iussu testatoris:nam & in eo casu nuncupatim loquitur d.§.fuit quæsitum.

114 *An proximi, quorum cōsensus ex statuto requiritur, possint ad suum cōmodum consentire.*

¶Et ex hoc expresse no.Bar.Imo.Alex.in d.l.tale autho.tut.quòd cùm per Italiam sint statuta, ne mulieres, & minores contrahant sine consensu proximorum, non possunt ipsi proximiores illis consensum præstare in eo, quod sibi directe est quærendum.& idem voluit Bal.consil.139.secundum tale est,D.A.post mortem,in fine, lib.2.& consi.407.præsupponendum est,col.ij.versi.præterea considerandum, eo. lib.2.& consi.193.punctus,prohibetur per statutum,lib.5.& Ang. loquens etiam in statuto requirente consensum mariti,in §.œconomus.per illum text.in auth. de ali. & emphy.Imo.Raph.Co.Alex.& Ias.in d.l.1.§.fuit quæsitum.D.ad Trebel. Panor. qui hoc dicit notandum,in c.sicut nostris.col.vlti.extrà de iureiur.Pau.Cast.in l.senium.C.qui testa.fac.pos.& consi.329.visis & consideratis,col.3.versi.itaq; quia secundū.lib.1.& consi.319.viso puncto.col.1.li.2.Ro.in l.1.C.vnde vir & vxor.& in l.pactū.col.pe.vers.præterea cōtra hoc.C.de colla.Alex.cōsi.106.quo ad præsens.col. vlt.li.1.& Barb.consi.41.immortale.col.3.lib.4.Philip.Corne.consil.254.videtur in hac cōsultatione,col.4.versi.præterea consensus.cum seq.lib.1.& consi.294.eleganter.col.1.versi.& dum Pisis legebam,eod.lib.1.vbi dicit in hanc partem consuluisse Bal.à Bar.Barpt.Soc.Salust.Benedict.Bar.Othonem,Nico. & alios plures præclaros Doct.Et idem quoque tenet Cepo.caut.237.vt vxor possit instituere:& Benedict.Capra consi.144.pro præfati dubij declaratione.col.3.& Io.Lup.in repet.rubr. de dona.inter vir.& vxo.§.68.col.5.versi.ex quo dicebat.Et idem in statuto, quòd nullus possit contrahere sine consensu patris,tenuit Pau.Ca.consil. 405. viso compromisso,post prin.lib.2.& Iason consi.69.vt præsens decisio.in 2.dubio.lib.1.

115 *Filiusfami. an possit donare causa mortis, patri consentienti.*

¶Et in simili dicit glo.in d.l.1.D.de autho.tut.quòd cùm filiusfa. non possit donare causa mortis sine patris consensu.l.filiusfa.D.de dona.& l.tam is.§.1.D. de don.causa mor.non potest pater consensum accommodare filio sibi donanti causa mortis. Et illam glo.sequuntur Dy.& Bar.ibi.& idem Bar.in d.l.tam is.§.1.col.vlti.& in l.frater à fratre.col.vlt.in 6.q.D.de condict.indeb.Ioan.And.in additio.Specu.titu.de instru. edit.§.porrò.col.1.versi.quòd si filiusfamil.Ioan.Faban l.senium.C. de testament. & in §.1.col.2.versi.sed an ipsi patri,Instit.quibus non est permiss.face.testa. Bald.in l. si furiosi.ad fin.C.de nup.& in l.bonorum.colum.vltima.versicu.& ex prædictis determinatur quæstio.& ibi Bart.in addi.illius,qui facit singula.illam glossam. C. qui admit.& idem Baldus in dicta l.si vxorem.colum.1.C.de conditio.infer.& in l.quoties.in fi.D.solu.matri.vbi & eam gloss.dicit singul.& in cap.cùm consuetudinis.circa medium,versicu.& ideò si filiusfamil.extrà de consuetud. & consil.213. occurrit dubium.in prin.lib.2.& cons.290.hæ quæstiones.lib.3.& consi.331. quædam puella. eod.lib.3.& consi.60.soluto matrimonio,lib.4.vbi hanc dicit esse communem opi. & consi.80.permittendum est,col.1.lib.4.& consi.199.refutatio,lib.5.Angel.consil. 303.factum tale est,filia refutauit.Imol.in dicta l.1.§.quæsitum. & ibi Soci.qui dicit, quòd etiam est communis opinio.colum.4.versicu.postremò.D.ad Trebel.& idem Imo.in l.in ædibus.§.quòd si filius.D.de donatio.Ro.in l.2.in prin.col.2.versi.tertiò in quantum.D.eod.Pau.Castren.consi.459.sequendo ordinem,in princi.li.1.& consi. 465.viso compromisso,col.1.eod.lib.1.& Pet.Ferra.tit.forma libel.quo agi. pro donat.in glo.1.col.pen.versi.vlterius quæritur,Nicol.Milan suo repert.versic.filiusfa. Barb.d.consi.41.col.3.lib.4.Corne.d.consil.294.libr.1.Guid.Pap.qui dicit ita fuisse determinatum,deci.Delphi.229.item in causa.Soci.consil.112.reperito consil.172. multùm abundè,col.2.versi.succedit nunc secunda difficultas.lib.2.& consil.23.circa prædictam.col.3.versic.quantum autem ad secundam.lib. 4.vbi ita quoque dicit Salustium Perusinum consuluisse.Cardi.Alex.in c.vlt.in prin.colum.4.versic.quid econtra.de dona.inter vir.& vxo.Philip.Dec.consil.279.placet mihi.col. 2.Ludo. Bol.consi.44.cor mundum,&c.pro tanto visis statuto,&c.in princi.Anto.Rubeus, consi.27.difficultas casus,col.3.versicu.præmissis tamen non obstantibus.& consi. 127.cir

127.circa dubium.col.2. Et ab hac opi.negat recedendum in iudicãdo Steph. Bert. consi.86. Christi,&c.visis tribus.col.1.lib.1.& Paul.Parif. qui dicit, ab hac opinione in iudicando non esse recedendum.consil.97.statutum.colum. vlti.lib.3. Et in hanc etiam partem bene facit tex.in Cle.si vna & ibi glo.in verbo,mensæ suæ,& Docto. de reb.ecclesi.non alie.& quod voluit Panor.in c.per nostras.extrà de iure patro.

116 ¶Sed in hoc vltimo,de filiofa.donante patri(nam de alio posteà dicemus) contrarium tenuerunt Iac.Ra.Pe.Cy.& Alex in addi.Bart.in d.l.1.D.de autho.tuto. Cyn. Ray.Marti.Saly.Alberi.vterque Raph.Floria.& Paul.Cast.in d.l. senium.C.qui testa.fa.pos.inter quos Paul.asserit,ita se consuluisse cum pluribus doct.Perusinis.Bal. sibi contrarius in d l.si quando.§.1.C.de inoffi.testa.& subobscurè ita consuluit con sil 144. statuto ciuitatis Papiæ,lib.2.& latè & apertè d.consil. 60.soluto matrimonio.lib.4.dum dicit hanc partem esse de iuris subtilitate veriorem. Ange.etiam sibi contrarius,qui ita dicit se consuluisse.Raph.Co.Paul.Cast.& latè Alexan.colum. 3. & 4.& Iason col.1.vbi ita dicit magis communiter teneri,in d.l.1. §. fuit quæsitum. D.ad Trebel.& ita à plerisque consuluisse dicitur ipse Ange.consi.incip.factum tale est,domina Legia,quod tamen consi.inuenire non potui inter ipsius consil. licet diligenter conquisierim.Nico.Neap.& Paul.Cast.in l.qui in potestate.D.de testa.idê Paul.in l.si quis mihi bona.§.si quis mandauerit.D.de acqui.hære.Roma.sibi etiam contrarius consi.515.in quæstione qua quæritur.Fulgos.consi.88.visis superius allegatis,col.2.versi.verùm hæc secunda.Alexan.late d.consil.1c6.& iterum consi.29. subtiliter.col.pen.versi.& pro hoc etiam facit,cum multis seq.lib.3. Barba. sibi contrarius in addi.Bal.in d.l.si vxorem.C.de condi.inser.& in c.possessiones.colum.vlt. extrà de reb.eccle.non alie.& Soci.sibi item contrarius,consi.87.in præsenti consultatione,col.2.versi.sed ad prædicta.lib.1.& Steph.Bertrand.sibi contrarius,consil.7. etiam si caueretur.nu.3.lib.2.& consi.32.optassem,col.2.versi.ad secundum.lib.3.& consi.156.ex themate,col.3.in 3.dubio.lib.4.& Benedic.in repe.c.Raynutius.in verbo,mattem insuper Cleram,nu.46.& nouissimè Io.Montefer.in repe.d.l.frater à fratre.col.15.versi.vndecimò quæritur. *De eadem re.*

117 ¶Mouentur,qui hanc partem sequuntur,primò per text.in l.1.circa princi.C.de impo.lucra.descript.lib.10.vbi filiusfamil. potest conferre in patrem suas facultates in postrema voluntate,quod de donatione causa mortis intelligendum est,cùm testari non possit etiam consentiente patre,per d.l.senium.& l.pen.C.qui testa face.poss. Ar certum est,quod filiusfamil.non potest donare causa mortis, sine patris consensu,vt diximus. Ex quo necessariò fit, vt in casu illius l. pater consensum præstiterit, alioquin non valuisset donatio.Item per text.in d.l.1.§.sinautem.D.ad Trebel. vbi potest restitui hæreditas ei qui præest collegio,cum decreto, & consensu ipsius collegij.item per tex.in c.cùm in iure.de offi.deleg.vbi potest quis sibi, & ad suam vtilitatem cõsentire,& ibi concord.in glo.Præterea pater potest consentire filio adeũti hæreditatem,d.l.si quis mihi bona.§.iussum.cum seq.D.de acquir.hæred.& tamen hæreditas pleno iure patri quæritur.l.placet.D.eod.cum simılib. Ad hæc,si negaretur,posse filium donare patri,cum consensu ipsius patris,sequeretur quòd patria potestas,quæ est ad acquirendum patri destinata, & ita in fauorem patris introducta, retorqueretur in ipsius odium,contra l.quod fauore.C.de legib.cum simil. Deinde adde tex.in l.si pro patre.§.1.ibi,nisi donans.D.de in rem verso.& in l.si quis pro eo. §.1.D.de fideiuss.& in c.cùm in veteri.extrà de elect.& quod voluit Ioã.An.in c. qui tacet.de regu iur.lib.6.& in addi.Specu.titu.de his,quæ fiunt à præla.col.penul.& vlti.& Anto.in c.nouit.extrà eo.tit.cum alijs,quæ videbis suprà in glo.præcedenti,nume.27.quibus concinit quod pulchrè voluit. *Rationes posteriorũ opin.*

118 ¶Respondent quoque iuribus, quibus innituntur, qui primam partem sequuntur. Nam d.l.1.D.de autho.tuto.& d.l.1.§.fuit quæsitum.D. ad Trebel. loquuntur in authoritate,quæ ex causa officij interponitur:hic verò quæritur de simplici consensu, *Responsiones ad rationes alterius partis.*

qui priuatim adhibetur: qui quidem potest adhiberi ad propriam vtilitatem, per infra allegata pro secunda parte: sicuti præter illos, quos suprà citauimus, tenuit etiam Soci. consi. 160. in præsenti consultatione. colum. antepenul. in princip. lib. 2. Item di ctæ leges loquuntur in autoritate, quæ requiritur ad integrandam personam pupilli, supplendámque eius imbecillitatem: hic verò secus, quoniam non minus est integri consilij, atque iudicij filiusfami. quàm qui sui iuris est: & nulla ratione ætatis, aut discretionis habita, semper requiritur consensus patris: ideóque talis consensus potest interuenire post actum, vt not. gloss. & Doct. in l. vlt. §. necessitate. C. de bo. quæ liber. Quod non potest fieri, si per modum autoritatis, & ad integrandã personam requiritur, quin in ipso actu deberet interponi, vt latè diximus suprà in glossa 6. in princip. Item patria potestas ordinatur ad ipsius patris vtilitatem, & propterea non mirum, si interponatur ad ipsius patris vtilitatem, ad quam ordinatur. At autoritas tutoris, de qua dictæ leges loquuntur, ad hoc non ordinatur, per tex. elegantem & aureum, in l. qui sine vsuris. D. de nego. gest. Sed & d. Cle. si vna. de reb. eccles. non alie. cum alijs allegatis per Doctores, loquitur in consensu superioris præstando in actu inferioris, per modum autoritatis, vt no. Io. And. post alios, in c. 1. de reb. eccle. non alie. lib. 6. & Doct. in c. cùm vos de his quæ fiunt à præla. Hic verò secus, vt dictũ est. Item autoritas Prælati non ordinatur ad suum commodum, sicuti nec tutoris: tutor enim & Prælatus æquiparantur, vt alibi latè diximus.

119 ¶ Sed redeundo ad primum casum, qui ad hunc locum propius accedit, videlicet ad statutum, quod exigit consensum mariti, aut proximorum in contractibus mulierum: fuere etiam, qui tenuere contrarium eius, quod suprà in princ. diximus, videlicet, quòd maritus, aut consanguinei possunt huiusmodi consensum, ad suum commodum interponere. Ita enim videtur voluisse Oldrad. consil. 182. licèt victoria. & Bald. sibi contrarius in dicta l. si quando. §. 1. C. de inoffic. testa. & consil. 6. hæc est copia. ante fi lib. 2. & iterum consi. 407. præsupponendum est, versi. præterea considerandum est. lib. 2. & iterum consi. 80. præmittendum est ad euidentiam, lib. 4. & Angel. sibi etiam contrarius in d. l. 1. §. fuit quæsitum. D. ad Trebel. vbi ita dicit se consuluisse Tuderti, in quæstione facti: & ita sanè, cùm ex facto incidisset, consuluit ipse consi. 143. tria videntur impugnare, & vtrobique iisdem fermè rationibus, quas suprà in altero casu adduximus. Et Panor. sibi cõtrarius, in d. c. cùm in veteri. colũ. 4. versi. nota tamen primum. de elect. Alex. sibi quoque cõtrarius, d. consi. 29. col. pen. in fi. versi. confirmari potest. cum seq. lib. 3. & latè Corne. sibi item contrarius. consi. 242. circa primum quæsitum, in tribus primis col. lib. 4. & Ioan. Monteser. in repe. d. l. frater à fratre, quo loco suprà citauimus.

Redit ad consensum mariti, & consanguineorum.

120 ¶ Et in eadem quoque sententia videtur fuisse Bal. ipse in d. l. 1. post princip. C. vnde vir & vxor. dum consuluit, quòd si stante statuto quòd vxor non possit testari sine consensu viri, vxor velit virum instituere, vir ipse renunciet iuri consentiẽdi, quod facere potest, cum sit introductum in fauorem ipsius, ar. no. in l. 2. C. de testa. & tandem ad cautelam consentiat. l. si pater. in fi. D. de manu. vin. vt saltẽ de facto obseruetur tenor statuti. l. quidam cùm filium. D. de verb. obl. Nec obstat (inquit) d. l. 1. D. de autor. tuto. quia loquitur in autoritate, quæ exigitur fauore tertij, scilicet minoris: ideò tutor non potest ei renunciare. Hic autẽ videtur factum statutum in fauorem viri. l. cũ pater. §. libertis. D. de leg. 2. Hæc Bal. quẽ sequitur Saly. ibi. & Barb. in c. possessiones. ad fi. extrà de reb. eccl. nõ alie. Et in hanc quoq; partẽ videtur inclinare idẽ Bal. in l. pactũ quod dotali. in 21. q. C. de pac. de cuius mihi dicto latè diximus suprà in glo. 5. in verbo, *contracter*, nu. 33. secundò intellige, & multis seq. & Ro. in l. transactionem. in fi. C. de transact. Et Soci. qui loquitur de consensu viri, consi. 80. præsens consultatio. col. 3. versi. sed contra hanc. lib. 4. vbi tamen nonnihil nutat.

De eadem re.

121 ¶ Mirum est, quòd nihil fermè in iure nostro sine controuersia est, siue id iuris obscuritas efficit, siue ingeniorum subtilitas, siue contrà imbecillitas, siue etiam studium

De eadem re.

dium contradicendi,siue aliud quicquam.Alex.autem in d.l.1.D.de auto.tut.& rursum in d.l.1.§.fuit quæsitum.ad Trebel.& cæteri recentiores dicunt,quòd decisio huius articuli ex eo pendet,an hoc statutum fuerit introductum in fauorem viri,siue propinquorum,an verò in fauorem mulieris ad integrãdam illius personam. Nam si in fauorem viri,expeditum esse ad suum commodum posse consentire:sin ad integrandam personam,secus. Tandem concludit,videri factum ad integrandam personam, & supplendam imbecillitatem mulieris, per not.per Bart.in d.l.transactionem.C.de transac. Ideóq; non posse maritum,aut consanguineos mulieris consentire ad suum commodum,nisi id palàm fieret,& bona fide.per l.cùm ipse.C.de contrah.empt.& quod plenè not.Bar.in l.pupillus.§.vlt.D.de auto.tuto. Et hoc(vt dicit) videtur sentire Cy.in d.l.senium.cùm allegat d.l.cùm ipse.cum concord.traditis per ipsum Alex.in d.§.fuit quæsitum,in princ.& Soc.d.consi.87.col.2.ad fin.cum princ.seq.lib.1.

222 ¶Videant igitur studiosi,vtram huiusmodi sententiarum veriorem sustinere malint. Non nostrum enim inter tot legum vertices,tantas componere lites. Tamen in casu nostræ consuetudinis semper existimaui,eam magis considerasse viri commodum,quàm fragilitatem mulierum,vt ego dixi suprà eo.§.in gloss.6.in fin.Ideò etiam passim vtimur,& consuetudine obseruamus,vt maritus ipse in casu,de quo loquimur,vxori sibi donanti,aut vendenti autoritatem accõmodet. Tamen si quis rem ipsam omnino claram,atque apertam facere velit,vt ab omni dubitationis scrupulo sit prorsus aliena,id facile obtinebit,si loco consensus,aut autoritatis ipsius viri,decretum siue autoritatem iudicis adhibeat,vt est Bal.sententia in d.l.si furiosi.in fi.per glo.ibi.C.de nupt.quam sequitur,& dicit sing.Alex.in d.l.1.D.de auto.tuto.& illam quoque dicit sing.& perpetuò notand.idem Alex.in d.§.fuit quæsitum.col.4.vltimò pro hoc allegat,D.ad Trebel.vbi etiam Iason col.1.sequitur:vti etiam facit d.consi.69.in 2.dubio.lib.1.& etiam Barb.consi.10.illud referam,col.10.versicu.præterea etiam ex alio,lib.4.Et idem videtur voluisse Roma.in d.l.1.C.vnde vir & vxor,dum dicit virum non posse huic suo consensui renunciare,per l.scire debetis.C.vt in poss.lega.Sed dat huiusmodi cautionem,vt vir abeat,& iudex suppleat,ar.l.bonorum.C.qui admit.& l.si infanti.C.de iure delib.& d.l.si furiosi.C.de nupt.& illum sequitur Cepol.cautela 237.vt vxor possit. *De eadem re.* *Cautela ad hanc rem.*

223 ¶Illud autem non prætermiserim,in ea Doctorum cõtrouersia fuisse,qui distinguerent,vtrùm videlicet pater,vel maritus generaliter consenserit filio,aut vxori, vt videlicet possint cum quibuslibet contrahere:aut specialiter,vt videlicet secũ nuncupatim contrahant:& primo quidẽ casu valeat consensus,etiam quantùm ad contractus,qui secum posteà fiunt:secundo non valeat.Ita post Pe.à Bel.pertica,in d.l.1.D.de auto.tut.dicitur voluisse Bal.consi.quodã à me nusquam reperto,incip.quatuor puncta,prout illum referunt,& sequuntur Soc.d.consil.112.col.3.lib.4.vbi dicit,hanc distinc.esse æquissimam.& d.consi.23.col.5.versi.ad idem adduco,libr.4.& Corne.d.consi.242.col.2.libr.4.vbi etiam dicit huic consi.subscripsisse Honofrium à Barrolinis,& Eugenium Perusinum.Sequitur item nouissimè Iason, qui id reputat sing.d.consi.69.in 2 dubio,lib.1.vbi & hoc dicit voluisse Cyn.in d.l.1.D.de auto.tut.vti & ipse voluit post Iac.Are.quos etiam refert & sequitur Alex.in d.l.1.§.fuit quæsitum.col.pen.versi.non omitto tamen.D.ad Senatuscons.Trebel.sequitur item Philip.Dec.consi.246.in causa quæ iam diu,col.2.in fi.& d.consi.279.col.pen.in quibus tamen locis hoc notabiliter intelligit;modò generalis ille consensus ita non videatur factus,vt ex composito,& de industria censeatur adhibitus fuisse,eo fine,vt contractus(de quo quæritur)fieret cum eo qui consensum præstat,vt quia fuit præstitus paulò ante eum contractum,& cætera quæ ibi subtiliter declarat. *De eadẽ re.*

224 ¶Aliter autem distinguit Bal.d.consi.60.lib.4.vtrùm videlicet pater palàm & bona fide consenserit,& valeat:an in fraudem liberorũ,& nõ valeat. Cuius etiam sen- *De eadem re.*

tentiæ satis videtur fuisse Panor.in d.c.sicut nostris.in fin.de iureiur.& Alex.in d.l.1. D.de auto.tut.& in d.l.1.§.fuit quæsitum.D.ad Trebel.vbi suprà illum citauimus,& Socin.d.consi.23.colum.5.versic.hanc etiam partem,lib.4.& d.consi.80.col.3.versi.& licet ista responsio,lib.4. Pro quibus est text.in d.l.cùm ipse.& quod ibi not.glo.Bal. & Salv.C.de contrah.empt.& no.in l.non.existimo.& in l.quatenus.§.sicut.& in l.tutor rerum.D.de admi.tut.& per Barto.in l.pupillus.§.vlt.D.de auto.tuto.

125 *An vir qui consensit contractui vxoris,poterit cõsensum reuocare.*

¶DECIMOQVARTO quæro,Maritus semel præstitit consensum contractui vxoris,an postea poterit huiusmodi consensum reuocare: Dic quòd non, quia per illius consensum legitimatus est(vt ita loquar)contractus,& ius ei quæsitum,qui contraxit:ideò non licet in eius præiudicium variare,vt in simili voluit Pau.Ca.in l.si cùm dotem.§.eo autem tẽpore.versi.2.not.per glo 1.D.sol.mat.& ante illum Bal. in l vlt.§.necessitate,col.3.versi.quæro an pater possit reuocare.C.de bon.quæ libe. Et hoc perpetuum est,vt cùm alicui fuit data facultas,aut cõsensus præstitus,cui cõcedens obligari potest,non possit postea reuocare,per text.not.in l.1.§. prodest.D. quorum leg. Et consuluit,illo tamen tex.non citato,Ang.consi.290.thema est tale, col.4.versi.præterea hic,& seq.& voluit Franc.Are.qui illum tex.dicit ad hoc not. in l.si quis mihi bona.§ iussum.col.antepen. D.de acquir hæred. Secus autem, vbi non obligatur concedens ei,cui concessit,per glo not.in Cle.1.in verbo,obtenta,de testa.quam sequuntur ibi Pau Eleaz.& Cardi.Flor.in 5.q.& Franc.Aret.in d.§.iussum.vbi etiam dicit illam glos.ad hoc esse not.

126 *De eadẽ re.*

¶Quibus adde quod scribit Bal.in repe.l.1 col.6,vers sed. iuxta hoc quæritur incidenter.C.de sacros eccles.quòd si filiusfam.de consensu patris, fecerit testamentum ad pias causas,vti potest facere,non potest pater solus huiusmodi testamentum reuocare,nec quò ad institutionem hæredum,nec etiam quò ad legata, per iura, quæ ibi allegat. De quo & ipse Bal.in l.senium.C.qui testa face.poss. Vide etiam in simili,quæ scribit Bar.in l.2.§.1.in 4.quæsti.& ibi Ro.in fi.princip.D.de donati.& idem Bar.in l.qui preci.D.de donatio.caus.mort.& Cy.& alij in l.uec fratris.C.eod.titu. & Bal.in l.vlt.§.necessitate.col.3.versi.quæro an pater.C.de bonis quæ liber.& quæ diximus suprà in glos.5.in. verbo, *contracter,* numero 90.incipi.illud item sexto,& 2.sequenti.

127 *Si vir nolit cõsentire vxori volenti cõtrahere,quid agẽdum.*

¶DECIMOQVINTO quæro, Quid si nolit vir ab initio consentire vxori contrahenti forte vtiliter. Barto.in l.si cum dotem.§.eo autem tempore.D.solut, matrim dicit,quòd stante statuto,quod mulier non possit contrahere,vel testari sine consensu consanguineorum,si consanguinei requisiti nolunt consentire, iudex examinabit causam contradictionis:& si est iusta causa,bene quidem:alin minus,iudex permittet mulieri contrahere aut testari, per illum tex.& illum sequuntur Bal. Ang.Imo.Ro.Pau.Ca.Alex.& omnes ibi,& Bal.qui hoc dicit not.in rub.C.de contrah.empt.in 24.q.& in l.1.paulò ante fi.per illum tex.C.de nupt.& in l.in coniunctione,col.vl.versi.quid si sit duo.C.eo.ti.& in l.1.col.vlt.versi.sed quid si statutum, & ibi Ias.col.antepe.versi.confirmo per optimum simile,C.qui admit.& in l.si quis, §.si quis creabitur.D.de excus.tuto.& in c.1.colum.vlt.versic.& tunc est argumentum.& ibi Cardin.Alexan.in versi.quid autem, in princ.& Marth.Afflict.colum.2, num.25.tit.de consuet.rec.feud.Saly.in l.dudum.in vlt.quæst.C.de contrahẽ.empti, Anto.in c.cùm consuetudinis.de consuc.Pet.Anc.in repe.c 1.in 14 q.princip.versic, sed pone quòd statutum,de constit.& Roma.& Iason in l.iusiurandum & ad pecunias.§. qui iusiurandum, D.de iureiur. idem Roman. consil 36., visa disputatione, post princip. Panorm.in c.tuæ fraternitatis.in vlti.chart.de cleric.non resid.& in c. quod Dei.ad fi.de stat.mona.& in c.nullus.in 3 no.per illum tex.de iure pat. vbi dicit,ita se consuluisse,sicuti vere consuluit consi.65.ad decisionem prædictorum,col. vlt.lib.2.in quibus duobus vlti.locis dicit hoc esse generale, vbicunque requiritur consensus alienus in facto,aut ad fauorem alterius. Paul.Castren.consi.91.in causa appel

appellationis,col.3.versi.secundò dicitur non fuisse,lib.1.Ang.Are.in §.consequens. ad fi.Insti.de suspect.tut.Barb.in c.ex parte in addi.extrà de accusa.& consi.12.scribitur apud Prophetam,col.11.versi.cùm ergo huiusmodi hæreditas,sub nume.18.lib.1. Corne.consi.167.in hac consultatione,col.1.versi.& aliàs habemus,lib.2.Felin.in c. cùm accessissent,col.9.versi.confirmari potest.de consti.& in c.super quæstionum.§. 1.col.vlti.versicu.vltimo de offi.deleg.Iason in l.bonorum.col.3.versi.hinc se offert. C.eo.Philip.Deci.in c.auaritiæ.in fi.de præben.Corse.in suis singu.in verbo,consensus,statuto cauetur.Matthę.Afflic.in Consti.Siciliæ,incip.constitutionem diuæ memoriæ,in 5.notabili,in 12 q.Hippo.Marsil.in l.1 §.præterea.col.ante pe.ff.de quæstio. Io.Lup.in repet.rubricæ,de dona.inter vir.& vxo.§.22.

128 ¶Et ad hoc faciunt no.in aliis similibus,per glo.in c.si religiosus.in verbo,obtenta.& ibi per Doct.de elect.lib.6.& in c.1.in verbo,contradicant,65.di.lac.Are.Cy.Bartol. Bal.& alios,in l.vlt.§.necessitate.C.de bo.quæ lib.& Archi.in c.primarus.in fi.71 dis. Specul.& Io.And.in addi.illius,in ti.de actore.§.1 vers.sed quid si pater.Io.An.in d.c. nullus.& in c.nobis.col.2.in verbo,diœcesani.de iure pat.& in c.cùm ex eo.super verbo,possit,de elect.lib.6.Franc.Tigr.Bal.Saly.Fulgo.Paul.Cast.Ro.Alex.& recentiores in Authen.quod locum.C.de colla.Barto.in l.1.§.si plures.in repet.colū.4.versic. quæro secundò,quid si ille.D.de exerci.& in l.vlti.col.vl.C.de appel.recip.Rot.Deci. 307.permutatio facta,ad fi.in nouis.Alberi.in l.vbi adhuc.in fi.C.de iure dot.& in l. 1.in prin.versi.ex prædictis.ff.de admi.tuto.vbi loquitur de tutore,qui negat præstare autoritatem pupillo.Nicol.Neapo.in l.quid ergo.§.vsuras.D.de contra.iudi.tutel. Bald.in l.viduæ.per eum tex.C.de nup.& in c.1.col.vlt.versic.sed quid si requisiti.& ibi post eum Alua.& Card.Alex.etiam col.vlti.titu.quid sit inuestit.Fulgo.consi.75. ex facto proponitur,in fi.Panor.in c.2.& in c.ex parte Astensis.de concess.præben.& in c.auaritiæ.ad fi.de præben.& in c.1.de rerum permut.& in c.relatum.col.2.versicu. nunquid autem,de cleri.non resid.& consi.58.quidam D.Iacobus,col.penult.lib.2.& quod sing.dicit idem Panor.in c.cùm accessissent.& ibi post eum Feli.col.9.vers.3.restringitur,de consti.Card.Flor.cons.82.ad primum dico,versi.& si diœcesanus.Alex. in locum non solùm.col.pe.D.sol.mat.& consi.57.prospectis testamento codicillis, col.3.versi.nec videtur,quòd ex dicta dispositione,& Fran.Are.consi.73.præsupponitur in facto.col.pen.& Fran.Rip.in l.2.§.voluntatem.col.2.D.sol.matr.& quæ diximus suprà in prima quæst.

De eadem re.

129 ¶Sed hoc multis modis declarandum est.Primò,vt scilicet non sufficiat consanguineum contradicere sine iusta causa,ad hoc vt possit mulier libere contrahere:quin si faciat,erit contractus nullus,nisi adhibeat iudicem qui cognoscat,an habeat iustam causam contradictionis,vt illi dicunt:& si iniustam comperiet,decernet mulierem posse contrahere.Ita expresse voluerunt Bald.& Card.Alex.in d.c.1.locis suprà allegatis,tit.de consue.rect.feu.& idem Bald.in d.rubrica,de contrahen.empt.in 14.q.& Corne.d.consi.167.col.1.ad fi.lib.2.

Sed an satis sit,non subesse causam cōtradicendi,vt vxor possit contrahere.

130 ¶Et ita voluisse videntur omnes,quotquot suprà,in prin.citauimus,præter Ro.in d. consi.16.vbi videtur voluisse,non esse necesse,licet tutius sit,iudicem adhiberi. Pro quo facit,quod plerique volunt,contradictionem iniustam,& non legitimam haberi pro consensu,per l.dotem.& ibi glo.Bald.& alios,D.solut.matri.& c.1.extrà de his quæ fiunt à maio.parte cap.& voluit Archi.in c.1.de consttit.lib 6.& Panor.in c.quoniam in fi.extrà de vita & honest.cleric.Bald.Nouel.in tractatu doti.in 2.speciali 6. parte,& Io.Lup.in d.rubr.de dona.inter vir.& vxo.§.22.in fi. Et idem etiam voluit in casu d.l.vlti.§.necessitate.Accur.ibi,in princi.glo.magna,et Vbert.Bonacur.quem refert,et sequi videtur Io.And.in d.§.quid si pater.per text.in l.1.§.non exigitur.D. vt in possleg.Et quia,vt dicit Io.And.præsens & consentire nolens,pro absente habetur:igitur non debet expectari eius consensus,si longiùs.D.de iudi.& aliis iuribus per eum allegatis.

131 ¶ Tu tamen tene priorem partem, quæ verior est & communior. Quam tamen limitabis procedere, nisi esset periculũ in mora, si expectaretur iudicis decretum, quia tunc eo non expectato, consanguineis iniustè contradicentibus, poterit mulier liberè contrahere sine solennitate, sicuti sing. etiam in hac specie voluit Panormi. in cap. cùm in veteri. colum. penulti. versicul. sed dubium est. extrà de electio. Pro quo facit, quod in simili habetur in l. tutor qui repertorium. D. de admini. tut. quòd imminente necessitate, potest tutor sine confectione inuentarij tutelam administrare, quod aliàs non posset. Per quem textum dicit idem Panor. in c. vlti. columna 2. versicul. omnia prædicta. de eccle. ædific. quòd si imminet necessitas alienandi bona ecclesiæ cathedralis, quæ exigat tantam celeritatem, quòd non permittat consuli superiorem, potest Episcopus liberè alienare illo inconsulto, non obstante iuramento ab eo præstito, de non alienando eo inconsulto. Et quod voluit Anton. in c. inter quatuor, de cleric. non resid. quòd licet clericus non posset sine consensu Prælati abesse à suo beneficio, per c. relatum. de clericis non residen. Si tamen superueniat talis necessitas, quæ sine periculo non permittat adire Prælatum, potest abire eo inconsulto. Et quod etiam voluit Diuus Tho. 2. 2. q. 88. ar. 2. ad fin. & iterum q. 147. ar. 4. ante medium, de obligato ad ieiunium, constituto in periculo adeò imminenti, vt non possit adiri superior ad habẽdam dispensationem. Quæ omnia retulit Felin. in d. c. cùm accessissent, col. 9. de constit. Cui adde quæ diximus in nostro tractatu Retractuum, tit. 1. §. 26. in glo. 1. vbi multa de necessitate congessimus. & quæ in simili diximus suprà, in gloss. 6. num. 34. incip. limita tertió.

Quid, si periculum sit in mora.

132 ¶ Secundò declara, vt videlicet ita procedat, vt cùm statutum requirit proximiorem consanguineum, si proximior contradicit, & quidem sine iusta causa, iudex in eius locum sufficiat alium remotiorem, qui consentiat, si habeat alium. Ita voluit Bal. in d. l. viduæ. per illum tex. ibi, sed fortè. C. de nup. & sequitur Pau. Ca. in d. l. si cùm dotem. §. eo autem tempore. in fi. & ibi etiam Alex. qui hoc dicit sing. col. pe. D. solut. matri. pro quo dicit ipse Alex. esse bonum tex. in l. cùm antiquitas. & quod ibi not. Pau. Ca. C. de testa. & in §. si verò absint, in Authent. de hære. & Falci. Et facit quod in simili voluit Bal. in l. cùm sententiam. ad fi. C. de sen. & Pau. Cast. in l. 1. C. vnde vir & vxor. & multa, quæ congessimus suprà in 1. quæst. num. 20. sed & tunc, & multis seq.

An loco viri alius sit substi tuendus.

133 ¶ Tertiò declara, vt etiam procedat, nisi statutum requireret consensum consanguineorũ, & præterea decretũ iudicis: quia tũc si cõsanguinei recusarent sine iusta causa, solus iudex supplere nõ posset, ar. no. in l. si curatorem habens. C. de in integ. restit. Ita voluit Bal. in d. rubrica, de contr. emp. in 24. quæst. & Saly. in d. l. dudum. ante fi. C. eo. tit. vbi ad hoc præterea allegat in ar. d. l. vl. C. si propter pub. pensi. & no. per glo. in l. 2. C. de fide instr. Et subdit hoc casu esse cautelã, vt duo iudices adhibeantur: vnus quidem, qui interponat decretum, seu consensum, & alter qui suppleat vicem consanguineorũ recusantiũ sine iusta causa, per id quod in simili habetur in l. vl. §. sin autem dubius. C. de iure delib. vbi cum alijs tabularijs, specialis tabularius adhibetur loco restatoris, qui nescit scribere. Et facit etiam (inquit) l. hac consultissima. versic. sed quia tabulariorum. C. qui testa. face. poss. Quod dictum sequitur, & dicit notab. & menti tenendum Alex. in d. §. eo autem tempore, col. pen. vbi & illud dictum Bal. pro elegãti citat. Sequitur etiam Corne. d. consi. 167. versicu. dictum autem Bar. lib. 2. & Iason, qui id reputat sing. in l. iusiurandum & ad pecunias. §. qui iusiurandum. D. de iureiur.

Quid, si cõsuetudo vltra cõsensum viri requireret decretum iudicis.

134 ¶ Ex quibus planè cõstat, quid dicendum sit in casu nostræ consuetudinis requirentis consensum mariti, in contractibus vxoris. Est enim eadem ratione idem dicendum; quod in statuto requirente consensum propinquorum, si tamen hæc nostra cõsuetudo exigit consensum mariti ad commodum vxoris, & ad integrandam ipsius personam, vt fit in dicto statuto, vt alibi plenè diximus. Sed quia arbitror, vt sæpè suprà scripsimus, hanc nostram consuetudinem consensum mariti exigere in contractibus vxoris propter præiudicium ipsius mariti, cùm res ipsa priuatim tangat

Decisio principalis quæstionis.

gat commodum, vel incommodum viri, qui, vt alibi cauetur, suos facit fructus omnium bonorũ vxoris, potéstque de illis & bonis mobilibus ipsius, vt libuerit, disponere: ideò non putarem posse virum cogi, vt consentiat, aut eo contradicente iudicem vxori permittere, vt contrahat, & ita conditionem mariti, eo inuito deteriorem faciat, nisi forte vxor vellet facere cõtractum sibi valde vtilem & cõmodum: & nihil, aut etiam, si possum dicere, modicum præiudicij marito adferentem: tunc enim cessante præiudicio mariti, non video quin possit iudex vices suas interponere, vt in statuto requirente consensum consanguineorum. Cogita.

135 ¶DECIMOSEXTO quæro, Quid, si mulier maritata sine consensu mariti contrahat cum externo quopiam, cui se dolose iureiurando interposito asserat innuptam, & ita liberam ad contrahendum? Videtur valere contractus, per id quod in simili dicitur in l.2. & 3. C. si minor se maio. dixer. vbi valet contractus factus à minore, qui se maiorem asseruit, nec iuuatur is beneficio restitutionis in integrum. & similiter quod habetur in l. si decipiendi. in prin. & ibi no. D. ad Vellei. & l. fœminis. C. eo. vbi si mulier pro alio intercedens voluit decipere creditorem, vt quia induit vestem virilem, quò vir, non fœmina crederetur, vt dicit gl. in d. l. si decipiendi. valet huiusmodi intercessio, nec potest se tueri mulier ex Senatusconsulto Velleia. Quodq; scribitur in l. fi. in fine. C. eodem, quòd si mulier in alienatione rei dotalis, eam rẽ non esse dotalẽ asserat, non auditur, si velit huiusmodi alienationẽ impugnare: vt declarat no. Imo. in l. cùm vir. circa 16. col. D. de vsucap. & in c. cùm contingat. circa nonam chartam, extrà de iureiur. Quod itẽ traditur in l.1. C. ad S.C. Maced. filiumfa. non iuuari Senatuscon. Maced. cùm se sui iuris esse assereret, ei, à quo pecuniam mutuam accepit. De quo etiam est text. in l. cum qui. D. ad Senatusc. Maced. & in l. qui cùm se. D. de re iudi. Et in simili traditur in l. sed si ex parte. §.1. D. quod cum eo. de eo qui se patremfam. mentitus est, cùm contraheretur cum eo.

Quid si vxor cõtrahat cum extraneo, cui iureiurãdo se asserat innuptam.

136 ¶Et facit, quod scribit Bald. in l. vlti. §. necessitate. col. 3. versic. & ideò præcepta. C. de bon. quæ libe. quòd si filiusfa. mentitus de morte patris, præceptum guarentigiæ passus sit, valet huiusmodi præceptum, quod aliàs non valeret, vtpote cùm habeat vim iudicij, in quo non potest filiusfa. agere, nec conueniri sine consensu patris. Sed & Fulgo. consi. 219. visis binis processibus, col. 4. versi. rursum posito sine præiudicio, ait, quòd si stante statuto, quòd mulier non possit contrahere sine consensu duorum proximorum consanguineorum, mulier contrahat cum consensu duorum non proximorum, quos tamen proximiores asserit mulier, valet contractus, quia deceptæ, non decipienti, succurrendum est. l.2. §. hæc verba. versi. sed ita demum, & seq. D. ad Vellei. & l. fi. in fine. C. eo. cum sim. & idem expressim voluit Stepha. Federi. in suo aureo libro, de legum interpretatione, parte 2. char. 5. versi. item debet intelligi, per multa circa quæ etiam allegat.

De eadem re.

Deceptis, non decipientibus, succurrẽdum.

137 ¶Contrarium quoque videtur per id, quod voluit Iac. Bel. in sua disputatione, incip. lege Perusina, vbi dicit, quòd ll. suprà in prin. alleg. procedunt, quando minor, qui se dolosè asserit maiorem, vellet nihilominus petere rescissionem cõtractus beneficio restitutionis in integrum. Tunc enim suo mendacio punitur, vt non audiatur. Secus vbi diceretur contractus nullus, ratione solennitatis municipalis in minorum contractu requisitæ non obseruatæ, per l. quid enim. iuncta l. præced. in fi. D. de dolo. vbi contra pupillum, qui mentitus est, datur actio de dolo. Ex quo fit manifestum, contractum non tenuisse. Nam si tenuisset, daretur actio ex contractu, non de dolo, quæ est subsidiaria, l.1. §. ait Prætor. D. eo. Et idem dicit in statuto requirente consensum patris in contractu filiifa. cùm filiusfa. dicit se esse sui iuris, vt propterea non valeat contractus.

Contra suprà dicta.

138 ¶Quæ omnia refert & sequitur Ioan. And. in addi. Specul. titulo de sent. prol. §. vt autem quæ præmisimus, col. 2. in addi. quæ incip. ad hæc, & ea quæ præmissa sunt, &

De eadem re.

Pet.Anc.loquens etiam in contractu requirente consensum proximiorum, in contractu mulieris,in c.1.in 14.quæstio.princip.versi.iuxta prædicta etiam quæro,extrà de constit.& Ro.qui hoc dicit singu.nec esse alibi,consi.12.viso facto præsupposito, col.2.& Paul.Cast.consi.175.ad primum quæsitum.in tertio dubio.lib.2.Franciscus Cremen.qui hoc reputat aureum,& menti tenendum,no.162.statuto cauetur.& Socí.consi.23.circa prędictam consultationem,col.3.nu.14.lib.4.vbi & hanc rationem addit,quia si aliter diceretur,facilè fieret fraus statuto,si videlicet ex sola assertione filij asserentis se esse emãcipatum,contractus robur acciperet, contra regulam,cùm quid vna via,cum sua materia,de regulis iuris libro 6.Qua enim facilitate filius induceretur ad contrahendum, eâdem & ad ita asserendum,l.doli clausula. §.diuersum.D. de nouatio.

139 *De eadem re.* ¶Et hanc partem fulcit,quod alibi consuluit Paul.Castr.videlicet consil.342.considerandum est primò,col.1.versi.item ex alio,lib. 1. quòd si minor habens curatorẽ contraxerit cum alio,cui se asseruit non habere curatorem,nõ per hoc robur accipit contractus,quin irritus maneat,ex l.si curatorem habens.C.de in integ.restitut. mino.Nam ex huiusmodi(inquit) assertione non immutatur veritas,l.assumptio.in princ.D.ad municip.& l.filio quem pater.D.de lib.& posthu.& l.Caius.D.de iure patro.& l.1.C.si vt se ab hære.absti.

140 *De eadem re.* ¶Ex quibus fateor hanc rem diutiùs fuisse apud me ancipitem.Tandem verò comperi Alexand.consil.222.quoniam abundè.lib.6. vtranque hanc sententiam aduocasse,inque priore(si non fallor)resedisse,dum respondet ad d.l. quid enim.de dolo, cui potissimum innititur Iaco.Bel.Nam aut(inquit)ibi pupillus proximus pubertati,non erat factus locupletior,aut factus erat. Si primum, non poterat agi contra eũ ex eo contractu,cùm non esset ex eo obligatus,nec ciuiliter, nec naturaliter, l. 1. & ibi not.D.de donatio.ideò non impeditur subsidiaria actio de dolo. Si secundum, valet contractus,vt ex eo agi possit,quatenus pupillus est factus locupletior. l. sed mihi.D.commod.& no.in dicta l.t.cum similib.Nec si quicquam impedimento est, quin agi posset de dolo,quatenus non est factus locupletior,per nota.per gloss.Bartol. & alios, in l. 2. C. de dolo. Et ita non concluditur ex illo textu, quod Iacobus Bel.intendebat.

141 *Sed an valeat in praiudiciũ mariti.* ¶Ideò si priorem illam partem teneas, eam limitabis procedere, vt scilicet valeat contractus ita factus in præiudicium mulieris, quæ eam fraudem aut dolum fecit. Ita enim loquuntur iura,quæ suprà in princip.huius quæstio.adduximus: neque id quidem immeritò,cùm nemini sua fraus aut dolus patrocinari aut prodesse debeat. l.ita demum.D.de arbit.& l.verum.§.tempus.D.pro socio.& c.ad nostram. de emp. & vendi.cum alijs multis concord.à me collectis in tracta.Retract.titu.1.§.1.glo.9. in verbo, *ou lignagier*, nume.67.incipien.denique si diceremus.Quòd si id redundaret in præiudicium viri,qui fortè ex consuetudine vel statuto facit suos fructus bonorum vxoris,vt est in multis consuetudinibus Galliæ, nihil video, vt dolus, aut fraus vxoris, quæ se dicit innuptam, ei præiudicet. Nemo enim alterius dolo aut fraude prægrauari debet,c.nemo debet.de regu.iur.lib.6.cum concordan. ibi adductis:nemóque sine suo facto,aut culpa,suo iure priuari debet.l.ius nostrum.D.de regulis iuris.cum similibus.

142 *Quid si is sciebat eam nuptam esse.* ¶Limitabis etiam secundò, vt id quod diximus procedat, nisi is, cum quo contrahit mulier,quæ se dicit innuptam,verisimiliter sciat eam nuptam esse: vt quia vicinus est,aut consanguineus vxoris,per text.in l.de tutela. C. de in integrum restitut. vbi si minor se dicens maiorem,liberauerit auunculum ipsius tutorem ab ipsius tutelæ redditione,non valet huiusmodi liberatio ipso iure, cum auunculus ignorare verisimiliter non poterat ætatem minoris.Ex quo not.Bald. ibi, quòd stante statuto,quòd non possit minor 20.annis contrahere sine curatore, si soror contraxerit

cum fratre, cui se iureiurando asseruit esse maiorem, non valet eiusmodi contractus: quia frater præsumitur scire sororis ætatem: ideò non videtur decipi, sed potius decipere, & inducere sororem ad contrahendum.

143 ¶ Et quod voluit Dy. consi. quodam, incip. iure municipali cauetur, quòd si stante statuto, quòd filiusfa. non possit se obligare sine consensu patris, quispiam filiusfa. dicat se emancipatum creditori, qui id falsum esse sciat, non valet obligatio, quia dolus non infertur scienti. l. cùm donationis. C. de transac. l. 1. in fin. D. de actio. empt. & sequitur Alexand. d. consi. 122. col. 2. lib. 6. Et idem in statuto requirente consensum proximorum in contractu minoris, tenuit Ange. consi. 140. domina Catharina, col. vlti. Et bene facit text. in d. l. 1. ibi, ciúsque affirmationi credidisse iusta ratione edocere potes. C. ad S.C. Maced. & quæ ibi no. per Bald. & Salyc. & vide quæ dicam in seq. quæstione, præsertim numero 159. tamen si teneas.

De eadem re.

144 ¶ DECIMOSEPTIMO quæro, Quid si communi hominũ opinione mulier quæpiam existimetur maritum nõ habere, cùm tamen habeat, an valeat contractus factus ab ea inscio marito? videtur quòd non, per ea quæ iam diximus in præce. q. & per id quoque quod voluit Iaco. Are. in sua dispu. incip. quæro, ego produco contra te instrumentum, quòd non valent gesta ab eo, qui communi opi. reputatur tutor, cùm non sit. l. 2. D. de eo, qui pro tuto. & l. qui neque. D. de reb. co. Et quod etiam voluit Bald. in l. 2. in fin. C. de sent. quòd non valet testamentum filiifa. vel serui, qui communi hominum opinione reputatur esse sui iuris. & sequitur, & dicit sing. Alexand. in l. 1. col. 2. versi. & ex hoc deciditur. & ibi Iason, col. 2. versi. istam legem sic extensam. C. de testa. & idem Alex. consi. 147. viso themate. col. penul. versi. non obstat etiam, lib. 7. & Philip. Deci. qui hoc reputat sing. in l. si emancipati. col. 3. versi. & ad prædicta notãdum est. C. de colla. & Catel. Cotta, qui etiam dicit sing. in memor. incip. opinio communis.

Quid si vxor communi hominũ opin. creditur maritũ non habere.

145 ¶ Et quòd maior pars Doc. tenet, nõ valere instrumentum confectum à non notario, qui videlicet nunquam creatus fuit notarius, licèt communi opi. reputetur notarius. Ita enim voluit Azo in Summa, titu. in Authent. de fide instrumẽ. Andr. Pisa. Guli. Cu. Guid. Ray. Oldra. Bald. in repet. & Iason in l. Barbarius. D. de offi. Præto. Spec. & Io. And. in tit. de instru. edi. §. restat. versi. quid si is. & ibi quoque ipse Io. And. in versi. & scias, in addi. incip. ad intellectum illius. et iterum vterque in titu. de probat. §. probare. versi. illud autem, et seq. Idem Specul. tit. de procur. §. ratione autem formæ. versi. 2. Cy. in l. comparationes. C. de fide instru. Iac. Aret. in d. disputa. incip. quæro, ego produco contra te Bart. in l. Herennius. per illum text. D. de decur. et in l. actuarios. & ibi Io. Plat. C. de numera. et actu. lib. 12. Bald. in d. l. 1. in 6. q. et ibi quoque Saly. Angel. in vna lec. et Alex. qui ita dicit se consuluisse, et Corne. col. peu. C. de testa. Idem Bal. in d. l. 2. col. 2. C. de sent. et in l. ad testium. §. 1. et ibi quoque Ang. Imo. Paul. Cast. et recentiores. D. de testa. Idem Bal. in l. 2. col. 2. C. de serui. et aqua: et in l. nihil. C. de manu. vindi. Cano. communiter in c. 1. de fide instru. Anto. in repe. c. consultationibus. col. 24. versi. venio ad secundũ, de iure pat. Per. Anch. consi. 113. pro isto patre instituto, col. 2. versic. ad ista patet. et latè Alexand. consil. 138. opportunè consideratis, lib. 1. vbi adducit multa similia, quæ tu videre poteris. et Stepha. Bertran. consi. 23. venditio. in 3. dubio, lib. 1. et consi. 41. circa processum, numero 2. eodem libro primo.

An valeat instrumentum à nõ notario confectũ, qui communi opinione existimatur notarius, vide infrà numero 153.

146 ¶ Contrarium tamen videtur. Nam communis opinio de habilitate, et legitimatione agentis, tempore quo aliquid facit, operatur, vt illud valeat, ac si esset verè habilis ac legitima persona, quãuis postea appareat non fuisse huiusmodi. Quod hinc liquido patet, quòd valet tenetque, et obligat mutuum, quod accipit filiusfam. qui communi opinione reputatur esse sui iuris, perinde ac si esset sui iuris. l. 2. C. ad S.C. Maced. et l. 3. D. eo. Quibus innixus Bald. in l. vlti. §. necessitate. col. 3. versicu.

De filiofa. qui commu. opini. reputatur sui iuris.

ideò

ideò præcepta.C.de bon.quæ lib.dicit,quòd licet aliàs filiusfa. non posit esse in iudicio, sine consensu patris, si tamen communi fama reputatur esse sui iuris, valet quod ab eo gestum est in iudicio, vel instrumento guarentigiato, quod habet vim iudicij.

147 *Præsentatio ab eo facta, qui comu.opi.putatur patronus.* ¶Item valet præsentatio ab eo facta,qui communi opinione existimatur esse patronus,& est in possessione eius rei:nec vitiatur,licet postea appareat non fuisse patronum.d.c.consultationibus.de iur.pat.& c. querelam.de elect.per quem etiam tex.adẽ dicimus de rectore putatiuo. Et idem quoque de collatione facta ab eo, qui potestatem conferendi communi opinione putabatur habere,per c.cùm olim.de cau. poss. & per Rot.deci.457.quidam impetrauit.in antiq.

148 *Solutio facta ei, qui procurator commu. opi.putatur. Et quæ fit prælato putatiuo.* ¶Et soluens ei, qui communi opinione etiam reputatur procurator creditoris ad exigendas pecunias,liberatur,quanuis non sit procurator.l.eius qui in prouincia.D. si cer.pet.& l.si quis seruo.D.de solu.cum simil.Et idem de soluente prælato putatiuo dicit Bart.in l.si vrbana.versi.vlti.per hanc l.& ibi quoque Bald.Ang.Pau.Cast. & recentiores,qui adferunt concord.D.de condi. indeb. vbi tamen videbis qualiter intelligatur,præsertim verò per Ias.de quo etiam vide glo.Innoc. & alios in c. nihil. de elect.Bald.in c.in literis.col.2.versi.sed nunquid debitores. extrà de restit.spol.& Panor.in c.cùm super.in fi.de cau.poss.& proprie.

149 *Seruus opinio. communi reputatus liber. Infamis reputatus bona fama.* ¶Valet quoque testamentum,in quo seruus, qui communi opinione reputabatur liber,est testis adhibitus,per l.1.C.de testa.& §.sed si aliquis.Insti.eo.ti.licèt seruus in testamento non posit esse testis,per l.qui testamento.§.seruus.D. de testa. Et idem de teste infami,vel aliàs inhabili,qui cõmuniter reputatur non infamis, & idoneus, voluerunt Iac.Rau.Cy. Bar.Bal.Paul.Cast.Ro.Alex.& recentiores,in d.l.1.C.de testamen.Imo.Raph.& Paul.Cast.in d.l.ad testium.§.1.D.de testa.Bal.in l.1.C. de secun.nup.& in l.Cassius.ad fin.D.de Senato.& in d.l.2.col.1. C.de senten.& ante hos glo.quam sequuntur recentiores in l.cum lege.in fi.D.de testa. quam reputat singu. Bal.in c.super eo.le 1.extrà de testibus.

150 *De ijsdem rebus.* ¶Et valent gesta à seruo, tanquam iudice, qui cõmuni opinione existimatur liber & iudex.d.l.Barbarius.D.de offi.præto.& d.l.2.C.de re iudic.licet seruus iudex esse non posit.l.cùm Prætor.D.de iudic.& c.sciscitatus.de rescript.& §.tua.3.q.7.quod non in iudice tantùm procedit,sed & in alijs ad alios magistratus assumptis, secundum Bal.in l.1.ad fi.C.qui & aduersus quos. Valet etiam sententia lata à iudice excommunicato,qui communi opinione habetur pro legitimo.c. ad probandum. de re iudi. Valent & instrumenta confecta à notario excommunicato,qui cõmuni opinione reputabatur non excommunicatus,glo.in c.decernimus.in glo.vlti.ante fi.de sent.excom.lib.6.Inno.in c.pia.de excep.lib.6.Io.And.in c.auaritiæ.de elect.lib.6.& Panor.in c. veritatis.col.8.versi.& ampliando.extrà de dolo & contu.

151 *De ijsdem rebus.* ¶Et faciunt not.in simili,per Inno.in c.1.de schisma.& in c.si verè. de sent.excom. & in d.c.veritatis.& ibi etiam Panormi.quo loco suprà citauimus:& per Specu.in ti-tu.de lega.§.superest.versi.ergo si quis. & multa in eam rem exuberanter congesta per Maria.seniorem,consi.32.ex iis quæ superius,col.7. versic.sed posset quispiam, & seq.col.Ex quibus consuluit valere conductiones ab eo factas, qui communi opinione reputabatur Rector, aut prælatus. Et idem de alijs contractibus ab eo factis, qui cõmuniter reputatur Abbas,vel Episcopus, respõdit Domi.(quem ille nõ citat) consi.8.quidam Cardinalis.colum.vltima.Cui & illud adde,quod sing.consuluit Federic.Senen.consil.167.mulier accusata, excusari ab adulterio mulierem, cuius vir communi opinione mortuus reputatur, si alterius patiatur cõcubitum.Igitur cùm in nostro casu huiusmodi mulier reputatur sui iuris, videntur valere gesta ab ea, tanquam sui iuris esset.

¶Hic

152 ¶Hic paululũ aduerte Lector. Nã quę dicta ſunt in pręcedẽti queſ. de muliere maritata, quę ſe innuptã mẽtiebatur, iu hoc videntur differre ab iis, quæ nũc tractamus, ꝙ hic nihil imputari poſsit ei, qui cõmuni opi. credẽs, cõtraxit cũ muliere. Ibi verò imputari poteſt, ꝙ nulla cõmuni opinione ductus, nõ inueſtigauit de cõditione illius, cũ qua cõtraxit per l. qui cũ alio. D. de reg. iu. vbi gl. dicit etiã nõ vacare culpa, qui id ignorat. Et illũ tex. valde no. dicit Bal. in c. rurſus ſi fidelis, tit. qui. mo. feu. amit. Et adde tex. in l. ſi patronus. & ibi Ia. Are. & Bar. D. de cõfir. tut. & in l. 2. §. quæſitũ. D. de ſeparati. & ibi gl. quæ adfert alios, & in c. innotuit, & ibi quoq; gl. in verbo, ignorãtia, de elec. & quod tradit gl. in l. Iulianus. D. ad S.C. Maced. & & alij quos tibi citauimus in noſtro trac. Retractuũ, tit 1 in fi. nu. 41. nonò quæro.

De iiſdẽ rebus.

Qui cum alio contrahit, non debet ignorare eius conditionem.

153 ¶Nec ſimiliter quicquã videtur facere, quod de Notario diximus. Nam prætérquàm ꝙ nõnulli cõtrariũ tenuerũt, videlicet Inn. in c. cũ dilectus. de fid. inſt. Hoſt. in Summa, eo. tit. in prin. col. 2. verſi. quid ergo ſi Tabellio, Bart. in d. l. Barbariuſ. & ibi Alber. col. pe, & vlt. vbi dicit hanc op. de conſuetudine obſeruari. & Fulgo. qui hanc quoq; partem dicit humaniorẽ, & in iudicio tenendã. D. de offi. Præto. Bal. ſibi contrarius in l. non ignorat. col. 3. verſi. in contrarium facit. C. qui accu. poſ. & Ang. in Auth. de tabel. in prin. col. 2. & in l. 2. in princ. D. ad Maced. & conſi. 140. quidam Matthæus. & Ioan. Fab. in §. ſed cùm aliquis. Inſtit. de teſta.

De eo, quod dictum eſt de notario.

154 ¶Dici etiã poteſt, nihil ad hunc caſum pertinere rationes, quibus potiſsimum innituntur, qui priorem partem ſequuntur: ſunt enim huiuſmodi, ꝙ qui ſe pro notario gerit, qui nõ eſt, falſum committit, per l. eos. §. qui ſe pro milite. D. de fal. ergo non poteſt inſtrumenta conficere, per l. ſi aliquid. C. de ſuſcept. & arca. libr. 10. Itẽ ſolus Princeps cõfert tabellionatũ, nõ rerũ natura, non vſus priuatorũ, vt no. Inn. in c. pen. de fide inſt. cum ſi. Item officiũ non probatur, niſi per literas decernentes officium, & ideo cùm ſit data certa forma probandi, quaſi poſſeſsio nihil operatur. l. 1. C. de mand. Princ. & l. decernimus. C. de ſacroſ. eccl. & l. ſi qua per calumniam C. de Epi. & cleri. & l. probatorias. C. de diuer. offic. & l. Herẽnius. D. de Decuri. Quæ quidem rationes (vt videre licet) nihil ad hunc caſum faciunt.

De eadem re.

155 ¶Sed quod dictũ eſt de teſtatore, ſeruo, vel filiofam. reputato cõmuni exiſtimatione libero, aut ſui iuris, non parũ quadtat. Nam qui dicunt, non valere illius teſtamentũ, ea ratione mouẽtur, ꝙ in eo caſu defectus eſt in ſubſtantia, ſeu in cauſa efficiente, id eſt, in eo, qui actum gerit, qui multò eſt grauior eo, qui in cauſa materiali eſt vel in ſolẽnitate, vt in d. l. 1. C. de teſta. Hic autẽ in noſtro caſu, de quo loquimur, non tantum eſt defectus ſolennitatis, ſed etiam ſubſtantiæ cùm perſona, quæ actum gerit, non ſit habilis. Ergo nihil operatur communis opinio.

De eo quod dictum eſt de ſeruo teſtatore.

156 ¶Prætera quod dicitur cõmunẽ op. haberi pro veritate, procedit in his quæ reſpiciũt officiũ publicũ, per d. l. Barbarius ſecus ſi priuatũ, ſecũdũ Inn. in c. cũ dilectus. de conſue. & in d. c. nihil. de elec. Cõpo. in c. cũ Vinctonienſis, eo. tit. & Io. An. in d. c. veritatis. & ibi alij, extrà. de dol. & contu. & in c. 1. de reſer. lib. 6. & Calder. in d. c. ad probandum. de re iudi. & in ſua diſpu. incip. excõmunicatus. Fede. conſ. 5. quidã monachus, col. vlt. Bal. in rep. d. l. Barbarius. ſed tamẽ hic vide 2. ſeq. verſi.

Cõmu. op. an & quando habeatur pro veritate.

157 ¶Sed his omnibus facilè reſpõderi poteſt. Nã primum de filiofa. ſiue ſeruo teſtãre, nõ eſt omnino indubitatũ, quando ſit gl. cõtraria, in l. 2. in verbo, ſeruus. C. de edic. Di. Ad. tol. quam ſequũtur Doc. ibi, inter quos Iaſ. ibi ſolus, vt dicit, eã expẽdit contra dictũ Bal. in d. l. 2. C. de ſen. & eã ad hoc dicit ſing. niſi dicas eam loqui in poſſeſſorio, nõ etiã in petitorio. Sed quocunq; modo ea loquatur, certè de illa Bal. deci. dubitat Iaſ. in d. l. Barbarius. col. 6. verſ. quattò notabiliter limita, nec immeritò, cũ in d. l. 2. C. ad Mace. & in l. 3. D. eo. eſſet defectus in ſubſtãtia, ſiue cauſa efficiẽte, id eſt, in eo, qui mutuũ accipit, & tamẽ cõmunis opinio dat robur actui.

158 *De iisdē rebus. Resolutio quæstionis.* ¶Ex quibus etiā iuribus refellitur, quod dictū est, cōmunē opinionem in his tantùm operari, quæ ex publico officio depēdent, quādo illic de priuata tantùm agitur. Ideo rebus mature perpēsis animaduersisq; nihil hic video, quo minùs valeat cōtractus factus à muliere, cōmuni opinione reputata sui iuris, cum esset tamē maritata, nisi fortè, quatenus cederet in præiudiciū mariti, per id quod voluit Inn. in c. cōsuluit de proc. & Bal. in rep. d. l. Barbarius. col. 9. vers. & nota quod materia. & ibi Ias. col. antep. ver. 2. limita. Calde. & Ant. in d. c. ad probandū. de re iudi. & not. in c. apostolicæ. & in c. proposuit. de cleri. exco. mi. Cogita Lector amantissime.

159 *Quid si contrahēs cum ea muliere, scit hāc cōmunem op. esse falsam.* ¶Tamen si teneas, valere huiusmodi cōtractum ob commmem hominum opinionem, intelligas, nisi is, cum quo contrahitur, sciat eā op. esse falsam, & sic mulierem, cū qua contrahit habere maritum: hic enim nihil illū iuuabit communis opinio in contrariū, vt expresse & not. voluit, hoc modo limitans d. l. Barbarius, Io. Calde. in d. c. ad probandū, & ibi etiam Pan. & Feli. vterq; col. pe. idem Cald. in sua dispu. incip. excommunicatus, qui communi op. col. vlt. Io. An. sub obscurè in c. dilectus. le 2. in gl. pen. & ibi clarius Imo. col. 4. versi. & prædicta, & Panor. col. 3. versi. ex prædictis, de præben. Anto. in c. scisitatus. ad fi. & ibi etiam Pan. de rescript. ipse Pan. in c. si duobus. col. pe. versi. ad hoc quod not. de appel. & in c. post cessionem. col. pe. vers. idem si erat occultum, de probat & in d. c. veritatis. vbi suprà, de dol. & contu. & Ro. qui hoc sing. reputat, sing. 763. inci. lex Barbarius. Domi. in c. sacerdotes. 2. q. 7. Nicol. Mil. in suo repertorio, vers. error communis non iuuat. & Philip. Deci. consi. 407. visis & diligenter consideratis, col. 1. cum multis si. collectis à Feli. in d. c. ad probandum. Et facit tex. in c. si qui Episcopi. 1. q. 1. & in c. & si necesse, extrà de donat. inter vir. & vxor. & quæ diximus suprà in præcedenti quæst. nu. 142. incip. ideo si priorem. & seq. Et vide super hac q. Alciat. in tracta. præsump. regula 2. præsumpt. 2. nu. 3. & seq.

160 *Cōmunis opi. cuiusmodi esse debet, vt det robur actui.* ¶Sed antequam hinc digrediamur, operæpretium putamus scire, quid dicatur communis opinio, vt robur det actui: an videlicet necesse sit, omnes eiusdem ciuitatis, aut regionis ita opinari. Dic satis esse, eius opinionis eos esse, qui verisimiliter hoc scire debent, puta vicinos, consanguineos, & qui mulierem hāc verisimiliter cognoscunt: vt voluit glo. in l. cùm quidam. §. quod dicitur, in verbo, obstetrices, & ibi Bar. D. de acqui. hære. & in l. inter omnes. in gl. 1. & ibi Bar. Bal. Alex. & recentiores. D. qui satisd. cog. & in l. vlt. in glo. 1. C. fine cen. vel reli. Bar. Bal. Salyc. Raph. Rom. Alex. Corne. & Ias. in d. l. 1. C. de testa. Bar. in l. de minore. §. plurimum. in 2. q. D. de quæstio.

161 *De eadem re.* ¶Quin sufficit, vt maior eorum pars, qui eam cognoscūt, ita existiment, etiamsi non omnes, per d. l. 3. D. ad Maced. iuncta l. 2. C. eod. & in simili voluit Spec. in tit. de teste. §. 1. versi. quid si tantùm à maiori parte, ar. l. quod maior. D. ad munici. cū si. Ray. Alber. Alex. Corne. & Iason in d. l. 1. C. de testa. Bart. in d. l. de minore. in 2. quæstio. dum allegat d. l. 1. Ang. & Fran. Aret. in d. l. ad testium. §. 1. D. de testamen. Ioann. Fab. in d. §. sed cùm aliquis, Institut. eo. Anto. in c. quod per nouale. col. 5. & 6. de verbor. signi. licèt sint, qui contrarium teneant, videlicet Imol. in d. l. ad testium. §. 1. Roma. qui limitat, in d. l. 1. de testa. & Angel. Aret. in dicto §. sed cùm aliquis. col. vlt. Insti. eo. tit.

162 *Quid si vxor contrahat cū ecclesia aut pia causa sine consensu viri.* ¶DECIMOOCTAVO quæro, Quid, si mulier cōtrahat in fauorē ecclesiæ, aut alterius piæ causæ, vel etiā clerici, sine consensu viri, an vitiabitur cōtractus, ex defectu huius solennitatis? Videtur q non, per id quod voluit Bal. in l. generali. in 1. & 2. q. & ibi post eū Fulg. qui elegās hoc reputat. Pau. Ca. in fi. & And. Alcia. C. de sacros. eccle. q stante statutō, q mulier nō possit testari, aut se obligāre sine cōsensu propinquorū, id tamen potest liberè facere in fauorē ecclesiæ, aut piæ causæ. Ecclesia enim, & alia quæcūque pia causa, est priuilegiata: ideò nō valet

let statutum contra priuilegiũ.l.vl.C.eo.Et idem cõsuluit ipse Bal.in statuto requirente cõsensum mariti,cõsi.93.super dictis punctis,lib.2.vbi hac ratione mouetur,q ad pias causas non seruatur Ius Ciuile, vel municipale. Sed tantùm ius Canonicũ,quo iure indubitanter testamentum,& contractus sine huiusmodi solennitate valet,per c.licèt.de sepul.lib.6.& c.cùm esses.& c.relatum,le 1.de testa.

163 ¶Et illud primũ dictũ Bal.sequitur Pe.An.in rep.c.1.char.22.vers.diciteriã dominus Bal.qui est in 11.q.prin.de cõst.& Pan.in rep.c.ecclesia.col.16.vers.quid enim si statutũ,& ibi Feli.col.61.vers.alia autẽ,de const.& idẽ Pan.in d.c relatũ.le 1.col.2.vers.& ex his infero,ext.de test.Pau.Ca.in l.1.ad fi.& ibi Ias.col.vl.C.de sacr.eccles.Mar.Soci.senior in tract.oblationũ,libello 9 in vl.q.Phil.Fran.in c.vl.de immu.eccl.lib.6.& in sua disput.petitorij,incip.ex nobilissima vrbe,in 4.dubio,col.pe.vers.soluẽdo ergo.Alex.in add.Bar.in l.1.in §.q.prin.C.de sum.tri.& cõs.210.statutis accuratè perspectis,col.2.in duobus locis,lib.2.& cõs.105.viso ac diligenter cõsiderato,col.3.vers.ex quibus omnibus,& iterũ vers.quinimo dicit vltra,li.4.Barb.latè cõs.139.bene enim cũcta gerũtur,col.9.vers.præterea ad hoc cõsideret.lib.3.vbi etiã hoc elegãs dicit Corne.si is est,cuius inter ipsius cõ.est cõs.276.cõsuluit dominus,col.2.& in subscriptione eiusdẽ cõsi.quæ haud dubiè est ipsius,lib.1.& cõs.104.circa primũ cõsultationis articulũ,col.vl.li.2.& cõs.259.dicta dispositio,col.2.vers.his tamẽ minimè refragãtibus,lib.4.Frã.Are.q hoc dicit sing.in l.murũ.col.vl.vers.illud etiã scias.D.de acq.hær.Lau.Calca.latè cõs.13.pro parte negatiua,col.2.& multis seq.& ibi quoq; Marti.Laud.& Iac.Pute.in suscriptione illius cõs.& Steph.Fed.in suo opere de legũ interpretatione,parte 2 char.6.vers.itẽ fallit quatenus.Firmia.in trac.de Episcopo,in 4.parte,li.4.in fi.31.q.Ias.in l.si vnus ex argẽtariis.§.pactus ne peteret.col.9.vers.tertiò limita.D.de pac.& in l.filiusfa § diui.in 2.lec.col.11.nu.84.D.de leg.1.vbi tamẽ nutat.Fel.in c.quæ in ecclesiarũ.col.28 versi.cæterùm in quãtũ,& iterũ col.seq.vers.sed in 2.impugnatione,de cõstit.& Phil.Deci.in c.in præsentia,in 14.no.vers.& ista conclusio,de probat.& cons.455.placet conclusio,col.vl.& cõs.504.in casu occurrẽti,col.1.& Io. Lup.qui hoc reputat sing.in rep.rubricæ de don.inter vir.& vxor.§.48.col.vlt.vbi tamen de hoc dubitat.And.Alcia.lib.1.de verb.signi.charta 4.in fin. & Cæsar Lambert.in Tract.de iure patron.in 3.art.5.q.prin.1.partis.lib.1.per totum illum artic. *De eadem re.*

164 ¶Quin aliàs generaliter in donationibus,& relictis ad pias causas,non requiruntur solennitates statutorũ, vt voluerunt præter illos, quos suprà citauimus Bart.in d.l.in §.q.6.eiusq; vlt.q.prin.& ibi Bal.C.de Sum.Tri.Io.Calde.in sua disputatione inci.Bononiensi statuto.Bal.in 1.lec.& Pau.Ca.in l.1.vterque ad fi.C.de sacrosf.eccles.idem Bal.& fermè omnes in Authen.cassa.C.eo.tit.Ant.Ioan. Ligna.Imo.& propè omnes in d.c.ecclesia sanctæ Mariæ,extrà de constit.Ant.in c.quod clericis,de for.compe.& in c.vl.de reb.eccles.non alie.& in d.c.relatũ.le 1.de testa.& dicemus posteà latiùs.ideò & Pau.Ca.consi.432.cùm statutum.col.2.versi.tertiò principaliter,lib.1.illud etiã generaliter dicit,quòd statuta,quæ certam solennitatem exigũt in contractibus,non habent locum in iis,quæ fiunt cum ecclesiis,& monasteriis.id quod dicit Oldra.determinasse in publica disputatione,illúmq; sequutum fuisse Bar.in l.vlt.C.de sacrosf.eccle.Quamuis tamen Oldra. istud non dixerit,sed de alio casu loquitur,vt licet etiam videre apud Bar.in d.l.vlt.col.vlt.versic.ex hoc concludo. *De eadem re.*

165 ¶Sed contrarium voluit Alber.in 2.parte statutorum,q.2.ex prædictis oritur, in fi.vbi loquitur in statuto disponente,quòd quis non possit alienare sine licentia superioris,vel alia certa solennitate.& Saly.in d.Auth.cassa.in pc.q.quæ est in col.vlti.versic.quæro modò de statuto,vbi nominatim loquens in statuto requirente consensum proximorum,dicit quòd huiusmodi solennitas debet obseruari, etiã si fiat contractus cum clerico.& idem quoque in ecclesia voluit expressim Card. *Contra suprà dicta.*

Flor.in c.perpendimus.in 9.q.de senten.excom.vbi huius rei dicit rationem,quia ecclesia in hoc nullo iure speciali reperitur munita.& Ro.consi 166.visa diligenter,in 1.dubio,vbi mouetur,quia potest ciuitas statuere certam formã obseruandam in actu.per suũ subditum celebrãdo,etiam cũ ecclesia,per tex.in c.1.§.donare.tit.de prohib.feud.alien.per Fed.vbi vasallus non potest alienare feudum,etiã pro anima,nisi obseruata solennitate requisita,scilicet consensu domini, ideóq; expressim carpit Bal.in d.l.generali.Et rursum idẽ Ro.in repe.Authẽ.similiter.in 16.speciali pię causę,inter cõtractus.C.ad leg.Falci.etiam per tex.in d.§ donare.& in l.d.generali.quã retorquet contra Bal.& Alex.sibi contrarius,consi.93.visis & ponderatis,col.vlt.lib.2.& Barb.sibi etiam contrarius,consil.14.clementissimi Dei,col.4.versi.& adduco,quod voluit,& multis seq.lib.2.& consi.65.referamus in mediũ,col.8.versi.prætereà accedit quod refert,lib.4.& Domi.Bonti.cui subscripsit Corne.inter consi ipsius Corne.consi.64 consuluit,col.3.versi.ad idẽ no.lib.3.& Philip.Decei.sibi quoque contrarius in d.c.ecclesia.col.pen.de constit.

166 ¶Pro quibus adduco rationem,nondum à quopiam, quem hactenus viderim,ad hoc annotatã.Libertas est actus pietatis,l.1.ad fi.& ibi no.Bal.C.de com.ser.ma.& propterea libertas,& causa pia æquiparãtur,vt voluerũt Bar.& Imo.in l.proximè.in fi.D.de his quæ in testa.delen.idem Bar.in l.si vnus.C.de testa.& in l.Titio vsusfructus.§.vlt.D.de condit.& demon.& Bal.in l.2 circa prin.C.de fideicõ.liber.& in l.si iure.C.de manu.testa.& Alex.in l.centurio.col.2.D.de vulg.& pupil.cum aliis multis concord.per me adductis infrà,tit.16.§ 1.in gl.vlt.ad fin.Imò libertas est fauorabilior quauis alia causa pia, vt probauimus in repetit.l.si vnquàm.in verbo,donatione largitus,nu.329.libertas autem.Tamen minor viginti annis non potest seruum manumittere nisi obseruatis certis solennitatibus: & si fecerit,non valebit manumissio,per tex.in §.eadem lege.vbi hoc no.Ang.Are.Instit.qui & ex qui.caus.manu.non poss.

Noua ratio posterioris opinionis.

167 ¶Adde itẽ, quod pulchrè voluit Innoc.& Io.And.in c.in præsentia,ille,col 2.hic col.3.vterque,in verbo,minor annis,extrà de probat.quòd licèt minor 25.annis ingrediendo monasterium sine curatore, & decreto, bona sua in monasterium transferat,per tex.ibi.tamen si aliàs alienaret,etiam ad pias causas,nõ valeret sine curatore,& decreto,ar.l.2.§.voto.D.de pollicit. Et illud dictum sequitur, & dicit bene notandum Panor.in d.c.in præsentia.in vlt not.de quo per Maria in d.tractat.oblationum,libello 9.in 5.quæstio.

Minor non alienat in pias causas sine decreto.

168 ¶Sed & hanc sententiam confirmat,quod voluit Ant.in c.1.de sponsa.& Panor.sibi contrarius in repet.c.ecclesia sanctæ Mariæ.ad fi.de constitu.& rursum in c.quod clericis.col.vlt.versi.ego verò,de foro compet.quòd si statutum concernat solennitatem adhibendam tẽpore contractus,siue sit statutum laici,siue clerici.si laicus contractũ faciat cum clerico sine huiusmodi solennitate,non valebit contractus.Nam subditus non potest contrahere,etiam cum non subdito,spreta lege sui superioris,imò peccat,si fecerit.c.2.de maio.& obedi.cũ si.quæ allegat.Et sic haud dubiè ex parte laici nulla fuit cõtracta obligatio,cùm lex resistat.l.cùm lex.D.de fideiuss.& quod no.in c.si diligenti.de foro compe.& in c.cùm contingat.de iureiur.Ideò etiã clericus,aut ecclesia ex sua parte nulliter contrahit,quia cõtractus non potest ex vna parte tantùm subsistere:quin debet esse vltrò citróq; obligatorius.l.Labeo.D.de verb.signi. Et ideo secundum hoc statutum iudicabitur inter clericum & laicum in vtroque foro:quia si contractus non valet, non debet ex eo ius reddi,per no.per Cy.in l.2.C.quæ sit long.consuet.

Statutum concernens solennitatẽ contractibus, seruari debet, etiam cùm contrahitur cum clerico.

169 ¶Allegat etiam Pan.quod in simili voluit Fed.Senẽ.consi.85.statuto ciuitatis Perusinæ,ꝙ si statuto caueatur,quòd non valeat cessio facta nobili contra popularem:si ecclesia cesserit nobili cõtra popularem,non valet cessio:nec cẽsetur tale statu

Eccles.non potest cedere no-

ſtatutũ contra libertatẽ eccleſiæ,quæ licèt poſsit cõtrahere cum quocunq;, debet tamen intelligi de non prohibito lege generali,vel particulari.ar.l. ſi quando, in prin.C.de inoff.teſt.Alioquin(inquit)diei poſſet,quod eccleſia poſſet contrahere cum prodigo,cui bonis eſt interdictum,vel cum minore ſine ſolennitate, & q; leges & iura non haberent locũ in contractibus eccleſiæ,qui eſſet error maximus.

bili contra popularem, ſtatuto talem ceſſionem prohibente.

170 ¶Hæc fermè Fed.quæ etiã ſequitur Domi.in c.vlt.col.vlt.de immu.eccle. lib.6.& Alex.qui dicit in hoc non inueniri contradicentẽ.d.conſi.93.col.2.verſic.& puto quòd dictum ſtatutũ,lib.2.vbi per hoc cõſuluit,quòd poteſt ſtatutum inhabilitare perſonas certas ſubiectas ſtatuentibus ad recipiendũ inueſtituram,niſi ſeruata aliqua ſolennitate.& Io.Bap.S.Seuer.in repet.l.cunctos populos.ad ſi.C.de Sum. Tri.Sed & illud dictum Pan.ſequuntur Barb.& Franc.Aret.in d.c.quod clericis. ille,col.26.hic,col.vlt.de for.cõpet.idem Barb.in multis conſi.ſuprà alleg Feli. in d.c.eccleſia ſanctæ Mariæ,in 8.q.in 4 caſu,vbi & multa ſimilia collegit, omnibus illic expoſita:& nouiſsimè Roch.Cur.in repe.c.vlt.in 11.q.prin.in 4 limitatione, extrà de conſuet.Et facit item quod ſcribit Saly.in Auth.caſſa.col.vlt.verſ.quæro modò de ſtatutis.C.de ſacr.eccl.quòd ſtatutum,vt in alienatione rei immobilis minoris interueniat conſenſus alicuius cognati ipſius minoris,habet etiam locum,ſi minor contrahat cum clerico.

De iiſdẽ rebus.

171 ¶Facit in hanc partem,quod pleriq; voluerunt,quòd ſtatutum laicorum diſponens,quod bona immobilia non poſſunt alienari in nõ ſubditos, compræhendat eccleſiam,& clericos,vt videlicet in eos non poſsint bona immobilia alienari. In qua ſententia fuit Iac.Bu.in d.auth.caſſa.C.de ſacroſ.eccleſ.& in l.aſsiduis.C.qui poti.in pigno.habe.Signo.Homod.cõſi.22.viſo ſtatuto ciuitatis Mediolani. vbi hoc probat 15.rationibus.Bal.in repe.d.l.1.col.8.verſi.ſed quid ſi ſtatutũ diſponit, & ibi quoq; Saly.col.vlt.vt à multis citatur.C.de ſacroſ.eccle.cũ aliis multis concord ibi à me late adductis,in tract.Retractuũ,tit.1 §.1.glo.13.in verbo,*l'achapteur*, nu.5.& in ſimili,vt ibi videre poteris,ne hîc repetam. Areti. cõs. 39. opiz. in rep. §. Diui l. filiusfam. nu. 58. cũ plur. seq. ff. leg. i.

Statut.laicorum, ne bona alienentur in extraneos. cõprahendit eccleſiam & clericos.

172 ¶Sunt tamen plerique,qui contrariũ in hoc quoque vltimo tenuerunt, videlicet Io.Andr.Pet.Ancar.Lap.Domi.& Philip.Fran.in d.c.vlt.de immuni.eccleſ.libro 6.Io.And.in c.ſtatutum de hæreti.lib.6.Fede.Senen.d.cõſi.86.col pen. vbi & hoc dicit determinaſſe Oldra.in quadam diſputat.Albe.in 2 parte ſtatutorũ, quæſt.2. ex prædictis,col.2.verſic.ſed ſuppoſito,& ſeq.vſque ad fi. vbi hanc rem latiſsimè omnium exequitur.Bar.in d.l.filiusfam. §.Diui.col.3.verſi.ſecundum pũctum, & ibi quoque ipſe Alber.Angel.Floria.Imo.Raph.Alex.& Ioan.Crotus in repe. D. de legat.1.idem Bar.in l.vlt.col.vlt.verſi.ex hoc concludo. & ibi Bal. ſibi contrarius,col.4.verſi.extrà dicit hic.C.de ſacroſ.eccleſ.Idem Bar.in l.dudũ.C.de contrah.empt.& in l.vlt.C.de exac.tribu.lib.10.Bal.in l.iubemus nullam.in 2.not. C. de ſacroſ.eccleſ.Ange.conſi.48 quidam Franciſcus Imo.in d.c.eccleſia,col.penul. de conſtit.Anto.in c.tua nuper.per illum text.de deci.Panor.in c.à nobis.le 1.in 3. no.etiam per illum tex.de ſenten.excom.& in c.relatum.le 1.de teſta.& conſi. 26. caſus,quidã officialis,col.2.verſi.4.adduco,lib.1.& conſi.63.videtur primò,col.1. lib.1.Raph.Co conſi.84.præſuppoſito caſu,in fi.Petr.Anc.in repe.c 1. in 3. quæſt. princ.verſi.dicit etiam Bald.de conſtit.Paul.Caſtr.conſi.89.poſſet quis dicere, in prin.lib.2.Cardi.Flo.ſibi cõtrarius.conſi.66.in dubio præmiſſo. & iterũ cõſ. 144. ſuper themate,col.1.Io.Plat.in l.1.col.1.verſic.& per hanc.C.non licc.habi.lib. 11. Philip.Fran.in materia petitorij in 4.codémque vlt.dubio,col.vlt.Firmia.in tractat.de Epiſcopo,in 4.parte,lib.4.in 45.quæſt.verſi.quæro etiã an prohibitus,vbi & ita dicit ſe conſuluiſſe.Soc conſi.14.capio primùm,poſt prin. lib.4.Fab. à Mõte S.Sab.in tract.emptio.& vendit.in 21.quæſtio.3.partis prin.Feli.in d. c. quæ in eccleſiarum,in 9.quæſt.de conſti.Fran.Ripa.lib.reſpõ.1.c. 2. clerici propria prædia,in 1.dubio.

Quitenẽt cõtrarium.

173 ¶ Ex quibus clarè liquet, hâc rem esse admodum dubiam. Ego tamen, quantum ad consuetudinem nostram attinet, hauddubie existimo, mulierem nō posse sine consensu mariti donare inter viuos, aut aliàs contrahere in fauorē piæ causæ, aut ecclesiæ. Nam de vltima voluntate alibi iam satis suprà diximus. Et vt sic dicam, me mouent vltra allegata per Doc. in d. locis, duo potissimum nostras cōsuetudines peculiariter tangentia, primū, quia hæ nostræ consuetudines sunt mistæ clericorum, & laicorum, vt quæ fuerunt cōmuni omnium cōsensu, & consilio, & inductæ, & reformatæ, vt est palàm omnibus, & testimonio perpetuo est, delegatorū in eam rem à Principe renuntiatio, id est, (vt vulgo loquimur) processus verbalis. Ideóq; & inter laicos, & inter clericos, & in causis ecclesiasticis debēt obseruari, vt voluit Bal. in c. cùm venissent. col. 3. vers. oppo. dicitur hic, per tex. ibi, quē ad hoc dicit no. & ibi Panor. in 2. nota. ext. de eo qui mit. in poss. cum aliis multis, quos latè congessimus in nostro tractâtu Retractuum, titu. 1. §. 1. glo. 13. in verbo, *l'achapteur*, num. 2. sed hic quæstionis.

Resolutio principalis rationis.

174 ¶ Alterū, quo maximè mouemur, id est, quia fauore mariti (vt suprà sæpiùs diximus) mulier per nostram consuetudinem prohibetur contrahere, sine consensu illius. At vbicunque lex, aut statutum prohibet aliquē testari, aut contrahere fauore alterius, nunquam censetur talis prohibitio remissa, fauore piæ causæ, vt dicit Bar. in l. 1. C. de sacros. ecclesi. quem sequitur Pan. consil. 63. videtur primò dictum legatum, col. 3. versi. quartò adduco, lib. 1. vbi hoc dicit aperte probari in c. licet. §. vlt. de sepul. lib. 6.

Consuetudo omnis laicorū & clericorū, debet seruari in vtroque foro.

175 ¶ DECIMONONO quæro, Quid si mulier cum fisco, aut principe contraxit, sine autoritate mariti, an valeat contractus: videtur quod sic, per id quod voluit Iac. Aret. in l. si mercedē. §. si habitatoribus. D. de acti. emp. quod stante statuto, q̄ filiusfam non possit obligari, poterit tamen obligari fisco. & sequitur Ange. Aret. inter consi. Soci. in quadam subscriptione ipsius, quæ adiicitur, cōsi. 302. cuius hoc caput, videbatur primo aspectu, superscriptio autem ita incipit, diligenter thema propositum, col. 3. versi. secūdò respondetur, lib. 2. Et confirmari potest, quoniā Princeps non subest statutis, & legibus subditorum, ex sententia Cardin. consi. 2. circa statutū, cum concord. à me traditis, in tracta. Retractuum, tract. 1. §. 13. in verbo, *l'achapteur*, nu. 38. postremò illud. Ac ne suis quidem. l. princeps. D. de legib. & l. ex imperfecto. D. de leg 3. cum si.

Quid si vxor contrahat cū fisco, vel principe.

Princeps non subest statutis subditorum.

176 ¶ Contrariū tamen videtur in hoc casu, quoniam hîc agitur de iure alterius, videlicet mariti, q̄ Princeps ipse sine causa tollere non potest, per not. in l. quoties. C. de preci. Impe. offe. & in l. vlt. C. si cōtra ius. cū si. Et licèt hoc ius sit ex statuto, aut consuetudine introductū, non potest tamē negari, quin sit Iurisgentiū, postquā iam est quæsitū, per not. in l. hoc iure. D. de Iure nat. gen. & ciuili. Pręterea huiusmodi cōsuetudo fundatur ratione naturali, & diuina. Nā vt suprà in prin. huius operis plenè ostendimus, mulier est in potestate viri, Iure diuino, & naturali, ideóq; congruū est, vt nō possit sine viri ipsius autoritate quicquam agere, quod sibi noxium est. At consuetudo, siue statutum, quod ratione naturali nititur, ligat Principem, vt voluit Bal. in c. 1. §. vl. col. 1. tit. qui feud. dar. poss. cum concord. etiā à me congestis, tit. nostrarum Consuetudinum 4. §. 1. in glo. 5. & in d. tract. Retractuum, vbi suprà, nu. 39. quod tamen intelligendū. Igitur cogita, quid sit dicendū.

Nisi naturali ratione nitātur.

177 ¶ VIGESIMO quæro, an cōsensus à marito præstitus, in cōtractu vxoris sit immediata causa transferendi dominiū. Bal. in l. mater tua. in fi. C. de rei vend. loquens in statuto requirente consensum propinquorum, in contractu mulierū, dicit q̄ non: quia non possunt propinqui ipsi transferre dominium: sed est (inquit) causa habilitādi personā transferētem, & nihil aliud operatur iste consensus, per illam l. in prin. Et hoc sequitur Fran. Are. in l. qui in potestate. colū. 3. D. de testa. & Albert

An cōsensus à viro præstitus sit causa immediata translationis dominij.

Albert. Brun.in tract.de constit.decret: stat.& consuet.in verbo,consensus,col. 9. vers.consensus propinquorum per statutum.& iterum in verbo,contrahere, col. 2.versi.statutum dicit,quòd mulieres.Cuius autem effectus sit hoc,facilè cognosces ex notatis in ea ipsa l.mater tua.Porrò illud planum est, consensum domini qui rem suam transfert,esse causam immediatam translationis dominij,vt videre licet apud Bal.in l.1.col.2.versicu.& facit ad quæstionem.& ibi quoque Alexand. col.3.versic.ex hac tamen glo.D.sol.mat.Ex quibus etiam intelliges,quis sit eius rei effectus.

178 ¶VIGESIMOPRIMO' quæro,Mulier sine cõsensu mariti vendit,aut donat domũ Titij,cõsentiente ipso Titio:demũ mulier ipsa succedit Titio,diciturque non valuisse venditionẽ,aut donationem,quam fecit sine consensu mariti,ex huiusmodi consuetudine:quid iuris? Bald.in l.vlti.in fi.C.de pact.loquens in statuto disponente,vt non possit minor promittere,sine aliqua solennitate,dicit, quòd si minor quispiam promittit aliquid ex bonis Titij,cui ipse posteà succedat,non potest ipse minor,huiusmodi promissionem infringere per illud statutum.Nam ista promissio,nõ tantùm robur accipit ex promissione minoris,sed ex consensu maioris,ex quo principaliter depẽdet:statutum enim est productum propter minoris imbecillitatem: sed hic iure communi vtitur obsequendo voluntati maioris: ideò nullo pacto læditur.ar.l.quidam cùm filium.D.de hæred.instit.& l.non videtur.D.de in integ.restit.min.Et hanc Bal.decisionem sequitur Iason in d.l.vlt.col. 4.in 7.no.per illum tex.vbi prohibitus disponere de re alicuius, potest eo consentiente disponere,sequitur etiam Alexander(cuius Iason non meminit) consi.215. ponderatis,narratis in themate,col.1.lib.6.

Vxor,quæ vẽdit rẽ alterius consentientis, cuius postea succedit,an possit hanc vẽditionẽ impugnare.

179 ¶VIGESIMOSECVNDO' quæro,Quid si maritus bene cõsentit vxori cõtrahenti, non tamen intelligit quid vxor cõtrahit:quia fortè simulat vendere, dum donat, aut aliter tegit,quod facit,an valeat cõtractus? Dic breuiter,quòd nõ, tanquàm factus sine consensu mariti.Neq; enim cõsentit quis rei, quam ignorat. ar.l.mater decedens.D.de inof.testa.& l.nec ignorans.C.de donat.cum si.Quemadmodũ nec quis dicitur præstare præsentiam, nisi intelligat quid agitur.l.diem proferre.§.coram.D.de arbit.& l.coram.D.de verb.signi.& l.hæredes palàm.§.in testamentis.in verbo,certiorẽtur.D.de testa.& optimus tex.loquens de tutore,in l.non multùm.D.de autor.tut.vbi ita scribitur:Non multùm interest,an abfuerit tutor,cùm negotium cõtraheretur:an præsens ignorauerit,quale esset quod contraheretur.Et tantum abest,vt actus,qui solo consensu perficitur, possit fieri per ignorantem,vt nec per dubitantem quidem possit.l.si is ad quem.& l.hæres institutus.cum ll.seq.D.de acq.hære.iuncta l.pro hęrede.in prin.& l.gerit.D.eo.tit.& l. si auia.C.de iure delibe. Nihil enim interest, ignores,an dubites.l.vlt.§.sinautem nescius & dubitans.& ibi Bar qui dicit singu.& Ange.C.de furt. cum aliis multis à me collectis in repetit.l.si vnquàm.in præfatione, num.98.secundo modo.C.de reuoc.donat.

Quid, si vir consentiens non intelligit quid vxor cõtrahit.

180 ¶Et propterea Bal.in rubrica C.qui admit.col.2.vers.& ideo de facto,dicit,quòd si partes simulant vendere,cùm tamen donationẽ celebrant,licèt iudex interponat decretũ,non propterea dicitur donatio insinuata,quia non erat notum iudici,quòd intenderant donationem conficere.Apertè ergò(vt subdit)& intelligibiliter natura negotij exponenda est,& declaranda iudici,per l.vlt.C.de edict. Diui Adria.tol.Aliàs non intelligitur factũ in præsentia ipsius.Et idem est(inquit)si in aliquo actu requiratur præsentia propinquorũ,vel amicorum:nam debẽt actum clarè intelligere:aliàs si esset simulatus,nõ dicuntur fuisse præsentes, vt voluit gl. quã ipse dicit sing.in l.seruus.§.tutor.(aliàs ille §.pro l.allegatur)ibi, amicis & iudice scientibus.D.de bo.pos.Et illam Baldi.decis.sequuntur recentiores in d.rubrica,& inter cæteros longè latéque Barb.in repet eius rubri. in 1.quæstio. ipsius

De eadem re. Donatio non dicitur insinuata,nisi iudex apertè intelligat.

mm 4

Bal.vbi ad hoc multa allegat.& idem Barb.in c.causam matrimonij. & ibi quoq; Feli.de offic.deleg.vbi ipse Barb.dicit etiam illam glos. singu.& ipse Barb.consil. 40.præclare, colum. 16. versicu.& ad hoc accedit, lib.1.& consil.53.quod est eodem capite,colum.8.versicu.item in casu,libro 2. Cardin. Flor.qui id dicit singu. in c.vltim.col.vlti.in 7.& 8.quæstio.extrà de maior. & obedi.& Roma. in l.si sub specie,colum.11.versicu.& ex prædictis.C.de postulando.& Corne.consi.105.circa primum,colum.8.versicu.hinc est quòd actus,libr. 2.& Socin.consi.92.in causa domini Antonij, colum.9. versicu.sed ad hoc respondetur,libro 3.Anton.Canar.in tracta de insinuationibus,in 11.quæstio. & Iason in l.1. §. item acquirimus. col.3.in vtraque lec.D.de acquir.pos.& Anto.Corse.in suis sing.in verbo, minor, si ex dispositione statuti.

181 *De eadem re.* ¶Et idem propè voluit idem Bal.consi.375.certum est quòd filia,col. 2.versi.sed videamus in proposito,lib.3.quòd per decretū iudicis appositum super donatione,non censetur fuisse facta insinuatio donationis,si causa non fuerit coram iudice exposita.Nominatim enim debet pars dicere, quòd vult donare, ita vt iudici quid agatur,& quid contrahatur innotescat.l.1. C. de prædi.Curial.lib.10.Super eo enim,quod iudex non examinat,& quod ei bona fide non narratur,decretum interponere non videtur. Errat enim in facti causa,aut ignorat. l.tutor si petitus. D.de tuto.& curat.dat.ab his.& l.cum Aquiliana. D. de transactio. & idem etiam voluit Lauren.Calca.consi.25.Titius nobilis columna 13.versicu. vnde cùm non interuenerit.

182 *De eadem re.* ¶Et simile quippiam tradit ipse Bal.in l.1.col.9.versi.sed pone in actu.C.eod.qui admit.quòd si minor emancipatus præteritus,coram iudice recipit solutionem à debitore hæreditario,& iudex intelligit hunc filium esse in casu agnoscendi, videtur agnoscere coram iudice,sicuti contrà repudiare.l.si præteritus.D.de bono. pos.cont.tab.& l.si filius.D.de mino.Sed si iudex hoc non intelligit, non videtur factum coram iudice.Nam non videtur intelligere,qui causam ignorat. l. si is ad quem.& l.pupillus.D.de acq.hære.scientia enim est certitudo cuiuslibet rei sensitiua,vel speculatiua,quam quis habet per se,vel per alium.l.in bonorū.D.de bon. poss.& sequitur Cor.vbi suprà.

183 *Ratificatio plenā actus notitiam requirit.* ¶Et generaliter ad hoc vt ratificatio,siue approbatio, aut autoritas, vel consensus det robur actui,necesse est,vt ratificans,vel approbans,siue consensum aut autoritatem præstans, habeat plenam ipsius actus notitiam, vt scribit Dyn.in c.ratum.col.1.de reg.iur.lib.6 per l.cùm testamentum. & l. non idcirco. C.de iuris & fac.igno.& Card.Flor.consi.44.quòd ratificatio,circa medium, per l. quo enim. §.Iulianus.ibi,certior factus.D.rem rat.hab.Nec dicitur quis habere alicuius rei *Notitia debet esse plena.* notitiā siue scientiam,nisi plenè sciuerit,& cum omnibus eius rei qualitatibus,& circūstantiis,ex sententia glo.no.in c.cōcertationi.in verbo,sciuerit. & ibi Dom. & Phili.Fran.& alij,de appe.lib.6.Rom.qui eam dicit no.consi.343.ex proposito, paulò ante fi.& alij multi,quos tibi latè cumulaui in nostro tractatu Retractuū, tit.1 §.36.glo.2.in verbo,*notifier au greffe*,num.30.porrò si teneas.Sed interim non prætermittam tex.hæc omnia viue comprobantem,in l.in totum. D. de regu.iur. vbi ita scribitur,In totum omnia, quæ animi sui destinatione agenda sunt, non nisi vera & certa scientia perfici possunt.

184 *Si testator iusserit aliquid vendi, an vxor illius hæres id possit* ¶VIGESIMOTERTIO quæro,Testator iussit testamēto vēdi Titio domum suam certo pretio:idque facit vxor mea hæres illius,sine meo consensu:an valeat vēditio?Barb.con.39.bene etenim cuncta geruntur,col.7.in 3.dubio,lib.3. cōsuluit in casu statuti prohibentis mulierem contrahere sine consensu propinquorum,posse eam etiam contrahendo,mandatum testatoris,cuius hæres est,adimplere.Mouetur,quia id factum videtur à testatore,nō à muliere ipsius hærede,

quæ

quæ tantùm voluntatem illius adimpleuit, per l. vnum ex familia. §. si de Falcidia. D. de leg. 2. per quę Imo. post alios dicit, quod officialis electus per habentem potestatem à consilio generali ciuitatis, intelligitur esse electus ab ipso consilio & facit l. item eorum. §. si Decuriones. D. quod cuiusque vniuer. hæc fermè Barb.

facere sine matris consensu.

185 ¶ Cui adde & tex. in l. pater ex prouincia. D. de manu. vin. vbi similiter probatur, id censeri factũ à testatore, quod eo mandante factum est. Quem tex. in simili casu adduxit Alex. consi. 215. ponderatis narratis, col. 4. lib. 6. vbi ex hoc consuluit, posse executores testamenti alienare bona ex mandato testatoris, cui successerũt pupilli, sine decreto & citatione amicorum, licèt sit statutum, quòd bona pupilli non possint alienari sine ea solennitate. Quod & idem consuluit ipse Alex. consil. 27. attètis narratis, col. 1. lib. 3. Sed & his adde, quod tradidit Guli. Cu. in l. cùm hi. in versicu. planè. & ibi quoque Bald. in vtraque lectu. D. de transactio. quòd si testator damnauit hæredem vendere alimenta, isque ea vendidit, non poterit transigi super huiusmodi obligatione, tanquam dependente ex testamento, inspecta scilicet causa originali, per l. vxorem. §. agri plagam. D. de lega. 3. & alia iura, quæ ibi videre poteris.

De eadem re.

186 ¶ Confirma per alium tex. no. in l. si tibi pecuniam. D. si cert. pet. & ibi Doc. inter quos Fran. Arc. in 4. no. dicit ex eo sing no. eum qui contrahit ex necessitate præcedentis obligationis, vel promissionis, non dici propriè contrahere. Ideóq; per eum tex. tenuisse Ia. But. (vti etiam refert & sequitur Ro. ibi.) statutum disponẽs, quòd qui vẽdit rem extraneo, incidit in pœnam, non comprehendere hæredem, qui in testamento dãnatus est vendere: nam est obligatus vi præcedentis obligationis: ideò hæc non est propriè venditio, per illum tex. & d. l. vxorem. §. agri plagam. D. de lega. 3. Et hoc quoque in casu illius statuti voluit Ioan. And. post ipsum Iac. Bu. & Oldr. in addi. Spec. in rub. de rerum permu. col. pe. vers. expeditis beneficialibus. Bal. in l. si hæres. per illũ tex. D. de acti. empti. Alberi. in 2. parte statutorum, quæst. 2. ex prædictis oritur, in prin. & iterum quæst. 178. incip. Iac. etiã But. disputauit. & alij quoque plurimi à me congesti. in d. Tractatu Retractuum, ti. 1. in fi. num. 6. facit item. Quanquam multi alij tenent contrarium, quos etiam videbis in eodem loco, nu. 8. nam & in eo, ne hîc repetamus.

Contrahẽs ex necessitate præcedentis oblig. propriè non contrahit. Vendens iussu testatoris, an incidat in pœnam statuti.

187 ¶ Huc etiam pertinet tex. in l. 1. in prin. ibi, quanquam enim. D. de contrar. & vtil. acti. tutel. vbi licèt regulariter non obligetur pupillus, sine tutoris autoritate: tamen sine ea obligatur, & ipsi quidem tutori, qui pro eo aliquid de suo soluit: quoniam hæc obligatio necessariò ex ipsa solutione proficiscitur. Cuius ar. Ro. ex facto interrogatus, conf. 280. quod ad verbum repetitur, consil. 394. præsupposito, respondit, mulierem posse liberare maritum, qui ei quippiam, quod ei debebatur, soluit sine consensu propinquorum, qui ex statuto requiritur, cùm id sit necessitatis, per l. sicut datam. C. de libe. cau. cum si licèt aliàs liberare non posset, vt latè tractauimus suprà, in glo 3 in 1. quæst.

Mulier liberè potest liberare solutẽtem sine consensu propinq. requisito ex statuto.

188 ¶ Et quod voluit glo. ordi. in l. vlt. in verbo, teneri, secũdum vlt. intellectum. C. de legi. tut. quòd bona minoris sunt tacitè obligata pro dote, licèt nõ interuenerit tutoris autoritas, aut decretum iudicis: quia hæc obligatio legalis, est ex necessitate, & cõsequentia actus permissi, vti etiam voluerunt Pet. Cy. Ray. Forl. Io. Fab. Bal. qui hanc dicit esse communem opi. Ang. & Saly. sequentes eam gl. ibi Io. And. qui & alios antiquiores citat. in addi. Specu. titu. de dote post diuor. restit. §. vlt. versi. quid si mulier. Iac. Aret. & post eum Alberi. in l. sed hic. quæ est secunda, in princi. D. de rebus eorum. Idem Iacob. Aret. Bald. Ang. Roma. Alex. & Iason in l. si constante. in princip. D. solu matrimo. Guli Cu. Bald. Angel. Paul. Castrens. & Alex. in l. item quia. D. de pactis. Ipse Ioan. Fab. in §. fuerat. columna 5. versiculo item quid si maritus, Institut. de acti. Bald. in l. certi. in octaua quæstione. & ibi Ange.

Minoris bona tacitè obligantur pro dote sine alia solẽnitate. vide nume. 193.

circa medium.C.loc.& in l.1.§.& vt plenius.C.de rei vxor. actio.vbi hoc reputat no.& in l.1.col.2.versi.item pro dote.C.de priuil.dotis.Ro.d.consi.280.col.2.vers. secundo ad idem.Corne.consi.15.videtur in hac consultatione,col.2.lib.4. Calca.consi.13.pro parte negatiua,col.4.versi.nec obstat quod dicit. Socin.consi.80. præsens consultatio,col.4.versi.& pro his optimè,lib.4.& Carol. Ruin.consi.61. ex themate.col.2.nu.4.lib.3.& idem in non dissimili casu respondit Anto.consil. 35.visa forma contractus,in 2.dubio.

189 *Minoris bona inuecta obligata pro conducti. vide nume.193.*

¶ Et simile est,quod voluit Bal.in d.l.certi.in 8.quæst.C.loca.quòd si minor conduxit domum sibi conducibilem & vtilem, & quædam bona inuexit in eam, ea sunt domino tacitè obligata,vt & bona cæterorum illata: licet non interuenerit decretum iudicis,quia non ipse est,qui obligat,sed lex: nec dicitur lædi minor ex obligatione legali,& necessaria,vel etiam probabili,vt dicit ipse Bald.qui & hoc dicit tenuisse Nicol.Mat.& idem quoque voluere Iaco. Areti. & Alberi.in d.l.sed hic.D.de rebus eorum.

190 *Minoris intrantis relig. bona transferuntur in monasterium.*

¶ Nec admodum dissimile est,quod plerique voluerunt, bona minoris intrantis religionem,ipso iure,& sine aliqua solennitate aliàs requisita de iure communi, vel municipali,transferri in monasterium:quia huiusmodi translatio ex lege necessariò resultat.Ita enim voluerunt Inno.& Ioan.And.in c.in præsentia.vterque in verbo,minor annis,& ibi quoq; Pan.col.5.vers. vltimò no.de probat.Iac.Aret. in l.quidam.D.de reb dub.Specul.titu. de sta.mona.§ 1.versi.47.quæritur,vtrum minor.Ioan.Faber.in Authen ingressi,col.vlt.vers.nec est opus.C.de sacro.eccle. Bart.distinguens inter pupillum & adultum,in d.l.2.D.de reb. eor. & Rom.in d. consi.281.col.2.versi.tertiò.Et illud quoque de minore ingrediente monasteriū, latè voluit Maria.Soci.in Tractatu Oblationum,libello 9.in 5.quæst.

191 *Minores tenet obligatio legalis.*

¶ Et pro ea sententia optimè facit tex.ille in d.l.2.iuncto §.vlti.l.1.D.de reb.eor. ex quo illud apertè colligitur, minorem obligari obligatione legali,sine tutoris autoritate,aut decreto iudicis,prout illum expendunt Dy.Bart. & pleriq; omnes ibi: nam loquitur de pignore,quod ex lege contrahitur ad solutionem pretij rei

Et statutaria. venditæ.& idē dicit Bar.in obligatione consuetudinaria,vel statutaria, per l.fine hærede.§.Lucius.D.de admi.tut.vbi & idem Bar.not. consuetudinem respicientem rem,ligare etiam minores:de quo nos latiùs diximus in Tractatu Retractuū, rit.1.§.1.glo.13.in verbo,*l'achapteur*,num.13.quid autem si emptor,& in fi.eiusdem tit.nu.54.d.autem §.Lucius.vbi videre poteris.

192 *Alienare prohibitus, actū, ex quo alienatio sequitur, facere prob.betur.*

¶ Quāquàm ne illud omittam,contra illa,quæ diximus,facit,quòd qui nō potest alienare,debet agere & curare,ne ex actu quem facit,sequatur alienatio ex dispositione legali.& si contrà facit,actus ille non valet,per tex. in l.codicillis. §. matre, & ibi Bar.D.de lega.2.& glo.no.in l.si ita quis promiserit.§.ea lege.& ibi Bal.Rapha.Co.Fran.Aret.& Iason. D.de verbo.oblig cum aliis multis concord. & text. & Doct.à me latè cumulatis,in d.Tracta.Retractuum,titu.1. §.1.glos.14.in verbo, *ou equipollent*,nu.14.ex quo Bald.ipse.

193 *Contra superiora.*

¶ Ideóque sunt,qui contrarium tenent eorum,quę suprà diximus de obligatione bonorum minoris pro dote,& inuectorum pro conductione. Videlicet in priore casu,Bar. & Fulgo.in d.l.tem quia.de pactis.& idem Bart.in d.l.si constante. in 4. quæst.3.partis prin.& ibi etiam Imo.& Raph.D.sol.mat per l.dos data. C. de donat.ante nupt.iuncta l.Titia,cum ibi not.D.de iure dot.& Saly.in d.l.certi in tertia quæst.C.loca. Petr.Anch.consi.94.ista domina Ioanna,post prin.Ang.Aret.in §.item Seruiana.col.2.vers.quid in minore.D.de actio.De secundo glo. Guil.Cu. Bar.ipse,Saly.& Raph.Fulg.in d.l.itē quia.Cy.in d.l.certi.in 4.quæ. & ibi Io.Fab. Ange.statim post princ.& Saly.in d.3.quæst.C.loca.Dyn.in d.§ item Seruiana.&

ibi

ibi quoque Io.Fab.col.2.versi.sed quid de minore.Sed & contra tertium illum casum de minore ingrediente religionem,tenuit Nicolaus Castellanus inter consi. Bar.consi.475.casus super quo,col.vlt.vers.item ratione. & ante illum Cyn.post Pet.in Authen.ingressi,col.2.versi.quinto quæro.C.de sacro.eccles.

194 ¶Sed quicquid sit in illis tribus casibus,illud certum est,vt propiùs ad nostrũ casum accedamus,minorem,aut tutorem illius,posse sine solennitate decreti aliena re prædiũ,quod testator iussit vel promisit se venditurum,vel stipulanti spoponderit:quia hæc alienatio huiusmodi est,quæ necessariò ex volũtate testatoris dimanat.Hæc enim scribuntur in l.1.§.1.& l.magis puto.§. si pupillus. & l.vlt.D.de rebus corũ.& in l.1.& l.prædium.& ibi glo.Fab.& alij.C.quan.decret.op.non est. & id latè prosequuntur Bar.Bald.Fran.Aret. & alij recentiores,in l.qui Romæ.§. cohæredes.D.de verb.obli.Et illus quidem l.prædium.arg.Guli. Cu.in l.cum hi, in versi.planè,& ibi quoque Bal.in 2.lec.D.de transact.tradunt,quòd testator potest permittere,vt transigatur super futuris alimentis legatis sine decreto. *Minor sine decreto vẽdit, quod testator vendi iussit.*

195 ¶Suffragatur prædecentibus;quòd licèt tutor non possit compromittere super re aut lite pupillari,vt voluit Ang.in l.Imperatores.D.de pac.Pau.Ca.Alex.& recentiores in l.iurisgentium.§.vlt.eod.titu.potest tamen, si statuto caueatur,quòd quælibet causa compromittatur,cùm id ex necessitate statuti faciat : vt voluerũt Bald.Ange.qui ita dicit seruari in practica.Pau.Cast.Alex.& Iason,in d.§.vlt.per tex.ibi,qui tutori potestatem facit remittendi gratis,quod necessariò remittendũ est,quem dicit sing.ad hoc Pau.Sed & illud de compromisso voluerunt Bal. Saly. Pau.& Alex.in l.vlt.per illum tex.C.de in integ.restit.mino.Bald.consi.358.super eo,col.2.versi.præterea pupilli,lib.3.& consi.96.pupillus,in princ.lib.5.Ang.in l.si plures ad prin.D.de pactis.Roma.in l.1.col.9.versi.adde tamen, quòd vbi Prælatus.D.de arbit.Barb.consi.44.illud afferam,col.pen.lib.3. *Tutor potest compromittere ex statuto.*

196 ¶Adstipulatur quoque,quod pulchrè consuluit Pau.Cast.consi.183.in causa quæ vertitur coram domino,col.vlt.versic.non obstat statutum, lib.1.quòd statutum exigens consensum mariti,in obligationibus,& contractibus vxoris, intelligitur de noua, & voluntaria obligatione, & non de ea, quæ descendit ex statuto, vel consuetudine de gabellis,& alijs istiusmodi iuribus soluendis:quia pro illis poterit vxor se obligare sine autoritate viri,per l.2.& ibi notat.D.de rebus eorum. *Statutum exigens cõsensum viri in obligatione vxoris, non intelligitur de necessaria.*

197 ¶Nec hinc longiùs distat,quod & pulchrè consuluit Soci.consi.80.præsens consultatio,col.pen.versi.ista conclusio,& per totum illud consi.lib.4. quòd stante statuto,quòd mulier non possit contrahere sine consensu Mundualdi, poterit tamen mulier eo inscio,in dotem dare secundo marito,quæ primo dederat,tum quia huiusmodi dotis constitutio venit ex dispositione,& interpretatione legis per l.dotem.D.de iure dot.tum quia mulier tenetur dotare, etiamsi matrimoniũ contractum fuerit,nulla dotis mentione facta,vt dicit Bald. in l.vlti. C.de sent.quæ sine cer.quanti.arg.glo.in §.vlt.in Authen.de non elig.secun.nub.idque maximè in secundo matrimonio,ar.glo.l.Authent.sed quamuis. C.de rei vxo.actio.Igitur cùm ad constituendam dotem cogi posset,consequens est (inquit) vt sine illa solennitate id possit facere,ar.d.l.1.vers.quanquàm. D. de contra. & vtil.acti.tutel.Et idẽ quoque respondit in eodem propè statuto Carol.Ruin.d.consi.61. ex themate,in 1.dubio,lib.3.Et vidẽ quæ suprà diximus in glo.5.nume.123. incip. postremò illud quærimus,& tribus seq. *Mulier sine solennitate statuti potest secundo viro in dotem dare, quæ dederat primo.*

198 ¶Et his admodum concinere videtur,quod ex facto interrogatus Bal.no.respondit,consi.99.in causa ista considerandum,col.2.versic.mouetur & aliud dubium, quòd licèt adulta minor 25.annis,non possit alienare immobilia,sine decreto iudicis l.prędia.C.de prędi.minor.cum sim. tamen contrahẽdo matrimonium cum [illegible] *Mulier minor contrahẽs matrimoniũ, [illegible]*

immobi. possit constituere. pari, potest dotem constituere, per multa quæ illic allegat, repræhenditque Bart. contrarium tenentem, in d.l.si constante. D.sol.matr. Quod an procedat, cùm ex statuto vir lucratur dotem, vide Raph.Co.consi.109 domina Ioanna, in 1.dubio. Sed & tu super illa Bart.& Bal.controuersia, vide glo.in l.lex quæ tutores. in verbo, vel in dotem, & ibi Doct.C.de admin.tuto. & in l.2.in verbo, omnia bona sua. C.si duers.dot.

199 *Pactū de futura success. valet, cum fit ex necessitate præcedentis contract u.* ¶Huc item quadrat, quòd licèt nō valeat pactū de successione futura, certo modo disponenda, sine consensu eius, de cuius successione tractatur, per l.vlti.C.de pact.cum si.tamen si huiusmodi pactum fiat ex necessitate præcedentis cōtractus liciti, valet, per tex.in l.si quis seruum.D.de acti.empt. vbi hoc not.glo. Bar.& alij, & Bal.in d.l.vlt.col.vlt.& ibi Iason, col.3.in 6.limitatione.D.de pact.

200 *Alienationis prohibitio non comprehendit necessariam.* ¶Omnibus his suffragantur duæ regulæ à legibus traditæ. Prima, quòd quæcunque generalis alienationis prohibitio, non includit necessariam alienationem.l. alienationes.D.fami.ercis.& l.Diuus. D.de peti.hære. & l.mulier.§.si hæres.D.ad Treb.& l.qui potuerūt.D.de manu.testa.& l.1.D.de fun.dota.& l.filiusfa. §.Diui. de leg 1.& §.licet.Insti qui manu.non pos.& no.Bar.in l.quēadmodum. C.de agr. & censi.lib.11.& in l.si finita.§.si de vectigalibus.D.de dam.infec. cum aliis prope infinitis concor.& tex.& Doct.à me adductis in tract.Retractuum, tit.1.§.1.glo.14 in verbo, *ou equipollent à vente*, nu.11.& generale est.

201 *Actus necessarius non comprahenditur sub lege.* ¶Secūda & ea quidem generalior, quòd actus ex necessitate factus, non compræhenditur sub lege prohibēte actum fieri.l.1.D.de offi.Proconf.& l.2.§.itidem agitatū.D.ad leg.Rho.de iact. & l.1.D.de excu.tuto.& l.vt gradatim.D.de muner.& honor.& l.generaliter.§.spurij.D.de Decuri.& l.cùm specialis. C.de iudic.& c.si quis per necessitatem, extrà de furt.& c.quod non est licitum, extrà de reg.iur.& c.ab arbitris.de offic.deleg.li.6.cum aliis quoque plurimis concor.à me itē collectis in illo tract.Retractuum, tit 1.§.26.nu.14.illud autem scio, & multis sequ. quibus ostendimus necessitatem legi non subesse.

202 *De iisdem rebus.* ¶Quas regulas adscribit Ro.consi.219.ex themate consultationis præmissæ, vbi illis subnixus consuluit, quòd dispositio l. hac edictali. C. de secund. nupti. qua prohibetur mulier secundo nubens, titulo dotis plus in virum transferre, quàm in vnum ex filiis primi matrimonij, non habet locum in trāslatione necessaria. Propterea si mulieri aliquid fuerit relictum ea conditione, vt in dotem det marito, poterit secundò nubens & hoc date in dotem, licet non tantum relinquat filiis primi matrimonij.

203 *Prohibitio testatoris alienādi, nō impedit alienationem necessariam.* ¶Sed & ex illa priori regula scribit Pe.Fer.in ti.forma libel.in acti.rea.decla.in gl. veris ac legitimis titulis, col.8. versicu.sed circa hoc quæro, quòd licet prohibitio alienandi facta à testatore, alienationem ipsam impediat.l.peto.§.vlt.& l.cùm pater.§.libertis.D.de lega.2.& l.cùm pater.§.filiam.D.de lega.3.non impedit tamen alienationem, quæ fit ex causa necessaria trahente originem ab ipso testatore, qui obligauit se, & sua creditori.& ideo hæres tradit in solutum creditori, per tex.in d.l.filiusfa. §.Diui.& alia quædam in d.1.regula, allegata.

204 *Vxor libere potest reuendere à se priuatim prius cum facultate redimēdi. Contra suprà dicta.* ¶Et per hæc aliquādo dixi, valere venditionē, quam fecerat mulier sine cōsensu mariti, cuiuspiā rei, quam ante matrimoniū mulier ipsa emerat, cum pacto reuendendi, quoniam mulier cogebatur eam reuēditionem facere ex huiusmodi pacto apposito, in primo cōtractu venditionis. Quibus adde, quæ & nos diximus suprà in 5.glo.in verbo, *contracter*, nu.165.incip.sed hoc intellige, nisi daret, & aliis seq. & iterum num.196.incip.secundum membrum. Et ex his omnibus facilè poteris intelligere, hāc nostram consuetudinem nō procedere, vbi mulier ex necessitate

contra

contraheret. Licèt sciam Paul. Cast. Alex. Franc. Purpu. in l. certi condictio §. quoniam. D. si cer. pet. fuisse in ea opi. vt in casu statuti prohibentis mulierem obligari. sine consensu propinquorũ, non valeat promissio facta à muliere sine eo consensu, etiã in eo, de quo efficaciter tenebatur: quibus autem rationibus, ibi videre poteris.

205 ¶ VIGESIMO QVARTO quæro, Mulier non obseruata solennitate huius consuetudinis, vendidit emphyteusim sine consensu domini: an res cadat in commissum? iuxta l. 3. C. de iure emphy. quæ quidẽ lex in Gallia nõ obseruatur. Verùm non nobis tantùm scribimus, sed & aliis. Bal. in l. 2. col. 2. versi. ex prædictis videtur. C. de Epis. audi. loquens in casu statuti requirentis consensum propinquorum in cõtractibus mulierum, dicit mulierem ipsam non cadere emphyteusi, quæ ita alienauit: quia verbum, vendidi, absolutè prolatum, non compræhendit venditionẽ nullam ex defectu solennitatis, ar. l. 4. §. condemnatum. D. de re iudi. & l. alienationem. D. de verb. signi. & sequuntur alij penè infiniti, quos tibi collegi in tract. Retractuũ, tit. 1. §. 1. glo. 2. in verbo, *a vendu*, num. 6. horum opinionem. Quibus addes Sebast. à Monte S. Sab. in tract. empt. & vend. in 35. q. 3. q. prin. Hippo. Marsil. sing. 28. emphyteuta. & Fran. Rip. in d. §. condemnatum, col. 1. nu. 5. *Si mulier vendit emphyteusim sine marito, an cadat emphyteusi.*

206 ¶ Contrarium tamen, cùm ex facto consuleretur, in eodem casu respondit Rapha. Fulgo. consi. 219. visis binis processibus, col. pen. versic. aliis quoque multis: motus, quia per d. l. 3. de iure emphy. venditio facta inconsulto domino, est nulla ipso iure, & tamen ipse emphyteuta per eam vẽditionem cadit re ipsa. Nam & aliàs (inquit) sufficit de facto contrà facere, vt pœna committatur, quando ex ipsa cõtrauentione damnum potest versari, vt no. per Bar. in l. vbi pactum. C. de transact. & in l. Mutianæ. D. de condi. & demõ. Cui adde tex. in l. 1. C. de sepul. vio. & in l. eum qui duas. C. de adul. & in l. quid ergo. §. cùm autem. & ibi glo. Alber. & Bald. D. de his qui no. infam. & in l. 3. §. si quis codicillis. versi. item sine iure valeat. D. de S. C. Syllan. cum aliis multis si. & concor. tex. & Doct. à me adductis, in tract. Retractuum. §. 26. glo. 2. nu. 11. quæ autem dicta sunt. *De eadem re.*

207 ¶ Et ex illis dictis intelliges, hæc postrema & similia procedere, cùm non aliunde actus nullus est, quàm quòd gestus est contra constitutionem actum prohibentem, & ipsum annullantem. Quòd si ex alio capite sit nullus, vt quia gestus est sine solennitate aliàs requisita à lege vel à statuto, tũc nullitas impedit, ne contrahẽs cadat re alienata. Et ita omnia hæc contraria quæ videntur, componit Cardin. Alex. in c. 1. col. 1. tit. de prohib. feud. ali. per Fede. Et id verum puto. Quanquàm huic aduersari videtur, quod tradit Bal. consi. 349. qui litem habebat, lib. 2. quòd qui vendit feudũ litigiosum sine consensu domini, eodem cadit: licèt venditio nulla sit, propter vitium litigiosi, quia in prohibitis non requiritur iuris effectus. *De eadem re.*

208 ¶ Sed vt redeamus, prior illa sententia Bal. in d. l. 2. de Epis. aud. multis similibus cõprobatur. Primò per tex. in l. 1. §. vlt. D. quod quisque iuris, vbi lex puniens aliquem facientem actum, non compræhendit actum nullum. Ex quo not. Bal. quòd ineptè, & ita inutiliter opponens exceptionem, nõ cadit in pœnam statuti. Sed & ex eo notat Ang. & post eum Alex. & recentiores, quòd iudex, qui tulit sententiam nullam, non facit litem suam. quod & voluit glo. in l. vlt. in prin. D. de var. & extraord. cog. & Bar. in q. per eum disputata, incip. à sententia iudicis. *De eadem re.*

209 ¶ Secundò, ex eo quod voluit Bar. in l. filium. §. si quis bonorum. per illum textum, & alios, quos allegat. D. de legat. præstan. quòd stante statuto, quòd si aliquis cesserit actione alicui nobili, cadat à iure suo: si quis cesserit, qui cedere non potuit, vel aliàs cessio fuit inutilis, non cadet à iure suo. Quod monet menti tenendum. Et idẽ quoque voluit ipse Bar. in l. non putauit. §. non quæuis. per illum textum. D. de bono. poss. cont. tab. & Ro. in repe. l. si verò. §. de viro. in 33. fal. D. sol. ma. Firm. in tract. *De eadem re.*

Gabel.in 3.parte 8.partis prin.q.32.versf.item sequitur quòd cedens.Iason in d.l.1.§.1.in 5.no.D.quod quisque iur.& in d.l.3.col.antepe.versi.22. C. de iure emphyt.& Fran.Rip.in d.§.condemnatus.col.1.nu.4.licèt contrarium teneat Bald.in d.l.quid ergo.§.cùm autem.ad fi.per illum tex.D.de his qui not.infa.

210 *De eadem re.* ¶Tertiò,quod notabiliter consuluit Bal.consi.9.factum tale est,anno domini,col. penul.lib.1.quòd si minor sine decreto iudicis vendat feudum,non ob id perdit feudum ipsum,cùm venditio non teneat.& ad hoc illic multa allegat, quæ tu ipse videre poteris.

211 *De eadem re.* ¶Quartò,& quod eleganter consuluit idem Bal.consi.139.factũ tale est.d. A.paulò ante fi.lib.2.quòd statutum in duplum puniens eum, qui cesserit alteri debitum priùs solutum,non habet locum in minore, qui sine consensu patris & coniunctorum,qui ex alio statuto debet interuenire,cessit debitum sibi antè solutum.

212 *De eadem re.* ¶Quintò,quod generaliùs voluerunt idem Bal.& Saly.in l.ea quidem.in 2.no.per illum tex.C.si mancip.ita fuer.ali. ne væneat. quòd frustratorium factum pœnam efficaciter non committit:quia secundum Philosophos,ex nihilo nihil sequitur,de quo tamen videbis per Bar.in d.l.vbi pactũ.col.vlti.& ibi recentiores.C.de transac. & eundem Bar.in l.continuus.§.cùm quis.D.de verbo.oblig.& latè Felin.qui alios multos citat,in c.tua nos.col.3.extrà de iureiur.

213 ¶At suprà dictis aliud obstare videtur, quòd licèt contractus factus contra legem communem vel municipalem, non valeat quantum ad commodum eorum qui ita contrahunt:valet tamen quantum ad eorum incommodum.l.pero.§. fratre. D. de leg.2.& l.pater.§.Iulius Agrippa,à contrario sensu.& §.seq.D.de legat.3.& c.si religiosus.in prin.& ibi Domi.in vlti.not.de elect.lib.6.Bar.in l.non dubium.col.3.versicu.oppo.quòd secundum,& ibi etiam Fulgo.col.10.C.de legibus.& pleniùs diximus in dicto Tractatu Retractuum.lib.1.§.26.glos.2.nu.8.incip.& facit etiam. Sed hæc & similia procedunt, vbi qui eum actum facit, habet personam integram,& legitimam,nullius alterius consensum,aut autoritatem requirẽtem. Aliàs enim quotidie videremus minores,prodigos,& cæteros id genus, contrahendo contra leges, suis rebus cadere.

214 *An id statutũ sit fauorabile, an verò odiosum.* ¶VIGESIMO QVINTO,quæro,an istud statutum sit fauorabile,an odiosum:æquum,an iniquum:De quo dicere debuimus omnino in principio, vt promde sciremus in multis quæstionibus iam tractatis, an debeat extendi, an potius restringi. Et quidem omnes fermè de hac re loquentes, in statuto requirente consensum propinquorum in contractu mulieris,aut minoris,dicunt tale statutum esse fauorabile & inter cæteros Bar.in l.qui exceptionem.in prin.D.de condi.indeb. Bal. consi.60.quædam soror de ordine minorum,lib.5.& in l.transactionem.& ibi quoque Paul.Cast.Alex.& Iason.C.de transact.Ange.consi.88.præmitto primò.col.2. Alex.consi.207.ponderatis verbis statuti,col.2.lib.6.Franc.Aret.consi.2.intellecta diligenter,col.2.Soci.consi.77.in præsenti consultatione,col.antepe.& iterum col. pen,Baldus de Bartoli.in rub.D.de verb.oblig.col.penul. Et dicit Bal.in l. 2.in 9 q. C.de rescind.vendi.huiusmodi statutum esse æquissimum. Omnium fermè fundamentum est,quia est exclusiuum doli,& metus.per not.in dicta l. transactionem.de transactio.Idem Bal.in c.2.col.penul.de probat.dicit id statutum in se habere rationem naturalem.

215 *De eadem re.* ¶Bal.tamen secum hic apertè pugnans,vt sæpe aliàs, (adeò inconstãti ingenio est) in l.omnes populi.colũ.7.versicu.item si statutum dicat. D.de iustitia & iure, constanter asseuerat huiusmodi statutum esse iniustum,& iniquum,proindéque restringendum. Nec solus fuit in ea sententia.nam eum nuncupatum sequitur Corne. vir haud

haud dubiè optimi & solidissimi iudicij,cõsi.241.de duobus quæritur.col.2. versicu.tertiò pro hoc facit,& rursus in fine primi dubij,libr. 2. Et quod sit etiam strictè interpretandum,tradit Imol.consi.74.in casu præmisso.quod & nos alibi diximus, & Paulus Parisien.consi.99.inhærendo,colum.penul.nu.51.lib.1. Verùm pro priori sententia faciunt,quæ diximus suprà in prima lege connubiali,nume. 71. incip. sed quisnam miretur.& seq.& in glos.6.nu.37.restat igitur, rursúmque in hac gloss. numero 1.& 3.sequen.

116 ¶ VIGESIMOSEXTO quæro, Quid si vxor alicuius Pictauiensis non contrahat in Pictauia,sed in alia prouincia,in qua possit mulier contrahere sine cõsensu mariti:an valebit contractus? Et videtur quòd sic,quia quando statutum requirit in actu aliquam solennitatem,non attenditur in actu facto extra territorium,etiam si statutum sit prohibitorium,non absolutè quidem, sed ratione solennitatis omissæ:vt voluerunt Bar. Bald. Saly.& alij in l.cunctos populos. C.de Sum.Trini.& fide catho.& Pet.Anc.in repe.c.1.extrà de constit. *An mulier Pictauica possit alibi contrahere sine consensu viri.*

117 ¶ Et hoc generale est,quòd circa solennitates attenditur statutum, & consuetudo loci,vbi actus celebratur.l.1.C.de eman.libe.& l.si non speciali.& l. vlti. C. de testa. & l.si fundus vænierit.D.de euict.& l.1.in fi.D.de vent.inspic.& l.semper in stipulationibus.D.de regu.iur.& l. 2.C.quemadmodum testamen.aper. & l. vltima. D. de testamento milit.& l.1.C.de Decurio.libro 10.& not.Innocen.Ioan.And. Compo. & plerique omnes in rubr.extrà de consuet.& videtur esse glos.ordi.in l. 2.D.de eo quod certo loco. *De eadem re.*

118 ¶ Et ita in statuto prohibente mulierem contrahere sine consensu viri, consuluit Francisc.Aret.consi.54.in causa magistri Blasij,col.2.versic.tertia ratio principalis. Sed & in statuto prohibente filiumfamiliâs obligari sine consensu patris,hoc quoque tenuit idem Francis.Aret.consi.73.diligenter & maturè,col.4. versicu.his ergo præmissis,vbi & in eam sententiam multa allegat. Et idem quoque in statuto prohibente,ne possit mulier testari sine consensu viri,consuluit Corne. consil. 241. de duobus quæritur,in primo dubio,libro secundo.vbi & alia quoque allegat, dicitq; ita consuluisse Bald.consi.incip.factum sic proponitur,domina B.de Perusio, cui se subscripserunt Petrus frater ipsius, & Hono. de Bart. sed illud consilium reperire non potui. *De eadem re.*

119 ¶ Contrà non videtur posse mulierem Pictauicam,etiam extra territorium Pictauiæ contrahere sine consensu viri,multis rationibus,quas hic continenter subiicemus. Prima, quia consuetudo hæc disponit circa personam, & quidem respectu ipsius personæ simpliciter, non respectu personæ in loco. Ideò vbicunque mulier subdita contrahat,non valet contractus,non seruata forma,quæ respicit habilitatem, siue inhabilitatem personæ. Sicuti si daretur hîc curator minori Pictauico, is certè nullibi terrarum poterit contrahere, sine autoritate huius curatoris.l. si curatorem habens.C.de in integ.restitu.mino.cum similib. Similiter, si alicui est bonis interdictum,huiusmodi interdictio vbique vim habet,nedum in loco interdictionis,per l.is cui bonis.D.de verborum obligatio.& l.Iulianus.D.de curat. furio. & l. relegatorum.§ interdicere.D.de interdict.& relega. Item suspensus ab officio, vel excommunicatus,vbique intelligitur suspensus & excommunicatus.c.quisquis,4. quæstio.5.& no.gloss.in l.ex ea causa.D.de postul.& Archidiac.in c. si quis presbyter.7.quæstio.1. Præterea sententia,quæ afficit personam,vbique vim suam extendit.l.1.C.vbi de cri.agi opor.& c.vlti.de foro compe. Ad hæc constitutio Papæ vel Imperatoris ligat subditos,quocunque se conferant.l.leges sacratissimæ.C.de legi. & l.2.C.de commer.& mer.& l.2.C.de vectigal.& c.vlti.extrà de constitu. Ergo & statutum,ar.l.si duo. D.de administra.tuto.vbi Barto. per illum textum dicit, quòd si per statutum minor,vel filiusfamiliâs,vel mulier prohibetur aliquod genus con- *Contra suprà dicta.*

tractus celebrare, ita porrigitur effectus illius quocunque, sicut porrigitur effectus vniuersalis interdictionis administrationis. Idem quoque Bar. in l. ex castrensi. D. de cast. pecul. dicit quòd statutum disponens, quòd non posit filiusfamiliâs obligari sine consensu patris, vires suas extendit ad contractum factum extra territoriũ statuti. Et alibi scribit idem Bar. videlicet in dicta l. cunctos populos. in sexta quæstione, quòd statutum prohibens minorem testari, trahitur ad subditum vbique testantem. & idem ibi dicit Bald. quo ad bona ibi sita, & Saly. etiam ibi. Præterea potestas statuendi inter subditos suos, non arctatur territorio. l. vltima. D. de decret. ab ordin. faci. & l. si quis in hoc. C. de Episcop. & cleric. & c. tuæ. & c. vlti. extrà de clericis non residen. Et ex differentia locorum non debent variari iura statutorum. l. vlti. C. de temp. in integ. restitu. Item istud statutum est fauorabile, vt suprà dictum est: ergo vim suam porrigit extra territorium. d. l. 2. D. quod certo loco. & c. vt animarum. de constitu. lib. 6. Denique si aliter diceremus, facilè redderetur hæc constitutio elusoria, essétque ludibrio, quia semper mulier vt contraheret sine consensu viri, alibi contraheret. quod esset absurdum, arg. l. mercatores. C. de cõmer. & merca. & l. 2. C. de eunuch. Et facit l. si prætor. in princ. D. de indic. & l. 1. §. exceptiones. D. quar. re. act. non dat. l. vlti. C. de vsur. rei iudic. & c. abbate. de verbo. signi. & c. commissa. de elect. lib. 6.

220 *De eadem re.* ¶ Et ita in hanc partem concludit Bald. consi. 418. super primo puncto, libro quarto, & iterum consi. 60. quædam soror de ordine minorum, libro quinto, loquens vtrobique in statuto disponente, non valere contractus, aut testamentum mulierum, sine præsentia & consensu consanguineorum. Et Bap. de S. Seuerino, loquens in eodem statuto. in repetit. d. l. 1. colum. 54. de Summa Trinitate. Florian. in l. 1. D. de vsur. vbi loquitur de statuto disponente, quòd minor non posit contrahere sine præsentia consanguineorum, & firmat in tracta. Gabel. in sexta parte principali, in quinta quæstione, vbi dicit, se iudicasse in Capitulo Vrbis, mulierem Viturchianam non potuisse conficere testamentum in ciuitate Viterbij, sine consensu propinquorum, qui requirebatur ex statuto Viturchiano. Et faciunt scripta in non dissimilibus casibus, à Roma. consi. 39. in proposita quæstione. & Barb. consil. vltimo, illud referam colum. 19. versi. non obstat. cùm dicebat, & multis sequen. libro quinto, & Benedict. Capr. consil. 21. cùm de duobus, columna 2. versicu. sed his non obstantibus, & consil. 144. pro præfari dubij declaratione, col. 3. vbi tamen dubitanter loquitur.

221 *Distinctio. De eadem re.* ¶ Sunt autem, qui hanc controuersiam ita componunt, vt videlicet tale statutum prohibens, ne mulier posit testari sine consensu certorum propinquorum, non porrigatur ad testamentum factum extra territorium, per allega. pro priori parte, nisi actus fieret extra locum statuti in fraudem illius, vt expresse voluit Saly. in d. l. cunctos populos. vbi ita dicit se consuluisse apud Rhegium, & suo consil. subscripsisse Ray. & Ioan. Lig. & sequitur Franc. Aretabi, col. 12. versic. secundò principaliter. & dicto consi. 54. & dicto consi. 73. & Alexand. consil. 41. visis quæ subtiliter, columna secunda, libro quinto, repetito consil. 116. libr. 6. vbi hanc rem latè tractat. Et hæc distinctio confirmatur ex us, quæ scribit Imol. in l. pupillus. in fine. D. ad legem Falcid. & Philip. Corne. consi. 89. viso suprà scripto puncto. col. 4. versic. nec obstat quod de facili, lib. 3.

222 *Alia distinctio.* ¶ Sed Petrus Ancha. in repet. c. 1. in 12. q. princ. versi. hic cadit quæstio, qui est in 40. charta, in paruis, de consti. loquens etiam in statuto disponente, ne mulier posit cõtrahere sine consensu duorum propinquorum, scribit Zachariam Triuisanũ profundæ scientiæ virum, hanc quæstionem disputasse, an huiusmodi statutum liget mulierem alibi contrahentem sine consilio duorum propinquorum, in eamq; sententiam tandem inclinasse, vt non valeat talis contractus, si is qui cum muliere contraxit, habeat huius statuti notitiam: secus, si ignorabat.

¶ Bald

113 ¶ Bal. autem in simili, in repe. l. vlti. D. de iurisdictio. om. iudi. dicit, quòd si subditus cum subdito contrahat extra territorium, non valebit cōtractus: si cum non subdito, valebit. Nam ad non subditum, non extenditur præiudicium, neque commodum legis municipalis. Refert tamē alios dicere, quòd statutum potest inhabilitare subditum, vbicunque gerat actum à statuto prohibitum, si eiusmodi actus sit, qui ab eo solùm pendeat, vt factio testamenti minoris viginti annis. Nam siue subditum, siue extraneum hæredem instituat extra territorium, non valebit: sed in contractu vltrò citróque obligatorio, æquam esse illam distinctionem, an non subditus sciuerit prohibitionem statuti, an ignorauerit. Et hoc sequitur Petrus Anchara. vbi suprà, & Alexand. d. consi. 41. lib. 5. & Roch. Cur. in cap. vlt. in 13. q. in tertia limitatione, extrà de consuet. *Alia item.*

114 ¶ Verùm idem Bald. (vt parum sibi constat) aliter distinguit, consil. 474. statutum est in ciuitate, libro 4. consultus super statuto prohibente nullam personam posse testari, nisi reseruauerit ius communis Eugub. Nam quispiam eius ciuitatis fecerat testamentum in alio loco, in quo nec iure communi viuebatur, & in eo testamento hanc reseruationem non fecerat, dubitabatúrque an valeret huiusmodi testamentum, & respondit non valere in bonis tributariis illius communitatis, in cæteris autem valere: tanquam in huiusmodi rebus inspiciēdus sit locus bonorum, vt aliàs sæpe in statutis, præsertim realibus, vt per Bart. & alios in dicta l. cunctos populos. Nos verò sequimur eam opinionem, quæ irritum facit contractum, vbicunque factum sine consensu mariti. *Alia quoque.*

115 ¶ VIGESIMOSEPTIMO quæro, quid contrà, si mulier extranea contrahat in Pictauia, an sit adhibendus consensus mariti, vt valeat. Hanc quæstionem in nostro casu posuit Bald. in l. velles. in fine. C. de reuocat. donation. nec tamen decidit eam, sed tantùm dicit eius rei decisionem colligi ex nota. in dicta l. cunctos. C. de Summa Trinit. Videtur autem primùm, quòd non: nam statuta non possunt habilitare, vel inhabilitare non subditos, per l. 1. in fine. D. de tutor. & curat. dat. ab his. & l. etiam, secundum vnam lect. D. de tutel. Et ideo dicunt nostri Docto. quòd statutum prohibens virum instituere vxorem, aut filiumfamiliâs, vel minorē 22. annis testari, & similia, non trahuntur ad forenses actum conficientes in ipso loco statuti. Ita voluit Specu. tit. de senten. prolat. §. qualiter. versi. item pone, quidam Flandren. Bar. in dicta l. 1. de tuto. & curat. dat. ab his. & in d. l. cunctos populos. col. 8. versicu. sed circa hoc dubitatur. & ibi quoq; Bal. col. 9. versi. circa istam inhabilitatem, Saly. Franc. Aret. col. 10. versicu. quærit nunc. & alij recentiores. C. de Summa Trin. Petr. Anch. in d. c. 1. in 12. q. prin. versi. quæro vlteriùs circa ista statuta, de constitut. vbi & hoc post Bald. ampliat, vt procedat etiam quoad bona ibi sita, quia bona veniunt accessoriè ad personam, vbicunque sunt sita: nec ratione eorum potest fundari iurisdictio, & potestas statuendi in forensem, arg. not. in l. 1. C. vbi pet. tuto. & voluit Innoc. in c. pastoralis. de priuil. & facit l. libertus. §. sola. D. ad municipa. Et hanc quoque partem tenuit Philip. Corne. consil. 152. licet in hac consultatione. col. 2. versi. confert etiam. lib. 1. *Quid è diuerso, si mulier extranea contrahat in Pictauia.*

116 ¶ Contrariū tamen in nostro casu videtur ex eo, quod not. Bal. in repet. d. l. vlti. D. de iurisdi. om. iudi. vbi dicit, quòd statutum disponens, ne minor 22. annis possit cōtrahere, sine consensu duorum proximorum, vel sine autoritate iudicis, debet obseruari & in forensi minore ibi contrahente. Quem refert Petrus Anchar. in dicto c. 1. in 12. quæstio. versic. quid dices in obligatione personali, de consti. vbi dicit hoc primùm videri repugnare doctrinæ Barto. & ipsius Bal. in dicta l. cunctos populos. nisi (inquit) quòd ibi loquuntur, cùm statutum disponit simpliciter de statu personæ, ad actum sibi per statutum, vel prohibitum, vel permissum: quo casu tale statutum non compræhendit forenses: sed in hoc casu statutum nō simpliciter disponit de habilitate, vel inhabilitate personæ, sed persona cōtrahente adhibet certam for- *De eadem re.*

mam,& solennitatem: ideò & ad forensem trahitur illic contrahentem. Actus enim solennis, siue sit iudicialis, siue extraiudicialis, sortitur essentiam secundum legem loci, vbi fit, per legem primam, C. de emancip. liber. & l. si non speciali. C. de testam. cum simili. & ita refert Petrus Ancharanus, vbi suprà, quem sequitur Franciscus Aretinus, dicto consilio 54. columna secunda, & rursum dicto consil. 73. columna quarta. Et idem in statuto requirente præsentiam iudicis in donatione, consuluit Corne. consilio 185. tria principaliter, columna sexta, libro secundo. Cogita, quia si statutum hoc videtur factum in fauorem mariti (de quo alibi diximus) fortè aliud dicendum est.

227 *An hoc statutum in muliere Pictauica habeat locum in bonis alibi sitis.* ¶VIGESIMOOCTAVO, quæro, an hæc consuetudo procederet in muliere pictauica, etiam quoad bona alibi sita Et videtur quòd non. Nam bona dicuntur sub illius iurisdictione, in cuius territorio sunt sita. l. iubemus nullam. C. de sacrosanct. eccle. & c. postulasti, & ibi Innoc. de foro compet. Ergo licèt statutum habeat ciuem sibi subditum, attamen non videtur posse trahi ad bona ipsius existentia in alieno territorio: quia in eis deficit iurisdictio, quæ est causa efficiens & extensiua ipsius statuti. c. per venerabilem. cum ibi nota. per Innocen. & alios, extrà qui filij sunt legitimi. & quod not. Barto. in l. 1. C. de Summa Trinitate, quòd legitimatio facta per principem, non trahitur ad bona existentia in territorio alieno. Item sicut statutum non comprehendit personam non subiectam, vt diximus in præcedenti quæstione, ita nec bona sibi non subiecta, argu. illo à personis ad res. l. qui plures liberos. D. de vulga. & pupil. & l. si quis inquilinos. §. si ita legatum. D. de legat. 1. cum similibus.

228 *De eadem re.* ¶Contrarium tamen in simili decidit Bar. in dicta l. 1. C. de Summa Trini. & in l. si duo. C. de admi. tut. & post eum Ro. d. consi. 39. in proposita quæstione, in secundo dubio. Est enim (inquit) considerandum, quòd statutum aliquando statuit principaliter & directè, circa bona sui subditi. in alieno territorio existentia: & tunc non valet ratione defectus iurisdictionis, quam in eis certum est non habere. cùm extra territorium habeatur loco priuati. l. 3. D. de offic. Præsidis. & l. vltima. D. de iurisdict. omnium iudicum. & l. 1. §. sed & si quid. & l. vlti. D. de offic. Præfect. vrbi. & l. iurisperitos. §. cùm oriundus. & l. illud. D. de excusa. tuto. & c. vt animarum. de constitu. libr. 6. Aliquando autem statuit principaliter & directè, circa personam sibi subiectam, & tunc statutum extenditur ad bona alibi sita, tanquā accessoria ipsius personæ. l. propter lites. §. licèt. D. de excus. tuto. & l. 2. C. eo. & l. si fideicommissum. §. tractatum est. & l. argentarium. §. nomine. D. de iudic. & l. magis puto. §. illud quæritur. D. de rebus eorum, & l. cùm vnus. §. is qui iuncta gloss. D. de bon. auto. iudi. poss. & l. à Diuo Pio. §. 1. D. de re iudic. & l. properandum. C. de iudic. & cap. Romana. §. contrahentes. de foro competen. lib. 6. Sed tu vide, quæ multò latiùs dicam in Tractatu Primogeni. in ea quæstione. an statutum deferens quandam primogenituræ prærogatiuam, trahatur ad bona alibi sita: quæ quidem est 46. eius Tractatus, & vide etiā hic Calderi. consi. 17. statuto ciuitatis, titu. de consti. & consi. 34. statuto Ferrariensi, titu. de testamentis.

229 *Quid de muliere alterius originis, nupta in Pictauia.* ¶VIGESIMONONO, Quid in muliere hîc matrimonio copulata, quæ tamen est de origine alterius prouinciæ, quæ iure communi vtitur, an ea poterit contrahere sine consensu mariti, considerata ipsius origine? an verò non poterit considerato statuto mariti? Super hoc expressim consuluit Bal. consi. 139. statuto communis Assisij cauetur, lib. 5. vbi multa allegat ad interpretationem statuti illius, quę nihil ad nostrum casum pertinent: randem verò concludit, huiusmodi mulierem censeri esse eius prouinciæ, cuius est maritus: proindéq; ligari eo statuto, quod prohibet mulierem contrahere vel testari, sine præsentia, vel consensu mariti. Et id sequitur & dicit singu. Cat. Cotta, in memor. incip. statutum quòd vxor. Et id quidē sequor, licet Corne. apertè contrarium consuluerit, consi. 241. de duobus quæritur, in pri

in primo dubio. Sed tu pro Bal. sententia vide, quæ diximus in prima lege cõnubiali, num. 28. incip. illud etiam ex eodem fonte, & duobus seq. & iterum in glos. 2. nu. 45. incip. item quæro secundò, & multis seq. Vide tamen quæst. proximè sequẽtem.

230 ¶ TRIGESIMO, Quid si è diuerso, mulier Pictauica origine, nubat marito alterius prouinciæ, quæ hac cõsuetudine non vtatur, an poterit contrahere sine consensu mariti, inspecta origine istius mulieris, an nõ poterit inspecto domicilio mariti? Videtur inspiciendum esse domicilium mariti per id, quod dictum est in q. præcedenti, & locis inibi allegatis: tamen Bal. consi. 226. præmissis verbis statuti, lib. 5. loquens in statuto prohibente mulierem habentem filios, testari extra personas filiorum, multa in vtraque partem allegat. Et tandẽ videtur concludere, quòd possit testari de bonis, quæ sunt sita in prouincia mariti, nõ etiam in his quæ sunt suæ prouinciæ per l. 1. C. non lice. habit. metro. li. 11. Quæ decisio si bene expendatur, videtur aduersari iis, quæ diximus in præcedentibus quæstionibus. Ideo cogita.

Quid è diuerso in muliere Pictauica alibi nupta.

231 ¶ TRIGESIMOPRIMO, Retenta ea opinione, quæ vult hoc casu requiri consensum mariti in contractu, qui hìc conficitur, non etiã alibi, & mulierẽ extraneam non posse hìc contrahere sine consensu mariti: pone, quòd mulier quæpiã in alieno territorio constituit procuratorẽ ad contrahẽdum: procurator in hac prouincia contrahit sine consensu mariti: an valeat contractus? Videtur quòd sic, quia videtur inspiciendus locus, in quo mulier fuit, cuius mandato res geritur, sicuti etiam attẽditur eius persona: quia qui per alium facit, per seipsum facere videtur. l. 1. §. deiecisse. D. de vi & vi arm. & c. qui per alium, de regu. iur. lib. 6. cum concord.

An in his quæstio. inspiciatur locus cõstitutionis procuratoris, an contractus à procura facti.

232 ¶ Tu autem dicito contrarium, videlicet inspiciendum esse locum initi cõtractus, non mandati: nam inter mandantem, & mandatarium fit contractus mandati, & eius respectu debet considerari ius, vel consuetudo loci ipsius mandati. At principalis contractus fit posteà inter procuratorem nomine mandantis, & alium cum quo contrahitur. Ideòque quantum ad istum, cum quo scilicet contrahitur, attenditur locus principalis contractus, in quo ipse interuenit cum procuratore: cùm actus recipiat subsistentiam, vt diximus, in personam procuratoris. l. quæcuuque gerimus. D. de actio. & oblig. ideo quo ad ipsum contractum inspiciendus est locus ipsius, non locus mandati, prout in simili dicit Barto. in l. non solùm. §. si mandato. D. de iniur. quòd in delicto commisso per mandatarium nomine mandantis, attenditur locus & tempus commissi maleficij, non mandati, per l. Prætor ait. la 2. §. hoc autem edicto. D. de vi bo. rapt. Et quia ipse mandans obligatur ex delicto propter mandatum, non ex mandato propter delictum, arguendo à simili, quòd mandans obligatur ex contractu celebrato propter mandatum, non ex mandato propter contractum, per l. si quis vxoris. §. neque verbo. & l. qui seruo. §. 1. D. de furt. Et sic arguit Bart. de contractu ad delictum. Vnde sicuti in delicto concludit attendi locum delicti, ita quoque in contractibus dicendum est, in quibus id videtur habere pro re minùs dubia. Et id quoque suadet ratio: nam ex quo in contractu duæ personæ sunt æquè principales, l. 1. D. de pac. videtur quòd non debeat attendi tempus vel locus mandati, in quo nullo pacto interuenit altera persona principaliter contrahentium. Et ita in hanc partem concludit Cornè. consi. 186. tria principaliter, col. 6. versi. nec obstat si dicatur, lib. 2. loquens in statuto disponente, quòd donatio non valeat sine consensu iudicis.

De eadem re.

233 ¶ TRIGESIMOSECVNDO, Quid si mulier habet verum maritũ, quem fortè putat mortuum, ideòque & alteri nupsit, qui putatur esse maritus, cùm non sit, & hoc consentiente contrahit: posteà compertum est, verum maritum viuere, qui non consensit, an valebit contractus? De hoc loquitur Bal. consi. 132. verus maritus, libr. 4. vbi adeo obscurè loquitur, vt vix scias, quid de hac re sentiat: videtur tamen in eam sententiam inclinare, vt non valeat. Sed tu vide, quid dicam in seq. q.

Si mulier habet verũ maritum, quẽ putat mortuum, & alterum, cuius consen. cõtrahit, an valeat.

& no.in simili per Ang.Paul.Cast.Alex.& Ias.in l.si tibi decem.§.cùm possessor.D. de pac.Paul.Cast.& Alexan.in l.iusiurandum quod ex conuentione.D.de iureiur. Imo.& alios Cano.in c.nihil.& in c.transmissum.de elec.cum multis concord.adductis per Iaso.in d.§.cùm possessor.

234 *Quid si vxor nō habet verū sed tātum putatiuū.an eius consensus requiritur.*

¶TRIGESIMOTERTIO, Quid autem,si cùm vxor nō haberet verum maritum,sed tantùm putatiuum vt vocamus,contraxit sine ipsius autoritate, aut consensu : an valebit huiusmodi contractus, comperto illum non fuisse maritum, fortè propter impedimentum ab initio contrahentibus ignotum,nunc verò compertum? Et videtur primò valere,quia cùm fœmina non habet maritum verum, non habet locum in ea statutum requirens mariti consensum, vt latè diximus suprà in eadem glo.in 7.quæst.At ista non habet maritum verum,sed tantùm putatiuum,qui simpliciter maritus nō est:sicuti nec falsus & putatiuus denarius,est denarius,nec falsa fides,fides est,per tex.in l.omnes.& ibi glo.in verbo non habent. C.de hæret.cum similibus alibi à me collectis,in nostro Tract.Retractuum,tit.primo,§.1.in glo.20.in verbo,*d'or ou dargent*, num.11.incipit illud quoque, & seq.vbi idem videbis de falso tutore,iudice,testamento,instrumento,modio,& cæteris.

235 *Ll.loquentes de viro et vxore, non intelligun tur de putati. Matrimoniū putatiuum an habeat priuilegia veri. Maritus putat.an non teneatur,nisi in quantum facere potest.vide 259.*

¶Ideóque(vt propiùs accedamus ad casum nostrum)nec iura loquentia de marito & vxore,habent locum in iis,qui putantur tantùm maritus & vxor esse,non sunt tamen,per tex.in l.si concubina.in prin.D.rerum amot.vbi vxor putatiua non habet priuilegium,ne furti conueniatur, sicut vera vxor. Et hinc Bart.ibi no.quòd licèt matrimonium putatiuum habeat quædam priuilegia circa dotem putatiuam, per l.si cùm dotem.§.transgrediamur.qui est vlti.D.sol.matrimo non tamen circa alia. Cui accedit tex.no.in c.1.in verbo,totam dotem,extrà de donati.inter virum & vxor.vbi maritus putatiuus non habet priuilegium veri mariti,ne videlicet conueniatur,nisi inquantum facere potest,vt no.Ioan.An.Anto.& Panor.ibi,& Bald. Imo.Alex.& Franc.Areti.in l.diuortio.§.impendia,ad fi.D.solu.matrim.& Iacob. Bel.in l.1.in fine.C.de rei vxor.acti.Bal.Imo.& Pau.Castr.in l.filio.la 2.D.sol.mat. Ro.qui illum tex.dicit sing.in d.l.si cùm dotem.§.transgrediamur,col.7.versi 2.& ibi quoque Alexand.col.1.& idem Alexan.in l.si maritum.post prin.eo.titu.Barb. in c.iurauit.col.3.nu.18.de probat.& in c.ex literis.col.vlti.extrà de pigno.& consi. 46.scripsit præclarè,col.9.versic.capio modò tertiam,libr.2.& Philip.Deci.consil. 153.in effectu quæritur,col.1.Fran.Ripa.in rubr.D.sol.matr.nume.63.

236 *De putati.an admittit exceptio.compensa. Mari.putat. non lucratur fructus dotis. vide 261.*

¶Imò nec etiam semper circa dotem habet matrimonium putatiuum priuilegia veri. Nam licèt in vero matrimonio dos habeat priuilegium,vt non possit opponi exceptio compensationis,per d.l.1.§.taceat.C.de rei vxo.acti.non tamen in matrimonio putatiuo,secundùm glo.in d.§.impendia.quam ita intelligit & sequitur Alexan.ibi.Ex qua & illud etiam apertè colligitur,quòd licèt maritus verus lucretur fructus dotis,per text.ibi,non tamen putatiuus,per tex.in l.in insulam.§.fructus,eo.tit.sol.matrim.quam glo.sequuntur communiter omnes,in d.§ impendia. & voluit etiam Bal.in l.penultima.§.Iulianus.D.quod fal.tut.autor.& Rom.in d. § transgrediamur.col.7.versic.4. Sed & ex d.§.fructus.videre licet,quòd quamuis verus maritus adeò lucretur fructus,vt nec impensas quoque in dotem factas non deducat:tamen putatiuus deducit sumptus gratia eius factos.& ad hoc dicit illum tex.sing.Roma.post Dyn.ibi.& no.ipse Ro.vbi suprà,versi.5.

237 *Mari.putat. an lucretur dotem ex pacto vel statut.vide 264.*

¶Similiter nec lucratur maritus putatiuus dotem ex pacto,vel statuto,de dote lucranda,vt de primo,id est de pacto,est tex.in l.1.vbi id not.Bald.Saly.& Ang.C.de condi.ob causam,& in d.§.Iulianus,& ibi glo.& Bald.in §.si verò ab initio,& iterum in §.adscripto,& ibi Angel.in Authen.de nupti.& voluit præterea Franciscus Are.in l.si ante,columna 3.D.sol.mat.Barb.in d.c.ex literis,columna vlt.de pigno. & d.

& d.consi.46.libro secundo. De statuto etiam voluerunt Bald. Angel. Saly. in d.l. 1. de condi. ob cau. idem Bald. consi. 184. si qua inquit mulier, lib. 3. Pau. Cast. Rom. qui id declarat, & Alex. in d.l. si cùm dotem. §. vlti. D. solu. matri. Fran. Ripa in d. rubri. D. sol. matrim. De vtroque Bald. in c. iurauit, col. 1. & ibi Barb. in c. iurauit. col. 3. & Fely. col. vlti. de proba. Imo. Pau. Castr. & Ro. in d.l. si ante, sol. matr. Barb. consi. vlti. col. pen. lib. 2. Hippo. Marsil. sing. 129. dum essem aliàs.

238 ¶ Prætereà licèt maritus verus lucretur dotem ob vxoris adulterium l. consensu §. vir quoque. C. de repudi. & c. plerunque. extrà de dona. inter vir. & vxor. idque veteri iure Romanorum, vt ex eo constat, quod scribit Valerius Maximus, libro octauo, capite secundo, C. Marium damnasse Ticinium quēdam, qui de industria, Fanniam impudicam fœminam duxerat, vt eo crimine posteà repudiatam dote spoliaret. Quod è nostris retulit Ioā. And. in d. c. plerunque, in principio. Et huc alludens Horatius lib. Sermon. 1. Satyr. 2. loquens de muliere, quæ veretur depræhendi in adulterio, metuens doti, inquit:

Marit. putatiuꝰ nō lucrat. dotem ob adulterium vxoris. vide nu. 265.

— Vel pallida lecto,
Desiliat mulier: miseram se conscia clamet:
Cruribus hæc metuat, doti deprensa. —

Tamen putatiuus maritus id lucrum non consequitur, vt voluit expresśim glo. in d. §. vir quoque. in verbo, sibi habere. & Antonius in d. c. plerunque. Roma. in l. Lucius Titius. col. 6. versic. sed succedit. D. sol. matrim. & Alexander in d. l. si cùm dotem. §. vlti. col. 2. D. eod. tit.

239 ¶ Nec etiam is maritus putatiuus habet dilationem, quæ veris maritis cōceditur ad restitutionem dotis, sed illicò debet eam reddere, æquè ac quilibet extraneus, secundum glossam in d. l. 1. §. exactio. in glo. magna, post principium. C. de rei vxo. actio. quam sequuntur expresśim Ray. & Saly. ibi. & Panor. in c. de prudentia. extrà de donati. inter vir. & vxor. & Alex. in d. l. si cùm dotem. §. vlti. sol. matr.

Nec habet dilationem restituenda dotis.

240 ¶ Nec item habet locum succesśio ab intestato ex bonorum possesśione, vnde vir & vxor, inter coniuges putatiuos, vt apertisśimè declarat text. in l. 1. D. vnde vir & vxor, cuius hæc verba sunt: Vt bonorum possesśio peti posśit, vnde vir & vxor, iustum esse matrimonium oportet. Cæterùm si iniustum fuerit matrimonium, nequaquam bonorum possesśio peti poterit. An autem ex testamento capere posśit, vide textum, qui illic sequitur, atque etiam textum in l. vxori maritus. & ibi glo. & Doc. D. de vsuf. lega. & in l. Præfectus. D. de rit. nupti. & in l. 2. §. r. D. de his quibus, vt indig. & in l. qui contra. & l. si quis incesti. C. de incest. nupt.

Nec possesś. bonorū ex. edic. vnde vir & vxor.

241 ¶ Nec vxor putatiua sequitur forum viri putatiui l. de iure. §. vltimo. D. ad municip. gloss. in c. cos. 32. di. & in c. 3. in gloss. 1. ad finem, 11. q. 1. Barto. in l. vltima. §. item rescripserunt. l. e 2. in tertia quæstione. D. ad municip. Baldus, qui ex eo dicit singu. in ea non procedere. l. exigere dotem. D. de iudi. in d. c. iurauit. columna prima. & ibi quoque Felin. columna vltima, de probati. idem Bald. consi. 439. super primo puncto, columna secunda, versicu. item nuptiæ, libro 4. Maria. Socin. in c. 1. columna decima, in 17. declaratione, extrà de for. competen. Cardin. Alexandrin. in c. 1. columna penultima, de sponsa. & ibi quoque Felin. columna penul. versi. secundò limita, qui dicit sing. id quod dictum est de d. l. exigere dotem. & Iason in l. cunctos populos. in 6. limit. C. de Sum. Trinit.

Vxor putat. nō sequitur forū viri.

242 ¶ Nec in dote putatiua inducitur tacita illa stipulatio, quæ in vera inducitur, ex d. l. 1. in principio. C. de rei vxor. act. vt voluit gloss. not. in §. si aduersus, in verbo, exactioni, Institu. de nupti. & Angelus in l. 2. §. vltimo, per glossam, ibi. D. de priuileg. credi. Quod vel hinc satis liquidè probatur, quòd pro huiusmodi dote repetenda datur condictio ob causam, vel sine causa, vt habetur in l. prima. C. de condi.

Dos putat. nō habet tacitam stipulationem.

ob cau.& in l.vlti.D.de condictio.fine cau.& voluit etiam glo.in rubr.D.sol.matr. & in d.§.si aduersus.& in d.c.de prudentia.in glossa prima, de donati.inter virum & vxor.& Specu.tit.de dote post diuort.restit.§.formatis.versi.quid si mulier agit, ibi, sed si matrimonium.

243 *Dotis putat. dominium ipso iure non trāsit in vxorem.* ¶Et ex hoc aliud assumitur huic nostro proposito satis accommodatum, quòd quamuis ex vero matrimonio dissoluto ipso iure transeat dominium dotis in vxorem.l.in rebus.C.de iure doti.non sic autem ex putatiuo: quod hinc manifestè liquet,quòd nulla condictio datur domino l.1.D. vsuf quemadmod.cau.& §.sic itaque.Instit.de actio.& ita nuncupatim annotauit Bal.à Bar.quem nouellum appellant,in d.l.si cum dotem.§. vlti.D sol.matri.& iterum in tractatu dotium,in 8.parte,in 6.priuilegio.in 12.limitatione,& iterum in 11.parte,col.15.versicu.vndecima differentia.

244 *Maritus putat.nō accusat vxorē adulte. iure mariti. Iusta vxor qua.* ¶Nec hic quoque maritus putatiuus potest accusare vxorē putatiuam iure mariti,sed tantùm iure extranei.l.si vxor.§.sed si ea sit.D.de adul.cuius hæc verba sunt: Sed si ea sit,cum qua incestū commissum sit:vel ea,quæ quamuis vxoris nomine animo haberetur,vxor tamē esse non potest:dicendū est,iure mariti eam accusari non posse,iure extranei posse.Nam quod priùs in eadem l.post principiū scriptum fuerat,in hunc modum,Planè siue iusta vxor fuerit,siue iniusta,accusationem instituere vir potest:intelligi non potest, scilicet iusta vxor,pro vera & legitima, & iniusta pro putatiua,& illegitima,vt intelligunt glo. Bar.& alij ibi.alias vterque locus eiusdem l.è diametro secum pugnaret,quod cùm in aliis verisimile non sit,per l.non ad ea.D.de condi.& demon.tamen multo minùs in Iurisconsulto. Sed prior ille locus iniustam vxorem vocat,cum qua matrimonium est,sed non solenniter celebratum,ex Homero,lib.9.Iliados,

Ἡ μὲν ἂν φιλέοι ἄλοχος μερόπων ἀνθρώπων
Ἀτρεΐδαι. Et cætera quæ sequuntur.

Pallaca, Iusta mater familiâs. Pellex. Quem locum & ipse Iurisconsultus inibi citat.Quod si pleniùs scire vis,quæ sit iusta & iniusta vxor,quidve differat iusta vxor à pallaca:vide Budæum in Annotationibus eius loci : sed ita vt consideres illum locum Liuij,libro nono belli Macedonici, Hunc iusta matrefamilias, illum pellice ortum esse.& alium Suetonij in Vespasiano,c.tertio, Cænidem Antoniæ libertam, & à manu dilectam quondam sibi reuocauit in contubernium, habuitque eā Imperator penè iustæ vxoris loco. Cui iunge & alium locum eiusdem.c.vigesimoprimo, Post decisa,quæcunque obuenissent,negotia,gestationi,& inde quieti vacabat accubante aliqua pallacarum, quas in defunctæ locum Cænidis plurimas constituerat. Nam quod de pellice, & pallaca Iurisconsulti nostri tradunt in l.Massurius,de verbor.significa.& Alciatus inibi,atque etiam in libro quarto,eo.titu.& Floridus Sabinus in libro de Iuris ciuilis interpretibus,vix ad hunc locum pertinet,sed id obiter tibi dicere voluimus.

245 *Maritus putatiuus an possit occidere adulterum.* ¶Sed ab eo,quod diximus in principio versic.præcedentis,non admodum distat, quod scribit Bart.in l.marito.§.illud.qui est vlti.versic quæro,vtrùm si vxor.D.de adult.quòd maritus putatiuus,qui scilicet duxit vxorem, quam non licebat, non potest adulterum interimere,etiam eo casu, quo verus maritus potest. Nam cùm eum,nec vxorem putatiuam accusare non possit,vt diximus in d.præcedenti ver. sequitur,neque ei licere eos occidere. Et id(inquit ipse Bart.)verum est, licet glos. dicat contrarium, & malè,in l.penul.§.vlti.D.ad municipal.quæ dicit,non legitimum matrimonium,quo ad aliquid pro legitimo haberi,vt quia adulterium committitur,per d.l.si vxor.§.planè.cuius verba in d.præcedenti versi.posuimus.

246 *De iisdem rebus.* ¶Ego verò putarem,si huiusmodi vxor nō iniustè putabatur esse vera vxor,cùm tamen talis non esset,ob aliquod impedimentum, quod maritus ipse non abs re ignorabat, licuisse illi adulterum impunè occidere : vti etiam in præcedenti illo

casu

casu hunc maritum posse eam vxorem adulterij accusare, si ea tenebatur & tractabatur, vt vera vxor, etiamsi vxor esse non poterat, vt per ipsum Bar. in d. l. si vxor. §. sed si ea sit. De quo tamen antequam tuum iudicium interponas, vide Bald. in l. non ignorat. col. 3. versi. vel aliter in hoc puncto. C. qui accus. non poss.

147 ¶ Et licèt pater obligetur pro dote data filiofamiliàs, vt latè per omnes in d. l. si cùm dotem. §. transgrediamur. D. sol. matr. id tamen non procedit in matrimonio putatiuo, quod scilicet nullum est: vt à Roma. scriptum est in illo ipso §. trāsgrediamur. col. 4. versi. quod tamen declara. & ibi quoque Alexander, col. 1. versi. quod limitat. sol. matr. Quos refert & sequitur Ioan. Lupus in repet. rubr. extrà de donat. inter virum & vxorem. §. 21. col. 3. versi. prædicta sunt plana. Innititúrque Ro. ra. eius quod in simili, & eo quidem no. vt ipse dicit, casu scribitur in l. 1. versic. pro infante. C. de muneri. & hono. non conti. lib. 10. *Pater non obligatur pro dote putatiua data filiofamiliàs.*

148 ¶ Sed & quamuis propter impensas factas in vera dote, non habeat locum retentio ipsius dotis, per d. l. 1. §. sed nec ob impensas. C. de rei vxor. act. & l. dote. D. de dote præleg. tamen ea locum habet in dote putatiua, propter ipsas impensas in ea factas. l. sed & si quid. & ibi gl. & Roma. qui eam l. legit cum §. transgrediamur. col. 7. versi. duodecimò, quòd quamuis. D. sol. mat. vbi dicit eum casum esse notandum. *Dos vera nō retinetur ob impēsas: cōtrà in dote putatiua.*

149 ¶ Deinde donatio facta inter coniuges putatiuos, non confirmatur morte, per tex. no. in l. cùm hic status. §. si quis sponsam. D. de dona. inter virum & vxorem, quem in id dicit sing. Bald. in l. eam quam, col. 5. versi. modò ego quæro. C. de fideicom. & in sua margarita, in verbo, donatio, columna 2. versi. donatio facta per vitum. & Roma. in d. §. transgrediamur. col. 7. ver. sextò, quòd quamuis donatio. & ibi quoque Alex. col. 2. versi. ex hoc verificatur. & iidem Roma. & Alex. in l. si donatione. ille col. 4. versi. in eadem glo. ibi, nec tenet: hic col. 5. versic. in eadem, ibi, nec postea, & iterum col. seq. versi. nec obstat, d. §. C. de collat. qui & ipsi dicunt sing. d. §. si quis sponsam. Alex. in addit. Bart. in l. donationes. la 1. C. de donat. inter vir. & vxor. & Barb. in l. si diuortio. col. 14. D. de verbo. obliga. & in c. iurauit. col. 3. num. 15. de probat. & in d. c. ex literis. col. vlti. de pigno. & Iacob. à S. Geor. in l. si pater. C. de hæred. instir. Sed est similis tex. in l. si ex voluntate. vbi & Bald. ipse no. C. de donatio. inter virum & vxorem. & alius item in l. 2. in fin. cum seq. D. de priuil. credi. & voluerunt propè omnes in d. l. si pater. & Stepha. Bertrand. qui alios citat, cons. 17. ex eo quod apparet, col. 7. lib. 4. & Ioan. Lup. in repet. d. rubri. de donati. inter vir. & vxor. §. 36. col. 3. versi. & ideo non valet. *Donatio inter coniuges putatiuos an confirmetur morte.*

150 ¶ Nec tantùm in hoc casu coniugum putatiuorum, sed aliàs semper, non habent locum leges in quibusuis aliis putatiuis. Nam habes text. in l. si is qui. D. de eo qui pro tuto. non valere alienationem etiam factam cum decreto, de re pupilli, cum autoritate tutoris putatiui. & ibi Bar. & Bald. eum text. ad hoc not. & alium tex. in l. qui in aliena. §. si is qui putabat. & ibi glo. & Roma. D. de acquir. hæred. vbi filius putatiuus non quærit patri putatiuo, vt verus vero. Et idem Bal. in l. 1. col. 11. vers. quò ad nouum. C. qui admit. latè probat filium putatiuum institutum hæredem, etiam fauore patris putatiui, non teneri adire hæreditatem eo iubente, per text. inter cætera in l. iusto. in prin. D. de vsucap. & sequitur Iason in l. qui aliena. §. si is qui putabat. D. de acquir. hæred. *Putatiuī alij non veniūt in cōsiderationē.*

151 ¶ Sed & tex. est in l. si pater. & in l. nec apud. C. de hæred. insti. non valere institutionem factam de filio aut fratre putatiuo, siue instituēs errauerit in facto, vti loquitur d. l. si pater. siue in iure, vt loquitur d. l. nec apud. Idque etiam procedit in donatione inter viuos, vt voluit Bald. in d. l. nec apud, quem sequuntur Alexand. Corn. Iacob. à S. Geor. ibi, per text. in d. l. cum hic status. §. si quis sponsam. Licèt Pet. Cy. & Ange. tenuerunt contrarium in d. l. nec apud.

¶ Eius

252 ¶Eius autem l. autoritate subnixus Raph. Fulgo. consi. 23. Engelpertus, col. vltim. versi. ad secundum, respondit non valere institutionem filij naturalis, qui putabatur legitimè legitimatus, cùm eius legitimatio non valeat. Et idem quoque voluit Paul. Castr. in l. eam quam. col. 2. versi. & per istam l. C. de fideicom. per text. ibi, secundum lec. Azo. & ita dicit se consuluisse, & sequuntur recentiores ibi. De quo tamen Philip. Deci. consi. 166. viso themate, col. 2. versi. sed prædictis. & iterum col. 4. versi. secundò principaliter, & col. seq. ver. & ita requisitus, vbi de hoc nutat: tamen videtur tandem id sequi, vt etiam facit consi. 453. consultum fuit in fi.

253 ¶CONTRARIVM tamen videtur, matrimonium putatiuum habere priuilegia veri. Primùm per tex. in d. l. si cùm dotem. §. vlti. sol. matr. vbi duo ad eam rem probantur: Primum, quòd res empta ex pecunia dotali, in matrimonio putatiuo, est quasi dotalis, sicut in vero est dotalis, per l. ita constante. D. de iure doti. cum si. Et ad hoc eum text. in d. §. vlti. expendunt omnes ibi: inter quos Ro. versic. 7. dicit esse not. & Ioan. Lup. in repet. c. per vestras. §. 32. de donatio. inter vir. & vxor. Et id quoque voluit Pet. Ancha. in d. c. 1. col. 1. eod. tit. per tex. in d. l. ita constante. quæ tamen, vt diximus, loquitur de vero matrimonio. Alterum, quod probatur ex d. l. si cùm dotem. §. vlti. (vt eò redeamus) est, quòd vxor putatiua habet priuilegium, vt præferatur cæteris creditoribus, quibus & vera præferretur. Ad quod etiam bene facit text. in l. si sponsa. D. de iure doti. Sed id quomodo intelligatur, videbis apud Bald. Nouellum in d. tractatu dotium, in 2. parte 11. partis princip. col. 1. & 2. vbi id tribus modis limitat.

Contra suprà dicta.

Vxor putatiua habet priuilegium prælationis.

254 ¶Et ad hoc bene facit, quod plerique nõ paruæ autoritatis tradunt, actionem quæ pro dote putatiua datur vxori putatiuæ, æquè priuilegiatam esse, atque eam quæ veræ vxori datur. Ita enim voluerunt glo. & Bald. qui id dicit not. Alberi. & Salyc. qui id dicit communiter teneri, in d. l. 1. C. de condic. ob cau. Hostien. Ioan. Andr. & Panor. in d. c. de prudentia. extrà de dona. inter virum & vxorem. Specu. in eodem titu. vt plurimi citant: sed & in tit. de dot. post diuor. resti. §. 1. versi. sed si matrimonium, aliâs est sub versi. quid si mulier.

Actio, quæ datur pro dote putatiua, priuilegiata est.

255 ¶Et hæc quidem ita procedunt, vt vxor ipsa putatiua in iis habeat & tacitam hypothecam, & eam quidem priuilegiatam, vt expressim dicit glo. in d. l. si cùm dotem. §. vlti. de quo tamen latè per Bart. Imo. Pau. Castr. Ro. & alios ibi. & etiam per glo. & alios in l. 2. §. vlti. D. de priuilegiis credi. & glo. in l. vlti. ad finem magnæ glo. & ibi Cyn. in 7. quæst. Bar. Bald. col. vlti. Io. Fab. paulò post medium, & Saly. in 6. quæst. C. qui potio. in pigno. hab. Bald. in l. eos qui. C. eodem tit. & in l. dotis appellatio. D. de iure doti. & in d. l. 1. in fine. C. de condi. ob. cau. Collec. Imo. Petrus Ancharanus & Barb. in d. c. ex literis. de pigno. & idem Ancha. in d. c. 1. col. 1. de donat. inter vir. & vxor. Barb. d. consi. 46. vbi suprà, lib. 2. & latè Bald. Nouell. vbi suprà, col. 3. versi. secundò conueniunt. & col. seq. versi. tertiò conueniunt, & etiam in 10. parte prin. in 12. limitatione.

Vxor putatiua an habeat hypothecam, & eam priuilegiatam.

256 ¶Et quemadmodum dos vera illud habet priuilegiũ, ne alienari possit. l. 1. & prope per totum tit. D. de fun. dotal. & c. cùm contingat. de iureiuran. ita & putatiua, vt voluit gl. not. in l. dotale prædiũ. la 1. §. dotale. in verbo præstabitur. D. de fun. dota. per d. l. si cùm dotem. §. vlti. D. sol. matrim. quo in loco Ro. col. 7. versic. est ergo. & Alex. eam glo. sequuntur. & dicit ipse Rom. singu. vt etiam Barb. in d. c. iurauit. co. 4. sub num. 18. de probati. & in d. c. ex literis. col. vlti. de pigno. & Bald. Nouel. in d. tractatu dotium, in 6. parte prin. in 1. speciali, in 15. limitati. vbi & id dicit communiter teneri. & Io. Lupus in repe. d. rubr. de donatione inter virum & vxorem. §. 36. col. 2. versi. habet etiam vxor putatiua. & Thomas Parp. in repe. rubri. D. sol. matr. col. 4. versi. in tertio casu.

Dos putatiua alienari non potest.

¶Et

257 ¶Et si instrumenta dotalia habent executionem paratam ex statuto, cuiusmodi sunt plurima in Italia, æquè habent instrumenta dotalia putatiui matrimonij, vt veri: sicuti pulchrè voluerunt Bald.& Saly.in d.l.1.in fin.D.de condicti.ob caus.& sequuntur Pau.Cast.& Alex.in d.l.si cùm dotem.§.vlt.vbi Alex. ipse dicit mirandum, cùm talia statuta sint correctoria iuris communis, ex quo instrumenta publica non habent huiusmodi executionem paratam l.minor annis 25.cui fideicōmissum.in princ.D.de minori.& dicemus alibi latiùs.

Instrumenta dotalia putatiui matrimonij habēt executionem paratam.

258 ¶Et generaliter omnia veræ dotis priuilegia, competere & putatiuæ, magna autoritate confirmat Spec.tit.de dote post diuor.resti.§.formatis. versi.sed si mulier agit, ibi, sed si matrimonium, ar.l.ex facto.D.de pecul.& d.l.2.§.vlt.cum l.sequ.D. de priuil.credi.vbi scribitur, priuilegia dotis habere locum, etiam matrimonio non sequuto. Quæ res si obtinet, maiori, aut saltem eadem ratione obtinere debet in matrimonio putatiuo sequuto.

In vniuersum.

259 ¶Verùm hæc tātùm procedūt, vt ij dicūt, quos suprà pro priori parte citauimus, cùm agitur de fauore mulieris. Interest enim reipublicæ, vt fœmina dotem quibuscunque modis consequatur, vt deinde nubere possit: vt est tex. no.loquens de vxore putatiua, in l.3.D.de priuil.credi.dum reddit rationem præcedentis §.vlti. l.2.priuilegium doti putatiuæ concedentis, vt nuper diximus. Quæ ratio non habet locum ex parte viri putatiui, & ideò non debet consequi priuilegia concessa veris, vt suprà dictum est in priori illa parte.

Declaratio præcedētium.

260 ¶Sed hoc nondū in rem iudicatā transiit: quandoquidē habemus glos.ordin.quæ contra illud, quod suprà in illa priori parte diximus, scilicet nu. 235.inci. ideóque vt propiùs, voluit maritum putatiuum, non magis conueniendum, vltrà quàm facere posset, quàm verum.in d.c.1.extrà de do.inter vir.& vxo.quā sequūtur Pet. An.& vterq; Cardi.Flori.& Alex.ibi.Ex quibus posterior dicit quòd hæc opinio seruetur in practica.Sequitur etiam Rapha.in d.l.si cùm dotem. §.vlti.solu.matri.

Maritus putatiuus nō cōueniēdus, nisi inquātum facere potest.

261 ¶Sicuti & contra illud, quod dictum est, num.236.incip.imò nec etiam, maritum putatiuum non lucrari fructus dotis, plurimi tenuerunt: de quo per glo.Pet.Dyn. Alber.Bar.Ro.& omnes in d.l.si ante nuptias.D.sol.mat.glo.Cy.Bal.& alios, in l. 2.C.de dotis promis.glo.& Odofr.in l.dotis fructus.in princ.D. de iur. doti. & in d.l.pen.D.quòd falso tut.auto. Azo.in Summa, C.de iure doti.Specu.d. tit.de dote post diuor.resti.§.formatis.versi.quid si mulier minor.& ibi Bal.in addi.& eūdem Bal.in l.1.C.de vsucap.pro dote.Ang.in l.si adulterium cum incestu. §. quare.D.de adul.& in l.nec vllam.§.omnibus.D.de peti.hære.Ro.in d.§. trāsgrediamur, col.7.vers.4.& in d.l.in insulam.§.fructus.quem legit cum l. viro.nu. 18. D. solu.matr.Barb.in d.c.ex literis.col.pen.de pignor.Bal.Nouellum in d.tracta.dori.in 1.parte prin.in 6.combinatione.

Maritus putatiuus an lucretur fructus dotis.

262 ¶Nam quod hanc opinionē multùm confirmat, sicuti verus maritus dicitur habere causam onerosam in dote, non lucratiuā.l.ex promissione.D.de acti.& obli. & l.pro oneribus.& ibi Bar.& alij.C.de iure doti.cū si.idque etiam in ipsius dotis lucro, per tex.no.in l.1.§.si verò.iuncta gl.in verbo, ad lucrum.& ibi Bal.& Ioan. Plat.C.de impo.lucra.descrip.lib.10.& gl.Bal.Ro.Alex.& recenti.in l. si donaturus.D.de condi.ob cau.cū aliis concord.à me collectis in repe.l.si vnquàm, in verbo, donatione largitus, nu.217.incipi.posterior. Ita & maritus putatiuus, vt voluit glo.no.in l.Proculus.in glo.vlt.D.eo.tit.de iure doti.quam nūcupatim sequitur Ro.qui eam dicit sing.in d.§.transgrediamur.col.7.versic.8.Iason in d.l.si donaturus.§.1.in gl.1.& in l.Nesennius.col.2.D.de re iudi.& consi.171. viso instrumento dotis, col.5.versi.ex istis omnibus, lib.4.& Ioan.Lupus, qui eā dicit sing.in repe.c.per vestras.§.22.col.3.versi.intellige prædicta, de donat.inter vir.& vxor.

Maritus putatiuus habet causam onerosam, etiam in lucro dotis.

263 *Dos putatiua præbet iustum tit. ad præscribendum.*

¶Et mentio illius l.Proculus.monet vt aliud dicam,antequam ad alia progrediamur,quod & ipsum ad hanc tractationẽ pertinet. Nẽpe quòd sicut dos vera præbet iustum titulum ad præscribendum,per l.Pomponius.§.in dote.ff.de acq.poss. & per totũ tit.D. & C. de vsuc.pro dote.Ita & dos quoq; putatiua,vt est tex.not. in d.l.Proculus.quẽ ad hoc expẽdit Roma.in d.§.transgrediamur.col.7.versi.11. de cuius super hoc interpretatione vide omnino Bal.Nouellũ,in d.tract.dotium, in 2.parte 11.partis prin.col.7.versi.& ex hoc potest inferri,cum multis seq.

264 *Maritus putatiuus an lucretur dotem ex pacto.*

¶Sed & cõtra illud,quod in ea priori parte dictum est ex aliorũ opinione, in nu. 237.incip.similiter nec lucratur,maritũ putatiuũ non lucrari dotẽ ex pacto apposito in cõtractu matrimonij putatiui,tenẽt Dy.& Albe.vterq; apud omnes autoritatis maximæ,in d.l.si ante nuptias.D.soluto mat.nam licèt ij.loquantur de pacto lucrandi fructus:tamen eadem ratio est lucrãdi & ipsam dotem ex pacto, si nihil aliud obstet. Ego tamen de hoc dubitarẽ,cùm mulier hîc paciscatur tanquã cum viro futuro,non tãquam extraneo,vt dicemus posteà,nu.271.& quẽadmodum.

265 *Maritus putatiuus an lucretur dotem ob adul. vxor.*

¶Vti etiam contra illud,quod dictum est in nu.238.inci.præterea licet, maritum putatiuum non lucrari dotem ex adulterio vxoris putatiuę,tenuit glo.ordi.in d. c.plerunque.& ibi quoque Innoc.Host.Goffre.Io.And.Phil.Cardin.Flor.Panor. qui eam dicit sing.& Cardi.Alex.ext.de donatio.inter virum & vxorem,& Barptol.Brixi.in disputat.63.mulier quædam.Pet.Anch.in d.c.1.in fi.eo.tit.Paul.Ca. consi.147.reuocatur in dubium,col.1.lib.2.Ludo.Bolo.cons.23.maritus quidam, col.2.Tho.Parp.in repe.rub.D.sol.matri.col.2.in fine,Hippo.Marsil.consil.13.diuini numinis,col.pen.in fine.& Io.Lup.in repe.rub.de donat.inter vir.& vxor.§. 36.col.2.versi.ad prædicta etiam facit.

266 *Maritus putatiuus an habeat dilationem.*

¶Sed & contra illud,quod dictum est nu.239.incip.nec etiam is.maritum putatiuum non habere dilationem ad solutionem dotis putatiuæ, satis sentire videtur glo.in d.c.de prudentia.in glo.1.illam referẽdo ad textum,qui loquitur de matrimonio inualido:quam & ita intellectam, sequuntur quidam recentiores in d.l.si cùm dotem.§.vlt.sol.mat.prout retulit Bal.Nouel.in d.tract.dotiũ, in 2.parte 11. partis prin.col.15.versi.12.differentia.Et ex antiquioribus quoque voluerũt,Iac. Aret.in l.1.§.exactio.C.de rei vxor.acti.& Collect.in d.c.1.col.2.versi sed quid si matrimonium,extrà de donatio.inter vir.& vxorẽ.Illam autem glossam ad verbum refert,& sequitur Hosti.in d.c.de prudentia.

267 *Mulier dotata in matrimonio putatiuo nõ succedit ex statuto.*

¶Sed vt & ad alia accedamus, si sit statutum,ne mulier dotata succedat extantibus masculis,vt sunt plurima in Italia,id vtique obtinebit, si quæpiam dotata sit in matrimonio inualido.Ita enim fuisse Pisis consultum per solennes Doct.& se eorum consi.subscripsisse tradit Bal.Nouel.in d.tract.dotium,in d.2 parte 11.partis princ.col.10.versi.duodecima conuenientia.

268 *Dos putatiua impẽsa minuitur,vt vera.*

¶Et sicut impẽsa necessaria dotẽ minuit in vero matrimonio.l. quod dicitur. D. de impẽ.in reb.dota.fac.& l.1.§.quod diximus.D.de dot.præleg.cum si. Ita quoq; in matrimonio putatiuo,& illicito,vt est tex.expressus,in l.dote.D.de ritu nupti. quem ad hoc dicit sing.Bal.Nouel.in eo tract. vbi suprà,col.5.versi.septima cõuenientia.& iterũ col.15.versi.decima differentia,vbi hoc latiùs tractat, & declarat.

269 *Matrimoniũ putatiuũ publicã honestatẽ producit,vt verum. Et bigamia.*

¶Ex quibus facilè intelligis, matrimoniũ putatiuũ non solùm habere priuilegia veri,in fauorem mulieris,sed & contra eam.Sed vt intelligas id non solùm procedere quantùm ad dotem,sed & quantùm ad cætera,habes text.in c.ad audictiam, de spons.probantem ex marimonio putatiuo cõtrahi publicam honestatẽ,vti ex vero,de quo in c.sponsam.eo.tit.& alium quoq; tex.in c.nuper.de biga non ordi. quo cauetur,pœnam & effectum bigamiæ cõtrahi etiã ex matrimonio putatiuo.

¶Quid

270 ¶ Quid, quòd si ex statuto, côquæstus (ita vulgò vocamus in Gallia acquæstus factos constante matrimonio) sunt communes inter maritum, & vxorē, id quoque statutum habebit locum inter coniuges putatiuos: ita enim post alios antiquiores voluit Panor. in c. 2. per illum tex. iuncta gl. & ibi etiam Cardi. Alex. extra de donatio. inter vir. & vxor. & sequitur etiam Barb. in d. c. curauit. col. 3. num. 17. de proba. & in d. c. ex literis. col. vlt. de pignori. & Ioan. Lupus in repe. rub. de donat. inter vir. & vxorem, §. 36. versi. & hinc est: & iterum §. 62. col. pen. versic. amplia bis ista. & vtrobique dicit, ita disponere legem regni, For. leg. lib. 3. tit. 6. l. 4. & iterum char. 33. colum. 2. *Côquæstus cômunis inter coniuges putatiuos.*

271 ¶ Sed ex eodem tex. in d. c. 2. iuncta etiam gl. vltima, apertè probatur, q̄ quemadmodum quæsita ab vxore, constante matrimonio, præsumūtur fuisse quæsita ex bonis viri, vt turpis quæstus suspicio vitetur. l. Quintus. D. de donat. inter vir. & vxorem. & l. etiam. C. eo. tit. vbi Bar. dicit ad hoc semper tex. allegari. nā & apud Plautum (vt id obiter dicam) in Casina, Myrina mulier ita Cleostratam alloquitur, quæ dicebat ancillam quampiam suam esse: *Quæsita ab vxore præsumi quæsita ex bonis viri.*

Vnde ea tibi' st? nam peculi probam nihil habere addecet
Clam viro, & quæ habet partum, ei haud commodu' st quin viro aut subtrahat,
Aut stupro inuenerit: hoc viri censeo esse nunc, quicquid tuum est.

Similiter & id procedit in matrimonio putatiuo, vt probatur ex illo tex. & glos. vti diximus. *Similiter & ab vxore putatiua.*

272 ¶ Et quemadmodū non valet donatio inter veros coniuges, ita nec inter putatiuos, vt satis probatur ex l. 3. §. videamus. D. de donatio. inter vir. & vxorem, & l. si ex volūtare. & ibi Doct. C. eo. tit. & voluit etiam gl. in c. vlt. in prin. & ibi quoque Io. And. & alij, extrà eo. quoque tit. & Azo. in summa. C. eo. item tit. col 1. & Paul. Cast. consi. 352 curator datur, col. vlt. lib. 1. Nec ob aliam causam videtur huiusmodi donationē factam inter coniuges putatiuos, non confirmari morte, quemadmodum inter viuos, vti suprà diximus in priori parte, nisi quia huiusmodi cōfirmatio censeretur fieri contra mentem vxoris donantis, quæ non quasi extraneo, sed quasi marito, aut econtrario donauerit: vt dicit tex. in d. l. cùm hic status. §. si quis sponsam. D. de donatio. inter vir. & vxorem. *Donatio inter côiuges putatiuos non valet.*

273 ¶ Sed & aliud præterea dicit Paul. Cast. consil. 252. quod & ad hunc locum pertinet, ideóque nobis non esse prætereundum duximus: videlicet, quòd sicut nō valet donatio facta à minore vero suo curatori, cùm idem autor esse non possit donationi, etiam alteri faciendæ, cùm idipsum, scilicet donare, non pertineat ad administrationem, sed potiùs ad dissipationem. l. cōtrà. §. 1. D. de pac̄tis. & l. ab agnato. & l. vlt. D. de curat. furio. cum sim. ita nec donatio facta ab ipso minore curatori putatiuo, per multa illic allegata, quæ tu videre poteris.

274 ¶ Et sicuti maritus verus potest interuenire p̄ vxore, l. maritus. C. de proc. & l. vl. C. de pac. côuē. ita quoq; putatiuus, vt no. voluit Alb. post V ber. Bobi. in d. l. maritus. in prin ar. d. l. dote. D. de rit. nup. & d. l. 3. §. videamus. D. de do. inter vir. & vxo. At Ias. in d. l. maritus. col. 2. ver. extēde istā l. tenet cōtrariū hac ratione, quā suprà diximus in priori parte, q̄ matrimonium putatiuū habet priuilegia veri, circa dotem tantùm. Quod tamen verū non esse liquidò apparet ex multis, quæ diximus. *Maritus putatiuus potest interuenire pro vxore.*

275 ¶ Et quia suprà in fi. prioris partis, nu. scilicet 249. incip. nec tātùm in hoc casu, & 2. seq. locuti sumus de tutore putatiuo, & similiter de patre & alijs, possunt quoq; pro hac parte adduci multa similia, vt de solutione facta ex iusta causa creditori putatiuo, quæ parit liberationē, etiāsi sine iudice facta fuerit l. 1. §. si rē à seruo. D. depositi. Bar. & Alb. in l. vrbana. D. de condi. indeb. Car. Rui. consi. 171. visis cōsilijs, col. 1. nu. 4. lib. 4. Quod tamē postea, scilicet col. vlt. intelligit in debitore spe- *Quedā similia.*

eiei,non etiam in debitore quantitatis,secundum Docto. communiter, in l. cùm fundus.§.seruum tuum imprudens.D.si cert.pet.& alios,quos ibi citat,col.penul. nu.8.Et sic hic casus facit pro vtraque parte.

276 ¶Quódque tradit Bal.in l.eam quam.col.2.versi.extra queritur.C. de fideicom. quòd ecclesia acquirit etiam per sacerdotem putatiuum,argu.l.peto.§.mater.D. de leg.2.& quæ aliàs de Prælato putatiuo scribit Inno. in c. querelam, de elec. & in c.in literis.de resti.spoli.& Io.An.in c.per venerabilem, in verbo, loco, qui fil. sunt legi.& Bald.in l.si is qui.D.de eo qui pro tut.& Lapum alleg.89. factum, col. 16.in paruis.& Doc.sæpe,& quæ diximus suprà in 17.quæstio.nu.148. inci. & soluens ei,& aliis multis versi.illius quæsti.Et quæ nostris legibus traduntur de his, qui se pro tutoribus gerunt,quæ sunt omnibus obuia.

277 *Si vxor vendidit viro non consentiente, cui res vendita perit.* ¶TRIGESIMOQVARTO, Quid si mulier sine consensu vendidit, & tradidit rem venditam,quæ postea periit casu fortuito:cuius erit periculum,emptorísne,an mulieris?Et videtur,mulieris,quæ propter non obseruatam huius statuti solennitatem remansit domina,cùm contractus sic factus sit nullus ipso iure,vt patet ex iis,quæ latè diximus suprà in glos.4.post princ.Res enim perit eius periculo,cuius ea est.l.pignus.C.de pigno.acti.& D.de peric.& cõmod.rei vendi. ferè per totum.& ita nuncupatim in causa similis statuti voluêre vterque Deci. Lancel.& Philip.in l.non omnis.§.si pupillus.D.si cert.pet.

278 *De eadem re.* ¶At contrariũ quoque videtur hoc quidem casu, quo scilicet dominium remãsit apud mulierẽ,non ex iure cõmuni,sed potius de iure speciali, & veluti ex priuilegio,quo casu cessat d.l.pignus.& si.vt voluit gl.no.in d.§.si pupillus,in gl. prima:quam no.& commendat.Ro.ibi,qui se iactat id primum ex ea annotasse, dicítque per hoc obtinuisse cõtra multos Doc.qui valde mirabantur, quòd stante statuto,quòd contractus à muliere initus sine autoritate consanguineorũ, sit nullus,si mulier contraxerit ea solennitate non seruata,& tradiderit:quãuis mulier remaneat domina,non tamen res ipsi perit,sed emptori.ne quod in fauorẽ ipsius mulieris statutum est,in ipsius damnum detorqueatur.l.quod fauore,D. de legibus.Et sequuntur Alexand.& Iason in dicto §. si pupillus.Et illam quoque vltra Roma.nota.Pau.Castren.Soci.& ipse Iason ibi,ex quibus Paul. & Iason eam dicunt singul.& idem Iason in l.1.columna quarta,versi.aduerte etiam quòd illud. C.de iure emphyt.vbi & ad id dicit facere l.Iulianus.§.si à pupillo. D. de actioni. empti.cum sim.

279 *De eadẽ re.* ¶Sed his continuò occurrit ipse Phil.Deci.in d.§.si pupillus.Nam regula(inquit) l.quod fauore,quã innititur ea gl.Ro. & sequaces, intelligitur, quando principaliter resultaret in odium illius:secus si odium veniret ex consequentia, & natura rei,vt no.Bal.in d.l.quod fauore.in 7.oppo.per l.cùm ex oratione.D.de excusat. tuto.& ideo dicit ipse Bal.quòd receptus in ciuem,tenetur ad onera, quę ciuibus incumbunt.quem sequitur idem Ro.consi.216.electio domini,col.1.vers.hoc primò probatur.Et facit tex.in l.sed & milites.§.scribit autẽ.D.de excu.tut.vbi à ciuitate pulsus excusatur ab vrbica tutela,quia ei vrbem ingredi non licet,& excõmunicatus nõ debet celebrare,c.secundo,de cleri.excommuni. & tutor remotus ob suspicionem,non obligatur vlteriùs pro administratione tutelæ.l.decreto.D. de suspec.tut.Ergo in proposito licèt in fauorem pupilli dominium non transferatur,videtur tamen,quòd periculum rei ad eum spectat:nam hoc in consequentiam venit,ex natura rei,quia periculum ad dominum spectat.

280 *De eadẽ re.* ¶Prætereà,si pupillus,vel minor alienauit prædiũ,sine solennitate requisita, vẽditio non tenet,& potest res vendicari cũ fructibus.l.si prædium. & l.prædiorum. & l.non solùm.C.de prædi.mino.& tale dominium retinetur iure speciali.l.si minor.

nor.eo.tit.Et cùm ratione dominij debeantur fructus,per d.l. si prædiũ. esset absurdum,vt ad emptorē spectaret periculum,arg.l.secundum naturam.D.de regu. iur.Et facit(inquit)quia res eodem modo fuisset peritura apud pupillum,& sic lu craretur ex tali contractu:quod minime dicendum est,sed satis est vt damnu nō patiatur.Ideo & is pretium reddit.d.l.si prædium.& facit item tex. in l. si à furioso.D.si cert.pet.vbi tum demum accipiens à furioso obligatur,si in eius vtilitatē consumpta est pecunia,& non aliter.Et quia si pecunia casu perdita sit, non sunt consumpti nummi secundùm voluntatem dantis,vt dicitur in l.si ego.eo.titu. Et quia pecunia in effectum non venit ad accipientem.l.2.§.peruenisse.D. de hære. vel actio.vendi.vbi tamē requiritur in casu d.§.si pupillus.Et quia etiam ille, qui recipit in solutum,non dicitur locupletior,si res perdita sit:& id consideratur in liberatione.l.Cassius.D.de soluti.Et quia vterque tractat de damno vitando,durior est causa actoris.l.si seruum.§.sequitur.D.de verborum obligatio.Hæc propemodum Philip.Deci.

281 ¶Porrò Fran Ripa.in c.cùm ecclesia Sutrina.colum.20.versicul.prædicta etiam conclusio,extrà de caus.poss.& propri.post relatam vtriusq; illam op.dicit quod prior op.posset sustineri,si constaret rem similiter fuisse perituram penes mulierem quæ vendidit,vt periit penès emptorem:quia tunc cessaret ratio glossæ dicti § si pupillus.Pro quo facit,quod in simili dicitur in l.si plures.§ 1.D. deposi. & in l.si is qui.in princip.D.de iure dotium.& per glo. Bart.& alios,in l. quod te mihi. D.si cer.pet.& alios à me relatos in tractatu Retractuum, tit.1.§.15.glo.2.nu.11.& id quidem. *De eadem re.*

282 ¶TRIGESIMO QVINTO quæro,quid si mulier captiua cōtrahat sine autoritate mariti,quò se captiuitate liberet?Ludo.Rom consi.316.circa propositum,columna vlti.versicu.postremò considerandum,respondit statutum prohibens contrahere sine quapiam solennitate,non habere locum, si prohibitus contrahat,vt se redimat captiuitate:nam iura(inquit)prohibitiua relaxantur in huiusmodi contractibus,qui ad captiuorum redemptionem celebrantur.l.quàmuis. & sequent.D.sol.matri.quia permittitur mulieri vendere rem dotalem,vt parentes,aut fratres,aut alios necessarios ab hostibus ex vinculis redimeret.& Auth. sancimus.C.de sacrosecclesi.& c.sacrorũ.12.quæstio.2.quibus permissum est vendere res sacras,& ecclesiasticas ob redemptionem captiuorum, & in l.si quis pro redemptione.C.de donation.vbi tollitur prohibitio donationis excedentis 50. solidos,sine insinuatione,cum titu.ad redemptionem captiuorum. Et hanc Ro. decisionem sequitur,& dicit singul.Benedict.in repetitione c.Raynutius. in verbo,& vxorem nomine Adalasiam,nume.803.de testament. Et idem voluit Masuer.in tit.de dote & matrimon.§.item maritus & vxor.per l.mutus. §. manente. D.de iure dot. *An vxor captiua possit cōtrahere p sua redemptione sine consensu viri.* *Casus specialis ob huiusmodi redēptionē.* *Dos.* *Sacræ res.* *Donatio excedens 50. aureos.*

283 ¶Quam tu aliis multis potes cōfirmare:nam res subiecta restitutioni, & ita prohibita interim alienari,potest tamē alienari propter redemptionem eius, qui restituere tenebatur,vt expresśim voluit Bar.in l.quemadmodum.col 2.C.de agri. & censib.lib.11.Imò & propter redemptionem sui filij,idem Bar.Bal.Ange.Paul. Cast.& Corne.in Auth.res quæ.C.com.de legat.Nam si licēt(inquiunt)id facere pro dote filiarum,vt ibi dicit tex.multò magis pro redemptione,per no gl.in l.ob æs.C.de prædi.minor.Et patris quoque,vt dicunt Paul.Cast.& Corne. qui id dicit communiter teneri,in d.Authen.res quæ. *Res subiecta restitutioni.*

284 ¶Et vt alia simul iungam,adde textum in §.sed & hoc præsenti. in Auth. de sanctis.Episc.vbi licēt datum causa dotis,vel propter nuptias,aut etiam legatum factum sub conditione nuptiarum,vel filiorum non existentium,non deficiat,si legatarius aut donatarius grauatus restituere,efficitur monachus, deficiēte causa,

aut conditione:fallit tamen,vbi ea restitutio debet fieri in redemptionem captiuorum. Et textus in §.si vero & ipsam quartam.in Authent. de restitut. vbi non permittitur diminutio quartæ,quæ de fideicommissis debetur, nisi ob captiuorum redemptionem, & ibi gloss. nota. quædam pro captiuis alienari, quæ aliàs sunt inalienabilia.Et textus in l.nulli.& l.si quis ad declinandum.C.de episcop.& cler.quibus cõstat valere legatum factum pro redemptione captiuorum, sine denominatione cuiuspiam personæ,licèt aliàs legatum ita incertũ vitiaretur. l. qui plures.D.de vsufr.lega.& §.incertis.Insti.de legat.Et text.in §.si vnum. in Auth. vt cùm de appel.cog.& in Auth.si captiui,C.de Episco.& cleri.vbi sine mandato potest res alterius alienari ob redemptionem.& ibi in priore loco dicit gl. id esse mirabile:& quod mirabilius est,captiuus tenetur eã alienationem sine eius mandato factã,habere ratam,vt in iisdem locis scribitur,& voluit Raph.Cu.consi.81. in causa quæ vertitur,versi.concludo. Et textus in §.causas.in d.Authent.vt cùm de appellat.cogn.quòd filius,qui neglexit patrem captiuum redimere,potest exhæredari.Imò vero,etiamsi non fuerit exhæredatus,tamen priuatur illius successione.l.si captiui.C.de Episcop.& cleric.vbi plus dicit,quòd filius 18.annos natus, in hoc reputatur maior, vt non excusetur. Et in simili dicit glo.nota. & singul.in l alio.C.de liber.caus.quòd libertus,qui neglexit redimere dominum,in seruitutem reuocatur.

Quarta diminutio. *Legatũ incertum.* *Sine mãdato valet alienatio.* *Exheredatio ob patrem nõ redemptum.* *Priuatio successionis.* *Libertus in seruitutem redigitur.*

285 ¶Quid,quòd Baldus consilio 5.considerata causa,lib.5. videtur in hoc residere, vt vxor possit se obligare pro redemptione mariti captiui,licèt huiusmodi obligationes,quæ pro maritis fiunt,magis prohibeantur, quàm pro cæteris, vt constat ex Auth.si qua mulier.C.ad Senatusconsult.Macedonia.Idem consi. 213.occurrit dubium,lib. 2.videtur item in ea sententia manere, vt filiusfamil. possit se obligare pro redemptione patris,cum consensu ipsius,stante statuto ne filiusfam. possit se obligare sine consensu patris,licèt alioqui potuisset videri dubium, an pater potuisset huiusmodi consensum præstare,per ea,quæ latissimè diximus suprà,in 13.quæstio. huius glos.

Vxor se obligare potest pro redemptione mariti. *Et filiusfamil. pro redemptione patris.*

286 ¶Nec prætermittendum interim huiusmodi captiuorum redemptionem reponi à nostris inter pias causas rerum omnium fauorabilissimas, per textum, in dicta l.si quis pro redemptione:in illis verbis, piissimam administrationem, C. de donationib.& in dicto §.si vnum de prædictis:ibi,ex hac causa piissima,in Auth. vt cùm de appel.cognoscitur. Nam ita voluerunt Doctores ibi, & inter cæteros Baldus & Paulus Castrens.in l.illud.C.de sacrosanct.eccles.& Bald.in authentic. similiter.C.ad leg.Falcid.& quos citabo versic.abhinc 2.& seq. Et constat etiam ex infinitis,c.12.q.2.

Redẽptio captiuitatis,pia causa.

287 ¶Et vt aliquid adferam ex mansuetioribus literis, Cicero vir quidem pientissimus, scribit hanc pietatem etiam Reipub.vtilem esse,redimi à seruitute captos. Lactantius quoque nostræ religionis defensor acerrimus,libr. 6. Diuinarum Institutionum,qui de vero cultu inscribitur,c.12. Captiuorum (inquit) redemptio magnum ac præclarum iustitiæ munus est.Subditque hanc se cõsuetudinem benignitatis largitioni munerum longè anteponere.Hanc enim esse grauium hominum atque magnorum proprium autem iustorum opus esse, redimere captiuos.Illud autem ex Festi Pompeij commentariis annotauimus, omnem priuatũ luctum apud Romanos deponi solitum,cùm pater, aut filius, aut frater ab hoste captus,rediret.

De iisdem rebus, ex externis scriptoribus.

288 ¶Sed quæstionis est,an hæc procederet in redẽptione eius,qui ob scelera in vinculis detinetur:quod placuit glo.in d.c.sacrorum.12.quæstio.2.Bald. Imol. Rom. Alex. in d.l.quamuis.& seq.D.sol.matri.per text.ibi in verbis,ex vinculis Bald.in d.l.illud.in princ.C.de sacros.eccle.& in dicta Authen.similiter.etiam in princ.C. ad

An antẽ superiora obtineant in capti-

ad leg.Falc.& in d.Auth.res quæ.col.2.vers.quæro vtrū per istā,& seq.& ibi quoque Fulg.C.com.de leg.& idem Bal.in §.interdicimus,in Auth.de eccl.tit.Io.Ana. in c.significauit,col.3.vers.i.nunquid autē iura.de Iudæis.Ang.Aret.in tract.malefi.in verbo,qui iudex dictum Caium retineri & carcerari iussit, col.3. Alex.in l. Marcellus.§.res quæ.col.1.post prin.D.ad S C.Trebel.vbi hanc dicit esse de iure veriorem,& Aufre.in Decis.Tolo.quæstio. 214. item fuit quæsitum, an laicus.& Io.Lup.in repet.rub.de donat.inter vir.& vxo.§.78.col.vlt.vers.facit ad prædicta. Et afferunt multas rationes,quas hic adscribere supersedemus. *nis ob scelera.*

289 ¶At sunt multò plures,qui tenent contrariū,videlicet glo.in c.nō satis. in verbis, propter debitū,86.di.And.Iset.in c.porrò. §.itē si fidelis.& ibi post eū Mart.Lau. Iac.Alua.& Card.Alex.post prin.tit.quæ fuit pri.cau.bene.amit.Idem And.in c.1. per eum tex.tit.hic finit lex Corra.Alberi.in suo Dictionario,in verbo, dominus Bal.sibi contrarius,in Auth.cōtrà rogatus.in duobus locis, videlicet primùm super tex.in verbo,captiuorū, deinde in vers.vltimò.glo.quærit.C.ad Trebel.Ang. Imo.& Ro.in d.l.Marcellus.§.res quæ.D.ad S C.Treb.idē Ang.Saly. Pau.Cast.& Iason,qui hanc dicit esse cōmunem opi.in d.Auth.res quæ.& ibi quoque ante eos Bar.sed subdubius. Alex.in addi.ipsius Bar.in l.placet.C.de excu.mune.lib.10.Ia. à S.Geor.in trac.feud.in verbo dictiq; vasalli promiserunt, col.11.versic.13.causa. Matth.Afflı.in constit.Siciliæ,incip.domini à vasallis, col.3.versic.2.no.& in constit.quamplurimum, in 3.not. Et afferunt quoque alias non contemnendas rationes, quæ omnes propemodum in id recidunt, vt non sit eis subueniendum, qui ipsi sibi suo scelere id mali adsciuerunt : de quo multa videbis ad aliud propositum à me collecta in repe.l.si vnquàm.in verbo, bona, num.5.sed nec illud,& seq. *Diuadem re.*

290 ¶Nec desunt,qui hāc tam controuersam cōtrouersiam ita componere nituntur, vt si agitur de alterius præiudicio,vt in casu rei subiectę restitutioni,& similibus, nō ei subuenitur,qui sua culpa incidit in eam captiuitatem,cum præiudicio alterius.At si nullum versaretur alterius præiudicium,aliud dicendum.ita voluerunt Imo.Rom.& Alex.in d.l.Marcellus.§.res quæ.D.ad S C.Treb.& Feli. in c.quæ in ecclesiarum.col.26.vers.nec istud repugnat prædictis,extrà de consti.& satis videtur voluisse Iason in d.Auth.res quæ.col.6.vers.sextò & vltimò. Vide Philip. Deci.in d.c.quæ in ecclesiarum,col.pen. *De eadē re.*

291 ¶TRIGESIMOSEXTO quæro, quid si vxor inscio marito cōferat suū contractum in tempus soluti matrimonij:an saltem hoc casu valebit? Quod videtur per tex.in l.si seruum.§.vlt.D.de donat.inter virum & vxo. vbi donatio aliàs prohibita inter virum & vxorē,valet tamen,si cōferatur in tempus soluti matrimonij.Et aliàs semper paria sunt,facere tēpore permisso,& in ipsum tempus permissum conferre,& ediuerso:vt scilicet magis inspiciatur tempus, in quod actus confertur,quàm tempus,in quo confertur.l.cum qui.D.de iurisdi. om.iudi.& l.in tempus.D.de hære.instit.cum multis si.à me collectis in Tract.Constit.in 2.limit. nu.3.incip.ad huius autem limitationis confirmationem.

292 ¶Verùm duo sui seculi lumina in eadem facti specie interrogati, scilicet Caro, Rui.& Phili.Deci.ille.consi.145.circa primum, col.2.vers.nec obstat quòd dicta, lib.1.alter consil.502.ex duobus,col.1.Nam id(inquiunt) statutum resistit initio: ideo nec in aliud tempus conferri potest,vt valeat: vt in simili dicitur in l.si minor.C.de seruis export.vbi sicuti minor non potest purè actum facere,ita nec potest in tempus commissum conferre:quia scilicet lex initio resistit, secundū Bart. in l.1.§.nuntiatio.D.de ope.no.nunt.& Imo.in d.l.in tempus.in prin. D.de hæred. instit.Sed id ex eo pēdet,an id statutum requirat consensum mariti ad integrādam personam mulieris,an ob viri ipsius præiudiciū: de quo tam sæpe sup. diximus,præsertim in glo.6.nu.37.& seq. Nam primo casu nō valeret,secūdo contrà,

4 ¶Cótrarium tamen voluerűt Azo in d.l.si ante.& in d.l.si pro dote. & in summa, C.de iure dot.col.pe.Odof.in d.l.dotis fructus.vbi dicit sic fuisse pluries iudicatű. Spec.tit.de dona.inter vir.& vxor §.vlt. versi.quid si mulier.Hosti.in summa,eo. tit.Sed tamẽ super hoc,vide omnino Dy. Cy.& alios,in d.l.si pro dote.Bart.Imo. Ro.Fran.Are.& alios in d.l.si ante.vbi multa videbis in eam rem adducta per recentiores.Sed & tu vide,quæ diximus in præced.glos.in 33.quæst.& Bal.in l.dotis fructus.D.de iure dot.Et hæc quidem quæstio non inutilis est. Nam si vxor ipsa moriatur,antequam sit facta nubilis,stante prima opi.hæredes poterunt repetere fructus,quos vir ipse percepit,tanquam nihil omnino iuris habuerit in illis. *De eadem re.*

5 ¶QVAERO SECVNDO,quid si vxori cõpetit ius patronatus,vter præsentabit,vir an vxor?Videtur quod maritus:nam ipse habet omnimodam bonorum vxoris administrationem,vt hic dicitur.Quin etiam(quod aliis administratoribus nõ competit)potest liberè disponere de fructibus eorum,vt alibi expressiùs diceretur.Imo vero censetur ex nostra consuetudine, dominus non dotis tantùm,quod ius commune iam sanxit,in l.doce ancillam.C.de rei vendi sed & aliorum quorumcunque,ex nostris Consuetudinibus Franciæ, quibus maritus ipse, non vxor,eorum præstabat homagium,quódque per mortem illius,veluti domino eorũ mutato,superior dominus ius habet rachatus, vt vocamus. Præsentatio autẽ est in fructu,vt dicit glo.ordi.in c.cùm Bertoldus.in glo.vlti.de re iudi.Inno. & alij,in c.consultationibus.de iure pat.& Bal.in l.1.C.de distr. pign. Sicuti etiam collatio beneficij,secundum glo.in c.cùm olim.de maio.& obe.& ibi.Doct. *Si vxori cõpetit ius patronatus,vter præsentabit, vir, an vxor.* *Præsentatio in fructu. Et collatio.*

6 ¶Propterea Domini à Rot.Deci.422.fuit dubitatũ vtrùm valeret.in nouis,in simili casu,videlicet in iure patronatus competẽte ratione rei dotalis, dicũt huiusmodi ius transire in maritum,hócque de consuetudine obseruari.Tamen subdunt, quòd si vir & vxor præsentarẽt,præferẽdus est præsentatus ab vxore,instar eius, quod de pupillo,& tutore præsentantibus tradit glo.post Tanc.& Bar. Brix.in c. ex eo.in verbo suffragium, in fi.vbi etiam recentiores,de elect.li.6.& Pet.An.(vt hoc illis addám)consi.355.visis punct.& quæsitis,in vlt.dubio.quod inculcatur inter conf.Anto.conf.3.Sequitur per omnia Cardi.Alex.in c.per vestras.col.3.vers. item quæro,dicitur,& seq.de dona.inter vir.& vxo.Feli.in c.quoniam.in calce,de testi.vbi per hoc limitat,quod dicit Bal. in l.1. D.de Senat.quòd si non conueniat inter masculum,& fœminam patronos in præsentando, præfertur præsentatus à masculo.quod & idẽ tenet Fulg.ibid.vt videlicet procedat,cùm vterque ius æquale habeat in iure patronatus:secus,si inæquale,vt in hoc casu.Sequitur etiam Pau. Cita.in tractatu de Iure pat.in 6.parte,art.3.q.39.& iterũ in 7.parte.q.15.eadémque vlti.& Cæsar Lambert.in trac.eiusdem tit.in 3.art.6.quæsti.princ.3.partis,2.lib.& Gaie.in repet.c.vlt.col.35.versi.ex hoc infert,de elect.lib.6.& Bened.in c.Raynutius,in verbo,duas habens filias,col.2.nu.3.de testa. & D.Io.à Selua, in tracta.de benefic.in 6.quæsti.2.partis,col.vlti. *De eadem re.*

7 ¶Sed & simpliciter,quantum ad primam partem pertinet, vt scilicet transeat id ius in virum,sequitur Card.Flo.in c.ex literis.de iure patro.& in Clem. plures,in prin.in 6.q.eo.tit.& Card.Alex.in d.c.per vestras.col.3.versi.itẽ quæro,dicitur in rex.& ibi Io.Lup.in rep.§.43.extra de don.inter vir.& vxo.& subobscurè Feli.in d.c.cum Bertoldus.col.vlti.de re iudi.& latissimè Roch.Curt.in tracta.de iure patro.in verbo,ipse vel is,à quo causam habuit,in 28.q.vbi ita dicit transire in virũ, vt ad vxorem non spectet,in hoc discedens à sententia Rotæ, suffultus primùm autoritate d c.ex literis.de iure patro.vbi id ius transit omnino in conductorem vniuersitatis,nec competit locatori.At certum est,pinguius esse ius mariti in dote quàm conductoris in re conducta,vt expressè dicit Bal.in d.l.doce.Nam vir dicitur propriè habere dominiũ dotis,vt dicit idem Bal.in l.in rebus.in 3.notab.C. de iure doti.Igitur si ad conductorem ita transit ius patronatus, vt locatori non *De eadem re.*

derato,quòd ius patronatus trāsit cum vniuersitate, vt aliàs quoque in venditione fit,licet etiam non sit pretium quouis modo proportionabile ad ius patronatus.c.cùm seculum. de iure patro.nec enim consideratur ius ipsum patronatus in ipsa conductione,aut venditione,sed accessoriè transit, vt etiam annotat Panor. in d.c.ex literis.in 3.no.Sic igitur in specie proposita,licèt tale ius nihil spectet,nihil prosit,nihil conferat ad onera matrimonij:nihil tamen prohibet, quin transeat cum vniuersitate in dotem data:quia non consideratur per se, sed venit tantùm accessoriè.Secunda autem ratio falsa est:neque enim ille §.si vir in fundo.loquitur de fructu,qui breui non renascitur:sed id tantùm dicit, non esse in fructu, quod non renascitur:præsentatio autem renascitur:ideóque in fructu est, vt iam diximus,& nemo negat.

14 ¶Et hæc quidem procedunt ex mero iure cōmuni,ex quo vxor non est in potestate viri,sed potest liberè bona sua administrare,sine consensu & autoritate viri.l.velles.C.de donat.& alibi suprà sæpe diximus. Sed stante hac consuetudine prohibente(vt suprà in principio huius quæstionis dictum est) vxori bonorum suorum administrationē,& eam marito,in cuius potestate est, concedente,maius dubium est,an vxor sola,sine consensu & autoritate mariti,poßit præsentare.Nā (ne id ignores)præsentatio est in bonis,vt non obscurè voluit Bal.consi. 32.quidā nobilis.col.2.li.1.& clariùs Pan.in d.c.ex literis.de iure pat.& latè diximus & probauimus in repe.l.si vnquàm.in verb.donatione largitus,in 24.quæst.nu.355.inci. sed de hoc admodum dubito.C.de reuo.don.Quòd si dicatur, vt iam dictum est, nihil in huiuscemodi rebus curari alienam potestatem,siue autoritatem, per d.c. 2.de iudi.lib.6.cum si.potest responderi ex eo quod dicitur,pupillum posse præsentare cum autoritate tutoris,vt per Io.An.in d.c.ex eo.col.1.vers.in glos.sed de iure.& col.seq.versi.in glo.ibi,ipsi,de elect.lib.6.Ideo cogita,& vide,quę diximus suprà in glo.5.in verbo contracter,in 26.quæst.quæ est num.221.& seq.

FINIS.

TABVLA ALPHABETICA GENERALIS OMNIVM RERVM HIC TRACTATARVM:

Quam sequetur alia, rerum & quæstionum, hanc nostram consuetudinem priuatim tangentium.

A

a

Aioth

Arbor

B

C

Commu

Consen

Contrat

Nec

G

Græci

I

M

Manic

Nec

MVLIERES PLVRIMÆ HAVD VVLGARITER DOCTAE, QVAS hic ex ordine Alphabeti subiecimus, memoratæ l.11.numero 30.

Acca.
Accursij filia, cuius nomen ignoramus.
Ædesia Alexandrina.
Ægle Æsculapij filia.
Afrania Licinij Bructionis vxor.
Africana.
Agacle.
Agallis Corcyræa.
Agameda.
Aganice Thessala.
Alexandra Priami filia.
Alcanora Anglorum regina.
Alexandra Scala.
Alpaides virgo sacra.
Amalasuntha Athalarici mater.
Amalthea.
Amesia.
Amphiclia vxor filij Iamblici.
Anastasia Chrysogoni martyr.filia.
Anagora Milesia.
Anaxandra.
Angela Nugarola Veronensis.
Angnitia Medoæ soror.
Anna Astreuue Angla.
Antiochis.
Anyta Epidaurea.
Apagora, quã nonnulli eandẽ esse dicunt cum ea, quam suprà Anagoram nominauimus.
Arete Cirenaica.
Aretaphila, & ea quoque Cyrenea.
Argentaria Polla, Lucani vxor.
Argia.
Arginete.
Arria.
Artemisia Cariæ regina.
Artemisia altera.
Aspasia Milesia.
Aspasia medica.
Astyanassa, quæ multis Elephantis dicta est.
Athyrtia Ægyptiorum Regis filia.
Atossa Persarum regina.
Auge Tegeatis.
Aureliani Imp.mater.
Aurinia.
Axiothea Phliasia.

B

Bacis
Baptista Constantiæ filia.
Baptista Malatestæ vxor.
Barsine vxor Alexandri Magni.
Begoë nympha.
Blesilla.
Botrys,
Brela.
Brigida, quæ & Brigitta.
Bructera.
Bundiuica Britannica.

C

Cæcilia Mantuana.
Caia Afrania.
Calphurnia vxor Plinij Iunioris.
Cambra Britannorum Regis filia.
Carmenta, quæ & Nicostrata.
Cassandra Priami filia.
Altera huius nominis Veneta.
Catharina Alexandrina, inter diuas relata.
Catharina Senensis.
Catharina alia Anglorum regina.
Cattha.
Celæno.
Cesennia Gætulici vxor.
Chariclea.
Charixena Crinnaris.
Circe.
Claudia Papinij vxor.
Claudia Ruffina.
Alia illis antiquior.
Cleobulina Cleobuli filia.
Cleopatra.
Clitagora Lacedæmonia.
Clito poëtria.
Congyla Colophonia.
Constantia Alexandri Sfortiæ vxor.
Corinna Thebana.
Altera Thespia.
Tertia item Ouidij contemporanea.
Cornelia Gracchorum mater.
Altera Pompeij vxor.
Alia item Veronensis.
Cornificia Cornificij poëtæ soror.
Corona Perusina.
Craco Bohema.
Christina Pisana.
Cybele.

D

Dame Pythagoræ filia.
Damisella Triuultia Mediolanensis.
Damocharis, siue Democharis.
Damophila Pamphili vxor.
Daphne filia Tiresiæ.
Debbora.
Deiphobe Glauci filia.
Demo.
Diana.
Diotima, Socratis magistra.

E

Ecyrthina poëtria.
Eianica Salaminia.
Elizabetha Scomangiæ abbatissa.

Elephan

Mulier

O

Æqu

Quod

Quid

TABVLA QVAESTIONUM & rerum, priuatim ad nostram consuetudinem pertinentium, ex ordine operis.

GLOSA PRIMA,

continens leges connubiales.

GLOSA SECVNDA,
IN VERBO,
En pouuoir de son mary.

GLOSA TERTIA,
IN VERBO,
N'est plus en pouuoir de son pere.

GLOSA QVARTA,
IN VERBO,
Ne peut.

GLOSA QVINTA,
IN VERBO,
Contracter.

64. An renuntiare patri sine consensu mariti, ibid.num.33.& multis seq.
65. An donare aliis,ibid.num.43.& multis seq.
66. An si donet ei,à quo prius donatione acceperat,d.glos.5.num.54.& seq.
67. An id statutum procedat in donatione tacita & præsumpta.ibid.num.57.& seq.vsque ad 64.
68. An & in donatione causa mortis, ibid.numero 64.& seq.vsque ad 81.
69. Et quid, si cõsuetudo nostra vsa fuisset verbo obligandi, an tunc huiusmodi donatio causa mortis fuisset prohibita, d. glos.5.numero 64.
70. Quid,si ea donatio facta sit stipulanti,dict. gloss.5.num.85.
71. An in huiusmodi donatione causa mortis facta ab vxore,consentiente marito,requiratur mors vtriusque ad eius confirmationem,ibid.nu.86.& 3.seq.
72. Et quid,si ita donat rem ipsius mariti,eo cõsentiente,ibid.nu.89.
73. Sed an ad reuocandam hanc danationem requiratur vtriusque pœnitentia, & viri,& vxoris,ibid.num.90.& seq.
74. Et quid, si vxor donauit rem mariti cum consensu ipsius, an tunc solus maritus poterit reuocare.ibid.num.92.
75. An hæc consuetudo habeat locum in testamentis.d.glo.5.num.93.& multis seq.
76. Quid,si nostra consuetudo prohiberet alienare simpliciter,sine mentione contractus, glos.5.nu.100.
77. An autem mulier poterit cõtrahere in testamento sine autoritate mariti, d. glos.5. numero 101.& 2.seq.
78. An vxor possit fideiubere sine cõsensu mariti,gloss.5.nu.104.& seq.
79. An pignorare,ibid.num.108.& seq.
80. An vxor confiteri possit, d.glos.5.num.112. & seq.
81. An possit adire hæreditatem, glos.5.nu. 119. & multis seq.
82. An aliter quasi contrahere,ibid.
83. An assumere tutelam,ibid.nu.133.
84. Quid,si mulier statuto sit prohibita se obligare,an possit tunc adire hæreditaté,d.glo. 5.num.134.& seq.
85. Sed an saltem possit adire hæreditatem opulentam,gloss.8.num.78.
86. An possit vxor alteri contrahenti consentire sine consensu mariti, glos.5.num.136.& sequent.
87. An possit se ex delictoobligare sine consensu mariti.gloss.5.num.154.& seq.
88. An committendo delictum, ex quo fit bonorum confiscatio, præiudicet marito, d. glos.5.nu.157.& seq.
89. Vtrùm possit transferre possessionem rei suæ,glos.5.nu.160.& multis seq.
90. Quid, si tradat eius rei possessionem ei, cui prius vendiderat cũ autoritate mariti, ibid. numero 165.& sequent.
91. An antem possit tradere nudam possessionem,quam habet sine autoritate mariti,ibi. num.170.
92. An possit officium procuratoris suscipere & exercere,gloss.5.nu.171.& multis seq.
93. An autem ad sui præiudicium,ibid.nu.180.
94. Quid verò in his,quæ ex mãdato legis sunt, ibidem num.181.
95. Quid item in his,quæ respiciunt publicam vtilitatem,ibid.num.182.
96. Vtrum vxor possit constituere procuratorem ad contrahendum sine consensu mariti,gloss.5.num.183.& seq.
97. Si vxor contrahit per procuratorem, an requiratur consensus viri, ibidem num.187.& seq.vsque ad 199.
98. Et si vxor constituat procuratorem cum consensu viri,an procurator postea contrahens, debeat iterum viri consensum adhibere,ibid.num.189.
99. Quid,si consensus non interuênit nec in cõstitutione procuratoris,nec in contractu ab eo facto,ibid.nu.190.& seq.
100. Quid, si mulier contrahit per procuratoré specialiter ad certum contractum faciendu cum consensu mariti,an necesse sit consensum viri adhibere in contractu procuratoris,ibid.num.196.
101. Quid, si procurator fuerit generaliter constitutus de cõsensu mariti, ibid.num.197. & seq.
102. An sufficiat consensus mariti pro omnibus contractibus in genere,d.num.197.
103. Vxor an possit ludere sine cõsensu viri, ibi. num.188.& seq.
104. An possit compromittere,ibid. nume.190. & seq.
105. An transigere,ibid.num.205.
106. An litigare, aut aliàs rem suam in iudicium deducere,d.glos.5.num.206.
107. Quid autem si ea ipsa sine consensu viri litigarit,& sententiam obtinuerit,an ea sit valida, ibid.num.209.& iterum glos.8.num.61. & 68.& 4.seq.
108. Sed quid, si is cum quo vxor ita litigauit, & obtinuit, opposuerit statim in initio litis eam non posse litigare sine autoritate viri, d.glos.8.num.88.
109. An autem simplex statuti prohibitio de non litigando sine autoritate mariti, includat prohibitionem de non contrahendo, glo.5. num.210.& seq.
110. An vxor possit res cũ alio cõmunes diuidere sine autoritate mariti,d.glo.5.nu.216.
111. An commodare,ibid.num.217.
112. An eleemosynam facere,ibid.nu.218.& seq.
113. An promittere de contrahendo,ibi.nu.220.
114. An præsentare ad beneficium, cuius ea est patrona,ibid.num.221.
115. Quid, si vxor re vera non contrahat, sed à lege fingatur contrahere,ibid.nu.223.

GLOSA SEXTA,

IN VERBO,

Consentement.

GLOSA SEPTIMA,

IN VERBO,

Exprez.

GLOSA OCTAVA,

IN VERBO,

De son mary.

203. An vxor captiua possit contrahere pro sua redemptione sine consensu viri, d.glo.8.numero 182.& seq.

204. Sed quid, si captiua sit ob crimina, ibid.numero 288.& 2.seq.

205. Quid, si vxor conferat suum contractum factum inscio marito in tempus soluti matrimonij, d.glos.8.num.291.& seq.vsque ad fin.eius gloss.

GLOSA NONA,

IN VERBO,

Neles siens propres.

206. MARITVS an habeat administrationem bonorum paraphernalium vxoris, ibid.num.1.& 2.

207. Et si vxor nondū sit nubilis, an maritus habeat bonorum ipsius administrationem ex hac consuetudine, ibid. numero 3.& 4.

208. Si ius patronatus pertineat ad vxorem, quis præferetur, præsentatus ab ea, an à marito, ibid.num.5.& seq.

209. Et quid, si id ius competat ratione dotis. ibid.num.6.& seq.

NOMENCLATURA

Alphabetica autorum in hoc opere citatorum præter legum canonúmque interpretes, quibus nominandis iusto volumine opus esset.

ABBAS Maximus.
Achæus poëta Tragicus.
Acron Horatij interpres.
Actius antiquus poëta.
Adrianus Florentius Theologus.
Ægesippus.
Ægidius Romanus.
Ælianus.
Ælius Fuscus, pater.
Ælius Lampridius.
Ælius Spartianus.
Æmilius Macer.
Æmylius Probus.
Æneas Syluius, Pius Papa dictus.
Æschines orator.
Æschines Socraticus, poëta Satyricus.
Æschrion Mitylenæus poëta antiquus.
Æschilus poëta Tragœdus.
Æsopus.
Aërius Medicus.
Afranius.
Africanus scriptor Rei rusticæ.
Agathius Scolasticus.
Albertus Magnus.
Albertus Eyb.
Albumazar Astrologus.
Alcæus poëta antiquus.
Alcimus Siculus.
Alcinous Platonicus.
Alcman, siue Alcmeon.
Alexander Aphrodiseus.
Alexander Trallianus Medicus.
Alexander ab Alexandro.
Alexander Hales Theologus.
Alexis Poëta Græcus.
Almansor Astrologus & Medicus.
Alphredus.
Aluarus Pelagius.
D. Ambrosius.
Ammianus Marcellinus.
Ammonius.
Amos Propheta.
Amphitheus.
Anacreon Teïus Poëta.
Anaxagoras Philosophus.
Anaxandrides poëta Græcus.
Anaxilas, aut vt alij vocant,
Anaxilaus.
Anaximander Milesius.
Anaximenes & ipse Milesius.
Andreas Diuus.
Andreas Vesalius.
Angelus Clauasius.
Angelus Politianus.
Antigonus.
D. Antiochus Pandectes.
Antipater Sidonius.
Antipater Thessalonicensis.
Antiphanes poëta Græcus.
Antiphon Ramnusius.
Antisthenes Philosophus.
Antistius Labeo.
Antonius Codrus Vrseus.
Antonius Florentinus Theologus.
Antonius Gazius Medicus.
Antonius Guarnerius Medicus.
Antonius Monachus, Theologus antiquus.
Antonius Panhormita.
Aphthonius declamator.
Apocalypsis.
Apollodorus.
Apollonides.
Appollonius Rhodius poëta.
Apollonij Scholiastes.
Apostolius Byzantius.
Appianus Alexandrinus.
Apuleius Madaurensis.
Aquila interpres Bibliorum.
Archangelus Madrignanus.
Archelaus Alexandri filius, Atheniensis.
Archigenes Medicus.
Archytas harmoniacus.
Aristarchus.
Aristeas.
Aristides Mylesius, ex libris rerū Italicarum.
Aristippus ex libris de antiquis deliciis.
Aristo.
Aristobulus.
Aristophanes.
Aristophanis ipsius interpres.

Arist

Plat

FINIS.

